

University of Toronto.
King Alfred Library of History
Founded by
Goldwin Smith and Harriet Smith
1901

CÆSARIS BARONII

ANNALES ECCLESIASTICI

TOMUS TRIGESIMUS QUARTUS

SUMMARIUM GENERALE

CÆSARIS S. R. E. CARD. BARONII

OD. RAYNALDI ET JAC. LADERCHII

CONGREGATIONIS ORATORII PRESBYTERORUM

ANNALES

ECCLESIASTICI

DENUO ET ACCURATE EXCUSI

TOMUS TRIGESIMUS QUARTUS

1557-1565

SUMMARIUM GENERALE

BARRI-DUCIS

EX TYPIS CŒLESTINORUM — BERTRAND

36, VIA DICTA BANQUE, 36

PARISIIS

APUD BLOUD ET BARRAL, BIBLIOPOLAS

18, VIA DICTA CASSETTE, 18

M DCCC LXXIX

SUMMARIUM

TOMI XXXIV

MDLVIII. 1-3. De Concilio cogendo scribit Paulus tum Philippo Hispano, tum Henrico Galliarum regi, tum cardinali Caraffæ legato. 4. Mors et præclara gesta cardinalis Poli. 5. Duo Pauli nepotes avaritiæ et ambitioni nimis indulgent; Pontifex ipse respondit Philippo regi super negotium pacis. 6. Inter Anglos et Francos varia in Belgio certamina. 7-9. Carolus V imperium Ferdinando fratri relinquit, et mox ipse moritur. 10. Mariæ Angliæ reginæ obitus. 11, 12. Elizabetha ad regnum Anglicum evehitur, et, licet hæretica, religionem Catholicam initio regni permittit. 13. Magdeburgi ritus Catholici restituti. 14. Paulus episcopos Germaniæ hortatur ut religionem Catholicam restaurent. 15. Melchior Zobel episcopus Herbipolensis trucidatur; Calvinistica pestis etiam proceres in Gallia inficit. 16-19. Providet Pontifex ut hæreticis obsistatur in Polonia. 20. Livonia a Moschis infestata; captivi e carceribus Turcicis liberati; Bergomensis episcopus flagitio hæresis convictus. 21. Potestatem legendi libros hæreticos rescindit Paulus. 22. Ecclesia Goana in metropolitanam erecta, suffraganeos habens episcopatus Malacensem et Cochinensem. 23. Collegio cardinalium varia munera oblata. 24. Ultio divina in Lauretani sacelli violatores.

MDLIX. 1-8. Elisabetha Angliæ regina, detracta larva, hæresim fovet, et se gubernatricem Anglicanæ Ecclesiæ a comitiis decerni jubet. 9, 10. Episcopi spoliantur, et sacræ imagines conteruntur. 11. Pax inter Henricum Galliæ regem et Philippum Hispanum firmata. 12, 13. Hæresim Calvinianam ad Senatum ipsum Parisiensem propagines extendentem exstirpare sibi proponit Henricus, qui, morte interceptus, habet filium Franciscum successorem. 14. Pauli contra hæreticos et schismaticos gravissima sanctio. 15. Libros hæreticorum legere et retinere vetitum. 16. Paulus assignat stipendia pro inquisitione in Hispania. 17. Edictum adversus confessores ad turpia sollicitantes. 18-20. In Hispania hæresis suspicio attingit quosdam proceres, imo quosdam præsules. 21. Sollicitatur a Pontifice Joanna regni Hispani moderatrix ut Catholicam fidem tueatur. 22. Hæreticorum tentamina in Italia ipsa. 23. Lutherani in multas sectas divisi, et in duram servitutem redacti. 24. Paulus non assentit duci Brunswicensi petenti ut frater tres simul episcopatus conjunctos gerat. 25, 26. Hosius demonstrat pericula emersura ex facilitate nimia in controversiis permittendis. 27-29. Regem Poloniæ monet Paulus ut a se removeat suspicionem nimiæ facilitatis erga hæreticos. 30-32. Paulus nepotes ejicit. 33-35. In Belgio et in India plures sedes episcopales institutæ, et data cardinalibus monita. 36, 37. Mortuo Pontifice, coorta Romæ seditio et pactiones in conclavi sancitæ a cardinalibus. 38. Creatio Pii IV qui promissa in conclavi firmat. 39-41. Pii IV patria, familia et virtutes. 42. Electio Ferdinandi I a Pontifice confirmatur.

MDLX. 1, 2. Pius IV thiara Pontificia redimitur et a Ferdinando imperatore litteras gratulatorias et obsequii plenas recipit. 3, 4. Principes Christiani Concilium petunt a Pio. 5-9. Pontificis monita ad regem et episcopos Poloniæ circa hæreticos. 10. Lutherani et inter se et ab aliis hæreticis dissident. 11, 12. Hortatur Pius Germaniæ episcopos, ut cleri mores a luxuria et avaritia deturbent. 13, 14. Pontificis ad Cæsarem amantissimæ litteræ quibus suorum consiliorum rationem aperit. 15-20. Maximiliano Bohemiæ regi in fide fluctuanti Pius IV Hosium mittit qui illum confirmet. 21. Bavariæ ducem hortatur Pius ad constantiam in fide. 22, 23. Archiepiscopus Toletanus hæresis suspicione notatus. 24. Responsum datum oratori reginæ Scotiæ de periculis præsentibus Ecclesiæ. 25. Renovantur indulta concessa Galliæ regibus a Pontificibus præcedentibus. 26-28. Calvinistæ conjurationem contra regem Galliæ conflant. 29, 30. De expugnanda Geneva, ex qua principium sumpsit conjuratio, cogitant Franciscus rex et Philibertus dux Sabaudiæ. 31, 32. Edictum Remorentinense quo censura sacræ fidei in Gallia

constituitur. 33-35. Quidam politici insipienter consulunt non durius agendum cum hæreticis. 36-38. Armeniacus cardinalis in Galliam mittitur ad confirmandum in fide regem et reginam Navarræ. 39-41. Calvinismus in Gallia proficit et vexat regnum. 42-45. Tentat Pontifex tum per litteras, tum per diversos principes Elizabetham ad veram fidem revocare. 46. Fracta in Scotia potentia Gallica. 47-54. Celebres ordinum conventus apud Fontem Bellæaquæ, in quibus edictum Remorentinense funditus evertitur. 55, 56. Difficultates objectæ circa modum et locum Concilii. 57-59. Ex testimonio oratoris Veneti aperte constat Pontificem sibi in animum induxisse non dissolvendum, sed prorogandum Concilium. 60. Hæretici student Concilio disturbando. 61-63. Cum principibus agit Pontifex de mox cogendo Concilio. 64-66. Sacramento obstringit Pius suscepturos posthac munus episcopale ad tenendum et profitendum quæ hucusque decreta fuerint contra hæreticos. 67-69. Rursum indicitur Concilium Tridentinum. 70-72. Scribit Pius ad imperatorem et Galliæ regem ut Concilio faveant. 73-76. Lutherani principes et magistratus invitantur ad Concilium. 77, 78. Omnem curam impendit Pontifex ut omnes principes Christiani, etiam Orientales, Concilium adeant. 79. Anabaptista flammis damnatus. 80-82. Patefacta conjuratio cujus caput et dux Condæus in vincula conjicitur. 83, 84. Condolet Pontifex de morte Francisci regis, ex qua magnum patitur damnum religio Catholica. 85, 86. Pius scribit regi Navarræ commendans ipsi Carolum puerum. 87-90. Post partam de Turcis victoriam, Christiani mox terra marique devicti apud Tripolim, et decumæ impositæ regnis Hispanis in auxilium contra Turcas. 91. Venetis archiepiscopatum Nicosiensem donat Pius IV. 92-96. S. Carolus Borromæus creatur cardinalis, eligitur archiepiscopus Mediolanensis, et constituitur protector Helvetiorum Catholicorum apud Sedem Apostolicam. 97. Proceditur contra cardinalem Caraffam et ejus fratrem ducem Palliani. 98, 99. Absolvitur cardinalis Moronus et ad majorem dignitatem provehitur. 100. Philippi Melancthonis obitus. 101. Heidelbergæ exurgit novus hæresiarcha. 102. Congensibus Evangelium prædicatur. 103. Erectio ducatus Brachiani et marchionatus Anguillaræ pro Paulo Jordano Ursino et successoribus. 104. Veritas præsentiæ Christi corporis in Sacramento miraculo comprobatur (1).

MDLXI. 1-4. Præsides Concilii designati a Pontifice, cardinales creati, et indulgentiæ concessæ orantibus pro felici rerum exitu. 5-9. Diversæ sanctiones quibus providet Pius libertati Concilii et successioni Pontificum, durante Concilio. 10. Preces indictæ in formam Jubilei. 11-13. Statuta circa jus sententiam ferendi, sedium ordinem, et diem inchoationis Concilii. 14-18. Pellicere ad Concilium studet Pontifex regem Portugalliæ, Germanos principes et etiam Moschorum ducem. 19-22. Commendonus et Delphinus cardinales legati Ferdinandum imperatorem adeunt, eique exponunt quo fine et quali modo cogere Concilium Pontifex statuerit. 23-29. Legatorum in conventu Nauburgensi orationes coram Lutheranis frementibus sed nil objicientibus. 30-41. Cum duce Saxoniæ et electore Brandeburgico Commendonus agit; electoribus Coloniensi et Trevirensi legationem suam exponit; Clivensem ducem, Bruxellas et Aquisgranum invisit. 42-46. In Academia Lovaniensi excitant turbas Baii et Hessel opiniones de quibus a Pontifice silentium indicitur. 47-50. Commendonus Lubecam petit et hujus civitatis statum deplorat; Daniam et Sueciam frustra tentat ingredi. 51, 52. Abbatem Martinengum ad Elizabetham Angliæ reginam Pius legat, sed regno arcetur. 53, 54. Commendonus Romam revocatur. 55. Canobius ad Cæsarem et in Poloniam mittitur. 56-59. Lutheranorum objectiones contra Concilium Tridentinum. 60. Sternbergerus novas hæreses contra Trinitatem promulgat. 61, 62. S. Theresia reformationem Ordinis Carmelitarum aggreditur. 63, 64. Æthiopes ad Concilium invitati. 65-67. Societatis Jesu religioses Pius IV commendat. 68. In Belgio divina vindicta contra Calvinianum contemptorem Eucharistiæ. 69. Pius IV sustollit lites ortas in Belgio circa fines incertos quarumdam diœceseon. 70. In America, Philippi Hispaniarum regis ope, multæ sedes episcopales eriguntur. 71, 72. Decimas eidem regi concedit Pius ob bellum contra Turcas. 73-75. Pontifex laudat regum Lusitanorum pro fide labores, patruum regis creat legatum a latere, et prohibet Catharinæ reginæ ingressum in monasterium, publicæ utilitatis causa. 76. Maria Scotiæ regina rosa aurea donatur. 77. Principis Transylvaniæ consanguineum, in ordine diaconatus constitutum nuptias inire permittit Pontifex. 78, 79. Saluberrimæ sanctiones a Pio IV editæ. 80, 81. Pauli IV nepotes neci traduntur, et Caroli V memoria vindicatur. 82, 83. Quisnam tunc fuerit status aulæ Gallicæ. 84-88. Cardinalis Ferrariensis in Galliam legatus mittitur a Pio qui infelicem statum religionis deplorat in illo regno. 89-100. Renitentibus licet doctoribus Sorbonicis, Calvinistæ colloquium cum Catholicis obtinent: quænam agitata fuerunt in colloquio Possiaco. 101, 102. De retinendo in vera fide Antonio Navarræ rege consilia versant Catholici proceres. 103. Parisiis tumultus ab Hugonottis concitati. 104, 105. Pestis hæretica irrepit in comitatum Venusinum, favente Aurasiæ principe. 106. Pius IV scribit duci Sabaudiæ ut religionis defensoribus auxilium præstet.

MDLXII. 1-4. Diu multumque disceptatur inter Patres utra istarum vocum *continuatio* an *nova indictio* adhibenda sit in Actis Concilii redigendis. 5-8. Prima sessio sub Pio IV celebrata, et decreta in ea lata. 9-11. Articuli adoptati tum de admittendis in Concilium hæreticis, tum de tollendis

(1) In fine voluminis, ante Indicem generalem, unum reperies brevem, anno 1560 a Pio IV datum.)

dissensionibus inter oratores principum. 12-14. Oratoris regis Lusitani sermo et synodi responsio. 15-17. Articuli exhibiti ab oratoribus imperatoris et responsum legatorum. 18. Admonentur Patres ne divulgent quæ tractata fuerint in Concilio, antequam firmentur. 19-21. Secunda sessio. 22, 23. Agitur de salvo conductu hæreticis dando. 24-27. Principes et oratores Galli instanter petunt ut quæstiones quæ viderentur graviores ulterius tractentur. 28-31. Assyrii et Jacobitæ ad unitatem redeunt. 32. Capita reformationis proponuntur disceptationi Patrum. 33, 34. Philippus Hispanus oratorem ad Concilium mittit; responsio Concilii. 35-37. Orator ducis Florentini exhibet erga Concilium præclara propensionis signa, quæ lætanter excipiuntur. 38, 39. Helvetiorum Catholicorum oratores ad Concilium accedunt et perorant. 40. Responsio Concilii data oratoribus cleri Hungarici. 41. Proponitur discutiendus articulus de residentia. 42. Venetæ reipublicæ oratoribus respondetur a Patribus : contentiones inter Bavaros et Venetos de honorificentiori loco. 43. Orator Gallus postulat ut Sessio proxima differatur. 44-46. Sessio tertia sub Pio IV, in qua mandata et litteræ principum recipiuntur : oratio Galli legati et Synodi responsio. 47, 48. Sessio quarta sub Pio IV et ejus Acta. 49-51. De communione sub utraque specie disputatur, et articuli propositi discutiuntur. 52-54. Auditur orator ducis Bavariæ cujus pietas a Patribus commendatur. 55-58. Cæsar postulat ut tollantur jejunia, et sacerdotibus concedantur uxores : responsa ad quæstiones propositas. 59. Capita libelli imperatoris. 60, 61. Cur palam non fuerit lectus libellus Cæsareus exponunt legati : imperator suæ conscius imprudentiæ se excusat. 62-64. Responsio Patrum ad singulos articulos petitionis Cæsareæ benigne accipitur ab ipso imperatore. 65-69. Usus calicis instanter petitur ab oratoribus Cæsareis, Gallis et Hungaris. 70-72. Sessio quinta sub Pio IV, in qua statuitur de communione sub utraque specie, et de reformatione cleri. 73-85. Post multas disceptationes de usu calicis, hæc controversia relinquitur Pontifici dirimenda. 86-88. Articuli Gallorum de reformatione et legatorum responsio. 89-92. Discutiuntur articuli de Sacrificio missæ et de Ordinis sacramento. 93. De auctoritate Pontificis et episcoporum controversia oritur. 94. Nuntiatur adventus Gallorum præsulum. 95. Postulat imperator ut mentio Sacrificii missæ non fiat in Concilio, sed repulsam patitur. 96-100. Modus tractandi res Conciliares : exponuntur opiniones theologorum de sacrificio Missæ. 101, 102. Sessio sexta sub Pio IV : decreta et canones de sacrificio Missæ. 103-105. Examinatur quæstio an sint juris divini et residentia et episcoporum auctoritas. 106, 107. Orator regis Poloniæ a Concilio recipitur. 108. Proponitur decretum de residentia. 109-113. Cardinalis Lotharingus, præsulibus et oratoribus Gallis stipatus, Tridentum appellit. 114-116. Querelæ Lotharingi cardinalis in Synodo expositæ. 117-126. Successivæ prorogationes septimæ sessionis ob exortas controversias tum de residentia, tum de jurisdictione episcoporum. 127. Hortatur Pius electorem Brandeburgensem ut viros pios ad Concilium mittat. 128-133. Hugonottorum conjuratio : Hospitalis cancellarii edictum nefarium. 134-136. Cardinalis Ferrariensis, in aula Gallica nuntius, ab Hosio reprehenditur. 137, 138. Lucenses commendantur a Pontifice quod solliciti sint ne ipsorum mercatores in hæresim incidant. 139, 140. Hugonottorum Condæus protector et Guisii hostes infensissimi : tumultus Vassicenus. 141-143. Dum Calvinistis favet Joanna Alebretensis, ejus maritus Antonius Navarræ rex fœdus init cum aliis principibus Catholicis, et simul cum Catharina Galliæ regina Pontificis gratulationem meretur. 144. Montmorantii præclara de re Catholica merita. 145-148. Aurelia capta et expilata ab Hugonottis. 149-156. Perfidia sua et feritate totum Galliæ regnum conturbant Calvinistæ, contra quos offerunt auxilia principes Christiani. 157, 158. Hugonotti a Tolosanis magna strage profligati : Montlucii laudes. 159-162. Impia Calvinismi facinora. 163-167. Varia et irrita concordiæ tentamina cum Hugonottis. 168-170. Bellum instruitur contra hæreticos ; urbes ab ipsis captæ plerumque recuperantur ; rex Navarræ vulneratus pie et catholice moritur. 171-173. Regis Navarræ mors maximam cladem affert Franciæ et Navarræ ; cardinalis Borbonius tutor regni designatur. 174-179. Guisius præclaram de Hugonottis victoriam reportat prope oppidum Druidum. 180. Rex Galliæ Carolus præcipit ut Avenionensis ditio ab Hugonottis defendatur. 181. Dux Sabaudiæ hæreticorum fallaciis illusus. 182, 183. Maria Scotiæ regina religionem Catholicam erigere curat. 184. Crux miraculosa in India Orientali detegitur. 185. Ordo S. Stephani in Etruria confirmatur. 186. Decimas imponit Pius in favorem Philippi Hispani pro bello contra Turcas. 187. Maximilianus II Romanorum rex eligitur. 188. Multæ reformationes a Pio IV constitutæ. 189. Thermas Diocletiani in Ecclesiam conversas Pius IV tradit Carthusianis.

MDLXIII. 1. Solemnes gratiarum actiones pro parta de Hugonottis victoria. 2. Pontificis gratulatoriæ litteræ tum ad ducem Monspenserium, tum ad senatum Tolosanum. 3-11. Septima sessio iterum prorogatur, de auctoritate papæ magna orta controversia. 12. Querelæ cardinalis Lotharingi de creatione cardinalium, pendente Concilio. 13. De residentia oritur quæstio. 14, 15. Philiberti Sabaudiæ ducis recipitur orator, cui respondet sancta Synodus. 16. Legati Commendonum cum instructione ad imperatorem mittunt. 17, 18. Septima septimæ Sessionis prorogatio. 19-21. Articuli de sacramento Matrimonii a theologis minoris ordinis discutiuntur. 22. Hispani theologi queruntur quod sibi anteponantur in ordine dicendi Sorbonici doctores. 23-26. Litteræ Galli regis, oratoris ejus allocutio, et Synodi responsio. 27. Examen quorumdam abusuum circa sacramentum Ordinis aliquot Patribus committitur. 28, 29. Po-

stulata Gallorum ad Concilium referuntur. 30, 31. De congressu Cæsaris et Pontificis agitur. 32. Ferdinandi querimoniæ de lento gressu Concilii et responsio legatorum. 33-38. Inter imperatorem et Pontificem litteræ utrinque missæ circa ordinem Concilii. 39-42. Anxius Pontifex de quorumdam, præsertim Gallorum, erga se mentis affectu. 43, 44. Pius respondet postulatis Germanorum. 45, 46. De conjugio sacerdotum acerrime disputatur. 47-49. Cupiditatum lenociniis allecti in hæresim dilabuntur aliqui præsules, inter quos Castilionus. 50-53. Dux Guisius proditorie ab hæreticis occiditur. 54. Calvinistarum impietates et scelera, 55, 56. Pax cum Hugonottis firmatur in Gallia. 57. Pius IV episcopos a Concilio digressos revocat, absentes invitat. 58, 59. Duo ex Concilii præsidentibus, Mantuanus et Seripandus diem obeunt supremum. 60-64. Ut legati præsidentes mittuntur a Pontifice Tridentum cardinales Moronus et Navagerius qui in Concilio perhonorifice recipiuntur. 65. Discutitur an procuratores episcoporum absentium in Synodum sint admittendi. 66. Comes e Luna orator Hispanus petit ut verba : *proponentibus legatis*, e decretis Concilii tollantur. 67-70. Gravissimæ difficultates obstant congressui Pontificis et imperatoris, licet utrinque expetatur. 71. Petrus e Soto theologus apud omnes summæ existimationis, Tridenti moritur. 72. Prorogatio octava Sessionis septimæ. 73-81. Carolus IX Synodo denuntiat et simul excusat pactiones ictas cum Hugonottis. 82-84. Responsum magna Concilii maturitate digestum datur præcedentibus litteris. 85. Arma Gallorum conversa feliciter in Anglos. 86. Restaurata religio Lugduni et Rothomagi. 87-91. Dissensiones in Concilio præsertim circa verba : *proponentibus legatis*. 92. Nona prorogatio septimæ Sessionis. 93-98. Contentiones de præcedentia inter oratores Gallos et Hispanos. 99, 100. De auctoritate summi Pontificis disceptatur. 101, 102. Ferdinandus imperator et Albertus dux Bavariæ Pontificis dignitatem defendunt 103. Catechismorum editio a Patribus Concilii promota. 104. Prorogatio decima Sessionis septimæ. 105-110. Reviviscit ardentius controversia de præcedentia inter oratores Gallos et Hispanos. 111, 112. Leguntur et laudantur in Concilio litteræ reginæ Scotiæ. 113. Pius IV Scotis proceribus scribit, ut eos in fide confirmet. 114-116. Libratis utriusque partis sententiis, Synodus prudentius censet non percellendum Elisabetham Angliæ reginam edicto conciliari. 117. Imperator Elisabethæ scribit pro Catholicis. 118-121. Agitatur quæstio an sit papa supra Concilium. 122-124. Adducuntur in examen quædam reformationis capita, et sedatur controversia de jurisdictione episcoporum. 125-128. Sessio septima : decretum et canones de sacramento Ordinis. 129. Renovantur antiquæ Constitutiones de residentia. 130. Turcarum exercitum et classem delent Hispani. 131, 132. Angli e Gallia ejiciuntur ; Carolus IX favet hæreticis, unde justæ querelæ Parisiensis senatus. 133. Pius IV Joannam Navarræ reginam ut hæreticam condemnat. 134. Nonnulli episcopi Galli infecti Calvinismo. 135. Pius IV scribit admonitorias epistolas principi Auriacensi. 136. Offeruntur Concilio litteræ observantissimæ ducis Senarum et Margaritæ Austriacæ. 137. In Concilio expenditur duorum præsulum, Toletani videlicet et Aquilegiensis doctrina, in qua nihil a fide alienum reprehenditur. 138-140. Illusus a politicis Ferdinandus postulat usum calicis et abrogationem cœlibatus Ecclesiastici. 141, 142. Comes e Luna Concilium turbat. 143. Veneti oratores Græcos invitari poscunt. 144, 145. Approbantur a Patribus litteræ Margaritæ Austriacæ. 146. Non Hispano more, sed secundum jus commune tribunalia inquisitionis Mediolani constituuntur. 147-149. Orator equitum S. Joannis Hierosolymitani ad Concilium accedit, et de tardo adventu se excusat. 150-152. De Matrimonio clandestino maxima contestatio. 153, 154. Principes protrahunt suam reformationem. 155. Prorogatio sessionis octavæ. 156-160. Legati mittunt ad Pontificem internuntium qui certiorum illum faciat de progressu Concilii, dum cæteroquin monent Cæsarem simul et Hispanum regem ne amplius nectant moras circa absolutionem Concilii. 161-170. Agitur de reformatione principum. 171. Cardinalis Lotharingus perhonorifice Romæ exceptus. 172-179. Pius IV claudendo Concilio studet, quamvis principes obices ponant. 180, 181. Contra fidei desertores infracto se ostendit animo Pontifex. 182. Pii IV litteræ congratulatoriæ ad Nemurcensem ducem. 183, 184. Aliquot principes a Sede Apostolica deficere tentant. 185-187. Varia in Polonia de religione dissidia. 188-190. Nonnullis causis pendentibus providet Pontifex. 191, 192. Concilio finis manet imponendus, reluctante licet comite e Luna. 193, 194. Sessio octava : decreta, canones et monita de Sacramento Matrimonii. 195, 196. Decreta disciplinam Ecclesiasticam concernentia ; Hosius æger suam sententiam scriptam mittit. 197-199. Disceptatur qua via Concilium quamprimum absolvatur. 200-204. Omnes Patres conveniunt ut quam citissime Concilium absolvant, frustra renitente comite e Luna. 205. Occasione morbi Pontificis, comes e Luna a pertinacia se relaxat. 206, 208. Unanimi consensu decernitur claudendum esse Concilium. 209-214. Sessio ultima Concilii ; decreta de articulis prius examinatis, sed nondum definitis. 215. Revocantur et confirmantur decreta publicata sub Paulo III et Julio III. 216-218. Patrum acclamationes et subscriptiones. 219. Cardinalis Moronus certiorem facit imperatorem de fine Concilii. 220, 221. Oratores principum pro sua quisque natione Concilium recipiunt. 222-224. Pii IV summa lætitia et litteræ gratulatoriæ pro absolutione Concilii. 225. Dæmoniaca curata a sacerdotibus Catholicis, postquam Lutherani ministri nihil profecerint. 226, 227. Lusitanus fert opem Abyssinis contra Turcas. 228. Maximilianus rex Romanorum oratorem ad præstandum obedientiam Pio IV mittit. 229. Oranum recuperatum.

MDLXIV. 1-3. Pius IV decreta Concilii Tridentini a se confirmata promulgat, et prohibet ne quis supradictis decretis audeat glossas addere. 4. Carolus Borromæus sanctioris vitæ disciplinam in se suaque familia instituit. 5. Congregationis Oratorii primordia. 6. Pius studet ut omnes principes Concilium recipiant. 7. Pontifex tam suo quam principum nomine legationem instituit ad Gallum regem, ut eum edoceat quæ agenda sint. 8, 9. Carolus IX sui regni provincias lustrat. 10. Cardinalem Lotharingum occidere tentant Hugonotti. 11-13. Forma quædam reipublicæ Hugonottæ in Gallia constituitur a Colinio, et decreta Concilii oppugnantur. 14-23. Protestantium argutias adversus Concilium diluit Cardilius. 24, 25. Lutherani frustra tentant conciliare suas opiniones cum opinionibus Zuinglianorum et Calvinistarum. 26. Ex dissidiis novatorum reducitur junior theologus ad fidem Catholicam. 27. Electio Maximiliani in regem Romanorum a Pontifice validata. 28-32. Petitur et laicis conceditur usus calicis in Germania. 33. Legatio Germaniæ cardinali Morono demandata. 34. Antistites Germaniæ ad Concilium Tridentinum recipiendum exstimulantur. 35, 36. Calicis concessio videtur dare, saltem ad tempus, aliquam spem fidei redintegrandæ in Germania. 37. Pius Ferdinandi obitus: turbida initia imperii Maximiliani successoris. 38, 39. Maximilianus conjugium sacerdotum petit a Pontifice, sed patitur repulsam. 40-45. Concilium Tridentinum opera cardinalium Commendoni et Hosii in Polonia recipitur. 46. Epistola regis Poloniæ de Concilio admisso. 47, 48. Hæretici, et imprimis Bernardinus Ochinus Polonia ejiciuntur. 49, 50. Concilium in spe a Scotis, et reipsa ab Hispanis et Italis recipitur. 51, 52. Armeniorum patriarcha ad unitatem Ecclesiæ redit, nuntiumque Romam mittit. 53-55. Præfocandis hæreseon seminibus, exscindendis Simoniæ vepribus et erigendis seminariis Pontifex invigilat. 56. Philippus rex Hispaniarum Turcas in Africa devincit, et Genuenses Corsicam rebellantem subdunt. 57. Pontifex curis et angustiis quamplurimis implicitus. 58. In America novæ Ecclesiæ conditæ: canonizatio B. Didaci postulata; Græcis Catholicis in Sicilia morantibus Græci episcopi dati. 59. Tumultus in Piceno. 60, 61. Calvinus impœnitens moritur.

MDLXV, 1-3. Pius IV ostendit cœlibatum sacerdotum semper in usu fuisse. 4. Gebennenses Pium IV proditorie occidere tentant. 5. Perfugia et aliqua privilegia rescindit Pontifex. 6. Cardinales creantur. 7. Hugo Boncompagnus in Hispaniam legatus dirigitur. 8-12. Melitensis insula a Solimanno impetitur, sed providente Pontifice, ab invasione Turcica liberatur. 13, 14. Maximilianus imperator auxilia petit contra Turcas Hungariam invasuros. 15. In Polonia hæresis grassatur. 16. Carolus IX Galliæ rex sacras ædes a Calvinistis eversas restituit. 17-19. In Belgio et in Scotia hæretici seditiones movent. 20. In Anglia oritur Puritanorum hæresis. 21-23. Pontifex et S. Carolus pro sua quisque parte laborant in exscindendis hæresibus et corruptelis. 24. S. Carolus summus pœnitentiarius eligitur. 25, 26. Gesta a S. Carolo in Mediolanensi Ecclesia. 27, 28. S. Carolus Romam redit, et Pontifici morienti assistit.

ANNALES ECCLESIASTICI.

PAULI IV ANNUS 4. — CHRISTI 1558.

1. *De Concilio cogendo scribit Paulus, tum Philippo Hispano, tum Henrico Galliarum regi, tum cardinali Caraffæ legato.* — Anno redempti orbis quinquagesimo octavo supra millesimum quingentesimum, Indictione prima, confirmata pax est inter Pontificem et Philippum Hispaniæ regem, quæ etiam gradum munivit sanciendæ alteri paci continentibus populi Christiani votis expetitæ inter Philippum Hispaniæ et Henricum Galliæ reges : scripserat vero Philippus rex manu regia litteras extremo superiori anno amantissimis verborum officiis refertas ad Pontificem, quibus conceptam animo pietatem atque observantiam erga summum totius Ecclesiæ in terris præsidem ac pastorem testabatur. His exceptis, maximam ex iis lætitiam Paulus suscepit, egitque Deo grates, qui tantum regem in pristino religionis studio, ac discussis improborum et communis hostis conatibus, in vetere Sedis Apostolicæ cultu et obsequio conservasset, tum significavit Philippo omnem præteritorum dissidiorum memoriam sibi ex animo evulsam, ac se paterno illum amore arctissime complexurum, seque jam bellicis curis liberum sacra versare consilia de Christiana disciplina restituenda, extinguendis hæresibus cogendoque ea de causa Œcumenico Concilio, ad quæ in opus perducenda sollicitavit regem, ut studia sua conjungeret, ex quibus majorem gloriam, quam ex ullis florentissimis victoriis expetitisque triumphis collecturus esset [1] :

[1] Paul. IV. lib. brev. sign. num. 2889. p. 93. et in lib. divers. brev. sig. 2903. p. 40.

« Charissimo in Christo filio nostro Philippo Hispaniarum regi Catholico.

« Charissime in Christo fili noster, etc. Acceptis serenitatis tuæ litteris, quas manu tua accuratissime scripsisti, et observantiæ, pietatis, obsequii plenas ad nos summa celeritate perferendas curasti, maxima in Domino lætitia exultavimus, et divinæ ipsius majestati gratias egimus, qui repressis fractisque hostis antiqui conatibus nobis tanta pietate et virtute filium, nolumus dicere restituit, sed id quod verius est, conservavit, neque a nobis alienari unquam passus est, idem etiam de te prorsus sentimus et persuasum habemus, quod vere tu quoque de nobis, et potes et debes persuasum habere; retinuisse te semper tuam erga nos pristinam devotionem, sicut nos quoque nobis conscii sumus, nihil ob ea, quæ contra utriusque nostram voluntatem acciderunt, de nostro in te paterno amore unquam esse detractum, sed et salutis et gloriæ tuæ nos semper, ut charissimi et optatissimi filii, cupidissimos fuisse; sed quæ non sine utriusque nostrum quidem dolore acta sunt, ex animis nostris penitus deleta esse, ut, tanquam caligine quadam discussa, nostræ mentis candorem et sinceram charitatem utrique nostrum gratius, jam ut fieri solet, et illustrius patefactam esse gaudeamus. Nos quantopere tua ista pietate lætemur, quantique talem filium faciamus, conabimur omnibus, quæ ab optimo et amantissimo patre proficisci poterunt, officiis declarare : illud modo a Deo, charissime fili, precamur, ut quæ molimur atque agimus de communi pace, de reprimendis ac tollendis

hæresibus, de moribus Christiani populi corrigendis, et generali Concilio harum rerum causa celebrando, ea tuo quoque, quemadmodum speramus, auxilio perficere possimus, idque non solum ex divini honoris et reipublicæ Christianæ causa optamus, verum etiam tua, quem majorem et solidiorem ex his rebus gloriam, quam ullis ex bellicis victoriis, et apud Deum et apud homines assecuturum esse cernimus, de quibus consiliis nostris, deque ea spe, quam in tua summa pietate, prudentia, moderatione animi repositam habemus, plura cognoscere poteris ex litteris venerabilis fratris nostri Petri episcopi Albanensis, Pacechi vocati; cumque sermonem cum ipso habuerimus longiorem de iis, quæ ad te scribimus, fidem ut ejus litteris habeas, serenitatem tuam rogamus. Excusationem accepimus de dilato tui ad nos oratoris adventu, qua eadem accuratius usi sunt dilectus filius Carolus SS. Viti et Modesti diaconus cardinalis Caraffa legatus, idemque secundum carnem nepos noster per litteras et coram ipse episcopus Albanensis. Dolemus autem eam moræ causam esse, quam scribis ipsius oratoris causa, nam nobis, quandocumque venerit, gratissimus ejus adventus erit, eoque illum, quo decet honore, et vultus animique hilaritate excipiemus. Nec vero serenitati tuæ verendum est, ne nimis diu ipsius ad nos mittendi tempus distulisse videaris, cum propter tam eximium animum tuum nobis perspectum nihil unquam existimaturi simus sero a te nobis tributum fuisse. De honore, quem serenitas tua maximum habuit, adveniente ad te ipso legato nostro, quemadmodum ex ipsius uberrimis scriptis et aliorum etiam litteris cognovimus, Deo gratias agimus, honorem sanctæ huic Sedi, et nobis, qui licet indigne ei præsidemus, habitum fuisse intelligimus, tuamque hanc Sedi reverentiam, et cultum Christo Domino nostro, ipsiusque Apostolorum principi beato Petro animo gratissimo offerentes Deum precamur, ut ipsius beati Petri meritis et intercessione te et tuos, tuaque omnia benedicere, ac sua gratia protegere tuerique dignetur. Dat. Romæ apud Sanctum-Petrum die III Januarii MDLVIII, anno III ».

Non destitit Philippus novis in dies honoribus Pontificium legatum cumulare, nam præter regum Hispaniæ morem ipso Epiphaniorum die illum domi convenit, secumque ad regiam capellam adductum lautissimo una simul excepit prandio, ac perhonorificis verbis qualem animo concepisset lætitiam, cum cerneret apud se Pontificium legatum, ipsius Pontificis nepotem, testatus est.

2. Dum hæc cum Philippo gererentur, Antonius cardinalis Trivultius egregiam in Galliis navabat operam, ut pacis consilia promoveret, Henricumque ad eam amplectendam incitaret, qui, quam nuper Pontifici voluntatem ab ipsa non abhorrentem exhibuerat, denuo etiam confirmavit, in cujus quoque arbitrium se totius negotii molem committere professus est, incertum, sincerane animi voluntate, an fallendi temporis studio, Franciscum propterea Estensem hæc suo nomine renuntiare Pontifici jusserat. Quæ cum apud omnes comperta sint, miratus sum vehementer, ab auctore [1], non admodum quidem antiquo, induci cardinalem Lotharingium expostulantem : « Neminem, qui aversos animos conciliandi negotium susciperet, extitisse. Paulum Pontificem Maximum, cujus præsertim id munus esset, nullos unquam de concordia sermones injecisse, quid enim ultra Pontifex facere potuit ». Henrico igitur Paulus [2] gratias agens hæc scribit :

« Charissimo in Christo filio Henrico Francorum regi Christianissimo.

« Sicut dilectus filius nobilis vir Franciscus Estensis regii ordinis eques nobis exposuit, adeo de nostra in te voluntate confidis, ut non dubitaturus sis controversias, quæ tibi sunt cum charissimo in Christo filio nostro Philippo Hispaniarum rege Catholico nobis componendas permittere, quo quidem tam optato nuntio de te ad nos perlato non facile verbis consequi possemus, quanta cor nostrum in Domino lætitia extulerit, cum dilectorum filiorum nostrorum discordiis eo dolore afficiamur, quem paternæ charitatis viscera postulant, et ex tantis Dominici gregis fidei nostræ commissi damnis et periculis die nocteque gravissime sollicitemur, quid nobis jucundius optatiusque accidere poterit, quam aliquid lucis nobis in tantis tenebris illucescere, et spem non parvam pacis Dei auxilio inter vos conciliandæ. Itaque gratias agimus Deo omnipotenti, eumque suppliciter oramus, ut istam propensionem, quam præ te fers ad pacem, non confirmet modo, sed etiam in dies augeat; serenitati vero tuæ persuasum plane esse volumus, jure ac merito eam in nobis spem ac fiduciam habere. Neque enim si felicis recordationis rex pater tuus revivisceret, plus de ipsius erga te voluntate, quam de nostra tibi posses polliceri ». Et infra : « In concordia quidem tractanda ita nos geremus, ut neutri vestrum sit spei et fiduciæ quam in nobis habuerit, pœnitendum, sed existimationem, honorem ac dignitatem suam uterque nobis, prout confisus fuerit, chara esse intellecturus sit. XXVII Januarii MDLVIII ».

3. Commissa fuerant cardinali Caraffæ plura tum publicæ rei, tum privatæ mandata. Primum erat de concilianda universali pace, pro qua sancienda Paulus gravioris senectutis incommodis contemptis, se offerebat, vel Niciæ, vel

[1] Andr. Mauroc. l. VIII. Hist. Ven. an. 1558. — [2] Paul. IV. lib. divers. brev. sig. 2903. p. 61.

in alio loco cum regibus conventurum. Secundum fuit, ut libertas Ecclesiastica in Hispaniis læsa in pristinam dignitatem revocaretur. Tertium, ne rex Philippus cardinalis Poli accessum ad Urbem impediret, adversus quem judiciaria Acta præcipua confecta cardinalis legatus detulerat, ut ea Philippo, ejusque administris ostenderet, probaretque, non ex temerario et turbido animi impetu, ut publica fama increbuerat, sed ex pio justitiæ ardore se in eum fuisse commotum. Quartum fuit, ut Poetus cardinalis designatus Romam accederet, ut Pontifici in rebus Concilii instaurandaque disciplina Ecclesiastica operam suam Pontifici commendaret. Quintum, ut omni industria regem adduceret ad conferendum libere ducatum Barii, et Montem Siricum, et principis Salernitani palatium, quæ ex obitu reginæ in regium jus devoluta erant, duci Montorii : caveret tamen diligenter, ne ea donatio pro Palliani, juxta arcanas pacis leges, compensatione facta appareret [1].

« Dilecto filio nostro Carolo SS. Viti et Modesti diacono cardinali Caraffæ.

« Dilecte fili noster, etc. Quæ acta fuerint abs te post tuum adventum ad charissimum in Christo filium nostrum Philippum Hispaniarum regem Catholicum de mandatis nostris ad Dei honorem et reipublicæ Christianæ pacem et quietem pertinentibus, adeo diligenter et accurate nobis venerabilis frater episcopus Tarracinensis exposuit, ut neminem ad ea nobis exponenda aptiorem mitti abs te potuisse judicemus: satisfecisti plane spei de te acceptæ atque expectationi nostræ. Perspeximus enim, qua cura, qua fide, qua diligentia, quanta etiam dexteritate atque prudentia ea mandata nostra fueris executus, quo nomine Deo gratias agentes teque plurimum laudantes, divinæ clementiæ opem implorare non desistimus, ut piis nostris consiliis et istis laboribus tuis optatum exitum tribuere dignetur; te vero hortamur, dilecte fili, ut pacis actionem , tametsi nihil putamus addi posse ad studium et diligentiam tuam, tanto magis urgeas, quanto bellum vehementius ingravescere, quantoque majores Christiano populo calamitates intelligis imminere; reliqua coram tibi exponenda mandavimus eidem episcopo, quem officio sibi mandato diligentissime functum, nec ullum pro Dei honore et reipublicæ Christianæ quiete laborem recusantem, ad te remisimus. Permittimus autem tibi, cujus fidei prudentiæque summopere in Domino confidimus, ut omnia prout expedire duxeris, agas, rata quæcumque egeris habituri. Datum Romæ die XXIII Januarii MDLVIII, anno III ».

4. *Mors et præclara gesta cardinalis Poli.* — Quæ data erant de cardinale [2] Polo, et cardinale Guillelmo Poeto ad Urbem accersitis mandata, in opus provocari non potuerunt, cum mors utrumque prius extinxerit. Cæterum Reginaldo cardinali Polo, de cujus morte agetur inferius, invidiæ fax ob ejus inclytas virtutes adhæserat, ut inique judicio hæreseos postularetur : is enim gloriosissimus confessor fidei Catholicæ, pro tuenda fide Catholica spretis maximis vitæ periculis, eruditissimos libros contra hæresim et primatum Henrici VIII regis Angliæ ediderat, comparatasque sibi a sicariis hæreticis insidias ægerrime divina tectus ope evaserat, legati Apostolici munus in Concilio Tridentino cum dignitate sustinuerat, ab ambitione et humanarum rerum cupiditate adeo alienus, ut, cum in conclavi post Pauli III obitum cardinales, qui eum ad Pontificatum evehere consenserant, noctu illius cubiculum adiissent, responderi jusserit a magistro cubiculi velle se a Deo luminis, non in nocturno conventiculo ad Pontificatum promoveri : cum etiam ad solium Anglicum aspirare potuisset, in Belgio se continuit, donec Maria regina Philippo Hispaniarum hæredi desponsa fuit : adeo vero strenue in concilianda Catholicæ Ecclesiæ Anglia se gesserat, ut maxima hæreticorum odia in se concitarit, a quibus facile variis artibus, suspicio hæreseos illi aspergi potuit, in quam etiam maximi viri vocati improbe fuerunt : sed ad cœptum sermonem redeamus.

Maximis præter morem affectus honoribus a Philippo Angliæ rege cardinalis legatus Octavium Revertam episcopum Tarracinensem ad Pontificem misit, significavitque regem maximam lætitiam ex adventu suo, ac pace confirmanda traxisse, dedisseque imperia Antonio episcopo Atrebatensi et Roderico Gomesio, ut de pacis formulis cum legato agerent : de gravaminibus vero provinciarum cum regii sanctioris concilii senatoribus actum.

Accepto redintegrandæ pacis felici nuntio, Paulus ingenti gaudio delibutus de re bene gesta cardinali nepoti gratulatus, hortatus est ut pacem ad optatum exitum perduceret.

5. *Duo Pauli nepotes avaritiæ et ambitioni nimis indulgent : Pontifex ipse respondet Philippo regi super negotium pacis.* — Ex hac pace confecta meditabantur cardinalis legatus Caraffa ejusque frater dux Montorii decerpere magnos fructus ingentium opum et amplissimorum principatuum conferendorum sibi liberalitate Philippi regis, quos ab Henrico Galliæ rege ex bellico fœdere et strage populorum colligere non potuerant : atque adeo dux Montorii ursit litteris legatum fratrem, ne in ducatu Barii sibi conferendo fieret mentio sarciendæ jacturæ pro restituendo Ascanio Columnæ Palliani ducatu : cardinalis vero Caraffa, cum principatu Rossanensi et decem millium nummorum stipendio a rege Philippo oblato non contentus esset, ac suos adversarios Columnam

[1] Paul. IV. lib. brev. sig. num. 2898. p. 101. — [2] Sur. in Com.

et Corneum, marchionem de Balneo, in regia aula florere gratia æquis oculis videre non posset, Bruxellis secessit in suburbanum cœnobium, ex quo secessu extimuit Philippus rex, ne qui apud Pontificem florentissima auctoritate pollebat, novas res tumultusque bellicos moliretur : ideoque ad aucupandam ejus amicitiam duodecim millium nummorum annua pensione illum donavit, quo beneficio ornatus, ac lætus legatus per dispositos equos concitatissimo cursu Romam advolavit. Cum autem sit fallax et vitrea felicitas humana, ambos fratres Caraffas, extincto Paulo, postulatos judicio a Philippo rege apud Pium IV, procuratoque iis extremo supplicio in exemplum triste avaritiæ et ambitionis transiisse visuri sumus.

Interea cum superessent aliqua capita concordiæ tractanda, eorum conciliatio cardinali Ferrariensi Galliæ regis nomine, ex adversa vero parte Philippi regis senatoribus demandata est: his gestis, Philippus rex ingentibus curis solutus, gaudio magno ex inita pace delibutus litteras regii amoris et observantiæ notis erga Paulum Pontificem illustres transmisit, ut referunt Acta [1] senatus cardinalitii : « Die Martis, XV mensis Martii MDLVIII, fuit congregatio generalis, in qua primum lectæ fuerunt litteræ serenissimi regis Philippi ad Sanctitatem suam super tractatione pacis propositæ per medium domini Francisci Estensis pro parte regis Franciæ, quibus perlectis, reverendissimus Pacecchus earum lector, litteras Sanctitati suæ restituit ». Quibus respondit Paulus [2] conceptis hisce verbis :

« Charissimo in Christo filio nostro Philippo Hispaniarum regi Catholico.

« Charissime in Christo fili noster, etc. Lectis litteris tuis, quas manu tua scriptas venerabilis frater Octavianus episcopus Tarracinensis ad nos summa cum celeritate attulit, incredibili gaudio affecti fuimus, quod de populi Christiani salute mirum in modum solliciti, in spem ingressi sumus non defuturam ei in tanto periculo supernam misericordiam, quando istam tibi tam præclaram mentem, et propensum ad pacem nobis agentibus animum divina Majestas dedit ; itaque advocatis statim cunctis venerabilibus fratribus nostris sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalibus eos tantæ lætitiæ et spei nostræ participes fecimus. Recitatæ in generali congregatione jussu nostro fuerunt litteræ tuæ ingenti omnium plausu, optatissimaque lætitia et gratulatione, nec facile dici potest quantæ ea res tibi laudi quantoque honori fuerit. Quamobrem, quoniam tantum auctoritati nostræ tribuis, quantum et de pietate tua nobis pollicebamur, et noster erga te paternus amor postulat, in hanc tam sanctam tamque Christiano populo salutarem actionem, eo quo debemus animi studio, incumbemus, neque committemus, ut aut boni pastoris officium a nobis requiri possit in depellendis, quantum in nobis erit, populi Christiani periculis, aut pii parentis cura desiderari in sedandis duorum charissimorum nobis filiorum discordiis, quorum pacem atque concordiam utinam quantulacumque nobis reliqua est vita, redimere possemus ; præclarissime nobiscum agi putaremus, si nobis contingeret, ut vitam ipsam in opus tam Deo gratum impenderemus. Quoniam autem melius statuere ac deliberare poterimus quid nobis agendum sit, cum ad nos legatus noster reversus fuerit, ejus adventum jam, ut speramus, appropinquantem avide expectamus, reliquis de rebus tum quoque, si quid agendum fuerit, acturi. Tua vero, charissime fili, pietas erga nos, et in consanguineos nostros humanitas, de qua ex mandatis, quæ idem legatus noster episcopo Tarracinensi dedit, accepimus, nobis, perinde ut debet, grata est : gratum id quoque, quod de valetudine tua nos certiores fecisti, cui ut diligenter inservias, magnopere te hortamur, Deum precantes, ut incolumem te feliciterque ad divini sui nominis gloriam regnantem conservet. Nos item ejusdem Dei beneficio bene valemus. Dat. Romæ, etc. die XVII Martii MDLVIII, anno III ».

6. *Inter Anglos et Francos varia in Belgio certamina.* — Desævierat jam atrox bellum in Belgii finibus, rigente licet asperrima Hyeme gestum, cum obfirmatus esset ardor Gallorum, acceptam superiori anno ad Fanum Sancti-Quintini ignominiam præclaro facinore, et clade nobili illata hosti delere cupientium, opportunoque casu contigit, ut Franciscus Guisius ex Italia revocatus unius hebdomadæ flexu Itium (vulgo Caletum), arcem munitissimam, quam Eduardus III Anglorum rex ante ducentos annos tot laboribus tantoque sanguine effuso ceperat, expugnarit, de quo Surius [1] hæc refert : « Guisius ita se comparat tanquam sit Sancti-Quintini oppidum oppugnaturus. Erat anni tempus longe alienissimum, atque ecce per exploratores certior factus Caletum non satis firmo Anglorum præsidio teneri, de repente converso itinere cum exercitu contendit, urbemque omnium opinione inexpugnabilem septimo obsidionis die, hoc est, nono Januarii, aut circiter, in regis Gallorum potestatem redigit, cum jam ducentis annis Angli eam obtinuissent. Fuit hoc facinus audax et prope incredibile, præsertim tam iniquo anni tempore, mox etiam Ghinam expugnat, castellum munitissimum, direptumque incendit. Hoc quoque Angli oppidum super ducentos annos Gallis ereptum possederant. Iis inopinatis

[1] M... [illegible] p. [illegible] — [2] Paul. IV lib. brev. [illegible] num. 2889, p. 108.

[1] Sur. in Comm.

victoriis Galli jam prope consternati animos recuperant. Horrendum in modum tormentis diverberatum fuit Caletum, nec præsidium militum arci et urbi impositum, eam quam debuit præstitit in defendendo constantiam, multumque amisso illo loco munitissimo Angliæ rebus decessit. Urbs deditione sub certis conditionibus venit in Gallorum manus. Eduardus III ejus nominis Anglorum rex anno Christi MCDXLVI Caletum undecim menses obsessum e Philippi VI Franciæ regis manibus extorserat, solebantque dicere Britanniæ reges, dum Caletum haberent, claves Galliæ se in cingulo circumferre ». Traduxit victricia castra [1] dux Guisius ad Theonvillam arcem situ et opera munitissimam, eamque expugnavit, sed non sine Gallorum cæde, inter quos Petrus Strozza Italus, dux strenuissimus, magnum sui desiderium reliquit ; tentatum deinde Lucemburgum, sed irrito successu : conflato etiam alio exercitu Galli Gravellingam magnis molibus circumsident, cumque in medio æstu certaminis premerent hostem, nonnullæ Anglicæ naves eo delatæ Gallica castra adeo sæve tormentis diverberarunt, ut magna clade fusi sint Galli, ac plures nobiles in hostium ceciderint potestatem, necnon paulo post comes Egmundanus, Belgici exercitus dux, Dunkerkam vi expugnavit, et post longas concertationes pax inter istos reges, ut inferius videbimus, firmata fuit.

7. *Carolus V imperium Ferdinando fratri relinquit, et mox ipse moritur.* — Edidit hoc anno [2] Carolus V Cæsar postrema cessionis imperii Acta oratorum opera in principum comitiis Francofurti congregatis, elegitque ad id anniversarium diem natalitium, quem religione quadam in maximis rebus gerendis deligere consueverat, de quo hæc Surius : « Mensis Februarii die XXIV, quo die in hanc lucem editus fuit, et anno MDXXX, Bononiæ a Clemente VII incredibili splendore imperii insignia acceperat, missa insigni legatione ad principes electores, qui Francofurti convenerant, Carolus Cæsar imperium in fratrem suum regem Ferdinandum transfert, et ut septemviri id gratum et ratum habere velint, orat. Inde XIII Martii die principes electores Ferdinando maximi imperii dignitatem deferunt, et tandem imperator ipse, et principes domum repetunt ». Jam biennio ante Carolus per Guilielmum Nassovium Arausiæ principem, et inde per Mariam sororem Pannoniæ reginam, quid propositi ac voluntatis haberet, satis indicaverat. Electoribus tamen quatuor uno ferme temporum nexu morientibus, novisque, qui successerant, rebus privatim suis constituendis intentis, nullum interea loci tempus vacuum fuerat, sive rebus prospiciendis, sive cogendis in unum electoribus : Caroli autem abdicationem recensens Surius [1], hæc habet : « Ut in multis aliis, sic in hoc quoque facto Caroli V Cæsaris longe optimi summa apparuit modestia et humilitas, qui sua cum sponte se imperio abdicarit, cum interim non deessent, qui illi ambitionem et regnandi libidinem improperarent. Utinam digni essemus multos tales habere imperatores. Deinceps privatus in multa pace vixit aliquot menses optimus princeps, quod etsi miserum et inglorium videtur, plerisque huic mundo deditis (ut jam ante dixi) tamen sponte renuntiasse tanto imperio, et omnibus quæ sunt hujus mundi, in primis gloriosum, ac multa laude ac prædicatione dignissimum est. Non enim debemus nos, qui Christiana religione initiati sumus, id genus in rebus, hominum ethnicorum aut etiam huic mundo nimis deditorum opinione duci, sed oculos habere defixos in Christum verum Deum ac Dominum nostrum, qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens ».

8. Ferdinando in septemviralibus comitiis dignitatem imperatoris adepto, ægre maxime tulit Pontifex, quod imperium (non lege renuntiatum) diceret, neque Carolum in alium Cæsareum decus transferendi potestatem habuisse. Itaque Martinum Gusmanum [2], quem Ferdinandus ad Pontificem legaverat, Romam intrare prohibuit, nisi prius de hac imperatoris electione cardinalium suffragium exciperet; ex quibus septem gravitate et doctrina præstantes ad negotium discutiendum adhibuit; cum Gusmanus interim Tibur diverterit, ibique ad causam usque cognitam substiterit. Quatuor ergo capita in consultationem veniebant. Primum, an Ferdinandi orator causas, ob quas Carolus imperio renuntiasset, edicere teneretur. Secundum, an ejusmodi abrenuntiatio absque Sedis Apostolicæ et Pontificis consensu valida esset censenda. Tertium, an Ferdinando ad imperium capessendum mala Maximiliani filii educatio impedimento esset, quod inter Lutheranos pæne enutritus, verendum maxime erat, ne simul cum lacte pronam in hæresim suxisset voluntatem. Quartum, quidnam de electoribus ab Ecclesia divulsis et in hæresim prolapsis sentiendum esset. Ergo privatis primum colloquiis et necessariis consultationibus adhibitis [3], omnes in unam convenere sententiam, Carolum, antequam se imperio abdicaret, Pontificem monere debuisse, cum plurimum Sedis Apostolicæ intersit, ne imperator deligatur aliquis, qui fidem Catholicam sanctamque Sedem tueri vel nequeat, vel negligat. Non præmissa igitur hujusmodi denuntiatione, irritam cassamque tum Caroli abdicationem, tum Ferdinandi electio-

[1] Id. ib. Belc. — [2] Carol. V. Cons. apud Goldast. Sur. in Com.

[1] Sur. in Com. — [2] Maur. lib. hist. Ven. Pet. Nores l. IV. Vitæ Pauli IV. — [3] Thuan. l. XX. hist.

nem habendam dixerunt. Præterea in posterum longe prospicientes, hoc maximo fræno coercendos fore principes affirmabant, qui ad imperii fasces aspirarent, si remissam cum hæreticis manum, contractamque cum eis Maximiliani familiaritatem, Ferdinando patri, quominus ad imperium admitteretur, discerent obfuisse; satis jam exploratum, quantum sub Carolo attulerit incommodi, vulpes, quæ vineam Domini demoliebantur, incauta conniventia non cepisse, et discurrere sivisse, ut eo nocere plus possent. Denique electores, qui hæresi adhæsissent, absque ulla ambiguitate loco cecidisse sentiebant; cum enim constaret a Sede Apostolica, a Gregorio nempe V, in Germaniæ principes jus electionis translatum, quis ambigat ab Ecclesia iis tantum jus electionis conservandum, qui intra ejusdem Ecclesiæ castra continentur, non autem illis, qui desertores et apostatæ ab ipsis per summam perfidiam recesserant? Hæc et alia id genus, cum cardinales, cæterique theologi ac juris canonici doctores loquerentur, unus fuit Joannes Gropperus, qui per eos dies adhuc superstes Romæ morabatur, declinata non minus, quam promerita purpura conspicuus. Hic aliam iniri viam, et tempori et Christianæ politicæ congruam suadebat. Irritam Caroli renuntiationem, ipsumque sacramenti die inaugurationis exhibiti reum profecto fatebatur. Verum, cum nosset Apostolicum esse, scire abundare, scire et penuriam pati, prudentisque gubernatoris navi periclitante quædam exonerare, ut cætera salva permaneant, media incedendum via asserebat, nec sancte institutorum damnosam prævaricationem, sed laudabilem et saluberrimam dispensationem proponebat; itaque, cum jam Philippus Hispaniarum rex pèr Epistolas fateretur, Carolum patrem non fraude aliqua, sed consilio et suasionibus Ferdinandi imperio renuntiasse, atque humani aliquid in hoc facinore passum esse sincere testaretur, poscat, aiebat Gropperus, errati veniam Carolus; Pontifex vero, ut Philippo ipsi gratificetur, benigne indulgeat, mox Gusmanus orator, excusationes Ferdinandi et fratris ut admittantur, enixe deprecetur, quibus ex gratia acceptis, cum jam nihil prætermissum fuerit, quod non habuerit sapientem excusationem, ab ipso Pontifice Ferdinandus imperator declaretur, quo fiet, ut et Apostolicæ Sedi debitus servetur honor, et imminentia quæque præjudicia arceantur; nam quæ in Germania cierentur turbæ, si Ferdinandum ab adepta imperii possessione deturbare Pontifex niteretur? Qua animi armorumque contentione hæretici electionem tuerentur, hoc potissimum stimulo, quod Pontifici Romano minus placere cognoscerent? Quantum exinde Ferdinandus omnia hæreticis esset permissurus, si suam in imperio conservationem ipsis se debere intelligeret? Hæc cum dixisset Gropperus, Pontifex ab alia tamen sententia non recessit, nec ad mortem usque Ferdinandum veluti imperatorem admittere consensit. Interea, cum difficultates in longum protrahi cerneret Ferdinandus, ratus e dignitate imperatoris non esse, oratorem suum tamdiu obscure Tibure latitare, per expeditos tabellarios jubet, ut nisi intra triduum res perficiatur, confestim discedat. Gusmanus quamvis rem iniquo loco videret, ne quid tamen intentatum relinqueret, sive religionis studio atque amicorum consilio, sive propriæ fidens eloquentiæ, ad privatum colloquium cum Pontifice, non tamen ut Cæsaris orator, admitti petiit, facilique aditu in aula consuetæ audientiæ admissus, postquam quid sibi a Ferdinando mandatum narrasset, sensim ad expostulationes orationem flexit, quod tanta contentione recusaretur velut imperatoris orator admitti; at Pontifex [1], ut quid esset rei Gusmanus clarius cerneret, singillatim enumerare orsus cuncta, quæ discussa fuerant, impedimenta, eorumque causas, quam graves quantique ponderis censendas explicuit; se quoque usque ad illum diem in id potissimum incubuisse, ut ratio isthæc evadendi aperiretur, verum cum salvo Sedis Apostolicæ honore haudquaquam fieri posse comperisset, Ferdinandum pium Catholicumque principem æqui bonique consulturum sperabat, si quæ Sedis Apostolicæ dignitati congruebant, sacerdotali constantia tueretur. Ne tamen tristem ac mœrentem abs se Gusmanum dimitteret, propediem legatum Apostolicum ad Ferdinandum se missurum spopondit, qui sapienter ipsum doceret causas, quæ secus, quam optabat, Pontificem agere impellebant. Octavo igitur post oratoris discessum die in secreto consistorio vigesima Julii suum a latere legatum elegit Scipionem cardinalem Rebiba, ab Ecclesia Pisana, cui præerat, Pisanum nuncupatum. Is ad Ferdinandum primum pro imperii negotio, mox ad Sigismundum Polonorum regem, ad res religionis componendas, quæ maximo tum ibi in discrimine versabantur, adire jubebatur. Interea Catholicus rex ad leniendum Pontificis animum, acriterque pro Ferdinando urgendum Joannem Figueroa Mediolani gubernatorem destinavit, qui simul etiam obedientiam ab Albæ duce pridem præstitam juxta pacis leges confirmaret; quem Paulus omni ab se prohibuit accessu, quod sacris interdictum diceret, cum ejus Apostolicus cursor fuste cæsus fuisset, qui Roma Mediolanum ad quædam exequenda missus fuerat. Qua repulsa tam graviter ac vehementer indoluit, ut cum Cajetam se recepisset, paucos intra dies per summam animi ægritudinem expiraverit.

9. Hunc maxime in modum multis jam mensibus consumptis, cum Pontifex nullis a senten-

[1] Act. Consist. Ms. cod. Spada to. XXXIV, p. 251

tia precibus dimoveri potuisset, excessit e vivis Carolus imperator : piam mortem describit Surius [1] his verbis :

« Die XXI Septembris cum jam aliquot dies acutissima febre tertiana laborasset, e vivis feliciter excessit piissimus et celeberrimus princeps Carolus V, Romanorum imperator potentissimus. Ante mortem in illa sua optata solitudine dies ac noctes precibus ad Deum fundendis consumebat, mundo se jam, imo et Deo, deinceps in vita hac inutilem dicebat; itaque cupiebat liberari mortali corpusculo, ut in æterna vita Deum perpetim laudare posset. Dum esset in precibus ardentior, sæpe et valde pie pro Ecclesiæ concordia Deum orabat inquiens : *In manus tuas, Domine, tradidi Ecclesiam tuam.* Sæpe lapsus suos publice ingemiscens lamentabatur, et toto vitæ suæ spatio nullum diem se dicebat Dei servitio digne, et, ut par erat, impendisse. Crucifixi Servatoris imagines per multos dies ulnis, oculis oreque complexus, septimo a translato imperio mense præsente archiepiscopo Toletano, omnibus sacramentis Ecclesiæ imbutus, maximam vim lacrymarum effundens expiravit ætatis suæ anno LIX. Ante mortem post sacram unctionem, licet jam ante Corpus Domini accepisset, iterum illud sibi dari petiit dicens : *In me mane, ego in te maneam.* Sic mortuus est piissimus et sempiterna memoria dignus princeps Carolus V. Non prætereunda visa sunt quæ refert Famianus Strada [2]. Exequiarum occasione quas matri anniversarias persolverat, nova incessit animum cupido (si liceret) et suas celebrandi, reque communicata cum Joanne Regula ex Hieronymiana familia, qui ejus conscientiam moderabatur, quum is insolitum quidem illud et inauditum, pium tamen ac salutare dixisset, apparari funus sibi quamprimum jussit. Ergo excitatur [3] in templo tumuli moles, funalibus illuminatur, atrati circumstant famuli, mortuale sacrum mœsto monachorum cantu peragitur. Ipse funeri superstes suo, spectabat in illo imaginario funere veras suorum lachrymas : audiebat exequiale carmen, placidam sibi requiem beatas inter sedes implorantium, eademque ipse sibi suffragia psallentibus immissus exposcebat, donec sacrificanti propior factus, eique tradens, quam gestabat, ascensam facem, sublatis in cœlum oculis : Ego te, inquit, vitæ ac mortis arbiter, oro quæsoque ut quemadmodum oblatum hunc a me cereum sacerdos capit, sic commendatam in manus tuas hanc animam tu, quandocumque libuerit tibi, in sinum complexusque tuos benigne suscipias. Tunc ut erat pulla fluxaque opertus veste, humi procubuit, renovatisque omnium, qui aderant, lachrymis, quasi depositus, suprema lamentatione comploratus est. Atque hoc videlicet rudimento Carolus vicinæ jam morti proludebat. Namque altero ab exequiis die febri correptus, eaque paulatim exedente consumptus, Toletano antistite (is erat Bartholomæus Miranda) procurante, quæ Christiano ritu luctanti animæ suppeditantur adjumenta, religiosisque qui frequentes e cœnobio circumstabant, abeunti hospiti expeditum iter in piorum cœtus comprecantibus, nocte ante festum Evangelistæ Matthæi annorum octo et quinquaginta (ex quibus duos ipse vixerat ingenti sane sensu pietatis ac religionis) excessit ».

Cum Romam nuntius de ejus obitu pervenisset, et imperii renuntiationem Paulus nullius valoris unquam existimasset, actum est in Consistorio, de solemnibus exequiis, ut moris erat, pro ejus anima celebrandis : « Die Lunæ (habent Acta [1]) duodecima Decem. MDLVIII, fuit Congregatio generalis ante celebrationem exequiarum claræ memoriæ Caroli V Romanorum imperatoris, in qua Sanctitas sua dixit, quod ex quo intendebat celebrari facere exequias, juxta solitum fieri a prædecessoribus suis, in refrigerium animæ dicti Caroli, per talem actum non intendebat præjudicare juribus Sanctitatis suæ et Sedis Apostolicæ, quoad jura imperii ». Petrus Nores in Vita Pauli Quarti verba magistri Cæremoniarum referens, hæc eadem scribit, videlicet : « Nec ob rumorem quemdam, aut vagam famam de quadam cessione imperii a Carolo facta, de qua tamen nihil Beatitudini Suæ constitit, hujusmodi religionis officium præteriri volens, decrevit, exequias more solito celebrandas, declarando tamen per eas Sanctitati Suæ et Sanctæ Sedi Apostolicæ, ejusque auctoritati ac jurisdictioni nullum omnino præjudicium afferri, neque alicui alteri jus aliquod acquiri debere, et ita expresse protestatur, decernit et mandat omni meliori modo, non obstantibus in contrarium quibuscumque ». Justa igitur solemni ritu in capella Pontificia soluta fuerunt, ubi solemne sacrum habuit cardinalis Paceccus, cui etiam Pontifex dixit : « Per obitum ipsius Caroli vacasse imperium, non autem per resignationem, cum ea non fuerit facta in manibus papæ, ut debebatur, sed electorum imperii ».

10. *Mariæ Angliæ reginæ obitus.* — Luxit acerbe parentis mortem Philippus Hispaniarum rex, ac paulo post cumulatis Mariæ reginæ Hungariæ materteræ, ac conjugis Mariæ reginæ Angliæ ac Hiberniæ funeribus, amissisque illis regnis, dolore obrutus est, quæ Mariæ mors eo acerbior extitit (1), quo præter spem expectationemque hydrope intabuit, cum ob tumentem

[1] Sur. in Com. Pag. 505. — [2] L. I. p. 9. — [3] 30 Aug. 1558.

[1] Ms. card. Spadæ sig. to. CXXXIV. p. 256.

(1) Mariæ Anglorum reginæ obitum describendum hic suscipit annalista. Nec sane fœminæ hujus, quæ Ecclesiæ et religionis nostræ

ventris molem fœtum concepisse e Philippo crederetur, adeo, ut idonea morbo victus ratio præscripta non fuerit. Extincta est illa exeunte Novembri, piorum incredibili dolore, cum illius virtute religio Angliæ restituta fuisset, eaque extincta, religio pariter extincta sit.

Accessit ad summam illius regni infelicitatem, ut Reginaldus Polus cardinalis, summus instauratæ in Anglia religionis Catholicæ administer, interjectis a reginæ obitu sexdecim horis excesserit e vivis, quem in illo extremo vitæ actu plura singularis pietatis argumenta explicuisse refert Surius [1] his verbis : « Cum se vehementer morbo exhauriri animadverteret, testamentum scripsit, in quo præter cætera, etiam fidem et erga Romanum Pontificem et Sedem Apostolicam summam observantiam egregie expressit ». Porro, cum initio quæstionis inter Pontificem et ipsum quædam in sui defensionem apologetice conscripsisset, cum ipsa relegens calamum vehementius aliquantulum excurrisse cognosceret, nulla suæ existimationis habita ratione, constanter in proximum conjecit ignem, illud usurpans, *Verenda patris tui ne detegas*, propriam innocentiam eo ipse lumine magis illuminans, quo ipsam incendit.

« Ingravescente autem in dies morbo, Ecclesiæ Sacramentis se, ut pium et Catholicum virum decebat, præmunivit, et licet admodum fractis esset viribus, tamen quotidie, ut antea semper fecerat, missam audire voluit, et cum esset ventum ad eum locum, quo solet sancta Hostia elevari, ministrorum auxilio e lecto surgens, flexis humi genibus Christum in Eucharistia admodum humiliter et reverenter adorabat. Pridie ejus diei, quo e corpore migravit, ipse ultro a nemine admonitus Extremæ-Unctionis Sacramentum sibi ministrari voluit, sicque ad ultimum usque spiritum mentis plene compos, tandem ita leviter animam reddidit, ut non tam mori quam obdormire videretur : obiit annos natus LVIII et sex menses ». Cujus intemeratæ fidei Vita a Ludovico Beccatello conscripta, adductaque sanctissime decreta ab eo edita in Synodo Anglicana pro religione instauranda, disciplinaque Ecclesiastica restituenda, proscriptio pro fide tolerata, tot pericula etiam capitis, quinquaginta millibus aureorum ab Henrico VIII licitatis, spreta, scripta pro Ecclesiæ defensione ac primatu Pontificio typis excusa, Tridentini Concilii eo præside gesta, tot legationes sanctissime confectæ, conversa denique eo auctore magno Anglia, testimonium certissimum reddiderunt. De qua inimici quoque sunt judices, dum Camdenus ipse [1], pietate, doctrina, integritate, magis quam regia prosapia illustrem Polum asseruit.

11. *Elisabetha ad regnum Anglicum evehitur, et, licet hæretica, religionem Catholicam initio regni permittit.* — Extinctis cardinale Polo ac regina Maria Angliæ luminibus, dentissima posthac hæreseon caligo inhorrescere cœpit, cum in sceptrum Anglicum non vera regni hæres Maria Stuarta regina Scotiæ, quæ recenter hoc eodem anno Francisco Delphino Gallici sceptri hæredi nupserat, vocata fuisset, sed incensis procerum ac populorum animis externum principem cœco odio respuentium, illique gentilem suam, licet hæreticam præoptantium, Elisabetha præcipiti impetu, perturbatissimoque judicii ordine, licet spuria, atque ex regni et Ecclesiæ legibus sceptris indignissima, flagitio ad solium vocata est, de qua hæc Sanderus [2] refert :

« Sæpe quidem conata est Maria illam ab omni successionis sorte, vel propter hæresim, vel propter crimen læsæ majestatis (multa enim contra sororem et rempublicam commiserat) vel quod magis constabat, propter impurissimos natales excludere. Nam ex Clementis Septimi sententia juridica prætensum Henrici cum Anna matrimonium, et proles ex illo concepta expresse, ut supra commemoratum est, definiuntur esse illegitima, idque Henricus postea a perturbatione factus liberior in publicis regni comitiis decerni curavit, omnesque sibi subditos a juramento, quod Annæ Bolenæ vel ejus soboli prius præstiterant, absolvi jussit; porro contestatus in senatu suorum, Annam illam nec fuisse, nec esse potuisse uxorem suam propter certam causam, quam dixit se Cantuariensi episcopo secreto insinuasse. Et licet Henricus anno trigesimo quinto regni sui impetrata potestate ab ordinibus nominandi successores suos, voluerit etiam Elisabetham habere in ordine regnandi locum, quod et illorum comitiorum decreto approbari fecit, (ex quo solo par-

[1] In Comm. hoc anno.

[1] In Appar. hist. Hs. — [2] Sander. l. II. in Ca.

res adeo promovit, omittendæ erant laudes ab ecclesiasticarum rerum scriptore. Nulla enim mulier pietatem sinceram adeo coluit et sanctissimis moribus expressit, nulla tanto studio religionem provexit; nec minori fidei ardore hæreses insectata est. Ipse pariter Burnetus quamvis alioquin in Mariam parum æquus, non potuit tamen non laudare fœminæ hujus principis vitæ rationem ad severas morum et religionis leges exactam, pietatem, et in sacros viros ac præsertim in Romanum Pontificem amorem et obsequium. Reprehendit ille quidem in [illegible] quam voluit, [illegible]; sed hoc ipsum pariter pietatis [illegible] exemplum est [illegible], quamvis forte præposterum et inconsultum; rebus enim Ecclesiæ melius facile consuluisset, si regno suo nondum stabilito mitius egisset cum illis, qui turbare res adhuc non compositas valuissent. Obiit Maria die XVII Novembris, ætatis suæ anno XLIII, regni V, mensibus IV, diebus XI, quam evolantem ad superos post XVI horas secutus est Reginaldus Polus cardinalis, vir per omnia illustris; claris enim natalibus ortus, litteris pariter claruit, claruitque vero maxime tum pietate, cum pariter eximio fidei Catholicæ studio, cujus rei testem omni exceptione majorem Burnetum, scilicet infestum illum Catholicis Anglis scriptorem, exhibeo.

Vacuum Mariæ obitu solium occupavit Elisabetha quæ licet hoc anno die XVIII Novembris in supremo Angliæ senatu regina salutata est, regiam tamen coronam mense Januario sequentis anni solemni ritu accepit. MANSI.

lamentario edicto, et nullo nativitatis jure, ista est postea adepta imperium, et ita in hunc diem tenet) tamen nec ab Henrico patre, nec a se ipsa ullo statuum decreto, aut matris cum patre conjunctio, aut natales ipsius fuerunt unquam postea approbati, aut facti legitimi, quin et ordines primo anno reginæ Mariæ lege perpetua approbarunt conjugium Henrici cum Catharina, et prolem ex ea genitam omni divino et humano jure legitimam fuisse declararunt, omnia contraria Acta, processus et sententias abrogantes, ut proinde alteræ cum Anna, Catharina adhuc superstite, veræ nuptiæ esse non potuerint, nec ex illis suscepta soboles legitima, aut Anglicani sceptri, secundum leges municipales, quæ spurios non admittunt, vel natura vel ulla prærogativa capax esse; quod tamen senatusconsultum nec ab ipsa Elisabetha rescissum est hactenus. Quæ licet jus regnandi vendicet, regnumque sibi deberi ab omnibus in primis regni sui comitiis agnosci voluerit, tamen nusquam jus suum naturæ, sed parlamento prædicto adscribit : hoc præterea variis postea decretis cavens, ne quisquam sub pœna capitis affirmet, non esse in potestate principis et statuum positum, ut quem velint regem designent. De natalibus autem suis probandis aut reformandis nullus sermo, sed altissimum ubique silentium. Sed ut eo, unde digressi sumus, redeamus, Maria, quæ probe cognoverat ex Henrici cum Anna Bolena plusquam adulterino conjugio prolem prorsus esse imperio indignam, nunquam isti senatusconsulto, ex quo Elisabetha regnandi jus, et locum proximum prætendebat, animo acquievit, sed cum id sola sine suorum optimatum populique suffragiis abrogare non potuisset, advertissetque eam fuisse multorum iniquissimam ac perniciosissimam opinionem, ut non tantum illegitimum, sed et hæreticum regem, modo civem ac domesticum, quam peregrinum et externum, quantumvis legitimum bonumque mallent, cujus præposteri judicii humani, et Anglia sæpe, et multæ florentissimæ provinciæ gravissimas Deo pœnas dederunt, quod in tali causa optimum factu restabat, prudentissime fecit, ut instante mortis suæ hora certos principes viros ad Elisabetham allegaret, qui tum alia quædam, tum in primis hæc duo ab ea peterent, alterum, ut mutuum, quod a subditis suis Maria sub fide regia reddendum sumpserat, inque publicam rem converterat, Elisabetha reddendum curaret, alterum, ut Catholicam religionem in Anglia jam constitutam et stabilitam, ne subverti aut labefactari permitteret. Elisabetha, quæ dum Maria regnabat, semper se Catholicam finxerat, ac ni vere ita esset, ut tellus ipsi dehisceret coram senatoribus aliquot aliquando optaverat, solita hypocrisi sua utrumque sanctissime promisit; neutrum revera præstitit ».

Obstiterat etiam Philippus rex, ne Maria Angliæ regina successuram designaret Mariam Stuartam reginam Scotiæ, quod illa Galliæ regis, cum quo bellum gerebat, filio nupsisset, ut supra indicatum est.

12. Potita sceptris Elisabetha finxit initio, ut omnium voluntates sibi conciliaret, nulli propter religionem vim illaturam, permissuramque, ut quisque suo arbitratu viveret, at mox conditam animo impietatem aperuit, nam Catholicos concionatores silere jussit, hæreticos ab exilio revocavit, episcopo coram se facturo sacrum imperare ausa est, ne consecratam hostiam in sublime attolleret, quare archiepiscopus Eboracensis, cui illius sacro balsamo inungendæ, reginalibusque insignibus exornandæ munus, defuncto Polo Cantuariensi primate, obvenerat, nec alii episcopi insigniores inunctionis regiæ sacra illi conferre annuerunt, vel ob hæresim, vel etiam quia jure id præstare, et tuta conscientia non poterant, ni Pontifex Clementis sententiam, qua successionis jure mulctata erat, revocaret : repertus est pæne omnium ultimus episcopus, qui censuras Ecclesiasticas sprevit, ac humana commoda ac politicam causæ divinæ prætulit, qui tamen Elisabetham sacramento tuendæ fidei Catholicæ adegit, ut Sanderus memorat, ac de Elisabetha hæc tradit : « Jusjurandum Christianis regibus lege et more majorum præscriptum de fidei Catholicæ defensione, privilegiorumque ac libertatum Ecclesiasticarum conservatione, ne forte de regno minus rite sibi adepto postea fieret quæstio, suorum suasu, qui regni causa quidvis simulandum, dissimulandum, jurandum, pejerandum senserant, in sua inauguratione solemniter præstitit : permisit se quoque oleo liniri, sed non sine irrisione et fastidio, nam sub papilione parumper pro more ad regales induendas vestes divertens, nobilioribus circumstantibus ancillis dixisse fertur : Abite, ne fœtor hujus olei vos offendat ».

Ut vero concepta ea sacramenta perjurio violarit, atque ob politicas causas Sathanæ potestati Angliam subdiderit, ac vicina regna ad impietatem cogere omni arte et vi contenderit, suis locis lugebitur.

13. *Magdeburgi ritus Catholici restituti.* — In Germania Magdeburgi, opera Sigismundi episcopi designati sacrorum usus ritusque veteres restituti sunt, de quo factus certior Pontifex [1], maximam voluptatem hausit, atque Sigismundum piis stimulis ursit, ut religioni propagandæque animarum saluti omni contentione incumberet :

« Dilecto filio Sigismundo electo Magdeburgensi.

« Dilecte fili, etc. Cum alia multa in Epis-

[1] Paul. IV. lib. brev. sig. num. 2889. p. 120.

tola tua nos magnopere delectarunt, tum vero id quod scribis de ritibus sanctæ Romanæ Ecclesiæ in divinis officiis celebrandis in ista civitate restitui cœptis, tanta animum nostrum lætitia gaudioque replevit, ut magnas Deo, cujus auxiliante ope et misericordia id actum est, continuo gratias egerimus, qua quidem in re tuam operam, curam et diligentiam magnopere laudamus, fecisti enim quod verum pastorem decet, nec solum officii tui memorem esse te ostendisti, verum etiam generis, atque majorum, itaque lætamur plurimum nostro de te judicio. Eos enim de te fructus capimus, quos speravimus, quos quidem in conspectu Domini offerentes ipsum precamur, ut quod isthic per te feliciter inchoatum est, ad sui nominis gloriam et animarum salutem perficere, et ad verum sui cultum, discussis tandem errorum tenebris, civitatem tam nobilem, illiusque exemplo atque auctoritate finitimos populos revocare dignetur. Perge, fili, tam egregiam commissis tuæ fidei ovibus operam navare : insta atque urge : noli in tam sancto, tam salutari, tam glorioso, tam te digno opere defatigari, percepturus a Domino, et in hac vita, et in altera ea præmia, quæ bonis et fidelibus servis proposuit ac paravit. Quidquid vero ipsi opis tibi ad hanc rem, quidquid auxilii ferre poterimus, id pro officii nostri munere promptum tibi et paratum fore confide. In tuis autem ipsius rebus non minus tibi de nostra, quam de dilecti filii nobilis viri parentis tui voluntate promitte. Datum Romæ etc. apud Sanctum-Petrum etc. die XI Augusti MDLVIII, anno IV ».

14. *Paulus episcopos Germaniæ hortatur ut religionem Catholicam restaurent.* — Pro divino cultu in Germania promovendo, ac disciplina Ecclesiastica instauranda, necnon elidendis hæreticorum consiliis et conatibus decretus est a Paulo internuntius Augustinus episcopus Alifanus ad Ferdinandum Romanorum regem; cui etiam plura decreta de morum puritate pristino nitori ac splendori restituenda ad Germaniæ præsules [1] perferenda tradidit, quos etiam corruptelis omnibus delendis a se strenuam operam dari admonuit.

« Venerabili fratri Danieli archiepiscopo Moguntino.

« Venerabilis frater, etc. Pastoralis sollicitudo, charitasque fraterna non patitur ullum a nobis officium prætermitti, quod quidem ad tuendam salutem ovium tibi, reliquisque fratribus et coepiscopis nostris Germanicæ nationis commissarum, vosque in vestris laboribus adjuvandos aptum esse judicemus ; itaque cum ad charissimum in Christo filium nostrum Ferdinandum Romanorum regem illustrem mitteremus venerabilem fratrem Antonium Augustinum episcopum Alifanum ex collegio sacri nostri palatii judicum, virum non sacrorum modo canonum peritissimum, sed virtutis integritatisque spectatæ, non solum hoc dedimus pietati ipsius regis omni a nobis et hac sancta Sede honore dignissimi, verum etiam fraternitati tuæ reliquisque isthic pro fidei et religionis Catholicæ defensione laborantibus, ut haberetis Sedis Apostolicæ nuntium, cujus opera, consilium, auctoritas vobis omnibusque qui isthic reliqui sunt, Catholicis præsto esset, quique vice nostra partes vestras adversus hæreticos adjuvaret, ut denique per eum commode vestra ad nos desideria deferri, et quibuscumque de rebus opus esset, nos certiores facere possetis. Ex eo fraternitas tua de eis rebus cognoscet, quas, partim ad corrigendos mores, et disciplinam Ecclesiasticam restituendam agere cœpimus, et ex magna parte Deo juvante perfecimus, partim agere in animo habemus ad extirpandas hæreses, et tollenda schismata, quatenus divina clementia permiserit. Hortamur vero fraternitatem tuam, ut memor Apostolicæ sententiæ, *Oportet hæreses esse, ut probati manifesti fiant*, perseveret fideliter, debitum suum Deo sibique commissæ Ecclesiæ officium præstare, ne pertinacius Catholica religio, et ovium Dominicarum salus ab hæreticis oppugnetur, quam abs te, reliquisque Ecclesiarum præsulibus defendatur : piorum laborum vestrorum id a Deo præmium percepturis, quod servis suis bonis fidelibus præparavit. Datum Romæ IV Januarii MDLVIII ».

Eodem exemplo Trevirensi, Coloniensique, et Salisburgensi archiepiscopis, tum Othoni Augustano cardinali, necnon Bambergensi, Herbipolensi, Eychstetensi, Passaviensi, Pataviensique episcopis litteræ datæ fuere.

Cum vero inter principes Catholicos Germanos Albertus dux Bavariæ flagrantissimo religionis defendendæ, contundendæque hæreseos studio excelleret, illum etiam Pontifex ad constantiam virtutesque majorum imitandas incitavit :

« Petimus (inquit) ut in religionis et fidei Catholicæ causa tuenda et defendenda perseveres, quemadmodum confidimus, egregiamque voluntatem, quam semper præ te tulisti, dignumque te et majoribus tuis animum declarare, ut quanto fidelius et constantius Dei honori et animarum saluti per te inservitum et consultum fuerit, tanto benignius ipse Deus secundas tibi res in hoc sæculo concedat, et in futuro æternæ gloriæ præmium largiatur. IV Januarii MDLVIII ».

15. *Melchior Zobel episcopus Herbipolensis trucidatur ; Calvinistica pestis etiam proceres in Gallia inficit.* — Contrucidatus est medio Aprili nefandissimo latrocinio Melchior Zobel episcopus Herbipolensis, invictis virtutibus clarus

[1] Paulus IV lib. brev. sign. num. 257 p. 90.

in ipsa urbe Herbipolensi, et Œniponte, cum civium benevolentiam tutum esse sui corporis munimentum putaret : exactæ vero dein sunt justæ pœnæ a latrocinii auctoribus, licet eos Lutherani tuerentur. Porro hæretici in Germania se mutuo convincebant erroris, dum non minus inter se, qua cum Catholicis certabant, quippe singuli sua deliramenta divina esse oracula contendebant, atque ob fastum sibi mutuo cedere detrectabant, atque hujus anni initio Vestphalus adversus Calvinum scriptis Apologeticis calumnias Sacramentariorum fregit, confutationem etiam edidit aliquot immanium mendaciorum Joannis Calvini. His addit Surius [1] de Libris Joachimi Magdeburgensis : « Librum evulgavit de vetere et novo Christo, aitque veterem Christum prædicari a Lutheranis, novum a Berengario excogitatum annuntiari a Sacramentariis. Non possunt dicere Evangelici hæc esse Papistica commenta, sed sunt purumputum verbum Dei, ut quidem ab utraque parte isti miseri jactare solent. Cur igitur tandem alii aliis non cedunt, et hactenus se errasse confitentur ? Sed hoc non sinit spiritus ille quo reguntur ».

In Gallia Calvinistica hæresis [2] latius grassabatur, patefactumque est, non modo cives opifices infecisse, sed etiam aliquos proceres, atque ipsam Joannam reginam Navarræ, ejusque virum Antonium regem afflasse ; nam cum Marottus., scurra nefarius, ac Theodorus Beza Psalmos Davidicos versibus Gallicis transtulissent, atque musicæ peritorum opera modulos suavissimos iis aptassent, plures cantus illecebris deliniti una hæresim improvide hausere, quare constitutis gravissimis pœnis eæ cantilenæ prohibitæ sunt, tum quia corrupta gravissimis erroribus erat versio, tum quia ab ea defectionis a Romana Ecclesia, quæ Psalmos Davidicos Latine canit, initium sumebatur. Districta est initio acerbitas legum in protervos hujusmodi cantillatores, sed deinde remissa, cum eos modulos etiam a rege et regina Navarræ concini animadversum esset.

16. *Providet Pontifex ut hæreticis obsistatur in Polonia.* — In Polonia nonnulli apostatæ impii, freti nonnullorum procerum, quos rerum novarum cupidos hæretico veneno imbuerant, viribus et auctoritate, varias superstitiones impias, maximeque Sacramentariorum hæresim disseminare annitebantur, ad quorum evertendos conatus Pontifex Poloniæ præsules monuit [3], ut conjunctissimis animis in Ordinum regni Comitiis fidem Catholicam assererent.

« Venerabilibus fratribus archiepiscopo Gnesnensi ac reliquis regni Poloniæ episcopis.

« Venerabiles fratres etc. Post adventum ad nos dilecti filii Francisci Crassinii Calisiensis archidiaconi, maxima cura et sollicitudine affecti fuimus, postquam cognovimus de conventu, qui isthic propediem est futurus, veriti, ne tali tempore hæreticorum factio hæreses suas confirmare, et Ecclesiarum vestrarum status vehementius perturbare conetur : itaque, ne pastorali officio deessemus, et ut fraternitas vestra excubare intelligeret apud nos debitam vestri et Ecclesiarum vestrarum curam, mittendum isthuc esse duximus, rei magnitudine ita postulante, Sedis Apostolicæ legatum dilectum filium nostrum Scipionem tit. Sanctæ-Potentianæ presbyterum cardinalem Pisanum appellatum, virum summa religione atque integritate præditum, nobisque eximie charum atque intimum, qui et charissimum in Christo filium nostrum regem vestrum, optime, ut confidimus, sentientem confirmaret, et vobis vice nostra adesset, nullumque erga vos, quod tale tempus postulet, officium prætermitteret. Verum cum is necessario plus temporis in itinere positurus sit, ne desiderio vestro mora longior afferretur, faciendum nobis esse visum est, ut prætermitteremus venerabilem fratrem episcopum Satraniensis et Campaniensis Eccclesiarum unitarum Apostolici nuntii munere functurum, propterea quod expeditius iter ipse facturus sit, subsecuto eum postea legato. Meminimus quam constanter et fortiter uno, ut quidem decebat, animo, superiore conventu, nefariis hæreticorum consiliis obstiteritis ; parem a vobis hoc tempore animum, parem virtutem, et inter vos consensum atque concordiam jure ac merito expectamus. Agitur (ut videtis) religio, fidesque Catholica, pro qua nemini vere Christiano mortem oppetere dubitandum, et agitur ovium Dominicarum salus, pro quibus Christus Dominus noster est mortuus, exemplumque cæteris pastoribus Pastor æternus ipse proposuit, quid ipsis quoque sit tali earum tempore faciendum. Jam nostis ipsi, quæ bonis et fidelibus servis suis præmia quam ineffabilia proposuerit, quas a malis infidisque pastoribus pœnas quam horribiles sit, cum in fine sæculi advenerit, expetiturus. Res est vobis cum Christi inimicis, cum Ecclesiæ et Ecclesiasticæ hostibus disciplinæ, cum apostatis, cum sacrilegis, cum apostatarum sacrilegorumque fautoribus. Verendumne est, ne vobis inter vos conspirantibus illa non minus inter se, quam a Catholicis dissentiens hæreticorum colluvio possit obsistere. Agite igitur, fratres dilectissimi, justitiæ loricam et galeam salutis induti, scutumque fidei et gladium spiritus sumentes, parati estote ad tam pium, gloriosum necessariumque certamen, ut Dei Altissimi sacerdotibus, ut Ecclesiarum pastoribus dignum est præstare Deo, præstate plebibus vestris eam, quam et debetis, et antea egregie præstitistis fidem. Nos cum precibus

[1] Surius in Comm. hoc anno. — [2] Florim. Raym. — [3] Paul. IV, lib. brev. sig. num. 2889. p. 125.

apud Deum Omnipotentem assiduis, tum apud ipsum filium nostrum regem quidquid poterimus opis, atque auxilii vobis et Ecclesiis vestris ferre non desistemus, parati ad omnia, quæ ad Catholicam fidem et animarum salutem isthic vobiscum una defendendam opportuna fore, aut per nos ipsos, aut vestro, legative aut nuntii nostri admonitu cognoverimus, absentes quidem a vobis corpore, sed spiritu et charitate præsentes. Dat. Romæ apud Sanctum-Petrum, etc. die XI Augusti MDLVIII, anno IV ».

17. Nitebantur hæretici in publicis regni conventibus evincere, ut Calix laicis permittendus decerneretur, non quod de Calice Domini curarent, ut demonstravit Hosius Warmiensis episcopus [1], sed quod Sathanæ et furoris Calicem, in quo miscerent omnes hæreses, populis propinare vellent, ea enim inani religionis specie religionem abjici eos quæsivisse probat his verbis :

« Sic per electum quoddam suum vas loquitur Sathanas. Si quo casu Concilium statueret, minime omnium nos vellemus specie utraque potiri, imo tum primum in despectum Concilii vellemus, aut una, aut neutra, et nequaquam utraque potiri : et plane eos anathema habere quicumque auctoritate talis Concilii potirentur utraque. Vides quorsum eat Sathanas, non Calicis usum ille laicis permissum, sed in despectum Ecclesiæ contraria cupit omnia ». Et infra :

« *Nos legem habemus*, inquiebant Judei, *et secundum legem debet mori quia Filium Dei se fecit*. Expresso Dei verbo sibi demonstrare videbantur, se jure Christum gentibus tradere morte condemnandum : ac usque eo nullo hac in re conscientiæ scrupulo premebantur, ut se grandi scelere obstrictos iri putarent, si secus fecissent ». Et post multa : « Hoc est, quod vult Sathanas, ut in hoc unitatis Sacramento divisio quæratur, quo sic denuo Christus crucifigatur ». Et post multa :

« Quo tempore primum ad regni gubernacula, pientissime rex, accessisti, memoria tenemus, cum itidem a te postularetur quoddam, quod ad separationem attineret, placide quidem pro eo, ut mansuetudo tua fert, sed negasse tamen te, quod ne faceres postulata, religione prohiberi te diceres : simul in celebri senatorum totiusque populi corona Christi vocem illam usurpasse, *Quid prodest homini si mundum universum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur ; aut quam dabit homo commutationem pro anima sua ?* Non tibi tanti fuerat regium diadema, non regni tam ampli tamque copiosi, non tot illi terrarum adjunctarum imperium, ut eorum amittendorum metu faceres aliquid, quod facere, te, salva fide religioneque tua, non posse putares. Quid autem impedit, quominus iisdem et nunc verbis utaris, nisi forte minus tibi gravis, quam illa videtur hæc separatio, cum ut a Christi Corpore sancta Catholica Ecclesia præcisionem fieri permittas, et abs te postulatur. Sed publicæ tranquillitati dandum est (aiunt) aliquid. An vero tum quoque publica regni tranquillitas non prætendebatur ? an summa rerum perturbatio, nisi postulata fecisses consecutura non esse denuntiabatur ? prospexit nihilominus regni tui tranquillitati Deus ». Et paulo post :

« Possem ego nominatim quosdam recensere, qui nihil aliud initio sibi præter calicem permitti postulabant, quem sibi paulo post etiam usurparunt, num autem in eo acquieverunt ? quin illi postea Confessionem Augustanam integram sunt amplexi : mox ea rejecta, Piccardicam, proxime vero Gebennensem, Genevensem dicere volui, nisi quod eadem est, et Genevensis et Gehennensis, quam publice profitetur apostata Lysmaninus a te, Sigismunde rex, proscriptus. Quid illis ad extremum futurum sit, nescio, fortassis ad Suenchfeldium tandem inclinabunt.

« Vellem autem mihi unam terram aliquam ostendi, ut privata libidine Calix usurpari cœptus est, in qua non e vestigio multæ sint aliæ, et quidem horribiles hæreses subsecutæ. Avorum nostrorum memoria primum in finitimo vobis Bohemiæ regno incidit ista de calice contentio quem sibi nonnullæ civitates, quo jure, qua injuria usurparunt ? quæ vero mox hæresum portenta subsecuta non sunt ? quam rara in Moravia et Bohemia oppida reperire licuit, ubi calicis usus receptus est, in quibus non simul sex aut septem sectas mirabiliter inter se dissectas videre liceret. In Germania vero Sathanismus hic omnis quem non sine magno dolore et stupore cernimus, unde, nisi a calice sumpsit exordium ? Videntur fraudes istæ, quæ per Sathanæ membra vere pietati struuntur esse cuneo simillimæ ». Et mox : « Ubi receptus est Calix, jam altera cunei pars est subsecuta crassior, Augustana Confessio, quæ nobis et sacerdotium et sacrificium abrogavit, mox ingressa est pars altera crassior adhuc Tigurina et Lauschana Confessio, quæ duo, quæ nobis reliqua tamen fecerat Augustana Confessio, Sacramenta sustulit, Eucharistiam et Baptismum : ut sicut illa suos absque sacerdotio et sacrificio, sic hæc esse suos quoque faceret absque sacramentis. Neque nos magis Christianos, quam Lutheranos idololatriæ condemnavit, quod utrique persuasum haberemus, quamvis diverso modo, verum Christi Corpus et Sanguinem, in Eucharistiæ sacramento contineri. Itaque cum ex illo quoddam idolum faceremus, tum ex Baptismi quoque sacramento, dum ei peccatorum remissio-

[1] Stanisl. Hosius de exp. Dei verbo ad Reg. Pol.

nem tribuimus, et per lavacrum regenerationis nos fieri salvos credimus. Sic quod nos Lutheranis, hoc Sacramentariis vicissim sunt Lutherani, nimirum idololatræ. Venit ad extremum Suenchfeldius, qui et Scripturas omnes, et extremum omne verbi ministerium sustulit, et æque Sacramentarios ut Lutheranos, et nos idololatriæ reos fecit, qui conversi ad egena elementa, hoc est, ad Scripturas Canonicas, ex illis salutem peteremus, et hæc fuit novissima cunei pars, cujus, prima parte, quamlibet illius acies tenuis erat recepta, quidquid erat reliquum Sathanismi paulatim irrepsisse cernimus : vides, pientissime rex, quorsum ad extremum res producta sit, postquam in despectum Ecclesiæ Calix initium fuit impactus, quanta ex hoc solo facta est ad Sathanismum inclinatio ? quis homo Christianus, qui pietate tamen aliqua præditus est, non facile potest animum inducere, ut a sensu et consensu totius Ecclesiæ discedat. Cæterum simul ut vel una aliqua in re discessionis initium fuerit, jam difficilius est multo finem illius, quam fuit initium invenire, ut non sine causa proverbio celebratum semper illud fuerit, principium est plusquam dimidium totius, quod etiam ad oculum videre licet in iis, qui solius in calicis usu se ab Ecclesiæ compage principio divulserunt, apud quos si minus aliæ sectæ statim omnes, certe Lutheranismus omnis simul est e vestigio receptus, an ejus rei periculum non esse factum scimus in Germania ? » Et infra : « An autem idem in regno tuo factum esse non vidimus, ubi Calix per summum sacrilegium usurpatur ? An similiter sacerdotium et sacrificium ibi non abrogatur ? An laici sibi sacerdotalia munera non arrogant ? An conficiendi Corporis Christi, quam nullam habent potestatem, sibi non usurpant ? et pro Christi Corpore dant communicantibus merum panem pistorium ? Nam quomodo conficient Christi Corpus, quibus potestas ejus conficiendi nulla data est ? » Cum ergo ii hæretici non consecrarent Calicem, constabat eos non Calicem Domini, qui in eo Calice non erat, sed Calicem Sathanæ, a quo inani ea specie Calicis deludebantur, et abducebantur ab Ecclesia, stulto populo porrexisse.

Pellexere ad impietatem alia illecebra simplicem populum hæretici, dum celebranda sacra et preces vernacula lingua, quæ ab omnibus intelligeretur, persuaserunt, quæ propositio specie æqua ac splendida invexit grave periculum, ne errores instillarentur simplici populo, mutato vetere ritu, quem pie observandum ostendit episcopus Warmiensis [1], edito de ea re libello.

« Non quantum intelligas, sed quantum credas, et quantum credendo ames, quærit Deus : fit non raro, ut qui intelligunt, contemnant, qui non intelligunt, amplius admirentur, et pie magis ad ea, quæ non intelligunt, afficiantur ». Et infra : « Caput est, ut verum divinarum Scripturarum sensum retineamus, quod ita multis et variis translationibus vix recte provideri poterit. Quis enim præstabit, si suo quæque gens dialecto sacras precationes et lectiones versas habuerit, nullus ut error in vertendo committatur, atqui nusquam erratur quam in hac parte periculosius ». Et post multa : « Clemens Alexandrinus inquit : Fides non sapientum secundum mundum, sed eorum qui secundum Deum sunt sapientes est possessio : ista autem etiam absque litteris discitur, ejus autem scriptum, quod et ad rudes ignarosque homines pertinet, et est divinum, vocatur Charitas, quæ est decretum spirituale. Ex eo discere licet, non in eo quantum intelligas, sed in eo, quantum credas, et credendo ames, permultum esse positum ».

18. Perstitit in religionis Catholicæ cultu Sigismundus Poloniæ rex, licet in castigandis hæreticis fuerit remissior, qui cum initio hujus anni pacem cum Magistro Equitum Theutonicorum honestissimis conditionibus sanxisset, Paulus illi de prosperis illius successibus gratulatus est [1], divini patrocinii singularis, dum religionem ab hæreticorum insultibus vindicaret, spem illi ostendit :

« Charissimo in Christo filio nostro Sigismundo Augusto regi Poloniæ illustri.

« Charissime in Christo fili noster, etc. Pacem inter te, et Magistrum militum Beatæ Mariæ Theutonicorum compositam fuisse fœdere, sicut audivimus, tibi admodum honesto lætati sumus, perinde ac pro nostro in te paterno amore debuimus, quo quidem recenti suo in te beneficio Deus serenitatem tuam admonuit, quid tibi in Catholica religione manenti (quemadmodum quidem mansurum perpetuo esse confidimus) de cæterarum rerum tuarum eventu sperandum sit, nempe omnia tibi prospere et feliciter successura, sicut ex contrario plurimis exemplis animadversum et intellectum est eorum principum res, qui famæ simul et salutis immemores Dei honorem neglexerint, divina eos gratia deserente, exitus habere quotidie tristiores, etc. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum, etc. die II Martii MDLVIII, anno III ».

19. At cum Sigismundus rex pravis senatorum, qui jura suis cupiditatibus metiebantur, consiliis subornatus jus Pontificium in sacrarum rerum administratione conferenda invasisset, a Paulo Pontifice [2] his litteris officii admonitus est.

« Charissimo in Christo filio nostro Sigismundo Augusto Poloniæ regi illustri, etc.

[1] Stanisl. Hosius in Dialogo de Sacro Vernaculo legendo.

[1] Paul. IV. lib. brev. sig. num. 2889. p. 106. — [2] Id. ib. p. 131.

« Nos quidem quibuscumque rebus poterimus nostram erga te paternam benignitatem declarare studebimus, nihil unquam tibi, quod salvo Dei honore et nostro tribuere possimus, negaturi ; te vero, charissime fili, omnia, quæ a nobis aguntur, pro tua pietate candide interpretari decet, et judicio patris, sicut Christiano rege dignum est, acquiescere, neque enim prudentiam tuam latet distinctum esse Pontificium officium nostrum a regio, atque ut ad vos reges temporalium rerum administratio spectat, sic ad Pontifices spiritualium regimen pertinere, quæ quidem officiorum distinctio non ab hominibus, sed a Deo ipso, a quo omnis est potestas, facta est. Hoc autem quisquis diligenter secum considerarit, æquum ei profecto videbitur, si qui spiritualium rerum administrationi divina providentia præsunt, minime prohibent, quin reges temporales res suas arbitrio suo tractent, et suam animi magnitudinem, suam virtutem atque prudentiam, tum bello, tum pace declarent, ne ipsos quidem reges oportere earum rerum, quæ ad Pontificum munus pertinent, sibi gubernationem assumere, ac Dei sacerdotibus præscribere, quid quaque de re agere ac statuere debeant, hoc enim esset falcem, ut dici solet, in alienam messem mittere, nec parum offenderetur Deus, qui quantopere reges a spiritualium rerum tractatione abstinere velit, gravissima illa in Oziam regem animadversione declaravit. Hæc attigimus, potius ut ipse intelligas, quantopere te per omnia Deo placere studeamus, quam quod de modestia tua dubitemus, eaque ut in optimam partem accipias te rogamus. Dat. Rom. apud Sanctum-Petrum, etc. die VII Novembris MDLVIII, anno IV ».

20. *Livonia a Moschis infestata; captivi e carceribus Turcicis liberati; Bergomensis episcopus flagitio hæresis convictus.* — Hoc anno evastata est Livonia a Moschorum duce, qui exercitum trecentorum millium hominum, quorum pars Tartarorum erat, in eam effudit, ac cædibus et rapinis fœdavit, omnique immanitatis genere inde per Leidensem agrum in Theutonicorum Equitum Magistri ditionem irrupit hostis, ac ferrum flammasque circumtulit, prædisque onustus in Russiam rediit, pacemque auro redimere Livones coegit, qui cum temere inducias violassent, nova expeditio a Moscho educta est, in qua Nerviam Germanicam, Torpathumque expugnavit. Subdit Surius [1] :

« Longum esset enarrare quantam cladem Livoniæ amplissimæ provinciæ dederit Moschoviticus exercitus, sed omni recto Dei judicio, quia a prisca religione ad Lutheri commenta dilapsi, cum religione pariter pristinam virtutem et constantiam atque robur invictum perdiderant. Plerique Theutonici milites, olim, cum Catholici essent, religioni et pietati addicti, decem illorum millia, Moscovitarum octuaginta millia collatis signis in fugam vertere potuerunt; at postquam partim Lutheri, partim Zuinglii, partim Anabaptistarum Evangelium amplexi sunt, Moscovitis prædæ sunt. Et jure quidem ferunt Moscoviticum jugum, qui Pontificis Romani ferre noluerunt. Quam vero miserum est videre homines, dum sub Evangelii prætextu a Catholica Ecclesia se separant, mox in diversas et pugnantes sectas distrahi. Inde porro exarsere animorum dissensiones, quibus necesse sit tandem etiam amplissimas respublicas interire ».

Certior factus Pontifex plures fideles in Turcicis carceribus ingemiscere, qui superiorum annorum barbaricis excursionibus, in servitutem avecti fuerant ex regno Neapolitano, partes dedit Julio Vestano episcopo internuntio suo, ut clerum pro iis redimendis ad conferendas opes adigeret, ne impatientia laborum fidem ejurarent, quas a se levari iis malis non posse indoluit, cum ærarium Pontificium præterito bello exhaustum esset. Horum vero miserorum ingentem numerum fuisse ex his verbis Pontificiis [1] ostenditur :

« Ab eo tempore, quo immanissimus Turcarum tyrannus, hæc nostra littora infestare cœpit, infinitus Christi fidelium ex regno Siciliæ citra Pharum, præsertim ex Liparensi, Vestana, Reginensi, et Isclana civitatibus et diœcesibus oriundorum numerus in manus eorumdem Turcarum devenit, et apud eosdem Turcas in captivitate et misera servitute detinetur. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum die VI Februarii MDLVIII ».

Damnatus est hæreseos Bergomensis episcopus a Paulo Quarto, cum tanti flagitii convictus esset, ut referunt Acta [2] Consistorialia :

« Die Mercurii XX Aprilis MDLVIII, Sanctissimus dominus noster pronuntiavit et declaravit Ecclesiam Bergomensem vacare, et hactenus vacasse ex eo die, quo reverendissimus Bembus vel resignavit, vel obiit, attentis hæresibus per Victorem Superantium prætensum episcopum confessis, declarans omnia acta per eum, tanquam prætensum episcopum, esse nullius roboris vel momenti ».

21. *Potestatem legendi libros hæreticos rescindit Paulus.* — Exeunte anno Pontifex edita Constitutione [3], legendorum librorum hæreticorum potestatem concessam iis, qui se eorum errores confutaturos præfidebant, rescidit, cum experientia constaret, nonnullos, qui eam veniam extorserant, ita perlegendis iis se addixisse, ut sanctorum Patrum lectionem negligerent, verborumque fucis et eloquentia inescati,

[1] Sur. in Comm. p. 534.

[1] Paul. IV. lib. brev. sig. num. 2895. p. 136. — [2] Act. Consist. Ms. card. Spadæ to. CXXXIV. p. 251. — [3] Paul. IV. lib. brev. an. 1558. sig. num. 2893. p. 81.

ac doctrina parum instructi, iis errorum laqueis, quos se abrupturos jactabant, irretirentur :

« Ad futuram rei memoriam.

« Quia in futurorum eventibus adeo humani fallitur incertitudo judicii, ut quod verisimili conjectura utile videbatur, progressu temporis damnosum appareat, nonnunquam Romanus Pontifex, quod consulte statutum esse videbatur, consultius revocari pro temporum et personarum qualitate pensata, in Domino conspicit salubriter expedire. Innotuit siquidem nobis, quod diversi tam clerici sæculares et diversorum Ordinum regulares, quam laici, qui se Lutheranis et aliis hujus sæculi hæreticis resistere, et eorum errores ac falsas opiniones confutare posse præsumebant, et ad hoc ipsorum hæreticorum libros legendi facultatem sibi a Sede Apostolica concedi extorserant, se lectioni librorum hujusmodi ita dediderunt, ut propriæ innitentes prudentiæ, et a recta Domini via aberrantes, ipsorum hæreticorum fallacibus, et superstitiosis , ac falsis adinventionibus irretiti remanserint, et qui alios ab erroribus revocare temere arbitrabantur, ipsi in puteum interitus prolapsi sint. Nos, considerantes, quod Spiritus ubi vult spirat, et quod sine ejus numine nullum bonum provenit, et propterea satius esse, cum simplicitate cordis ad eum recurrere, et cum ejus adjutorio orthodoxam fidem in Catholicis, et a sancta Romana Ecclesia approbatis libris acquirere, quam falsitates hæreticorum per lectionem eorum librorum detegere velle ; volentes præmissis inconvenientibus, quantum cum Deo possumus, occurrere, et ne similia de cætero contingant, opportune providere, omnes et singulas licentias et facultates legendi libros hæreticos seu de hæresi suspectos, aut a nobis seu generalibus hæreticæ pravitatis in singulis provinciis aut regnis deputatis inquisitoribus damnatos et reprobatos, quibuscumque, tam clericis sæcularibus, vel, ut præfertur, regularibus, quantumvis cujuscumque status, gradus et præeminentiæ existant, etiamsi abbatiali, archiepiscopali, patriarchali, aut alia majori Ecclesiastica dignitate, seu etiam cardinalatus honore, vel mundana, aut marchionali, ducali, regia vel imperiali auctoritate seu præcellentia præfulgeant (generalibus inquisitoribus prædictis dumtaxat exceptis) per quoscumque Romanos Pontifices prædecessores nostros, ac nos etiam vivæ vocis oraculo, et Sedem prædictam, seu ejus Pœnitentiarium majorem, vel quoscumque ordinarios, aut diœcesanos, seu alios, etiam per litteras in forma Brevis, seu sub plumbo expeditas sub quibuscumque tenoribus, et formis », et infra : « tenore præsentium revocamus, cassamus, irritamus, et annullamus, etc ». Intentatum est anathema iis, qui legere, vendere vel tenere hujusmodi libros audeant, et censoribus fidei in eos inquirendi potestas demandata : jussi etiam episcopi in singulis diœcesibus Apostolicum imperium promulgare, ne quis ignorantiæ clypeo se tueretur. « Datum Romæ apud Sanctum-Petrum die XXI Decemb. MDLVIII, anno IV ».

Ineunte proximo anno [1] data sunt mandata Ferdinando archiepiscopo Hispalensi, censuræ in hæreticos exercendæ summo præfecto in Hispania, ut imperia hæc Apostolica mandaret operi, atque legum severitatem in eos, qui hujusmodi libros legerent, aut tenerent, aut venderent, aut typis excuderent, distringeret. « Dat. Romæ apud Sanctum-Petrum die IV Januarii MDLIX, anno IV ».

22. *Ecclesia Goana in metropolitanam erecta, suffraganeos habens episcopatus Malacensem et Cochinensem.* — Addimus, Paulum Indiæ ulterioribus populis consulturum, idoneos præsules Goanæ, Malacensi et Cochinensi Ecclesiis præfecisse, ut Christianos earum partium religionis pietate excolerent, Barbarosque a dœmonum cultu ad Christum traductos Ecclesiæ aggregarent, de quo Acta Consistorialia [2] hæc referunt :

« Feria sexta mensis Februarii MDLVIII, referente reverendissimo camerario, providit Ecclesiam cathedralem Goanam, quæ de jure patronatus serenissimi domini Sebastiani Portugalliæ et Algarbiorum regis illustris ex privilegio existit, tunc per obitum Joannis olim episcopi Goani defuncti vacantem, hactenus Ecclesiæ Ulyssiponensis suffraganeam , ac civitatem et diœcesim Goanam, earumque clerum et populum a provincia Ulyssiponensi, necnon Malacam et Cochinum dictæ diœcesis oppida, cum certis provinciis, insulis, et locis dictæ diœcesis Goanæ, illaque omnino omnia a primo tempore existentis archiepiscopi , et capituli Ecclesiæ Ulyssiponensis, necnon quoad legem diœcesanam Malacanum et Cochinense oppida prædicta, cum suis populo et clero ab archiepiscopi pro tempore existentis , ac capituli Ecclesiæ Goanæ superioritate, etc. exemit et liberavit, ac dictam Ecclesiam Goanam in metropolitanam cum pallii et crucis delatione, ac omnibus aliis insignibus, etc. dicto jurepatronatus eidem Sebastiano regi salvo remanente, necnon Malacanum et Cochinense oppida prædicta in civitates, ac Annuntiationis beatæ Mariæ Malacanæ, et Sanctæ-Crucis Cochinensis oppidorum prædictorum parochiales Ecclesias in cathedrales Ecclesias, cum sede et mensa episcopalibus, aliisque cathedralibus insignibus, et in utraque earum certum dignitatum et canonicatuum, et præbendarum numerum, nonnullis beneficiis in parochialibus Ecclesiis prædictis, suppressis et extinctis, erexit et instituit ». Et infra : « ac pro tempore existentis archiepiscopi Goani suffra-

[1] Ibid. p. 113. — [2] Acta Consist. p. 247.

ganeis concessit et assignavit ». Et post multa : « Necnon Goanam de D. Gasparis archidiaconi Ecclesiæ Elborensis verbi Dei prædicatoris in presbyteratus ordine constituti, Malachanæ vero de Georgii de Sancta Lucia, necnon Cochinensi Ecclesiis prædictis ab earum primæva erectione hujusmodi vacantibus, de Georgii Temudo Ordinis Prædicatorum ac theologiæ professorum et religiosorum virorum personis providit, ac Gasparem in archiepiscopum Goanum, Georgium de Sancta-Lucia in Malachanum, ac Georgium Temudo Cochinenssm episcopos et pastores præfecit.

23. Non sunt silentio prætereundæ Constitutiones, quas hoc anno Paulus edidit, quarum una honores Collegii cardinalium auxit, dum illi assignavit auditoratum cameræ, et Pontificis in Urbe vicariatum, quemadmodum referunt[1] Acta Consistorialia : « Die Lunæ vigesima nona Novembris MDLVIII fuit Consistorium. Sua Sanctitas proposuit, quod volebat assumere officium cameræ in Collegium cardinalium : et ad illud nominare cardinalem Neapolitanum (is erat filius Antonii Caraffæ Pontificis ex fratre nepos) et regentem deputare, cum hoc, quod deputet personas ipsas ad regendum auditoratum, prout reduxit de præsenti, et dominum cardinalem Neapolitanum in regentem nominavit, et quod possit ministrare per auditorem cameræ cum aliis personis necessariis ad id officium, et alia fecit prout in cedula. Statuit et ordinavit, ut officium vicariatus reduceretur in collegium cardinalium, et deputavit reverendissimum dominum Rosarium cum facultate reformandi quidquid necessarium fuisset in utroque officio, ut quod cardinales deputati sedeant juxta ordinem suum, id est, tempus ordinationis eorum ». Elegit etiam cardinalem Alexandrinum in supremum inquisitorem : « Die Martis decima quinta Decembris (habent Acta) MDLVIII, fuit Consistorium, in quo introductum fuit officium inquisitoris in Collegium cardinalium, et ad id inquisitorem majorem perpetuum deputavit reverendissimum dominum Alexandrinum cardinalem, ac erexit et constituit officium inquisitoris hujusmodi in dicto collegio cardinalium, et in summum inquisitorem eumdem cardinalem; postea deputavit salarium pro ipso cardinali et ministris, et quod vacante Sede officium non vacet, sicut officium Summi Pœnitentiarii. Et quod omnes inquisitores, tam delegati, quam ordinarii episcopi in causa fidei cognoscant ipsum cardinalem in superiorem ». Is ad summum Pontificatum sub nomine Pii Quinti evectus fuit, et postea anno MDCLXXII, ipsa prima die mensis Maii, quæ annum ab ejus obitu centesimum clausit, a Clemente Decimo Summo Pontifice solemni ritu tota gratulante Urbe in Ecclesia Sancti-Petri inter beatos adscriptus. Paulus vero, ut reprimeret ambientium Pontificatum inordinatam cupiditatem, aliam edidit Constitutionem, de qua Acta : « Die Veneris decima sexta Decembris MDLVIII fuit introductus Barenghus, qui legit Bullam contra ambientes papatum sub pœnis in ea contentis ». Extat in Bullario Romano inter Constitutiones numero decima sexta Pauli IV cujus est exordium : *Cum secundum Apostolum.*

24. *Ultio divina in Lauretani sacelli violatores.* — Hoc anno in sacrosancti Lauretani sacelli violatores evidentem Dei ultionem apparuisse testatur Tursellinus[1], cujus narrationem ad calcem præsentis anni apponere, abs re non esse duximus : « Vir quidam, ait, ex præcipua Italiæ civitate, nobilis in primis et copiosus (nomen et hominis et patriæ silentio supprimitur, quia ipse suppressum voluit) Lauretum venit, documentum haud inultam temeritatem talia audentium esse. Hic multis ante annis exiguum lapidem ex sanctissima Virginis cella subtractum domi suæ asservabat omni honore cultuque. Haud tamen ille cultus cœlestem lenivit iram. Sed Deo matris suæ injuriam vindicante, miser ille sacrilegam religionem orbitate filiorum et amissione fortunarum omnium luit. Ad hæc pertinaci magis quam pernicioso morbo urgeri vexarique cœpit. Itaque, ut erat vir cæteroqui prudens ac sapiens, aperuit aliquando oculos, et Deum profecto alicujus sui sceleris ultorem adesse sensit. Cæterum, etsi omnia sibi accidere videbat apte ad repræsentandam iram divini numinis, tamen quo tandem suo merito illo acciderent, non videbat. Ergo ab ægritudine simul corporis, animique anxius, omni ope placare nitebatur iratum Deum. Sed iræ materia apud eum quamvis ignarum residens, irrita omnia faciebat. Alia deinde spes, postquam hæc vana evaserat, ei affulsit. Lauretanæ Virginis, cui mire addictus erat, memor, ejus auxilium pariter et consilium implorat. Nec mora, B. Mariæ monitu discit, lapidem ex Lauretana domo sublatum causam esse cœlestis iræ, eamque nonnisi sacro lapide restituto posse placari. Tum ille obortis lacrymis, religiosæ, ut crediderat, audaciæ veniam a Deo Deiparaque exposcens, desideravit ipsemet referre Lauretum quod abstulerat. Nec in irritum preces cecidere : hoc quoque culpam agnoscenti suam Deipara indulsit. Extemplo igitur depulso morbo alacer pergit Lauretum, saxum restituit, vota persolvit. Aliud quoque per id tempus huic haud absimile accidit. Fæmina ex agro Piceno post diuturnum matrimonium, nullos genuerat liberos. Hæc ejus animum cura angebat maxime : ut undique sterilitatis remedia quæreret. Ergo ait illi nescio quis mulieris gratiam initurus, nullum reme-

[1] Ms. card. Spada to. CXXXIV. p. 552.

[1] Lib. III, c. 30.

dium præsentius ad abolendam sterilitatem, quam Lauretanæ domus reliquias pie religioseque custoditas : si quid inde abstulerit, brevi eam matrem fore pollicetur. Id non promissum magis stolide, quam creditum. Illa igitur manifesta Dei ultoris ira, ablatum inde lapidem cum febri domum retulit : et ægritudo corporis animum urgebat; adeo non vehementius febris æstu quam conscientiæ jactabatur. Nec prius ex jactatione illa conquievit, quam Laureto sacerdotem accivit, et lachrymas pœnitentiæ indices profundens ablatum reddidit lapidem. Pœnitentiam valetudo, non tantum venia est consecuta. Magno etiam Illyricis mercatoribus similis audacia stetit. Hi coempto ex Picentibus frumento, saxum ex Deiparæ cella surreptum, clam in onerarium abdiderant. Cæterum, ut fallerent homines, sacrilegii vindicem Deum non fefellerunt. Profectos ex portu atrox vis tempestatis subito adorta in ingentem adduxit metum : et trepidos vasorum merciumque jacturam facere subegit. Haud procul exitio res erat, cum Deum parentis suæ ultorem adesse senserunt : et flentes tendentesque in cœlum manus veniam pariter orare cœperunt. Placato precibus ac lachrymis Deo, mare quoque placatur. Illi periculo erepti retro iter flectunt, ad Lauretum appellunt, lapidem Virgini restituunt. Prospero inde cursu in Dalmatiam provehuntur. Peregrinorum quoque nonnullos, qui aliquid indidem seu lapidis seu calcis abraserant, abeuntes morbus, velut divinæ providentiæ lictor, corripuit, nec ante eos dimisit, quam regressi cum lachrymis et confessione temeritatis suæ ablata Deiparæ reddiderunt ».

PAULI IV ANNUS 5. — CHRISTI 1559.

1. *Elisabetha Angliæ regina, detracta larva, hæresim fovet, et se gubernatricem Anglicanæ Ecclesiæ a comitiis decerni jubet.* — Anno Christianæ salutis millesimo quingentesimo quinquagesimo nono, Indictione secunda, funestissimæ in Anglia rerum conversiones extiterunt, eversa religione Catholica impia tyrannide Elisabethæ, quæ cum nullo jure, quam infamium natalium privilegio ad corripiendum sceptrum niteretur, ut quæ ex Anna Bolena adultera, superstite adhuc priore Henrici uxore, nata, ac Pontificia sententia non idonea ad regnum capessendum declarata esset, inveterato in Romanos Pontifices odio, hæresique imbuta Anglos a conjunctione Romanæ Ecclesiæ divulsit, hæresimque etiam in Scotia et Hibernia, tum in Belgio et Gallia omni dolo et contentione propagavit, cum vero regnum Angliæ jure spectaret ad Mariam Stuartam reginam Scotiæ, quæ Francisco II postea Galliæ regi nupserat, Henricus Galliæ rex ad ea illi jura asserenda animum adjecit, ut refert Sanderus [1] : « Mortua (inquit) Maria, Henricus Galliarum rex, Elisabetham pro spuria Henrici VIII habens, nurum suam Scotorum reginam Angliæ quoque, et Hiberniæ reginam declarandam curavit, horumque regnorum insignia in ipsius vasis, tapetibus, ac reliquis utensilibus, simul intertexi ac insculpi jubet, sed rerum potita est Elisabetha Henrici VIII ex superinducta Anna Bolena, priore adhuc superstite sed repudiata uxore Catharina, altera filia ». Ne contracto exercitu Elisabetham iniqua possessione depelleret Henricus rex, obstitit difficillimum bellum quo jamdiu cum Philippo Hispaniæ rege implicitus erat, is partim Gallorum odio, partim Elisabethæ in uxorem ducendæ spe, solutis Pontificio privilegio Canonicis legibus, misso in Angliam Feriæ Comite, illi ad regnum occupandum favit, eaque re valiturum auctoritate, ut religionem Catholicam in Anglia tueri, atque asserere posset opinatus, Pontifici significavit, se pro ea tuenda curas collocasse, ac posthac collocaturum, cui Pontifex, qui jam, quantum ejus fulcimento Maria vivente incubuerit, probe noverat, eumdem confidens exitum, de tam prompta voluntate

[1] Sander. l. III. in Eli.

gratias egit, datisque litteris ipsum ad fidei Catholicæ defensionem, animarumque salutem promovendam incitavit [1].

« Charissimo in Christo filio nostro Philippo Hispaniarum regi Catholico.

« Charissime in Christo fili noster. Redditæ nobis hodie fuerunt a dilecto filio nobili viro Ascanio Caracciolo serenitatis tuæ litteræ die XVIII Aprilis datæ, quas et ipsas diligenter legimus, et Ascanium tua nobis mandata diligenter et accurate exponentem benigne attenteque audivimus, ejus ex sermone, et ex litteris ipsis libentissime agnovimus eximium studium Serenitatis tuæ erga religionem Catholicam, curamque et diligentiam, quam et adhibuisti adhuc, et te adhibiturum esse ostendis, ut religio, fidesque Catholica in regno Angliæ, sicut vivente claræ memoriæ regina Maria uxore tua communi vestra amborum opera, Deo juvante, fuerat restituta, ita in posterum conservetur, quam præclaram voluntatem tuam magnis in Domino laudibus commendantes, hortamur serenitatem tuam, ut in tam sanctum, et Catholico rege tam dignum opus, quanto maximo potes studio ad Dei Omnipotentis laudem et gloriam incumbas, in quo nos, quibus maxime, ut debet, curæ est illius regni salus, quique te ex hac re quam maximam laudem assequi pro nostro in te paterno amore vehementer optamus, ita pium consilium tuum adjuvare studebimus, ut actionem istam tuam nobis esse gratissimam intellecturus sis, consiliorum etiam nostrorum, quantum Dei honor et officii nostri ratio patietur, particeps futurus, etc. Datum Romæ, etc. die IV Maii MDLIX, anno IV ».

2. Fefellit Philippum ipsius opinio, nam cum Elisabetha initio se in Catholica religione, quam regnante Maria sorore præ se tulerat, perstare simulasset, confirmata potentia ex mutuis Gallorum et Hispanorum bellis, detracta larva, liberas impietati habenas effudit, eoque petulantius, quod cum suam in regno successionem, seque ritu Catholico diademate redimitam Eduardi Carni, qui Mariæ reginæ legatione perfunctus Romæ agebat, opera significasset Paulo Pontifici, ille, ut erat Juris Pontificii assertor acerrimus, respondisset, regnum Angliæ beneficiarium esse Sedis Apostolicæ, nec ipsam ob impedimenta natalium jurisque controversiam, regni administrationem, Sede Apostolica inconsulta, jure corripere potuisse, eamque esset hortatus, quo rite omnia fierent, ut se Pontificio arbitrio permitteret, paternaque in eam animi nulla officia prætermissum iri, hæc Pontifex conservandæ in Anglia religionis studio, ne ab illa everteretur, cum ipsi ab Henrico Galliæ rege, qui jura et causam Mariæ Stuartæ promovebat, vere suggestum esset, illam esse hæreticam, religionemque in extremum discrimen ea regnante adductum iri, cujus impietatis non obscura, sed illustrissima signa eam dedisse, antequam sacra inunctione liniretur, narrat Sanderus [1] his verbis : « Licet sorore regnante se Catholicæ fidei in omnibus cultricem præbuerit, tamen ne (tunc enim illi metum injecerant subdoli quidam hæretici, quos in consilium asciverat,) de quo nata est matrimonio, Summi Pontificis, Ecclesiæque judicio antea damnato, de natalibus etiam suis, jureque regnandi ex sacris canonibus aliqua oriretur dubitatio, Ecclesiasticis legibus subesse detrectavit, et de mutanda religionis Ecclesiasticique regiminis forma primo quoque tempore judicavit. Animum in ea re suum statim patefecit, cum aliis multis modis, tum maxime, quod Catholicis concionatoribus mox silentium indixerit, hæreticos in regnum ex variis, ubi exulaverant, locis redire permiserit, episcopoque cuidam coram se facturo sacrum, jamque ad altare sacris vestibus induto præceperit, non elevare consecratam Hostiam. Unde factum est, ut archiepiscopus Eboracensis, cui tum ex officio (defuncto prius cardinale Polo Cantuariensi primate) munus ipsam in reginam inungendi et consecrandi obvenit, negarit operam suam : negarunt quoque cæteri episcopi, præter unum eumque pæne ultimum, omnes ».

3. Celebratam eam reginæ inunctionis pompam XV Januarii refert Surius [2]; subdit vero Sanderus, quibus viis usa sit Elisabetha, quave arte ad evertendam religionem Catholicam, ac novam ex Zuingliana et Lutherana conflatam constituendam, cujus ipsa supremum principatum teneret.

« Habebat antea in familia quosdam, vel novæ, vel nullius religionis, in iis erat Guillelmus Cæcilius Eduardo VI a secretis versatilis ingenii, Consilii conscientiæ vir, qui fidem Catholicam paulo ante tam artificiose simulaverat, ut et reginæ Mariæ et cardinali Polo operam suam ambitiosissime venditaverit, a quibus rejectus, ibat ad Elisabetham, cujus jam novi principatus occasione fore sperabat, ut ad summos in republica honores, præsertim si abrogata veteri religione, spretisque antiquæ nobilitatis, procerum ac præsulum consiliis, sibi suisque obtemperare vellet, eveheretur ; illa infelix morem gessit. Iste ascito in adjutorium sibi Nicolao Bacono jurisconsulto affine suo maximi pessimique consilii viro, et in supremum magistratum evecto, facile se, suumque sodalem infinitis opibus et possessionibus hoc modo auxit, regni rationes in hanc usque diem magis magisque implicitas, vel potius plane desperatas reddidit, seque ipsum, et dominam, patriamque suam ex hac cupiditate inseruit dolo-

[1] Paul. IV lib. brev. [illegible] tom. 2889 p. [illegible]

[1] Sand. l. [illegible] — [2] Sur. in Comm.

ribus multis, ut quo se vertant non habeant.

« Atque ii duo in consilio, rerumque omnium administratione primi erant, sed in aula et cubiculo, contra omnium expectationem, spreto Guilielmo Piccaringo equite aurato, qui ante in summis Elisabethæ deliciis erat, Robertus Dublæius ex Northumbriæ ducis filiis, quibus de perduellionis crimine a Maria parcitum esse diximus, unus ita dominabatur, ut in spem maximam reginæ etiam in matrimonio potiundæ venerit, ipsius uxore opportunissimo ad eam rem tempore, miserabili quidem et subito, sed Dublæio non inexpectato casu interempta.

« Paulo igitur post istorum maxime consisilio convocatis Ordinibus ad Parlamentum (ut vocant) cum fœmina sit, voluit communi decreto esse et vocari suprema Ecclesiæ regnorum suorum, etiam in causis spiritualibus gubernatrix omnesque, exceptis proceribus laicis, id solemni juramento profiteri adiguntur. Caput enim Ecclesiæ, quia id Calvinus in Henrico patre suo non probavit, non videbatur appellanda. Forma execrabilis Sacramenti est ista :

« Ego A. B. prorsus testificor et declaro in conscientia mea reginam esse solam supremam gubernatricem, et istius regni Angliæ, et aliorum omnium suæ majestatis dominiorum et regionum, non minus in omnibus spiritualibus atque Ecclesiasticis rebus vel causis, quam temporalibus, et quod nemo externus princeps, persona, prælatus, status, vel potentatus, aut facto, aut jure, habet aliquam jurisdictionem, potestatem, superioritatem, præeminentiam, vel auctoritatem Ecclesiasticam aut spiritualem in hoc regno, ideoque plane renuntio et repudio omnes externas juridictiones, potestates, superioritates atque auctoritates.

« Secundum hanc formam præter cæteros tenentur nominatim omnes archiepiscopi, episcopi, prælati, totusque clerus jurare : qui facere recusat, prima vice beneficia et bona ejus omnia fisco cedent, perpetuosque carceres subibit; altera vice, qui recusaverit, pœnam capitis perduellium more sustinebit ».

4. Hoc impio edicto concitata est persecutio in Catholicos, nec ad excutiendum spuriæ hujus reginæ tyrannidis jugum in arma justa consurrexere Angli, ad sacra et Mariæ Stuartæ jura defendenda, quasi de assequenda æterna animarum salute, et promerendo Cœlo, vel de infernalibus suppliciis defugiendis ad eos non spectaret, religionemque veluti calceorum formam pro temporis ratione mutare liceret, imo plerique stulte impudentissimum et execrandum facinus moderatioris animi laude commendarunt, ut observat Sanderus : « In hac (inquit) jurisjurandi formula, cum secundum prius comitiale decretum supremi capitis appellationem indoctiores omissam viderent, pro simplicitate sua lætabantur non eousque progressum esse, ut id sexui fœmineo tribueretur, quod antea viris Henrico et Eduardo honestius concedi posse videbatur, ex eoque plurimi non modo Calvinistæ, sed aliquot etiam, utcumque Catholici, putabant magis excusabile, si hoc juramentum præstarent. Alii acutius fraudem an imperitiam legislatorum animadvertentes, caput an gubernatricem Ecclesiæ voces, nihil ad sensum prorsus interesse notarunt, cum idem utroque vocabulo omnino designetur, imo juramenti formulam hanc impietatem et usurpationem Ecclesiasticæ jurisdictionis supremæ longe explicatius continere, quam nudum capitis nomen, quod prioribus duobus regibus tribuebatur, cum hic reginam non minorem habere potestatem in res spirituales ac causas Ecclesiasticas, quam in sui regni res terrenas confiteri et jurare oporteat, adeo quidem, ut multi putarint, Elisabetham posse sibi ex hoc decreto omnem etiam in administrandis sacramentis sacerdotalem potestatem arrogare, quem scrupulum cum videret regina aliquos de non præstando juramento causari, jussit in prima cleri visitatione sua, publicari quamdam hujus jurisjurandi, seu expositionem, seu correctionem, nimirum se non aliud hic velle, aut vendicare, quam quod prius patri fratrique nomine capitis Ecclesiæ ab ordinibus concessum esset. Ita quod paulo ante turpe ac absurdum videbatur fœminæ ascribere, ut dicatur caput Ecclesiæ, nunc mitius ac moderatius visum est, quam hoc ipsum, quod illius appellationis loco substitutum erat. Sic homines politici, cum res divinas tractare præsumunt, ostendunt se nescire quid, aut de quibus loquantur.

« Sed in quibus rebus hæc spiritualis, seu Ecclesiastica potestas isti fœminæ, regibusque duobus prioribus concessa maxime consistat, ex ipsis legibus et decretis parlamentariis breviter commemorabimus, ut exteri, qui rerum nostrarum usum non habent, quis sit reipublicæ præsentis status facile cernant ». In primis habet lex :

« I. Omnia privilegia, præeminentiæ, prærogativæ, superioritates spirituales, quæ ab ulla potestate, vel humano, vel Ecclesiastico jure haberi aut exerceri possunt, quoad visitationem, correctionem, seu reformationem cleri totius, seu quarumcumque personarum Ecclesiasticarum, ad cognitionem etiam, et punitionem cleri totius, seu quarumcumque personarum Ecclesiasticarum, ad cognitionem etiam, et punitionem omnium errorum, hæresum, schismatum, abusuum, etc. volumus quod in posterum regio sceptro in perpetuum sint annexa.

« II. Decernimusque reginam, suosque hæredes, ac in regali dignitate successores habere,

habiturosque esse deinceps omnimodam potestatem nominandi et substituendi quoscumque voluerint, qui eorumdem vice ac auctoritate eamdem jurisdictionem Ecclesiasticam exerceant pro beneplacito suo, personas visitent, hæreses, schismata, errores et abusus castigent, aliudve quidvis juris vel potestatis exerceant, quod ab ullo unquam Ecclesiastico magistratu exerceri potuit aut oportuit.

« III. Decernitur item, ne clerus ad Synodum ullam, aliorum, quam regiis litteris et mandatis conveniant, neve ullum canonem, legem, constitutionem Synodalem, sive provincialem, vel faciat, vel exequatur, sine expresso majestatis suæ consensu et licentia hujusmodi canones faciendi, promulgandi vel exequendi, sub pœna carceris, et mulctæ pro reginæ arbitrio imponendæ.

« IV. Decernitur, ne quis exeat regnum ditionesque suæ majestatis ad ullam visitationem, Concilium, conventum, aut congregationem, quæ religionis causa uspiam fiet, sed ut talia omnia regia auctoritate intra regnum fiant.

« V. Item, ne episcopi, vel ullius nominatione, vel electione, vel ulla auctoritate alia, quam regia creentur, neve jurisdictionem potestatemque episcopalem teneant aut exerceant, nisi ad beneplacitum reginæ, nec aliter nisi per ipsam, et a regali majestate derivatam auctoritatem.

5. « Non solum autem episcopos suos aut personas Ecclesiasticas hac vicaria donat sub se de omnibus rebus, ac personis spiritualibus juris dicendi potestate, sed ex laicis, quos volet etiam constituit commissarios seu vicarios, quo omnimodam exerceant spiritualem jurisdictionem, ad quos sæpe ab ipsis episcopis provocatur, et quomodo quidem tam isti vicarii, quam ipsi etiam episcopi dependeant omnino quoad jurisdictionem, potestatemque omnem spiritualem ab auctoritate hujus fœminæ, ex litteris ad eos formatis, quarum exempla superiori libro in schismatis Eduardi historia interseruimus, videre licet.

« Quorum absurdissimorum decretorum jampridem etiam ipsos Protestantes puduit, ita ut rerum suarum turpitudinem apud rerum Anglicarum imperitos tegere sint conati, affirmantes his legibus nihil aliud contineri, quam regem aut reginam esse non minus Ecclesiasticarum quam laicarum personarum principem et dominum; sed istud malitiæ velamen ea, quæ recitavimus, facile tollunt, cum videamus his decretis non tantum reginæ dari, ut in rebus civilibus sit omnibus subditis suis cujuscumque ordinis superior, sed ut personis etiam Ecclesiasticis in iis, quæ sunt ad Deum, non minus præsit, quam civili magistratui in rebus ad pacem et politiam pertinentibus, quodque est magis absurdum, hanc facultatem spiritualem asserunt esse partem regalis potestatis, eamque non nunc primum his legibus dari, sed ut jus antiquum, coronæ Anglicanæ reddi et restitui, quasi vere principes ethnici, sine ista potestate spirituali veri reges non essent, aut Catholici reges, qui vel nunc sunt in aliis Christianis provinciis, vel in Anglia ante hoc schisma fuerunt, dimidiati tantum, et non integri absolutique principes essent, aut Christus non distinxisset ea quæ sunt Dei ab iis quæ sunt Cæsaris, vel nihil esset discriminis inter jura regalia et sacerdotalia, inter Ecclesiam, quæ est Corpus Christi mysticum, et civilem hominum multitudinem, vel tandem inter eos, quos Spiritus sanctus posuit regere Ecclesiam Dei, et humanam creaturam, quæ ad hujus vitæ commoditatem et tranquillitatem proprie est instituta ». Et paulo post :

6. « Elisabetha vero hac sibi hæredibusque suis arrepta potestate, simulque abrogata Sedis Apostolicæ auctoritate, sibi, ut in eis, quæ sunt ad Deum, summæ ministræ, applicat omnium spiritualium proventuum perpetuas decimas et primitias, id est, primi anni cujuscumque beneficii adepti integros fructus, omnesque religiosorum possessiones ante sacris usibus a sorore restitutas sibi repetit, vicarios et commissarios in spiritualibus constituit, sigillum ad causas Ecclesiasticas peculiare cudit, de puniendis hæreticis antiquas leges (quod ad rem valde pertinebat) abrogat, nullum vult pro hæretico haberi, nec aliquam sententiam, seu opinionem pro hæresi damnari, nisi secundum judicium quatuor primorum generalium Conciliorum, vel saltem alterius Synodi, quæ per Scripturas de tota causa recte judicaverit, vel (quod caput est) in conventu statuum, id est, in Parlamento, ita fuerit decretum. Postremo de fidei et religionis formula immutanda pro suo suorumque arbitratu, idque laicorum solum suffragiis decernit, omnibus ad unum episcopis, qui primi sententias in Anglicanis comitiis, ac jure dicunt, et certe soli in causis fidei dicere deberent, reclamantibus, ac toto præterea tum clero Londini in Synodum Cantuariensis provinciæ coacto non solum refragante, sed peculiari scripto reginæ ac Parlamento porrecto conscientiam suam communi omnium nomine attestante, et vehementer obtestante ne in illo Concilio sæculari de rebus religionis quidquam decerneretur.

« Tremendum missæ sacrificium, cum reliquo omni sanctissimo ritu precandi et Sacramenta administrandi abolet, et novas sacras cæremonias precesque in lingua vulgari ad normam maxime Lutheranorum (hoc solum excepto, quod imagines sacras non sustulerit) præscribit, licet fides Calvini magis, tum et deinceps, ab istis legislatoribus eorumque ministris et sectatoribus sit approbata.

« Sed quia istud peculiare fere hoc tempore

huic genti, ut non popularibus tumultibus, sicut in Francia, Scotia, Belgio, aliisque locis factum videmus, sed principum mandato, et legum prætextu hæreses ac sectæ perditionis introducantur, operæ pretium annotasse censeo, quomodo ordinum consensum ad eam rem Elisabetha procuraverit, nam sine ipsorum suffragiis non potuit quidquam in religione mutare.

7. « Sunt autem in istis comitiis Anglicanis duæ curiæ, una optimatum et patrociniorum, id est, episcoporum et procerum laicorum, et appellatur aula, sive consessus superior : altera partim hominum equestris ordinis, qui sunt provinciarum vicarii, partim decurionum, qui nomine civitatum ac oppidorum magis illustrium, coeunt plebisque personam sustinent, hæc vocatur domus inferior. Cum ergo adhibita esset opera, ut ex singulis civitatibus et provinciis ii maxime cooptarentur in istam secundam comitiorum curiam, qui novis rebus in fide et religione studerent, facile conventum est, ut quidquid regina proposuisset, in hac secunda curia comprobaretur.

« In prima autem curia, præter episcopos, omnes quidem doctissimos et constantissimos confessores, quorum gravissimis sententiis et suasionibus plurimi movebantur, confidebant principes multi ex priori Mariæ temporibus institutione adhuc Catholici, quos suppuduit post communem fidei et communionis professionem in illo ipso loco ante triennium tantum coram suæ Sanctitatis legato totius regni nomine factam, tam cito ad unius fœminæ vocem et voluntatem resilire. Aderant quoque ii ipsi, qui non ita multo ante, regni reconciliandi causa, legationem Romanam obierant, qui gravissima oratione collegas suos admonuerunt, ne a fide ac societate omnium gentium majorumque suorum secundo se abduci sinerent, neve unquam committerent, ut hujus inconstantiæ, ac in rebus ad salutem pertinentibus levitatis æterno dedecore notarentur. Itaque diu restitum est, et in hoc superiori senatu tam difficulter est impetratum, ut nisi Elisabetha tacitam nuptiarum suarum spem comiti Arundeliæ uni ex optimatibus suis faciens, duci Norfolciæ alteri in causa conjugii dispensationem, quam a papa tam expedite habere non poterat, offerens, aliis aliter blanditiis, promissis ac muneribus gratificans, tam eos, quam alios principes illis necessitudine conjunctos hoc modo in partes suas attraxisset, everti non potuisset Catholica religio. Nam ne sic quidem schismatica pars Catholicam plusquam trium suffragiorum numero excessit. Elisabetha voto suo potita procum illum neglexit et turpiter ludificavit, sicut alios postea plurimos, seque dixit Virginem permansuram, ac velle, ut marmore, sub quo sepulta jaceret, inscriberetur, ibi sitam esse Elisabetham, quæ et tot annis regina, et tota ætate sua virgo extitisset.

« Alium quoque summum principem (ducem videlicet Norfolciæ), quem in partem suam blanditiis allexerat, variis postea contumeliis continuo vexatum, tandem per calumniam accusatum vita etiam privavit.

« His consentanea refert[1] Guilielmus Rossæus in suis adversus novatores Commentariis, hos principes Catholicæ religionis proditores justo Dei judicio ab hæretica regina proditos fuisse, tum ab eadem cruentissimam lanienam in alios exercitam, qui impiis ejus voluntatibus assenserant, atque hæresim ab ea, ex Lutherana, Zuingliana et Calviniana compositam, ac plura monstra, ut suum idolum conflaret, conjunxisse.

8. « Elisabetha, quoniam a regni legitima successione ob plurima et particularia illius regni, et generalia totius Christiani orbis impedimenta, hæresim, adulterinos natales, Parlamentorum statuta, regis patris, et fratris sui eam ut spuriam repudiantium edicta, excludebatur, adeo ut non jure, sed gratia, non legibus reipublicæ Christianæ, sed populari favore ad regium locum sibi necessario fuerit aspirandum, duos e tota nobilitate, ipsis nobilibus populoque gratiosissimos, et suis quoque viribus potentissimos comitem Arundelium, ejusque generum ducem Norfolcium multis promissis eorumque alterum etiam objecta matrimonii spe in sui amorem pelliciebat, omnibus autem aliis maximam et fere certam præbuit fiduciam insignis lenitatis, clementissimi imperii, et in primis securæ conscientiarum libertatis Catholicis permittendæ ; quanquam regina ipsa publice Evangelium Luthero-Zuinglio-Calvinianum, varium nimirum et ex multorum hæreticorum inventis confictum pro suo nutu, quæ supremum Ecclesiæ Anglicanæ caput, ut prius pater, esse volebat, per illam Ecclesiam suam Anglicanam publice personare voluerit, unde et non ita pridem consiliarii ejus libello summa cum auctoritate vulgato asseruerunt, neminem ab ipso majestatis reginæ aditu in regnum ob causam religionis fuisse mortuum, neminem reum factum ob volumina, ob libellos, ob precum formulas, ob Romanæ Ecclesiæ cæremonias, ob Pontificiam Monarchiam, sed sive quis sit scholasticus, sive seminarius, sive sacerdos, sive Jesuita, sive Pontificius, hoc totum in Anglia nihil cuiquam obesse.

« Harum autem promissionum et blandimentorum effectus, si quis scire desiderat, contueatur, ut sub patris, sic sub filiæ regno hodierno, Pontem Londinensem : enumeret virorum bonorum illic affixorum capita : inquirat, quas ob causas illi ita cæsi et in partes concisi

[1] Guill. Rossæus p. 777.

fuerint : percontetur, annon hæc filia suum illum patrem laniena principum, et procerum, et sacerdotum ad vivum referat, et quod per multa superet, ediscat annon illa laniena nobilium et sacerdotum, quæ tum Londini, vel solum vel potissimum exercebatur, nunc per totum regnum sit diffusa, novis carceribus, quia veteres non sufficiebant, in unoquoque regni comitatu ad Catholicos includendos extructis, et patibulis novis ad eos laniandos erectis ? Reducat ad memoriam vim quamdam novarum legum ab ista filia positarum, per quas et gravissima mysteria, et levissimæ Christianæ religionis ceremoniæ Catholicis crudelissimam et exquisitam afferunt mortem, ubi Catholicum quemcumque genere et nobilitate esse Jesuitam, vel diaconum, vel sacerdotem, vel episcopum, hoc ipsum est, esse proditorem, esse perduellem, esse majestatis læsæ reum, justamque causam præbet, ut quis acerbissima tormenta perduellibus constituta sufferat.

« Neque magni illi heroes, qui Sirenum cantibus deliniti hæreticæ principi et simul hæresi ad regnum illud devastandum opem tulerunt, debita mercede ab ipsis hæreticis persoluta caruerunt. Primus enim et ætate, rerumque experientia aliis antecellens, et antiquissimæ apud Anglos nobilitatis, comes Arundelius, ubi perdiu spem callide oblatam regalis connubii conceperat, quam item de industria accendebant quidam veteratores aulici, qui novo hæresis regno confirmando, viri ejus gratiam videbant admodum necessariam, ad extremum, eam hæresis, quam cupiebant, potentiam, assecuta, plane negligi et contemni cœpit. Quapropter videns spes suas defervescere, aliosque in ea esse gratia, quam ipse aucupabatur, cum jam ab ipsis hæreticis, et tacite, et aperte rideretur, quasi ingravescente ætate vir dispari conjugio juvenculam deperiret, sero suæ insipientiæ pœnitens, ne oculis videret, vel etiam auditione acciperet ea, quæ ipsi erant molestissima, decessit ex aula, et mox insula ; temporisque fallendi gratia diu per Flandriam, Germaniam Italiamque peregrinatus, tandem reversus domum perpetuo quodam angore conscientiæ confectus, quod ita ab hæreticis circumventus causam Christi prodidisset, seque ipsum hæreticis objecisset illudendum, a Catholicis hæreticisque leviter existimatus, migravit e vita.

« Ducem vero Norfolcium, quamvis quoad fidem, cum tempore mutatus, vel omnino, vel certe majori ex parte hæreticus et haberetur et esset, tamen quod reginæ Scotorum injustissimæ vexationi indoleret, nec Mortono rebellibusque Scotis tam esset contra reginam benevolus, quam Calvinistæ Angli volebant, confectis impudenter criminibus, quasi papista esset, ac cum Pontifice Romano contra reginam conspiraret, perduellionis damnatum sustulerunt e vita ». Hæc Guillelmus Rossæus [1]. Advertit vero Nicolaus Sanderus, Elisabetham reginam insigni astu usam, ut proceres in hæresim impelleret, non exegisse ab iis jusjurandum, quo supremam illius in rebus Ecclesiasticis potestatem agnoscerent, nec eorum conscientiæ vim inferre voluisse, sed ut tantum permitterent, ut episcopi ac clerici nonnullique alii eo sacramento obstringerentur, qua cautione, cum illi magnates sibi prospectum præfiderent, episcopos ac pastores suo patrocinio destituerunt, et incaute hæreseos laqueis irretiti se passi sunt, tum subdit Sanderus [2] : « Ita fit quando res divinæ in humanis et prophanis tribunalibus tractantur, quibus Deus non promisit spiritum veritatis, judicii et justitiæ ». Simili laqueo antea captos fuisse præsules memorant ab Henrico VIII, cum in religiosos eorumque cætus grassari cœpisset, et eorum calamitatem a præsulibus contemptam fuisse, cum nondum carperentur a tyranno hæretico, in cujus prædam postea cesserunt.

9. *Episcopi spoliantur, et sacræ imagines conteruntur.* — Dum hæc in prophanis comitiis impia Elisabethæ arte decernuntur, præsules ad unum omnes iis repugnarunt, ostenderuntque Catholicis, qui omnium ordinum erant infiniti, de spiritualibus ad animarum salutem vel damnationem æternam pertinentibus transigi contra eorum voluntatem, quibus animarum cura et Ecclesiarum administratio a Christo demandata est : inde ab omnibus sapientibus ac piis, omniumque ordinum graves querelæ profusæ sunt conscientias eorum funeste illaqueari iis novis edictis ; at perditissimi assentatores ac Sathanæ administri compescere eas querelas novis artibus aggressi sunt, curaturam reginam, ut publicæ concertationes fierent inter doctores Protestantium atque episcopos, quo imperitis fieret satis, atque illustre et conspicuum, cur invitis papistis atque repugnante clero illa decernerentur : data vero sunt episcopis imperia, ut vel ipsi ad litterariam pugnam descenderent cum Protestantibus, vel alios e clero submitterent, cumque responderent epicopi æquum non esse, ut in controversiam adducerentur, quæ jam a multis sæculis tot Pontificum, Conciliorum ac Patrum judiciis definita essent, nec ut ea quæ in Academiis coram doctis agitantur, coram imperita multitudine clamorum potius contentionem, quam argumentorum vim metiente pertractentur, contempta sunt episcoporum responsa, selectique fuere ii articuli ab hæreticis, qui majorem probationis e Scripturis petitæ speciem haberent, veluti de communione sub utraque specie usurpanda, et de publicis precibus lingua vernacula conce-

[1] Guill. Rossæus p. 778. — [2] Sander. l. III de Schism. Anglic.

ptis repetendis, ac dies tertius Aprilis ad eam disceptationem, cujus judex et moderator constitutus est Baconus homo laicus, atque hæresi infectus, adstante ad inanem speciem pro Catholicis archiepiscopo Eboracensi. Transacta res est multis declamatiunculis, atque hæretici, moderante omnia hæretico, obfirmati in impietate perstiterunt. Addit Sanderus de episcoporum constantia in hac asperrima hæreseos grassatione : « Hic certe episcopi tantam animi magnitudinem ostendebant, quantam in tam repentina hæresis irruptione optare quisque poterat. Sua enim privata pericula adeo neglexerunt, ut eorum plerique excommunicationis censuram adversus reginam aliosque nonnullos adhibendam censerent, qui duces illi auctoresque fuerunt tam periculosæ defectionis totique regno ignominiosæ, regno, inquam, illi, quod tam paucis ante annis fuerat Sedi Apostolicæ reconciliatum, quodque sacrosanctis omnium ordinum juramentis confirmaverat se deinceps perpetuo in ejus communione permansurum ». At vel defuit iis subeundi martyrii, vel concitandi pro tuenda pietate ac religione belli animus, vel ad defugienda gravissima incommoda rem committendam Romano Pontifici censuerunt. At dum torpent Catholicorum animi, eo hæresis furore auctior ac viribus, ardentissime meditatum flagitium confecit, atque impia decreta adversus sacerdotes, qui sacrum facerent, vel pios, qui illi interessent, ac reliquorum sacramentorum administrationem, promulgata fuerunt, ut deplorat Sanderus his verbis :

« Rebus ita ordinum auctoritate confectis, post certam diem, id est, festum S. J. Baptistæ an. MDLIX, Missam facientibus aut audientibus, aliudve quodcumque officium Ecclesiasticum ritu veteri procurantibus, sacramentumve aliquod Romano more administrantibus, gravis indicitur mulcta, nimirum ut qui in hanc legem prima vice committeret, vel ducentos aureos penderet, vel sex mensibus in vinculis ageret, secunda vice quadringentos aureos, aut unius anni vincula exsolveret, tertia demum vice perpetuis carceribus addiceretur, omnibusque bonis excideret. Quo factum est, ut ad præscriptum diem cessarent sacra publice fieri per totum regnum.

« Quia vero his impietatibus episcopi (ut dictum est) consentire noluerunt, nec jurejurando affirmare se in conscientia credere, solum reginam sub Christo esse Anglicanæ Ecclesiæ supremam gubernatricem, præter unum, omnes sunt paulo post de gradu et dignitate sua depositi, ac carceribus variisque custodiis commissi, unde omnes hodie longo miseriarum tædio extincti sunt, quorum gloriosissimorum confessorum nomina ad æternam rei memoriam apponam. In primis Nicolaus Eboracensis archiepiscopus, paulo ante Angliæ cancellarius; deinde Edmundus episcopus Londinensis, Tonstallus Dunelemensis, Joannes Wintoniensis, Thomas Lincolniensis, Turlbens Eliensis, Turbarvillus Exoniensis, Burnus Bathoniensis, Polus Petroburgensis, Baynus Linchfildensis, Cutbertus Cestrensis, Ogletorpus Carliolensis ; Thomas autem Goulduellus Assaphensis, plenus pietatis et dierum viginti sex postea annos Romæ vixit, et non ita pridem felicissime in Domino obiit.

Imitata est horum constantiam magna cleri pars, quæ sacerdotiis ac muneribus dejecta in exilium amandata est. Docti etiam viri ex Cantabrigiensi et Oxoniensi Academiis eo turbine abrepti in Belgium et Galliam transfugerunt,

10. Furente in Anglia impietate, dejectas in templis sacras imagines obtritasque, atque omni contumeliæ genere a sacrilegis Christi et sanctorum hostibus non aliter quam a Turcis affectas, deplorat Surius [1] : « Sævitum, inquit, est immaniter in Anglia in statuas et imagines, et e templis ita illæ exturbatæ sunt, ac si nihil ab ethnicorum simulacris distarent, nec tamen satis fuit impiis hominibus eas e templis exegisse, sed in campum raptatas, eas pro scopo collocarunt, ad quem sagittas et jacula contorquerent. Sed neque impietas sistere se potuit, nam in urbibus celebrioribus, non divorum modo, sed etiam Christi ipsius imagines in ignem conjecisse, ludus fuit. Alii eo amentiæ et furoris progressi sunt, ut Christi a Cruce pendentis imaginem ea potissimum parte sagittis e trunculo tereti et cavo magna vi spiritus afflatis conficiendam sibi proposuerint, qua non absque singulari mysterio, et omni suppliciorum genere vindicando flagitio inter se contenderint, quis primum sacratum illud latus trajiceret, aut telo cor transfigeret, idque in ipsis Londini suburbiis ita perpetratum vir quidam gravis et fide dignus annotavit. Magna est interim, Christe Deus, patientia tua ; sed tarditatem supplicii quandoque gravitate compensabis, quanquam hoc ipsum omne ferme vincit supplicium, ut justo tuo judicio sinantur homines in tam horrendæ impietatis barathrum ire præcipites ».

Dum ita impii, dejecta atque oblita cruce, memoriam immensi amoris, quo Dei Filius infame Crucis tolerando supplicium nos redemit, abolere conantur, inusitatum in ea Angliæ parte quam Walliam modo dicunt, prodigium contigit ut in arbore, quæ ventorum turbine media discissa fuit, Crucis effigies conspecta sit, ad quam visendam maxima populorum multitudo concurrit ; subdit Surius : « Voluit præpotens Deus illos Antichristi satellites hoc stupendo crucis in arbore existentis prodigio admonere, ut ab impietate sua mature animum revocarent

[1] Sur. in Comm. Nicolaus Harpsfeldius.

desinerentque persequi Crucem illius, quæ idcirco variis modis figuratur et exprimitur, ut apud homines perpes sit memoria ineffabilis illius charitatis, quæ Filium Dei compulit ob nostra expianda peccata ad tam immane et ignominiosum usque supplicium se dejicere et efferre ». Paulo post circa Pentecosten in Cantia, alia Angliæ provincia, in mulieris non ignobilis subucula Crucis effigies non colore aliquo ab homine efficta, neque acu vel filo intexta, sed e cœlesti quodam influxu impressa conspecta est, ut scirent omnes frustra Judæos, Mahometanos atque hæreticos ad abolendam Christi crucem conniti.

In hac publica piorum Anglorum consternatione Stephanus episcopus Wintoniensis pro tuenda asserendaque fidei Catholicæ veritate eruditum librum conscripsit, quo hæreticorum, quos Capernaini dixit, argutias et cavillationes dissolvit, adversus quem impius Petrus Martyr non Christi, sed Sathanæ, pestilentissimum scriptum edidit, quo veterator mira arte et vafricie sacras litteras, et antiquos Patres et Concilia ad confirmandam hæresim maligne detorsit : hæc ausus est impudenter, cum videret tot clara Patrum testimonia afferri a Wintoniensi contra Sacramentarios, ut multi in Anglia in pristina fide Catholica confirmarentur, et Sacramentarii ad veritatis radios hebescerent, confusique fluctuarent.

Oppressa in Anglia religione Catholica, posthac hæresis magis invaluit in Scotia, cum novatorum tumultuantium patrocinium Elisabetha adversus Mariam reginam corripuisset : decretus vero hoc anno est in Scotiam Nicolaus Ambianensis episcopus internuntius Apostolicus, amplissimisque auctus prærogativis, quæ legatis conferri solent, ut seditiosos novatores resipiscentes in gratiam cum Ecclesia restitueret, pervicaces qui invaserant sacerdotia depelleret, collapsos mores emendaret, ac divini cultus gloriam promoveret.

11. *Pax inter Henricum Galliæ regem, et Philippum Hispanum firmata.* — Dum Catholici omnes propter deperditam in regno Angliæ veram religionem in lachrymis versarentur, Deus illis aliqualem attulit consolationem, cum pacem inter Henricum Secundum Galliæ regem, et Philippum Hispaniarum firmatam vidissent, de qua actum fuit per multos menses, et tandem, Dei suavi benignitate disponente, die tertia Aprilis hujus anni firmiter, lætantibus omnibus, sancita fuit.

Hæc pax inter potentissimos reges sancita meliorum rerum spes Christiano orbi attulit, cum non modo cædibus modus positus sit, verum etiam de hæresi latius in Hispania et Gallia serpente extinguenda, consilia a Pontifice ac regibus Galliæ et Hispaniæ sumpta sunt : quam vero ea necessaria fuerit, indicat Surius : « Jam utriusve regis provinciæ tot annorum perpetuis bellis defessæ erant, nec sine gravissima Catholicæ religionis jactura protrahi potuissent, hæreticis interea suum virus clam spargentibus, et multos inficientibus. In hac mutua tantorum principum conciliatione, ut esset pax firma et stabilis, regi Philippo despondetur Elisabetha Henrici regis maxima natu filia, et soror ejus Margarita Emmanueli Philiberto Allobrogum clarissimo principi ». Ita affinitatibus firmata est concordia. Quod ad alias pacis leges attinet, ea in primis constituta est, ut ambo reges operam suam pro redintegrando Tridentino Concilio apud Pontificem ejus rei cupidissimum adhiberent : conventum etiam inter eos, ut quæ totius octennii flexu hinc inde capta fuerant restituerentur, maximo certe Henrici regis damno ac Philippi compendio, nam cum Gallus tres tantum urbes Sanquintinum, Hanum et Castelletum pacis beneficio reciperet, centum ac nonaginta sex urbes præsidio militari munitas restituit, ut deplorat Monlucius [1], Sabaudiæ duci, quas in Sabaudia et Pedemontio tenebat, Corsicam insulam Genuensibus, aliquot vero Hetruriæ urbes, quæ Senensis reipublicæ juris erant, Cosmo duci Florentiæ permisit, quod valde acerbum veteris libertatis cupidis visum est, qui cum in clientelam Pontificis conferre se vellent, is prudenter ab eorum patrocinio abstinuit, ne publicam pacem confunderet : ita Galli, qui tanto ardore de Italiæ imperio certaverant cum Hispanis, penitus Italicas spes projecerunt, quas certe videntur abjecisse, ut majores consectarentur ; nam cum Anglia jure ad Mariam Stuartam nurum regis spectaret, atque adeo flagitasset a Paulo Pontifice, ne Elisabethæ, quæ Angliæ regnum Anglorum principem externum respuentium studiis elata invaserat, regios honores deferret, assentienteque illi Pontifice, tam funesta rerum conversio in Anglia secuta esset ; pace cum Philippo composita [2], Henricus, restituendæ in Anglia religionis sacro studio arsisse, tantique regni in stirpem inferendi versasse consilia putandus est, maxime cum Paulus edita sanctione, de qua dicetur inferius, principes ac reges hæreseos convictos, principatu ac regia dignitate exauctoratos sanxisset.

12. *Hæresim Calvinianam ad senatum ipsum Parisiensem propagines extendentem extirpare sibi proponit Henricus, qui morte interceptus habet filium Franciscum successorem.* — Insigni vero pietatis ardore inflammatus Henricus, nascentem in Gallia hæresim, quæ etiam aliquas funestas propagines ad senatum Parisiensem extenderat, omni contentione præfocare annisus est. Eludebatur a nonnullis senatoribus regiorum edictorum adversus hæreticos severitas,

[1] [illegible] Monlucius [illegible]. — [2] [illegible] Flor[illegible]mund. Raymund.

qui pœna leviore mulctabantur, cumque mense Aprili Concilium Mercuriale, in quo de singulorum senatorum vita et moribus inquiri solet, decretum esset, in eo aliqui Calviniani subdolam rationem ad abrogandas pœnas in hæreticos regiis edictis latas, excogitarunt. « Regi », inquit Belcarius, « supplicandum esse intulerunt, ut ex Basiliensis Constantiensisque Concilii decretis Concilium universi Christianismi cogeretur, et de omnibus religionis controversiis fixa statutaque sententia ferretur, omnesque perversæ sectæ damnarentur, quemadmodum et altero constitutæ pacis capite continetur, interim donec certa illius Concilii decreta edantur, supplicia differrentur. Hoc erat liberam cuique suæ religionis professionem relinquere : quanta enim diligentia id Concilium Carolus Quintus imperator potentissimus procurasset, nec quidquam profecisset, omnes noverant ».

Cum hæc ad Henricum regem relata essent, ille accensus ea novitate, quod periculum grave immineret, ne si ea libertas illis concederetur, religio Catholica grave detrimentum acciperet, IV Junii accessit ad senatum, cardinalibus Lotharingio et Guisiano necnon Senonensi, ac proceribus Guisanis, Montpenserio, Mommorantio Equitum magistro, atque aliis stipatus, senatumque increpuit, cur quatuor homines impios novarum sectarum crimine convictos, atque pertinacissimos in flagitio, sine supplicio dimiserit, nec edictum nuper adversus hæreticos conscriptum promulgarit ; postulatis deinde a Senonensi cardinale senatorum circa religionem sententiis cum Annæus Burgus et Ludovicus Faurus instarent, ut cogeretur Concilium, atque interim supplicia differrentur, in qua sententia etiam fuerat Arnaldus Ferrerius, rex addidit, se re ipsa percepisse, aliquos senatores ad impiam sectam a vera religione defecisse, atque in improbos animadversurum, probos regia humanitate complexurum. Totius senatus princeps et Antonius Minardus dixere, regium edictum omni ex parte observandum exemplo Philippi Augusti qui uno die sexcentos hæreticos ignibus tradiderat, et Francisci Primi, qui Waldenses in suis domibus suffocari jusserat : comprehensi tunc sunt raptique in carceres Annæus Burgus, et Ludovicus Faurus, Ferrerius vero, Valla et Viola, fuga præcipiti se subduxere. Ex captis Annæus Burgus sacris Ordinibus initiatus erat, quem Palatinus elector sibi condonandum poposcit, sed repulsam passus est ; ob pertinaciam vero in hæresi, sententia judicum decretoria, ut vivus cremaretur, damnatus est XII kal. Januarii, ut tamen prius strangularetur, illi ob dignitatem condonatum : biduo vero ante Minardus, qui pro religione asserenda in hæreticos fulminandum suppliciis senserat, sclopeti globo cœsus est ab hæretico.

13. Eo fere tempore Jacobus Spifamius Nivernensis episcopus fascinatus a Sathana ad Genevenses se contulit, in quem ut prehenderetur, sancitum est. Eodem anno in suburbio D. Germani Synodus Calvinistarum V kal. Junii habita est, in qua decreta sunt nonnulla a suæ perfidiæ sequacibus observanda, atque missis internuntiis ad Germaniæ principes persuaserunt, ut mitterent legatos, qui Henricum regem rogarent, ut a Calvinianorum suppliciis sibi temperaret : is tamen in suscepto consilio præfocandæ in fomite ac primo germine hæreseos ne in omnes regni partes grassaretur, perstitit, haud dubie Galliam impendenti ea peste, nisi immaturam mortem inopino ac infelicissimo casu sibi accersivisset, erepturus. Celebrabat ille [1] lætitiæ pompam ob nuptias Isabellæ filiæ cum Philippo II rege Hispaniarum, ac Margaretæ sororis cum Em. Philiberto Allobrogum duce, ac duobus primis diebus ludicro equestri certamine se feliciter ac strenue gesserat, sed divino arcano judicio, inanis gloriæ equestris referendæ impetu elatior, dum equestrem gloriam leviter exambit, regiam prostravit, rogatus enim a regnis, atque a principibus, ut parceret labori, Gabrielem Mongomerium comitem Scotum præfectum Prætorianæ militiæ, qui postea hæretica infectus lue in cruentissimum Catholicorum carnificem descivit, provocavit ad certamen equestre, qui post aliquas excusationes congredi jussus, abscisso regiæ majestatis respectu, tanto impetu in regem incurrit, ut fracta in loricam lancea fragmentum in Henrici regis penetrarit oculum, cum integumentum capitis non apte colligatum esset, indeque cerebro concusso infelix rex insperato luctu lætitiæ universæ pompam confuderit, enatoque ex vulnere apostemate undecimo post die, nimirum VI idus Julii animam efflaverit.

Cum Henrico II Gallica felicitas concidit, ac sepulta est [2], Calvinianam namque hæresim mox sese extulisse sub impubere Francisco II rege, et civilia bella cruentissima emersisse, lugebit oratio.

Successit Henrico II in regno Franciscus filius natu maximus, atque Carolo cardinale Lotharingo Sacram Liturgiam obeunte, Rhemis regia inunctione perlitus, solemni ritu Gallicum sceptrum accepit.

14. *Pauli contra hæreticos et schismaticos gravissima sanctio.* — Hoc anno Paulus Pontifex flagrantissima asserendæ contra hæreticorum molimina Catholicæ religionis ardore incensus, gravissimam sanctionem edidit [3] qua constitutas olim in hæreticos vel schismaticos pœnas confirmavit, atque omnes, quacumque sacra, etiam cardinalitia, vel civili, etiam regia atque imperiali dignitate præditos, si hæreseos, vel

[1] Francisc. Belcar. l. XXVIII. num 31. Natal. com. l. XII. Belleforest. — [2] Francisc. Belcar. l. XXVIII. num. 35. — [3] Bull. in Paul. IV. Const. 19.

schismatis crimine illaqueati convicti essent, sacris et civilibus dignitatibus excidisse pronuntiavit, ac principatibus, regnisque, vel imperio exuendos :

« Ad perpetuam rei memoriam.

« Cum ex Apostolatus officio nobis, meritis licet imparibus, credito, cura Dominici gregis nobis immineat generalis, et exinde teneamur pro fideli illius custodia et salubri directione, more vigilis pastoris assidue vigilare, et attentius providere, ut qui hac ætate, peccatis exigentibus, propriæ prudentiæ innitentes, licentius et perniciosius solito contra orthodoxæ fidei disciplinam insurgunt, et superstitiosis ac fictitiis adinventionibus sacrarum Scripturarum intelligentiam pervertentes, Catholicæ Ecclesiæ unitatem et inconsutilem Domini tunicam scindere moliuntur, ab ovili Christi repellantur, ne magisterium erroris continuent, qui discipuli veritatis esse contemnunt. Nos considerantes rem hujusmodi adeo gravem et periculosam esse, ut Romanus Pontifex, qui Dei et Domini nostri Jesu Christi vices gerit in terris, et super gentes et regna plenitudinem obtinet potestatis, omnesque judicat, a nemine in hoc sæculo judicandus, possit, si deprehendatur a fide devius, redargui, et quod ubi majus intenditur periculum, ibi est plenius et diligentius consulendum, ne pseudoprophetæ, aut alii etiam sæcularem jurisdictionem habentes simplicium animas miserabiliter illaqueent, innumeralesque populos secum in perditionem et damnationis interitum trahant, nec aliquando contingat nos abominationem desolationis, quæ dicta est a Daniele propheta, in loco sancto videre, cupientes, quantum cum Deo possumus, pro nostro munere pastorali vulpes vineam Domini demoliri satagentes capere, et lupos ab ovilibus arcere, ne canes muti videamur nequeuntes latrare, et perdamur cum malis agricolis, et mercenario comparemur; habita super his cum venerabilibus fratribus nostris sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalibus deliberatione matura, de eorum consilio et unanimi assensu omnes et singulas excommunicationis, suspensionis, et interdicti, ac privationis, et quasvis alias sententias, censuras et pœnas a quibusvis Romanis Pontificibus prædecessoribus nostris, aut pro talibus habitis, etiam per eorum litteras extravagantes, seu sacris Conciliis ab Ecclesia Dei receptis, vel sanctorum Patrum decretis et statutis, aut sacris canonibus ac constitutionibus et ordinationibus Apostolicis contra hæreticos aut schismaticos quomodolibet latas et promulgatas, Apostolica auctoritate approbamus, et innovamus, ac perpetuo observari, et in viridi observantia, si forsan in ea non sint, reponi et esse debere; necnon quoscumque, qui hactenus a fide Catholica deviasse, aut in aliquam hæresim incidisse, seu schisma incurrisse, aut excitasse, seu commisisse, comprehensi, aut confessi, vel convicti fuerint, seu (quod Deus pro sua clementia et in omnes bonitate avertere dignetur) in posterum deviabunt, seu in hæresim incident, aut schisma incurrent, vel excitabunt, seu committent, et deviasse, seu incidisse, aut incurrisse, vel excitasse seu commisisse deprehendentur, aut confitebuntur seu convincentur, cujuscumque status, gradus, ordinis, conditionis et præeminentiæ existant, etiamsi episcopali, archiepiscopali, patriarchali, primatiali, aut alia majori dignitate Ecclesiastica, seu cardinalatus honore, et Apostolicæ ubivis locorum, tam perpetuæ quam temporalis legationis munere, vel mundana etiam comitali, baronali, marchionali, ducali, regia et imperiali auctoritate seu excellentia præfulgeat, et eorum quilibet sententias, censuras et pœnas prædictas incurrere volumus atque decernimus.

« Et nihilominus considerantes, dignum esse, ut qui virtutis amore a malis non abstinent, metu pœnarum ab illis deterreantur, et quod episcopi, archiepiscopi, patriarchæ, primates, cardinales, legati, comites, barones, marchiones, duces, reges et imperatores, qui alios docere, et illis bono exemplo, ut in fide Catholica contineantur, esse debent, prævaricando gravius cæteris peccant, cum non solum seipsos, verum etiam alios innumerabiles populos eorum curæ et regimini creditos, seu alias eis subditos secum in perditionem et puteum interitus trahant, de similibus consilio et assensu hac nostra in perpetuum valitura Constitutione in odium tanti criminis, quo nullum in Ecclesia Dei majus aut perniciosius esse potest, de Apostolicæ potestatis plenitudine, sancimus, statuimus, decernimus et definimus, quod sententiis, censuris et pœnis prædictis in suo robore et efficacia remanentibus, ac effectum suum sortientibus, omnes et singuli episcopi, archiepiscopi, patriarchæ, primates, cardinales, legati, comites, barones, marchiones, duces, reges et imperatores, qui hactenus, ut præfertur, deviasse, aut in hæresim incidisse, seu schisma incurrisse, excitasse vel commisisse deprehensi, aut confessi, vel convicti fuerint, et in posterum deviabunt, aut in hæresim incident, seu schisma incurrent, vel excitabunt, aut committent, et deviasse seu in hæresim incidisse, vel schisma incurrisse, aut excitasse, seu commisisse deprehendentur, aut confitebuntur, seu convincentur, cum in hoc inexcusabiliores cæteris reddantur, ultra sententias, censuras et pœnas prædictas, sint etiam eo ipso absque aliquo juris aut facti ministerio, suis ordinibus et cathedralibus, etiam metropolitanis, patriarchalibus et primatialibus Ecclesiis, ac cardinalatus honore, et cujusvis legationis munere, necnon voce activa et passiva, omnique auctoritate, ac monasteriis, et beneficiis,

et officiis Ecclesiasticis, cum cura et sine cura, facultatibus et quorumvis Ordinum regularibus, quæ ex quibusvis concessionibus et dispensationibus Apostolicis in titulum, commendam et administrationem aut alias quomolibet obtinuerint, et in quibus vel ad quæ jus aliquod habuerint, necnon quibusvis fructibus, redditibus et proventibus annuis super similibus fructibus, redditibus et proventibus eis reservatis et assignatis, comitatibus quoque, baroniis, marchionatibus, ducatibus, regnis, et imperio penitus et in totum perpetuo privari, et ad illa de cætero inhabiles et incapaces, habeanturque pro relapsis et subversis in omnibus, et per omnia, perinde ac si prius hæretici, hujusmodi in judicio publice abjurassent, nec ullo unquam tempore ad eorum primum statum, aut cathedrales, metropolitanas, patriarchales, primitiales Ecclesias, seu cardinalatus, vel alium honorem, aut quamvis aliam majorem vel minorem dignitatem, seu vocem activam vel passivam, aut auctoritatem, seu monasteria et beneficia, vel comitatus, baronias, marchionatus, ducatus, regna, et imperium restitui, reintegrari aut rehabilitari possint, quinimo sæcularis relinquantur arbitrio potestatis, animadversione debita puniendi, nisi apparentibus in eis veræ pœnitentiæ indiciis et condignæ pœnitentiæ fructibus ex ipsius Sedis benignitate et clementia in aliquo monasterio, aut alio regulari loco ad peragendam perpetuam in pane doloris et aqua mœstitiæ pœnitentiam retrudendi fuerint, etc.» Perculit etiam anathemate quoscumque, qui eos defenderent, vel exciperent, vel foverent, aut iis studerent, atque etiam infamia inustos pronuntiavit; addidit etiam, ut si quis episcopus, archiepiscopus, cardinalis, vel Pontifex Romanus aliquando hæresis vel schismatis crimen contraxisse deprehenderetur, omni dignitate ac jure exueretur. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum anno Incarnationis Dominicæ MDLIX, XV kalendas Martii, Pontificatus nostri anno IV ».

15. *Libros hæreticorum legere et retinere vetitum.* — Corripuerat etiam Hispaniam flamma hæreseos, ad quam restinguendam Paulus indultam quibusvis theologis, etiam episcopis, vel cardinalibus, legendorum librorum hæreticorum potestatem, rescidit [1], librosque hujusmodi a quoquam retineri vetuit :

« Ad futuram rei memoriam.

« Cum nihil æque optemus, quam ut fides Catholica non solum conservetur, verum etiam ubique locorum augeatur et floreat, ad ea cogitationes nostras liberaliter dirigimus, per quæ omnis ab ipsa fide apostatandi tollatur occasio. Cum itaque, quod non sine gravi animi nostri molestia referimus, in regnis Hispaniarum, humani generis hoste procurante, Lutherana et diversæ aliæ hujus sæculi hæreses pullulare, et fidelium animi novis in dies hæresibus pollui, omniaque hæresum dissidiis repleri dicantur, hocque potissimum ex copia librorum hæreticorum, et de hæresi suspectorum, qui in eadem regna clam comportantur, et fidelibus legendi distribuuntur, provenire verisimiliter credatur, nos, qui nuper venerabili fratri nostro Ferdinando archiepiscopo Hispalensi, qui etiam generalis hæreticæ pravitatis in dictis regnis Inquisitor existit, per alias nostras in forma Brevis litteras dedimus in mandatis, ut per se, vel alium, seu alios ad executionem certarum aliarum nostrarum super revocatione licentiarum et facultatum legendi libros hujusmodi in simili forma emanatarum litterarum procedens, non permittat aliquos tam clericos sæculares, vel quorumvis Ordinum regulares, quam laicos cujuscumque status, gradus, ordinis, conditionis et præeminentiæ existant, etiamsi abbatiali, episcopali, archiepiscopali, patriarchali, primitiali, aut alia majori Ecclesiastica dignitate, etiam cardinalatus honore, vel mundana etiam marchionali, ducali, regia, vel imperiali auctoritate, vel excellentia præfulgeant, libros hujusmodi ex quavis causa vel prætextu publice vel occulte, quovis quæsito colore apud se tenere, aut legere, vel imprimere, seu venales habere, quinimo eos ad libros hujusmodi officio inquisitionis hæreticæ pravitatis in dictis regnis consignandum, et quod de eisdem libris aliquam notitiam habuerint, seu aliquos in præmissis culpabiles noverint, ad notitiam, quam habent, et ipsos culpabiles, officio prædicto revelandum, et notificandum cogat, contradictores quoslibet et rebelles, ac sibi in præmissis non parentes, per sententias, censuras et pœnas Ecclesiasticas, et etiam temporales in legentes libros hujusmodi eatenus latas et promulgatas, alias juxta facultates sibi in officio prædicto concessas, appellatione postposita compescendo, prout in primo dictis litteris plenius continetur. Volentes huic morbo, ne latius serpat, quantum cum Deo possumus, efficacius remedium adhibere, omnibus et singulis præsbyteris, et tam sæcularibus, quam quorumvis exemptorum Ordinum regularibus in dictis regnis existentibus, aut in eis auditioni confessionum Christi fidelium de jure vel consuetudine, aut ex privilegio Apostolico pro tempore vacantibus, in virtute sanctæ obedientiæ, et in remissionem peccatorum suorum, Apostolica auctoritate per præsentes injungimus, et sub pœna excommunicationis latæ sententiæ, a qua nisi a nobis, aut pro tempore existente Romano Pontifice, seu generali hæreticæ pravitatis hujusmodi in eisdem regnis inquisitore, præterquam in mortis articulo constituti, absolvi non possint, districte præci-

[1] Paul. IV. lib. brev. sig. num. 2895. p. 474.

piendo mandamus, quod de cætero, donec aliud a nobis habuerint in mandatis, singulas utriusque sexus personas, quæ annos discretionis attingentes peccata sua eis pro tempore confitebuntur, in ipso actu confessionis diligenter interrogent, et ab eis sciscitentur, an libros hæreticorum, aut de hæresi suspectorum, seu alias per nos aut pro tempore existentem generalem inquisitorem hujusmodi damnatos aut reprobatos penes se habeant, seu apud alios, vel imprimant, seu imprimi faciant, aut venales teneant, vel de libris hujusmodi aliquam notitiam habeant, seu aliquos in præmissis culpabiles sciant; et si exinde aliquos in præmissis, aut eorum aliquo delinquere invenirent, eos nullatenus absolvant, nisi prius libros hujusmodi, quos habuerint, officio prædicto consignaverint, et quam de iisdem libris notitiam habuerint, eam dicto officio dederint, et quod, si aliquos in præmissis culpabiles noverint, eos præfato officio revelaverint, et notificaverint, aliasque juxta eorum culpæ qualitatem competentem satisfactionem exhibuerint, et condignam pœnitentiam peregerint: et nihilominus eidem Ferdinando archiepiscopo, et pro tempore existenti generali hæreticæ pravitatis hujusmodi in dictis regnis inquisitori, dicta auctoritate, tenore præsentium committimus, et mandamus, quatenus per se, vel alium, seu alios, præsentes nostras litteras, et in eis contenta quæcumque a cunctis presbyteris auditioni confessionum hujusmodi vacantibus inviolabiliter observari faciat : contradictores quoslibet et rebelles, ac sibi in præmissis non parentes, et in posterum qualificatos, et hujusmodi dignitate, seu honore, vel auctoritate aut excellentia præditos, per sententiam, censuras et pœnas Ecclesiasticas, et etiam pecuniarias ejus arbitrio moderandas et applicandas, privationis quoque beneficiorum et officiorum per eorum quemlibet quomodolibet obtentorum, et perpetuæ inhabilitatis ad illa in posterum obtinenda, aliaque opportuna juris remedia, etiam juxta facultates sibi in officio hujusmodi concessas, appellatione posposita, compescendo, et legitimis super his habendis servatis processibus, sententias, censuras, et pœnas prædictas etiam iteratis vicibus aggravando, invocato etiam ad hoc, si opus fuerit, auxilio brachii sæcularis. Non obstantibus, etc. Dat. Romæ apud Sanctum-Petrum; etc. die v Januarii MDLIX, anno IV ».

16. *Paulus assignat stipendia pro Inquisitione in Hispania.* — Exercita est acerba in hæreticos fidei censura a Ferdinando Hispalensi archiepiscopo, qui ei muneri præerat, ac licet ab eo, et aliis censoribus in hæreticos diligentissime inquisitum sit, tamen plures eorum diligentiam fuga præcipiti et aliis artibus eludebant. Cum itaque numero aucto hæreticorum, sumptus non sufficerent ad sustentandos pro iis comprehendis administros, Pontifex [1] vectigalia unius canonicatus, et unius præbendæ proxime vacanda in singulis principibus et collegiatis Ecclesiis regnorum Hispaniæ, inquisitionis sacræ præfecturæ attribuit :

« Ad perpetuam rei memoriam, etc.

« Nuper sane nobis non sine maximo dolore innotuit, quod Lutherana, et aliæ ex ea ortæ hujus sæculi hæreses, procurante humani generis hoste, non solum in regna Hispaniarum, quæ eatenus peste hujusmodi caruerant, violenter irrepserunt, verum etiam quorumdam potentium, et aliorum alias nobilium et illustrium hominum illarum partium animos adeo occuparunt, ut non contenti seipsos perdere, etiam populos sibi subditos ac clientes et amicos suos secum in perditionis interitum trahere satagant et anhelent. Et licet venerabilis frater Ferdinandus Hispalensis archiepiscopus, qui etiam generalis hæreticæ pravitatis in dictis regnis inquisitor existit, se hæreticis hujusmodi noviter detectis et eorum conatibus pro muro opposuerit, et quam potuit majorem diligentiam contra eos adhibuerit, etiam nonnullos ex eis comprehendi, et sub fida custodia retineri faciendo, aliosque inquisitores per ipsa regna longe lateque dispersos, super his quæ per eos, ne ipsi hæretici fugam arripere, aut alias se in loca tuta et secura recipere, aut alios in hæreses hujusmodi seducere possent, agenda erant, per proprios tabellarios, et mutatis ad voluntatem equis, admonendo, defectu tamen pecuniarum ad hoc necessariarum eam omnem, quæ in præmissis erat adhibenda, diligentiam adhibere, et ubique locorum providere nequiverit, nec de præsenti possit, et verisimiliter formidetur, ne gliscente continue morbo hujusmodi, major in dies pecuniæ summa ad reprimendos et compescendos eosdem hæreticos, ac plenariam officii inquisitionis hujusmodi executionem necessaria sit futura. Nos » Et infra « volentes sustentationi officii inquisitionis hujusmodi perpetuis futuris temporibus consulere, et ne plenaria illius executio defectu pecuniæ differatur, aut alias quomodolibet impediatur, opportune providere, motu proprio, et ex certa scientia nostra, ac de Apostolicæ potestatis plenitudine, in omnibus et singulis metropolitanis et aliis cathedralibus et collegiatis Ecclesiis Castellæ, Legionis, Granatæ, Navarræ, Aragonum et Valentiæ regnorum, necnon principatus Cataloniæ, comitatus Rossilionis et Ceritaniæ, ac Canariæ dominiorum et insularum, unum canonicatum et unam præbendam, quos primo per cessum vel decessum, seu quamvis aliam dimissionem, vel amissionem vacare contigerit » Et infra « officio inquisitio-

[1] Paul. IV. lib. brev. sig. num. 1. p. 302.

nis hujusmodi in dictis regnis, auctoritate et tenore prædictis, etiam perpetuo applicamus et appropriamus, etc. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum VII Januarii MDLIX, anno IV ».

17. *Edictum adversus confessores ad turpia sollicitantes.* — Delatum tunc est Pontifici immane facinus in Granatensi regno a sacerdotibus, qui sacras exomologeses excipiebant interdum patratum, quo nonnullæ mulieres veniæ petendæ et Sacramenti suscipiendi gratia accedentes, de impuro flagitio variis lenociniis et artibus fuerant pertentatæ, in quos censores fidei animadvertere jussi sunt :

« Nuper non sine animi nostri molestia accepimus, quod diversi sacerdotes in civitate et diœcesi Granatensi curam animarum habentes, seu eam pro aliis exercentes, aut alias audiendis confessionibus ad pœnitentiam deputati, in tantam proruperunt iniquitatem, ut sacramento Pœnitentiæ abutantur, nec illi, et qui illud instituit, Domino Deo et Salvatori nostro Jesu Christo, injuriam facere vereantur, mulieres pœnitentes ad actus inhonestos alliciendo et provocando, seu allicere et provocare tentando et provocando, loco earum per sacramentum hujusmodi Creatori nostro reconciliationis, graviori peccatorum mole onerando, et in manus diaboli tradendo, in divinæ majestatis offensam, et animarum perniciem, ac Christi fidelium scandalum, etc. Datum Romæ apud S. Petrum XVIII Februarii MDLIX, anno IV ».

18. *In Hispania hæresis suspicio attingit quosdam proceres, imo quosdam præsules.* — Adducta est in gravius eo discrimen Hispania, ne hæresi contaminaretur, quo plures nobilitate et opibus conspicui impietatis venena hauserant, atque illa in clientes sibi obnoxios transfundebant: observatum etiam est, nonnullos convictos hæreseos illam non ex animo ejurasse, sed astu et simulatione, cumque ex severitate judiciorum evolassent, hæresim pertinacissime in alios propagasse, ob quorum improbitatem sanxit Paulus [1], ut hæretici, etiamsi relapsi non essent, capitali supplicio afficerentur :

« Venerabili fratri Ferdinando archiepiscopo Hispalensi.

« Venerabilis frater, salutem. Cum sicut non sine animi nostri mœrore nobis nuper innotuit, in regnis Hispaniarum humani generis hoste procurante, Lutherana et diversæ aliæ ex ea ortæ hujus sæculi hæreses serpere, et fidelium animi in dies magis infici et pollui cœperint, resque jam eo devenerit, ut diversæ alias nobiles et illustres personæ hæreses hujusmodi profiteantur, et subditos seu clientes et amicos suos, aliosque illis credentes secum trahere, et in hæreses hujusmodi seducere procurent in religionis Christianæ, quæ olim in dicto regno præ cæteris omnibus coli et in veneratione haberi consueverat, enervationem et animarum perniciem, ac fidelium confusionem; et nisi præmissis aliquod præsentaneum et efficax etiam extraordinarium remedium adhibeatur, verisimiliter formidatur, ne nobiles et illustres personæ hujusmodi earum potentia et favoribus magnam eorumdem regnorum partem secum in perditionem et puteum interitus trahant. Nos præmissis occurrere, et ne malum hujusmodi serpat, efficaciter providere volentes, tibique, qui etiam generalis hæreticæ pravitatis in dictis regnis inquisitor existis, et de cujus fide, pietate, virtute et doctrina plurimum in Domino confidimus, quod una cum dilectis filiis consiliariis supremi consilii inquisitionis hujusmodi omnes et singulos hæresiarchas et hæreses hujusmodi dogmatizantes, seu alias hæreticos, de quibus verisimilis sit conjectura, quod hæreses ipsas non ex animo, et pura ac sincera conscientia, sed ut a carceribus liberentur abjurare velint, et quod a carceribus liberati hæreses ipsas disseminare, et eas de novo dogmatizare, aut hæreticis, seu credentibus, faventibus, receptatoribus, defensoribus eorum favere, sicque officio inquisitionis hujusmodi et negotio fidei obesse possint, etiamsi relapsi non fuerint, sæcularis judicis arbitrio, pœna ultimi supplicii plectendos dimittere, seu tradere libere et licite valeas, plenam et amplam, ac omnimodam Apostolica auctoritate tenore præsentium concedimus et impartimur potestatem et facultatem. Non obstantibus, etc. Dat. Romæ apud S. Petrum die IV Januarii MDLIX, anno IV ».

19. Nec modo nobiles ac proceres infecerat hæresis, sed etiam ad episcopos et archiepiscopos aliquot suspicio illius se diffuderat, in quos animadvertendi auctoritas supremo fidei censori a Pontifice [1] demandata est :

« Venerabili fratri Ferdinando archiepiscopo Hispalensi.

« Venerabilis frater, salutem. Cum sicut nuper non sine animi amaritudine accepimus, in regnis Hispaniarum, humani generis hoste procurante, Lutherana et aliæ ex ea ortæ hujus sæculi hæreses pullulare cœperint, et jam latius serpere videantur, ita ut etiam de aliquibus Ecclesiarum prælatis, et aliis potentibus et illustribus verisimiliter suspicari possit, nos volentes huic morbo, quantum cum Deo possumus, efficaciter mederi, et illum dante Domino sanare, tibi, qui etiam generalis hæreticæ pravitatis in dictis regnis inquisitor existis, et de cujus fide, et pietate, et doctrina plenam in Domino fiduciam obtinemus, quod usque ad biennium a die, quo præsentes litteras receperis computandum, de consilio dilectorum filiorum supremi consilii officii inquisitionis hujusmodi,

[1] Paul. IV. lib. brev. sig. num. 2885. p. 352.

[1] Paul. IV. lib. brev. sig. num. 2885. p. 361.

contra quoscumque episcopos, archiepiscopos, patriarchas et primates, in eisdem regnis degentes, super hæresibus hujusmodi inquirere, et quoscumque processus formare, et si superinde legitima indicia ad capturam sufficientia comperta fuerint, et verisimiliter formidetur, ne ipsi sic inquisiti episcopi, archiepiscopi, patriarchæ et primates a regnis prædictis aufugiant, seu aliter se absentent, eosdem inquisitos episcopos, archiepiscopos, patriarchas et primates in aliquo tuto et securo loco sub aliqua fideli custodia arrestare et custodiri facere valeas; ita tamen quod quam citius commode poteris, nos de his omnibus certiores reddas, ac ipsos arrestatos episcopos, archiepiscopos, patriarchas ac primates una cum indiciis contra eos militantibus, et toto denique processu contra eos habito in forma fidem faciente tuo sub sigillo ad nos transmittas, plenam et liberam Apostolica auctoritate tenore præsentium concedimus facultatem et potestatem. Non obstantibus, etc. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum die VII Januarii MDLIX, anno IV ».

20. Appetitus est inter alios suspicione hæreseos Bartholomæus Toletanus archiepiscopus, idemque Hispaniarum primas, maximo totius regni stupore, quem in Romano carcere extinctum visuri sumus: ad hæc vero sancienda Paulus [1] incitatus est precibus Philippi regis, qui Petri Pacecchi cardinalis opera, de statu rerum Hispaniarum Pontificem certiorem fecerat, a quo de insigni pietate commendatus est, utque Pontificia edicta conficienda curaret, censoresque regia fulciret auctoritate admonitus.

« Charissimo in Christo filio nostro Philippo Hispaniarum regi Catholico.

« Charissime in Christo fili, etc. Quo magis clarum et nobile Ecclesiæ Catholicæ membrum Hispania est, eo majori nobis studio ac diligentia ducimus esse curandum, ut omnem ab eo hæresis Lutheranæ labem, quæ, ut multa jam loca fœdissime contaminavit, ita ea regna conatur invadere, quam longissime repellamus, quod ipsum facere, etsi nostra sponte ita eramus parati, ut nullius aut monita aut preces desideraremus, venerabilis tamen frater noster Petrus episcopus Albanensis cardinalis Paceccus, vir, et in majestatem tuam animo singulari, et nobis etiam ob hoc charissimus, nostram eam sententiam mirum in modum confirmavit atque auxit: quamobrem et multa constituimus, quibus ad religionem rite colendam, et ad omnes errores, vel propulsandos, vel auferendos tua illa regna uterentur, et plura etiam mandavimus decernenda venerabili fratri Ferdinando archiepiscopo Hispalensi generali hæreticæ pravitatis in illis regnis inquisitori; quibus mandatis, licet non dubitemus, quin omnes tuo permissu, et, si opus esset, etiam jussu sint obtemperaturi, cum de sua ipsorum salute agatur, et tua in Deum non sit obscura pietas, neque illud ignores, non esse tuis rationibus accommodatum, novas in Hispania religionis nomine sectas exoriri, rei tamen adducti magnitudine majestatem tuam hortamur, et summopere rogamus, ut quæ pro Dei omnipotentis honore et cultu, et eorum populorum salute, et tua quoque securitate in tuis illis regnis decrevimus conficienda, aut etiam nostra decernentur auctoritate, tuo etiam jussu imperioque executioni mandentur; quod cum feceris, quanquam nobis es tuo merito in Christo charissimus, multo tamen te reddet hæc pia causa chariorem. Datum Romæ apud S. Petrum die XI Januarii MDLIX, anno IV ».

21. *Sollicitatur a Pontifice Joanna regni moderatrix ut Catholicam fidem tueatur.* — De superioribus decretis editis facta certior est Joanna Lusitana [1], quæ, absente in Belgio Philippo, Hispaniarum regna moderabatur, ac sollicitata ut florentem in Hispania Catholicam religionem tueretur, nec illius splendorem sectarum caligine obscurari pateretur:

« Dilectæ in Christo filiæ nobili mulieri Joannæ principissæ Portugalliæ et Hispaniarum gubernatrici.

« Dilecta in Christo filia et nobilis mulier, salutem. Conante fœdissima hæresis Lutheranæ peste nobilissima ista regna (ut audivimus) coinquinare, et verum Dei cultum atque religionem, quæ servata isthic fuit adhuc constantissime, pervertere, nostro nos admoniti officio, et venerabilis fratris nostri Petri episcopi Albanensis cardinalis Pacecchi de suæ nationis salute maxime solliciti, et præcipua quadam cum in fidem Catholicam, tum in serenissimum regem fratrem tuum voluntate præditi, nobisque his causis magnopere chari, verbis adducti, nonnulla sancivimus in illis regnis custodienda, quæ ad divinos servandos ritus et ad hæreticorum conatus infringendos pertinerent, alia etiam mandavimus, ut venerabilis frater Ferdinandus archiepiscopus Hispalensis generalis hæreticæ pravitatis in istis regnis inquisitor decernat et curet, et ad regem scripsimus, ut nostra hæc jussa sua auctoritate executioni mandare faciat: scribere autem ad te etiam visum est, rei magnitudine suadente, teque hortari, ut facimus, atque rogare, ut nostris nostrorumque mandatis suffrageris et faveas, quod te facturam, et eo etiam studiosius arbitramur, quia profecto intelligis, non esse utile regi consentientem inter se religione provinciam novis hæresibus divelli: quare, quoniam tot regna summa cum tua laude gubernas, erit prudentiæ et instituti tui consulere tanta in re cum Christianæ reli-

[1] Paulus IV. lib. brev. sig. num. 2895. p. 368.

[1] Paul. IV. lib. brev. sig. num. 2895. p. 360.

gioni, quam integram semper inviolatamque coluisti, tum provinciæ securitati atque saluti. Nos quidem, et Dei, et eorum populorum, et tuæ quoque gloriæ causa id vehementer optamus, et fore plane confidimus. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum die XI Januarii MDLIX, anno IV ».

Districta est severitas legum ab Hispanis censoribus in hæreticos ejusque criminis suspectos, adeo ut etiam nobilitate et titulis dignitatum ornatissimi viri flammarum incendio traditi fuerint, atque ob exaggeratam Philippi regis sapientiam imminentes ab hæreseos grassatione calamitates aversæ ac propulsatæ fuerint.

22. *Hæreticorum tentamina in Italia ipsa.* — Nec labis hæreticæ immunis fuit Italia, nisi ea censorum diligentia perpurgata fuisset, ac etiam Romæ in ejus criminis suspectos inquisitum : captus vero est Rhegii quidam medicus novus hæresiarcha, quem Paulus [1] datis Ferrariæ duci litteris ad se perduci jussit.

« Dilecto filio nobili viro Herculi duci Ferrariæ.

« Dilecte fili, nobilis vir, etc. Comprehensus Rhegii nuper ob hæresis cujusdam novæ inauditæque dementiam Basilius quidam Allebrisius, professione quidem medicus corporum, sed corruptor animarum, in episcopalis domus carcere, sicut audivimus, custoditur : eum magnopere cupimus primo quoque tempore coram nobis et sacro inquisitionis hæreticæ pravitatis officio sisti. Itaque hortamur nobilitatem tuam et vehementer petimus, ut pro sua erga nos et Sanctam Sedem Apostolicam devotione, ac debita obedientia, fideique Catholicæ studio curet, cum primum has litteras acceperit, ut is firmo satellitum præsidio diligenter custoditus, sine ulla mora in urbem nostram Bononiam perducatur, et civitatis illius nostræ gubernatori tradatur, qui eum ad nos inde deducendum curabit, quod tuæ nobilitatis officium nobis magnopere gratum erit. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum, etc. die III Februarii MDLIX, anno IV ».

Irrepserant etiam inter Brixienses cives Lutherana et aliæ nefariæ sectæ, quibus illaqueati plures tenebantur, qui cum de mysteriis Christianæ fidei diligentius edocti, discussa errorum caligine conciliari Ecclesiæ flagitarent, explicandam in eos clementiam censuit Paulus [2], ac censurarum religione ab eorum episcopo designato exsolvi jussit :

« Dilecto filio Dominico Bolano electo Brixiensi.

« Dilecte fili, salutem, etc. Cum sicut accepimus quamplures Christi fideles in civitate et tua diœcesi Brixiensi, qui alias operante zizaniæ satore, etiam humana fragilitate in Lutheranam et diversas alias damnatas et pestiferas hæreses prolapsi, et illis infecti fuerint, proprios errores et excessus, omnipotente Deo inspirante, recognoscentes, ad gremium sanctæ matris Ecclesiæ redire desiderent, nos, quibus gregis Dominici cura et universale regimen desuper commissa sunt, oves hujusmodi gregis ab eorum præcipitiis eripere, et ipsi omnipotenti Deo acceptabiles reddere toto nisu exquirentes, tibi, qui Ecclesiæ Brixiensi præesse dignosceris, de cujus rectitudine, fidei zelo, devotionis sinceritate specialem fiduciam in Domino sumimus, quamdiu eidem Ecclesiæ præfueris, ac in civitate et diœcesi hujusmodi resederis dumtaxat, ut per te ipsum solum quoscumque utriusque sexus Christi fideles, tam sæculares et laicos quam Ecclesiasticos, etiam quorumvis Ordinum religiosos, cujuscumque Ecclesiasticæ et mundanæ dignitatis, status, gradus, ordinis, vel conditionis fuerint civitatum et diœcesum prædictarum, aut in illis pro majori parte temporis commorantium, Lutherana, aut hujusmodi aliis hæresibus respersos, et ad veritatis lumen et fidei Catholicæ unitatem redire, ac hujusmodi hæreses abjurare volentes », et infra : « Auctoritate Apostolica absolvendi », et infra, « potestatem et facultatem concedimus, etc. Datum... die XVI Junii MDLIX, anno V ».

23. *Lutherani in multas sectas divisi et in duram servitutem redacti.* — In Germaniæ provinciis, quæ primum a Catholica religione desciverant, tam densa errorum atque hæreseon caligo inhorruit, ut cum fingendarum novarum religionum nullus modus esset, cum singuli garrulitate præstantes ministri divina oracula in varios ac pugnantes sensus distorquerent, ut palam constaret Babylonem vere extructam a Luthero, hujus confusionis pertæsi Saxoniæ et Mansfeldii principes, qui tolerare non potuerant Lutheranam sectam a summo Ecclesiæ principe damnatam, ac Leonem damnarant audaciæ, ipsi undecim execrabiles sectas in Lutherana Babylonia grassantes publicis edictis damnarunt, de quibus ac nonnullis aliis pseudoevangelicorum dissidiis hæc refert Surius [1] : « Juniores Saxoniæ principes hoc anno Latina et Germanica lingua scriptum publicum ediderunt : itemque comites Mansfeldenses aliud scriptum, quibus undecim enumerantur sectæ, et ut execrabiles hæreses condemnantur. In iis sunt etiam Melanchtonici, Majoristæ, Adiaphoristæ et Sacramentarii. Porro in Heidelbergensi Academia periculosum ortum est certamen, inter Tilmannum Heshusium et Guillelmum Clebitium de Cœna Domini. Princeps Palatinus, cui paret Heidelberga, in hac Evangelicorum funesta altercatione a Melancthone quærit, quid ipse in hoc

[1] Paul. IV. lib. brev. sig. num. 2879. p. 139. — [2] Ib. sig. num. 2895. p. 234.

[1] In Comm. hoc anno.

negotio sentiat? at Melancthon sic respondet, ut novum quoddam Sacramentariæ impietatis genus effinxisse videatur : sic isti miseri ex erroribus aliis in errores alios labuntur semper seipsis deteriores. Nicolaus Gallus præco Ratisbonensis Lutheranus, huic Melancthonis scripto egregie respondet ».

Hoc anno Fridericus II Danorum rex Thietmarsos populos, qui dum Bremensi archiepiscopo ac Romano Pontifici paruerant egregie libertatem suam tutati fuerant, jam Lutherana impietate infectos in servitutem durissimam redegit. Subdit Surius : « Hi sunt fructus novi Evangelii. Novum Evangelium docet libertati carnis studere gnaviter, et interim suos sectatores, vel Turcicæ, vel Moscoviticæ, vel aliæ molestissimæ servituti addicit. Justus es Domine, et rectum judicium tuum ».

24. *Paulus non assentit duci Brunsvicensi petenti ut frater tres simul episcopatus conjunctos gerat.* — Petiit a Paulo Pontifice hoc anno Henricus Brunsvicensis princeps egregie de re Catholica meritus, pro qua eum gravissimos labores pertulisse vidimus, ut ejus frater episcopalibus sacris initiatus, tres episcopatus conjunctos gereret, cui Paulus respondit [1], id malo exemplo versum iri, nimiumque ejus fratris animum tot animarum cura onerandum :

« Dilecto filio nobili viro Henrico duci Brunsvicensi.

« Dilecte fili, nobilis vir, etc. Non obliti sumus, quantos tu labores hauseris, quanta discrimina, explorante nimirum fidem tuam Domino, fortiter, constanter adieris, dum sicut prudentem, et gravem, et vere Catholicum principem decet, in Catholicæ fidei et orthodoxæ religionis cultu, sanctæque matris Ecclesiæ unitate et obedientia perseveras, nec in tot aliorum defectione abduci te ab hac firma petra et fundamento Ecclesiæ pateris : quæ tua tam insignis pietas atque devotio, sicut nobis in tantis malis et tot filiorum amissione jucunda, ita tibi et gloriosa et salutaris fuit. Verum cum hi, quos diximus, cardinales, ea qua decuit diligentia et cura, cognitis postulatis vestris mandato nostro, ea de re in consistorio nostro secreto, ut mos est, retulissent, etsi nemo erat, qui non nobilitati tuæ vestræque familiæ faveret, omnique vos ab hac Sede honore dignissimos judicaret, tamen omnibus ea res ejusmodi visa est, ut concedi a nobis minime posset, sine maximo scandalo et nostro omnium et Sedis Apostolicæ dedecore; nam et contra sacros canones fecissemus, si tres uni commisissemus Ecclesias, et sanctæ hujus Sedis hostibus locum obtrectandi dedissemus, et pessimum exemplum introduxissemus nos, qui Deo auctore aggressi sumus ea, quæ correctione egent, ad ipsius Dei omnipotentis laudem emendare atque corrigere plurimis jam, ut nobilitas tua fortasse audivit decretis factis atque editis ad hanc rem spectantibus; et tam necessario ac sancto opere prope jam absoluto atque perfecto, quid inimici nostri dicerent, si ea quæ ædificavissemus, destrueremus? Cum dignitatis et existimationis nostræ et hujus sacrosanctæ Sedis rationem habuimus, tum etiam honoris tui et tui fratris salutis, neque enim convenire nobilitati tuæ videbamus, quæ nomini tuo vestræque familiæ notam nimiæ Ecclesiasticorum bonorum cupiditatis inurerent, qua infamia hæretici laborant, neque fratris tui animæ expedire intelligebamus, tam grave onus suscipere, sub quo succumberet; qui etiam si consecrationis munus, jam ut debuit, suscepisset, tamen tanti oneris magnitudinem horrere debuisset, nedum qui tam diu id suscipere distulerit, sive impeditus, sive propter negligentiam, cuique uni Ecclesiæ bene præesse satis magnum onus videri debet, aliarum super alias Ecclesiarum onere fuerit gravandus. Decet nos, qui utrumque vestrum paterne diligimus, vestræ, et saluti, et famæ consulere, nec tam quid desideretis a nobis, quam quid vobis expediat cogitare, etc. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum etc. die XXIV Aprilis MDLIX, anno IV ».

25. *Hosius demonstrat pericula emersura ex facilitate nimia in controversiis permittendis.* — In Polonia viribus auctior hæresis graves turbas concitavit, quas nonnulli politici ad hæreseos præcipitia proni, ita componendas sentiebant, ut laicis utraque species, sacerdotibus conjugia permitterentur, quorum errorem confutavit Stanislaus Hosius [1] episcopus Varmiensis, atque emersura inde mala in luce collocavit, tum omnes novandi causas defugiendas demonstravit :

« Errant vehementer meo quidem judicio, qui putant, hoc religionis dissidium, quod apud nos per Sathanæ ministros his superioribus annis excitatum est, hoc modo sedari posse, si laicis calix, presbyteris uxores permittantur. Alere hoc fuerit magis quam sedare dissidium. Quid enim est aliud, quod hi qui segregaverunt se a nobis, votis ardentibus expetant, quam ut vel una aliqua in re ab universa Ecclesia Catholica separare se licitum ipsis esse queat? hoc fundamento separationis jacto, quo non eos progressuros putas? Arguere erroris totam Ecclesiam, sibique potestatem esse datam interpretabuntur, ab ejus decretis cæteris etiam in rebus discedendi. Quid enim impediat, quominus æque in aliis, atque in uno hoc eis liceat? Mentiar, si hoc res ipsa non clamat, ubi facta est in hujus Sacramenti usu ab Ecclesia Catholica separatio. Quam non multi sunt alii errores consecuti! Non Lutherani modo, sed et Zuin-

[1] Paul. IV. lib. brev. sig. num. 2889. p. 148.

[1] Stanisl. Hosius in Dial. de utrausque speciei communion. p. 339.

gliani, et Anabaptistæ, et quotquot alii sunt hæretici, unde, nisi ab utraque specie desciscendi ab Ecclesia sumpserunt initium? numquid autem in eo acquieverunt? numquid non simul, et sacrificium, et sacerdotium, et Deum ipsum postea ex hoc sacramento sustulerunt? numquid non et Picardi et Servetiani, hoc est, novi Ariani facti, et in diversas alias formas mutati sunt? quare nihil fuerit homini Christiano tutius, quam sicut et in aliis rebus omnibus, sic et in hac, Ecclesiæ sensum et consensum sequi, quod qui faciat, errare nulla ratione potest. Vociferetur aliquis ad ravim usque *Verbum Domini*, *Verbum Domini, Evangelium*, *Evangelium :* nihil ea re moveatur plus quilibet, ac orthodoxus, etiamsi multa Scripturarum examina produci videat, nam suo tempore pseudoprophetas minime defuisse scribit Hieremias, qui et ipsi vociferati sunt *Verbum Domini, os Domini locutum est, hæc dicit Dominus;* cum tamen nec misisse se eos, nec aliquid ejusmodi locutum illis esse per prophetam suum dicat Dominus, eosque fures verborum suorum appellat. Jam vero Pharisæi, numquid non e Scripturis Christum non esse prophetam, Christum esse morte dignum probare contendebant? Quorum enim hæ voces sunt : *Scrutare Scripturas, et vide, quia Propheta e Galilea non surgit*, et alio loco : *Nos legem habemus, et secundum legem debet mori, quia filium Dei se fecit*. Numquid non Scripturas contra Scripturarum auctorem Deum nostrum proferebant? Numquid non e Scripturis Christum non esse Deum, Deique filium, sed ne Prophetam quidem, quin potius morte turpissima dignum pronuntiabant? num autem statim fuit verum, quia Scripturas adducebant? Scripturæ quidem, quarum utebantur testimonio, veræ sunt, et a Spiritu sancto profectæ, sed sensus, quem ex illis proferebant, quam longissime a veritate fuit remotus. Quamobrem nihil pii moveantur, si cum Sathana Christum in deserto tentante dicat membrum ejus aliquod : Scriptum est enim : sed si quis nimium obtundat Scripturas, reverenter se accipere respondeat, ac ab eo procul abesse, ut ei vel in minimo contradicere velit : cæterum unde didicerint, hanc Scripturam esse canonicam, cujus apud omnes auctoritatem esse summam oporteat, inde quoque se didicisse hunc ei, non alium, sanum illius sensum esse a sancta Catholica Ecclesia. Quare cui fidem habuerint de Scriptura hac, quod Canonica sit, quodque a Spiritu sancto profecta testificanti, eidem se fidem habere, hunc et non alium esse Scripturæ ejus sensum asserenti. Ad hunc modum si se gesserint, facile Sathanæ laqueos effugerint : neque enim inter nos et eos, qui exierunt a nobis, ulla est de Scriptura controversia, sed de eo tantum agitur, utrum in ea interpretanda suam aliquam propriam, aut unius alicujus solitariam opinionem, an vero totius Ecclesiæ sensum et consensum sequi oporteat ».

26. Demonstravit idem auctor [1] in alio libro inscripto ad regem Poloniæ de expresso Dei verbo, non aliam conciliandæ cum hæreticis concordiæ ineundam rationem, quam ut illi abjecta hæresi, controversias omnes Ecclesiæ judicio permitterent, ejusque decreta sequerentur :

« Visus fuit hæreticis esse pertinax Basilius, itidem ut ante eum Athanasius atque Hilarius : sed quam hæretici pertinaciam, eam Catholici et orthodoxi constantiam esse judicabant. Quominus et ego moleste fero, si quibusdam pertinax esse videor, qui nego coire posse concordiam inter Catholicos et hæreticos, nisi qui discesserunt a nobis, redeant unde discesserunt, ad gremium sanctæ matris Ecclesiæ, illam credant, illi se totos permittant, illius judicio suum judicium subjiciant. Malo pertinax videri cum Athanasio, Hilario, Basilio, quam ut esse dicar arundo ventis agitata : et hæc quidem vetustiora.

« Nostro vero sæculo quoties inter Lutheranos et Zuinglianos actum fuit de concordia? Quomodo ea res feliciter cessit Lutheranis? qualis enim illa fuit inter Lutherum et Bucerum concordia? Fecit in gratiam Lutheri Bucerus, ut concederet Corpus et Sanguinem Christi substantialiter esse in sacra Eucharistia, modo vicissim in suam gratiam faceret Lutherus, ut concederet ibi non esse Christi Corpus et Sanguinem, nisi cum sumitur. Uter Martinorum hic alterum in suam pertraxit sententiam? Martinusne Lutherus Sacramentarius, aut Martinus Bucerus e Sacramentario factus est Lutheranus? Certe Joannes Calvinus non aliunde sumit efficacius argumentum ad probandum in Eucharistiæ sacramento non esse substantialiter Corpus Christi, quam ex hac Lutheri concessione : ex qua etiam colligit, quod secundum virtutem tantum et efficaciam, non autem secundum eorum substantialem præsentiam exhibentur nobis Corpus et Sanguis Domini, quo modo adsunt et exhibentur in Baptismo et Pœnitentia, imo quandocumque Christi mors aliquem in nobis effectum operatur. In quam suam sententiam pedibus ire Philippum quoque Melancthonem gloriatur. Egregia vero concordia, qua fit, ut qui sunt hæretici, magis etiam fiant hæretici, et sacrilega sua audacia invalescentes proficiant in pejus errantes et in errorem mittentes ».

27. *Regem Poloniæ monet Paulus ut a se removeat suspicionem nimiæ facilitatis erga hæreticos.* — Effuderat Sigismundus rex, importuna benignitate ac facilitate, licentiæ habenas improbitati hæreticorum, adeo ut in suspicionem

[1] Stanisl. Hosius de exp. Dei verbo p. 326. Pag. 156.

adductus sit apud Pontificem, ne a majorum vestigiis ac pietate deflecteret : sed cum de præclara illius mente ac religione ab internuntio esset factus certior, Paulus [1] illum de servata incorrupta ac illibata fidei puritate, cum universa regia familia commendavit, hortatusque est, ut in ea constanter perstaret, neque ullam gloriæ suæ maculam inureret, atque ex temporario regno ad æternum aspiraret, ac pravos senatores et hæretica lue infectos e suo latere divelleret, atque aula pelleret.

« Charissimo in Christo filio nostro Sigismundo Augusto regi Poloniæ illustri.

« Charissime in Christo fili noster, salutem etc. Magna nos lætitia affecerunt, multumque in Domino consolatæ sunt litteræ venerabilis fratris Camilli Satrianensis episcopi nuntii nostri, in quibus præter cæteras laudes, quas tuæ serenitati tribuit, in primis commemorat, quantam tu una cum charissimis in Christo filiabus nostris regina uxore tua et sororibus tuis, in Catholica fide constantiam, quantamque erga sanctam hanc Sedem devotionem et observantiam præ te feras, quo nomine ei, a quo omne datum optimum, et omne donum perfectum descendit, gratias agimus, qui tantam tibi gratiam infudit, nec patitur te a recto salutis itinere deflectere. Facis, charissime fili, quod sapientem et pium regem decet, memorem te esse ostendis generis tui, imitatoremque majorum tuorum inclytæ memoriæ regum, qui quidem omnes Catholici admodum orthodoxique principes extiterunt, et de Ecclesia Catholica optime meriti fuerunt. Præclare intelligis, quæ res maxime regna atque imperia firmet, stabiliat atque conservet. Multæ sunt quidem aliæ magnis regibus dignæ virtutes, sed nulla eos magis commendat, nulla majorem eis laudem et gloriam parit, quam in religione Catholica perseverantia, quæ cum omni tempore Deo grata est, tum his turbulentis Ecclesiæ temporibus multo est gratior ; regis enim exemplum in Catholica fide permanentis pios consolatur, dubitantes confirmat, hæreticos deterret et reprimit : itaque dici non potest, quanta illi, et quam gloriosa pro tantis meritis corona, et præmium in Cœlo paratum sit. Lætaremur magnopere, si hoc de quocumque Christiano principe audissemus, verum præcipua ex te lætitia afficimur, quem eximie et præcipue semper amavimus ; etsi autem cohortatione nostra minime te egere confidimus, de quo ea semper nobis polliciti sumus, quæ a tali probitate, atque virtute, et ex ea stirpe orto rege expectanda erant, tamen cogit nos paternus amor (nosti autem quantopere patres de filiis solliciti sint) hortari te etiam atque etiam, ut tu ipse parentum et majorum tuorum vestigiis insistere perseveres, et commissos fidei tuæ populos, quantum consilio, quantum opibus, quantum auctoritate et potestate regia efficere potes, in Catholica religione continere coneris, hæreticis fortiter resistas, pravos autem suasores, eorumque consuetudinem et pestiferam et perniciosam removeas abs te et asperneris, et diligentissime vites atque rejicias. Hæc, quo amore, qua charitate, quo salutis et gloriæ tuæ studio serenitatem tuam admoneamus, Deus scrutator cordium novit. Tuum est, charissime fili, hæc præcepta et monita nostra perpetuo meminisse, et in animo ac memoria penitus infixa retinere atque servare. Commendaremus tibi ipsum nuntium nostrum, nisi ex ipsius litteris tibi gratias agendas potius esse sciremus pro humanitate, qua ipsum excipere et complecti soles, in quo declaras tuam perpetuam observantiam erga beati Petri Sedem, pro qua Deus tibi, ipso Apostolorum principe intercedente retribuet et in hoc sæculo et in futuro. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum, die XI Apr. MDLIX, anno IV »

28. Proximo mense gravioribus litteris apud Sigismundum Paulus institit [1], ut contractam suspicionem nimiæ in hæreticos indulgentiæ et gratiæ a se removeret, questusque de sacrilego Chelmensi episcopo, qui Wladislaviensem Ecclesiam invaserat, ut regiam pietatem in eo reprimendo explicaret, rogavit, cum hæreseos et schismatis reum se constituisset.

« Charissimo in Christo filio nostro Sigismundo Augusto regi Poloniæ illustri.

« Charissime in Christo fili noster, etc. Etsi non pauca ad nos de tua serenitate delata sunt, quæ si vera essent, gravi nos mœrore afficerent, et vehementer de tua ac regni tui salute cogerent esse sollicitos, tamen non facile adduci possumus, ut quidquam de filio nostro charissimo, quod eo indignum sit, et alienum ab ejus pietate atque prudentia, suspicemur. Ea autem nunc tibi offertur occasio, in qua declarare omnibus rectam voluntatem tuam, et omnem abs te suspicionem removere, tuæque famæ et existimationi regiæ consulere possis. Allatum est enim ad omnes de nefario scelere, quod Jacobus Chelmensis dictus episcopus nuper admisit, qui Dei timore posthabito, nostra et Sedis Apostolicæ auctoritate contempta, furore quodam raptus, et cupiditate ac superbia obcæcatus, Wladislaviensem Ecclesiam temeritate ausus est occupare sacrilega, et quasi legitimus ac verus ejus episcopus, et non prædo esset, profana in ea Sacramenta conficere Feria quinta in Cœna Domini ac sacratissimam Dominicæ resurrectionis diem, fugatis ex Ecclesia canonicis, qui tantum sacrilegium approbare noluerant, impuro sacrificio polluere ac violare ausus est : cujus tam audax et tam nefandum facinus non modo debita a nobis est pro officii nostri mu-

[1] Paul. IV lib. brev. [illegible] num. 2[illegible]9, p. 1[illegible].

[1] Paul. IV lib. [illegible] num. 2889, p. 1[illegible].

nere severitate plectendum, verum non lenius abs te animadvertendum est; tuo enim favore nixus, tuaque gratia fretus in tantam præ se tulit, ut dicitur, prorupisse dementiam. Jamne vides, charissime fili, causas nos habuisse justissimas, cur nominationem istius hominis rejiceremus, et quanquam inviti, minime petitioni tuæ satisfaceremus? Nonne nostrum de se judicium ipse comprobavit? clariorene potuit indicio malam mentem suam, malumque animum aperire atque detegere? Discat igitur serenitas tua posthac patri suo facilius credere, cautiorque sit in posterum, nec se præ nimia bonitate sua ab hujusmodi hominibus decipi ac falli sinat: et quoniam iste sensum suum pessimum prodidit, nec Sedis Apostolicæ dignitatem gravius, quam tuam ipsius, qui illi favebas antea et tanto studio suffragabaris, læsit atque violavit, nobiscum una adversus hæreticum antea, nunc etiam schismaticum hominem pro Dei honore et Sedis Apostolicæ reverentia exsurge; quod quo acrius et severius feceris, eo magis existimationi et famæ tuæ consules. Apparebit enim te, non ut nonnullis in suspicionem venisti, hæreticorum esse fautorem, sed Christianum principem et pium Ecclesiæ filium esse, et in tuenda fide et religione Catholica constantem, ut nos quidem de te adhuc speramus et credimus, et ex hoc exploratius etiam judicaturos esse confidimus; sicut ex nuntii quoque nostri, qui hac de re mandato nostro tecum aget, sermone cognosces quem in exequendis super hac re nostris, ut ope et auxilio tuo omni cunctatione omissa juves, Serenitatem tuam vehementer rogamus. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum, etc. die XVII Maii MDLIX, anno IV».

29. Dejectus quidem est Wladislaviensi Ecclesia Jacobus Chelmensis pseudo-episcopus, sed clerum Chelmensem malo exemplo corrupit, victique carnis illecebris sacerdotes effutiebant neminem ad continentiam obstringi ex oraculo Salvatoris: at contra objectionem hæreticorum petitam ex verbis, *Qui potest capere capiat*, respondet ita Hosius [1]: « His ipsis verbis nihil aliud significare Christus voluit, *qui vult capere capiat*, cum non sit inusitatum hoc dicendi genus in Scripturis, ut posse pro velle accipiatur. Chrysostomus hom. 5 in Jo. enarrans illum Scripturæ locum, propterea non potuerunt credere, quia dicit Esaias: *Non potuerunt, hoc est, noluerunt:* neque te admiratio capiat, nam nonnunquam potestate pro voluntate utitur, ut Joan. 7. *Non potest vos mundus odio habere, me autem odio habet.* Hoc et communi sermone usurpatum videmus: Non possum asperum hominem diligere, etc. » Mox: « Ante eum quoque consonat Gregorius Nazianzenus, et utroque vetustior Clemens presbyter Alexandrinus: Velis, inquit, et poteris». Et infra: « Hieronymus tract. 7 in Math.: Iis datum est, qui petierunt, qui voluerunt, qui ut acciperent, laboraverunt. *Omni* [1] *enim petenti dabitur, et qui quærit invenit, et pulsanti aperietur.* Nec diversum sensisse videtur Joannes Chrysostomus, cum ait: Non omnes capiunt, sed quibus datum est, ut singulare id esse certamen perdiscas, non ut forte datam necessitatem suspiceris, iis enim datur, qui sponte id eligunt; quod ideo dixit, ut ostenderet, superiore nobis auxilio esse opus, quod quidem omnibus paratum est, si volumus in hac luctatione superiores evadere, etc. Et post multa idem Chrysostomus sermon. de Martyr.: In tua pugna, inquit, Dominus congreditur, Dominus dimicat, Dominus præliatur, et victoria tibi adscribitur: certamen tuum, certamen Dei est, prælium tuum, Christi prælium est. Quid trepidas? quid formidas quasi tua virtute devincas? procede in bellum, fortiter dimica, ut dimicanti adsit ille, qui vinci non novit. Quem secutus Augustinus [2] quoque: Non habes, inquit, unde pugnes, Deus tuus in te est; spiritus bonus datus est tibi: Spiritus Dei est, qui pugnat in te adversus te contra illud, quod est in te contra te». Et multis interjectis: « Extat confessio fidei Catholicæ Christianæ de Patrum, qui fuerunt ante annos quatuor in Synodo Provinciali Petricoviensi congregati, consensu edita: ad eam te remitto, lege quæ ibi scripta sunt de impedimentis Matrimonii».

30. Jam aliquot elapsi menses erant [3], quibus Paulus Pontifex in suspicionem inciderat, de non recta vivendi forma nepotum, ideoque non jam eos consueto prosequebatur amore, et illorum actus diligenter observabat, ut aliquid remedii porrigeret. Dux Guisiæ, ut existimabatur, primus in Pontificis animum suspicionis semina injecerat; nam cum ad ejus pervenisset aures Paulum de se et suo rege oblocutum fuisse, sibi persuasit, nepotes Pontificis animum in se et suum honorem offensum reddidisse. Ipse igitur quando a Pontifice veniam in Gallias rediturus petiit, in nepotes armorum infelicem exitum tanta efficacia rejecit, ut domum reversus Petro Strozzio dixerit: Adeat jam quicumque Pontificem: jam effeci, ut rem plane cerneret ac palparet; nimirum a fratris filiis proditam Sedem Apostolicam fuisse; adversus regem ingratius actum, me quoque læsum, quorum causa caput decusque periculis objectavi. Insuper Philippus rex Hispaniarum suis ministris Romæ commorantibus mandavit, operam studiose darent, ut Pontifex erga cardinalem Caraffam suum minueret amorem, eo quod cardinalis, ut rex ardenter optabat, illique Bruxellis discedenti maximopere commendave-

[1] His. Pol. Stanisl. Hosius de conjugio Sacer. p. 340.

[1] Luc. XI. — [2] Homil. 43. de verbo Domini. — [3] Pallavic. to. II. l. XIV. c. 7. Petrus Nores in Vita Paul. IV. l. IV. Apud Ms. card. Spadæ to. CXVI. Diarium Pauli IV apud eumdem. to. IX.

rat, non totis viribus studuerit, in gratiam Pontificis Marcum Antonium Columnam restituere. Accidit etiam, ut die quinta Januarii, cum quereretur Paulus apud cardinales sanctæ inquisitionis coram se coactos de quodam facinore detestabili ac offendiculo publico a cardinali de Monte patrato, quem etiam dignitate cardinalitia privare minitabatur, cardinalis Pacecchus suavibus verbis in cardinalis juventutem culpam rejiciens, factum excusare niteretur; quod Paulus audiens, et sacro ardore æstuans vocem extollens exclamavit: *Reformatio*, *Reformatio*. Ad quem cardinalis Pacecchus: recte quidem, sed reformatio a nobis ut exordium sumat, necessum est. Siluit Paulus, existimans, illud *nobis*, suorum nepotum personas exprimere, quasi majores excessus illo, qui in cardinale de Monte reprehendebatur, commisissent. Parietem jam ad labendum inclinatum ultima arietatatione projecit Bongianus Jansiliatius ducis Florentiæ orator, quando Pontifici retulit, quantas a cardinali Caraffa injurias pertulerit, cum inter alia clausis in faciem foribus ipsum ingressu prohibuerit, dum pro gravibus negotiis tractandis ad eum accederet [1]; quæ omnia simul congesta, et alia multa in causa fuere, ut Paulus tandem decreverit, nepotes a se removere, de quo sic Panvinus [2]:

31. *Paulus nepotes ejicit.* — « Laudem magnam omnium testimonio promeruit, cum, raro justitiæ et æquitatis exemplo, cognitis quæ fratris filii toti Ecclesiasticæ ditioni præpositi contra jus et fas ad eam diem graviter patrarant, frequenti Patrum senatu, cardinalem Caraffam a rerum cura et Bononiæ legatione submovit. Paliani ducem principis totius Ecclesiastici exercitus loci dignitate et triremium præfectura, Marchionem vero Montisbelli custodia Palatii Apostolici privavit: in eos adeo vehementi oratione frequenti senatu invectus, qua præposteros illorum mores detestatus severissime eosdem accusabat, ut cardinales quosdam animum ejus commotum sedare atque illos excusare conantes, atroci vultu aversatus, longe graviora, ni statim Urbe cederent, minaretur, et cardinalem quidem magna cum ignominia Urbe exactum apud Lavinium, reliquos vero in sua castella relegavit, omnibus demum iis, quibus ipsi aliquot magistratus mandarant, loco et dignitate pulsis, quibusdam etiam in carcerem conjectis, novos provinciarum præsides in eorum locum suffecit ».

32. Ejectis a Paulo nepotibus [3], apud quos totius Ecclesiastici status moderatio residebat, ne gubernatio detrimenta sentiret, Paulus Congregationem instituit, in qua de bono regimine ageretur. Congregationem componebant, cardinalis Scottus episcopus Tranensis, cardinalis Rosarius vicarius Pontificis in Urbe, cardinalis Consiliarius, et Camillus Ursinus, quibus omnimodam auctoritatem justitiæ et gratiæ super omnem Ecclesiasticam dominationem contulit. Quotidie, Pontificis jussu, Congregatio ista cogebatur, ejusque Epistolas cardinalis Tranensis, uti antiquior, subscribebat; et quia paucos post dies e vivis decesserunt cardinalis Rosarius, et Camillus Ursinus, huic Paulus substituit Jo. Ursinum e Gravina, et cardinali Rosario cardinalem Reomanum Gallum. Eo rerum ordine firmato, cui præerat cardinalis Neapolitanus nuncupatus, Pauli pronepos, juvenis, si anni considerentur, plusquam senex, si prudentia spectatur, gubernatio nulli detrimento subjacebat. Quomodo vero cardinalis quamvis juvenis se in gubernatione gereret, ex notula in qua ordo gubernationis describitur, apparet, quæ cum docere possit, qui ad hujusmodi gubernationem evehuntur, eam hic, ut Petrus Nores adnotatam reliquit, referemus:

« Reverendo præsuli de Casa omnia negotia status in genere.

« Episcopo Avenionensi status Ecclesiastici negotia.

« Silvestro Aldobrandino omnia fiscalia et alia criminalia, tam in Urbe quam extra.

« Causarum civilium judicibus ad id electis cognitionem reliquit, criminalia cum omni severitate tractabat; et cum de gratiis super his agebatur, ad solum Pontificem recurrendum erat. Nunquam compositionem, nisi post sententiam et spontaneam partis cessionem, admisit. Quotidie matutinis horis, quando per audientiam oratorum licebat, omnes officiales vocabat, ut sibi rationem redderent de iis, quæ hesterna die de novo audissent. Semper ob rem pecuniariam thesaurarius aderat. Si eo tempore epistolæ reddebantur, omnis tractatio suspendebatur, usque dum illæ lectæ fuissent, ut statim necessitate exigente, super iis consuleretur.

« Ministros et officiales defendebat, usquedum de eorum delicto certus esset, at de veritate oppositi delicti certus factus, non solum ab officio removebat, sed pœnis datis puniebat.

« Bis in hebdomada, vel saltem semel, res abundantiæ et munitionis audiebat, quarum cura commissa erat præsuli Vitellozzio: promptas omnibus aures præbebat, sed tali auscultabat gravitate ut omnes non honesta petentes terreret.

« Summa vigilantia epistolas recipiebat, ac scire volebat, quis eas detulisset, et unde, ne calumniis et epistolis absque nomine scribentis fidem daret.

« Ministris pro expeditionibus pecuniam recipere prohibuit. Prius serio cogitabat, quid

[1] [illegible] Pauli IV [illegible] to. II. l. XIV. c. 7. Petrus Nores in Vita Pauli IV, l. IV. Diarium [illegible] p. 20

in Congregationibus agendum esset, ut absque inutilibus sermonibus quid esset stabiliendum, decerneretur.

« Timorem Dei, et Pontificis, et subditorum satisfactionem semper ante oculos habuit. Hæc de talibus rebus Petrus Nores.

« Tradita gubernationis supradicta forma, primum expeditæ fuere petitiones Ecclesiæ subditorum, qui, ubi primum ad eorum aures gubernationis immutatio pervenisset, per suos procuratores a gravaminibus exonerari petierunt. Pontifex ipse supplices accepit libellos, et prius petitionibus et rationibus consideratis, omnibus publice respondere voluit, quare XVIII Februarii in aula Constantini a cardinalibus multis, ac Camillo Ursino, et conservatoribus Urbis sociatus accessit. Cunctos suorum nepotum actus execratus aperte dixit, se ab illis deceptum fuisse, et gravamina, de quibus subditi querebantur, affirmavit, non solum se non consentiente, sed neque sciente imposita fuisse. Aliquibus aliqualem adhibuit moderationem, executionem aliorum suspendit, et multa abolevit. Paulus vero de Tario unus ex conservatoribus nomine agentium, Pontifici gratias egit, qui postea in templum divi Petri descendit, ab omnibus illis, qui audientiæ intererant, comitatus, feruntque ante corpora sanctorum Petri et Pauli eadem, quæ in aula locutus fuerat, repetiisse multis cum lachrymis, se deceptum fuisse ingeminans. Romani ab aliis segregati suam nuntiare causam optantes operam dederunt, ut ad privatam audientiam admitterentur. Itaque Paulum de Tario, Hieronymum de Bubalo, Hieronymum Papparonum conservatores, et Joannem Philippum Serlupium priorem, et præter istos Jacubum Matthæum, Joannem Baptistam Cecchinum, Joannem Augustinum, Marcellinum Horatium Narum, et Paulum Pichium Pontifex in cubili jacens recepit, coram cardinali Tranensi, cardinali Vicario et Camillo Ursino petierunt, ut deleret impositionem viginti pro quolibet centenario super monetas. Paulus benignas aures illis porrigens hæc verba respondit, quæ conservatores attente perceperunt, et in publicum postea ediderunt : Filii, nihil de hoc ego scio, et ne miremini, quia scelesti nepotes mei in uno nos clauserunt cubiculo, ubi solummodo ad nostras aures perveniebat, quod illis placebat ; plurima impedimenta apponentes illis publicis audientiis, quas pro pauperum sublevatione per singulos menses decreveram, et mundum, Sedem Apostolicam et Romanam everterunt. Speramus Deum et successorem nostrum eos mulctaturum, qui non solum ipsos non restituet, sed in longiores terras extorres ejiciet. Cardinalis Spoletinus Pontificiis verbis addidit, orans conservatores, ut ad se accedere vellent, quo maturius eorum petitione examinata, juxta sanctam Pontificis mentem satisfactionem in omnibus consequerentur ».

33. *In Belgio et in India plures sedes episcopales institutæ, et data cardinalibus monita.* — Cum vero Paulus labores amplius sufferre non posset annorum plenus, tres post expulsionem nepotum menses, id est, prima Maii, correptus est gravissimo morbo, quem anasarca, sive intercutem medici vocant : ac licet graviore eo morbo, ætate ad modum affecta implicitus teneretur, non tamen pastorales curas abjecit, etenim vegetus animo, licet infirmo corpore, et sacro pietatis incensus ardore, duodecima morbi læthalis die et ad confirmandam in Belgio fidem, populosque Catholicæ doctrinæ puriore et ampliore luce collustrandos, plures sedes episcopales in variis urbibus, frementibus hæreticis, atque aliis etiam improbis invidia ringentibus, condidit, de quibus hæc in Actis Consistorialibus [1] referuntur :

« Romæ die Veneris, XII mensis Maii MDLIX, fuit Consistorium. Sanctissimus Dominus noster cum mentis suæ aciem pro pastorali officio suo, et omnium Ecclesiarum sollicitudine convertisset in eam inferioris Germaniæ partem, quæ serenissimi domini Philippi Hispaniarum regis Catholici devotioni hæreditario jure subjecta est, sciens messem quidem ibi multam, operarios autem paucos, propterea quod cum ea regio antiquitus erectionis cathedralium Ecclesiarum suarum tempore sparsim etiam infrequenter admodum habitaretur, a tot jam tantisque populis et gentibus incolitur, ut pro oppidorum celeberrimorum, quibus ubique referta est, frequentia, et castellorum pagorumque multitudine, paucæ ibi sint admodum Ecclesiæ cathedrales, quo fit, ut tam pauci episcopi non ea, qua opus esset diligentia, tantam animarum multitudinem regere possint ; quod quibusdam eorum hoc etiam difficilius, quod ipsorum diœcesani linguæ idiomate institutisque differunt, et quidam eorum etiam hujusmodi privilegia habent, ut ipsos ad Sedem Apostolicam non liceat evocare, ita nec fidei, doctrinæ et pie vivendi præceptis commode instrui, nec si quid deliquerint, facile corrigi ab episcopis suis possint. Ad ipsos vero episcopos visitandos, admonendos et in officio continendos, ne una quidem in tota illa tam celebri et tam longe lateque patente regione Ecclesia est metropolitana, sed illi, quibus subjecti sunt, extra fines ipsius Philippi regis sunt, earumque archiepiscopi propter multa et varia impedimenta nulli a suffraganeis suis jam pridem visi fuerunt. Ad quæ tanta incommoda cum hoc quoque accedat, quod cum ea regio omni fere ex parte cincta et obsessa sit a populis hæreticis et schismaticis, propter assiduas

[1] Acta Consist. Ms. card. Spadæ to. CXXXIV. p. 264.

hæreticorum insidias, dolos et fraudes, pestiferasque doctrinas, Catholica illic fides et animarum salus in maximo discrimine ac periculo versantur. His causis aliisque, quæ animum Pontificis impulerunt, adductus, precibus etiam annuere volens, tamque pio desiderio satisfacere ipsius Philippi regis, qui pro sua pietate et Catholicæ fidei studio hac de re cum sua Sanctitate, et sæpe et perquam diligenter per litteras et nuntios egit, habita, sicut rei magnitudo postulabat, cum reverendissimis DD. meis sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalibus deliberatione matura, tam graviter periclitanti in illis partibus fidei orthodoxæ, et animarum saluti aptissimum esse remedium duxit, si veterum Ecclesiarum in illa regione positarum diœceses commodioris regiminis causa divideret, novisque erectis cathedralibus Ecclesiis hujusmodi præficerentur episcopi, qui tum exemplo, tum verbo commissas sibi oves pascant, et proborum eorumque doctorum virorum copia muniti, idoneorumque opera ministrorum illas adversus invadentium luporum rabiem tueantur, atque defendant et custodiant, et metropolitanæ aliquot Ecclesiæ opportunis ejus regionis locis erigantur, ad quos commode adiri possit, quibus qui præfuturi sunt, suffraganeos suos in officio contineant. Ex certa igitur sua scientia de reverendissimorum dominorum meorum sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalium consilio, et Apostolicæ potestatis plenitudine, ad Dei omnipotentis honorem et sanctæ ipsius Ecclesiæ utilitatem, Cameracensem, Trajectensem, Atrebatensem et Tornacensem Ecclesias, civitates atque diœceses, a Rhemensi Coloniensique provinciis, quibus erant metropolitico jure subjectæ, ac Mechliniense, Antuerpiense, Harlemense, Daventriense, Leuuardiense, Grunningense, Migdelburgense, Buscoducense, Ruremundense, Namurcense, Audomarense, Yprense, Gandavense et Brugense, celeberrima Cameracensis, Trajectensis, Leodiensis, Morinensis et Tornacensis diœcesum oppida, sua quoque eorum diœcesi et provincia. Præterea ab Ecclesia Cameracensi, quam nuper ab omni potestate et jurisdictione Remensis archiepiscopi, cujus suffraganea erat, liberavit, eam ipsius diœcesis Cameracensis partem, quæ erat in Namurcensi et Hermensi comitatibus, ac Brabantiæ et Gueldriæ ducatibus, ditionibus ipsius Philippi regis, itemque ab Ecclesia et diœcesi Tornacensi eam partem ipsius Tornacensis diœcesis, quæ a Boesbeliæ pago et Audenardo oppido ad Oceanum vergit, ipsis pago et oppido inclusis: itemque ab Ecclesia et diœcesi Trajectensi eam partem, quæ ipsius diœcesis Trajectensis, quæ in Flandriæ comitatu erat, et insulas Zelandiæ, et totam Hollandiam aquaticam, et partem illam Hollandiæ, quæ firmior appellatur, usque ad oppidum Leydense exclusive, et Amstelodamense inclusive, et insulas Uhelant, et Texel, ac Wiringens, et totam regionem Transiselananam, ac Gruningiam, Frisiam cum magna parte ducatus Gueldriæ, quæ inferior appellatur, usque ad Narderuvicum, Shemblergensi oppido inclusive et usque ad Arnhem, et Vagemigense oppida ipsis tamen exclusis, necnon partes, quas habet ultra Walayam flumen ad ipsum Gueldriæ ducatum pertinentes, et magnam aquam Dordracensem versus Brabantiam. A dilectis autem filiis capitulo ipsius Ecclesiæ Trajectensis, seu illius mensa capitulari omnem jurisdictionem, omniaque jura episcopalia ipsius capituli, quæ habebat in regione Westfrisiæ, ab Osnaburgensi vero ac Monasteriensi provincia eas partes Osnaburgensis ac Monasteriensis ac Coloniensis et Paderbornensis diœcesum, quæ intra fines regis Philippi erant, cum omnibus et singulis earum terminis, et territoriis, ac clericis, et populis, et personis, monasteriis, ac Ecclesiis, et piis locis, ac beneficiis Ecclesiasticis cum cura et sine cura, sæcularibus, et ordinum quorumcumque regularibus; ab ipsa autem Ecclesia Morinensi ab hinc circiter septennium, mortui pastoris solatio destituta, cum partem ipsius diœcesis Morinensis, velut infra Morinensem, quæ in Artesiæ erat et Flandriæ comitatibus ditionis ipsius Philippi regis, cum ipsius terminis, territorio, castellis, pagis et locis, ac beneficiis Ecclesiasticis, cum cura et sine cura, sæcularibus, et ordinum quorumcumque regularibus, fructus, redditus, proventus, decimas, jura, emolumenta, quæ episcopus Morinensis; jura quoque, quæ archiepiscopus Rhemensis in parte diœcesis Morinensis, ac termino, territorio, castellis, pagis, et locis prædictis, seu ratione visitationis, aut quovis alio jure, et causa percipere consueverant, a mensa archiepiscopali Rhemensi, et episcopali Morinensi in perpetuum exemit, et segregavit ab omni jurisdictione Rhemensis et Coloniensis archiepiscoporum, et Cameracensis, Trajectensis, Leodiensis, Morinensis, Tornacensis, Osnaburgensis, Monasteriensis, Paderbornensis Ecclesiarum, atque a solutione decimarum et quorumvis aliorum jurium eisdem ratione jurisdictionis debitorum; ita ut posthac episcopus Morinensis jurisdictionem aliquam in partem a diœcesi separatam, et illius territorium, castella, pagos et loca, ac clerum exercere, et beneficia super hac separatione et divisione comprehensa quæcumque, quotcumque, et qualiacumque essent, quæ ad ejus collationem antea pertinebant, conferre, seu fructus, redditus ab eo in parte et diœcesi separata, terris, territorio, subventionis causa, et aut ulla qualibet ratione percipi solita, et episcopus Morinensis atque archiepiscopus Rhemensis prædicti in parte diœcesis ipsius adempta, ac terris, territorio, etc. etiam ra-

tione visitationis pertinebant, omnino liberavit.

34. « Cameracensem vero et collegiatam Sancti-Rumoldi oppidi Mechliniensis, et Trajectensem Ecclesias in metropolitanas, et Cameracensem et Trajectensem sedes in archiepiscopales, easque et ipsam Ecclesiam Sancti-Rumoldi in metropolitanorum præsidum sedes, ac provinciarum capita de eadem scientia, consilio et potestatis Apostolicæ plenitudine erexit et instituit. Ex quibus archiepiscopis nuncupandis, Cameracensis quidem pro sua diœcesi habeat viginti octo oppida cum castellis, pagis et monasteriis interjacentibus, inter spatium septuaginta duorum millium passuum Italicorum in longitudinem, septuaginta vero in latitudinem, per nuntium suum propediem a Sanctitate sua illuc mittendum limitanda; Trajectensis autem pro sua diœcesi habeat territorium Trajectense, et majoris partis Hollandiæ, magnæque partis Gueldriæ, cum dominiis de Buren, de Culemburch, de Vianen, Ermeyden, Iselstein triginta oppidorum, præter pagos in longitudinem nonaginta, in latitudinem quadraginta millium passuum similium terminanda, ut dictum est. Iisdem autem duobus, et tertio Mechliniensi nuncupandis archiepiscopis pallium et crucem, sicut mos, deferendi, reliquisque omnibus insignibus, honoribus, etc. Mechliniense autem, Antuerpiense, Harlemense, Davenense, Namurcense, Audomarense, Iprense, Gandavense, Migdelburgense, et Brugense oppida in civitates erexit : et in eis sic erectis Ecclesias Sancti-Albani Namurcensem, Sancti-Audomari ejusdem civitatis Sancti-Audomari, beatæ Mariæ Virginis Antuerpiensem, Sancti-Joannis Gandavensem, Sancti-Donatiani Brugensem, Sancti-Lebuini Daventriensem, Sancti-Joannis Evangelistæ Buscoducensem, Sancti-Spiritus Ruremundensem collegiatas, ac Sancti-Bavonis Harlemensem, Sancti-Viti Leuvardiensem, Sancti-Martini Gruningensem, parochiales, ac monasterii beatæ Mariæ Præmonstratensis ordinis Migdelburgensem, monasterii Sancti-Martini ordinis Sancti-Augustini canonicorum regularium, Iprensem sub eisdem invocationibus in cathedrales de eadem scientia et potestate erexit ». Et paulo post :

« Ecclesiis vero supra commemoratis, sic erectis de eadem scientia, etc. in perpetum concessit et assignavit pro suis diœcesibus, Namurcensi comitatum Namurcensem, et Gallicæ Brabantiæ longitudinis quadraginta, latitudinis triginta millium Italicorum passuum similium. Mechliniensi districtum septemdecim oppidorum, cum pagis interjacentibus longitudinis sexaginta novem, latitudinis triginta millium passuum similium. Antuerpiensi territorium septem oppidorum, cum pagis interjacentibus longitudinis quinquaginta sex millium, latitudinis triginta millium passuum similium. Gandavensi territorium quatuor oppidorum, cum pagis interjacentibus longitudinis quadraginta sex millium, latitudinis viginti quatuor millium passuum similium. Brugensi territorium novem oppidorum cum pagis interjacentibus, longitudinis 54 mill. latitudinis 25 mill. passuum. Iprensi territorium decem oppidorum, cum interjacentibus pagis longitudinis 42 mil. latitudinis 30 mil. passuum similium. Buscoducensi territorium decem oppidorum cum interjacentibus pagis longitudinis 50 mil. latitudinis 30 mil. passuum similium, comitatu Hornensi in ejus comprehenso. Harlemensi territorium duodecim oppidorum præter pagos interjacentes longitudinis 90 mil. latitudinis 30 mil. passuum similium. Daventriensi territorium viginti quinque oppidorum præter pagos interjacentes longitudinis 62 mil. latitudinis 46 mil. passuum similium. Leuvardiensi territorium decem oppidorum, præter pagos interjacentes longitudinis 72 mil. latitudinis 42 mil. passuum similium. Gruningensi territorium patriæ Gruningensis, et Drentiæ, insularum Bollugæ et Borchum. Migdelburgensi territorium decem oppidorum præter pagos adjacentes longitudinis 56 mil. latitudinis 33 mil. passuum similium pro sua cujusque eorum episcoporum diœcesi, sicut dictum est, assignanda, personas vero Ecclesiasticas pro clericis et laicos inhabitantes pro populis eorumdem attribuit.

35. « Præterea de eadem scientia, consilio et potestate attribuit Cameracensi metropolitanæ Ecclesiæ Atrebatensem, Tornacensem, Audomarensem et Namurcensem ; Mechliniensi vero Antuerpiensem, Gandavensem, Brugensem, Iprensem, Buscoducensem et Ruremundensem : Trajectensi autem Harlemensem, Daventriensem, Levardiensem et Migdelburgensem civitates diœcesesque prædictas, pro cujuscumque ipsarum metropolitanis provinciis esse statuit, ipsasque sic erectas cathedrales Ecclesias, eosque, qui pro tempore fuerint Cameraci, Mechliniæ et Trajecti archiepiscopi, qui suffraganei, ut membra capiti, sic eisdem archiepiscopis metropolico jure subjecti sint, et Cameracensis, Mechliniensis et Trajectensis Provincialibus, quorum singulorum causæ ad usum cujusque eorum archiepiscoporum secundum sacros canones deferant, de consilio, scientia et potestate eadem perpetuo concessit et assignavit, et quod ad archiepiscopalia, metropolitica, et provincialia jura pertinet, civitates, diœceses, cleros, et populos sæpius commemoratos eisdem præsulibus, qui pro tempore fuerint, subjecti, sicut easdem civitates, diœceses, cleros, et populos, quoad ordinariam episcopalem jurisdictionem et potestatem attinet, suis quoque ipsorum, qui pro tempore fuerint, episcopis subjectos esse decrevit ». Interjectis nonnullis : « Ecclesiasticis vectigalibus constitutis, et jure

quod nominationis vocant, Philippo regi attributo, sanxit, ut in singulis illis Ecclesiis novem essent Canonicatus, et totidem præbendæ doctorales, ut fides Catholica ab iis eruditis sacerdotibus adversus hæreticos assereretur, quibus stipendia partim ex decimis, partim ex opulentorum monasteriorum vectigalibus constituit. Ac si quæ in his controversiæ orirentur, earum dirimendarum jus Sedi Apostolicæ reservatum esset. Extat de his in tabulario Vaticano amplissimum Pauli IV Diploma ».

Ad propagandum etiam in India [1] Evangelium plures a Paulo IV episcopatus conditi fuere. Cum igitur se longiore morbo, sed læthali, languere animadverteret, palatii et Urbis custodiam Camillo Ursino commendavit; cui extincto Joannem Antonium Ursinum sublegit, utque justitia rite administraretur, tum quorumdam cardinalium, tum minorum ordinum, qui tanto muneri exercendo illi pares videbantur, Collegium instituit, qui pro se morbi incommodis afflicto, totius Ecclesiasticæ ditionis causas discuterent ac dirimerent. Ad tollendas omnes corruptelas maxime incubuerat, adeo ut etiam Lutheranorum adversus Romanam Ecclesiam latrantium ora obstrueret. Cum jam fractus morbi laboribus mortem sibi instare persentiret, cardinales ad se accersivit, rogavitque ut veniam darent, si in cogendo senatu tardior ac remissior fuisset, id affectæ valetudini ac senio adulto tribuerent, sanctissimum inquisitionis officium, quo maxime religio asseritur opprimunturque hæreticorum impii conatus ac insidiæ, enixe commendavit; hortatus etiam est, ut in creando optimo Pontifice mutua animorum consensione conspirarent, deficienteque jam voce purpuratos Patres a se dimisit, de cujus obitu hæc referunt Acta [1] Consistorialia : « Romæ die Veneris XVIII Augusti MDLIX, felicis recordationis Paulus PP. IV quadam ægritudine detentus, sicut Domino placuit, rebus fuit humanis exemptus hora XXI vel circa ». His consentit Panvinus [2] his verbis : « Decessit Paulus XV kalendas Septembris hora XXI, anno MDLIX, Pontificatus anno IV, supra mensem secundum et diem XXVII. Cadaver canonicis Sancti-Petri feretrum sustollentibus in Basilicam Vaticanam tenui pompa delatum est, et lateritio tumulo sepultum. Vacavit tunc Sedes menses quatuor et dies septem ».

36. *Mortuo Pontifice, coorta Romæ seditio, et pactiones in conclavi sancitæ a cardinalibus.* — Dum extremis (1) adhuc viribus colluctaretur Paulus cum morte, erupit popularis furor, qui plurimorum animis conceptus diu pressus metu fuerat, quod censuram fidei acerbissimam exercuisset ob funestissimam eorum temporum sortem et nonnullos insontes iniquis suspicionibus oppressisset, dum nimium patulas aures delatoribus præberet, de qua seditione hæc Firmanus [3] narrat : « XVIII Augusti agente in extremis Paulo IV coorta seditio, fracti carceres, inquisitionis domus expoliata facto impetu, partimque combusta, concursumque ad conventum Sanctæ-Mariæ super Minervam, atque ad delendum flammis cœnobium paratæ faces, sed auctoritate Juliani Cæsarini populi signiferi compressi seditiosi ». Irrupere etiam seditiosi in Capitolium, ac statuam Pauli e Pario marmore eximio artis lenocinio sculptam violarunt, præciso impie capite, quod omni contumeliarum genere dehonestarunt, perque Urbem raptarunt, demumque in Tyberim projecerunt, publico etiam edicto omnia Caraffarum insignia deleta, lace-

[1] Panvin. in Vit. Paul. IV.

[1] Act. Consist. Ms. Vatic. — [2] Panvin. ibid. — [3] Ms. Tat. to. II.

(1) Paulus Papa IV hoc anno brevem Pontificatus sui cursum confecit, die XV kal. Septembris. Hujus viri indoles ad severitatem et pietatem maxime composita hominem reddidit, in privata quidem fortuna omnium opinione sanctum, in principatu vero quorumdam judicio difficilem, inquietum, suspiciosum, temerarium, audacem, dignum tandem Pontificatu antequam obtinuisset, postquam obtinuit, indignum. Sed optimus Pontifex laude cur fraudetur nihil est ; cum multa sint et magna quæ dedit sanctimoniæ specimina ; liberalis ad stuporem, castus ad exemplum, temperans ad miraculum. Ejus fides et religio omnium tunc, et modo etiam posterorum oculos ad se convertunt. Quantum enim pro fidei Catholicæ puritate asserenda egerit, fusissime exponit Silos in histor. Cleric. regular. Theat. lib. X. Primus hæreticis et perniciosis libris e fidelium manibus excutiendis non Constitutione tantummodo quam Julius III ejus suasu ante ediderat, sed et Indice ejusmodi librorum vulgato providit. Dein eo primum auctore, dum cardinalis ageret, Inquisitionis tribunal Romæ constitutum est ; mox Pontifex renuntiatus fidei propugnaculum istud, ut alibi pariter constitueretur adnisus est. Pro fide asserenda in Anglia, Scotia, Germania, Italia, Hispania, quam multas litteras, Constitutiones, leges, labores tulerit, ediderit, sanciverit, ex Annalibus discere licet. Apud magnos principes cum de rebus fidei, religionis et juribus Apostolicæ Sedis ageretur, semper pro imperio egit ; nihil eorum auctoritatem, nihil minas veritus. Publica fidei professio, quam nunc usque concipiunt episcopi, ab eo primum auctore instituta est, quin ut in eam jurarent verbi Dei præcones, et qui sacras exomologeses excipiunt, edita Constitutione sanciendum statuerat, quod ejus consilium dein S. Pius V executioni mandavit. Qui vero tantum studii fidei adstruendæ impendit, non minori pietatis ardore Dei cultui promovendo incubuit. Nam templorum nitore et cultu delectatus est maxime ; cujus rei exempla suppeditat Silos in Hist. Cleric. Regular. lib. X. Canonicas preces clericis quotidiano pensu indictas reformandas instituit, sed non absolvit. Verbi Dei præconem, qui in sacello Apostolico sacras conciones, Pontifice interdum clam auscultante, haberet, primus destinavit. Ritus in sacris Pontificiis servandos plerosque reformavit. Pontificalia indumenta veterem in formam restituit. Reliqua apud eumdem Silos fusius exposita legas.

Sacras litteras coluisse Paulum testis est scripta ab eo lucubratio de Justificatione adversus hæreticos, quam in Ms. Codice servari affirmat idem Silos lib. I. Alia ejus scripta extant in bibliotheca Pontificia Ludovici Jacob. Facundia præsertim valuit singulari, quam Stanislaus Hosius, vir sine controversia doctissimus, hoc singulari elogio mactavit : *Audivimus Christianum Ciceronem.*

Cum Sedes Pontificia mensibus quatuor, diebus septem vacasset, inter varias cardinalium concertationes, tandem, opera potissimum Alfonsi et Caroli Caraffæ cardinalium, in Joannem Angelum Medicæum Mediolanensem conventum est. Novus Pontifex qua die renuntiatus fuerit, quave Pontificia corona decoratus ex Annalibus discere licet. In annis Pontificatus supputandis a die acceptæ Pontificiæ coronæ epocham incepit, ut constat ex litteris ejusdem Pontificis recitatis ab annalista anno MDLXI, num. 21, in quibus diem ultimam Decembris cum anno secundo Pontificatus illigat ; quod aliter constare non posset, nisi annos Pontificatus a die VI Januarii anni MDLX, quo Pontificiam coronam accepit, exordiretur.

MANSI.

rata atque excisa. Non hæc dedecori versa sunt a piis, sed gloriæ, cum flagrantissimo religionis asserendæ studio severitatem exercuisset.

Cum deflagrasset ille popularis furor, qui a prudentibus civibus et a cardinalibus castigandus videbatur, admissi criminis ardente conscientia Romanus populus sibi timere cœpit, ac vehementer angi, utque suæ consuleret saluti, die vigesima tertia Augusti coacto Capitolino senatu Urbis barones, qui antea diffugerant, revocavit, ut de fœdere inter se sanciendo agerent. Inter eos Marcus Antonius Columna respondit, fœderi circa jam patrata indigna facinora se nolle consensum præstare, cum ipso inscio acta fuissent, se tamen populo in iis, quæ in posterum accidere possent, defendendo non defuturum.

37. Pacata Urbe, comitia pro creando novo Pontifice habituri cardinales judicarunt cardinalem Moronum ex Arcis Adrianæ custodia, in qua ob affictam hæreseos suspicionem innocens detinebatur Pauli imperio, ut pro futuri Pontificis electione suffragium conferret, cum decretoria sententia damnatus nunquam fuisset, educendum : itaque inclusi conclavi cardinales, pro Christiana re constituenda firmandaque, nonnullas inter se pactiones [1] sanxere, quarum hæc fuere præcipua capita, ad quæ cardinales, vacuo sacrosancto solio, sacramento nuncupato se obstrinxere :

« Polliciti in primis singuli, si Pontificatum adipiscerentur, conjunctionem pacemque inter principes Christianos se promoturos, Concilii Œcumenici opera, atque aliis rationibus licitis hæreses et alias corruptelas ex imperio Christiano excisuros. Daturos operam, ut in Ecclesia universali et in curia Romana disciplina morum instauretur : curiam extra Romam non translatum iri, nec de loco in locum, nec e provincia in provinciam : non creatum iri cardinales, nisi ætatem Ordinibus exercendis idoneam ex sacris canonibus fuerint adepti, ac vitæ probitate, morumque puritate, ac fama, et eruditione fulgeant : ne duo fratres simul cardinalatum gerant, promovendique octiduo ante denuntientur in cardinalium senatu, nec ullos cardinales in arcano mentis creandos sibi reservent.

« Testari possint cardinales de sacerdotiorum vectigalibus. Qui sex millia aureorum annua non habent, ducentos aureos in singulos menses ex ærario Pontificio percipiant, donec sacerdotia idonea sint nacti. Decimarum, et cujusvis tributi ac census immunitate gaudeant cardinales.

« Ne judicio postulentur, nisi in crimine hæresis, vel schismatis, vel læsæ majestatis, ac tunc in secreto consistorio per cardinales deputatos cognoscatur causa.

« Ne urbes, oppida, bona ac jura Ecclesiæ Romanæ, vel permutationis, aut præmii, vel compensationis, vel præfecturæ titulo, vel utilitatis, aut necessitatis specie alienentur, aut fiduciario jure tradantur, licet alias tradita forent, nec in longum tempus locentur, ultra vitam Pontificis, et sine consensu omnium cardinalium, exceptis fiduciariis bonis consuetis, quæ nullam habent juris dicendi annexam potestatem ; ac penitus res sit irrita, si pertentetur, et si quis cardinalium assenserit, infamiæ nota inustus habeatur, creatusque Pontifex labente a suscepta tiara octiduo, Diploma de his confectum promulget.

« Ut crimina vacuo solio, vel Romæ, vel alibi admissa acerbius castigentur, nec ad veniam Pontifex se flecti patiatur, eaque de re Constitutio edatur.

« Ne Pontifex Christianorum principum bellis se implicet, vel armorum fœdera cum aliquo adversus alium coeat, sed se communem omnibus parentem exhibeat, ni urgens causa a majori cardinalium parte comprobata id exigeret.

« Det operam, ut Basilica Sancti-Petri ad coronidem perducatur.

PIUS IV.

38. *Creatio Pii IV, qui promissa in conclavi firmat.* — His ab omnibus sacramento confirmatis, postquam Sedes vacasset supra quatuor menses, cardinales, collatis suffragiis ac summo consensu Pontificem crearunt Jo. Angelum Medices cardinalem maximis virtutibus conspicuum, de quo Acta Consistorialia [1] numeratis a Nativitate annis hæc referunt :

« Romæ apud S. Petrum, etc. Conclavi hoc de more confecto die Lunæ XXV mensis Decembris MDLIX, a Nativitate Domini, hora septima noctis vel circa, fuit a reverendissimis DD. sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalibus electus et assumptus in summum Pontificem reverendissimus Joannes Angelus tit. Sanctæ Priscæ presbyter cardinalis de Mediceis nuncupatus, qui nuncupari voluit Pius IV, et die Martis sequentis, cum decantationibus solitis fuit deductus ad Basilicam Sancti-Petri, et deinde solitis cæremoniis et solemnitatibus ibidem peractis, reductus ad cameras Pontificales, parte reverendissimorum cardinalium illum comitante, aliis vero habita licentia a Sanctitate sua in porticu dictæ Basilicæ, ad domos suas revertentibus.

« Die vero Epiphaniæ Domini Nostri Jesu Christi debitis præcedentibus cæremoniis, solemnitatibus, et paramentis ad quoddam theatrum super scalas Basilicæ Sancti-Petri para-

[1] Ms. card. Spadæ to. CXXXVII. p. 33.

[1] Acta Cons. Ms. card. Spadæ sig. num. 134. p. 273.

tum adductus, ibidem fuit triplici diademate coronatus ».

Post electionem continuo [1] cardinalis Caraffa genibus flexis novum Pontificem oravit, ut injurias contra suam domum et inquisitionis Tribunal patratas condonare vellet. Pontifex initio tenuit, sed cum Sancti-Angeli cardinalis et alii suppliciter eadem peterent, dixit ad preces cardinalis Caraffæ se ad parcendum reis esse paratum, dummodo detrimenta, quoad possent, carceribus et personis illata compensarent. Proximo vero ineunte anno pactiones in conclavi initas subjecto firmavit Diplomate [2] :

« Ad futuram rei memoriam.

« Decet Romanum Pontificem Domini nostri Jesu Christi in terris vicarium ea, quæ et antequam ad summi Apostolatus apicem assumptus esset, inter ipsum et alios Sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinales pro bono pacis et felici regimine ipsius Romanæ Ecclesiæ et status Ecclesiastici maturo consilio ordinata et promissa existunt, semper rata habere, et illis, quo firmius subsistant, Apostolici muniminis robur adjicere. Cum itaque nos tunc in minoribus constituti, et Sanctæ-Priscæ tituli presbyter cardinalis, de Medices nuncupatus, Sede Apostolica vacante, in conclavi, in quo, divina favente clementia, ad sublimis Apostolatus apicem assumpti fuimus, una cum venerabilibus fratribus nostris sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalibus in conclavi pro electione futuri Romani Pontificis celebranda interessentibus, certa capitula inter nos et ipsos fratres maturo consilio facta subscripserimus, et postmodum ad hujusmodi Apostolatus apicem, meritis licet imparibus, per eosdem fratres electi, capitula ipsa, prout illa in minoribus constituti promiseramus subscribendo, pure, et simpliciter, ac bona fide ad litteram observare et adimplere solemni voto promiserimus et juraverimus, et ita illa omnia ad unguem observare intendamus. Idcirco in primis promittimus et juramus, quod omnibus viribus nostris conabimur et curabimus inter principes Christianos conservare unitatem et pacem, et procurabimus omni studio et diligentia, ut tam per generale Concilium, quam aliis viis omnibus licitis imo etiam hoc nostro tempore necessariis extirpentur hæreses et alii abusus, qui jamdiu in Ecclesiam et rempublicam Christianam irrepserunt, ac curabimus et cum effectu faciemus, quod universalis Ecclesia et Romana curia reformentur, incipiendo ob clamorem universalem a tribunalibus Urbis, ipsamque curiam non transferemus extra almam Urbem nostram, nec de loco ad locum, nec de provincia ad provinciam. Non etiam assumemus cardinales, nisi constitutos in ætate sacrorum ordinum juxta dispositionem sacrorum canonum, ac viros bonæ vitæ, conversationis et famæ, ac litterarum scientia et bonis moribus præditos, servabimusque omnino decretum piæ memoriæ Julii papæ III et prædecessoris nostri in sacro consistorio editum de duobus fratribus germanis ad cardinalatus honorem non assumendis, ita ut eodem tempore nullo modo in eodem collegio esse possint : et insuper juxta antiquam et laudabilem consuetudinem, promotionem faciendam saltem per octo dies ante eisdem cardinalibus in consistorio, tunc præsentibus denuntiare, et cardinales creandos in ipsa creatione publicare, nec quemcumque eorum in pectore reservare, aut aliquo alio exquisito modo secretum, etiam ad breve tempus, tenere debeamus ». Nonnullis interjectis, quæ ad cardinalitiæ dignitatis commodum amplificationemque spopondit, hæc adduntur : « Et ad coercendam scelestorum hominum audaciam, quæ occasione Sedis Apostolicæ vacantis ad perpetranda homicidia et alia facinora in alma Urbe ac aliis civitatibus et terris eidem Romanæ Ecclesiæ immediate subjectis sub spe facilioris veniæ abuti non verentur, curabimus et cum effectu faciemus, quod excessus hujusmodi Sede vacante commissi, et forsan, quod absit, committendi, longe acrius et severius etiam ad instar criminis assassinii et læsæ majestatis puniantur, nosque in illis remittendis inexorabiles et omnino implacabiles reddemus, ut aliquando tantis abusibus finis imponatur ». Et mox : « quodque nullo pacto bellum geremus adversus principes Christianos, aut cum aliquo ipsorum contra alium fœdus inibimus, aut ligam faciemus, sed nos communem patrem et æqualem omnibus exhibebimus, nisi ex juxta et urgenti causa, quæ a majori parte eorumdem cardinalium in consistorio secreto, et per modum secretum probata fuerit.

« Necnon contra personas eorumdem cardilium quacumque de causa, nisi in casibus hæresis, schismatis, aut læsæ majestatis in primo capite, et tunc nonnisi præcedente legitima causæ cognitione, ac processu coram eisdem cardinalibus ad idem de duarum partium aliorum cardinalium præsentium consensu per modum secretum præstito, deputandis non procedi faciemus, quoscumque processus contra formam similis capituli in præcedenti conclavi editi, et Bullæ illius confirmatione factos, nullos et irritos declarando.

« Præterea civitates, terras et loca aut bona vel jura ejusdem Romanæ Ecclesiæ, etiam ex causa permutationis, et cum recompensa, aut pro evidenti utilitate, vel necessitate, etsi alienari vel infeudari consueverint, non alienabimus vel infeudabimus, aut ad longum tempus locabimus, vel pignori trademus, seu in gubernium aut alio titulo ultra vitam nostram conce-

[1] Pallav. to. II. l. IV. c. 10. num. 8. — [2] Paul. IV. lib. divers. brev. sig. 2903. p. 93.

demus, etiam omnibus cardinalibus præfatis consentientibus, nisi possessiones et fundos jurisdictionem non habentes, qui a longissimo, hoc est triginta vel quadraginta annorum tempore citra alienari vel infeudari consueverint, et illa, quæ de cætero ob lineam finitam, aut alias legitime devolventur : et si aliter factum fuerit, id sit nullius roboris vel momenti, et quandocumque retractari possit et debeat. Et si quis eorumdem cardinalium, quod absit, ad id consenserit, non solum perjurus, sed infamis infamia juris et facti perpetuo existat, teneanturque dicti cardinales promovendi ante receptionem pilei jurare, præmissis consensum non adhibere, et post coronationem nostram infra decem dies Bullam seu constitutionem edere, et publicari facere, ac quod nullo modo impediemus optiones titulorum et sex episcopatuum ad ipsos cardinales spectantium, sed antiquam et laudabilem consuetudinem optandi juxta prioritatem eorumdem cardinalium præsentium servabimus et servari faciemus. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum anno Incarnationis Dominicæ MDLIX, pridie idus Januarii, Pontificatus nostri anno I ».

39. *Pii IV patria, familia et virtutes.* — Quoad primitias Pii IV attinet, fuit patria Mediolanensis, nam Medicea familia, quæ opibus et dignitate florentissima principatum Florentiæ gerit, civilibus turbis profuga Mediolanum ex parte concesserat, atque in ea urbe in nobilissimum hoc germen effloruerat, quod datum orbi ad gerendas res maximas prodigio ostensum est : « Vagienti », inquit Panvinus [1], « adhuc in cunis prodigiosa res accidit, summi alicujus principatus haud dubie prænuntia. Flamma repente cubiculum, in quo cubabat, de nocte illustrans, errabunda diu per omnes cubiculi partes circumvagata, ipsam ad postremum extinctam jamdudum lucernam, mirante metuenteque nutrice sponte accendit », quod non modo ob Pontificatum illi divinitus destinatum, sed etiam ob Concilium Tridentinum ab eo absolutum, discussasque hæreseon tenebras, promotumque sanctum Carolum Borromæum nepotem, qui magnum Ecclesiæ lumen futurus erat, contigisse putandum est. De suscepto vero ab eo Pontificatu hæc narrat Panvinus : « Paulo IV vita functo post diuturnam, quatuor videlicet mensium, discordibus comitiis, Pontificatus vacationem, tandem ex presbytero cardinale tit. Sanctæ-Priscæ ipse omnium potissime electus est Romanus Pontifex, qui sua humanitate et clementia superiorum annorum acerbitatem leniret, afflictamque non modo Urbem Romam, sed pæne universam Italiam recrearet, quam spem confirmare omnino et augere visus est Pii nomine sibi indito. Pontifex autem Maximus creatus est die, quæ natalitium Servatoris nostri Jesu Christi insecuta est anno MDLIX ».

40. Delatum illi Pontificatum ob eximia ornamenta virtutum censet Panvinus, qui fuse illius primitias prosequitur, ac gesta munera ab eo recenset, atque inter ea gestam quæsturam (quam commissariatum vocant) bis in Pontificio exercitu in Hungaria contra Turcas, semel in Germania contra Lutheranos in subsidium Caroli Quinti Cæsaris, utque in cardinalatu doctorum virorum consuetudine delectaretur, ut ejus mensa quoddam gymnasium esse videretur : tum de ejus pia in pauperes liberalitate ac morum suavitate hæc addit : « Miti ac prono ad misericordiam ingenio, tum ex consuetudine ac sermone, tum ex rebus quas gessit, semper habitus est, nam præter occultas largitiones, publice etiam quotidie omnibus inopia laborantibus, et ostiatim victum quærentibus tantum ad sublevandas eorum miserias distribuebat, quantum pro diurno victu satis esse posset, ex quo Pater pauperum vulgo vocari cœpit; sed tum præcipue, cum Urbe Tyberis inundatione sub Paulo IV fame vexata quidquid in horreis ad familiæ suæ in annuum usum condiderat, liberaliter ad egenæ plebis sustentationem primis mensibus deprompsit. Cum fraternam hæreditatem adiisset, veritus ne fratris causa, qui variis præfuerat bellis, aliqui jacturam bonorum suorum fecissent, reditum annuum aureorum mille, et ex fraterno censu magnæ Mediolanensium domui pauperum hospitali assignavit, ut inde prius sarcirentur damna his, quorum revera direpta esse bona constaret, deinde pauperes infirmi alerentur, qui etiam propria et opulentiora sacerdotia trium plus minus aureorum millium reditus eidem hospitali assignavit. In amicos liberalis, omnibus comis et perhumanus, justitiæ cultor, et nefariorum hominum hostis acerrimus, in ea civitate, quæ mores hominum diligenter examinare solet, omnium consensu existimatus est, quarum haud dubie virtutum opinione gradum sibi ad maximum sacerdotium fecit ».

41. Primis ab accepta Pontificia dignitate diebus Pius reges de re tota certiores fecit, utque ob funestam conditionem temporum, quibus tot hæreses inhorruerant, tot principes ac populi ab obsequio Sedis Apostolicæ defecerant, impar viribus munus subire formidarit, divini tamen subsidii spe ac fide confirmatus ad quosvis ferendos labores pro divina gloria propaganda, promovendaque animarum salute se compararit. Extant ejus litteræ ad Philippum Hispaniarum regem conscriptæ, quibus se maximam in flagrantissimo illius pro asserenda religione studio spem collocasse profitetur.

Necnon aliæ ad Priulum ducem Venetorum, quibus significat se optimas spes de re Catholica concepisse, cum inter reges Catholi-

[1] Bernard. Corius. Panvin. in ejus Vita.

cos maxima concordia efflorescat, compositisque bellis illos adversus hæreticos conjungi posse, tum singularem fiduciam in senatus Veneti pietate et virtute a se positam significavit.

42. *Electio Ferdinandi I a Pontifice confirmatur.* — Eodem die coactus est solemnis cardinalium senatus, in quo actum est de electione Ferdinandi regis pro moderando Romanorum imperio confirmanda, cumque, sublato e vivis Carolo V, sublatæ quoque essent difficultates, quas Paulus IV objecerat, non potuisse illum jure abdicare se imperio, rescisso sacramento Pontifici nuncupato cum imperiali corona fuerat redimitus, Pius IV, consultis prius cardinalibus, re magna consilii maturitate discussa, Ferdinandum legibus creatum imperatorem pronuntiavit, cum pro Germaniæ componendis rebus, pro fide Catholica adversus hæreticorum impetus propugnanda, pro Turcarum propulsanda tyrannide nullus aptior princeps evehi ad imperium potuisset : moxque concitatissimo equorum per intervalla dispositorum cursu, rei fama ad Ferdinandum delata est.

PII IV ANNUS 1. — CHRISTI 1560.

1. *Pius IV thiara Pontificia redimitur, et a Ferdinando imperatore litteras gratulatorias et obsequii plenas recipit.* — Anno Virginei partus millesimo quingentesimo supra sexagesimum, Indictione tertia, Pius IV Epiphaniæ die festo, Pontificia thiara solemni ritu redimitus est, de quo hæc Onuphrius Panvinus [1] : « Meruit unus, quod non temere alii uni evenisse constat, ut tribus celebrioribus anni totius, Paschatis festivitatibus, nasceretur, et Pontifex crearetur, ac supremæ demum caperet insignia dignitatis ».

In primo cardinalium senatu ab eo indicto concepta pia consilia de fidei puritate incorrupta servanda, de morum sanctitate restituenda, de pace alenda, de justitia integre administranda, levandaque annona explicavit, ut referunt Acta Consistorialia.

2. Ferdinandus allato sibi nuntio, Pium IV novum Pontificem exeunte superiore anno ipsius electionem in imperatorem post Caroli V renuntiationem approbasse, statim Epistolas plenas actionis gratiarum Pontifici scripsit, quæ in Consistorio lectæ fuerunt, ut Acta Consistorialia [2] referunt. « Romæ die Mercurii, ultima mensis Januarii MDLX, lectæ fuerunt litteræ serenissimi domini Ferdinandi imperatoris electi, gratulatur suæ Sanctitati de illius electione in Pontificem, et offerebat se obsequentissimum huic Sedi.

« Beatissimo in Christo patri et domino Pio Quarto, divina providentia sacrosanctæ universalis Ecclesiæ summo Pontifici, domino reverendissimo.

« Beatissime in Christo pater et domine, domine reverendissime. Post humilem commendationem fidelis observantiæ nostræ et continuum incrementum. Si unquam alias, his certe proximis diebus gratissimum nobis nuntium allatum est, quando nimirum (quod felix ac faustum sit toti Christianæ reipublicæ) intelleximus, Sanctitatem vestram, reverendissimorum dominorum cardinalium unanimi consensu, Spiritus sancti gratia cooperante, ad fastigium summi Pontificatus, et supremam sanctæ Romanæ et universalis Ecclesiæ curam atque administrationem electam et susceptam esse. Nam præterquam quod hæc lætitia sit et esse debeat publica, et communis omnibus Christianis, et præsertim iis, qui afflictæ religionis et omnium rerumpublicarum statui consultum cupiunt, eo quod divina benignitate talis pastor Ecclesiæ Dei obtigerit, qui præditus sit tot virtutibus, ut spes sit, ejus eximiam prudentiam, sapientiam, summamque pietatem, et præclarissimum in rem Christianam studium,

[1] Onuphrius Panvin. [illegible] Vat. — [2] Ms. card. Spada [illegible] p. 28 ; Apud Bzovium [illegible] an. 1560 num. 2

eidem reipublicæ Christianæ nonnisi maximo ornamento et commodo futurum; nobis tamen specialis causa est lætandi, propter veterem notitiam et familiaritatem, nobis a pluribus jam annis cum Sanctitate vestra intercedentem. Cui quidem tuendæ et conservandæ Sanctitas vestra nullis unquam officiis defuit. Eam vero nostram lætitiam, cum ita commota esset primo illo nuntio, ut ejus incremento vix videretur reliquus esse locus aliquis, auxerunt tamen, supra quam dici queat, litteræ consiliarii et oratoris nostri, nobilis fidelis nobis dilecti Francisci, liberi Baronis de Turri, necnon ea quæ nobis nobilis fidelis nobis dilectus Gregorius a Madrucio liber Baro coram nobis retulit, summam illam paternam benevolentiam concernentia, quam Sanctitas vestra non modo in his sermonibus, quos cum eo sæpius post auspicatissimam suam electionem conferre dignata est, verum etiam in publica sacri illius collegii reverendissimorum dominorum cardinalium congregatione erga nos palam declaravit, ubi scilicet tam amanter, tam paterne tamque sapienter negotio, et difficultati illi, quam nobis olim Sanctitatis vestræ prædecessor Paulus Quartus moverat, justum et optatum finem imponere voluit; in qua quidem re pluribus explicanda, non est quod has nostras litteras absumamus, præsertim cum id apud Sanctitatem vestram, quæ ejus est summa æquitas, supervacaneum censeamus, ut quæ causæ nostræ rationes non omnino habeat incognitas; sed tamen si Sanctitas vestra uberiorem adhuc et exactam istius negotii notitiam teneret, clarius adhuc cognosceret, quam præter omnem rationem et æquitatem, et absque omni culpa nostra diversis cavillationibus onerati et traducti fuerimus, quibus jam tandem impositum esse justum finem merito Sanctitatis vestræ, cum optimæ et paternæ erga nos voluntati, tum eximiæ integritati ac justitiæ acceptum ferimus. Porro licet hoc triduo vel quatriduo hinc profecturus sit solemnis noster orator, cui munus Sanctitati vestræ nomine nostro, qua par est submissione, congratulandi, debitumque solitum reverentiæ ac devotionis officium, more dominorum prædecessorum nostrorum, electorum Romanorum imperatorum præstandi imposuimus, tamen cum is non possit illuc pervenire tam brevi quam nos vellemus, equidem teneri non potuimus, quin hasce litteras nostras præmitteremus, quin saltem possit quadamtenus satisfieri ardentissimo nostro desiderio Sanctitati vestræ animi candorem quamprimum contestandi. Quamobrem non modo Sanctitati vestræ ex animo et obsequenter congratulamur, sed etiam pro ista mirificæ in nos paternæ et piæ voluntatis suæ demonstratione, quas possumus, maximas agimus et habemus gratias, eidem Sanctitati vestræ ingenue pollicentes, nos summo studio operam daturos, ut nunquam Sanctitas vestra ullum vel grati animi vel filialis observantiæ Sanctitati vestræ et isti Sanctæ Sedi debitæ officium in nobis requirere possit. Deum optimum Maximum summis precibus orantes, ut pia Sanctitatis vestræ consilia et instituta, ad laudem suæ divinæ majestatis, ac beneficium totius orbis convertere, eamque diu salvam et incolumem tueri ac conservare, ac prosperis rerum successibus, omnique demum felicitatis genere fortunare dignetur. De qua quidem nostra studiosissima intentione, ac filiali erga Sanctitatem vestram et sanctam Apostolicam Sedem observantia et devotione, supradictus noster orator Franciscus liber Baro de Turre Sanctitati vestræ plenius significare poterit, cui dignabitur Sanctitas vestra de his et aliis rebus cum eo humaniter tractare : interim, dum alter orator noster subsequatur, benignas aures præbere, et nos quoque loco et tempore paterne ac benevole commendatos habere. Dat. in civitate nostra Viennæ die XVI mensis Januarii anno Domini MDLX.

« Sanctitatis vestræ humilis et obsequens filius.

« FERDINANDUS ».

3. *Principes Christiani Concilium petunt a Pio.* — Ornavit verba operibus imperator; comitem Arcus ad solitam obedientiam præstandam Pontifici misit [1], qui cum huic muneri jam satisfecisset, nomine ipsius imperatoris petiit a Pontifice, ut Concilium, unicum tantarum infirmitatum remedium, congregare vellet, et non multum ad persuadendum laboris insumpsit, cum jam Pius de eo indicendo cogitaret; quapropter cum episcopum Tarracinensem, ut suum ordinarium nuntium ad Catholicum regem misisset, illi mandavit, ut inter alia negotia, de restituendo Concilio Tridentino ageret, et ut Caraffas in gratiam cum eo adduceret, de restituendo Palliano firmandaque concordia sermonem inferret. Prima Aprilis die nuntius admissus fuit ad præsentiam regis, cui ostendit, quantum sua Sanctitas in ejus auxiliis, quod Christianorum potentissimus esset princeps, fideret, ea maxime tempestate, qua tota Christi Ecclesia circumfusa ab infensissimis hostibus cernebatur, in illo propterea firmissimam spem collocaret; sed quamvis Pius cognosceret regis Catholici erga Deum et sanctam Sedem pietatem, tamen quod lapsis pluribus mensibus non modo nulla legatio, sed ne litteræ quidem ad eum pervenissent, quibus novum ipsi principatum gratularetur, jussit nuntium regi significare, ut animadverteret, ne ex hoc novatores existimarent, regem Catholicum Apostolicam Sedem contemnere. Adderet, cardinalium con-

[1] Bzovius ibid. num. 3. Palav. to. II. l. XIV. c. 2. num. 3. idem c. 13. num. 1.

gregationem Pontificem instituisse, quæ coram eo frequenter cogebatur, ad reformationem Ecclesiasticorum ante Concilium firmandam; ideoque suam majestatem orare, ut auxilia et consilia ad tam arduam rem perficiendam præstaret; et quia cameræ Apostolicæ propter hoc multi sumptus instarent, et ærarium vacuum ob præterita bella esset, regiam deprecabatur majestatem, ut omni favore muniret Pontificios quæstores. Hoc suam Sanctitatem eo liberius exigere, quo libentius et amantius Cruciatæ Bullam non requisitus suæ majestati miserat, et Ferdinandum patruum in imperatorem recognoverat.

Hispaniæ rex multis officiorum verbis dilationem debitæ reverentiæ excusavit, jam duos menses elapsos ab electione in oratorem comitis de Tendilia ad suam Sanctitatem, ut ei debitam regio nomine deferret obedientiam, executionem vero dilatam fuisse, ob oratoris infirmam valetudinem: et certiorem reddidit nuntium, nunquam se majori gaudio perfusum fuisse, quam cum audivit, eum in Pontificem electum, quod, et Epistola manu propria conscripta, et postea sui oratoris opera testatum voluit; Sanctitatis suæ pedes reverenter osculari ob beneficium Bullæ Cruciatæ contra infideles promulgatæ. Quod ad Concilium spectabat jam rex Christianissimus ipsum requisierat, ut simul cum eo apud suam Sanctitatem instaret pro celebratione Concilii; et jam multos viros doctos convocaverat Philippus, ut eorum consilium in re tam ardua audiret; post paucos autem dies nuntio respondit, se Concilii celebrationem approbare.

4. Interim novus Pontifex Pius vigilanter reformationi, aliisque gravissimis negotiis religionis, et gubernationi Pontificatus incumbebat, ut ex Actis Consistorialibus [1]. Hortatus est etiam reges atque principes, ut suam opem auctoritatemque cum eo pro asserenda religione conjungerent, quo argumento Sigismundum Poloniæ regem sollicitavit, ut præsules adversus hæreticorum vim atque insidias tueretur.

5. *Pontificis monita ad regem et episcopos Poloniæ circa hæreticos.* — Decreverat jam ad Sedem Apostolicam Sigismundus rex oratorem suum, qui hæreseos in regno suo grassationes exponeret, atque ad eas comprimendas consilium Pontificium ac opem deposceret: cum itaque regius orator Pontifici regium obsequium detulisset, atque etiam de revocanda in pristinum splendorem Ecclesiastica disciplina et cogenda Synodo verba fecisset; responsum illi est, operam restituendæ sanctitati morum adhibitum iri pro debellanda hæresi, et disciplinæ ad pristinum nitorem revocandæ, et Concilio etiam Œcumenico, si opus fuerit, celebrando se incubiturum, verum necesse fore, ut insolentia hæreticorum regia vi comprimatur.

6. Extulit quoque meritis laudibus regiam pietatem, ac de obsequio regio nomine sibi delato Sigismundum certiorem fecit; tum illi suscepta consilia de congreganda Synodo Œcumenica aperuit, significavitque internuntium Apostolicum qui Pontificia regiaque fultus auctoritate hæreticorum sectas coerceat, transmittendum; tum monuit [1], ut antequam impiorum vires confirmatæ essent, eos coerceret, ac si qui in regia familia lue hæretica essent infecti, ipsos aula pelleret:

« Charissimo in Christo filio nostro Sigismundo Augusto Poloniæ regi illustri.

« Charissime in Christo fili noster, etc. Dilectus filius magister Joannes Conraski notarius noster et idem orator tuus, in consistorio publico, ut mos est, tuo nomine ac mandato, nobis ac Sedi Apostolicæ obedientiam ac reverentiam debitam diligenter admodum præstitit. Fecisti, charissime fili, quod Catholicum regem, quod devotum Ecclesiæ filium decuit. Quam gratum nobis istud officium fuerit; in responso, quod tum ei publice dedimus, declaratum quidem a nobis fuit, sed tamen re ipsa id sumus libentius declaraturi. Audientes enim non sine maximo dolore, quantopere regnum tuum perturbatum sit propter crescentes quotidie hæreticorum sectas, statuimus jam eo propediem mittere nostrum et Sedis Apostolicæ nuntium, quo auctoritate nostra et tua simul, malo isti, antequam vehementius ingravescat, obvietur: universæ Ecclesiæ paci ac tranquillitati, postea Œcumenico Concilio, quod, Deo juvante, indicere ac celebrare in animo habemus, consulturi ». Et infra: « Tu quoque, charissime, parentum, et majorum tuorum, et regii officii memor, salutaribusque monitis nostris obtemperans, quantum potes (persuasum autem habemus posse te plurimum) hæreticæ pravitatis pestem in regno tuo, dum potes, reprime: hæreticis hæreticorumque fautoribus omnem aditum ad familiaritatem et ad obsequia tua interclude, imo eos e regno expelle et ejice: si quos familiares tuos semel iterumve correptos sanare non potes, illos quamvis grati tibi, quamvis accepti sint, præcepti Domini nostri memor, qui non pedi, non oculo, non manui, si nos scandalizaverint, parci vult, sed ea abscindi ac projici, eos ipse quoque, si gravius in illos statuere non sustines, saltem repelle abs te ac remove, ut vel sic confusi et debilitati animo resipiscant. Deus novit quam paterno animo hæc a nobis dicantur, et quantopere existimationem, honorem ac dignitatem tuam charam habeamus, regnique tui incolumitati ac

[1] Ut supra p. 28.

[1] Pius IV. to. 1. brev. sig. 2896. Ep. CXLI.

stabilitati consulere cupiamus. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum sub annulo piscatoris die XXII Februarii MDLX, Pontificatus nostri anno I ».

7. Moniti sunt ab eodem Pontifice [1] Joannes archiepiscopus Gnesnensis, et alii Poloniæ præsules, ut in fide Catholica asserenda studia conjungerent; Sedem Apostolicam de his quæ forent necessaria, monerent :

« Religionis causa (inquiebat) tantopere regnum Poloniæ perturbatum audientes, eamque ob causam maxima sollicitudine affecti, vehementer cupimus pro nostri muneris officio opportuna adhibere remedia, quibus ingravescens in dies malum, quantum divina misericordia facultatis dederit, reprimatur : nec vero ullum, quod a nobis proficisci possit officium, abs te et reliquis fratribus requiri patiemur etc. III Martii MDLX ».

8. Ex crebris de fide disceptatis controversiis in Polonia in eam impietatem plerique nobiles sunt prolapsi, ut cuique liceret de fidei sacræ mysteriis credere, quod luberet; adversus quam impietatem necnon de hæreticorum horrendis dissidiis, atque de tueuda colendaque sanctissima religione Catholica hæc Hosius [2] episcopus Warmiensis ad Palatinum Posnaniensem scripsit :

« Martino Sboroneschi Palatino Posnaniensi.

« Postquam hanc nonnulli sunt opinionem secuti, ut putarent licere sibi credere, quidquid appareat in earum conscientia, quorsum res redacta sit, vidimus : nam et nostris temporibus eadem dicere licet, quæ suo sæculo dixit Hilarius : « Periculosum admodum atque miserabile est, tot nunc fides existere, quot voluntates : et tot nobis doctrinas esse, quot mores : et tot causas blasphemiarum pullulare, quot vitia sunt : dum aut ita fides scribuntur ut volumus, aut ita, ut volumus, intelliguntur, et cum secundum unum Deum, et unum Dominum, et unum Baptisma, etiam fides una sit, excidimus ab ea fide, qua sola est : et dum plures fiunt, ad id ceperunt esse, ut nulla sit ». Dominatio vestra non procul abest a Pinczovia, ubi ante annos jam prope decem, istud Cacangelium potius, quam Evangelium cepit originem, nonne ipsi ejusdem illius scholæ magistri se mutuo vocant hæreticos? certe Stancarum parum abfuit quin flammis traderent, qui tam non major est hæreticus, quam ii qui diversum ab eo Pinczoviæ sentiunt ». Et infra : « Sic fieri necesse esse vult, non quod Ecclesia Catholica vult et docet, sed quod sibi apparet in sua conscientia credere. Apparet uni in sua conscientia, quod non debeat esse neque sacerdotium, neque sacrificium, qua ratione Deus ipse quodammodo in ordinem cogi videtur. Apparet alii falsum esse, quod Christus dixit, *Hoc est corpus meum;* sed significari tantum Corpus esse figuram vel virtutem corporis. Apparet tertio, quandoquidem dixit Christus : *Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit,* propterea parvulorum baptismum nihil valere, et eos dixit esse rebaptizandos. Apparet quarto, quandoquidem a Propheta scriptum est : *Audiam quid loquatur in me Deus;* et rursus : *Beatus vir, quem tu erudieris, Domine;* quin et ipse Christus docuerit : *Nolite plures fieri magistri, quoniam unus est magister vester in Cœlis;* non esse fidendum Scripturis, multo minus autem ferendum esse externum verbi seu prædicationis ministerium, sed de Cœlo revelationes expectandas, ut ille nos doceat, qui solus est verus magister. Sed quorsum attinet enumerare singula? Si liberum erit unicuique credere, quod apparet in illius conscientia, tot erunt fides quot voluntates; nec ulla est certior et celerior ad interitum via, quam ut quod vult, cuique credere, quod vult, facere cuique liberum sit; ibi enim nullus jam videtur esse magistratus, nulla legitima potestas, etc. Datum Viennæ, MDLX ».

9. In Hungaria nobiles aliqui viri impio tumidi fastu in id scelus prorupere, ut sacerdotes ad utramque speciem sibi porrigendam adigerent, cumque ex impuris sacerdotum moribus offendiculum grave populus pateretur, ad hæc mala tollenda incumbentem Strigoniensem archiepiscopum hortatus est Pontifex, ut constantiam in cœptis egregiis explicaret.

In Moravia exorta est secta quæ, ut retulit hoc anno Warmiensis episcopus ad cardinalem Moronum « Christum Deum esse negat, Baptismum dæmonum esse præstigias, Trinitatis vero nomen inane, re prorsus vacuum esse docet : habetque applausus multos non modo ex vulgo, verum et ex equestri ordine ».

10. *Lutherani et inter se, et ab aliis hæreticis dissident.* — In Germania Lutherani in varias factiones dissecti generalem Synodum omnium Augustanam confessionem profitentium cogere meditati sunt, ac Ienenses pseudotheologi supplicem libellum principibus porrexere, ut ad id opem auctoritatemque conferrent, in qua soli Lutherani congregati Sacramentarios et alios adversantes damnare possint; in quo advertenda est horum insania, qui cum Concilia Œcumenica respuant, in conciliabulis suis decreta edere audeant, quibus plebeculam ipsorum deliramentis fascinatam constrictam velint. Discussit vero divina providentia horum tenebrionum malesana consilia, ut nunquam novatores expetitam ab iis eam Synodum cogere potuerint, imo mutuis dissidiis confusi se contrariis anathematismis defixerint : in ducatu enim Wit-

[1] Pius IV. Ep. CVIII. Joanni archiep. Gnesn. — [2] Stanisl. Hosius ep. Warmien. Ext. in Ms. arch. Vat. sig. 3222, p. 27.

tembergensi Brentius superintendens adversus Sacramentarios edictum promulgavit, at in Palatinatu Brentius et cum eo Lutherus ab Heidelbergensibus damnati fuere, ut refert Surius [1] his verbis : « Non ita pridem superintendentes Heidelbergenses hujusmodi decretum promulgarunt : Lutheri et Brentii Catechismi extra Ecclesiam ejiciantur et eorum scripta nullam habeant auctoritatem. Ecce ut ille Pontificiæ auctoritatis impotentissimus exagitator et eversor, jam a suis plane rejicitur et profligatur : idem eveniet omnibus aliis Turris Babylonicæ structoribus ».

Certarunt etiam contrariis libris : nam Tilmannus Heshusius, Ienæ contra Sacramentarios librum typis excudit, in quo queritur, Zuinglii et Calvini errorem late diffusum, ac dogma Lutheranum et Scripturis et Patribus adstruere conatus est, at contra Zuingliani suum ex iisdem probare moliuntur, Basileæ enim prodiit Joannis e Lashe nomine liber præfixa hac inscriptione : « Responsio ad virulentam ac mendaciis confarcinatam Joachimi Westphali Epistolam quamdam qua purgationem Ecclesiarum peregrinarum Francofurti convellere conatur, etc. » Perspicue ex iis antilogiis patet, ad veram Ecclesiam Catholicam, quæ ex Apostolo columna est et firmamentum veritatis, confugiendum.

11. *Hortatur Pius Germaniæ episcopos ut cleri mores a luxuria et avaritia deturbent.* — Ad hos et alios novatores aberrantes a veritatis via, ruentesque in æternæ mortis præcipitia, ad veritatis et Ecclesiæ castra revocandos Pontifex suscepta consilia celebrandæ Œcumenicæ Synodi promovit, de quibus Moguntinum archiepiscopum certiorem fecit, monuitque ut cleri suæ provinciæ mores Ecclesiastica disciplina castigaret, daretque operam, ut Sacramenta, qua par erat diligentia, puritate ac religione administrarentur.

12. Conceptæ sunt iisdem sententiis [2] aliæ litteræ ad Joannem Gebhardum designatum archiepiscopum Coloniensem, ac Joannem archipræsulem Treverensem, necnon ad Theodoricum Wormatiensem electum Mindensem, Julium Nunburgensem episcopos, quos expoliendis cleri moribus, atque ad sanctioris vitæ formam revocandis dare operam jussit. Ut vero Germaniæ clerus impudicitiæ cœno inquinatior erat, ita Corsicæ clerus avaritiæ sordibus perlitus erat, quas abstergi ab Aleriensi, Adjacensi, Sagonensi, Acciensi, Marianensi episcopis imperavit adeo diligenter, ut posthac ea fœditatis nota ac suspicione non laboraret, paribusque monitis aliarum provinciarum præsules instructi fuisse videntur. Propterea Joannem Osnaburgensem episcopum, atque Sigismundum electum Magdeburgensem archiepiscopum ad reliquias gregis ab insidiis hæreticorum vindicandas incitavit, tum etiam Coloniensium in fidei puritate retinenda constantiam meritis laudibus ornavit, qui cum hæreticis cincti essent, flagrantissimo tamen sacro ardore religionis causam propugnabant.

13. *Pontificis ad Cæsarem amantissimæ litteræ, quibus suorum consiliorum rationem aperit.* — Explicuit in alios Germaniæ populos paternum studium Pius ; tum ad constituendas imperii res, Ferdinandi electionem, quam Paulus IV confirmare abnuerat, ratam ac firmam habuit, ut inferius ex Actis Consistorialibus visuri sumus, ostenduntque ad electum imperatorem subjectæ amantissimæ litteræ [1] quibus Pontificiorum consiliorum omnem rationem exposuit :

« Charissimo in Christo filio nostro Ferdinando, Hungariæ et Bohemiæ regi illustri, electo Romanorum imperatori.

« Charissime in Christo fili noster, etc. Advenientem ad nos dilectum filium nobilem virum Scipionem Comitem, Archi-Oratorem tuum, benigne, eoque quo decuit honore excepimus. Grato vero accepimus animo, cum celsitudinis tuæ litteras, quas nobis in publico Consistorio reddidit, tum officium debitum, quod ipse per eum nobis more regum et Catholicorum imperatorum omnium prædecessorum tuorum præstitisti, quod quidem, sicut pium principem et Catholicum defensorem decet, non dubitamus, te reipsa esse præstiturum omnibus in rebus, quæ, vel ad Dei obsequium sanctæque ejus fidei defensionem, vel ad nostram et S. R. E. dignitatem pertinebunt, quod sicuti de tua nobis pietate pollicemur, ita hoc de nobis serenitati tuæ persuasum esse volumus, et paterno nos animo semper dignitati, amplitudini et gloriæ tuæ consulturos, et daturos omnem operam, enixurosque ut tuæ de nobis spei et expectationi respondeamus, sicut officii nostri ratio postulat, tum in tuenda atque augenda pace atque concordia inter principes Christianos, tum in tollendis hæresibus atque dissidiis, et pristina tranquillitate ac decore Ecclesiæ Dei restituendo, tum in hortandis excitandisque regibus ac principibus Christianis, ut in impios hostes religionis nostræ arma convertant : quæ quidem omnia tanto studio curabimus ut maximum omnium, quæ a Deo accepimus, beneficiorum existimaturi sumus, si pro his rebus nobis daretur sanguinem et vitam ipsam profundere, etc. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum sub annulo Piscatoris MDLX, Pontificatus nostri anno I ».

14. Significavit etiam aliis litteris [2] Cæsari quantam spem in ejus virtute collocasset, illumque ad pietatem Christianam provehendam incitavit :

[1] Sur. in Comm. — [2] Ibid. cap. 206 et 207. Ep. CCV, CCXXXVI.

[1] Pius IV. to. 1. brev. sign. 2897. Epr LXXXVI. — [2] Ibid. sign. 2896. Ep. LXXXVII.

« Ferdinando Hungariæ et Bohemiæ regi illustri, electo Romanorum imperatori, etc.

« Plane persuasum habemus, imo vero scimus, te sicut claræ memoriæ fratri tuo Carolo imperatori, et majoribus tuis piissimis principibus in imperio ac regnis successisti, ita tum eorum pietatis et studii in religionem Catholicam imitator semper extiteris, futurum omni tempore religionis, fideique Catholicæ, tam turbulentissimis temporibus constantissimum advocatum et defensorem, nostrorumque piorum consiliorum cum reliquis reipublicæ Christianæ partibus, tum in primis isti nobilissimæ nationi salutarium adjutorem ; neque ullo loco, vel honori nostro, vel Sedis Apostolicæ dignitati, vel sanctæ matris Ecclesiæ obsequiis defuturum; qua quidem de te, charissime fili, spe explorata, certaque fiducia adducti, simul ac in hoc loco fuimus constituti, ea tibi paterni amoris nostri signa dedimus, quæ abs te in litteris ipsis animo commemorata gratissimo, jucunda tibi fuisse gaudemus, etc. III Febr. MDLX ».

15. *Maximiliano Bohemiæ regi in fide fluctuanti Pius IV Hosium mittit qui illum confirmet.* — Paribus paterni amoris officiis complexus est Pius Maximilianum regem Bohemiæ Ferdinandi filium natu maximum, qui illi de parto Pontificatu gratulatus fuerat, ac de concepto animi decreto de collocanda omni opera pro hæreticis ad salutem revocandis, abolendisque vitiis et corruptelis omnibus [1] certiorem fecit.

« Maximiliano regi Bohemiæ.

« Charissime, etc. Jucundum nobis et gratum fuit officium, quod tua nobis serenitas per litteras præstitit, ex quibus in spem venimus fore, ut de quo munere nobis gratulata est, ad idem sustinendum et recte fungendum pro tua parte nos etiam adjuves, ut principem illo patre illisque majoribus ortum decet ». Et infra : « Quod ad nos attinet, daturi omnem operam sumus pro credito nobis dispensationis officio, quantum quidem divina opitulante misericordia efficere poterimus, ut Ecclesiam Dei jam pridem diabolicis artibus turbatam, in commodiorem statum redigamus, iisque a recto itinere aberrantibus in salutis viam paterna charitate et sollicitudine reducendis, cæterisque omnibus rebus, quæ emendatione indigent, corrigendis; id nobis propositum habentes, ut Dei honori, et cum reliquarum nationum, tum in primis nobilissimæ nobisque charissimæ Germanorum gentis quieti, concordiæ salutique consulamus, etc. Dat. etc. ».

Fluctuare videbatur in fide Maximilianus rex Bohemiæ, ex quo nefaria ducis Saxoniæ persuasione impios hæreticorum libros perlegerat, quorum argutiis illusus, cum doctrina parum valeret, pæne Lutherana fraude irretitus tenebatur, ad quem in fide Catholica instruendum confirmandumque Pontifex Stanislaum Hosium Varmiensem in Polonia episcopum, Theologica eruditione controversiarumque, quæ cum hæreticis vertuntur, peritia florentissimum, misit internuntium in aula Cæsarea, qui pluribus colloquiis cum rege habitis offusas regiæ menti tenebras Catholicæ veritatis luce discussit, suorumque colloquiorum rationem Carolo Borromeo cardinali exposuit [1]. In primis explicuit ancipitem et variam, totiesque mutatam circa Eucharistiam Lutheranorum fidem, ut penitus exciderint a fide, ac suspensi, quid crederent, fluctuarint, ex quo fidem Catholicam abjecerunt, atque ex erroribus in graviores prolapsi errores, Christi divinitatem negare cœperint, Confessionemque Augustanam in pluribus articulis violarint.

16. « Borromeo cardinali.

« Cum ad regem venissem V kal. Februarii, obtuleram ei brevem quemdam Catechismum, in quo de Cœna Domini hæc illi verba legi : Cœna Domini est Sacramentum, seu divinum signaculum, quo Christus vere præsens offert ac donat pane et vino Corpus et Sanguinem suum. Hæc dixi : Vidit serenitas vestra, quod qui scripsit catechismum hunc, cum toties variare videret Confessionem Augustanam, quæ principio quidem sub speciebus panis et vini, deinde, quod *in* et *sub* pane, postremo, quæ Calvini quoque sententia est, quod *cum* pane nobis exhibetur Corpus et Sanguis Christi, nescierit in hac varietate, quam sententiam amplecteretur. Itaque omisit præpositiones omnes, ut quam lector vellet, eam adderet, sed hoc in Germanico peræque facere non potuit, ubi necessarium erat addere præpositionem, itaque scripsit his verbis : « Hoc est Cœna Domini, et « Sacramentum, et divinum signaculum, in quo « Christus vere præsens veraciter nobis Corpus « et Sanguinem suum exhibet ». Hic, dixi, cum absque præpositione rem exprimere non posset, maluit signaculum illud omittere, nimirum, ut nos Catholici dicimus, speciem panis et vini, ut aiunt Lutherani panem et vinum, et simpliciter dicit, quod exhibet nobis Corpus et Sanguinem suum, silentio præterito signo, in quo exhibet. Miratus est rex, cum hoc audivit ex me. Tum ego, audire me dixi, velle quosdam in isto conventu Numburgensi principibus omnibus Protestantibus hoc persuadere, ut quæ prima fuit confessio oblata Carolo imperatori ante triginta annos, ei subscribant omnes, nec ab ea se unquam discessuros promittant. Atqui, dixi, jam omnes isti fere principes, cum in aliis nonnullis, tum in dogmate de venerabili Sacramento Eucharistiæ, a prima illa Confessione Augustana quam longissime discesserunt, nam in

[1] Pius IV. lib. brev. sig. 2961. p. 43.

[1] Stanisl. Hosius. Ext. in Ms. arch. Vat. sig. num. 5222. p. 67.

illa, dogma de Eucharistia plane fuit Catholicum, senserunt enim sub speciebus panis et vini, non autem in, sub, et cum pane et vino realiter nobis exhiberi Corpus et Sanguinem Christi; itaque nunquam fuit verum de Eucharistia dogma a Catholicis impugnatum. Ex quo factum est, quod etiam in apologia sua Philippus articulum hunc defendendum non suscepit, cum eum refellisset nemo. Rex vero : Habeo, inquit, Confessionem Augustanam primam illam : mox adferam, et videbo quibus verbis articulus hic sit conscriptus : itaque protulit librum, et ita reperit esse scriptum, sicut a me fuerat dictum. Tum ego : Bonam spem, inquam, concipio; non qui pacis et dilectionis, sed qui dissensionis Deus est, eum colunt, quod futura est vel hac in re magna inter eos dissensio, et non minus ipsi inter se quam nobiscum pugnabunt. Nam quod ad Eucharistiæ dogma attinet, si volunt illud amplecti juxta veram illam et germanam confessionem Augustanam, quam imperatori Carolo protulerunt, necesse est, quod cum Catholicis de eo consentiant et Lutheri sententiam rejiciant, qui dixit in pane, sub pane simul; Calvini quoque, qui dixit cum pane Christi Corpus nobis exhiberi, quodque Catholicum est doceant, sub speciebus panis et vini id fieri, in quam sententiam, ut omnes conveniant, non credo. Nec ego credo, inquit rex, nam ex maxima parte facti sunt jam Calviniani. Hic videt, inquam, Serenitas vestra, quando semel in uno deficitur ab Ecclesia Catholica, quam postea variæ multæque discessiones consequantur. Visum est rectum, ut amplecterentur nescio quam confessionem Augustanam, nunc eo progressi sunt, ut negent esse verum quod dixit Christus : Hoc est Corpus meum. Videbit Serenitas vestra, quod non quiescent, donec huc etiam usque progrediantur, ut dicant falsum esse quod dixit Evangelista, Verbum Caro factum est, quod et in Moravia et in Hungaria prædicari non ignorat Serenitas vestra. Et certe si fas est arguere mendacii Veritatem ipsam, Christum Deum dicentem : *Hoc est Corpus meum,* non video quomodo prohiberi possit, quominus liceat etiam arguere mendacii discipulum Christi Joannem Evangelistam dicentem : *Verbum caro factum est.* Cum autem inspiceret rex confessionem Augustanam, incidit in illud quoque, in quo negant se tollere confessionem auricularem, quam esse necessariam dicunt privatam absolutionem, nisi quod nolunt homines adigi ad anxiam illam peccatorum omnium enumerationem, quam recordari non possunt, cum scriptum sit : *Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me.* Tum ego : Nec Ecclesia, inquam, adigit quemquam ut ea recenseat, quorum non potest meminisse; verum et iste articulus apud illos jam non observatur, ut in eo quoque discessum sit a Confessione Augustana. Reperiet autem et hoc (inquam) Serenitas vestra, quod ipsi negant se Missam abolevisse, sed magna cum reverentia retinere : quæsivit locum et reperit, ac ita se rem habere cognovit. Dicunt enim se Missam non abrogasse, quin ritus illius omnes, et cerimonias retinere, nisi quod pleraque Germanica lingua dicantur; nundinationes autem missarum prohibuisse. Et certe, inquit rex, non potest negari, quin magni fuerint abusus præsertim in illis nundinationibus. Tum ego : Quod negant se missam abrogasse, ritusque illius et ceremonias, id falsum esse multis in locis res ipsa clamat, ut verbis confutari necesse non sit : itaque et in hoc discessum est ab Augustana Confessione. Soli propemodum sunt in Germania Norimbergenses ex iis, qui discesserunt a nobis, qui ritus et ceremonias Ecclesiasticas, etiam in missa, quam celebrare putant, retinere videntur, reliqui fere omnes abrogarunt, nisi quod Marchio quoque Brandeburgensis elector adhuc retinere dicitur; quod autem ad nundinationes attinet, utinam negari possit fuisse aliquando, sed paucorum crimen non debet Ecclesiæ præjudicii quidquam adferre, nec propter abusum bonus usus est abrogandus ». Et paulo post : « Nunc hoc, nunc illud mutandum esse putaverunt, ad extremum et sacerdotium et sacrificium abrogarunt, et ipsam etiam veritatem corporis Christi in Eucharistia negarunt : demum eo res pervenit, ut audeat insipiens in corde suo dicere, et in tectis palam prædicare ; Christus non est Deus, sancta Trinitas non est Deus, sancta Trinitas non est adoranda. Periculosa est, dixi, omnis, quacumque in re, quæ præsertim ad religionem pertinet, mutatio, quamvis ea parva videri possit, nihil autem tutius, quam credere sanctam Catholicam Ecclesiam, illi se totum subjicere et in illius traditionibus acquiescere. Visus est huic sermoni meo rex assentiri. Datum Viennæ XXIX Januar. anno MDLV.

« STANISLAUS HOSIUS,
episcopus Warmiensis ».

17. Habuit idem episcopus Warmiensis cum Maximiliano Bohemiæ rege plura alia colloquia de fidei Catholicæ controversiis, de quibus Borromeum cardinalem certiorem fecit, ac inter alia mense Septembris, cum eo de bonis operibus, quæ negant Lutherani ad salutem esse necessaria, disseruit, nefandissimamque eorum impietatem ac superbiam in regiis oculis defixit, horrenda etiam eorumdem novatorum mendacia, quibus falsa doctoribus Catholicis affingunt, confutavit, Philippique Melanctonis ad Sacramentarios inclinantis imposturas detexit [1], de quibus hæc ad Joannem Moronum cardinalem scripsit :

[1] St. epis. Warmien. Lat. in Ms. arch. Vat. sign. num. 3222. p. 13.

« Reverendissimo in Christo patri illustrissimo D. D. Joanni Morono S. R. E. cardinali, et episcopo Albanensi, D. observantissimo.

« Quid vel cum regia serenitate, vel cum regia majestate superioribus iis diebus egerim, ex iis quæ scripsi reverendissimo DD. Borromeo, cognoscet dominatio vestra. Video quod magis in Augustanam, quam in Wittembergensem Confessionem rex propendet. Itaque omnia facio, ut ei persuadere possim, quo minoris faciat etiam Confessionem Augustanam, et ei præferat Christianam. Hoc animadvertere mihi sum visus, quod incipit fluctuare, neque mediocriter commovetur istis ipsorum inter se dissidiis. Multus mihi fuit cum illo sermo de bonis operibus, quæ dixi negare Lutherum, quod sint necessaria. Respondit ille, quod neque Lutherus, neque sectatores ejus hoc negent. Ego vero : Scio, inquam ; præcise necessaria esse non negant, sed ad salutem necessaria esse negant. Ita, inquit, res est : negant ad salutem esse necessaria : Quam ergo, inquam, ad rem sunt necessaria ? Num ad condemnationem ? Si hæc est bonorum operum ratio, præstat illis esse vacuum, et omni scelerum ac flagitiorum genere coopertum. Fides, inquit ille, non potest esse absque operibus. Tum ego : Nonne fidem habent dæmones, et contremiscunt ? Qui dæmonia ejiciebant in nomine Domini, qui prophetabant, qui multas virtutes faciebant, nonne fidem habebant ? quos tamen a se discedere jubet Dominus, quod eos operarios iniquitatis esse dicat. Nonne dicit Paulus : *Si fidem habuero, ita ut montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil prodest ?* Qui vel unus locus perspicue satis docet, posse esse fidem sine operibus. Judicium illud extremum certum est de fidelibus futurum, non de infidelibus, nam qui non credit jam judicatus est, fidelium igitur opera discutientur in extremo judicio, num paverint esurientes, num dederint potum sitientibus, etc. quæ prosequitur Evangelista. Tum rex : Fides, inquit, vera non potest esse operibus destituta ? Ego vero : Illa fides, inquam, de qua Paulus loquitur, quod per charitatem operatur, certum est quod otiosa non est, sed est operibus exornata, et hanc ad salutem esse necessariam docet Ecclesia, quæ cum operatur per charitatem, non est sola, sicut isti docent, sed sunt illi opera conjuncta, et vocant scholastici fidem hanc formatam, de quibus et ipsis pleraque sum locutus, ac judicavi scholasticos illos, qui nunc in contemptum adducuntur, sermone quidem imperitos fuisse, non autem scientia, nam ornatum quidem et splendorem orationis non habuere, sed inter ea plus esse in uno Thoma Aquinate doctrinæ, quam in omnibus istis nostri sæculi doctoribus, qui postquam ab Ecclesia Dei discesserunt, inflati sensu carnis suæ, se solos sapere, reliquos autem omnes desipere persuasum habent.

« Legisse memini, quæ false scholasticis affingit Philippus Melancton, qui vult illis ignotum Christum fuisse, quod nihil docuerunt de fide intuente, non nostram dignitatem, sed mediatorem. » Et mox : « Nihil profert Philippus præter mera mendacia : nam cum non haberet, quod in Ecclesiæ doctrina merito posset reprehendere, finxit ipse sibi monstra, quæ impugnaret, quo magis miror, quod hujus hominis scriptis, quæ non aliunde quam ex mendaciis conflata sunt, tantum tribuatur. Nolle autem me, ut rex mihi credat, nisi contraria omnia in ipsis scholasticis doctoribus ostendero, quod suo tempore me facturum esse recepi. Hæc ego propterea contra Philippum pluribus disserui, quod mihi sum animadvertere visus, pluris a rege Philippum fieri, quam cæteros : quem ego præ cæteris insector, quoties cum rege [1] mihi sermo est, et multis argumentis, quod Sacramentarius fuerit, demonstrare conor. Dixit autem mihi rex, quod habeat librum ab Augusto Saxoniæ duce missum, in quo Philippus disertis verbis suam de Sacramento Eucharistiæ sententiam explicat, seque idem sentire quod Lutherum declarat. Ego vero dixi, mihi suspectum esse librum hunc, quod non prodierit in lucem vivo Philippo, quod multorum convitiis jam ab annis aliquot nunquam adduci potuit, ut suam de hoc Sacramento sententiam explicaret, seque ab ea suspicione, in quam venerat, quod cum Sacramentariis faceret, purgaret ; nunc demum eo mortuo proferri nescio quod scriptum sub ejus nomine, quod ego illius esse non credo. Nam etiam in colloquio Wormatiensi nullis rationibus perficere potuisse Philippi collegas, ut inter hæreticos, qui fuerant æque Lutheranorum atque Christianorum judicio damnati, Sacramentarios numeraret. Hic fere fuit cum rege sermo meus, etc. Datum Viennæ in Austria die XXV Septembris anno Domini MDLX.

« Ejusdem illustrissimæ et reverendissimæ dominationis vestræ servitor addictissimus.

« STANISLAUS, *episcopus Warmiensis* ».

18. In alio colloquio cum eodem rege inito mense Octobri Stanislaus Hosius, ostensis Lutheranorum libris, demonstravit eorumdem impiam væsaniam, qui Lutheri verba cum verbis Christi conferre auderent : demonstravit etiam cathedram Lutheri cum Petri Cathedra non comparandam, cum Petro Christus promiserit fidem ejus non defuturam, non Luthero : cumque Lutherum loco Christi habeant Lutherani, ab ejus tamen decretis discedere, nec ullam in eorum fide certitudinem reperiri, et quemque sua somnia pro divina Scriptura obtrudere ; ac si Romanum Pontificem errare posse ganniant,

[1] Maximilianus II.

multo magis de Luthero id sentiendum ; cumque novatores occinant magis Deo obediendum quam hominibus, convinci varios ab iis Deos coli, cum quisque suam opinionem, ut divinam colat : eosdem pari impudentia in Cæsarem insurrexisse ac in Pontificem, cum Carolum V ab eo proscripti proscripsere, proscriptumque a numine divulgarunt, nec minus sprevisse decretorias Cæsarei senatus sententias, quam Conciliorum, atque a Gallo Lutherano Wittembergensibus objectum, eos ab Augustana confessione defecisse, ac Philippum Melanctonem in litteris ad Palatinum se Calvinistam professum in Eucharistiæ articulo, in aliis ad Saxonem datis atque ad Maximilianum regem transmissis, Lutheranum se profiteri, ex quibus constat, perfidiam pro fide eos sectari, quæ omnia idem episcopus [1] Carolo Borromeo cardinali recensuit his verbis :

« Borromeo cardinali.

« Cum venissem ad regem, produxi libellum Nicolai Galli, quo graviter insectabatur præceptores suos Wittembergenses, et post allata ejus delira verba, quibus Lutherum commendabat tanquam novum Heliam a Deo excitatum, regi dixi, me non posse satis mirari istorum hominum audaciam et impudentiam, qui Lutheri sui doctrinam non alio loco, quam quo Christi doctrinam haberi volunt, et ejus verbum, Dei verbum vocari non dubitent : Quæ est, inquam, si non est hæc ipsissima idololatria? quoniam præceptores illorum, in nonnullis a Luthero discesserunt, magnum eos et indignum facinus patrasse queritantur, et cum ipsi in multo pluribus discesserint a Christi, et ejus corporis Ecclesiæ doctrina, non modo nihil se peccasse agnoscunt, verum etiam tanquam de præclaro aliquo facto gloriantur. Quæ vero comparatio cathedræ Lutheri cum Cathedra Petri, cum huic promiserit Deus nunquam esse defuturam fidem ejus, de illa nullum tale promissum extet? Quam præclare autem fecit Deus, ut qui discesserunt a Petri Cathedra, ac diversum ab ea sibi doceri permiserunt, ii nunc accusentur, quod et ipsi discesserint a Cathedra Lutheri, quem isti Stoici Lutherani non alio, quam quo Petrum, atque adeo Christum ipsum loco haberi volunt, et adorari. Quid autem faciat hominibus iis, qui nec Ecclesiam nec præceptores suos audire volunt? quid aliud ex eo consequi necesse est, nisi ut tot sint sectæ, quot sunt homines, dum unicuique Scripturam interpretari juxta sui cordis visionem licebit, et quod ipse senserit, id tanquam Dei verbum haberi. Inde adeo natæ sunt hæreses istæ omnes, quod a Petri Cathedra discessum est. Nil jam dicam de Zuinglianis, Anabaptistis et cæteris portentis. Etiam ipsi Lutheri discipuli, qui videntur in ejus Cathedram successisse, jam arguuntur quod non successerint in doctrinam Lutheri. Volunt errare posse papam, volunt errare posse præceptores suos, cur non autem concedere debeant, errare potuisse Lutherum quoque, cujus dogma cum tanta pertinacia defendunt? jam non ille fuit homo æque errori obnoxius ut alii » ? Et mox : « Quamobrem in hac istorum contentione nihil tutius videtur, quam Ecclesiam ducem sequi, Petrique Cathedræ conjunctum esse. Cum hoc audisset a me serenitas illius visa est non mediocriter commoveri ». Et post nonnulla :

« Iterum dixi serenitati illius, quod nulla sit hæreticis magis usitata cantilena, quam quod obedire magis oportere Deo dicunt quam hominibus. Quasi vero Lutherus Deus sit, cui necesse sit obedire. Putant se obedire Deo Adiaphoristæ, putant idem et qui insectantur eos rigidi Lutherani, neque diversum sentiunt, et Sacramentarii, et Anabaptistæ, et reliqua fæx hæreticorum. Interea tamen quisque non Deo, sed suo, aut alicujus, cujus opinionem amplectitur, capiti obedire se non obscure declarat, cum nemo Deo obediat, nisi qui Ecclesiæ, per quam Deus loquitur obedit.

« Quæsivi autem ex illius majestate num intelligeret, quod ibi scribit Gallus de lato proscriptionis decreto sub Dei titulo contra supremam potestatem ; cum non satis assequi se responderet ; memoria tenere proculdubio Serenitatem ejus dixi, quo tempore contra seditiosos quosdam principes bellum susceperat Carolus imperator, quod contra eos proscriptionis decretum tulerat : illi vero tantidem fecerunt proscriptionem Cæsaris, quanti Pontificis et episcoporum excommunicationem. Itaque scripserunt libellum quemdam, ac typis mandarunt, qui passim terebatur manibus omnium, in quo fingebant Christum pro tribunali sedentem, et sententiam proscriptionis contra Carolum imperatorem ferentem ; quem jam non imperatorem, sed Carolum a Gandavo vocabant. Sic videt, inquam, serenitas vestra, quod qui sunt novum hoc Evangelium amplexi, non magis de Pontificis, quam de Cæsaris auctoritate labefactanda vel evertenda potius consilia capiunt ; quod idem quoque in Gallia nunc fieri, ubi dicuntur ex subditis nonnulli contra regem suum arma cœpisse. Sed et in Germania quidam principes, cum sit a judicio Cameræ lata contra eos sententia, dicuntur judicatum facere nolle, quod eos judices male pronuntiasse affirmant. Nec video, si licitum est Conciliorum decreta pro nihilo habere, cur non idem liceat de judicum cameræ imperialis decretis facere, quos etsi viros graves esse et doctos libenter concedam, graviores tamen multo sunt et doctiores ac plures etiam, qui ex toto orbe Christiano ad Œcumenicum Concilium conveniunt. Ita jam,

[1] [illegible]

proh dolor! eo ventum est, ut quisque sibi judicium de Scripturis, de judicum Cameræ imperialis deque Conciliorum decretis arroget, et quod suo capiti videtur, id sibi sequendum esse putet. Legi postea locum quemdem ex eodem libro, ubi Wittembergensibus crimini dat Gallus, quod Confessionem Augustanam abnegaverint, quodque diaconos suos prohibuerint, ne mentionem ejus in concione facerent : ostendi simul quibus in rebus Wittembergenses ab Augustana Confessione, sive a Lutheri doctrina discessisse dicantur ». Et infra : « Hæc et alia cum dicerem, ac declararem tum illius serenitati, audivit me patienter, neque visus est illi sermo meus ingratus accidere, etc. » Subdit Melancthonem in controversia Cænæ Domini ad Fridericum comitem Palatinum Rheni se aperte Calvini partium sequacem declarasse : in alia vero, quam Augustus Saxoniæ dux ad regem miserat, professum esse, se idem plane, quod Lutherus de Eucharistia, sensisse, perfidiamque hominis dato regi Melancthonis judicio in controversia apud Palatinum agitata ostendisse. « Datum XXXI Octobris MDLX ».

19. Disceptavit idem Episcopus cum eodem rege de justitia hæreticorum imputata, sed nulla, qua glorientur illi, quibus a Catholico poeta argute objectum fuerat eos imputata quoque gloria contentos, veris suppliciis discruciandos esse, cum vere injusti esse velint, in quam sententiam has litteras [1] ad Cardinalem e Puteo mense Novembri adulto exaravit :

« Puteo cardinali.

« XV kalendas Decembris misit ad me rex, ut ad se venirem hora IV ; feci quod jussit, ac ostendi illi versiculos quosdam, nescio quo auctore conscriptos, de imputata Lutheranorum justitia :

Ponis justitiam tibi imputatam
Non quæ ponitur orthodoxe inhærens :
Cur hoc ? es male conscius tibi ipsi,
Cui ut justitiæ nihil, sed ingens
Contra injustitiæ lues inhæret.
Hinc spes omnis abest tuæ salutis
Ni quis justitiam det imputatam
Esto justitiæ imputator absens,
Ut respondeat ergo condecenter
Jus causis meritoque retributum ;
Sic ut justitia est tibi imputata,
Sic mercede fruaris imputata,
Proque injustitia quæ tibi inhæret
Est et pœna tibi futura inhærens.

Lepidum hoc et festivum carmen hoc mihi videri dixi, neque potuisse quidquam scribi verius, nam qui nolunt habere nisi imputatam jutitiam, æquum est, ut iidem non habeant nisi imputatam gloriam, ut sicut abest ab illis omnis justitia, sic absit etiam omnis merces æternæ gloriæ, et sola sint utriusque imputatione contenti : contra, sicut præsentem inhærere fatentur injustitiam, et sic futuram etiam inhærentem sibi pœnam sentiant sempiternam : cumque multa dixissem contra imputatam istam injustitiam, laudavit ipse quoque rex versus hos tanquam festive scriptos, etc. Datum Viennæ XXV Novembris MDLX ».

20. Mense Decembri accersitus a Maximiliano rege Stanislaus Hosius Warmiensis episcopus Novatorum circa fidem manifesta ostendit dissidia, utque Philippus Melancthon mutata quinquies Confessione Augustana Zuinglianismum et Calvinismum admisisset, eumdemque vi veritatis adactum confessum esse, immutata vetere fide, quibuslibet fingendi quælibet monstra indultam licentiam ; ex quo illustre et conspicuum sit, non esse tutum a vetere fide Catholica discedere, ac Lutherum palam scriptis suis professum esse, non malam esse transubstantiationis fidem, sed jurgii excitandi causa eam puro Pontificis odio pernegasse, quæ cum rex perpendisset, professus est se tantam væsaniam execrari, de quibus omnibus Carolus Borromæus cardinalis certior ab Hosio [1] redditus est hisce litteris :

« Borromæo cardinali.

« Quinto idus mensis hujus, cum nihil minus expectarem, significavit mihi serenissimus rex ut ad se venirem. Tuli mecum libros, inter quos erant duo, quorum uterque fuit inscriptus: *Corpus doctrinæ Christianæ.* Unius auctor erat Philippus Melancthon, mollis Lutheranus ; alterius Vigandus, ex durioribus Lutheranis. Exhibui regi, simulque indicavi, quod istorum uterque vocaret doctrinam suam doctrinam Christi, a qua tamen abesset uterque longissime, quod corpora hæc duo inter se pugnarent ». Et infra : « Dixi quod quæ Confessio primum imperatori Carolo fuit oblata, scripta fuit iis verbis, quod sub speciebus panis et vini vere exhibeatur Corpus et Sanguis Christi : deinde mutata fuit in hunc modum, quod in et sub pane et vino vere exhibeatur. Itaque subinde variat Philippus in sua ista magnifica Confessione, quam in plerisque locis quinquies mutasse dicitur ». Et paulo post : « Hanc recens editam Confessionem Augustanam Calvinus amplectitur una cum Lasko, et eam secum facere gloriatur. Sic Philippus in sua Confessione fenestram aperuit Zuinglianismo, sive Calvinismo. Legi postea in præfatione Philippi verba illa : « Non dissimulari potest motis rebus magnam varietatem opinionum exortam esse ; et « concedit anarchia licentiam malis ingeniis « fingendi monstruosa dogmata ». Hic videt serenitas vestra, quomodo fatetur Philippus motis rebus magnam varietatem opinionum exortam esse ; quis autem est qui movit res ?

[1] Hosius cardin. Ext. in Ms. arch. Vat. sig. num. 3222. p. 55.

[1] Stanisl. Hosius. Ext. in Ms. arch. Vat. sig. num. 3222. p. 61.

An non Lutherus primo, deinde sectator hic ejus Philippus ? Voluit sibi licere Lutherus, ut nova quædam dogmata proferret, quæ hactenus Ecclesia Dei ignoravit : utque suum singulorum intellectum produceret, judiciumque suum privatum publico totius Ecclesiæ judicio præferret, quid ex eo postea fuit consecutum ? Exorti sunt Zuinglius, Muncerus, Pacimontanus, Suvenckfeldius, Servetus, et alia id genus hominum portenta, cum viderent rem Luthero succedere, et illius verbum tanquam Dei verbum ab imperitis adorari finxerunt, et ipsi monstruosa dogmata, et eorum nonnulli plures discipulos et sectarios nacti sunt, quam Lutherus ; sic plenus est nunc mundus monstruosis dogmatibus : adeo non est tutum ab eo discedere, quod est Catholicum, et suum, vel unius alicujus singularem intellectum sequi. Vocamus Fidem Catholicam et Ecclesiam Catholicam. Illius nobis doctrina amplectenda est, nec sit ullum de ea privatum judicium interponendum, ut pluris id, quam illius judicium faciamus. Non est unius alicujus hominis movere, quod est ab Ecclesia constitutum, quod simul ut in aliqua re factum est, fieri non potest quin et aliæ multæ moveantur, et magna rerum perturbatio consequatur. In Conciliis determinandum est, si de qua re dubitatur, neque permittendum est, ut aliquis doctrinam suam verbi Dei titulo venditet ». Et post multa in hanc sententiam subdit : « Scimus quod omnia, quæ dixit, scripsit Lutherus, non in alium finem retulit, quam ut papatum everteret, et hoc nunc vocatur Dei verbum, non agnoscere papam. Etiam apertam veritatem in odium papæ oppugnavit, et produxi ei quemdam libellum, quem scripsit Lutherus de adoratione Eucharistiæ, ubi inter cætera scribit, non multum referre, etiamsi quis credat transubstantiationem, modo simul credat ibi esse Corpus et Sanguinem Christi ; sed quoniam, inquit, papistæ vehementer urgent transubstantiationem istam absque Scriptura, nos non ob aliud, quam ut adversemur illis, et in despectum illorum volumus hanc opinionem tueri, quod ibi maneat verus panis et vinum cum Corpore et Sanguine Christi. Hoc dixi : vocatur nunc Dei verbum, novas opiniones fingere, et ab Ecclesiæ consensu discedere in odium et despectum papæ : atqui Dei verbum non est nisi charitas, a qua quantum isti remoti sunt, videt serenitas vestra, qui nihil aliud spirant quam odium et contemptum erga eum, cujus ministerio fit, ut conservetur charitas et unitas. Tum rex, cum locum hunc inspiceret : Certe, inquit, ego non probo ista. Atqui talia sunt, inquam, fere dogmata Lutheri, nihil aliud quam odium, quam contumeliam quamdam spirantia, quo magis ab illius doctrina cavere cordati debent. Obtuli illi postea Confessionem Christianam nostram in Germanicam linguam translatam, quod sibi munus gratum esse ostendit, etc. Datum XIV Decembris MDLX ».

21. *Bavariæ ducem hortatur Pius ad constantiam in fide.* — Edoctus fidei Catholicæ doctrinam ab Hosio Maximilianus rex obstruxit aures susurris Lutheranorum, et constantissime fidem Catholicam propugnavit, quamvis concitatas de se pravas suspiciones non omnino sedaverit. Florebat vero in Germania defensæ flagrantissimo studio Catholicæ fidei fama Albertus Bavariæ dux, ad quem incitandum in eo pietatis et gloriæ cursu Pontifex [1] proposuit illi imitanda majorum exempla, quibus et felicem æternitatem sibi comparaturus et apud homines summum decus collecturus esset, si egregiis cœptis insisteret.

« Alberto duci Bavariæ.

« In maximis curis et sollicitudinibus, quas ex suscepto tanto munere sustinemus, non mediocriter nos consolatur talis filii erga nos et sanctam matrem Ecclesiam tanta pietas atque devotio, qua quidem in re lætandum quoque est nobilitati tuæ, dilecte fili, et divinum beneficium agnoscendum, quod bonæ memoriæ parentum et majorum tuorum vestigiis insistis, qui usque eo pii et orthodoxi principes fuerunt, ut vel sanguinem ipsum pro Catholicæ fidei et sanctæ Matris Ecclesiæ defensione profundere parati fuerint, maximamque, quoad vixerunt, eo nomine laudem adepti sunt, et ad meliorem vitam translati, pietatis et constantiæ suæ præmium nunc percipiunt, quos cum tam egregie imiteris, fidei tuæ constantiam et præclaram voluntatem erga Sedem Apostolicam, ac sanctam matrem Ecclesiam meritis in Domino laudibus prosequimur, etc. XX Februarii MDLX ».

Addidit quoque pios stimulos Henrico Brunsvicensi duci juniori Pius, ut in colenda fide Catholica constanter perstaret, nec se hæreticorum dolis illaqueari pateretur, illique paterna omnia officia detulit. Quanto etiam amore complecteretur Hungaros, atque ad eos adversus Turcicam tyrannidem tuendos paratus esset, significavit Nicolao archiepiscopo.

« Tuæ fraternitati, reliquisque qui istis in partibus superestis, tanto majore studio adfuturi, et quidquid poterimus auxilii laturi sumus, quanto longius a nobis remoti estis, et propter impiorum hostium propinquitatem majore in periculo cum commissis vobis ovibus versamini ».

22. *Archepiscopus Toletanus hæresis suspicione notatus.* — Sparsæ tum erant per Hispaniam hæreseos Lutheranæ faces, ad quas restinguendas Philippus rex, ut erat exaggerata sapientia ornatissimus, ac probe norat, convulsa religione, regum solia ruere viresque reipublicæ mille dissidiis infringi, omnem diligentiam

[1] Pius IV. lib. [illegible] ep. 2896. I p. [illegible]

atque operam defixit, fideique sacræ censores ad severitatem in reos impietatis exercendam armavit, adeo ut Bartholomæus e Miranda Ordinis Prædicatorum archiepiscopus Toletanus, ejus criminis suspicione notatus, in vincula conjectus sit, cumque de judicio legitimo variæ controversiæ obortæ essent, quod ille Hispaniarum primas diceretur, Pius [1] in Philippi regis pietate tantam præsidii et justitiæ fiduciam reposuit, ut illi auctoritatem contulerit ad constituendos judices, qui eam causam decretoria sententia definirent :

« Ad futuram rei memoriam.

« Alias postquam felicis recordationis Paulus papa IV prædecessor noster, per eum accepto, quod in regnis Hispaniarum Lutherana et aliæ exortæ hæreses pullulare cœperunt, et latius serpere videbantur, ita ut de aliquibus etiam Ecclesiarum prælatis verisimiler suspicari posset, huic morbo efficaciter mederi volens venerabili fratri Ferdinando archiepiscopo Hispalensi principali hæreticæ pravitatis in dictis regnis inquisitori, quod usque ad biennium de consilio dilectorum filiorum supremi consilii inquisitionis hujusmodi contra quoscumque episcopos, archiepiscopos, patriarchas et primates in eisdem regnis degentes, super hæresibus hujusmodi inquirere, et quoscumque processus formare, et superinde legitima indicia ad capturam sufficientia comperta forent, ac verisimiliter formidaretur, ne ipsi sic inquisiti episcopi, archiepiscopi, patriarchæ et primates a regnis prædictis aufugerent, seu alias se absentarent, aut alias eidem Ferdinando archiepiscopo videretur expedire, eosdem inquisitos episcopos, archiepiscopos, patriarchas et primates in aliquo tuto loco et securo aliqua fideli custodia arrestare et custodiri facere valeret, ita tamen quod tanto citius ipse Ferdinandus archiepiscopus posset eumdem prædecessorem de his omnibus certiorem reddere, ac ipsos arrestatos archiepiscopos, patriarchas et primates una cum indiciis contra eos militantibus, et cum toto processu contra eos habito in forma fidem faciente suo sub sigillo ad ipsum prædecessorem transmitteret, plenam et liberam per ejus in forma brevis litteras facultatem concesserat et auctoritatem ; earumdem litterarum vigore dictus Ferdinandus archiepiscopus inquisitor venerabilem fratrem archiepiscopum Toletanum de Lutherana et alia forsan hæresi suspectum et accusatum capi et carcerari, aut arrestari mandavit, prout ipse Bartholomæus archiepiscopus carceratus et arrestatus detinetur de præsenti. Nos postmodum nefandis hæresum erroribus omni, quo poterimus, salubri remedio pro salute gregis Dominici obviare cupientes, charissimo in Christo filio nostro Philippo Hispaniarum rege Catholico nobis desuper humiliter supplicante, facultatem et potestatem per litteras dicti prædecessoris prædictas eidem Ferdinando et inquisitori, ut præfertur, concessas, et cum omnibus ac singulis in eis contentis, alias desuper confectas litteras hujusmodi auctoritate Apostolica per alias nostras in simili forma brevis litteras confirmaremus, approbavimus et innovavimus, easque plenæ firmitatis robur obtinere, ac eidem Ferdinando archiepiscopo, et pro tempore existenti generali inquisitori præfato, tam dicto biennio elapso, quam etiam alio illud immediate sequente biennio dumtaxat suffragari, ipsumque Ferdinandum archiepiscopum, et pro tempore generalem inquisitorem ad illam executionem alias in forma servata procedere libere et licite posse et debere decrevimus : addita porro ea lex fuit, ne adversus episcopos, archiepiscopos, patriarchas et primates decretoria a censoribus fidei pronuntiaretur sententia, sed ad Pontificem judiciaria acta rite confecta transmitterentur, ut judiciariam sententiam ferret. Cum vero his mandatis instructus Ferdinandus Hispalensis archiepiscopus Toletani causam Palentino et Placentino episcopis cognoscendam demandasset, Toletanus archiepiscopus eumdem Ferdinandum et Abulensem episcopum, et Andræam Peresium fidei censuræ præfectos sibi suspectos judices esse contendit, gravesque inde contentiones exarserunt, quæ cum Pontifici relata essent, ut litium anfractus abscinderet, hæc sanxit : Ne, inquit, ob altercationes et differentias, quæ super judicio suspicionum prætensarum hujusmodi ortæ sunt, et in futurum verisimiliter oriri possunt, causa dicti Bartholomæi archiepiscopi in infinitum protrahatur, sed ea quanto citius fieri possit, debite finiatur et terminetur, pro nostri pastoralis officii debito opportune providere volentes, ac de præclara integritate, probitate, ac prudentia dicti Philippi regis plurimum in Domino confisi, motu proprio, et ex certa scientia, ac matura deliberatione nostra, et de Apostolicæ potestatis plenitudine eidem Philippo regi ut unum, duos, aut tres, vel plures, et tot quot sibi expedire videbitur episcopos, aut alios probos justos et peritos viros Ecclesiasticos judices, non tamen suspectos in causa hæresis hujusmodi, contra dictum Bartholomæum archiepiscopum nominare qui causam prædictam audire, cognoscere et fine debito terminare possint libere et licite valeat, plenam, liberam, et omnimodam auctoritatem et facultatem auctoritate Apostolica præfata tenore præsentium concedimus pariter et impartimur, etc. Datum Romæ apud S. Petrum die v Maii MDLIX ».

De hujusmodi auctoritate Philippo regi tributa extant Apostolicæ ad ipsummet eadem die datæ litteræ.

23. Visum est nonnullis vi hujus decreti, et

[1] Pio IV. lib. brev. p. 111.

conceptis verbis auctoritatem attributam, ut judices Ecclesiastici a Philippo rege designati ferendæ in archiepiscopum decretoriæ sententiæ potestate ac jure pollerent, sed cum hoc repugnaret archiepiscopali auctoritati jurique Pontificio, consultus de his Pontifex obscura et involuta verba nitidius expressit, sanxitque ut judices illi a rege constituti, actionis judiciariæ instruendæ conficiendæque in archiepiscopum jure atque auctoritate valerent, a ferenda tamen decretoria sententia sibi temperarent, cujus ferendæ jus sibi Pontifex [1] reservavit :

« Ad futuram rei memoriam.

« Nuper emanarant a nobis litteræ in forma brevis tenoris subsequentis, videlicet, etc. Cum autem intentionis, et mentis et voluntatis nostræ semper fuerit et sit, ut prædicti judices per ipsum Philippum regem nominandi in causa hæresis contra dictum Bartholomæum archiepiscopum, processum solummodo facere et formare et usque ad sententiam definitivam exclusive dumtaxat procedere possint, eapropter motu, scientia et deliberatione, ac potestatis plenitudine similibus, auctoritate Apostolica tenore præsentium attestamur, decernimus, atque declaramus, intentionis, ac mentis, et voluntatis nostræ fuisse et esse, quod judices præfati processum in causa prædicta conficere ac formare usque ad sententiam definitivam exclusive duntaxat procedere valeant, volentes processum sic per eosdem judices, ut præfertur, formatum in authentica et valida forma redigi, sicque redactum et clausum eorum sigillis munitum ad nos transmitti, ut illo diligenter viso et mature considerato, quod secundum Deum et justitiam fuerit in causa ipsa, quæ nobis et Sedi Apostolicæ specialiter reservata existit, in consistorio nostro secreto de fratrum nostrorum consilio deliberare, terminare atque judicare possimus; decernentes nihilominus irritum et inane quidquid secus forsan est hactenus attentatum, vel in posterum super his a quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari. Non obstantibus, etc. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum, etc. die III Julii MDLX, an. I ».

Extracta est hæc causa archiepiscopi Toletani ad Pii V et Gregorii XIII tempora : expensa autem re a Romana inquisitione nihil solidi repertum fuit, ut archiepiscopus manifestæ noxæ damnaretur, sed solum, ut obstringeretur ad ejurandum hæreseos crimen ob vehementem suspicionem, quam excitarat de suæ fidei pravitate. Verum idem carcere liber Romæ obiit, exhibitis non solum incontaminatæ fidei, sed singularis pietatis indiciis.

24. *Responsum datum oratori reginæ Scotiæ de periculis præsentibus Ecclesiæ.* — In Gallia et Scotia [2] vehementius perturbatæ ac labefactatæ erant religionis Catholicæ res, ad quas confirmandas Pius cum Francisci II Galliæ et Scotiæ regis, ac Mariæ reginæ oratorem, qui vetere more obsequia Pontifici regio nomine devoverat, excepisset, constituendæ, pristinæque dignitati ac splendori restituendæ religionis sacrum ardorem aperuit, ac se jam ad depravatos mores ad pietatis veteris normam revocandos multa gessisse, atque Concilii Œcumenici celebrandi ad omnia religionis dissidia extinguenda fixam voluntatem animo concepisse significavit :

« Responsum datum oratori Francorum regis et reginæ Scotiæ post obedientiam tributam sanctissimo domino nostro Pio papæ IV de mense Maii MDLX.

« Illustrissime domine orator. Etsi sanctissimus dominus noster hunc summi sacerdotii honorem sola Dei benignitate ad se delatum fuisse intelligat, jucunda tamen ipsi est charissimorum in Christo filiorum suorum Francisci et Mariæ Francorum, et Scotiæ regum gratulatio pietatis index, qua sanctissimum dominum nostrum prosequuntur ; obedientia vero quam iidem sanctissimo domino nostro per te oratorem suum præstant, gratissimo animo a sanctissimo domino nostro accipitur. Qui quidem pro tali pietate et obsequio ambobus regnorum suorum incolumitatem et quietem, secundosque rerum omnium eventus, ac divinæ gratiæ incrementum precatur, eisque et matri regis religiosissimæ, sapientissimæ reginæ gentili suæ officia omnia pollicetur et defert, quæ ab amantissimo et benignissimo patre expectari debent, summo eo studio, quotiescumque occasio dabitur, præstiturus. Quod ad Ecclesiæ statum attinet Sathanæ artibus tantopere perturbatum, sanctissimus dominus noster memor officii sui, simulatque Ecclesiæ gubernacula suscepit, ad eam constituendam, et ad pristinum ei decorem et tranquillitatem reddendam, cœpit incumbere, itaque et ea corrigere continuo aggressus est, quæ in moribus et disciplina sacerdotum emendatione egere visa sunt, et ad hæreses et schismata tollenda Œcumenicum et generale Concilium, sicut rex Christianissimus optat, indicere prope diem et celebrare Deo juvante constituit, cupiens, si fieri possit, tantam ovium multitudinem errantium ac dispersarum ad ovile Domini suis ipsius quanquam senilibus humeris reportare, quarum salutem sanguine et vita sua libenter redemerit. Ad hoc autem pium et salutem consilium exequendum, cum cæterorum Christianorum principum auxilio se usurum ejus confidit, neque enim dubitat, quin is majorum suorum præstantissimorum regum gloriæ cum cæteris virtutibus tum optime de Ecclesia Dei, et de hac sancta Sede merendo præclare responsurus sit.

« ANTONIUS LAVELLINUS ».

25. *Renovantur indulta concessa Galliæ re-*

[1] Pius IV. lib. I. p. 176. — [2] Pal. l. XIV num. 21

gibus a Pontificibus præcedentibus. — De Calvinianæ hæreseos in Gallia grassationibus, ad quas compescendas a Francisco rege Concilium expetebatur, mox dicetur. Hic vero ordinem temporum secuti non prætermittemus Franciscum Secundum regem oratoris opera flagitasse a Pontifice, ut indulta Pontificia Francisco I et Henrico II regibus concessa de proponendis ad gerendos episcopatus, vel capessenda alia opulenta sacerdotia viris, sibi Francisco II confirmarentur, cui cum significatum esset eorum indultorum, sive privilegiorum, ac pactorum inter Leonem X et Franciscum I initorum leges fuisse sæpius a regiis administris violatas magno juris Ecclesiastici damno, conventum est ea novo regi a novo Pontifice collatum iri, modo exemplo Henrici II regiis litteris eadem formula conceptis polliceretur vetera conventa sanctissime servatum iri, ac si quæ a regio senatu his contraria pertentarentur, ea rescissum iri, de quibus cum in cardinalium senatu actum esset, hæc Consistorialibus [1] Monumentis a vicecancellario cardinale consignata sunt :

« XIX Januarii MDLX. Cum serenissimus dominus Franciscus II Francorum rex Christianissimus, defuncto claræ memoriæ Henrico eorumdem Francorum rege genitore suo, cui nonnulla nominandi ad Ecclesias cathedrales etiam metropolitanas, et monasteria, ac prioratus conventuales, et vere electivos in regno Franciæ, ac Delphinatu, et comitatu Valentinensi, ac etiamnum ad cathedrales, et metropolitanas Ecclesias, ac monasteria in ducatu Britanniæ, et provincia Provinciæ consistentia extra Romanam curiam pro tempore vacantia, antea similis memoriæ Francisco similiter Francorum regi ejusdem Henrici regis genitori per felicis recordationis Leonem X et Clementem VII, seu alios Romanos Pontifices ad ejus vitam certis modo et forma in eis expressis concessa privilegia, et indulta eisdem modis et formis, quibus dicto Francisco regi genitori suo concessa erant apud Sanctitatem suam pro similibus privilegiis et indultis, et ut illa prout Domino Henrico regi genitori suo concessa erant ejus vita durante concederentur instaret.

« Lecto per me vicecancellarium tenore certarum litterarum ejusdem Henrici regis olim felicis recordationis Julio papæ III Sanctitatis suæ prædecessori transmissarum, quibus inter alia declarabat, intentionem suam fuisse et esse non transgredi nec terminos nec sensum concordatorum inter dictum Leonem et Sedem Apostolicam, et prædictum Franciscum regem ejus genitorem initorum, nec illis uti, seu illa locum habere in Britannia, neque provincia Provinciæ, sed illa, et in eis, ac alia in dictis patentibus litteris, quorum tenorem hic inseri voluit contenta, observare et observari facere promittebat.

« Sanctitas sua precibus dicti Francisci regis in ea parte annuens, privilegia et indulta prædicta eisdem modis et formis, quibus per dictum dominum Julium prædecessorem prædicto regi Henrico concessa fuerunt, eidem Francisco regi, sic tamen, quod dictus Franciscus rex hujusmodi concordata et alia per dictum Henricum regem promissa, et in concordatis ac patentibus litteris prædictis contenta, et in omnibus, et per omnia juxta illorum tenorem observare, et observari facere, ac infra sex menses ab ipsa die computandos suas patentes litteras ratificationis et acceptationis omnium, tam in concordatis, quam litteris prædictis contentorum prædictorum, et infra alios sex menses ex tunc immediate sequentes alias patentes litteras significantes, quod hujusmodi concordata et alia præmissa, ac in concordatis et litteris præmissis contenta prædicta in regno, et Delphinatu, ac comitatu, necnon ducatu, et provincia prædictis observantur, ac in viridi observantia existunt, plenam fidem de hujusmodi observatione per eas faciendo, ad Sanctitatem suam et Sedem Apostolicam transmittere omnino teneatur. Alioquin primo et ultimo dictis sex mensibus, et deinde toties quoties illa, eorum aliqua non observari, aut in viridi usu non esse, et ex eis aliquid detrahi contigerit, omnia et singula privilegia, et indulta prædicta, ac inde secuta quæcumque, resoluta, revocata, cassa et extincta, et annullata, necnon irrita et inania, nulliusque efficaciæ, roboris vel momenti sint, et esse censeantur, prout Sanctitas sua illa in hujusmodi eventum ex nunc prout ex tunc, et e contra revocavit, cassavit, ac irritum decrevit, quamdiu idem Franciscus rex vitam duxerit in hunanis, duntaxat concessit ».

26. *Calvinistæ conjurationem contra regem Galliæ conflant.* — Adjectæ sunt in Actis Consistorialibus Henrici II ad Julium III duæ litteræ, quæ suis locis insertæ fuerunt [1], quibus juris Pontificii dignitatem libertatemque a suis administris labefactari non passurum spondebat, ex quarum formula et exemplo conceptas litteras Franciscum II ad Pium IV transmisisse non dubium est, cum Pontificiæ majestatis cultor atque religionis vindex acerrimus esset, a Guisanorum enim principum in asserenda religionis dignitate optime de Ecclesia meritorum consiliis regebatur, quare in Hugonottos acerbissimis suppliciis animadvertit. Infaustum [2] hujus sectæ nomen hoc anno usurpari cæpit, sive a Gnosticis, quorum sordes in suis conventiculis clandestinis imitari dicerentur, sive ab

[1] Acta Cons. Ms. card. Spadæ sig. num. 134. p. 274.

[1] An. 1550 et 1555. — [2] Francinc. Belcar. l. XXVIII. Flor. Rem. de Antonio c. 3. num. 4. Lidanus Dial. 2. dub.

Hugone quodam magistello Parisiensi, qui non secus Gallos infecerat, quam Bohemos Petrus Dresdensis, sive ab Turnonensi porta, quæ Hugonis dicitur, circa quam cœtus suos cogebant, vel quod Lemurum instar, quos Turonenses ad puerorum terriculamentum Hugones vocabant, noctu convenirent, sive quod ab Helvetiis *Ens guenaus,* id est, homines seditiosi vocitati sint, vel etiam, quod Nannetis convenientes hæretici, tesseram ad se internoscendum adhiberent verbis latinis conceptam, *huc nos,* ideo a cardinale Lotharingo, eorum machinationibus detectis, publice vocati *Huguenots.* Calvinistarum interea, sive Hugonottorum factio, quæ maximam populi multitudinem corruperat, pluriumque non modo nobilium, sed etiam principum, ipsiusque reginæ, regisque Navarræ, et Ludovici Condæi ejus fratris patrocinio superbiebat, dolore et rabie efferata, specie evertendæ Guisanorum potentiæ, quos in publicum odium adducere omni arte nitebatur, illi procerum factioni, quæ Guisanum nomen oderat, conjuncta, ad regnum evertendum perditissima consilia instruxit, adeo ut Galli impiis Calvini deliramentis fascinati, exuta religione simul omnem erga suum regem amorem et observantiam exuerint, atque in nefandissimos perduelles, patriæ hostes, regisque proditores desciverint, adeo verum est, ut qui Deo et Ecclesiæ fidem violant, regi servare nesciant, ut docto Commentario contra Hugonottos probat Guillelmus Rossæus, eos, nec Christianos, nec politice esse Gallos, quorum perfidiam turbasque ab iis hoc anno excitatas subjectis verbis describit.

A primo Calvinismi in Gallia [1] jacto lapide omnia acta Calvinistarum quid aliud fuerunt, quam violationes et contemptiones legum, quas suprema in Galliis auctoritas regia, et Parlamenta sanciverant? quam multa statuerat Franciscus I contra hanc hæresim suis temporibus in Gallia serpere incipientem? quam multa paternis sanctionibus [2] addidit Henricus II? quid ejus filius Franciscus II? « Quoniam, inquit, contra edicta Francisci et Henrici II nocturna in civitate Parisiensi et alibi audimus fieri conventicula, in quibus Sacramenta contra ritus Ecclesiæ Catholicæ ministrantur, prohibemus ea in posterum, præcipimusque domus eas, in quibus deinceps tales cœtus et coitiones fient, penitus destrui, et in vastitate perpetua jacere, ut nunquam postea exædificentur ».

27. Huic regis edicto si fuisset obtemperatum, quomodo potuisset Atheismus iste in Gallia radices agere? tantum vero abest, ut huic sanctioni regiæ Calvinistæ paruerint, ut postea multo magis quam antea temporibus nocturnis sua tenebrarum opera peregerint concionando, et contra Ecclesiam Catholicam, Pontificem et episcopos, et totam Ecclesiasticam hierarchiam baccando, quod est ordinarium Calvinianæ disputationis subjectum. Deinceps vero media luce eadem patrare audebant, et præterea in concionibus suis contra regem cœperunt nominatim invehi, et libros famosos passim spargere non contra regem modo, sed contra Deum primo, tum contra regem, principesque, et qui regi erant a consiliis, vel in regis aula vivebant, quibus modis necesse erat malum ingravescere. Et multa quidem multis in locis proditorie contra regem, seditiose contra rempublicam, impie contra Deum gerebantur [1], sed tamen propter reorum maximam multitudinem consilio regis visum est cum illis indulgenter agere, et meliora ab iisdem sperare in posterum. Ergo venia omnium præteritorum scelerum Calvinistis omnibus facta est, exceptis tamen ab hac indulgentia concionatoribus, ministris, et qui sub velo religionis conjuraverant contra regem, reginam matrem, uxorem, fratres regis, principes consiliarios, aut contra statum reipublicæ; sed hoc decretum camino oleum addidit, et incendium multo vehementius auxit: ministri enim veri incendiarii, et flabella seditionum, tum demum multo pluribus mendaciis, rithmis, famosis libellis contra regem, principesque regios emissis, et regem, et principes toti populo, maxime Calvinianis, quam odiosissimos reddere satagebant, et denique de rege, principibusque uno impetu interficiendis consilia dira machinabantur. Secuta est mox conjuratio Ambosiana.

28. Conflari ea cœpta superiori anno [2] Genuæ auctore Joanne Calvino hæresiarcha, qui tamen indolens eam contrario exitu disjectam, ejus invidiam a se depellere conatus est scriptis ad Henricum Bullingerum et Ambrosium Blaureum apostatam litteris; imitatus in eo impietatis magistrum Lutherum, qui cum rusticanos Germanos ad seditionem contra Ecclesiasticum et politicum statum inflammasset, in eos cæsos ac prostratos tanquam in seditiosos ac reos, nec jam Evangelicos acerrime invectus erat. Nactus is erat Godefredum Barrium Renandium nobilem Petrocorium manu impigrum, ac ingenio et eloquentia præditum, qui ob falsi crimen in exilium relegatus Lausanam, deinde Genevam se contulerat, audacissimisque consiliis instructus in Galliam reversus, abjecto priori nomine, se Forestum dixit, variisque circumcursationibus ministrorum Calvinianorum ope fretus, comitibusque a classis Gallicæ præfecto quem Amyralium vocant, acceptis, lustrata Gallia Calvinianos nobiles, maxime in conventu apud Nannetes habito, ad convellendum Gallicum

[1] Guill. Rossæus in lib. Huguenotos, nec Christianos, nec politice esse Gallos p. 372. — [2] Hist. Pigr. l. 1. c. 20. Belleforest. l. VI. c. 88.

[1] Edict. V. ad Mat. c. 12. Belleforest. ubi sup. — [2] Pius IV. to. I. brev. sign. 2896. p. 238. Sur. in Comm. Belcar. l. XXVIII. Calvin. Ep. CCXCIII et CCXCVI.

statum, regemque hæreticum, sicut in Dania, Suecia et Anglia constituendum, accendit, de quo Surius [1] ex scriptis tunc divulgatis in Gallia hæc memorat : « Extat scriptum Galli cujusdam, in quo inter refertur, nefandissimum Genevæ initum fuisse consilium de hoc ipso Francisco rege, regina uxore, regina matre Francisci, et ejus liberis, proceribus bonis, magistratibus ad certum diem commodo loco per insidias trucidandis, atque ejus crudelissimæ, et post homines natos atrocissimæ conspiratiotionis Bezam principem, Calvinum auctorem, Ottomanum subsignatorem, Spifamium suasorem, omnes Galliæ prædones et lanistas conscios fuisse. Si quam plura nosse juvat, legat religionis et regis, adversus exitiosas Calvini, et Bezæ, et Ottomanni conjuratorum factiones defensionem primam ». Consciam fuisse hujus conjurationis Elisabetham reginam, Mariæ Stuartæ æmulæ, quæ Anglicanos titulos Scotis adjunxerat, odio, refert Belcarius [2]. Tentarunt conjurati Antonium Navarræ regem ad hoc flagitium pellicere, eumque conspirationis principem constituere, cum Guisanis infensus esset, a quibus a regni Gallici procuratione submotus erat, sed is nefariis iis consiliis se admiscere detrectavit; quare Ludovicum Condeum ambitionis facibus ardentem, invadendæque tyrannidis cupidissimum, sibi ducem summum suadente Castilione Amyralio delegerunt. Is cum metueret, ne vires ad evertendam regis et Guisanorum potentiam deficerent, palam nomen profiteri non est ausus, ut scelus, si non succederet e sententia, inficiari posset, atque adeo Capitis Muti nomen conjurationis principi inditum fuit, cujus legatum se Gotofredus Barrius vulgo Renaldus se gessit, licet nullo hactenus militari aut civili claro munere functus esset, sed litibus multos annos transegisset, sacerdotiique opulenti spe vel jure controverso deturbatus, ex desperatione ad Calvinum ac Bezam confugerat : mirum est tot nobiles egenti homini parere voluisse, sed cum legationis suæ instrumentum protulisset, specie religionis tuendæ ac spe ingentium prædarum eos ad arma impulit. Divulgarunt Calvinistæ non aliud ab iis susceptum consilium, quam ut Guisanos fratres sibi exosos, quos viam sibi ad solium regium munire sparsis variis libellis criminati erant, comprehenderent, atque ad suæ administrationis reddendam rationem coram judicibus, aut in sanctiore Concilio habendam cogerent. « At si », inquit Belcarius, « viribus superiores fuissent, haud dubium, quin utrumque immaniter trucidassent, quibus Franciscum regem, Stuardamque reginam addidissent, aut saltem hanc ad Elisabetham Angliæ reginam æmulam, et hujus conjurationis consciam misissent, qui enim illis se reconciliaturos cæsis avunculis sperassent? Tyrannus sævissimus metus est, qui ubi hominem corripuit, si de vita agitur, et facultas datur, nemini unquam parcit ». Dies ad sextum idus Martias præscriptus, quo ex omnibus provinciis Galliæ Hugonottæ copiæ Blesias confluerent, ibi enim regem se reperturos arbitrabantur, sed discussit divina providentia perduellium Calvinianorum consilia. Præmonitus est Guisius dux plurium litteris, ac Avenelli causidici Calviniani relatione amplissima de conjuratione in eum ac regem conflata. Is regem Blesiis Ambasiam, munitam arcem, quam præsidio minore tueri poterat, firmatam deduxit, variisque locis copias disposuit ad venientes conjuratos intercipiendos, qui cum non parum ob mutationem loci perturbati fuissent, in flagitio tamen obfirmati, dum pergerent, paratis laqueis se induerunt, cæsi enim sunt qui ad patrandam cædem adventabant, atque inter eos totius conjurationis legatus interpres in flagitio flagranti, dum copias suas jungeret, confossus a Pardiliani, quem occiderat, famulo, cujus cadaver in furcam actum Ambasiæ in ponte cum hac inscriptione aliquot dies spectatum est, *Renaldus, qui se Forestanum dici voluit, rebellium dux.* Comprehensus est Bigna, qui illi a secretis erat, atque ex arbitrariis notis, quas habebat, ipso eas spe veniæ interpretante, tota conjurationis patefacta series, quæ regio Diplomate pridie idus Aprilis transmisso ad provinciæ cujusque senatum descripta ac promulgata est. Ludovicus Condeus princeps se rebellium ducem inficiatus est, quem regina Catharina tutata est; persuasit enim filio regi, ne illum in suspicionem vocaret, ne conjuratorum numerum augeret, ac ne forte Navarrum regem illis adjungeret; protexit pariter Castilionem Amyralium, quem in Normanniam misit, ut tumultuum initia, si qui orirentur, compesceret, quos e contra ille maxime auxit : atque his duobus instrumentis ad miscendam Galliam, sive ut putabat, ad asserendam suam auctoritatem contra Guisiorum potentiam, re autem vera ad fovendam hæresim usa est, ut sæpius lugebit oratio.

29. *De expugnanda Geneva, ex qua principium sumpsit conjuratio, cogitant Franciscus rex et Philibertus dux Sabaudiæ.* — Cum Genevæ conflatam esse hanc conjurationem a Calvino et Theodoro Beza Hugonottorum Caliphis constaret, sumpta sunt Genevæ expugnandæ expurgandæque illius Hugonotticæ hæreseos sentinæ consilia, ac Franciscus rex Philiberto duci Sabaudiæ opem pollicitus est, ut rebellem urbem suæ ditioni restitueret, de quo sacro fœdere sancito Pontifex Francisco regi his litteris [1] gratulatus, utque rem perficeret hortatus est :

[1] Sur. in Comm. — [2] Belcar. l. XXVIII.

[1] Pius IV. to. I. brev. sig. 2896. Ep. CCXXXVIII.

« Charissimo in Christo filio nostro Francisco Francorum regi Christianissimo.

« Audivimus majestatem tuam pollicitam esse dilecto filio nobili viro Emmanueli Philiberto Sabaudiæ duci, amitæ tuæ marito, opem atque auxilium tuum ad recipiendum oppidum Genevam ditionis suæ, qua in re adeo consilium tuum laudamus, ut nihil a te sapientius, nec majore laude dignius fieri posse judicemus. Est enim ea urbs, ut omnes sciunt, fuitque semper hæreticorum omnium Galliæ et Italiæ asylum ; is est fons unde perditissima haud dubie consilia superioribus diebus manarunt ad tumultus et seditiones in regno tuo excitandas. Nunquam dum ea urbs in hæreticorum potestate erit, fidei Catholicæ hostibus, Ecclesiæ inimicis, rebellibus tuis receptaculum deerit. Itaque hortamur quanto animi studio possumus, atque adeo rogamus majestatem tuam, ut ipsi Sabaudiæ duci, quanta maxima potest ad id oppidum recuperandum, equitum, peditum atque omnis generis auxilia subministret, quod cum faciet, et Deo gratissimum faciet, et regni sui paci ac quieti consulet; adempto enim hæreticis regni sui illo quod paratum habent receptaculo, eorum, qui in eodem regno male cogitant, animos et audaciam franget, etc. Datum Romæ die XIV Junii MDLX ».

Pellicere in eamdem armorum societatem conatus est Pontifex [1] Helvetios Catholicos, atque episcopo Comensi, Pontificio apud eos internuntio, dedit imperia, ut Helvetios Catholicos ad fœdus instaurandum cum duce Sabaudiæ incitaret :

« Joanni Antonio episcopo Comensi, nostro et Sedis Apostolicæ apud Helvetios nuntio.

Venerabilis frater, etc. Dilectum filium Emmanuelem Philibertum Sabaudiæ ducem id agere certiores facti sumus, ut dilecti filii Helvetii Catholici fœdus secum et amicitiam renovent, quam rem cum utrisque magnopere utilem fore intelligamus, fraternitatem tuam monemus, tibique mandamus, ut nostro nomine ipsos Helvetios pro data tibi a Deo prudentia ad ipsum fœdus et amicitiam renovandam vehementer horteris, ostendasque, nihil eos nobis gratius atque optatius facere posse, cum res illius principis æque nobis curæ sint, ac si nostræ ipsorum propriæ, cui nulla in re deesse volumus, sicut nec ipsis unquam pro paterno, quo eos prosequimur amore, sumus defuturi : hanc rem, ut ex sententia conficiatur, tanto studio et diligentia curari abs te cupimus, ut nullius gratius nobis officium præstare possis, sicut ex litteris quoque dilecti filii nostri Caroli cardinalis Borromæi, nostri secundum carnem nepotis, intelliges. etc. XIII Junii MDLX ».

30. Promoveri sacra ea consilia evertendæ pestilentiæ cathedræ, quam Calvinus fixerat Gebennæ, ut Gehennæ infernali tradendis infelicissimis Calvinistis serviret, non potuere ob immaturam Francisci II regis mortem ac secuta Gallorum dissidia. Apparuit in hoc consilio triste divinæ justitiæ exemplum in impios politicos, ut cum Franciscus I rex, Sabaudiæ ducis odio, Gebennam hæreticam in impietate et perduellione, spreta Dei et religionis causa, submissis præsidiariis copiis anno hujus sæculi trigesimo sexto confirmasset, in ea urbe veluti in Sathanæ fornace conflata sint omnia fulmina, quæ in Gallorum regum capita a rebellibus expedita fuerunt. In ea omnes conjurationum, seditionum, fraudum ac proditionum series contextæ, in ea libri, qui miseros lectores impietate hæretica contaminarunt, excusi, in ea ministri impietate blasphemiisque armati, quas per Galliæ urbes disseminarunt, in ea civilium bellorum sata atque perducta consilia, quæ demum post innumeras strages Francisci I stirpem florentissimam maximis calamitatibus obruerunt atque extinxerunt. Sed ne luctum ac funera accersamus ante tempus, ad id unde digressa est, orationem revocemus.

31. *Edictum Remorentinense quo censura sacræ fidei in Gallia constituitur.* — Remorentinense edictum mense Maio promulgatum est, quo sacræ fidei censura in sanctiore concilio, et in senatu Parisiensi, Guisiis auctoribus constituta est, cumque superioris conjurationis ex hæreticorum conventiculis, permissaque profitendæ impietatis libertate, fama Pontifici delata esset, ille pro dignitate Pontificii muneris ad exscindendas hæreses, quæ Galliam infecerant, excubias pastorales intendendas, judiciariamque severitatem distringendam ratus, Franciscum Turnonium cardinalem exercendæ fidei censuræ in tota Gallia præfecit [1] amplissimisque hisce mandatis instruxit.

Venerabili fratri Francisco episcopo Ostiensi, salutem, etc.

« Cum ad nihil magis nostra aspiret intentio, quam ut fides Catholica nostris potissimum temporibus ubique floreat et augeatur, ac omnis hæretica pravitas a Christi fidelibus, nostra diligentia, procul pellatur, et ipsorum fidelium animas Deo lucrifaciamus, libenter operam vigilem inpendimus, ut diabolica fraude decepti ad caulam Dominicam revertantur, ac cunctis erroribus extirpatis ejusdem fidei zelus et observantia in ipsorum corda fidelium fortius imprimantur ; et si qui animorum perversitate ducti in eorum damnato proposito perseverare voluerint, taliter in illos animadvertatur, quod illorum pœna aliis sit in exemplum. Cum itaque sicut plurimorum fide dignorum relatione nobis

[1] Pius IV. to. 1. brev. sig. 2896. l.p. CCXLVII.

[1] Pius IV. num. vet. 38. num. recent. 952. p. 221

nuper non sine animi nostri displicentia innotuit, in regno Franciæ, et diversis civitatibus, terris et locis charissimo in Christo filio nostro Francisco Francorum regi Christianissimo subjectis, diversæ utriusque sexus personæ Lutheranam et plerasque alias damnatas hæreses et errores sequi, humani generis inimico suadente, non vereantur in earum animarum perniciem et gravem divinæ Majestatis offensam, ac orthodoxæ fidei scandalum ac irreparabile detrimentum : nos, ne hujusmodi pestes in perniciem aliorum sua venena latius diffundant, opportunis remediis, prout nostro incumbit officio, providere volentes, ac de fidei zelo, prudentia, rectitudine, in arduis longa experientia, doctrina, auctoritate et potentia, quibus illarum largitor Altissimus personam tuam multipliciter insignivit, et quibus propterea in partem Apostolicæ sollicitudinis merito assumptus continuo refulges, specialem in Domino fiduciam sumentes, et indubie sperantes, quod tu pro tuis innatis nobilitate, dexteritate, magnanimitate, et in omnibus providentia circumspecta, hæreses et errores hujusmodi exstirpare, et errantes corrigere, necnon deviantes ad rectum tramitem reducere, et ipsius orthodoxæ fidei fructuosos palmites plantare toto nixu exquires, motu proprio, non ad tuam, vel alterius pro re nobis super hoc oblatæ petitionis instantiam, sed de nostra mera deliberatione, et ex certa nostra scientia, citra tamen dilectorum filiorum nostrorum Caroli Sanctæ-Cæciliæ de Lotharingia, et Caroli Sancti-Sixti de Vendosme presbyterorum, ac Odetti Sancti-Adriani diaconi de Castillion nuncupatorum cardinalium, hæreticæ pravitatis inquisitorum, in partibus illis auctoritate Apostolica deputatorum, et in iis propterea nullatenus præjudicare intendimus, revocationem, te in nostrum et Apostolicæ Sedis commissarium, ac hæreticæ pravitatis hujusmodi inquisitorem generalem in regno, civitatibus, terris et locis præfatis Apostolica auctoritate præfata, tenore præsentium ad nostrum et Sedis Apostolicæ beneplacitum constituimus et deputamus, ac tibi ut tu solus sine episcopo, etiam simpliciter, et de plano, ac absque advocatorum et judiciorum strepitu et figura, in negotio inquisitionis hæreticæ pravitatis hujusmodi procedere, et quoscumque utriusque sexus hæreticos, vel de fide suspectos, tam Ecclesiasticos quam Laicos, cujusque status, gradus, ordinis et conditionis ac qualitatis fuerint, citare, arrestare seu capere, ac tutæ custodiæ mancipare, ponendo etiam illos in compedibus vel in manicis ferreis, si tibi visum fuerit faciendum ; necnon contra illos, de quibus pro hujusmodi negotio secundum Deum et justitiam videbis expedire, inquirere, atque etiam absque eodem episcopo illos duro carceri, sive arctius, per te aut a te deputatos, in quocumque loco, qui tibi aut deputatis hujusmodi videbitur eligendus, qui magis ad pœnam quam ad custodiam videatur, vel tormentis exponere, et ad sententiam etiam definitivam seu finalem contra eosdem prout tibi visum fuerit procedere, ac si necesse fuerit aliquem clericum, et in sacris etiam presbyteratus ordinibus constitutum, propter præmissa degradari et curiæ sæculari tradi, ad ejus degradationem actualem per loci ordinarium, qui id onus subire debeat, etiam nullo alio prælato secum interveniente, seu, eo absente, aut recusante, vel non valente, aut alias, Catholicum antistitem, quem ad id duxeris eligendum, et deputandum, etiam nulla distinctione locorum habita, ac etiam non communicato processu causæ, si tibi vel dictis deputatis videbitur, sed ostensa illi dumtaxat sententia super degradatione hujusmodi lata, accitis ac sibi in hoc assistentibus uno alio antistite, seu duobus aut tribus abbatibus, vel aliis personis in dignitate Ecclesiastica constitutis, ac deinde ad dictæ curiæ sæculari traditionem procedere, seu procedi facere, necnon contradictores quoscumque ac rebelles, ac tibi vel a te deputatis in præmissis non parentes, opportuni juris remediis compescere, et in præmissis omnibus auxilium brachii sæcularis invocare et implorare, necnon officiales desuper necessarios, etiam clericos sæculares, seu Ordinum quorumcumque regulares deputare ». Et infra : « Omniaque alia et singula in præmissis et circa ea necessaria, seu quomodolibet opportuna facere, et exequi possis et valeas, plenam et liberam, amplam et omnimodam potestatem et facultatem auctoritate, scientia et tenore prædictis concedimus et indulgemus, etc. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum anno Incarnationis Dominicæ MDLX, idibus Junii, Pontificatus nostri anno I ».

32. Fulciebat Franciscus rex auctoritate regia Ecclesiasticos judices [1], nam provinciarum magistratibus ac præfectis pridie idus Aprilis edixerat, ut quoniam ex hæreticorum conventibus emerserat perduellio, caverent ne ulla in urbibus et oppidis eorum foro obnoxiis conventicula hominum, neve concursus fieri paterentur, et qui in iis deprehenderentur, non aliter ac rei majestatis læsæ supplicio afficerentur ; addiderat etiam, ut antiqua morum disciplina instauraretur, Synodum omnium Galliæ episcoporum intra sextum mensem indictum iri. Restituendæ hujus disciplinæ morum necessitas significata est Pontifici ; ob perditos enim plurium clericorum mores, ac præsulum negligentiam vel impietatem, hæresim late in Galliis propagatam, quare Pontifex eumdem Franciscum Turnonium, et Carolum Lotharingum cardinales Apostolicæ Sedis legatos in Gallia

[1] Belcair. l. XXVIII.

decrevit, ut mores perditos justa censura percellerent, veteres Conciliorum leges et sanctorum Patrum instituta instaurarent, aberrantes a fide ad pristinam Ecclesiæ conjunctionem traducerent[1] :

«Venerabili fratri Francisco episcopo Ostiensi de Turnone, ac dilecto filio Carolo tit. S. Apollinaris presbytero de Lotharingia nuncupatis cardinalibus in regno Franciæ, necnon universis provinciis, civitatibus et terris charissimo in Christo filio nostro Francisco Francorum regi Christianissimo subjectis, nostris et Apostolicæ Sedis legatis, salutem, etc.

« Cum sicut non sine magna animi nostri molestia nobis nuper innotuit, in regno Franciæ, ac certis civitatibus, terris et locis, charissimo in Christo filio nostro Francisco Francorum regi Christianissimo subjectis, diversi armorum tumultus, seditiones et conspirationes potissimum fermento hæreticæ pravitatis, ex partibus convicinis peste Lutherana laborantibus contractæ, et propter bella, quæ superioribus annis viguerunt, et incuriam, et negligentiam prælatorum, et aliorum superiorum dicti regni, ac tam prælatorum eorumdem, quam reliquarum Ecclesiasticarum personarum sæcularium et regularium corruptos mores, et collapsam Ecclesiasticam disciplinam conniventibus oculis dissimulatæ, et sensim auctoritate provenientes insurrexerunt, et brevi tempore adeo in immensum creverint, ut illis vix ac non sine magno belli apparatu resisti posse videatur ; et licet certo sciamus, præfatum Franciscum regem pro ejus pietate et religione ad imitationem præclaræ memoriæ inclytorum Franciæ regum prædecessorum suorum, causæ Dei et suæ hujusmodi omnibus suis viribus, ut cœpit, minime defuturum, volentes tamen cum Dei adjutorio in eodem negotio, prout ex nostro pastorali officio præcipue tenemur, partes nostras omni studio et diligentia implere. Vos », et infra, « in dicto regno Franciæ, necnon universis provinciis, civitatibus et terris eidem Francisco regi subjectis, nostros et Sedis Apostolicæ de latere legatos ad nostrum et dictæ Sedis beneplacitum auctoritate Apostolica, tenore præsentium ad infrascripta dumtaxat constituimus et deputamus et mandamus, ut tanto oneri vos quamprimum accingentes, ac pro commissionis et mandati hujusmodi implemento et executione conjunctim procedentes, vocatis etiam, si vobis videbitur, ac vobiscum adhibitis prælatis, ac in sacra Theologia magistris, seu jurisperitis, aut aliis personis litterarum scientia præditis, viris Catholicis in primis et minime suspectis, sed Deum timentibus, et religionem ac unitatem Ecclesiasticam zelantibus, arbitrio vestro eligendis, præmissa omnia mature perpendentes, et aliter considerantes, ac ad provisiones et remedia morbo hujusmodi necessaria et opportuna attentius prospicientes, Evangelicæ semper et Apostolicæ doctrinæ, ac sanctorum Patrum traditionibus et institutis, necnon sacrorum generalium Conciliorum decretis inhærendo, quæcumque statuta, ordinationes et decreta quæ vobis pro religionis et fidei Catholicæ conservatione et augmento, ac hæresis et damnatorum errorum exstirpatione, Catholicorum et piorum Christi fidelium quiete, et errantium in fide ad sanctam et Catholicam doctrinam et veritatis viam reductione ; pertinacium autem, et in hæresi ac erroribus hujusmodi induratorum juxta canonicas sanctiones punitione et eradicatione, ac insuper prælatorum et aliorum quorumcumque Ecclesiæ ministrorum ab Ecclesiastica disciplina et a recto viæ vitæ tramite deviantium correctione et reformatione, Apostolicæ auctoritatis, et in Romanos Pontifices et Sedem Apostolicam devotionis conservatione et manutentione, ac denique pro totius regni illius pace et tranquillitate, et ejus incolarum utilitate ac animarum salute necessaria, seu quomodolibet opportuna videbuntur, faciatis et constituatis, et deinde omnia et singula per vos facta et constituta sub excommunicationis, suspensionis et interdicti, ac aliis Ecclesiasticis sententiis, censuris et pœnis, etiam privationis ac depositionis ab officiis et beneficiis, necnon inhabilitatis ad illa et alia in posterum obtinenda, ac pecuniariis, et aliis vestro arbitrio imponendis, et applicandis pœnis in prædicto regno, provinciis, ac terris, ab omnibus utriusque sexus fidelibus inviolabiliter observari mandetis ac faciatis cum effectu. Nos enim vobis, ut in præmissis omnibus et singulis, in casibus videlicet hæresis et schismatis contra quoscumque, etiam episcopos, archiepiscopos, et primates, ac alios quavis Ecclesiastica vel mundana dignitate, præeminentia vel excellentia fulgentes, juxta aliarum litterarum nostrarum vobis desuper specialiter concessarum tenorem, quem præsentibus haberi volumus pro expressis, in aliis vero vitæ et morum reformationis ac disciplinæ Ecclesiasticæ constitutionem concernentibus, ut similiter contra quoscumque episcopos et alios prælatos hujusmodi, et capitula, universitates, et collegia, et alias singulares personas Ecclesiasticas, sæculares, vel cujusvis Ordinis regulares in præmissis, quomodolibet culpabiles, summarie, simpliciter et de plano, ac sine strepitu et figura judicii, sola facti veritate inspecta, ac manu regia sub præmissis et aliis vestri arbitrii pœnis procedere, definire, pronuntiare, reformare, corrigere et emendare, et per vos ferendas sententias, definitiones, emendationes, correctiones ac punitiones quascumque appellatione postposita exequi libere et licite valeatis invocato etiam ad

[1] Pius IV. reg. sig. num. 18. recent. 1592. p. 91.

hoc si opus fuerit, auxilio brachii sæcularis, plenam et liberam auctoritate et tenore prædictis ex certa nostra scientia, ac de Apostolicæ potestatis plenitudine, licentiam et facultatem concedimus. Non obstantibus, etc. Insuper, et per viscera misericordiæ Domini nostri Jesu Christi obtestamur præfatum Franciscum regem, qui nomen Christianissimi ob suorum prædecessorum pro Catholica fide et Sedis Apostolicæ conservatione præclara gesta merito retinet, ut pro ejus innata Christiana pietate, ac in nos et Sedem eamdem reverentia, nobis in vestri Apostolatus hujusmodi ministerii executione assistere, ac auxilium et favorem, suumque, si opus fuerit, brachium sæculare præstare velit, in quo rem sua majestate dignam faciet, sibique proinde a Deo optimo maximo cœleste præmium ac sua et ejus regni prosperitas et augmentum ac a nobis condigna gratiarum actio proveniet, etc. Dat. Rom. apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ MDLX, XVI kal. Jul., Pontificatus nostri anno I ».

33. *Quidam politici insipienter consulunt non durius agendum cum hæreticis.* — Non deerant qui non rigide agendum censebant cum hæreticis, sed iis ex parte consentiendum ad alendam mutuam concordiam, inter quos molliores Catholicos Claudius Espenceus [1] se collocat in Epistola ad Michaelem Hospitalium, verumtamen standum Concilio et traditionibus antiquis contendebat : « Ecquis nostrum, quod Gentiles quondam illi ad Philippum Apostolum, non hodie ad pastorem suum quisque clamat : Domine, volumus Jesum videre ? et quis nobis respondeat : Hæc est via, ambulate in ea ? Hæc ergo non minus nunc, quam olim dicit Dominus : State super vias et videte, interrogate de semitis antiquis, quæ sit via bona, et ambulate in ea et invenietis refrigerium animis vestris : hoc est apud mentes religiosas atque simplices compendium, tum erroris deponendi, tum veritatis inveniendæ ac eruendæ ; nam si ad divinæ traditionis originem revertamur, cessat error humanus, et sacramentorum cœlestium ratione perspecta, quidquid sub caligine ac nube tenebrarum obscurum latebat, luce veritatis aperitur, ut Pompeio scribit martyr invictus et disertus rhetor D. Cyprianus. Si canalis aquæ copiose prius et largiter fluens subito deficit, nonne ad fontem pergitur, ut illic defectionis ratio noscatur ? » Et mox : « Quod et nunc facere oportet Dei sacerdotes præcepta divina servantes, ut in quibus nutat ac vacillat veritas, ad originem Dominicam et Evangelicam, et Apostolicam traditionem revertamur, et inde surgat actus nostri ratio, unde et ordo et origo surrexit, quæ dum antiqua veritas et vera antiquitas, non adeo omnibus allucet, equidem pro mea mediocritate non video, quid aliud præmolliendo ita vehementi nostratium dissidiorum paroxysmo, vel optare vel consulere possim, quam moderatam aliquam syncatabasim, id est, condescendentiam, qua utraque pars se nonnihil accommodet, et hactenus tamen obsecundet, ut immobilia et publica, et universali superiorum ab ineunte jam Ecclesia auctoritate inducta, nisi per eamdem, hoc est, etiam publicam immota sint ; privata certe cujusque affectione, ne dicam, libidine ne moveantur. Sine hac, inquam, condescensione, nulla neque restat neque constat concordia, sed periculi e contrario permultum est, ne dum nos invicem supportare, dum alter alterius onera portare, dum de jure nostro vel tantillum decidere adeo præfracte recusamus, totius jacturam faciamus. Ad hanc concordiæ viam utroque semper oculo collimavimus, eodem hactenus spectaverunt conciones, consilia, semperque vita comite, et Domino dante, spectabunt scripta nostra ».

34. Qui acutius rem cernebant, non aliam ineundæ concordiæ cum Calvinistis rationem esse censebant, quam ut Calvinistæ ejurata impietate Catholicam religionem profiterentur, nec se Ecclesiæ fictæ nuper instar fungorum enatæ, sed veteri ab Apostolis ad hanc ætatem universum per orbem propagatæ adjungerent, nec concordiæ specie rem Catholicam prodi ferre poterant, de quo Claudius Espencæus, qui ad Adiaphoristas inclinabat, in litteris ad Odettum Castilloneum, quem hæresim alere ignorabat, ita querebatur : « Tale nobis tempus pepererunt, tum sectæ, tum hypocritæ, ut jam quod nuper Luthero Erasmus impegit, de Deo nec bene loqui liceat, nec male, nec ulli pejus utrinque audiunt aut inhumanius accipiuntur, quam qui de partibus invicem conciliandis tractant aut cogitant, qui quæ ad pacem sunt Hierusalem propter fratres et proximos suos rogant, aut loquuntur, quique eis qui adhuc longe sunt legatione missa de pacis conditionibus agunt. Mirum ab Evangelicis, quam parum Evangelice, ab Ecclesiasticis, quam nihilo magis Ecclesiastice tractantur ; atqui talium criticorum alii de sua non tamen præsenti apud Deum in Christo gratia et justitia, sed etiam de vita cum Christo in Deo abscondita, de æterna sui ad salutem destinatione et præscientia, de sui quisque nominis certissima, et indelebili in cœlis et in libro vitæ inscriptione securi perinde pronuntiant [1], ac si ab æternis Deo consiliis aut secretis, et quodam quasi modo coæterni fuissent. Alii Ecclesiam, ut vere est, veritatis columnam et firmamentum, nec unquam in fide defecturam, nec inferi portas adversus eam prævalituras sic confidant et defendant, ut in ejus se castris esse merere ac militare non contenti,

[1] Claudius Espencæus in Ep. ad Michael. Hospitalium Canc. 628.

[1] Aug. de bapt. l. II. c. 5.

eam quoque illam ipsam viventis Dei domum, sese esse præfracte contendant, ac proinde se in fide, ac in bonis moribus judicandis indefectibiles esse, indeviabiles, inobliquabiles. In tanta, inquam, partium contentione, quis quid commodius utrisque, quam cum Augustino dicat; homines sumus, et aliter quam res habet sapere, humana tentatio est : sententiam autem suam nimis amando, ad præcidendam usque communionem pervenire, diabolica præsumptio : at in nullo falli aut desipere, angelica perfectio ; cum ergo homines re simus, spe Angeli, eis resurrectione æquales futuri, quamdiu Angeli perfectionem non habemus, diaboli præsumptionem non habeamus; tentatio nos non apprehendat nisi humana ».

35. Allidi se sinit iis verbis ad impietatis Adiaphoristarum sive indifferentium scopulos Claudius Espencæus in Scola Sorbonica clarus, dum concordiam bello funestiorem sectatur; impie enim nolebat hæreticos damnari anathemate, atque ab Ecclesiæ communione segregari, a qua tamen jam se ipsos per prava dogmata secreverant, de quibus dicit Apostolus Judas : *Hi sunt qui segregant semetipsos, animales, spiritum non habentes.* Ac tantum abest, ut nimiæ severitatis Romanus Pontifex accusandus fuerit, ut potius de nimia illius indulgentia conquerendum esset , ni patris indulgentia fuisset. Damnavit Pius hoc anno Nannetensem episcopum hæreticum decretoria anathematis sententia, ut habent Acta [1] Consistorialia : « Die Veneris XVI Aprilis MDLX. Ad relationem reverendissimi D. Saraceni fuit condemnatus episcopus Nannetensis, et pronuntiata sententia, prout in cedula sanctissimi Domini nostri ». Sacris etiam interdictus erat episcopus Nivernensis qui propter patrui impietatem suspicione perstrictus fuerat, sed cognita ejus innocentia in Consistorio eodem XVI Aprilis habito absolutus est, liberaque illi sacrorum administratio permissa.

36. *Armeniacus cardinalis in Galliam mittitur ad confirmandum in fide regem et reginam Navarræ.* — Ad convellendam etiam gliscentem in Benearnia hæresim, asserendamque Catholicam religionem, Pontifex Georgium Armeniacum cardinalem misit, jussitque ut Antonium Navarræ regem ad præcipitia hæreseos declinantem, ut ferebat fama, officii præmoneret, de quo hæc ad Franciscum regem scripsit [2] :

« Charissimo in Christo filio nostro Francisco Francorum regi Christianissimo.

« Charissime in Christo fili noster, etc. Inviti quidem fecimus, ut dilectum filium nostrum Georgium tit. S. Laurentii in Lucina presbyterum cardinalem de Armeniaco vocatum, a nobis dimitteremus; etenim consilium et fides ejus nobis et Sedi Apostolicæ valde opportuna erant : sed tamen cupientem Ecclesiam sibi commendatam revisere, eo facilius discedere passi sumus, quod non ignoramus in illis partibus hæreticæ pravitatis pestem late admodum serpere, corroborarique cœpisse, cui malo reprimendo, populisque in fide Catholica continendis præsentiam viri tanta virtute , solertia atque industria præditi peropportunam fore existimavimus. Dedimus autem ei inter cætera hoc quoque in mandatis, ut postquam majestatem tuam, et nostro et suo ipsius nomine salutaverit, ad charissimum in Christo filium nostrum Antonium Navarræ regem se conferat, de quo, quia rumores duriores sunt, mandavimus, ut eum nostro nomine diligenter officii sui admoneat, quæque in regno illo ac dominio Benearniæ correctione egere cognoverit, auctoritate nostra emendet. Non egere ipsum cardinalem commendatione nostra persuasum habemus, cum majestati tuæ nota esse sciamus, et perpetuum ejus erga te studium, et observantiam, et insignem fidem, ac merita erga claræ memoriæ patrem et avum tuum reges Christianissimos; sed tamen, quod hanc ipsam quoque ob causam præter eximiam virtutem suam, et vitæ ac morum honestatem nobis charus admodum et probatus est, hortamur majestatem tuam, ut erga talem virum, ita de regno Gallico meritum, pristinam benevolentiam suam non conservet modo, sed etiam augeat sicut facturam eam esse confidimus. Dat. Romæ apud Sanctum-Petrum sub Annulo Piscatoris die XIII Julii MDLX, Pontificatus nostri anno I ».

37. Quod ad duriores de Antonio Navarræ rege rumores attinet [1], Ambasianæ conjurationis fuisse illum conscium refert Belcarius, atque etiam Theodorum Bezam perditissimum hæresiarcham, aliosque Calvinianos ministros Gebenna Neracum accersivisse, eorumque nefariis concionibus interfuisse. At Bouchartus Navarrei regis scrinio præfectus , litteris ad Galliæ regem, necnon ad cardinalem Lotharingum datis, monuit Antonium regem non assensisse, licet a fratre Condeo a Gebennensibus ministris persuaso ad perturbandam regni pacem incitaretur. Quod vero ad auditas ab Antonio rege pestiferas ministrorum Calvinianorum conciones attinet, de his monitus Pontifex [2], illum amantissimis litteris monuit, ut in admittendis concionatoribus cautior esset, ne se in hæreticorum errores impelli sineret, sed in avita religione , in qua tot reges pietate inclaruerant, constanter hæreret, filiosque in orthodoxa fide educandos curaret.

« Charissimo in Christo filio nostro Antonio Navarræ regi illustri.

[1] Ms. card. Spadæ sig. num. 54. — [2] Pius IV. to. 1. brev. sign. num. 2896. Ep. CCLIV.

[1] Belcar. l. XXVIII et XXIX. l. XXIX. num. 3. — [2] Pius IV. to. 1. brev. sig. 2896. Ep. CCLVIII.

« Charissime in Christo fili noster, salutem et Apostolicam benedictionem. Quia serenitatis tuæ existimatio et salus nobis chara est perinde ac debet, idcirco non potuimus non commoveri, cum ad aures nostras rumores quidam de te indigni pervenerunt. Mirum nobis admodum et propemodum incredibile visum est, te Christianissimis ortum majoribus potuisse, tam cito, tam levibus hæreticorum argumentis in errorem impelli, et ab ea fide temere deductum, quam parentes ac majores omnes tui perpetuo tenuerunt, quamque et ipse in Baptismo professus esses, et per tot annos tenuisses, in perniciosissimam et tantopere damnatam hæresim præcipitem actum fuisse. Tandem vero accersitum ad nos dilectum filium nostrum Georgium tit. S. Laurentii in Lucina presbyterum cardinalem de Armeniaco appellatum, his de rebus diligenter percontati cum essemus, fecit perspecta ejus et probata admodum nobis fides, ut plus uni de te, quam cæteris omnibus credendum esse putaverimus; officii autem nostri memores, cupientesque hos de te rumores celeriter extingui, tuumque nomen in debito esse apud omnes honore et gloria, hortandam in Domino serenitatem tuam esse a nobis duximus, et paterne monendam, ut in concionatoribus admittendis admodum cautus sis, ne nimis facile quosvis divini verbi prædicatores admittas, multi enim in vestimentis ovium veniunt, qui intus lupi rapaces sunt, et Christum assidue in ore habent, quem corde et factis negant, veritatisque Evangelicæ magistros et doctores se esse profitentur, cum eam tamen maxime oppugnant. Hujusmodi impostorum sermo serpens ut cancer diligentissime vitandus est, et providendum ne subjectos regno tuo populos perniciosa doctrina sua imbuere possint. In ea autem fide tibi, charissime fili, reliquisque vivendum est, quam a matre tua Ecclesia didicisti, quæ perpetuo tot sæculorum consensu reeepta fuit, quam parentes et majores tui, quorum vestigiis insistere debes tenuerunt, quam omnes omnium nationum et ætatum sancti Patres secuti sunt. Illud etiam serenitati tuæ attendendum est, oportere te isto loco positum, non crimine solum hæresis, sed quavis etiam levissima suspicione ejusmodi criminis carere; quo enim altiore in gradu dignitatis locatus es, et plus talis de te suspicio cæteris obesse posset. Curandum vero est, ut liberos tuos ab iis erudiendos et instituendos cures, quorum tum institutione doctrinaque Catholica, tum moribus etiam et exemplis meliores fieri possint, quibus de rebus ipsi cardinali, quem existimationis et dignitatis tuæ studiosissimum novimus, ut nostro nomine coram ipse quoque tecum diligenter agat, mandavimus, hortantes te, ut tum quæ nos scripsimus, tum quæ is dicet, in eam partem accipias, ut a paterna erga te charitate, et cum famæ, tum salutis tuæ studio proficisci persuasum tibi habeas. Dedimus ei præterea in mandatis, iis, quibus opus fuit, facultatibus impertitis animarum saluti simul, et regno isti, et dominio tuo Benearniæ consulere cupientes, ut in illo regno, et aliis ditionis tuæ locis, ea quæ emendatione indigere perspexerit, corrigat, detque operam opportunis remediis adhibendis, ut mala quæ sananda fuerint sanet, provideatque ne quid admittatur, quod boni cujusquam animum offendere, aut honorem et dignitatem tuam regiam lædere ac violare possit, quæ quidem illumque pro sua egregia et præstanti fide, prudentia, dexteritate sedulo curaturum esse confidimus. Dat. Romæ apud Sanctum-Petrum sub annulo piscatoris die III Junii MDLX, Pontificatus nostri anno I ».

38. Nec Benearnia modo hæresi admodum infecta erat, sed etiam aliæ urbes, et oppida, quibus Antonius rex et Joanna regina dominabantur, dira Calvinismi peste latius ingravescente polluebantur, de quo apud Joannam reginam gravissime Pius questus est [1], eamque monuit, ut opinionem optimam de ipsa ac viro a Georgio cardinale Armeniaco confirmatam tueretur, ne abjiceret fidem, quam in baptismalibus sacris erat professa, quæ omnium sæculorum consensu erat recepta, tot doctorum testimoniis, tot sanctorum miraculis, tot Martyrum sanguine constabilita.

« Charissimæ in Christo filiæ nostræ Joannæ Navarræ reginæ illustri.

« Charissima in Christo filia nostra, salutem et Apostolicam benedictionem. Serpere adeo et corroborari in regno isto, locisque aliis serenissimi regis conjugis tui hæreticam audimus pravitatem, ut non possimus non magnopere iis, qui de vobis disseminati sunt, rumoribus commoveri; cujus nostræ de vobis sollicitudinis testem habemus dilectum filium nostrum Georgium cardinalem de Armeniaco vocatum, qui quidem consolari nos et ut quam optime de vobis speremus adducere conatus est; itaque tam idoneum hominem existimationisque et dignitatis vestræ tantopere studiosum nacti, præterire noluimus, quin his te litteris hortaremur et moneremus, ut generis et salutis tuæ memor ab omni non modo hujusmodi crimine, sed ejus etiam suspicione integram te conservare velis, neque hæreticorum fraudibus abduci te ab ea fide patiaris, quam majores tui constantissime tenuerunt, et in his ille claræ memoriæ Franciscus Francorum rex patruus tuus uon cognomine modo, sed re ipsa Christianissimus, et mater tua piissima, et sanctæ Ecclesiæ præceptorum observantissima regina, quam fidem ipsa in Baptismo professa es, quæ denique omnium sæculorum consensu recepta,

[1] Pius IV. to. I. brev. sig. 2896. Ep. CCLVI.

et tot sanctorum, non auctoritate modo, sed etiam sanguine comprobata fuit, nec ab Ecclesia Catholica, quæ una est, extra quam salvus esse nemo potest, corpore segregeris, sed ipsa in religione Catholica maneas, et eadem filios tuos, ut debes, imbuendos cures, omnibus denique et dictis et factis te vere Catholicam reginam et Christianissimorum regum progeniem ostendas; quibus de rebus ipsi cardinali in mandatis dedimus ut ipse quoque tecum et cum serenissimo rege conjuge tuo verbis nostris agat. Proinde, ut hæc, quæ ipsi scripsimus, et quæ is tecum loquetur, in optimam partem accipias, et a paterno erga te amore nostro profecta esse existimes, sicut scrutator cordium novit Deus, serenitatem tuam rogamus. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum sub annulo piscatoris die III Julii MDLX, Pontificatus nostri anno I ».

39. *Calvinismus in Gallia proficit et vexat regnum.* — Damnavit quidem Antonius rex Calvinisticam hæresim, atque majorum religioni constanter insistendum sibi decrevit : verum Joanna hæsit in flagitio, licet illud impia hypocrisi tegere conata sit, atque in fallacem speciem obsequium addixerit Pontifici, ut paulo inferius dicemus. Licet vero, conjuratione Ambosiana oppressa, hæresis pariter oppressa videretur, tamen illa in nonnullis provinciis signa sui furoris edidit, atque ex illa conjuratione, velut ex sopito male incendio, novæ conjurationes in Gallia exarserunt. In Phocensi provincia Antonius ac Paulus Movani fratres nobilitatem avitam cum fœdassent Calvinismo, omnem late regionem fœdaverant, ac licet Antonius Pragvignani sub Henrico rege a populo cæsus fuisset [1], Paulus tamen in hæresi obfirmatus, militarique præsidio septus sexaginta pseudo-ecclesias sive Calvinistica conventicula constituerat, coactisque bis mille equitibus ac magno peditum numero, Aquensem civitatem, inita cum aliquot civibus perfidiæ sociis intercipere meditatus est, sed virtute civium, qui Tendanum comitem excivere, repulsus est, ac licet pactione militari cum Tendano obtinuisset, ut domi suæ consistere, et hæreseos sacra, vel impuras execrationes colere posset, tamen ob templorum expilationes et alia flagitia sibi metuens Gebennam perfugit. Irrepserat eadem lues in comitatum Avenionensem, atque Alexander Huiotinus jurisperitus, cum a Pontificiis magistratibus in crimen susceptæ impietatis Calvinistæ adduceretur, a sociis violatæ religionis reis accepto procuratorio instrumento ad Mombrunum ab avita nobilitate degenerem, atque audacissimum ad omne scelus, perfugit, fugamque meditantem, quod a senatu Gratianopolitano in crimen rebellionis in regem ac regios magistratus propugnatæque hæreseos vocaretur, cum suis ad invadendum comitatum Avenionensem pellexit, cumque icto fœdere impio, simul Vezonum et Malossenum eodem die occupare statuissent, Huiotinus adversa valetudine implicitus consilio abstitit, at Mombrunus Malossenum intercepit, vires in Vezonianos conversurus, at Jacobus Maria Salla Vivariensis episcopus prolegatus Avenionensis copias ex finitimis provinciis ad comprimendos ferocientes Calvinistas contraxit, ac Pontifex de his tumultibus certior factus Franciscum Turnonium cardinalem in Galliam revertentem, cum Francisco rege agere jussit, ut auxilia Avenionensi prolegato submitteret, tum Georgio cardinali Armeniaco dedit mandata [1], ut absente Alexandro Farnesio cardinale Avenionensi legato Avenionem peteret, civesque adversus novatorum molitiones in Romanæ Ecclesiæ fide et obsequio contineret.

« Dilecto filio nostro Georgio tituli Sancti-Laurentii in Lucina presbytero cardinali, de Armeniaco appellato.

« Cum allatum ad nos fuerit a Mombruno quodam iniquitatis filio hæreticorum duce oppidum Malosenam comitatus nostri Venaysini ditionis Sanctæ Romanæ Ecclesiæ nuper occupatum fuisse, hortati sumus per litteras venerabilem fratrem nostrum Franciscum episcopum Ostiensem, quem pervenisse jam ad aulam Christianissimi regis putamus, ut hoc negotium virtute et pietate sua dignum suscipiens, Christianissimum regem, cujus animum ipso et claræ memoriæ patre et avo suo Christianissimis regibus, aliisque majoribus suis dignum esse minime dubitamus, excitet ad opem et auxilium sanctæ Romanæ Ecclesiæ fovendum, et nefariorum hominum reprimendam et ulciscendam audaciam sacrilegosque conatus : sed quia necessarium esse intelligimus absente legato, quempiam magnæ auctoritatis virum, et illis populis gratum esse, qui præsentia, virtute et prudentia sua eorum populorum nostrorum, quos paterna charitate diligimus, quieti et incolumitati consulat, quique oppidum illud ex hæreticorum manibus ereptum Sedi Apostolicæ recuperet, consiliis iis, quæ tempus postulare cognoverit capiendis, ad circumspectionem tuam, quam Catholicæ fidei et dignitatis hujus Sanctæ Sedis studiosissimam esse novimus conversis mentis nostræ oculis, eam ad obeundum munus aptissimam esse judicavimus, laborem hunc libenter divini obsequii et sanctæ hujus Sedis causa suscepturum esse confisi, etc. » Dat imperia, ut Avinionem se conferat, civesque adversus novatores confirmet. « Datum XXI Augusti MDLX ».

40. Acceptis porro Pontificiis litteris cardinalis Turnonius [2], qui tum adverso Rhodano Lugdunum petebat ad Mombrunum affinem

[1] Belcair. Comm. rer. Gall. l. XXVIII.

[1] Pius IV. lib. brev. sign. 2896. Ep. CCXCVIII. — [2] Belcair. l. XXVIII. num. 60.

neptis suæ virum scripsit, ut arma poneret, sed nihil apud pertinacissimum hominem perfecit, regem vero permovit, ut ad eum perdomandum auxilia decerneret, adeo ut a Delphinatium nobilitate has leges accipere coactus sit, ut dissolutis copiis ipse, et qui eum erant secuti, domum bini redirent, Romanæ Ecclesiæ ritus [1] et sacra retinerent, si id recusarent, et regno et Venusino comitatu exirent, Mombruno vero permissum, ut cum iis, quos vellet comitibus, mensis flexu domum rediret : at ille præsenti subductus periculo pactis non stetit.

41. Oborta quoque seditio Valentiæ in Delphinatu [2], quam Joannes Monlucius episcopalis ordinis proditor venenatis concionibus infecerat; licet enim diu hypocrisi flagitia subornarit, demum a Pontifice damnatum anathemate ob crimen hæreseos visuri sumus ; in ea ergo urbe Calvinistæ, inter quos Mirabellus et Quintellus principem locum obtinebant, publice hæresim profiteri proterve ausi sunt, ac primum gymnasium, in quo juris civilis interpretatio docebatur , dein Franciscanorum templum occuparunt, quorum funestum exemplum Sanromanenses et Montelimardenses secuti sunt, sed dux Guisius Delphinatium prætor misso Malgerone viro militari eum furorem compescuit.

Nec minus in Normannia [3] Calvinistarum projecta audacia sese extulit. Miserat Catharina regina in eam provinciam Gasparem Colinium Castillionem classis Gallicæ præfectum, horum temporum facem ac turbinem, ut exorientes tumultus reprimeret, at ille eos magis concitavit, cujus persuasione Dieppenses , Cadomenses, ac Fani-Loii cives Calvinisticæ impietatis ritus publice exercuerunt , idemque Rothomagi accidisset, nisi senatus sua prudentia impiorum impetum cohibuisset; in ea urbe ludi litterarii magister Anabaptista trium linguarum Latinæ, Græcæ et Hebraicæ egregie peritus novum et insanum dogma invexit : jactavit se novum Dei prophetam divinis afflatibus collustrari, stultamque populi multitudinem ad suas conciones pellexit , in quibus facundia usus in campis, nam excludebatur urbe , suadebat auditoribus Antichristum vi armorum brevi periturum, atque hoc nomine designabat regem, quo Calviniani Pontificem depingebant, non successisse Ambosianam conjurationem, quod ipse non præfuisset, se exercitus ducem a Deo selectum, ut omnes impios everteret atque terris exturbaret, nec principibus, nec magistratibus parceret, se non ante moriturum, quam mundum ab omni labe peccati purum, atque omnis peccati exortem statueret : moliebatur instar Joannis, sartoris Leydensis, novum imperium condere, atque alia fanaticorum Anabaptistarum deliramenta venditabat. At brevi periit suis fraudibus impostor, a Borbonio enim cardinale Rothomagensi antistite, et prolegato provinciæ ac senatu comprehensus, quæstione habita, flammis traditus est, omnisque ejus jactantia in fumos abiit, cujus cognati duo fraudibus adeo erant fascinati, ut nunquam eum crediderint moriturum, donec redactum in cineres videre, quibus gula fracta est. Ita ea factio dissipata est.

42. *Tentat Pontifex tum per litteras, tum per diversos principes Elizabetham ad veram fidem revocare.* — Tot Galliarum turbæ Scoticum bellum traxere, de quo antequam agamus, de Elisabetha Angliæ regina, quæ illud movit, nonnulla præmittenda sunt. Potiebatur illa Angliæ et Hiberniæ sceptris, sed iniquo jure, cum adulterio suscepta esset , suspectaque etiam esset ejus natalium origo, num ex Henrico eam traxisset, cum ejus mater Anna Bolena ob admissos plures amatores capitali supplicio esset affecta, adeo ut ob minorem longe suspicionem Mariam Alphonsi regis Castellæ filiam ab Hispanis sceptrorum jure deturbatam viderimus : spectabat vero jure sceptrum Anglicum ad Mariam Stuartam Henrici VIII ex sorore proneptem, atque adeo illa, extincta Maria regina, mox Anglici regni insignia assumpserat, consulente Lotharingo cardinale, eamque reginam optabant Angli [1] qui ab avita religione non defecerant, tum ut tota insula in duo regna divisa in unum redintegrata coalesceret, nec deerant spes e Scotia educendæ, conjunctis Gallorum viribus, expeditionis, maxime si Philippus Hispaniæ rex odio hæreseos, quam Elisabetha profitebatur, se Gallis adjungeret, ut antea inter Henricum, cum Italicis rebus cessit, ac Philippum transactum videbatur. His curis anxiam Elisabetham adhortatus est Pontifex amantissima legatione ac paternis litteris, ut orthodoxam religionem abjecta impia hæresi amplecteretur, monuitque ut caveret a pravis suasoribus, qui suis tantum commodis inescati, regiæ illius dignitati asserendæ ac saluti non studerent, paratissimumque se ad illam in gremium Ecclesiæ recipiendam exhibuit, tum de Concilio Œcumenico celebrando certiorem fecit, provocavitque ad immortalem gloriam ex tam egregio facto colligendam; legatione functus est Vincentius Parpalia abbas Elisabethæ cognitus; litteræ vero subjectis verbis conceptæ fuere [2] :

« Charissimæ in Christo filiæ nostræ Elisabethæ Angliæ reginæ illustri.

« PIUS PAPA IV.

« Charissima in Christo filia nostra, salutem et Apostolicam benedictionem. Quantopere cupiamus, nostro ita pastorali officio postu-

[1] Belcair. l. XXVIII. num. 61. — [2] Ib. num. 56. — [3] Ib. n. 57.

[1] Belcair. l. XXVIII. num. 51. — [2] Pius IV. tom. I. brev. sign. num. 2896. Ep. CCXIV.

lante, saluti tuæ consulere, et honori tuo simul regnique stabilitati prospicere, et scrutator cordium novit Deus, et ipsa intelligere poteris ex mandatis, quæ dilecto huic filio Vincentio Parpaliæ abbati Sancti-Salvatoris, homini tibi noto nobisque probatissimo, ad te dedimus. Proinde hortamur et monemus celsitudinem tuam etiam atque etiam, charissima filia, ut repudiatis malis suasoribus, qui non te, sed ipsos se amant, suisque ipsorum cupiditatibus inserviunt, Dei timorem in consilium adhibens, tempusque tuæ visitationis agnoscens, paternis nostris monitis salutaribusque consiliis obtemperes, omniaque de nobis polliceare, quæ non modo ad animæ tuæ salutem conservandam, sed etiam ad dignitatem tuam regiam stabiliendam et confirmandam, pro auctoritate, pro loco, ac munere, quod nobis a Deo commissum fuit; a nobis desideraris, qui te, sicut optamus et speramus, si in Ecclesiæ gremium redieris, eodem quo Evangelicus ille Pater reversum ad se filium amore sumus, et honore ac lætitia recepturi, quanquam eo major lætitia nostra futura est, quod is unius filii salute gavisus est, tu tecum una universos Angliæ populos trahens, non solum ex tua, sed ex totius nationis salute nos et universitatem fratrum nostrorum, quos propediem, Deo juvante, ad tollendas hæreses in Œcumenico generalique Concilio congregatos audies, universamque Ecclesiam lætitia complebis, quin etiam cœlum ipsum exhilarabis, ex tam memorabili facto admirabilem nomini tuo gloriam, et multo splendidiorem ea quam geris coronam adeptura ; sed hac de re pluribus verbis idem Vincentius tecum aget, ac nostrum tibi paternum animum declarabit, quem, ut benigne excipias diligenterque audias, eamdemque, ut ejus orationi fidem habeas sicut nobis ipsis, serenitatem tuam rogamus. Dat. Romæ apud S. Petrum sub annulo piscatoris die v Maii MDLX, Pontifi. nostri anno I ».

13. Plurimum auctoritate pollere apud Elisabetham credebatur Philippus Hispaniæ rex, ut qui conjurationis in Mariam reginam conflatæ ream, jam ante vitæ reservasset, ac sine cujus præsidio ægre adversus Mariæ Stuartæ Scotiæ et Galliæ reginæ potentiam se tueri posset. Philippum ergo regem Pontifex hortatus est, ut omnem regiam operam pro Elisabetha et Anglia ad fidei Catholicæ conjunctionem revocandis collocaret, tum etiam significavit ; Anglis hæresim profitentibus, Belgii provincias in maximum discrimen adductum iri, necnon immortale decus, Anglis ad veram religionem conversis vindicatisque ab æterno exitio, sibi comparaturum [1] :

« Charissimo in Christo filio nostro Hispaniarum regi Catholico.

« Charissime in Christo fili noster, etc. Cupientes pro muneris a Deo nobis commissi officio damnum illud sarcire, tam grave et tam deplorandum, quod obitu piæ memoriæ Mariæ Anglorum reginæ uxoris olim tuæ fecit Ecclesia, regnumque illud iterum ipsius Ecclesiæ unitati, Deo juvante, restituere, misimus illuc hominem idoneum cum litteris et mandatis, sicut majestas tua certior fiet a dilecto filio nobili viro Francisco Varga oratore apud nos tuo. Hunc cum pro tua pietate Catholicæ religionis studio desiderium hoc nobis tecum sciamus esse commune, confidimus majestatem tuam, ubi hoc consilium nostrum cognoverit, hortationi nostræ locum minime relicturam, sed omni cura, studio, diligentia et auctoritate sua enixuram, ut regina, quæ hodie illud regnum tenet, monitis nostris et consiliis salutaribus obtemperet, quod eo studiosius majestatem tuam facturam esse speramus, quod cum superioribus annis regnum illud Ecclesiæ reconciliatum fuit, secundum Deum magna ex parte id opus tuæ pietatis fuisse, teque summam in ea re laudem ab omnibus consecutum esse meminimus : intelligis autem pro tua pietate datam tibi idcirco a Deo summam pacem summamque tranquillitatem fuisse, nimirum, ut ad tollendas undique hæreses, bellumque hoc intestinum Ecclesiæ sedandum, omnem curam et diligentiam tuam converteres. Nosti quoque pro tua sapientia quantopere tuis Angliæ finitimis ditionibus expediat regnum illud ab hæretica pravitate purgari, sed cum te tua sponte paratum esse persuasum habeamus ad hanc rem perficiendam, nos adhortando longiores non erimus : tantum, charissime fili, petimus, ut si quid rogatu et precibus nostris paternis addi ad tuum hujus rei studium potest, addere velis, et pro fœcundissimis rerum tuarum eventibus gratum tuum erga Deum animum in hoc opere, quo nullum est sanctius, nec Catholico rege dignius declarare. Rogamus præterea, ut nuntio nostro hac re nomine nostro tecum agenti parem fidem habeas, atque haberes nobis ipsis. Dat. Romæ apud Sanctum-Petrum sub annulo piscatoris die v Maii MDLX, Pontificatus nostri anno I ».

14. Habebat Philippus rex in Elisabethæ aula oratorem episcopum Aquilanum pietate et doctrina spectabilem, qui in Catholicis Anglis in vera religione confirmandis, ac promovendis religionis rebus sedulam operam navabat, quem Pontifex de piis ejus studiis gratulatus, hortatus est, ut idonea opportunitate usus, Elisabethæ reginæ sana consilia æterni regni assequendi orthodoxæque pietatis restituendæ suggereret [1] :

« Venerabili fratri Alvaro de Quadra epi-

[1] Pius IV. [illegible] Ep. [illegible]

[1] Pius IV. [illegible] num. 2896. Ep. [illegible]

scopo Aquilano regis Catholici in Anglia oratori.

« Venerabilis frater. Cum ex litteris tuis scriptis dilecto filio nobili viro Francisco Vargæ charissimi in Christo filii nostri Philippi Hispaniarum regis Catholici apud nos oratori, tum ex ejusdem oratoris largo et accurato sermone libenter cognovimus, quam pio animo, quantoque Catholicæ fidei et Sedis Apostolicæ studio isthic et in religione Catholica manentes confirmare coneris, et cæteros, quos a recto itinere humanæ salutis hostis abduxit, in salutis viam tuis hortationibus reducere. Ista sunt officia digna regis oratore Catholici, ista ordinem et personam tuam decent; laudamus vehementer hac in re diligentiam et pium studium tuum. Placeat Omnipotenti Deo pro sua misericordia ejus animum, cujus in potestate est hoc tempore regnum Angliæ, impellere, ut salutaribus monitis et consiliis tuis acquiescat. Tu vero defatigari noli, dum isto apud eam munere fungeris, opportuno atque apto tempore ea suadere illi, quæ ad æternam salutem animæ ipsius et tot populorum pertinent, atque ut sibi et regno consulat atque prospiciat hortari : quam ad rem quidquid tibi illique a nobis auxilii afferri potest, omni animi studio deferimus. Deus Servator omnium novit, quam paterna sollicitudine ejus saluti simul et honori, ac nobilissimi quondam regni incolumitati consulere cupiamus, quæ quidem si fieri posset, nostro ipso cum sanguine redimeremus. Istius tu quidem piæ sedulitatis mercedem a Deo bonorum omnium remuneratore assequeris, sed ne nos quidem talium officiorum immemores erimus, etc. Decima Martii MDLX ».

45. Præter Philippum regem Hispaniæ adhibuit Pontifex interpretem concordiæ cum Romana Ecclesia instaurandæ, publicæque Anglorum salutis promotorem apud reginam Elisabetham Ferdinandum Cæsarem, cui conceptas spes Anglorum gentis ab impietate ad veræ religionis cultum revocandæ significavit, utque Cæsaream operam pro legatione Pontificia provehenda conjungeret, reginamque Elisabetham, et litteris, et nuntiis ad pristinam Ecclesiæ conjunctionem redintegrandam impelleret [1], postulavit :

« Charissimo in Christo filio nostro Ferdinando Hungariæ et Bohemiæ regis illustri in Romanorum imperatorem electo, etc.

« Pastoralis nos officii ratio impulit, ut tentemus, si tantum damnum, quod Ecclesia fecit post obitum piæ memoriæ Mariæ reginæ defectione illius regni, Deo juvante, sarcire possimus, regina, quæ illi successit, una cum populis Angliæ ad unitatem Ecclesiæ Catholicæ iterum revocata, cujus rei nonnullam in spem venimus; itaque misimus ad eam cum litteris et mandatis dilectum filium Parpaliam Sancti-Salvatoris abbatem, hominem nobis probatissimum, et propter notitiam, quam habet, hominum et rerum illarum, valde ad hoc negotium tractandum idoneum. Nunc majestatem tuam, cum idem quod nos cupere pro suo in Catholicam fidem studio sciamus, hortamur et rogamus, ut ad hanc tam piam actionem nostram adjuvandam omni cura, diligentia et auctoritate sua velit incumbere, et cum per litteras, tum etiam per nuntios reginam hortari, ut nostris salutaribus consiliis acquiescens ad Ecclesiæ Catholicæ unitatem redeat, salutique suæ et regno simul hac occasione oblata consulat, impetratura a nobis quidquid ad stabiliendum regnum suum esse duxerit postulandum, quod quidem secundum Deum a nobis concedi possit, etc. V Maii MDLX ».

46. *Fracta in Scotia potentia Gallica.* — Cecidere irriti piissimi conatus Pii Pontificis, fracta Gallica potentia, illaque cujus terrore Elisabetha ad officium redigenda sperabatur [1], Hispano et Cæsareo fœdere fulta se adversus jura Mariæ Stuartæ Scotiæ, et Galliæ reginæ, quibus titulis Anglicum adjunxerat, tueretur, Calvinianorumque rebellio in regem Galliæ concitata fuerit. Certior illa facta fuit, ut antea indicatum est, a Gaspare Colinio Castilionæo, Calvinianæ impietatis ac factionis signifero, de conjuratione, cujus ipse erat architectus, in Franciscum regem et Guisios conflata, societatemque cum eo coivit, quam in maximam Galliæ perniciem tot annis aluit : erectaque animis ob tumultus Gallicos, perduellium Scotorum hæreticorum patrocinium arripuit, atque a Colinio Gallicæ classis præfecturam gerente incitata, cum Guisii reginæ Stuartæ avunculi Jacobum Brossianum rei militaris peritissimum legatum regio nomine cum copiis in Scotiam misissent, curassentque a Pontifice Romano Nicolaum Pelleucum Ambianensem episcopum legatum mitti, ut regina vidua soror, quæ regnum Scotiæ administrabat, uteretur ejus opera ad eos Scotos, qui ad Calvinum defecerant, ad Romanæ religionis pristina instituta amplectenda reducendos cogendosque ; scriptum vigesima quarta Martii in vulgus edidit, quo de Anglici regni insignibus a Maria Scotiæ et Galliæ regina correptis, deque missis in Scotiam Gallicis copiis vehementer questa est, conceptasque suspiciones belli e Scotia ad Angliam invadendam a Gallo rege gerendi divulgavit, regemque Franciscum ac Mariam reginam excusans, in Guisios, qui ardentes ambitione, rejectis regiæ stirpis principibus, in tenera regis ætate regis procurationem sibi arrogassent, invidiam omnem detorsit : ne vero inopino impetu Anglos

[1] Pius IV. to. I. brev. sig. num. 2896. Ep. 211.

[1] Belcar. l. XXVIII. num. 50.

opprimant, se terra marique copias contrahere, atque hostium conatus occupare decrevisse; itaque duos validos exercitus terra marique in Scotiam immisit, urgente illam proditore Colinio, seditionesque in Gallia[1] accendente: ac licet Franciscus rex misso ad Elisabetham Joanne Monlucio Valentinensi pseudoepiscopo oratore eas suspiciones amovere conatus sit, ac pacis studium declararit, illa Lethæ portum mille passibus Edimburgo regia Scotiæ civitate distantem ab hæreticis incitata, terra marique ineunte Aprili obsedit, cui Scoti rebelles Calvinistæ ad duodecim millia se conjunxere, adeo ut Elisabetha in Scotiæ potiundæ spem veniret, nam Galli imprudenti consilio usi, non modo fundos eorum, qui hæresim sectati erant, proscripserant, sed etiam indicto vectigali novo populum ad defectionem irritaverant, dum putarent cum solis Scotis sibi rem fore. At eæ Elisabethæ spes dissolutæ sunt, licet enim Galliæ rex civilibus implicitus dissensionibus novas in Scotiam copias contra Anglos summittere non potuerit, tamen Jacobus Brossianus regius legatus fortissime Anglorum impetus excepit, crebrisque eruptionibus attrivit, at demum cum vires Scotorum Calvinistica factio distraxisset enervassetque, nec Galliæ rex novas subsidiarias copias submittere posset, tandem X kalendas Augusti iniquissimis his conditionibus, quibus res Catholica in Scotia pessumdata est, pax inter Anglos et Scotos redintegrata: Ut hæretici, qui defecere ab avita religione sumpsereque arma, ea pro patriæ libertate et immunitatibus conservandis a Francisco et Maria Stuarta jure sumpsisse declarentur, ut Edimburgensibus liberum sit, quam velint religionem profiteri, reliqui sectarii sua instituta et ritus a rege, et regina uxore, ac regina vidua regni administratrice exercere permittantur, Lethana arx diruatur, Galli milites in Galliam redire cogantur, insulæ Equariæ propugnaculo, ac Dombarræ arci rex et regina sexaginta tantum præsidiarios cuique imponere, nec plures possint; munera honoraria ac dignitates Scotis tantum, non Gallis conferantur, rex et regina Galliæ titulos atque insignia Angliæ in posterum abjiciant, leges, statuta atque consuetudines Scotiæ, exceptis his, quæ ad religionem pertinent, retineantur. Ita Elisabetha hæresim Calvinisticam in Scotia asseruit, ac Scotos hæreticos suis partibus adversus reginam Scotiæ adjunxit, et sacra illa consilia Angliæ per Scotiam subjiciendæ veteri religioni penitus evanuerunt. Philippus vero Hispaniæ rex, qui exosam habebat Gallorum potentiam, non advertit, confirmata hæresi in Anglia et Scotia, etiam in Belgii provincias illam propagatum iri, ac perduellibus ipsius aliquando auxilia subministranda, quamvis a Pio Pontifice præmonitus esset. Cæterum ejus pacis beneficio Edimburgum reginæ administratrici exeuntibus hæreticis, qui ejus urbis cives non erant, ac Palatium Cœnobii Sanctæ-Crucis restitutum; regina vero Angliæ exercitus suos e Scotia revocavit, atque in posterum negotia administrationemque Scotorum non curaturam pollicita est, sed promissa infregit, nec pacis fœdera cum Galliæ rege coluit, sed astu, et tacitis artibus, ac vi conjuratos juvit, ut inferius dicetur.

47. *Celebres ordinum conventus apud Fontem-Bellæaquæ, in quibus edictum Remorentinense funditus evertitur.* — Fracta ita atque elisa in Scotia Gallica potentia, Calvinistarum Gallorum ferocia licet antea castigata esset, magis exasperata est. Promovit[1] imprudenter cardinalis Lotharingius defuncto Olivario ad regii scrinii præfecturam Michaelem Hospitalem, virum quidem doctum, sed nullius religionis, ac vere atheum, qui patrem medicum Renatæ sororis, avum vero Avenionensis Synagogæ Judæum habuerat. Is Ecclesiasticorum bonorum invadendorum avidus Castilioni Calvinianorum duci se totum addixit, ac nascentibus seditionibus magnum momentum addidit. Is Remoretinense edictum temperavit (1), atque exercendæ censuræ fidei potestatem ab Ecclesiasticis judicibus ad laicos transtulit, cum illi multo minus strenue eo munere difficili perfuncturi essent: « Edixit tamen, ne qua conventicula, ne qua seditio, ne quavis publica fierent: si qui fecisse arguerentur, præsidiales judices, intra quorum jurisdictionem id accidisset, decem numero de his sine provocatione cognoscerent, si tot judices non reperirentur, ex antiquioribus causidicis numerus impleretur: convicti perinde ac læsæ majestatis rei punirentur, easdem pœnas socii, consentientes, celantes subirent: easdem concionatores, qui

[1] Belcar. l. XXVIII. num. 52, 53, 54, 55.

[1] Belcar. l. XXVIII. num. 57.

(1) Edictum Remoretinense Remorantini a Michaele Hospitali procuratum, longe aliter habuisse sese ex Chronico Joannis du Tillet intelligimus. Narrat enim ille hoc anno, Maio mense, edictum prodiisse Remoretii, quo unis et solis episcopis cognitio de crimine hæresis reservabatur, sublata supremo Parisiensi senatui cæterisque laicis judicibus facultate, ne quid in causis illis, nisi forte a clericis requisiti, molirentur. Cæterum haud ita multa post, die scilicet VI Augusti, alio edicto ad Fontem belli (Fontainebleau) promulgato declaratum fuit priori illa Constitutione nihil quidquam demi auctoritatis supremo Parisiensi senatui de crimine hæresis cognoscendi.

Idem quoque scriptor inferius addit, die X Septembris apud S. Germanum regias litteras prodiisse, quibus injunctum est præsulibus, ut ad diem XX Januarii sive Lutetiam, sive ad alium, quo forte indicerentur, convenirent locum, ut de religione eisque ad cultum Dei pertinentibus tractarent. Male ergo scribit annalista num. 38 condictum fuisse episcopis certum locum, ut ibi de cogendo Œcumenico Concilio agerent, atque inde ad Concilium illud pergerent. Indictum est enim episcopis ut venirent ad Concilium, non quidem Œcumenicum a Pontifice decretum, sed nationale ab ipsis celebrandum, et indictum a rege. MANSI.

sine episcoporum suorum, aut aliorum idem jus habentium permissione concionem haberent, famosorum libellorum auctores, quique eos, vel distribuunt, vel typis mandant : delatoribus quingenti nummi Francici ex eorum bonis darentur : ac calumniatores pœnam, quam talionis vocant, penderent. Additum est et aliud edictum, quo episcopi in sua provincia, cæteri sacri ministri in suis cœnobiis residere jubebantur.

48. X kalendas Septembris MDLX [1], cum solemnes procerum conventus haberentur apud Fontem-Bellæ aquæ, Gaspar Colinius Castilionus Calvinista nequissimus, omniumque in regem ac regnum seditionum signifer, atque reginæ Angliæ fœderatus, Calvinistarum nomine duos libellos regi obtulit, quibus se de Ambasiana conjuratione et cæteris seditionibus purgare conabantur, poscebantque, ut supplicia, religionis asserendæ causa, impiis proposita, usque ad Œcumenicum Concilium remitteret, quasi ab Œcumenicis Conciliis præteritis Calvini hæreses non essent damnatæ; utque templa, in quibus blasphemas suas conciones et sacra execranda peragerent, ipsis attribuerentur : tanta fuit perditissimi hominis impudentia, ut hæc coram rege Christianissimo tueri ausus sit. Ejus libelli Albaspinæo scribæ traditi, quos ut ab omnibus audirentur, alta voce legit, ac tum Joannes Monlucius pseudo-episcopus Valentinus, Calviniana hæresi contaminatissimus, ob quam demum Pontificio anathemate damnatus est, inter alia in episcoporum, curionum cæterorumque virorum sacratorum impuros mores, negligentiam et ignorantiam acerrime invectus est, nulla proborum virorum habita ratione, cum ipse inter improbos esset improbissimus, velletque universos perpetuo concubinatu fœdari, evertere altaria, ac sacra omnia convellere; nam mox impia oratione Catholico clero opposuit ministros Calvini vel Sathanæ, quos modestiæ, diligentiæ atque eruditionis laude frequentius immerito ornavit, qui concionibus plures in suam sententiam vel errorem pellexissent, tum regias matronas ac puellas aulicas scelerate hortatus est, ut Psalmorum Davidicorum versionem a Marotto Morione et Theodoro Beza hæresiarcha corruptam, ad instillandam ignaris hæresim, et veteres sacrosanctæ Ecclesiæ ritus deserendos, in templis et extra templa cantillarent, Arii impudentissimi æmulator egregius [2], qui sacrarum litterarum abutens verbis effœminatis, ridiculisque numeris, ad similitudinem Ægyptii Sotadæ hæresim Thalia conscripta promulgavit. Ad hæc expetiit simulanter, ut episcoporum et curionum mores emendarentur, quibus tamen profligandis ipse operam omnem dedit : addidit, ut totius Christiani imperii Concilium celebrandum promoveretur, quod si impetrari non posset, totius Galliæ episcopi suum celebrarent, ad quod etiam hæretici Calviniani eruditiores admitterentur, ut periculum fieret, num una cum cæteris consentire possent; nec objectionem eorum recipiendam contendit, qui dicerent ea dogmata, quæ nunc vocantur in controversiam, ab antiquis Conciliis damnata fuisse; non esse contra novatores pugnandum armis vel suppliciis, sed solo Dei verbo, sumpto a veteribus exemplo, conclusit : quæ venena nefandissimus ille hypocrita inspersit multis eloquentiæ flosculis, mendaciorumque fucis ac pigmentis coloravit, ut Herodiadis filiæ saltatricis in morem, simplices quosque mulcendo deciperet, ac lasciviendo jugularet.

« Post hunc Mortierus [1] indoctus sententiam dixit, tertioque loco Carolus Mariliacus archiepiscopus Viennensis multis legationibus functus, ac Borboniis principibus addictissimus. Is prolixa usus oratione, contendit vanas esse Concilii Œcumenici spes, non esse situm in Gallorum potestate, ut Pontifex Maximus, imperator, Christiani reges, Germana late patens natio de tempore, loco Concilii, forma sive ratione statim consentiant, cum enim id alii promovere student, alii interrumpere conantur; itaque ad totius nationis Concilium accurrendum, quod jam rex promulgarit; postulatum a Carolo V Clementem VII ut Concilium congregaret ad instaurandam sacrorum ministrorum disciplinam, invectasque nuper de religione controversias componendas, respondisse novæ illius doctrinæ placita a veteribus Conciliis confutata, bonis etiam moribus sacrorum ministrorum, ac cæterorum Christianorum æque consultum, si antiqua decreta observentur ; tum ordinum trium conventus, ut pernecessarios suasisse.

« Nono kalendas Septembris Castilio Amiralius mira impudentia questus est, quod rex firmissimo satellitio latus cingeret adversus conjuratorum insidias ; hoc malum esse exemplum, quod rex timere suum populum assuesceret ; eos qui libellos dedissent ad quinquaginta millia, ut se subscriberent, si opus esset, accessuros : tum institit, ut novæ militum custodiæ regi attributæ auferrentur, atque trium ordinum conventus indicatur, ac sacrorum ministrorum disciplina instauretur. Quorsum hæc diceret, docuere secuti eventus, et quænam disciplina ab eo expeteretur, trucidati ac inauditis suppliciis excarnificati sacerdotes, incensa templa, eversa altaria, prophanata sacra ostenderunt.

« Refutatæ sunt illius proditoriæ voces a

[1] Franc. Belcar. Episc. l. XXVIII. num. 63. — [2] S. Athan. de senten. Dyon. Godes. Herman. Vit. S. Ath. l. I. c. 13.

[1] Idem ibid. num. 65 et 66.

Guisio duce; auctas jure regias custodias post Ambasianam conjurationem, ubi multi in eum arma sumpserunt, nec valere eorum excusationem, qui divulgant, non adversus regem, sed adversus ejus ministros arma sumpta; neminem enim, nec a se, nec a cardinale privatim offensum; si qui ergo offendantur, propter regni administrationem offendi, et qui hoc modo arma capiunt adversus regem capere ». Tum responsum cardinal. Lotharingii subdit Belcarius[1]: « Libellos ab Amyralio oblatos refutavit et mendacii arguit: se regi obtemperaturos dicunt, at sub conditione, si illorum persuasionem sequatur, aut saltem approbet: hunc autem celebrem conventum attestari, antiquamne, et tot sæculis, tot Conciliis confirmatam religionem, an potius homuncionum istorum novam persuasionem sequi rex debeat; si eis templa ad conciones et Sacramenta administranda condonabit, eorum persuasionem comprobabit, augustum illud atque hæreditarium Christianissimi cognomen amittet, et certam æternæ felicitatis jacturam faciet. Quod quinquaginta hominum millia supra commemoratos libellos subscriptura dicunt, his decies, aut potius vicies centena millia rex opponet, qui a sua, hoc est, ab antiqua religione non discesserunt: qua autem pietate isti persuasionem suam promoveant, cognoscere operæ pretium est ex famosis libellis scilicet, quos ubique locis publicis affixerunt, ex quibus duos et viginti adversum se scriptos proferre potest, quos diligenter conservat, idque sibi magnæ gloriæ fore ducit, quod tam sceleratorum hominum probris conscissus sit; seditiosos graviter puniendos censuit, cæteros, qui nec seditiones cient, nec conventicula faciunt, verum persuasionem suam privatim exercent, suo judicio relinquendos, nec suppliciis afficiendos putat, quæ hactenus non multum profuerunt.

« De Concilio Œcumenico addidit cardinalis non quidem illud in regia situm potestate, quod nec in Cæsarea fuisset. De nationis Concilio addidit in eo duntaxat de sacrorum ministrorum populique moribus decernendum, non aliquid novi moliendum: renovari in eo posse vetera Universalium Conciliorum aut Provincialium sancita, nihil tamen addendum, atque episcopos in suas diœceses abituros, de iis quæ ad disciplinam ac mores pertinent inquisituros; conventum autem trium ordinum laudavit, ut cognoscant omnes, quam juste ac prudenter regnum administraretur.

« VIII kalendas Septembris regiæ societatis equites in cardinalis Lotharingi sententiam concurrerunt, ac VII kal. trium ordinum conventus indictus est in IV idus Decembris, ac jussæ singulæ provinciæ suos cœtus cogere, ut quid in conventu proponendum esset, expenderent, et quos missuri essent, designarent: et quia Pontifex, atque imperator, et cæteri reges principesque prope convenerant de cogendo Œcumenico Concilio, episcopi Galli ad IV idus Januarii ad aulicum comitatum vocati sunt, inde ad Concilium profecturi.

« Expetiti fuerunt illi Gallorum episcoporum conventus, tum ab hæreticis, tum a Catholicis, sed discrepante longe consilio, ac jure formidatum est, ne in iis aliquid novi ab impiis pertentaretur.

49. « Porro, quæ ex nationali Concilio exoriri possent mala[1], episcopus Viterbiensis in Gallia nuntius litteris die decima quinta Septembris car. Turnonio directis significavit, ubi sic habet: Existimatio bonitatis et prudentiæ, quæ summa de illustrissima dominatione vestra apud me est, ut crederem, persuaserunt, ad istam aulam non tam celeriter, ut alii optabant, accessisse ob decreta præteritæ Assembleæ. Quod si re vera ita est, ut cogito, non modo excusationem, verum etiam laudem meretur; vellem et ipse, quantum in me est, idem agere, considerans etenim partim, quæ exequuntur, partim, quæ diriguntur, cum nullum his remedium afferre possim, omni alio loco quam hic esse vellem. Jam illustrissimam dominationem vestram scripturam vidisse credo, qua omnes præsules ad Congregationem, ne dicam ad nationale Concilium, convocantur, et certus sum attente considerasse, per illam liberam omnibus audiendi et loquendi concessam facultatem esse; ut autem insuper innotescat dominationi vestræ, quæ mihi palam relata fuerunt per quemdam illius Assembleæ præsulem, sciat familiari meo renuntiatum fuisse, dari ab aliquibus operam, ut omnes regis subditi Genevæ commorantes, ad congregationem vocentur, spe allecti illos ad unitatem Ecclesiæ rationibus adducendi. Quod tam longe a mea sententia est, tamque pravi exempli et pejoris consequentiæ judico, ut causam potius religionis confundendam verear. Quod si non aliud exinde malum sit futurum, istud certe aderit, quod hæreticis audaciam augebit, et venena ubique diffundendi occasionem præbebit; nunquam equidem viam periculis adeo plenam indignamque inituros opinabar, quæ cum, præter religionis detrimentum, auctoritatem quoque ipsius regis et utilitatem labefactet, quid aliud credere possum, nisi de proximo maximam conspiciendam confusionem, ne dicam totius regni jacturam; quare si initio Epistolæ dixi vestram illustrissimam dominationem prudenter agere his temporibus ab his regionibus se elongare, modo mutato consilio, plurimum expedire judico, ut quantocius veniat, malisque imminentibus aliquod remedium afferat; quod si forte postea

[1] Idem ibid.

[1] Ms. cod. Spada to. XXXI. p. 56[illegible].

illa avertere non esse in sua potestate cognoverit, tunc post protestationem discedat, ne talis adsit indignæ tragediæ spectator. Falli certe illustrissimum cardinalem Lotharingum vereor, dum alios ex semetipso metiens credit, in his seditionibus, majorem partem religionis magis respectui, quam desiderio furandi, et confusioni hujus monarchiæ, vel ejus gubernationis immutationi adhæsuram, et hic finem impono. Postquam hæc scripseram, litteras ultima Augusti die a nuntio Hispaniarum accepi, quibus a rege Catholico ad Gallicam aulam Antonium Toletanum mitti, ut celebrationem Concilii nationalis dissuadeat, testatur, a quo aliquem fructum præstolamur, cum a principe tantæ auctoritatis, et per ministrum inter primos præcipuum executioni mandetur, additis tuæ illustrissimæ dominationis persuasionibus.

50. « Antonio itaque Toletano [1] Galliam petenti rex Catholicus in mandatis dederat, ut nationale Concilium pro viribus deturbaret, jubebaturque hac præsertim ex causa ostendere, non esse Concilium nationale celebrandum, ex quo manifeste præjudicium Concilio Generali, quod propediem coadunandum erat, inferebatur, quod Concilium profecto verum et certum remedium morborum et divisionum Christianitatis erat futurum. Quemadmodum ergo rex Philippus voluntati suæ Sanctitatis, et ejus determinationi se submisit, cujus est hæc præcipue curare, et ad quem hæc peculiariter attinent, et sicuti instante rege Christianissimo per suum oratorem ad hanc rem amplectendam animum applicuit, ita etiam rex Galliarum idem agat, ut sicuti per totum orbem fama percrebuit, quod imperator, rex Christianissimus et Catholicus voluntatem cum Pontifice conjunctam gerant, curantes omnes simul ut Concilium Generale celebretur, ita convenit, ut nullum signum ostendatur, quo favor iis contraria sentientibus præstetur, qui cum ipsis in celebratione Concilii Generalis non conveniunt; illis enim superbiæ et perturbationis causa esset, maximo cum præjudicio sanctæ Ecclesiæ. Atque ut hoc melius regi suaderet, inferre jubebatur, quod quamvis Philippus nosset vires illi non deesse adversus quoscumque principes, et ad suorum subditorum audacem insolentiam reprimendam, eosque mulctandos et cogendos, ut sub religionis obedientia debita vivant, tamen ne coactus contra propriam auctoritatem et dignitatem aliquid agat, omnes quas expedire judicaverit sui regni vires, in manu arbitrii ejus relinquendas offerebat, ne adactus aliquid præter dignitatem ageret, quod in isto sui regni exordio suam minueret auctoritatem. Jubebatur insuper Antonius ipse, ut si quando res iniquo adeo loco positas cerneret, ut de Concilio disturbando nulla affulgeret spes, id saltem obtenderet, ut ejus celebratio ad anni exitum differretur. Quæ cum Antonius facunde exposuisset, rex simul ac regina responderunt, nunquam ipsorum fuisse mentem nationale Concilium convocare, præcipue cum adsit Concilii Generalis spes, sed cum sui regni turbationes adeo creverint, compulsos aliquid remedii ad tanta mala evitanda adinvenire ; ob hanc causam ultimum celebratum. Provinciarum præsides ad decimam Decembris diem vocatos, episcopis et Ecclesiarum præsulibus datam mense Januario diem decimam. Non definiendorum fidei articulorum causa, sed instaurandæ disciplinæ, ex qua collapsa pravaque administratione, dissidia, quæ hodie Christianum perturbant imperium manarint, et hæc a majori parte, tam præsulum, quam procerum, qui vocati erant, decreta fuisse ; et quia pars magna eorum novis hæresibus contaminata est, ac posset contingere, ut in utroque cœtu indicto, aliquid præter mentem regis Christianissimi, qui aperte promulgavit se velle in lege ac religione prædecessorum suorum vivere ac mori, atque in ea suos subditos continere, decerni posset; cujus rei gratia Antonius Comes ostendit mandata offerendæ Gallo regi Hispanarum virium potentiæ, se grates maximas Catholico regi de optima voluntate agere, perpenso tamen rerum præsentium statu, tuendæ regiæ amplitudinis, declinandorumque periculorum causa indictos, tum Ordinum regni, tum præsulum totius regni cœtus, in quibus non de fide, sed de moribus ad puritatem redigendis, et de præsulum ad Concilium Œcumenicum profectione decernendum sit, revocari non posse. Cum vero eorum cœtuum necessitas oriatur ex nimia Concilii Œcumenici dilatione, verum remedium futurum, si, dimissa Concilii Tridentini prosecutione, cui nunquam Protestantes sunt assensuri, ac sine quibus religionis res in maxima ea natione suis commodis addictissima constitui possint, et ut indicti cœtus, quos aliqui Concilium nationale vocant, discuti possint, novum Concilium sine mora aperiatur, nec de loco litem moveri, cum ille quo Cæsar et rex Catholicus convenerint admittatur, demum de disturbandis episcoporum Gallorum conventibus quidquam decerni non posse, nisi prius indicti in Decembrem ordinum cœtus habiti fuerint.

51. « De his factus certior ab oratore suo Catholicus rex [3] Pontificem ursit ad dissolvendum nationale Gallorum Concilium, ex quo gravissima incommoda, ac damna certissima, atque irreparabilia, abjecto Concilio Œcumenico sint consecutura, et quia mutata sententia Franciscus rex de loco controversiam moverat,

[1] Ms. card. Spadæ to. XXXI. p. 41.

[1] Ext. reg. Cath. responsum ib. p. 368.

ac cum Vercellas et Bisuntum proposuisset, significarat se Bisuntum præoptare ac præferre Vercellis, respondit Toleti XXX Octob. MDLX Gallo oratori Catholicus rex, se nullius loci singularis optionem percupere, sed tantummodo damnis universis et privatis totius Christiani imperii occurrendi studio duci, seque acturum cum Cæsare, ut gratum acceptumque locum habeat, de quo Pontifex ac rex Christianissimus inter se convenerint. Significarat vero Ferrariensis cardinalis Lotharingo cardinali scriptis Aureliæ X Octobris MDLX litteris, Pontificem, aut Vercellis, aut Casali, Concilium brevi aperire constituisse, cui ultima Octobris rescripsit Lotharingus [1], Franciscum regem ex eo maximam lætitiam cœpisse, rogavitque ut rem ocius urgeret, in celeritate enim omnem vim remedii sitam, nec alio modo melius posse indictum nationis Gallicanæ Concilium everti, quam si Œcumenicum celebretur; quo etiam argumento Franciscus rex [2] rescripsit Ferrariensi cardinali, deque optima mente Pontificis lætatus institit, ut ex mandatis ab Engolismensi episcopo proponendis indictio Concilii celerrime promulgaretur, aliter enim religionis dissidiis in Gallia consuli non posse, atque ita Gallorum præsulum cœtus disturbandos, cum non fuerint indicti, nisi in casu quo Œcumenicum Concilium non celebraretur, et ita subditis nationalem Synodum postulantibus ea fuerit promissa, si ab Œcumenica non impediretur, de quibus Engolismensis episcopus orator regius cum ipso esset colloquium habiturus. Cum vero Franciscus rex oratorem veteri more ad deferendum novo Pontifici obsequium, atque efflagitandum Concilium ad tollenda religionis dissidia decrevisset, hoc illi responsum inter alia redditum est:

« Quod ad Ecclesiæ statum attinet, Sathanæ artibus tantopere perturbatum, Sanctissimus Dominus noster [3] memor officii sui, simul atque Ecclesiæ gubernacula suscepit, ad eam constituendam et ad pristinum ei decorem ac tranquillitatem reddendam incumbere cœpit: itaque et ea corrigere continuo aggressus est, quæ in moribus reipublicæ, ac disciplinæ sacerdotum emendatione egere visa sunt, et ad errores ac schismata tollenda Œcumenicum Concilium, sicut rex Christianissimus optat, indicere prope diem ac celebrare Deo juvante constituit, cupiens, si fieri possit, tantam ovium multitudinem errantium ac dispersarum ad ovile Domini suis humeris reportare, quarum salutem sanguine et vita sua libenter redemerit.

52. « Certior factus Franciscus II Galliæ rex [4] de optima Pontificis pro celebrando Concilio mente, ac fixa sententia, maximo gaudio delibutus, misit ad Pontificem abbatem Mannam senatorem, ac elemosynarum regiarum administrum, qui deprecaretur, non tantum ut perstaret in eo sacrosancto mentis decreto, verum rem ad exitum quantocius perduceret ad Christianum imperium tot sectis hæresibusque laniatum ad pristinam conjunctionem redintegrationemque revocandum, quin etiam jussus exponere, plures opinatos Pontifices antecessores non sincero animo, sed ficto rem aggressos, suscepti quidem Pontificatus principio eximiam voluntatem congregandæ Synodi explicuisse, sed verba operibus non ornasse, externaque specie promissa elusisse, congregatam enim Synodum cœptam levibus de causis dissolutam fuisse, atque ex interrupta Synodo graviora longe damna, quam utilitatem religionis Catholicæ allata, ex non continuato enim Concilio certissime fluxisse causam maximæ partis hæresum atque sectarum, quæ hodie orbem pervagantur; Pontificia vero Sanctitas hæc regis monita ardentiori pietatis studio, ac tenero erga Beatitudinem Pontificiam amori adscribat.

« Flagitavit idem abbas nomine regio ne Pontifex suspensionem Tridentini decreto abrogaret, sed novum Concilium indiceret in loco tuto, ad quem imperator principesque imperii, tum Catholici, tum Protestantes convenire possent; Tridentum enim, ut acceperat, admodum ob angustias loci atque inopiam, incommodum videbatur, ubi, cum a Julio III Concilium iterum fuisset redintegratum, a magna principum Christianorum parte non fuisset admissum; vigere modo easdem causas, eodem morbo implicitos teneri, qui antea ægri erant, ac nisi modo consulatur eorum valetudini, veniantque illi ad Concilium, ad pristinum statum recasuros: non enim Germanos, non Anglos, non alios Protestantes Tridentum accessuros, atque ita celebrationem Concilii ludibrio versum iri atque irritam futuram, cum aberrantes ac divulsi ab Ecclesiæ conjunctione eam sint excusationem obtensuri, jam in eo loco maximam controversiarum partem decisam esse, nec ulterius ipsos audiendos, quanquam regia majestas nullo modo eorum causam defendendam suscipere velit, sed tantummodo admoneat, nihil hoc præsertim initio agendum, quod valeat iis excusationis causam afferre, ut non compareant, nec se submittant Concilio. Proinde videri ab imperatore sciscitandum, an Catholici omnes ac Protestantes in aliquo designando loco consentiant, qui si æque commodus ac Tridentum extiterit, a sua Beatitudine admittendum, ac mox indictionem Concilii promulgandam, illudque celebrandum citissime, ad quod præsules Gallos sit regia majestas missura, seque obstrictura ad omnia illius decreta integerrime observanda. Regem vero Catholicum electionem loci

[1] Extat. card. Lot. lit. ad Ferrar. card. ibid. p. 372. — [2] Extat ib. Franc. reg. lit. p. 373. etc. — [3] Pius IV. lib. brev. divers. sig. 2919. p. 48. — [4] Abbati Mannæ data instructio. Ext. in Ms. card. Spadæ sig. num. 137. p. 185.

ad Cæsarem atque ordines imperii retulisse, atque ad delectum locum Hispanos præsules missurum ; religionis nostræ vulnera sanari non posse, si Germania adeo sauciata, totque affecta damnis, Concilii opera ac beneficio non convalescat, quod in loco ejus regionis hominibus accepto celebrandum sit, ita enim sponte ad id accessuros : factam vero inter alia loca mentionem Spiræ, Haguenoæ, Wormatiæ, Træverorum, ac plurium aliarum, commeatuum affluentia opportunissimarum urbium, inter quas Constantia a Germanis maxime expetatur, ad quam se lubentissime accessuros profiteantur, hanc vero non longo intervallo Mediolano dissitam, ad quam Pontificia Sanctitas se conferre possit, pro cujus loci securitate imperator, ordinesque imperii, atque Galliæ et Hispaniæ reges præsidia idonea sint constituturi, et quidem videri tutelam loci spectare ad imperatorem, qui ob insigne erga religionem studium interesse Concilio possit, cui se interfuturum Gallicæ majestati spoponderat, ac ni aliqua difficultate fuerit implicitus, Gallorum regem, ad quem, ut Ecclesiæ primogenitum id munus spectat, illi non defuturum.

« Jussus quoque est abbas Manna exponere regiam majestatem accepisse ingratam accidisse Pontificiæ Sanctitati indictionem Concilii præsulum Gallorum, at nil novi in ea re pertentatum, episcopos enim esse regios senatores, atque ad consilium ab iis rogandum congregari posse ; at in causa morum, doctrinæ ac fidei sine expressa Pontificis auctoritate novare quidquam vel immutare nunquam meditatam, ac si Œcumenica Synodus cito celebretur, omnes alios episcoporum conventus sublatum iri ; si vero Pontificia Beatitudo in sententia congregandi Concilii non perstiterit, æqui accipiat, ut Gallicana Synodus populo jam promissa atque vehementer expetita celebretur.

53. « Respondit ad hæc Pius Pontifex [1], nolle jam suscipere partes texendæ apologiæ prædecessorum Pontificum, vel piam eorum mentem adversus objecta vindicare, id tantummodo nitide ac sincere ad divinam gloriam, religionis sanctæque Sedis Apostolicæ decus spectari, ut Concilium Œcumenicum tutum ac liberum celebretur celerrime ad tot ruinas et calamitates reparandas, nec locum commodiorem Tridentino occurrere ad moras omnes et controversias abscindendas, suspensionemque sive intermissionem illius uno verbo tolli posse, ac jam omnes Christianos principes, ipsosque etiam Protestantes in eum locum consensisse, ut in alio ad imperatorem electum responso demonstratur, cujus exemplum abbati Mannæ tradendum sit. Meminisse probe eum locum a rege Francisco approbatum, atque ad eum præsules et oratores decrevisse, quanquam Henricus II, ob contracta cum Julio III ac Cæsare bella, instaurato Concilio Tridentino interesse noluerit. Porro ubi congregatum fuerit Tridentinum, si opportuna visa fuerit loci mutatio pro communi reipublicæ Christianæ bono, Pontificiam Sanctitatem non dissensuram, modo tutus sit locus, nec suspectus hæreseos, uti consentaneum est. Placere admodum regi Catholico suspensionis abrogationem, ut res citius conficiatur, ita opinatur Sanctitas Pontificia placituram regi Christianissimo, qui prompto erga Deum obsequio, religionisque cura nemini cedat, maxime cum regni Gallici status hodiernus præsentissimum Concilium efflagitet : verumtamen expressum ejus in ea re consensum expectatum iri, atque interea temporis rem cum imperatore electo pertractandam, cum Gallica majestas ad Cæsaream referat suam sententiam : internuntium vero rem, tum cum Cæsare, tum etiam cum Gallico oratore in aula Cæsarea collaturum, ut omnes ad eumdem finem ac Christiani imperii publicum bonum consensu unanimi conspirent, inque certam spem Pontificem efferri, imperatorem, animadverso eo potentissimorum duorum regum studio, Tridenti designationi assensurum, Pontificiaque opera a Catholica majestate de ea re rogandum, expetique, ut idem officium a Christianissima majestate apud Cæsarem præstetur, ut celerrime tantis malis occurratur, retardatamque se adversa valetudine fuisse. Quod ad Concilium nationale attinet, Pontificiam Beatitudinem præfidere, regiam majestatem illud congregari non passuram, cum flagrantissimum Pontificis studium pro cogendo Œcumenico animadvertat. De loci custodia cogitatum iri, cum is designatus fuerit, nec de conferendis pro eo firmando stipendiis illata erat mentio, sed de cogendis ad officium, ac persequendis iis, qui parere Concilio detrectaverint, adversum quos firmissimum armorum fœdus sanciendum sit, ut cardinalis Lotharingus admonuit, ad quod Sua Sanctitas paratissima est, sumptuumque ratam portionem collatura.

54. « XIV Octobris MDLX, Franciscus II Gallorum rex Christianissimus [1] mandata dedit Philiberto episcopo Engolismensi regio oratori, ut significaret, se ex relatis ab abb. Cœnomanensi, Pontificium erga se studium insigne, ac puram sinceramque mentem congregandi Œcumenici Concilii liberi ac tuti, ut periclitanti labantique reipublicæ Christianæ succurratur, dignovisse ; hoc augustissimum omnium esse facinus, quod Pontificatum suum ornare possit, in quo perducendo Christianissimus tanquam Ecclesiæ primogenitus omni contentione ipsi sit obsecundaturus, ad quod Pontificiam Sanctitatem ab ipso Pontificatus exordio repetitis

[1] Ext. ibid. p. 191.

[1] Ext. in Ms. card. Spadæ sig. num. 31. p. 369. ex Ital.

legationibus cohortatus sit, atque maximas spes ex benignis ac promptissimis responsis Pontificis ad id propensissimi conceptas fovere. Jam vero cum eadem repetere supervacaneum foret, ardentissimis votis insistere, ut quantocius res adeo necessaria ac salutaris operi commendetur, indictioque optimi, Œcumenici ac liberi Concilii promulgetur, nulla edita mentione instaurandi vel continuandi Tridentini ob amplissimas causas ab abbate Cœnomanensi expositas Pontificiæ Sanctitati.

« Quod spectat ad ea, quæ sua Sanctitas proposuit in data abbati Cœnomanensi instructione, regem Catholicum gratam et acceptam habere Tridentini Concilii prosecutionem, rescissamque ejus suspensionem, optimeque rei consultum fore, si Christianissimus rex in eamdem concurreret sententiam, regia majestas Pontificiam Sanctitatem rogat, ut perpendat, quod licet ambo reges ad eumdem finem collimant, tamen ob varietatem subditorum, et discrepantiam circumstantiarum, in eligendis mediis ac remediis dissentire jure posse, atque adeo propositum regis Catholici exemplum non valere; cæterum regiam majestatem in ea fixam sententiam, Œcumenicum tutum ac liberum Concilium, cujus judicium nemo refellere possit, omnino necessarium, atque utilissimum ad sedanda reipublicæ Christianæ dissidia, pacemque restituendam, nec ullum occurrere dubium quin rex Catholicus, ut frater optimus, ac sapientia et virtutibus ornatissimus, huic rei sese accommodet, cum jam mentem suam optimam patefecerit, pariterque non dissentiat circa locum celebrandi Concilii, de quo Christianissimus nullam moturus est controversiam, imo, ne retardandi sanctissimi operis detur occasio, regia majestas in eum locum designandum assentitur, quem imperator et rex Catholicus elegerint, ut antea declaratum est.

« Cum vero dixerit Pontificia Sanctitas, ne regia majestas ulterius progredi sinat indictionem Concilii nationalis, cum Pontificia Sanctitas ad celebrandum Concilium Œcumenicum sit paratissima, regia majestas certissime spondet, si Œcumenicum, ac purum, et liberum Concilium aperiatur, omnes alios provinciarum cœtus supprimendos, eorumque memoriam extinctum iri, sin vero non cogatur Concilium vel ejus celebritas differatur, tunc se necessitate adactum iri ad totius regni episcoporum cœtus congregandos, in quibus tamen non putet Pontificia Sanctitas aliquid contra veterem doctrinam ac religionem pertentatum iri, vel adversus obsequium debitum Sedi Apostolicæ, imo ineundam rationem, qua occurratur, ne religio atque observantia erga Sedem Apostolicam labefactentur evertanturque, ac propterea illud consilium suggestum fuit regiæ majestati a spectatissimis suis regni viris, veluti extremum atque unicum malorum impendentium remedium; magno enim numero congregati sapientissimi viri exquirent modos, quibus malum in dies ingravescens tolli possit, quod quidem fluxisse constat ex novis opinionibus et religione nova, quibus pars subditorum regiæ majestatis adeo imbuta et infecta est, ut pro ea tuenda, spretis bonorum jactura ac morte, extrema quæque pericula sibi adeunda putaverint, unde gravissimi tumultus emerserunt, quorum suprema medela in optima Synodo Œcumenica consistit; at quia tenuissimæ illius cogendæ atque perficiendæ spes erant, ut superioribus temporibus animadversum est, regia majestas ad motus concitatos compescendos, utque ostenderet se nolle inani spe subditos lactare, decrevit eo casu, quo non congregaretur Concilium, ut cœtus episcoporum regni cogerentur, in quibus audiri possent, ut assidue magnis clamoribus efflagitant, atque adeo Pontificia Sanctitas æqui bonique consulat, si, Œcumenico Concilio non celebrato, ad nationis Gallicanæ Synodum congregandam descendatur, maxime, cum facile solventur hi conventus aperto Œcumenico Concilio tuto, libere ac recentissime indicto, ut omnis prætextus pervicaciæ adimatur iis, qui se Concilio subjicere jactitant, proptereaque ea Synodus Gallicana tantum indicta est in diem vigesimum Januarii anni proximi, qui incidit in mensem decimum tertium hujus Pontificatus.

« Præterea jussus est episcopus Engolismensis proponere ob oculos Sanctitatis suæ regiam majestatem adversa conditione temporum ac necessitate oppressam esse; habita proinde ejus rei ratione, dignetur adscribere regiæ majestatis erga subditos amori, et impatientiæ, ac dolori concepto ex abjecta a suis Ecclesiæ observantia, si libere suæ Sanctitati exponat, quæ possint juvare ac promovere hæc sacrosancta Pontificiæ Sanctitatis consilia, cui regia majestas a Deo precatur longiorem vitam viresque, ac virtutem provocandi in opus pii illius desiderii, quo flagrare Pontificiam Sanctitatem certissime tenet, ad perficienda ea quæ utilitatem universo Christiano imperio, ac beatitudini suæ laudem et gloriam immortalem allatura sunt: quæ omnia a Philiberto Naldio Engolismensi episcopo Pontifici exposita fuere. Romæ v Novembris MDLX ».

55. *Difficultates objectæ circa modum et locum Concilii.* — Cum ad cogendam Synodum Œcumenicam omni diligentia ac industria viriumque contentione Pius IV incumberet, maximæ emersere difficultates, quæ invicta constantia a Pontifice perdomitæ ac discussæ fuerunt; ut de eo Evangelicum illud vere usurpare liceat [1], *Justificata est sapientia a filiis suis*, et

[1] Luc. v

illud Davidicum possit occini [1], *Filii Ephrem intendentes, et mittentes arcum conversi sunt in die belli.* Etenim Ferdinandus imperator, ad quem spectabat præcipuam operam conferre, ut solemnes episcoporum cœtus congregarentur, in quibus reliquæ hæreseon pestes exscinderentur, errorumque tenebræ discuterentur, Pio Pontifici multa opposuit, quæ universalis Synodi celebritatem vel retardarent, vel omnino impedirent : pacem in primis in toto Christiano imperio pernecessariam, cumque nuper Gallos inter et Anglos bellum exarsisset, prius illud extinguendum, componendasque discordias, ne in percurando universæ Ecclesiæ corpore laborante maxima impedimenta ex Anglia conflarentur, objecit ; ex Concilio Tridenti congregando vel nullas vel exiguas bene gerendarum rerum spes allucescere, celebrato enim primum a Paulo III, deinde a Julio III iterum instaurato Concilio Tridentino, vel parvam vel nullam decerptam utilitatem, cum reges ac principes illi non interfuerint, nec oratores, qui eorum personam sustinerent paucis exceptis submiserint : dandam proinde a Pontifice summam operam, ut omnes Christiani reges ac respublicæ suos transmitterent oratores, quod se et Hispaniæ regem Catholicum, necnon Germaniæ principes Catholicos tum Ecclesiasticos tum laicos amplissime facturos pollicebatur : at vero principes, qui Augustanam confessionem profitentur, non accessuros, nec oratores transmissuros : nec se florere ea armorum potentia, ut ipsos ad id arduum opus adigere posset, nec ulla ratione publicæ utilitati conducere, adversus eos pro ea causa bellum suscipere, ex quo universa Germania cædibus et flammis fœdanda evertendaque foret, cum probe nosset eos arctissimo fœdere pro tuenda hæresi inter se conjunctos, atque ad resistendum comparatos, verum se non defuturum Cæsareo muneri, ut omnibus amantissimis officiis ac omni humanitatis genere eos ad Concilium pelliceret.

Præterea suadere nisus est Pontifici, ut priscorum Pontificum exempla imitatus ad solemne Concilium se conferret, ut majorem illius decretis auctoritatem conciliaret : de loco vero Concilii, subdidit Tridentum non esse idoneum, cum præsules in ea urbe jam ante non semel graviora incommoda perpessi essent, propterea eaque non in Italiæ limite, sed in Germania aliam ampliorem urbem, vel Coloniam, vel Ratisbonam, vel Constantiam designandam videri, ad quas Pontifex facili itinere accedere possit.

« His adjecit, licet probe norit non esse Cæsarei muneris, formam pertractandarum rerum ad religionem spectantium Concilio præscribere, sed obsequentem se Catholicæ Ecclesiæ filium præstare, ut ad felices tamen exitus Concilium perduci possit, quod flagrantissimis votis studiisque efflagitat, ex pia fiducia monere Pontificem, Protestantes nimiæ severitatis atque acerbitatis perstringere partem Catholicam, quod in celebranda præteritis annis Synodo Tridentina, nec fidei publicæ ac tuti commeatus syngrapham ea forma tradiderit, quam Basileense Concilium Bohemis tradidisset, nec facili aditu ad colloquia habenda fuissent admissi, quinimo cum suæ confessionis Symbolum exhiberent, ut vel a Patribus falsitatis argueretur, vel ipsis refellendorum Concilii decretorum facultas permitteretur, deposcerent, nullum ex iis eblandiri et consequi potuisse ; ut ne vero quid simile in posterum contingeret, Protestantibusque cumulate satisfieret, Ferdinandus Cæsar deprecatus est. Mirum est, hæc scripta fuisse a Cæsare, cum constiterit teterrimas calumnias a Protestantibus impactas Catholicæ Ecclesiæ, cumque Synodus ad eas refellendas, discutiendosque impios Protestantium errores se accingeret, Saxonem ad Synodum opprimendam armis, intercipiendumque Carolum V Cæsarem cum validissimo exercitu provolasse.

« Movit etiam Ferdinandus Cæsar nonnullas difficultates circa progressum exitumque Concilii, an Pontifex præteriti Concilii decreta tueri ac confirmare meditaretur, illudque redintegrare atque ad exitum definitis reliquis controversiis perducere, non quod Cæsar editas in eo sanctiones rescindi vellet, vel earum vim ac robur infringere auderet, sed quod Protestantes eas refellerent, atque adduci in controversiam et audiri vellent : tum quod nonnulli principes Catholici, quo verbo Henricum II Galliæ regem notabat, qui adversus Concilium conjurarat, Tridentina Acta non admitterent, adeo ut non sint defuturi, qui contendant Catholicorum præsulum solemnes Tridentinos conventus, sed numero exiguos, innumeræ adversantium multitudini non præcellere.

« Objectum præterea est a Cæsare intermissionem sive suspensionem Concilii biennii excurrentis flexu fuisse definitam, jam vero ab ea octo ferme annos excurrisse, neque de ea intermissione proroganda quidquam sancitum, Tridentino itaque sopito nec redintegrato, novum Concilium a Pontifice cogendum videri, indeque amplioris honoris cumulum illius gloriæ addendum, cum tam magnificum opus non alienis laboribus, sed Sanctitatis suæ apicibus et industriæ tribueretur.

« Auxere eas difficultates celebrandi Concilii nonnulli Ecclesiastici et laici, qui metuebant, ne obsoleti eorum mores Concilii decretis percellerentur, in quo argumento hæretici invidiæ suæ malignum virus effundebant, jactabantque Ecclesiasticorum virorum mores esse

[1] Ps. LXXVII.

perditissimos ; ac licet multa pro restituendo morum nitore præclarissime fuissent sancita, non tamen Ecclesiasticæ disciplinæ sanctitatem restitutam : dogmatum itaque varietate non adeo aspere damnata, in eam curam incumbendum a Pontifice, ut in clero sanctioris vitæ splendor revocetur ; cum aliud clerici esse velint, aliud videri, nempe habitu milites, quæstu clerici , actu neutrum exhibere : sentiebant etiam politici humanæ imbecillitati compatiendum, et sacrorum canonum deliniendam acerbitatem, quorum argutiis ac susurris illusus Ferdinandus Cæsar suggessit Pontifici, ut cum sacerdotes conjugia, laici sub utraque specie communionem continentibus votis efflictim deposcerent, eorum postulatis assentiretur : ita enim sacerdotes ad honestum vitæ genus revocandos, ac Lutheranos in Ecclesiæ castra traducendos. Descendebat in eam Cæsaris sententiam etiam cardinalis Augustanus, ac plures etiam pietate præstantes viri, pio Lutheranorum ab hæresi abducendorum ardore ac spe incitati sensere permitti hæc duo capita concordiæ posse, tum in proximo principum conventu in Germania habendo sollicitandos principes Lutheranos ut ad Concilium mitterent oratores, et tum principes Catholicos inter se arctissimo fœdere conjungendos ».

56. His acceptis monitis, Pontifex [1] summa benignitate ac prudentia Cæsari in hunc modum responderi jussit :

«Scriptum, quod a sacratissimo imperatore missum est, quo Sanctissimo Domino nostro respondet ad ea, quæ cum ejus majestate super negotio Concilii per episcopum Warmiensem nuntium Apostolicum verbo agitata atque tractata sunt, id a Sanctitate sua diligenter lectum atque examinatum est, quæ et vehementer commendat pietatem imperatoris, promptumque animum, quo celebrationem Concilii amplectitur, et ei quantum potest gratias agit. Vidit sane et consideravit Sanctitas sua causas, quæ majestati ejus difficultatem huic negotio facere videntur, simulque rationem reformandæ Ecclesiasticæ disciplinæ, quam ipsa proponit, singularemque modestiam, qua utitur in iis rebus insinuandis, quas ad voluntatem populorum appositas, eorumque reductionem et quietem utiles arbitratur, sed illam ut vere ab amantissimo filio profectam, vereque Christianam reverentiam in primis probavit Sanctitas sua, qua majestas ejus omnem sententiam suam subjicit judicio, et Apostolicæ Sedis, et Sanctitatis suæ, quæ imperatoris sinceritate invicem freta, bonaque existimatione, quam eum de se habere confidit, in magnam spem venit, hunc de Concilii celebratione tractatum ad optatum exitum perventurum, Deo ac Domino nostro Jesu Christo, qui ei bonam hanc mentem dedit, cor ejus inclinante ad amplectenda atque exequenda paterna monita Sanctitatis suæ, quæ in hac re certe nihil aliud quam bonum publicum spectat, nihil quam ut paterna charitate malas omnium opiniones sine cujusquam injuria, aut dedecore possit extinguere, hoc, inquam, solum agit, in hoc incumbit, hoc respicit.

« Habet quidem et imperator in hac re partes suas, ut scilicet ipse bono publico consulat, et controversias et dissidia componat, sed præter id etiam hoc proprium, ut conservationi regnorum suorum ditionumque provideat, ut dignitati imperatoris consulat, quæ cum semper ex religionis perturbationibus fuerit imminuta, timendum est, ne idem ei nunc quoque eveniat, cum non modo a Turcis exteris hostibus est afflicta, sed etiam ipsiusmet Germaniæ armis viribusque dejecta, quas contra par fuit omnes ad tuendum, amplificandumque imperium consentire. Cum ergo Sanctissimus Dominus noster omnem curam suam ad bonum publicum dirigat, videatque ex celebratione Concilii non opem modo lapsis religionis rebus afferri, sed et ipsi etiam imperatori ad ejus regnorum ditionumque tutelam non parum utilitatis ostendi, non deerit officio suo, quin eorum, quæ sibi recta videantur, etiam atque etiam commonefaciat majestatem suam, non modo ut hominem in tanto fastigio constitutum, sed ut amicum peculiarem suum. Atque hoc eum primum considerare vult, quandocumque de rebus religionis tractatur, omni cum sinceritate et simplicitate debere procedi, tanquam de re ad Deum plane pertinente, qui cordium occulta rimatur, et viam nobis veritatis charitatisque præscribit, operæ pretium est ea reminisci, quæ in Germania acciderint ex quo ibi controversiæ de religione cæperunt. Etenim videre licet sæpe quidem de concordia esse tractatum, sed quia ea concordia non ad religionem, ad quam debebat, sed ad alia humana commoda atque rationes referebatur, idcirco ibi semper in dies magis magisque labefactatam esse religionem atque subversam, cum magno sane omnium Germaniæ partium detrimento. Contrarium huic exemplum extat Angliæ regni, quod post diuturnum schisma in potestatem reginæ Mariæ reductum, paucis mensibus, ne bello quidem Gallico obstante, universum ad unitatem Catholicæ Ecclesiæ rediit, quia nimirum nullus ibi alius habitus est scopus, quam ipsa religio, neque aliud sibi proposuerant, qui ei rei præfuerunt, quam negotium Dei, quæ duo schismata Germaniæ atque Angliæ alterum alteri contrarium liquido ostendunt in hujusmodi negotiis dari a Deo vires sinceritati, quæ ipsum solum intuetur, adimi humanæ astutiæ, quæ utilitates suas religione prætexit, ut neque has, quibus solis inhiat, consequi possit, neque in ea,

[1] Ms. card. Spadæ sig. num. 31. p. 306.

cui non bona fide laborat, religione proficiat.

« Idcirco videtur Sanctissimo Domino nostro, cum propter tot de religione discordias sectasque multiplices tota jam nutet Christiana respublica, debere sine timore, sine dubitatione aliqua, plane ob hoc solum, ut lapsæ religionis res in pristinum statum reducantur, ad celebrationem Concilii Tridentini deveniri, sperarique felicem a Deo et Domino nostro Jesu Christo omnium bonorum datore successum, et ut ad ea tractanda veniatur, quæ proprie pertinent ad Cæsaream majestatem. Quoad objectam ab ea difficultatem belli inter Anglos et Gallos, hoc respondetur, eam difficultatem multis de causis, quæ adduci possent, parvi fuisse momenti, et nunc consecuta jam pace omnino cessare.

« Quod desiderari videtur Sanctissimum Dominum nostrum ipsummet adesse Concilio, hoc ut fiat ab ipsius Sanctissimi voluntate dependet, qui jam non modo præsentiam suam, sed et vitam ipsam et sanguinem publicæ utilitati constituit exponere. Itaque Sanctitas Sua, quod opportunum esse judicabit, et expedire religioni atque huic sanctæ Sedi, nullo unquam tempore erit prætermissura.

« Quod ad fidem publicam Protestantibus dandam, quodque ad id pertinet, quod audiri petunt, ne id quidem habebit ullam difficultatem, nam et Pontifex, quoad ipsum attinet, fidem publicam dabit, et ea forma, quæ vel unquam est data vel dari possit amplissima, et idem Pontifex universumque Concilium libenter eos audient; quamobrem non arbitratur Sanctitas sua queri eos posse de Concilio Tridentino, cujus rei penes eos qui adfuerunt sit tantum fides.

« Restat ex difficultatibus a Cæsarea majestate in scripto per eam misso propositis unum caput, quod tanquam majoris momenti plenius tractatum est, atque in plura capita diffusum, id est, de loco Concilii. Atque in hac re desideratur majestatem suam bene considerare rationes, quæ ei adducuntur ab iis, qui eam abstrahere conantur ob continuationem Concilii Tridentini, etenim inveniet eas parvi esse momenti, nam quod dicitur Concilium per duos tantum annos fuisse suspensum, cumque jam lapsi occto alii fuerint, per quos nulla nova sit facta suspensio, continuari id Concilium non posse, sed novum institui debere, ea res non ita se habet; suspensio enim a Concilio facta est ad biennium, a Julio vero III facta fuit ad suum et Sedis Apostolicæ beneplacitum ; in hoc tamen Pontifex et Concilium convenerunt, ut expectari deberet finis bellorum atque opportunius tempus, quod cum nunc advenerit, consecuta ubique jam pace, certe Concilium Tridentinum pristinas vires suumque vigorem, si id Pontifici videatur, resumere potest.

« Quoad penuriam annonæ habitandique augustiam, quæ objiciuntur ei loco, contrarium manifeste liquet, nam et regio per se ferax est, abundansque omnis generis commeatuum, ejusque necessitatibus ex Germania Italiaque commode subveniri potest, et urbs si alias judicata fuit capax, multo nunc magis judicari debet, cum ædificiis quam tunc amplioribus exornata est, et certe ea capere posset omnes aulas principum Christianorum : quod si maxime Tridentum capax non esset, ea res magis incommodare posset Pontifici aliisque principibus quam imperatori, qui solus est dominus comitatus Tyrolis, domique suæ erit, cum Tridenti erit, ubi alii omnes peregrini atque hospites erunt.

« Præterea considerare debet imperator , nullo alio in loco ex iis qui in Germania proponuntur, neque Pontificem, neque ipsum adeo imperatorem esse posse securum ; nam cum Germania aperta sit et patens, et propter præterita bella referta militibus, iisdemque propter præsentem pacem otiosis, erit in audacissimi cujusque principis potestate manum cogere, tumultum concitare, Concilium opprimere, quod evenire Tridenti non potest, degentis in potestate majestatis suæ sitique intra illas montium fauces, quæ ipsum ab improvisa violentia reddunt tutum, et si qua vis ingruat, spatium dant sese ex periculo recipiendi.

« Debet item considerare majestas sua, non convenire, neque par esse, postquam omnes alii principes in hunc locum consenserunt, sine re eam sibi persuaderi, ut controversiam inducat super loco Tridenti, etenim integra majestati suæ non est hæc deliberatio, jam enim constituta res est, jam locus a Christianis omnibus, atque ab ipsamet Germania in publicis conventibus, atque ab ipsa adeo majestate sua electus est, non modo tanquam vices gerente imperatoris, sed etiam ut rege Ungariæ atque Bohemiæ, magnoque principe aliquot aliarum Germaniæ regionum, atque hi qui majestati suæ has dubitationes suggerunt, nihil aliud agunt quam ut eam ab observatione eorum, quæ ab ipsa jam promissa sunt, abstrahant, Conciliique progressum novis periculosisque ejus celebrandi rationibus proponendis disturbent et impediant; etenim ab omni æquitate alienum est, postquam Tridentinum Concilium continuare vult Pontifex, idque fieri imperatoris committere, alios nunc conari, ut id ulterius trahant, subjiciantque temeritati cujusque principis, quem suarum rerum pœniteat.

« Postquam autem a principe tam religioso et pio, cujusmodi imperator est, nihil noxii neque damnosi expectari potest, hortatur eum Sanctissimus Dominus noster atque enixe rogat, velit horum temporum conditionem, quæ nullam moram patiuntur, expendere, motusque regni Franciæ considerare, quibus nisi subita

convocatione Concilii obviam iri non potest, neve patiatur hanc controversiam progredi, sed tanquam rem indubitatam et jam constitutam definiat, habita præsertim ratione sinceri et vere Christiani animi Sanctitatis suæ, paratæ una cum Concilio providere quibuscumque opus fuerit, sine ulla prorsus fictione aut destinatione propriæ utilitatis suæ, sed ob Dei tantum honorem, et salutem commoditatemque populorum, cujus rei tam certa indicia se daturam profitetur, ut omnes nosse possint paternum amorem atque animum Sanctitatis suæ erga illam nobilem Germanicam nationem, quodque honestis in rebus et justis non modo pater ejus et pastor, sed etiam studiosus et fautor existet, idque cum certa spe et fiducia fore, ut rebus cum charitate atque in spiritu lenitatis agitandis, Deus ac Dominus noster Jesus Christus, pro sua misericordia serenas tranquillasque reddat partium mentes : quemadmodum e contrario, si progressus impediat Concilii Tridentini, et offensiones animorum manebunt, et pervicaces de religione discordiæ, quæ sicut in præteritum pestilentes magnæ parti reipublicæ Christianæ fuerunt, ita in posterum totius ejus ruinam et cladem minantur.

« Quod ad reformationem attinet, quamvis ad eam jam aliqua ex parte devenerit Sanctissimus Dominus noster, iis, quæ hic occurrunt, varie providendo, ad illa tamen capita quæ majestas sua ex aliorum suggestione commemorat, id est, de Communione sub utraque specie, et connubio Sacerdotum, etc. sic respondit sanctitas sua debere majestatem suam ad hoc ipsum ut de his rebus tractetur, et super his divino instinctu definiatur, quod ad unitatem sit Ecclesiæ, omnibus impedimentis loci, temporis personarumque præcisis, quantum quidem ad eam spectat, huic Tridentino Concilio consentire , neque enim nullum securius neque præsentius remedium afflictis Germaniæ rebus inveniri potest. Quo Concilio congregato, si deinde videbitur expedire locum mutari , spondet hoc Sanctissimus Dominus noster, se semper iis quæ justa et convenientia fuerint, bonumque publicum respexerint, consensurum modo locus ille securus sit, neque de hæresi suspectus, ut par est ».

Ita exclusæ sunt omnes eæ urbes hæretica peste contaminatæ Augusta, Spira, Hagenoa, Vormatia, Constantia, quas Gallorum rex a Protestantibus, qui Concilium suæ potestati obnoxium habere affectabant, illusus proposuerat. Quam vero inanes forent argutiæ objectæ adversus Tridentinum locum, quem tot incommodis horrere fingebant, demonstrat Gaspar Cardillus in egregio Commentario [1] adversus Protestantium nugas edito.

« Illud, inquit, minime silere volo, usque adeo placuisse hunc imperatori, ut cum a Gallis sollicitaretur, peteretur et curaretur, ut Concilium in aliam quampiam Germaniæ civitatem transferretur, prudentissime et Christiane admodum responderit, non posse in Germania reperiri, aut tutiorem, aut commodiorem ullum locum tenendæ Synodo, quam is sit, et qui de translatione cogitaret, nihil aliud agere, quam ut Synodus dissolvatur magno cum dedecore reipublicæ Christianæ, ipsosque hæreticos nullum omnino locum tutum, aut satis commodum huic negotio conficiendo reperturos ». Multisque interjectis addit Cardillus :

« Tam salubri aura et benigno cœlo Tridentum fruitur, ut, cum duobus his proximis annis, nusquam in plerisque Germaniæ locis pestis esse desierit, quæ ingentem hominum copiam abstulit atque absumpsit, certe Tridentum nullo morbo, non dico populari, sed qui aliqua ratione timeri posset, perturbatum est, usque adeo, ut ex quadringentis fere episcopis et presbyteris doctis hominibus, qui magna ex parte annis graves, ætate confecti, affectaque valetudine ex studiis atque negotiis Tridenti adsunt, vix unus aut alter interierit, nisi hoc summo Dei beneficio hæretici adscribant, qui eos servare vult, qui in unum convenerunt, ut Ecclesiæ suæ causam agant, et hostibus fidei et religionis gladio spiritus resistant, quod est verbum Dei ».

57. *Ex testimonio oratoris Veneti aperte constat Pontificem sibi in animum induxisse non dissolvendum, sed proroqandum Concilium.* — Pontifex igitur, ut Concilii celebrationem prudentia ac consilio quantocyus promovere mutaret, frequenter oratores principum ad colloquium adhibebat, ac præcipue Marcum Antonium Amulium [1] Venetæ reipublicæ oratorem , quem postea ob compertam pietatem ac prudentiam in sacrum cardinalium collegium cooptavit. Cum hoc itaque, ut ex ejus Epistolis ad senatum Venetum habetur, contulit primo quod ad dissolvendum nationale Gallorum Concilium, Generale quantocius celebrare intendebat ; quodque in sequenti die Mercurii post cardinales ad Consistorium evocatos, oratores quoque principum accersitus erat, ut firmam suam mentem de hoc declararet, eorumque ad opus in exitum perducendum auxilium exposceret , tum subdidit : « Suspensionem auferemus, et Concilium Tridentinum nunquam revocatum continuabimus, et volumus ut quæ reformatione indigent reformentur, et novus ordo personæ et rebus nostris imponatur. Res tamen fidei illibatas volumus servari , sanctamque istam Sedem , quæ imperii Christiani caput esse debet, et fuit, et necesse est ut sit; in reliquis aliorum judicio nos submittemus, et si de jure aliquid resti-

[1] Pag. 51.

[1] Epist. M. An. Amul. 27 Mai. in Ms. card. Spadæ p. 146.

tuere tenebimur, restituemus ». Addidit ac hæc ut orator suo nomine reipublicæ sententiam circa Concilium efflagitaret, ac, si quando opus esset ut aliquam Venetæ ditionis urbem [1] pro Concilio destinaret, an Senatus ultro libensque eam concederet? cumque alias cum Amulio Pontifex de his disseruisset, obortasque imperatoris difficultates retulisset, tandem, ut dilatio omnis Concilii celebrandi submoveretur, die secunda Julii, convocatis ad se principum oratoribus, nempe imperatoris, Hispaniarum, Lusitano, Veneto ac Florentino, Gallus vero vocatus tunc non fuit, cum inter ipsum et Hispanum de loco digniori concertaretur, ac primum Pontifex de hoc ipso egit, dicens : « Finis huic rei ponendus est, et aliquando terminum ponemus, ut oratores pro rebus publicis tractandis simul convenire queant, cum modo ob honoris apiculum simul coram Pontifice adstare ad consulendum non possitis. Quid exinde principum vestrorum potentiæ deperiet? quam satius esset rem componere, et quiete vivere ». Tum eisdem ex fide retulit, quam sincere Concilii celebrationem optaret, cum propter ingruentes loci difficultates, absque ulla sui nominis jactura ad plures annos extrahere posset; ostenditque eis, quam aptum eidem celebrando foret Tridentum, imminentia insuper mala, si ulterius differretur; oratores denique ipsos est adhortatus, ut animi sui sensus, quos jam per litteras cunctis principibus exposuerat, suis quoque datis ad ipsos Epistolis confirmarent, quos etiam admonerent, ut si quid novi vellent suggerere, suis ad ipsos responsionibus declararent; ipsorum enim consilio magis uti, quam sua, ad quam spectabat, auctoritate Concilium cogere velle. Spem etiam ingentem se habere dixit, quod Germaniæ principes ultro convenirent, ideoque omnem abrumpendam moram, nihilque aliud superesse, quam ut a suis principibus oratores responsa referrent, quibus acceptis Concilium aperire, et legatos illico destinare Pontifex testabatur. Hæc cum exposuisset Pontifex, Cæsaris orator de pia sui principis mente brevi oratione certiorem Pontificem reddidit, papæ dicto in omnibus obaudientem futurum promisit, de loco Concilii difficultates aliquot timere se dixit, ac demum piam Sanctitatis suæ mentem commendavit. Pluribus locutus est Vargas Hispaniarum regis orator, cum comes Tendiliæ extra ordinem legatus propter ægritudinem abesset, re altius repetita orationem suam de causis Conciliorum, ac de præteritis Conciliis est orsus, multusque fuit in invehendo contra nationale Concilium, quod Galli cogere meditabantur, quod neutiquam omnino ferendum admodum diffuse disceptavit. Idem breviter confirmavit Castellano idiomate Lusitanus orator, laudataque Pontificis sententia, sui regis obedientiam obtulit, atque ut executioni quamprimum mandaretur, enixe postulavit. Post tres eos oratores annuente Pontifice, Amulius Venetus in hanc sententiam effatus : ad sanandas hæresum infirmitates nullum magis præsens remedium elapsis temporibus adinventum, quam Concilii celebrationem, ideoque agendas cœlesti numini gratias, quod suo in terris vicario piam hanc et sanctam mentem infudisset, ut ad universorum salutem respiciens, altero oculo, quæ ad religionis confirmationem, altero, quæ ad principum beneficium conducerent, perlustraret, quos suis in ditionibus pacem alere non posse, ni religioni tuendæ incubuissent, aperte recentium turbarum lachrymabiles causæ demonstrabant. Cæterum cum sciret, qua avita erga Sanctam Sedem reverentia sua semper respublica creverit, non ambigebat, quin et quæ Pontifex decerneret, approbatura esset, et quæ ipsa posset, ad ipsius decreta in exitum pervehenda, ultro libensque collatura. Pari quoque modo Florentinus orator Pontificis mente approbata, sui principis obsequium et opem exhibuit. Cumque cœtum dimitteret Pontifex [1], ut gesta scriberent principibus suis hortatus est :

58. « Interjecto itaque tempore, cum regum et principum responsa ad Pontificem allata fuissent, cum Amulio de more colloquens, significavit ipsi, quod Hispaniarum rex Concilium, et pro loco Concilii Tridentum approbans, regni præsules se missurum fuisset pollicitus, quodque in calce Epistolæ subdidisset, non esse absque voluntate imperatoris et regis Galliæ congregandum. Rex vero Galliæ, quamvis Concilium approbaret, locum improbabat, suosque adesse non posse testabatur, ni Constantiæ, Treveris, Spiræ, Vormatiæ, vel in civitate Agaunensi congregaretur, insuper etiam edita jam Tridentina decreta revocari postulabat. De imperatoris etiam mente cum Amulio locutus, de submisso illius scripto, quod antea recitavimus, magnisque quas obtendebat difficultatibus disseruit, illud addens, nihil sua referre, hunc magis, quam alterum locum præeligere, nec sibi invisas Germaniæ civitates; ad quas tamen, subdidit, opus esset ut episcopi accedentes et recedentes tutum iter haberent, ne illud Friderici cognomento Barbarossæ canendum esset.

Centum legati veniant hucusque rogati,
Papæ prælati maneant hucusque ligati.

« Quæsivit præterea ex Amulio Pontifex quid sibi videretur de postulatis imperii, nempe de sacerdotum conjugio, et laicali communione sub utraque specie; in quibus, quamvis ipse pro sua auctoritate dispensare posset, liberam

[1] Ep. XXXI Maii p. 149. Ep. III Julii p. 154.

[1] Ext. Mar. An. Amul. ap. Ms. card. Spadæ l. II. p. 265.

tamen Concilio facultatem hæc discutiendi relinquere volebat, cui Amulius primum pauca demisse præfatus in commendationem tot insignium virorum, quos Pontifex apud se habebat, eosque in consilium advocare poterat, respondit, Concilia leges esse, et Aristotelem docuisse, leges quantumvis minus bonas non esse leviter immutandas, ne homines ad earum inobservantiam sensim deflecterent. Pontifex Amulii dicta confirmans, subjecit, velle se cum præcipuis ex omni regione viris cuncta in consultationem referre, atque a principibus singulis duos exquirere viros auctoritate et doctrina insignes, qui, si quæ in illorum regionibus paterentur gravamina, ipsum edocerent, ne quid penitus vel lateret, vel indiscussum præteriretur, atque ab ipsamet Venetorum republica consilium præsertim expectare. Cui cum Amulius debitas retulisset grates, Pontificis animum de Germania ad pristinum fidei nitorem revocanda eo potissimum tempore in spem meliorem erexit, quo ingruentibus quotidie novis ac novis opinionibus experientia jam nosse inceperat, defectionem a Sede Apostolica nihil emolumenti attulisse, quin Turcarum immanitati ac formidini, divisis intrinsecus animis, exposuisse. Pontifex autem, collaudato prudentissimi oratoris sermone, pro fide Catholica confirmanda acerrime se pugnaturum promisit.

59. « Hic enimvero detegenda simul ac rejicienda occurrit mendacissima Soavii impostura, qua suadere nititur, Pium non tam de cogendo, quam de dissolvendo Concilio cogitasse; atque ideo relatis ejusdem prolixis de Concilio celebrando sermonibus hæc subinfert : Omnibus excogitatis decrevit (scilicet Pius Pontifex) in omnem eventum, bonum esse consilium, promptum, imo cupidum se ostendere, et aliorum desideria prævenire, ut magis impedimenta tegerentur, et majorem sibi conciliaret fidem, dum oppositas ab aliis difficultates repræsentaret : superioribus causis deliberationes illas referens, quas humanum judicium assequi non posset. Hæc Soavius, scrutator scilicet egregius arcanorum cordis, qui cum diligentiam ac vota Pii inficiari non posset, pro libito suo omnia simulate fecisse autumat. Sed facile iniquitas oppilabit os suum, si lector Amulii Epistolas attente perspexerit, ex quibus, quam facile Pius, vel protrahere, vel dissolvere Concilium potuisset, si principibus difficultates objicientibus cessisset, luce clarius animadvertet, exitusque ipse rei iniquissimam diluit detergitque calumniam. Quibus omnibus alia insuper Aurelii Porcellaghæ Epistola Vincentio Gonzagæ scripta mirifice attestatur, cum locutus de statu Romanæ curiæ et de Concilio hæc habet : Postremo, qua diligentia, quibus viribus Pontifex totus sit ad bene dirigendum istud sanctum Concilium, nec ego pro veritate dicere, nec tu ipse cogitare poteris. Huc omnia illius consilia spectant, in hoc cogitatus omnes noctu diuque consumit, nec modo cum voluntate, cum scientia ac potestate, sed insuper, si opus sit, cum gravi damno, cum sanguinis effusione, ipsiusque vitæ discrimine laboribus se exponere alacer promptusque est, ut omni industria istud sanctum Concilium bonum auspicetur initium, meliorem prosecutionem, exitumque optimum sortiatur; ad Dei omnipotentis gloriam, sanctæ hujusce Sedis exaltationem, ac totius Christianæ reipublicæ, imo universi orbis beneficium, atque hoc nomine supplicationes et preces ad numen placandum in omnibus piorum hominum locis offeruntur ». Hæc Aurelius, qui unus ad obstruendum os loquentis iniqua satis superque sit.

60. *Hæretici student Concilio disturbando.* — Cum igitur Pius in Concilio celebrando tam obfirmatus esset, malorum omnium satores hæretici e contrario ad disturbandum hoc Concilium vires omnes suas conferebant, tantumque aberat, ut subjicere se vellent legibus Concilii, ut potius exambirent impie, ut eorum placitis subjiceretur Concilium, in quo everteretur Ecclesiastica hierarchia, nonnullasque nefarias conditiones, quibus celebraretur, proponere ausi sunt, quas Gerardus Rambaldus [1] episcopus Civitatensis confutavit edito Commentario, quem Joanni cardinali Morono inscripsit :

« Prima conditionum, quas proferunt qui Christi Ecclesiam impugnant, hæc est, quod liberum Christianum Concilium in Romano imperio Germanicæ nationis celebretur ». Et infra :

« Quare Concilium in Germanica natione celebrandum exoptant? an ad ægras animas spirituales medicos vocant ? Sed quid hoc ? quando unquam ægri medicis præscripserunt locum medendi ? errant igitur adversarii, quando his conditionibus, spiritualibus medicis præscribunt locum modumque, quibus in sanandis eorum ægritudinibus utantur : etsi his conditionibus hoc illos voluisse minime credo, cum nihil apud me antiquius, quam hos, dum Concilium a Cæsare petunt, omnibus viribus contendere, ne Ecclesiæ Concilium congregetur. Quis enim sanus homo lectis his conditionibus de hoc potest ambigere? Nec mirum, quod ii, qui pessimam causam tuentur, Concilii judicium, quoquo modo possunt, optant defugere. Sed has tandem præclaras conditiones perspicuis rationibus arguamus.

« Altera vero est Lutheranorum conditio, quod Concilium a papa non judicetur. Tertiam addunt, quod papa illius non sit præses, sed subditus sit Concilio; cujus novæ Ecclesiæ membra sint, Christianæ an malignantium, satis

[1] Gerard. Rambaldus Ep. Civitaten. l. 1 Confutationis conditionum recentium hæreticorum l. 1, ad Jo. car. Moronum. Ext. in Ms. arch. Vat. [illegible]. num. 3200. p. 376.

perspicue ostendunt adversarii, cum his conditionibus conentur infringere Apostolicæ Sedis auctoritatem, quam non modo a Conciliis universalibus impartitam, et ab antiquis Patribus vere orthodoxis receptam, prædicatam atque protectam, sed a Christo etiam traditam fuisse cognovimus. Nec præter rationem, primæ Sedis auctoritatem impugnare contendunt, nam Romani Pontificis sententia, quotquot fuerunt, omnes hæreticos impugnatos atque damnatos esse cognoscunt : quare, et ipsius Summi Pontificis judicium sententiamque pertimescentes, quod fugere non possunt, ejus auctoritatem quamvis temere et impudenter conantur infringere. Dicant enim : quoniam scribunt, Concilium a papa non judicetur, a quo judicabitur? Si enim alicujus judicio non egeret, ut ratum firmumque sit, vanum esset scribere, a papa non judicetur : Sed si negabunt adversarii, ut hanc perspicuam rationem effugiant; a quoquam Concilia judicari facile arguuntur : nam (si quæ sunt hæreticorum Concilia) ab hæreticis congregata, atque perfecta nonnulla Concilia sint, patet ; siquidem in tripartita Ecclesiastica historia scribit Theodoretus Arianos decem Concilia habuisse. Asserant, qua ratione Christiani populi percipiunt Ariminense Concilium hæreticorum esse, Nicænum vero orthodoxum? si hoc dicent legitime congregatum, illud minime, caveant ne tertiam conditionem oppugnent et penitus tollant ; si vero asserant Nicæni Concilii Patres fuisse orthodoxos, Ariminensis vero hæreticos, aut saltem, qui recte sentiebant, ab hæreticis fuisse seductos, qua ratione id comprobabunt, cum horum Conciliorum Patres pariter Scripturæ divinæ testimoniis utantur? Dicent forte Arianos in pravum sensum divina testimonia arripuisse, sed quo judice, si nullum est Apostolicæ Sedis judicium, id comprobabunt, cum hæc Concilia hanc sententiam, illa illam tueantur? Opus est igitur Concilia ab aliquo judicari, ut quæ eorum Catholica atque orthodoxa quæque hæretica sint, perspiciamus ; nulla enim alia ratione id consequi possumus ; sed si ab aliquo sunt judicanda Concilia, certe ab illo sunt judicanda, quem Christus universæ Ecclesiæ pastorem elegit, cui uni totius gregis Dominici curam demandavit. Is quidem Romanus Pontifex est : scribit enim Matthæus V : *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam etc.* Scribit quoque Joannes uni Petro dixisse Christum : *Pasce agnos meos : pasce oves meas ;* id est, laicos et laicorum pastores, ut unum sit Christiani gregis ovile, veluti per Oseam futurum esse Spiritus sanctus annuntiat : *Congregabuntur filii Juda et filii Israel pariter, et ponent sibimet caput unum; et rursus fiet unum ovile et unus pastor, etc.* » Confirmat hanc Pontificis in Ecclesiam universam et Concilia auctoritatem ex sanctis Patribus, Cypriano, Augustino, Hieronymo, Chrysostomo, Conciliis Nicæno et Chalcedonensi, et ex usu Ecclesiæ ac traditione. « Non senserunt, inquit, cum adversariis Patres in Chalcedonensi Concilio congregati, quandoquidem Apostolicæ Sedis legatos, veluti papæ litteris erant admoniti, Concilii præsides susceperunt ». Et infra : « Non possumus confirmare quænam sint Canonicæ Scripturæ, si vetustissimos hos Ecclesiæ usus, quos recentes hæretici non suscipiunt, quinimo damnant, comprobare non possumus. Est perspicuum Lutheranorum theologos has præclaras conditiones conscripsisse, ut a causa maxime justa Ecclesia Christi caderet.

« Quarta conditio, quod archiepiscopi, et episcopi liberentur a juramentis, et quod libera habeant vota, subdola est : » nam quod libera habeant vota, id maxime procurat Pontifex, quod vero solvantur religione sacramenti, quo adstricti sunt Pontifici, iniquum ; non enim propterea ordinum imperii in comitiis vota desinunt esse libera, quia sacramento Cæsari sunt obstricti ; quo utique liberari se nunquam Lutherani poposcerunt.

« Fallax quoque est conditio quinta : Quod Prophetica et Apostolica Scriptura sit judex in controversiis ». Refellit pluribus auctor hæreticorum fraudes ac tenebras, quibus obsiti sunt : non enim de Scriptura controversia est, sed de sensu, quem falsum omnes hæretici illi affinxerunt, Sathanæ ipsa Scriptura abutentis exemplo ; eumque tantum verum, quem Catholica teneat Ecclesia, quæ ex Apostolo firmamentum et columna est veritatis : de quo plura Hosius episcopus Warmiensis in libello de expresso Dei verbo.

« Conditio sexta iniquissima est : Quod theologi Lutheranorum non solum audiantur, sed etiam voces decisivas habeant ». Non enim unquam hæretici ad Concilia sunt admissi, nisi ut doceantur : qui enim novatæ doctrinæ rei sunt, admitti non debent in judices.

« Septima : Quod theologi Lutheranorum sint in protectione Cæsaris ». Ad hæc Rambaldus : « Ut theologi Lutheranorum sint in protectione Cæsaris, opus est, ut hujus Christi Ecclesiæ viva sint membra, quod hanc solam, quam Christus super petram ædificavit, Ecclesiam ipse protegat, hujusque solius protector sit ». Quod vero addidere : Et habeant salvum conductum : tanta fuit Ecclesiæ in Protestantes benignitas, ut publicæ fidei syngrapham iis, quibus voluere verbis, conceptam tradiderit, ut in fide orthodoxa instrui possent. At ii tanquam aspides surdæ aures suas pertinacissime obturarunt.

« Octava conditio est : Quod non secundum multitudinem votorum, sed secundum Scripturam definiantur omnia ». His verbis perfidiæ suæ asylum condunt : nam quidquid contra co-

rum hæreses fuerit definitum, mox contendent, non esse secundum Scripturam ab iis depravatam definitum.

61. *Cum principibus agit Pontifex de mox cogendo Concilio.* — Ut vero hæretici ferre non poterant quod Pontifex præesset Concilio, ita e contra Ferdinandus Cæsar maximis instabat precibus, ut Pontifex præsens Concilio interesset, illique præsideret, cum omnia felicius perductum iri censeret, si præsens Concilii gubernacula moderaretur, quo argumento extant subjectæ litteræ ad Pium datæ :

« Cum Sanctitas sua, non obstantibus illis, quæ a majestate sua bono et sincero zelo Sanctitati ejus proposita fuere perpendenda et consideranda, existimet, cessante nunc difficultate belli, quod inter Gallos et Anglos superioribus mensibus gestum est (quam majestas sua Cæsarea inter alias difficultates in discursu suo allegaverat) consecuta nimirum pace, opportunum tempus oblatum esse celebrandi Concilii, majestas Cæsarea ipsa quoque Sanctitatis suæ benignæ voluntati ac sapientissimo judicio obsequenter plane subscribit.

« Quod autem Cæsarea majestas Sanctitatem ejus vehementer desideret in Concilio præsentem esse, id quoque non aliter, quam bona et pia intentione a majestate sua Cæsarea propositum fuit; præsertim cum majestas sua Cæsarea intellexerit, id non modo a felicis recordationis prædecessoribus Sanctitatis suæ pro magna parte observatum, verum in quibusdam Conciliis diserte constitutum fuisse, præsentiam Summi Pontificis, Romanorumque S. R. E. cardinalium in ipso Concilio esse accommodam et multimode fructuosam ; etsi omnino confidit Cæsarea sua majestas Sanctitatem ejus pro spectata sua pietate et eximio in rem Christianam studio sua sponte ad id propensam fore, freta tamen ipsius sanctissimi Domini nostri summa erga majestatem suam benevolentia et charitate, voluit Sanctitatem ejus nunc iterum confidenter hortari, prout vehementer etiam atque etiam hortatur, ut Sanctitas ejus sua præsentia, periculo et jacturæ tot millium animarum occurrere, totique Christiano gregi juxta officium suum pastorale salubriter mederi velit. Etenim si Sanctitas ejus sæpe dicto Concilio præsens aderit, ipsa quoque Cæsarea majestas prompta parataque est ad illud in propria persona venire, et Deo bene juvante in illo omnia ea sedulo facere et præstare, quæ ad officium pii et Catholici imperatoris spectant.

« Porro quod Sanctissimus Dominus noster ordinibus ac statibus Augustanæ Confessionis fidem publicam daturus sit, in ea forma, quæ vel unquam data sit vel dari possit amplissima, et quod Sanctitas sua curatura sit, ut illi quoque audiantur, majestas Cæsarea arbitratur hoc Sanctitatis suæ pium consilium rebus omnibus maxime profuturum, et majestas sua, quoad ipsam pertinet, itidem huic curæ, ut ordines illi Augustanæ confessionis amplissimo salvo conductu muniantur, pro sui Cæsarei muneris ratione non deerit, quo amplior enim et securior illis dabitur fides publica, eo magis sperandum erit illos ad comparendum et submittendum se Concilio moveri atque induci posse ». Et infra :

« Postremo majestas Cæsarea arbitratur, ad promovendum progressum Concilii et consequendum optatum ejus exitum, non parum momenti allaturum, si Sanctissimus Dominus noster, quemadmodum majestas sua Cæsarea Sanctitatem ejus sincero et candido corde reverenter admonuit, ante vel post publicam indictionem, eos reges, principes ac potentatus Christianitatis specialiter requisierit, qui in proximo Concilio Tridentino non adfuerunt, videlicet, regem Christianissimum, ac serenissimos Angliæ, Scotiæ, Daniæ, Suetiæ et Poloniæ reges, ac illustrissimum dominium Venetum, et populos Helvetios, atque alios, ut et ipsi a communi et publica actione sese non sejungere, sed haud gravatim in eodem Concilio adesse velint » : Et mox :

« Accidit præterea majestati suæ Cæsareæ auditu jucundissimum, quod Sanctitas ejus jam aliqua ex parte devenerit ad instituendan reformationem, iis, quæ isthic in alma Urbe occurrunt, pervarie providendo : rogatque majestas sua Cæsarea Sanctitatem ejus summo, quo potest, studio, ut dignetur, postpositis et præcisis quibuscumque locorum, temporum et personarum impedimentis, tam pio, salutari et necessario instituto prosequendo perficiendoque sedulo ac jugiter insistere, in primis benigne curare, operamque dare, ut istiusmodi reformatio non solum Romæ, sed etiam et præcipue in illis locis instituatur, in quibus religionis discordiæ vigent. Ita namque judicat Cæsarea ejus majestas, ut quemadmodum Deus (quod pie credendum est) populum suum Christianum propter ejus peccata tum aliis multis ac diversis calamitatibus involutum affligi, tum etiam hoc perniciosissimo schismate, ac religionis dissidio, innumerisque et horrendis opinionibus dilacerari justo suo judicio permittit ; sic etiam non posse facilius, quam emendatione vitæ et pia atque Catholica reformatione iram ejus averti, placari, aut vicissim divinam ejus misericordiam et clementiam impetrari ». Paulo post :

« Et quia Sanctissimus Dominus noster videtur rejicere ad Concilium ea, quæ Cæsarea ejus majestas Sanctitati suæ in prædicto suo discursu de calice laicis, et conjugio presbyteris sæcularibus indulgendo, bona et candida mente perpendenda proposuit, eo modo, quo tunc majestati suæ a viris piis, Catholicis et orthodoxis,

ac Sanctitatis suæ, ipsiusque sanctæ Sedis Apostolicæ observantissimis, ac publicæ pacis et tranquillitatis studiosissimis, bono zelo relata fuerant, non quod majestas duorum illorum articulorum concessionem seu permissionem pro se ipsa requireret, sed eam dumtaxat ob causam, quod judicio et sententia illorum, et aliorum quoque Catholicorum, qui voluntates et studia Germanorum melius quam alii fortassis perspexerunt, magna spes ostendatur hac ratione non exiguum animarum lucrum fieri posse, majestas sua Cæsareo non potest sane diffiteri, quam de iis rebus nusquam rectius tractari possit aut debeat, quam in Concilio generali. Quia tamen in convocatione ejus tot occurrunt difficultates » : Et mox : « Sanctitas sua dignabitur deliberare, et statuere, quod oppressis rebus religionis ac reipublicæ Christianæ maxime appositum et utile fore judicaverit, etc. ».

62. Urgebant cæteri quoque reges Pontificem, ut Concilium Œcumenicum tanquam optatissimum vulnerum Ecclesiæ remedium indiceret, inter quos etiam Sebastianus Lusitaniæ rex suas preces porrexerat, cui a Pio responsum est [1], illud omnino Tridenti celebrare constituisse :

« Charissimo in Christo filio nostro Sebastiano Portugalliæ et Algarbiorum regi illustri.

« Charissime in Christo fili noster, etc. Litteræ tuæ XXIX die Julii datæ, quibus voluntatem nostram celebrandi Œcumenici generalisque Concilii ab ipso Pontificatus nostri initio declaratam summopere laudas, et ad id peragendum nos vehementer hortaris, nobis jucundissimæ fuerunt. Animum enim tuum ista ætate tanta jam erga sanctam Matrem Ecclesiam pietate imbutum, tanto Catholicæ fidei studio præditum esse declarant, ut cum ætate processeris, illos piæ memoriæ reges avum et proavum tuum optime de Ecclesia et religione Catholica meritos auguremur Ecclesiæ ipsi in te redditos et restitutos fore, nam te cum generis tui vi, ac naturæ impulsu, tum charissimæ in Christo filiæ nostræ reginæ aviæ tuæ, et dilecti filii nostri cardinalis patrui institutione disciplinaque sanctissima illorum regum vestigiis præclare insistere videmus. Divinum porro favorem adeo tibi adesse ex recentibus victoriis intelleximus, ut rerum a majoribus tuis gestarum magnitudinem et gloriam felici isto regni tui initio jam sis propemodum assecutus. Quo nomine non solum piæ isti fortique nationi, sed universæ Ecclesiæ gratulamur, cujus recentes clades et damna, quæ aliis in locis accepit, tuis sunt victoriis compensata ; sed quod adeo cupis Œcumenici Concilii remedium tot et tam gravibus Ecclesiæ vulneribus adhiberi, ut nos etiam ad hoc hortandos duxeris, quodque nullum abs te officii genus, nec Synodo ipsi, nec nobis defuturum esse polliceris, piæ isti cupiditati tuæ summam laudem tribuentes, pro tua erga nos præclara voluntate debitas etiam gratias agimus. Scire autem serenitatem tuam volumus, constituisse nos Concilium ipsum in urbe Tridentina, ubi superioribus annis cœptum, et propter objecta impedimenta fuerat intermissum, eo animo instaurare, ut si quis postea ad id peragendum commodior locus delectus fuerit, eo transferatur ; nihil enim in præsentia commodius esse duximus ad obviam eundum malis, quæ impendere gravia admodum videbamus. Qua in re pium animum nostrum, et te, et cæteros reges ac nationes omnes in dies magis perspecturos esse confidimus, etc. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum sub annulo Piscatoris die I Octobris MDLX, Pontificatus nostri anno I ».

63. Sollicitatus etiam fuerat a Sebastiani regis patruo Henrico cardinale, ut ad componendos cleri mores studia converteret, atque ad decreta antea Tridenti ea de re edita in opus perducenda incumberet, cujus pia vota sibi acceptissima, eamque curam sibi antiquissimam futuram Pius [1] significavit :

« Henrico tit. SS. IV Coronatorum presbytero cardinali, etc.

« Quod multis verbis nos pie admodum cohortatus es, ut Tridentini Concilii decreta ad correctionem morum pertinentia auctoritate Apostolica comprobantes servanda curemus, cohortationis tuæ, quam grato sane accepimus animo, memores, id de ipsis decretis consilii capiemus, quod, re diligenter perpensa, ratio suaserit, confisi fore, ut ea in re et in cæteris circumspectio tua, et reliqui omnes in dies magis perspiciant nobis curæ esse, ut iis, quæ correctione indigent, quæque maximam sacerdotibus invidiam conflarunt correctis, Ecclesiam in statum quam commodissimum poterimus superno ipsius Dei auxilio, iisque, qui sollicitudinis nostræ participes sunt, adjuvantibus redigamus, etc. Die I Sept. MDLX ».

64. *Sacramento obstringit Pius suscepturos posthac munus episcopale ad tenendum et profitendum quæ hucusque decreta fuerint contra hæreticos.* — Cum perpendisset Pontifex collapsam sacerdotalem disciplinam, morumque nitorem obsolevisse episcoporum culpa, qui abjecta Ecclesiarum suarum administratione, vel in aula Pontificia vel in regum ac principum comitatu versabantur, sacro proposito edicto ad suas Ecclesias ut se reciperent, imperavit, ac sacris prærogativis eas, qui parerent mandatis, ornavit, tum episcopale munus posthac suscepturos sanctissimis constrinxit legibus, ac subjectam Sacramenti formulam, qua damnantur recentiores

[1] Pius IV. to. I. lib. sig. 2896. Ep. CCCLVI.

[1] Pius V. to. I. brev. sig. 2896. Ep. CCCLV.

hæreses, nuncupare jussit, de quo Acta Consistorialia[1] ferunt :

« Romæ IV Septembris MDLX, apud Sanctum-Marcum fuit consistorium, in quo Sanctitas sua monuit omnes archiepiscopos, episcopos, etc. præsentes, ut debeant accedere ad residentiam in suis Ecclesiis, et per secretarium fuit lecta bulla, et præcepti, et privilegiorum residentibus concessorum.

« Publicavit decreta et articulos fidei jurandos per episcopos et alios prælatos in susceptione muneris consecrationis, et mandavit in expeditione litterarum addi, in solita forma juramenti, ac registrari in quinterno Cancellariæ tenoris hujus.

65. « Symbolum Apostolorum, et alia, quæ ab Ecclesia sunt recepta, universas traditiones, quæ a sancta Sede Apostolica et Romana Ecclesia divinæ censentur, et quæ ab ipsis Apostolis quasi per manus ad nos usque pervenerunt, atque Œcumenica Concilia in iis, quæ de fide decernunt, veluti sacram Scripturam credimus, et amplectimur, et veneramur.

« Sacræ Scripturæ juxta sanctæ matris Ecclesiæ sensum, Patrumque consensum interpretandæ sunt.

« Sancta Apostolica Sedes et Romanus Pontifex in universum orbem tenet primatum, ipseque Pontifex Romanus successor est Petri principis Apostolorum, et verus Christi vicarius, totiusque Ecclesiæ caput, et omnium Christianorum pater et doctor existit, et ipsi in beato Petro pascendi, regendi et gubernandi universalem Ecclesiam a Domino nostro Jesu Christo plena potestas tradita est.

« Novæ Legis septem sunt Sacramenta a Christo instituta, ut Baptismus etc. quæ non solum significant gratiam, sed etiam continent, ac digne suscipientibus conferunt.

« Baptismus ad salutem omnibus mortalibus est necessarius, etiam infantibus ; delet vero omnem culpam, et originalem, et actualem, simul pœnam omnem pro culpa debitam remittit, filios Dei efficit adoptivos, aperit regnum Cœlorum, et iterari non potest.

« In Confirmatione datur gratia Spiritus sancti ad robur, ut Christianus audacter Christi nomen confiteatur. Ordinarius vero Confirmationis minister est episcopus.

« Verum Christi Corpus in sacramento Altaris, totusque Christus sub specie tam panis quam vini realiter continetur, transsubstantiatis pane in Corpus Christi, vino in sanguinem, virtute divina.

« Eucharistia non solum sacramentum est, et cibus animæ spiritualis, sed etiam novæ legis sacrificium, quod in memoriam passionis Christi pro vivis et defunctis offertur.

« Est autem in hoc sacramento Christus cultu latriæ, qui vero Deo debetur, adorandus.

« Laici sub sola panis specie integrum Christi Corpus et Sanguinem, totum Christum veraciter sumunt, divinoque præcepto satisfaciunt.

« Sacramentum Pœnitentiæ lapsis post Baptismum est ad salutem necessarium. Hujus vero tres sunt partes, cordis contritio, oris sacerdoti jurisdictionem habenti integra peccatorum confessio, et ad arbitrium ejusdem sacerdotis satisfactio.

« Si vero pœnitentes in Dei charitate decesserint, antequam dignis pœnitentiæ fructibus de peccatis commissis et omissis satisfecerint, eorum animæ pœnis Purgatorii purgantur, et ut a pœnis hujusmodi releventur, prosunt eis vivorum fidelium suffragia, Missarum scilicet sacrificia, orationes, et eleemosynæ, et alia pietatis opera, et officia, et indulgentiæ secundum Sanctæ Romanæ Ecclesiæ et Apostolicæ instituta.

« Sacramento Extremæ-Unctionis ægroti mens sanatur, corpus etiam, in quantum expedit.

« In Sacramento Ordinis, hujusmodi traditur spiritualis potestas, quam nemo habet, nisi is, cui hoc Sacramentum ab episcopo, juxta sanctæ Romanæ Ecclesiæ ritum, quoad essentialia, collatum est.

« Quæ ad Ordinis spectant potestatem, æque mali ac boni sacerdotes administrant, atque vim, quæ ad jurisdictionem attinet, quamdiu illis non fuerit abrogata.

» Matrimonii vinculum, si legitime contractum fuerit et consummatum, nullis de causis dirimi potest.

« Votum castitatis sacris ordinibus conjunctum, atque vota, quæ in probatis religionibus emittuntur, et alia quæcumque rite suscepta, fideliter sunt observanda.

« Peccata non accidunt, volente vel efficiente Deo, sed permittente, id est, non impediente quominus fiant, quare peccati culpa libero hominis arbitrio attribuenda est, quod primi parentis inobedientia non extinctum, sed viribus attenuatum et inclinatum est. Dei autem gratia prævenitur, a peccatis liberatur, sanatur, et ut mandata servare possimus, adjuvatur : itaque sanato libero arbitrio per gratiam Dei et merita Christi, opera vitæ æternæ meritoria homo justificatus operatur.

« Ad impii justificationem requiritur Dei præveniens gratia, et liberi arbitrii motus in Deum per actum fidei, et spei, et dilectionis Dei inchoationem, et detestationem peccati, ac propositum suscipiendi Baptismum, et pie vivendi. Ad infantium vero justificationem sola Baptismi legitima susceptio sufficit.

« Ad lapsorum autem post Baptismum jus-

[1] Act. Cons., M. cod. Spadæ § 2. num. 135. p. 309

tificationem necesse est, ut excitante Deo procuret peccator amissam gratiam per Pœnitentiæ Sacramentum recuperare. Cæterum, qui justificantur, non modo reputantur, sed vere nominantur justi, et sunt, justitiam in se unusquisque suam recipientes, dum per Spiritum sanctum in cordibus eorum charitas Christi diffunditur, atque ipsi inhæret.

« Virgo Dei Genitrix, Angeli et sancti religiose coli debent et invocari ut eorum meritis et precibus juvemur.

« Crux Christi et imagines, ac quæcumque attigerunt, adoranda sunt, juxta Ecclesiæ Catholicæ doctrinam et fidem.

« Deiparæ Virginis Mariæ, Angelorum, et sanctorum sunt imagines adorandæ [1], tum corpora et reliquiæ quævis.

« Sanctorum memoriæ præterea, et vigiliæ, et dies festi Christo, Virgini Matri, et Angelis et Sanctis dedicati religiose colendi sunt.

« Jejunium Quadragesimæ, alia jejunia, et aliæ abstinentiæ a cibis, quæ Ecclesia observare præcepit, reverenter sunt observanda.

« Cæremoniæ, ritus et mores omnes ab Ecclesia recepti et probati, qui vel ad divina officia, vel alia quævis munia Ecclesiastica adhibentur, observari debent.

« Constitutiones Ecclesiæ, canones, sanctiones, pœnæ, decreta, sive ad Ecclesiasticam pietatem et morum compositionem attineant, sive ad disciplinam, et morum emendationem, malorumque depulsionem, quæ vel a summo Pontifice, vel a Conciliis, vel a quavis legitima auctoritate proficiscuntur, et suscipi reverenter et fideliter servari debent.

« Postremo, quod attinet ad hujus ætatis, atque omnium temporum, ab hæreticis ortas vel suscitatas in dogmatibus divinis atque Ecclesiasticis controversias, et perversas doctrinas, illud tenemus, credimus, et confitemur, quod sancta Romana Ecclesia tenet, credit et confitetur.

« Anathema omnibus omnium temporum hæreticis, atque hæresibus, nominatim vero, anathema hujus ætatis hæresiarchis Luthero, Œcolampadio, Zuinglio, Rothmanno, Calvino, eorumque sequacibus, aliisque omnibus hæreticis, quascumque in sectas dissecti sint, vel quovis nomine censeantur, universis et eorum hæresibus anathema.

Forma juramenti præstandi per promovendos ad prælaturas.

« Ego N..... toto corde atque ore confiteor, firmiterque teneo omnia et singula in supradictis articulis seu canonibus contenta, eaque proponam et proponi curabo, credenda, confitenda, ac tenenda ab omnibus, qui curæ, administrationi ac jurisdictioni nostræ commissi et subditi, neque unquam aliquid, quod illis, vel illorum alicui ex toto, vel ex parte sit contrarium, aut dissonum, doceri, prædicari, quod in me erit, permittam, atque ita coram vobis, etc. et in manibus vestris affirmo, promitto et voveo ».

66. Dederat antea episcopis imperia Pius, ut strenuam emendandis sacerdotum moribus operam navarent; iisque Pontificiam mentem de celebrando Œcumenico Concilio patefecerat, paratosque ad id esse jusserat, quo argumento extant Encyclicæ litteræ [1] ad præsules Hungariæ datæ, cum Stanislaum Warmiensem episcopum ad Ferdinandum Cæsarem de eodem Concilio cum eo acturum misisset.

« Venerabili fratri Nicolao archiepiscopo Strigoniensi.

« Venerabilis frater, etc. Etsi venerabilis frater Stanislaus episcopus Warmiensis nuper ad charissimum in Christo filium nostrum Ferdinandum Romanorum imperatorem electum a nobis missus, noster et Sedis Apostolicæ nuntius, tibi et reliquis istarum partium episcopis testis esse potest nostræ optimæ mentis ac fraternæ erga vos charitatis, tamen faciendum quoque nobis duximus, ut litteris nostris fraternitatem tuam salutantes, indicaremus paratos esse nos pro officii nostri munere, et Catholicæ religioni, et reliquis fratribus quidquid possumus opis atque auxilii afferre, cujus rei causa, scito constituisse nos propediem Deo juvante Œcumenicum et generale Concilium celebrare, cum aut hoc remedio, aut nullo alio Ecclesiæ pacem et tranquillitatem et decorem pristinum restitui posse existimemus. Quod consilium nostrum principibus omnibus, quorum apud nos oratores sunt, jam notum fecimus. Quapropter, dilectissime frater, iis, quæ in cleri tui moribus sunt emendanda, quam commodissime fieri poterit, correctis, interea te ad præstandum tuum Deo et Ecclesiæ Catholicæ officium, cum opus fuerit, para, sicut de tua præclara voluntate nobis persuasum habentes paratum te fore confidimus. Si quam vero ad rem, quæ ad te pertinet, eosve, qui adhuc tuo regimine gubernantur, pertineat, nostra tibi et Apostolicæ Sedis auctoritate opus est, desideriis tuis, quantum quidem cum Domino poterimus, benigne et libenter admodum satisfacere parati sumus, etc. Dat. die VII Junii MDLX ».

67. *Rursum indicitur Concilium Tridentinum.* — Re diu cum regibus ac principibus agitata, iisque ad celebrandum Concilium mutua animorum conspiratione consentientibus, Pontifex medio Novembri in cardinalium senatu fixam animo Pontificio sententiam princi-

[1] Id est in honore habendæ.

[1] Pius IV. to. I. brev. sig. num. 2896. Ep. CCXL.

pumque consensionem aperuit, ut tradunt Acta [1] Consistorialia :

« Romæ, die Veneris XV Novembris MDLX, fuit Consistorium, in quo Sanctissimus Dominus noster retulit principes convenisse, ut Concilium Tridentinum celebraretur, et hac de causa decrevit fieri supplicationes et jejunia celebrando Missam in Ecclesia Beatæ Mariæ supra Minervam, necnon injunxit reverendissimis dominis, Saraceno, Puteo, et sancti Clementis, et aliis theologis, ut conficerent Bullam, quæ confecta legeretur in Consistorio, ut alias fuit factum ».

68. Promulgata est paucis post diebus [2] indictio Concilii continuandi Tridenti, ac fideles moniti piis precibus divinam clementiam exorare, ut illud Concilium ad exscindendas hæreses, pristinumque Christianæ pietatis splendorem restituendum promoveret, eaque de causa decretæ solemnes supplicationes, et gratuita reliqui noxarum reatus venia proposita iis, qui rite Sacramentis conscientiam expiassent :

« Pius papa IV ad futuram rei memoriam etc.

« Ingemiscimus semper, et ex intimo corde dolemus, cum tantum piarum animarum numerum, quas Christus Dominus noster pretiosissimo sanguine suo redemit, propter falsas et perversas hæreticorum doctrinas de ipsius sanctæ matris Ecclesiæ sinu et obedientia abstractum fuisse , quotidieque religionis contemptum crescere, atque per omnes pæne provincias Christiani orbis cum incredibili earum animarum jactura sparsas esse atque disseminatas cernimus. Quæ cum ita sint, assidue optavimus, non solum errantes filios ad rectam viam revocare, verum ipsorum hæreticorum mentes, si qua ratione possemus, sanare; id enim nobis in primis tentandum conandumque videtur, quod profecto Dei Optimi Maximi ineffabili bonitate, et clementia favente, si tot ac tantis turbinibus tandem aliquando sedandis occurrerit, Concilii celebrationem alias per Romanos Pontifices prædecessores nostros in civitate Tridentina factam indiximus continuandam, qua certe nullum salutarius præsentiusve hisce malis remedium reperiri posse semper existimavimus : sic enim vulnera, cum a sævissimis infidelibus, tum improbis hæreticis Catholicæ Ecclesiæ inflicta, sananda esse censuimus. Hac igitur ratione adducti ad sacratissimam universalem Synodum in eadem civitate Tridentina de venerabilium fratrum nostrorum sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalium consilio et assensu propediem indicere, et continuare studuimus, atque decrevimus, eamque Spiritu sancto adjuvante optimo fine conclusum iri, et optatam universæ Christianitati salutem allaturam confidimus. Itaque cum omne donum optimum superne ad nos descendat a Patre luminum, hæresumque prædictarum extirpatio , orthodoxæque fidei restitutio, quam cupimus et speramus, quamque, hoc præsertim pacis inter Christianos principes tempore, cunctæ Christianæ reipublicæ, plurimum fructuosam et utilem fore sperandum est, Dei manu ad nos ventura sit, et litteris edocti, Patres nostros jejuniis sæpe et lachrymis, orationibusque et eleemosynis integra fide et sincero affectu factis et effusis divinam iram placavisse, extinctisque dissensionibus concordiam et unitatem Ecclesiæ impetravisse. Siquidem fere non fit, ut Deus multorum preces non exaudiat, quodque singulis oratoribus forte fuerat negaturus, id plurium precantium unanimitati tribuere non raro consuevit, quaque sancta impulsi ratione nos solemus indicere supplicationes, et eisdem sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalibus totius Romanæ curiæ prælatis comitati die Dominico, quæ erit XXIV præsentis mensis Novembris, e Basilica S. Petri usque ad Ecclesiam beatæ Mariæ super Minervam processionaliter pedibus concedente Domino incedere decrevimus, ibique solemni Missa per aliquem ex dictis cardinalibus celebrata omnes ad Dominum pias preces effundemus, ut laudabilia et salutaria nostra consilia adjuvando prosequi velit. Quare ut multiplicatis intercessionibus facilius ea, quæ cupimus, ab ipso Deo consequamur, omnes et singulos utriusque sexus Christi fideles, tam in alma Urbe nostra, quam quibuscumque regnis, dominiis, civitatibus, oppidis, terris et locis per universum mundum constitutis hortamur in Domino, et enixe requirimus, ac paterne admonemus, ut postquam præsentes ad eorum notitiam pervenerint, ad Dominum nostrum Jesum Christum Patrem misericordiarum et Deum totius consolationis humili corde conversi, conscientiam suam studeant diligenter examinare, discutere, et ad humilem suorum peccatorum confessionem devenire, ac quarta et sexta feriis, necnon die Sabbati ejusdem vel alterius immediate sequentis Hebdomadæ jejunent, atque orationibus, et eleemosynarum largitionibus, seu aliis piis operibus juxta eorum conscientiam, sive sacerdotum, quibus peccata sua confitebuntur, salutare consilium vacent, ac die Dominico dictum diem Sabbathi proxime subsequente sanctissimam corporis ejusdem Domini nostri Jesu Christi Eucharistiam reverenter et devote suscipiant, intimoque corde Deum attentius orent, ut tandem populi sui, pro cujus salute Crucis aram subire non dubitavit, misertus a præsentibus eum calamitatibus liberare, hæreses extirpare, dicti Œcumenici Concilii celebrationem feliciter promovere, pacemque inter ipsos Christianos principes confovere et conservare dignetur, quo omnes ejus fideles per ipsius sanctæ Synodi pro-

[1] Act. Consist. Ms. cod. Spada to. CXXXIV p. 20. — [2] Ext. in Act. Conc. Trid. per Aph. Servantium. Ms. Franc. cod. Bar. signa. num. 1109. p. 170.

secutionem, et optatam perfectionem atque finem, impiis extirpatis hæresibus, omnibusque sublatis dissidiis, etiam perfidissimorum infidelium Christianæ religionis hostium metu vacui ac soluti, divinæque ejus majestati cultum debitum et pium famulatum quietius et securius exhibere possint, etc. » Instructi sunt piaculares sacerdotes amplissima potestate ad solvendos omnes criminum nexus, precesque sacras fundentibus, et rite Sacramentis exomologeseos atque Eucharistiæ procuratis gratuita noxarum condonatio proposita. « Datum Romæ, etc., die xx Novembris, Pontificatus nostri anno I ».

69. Indicta est dies Concilii celebrandi in proximam resurgentis Domini celebritatem, ut referunt Acta [1] Consistorialia : « Romæ die Veneris, XXIX mensis Novembris MDLX, fuit Consistorium, lecta fuit Bulla indictionis Concilii Tridentini ad diem Paschatis proxime futuri per Sanctitatis Suæ secretarium ». Conceptum erat illud Diploma [2] subjectis verbis :

PIUS EPISCOPUS SERVUS SERVORUM DEI.

« Ad futuram rei memoriam.

« Ad Ecclesiæ regimen, licet tanto oneri impares, sola Dei dignatione vocati, statim circumferentes mentis oculos per omnes reipub. Christianæ partes, cernentesque non sine magno horrore, quam longe lateque pestis hæresum et schismatis pervasisset, et quanta Christiani populi mores correctione indigerent, in eam curam et cogitationem pro suscepti muneris officio incumbere cæpimus, quemadmodum ipsas hæreses extirpare, tantumque et tam perniciosum schisma tollere, moresque adeo corruptos et depravatos emendare possemus. Cum autem intelligeremus, ad hæc sedanda mala aptissimum esse remedium, quod Sancta hæc Sedes adhibere consuevisset, Œcumenici generalisque Concilii ejus congregandi, et Deo juvante celebrandi consilium cœpimus. Indictum illud quidem antea fuit a felicis recordationis Paulo III et ejus successore Julio prædecessoribus nostris, sed variis de causis sæpius impeditum et interpellatum perfici non potuit. Siquidem Paulus cum id primum in urbem Mantuam, deinde Vicentiam indixisset, quasdam ob causas in litteris ejus expressas id primo suspendit, postea Tridentum transtulit : deinde cum quibusdam de causis ibi quoque ejus celebrandi tempus dilatum fuisset, tandem suspensione sublata in eadem civitate Tridentina inchoatum fuit ; verum Sessionibus aliquot habitis, nonnullis decretis factis, ipsum se postea Concilium aliquibus de causis, accedente etiam Sedis Apostolicæ auctoritate, Bononiam transtulit.

« Julius autem, qui ei successit, in eamdem civitatem Tridentinam id revocavit, quo quidem tempore facta alia quædam decreta sunt. Sed cum in propinquis Germaniæ locis tumultus excitati fuissent, et bellum in Italia et Gallia gravissimum exarsisset, rursus Concilium suspensum et dilatum fuit, adnitente nimirum humani generis hoste, aliasque ex aliis difficultates et impedimenta objiciente, ut tantum Ecclesiæ commodum, quod prorsus auferre non poterat, saltem quam diutissime retardaret. Quantopere vero interea auctæ fuerunt, et multiplicatæ et propagatæ hæreses, quantopere schisma creverit, sine maximo animi dolore nec meminisse possumus, nec referre : sed cum tandem pius et misericors Dominus, qui nunquam ita irascitur ut misericordiæ obliviscatur, regibus et principibus Christianis pacem et unitatem donare dignatus est, qua nos occasione oblata maximam in spem venimus ipsius misericordia freti fore, ut his tantis quoque Ecclesiæ malis eadem Concilii via finis imponatur. Nos itaque ad schisma hæresesque tollendas, ad corrigendos et reformandos mores, ad pacem inter Christianos principes conservandam, celebrationem ejus non esse duximus diutius differendam. Habita igitur cum venerabilibus fratribus nostris sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalibus deliberatione matura, factis etiam consilii nostri certioribus charissimis in Christo filiis nostris Ferdinando Romanorum imperatore electo, et aliis regibus atque principibus, quos quidem, sicut de eorum summa pietate et sapientia nobis pollicebamur, paratissimos ad ipsius Concilii celebrationem adjuvandam invenimus, ad Dei Omnipotentis laudem, honorem et gloriam, atque universalis Ecclesiæ utilitatem, de eorumdem fratrum nostrorum consilio et assensu sacrum Œcumenicum et generale Concilium et auctoritate ejusdem Dei et beatorum Petri et Pauli Apostolorum, qua nos quoque in terris fungimur, freti et subnixi, in civitate Tridentina ad sacratissimum diem Resurrectionis Dominicæ proxime futurum indicimus, et ibi celebrandum, sublata suspensione quacumque, statuimus atque decrevimus. Quocirca venerabiles fratres nostros omnibus ex locis patriarchas, archiepiscopos, episcopos, et dilectos filios abbates cæterosque quibus in Conciliis generalibus sedere, et sententiam dicere, jure communi, vel ex privilegio, vel ex antiqua consuetudine licet, vehementer in Domino hortamur et monemus, atque etiam districte præcipiendo mandamus in virtute sanctæ obedientiæ, in vim quoque juramenti, quod præstiterunt, et sub pœnis, quas in eos, qui ad Concilia generalia convenire neglexerint, sacris sciunt esse canonibus constitutas, ut ad Concilium ibi celebrandum conveniant intra eam diem, nisi forte impedimento fuerint legitimo præpediti, quod ta-

[1] Ms. card. Spadæ sup. pag. 320. — [2] Ext. in Act. Conc. Trie. ante sess. 17.

men impedimentum per legitimos procuratores Synodo probare debebunt.

« Monemus præterea omnes et singulos, quorum interest vel interesse poterit, ut in Concilio adesse non negligant; charissimos vero in Christo filios nostros Romanorum imperatorem electum, cæterosque reges et principes, quos optandum sane esset Concilio interesse posse, hortamur et rogamus, ut si ipsi interesse Concilio non potuerint, at oratores suos prudentes, graves et pios viros utique mittant, qui ipsorum nomine intersint, curentque diligenter pro sua pietate, ut ex eorum regnis atque dominiis prælati sine recusatione ac mora, tam necessario tempore, Deo et Ecclesiæ officium suum præstent : eosdem etiam curaturos esse minime dubitamus, ut per ipsorum regna et dominia tutum et liberum iter prælatis eorumque familiaribus, comitibus et aliis omnibus ad Concilium euntibus, et ab illo redeuntibus pateat, benigneque ac comiter, et omnibus in locis recipiantur atque tractentur, sicut quod ad nos attinet ipsi quoque curabimus, qui nihil omnino prætermittere decrevimus, quod ad tam pium et salutare opus perficiendum a nobis in hoc loco constitutis præstari possit; nihil, ut Deus scit, quærentes aliud, nihil propositum habentes in hoc Concilio celebrando, nisi honorem ipsius Dei, dispersarum ovium reductionem ac salutem, et perpetuam Christianæ reipublicæ tranquillitatem et quietem, etc. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum anno Incarnationis Dominicæ, II kalendas Decembris, Pontificatus nostri anno I ».

70. *Scribit Pius ad imperatorem et Galliæ regem ut Concilio faveant.* — Proximo ab his litteris promulgatis die, Pontifex Ferdinandum Cæsarem hortatus est [1], ut pietatem suam in provehenda Tridentini Concilii celebratione explicaret, atque præclaro eo facinore gratum se erga Deum, a quo tot beneficiis ornatus esset, præstaret :

« Ferdinando Romanorum imperatori electo.

« Afflictæ et jam diu gravissime laboranti Ecclesiæ Dei, cujus regimini, licet indigni, præsumus, pro muneris nostri officio subvenire primo quoque tempore cupientes, hesterno die ad Dei Omnipotentis laudem de venerabilium fratrum nostrorum sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalium consilio et assensu Œcumenicum et generale Concilium in civitate Tridentina indiximus, cujus indictionis litterarum, quas edidimus, exemplum majestas tua una cum his litteris accipiet. Majestatis tuæ pietas erga matrem Ecclesiam, et studium erga religionem Catholicam adeo omnibus perspectum est, ut hortationem nostram supervacaneam esse intelligamus, sed tamen, quod tua sponte facturus es, charissime fili, paterna hortatione incitatus facies aliquanto etiam studiosius, ut memor imperatorii muneris, ac majorum tuorum, qui maxime Catholici principes optime de Ecclesia Dei meriti fuerunt, coneris studio et auctoritate tua ipsius Concilii celebrationem populo Christiano tantopere salutarem ac necessariam, quam maxime adjuvare, oratoresque viros graves et prudentes et pios mittas, qui nomine tuo Concilio intersint, curesque ut ex regionibus istis prælati omnes omni excusatione omissa in urbem Tridentum ad præstitutam diem conveniant, ut ipsorum, et aliorum, qui cæteris ex partibus venient, frequentia, et cum aliorum principum, tum tuo in primis studio Concilium ad Dei honorem et gloriam feliciter celebrari, et ad optatum finem divina opitulante gratia perduci. Nulla enim, ut vides, pietati tuæ de Dei religione, et de ejus Ecclesia optime merendi magis idonea offerri potest occasio, nullum tempus opportunius, quo pro maximis a Deo affectus beneficiis gratum animum declarare, et perpetuum protectionis ejus auxilium, et gratiæ incrementum tibi tuisque liberis et imperio promovere possis, etc. »

71. Datis eodem argumento litteris [1] pridie kalendas Decembris Franciscum Francorum regem, qui ardentissimis studiis, et operoso ambitu Concilium flagitarat, certiorem fecit Pontifex de indicto Concilio Tridentino, precesque addidit, ut partæ a majoribus, qui optime de Ecclesia erant meriti, gloriæ memor, Concilii celebrationem promoveret, oratores regia auctoritate instructos mitteret, tum præsules regni sui die constituta illi interesse curaret :

« Charissimo in Christo filio nostro Francisco Francorum regi Christianissimo.

« Charissime in Christo fili noster, salutem et Apostolicam benedictionem. Vexatæ et tamdiu laboranti Ecclesiæ Dei gravissime, cujus regimini licet indigni præsumus, pro nostri muneris officio subvenire primo quoque tempore cupientes, hesterno die ad Dei Omnipotentis laudem de venerabilium fratrum nostrorum sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalium consilio et assensu Œcumenicum et generale Concilium in civitate Tridentina celebrandum indiximus, cujus indictionis litterarum exemplum majestas tua una cum his litteris accipiet. Eam majestati tuæ pietatem erga matrem Ecclesiam, tantumque erga religionem Catholicam studium novimus, ut hortatione nostra minime opus esse intelligamus, præsertim, cum recordemur quam diligenter ad ipsum convocandum Concilium nos hortatus sis. Id tamen, quod tua sponte facturus es, charissime fili, ut paterna hortatione etiam invitatus facias studiosius, hortandam in Domino duximus et rogandam majestatem tuam, ut memor officii regii, præ-

[1] Pius IV. divers. to. sig. 2919. p. 217.

[1] Pius IV. to. 1. brev. sig. 2896. Ep. CCCLXV

clarissimique cognominis; memor etiam claræ memoriæ patris, et avi, majorumque tuorum, qui Christianissimi reges et optime de Ecclesia meriti fuerunt, des operam, et enitaris, ut studio et auctoritate tua ipsius Concilii celebrationem populo Christiano tantopere salutarem, quam maxime adjuves, oratoresque, viros graves, prudentes ac pios mittas, qui nomine tuo Concilio intersint, curesque, ut regni tui prælati omnes omni excusatione omissa in urbem Tridentum ad præstitutam diem conveniant, ut ipsorum, et aliorum, qui cæteris ex partibus venient, frequentia communique studio Concilium ad Dei honorem feliciter celebretur, et ad optatum finem divina opitulante gratia perducatur, studii, quod in Dei causam contuleris, maximum et æternum ab ipso Deo præmium percepturus, præter quam quod regno tuo optime consulas. Datum Romæ apud S. Petrum sub annulo Pisc. die XXX Novembris MDLX, Pontificatus nostri anno I ».

72. Pollebat in Gallica aula maxima auctoritate Franciscus Turnonius cardinalis, quam tamen impii infringere nitebantur, piorum enim optimorumque consiliorum auctor erat, cui propterea Pontifex significavit non modo impendentia mala Concilii indicti opera averti posse, sed etiam affulgere spem, ut vetera Ecclesiæ vulnera ad sanitatem perducantur, ac proinde industria sua apud regem perficeret, ne quod novum offendiculum posthac in Gallia excitaretur, sed potius ii, quos muneris religio ad adjuvandos sacros episcoporum conventus obstringeret, Tridentum se conferrent [1].

« Venerabili fratri nostro Francisco episcopo Ostiensi, cardinali Turnonio vocato, in regno Franciæ nostro et Apostolicæ Sedis de latere legato.

« Libentissime ad Dei honorem et universalis Ecclesiæ utilitatem præstitimus, quod ab ipso Pontificatus initio scis nos pollicitos ac professos fuisse. Hesterno enim die venerabilium fratrum nostrorum sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalium consilio Concilium Œcumenicum et generale in civitate Tridentina celebrandum indiximus, sicut ex litterarum exemplo super ejus indictione editarum cognosces. Confidimus in Domino fore, ut hoc remedio non modo occurratur scandalis, quæ timebantur, sed vetera etiam Ecclesiæ vulnera divina auxiliante gratia sanentur. Nunc hortamur universos istius regni archiepiscopos et episcopos, ac cæteros, qui ad Concilia generalia ire debent, communibus ad eos datis litteris, ut omni excusatione omissa, officio ac religioni suæ consulant. Id ut ita fiat fraternitas tua diligenter cum charissimo in Christo filio nostro rege Christianissimo agat, provideatque pro sua singulari virtute, prudentia, pietate ; ac ne quid isthic admittatur, quod scandalum aliquod excitare possit; quanquam fraternitatem tuam etiam sine hortatione nostra ipsam omnibus, sicut solet, optimi cardinalis officiis functuram esse minime dubitamus. Dat. Romæ apud S. Petrum sub annulo Piscatoris die ultima Novembris MDLX, Pontificatus nostri anno I ».

73. *Lutherani principes et magistratus invitantur ad Concilium.* — Attulit XVII Decembris ad Gallicam aulam Nichettus abbas Diploma Pontificium [1] indictionis Concilii Tridentini, ex quo regina atque omnes proceres maxima conceptæ lætitiæ signa ostenderunt, at deinde ad cujuspiam suggestionem, ea verba in malam partem accepta sunt, *sublata suspensione Concilii Tridentini*, ne Protestantibus illius non admittendi occasionem præstarent; et quia expetita a nonnullis fuerat declaratio, ut Concilium edita antea decreta Tridentina rescindere ac retractare posset, quos haud dubie hæreticos extitisse constat, quanquam et Catholici aliquot ignari ac inani pietatis specie illusi, concordiam omni bello funestiorem flagitarent, cum non adverterent sanctos Patres pro litterula adversus Arianos, pro accentu adversus Nestorianos ad sanguinem usque decertasse, et quod iota unum, aut unus apex ex Evangelico præscripto præteriri non debet a lege, res ita composita est a Pio Pontifice, ut superiorum decretorum Tridentinorum dignitatem illibatam conservarit, reges vero ac principes Lutheranos humanissimis litteris [2] provocarit, ut oratores suos ad Concilium Tridentinum mitterent, quo argumento hæ ad Sueciæ et Norvegiæ regem transmissæ sunt, et Zacharias Delphinus Pharensis episcopus idemque internuntius ad eum destinatus est :

74. « Charissimo in Christo filio nostro Sueciæ et Norwegiæ regi illustri.

« PIUS PAPA IV.

« Charissime in Christo fili noster, salutem et Apostolicam benedictionem. Ejusmodi munus licet infirmis admodum viribus sustinemus, ut si diligenter et fideliter commisso nobis officio functi fuerimus, intelligamus, et Deo nos propitio usuros, et aliorum simul et nostræ ipsorum saluti esse consulturos ; quapropter ne a quoquam partes desiderari possint, ad tollendas fidei et religionis controversias atque dissidia, et ad corrigendos mores, pristinamque unitatem atque concordiam Christiano nomini restituendam divinæ misericordiæ auxilio confisi, quod pie implorare non desistimus, Œcumenicum et generale Concilium in civitate Tridentina celebrandum indiximus, editis hac de re litteris, quarum exemplum cum his conjunctum ad

[1] Pius IV. to. VII. brev. sig. 2896. Ep. CCCLXIII.

[1] Ms. card. Spadæ sig. num. 31. p. 377. Ep. Viterb. lit. ad intern. Germ. — [2] Pius IV. to. VII. brev. sig. 2896. Ep. CCCLXIII.

serenitatem tuam afferri jussimus. Quamobrem paterno animo majestatem tuam hortandam duximus et vehementer rogandam, ut officii regii memor, velis ad Concilium oratores mittere cum mandatis, ut mos est, tuo illi nomine interfuturos ut tuæ serenitatis ac cæterorum regum et principum studio, tam pium et tam Christiano populo salutare opus commodius perfici possit, ut sedatis istis de religione dissensionibus, cæterisque, quæ correctione indigere visa fuerint, sacræ Synodi judicio emendatis, sua Ecclesiæ quies et tranquillitas, suusque decor restituatur, cujus rei studium nostrum, et mentem rectam et sinceram, ut manifestius perspicere possis, adire ad serenitatem tuam voluimus venerabilem fratrem Zachariam episcopum Pharensem nuntium nostrum pluribus verbis ea tibi declaraturum, quem ut benigne et diligenter audias, et ejus orationi fidem plenam habeas, serenitatem tuam vehementer in Domino rogamus. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum sub annulo piscatoris die V Dec. MDLX, Pontificatus nostri anno I ».

Successerat [1] recenter Henricus Gustavo parenti, qui anno regni trigesimo quinto e vivis abierat, mutatæ religionis rationem æterno judici redditurus. Is universam pæne nobilitatem deleverat, dum metueret, ne recens occupatum sceptrum sibi extorqueretur. Rogatus quoque est Daniæ rex a Pontifice [2], ut ad Concilium Tridentinum oratores mitteret.

75. Augustus etiam Saxoniæ dux elector imperii, amanter a Pontifice sollicitatus [3] est de eadem re, misso ad eum Jo. Francisco Commendono episcopo Zacynthiorum. Idipsum præstitum cum Joachimo marchione Brandeburgensi, cæterisque Germaniæ principibus, ad quos omnes invitandos Commendonus expediebatur. Meminit hujusce [4] provinciæ Commendono attributæ Latinus Latinius in Epistola ad Andream Masium conscripta XII kal. Januarii : « Commendonus legationem ad Germaniæ principes omnes Synodi Tridentum revocandæ causa suscepit. Quid sit futurum, expectatur. Is autem ante dies octo profectus est recta prius ad Cæsarem ».

76. Nec principes modo Lutherani, sed etiam liberarum Germaniæ civitatum magistratus ad Concilium Tridentinum vocati, ut subjectæ ad Argentinenses litteræ [5] ostendunt :

« Dilectis filiis consulibus et senatui civitatis Argentinæ.

« PIUS PAPA IV.

« Dilecti filii, salutem et Apostolicam benedictionem. Commisso nobis officio impellimur, ut omni cura, studio et sollicitudine incumbamus ad reconciliandum populi Christiani nimis diu scissam unitatem, diruptamque concordiam, quam ad rem agendam opportunum nobis tempus obtulit divina clementia, sedatis inter principes Christianos bellis et pace composita : itaque tot et tantas de religione dissensiones, et tam perniciosa schismata tolli, atque, et quæ correctione indigere constiterit, emendari et corrigi cupientes, Deo auctore nuper indiximus Œcumenicum et generale Concilium, sicut cognoscetis ex Bullæ exemplo, quam edidimus, et ex nuntio hoc nostro, spectatæ fidei viro, qui quidem nostram piam et sinceram mentem, et salutis omnium studio incensam Deo teste voluntatem vobis mandato nostro pluribus declarabit. Proinde paterna vos charitate hortamur, ut fidem ejus orationi habentes, ad reparandam Christiani nominis unitatem, Dei honoris, et vestræ salutis causa vestrum studium cum nostro conjungere velitis, sicut vos facturos esse confidimus. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum sub annulo piscatoris die XIII Decembris MDLX, Pontificatus nostri anno I ».

Conceptæ iisdem verbis litteræ [1] fuere transmissæ ad aliarum civitatum Lutheranarum magistratus, ad senatum Halæ, Goslariæ, Lubeci, Brunsvici, Magderburgi, necnon eodem ferme exemplo [2] ad senatum Augustæ, Spiræ, Wormatiæ, Francfordiæ, Ulmæ; omnes enim hæretici amantissime ad redintegrandam pristinam cum Ecclesia conjunctionem, repetendamque salutis æternæ viam a qua aberrabant, invitati sunt.

77. *Omnem curam impendit Pontifex ut omnes principes Christiani, etiam Orientales, Concilium adeant.* — Pellicere quoque Orientales ad Concilium Tridentinum annisus est Pius, atque ad Cophtorum patriarcham Alexandrinum, Christophorum Rodericum sacerdotem Societatis Jesu misit, qui illum hortaretur ad unum vel plures præsules Ægyptios idoneis fultos mandatis, qui Concilio interessent, transmittendos. Legationis hujusce mittendæ occasionem dederat homo Syrus, qui Romæ sub Paulo IV apparuerat, qui se legatum ferebat Alexandrini patriarchæ, cui Cophti parent, litterasque Arabice scriptas suæ legationis et obedientiæ, quam patriarcha Romano Pontifici exhibebat, indices detulerat, cumque nullus tunc forte Romæ adesset, qui linguam illam nosset, sub Pio IV cardinalis Alexandrinus rem attentius explorare jussus, veritatem illarum, novasque insuper lætiores litteras accepit, quibus virum aliquem, cum quo de Cophtorum Ecclesia cum Romana conjungenda agitaret, ad se mitti postulabat. Christophorum igitur Rodericum [3] e Germania reducem pluribus instructum monitis Pontifex ad illum legat, simul-

[1] Natalis com. hist. l. XIII. — [2] Pius ubi sup. q. [illegible]. — [3] Ibid p. 112. et Ep. CCCLXII. — [4] Lat. Lucub. par. II. p. 52. — [5] Pius IV. o. I. brev. sig. 2896. Ep. CCCLXXV.

[1] Ib. post eamd. Ep. — [2] Ep. CCCLXXIV. — [3] Sacch. p. 2. l. [illegible] Hist. Soc. I.

que Bullam indictionis Concilii, ut ad illud patriarcham invitaret, submittit, qui una cum Jo. Baptista Eliano, qui Christianus ex Judæo factus linguarum et nationum peritiam præclarissima charitate sociabat, iter aggressus, nonnisi sequenti anno legationis suæ mandata complevit, cum tamen ex hoc apposito Brevi [1] appareat, hoc anno ejusmodi provinciam illi a Pontifice commissam.

« Dilecto filio Christophoro Rodriguez Societatis Jesu professori, nostro A. S. in Ægypti partibus nuntio.

« Dilecte fili, etc. Difficultatibus quibusdam, quæ celebrationi sacri Œcumenici et generalis Concilii moram aliquot mensium attulerunt, post tuum discessum Dei benignitate sublatis, compertum habemus, conventuros esse propediem Tridentum omnium, quæ Sedi Apostolicæ obediunt, nationum episcopos, nostris et regum litteris admonitos. Itaque opportunum nunc demum tempus esse duximus, venerabilem quoque fratrem nostrum patriarcham Alexandrinum nationis Cophtorum, ad quem te nuntium nostrum misimus, de indicto Concilio certiorem facere, et hortari, ut mittat unum pluresve, prout ei placuerit, ipsius nomine Concilio interfuturos. Scribimus autem ad eum litteras, quarum ad te exemplum misimus, et cum eis una mittimus bullam de indictione Concilii. Exemplum illi abs te tradi nolumus, cum Deo juvante ad eum perveneris, sed tum demum, cum semel iterumque allocutus, sensum et voluntatem ejus plane perspexeris, hortandus abs te erit, ut cum aptis mandatis unum pluresve primo quoque tempore ipsius nomine Concilio interfuturos mittat. Cum primum autem eo perveneris, nos de adventu tuo, et de eo quod egeris quodque speres, nos diligenter facies certiores. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum sub annulo piscatoris MDLX, Pontificatus nostri anno I ».

Non misit quidem patriarcha Cophtorum ad Concilium procuratorem ; quin consueto gentis more semper, ut aiebat ille, alia cogitantis, alia simulantis Romanæ Ecclesiæ non se conjunxit.

78. De hac Pontificis diligentia in vocandis omnibus ad indictum Concilium, qui Christianum nomen profitebantur, hæc refert Gabriel Palæottus, qui Concilii Acta [2] diligenter conscripsit, ac postea cardinalitios apices adeptus est.

« Editis litteris summus Pontifex nihil omnino prætermittere sibi in animum inducit, ut Concilium hoc ejus auctoritate celebrandum, magnos et præclaros, quantum in eo erit, progressus faciat. In primis quamplures nuntios, eosdemque præstantes vario ex ordine viros, in varias provincias ac regna distribuit, qui Synodum hanc in civitate Tridentina cogendam denuntient, diplomata in Lusitaniam, Hispaniam, Galliam, Angliam, Germaniam superiorem et inferiorem, Helvetios, Boemiam, Hungariam, Poloniam, Prussiam, Moscoviam, Dalmatiam, Illyrium, Armeniam, Græciam per eos mittit, nullumque Europæ aliarumve regionum angulum jubet præteriri, ubi Christiani nominis vestigium aliquod supersit, cui non hæc Œcumenica Synodus celebranda significetur ».

Sed jam ad res Gallicas, quas occasione indicti Concilii, enarrare distulimus, gravissimis seditionum ab hæreticis concitatarum turbinibus concussas, orationem revocemus.

79. *Anabaptista flammis damnatus.* — Non Calviniana tantum, aut Lutherana hæresis nobilissimum illud regnum infecerat, sed horrenda hæresum colluvies, cum singuli hæretici pro væsani capitis libidine sacras Scripturas explanarent, seque divinorum arcanorum participes jactarent, ex quibus Nortmannus ludimagister illusus a dæmone, Anabaptisticos Joannis Leydensis furores imitatus, Gallorum piorum cædes spirabat affectabatque tyrannidem, cujus enthusiasmos ac furores flammis compressos narrat Belcarius [1] :

« Accidit, ut quidam puerorum institutor, quos tres linguas Latinam, Græcam, Hebraicam simul accurate docebat, et natura eloquens magnam populi multitudinem ad suas conciones invitabat, sibi Dei spiritum inspirare diceret, Antichristum brevi periturum, se exercitus ducem a Deo selectum, ut omnes impios everteret et de terra summoveret, nec principibus aut magistratibus parceret, se non ante moriturum, quam mundum purum omnis peccati culpæque exortem statuat, et multa alia hujusce notæ addebat, quæ fanatici Anabaptistæ somniarunt; tanta autem eloquentia pollebat, ut permulti ad illum confluerent, et quod ab urbe excludebatur, in apertis campis concionabatur, quapropter senatus cardinalem Borbonium Rothomagensem archiepiscopum, ac Villabonem Bullionii reguli Normanniæ prætoris legatum accersivit, qui fanaticum hominem comprehendi, et quæstione habita temeritatis pœnas igne luere jusserunt ». Duo ex præcipuis ejus sequacibus adeo promissis ejus erant fascinati, ut non prius falsa eum dixisse crediderint, quam redactum in cineres conspexerint, quibus mitiore supplicio gula fracta est.

80. *Patefacta conjuratio cujus caput et dux Condæus in vincula conjicitur.* — Extremo Augusto patefacta est atrocissima conjuratio cujus auctor Condæus princeps extitit, pellectique in illius societatem feruntur nonnulli Catholici, quibus invisa erat florentissima Guisiorum auc-

[1] Pius IV. to. I. brev. sig. 2896. Ep. CCCLII. — [2] Ms. car. Barb. Acta Conc. Trid. per Gal. Paleol. p. 86.

[1] Franc. Belcar. l. XXVIII. num. 57.

toritas, inter quos Montmorantius Magister equitum in crimen vocatus. At divina providentia tantum periculum discussit, cum hæretici nocendi studio fidissimos regis clientes ad scelus pellicere tentassent, atque nefaria arcana temere aperuissent, de quibus Franciscus II rex has ad ducem Sabaudiæ litteras [1] dedit :

« Coacto apud Fontembellæaquæ sanctiore senatu regio ad expedienda optima in rebus asperis consilia, sedandaque religionis dissidia, ac motus præteritis mensibus concitatos compescendos, persuasus sum ab eo pro tollendis de religione dissensionibus unicum remedium fore Œcumenicum Concilium, illudque a me omni conatu promovendum, quod si in longius tempus extraheretur, tenuesque illius congregandi spes essent, cogendam omnium totius regni Ecclesiarum Synodum, quam prædecessorum exemplo in decimum Decembris diem indixi, ut meorum subditorum querimonias audiam, eorumque malis medear, levemque eorum onera. Interea volente numine, dum regni proceres ducesque, ordinumque regni primarii meo hærerent lateri, erupit in lucem maxima conjuratio, ipsa Ambosiana atrocior ; nonnulli enim militarium ordinum ductores militesque mihi subditi ac fidissimi aperuerunt se fuisse ad ineundam ejus conjurationis societatem, ad præstandum fidem, stipendium recipiendum, ac sponsionem dandam de corripiendis armis labente Septembri mense, adversus regiam majestatem, regnique exitium alia consilia perducenda pellectos ; et quia conjuratio ea jam diu trahebatur, innumeri centuriones militesque subornati erant nomine Condæi principis ducis, adduntque nonnulli regem Navarræ ejus conjurationis participem esse, ac reginam Angliæ stipendiorum partem subministrare ad rem conficiendam ; quo audito, meo jussu captus est vicedominus Carnutensis, qui ejus flagitii consors convictus est, dedique mandata regi Navarræ, ut fidei suæ experimentum daret, capto Condæo fratre atque ad me perducto, ut in conspectu ejusdem regis ab objectis se purget apud me, quod si id recusaverit, decrevi regiorum armorum potentiam in eum exercere. Et quia perpensa horum perfidorum audacia projecta, incertum est an velint in meo regno experiri armis, propterea cohortes idoneis locis instructas disposui, ut antequam copias jungere possint, opprimantur, ac si externa arma vocare opus fuerit, rogavi regem Hispaniæ sororium meum, ut cum jam ante me officiis verborum amantissimis ac liberali virium sponsione prosecutus fuerit, copias subsidiarias submittat ad fidem Catholicam in meo regno asserendam, ac subditos meos in officio continendos : et quia me proxima attingis propinquitate, atque in numero amicorum versaris, propterea moneo te ac rogo, ut mihi consilio, viribus tuis idoneis, loco et tempore non desis, cum enim sis mihi amore conjunctissimus, ita in tuo auxilio maxime præfido. Proficisci jussi præfectum castrorum Santandreanum in Lugdunensem præfecturam suam, teque de mearum rerum statu facere certiorem, sicuti aliosque etiam provinciarum præfectos in sua loca pariter dimisi, ut peditatu et equitatu sint instructi atque ad imperia regia comparati, speroque me perfidos compressurum, subditosque populos in officii religione contenturum. Deum interea precor, ut te salvum et incolumem servet. Datum apud Fontemaquæbellæ ultima Augusti MDLX ».

81. Non defuit Francisco II Galliæ regi Philibertus dux Sabaudiæ, et Cathaphractorum equitum manum submisit, ac sex millia peditum subsidiaria accincta esse jussit, datisque mense Septembri litteris [1] significavit se etiam cum aliis copiis ad ferendam regi opem provolaturum. Pontificius vero internuntius, qui in aula Sabauda agebat, significavit Pontifici, ex litteris reginæ matris, ac Lotharingi cardinalis, et ducis Guisii, et aliorum plurium constare conjuratorum principem esse Condæum, qui affectatæ tyrannidi religionem prætexat, de intercipiendis rege ac regina, trucidandis Guisiis sumpta fuisse consilia, ac diem nonum ad patrandum flagitium constitutum, eodemque tempore in Normandia et in Aquitania tumultus concitandos.

82. Detectis hæreticorum insidiis, de Condæo intercipiendo sumpta sunt consilia, indictorumque Aureliæ trium ordinum regni conventuum occasio opportuna visa est. Ad eos Franciscus rex XV kal. Novembris se contulit, fideique Catholicæ asserendæ atque hæreseos opprimendæ præclarissimum specimen edidit, ut refert Belcarius [2] :

« In sanctiore (inquit) consilio decretum fuit, ut omnes suæ fidei professionem facerent uti a Sorbonicis theologis anno hujus sæculi quadragesimo secundo dictata fuerat, pœna recusantibus proscriptionis indicta, quæ non solum in possessiones, verum etiam in reorum corpus redundaret. In eo consilio cum Guisanis fratribus cardinalis Turnonius, Brissacus, ac Sanctandreanus mareschalli primas ferebant, Mommorencius equitum magister, ac tres ejus nepotes, cardinalis, amiralius, Andelotus Castiliones aberant.

« III kal. Novembris Navarrus ac Condæus Aureliam appulerunt rege salutato, Condæum Chavignius ac Brezeus prætorianorum hippotoxotarum præfecti prehenderunt ». Territi illius calamitate Andelotus, Castillio et alii Aurelia

[1] Belcar. l. XXIX. num. 9. Ms. card. Spadæ sig. num. 31. p. 363.

[1] Ext. ejus lit. in Ms. card. Spadæ sig. num. 31. pag. 364. — [2] Belcar. l. XXIX. num. 8.

diffugerunt, qui postea furorem in Catholicos effuderunt. Tum subdit auctor [1], ut judices dati sint Condæo, qui variis diffugiis eorum judicium eludere conatus sit :

« Postremo (inquit) ut capite lueret pronuntiatum fuit, quod decretum omnes propemodum consilii sanctioris consiliarii subscripserunt, cancellario et Mortiero exceptis, qui propter regis valetudinem differebant : subscripserunt et plerique Galliæ proceres, ac decem et octo regiæ societatis equites nuper creati, et multi alii, qui tum in regis comitatu erant, necnon et supplicum libellorum magistri et senatores Lutetia accersiti : comes Sancerrius subscribere recusavit, quamvis ut subscriberet, semel atque iterum rex injunxisset. Postridie idus Octobris crassus humor e cerebro in regis aurem sinistram defluxerat, qui in apostema conversus, ita languentem debilitavit, ut nonis Decembris animam efflarit. Venenum ab Ambrosio chirurgo Calviniano, et Mommorenciano in regis aurem inditum ferunt ».

83. *Condolet Pontifex de morte Francisci regis, ex qua magnum patitur damnum religio Catholica.* — Passa est Christi Ecclesia gravissimam in Francisci II Galliæ et Scotiæ regis obitu jacturam ; ad Calvinismum enim e Gallia excindendum anhelabat, nec modo tueri religionem Catholicam in Scotia poterat, verum etiam Angliæ restituere : at Deo visum est illum, ut pie creditur, e terreno ad cœleste regnum evocare. Ob secutas in aula perturbationes caruit regiis sepulchralibus honoribus, « at eam (inquit Belcarius) piis mentibus sui memoriam reliquit, ut illius interitum multis cum lachrymis etiam nunc deplorent, qui titulus non solum omnes sepulturæ honores contemnit, verum etiam superbas quasque aliorum regum victorias longe superat ». Successit illi in regno Gallico proximus natu frater impubes Carolus IX cui de fratris obitu condoluit Pontifex, utque religionis Catholicæ patrocinium susciperet, suasit hisce litteris [2], ac Laurentium episcopum Firmanum ad eum misit. ut de paternis in eum studiis faceret certiorem :

« Charissimo in Christo filio nostro Carolo Francorum regi Christianissimo.

« Charissime in Christo fili, etc. Obitu immaturo claræ memoriæ Francisci regis fratris tui tantum doluimus, quantum pro paterno amore, quo illum diliximus, dolebamus : sed animo ad te cogitationeque conversa, qui in regno illi successisti, gratias egimus misericordiarum Patri et totius consolationis Deo, qui ut prope est semper iis qui tribulato sunt corde, nostrum dolorem continuo lenire dignatus est, cum id, quod ejus morte Sedes Apostolica atque adeo universa Dei Ecclesia tali tempore amisisse videbatur, tua statim fuerit felici successione restitutum ; amisimus ipsi sane optimum filium, amisit Ecclesia religionis Catholicæ piissimum defensorem, sed nec ipsi minus de tua erga nos et hanc Sedem pietate spondemus, nec minus Ecclesia sibi de tuo in Catholicam religionem animo pollicetur ; eodem enim sanguine, eodem genere ortus, eadem disciplina institutus, non potes non illius et majorum tuorum omni pietatis et virtutis laude existere simillimus, præsertim si, ut debes, sapientissimæ tuæ matris monitis atque consiliis obtemperaris. Eo autem tempore regni istius gubernacula divina ad te providentia detulit, ut tuæ erga Deum et ipsius Ecclesiam pietatis declarandæ maximam facultatem habiturus sis, ad quam declarandam, ut omni animi studio incumbas, te, charissime fili, hortamur et monemus. Nulla potes firmiora tui regni fundamenta jacere, nulla re certius divinæ tibi protectionis auxilium parare, quam si quam optime de Ecclesia Dei et sancta religione ac fide Catholica mereri studueris. Omnium hoc quidem Christianorum regum officium est, sed ab eo maxime postulandum, qui præclarum istud Christianissimi cognomen adeptus est. De nobis majestas tua ea sibi omnia studia omnesque eos honores polliceri, et potest et debet, quæ a benignissimo et amantissimo patre filius expectare debet, adeo nos tuæ gloriæ cupidos, adeo rerum tuarum studiosos esse experieris, ut inter cæteros reges eximie te nobis charum esse intellecturus sis, sicut ipsi quoque ea de tua erga nos et hanc Sedem pietate nobis pollicemur, quæ ab illis parentibus orto, et a Christianissimo rege expectanda sunt. Sed hæc commodius tibi exponet venerabilis frater Laurentius episcopus Firmanus, quem tali tempore paterni nostri erga te animi declarandi causa ad te misimus, cujus orationi fidem ut habeas, majestatem tuam rogamus. Omnipotentem Deum precamur, charissime fili, ut te benedicat et perpetuo tueatur et custodiat. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum sub annulo Piscatoris die XIV Decembris MDLX, Pontificatus nostri anno I ».

Mœrentem etiam Mariam reginam Scotiæ et Galliæ consolatus est Pius [1], utque Christiana constantia viri obitum ferret, ac divinæ voluntati se accommodaret, hortatus est :

« Mariæ reginæ Francorum Cristianissimæ.

« Hortamur serenitatem tuam, ut divinæ providentiæ judiciis, sicut piam reginam decet, patienter acquiescas, et in eo spem tuam reponas, qui prope est iis, qui tribulato sunt corde, quique misericordiarum est Pater et Deus totius consolationis, etc. XXIII Decembris MDLX »,

[1] Franc. Belcar. l. XXIX. num. 7. — [2] Pius IV. to. I. brev. sig. 2896. Ep. CCCLXXIII.

[1] Pius IV. l. I. brev. sig. 2896. Ep. CCCXCIX. de morte Fran. II. Reg.

84. Orbatam viro Francisco Galliæ rege Mariam Scotiæ reginam passam esse maximas calamitates [1], ac demum ab Elisabetha æmula Angliæ regina capitali supplicio affectam suo loco lugebit oratio. Quantum vero vulnus ex Francisci II regis obitu Catholica religio in Gallia acceperit, mox apparuit, nam cum hæretici a Francisco rege bonorum vitæque proscriptione damnati fuissent, ut vidimus, mox contrario edicto sublata est ea proscriptio, et qui religionis causa in custodiam dati, donati libertate, parique honoris gradu Calviniani atque Catholici affecti. Condæus [2] princeps circiter duodecim dies a Francisci II regis morte e custodia, in qua Aureliæ fuerat emissus, Hanum Navarri arcem, mox Feram profectus, ibi in libera custodia fuit, donec in aulam revocaretur. Hinc impia Calvinianorum factio furore et numero mirifice aucta ad evertendum Gallicum regnum, quorum malorum causam in ambitionem Catharinæ reginæ refundit Belcarius : « Factionem (inquit) Pontificiorum et Calvinianorum ita alebat, ut Pontificios, id est, Romanæ religionis assertores et propugnatores, quibus magis fidebat, viribus superiores esse mallet, Calvinianos autem non male calere, ne prorsus animum desponderent ». Subdit auctor, qua arte sit usa, ut Antonium Navarræ regem ad permittendam illi Gallici regni administrationem adegerit. « De ejus (inquit) ac Condæi fratris in regem conspiratione certis argumentis intellexisse declaravit, ut non solum ad regni administrationem adspirare non debeat, verum si læsæ regiæ majestatis crimen illi, fratrique remittatur, præclare secum actum putet, nam nisi regis filii indignationi obstitisset, de illis jam supplicium sumptum fuisset, se vero semper ita regiam stirpem dilexisse, ut ne filius in eam sæviret, omnibus modis sibi obstandum judicarit. Se nunc primam regni administrationem non ambire : Blancam Ludovici Pii matrem eadem ante magna cum laude et populi gratulatione defunctam; videret itaque, ut eadem sibi cederet, ne quid, gravius in illum moliri cogeretur. Navarrus natura facilis, conspirationis conscius, inter medias Guisanorum copias constitutus, et Monpenserianæ uxoris admonitione perterrefactus, Catharinæ regni administrationem cessit, cessionemque scripto mandatam subscripsit ». Ob hanc cessionem postea Condæus princeps condonatæ sibi vitæ beneficii immemor postea contendit Gallici regni procurationem ad se spectare, accensoque civili bello religionem Catholicam delere in Gallia conatus est, ut suo loco dicetur.

85. *Pius scribit regi Navarræ commendans ipsi Carolum puerum.* — Sub exitum præsentis anni Antonius Navarræ rex, ac Joanna regina, quæ quamvis Calvinianam summopere hæresim latenter foveret, tamen ad illam usque diem publice profiteri, vel religione erubuerat, vel regii nominis conservandi respectu formidaverat, ad Pium Pontificem legationem mittunt, simulque Epistolas Joannæ manu subscriptas, quibus se, et Catholicam esse profitebatur, et nunquam S. R. E. obedientia descituram pollicebatur. Obivit legationem istam Petrus Albretius, Joannis Navarræ regis filius naturalis, olim Benedictinæ familiæ secundum Yepes alumnus, qui postea Convenarum episcopus fuit; hic postridie idus Decembris a Pontifice ad colloquium publice est admissus, quo tempore ejus nomine orationem ad Pontificem habuit vir clarissimus Marcus Antonius Muretus [1], ubi inter alia, quæ de Pontifice est locutus, de Concilii ab ipso indictione facta hæc subdit : « Erexisti animos omnium, indicto, quod tantopere optabatur, universali Concilio. Injecisti spem fore, ut hæresum peste sublata, sacrosanctum Jesu Christi nomen, eodem animo, eadem voce, iisdem ritibus ab omnibus invocetur ». Et infra : « Omnia speramus a te excitatum iri, quæ jacere sentis, tantis tamque diuturnis dissensionibus perculsa atque prostrata. Videre jam videmur illud tempus, cum per te constituatur Ecclesiastici ordinis auctoritas, confirmentur veteres ritus, pravæ opiniones aboleantur, concordia, ne unquam postea dissolvi possit, severis legibus vinciatur. Multa perdidit Ecclesiasticus ordo, et ornamenta dignitatis, et præsidia stabilitatis suæ : qui nisi per te recipiat, a nemine sibi restitui posse censet ». Obsequio hujusmodi per Petrum exhibito Pius [2] hisce verbis per Pontificium scribam respondere mandavit :

« Gratulatio serenissimorum Navarræ regum Antonii et Joannæ sanctissimo Domino nostro probata, et perinde ac debet accepta est et grata. Obedientiam vero, quam per te Sanctitati suæ et Sedi Apostolicæ modo præstiterunt, et perpetuo præstituros se professi sunt, libenter is et grato animo accipit una cum venerabilibus fratribus suis sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalibus, magnamque eis laudem tribuit, quod communis stirpis suæ memores quid ipsos illis majoribus ortos deceat, qua pietate, qua fide hanc Sanctam Sedem colere debeant, præclare se intelligere ostendunt; itaque non dubitat, quin ut aliorum regum, sic pio eorum studio atque ope usurus sit ad Concilium, quod nuper indixit celebrandum, et quietem ac pacem universali Ecclesiæ restituendam ».

De excepto debitis honoribus ejus oratore Pontifex Navarræ regem certiorem fecit, utque Carolum regem in sustinendo Gallico sceptro

[1] Belcar. l. XXIX. — [2] Gramond. in Hist. Protest. Rebellion. c. 1.

[1] Apud. Oihenarto in notit. utriusque Vasc. M. Ant. M. Or. 4. — [2] Pius IV. lib. brev. div. sig. 2919. p. 79.

consiliis suis et opera juvaret, hortatus est, tum ut Pontificium internuntium in Galliam missum benigne audiret.

Cum vero Pontificiæ litteræ sub hoc eodem anno sint signatæ, manifesti erroris arguuntur Arnaldus [1] et Sammartani, qui ad insequentem annum legationem istam rejecerunt :

« Charissimo in Christo filio nostro Antonio Navarræ regi illustri.

« Charissime in Christo fili noster, salutem et Apostolicam benedictionem. Dilectus filius nobilis vir Petrus Albertus orator tuus commisso sibi a te et a charissima in Christo filia nostra regina uxore tua officio diligenter et pie admodum functus est. Nos vero et ipsum ea qua debuimus benignitate excepimus, nullo honoris genere quod aliorum regum oratoribus simili de causa huc venientibus haberi consueverit, prætermisso, et tuæ ac ipsius reginæ erga nos et hanc Sanctam Sedem pietatis et fidei indicia gratissimo animo accepimus. Cujus pietatis vestræ magnum vos a Domino præmium accepturos esse minime dubitamus. Nos quidem habebitis ad ea semper paratos, in quibus, vel honori vel commodis vestris, cum Deo consulere poterimus. Dolorem quem obitu claræ memoriæ Francisci Francorum regis Christianissimi ceperamus, lenivit nobis continuo felix charissimi in Christo filii nostri Caroli fratris sui successio, de quo quidem et quod illo genere ortus est, et quod in administratione regni tuæ in primis serenitatis consilium et amorem illi affuturum esse speramus, præclara nobis pollicemur et expectamus. Venerabili fratri Laurentio episcopo Firmano, cui has litteras dedimus, nonnulla quoque mandata ad serenitatem tuam dedimus, ejus igitur orationi fidem ut habeas rogamus. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum sub annulo piscatoris die XVIII Decemb. MDLX, Pontificatus nostri anno I ».

86. Extant eodem argumento ad Georgium Armeniacum cardinalem Pontificiæ litteræ [2], quibus etiam eumdem rogavit, ut se ad regem Navarræ conferret, illique in ea Gallicarum rerum mutatione consilio adesset, remque Catholicam tueretur.

« Dilecto filio nostro Georgio cardinali de Armeniaco vocato.

« Grato animo admodum, ut debuimus, accepimus charissimorum in Christo filiorum nostrorum regis et reginæ Navarræ litteras pie admodum scriptas, et obedientiam, ac cultum, quæ aliorum Christianorum regum more nobis et Sedi Apostolicæ præstiterunt. Nos quoque, quod tibi gaudio fore scimus, oratori ipsorum eosdem quos cæterorum regum oratoribus haberi mos est, honores habuimus, eorumque liberis peramanter rescripsimus, nostrum erga eos paternum amorem, quibuscumque in rebus cum Domino poterimus, declaraturos nos esse professi. Quam opportunus tuus ad eos adventus fuerit, intelleximus, itaque magnum cepimus fructum consilii nostri. Nunc etsi admodum gravi de causa istuc profectum audivimus, tamen cum post discessum tuum charissimus et optimus filius noster Franciscus rex Christianissimus decesserit, delato ad ejus fratrem filium item nostrum charissimum Carolum regno, magno interesse putamus te tali tempore ipsi Navarræ regi adesse, sicut te quoque pro tua prudentia intelligere minime dubitamus. Proinde ut cæteris relictis rebus illuc, quam celerrime, sine valetudinis tuæ incommodo poteris, revertaris, circumspectionem tuam hortamur. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum sub annulo piscatoris XX Decembris MDLX, Pontificatus nostri anno I ».

87. *Post partam de Turcis victoriam Christiani mox terra marique devicti apud Tripolim, et decumæ impositæ regnis Hispanis in auxilium contra Turcas.* — Suscepta est hoc anno expeditio a Philippo II rege Hispaniæ in Africam hortatu Joannis Valettæ Parisotti Melitensium equitum principis, duce Joanne Lacerda prorege Siciliæ, qui primos impetus non adversus Tripolim a Draguto obsessam, sed adversus Gerbam, sive Meningem insulam convertit, eamque subegit, cui Pontifex [1] de parta victoria ab eodem certior factus his litteris gratulatus est :

« Dilecto filio nobili viro Joanni de Lacerda duci Medinæ-Cœli proregi Siciliæ, et pro serenissimo rege Hispaniarum Catholico Christiani exercitus capitaneo generali.

« Dilecte fili, nobilis vir, etc. Litteris tuis de re prospere gesta, et insula Tripolitano bello maxime opportuna in potestatem tuam redacta certiores facti, manantibus propter gaudii magnitudinem lachrymis, debitas omnipotenti Deo gratias egimus, qui tam felix istius sanctæ expeditionis initium nobilitati tuæ concesserit, tuæque virtuti et animi magnitudini majorem in modum gratulamur; cum autem non parvum hoc divinæ clementiæ pignus habeamus, sperandumque sit bellum istud tuo ductu feliciter et ex sententia confectum iri, eo adjuvante, in cujus manu sunt bellorum exitus et victoriæ; nos, quod officii nostri ratio postulat, exemplum Moysis in bello contra Amalecitas imitantes, preces ad omnipotentem Deum pro nostrorum victoria fundere, tibique et exercitui isti benedicere non desistimus, et ut a piis omnibus eidem supplicetur, curabimus, etc. »

Decrevit Lacerda prorex dux Christiani exercitus ad confirmandum ejus insulæ imperium adactis in Philippi regis fidem barbaris, arcem

[1] Arn. Not. utriusque Vasc. Sam. to. II. Gall. chr. in ep. conu. Pius IV in l. I. brev. sig. 2896. Ep. CCCLXVII. — [2] Pius IV. l. brev. sig. 2896. Ep. CCCXCIV.

[1] Pius IV. to. I. brev. sig. 1796. Ep. CLXI.

quam hostibus eripuerat, magnis operibus munire, ut firmissimo imposito præsidio Turcarum impetus propulsare posset, in qua munienda dum occupatur, coacto militari consilio illi consultum est, ut ad classem reficiendam una cum illa vela faceret in Siciliam, ut si Turcica classis in eas oras incurreret, refecta classe, collectisque viribus novis auctus Turcicam classem invaderet, vel ad expugnandam Tripolim novem ante annis amissam impetus extremos imprimeret, quod salutare consilium militare non secutus est Lacerda Hispanæ classis imperator, sed imprudenter tantas in arce firmanda moras extraxit, ut classis Turcica duce Piali-Bassa octoginta quatuor triremibus majoris longitudinis, et aliis quatuor brevioris conflata in Christianam classem imparatam, dum miles eam conscenderet, irruerit, tantoque terrore compleverit, ut cum ancipiti certamine de victoria possent contendere Christiani, spem inanem collocarint in fuga, perturbato omni ordine, cladique certissimæ se objecerint, quorum nulla pugna, sed cæsi in fuga adeo, ut Petrus Machiavellus [1], qui illi cladi interfuit, e Prepanitano portu, in quem perfugerat, ad ducem Florentiæ scripserit, ex classe Christiana, quæ triremibus quinquaginta majoribus, minoribus quatuor, navibus onerariis viginti, et aliis pluribus minoribus constabat, septemdecim tantum triremes hostium cruentas manus evasisse, alias viginti octo triremes captas, onerarias quatuordecim; cæsa Christianorum octodecim millia referunt. Contigit ea funestissima clades die duodecima Maii, ut narrat Machiavellus, quam cum Hispanus orator significasset Pontifici, ita tamen, ut ejus magnitudinem extenuarit, Pontifex Hispani clientes imperii, propositis sacrarum Indulgentiarum præmiis hortatus est [2], ut ad novam instruendam classem pro Christi nominis gloria stipem subsidiariam conferrent.

88. « Ad futuram rei memoriam.

« Cum charissimus in Christo filius noster Philippus Hispaniarum rex Catholicus, sicut nobis significari fecit, progenitorum suorum, qui Christianam ditionem, devictis et debellatis Christi nominis hostibus, non parum propagarunt, in hoc vestigia imitari volens, et attente conspiciens, quod nefandissimus archipirata Dragut nuncupatus, fidei Catholicæ perpetuus hostis, arcem Tripolis, quam ipse archipirata tanquam locum ad regnum Siciliæ, et Italiam, et etiam Hispaniam infestandam opportunam occupaverat, et innumeris piratis, qui omnia eorum incursionibus perturbabant, repleverat, munire, et in populos ac loca ipsi Philippo regi subjecta sua inexplebili rabie sævire, ac continuis invasionibus, incursionibus et cladibus non una tantum ex parte, sed undequaque infestare cœpit, seque ad id parare magnis apparatibus proposuit, tantæ imminenti ruinæ non solum pro suorum locorum, sed etiam universæ reipublicæ Christianæ defensione, se totis viribus opponere, et a republica ipsa..... expellere, ac hujus expeditionis ducem generalem dilectum filium nobilem virum de Lacerda ducem de Medina-Cœli ipsius Siciliæ proregem deputavit; verum quia provincia hæc, consideratis, tum ipsius archipiratæ, tum etiam immanissimi Turcarum tyranni, cujus auxilio fretus ipse archipirata præmissa tentare audet, conatibus ardua est et difficillima, eam dictus Philippus rex suis facultatibus assumere nullo modo confidit, cum illius facultates plurimum exhaustæ sint propter gravissimas expensas, quas sæpius sustinuit. Nos itaque tantis malis occurrere, eidemque Philippo regi in tam necessaria expeditione aliquo subsidio adesse cupientes, universos et singulos Christi fideles cujuscumque dignitatis, status, gradus vel conditionis existentes auctoritate Omnipotentis Dei requirimus, ac monemus et hortamur, ut Philippo regi et Joanni duci præfatis in præmissa expeditione cum bonis vel personis suis constanter assistant; quod ut promptius et alacrius facere studeant, eis ac illis singulis de Omnipotentis Dei misericordia, ac beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus auctoritate, ac de verbo ejus, qui est veritas et vita, ac nobis in persona ejusdem B. Petri dixit, *Quodcumque ligaveris super terram erit ligatum et in Cœlis*, ac etiam de Apostolicæ potestatis plenitudine nobis cœlitus tradita plenariam omnium peccatorum suorum indulgentiam et remissionem in subsidium Terræ-Sanctæ, et contra perfidissimos Turcas proficiscentibus ac in anno Jubileo concedi solita, motu proprio et ex certa nostra scientia, per præsentes misericorditer in Domino relaxamus », et infra : « Cum autem, sicut idem Philippus rex nobis nuper per oratorem apud nos suum exprimi curavit, ipse superioribus mensibus validam et instructam classem cum lecta plurimarum copiarum manu summa diligentia, sollicitudine incredibilique impensa ad expugnandum ipsam Tripolim miserit, jamque ejusdem ducis Medinæ-Cœli virtute, ac militum suorum animi magnitudine ac robore, Alzarim, vulgo Gelvas nuncupatum, firmissimum sævissimorum hostium propugnaculum, constantissime oppugnando tandem divina adjutus virtute expugnaverit, demum ex improviso, militibusque ipsius Philippi regis, nihil tale cogitantibus, nec metuentibus, cum munitissima et potentissima sævissimi Turcarum hostis maritima classe superveniente, una pars ejusdem Philippi regis classis ab ipsis hostibus capta, et ad illorum potestatem redacta existat, ut hujusmodi Turcarum immanissimo furori dictus Philippus obsistere, terrasque maritimas

[1] Petr. Machiavel. in lit. ad Duc. Flor. XV Maii ext. l. iii. lit. princ. p. 201. [illegible] in Epist. Sp. num. 28. — [2] Pius IV. l. i. sig. 2893. p. 107

religionis Christianæ tueri et defendere possit et valeat, novam maritimam classem novosque milites præparare indigeat, ad quod faciendum et belli molem sustinendam cum suas ipse Philippus rex facultates pro eximia et maxima illustri ejus pietate, et erga Christianam religionem propensissima voluntate ultro ac libenter conferre videamus, magnosque in posterum in iis rebus impensas facturum, tum vero nos ex injuncto nobis pastoralis et universalis curæ officio thesaurum Dominicum nobis divinitus erogandum esse censuimus, etc. amplissimam noxarum veniam omnibus Philippi regis clientibus Hispanis, Italis, Siculis, Sardis, Belgis, Burgundis, Indisque impertimur, qui procurati rite sacramentis indictam stipem a Joanne episcopo Lucensi ei rei præfecto contulerint pro classe adversus Turcas instruenda comparandaque. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum XXI Maii MDLX, anno I ».

89. Partam navalem victoriam [1] de Christianis terrestri alia cumulare aggressus est Pialis Bassa, atque arcem recenter in Gerba insula extructam obsidione cinxit, cui Mauri violata, quam dederant Hispanis fide, se conjunxerunt. Dragutus etiam tredecim triremes egregie instructas ad Pialim adduxit, Tunetanus rex, qui nostris subsidiarias copias ad pellendos Africa Turcas spoponderat, inclinavit ad victorem; Christiani post plura prælia fortissime gesta aquæ et commeatuum inopia laborare cœperunt, ac VII idus Julii facta eruptione intra aggeres hostem invasere tanto impetu, ut terrore ac cædibus hostilia castra compleverint, atque ad fugam spectare coegerint, sed cum spreto Alvari ducis imperio ad diripienda impedimenta se convertissent, hostis ex fuga se collegit, atque in diripientes tanto impetu incurrit, ut victoriam illis extorserit, pauloque ante victores in fugam fossasque impulerit, inde omnia acerbiora nostris fuere, ac Sebastiani Siculi opera arte stillatitia ex aqua salsa dulcis effecta, sed quæ tanto numero non sufficeret adeo ut multi Hispani in impiam rabiem efferati ad Turcas defecerint, quorum exemplum ex cæteris nationibus mille et quadraginta secuti sunt.

Non tamen alii fregere animos, sed Turcas tot attrivere incommodis, ut nisi defuisset iis constantia Turcæ, magnis difficultatibus pressi obsidionem ultra mensem Augustum extrahere non possent, milites itaque adversus Alvarum ducem constantiæ admirabilis virum, cum subsidiorum spe omni essent destituti, seditione mota, deditionis verba nuncuparunt, pactioneque militari constituta, qua libertas iis promissa tera fidei Turcicæ infeliciter se commiserunt; at cum munitionis portas aperuissent, ignari Turcicæ immanitatis ac perfidiæ, omnes quotquot intra munitionem reperti sunt a perfidis Christianum sanguinem sitientibus misere atque crudeliter contrucidati fuerunt, reliqui cum classe capta adducti sunt Constantinopolim, atque in triumphali pompa traducti coram Solimanno, qui in moneta recenti Turcicis characteribus ea verba imprimi jussit; *Non quæro religionem armis, sed imperium.* Alvarus dux tentatus est minis ac promissis, ut a Christo deficeret ad Mahometem, sed ille, et carcerem, et alia adversa, vel opes, ac militarem præfecturam contra Persas promissam pro Christo sprevit.

90. Cum his victoriis insolescerent Turcæ, ac majora adversus Christianum nomen molirentur, Pontifex Philippo regi ad novam classem instruendam ex opibus et vectigalibus Ecclesiasticis sitis in ejus ditione hæc subsidia decrevit, datis Joanni episcopo Bononiensi internuntio in Hispania hisce litteris [1], quarum præcipuam partem decerpimus :

« Animadvertentes, quod impiissimus Turcarum tyrannus pluribus elatus victoriis superiori tempore innumerabilibus calamitatum generibus Christianum orbem affecerat, et pæne contriverat, huic tanto tamque gravi malo et imminenti periculo occurrere cupientes, cum id ob facultatum nostrarum et Sedis Apostolicæ tenuitatem præstare minus valeremus, considerantes, quod Christianissimus in Christo filius noster Philippus Hispaniarum rex Catholicus, majorum vestigia imitatus ditionis Christianæ provincias et loca non solum ab infidelium invasionibus tueri, sed etiam ipsis infidelibus bellum inferre intenderet, verum quia incredibili immensaque impensarum mole, quam multos jam per annos, sicut omnibus notum est, facere coactus fuit, adeo erat, et etiam nunc est pecuniis exhaustus, ut ejus opes regnorumque et dominiorum suorum ordinarii proventus nequaquam sufficerent, nos cogitantes causam hujusmodi, tam piam tamque necessariam, omnium Christi fidelium, tam clericorum, quam laicorum communem existere, et propterea illos in ea communiter contribuere debere, ut ingruentibus hujusmodi periculis occurreremus » ; et infra : « De motu proprio, et de Apostolicæ potestatis plenitudine eidem Philippo regi, ut per se, vel alium, seu alios ad id toties quoties et quandocumque sibi visum fuisset deputandum, seu deputandos tot oppida, arces, fortalitia, terras, villas et loca, quorum annui redditus summam viginti quinque millium ducatorum auri largorum secundum communem extimationem valorem annuum non excederent (scilicet ex bonis Ecclesiarum et monasteriorum quorumque) ac eidem Philippo regi, ita quod de illis omnibus tanquam in suis propriis libere et licite disponere, et facere, et illis frui, et gau-

[1] Natalis com. lib. XIII.

[1] Pius IV. l. VII. p. 244.

dere posset », et infra : « Decrevimus et declaramus, etc. Dat. Romæ apud S. Petrum XXI Novembris MDLX, anno I ».

91. *Venetis archiepiscopatum Nicosiensem donat Pius IV.* — In Oriente Veneti Turcicam potentiam sua classe continebant, ne liberius se in Christianum imperium effunderet, quos Pontifex ob eximia in rempublicam Christianam merita, utque facilius Cypri regnum tuerentur, designandi ex patritiis Venetis archiepiscopi Nicosiensis prærogativa donavit subjecto Diplomate [1] :

« Dilectis filiis nobilibus viris duci et dominio Venetiarum, etc.

« Cum inter anxias Apostolatus nostri sollicitudines considerantes hinc videlicet, quantam ipsa respublica jacturam, et supra modum, quod dolenter referimus, in Græcia aliisque provinciis Orientalibus, partim obstinatis illorum populorum desideriis, partim principum cæterorumque Christianorum luctuosis atque importunis factionibus, aliisque peccatis nostris id exigentibus passa sit, quantasque non solum amœnas insulas, urbes florentissimas et munitissimas arces, verum etiam amplissima integra regna perniciosus ille Christiani nominis hostis, imo Dei nobis irati flagellum Turca, ferro, flamma, ruina devastarit, absumpserit et tyrannidi suæ subjugaverit : præterea quam exiguæ vires humanæ, quam conquassati obices, infirmaque seu potius male compacta adversus illum pestis humanæ torrentem propugnacula nobis supersint, ita quod nisi immensa Domini nostri Jesu Christi pietas hoc suum peculium tanto pretio sibi paratum ineffabilis misericordiæ oculis respexisset, ipsoque cooperante invicta militiæ vestræ vexilla firmius in partibus illis terra marique fixissetis, nullum inibi Dominicæ Crucis vestigium in aperto superesset ; inde vero cum hilariori mente revolvimus, quam feliciter et strenue insulam Cyprum cum suo regno ab hoc orbe nostro Christiano, tam longo maris terræque spatio remotam Syriæque et Ægypto fere conterminam, Turcarum armis undique circumseptam, et cæterorum Barbarorum insidiis obnoxiam, non solum perpetuo militari peditum equitumque, ac omni instructissimæ classis præsidio in hodiernum usque diem retinuistis, verum etiam operosis portuum insignium munimentis roborastis, præclaris civitatibus et populosis oppidis decorastis, hominum Christicolarum frequentia, omnigenum mercatorum concursu, larga opum multiplicum exuberantia, fertiliumque agrorum cultura, antiquæ illi amplitudini suæ propemodum restituistis, adeo ut ipsa Christiana respublica nullo alio firmiori, magisque vel ad propulsandas hostium injurias vel ad bellum illis ultro mari inferendum, aut etiam ad peregrinos Sepulchri Dominici excipiendos tuteque transfretandos, apposito propugnaculo fulcita esse dignoscatur, ac propterea facile judicantes, quanta cura, sollicitudine et diligentia regnum istud custodire, quam non facile cæteros etiam privatos ad illius intima, ac præsertim ignotos ad publica ejus, vel sacra, vel sæcularia munia admittere, quamque vehementer optare soleatis, ut non solum inibi portuum navalium arciumque custodia Venetis fidisque militibus credatur, sed etiam ut regni cathedrales, et potissimum, quæ metropolis existit, Nicosiensis Ecclesia prælatis vestratibus, committatur. Idcirco nos instar prudentis naufragæ classis præfecti, qui laceratarum navium remigumque superstitum reliquias colligens, nonnunquam validam unius anchoram alteri antesignanæ, et ad primum quemque casum destinatæ triremi coaptare solitus est, ad gratam aliquam insignium vestrorum de Sede et republica præfatis meritorum, ac per vos illarum gratia indefesse susceptorum laborum et periculorum, gravissimorumque, quos ne dum in dictis peregrinis liberaliter annuatim vehendis et revehendis, verum etiam in classe, maritimoque apparatu ad frequentes Turcarum motus mira celeritate expediendos tanquam magnanimi Christifidelium excubitores impigre perfertis sumptuum recognitionem et recompensam, licet exiguam, futuris, quæ in exteris, nec satis vobis fidis præsulibus dictæ metropoli præficiendis aliquando succedere possent periculis obviare, vosque ab hac suspicione metuque liberare, et pro rebus a vobis præclare gestis hac speciali gratia veluti debita hujus vestri Senatus magnificentiæ laureola donare volentes ». Et infra : « Juspatronatus, et præstandi nobis, et Romano Pontifici pro tempore existenti personam idoneam ad ipsam Ecclesiam Nicosiensem ». Et paulo post : « infra sex menses a die vacationis hujusmodi concedimus, etc. Datum Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ MDLX, XIV kalendas Januarii, Pontificatus nostri an. I ».

Pontificis beneficentiam Veneti læto animo excepere [1], inque eorum gratiam Philippus clarissima Mocenicorum familia archiepiscopus electus est ; qui in provinciam discedens cum idoneis aliquot ad agrum Dominicum excolendum operariis, silvescentem adeo tribulis ac vepribus vineam invenit, ut in eadem familia, intraque eosdem parietes, vir, uxor, liberi, alii alios profiterentur ritus, paucique unumquempiam integre et constanter : sed quæ cui in quoque blandirentur, ea notarant et consectabantur ; adeo ut unus idemque cum cæteris diebus

[1] Pii IV. reg. sec. num. 18. et alio recent. 1952. p. 63.

[1] Petr. Just. hist. Ven. l. XIV. Sacchin. hist. Soc. Jesu. to. II. lib. IV.

Græcum se profiteretur, feria tamen quarta, qua interdictus Græcis est usus carnium, more viveret Latinorum; et qui de cætero Latinos sequebatur, die Sabbati, quo Græcis carnibus vesci fas est, græcaretur : denique Latinorum quoque sacerdotum non nemo ritu Græcorum uxores habebat. Plurima hujusmodi monstrorum farrago succrevisse turba dicebatur per absentiam pastorum, quos longo jam tempore, annis, ut aiebant, septuaginta, sedes primaria nullos vidisset; quæ cum exscindere moliretur Philippus, inolita præpeditus consuetudine, ac paulo post ad Conc. Tridentinum vocatus, non eo, quo cupiebat, potuit ardore perficere; factumque est [1], ut tot rituum divisiones sensim florentissimam illam urbem, totumque ipsum regnum eo perduxerint, ut paucos post annos, peccatis eorum id exigentibus, Turcarum immanitati ac funestissimæ direptioni patuerint; sicque feracissima illa regio, quæ ut Prophetæ verbis utar, [2] *juxta ubertatem terræ suæ exuberavit simulacris,* quod mox minatur accepit : *divisum est cor eorum, nunc interibunt.*

92. *S. Carolus Borromæus creatur cardinalis, eligitur archiepiscopus Mediolanensis, et constituitur protector Helvetiorum Catholicorum apud Sedem Apostolicam.* — Hoc anno auctus et sacer cardinalium senatus, in quem adlectus est inter alios Pontificis nepos Carolus Borromæus, ut antea insinuatum est, futurus æternum illius senatus decus atque ornamentum ob eximiam sanctitatem, quam Deus eo nascente præmonstrarat, anno salutis MDXXXVIII, demisso cœlitus insolito lumine in cubiculum maternum, in quo nascebatur, a pluribus conspecto, ut narrat Paulus V in Diplomate, quo illum in Sanctorum numerum retulit : de memorata vero cardinalium creatione hæc referunt Acta [3] Consistorialia.

« Romæ, die Mercurii, ultima mensis Januarii MDLX, Sanctissimus dominus noster creavit et assumpsit in sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinales Joannem de Medicis illustrissimi domini ducis Florentiæ natum, et Carolum Borromæum, et Joannem Antonium Sorbellonium ex episcopo Fulginatensi presbyterum cardinalem.

« Septima Februarii deputavit administratorem Ecclesiæ Mediolanensis, tunc per cessionem reverendissimi D. card. Ferrariensis vacantem, reverendissimum dominum Carolum Borromæum in XXI suæ ætatis anno constitutum : XXVI Aprilis creavit legatum Bononiæ et Romandiolæ.

« Concessit et assignavit reverendissimo Borromæo Ecclesiam SS. Viti et Modesti (cardinalis enim Caraffa tit. S. Nicolai in Carcere-Tulliano optaverat) ipsumque illi in diaconum cardinalem præfecit, qui IV Septembris transfertur ad Ecclesiam Sancti-Martini in Montibus per obitum cardinalis Ariani vacantem. Assignavit reverendissimo Sorbellonio Ecclesiam Sancti-Georgii ad Velum Aureum : XXVI Aprilis reverendissimo de Medicis assignavit tit. Sanctæ-Mariæ in Dominica ».

Consentiunt his litteræ [1] ad præfectum ducatus Mediolani commendatitiæ, ut Carolo cardinali ad ineundam archiepiscopatus possessionem opera non deesset.

« Nobili viro Ferdinando duci Suessæ regis Catholici in statu Mediolanensi locumtenenti.

« De venerabilium fratrum nostrorum sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalium consilio atque consensu nuper in Consistorio secreto, perpetuum Ecclesiæ Mediolanensis, pastoris solatio destitutæ, administratorem constituimus et fecimus dilectum filium Carolum Borromæum sanctæ Romanæ Ecclesiæ diaconum cardinalem nostrum ex sorore nepotem, nobis adeo probatum, ut confidamus Ecclesiæ illi a nobis bene consultum fuisse ; eumdem autem charissimi in Christo filii nostri regis Catholici tantopere studiosum, atque observantem, ut neque in sacrum cardinalium collegium asciscere, neque Ecclesiæ illi præficere quemquam potuerimus, qui omnibus studiis atque obsequiis regiæ ejus majestati inservire paratior sit ». Preces additæ, ut administros illius ad possessionem ineundam juvet. « X Februarii MDLX ».

93. Non amplissimi illius sacerdotii opes recepit Carolus, ut luxu et magnificentia lasciviret, sed ut eas ad divini cultus gloriam verteret. Quanta porro integritate Borromæus Mediolanensis archiepiscopatus administrationem gesserit, describit Carolus a Basilica Petri Novariensis [2] episcopus : « Mediolani, si qua de causa in rebus Ecclesiæ constituendis, gregeque ad rectam viam reducendo, sumptu opus esse viderat, de suo liberaliter jussit suppeditari, ut nihil penitus ex ipsius Ecclesiæ fructibus ipse Romæ tunc existimetur percepisse ». Aronæ quoque multa distribuit, dum litteris operam daret humanioribus, atque abbatiam Aronensem gereret, inquit idem auctor : « Sacerdotii fructus sacros esse reputans, quorum sibi utpote abbati, Deo reddenda ratio esset, patrem, cujus alioqui voluntati obsequi diligenter studebat, modeste monuit, qui una cum cæteris facultatibus suis adhuc abbatiæ res dispensabat, minime id sibi justum neutriusque saluti consentaneum videri, qui fructus sibi superessent eos in rem familiarem converti, ac non potius dari pauperibus ; quod pius Pater tantum abest, ut moleste acceperit, ut filii religione

[1] Anton. Maria Gratian. l. II. de bello Cyprio. — [2] Osee X. — [3] Ext. in Bull. et in Append. Vit. S. Caroli. Acta Cons. Ms. card. Spadæ sig. p. 283.

[1] Pius IV. to. II. brev. sig. 2896. Ep. LXXXIX. — [2] Carol. Novar. episc. in Vit. S. Caroli. l. I.

præclaraque indole lætus, ac præ gaudio lachrymans, administrationem ei sine mora reliquerit, quod si patri aliquid ex iis necessarii sumptus causa opus erat, mutuum dabat filius, quod ei postea, vel egenis restitueretur ». Ut vero adolescens abbas senio provectos abbates in monachis ad religiosæ vitæ instituta cogendis virtute vicerit, narrat memoratus auctor : « Disciplinæ, inquit, sacræ studium non mediocre ostendit in veteribus monachis quibusdam Ecclesiæ suæ Aronensis corrigendis, qui quidem a beato Benedicti instituto tam longe aberant, ut vix ipsius monastici vestitus vestigium retinerent. Quorum licentiam cum sibi minime ferendam adolescens abbas judicaret, alios victus asperitate, alios arcta custodia punivit et in officio continuit, quanquam nullo ejus generis proposito exemplo, quod sequeretur ». Coluerat vero adeo in adolescentia pietatem honestatemque, ut eluxerit semper in eo animus excelsus, ac mens ab humanis cupiditatibus ambitioneque aliena, nec ullo unquam casu, aut famulorum ignavia commoveri visus, ut loqueretur aliquid, quod contumeliam aut liberiorem indignationem præ se ferret, ut admirabundi ejus socii testati sunt.

94. « Agebat tantummodo », inquit auctor, « vigesimum secundum annum cum illi archiepiscopatus Mediolanensis delatus est a Pontifice, qui præterea Romanæ ditionis administrationem, illi mandavit, de qua viris gravibus in consilium adhibitis assidue consultaret, supplices libellos, ac mandata omnia quæcumque essent subnotari jussit. Auctoritatis Pontificiæ per se munera gravissima negotiaque quotidie detulit, et omnium curarum suarum consiliorumque participem fecit, ac administrum ». Ostendunt id litteræ [1] Pontificiæ ad internuntium in regno Neapolitano agentem datæ :

« Venerabili fratri Julio archiepiscopo Surrentino in regno Neapolis, nostro et Apostolicæ Sedis nuntio.

« Venerabilis frater, etc. Cum nos dilectum filium nostrum Carolum SS. Viti et Modesti diaconum cardinalem Borromæum vocatum, nostrum secundum carnem nepotem, participem curarum et negotiorum nobis assidue incumbentium fecerimus, eique inter multa alia sibi a nobis demandata, onus etiam ad te scribendi, quoties occasio sese tulerit, injunxerimus, idcirco volumus, et tibi mandamus, ut ejus litteris plenam et indubiam fidem semper habeas, perinde ac si illæ tibi a nobis ipsis scriptæ fuissent. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum, etc. die XV Martii MDLX, anno I ».

Perfunctum illum strenue demandato munere narrat Vitæ ejus scriptor, rerumque ab eo gestarum oculatus testis : « Ipse miram in publica negotia, gravissimasque res gerendas ostendit ab initio propensionem. Eo factum est, ut nullus fere apud cognatum Pontificem cardinalis majore auctoritate atque administratione unquam fuisse videretur ». Et paulo post : « Præstitit in mandatis muneribus summam fidem, incredibilemque diligentiam, tum mentem prorsus incorruptam, quæ neque cupiditate, neque ullius gratia unquam moveretur, sed in omni re consultanda et dijudicanda, quod justissimum esset, id spectaret, et exequeretur semper pristinam item patientiam, ut nullius errato, vel molestia commotus quidquam faceret, aut diceret in quemquam contumeliosum. Cum autem plerique amplitudinis divitiarumque splendore commodoque capti delicatiores fiant, laboresque dignitati conjunctos fugiant; contra hic adolescens sese patientissimum præstabat, multum scribendi dictandique laborem suscipiebat, diuturnam iis, qui alloqui vellent operam dabat ».

95. Expetitus est ab Helvetiis Catholicis, qui ad salutandum Pontificem oratorem miserant, in protectorem apud Sedem Apostolicam, quod munus illi a Pio his litteris [1] demandatum est :

« Dilecto filio Carolo SS. Viti et Modesti diacono cardinali Borromæo vocato.

« Cum dilecti filii Helvetii, Lucernæ, Vraniæ, Transilvaniæ et Subsilvaniæ, Suitii, Thurigii, Friburgii et Salodori septem pagorum seu cantonum Catholicorum per oratorem suum ad nos nuper destinatum a nobis petierint, ut te sibi in protectorem apud nos et Sedem Apostolicam dare et concedere dignaremur; nos honesto huic eorum desiderio pro nostra paterna in eos benevolentia satisfacere cupientes, te, quoad egeris in humanis, eorumdem septem cantonum Helvetiorum Catholicorum apud nos et eamdem Apostolicam Sedem protectorem, ita quod eorum res et negotia, quæ in dies occurrent, tam apud nos, quam alios Romanos Pontifices pro tempore existentes, ac Sedem Apostolicam, agere, tractare, procurare, promovereque libere possis et valeas, auctoritate Apostolica tenore præsentium creamus, constituimus et deputamus, etc. Dat. Rom. apud S. Petrum die XII Martii MDLX, anno I ».

96. Complexus est Carolus cardinalis singulari benevolentia Helvetios divinamque gloriam apud eos maxime promovit, ut dicetur inferius, necnon plurimam juventutem ex ea gente pietate et litteris erudiendam curavit, ut sacra apud eam digne administraret. De suscepto vero ab eo plurium gentium patrocinio hæc memorat [2] Novariensis episcopus : « Lusitaniæ regnum et Helveticæ gentis septem pagi Catholici in ejus erant clientela, quibus non multo

[1] Pius IV, l. I. p. 26.

[1] Pius IV, lib. brev. p. 102. — [2] Car. Nov. Ep. in Vit. S. Caroli.

post Germania inferior addita est. Universus Ordo Franciscanorum, Carmelitarum, Humiliatorum, et item canonicorum regularium S. Crucis Conimbricensis, præterea sacri milites tum Hierosolymitani, tum Jesu Christi Lusitaniæ ejus tutelæ fuerunt commendati ».

In florentissimo hoc rerum statu Carolus Borromæus non splendore purpuræ, non opum affluentia, non honorum gloria, non aulici apparatus fastu illusus est, sed humanis omnibus celsior ad divina ardentius aspiravit [1] : « Magna (inquit) repentinaque dignitatis amplificatio, si præsertim exempla et instigationes accedunt, sæpe mores ac naturam ipsam perturbat. At tantis copiarum blandimentis delinitus ad perfectiorem tamen vitæ disciplinam oculos retorquebat, et ad humana omnia contemnenda se ipse frequenter excitabat. Cumque multos post annos Dei beneficia secum reputaret, commemorare solitus fuit, inusitata se ratione ad sanctiora pietatis officia, religiosioremque vitam fuisse perductum : neque enim angustas asperasve res, ut plerumque fit, Deum adhibuisse, sed prosperas, maximeque florentes, ut in iis rerum humanarum levitatem inanitatemque divino lumine perspiciens, ad ea, quæ solida, gravia æternaque sunt, animum adjiceret. Interim non solum aliquid amplius ut humanum est, ex opibus Ecclesiæ quotidie sibi addi non postulabat, sed etiam ultro a Pontifice tradita propemodum accipiebat invitus, quod ex cognatis nonnulli et alii qui ex eo pendebant, valde querebantur, et quod virtutis erat, ut humana perversitas est, angusto parvoque animo tribuebant. Virginalem modestiam, quæ semper in ejus moribus eluxerat, exquisite retinuit, et in eo genere non modo quidquam male appetere unquam ulli visus est, sed insidias quoque non semel paratas sancte admodum vitavit ».

97. *Proceditur contra cardinalem Carolum Caraffam, et ejus fratrem ducem Palliani.* — Longe abfuerat in pari dignitatis gradu ab his virtutum exemplis Carolus cardinalis Caraffa Pauli IV Pontificis nepos, qui humanarum rerum amore irretitus, patruum Pontificem proniorem ad iras, ad bella civilia inter reges accendenda alendaque, ob Hispanorum administrorum insolentiam, incitasse, ut sibi vel suis novos principatus in ea Christiani imperii perturbatione compararet, gravioraque scelera admisisse accusatus est apud Pontificem, qui justitiæ studio adductus, ad deterrendos Pontificum nepotes, ne patruorum facilitate ad iniquas exercendas artes ac tyrannidem abuterentur, illum hoc anno una cum fratre et Alphonso card. in Hadrianæ molis carceres compegit, de quo hæc Acta Consistorialia [2] narrant : « Romæ die Mercurii XIX mensis Junii deputati fuerunt octo cardinales, videlicet de Cesis, della Cueva, Saracenus, (Alexandrinus), Puteus, Sancti-Clementis, Senonensis, Urbinatensis et Cornelius, qui deputati fuerunt super examine cardinalium, qui detinentur in arce Sancti-Angeli ». Extant vero litteræ Pii [1], quibus Paulo Odescalco in regno Neapolitano internuntio mandata dedit, ut testes audiret de homicidiis et aliis flagitiis in regno Neapolitano patratis, de quibus Carolus cardinalis Caraffa in crimen vocabatur, actaque judiciario ordine rite confecta transmitteret. Incurrerat Carolus Caraffa cardin. in gravissima odia Philippi regis Hispaniarum non modo ob tentatum Gallicis armis regnum Neapolitanum, sed maxime ob aspersum Carolo V parenti structarum Pauli IV Pontificis vitæ insidiarum ignominiosum crimen, tandemque illum in judicio diu extracto succubuisse visuri sumus.

98. *Absolvitur cardinalis Moronus, et ad majorem dignitatem provehitur.* — Absolutus e contra fuerat a Pio Pontifice Joannes cardinalis Moronus, qui ab iniquis delatoribus crimine hæreseos appetitus fuerat apud Paulum IV, cum tamen divina providentia illum ad damnandas hæreses Concilii Tridentini præsidem destinasset, de cujus illustrata innocentia, quæ in dignitatis, atque etiam vitæ discrimen venerat, hæc referunt Acta [2] Consistorialia :

« Romæ diæ XIII Martii MDLX, fuit Consistorium ». Et paulo post : « Lecta fuit per secretarium Ptolemæum sententia, in qua continebatur absolutio reverendissimi domini cardinalis Moroni, cum antea tempore Pauli IV fuerit accusatus de hæresi, et fuit absolutus, cum subscriptione reverendissimorum Putei et Alexandrini ». Concepta fuit subjectis verbis lata a Pontifice sententia :

« In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis Patris, et Filii, et Spiritus sancti.

« PIUS PAPA IV.

« Inter cæteras pastoralis curæ sollicitudines nobis jugiter imminentes, illa est præcipua, ut ad Dei gloriam et augmentum ejus fidei, negotium sanctæ inquisitionis, cum omni ea, ut decet, justitia et puritate peragatur, ut scilicet contra tanti criminis reos id agatur, quod contagiosa ipsius enormitas agendum requirit, et e contra is discretionis ordo in præcedentibus servetur, ne bonorum innocentia insidiis pateat malignantium, et sub pietatis specie graventur innoxii, et ne quod per circumspectam Sedis Apostolicæ vigilantiam ad exterminationem hæreticæ pravitatis salubriter est provisum, per malitiosam calumniantium iniquitatem cedat in fidelium detrimentum et scandalum universorum. Sane dudum tempore Pontificatus Pauli

[1] Nov. Ep. in ejus Vit. — [2] Act. Cons. Ms. card. Spada sig. num. 31.

[1] Pius lib. brev. sig. num. 1898. p. 198. — [2] Act. Cons. p. 288.

papæ IV prædecessoris nostri sanctæ memoriæ, causa licet nulliter et injuste mota inter procuratorem nostrum, tunc suum fiscalem, et officium sanctæ Inquisitionis actores ex una, et dilectum filium nostrum Joannem tit. Sanctæ Mariæ Transtyberim ejusdem S. R. E. presbyterum cardinalem, Moronum vulgariter nuncupatum, ex altera parte, de et super eo, quod prætendebatur, eumdem Joannem cardinalem in nonnullis articulis pro parte fisci et officii prædicti productis, male et aliter quam sancta Romana et Catholica Ecclesia teneat, sensisse, rebusque aliis latius in actis causæ et causarum hujusmodi deductis ; Nos post nostram ad summi Apostolatus apicem divina favente clementia assumptionem, causa prædicta adhuc indecisa pendente reassumpta, cum dilectis filiis Jacobo tit. Sanctæ-Mariæ in Via Puteo, et Michaele tit. Sanctæ Mariæ supra Minervam Alexandrino, summo inquisitore, sacræ Theologiæ magistro, sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbyteris cardinalibus ambobus in officio sanctæ Inquisitionis, et a prædecessore nostro inter alios judicibus, et in hac causa a nobis specialiter deputatis, quoad ejus merita cognoscendam et nobis referendam commisimus. Qui visis et mature discussis omnibus pro parte fisci seu officii prædicti deductis, et ex adverso exceptionibus quoque et juribus pro parte Joannis cardinalis productis et probatis, nobis statum totius causæ retulerunt conformem innocentiæ prædicti Joannis cardinalis. Nos igitur hac causa inter procuratorem, seu officium prædictum ex una, et dilectum filium Joannem prædictum parte ex altera coram nobis, et de mandato nostro coram prædictis cardinalibus sic pendente, habita prius relatione prædicta, et de meritis totius causæ etiam aliter ad plenum informati, Domini nostri Jesu Christi nomine invocato, per hanc nostram diffinitivam sententiam, quam in supremo justitiæ throno pro tribunali sedentes, et solum Deum præ oculis habentes de illorum et aliorum sacræ paginæ, et jurisperitorum consilio ferimus in his scriptis, pronuntiamus, sententiamus et definimus, capturam et carcerationem dicti Joannis cardinalis alias tempore Pontificatus Pauli prædicti, et forsan de illius mandato, nullis penitus ad id legitimis indiciis præcedentibus factam, necnon inquisitionem contra eum formatam, et totum processum contra ipsum Joannem cardinalem factum, præsertim ex defectu formæ in capitulis conclavis ejusdem Pauli contra hujusmodi cardinalem necessariæ non servatæ, nulliter et de facto processisse, annullamus et irritamus, nulliusque momenti fuisse decernimus ; et nihilominus dicimus, et judicamus etiam ex tali processu ipsum cardinalem Joannem nequaquam fuisse aut esse de hæresi, aut quibusvis delictis et criminibus hæresum, et hæreticam pravitatem, seu ejus suspicionem quomodolibet concernentibus culpabilem convictum, aut confessum, vel apprehensum, aut aliquo modo suspectum, aut etiam legitime diffamatum, sed in omnibus iis, quæ contra eum pro parte fisci et officii prædicti, ut præfertur, prætendebantur, innocentissimum, et nedum culpa, sed omni prorsus suspicione carentem : quinimo ex deductis pro parte ipsius Joannis cardinalis constare dicimus, et judicamus, ipsum, tam in articulis illis, quam in omnibus aliis sanctam Christi fidem, et Christianam religionem concernentibus bene, sancte, Catholice, et juxta S. R. E. et sanctorum Patrum Traditiones omni tempore sensisse et tenuisse, et ita non solum verbis, sed etiam operibus ubique semper testatum esse, et pro tali ab omnibus probis et Catholicis viris semper habitum et reputatum fuisse ubique locorum. Idcirco illum ab omnibus et singulis contra eum, ut præfertur, pro parte fisci seu officii sanctæ Inquisitionis prætensis imputationibus, et a quibuslibet in processu fisci ubique contentis, allegatis et positis tanquam innocentem et innocentissimum, omnique prætensæ hæresis culpæ macula et suspicione carentem absolvendum et liberandum fore, et esse, prout absolvimus et liberamus, proque absoluto et liberato haberi volumus et mandamus ; carcerationem quoque, inquisitionem et processum prædictum, aliasque vexationes præmissorum occasione ipsi Joanni cardinali factas, illatas et præstitas, fuisse et esse temerarias, iniquas, et illicitas, ac injustas, et de facto et perperam factas, et præsumptas, et nullam propter præmissa æstimationis notam etiam minimam ullo modo incurrisse decernimus, ac de et super illis omnibus et singulis præmissis procuratori fiscali et officiis prædictis perpetuum silentium imponendum esse et imponimus, et ita dicimus, absolvimus, liberamus, et declaramus, ac sententiamus omni meliori modo. Ita pronuntiamus.

« Ita videtur pronuntiandum Serv. etc. Jacobus Puteus. In eadem sententia cum sanctissimo et cum reverendissimo domino Puteo convenio. Frater Michael G. cardinalis Alexandrinus humill. etc. Sanctitatis vestræ, etc. »

99. Provectus est in eodem consistorio cardinalis Moronus ad majorem dignitatem, atque ex presbytero Sanctæ-Mariæ Transtyberim, creatus Albanensis episcopus, cum Pacecchus cardinalis e vivis abiisset ; in eodem etiam Consistorio cardinalis Turnonius e Sabinensi episcopatu ad Ostiensem, extincto cardinali Bellayo, Robertus vero Lenoncurtus ad Sabinensem translati fuere. Porro certiorem fecit Pontifex Ferdinandum electum imperatorem, non modo cardinalem Moronum omni crimine caruisse, sed etiam omni criminis suspicione.

« Charissimo in Christo filio nostro Ferdi-

nando Hungariæ, Bohemiæ regi illustri electo Romanorum imperatori.

« Charissime in Christo fili noster, etc. Majestatem tuam non ignorare credimus, prædecessori nostro felicis recordationis Paulo IV dilectum filium nostrum Joannem Sanctæ-Mariæ Transtyberim presbyterum cardinalem Moronum appellatum in suspicionem nonnullam venisse, minus eum recte de aliquibus fidei Catholicæ sentire dogmatibus, eamque ob causam in custodia diu habitum fuisse. Cujus causæ cognitionem propter ipsius magnitudinem, nos simul ac vocati ad Apostolicæ Sedis regimen fuimus, statim delegavimus aliquot ex venerabilibus fratribus nostris S. R. E. cardinalibus integerrimis viris, et juris utriusque ac Theologiæ peritissimis, mandantes eis, ut Dei tantum timore ante oculos habito, diligenter et subtiliter inquisita veritate, ad nos, quid super ea re compertum fuisset, referrent; qui quidem, cum summa cura, fide et diligentia mandatum nostrum executos se esse retulissent, ac sibi cognitum et compertum esse testati fuissent, nihil contra ipsum cardinalem jure actum, nihil probatum fuisse, contraque et ex plurimorum, eorumque gravissimorum testium dictis, et ex aliis probationibus certissimis constare sibi, ac patere, innocentem eum, nec crimine solum, sed omni prorsus suspicione criminis carere. Nos omnibus quæ acta fuerant diligenter auditis et consideratis, et ejus viri innocentia plane perspecta, eum, sicut justitia postulabat, ab omni crimine et ab omni suspicione ejus absolvimus, sicut intelligere poteris ex sententia, quæ in Consistorio nostro secreto lecta et publicata fuit cum ingenti omnium fratrum nostrorum approbatione atque lætitia, cujus exemplum cum his litteris conjunctim ad te misimus : qua de re serenitatem tuam certiorem faciendam esse duximus, cum hoc æquum ac justum esse, et præstantissimis virtutibus, multisque ac magnis hujus cardinalis erga Sedem Apostolicam meritis deberi a nobis intelligeremus, ut famæ atque existimationi ejus, quæ hujusmodi suspicione fortasse nonnihil violata fuisset, consuleremus, quod discussa omni falsæ suspicionis nebula, fidei candor ejus omnibus notus sit atque perspicuus ; lætum optatumque nuntium pro tua erga Sedem Apostolicam devotione allaturos nos esse majestati tuæ minime dubitantes. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum die XVIII Maii MDLX, Pontificatus nostri anno I ».

100. *Philippi Melancthonis obitus.* — Obiit hoc anno Philippus Melancthon, ac in terram tenebrarum, quam nomine præferebat, abiit, *Terram*, inquam, *tenebrarum, et umbra mortis, ubi sempiternus horror inhabitat.* Hic fuit Lutheri interpres [1], sine quo, inquit Joannes Cochlæus, parum Lutherus nocuisset Ecclesiæ ; ille perpolivit ejus scripta, et hæresum monstra, quæ pluribus erant horrori, in venustiorem formam redegit ; hic Confessionem Augustanam composuit, ac sæpius immutavit, utpote humanum commentum, suaque hypocrisi, et blanda morum et orationis suavitate , atque eloquentia Germaniæ principes fascinavit, quos Lutheri furor et insolens insania offendebat : novarum hæresum fuit auctor, quas Joannes Cochlæus in suis Philippicis ad Carolum Quintum Cæsarem confutavit, atque inter alias Mahometis balnea inducere apud suos visus est, dum Baptismum pro peccatis abluendis repetendum voluit, hoc enim facilius et blandius remedium, quam difficilis et acerbæ exhomologeseos Sacramentum opinabatur : hi enim hæresiarchæ non modo se æquare Christo, sed præferre voluere, dum institutorum ab eo Sacramentorum partem delere, vel immutare, aut alia substituere, ac fingere voluerunt ; cum dubius in fide semper fluctuasset, in extremo vitæ actu maxime ostendit, nam adjuratus a matre anu adhuc superstite, quæ religio foret sequenda, respondit, Lutheranam jucundiorem esse, Catholicam securiorem. Afficitur hoc elogio a Surio [1] : « Lutheranismi egregius propagator, licet in Eucharistiæ negotio Zuinglianismi, quam Lutherismi esset studiosior. Multum is vir nocuit Ecclesiæ, vel hoc solo nomine, quod modestia quadam usus multorum sibi incautos animos conciliavit, cum Lutherus sane importunus et vehemens invisum se nonnullis hoc ipso redderet. Fertur autem Melancthon aliquot Lutheri scripta limasse et castigasse, quæ alioqui in lucem sic emissa, ut Lutherus impotenti quodam animi impetu et insolentia ea confecerat , plurimum Lutheri dogmati detractura fuisse putantur. Fuit Melancthon admodum familiaris Sacramentariis, quippe a quorum dogmate non valde abhorreret. Joannem Crispinum ad edenda denuo Œcolampadii scripta hortatus est, Bullingero et Calvino de rebus suis sæpe scripsit familiariter, multis studiosis auctor fuit, ut Tigurum et Genevam ob cognoscendam liquido de Eucharistia sententiam se conferrent. Et quia illum non puduit a patris sui Lutheri dogmate Eucharistico dissentire , ipsius quoque discipuli et alumni, et vivum, et mortuum multis conviciis, ut quidam scribit Sacramentarius, lacerarunt. Et quidni illum lacerent sui, quando ille toties laceravit matrem Ecclesiam Catholicam ? »

101. *Heidelbergæ exurgit novus hæresiarcha.* — Prodiit Heidelbergæ novus hæresiarcha Boquinus apostata; hic voluit Christum non esse pro omnibus mortuum, nec ab omnibus in Eucharistia accipi; quam priorem hæresim denuo in Gallis repullulantem, nostra ætate

[1] Sur. in Comm. hoc anno. Joan. Cochl. in Phil.

[1] Sur. in Comm.

Innocentius Decimus et Alexander Septimus Apostolicis sanctionibus jugularunt.

102. *Congensibus Evangelium prædicatur.* — Illatum est hoc ipso anno Evangelium in regno Congitano a Gonsalvo Sylveria Lusitano Societatis Jesu sacerdote, de cujus præclaro studio hæc scribit Nicolaus Godignus [1] : « Gonzalus de via fessus, nec satis consistens, regem, nimirum Congitanum, adit, datas ipsas a Constantino prorege Indiarum litteras offert, adventus sui causam exponit. Hisce rebus majorem in modum lætus rex, ita in primis litteras accepit, ut se a prorege singulariter honoratum palam testificaretur. Mox reginam, principes filios, cæteramque domus suæ nobilitatem ad audiendum Gonzalum acciri jubet. Adsunt, et alii Cafres notæ inferioris nobilibus permixti. Tum attentis omnibus ac stupentibus, de Christi fide dicere Gonzalus aggreditur, primaque ponit Christianæ doctrinæ fundamenta. Pauca eo die inculcata; reliqua in sequentes omissa, et pedetentim exposita; donec apte omnes Christianis præceptionibus instructi, et cœlesti lavacro idonei judicati. Tum vero celeritate, ut locus ferebat, maxima, splendidoque rerum variarum apparatu, lustrali aqua simul aspersi rex, regina, regii liberi, propinqui nobiles permulti, et quotquot fere in aula erant. Constantini nomen impositum regi, in memoriam, et magni Constantini imperatoris, sub quo florere Christiana religio olim cœpit, et Constantini Brigantis tunc Indiæ proregis, de ipso Congensi rege, deque ejus ad Christi conversionem optime meriti. Regina Catharinæ, reginæ soror Isabellæ nomen accepit. Illa a Catharina Joannis Tertii Lusitanorum regis conjuge, et Caroli V imperatoris sorore, hæc ab Isabella Odoardi principis uxore, Jamii Brigantinorum ducis filia, atque ejusdem proregis Constantini sorore. Regis filii et alii viri principes aliis quoque Lusitanorum principum nominibus honorati sunt. Septem hic hebdomadas commoratus Gonzalus est; quo tempore tantum Christo adscripsit Æthiopum numerum, quantum studiosissimus quisque posset optare ». Sacram præterea ædem assumptæ in cœlum Deiparæ titulo ibi extrui cœptam, narrat Sacchinus. Cæterum, ut Evangelici missi ab animarum lucris exquirendis nullis, vel periculis vel laboribus absterreantur, sciantque se potentes tunc esse, cum infirmantur, juvat hic ejusdem Gonzali Sylveriæ ad Patres, qui erant in India Epistolam describere, in qua sic habet : « Duplici de causa, charissimi fratres, hæc ad vos scribo : prima, ut illud meminerim, quod nemo vestrum ignorat, neque ignorare potest, si Deo ejusque obsequio juxta sacrosanctæ obedientiæ præscriptum totos nos ac penitus tradiderimus, fore ut ille nobis vita et salus sit, omniaque ad vitam necessaria abundantissime suppeditet : altera est, ut intelligatis, cum morbo aliquo vel alio vitæ incommodo Dei causa præpedimur, tunc ipsum per se nostra gerere negotia, et otiosam atque inanem esse hominis operam, quando sine illa aliquid sibi divina bonitas agendum assumit : quare sive ullam sanitatis passi jacturam, sive aliis involuti malis a proposito retardemur, ferenda nobis æquo animo omnis rerum vicissitudo est, ac tota nostri nostrorumque negotiorum cura in Deum jactanda, ipsique infinitæ semper agendæ gratiæ, quod efficere solus velit, quæ nos ob animi nostri elationem et pravitatem corrumperemus potius, quam efficeremus. In nobis ipsis observate, charissimi fratres, quod dico. Cum enim gravissimo omnes teneremur morbo , essemusque ad omnia plane inepti, multo plus divina præstitit bonitas, quam viribus integris sperare, aut etiam cogitare nos ipsi poteramus. Nihil igitur nostra ægritudo nobis, aut Cafrum conversioni incommodavit, quin potius magnum attulit adjumentum, ut et virium nostrarum infirmitatem et immensam Dei clementiam melius agnosceremus. Quod ad me attinet, in Monotapæ regnum, duce numine, propediem proficiscar, etc. » Hæc Gonzalus, qui, cum etiam Monotapæ regem ejusque matrem lustralibus aquis abluisset, ac perfidus rex, Mahumetanis impellentibus, ad ingenium rediisset, anno insequenti postridie idus Martias ipso jubente, mercedem linguæ fidelis optatam mortem recepit Sylveria.

103. *Erectio ducatus Brachiani et Marchionatus Anguillaræ pro Paulo Jordano Ursino, et successoribus.* — Antequam ad anni exitum perveniamus, Pii papæ Diploma [1] referemus, quo præclarissimam Ursinorum familiam, erecto in ducatum Bracchiano, nobili eorum ditionis oppido decoravit, eo præcipue nomine, quod Apostolicæ Sedi semper devota extiterit; quo glorioso titulo magis, quam tot avitis insignium virorum monumentis inclarescit.

« Ad perpetuam rei memoriam.

« Cum domus et nobilis familia Ursina inter antiquas almæ Urbis nostræ domos et familias admodum illustris existat, Sedi et Romanæ Ecclesiæ prædictæ semper devota fuerit, ex eaque non solum felicis recordationis Nicolaus papa III multique ejusdem Romanæ Ecclesiæ card. sed multi quoque domicelli priscæ illius virtutis Romanæ alumni in egregios armorum duces evaserint, fortemque et memorabilem dictæ Sedi operam, tam in bellicis, quam in domesticis, aliisque rebus strenue navaverint, ac propterea, et ex certis aliis animum nostrum moventibus causis domum prædictam, ac di-

[1] [illegible]

[1] [illegible] num. 18, [illegible] p. [illegible]

lectum filium nobilem virum Paulum Jordanum Ursinum Romanum primarium ejusdem domus et familiæ Ursinæ virum, ejusque posteritatem specialis gratiæ favore prosequi volentes, ex motu proprio, etc. Brachianum » et mox « in perpetuum et nobilem ducatum, cum jurisdictione, imperio et gladii potestate, et privilegiis, prærogativis, signis et insigniis ad perpetuum et nobilem ducatum pertinentibus Apostolica auctoritate ex certa scientia, tenore præsentium erigimus et instituimus, etc. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum anno Incarnationis Dominicæ MDLX, VII idus Octobris, Pontificatus nostri anno I ».

104. *Veritas præsentiæ Christi Corporis in Sacramento miraculo comprobatur.* — Illustrata est hoc anno in Piceno veritas præsentiæ Christi in Eucharistiæ Sacramento prodigio insigni, cum incenso templo, inter cinerum cumulos Eucharistia liquefacto etiam tabernaculo argenteo, in linteamine, quod corporale vocant, integra reperta est : sed hæc a Pontifice [1] audiamus :

« Venerabili fratri Ludovico episcopo Britinoriensi.

« Venerabilis frater, etc. Allatum nuper ad nos fuit, quod certe mirabile dictu est, et omnia in virtute Potentissimi fieri credere debemus, die Martis post Pascha Resurrectionis Dominicæ proximæ præteritæ in Ecclesia monasterii fratrum ordinis sancti Francisci de observantia in territorio oppidi Morri Vallium provinciæ nostræ marchiæ Anconitanæ consistentis, casu quodam incendium adeo magnum fuisse, ut ex eo Ecclesia ipsa tota conflagraverit : paucisque post diebus, dum altare majus ejusdem Ecclesiæ in locum coopertum reduceretur, cineresque quo id facilius fieret, removerentur, inter cineres hujusmodi et fragmenta prægrandis marmorei lapidis altari superstare soliti, fervoreque ignis in centum et amplius partes disjecti, sanctissimum Eucharistiæ Sacramentum, quod in Tabernaculo argenteo deaurato, a flammarum impetu consumpto, et penitus liquefacto reconditum antea manebat, super ipso corporali, ubi locatum fuerat, salvum, integrum, illæsumque repertum esse ad Dei Domini nostri Jesu Christi laudem et gloriam sempiternam. Nos igitur tali tantoque nuntio audito, statim rei magnitudine ac gravitate permoti, aliquem virum religione, integritate, prudentia, atque doctrina præditum nobis deligendum duximus, quem pro hujus miraculi certa et indubitata veritate habenda, ad locum, in quo virtus Altissimi ita aperte se manifestavit, mitteremus; itaque fraternitati tuæ per præsentes mandamus, ut quamprimum ad terram Morri Vallium prædictam ac monasterium te personaliter conferas, ibique omnia, quæ in tali casu inquirenda et consideranda fuerint, majori quo poteris studio ac sollicitudine alte et mature perpendas, inspicias et consideres, necnon quascumque personas, quæ admirabili ac vere divino huic facto intervenerunt, et quosvis alios, successus conscios, aut participes, quos ad perhibendum testimonium idoneos et opportunos esse cognoveris, pro indaganda et habenda veritate, ad te evocare studeas, et eos quemadmodum res gesta fuerit, idque quo pacto viderint, aut sciant, diligenter scruteris, interroges et examines, illorumque dicta ipsis formaliter examinatis in scriptis redigas, cætera quoque ad hoc necessaria exequaris; denique super his omnibus processum in forma valida et probante formes et facias, illudque sic per te confectum et manu notarii publici subscriptum ad nos quantocyus referre procures, ut eo inspecto, et facti veritate cognita et comperta, pro eximia nostra pietate, et propensa in Redemptorem nostrum devotione, et celeriter deliberare et prosequi valeamus, quæ pro tantæ tamque memorabilis rei pondere agenda, providenda explicandaque nobis esse videbuntur; super præmissis enim omnibus et singulis tibi plenam et amplam facultatem et auctoritatem concedimus per easdem præsentes : in contrarium facientibus non obstantibus quibuscumque. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum die VII Maii MDLX, anno I ».

[1] Pius IV. lib. sig. num. 2898. p. 138.

PII IV ANNUS 2. — CHRISTI 1561.

1. *Præsides Concilii designati a Pontifice, cardinales creati, et indulgentiæ concessæ orantibus pro felici rerum exitu.* — Anno post Christum natum millesimo quingentesimo sexagesimo primo, Indictione quarta, Pius Pontifex flagrantissimo asserendæ religionis studio ad suscepta sacra consilia de celebranda Synodo Œcumenica promovenda, atque in opus perducenda incubuit, cum ob abruptas, intermissasque, vel suspensas a superioribus Pontificibus Synodos hæreses longe efferatiores increvissent, atque insolescentibus impiis, Catholici animis debilitati mœrerent : piorum itaque omnium expectationem spemque non æquavit modo, sed etiam diligentia vicit.

Itaque quarta decima die mensis Februarii [1], ut habent Acta Consistorialia, coacto senatu, deputati fuerunt legati de latere ad sacrum Œcumenicum Concilium Tridentinum reverendissimi DD. Puteus et Mantuanus cum facultatibus etc. Meminit ejusmodi designationis Latinus Latinius, cardinalis Putei a secretis, in Epistola ad Andream Masium [2]. « Nunc patronus meus valet, quanquam debilitate pedum ingredi nondum potest, domi certe adhuc se continet, neque in publicum prodit. Is XVI kal. Martii designatus est frequenti senatu legatus ad Synodum Tridentinam cum reverendissimo Mantuano ». Pergit etiam enarrare, quemadmodum, novis a Pontifice cardinalibus creatis, tres alii additi sint Concilio legati : « Deinde, inquit, cooptatis in cardinalium collegium duodeviginti viris illustribus, additi sunt tres legati, Warmiensis, Salernitanus et Pisauriensis cardinales, quorum aliqui ante Paschalia festa Tridenti erunt ». Quinam autem fuerint duodeviginti isti cardinales, exhibent Acta Consistorialia per hæc verba :

« Romæ die vigesima sexta mensis Februarii fuit Consistorium. S. D. N. creavit et assumpsit in sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbyteros et diaconos cardinales infrascripto ordine qui sequitur, videlicet : R. Dom. Hieronymum archiepiscopum Salernitanum Seripandum, R. D. Bernardum episcopum Sancti-Pauli, de Salviatis, R. P. D. Stanislaum episcopum Varmien., R. P. D. Petrum Franciscum Ferrerium episcopum Vercellen., R. P. D. Ludovicum episcopum Pisauren., R. P. D. Antonium episcopum Atrebaten., de Granvela, R. P. D. Philibertum Naldum episcopum Engolismensem de la Bordisiera. Diaconos vero, dominum Ludovicum Estensem, dominum Ludovicum electum Tridentinum, D. Marcum Siticum electum Cassanensem, dominum Franciscum Gonzagam, D. Franciscum de Avalos, D. Alphonsum Cesualdum, D. Franciscum Pacecchum, D. Joannem Franciscum abbatem de Gambara, D. Marcum Antonium Amulium oratorem Venetum, D. Bernardum Navagerium, D. Hieronymum de Corregio, ac aliorum reverendissimorum ejusdem sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalium cætui, etc. aggregavit, cardinalesque fore, et esse, ac pro cardinalibus haberi debere, et plenum jus cardinalatus in re quæsitum eis esse decrevit et pronuntiavit etc. admisit etc. præsentibus vero de more biretum rubrum benedictum per Sanctitatem suam tradidit, absentibus autem per nuntium suum specialem transmisit, ac presbyteros et diaconos cardinales respective publicavit, cum retentione pro eorum singulis omnium beneficiorum, et pensionum, et jurium ad beneficia. Die vero x Martii MDLXI, Romæ fuit Consistorium, in quo S. D. N. præter reverendissimos legatos jam deputatos ad Concilium Tridentinum, videlicet Puteum et Mantuanum, deputavit, seu creavit tres alios, videlicet, Salernitanum, Varmien. et Simonettam; ita quod interim reverendiss. D. Varmiensis remaneret legatus de latere apud serenissimum

[1] Ms. cod. Spadæ to. CXXXIV. p. 226 — [2] To. II. Lucub. p. 87

imperatorem ». Quæ ad Hosium ipsum cum Jacobus cardinalis Puteus scriberet [1], hæc habet : « Tu, quod magno desiderio tenebamus, cum Siripando et Simonetta reverendissimis cardinalibus adjunctus nobis collega es in legatione ad Synodum. Faxit Deus optimus Maximus, ut in gravissimo negotio perficiendo, omnes omnium ordinum et nationum voluntates ita coeant, ut unum omnes velimus et sentiamus, etc. » Qui, et in alia ad eumdem [2] post commendatum Pontificis singulare judicium in illis designandis : « Quos, inquit, optare poteram collegas sapientiores, meique amantiores mihi dari, quam qui dati sunt? Quare in spem certam veni fore, ut ex sententia succedant omnia, quando initia tam prospera ceciderunt. Magna et quidem merito apud omnes est collegarum meorum probitatis eruditionisque opinio, spectata sæpius est eorum in rebus arduis agendis industria, itaque bono animo sum, speroque Deum Ecclesiæ suæ calamitates miseraturum, tandem aliquando ejus tranquillitatem nobis redditurum ».

Addunt Acta in eodem Consistorio concessum fuisse pallium a Pontifice archiepiscopo Maxcamanan in Armenia, ex quo constat [3] Armenos obsequio et fidei confessione conjunctos esse cum Ecclesia Romana : « Placuit etiam, ut aiunt Acta Consistorialia, in Consistorio decima septima ejusdem mensis MDLXI, ut aliquibus cardinalibus nuper creatis mitterentur pilei : et in eodem Consistorio fuit data crux reverendissimo Salernitano legato ad Concilium, comitato a reverendissimis cardinalibus extra portam Sancti-Petri de more ».

2. In eo Patrum senatu conscriptum ac promulgatum est Diploma [4] de quinque iis legatis Concilii Tridentini præsidibus designatis, quod subjectis verbis conceptum est, eodemque die consignatum :

« Pius episcopus, etc. Dilectis filiis Jacobo Sanctæ-Mariæ in Via, Puteo, et Herculi S. Mariæ-Novæ, de Mantua, ac Hieronymo Sanctæ-Susannæ, Seripando, et Stanislao Warmiensi, necnon Ludovico S. Cyriaci in Thermis, Simonetæ, titulorum presbyteris cardinalibus nuncupatis, nostris et Apostolicæ Sedis de latere legatis, salutem, etc.

« Regimini et curæ universalis gregis Dominici, meritis licet imparibus, disponente Domino, præsidentes, sic utiliter ac sollicite, quemadmodum ad boni et prudentis patris familias spectat officium, injunctum nobis pastoralis muneris debitum exercere pro virili nostra studemus, ut ea quæ rationabilibus et legitimis obsistentibus causis per nos ipsos præstare non possumus, præsertim quando talia sunt, quæ moram non patiuntur, per alios viros virtute et auctoritate præstantes efficere diligenter curemus. Cum itaque nos nuper ad schismata et hæreses, quæ per omnes reipublicæ Christianæ partes pervaserunt, tollendas, necnon ad corrigendos et reformandos mores Christiani populi, pacemque inter Christianos principes conservandam, de venerabilium fratrum nostrorum sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalium consilio et assensu sacrum Œcumenicum Concilium in civitate Tridentina ad sacratissimum diem resurrectionis Dominicæ proxime futurum, per alias nostras sub plumbo confectas litteras celebrandum decreverimus, prout in eisdem litteris plenius continetur : Nos nolentes, tam sanctum celebrandi ipsius Concilii initium ullo pacto impediri, quod forte contingeret, si nobis variis in dies corporis infirmitatibus, ac alias multipliciter impeditis et propterea ad eamdem civitatem Tridentinam ad præsens accedere, et ipsi Concilio juxta animi nostri desiderium interesse nequeuntibus, nullus nostro illuc nomine mitteretur ; vos fide, prudentia, probitate, doctrina et rerum experientia admodum claros, insignes atque etiam probatos, cum plena, libera ac omnimoda legatorum de latere potestate, specialique et expresso mandato, necnon ratihabitionis, et aliis clausulis in similibus apponi solitis, de simili eorumdem fratrum nostrorum consilio et assensu nostros et Apostolicæ Sedis legatos de latere auctoritate Apostolica tenore præsentium constituimus et deputamus, vosque ad dictam civitatem Tridentinam pro Concilio hujusmodi celebrando, tanquam pacis angelos destinamus, ac vobis, seu uno aut duobus, vel tribus, seu pluribus ex vobis legitimo impedimento detentis, vel absentibus, uni, si unus tantum in dicta civitate affuerit, seu duobus, aut tribus, vel iis ex vobis, qui in eadem civitate Tridentina præsentes fuerint, ad celebrationem ipsius Concilii, favente Domino, procedendi, ac nomine et auctoritate nostra illi præsidendi, necnon quæcumque in eodem Concilio pro tempore decisa et ordinata, ac per majorem partem vestrum in dicta civitate Tridentina præsentium comprobata observari mandavit, in illo, pro vestra pietate et sapientia ea omnia quæ in præmissis et circa ea necessaria, et alias quomodolibet opportuna esse, aliasque ad laudem et honorem Dei pertinere noveritis, etiamsi magis speciale mandatum exigant, faciendi, gerendi et exercendi plenam et liberam auctoritate et tenore prædictis concedimus potestatem et auctoritatem. Quocirca circumspectioni vestræ per Apostolica scripta mandamus, quatenus injunctum vobis munus hujusmodi ita impellere studeatis, ut sperati fructus inde proveniant, vosque a nobis commendationem, et a Deo bonorum operum retributore felicitatis æternæ gloriam consequi valeatis. Datum Romæ apud

[1] To. I. Lucub. Lat. p. 193. — [2] Pag. 193. — [3] Ib. p. 331. — [4] Pius IV. lib. Bull. sig. num. 1954. p. 100.

Sanctum-Petrum anno Incarnationis Dominicæ MDLXI, VI idus Martii, Pontificatus nostri anno II ».

3. De hisce legatis decretis, deque instaurato Concilio hæc Angelus Massarellus [1] scribit:

« De sacro Œcumenico Concilio Tridentino sub S. D. N. Pio IV Pontifice Maximo.

« Sacrosanctum Œcumenicum et generale Concilium Tridentinum suspensum fuerat ad biennium sub Julio III Pontifice Maximo anno Domini MDLII, die XXVIII mensis Aprilis, ob vigentia tunc bella in diversis orbis partibus, ac præsertim in Germania : ea tamen lege suspensio ipsa facta fuit, ut si ante ipsum biennium res pacata fuisset, statim suspensio sublata censeretur, si vero ultra biennium impedimenta, quæ tunc Concilii celebrationem impediebant, perdurassent, Concilii item suspensio perduraret. Obiit interea Julius Papa III die XXIII Martii MDLV, creaturque Pontifex Maximus Marcellus II die X Aprilis dicti anni, et post eum (qui XXIII tantum diebus vixit) Paulus IV die XXIV Maii subsequentis, sub cujus Pontificatu obiit Carolus V imperator die XXI Septembris MDLVIII, vigente eo tempore maximo bello inter Philippum ipsius Caroli filium, Hispaniarum regem Catholicum, et Henricum II Gallorum regem Christianissimum, inter quos tandem Dei benignitate pax constituta est mense Aprilis MDLIX, mortuo vero Paulo IV die XVIII Aug. ipsius anni MDLIX, creatur Pontifex Maximus S. D. N. Pius IV die XXVI Decembris ejusdem anni, qui quidem Pontifex statim initio sui Pontificatus, cum animadverteret sanctam Dei Ecclesiam maximis incommodis atque calamitatibus ex tam variis in Catholica religione subortis hæresibus, erroribus atque dissidiis afflictam ac misere laceram, ut eam aliquando de his malis liberam in pristinum candorem ac puritatem restitueret, exemplo prædecessorum suorum sacrum Œcumenicum et universale Concilium, utpote unicum et salubre remedium, celebrandum decrevit : idque eo ardentiore animo fecit, cum impedimenta, quæ antea Concilii celebrationem, ut superius demonstratum est, remorabantur, essent amota, pace scilicet inter Christianos principes constituta, quare publicato prius die XIX Novembris MDLX, per universum orbem solemni ac plenissimo Jubileo orantibus pro felici successu ipsius Concilii, die Dominica II mensis Decembris dicti anni ad Dei laudem et gloriam, ad exaltationem et incrementum fidei Catholicæ, ad exstirpationem hæresum, morumque reformationem, ad Ecclesiæ unionem et pacem, ad depressionem hostis Christiani nominis, indictionem seu prosecutionem ipsius Concilii in civitate Tridentina ad festum Paschalis Resurrectionis Domini nostri Jesu Christi, qui erat dies VI Aprilis MDLXI, publicavit edita Bulla, quæ incipit, *Ad Ecclesiæ regimen* etc. sub data Romæ apud Sanctum-Petrum III kalend. Decembris MDLX, Pontificatus sui anno I, nec multo post, nempe die X Martii MDLXI, creavit quinque ipsius sacri Concilii præsidentes et legatos, videlicet illustrissimos DD. Jacobum tit. Sanctæ-Mariæ in Via, Puteum, Herculem tit. Sanctæ-Mariæ Novæ, de Mantua, Hieronymum tit. Sanctæ-Susannæ, Seripandum, Stanislaum, tit. Sancti-Pancratii, Varmiensem, et Ludovicum tit. Sancti-Cyriaci in Thermis, Simonetam nuncupatos, sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbyteros cardinales ».

4. Ad pelliciendos ad Concilium præsules, ac fideles ad sacras preces pro divina ope concilianda fundendas incitandos, gratuitam noxarum veniam iis proposuit [1], qui rite sacramentis muniti legatorum ingressum sua præsentia cohonestarent, ac pro felici successu Concilii orarent :

« Universis et singulis Christi fidelibus præsentes litteras inspecturis, salutem, etc.

« Cum nos superioribus mensibus, de venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. cardinalium consilio et assensu, sacrum Œcumenicum et universale Concilium in civitate Tridentina ad sacratissimum diem Resurrectionis Dominicæ proxime futurum ad Dei Omnipotentis laudem, et Christianæ reipublicæ tranquillitatem celebrandum decreverimus, et nuper dilectos filios nostros Jacobum Sanctæ-Mariæ in Via, Puteum, et Herculem Sanctæ-Mariæ Novæ, de Mantua, et Hieronymum Sanctæ-Susannæ, Seripandum, et Stanislaum Warmiensem, necnon Ludovicum Sancti-Cyriaci in Thermis, Simonetam nuncupatos, titulorum presbyteros cardinales ad nostro nomine eidem Concilio præsidendum legatos nostros deputaverimus; nos cupientes pro pastorali nostro officio, et erga Christi fideles charitate, tam sanctum opus spiritualibus gratiis decorare, omnibus et singulis utriusque sexus Christi fidelibus vere pœnitentibus et confessis, seu statutis a jure temporibus firmum confitendi propositum habentibus, qui ingressui eorumdem cardinalium legatorum vel alicujus eorum in civitatem ipsam Tridentinam interfuerint, et pro celebratione ejusdem Concilii pias ad Deum preces effuderint, eam indulgentiam et peccatorum remissionem etiam plenariam concedimus quam ipsi cardinales legati, vel aliquis eorum declaraverit, super quo plenissimam eis et eorum cuilibet tribuimus potestatem; contrariis non obstantibus, etc. Datum Romæ apud S. Petrum die XXI Martii MDLX, anno II ».

5. *Diversæ sanctiones quibus providet Pius*

[1] Aug. Massarellus ante actis Concil. Trid. sub Pio IV. Ms. arch. Vat. sig. num. 3212. p. 147.

[1] Pius IV. l. t. sig. num. 2898. p. 418.

libertati Concilii et successioni Pontificum, durante Concilio. — Pervenere Tridentum [1] decima sexta Aprilis cardinales legati, solemnique pompa urbem ingressi sunt hora vigesima secunda, quibus cardinalis Madrutius magno nobilium comitatu, novemque episcopis stipatus occurrerat tertio extra urbem milliari, magnoque ac læto populi concursu excepti fuere, de quo eorumdem legatorum ad cardinalem Borromæum extant litteræ.

Instructi sunt iidem cardinales auctoritate a Pontifice, ut hæreticos, non ejuratis publice erroribus, conciliarent Ecclesiæ [2], ne pudor plures a via salutis adeunda absterreret, de quo legati Carolo cardinali Borromæo gratias egerunt XIX Maii. Cum vero in Lovaniensi Academia Michael Baius et Joannes Hessels disseminatis novis opinionibus turbas excitassent, ac pars ad Parisienses theologos confugisset, a quibus Baius et Hessels damnati fuerant, hinc inde controversiarum libri magno fidelium offendiculo plures evulgati fuere, quapropter cardinales legati Carolo cardinali Borromæo suaserunt, ut sedandis earum Academiarum turbis daretur opera; cumque Pontifex Wilielmum Lindanum theologum Romam accersivisset [3], optimum fore judicatum est, si Pontifex Lovaniensibus theologis daret imperia, ut omissis iis controversiis ad defendendam fidem Catholicam adversus hæreticos conjungerent studia, atque ex suis aliquos ad Concilium Tridentinum mitterent; ac si quis e factionis auctoribus vellet Tridentum accedere, illum humanissime habitum iri significaret. De horum theologorum opinionibus, et de via, qua tutius cum istis esset agendum, plura infra videbimus ex litteris cardinalis Commendoni, qui valde utilia consilia dedit, ut turbæ ab istis theologis excitatæ sedarentur.

6. Contigit [4], ut nonnulli ex Lutheranis, in quibus fuere Zanchius et Sturmius eruditionis fama celebres, Concilium Tridenti indictum laudarent, sed mutandam Concilii formam obtenderent, abreptique impia væsania poscerent, ut episcopi religione sacramenti Pontifici præstiti solverentur; significarunt vero Carolo Borromæo cardinales legati datis Tridenti VI Julii litteris, posse eos ad Concilium accedere si velint, humanissimeque auditum iri [5], inanem vero penitus atque a veritate abhorrentem esse eorum opinionem, qui putent episcopos obstrictos esse, ut adversus conscientiam suam in Concilio sententias promant; si quid ex injustis petitis indultum fuerit Protestantibus antequam ad Concilium venerint, in pervicacia futuros obfirmatiores, quasi causam vicerint; cæterum spondendam illis liberi commercii syngrapham, ut summa clementia se admittendos, inque reditu dimittendos norint. Omnium vero hæreticorum impudentissimus Bullingerus in Concilium librum scripsit, ac scripserat jam ante ipsum Petrus Paulus Vergerius nequissimus hæreticus, qui fallaci argutia utebatur, nunquam pristinam Ecclesiarum redintegrationem instauratum iri, nisi in aliquo consenserint, eoque fuco contendebat veterem Conciliorum morem convellendum, ad quæ alludere Zanchium in iis, quæ proposuerat, Borromæo cardinali legati VI Julii [1] responderunt. Consueto, ut alibi diximus, hæreticorum commento, cum apud Catholicos alte fixum sit, quod nihil tam cogat in mortem, quam sub obtentu fidei integritatem ejusdem fidei violare, exploratumque sit, quemadmodum Nazianzenus aiebat [2], « Parvo lapide submoto, flumen totum in pronum trahi ».

7. Ut vero legati ad incertos rerum eventus amplissima potestate suffulti essent, ac comparati ad imminentia pericula avertenda, defugiendasque hostium insidias, Pontifex [3] eosdem legatos amplissima auctoritate instruxit, ut Concilium Tridento in aliam civitatem, si res posceret, transferre possent, cœtusque Tridentinos dissolvere, utque mandata sua pœnarum adjectione armarent, jus contulit.

« Dilectis filiis Jacobo, etc.

« Cum nos superioribus mensibus, ex causis tunc expressis, sacrum Œcumenicum et generale Concilium in civitate Tridentina indixerimus, et quoniam ipsi legitime impediti ad dictum Concilium personaliter accedere, illique interesse non possemus, vos nostros et Apostolicæ Sedis legatos de latere in eodem Concilio de venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. cardinalium consilio, constituerimus et deputaverimus, vosque ad eamdem civitatem, tanquam pacis angelos, ad præsidendum dicto Concilio nomine et auctoritate nostra et Sedis destinaverimus, prout in diversis nostris desuper confectis litteris plenius continetur; nos ne tam sanctum celebrationis Concilii hujusmodi opus ex incommoditate loci, aut alias quovis modo impediatur, aut plus debito differatur, opportune providere volentes, motu proprio, et ex certa nostra scientia, ac de Apostolicæ potestatis plenitudine, de simili consilio, vobis in simul, aut tribus, vel duobus ex vobis reliquis legitimo impedimento detentis, seu forsan inde absentibus, quandocumque vobis videbitur, Concilium prædictum de eadem civitate Tridentina ad quamcumque aliam commodiorem, et opportuniorem, seu tutiorem civitatem vobis visam transferendi et immutandi, et illud in ipsa civitate Tridentina supprimendi et dissolvendi, necnon prælatis et aliis personis Concilii

[1] Ext. in Ms. Fran. card. Barber. sign. num. 1344. Ep. I. — [2] Ib. Ep. IX. — [3] Ib. Ep. XV et XVI. — [4] Ib. Ep. XVII. — [5] Ib. Ep. XIX.

[1] Ext. in Ms. Fran. card. Barber. sign. num. 1344. Ep. XIX. — [2] Or. 1. — [3] Pius IV. lib. Bull. sig. num. 1654. p. 104.

hujusmodi, ne in eo ad ulteriora in eadem civitate Tridentina procedant, etiam sub censuris et pœnis Ecclesiasticis inhibendi, ac idem Concilium in alia civitate hujusmodi, ad quam illud transferri et mutari contigerit, continuandi, tenendi et celebrandi, et ad illud prælatos et alias personas ipsius Concilii Tridentini etiam sub perjurii, et aliis in litteris indictionis Concilii hujusmodi expressis pœnis evocandi, eidemque sic translato et mutato Concilio nomine et auctoritate prædicta præsidendi, et in eo procedendi, cæteraque in præmissis et circa ea necessaria et opportuna alias juxta priorum vobis directarum litterarum nostrarum continentiam et tenorem faciendi, statuendi, ordinandi et exequendi plenariam et liberam Apostolica auctoritate tenore præsentium concedimus potestatem et facultatem, etc. Datum Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicæ MDLXI, X kal. Octobris, Pontificatus nostri anno I ».

8. Ad propulsanda etiam schismatum discrimina, asserendamque Apostolicæ Sedis auctoritatem adversum eos, qui in Concilio novis turbis Ecclesiam miscere molirentur, deligendique Pontificis jus ad Concilium devolutum affectarent, si Concilii celebrandi tempore excurrente Pontificem e vivis migrare contigerit, sanxit Pius jus illud, tunc non ad Concilium, sed ad cardinalium senatum spectare, ac si ipse extra Urbem in alio loco e vita discederet, pronuntiata sententia distinxit, qua ratione, quove in loco pro subrogando novo Pontifice conventuri essent, ut ex subjecta Constitutione [1] patebit :

« Ad futuram rei memoriam.

« Prudentis patrisfamilias spectat cuncta quæ in ejus domo sunt provide disponere, quod illa debito ordine procedant, nec unum aliud impediat, aut aliqua eorum insimul confusionem inducant. Hinc est, quod nos, qui a summo Patre-familias in illius domo, meritis licet imparibus, dispensatores effecti sumus, et ex causis tunc expressis sacrum Œcumenicum et generale Concilium in civitate Tridentina indiximus, ne, si forte eveniat nos Concilio hujusmodi durante pro divina voluntate decedere, super electione Romani Pontificis confusio oriatur, et exinde perturbandæ unitatis Ecclesiæ præstetur occasio, habita super his cum venerabilibus fratribus nostris S. R. E. cardinalibus matura deliberatione et diligenti examine, de ipsorum fratrum consilio et unanimi consensu, ex certa nostra scientia ac de Apostolicæ potestatis plenitudine, statuimus, decernimus et ordinamus, quod si contingat nos, Concilio hujusmodi durante, etiamsi ejusdem Concilii causa vel occasione, aut alias quomodolibet etiam pro sola voluntate nostra, etiam cum curia Romana, et causarum ac litterarum Apostolicarum audientia ab Urbe recesserimus, vel in ipsa Urbe, seu nobis ab ea quovis modo absentibus ante nostrum ad illam reditum, alibi ubicumque ita Domino volente decedere, in quibuscumque statu et terminis Concilium ipsum fuerit, et quantacumque civitas, seu locus, in quo seu qua nos etiam inibi forsan cum curia et audientia prædictis decedemus, ab eadem Urbe distet, et civitati Tridentinæ, aut alteri, ubi Concilium etiam fuerit, vicina seu vicinus existat, electio Romani Pontificis in alma Urbe præfata, nisi Urbs ipsa interdicto Ecclesiastico per nos apposito tunc subjaceat, vel inibi de oppressione dubitaretur, super quo majori parti cardinalium, tunc in civitate seu loco decessus nostri existentium stari debeat, et tali casu in civitate Castellana, seu Urbevetana, vel Perusina civitatibus, servato scripturæ hujusmodi ordine, dummodo illæ, ut præfertur, interdictæ aut rebelles tunc non sint, et non in ea, in qua, seu cujus diœcesi nos decedere continget, aut Tridentina, seu alia, ad quam Concilium hujusmodi translatum fuerit civitate, et solum per ipsos S. R. E. cardinales, et non per Concilium hujusmodi, aut etiam cum eisdem cardinalibus aliquos dicti Concilii , servatis alias Alexandri IV, quæ *Licet de evitanda*, et Gregorii X in Lugdunensi, quæ *Ubi periculum*, et quæ *Ne Romani* incipiunt Clementis V, Romanorum Pontificum prædecessorum nostrorum in Viennensi Conciliis circa electionem tandem editis Constitutionibus, et aliis extravagantibus, ac omnibus in eis contentis, quibus per hoc alias non intendimus præjudicare, fieri debeat, decernentes ex nunc cardinales præfatos etiam per Concilium hujusmodi dispensari nullatenus posse, ac quamcumque electionem Romani Pontificis contra præsentium tenorem, Concilio hujusmodi durante, attentatam, nullam, irritam et inanem, nulliusque roboris vel momenti fore, et ea non obstante per eosdem cardinales ad illam electionem Romani Pontificis, servata earumdem præsentium forma, procedi debere, ac similiter ex tunc irritum et inane, quicquid secus super his a quoquam quavis etiam Concilii ejusmodi auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari. Nulli ergo, etc. Datum Romæ anno Incarnat. Dominicæ MDLXI, X kalendas Octobris, Pontificatus nostri anno II ».

9. Confirmavit eamdem sanctionem Pius in Consistoriis proximo mense habitis, in quibus etiam sanxit Romanum Pontificem non posse eligere sibi successorem, vel sibi coadjutorem conjuncta successionis spe vel jure adsciscere, quæ ex ejusdem Actis [1] repeter elubet : « X Novembris S. D. N. fecit verbum de reformatione universali, et præsertim de iis, quæ

[1] Pius IV. lib. Bull. sig. 1904. an. II. Ep. LXXXVIII.

[1] Act. Consist. sup. num. 161. p. 31..

spectant ad electionem futuri Pontificis » et rursus :

« Romæ apud Sanctum-Petrum XIX Novembris MDLXI, fuit Consistorium, in quo Sanctitas sua decrevit et declaravit, quod occurrente obitu suo (quod Deus avertat) pendente Concilio Tridentino, electio successoris fiat per cardinales, non autem per Concilium, cum decreto irritanti, ac aliis clausulis necessariis et opportunis.

« Declaravit etiam et decrevit, quod Romanus Pontifex non possit sibi eligere successorem, nec assumere coadjutorem cum futura successione, etiam de consensu omnium et singulorum cardinalium, sed electio spectet ad cardinales libere, cum decreto irritanti ».

Occasionem hujus sanctionis restituendæ potius quam instituendæ, cum jam olim in Concilio Romano sub Bonifacio II [1] emanaverit, videtur ex parte innuere Victorellus [2] in Additionibus ad Vitam Pii IV, quam Diana par. 10. tractat. 5. de potestate Pontif. eligendi sibi successorem retulit, quem lector sciendi cupidus consulere potest, invenietque agitatam inter canonistas questionem, sitne hoc jure, ut vocant, divino, an canonico, vel naturali interdictum ; quam etiam controversiam doctissime more suo expendit Prosper Fagnanus V. S. Referendarius *in 2 parte primi Decretal. cap. Accepimus num.* 16.

10. *Preces indictæ in formam Jubilei.* — Dum hæc Pius decerneret, divinam clementiam precibus publicis implorandam censuit, sanxitque, ut populi jejuniis castigarent corpora, mentes Sacramentis reficerent, precibus placarent Numen, sacrasque obirent supplicationes, de quibus indicendis actum in Consistorio referunt Acta [3] : « X Novembris MDLXI, fuit Consistorium, in quo fuerunt decretæ supplicationes, Missæ, et jejunia pro die Dominico cum Indulgentiis » : Extat de his Diploma [4] postridie datum :

« Ad futuram rei memoriam.

« Cupientes ex nostri pastoralis officii nobis divinitus injuncti munere, ut sacrum Œcumenicum generale Concilium Tridentinum prosperum et felicem a Deo bonorum omnium auctore successum obtineat, ac Salvatoris D. N. Jesu Christi, cujus vices, meritis licet imparibus, in terris gerimus, præcepta sequentes, qui nobis per suum sanctissimum os veritatis dicit, *Petite, et accipietis, pulsate, et aperietur vobis,* et rursus per Prophetam, *Clama, ne cesses, et quasi tuba exalta vocem tuam,* quod superiori anno fecimus, ita et nunc auctoritate Apostolica ex parte Omnipotentis Dei, et per viscera illius misericordiæ omnes et singulos utriusque sexus Christi fideles cujusvis Ordinis regulares etiam sub clausura viventes, tam in alma Urbe nostra, quam in quibuscumque regnis, dominiis et provinciis, civitatibus, oppidis, terris et locis per universum terrarum orbem existentes, etiam atque etiam hortamur in Domino, paterne monemus, ac intimo sincerissimoque mentis affectu enixe requirimus; in Urbe videlicet degentes, ut in quarta et sexta feriis ac die Sabbathi proxime futuri, vel alterius immediate sequentis Hebdomadæ ; alii vero extra dictam Urbem quomodolibet constituti, postquam præsentes ad eorum notitiam pervenerint, in similibus quarta ac sexta feriis, ac die Sabbathi alterius duarum hebdomadarum, tunc, ut præfertur, sequentium, jejuniis, atque orationibus, et elemosynarum erogationibus, seu aliis piis operibus juxta eorum conscientiam, seu sacerdotum quibus peccata sua confitebuntur, salutare consilium vacent, et die Dominico dictum diem Sabbathi tunc proxime subsequente sacratissimam ejusdem Domini nostri Jesu Christi Eucharistiam reverenter ac devote suscipiant, ipsumque Redemptorem nostrum pro felici successu ejusdem Concilii pie ac suppliciter orent, rogareque non cessent, quod ut facilius Deo propitio consequi valeamus, nos ipsi solemnes indicere supplicationes, et una cum venerabilibus fratribus nostris sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalibus, omnibusque prælatis, et Romanæ Ecclesiæ magistratibus die Dominico, qui erit vigesimus tertius præsentis mensis Novembris, e Basilica Sancti-Petri usque ad Ecclesiam beatæ Mariæ Virginis de Populo, concedente Domino, incedere decrevimus, ibique solemni missa celebrata, omnes ad Dominum pias ac devotas preces pro tam salutari opere feliciter dirigendo effundemus, etc ». Gratuitam criminum, quæ sacra exomologesi rite expiata fuerint, veniam impartitur iis, qui, servatis præscriptis jejuniis et eleemosynis erogatis, vel si fuerint inopes quinquies Pater et Ave repetierint, seque Eucharistiæ sacramento communierint. Datum Romæ apud S. Petrum MDLXI, XVII kal. Decembris, Pontificatus anno II ».

11. *Statuta circa jus sententiam ferendi, sedium ordinem, et diem inchoationis Concilii.* — Addunt Acta Consistorialia plura alia gravissima decreta pro temperando optimo Concilii statu atque ordine constituendo. In primis, cum episcoporum regnum sit Concilium, atque eorum sit muneris in controversiis fidei sententiam ferre, sancitum est eorum procuratores suffragii ferendi jure atque auctoritate non pollere : « Die V Decembris », inquiunt Acta, « fuit decretum, quod non possent habere votum, nisi præsentes in sacro Œcumenico Concilio ». Compositum itaque de ea re edictum Pontificium [1], ac subjectis verbis promulgatum :

[1] Bar. to. VII. an. 531. — [2] Ep. Ciacc. Bar. de Jur. Lec. to. 1. Passerin. de Elect. Can. — [3] Pag. 564. — [4] Pius IV. reg. sig. num. 1953. p. 370.

[1] Pius IV. l. 1. brev. sig. 1954. Ep. CX.

« Ad futuram rei memoriam.

« Dudum non sine animi nostri mœrore prospicientes, quam longe lateque hæreses et schismata in toto fere terrarum orbe vagarentur et quotidie crescerent, quam etiam mores Christiani populi deformati forent, ut quantum cum Domino possemus, pro nostri pastoralis officii debito tot et tantis calamitatibus opportune provideremus, unicum et præsens remedium hujusce morbi aptissimum Œcumenici generalisque Concilii celebrationem fore existimavimus ; itaque vestigiis etiam nonnullorum prædecessorum nostrorum inhærentes, dudum Concilium ipsum in civitate Tridentina celebrandum indiximus, ac venerabiles fratres nostros patriarchas, archiepiscopos, episcopos, abbates, et alios, quibus in Concilio generali sententias dicendi est data potestas, hortati fuimus et monuimus, atque illos in virtute sanctæ obedientiæ et juramenti per eos præstiti, et sub pœnis contra eos qui ad Concilia generalia venire neglexerint, a sacris canonibus constitutis præcepimus et mandavimus, ut in dicta civitate Concilii celebrandi causa convenire deberent, nisi legitimo impedimento detenti forent, quod tamen per eorum procuratores Synodo probare tenerentur, prout in nostris desuper confectis litteris plenius continetur. Cum autem licet magnus prælatorum numerus una cum legatis nostris eo destinatis in dicta civitate jam convenerit, multi tamen alii prælati et alii ad præsens vocati desiderentur, quorum aliqui, sicut accepimus, proprii officii et jurisjurandi immemores, sub diversorum impedimentorum prætextu personaliter ad dictam civitatem accedere minime curent, sed procuratores ad se excusandum a comparitione hujusmodi, et insuper ad sententias vice ipsorum in Concilio dicendas constituerint : nos considerantes gravitatem negotiorum ibidem tractandorum talem ac tantam esse, ut de summa religionis Christianæ hoc tempore agatur, et propterea valde expediens ac necessarium esse, ut ipsa negotia, præsentia, consilio, et judicio ipsorummet prælatorum, et aliorum quorum industria electa fuit, et nullatenus per substitutos tractentur, et fine debito compleantur, habita super his cum venerabilibus fratribus nostris S. R. E. cardinalibus deliberatione matura, de eorum consilio et assensu, felicis recordationis Pauli papæ Tertii prædecessoris nostri, qui Concilio simili in dicta civitate Tridentina indicto hoc idem statuit, vestigia sequentes, Apostolica auctoritate, et ex certa scientia decernimus et declaramus, prælatos, et alios jus dicendi sententias in Concilio, ut præfertur, habentes, nisi legitimo impedimento detineantur, per se ipsos, et non per procuratores, nisi ad docendum de impedimento hujusmodi, in dicto Concilio comparere, et illius celebrationi interesse teneri et obligatos esse, ac ipsos personaliter comparentes ad sententias in eodem Concilio dicendas, admitti ; procuratores vero, etsi prælati sint, et jure proprio vocem in Concilio habeant, ad allegandas et probandas excusationes impeditorum dumtaxat audiri debere : hortantes nihilominus denuo et requirentes patriarchas, archiepiscopos, episcopos, abbates, et alios prædictos, eisque non solum sub perjurii, et aliis prædictis pœnis per eos, nisi præsentibus cum effectu paruerint, incurrendis, ut mandatis procurationis per eos forsan factis, quoad sententias dicendas, minime attentis, sed illis potius revocatis et revocatione procuratoribus intimata, ipsimet personaliter, et non per procuratorem, præterquam ad docendum de legitimis eorum impedimentis, quibus tamen cessantibus, de comparitione personali nullatenus liberentur, ad dictam civitatem quantocitius personaliter conferre, et ipsius Concilii plenariæ celebrationi interesse debeant. Decernentes mandata per eos facta, et forsan facienda quoad facultatem dicendi sententias, nulla et invalida, et nullius roboris vel momenti fore, et esse, et minime admitti debere, etc. Dat. Romæ apud Sanctum-Petrun anno Incarnationis Dominicæ MDLXI, pridie kal. Januarii anno II ».

12. Ne qua etiam de sedium ordine proedria, sive honorificentioris loci dignitate affectanda oriretur inter Patres contentio, sed summo ordine ac tranquillitate peragerentur omnia, sedium ordo distinctus est a Pontifice, ut Synodus tanquam castrorum acies ordinata consisteret. Referunt etiam Acta Consistorialia [1] additum legatum aliis prioribus, nimirum cardinalem Constantiensem, quod ex subjecto Diplomate confirmatur, quod legatis inscriptum est :

« Dilectis filiis Jacobo Sanctæ-Mariæ in Via, Puteo, et Herculi Sanctæ-Mariæ Novæ, de Mantua, ac Hieronymo Sanctæ-Susannæ, Seripando, et Stanislao S. Laurentii in Panis et perna, Warmiensi, ac Ludovico Sancti-Cyriaci in Thermis, Simonetæ, titulorum presbyteris, necnon Marco Basilicæ XII Apostolorum diacono de Altaemps nuncupatis, cardinalibus nostris, et Apostolicæ Sedis de latere legatis, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Sicut ea, quæ pacem et concordiam nutriunt, pura mente semper inquirimus, ita ex debito nostræ pastoralis sollicitudinis tenemur illa submovere, quæ discordiam suscitare et scandalum introducere posse videntur. Itaque ad tollendam omnem controversiæ materiam, quæ inter prælatos ad celebrationem sacri Œcumenici et generalis Concil. in civitate Trid. pro tempore congregatos super eorum præcedentia forte jam sint exortæ et in dies

[1] Act. Consist. sig. num. 136. Ms. Fran. cod. Barb. sig. 1109. Act. Conc. Trid. per Astulph. Servantius. Script. Ep. Telest. Secr

oriri possunt, volumus ac vobis per præsentes mandamus, ut omnes et singulos prælatos prædictos, videlicet venerabiles patriarchas primo, secundo archiepiscopos, tertio autem loco episcopos in quibusvis actibus secundum gradum et ordinem suarum ad eorum Ecclesias promotionum, ita quod, qui promotus prior ad eas fuerit, in suo quisque ordine, prior existat incedere, sedere, et locum habere, nulla habita ratione ad ipsorum dignitates primatiales, sive veræ, sive prætensæ illæ fuerint, auctoritate nostra faciatis, studioseque et diligenter procuretis, sicque pro vestra prudentia et pietate geratis, ut cuncta istic concordibus animis in virtute Spiritus sancti cum Dei Omnipotentis honore atque timore, quiete ac feliciter procedere valeant, non obstantibus præmissis, et quibusvis Constitutionibus, et ordinationibus Apostolicis, cæterisque contrariis quibuscumque. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum sub annulo Piscatoris, die ultima Decembris MDLXI, Pontificatus nostri anno II ».

13. Designatus est Epiphaniæ dies insequentis anni pro inchoando Concilio, tum de emendandis corruptelis, quæ vitio temporum in Romanam aulam irrepserant, necnon de integritate in conferendis sacerdotiis, detergendaque avaritia in cardinalium senatu agitatum, narrant Acta [1] his verbis :

« IX Decembris MDLXI, fuit Congregatio, in qua fuit factum verbum de reformatione curiæ, et circa datariatum deputavit omnes theologos et canonistas et capita Ordinum. Et super officio camerariatus eosdem theologos et canonistas ac reverendissimum D. vicarium.

« Item die XVII Decembris MDLXI fuit Consistorium, in quo Sanctitas sua fecit verbum de non creandis cardinalibus his temporibus, cum Collegium sit satis frequens, et aptum his præsentibus occasionibus ad consulendum, et reliqua faciendum, quæ oportuerit. Fuit deputatus terminus ad aperiendum Concilium pro die Epiphaniæ ».

14. *Pellicere ad Concilium studet Pontifex regem Portugalliæ, Germanos principes et etiam Moschorum ducem.* — Dum hæc pro dirigendo Concilio statueret Pius, non destitit reges ac principes incitare, ut oratores suarumque ditionum episcopos ad indictum Concilium mitterent, qua in re cum Sebastianus rex Lusitaniæ ardentius pietatis studium explicaret, Pontifex [2] subjectis litteris illi est gratulatus :

« Sebastiano Portugalliæ et Algarbiorum regi.

« Oratorem tuum jam abs te ad sacrum Concilium destinatum fuisse, et episcopos aliquot ex regno tuo, ut iter jam ingrederentur, admonitos esse, aliis postea secuturis, libenter cognovimus ; quod ad nostra de Concilio adjuvanda consilia tanto studio incumbis, ut aliis regibus et principibus Christianis præclarum quod imitentur exemplum præbeas, summis te in Domino laudibus extollimus. Retribuat tibi Dominus pro tam pia voluntate, et in hoc sæculo, et in altero ea præmia quæ mereris. Nos, sicut ex ipsius oratoris tui litteris intellexisti, non desistimus tam salutare opus et tam necessarium, quanta possumus diligentia, pro nostri muneris officio promovere, tametsi non intermittat humanæ salutis hostis id, quantum potest, impedire, sed speramus fore ut Dei misericordia, quæ Ecclesiæ suæ nunquam deest, omnes ad extremum difficultates et impedimenta removeat ac repellat, etc. XXVI Aprilis MDLXI ».

15. Pellicere etiam ad Concilium studuit Pontifex missis internuntiis ac litteris Germanos principes ; quo argumento Albertum Marchionem Brandeburgensem in Prussia ducem humanissime rogavit [1], ut oratores suos ad indictum Concilium transmitteret.

« Dilecto filio nobili viro Alberto Marchioni Brandeburgensi duci in Prussia.

« PIUS PAPA IV.

« Dilecte fili, nobilis vir, salutem et Apostolicam benedictionem. Pro commissi nobis officii munere ad sedandas tot et tantas de religione controversias, et tollenda tam diuturna tamque perniciosa schismata, de venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. cardinalium consilio et assensu indiximus Œcumenicum et generale Concilium Tridenti Deo favente celebrandum, de qua re edidimus Bullam, cujus exemplum ad te per præsentem nuntium misimus ; sicut reliquos autem principes hortati sumus, ita nobilitatem tuam hortandam in Domino duximus, ut suis ipsa quoque oratoribus mittendis ejus nomine Concilio interfuturis, sicut pio Christiani principis studio dignum est, pro sua virili, tam sanctum et salutare opus adjuvet. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum sub annulo Piscatoris die XX Augusti MDLXI, Pontificatus nostri anno II ».

16. Prussiæ finitima Livonia Lutherana hæresi etiam maxime contaminata erat, ob quod flagitium, permittente Deo, a Moscovitis evastata gravissimisque calamitatibus attrita fuerat, ex quibus Pontifex maximum dolorem se traxisse equestris Ord. S. Mariæ Theutonicorum magistro significavit, rogavitque [2], ut Catholicorum reliquias a vi et insolentia hæreticorum vindicaret, suumque nuntium ad Concilium transmitteret.

« Dilecto filio Ordinis Fratrum Sanctæ-Mariæ Theutonicorum in Livonia magistro.

« Dilecte fili, salutem et Apostolicam bene-

[1] Act. Cons. — [2] Ep. XLVIII.

[1] Pius IV. to. II. brev. sig. 2897. p. 114 — [2] Ib. Ep. XXIII.

dictionem. Auditis damnis et calamitatibus, quas finitimi hostes nationi isti graves admodum intulisse dicuntur, pro eo ac debuimus, sane doluimus, nec possumus non angi et vehementer esse solliciti, metuentes ne peccata nostra et animos et vires hostium augeant, qui dum Deum placare negligimus, ejus in nos iracundiam vehementer irritamus. Scimus quantopere Catholica fides in ista natione viguerit ex eo tempore, quo vestri Ordinis egregia virtute, industria, pietate fuit insita et propagata; nunc autem isthic auctas et multiplicatas fuisse hæreses audimus, humani generis hoste longe lateque disseminante zizania, et adeo a paterna fide et religione orthodoxa recessum esse, ut, quod sine gemitu dici non potest, non ita multi supersint, qui veram illam et antiquam religionem retineant : itaque cujus religio et fides conculcatur, quis iram et ultionem ejus dubitet provocari ? His nos tantis istius et aliarum provinciarum malis mederi, pro injuncto nobis Apostolicæ servitutis officio, et cupimus et jam cœpimus, sed tanti oneris magnitudinem soli sustinere non possumus; itaque venerabilium fratrum nostrorum auxilium nobis esse duximus adjungendum convocato Œcumenico generalique Concilio, sicut devotionem tuam audivisse jam credimus, in civitatem Tridentinam. Sed aliorum præterea auxilio et ope indigemus, qua salutaria nostra consilia facilius ad optatum exitum adducere possimus, atque alii quidem alibi, tu autem isthic operam tuam nobis, imo Deo ipsi navare, et potes et debes : quod ut facias, utque officii et salutis tuæ memor, quantum consilio et auctoritate potes, hæreses isthic reprimas, Ecclesias, quas adhuc incolumes esse audimus, tueare, clerum et cæteros Catholicam fidem adhuc tenentes ab hæreticorum insidiis defendas, ipsosque hæreticos ad Ecclesiam Catholicam revocare coneris, ut denique oratorem et nuntium tuum ad Concilium, Deo annuente, propediem aperiendum mittas, etc. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum, sub annulo Piscat. die I Februar. MDLXI, Pontificatus nostri anno II »

17. De Moscovitis, qui Livoniæ partem a Romano divulsam imperio suæ ditioni adjunxerant, ad Concilium vocandis egit quoque Pius [1], atque in ea re Ferdinandi electi imperatoris, Maximiliani regis Bohemiæ, Sigismundi Augusti regis Poloniæ auctoritatem adhibuit, et ad Joannem Basilium, magnum Moschorum ducem, Zachariam Pharensem episcopum internuntium decrevit, atque schismatico principi rationem indicti Concilii amanter exposuit [2], et ad veterem cum Romana Ecclesia conjunctionem redintegrandam provocavit :

« Charissimo in Christo filio nostro Joanni Basilio, magno Moscoviæ duci.

« PIUS PAPA IV.

« Charissime in Christo fili noster, salutem et Apostolicam benedictionem. Ad regendam beatissimi Apostolorum principis Petri Sedem, licet sine meritis nostris, sola Dei miseratione vocati, statim pro suscepti muneris officio et Dominici gregis amore, in eam curam et cogitationem incumbere cepimus, quomodo tot et tantas hæreses alias ex aliis exortas extinguere, et tam perniciosa schismata tollere, atque ita populos ab antiqua et orthodoxa religione et fide miserabiliter abductos ad Ecclesiæ Catholicæ unitatem reducere possimus; cujus rei causa prædecessorum nostrorum laudabilem et salubrem consuetudinem sequentes, de venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. cardinalium consilio et assensu, Œcumenicum et generale Concilium in urbe Tridento, in Germaniæ Italiæque confinio posita, post maturam deliberationem celebrandum duximus, sicut celsitudo tua intelliget ex litterarum exemplo, per quas illud indiximus. Mos autem hic fuit eorumdem prædecessorum nostrorum Romanorum Pontificum, ut quotiescumque hujusmodi Concilia congregarent, toto ex orbe terrarum principes Christianos per litteras et nuntios invitarent, ut communis fidei et religionis causa, si ipsi ad ea accedere non possent, saltem oratores mitterent, qui ipsis Conciliis eorum nomine interessent atque assisterent. Quapropter nos quoque, sicut cæteros reges et principes Christianos ad fungendum officium tam pium et necessarium hortati sumus, ita celsitudinem tuam, quam licet maximo terrarum intervallo a nobis remotam, propter Christianæ fidei cultum, insignemque ipsius virtutem, paterna charitate complectimur, cuique negotium hoc ad Dei honorem et animarum salutem pertinens, ut Christiano principi, curæ perinde ac debet, fore confidimus, hortandam in Domino et rogandam duximus, ut ipsa quoque mittere primo quoque tempore oratores suos velit cum mandatis, viros prudentes et Deum timentes, qui ipsi Concilio una cum cæterorum principum Christianorum oratoribus assistant, quorum erit adventus et præsentia sacræ ipsi Synodo gratissima. Tu vero, charissime fili, pro isto studio in Deum et Ecclesiam collato, a nobis quidem et universis Christianis laudem maximam consequeris, a Deo autem omnium bonorum operum remuneratore, et in hoc et in altero sæculo præmium accipies. Misimus autem hujus rei agendæ causa ad serenitatem tuam cum his litteris et ipsius Bullæ exemplo venerabilem fratrem Zachariam episcopum Pharensem, prælatum generis nobilitate et ob egregias virtutes suas nobis valde acceptum et probatum, cujus in aliis nostris et Sedis Apostolicæ negotiis fidei

[1] To. II. brev. sig. 2899. Ep. XLIX. Ibid. Ep. L. Ib. Ep. XLVII. Ib. Ep. LVII et LVIII. — [2] Pius IV. to. II. brev. sig. 2897. Ep. XL.

sinceritatem, et Catholicæ religionis zelum experti sumus, quem ut pro Sedis Apostolicæ reverentia benigne excipias atque audias, fidemque plenam habeas, et ut quam celerrime expeditum ad nos remittas, a celsitudine tua petimus et rogamus. Datum Romæ apud S. Petrum sub annulo Piscatoris die XIII Aprilis MDLXI, Pontificatus nostri anno II ».

18. Caruit felici exitu ea legatio, cum Joannes Basilius secundis insolescens rebus in vetere perfidia obduruisset. Hæsere quoque obfirmati in impietate Lutherani principes, quos a Pontifice sollicitatos, ut generali totius Ecclesiæ conventui se conjungerent, refert Surius : « Anno, inquit, MDLXI, conventus fuit principum Augustanæ confessionis Numburgi in Thuringia; quidam Zuinglianus scribit, in hoc conventu acerrime actum esse, ut ferebatur, de Zuinglianis solemniter et quam apertissime condemnandis. Misit ad eum conventum Pius IV Pontifex nuntium suum longe doctissimum, nobili apud Venetos stirpe editum, cui Cæsar Ferdinandus suum quoque legatum adjunxerat, sed quod principes Augustanæ confessionis suorum concionatorum verbis plus æquo tribuerent, illa Pontificis legatio parum effecit.

19. *Commendonus et Delphinus cardinales legati Ferdinandum imperatorem adeunt, eique exponunt quo fine et quali modo cogere Concilium Pontifex statuerit.* — Ut autem totius Commendoni legationis, quem hic Surius intelligit[1], quæ non ad unum Nauburgi conventum contracta, sed ad omnes pæne Germaniæ principes una cum Delphino extensa fuit, innotescat ordo, jucundum lectori arbitrati sumus, rem totam ab ipso sui exordio auspicari. Jussus fuit ante omnes Ferdinandum Cæsarem adire Commendonus, perlataque ad eum Pontificis voluntate, ejus ad reliqua consilio maxime uti : « Circiter itaque kal. Januarii anno MDLXI », inquit Gratianus, « Viennam venit. Erant apud Cæsarem Pontificis nuntii duo, Stanislaus Hosius episcopus Warmiensis, Polonus, et Zacharias Delphinus episcopus Pharensis, Venetus, paulo ante de Hungaricis rebus ad Ferdinandum missus. Atque is proficisci ad civitates regulosque, qui Rhenum accolunt, eosque ad Concilium invitare est jussus, dum Commendonus trans Visurgim Albimque interiora Germaniæ peragratur. Cum his communicatis rebus una ad Cæsarem postera die deducuntur, habitique colloquii seriem ad cardinalem Borromæum his litteris perscribunt ».

Nuntius Commendonus[2] tertia die hujus mensis ad hanc aulam appulit, et cum per reverendissimos Warmiensem et Delphinum de statu rerum hujus aulæ edoctus fuisset, aperuit illis plenas justitiæ et religionis causas, propter quas Pontifex Concilium aperire, simulque Indictionis Bullam ejusmodi conceptam verbis exarare, ac reverendissimum Delphinum, et me ipsum (Commendonus ipse suo, et aliorum nomine scribebat) ad Germaniæ principes mittere decreverat. Tum etiam reverendissimis, quæ nobis mandata fuerant, et cum Germaniæ principibus ageremus, exposui. Quare[1], cum omnium in unum sententiæ congruissent, die Dominico quinta mensis ad imperatoris alloquium, prout postulaveramus, admissi comiter, benigneque Commendonum excepit, qui Pontificia primum benedictione Cæsarem donans, litteras subinde ei Pontificis manu scriptas reddidit, quibus a Cæsare perlectis, orationem suam Commendonus est orsus : « Pontificem maximum occurrendum tot hæresibus, magna in dies incrementa capientibus ratum, postquam et Dei, et cœlestium opem veniamque implorasset, et regum cæterorum, et ipsius in primis Cæsaris sententias perrogasset, Christianæ reipublicæ Concilium de integro cogere Tridentum decrevisse, ut discussis, quibus Christiana res in sectas ac dissidia abit, erroribus, antiquus decor, speciesque, et pax Ecclesiæ redderetur, aut si qui adamatas semel opiniones pertinacius amplecti voluissent, illi a cæteris manifesta animi labe distinguerentur. Quanquam autem omnes universe per edictum evocarit, tamen dedisse hoc Pontificem dignitati Germanicæ, suoque in gentem illam summo ac singulari animo, ut duos episcopos, se, et Pharensem obire omne Germanicum nomen, et singulos principes, liberasque civitates ad id Concilium celebrandum, ac de communibus rebus in medium consulendum adhortari jusserit. Quod quo promptius, ac sine ullo metu a multis fieret, velle jubereque Pontificem omnibus tuto veniendi publica sub fide potestatem esse, jusque libere atque audacter apud Patres disserendi, qua quisque de re, seu conqueri, seu disceptare, seu rogare Patres voluerit. Petere ergo a Cæsare, ut qui reliquos reges dignitate præstaret, exemplo quoque anteeat, et Tridentum primo quoque tempore legatos suos mittat, qui non peragendis modo, sed inchoandis quoque rebus adsint, salutaremque hunc Pontificis conatum, opibus, auctoritate, consilio juvet ». Hæc, et alia hujusmodi elocutus Commendonus, plura ad sinceram Pontificis charitatem ostendendam adjunxit, qua omnes homines salvos fieri, et ad veritatis agnitionem venire non optabat modo, sed pastorali insuper sollicitudine promovebat. Hinc nimirum, postquam summo Dei beneficio, pax inter principes Christianos coaluisset, peropportunum Concilii celebrandi tempus adesse; immortales proinde

[1] Sur. in Com. Vitæ car. Comm. l. II. c. 1. — [2] Ms. card. Barber. in Reg. Ep. card. Commendoni.

[1] Gratian. ibid.

numini gratias reddendas, quod talem Pontifici injecisset mentem, taleque Cæsari religionis studium ac sollicitudinem fuisset elargitus. Cæsar Pontifici primum pro impertita benedictione demisse gratias agens, summaque erga ipsum exhibita observantia, pium cogendi Concilii, quod tantopere expetierat, institutum collaudat, seque in auctoritate ejus futurum semper, neque passurum ulla re desiderari abs se officium suum pollicitus : « Monuit [1] nuntios, Germaniæ principes illos, qui a Catholica religionis fide desciverant, postquam de Pontificis Maximi voluntate habendi Concilium certiores facti sunt », missis inter se nuntiis, locum diemque statuisse, quo et ipsi de suis rebus convenirent, nimirum, an debeant in Concilio apparere, et si debeant, quomodo debeant? Diem ad IX kal. Februarii, locum Nauburgium Misniæ urbem ad Salam fluvium sitam delegisse. Verum instare diem, nec Germanos credi diu Nauburgii moraturos, ut si in tempore adesse velint, ne differendus discessus sit, et iter maturandum. Denique, cum arduum negotium diceret, multaque indigere consultatione, necesse est, inquit, ut scripto mihi significetis, quid Pontifex optet, ut principibus istis renuntiemus, et cum ipsis transigamus, ut quid postea respondendum sit, accurate cogitemus. Sub hæc audita nuntius Delphinus imperatorem monuit, satis jam abunde Pontificem, et in Bulla Concilii, et in Epistola sua manu exarata animum suum aperuisse, datoque mandato cavisse, ne nuntii scripturas multiplicarent. Verum, cum Cæsar mire in sua sententia esset obfirmatus, nos opportunum neutiquam rati in ipso tractationis limine illum abalienatum animo a nobis reddere, incommodisque suspicionibus illius mentem pulsare, angustiis præsertim temporis exclusi, scripturam ipsi non omnino denegare decrevimus. Non tamen omisit reverendissimus Delphinus, quin denuo assereret, totum id, quod scripto proferri quiverat, jam in Pontificis Diplomate et litteris exhiberi; nec aliud scripto addi posse, quam quod ipsi essent modo elocuti. Tum Cæsar, saltem, inquit, quæ Commendonus disseruit, in scriptum redigite, ne quando memoria mea præterfluant, maturiusque discuti possint; idque, quam citissime fiat, cum Nauburgi conventus maxime instet. Atque hic velut obiter insinuare visus est, tempus celebrationi universalis Concilii præscriptum, arctum nimis esse, quod ideo contractum opinabatur Cæsar, ut Gallicis rebus consuleretur. Hæc cum dixisset imperator, reverendissimus Commendonus respondit : Pontificem afflictis Christianis rebus mederi satagentem, nihil remedii duxisse majoris, quam ut ocius Concilium convocaret, quod si majestati suæ, cæterisque principibus Concilium videretur in aliquod ulterius tempus prorogandum, requisitum Pontificem assensurum constanter sperabat. Profecti igitur a Cæsare, cum in domum reverendissimi Warmiensis nos recepissemus, Commendono negotium datum, ut, quæ disseruerat, in summam redacta, Cæsari exhibenda disponeret, ne aliqua ad omne distrahendum negotium interponeretur offensio, si scriptura negaretur. Ergo accurata præmissa consultatione, cum nostrum omnium in unum congruissent sententiæ, placuit sequenti Epiphaniorum die scripturam Cæsari offerre, quam una cum illius responsis ad calcem Epistolæ referemus. « Et paulo post : » Hesterna die quæ dies octava mensis fuit, imperator accersitis nobis scriptum responsionis suæ tradidit, subdiditque, quando commodius universos Germaniæ principes coactos in unum ipsi allocuturi videantur, sibi quidem videri, ut eo una uterque nuntius proficiscatur, profecturus inde ad destinatum postea quisque iter. Cumque plura pro sua sententia attulisset, postremo subdidit : Cum conventus iste magnus multusque sit, alter alteri adjumento erit, si illuc una convenerint. Nos vero, postquam a Cæsare facultatem accepissemus, ut videlicet liceret nobis ante alia responsionem suam legere, iterum apud reverendissimum Warmiensem convenimus, ac de tota re sciscitantes, quamvis secus initio sentiret reverendissimus Delphinus, quod constitutum a Pontifice ordinem haudquaquam immutandum censeret, ut tamen Cæsari, aliisque duobus nuntiis morem gereret, in eamdem ipse quoque descendit sententiam. Quare tertio abhinc die Nauburgium pergemus, etc. « Vienna V idus Januarii MDLXI ».

20. Epistolæ junctum erat scriptum, quod imperatori protulerant, simulque quod ab ipso acceperant responsum, in hunc modum :

« Scriptum Cæsareæ majestati traditum die V Januarii.

« Cum sacra Cæsarea majestas vestra nobis mandaverit, ut ea, quæ de legatione ad Germaniæ principes secum agebamus, traderemus, respondimus, Sanctissimum Dominum nostrum, tum vestræ Cæsareæ majestatis consilio, tum singulari sua charitate adductum, nuntios legasse, qui singulis Germaniæ principibus Sanctitatis suæ litteras reddant, Bullam Conc. deferant, et illis ea plane polliceantur, quæ de Concilio in autographis Sanctitatis suæ litteris ad Cæsaream majestatem vestram reperiuntur expressa : quas cum jam majestas vestra receperit, nihil reliqui superesse videbatur, nisi ut quando Cæsar ita jubeat, afferamus etiam ipsi exempla litterarum ad Germaniæ principes; cum imperatum nobis sit, scriptis ne agamus, litteras tantum Sanctitatis suæ, et Concilii Bullam tradamus, reliqua sermone et allocutione conficia-

[1] Gratian. ibid.

mus. Ad hæc cum majestas vestra Cæsarea benignissime respondens, præciperet tamen, ut ea quæ dixeramus, omnino scriberemus, ut suæ tantum memoriæ consuleret, parendum nobis esse duximus. Ea vero summatim hæc sunt : Sanctissimum dominum nostrum pro instantia sua quotidiana et sollicitudine omnium Ecclesiarum cuncta experiri, quæ salva fide et pietate possit, ut quod infirmum est consolidetur, quod ægrotum sanetur, quod confractum alligetur, quod obductum reducatur, neque solum revertentibus filiis, ut in Evangelio habetur, occurrere, sed in longinqua adhuc regione commorantes invitare, hortarique in spiritu lenitatis et charitatis, ut ad Concilium veniant, quod quidem illos pie et paterne audiet, si qua de re dicere aut conqueri voluerint, et si justa petent, etiam exaudire. De publica autem fide, nihil opus est quicquam repetere ; Sanctitatem suam jam Cæsareæ majestati vestræ scripsisse, se libentissime concessuram, forma, quæ unquam concessa sit, aut dari possit, amplissima ; nihil summo Pontifice mitius, nihil clementius, nihil quod unquam opportunius acciderit ad restituendam Ecclesiæ unitatem, ad componenda dissidia ; sectas in infinitum discindi abunde patere, atque hinc divina et humana omnia labefactari, nec Ecclesiam dumtaxat perturbari, sed regnorum omnium fundamenta evelli, et ad universam Christiani nominis perniciem Turcis aditum patefieri ; præsenti remedio opus esse, nullum vero adhiberi posse, præter Œcumenicum Concilium ; Sanctissimumque D. N. ut celerius haberi possit, non unum solum modo, sed duos misisse nuntios ad Germaniæ principes, alterum, qui Bavariam, Sueciam, Slæsiam et Franconiam obiret, alterum, qui Saxoniam, Septemtrionales regiones, et inferiorem Germaniam. Statuisse Sanctitatem suam, ut Pharensis episcopus in superiorem, Zacynthius in inferiorem proficiscantur, tamen mandasse ut hæc omnia referamus ad Cæsaream majestatem vestram, ut ejus auctoritate, et consilio gerantur, simulque etiam gratias agamus, quod Sanctitatis suæ nuntiis idoneos et ipsam legationis socios addituram sit pollicita. Pontificis ipsius denique nomine, majestatem vestram Cæsaream rogamus, suos ut deligat oratores, qui cum principibus agant, ut religionis causam, et paternum consilium, et singulare studium, ac benevolentiam suæ Sanctitatis erga inclytam nationem Germaniæ advenit. Deus et Dominus noster Jesus Christus sacram Cæsaream majestatem vestram diu incolumem tueatur, ad incolumitatem Ecclesiæ recuperandam et conservandam : suæ enim pietati et religioni nunc Catholica Ecclesia maxime nititur ».

Cæsar, ubi hæc a nuntiis accepit, suam quoque responsionem per hæc verba subjecit :

« Scriptum a Cæsarea majestate traditum.

« Sacra Cæsarea majestas D. noster clementissimus, ea, quæ par est, filiali reverentia, intellexit quæcumque sibi Sanctissimus D. N. per reverendissimum D. episcopum Zacynthium nuntium suum in negotio sacro Œcumenici Concilii, quod in civitate Tridentina ad proxime futurum Resurrectionis Dominicæ diem celebrandum indixit, paterne scribere et nuntiare voluit. Vidit insuper majestas sua Cæsarea formam litterarum fidei conciliatricum Sanctitatis suæ ad quosdam reges, atque etiam electores et principes imperii Augustanam confessionem profitentes. Et licet ex iis, quas Pontifex ad majestatem suam Cæsaream dedit, majestas sua conjecisset, præfatum reverendissimum D. episcopum Zacynthium solum accepisse hanc provinciam proficiscendi ad dictos electores et principes imperii, tamen gratissimum accidit majestati suæ Cæsareæ, postea tum ex prædictis litteris, tum ex verbis dicti reverendissimi D. nuntii episcopi Zacynthii cognovisse, id negotii a Sanctitate ejus simul quoque esse reverendissimo D. episcopo Pharensi, ac dicto reverendissimo D. Zacynthiensi commissum, ita nimirum, ut hic in inferiore, ille vero in superiore Germania Sanctitatis suæ mandata exequeretur. In quo quidem Concilii negotio, cum Sanctissimus D. noster majestatem suam paterne cohortetur, ut ipsos reverendissimos D. D. nuntios tum consiliis suis instrueret, tum favore opportuno prosequi velit, Cæsar prætermittere non potest, quin eis mentem et sententiam suam hoc scripto latius aperiat. Et primum quod ad ordines imperii Catholicos attinet, nec multa deliberatione, neque etiam apud eos multis majestatis suæ monitis et persuasionibus opus fore existimat, quandoquidem omnino persuasum habet, reverendissimos nuntios in illis, et maxime in Ecclesiasticis, qui alias Pontifici et Sanctæ Sedi Apostolicæ obstricti sunt (cum secularium sit numerus valde exiguus), omnem promptitudinem et obedientiam reperturos esse.

« Sed quod attinet ad ordines Augustanæ confessionis, majestas Cæsarea reverendissimis D. D. nuntiis celare non potest, quod pro certo compertum habeat, omnes illos electores et principes, aut plerosque saltem personaliter ad diem vigesimum præsentis mensis in civitate Naumburgensi congregatum iri. Itaque licet majestas sua Cæsarea non cogitet ipsis reverendissimis D. D. nuntiis modum alium a mandatis Pontificis præscribere, censet tamen, ad expediendam hanc rem, plurimum momenti allaturum, si reverendissimi D. D. Pharensis et Zacynthius ambo via recta ad conventum illum se conferant ; ita namque non solum poterunt evitari majores labores atque molestiæ, quæ forent suscipiendæ, si omnes illi electores principes et status essent singillatim adeundi, sed id etiam perutile dignoscetur, quod hac ratione reveren-

dissimi D. D. nuntii longe facilius citiusque sint certum et determinatum responsum consecuturi, quam si circumeuntes, convenerint singulos in sua provincia; nunc, quando omnes una simul sunt congregati, non est verendum, ne ab alio ad alium, tempus pro responsione terendo, remittantur, quod si quidam ex ipsis non adfuerint, tunc quisque ex præscripto ipsum singillatim poterit convenire. In litteris etiam fidei effectricibus, quas Pontifex ad eosdem confessionis Augustanæ ordines dedit, lætanter cognovit, quod tam paterno et benigno erga illos affectu agat, et tametsi majestas sua Cæsarea non diffidat, quin etiam ipsi reverendissimi nuntii, pro spectata ipsorum prudentia, modestia, et in rebus agendis industria atque dexteritate sint idem facturi, moremque optime Sanctissimi D. N. voluntati gessuri, tamen idipsum quoque consulere et commendare non desinit, certus, quod leniter agendo, mulcendoque animos plus quam castigando apud alienatos et contumaces sint profecturi.

« Quanquam præterea majestas sua Cæsarea haud facili conjectura assequi valeat quid responsi ipsi reverendissimi D. D. nuntii a dictis electoribus, atque principibus Augustanæ confessionis simul, vel seorsim sint accepturi, quia tamen antea quoque Sanctissimus D. N. de præscripto quodam, cujus exemplar rursum Cæsar ipsis reverendissimis D. D. nuntiis pro abundanti cautela communicandum statuit, filiali quadam fiducia certiorem fecit, quod iniquæ multum conditiones exprimebantur, queis iidem Augustanæ confessionis ordines sese Concilium acceptaturos esse, et non aliter coram majestate sua Cæsarea in proximo præterito imperiali conventu professi fuerant, ideo majestas sua Cæsarea duxit, eas ipsis D. D. nuntiis nunc in memoriam revocare, ne improvisos et imparatos easdem reposcentes adoriantur, possintque accurate perpendere, an et quid nomine et loco Sanctitatis suæ fuerit dicendum. Postremo Cæsar ex prædictis litterarum exemplis, illud quoque, non absque singulari voluptate percepit, quod sæpe dicti reverendissimi D. D. nuntii Apostolicum mandatum quoque acceperint agendi cum serenissimo rege Daniæ, qui quidem Serenissimus rex et ipse de facili in prædicta electorum et principum Augustanæ Confessionis congregatione Nauburgii intererit : quod maxime opportunum secum agendi tempus rebatur Cæsar, nuntiisque proponebat. Cæterum quando reverendissimi nuntii hoc consilium proficiscendi ad dictum Nauburgensem conventum probaverint, id etiam summa et inviolabilis necessitas postulat, ut iter, omni mora et cunctatione postposita, aggrediantur, adeoque nec diem quidem, nec horam unam negligant, tum propter loci distantiam, cum propter indicti temporis angustias; nam istiusmodi particulares conventus, ad quos electores et principes imperii ipsimet invicem sese convocant, non extrahuntur, sicuti publici et generales totius imperii conventus, in longum tempus, sed plerumque paucissimorum dierum spatio absolvuntur, ita ut tanta opportunitas judicio majestatis suæ minime prætereunda esse videatur. Parata autem est Cæsarea majestas juxta hanc Sanctitatis suæ paternam requisitionem, prout etiam ipsamet jam ante in animo habuit, idoneos ex suis eodem allegare, ut ordines illos Augustanæ Confessionis ad comparendum in Concilio, omni benigno atque paterno studio, requirat; ac semper studiose, ut locus dabitur, hoc ipsum salutare institutum juvare et promovere non desinet; quin et ab ipsis reverendissimis D. D. nuntiis Apostolicis nullam in se ejus rei perficiendæ voluntatem, curam, diligentiam aut studium desiderari patietur.

« Postremo Cæsar ipsis reverendissimis D. D. nuntiis haud gravatim aliquos idoneos et probatos homines adjunget, qui commodis eorum in hoc itinere jugiter assistant, omnemque bonam operam præstent. Tradet quoque eis necessariam et opportunam publicam fidem, ac summo et paterno studio commendabit carissimo filio suo serenissimo principi domino Ferdinando archiduci Austriæ, ut Nauburgium per commodius Bohemiæ iter properantibus omnem benevolentiam præstet, quo facilius expeditiusque susceptum iter perficere possint. Erit autem non modo majestati suæ Cæsareæ admodum gratum, sed etiam ad promovendum hoc pium Concilii opus perutile ut quæ quivis rex vel princeps diceret, cognoscerent et ad se referrent; his etenim cognitis, poterit majestas sua facilius commodiusque prosequi quæcumque ad optatum totius negotii exitum conducere existimaverit ».

21. Præter hæc, quæ scripto Cæsar nuntiis significaverat, alia etiam, cum iterum Delfinum et Commendonum audiret, expressit, quæ communi Epistola cardinali Borromæo nuntiarunt, hæc scribentes :

« Denique imperator nobis tria dixit; quorum primum fuit, principes indictionem istius Concilii continuationem existimantes suspicionibus esse repletos, suisque Epistolis hæc suæ Cæsareæ majestati annuntiasse, bonum proinde consilium existimare, ut nos hujus continuationis scrupulum ab eorum animis tollamus. Secundum ; quod nos cum ipsis modesta gravitate agamus, offeramusque amplissimam fidem publicam. Tertium ; quod scripto, sicut mos est Germaniæ, nobiscum agere volunt, de quo nobis statuendum erat. Reverendissimus Commendonus respondit primum : Quod ad fidem publicam attinet, jam Cæsari Pontificis mentem innotescere, nosque quemadmodum in mandatis accepimus, promptissime et omni securitate

plenam illam offerre. Quoad continuationem : jam Bullam indictionis a Cæsare visam, scirique qualiter Pontifex voluerit exarari ; nec nostrum esse de hac re cum aliquo disceptare, sed solummodo ad Concilium adhortari et invitare, ubi libere quisque poterit de quacumque re loqui , et benigne audietur. Quod autem scripto negotium istud agitemus , meminerit Cæsar, ut alias innuimus, hoc nobis a Pontifice vetitum, nec alia quidem ex causa, nisi ad cavillationes litesque inutiles submovendas; quid enim opus est scripto, quando tanta sinceritate agitur, totaque Pontificis intentio summatim declaratur in autographis litteris ad Cæsaream majestatem vestram datis, quibus jus libere atque audaciter disserendi ac conquerendi omnibus dandum testatur? Quoad ultimum vero, scilicet, ut cum principibus modesta gravitate tractemus, dabimus ultro libenterque hoc non solum Pontificis et Cæsaris jussionibus, sed propriæ quoque electioni.

« Hæc omnia cum reverendissimus Delphinus suo quoque calculo approbasset : nec ultra Cæsar loqueretur, facta abeundi potestate discessimus ».

Quoniam vero Cæsar consilium Pontifici dederat, ut e variis nationibus episcopos Romam accitos, reformationi stabiliendæ præponeret, Commendonus occasionem nactus, hæc quoque cum imperatore agitandi, Carolo cardinali Borromæo, quæ cum illo gesserat, per litteras nuntiavit, dicens, quod cum Cæsar de cogenda prælatorum congregatione ad reformandos mores Pontifici scripsisset, Pontifex summopere approbaverit , mentemque Cæsareæ majestatis condignis extulerit laudibus, cum nihil magis in votis habeat, quam suo muneri, Deoque satisfacere, ac collapsam disciplinam pro viribus restituere, cujus gratia Concilium jam indixerat, ejusque progressum et exitum ferventissime optabat ; cui etiam, ne quod impedimenti afferri existimaretur, ab evocando Romam episcopos abstinuisse ; si quando autem secus Cæsar ac principes consulerent, etiam in hoc sui muneris partes Pontifex implebit. Cæsar, probata Pontificis sententia, respondit ; quod, cum Pontifex his omnibus occurrere per Concilium decreverit, illud omnino promovendum censebat, suamque omnem pollicebatur operam, ut ad exitum perduceretur. Si quæ vero impedimenta nascerentur, tunc ad istud aliud remedium confugiendum ; subdiditque, Pontificis cogitatum summopere pium ac prudentia plenum fuisse, utpote quod præclaram mentis sinceritatem, animique sui promptitudinem ad celebrandum Concilium in hoc etiam demonstraverint. Tunc ego ; Haudquaquam ambigendum, respondi, divinam clementiam oculis misericordiæ suæ respexisse super sanctuarium suum, cum Pontifici paternam adeo mentem erga ipsos vel filios alienos indiderit, talemque Cæsari promptitudinem ad opem omnem pro Concilio subinferendam tribuerit, ut sub tantis principibus, geminisque hisce fulgentibus Ecclesiæ luminaribus offusas reipublicæ Christianæ tenebras dispergeret et illustraret. Hæc cum jucunde accepisse ostenderet Cæsar, promptam denuo suam voluntatem operamque ad pia Pontificis consilia promovenda exhibuit, necessumque dixit ad istum accedere conventum, quem omnino cogendum iteratis jam nuntiis acceperat, ac propediem illuc oratorem suum dirigere spopondit ; jamque ad Germaniæ principes exemplar litterarum Pontificis submiserat, caveratque ne ipsa autographa mitteret, sed ipsarum tantum summam, veritus, ne verba illa, *etiam cum sanguinis effusione,* quæ in eis legebantur, longe secus interpretarentur, quasi arma contra ipsos movere disponeret. Denique ad modestiam et gravitatem adhortatus, ut impigre pro Dei obsequio laboraremus, adjunxit.

22. Cum vero hoc ipso tempore in Christianæ reipublicæ perniciem multa et maxima Turcæ molirentur, de fœdere inter Pontificem cæterosque principes contra illos ineundo cogitatum est, impositæque fuerant Commendono partes, ut hoc quoque cum Cæsare transigeret. Ille rei gestæ rationem Borromæo cardinali per Epistolam annuntians, Cæsarem ita erga opus hujusmodi affectum reperisse dicit, ut tamen conjiceret ægre ad hæc tractanda descendere, quod mirum in modum cuperet apud Germaniæ principes suspicionem vitare, ne specie inferendi Turcis belli , militiam ad ipsos opprimendos contraheret. De Concilio vero, cum Commendonus cum rege quoque Bohemiæ in colloquium venisset, hæc ab ipso accepisse, cardinali Borromæo datis litteris, in hunc modum testatur. Heri cum serenissimo Romanorum rege ad longum sermones protraxi ; multum ille de Concilio, de principum conventu, de mittendis ad ipsos Pontificis litteris ac nuntiis, deque appellatione, qua ipsos dilectos filios nuncupat, locutus est. Pontificis benignitatem summopere laudavit, quod super cæteros omnes Pontifices egisset, suamque optimam mentem demonstrasset. Multa quoque de principum Germanorum ingenio, de ipsorum commodis ac dissidiis subintulit, quos in unam nullatenus posse convenire confessionem, arbitrabatur. Maxima insuper se affectum lætitia dixit, quod sibi relatum fuerat, Nauburgii conventum hoc etiam præcipue nomine imperatum, ut accurata consultatione articulus iste perpendatur : *Et si eundum est ad Concilium, quomodo eundum?* Licet obfirmata hæreticorum pervicacia parum utique spei possit tribuere. Tum regem enixis precibus obsecravi, uti piissimum istud opus pro viribus adjuvaret, quod et se facturum ultro libensque est pollicitus. Nuntiavit Commendonus aliis litteris

eidem cardinali Borromæo, qualiter Cæsar denuo de conditionibus a Protestantibus petitis, ut Concilio assentiantur, disseruerit, quodque cognoverat, quod si ipsi in sua obdurati pervicacia constiterint, Catholici Germaniæ principes, ac præcipue episcopi e suis ditionibus non recederent, propter multos quos relinquerent sibi subjectos hæretica labe inquinatos. Intellexerat quoque, Cæsareos oratores ad conventum destinatos post ipsos nuntios illuc adfuturos, idque composito decretum, ut nimirum secundas ipsi nanciscerentur aures, ne forte negotium cum Cæsareis oratoribus jam transactum, itidemque transigendum prætexentes principes, inauditos nuntios dimitterent. Nihil tamen magis negotii ac difficultatis interim putabat fore, quam antiquum gentis illius morem prætermittere, scripto scilicet omnia transigendi, ad quam incommodam suspicionem avertendam, præter sollicitam nuntiorum curam, plurimum sperabat conducere, quod Cæsarei oratores, qui Pontificis litteris instructi adventuri erant, sinceram ipsius mentem, plenamque fidem, quod essent admittendi, testatam facient.

23. *Legatorum in conventu Nauburgensi orationes coram Lutheranis frementibus, sed nihil objicientibus.* — Cum vero jam Nauburgici conventus instaret dies, timerentque nuntii, ne antequam illuc accederent, dissolveretur, Antonium Cachium opportunis hisce præceptionibus ac monitis præmittere decreverunt :

« Cum conventus Nauburgii institutus ante nostrum adventum dissolvi facile queat, tu, omni abrupta mora, illuc propera. Quod si principes ibidem ad nostrum usque accessum permansuros cognoveris, illud tantum cura, ut nobis parentur hospitia; sin autem celerem conventus dimissionem vereberis, singulos principes invises, nostroque nomine nuntiabis, summum Pontificem duos legasse nuntios, alterum, qui superiorem Germaniam, alterum, qui inferiorem obiret. Hos, cum Viennæ comperissent indictum Nauburgii conventum, magnis itineribus Pragam ad diem vigesimam Januarii appulisse, profectionem in crastinum hucusque parantes. Rogant proinde celsitudines suas, ne graventur triduo adhuc pro Christianæ reipublicæ utilitate subsistere, donec et ipsi vigesima octava mensis die accedant. Quod si forte Nauburgensis episcopus adesset, ab ipso, quæ exequenda sunt, poteris cognoscere, ipsumque apud principes dilationis interpretem adhibere ».

24. Vienna discedentes nuntii Pragam septima die, atque inde Hyeme sæva, atque adeo frigida, ut ferri vix posset, viaque per Bohemiæ saltus maxime nivibus impedita, die decima quinta Nauburgium venerunt. Pragæ cum Ferdinandum archiducem Austriæ regni moderatorem convenissent, litterasque tum Pontificis, tum cardinalis Borromæi ad ipsum datas obtulissent, tanta ipsum erga Apostolicam Sedem demissione et obsequio præditum repererunt, ut Commendonus ad cardinalem Borromæum scribens asseruerit, nullum inter principes adinveniri, qui eum in reverentia erga Pontificem, sanctamque Sedem antecedat : « Advenientibus Nauburgium nuntiis », scribit Gratianus [1], « nec obviam missum, nec ullum honoris aut amicitiæ officium, nec omnino hospitale quidquam tributum. Biduo cognoscendis rebus dato, tertia die constituunt, ut singulos suæ quisque provinciæ privatim conveniat. Delphinus ad Palatinum Rheni, Commendonus ad ducem Saxoniæ (ii, quia e septem viris erant, qui jus creandi Romani imperatoris habent, cæteris eminebant) mittunt, qui adeundi tempus postulent. Ab utroque idem responsum, in communi conventu, nihil nisi de communi sententia agi posse, relaturos ad socios, et voluntatem omnium significaturos Romanis. Decernitur inde in eorum consilio privatis colloquiis in republica opus non esse : et verba legatorum ab adversariis venientium omnibus coram esse audienda. Ab hoc decreto mittunt cum militum cohorte, quam Saxo ad custodiam corporis habere circa se consuevit, primos amicorum, qui nuntios in Curiam deducunt ». Hos in Epistola sua recensens Commendonus [2], Palatini nomine scribit fuisse Marescallum quemdam, et doctorem Nemium primarium principis a secretis; ducis vero Saxoniæ nomine consiliarium Wolphangum Kollet, qui Concilio Tridentino olim interfuerat, et Franciscum Cram itidem ducis a consiliis : « Nuntii, quanquam id quidem minime voluissent, tamen recusare non ausi, ne si ab his exclusi forent, ab nullis deinde Germanorum satis benigne acciperentur, ire porro et alloqui universos statuunt. Curru vectos Germani, qui ad deducendum eos venerant, pedibus, quod honoris est, antecesserunt, et principes ingredientibus ad se omnes assurrexere; non tamen illis dextras ex more gentis porrexerunt, qui mos apud Germanos, sicuti servatus amicitiæ pignus habet, ita prætermissus, non dubium est alieni atque aversi animi argumentum ». Quinam autem singillatim fuerint principes, qui tunc ibi aderant, enarrat Commendonus his verbis : « Hic erat sessionis eorum ordo. In primo subsellio duo electores, Saxo nempe et Palatinus, considebant. E regione ipsorum scabello considebat comes Hastaim Brandeburgensis electoris orator, pone illum Wolphangus dux Namburgensis, mox dux Wittembergensis, post hunc Carolus marchio Badensis, huic proximus lantgravii filius, ac demum Jo. Georgius Palatinus ». Nun-

[1] Lib. II. c. 2. Vit. Jo. Fr. card. Commendoni. — [2] Ep. ad card. Borom.

tii litteras Pontificis edictique exempla singulis reddiderunt, qui acceptis codicillis, ut erant stantes, innuerunt nuntiis, ut præparato subsellio villoso strato holoserico considerent, qui cum ipsos primum principes ad sedendum invitassent, dicentes : ut sedeant celsitudines vestræ, una simul omnes, cunctis tacentibus, consederunt. Ubi consedere, prior Delphinus orationem suam in hunc modum est orsus.

25. « Propositio episcopi Delphini in Nauburgico principum Protestantium conventu.

« Cum primum Summus Pontifex ad Ecclesiæ regimen divino munere est evocatus, pro suscepti muneris officio pastorali in eam statim curam et cogitationem incumbere cœpit, quonam potissimum modo corrupti emendarentur mores, dissensiones removerentur, essetque terra tandem labii unius, et idipsum dicerent, sentirent saperentque nationes omnes. Et quoniam ad ejusmodi, tam mala sananda, quam bona consequenda nullum hactenus aptius remedium Romana Ecclesia novisse reperitur, quam Œcumenici Concilii celebrationem, Pontifex habita prius super hac re matura cum amplissimo reverendissimorum cardinalium collegio consideratione, factisque ejus consilii consortibus serenissimo Ferdinando electo Romanorum imperatore, cæterisque regibus ac principibus, sacrum tandem generale Concilium ad proximum Resurrectionis Dominicæ festum Tridenti celebrari, auctoritate sibi divinitus elargita statuit atque decrevit. Cum vero id ad notitiam principum omnium eam etiam ob causam pervenire cuperet Summus Pontifex, ut iidem suum studium cum Sedis Apostolicæ studio conjungerent, ac pietatis, religionis et fidei unitatis causam protegendam susciperent; quia inclytam Germanorum nationem semper in visceribus habuit, ejusque tranquillitatis ac pacis summopere cupidus fuit, ambos nos nuntios legavit, qui suo et Apostolicæ Sedis nomine singulos sacri Romani imperii principes conveniremus, eosque hortaremur, postularemus, obsecraremusque, ut pro viribus, quoniam in eodem Concilio pacis, mansuetudinis et charitatis plena futura sint omnia, quando idem Concilium quacumque de re non modo auditurum, sed justa etiam postulata est exauditurum, cum nihil tandem aliud agendum sit, nisi, ut probatis probandis, damnatisque damnandis, diu nimium scissa unitas divisaque concordia reparetur, eniti velint, ut faustum principium lætumque progressum Dei munere sortiatur; præsertim cum Summus Pontifex publicam dare fidem amplissimis, quam unquam alias concessa vel concedenda fuerit, exaratam formis, sit paratus. Oratores proinde suos, ut ad Concilium opportunis instructos mandatis immittant, celsitudines vestras paterne hortatur et rogat, utque sedatis dissidiis, cum jam (proh dolor!) tot sint de religione hominum opiniones, quot voluntates, tot Evangelia, quot doctores, una sit fides mentium, et actionum pietas, suusque Ecclesiæ antiquus decor restituatur ».

26. Cum dicendo finem Delphinus imposuisset, Commendonus ejus excipiens orationem subjecit :

« Oratio episcopi Zacynthien. in conventu ad principes Protestantes.

« Cum tandem utrique nostrum Summus Pontifex mandata dederit, cujus una et eadem est erga universam istam inclytam nationem charitas, repetenda mihi non esse arbitror, quæ reverendissimus dominus Pharen. episcopus ad superiores Germaniæ principes nuntius modo exposuit. Sed neque reipublicæ Christianæ calamitates pluribus explicabo, quas nedum celsitudines vestræ illustrissimæ pro summa earum prudentia, sed nemo fere est, quin intelligat, quo res deducta sit, imo quo prolabatur in dies. Aliud ex alio malum oritur, et nostris dissensionibus Christi hostibus aditum patefacimus, ad Christiani nominis perniciem, cui tandem obviam iri res ipsa postulat. In præsentiarum vero propositis ob oculos periculis occurrendum suadet temporis opportunitas, tum pacata a bellis Christiana republica, tum divinitus Pio Pontifice nobis dato, cujus præter cæteras virtutes incredibilis est benignitas et studium in celsitudines vestras illustrissimas singulare, ut nulla unquam amplior et commodior olim data, aut in posterum dari posse videatur occasio pacis et tranquillitatis Ecclesiæ revocandæ. Sane quidem illud omnes in primis cogitare debent, agi de fide et de animarum salute, neque religionis fundamenta evelli posse, quin regna et imperia eodem modo labefactata concidant; aut nullum prorsus, aut unum id, de quo agitur, universale Concilium superesse in tanta opinionum varietate, et divinarum humanarumque rerum perturbatione, perfugium, ad quod Christiani homines ex sinceritate, sicut ex Deo, et coram Deo in Christo solliciti de unitate spiritus, in vinculo pacis suas contentiones et controversias referant, ut, quemadmodum de Christo Jesu dictum est, interfecisse illum omnes inimicitias in semetipso, ita per Œcumenicum Concilium, sublatis de religione dissidiis, moribusque purgatis, suus decor Ecclesiæ restituatur, ac fidei veritas, depulsis errorum tenebris, Christiano orbi affulgeat, simusque universi unum corpus in Domino, idipsum sapiamus, pacem diligamus, et Deus pacis et dilectionis sit nobiscum ».

Nuntiis orantibus, decem circiter ex iis, qui in Concilio ex more aderant, singula verba excipientes, utriusque orationem perscripserunt, et ipse Wittembergensis dux plura identidem adnotabat. Tum duo electores, cum quædam inter se essent collocuti, ac Wolphango Neumburgensi duci, simulque duci Wittembergensi

communicari jussissent, per Masquitium electoris Palatini cancellarium omnium nomine hoc responsum dederunt :

« Illustrissimi principes audierunt ea, quæ Romani Pontificis nomine exposuistis. Et quia arduum est negotium, decernere modo nolunt. Convenient inter se ad responsum dandum. Interim cupiunt, ut quæ vos, Pontificis legati, dixistis, ea scripta deferatis ». Tum nuntii : « Satis aperte (responderunt) Pontifex mentem suam in Concilii Bulla declaravit, satisque Cæsari per litteras cuncta significavit. Nos, ne scripturas multiplicemus, in mandatis accepimus ». Masquitius sub hæc audita cunctos principes colloquendo conveniens, demum hæc respondit : « Illustrissimi Principes intellexerunt vestram responsionem ; nec super hoc ulterius vos urgent ». Itaque discedentes nuntii, iisdem comitantibus Germanis, a quibus antea deducti fuerant, redierunt. Vix quadrantis unius spatium intercesserat [1], cum missi a principibus tres viri eorum, quos ipsi, quia publicarum rerum participes ac ministros habent, consiliarios vocant, advenere, introductique litteras, quas nuntii a Pontifice Maximo singulis principibus reddiderant, ad eos retulerunt, his totidem ferme verbis usi : « Principes, cum has litteras eis redderetis, appellatos se filios a Romano Pontifice non adverterunt, quem quia ipsi parentis loco non habent, ne litteras quidem tali cum appellatione accipere ab eo voluerunt. Attamen ad ea, quæ vos ipsis dixistis, respondebunt ». Responsum a Commendono est, non aliter appellatos a Pontifice Maximo Germanos principes, quam quomodo Cæsar ipse cæterique Christiani reges et principes nuncupari ab eo consueverunt. Illi positis litteris abiere, Bullam tamen Concilii sibi reservaverant. Triduo post expectantibus nuntiis [2] ut ad accipiendum responsum in conventum vocarentur, decem ad eos consiliarii, primarii homines magna comitum frequentia, missu principum venere ; inter quos dignitate præstabant Masquitius, et Gregorius Dracovius, amicorum intimi, ille Palatini, hic Saxoniæ ducis. Omnes a nuntiis summa cum comitate atque benignitate appellati atque accepti cum essent, Dracovius vir [3] multarum linguarum peritus, nec ignarus dicendi, ita Latine, appellatis primum nuntiis *Reverendis Dominis,* incœpit :

27. « Magnopere mirantur Germaniæ principes, qua tandem de se opinione, aut spe fretus Romanus Pontifex eorum tentare constantiam, et se compellare legationibus sit ausus : cum incredibile sit, ignorare eum, quæ jura sacrorum sancta Germanis, quam de divinis rebus infixam animis fidem habeant ab eo tempore, quo eam scriptam, firmatamque, et comprobatam illustribus sacrarum Litterarum testimoniis Carolo V Cæsari triginta abhinc annis Augustæ tradidere. Sed neque tum temere, aut levibus de causis fecere, ut a Pontificum ditione ac potestate, cui parere antea assueverant, desciscerent, quando non Jesu Christi nomen aut gloriam propagari curarive ab iis, sed propriæ potentiæ atque amplitudini studere didicerant. Neque nunc sibi statuunt Pio IV ad Concilium vocanti obtemperandum, penes quem ne esse quidem ullum ejus rei arbitrium sciunt. Etenim auditu etiam indignum est, eum disceptatorem aliorum controversiæ ac discriminum statui, qui ipse discordiarum ac dissensionum omnium fons et origo sit, et in judicis sedere locum eum, quem maxime sisti ad judicium, inter reosque haberi convenit, et a quo uno veritas ipsa tam diu, tam immaniter oppugnatur. Cui enim obscura sunt Pontificum Romanorum studia committendi assidue armis inter se nationes, dissidiaque serendi, quo ex aliena pernicie, suas ipsi opes et potentiam augeant? Cui non nota insectatio ac sævitia adversus eos, qui a cultu ipsorum atque inanium idolorum ad veram pietatem animum traduxerunt? Quis vero nescit, quantum contaminatæ superstitionis et falsarum opinionum dispersum per gentes sit a Romanis Pontificibus, quantum tenebrarum Evangelii luci offusum, et nunc maxime offundatur? Ut tetriores ac fœdiores errores ferat foveatque vester iste Pontificatus, quam olim ante cognitum Christum gentes habuere : et quod detestabilius est, res impias et execrabiles honestis nominibus tegitis, et morum et sacrorum corruptores, uni sacrarum legum auctores et custodes haberi vultis. Nos vero cum ipsi cupimus, tum in omnibus esse populis non dubitamus, probos et reipublicæ amantes viros, qui vanas istas fraudes et impuras corruptelas, quibus deformatam Ecclesiam cernimus, aboleri auferrique cupiant, et veram, et cum cœlestibus jussis consentientem disciplinam restitui. Quod sane in primis curæ esse debuisset Romanis Pontificibus, qui sibi tot sæculis superbum in Christiana republica titulum, summumque sacrorum jus arrogarunt. Sed nimirum constat eos, id quidem minime velle, qui una dominandi libidine occupati, cumulandis superstitionibus, quam divinis rebus ordinandis magis intendunt. Falso præterea et inique Germani levitatis vobis insimulantur, et sibi non constare, pluresque in sectas divisi contrariis et repugnantibus opinionibus jactari dicuntur, cum una nostrorum omnium voluntas et consensio sit in eam doctrinæ formulam, quam scripto comprehensam Augustæ ex auctoritate Cæsaris edidimus : ab ea nostri principes, neque se discessuros unquam profitentur, et minime vero leges imponi sibi a Romano Pontifice pas-

[1] Grat. Vit. card. Comm. l. II. c. 2. — [2] Ibid. c. 3. — [3] Ep. Com. die VIII Febr. apud card. Barbar. ubi sup. Antonius Maria Grat. in Vit. Comm. c. 3. Pallav. to. II. l. XV. c. 5.

suros. Nullus enim mortalium, nisi Cæsaris imperio, Germani continentur, quippe hic arbiter, ac princeps, et caput rerum est in Christiana republica; huic, non Pontificibus vestris, justa et legitima Concilia cogere atque habere, jus est. A quo cum legati ad conventum hunc venerint, iis suam de convocando hoc tempore Concilio rationem, ac sententiam principes exponent: cum Romano Pontifice omni rerum communicatione in perpetuum sibi abstinendum esse, statuunt. Vos vero iidem principes, quia claris Venetorum familiis ortos, et egregiis virtutis ac sapientiæ laudibus excellentes esse viros acceperunt, omni quoque honore et observantia dignos judicant, præstitissentque ea vobis, si privati huc, non Pontificis Romani jussu, ad eos venissetis ».

28. Jam vides, lector, qualis sit Novatorum doctrina, repleta nimirum non spiritu sapientiæ, sed, ut aiebat Augustinus [1]: « Impatientiæ, quo solent hæreticorum fervere præcordia, et pacem perturbare sanctorum ». Sed quomodo nuntii, secundum quod scriptum est [2]: *Responde stulto juxta stultitiam suam, ne sibi sapiens videatur*, ingesta convitia rejecerint, videamus:

« His acceptis, nuntii pauca inter se collocuti, non taciti ea esse ferenda statuunt. Tum Commendonus: Fecere, inquit, prudenter vestri principes, qui quando talia responsuri erant, absentibus ipsis, ea, quam coram dici a vobis maluerunt. Quo enim acerbitas ista ac licentia verborum adversus eos, qui ad suum testandum studium reipublicæ vestrumque, in ultimam usque Germaniam venire nos jusserunt? Scilicet hunc quoque morem a doctoribus, ac magistris vestris didicistis incessendi contumeliis, invidiaque onerandi eos, quorum redargui rationibus ac veritate revinci vos sentitis, cujus tamen ea vis est, ut maledictis illustretur, non obruatur. Cæterum ego dicta criminose a vobis in Pontifices Maximos refellam, non imitabor, ut vos modestia quoque et temperamento linguæ, non solum causa, vinci a nobis intelligatis. Quo animo, et quo consilio Pius Pontifex Maximus vocatum Germanos ad Concilium miserit, dictum abunde a collega meque est nuper apud istos principes, optimo scilicet et cum publico, tum in primis Germaniæ salutis cupido, licet id vobis, ut cætera, suspiciose criminoseque libeat interpretari. In sanandis ergo Ecclesiæ morbis, nec justius aliud, nec, usu compertum est, salubrius ullum remedium majores nostri adhibuerunt, quam auctoritatem publici Concilii, cujus tanta majestas sanctitasque apud omnes Christianos omnibus temporibus fuit, ut ejus jussis haud secus quam cœlestibus monitis paruerint homines, ii etiam, qui aut proprio mentis errore, aut alterius impulsu lapsi, ab aliis discreparent. Quoties enim accidit, ut ægra, ac gravi ac pestilenti hæresi laborantes provinciæ, Concilii auctoritate accepta, ad sanitatem officiumque redierint? Et quis adeo projecti pudoris est, qui plus sapientiæ, plus consilii vindicet uni sibi, quam tribuat universis? Et adversari consensui eorum accedat, quos Deus nobis interpretes religionum et sacrorum magistros dedit, et quibus ipse præsentiam sui in perpetuum est pollicitus, et sæpe manifesto numine declaravit? At vos etiam de exemplo ac de jure Concilia convocandi, habendique dubitare et cavillari vultis? Unde vero vobis venit in mentem hanc potestatem a Pontificibus Maximis, penes quos ab Ecclesiæ ortu, Dei hominumque concessu fuit perpetuaque mansit ad, Cæsares transferre, qui nec usurparunt unquam ut suam, et Ferdinandus ipse, ad quem scilicet eam defertis, non recipit? Quippe discrimina sui et Pontificis muneris, et novit ille, et qui vir est antiquæ sanctitatis, etiam servat: ea autem, quæ sint, non est hujus loci disserere, neque omnino res ullum sermonem desiderat, cum obscurum nemini sit, qua fide, et observantia, et optimus quisque Cæsarum Pontifices Maximos coluerint, et Ferdinandus colat, et quam ipse paterno animo atque amore a Pio Pontifice habeatur. At ne illud quidem est ignotum, quam propensa Pontificum Maximorum studia in Germanos semper fuerint, quantaque ornamenta in hanc gentem contulerint. Unde enim vobis Cæsares? Unde imperii hoc decus et jus imperatoris eligendi, quo cæteris nationibus præfulgetis? An igitur Pius IV Pontificum aliorum vestigia secutus, et officii ac personæ memor, quæ illi divinitus est imposita, parentis et rectoris humani generis, si errantis Germaniæ curam habet, si monitum vos, si patria charitate revocatum a pravissimis erroribus, invitatumque ad Concilium nos misit quorum tamen dignitati tribuere vos aliquid videmini, id ei audaciæ vertetis? Mirari vos dicitis? Videre vel hinc licet, quam a recto vestrorum majorum more ac veritate desciveritis; illi dubiis aut incommodis eorum rebus nusquam alio fidentius, quam ad Pontifices Maximos refugerunt. Vos Pontificem ultro admoventem vulneribus vestris manus, iniqua cum exprobratione repellitis. Revocandi autem veterem disciplinam, ad eamque corruptos hominum mores emendandi curam ad Pontificem Maximum pertinere, quod objicitis, et nos fatemur. Atque id quidem Pius IV, statim ac est Pontifex renuntiatus, enixe ac studiose facere est aggressus, et nunc impensius in idem opus incumbit; et quia magni negotii res est, quo absolutius perfectiusque conficiatur, omniaque quæ ubique sunt, incommoda comprehendat, universeque ad omnes permanet, de Concilii ipsius sententia, et ex consulto Patrum sanciri constitui-

[1] S. Aug. de Civ. Dei l. XII. c. 2. — [2] Prov. XXVI.

que voluit, idque vobis ignotum esse non debuit, cum, et edicto contineatur, quod legistis, et quæ Romæ aguntur, perferri ad vos quoque potuerunt, nisi capere cuncta in deterius, et honesta rectaque nescire, et tantum secus facta reprehendere , atque insectari liberet. Et quid ego nunc illam orationis vestræ partem refellam qua nobis superstitionis crimen, si Deo placet, et obscurati Evangelii invidiam maculamque infligere, odio veri et libidine maledicendi obcæcati, non estis veriti? Quibus gloriari liceret, nulla re æque Romanam Ecclesiam cæteris Christianis populis, quam Evangelii propagatione custodiaque perstitisse, nisi a consuetudine nostra abhorreret, aliter quam in eo gloriari, cujus cœlesti Numine hæc orbi terrarum salutis et beatitudinis lux effulsit. Sed profecto constat omnibus antiquitatis monumentis veteres illos Patres qui maxime sanctitatis et doctrinæ laude floruerunt, Christianamque pietatem pariter moribus atque ingeniis illustrarunt, ab usque Apostolorum memoria, ut quæque res dubia aut difficilis explicatu incidisset, Romanam Ecclesiam consulere, ejusque responsis haud secus quam divinis oraculis stare consuevisse. Possem ergo, ad quamcumque terræ partem me verterem, percensere reges ultimarum quoque gentium, nationesque, quæ sacrorum jura petitum Romam miserunt. Possem et innumerabiles hominum multitudines, Pontificum Romanorum cura atque illius Ecclesiæ studio ab impiis falsarum religionum ludibriis, quibus captas mentes habebant, ad Christi veri Dei cultum traductas commemorare, cum nulla Christiana provincia sit, quæ, aut acceptæ aut conservatæ Catholicæ religionis gratiam Romanæ Ecclesiæ non debeat, sed ut alios mittam (neque enim mihi apud vos agenti aliena exempla conquirenda sunt) quæro a vobis, unde Christianæ religionis fideique primum nomen Germani audiveritis? Unde magistri pietatis, unde Evangelii ipsius lumen disciplinaque ad vos pervenerit? An inficias ire potestis, quod si Christiani sitis, quod barbaras superstitiones exueritis, id secundum Deum beneficium esse Romanæ Ecclesiæ? Ab hac prima Christianæ pietatis semina jacta in vobis sunt, ab hac sacrorum jus, et Dei rite colendi ac de divinis rebus vere recteque sentiendi tradita ratio est, a qua summo isto imperii et majestatis honore præ cæteris gentibus aucti atque decorati estis. Ab hac vos Ecclesia, quæ beneficiis meruit, ut parentis majestatem apud vos obtineret, postquam gratiæ obliti descivitis ab hac veritate ac fidei regula, ad quam omnes, quæ rite Christum Deum venerantur, gentes, suas de divinis rebus rationes direxerunt, postquam declinastis, et quod unum rectum est ad Cœlum iter reliquistis, in quos, Deus bone, et quam devios anfractus deflexistis? quibus vos erroribus implicastis? quibus mentes vestras tenebris mersistis? At etiam iniquo animo ferri a principibus vestris nuper dicebatis, quod nos varia, ac multiplici religione agitari, impellique Germanos vobis objecimus, idque inficias ire, verecundia non fuit. An potest clarius, an evidentius esse quidquam vestris inter vos de tota cælestium rerum ac divinarum cæremoniarum ratione dissidiis et concertationibus? Una est vestrum omnium consensio et conspiratio adversus nos Ecclesiamque, a qua defecistis, cætera nihil dissimilius, nihil disjunctius, nihil discrepantius, an vero id non testatum omnibus? An non omnis referta libris Germania est, contraria et pugnantia docentibus? An adeo hebetes nos, ac rudes Germanicarum rerum esse putatis, ista ut ignoremus? At Lutherus quidem ipse, Paulus alter, ut vos vultis, qui præceps se ex Ecclesiæ navi in mare dejecit, a quo jactata a vobis Augustana formula conflata est, quando sibi, aut in quo satis constitit? An istam ipsam formulam non quotannis, quandiu vixit, commutatam, diversasque in sententias contortam edidit? An qui postea ipsum secuti sunt, non æque licenter trahendo eam, quo cujusque libido rapuit, totam aliam fecerunt? Sed quot jam rixæ inter vos de dictis sententiisque Lutheri? Et quotus quisque est, qui quæ placita illi sunt probet? Quot Melancthon? Quot Œcolampadius? Quot Zwinglius? Quot denique Calvinus trahit? Quot alii sexcenti, qui omnes de summis rebus a Luthero atque inter se dissentiunt? Non modo civitas, aut municipium, sed ne domus quidem in Germania est ulla horum certaminum expers. Cum viro uxor, cum parentibus liberi de fide sacrorum, de divinarum litterarum intelligentia altercantur. Fœminæ, pueri in circulis, in cauponis, inter pocula ludosque, quod miserandum est, de religione constituunt. A vobis denique ipsis, hoc ipso in conventu, quantum laboratum est opere, ut aliquam uniusmodi mentis speciem præferre possetis? Quod assequi tamen nequivistis: scilicet, ut discrepare inter se vera, ita conjungi et convenire falsa non possunt. Et quanto quis ab Ecclesiæ portu magis recedit, quanto longius a vera stabilique fide, in errorum veluti pelagus provehitur, tanto cœcioribus fluctibus jactatur, fallacioribusque opinionibus involvitur. Quin vos ipsa varietas inconstantiaque vestrorum doctorum revocet aliquando ad cognitionem veritatis, quæ simplex neque plus una est. Quin imitamini Pauli Apostoli exemplum, ad nostram eruditionem memoriæ proditum? Qui cum nihil, nisi divino spiritu afflatus ageret, divinitusque traditam sapientiam haberet, ut labi atque errare nullo modo posset, tamen divinitus item admonitus de re, quæ justam dubitandi causam habere aliis videri poterat, ad Apostolorum Concilium retulit, ne forte, ut Lucas inquit, in vanum curreret aut cucurrisset.

Sed hæc vos videritis. Pontifex quidem Maximus pio piique parentis officio adversus vos functus, omnique nixus studio, ut deviis quoque et contumacibus filiis salutem redderet, jure vobis ac omni Germaniæ exprobarit illud Evangelii : *Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et noluisti?* Quæ autem postremo honorifice de nobis ipsis dixistis, pro privato principum erga nos studio, privatas quoque gratias iis a nobis referre vos jubemus. Cæterum ea nos non alia re deberi nobis, quam ejus, a quo missi sumus nomine, profitemur ». Hæc a Commendono habita oratione, Germani nullo dato responso discesserunt, varie pro cujusque ingenio dicta nuntii accipientes ; pars veritate perculsi taciti ingemiscere, fremere alii, ac indignari ea dicere tam celebri loco ausus nemo.

29. Asperæ hujusce sententiæ, quam Germani principes in suscipienda Pontificis legatione amplexi sunt, quantum ex eorum consiliariis nuntii acceperunt, præcipuus auctor fuerat Christophorus Wittembergensium dux, qui præter insitam Germanorum ingeniis ferociam, magnas possidebat opes ademptas templis, unde justos dominos exturbarat, ac supra centum millium aureorum vectigal sibi ex illa rapina confecerat ; eo Ecclesiæ infensior, quo plura Ecclesiæ eripuerat ut propemodum illud Apostoli ad Timotheum [1] scribentis videatur impletum : *Radix omnium malorum est cupiditas, quam quidam appetentes erraverunt a fide.* Mitius, ut ipsemet Commendonus in communi Epistola [2] cardinali Borromæo significavit, præ se tulit ingenium Augustus Saxoniæ dux temporalis ac spiritualis, apprime pacis studiosus, qui et ipsos nuntios per certos homines verbis obsequii plenis inviserat, et antequam per consiliarios contumeliosa illa responsio redderetur, occasionem captans Nauburgio discesserat, quamvis omnium postremus, utpote proximior, esset profecturus. Cum itaque principes Nauburgii congregati jam plane Concilium celebrandum existimarent, ne populi suarum ex diversitate sententiarum facile in suspicionem venire possent, quænam denique fides apud eos, apud quos nulla nec verba, nec scripta, ut cum Athanasio [3] loquar, robur habebant, sed omnia pro tempore mutabantur et transformabantur, in unam omnes coire fidei formulam studuerunt. Sed cum jam a veritate, quæ nonnisi una est, quam Petri Cathedra tenet, excidissent, inter se quoque haud compaginari, quemadmodum neque parietes subtracto angulari lapide, potuerunt. Nam ut scribit idem Commendonus, Jo. Fridericus Vemariensium dux puram illam dumtaxat confessionem a Luthero compositam, et Carolo V anno MDXXX exhibitam retineri postulabat. Principes confessionem quidem illam admittebant, sed cum Melancthonis simul Apologia, hoc præcipue consilio, quod cum Melancthon in Zwinglium inclinasset, multaque ejusdem hæresiarchæ insaniæ semina in suis sparsisset scriptis, a condemnandis principibus illis, qui secta erant Sacramentarii, abstinuissent, quales manifeste dicebantur, elector Palatinus, dux Wittembergensis ac marchio Badensis. Verum Jo. Fridericus nequaquam consilio acquievit, quin indignatione commotus, quasi per contumeliam, principes illos Sacramentarios et Zwinglianos appellavit, multasque turbas et contentiones excitavit, nullo habito cognationis et sanguinis respectu, quo arctissime cum Palatino jungebatur : elata namque prima uxore, quæ Lantgravii fuerat filia, ex qua nullos susceperat liberos, Jo. Fridericus ipse, et Jo. Guillelmus ejus frater duas electoris Palatini filias matrimonio sibi copulaverant : ex quo corporum nexu nequaquam tamen, ut multi sperabant, nexus quoque secutus est dogmatum et animarum ; divina misericorditer providentia id præstante, ut hac ipsa intercedente divisione exstimulati hæretici revertantur ad Dominum in Hierusalem, quæ est Romana Ecclesia, cum cognoscant, quod [1] *Non est solium filiæ Chaldæorum.* Cum autem per hos dies nuntii sæpe cum principum consiliariis agerent, ac sæpe etiam illos ad prandium adhibuissent, plane acceperunt nullam erga Concilium animi propensionem existere, principesque existimare, Bullam indictionis expressam esse Concilii continuationem, ex illis forte verbis, *Omni suspensione sublata*, suspicantes, asserebantque nullum ex Germaniæ episcopis Tridentum accessurum ; et antequam conventus ipse dissolveretur, constitutum est inter ipsos, ut neque ipsi mitterent ad Concilium, et metum injicerent Germaniæ episcopis, ne a custodia rerum suarum abcederent. Cum etiam ulterius de rebus Turcarum ac Moscovitarum sermo haberetur, præsertim cum de connubio ducis Moscoviæ cum regis Poloniæ sorore rumor esset, percunctati sunt a nuntiis, num Pontifex cum Moscovitis ageret, cum fama apud ipsos percrebuisset, a Pontifice Moscoviæ ducem foveri. Ad hæc responderunt nuntii, aliis quidem temporibus oratores a Moscovita Romam submissos, qui a Pontifice titulum regium deprecantes, obedientiam ipsi Sedique Apostolicæ observantiam pollicerentur, Græcorum ritus ac schisma penitus condemnaturi : nunc autem nullum hujusmodi negotium cum Pontifice agitari, cujus animus ad benefaciendum nobilissimæ Germanorum nationi totus modo incumbebat. Et magnum profecto (subdunt nuntii) istos Germaniæ principes incessit timor, ne gliscens, hujus-

[1] I. ad Tim. c. VI. — [2] Ep. VIII. Feb. — [3] S. Athan. de Synodo.

[1] Isa. XLVII.

modi nuptiarum occasione, Poloniæ regis potentia, in eorum damnum augeretur, quod regio ipsorum parum a Polonia abesset, planitiesque maxima, et in ea nullæ arces, nec vires ad se defendendum suppeterent.

30. *Cum duce Saxoniæ et electore Brandeburgico Commendonus agit; electoribus Coloniensi et Trevirensi legationem suam exponit; Clivensem ducem, Bruxellas et Aquisgranum invisit.* — Abrupta itaque actione illa, atque omni consultatione, cum Jo. Fridericus protinus se conventu proripiens in suam ditionem abierit, nuntii nona Februarii Nauburgio profecti ad reliqua obeunda digrediuntur; anxii quidem de rerum eventu, metuentes, ne urbes cæterique principes Lutherana hæresi infecti Pontificis Brevia essent accepturæ, cum hi, qui in conventu aderant, neutiquam recepissent. Et Delphinus, Franconia, Suevia ac Bavaria peragrata, plurima ubique locorum eruditionis ac benignitatis argumenta reliquit; Commendonus vero, cui operosior demandata fuerat provincia, altera, quam a Naumburgio profectus est die, Lipsiam venit. Sed antequam ipsum abeuntem prosequamur, operæ pretium duximus ea, quæ acciderint, prout ipse card. Borromæo [1] significavit, enarrare. Sic igitur habet : « Paulo ante nostrum discessum ex urbe Nauburgensi, primus inter consiliarios Saxoniæ ducis me invisit, ac post multa humanissima verba dixit, se suo principi retulisse ea, de quibus multoties simul egeramus, summumque præ se tulit dolorem, quod in hujusmodi conventu, et non in propria ditione suum principem reperissem, quod non immiti vir ingenio, ut ipsemet animadvertere quiveram, tempori magis quam propriæ sententiæ inservire conatus tunc fuerit, etc. Nocte eadem, cum jam dux discessisset, Nauburgium suum secretarium remisit, qui patentibus litteris signo ac manu electoris consignatis singulos suæ ditionis subditos proposita indignationis pœna jubebat, non solum itineris ductoribus et equis me prætereuntem instruerent, sed omni etiam honore exciperent; quod commode plurimum accidit, cum per totam Misniam, partemque Saxoniæ ab electore possessam transeundum fuerit. Altera die una cum Delphino profectus, episcopum Naumburgensem in loco, qui dicitur Sait, commorantem convenimus, qui cum Pontificium Diploma et Concilii Bullam summa reverentia excepisset, se, quamvis senio et podagra laborantem, promptum atque paratum ad Tridentinam civitatem conferendi exhibuit. Cumque mutuis dissereremus colloquiis, dixit mihi, Amnsdorffum et alios eum sectantes in Thuringia publicis in concionibus docere, *Bona opera perniciosa esse ad salutem* : et quod non ipse solus, sed omnes hæretici concionatores a die, qua Concilium indictum fuit, populis persuadere nituntur, non expedire ad Concilium accedere, eo quod homines ibi nanciscerentur versutos, qui veritatis lumen dumtaxat extinguere conantur, quod solis ipsis solummodo a Deo infusum existimare debent, etc. ». Quæ autem Commendono Lipsiæ acciderint, et quomodo dein Halam perrexerit ex ipsomet audiamus : « Lipsiam urbem, studiis insignem, ubi appuli, statim ducis consiliarii, qui Nauburgii me agnoverant, inviserunt, plures postea illius Universitatis doctores nomine ipsius Universitatis visitatum venere, qui juxta nationis morem Latina habita oratione demissionis et reverentiæ plena, vini quoque munera obtulerunt; alia insuper munera paulo post ab ipsis urbis prætoribus submissa. Quatuor in ista Universitate, diviti mercede conducti, præcipui Canonum doctores habentur. Prior Decretum explicat, alter Decretalium libros, tertius Sextum, quartus Clementinas, idemque institutum Vittembergæ observari, quamvis hæresis initio hujusmodi volumina inibi flammis sint data, restituta postliminio eorum lectione, accepi, etc. ».

31. In alia autem, quam per arbitrarias notas conscripsit Epistola ad eumdem cardinalem Borromæum hæc habet : « Audivi, ducem Saxoniæ, Brandeburgii marchionem, aliosque principes novum celebraturos conventum ; quoniam in Nauburgensi cum comite Palatino, Lantgravio, Vittembergensi duce aliisque convenire non potuerunt, quod in Calvini et Sacramentariorum hæresim inclinarent. Illud etiam accepi, quod in eodem Nauburgico conventu sedulo curaverint modum aliquem invenire, quo effusam illam libros typis edendi licentiam frænarent, quibus novæ quotidie proferebantur opiniones, verum, quominus hujusmodi tollerentur, obstitisse tot inter se divisas principum de religione sententias. Illud etiam accepi, quod antequam Nauburgium perveniremus, palam a principibus reginæ Angliæ oratores admissi fuerint, quos, cum legationem de more exponerent, Lantgravius, qui connubium reginæ cum uno ex filiis suis frustra diuque tentaverat, interrogavit, Quandonam eorum regina paritura esset ? Quo dicendi modo oratores maxime offensi summa animi indignatione discesserant. Hacque potissimum de causa Calviniana pars incrementum, addita reginæ auctoritate, sumpserat, spargebanturque de Lantgravio querelæ, quod, cum eadem sentiret, privatas tamen ob causas neglexerit ».

Lipsia discedens Commendonus [1] Halam venit, ut ibi, inquit Gratianus, peregrinationis ejusdem comes et testis oculatus, archiepiscopum Magdeburgensem conveniret : « Is erat

[1] Ep. XVII Februarii.

[1] Cap. 4. l. XII.

Joachimi Brandeburgii Septemviri creando Cæsari, quos Germani a munere electores appellant, filius : sed eo non invento Berlinum ad Joachimi ipsius regiam perrexit, Albi flumine ad Vitembergam trajecto. Oppidum Lutheri furore et Caroli V victoria, et Friderici Saxonis et Lantgravii clade nobilitatum. Joachimus Alberti patris cura in fide Romanæ Ecclesiæ diu retentus, post mortem inde patris temporum illorum procella abreptus se hæreticis adjunxerat. Sed tamen ex ingenio suo multa retinuerat de pristinis Sacrorum ritibus, multa item ex disciplina Lutheri respuerat. Advenientem Commendonum perhonorifice hospitio accepit, coluitque omnibus humanitatis officiis, plura, ut ne a Catholico quidem præstari potuerint ». Quæ singillatim recensita præstat audire ab ipsomet Commendono in Epistola, quam decima nona Februarii ad cardinalem Borromæum conscripsit ; « Continuo, inquit, ubi Berlinum appuli, elector per suum marescallum, et a consiliis primum, insequenti luce me ad prandium invitavit, ad quod serius, quam potui, accessi, veritus ne juxta Nauburgense decretum, ubi ejus consiliarii adfuerant, Pontificis Epistolam non reciperet ; ideo inter epulas optabam colloquia miscere, ac mandata postea exponere. Itaque cum elector una cum suis consiliariis ad me audiendum esset paratus, statim mensam jussit apponi, cumque inter recumbendum plura conferremus, sensim sermones flectere curavi de eo, quod Nauburgii inter principes evenerat, ac de summa Pontificis benignitate, paternaque ac sincera erga omnes voluntate : multaque in hanc sententiam fuerunt dicta. A prandio, cum mihi quietem imperasset, nec nisi altera die conveniendi sui potestatem fecisset, tunc, cum per duas horas ante mensam, totidemque post illam, de Concilio pluribusque aliis rebus quæstiones mihi proposuisset, semper tamen mandata mea exponendi occasionem mihi surripiebat, quod cum animadvertissem, serioque apud primum consiliarium instarem, ut me audiret, ille principem semper ad me audiendum paratum dixit, optare tamen, ut quindecim vel viginti dies ibi subsisterem. Quod cum fallendi temporis gratia postulari cognoscerem, ne bonum otium contererem, amplius consiliarium urgebam, qui cum electore se tandem acturum est pollicitus. Insequenti luce, cum diluculo de facili ad principem aditu cognovissem, quod jam cum suis consiliariis me operiretur, obviam illi factus, ipso annuente, coram theologis et consiliariis suis Pontificis mandata exposui, Bullam Concilii et Breve simul exhibui. Ille singula accipiens, Breve aperuit, Bullam perlegit, responsionem ad aliam diem distulit, quam prolixam valde vigesima quarta mensis reddidit ; cujus hæc summa erat : Pontificis salutationem se ea, qua par erat, reverentia, excepisse, multasque ei gratias habere : exploratam sibi jam olim, cum in Pannonia moraretur, optimam ejus mentem summamque probitatem ; se quoque paci semper incubuisse, neque me in hoc de se ipso existimando fuisse deceptum, cum omne studium omnemque operam pro asserenda concordia perpetuo insumpserit, ignarus equidem, an his immorans, pacem inter omnes et gratiam ineat. Parum tamen sibi curæ ac mœroris esse, quid tandem alii sentirent, conscientiæ suæ paci et verbo Dei freto, quo impellente, non aliqua vero levitate, Augustanam Confessionem admiserat, summoque desiderio mortalibus cunctis, ac præcipue Summo Pontifici veram agnitionem filii Dei expetebat. De indictione autem Concilii respondit : Non sui ipsius, nec Naumburgensis tantum conventus, sed multorum aliorum principum et statuum esse negotium ; nil proinde aliud responderi posse, nisi quod communiter statuissent ; compositionis tamen et pacis studium sibi semper cordi futurum, quamvis, quod jam experientia magistra didicerat, nec principum voluntates, nec res ipsa difficultatibus plena multum sibi de illa promitterent, etc. ».

32. Hæc cum audisset Commendonus [1], ac simul comperisset electoris animum ingenua quadam sinceritate ornatum, gratamque summopere habuisse, quam ipsemet pariter exhibuerat sinceritatem, eo fidentius insinuare cœpit, conscientiæ pacem, et filii Dei agnitionem non alibi melius ac tutius, quam in universali Concilio exquirendam : hanc sibi modo offerri, et deprecari ab illo, qui successor et hæres illius existit, cui a Domino præceptum fuerat, *Ut aliquando conversus confirmaret fratres suos,* addito privilegio certissimo, *Ut non deficeret fides sua,* quod Dominus Jesus Christus ad hunc finem suo in terris vicario impetravit. Ergo ad hunc a Deo constitutum judicem humiliter accedat, lumenque illud sequatur, quod in continua Sedis Apostolicæ successione et in perpetua atque constanti Patrum doctrina reperitur. Plurima in hanc sententiam, cum Commendonus esset elocutus, « cupientem deinde discedere », scribit Gratianus, « aliquod apud se dies precibus et comitate retinuit, quotidie plures cum eo horas consumens, ut nunquam nisi ægre a colloquio ac sermone ejus avelli videretur, viri ingenio atque eruditione, ut ipse ferebat, delectatus. Itaque non difficile ei fuisset Joachimum ab illo errore, in quem credulitate lapsus erat, ad Ecclesiæ fidem reducere, fatentem jam ignota sibi fuisse multa, quæ Commendonum disputantem audierat, nisi suorum auctoritas eum continuisset. Nam Germaniæ principes omnes ipsi doctrinæ, omnium exterarum rerum morumque expertes, mirum quam se plerumque iis cre-

[1] Lib. II. c. 7. Vit. card. Comm.

dunt, quos sibi in Concilium asciverunt, scientia juris, aut industriæ opinione commendatos ». Sed quænam major animum ipsius obversaretur circa fidem Catholicam et Concilium difficultas, Commendonus ipse suis litteris exponit: « In multis cum se elector facilem demonstrasset, unum illud asperum nimis, nec suadibile existimabat, quod eorum theologi a ferendis in Concilio suffragiis arceantur; quæ cum sæpius repeteret, multisque suam sententiam conaretur firmare rationibus, rogavi tandem ipsum, quidnam respondendum esset aliarum sectarum hominibus, qui hæc eadem postularent, si quando Confessionistis concederetur? Omnibus aliis neganda dixit, quia *Non habent, ut Confessionistæ, Dei Verbum.* Atqui omnes sectæ (subjunxi) Dei verbum habere se credunt. Necessum proinde fuit, a Deo certum in terris constitui judicem, quem videmus in antiqua et perpetua gubernationis Ecclesiæ forma Romanum Pontificem fuisse ». Cum vero insequenti luce ad prandium ab electore adhibitus fuisset, simulque adesset doctor e suis; cum denuo in eamdem sententiam loquerentur, ac nullam sectarum de jure in Concilio suffragium expetere posse elector affirmaret, nam præter id, quod falsæ sint, non etiam immediate Romanæ Ecclesiæ adversantur, quemadmodum Augustana confessio, quæ abusus præcipue tollit, et revocare Evangelii puritatem conatur, futiles hasce rationes strenue Commendonus disjecit, in tantum, ut cum abeundi facultatem a Joachimo [1] exposceret, hæc illum sibi dicentem audiverit: « Reverendissime Domine, profecto injecistis mihi multas et magnas cogitationes ». Magdeburgensis autem archiepiscopus ejus filius, cum verbis obsequentissimis Breve et indictionis Bullam excepisset, responsionem distulit, donec cum patre consilium communicaret, quem Commendonus bonum et fidelem consiliarium respondens secum habere, onus nimirum episcopale, quod gerebat, rogavit, ut pro suo munere, qui non solum archiepiscopus, sed etiam primas erat, suffraganeos episcopos, antequam denuo reverteretur, ad Concilium pelliceret, exemploque suo, cum ætate et valetudine vigeret, animaret: cui Magdeburgensis pronam maxime voluntatem non Tridentum dumtaxat, sed et Romam ipsam accedendi demonstravit.

33. Mox cœptum iter prosecutus Commendonus Brescam ad Jo. Franciscum marchionem electoris Brandeburgensis fratrem divertit, a quo perhumaniter cum fuisset exceptus, acceptis Pontificiis litteris spatium duarum horarum dari petiit, donec se ad consiliarios reciperet, ut quid Brevi ac Bullæ Pontificiæ respondendum esset, cognosceret. Re deliberata, una cum Adriano quodam doctore ad ipsum revertitur. Is per summam petulantiam responsum a marchione differendum, donec alios quoque principes propediem alloqueretur, exponit, quod haud ambigendum, veritati innixum, atque ad omnes potissimum cavillationes disjiciendas apprime opportunum futurum, præcipue super requisito ad Concilium accessu; quod nil aliud equidem esset, *ac si lepores ad concionandum inter leones progrederentur.* Atque in Concilium ipsumque Pontificem, cujus benignitatem Commendonus extulerat, convicia ac maledicta contorquens, Pium insimulabat, quod eo auctore in Italia cæterisque provinciis hominum piorum carnificinæ (hac voce usus est) exercerentur, non aliam ob causam, quam quod puram Evangelicam doctrinam ament, erroresque ac idololatrias, quæ in tyrannide Pontificia sunt, nec possunt nec volunt admittere. Commendonus, quamvis sub hæc audita multa intra se indignatione fuisset commotus quod sciret decere, Pontifici, qui tanta cum dilectione scripserat, eamdem vicissim dilectionem, non autem contentionem et contumeliam referre, tamen, qua erat animi celsitudine ac prudentia, vultu placido ad Jo. Franciscum conversus, manifeste ostendit, Adrianum non ad ea, quæ proposita fuerant respondisse, ac longe secus, quam mens Pontificis esset, Concilii Bullam fuisse interpretatum; nec colloquendi, sed accusandi causam suscepisse, quibus omnibus manifeste nullum ab iis expectandum responsum, indicabat, in quibus rixandi potius quam charitatis affectus eminebat; non esse hoc legati officium, nec sui moris ita agere: principibus ipsis solemne esse ab hujusmodi verbis abstinere, præcipue non lacessitis, sed in honore habitis, ac propriis in domibus. Hoc se eo gravius ferre, quo minus merito sui vel Pontificis accidisset. His dictis brevi responsione diluit cuncta illa, quæ Adrianus edixerat, ac Jo. Francisco in memoriam redegit, Pontificis mentem in hoc positam, ut publica fides ad Concilium accedentibus detur; utque omnes benigne illic audiantur, nec tanquam lepores, ut insulse aiebat Adrianus, inter leones, sed tanquam oves inter pastores. Demum, ut ipsemet marchio prudentis responsionis apud alios principes auctor esset, interpresque pacis, tum temporalis, tum spiritualis, quod unum Pontifex in votis habebat, enixe rogavit: assurgensque jam discessum parabat, cum marchio et ipse assurgens, ut secum pranderet efflagitavit: tum, quæ consecuta sint ex ipsis litterarum Commendoni verbis [1] videamus: « Cum me Jo. Franciscus prandio accepisset, aperto semper capite, cæterisque omnibus reverentiæ et obsequii signis discubuit; advenienti atque abeunti dexteram præbuit; discedentem humanissimis verbis magnisque pol-

[1] Ep. sub [illegible] Bonom.

[1] Ep. ad card. Bor. IV Mai.

licitationibus est prosecutus suosque omnes consiliarios, qui me usque ad hospitium deducerent, submisit, ipsum etiam doctorem Adrianum, qui quæ dixerat, ne amaro acciperem animo, exoravit. Respondi, me nullo majori ad illa refellenda impulsum respectu, quam salutis ipsorum desiderio; cum si de mea tantum ageretur causa, gaudendum potius mihi esset, quod cum ipsi dissensionibus modum imponere nollent, hujusmodi uterentur responsis, quæ perspectam nostræ causæ justitiam reddunt, perpetuamque benignitatis et charitatis Pontificis commendationem important. Tum ille, cum hoc solum questus dixisset : *Monachi fuerunt in causa harum rerum omnium,* profectus est ».

34. Discedens Commendonus Bresca [1], Berlinum iterum ad electorem rediit. Catholicam habebat uxorem elector, Poloniæ regis sororem, ad quam quotannis semel a Polonia, qui mysteria divina præberet, sacerdos Catholicus accedebat : plures cum hac Commendonus sermones habuit, simulque cum filio Magdeburgensi archiepiscopo, qui per eos dies adhuc ibi morabatur. Is, ubi nuntii reditum cognovit, postridie ejus diei ad eum invisendum perrexit, pollicitamque Pontificio Brevi responsionem per suum consiliarium in hunc modum reddidit : « Innumeras Pontifici gratias habere, quod benedictionem sibi impertierit, talemque erga se voluntatem exhibuerit ; immortales Deo, quod Pontificem tam benigno erga Germaniam studio suscitaverit, cum pro ejus potissimum salute Tridentinum Concilium indixerit. Illuc se indubitanter accessurum, doctrina a pluribus quidem episcopis, fidelitate tamen erga Pontificem a nemine superandum. Majori in posterum cum fiducia Pontificem suis in necessitatibus, ut qua ope, quo consilio cœnobiorum conservationi, rerumque ad Ecclesiam spectantium firmitati incumbat, aditurum, quando ipsius Pontificis tam paterno Brevi fuerat decoratus, cui hanc propria exaratam manu responsionem dabat ». Commendonus mirifice talem erga Pontificem observantiam laudans, illum ad ea, quæ episcopalis muneris erant, cognoscenda et obeunda prudenter et strenue incitavit : summopere indolens tam præclaræ indolis et mentis juvenem, erat enim annorum viginti duorum, hæreticis undique famulis adeo obseptum conspicere, ut ne unum quidem Catholicum dignoverit. Interea, cum electoris conjux, quæ diutius laboraverat febre, convaluisset, summa et ea, quæ Catholicam decebat fœminam, reverentia Pontificis Breve suscipiens, magna, pro missa sibi a Pontifice benedictione, voluptate perfusa, Commendonum rogavit, ut ejus nomine Apostolici pedes oscularetur, affirmans velle sub suæ Beatitudinis benedictione in Catholicæ Ecclesiæ fide usque ad exitum permanere, pro cujus vita et felicitate juges ad Deum preces fundebat. Multum per hos dies elector consultandi causa cum Commendono colloquebatur, necessitatem tot dissidiis finem imponendi satis jam perspectam, viam tamen ad illa tollenda hucusque ignotam. Quærebatque instanter, num Pontifex suffragium theologis suæ partis unquam esset concessurus, cum in Bulla indictionis, inquiebat, constet, quod vocat eos tantum, qui *De jure, et consuetudine.* Quæ cum Commendonus nullo negotio refelleret ; ad alias elector expostulationes orationem flexit, quod jam olim Tridenti tot decreta Protestantibus absentibus essent sancita, ex quibus tot difficultates modo emersissent. Has tamen omnes querelas a Pontificiis in Protestantes ipsos Commendonus sapienter avertit, cum toties vocati ac tam multo tempore expectati nunquam tamen accedere voluerint. Electorem demum rogavit, compositioni atque oratorum ad Concilium missioni operam daret, utque ad provinciam hujusmodi subeundam probatos viros pacisque studiosos deligeret. Cui Elector : « Profecto, respondens, Theologi non quærunt pacem, sed semper contendunt », suam tamen pollicitus est operam. Discedendi veniam deprecantem ad biduum adhuc subsistere impetravit elector, volens sacras, quas in sua Ecclesia habebat reliquias, simul ac ritus, quibus illi inserviebatur, ostendere. Renuit Commendonus præsentiam suam missæ hominum non initiatorum exhibere : a prandio tamen veneratus est sanctissimas, quæ ibi custodiebantur, reliquias, quas summo nitore asservari inspexit, multis ad illas recludendas statuis argenteis, vasisque, et crucibus aureis prisca Caroli Magni, ut ipse levi memoriæ lapsu opinabatur, vel, ut fortasse verius Pallavicinus arbitratur, Othonis I pietate et munificentia conflatis. Visebatur etiam ibi aurea Rosa Pontificis benedictione consecrata, quam Nicolaus Quintus Pontifex Maximus avo suo transmiserat. Cum autem inclinata esset dies, ægre admodum ab electore facultatem in crastinum proficiscendi extorsit, cum a Commendoni alloquio divelli vix posset. Altera luce elector ipse Commendonum invisit, petiitque instanter, ut sibi a Pontifice particulam ligni sanctissimæ Crucis Christi impetraret, aureæ simul et christallinæ Cruci affabre jam antea excitatæ, includendam. Hæc cum lector audierit, quo pacto divinæ providentiæ non obtupescet consilium, dum ad Hagiomachos ipsos confundendos, qui sanctorum reliquias ut dæmones detestantur, effecit, ut de cultu, ac veneratione ipsis habenda [1], *Inimici nostri essent judices,* illasque tam sedulo exquireret ac studiose custodiret Ger-

[1] Sac. hist. Soc. Jesu l. v. an. 1561.

[1] Deut. c. 32.

maniæ præcipuus princeps, quamvis a fide Catholica alienus, dum alii intra ipsius Germaniæ fines tam rabida vesania, more Gentilium ac Manichæorum, in ipsas desævirent. Sed jam historiam prosequamur. Elector, postquam sacratissimas Crucis reliquias a Commendono poposcisset, denuo ad consueta religionis atque unitatis sarciendæ colloquia revertitur, quam facili aditu consequendam dicebat, si probati ex omni natione viri controversiarum omnium judices deligerentur. Verum Commendonus, cum manifeste ostendisset, nullibi resarciri posse fidei damna, nisi ubi non possit fides sentire defectum, ideoque nec alios exquirendos judices, quam Concilium legitime congregatum, cui certitudinem infallibilem conciliat infallibilis Spiritus sancti assistentia, dilatam per hujusmodi collocutiones post meridiem suam profectionem adornavit, cui discedenti elector litteras ad Pontificem tribuit, fuitque hic unus, ut notat Sacchinus [1], omnium Lutheranorum principum, qui honorificentissime et Pontificis tractavit legatum, et ad Pontificem scripsit, ac de Pontifice et Romana Ecclesia mentionem nunquam sine honore usurpavit. Abeuntem legatum [2] multis et pretiosis muneribus studuit comitari, quæ omnia cum Commendonus respuisset, duo electorem, ne sibi denegaret, postulavit; nimirum, ut librum, quem conjugi suæ Warmiensis episcopi nomine obtulerat, dignaretur legere; continebat liber iste fidei Catholicæ confessionem, atque Augustanæ Confessionis fallacias aperiebat. Alterum ut monachis Chartusianis, qui apud Francfordiam ad Oderam adhuc remanserant, loca quædam sublata restituerentur. Quibus auditis, liberaliter pollicitus, approbare quoque visus est, quod cætera, quæ obtulerat, Commendonus respuisset.

35. Ab eo profectus Brunsvicensibus [3], Lunemburgensibus, cæterisque regionis ejus regulis episcopisque conventis, ad Rhenum per Vestphalos iter vertit, visis circa Paderbornam campis saltibusque Variana olim clade et Arminii victoria claris; quæ loca post tot sæculorum spatium a Germanis cum gloria et ostentatione majorum suorum virtutis monstrantur; et hac nostra ipsa ætate a celsissimo principe Ferdinando de Furstenberg episcopo Paderbornensi et coadjutore Monasteriensi præclaris ingenii sui monumentis fuere illustrata. Præerat tum Paderbornensi Ecclesiæ Joannes Comes ab Hoja, quem insigni virtutum ornatu cultissimum, tradunt scriptores. Is quamvis devexa esset ætate, ad Concilium tamen se venturum Commendono promisit, ac plenas obsequii litteras Pontifici reddidit.

[1] Hist. Soc. Jesu an. 1561. — [2] Gra. Vit. Com. l. II. c. 4. — [3] [illegible] Monum. Paderbor. et in Poemat. Ferdin. de Furstenber. Bucelin. in Germ. Topog.

36. In Ubiis apud Agrippinensem Coloniam urbis ejus archiepiscopum S. R. I. quem vocant, Electorem conveniens, in loco, qui dicitur Brall, ubi tunc non longe ab urbe morabatur, legationem suam exposuit: « Elector, responsione primum cum consiliariis communicata, gratias se Pontifici agere dixit pro Apostolica collata benedictione et litteris transmissis; ac sanctissimam ejus mentem commendavit, quod tot occurrentibus malis Germaniæ potissimum impendentibus remedium afferre paraverit. Se quidem devotum semper, et Sedis Apostolicæ dicto obsequentem futurum, ultroque ad Concilium conventurum, quod tamen, non communicato prius cum Cæsarea majestate consilio, polliceri nequibat ».

37. Inde bidui itinere adverso progressus ad confluentem Mosellæ Rhenique, Trevirorum item archiepiscopum adiit. Erat tum Trevirensium archiepiscopus, idemque Sacri Romani imperii elector Joannes a Petra ejus nominis VI, qui cum paucis Germaniæ principibus, religionis avitæ tutelam defensionemque serio receperat, cujus virtuti suffragium ferens Commendonus [1] ipse in Epistola ad cardinalem Borromæum hæc habet: « Quoad archiepiscopum Treverensem, non est hominem invenire majoris humanitatis, nec ferventioris zeli pro divino famulatu, aut obsequentioris reverentiæ erga Sedem Apostolicam Summumque Pontificem ». Quæ autem cum ipso egerit, propriis ad eumdem cardinalem litteris explicuit his verbis: « Idibus Aprilis Confluentiam appuli et archiepiscopum conveni, qui obsequium omne erga Pontificem ostendens, sincere mihi retulit, Cæsarem ad electores Ecclesiasticos omnes litteras dedisse, ut cogitarent, quænam aptior judicaretur via ad Concilium promovendum, an imperialis dieta, vel certus quisque alius modus; dietamque a tribus ipsis electoribus, consentientibus sententiis, improbatam, quod Protestantes in ipsa semper iniquas atque insolentes conditiones circa Concilium obfirmato animo exposcant, cum quibus satius ac fructuosius erat singillatim agere, quod et me ipsum experientia edoctum non ambigebat, cum prius in conventu Nauburgico, ac postea cum electore Brandeburgensi egeram. Respondi, me profecto hoc satis compertum habere; verumtamen a dieta peculiaria hæc officia non excludi, quæ antequam principes congregarentur, Cæsar cum unoquoque ipsorum auctoritate sua interposita seorsim obiret, nec cum Protestantibus solum, sed cum ipsis etiam Ecclesiasticis principibus. Res religionis in Germania eo jam adactas, ut præsens remedium exposcant, quod si diutius ultra differatur, difficilius ac periculosius evadet in dies. Auctiores quotidie hæreticos fieri,

[1] Ep. XXI. Ap.

nec principes tantum aliquot in eorum jam sententiam adductos, sed plurimas quoque Catholicorum principum provincias hæreseos viru infectas ac contaminatas, e quibus nec consueta accipere vectigalia, nec debitam exigere obedientiam amplius valebant. Instare tempus tot calamitatibus imponendi modum, vel saltem occurrendi, ne progrediantur ulterius. Facilem esse rem, si modo Catholici viribus longe majores unum sentiant ac approbent. Hoc uno nomine hæreticorum potentiam metuendam, quod conjuncta sit, quæ tamen conjunctio animorum summe inter se dissidentium, quos in unum dumtaxat conjunxit Catholicæ religionis odium, et bonorum Ecclesiasticorum, quibus inhiant, rapina? omnem se salutem in Catholicorum consensione respicere, ex qua vel felicem dietæ exitum, vel absque ipsa dieta facilem ad Concilium promovendum aperiendam viam : jam quantum existimationis atque animi multis principibus Franconicum fœdus attulerit, experientia ipsa innotescere. Hæc de sententia mea tantum, non jussum, nec velut Apostolicum nuntium detulisse, ob studium invadendæ Germanicæ nationis, quam sæpius lustraveram, et ob exploratum, quod in ipso electore cognoveram, pro Catholica religione ardens studium. Elector post multa humanitatis et prudentiæ verba, pronuntiavit, quod, cum ipse hæc allocutus fuerim, fiducialiter narrare volebat, se anno jam elapso cum Cæsare agitasse, ut fœdus inter electores Ecclesiasticos, Belgicas provincias Catholico regi subjectas, Clivensium ducem, et Monasteriensem episcopum, aliosque finitimos principes percuteretur, quod Franconio fœderi responderet, his conditionibus, ut unum in superiori Germania, et aliud in inferiori, status spirituales ac temporales Catholicorum tueretur, essetque unum alteri juxta necessitatis exigentiam adjumento et subsidio. Hoc cum Cæsari consilium placuisset, enixe postulasse, ut cum duce Clivensium ejus genero cæterisque aliis rem transigeret, verumtamen hucusque de fœdere nil transactum. Tum sciscitatus sum ab electore, an Catholici regis voluntas super hoc fuerit explorata? responditque, magnam a rege exhibitam promptitudinem. Ergo, adjeci, quis hujusmodi consilio obversatur? cumque ignorare se fateretur, illud sum veritus, ne ipsa regis Catholici promptitudo suspicionem injecerit, quasi protector electorum Ecclesiasticorum cæterorumque principum agnosci voluerit; verum nisi adinveniatur via, qua Catholici simul in unum conjuncti, de metu ac servitute, qua premuntur, evadant, desperata prorsus videtur in his regionibus religionis causa, etc. Confluentiæ XIV Aprilis ». Et rursus in aliis litteris, cum cardinali Borromæo per certum hominem Epistolas, quas a Catholicis principibus, et ab electore Brandeburgensi hæretico pro responsione ad Pontificem acceperat, misisset, quid sibi quoque Trevirensis elector de suo ad Concilium accessu responderit, exponit. Elector nil magis optare se dixit, quam ad Concilium venire, Pontificem tamen, ut patrem ac Dominum suppliciter orat, animadvertere dignetur, qui tumultus olim fuerint exorti, cum electores ad Concilium accessissent, quanta in eorum ditionibus pericula, quomodo e Concilio, necessitate cogente, fuerit abeundum; quot in ipso reditu discrimina pertulerint. Nec memoria excidisse, quæ seditiones ante annos decem in ipsa Trevirensi civitate excitatæ fuerint, cum ad Augustanum conventum elector se contulisset. Dei proinde obsequio, si res eo, quo nunc sunt, loco constiterint, conducibilius, oratores suos ad Concilium submittere, quam ipsum coram adesse. Non intermissurum se tamen, quin omni studio una cum cæteris electoribus Concilii celebratio promoveatur, et certa aliqua suscipiatur via, qua gliscentibus in dies Germaniæ malis ulterior prohibeatur excursio.

38. Cum vero non ita pridem ab eodem electore in ipsa Trevirensi civitate nobilis Academia instituta fuisset, atque a patribus Societatis Jesu magno Catholicæ religionis emolumento administraretur, placuit Commendono ipsam invisere, atque, ut habent Trevirenses Annales [1], « est, Treviris ille certe magna et incredibili certe principis benevolentia, et omnium ordinum gratulatione acceptus. Præclare quidem illud cecidit, quod cum præterito jam anno ad docendum publice bonas artes Societatis homines accessissent, Commendonus in Academico cœtu eximie de juventutis erudiendæ partibus, et ratione docendi in Christianis scholis, tum denique de professorum cujusque facultatis officio dissereret : ostenderetque universas doctrinæ copias, vel ad vitiorum et scelerum expugnanda monstra, vel ad cœcos errorum ab Ecclesia propulsandos impetus, transferendas. Inde perlustratis antiquis et augustis sanctorum Basilicis, et in æde maxima Pontificio ritu sacris peractis, undevigesimo Januarii Treviris discessit ». Sed hoc anno insequenti contigisse arbitramur, cum denuo Commendonus Treviros invisisset.

39. Sed antequam ipsum abeuntem prosequamur, quæ prava in Agrippinensi Colonia hæreticæ pravitatis semina repererit, ac simul excindere molitus sit, inspiciamus : « Incommode multum acciderat, per illos ipsos dies, quibus Commendonus Vestphaliam peragrabat, prior cœnobii prædicatorum, ad quem inquisitionis munus spectabat, moreretur, nec aliis vigilia eadem demandata adhuc fuerat. Alius vero inquisitor, qui archiepiscopi nomine al-

[1] Brover. et Massenius. to. II. an. 1561. num. 134.

teri adhærere consueverat, cum pæne jam exacta esset ætate, nihil penitus agere, imbecillo corpore, valebat. Jamque tribunal illud in causis fidei pernecessarium ab omni pæne officio tam alieno tempore abstinebat. Idipsum Moguntina et Trevirensis provincia, quæ ab ipso Coloniensi inquisitore ministros in causa fidei accipere consueverat, patiebatur. Ergo cum nullus esset excubitor, qui lupos ex officio averteret, paulatim ad Christi gregem mactandum rapaces intrabant lupi. Et quamvis urbs ipsa esset Catholica, ac magistratus qui eam moderabantur Catholici simul extarent, tamen, qui contagione hæretica jam erant infecti, sin minus alia possent, saltem executiones contra hæreticos impediebant. Ii vero istorum freti auctoritate et auxilio, ex omnibus undique locis, et ex plurium sectarum colluvione Coloniam properabant, Lutherani, Zuingliani, Sacramentarii, ac cætera omnis a fide aberrantium fex. Detrimentosum quoque illud erat, quod Patres Societatis Jesu recipere, certumque eis domicilium ac templum tribuere cunctarentur; sed tanquam doctores potius, non veluti religiosi homines agere in trium Coronarum pedagogio (Bursam ibi vocant) permittebantur. Denique ad summam Catholicæ religionis perniciem accedebat, quod plures majoris auctoritatis cives filios litterarum disciplinis imbuendos non longe ab urbe ad magistros eruditos quidem, sed hæretica pravitate infectos mittebant, ac præcipue ad locum, qui dicitur Danssaldorf, ubi publice per eos dies Monemius quidam docebat, qui cum efferato esset animo erga religionem Catholicam, nihil habebat antiquius, quam adolescentulos rabido in Ecclesiam odio scientiisque hæresi pollutis imbuere; qui demum patriam repetentes, atque ad jus dicendum et præturas exercendas admovendi, verendum maxime erat, ne omnia immutantes Catholicam religionem everterent. His anxius curis Commendonus, cum Coloniæ ad se venientes civitatis consules, exconsules et candidatos una cum aliis exciperet, ac Pontificia mandata de Concilio exponeret, cæpit simul constantiam eorum in fide laudare, sanctasque, quibus regebantur leges; ex quibus summæ prudentiæ ac pietatis fuerat, cavere ne quis in civitate domicilium, qui non probe sit cognitus, possit contrahere, multæque aliæ huic similes, quibus non modo obtemperare religiosum erat, sed periculoso hoc tempore, similes de novo condere, perutile. Delinitos laudibus rogavit, ut patriis consulentes legibus, hæreticos nullo prohibente undequaque confluentes arcerent, atque ipsorum libros imprimi aut venundari inhiberent. Senatus omne studium pro Catholica religione tuenda exhibens, et antiquas servari leges, et novas ad sartam tectamque fidem reddendam condi pollicitus, magnam quoque præ se tulit erga Pontificem benevolentiam, quod ad mittendos oratores ad Concilium velut libera respublica fuisset invitata. Post hæc theologiæ facultates aliosque doctores Commendonus accersens, egregie Apostolici legati partes cum ipsis explevit, evellens nimirum et destruens ea, quæ male succrescebant corruptelarum germina, et ædificans et plantans, quæ ad Ecclesiasticæ disciplinæ normam et ædificationem requirebantur. Institit etiam per Epistolas apud cardinalem Alexandrinum supremum tunc inquisitorem, ut celerius defuncto successorem in munere inquisitionis decerneret.

40. « Tum navigio exceptus secundo flumine ad Oceanum usque provehitur, tantum ex itinere ad Clivensem regulum digressus, qui Pontificiam benedictionem et paternam ejus ad majorem suorum conservandam fidem adhortationem obsequentissime admittens, a Catholica fide se nunquam defecturum professus, Concilii indictionem summopere laudavit, et oratores suos, ac omnia simul, quæ Catholicum principem decebant, spopondit, opportunum autem, aiebat, ut ex Concilio fructus, qui sperabatur, accederet, omnium Germaniæ principum consensum curare; seque ad illum extorquendum, interpretem ac sequestrem offerebat. Ac Commendonus, cum probe obfirmatam hæreticorum principum pertinaciam cognovisset, gratiis relatis duci, quanta jampridem Pontifex sollicitudine hoc tentaverit, ipsum edocuit; quamve astute principes ii semper spes omnes elevarent atque eluderent; non esse proinde tam salubre remedium paucorum obstinatione abjiciendum, nec bonis obesse malos debere, aut Ecclesiasticam relinquendam disciplinam, quia pauci, temerarii et improbi, cœlestes et salutares vias Domini derelinquunt, ut majora esse furentium scelera, quam sacerdotum judicia censeatur. Institit etiam cum duce miscere colloquia, et pravas quasdam ex ejus animo opiniones evellere, qui ingenio licet subfervido, multa tamen humanitate erat præditus, plurimumque Commendono tribuere visus est. De communione primum sub utraque specie sermo est habitus; quæ quoniam sua in ditione inoleverat, ab illa populos avertere impossibile pæne ducebat; ejusque utilitatem inde etiam probare nitebatur, quod plures hæretici, hac satisfactione accepta, hæresim aversantur, multique in hæreticas opiniones admodum proni ob hujusmodi concessam formam ab iis dimoveantur. Hanc in suis provinciis nec novam, nec suo exortam tempore affirmabat, cum jam sub ipso patris sui gubernio inolevisset. De sacerdotum quoque connubio multa disseruit, paucorum, qui suo in ducatu honeste viverent, raritatem exponens; utque huic, cæterisque, qui in Ecclesia abusus irrepserant, obviam iretur, cavere se

dixit. Commendonus, ubi mentem ducis accepit, studium in primis Pontificis ostendit, quo ut abusus de medio tollantur, nihil intentatum relinquere, omnemque subinferre curam atque operam satagebat, ad disciplinam Ecclesiasticam recte instituendam restituendamque, quod abunde ipsa Concilii indictio demonstrabat. De communione vero sub utraque specie ac sacerdotum connubio, cum multa dicerentur, id potissimum, nec frustra, curavit, ut hæc ipsa dux Concilio decernenda relinqueret, qui et suam de communione sub altera tantum specie sententiam exponens, bonam illam esse ac sufficientem est professus, atque integrum Christi Corpus cum Sanguine continere. Sed homini suopte ingenio ad pietatem ac fidem Catholicam propenso, valde a pravis suasoribus metuebat, ac præcipue a concionatore quodam domestico, quem perniciosorum dogmatum sectatorem fama ferebat, eumdemque illum fuisse, qui primus (incertum tamen, an ducis jussu) in Ecclesia Sancti-Francisci communionem sub utraque specie administraverat, quid veneni lateret, quidve vitiosum in eo homine esset, ut ducem a concepta de ipsius doctrina, quam sanam putabat, opinione amoveret, prudenter ac leniter exposuit; consuetas hæreticorum versutias aperiens, qui per ambages perniciosa identidem spargentes dogmata, iniquorum more amicos suos lactant, et ducunt eos per vias non bonas. Multam quoque impendit curam, ut magistrum in suæ ditionis oppido magna discipulorum frequentia pravas atque in hæresim prolabentes opiniones docentem de suis finibus ejiceret ac deturbaret. Quem et alias increpitum professus dux, et provide in posterum in officio continendum promisit. His acceptis promissionibus, nuntius meliora in dies de duce sperare, quod præsertim ipsum cerneret ab Ecclesiarum spoliis invadendis, easque oneribus aggravandis abstinuisse, et si quæ apud ipsum in fide Catholica irrepserat nebula, aliorum magis consiliis, quam pravæ ipsius voluntati dandum erat, cum ad Augustanam confessionem profitendam sæpius tentatus, semper constantissime recusaverit, ac summum Pontificem ea fuerit veneratione prosecutus, ut quando de ipso sermo fuerat, illum compellare consueverit[1]: *Sanctissimum Dominum nostrum Pium, sanctæ Romanæ et universalis Ecclesiæ Pontificem Maximum, dominum nostrum clementissimum.* Quam etiam in discessu Commendoni auctiorem ostendit, cum ipsum bis postulaverit, ut suo nomine Pontifici obsequium ac reverentiam præstaret, et se ipsum resque suas illi commendaret. Quin et abeuntem e palatio, domum deducere, ac novo unius horæ colloquio secum voluerat immorari. Hæc omnia, cum plurimo fidei Catholicæ compendio esse intelligeret, quod princeps multorum statuum, magnarumque agnationum esset ac regionibus illis dominaretur, quæ vicinas undique provincias, Landgraviatu Hassiæ excepto, Catholicas quidem, sed in fide admodum hæsitantes haberent, cardinali Borromæo significavit, ut omni humanitate ipsum allicere, ac intra septa Romanæ Ecclesiæ detinere studeret, cum periculosum valde esset, ne ipso ab illa deficiente, conterminæ quoque provinciæ deficerent.

41. « Bruxellas iter suum peragens Commendonus applicuit, ac Margaritam Philippi regis sororem, quæ cum imperio iis gentibus præsidebat, simulque cardinalem Granvellanum convenit, qui litteris et mandatis Pontificis demisso animi obsequio acceptis, præclarum pro fide Catholica ardorem exhibuere. Mox in Eburones ad Leodiensem[1] episcopum transiit. Erat is Robertus a Bergh litteratorum præcipuus patronus, ac ut ipse Commendonus cardin. Mantuano scripsit, præsul omni honore dignus[2], præclaris dotibus, generis nobilitate, litteris, vitæ integritate, atque in suo explendo munere diligentia spectabilis, verum corpore infirmus, qui illis ipsis diebus cum periculo vitæ epilepsiæ morbo laboraverat. Hic sub diem Pentecostes[3] a Commendono conventus, Pontificiis monitis obsequentissimum se offerens, paucos intra dies Leodium petere, ac suæ civitatis capitulo Pontificia jussa exponere decrevit, eaque tum stabilire quæ pro ejus ad Concilium absentia disponere pro temporali ac spirituali ditionis gubernatione opus erat. Inde Aquisgranum divertit, de cujus adventu in historica Aquisgrani narratione hæc habet Petrus a Beeck[4]: Anno MDLXI, duo legati alter a Summo Pontifice Pio IV, alter a Romanorum rege Ferdinando Aquas appulere, quorum commissio, ut denuntiarent Concilium Generale et Œcumenicum reassumendum esse circa enatas fidei controversias, ac simul indicerent, ut felicem successum, ac finem rei adeo salutaris ac necessariæ supplicationibus, eleemosynis et expiationibus delictorum fideles jugiter promoverent. Eodem anno de mandato synodalis judicii in singulis parœciis proclamatum, ut omnes indigenæ juxta ritus Catholicæ Romanæque Ecclesiæ vitam et actiones componant; secus, si quisquam supremum vitæ spiritus editurus ex contemptu Sacramentorum, inde defluentium gratiarum viatico salutari Eucharistico pane refici neglexerit, sepultura asini sepeliendum, et qui in vivis communionem cum Catholicis detrectarit, in morte itidem ab iisdem separandum ».

Aliam insuper Catholica urbe dignissimam

[1] Ep. v Maii.

[1] Sam. Gall. Christiana to. II. — [2] Bucel. German. Topog. — [3] Comm. in Ep. I. Jun. — [4] C. 13. p. 267.

Constitutionem Commendonus adinvenit, qua cuncti a magistratibus arcebantur, qui ante eos initos, et Catholicos se esse, et Catholicam religionem conservaturos non jurarent. Ab his igitur, cum decreta Pontificis mandataque exposuisset, altera luce plenam reverentiæ ac fidei responsionem accepit, cum primum innumeras Pontifici gratias redderent pro Apostolica impertita benedictione, ac insimul pro litteris submissis; dein profiterentur in obedientia sanctæ Ecclesiæ inconcussam usque ad mortem perseverantiam. Quoad Concilium vero, quando doctos et aptos ad hanc provinciam reperirent viros, confestim in oratores eligendos, atque ad Concilium legandos; decretis postmodum illius absque ulla vel modica transgressione obtemperaturos. Hoc audito Commendonus rem ipsam probavit; addidit tamen, non eam in oratoribus, quorum munus assentiri tantum est, non disceptare, requiri doctrinam, ut proinde ab iis destinandis abstineant, si doctiores non adsint; percupere Pontificem, ut et ipsi sua legatione in Œcumenico Concilio pietatem illam ostenderent, quam in propriæ urbis gubernatione demonstrant, et coram universis nationibus honor iste tam religiosæ urbi tribuatur. Quæ omnia ad senatum referenda multa cum gratiarum actione, prona in Pontificis jussa voluntate sunt accepta.

42. *In Academia Lovaniensi excitant turbas Baii et Hessel opiniones, de quibus a Pontifice silentium indicitur.* — Sed jam, quæ per ipsum in Brabantia acta sint [1], inspiciamus. Lovanium est ampla ac nobilis ejus gentis urbs, in quam studiorum ac litterarum causa magnus e toto Belgio circumjectisque provinciis adolescentium numerus convenire solet. Ac tum doctissimis hominibus divinarum rerum et sacrarum litterarum interpretibus florebat. Illius Academiæ celebritatem atque frequentiam ne circumserpentes undique hæreses ullo penitus modo inficerent, prudenti cautione sancitum fuerat, ut qui nomen illi dare cupiebat, Sacramento se obstringeret, *Perpetuo in Ecclesia Catholica permanendi, cujus caput Romanus Pontifex existit.* Quod, cum varios ab illa Academia auditores averteret, quidam, quibus major lucri quam pietatis cura erat, de medio tollere satagebant. Verum Commendonus [2] exhibitis civitati, atque Academiæ Pontificiis litteris, adjuvantibus præterea Margherita Belgii moderatrice, et cardinali Granvellano, ita prudentia et auctoritate sua adversariorum conatus discussit, ut nulla amplius novitatis hujusce inferendæ succreverit opinio; cum præsertim aperte demonstraret, severiores Universitatibus suis ab hæreticis indictas et tamen custoditas leges, nominisque celebritatem non a discipulorum numero, sed ab eorum probitate Academiis comparari :

43. « Verum inter hujus Universitatis magistros, quæstio ac dissensio (ut scribit Gratianus) magnis orta de rebus distraxerat civitatis studia, vehementerque accenderat juvenum animos, ut non modo in scholis palam pro sua quisque sententia contenderent, sed scriptis quoque, librisque placita tueri parabant. Quæ res alienissimo tempore novum datura incendium, aditumque hæreticis ad perturbandas Belgarum res factura videbatur. Eo accersitus Commendonus vocatis ad se, qui utriusque factionis capita erant, qua comiter appellando, qua leviter castigando, et de rebus ipsis, quæ in disceptationem venerant, ex usu disserendo, erumpentem illam flammam repressit, neque destitit, donec auctores quoque dissidii in gratiam concordiamque reduxit. Quæ res non parvam illi famam atque existimationem adjunxit; quippe quos non magistratus auctoritas, non imperium præsidis revocare a pertinaci contentione potuerat, unius viri prudentia, aptusque mulcendis tractandisque eorum animis sermo ad pravam æmulationem detrahendam protraxerit ». Sed ut quæ, dum his immorabatur curis, Commendonus cardinali Mantuano per litteras significaverit singillatim agnoscamus, reddemus hic ipsiusmet litterarum verba [1], quæ hoc modo se habent :

44. « Quidam Michael Baio vir satis doctus opiniones quasdam cæpit sectari circa liberum arbitrium, opera et alios articulos; cui adhæsit postea Jo. Hessel vir pariter admodum doctus et vitæ exemplaris. Hi continuo post susceptam doctoralis magisterii lauream, publice illas cum per multos annos docuissent, ab illis destitere; jamque res silentio salubriter involuta jacebat, quando postremis hisce diebus Fratres Ordinis Minorum eorumque discipuli super his controversias cœperunt agitare, quæ eo usque incrementum habuere, ut ab aliis antiquæ opinionis religiosis curatum fuerit, ut Sorbonica facultas doctrinam illam in decem et octo articulos divisam condemnaret. Verum alii ab hac censura ad Lovanienses ipsos magistros provocantes emortuam pæne doctrinam denuo extraxerunt in lucem, Parisiensis Academiæ censuram novis proscindentes scriptis, quæ vicissim, illis auctoribus, redarguentes Sorbonici certamen adeo forte suscepere, ut rumor jam sit, plures jam prælo disposuisse libros, ac rei hujusce fama quotidie percrebrescit. Ambo isti, Michael nempe et Joannes, ad Concilium accedere præoptant; jamque aliorum relatu didici, a Lovaniensium schola ad id destinatos. Nec ambigendum, quin se illic exhibere velint,

[1] Grat. Vit. Com. c. 4. l. II. — [2] Ep. card. Com. XI Mar.

[1] Ms. card. Barb. eodem loco quo superiores, et inferiores, quæ dantur Comm. Epistolæ.

et si quando eis loquendi facultas concedatur, multas præcipue in Germania turbas conflabunt, quod Protestantium principum summo ad propriam occulendam contumaciam emolumento vertet; et quanquam a Concilio ipso blande retrahantur, sua tamen scripta palam evulgabunt, quorum jam doctrina absque typis ac scriptis apud complures disseminata est. Si quid autem contra ipsos gravius statuatur, nihil tam extimescendum, quam ne ab Ecclesia ad hæreticorum castra se conferant, atque in apostasiam ruant, incredibili harum regionum exitio, apud quas illorum existimatio summa, et fidei Catholicæ veritas multis ex partibus jam nutat; essetque hæreticis in lætitiam et gaudium, qui quamvis scholasticos nostros parvi pendere videantur, attamen si quidam e nobis ad ipsos deficit, plurimi eum faciunt, ipsiusque opera multum utuntur, cum jam inter ipsos, qui vere sint docti, non sit invenire, Lutheri dumtaxat, Philippi atque hujusmodi fæcis hominum scriptis incumbentes, ac scholasticum laborem fugientes, in tantum, ut in tota Saxonia unum dumtaxat doctorem Alvarum et apostatam repererim. Hæc tamen non ita dixerim, ut asseram doctores istos, de quibus nunc sermo, in hæc prolapsuros; verum epidemia grassante, morbi omnes in epidemiam facile resolvuntur; imo quibusdam enuntiantibus didici, Ruardum dicere solitum, nil aliud ab ipsis, quam schisma expectandum, ad aliquod ideo tempus a doctorali laurea suscipienda prohibitis. Magnam sibi ob doctrinam apud omnes existimationem conciliarunt, ac probi quidem, et modesti sunt viri; attamen *Uniuscujusque superbia in eo, quod agit, sita est. Cæteris in rebus libenter omnia suffert.* Alienissimo profecto tempore emerserunt circa hos articulos contentiones ab hominibus doctrina præstantibus, ac multorum stipatis discipulorum numero, quos pars quoque magna Laureatorum, et Baccalaureorum, ac fere dimidia doctorum sequitur pars. Quinimo cum ad recens erectas episcopales sedes tres hujus Universitatis homines, qui aliam tuebantur sententiam, assumpti fuerint, apud hos universæ theologicæ facultatis dispositio pæne remansisse videtur; nec satis mihi adhuc constat, an forte illorum electio istis indignationis extiterit causa. Baius multam erga Sanctam Sedem reverentiam præ se fert, sed in ejus dictis quædam sunt, quæ suspicionem aliquam ingerunt. Hesselius ejusdem Universitatis modo est decanus. Hic me Lovanio altera vice transeuntem cum alio doctore, Tiletano nuncupato, invisit, cumque mutuo colloqueremur, ac sensim curarem, ut de novis hisce opinionibus sermo caderet, maxima humanitate ac dexteritate cum ipsis de novitatibus circa religionem, ac quæ ipsas consequerentur, tum scandala, tum hoc potissimum tempore pericula, disserui, ostendens quanta sollicitudine incumbendum esset, *Ut essemus cor unum et anima una: nihil per contentionem aut inanem gloriam, sed in humilitate superiores sibi invicem arbitrantes*, quæ et alia hujuscemodi verba probare, atque adeo benigne admittere visi sunt. Nec multo post eorum discessum Tiletanus syngrapham misit, qua et se purgabat, et officium a me exhibitum commendabat. Interjecto deinde sex aut septem dierum spatio, Hesselius quoque Epistolam scripsit, cujus exemplum, ut quid mihi scriptum sit, illustrissimam dominationem vestram non lateat, submitto, in qua conspiciet, quam summo desiderio flagret de suis articulis in disceptationem venire, morasque omnes impatienter ferat. Hæ cum ad me perlatæ fuissent litteræ, nihil responsionis reddere melius arbitratus, cum parum religioni conducere judicarem meis Epistolis quemquam, vel irritare, vel commendare, scripturasque multiplicari; cum jam profectionis meæ Leodium versus tempus instaret, tabellarium remittens, jussi doctorem meo nomine perhumaniter salutaret, cum per temporis angustias respondere discessurus non possem, meque promptum paratumque, si qua in re opus ei fuerit, testaretur, atque ita cumulate satisfactum abs me dimisi. Interea, cum pergerem in itinere, et ad res componendas Lovanium iterum redire pæne decrevissem, obvium habui Patrem Everardum Societatis Jesu præpositum provincialem, qui Lovanii residere consueverat (is erat Everardus Mercurianus, qui post Sanctum Franciscum Borgiam ejusdem Societatis Præpositus Generalis postea fuit renuntiatus,) quem pro veteri cum Joanne Hesselio amicitia, hominem denuo convenire, meoque nomine invisere jussi, ac simul ostendere, quanto cum animi angore iniquis hisce temporibus audiverim, in Universitate fidei Catholicæ propugnatrice scissuras esse, quibus, qui oderant nos, gloriarentur, et in suæ pravitatis commodum pertraherent. Hoc fuisse meum, nec ambigebam, quin et suum, et cujusque probi Catholici, cum secum collocutus eram, propositum, ne æmulationes, detractiones, inflationes sint inter nos, sed omnis doctrina ad ædificationem, et ab omni prorsus offendiculo aliena. Insuper illius doctrinam probatosque mores, qui per ora hominum ferebantur, commendavi: quo factum est, ut heri Antuerpiam certum hominem ad me mitteret, qui multas mihi redderet gratias, suamque operam Catholicæ religionis auxilio exhiberet. Attamen vehementer extimesco, ne quandoque parvus hic ignis incendium vehementer exsuscitet, ac nisi præsens remedium adhibeatur, paucos etiam intra dies, occasione accepta a provinciali Capitulo, quod Patres Ordinis Minorum sunt celebraturi, ubi et ipsorum Generalis Minister expectatur, tunc enim, cum

duo ad munus Provincialis, alter ex una, alter ex alia sententia concurrant, haud dubium, quin addita etiam doctrinæ æmulatione, magnas concitaturi sint turbas. Jamque, qui antiquas opiniones tueri profitentur novisque adversantur, Romam se causam dicturos, aliorumque sententias ut hæreticas delaturos minantur, quod authentica plurium Universitatum censura, qua articuli illorum condemnantur, sint muniti. Ego itaque ea, qua par est animi demissione, dominationi vestræ illustrissimæ dicam : bonum forsan esset consilium, erumpentes ab his regionibus flammas avertere, et antequam quidquam novi moliantur fratres, silentium a Pontifice omnino indici, et causam ad se advocare ; arreptaque præsentis Concilii occasione doctores aliquot e Germaniæ Universitatibus, ac præsertim Coloniæ et Lovanii accersere Tridentum, rem ita disponendo, ut ambo isti Lovanienses ad hanc provinciam eligantur; certus, quod apud dominationem vestram illustrissimam, in qua summa est prudentia, auctoritas et dexteritas, fax hæc majoris, quam forte existimetur, periculi atque incendii consopita extinguetur. Novæ istæ opiniones, ut ipsa optime novit, febri hæreticæ omnino sunt similes, cui si præsens adhibeatur remedium, facile evanescit; sin autem contemnitur, nulloque præcavetur pharmaco, sera incassum medicina paratur. Hæc tamen cuncta, prudentissimo dominationis vestræ illustrissimæ judicio committo, unum addens, quod si mea hæc sententia probetur, nihil est cunctandum, ne res efferatur, nam hoc cognito consilio, frustra remedium opponeretur ». Hucusque Commendonus, qui pro exaggerata sua prudentia probe noverat, quantum omnis sententiarum novitas fuerit semper in Ecclesia suspecta, et quantum in antiquitate usuque veteri semper reperiatur fundata firma securitas, dicente Domino per Prophetam [1] : *State super vias, et videte, et interrogate de semitis antiquis, quæ sit via bona, et ambulate in ea, et invenietis refrigerium animabus vestris.*

45. His acceptis cardinalis Mantuanus [2] una cum Seripando, qui jam Tridentum pervenerant, plura super hoc excogitaverunt consilia, quæ pariter Commendono communicaverant, ut ejus quoque sententia probarentur. Ille alterum ex his duobus eligendum dijudicabat; vel quod Pontifex Breve conscriberet, quo suppressis Michaelis Baii et Jo. Hesselii nominibus indiceret iis Fratribus Ordinis Minorum, qui una cum ipsis sentiebant, cæterisque omnibus de his articulis silentium ; quo fiet, ut Brevi hujusmodi adversariorum sermonibus celebrato, Michael ac Joannes ignorantiam cum obtendere non possint, hoc veluti fræno deterreantur, et tamen eorum nominum famæ consulatur : vel certe, ut honoris specie ambo ad Concilium, velut papæ theologi, una cum duobus aliis, Lindano nempe ac Tiletano vocarentur ; idque quam primum magni interesse arbitrabatur, ut bonum nacti otium, antequam Concilium aperiretur, qua suasionibus, qua disputationibus, illorum hominum animos demulcerent, pravasque, si quæ insedissent opiniones, refellerent. Nec absonum existimabat, ut ex una hac Universitate tot nomine Pontificis vocarentur doctores, namque, inquiebat, non video ex qua alia Germaniæ Universitate accedere possint. Coloniensis vix credo, quod præter unum possit offerre, cum ibi totum Theologiæ studium a solo Collegio Societatis Jesu habeatur ; et Patres isti talem juvenibus utilitatem afferunt, litteris bonisque moribus eos imbuendo, urbique toti concionibus, confessionibus, ac vitæ exemplo, ut quemquam ex ipsis vocare, majori ducerem detrimento, quam utilitati. Equidem in Germania nulla alia in re majus aut validius reperi Catholicæ religionis præsidium, quam in horum Collegiis, quæ optandum esset, ut multa forent. Vienna, si opus erit, imperator mittet, Ingolstadio Bavariæ dux, Staphilium, ut arbitror, destinabit. Reliquæ Universitates, vel tenues admodum sunt, vel hæreticæ. Attamen Germaniæ theologi, quamvis forte aliis doctrina non præcellant, maximo erunt usui cum hæreticorum ingenium magis compertum, eorumque dissidia, ac enascentes quotidie novitates sub oculos habeant, possintque commodius editos ab ipsis libros evolvere, qui plerumque modo Germanico idiomate conscribuntur.

46. Placuit Pontifici silentium indicere, demandataque fuit provincia cardinali Granvellano [1], qui leniter ac prudenter rem totam consopire visus fuerat, ni illam denuo recrudescere fecisset importunus superioris cujusdam Franciscanorum ardor, qui in subjectos sibi viros, quod easdem tuerentur sententias, alieniori tempore animadvertens, sententias ipsas ut hæreticas palam arguendo, Romamque ad Pontificem pro hujusmodi censura deferendas, minitando, doctorum simul ac discipulorum animos vulneraverat. Suspensa est itaque illorum ad Concilium vocatio [2], donec procedente tempore, cum incommoda omnis de ipsis suspicio amota fuisset, Belgarum gubernatrix eosdem honorifico regiorum theologorum titulo Tridentum direxit, ubi cum nec tempus, nec occasio afforet de illorum opinionibus publice disserendi, ipsis ultro silentibus compressa potius quam extincta flamma illa est. Sed quoniam « Cito », quemadmodum Cyprianus [3] aiebat, « rursus in incendium flamma revocatur, nisi to-

[1] Hierem. VI [illegible] Conc. [illegible]

[1] Pallav. l. XV, c. 7, num. 11, 12. — [2] Possev. in Appar. Sac., Mir. in Cat. Script. Belg. — [3] Ep. XXVIII.

« tius ignis etiam usque ad extremam scintillam « materia restinguatur », paulatim denuo sive quod jam per multos illorum opiniones vulgatæ essent codices [1], vel quod multorum jactarentur sermonibus, in tantum succrevit, ut necesse fuerit, quod alibi videbimus, beatum Pium Quintum, ejusque successorem Greg. XIII, depopulanti flammæ Apostolicas Constitutiones pro aggere opponere; quæ iterum compressa, iterumque erumpens novissimis hisce diebus Innocentium Decimum et Alexandrum VII Pont. Max. coegit, ut mala germina ex infecta illa radice pullulantia Apostolica falce succiderent. Sed jam ad historiam [2] redeamus.

47. *Commendonus Lubecam petit, et hujus civitatis statum deplorat; Daniam et Sueciam frustra tentat ingredi.* — « Cum itaque Commendonus Pontificis Maximi mandato ad Daniæ ac Sueciæ reges, ultimas Germaniæ ac Septentrionis oras incolentes, proficisci, atque eos invitare ad Concilium juberetur, properavit difficillimum iter, antequam exiret Æstas, conficere, ne Hyeme in frigidissimis regionibus prehenderetur . In Hollandiam cum transisset, conscensa apud Amstelrodamum navi, Oceani sinum, cui incolæ Zudérseæ nomen dedere, sæva vexatus procella trajecit, atque inde per Frisios et Saxoniam ad Lubecam, nobile ad Balticum oppidum venit ». Ingentique dolore animi conspexit civitatem illam a fide Catholica adeo defecisse, ut vix in ea fidei vestigium esset reperire ; minoremque apud illos humanitatem, quam apud cæteras Lutheranas urbes est expertus. In rebus autem civilibus populum multum, sed pauperem adinvenit , quem concionatores adeo pro arbitratu moderabantur, ut vel ipsi senatores eos metuerent ; nam si quando ab istis aliquid fuisset statutum, quod concionatoribus esset ingratum [3], palam et ex superiori loco suis ipsi concionibus coarguebant; qua dicendi libertate, cum nec ab iis aperte nominandis abstinerent, magnam sibi apud populum paraverunt auctoritatem, multamque apud nobiles formidinem. Hi omnes fere apostatæ erant, qui a religione ac pudicitia ad hæreticorum lustra popinasque confugientes, susceptis uxoribus ac liberis, opibusque satis instructi, omni simul hebdomada ad obtrectationes ac discordias serendas, conspirationesque conflandas conveniebant. Constansque erat opinio, quod si ipsi Commendoni adventum odorati fuissent, omni illum aditu prohibere pro viribus tentassent. Nuntiatum hic etiam Commendono fuit, Lubecam una cum septem aliis Vandalicis urbibus conventum Lucemburgi destinasse, accitosque una cum theologis illarum urbium, ac insuper civitatis Bremæ oratores, jussisseque, ut cum ipsis pariter singulæ peritum jurisconsultum submittant, ut communi consilio articulos duos cognoscerent atque investigarent ; videlicet : quo pacto respondere, seseque Concilii indictioni opponere valerent, ac quamnam Confessionem Augustanam, cum multoties immutata fuerit, sequi debeant, ac præcipue, an Sacramentarii sint condemnandi. Infelices propemodum populi, qui ex uno in aliud malum præcipitantes [1] : *Nunquam tamen dederunt cogitationes suas, ut reverterentur ad Deum suum*, sincereque illam, quam maligne deseruerant , Catholicam reassumerent fidem ; sed obfirmato potius animo de malo in malum volvi elegerunt ; facti de numero illorum, de quibus Judas Apostolus [2] in sua Catholica Epistola scribit : *Væ illis, qui in via Cain abierunt*, profugi nimirum semper ac inconstantes [3], *Et errore Balaam mercede effusi sunt*, illius videlicet, qui *Cadens apertos oculos habebat*, ut omni ignorantiæ excusatione sublata thesaurizent [4] sibi iram in die iræ, eo quod veritatem Dei tot licet hæreseon fallaciis detectis in injustitia detinere, quam profiteri maluerunt.

48. Sed ut miseræ Lubecensis civitatis in diversa distractæ studia statum perspiciamus, Commendonum ipsum, qui post Pontificia exposita mandata adhuc ibi operiebatur responsum, cardinali Borromæo per litteras scribentem consulamus : « Audivi multa de mea hac legatione colloquia misceri. Alii quamvis Lutherani, cogitantes statum in quem post religionis mutationem inciderant, mœrorem suum exprimebant , benignamque reputabant Pontificis mentem , quod optaret unumquemque de beneficio absolutionis gaudere. Alii e contra plenum fraudibus negotium aiebant, nec charitatis aut pacis studio, sed diaboli arte ad abusus et mendacia confirmanda contra verbum Dei, Pontificem molitum ; instructam proinde fraudem ulciscerentur, meque omni colloquio ac responsione summoverent ; vel si forte aliqua daretur, ejusmodi esset, qualem decebat puritatis Evangelicæ sectatores. Has partes concionatores fovebant, queis studium omne erat, Pontificem palam in suis concionibus insigni onerare mendacio, falsisque obtrectationibus illius famam atque existimationem evertere. Quæ quamvis probe nossem, quantum a veritate abhorreant, molestius tamen ac gravius accidit mihi, quod et cuilibet Christiano ac præcipue Pontificis servo accideret, apostatam duarum spatio horarum vilium plebeiorumque hominum multitudine circumfusum adeo impudenter atque procaciter Apostolicam Sedem, Christique vicarium, supremum omnium principem , cujus pedes imperatores ac reges osculantur, arguere, probris ac contumeliis afficere, et impune aspernari. Cui rei prudenter obvertendum curavi;

[1] Cellot. in App. Hist. Gothes. — [2] Grat. l. II. c. 4. — [3] Ep. ad card. Mant. et Bor.

[1] Osee XI. — [2] Jud. Ep. Cat. — [3] Num. XXIV. — [4] Rom. I.

nam accersito Gaspare a Schenich, quem Cæsar itineris mihi comitem, suumque commissarium decreverat, multisque ex canonicis, qui una mecum sæpius pergunt, promptum me esse dixi leniter audire quodcumque mihi dederint responsum ; an autem ipsi eadem sint suscepturi lenitate, quæ dixerim, ignorare, quamvis obtrectationes atque convicia longe a meis dictis sint futura, cum semper ob oculos habere velim, quid proferre Christianum hominem ac Pontificis famulum oporteat, quæve consentanea sint oratoris muneri, in quem tam impudenter insurrexerant : cum non tam dolor apud nos debeat quam pudor loqui. Deferbuit post hæc obortus ille plebis rumor ; non tamen quievere, nec adhuc concionatores quiescunt, quin legationem istam ex suggestu oppugnantes mirentur, cur in suis terris nuntium Pontificium versari patiantur ; venisse Dæmonem ad conscientias turbandas et superseminanda zizania ; senatum in Christi obsequio ignaviter torpentem ; plures jam seductos ; et sexcenta hujusmodi mendacia atque calumnias. Efferebant ex adverso summis laudibus palamque indigitabant cives aliquot, quod viriliter puritatem, ut aiebant, Evangelii tutarentur, nihilque omittebant, quod ad ciendas turbas aptum judicarent. Hisce per aliquot dies conturbato turbis illud non parum consolationis attulit, quod audierim, majori civium parti, quamvis Lutherani sint, hæc displicuisse, et usque adeo displicere. De quibus tamen ipse nunquam sum conquestus, neque me hanc rem odoratum fuisse indicavi ; dolorem tantummodo identidem ostendebam, quod a veritate tamdiu aberrarent, ac Pontificis benignitatem frequentius collaudabam. Denique duo primarii urbis consules, qui majores possidebant opes, nosocomiis et cœnobiis ademptas, commissionem meam in consilium non esse referendam decreverunt, neque aliud in curia proponendum, quam non decere ipsos solos in causa fœderatis aliis civitatibus communi, deliberare ; ac rem totam politicis rationibus transigentes, necessariam dicebant omnium consensionem, alterumque alteri auxilium invicem præbere, neque a principibus se elongandum, a quibus multa expectari possent incommoda, si quid de his suspicarentur, atque hinc expeditio oratorum ad Lucemburgensem conventum ortum habuit, in quo in illam tandem inclinavere sententiam, nolle consensum præstare Concilio a Pontifice indicto, quem nec Ecclesiæ caput, nec sibi principem ulla ex parte habere volunt. Nunc autem, ut aiunt, totius disputationis cardo inter ipsos in hoc vertitur, num hujusmodi consilium nuntiare mihi debeant, an non? In eodem conventu de Confessione Augustana et Sacramentariis cum agitari cœptum fuisset, illico silentium imperatum. Eligunt ipsi potius sub conficto hoc unitatis Confessionis nomine vivere, modo veritati Catholicæ se opponant, quam suas peculiares hæreses defendere, quamvis aperte sciant, quemadmodum et verum est, inter se adeo dissentire ; quo plane ostendunt, magis apud ipsos valere odium erga nos, quam fidem et zelum illarum opinionum, quas tamen eorum quilibet ad sasalutem necessarias prædicat, quamvis pro comperto habeant, pseudotheologos et concionatores suos ad hæc impelli, quod nimirum sua commoda et perfugia amittere pertimescant, cum principes et civitates politicis ex causis hanc doctrinæ consensionem, sive veram, sive falsam, conservari ac nominari jubeant. Et quanquam summa pluribus in locis sit Prædicantium auctoritas, cum tamen ad hos conventus accedunt, velint, nolint, hanc unionis doctrinæ vocem usurpare et ostentare coguntur, e quibus recedentes inter se ipsos impudentissime digladiantur. Nam, ut præclare Nazianzenus [1] aiebat : « Quod vi ac necessitate exprimitur, præter- « quam quod tyrannicum est, minimeque lau- « dandum, ne firmum quidem ac stabile est ». Solet enim id, cui vis adhibita est, non secus ac planta per vim manibus inflexa, simul ut dimissa fuerit. ad se versam redire » ; ut videas, quænam sit istorum fides, quæ non divinis oraculis, sed effræni principum licentiæ deservit.

49. Certum Lubeca hominem ad Daniæ regis explorandam voluntatem, præmittere consilium fuit, ac præter litteras, quas Commendonus ipse ad regem dederat, Gaspar quoque Schenich, qui imperatoris jussu nuntium commissarii titulo associabat, suas addidit, quibus multa abs se cum ipso, Cæsaris mandato, tractanda dicebat, nec a Commendono, cui ab ipso imperatore comes additus fuerat, poterat sejungi : petere itaque regem, ut ambos simul ad se venire permittat : « At Danus, juvenis, ut scribit Gratanus, aspero ac feroci ingenio, et usque adeo vino atque intemperantiæ deditus, ut raro sobrius inveniretur, interque ipsa pocula efferri insolenter ac jactari solitus, superbe ac rustice respondit, non esse, cur se Romanus episcopus legationibus sollicitaret ». Gaspari vero, qui pariter admissionem in regnum postulaverat, hæc rescripsit :

« Exemplar litterarum regis Daniæ.

« Fridericus II Dei gratia Daniæ, et Norvegiæ, et Vandalorum, et Gothorum rex ; dux Slesvici, Holsatiæ, Stormariæ, et Dithmarsiæ comes in Oldemburg, Dolmenhorst, etc.

« Præmissa gratissimi animi promptitudine, strenue, honorande, dilecte, singularis. Ad litteras vestras, quas ex Lubeca XVI mensis hujus ad nos misistis, vicissim gratissime non reticebimus, vestram præsentiam, ut legati Romanæ Cæsareæ majestatis, amici chariqne domini no-

[1] Orat. 1.

stri avunculi in regnis et ducatibus nostris prorsus gratam acceptamque fore; et si per vos tantum modo nos invisere statuistis, vestrum adventum quam primum in civitate nostra Copenagen expectabimus; Pontificio vero nuntio, qui una vobiscum suas litteras scripsit, cum a temporibus domini ac patris nostri insignis ac Christianæ memoriæ, nunquam in usu fuerit, nos insuper una cum nostris sumus informati, merito deliberandum esse, an posthac ulla Pontificia tractatione nos amplius oneraremus; propterea hac vice nulla ratione judicavimus, assentiri petitioni, de admissione in regna nostra, et dominia, et de audientia. Respondemus, et gratiose postulantes, ut ipsum de hac significatione voluntatis nostræ informetis, et ut ex parte vestra, hanc resolutionem nostram boni consulatis, nam alias supradictæ Romanæ Cæsareæ majestatis amici, charique domini nostri avunculi, ad omnia amica officia grata et desiderata semper parati sumus, et vobis etiam ad gratiam omnem præstandam bene admodum affecti sumus. Datæ in arce nostra Coldingen XXII mensis Julii MDLXI ».

A tergo:

« Strenuo honorando nostro singulariter charo Gaspari a Schenich Romanæ Cæsareæ majestatis oratori ».

50. Non ea animi insolentia Henricus Suecorum rex missum a Commendono nuntium suscepit, sed quamvis irrita ea quoque fuerit destinatio, benignius tamen atque humanius agere rex ipse visus est: « Nam », ut scribit Gratianus [1], « Suecum, qui missus est comparata classe in Britanniam parantem trajicere, ab Elisabetha regina inani spe conjugii illectum invenit. Hic quanquam in Lutheranorum erroribus institutus erat, et tum etiam, ut sibi Elisabethæ animum, cujus magnopere affectabat nuptias, conciliaret, Calvini scilicet sententiam amplexabatur; tamen magnificum existimans se in ultimis positum terris, tam longinquis legationibus adiri, benigne Commendono rescripsit, sive in regnum suum, sive in Britanniam, quo propediem transmissurus erat, ad se venisset, verba ejus libenter auditurum, neque ei ullum apud se jus hospitii abfuturum ». Misit insuper publicæ fidei litteras, ut omni ad se veniendi securitate esset instructus, præsentique responsionis Epistola certum hominem dimisit:

« Henricus II Suecorum, Gothorum, Vandalorumque rex reverendissimo patri nostro Romani Pontificis legato, salutem et omnia læta precatur.

« Quia de nostra ad serenissimam Angliæ reginam profectione hactenus incerti fuimus, factum est quominus ante hoc tempus certum locum nostri congressus vobis designare potuimus. Jam vero; postquam animum induximus et certo decrevimus, primo secundo vento spirante, in Angliam vela facere, noluimus vobis hoc ipsum celare. Nam, modo vobis placeat nos in Angliam sequi, vestram audire legationem, quam primum de vestra præsentia apud nos in Angliam certi facti fuerimus, minime gravabimur. Quod ad fidem publicam attinet, quamvis absque eo, tuto vos accedere, et immunitate legatorum frui et gaudere potueritis, tamen quia vobis litteras publicæ fidei, ac securitatem præstari postulatis, ne videamur vobis in aliquo velle deesse, eas per præsentem tabellarium ad vos mittimus, et vos favore et benevolentia complectimur. Valete. Elsburgi ex castro nostro ».

51. *Abbatem Martinengum ad Elizabetham Angliæ reginam Pius legat, sed regno arcetur.* — Sub hæc ipsa tempora Pius IV, qui communem omnium expectabat salutem, Hyeronimum abbatem Martinengum in Angliam legaverat, ut Elisabetham ejusque populos ad Concilium invitaret, atque ut inter alienos tuto pergeret, jussus fuerat præstolari in Belgio oratoris Catholici Londini manentis litteras, quæ fidem publicam præberent; qua recepta, illico in Angliam migraret solusque ad reginæ audientiam accederet, nec Catholici oratoris domum aliorumve subiret, ut omnis incommoda tolleretur suspicio quasi religionis prætextu aliquid politicum et civile acturus ivisset. Abstinere quoque mandatum illi fuerat a deposcenda captivorum episcoporum liberatione, aliisque transigendis negotiis, quæ plurimum difficultatis haberent, antequam assensum ad Concilium impetraret. Sed quid ab Elisabetha acceperit ex Sandero [1] audiamus, qui Pii charitatem in deperdita illa ove exquirenda enarrans, hæc habet: « Cum hoc modo Britannia tota periret, laboraret Gallia, ac nationes Septentrionales omnes periclitarentur, Pius Quartus Pontifex Maximus tanto malo consuetum Ecclesiæ remedium allaturus, magno studio sæpe antea impeditum Œcumenicum Concilium Tridentinum, omnium pæne Christianorum principum consensu, iterum cogi curavit. Atque nuntium interim suum, qui per inferiorem Germaniam, Angliam versus progrederetur, mox misit, ut Elisabetham erroris admoneret, et ne propter odium Pontificis se regnumque nobilissimum perderet, suaderet; ac si quidquam esset, de quo sibi propter incertos natales ab Ecclesia vel Pontifice, quoad jus regnandi metueret, Sedis Apostolicæ benignitate, facile transigi posse diceret. Sed nuntium nec audire voluit, nec in insulam trajectionem ullo modo permisit. Alterum paulo post Pontifex, ne quid intentatum relinqueret, legavit, qui reginam, ut suos saltem aliquos ad

[1] C. IV. l. II.

[1] Lib. III. de Schism. Anglic. p. 413.

Concilium mitteret, qui cum Catholicis conferrent, omni illis et securitate et disputandi libertate promissa, hortaretur, sed et ipsum superbe rejecit, et pseudoepiscopi conscii imbecillitatis et ignorantiæ suæ diligentissime apud reginam, ne ad Synodum suorum quisquam amandaretur, egerunt ». Porro Apostolici legati [1] exclusionem tribus potissimum Elisabetha excusabat causis. Prima ; quod ipsi non fuerit, quemadmodum cæteris principibus, Concilii indictio communicata. Secundo,quod Concilium non esset liberum , pium et Christianum , quod si quando hujusmodi foret, doctos et ipsa ac probatos viros Anglicanæ Ecclesiæ nomine submitteret. Tertio, quod hac arte Pontifex quærat Catholicos illius regni sibi subjicere seditionesque excitare, atque hoc idem in Hibernia præstitum expostulabat, affirmans missum ab Urbe Hibernum quemdam ad turbas in ditione illa commovendas; addebatque non esse novum in illo regno Pontificios nuntios non recipere : paucos ante annos Mariam sororem suam omni aditu prohibuisse Pauli IV nuntium, qui cardinalatus insignia F. Guillelmo Poeto deferebat; utque magis hoc facinus purgaret, Catholici regis oratori, qui de his secum egerat, scripturam exhibuit, quam tamen ille recusavit. Sed ad res etiam magis evertendas, illa quoque res accidit, ut prope Londinum pauper sacerdos detentus fuerit, quod Breviarium secum deferret, qui propositis cruciatibus perterritus multum in illo regno Catholicorum numerum prodiderat, magna reginæ ipsius tum admiratione, tum indignatione.

52. Idem quoque verendum erat, ne Commendono accideret, ut scilicet illius regni ingressu, quamvis pro eo deprecator accessisset Suecorum rex [2], aversa reginæ mente, arceretur. Cumque in Belgio rei præstolaretur exitum, certis accepit nuntiis, Sueciæ regem ter conatum, ter quoque adverso repente vento rejectum, profectionem suam itinere terrestri ad aliud tempus cogitare ; cum interim Elisabeth assueta dolis, et quæ, vel lepide Bernardinus Mendoza aiebat : *Singulis annis sponsa, nunquam vero nupta erat*, postquam vanis connubii spebus Henricum detinuisset, se modo de nuptiis non cogitare, alio forsan tempore cogitaturam, professa est.

53. *Commendonus Romam revocatur.* — Commendonus ergo, cum Bruxellis Pontificis litteras accepisset, quibus , ut scribit Gratianus, « comprobato consilio ejus, ut omissa ad regem Suetiæ profectione, in Italiam reverteretur, et ex itinere civitates regulosque , qui Rhenum circa colunt, adiret iterum, eosque, et maxime episcopos ad Concilium exciret jubebatur. Per Rhemos Lotharingiam petit, et regionis ejus regulo appellato, in Treviros, atque ab his navigio per Mosellam vectus ad Rhenum descendit, ac Moguntiam, atque inde Assemburgum ad Moguntinorum archiepiscopum se contulit. Paulum inde a Rheno discedens ad Herbipolensem et Bambergensem episcopos divertit. Ab his Norimbergiam prævalidam Franconiæ urbem, atque inde viso Æstadii episcopo ad Albertum Bavariæ ducem venit, atque ab eo discedens decimo tandem ac septimo mense, postquam profectus ex Italia fuerat, Tridentum pervenit, quo jam frequentes Patres ab Italia , Hispania Galliaque ad celebrandum Concilium convenerant ». Ibi septima die mensis Martii anni insequentis dum congregatio haberetur, ea, quæ in itinere confecerat [1], necdum per litteras significaverat, renuntiavit :

54. « Tridento Romam vocatus a Pontifice perrexit, Germania, quanta a Belgarum ultimis finibus, Britannicoque Oceano ad Odeam flumen, atque ab Dania, Cymbricaque, et Baltico mari ad Rhetias Alpes patet, omni peragrata, omnibus latissimæ gentis populis principibusque aditis, pari industriæ atque innocentiæ opinione apud omnes relicta. Mirabantur plerique, quod cum tot feroces et Romano nomini infestas nationes obivisset, omnes, non solum intactus ab injuria, sed ne risu quidem aut ludibrio ullo violatus, evasisset, sive hæc in ipso cautio fuerit, seu spectatæ virtutis atque integritatis fama venerationem ejus etiam apud barbaros fecerat. Nam Germanorum ingenia aspera indomitaque, quemadmodum vera Dei religio cultusque molliverat, ac frenum ferocibus animis injecerat, ad humanitatemque traduxerat, ita solutis nunc, abjectisque Christianæ legis ac disciplinæ vinculis, quibus antea continebantur, efferari iterum, atque in antiquam truculentiam , barbariemque videntur , hæ maxime gentes , quæ longius ab exterorum commercio remotæ, interiora Germaniæ colunt. Romæ Commendonus in renuntianda apud Pontificem legatione multa de Germaniæ vulneribus commemoravit, nihil ibi intactum a pravis religionibus, nihil non pollutum, nihil non inquinatum. Priscæ sanctitatis instituta omnia, aut vi sublata abolitaque ab hæreticis, aut novorum rituum contaminata et corrupta. Ecclesiasticum ordinem, amissa majorum disciplina, licentiam omnium rerum amplexum, ac plerosque non tam officio ac studio religionis, quam utilitate ac spe retineri. Episcopos præposteris animis posthabere divinarum rerum curam, et ut suæ sibi fortunæ, opesque et princeps ille splendoris ac dignitatis locus, quo inter cæteros eminent, salvus inviolatusque permaneat, id enixe laborare. Hinc regulis et potentibus

[1] Ex. Ep. Comm. ad card. Mont. [illegible] — [2] Jo. Loccenius l. v. Hist. Suec. [illegible] Gr. l. II. Vit. card. Comm.

[1] Antonius Maria Gratianus in Vit. Comm. c. 4.

hominibus, quos ante in sua auctoritate habere consueverant, adulari, tantoque deditos atque obnoxios magis esse, quanto illos avidius, aut occupandis Ecclesiasticis bonis inhiare, aut occupatis incubare sentirent : scilicet, quorum cupiditati conatibusque obviam ire, insolentiamque coercere, et deberent, et si se nossent, conjunctaque et concordia habere consilia vellent, etiam possent, eos ipsi ultra metuunt, suspectosque gratia atque officiis lenire et conciliare student. Quin episcoporum quosdam a fide Romanæ Ecclesiæ discessisse atque in principum hæreticorum clientelam se tradidisse, eorumque tectos ope ex sua libidine vivere. Ad Concilium arbitrari se eorum venturum neminem, paucos missuros, siquidem sibi, qui aut valetudine aut senio invalidi inhabilesque ad labores iterque essent, prolixe pollicitos se Pontificis Maximi dicto audientes futuros, ac Tridentum primo quoque tempore venturos, cæteros manendi veniam omnes orare, negareque sine evidenti periculo posse ab se Ecclesias resque suas relinqui, patentes adversariorum injuriis, et absentia sua opportuniores excubantibus in omnes occasiones hæreticis futuros. Adversus hæc tota incommoda, quæ apta atque utilia remedia, quibus Catholici Ecclesiasticis præsidiis adjumentisque fulciendi confirmandique esse viderentur, quibus inter se fœderibus jungendi, obligandique, quo ab inimicorum fraude, atque vi tuti libertatem suam, munusque vindicarent, ac neminem magnopere formidare necesse haberent, exposuit. Quæ omnia magna, et locorum, et hominum, et rerum illarum notitia, memoriaque disserentem attente audivit Pontifex, et collaudatum amantissimis verbis redire Tridentum, atque eadem præsidentes Concilii edocere, iisque publicam rem tantam agentibus consilio atque opera adesse jussit ».

55. *Canobius ad Cæsarem et in Poloniam mittitur.* — Hæc ipsa, quæ Commendonus arbitrabatur de Germaniæ episcopis, quos ad Concilium posse accedere desperabat, Ferdinandus Cæsar Joanni Canobio confirmavit. Fuerat is a Pontifice in Poloniam directus, jussusque in itinere ad Cæsarem divertere, illumque adhortari, ut Germaniæ episcopis Tridentum adire suaderet. Verum imperator impossibile respondit factu, ut quando Protestantes non accederent ad Concilium, ipsi convenire possent; esset namque Protestantium arbitrio res religionis permittere, cum nullus adesset, qui ipsorum violentiis ac fraudibus occurreret, quod probe ambo Pontificis nuntii, Delphinus nempe et Commendonus, qui utramque Germaniæ regionem lustraverant, animadverterant. Re itaque infecta, Canobius ad Sigismundum Poloniæ regem profectus, Pontificis mandata et Concilii indictionem exhibuit. Ille, commendata Pontificis voluntate, Concilium se approbare reverenter exposuit. Cum autem Canobius ipse in mandatis accepisset, ut ad magnum quoque Moscoviæ ducem procederet, demisso animi obsequio negavit rex, obnitentibus maxime Lithuanis fidem illi publicam dari posse, quod patriis legibus vetarentur, cum bellum inter utrosque arderet, cuilibet, quantumvis magni principis oratori, in illas regiones transitum permittere; nuntium quoque ab instituta legatione revocavit, quod compertum sibi maxime esset, nullum ex ea fructum, cognita gentis illius nequitia, multum dumtaxat periculi in barbaris illis ac deviis regionibus expectandum; ut tamen ad ducem Prussiæ commigraret, benignissime litteras dedit. Renuit tamen iste oblatam Pontificis nomine Concilii indictionem, ac cum antea Confessioni Augustanæ se addixisset, Pontificem, ut Ecclesiæ caput cognoscere, eique obedire recusavit. Hoc idem a pluribus Germaniæ superioris civitatibus responsum fuerat Zachariæ Delphino Apostolico per eas regiones nuntio, quales fuerant Norimberga, Argentoratum, Francofurtum et Augusta, quæ Summo Pontifici auctoritatem Concilii congregandi una cum novatoribus denegabant, remque omnium sæculorum testimonio comprobatam refellere atque eludere non pudebat, quam licet pluribus cardinalis Baronius, et nos ipsi in Annalibus manifeste ostenderimus, nunc ad illustrandam magis veritatem, Gasparis quoque Cardilii sententiam Lutheranorum objecta elidentis referemus.

56. *Lutheranorum objectiones contra Concilium Tridentinum.* — « Asserunt Synodum Tridentinam non debere legitimam putari, neque posse, quoniam cum facultas Synodum indicendi imperatori jure insit, hanc ipsam Tridentinam non imperator, sed potius Pontifex Maximus Pius Quartus indixit.

« Nos vero sic statuimus : Vis et facultas cogendi et celebrandi Œcumenicam Synodum jure non ad imperatorem, sed ad Pontificem Maximum spectat » : mox pluribus id probat, tum maxime subjectis verbis : « Is facultatem habet Synodum convocandi, qui jurisdictione spirituali præditus est, princeps vero sæcularis nulla simili facultate instructus est, sed ejus vis universa externis rebus impenditur atque desudat, corpori videlicet, facultatibus et vitæ, ergo non suppetit huic Synodum indicendi et cogendi facultas. Pontifex vero Maximus, quia princeps Ecclesiæ est, haud dubie potestatem spiritualem accepit a Christo, atque ex consequenti jurisdictionem, cum sit jurisdictio, vis atque facultas dicendi jus. Hanc accepit beatus Petrus, atque in eo cæteri omnes Summi Pontifices a Christo Jesu illis verbis, *Pasce oves meas*, *Pasce agnos meos* (non autem hæc dicta sunt Tiberio Cæsari) quare ad eum maxime spectat

sacros istos Ecclesiæ conventus indicere, atque convocare. Confirmatur ratio : Inferior non potest usurpare, quæ sunt superioris propria peculiariaque juxta communem omnium jurisprudentium sententiam; cogere autem atque indicere Synodum, Pontificis Maximi peculiare est, cui Christus dixit : *Pasces oves meas ;* una siquidem et præcipua pastus animi pars sacrosanctis Conciliis continetur, ergo princeps sæcularis, quicumque is sit, facultate vacat Synodum convocandi, qua unus Pontifex Maximus præditus est. Rex etenim atque imperator longe inferiores dignitate sunt Pontifice Romano, tam longe quidem, quam ovis a pastore superatur, ab anima corpus, externa pax ab æterna vita temporaria ». Et post multa.

57. Cum is error olim in quorumdam animis inesset, eumdem octava sancta Synodus generalis radicitus evellendum curavit, quod fecit his verbis : « Tanquam perosum quiddam ab auribus nostris repulimus, quod a quibusdam imperitis dicitur, non posse Synodum absque principum præsentia celebrari ». Subjungit : « Cum nusquam sacri canones convenire principes sæculares in Conciliis sanxerint, sed solos antistites; quod si nulla Ecclesiæ lege (nam divina proculdubio de ea re nulla est) si nulla evidenti necessitate principes sæculares Conciliis interesse debent, quis est, obsecro, tam stultus, aut mentis inops, qui defendere, aut affirmare non vereatur eis esse tributum Synodum vocare ? et mox : « Concilium, quod Apostoli tenuerunt, verum atque legitimum habitum est etiam hæreticorum testimonio, ad cujus normam cætera omnia exigenda esse censent. At in eo, neque imperator adfuit, neque rex aut princeps ullus sæcularis ».

58. Confirmat id auctor non modo scriptis veterum Pontificum, sed etiam imperatorum Valentiniani et Martiani, et Pulcheriæ Augustæ, tum decretis Conciliorum, inter quæ extat insigne illud Septimæ Synodi : « Statutum est, ut qui princeps episcopos ad Concilium venire prohibuerit communione privetur ». Et paulo post : « Isidorus Hispalensis, vir pietate et bonarum artium studiis pro ea præsertim ætate admodum clarus, de Conciliis agens ita inquit : Synodorum congregandarum auctoritas Apostolicæ Sedi commissa est; neque ullam Synodum Generalem ratam esse credimus aut legimus, quæ ejus non fuerit auctoritate congregata vel fulcita ». Subjungit : « Hoc auctoritas testatur canonica, hoc historia Ecclesiastica comprobat, hoc sancti Patres confirmant. Augustinus præterea id asserit (quod testantur adversarii) cum ait : Summus Pontifex, quando Patriarchis et aliis Ecclesiæ prælatis denuntiaret voluntatem suam de congregando Concilio universali, semper explicabat necessitatem, etc ». Cumulantur in eam sententiam plurium SS. Patrum auctoritates et exempla. Dein refellit argutias hæreticorum ea tantum de causa exigi consensum imperatoris, ac regum, et principum, ut patrocinium et opem ferant ad celebrandum Concilium, confirmatque exemplis generalium Synodorum, tum subdit : « Illud tamen dissimulare nolo, neque subscripsisse unquam Synodo imperatorem, ut partem Concilii aliquam, quæ suffragium ferret de rebus fidei, neque absoluta peractaque Synodo ejus Acta confirmasse, quin potius, aut ille subscripsit nunquam, aut subscripsit, quasi Acta probaret, ut inferius monstrabo, et sunt omnia Œcumenica Concilia Summi Pontificis auctoritate corroborata ; atqui cum leges civiles in conventibus regni solemnibus feruntur, eas princeps confirmare consuevit, uti earum lator legum, ex quibus plane constat, facultatem convocandi atque tenendi Synodum, neque jure, neque antiqua consuetudine ad imperatorem pertinere, quod adversus Protestantes efficere cupiebamus ».

59. Denique vere objectum novatoribus ab internuntiis, eos nullam certam habere doctrinam perspicue demonstratur ex maxima sectarum colluvione inter eos enata, adeo ut publico Saxonis edicto quadraginta septem sectas Saxoniam infestantes damnatas viderimus, et confessio eorum Augustana, qua adeo gloriantur, sæpius immutata fuerit, ut ipsi queruntur Lutherani; quo pateat, illam humanum commentum fuisse, cum illa, quæ vera sunt, excerpta fuerint ex Ecclesia Catholica, sed adjectis multis mendaciis adulterata. Hoc vero ipso anno multæ novatorum elucubrationes prodiere in lucem [1], quæ inter se pugnant, Calvini et Theodori Bezæ contra Heshusium, Petri martyris contra Bullingerum, necnon Guillelmi Clebitii, qui libro suo hunc titulum inscripsit, *victoria veritatis, et ruina papatus Saxonici*, Joannes etiam Sturmius in Lutheranos scripsit, atque inter alia dixit : « Eos, quos velint et quæ velint, probare; rursum quæ velint et quos velint, improbare, vexare, condemnare, proscribere, palis prope et cruci affigere, in ipsas prope æstiones et rogos compellere »; e contra Martinus Kemnitius, ac Brentius adversus Zuinglianos Commentarios suos edidere.

60. *Sternbergerus novas hæreses contra Trinitatem promulgat.* — Emersit etiam inter eosdem hoc anno perditissimus novus hæresiarcha Sternbergerus, qui adversus Trinitatem personarum atque alia mysteria plura blasphema evomuit : e contra alii in Polonia polytheiam, sive tres Deos induxere, qui singuli deliria sua fidem Evangelicam esse contenderunt, ut narrat Surius [2] subjectis verbis :

« Hoc anno quidam impius blasphemus, et ter execrabilis furcifer Lucas Sternbergerus no-

[1] Sur. in Comm. — [2] Ibid.

mine in sacrosanctam Trinitatem, et in Christi Jesu divinitatem, in ipsum quoque Spiritum sanctum, in sanctissimam Dei genitricem Mariam, de Sabbatho potius quam Dominico colendo, de Eucharistiæ Sacramento, de Baptismo denique, quem Sathanicam vocant institutionem, tam horrenda et abominanda palam dixit et asseruit, ut nullæ piæ aures sine horrore ferre queant. Idem ipse cum aliquando pauciores opinione sua cœnam Domini percepturos haberet, alios omnes his verbis accersivit, *venite huc, non enim possum solus illum devorare.* Et ille quidem se fassus est in Eucharistia Melancthonem sequi, in reliquis Lutherum. Docuit inter alia non esse Trinitatem, sed unum Deum, non Christum, non Spiritum sanctum.

« Huic tam impiæ opinioni quædam alia plane contraria emersit in Polonia, dicentibus quibusdam pseudo-prophetis non unum, sed tres esse Deos, at Filium tamen aliquanto minorem esse Patre et Spiritu sancto : porro Athanasii symbolum jure Sathanasianum appellandum. Sciscitantibus quibusdam Poloniæ proceribus, unde hoc dogma accepissent ? illi responderunt purumputum esse Evangelium, et eam doctrinam se accepisse a suis præceptoribus Calvino, Bullingero, Petro martyre, et Wolfango Musculo, hunc vero tantum thesaurum nunc demum voluisse Deum per suos fideles servos revelare ».

61. *S. Theresia reformationem Ordinis Carmelitarum aggreditur.* — Dum hæretici [1] tam obfirmato animo a Pontificis imperio, et Catholicæ fidei obsequio diabolicis fraudibus averterentur, non repulit benignissimus Dominus plebem suam, et hæreditatem suam non dereliquit; sed quemadmodum scriptum legitur [2], *pro saliunca ascendet abies, et pro urtica crescet myrtus,* deficientibus ipsis, ac bellum acre Ecclesiæ indicentibus ad ejus defensionem [3], *nova bella elegit Dominus, et portas hostium ipse subvertit;* suscitans alteram Debboram, seraphicam nempe virginem Theresiam a Jesu [4], quæ sacrarum virginum agmen ducens phalanges everteret Chananæorum. Hæc Romam, Christo ipso edocente, pro instauranda antiqua carmelitarum Ordinis observantia, ad Pontificem misit, ut Pontificia auctoritate cogitatum opus absolveret. Cum enim per annos plures inter moniales Carmelitanas egisset [5], nec illud mite vivendi genus sitim divini amoris, quo flagrabat, explesset : grandi ausu arctiorem vitæ disciplinam adeo meditata postmodum feliciter condidit, ut non virgines plurimas tantum, sed eximios quoque viros ad imitationem allexerit; claustro egressa multas urbes obierit, monasteria multa construxerit, eodemque tempore Patres illos, qui eam æmulari cœperunt, ad cœnobia plura condenda permoverit. Videlicet [1] *parvus fons*, monasterium scilicet Abulæ, cujus initia hoc anno auspicamur, quanquam insequenti tantum Pontificium Breve pro ejus confirmatione sit datum, *crevit in fluvium, et in lucem solemque conversus est, et in aquas plurimas redundavit* », propagato non in Occidente tantum, sed in ipsis Orientis partibus Ordine, præter innumera sacrarum virginum examina, quæ ad defensionem Hyerusalem excubantes die ac nocte non tacent laudare nomen Domini. Sed ut consilium sanctæ virginis in rigidiori observantia revocanda innotescat, ipsam in aureo illo, quem composuit, libro *iter perfectionis*, inscripto, disserentem audiamus [2] :

62. « Principio, cum monasterii hujus primordia jacerentur, nondum animo statueram, ut tantus in exterioribus observaretur rigor, nec ut sine redditibus fundaretur, quin potius optabam adesse media, quibus rerum necessarium inopia tolleretur. Ea tempestate delata ad me fuerunt damna Galliarum, et quantam Ecclesiæ Dei cladem Lutherani intulerant. Magna extemplo me cœpit animi molestia, et tanquam non nihil valerem, plorabam ad Dominum, et supplex tanto malo remedium postulabam. Videbar mihi mille datura vitas, ut uni saltem ex tot pereuntibus animabus, suppetias ferre possem. Sed me mulierem inutilem esse considerans, neque voluntatis desiderio vires suppetere ad præstandum obsequia Domino proficua (angebarque animo et adhuc angor, ut quando tam grandis adversariorum numerus sit contra Dominum, tamque exiguus eorum, qui ipsi adhærent, ii saltem probati atque electi forent) decrevi modicum hoc, quod mearum erat partium, nimirum consilia Evangelica, qua possem perfectione, sectari, et sorores has paucas ut idem præstent inducere ». Et paulo infra [3] : « Cum agnovissem tam grandia exorta mala, ut humanæ vires non suppetant hæreticorum istorum igni qui tam late depascit ac progreditur extinguendo, necessarium mihi est visum, quod, veluti dum hostes totam vastaverunt regionem Dominus illius in arcto se positum cernens, civitatem aliquam subit, eamdemque valida munitione corroborat, nec raro accidit, ut inde erumpentes milites adversariorum vires plerumque elidant, etc. tales igitur, et nos curemus inveniri, ut ad ferendum regi nostram opem, sin minus alia suppetunt arma, munda saltem oratio robur impetret militantibus ». Hæc aliaque plurima seraphica virgo, probe noscens [4], *quod arma militiæ nostræ non carnalia sunt, sed potentia Deo ad destructionem munitionum, consilia destruentes, et omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei.*

[1] Cap. 3. — [2] Isai. LV. — [3] Jud. V. — [4] F. Franciscus de S. Maria l. I. c. 41. — [5] V. P. Jo. a Jesu Maria in recapitulatione.

[1] Esth. X. — [2] Cap. 1. — [3] Cap. 3. — [4] II Cor. X.

63. *Æthiopes ad Concilium invitati.* — Dum opportunis hisce suppetiis Ecclesiæ suæ consulebat Dominus, atque hæreticis in omnem carnis libertatem effusis, choros virginum atque virorum opponeret, qui tesseram illam ab eorum moribus discrepantem ostenderent, qua Apostolus dignosci eos, qui ad Christum pertinent, profitebatur cum diceret [1] : *Qui sunt Christi carnem suam crucifixerunt cum vitiis ac concupiscentiis,* providebat quoque Pontifex, ut populos ab Ecclesia sejunctos ad ejus notitiam cultumque traduceret. Ob id ipsum Andreæ episcopo Jerapolitano, Societatis Jesu, quem alias vidimus in Æthiopiam directum, in mandatis dedit, ut cum Antonio Pinto, Sebastiani Lusitaniæ regis oratore, Mennam illius gentis imperatorem conveniret, indictoque Tridentino Concilio hortaretur, ut legatos ipse suos ad tam præclarum opus submitteret. Litterarum autem, queis hæc Andreæ mandaverat, hic tenor fuit [2] :

64. « Venerabili fratri Andreæ episcopo Jerapolitano.

« Venerabilis frater, salutem, etc. Audimus te in Æthiopia esse apud charissimum in Christo filium nostrum Mennam Æthiopiæ imperatorem illustrem; id, si ita est, magnopere lætamur, et gratias agimus Domino, qui isthuc perduxerit, speramus enim præsentiam tuam divina adjuvante gratia, pro datis tibi a Domino donis aliquid ad divinæ majestatis suæ laudem acturam esse, vel potius egisse. Per dilectum hunc filium Antonium Pintum, qui has tibi litteras reddet, scribendum ad filium istum nostrum charissimum duximus, quarum litterarum exemplum cum his tibi misimus : mandavimus autem ipsi Pinto , ut cum ad aulam istam, Deo juvante, pervenerit, primum ad te, quam ad alium per interpretem adeat, ut omnia, quæ in mandatis accepit, tecum communicet. Deinde tecum una ad serenissimum imperatorem adeat, easque litteras nuntiata majestati suæ verbis nostris diligenter salute et benedictione nostra reddat, quarum sententiam ubi majestas sua ex interpretatione cognoverit, volumus ut eas oratione illis consentanea subsequaris , paternamque erga illum voluntatem nostram accurate commemores ; hortamini etiam, cum primum facultas erit, mittere oratorem unum, seu plures, sicut ei scribimus, ad Concilium Œcumenicum et generale quod sicut ex Bullæ nostræ exemplo intelliges, Tridenti indiximus, et Deo dante celebraturi sumus, conventuris illuc prope Italiæ, Hispaniæ, Franciæ, Germaniæ, Poloniæ, et aliarum nationum episcopis. Charissimus in Christo filius noster Sebastianus Portugalliæ et Algarbiorum rex illustris illuc jam oratores et episcopos suos misit. Patriarcha quoque Constantinopolitanus eo mittere dicitur archiepiscopum Galatiæ, qui suo nomine illi intersit. Idem facturum speramus patriarcham Copthorum, qui nuper obedientiam nobis et huic sanctæ Sedi per litteras et oratorem suum præstitit, hujus Sanctæ Sedis unionem admodum expetens. Speramus hoc Concilium maximos esse Ecclesiæ Dei fructus allaturum. Nos certe operam dabimus et enitemur, ut omnes gentes pium animum nostrum perspicere possint. Cupimus mirum in modum de statu tuo et rebus istis abs te fieri certiores. Non egere autem rem tuam nostra hortatione certo scimus, ut talenta tibi a Domino concessa istic diligenter et sedulo exerceas. Considerare vero te volumus præter supernum favorem, nullum, quod tibi a nobis afferri potuerit auxilium, defuturum. Omnipotens Deus te a peccatis omnibus absolvat, et ad suæ sanctæ Ecclesiæ utilitatem incolumem custodiat. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum die XX Augusti MDLXI, anno II ».

65. *Societatis Jesu religiosos Pius IV commendat.* — Dum adeo strenue divinam gloriam sacerdotes Societatis Jesu [1] proferrent inter barbaras nationes dæmonum laqueis irretitas, atque in Occidente pietatem augerent inter Catholicos, adversus hæreticos vero scuto fidei et gladio spiritus constanter ac generose decertarent, eorumque tenebras doctrinæ splendore discuterent, Pius Pontifex eos Ferdinando imperatori his litteris [2] commendavit.

« Ferdinando Hungariæ et Bohemiæ regi illustri in Romanorum imperatorem electo.

« Societatis Jesu meritorum erga Dei Ecclesiam et religionem Catholicam magnitudo, quæ nos ut eum Ordinem commendemus majestati tuæ movet, eadem, ut illam nec testimonio nec commendatione nostra egere putemus facit; æque enim nota ejus merita sunt majestati tuæ ac nobis. Nec vero ulla fere orbis terrarum est pars, quo ea Societas non operarios strenuos ac fideles miserit jam et quotidie mittat ad religionem Catholicam vel adversus hæreticos defendendam, vel apud nationes idolorum cultui deditas Dei auxilio inserendam et propagandam. Quod cum ita sit, apud tam pium principem commendatione non indiget. Itaque satis est ejus Societatis desiderium indicari majestati tuæ, etc. » et infra : « Nobis vero tributum putabimus quidquid ipsis a majestate tua tributum fuerit. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum sub annulo piscatoris die VIII Augusti MDLXI, Pontificatus nostri anno II ».

Quam pie Ferdinandus imperator Pontificis obtemperaverit jussis, quantumque emolumenti Catholica religio acceperit erectis per diversas

[1] [illegible] — [2] Pius IV, [illegible]

[1] Sacchinus hist. Soc. [illegible] hoc anno. — [2] Pius IV, to. II, brev. sig. 2897, [illegible]

Romani imperii provincias huic sacræ familiæ seminariis atque collegiis docent passim ipsius Societatis Historiæ [1], ac recenset novissime eruditus Pragensis Ecclesiæ decanus Thomas Joannes Pessina, ut proinde illud læti usurpare possimus [2] : *Castra Dei sunt hæc.*

66. Ornata est eadem Societas a Pontifice apud Philippum regem Hispaniæ amplissimis laudibus, quibus eximiæ res gestæ a religiosa ea familia in luce collocantur [3]. Rogatus vero est idem rex, ut Alexandro episcopo Cariatensi internuntio Pontificio pro eadem verba facturo fidem adhiberet :

« Charissimo in Christo filio nostro Philippo Hispaniarum regi Catholico.

« Et officio nostro convenit, religiosam vitam degentes patrocinio nostro diligenter tueri ac fovere, et regibus maxime expedit de servis ejus, per quem ipsi regnant, optime mereri. Dominus enim in servis suis recipitur et honoratur, sicut ipse in Evangelio dixit, *qui recipit vos, me recipit.* Sed inter religiosorum Ordines singulari ab Apostolica Sede studio, merito complectendus is Ordo est, qui non ita pridem institutus, et ab hac Sancta Sede confirmatus, Jesu Societas appellatur. Hi enim operarii licet novissimi tanquam nona diei hora in vineam Dominicam ab ipso Domino inducti sint, adeo strenuam tamen et utilem operam navare cœperunt, ut non modo spinas ex ea et vepres evellere aggressi sint, sed ipsam etiam alibi auxerint et propagarint. Incredibile fere est, quantum tam brevi tempore hic Ordo profecerit, quantum Ecclesiæ Dei utilitatis attulerit, quam multa ejus Ordinis collegia, divina favente gratia, alia aliis in provinciis instituta fuerint, non sine maximo earum nationum fructu et commodo, quorum diligentia alibi fides Catholica confirmatur, alibi hæreticæ pravitatis pestis reprimitur, alibi gentiles et idololatræ, relicto idolorum cultu, ad Christi Dei cultum convertuntur, ex quo cuivis perspicuum est, excitatum hunc a Domino Ordinem fuisse his tam turbulentis et calamitosis Ecclesiæ temporibus, ut adversus Sathanæ ministros et operarios oppositum, ut cum illi Ecclesiam Catholicam vehementer oppugnent, eam hi non minus acriter defendant; cum illi simplicibus hominibus errorum tenebras offundant, hi lucem veritatis ostendant, ut quantum denique illi pravis exemplis et disciplina pestifera destruunt, tam hi vitæ ac morum sanctitate, et salutari doctrina ædificent. Hujus Ordinis maximum in hac alma Urbe collegium habemus, quod tanquam seminarium quoddam aliorum est, quæ per Italiam, et extra ipsam Italiam, in Germania et Gallia propagantur. Ex hoc uberrimo seminario Apost. Sedes instituit delectos idoneos ministros, tanquam generosas et frugiferas plantas alias alio, prout usus venerit conserendas mittere, qui quidem instituendis pie et diligenter pueris, tum prædicando Evangelio, tum ministrandis Sacramentis fructus eos Domino cooperante ferunt, quibus hoc tempore Ecclesia Dei maxime indiget. Nullum unquam hi laborem pro Dei honore, et hujus Sanctæ Sedis obsequio recusant, eunt et navigant ad omnes nationes et loca quocumque mittantur, etiam ad hæreticos, ad infideles, et ad remotissimas Indiæ partes, sine ullo omnino metu ejus nimirum auxilio freti, cui deserviunt. Itaque multum debemus huic collegio, ita de Catholica religione merito et assidue merenti, adeo ad Christi Domini nostri et hujus Sanctæ Sedis obsequia parato, etc. Datum Romæ apud S. Petrum sub annulo piscatoris die XXIV Novembris MDLXI, Pontificatus nostri anno II ».

67. In Belgio cum ingravesceret hæresis, adversus novatores opponendos esse censuit Pius Pontifex eosdem sacerdotes Societatis Jesu [1], qui tenebras errorum ab impiis offusas doctrinæ luce disjicerent, quique Catholicos pietate excolerent, atque in fide confirmarent, quos cardinali Granvellano [2] commendavit :

« Dilecto filio nostro sanctæ Romanæ Ecclesiæ card. Antonio de Granvela vocato.

« Omnipotens et misericors Deus, qui Ecclesiam suam nova semper prole fœcundat et pro patribus in ea filios exoriri facit, ad laudem nominis sui et ad Ecclesiæ suæ sanctæ utilitatem, non ita pridem novum, ut scis, religiosorum Ordinem excitare dignatus est, qui quidem ab eo ipso, cui se sanctissime devoverunt, Jesu Societas appellati, jure id sibi indictum nomen ostendunt. Quandoquidem toto animo totaque mente, et omnibus viribus suis ei fideliter et strenue inserviunt, animarum salutem, quas ille sanctissimo suo sanguine redemit, sitientes, et quanta maxima possunt diligentia procurantes. Qui quidem Ordo et a Sede Apostolica approbatus et confirmatus tanquam vitis abundans palmites suos non modo per Italiam, Hispaniam, Lusitaniam, sed etiam superiorem Germaniam, constitutis ubique multis societatis suæ collegiis extendit, quin etiam eos usque ad fines terræ et Indorum regna admirabili fœcunditate propagavit et protulit. Quanta ab hoc Ordine utilitas ad Ecclesiam Catholicam perveniat, nos ipsi prope quotidie non audimus modo, sed etiam experimur, modo eos in has, modo in illas provincias mittendo, in quibus tam promptos animos ad hujus Sanctæ Sedis obsequia, tantum studium ad tuendam et propagandam fidem Catholicam invenimus, ut nul-

[1] Sacchin. p. 2. hist. Soc. Pessina in Phosphoro Septicorni p. 329. — [2] Gen. XXXII. — [3] Pius IV. to. II. brev. sign. 2897. Ep. CXLII.

[1] Sacchin. hist. Soc. Jesu. — [2] Pius IV. to. II. brev. sig. 2897. Ep. CXL.

lius unquam, quamvis longi itineris navigationisque labores recusent, nulla pericula divino nimirum auxilio freti, pertimescant, sed a nobis, quocumque usus venerit, missi summa mentis alacritate mandata nostra conficiant. Sed meliores hi Dei servos et Ecclesiæ se ministros præbent, quo tam turbulentis hisce Ecclesiæ temporibus eorum utilior est opera et industria opportunior. Hoc fovendus magis hic Ordo a nobis est, et Apostolicæ Sedis, de qua ita assidue merentur, præsidio defendendus, atque ut ubique crescat et multiplicetur, optandum est. Sane quanto in discrimine in ista nobilissima Flandriæ provincia, et aliis finitimis dominiis charissimi in Christo filii nostri Hispaniarum regis Catholici Catholica religio versetur, quantopere hæreticorum sectæ ibidem augeantur, circumspectio tua melius, quam nos novit, quod enim nos audimus, ipse oculis tuis cernis : itaque cum pro pastorali nostro officio et regis ipsius causa, mentis nostræ oculos ad populorum istorum salutem conversos tenentes, intelligamus, hujus Societatis Jesu Ordinem prodesse plurimum posse ad hæreticam pravitatem ibi reprimendam, et Catholicam fidem conservandam, faciendum esse duximus, ut ipsius Ordinis protectionem circumspectioni tuæ potissimum committamus. Novimus enim quanto domus Dei zelo ardeas, quantam curam sollicitudinemque sustineas, ut istos populos in fidei Catholicæ cultu, et in regnis ipsius obsequio contineas », et infra : « Quæcumque illi opera charitatis efficient, tum prædicando, ut solent, verbo Dei, tum juventute erudienda et ad pietatem informanda, tum ministrandis Ecclesiæ Sacramentis, horum tot et tam piorum operum particeps ipse futurus es, etc. XXX Octobris MDLXI, anno II ».

68. *In Belgio divina vindicta in Calvinianum contemptorem Eucharistiæ.* — Statuit hoc anno in Belgio divina justitia insigne vindictæ exemplum in blasphemum hæreticum, qui furore Calviniano sacrosanctam Eucharistiam deriserat : rem ex teste oculato exceptam narrat Tilmannus Bredembachius [1] subjectis verbis :

« Anno Christi MDLXI, Neomagii accidit Feria secunda Paschæ circa horam diei nonam, ut sermone in Ecclesia parochiali simul et Collegiali absoluto, alter parochorum, nomine Antonius Vorstius una cum æditno accerseretur ad ægrotantem mulierculam, quæ in solemni die Resurrectionis ob corporis imbecillitatem in templo non communicaverat. Decumbebat autem mulier in platea Regularium. Porro in altiore vici parte prope vallum oppidi taberna erat meritoria, in qua parum honeste tunc temporis diversabantur viri duo juvenes ; uni Noviomagum patria erat, alteri Trajectum superius ad Mosam, utroque ibidem tunc ovum Paschale, quod vocant, solito more elixum, manibus ostentante, certamen initur inter eos, idque periculo hauriendi poculi cerevisiarii, uter suum prius ovum glutire queat. Interim adventat pastor prædictus cum venerabili Sacramento oviculam suam infirmam in vicinia commorantem refecturus. Audita per plateam nola, quæ præferebatur Eucharistiæ, alter ille, qui Trajectensis erat, in contemptum tremendi mysterii, audacter dixit ad sodalem suum : « Ego ovum « illud, quod manu teneo, citius diglutivero, « quam ægrotans muliercula Deastrum illum ». Dixit, et protinus hians ovum in os immisit, volens trajicere illud per gulam. Sed ecce præsentissimam Dei vindictam, qua præpeditus nullo modo ovum transmittere potuit. Hærente autem illo in faucibus, cum miser homo se statim suffocatum iri, nec spem vitæ reliquam videret, oculis horribiliter contortis conspicit candelam sebaceam ex clavo pendentem. Arripit celerrime sebaceam, et absque mora injicit ori, cupiens conansque candela tali protrudere ovum, sed frustra ; nihil enim aliud effecit, quam quod sebo candelæ in gutture ad ovum relicto ellychnium, seu fila nuda retraxerit. Hac spe frustratus humi procubuit instar bovis mactati, memoria loquendique facultate omnino privatus, et supinus jacens fuliginosum et velut Æthiopicum vultum induit, et gutture divina ultione confracto tristissimam efflat animam, parocho memorato cum sacrosancto illo pane astante. Is enim, simul atque infirmam communionis participem fecisset, ex illa domo rediens audit miserabiles voces ex taberna vicina resonantes : horrore perculsus introcurrit ; cum venerabili Sacramento, rogat, quid illic sit negotii ? audit ex ore præsentium rei gestæ seriem, hominem divinitus percussum videt, humi palpitantem et cum morte certantem, et paulo post expirantis guttur fractum, ovo nunc instar tuberis intercutanei in altero colli latere, et non in faucibus residente. Hæc ego ad verbum scribo ex ore ejus parochi domini Antonii Worstensis, qui apud Neomagenses curam gessit animarum annis XXVI et amplius magna cum laude usque ad extremos furores Geusiorum, parochus pariter et canonicus ibidem : in præsens autem ob verbi Divini gratiam, et bonitatem suam Catholico Resensium gregi gratissimus pastor ».

69. *Pius IV sustollit lites ortas in Belgio circa fines incertos quarumdam diœceseon.* — Decreverat jam ante Paulus IV in Belgio condendos plures novos episcopatus, ut aucta populorum multitudine, pastorum quoque numerus augeretur, ac plures præsules in salutem animarum, quas impii suis erroribus illaqueare nitebantur, excubarent, sed cum in circumscribendis singulorum episcopatuum limitibus dif-

[1] Tilmann. Bredenbach. collat. Sacr. l. VII. c. 60. et ex eo Jod. Coccius to. II. l. VI. de Euch.

ficultates obortæ essent, eas Pius hoc Diplomate [1] sustulit :

« Considerantes eamdem regionem populis hæreticis atque schismaticis omni fere ex parte cinctam adeo pestiferis seductorum hæresiarcharumque doctrinis infestam esse, ut Catholica illic fides et animarum salus in maximo discrimine periculoque versentur ; his de causis, aliisque quæ animum nostrum impulerunt, adducti, precibus etiam annuere volentes, pioque desiderio satisfacere ipsius Philippi regis, qui pro sua pietate et Catholicæ fidei studio hac de re nobiscum, et sæpe, et perquam diligenter per litteras et nuntios egit, habita, sicut magnitudo rei postulabat, cum venerabilibus fratribus nostris S. R. E. cardinalibus deliberatione matura, tam graviter periclitanti in illis partibus fidei orthodoxæ, et animarum saluti aptissimum esse remedium duximus, si veterum Ecclesiarum in illa regione positarum diœceses commodioris regiminis causa divideremus, novisque erectis cathedralibus Ecclesiis ejusmodi præficerentur episcopi, qui tum exemplo, tum verbo commissas sibi oves pascant, diligenterque illas adversus insidiantium luporum rabiem tueantur atque custodiant, et metropolitanæ aliquot Ecclesiæ opportunis ejus regionis locis erigantur, ad quas commode adiri possit, quibusque præfuturi suffraganeos suos in officio contineant. Ex certa igitur nostra scientia, de eorumdem fratrum nostrorum consilio, ac de Apostolicæ potestatis plenitudine, ad Dei omnipotentis honorem, et sanctæ ipsius Ecclesiæ utilitatem, Cameracensem Trajectensem, Atrebatensem et Tornacensem Ecclesias, civitates atque diœceses a Rhemensi Coloniensique provinciis, quibus erant metropolitico jure subjectæ, eximimus, ac Mechliniense, Antuerpiense, Harlemense, Daventriense, Lenuardiense, Groningense, Micdelburgense, Buscoducense, Ruremundense , Namurcense , Audomarense , Yprense, Gandavense et Brugense, celeberrima Cameracensis, Trajectensis, Leodiensis, Morinensis et Tornacensis diœcesum oppida a sua quodque eorum diœcesi et provincia separavimus ; ab Ecclesia Cameracensi, quam nuper ab omni potestate et jurisdictione Rhemensis archiepiscopi, cujus suffraganea erat, liberavimus, eam ipsius diœcesis Cameracensis partem, quæ in Brabantiæ ducatu et Flandriæ comitatu erat, itemque ab Ecclesia diœcesique Leodiensi ipsius partem, etc. »

Qui vero Belgicis iis episcopatibus recenter institutis præfecti fuerint docent Acta Consistorialia [2], inter quos Guillelmus Lindanus, qui scriptis luculentissimis hæreticorum errores confutavit, recensetur.

[1] L. . divers. Boll. sig. 2319. p. 219. — [2] Act. Cons. sig. num. 134. p. 328.

« X Martii MDLXI, Belgicis Ecclesiis restitutis præfecti sunt episcopi : ad Mechliniensem in archiepiscopalem erectam Antonius card. de Granvela translatus ab Atrebatensi, cui suffectus Franciscus episcopus Nicopolitanus; Trajectensi in metropolitanam constitutæ Frideric. Schench ex Baronibus de Lentemberg impositus ; Ecclesiæ Brugensi Petrus Curtius presbyter Tornacensis ; Antuerpiensi Philippus Niger archidiaconus Morinensis ; Migdelburgensi Nicolaus de Castro canonicus Ecclesiæ Sanctæ-Mariæ Trajectensis ; Buscoducensi Franciscus Somnius presbyter ; Harlemensi Nicolaus ab Ebroicensi translatus ; Daventriensi Joannes Mahusius Ordinis Fratrum Minorum præficitur ; Levardiensi Remigius Drutius presbyter Morinensis diœcesis ; Gruningensi Joannes Bussius Ordinis Sancti Francisci de Observantia ; Ruremundensi Guillelmus Lindanus presbyter Leodiensis diœcesis ».

70. *In America Philippi Hispaniarum regis ope multæ sedes episcopales eriguntur.* — Propagata latius in America religione Catholica plures episcopatus etiam conditi sunt in variis illius provinciis, quos Philippus Hispaniarum rex regia liberalitate congruis vectigalibus donavit, ac singuli præsules in singulis a Pio creati, ut narrant Acta [1] Consistorialia :

« Romæ die Veneris XVII, fuit Consistorium, in quo referente reverendissimo camerario Sanctissimus dominus noster erexit oppidum Sancti Jacobi del Nuovo extremo in provincia de Chilla in insulis Indiarum Maris Oceani in civitatem, et in ea unam Cathedralem Ecclesiam sub invocatione beatæ Mariæ pro uno episcopo Sancti-Jacobi del Novo extremo, et illam subjecit archiepiscopo civitatis Regum cum dote ducentorum ducatorum per serenissimum dominum Catholicum regem assignandorum, et providit de persona Roderici Gonzales presbyteri Hispalensis diœcesis.

« Eodem referente erexit oppidum Veræ-Pacis in provincia Veræ-Pacis in insulis maris Oceani Indiarum in civitatem, ac inibi unam cathedralem Ecclesiam pro uno episcopo Veræ-Pacis nuncupando, et illam subjecit archiepiscopo Mexicano cum dote ducentorum ducatorum per serenissimum dominum Philippum regem Catholicum assignanda, necnon provisione Petri de Augulo Ordinis Fratrum Prædicatorum ».

Vacabant tum plures episcopatus in eisdem Indiis Occidentalibus, quibus episcopos præfecit in eodem Consistorio, nimirum Venezuelensi Petrum de Agreda Ordinis Prædicatorum, Antequerensi in provincia de Guaxaca Joannem Vaca Ordinis Sancti Benedicti, Cubensi Bernardinum Vilalpandum Ordinis Sancti Augustini Canoni-

[1] Act. Consist. sig. num. 134. p. 337.

cum Regularem, Ecclesiæ de la Pata (Plata) Ferdinandum Gonsalvum clericum, Tascalensi Ferdinandum de Villago presbyterum, Cartazanæ Aloysium de Campenia clericum Rossanensem.

Constituit etiam XIX Novembris in oppido Jucatano in Provincia Jucatana episcopatum, cui Cucumelensem Ecclesiam adjunxit, illique Franciscum de Toral Ordinis Minorum præfecit, rex vero Catholicus ducentos ducatos aureos pro annuo vectigali attribuit. Referunt eadem Acta [1] decima die Novembris in Monte Politiano Hetruriæ oppido episcopatum institutum sanctæ Romanæ Sedi immediate subjectum, quem ipso die administrandum Joanni cardinali Riccio Politiano Pontifex tradidit, ut ex Pii IV Diplomate [2] ab autographo ejusdem Ecclesiæ accepto demonstrat eruditus amicus noster Ferdinandus Ughellus abbas Cisterciensis in sua *Italia Sacra,* quam multo labore ac studio elucubravit.

71. *Decimas eidem regi concedit Pius ob bellum contra Turcas.* — In Africa res Christiana superiore anno inclinata ob acceptam in Menynge insula cladem magis depressa est, nam victor Turca Christianorum urbes arcesque variis excursionibus maritimis vexavit, prædasque varias abegit. Ad comparandam itaque novam classem Pontifex Philippo regi gravissimo bello fidei tuendæ causa implicito, subsidia nummaria ex vectigalibus Ecclesiasticis illi decrevit, ut subjectum Diploma [3] ostendit :

« Charissimo in Christo filio Philippo Hispaniarum regi Catholico.

« Charissime in Christo fili noster, salutem etc. Superioribus mensibus unum subsidium annuum trecentorum millium ducatorum auri largorum usque ad quinquennium a kal. Januarii proxime præteriti computandum super quibusvis fructibus, redditibus et proventibus Ecclesiasticis in quibuscumque civitatibus, diœcesibus, et locis regnorum Hispaniarum majestati tuæ subjectis consistentibus ab omnibus et singulis personis Ecclesiasticis, seu aliis fructus Ecclesiasticos, vel annuas pensiones super illis percipientibus pro rata veri annui valoris quolibet anno dicti quinquennii persolvendum sub modis et formis tunc expressis per nostras sub plumbo confectas litteras imposuimus, ac ex pecuniis subsidii hujusmodi unam quinquaginta triremium classem contra infideles parari debere voluimus, et alia fecimus, mandavimus et ordinavimus prout in dictis litteris continetur. Cum autem triremes hujusmodi ob ingruentis temporis brevitatem parari, remigibusque et aliis rebus ita instrui nequeant, ut hac æstate tibi usui esse possint, tuaque majestas gravissimas impensas pro tuendis regnis suis adversus Turcas et alios infideles ex partibus Africæ cuncta fere ditionis tuæ loca præsertim maritima acerrime infestantes, misereque deprædantes in præsentia subire cogatur; nos pro singulari nostra ac plane paterna erga serenitatem tuam dilectione atque charitate, urgentibus ejus necessitatibus, quantum cum Deo possumus, opportune consulere cupientes, eidem tuæ majestati trecenta millia ducatorum, quæ de præsenti anno ad præfatam classem instruendam exponenda dictæ impositionis vigore exigere potuisses, non solum per nuntium isthic nostrum, sed etiam per alias quascumque Ecclesiasticas personas per eum ad tui libitum deputandas libere exigendi, et eamdem summam sic exactam non modo ad instruendam classem prædictam, verum in aliam quoque defensionem præcipue locorum tuorum contra eosdem Turcas et infideles arbitrio tuo convertendi » et infra : « Concedimus facultatem et potestatem, etc. XXII Maii MDLXI, anno II ».

72. Nec modo Africana ora Hispanis obnoxia infestata est a Turcis, verum etiam Dragutus archipirata in Siciliæ littora prædas acturus incurrit hac Æstate, atque septem triremes Siculas impetu rapuit, ac magnam utriusque sexus multitudinem in funestam servitutem abegit, ut deplorat Pontifex [1] post defletam superioris anni cladem, qua maxima pars classis Hispaniæ capta fuerat :

« Ad futuram rei memoriam.

« Proxime exacta Æstate, cum perfidissimus archipirata Dragutus septem præsidiarias regni Siciliæ triremes de improviso adortas, illas compluribus nostris interfectis in pugnando ceperit, et tam in ipsa classe, quam in dictis septem triremibus sic captis, quam alibi pro custodia ejusdem regni plurimæ utriusque sexus Christiani nominis personæ captæ, et in miseram servitutem abstractæ fuerint, quare Philippus rex nobis humiliter supplicare curavit, ut cum ad redimendos dictos captivos suæ facultates non suppetant, ipsi de aliquo idoneo subsidio in primis subvenire atque succurrere paterna pietate dignaremur, etc ». Proponitur indulgentia per modum Jubilæi collaturis stipem decernendam pro captivis redimendis. « Datum Rom. apud Sanctum-Petrum V Novembris MDLXI, anno II ».

73. *Pontifex laudat regum Lusitanorum pro fide labores, patruum regis creat legatum a latere et prohibet Catharinæ reginæ ingressum in monasterium publicæ utilitatis causa.* — Distinebatur etiam barbarico bello Sebastianus Lusitaniæ rex, qui Septam, ac Tingim, et Mazaganum munitissimas urbes in Africa obtinebat, ac sibi pro fidei causa pugnanti ab Ecclesiasticis subsidia pro classis sumptibus sustinendis conferri fla-

[1] Act. Consist. sig. num. 134. p. 345. — [2] Ital. Sac. tom. I. — [3] Pius IV. l. I. p. 451.

[1] Pius IV. l. I. p. 581. ut in alii p. 107.

gitavit, quæ ipsi a Pio decreta memorant Acta [1] Consistorialia.

« Romæ die Veneris, v mensis Septembris MDLXI, Sanctitas sua concessit regi Portugalliæ subsidium quinquaginta millium ducatorum annuorum a kal. Januarii proxime venturi incipiendo ad quinquennium, et deinde ad aliud quinquennium arbitrio suæ Sanctitatis, si sibi expedire videbitur, prorogandum super fructibus Ecclesiarum, et beneficiorum Ecclesiasticorum illius regni pro stipendio tot triremium vel navium instruendarum de novo ultra classem ordinariam dicti regni adversus infideles, hæreticos, vel schismaticos, ac etiam pro subsidio Sedis Apostolicæ juxta formam litterarum desuper expediendarum ».

Conceptæ sunt eæ subjectis verbis, quibus recensentur præclara regum Lusitanorum facinora, qui pulsis Mauris e Lusitania eos in Africa invasere, Tingitanamque provinciam subegere, ac circumacta classibus Africa penetrarunt ad Indos, pluribus bellis gestis cum Arabibus, Turcis, Persis atque Indis, latissime Christi fidem circumtulerunt, innumeramque populorum multitudinem Ecclesiæ adjunxerunt, quorum vestigia Sebastianus rex consectatus flagrantissimo pietatis studio, continua pro Christo bella gerat [2] :

« Ad futuram rei memoriam.

« Charissimus in Christo filius noster Sebastianus Portugalliæ, et Algarbiorum rex illustris per dilectum filium nobilem virum Laurentium Peres de Zamora consiliarium, ac ad nos et Sedem Apostolicam oratorem suum, nobis exponi fecit, quod Portugalliæ olim reges claræ memoriæ progenitores sui non absque gravibus dispendiis et sanguinis effusione, non solum ejectis e suo regno Mauris, qui, non pauca Lusitaniæ parte occupata, in partibus illis coaluerant, zelo fidei accensi, armis in Africam translatis, urbem Septensem in faucibus Oceani in arcto positam Christiano nomini tunc infestissimam, quæque ex ipso Oceano in Mediterraneum ultro citroque commercia impediebat, occasionemque Mauris præfatis Hispaniam invadendi, eamque crebris incursionibus diripiendi cum non modica jactura fidelium animarum præbebat, aliasque munitissimas urbes et oppida in ipsis Africæ partibus viriliter pugnando cœperunt, sed etiam pro Catholicæ fidei dilatatione et exaltatione circumactis a tergo ipsius Africæ per Athlanticum littus classibus Æthiopiam, Arabiam, Persidem et Indiæ partes ingressi, cum immanissimi Turcarum tyranni classibus, aliisque regibus, qui illis provinciis et regnis præerant dimicando, contusis hostium viribus, plerasque civitates, terras et littora ditioni suæ subjecerant, et exinde innumeram Indorum multitudinem ad Jesu Christi nominis agnitionem ejusque Catholicæ fidei cultum abjectis cœcitatis erroribus, divina cooperante clementia, induci procuraverant, ipseque Sebastianus rex etiam nunc cum gravissima impensa diuturnum bellum sustinendo, tam Septensem prædictam, quam Tingensem antiquissimas et nobilissimas civitates, quam Magazeni oppidum in partibus Africæ tenebat, cogebaturque tam pro prædictorum quam aliorum maritimorum locorum a barbarorum incursu defensione, unam classem sumptibus propriis sustentare, ac in dominio Indiæ, Persidis, et Arabiæ partibus continuo bella gerere, sperabatque præclaræ memoriæ progenitorum suorum Catholicorum regum vestigiis insistendo Christi fidem in partibus illis opera sua longe lateque propagari, nisi facultates tanto operi assiduoque bello necessariæ, quas non suppetentibus sui regni opibus deficere videbat, sibi omnino deessent. Quare nobis humiliter supplicari fecit, sicut pro eadem fidei causa nos et Romani Pontifices prædecessores nostri pluribus Christiani orbis principibus, præsertim charissimo in Christo filio nostro Philippo Castellæ, Legionis, ac Aragonum regi Catholico indulsimus, pro tanti belli, quod contra Mauros, Arabes, Turcas, Persas et Indos, ad fidei exaltationem prosequi intendebat, onere supportando auxilia et subventiones præbere, atque opportune providere dignaremur. Nos », et infra : « Revolventes ipsius Sebastiani regis progenitorumque suorum pietatem in ipsum Deum, singularem constantiam et devotionem, et in hanc Apostolicam Sedem reverentiam et merita, aliasque eximias ipsius Sebastiani regis dotes, quæ succedentibus sibi feliciter annis ipsum in magnanimum ac invictissimum imperatorem, Christianæque religionis propagatorem acerrimum more majorum suorum perducere debeant, ut speramus, considerantesque difficillimum esse ejus regni opes propter immensas in bellis prædictis gerendis expensas alieno ære, prout nobis innotuit, nimium gravatas, tantam molem bellorum, quæ in pluribus ac diversis locis contra Christiani nominis validissimos potentissimosque hostes geruntur, vix sufficere posse ». Et infra : « Sperantesque ipsius Sebastiani regis suorumque opem, ad reprimendos imminentes Turcarum impetus, nobis et Apostolicæ Sedi Christianæque reipublicæ magnopere profuturam, particularium Ecclesiarum opes atque redditus pro necessaria illarum, suorumque filiorum, et Christiani nominis, tam clericorum quam laicorum salutis causæ, atque salutis defensione, et ipsius religionis Catholicæ augmento larga manu suppeditari debere dignum et justum reputantes, habita prius super

[1] Acta Consist. Ms. card. Spadæ sig. num. 134. p. 34. — [2] Pius lib. reg. sig. num. 19. et num. recentiore 1953. p. 586.

hoc cum venerabilibus fratribus nostris sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalibus in Consistorio nostro secreto, deliberatione matura, de unanimi illorum consilio et assensu, unum quinquaginta millium ducatorum cruciatorum nuncupatorum subsidium annuum usque ad quinquennium proximum a kal. Januarii proxime futuri computandis duraturum pro manutentione unius classis Ecclesiasticæ nuncupandæ triremium, seu navium, aut caravellarum, quæ intra kal. prædictas ultra triremes, naves seu caravellas per dictum Sebastianum regem instrui et teneri solitas, decenter instrui, ordinari et armari debeat, tam ad tuitionem et custodiam oppidorum et locorum, quæ in dictis Africæ partibus ipsius Sebastiani progenitores Christianæ reipublicæ sua virtute et industria adjecerunt, et in futurum ipse non minore fidei ardore divina favente clementia adjicere intendit, quam contra infideles et hæreticos vel schismaticos, sive ad offensionem, sive ad defensionem, et contra quoscumque in nostrum et Sedis Apostolicæ subsidium et defensionem dumtaxat servire, et cum nostris et Apostolicæ Sedis ex una, et ipsius Sebastiani regis ex altera partium insigniis educi debeat, super omnium Ecclesiarum et monasteriorum proventus Portugalliæ, et Algarbiorum regnorum », et infra : « Erogandum, Apostolica auctoritate tenore præsentium imponimus, etc. Romæ apud S. Petrum MDLXI, XIII kal. Octobris ».

EGO PIUS CATHOLICÆ ECCLESIÆ EPISCOPUS.

Adjectum est sigillum hac sententia insignitum : *Si mei non fuerint dominati, tunc immaculatus ero.*

« Ego R. card. de Carpo ep. Portuen.
« †...........
« Ego Fed. car. Cæsius ep. Prænest.
« Ego Joannes card. Moronus ep. Sabin.
« Ego Otho de Valdburg card. Augustanus.
« †..........
« Ego Jo. Mi. card. Saracenus.
« Ego Jo. card. S. Vitalis.
« Ego Jac. card. Puteus.
« Ego Jo. B. Cicada card. S. Clementis.
« Ego G. Asc. Sfortia card. Camerarius.
« Ego Vitellotius card. Vitellius.
« Ego Carolus card. Borromæus.
« Ego I. card. de Aragonia.
« Ego Alf. card. Jesualdus.
« Ego Jo. Franc. card. de Gambara.
« Ego B. card. Tranensis.
« Ego Jo. card. Reomanus.
« Ego Jo. A. card. Capisuccus.
« Ego Clemen. Monil. card. Aræcæli.
« Ego Jo. Ant. card. S. Georgii.
« †...........
« Ego Phi. card. a Burd.
« Ego L. card. Simoneta.
« Ego Ma. Ant. card. Amulius.
« Ego Hieronymus card. Correggius.
« Ego B. card. Navagerius.
« †...........

74. Flagitante eodem Lusitaniæ rege, Pontifex, habito cardinalium senatu, Henricum Sebastiani regis patruum cardinalem legatum a latere in Lusitania creavit, amplissimisque mandatis instruxit, ut Ecclesiasticam eam classem adversus infideles conficiendam curaret, quæ subjectum Diploma [1] confirmat :

« Henrico tit. SS. IV. Coronatorum presbytero cardinali, Portugalliæ Infanti, nostro et Sedis Apostolicæ de latere legato.

« Intelleximus magnopere gratum nos facturos charissimis in Christo filiis nostris regi et reginæ, si tibi legationis munus in isto regno committeremus, sicut a felicis recordationis Julio prædecessore nostro olim tibi delatum fuit ; id nos etc ». Et infra : « Opportuno jam tempore eo etiam libentius accedente venerabilium fratrum nostrorum consilio fecimus, quod illis gratum admodum fore perspeximus, et cum hac in re ea, qua decuit benignitate, eorum desiderio satisfecimus, tum etiam de subsidio Ecclesiastico postulato precibus utriusque illorum et tuis libenter annuimus. Videmus enim illud pecuniæ subsidium impensum iri in classes, quibus continue bellum cum impiis fidei nostræ inimicis tuendæ et propagandæ religionis studio, tam feliciter quam pie geritur. Qua in re gaudemus eum majorum suorum vestigiis insistere, quorum præclara et gloriosa in Christianam religionem merita nulla obscurabit vetustas, nulla non prædicabit posteritas, quorum ad pia et fortia facta imitanda simul, et ad Apostolicam Sedem omnium fidelium matrem pari, atque illi fecerunt, devotione colendam minime dubitamus, quin tu, et serenissima regina illum assidue vestris præceptis et hortationibus dirigatis, etc. VI Octobris MDLXI, anno II ».

75. Gesserat hactenus una cum Henrico cardinale Lusitani regni procurationem Catharina regina Sebastiani regis avia, pietate ac reliquis virtutibus ornatissima, quæ tranquillioris vitæ studio, ut ad divinas res liberius animum applicaret, abjiciendæ regni administrationis, seque in monasticum secessum ad excolendam cum sanctimonialibus religiosam vitam conferendi consilium iniit, at de eo consultus Pontifex ipsam regni administratione abire prohibuit [2], cum non modo suæ, sed etiam aliarum animarum innumerarum saluti consulere deberet : asserendæ enim religioni et hæreticorum insidiis propulsandis strenuam operam dederat, atque

[1] Pius IV, to. II. brev. sig. 2897. Ep. CXXIX. — [2] Ib. sig. 2597. Ep. LIX.

a charitate alienum esset, nepotem pupillum in primo flore adolescentiæ deserere, ad quem regiis virtutibus erudiendum, et augendam, confirmandamque in eo regno religionis dignitatem incumbere jussit.

« Charissimæ in Christo filiæ nostræ Catharinæ Portugalliæ et Algarbiorum reginæ illustri viduæ.

« Certiores facti sumus, te religiosæ studio quietis incensam statuisse, relicta regni istius procuratione, in monasterium aliquod secedere eo consilio, ut reliquam ibi ætatem exigas; quod propositum tuum non possemus non probare, si tuæ tantum salutis ratio tibi habenda esset, et si tibi uni viveres, sed cum in ista deliberatione serenissimum regem nepotem tuum et populos qui sub ejus regno sunt, respicere debeas, hortandam duximus serenitatem tuam et rogandam, atque etiam in virtute sanctæ obedientiæ monendam, ne regni procurationem relinquas, neve charissimum filium regem nepotem tuum, fidei et tutelæ tuæ commendatum, in illa pupillari ætate deseras ac destituas; alienum id profecto esset a charitate materna, alienum ab ea spe, quam in te piæ memoriæ rex conjux tuus habuit : si antequam is patre et avo suo orbatus fuisset, in monasterio ipsa inclusa vivere instituisses, maternæ charitatis viscera ad ejus teneram ætatem regendam, et ad consulendum tot ejus regno subjectis populis te inde extrahere debuissent, nedum eum illa ætate nunc relinquere, et ab ejus te abdicare tutela debeas. Credis ne, charissima filia, gratius Deo fore illud institutum? ipsi vero divinæ majestati nihil est gratius charitate, quæ quanto plures sollicitudine sua beneficiisque complectitur, tanto est Deo gratior, et majora ab ea beneficia promeretur : nullas personas magis commendatas haberi, nullas majore studio protegi ac defendi Dominus in sacris Scripturis præcipit, quam pupillos : quod si omnes in illa orbitate tuendi sunt, quanto reges studiosius, et diligentius? nempe quanto per eos plurimorum saluti inservitur, et ipsius Dei honori religionique magis consulitur. Habet quidem rex dilectum filium nostrum cardinalem patruum suum eximia virtute, summa fide, præstanti religione præditum, cujus tu fiducia videlicet tutelæ onus, et procurationis regni subterfugere statuisti : sed is sicut cura et diligentia sua laborem tuum magna ex parte est levaturus, ita ad id onus sustinendum teipsam sibi potissimum sociam et adjutricem requirit et desiderat. Vides quæ sint tempora, vides quantis procellis et turbinibus, latius in dies hæreticæ pravitatis peste serpente, Ecclesia Dei, et religio Catholica concutiatur et agitetur; tunc in tantis regnorum periculis ab istius regni defensione et regimine te subduces? et ut tibi ipsi consulas, omne pondus in ipsum cardinalem tot aliis oneribus et curis laborantem rejicies? Vide, quæsumus, ne parum pie facias deserendo pupillum, et pupillum regem, neve quæ omni cura et studio hæreticam pravitatem reprimere, ac populos istos in religione Catholica continere debes, quantum in te est, in discrimen adducas ipsorum populorum salutem simul et fidem in isto regno Catholicam. Hæc te amantissime monemus et hortamur, tantumque abest ut salutis æternæ viam tibi impeditiorem reddere velimus, ut tua apud Deum merita majora fore minime dubitemus. Semper Portugalliæ reges pro sua pietate hujus sanctæ Sedis auctoritatem plurimi fecerunt, semper piis ejus monitis paruerunt; ipsa vero omnibus in rebus Sedis Apostolicæ maximam cultricem te esse omni tempore declarasti : fac igitur, ut tuam nunc quoque pietatem, sicut confidimus, agnoscere, et obsequium laudare possimus, cum scriptum sit meliorem obedientiam esse quam victimas. Quod ut facias, tuæque unius quieti totius regni commodum, et tot populorum tanta ac tam pia studia ac desideria anteponas, nos, et pro ea auctoritate, quam a Deo in hoc loco positi habemus, iterum te monemus, et in remissionem peccatorum tuorum etiam suademus. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum sub annulo Piscatoris die XXX Martii MDLXI, Pontificatus nostri anno I ».

76. *Maria Scotiæ regina rosa aurea donatur.* — In Scotia religio Catholica adeo defloruit improbissimis Elisabethæ Angliæ reginæ studiis, ut pæne toto regno extincta visa sit, ac tantummodo in regia divina mysteria peragerentur, adeo ut Maria regina in tanta hæreticorum licentia atque impietate, rosa inter spinas videretur, ad quam Pontifex [1] rosam auream sacra prece lustratam vetere instituto, hoc anno congrue transmisit :

« Reginæ Scotiæ, etc.

« Benedictam solemni ritu nuper a nobis antiquo prædecessorum nostrorum Romanorum Pontificum more rosam auream in quarta Dominica Quadragesimæ, qua canitur in Ecclesia *Lætare, Hierusalem,* mittendam Serenitati tuæ potissimum esse duximus, ad nostrum erga te paternam benevolentiam declarandam, quæ tanquam rosa pulcherrima inter spinas suavissimum fidei et bonorum operum tuorum odorem longe lateque diffundis. Refert autem hic flos Dominum et Redemptorem nostrum Jesum Christum, qui de radice Jesse ortus, flos est campi, liliumque convallium, Ecclesiæ vero gaudium lætitiamque, ut tibi merito mittendus fuerit, quæ et ipsum Christum Dominum nostrum pura admodum atque integra fide, nec minore vitæ ac morum honestate colis, et universalem Ecclesiam tot filiorum amissione mœ-

[1] Pius IV. lib. brev. divers. sig. 2919. p. 211.

rentem tuæ fidei pietatisque constantia consolaris. Hoc tu igitur, charissima filia, munus non tam ex materia, quam ex mysterio, et nostro erga te animi testimonio æstimandum, pie admodum devoteque suscipe ». Et mox : « Sed ut sacrum munus sacra etiam cum cæremonia, sicut decet, accipias, post Missam ab aliquo, quem elegeris, episcopo, et in qua volueris Ecclesia, rite celebratam, ipsam rosam tradi volumus : illius aurei floris recordatione incitata ita in timore Domini et in mandatorum ipsius observatione persevera ac profice, ut ad illius cœlestis Hyerusalem gaudia sempiterna, ipso perducente Domino, pervenire merearis, etc. Die XXIII Martii MDLXI, anno I ».

77. *Principis Transylvaniæ consanguineum in ordine diaconatus constitutum nuptias inire permitit Pontifex.* — Hoc anno Pontifex consanguineum principis Transylvaniæ in diaconatus ordine constitutum nuptias gravi urgente causa inire cupientem, a nuncupati voti religione ad preces ejusdem Transylvaniæ principis de religione Catholica bene meriti exsolvit, de quo cardinalis Sancti-Sixti ad eumdem Transylvanum extant litteræ [1] :

« Waivodæ Transylvaniæ.

« Illustrissime princeps. Cum multorum nuntiis et fama ipsa mihi nota esset egregia dominationis tuæ illustrissimæ virtus, et insignis erga fidem ac religionem Catholicam, Sanctamque hanc Sedem Apostolicam devotio, eamdem ex tuis litteris, atque ex sermone egregii viri Georgii nuntii tui plenius cognovisse magnæ mihi fuit voluptati ; Summo Pontifici autem reverentiæ atque obedientiæ officium, quo per ipsum nuntium tuum functus es, gratum valde ac jucundum fuit, atque eximia te inter præcipuos sanctæ hujus Sedis filios charitate complexus est, quod in negotio consanguinei tui facile prospicere poteris ; cum Sua Sanctitas precibus ac supplicationibus tuis commota id ei concesserit a Subdiaconatus Diaconatusque vinculis absolvendo, quod arduum sane ac insolitum gratiæ genus est, etc. XXIII Martii MDLXI ».

78. *Saluberrimæ sanctiones a Pio IV editæ.* — Editæ sunt hoc ipso anno saluberrimæ plures Constitutiones, quibus magnifice nominis sui dignitatem ornavit Pontifex, aliisque operibus insignem pietatem explicuit. In primis cum advertisset nimia in homicidas indulgentia, flagitia impunitatis spe crescere, omnem veniæ spem iis sustulit, licet repetendæ ob acceptas injurias ultionis causa patrata dicerentur [2] :

« Considerantes (inquit) quod licet Deus, qui ex præcipui amoris sui dulcedine hominem ad imaginem suam creavit, in lege veteri populo illi rudi et infirmo mandaverit, proximum diligi, inimicum vero odio haberi permiserit; tamen secundum Evangelicam doctrinam, quæ lege veteri excellentior et perfectior est, præcepit etiam inimicum diligi, et transgressorem hujus legis ultionem expectare debere innuit, cum dixit, qui gladio ferit, etc. VIII idus Januarii anno II ».

79. Eosdem etiam [1], ac sicarios et rebelles, et eos qui facinorosos ac rebelles exciperent, gravibus aliis pœnis coercendos sanxit. Sacerdotes impios abutentes sacræ exomologeseos Sacramento [2], ac mulieres ad flagitia et inhonestos actus incitantes sacerdotali dignitate exui ac supplicio affici jussit. Censorum fidei auctoritatem amplificavit [3] ; ad augendum divinum cultum sacerdotes, qui divinis officiis non interessent, quotidiano censu mulctavit; cardinales graviter monuit, ne coitiones [4], vel arcanas pactiones pro creando successore Pontifice inirent.

Pauperum quoque, et egenorum curam suscipiens, ut certis continerentur ac sustentarentur locis, ne per Urbem vagarentur provide mandavit, ut Acta [5] Consistorialia declarant :

« Romæ die Veneris XXVII Junii MDLXI, fuit Consistorium, in quo Sanctissimus dominus noster deputavit reverendissimos dominos Moronum, Cæsium, Sabellum Urbis Vicarium, necnon camerarium ad providendum pauperibus mendicantibus, ne vagentur per Urbem, sed contineantur in certis locis, et illis de alimentis provideatur, vocatis etiam ad hoc deputatis a populo Romano ».

Fuit hoc sæpius Summorum Pontificum studium, ut ad pauperum levandam inopiam, certa quædam excitarentur loca, ubi alimentis corporalibus simul ac spiritualibus refecti, corpore quamvis ægro, non tamen inerti otio diffluerent ac torperent, quod imperialibus quoque legibus cavetur. Erant olim apud Ethnicos loca quædam [6] extra civitates pauperibus decreta, quod nimirum infelicitatis quoddam genus pauperiem existimarent, ideo timorem, pallorem, paupertatem ac senectam, tamquam noxia Numina a civitatibus arcuere : ac Romæ, ut innuit Plautus, extra portam Trigeminam, seu Tergeminam, quæ eadem est Ostiensis ac S. Pauli, stabant, aut sedebant tenues et egentes homines, ibique stipem petebant saccum manu tenentes. Horum Sedes in Vaticanum postea fuit translata, ut ibi esset pauperum statio, ubi Sanctorum Apostolorum sacrata conduntur corpora, qui Christum relictis omnibus sequentes peculiarem adeo pauperum curam suscepere,

[1] [illegible] apud [illegible]
[2] [illegible]

[1] [illegible] [2] [illegible] [3] [illegible] [4] [illegible]
[5] [illegible] [6] Cod. Just. l. XI. tit. 25. [illegible] Capt. Plaut. [illegible] Marcell. [illegible] XXVIII.

ut sollicita ipsorum diligentia factum fuerit, quod ex tam magna multitudine, quemadmodum inquit Lucas [1], *Neque quisquam egens erat inter illos.* Procedente exinde tempore, distributis per Urbis regiones diaconis, demandata illis fuit cura pauperum, ac demum aliis pro temporum varietate remediis adhibitis in hoc descenderat Pontifex, quod et ab Aquisgranensi Concilio sub Stephano IV probatum reperimus; Can. namque 141 sic præcipit [2] : « Oportet, ut prælati Ecclesiæ præcedentium Patrum exempla sectantes, aliquod præparent receptaculum, ubi pauperes colligantur, et de rebus Ecclesiæ tantum ibidem deputent, unde sumptus necessarios juxta possibilitatem rerum habere valeant, exceptis decimis, quæ de Ecclesiæ villis ibidem conferuntur ». Sed cum Roma theatrum sit orbis, ac jure comparari possit sagenæ missæ in mare ex omni genere piscium congreganti, cum nova gens semper, quotidiano concursu frequenti cœtu ex omni parte sese infundat in Urbem, ut quæ mundaveris hodie, cras aspersa sordibus necesse sit reperire, quamvis multa excitata sint receptacula, occurri tamen de novo advenientium pauperum multitudini vagæ omnino non potuit, in quam tamen curam modo denuo sollicite incumbere SS. D. N. Clementem papam Decimum novimus et lætamur. Sed jam reliqua, quæ idem Pius in eodem Consistorio agitaverit, inspiciamus :

« Deputavit etiam reverendissimos DD. Moronum, et de la Cueva, Saracenum, Sancti-Clementis, Camerarium, Navagerium, et Sabellum pro reparatione, et restauratione Ecclesiarum, maxime titularium Urbis, qui debeant vocare cardinales titulares de quorum Ecclesiis pro tempore agetur pro reparatione hujusmodi facienda.

« Deputavit similiter reverendissimos S. Angeli, Sancti-Vitalis, Sabellum, Amulium et Camerarium pro provisione et reparatione facienda adversus inundationem Tyberis, et pro institutione novi alvei, et alias, prout expediens fuerit.

80. *Pauli IV nepotes neci traduntur, et Caroli V memoria vindicatur.* — Statutum hoc anno est a Pio inauditum justitiæ exemplum adversus Pauli IV Pontificis nepotes et propinquos, qui illius gratia et auctoritate ad sua flagitia abusi erant, et capitales inimicitias cum Carolo V Cæsare, et Philippo Hispaniarum rege, Gallica freti potentia, exercere ausi, senis capularis longiorem vitam esse non posse, et longas regum manus, instabilemque humanam felicitatem, non cogitarant. Caroli cardinalis Caraffæ causa cognita est a Pio Pontifice, atque ab eo judiciaria sententia pronuntiata, ut referunt Acta [3] Consistorialia :

« Romæ die III Martii MDLXI. Lectus fuit processus contra illustrissimum dominum cardinalem Caraffam, et lata sententia prout in cedula ». Excidit illius schedulæ exemplum. Tertio post die exercita est ejus sententiæ acerbitas, ut refert Joannes Franciscus Firmanus [1] sacrorum Rituum magister, his verbis : « Nocte sequenti post quintam diem Martii reverendissimus cardinalis Caraffa fuit in Arce S. Angeli strangulatus, corpus fuit delatum ad Ecclesiam B. Mariæ Transpontinæ : eadem nocte fuit decapitatus in carceribus Turris-Nonæ dux Palliani frater prædicti cardinalis, qui fuerat Confalonerius Ecclesiæ, comes Montorii et miles Ordinis S. Michaelis Franciæ; paulo ante mortem piis litteris filium hortatus est, ne ullorum principatuum spe, divini amoris et timoris cultum abjiceret, delitias temneret, pravorumque consuetudinem fugeret ». Porro de pio illius exitu extat singularis Epistola Bonsignorii Cacciaguerræ, quæ una cum aliis ejusdem piissimi viri editis litteris circumfertur.

Præcipuæ causæ illius capitalis in Caraffas judicii referuntur a Panvino in Vita Pii IV.

De Alphonso vero cardinale Caraffa libere dimisso, extant Pii Pontificis litteræ [2] ad Nuceræ, Andriæ et Mathalonæ duces, et marchionem Sancti-Lucidi consanguineos Alphonsi cardinalis, quibus significat se in eo liberando nativæ clementiæ suæ morem gessisse, ac doluisse, non reperisse Carolum Caraffam minus nocentem, ut in eum mitius ageret.

« Dilectis filiis nobilibus viris Nuceriæ, Andriæ et Matalonæ ducibus, et Sancti-Lucidi marchioni.

« Deus novit de cardinali Caraffa molestissime nos tulisse, nimia atrocitate criminum ejus coactos et compulsos nos esse id agere, quod egimus; id quod ex gestis quoque ejus causæ facile intelligi potest. Neque aliter sane agere potuimus, nisi Dei honorem, et hujus Sanctæ Sedis existimationem ac nostram negligere voluissemus; sed ut in eum miserum, cogente justitia, severi fuerimus, ita de dilecto filio nostro Alphonso cardinali Neapolitano, cujus longe alia causa erat, libenter mansuetudini et clementiæ nostræ obsecuti sumus, eo incolumi, et sibi, et vobis, ac cæteris propinquis suis restituto, de quo precibus nos vestris et nobilis familiæ vestræ cedere potuisse, cum ipsius, tum vestra etiam omnium causa lætamur, piumque quo erga illum functi estis, officium, valde in Domino laudamus. XIII Aprilis MDLXI ».

81. Appetierat inter alia flagitia Carolus Caraffa gravissimis calumniis Carolum V imperatorem et Philippum regem Hispaniæ, quod insidias vitæ Pauli IV Pontificis struxissent, ac

[1] Act. IV. — [2] Apud Labbe. tom. VII. Conc. — [3] Act. Consist. Ms. card. Spadæ sig. num. 134. p. 327.

[1] Jo. Franc. Firman. Diar. tom. XII. Ms. arch. Vat. p. 573. — [2] Pius IV. to. II. brev. sig. 2897. Ep. LIII.

nonnullos innocentes judiciis iniquis circumventos extremo supplicio affici jusserat, tanquam insidiarum conscios convictosque : quos Pius Pontifex innocentes pronuntiavit, atque Carolum imperatorem ac Philippum Hispaniarum regem ab omni calumniarum suspicione ac labe vindicavit subjecto Diplomate [1] :

« Ad perpetuam rei memoriam.

« Ad Romani Pontificis, tanquam veritatis et innocentiæ liciti defensoris attinet officium, innocentium famam a calumniis et falsis criminationibus præservare, idque tanto studiosius, quanto innocentes ipsi, quorum illustre et clarum nomen calumniatorum audacia et nimis effrænata temeritas apud Sedem Apostolicam gravissimorum criminum labe polluere ac maculare tentaverit, in altiore honoris et dignitatis gradu constituti sunt. Hinc est, quod nos, qui dum in minoribus essemus, tempore felicis recordationis Pauli papæ IV, perspicuis cognoveramus argumentis, prout etiam omnium recti judicii virorum opinio erat, quondam iniquitatis et perditionis filium Carolum Caraffam, tunc Sanctæ Romanæ Ecclesiæ diaconum cardinalem, licet immeritum, tam ut honori et famæ claræ memoriæ Caroli V Romanorum imperatoris tunc in humanis agentis, ejusque ac nostri in Christo charissimi filii Philippi Hispaniarum regis Catholici detraheret, quam ut præfatum Paulum prædecessorem ad indignationem contra illos, bellumque gerendum induceret, quosdam processus super conficta violentia duarum triremium a portu nostræ, tunc ipsius prædecessoris, Civitatis-Vetulæ abductione, et circa quasdam litteras quondam ducis Palliani, tunc comitis Montorii ejusdem prædecessoris nepotis non minus conficta deceptione inique fabricari, et dilectum filium Joannem Franciscum Lottinum ex ea causa carceratum super eo, et etiam an apud eosdem imperatorem, et regem, ac nobilem virum ducem Florentiæ, aliosque principes et dominos contra dictum prædecessorem nostrum, ejusque personam, ac statum et Sedem Apostolicam, deque futuri Pontificis, eodem Paulo vivente, electione, ac de modo circa electionem hujusmodi tenendo tractasset, electionemque ejusdem Pauli ad Summi Pontificatus apicem tanquam illegitime factam, cum eisdem improbasset, nonnullosque venerabiles fratres nostros, tunc dicti Pauli ejusdem S. R. E. cardinales contra præfati Pauli personam et statum, ac Sedem Apostolicam machinatos fuisse scivisset, nullis prorsus præcedentibus indiciis, ne minima quidem suspicione interrogari et rigorose examinari, et quondam nobiles viros ducem Amalphitanum, et Don Bernardinum de Mendoza, tunc proregem Neapolitanum, et dilectos filios Garziam Lasso et Brisegnum abbatem nuncupatum, aliosque dictorum imperatoris et regis ministros, quod præfatum Paulum veneno necare, ac aliquos ejusdem S. R. E. cardinales ferro et tormentulis igneis per sicarios pretio et præmio conductos ad id transmissos interficere, etiam eorumdem prædecessoris et cardinalium familiaribus corruptis, ac uno Theutonico ad venenum in puteos Palatii Apostolici injiciendum misso tentavissent, falso imputari, et per tunc almæ Urbis gubernatorem, et Cameræ Apostolicæ auditorem, ac alios judices commissarios contra prædictos eorumdem imperatoris et regis ministros inquiri, et eos ex falsis et corruptis testibus, ac confessionibus nonnullorum, qui tanquam rei criminum prædictorum carcerati, et absque legitimis indiciis nullo juris ordine servato etiam contra seipsos, crimina, quæ non commiserant, tam per tormenta injuste illata fateri exacti, quam etiam per impunitatis pollicitationem subornati et inducti, demumque ne veritatem quandoque pandere possent, ultimo supplicio traditi fuere, processus institui procurasse et fecisse, et in vim eorumdem processuum, sicut præmittitur, confectorum, præfatos imperatorem et regem per eumdem Paulum prædecessorem nostrum, tanquam de scitu et mandato ipsorum dicta conficta crimina attentata et commissa fuissent, nulla etiam præcedente citatione, non minus inique inquisitos et processatos extitisse. Assumpti postmodum ad Summi Apostolatus apicem, divina favente clementia, statim in ipso Pontificatus initio dictos processus ad nos afferri jussimus, illisque diligenter inspectis eam, quam antea putaveramus, veritatem esse comperimus, utque illa in lucem prodiret, ac honori et famæ Caroli imperatoris et Philippi regis, aliorumque supradictorum consuleremus, dictum Carolum cardinalem ac nonnullos alios carcerari, et per venerabilem fratrem nostrum Hieronymum episcopum Sagonensem, almæ Urbis nostræ modernum gubernatorem, veritatem super præmissis, ac compluribus aliis gravissimis et atrocissimis criminibus per eumdem Carolum cardinalem commissis inquiri mandavimus ; et cum per inquisitionem et processum per ipsum gubernatorem desuper sic de mandato nostro factum, tam ex aliquorum confessionibus, quam ex aliis etiam probationibus, et urgentissimis præsumptionibus in eo deductis, prout ipsi, perlecto processu hujusmodi, deprehendimus, veritas omnium adversus præfatos confictorum criminum supradictorum apertius dilucidata extiterit, etsi de tam optimis principibus eorumque ministris, quid tale unquam suspicari, neque debuerit neque potuerit, minusque debeat nec possit, ut nihilominus, sicut par et æquum erat, ac nostro incumbebat officio, Caroli Quinti imperatoris claram memoriam, et Philippi Hispaniarum regis Catholici

[1] Pius IV, [illegible]

nomen gloriosum a tam indignis calumniis, quantum in nobis est, vindicaremus, et ministrorum prædictorum, qui falso insimulati fuerunt, famæ et existimationi prospiceremus, nostra definitiva sententia in Consistorio nostro secreto coram venerabilibus fratribus nostris ejusdem sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalibus in throno justitiæ sedentes lata, pronuntiavimus et declaravimus omnia et singula crimina in processibus prædictis contra præfatos imperatorem et regem eorumque ministros contenta, falso et contra veritatem ex composito per dolosam machinationem conficta, processusque prædictos super illis, tam contra Lottinum, quam contra Theutonicum supradictos, et quemdam Cæsarem Spinam et abbatem Nannium ultimo supplicio traditos, quantum ad dictos imperatorem et regem eorumque ministros attinebat, inique et dolose, ac alias, sicut præmittitur, formatos et institutos fuisse, et propterea ipsos, omniaque in eis deducta respectu præmissorum cassari, aboleri et annullari debere, ac Carolum V imperatorem, et Philippum regem, omnesque alios supradictos ab omnibus et singulis, de quibus in processibus supradictis, innocentissimos fuisse et esse, ac nos etiam processus, et in eis deducta et cætera prædicta cassavimus, et abolevimus, et annullavimus, cassarique et aboleri, eisque in posterum nullam fidem adhiberi mandavimus; ac ne ullo unquam tempore tam iniquis calumniis et falsitatibus referti, ac super illis fabricati et detestandi processus contra præfatos imperatorem et regem, ut præmittitur, formati apparere et videri queant, quod quidem candore, quo semper Sedes Apostolica præfulsit, valde indignum esset, illos igni tradi et comburi mandavimus, ac perpetuum desuper quibuscumque calumniatoribus deceptoribusque silentium imposuimus, prout etiam per præsentes litteras nostras motu proprio, et ex certa nostra scientia declaramus, cassamus, abolemus, mandamus, atque imponimus, ac irritum et inane, si quid secus a quoquam, quavis auctoritate, scienter vel ignoranter attentari contigerit, decernimus. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ declarationis, cassationis, absolutionis, mandati et impositionis infringere, vel ei ausu temerario contraire; si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem Omnipotentis Dei, ac Beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum anno Incarnationis Dominicæ MDLXI, VII idus Maii, Pontificatus nostri anno II.

« Fed. cardinalis Cæsius.

« F. de Lyon ».

82. *Quisnam tunc fuerit status aulæ Gallicæ.* — Sed quia luctus luctum excitat [1], modo ad plangenda, quæ in Galliis evenerunt funera, stilum convertamus. Ineunte anno coactis tribus Gallici regni Ordinibus Joannes Quintinus, juris Pontificii professor, Lutetiæ orationem habuit prolixam, sed eruditione pietateque florentissimam, ad Carolum IX regem, ex qua hæc visa sunt delibanda : « Hoc a te auxilium petimus, Carole rex, hujus nominis None, quod a primo majores nostri sacræ Ecclesiæ ministri impetrarunt; quod in Francisco II fratre tuo rege innocentissimo, et vita longiore dignissimo, quoad breve ejus regnum permisit, experti sumus; quod ab illo Clodoveo huc usque majores tui Galliæ reges nobis cumulate præstiterunt : petimus, inquam, ut in fidei capitibus, in Sacramentis, eorumque usu, in Traditionibus Ecclesiasticis, antiquorum Patrum Constitutionibus, cæremoniisque in Ecclesia Romana et universa, quam Catholicam vocant, ab illorum temporibus huc usque usitatis, nihil innovetur, a quibus discedere nobis nefas esse ducimus. Petimus, ut si quis novarum religionum, aut potius veterum, et jam diu sepultarum, antiquisque Conciliis damnatarum persuasionum velut ex inferis excitator libellum offerat, ut hujusmodi pestibus templa ad exercendam suam impietatem condonentur, quemadmodum in privatis quarumdam provinciarum conventibus libellos oblatos audivimus, ut (inquam) qui hujusmodi libellos circumferet aut offeret, tanquam hæreticus, id est, falsæ religionis convictus, puniatur. Hic est vetus hæresiarcharum mos, ut Ecclesiam adversus Ecclesiam, altare adversus altare, templum adversus templum erigere, et Deo aliquem velut socium addere conentur; quæ malignitas, Apostolorum canone trigesimo primo satis redarguitur. Circiter annum a Christo CCCXC, Ambrosius Arianis templa Mediolani condonare recusavit, quanquam, ut condonaret, Valentinianus II imperator vehementer instaret. Clamabat hinc imperator cum exercitu : Trade Basilicam, namque mei sunt omnia juris. Respondebat Ambrosius : Nec mihi fas est tradere, nec tibi, o imperator, expedit accipere. Quæ divina sunt, imperatoris majestati nec potestati subjecta sunt. Circiter annum Christi CDX aut CDXII Gainas, natione Scytha, Romani exercitus, tam equitum quam peditum dux, imperii invadendi avidus templum sibi suisque Arianis, qui Dei omnipotentiam, Christi divinitatem negabant, in urbe Constantinopoli dari ab Arcadio imperatore postulavit. Id Arcadius, Gainæ audaciam veritus, annuit; accersitus, ut traderet, Joannes Chrysostomus episcopus, ita Gainam allocutus est : Aut eamdem cum imperatore religionem sequeris, aut alienam : si eamdem, templa nostra, ut ores, tibi patent; si alienam, nulla tibi templa in hac urbe tradenda sunt, ut conventicula tua facias, verum ut proditor ex imperio exturbandus es : et is quidem proditio-

[1] Francisc. Belcar. l. XXIX. num. 19.

nem statim declaravit, et ab imperatoris exercitu cæsus est : et hæc quidem de templis, sive Basilicis hæreticis tradendis dicta sint. Proximum est, ut majestatem tuam obsecremus, uti Justiniani imperatoris, et qui tibi magis imitandus est, Caroli magni decretum renoves, et tua auctoritate confirmes : id ita habet : Omnes secundum canones et Patrum regulas vivere cogam. Ne patiaris, rex Christianissime, hanc injuriam antiquis illis Patribus fieri, quibus Christianismum debemus, ut deliri, et eorum Concilia deliramenta appellentur. Hæc Montani impia sententia est, qui circa annum Christi CLXXV sanctissimos prophetas Isaiam, Hieremiam, Ezechielem et cæteros sua deliramenta (prophetias illorum intelligebat) extra se positos insano animi impetu, non divina inspiratione, effutiisque dicebat. Hæc Macedonii impietas est, qui circa annum Christi CCCXLV, Spiritum sanctum atque ejus effectus negabant. Montaniani sunt, et qui ab octingentesimo anno huc usque Christi Evangelium pie probeque intellectum negant, quasi Dei Spiritus Ecclesiam Christi sponsam tot annis contra ejus promissum pro derelicta habuerit. Sic Montanus Dei spiritum nulli, antequam sibi, ne Apostolis quidem datum gloriabatur, quasi Dei veritas, ne omnino periret, istos in auxilium expectavit, ut inquit Tertullianus. Hoc hæreticorum, ut vulgari verbo utar, proprium est, ut se omnibus, qui sunt et qui fuerunt, doctiores esse jactent, unde et a Græcis Gnostici per ironiam appellati sunt, quasi omnium scientissimi. In corrupti hujus sæculi moribus, quis Evangelium, hoc est, vitæ integritatem, animæ salutem, pia et salutaria opera, observantiam erga Magistratus, erga Deum et proximum charitatem magis intelligit, quam pii illi Patres, qui Conciliis, sub Carolo Magno celebratis, Moguntino, Rhemensi, Turonensi, Cabilonensi, Arelatensi interfuerunt? quam qui in Aquisgranensi Gallicorum celeberrimo sub Ludovico Pio Caroli Magni filio pia decreta sanxerunt? Cujus Concilii tres libri ab episcopis qui interfuerunt scripti, et Pipino Aquitaniæ regi ejusdem Ludovici filio dicati extant, quorum lectione quantam sanctissimi illi viri sacrarum litterarum scientiam consecuti essent, quivis intelligere potest. Si Dei Spiritus in sanctis illis viris fuit, qui intra octingentos superiores annos floruerunt, quem successione continua ab Apostolis acceperunt, et ad nos transmiserunt, certe in novatoribus istis, et novarum sectarum auctoribus aut professoribus esse non potest ; sin in illis non fuit, omnes Christiani ab octingentis annis, et qui hodie Romanam religionem profitentur, extra Christi Ecclesiam sunt, extra quam nulla est salus, ut vulgo dicitur, et in numero impiorum habendi sunt, quod nemo nisi insanus confiteri audebit. Ne igitur, rex Christianissime, Christianos cum non Christianis commisce, hæretici enim Christiani non sunt, et Theodosii junioris ac Valentiniani III decretis circa annum Christi CDXXXVII editis, Christianorum nomen sibi vendicare prohibentur, auctorum suorum nomina sibi attribuere jubentur : ut Ariani, Macedoniani, Nestoriani, et sic ab aliis appellentur qui sacram Scripturam ex privatis suis affectibus huc illuc trahunt atque pervertunt. At nos, qui Romanæ religionis fidem profitemur, cæterarum non Lesbiam, sed veram et exactam regulam, ad quam dirigi debent, ex veterum Conciliorum decretis, ex antiquorum Patrum, et Ecclesiæ doctorum auctoritate, ex Apostolicis Traditionibus eamdem interpretamur. Cum igitur novatores isti extra Ecclesiam sint, a qua se excluserunt, et sacris Christianis interdicantur, id est, ut vulgo loquimur, excommunicati sint, obsecramus majestatem tuam, rex Christianissime, ut nullum illis permittas nobiscum in posterum commercium, vel consuetudinis, vel mercium, vel alterius cujuslibet rei, quarum specie perversam suam doctrinam propagare solent. Id si in bellis inter finitimos observatur, quibus de corporum vita et fortunis certamen est, quanto magis, cum de animorum internecione agitur, observandum est? Anno Christi CDXXX, iidem imperatores Theodosius junior et Valentinianus III Constantini Magni, ac trium ejus liberorum, aliorumque aliquot Romanorum imperatorum decreta renovarunt, hæreticos proscripserunt, et a toto Romano imperio excluserunt, eorumque fortunas publicæ hastæ subjecerunt, illos ipsos intestabiles declararunt, quæ pœna ad extremum supplicium proxime accedit, cui eosdem Martianus addixit, etc. »

83. Non audita sunt a Catharina regina veracia hæc monita et saluberrima consilia, politicas enim secuta opiniones ad acceptam regni administrationem sibi asserendam, curas omnes convertit, ad quam retinendam, cum sibi Calvinianos adhæsuros, si iis studeret, opinaretur, illorum factioni aliquatenus favebat. Decretum itaque in iis Comitiis, ut rescissis Francisci II et aliorum regum adversus hæreticos legibus [1], « Qui religionis ergo in custodiam dati fuissent, emitterentur, et ne quis in eos, aut in eorum possessiones ageret, ne quis alteri religionem exprobraret ». (1) Hæc fuerunt infelicis regni Caroli IX, quo tantum sanguinis Gal-

[1] B[illegible]. l. XXX. [illegible]

1 [illegible] Die XXVIII Januarii publico [illegible] cautum est, ne [illegible] suspectos, additumque, ut quos tenebant arctiori carcere inclusos [illegible] permitterent. Die mensis ejusdem XXX, [illegible] omnes in causa religionis [illegible] jussa ;

lici fusum est, auspicia, cum Hospitalis politici consiliis se regendam Catharina regina dedisset. Aurelia translati sunt Pontisarum, ac rex ad Fontem-Bellæ-Aquæ secessit nonis Februarii, quo Condæus Calvinisticæ factionis princeps excitus, ac III idus Martii in sanctiore consilio absolutus est, a quo innocentium Catholicorum fuso sanguine Gallia funestanda erat. Mox Calvinistica impietas augeri admodum cœpit, Hugonottis ministris apud Condæum et Colinium impias conciones habentibus; nam licet Navarræ rex extremo superiore anno obsequium cum regina Joanna Pontifici detulisset, tamen in fide fluctuabat, et Joannes Monlucius pseudoepiscopus Valentinus Calvinisticæ, impietatis professor, in majore aula concionabatur, ac late Calvinisticam impietatem diffundebat. Quadragesimalibus jejuniis Parisiis publice caro vænalis proposita est. Tunc tamen Mommorantius magister equitum, licet filio Francisco natu maximo Calviniano importune renitente, et frementibus nepotibus Castilionibus hæreticis, Guisii, Monpenserius et Sanctandreanus regiorum castrorum præfectus, die resurgenti Christo sacro, sumpta Christiano more Eucharistia, sacrum fœdus pro defendenda atque asserenda religione Catholica pepigerunt, quod Galliæ salutem attulit. Ut vero aula regia in duas religiones, ita in duas factiones discissa est, idemque malum in urbibus ingravescebat, ut res ad civile bellum, ac mutuam Gallorum internecionem spectaret, et hæretici in Catholicæ pietatis contemptum impudenter Papistas appellare Catholicos ausi, contra Catholici Calvinistas Hugonottorum nomine perstrinxere, atque ab iratis vocibus, ad gladios, et cædes, ac seditiones ventum est; cui malo, ut mederetur regius senatus edicto vetuit, ne qui sibi hæc nova seditionum vocabula Papistarum atque Hugonottorum, aut alia hujusce notæ exprobarent. Rejectum est sapienter senatu Parisiensi hoc regium Diploma, quod viderentur eo variæ religiones induci: « Cum a Clodovæo primo », inquiebant illi, « rege Christiano in hunc usque diem una et sola Romana religio, quam Catholicam et Universam vocant, in hoc regno culta sit, cæteræ religionis sectæ, si quæ forte intervenerunt, repente rejectæ sint, hinc reges nostros Christianissimos vocari ». Subrogatum mense Julio illius loco aliud edictum, quo religioni Catholicæ cautum est, visuri sumus.

84. *Cardinalis Ferrariensis in Galliam legatus mittitur a Pio, qui infelicem statum religionis deplorat in illo regno.* — Catholicæ religionis pericula, atque impietatis Calvinisticæ late per Galliam diffusæ progressus infelices audiens Pontifex, ut tantis malis mederetur, Hippolytum card. Ferrariensem legatum Apostolicum in Galliam decrevit, illumque amplissimis mandatis ad coercendos hæreticos, atque asserendam Catholicam religionem instruxit, habito ea de re cardinalium senatu secunda die Junii, ut referunt Acta [1] Consistorialia: « Deputavit legatum ad Christianissimum regem reverendissimum dominum cardinalem Ferrariensem, cum facultatibus ». Hortatus vero est Carolum regem subjectis litteris [2] ut ad dissidia religionis compescenda, ac sedandas seditiones saluberrima legati consilia sequeretur:

« Charissimo in Christo filio nostro Carolo Francorum regi Christianissimo.

« PIUS PAPA IV.

« Charissime in Christo fili noster, etc. In plurimis atque gravissimis curis, quas in hoc loco a Domino constituti, tam turbulento, tam misero ac luctuoso Ecclesiæ tempore sustinemus, illa, ut novit Deus, præcipue cor nostrum angit sollicitudo, ille animum nostrum excruciat dolor, quod inclytum regnum istud, quod reipublicæ Christianæ robur, Ecclesiæ Catholicæ præcipuum ac nobilissimum vinculum semper est habitum, quod concordiæ bono antea præter cætera regna frui, nec minus puræ et orthodoxæ religionis cultu ac pietatis laude florere, quam rerum gestarum gloria consuevit, hoc tempore disseminatis a Sathana zizaniis deformatum atque turbatum est. Quibus nos malis pro officii nostri munere, et pro eximia charitate, quam Francorum regibus ita de se benemeritis Apostolica Sedes semper impendit, adhibueramus remedia, quibus res istas in commodiorem statum redigi posse speramus, sed quoniam adhuc minus spe et opinione nostra profecimus, necessarium esse existimavimus, legatum isthuc mittere ad res istas Dei auxilio componendas, ampliore ei potestate concessa, quam alii quibus vices nostras isthic delegavimus, obtinent. Utinam autem ipsi potius venire potuissemus, omnem laborem libentissimo animo suscepissemus, sed quoniam ab hac specula divinitus tradita recedere, nos pastoralis

[1] Acta Consist. Ms. card. Spadæ sig. num. 131. Jo. Franc. Firmanus Diar. to. XI. Ms. arch. Vat. — [2] Pius IV. to. II. brev. sign. 2897. Ep. CLIV.

dissidentesque partes amice inter se, ut viverent mandatum est; quod iterum Februario mense edicto ad Fontem bellæ aquæ lato confirmatur. Nec diu post rex Navarræus rectoribus imperii adjectus est, non quidem rectoris, sed locum-tenentis nomine et potestate. Secundum hæc Maio mense Carolus IX rex insignia regalia suscepit, et Condæus princeps judiciali sententia ab omni impacto crimine immunis declaratur. Tantam hæreticorum tranquillitatem subita coorta procella turbavit; cum Julio mense publico edicto denuntiatus fuerit ministris e regno secessus, nec deinceps religio alia præter Catholicam permitteretur. Injunctum insuper, ut Ecclesiastici de hæresi, regii vero ministri de violatione legum cognoscerent. Septembri mense Poissiaci (Poyssi) colloquium inter hæreticos et Catholicos theologos institutum, sed irrito conatu. Anni sequentis Januario mense prodiit Constitutio, quæ edictum Januarii appellata est; copiam faciens heterodoxis conciones more suo habendi in suburbiis, quæ dum fierent, regiis ministris imperatum est, ut adsisterent, ne quid interim contra jus et fas tentaretur.
MANSI.

officii ratio minime passa est in hoc tempore, de venerabilium fratrum nostrorum consilio ac assensu elegimus dilectum filium nostrum Hyppolitum Sanctæ-Mariæ in Aquiro diaconum cardinalem, de Ferraria vocatum, quo nec fideliorem quemquam, nec honoris et gloriæ tuæ, et Gallici nominis amantiorem mittere potuimus, qui etiam affinitatis vinculo tibi conjunctus, maxima ætatis suæ parte isthic ita versatus est in intima familiaritate claræ memoriæ patris et avi tui Christianissimorum et prudentissimorum regum, et utrique eorum probatissimus et acceptissimus fuit, nec pro eorum dignitate et gloria ullum unquam laborem ullumve periculum recusavit. Et quoniam prudentia quoque ac dexteritas in rebus agendis quærenda fuit, præter cæteras ejus egregias virtutes, his quoque bonis ita eum ornavit altissimus, eaque ipse ita auxit usu et tractatione rerum maximarum, ut nihil tam arduum atque difficile sit, quod non ei rectissime committi posse confidimus. Ei igitur in Dei nomine commisso plenæ legationis officio de latere nostro, tanquam pacis angelum ad majestatem tuam misimus piis votis et precibus prosecuti, ejusmodi mandatis et obtestatione, ut omnia studia, omnes curas et cogitationes suas defigat in majestatis tuæ gloria, in regni tui quiete, tranquillitate et concordia restituenda, nullumque officium prætermittat, quod pertineat ad declarandum paternum erga te animum nostrum, cujus ipse testis est optimus, et de cæteris consiliis nostris ad gregis Dominici salutem spectantibus te diligenter edoceat; quod ille munus quanquam valetudine tenui et imbecilla, tam alacri suscepit animo, non itineris longitudine deterritus, non viarum asperitate commotus, non anni tempore ad faciendum iter propter ingentes calores incommodissimo retardatus, ut incredibile quoddam studium exequendi pia mandata nostra declaraverit. Majestatem tuam hortaremur in Domino, sicut mos est, ut pro Sedis Apostolicæ reverentia benigne et honorifice eum exciperes, sicut majores tui Christianissimi reges et Sedis Apostolicæ observantissimi, quorum vestigiis insistere debes, legatos ab hac Sede missos excipere consueverunt, sed adventus eum suus, et summum ac singulare studium erga res tuas satis commendabunt. Ut vero amantissimis ejus fidelissimisque monitis, imo nostris ore illius proferendis, aures benignas præbeas, piisque salutaribus consiliis acquiescas parem illi fidem habens, atque nobis ipsis esses habiturus, de nobis denique ea omnia tibi pollicearis, quæ ab amantissimo Pontifice, quæ ab optimo Patre pius filius, et Christianissimus Francorum rex expectare debet, majestatem tuam rogamus et obtestamur, omnipotentem Deum precantes, charissime fili, ut te incolumem custodiat. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum sub annulo piscatoris die XXVIII Junii MDLXI, Pontificatus nostri anno II ».

85. Rogavit quoque Pontifex Antonium Navarræ regem [1], quem regina Catharina in regni administrationis societatem asciverat, verita ne omnino eo munere submoveretur, ut regia studia ad componendos Galliæ tumultus adhiberet, ac legatum, cujus omnia consilia ad publicam salutem et Dei gloriam spectarent, sua auctoritate fulciret :

« Quantum, inquit, spei et fiduciæ istarum rerum componendarum in tuæ serenitatis prudentia, virtute et auctoritate repositam habeamus, ex eo audies, cujus orationi super his, quæ tibi post salutem et benedictionem nostris verbis impertitam nostro nomine exponet, fidem ut habeas, ejusque actiones directas ad Dei honorem et animarum salutem, ac regni pacem, quietem atque concordiam consilio et auctoritate tua, sicut confidimus, ut adjuves, serenitatem tuam in Domino hortamur et omni animi studio requirimus. XXVIII Junii MDLXI ».

Monuit præterea Pontifex amanter Ludovicum Navarri regis fratrem Condæi principem [2], ut generis sui memor legatum pro publica regni concordia promovenda missum, officiis suis juvaret :

« Dilecto filio, nobili viro, principi Condæo.

« Dilecte fili, nobilis vir, salutem et Apostolicam benedictionem. Dilectus filius noster Hippolytus cardinalis de Ferraria isthuc a nobis missus fuit Apostolicæ Sedis legatus ad consulendum istius inclyti regni quieti, tranquillitati atque concordiæ. Is nobilitatem tuam nostris verbis salutabit, et quantopere pias et salutares ipsius actiones tuo studio adjutum iri speremus, exponet. Quam nostram de te spem, ut piis officiis tuis comprobes, sicut genere tuo dignum est, nobilitatem tuam in Domino valde hortamur. Dat. Romæ apud S. Petrum die XXVII Junii MDLXI, Pontificatus nostri anno II ».

86. Fascinatus adeo erat princeps Condæus ministrorum Sathanæ fraudibus, ut nullum pietatis sensum ac sanioris mentis consilium admitteret, sed ad proferendum Calvinismum omnia studia viresque converteret, adeo ut inde graves motus Ambiani, Bellovaci, Pontisaræ atque Lutetiæ exorti sint, tanquam funesta impendentium malorum præludia; ac Bellovaci quidem Odettus Castilio cardinalis, ejus urbis episcopus, Judæ proditoris exempla secutus, apostatam se fidei professus est, dum in festo Paschali sacris in principe Ecclesia peragendis interesse noluit, sed in privato palatii colloquio, cum domesticis et aliquot civibus impietate corruptis non cœnam Domini, sed Calvini vel Sathanæ, cui se devorandum dedit, sub utraque

[1] Pii IV. to. II. brev. sig. 2897. Ep. CLVI. — [2] Ib. Ep. CLXXI.

specie peregit, inde populus sacro fidei studio ardens in eum tumultum excitavit, ac sacerdotem proditorem, qui pueros sibi commissos preculas Calvinisticas docebat, interfecit. Lugduni [1] horrendum pariter crimen ab audacissimo Calvinista patratum est, nam cum more solito, die festo Corporis Christi Eucharistia circumlata esset in publica supplicatione agmine instructo religioso celebrata, eamque sacerdos esset in altari repositurus, ferox hæreticus insiliit, eamque ex ejus manibus rapuit eam pedibus conculcaturus, sed sacræ species ereptæ ab impio conatu, ac nequissimus ille furcifer eodem die vivus exustus est, urgente causam flagrantissimo fidei studio in impium Antonio de Albone archiepiscopo, qui cibo abstinuit, donec judiciario ordine lata sententia pœnæ de impio repetitæ essent; et hæc fuere Calvinistici furoris initia, qui postea adeo effuse in Gallia debacchatus est, ut ex permissa a regina Catharina hæreseos libertate, adauctæ sint in immensum Gallici regni, olim, dum religio in eo floruit, florentissimi, calamitates, ut queritur Pontifex in litteris [2] cardinali Ferrariensi de legatione illi decreta ad instaurandam religionem, delendamque hæresim datis :

« Dilecto filio Hyppolito Sanctæ-Mariæ in Aquiro diacono cardinali, Ferrariensi nuncupato, ad charissimum in Christo filium nostrum Carolum Francorum regem Christianissimum, et totum regnum Franciæ nostro et Apostolicæ Sedis de latere legato, salutem, etc.

87. « Cum nos hodie te ad charissimum in Christo filium Carolum Francorum regem Christianissimum, et totum regnum Franciæ, ac universas provincias, civitates et terras eidem Carolo regi subjectas, et quæcumque alia loca, ad quæ te declinare contigerit, pro reipublicæ et religionis Christianæ negotiis, nostrum et Apost. Sedis de latere legatum ad Dei laudem, et Ecclesiæ Catholicæ exaltationem, hæresumque extirpationem de fratrum nostrorum consilio duxerimus destinandum, nos, qui quantum regni ipsius, nuper pietate et fide clarissimi, nunc hæresum tenebris oppressi calamitates jam in immensum adauctas, et ni divina providentia resistat, inevitabilem ruinam minitantes, quamque ex animo dolemus, tantum etiam in sedandis illis curarum atque operæ sedulo impendimus, plurimum spei secundum Deum in tuis virtutibus, quibus ab illo maximis insignitus es, ponentes, ut tibi ad eximiam voluntatem tuam, quæ nobis probatissima est, potestatem applicandi negotium tibi commissum concedat, ita quod tandem levi aura cœlestis spiritus depulsis errorum nebulis, redivivo solis æterni lumine fotum, tuaque diligentia probe excultum, ac sentibus et spinis omnibus purgatum, suaves atque uberes Domino fructus ferat, motu proprio, et ex certa scientia nostra, ac de potestatis Apostolicæ plenitudine citra tamen facultatum, quas nos pridem super his venerabili fratri Francisco episcopo Ostiensi, de Turnone, et dilecto filio nostro Carolo tit. Sanctæ-Apollinaris presbytero, de Lotharingia, nuncupatis cardinalibus hæreticæ pravitatis inquisitoribus in illis partibus a nobis deputatis per diversas nostras litteras concessimus, necnon quorumcumque inquisitorum ejusdem pravitatis Apostolica auctoritate deputatorum revocationem, circumspectioni tuæ intra limites tuæ legationis hujusmodi una cum dictis Francisco episcopo et Carolo cardinalibus, vel altero eorum, qui tunc præsens fuerit, aut interesse potuerit, seu voluerit, utroque vero absente, aut nolente, vel impedito solus contra quoscumque utriusque sexus, tam laicos quam Ecclesiasticos, sæculares et quorumvis etiam mendicantium ordinum, ac Congregationum et militiarum regulares etiam in sacris et presbyteratus Ordinibus constitutos, ac quæcumque, quotiescumque et qualiacumque beneficia obtinentes, etiam exemptos et dictæ Sedi immediate subjectos, ac quocumque privilegio suffultos, Lutheranæ aut quarumcumque aliarum hæresum vel opinionum a dicta fide alienarum sectatores illasque tenentes, sive sortilegia hæresim sapientia committentes, seu de his diffamatos vel suspectos, aut schismaticos illorumque fautores, et illis auxilium vel consilium directe vel indirecte, publice vel occulte præstantes, cujuscumque status, gradus, ordinis, conditionis et qualitatis fuerint, et quacumque Ecclesiastica, seu etiam ducali, vel potiori mundana dignitate vel excellentia præfulgeant ». Et infra : « Procedendi liberam et omnimodam facultatem, absolutamque potestatem, te in regno ac locis præscriptis nostrum et Apostolicæ Sedis commissarium et hæreticæ pravitatis inquisitorem generalem constituendo et deputando, tenore præsentium concedimus et indulgemus, etc. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum anno Incarnationis Dominicæ MDLXI, V kalendas Julii, Pontificatus nostri anno II ».

88. Adduxit secum legatus in Gallias viros pietate et eruditione theologica florentissimos, inter quos fuit Laynes socius S. Ignatii, ejusque in supremo Societatis Jesu magistratu successor, a quo saluberrimis monitis Catharinam reginam iniquis studiis partes hæreticas efferentem correptam visuri sumus. Porro religio Catholica efferri mox a decreta hac legatione visa est, regiis enim edictis mense Julio compressa est hæreticorum licentia, vetitis conventiculis, ac prohibita Sacramentorum ritu Calvinistico administratione, ut narrat Belcarius his verbis : « Mense Julio, rex in senatu Pari-

[1] Severt. in Chronol. Lugd. — [2] Pius IV. reg. 19. sign. num. 1958. p. 429.

siensi sedens, Navarro cæterisque regiæ stirpis, aliisque principibus Franciæ patritiis et sanctioris consilii proceribus comitatus, cuncto senatu comprobante edictum edi jussit, quo interdictum est ne quis cuiquam religionis specie, aut alia de causa injuriam faceret, contumeliamve imponeret; ne quemquam verbo, aut re ipsa publice aut privatim lacesseret, neve seditioni occasionem ullam præberet, pœna capitis indicta : ne quis scripto quod ad factionem aut seditonem vergat nomen det; ne qui ad populum docendum concionantur eumdem ad seditiones incitent, sed in puræ religionis sinceritate et tranquillitate contineant. Seditionum causas judices regii, quos præsidiales vocant, singuli in suis præfecturis sine ulla provocatione cognoscent, sententias tamen vel mortis, vel quæstionum, vel alterius supplicii, aut absolutorias, nisi denarium numerum impleant, non ferent. Si quis de aliquibus querendi occasionem habebit, ad eosdem judices recurret; privatim nihil molietur. Omnia conventicula publica cum armis, aut sine armis, privata quoque, ubi de religione conciones habebuntur, aut sacramenta administrabuntur, aliter quam haberi aut administrari in Romana Ecclesia solent, bonorum et corporum proscriptione damnabuntur ».

Carolo rege sacris regiis initiato ritu solemni Carolus cardinalis Lotharingius Rhemis postulavit, ut certa lex de religione statueretur ad seditiones, quarum alioqui nullus modus futurus esset, comprimendas, atque ex edicto Remorentinensi superiore anno a Francisco II edito hæreseos criminum cognoscendorum provincia Ecclesiasticis demandata, si tamen illorum consensu ad judices regios pervenerit, gravior exilio pœna imponi vetita, donec vel universi Concilii, vel Gallicæ nationis decreto aliter statuatur : sed fixæ leges paulo post refixæ, atque Castilio amiralius importunis apud Navarrum precibus conquestus novatores edicto severiore percelli, suasit, ut accersitis Petro Martyre et Theodoro Beza hæresiarchis, qui eloquentia sua ad impietatem propagandam abutebantur, colloquia fierent cum Gallis episcopis et theologis Sorbonicis, cumque legibus in amiralium hæreticum atque propagatorem hæreseos agendum fuisset, exceptæ sunt a Catharina regina et rege Navarræ, et aulicis curiosis impiæ fraudes; probi tamen ac docti viri illud colloquium improbarunt, cum imbecilles animæ ab hæreticis versutissimis hæreseos laqueis essent irretiendæ, atque auctoritas impiæ superstitioni consuleret; ad id autem disturbandum Academiæ Sorbonicæ theologi hunc supplicem libellum regi porrexerunt [1], ne qui adversus Ecclesiæ veterem doctrinam novarum religionum superstitiones inducere conantur, ulla ratione audiantur, eorumque fautores repellantur :

89. *Renitentibus licet doctoribus Sorbonicis Calvinistæ colloquium cum Catholicis obtinent : quænam agitata fuerint in colloquio Possiaco.* — « Decanus doctoresque facultatis theologiæ Parisiensis, regiæ Christianissimæque vestræ majestatis servi humiles, atque obedientissimi oratores suppliciter orant.

« Cum, rex Christianissime, regnum vestrum semper cum maxima prosperitate floruerit, tam in bonis temporalibus quam spiritualibus, ac semper reformidatum, honoratum, laudatum, exaltatum ab omnibus nationibus, quamdiu unius fidei leges in eo viguerunt, præsertim autem inter alia quamdiu augustissimum ac sanctissimum Missæ Sacrificium et Sacramentum, cum aliis sex a Christo Domino nostro institutis honorifice et reverenter conservatum fuit, quamdiu etiam sanctæ cæremoniæ, institutiones et traditiones Ecclesiasticæ fuerunt in eo diligenter observatæ, et quamdiu populus vestræ majestati subditus agnovit a tempore beati Petri successive ad hæc usque tempora caput verum et unum esse Ecclesiæ, et supremam potestatem in omnes Christianos obtinere, tanquam Domini nostri Jesu Christi in terris vicarium. Cumque e contrario, ex quo errores ac hæreses contra fidem ac religionem Ecclesiæ pullulare cœperunt, regnum vestrum ita statim cæperit a sua pristina majestate et excellentia multum imminui, cumque hac tempestate omne sectarum condemnatarum ac perniciosarum genus in dies crescat, ac magis contra Dei honorem et ejus potentiam, sapientiam, bonitatem, atque adeo majestatem infinitam, augmentum accipere nitantur : unde magna schismata, variæque perturbationes ac divisiones obortæ sunt, eaque de causa maxime metuendum est, ne Deus Optimus Maximus, adeo provocatus vineam suam, quam ante multos annos in Gallia plantavit, eradicet, ut in aliis provincis ac regnis eam transplantet, quemadmodum simili ratione aliis regnis contigisse videmus, ut satis est tam Veteris quam Novi Testamenti indiciis et argumentis manifestum, malignos interea et ingratos agricolas puniendo, vineamque suam aliis locando, qui fructum tempore suo ac loco redderent, ac ne etiam permittat majores adhuc commotiones populique seditiones insurgere, quæ consequenter possent totius regni vestri ruinam et subversionem secrete afferre, quod quidem hactenus in fide solidum atque integrum extitit, de quo hac occasione sic testatur beatissimus Hieronymus, sic inquiens : Galliam inter cæteras regiones solam monstris caruisse, hoc est, hæresibus, quæ quidem Corpus Christi mysticum (Ecclesiam nempe) Christi Domini monstruosam efficiunt. His igitur diligenter

[1] Ext. in Ms. card. Spadæ, num. 31, p. 375.

consideratis, domine rex, quodque ante annos mille quingentos, eoque plures ea fides et religio, quam beatus Dionysius beati Pauli Apostoli discipulus, Galliæque Apostolus sua prædicatione, proprioque sanguine plantavit, usque ad regnum vestrum inviolabiliter fuit observata, nihil contra illam adversariorum aut tyrannorum, aut falsorum fratrum, et pseudo-prophetarum insultibus atque impugnationibus efficientibus, atque adeo sanctus ipse Ludovicus in ea per Sedem Apostolicam fuit canonizatus, quod quidem indicium est evidentissimum, eam a Christo Domino fuisse fundatam et institutam, atque ab Apostolis ejusque discipulis fuisse prædicatam et promulgatam, atque adeo ab eorum successoribus continuo conservatam, præsertim cum errores et hæreses, quæ per suggestionem et semen hostis infestissimi hominis (hoc est, Diaboli) in ea obortæ sunt, quas hodie adversarii totis viribus renovare contendunt, majori ex parte per sacra Conciliorum decreta reprobatæ ac condemnatæ fuerint. Placeat vestræ majestati tamquam Ecclesiæ protectori et propugnatori, qui a sancta Sede Apostolica primogenitus, ac rex Christianissimus nuncupatur, conservare, propugnare ac tueri populum vestrum in ea simplicitate ac devotione, quam accepit, didicit ac exercitate observavit a suis fratribus et majoribus, atque etiam ut Ecclesia Gallicana in sua forma ac disciplina antiqua religionis permaneat, absque ulla ejus innovatione, neque pati candorem ac puritatem Lilii Gallicani ullo modo maculari ac contaminari erroris atque hæresis tenebris, sed expresse decernere, atque cum maxima securitate præcipere, ut omnes seductores, hæresiarchæ, atque omnes adversarii, qui etiam præter Ecclesiæ Romanæ doctrinam introducere conantur, atque etiam hi, qui quoquo modo favent illis, nulla ratione audiantur præterquam a prælatis et Ecclesiæ superioribus, qui eos, vel ab Ecclesia excommunicare, vel eidem reconciliare possunt. Nos vero interea pro vestra majestate Deum Optimum Maximum deprecabimur, ut dignetur vestræ majestati eam elargiri gratiam sic in regno vestro temporali regnandi, ut post exactam longissimam et felicissimam vitam regnare in perpetuum valeat in Christi Domini regno, quod paratum est a Patre electis ante mundi constitutionem ».

90. Non audita sunt sapientissima hæc theologorum Sorbonicorum monita, pluribus enim aulicis proceribus incesserat cupiditas audiendarum controversiarum fidei non aliter, quam pasci et oblectari solebant fabulis comœdorum.

Cœptum est colloquium Possiacum V nonas Septembris [1], cui impius Hospitalis regii scrinii magister prælusit, utque nullius erat religionis, ita regem nullius esse voluit, statuit enim illud axioma, « Regem nec veteris religionis nec novæ persuasionis sectatoribus sese adjungere debere, hoc est (quod diserte addere ausus non est) omnibus, quam velint religionis persuasionem sequi permittere debere ». Inhiasse illum una cum amiralio invadendis Ecclesiasticis bonis refert Belcarius, tum addit postremo egisse : « De antiquando recenti Parisiensi edicto, quo publici privatique conventus, in quibus aliter quam Romano more sacramenta administrantur, vetabantur ». Dictitans inepte, leges tanquam calceum ad pedes accommodandas pro temporum varietate, nec ille Achitophel vidit, permissa hæreseos profitendæ libertate, civilibus bellis Galliam arsuram. Cum vero cardinalis Turnonius, qui princeps episcoporum erat, assurrexisset, questus longe alia proponi, quam quæ ante colloquium proposita fuerant, eaque scripto tradi postularet, ut de iis cum præsulibus deliberaret, ille abnuit, ne qua sibi inde molestia exhiberetur, ac regina Catharina hæreticæ factioni studens jussit, ut Beza diceret, hoc est, blasphemiarum suarum pompam explicaret. At ille non segniter impietatis suæ totum virus effundere impudentissime cœpit in sacrosanctam Eucharistiam [1], effutiendo Corpus Christi tanto ab ea dissitum intervallo, quanto Cœlum distet a terra : ad quæ verba pii infremuere, et cardinalis Turnonius conversus ad regem rogavit, ne dictis fidem haberet, episcopos enim mendaciorum illorum tenebras veritatis splendore discussuros. Se quidem et alios præsules suis conscientiis vim attulisse, cum ad conventum accessissent, cum præviderent, blasphema ab impiis in Deum evomenda, ac ni regia majestas contineret, consessum abrupturos ; superiorem vero blasphemam vocem non modo Catholici, sed Lutherani etiam multis Commentariis confutarunt.

Tenuit plures actiones illud colloquium, atque XVI kal. Octobris cardinalis Lotharingus eruditam habuit orationem, atque ut ait Belcarius [2] :

« Colloquium illud summa animorum non consensione sed dissensione dissolutum ». Cum vero victoriam hæretici in eo sibi vindicarent, Claudius Espencæus [3] Eusthatio Bellaio episcopo Parisiensi gestorum rationem reddit hisce litteris proximo ineunte anno exaratis :

91. « Cum una atque altera disputatione semiaperta nihil promptum viderent, tentarunt alteram viam, procul ab omni, tum tumultu, tum etiam ostentatione, jussis ex nostratibus episcopis atque theologis, et ex recentioribus ministris, si quo id usui esse posset, modo binis,

[1] Belcar. comm. rer. Gall. l. XXIX. num. 30. Ib. num. 28. Sup. num. 30.

[1] Schusselberg. Cat. hær. l. III. in præfat. — [2] Belcar. l. XXIX. num. 27. — [3] Claudius Espencæus in Ep. ad Eustachium Bellaium epis.

modo quinis convenire ». Et mox : « Ecce autem pauculis tantum nos dieculis, sed horulis vix una contuleramus, cum nescio quis male feriatus foras effert, collationis vix cœptæ conciliationis ne vix quidem umbram semipictam : Ministris, si qua fronti modo fides, non magis volentibus, quam nobis invitis. Vehementer enim contendebant, ut ejus quidquid pariter conferremus, singula modo exemplaria utrinque extarent, quod nos facturos recipere non potuimus, ac multo minus præstare, quod ea, quæ a ministris obtineremus, episcopis nostris facere communia, ut par erat, oporteret. Absit enim, reverende mi, ut nos a senatu vestro secessionem facere, et alterum quasi quemdam senatulum cogere, vel per somnium cogitaverimus ». Et paulo post : « Inscriptio erat : Consensio de articulo cœnæ conciliatæ in Concilio nationali Possiaci per deputatos a rege, tam Protestantes, quam Sorbonicos. Et interim nescit hic nugivendulus ministros adeo se non inscribere Protestantes, ut non magis cum Protestantibus, quam nobiscum in re sacramentaria eis conveniat. Et ex quinque nostratibus, duos facit Sorbonæ theologos, qui nullam forte unquam Sorbonam viderunt, theologi certe Parisienses minime sunt, et brevi ac eleganti scilicet rhytmo, utrosque delectos comprehendit. Nec ita multo post, prodiit libellus, Acta Possiaca titulo pollicens, sed adeo non servata locorum, temporum et personarum circumstantia, ut in eo plura sint falsa quam folia : quod prælatorum consensu cum ministris collatum sit : quod ministri diu antequam in rem præsentem veniretur, articulos præcipue controversos ad eosdem prælatos miserint : quod rege præsente, duodeni utrinque contulerint : quod hæc de cœna Domini Confessio communi aliquot ex sacerdotali grege (sic enim loquitur homo sacer), et ministrorum consensu sit Possiaci obtenta : et (ut mendaces sui fere minus sunt memores) quod post abruptum colloquium, hoc est, ut ipse dicit, post XXX diem Septembris, Ministri ejus mensis XXIV secundi orarunt, cum quidquid inter nos fuit colloquii, post eam demum orationem enatum sit, idemque reginæ tantum jussu, non etiam episcoporum assensu. Sed omissis publicis actis, quæ alius et otio et litteris quam ego magis abundans persequatur, quoniam privati cum ministris colloquii, quod materiam adeo publicam nescio quis fecit, pars aliquantula fui, ita ut res habet, bona fide tradam. Postridie quam ministri secundo, et pridie quam iidem cum duabus ministris miscendo subsistere in crastinum jussi, ibi formulam de cœna Domini concepimus, conceptam nostris utique hominibus communicandam recipimus. Eam, quia neutrobi recepta est, premo, non tamdiu indubie ab istis premendam, qui nihil non quod in rem modo suam utcumque sit produnt, nisi ea foret non paulo clarior, ac etiam tolerabilior. De hac ergo, cum non magis inter ministros, quam inter nostrates convenirent, ecce mensis penultima multo mane reginæ matris litteris rursus ego, et alii duo theologi Possiaco Sangermanum evocamur, ubi duobus episcopis adesse et assidere jussis, primum de futuro cum quinque ministris colloquio tantum contulimus nisi quod confessionem a binis utriusque partis delectis quatriduo ante confectam, ministrorum unus privato breviculo negavit se probare posse. Ultima mensis ministri formulam nobis proposuerunt, secundo postea loco promulgatam, quam plus satis eis prædiximus, a nostris minus receptum iri. Prima Octobris post aliquam multam utrinque collationem, formulam aliam ab eis obtinuimus priore postea loco evulgatam, adeo chartæ et actorum libelli auctor (si modo idem) neque tempus neque locum observavit : habitum enim totum est Sangermani, quidquid fuit inter quinos colloquii : Possiaci, ejus nihil, cujus hic est exortus et exitus. Secunda enim Octobris renuntiati non convenimus ; tertia vero nobis accitis visum est, ut antequam colloqueremur, supplices reginæ regique Navarræ commonstraremus quam nullo profectu, neque tamen periculo nullo plus temporis in eum congressum collaturi essemus, nulla præsertim episcoporum quibuscum ad synodum, non ad comitatum veneramus, missione, vel auctoritate : sentire igitur nos, et obnixe precari, ut priusquam congredi pergeremus, quantillum a ministris obtentum erat, ad patres Possiaci collectos referretur. Postrema igitur formula postridie ejus diei in comitiis episcoporum proposita, et aliquot diebus excussa nona mensis rejecta est, decima quoque tertia theologis honesta missione, et gratiarum actione synodi nomine valere jussis, colloquium quinorum sic amputatum est, ut nihil magis utrique, vel cogitaremus, vel in votis haberemus quam ut se ad se quisque referret, quod et non ita post cum collega meo, quocum illuc profectus eram, haud gravate feci. Hæc est colloquii summa simplex, atque nuda, qualis esse debet veritatis oratio ». Et infra : « Et primum quidem sic esse, quando omnino ita est, ponas oportet, eis non semel privatim, publiceque fuisse promissum, et nobis eorum collocutoribus præscriptum, ut hanc conciliationis viam inituri, de Euchatistiæ primum usu tantum conferremus, neque pedem causa efferemus. Proinde quod in formula legitur, Corpus et Sanguinem Domini proprium Spiritus Sancti opificio vere nobis, et in substantia in cœna offerri, dari, et exhiberi, vere item, et re ipsa spiritualiter, sacramentaliter, et fide a nobis recipi, utrinque nobis, et omnibus (opinor) convenit. An vero aliter, quam vel fide, vel spiritu, quod idem pii, adorent, quid indi-

gni, vel vorent, vel edant, et de hujus Sacramenti extra usum negotio, de his nullum colloquentes verbum fecimus, ne quidem ex composito superiore poteramus : proin quid super his rebus ministri sentiant, ex colloquio nescimus, ac nec quæsivimus quidem. Attamen, ut ex particularibus (quas vocant) universales negativas, aut exclusivas inferre non didicimus ; ita si qui in tam paucis verbis velut herbis, aut angues latitant, aut scorpiones cubitant, non probamus. Quod autem in medio formulæ positum est, fidem, ut ministri maluerunt, ut nos volebamus, verbum Dei, repræsentare, seu præsentia facere, quæ promittit, mirum si cui unquam in cor ascenderit, adeo parum, ne dicam nihil, cordis utrisque nostrum fuisse, ut hoc axioma generaliter acceptum vellemus. Non est magna, aut decennali theologia opus, ut noverimus fidem rerum esse et præteritarum, et præsentium, et futurarum. (Et paulo post) : « Hic vero non vertitur controversiæ cardo de vera veri Corporis et Sanguinis Dominici in his mysteriis præsentia controvertebamur, et ut adhuc controvertimur, et nisi nos Deus respexerit, perpetuo controvertemur, de qua etiam agunt, quæ in formula hoc axioma circumstant, et sive præcedunt, sive sequuntur non orationes modo singulæ, sed et omnes propemodum dictiones, syllabæ, litteræ ejus. Ego quidquid et quantum est in hoc sacramento Christi carnis et sanguinis præsentiæ rationem, qua poteram urgebam, et malebam, ut hodieque malo, Dei verbo, quod ut reliqua ejus opera perfectum est, quod omnipotens est, et promissioni, quia fidele, permanet, et seipsum negare non potest, quam hominis sive accipientis fidei, quæ quamdiu hic peregrinamur, et corporis (quod corrumpitur, et animam gravat, ac deprimit) infirmitate circumdamur, manca est, mutila, infirma, et imperfecta, ut paucis dicam, Dei, quam hominis fidei attribuere.

« Et si enim sacramentorum fructus, et profectus adeo fidei apprehendentis est, et sine hac illa non modo nihil prosint, sed etiam vehementer obsint ; eorum tamen didici veritatem, rationem, substantiam, quam etiam ideo formam, et quasi animam theologicæ scholæ non male appellant, in divino verbo promisso et instituto sitam esse, et illinc pendere, adeo ut si hoc desit, et hoc illa si destituantur, mortua, nudaque remaneant elementa, et hoc quoque nobis reliquum est, ut probemus.

« Neque vero minus Eucharistia, quam baptismus Evangelicis verbis consecratur : aut hujus magis, quam illius, elementum, seu materiam verbum viventem, loquentemque facit, aut de illa, quam de hoc minus vere dici possunt, illa divi Augustini proloquia : Accedit verbum ad elementum, et fit Sacramentum, etiam ipsum tanquam visibile verbum. Detrahe, inquit, verbum, quid est aqua, nisi aqua. Ita hic detrahe verbum, quid est panis, nisi panis ? Vinum, nisi vinum ? aqua, nisi aqua ? Accedunt verba ad elementa, et fiunt sancta Corporis Sanguinisque Dominici Sacramenta, et non interest, cum de Sacramenti sanctitate et integritate tractatur, quid credat, et quali fide imbutus sit, qui Sacramenta accipit : interest quidem plurimum ad salutis viam, ad Sacramenti quæstionem nihil interest : fieri enim potest, ut homo integrum habeat Sacramentum, et perversam fidem. Et hic quidem, ut et prius Augustinum de baptismate tractare agnosco, sed quod et in Eucharistiam quadrare possit, qui sequitur ejus sermo, probat. Cum de Sacramentis tractarem, dixi vobis, quod ante verba Christi, quod offertur, panis dicatur : ubi Christi verba deprompta fuerint, Christi corpus appellatur. Augustini quoque Catechista Ambrosius : Quid dicimus, (inquit) de divina consecratione, ubi Salvatoris verba operantur ? nam et Sacramentum, quod accipis, Christi sermone conficitur, consecratio enim quibus verbis, et cujus sermonibus est ? Jesu Christi. Nam per reliqua omnia, quæ dicuntur, laus Deo defertur, oratione pro populo, pro regibus et pro cæteris petitur. Ubi venitur ut conficiatur venerabile sacramentum, sermonibus jam non suis sacerdos, sed Christi utitur. Christi ergo sermo hoc Sacramentum conficit : sed quis Christi sermo ? nempe is quo facta sunt omnia : jussit Dominus, et factum est cœlum : jussit et facta est terra : jussit et facta sunt maria : jussit et omnis generata est creatura. Vides quam sit operatorius Christi sermo, in cujus sermone, si tanta vis est ut inciperent esse quæ non erant, quanto plus est operatorius, ut quæ erant, in aliud commutentur. Si operatus est cælestis sermo in terrenis rebus, non operabitur in Sacramentis cælestibus ? Ergo didicisti, quod verbi cœlestis consecratione ex pane Christi corpus, ex vino et aqua in calicem missis sanguis fiat, quodque accipis, Christi corpus esse. Vis autem scire, quid a verbis cœlestibus consecratur ? accipe verba. Tum canonis (ne forte canonem adeo nuperum putes) recitata ea parte, quæ incipit : Qui pridie etc. quæ verba, sunt Evangelistarum, usque ad *accipite,* sive Corpus, sive Sanguinem, quæ et inde Christi verba sunt, *comedite, hoc est Corpus meum, et bibite, hic est Sanguis meus.* Antequam (ait) consecretur, panis est, ubi Christi accesserunt verba Corpus Christi est : et ante Christi verba, Calix est vini et aquæ plenus, ubi Christi verba fuerint operata, ibi Sanguis efficitur, qui plebem redemit. Testificatur ergo nobis Dominus, quod corpus ejus accipiamus et Sanguinem, ne de ejus fide et testimonio dubitaremus. Et de benedictione patriarchæ Aser : Hunc (ait) panem Dominus dedit Apostolis, ut dividerent populo credentium, hodieque nobis eumdem dat, quem

quotidie sacerdos consecrat suis verbis. Nec aliter divus Cyprianus de prima Sacramenti hujus institutione concionatur. Ante, inquiens, verba illa (Christi indubie) cibus communis nutriendo tantum corpori commodus, vitæ corporalis subsidium ministrabat; sed ex quo a Domino dictum est, *hoc facite*, quæque sequuntur : *Quotiescumque,* his verbis et hac fide actum est, panis ille substantialis, et calix benedictione solemni sacratus, ad totius hominis vitam salutemque proficit ». Et paulo post : « Panis quem Dominus discipulis porrigebat, non effigie, sed natura mutatus, omnipotentia verbi factus est caro, ita Sacramento visibili divina se infudit essentia, etc. in quo Cypriani testimonio singulariter observandum, quod cum verbo fidem junxit, quoties ait, his verbis, hac fide agitur. Et vere nos ea non disjungimus, imo fidem requirimus, non ut alioqui sit Sacramentum, sed ne non credenti obsit. Et hic quoque cum Latinis Græci consentiunt. Irenæus noster [1], hoc est, Lugdunensis episcopus (Græce autem, an Latine scripserit, nunc minus curo) : Quando, inquit, et mistus calix, et fractus panis percipit verbum Dei, fit Eucharistia Sanguinis et Corporis Christi. In Justini quoque altera pro Christianis Apologia [2] ita legimus : Quemadmodum per Verbum Dei caro factus Jesus Christus carnem, et sanguinem pro salute nostra habuit, sic etiam per verbum precationis, et gratiarum actionis, sacratam ab ipso alimoniam ejusdem incarnati Jesu carnem et sanguinem esse didicimus. Sic enim Apostoli in Evangeliis sibi Jesum mandasse tradiderunt, sumpto pane et poculo dixisse, *hoc facite*, etc. sibique solis dedisse. Et iisdem argumentis, ac totidem propemodum cum Ambrosio verbis ratiocinatur Damascenus, Dei verbo vero, vivo, efficaci et omnipotenti , ut omnia quæcumque voluit esse perfecta, omnem et cœlorum et elementorum ornatum, Deum etiam ipsum Verbum hominem esse factum : sic eodem, inquam, verbo, et panem ejus corpus, et vinum et aquam ejus sanguinem effici. Dixit in principio, *producat terra herbam virentem*, et usque nunc plurima facta producit germina divino coadjuta et vigorata præcepto. Dixit item Deus : *Hoc facite*, etc. atque omnipotenti ejus præcepto, donec veniat efficitur. Et hoc sive prior, sive posterior (nunc non magis quam quæ hujusmodi prius occurrerunt, disputo) Chrysostomus [3]. Quæ tunc in cæna fecit Dominus, eadem nunc quoque facit, operatur et perficit. Ministrorum quidem nos ordinem et locum tenemus, qui vero hæc sanctificat, ipse est : nec enim homo est, qui proposita in consecratione mensæ Domini Corpus Christi facit et Sanguinem, sed ille ipse, qui crucifixus est pro nobis Christus. Sacerdotis ore verba proferuntur, at Dei virtute consecrantur et gratia. *Hoc est* (ait) *Corpus meum,* hoc verbo proposita consecrantur. Et sicut illa vox [1], quæ dixit, *crescite, multiplicamini, replete terram*, semel quidem dicta omni tempore sentit effectum ad generationem operante natura, ita, et vox illa Christi semel ita dicta, per omnes Ecclesiæ mensas in hodiernum diem, et ad ejus usque adventum sacrificio firmitatem præstat. In eumdem sensum non producerem primos illos Romæ Pontifices viros, haud dubie sanctissimos, quod eas, quæ illorum titulo circumferuntur Epistolas hodie video esse controversas , nisi eæ superioribus (nisi vehementer fallor) satis superque probatis consentirent. Sic autem argumentatur in hanc rem Alexander I : Si tactu fimbriæ vestimenti Salvatoris salvatos infirmos esse non dubitamus [2], quanto magis virtute sacrorum ejus verborum divinitus sacrantur elementa, quibus et corporis et animæ sanitatem humana percipit fragilitas? Hujus in Pontificio et martyrio successor Antherus, et utroque aliquanto posterior Felix II eodem sensu scripserunt, Ecclesiarum ministros sacro et proprio ore Christi Corpus conficere, quorum si quis Epistolas fastidit, ut apocryphas et subreptitias, latine (opinor) noverat Hieronymus, qui eam locutionem in eodem versans argumento suam non semel facit ad Heliodorum , Evagrium , Fabiolam scribens , episcopos, presbyteros Apostolico gradui succedentes, Christi Corpus carnes agni ore sacro conficere ». Et paulo post : « Sed jam talium locorum plus satis, ex quibus liquido constat, quam non heri aut nudius tertius natum sit, quod tamdiu in sententiis theologicis et decretis Ecclesiasticis collectum legitur Augustini nomine de Corpore Domini, qui liber [3] nunc ubi extet non bene memini, Corporis atque Sanguinis Dominici mysteria non in merito consecrantis (nec vero magis ex fide, vel dignitate sumentis) sed verbo perfici creatoris, et credendum esse Christi verbis Sacramenta confici, et cujus prius imperio creantur (elementa) ejus utique verbo in melius recreantur, et horum quidem locorum, quæ tum mihi occurrere, fragmenta indicavi. Quod etiam in primo, unde hanc telam exorsus sum, Augustini testimonio sequitur ita : « Unde tanta vis aquæ, ut corpus tangat, et cor abluat ? » etiamsi de baptismi magis effectu et profectu, quam de veritate et substantia sonet, diligenter utrinque a nobis excussum est. Sic enim conflictum fuit : unde tanta mystico cibo poculoque virtus, ut os intret et cor sanctificet, nisi faciente verbo ? Responsum est [4], nullo medio, non quia dicitur, sed quia creditur. Replicatum ibidem subjeci,

[1] Lib. v. c. 2. — [2] Lib. iv. c. 14. — [3] Serm. de prod. Jud.

[1] Gen. III — [2] Matth. XIV. — [3] Lib. IV. dist. 13. 2. cap. intra Catholicum. — [4] Claud. Espenc.

aliud est in verbo sonus transiens, aliud virtus manens. Regestum est, Augustinum tandem concludere : Hoc est verbum fidei, quod prædicamus, etc. His et similibus sanctorum Patrum testimoniis, quibus etiam plura liceret adjicere, nisi jam nos Epistolæ moles deterreret, olim jam partim persuasus, partim eorum etiam aliquot tunc memor, sic in formula ex collocutorum consilio ministris proposueram : quia verbum Dei, et promissio, cui fides nostra nititur, præsentia reddidit, quæ promittit etc. Responderunt inter cætera ministri, pro ea, quæ est inter verbum et fidem analogia et vicinia, Scripturam non insolenter alteri attribuere, quod alterius est. Itaque non admodum referre verbi-ne vocula, an fidei priore loco ponatur? Sed quoniam verbum sine fide esse potest, non enim omnium est fides [1], nec omnes credunt Evangelio : non vero sine verbo fides esse potest, quia fides ex auditu, auditus autem per verbum Dei, malle se ita scripto inferre : quia fides verbo Dei nitens res facit præsentes, quæ promittuntur, etc. Verum præterquam quod fides magis proprie dicitur accipere, et apprehendere, quam vel polliceri vel præstare : si non ita multum refert, utra vox alteri in formula antecedat, cur non (inquiebam) verbum fidei hic anteponimus, et sic convenimus, et porro pergimus. Suæ sunt, et constant illis rationes, cur secus maluerint : quas minus rescivi proinde, nec excutio. Certe si quod tandem testimonium ex sacris Scripturis, aut scriptoribus id, de quo controvertitur fidei vendicaret, cum tam multa id verba vendicent, idque vel mihi tum in mentem venisset, facile cessissem concordiæ causa, vel Bibliotheca me mea sibi redditum aliter edocuisset, ne hodie quidem celarem. In ea igitur sententia hodieque persevero, ut corporis sanguinisque Dominici veram in hoc Sacramento præsentiam, hoc est, ipsissimarum rerum, quas in cœna novissima Ecclesiæ suæ Dominus postridie pro eadem mortem subiturus testamento dictavit atque legavit, repræsentationem, sive exhibitionem, verbo, non fidei, hoc est, Deo, cujus dicere, facere est, pollicenti, non homini credenti adscribere malim. Et quidquid tamen, aut quantum est, quod a ministris obtinuimus, aliud quippiam propius eam, quam ab eis exigebamus Christi Domini in hac sua mensa præsentiam, non facile in tam multis eorum hac de re scriptis invenias. Faciat, qui volet periculum ita forte nobis æquior futurus. Quod si quis eos putet persuasu, et ut Galli loquuntur, calciatu faciliores, ut solidis, vel scripturis, vel veterum scriptis, aut rationibus utrolibet ductis, plus ab eis extorquere se posse confidat, per nos licet tentet, et conferat, pugnet et expugnet, etiam nobis, qui hujus adeo invidiosi negotii rudimenta posuimus, et difficillimam ejus portionem exhausimus, exclusis ». Et paucis interjectis :

« Habes, pater reverendissime, de externi, creati, temporariique verbi Dei, quod et quatenus est interni, increati, æternique verbi, ac filii Dei organum, instrumentum, ac ceu vehiculum ea secum, quæ præsentia promittit, afferens in sacris altaris mysteriis efficacia, potentia, adeoque quadam quasi omnipotentia : et quod in eis vere nobis adest, vereque præsens est Corpore et Sanguine suo vero, verus, verax, ac veritas Christus propter verbum, quod in supremæ nocte cœnæ cum fratribus recumbens locutus est, quod hodieque in Ecclesia loquitur, et perpetuo, donec redeat, loquetur, quantumlibet huic verbo multi non credant, præsentia, inquam, verbum facit, quæ in præsentiarum promittit, sua autem cuique fides utilia ea et salutaria reddit. Pollicetur illud, et efficit, proponit, offert, exhibet, hæc proposita accipit, hæc oblata apprehendit, hæc promissis et præsentibus fruitur. Prodest, inquit Hieronymus, signum, si justitia (fidei utique) cujus est signaculum adsit, cæterum sine illa superfluum est : addo etiam noxium, neque tamen nullum. Aliud enim Sacramenti virtus, aliud veritas ». Et mox : « Oportuit oviculam si non qua vellet, at certe, qua posset de articulo, secus multo quam res habet, passim ventilato, fidem suam suo Pastori liberare, qui de animulæ hujus salute (ne forte homuncionem fastidias) rationem vicissim sis redditurus, etc. Lutetiæ [1] ex ædibus Rhemæsis feriis Epiphaniæ MDLXI, scilicet ab Incarnato Verbo ».

92. Extracta sunt colloquia illa et Comitia in proximi anni Februarium, quorum exitus significatus est ab Hyppolito cardinale Ferrariæ Carolo cardinali Borromæo Pontificio nepoti, factionem Hugonottam præter omnium opinionem suis votis illusam fuisse, licet omni virium contentione ad obtinenda templa incubuerit, rogatos quidem senatores, utpote erga Ecclesiasticos pravis affectibus imbutos, ad sinistram partem inclinasse, sed concilii sanctioris senatores acerrime repugnasse, ac rem Catholicam defendisse, demonstrasseque, gemina religione in regnum inducta, omnem ordinem eversum iri, decretumque fuisse non concedenda Hugonottis templa, prohibitumque ne nova extruere possint, utque invasa templa ac bona Ecclesiastica restituant; tolerati tamen ut extra urbes et oppida conciones suas habeant, absque ullo tumultu et absque ulla vi, donec decreta Concilii Œcumenici promulgata sint, quibus si non paruerint, solum vertere cogantur. Ex hoc contrario suc-

[1] II Thess. III. Rom. XX.

[1] Illustriss. et Reverendiss. D. meo observantis. cardin. Borrom. Ext. in Ms. card. Spadæ sig. num. 31. p. 5. Illustriss. et Reverendiss. D. observantissime. Ex Ital.

cessu cum feliciora sperarent, Hugonottos rabie efferatos pallore vultus dolorem præferre : cumulatissimam vero lætitiam ex eo a se conceptam, quod rex Navarræ, qui penultimus sententiam dixit, apertissime declararit, se parti Catholicæ studere, atque modo superius dicto pronuntiasse. Post eum vero reginam repetitis aliorum sententiis maxima contentione explicuisse pium animum erga sacrosanctam Ecclesiam, præcipueque docuisse, licet hujusmodi conventus habeantur, non alio a se consilio conceptos, quam ut media exquirat, quibus seditiones ac tumultus enascentes inter populos extinguat ; ac nunquam ipsam vel filium exemplo prædecessorum regum ab obsequio et conjunctione Ecclesiæ discessuros. Hæc esse capita decretorum, quæ modo scriptis mandantur, ut promulgentur, sententias regis Navarræ ac reginæ matris pietate illustres suis conceptas verbis, cum haberi poterunt, transmittendas iri. Æquum autem esse, ut Pontifex regi Navarræ ob constantiam in tuenda re Catholica explicatam grates agat, optimamque mentem pro rebus ejus promovendis ostendat, utque expressis magis verbis Hispana illa promissa illustrentur. Hæc decreta sibi a regina matre communicata fuisse dissoluto conventu, addidisse tamen se ut iis faceret satis,qui præferunt conscientiam suam doctrinæ Catholicæ accommodare, non posse, nisi melius instructi suos errores ponant, percupere, ut colloquium doctorum ex utraque parte fiat, cui ipsa una cum sanctiore senatu intersit, summaque contentione rogatum, ut illi interesse vellet, verum sanctissime contestatam nihil in iis controversiis decernere, sed ut controversa mittantur ad Pontificem, a quo cuncta dirimantur, vel ea ad Concilium definienda transmittat ; sufficere enim reginæ, ut istis Hugonottis id concedatur auditos fuisse, utque responsa, atque declarationes ad singulas eorum propositiones aptentur, ut tandem importuna eorum ora obstruantur. Verum licet Ferrariensis nihil prætermiserit in adducendis rationibus, ob quas regia majestas non deberet illud colloquium permittere, nec se ad illud adstringere, etsi non adeo prompte, atque expedite, ita volente Deo, cogi possit Concilium, ad quod omnes istæ controversiæ referantur, nunquam tamen potuisse reginam a suscepta opinione dimoveri, quam non aliter legatus amplexabitur, nisi ita sentiente reverendissimo cardinale Turnonio, cum quo sperat se errare non posse, maxime cum viderit quantam reprehensionem incurrerit in re a se in simili argumento contra illius sententiam, adjecta ea lege totius rei ad suam Sanctitatem referendæ, qua ratione nullum damnum rei Catholicæ inferendum videbatur. Maxime quoque conducere, ut fiat satis optimæ reginæ, cum plurimum intersit illius benevolentiam devinctam tenere, pro explorato vero habeat reverendissima dominatio sua, vitio Ferrariensis auctoritatem Ecclesiæ minime labefactum iri, seque præfidere Hugonottos in eo colloquio res suas non magis provecturos, quam in aliis provexerint. Addidit cardinalis Ferrariensis asperiora verba jactata fuisse inter magistrum equitum tum amiralium, pariterque inter illustrissimum cardinalem Borbonium, ac principem Condæum fratrem, eas tamen altercationes nil gravius parituras, sollicitatum fuisse Momorantium seniorem, ut filius castrorum præfectus ad Concilium mitteretur, sed eas spes evanescere, itaque ducem Candalæ a regina ad id designatum, sed obtentas ab eo graves excusationes ob lites, quibus detinetur, itaque reginam de alio inferioris gradus deligendo cogitasse, atque præsules, ut profectionem ornent ad Concilium incitatum iri, etc. « Datum apud Sanctum-Germanum XVII Jan. MDLXII ».

Adjecit ad litterarum jam claudendarum calcem, mandata legationis suæ post varios circuitus a senatu Parisiensi fuisse admissa, ac licet alias id levioris foret momenti, hoc tamen tempore videri gravissimi. Porro reginam constituisse mittere ad Pontificem D. e Lansaco regiæ societatis equitem, atque ex eo perspicue constare, nec regem Christianissimum, nec regnum ab obsequio Sedis Apostolicæ defectionem moliri, sed in omnibus officiis præstandis, quæ a majoribus exhibita fuerint, constantissime perstare.

93. « Illustris. et reverendiss. dominationis vestræ servus humillimus.

« Hippolitus cardinalis Ferrariæ ».

At Pontifici idem cardinalis significavit, se colloquio cum Hugonottis cœpto ex consilio cardinalis Turnonii interfuisse, ut impendentibus gravissimis malis occurreret ; regem Navarræ conjunctionem cum Catholicis præferre conjunctioni hæreticorum ; ut magna gerat pro re Catholica, magna quoque pro eo gerenda, nec sufficere eximia verba. Anteferendam esse animæ salutem cæteris bonis, in his enim locis principes salutem animæ utilitate ac voluptate facile metiuntur.

De colloquio Possiacensi, hæc Monumentis suis tradidit Jacobus Laingeus [1] Doctor Sorbonicus : « Carolus rex Galliæ, hoc nomine Nonus, jussit omnes doctos viros convenire anno Domini MDLXI, mense Decembri, in urbem Poysiacam, ubi libertas data erat ad disputandum de quibusdam fidei articulis, sed quam temere, inconsiderate et inconsulte, citra consensum et voluntatem Summi Pontificis factum sit, judicent pii viri, et illud in controversiam revocare, et pro incerto habere, quod clarissimum, et certissimum, et etiam a pluribus Con-

[1] [illegible] in Vita [illegible] p. 29.

ciliis jam erat conclusum. Proh dolor! quam sancte, pie ac vere solet dici : *Væ regno cujus rex puer est!* Sic Anglia periit, sic Scotia fidem fere amisit, sic Gallia magna ex parte turbata fuit, dum nullus aut rex esset, aut tantum puer regno præesset.

94. « Quod ad agitatas controversias in eo colloquio significavit Carolo cardinali, multum tempus consumptum ex utraque parte in sermonibus de imaginibus, ac reginam cujusque opinionem auscultare velle, ac multos doctissimos viros partes Catholicas strenue propugnasse, tum adversus eos, qui variis argutiis eas abolendas contendunt, tum adversus alios, qui arcanis artibus eas oppugnant, ac retinendas aiunt in Ecclesia, sed earum abusus emendandos, ita ut timidæ conscientiæ earum adoratione non offendantur, exempli gratia, ut ab aris amoverentur, ac circa templa ad excitandam piam memoriam, vel ornatus causa collocarentur, repetentes illud Exod. xx : *Non facies tibi sculptile*, et similia ; adduntque omnia sisimulacra a Deo prohibita, neque expressum Dei mandatum jure violari posse, hærentque litteræ cortici, nec ejus expositionem aliam admittendam dicunt.

« Ulterius contendunt primis quatuor sæculis nullum imaginum usum fuisse in Christianorum Ecclesia, nec aliqua veneratione, sive honore affectas.

« Addunt præterea damnatas fuisse in Concilio Illiberitano et Francfordiensi, at septimam Synodum, quæ est Nicæna secunda, quia in ea approbantur, penitus rejiciunt, veluti non legitimam ex libello Caroli Magni recenter typis excuso Parisiis, in quo eadem Synodus impugnatur.

« Afferunt etiam pro se plures antiquos Patres ut Cyprianum, Arnobium, Lactantium, Origenem, Epiphanium in Epistola ad Joannem Hierosolymitanum traducta ab Hieronymo, in qua ait, a se discissum velum in quo Jesu Christi imago depicta erat, dixisse contra auctoritatem Scripturarum esse talium imaginum usum; opponunt etiam Epistolam S. Gregorii ad Serenum, qua permittuntur imagines, ad excitandam memoriam tantum, ac prohibetur expresse earum adoratio ; afferuntur etiam ab iis corruptelæ et absurdæ picturæ, quæ contra rei veritatem visuntur in Ecclesiis, veluti Trinitatis in tribus personis ; pingi Deum, qui incomprehensibilis est nullaque arte potest exprimi, et alia similia.

« Responsum est a parte contraria, atque opposita auctoritas universalis Ecclesiæ, cui promissum est perpetuum Spiritus sancti præsidium, in eaque usum imaginum usque ad hæc tempora perpetuum fuisse propagatum : veterem esse hæreticorum morem ad suas confirmandas hæreses captare occasionem ex aliquo Scripturæ textu, abjecto sensu Catholico et universali, atque inhærendo sensui privato, proprio et contrario.

« Allati ab iisdem fuere plures Scripturæ textus, quibus constat præceptum fuisse a Deo confici quasdam imagines, seque ipsum patriarchis et prophetis in variis figuris et imaginibus ostendisse, in quibus fuerit adoratus.

« Demonstratum præterea in testibus adductis ab hæreticis non prohiberi confici imagines, sed ne adorentur cultu latriæ, atque idola a gentibus adorata pro diis, et quibus inesse aliquam divinitatem putabant, prohiberi ; ab his Christianorum imagines maxime differre, non enim statuas vel picturas adorari, vel aliquam iis divinitatem affingi, atque honorem, venerationemque omnem ad sanctos quorum memoriam excitant, referri.

« Allatas ab adversariis auctoritates adversus idola dictas esse, ac si de Christi et sanctorum imaginibus loquantur, corruptelæ alicujus causa, quæ in aliquo loco vel tempore irrepserit, fuisse pronuntiatas, vel ante Concilium Œcumenicum, ac decretum Sedis Apostolicæ, cui sua dicta et opiniones submittebant, locutas fuisse, atque adeo dicta, vel facta singularia adversus definitiones Ecclesiæ non valere.

« Ita Epiphanium disrupisse velum pio ardore, sed non secundum scientiam, ut ait D. Gregorius in Epistola ad Serenum episcopum Massiliensem, quem arguit ob diffractas in suo episcopatu imagines, tanto minus approbasset factum Epiphanii, qui velum in aliena diœcesi disruperat, mittendo falcem in messem alienam, atque adeo deceptus fuit existimans usum imaginum esse contra Scripturam sacram : Gregorium prohibere ne adorentur cultu latriæ, de se tamen profiteri, prosternere se solitum ante imaginem Salvatoris non eam adorando, sed Christum in ea repræsentatum ».

95. Quod ad Epiphanii dicta attinet, demonstrat Baronius [1] illa ab Iconoclastis corrupta fuisse, eamque Appendicem adjectam ab hæretico. Secundo non dici discissam ab eo Christi imaginem, sed quasi Christi vel sancti cujusdam; non enim subdit, satis memini, cujus imago fuerit : potuit etiam esse profani hominis ibi depicti, uti non raro aulæa in Ecclesiis, in quibus Adonis et Venus picti sunt, prætenduntur ministrorum stultitia, quæ pie lacerari possent. Sed ad legati litteras redeamus :

« Argumentum illud quo disceptant adversarii, quadringentis primis annis nullum fuisse usum imaginum in Christianorum Ecclesia multis productis doctoribus confutatum est, qui vel primis quadringentis annis, vel paulo post floruere, nempe Martiale, Tertulliano, Lactantio, Eusebio Cæsariensi, D. Athanasio,

[1] De Epiph. Baron. Ann. to. IV. an. 1392.

SS. Basilio, Gregorio Nazianzeno et Nisseno, Paulino, Prudentio, Damasceno, Gregorio Magno, Nicephoro, et aliis, qui antiquitatem usus imaginum in Ecclesiis demonstrant, tum ut iis Christiani instruantur, tum ut ipsas veneratione afficiant; præterea Sanctam Crucem omnibus temporibus in summa veneratione habitam fuisse. Atque ita novatores jactantes non fuisse usum imaginum primis quadringentis annis convicti sunt falsitatis. Tum adversus eos additum est, licet in primitiva Ecclesia non fuisset imaginum usus, sive quia tyranni extrui Ecclesias vetabant, sive quod ab ethnicismo conversis earum usus non conveniret, postea tamen confirmata fide, ac deleta idololatria, novos ritus tempori ac locis aptiores induci potuisse, quod variis exemplis ostensum est.

« Nec majus facessebant negotium duo objecta Concilia [1], Eliberitanum nempe et Francofordiense, cum eorum pariter nutaret fides ac auctoritas, exploratumque esset, quam sincere Carolus Magnus ab Hadriano Pontifice edoctus, sub quo Francofordiensis fuerat Synodus coacta, sanctarum imaginum cultum asseruerit.

« Defensæ quoque sunt imagines sanctissimæ Trinitatis; quoad formam quidem Patris, ex Daniele, ubi dicitur antiquus dierum : filium forma hominis pingi posse, cum hominem induerit ; Spiritum sanctum specie columbæ in Evangelio expressum. Quod si alicubi corruptelæ irrepserint in imaginum usu ex imperitia, eas emendendas, ac populos de vero venerationis modo informandos. Cæterum inquirendum in Vaticana Bibliotheca libellum Caroli Magni, an discrepet ab isto, quem ostentant hæretici, qui ab ipsis depravatus esse potest.

« Denique lecta fuit Epistola D. Gregorii ad Secundinum, ubi ait, quod se prosterneret ante imaginem Salvatoris, et quod tamen eam non adoraret ut Deum. Ac tunc a nobis maxima contentione postulatum est, ut illa pro definitione ac regula hujus controversiæ admitteretur, hoc enim modo tum assereretur consuetudo inclinandi corporis ad sacras imagines, ac pariter divinum præceptum prohibens idololatriam; præterea congrueret aliud dictum Gregorii: Imagines fieri ut instruant, non ut adorentur (scilicet cultu latriæ). Hoc postulatum nostrum non poterant neutrales honeste rejicere, sed ministri nunquam consentire postulatis voluere, sed pertinacissime institere, eas e templis ejiciendas, contendentes, non alia ratione prohiberi posse, ne adorentur.

« Demum regina sanxit, ut ab utraque parte in scripta redigerentur, qui modus tenendus esset ad docendum populum, ut ex usu imaginum in nullum superstitionis vitium traheretur. Queis scriptis componendis opera datur ».

96. Extat in Ms. Archivii Vaticani sententia Sorbonicæ Academiæ [1], qua sacrarum imaginum veneratio commendata est adversus Huguenottorum nefandas calumnias, ac consilium optimum suggestum est regi, ut dubia circa fidem exorta, vel ad Pontificem, vel ad Concilium Œcumenicum referret :

« Theologorum a Parisiensi theologiæ schola deputatorum sententia dicta et approbata in conventu, qui fuit in regis Franciæ palatio ad D. Germani XI Februarii MDLXI.

« Jesu Christi sanctorumque, et facere et habere imagines, easque ponere in templis et oratoriis, minime pugnat cum Dei præcepto.

« Ita venerari et honorare imagines, ut qui eis habetur honor, referatur ad id quod ipsæ repræsentant, ex traditione et usu Ecclesiæ, non est superstitio, nec idololatria, nec repugnat sacræ Scripturæ, quæ solum prohibet idololatriam. Prosterni ante Jesu Christi imaginem in eo adorando, qui per ipsam repræsentatur, ut ait S. Gregorius, et ante sanctorum imagines inclinari, et genicularí, et ejusmodi alia agere, quæ sunt externa signa decentis reverentiæ, sunt actiones pii et religiosi animi, non autem idola colentis aut superstitiosi. Thure item suffire, cereos et candelas accendere, Deo vovere, et aliquid offerre ante Domini nostri Jesu Christi et sanctorum imagines, quæ sunt collocatæ in Ecclesiis, hymnos et cantica in honorem Dei canere, sanctorumque laudabilem facere commemorationem, dum honorantur et orantur, sunt in Ecclesia Catholica semper fieri solita et sanctorum Patrum sententiis approbata. In processionibus et supplicationibus crucem ferre, sanctorumque reliquias et memorias, ut fiebat tempore sanctorum Chrysostomi et Augustini, res est pia et laudabilis.

« Quod autem ad sanctæ Trinitatis imaginem attinet, et quatenus Deus in tribus personis sit spiritus, qui comprehendi non potest nec effingi ; non debet tamen videri alienum et reprehendendum, si pingantur, aut aliqua alia ratione repræsententur signa et figuræ, in quibus sacra declaret Scriptura eum apparuisse, et sic manifestasse hominibus, ut contineatur et exerceatur populus in fide articuli sanctæ Trinitatis, qui est præcipuum fundamentum Christianæ religionis, quomodo per picturas, effigies, imagines, aut historias mysteriorum nostræ redemptionis instituitur, et confirmatur in cæteris articulis nostræ fidei, nempe Nativitatis, Passionis, Resurrectionis et Ascensionis : quo fit, ut sit perspicuum bonum esse, ac retinere imagines propter fructum et utilitatem, quæ ex eis capitur,

[1] [illegible] Conc. Gen.

[1] Extat in Ms. [illegible] num. 3229. p. 283.

tum ut admoneatur populus beneficiorum, et illorum quæ a Christo accepimus, tum ut ejus sanctorum dona et salutaria exempla nobis repræsententur, ut pro iis Deum laudemus, et eorum etiam virtutem imitemur, et eadem ratione excitemur ad Deum diligendum, vitamque corrigendam, exercendamque pietatem, eosque honoremus, et eorum auxilium invocemus, ut pro nobis apud Deum intercedant.

« Neque tamen 'nficiamur, quin in eis acciderint aut possint accidere nonnulli abusus adversus Ecclesiæ doctrinam et mentem; ejusmodi esset abusus plane intolerabilis, si in imaginibus æstimaretur esse aliqua divinitas, aut virtus, propter quam essent venerandæ aut honorandæ. Et quamvis sit laudabile pietatis et religionis instinctu ire ad ædes sacras, easque visere in memoriam Sanctorum, propterea quod Deus sua inscrutabili voluntate ac providentia nobis aliquando suam magis ostendat operationem, et virtutem in uno loco quam in alio, et aliqua magis ratione una quam alia, magis tamen ad unam quam ad aliam currere imaginem, eamque pluris facere et magis revereri, quod sit ex ditiori et pretiosiori materia, aut sit ejus forma speciosior, ac recentior, aut antiquior, aut ornatior, et elegantius et concinnius expressa, est plane abusus et superstitio.

« Est etiam abusus, si quispiam in imaginibus suam collocet fiduciam, ut olim gentes in suis idolis. Non parvus quoque est abusus, si pingantur aut effingantur imagines forma impudica et lasciva, et quæ non conveniat castitati et integritati sanctorum et sanctarum, quos repræsentant. Est etiam abusus minime tolerandus sicubi falsa et commentitia excogitentur miracula et ejusmodi imposturæ.

« Ut his autem et similibus occurratur abusibus, nobis videtur expedire, ut frequentibus prædicationibus et exhortationibus de his erudiatur populus. Qui est etiam docendus, alium honorem deberi Christo Domino nostro, alium vero sanctis, quos honoramus videntes eorum imagines : ex quo sequitur, ut alio etiam modo sint orandi. Ad Christum quidem dirigendæ sunt preces nostræ, tanquam ad eum qui est auctor totius nostri boni, estque solus Redemptor et Servator : ad sanctos autem tamquam ad intercessores nostros, ut id, quod nobis opus est, a Deo impetremus per charissimum suum Filium Jesum Christum, ut mos est solemnis Ecclesiæ ad Deum suas preces dirigere cum Sanctorum commemoratione, et per Jesum Christum eas terminare. Est etiam erudiendus populus ne, cum orat, mentem et cogitationem suam defigat in imagine, sed in eo quod ipsa repræsentat, et totum ad Deum referat. Providendum est etiam ne cui privato liceat ullam erigere aut erigendam curare imaginem, absque auctoritate episcopi, neque ulla admittantur miracula, nisi quorum legitime facta fuerit fides, et quæ fuerint approbata ab episcopo. Prohibeatur etiam auferre et frangere imagines, propterea quod id valde adversetur honori Dei et ejus sanctorum, et religioni Christianæ magnum afferat detrimentum.

« Definiendæ autem et decidendæ hujus controversiæ, et aliarum quæ ad fidem pertinent, et totius reformandæ Ecclesiæ, non est alia melior et commodior ratio, quam si ad Œcumenicum referatur Concilium, aut ad Sanctam Sedem Apostolicam.

97. « Certiorem fecit Hippolytus cardinalis Ferrariæ Pium IV [1] non potuisse adversus sectam Huguenottam omnia necessaria remedia adhiberi, multum tamen in aliis promotum, perpensis impendentibus periculis; ac quantum sagaci conjectura colligeret, duo ad malum hoc elidendum necessaria remedia, alterum, quod jam a Sanctitate sua summa prudentia adhibitum est, cujus sacra consilia nullo utinam casu abrumpantur, alterum esse temporis beneficium, in quo major locanda sit spes, quam in alterius remedii vehementia; sincere se posse asserere, majora adjumenta causæ Ecclesiasticæ temperatis a se officiis allata, quam acri aliorum acerbitate. Hæc ipsum ex Nicbetto, qui a secretis est, intellecturum. Omnia denique data imperia strenue a se confectum iri ; cum Sanctitas sua multo melius agnoscat, quæ magis publico beneficio atque Apostolicæ Sedis decori vertant, etc. Dat. apud Sanctum-Germanum IV Novembr. MDLXI »

His addidit Ferrariensis cardinalis [2] legatus in litteris ad cardinalem Borromeum, se omne studium in eo collocare, ut agnoscat regina, dissensionis pertinaciam stare a parte sectariorum, quibus nulla cura insit pacandorum horum tumultuum ac dissidiorum regni, sed id tantum consectantur, ut suas opiniones tueantur, quod jam in sermone disceptandi causa illato patuit; ostentarunt enim maximum fœdus et consensionem Gallorum Huguenottorum cum Anglis hæreticis, Scotis, Danis, Suecis, ac Poloniæ et Germaniæ parte. « Ego vero, subdit, imprimere reginæ animo non prætermisi, quandiu hi conjuncti extiterint cum his, qui se hostes Sedis Apostolicæ profitentur, non sperandum esse, ut conjungantur huic regno, quod ipsa in conjunctione et obsequio Sedis Apostolicæ perstare optat: atque hoc argumento eos segregare meditatus sum a conjunctione ac fœdere aliarum provinciarum, aut cum constet eos magis conjunctos esse velle exteris nationibus, quam cæteris Gallis, regia majestas eo magis eorum perfidiam atque exitialia consilia agnoscat : nec posse ipsos in his rebus fidele consilium sugge-

[1] Ext. in Ms. card. Spadæ sig. num. 31. p. 1. — [2] Ext. in Ms. card. Spadæ sig. num. 31. p. 27.

rere, cum nullo publici boni amore afficiantur, atque adeo potius habendos horrori, atque regno depellendos; quæ quidem monita in animum regiæ majestatis alte descendisse mihi visum est ».

Edictum quod confectum est, cum dissolveretur postremus conventus, non est promulgatum a senatu Parisiensi, licet enim gratum sit habitum in ea parte, qua favet Catholicis, in alia tamen repugnatum, qua nimium Hugonottis studet, ac pœnæ abrogantur contra eos in alio mense Julio superioris anni constitutæ, viderique iis facultatem profitendæ suæ hæreseos regio consensu indulgeri. Arbitrabatur regina illo edicto optime consultum Catholicis pro acerbitate temporum, sicque Huguenottos ad parendum juri revocari, atque ad Ecclesias et alia bona erepta Catholicis ab iis restituenda, fluxu temporis meliora expectanda.

98. Prædicto colloquio finis impositus est, postquam primum lecta fuere ministrorum Huguenottorum scripta, dein Catholicorum in quibus nulla animadvertebatur consensio, adeo ut regina et rex Navarræ, accersitis Turnonio et Borbonio cardinalibus ac regii scrinii magistro, collatisque inter se sententiis imperarit scrinii magistro, ut regiam mentem cœtui panderet, qui hæc ferme concepta verba retulit :

« Reginam quietis et concordiæ istius regni percupidam perpensis controversiis, ac dissidiis religionis in hoc regno concitatis, optasse fieri coram se colloquium aliquorum utriusque partis doctorum, ut modum exquireret, quo ipsos inter se conciliaret, atque has controversias componeret, tamen perspexisse in hoc primo articulo de imaginibus proposito multis diebus doctissime disceptato, quanta sit opinionum discrepantia, ac non modo partes inter se propius non accessisse, sed longius a concordia discessisse; at si in hoc articulo omnium facillimo consentire inter se non potuerint, regiam majestatem perspicere, multo minus sperandum, ut in aliis articulis gravioris momenti inter se consentiant, atque adeo ne disceptationes, ex quibus nullus speratur fructus, imo majores contentiones atque odia augentur, repetantur, visum esse dimittenda hæc colloquia, atque hortari se doctores Sorbonicos, ut Lutetiam se recipiant, ubi conjunctim opiniones suas circa articulos subsequentes scriptis commendent; idemque agant Huguenotti, pariterque theologi illustrissimi legati, ac si aliqui e regno doctores velint suas opiniones scriptis tradere, tradant, quæ omnia regi tradita, vel ad Pontificem, vel ad Concilium transmittantur, prout regiæ majestati opportunius visum fuerit. Ita congressus ille dissolutus summa Catholicorum decretoriam eam sententiam laudantium voluptate. Quatuor ex iis, qui vocantur neutrales, suas opiniones in scripta redactas circa imagines obtulere, sed eæ magno eorum dolore ac pudore admissæ non sunt. Horum exemplaria et Catholicorum scripta vestræ dominationi illustrissimæ transmitto. De his vero omnibus regina ocyus certiorem me reddidit, atque etiam una cum rege Navarræ invisere dignata est, ac prolixis verbis successum colloquii, ac alia optima sua consilia exposuit. Certe vidua regina et Navarræ rex optimum ac firmissimum erga fidem Catholicam studium ostenderunt, necnon regina conceptam lætitiam ostendens ex optima regis Navarræ in partes Catholicorum propensione, eo præsente, hæc verba repetiit, nolle posthac in religionis rebus, si non optime succedant, excusari, cum regem Navarræ pro tuenda religione sibi conjunctissimum habeat : quod conspicuum indicium est difficultatum in conficiendis rebus objectarum, dum opinionibus dissentirent. Propterea sæpius repetii hunc principem officiis devinciendum, cum in eo summa rerum consistat. Exulto de hoc rerum successu, cum nulla sit jactura facta, sed potius promotum, cum vero infirmitas hæc ad vigorem ascenderit, extrema remedia non patitur quæ initio adhiberi potuissent ; oppugnata vero veritas magis effulsit, etc. Datum apud Sanctum-Germanum XI Febr. MDLXII ».

99. Hæc licet ex parte proximo ineunte anno gesta, præsenti annectenda visa sunt, ne eadem repeterentur.

Inflicta tamen est maxima plaga Catholicæ religionis ex illo colloquio non aliter, quam ex Lipsiensi disputatione Lutheranismo; ex illo namque ingenia ad novorum dogmatum cognitionem excitata. Quamvis enim hæreticorum argutiæ confutatæ sint validissimis argumentis, tamen quia illæ feriunt imperitorum sensus, responsa vero sublimiora sunt, quam ut a carnalibus hominibus, maxime a fœminis capi possint, non enim humana fides habet meritum, ubi humana ratio præbet experimentum, hæsere hæreticorum sophismata imbecillibus animis, tanquam jacula : cumque antea ministri Calvinistici in angulis tantum atque locis abditis sua venena diffunderent, ex ea disputatione, in qua hæresiarchæ comparati fuerant cum episcopis, excitati atque insolescentes passim per omnes provincias provocare sacerdotes ac præsules ad disputandum ausi sunt, fastuque et furore armati, quasdam Ecclesias invaserunt. « Cum in colloquio Pissiaco, episcopi ac theologi Parisienses », inquit Belcarius [1] « cum ministris Calvinianis haud convenire potuissent, Calviniani sibi victoriam vendicantes, templa quædam occuparunt, quibus se nemo opposuit », propendente nimirum regina Catharina regni administratrice, quam administrationem ut sibi assereret adversus eos, qui ad eam regni procurationem spectare negaverant,

[1] Belc. l. XXIX. num. 35.

Gasparem Castillionem Amiralium enixe rogavit, ne sibi adversaretur, quem auctoritate apud Navarrum regem plurimum posse noverat. « Ille », inquit Belcarius [1], « quidvis se perfecturum pollicitus est modo suæ sectæ, id est, Calvinianæ, libere et publice obeundæ potestas daretur, illa datum iri repromisit ». Quamvis vero tertio nonas Novembris edictum manasset, ut Calviniani templa veteribus possessoribus erepta restituerent, tamen illi, qui se legibus solutos opinabantur, non paruere, imo amiralius tot templa, quot hæreticorum erant cœtus, scilicet bis mille centum quinquaginta postulavit. Et quia increbrescebat fama, Pontificem regemque Hispaniæ cum Catholicis Gallis arma conjuncturos ad hæreticos eo regno depellendos, Calvinianos, si bellum instaret, regi suo sumptu militaturos spopondit. At Guisii, Mommorantius equitum magister, Mompenserius, Brissacus ac Sanctandreanus, Catharinam reginam officii monuere, atque ex negligentia regiorum magistratuum, qui edictum Julianum non observabant, seditiones et bella concitatum iri; itaque extremo Novembri ex aulico comitatu discesserunt. Exinde ab horum discessu Calvinismus magis ingravescere, cum Gaspar Colinius in aula dominaretur, atque Navarræ regem et principem Condæum suis consiliis duceret, necnon Hospitalis, quem Beza hæresiarcha favisse hæresi testatur, senatores Parisienses ad se pelliceret, ac tum præter Calvinismum grassata est neutra religio, proximique Galliarum excidii terror pios invasit, quæ mala ob nimias in celebrando Concilio moras crevisse, memorat Claudius Espencæus [2], eoque prolapsos jam plures, ut non Concilium Œcumenicum audiendum, sed privata conventicula disceptarent. Sic igitur scribit :

100. « Nec hodie desunt, qui plausibili Evangelii titulo non tantum interreligionem, sed et interregnum et anarchiam meditentur, in qua fiat, quod scriptum est : *In diebus illis non erat rex in Israel, sed unusquisque, quod rectum erat, vel oculis potius suis videbatur, faciebat.* Quo loci Spiritus sanctus magistratuum reprehendit ignaviam, ut depravatæ disciplinæ corruptique cultus divini causam, cum illi non magnopere curant, qualis populis doctrina proponatur, sic quasi nullo apud nos regnante, suo quisque vivat arbitratu ». Et paulo post : « Quanta iis non multis annis facta sit a sancta Sede Apostolica discessio, videmus atque palpamus; metuendum ne major fiat nisi mature adhibeatur remedium. Et talium tamen motuum defectionumque vix alia causa est, quam quia totos jam annos plus quadraginta Concilium ab omnibus piis frustra expetitur, nec obtinetur. Dum autem fictum magis hactenus est, quam serio indictum, hoc est, loco ejus toties mutato coactum, motum, prorogatum, suspensum, interruptum, translatum, dissolutum, factum tandem est, ut quo Pontifice superstite coiturum esse Concilium aliqua spes erat, vix sint, qui adire velint; sint etiam, qui de rebus, quæ proprie sunt Concilii, in comitiis quique suis, quam in Concilio statui malint, ut sint scilicet tot fides, quot provinciæ, tot religiones, quot nationes : adeoque quas, vel omnium maxime præsto esse, et secessionis a reliquis suæ in legitima Synodo rationem reddere oportebat, nec ad Synodum quidem sese venturas publico publicatoque typis responso Pontificiis legatis, nuper non dissimulaverunt, non contemnendi sane principes, et bona Germaniæ, hoc est, amplissimæ propemodum nationis pars. Et ut in nos descendamus, et ad Galliam nostratem veniamus, quam solam errorum et hæresum monstra non habuisse, in Vigilantium sacer olim jam scribebat Hieronymus, nec ita post sub Justiniano Agathias Scholasticus, Francos omnes esse Christianos, et rectissimæ inter cæteros persuasionis : mirum quos religionis ergo ubique pæne tumultus ciet. Videmus quo res deducta sit, quo sit relapsura, viderit Dominus, cujus ingenti quidem beneficio foris pugnæ desunt, sed intus, si unquam alias, et timores et terrores. Pax vobis Dei gratia cum rege Catholico Christianissimi regis sororio; pax cum imperio et Cæsare; pax a reliquis vicinis, sed non pax a domesticis, adeoque nec a nobis ipsis; neque vero dubitamus, et Christianissimam reginam nostram, et serenissimum Navarræ regem generalem Franciæ præfectum, et tam regii sanguinis principes, quam regni ordines, pro suo quemque, tum in Deum et Dominum nostrum Jesum Christum, et amore et honore, tum in Christianissimi regis nostri ætatulam affectu, de componendis his tumultibus et rebus ita perverse constitutis in ordinem ac statum decorum, aliquando restituendis, esse (prout atque debent) anxios et sollicitos. Testes sunt præter alia, tam solemnes, et quotidianæ in curiam Parisiensem coitiones, alternantes sententiæ, et gravissima consulta, et necesse quidem habent consulere, qui enim in re adeo momentosa solemni clausula abstinerent? nam templorum, quæ periclitantur, excidia, locorum, nisi obviam eatur, indubie publicorum, familiarumque secutura est extinctio : etenim, si quis omnium retro temporum descriptiones observet, et regnorum, et imperiorum mala, et Ecclesiarum molestias, una et ex æquo accidere reperiet, seque sic rempublicam et religionem redamare, ac invicem honorare, ut altera vel turbata, vel pacata, altera quadam quasi vel commiseratione turbetur, vel gratulatione conquiescat ». Et infra :

[1] Belc. l. XXIX. num. 28. — [2] Claud. Espencæus in Ep. ad Mich. Hospit. Fr. Canc. Jud. XVII. p. 626.

« Quocumque vertas oculos [1], multa est querelarum et quidem justissimarum materia, et ea est rerum humanarum, etiam Ecclesiasticarum natura, maris in morem multa secum deferre, quæ absorbet. Ecclesia, et hic quidem sancta, sine nævis tamen ullis, sine rugis [2] et maculis, non prius futura, quam Christo suo, cum apparuerit in cœlestibus, tota gloriosa exhibita et repræsentata. Quod considerantes gloriosi sane viri, laudatissimique principes Romani, Constantini, Theodosii, Justiniani, etc. nostrates quoque constitutiones, non dubium, quin de pastorum consilio institutione ac consensu ediderunt. Etenim Christiani principes pro æterna vita Pontificibus, et Pontifices vicissim pro temporalium rerum cursu principibus opus habent [3], ut agnovit ad Michaelem imperatorem Nicolaus PP. I. Meminerint tamen se boni principes Ecclesiæ filios, non dominos, intra Ecclesiam esse, non supra, quod non solum nulla eorum offensione, sed et cum gratia, et ea, qua nihil honorificentius dici potest, honorificentia dixit, et posteritati dicendum reliquit in Auxentium hæreticum Catholicus pastor Ambrosius [4]. Idem quoque hic Valentiniano. Libertatis et sanctimoniæ paris coepiscopus Gregorius Nazianzenus Valenti imperatori in faciem ausus est [5] ita dicere : « Christi lex vos « meæ potestati meoque subjecit tribunali, im« peramus et ipsi, addo imperio majori et « perfectiori, ut oportet potius carni Spiritum « et terrestribus præesse cælestia : suscipe igi« tur vocem liberiorem. Scio te ovem esse « gregis mei, et pastoris magni agnum, Christi « gratia regnas, Christi gratia imperas, etc. ». Sic autem sunt reges Ecclesiæ filii, ut et nutritii. *Erunt*, inquit per Prophetam [6] ad Ecclesiam Dominus : *Erunt*, inquam, *reges nutritii ac proinde patroni, defensores, advocati tui. Reges*, ait idem, *ministrabunt tibi* [7], *et mamilla regum lactaberis,* ac proinde defenderis ac propugnaberis, etc. ». Hæc Espencæus.

Ut vero proximo anno ineunte concessa sit hæreseos promulgandæ libera facultas regio edicto, ex quo malorum omnium, quæ Galliam postea merserunt, fons erupit, suo loco dicetur.

101. *De retinendo in vera fide Antonio Navarræ rege consilia versant Catholici proceres.* — Pronis ita in exitium Gallicis rebus [8], cum gravis terror delendæ ab impiis religionis Catholicæ in florentissimo eo regno immineret, Ferrariensis legatus, et Turnonius cardinales, cum Sanctandreano et proceribus Catholicis atque regis Hispaniæ legato versarunt consilia de retinendo in fide Catholica Antonio Navarræ rege, atque ad capessendam Catholicæ religionis defensionem obstringendo, reque communicata cum Pontifice ac rege Hispaniæ, promissa est a Philippo II rege Hispaniæ extremo hoc anno regi Navarræ Sardiniæ regnum, si in vetere orthodoxa religione perstaret, atque Henricum filium in eadem educaret, quod quidem commentum merum fuisse tradunt vulgo historici, sed rem serio et puro animo agitatam inferius visuri sumus, cum etiam Pontifex Philippo regi ad compensandum id damnum, quod ex Sardiniæ largitione contraheret, se devinxerit, ut dicetur inferius, quod non latuit Belcarium [1] dum ait : « Se quasi prædem constituebat Pius Pontifex ».

102. Extant eo argumento proximo ineunte anno litteræ [2] Hippolyti cardinalis Ferrariæ ad cardinalem Borromeum datæ, quibus certiorem fecit, reversum ex Hispana aula oratorem a regina missum, optima verba a rege Catholico erga regem Navarræ retulisse de conferenda illi æqua compensatione, quamvis ea speciatim expressa non fuerit, modo Navarræ rex ad res Catholicæ religionis strenue confirmandas in hoc regno se comparet, atque ad compescendos tumultus, pro quibus comprimendis majestas Catholica ad Catholicorum partes capessendas, se paratissimam exhibeat, tamque ingentem ruinam Christiani imperii avertendam, regem Navarræ ad hoc negotium veluti maximi momenti faciles aditus dare, atque a se sollicitari ne egregiæ occasioni desit, dum hic cœtus publici habentur, ac multi inclinant, ut serviatur tempori, atque adversariis sectam suam constabilire permittatur. Urgeri a se eum regem, ne quid in gratiam sectæ Hugonottæ, tum publici, tum privati boni causa decerni patiatur, quod idem rex sibi persuasum, optimumque consilium ostendit, ac summæ ejus spes locatæ sunt in optimis strenuisque officiis, quibus Pontifex eum prosequitur. Idem rex Navarræ, ac regina mater in dies fieri certiores expetunt a Nichetto de optima Pontificis mente in hoc negotio. Foveri a se maximas spes, non permissurum eumdem regem quid constitui in conventibus ordinum adversus rem Catholicam, ne sibi officiat, spesque sibi propositas dissolvat; in iis vero majorem partem pronam esse, ut faveat Huguenottæ sectæ, maximumque damnum rei Catholicæ illatum ex modo, quo Hospitalis regii scrinii præfectus rem proposuit in comitiis, in Hugonotticam partem propendendo, tramitemque indicando, quem in sententiis suis secuturi essent; cæterum mirum id non videri, cum sint iidem Parisienses senatores, qui in cœtibus Æstate præterita habitis Catholicæ religionis dignitati adversati sunt : verum plures superesse, et dicendi gravitate, stabilitateque judicii magis conspi-

[1] Claud. Espencæus in Ep. ad Mich. Hospit. 1567. — [2] Eph. v. — [3] Dist. XCVI. — [4] Lib. v. — [5] Orat. XVIII. — [6] Is. XLIX. — [7] Is. LX. — [8] Belcar. l. XXVIII. num. 26.

[1] Id. ibid. August. Thuan. — [2] Ext. in Ms. card. Spadæ sign. num. 31. p. 2.

cuos, qui sunt e sanctiori regio consilio, qui sententiam dicturi sint adeo ut speret causam fidei ab illis strenue defendendam, nec opiniones numero, sed pondere libratum iri. Auctorem se fuisse reginæ, ut horum opiniones accipiat, non veluti decretorias sententias, sed suggesta monita, utque sibi jus atque imperium decernendi cum sanctiore regio consilio reservaret; nonnullos tamen adversatos, atque scrinii præfectum impulisse, ut de his eam interpellaret. Summis opus esse viribus atque interrito animo ad molimina adversariorum dissolvenda; magno quidem se arsisse desiderio his cœtibus interesse, cum regii senatoris locum teneat, idque sibi a rege Navarræ suaderi, suamque præsentiam causæ religionis in iis conventibus perutilem fore, cum sit opus viris, qui summa libertate eloquantur, suoque exemplo alios ad id concitent, sed deterritum se ob pravam eam censuram, qua ob concionem infeliciter auditam perstrictus est, nec se ultra calumniantium telis velle exponere, cum gesta non in bonam partem, qua fiunt, accipiantur.

Percrebuisse famam, de recenti excitatos in Aquitania motus, atque ab impudentissimis Hugonottis nonnulla templa evastata, direptaque oppida, visumque comitiis Ordinum fuisse eo mittendum principem Condæum, facileque inclinasse Hugonottæ factionis studiosos, tum ut seditiosis faveret, tum, ut data ea occasione ex his conventibus subduceretur, sed sectæ Hugonottæ fautores mutasse sententiam, ne eo absente ipsorum res in pejus labantur, atque adeo discessum extrahi, donec dimissi sint conventus. Allatam Parisiis famam in crastinum diem apparari Calvinisticam cœnam, in quam maxima hominum multitudo concursura foret, cum insignis alicujus periculi offendiculo publicæque expilationis terrore, ac mox reginam proficisci eo jussisse regiorum castrorum præfectum Memorantium, ut eam rem disturbaret, ministrisque Calvinisticis vetuisse, ne quid novarent, accersitosque præsentibus Navarræ rege ac principe Condæo objurgasse, atque monuisse, ne præsidio eorum perfiderent, quos etiam ultores persensuri essent, idque ab iisdem rege et principe confirmatum.

Regem Navarræ, ut optimum erga religionem animum sibi panderet, nuper aperuisse consilium dimittendi domum reginam Navarræ, eo fuco ac specie, ut propriis rebus consuleret, eamque boni et æqui rem accepisse, sibique a regina matre atque a rege promissum, ea abeunte posthac non permissuros, ut conciones hæreticæ in aula habeantur, ex quo quanta lætitia exultarit, judicio illustrissimæ dominationis relinqui, verum ob adversa tempora et insalubrem valetudinem, profectionem reginæ in Vere primum extractam, etc. Decima Januarii millesimo quingentesimo sexagesimo secundo».

103. *Parisiis tumultus ab Hugonottis concitati.* — Exeunte anno mota est Lutetiæ ab hæreticis seditio die SS. Innocentium memoriæ sacro, nam cum plebe Catholica exarmata Calvinistæ armis instructi sua prophana conventicula in æde propinqua Ecclesiæ Sancti-Medardi agerent, efferati in iras, quod fragore campanarum turbaretur eorum concionator, in Ecclesiam hostili impetu irruperunt, eamque cædibus et horrendis sacrilegiis funestarunt, ut Guillelmus Rossæus [1] de barbara eorum impietate queritur :

« Adeo projecta ad malitiam et sacrilegium erant, ut in tenera Evangelismi sui infantia, cum ille vixdum in crepundiis vagiret, vixdum primos dentes emitteret, in ipsa metropoli, et tum propter potentiam, tum propter Catholicæ fidei zelum præcipua Galliarum urbe Parisiensi, usque eo se efferebant, ut prædicante suo ministro Servetano, qui Trinitatem, et simul Ariano, qui Christum Deum negaret, instigavit, ipsa Christi nati celeberrima festivitate in Ecclesia Sancti-Medardi populum Catholicum invaderent, viros fœminasque sauciarent et occiderent, Christi et sanctorum imagines confringerent, calices, vestes et ornamenta Ecclesiastica compilarent, pedibus suis sanctissimum Christi Corpus conculcarent, in Ecclesiam equos suos stabulatum inducerent, presbyteros alios equorum incursu prosternerent, alios saucios et vulneratos in vincula conjicerent. Hæc, qui in infantia tali tempore, tali loco, in civitate Parisiensi, in primo justitiæ foro admittere sunt ausi, ii grandiusculi facti in Normandia, in Delphinatu, in Guienna et Guasconia, ubi nullam justitiam cogitabant, ubi nec Deum nec hominem verebantur, ubi ipsi supremi erant omnium principes, ubi eis in Christum et Ecclesiam ejus jure Evangelico quidquid illis libuit, illis licuit, hic demum quid non erant isti fideles acturi » ?

Concitati ejus tumultus Parisiis [2] ab Hugonottis meminit cardinalis Ferrariensis in litteris ad Carolum Borromæum datis apud Sanctum-Germanum XXVII Febr. MDLXII, paucos asserens interfectos esse, ac periculum ipso damno longe majus extitisse. Catholicos ad regiam aulam accessisse, conquestosque de insolentia Hugonottorum, ac pro æquitate suæ causæ exposuisse, ipsos armis exutos fuisse, ut parerent regio imperio, at Hugonottos noluisse arma ponere, atque adeo enixe poscere, ut ipsis restituantur arma, quibus se adversus vim Hugonottorum tueantur, quos in suspicionem vocant, ne ex illis conventibus, quos armati habent, ad diripiendas Catholicorum opes involent. Venisse quoque Hugonottos, et plura in sui excusationem dixisse, se retinere arma, ne inermes a Catholicis numero pluribus opprimerentur. At

[1] Guillelm. Rossæus p. 361. In Pig. l. VI. c. 7. — [2] Ms. card. Spadæ sig. num. 31. p. 26.

reginam regemque Navarræ bonis verbis permulsisse Catholicos, a se quieti et libertati Parisiensium egregie consulturos, Hugonottos vero ab iisdem regina et rege asperis castigatos verbis, ni ab hujusmodi insultibus sibi temperarint, in eos legibus et armis animadversum iri, ac præsente regina, regem Navarræ dixisse se valere animis, quando ipsa assenserit, ad horum insolentiam contundendam, ac perspicue dignosci regias majestates, ac universos Catholicos maxime offensos, quod Andelotus Castilio equitum magno succinctus numero Theodorum Bezam per compita Parisiorum stipet. Quia vero conculcatum fuerat impie ab Hugonottis in Ecclesia Sancti-Medardi sanctissimum Eucharistiæ sacramentum, præter alia nefanda sacrilegia, nec tamen in sacrilegos suppliciis, sed inanibus verbis fulminatum erat, propterea Hugonotti ad graviora prorupere, verum senatus Parisiensis proximo anno mense Junio ad eam injuriam contrario pietatis facinore sarciendam insigni pompa ducto agmine religioso supplicationem solemnem ad eam Ecclesiam circumlata per urbem ingenti apparatu Eucharistia celebravit.

104. *Pestis hæretica irrepit in comitatum Venusinum, favente Aurasiæ principe.* — Fremente ita in Gallia Huguenotta hæresi, ea quoque pestis in comitatum Avenionensem irrepsit; ac licet censores fidei expurgando malo præessent, deerant tamen delatores ac testes, qui eo flagitio implicitos accusare auderent, quare ad provinciam illam in fide continendam Pius [1] testium nomina supprimi in judicio jussit :

« Ad futuram rei memoriam.

« Cum sicut non sine magna animi nostri molestia accepimus, humani generis hoste instigante, adeo schismaticorum et aliorum hæreticorum numerus in provincia, statu et diœcesi civitatis nostræ Avenionensis prævaluerit, ut propter eorum, seu alicujus ipsorum potentiam et malitiam nullus contra eos deponere, seu eorum crimina revelare et accusare audeat, quo fit, ut ipsi hæretici et schismatici remaneant impuniti, in non modicam divinæ majestatis offensam, et grave personarum Catholicarum scandalum. Nos ne in futurum aliquis metu ipsorum hæreticorum ac schismaticorum, eorum crimina revelare formidet, et nihilominus in præmissis opportune providere volentes, motu proprio et ex certa scientia nostris dilecto filio fratri Bernardo moderno inquisitori Avenionensi, vel pro tempore existenti in dicta provincia hæreticæ pravitatis inquisitori, ut personas, quæ schismaticos seu hæreticos hujusmodi revelaverint, seu contra eos deposuerint et testificaverint, publicare seu revelare minime teneantur; et si ab eodem inquisitore aliqua ipsorum testium dicta publicari contigerit, ita truncata et secreta publicentur, ut cognitio nominum et cognominum ipsorum testium ad aliquem devenire non possit, quodque ipse inquisitor a quoquam sindicari nequeat, et nemini, nisi nobis, aut pro tempore existenti Romano Pontifici, et almæ Urbis nostræ supremis inquisitoribus de processibus per eum contra dictos hæreticos et schismaticos formatis rationem reddere teneatur, auctoritate Apostolica tenore præsentium concedimus pariter et indulgemus, etc. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum sub annulo Piscatoris die I Novembris MDLXI, Pontificatus nostri anno II ».

Infecta erat propinqua Avenioni Aurasia Calvinistica hæresi, in qua impietas libere propagabatur; cum vero Guillelmus illius princeps hæresim nondum esset professus, Pontifex [1] rem administrorum ipsius, vel socordiæ, vel improbitati adscripsit, atque ipsum hisce litteris ursit, ut Aurasiæ Catholicæ religionis decus tueretur, atque aberrantes a fide ad castra Ecclesiæ redire laboraret.

« Dilecto filio nobili viro Guillelmo de Nassau principi Aurasiacensi.

« Dilecte fili nobilis, salutem, etc. Quanto Christianæ reipublicæ luctu et incommodo, quantaque orthodoxæ fidei perturbatione factum sit, quod Christiani nominis principes pullulantibus et paulatim obrepentibus hæreticorum zizaniis ac venenis initio sollicite et diligenter non occurrerint, nemo est fere qui nesciat; quamobrem cum nuper ad nos magna quidem cum animi nostri molestia allatum sit, homines tuæ civitatis Auraycensis juxta fines nostri comitatus Venaysini positæ, impiorum quorumdam audacia et falsis persuasionibus seductos, quod tuorum quoque ministorum inibi indiligentia fieri credibile est, a debita Catholicæ Ecclesiæ obedientia palam jam recessisse, damnatumque hæreticorum in vivendo morem passim sectari, nobilitatem tuam his nostris litteris paterne monendam et in Domino requirendam duximus, ut quoniam ipse longe ab eadem tua civitate abes, pro boni et Catholici principis officio statim, nulla interposita mora, ad hoc malum levandum atque sanandum ea remedia mittere afferreque cures, quæ tibi maxime ad id opportuna et necessaria esse videbuntur, petimusque te vehementer, et ex animo, ut ita provideas et efficias, quo tui Aurasyacenses subditi, tum pro Dei optimi maximi honore, cujus causa in primis agitur, tum vero pro animarum suarum salute ad sacrosanctæ orthodoxæque Ecclesiæ gremium quamprimum revertantur, et deinceps Catholice viventes tibi Catholico principi, sicuti debent, serviant et obediant. Quo celerius et diligentius ab eadem nobilitate tua pro sua eximia pietate factum fuerit, ita

[1] Pius IV. l. I. p. 582.

[1] Pius IV. l. I. p. 520.

majus et uberius divinæ gratiæ et retributionis æternæ præmium te consecuturum confidimus. Nos vero tibi maximas eo nomine gratias habituros, et occasionibus quoque relaturos esse pollicemur. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum XXII Augusti MDLXI, anno II ».

105. Simulata est aliquandiu pietas a Guillelmo Nassovio Aurasiæ principe, proximo enim anno certiorem fecit cardinalis legatus [1] Borromæum cardinalem, missum fuisse a principe Aurasiæ, quem rex Catholicus monuerat officii, virum auctoritate præditum pro restituenda Aurasiæ in pristinum splendorem religione Catholica, atque imploranda contra adversarios Pontificiorum regiorumque administrorum ope; nec meliorem animum ostendi potuisse ab eo principe, nec meliora dari imperia, atque adeo a se res illius Fabritio Avenionensi præfecto fuisse commendatas, cum maximi intersit pro rebus Avenionensibus confirmandis religionem Aurasiæ reflorescere, atque eum principem hoc facto purgasse se ab adversa suspicione, quam ob nuptias cum germana hæretica initas contraxerat, æquumque esse, ut Pontifex Aurasio significet, quantam gratiam existimationemque eximio eo facto collegerit, paribusque etiam officiis Sanctitas sua oratorem regis Catholici prosequatur. Quomodo autem Aurasiam postea hæreticorum arcem constituerit, ex qua hæretici in principatum Pontificium ad eum occupandum sæpius excurrere, inferius legemus.

106. *Pius IV scribit duci Sabaudiæ ut religionis defensoribus auxilium præstet.* — In Sabaudia [2] Vallis-Agronia, et Vallis-Martini, et aliæ, quæ ad Lucernatum fines pertinent, tum vetere Waldensi hæresi, tum nova Calviniana pollutæ fuere, quarum incolas Sabaudiæ dux immissis copiis redigere ad pristinum officium pertentavit, sed perfidi, correptis armis, aliquot prælia tumultuaria cum Catholicis confecerunt, adeo ut Sabaudus, cum pertinaciam eorum frangere armis ægre posset, pactionibus initis profitendæ hæreseos divino immutato cultu certis conditionibus impositis facultatem permiserit. Hæc vero mala ex eo oriebantur, quod magistratus, censores fidei ad extinguenda nascentis hæreseos semina, sua auctoritate non fulcirent; quare Pontifex [1] Emanuelem Philibertum admonuit, ut censoribus fidei implorantibus principis opem sine mora et cunctatione opitularetur, alioquin hæreticos contumacia armatum iri, atque excusso Ecclesiastico jugo, etiam seditiones tumultusque civiles concitaturos.

« Sabaudiæ duci.

« Hortamur ut quoniam parum prodesset in civitatibus ditionis tuæ inquisitores esse hæreticæ pravitatis a Sede Apostolica constitutos, nisi cum accidit, ut opus sit auxilium illis tuum et magistratuum tuorum, paratum esset brachium illis sæculare, quotiescumque id imploraverint, sine mora præstes, et præstari a tuis imperes. Id ut facias maxime quidem te, tanquam pium et Catholicum principem qualem omni tempore præstitisti sanctæ et orthodoxæ fidei zelus, et hujus sanctæ Sedis, quam semper majorum tuorum vestigiis insistens pie admodum coluisti, reverentia movere debet, sed ut pro tua prudentia intelligis, tua quam plurimum refert in populis ditionis tuæ Catholicam religionem vigere et extirpare hæreticam pravitatem, ex qua, ut nimis multis et gravibus exemplis ætate hac perspectum fuit, homines insolescere, nec magis adversus sanctam matrem Ecclesiam, quam adversus principes suos contumaces fieri, et ad res novas, ad tumultus, ad seditiones et scandala incitari solent. Tu ergo, dilecte fili, memor quibus majoribus ortus sis, tam a paterno quam a materno genere, quam piis orthodoxisque principibus, eos, sicut semper fecisti, imitari persevera, et optimum quod tibi peperisti nomen, diligenter conservare et augere stude. Denique sic habeto; quantæ tibi curæ Dei honos, et sancta sua religio fuerit, tantum tibi favoris et gratiæ divinæ in rebus tuis esse semper affuturum, etc. V Augusti MDLXI, anno II ».

[1] Hyppolit. car. in lit. ad Carolum Borromæum Ms. card. Spadæ sig. num. 31. p. 38. — [2] Belcar. l. XXIX. num. 27.

[1] Pius IV. to. II. brev. sig. num. 2897. Ep. CXX.

PII IV ANNUS 3. — CHRISTI 1562.

1. *Diu multumque disceptatur inter Patres utra istarum vocum* continuatio *an* nova indictio *adhibenda sit in Actis Concilii redigendis.* — Anno a partu Virginis millesimo quingentesimo sexagesimo secundo, Indictione quinta, celebrati sunt solemnes episcoporum conventus ad exscindendas hæreses, discutiendas impiorum argutias purissimo doctrinæ Evangelicæ splendore, collapsam disciplinam primævæ restituendam dignitati, delendas corruptelas moresque excolendos. Pellicere humanissime ad hos cœtus conatus est Pontifex Protestantium principes, ut in sinum matris Ecclesiæ revertentes, offusam oculis caliginem depelli amantissime sinerent; at ii ab impostoribus fascinati, Pontificis et Ferdinandi imperatoris piis suasionibus contemptis, ponentes, ut ait Isaias, *Tenebras lucem, et lucem tenebras*, Conciliabulum Sathanicum, in quo Pontifex et episcopi reos, et laici hæretici præsides agerent a se expeti significarunt. Cum itaque ii perire magis quam parere Ecclesiæ mallent, eorumque deplorata videretur salus, ad continendos in officio populos, qui maxime in Gallia contrario impietatis Calvinianæ turbine agitati fluctuabant, dirimendis controversiis, constabiliendis dogmatibus, damnandis erroribus, sedula opera navata est a præsulibus, qui magno concursu ex omnibus Catholicis regnis Tridentum confluxere, ut eorum numerus ad ducentos quinquaginta quinque ascenderit (si tamen totum Concilii tempus spectetur) præter maximam theologorum primariorum multitudinem, qui in varias classes distincti dogmata promulganda ventilabant. Antequam vero Sessiones haberentur, plures præmittebantur Congregationes, in quibus doctrina et canones acerbissimo examine excutiebantur, rogabanturque singulorum Patrum sententiæ, ut cum publici fierent consessus, unanimi, in ea quæ jam sancienda deliberaverant atque excusserant, consensione conspirarent. Habita vero est prima Congregatio xv Januarii [1], de qua cum Gabriel Palæottus Rotæ Romanæ auditor, qui pro eodem Concilio doctoris legum munus exercebat, in sacrum postea cardinalium collegium cooptatus in Actis Tridentini Concilii ab ipso summa fide ac diligentia conscriptis multa referat, quæ ad illustrandam illius actionis notitiam conferunt, mox dicemus. Nunc objecta aliquot, quæ ipsam præcesserunt, in medium adducamus.

2. Commiserat Pontifex magna sagacitate prudentiæ Concilii, ut definiret, an Concilii prosecutio vel nova indictio dicenda esset, ut neque hæreticos ab adeundo Tridentino Concilio abalienaret, neque Catholicos offenderet; nonnulli tamen, nempe Hispani [2], quos flagrantissimus tuendæ fidei, superiorisque Concilii propugnandi urebat ardor, ægre admodum accepere, promulgatam non fuisse prosecutionem Concilii. Itaque archiepiscopus Granatensis cardinalem Simonettam legatum convenit significans, in ea Hispanos esse sententia, ut prosecutio declaretur. Responsum est illi a Simonetta, Pontificem id maxime percupere; sed ne Lutherani absterreantur, quos summo studio pellicere ad Concilium enititur, de industria distulisse eam declarationem, quæ ab ipso Concilio decernenda sit, flagitante ita Cæsare, nec regem Catholicum a patruo Cæsare dissensurum, de quibus quatuor legati cardinales XII Januarii certiorem fecere Carolum Borromæum. Verum Hispanorum animi eo responso [3] haudquaquam sedati adjecere, proximis diebus se ad prosequendum Concilium venisse, velleque, ut proxime ea prosecutio declaretur; quibus [4] cum iterum nuntiatum fuisset a cardinale Seripando ac Simonetta, rata ac firma superioris Concilii decreta futura, obsecundatum autem fuisse Cæsaris

[1] Ms. arch. Vat. sig. num. 3248. in Actis primæ Congregationis generalis ante primam Sess. Gabriel. Palæott. — [2] Ext. in Ms. Fr. card. Barb. sig. num. 1344. Ep. LIII. — [3] Ib. Ep. LIV. dat. XV Ja. — [4] Ib. Ep. LXIX. dat. XVI Feb.

votis, regemque Catholicum pari animorum consensione cum Cæsare conspirare, placatos hisce auditis Hispanos[1] legati xv Januarii cardinali Borromæo significarunt, addideruntque Congregationi centum ac duos præsules interfuisse præter cardinales. Repetitæ paulo post eædem sunt querelæ a Varga, qui regi Catholico a secretis erat, in litteris ad Granatensem archiepiscopum asserente Catholicos offendi, ni prosecutio Concilii promulgetur, cui tamen responsum, non passuros offendiculum, si res ordine peragatur; interim novatores provocari, ut ad Concilium accedant. Mense autem Maio institit Hispanus orator regio nomine, ut continuatio Concilii promulgetur, cum Pontifex regi Catholico eam pollicitus esset; at Cæsarei oratores intercessere, ut saltem Cæsar prius admoneretur. Hispani præsules[2] dixere se æqui accipere ne continuationis mentio fiat, dummodo promittatur in fine Concilii decretum de ea promulgatum iri. Porro Galliæ rex significavit[3], curæ sibi non esse, an prosecutio Concilii, an nova indictio diceretur; ex quo cum pateret, illum non esse conjunctum fœdere Protestantibus atque aliis hæreticis, ut fama percrebuerat, cardinales legati magno se inde gaudio delibutos fuisse cardinali Borromæo scripsere, maxime cum idem rex in litteris regiis professus sit, se controversias religionis, quæ nimium in Gallia commoventur, Concilio dirimendas permittere. Demum Ferdinandus Cæsar[4], qui tamdiu obstiterat, ne Concilium continuari promulgaretur, quod nimirum metueret Lutheranos principes, quorum hæreses in superiori Tridentino damnatæ magna ex parte fuerant, a Concilii accessu, hac captata occasione, abalienandos, assensit tandem[5], ut vox *Continuavit* Concilii decreto insereretur, sed re prius a Concilio diligenter excussa; deinde flagitavit, ut re ipsa continuatio fieret, sed verbo non exprimeretur. Perpensis denique omnibus conventum est, ut ad confirmanda decreta Concilii Tridentini, tam sub Paulo III quam sub Julio III celebrati, quæ novatores rescindi impie deposcebant, in ultima sessione perlegerentur corroborarenturque, Spiritu sancto nimirum Patrum mentes mirabiliter dirigente, ne Apostolicum illud unquam exprobraretur[6]: *Si quæ destruxi, iterum ædifico, prævaricatorem me constituo.* Quo vero ordine Congregatio habita sit, ab eodem Palæotto[7] desumamus:

3. « Cum dies xv Januarii Patrum Congregationibus initium dederit, non abs re videtur, illum ordinem paulo fusius recensere. Hæ ut plurimum secretæ erant, ac universales Patrum omnium: aliæ universales et publicæ, aliæ particulares et privatæ. Nunc dicendum de universalibus secretis, quæ frequentiores erant, quod ex iis facile et reliquæ dignoscentur. Ubi aliquid in Synodo de sententia Patrum erat deliberandum, sive ad dogmata, sive ad mores pertineret, seu ad indicendam, seu ad prorogandam diem Sessioni, seu de excipiendis oratoribus principum ageretur, legendisve litteris ad Synodum scriptis, aut alia de re, quæ toti Synodo esset significanda, universalis tunc congregatio Patrum hoc ordine convocabatur. Primum enim indicebatur a cursore singulis prælatis tempus certum, quo Congregatio esset inchoanda. Hæc principio quidem paucis adhuc Tridenti Patribus, in ædibus Mantuani cogebantur, postea in Sanctæ-Mariæ-Majoris templo eam haberi mos fuit. Erant hic disposita subsellia in theatri speciem, quæ ducentos quinquaginta viros plus minus caperent, spatiis etiam pluribus ab utroque cornu relictis ad excipiendam in publicis Congregationibus frequentiorem turbam.

« Legatis in consessum prodeuntibus crux argentea præibat, quæ in theatri cubiculo ut omnibus conspicua esset, defigebatur; ipsi in fronte sericeis sellis ex editiore ornatioreque loco aulæis circumstratis, subjectisque tapetis considebant. Medius inter eos Mantuanus, cæteri legati utrinque, et Madrutius, ac si qui alii cardinales, eodem consessu. Ad illorum dexteram, humilioribus tamen sedilibus, oratoribus Ecclesiasticis locus dabatur, ad sinistram laicis. Hi nondum quidem hoc tempore omnes aderant, sed subinde, non multis interjectis mensibus, advenerunt. Ex his etiam nonnulli ob dignioris loci contentionem, ab his conventibus se abstinebant. Cæteri deinde, si qui ab Ecclesiasticis præsulibus sæculari jurisdictione fungentibus, aut a clericorum alicujus provinciæ ordine huc missi erant. Prælati quidem inter reliquos nulla hujus muneris ratione habita considebant, alii extremo post omnes gradu admittebantur. Porro prælatorum honorificentior locus in imis subselliis erat. Primo patriarchæ, inde archiepiscopi, post episcopi (singuli antiquiori adeptæ dignitatis titulo) collocabantur. Hinc abbates mithra aliisque insignibus Pontificalibus utentes. Postea generales Religionum ex Ordinum eorum prærogativa, inter quos Jacobus Lainez Jesuitarum Generalis doctrina et pietate insignis, cum de loco inter Regulares, aut alios ei adscribendo dubitaretur, maluit modeste et prudenter seorsum ab aliis extra ordinem novissimus collocari, quam in ullam loci sui publice vel privatim contentionem venire. Proximi Generalibus, Auditor Rotæ, Advocatus Consistorialis, Promotor Concilii, et præterea si quis alius privilegio papæ, ut tunc temporis Georgius a Tayde Lusitanus, idemque Abbas litteris regis sui, ob illius virtutem et probitatem maxime commendatus, Congregationibus assis-

[1] Ib. Ep. CIII. — [2] Ib. Ep. CXI. — [3] Ext. ib. Ep. LXXXIV. — [4] Ib. Ep. CXXXVII. — [5] Ib. Ep. CLXX. — [6] Galat. II. — [7] Acta Conc. Trid. per Gabr. Palæott. Ms. Fr. card. Barb. sign. num. 24. . 136.

tendi jus habebat. Hinc novissimo loco præsulum, aut ordinis Ecclesiastici nuntii, de quibus supra. Reliquis postmodum ex concione exclusis, cardinalis Mantuanus Sancti Spiritus invocationem præmittebat ea Oratione, quæ in Libro Pontificali legitur. Videlicet[1] :

4. « Adsumus, Domine, Sancte Spiritus, adsumus quidem peccati immanitate detenti, sed in nomine tuo specialiter aggregati. Veni ad nos, et esto nobiscum : dignare illabi in cordibus nostris, doce nos quid agamus, quo gradiamur, et ostende quid efficere debeamus, ut te auxiliante tibi in omnibus placere valeamus. Esto salus, et suggestor, et effector judiciorum nostrorum, qui solus cum Deo Patre et Filio nomen possides gloriosum. Non nos patiaris perturbatores esse justitiæ, qui summam diligis æquitatem, non in sinistrum nos ignorantia trahat, non favor inflectat, non acceptio muneris vel personæ corrumpat, sed urge (junge) tibi nos efficaciter solius tuæ gratiæ dono, ut simus in te unum, et in nullo deviemus a vero, quatenus in nomine tuo collecti, sic in cunctis teneamus cum moderamine pietatis justitiam, ut et hic a te in nullo dissentiat sententia nostra, et in futuro pro bene gestis consequamur præmia sempiterna. Per Christum Dominum nostrum.

℟. Amen.

« Inde si alicujus forte rei prælati præmonendi erant, antequam sententias dicerent, ipsemet Mantuanus, aut secretarius ejus nomine ex scripto significabat : illo absente, legatus ei gradu proximior hoc munere fungebantur. Cæteri legati, ubi opus erat, etiam inter ipsas prælatorum sententias pro concione loquebantur ; hinc Patrum suffragia pari ordine sequebantur.

« Primo cardinales non legati, post patriarchæ, archiepiscopi, episcopi, abbates, et generales Ordinum, adjunctis etiam Ecclesiasticis oratoribus, qui tamen inter reliquos prælatos extraordinariæ suæ dignitatis loco respondebant. Singulorum sententiæ nunc breve tempus, nunc longum, et quandoque duos dies occupabant, ex rerum gravitate, ac dicentium prolixitate, nemini certo ad loquendum spatio præfinito, seu memoriter, seu ex scripto mallent; eas, qua poterat celeritate, secretarius notis excipiebat, atque in acta redigebat, idem et aliis cujusque arbitratu licebat, sed Auditor Rotæ præsertim singula calamo ex plumbario lapide diligenter atque in commentariolum referre solebat. Post generales nemini suffragii ferendi jus erat. Solus Auditor Rotæ, si quando a legatis sententiam rogabatur, consultivum, ut aiunt, votum proferebat. Hæc de generalibus Congregationibus, quæ urgentibus negotiis sæpe eodem die geminabantur.

[1] Act. Conc. Trid. per. Gab. Paleott. Aud. Rot. postea card. Ms. Fr. Barb. sig. num. 24.

« Publicæ eodem ordine habebantur, sed ad eas cunctis omnium ordinum viris liber patebat accessus ; neque in illis Patres sententias rogabantur, verum audiendis theologis minoribus, qui ex suggesto de articulis ad dogmata spectantibus, antequam Patres de illis sententiam dicerent, disserebant, aut excipiendis oratoribus principum occupabantur. Privatæ in ædibus legatorum, aut eorumdem jussu apud certos Patres pro temporum negotiorumque conditione, nunc multis, nunc paucis accersitis cogebantur.

« Verum ut clarius adhuc omnibus liqueat, quis ordo in proponendis examinandisque rebus in Sessione postea sanciendis adhiberetur, illud adjiciendum est : in congregationibus, quæ veluti erant Sessionum præludia, duo potissimum diligenter tractari consuevisse, quorum alterum ad dogmata, alterum ad reformationem pertinebat, sicuti in qualibet Sessione decreta partim fidei, partim morum edebantur.

« Inchoabatur autem ut plurimum a rebus fidei, in quibus erat certum fere argumentum, de quo disserendum erat, cum ab exordio Concilii ad hæc usque tempora constans semper Patrum mos fuisset, ut septem Ecclesiæ Sacramenta sigillatim prosequerentur. Quæ igitur materia fidei tunc occurrebat, a legatis, adhibito peritorum aliquot consilio, in articulos quosdam, seu problemata dividebatur, eaque primum theologis minoribus excutienda tradebantur. Missi enim huc ab imperatore, a singulisque regibus complures theologi virtutibus eximii fuerant, tum alii quoque in prælatorum contubernio ex variis nationibus summa eruditione præditi huc confluxerant, quibus ad disserendum publice ex suggestu de articulis propositis locus dabatur, eorum responsa deinde, tum secretarius, tum Patres aliquot delecti observabant, et quod pluribus placuisset, in canonis seu decreti formam redigebant, quod Patribus in generali Congregatione maturiore postea consilio decernendum exhibebant. In decretis vero de moribus nulla theologorum minorum adhibebatur consultatio, sed legati ipsi initio partim, quod eis ex usu Christianæ reipublicæ videbatur, re cum nonnullis prudentioribus ante communicata, Patribus proponebant, ut de quibus optassent Synodum consuli, ea sibi ipsis antea inspicienda exhiberent, idque eo tacite consilio, ut graviora ad Sanctissimi Domini nostri aures prius perferrent, quibus per litteras is, quod ex re esse censuisset, significari mandabat, indeque ipsi reformationum decreta per auditorem contexebant, quæ Synodo deliberanda, dissimulata tamen Pontificis mente, proponebant, eaque postea a Patribus, aut recipiebantur, aut refellebantur, seu variis modis, ut res ferebat, immutabantur. Ideoque nihil illud, aut Concilii libertati, aut Patrum

auctoritati detrahebat, penes quos erat arbitrium cuncta a legatis proposita probandi aut improbandi, sed et progrediente Concilio, ab hoc etiam instituto discessum fuit, cum legatorum prudentiæ et consilio omnia moderanda Sanctissimus ipse libere permisisset. Porro decreta ipsa, sive de fide, sive de moribus proposita essent, toties a Patribus examinabantur et evolvebantur, quoad a majori illorum parte recepta essent, cum unicuique loco suo ea refellendi, arguendi, corrigendi, probandive libertas summa relinqueretur. Tum deligebantur a legatis Patres aliquot, qui censuras annotationesque omnes in unum colligerent: si quid tamen præclarum, licet a paucis tantum, vel ab uno animadversum offendissent, quod dignum iis inferendi, aut dirimendi decretis judicassent, illud ad Patrum conventum, ut eorum quoque judicium explorarent, referre solebant. Dum his emendandis opera dabatur, aliarum rerum disputationem Patres prosequebantur, donec elaborata omnia et expolita frequentioribus consessus suffragiis censerentur. Quæ tamen nisi peracta Sessione, sancta rataque habebantur, cum unicuique etiam in Sessione ipsa consilium mutare, probataque improbare, prout Spiritus sanctus suggereret, liceret, adeo ut cujuscumque generis argumentum in Congregationibus tantum pertractatum, in Sessione demum definitum diceretur ».

Nunc ut ad rem redeam, et acta in prima generali Patrum Congregatione recenseam, Mantuanus gravi oratione exorsus, lætari se tandem ait, advenisse illud tempus diu optatum a Sanctissimo domino nostro, quo possit labenti Christianæ reipublicæ præsidium afferre; nihil illi jam pridem fuisse antiquius, quam Concilium Œcumenicum cogere, quo impia hæreticorum dogmata evelli, depravati fidelium mores emendari, et suus Catholicæ Ecclesiæ nitor restitui posset, hac de causa novem se abhinc menses legatum huc ab eo missum fuisse, ut quam celerrime Patres negotium hoc religionis aggrederentur, postea causas exponit alias a nobis relatas, quapropter ad hunc usque diem Sacrosancti Concilii initium fuerit dilatum.

Describuntur eæ accuratissime subjectis verbis ab Angelo Massarello [1], qui Concilio a secretis fuit:

« Illustrissimus et reverendissimus dominus cardinalis Mantuanus exposuit causas, propter quas celebratio Concilii usque ad hoc tempus dilata fuerit, cum prælibatus Sanctissimus in Christo pater et dominus noster Dominus Pius papa IV, Concilium hujusmodi in hac civitate Tridentina in die festo Resurrectionis Dominicæ anni MDLXI, proxime præteriti celebrandum indixisset, prout in ejus litteris latius apparet, scilicet eo quia ea die pauci admodum prælati ad hanc civitatem Tridentinam convenerant, ideo ejus celebrationem, usque dum frequentes Patres adessent differri necesse fuit, verum cum Sanctitas sua postmodum decrevisset illud celebrari, statim postquam præfatus illustrissimus et reverendissimus D. cardinalis Simonetta Tridentum applicuisset, medio ejus tempore reverendus dominus Zacharias Delphinus episcopus Pharensis apud Cæsaream Majestatem nuntius Apostolicus per suas litteras ipsis illustrissimis et reverendissimis dominis sacri Concilii præsidentibus et legatis significavit, oratores ejusdem Cæsareæ majestatis affuturos hic ad Concilium ad diem XV præsentis mensis Januarii, ex quo ut hoc sanctissimum opus majori cum existimatione fieret, ipsis illustrissimis præsidentibus visum tunc fuit, ipsos oratores expectandos esse, qui cum non venerint, illius celebrationem ulterius differendam non esse arbitrati sunt, et propterea illius celebrationem in diem Dominicam proximam, quæ erit XVIII præsentis mensis Cathedræ Romanæ B. Petri Apostolorum principis consecrata, faciendam decreverunt, in quo die ea quæ in publicis sessionibus peragi consueverunt, peragentur, conceptis jam verbis, quæ pro decreto ipsius sessionis in ipsa die publicari debuissent, per reverendissimum D. Angelum Massarellum episcopum Thelesinum ipsius sacri Concilii secretarium, an eis placerent recitandis (1) ».

[1] Ms. arch. Vat. sign. num. 3248. in Actis Congreg. 1. ante 1. Sess.

(1) Ut racemos post vindemiam colligamus, nonnulla hic addenda suppetunt, non ex historico utcumque recentiori, sed ex priscis auctorum ejus Concilii scriptoribus decerpta. PP. Martene et Durando Veter. Monum. to. VIII evulgarunt Diarium Actorum Concilii sub Pio IV, auctore Torello Phola de Poggio Fesulano, qui cum Simone Pasqua Lunensi Sarzanensi episcopo ad Tridentum se conferens ibidem ad exitum usque Concilii substitit. Narrat ille primæ generali congregationi adfuisse patriarchas binos, archiepiscopos sex, episcopos nonaginta. Die XVI Januarii pervenisse Tridentum Guillelmum Mantuæ ducem; die vero XVIII ejusdem Joannem Trevisanum patriarcham Venetum, eademque pariter die, qua et prima Concilii sessio est habita, Georgius Drascovitius episcopus Quinquecclesiensis a Ferdinando Cæsare, ut orator regis Hungariæ, missus. His ergo episcopis nec majori numero primam Concilii sessionem coaluisse censeo.

In historia rerum, post primam congregationem habitam statim post sessionem primam omisit annalista adventum cardinalis Altaemps Germani et quem Pius quatuor cardinalibus Concilio præsidentibus quintum adjecit. Hunc Tridentum pervenisse die XXX Januarii idem Phola testatur.

Eodem quoque Phola auctore, Pragensis episcopus legatus missus est ad Concilium a Ferdinando, non quidem ut Cæsare, sed ut rege Bohemiæ et archiduce « ut Pragensis nomine et ut procurator pro invictissimo Cæsare regni Bohemiæ et archiducatus Austriæ ». Legatorum vero orationem recitat Phola eamdem, quam apud Labbeum in collectione sua extare annalista hic animadvertit. At illa qua ego utor Labbei editio Veneta, anni MDCCXXXIII, tomo XX, col. 413 eam tantummodo exhibet orationem, quam in altera sua ad patres Concilii admissione die XXIV Februarii unus ex legatis, episcopus Quinquecclesiensis, habuit. Nihil vero hic lego de oratione, quam legati pro Concilio recitarunt, cum primum ad patres introducti sunt, die VI Februarii. Ingenue tamen fatendum est orationem, quæ primo habita est a legatis die VI Februarii, eamdem pæne fuisse cum illa quam iterum in conspectu patrum venientes die XXIV Februarii produxerunt, teste

5. *Prima sessio sub Pio IV celebrata, et decreta in ea lata.* — Rogati Patres an vellent primam sessionem præscripto die sacro Cathedræ Sancti-Petri celebrari, atque in ea promulgari Concilium ad Numinis gloriam Christianæque rei amplificationem Tridenti rite esse congregatum ; collectis omnium sententiis consenserunt. Confluxerat Tridentum magna præsulum multitudo, maximæque inde spes provehendæ rei Catholicæ conceptæ, flexu vero temporis Patrum numerus vehementer auctus est, ut de eo Astulphus Servantius [1] Actorum Concilii scriba, hæc referat :

« Hic convenere (scilicet Tridenti) quinque primum cardinales, præsidentes et legati Concilii pro sanctissimo domino nostro papa Pio IV Pontifice optimo, duo similiter cardinales Lotharingius et Madrutius, patriarchæ tres, archiepiscopi viginti quinque, episcopi centum sexaginta, abbates septem, generales septem, cum theologis centum et ultra sæcularibus et regularibus, et cum Ferdinandi Cæsaris, regis Galliæ, Hispaniarum, Portugalliæ, Hungariæ, Bohemiæ, Poloniæ, Venetiarum, septem Cantonum, Helvetiorum, Bavariæ, Florentiæ, Sabaudiæ et aliorum principum Ecclesiasticorum oratoribus ».

Cum affulsisset felix dies sacer Cathedræ S. Petri, ad primam Sessionem celebrandam instructo agmine, cujus ordinem describit Paleottus [2], ad princeps templum itum est :

« Advenit dies XVIII Januarii primæ sessioni præfinita, cujus ordinem ritumque diligentius referendum existimavi, quando hinc cæteris etiam tum sessionibus (actiones olim vocabantur) tum publicis supplicationibus quæ postea secutæ sunt, satisfiet.

« Convenerant summo mane cardinales et prælati in templo D. Petri, ibique sumptis pluvialibus et Mithra cœptum fuit iter ad cathedralem Ecclesiam S. Vigilii. Præibant canonici Ecclesiæ, inde abbates, episcopi, archiepiscopi, patriarchæ, oratores Ecclesiastici, quando his solemnibus aderant.

« Post hos dux Mantuæ incedebat, qui biduo ante Tridentum venerat : deinceps cardinales, inter quos Madrucius sericam albam mithram, reliqui legati mithram textili auro gerebant. Hinc laicorum oratorum locus erat.

« Post sequebantur generales religionum, auditor Rotæ, advocatus, promotor, magistratus civitatis, et permixti, deinde quamplures nobiles. Hicque incedendi mos in aliis deinde solemnibus supplicationibus quæ variis occasionibus habitæ fuerunt servatus est.

« Ubi perventum fuit ad Ecclesiam, cardinales insigniori loco altari ipsi proximo purpureo stragulo magnifice ornato, adjecto post eos duce Mantuæ, collocantur ; oratores Ecclesiastici ad sinistram, inferioribus tamen sellis, laici contra. Prælati cæteri disposita æquali loco subsellia, eodem ordine, qui in Congregationibus servatur, arripiunt. Mantuanus ipse missam solemni pompa, quod primum fuit sacrum ab eo publice peractum , reliquis deinde sessionibus alii prælati, queis mandatum, de more, celebrarunt. Hinc sacra concio, quæ legatorum arbitrio, ut res ferebat, distribuebatur». Eo die a Gaspare e Fosso Ordinis Minimorum archiepiscopo Reginensi, satis pie fuit oratio habita [1], quam ex collectione Lovaniensi acceptam Philippus Labbe Soc. Jesu XIV Conciliorum a se nuper editorum tomo inseruit, e qua delibanda a nobis visa est præcipua ejus particula qua inconcussam incorruptamque fidei Romanæ Ecclesiæ puritatem, hæreticorumque calumniis ipsam lacerantium impietatem demonstrat.

« Hæc sancta et Apostolica omnium Ecclesiarum Christi mater Ecclesia, quæ per Dei gratiam a tramite Apostolicæ traditionis nunquam recessit, nec hæreticis pravitatibus aliquando succubuit, sed ut in exordio fidei Christianæ normam accepit, ab auctoribus suis Apostolorum principibus, eam illibatam semper servavit juxta ipsius Domini pollicitationem, qui ejus discipulorum principi ait : *Petre, ecce Sathanas expetivit te, ut cribraret sicut triticum. Ego vero rogavi pro te, ut non deficiat fides tua, et tu aliquando conversus confirma fratres tuos.* Sola hæc Ecclesia nunquam fuit erroribus depravata, nec ad eam, ut Cyprianus ait, accessum potuit

[1] Ms. card. Pii Auctore Astulpho Servan. ser. tern. 1. — [2] Act. Conc. Trid. per Gabr. Pal. Ms. Fr. card. Barb. sig. num. 24. p. 186. fin. Act. Cons. Ms. card. Spadæ sig. num. 134.

[1] Ext. in Ms. arch. Vat. sign. num. 3248. in Actis sess. 1. sub Pio IV.

Phola in suo Diario, « habitis aliquibus verbis fere ejusdem tenoris, prout supra habuerunt orationem ». Cæterum errat Labbeus asserens orationem a se productam recitatam fuisse ab episcopo Quinqueecclesiensi, ut Cæsaris pro regno Hungariæ oratore. Phola etenim in Diario scribit die illa Februarii episcopum Quinqueecclesiensem exhibuisse « mandatum imperatoris, quo constituit eum procuratorem nomine imperii pro rebus Hungariæ ». Venit igitur nomine imperii ut Hungariæ rebus provideret.

Quæ vero scrib t annalista hic num. 21, de ordine, quo in sessione Concilii secunda sub Pio IV recitata sunt mandata legatorum imperatoris et regis Lusitaniæ, ambagibus quibusdam intricata sunt. Cum enim primo ad patres venissent legati imperatoris, ut regis Bohemiæ et archiducis Austriæ, quo nomine, coram patribus sese statuerunt die VI Februarii, dein vero die IX ejusdem auditus pro Concilio legatus regis Lusitaniæ, demum, die XXIV ejusdem mensis, apparuerat legatus imperii pro regno Hungariæ ; eo pariter ordine producenda videbantur in sessione Concilii eorumdem legatorum mandata. Id sane iniquum visum est legato regis Lusitaniæ, qui proferre litteras suas diu recusavit, teste Phola ; sed ea demum lis ita composita est, ut ita tunc in sessione legerentur singulorum oratorum litteræ patentes, ac si tunc primum audirentur a patribus, priori lectione in congregationibus habita, vel neglecta, vel dissimulata ; atque ita factum, ut Lusitan litteræ post trium legatorum Cæsareorum litteras exhiberentur. Hæc Phola. MANSI.

habere perfidia. Defecit Hierosolyma, ubi Jacobus, Asia ubi Joannes, Achaia ubi Andreas, India ubi Thomas, Æthiopia ubi Matthæus, Persia ubi Judas, Phrygia ubi Philippus Defecerunt et aliæ, quibus Christi et Apostolorum discipuli præfuere. Sola hæc Apostolico culmine insignis a fide et veritate nunquam declinavit, ut a Domino promissum est, quod portæ inferi non prævalebunt adversus eam. Si portæ inferi, quæ sunt hæreses, et falsæ doctrinæ non sunt contra eam prævaliture, cur hi impudenti ore tamdiu in erroribus illam fuisse proclamant? nemo dicat Deum se habere Patrem nisi hanc Ecclesiam Matrem agnoverit, etc. »

His subdit Gabriel Paleottus : « Inde precationibus multis summa cum ceremonia adhibitis, atque Litaniis sacrisque canticis ad Spiritus sancti gratiam implorandam pie fusis, cæterisque omnibus antiquo ritu ex Pontificalis libri lege confectis, legati omnes ad altaris suggestum, ubi usque ad sessionis extremum e regione prælatorum assidere solebant, se transtulerunt. Tum episcopus Telesinus secretarius ex superiori loco Bullam [1] sanctissimi domini nostri Pii IV recitavit de Concilii hujus celebratione editam III kalend. Decemb. MDLX, simulque ejusdem Diplomata in cardinales legatos ad sanctam Synodum ». Quorum primo VI idus Martii exarato legatio ipsis committebatur. Secundo XX Martii superioris anni consignato instructi sunt auctoritate ad facultatem perlegendorum librorum hæreticorum præsulibus, theologis virisque eruditis, qui Tridentum convenerant, conferendam. Tertio aucti sunt potestate ad conciliandos clam Ecclesiæ eos, qui se hæreseos laqueis irretiissent. Quarto [2] vero ad succidendas de loci honorificentioris dignitate contentiones, sedium servandarum ordo ita describebatur :

« Ad tollendam omnem controversiarum materiam, quæ inter prælatos ad celebrationem sacri Œcumenici et generalis Concilii in civitate Tridentina pro tempore congregatos super eorum præcedentia forte jam sunt exortæ, et in dies oriri possunt, volumus, ac vobis per præsentes mandamus, ut omnes et singulos prælatos prædictos, videlicet venerabiles fratres patriarchas primo, secundo archiepiscopos, tertio autem loco episcopos, in quibusvis actibus publicis, secundum gradum et ordinem suarum ad eorum Ecclesias promotionum, ita quod qui prius promotus ad eas fuerit, in suo quisque ordine prior existat, incedere, sedere, ac locum habere, nulla habita ratione ad ipsorum dignitates primitiales (sive veræ, sivæ prætensæ illæ fuerint) auctoritate nostra faciatis, studioseque et diligenter curetis, atque pro vestra prudentia ac pietate geratis, ut cuncta istic concordibus animis in virtute Spiritus sancti, cum Dei omnipotentis honore atque timore, quiete feliciterque procedant, non obstantibus, etc. ult. Dec. MDLXI, Pont. nostri an. II ».

6. Non propterea sedatæ controversiæ, nam inter alios Bracharensis archiepiscopus gravissime postea questus est suæ Ecclesiæ dignitati detrahi, dum inferiore loco sedere cogeretur, quam subditi sibi archiepiscopi sederent, quam sederet Rossanensis archiepiscopus, qui nullos sibi obnoxios habebat episcopos, quam Antibarensis et alii archiepiscopi, quorum Ecclesiæ Turcica erant servitute pressæ, quare promulgavere [1], nullum exinde primatibus præjudicium damnumve allatum iri, eosque dimisso Concilio pristinæ dignitatis splendorem retenturos :

« Declaramus, inquiunt, quod mens sanctissimi domini nostri et nostra est, quod per hoc decretum nulli jus de novo acquiratur, nullique præjudicium generetur, nulliusque jus in proprietate, seu possessione lædatur, atque demum in omnibus, et per omnia, unumquemque primatem verum vel prætensum in eodem statu post hoc Concilium remanere, in quo antea permanebat ».

7. Hoc decretum paulo post Pius IV subjecto Diplomate [2] confirmavit :

« Dilectis filiis Jacobo Sanctæ-Mariæ in Via, Puteo, et Herculi Sanctæ-Mariæ Novæ, de Mantua, ac Hieronymo Sanctæ-Susannæ, Seripando, et Stanislao Sancti-Laurentii, ac Ludovico Sancti-Cyriaci in Thermis, Simonettæ, titulorum presbyteris, necnon Marco Basilicæ XII Apostolorum Diacono de Altemps nuncupatis, cardinalibus nostris, et Apostolicæ Sedis de latere legatis, Pius PP. IV.

« Dilectis filiis nostris, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Nuper ad tollendam controversiarum materiam, quæ inter prælatos ad celebrationem sacri Concilii in civitate Tridentina pro tempore congregatos, super eorum præcedentia jam forte tunc exorta fuerat, et in dies oriri poterat, per nostras in forma Brevis litteras, vobis mandavimus, ut omnes et singulos prælatos prædictos secundum ordinem suarum ad eorum Ecclesias promotionum, in quibusvis actis publicis incedere, sedere et locum habere, nulla habita ratione ad ipsorum dignitates primatiales, sive veræ, sive illæ prætensæ fuerint, auctoritate nostra faceretis, prout in eisdem litteris plenius continetur. Cum autem, sicut accepimus, vos, ne dubitari possit, an ex litteris nostris præjudicium aliquod hujusmodi generaretur primatibus supradictis in proprietate

[1] Ext. apud Astul. Servantium Ms. Fr. card. Barb. sig. num. 1109. p. 172. — [2] Ext. in Bull. const. 24. et in Ms. arch. Vat. sig. num. 3218. in act. congr. 1. ante sess. 1.

[1] Ext. in Ms. arch. Vat. sig. num. 3248. — [2] Act. per Astulph. Secr. Ext. in Actis Conc. Trid. Ms. Fr. card. Barb. sig. num. 1586. Ult. decembr. 1651. an. 2. Vid. bul.

seu possessione primatiarum, seu verarum, seu prætensarum, per quoddam nostrum rescriptum, sive documentum declaraveritis, quod ea mens nostra fuerit, prout etiam est, ut per easdem litteras nostras nullum jus de novo acquiratur, nullumque præjudicium generetur, nulliusque jus in proprietate vel possessione lædatur, atque demum in omnibus, et per omnia, unumquemque primatem verum vel prætensum in eodem statu post ipsum Concilium remanere, in quo antea permanebat, sicut declarationem hanc a vobis, ut præfertur, factam, et æquam, et rationi consonam esse censemus, ita juxta animi mentisque nostræ voluntatem processisse attestamur, illam, et in eo rescripto seu documento ipsam concernentia contenta quæcumque, auctoritate Apostolica tenore præsentium confirmamus et approbamus, illisque nostræ perpetuæ firmitatis robur addimus, etc. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum sub annulo Piscatoris die XIV Februarii MDLXII, Pontificatus nostri anno III ».

8. At de his satis : nunc ad Acta a Gabriele Palæotto conscripta revocetur oratio. Post quæ (scilicet lecta in sessione Pontificia Diplomata) prælatus ille qui sacrum operatus erat (hoc autem die archiepiscopus Reginensis præter ordinem id munus fecit) procumbens ad legatorum genua pugillare a manibus eorum excipiebat, ubi decreta pridem a Patribus examinata et firmata, et in eadem sessione publicanda continebantur. Inde ex suggestu clara voce primum decretum recitabat.

Conceptum porro erat subjecta verborum forma illud decretum :

« Placet-ne vobis ad laudem et gloriam sanctæ et individuæ Trinitatis, Patris, et Filii, et Spiritus sancti, ad incrementum et exaltationem fidei et religionis Christianæ, sacrum Œcumenicum et generale Concilium Tridentinum in Spiritu sancto legitime congregatum ab hodierno die, qui est decimus octavus mensis Januarii an. a Nativitate Domini MDLXII, cathedræ Romanæ B. Petri Apostolorum principis consecrato, sublata quacumque suspensione juxta formam et tenorem litterarum sanctissimi domini nostri Pii IV. Pontificis maximi celebrari, et in eo ea debito servato ordine tractari, quæ proponentibus legatis ac præsidentibus ad horum temporum levandas calamitates, sedandas de Religione controversias, coercendas linguas dolosas, depravatorum morum abusus corrigendos, Ecclesiæ veram atque Christianam pacem conciliandam, apta et idonea ipsi sanctæ Synodovidebuntur? Responderunt : Placet ».

Hæc omnia referunt etiam Acta typis cusa; verum Manuscripta[1] Gabrielis Palæotti auditoris Rotæ de archiepiscopo Reginensi loquentia subjiciunt : Decreto recitato subdebat in fine hæc verba :

« Illustrissimi et reverendissimi domini ac amplissimi Patres, placent-ne hæc omnia vobis? ad quæ statim ipsi legati respondebant : Placet, aut si quid aliud eis occurrebat. Subinde secretarius Concilii singulorum Patrum vota coram notariis sacræ Synodi ordine scrutabatur, qui singula, prout a Patribus, seu voce, seu scripto tradebantur, in Acta redigebat. Latis suffragiis omnia a secretario et notariis, ipsis legatis renuntiabantur. Et si decretum ipsum ab omnibus æque receptum fuisset, tunc primus legatus sacræ Synodo palam claraque voce contestabatur : Decretum approbatum est ab omnibus, nemine discrepante, gratiæ agendæ sunt Deo. Quod si discors aliquorum sententia fuisset, id quoque ab ipso legato ita proferebatur : Decretum approbatum est ab omnibus, exceptis aliquibus, qui cuperent in eo nonnulla tolli, sive apponi, seu mutari, aut quid hujusmodi, statimque dissentientium suffragia, prout excepta fuerant a secretario palam legebantur, ita ut quilibet sententiam suam non obscure posset recognoscere. His et inferiorum sententiæ quas per syngrapham ferebant, dum tamen decretis examinandis interfuissent, adjungebantur. Post quæ secundum decretum eodem ordine rogatis Patrum sententiis promulgabatur, mox tertium, et deinceps reliqua, singillatim suo loco sanciebantur, ita tamen ut uno decreto, seu rogatione omnia, quæ ejusdem argumenti erant, sive ad dogmata, sive ad mores pertinerent, multis dissecta capitibus continerentur ».

Tradunt vero Acta[1] in hac prima sessione, sive primo Patrum consessu promulgatum hoc secundum decretum fuisse :

« Placet-ne vobis proximam futuram sessionem habendam et celebrandam esse feria quinta post Secundam Dominicam Quadragesimæ, quæ erit dies XXVI mensis Februarii? Responderunt : Placet.

« Quibus absolutis, promotor Concilii absentium prælatorum contumaciam accusabat, inde omnes protonotarios et notarios ibidem præsentes rogabat, ut omnia in ea sessione gesta in publica redigerent documenta. Extremum illud sessionis erat, Hymnum *Te Deum laudamus* summa cum exultatione canere, post quem cum benedictione Patres omnes dimittebantur. Hæc in omnibus sessionibus eodem fere modo observabantur, excepta procedendi pompa quæ hac die ad felicioris et augustioris initii significationem adhibita fuit, in aliis post omissa, cum satis esset die sessioni præstituto, prælatos in Cathedrali ipsa Ecclesia convenire, ubi sacro missæ confecto tunc demum pluvialia mithrasque desumebant ».

[1] Act. Conc. Trid. per Gabr. Pal. Ms. Fr. card. Barb. sig. num. 24. p. 20.

[1] Acta Conc. Trid. sess. 17. quæ prima sub Pio IV.

Hactenus Gabriel Palæottus [1], qui nomina eorum, qui interfuere huic primæ sessioni recenset, cui consentit Astulphus Servantius Septempedanus, Angeli Massarelli episcopi Thelesini, qui Concilio a secretis erat, scriptor, qui Acta Italice quidem, sed accuratissime scripsit, ac insignia Monumenta Latinis verbis concepta in Concilii Diaria retulit, ac de prima congregatione generali post memoratam sessionem coacta, deque illius gestis hæc narrat [2] :

9. *Articuli adoptati tum de admittendis in Concilium hæreticis, tum de tollendis dissensionibus inter oratores principum.* — « Congregatio prima generalis, post primam sessionem habita est XXVII Januarii in ædibus cardinalis Mantuani, in qua propositi fuere subjecti articuli.

« In prima præterita sessione declaratum est, et communi omnium voto approbatum, pertractandum esse de iis, quæ necessaria videbantur ad Catholicam fidem stabiliendam, atque morum integritatem restituendam. Ut autem hoc Deo duce aggrediamur, visum est magnopere referre ad doctrinam de fide in suam puritatem restituenda, ut libri a variis auctoribus post exortas hæreses scripti, atque etiam librorum censuræ in diversis locis a Catholicis editæ examinentur, de quibus quidquid sancta Synodus statuerit, tanquam sacrosanctum decretum suo tempore publicabitur, ut ab omnibus absque ulla tergiversatione custodiatur; super qua re, quicumque pro ejus faciliori explicatione aliquid afferre voluerint, libenter audientur.

« Ad hæc rite dijudicanda, ut vocentur omnes, ex decreto Sanctæ Synodi consentaneum fore existimavimus, ad quos istarum rerum aliqua pertinere quoquo modo possunt, ne deinceps inauditos se esse condemnatos excusari possint.

« Non abs re quoque putavimus esse, omnes, qui in hæreses quascumque lapsi sunt, et adhuc irretiti sunt, ad pœnitentiam invitare; tum salvi conductus ampla concessione de promissione magnæ, et singularis clementiæ, et benignitatis, modo redeant ad cor, et sanctæ Catholicæ Ecclesiæ divinam potestatem agnoscant, securos reddere.

« Tam super modo facilioris expeditionis, examinis librorum et censurarum, quam super aliis quæ sequuntur, Patres, postquam hujus scripti exemplum acceperint et consideraverint, dicent suas sententias in congregatione ».

Proposuit cardinalis Mantuanus [3], an proposito edicto hæreticorum signiferi, ut Joannes Calvinus, Brentius, ac Jocabus Andreas evocandi essent ad Concilium, ut eorum impietas palam revinceretur, ne posthac quererentur, se inauditos damnari; verum plures dissensere, ne impietatis virus, vel arcanis, vel publicis colloquiis, vel concionibus simplicibus afflarent : ac licet subjiceret cardinalis legatus, tantam iis Tridenti licentiam non permissum iri, sensere tamen præsules, pervicacissimos hæresiarchas, licet firmissimis argumentis revincerentur, eorumque næniæ dissolverentur, tamen eos impudentissimis mendaciis victoriam ac triumphum sibi arrogaturos, itaque ne latius venena spargant, singulari nomine non accersendos. Ut vero publica syngrapha liberi commeatus, tum Protestantibus, tum aliis hæreticis, ut accederent ad Concilium si vellent, data sit, dicetur inferius. Nunc quæ medio tempore gesta sint prosequamur.

10. Quo die prima sessio celebrata fuit, Tridentum accessit Georgius Drascovitius episcopus Quinquecclesiensis doctrina maxime conspicuus a Ferdinando Cæsare Hungariæ regni nomine orator missus, ultima vero Januarii Antonius Muglitius Moravus archiepiscopus Pragensis ejusdem Ferdinandi, ut Cæsaris, orator, quem paulo post decima nempe Februarii secutus est Sigismundus a Thuun, sive Tun, quæ eadem est ac Romæ nobilis familia Capisucchia, ut ostendit Armannus [1], qui una cum Muglitio imperatoris nomine apud Tridentinos Patres orator fuerat declaratus; Muglitius itaque ac Drascovizius, sublatis prudenter a Patribus difficultatibus, quæ de digniori loco obortæ fuerant, die sexta Februarii excepti fuere, ubi post exhibitas Ferdinandi litteras, egregiam, ut scribit Pallavicinus, Drascovizius habuit orationem, quam vel aliam ab ea, quam ex collectione Lovaniensi edidit novissime Philippus Labbe Societatis Jesu tom. XIV Conciliorum, asseritque sub die XXVI Februarii confectam, dicendum, vel aliqua tunc prætermissa, nempe quæ de Sigismundo a Thuun oratore, veluti præsente loquitur, cum nec Tridentum adhuc pervenisse compertum sit, quæ postea die XXVI Februarii addiderit, cum in sessione secunda omnes pariter iterum fuerunt admissi, ex qua tamen oratione quædam hic delibare visum fuit, lectorem ad ipsum Labbe remittendo, si eamdem integram ac simul epistolas inspicere optabit. Est autem hujusmodi :

« Si vobis, illustrissimi legati, præclaræ domus, quæ est Ecclesia Dei, optimi fortissimique cardines huic sacrosanctæ generali Synodo divinitus dati ac donati præsidentes, vosque Patres ac pastores amplissimi, atque vigilantissimi; si vobis, inquam, Ferdinandi Cæsaris Augustissimi fides, pietas, vita propemodum angelica, ac in retinenda defendendaque Christiana Catholica religione perpetuæ vigiliæ, labores plurimi, indefessumque omni tempore

[1] Ib. p. 21. — [2] Act. Conc. Trid. Ms. Fr. card. Barb. sig. 1109. 22. per Astulph. Serv. — [3] Act. Conc. Trid. per Gabr. Pal.

[1] Vinc. Arm. de Fam. C.

studium, jam antea perspectissima non essent, crederem quidem me, si hæc sciens tacerem, non modo accusandum merito, verum etiam tanquam omnes impietatis limites dolose transgressum, jure optimo damnandum esse. Verum quia optimi Catholicique Cæsaris raræ et inauditæ virtutes vobis notiores sunt, quam ut a me in medium proferri debeant, hæc tanta, tamque præclara, et plane cœlestia dona in hoc nobilissimo omnium Christianorum principum capite, stellarum instar micantia, maxima admiratione veneranda rectius, quam oratione splendidissima etiam celebranda esse merito existimaverim. Ac nisi hunc talem tantumque nobis imperatorem Deus pro sua benignitate dedisset, infelix profecto infinitis prope malis afflicta, hæc nostra tempestas, et esset, et haberetur. Gratias itaque Deo æterno supplex agere debebit, quod illi præter ullum meritum hic alter Constantinus Catholicus obtigerit. Nam per Deum immortalem, nonne vere Constantinum aut eo etiam majorem dixeris, qui ante aliquot sæcula hæresis vel schismatis injuria collapsas Ecclesias, imo vero penitus deletas, hisce calamitosissimis temporibus nova liberalique fundatione restaurat, collegia et cœnobia eversa soloque æquata reparat, et nova etiam magna impensa exædificat, clerum denique ipsum cum orthodoxa religione in plerisque locis extinctum non sine maximis et incredibilibus sumptibus pristino splendori restituere omnibus viribus annititur? Sed ne curiose magis explicare, quam strictim quædam attingere voluisse videar, illud unum hoc loco dicam, et vere quidem laudatissimi hujus imperatoris cura atque opera perfectum esse, ut multorum scelere deformata religionis nostræ facies suum decus, suum nitorem recuperare posse videatur. Jam vero quantum illud est, quod ut Christianos e Turcarum faucibus eripere, eosque a sævissima illorum tyrannide in libertatem asserere possit, nihil eorum quæ ad hanc rem recte ac laudabiliter gerendam adhiberi debeat, omittit, sed continuis bellis, magno studio, incredibili cura, ita se impio illorum conatui opponit, ut quod Germani, quod Itali, quod Galli, quod Poloni, quod aliæ prope omnes gentes securius vivant, id ipsi uni secundum Deum acceptum referre debeant. Quis enim est in orbe Christiano locus, quem non Turcarum rabies jam olim pervagata esset, nisi hic talis tamque pius imperator, se suosque Christianos liberos huic pesti objecisset, ejusque impetum solus ex omnibus Christianis principibus sustinuisset? Sed hæc ejusmodi sunt, ut nullis verbis, nulla ratione satis explicari posse videantur. Atque hunc quidem imperatorem omnium virtutum heroicarum cumulatissimum thesaurum, si vobis, Patres laudatissimi, hic coram intueri liceret, verbis exprimi non potest, quanto gaudio perfunderemini: vicissimque ne cogitatione quidem complecti possum, quali quamque inexplicabili lætitia sua Cæsarea majestas afficeretur, sin in hoc augustissimo loco eum, in quo olim paracletus ille Spiritus sanctus sub ignitarum linguarum forma visibilis apparuerat repræsentante, tot doctissimorum ac religiosissimorum, imo vere Apostolicorum locum tenentium Patrum venerandas facies præsens inspiceret, sibi certe temperare non posset, quin in omnium vestrum sancta oscula rueret; imo quo est in rem Christianam studio ipsamet majestas sua huc libenter venisset, si propter plurimas, easdemque gravissimas, sacri Romani imperii regnorumque et dominiorum suorum occupationes in præsentiarum suæ majestati id facere licuisset. Ne tamen interim quidquam, quod in hac parte muneri Cæsareo incumbit, omitteret, voluit sua majestas oratores et commissarios suos ad hoc sacrosanctum Œcumenicum Concilium tempestive et ante omnes alios Christianos principes mittere, qui et personam suam referrent, et cum plena auctoritate et mandato, nomineque et loco majestatis suæ celebrationi hujus sacræ Œcumenicæ Synodi interessent, quemadmodum hæc et alia multa præclara, quæ in mandatis habebant R. D. archiepiscopus Pragensis, et magister D. Sigismundus a Thun majestatis suæ oratores hic præsentes illustrissimis dominis legatis privatim luculenta oratione exposuerunt. Ex his itaque, quæ jam dicta sunt, antistites amplissimi, manifeste apparet, quo studio quamque propensa voluntate sit ejus majestas in hanc sacram Synodum, præsertim vero, cum non solum ab eo, qui modo universam illustrat Ecclesiam Pontifex maximus, vere Pio IV, verum etiam ab aliquot suæ Sanctitatis prædecessoribus Pontificibus maximis piæ memoriæ, magna contentione petiverit, ut jam tandem majorum suorum exempla secuti, convocato veteri de more generali Concilio, extirpatisque hæresibus, Christi fidelium saluti prospicerent. Quamvis sanctissimus quoque dominus noster, pientissimus pastor, statim in ipso Pontificatus sui felici initio ante alias omnes gravissimas urgentissimasque curas hanc data opportunitate in primis de congregando universali Concilio, spinisque ex agro Dominico resecandis pro sibi innata pietate et sapientia ultro susceperat; id quod jam sanctitatem suam laudatissime, omniumque Christi fidelium mirifico applausu re ipsa præstare cernimus. Pater cœlestis, serva hæc orbis lumina, quæ ad conservandam tuendamque rempublicam Christianam, imo vero pretioso Filii tui Domini nostri Jesu Christi sanguine acquisitam Ecclesiam, virtutibus pietatisque studiis cumulata, ita conjuncta esse voluisti, ut alterum in altero cernere liceat.

« Quod Sanctitatis suæ præclarum summo-

que Pontifice ac pastore dignum, universoque orbi Christiano salutare studium, cum non sine magna animi voluptate Christianissimus imperator videret, sua quoque majestas Cæsarea, tanquam primogenitus Ecclesiæ Catholicæ Sedisque Apostolicæ addictissimus filius, hoc sacrosanctum OEcumenicum Concilium, quod in Spiritu sancto rite ac legitime congregatum agnoscit, pro Cæsareo suo munere, quotiescumque res postulaverit, ab omnibus injuriis tueri, manutenere, atque defendere sese promptam ac paratam benigne offert. Quo autem hanc suam voluntatem ejus majestas magis testatam faceret, non solum, ut imperator Romanorum, ac Bohemiæ rex, et archidux Austriæ hos graves et præstantes, munerique huic obeundo maxime idoneos viros, quos coram cernitis, oratores suos huc mittere dignata est, sed etiam quatenus est rex inclytæ Hungariæ, antiquissimi illius et nobilissimi Christiani orbis propugnaculi, me, licet immeritum, huic sanctissimæ Synodo nomine suo regio, cum plena auctoritate et mandato interesse voluit ». Et paucis interjectis : « Postremo ut ex officio meo, et illustrissimarum ac reverendissimarum amplitudinum vestrarum expectationi satisfaciam, litteras plenæ auctoritatis et mandati regis mei reverenter exhibeo, orans, ut et illas in hoc ornatissimo consessu, pro recepta jam consuetudine, publice perlegi facere, et me cœpta hac sua singulari benignitate complecti dignentur ».

Dimissis e cœtu oratoribus, de responso iis dando actum est, quod postquam lectum ac probatum fuit, revocatis iisdem in Concilium a Thelesino episcopo sacri Concilii secretario in hunc modum recitatum est :

« Reverendissimi domini, adventus dominationum vestrarum magnam huic sanctæ Synodo lætitiam attulit, tum propter maximam benevolentiam, qua Synodus ipsa sacram Cæsaream majestatem prosequitur, tum propter eum honorem, qui ei ex hac nobilissima potentissimi atque religiosissimi principis legatione accessit. Quare sancta ipsa Synodus dominationes vestras, quas præstanti virtute ac pietate præditas esse non ignorat, lætis amplectitur atque recipit animis, mandatumque et litteras suæ Cæsareæ et regiæ majestatis in hoc loco lectas et recitatas, quantum de jure debet, admittit ». Hoc quidem repetitum fuit a Patribus in secunda sessione die XXVI Februarii.

11. Octava Februarii die habita est Patrum congregatio, in qua legati cardinales, iidemque Concilii præsides, ut rixarum occasiones atque offendicula submoverent, quæ inter regum et principum oratores de poedria sive honorificentiore loco oboriri possent, certas leges æquitati consentaneas, distinctas subjectis capitibus, Patribus proposuerunt.

Capita ad tollendas dissensiones inter oratores principum.

« Illustrissimi domini sacri Concilii præsidentes et legati ad obviandum difficultatibus et dissensionibus, quæ oriri possent inter oratores, circa eorum præcedentiam decreverunt, ut sequitur :

« Quod in aula Congregationum oratores Ecclesiastici sedeant parte dextera illustrissimorum legatorum, sicut in præcedenti congregatione sederunt.

« Oratores vero laici imperatoris, sive alterius cujusque regis sedeant parte sinistra ipsorum illustrissimorum legatorum.

« Dum ex ædibus illustrissimi cardinalis Mantuani itur in Ecclesiam, oratores laici præcedant illustrissimos legatos et Crucem immediate ; oratores autem Ecclesiastici subsequentur immediate post illustrissimos legatos ante omnes prælatos, et hoc ordine ingrediantur Ecclesiam.

« In celebratione Missarum solemnium in Ecclesia cathedrali, et in sessionibus, oratores Ecclesiastici sedeant, ubi erat Tabernaculum Corporis Christi prope Altare majus ; oratores vero laici sedeant e regione illustrissimorum legatorum.

« Pax et incensum detur prius oratoribus Ecclesiasticis, deinde oratoribus laicis, deinde prælatis.

« Dum imponitur cinis, quia prælati omnes sunt cum mithris et pluvialibus, primo accedant oratores Ecclesiastici, deinde cæteri prælati, et post prælatos mithratos accedant oratores laici.

« Oratores Ecclesiastici, si dicere volunt eorum sententias in congregationibus et sessionibus, quia tunc loquuntur ut episcopi, non uti oratores, loqui debeant juxta ordinem suarum promotionum ».

12. *Oratoris regis Lusitani sermo et responsio.* — Nona Februarii die, eademque feria secunda habita est congregatio generalis [1], in qua Ferdinandus Martinus Mazcarenius, Sebastiani regis Lusitaniæ orator, qui nudius tertius Tridentum accesserat, exceptus est, productis ab eo regiis litteris quibus Sebastianus ad tuendam amplificandamque religionem flagrantissima studia explicabat. Habita est oratoris nomine perelegans de eximiis regum Lusitaniæ gestis, propagatoque ab iis Christiano imperio, commendata Pontificis in cogendo Concilio pietate, oratio, cujus potiorem partem suis conceptam verbis subjicimus [2] :

13. « Sanctissimi domini nostri Pii IV Pontificis, et Apostolicæ dignitatis fastigio, et animi

[1] Act. Conc. Trid. per Astulph. Ser. p. 24. Vide ea ap. Lab. to. XIV. Conc. p. 1143. — [2] Ap. Labb. to. XIV. Conc.

ornamentis vere maximi, laudibus nulla sane par ullo unquam tempore oratio poterit reperiri, qui ut excellens in Christianam rempublicam suæ unius curæ sollicitudinique divinitus traditam studium testaretur, cum primum fuit Pontifex maximus declaratus, ut quod salutari auspicatoque plane nomine pollicebatur, adhibita inveteratis Ecclesiæ malis medicina præstaret in Concilii celebrandi ratione, quo uno remedio omnium mentes ad sanitatem reduci posse videbantur, omnes suas curas cogitationesque ab ipso summi Pontificatus exordio collocavit; cujus cum pios conatus et paternæ pietatis viscera prospicerent hi, quos ille, et nuntiis, et amantissimis litteris ad hanc urbem ad Œcumenicum Concilium celebrandum adhortabatur, convenerunt frequentes, ut videmus, et ut speramus, non modo illius auctoritate, sed hujus etiam sanctissimi conventus exemplo celebritateque incitati, frequentiores in dies convenient, et hujus sacrosanctæ Synodi dignitatem sua pietate magis illustrabunt. Quod si Œcumenicorum Conciliorum auctoritas sacrarum litterarum monumentis non tam diserte esset comprehensa, quis tamen sobriæ sanæque mentis crederet, pio tot integerrimorum sanctissimorumque præsulum conventui sanctum Dei Spiritum defuturum, qui in medio duorum triumve de pietate agentium se promisit futurum. Cum vero tanta sit sacrorum Conciliorum dignitas et religio, ut quæ in illis decernuntur, pro divinis oraculis excipiantur ab omnibus, quis sibi non facile persuadeat in omnibus de Christiana religione controversiis eam fore verissimam sententiam, quam tot Patres matura ætate, spectata virtute, exactaque eruditione ornatissimi comprobaverint, et reverendissimi illustrissimique legati divina quadam sorte ad hoc munus electi, qui Pontificio nomine sacro Concilio præsident, sua auctoritate confirmaverint; tametsi vero facile adducimur, ut credamus in eadem sententia cæteros pro sua pietate et sapientia futuros, de nobis tamen possumus id constantius apertiusque profiteri, qui ornatissimo vestro conspectu in tantam Christianæ reipublicæ sapientissimis vestris decretis constituendæ expectationem sumus erecti, ut non modo vestra pietate existimemus fore, ut omnes de religione controversiæ dirimantur, sed vestra etiam censoria severitate omnium ordinum, sacerdotumque præsertim, qui cæteris scientia et vitæ integritate prælucere debent, mores ad Evangelicæ sinceritatis normam dirigantur; quæ qui sibi ex sacro Concilio non pollicentur, aut quam vim habeant, non perspiciunt, aut cujus auctoritate nitantur, non intelligunt. Hos quidem fructus, aut uberiores, etiam postulat a vobis Christiana respublica : hos expectat serenissimus princeps Sebastianus Portugalliæ Algarbiorumque rex hujus nominis primus, qui licet suum in Christianam rempublicam studium satis vobis crederet perspectum et cognitum, ut tamen suam erga sacrosanctum Concilium observantiam illustriore testimonio declararet, ornatissimum virum, quem videtis D. Ferdinandum Martinez Mazcarenium ad hoc sacrum Concilium destinavit non oratorem solum, sed pignus obsidemque perpetuæ suæ erga sacrosanctum Concilium observantiæ et pietatis. Quantæ vero curæ optimo religiosissimoque principi fuerit Œcumenici hujus Concilii celebritas et amplitudo, testari apud vos poterunt non solum antistites Bracharensis, Conimbricensis, Leriensisque sacrum litterarum scientia, spectata pietate et vitæ integritate insignes, qui se explicare celerius et maturius in hanc urbem venire potuerunt, sed et qui constitutis Ecclesiarum suarum rationibus aderunt ex illius regnis et dominiis, quos omnes Christianæ pietatis studiosissimus princeps accurate est per litteras hortatus, ut quam diligentissime possent, se ad maturam profectionem componerent, ne vel jubenti volentique Summo Pontifici segnius parere, vel laboranti Ecclesiæ serius, quam cum eorum pietas, tum periculi magnitudo postulabat, adesse viderentur; quæ omnia a serenissimo rege studiosissime sunt curata, partim, ut suæ erga sacrum Concilium observantiæ satisfaceret, partim etiam, ut clarissimorum Portugalliæ Algarbiorumque regum majorum suorum religioni pietatique responderet, quorum res fortiter et feliciter gestæ ita semper fuerunt cum publica Christianæ religionis utilitate et dignitate conjunctæ, ut tot de fusis profligatisque barbaris regibus victoriis, tot direptis expugnatisque hostium oppidis, tot arcibus in adverso Numidiæ Getuliæque littore ad comprimendam Barbarorum audaciam erectis, non tam sui imperii fines proferre, quam Christianæ religionis gloriam propagare voluisse videantur. Incitabantur illi quidem regii animi excellenti magnitudine, sed ad nativam insitamque eorum propensionem accedebat aculeus ille, quem Alfonsus Primus Portugalliæ regni conditor et auctor posterorum regum animis impressum reliquit. Quod si apud clarissimos Portugalliæ reges tantum valuit exemplum perpetua quadam serie, velut per manus traditum, quid vos, amplissimi Patres, expectare par est a serenissimi regis Sebastiani animo, quem non solum superiorum regum illustria exempla, sed recens spiransque adhuc Emanuelis proavi Joannisque Tertii avi memoria ad provehendæ religionis studium vehementius accendit? quomodo enim potest, vel Emanuelis regis pronepos non iisdem vestigiis insistere, vel Joannis optimi maximique quondam regis nepos cognita ab omnibus propemodum, qui hic adestis, illius pietatis exempla minime consectari? quorum ille subjectis Sedis Apostolicæ imperio tot in

Oriente regnis, provinciis, barbarisque nationibus ejus gloriam longe lateque illustravit, hic vero non modo subactos ab Emanuele felicissimæ recordationis rege patre suo populos in officio fideque continuit, sed etiam studio diligentiaque perfecit, ut repudiato nefario inanium simulacrorum cultu, Christianæ religionis sacra moresque libenter sequerentur, a quo propagandæ nostræ religionis cursu, cum partim finitimorum Africæ regum infestis excursionibus, partim magnis a Solymanno ad evertendum nostrum in Oriente imperium missis classibus subinde interpellaretur, illorum quidem audaciam temeritatemque gravissimis illatis damnis repressit, hujus vero navales copias in ipso Dii florentissimæ totius Cambajæ regni urbis conspectu ita oppressit, ut Solymannus purpuratorum satraparum apud barbarum et immanem tyrannum gratia et auctoritate longe maximus, qui classi summo cum imperio præerat, multis depressis triremibus, laceris truncatisque navigiis ægre sit fuga salutem consecutus. Quæ ideo breviter cursimque a nobis sunt commemorata, Patres amplissimi, non modo ut intelligeretis, quanto suorum periculo et sumptu suo clarissimi proferendæque latius Christianæ religionis studiosissimi Portugalliæ reges, non in oppositæ nobis Africæ solum proximis, sed in Asiæ etiam remotissimis disjunctissimisque provinciis gravissima periculosissimaque bella susceperint, quaque ea vel animi magnitudine gesserint, vel constantia felicitateque confecerint, sed etiam ut cognosceretis, eumdem erga sanctam Sedem animum, idem ad Christianam religionem amplificandam propagandamque studium, eamdem erga hoc sacrum Concilium observantiam, eamdem denique pietatem expectandam a serenissimo rege Sebastiano, et regia præstantissimæ indolis significatione ad excellentes omnes virtutes propenso, et domesticis imaginibus, clarissimorumque regum illustribus exemplis incitato, qui quod sanctissimo Pontifici suis litteris est pollicitus, hodie cumulate præstat, suumque ad illustrandam hujus sacrosancti Concilii celebritatem studium vobis, amplissimi Patres, hodierna die per D. Ferdinandum Martinez Mazcarenium, suum oratorem, virum non solum antiqua generis nobilitate et familia multis Asiæ Africæque triumphis insigni, sed fide, integritate, cæterisque ornamentis longe præstantem, effuse pollicetur : sperat autem fore, ut quoties cum de publicis Christianæ religionis, atque disciplinæ, tum de privatis negotiis nostrarum Ecclesiarum, quæ singulari Dei optimi maximi beneficio, nec ab Ecclesiæ Romanæ cæterarum parentis et magistræ observantia deflexerunt, nec a veteri receptoque semel cultu recesserunt, apud vos illius orator agere volet (quod pro sua prudentia nonnisi necessariis, aut gravibus certe causis impulsus faciet,) vos cognitis serenissimi regis mandatis eum pro vestra humanitate benigne excipiatis.

14. « Responsum sanctæ Synodi illustrissimo oratori serenissimi regis Portugalliæ in ejus comparitione.

« Illustrissime domine orator. Mandatum ac litteræ serenissimi Portugalliæ regis, quæ modo a dominatione vestra exhibitæ in hoc sacro loco recitatæ fuerunt, necnon ea, quæ ornatissima oratione exposita sunt, huic sanctæ Synodo jucundissimum nuntium attulerunt, cum declararent eximiam et perpetuam quamdam clarissimorum Portugalliæ regum, ac præcipue serenissimi Sebastiani regis in Deum pietatem, insigne in rempublicam Christianam studium, ac summam erga hoc Œcumenicum et Generale Concilium observantiam, licet nihil novi huic sanctæ Synodo allatum fuerit. Nemo enim est, cui compertissima non sint præclara regum Portugalliæ facinora in Christiana religione, veraque Christi fide in Orientis partibus propaganda. Non minor tamen majestati suæ majoribusque suis piissimis et clarissimis regibus laus et gloria hac tempestate debetur, quod in his calamitosis temporibus, tot dissidiis totque in Ecclesia exortis hæresibus, regna et ditionem suam in orthodoxa fide, Ecclesiæque Catholicæ unitate semper (uti vere Christianos principes decet) conservarint, quam in barbaris et idolorum cultui deditis nationibus ad veram relinem traducendis. Quamobrem hæc sancta Synodus Deo et Patri Domini nostri Jesu Christi meritas de iis omnibus gratias agit, dominationemque vestram, tum ipsius regis causa, tum ob singularem ejus prudentiam et sanguinis splendorem grato et benevolo animo recipit regium vero mandatum, quantum de jure debet, admittit ».

15. *Articuli exhibiti ab oratoribus imperatoris et responsum legatorum.* — Venerant cum Lusitano oratore eximii theologi, qui multum virtutis et doctrinæ specimen in asserenda fide orthodoxa, refellendisque novatorum erroribus explicuere. Proximis diebus magna contentione opera navata in disquirendis rationibus, quibus Protestantes ad Concilium Tridentinum pellici possent [1], ut depositis erroribus fidem orthodoxam amplecterentur, ac reliquo fidelium cœtui aggregarentur; id vero opus maxime erat arduum, cum in pertinacia maxime obfirmati effutirent Conciliorum a Paulo III et Julio III habitorum decreta impia esse, atque adeo a Ferdinando Cæsare concordiæ cupidissimo missi sunt subjecti articuli, quos illius oratores legatis cardinalibus decima octava Februarii exhibuere, ut si quo modo præfracta eorum pervicacia deliniretur, tum amplissima liberi com-

[1] Act. per Astulp. Serv. p. 26.

meatus syngrapha ad eos mitteretur, necnon abscinderentur omnes occasiones, quas ad declinandum Concilium toties inani ac fallaci specie expetitum prætexere affectabant. Monuere etiam arcana Concilii, scriptionesque imperfectas, necdum discussas, temere non evulgari [1]:

« Articuli illustrissimis et reverendissimis legatis sacri Concilii præsidentibus, per oratores Cæsareæ majestatis die XIII Februarii exhibiti.

« Primum omnium, cum ipsi omnes videant instare prædictæ Sessionis præfixum terminum XXII diem præsentis mensis Februarii, arbitrati sunt suas illustrissimas et reverendissimas dominationes paucis de ipsa Sessione, et aliis quibusdam Sacræ Cæsareæ majestatis commonefacere.

« Non ignorant suæ illustrissimæ dominationes Protestantes, seu eos qui ab obedientia Sedis Apostolicæ discesserunt, omnibus viribus conari, ut qualemcumque tandem prætextum inveniant, quo muniti hoc Sacrum Œcumenicum Concilium in Spiritu sancto congregatum subterfugere possint. Et quoniam subterfugii ipsius primam et præcipuam occasionem hinc Protestantes accepturos esse oratores ipsi arbitrantur, si statim ab exordio Concilii in hac prima Sessione, ante decennium intermissorum articulorum continuatio facta fuerit, ideoque contendent, ut omnibus modis hujusmodi occasio præcaveretur, in præsentiarum videretur hac de causa etiam in proxima Sessione continuationis faciendæ nullum argumentum exhibendum esse, quo cum omnium fere regum et principum Christianorum oratores a Sessione abfuturi credantur, ne ex hac quoque occasione Protestantes ipsi exclamare possint, fere solos Pontificios episcopos et Cæsareos oratores rei bene et prospere gerendi spem ademisse, et eripuisse Concilii celebrationi.

« Quare illustrissimi legati cum reverendissimorum Patrum ad hoc sacrum Œcumenicum Concilium congregatorum consensu non inchoationem quampiam, sed continuationem prosequendam censuerint; videri tamen oratoribus ipsis in hac prima Sessione omnino continuationis faciendæ significationem præcavendam esse, imo existimarent oratores Sessionem hanc, si ulla ratione fieri posset, in aliud aliquod tempus competens rejici debere, ut et Protestantes interim expectarentur, et alii oratores, qui expectantur, interesse possint. Quod si vere id illustrissimis suis dominationibus facere integrum non esset, saltem illud efficere velint, quo generalia quædam, et non magni momenti negotia, cujus generis sunt illa, quomodo, et quibus verbis conficiendæ litteræ quibus Protestantes et alii lapsi ad gremium Catholicæ Ecclesiæ invitari et revocari deberent; item de formula salvi conductus conficienda, vel alia quæpiam hujusmodi, quæ illustrissimi et reverendissimi domini legati pro sua rara prudentia facile invenire poterunt, pertractarentur. Secunda vero Sessio omnino diutius et in aliud tempus proroganda videtur propter allegatas causas, et quod huic inveterato malo cum aliqua acceleratione vix obviari poterit.

« Præterea cum in præsentiarum tractetur de reprobandis libris hæreticis in Indice Romano comprehensis, inter quos non postremum locum obtinet Augustana Confessio, videtur ipsis oratoribus ita ab initio ipsam Confessionem non esse damnandam. Nam præter id, quod Protestantes vocati venire recusarent, etiam extrema quæque pericula pro defensione ipsius confessionis adire non dubitarent, imo (quod omen Deus avertat) nocentissimæ conspirationes essent expectandæ, et ex hac re etiam occasionem quamdam ipsi Protestantes arriperent, communicatis consiliis et auxiliis cum iis principibus et novatoribus, qui jam ab obedientia Sanctissimi Domini nostri et sanctæ Romanæ Ecclesiæ discesserunt, et signanter stantibus hisce Gallicis tumultibus funesta bella suscitarent, ac etiam cœptum Concilium in tristem cruentamque tragædiam deducere studerent; ideoque hæreticos et lapsos ipsos in spiritu lenitatis potius in viam revocare, quam in foveam perditionis propellere, studendum esset. Nam et superiorem imperatorum suæ Cæsareæ majestatis augustissimorum prædecessorum temporibus in hujusmodi errantibus reducendis plus valuisse benevolentiam, quam severitatem, plus profecisse cohortationem quam comminationem, plus denique egisse charitatem, quam potestatem, omnibus palam esse existimant.

« De fide publica [1] ipsis Protestantibus danda quam amplissima, et qualem ipsimet desiderant, cum omnes fere Patres in id consentire videantur, ipsis quoque omnibus valde necessarium videtur.

« Item quoniam sua Cæsarea majestas oratoribus suis in mandatis dedit, ut quotiescumque ab illustrissimis et reverendisssimis DD. legatis vocati fuerint, ad quamlibet ipsorum requisitionem comparere, et loco ac nomine suæ Cæsareæ majestatis quæcumque agenda, et pro more, et consuetudine, ac ratione Concilii rite habendi, consultandi fuerint, in iis diligentem operam, consensum, studiaque sua adhibere debeant, quotiescumque ab illustrissimis et reverendissimis dominis legatis vocati et requisiti fuerint.

16. « Præterea hoc quoque prædicti oratores illustrissimis et reverendissimis dominatio-

[1] Ext. in Ms. arch. Vat. sig. num. [illegible]. p. 84. Ms. [illegible] Barb. sig. num. 1109. p. 26. [illegible] Cons. Trid. per [illegible] Severinum [illegible], eadem Scriptorem Episcopi Telesini Secretar[illegible]

[1] Salvocondu[illegible]

nibus suggerere voluerunt, quod licet ipsis consultationibus, quæ in publicis Congregationibus fiunt, nulli extranei intersint, omnia tamen, et singula, quæ illic tractantur et dicuntur, etiam plebeiis hominibus notissima esse videntur, unde facile colligunt id non aliunde procedere, nisi quod aliqui ex illis, qui ejusmodi Conciliis intersunt, secreta, sive ex industria, sive per negligentiam palam faciant, idcirco illustrissimæ et reverendissimæ dominationes suæ provideant, ne, priusquam sacrum Concilium aliquid deliberet et concludat, omnino in publicum prodeant, atque in Germaniam perferantur.

« Postremo ad hæc omnia et singula ab illustrissimis et reverendissimis dominis legatis prædicti oratores benigne responsum expectant ».

17. Responsum est ad singula hæc capita summa consilii maturitate excussa ac perpensa subjectis verbis [1] :

« Responsum illustrissimorum DD. legatorum ad supradictas oratorum Cæsareorum petitiones.

« Illustrissimi et reverendissimi DD. oratores. Quod petunt dominationes vestræ, ne qua fiat in prima Sessione continuationis mentio, non gravatim illis concedetur, neque in ea quidquam tractabitur, quod ad continuationem pertinere videri possit, aut ullam significationem illius habeat.

« Quod vero præterea rejici cupiunt Sessionem hanc in aliud longius tempus, id facere nobis integrum non est, quandoquidem conficiendi decreti de Indice corrigendo nonnullis ex Patribus mandatum esse non ignorant, quod in prædicta Sessione publicari oportebit. Hoc autem in Cæsareæ majestatis gratiam libenter faciemus, ut laxius aliquod spatium demus proximæ futuræ Sessioni ; interjecto vero tempore, quibus de rebus tractandum sit, et qui dies illi præfigendus, una cum Patribus deliberabitur.

« De damnanda vero statim ab initio Confessione Augustana, ne cogitatum quidem est a nobis unquam, quandoquidem de librorum prohibitorum indice, nisi sub fine Concilii, nihil decernetur; quamobrem et in hoc libenter dominationibus vestris gratificabimur.

« Itidem et de salvoconductu, quem dabimus, quemadmodum alias a Protestantibus petitus, et illis concessus fuit in amplissima forma : quod idem facturam quoque majestatem Cæsaream confidimus.

« Quod vero meminerunt præterea sibi mandatum etiam ab imperatoria majestate, ut quoties a nobis vocati fuerint, præsto adsint, suaque nobiscum consilia communicent, agnoscimus in eo singularem illius majestatis pietatem et religionem, neque vulgare studium afflictis Ecclesiæ rebus succurrendi, quo nomine magnam illi gratiam habemus, ac vicissim nostra cum dominationibus vestris consilia libenter communicabimus, deque rebus per nos proponendis eas tempore suo certiores reddemus.

« Quod autem admonent, ut ratio ineatur, qua provideri possit, ut quæ tractantur in Congregationibus, non promulgentur, dabitur a nobis opera, ut quoad fieri poterit, provideatur ».

18. *Admonentur Patres ne divulgent quæ tractata fuerint in Concilio antequam firmentur.* — Provocata mox in opus ea sponsio, nam præsides legati gravissima oratione Patres admonuere [1], ut posthac credita ipsis arcana alto pectore premerent, cum novatores in omnes calumniandi occasiones intenti inde fierent præfractiores.

« Admonitio ad Patres ne vulgentur decreta et alia quæ examinanda proponuntur, antequam firmentur.

« Reverendissimi Patres. Sciant dominationes vestræ, quam indignum sit, ut decreta et alia, quæ Patribus examinanda proponuntur, antequam firmentur, et in publica sessione legantur, evulgentur, et extra hanc civitatem ad extraneos mittantur, quo fit, ut alias sæpe vidimus, ut decreta ipsa sub ea, qua dixi, forma primum concepta, et, ut ita dicam, informia pro decretis firmis, et a sancta Synodo ratis disseminentur; quare illustrissimi DD. legati et præsidentes admonent, atque etiam hortantur dominationes vestras, ut pro honore atque existimatione hujus sancti Concilii, et ad obviandum scandalis, quæ oriri possunt, tam decretum, quod modo a me lectum fuit, quam cætera alia quæcumque, quæ in futurum examinanda nobis proponentur, non evulgent, neque eorum exemplum extra gremium Concilii alicui exhibeant, neve extra civitatem ad aliquos transmittant, idque a suis familiaribus fieri severissime prohibeant. Quod ut commodius fiat, dominationes vestræ, cum miserint ad me pro exemplo præsentis decreti, simul mihi per cedulam eorum manu subscriptam nomen ejus, cui voluerint, quod tam hoc exemplum, quam alia, quæ suo tempore proponentur, exhibeantur, mittant : hæc pro nunc visa sunt expedire. Si quæ alia commodior via alicui ex Patribus occurrerit, ut ea, quæ proponuntur, secreta retineantur, de ea poterit illustrissimos dominos legatos privatim admonere.

19. *Secunda sessio.* — Quod ad sessionis secundæ, quæ XXVI Februarii die celebrata est, Acta attinet : peractis solemni ritu sacris mysteriis ab Antonio Helio patriarcha Hierosolymi-

[1] Ms. arch. Vat. sig. num. 3196. p. 63. Ext. etiam in Ms. Francard. Barb. sig. num. 1109. p. 28. Act. Trid. per Astulp. Servant.

[1] To. x. de Conc. Ms. arch. Vat. sig. num. 3197. p. 140.

tano, habita est oratio ab Antonio Cauco archiepiscopo Patracensi, Corcyrensi designato, in qua hæreticorum impia molimina sic descripsit, ut ad ea frangenda ita Patres excitaret [1] : « In ea, proh dolor! miserrima incidimus tempora, ut, quod sine lachrymis enarrare non possum, immensa flagitia et sacrilega ex nefanda recentiori hac Lutherana hæresi, cujus quidem extirpandæ causa huc convenimus, in Dei Ecclesia orta esse videamus, nempe Ecclesiarum bona direpta, templa solo æquata, monasteria non solum proventibus suis et incolis destituta, verum etiam funditus eversa, sanctissimum Christi vicarium, verumque Petri successorem Pontificem optimum Maximum, episcopos reliquosque Dei sacerdotes neglectos, honoribus debitis privatos, maximis affectos contumeliis, injuriisque lacessitos, Deo dicatas virgines stupratas earumque bona ablata, venerandas sanctorum imagines rejectas et eorum cineres contemptos, Sacramenta Ecclesiæ explosa atque conculcata, sacros denique Ecclesiasticos canones ac constitutiones igni traditas, ritusque omnes divinos penitus sublatos. Verumenimvero antiquas hæreses extinctas jam, Manichæi, Joviniani, Vigilantii, Pelagii, Euthychetis, Felicis, Albigensium, Waldensium, Berengarii, Marsilii Patavini, Joannis Wicleff, Joannis Hus, Hieronymi de Praga, et cæterorum a sanctis Patribus nostris in Conciliis sæpius confutatas, et toties rejectas sustinere voluerunt infelicissimi homines isti, et divina Christianaque dogmata a Christo servatore nostro instituta, ac ab eisdem sanctis Patribus nobis per manus tradita, divinitusque a Conciliis sancita, et a Pontificibus sanctissimis confirmata evertere, vanaque esse ac inutilia nobis effutire non dubitarunt, latamque viam, quæ ad inferna ducit, Christi doctrinæ immemores, et Epicureorum mores secuti, sibi construxerunt, de quibus sensisse mihi videtur Petrus Apostolus inquiens : *Venient in novissimis diebus in deceptione illusores juxta proprias concupiscentias ambulantes.* Hinc tam longe lateque pervagatum est incendium, etc. »

20. Perlectum est decretum de librorum delectu, deque Protestantibus et aliis hæreticis ad Concilium, data iis tuti commeatus et incolumitatis fide publica, humanissime vocandis, et ut a Patribus de fide orthodoxa amanter edocti errores exuerent, inque Ecclesiæ gremium revocarentur, id vero decretum in Congregationibus quæ præcesserant, diligenter fuerat excussum, subjectisque verbis conceptum fuit :

« Sacrosancta et generalis Tridentina Synodus in Spiritu sancto legitime congregata, præsidentibus in ea Apostolicæ Sedis legatis, non humanis quidem viribus confidens, sed Domini nostri Jesu Christi, qui os et sapientiam Ecclesiæ suæ daturum se promisit, ope et auxilio freta illud præcipue cogitat, ut Catholicæ fidei doctrinam, multorum inter se dissidentium opinionibus pluribus locis inquinatam et obscuratam, in suam puritatem et splendorem aliquando restituat, et mores, qui a veteri instituto deflexerunt, ad meliorem vitæ rationem revocet, corque patrum ad filios et cor filiorum ad patres convertat. Cum itaque omnium primum animadvertat hoc tempore suspectorum et perniciosorum librorum, quibus impura doctrina continetur, et longe lateque diffunditur, numerum nimis excrevisse, quod quidem in causa fuit, ut multæ censuræ in provinciis, et præsertim in alma urbe Roma pio quodam zelo editæ fuerint, neque tamen huic tam magno ac pernicioso morbo salutarem ullam profuisse medicinam, censuit, ut delecti ad hanc disquisitionem Patres de censuris librisque quid facto opus esset, diligenter considerarent, atque etiam ad eamdem sanctam Synodum suo tempore referrent, quo facilius ipsa possit varias et peregrinas doctrinas, tanquam zizania a Christianæ veritatis tritico separare, deque his commodius deliberare et statuere, quæ ad scrupulum ex omnium animis eximendum, et tollendas multas querelarum causas, magis opportuna videbuntur. Hæc autem omnia ad notitiam quorumcumque deducta esse vult, prout etiam in præsenti decreto deducit; ut si quis ad se pertinere aliquo modo putaverit, quæ vel de hoc librorum et censurarum negotio, vel de aliis, quæ in hoc generali Concilio tractanda prædixit, non dubitet a sancta Synodo se benigne auditum iri. Quoniam vero eadem sancta Synodus ex corde optat, Deumque enixe rogat quæ ad pacem sunt Ecclesiæ; ut universi communem matrem in terris agnoscentes, quæ quos peperit, oblivisci non potest, unanimes uno ore glorificemus Deum et Patrem Domini nostri Jesu Christi, per viscera misericordiæ ejusdem Dei et Domini nostri omnes, qui nobiscum communionem non habent, ad concordiam et reconciliationem, et ut ad hanc sanctam Synodum veniant, invitat atque hortatur, utque charitatem, quod est vinculum perfectionis amplectantur, pacemque Christi exultantem in cordibus suis præ se ferant, in quam vocati sunt in uno corpore. Hanc ergo non humanam, sed Spiritus sancti vocem audientes, ne obdurent corda sua, sed in suo sensu non ambulantes, neque sibi placentes, ad tam piam et salutarem matris suæ admonitionem excitentur et convertantur; omnibus enim charitatis officiis sancta Synodus, eos ut invitat, ita complectetur.

« Insuper eadem sancta Synodus decrevit fidem publicam in generali Congregatione con-

[1] Ext. in Ms. arch. Vat. sign. num. [illegible] in actis sess. 2. sub Pio IV.

cedi posse, et eamdem vim habituram, ejusdemque roboris et momenti futuram, ac si in publica sessione data et decreta fuisset ».

21. Altero decreto indicta est proxima sessio ad XIV Maii.

Reliqua ejusdem sessionis Acta descripta sunt ab Angelo Massarello [1] subjectis verbis :

« Quæ in eadem II Sessione præter decretorum publicationem decreta fuerint.

« In hac eadem Sessione II, sub Pio IV Pontifice Maximo, præter publicationem decretorum, fuerunt exhibita et publice lecta mandata oratorum invictissimi domini Ferdinandi Romanorum imperatoris electi, primum tanquam Cæsaris regis Bohemiæ et archiducis Austriæ, sub data Pragæ die I Januarii MDLXII.

« Secundum uti regis Hungariæ sub eadem data, lectumque fuit responsum sanctæ Synodi in admissione dictorum oratorum.

« Deinde exhibitum et lectum fuit mandatum oratoris serenissimi domini Sebastiani regis Portugalliæ , sub data Olyssipone die XXVIII Septemb. MDLXI, et similiter responsum sanctæ Synodi. Quæ mandata lecta et exhibita fuerunt hoc ordine, quia eodem ordine, ut moris est, in Congregationibus generalibus exhibita prius fuerunt.

« Postea lectum fuit Breve sanctissimi domini nostri Pii IV, super modo et ordine sedendi in Concilio, nulla habita ratione dignitatis primatialis, sive veræ, sive prætensæ. Sub data Romæ die ultima Decembris MDLXI ab Incarnatione.

« Deinde lecta fuit declaratio illustrissimorum dominorum præsidentium super ipso Brevi.

« Et postremo lectum fuit aliud Breve suæ Sanctitatis confirmans sæpedictam declarationem, sub data die XIV Februarii ejusdem anni ».

22. *Agitur de salvo conductu hæreticis dando.* — Quarta Martii habita est Congregatio generalis, in qua conventum est de formula publicæ fidei et liberi commeatus syngrapha amplissima Protestantibus danda, ut ad Concilium de fidei controversiis disceptaturi venirent : concepta ea subjectis verbis [2] :

« Sacrosancta et œcumenica generalis Tridentina Synodus in Spiritu sancto legitime congregata, præsidentibus in ea Apostolicæ Sedis legatis, universis fidem facit, quod omnibus et singulis sacerdotibus, electoribus, principibus, ducibus, marchionibus, comitibus, baronibus, nobilibus, militaribus, popularibus et aliis quibuscumque viris cujuscumque status et conditionis aut qualitatis existant, Germanicæ provinciæ et nationis, civitatibus et omnibus aliis locis ejusdem, et omnibus aliis Ecclesiasticis et sæcularibus, præsertim Augustanæ Confessionis personis, qui, aut quæ una cum ipsis ad hoc generale Tridentinum Concilium venient, aut mittentur, aut profecturi sunt, aut hucusque venerunt, quocumque nomine censeantur, aut valeant nuncupari, tenore præsentium publicam fidem, et plenissimam verissimamque securitatem, quam salvum conductum appellant, libere ad hanc Tridentinam civitatem veniendi, ibidemque manendi, standi, morandi, proponendi, loquendi, una cum ipsa Synodo de quibuscumque negotiis tractandi, examinandi, discutiendi, et omnia quæcumque ipsis libuerit, ac articulos quoslibet, tam scripto quam verbo libere offerendi, propalandi, eosque Scripturis sacris et beatorum Patrum verbis, sententiis et rationibus declarandi, astruendi et persuadendi, et si opus fuerit, etiam ad objecta Concilii generalis respondendi, et cum iis, qui a Concilio delecti fuerint, disputandi Christiane ac charitative, absque omni impedimento conferendi, opprobriis, conviliis ac contumeliis penitus semotis, et signanter, quod causæ controversiæ secundum Scripturam et Apostolorum Traditiones, probata Concilia, Catholicæ Ecclesiæ consensum, et sanctorum Patrum auctoritates in prædicto Concilio Tridentino tractentur, illo etiam addito, ut religionis prætextu, aut delictorum circa eam commissorum, aut committendorum minime puniantur, impartit, ac omnino concedit, sic etiam ut propter illorum præsentiam, neque in itinere, aut quocumque locorum eundo, manendo, aut redeundo, nec in ipsa civitate Tridentina a divinis officiis quovis modo cessetur, etc. ». Plura alia adjecta ad omnimodam publicæ incolumitatis et firmissimæ securitatis fidem asserendam, atque pro hac vice omni legum privilegio, Conciliorumque Constantiensis, et Senensis contrariis decretis, vel canonibus vetustis vis adempta.

Alio etiam decreto superioris decreti beneficium ab alia regna, provincias, civitates et loca exporrectum, in quibus libere ac impune fides contraria fidei Romanæ Ecclesiæ prædicaretur.

23. His addunt Acta [1] ab Astulpho Servantio conscripta :

« Perfecto fidei publicæ decreto, legati, quam maxima possunt diligentia, curant illud diversis in civitatibus et provinciis evulgari, mandant illud valvis cathedralis Ecclesiæ affigi, atque confestim typis excudi, ut quam celerrime ad multos perferatur; mittunt etiam diversa ejus exempla ad sanctissimi domini nostri nuntios variis in regnis, præsertimque ad cardinalem Ferrariensem legatum papæ in Galliis, ad quem et duplices litteras perscribunt, alteras

[1] Angel. Massarellus Secret. in Actis Conc. Trid. sub Pio IV. Ms. ... b. Vat. sig. num. 3212. p. 153. — [2] Ext. in Act. p. 125.

[1] Act. Conc. Trid. per Gabr. Pal. Ms. Franc. card. Barb. sign. num. 24. p. 57.

quidem ita compositas, ut eas palam in senatu regio possit ostendere, in quibus eidem scribunt consilium sanctæ Synodi illud esse, ut hoc decretum, quod ei authenticum mittunt, in omnibus Christiani nominis provinciis edatur, quapropter agat ipse cum senatu regio, ut sibi libere liceat illud in omnibus ejus provinciæ Ecclesiis in publicum proponere : alteras deinde privatas litteras eidem cardinali scribunt, quibus eum admonent cupere maxime sanctam Synodum eos, qui in istis locis perversis corrupti sunt opinionibus, huc se transferre, ut tandem summi Dei clementia ex horum Patrum congressu resipiscant, noluisse tamen eos nominatim in hoc decreto Gallicanam provinciam appellare, ne forte cives illi ægre ferrent, se inter eos aperte censeri, qui publice et impune alienas a Romana Ecclesia opiniones profitentur. Cæterum eos vere in hoc numero haberi, cum palam illorum nefarie dicta actaque nullis vindicata magistratibus satis cunctis eorum impietatem testentur. Scribunt igitur, ut si intelligeret aliquos in dubitationem venire an hæc fides publica cives illius regni complectatur, illos aperte tunc certiores faciat ad eos etiam illam omnino pertinere, rogantque, ut nihil industriæ prætermittat, ut eos ad hanc sanctæ Synodi benignitatem amplectendam hortetur, excitet atque impellat. Significant præterea, qua ratione uti debeat, quo decretum hoc toti illi provinciæ innotescat, quid etiam ei curandum sit, si fortasse senatus regii auctoritate illud vulgo denuntiare prohibeatur ».

24. *Principes et oratores Galli instanter petunt ut quæstiones quæ viderentur graviores ulterius tractentur.* — Dum hæc tam salubriter Tridentini Patres pro dispersione gentium in Catholicæ fidei confessione adunanda meditarentur, visa est in Galliis spes quædam affulgere de reversione quoque Elisabeth Angliæ reginæ[1]; atque Hyppolitus cardinalis Estensis, qui Apostolicum legatum inibi agebat, quæ a Catharina Galliæ regina acceperat, cardinali Borromæo significans, per litteras aperuit : accersitum se ab ipsa VIII Martii, audivisse, præsentibus rege Navarræ et duce Guisiæ ac Monmorantio equitum magistro, rogatam fuisse ab oratore reginæ Angliæ nomine regio, ut apud Summum Pontificem suis precibus ageret, quo indictus dies primæ Sessionis Concilii extraheretur, eo quod ipsa ad plures Germaniæ principes necessitudine sibi conjunctos litteras dederit, adhortans ut et ipsi missis oratoribus eidem Concilio interessent, quod si quando illi decernant, quemadmodum nec inaniter sperabat, se quoque per oratores suos et Angliæ præsules eidem Concilio interfuturam, addidisseque se ad id litteris legati cardinalis Ferrariensis permotam fuisse; hanc exigui temporis dilationem quamvis incommodam, comparatione tanti quod sperabatur compendii, omnino posthabendam. His acceptis a Catharina cardinalis legatus respondit, haud ægre Elisabeth petitionibus assensum iri, si libere exhiberet se Concilio missis oratoribus interesse velle; quamvis tot prorogationes factæ sint, ac Patres nimiæ moræ longa tædia patiantur, se Pontificiam Beatitudinem nosse tam utilis atque optimi Concilii desiderio flagrantem, quod eo melius esset, quo amplius evaderet, ut non ambigeret reginæ Angliæ in nova quoque prorogatione morem gesturum. Verum cum hæc propositio ambigua tantum esset, incertaque boni spes, detrimentum vero ex dilatione manifestum impenderet, ignorabat profecto, quonam potissimum pacto tantam rem Pontifex, nisi certiore spe fultus, aggrederetur. Ad hæc Catharina se maxime in votis habere dixit, ut ad pristinam Ecclesiæ conjunctionem Angliæ regina reverteretur, cui et responderi posse existimabat, Galliæ regem uti Ecclesiæ primogenitum Concilium a Pontifice efflagitasse, nec oratoribus et præsulibus mittendis deesse posse, si honoris sui haberi rationem vellet; inspiceret interea Angliæ regina, quibus officiis agere vellet, tum apud Pontificem, tum apud ejus legatum; oratores ipsos ac præsules Gallos ad Concilium proficiscentes, quod cardinalis legatus monuerat, tanto majoribus officiis reginam Angliæ prosecuturos, seque oratori Anglo omnem operam promissuram, ut omnia honesta apud Pontificem pro regina Angliæ obtineret, quorum ipsa compos fieri velit. Hæc reginæ sententia adeo omnibus grata accidit, ut instar decreti habita sit. Reginæ autem Angliæ postulata, subdit legatus, « licet ad differendum Concilium tendant, ostendunt tamen eam non adeo ut ante ab eo abhorrere, nec mea monita ab ipsa fuisse contempta adeo, ut si res hujus regni prospere successerint, ipsa quoque ejus exemplo permovenda videatur, etc. Datum Parisiis VIII Martii MDLXII ».

25. Significavit aliis litteris[1] medio Aprili exaratis cardinalis legatus Borromæo cardinali responsum fuisse a Catharina regina oratori Anglo ex designata superiori formula, illum tamen repetitis precibus institisse, ne regulus e Lansaco et præsules ad Concilium mitterentur, ardente maxime civilibus bellis Gallia, reginam vero in suscepta sententia perstitisse, atque oratori Anglo respondisse, optimum illud opus ob civiles eas seditiones non retardandum, ac multo melius iis missis pia desideria reginæ Angliæ promoturam, seque acturam cum Ferrariensi cardinale legato, ut apud Summum Pontificem deprecatorem, atque interpretem agat, ut quidquid honestum ac decorum fuerit,

[1] Ext. in Ms. card. Spadæ sig. num. 31. p. 122.

[1] Ext. in cod. Ms. card. Spadæ sig. num. 31. p. 55. ad car. Bor.

reginæ Angliæ precibus concedatur; optime proinde consultum existimabat, ut ipse cardinalis Borromæus quam humanissimas mittat litteras, quæ a legato reginæ Catharinæ atque ab Elisabeth referri possint. Subdidit quoque legatus, oratorem Anglum a se interpretis opera pertentatum, ut si aliquem articulum in Concilio pertractandum differri optaret Elisabeth, id honestius a Pontifice postulari posse, quem, licet erga ipsam amantissimis studiis propendeat, eidemque gratificari summopere cupiat, distineri tamen ne Patres Tridentinos jam multis prorogationibus fessos, novarum morarum tædio ac damno afficiat, certo sciebat. Hæsisse in priore sententia oratorem scribit legatus, quod expressa a regina acceperit mandata postulandæ in genere prorogationis Concilii, donec ipsa a Germaniæ principibus responsum retulisset.

26. Addidit legatus litteris [1] XXIV Aprilis scriptis, eo die cardinalem Lotharingum verba fecisse cum regina Catharina de prorogatione Concilii ab oratore Anglo reginæ nomine expetita, viderique modici temporis prorogationem concedendam, cum maxime expediret potius temporis, quam rei jacturam subire. Causas etiam querelarum subducendas [2], tum reginæ, tum cæteris principibus, quod nimirum, nec modicam, quod postulabant, temporis dilationem impetrare valuissent. Et quamvis legatus jam diu indictum monstraret Concilium, reginamque Angliæ Pontificio Diplomate humaniter provocatam, ut ad illud mitteret, longoque jam tempore expectatam, tum antequam inchoaretur Concilium, tum eo inchoato sinedriis sive consessibus longiore intervallo celebratis, graviora etiam Patrum incommoda, sumptusque, et damna Ecclesiarum celerem eorum reditum expetentium difficillimis his temporibus; insuper certam spem ab Angliæ regina, nec a Germanis principibus sui accessus afferri, tamen reginæ Catharinæ stetit sententia [3], prorogationem viginti quinque dierum vel triginta, petitionis memoratæ respectu habito concedendam, nec incommodum moræ illius conferri posse utilitati, quæ ex mora quiret oboriri, præsertim, ut omnis reginæ Angliæ expostulandi ansa præcideretur; se quoque ab eadem regina dixit rogatum, ut Pontificiam Sanctitatem de ea re enixis precibus postularet, addidisseque cardinalem Lotharingum, moram illam Gallis præsulibus fore accommodam, retardatis hucusque, tum incommodis colloquii Possiacensis, tum inclementia Hyemis, tum etiam terrore discriminum eorum diœcesibus impendentium; itaque videri prorogationem hanc brevi dierum flexu circumscriptam elargiendam, ac si proxima Sessio ita promota sit ut differri nequeat, ne quis in ea articulus his, qui a nobis disjuncti sunt, adversus promulgetur, ne iis accedendi ad Concilium animus eripiatur, quasi in eo prius damnati fuerint, quam suæ causæ argumenta adducere possent, proxima vero Sessio ad temporis expetiti metam extraheretur atque evulgaretur, regiis precibus id datum fuisse; quæ omnia Hippolytus legatus ad judicium Sanctitatis suæ, ac Tridentinorum legatorum, ad quos ea de re scripsit, retulisse se professus est, etc. « XXVII Aprilis MDLXII ».

27. Hæc eadem Tridentinis legatis Ludovicus dominus a Lansach Galliarum orator conscripserat, ac postquam etiam Tridentum decima septima Maii accessisset, denuo efflagitavit; quæ cardinales legati Carolo cardinali Borromæo significarunt, ut ad Pontificem referret. Postulaverat etenim Lansachus, ne quid gravioris momenti tractaretur captata dilatione, cum maximi referret, ut Concilium fieret Œcumenicum, utque foret Œcumenicum, variis gentibus, ut veniant, temporis moram indulgendam, maxime ob Gallicos tumultus nondum compositos. Affulgere spem, Elisabetham Angliæ reginam præsules regni sui missuram ad Concilium, quos jam vinculis liberarit; cum ea Daniæ et Sueciæ reges idem consilium suscepturos, Saxoniæ quoque electorem ducemque Vittembergensem spem dare, ut oratores mittant. Addidere etiam Gallicum oratorem suadere, ut Patres Concilii sollicitent litteris Angliæ reginam, ut præsules Tridentum mittat, illam enim significasse Catharinæ, se ad eos mittendos animo inclinare; spondendum vero ipsi Angliæ reginæ, Concilium futurum omnino liberum ad diversas Christiani imperii partes conglutinandas, collapsamque disciplinam Ecclesiasticam restituendam; ejusque oratores præsulesque Anglicos tantis honoribus exceptum iri, quantis unquam vetustis temporibus affecti fuissent : has vero Patrum Concilii litteras ad Hippolytum Ferrariensem card. in Gallia legatum dirigendas : subdidisse insuper Gallicum oratorem, non hæc exponi a se ex mandato regio, sed ex aliquorum præsulum salubri consilio; itaque legati Tridentini orarunt card. Borromæum, ut mentem Pontificis in ea re ipsis aperiret, quæ litteræ XXI Maii Tridenti sunt exaratæ, quibus Hercules Mantuanus, Hieronymus Seripandus, Stanislaus Warmiensis, Ludovicus Simonetta, et Marcus Altaemps nomina adscripsere. Evanuere conceptæ spes de regina Angliæ ad Ecclesiæ gremium revocanda, cum illa ad hæresim in Gallia diffundendam constabiliendamque, dolos et arma converterit, atque contra omnium Conciliorum Œcumenicorum morem in ea impia sententia cum Protestantibus, et aliis hæreticis obduruerit de respuendo Concilio, in quo Romanus Pontifex præesset.

Quod si quis paulo accuratius apud semet-

[1] Pag. 64. — [2] Pag. 65. — [3] Pag. 66.

ipsum mente perpendat, inveniet profecto, qualis istorum sit fides, ac quales astus, nempe quales habuere antiquitus Ariani et Eusebiani, famosissima illa hæresum monstra, de quibus, quod Concilium a S. Julio papa indictum refugerent, Athanasius ad Solitarios scribens dicebat [1] : « Cæterum Eusebiani, ubi semel audissent Ecclesiasticum consessum fore, ubi nec comes affuturus esset, neque satellites præ foribus excubarent, nec ex Cæsaris præscripto omnia fierent, quibus rationibus, et non aliis episcopos vicerant, imo, qui sine hoc præsidio ne loqui auderent quidem, ita inhorruerunt ac metu contracti sunt, ut presbyteros detinerent etc. » Refugit namque semper calumnia veritatem, ac secundum Evangelicum dictum : *Qui male agit, odit lucem, et non venit ad lucem, ut non arguantur opera ejus.*

28. *Assyrii et Jacobitæ ad unitatem redeunt.* — Verum dum hi magis tenebras dilexerunt quam lucem, divina afflante clementia [2], *Populus, qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam, habitantibus in regione umbræ mortis,* ut cecinit Isaias, *lux orta est eis ;* atque hoc eodem tempore, quo hæretici a Romana se subducebant Ecclesia, longinquæ ad eam veniebant nationes, ut adorarent in ipsa Dominum, et terram illam in sanctificationem haberent. Fecit hoc præter cæteros Assyriæ Orientalis patriarcha, qui populos partim sub Turcarum tyrannide, partim sub Lusitanorum imperio in India constitutos ad obsequium Catholicæ Ecclesiæ traduxit, de quo hæc Panvinus in Pio Quarto : « Per id tempus Abd-Isu, id est, servus Jesu Christianorum Orientalium trans Euphratem maximus patriarcha, vir doctus, Chaldaicis, Arabicis et Assyriis litteris ornatus, cujus jurisdictio interiores usque ad Indos penetrat, Romam ad Apostolorum limina et Pontificem salutaturus cum aliquot sociis longissimo itinere pervenit, ut ab eo confirmatus pallium de corpore Sancti Petri susciperet. Pontifici oblatus ei perpetuam obedientiam promisit, et per interpretem Sanctæ Romanæ Ecclesiæ fidem professus est », quæ subjectis fuerat concepta verbis [3] :

« Professio fidei reverendissimi domini Abd-Isu patriarchæ Assyriorum Orientalium, etc. Facta sub sanctissimo domino nostro Pio papa IV.

« Confessus sum puro corde et fide non ficta, coram reverendissimis et illustrissimis dominis Michaele tit. S. Sabinæ, Alexandrino, et Marco Antonio tit. Sancti Marcelli Amulio S. R. E. presbyteris cardinalibus, in hanc formam, videlicet :

Ego Abd-Isu filius Joannis de Domo Martia ex civitate Geziræ in Tigri flumine, olim monachus Ordinis Sancti Antonii Monasterii SS. Rahæ et Joannis fratrum, electus primas sive patriarcha civitatis Muzal in Assyria Orientali juro, quod ita corde credo et ore confiteor, sanctæque Romanæ Ecclesiæ fidem, approbatis omnibus et singulis illis, quæ ipsa approbat, et damnatis similiter omnibus, quæ ipsa damnat, amplector, et perpetuo me amplexurum et retenturum esse profiteor et promitto, et omnes fratres meos metropolitas, sive episcopos, ac diœcesanos quovis modo meæ jurisdictioni subjectos, ita credendum et tenendum esse docebo et modis omnibus, quibus potero, persuadere conabor. Ita me Deus adjuvet, et hæc sancta Dei Evangelia, in quorum omnium fidem hanc meæ fidei professionem et attestationem manu mea scripsi, et subscripsi coram reverendissimis dominis Domino Michaele tit. Sanctæ-Sabinæ Alexandrino, et D. Marco Antonio tit. S. Marcelli Amulio vulgariter nuncupatis, S. R. E. presbyteris cardinalibus. Romæ VII Martii MDLXII ».

Professus etiam est idem Assyriorum Orientalium patriarcha se omnia Concilia Œcumenica, quæ veneratur Romana Ecclesia, pariter admittere et colere, et omnia decreta Tridentini Concilii edita amplecti, edendaque amplexurum, maximeque gerere in votis Tridentino Concilio una cum cæteris Patribus interesse, sed ob summam repetendæ patriæ, solandique gregis ab infidelibus undique oppressi necessitatem, a pio desiderio invitum deduci, de quo publica hæc documenta confecta sunt :

« Anno Domini MDLXII, die XXIII Julii Romæ coram illustrissimo et reverendissimo cardinali Amulio constitutus reverendissimus D. Abd-Isu patriarcha de Muzal in Assyria, confessus est hoc scriptum inclusum lingua et charactere Chaldaico sive Syriaco exaratum, manu sua propria esse conscriptum, cujus rei fidem fecit Dominus Joannes Baptista Abiscinus Indus interpres, et præsentibus etiam testibus infrascriptis confessus est, se velle observare totum id, quod in scripto huic inserto continetur, et de ipsius voluntate in præsentia testium infrascriptorum, et de mandato illustrissimi domini mei, ut supra, propria manu fidem facio, ut possint hæc scripta authentica mitti ad sacrum Concilium, et inde confici publica documenta si opus fuerit, et idem etiam lingua Latina versum adjunxi.

« Ita est. Marcus Antonius cardinalis Amulius.

« Ego Bartholomæus Eustachius Sancto-Severinas affirmo, ut supra.

« Ego Antonius Joannottus affirmo, ut supra.

« Ego Christophorus Anichinus affirmo, ut supra.

« Ego Aurelius Savignanus de mandato ».

Sacramenti porro a patriarcha Assyrio nuncupati formula his verbis concepta fuit :

Ego Abd-Isu filius Joannis de Domo Martia ex civitate Geziræ in Tigri flumine, olim mona-

[1] [illegible]
[2] [illegible]
[3] [illegible]

chus Sancti Antonii, Monasterii SS. Rabæ et Joannis fratrum, nunc Dei et Apostolicæ Sedis gratia primas sive patriarcha civitatis Muzal in Assyria Orientali, sub cujus jurisdictione multi metropolitæ et diœcesani continentur, videlicet Arbel metropolis, Sirava, Hancava episcopatus; Cheptiam metropolis, Caramleys, Achuse episcopatus, Nassybin metropolis, Macchazzin, Tallescani, Mardin episcopatus : Sceert metropolis, Azzeu episcopatus : Elchessen metropolis, Zuch et Mesciara episcopatus : Gurgel metropolis, Esci episcopatus : Amed metropolis, Chiaruchiæ, Hayn, Tannur episcopatus, quæ omnes simul regiones subsunt Turcarum imperio. Ormi superior metropolis, Ulcismi, et Cuchia episcopatus : Ormi inferior metropolis, Durasoldos, Escinuch episcopatus : Espurgan metropolis, Nare, Giennum episcopatus; Salmas metropolis, Baumar, Sciabathan, Vasthan episcopatus, omnes Persarum regi, vulgo Sophi nuncupato, subjecti. In India vero Lusitanis subjecta, Cuschin metropolis, Cananor metropolis, Goa metropolis, Calicuth episcopatus, cui subest Caronongol civitas, quæ adhuc ab idololatris et ethnicis hominibus possidetur. Juro et polliceor, cum mihi non liceat ad sanctam Tridentinam Synodum accedere, sed necesse sit, ut ad patriarchatum meum me transferam, qui meo eget auxilio, et sine custode, me absente, permanet : munus enim Ecclesiarum præsulis est, animas sibi subjectas quotidie in sancta Christiana fide instruere, et moribus vitæque integritate eas in fide confirmare, ne grex sibi commissus Pastoris regimine destitutus, in varios incidat morbos, quod eo facilius gregi meo accidere posset, qui cum sit sub infidelium tyrannide, adhuc multos in Christiana fide imbecilles tenet, et quotidie, etiam mea diligentia, Dei gratia cooperante ampliari potest. Cumque difficile fratres mei metropolitæ, episcopi et diœcesani, qui tam longe absunt, possint in hanc sacram Tridentinam Synodum convocari,

« Ea de re ita meo, quam eorum nomine, quos omnes ex corde S. R. E. partes tenere non dubito, inhærendo juramento fidelitatis alias per me confecto sive per me præstito.

« Juro, inquam, et polliceor omnia nos tenere et credere, quæ in sanctis Œcumenicis Conciliis hucusque sunt acta, et secundum eorum decreta promitto omnes filios nostros instituere, et præcipue in iis, quæ in sancta sacra Œcumenica Tridentina Synodo terminabuntur. De cujus legitima Congregatione nihil penitus dubito, sed ei et meo, et eorum nomine reverenter et humiliter me subjicio, vocatusque ad hanc, seu aliam sanctam Synodum, cum dictis fratribus meis libenter accedam. Sic me Deus adjuvet, et hæc sancta Evangelia ».

29. De felici hac Assyriorum Christianorum cum Romana Ecclesia conjunctione Amulius cardinalis, qui rei gestæ testis interfuerat, certiores postea fecit cardinales præsides Tridentini Concilii subjectis litteris [1] :

« Illustrissimis et reverendissimis dominis colendissimis dominis cardinalibus legatis sacri Concilii Tridentini.

« Reverendissimi et illustrissimi domini colendissimi. Reverend. dominus Abd-Isu Assyriorum Orientalium patriarcha electus a clero, et eorum populorum consensu, qui finitima Tigri fluvio loca incolunt, Turcarum et Persarum imperio subjecti, anno superiore, ut confirmaretur a Pontifice Maximo, ad Urbem se contulit, cumque litteris ac testibus fide dignis cognita ejus electio et probitas esset, ac permultos non solum dies, verum etiam menses, absolutam nostrorum rituum cognitionem, quibus antea in nonnullis non quidem gravibus dissenserat, a Catholicis et eruditis hominibus accepisset, tandem [proponente me] a sanctissimo domino nostro frequenti consistorio patriarcha et pastor illorum populorum declaratus est, cum prius se nunquam a sanctissimis Sedis Apostolicæ decretis esse dissensurum aut discessurum solemniter de more, confessione et jurejurando pollicitus est. Quorum rerum memoria diligenter litteris consignata in Archivio custoditur. Quod nisi jam senio confectus redire ad suos, impetrata primum a sanctissimo domino nostro licentia, properasset, ut eos Ecclesiastica doctrina plenius instrueret, ad sacrum Concilium profectus esset, ut istic fidem Catholicam, suumque erga Sedem Apostolicam singulare studium et obedientiam profiteretur, abeuntem Summus Pontifex ipsum, suosque presbyteros et diaconum vestimentis et rebus omnibus ad ejus sacerdotium pertinentibus, et viatico est prosecutus. Hujus viri eximiam in Deum pietatem, optimumque de vera fide sensum, cum in multis aliis, tum in eo perspeximus, quod cum discederet, petiit studiosissime, ut istius sacri Concilii canones et decreta perferenda ad eum curaremus, se enim quidquid in Concilio statutum erit, omnino servaturum promisit, daturumque operam ut omnes sui servent, chirographo suo Chaldaica lingua confecto, quod Latine explanatum cum his litteris mittimus, confirmavit. Nos autem libenter fecimus, ut ejus probitatis, prudentiæ, eruditionis ac nobilitatis testimonium his litteris daremus. Nam ex celeberrima ortum familia, opibus etiam pro loci ratione abundantem, jam sexagenarium, nec aliam ob causam, tam longum, tamque difficile ac periculosum iter suscepisse, nisi ut visitaret Apostolorum limina, et Pontificis Maximi pedibus osculum ferret, optimamque erga hanc Sedem voluntatem ostenderet, perspicue cogno-

[1] Ext. in Ms. arch. Vat. sign. num. 3248. in actis Sess. 6. sub Pio IV. XVII Septemb. MDLXII. et in alio Ms. arch. Vat. sig. num. 3252. p. 129. Excusæ etiam Typis Ripa.

vimus. In itinere semel a Drudis populis, bis a Turcis male acceptum ac fustibus percussum esse satis constat. Hic sæpe de sacris litteris interrogatus graviter admodum et copiose respondit magna omnium admiratione, qui sententiam ejus verborum ab interprete audiebant. Nominabat eos, quos se habere dixit, libros omnes Veteris et Novi Testamenti, etiam quos Hebræi aut hæretici non probant, antiquos doctores Græcos et Latinos, eosdem fere quibus nos utimur, Caldaice, Syriace, aut Arabice versos diligenter legisse, nonnullos etiam, quorum nomina a nobis ignorantur. Addebat hoc, in Caræmiet Turcarum civitate libros esse ab ipsa fere Apostolorum ætate conscriptos, qui nunc in quadam Bibliotheca custodiuntur. Summam profecto Dei beneficentiam licet agnoscere, quod in tam longinquis regionibus, quæ nobis vix fama notæ sunt, veræ fidei cultus adhuc vigeat, et Christiana religio non minore fortasse, quam apud nos pietate excolatur, conservata doctrina, quam per ea loca beatorum Apostolorum Thomæ et Thadæi piis sermonibus disseminatam, et Marii eorum discipuli prædicationibus confirmatam hic patriarcha ita asseverabat, ut etiam id se scriptis probaturum promitteret. Sacramentis, aiebat, uti se ac illos populos iisdem fere, quibus nos, confessione auriculari, precatione pro salute mortuorum, canone iisdem fere verbis in celebranda Missa, consecratione prorsus eadem. Imagines quoque sanctorum piis precibus venerantur, fideles autem patriarchatui subjectos dicunt esse usque ad ducenta millia ; quo argumento etiam præter sexcenta alia, inania improborum hæreticorum commenta refelluntur, cum per annos mille quingentos Ecclesiæ dignitas et doctrina salutaris apud gentes a nobis tot terrarum intervallo disjunctas in tanta rerum, regum, et regnorum mutatione, religionis varietate, sub infidelium gravi jugo, ac jugi per injurias et contumelias vexatione in medio barbariæ, eadem tamen ad hanc diem permanserit, quæ nunc a gentibus nobis propinquis oppugnatur. Sed hæc quanti sint, et quantum sint dominationes vestræ illustrissimæ ponderabunt. Ego vero de Sanctissimi domini nostri mandato confessionem ipsius Patriarchæ de obedientia sacro Concilio præstanda, cum his litteris mitto, eisque me humillime commendo. Romæ die XXIX Augusti MDLXII.

« Dominationum vestrarum illustrissimarum et reverendissimarum,

« *Humillimus servus.*

« MARCUS ANTONIUS, cardinalis Amulius ».

Lectæ sunt eæ patriarchæ Assyriorum litteræ [1], postea in sessione sexta e sacro suggestu ab archiepiscopo Hydruntino coram Concilii Patribus, in quibus, cum patriarcha multas Indiarum urbes, tanquam sibi jure Ecclesiastico obnoxias commemorasset, quæ tamen a Lusitanis præsulibus regebantur, propterea Lusitanus orator hac protestationis formula Lusitanum jus asseruit :

« Protestatio oratoris regis Portugalliæ contra ea, quæ in professione patriarchæ continentur.

« Cum in supradicta professione fidei, et obedientiæ prædicti patriarchæ Assyriorum ipse patriarcha asserat se habere sub se infrascriptas Ecclesias, videlicet Cuschin, Cananor, Goa, Calecut et Carongel, quæ sunt sub dominio et ditione serenissimi Portugalliæ regis, illustrissimus D. orator dicti serenissimi regis eas ipsas Ecclesias hic nominatas dicit, et protestatur, nullum patriarcham in superiorem recognoscere, sed tantum subesse reverendissimo D. archiepiscopo Goensi, qui totius Indiæ est primas, ne ex his dicto archiepiscopo Goensi, aut episcopis in dictis partibus constitutis aut constituendis, aliquod præjudicium generari unquam possit. Hanc vero protestationem in Actis hujus sessionis redigi postulat ».

30. Nec modo Assyrius patriarcha Romano Pontifici se subjecit, verum sensere majoris Armeniæ plures populi cum Romana Ecclesia, ut conspicuum atque illustre est, ex Pontificis litteris ad archiepiscopum Nauchisivanensem in majori Armenia datis, quibus ipsum monuit in summis votis gerere universos Nestorianos ad fidem orthodoxam revocare, Assyriæ etiam patriarcham, ejuratis Nestorii erroribus, Chalcedonense Concilium Ephesinum primum amplexum esse, rogavitque, ut si quos Chaldaicæ linguæ, ac simul sacrarum rerum peritos haberet, ad eumdem patriarcham mitteret :

« Venerabili fratri [1] Nicolao Frydo archiepiscopo Nachisivanensi Majoris Armeniæ.

« Venerabilis frater, salutem, etc. Dominus et Deus noster Jesus Christus gregem suum, summus æternusque pastor, nunquam deserens, pro quo pretiosissimum suum sanguinem in ara crucis effudit, pro sua ineffabili charitate non desinit oves Dominicas dispersas atque errantes ad suum ovile reducere, sicut nuper ex provincia Assyriæ ad Apostolicam Sedem, ipso inspirante, venit venerabilis frater noster Abd-Isu olim archiepiscopus Geziræ civitatis in insula Tigris positæ, vir religiosus et doctus, qui tam longum et difficile et tam periculosum iter in senectute suscipere minime dubitavit, quo debitam Apostolicæ Sedi reverentiam obedientiamque præstaret; cujus adventu egimus gratias debitas omnipotenti Deo, qui nobis salutem omnium pro nostri loci ac muneris officio sitientibus tantam januam patefecerit ad

[1] Ms. arch. Vat. sign. num. 3258. in Actis sess. 6. sub Pio IV. Astulph. Serv. in Actis sess. 6. habitæ XVII Sept. MDLXII.

[1] Pius IV. lib. brev. sig. 2905. Ep. CXLI.

sectam illam Nestorianorum Ecclesiæ Catholicæ reconciliandam. Itaque ipsum Abd-Isu benigne et fraterna cum charitate excepimus, et cum fidei suæ libellum nobis porrexisset, eumque in damnando Nestorio cum sancta Romana Ecclesia consentire, et sanctum Concilium Chalcedonense et Ephesinum Primum suscipere, et in cæteris sanctæ Romanæ Ecclesiæ fidem atque doctrinam firmiter tenere, et perpetuo sequi, ac sibi subjectis tradere velle comperissemus, de venerabilium fratrum nostrorum consilio, eum civitatis Muzal in Assyria, jam ante a felicis recordationis Julio Tertio prædecessore nostro primatiæ dignitate decoratæ, patriarcham sive primatem constituimus, palliumque, insigne plenitudinis pontificalis officii, de more tradidimus, multisque honestatum gratiis in Assyriam remisimus. Nunc te, dilectissime frater, hortamur, ipsum patriarcham ad restituendam, et stabiliendam, ac confirmandam in illis sibi subjectis populis fidei Catholicæ integritatem, ac verum sacramentorum usum, sacrosque ritus ab Ecclesia approbatos, adjuves quam maxime potes. Utilissimum autem fore judicamus, ut quoniam habiturus es tu facile, qui ab illa provincia minus longe abes, homines linguæ Chaldaicæ peritos, aliquem, qui linguam illam calleat, et tam vitæ ac morum honestate, quam sacrarum litterarum et rituum Ecclesiasticorum scientia atque usu idoneus sit, ad eum mittas, qui, quoad opus fuerit, in illis locis commoretur, ipsique patriarchæ assistens, eum et subjectos ei homines consilio, doctrina et prædicatione sua juvet, moneat atque instruat, hoc enim non minus gratum optatumque patriarchæ, quam utile et opportunum fore intelleximus. Neque vero dubitamus, quin eum, quem miseris, et in honore habiturus sit, et omnia ei subministraturus, quæ ad victum necessaria fuerint. Qua in re fraternitas tua desiderio nostro ita satisfacere studeat, ut, quod non satis commode hoc tempore exequi ipsi possumus, tu perficias. Sedulitatis ac studii, quod in hominum illorum salutem contuleris, non laudem solum a nobis, sed ab ipso Domino etiam mercedem magnam et copiosam adepturus. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum die XXIII Julii MDLXII, an. III ».

31. Redintegrandæ etiam cum Jacobitis veteris Ecclesiarum conjunctionis, quæ ab Eugenio IV in Concilio Florentino sancita fuerat, cupidus Pontifex Neemam patriarcham Jacobitarum, ad tam pium opus subjectis litteris [1] amantissime provocavit.

« Venerabili Fratri Neemæ patriarchæ sive primati Jacobitarum.

« Venerabilis frater, salutem, etc. Dilectus hic frater Joannes Arabim Cassa dictus episcopus Hattadi pie admodum Apostolorum limina visitavit, mensesque aliquot hic mansit, quem nos, et ipsius devotionis causa, et quia ex natione Jacobitarum eum esse audivimus, libenter videmus. Et sane visus est nobis vir religiosus et Deum timens; de tuæ vero fraternitatis bonis ea prædicavit, quæ nobis relata nos impulerunt, ut eo istuc cum benedictione nostra revertente, nostris te litteris salutandum esse duxerimus, quod eo propensius facimus, quia, commisso nobis, licet indignis, Apostolicæ Sedis regimine, admonemur, ut universos Ecclesiarum præsules fraterna charitate complectamur in sollicitudinis nostræ partem vocatos, et ad Dominici gregis salutem curandam, unumquemque eorum studium nobiscum jungere cupiamus. Nec vero fraternitas tua ignorat, universarum Christi ovium curam Petro et successoribus ejus Romanis Pontificibus ab ipso Christo fuisse commissam, eidemque Petro atque ita ejus quoque successoribus, ut fratres suos confirmaret, esse præceptum. Optaremus admodum nationem istam Jacobitarum in ea unione mansisse cum sancta Romana Ecclesia, quæ conciliata fuit, ut scire te credimus, sacrosanctæ Synodi Florentinæ tempore, quæ a felicis recordationis Eugenio papa IV prædecessore nostro congregata fuit, sed quia propter magnam mutationem rerum et temporum varietatem interrupta fuit, fraternitatem tuam in Domino hortamur et monemus, ut eam excolere postea studeas, cum scias unam esse fidem, unam Christi sponsam Ecclesiam Catholicam, cujus ipsa Romana Ecclesia caput et fundamentum est, cujus fidei integritas singulari quodam et nunquam defecturo privilegio in Sede Apostolica omni tempore conservata est; itaque recte admodum feceris, et tuæ ac nationis tuæ saluti consulueris, si una cum his, qui tibi subjecti sunt, sanctæ hujus Sedis primatum a Domino ipso ei tributum te reverenter agnoscere, sicut non diffidimus, declararis, et si fidem quam sancta Romana Ecclesia tenet et docet, in omnibus et per omnia suscipere te ac tenere professus fueris, probans quidquid ipsa probat, et quidquid eadem damnat, damnans atque rejiciens; neque enim schismata inter nos esse debent, sed idipsum omnes monente Apostolo dicere, et sentire oportet; nec cæteras Ecclesias decet a Matris suæ Ecclesiæ Romanæ disciplina recedere aut discrepare, qua in re, si fraterno et salutari nostro consilio usus fueris, te et cæteros Apostolicæ Sedis communionem expetentes fraterna charitate excipere parati erimus, atque omni studio, et tuo ipsius honori, et tuorum saluti, quibuscumque in rebus poterimus, consulere atque prospicere, sicut ex ipsius, quoque Joannis Abraim relatione cognosces. Datum Romæ apud S. Marcum die XXIII Julii MDLXII, anno III ».

[1] Pius IV. lib. brev. sig. num. 2961. p. 115.

Ex superius dictis refelluntur delira mendacia novatorum, qui cum perspicuis argumentis revicti fuerint, eos a vera Ecclesia Catholica extorres esse, cum eorum sectæ recentioris temporis, et angustorum locorum terminis sint circumscriptæ contractæque, impudenter mentiuntur Orientales Christianos eorum dogma profiteri. At his omissis intermissam Concilii narrationem repetamus.

32. *Capita reformationis proponuntur disceptationi Patrum.* — Referunt Acta [1] ab Astulpho Servantio accuratissime conscripta, legatos cardinales promulgata ac data amplissima novatoribus liberi commeatus incolumitatisque syngrapha ad emendationem morum disciplinæque Ecclesiasticæ splendorem restituendum lætis animis studia applicuisse : subdit enim : « Undecima Martii, feria IV, congregatio generalis coacta est, in qua de solutiore disciplina astringenda hi articuli propositi :

« Capitula XII reformationis proposita consideranda Patribus.

« I. Considerent Patres, quæ ratio iniri possit, ut patriarchæ, archiepiscopi, episcopi, et cæteri omnes animarum curam habentes in suis Ecclesiis resideant, et ab iis nonnisi justis, honestis, necessariis et Ecclesiæ Catholicæ utilibus de causis absint.

« II. An expediat, ut nemo ordinetur ad sacramentum Ordinis nisi ad certum aliquem beneficii titulum ; compertum est enim multas committi fallacias ex eo, quod plerique ad titulum patrimonii ordinantur.

« III. Et quod ordinantes, nihil omnino percipiant pro collatione quorumcumque Ordinum, neque etiam eorum ministri aut notarii.

« IV. An eisdem concedendum sit, ut de præbendis non servientium possent distributiones quotidianas constituere in illis Ecclesiis in quibus nullæ sint distributiones, aut ita tenues, ut negligantur.

« V. An parochiæ omnes, quæ ob suam amplitudinem plures requirunt sacerdotes, plures etiam habere debeant titulos ab Ordinariis instituendos.

« VI. An beneficia quoque curata, quæ idonea provisione victus sacerdotalis carent, sint reformanda, ita ut ex pluribus titulis unus tantum ab Ordinario constituatur.

« VII. Cum rectores parochialium multi sint parum idonei, qui vel ob imperitiam, aut vitæ turpitudinem destruant potius quam ædificent subjectum sibi gregem, et deteriores habeant aliquando vicarios, videndum est quomodo huic malo medendum foret, num expediret dare eis coadjutorem, sive vicarium idoneum, cum assignatione fructuum arbitrio ordinarii ?

« VIII. An ordinariis sit concedendum, ut beneficia et cappellas vetustate collapsas, quæ ob paupertatem restaurari nequeunt, in matrices Ecclesias transferre possint.

« IX. An decernendum sit beneficia commendata, etiam regularia, visitari ab ordinariis, et corrigi.

« X. Matrimonia clandestina, an in futurum debeant declarari irrita esse et nulla.

« XI. Quæ conditiones sint declarandæ ad hoc, ut matrimonium non dicatur clandestinum, sed in facie Ecclesiæ contractum.

« XII. Denique magnopere considerandum esset, quid constituendum sit circa quæstorum non parvos abusus ».

Quæ porro circa hæc post collata a Patribus longo temporis fluxu, summa animi maturitate ac diligentia, consilia constituta fuerint, suis locis referetur, vel Acta publica docebunt.

33. *Philippus Hispanus oratorem ad Concilium mittit; responsio Concilii.* — Ad promovenda quoque Concilii studia Philippus Hispaniarum rex oratorem suum amplissimis fultum mandatis Franciscum Ferdinandum Davalos Piscariæ marchionem decreverat, qui cum Insubriam ejus nomine tunc moderaretur, Tridentum jussus fuerat de proximo accedere, ut exordientis Concilii celebritatem augeret, explicitaque intra modicum tempus legatione ad suam redire provinciam ; cui quidem adeunti hæc in mandatis submiserat. Comitem postea a Luna eidem brevi in legatione suffectum videbimus :

« Philippus Dei gratia rex Hispaniarum, utriusque Siciliæ, Hierusalem, archidux Austriæ, dux Burgundiæ, Brabantiæ et Mediolani etc. Comes Hauspurgi, Flandriæ, etc.

« Recognoscimus et notum facimus tenore præsentium universis. Cum beatissimus in Christo pater et dominus, dominus noster papa Pius IV divina providentia sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ Pontifex maximus, ut his malis et dissensionibus quibus Christiana respublica jamdiu vexatur, et religio vera tot ac tam diversis opinionibus impetitur, eo remedio, quo sancta et universalis Ecclesia, ut solet, medeatur, et ad veram in fide unionem Christi fideles inducantur, uti optimus et vigilantissimus pastor Œcumenicum Concilium Tridenti, sublata suspensione quacumque, continuandum indixerit, et aperuerit, atque ad diem Resurrectionis Dominicæ præcedentis præfixerit, nosque tum per litteras, tum per nuntios exhortatus fuerit, ut quoniam præsentes celebrationi ejusdem interesse non poteramus, nostros ad illud oratores idoneos, qui ibi assisterent, mandare vellemus, nos qui ipsius Concilii celebrationem, ut Catholicum principem decet, tamquam verum et unicum malorum remedium ardentissime desiderabamus, libenti animo obtulerimus, nos id

[1] Act. Conc. Trid. pe. Astulp. Servantium. Ms. [illegible] num. 1199, p. 35.

facturos, omnemque operam daturos, ut prædictum Concilium, quantum in nobis esset, non solum promoveretur, sed etiam Deo ductore ad optatum finem perduceretur; nolentes igitur hac in re nos officio deesse, quin potius ea omnia, quæ ad nostrum munus spectant abunde præstare et exhibere, ut nostro nomine in prædicto Concilio compareat, nostrasque partes agat, illustrem, fidelem nobis dilectum Don Ferdinandum Franciscum Davalos de Guinnones consiliarium, collateralem, locumtenentem, et capitaneum generalem nostrum in ducatu et dominio nostro Mediolani, cujus fidei, probitati, religioni, ac rerum longæ experientiæ quamplurimum confidimus, oratorem, nuntium et procuratorem nostrum facimus, constituimus et deputamus, dantes ei plenam facultatem et potestatem una cum amplo libero mandato, citra tamen aliorum nostrorum procuratorum et mandatariorum constitutorum et constituendorum revocationem vel præjudicium, ut in dicta civitate Tridentina, et loco in eadem celebrationi Concilii deputato, coram reverendissimis sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalibus, ac beatissimi Pontificis legatis nominatis et destinatis, aliisque Patribus ibidem congregatis nostro nomine comparere, prædictæque Concilii celebrationi intervenire atque adesse et interesse, locumque et vices nostras in omnibus sessionibus, consultationibus, deliberationibus et actibus obtinere, atque omnia alia agere, dicere, gerere, tractare, procurare, et promovere possit et valeat, quæ ex usu reipublicæ Christianæ fore videbuntur, quæque nos ipsi facere, dicere, gerere et tractare possemus, si coram præsentes essemus, etiamsi talia essent, quæ mandatum exigerent magis speciale quam hic expressum est, habituri proinde ratum, quidquid per prædictum oratorem, procuratorem et mandatarium nostrum præmisso modo actum, dictum, gestum, factum et procuratum fuerit, dolo et fraude remotis, harum testimonio litterarum manu nostra subscriptarum, et sigilli nostri impressione munitarum. Dat. Matriti die XXVIII mensis Januarii, anno Domini MDLXII, regnorum nostrorum... ».

XIV Martii solemni pompa Tridentum ingressus, die XVI in generali Congregatione Philippi regis litteras, quibus ille summo ac flagrantissimo pietatis studio se suaque omnia pro tuendo Concilio fideque orthodoxa asserenda devovebat, legatis Apostolicis porrexit, oratoris vero nomine Galeatius Brugoras Mediolanensis, regii fisci causarum patronus orationem ad Patres habuit, cujus præcipua pars delibanda visa est:

« Cum (inquit) multis justisque de causis adesse ipse non potuerit (de Philippo rege Catholico loquitur) ex multis heroibus, quorum magnam copiam habet, Franciscum Ferdinandum Davalum marchionem Piscarium elegit, dignumque judicavit, cui munus hoc legationis obeundæ ultro deferret, qui etsi in nullo otio, at in summo negotio provinciam Mediolani cum imperio administrat, tamen ab ipso rege, qui cum antea semper, tum hoc vel maxime tempore os, oculos, mentem denique ipsam in unam rempublicam Christianam convertit, jussus est ea omnia quæ ad sanctissimam religionem pertinent rebus humanis omnibus anteferre, et huc se quam primum recipere. Adest igitur Franciscus Ferdinandus a Catholico rege missus et eo nomine, ut et regis personam hoc ipso in loco sustineat, et omnia ejus officia, operam, laborem, copias denique omnes ad amplitudinem vestram conferat, denique vobis præsto adsit, foveat, prosit quibuscumque rebus rex ipse possit. Et si enim respublica Christiana majoribus præsidiis tegitur, ac Dei optimi maximi numine ad omnibus insidiis adversariorum defenditur, tamen humanis etiam opibus aliquando adversus vim et scelus visa est eguisse. Etenim idcirco potissimum reges sancti appellantur, et terris a Deo dati sunt, ut ad rerum temperationem sedeant, et reipublicæ Christianæ, non modo excubias et custodias, sed etiam laterum suorum oppositus et corporum polliceantur. Primum igitur cum Pontifex maximus vigilet, adsit reipublicæ Deus denique ipse immortalis ac præpotens, huic suo populo Christiano, huic clarissimo imperio, huic pulcherrimæ reipublicæ auxilium continenter ferat, non est desperandum fore ut vos, Patres amplissimi, non modo labenti Christianæ reipublicæ subveniatis, verum etiam in veterem libertatem et dignitatem vindicetis. Ipsa certe, quæ nuper crescentibus malis, quæ ipsam interimunt, capiti salutique suæ prope desperare videbatur, et miseris temporibus ac perditis moribus afflicta et oppressa jacebat, nunc tandem aliquando bene sperare, freta præsertim medicina consiliorum vestrorum, salutaribusque auxiliis cœpit. Confidit enim se veteris morbi gravitatem vobis curatoribus depulsuram, confidit a novis tentationibus vestra diligentia liberam futuram, confidit denique antiquum robur ac corporis firmitatem brevi recuperaturam. An vero cum sciat vos non tanquam aliquos ex Urbe Roma missos, sed de cœlo lapsos intuetur in loco tam excelso pulcherrime sedere, et ad defensionem suam stare, non se excitet, non sese erigat, non caput extollat? Quæ cum ita se habeant, facile omnes in eam spem ingrediuntur, fore ut omnes qui fortasse aliquo modo aberrarunt redeant in viam, et veritas multis incommodis debilitata, tandem opera et æquitate vestra recreetur, et locum in quo consistat reperire possit. Postularet fortasse hoc loco magnitudo rei, expectatio vestri, ut Franciscus Ferdinandus commoneret vos, Patres amplissimi, ut in hac turbulentissima tempestate reipublicæ, in tam gravibus cogitationibus

vestris omnia diligentissime dispiceretis. Sed cum ipse consideret incredibilem sapientiam vestram, ac prope divinam, nullamque rem tantam esse, ac tam difficilem, quam vos non, et consilio regere, et integritate tueri, et virtute conficere possitis nihil, sibi temere faciendum esse putat, nihil vos cujusquam monitis egere arbitratur ». Et infra :

« Unum illud restare putat, ut in proprio suo officio permanens, Philippi maximi et potentissimi regis nomine, studium, officium, operam, gratiam, auctoritatem, copias denique omnes vobis, Patres amplissimi, sine ulla exceptione, aut laboris, aut temporis polliceatur ac deferat ».

34. Excepta est a Patribus maxima lætitiæ significatione et gratulatione hæc ardentissimi studii pollicitatio, atque a Synodo oratori regio hoc responsum [1] redditum est :

« Responsum S. Synodi in admissione oratoris Philippi Hispaniarum regis Catholici.

« Et si, Francisce Ferdinande, Marchio Exc., pium studium invictissimæ Austriæ domus, atque animi propensio erga rempublicam Christianam veramque Christi religionem, Romanis Pontificibus Sanctæque Sedi spectata atque probata semper fuit; hoc tamen potissimum tempore Catholici potentissimique Philippi regis, cujus personam merito legatus sustines, promptus paratusque animus in vera religione, quæ ad paucos redacta est, conservanda et a tot impietatibus revocanda, ac in veteri dignitate et sinceritate tuenda, adeo exoptatus, adeo jucundus sacræ huic generali Synodo extitit, et omnium animos erexit, ut spem certam attulerit Christianæ reipublicæ, graviter quidem ægrotanti salutare remedium, magnaque ex parte convulsæ atque collapsæ verum firmumque subsidium afferri posse, præsertim Pio IV Pontifice maximo, pastoreque vigilantissimo duce et auctore, qui e Romana sacra illa et non violabili specula salutare et expectatum Concilii signum erexit, Tridentumque remisit, qui Christi oves a feris apris dispersas, et immanium luporum faucibus crudeliter absorptas, ad Christi tandem gregem nostris humeris, nostris, inquam, humeris patienter mansueteque portaremus : Ferdinando Cæsare optimo Romanæ Ecclesiæ primogenito, regibus Christianis denique principibus, quorum hic frequentes insignesque legatos adesse cernimus, fautoribus beneque juvantibus, e quorum numero facile princeps Philippus rex, Caroli V Cæsaris invictissimi, cujus memoria in benedictione est, et omnibus virtutum numeris cumulatissimi, ut aliarum heroicarum virtutum, ita etiam veræ religionis verissimus hæres et imitator, omnem operam, studium, industriam, facultates, omnem denique corporis sui laborem benignissime polliceatur, et si opus fuerit, fidelissime præstabit, quem ita pium, ita sanctum, vereque regium animum atque studium generalis hæc sancta Synodus, ita libenter tota mente amplectitur, ita merito laudat et extollit, ita jure lætatur et in eo conquiescit, ut magnas quidem gratias potentissimo regi, Christianique nominis firmissimo propugnaculo atque vindici, per me omnium Patrum nomine agi voluerit, tibique etiam, Davale princeps clarissime, vel multis tuis nominibus, vel honorificæ hujus legationis nomine plurimum debere fateatur, atque omnia quæ ad ipsius justissimi potentissimique regis honorem, auctoritatem, dignitatem pertinent, quantum licuerit, libentissime pro suis meritis sancta Synodus præstabit, Deumque optimum maximum obsecrat, ut talium tantorumque regum, ita pios animos, ita pro Christi fide veraque religione accensos atque inflammatos perpetuo conservare ac tueri libeat. Mandatum vero regium, quantum de jure debet, admittit ».

35. *Orator ducis Florentini exhibet erga Concilium præclaræ propensionis signa quæ lætanter excipiuntur.* — Cosmas quoque Florentiæ et Senarum dux Joannem Strozzium oratorem suum ad Concilium direxit, qui in Congregatione generali XVIII Martii exceptus, post exhibitas consueto more litteras, et mandata, quæ cum omnia publici juris novissime post alios fecerit Philippus Labbe [1] Societatis Jesu, hic repetere, ne nimia lectorem prolixitate fatigemus, supervacaneum duximus, luculentam habuit orationem, qua Pii Pontificis studium in Concilio ad opus perducendo, ad constabilienda fidei Catholicæ dogmata contra obortas hæreses, atque sanctissimis Patrum decretis omnem erroris vel ambiguitatis offusam caliginem discutiendam illustravit, necnon Florentiæ ducem ad Concilii Pontificisque tuendam auctoritatem paratissimum significavit his verbis :

36. « Si in cognitione veritatis vis omnis ac notio nostræ ipsius intelligentiæ potissimum consistit, profecto ejusmodi veritatis cultores in hac vita aliorum omnium beatissimi et felicissimi habendi sunt, contraque prorsus miseri et infelices illius expertes, qui nihil loci rationi et consilio relinquentes, pravas multis de rebus animo opiniones imbuunt, atque in illis acquiescentes de sanitate mentis magis deturbantur, quam qui misero diuturnoque morbo interdum affliguntur : iis igitur si magnæ pietatis esset medicinam adhibere, et corporis incolumitati consulere, multo majoris etiam foret illorum animis salutem afferre, et ad integritatem innocentiamque adducere, quod opus tanto majus plane habetur, quanto est anima præstantior

[1] Ext. in Ms. cod. Vat. sign. num. 3248. in Actis sess. [illegible] Act. Conc. Trid. Ms. card. Barb. sig. num. 1109. p. 36. Astulph. Serv.

[1] Tom. XIV Conc.

corpore, quantum denique æternitas mortalitatem superat. Hujus rei causa Pius ille pater sanctissimus et verus animarum nostrarum pastor et custos, non immemor quam eximio, quam singulari studio ac voluntate eas sibi Christus commendaverit, cum dixit Petro primo suo vicario, et deinceps omnibus iis, quibus sanctarum clavium munus divino numine traderetur, *si me amas, pasce oves meas*, cum ille Christianæ religionis conservator intelligat, quanta ingluvie lupus insatiabilis palam quotidie magis irrumpat in Christianum gregem, neque sibi sit quidquam deliberatius, quam illum, quacumque ratione possit, funditus dissipare, quandoquidem post semen illud bonum quod antea Christus sparserat, quod Apostoli ipsius imitatores, quod etiam alii integerrimi homines, in quibus quasi lumen quoddam sanctitas admirabilis continenter eluxit, summa diligentia auctum in Christiana republica conservare studuerunt, venit inimicus homo, et superjecit zizania, quæ, cum in dies singulos accrescant, jactum ab initio semen bonum suffocare plane videntur; quamobrem, inquam, Pius IV Pontifex maximus, ut hanc nefariam pestem ac perniciem a nobis depellat, Concilium hoc peragere suum induxit animum, ubi vos, et vitæ innocentia, et eruditionis magnitudine viri admodum insignes, de vera sinceraque Christi doctrina commonefaciatis, atque illa etiam Evangelii dogmata plenissime explicetis, et quæ tandem præcepta a Christi fidelibus tenenda sint, declarare non prætermittatis. Hæc non quæ consiliis vestris atque suffragiis, sed Spiritu sancto impulsore et autore confirmata, certa et rata esse præcipue decreveritis, ut fideliter, ut religiose, ut sapienter facta auctoritate atque judicio maximi Pontificis comprobentur; non ut alia veritas, ab illa quam viri Catholici omnes coluerunt, renovetur, sed ut rursus indicetur iis, qui sese ab eadem temere nimis removentes, variisque turbati erroribus, suaque in sententia, obstinatione quadam incredibili constantes, latum unguem de illa decedere tergiversantur. Hujus tanti ac præclari muneris functioni Deus omnium rerum sapientissimus distributor vos amplissimos et religiosissimos antistites præposuit. Pius autem, uti fidelis administer, et verus Christi vicarius, hoc unum assidue cogitat, hoc unum, seduloque hoc unum potissime studet, dissipatum videlicet Domini sui gregem congregare, et oves grandi profecto macie jam confectas læta in pascua reducere, et omni prorsus calamitate liberatas summo cunctarum rerum conditori, vestra tamen ope adjutus tandem restituere. Qua de re pluribus disserere consulto jam omittam, quo negotia, quæ gravia satis in hoc celeberrimo conventu habituri estis, minus impediam; illud tamen attingam, quod Cosmus princeps et dux meus ad vos, Patres optimi, adlegavit me, ut ejus nomine deferrem se Pio Pontifici maximo esse conjunctissimum, seque in ea sacri Concilii hujus bene et feliciter peragendi voluntate perpetuo secum, atque etiam vobiscum esse mansurum. Ut igitur in tanto negotio explicando curam omnem cogitationemque ponatis pro illa summa observantia, qua unumquemque vestrum studiosissime colit, vos etiam cohortatur, etc. »

37. Excepta est secundo plausu hæc oratio, ac Synodi nomine amplissimæ gratiæ Florentino et Senensi principi actæ de optima illius in Pontificem et Synodum voluntatis propensione, nec Synodum fultam Pontificis, Cæsaris regumque ac principum præsidiis ad tollenda omnia de religione dissidia muneri suo defuturam responsum [1]:

« Quam optatus et jucundus sanctæ Synodo adventus sit iste tuus, præstantissime orator, ex maxima hilaritate atque lætitia, qua in te accipiendo sese affectam esse declaravit, plenissime animadvertere potuisti, quippe quæ perspectum habet studium illustrissimi amplissimique ducis, qui te huc legatum misit, de Catholica Ecclesia ac de sanctissima Sede Apostolica benemerendi: neque enim de hujus principis propensa in dignitatem tranquillitatemque reipublicæ Christianæ voluntate dubitandum est, cum ex ea familia Cosmus Medices prudentissimus princeps, omnibusque animi ingeniique ornamentis cumulatissimus originem ducat, quæ duos quidem antehac Pontifices maximos, eosque sapientissimos, Leonem X et Clementem VII Ecclesiæ dederit, nunc autem Pium IV, qui noctes et dies nihil aliud cogitat, quam tranquillitatem pacemque Ecclesiæ universæ, salutem omnium Christianorum, impietatis eversionem, pietatis incrementum. Quas ob res Concilium Œcumenicum in hunc locum omni industria, omni diligentia, omni denique opera convocandum curavit. Hæreditaria itaque Florentini Senensisque principis hæc laus est, sed illa certe propria, quæ nunquam satis commendari potest, quod hac temporum infelicitate, hac rerum omnium perturbatione majorum suorum pietatem non modo servat, verum etiam auget. Quod autem Synodum hortatur ad veritatis lucem explicandam, quam Apostoli et post eos sanctissimi Patres docuerunt, facit pie ille quidem, atque ut decet principem Christianum. Verum hoc voluit sancta Synodus sibi ille persuadeat, se in eam causam toto pectore incumbere, eam operam enixe dare, in id omnes suas curas cogitationesque conferre, neque labori parcere, neque incommodi quidquam devitare, ut sanctissimo Pontifice auctore ac duce, optimo imperatore favente, potentissimis regibus prin-

[1] Ext. in Ms. arch. Vat. sig. num. 3248. in Act. ses. 3. sub Pio IV.

cipibusque adjuvantibus, necnon sapientissimo duce, cujus personam hoc loco geris, clarissime legate, opem afferente, ignorantiæ tenebris depulsis, verique perspicientia patefacta omnis dissensio discordiaque tollatur : quodque ad id dux ipse suas opes, facultates, copias denique omnes pollicetur, studium illud suum erga religionem Christiano principe dignum, de quo dixi non esse dubitandum, plane declarat. Quas ob res ipsa Synodus pro singulari ejus prudentissimi principis erga summum Pontificem voluntate, pro summa erga Ecclesiam pietate, pro incredibili erga se animi propensione maximas ei gratias agit et habet, rogatque etiam atque etiam, ut secum rempublicam Christianam, quemadmodum pollicetur, toto animo complectatur. Te vero huc accessisse, orator præstantissime, mirifice lætatur, cum de tua virtute ea sibi promittit, quæ congruunt tam pii sapientisque principis legato, atque illi ipsi mirum in modum gratulatur, quod viro, tam solerti, tam navo, tam industrio, tam denique litteris erudito legationem earum rerum causa detulerit. Sperat enim divino Spiritu afflante, ea mente eoque consilio te fore, ut secum sensurus sis, quæ illa eodem Spiritu afflata constituenda esse censuerit, atque libentissimo animo complexurus. Mandatum vero quod ille tibi ad se dedit, ita accipit, ut juris est».

38. *Helvetiorum Catholicorum oratores ad Concilium accedunt, et perorant.* — Vigesima Martii die Helvetiorum Catholicorum oratores generali Patrum congregationi affuere, quorum nomine Diamantes sacerdos Ordinis Heremitarum Sancti-Augustini peroravit, atque Helveticam gentem ob gesta asperrima bella pro tuenda Pontificum dignitate, attritosque florentissimis victoriis Zuinglianos, qui religionem Catholicam delere moliebantur, cæsumque in acie ipsum Zuinglium, exustumque ejus cadaver commendavit, religiosissimeque sanctæ Synodi decreta a Catholicis Helvetiis cultum iri spopondit:

« Pæne cuncti Christiani principes, hoc tam pium negotium non magis ad Ecclesiæ pastores, quam ad se pertinere rati suos huc oratores miserunt, cum ut gerendis in sacro Concilio suo nomine interessent, tum ut rem tam necessariam omnibus viribus adjuvarent. Sunt enim et ipsi membra Ecclesiæ, et tanquam stellæ in firmamento positæ, quorum est post solem, id est, summum Pontificem, in subjectos populos secundum datam de cælo potestatem, virtutem influere. Itaque consules septem pagorum, seu cantonum, ut vocant, laudatissimorum Helvetiorum Superioris Germaniæ, quales sunt Lucernenses, Uranienses, Suithienses, Sylvanienses supra, et Subsylvani, Tugienses, Friburgenses, et Solodorienses, qui erga Sedem Apostolicam et vestrum hunc sanctissimum ordinem bene semper fuerunt affecti, noluerunt et ipsi in re tam necessaria, et in publica quasi totius orbis causa, suos oratores desiderari. Ea præsertim de causa, quod cum audierint his sacrosanctis comitiis jacta esse tam religiose auspicata fundamenta, in eam spem venerunt, ut brevi se visuros sperent, quæ nunc in Ecclesia, nequitia Sathanæ, qui superseminavit zizania, sunt dispersa et dejecta, nedum congregata, sed omnia unum, uti prius erant, esse effecta. Quod ut ad Dei laudem et Christianorum salutem quam celerrime fiat, in suis orationibus, et privatim, et publice comprecantur. Quamobrem iidem Helvetiorum consules communi consensu dominum hunc Melchiorem Lusi Amannum Subsylvanensium subtus Sylvam-Nobilem, et strenuum Sanctæ Romanæ Ecclesiæ militem deauratum, virum omni probitate et virtute ornatum, uti inter suos præcipuum, huc ad vos delegarunt, ut omnibus, quæ in hoc sacro Concilio gererentur, interesset, et in omnibus decernendis fidem et obedientiam eorum nomine publice sponderet. Cupiunt enim maxime et vehementer exoptant hoc vobis testatum relinquere, se quidem quod ad fidem, religionem, et obedientiam attinet, itemque alacritatem et studium juvandi Romanam Sedem, nullis populis, qui Christiani censentur, cedere, nullaque re se inferiores putare. Gratias enim Deo agunt, quod ejus munere sibi datum est, quod iis viribus, quibus invicti fere semper extiterunt, in hujus Sedis beneficium semper usi sunt. Et ne commemorem, qualem operam Ecclesiæ ante Julii Secundi tempora, ipsi Julio Secundo, Leoni X Pontificibus maximis præstiterunt, ut prætercam tot contra infestissimos Ecclesiæ hostes partas victorias, satis erit hoc tantum argumento eorum fidem comprobasse, quod cum sint ipsis fidei hostibus nedum finitimi, sed etiam conjunctissimi, nunquam adduci potuerunt, ut in eorum perversa dogmata aliquando concederent, aut transirent, licet ab eis omnibus pæne quotidie machinis oppugnentur, quin potius eis semper constantissime restiterunt, et tanquam legitimi Israelitæ, nunquam cum execratis Moabitis jungere prophana connubia voluerunt. Et hoc apertissime declararunt, quando inito cum illis ipsis religionis causa bello, immanissimum ac nefandissimum Ecclesiæ hostem Zuinglium hæresiarcham peremerunt, extractumque e cadaveribus combusserunt, quo testarentur sibi cum illis, quamdiu extra Ecclesiam manere vellent, perpetuum, et vere *aspondon*, id est, irreconciliabile bellum fore. Nec sine causa, arbitror, in ipsis Italiæ limitibus et finibus constituti sunt, ut scilicet tanquam validum propugnaculum obstarent, ne grave malum, quod ab Aquilone juxta prophetæ vaticinium quoditie panditur, in ipsam Italiam tam facile irrumpat et penetret.

« Hæc autem, atque ejusmodi multa, quæ

Helvetiorum virtutem testantur, etsi vobis, amplissimi Patres, perspectissima et notissima esse arbitror, testari tamen placuit, non quidem jactationis, aut ullius gratiæ promerendæ studio, sed ut quique exploratissimum et persuasissimum habeant, Helvetios erga Romanam Sedem tales semper fore, quales omnibus prope sæculis fuerunt, atque eumdem semper animum in ejusdem beneficium, et sua sponte, et rogatos allaturos ».

39. Responsum est Synodi nomine ab Angelo Massarello episcopo Telesino, qui a Secretis Concilii erat, præcipuis his verbis [1] : « Quamvis cætera pietatis vestræ officia magna sane et illustria sint, tamen haud facile dixerim, an ullum magis opportunum officii et obsequii genus, vel Christianæ reipublicæ magis salutare ab Helvetiis profectum fuerit, quam quod ad sanctam hanc Œcumenicam Synodum honestissima legatione missa, se tanquam optimos Ecclesiæ filios omni ratione communis matris causam et dignitatem defensuros esse apertissime declararint. Testatum illud quidem antea sæpius fecerunt invicta quadam animi fortitudine, et constantia, cum ferro et armis pro vera religione dimicandum fuit. Attamen eo nunc commendatior apud omnes, et Pio IV Pontifici maximo gratior esse debet vestra hæc, quam sedulo præstatis, opera, industria ac sancta sollicitudo, quia non ad unam aliquam Christianæ reipublicæ partem juvandam, sed ad universam pæne ab impiorum scelere una cum aliis, quibus Ecclesiæ salus curæ est, vindicandam prompto et alacri animo accurristis. Quod igitur sancta Synodus ad officium suum pertinere existimavit, primum quidem vos, oratores præstantissimi, salvos et incolumes advenisse tam vehementer lætatur, ut de eo etiam maximas gratias Deo optimo et immortali nullum, neque agendi, neque habendi finem faciat. Quippe cum præter optimi et Christianissimi Cæsaris Ferdinandi, in cujus fide et clientela potissimum conquiescit, regumque et principum egregiam erga se voluntatem, et propensionem, magnum etiam præsidium in vestræ laudatissimæ nationis studio ad ea perficienda, jam pridem collocarit, quæ Pius IV, divino quodam beneficio turbulentis hisce temporibus Ecclesiæ datus, rite et legitime convocato generali Concilio, instituit. Hoc autem sancta Synodus de optimo Helvetiorum animo antea semper cognito ac perspecto, eo magis nunc sibi pollicetur, cum vos ad tantæ legationis munus delectos esse animadvertat, etc. ».

Exhibuere illi iterum in Sessione IV litteras ad Concilii Patres, ac mandata a præsulibus et clero Rappersuillæ XXVII Januarii, necnon a proceribus et magistratibus Helvetiis XX Februarii consignata.

40. *Responsio Concilii data oratoribus cleri Hungarici.* — Sexta Aprilis Jo. Colosaurinus Ordinis Prædicatorum Canadiensis episcopus, et Andreas Duilitius Sbardellatus episcopus Tiniensis, pro Hungariæ clero oratores apparuere, qui procurationis suæ mandata Patribus exposuere; Duilitius quoque eleganti ac prolixa oratione Hungariæ Ecclesiasticas clades recensuit, ac spem omnem in Concilii celebratione locatam ostendit. Atque utinam, quæ tam sancte modo protulit, ea quoque semper sensisset; nam infelix orator post aliquot annos, a seipso et ab Ecclesia factus extorris, viam veritatis, quam tam dilucide cognoverat, impie atque ingrate deseruit; iis autem a Patribus in hunc modum est responsum [1] :

« Reverendi Patres, persuasum est sanctæ Synodo eam lætitiam, quæ communis fuit omnibus Christiani populi nationibus pro generalis hujus sacrosancti Concilii celebratione, ad prælatos quoque Ecclesiæ vestræ Hungaricæ pervenisse, cujus singulare semper extitit studium in tuenda et conservanda vera Christi religione. Nunc rogandus est Deus immortalis, ut quæ tanto bonorum omnium consensu inchoata sunt, ad optatos etiam exitus pro sua benignitate perducat. Optabilius quidem sanctæ Synodo fuisset, ut regni Hungariæ prælati ad hoc sacrum Concilium personaliter accessissent, sed quoniam justis et legitimis de causis, cum gravissimo testimonio illustrissimi et reverendissimi D. Hosii cardinalis Warmiensis conjuncto, coguntur abesse, libenter illorum excusationem sancta Synodus accipit, cum præsertim confidat, fore ut non multo minorem utilitatem Christiana religio perceptura sit ex opera, quam ipsi suis Ecclesiis his turbulentis temporibus pie et diligenter præstare poterunt, atque eo magis, quod res et negotia sua vobis optimis et religiosissimis Patribus committenda existimarunt. Quod reliquum est, vos et mandata vestra, prout juris fuerit, læto animo complectitur atque admittit ».

41. *Proponitur discutiendus articulus de residentia.* — Vigesima Aprilis coacta est congregatio in templo Sanctæ Mariæ Majoris, in qua episcopus Telesinus, qui a secretis Concilii erat [2], hanc schedulam perlegit : « Quia multi Patres dixerunt declarandum esse, residentiam esse de jure divino, alii de ea re nullum verbum fecerunt, alii vero non esse faciendam censuerunt; ut Patres qui delecti fuerunt ad conficienda decreta, possint ea tutius conficere, dicant dominationes vestræ paucissimis, scilicet per verbum *placet,* vel *non placet,* velint, necne,

[1] Ext. resp. in Ms. arch. Vat. sig. num. 3248. in Actis sess. 4. et in to. XII. de Conc. Ms. arch. Vat. sig. num. 3199. p. 31.

[1] Ext. in Ms. arch. Vat. sign. num. 3248. in Actis sess. 4. sub Pio IV. Act. Conc. Trid. per Astulph. Ser. Ms. Fr. card. Barb. sig. num. 1109. p. 40. — [2] Astulph. Servant.

declarari residentiam esse juris divini, ut in majori numero votorum et sententiarum possint decreta conscribi, quemadmodum in hac sancta Synodo semper fieri consuevit, qui quidem numerus ex varietate sententiarum nunc constare non videtur. Dicent autem ita clare et distincte, ut eorum vota adnotari possint».

Triginta octo præsules dixere *non placet nisi consulto Domino nostro papa,* et alii Triginta tres dixere : *non placet,* alii sexaginta sex dixere : *placet.* Itaque decretum illud sæpius in examen revocatum visuri sumus, quod cum diu multumque Patres Concilii in diversa distenderet, multaque alia in Concilio oborirentur dissensionum semina, Pontifex, ut pleniorem de omnibus referret notitiam, nec aliquo partium studio veritas ullo modo celaretur, certum hominem Tridentum submittere decrevit, ut quæ inibi agerentur, coram aspiceret, Pontificemque moneret. Ad id igitur muneris Carolum Vicecomitem, quem proximo anno ex Mediolanensi senatore, præcipuis pro patria legationibus ad Philippum regem perfuncto, prothonotarium Apostolicum, atque Albintimiliensem episcopum creaverat, submittere decrevit. Is proximo mense Junio Tridentum se conferens naviter ac solerter tum apud legatos, tum apud Patres se gessit, ut dissidiorum omnium evellerentur fibræ, nullaque amaritudinis radix, fugata omni suspicionum nebula, germinaret; cardinalique Borromæo fideliter omnia, quæ ibi acceperat, per litteras communicavit.

Ne autem hinc aliquis oblatrandi desumat materiam, quasi Pontifex privato animi affectu nodosam hanc quæstionem agitari, ingratum haberet, operæ pretium duximus sententiam cardinalis Hosii, cujus doctrinam ac pietatem omnes suspiciunt, in medium adducere, ut exinde prudens quisque cognoscat, Pontificem magno sane consilio ab hujusmodi definitione tunc abstineri cupiisse. Sic igitur ad Seldium imperatoris secretarium scribit Hosius :

« Mecum quoque fuit actum, ut vellem disputare, quo jure pastores in Ecclesiis residere teneantur. Quæsivi ex nonnullis, quem finem sibi propositum haberent in hac disputatione. Producebant illud ex Evangelio : *Forte verebuntur filium meum.* Quid autem inquam? An in eodem Evangelio non legistis, malos illos, quos Deus male perdidit, dixisse, cum viderent filium : *Hic est hæres, venite, occidamus eum?* Videte itaque, quod qui trucidarunt servos, idem etiam de filio fecerunt, ac vel inde cognoscere potestis, quod, qui non audit Deum per ministros suos, per Ecclesiam suam præcipientem, non audiet eum etiam per filium mandantem. Fingamus autem nunquam præcepisse Deum, ut residerent in Ecclesiis suis episcopi, sed Ecclesiæ tantum præceptum esse, num ideo non parebunt pastores, quoniam Ecclesiæ præceptum sit? Ego vero Dei vocem hanc lego : *Si quis non audierit Ecclesiam, sit tibi tanquam ethnicus et publicanus.* Itaque teneri pastores ad residentiam persuasum habeo, etiamsi nihil in Scripturis reperiatur, sed Ecclesiæ tantum præceptum sit, quam qui non audierit, eum tanquam ethnicum et publicanum haberi Christus voluit. Indubitati juris divini esse : *Dilige, non concupisces, diligite inimicos vestros,* nemo dubitat, num ideo præstantur hæc ab omnibus, quia divini juris esse sciuntur? Utinam vel a paucis hæc præstarentur! Quamobrem non scire, sed facere jus divinum prodest ad salutem, scienti vero bonum et non facienti, peccatum est illi ; sciebat Eva divinum esse præceptum, non esse comedendum de ligno vetito, num propterea quia scivit, statim fecit? præstiterat eam nescire. Verum illi aliam postea causam proferebant, quamobrem disputari de residentia cuperent, quod si decretum esset eam esse juris divini, præclusam esse viam dispensationibus dicebant. Ego vero, ut maxime verum sit, inquam, residentiam esse juris divini, quod negavi nunquam, tamen perpetuam residentiam esse juris divini, verum non est, cum dicat ipsa veritas ; *Si vos persecuti fuerint in una civitate, fugite in aliam.* Ex quibus verbis colligere licet, casum dari, quo liceat non residere. Nec solum esse hunc casum, verum et alios multos; sicut hoc ipso tempore multi pastores absunt ab Ecclesiis suis, qui non solum non peccant, quod absunt ab illis et in Concilio præsentes adsunt, verum etiam sine magno peccato, vocati ad Concilium, in Ecclesiis suis residere non possent. Itaque posse, et in hoc, et in multis aliis casibus Pontificem, vel dispensare, vel interpretari, ut abesse aliquando ab Ecclesia sua liceat, nec eos finem istum, quem optant, esse consecuturos, cum præsertim audierim Patres dicentes, esse quoddam jus divinum dependens, esse aliud independens, esse absolutum, esse positivum, esse quod versetur circa essentiam rei, esse quod versetur circa materiam contingentem, esse jus divinum mediatum, esse et immediatum. Certum autem est, quod residentia sit juris divini mediati, dependentis, positivi, et quod versetur circa materiam contingentem, qualia jura dispensari posse illi ipsi Patres affirmarunt, qui de residentia, num sit de jure divino disputari cupiebant. Et in alia Epistola cardinali Borromæo scripsit. Dixerat hic quidem, variis in Conciliis multos fuisse canones sancitos contra usurarios, nec profectum tamen quemquam fuisse. Postea decretum fuisse in quodam Concilio, jure divino usuras prohiberi, et statim homines cognovisse, quod esset mortale peccatum usuram percipere; si hoc, inquam, intulisset, quod statim usurarii esse desierunt, ad rem aliquid dixisse videretur ; sed sicut posteaquam jure divino usuras prohi-

beri declaratum est, non propterea desierunt esse usurarii, ac forte plures nunc sunt, quam fuerunt antea, eadem ratione induci potest, postquam declaratum fuerit, esse juris divini residentiam, non propterea facturos episcopos ut resideant; Deus ipse præcepit Evæ, ne comederet de ligno boni et mali, num propterea non gustavit? Imo vero magis accensa videtur illius cupiditas hoc interdicto, quam refrænata. Quamobrem, qui non audiunt Deum per Ecclesiam residere jubentem, habere me persuasum, quod iidem illi, non sint audituri eumdem etiam ipsum per se loquentem ». Hæc Hosius. Ex quo nunc, quæ interim in Concilio gesta sint, videamus.

42. *Venetæ reipublicæ oratoribus respondetur a Patribus; contentiones inter Bavaros et Venetos de honorificentiori loco.* — Cum vigesima quinta Aprilis advenisset dies, qua die divi Marci Evangelistæ Venetiarum patroni anniversaria solemnitate gratulatur Ecclesia, Nicolaus a Ponte, et Matthæus Dandalus Venetæ reipublicæ oratores honorificentissime a Patribus in templo maximo sunt excepti. Eximiam habuit orationem Nicolaus, qua flagrantissimum senatus erga Concilium studium, insitamque civium animis erga tam præclarum opus pietatem mirifice extulit. Renuit tamen singulari modestia orationis suæ exemplum describendum aliis dare, quod diceret, senis illam fœtum fuisse, qui necessitatis tantum usui, non ostentationis pompæ adhibendus erat. Vixit tamen ad exactam usque ætatem Nicolaus, ac longo post tempore ad supremam reipublicæ Venetæ dignitatem est evectus.

Quid autem Patrum nomine fuerit ipsis responsum, habent subjecta Concilii Acta[1] quod a Mutio Callino Jaderensi archiepiscopo in hanc formam concinnatum, ut testatur Musottus:

« XXV Aprilis die sancti Marci admissi sunt oratores Venetorum in Congregatione generali, expositoque ab iis mandati libello atque oratione habita ad Synodum, subjectum responsum ab eadem Synodo illis redditum est:

« Non potest sancta Synodus non incredibilem lætitiam et voluptatem capere, maximasque Deo immortali gratias habere, cum tot nobilissimis legationibus hunc sacrum et legitimum conventum augeri et honestari videat. Nam cum a Pio IV Pontifice Maximo, cujus sapientia et vera in Deum pietas nunquam satis laudari poterit, sacrosanctum hoc generale Concilium ad Catholicæ Ecclesiæ pacem, et dignitatem, vel constituendam, vel recuperandam convócatum fuerit, non ignorat, quantum præsidii ad divina ejus mentis cogitata perficienda, omnium Christiani orbis gentium, et populorum consensus et conspiratio afferre possit. Verum ita vobis, oratores amplissimi, sancta Synodus persuasum esse vehementer velit, illud sibi in optatis semper maxime fuisse, ut quam antea Veneta respublica in tuenda Dei Ecclesia alacritatem ostendisset, quamque in ea mentem et voluntatem esse hoc difficillimo reipublicæ Christianæ tempore dubitare non poterat, eamdem etiam missa hac legatione omnibus declararet, quam statim in d. Concilio Senatus vestri auctoritate decretam fuisse in ore omnium atque sermone positum erat. Ac profecto in eo Concilio, in quo de componendis Ecclesiæ discordiis, ac morum disciplina restituenda ageretur, Veneti nominis in orbe terrarum clarissimi auctoritas et amplitudo deesse non potuit. Nam præter alias innumeras virtutes, quas in reipublicæ administratione vestri prudentissimi cives melius expresserunt, quam ulli sapientes homines ratione et præceptis tradiderunt, nihil unquam diligentius quam veram pietatem et religionem coluistis, atque ad pacem et concordiam conservandam et cum dignitate retinendam omnes curas et cogitationes contulistis. Neque vero alia vobis studia sanctiora et antiquiora ulla esse debent, ut qui a præclaris iis majoribus orti et procreati estis, qui cum in misera illa totius Italiæ vastitate miranda urbis vestræ fundamenta jacerent, non tam illi quidem sibi ipsis videntur otii et securitatis profugium quæsivisse, quam pacis et tranquillitatis publicæ sedem stabilem et domicilium certum collocasse. Nam quod ad religionem attinet, hæc vestræ beatissimæ reipublicæ, hæc, inquam, vera summa et propria laus est, quod fidem Christi ita accepit, ut in ea nata et pie educata eam deinceps per tot sæculorum ætates, puram atque integram sancte et religiose conservarit, ita ut quam late Venetiarum imperium et ditio pateat, nusquam ullum peregrinæ doctrinæ vestigium, nusquam interruptus orthodoxæ fidei cultus appareat; ubique sanctitas, ubique religio, et Catholicæ Ecclesiæ disciplina atque instituta plurimum vigent, quin potius, quod in extremis Orientis partibus adhuc lumen aliquod veteris et sinceræ Religionis eluceat, id totum Christi Ecclesia in primis Dei clementiæ, deinde Venetorum virtuti et pietati acceptum refert. Hæc autem, oratores amplissimi, eo dicta sint, non quod sancta Synodus vestræ reipublicæ laudes, quæ ne longa quidem oratione comprehendi possent, hoc loco prosequendas existimet, verum ut intelligatis quantam sibi hilaritatem et lætitiam, quantum spei præter illam, quam antea adjuvante Domino rei bene gerendæ haberet, adventus hic vester optatissimus attulerit. Accedit ad majorem harum rerum cumulum, quod hujus legationis munus vobis præcipue optimis et ornatissimis viris delatum est. Etenim si generis splendor, si rerum

[1] Ext. in Ms. arch. Vat. sign. num. 3248. in Actis sess. 3. sub Pio IV. Act. Conc. Trid. per Astulph. Servantium. Ms. Franc. card. Barb. sig. 1109. p. 44. Musottus in Diario.

usus et prudentia, cujus egregia exempla in Romana legatione semel atque iterum vobis pro patria suscepta intueri omnibus licet, si optimarum artium cognitio, si pietas requiratur, hæc ipsa ornamenta omnia tam clara atque illustria in vobis sunt, ut aliquem fortasse vobis comparandum esse, ut magnam habet vestra respublica præstantium virorum ac civium copiam, neminem certe anteponendum sancta Synodus judicarit.

« Quod reliquum est igitur, primum quidem mandatum vestrum, prout juris est, libenter admittit, deinde vos oratores clarissimos, tum vestro merito, tum optimæ et sanctissimæ reipublicæ vestræ nomine, benigne et lætanti animo excipit. Et quoniam divina providentia factum videri potest, ut in hunc divi Marci solemnem diem, quem Venetæ civitatis patronum et custodem summa religione colitis, adventus vester incurrerit, quemadmodum certe eo deprecatore futurum sperat, ita a Domino petere et obsecrare nunquam desistet, ut hæc ipsa legatio consiliaque vestra omnia vobis et Catholicæ Ecclesiæ prospere et feliciter eveniant. Postremo, quod Veneti imperii amplitudinem, opes fortunasque omnes, tam prolixe et liberaliter ad communem sanctæ matris Ecclesiæ causam juvandam detulistis, de hoc vobis sancta Synodus eadem se plurimum debere agnoscit. Hanc autem voluntatis vestræ præclaram significationem eo libentius accipit, quod cum in hanc Tridentinam urbem Pontificis Maximi jussu et omnium principum approbatione convenerit, quamvis ex altera parte invictissimi Cæsaris potentia, et auctoritas non solum ab omni injuria defendant, sed ab omni etiam periculi metu liberent, ex altera tamen, quod vestræ etiam ditionis tutela et præsidio tecta et munita sit, permagni faciendum esse merito atque optimo jure existimat ».

Cum autem oratoribus Venetis [1] Alberti Bavariæ ducis orator, qui prima Maii ad Concilium supervenit, cedere de sui principis mandato recusasset, dilata est ejus exceptio, donec tandem post diversas tractationes mense Junio, Alberto ipso jubente, honorificentiorem locum Venetis cessisset; sed quoniam solemni obnuntiatione, quam etiam in Actis describi petiit, id se agere declaravit, ne Concilio impedimentum afferret, utque antiqua suo principi cum Veneta Republica amicitia servaretur, non quo post hac suo principi cæterisque Germani imperatoris electoribus ac ducibus fraudi vel præjudicio esset, Nicolaus a Ponte, qui tum solus aderat, Veneti senatus nomine [2] alta voce hæc coram legatis cæterisque Patribus protulit, annotarique curavit : « Posteaquam magnificus orator illustrissimi domini ducis Bavariæ petiit, suam protestationem adnotari, dico, quod illustrissimus dominus Bavariæ, prout nunc cedit, ita ubique et semper plurimis justissimisque causis cedere debet serenissimo Venetiarum dominio, et hoc ego quoque adnotari peto ». Fueruntque amborum protestationes in Actis descriptæ.

43. *Orator Gallus postulat ut Sessio proxima differatur.* — Missus est ad Rhœtos exeunte Aprili eques Ruginellus, ut eos ad mittendos ad Concilium oratores sollicitaret, at ii abnuere, dato frigido responso, eam nationem existimare se contemptam a Sede Apost. cum tamen non aliter ac Cæsar et reges ad Concilium vocati sint; quo enim ampliore honoris privilegio ornari potuere ?

Cum interim Galliarum regis oratores jam iter ad Concilium arripuissent, Ludovicus e Lansaco, qui legationis ejusdem princeps erat, subjectis litteris [1] Synodum rogavit, ut indictam ad XIV Maii Sessionem per aliquot dies prorogaret.

« Placuit regi domino nostro me ad sanctum Concilium suum oratorem mittere una cum duobus viris præstantissimis D. de Ferrier præsidente in Curia Parlamenti Parisiis, et domino Fabri majestatis suæ cancellario magni consilii. Hodie pervenimus ad hunc locum, et operam damus, quam diligentissime possumus, ut isthic duodecima vel decima tertia die mensis futuri adesse, possimus. Quare rogamus vos, si quo casu serius, quam speramus, ad vos perveniremus, ut vobis placeat differre triduum, aut quatriduum Sessionem, quæ ad XIV diem indicta est, ut ante tempus ipsius admittamur a sancta Synodo, et nostra illi mandata exponere possimus, quæ, ut spero, vobis gratissima futura sunt. Ex Milly XV Aprilis MDLXII. Lansac ». Eadem postulasse regem datis ad Mantuanum cardinalem litteris narrat Gabriel Palæottus.

44. *Sessio tertia sub Pio IV in qua mandata et litteræ principum recipiuntur; oratio Galli legati et Synodi responsio.* — Hujusmodi postulata cum a Patribus variis in Congregationibus discuterentur, in illam tandem sententiam itum est, ut Sessio quidem indicta die teneretur, in ea tamen mandata duntaxat ac litteræ oratorum principum susciperentur. Cum itaque XIV Maii illuxisset dies, Patribus in Sessione congregatis, decretum prorogationis hoc modo est exaratum :

« Sacrosancta Œcumenica et generalis Tridentina Synodus in Spiritu sancto legitime congregata, præsidentibus in ea eisdem Apostolicæ Sedis legatis, decreta ea, quæ hodie in præsenti Sessione statuenda ac sancienda erant,

[1] Justin. hist. Ven. l. XIV. Mauroc. hist. Ven. l. VIII. — [2] Lit. legat. card. ad card. Borrom. Ext. in Ms. Fr. card. Barb. sig. num. 1344. Ep. CVI. Ib. Ep. CLVIII.

[1] Ext. in Act. Conc. Trid. Astulphi Servantii Ms. Fr. car. Barb. sig. 1109. p. 44. Act. per Gabr. Palæot. p. 83.

justis nonnullis ac honestis causis in feriam quintam post proximam solemnitatem Corporis Christi, quæ erit pridie nonas Junii, proroganda esse censuit, ac prorogat, dictaque die Sessionem habendam esse ac celebrandam omnibus indicit. Interea rogandus est Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, auctor pacis, ut sanctificet corda omnium, quo adjuvante, sancta Synodus, et nunc et semper meditari, atque peragere valeat, quæ ad ejus laudem et gloriam pertineant ».

Reliqua ejusdem Sessionis Acta, qualiter nempe excepta fuerint principum mandata, Angelus Massarellus [1] Telesinus episcopus his perstringit verbis :

« Peracta in eadem Sessione Tridentina III sub Pio PP. IV ultra decreti publicationem.

« In eadem Sessione III sub Pio papa IV illustrissimus dominus Franciscus Ferdinandus Davalos marchio Pischariæ orator Philippi Hispaniarum regis Catholici exhibuit ejus mandata sub data Madriti die XXVIII; quod publice lectum fuit, et etiam responsum sanctæ Synodi.

« Deinde M. D. Joannes Strozzius orator illustrissimi D. Cosimi Medices Florentiæ et Senarum ducis exhibuit etiam ejus mandatum. Dat. Pisis nonis Aprilis MDLXII, quod similiter una cum responso sanctæ Synodi lectum fuit.

« Necnon episcopi Canadiensis et Tininiensis procuratores prælatorum et cleri regni Hungariæ exhibuerunt eorum mandatum datum Tirnaviæ die XIV Januarii MDLXII, ac etiam mandatum archiepiscopi Strigoniensis, quæ simul cum responso sanctæ Synodi lecta fuerunt.

« Postremo clarissimi DD. Matthæus Dandolus et Nicolaus de Ponte oratores Reipublicæ Venetiarum exhibuerunt etiam eorum mandatum et litteras ducales sub data XI Aprilis MDLXII, quod similiter una cum responso S. Synodi lectum fuit ».

45. Ingressi sunt Tridentum XVIII Maii Galliarum regis oratores [2] quorum primarius erat regulus e Lansaco, et cum eo duo jurisconsulti insignes Renoldus Ferrerius in senatu Parisiensi præses, et Guido Faber judex Tolosæ primarius, qui etiam regii scrinii magister fuit. Cum vero in Patrum consessum inducti essent, habita est a Guidone Fabro oratio, in qua male olentia quædam verba, pravarumque opinionum de Pontifice et Ecclesia deque Conciliis fuliginem, cum alloqueretur, allivit, quæ cum illius exemplum proponeret, magna ex parte detraxit. Quædam tamen pro consuetudine nostra ex illius etiam oratione desumenda duximus, reliqua alibi legenda, ejusque maculas apud Pallavicinum detectas ac detersas omittendo. Sic igitur dicebat [3] :

« Ab eo sumus legati, qui paternæ avitæque laudis non æmulus modo atque imitator, sed etiam hæres et successor, nulla in re magis unquam putavit sibi esse elaborandum, nihilque vehementius contendit, quam ut opportuno loco et libero, neque conventuris infido, justa quædam Synodus cogeretur, sacrosanctum Concilium convocaretur, quam ut Dei optimi maximi auspicio publici Christianorum omnium conventus jure legitimeque peragerentur, quam denique eæ opiniones, quæ in Christiana republica controversæ factæ sunt, unum in sensum et decretum ex auctoritate Œcumenici cujusdam Concilii aliquando reducerentur. Is fuit profecto regis animus jam inde a primo aditu et ingressu principatus sui. Quos autem hujus studii ac judicii, perpetuæque in rempublicam Christianam voluntatis citare testes verissimos Carolus rex poterat, eosdem hodie voluit hic sibi ad Concilium legatos adesse. Adest enim Ludovicus Sangelasius Gallici Ordinis eques illustrissimus, et in secretius principis consilium ob singularem virtutem cooptatus, qui variis antea legationibus functus honorifice, nuper ad Pium IV Pontificem Maximum propterea missus est, ut ipsum Pontificem currentem quidem sponte sua ad Concilii procurationem acrius incitaret, ejusque animum religionis studio incensum vehementius (si fieri posset) inflammaret; Galliæ autem nostræ recentia vulnera, quæ sine summo dolore tractari nequeunt, ita nudaret, ita detegeret Pontifici, ceu parenti bono, ut tamen ea ipsa, ne obduci quidem alia ratione, nisi libero Concilio, nedum curari penitus aut sanari posse contenderet. Adest quoque Arnaldus Ferrerius in senatu Parisiensi præses, qui altero fere die post Francisci mortem a Carolo fratre ad eumdem Pontificem allegatus, nihil potius in mandatis habuit, quam ut Concilium, id est, conventum Christiani nominis universi indici postularet, ejusque occasiones omnes quoquo modo urgeret; admoneret etiam, verendum esse ne ex nostris hominibus quamplurimi, quos dudum Concilii futuri spes ægre in officio retinebat, diuturna expectatione fatigati deficerent a nobis, et ad eas partes traducerentur, quas nomini et persuasioni Romanæ maxime adversarias esse scimus, tantumque decederet de grege Domini, magno non solum Galliæ et totius Christianitatis incommodo, verum etiam eorum ad quos maxime ea res pertinebat, qui occurrere malis, dum poterant, noluerunt dedecore atque infamia. Hæc apud Pontificem non semel acta, ut cernitis, si aliud profecto nihil, Christianissimi tamen regis de publica pace constituenda

[1] Ang. Mass. Sec. in Actis sess. 3. Conc. Trid. sub Pio IV. Ms. arch. Vat. sig. n. 3212. p. 156. — [2] Diar. Ast. Ser. p. 47. — [3] Ext. in Ms. arch. Vat. sig. num. 3195. p. 173. Excusa est etiam 1613. in lib. Instructions et missives des Roys tres Chrestiens au Concile p. 102.

curam, de sarcienda inter omnes ordines concordia sollicitudinem, de sanandis Ecclesiæ vulneribus sententiam atque judicium cuivis facile probatura sunt, grata quidem, ni fallor, hominum recordatione, cum laude ad omnem posteritatis memoriam pervenient. Neque vero solus Pontifex de Concilio a nobis sæpe interpellatus est, sed etiam Ferdinandus invictissimus et augustissimus imperator, Philippus quoque Hispaniarum rex maximus, atque adeo omnes Europæ Christiani principes et respublicæ omnes, omnes, inquam, reges, ut ad rem præstantissimam et utilissimam, tam necessario tempore animum adjicerent, ad constituendam scilicet unanimem de religione consensionem et restinguenda Ecclesiæ incendia, continuis legationibus, quotidianis precibus, quanta fieri potuit maxima obtestatione, sæpe sumus cohortati. Hic ego vos appello, quicumque adestis illustrissimi atque amplissimi regum et rerumpublicarum legati etc ». Nonnullis interjectis, conversus ad Patres addidit :

« Præclarum est et pæne divinum, quod a vobis expectant homines, sic enim existimant eos, qui non vestris quidem, id est, humanis viribus, sed afflati spiritu divino per Jesum Christum religionem nostram tot in eam invectis opinionibus sauciam reficere et recreare, qui Ecclesiam Dei per hosce quinquaginta annos contrariarum opinionum, quasi ventorum tempestate jactatam in portu collocare, qui denique in his pugnantium inter se doctrinarum fluctibus statuere optime possitis, quid dignitas Ecclesiæ, et quid ipsa temporum ratio postulet. Equidem humana imbecillitate fortasse, et aliqua præfectorum Ecclesiæ incuria, vel etiam, ne quid gravius dicam, præpostera pietate irrepsisse in Ecclesiam res nonnullas antiquatione, abrogatione, vel moderatione dignas fateamur necesse est, sed quemadmodum ii homines comprimendi mihi semper visi sunt, qui arbitratu suo, vel potius libidine, sine auctoritate, sine ullo decreto cæremoniarum omnium penitus rationem, quæ ipsa comes est et administra religionis, convellentes, atque ob id in pacata republica tumultuantes, impium quemdam cultum ritusque novos induxerunt, sic contra a nobis peccari fortasse potest, dum omnia, quæ sæculis muniuntur, et longa vetustate, mordicus retinenda esse putamus, neque satis spectamus, quid inclinatio rerum, quid momenta temporum, vel publica quies postulet, etc. »,

46. Cum de responso dando inter Patres agitatum esset, primum concepta est formula, qua Guidonis Fabri verba aculeata et maledica, vel impietatem olentia gravi et severa oratione castigabantur, verum ne Gallorum animi abalienarentur, visum est molliore interpretatione eorum asperitatem leniendam. Responsum itaque multa officiorum suavitate ac mansuetudine temperatum per hæc conceptum est verba[1] :

« Responsum sanctæ Synodi in admissione oratorum regis Galliæ.

« Expectatus jucundusque adventus vester, illustrissime domine Lansac, vosque, clarissimi legati, sacrosanctæ huic Synodo non modo summam animorum lœtitiam, sed certissimam quoque spem attulit, ut quæ, vel temporum vitio et infelicitate, vel potius perfidorum hominum scelere et pertinacia a prisca illa vera religionis puritate multis regnis jam quidem in varios diversosque hæresum errores defluxerant atque deciderant, ut volumus atque cupimus, in pristinum dignitatis ac sinceritatis gradum revocaremus. Nam cum perditi homines suis consiliis atque pertinacia multos jam annos non modo Pontificum atque regum humana jura, sed etiam divina ab Apostolorum jam temporibus Christo ipso magistro et auctore, partim monumentis, partim viva voce per manus, velut hæreditaria nobis ad bene beateque vivendum tradita fuerunt, novis quibusdam licentiæ, sacrilegii, impietatis, omnium denique scelerum ritibus superinductis, ut ad unicum, salutareque sacri Œcumenici Concilii remedium a Pontifice Maximo Pio, solertissimoque pastore, tam libenter quam necessario confugiendum fuerit, quod Spiritu sancto prælucente tanta optimorum regum, Christianorumque principum non modo animorum consensione, sed etiam concordissimis omnium Christianæ reipublicæ bene juvandæ studiis susceptum est et ornatum, ut brevi Dei Ecclesia multo purior sanctiorque futura sit ; merito itaque Christianissimum Galliarum regem Carolum (in quo celerior est regiarum virtutum atque religionis cursus, quam ætatis) et laudamus et admiramur, qui etiam Henrici patris et Francisci avi Christianissimorum regum nominibus et erga Sedem Apostolicam exemplis excitatus atque inflammatus, cum per ætatem nondum confirmatam, et impios suorum tam in se, quam in Christi religionem tumultus, huic saluberrimo sanctissimoque generali Concilio adesse non possit, vos præstantissimos viros summa prudentia, fide et religione præditos legatos misit, qui illius nomine omnem operam, opes, studium denique et parendi obsequium (ut decet) sacrosanctæ Synodo liberaliter promitteretis, et reipsa fidelissime præstaretis. Quam apud bonos piosque nulla aliorum Conciliorum, quæ nec legitima, nec libera fuisse, qui Conciliis male afficiuntur, parum vera objiciunt, invidia laborare, qui recte senserit, facile æstimabit : cum clarum sit, sacra generaliaque Concilia rite Christi spiritu ab eo, qui potestatem habeat, congregata, et legitima semper fuisse habita et libera, et ad

[1] Ms. arch. Vat. sign. num. 3195. p. 178. Claudius Espencæus Ms. Fr. card. Barb. sig. 1109 p. 46. per Astulph. Serv.

hominum salutem, quantum per eos qui Spiritui sancto non restiterunt licuerit, spectasse, ac salutaria fuisse, nec adversus sacrum illud Tridentinum Concilium Sathanæ insidiæ ac fraudes per vos copiose subtiliterque enumeratæ, quamvis variæ atque ingentes, Christi spiritu præsidente, prævalebunt, qui illius omnes conatus sua virtute et potentia, in quo solo omnes nostras spes ac cogitatus collocavimus, franget, sub pedibus nostris substernet, nosque ab Ecclesiæ suæ sinceritate ac veritate, nec aberrare, nec decipi, aut a quoquo cogi permittet. Itaque sedulam vestram et liberam admonitionem, viri clarissimi, ne videlicet in consultationibus ac sententiis nostris ferendis, aut popularem auram captemus, aut principibus nostris obsequamur, ita enim mavult sancta Synodus sensum vestrum interpretari, ne quid præter mansuetum piumque propositum atque institutum suum respondere cogatur, etsi non necessariam fortasse, et superfluam existimat, tamen ut a vobis bonis viris bona mente atque animo profectam, ita in bonam quoque partem accipit, et ut vos isto vano metu aliosque omnes liberet, suique propositi ac veritatis certiores faciat, aperte prædicat, se cujusvis voluntatem , potentiam aut cupiditatem sacrosanctæ Synodi dignitati et auctoritati posthabituram, quod ipsum vobis aliisque, qui huic sacro Concilio adsunt, res ipsa clarissime comprobabit. Itaque ut tandem redeamus, sacrum hoc generale Concilium vos ita libenter accipit et amplectitur, ut saluberrimi sanctissimique hujus celebrandi Concilii operis socios et participes habeat, Christianissimo vero regi vestro Carolo, ita regie atque sancte educato , fidelissimisque et religionis amantissimis senatoribus et consiliariis nunc ornato ac munito, tantum se debere fatetur, ut quæcumque ad ipsius honorem, dignitatem, regni statum ac religionem tuendam et conservandam pertinent, libentissime se præstaturum pollicetur, quæ salva fide et religionis puritate præstari poterunt, tantoque libentius ac jucundius præstabit, quanto certius firmiusque existimat, nihil a vobis præstantissimis viris religionisque amantissimis regis vestri Christianissimi nomine postulatum iri , nisi quod honeste, juste, religiose per tales viros postulari, et a sacrosancto Œcumenico Concilio pro religionis Christianæ dignitate et sinceritate sancte præstari possit et debeat, et mandata vestra libenter et prout juris est, accipit et admittit ».

47. *Sessio quarta sub Pio IV et ejus Acta.* — Quarta Junii die habita est Sessio quarta Concilii sub Pio IV Pontifice [1], in qua decretum est simul de dogmatibus, deque restituenda disciplina agendum esse, graves enim controversiæ obortæ erant, de quo tandem prius agendum foret; Lutherani enim in Germania, et in Gallia Calvinistæ obganniebant non agendum de dogmatibus, quod Nicenæ Synodi Symbolum sufficeret; nec mirum erat adeo eos perstrepere, cum nefarias eorum opiniones explodendas damnandasque constaret. De morum vero emendatione multa oblaterabant, ut odium clero conflarent, quamvis ipsi moribus profligatissimis uterentur. Cæsar vero et alii Germani Catholici, cum pellicere ad Concilium Protestantes eniterentur, obstabant ne adeo mature de dogmatibus ageretur, ne se damnatos quererentur, indeque in desperationem efferarentur, atque adeo prius de instauranda disciplina delendisque corruptelis, actionem instituendam urgebant. E contra Hispani, cum fidei dignitatem maxime asserendam contra hæreticos censerent, dogmata accuratissimo examine ante omnia discutienda contendebant : denique Patres ob justas causas extrahendam de dogmatibus decretoriam sententiam in opportunius tempus rati, hanc Synodalem sanctionem tulere [1] :

« Sacrosancta Œcumenica et generalis Tridentina Synodus in Spiritu sancto legitime congregata, præsidentibus in ea ejusdem Apostolicæ Sedis legatis, propter varias difficultates ex diversis causis exortas, atque etiam, ut congruentius majorique cum deliberatione omnia procedant, nempe ut dogmata cum iis, quæ ad reformationem spectant, simul tractentur, et sanciantur ea quæ statuenda videbuntur, tam de reformatione quam de dogmatibus in proxima Sessione, quam omnibus indicit in diem sextam decimam subsequentis mensis Julii, definienda esse decrevit. Hoc tamen adjecto, quod dictum terminum ipsa sancta Synodus pro ejus arbitrio et voluntate, sicuti rebus Concilii putaverit expedire, etiam in generali Congregatione restringere et prorogare libere possit et valeat ».

Collectis sententiis referuntur [2] omnes assensisse , exceptis triginta sex , quorum alii poscebant, ut declararetur continuari Concilium, alii, ut de residentia prælatorum ageretur, ac tum Seripandus hæc alta voce fatus est : « Benedicamus Patrem et Filium cum sancto spiritu, Patres reverendissimi, laudemus et superexaltemus eum in sæcula. Decretum paulo ante lectum ab omnibus fere probatum est, tanquam necessarium, et præsentium temporum difficultatibus, quæ non satis explicari potuerunt, valde accommodatum. Sex tantum et triginta, ut ex notariis, qui diligenter singulorum vota scrutati sunt et coram nobis enumerarunt, accepimus dissensisse, quorum tamen

[1] Ms. Act. per Astulph. Servantium p. 52.

[1] Acta Concil. Trid. sess. 4. sub Pio IV. — [2] Astulph. Servan. in Actis sess. 4.

rationes diversæ fuerunt, et inter se parum congruentes, aliis aliud poscentibus atque desiderantibus, quorum et suo tempore ratio habenda est; speramus enim istos quoque paucos admodum in aliorum, qui sunt multis partibus plures, sententiam ituros, consiliaque melius relaturos ope et auxilio Dei, qui ut est in Sanctis Litteris, concordiam facit in sublimibus, cui jam tempus est, ut canticum laudis et confessionis persolvamus ».

Nonnulla alia gesta in eadem Sessione recenset Angelus Massarellus [1], per hæc verba :.

« Quæ in eadem Sessione IV acta sunt præter decreti publicationem.

« In eadem Sessione IV Tridentina sub Pio IV Pontifice Maximo. M. et RR. DD. Melchior Lussi orator septem cantonum Helvetiorum Catholicorum, et Jacobus Unicorn abbas Sanctæ-Mariæ loci Heremitarum, procurator prælatorum et cleri eorumdem septem Cantonum Catholicorum exhibuerunt eorum mandata, primum datum die XX Februarii MDLXII, secundum datum Rupesvilla die XXIV Januarii MDLXII, qui cantones sunt Luceria, Wania, Svitia, Sylvania supra, et infra Sylvam, Jugium una cum territorio extra sito, Friburgum et Solodorum, quæ mandata una cum responso sanctæ Synodi publice lecta fuerunt », habenturque apud jam sæpius citatum Labbè [2] qui præclaris suis laboribus non tantum de litteris, sed de tota Christiana republica est optime meritus.

« Deinde R. D. Martinus Hercules episcopus Lavantinensis, et Felicianus a Martinio Ordinis Prædicatorum procuratores R. D. Jo. Jacobi archiepiscopi Salzburgensis.

48. « Postea illustrissimi et excellentissimi DD. Ludovicus a Lansaco, Raynaldus Ferrerius, et Guido Faber oratores Christianissimi Gallorum regis Caroli IX, sub data Parisiis XII Aprilis MDLXII ; quæ mandata simul cum responsis sanctæ Synodi fuerunt similiter lecta et registrata, etc. »

Conceptæ porro erant regiæ litteræ subjectis verbis [3].

« Mandatum Caroli Christianissimi Galliarum regis exhibitum in eadem IV Sessione sub Pio IV.

« Carolus Dei gratia Francorum rex sanctissimis et reverendissimis Patribus Concilii Tridentini, salutem.

« Existimamus vos omnes satis intellexisse, quanto studio et diligentia rex Christianissimus frater et D. N. de Conc. generali egerit et Œcumenico convocando apud sanctissimum nostrum papam, dilectos fratres et consobrinos imperatorem, regem Hispaniarum Catholicum, ac alios principes. Nostis etiam, qua diligentia, et eo, quem decet principem Christianissimum in Deum et ejus sanctam Ecclesiam zelo, nos, posteaquam regiam coronam sumus adepti, rem a defuncto fratre et domino nostro adeo egregie et magna cum laude cœptam fuerimus subsecuti, magno et gravi dolore affecti, quod propter motus et divisiones, quæ sunt propter religionem in regno nostro, non potuerimus ejus prælatos, nostrosque oratores, quos se itineri accingere primo quoque tempore optabamus, maturius mittere, cujus cessationis causam vos pro prudentia vestra magis imputabitis temporum calamitati (neque enim adhuc sedati sunt tumultus) quam nostræ voluntati, quæ, etsi adhuc ætate minores simus, erit tamen tanquam Ecclesiæ filii primogeniti in religionem semper propensa, et eam in Ecclesiam Christianam bene affectam re ipsa omnes intelligent. Misimus interea aliquot regni nostri episcopos, delegimusque oratorem summi Ordinis nostri equitem, et unum ex his, qui ad latus nostrum assidue esse solent, Dom. de Lansaco, et cum illo dilectos et fideles consiliarios nostros magistros Renaldum Ferrerium præsidem in Parlamento Parisiensi, et Guidonem Fabrum judicem majorem Tholosæ, quibus dedimus potestatem in Concilio pro nobis sistendi, eumdemque in eo gradum et ordinem tenendi, quem huc usque regum Christianissimorum majorum nostrorum oratores tenuerunt, ac conjunctim vel separatim in Concilio requirendi, nostro populique nostri nomine, quascumque reformationes, constitutiones et decreta secundum puram doctrinam, et quæ non solum pertineant ad Ecclesiæ Gallicanæ, sed etiam Ecclesiæ universalis utilitatem, sectarum et controversiarum, quæ sunt hodie de religione, conciliationem, exaltationem et propagationem nominis Dei, et in universum salutem et reipublicæ Christianæ munus et officium oratorum, secundum mandata quæ illis dedimus. Et quoniam illorum fidem et industriam perspectam et cognitam habemus, rogamus, sanctissimi Patres, æquo animo eos admittere, attenteque, quod illi vobis nostro nomine exponent, audire, eamdemque illis quam nobis, si isthic essemus, fidem dare. Deus vos, sanctissimi Patres, pro sua gratia et præsidio tueatur. Datæ Parisiis XII Aprilis MDLXII.

« CHARLES.

« BOURDIN ».

Regiis litteris responsum a Patribus honorificentissimis verbis est redditum, ut memorat Angelus Massarellus, cujus vices, cum hoc ipso die ægrotaret, Bartholomæus Serigus Castellanetæ episcopus implebat, ut narrat Pallavicinus tom. II Hist. Conc. Trid.

49. *De communione sub utraque specie disputatur et articuli propositi discutiuntur.* — Septima Junii gravissima controversia de commu-

[1] Angel. Massarell. in Act. sess. 4. Trid. Ms. arch. Vat. sign. num. 3212. p. 161. — [2] To. XIV. Con. p. 118. — [3] Ext. in Ms. arch. Vat. sig. num. 3248. in Actis 4 sess.

nione sub utraque specie discuti cœpta est, quæ trium mensium flexu Patres in multis Congregationibus exercuit; ac primum a cardinalibus legatis quinque articuli propositi fuere theologis, de quibus illi disceptarent, quos quidem fuisse septuaginta eruditione clarissimos, narrat Gabriel Palæottus, quem numerum postea longe auctiorem fuisse docent Acta. Articuli vero subjectis verbis concepti fuere [1] :

« Articuli propositi de usu Eucharistiæ Sacramenti VII Junii MDLXII.

« I. An ex Dei præcepto ad salutem necessarium, ut omnes et singuli Christi fideles utramque speciem suscipere teneantur sanctissimi Eucharistiæ Sacramenti.

« II. An rationes, quibus sancta Ecclesia Catholica adducta fuit, ut communicaret laicos atque etiam sacerdotes non celebrantes sub una tantum specie panis, ita sint retinendæ, ut nulla ratione calicis usus sit cuiquam permittendus.

« III. An si honestis et Christiana charitate consentaneis rationibus alicui vel nationi, vel regno calicis usus concedendus videatur, sub aliquibus conditionibus concedendus sit ; et quænam sint illæ.

« IV. An minus aliquid sumat, qui sub una tantum specie hoc Sacramento utitur, quam qui sub utraque.

« V. An divino jure necessarium sit parvulis, antequam ad annos discretionis perveniant, altissimum hoc porrigere Sacramentum.

« Dicant theologi, quæ tanquam vera sive Catholica recipienda : quæ tanquam falsa sive hæretica rejicienda ».

50. X Junii MDLXII [2], in Ecclesia S. Mariæ majoris Tridentini theologi quinque articulos de Sacramento Eucharistiæ in examen adduxere, inter quos Alphonsus Salmeron Societatis Jesu divino implorato præsidio disputationem orsus in votis se habere dixit, ut præsentes adessent Lutherani, qui veritatem convicti agnoscerent, se tamen ipsis licet absentibus eorum argumenta allaturum, confutaturumque addidit.

Quoad primum articulum præmisit regulam Innocentii III in Epist. ad Joann. patriarcham Constantinopolitanum, non esse videlicet certum pro incerto relinquendum, 2 tom. Epist. Sicut in hoc art. aliqua certa, aliqua non ita certa. Certissimum est Ecclesiam Catholicam non posse in iis quæ spectant ad fidem errare, aliter non esset columna et firmamentum veritatis, et quia Christus promisit affuturum ei omni tempore, et qui hoc negat non est audiendus.

« Secundum certum est, quod Ecclesia recipit communionem sub altera specie ante multos annos, ita ut id habeamus ex traditione, et hac communione ad laicos sub altera specie usa est Ecclesia, et docent Concilia Constantiense, Basileense et doctores omnes scholastici ante trecentos annos. Ecclesia igitur, quæ errare non potest, usa est hac communione sub altera. Ergo non fecit contra præceptum divinum, aliter Catholica Ecclesia errasset in fide, quod quidem dici non potest.

« Item Ecclesia Catholica repræsentata in Conciliis errare non potest, sed Ecclesia Catholica repræsentata in Concilio Constantiensi definivit, communionem laicam non esse contra jus divinum. Præterea cum Ecclesia utebatur communione sub utraque, utebatur et tunc cum aliquibus sub una, nam agnus Paschalis et manna repræsentabant hoc Sacramentum, et non tamen fit mentio de bibitione, ergo non est necessaria.

« Item Joannes c. VI, multoties meminit de pane, et raro de calice, quod cum mysterio factum est, et similiter aliquando sub una, aliquando sub utraque. Et Luc. XXIV. *Et cognoverunt eum in fractione panis.* Nam Dominus accepit panem, benedixit, fregit et porrexit. Aug. Ser. de temp. 144, et tract. 2, in Canonic. Joan. Beda in Luc. et Petrus Diac. in Lib. de divinis officiis intelligunt illum locum de Eucharistia. Theophil. Chrysost. similiter quod Christus tunc confecerit. Item ad benedictionem Christi super panem semper secutum est aliquod miraculum, ergo et ibi, videlicet consecrationis, neque ibi de calice fit mentio, cum dicatur, quod post fractionem panis evanuerit, et illis aperti sint oculi post acceptionem Corporis Christi. Can. 12 VI Synodi docet, quomodo debeat accipi Sacramentum panis manibus propriis, non vasculis, et Can. 54, statuitur, in Quadragesima Græcos certis diebus tantum conficere, et reliquis diebus uti consecrato pane. Concil. Matiscon. præcipit asservari corpus, de vini specie nullum verbum. Clem. ep. 2 ad Jac. de corpore ita mentionem facit, et Canon 2 ejusdem Conc. Matisc. S. Leo serm. 4, in Quadragesima præcipit, ut laici communicent sub utraque specie, cum Manichæi id negarent, alias sub una omnes poterant communicare. Tertullian. lib. 2 ad uxorem. Cyprian. serm. 5 de lapsis, de puella, quæ servabat Corpus Christi in arca. Basil. in Epist. ad Cæsarium patritium, deferebantur particulæ domum, non autem Sanguis : usus igitur sub una tantum specie semper viguit in Ecclesia, etiam quod vigeret sub utraque.

« Rationes etiam suffragantur, nam homines semper tenaces fuerunt suæ retinendæ religionis, si igitur communio sub utraque fuisset apud omnes aliquando, esset historia de aliquo tumultu in hac mutatione in unam spe-

[1] Ms. arch. Vat. sig. num. 3197. p. 128. Act. Conc. Trid. per Astulph. Ser. Ms. Fr. card. Barb. sig. num. 124. p. 106. To. X. de Conc. Ms. arch. Vat. sig. num. 3197. p. 128. Diar. Conc. Trid. sub Pio IV. per Astulph. Servan. Ms. Fr. card. Barb. sig. num. 1109. p. 53. — [2] Act. Conc. Trid. Ms. Fr. card. Barb. sign. num. 1109. p. 54. per Astulph. Servan.

ciem, et tamen nunquam fit mentio a quoquam de hac mutatione, et cum non sit initium hujus consuetudinis, dicendum est devenisse ab Apostolis juxta Regulam Augustini: superest solvere argumenta adversariorum.

« Primus locus ab exemplo Christi instituentis, quod sub utraque specie instituerit patet. Et porrexit. Respondeo acta Christi non obligare, nisi ad ea quæ voluit : multa enim fecit, in quibus noluit cogere nos ad imitationem, alias communicandum post cœnam Feria quinta in azymo, in loco strato, eodem modo ut communicamus laicos. Præterea, et Christus communicavit discipulos sub una in Emaus, ergo imitamur Christum communicando sub una.

« 2. Ecclesia primitiva usa est utraque : respondeo : etiam tum sub una communicabat, neque ligavit hanc Ecclesiam, ut non posset communicare sub una. Et illa communicavit post cœnam Ecclesia primitiva, nostra ante cœnam, neque sequitur hoc : fecit Ecclesia primitiva, ergo est de jure divino, ut delectus ciborum, qui olim erat communis toti Ecclesiæ, nec tamen est de jure divino.

« 3. Corinth. Paulus refert illos communicare sub utraque : respondeo Paulum agere historiographum referentem, quod Christus gessit, neque Ecclesia particularis ligat universalem.

« 4. Matth. XVI. *Bibite ex illo omnes;* respondeo hoc verbum dictum tantum Apostolis præsentibus, nam et Marcus ait, et *biberunt ex eo omnes*, neque dixit : manducate omnes de pane, quia Christus fractum illum tradidit. Et de calice dixit : *Bibite vos ex eo omnes*, et non ut unus totum illum biberet.

« Item dictum est Apostolis, et Sacerdotibus conficientibus. Aliter et facile competit omnibus etiam laicis. Nam et idem dixit *bibite*, et *manducate*, et *facite omnes*, propterea verba illa dicta sunt conficientibus sacerdotibus.

« 5. Ad c. 6 Jo. ubi de utraque specie fit mentio *nisi manducaveritis, nisi biberitis*, etc. respondeo, quatuor esse modos manducandi, primus ferinus, de hoc non intelligitur, ut intelligebant Capharnaitæ, caro enim non prodest. Secundus manducandi modus pure Sacramentalis, id est citra fructum, ut fecit Judas, et faciunt peccatores, de quo non loquitur Christus, cum ipse non det vitam, de qua loquebatur Christus, et sumendo unam speciem dicuntur aliqui sumere utramque. Innoc. cap. 21 libr. 4 de offic. Miss. 3. Spiritualis, abstrahens a Sacramento de quo aliqui dicunt Christum loqui Joan. 6. quod falsum est, quia ibi Christus loquitur de Euchar. ut Origenes, Basil. Aug. Greg. et alii omnes intelligunt. Item Ruff. assertione 16. Item Conc. Ephes. ad Nestorium, Cyrill. anathemat. 22. in Theodor. Ecclesia etiam Catholica utitur in festo Corporis Christi, usurpat enim illud Evangelium in hoc sensu de Euchar. Christus item cum tractat aliqua magna, præmunit Apostolos prius, quod fecit Joann. VI. facturus Eucharistiam in cœna. Item nullibi tractantur fructus Eucharistiæ, nisi in hoc capite, et cuperetur a Synodo declarari hoc caput loqui de Eucharistia. Quartus modus est manducare spiritualiter in Sacramento quemadmodum explicavit, et de hoc loquitur Christus, et hic modus dat vitam, et Christus Joann. VI dicit, nisi manducaveritis carnem et biberitis Sanguinem, quod sub utraque specie spiritualiter fit per fidem vivam, alias dixisset, *nisi manducaveritis panem, et nisi biberitis calicem;* neque violatur hoc præceptum, si in voto quis suscipit hoc Sacramentum, quod votum in aliis sacramentis in casu necessitatis sufficit.

« Ad quartum articulum an sub una specie tantum contineatur, quantum sub utraque : Respondeo tantum contineri, quantum sub utraque, scilicet integrum Christum, Conc. Const. sess. 13. et Basil. sess. 30. et Florentin. in decreto Armenorum, idem affirmant. Idem habetur ex usu Ecclesiæ, quæ solum speciem panis adorat et adorandam proponit, et si est Corpus Christi, est integrum, vivum, cum anima et deitate, ut est in Cœlo. An autem tantum fructus accipiatur sub una ac sub utraque ; hoc non pendet ex præsentia Christi, qui est in utraque æqualiter, alias idem esset accipere una die, ac si decem diebus continuis susciperetur, quia tam præsens est Christus sub una specie hodie sumpta, quam sub hostiis viginti diebus sumptis, quod falsum est quoad fructum, neque enim pendet ex majori significatione, sed a parte rei et ex opere operato, et credit tantum gratiæ sub una, ac sub utraque, cum Joan. VI. omnes fructus tribuantur, tam manducationi panis, quam manducationi et potationi, *Si quis manducaverit ex hoc pane vivet in æternum.* Et ita tota illa doctrina absolvitur in manducatione panis, quod ante bibitioni et manducationi tribuerat, et in Emaus communicantibus sub una tantum, non est verisimile quod non totum fructum dederit, et Corinth. *qui manducat, vel bibit indigne* inimicus est Christo, ergo, qui digne, vel corpus vel Sanguinem sumit, gratus toti Christo, ac per hoc omnem gratiam sumit. Neque Patres antiqui de hoc faciunt mentionem, quia de hoc non dubitarunt, et Concil. Florentin. dum loquitur de fructu Eucharistiæ non distinguit de specie, quia idem credebat sub qualibet. Præterea variatio Sacramenti non variat fructum, et Concilia non bene fecissent, si eum fructum sustulissent a laicis, quibus unam speciem subtraxit, si plus gratiæ acciperetur sub utraque, quod dicendum non est, idque multis rationibus comprobavit.

51. « Ad 2 et 3 Articul. Primum certum dixi

esse, Ecclesiam concedere posse communionem sub utraque, cui voluerit; an expediat autem, dixi quod, si ex concessione convenientia præponderant inconvenientibus, est concedenda, si majora sunt incommoda, non est concedenda, et ipse credo majora esse inconvenientia quam commoda, primum quia redibunt omnia incommoda et pericula ob quæ Ecclesia illa in Occidentali prohibuit, et quia facile vinum corrumpi potest, et multi illud non acciperent, et in provinciis ubi non invenitur vinum, communio sub una reputaretur imperfecta, et minus contineri sub una quam sub utraque.

« Secundum inconveniens est, quod qui petunt sunt hæretici, vel suspecti de hæresi (exceptis principibus, qui pii sunt, qui pro illis petunt) qui non credunt sub una esse integrum Christum, et credunt Ecclesiam aliter facientem errare.

« Tertium quia petent deinde et alia, ut conjugium Sacerdotum, et similia.

« Quartum inconveniens est, quia hoc modo divideretur Ecclesia, et sectæ fierent, et Catholici cogitarent hæreticos bene sensisse. Hoc autem est sacramentum unitatis.

« Quintum, quia hæc concessio malos eventus parturiit hactenus, quod timendum etiam nunc esset.

« Sextum quia divina providentia impedivit hanc concessionem in Concilio Basileensi cum sex illis conditionibus, quam etiam concessionem revocavit Paulus II.

« Fructus autem et commoda ex concessione sunt. 1, quia cogitant hac ratione pacem oriri, quod tamen non credit esse verum. 2, quia mitescerent eorum animi erga Catholicos, quod etiam non credit verum. 3, quia minus peccarent, hoc verum esset, si non essent in errore, quod communio sub utraque esset de præcepto divino. 4, consuleretur eorum conscientiæ, qui id cupiunt, quam conscientiam deponere debent. 5. Cedent nobis in aliis, respondeo non esse scindendam tunicam Christi propter eos. 6. Charitas quærit, non quæ sua sunt, sed medium pacis, respondeo id non esse faciendum propter hæreticos. 7. quia principes petunt ad retinendos suos subditos in fide, respondeo non sunt facienda mala, ut eveniant bona ».

Post Salmeronem peroravit Antonius Solesius Pontificius alter theologus, et Congregatio dimissa est hora XXIII, cui interfuere quatuor legati cardinales, oratores Cæsarei, Galli et Veneti, ac centum et quadraginta sex episcopi, ac centum theologi, consertaque nobilium et plebeiorum multitudo, quia eæ Congregationes januis apertis celebrantur.

52. *Auditur orator ducis Bavariæ cujus pietas a Patribus commendatur.* — Vigesima quarta Junii conditi sunt canones de usu Sacramenti Eucharistiæ, qui in pluribus consessibus in examen adducti fuere, emendati vero, omniumque præsulum sententiis comprobati inferius afferentur.

Vigesima septima ejusdem mensis Augustinus Paungatner orator Alberti ducis Bavariæ in publica congregatione honorifice exceptus prolixam orationem habuit, qua communionem utriusque speciei Bavaris laicis studio pacis permittendam a Patribus contendit pluribus argumentis, cujus orationis [1] potior pars delibanda visa est :

« Superioribus (inquit) annis habita est totius provinciæ, tam in clero quam in populo de fide Catholica et de honestate morum visitatio. In fide autem, et in religione nostra, quot repertæ sunt et quantæ hæreses nimis longum foret, si omnes deberent recenseri. Crassiores igitur generatim perstringi possunt, cum universe explicari non queant. Reperti sunt enim inter parochos cæterosque ministros Ecclesiarum, quorum alii sunt Zuingliani, alii Lutherani, alii Flaviani, alii Anabaptistæ, alii, qui Manichæorum dogmata renovant, alii qui Eunomianorum, alii qui Jovinianorum, alii qui aliorum deliramenta et errores sectantur atque propagant. Hæc Catholicæ fidei nostræ zizania, quoniam prælati pullulantia palam in ipsis herbis non extinxerunt, et jam mox adulta extirpare non potuerunt, eo nunc res devenit, ut si quis nunc hæc zizania eradicare conetur, metuendum sit ne bonum triticum conculcet zizania, tamen non evellat penitus ». Et infra : Ut cætera cleri vitia, quæ cum populo communia habet, taceantur ; at certe libido illa in clero nimis libera atque notoria, propter quam is nunc potissime infamis est, a plebe irritatoque populo alienissima est. Siquidem politici magistratus nullum in civili societate civem ferunt, qui palam scortetur, domique suæ quasi in publico lupanari scorta fovere studeat. In proxima visitatione per Bavariam facta tam frequens concubinatus repertus fuit, ut nec inter centum, tres vel quatuor inventi sint, qui aut manifesti concubinarii non fuerint, aut clandestine matrimonia non contraxerint, aut uxores palam non duxerint. Quæ morum turpitudo in clero vehementer offendit imperiti populi animos tantopere, ut sacerdotium una cum sacerdotibus, doctrinam una cum doctoribus execretur, ita ut sit confestim paratus ad quamvis sectam exire potius, quam redire velit ad Ecclesiam.

« Præterea nec pauci homines a nobis deficiunt ad sectarios, ob utriusque speciei prohibitionem, cum arbitrentur de communione utriusque speciei expressum Dei verbum extare, de una specie nullum reperiri. Huc accedit,

[1] Excusa Typis Ripæ 1562.

quod utriusque speciei usus non modo in primitiva Ecclesia, sed etiam nunc in omnibus Orientalibus Ecclesiis frequens est, et quidem celeberrimus : quia nec Romana Ecclesia ab eodem usu abhorruit, quemadmodum ex variis diversisque historiarum monumentis edoceri potest, nec sane id parum movet homines in Bavaria, quod Paulus III edita Bulla sua concessit Germaniæ episcopis potestatem communicandi populum sub utraque specie, quod quidem Summi Pontificis decretum urgent summi et infimi, illustrissimumque meum principem eam ob causam vehementer culpant, quasi (quod abest) plane divinam institutionem contra expressum Dei verbum invideat subditis suis ».

53. Pluribus interjectis de astringenda solutiore disciplina, non tamen ita acer, ne turba sacerdotum ad hostes transfugiat, hæc addit :

« Existimant plerique viri rerum Germanicarum periti, tale nunc esse in Germania sæculum quasi quamdam occultam naturæ vim, quæ non modo omnes libidinosos, sed etiam moderatos, vereque Catholicos eo perduxit, ut plerique omnes castum matrimonium contaminato cœlibatui præferendum arbitrentur. Quam ob rem animadvertitur passim, præclara ingenia doctissimosque homines ducere uxores malle, ut careant Ecclesiasticis beneficiis, quam Ecclesiastica beneficia acceptare et carere uxoribus.

« Videlicet cum videant reliquam cleri multitudinem gulæ libidinumque flagitiis coopertam magno detrimento esse, ac dedecori Catholicæ religioni, ne ipsi in hoc contaminationis grege versari cogantur, eorumque videri consimillimos. Hinc enim doctorum hominum in clero penuria extitit, hinc cleri detestanda inscitia traxit originem, hinc hæretici sumpserunt vires, Ecclesia vero debilitata est. Periti igitur qui pressius hæc negotia accuratiusque existimant, quod ad sublevandam penuriam docti idoneique cleri, vix alia ratione præsertim hac ætate nostra in Germania clerus instaurari, ac saltem ad obeunda necessaria Ecclesiæ munera, satis frequens haberi queat, nisi more primævæ Ecclesiæ docti mariti, et ad docendum instructi admittantur ad sacros ordines, præsertim vero ad prædicandum et amplificandum populo verbum Dei. Legis enim divinæ cum non sit, ut oporteat hominem sacerdotem esse cœlibem, siquidem constet ex veterum monumentis, atque historiis, maritos sacris ordinibus initiatos esse, et non modo ad sacerdotii dignitatem, sed etiam ad sublimitatem episcopi, quapropter hanc rem videri hujusmodi esse, cum qua jus divinum non sit, ut sanctissimi domini nostri, sacrique Concilii auctoritas possit, ex instinctu divino id statuere pro statu laborantis Ecclesiæ, quo status cleri instaurari queat, ac vires sectariorum infirmari. Verum hoc non aliter proponi jussit illustrissimus princeps meus, nisi ut reverendissimi Patres Germaniæ morbos tanto diligentius inspicere queant, et quid remedii salubriter adhibendum judicent, opportuno loco et tempore constituere.

« Postremo vero quia fuit hoc consilium statim ab initio hujus exortæ dissensionis piorum doctissimorumque hominum, ne tantopere ob unius alteriusve speciei usum tanta certamina instituerentur, ipso rei eventu animadversum est, quod pleræque provinciæ in Germania in obedientia Sedis Apostolicæ retineri potuissent ab omni reliqua sectariorum labe immunes, si moderatio quædam in re natura sua indifferente admissa fuisset. At vero cum populus utriusque speciei usum, quasi ex divina institutione, sibi deberi arbitraretur, cumque vicissim is usus a prælatis constanter denegaretur, surreptitii sectarum duces eam occasionem nacti, sub prætextu divinæ institutionis, et concepto odio irati populi non solum hoc sanctæ Eucharistiæ sacramentum penitus prophanarunt, sed etiam sub eodem prætextu diversa hæresum semina longe lateque efficaciter disperserunt, ut nunc occasione utriusque speciei non modo populi Germaniæ, sed et reliquæ nationes instar torrentis ab Ecclesia Catholica defluere videantur. Ut autem ista tam frequens defectio, tamque fervens decursus saltem inhiberi aliquo modo possit; prudentium virorum judicium est, si S. D. N. ex plena potestate Sedis Apostolicæ, et ex judicio sacri Tridentini Concilii laicis utriusque speciei communionem benigne largitur, fore, ut qui hactenus Sedi Apostolicæ obedientes remanserint, in posterum quoque obedientes permansuri, ac si qui leviter deflexerint, ad obedientiam reversuri existimentur, quemadmodum in nonnullis cognitum est, qui cum ex indulgentia Pauli III compotes devotionis suæ facti essent, reversi sunt ad Ecclesiam ». Et infra :

« Non vult illustrissimus princeps meus hanc suam sententiam sic accipi quasi illis concessis putet hæreticos posse ad Ecclesiam reduci, sed eam esse multorum piorum hominum opinionem quod isto modo Catholici populi reliquiæ in Germania confirmari atque retineri aliquo modo possint, cum hoc tempore non tam necessarium videatur, ut refutentur adversarii, quam ut queant fulciri domesticæ ruinæ nostræ, quæ nunc non minus domi graves sunt quam foris adversariorum machinationes, etc. ».

54. De concessione calicis, non respondit tunc Synodus oratori, quod ea res prolixiore ac maturiore consilio egeret, Alberti vero ducis Bavariæ pietatem commendavit his verbis :

« Excellentis. doctor, et magnifice domine orator. In magna expectatione sancta Synodus usque ad hanc diem fuit, ut aliquis ex nobilis-

simis Germaniæ principibus ad sacrum Concilium accederet, et sua præsentia eam pietatem declararet, quæ in primis a principibus vestris expectari debet, vel si ipsi gravioribus negotiis impediti adesse non possent, oratores suos mitterent, qui optimam illorum voluntatem profiterentur.

« Inter cæteros autem Germaniæ principes, a quibus omnia pietatis officia sancta Synodus expectanda semper esse existimavit, excellentissimus et illustrissimus D. Albertus Bavariæ dux extitit, qui veram et Catholicam religionem a clarissimis et nobilissimis majoribus suis traditam tanta fide et constantia conservavit, ut hisce miseris temporibus in tota Germania firmissimum Sanctæ Apostolicæ Ecclesiæ propugnaculum jure merito habendus sit. Cum igitur graves rationes prohibuerint, quominus ipse huc accederet, suumque egregium animum sanctæ Synodo coram declararet, quod quidem eum præstiturum esse, si per alias occupationes sibi licuisset, dubitare non potest, summa lætitia affecta est, cum virum optimis artibus præditum suæ voluntatis testem, ac velut obsidem huc allegavit. Sperat enim fore, ut ejus auctoritas nunquam defuisse videatur, ad ea peragenda, quæ sanctam Dei Ecclesiam quacumque ratione juvare poterunt. Quod igitur reliquum est, te, magnifice orator, sancta Synodus benigne accipit, mandatumque tuum, prout juris est, libenter accipit, daturaque est operam, quod quidem hactenus diligenter et sedulo curavit, ut ea omnia pie et religiose constituantur, quibus Dei cultus magis amplificari, et fidelium saluti, ac tranquillitati commodius consuli posse afflante Spiritu sancto, qui optimorum consiliorum auctor est, judicarit ».

55. *Cæsar postulat ut tollantur jejunia et sacerdotibus concedantur uxores : responsa ad quæstiones propositas.* — Dum instaurandæ disciplinæ Ecclesiasticæ opera Tridenti datur, nonnulli Cæsaris consultores prudentiæ humanæ fucis illusi suggessere Ferdinando imperatori, ut Concilium moderandum susciperet, questique sunt [1], Concilium nutu Pontificio regi, cum legati cardinales Pontificem de omnibus rebus gerendis proponendisque consulant, viderique opportunum, ut Cæsarei legati proponendi in Concilio auctoritate ac libertate in iis, quæ ipsis visa essent, uterentur. Addidere etiam, controversias cum Lutheranis facile compositum iri, si jejunia Ecclesiastica antiquarentur, atque conjugia sacerdotibus permitterentur. Consultus de his Staphilus reginæ Bohemiæ piacularius sacerdos eruditione ac pietate conspicuus, respondit, fovendum omni ratione a Cæsare Concilium, ut vel ad revocandos ad Ecclesiam novatores, vel saltem ad vindicandos ab hæreseos grassatione Catholicos præsidia idonea afferantur : consuli jure Pontificem a legatis cardinalibus maxime in rebus fidei ambiguis : legatos etiam cardinales non laturos, ut alii proponant in Concilio, quam Concilii præsides Apostolici, cum id munus ad eos jure spectet. Quod spectat ad jejunia, illa quidem a vetustis hæreticis iisdem argutiis repudiata, quibus a Lutheranis respuantur; verum cum illa auctoritate humana sint inducta, et eorum observatio varia apud varios extiterit, illorum acerbitatem mitigandam videri, ut plebs in officio et gremio Ecclesiæ contineri possit. De conjugiis sacerdotum respondit, morem Romanæ Ecclesiæ sanctiorem quidem esse quam Græcæ, ut conjugati sacerdotio initiari non possint, ob impurissimam tamen sacerdotum vitam et alia gravissima mala, tamquam minus bonum posse permitti, ut conjugati ad sacerdotium promoveantur, ne plures Ecclesiæ pastoribus orbatæ maneant.

56. « Responsa ad quæstiones propositas a Cæsarea majestate.

« Ad primam et secundam. Interponat sacratissimus imperator suas partes cum debita charitate et reverentia erga Summum Pontificem, ut fiat Concilii prosecutio, et non abrumpatur, aut suspendatur, sed continuetur, donec de remediis provideat bonis et appositis ad sanandum vel saltem ad præservandum ; hoc enim videtur supremo Ecclesiæ advocato ex officio incumbere.

« Ad tertiam. Non video, qua ratione obtineri possit a reverendissimis dominis legatis, ut non deferant omnia ad suam Sanctitatem ; tamen possent illorum dominationes adhortari, ne hoc facerent in singulis quodammodo minutiis, nam in rebus majoribus, quæ veniunt in dubium, aliter fieri non potest, prout ex Conciliorum gestis, sacris canonibus et imperatorum exemplis probari potest ; majores enim causæ et fidei dubia ad Sedem Apostolicam aperto et non aperto Concilio sunt referenda, et D. Ireneus ante mille trecentos annos dixit, Romanam Ecclesiam ideo esse principalem constitutam, ut cæteræ Ecclesiæ ad illam confugiant : hoc autem nunquam honestius fieri potest ab Ecclesiarum episcopis, quam cum de fide aut de religione, necnon ad religionem spectantibus dubium oritur, idque singulos decet facere, tam in Concilio congregatos, quam in Ecclesiis residentes.

« Ad quartam. Postquam ex scriptis mihi datis reverendissimos dominos legatos ejus esse sententiæ, ut citra ipsos nemini liceat proponere, sperandum non est illos aliter esse dicturos, neque ut alii proponant permissuros, maxime, quod hoc est tantummodo præsidentium in Concilio, nempe Sanctæ Sedis vices gerentium. Quare expediet meo judicio, urgere pro

[1] Ms. arch. Vat. sig. num. 3229. p. 22.

eo tantum, ut res quæ proponendæ videbuntur, ab ipsis reverendissimis dominis legatis omnino proponantur; si secus fiat, jure prætendent dominationes illorum læsam esse majestatem, quam repræsentant, et inde necessario tumultus et abruptio Concilii, quæ timetur, posset oriri.

« De esu carnium et jejuniis non secus olim Ætiani adversus Ecclesiam atque nunc Lutherani debacchantur, dixit enim Ætius : jejunium non est præceptum, sed est Judaicum quiddam et jugum servitutis, justo enim non est lex posita, sed parricidis et matricidis, atque similibus; si autem volo jejunare, inquit, quamcumque diem arbitrio meo delegero, jejuno per libertatem : plane nunc sectarii eodem modo, eisdemque pæne verbis utuntur.

« At vero dubium non est, quin divina lex sit, ut jejunent Christiani, tametsi, quonam tempore et quonam modo id faciendum, juris positivi esse videtur, quoniam in primitiva Ecclesia, neque idem modus observatus sit, neque idem tempus ubique. Quidam ante Pascha septem hebdomadas, quidam tres jejunabant, quidam ad horam nonam, quidam ad occasum solis cibi sumptionem differebant. Fuerunt, qui non a carnibus solum, sed ab ovis etiam abstinerent, solis baccis contenti aut piscibus. Reperti fuerunt quoque qui ab elixis abstinerent, quod jejunium xerophagiam appellarent, qui quidem diversus jejunandi mos non obscure præ se fert, quod neque tempus jejunii, nec ipse modus sit divini juris, sed humani; quapropter, cum hoc Epicureum sæculum salutares illas de certo tempore et modo jejunandi taxationes pervicaci quodam contemptu jam pridem usque adeo violare cœperit, ut etiam Catholicorum plerique, ex conversatione eorum qui eas leges aspernantur, non usque stricte observent antiquos jejuniorem canones, possit eam ob causam Tridentina Synodus aliquid de pristino rigore relaxare, ut mitioribus etiam præceptis plebs incitata in cæteris retineretur obedientior. Sed hoc sicuti reliqua pro sua prudentia non negligent Reverendissimi, cum ea de re incidet deliberatio ». Et infra, de petito sacerdotum conjugio :

57. « Tametsi dubium non est quin multo sanctius fecerit Romana Ecclesia quam Græca, quia illa castitatis votum spopondit, atque ultro obtulit, hæc matrimonii consuetudinem concessit clero; verumtamen, cum hæc ætas ex istis duobus bonis non velit eligere quod melius est, concedendum sane, sicuti quibusdam piis videtur, ut eligat quod dumtaxat bonum; præsertim cum maritum fieri sacerdotem nullo jure divino prohibitum existimetur, sed positivo juri subjectum esse fatentur », nonnullis in eam sententiam interjectis : « Eamdem ob causam integrum esse Romano Pontifici et Concilio eam cœlibatus legem, quam antea certis de causis tulisset, eamdemque contrariis de causis dissolvere, et hoc sponte sua cum bona gratia largiri, quod alias nulla vi prohibere queat. Nam adeo invaluit etiam in clero Catholico, qui adhuc reliquus est in Germania et passim fervens, illa contrahendi matrimonii cupido, ut in parochiis vix inter centum reperias unum, qui non sit, aut clam, aut palam maritus. Meminimus quod nuper accidit in quadam visitatione Ecclesiarum in Hungaria; reperti sunt multi sacerdotes de cætero Catholici, nisi quod calicem populo administrarant, et ipsi duxerant uxores. Deliberatum fuit diu, pellendine fuerint, an tolerandi potius : si tolerandi, schismatis malum metuebatur : si pellendi, tria ingentia mala secutura videbantur. Primum quia alii Catholici sacerdotes cœlibes haberi non poterant, et parochiæ vastæ orbatæ sine parochis relinquendæ erant. Secundum quia miseri sacerdotes conjugati, qui aliunde sustentationem habere non potuissent, ad sectarios oportuisset eos transire, conjunctisque viribus deinceps Catholicos una oppugnare. Tertium quia cum parochis Catholici prælati, necessariisque ministris destituerentur, necesse fuisset tandem episcopos suam jurisdictionem, ipsum denique Dominicum gregem penitus deserere, etc. ».

58. Actum etiam tunc fuit de communione calicis indulgenda laicis, quæ multo facilius indulgenda videbatur, cum antiquitus etiam in Ecclesia Latina justis de causis, ut ex divi Leonis Pontificis decretis, is mos viguerit. Porro hæc tria capita de communione calicis danda laicis, de jejuniis abrogandis, de conjugiis sacerdotum fuerant tria Lutherana retia, quibus Sathanas magnam populorum multitudinem illaqueatam in hæresim atque impietatem traxerat, fueratque persuasum antea Carolo V, si hæc tria permitterentur, progressum hæreseos abrumpendum, atque ipsos Lutheranos in gremium Ecclesiæ redituros, atque adeo multa ea de re colloquia in conventibus ordinum imperii habita fuerant; auctorem vero hujusmodi concordiæ cum Lutheranis ineundæ, fuisse Georgium Vicelium questus est Joann. Eckius in litteris [1] anno MDLXI datis ad Gasparem Contarenum cardinalem legatum a Paulo III in Germaniam decretum, atque acerbissime in eum velut hæreticum invectus est, licet enim egregie adversus Lutheranos pro necessitate bonorum operum scripsisset, tamen illum aliis erroribus infectum esse, nec tribus illis capitibus concessis Lutheranos ad Ecclesiam reversuros, prædixerat fortissimus ille Catholicæ fidei propugnator, sed in aliis erroribus obfir-

[1] Ext. in Ms. arch. Vat. tabularii. Ext. in Ms. arch. Vat. sign. num. 3229.

matiores futuros; cum porro Carolus V inanibus argutiis fascinatus, maxime exambiret Lutheranos sibi quacumque ratione ob commoda politica conciliare, illa vehementer in comitiis ordinum imperii provehere annisus est, quæ iterum a Ferdinando Cæsare proposita sunt cardinalibus legatis Concilii Tridentini præsidibus. Quid vero ab iis sit responsum mox audiemus.

« Ex formula reformationis proposita statibus a Carolo V hæc repetita.

« Considerandum sacro Concilio an res ipsa efflagitet aliqua juris positivi relaxari, et circa communionem sub utraque specie consuli desiderio exterarum nationum. De usu carnium, et jejuniis, aliquid de pristino rigore remittendum. Conjugium item clericorum aliquibus nationibus concedendum, et ita conciliatum iri populorum animos.

« Ad hæc ita a præsidibus [1] Concilii responsum est. Petuntur tria eodem ordine, videlicet communio sub utraque specie, conjugium sacerdotum, et esus carnium. De primo agetur in hac sessione; ab aliis videtur omnino abstinendum, quoniam ex sola propositione in Synodo excitaretur magnum scandalum in toto Christano orbe, apud omnes pios et Catholicos ». Postulatum vero de erigendis scholis pro seminario Catholici cleri commendatum est.

59. *Capita libelli imperatoris.* — Hoc præsidum Concilii responso non est Ferdinandi Cæsaris animus sedatus [2], sed ut duo quoque illa capita de abolendis jejuniis et permittendis Sacerdotum conjugiis in Concilio proponerentur, oratorum opera institit, atque in consilio Cæsareo pro redigenda in puriorem sanctioremque normam disciplina Christiana oblata illa inserta, necnon alia, quæ Pontificio primatui atque supremo imperio adversabantur.

Porro capita illius consilii sive libelli Cæsarei, de quibus iterum iterumque recurret mentio, ad Pontificem missa sunt, in compendium redacta, conceptaque subjectis verbis :

« Summarium voluminis Cæsareæ majestatis cum annotationibus Sanctiss. Domino nostro. In tertia pagina proemii, tractandum in primis de morum reformatione, deinde de dogmatibus.

« I. Orandum in primis summum Pontificem, ut seipsum et Romanam curiam reformari benigne patiatur.

« II. Ut numerus cardinalium reducatur, si non ad duodecimum, saltem ad duplicatum, cum duobus supernumerariis nempe XXVI.

« III. Providendum ne fiant amplius dispensationes scandalosæ.

[1] Ibid. p. 6. — [2] Ext. to. XX. Concil. Ms. arch. Vat. sig. num. 3207. p. 293. Ext. etiam apud Nat. Comit. l. XIV. histor.

« IV. Revocandas omnes exemptiones contra jura communia passim concessas, monasteriaque omnia sub ejus episcopi potestate constituenda, sub cujus sunt diœcesi.

« V. Tollendam prorsus pluralitatem beneficiorum, et statuendum, quod singula collegia singulas erigant scholas, et quod Ecclesiæ non dentur conductitiis presbyteris.

« VI. Episcopos omnino ad residentiam cogendos, nisi in extrema Ecclesiæ necessitate, ut officia sua per se ipsos, non per vicarios impleant. Quod si ipsi non sint idonei, vel potentes, non uni vicario totius diœcesis curam mandandam, sed pluribus personis, theologis theologica, canonistis canonica negotia : insuper visitationes diœcesanasque Synodos quotannis habendas.

« VII. In Ecclesiis omnia Dei ministeria gratis præstanda, et eas, quæ sunt adeo tenuis redditus, ut ministeria Ecclesiæ absque quotidianis emolumentis nequeant sustinere, incorporandas cum aliis non curatis beneficiis pinguioribus.

« VIII. Revocandos veteres canones contra simoniacam pravitatem.

« IX. Fortassis expedire humanarum sanctionum multitudinem nonnihil contrahere, superfluis resectis, et prælatos suas constitutiones non æquare obligationi juris divini.

« X. Excommunicatione non utendum extra casum peccati mortalis et notoriæ incorrigibilitatis.

« XI. Providendum, ut diligenter et devote in divinis officiis preces effundantur, quæ aliquando ita præcipitate a celebrantibus proferuntur, ut nec se ipsi intelligant, nec ab aliis intelligantur.

« XII. Breviaria et Missalia purganda, resecando omnia, quæ non ex divinis sunt desumpta litteris, et tædiosam prolixitatem Psalmorum et orationum habito delectu contrahendam.

« XIII. Fortasse permittendum, ut liceat alicubi Latinis canticis vernaculos fideliter versus intermittere.

« XIV. Cogitandum, qua ratione clerus ad vitam puriorem reducatur.

« XV. Quo pacto monasticus ordo ad primitivam institutionem redintegretur, ne tantæ monasteriorum divitiæ tam flagitiose dissipentur, et hoc de morum abusuumque reformatione.

« XVI. Quod autem ad dogmata attinet ; considerandum sacro Concilio, annon res ipsa efflagitet aliqua juris positivi relaxare, et circa communionem sub utraque specie consuli desiderio exterarum nationum.

« XVII. De esu carnium et jejuniis aliquid de pristino rigore remittendum : super quo tamen prudenter considerandum.

« XVIII. Conjugium item clericorum aliquibus nationibus concedendum.

« XIX. Et ita conciliatis populorum animis tollendas deinde multiplices evangeliorum postillas, et novam per peritos theologos faciendam, et similiter novam agendam : quas si qui parochorum noluerint recipere, tunc pœnas eis graves injungendas.

« XX. Verum quia hoc modo passim mali parochi citius poterunt expelli, quam substitui meliores, ideo quædam ad hanc difficultatem amovendam necessaria recensentur.

« Art. I. Unum Catholicum parochum præficiendum interim pluribus Ecclesiis.

« Art. II. Videatur diligenter, an aliqui ex iis sectariis possent ad Catholicam fidem reduci, et ideo eos, qui sanioris mentis videbuntur, in proximam Catholicam academiam mittendos et recte erudiendos.

« Art. III. Injungendum episcopis academiam non habentibus, ut in vicina academia collegium erigant pro adolescentibus theologiæ studiosis alendis et instituendis.

« Art. IV. Limitatum auctorum catalogum edendum, qui legi debeant in scholis, nec alios admittendos.

« Art. V. Plures episcopatus in latioribus provinciis erigendos, et opulenta cœnobia posse in hunc usum converti.

« Art. VI. Quod autem spectat ad bona Ecclesiastica in usus profanos conversa et distracta ; præstaret forte hoc tempore, ut eæ dissimulentur injuriæ.

« Ultimo reverendissimos Patres Concilio præsidentes dare operam debere, ne quæstiones, quæ offendiculosas possint parere contentiones, ut fuit hæc : An residentia sit de jure divino, necne, aut similes proponantur ; aut quando id vitari non possit, non patiantur saltem effundi in bilem , nec efferri in fabulam adversariorum ».

60. *Cur palam non fuerit lectus libellus Cæsareus exponunt legati : imperator suæ conscius imprudentiæ se excusat.* — Cum hic libellus nonnulla capita contineret, quæ grave offendiculum piis auribus præsulum ferre, ac turbare Concilium possent, nimirum ea quæ de conjugiis sacerdotum, jejuniisque antiquandis sive temperandis, legibusque Romano Pontifici (ut innuere videbantur apposita verba) præfigendis, non permisere cardinales legati, ut ille libellus perlegeretur in Concilio , dedereque imperia Zachariæ Delphino in aula Cæsarea internuntio Apostolico, ut Cæsari justas causas exponeret, ob quas illius consilium publice non esset perlectum : itaque internuntius ad placandum Cæsarem libellum hunc supplicem illi porrexit [1], rogavitque ut Pontificiæ dignitatis apices more veterum imperatorum defenderet, nec Apostolicam auctoritatem ulla ratione labefactari in Concilio pateretur :

« Invictissime Cæsar.

« Illustrissimi et reverendissimi domini sanctæ Apostolicæ Sedis legati in sacrosancto Œcumenico et generali Concilio Tridentino præsidentes consilium Majestatis vestræ Cæsareæ super negotio reformationis nuper oblatum acceperunt ». Mox paulo post, commendato redintegrandæ disciplinæ Cæsareo flagrantissimo studio addunt : « Latere tamen nolunt majestatem vestram , quandoquidem planum est, si qua in eodem scripto pia salubriaque reperientur, illa ipsa fortasse Patres ultro, ut mos est, inter sese esse collaturos, et super eis ad normam primi in hoc Concilio decreti nuper editi , suo loco esse deliberaturos. Cumque legantur aliqua in eo, quæ legitimum diuque optatum ejusdem Concilii progressum, quod quidem ante omnia expetendum est, non admodum promotura videntur, alia item reperiantur, quorum cognitio ad Concilium minime spectat, visum illis est ea omnia ad Cathedræ Petri judicium auctoritatemque referre : maxime quod hoc ipsum sacrum Concilium, Sanctiss. D. N. Pium IV eamdem cathedram superna Dei dispositione tenentem, verum atque unicum ejus in terris caput ab eodem Deo constitutum, quemadmodum cætera omnia probata atque in Ecclesia recepta Concilia Œcumenica fecerunt, recognoscit et veneratur.

« Et quoniam propositum quoque fuisse videtur, ut idem scriptum in publica sessione exhiberetur, orant majestatem vestram sæpe nominati reverendissimi DD. ne id omissum esse ægre ferat : obstiterunt enim gravissimæ et sanctissimæ atque ad æstimationem gloriosi nominis majestatis vestræ retinendam , seditiosorumque hominum voluntates atque conatus comprimendos , maxime consentaneæ causæ, quibus impulsæ amplitudines eorum reverendiss. minime id faciendum esse arbitratæ sunt.

« Scire autem exoptant majestatem vestram eumdem S. D. N. reformationi Romanæ curiæ, usque adeo incumbere, suaque omnia studia atque actiones eo tam diligenter serioque conferre, ut majestas vestra omnesque homines censuri sint, Sanctitatem suam pro reformatione ipsa integre constituenda constantissimeque retinenda, nemini, quinimo nec sibi ipsi parciturum.

« Porro cum illud certissimum sit cupere majestatem vestram Cæsaream, fidem Catholicam ubique illæsam, atque ab hostibus veritatis tutam conservari, nec placere ei quidquam posse, quod vel sanctis Ecclesiasticis consuetudinibus repugnare , vel Sanctissimi domini nostri papæ auctoritati adversari, vel cum præ-

[1] To. x. de Conc. Ms. arch. Vat. sig. num. 3197. p. 368.

decessorum suorum Catholicorum imperatorum, regum et principum institutis pugnare videantur, confidunt iidem illustrissimi atque reverendissimi Patres, majestatem vestram Cæsaream rationem consilii illorum æqui bonique, ut par est, esse consulturam; quod sane ut faciat in visceribus Jesu Christi orant atque obtestantur. Deus optimus maximus majestatem vestram cum serenissimis liberis diu felicem et incolumem tueatur. Datum Pragæ die XIX Junii MDLXII. Zacharias Delphinus episcopus Pharensis nuntius Apostolicus ».

61. Acceptis hisce litteris Ferdinandus Cæsar, necnon auditis iis, quæ Pragensis archiepiscopus retulit, cardinales legatos nitide respondisse Cæsareis oratoribus, qui imperialem libellum obtulerant, non permittendam principibus proponendi in Concilio, quæ vellent, potestatem, nec licere episcopis dare leges Summo Pontifici non ambiguo, dignitatisque etiam Cæsareæ habitam rationem, ne ea postulata proponerentur imperiali nomine, quæ necessariam repulsam passura essent, necnon declinatum discrimen, ne Concilium dissolvatur, rogari vero Cæsarem, ut æquo animo ferat Romanæ curiæ corruptelas aboleri ab ipso Pontifice, qui nullius vitio, vel proprio parcere nesciat. Accepto eo responso Ferdinandus imperator, scriptis ad cardinales Concilii legatos litteris modeste gesta sua excusavit; nolle se auctoritatem regendi Concilii sibi arrogare, vel præsidis partes invadere, existimasse vero, salva præsidum Concilii auctoritate, aliqua pro reipublicæ Christianæ salute proponere, cum etiam a Galliæ et Hispaniæ regibus suggesta proponere licuerit, ac Protestantibus, quæ velint, proponendi facultas amplissima concedatur; tum addidit longissime se abesse ab ea audacia, ut Pontificem amantissimum, quem maxime colat, carpere velit, nec venisse in mentem, ut alia ratione corruptelæ Romanæ aulæ, quam ab ipso Pontifice castigarentur rescinderenturque: quæ litteræ subjecta verborum formula sunt conceptæ [1]:

« Ferdinandus electus Romanorum imperator, etc.

« Pro nostro in rem Christianam studio existimavimus operæ pretium fore, ut ejusmodi scriptum oratoribus nostris ad Concilium ablegatis communicaremus, ut ipsi paternitatibus vestris reverendissimis ac reliquis Patribus offerrent, utpote quod nos judicaremus a Catholica et orthodoxa nostra religione non esse alienum, sed in se continere vias ac rationes quasdam appositas et idoneas, non solum ad conservandas exiguas, quæ supersunt in sacro Romano imperio, regnisque et provinciis nostris hæreditariis Catholici gregis reliquias, verum etiam ad recuperandam Dei ope, si non omnem multitudinem, at certe non contemnendam partem eorum, qui a gremio sanctæ matris Ecclesiæ aberrant: ubi oratoribus id in primis etiam mandatis dedimus, ut eam rem diligenter ac sedulo promoverent.

« Expectantibus autem nobis, quidnam iidem oratores nostri in hac parte egissent, accurrit huc magnis itineribus reverendus, devotus et fidelis nobis dilectus Antonius archiepiscopus Pragensis noster consiliarius, et ad ipsum sacrum Concilium orator. Qui cum nos de statu ejusdem sacri Concilii obsequenter informasset, redditis prius paternitatum vestrarum reverendissimarum litteris, inter alia etiam nobis humiliter retulit, quid responsi ipse et collegæ sui acceperint, cum scriptum illud paternitatibus vestris reverendissimis id pro more petentibus, priusquam publice offerretur, inspiciendum exhibuissent, videlicet, quod paternitates vestræ reverendissimæ ipsis oratoribus nostris aperte dixerint, quod non possit concedi, ut singulis principibus proponendi in Concilio libera potestas sit; deinde quod nec illud fieri queat, ut episcopi suum Pontificem et caput universale reforment. Tertio cum sciant paternitates vestræ reverendissimæ nos in multis illius scriptis articulis passuros esse repulsam, se non posse committere, ut id proponatur, quod nobis concedi non possit, quia nolint ea occasione auctoritati nostræ quidquam decedere. Ad hæc, si oratores nostri videre velint Concilium dissolutum, licere eis proponere Patribus illud scriptum, non quidem pace reverendissimarum paternitatum vestrarum, sed nostra auctoritate; itaque cupere paternitates vestras reverendissimas, ut de hac sua sententia prius certiores redderemur, quam scriptum Patribus offerretur.

« His vero alia plura adjunxit argumenta paternitatum vestrarum reverendissimarum nomine reverendus, devotus, sincere nobis dilectus Zacharias episcopus Pharensis Sanctissimi D. N. ad nos destinatus nuntius. Primum scilicet quod, si qua in scripto illo reperientur pia salubriaque, illa ipsa fortassis Patres ultro, ut mos est, inter se collaturos, ac super eis ad normam primi in hoc ipso Concilio decreti nuper editi suo loco deliberaturos esse. Secundo cum in eodem scripto legantur nonnulla, quæ legitimum diuque optatum Concilii progressum non admodum promotura videantur, alia vero, quorum cognitio ad Concilium minime spectet, visum fuisse paternitatibus vestris reverendissimis omnia ad Cathedræ Petri judicium auctoritatemque referre; optare autem paternitates vestras reverendissimas, ne ægre feramus idem scriptum in publica sessione non fuisse exhibitum, sed ferre velimus sanctissimum dominum nostrum reformationi Romanæ

[1] Ext. in Ms. arch. Vat. sig. num. 3229. p. 73.

curiæ summo studio incumbere, ita ut Sanctitas sua in ea nemini, atque adeo nec sibi ipsi parcitura sit.

« Quibus quidem intellectis, cum non obscuris indiciis colligeremus, scriptum illud non invenisse locum apud paternitates vestras reverendissimas, quem nos maxime optabamus, et inventurum sperabamus, nostræ erga S. D. N. et sanctam Sedem Apostolicam filiali observantiæ, erga paternitates vestras reverendissimas sinceræ benevolentiæ, consentaneum fore existimavimus, ut animi nostri sensum de tota hac re ipsimet per litteras paternitatibus vestris amice breviterque significaremus ». Et infra : « Intelligimus quidem nunc aliquas causas, e quibus hoc nostrum institutum reprehendi posse videatur. Et primo quod forte negetur nobis, seu cuivis alteri principi Christiano id officii vel potestatis competere, ut aliquid in Concilio proponere queant : id quod nobis nonnihil mirum accidit ; quia si ita aliquid proponere vellemus, ut quodam modo præsidis partes nobis arriperemus, conaremurque esse absolutus director negotiorum, aut etiam judicis, seu diffinitoris personam induere, aut si paternitates vestras reverendissimas quotidie inanibus quibusdam et frivolis næniis vellemus obtundere, aliosque paternitatum vestrarum sanctissimos labores interpellare, possent hæc fortassis aliquem habere colorem ». Nonnullis interjectis, ut Hispaniæ et Galliæ reges a piis suggesta proposuerint, atque etiam Protestantibus proponere, quæ voluere, licuerit, addit :

« Cuperemus autem paternitates vestras reverendissimas hoc loco magis in specie, quænam sint illius nostri scripti capita, quæ ipsas tantopere offenderunt, ut dissolvendo ac abrumpendo Concilio ansam datura videantur, exponerent ; nam quod ad Sanctiss. Dom. nostrum attinet, nobis animum nunquam fuit Sanctitatem ejus accusare aut perstringere ; quinimo de Sanctitatis suæ summa pietate, integritate, ac vitæ morumque candore, necnon in rempublicam Christianam studio, ita sentimus, ut et frequenter et palam apud multos testari consueverimus (quod pace defunctorum dictum sit) nos longa annorum serie meliorem, ac publicæ tranquillitatis et quietis studiosiorem Pontificem non habuisse, ut interim silentio prætereamus insignem et plane paternam benevolentiam, qua Sanctitas ejus nos semper complexa fuit, et quam Sanctitas sua multis magnisque in rebus cumulatissime comprobavit, ita ut merito deberemus censeri mortalium omnium ingratissimi, si usque adeo præter omnem rationem conaremur Sanctitatem Suam aliqua nigredine aspergere.

« Tactum quidem nonnihil fuit in prænarrato scripto, quod reformationem curiæ Romanæ respicit ; sed non aliter tactum est, quam sub conditione, et ita breviter atque modeste, ut cœlum potius ruiturum crediderimus, quam quemvis hominum ea re offensum iri. His accedit, quod nos articulum reformationem curiæ Romanæ concernentem non in alium sensum acceperimus, quam in quem ipsæmet paternitates vestræ reverendissimæ tum acceperunt, id est, ut Sanctitas Summi Pontificis, si et quantum opus fuerit, reformationis illius officium in sese suscipiat, etc. Dat. in arce nostra regni Pragæ ultima mensis Junii, anno Domini MDLXII ».

62. *Responsio Patrum ad singulos articulos petitionis Cæsareæ benigne accipitur ab ipso imperatore.* — Affecere hæ Cæsaris litteræ ingenti lætitia cardinalium legatorum animos, cum in iis purissimam Cæsaris mentem integritatemque perspexissent, commendataque tanti principis religione significavere, ideo non permittendam principibus proponendi in Concilio libertatem, ne inde summa rerum perturbatio et Concilii confusio oriatur ; cumque flagitasset Ferdinandus Cæsar, ut cardinales legati ea capita libelli sui, quæ pios animos offenderant, designarent, afferrentque causas, propter quas non essent in Concilio proponenda, illi Cæsareæ voluntati morem gessere dato subjecto responso [1] :

« Responsio ad nonnulla petita a consiliariis Majestatis Cæsareæ, quæ non videntur jure aut ex dignitate proponi posse in sancta Synodo, quoniam aut sunt supervacanea, aut repugnant rationi, potiusque obessent quam prodessent.

« Prima petitio est p. 13. Ut prius tractetur de morum reformatione, inde de dogmatibus.

« Respondetur ex antiquis Conciliis potius debere præcedere, quæ ad fidem spectant, ut conclusum fuit in Synodo Seleuc. quod refert Nicephorus lib. IX. cap. IX. Sed hæc disputatio in hoc Concilio jam fuit sublata ; satisque provisum est ut conjunctim materia dogmatum atque reformationis tractetur, idque hactenus fuit hic servatum.

« II. p. 16. Ut ea emendentur, quæ ad Sanctitatem suam, ejusque statum, ac curiam pertinent.

« Respondetur : hoc quotidie Sanctitas sua agit Romæ, et multæ jam ab eo editæ sunt Bullæ reformationum, notumque est eum in hanc rem omni studio incumbere.

« III. p. 17. Ut reducatur numerus cardinalium ad XII vel XXIV.

« Respondetur : hoc non potest fieri nec debet ; et nunc plures, nunc pauciores creandi sunt, prout Sanctitas sua expedire arbitrabitur. Imo si ipsemet juramento se adstringeret, ne

[1] Ext. in Ms. arch. Vat. sig. num. 3229. p. 7

certum numerum excederet, adhuc vinculo juramenti non teneretur, si aliud utilitas Ecclesiæ posceret. Hinc videmus antiquitus etiam varium fuisse eorum numerum, cum sedente Pontiano papa dicantur fuisse ducenti triginta sex.

« 4 pet. pag. 17 ut provideatur tot dispensationibus, quæ mittuntur extra curiam, quæ pariunt magna scandala.

« Respondetur, dispensationes esse necessarias, etiam in politicis gubernationibus, ac omnes admittunt; cum maxime expediat aliquos quandoque legis verbis solvi, ut communi bono, quod est finis legis, plenius satisfiat; siquidem lex quamvis generalis esse debeat, non tamen prorsus generaliter est servanda, quando aliquibus casibus perniciosa esset. Quod igitur hæc facultas legem moderandi tollatur, durum nimis et imprudenter actum esset. Quod si procedi parcius desideratur (licet ejus Sanctitati lex non sit præscribenda), scimus tamen hactenus jam totum Pœnitentiariæ officium, unde plurimæ dispensationes manabant, nonnullaque alia officia hujusmodi ab ejus Beatitudine sponte fuisse accommodata. De multis aliis dispensationibus in præsenti Sessione edito decreto agetur.

« Petitio 5. pag. 18. Ut exemptiones contra jura communia tollantur, et Basilicæ ac monasteria omnia revocentur sub potestate sui ordinarii.

« Respondetur : hoc iniquum esset ; nam hæ exemptiones concessæ fuerunt multis de causis, et insertæ in Corpus juris, quas refert Gregor. IX et Clem. V in cap. nimis de excess. præl. et Clem. I eod. tit. Deinde multiplicia possunt esse hæc privilegia, et alia eis concessa ex causa onerosa, alia ex institutione ejus, qui fundavit et dotavit Ecclesiam, alia aliis de causis. Quo loco prius audiendi essent omnes ii, de quorum jure ac privilegiis tollendis agitur, quod esset infinitum. Poterit his alia ratione provideri, si quid opus erit.

« Petitio 6. pag. 19. Ut singula beneficia, seu dignitates singulis tantum personis dentur.

« Respondetur : alias fuit provisum in hoc eodem Concilio sub Paulo III, sess. 7, quod mandabitur executioni.

« Ad 7. Cum omnes dicant inter Suam Sanctitatem et suam majestatem Cæsaream semper optime convenisse ; cumque totus mundus videatur et merito de hoc Summo Pontifice bene contentus, nam in tota vita sua fuit exemplaris, et est mentis veræ piæ atque sanctæ, non video, ad quid tangenda sit persona Suæ Sanctitatis ; præsertim cum Summus Pontifex sit dominus absolutus, et superiorem in terris non recognoscat et ab aliquo citra Deum judicari non possit, ut doctrinis canonistarum, et theologorum, innumerabilibusque exemplis clare patet ». Et paulo post :

« De numero cardinalium coarctando, credo frustra tractari propter casus, qui ex improviso possunt emergere : videtur enim non posse nec expediens esse ligari in hoc casu manus Pontificis, neque meo judicio talia poterunt in Concilio tractari, absque periculo dissolutionis et magni dissidii, quoniam Summus Pontifex nunquam patietur, nec pati debet auctoritatem suam minui vel arctari, etc. ».

Multis interjectis circa sacerdotia additur :

« Petitio 9. pag. 27. Ut Constitutiones juris positivi non irrogent pœnam mortalis peccati, sicut illæ, quæ juris divini sunt; aut saltem restringantur.

« Respondetur, imo Adrianus papa ait, ut anathema sit, qui Romanorum Pontificum decreta violat cap. Generali 25 qu. 7 et Damasus, quod blasphemat contra Spiritum sanctum, qui decreta papæ non servat, cujus Spiritus sancti gratia et nutu sacri canones editi sunt; et sanctus Gregorius, excommunicatos esse qui non obediunt sacris canonibus, ut in cap. Hæc consona, et cap. Violatores 25 q. 1, quodque lex humana recte possit transgressores obligare peccato mortali, late probat Alphonsus de Castro. lib. 1 de pot. leg. pœn. c. 4 dicens, contrariam opinionem, aut hereticam esse, aut valde suspectam. Quod si dicatur restringendum esse saltem numerum istarum Constitutionum, tunc ostendatur, quæ sint supervacaneæ, et providebitur ». Et infra :

« Petitio 13. pag. 30. Ut vernacula lingua, aliqua etiam in divinis officiis misceantur fideliter versa.

« Respondetur, non debet commutari mos antiquissimus, quoniam vilescerent ista recitata in lingua populari, sed parochi ipsi poterunt explicare populo ea, quæ expedient, propter celebranda divina officia, aut fiat homiliarium aliquod ».

63. Addidere apta responsa cardinales legati ad singula alia capita libelli Cæsarei [1], validissimeque confutarunt propositiones de abrogandis jejuniis et permittendis sacerdotum conjugiis.

De his articulis libelli Cæsarei cardinales præsides Concilii Tridentini scripsere Carolo cardinali Borromæo [2], eos ordine solutos, alios vero, qui sine damno dignitatis Sedis Apostolicæ concedi possint, una cum iis, qui ad solutiorem disciplinam adstringendam spectant, in Concilio mature discussum iri, Cæsareæque majestati morem gestum iri in quibus decore mos geri possit. At non his contenti Cæsarei oratores institere mense Septembri adulto, ut vel legati cardinales proponerent articulos omnes Cæsarei libelli, vel sinerent eos ab ipsis

[1] Ext. etiam in Ms. Franc. card. Barb. sig. num. 1344. p. 145. — [2] Ib. Ep. CLXXIV.

oratoribus proponi, quibus responsum est a legatis præsidibus Concilii, nec se propossituros quædam capita in eo libello scripta atque expetita, nec permissuros, ut proponantur a Cæsareis oratoribus, veluti de conjugio sacerdotum, de redigendis cardinalibus ad numerum viginti sex, de bonis Ecclesiarum permittendis illis, qui ea inique invasere, de Sacramentis ab hæreticis administrandis in iis locis, in quibus Catholici sacerdotes deficiunt, vel desunt muneri suo, cum talia nec petituri sine pudore ipsi essent Lutherani; maximumque inde dedecus Cæsareæ majestati allineretur, illique totius Concilii, atque orbis Christiani odium conflaretur; nec tamen his monitis flexi sunt oratores Cæsarei, atque Drascovitius episcopus Quinquecclesiensis pro regno Hungarico Cæsareus orator perstitit in cœpta sententia, flagitavitque, ut ii articuli proponerentur in Concilio, licet repudiandi forent, quorum postulatis importunis permoti cardinales legati scripsere Carolo cardinali Borromeo, ut cum Cæsarei placari non possint, nisi aliqua ex libello Cæsareo capita proponantur, nec pariter Galli sedandi, nisi aliqui ex colloquio Possiacensi decerpti articuli excutiantur, æqui et boni accipiat Pontifex, ut ex eo libello Cæsareo, atque ex actis Possiacensibus delibet ea capita, quæ salvo Dei et Sedis Apostolicæ honore concedi possint, eaque ad legatos transmittat, ut obstruantur eorum ora, qui aiunt de levioribus tantum agi pro instituenda disciplina. Tum addidere se prius mortem oppetituros, quam assensuros unquam, ut articuli memorati de conjugio sacerdotum, et convellenda Pontificia auctoritate, vel alia a Christiana pietate abhorrentia in Concilio proponantur.

Consultus de his Caroli Borromæi cardinalis opera Pius IV Pontifex legatorum cardinalium responsa comprobavit, subjecto responso [1], et quæ capita libelli Cæsarei in Concilio discutienda essent, distinxit :

« Responsio ad prædicta capita.

« Ad Proemium. Dum in eo dicitur tractandum prius de reformatione, quam de dogmatibus, bene responsum fuit per reverendissimos dominos legatos in ea scriptura, quam paucis diebus post volumen Cæsareum ad nos miserunt, super contentis in eodem volumine.

« Ad primum caput reformationis. Dum dicitur de reformatione Pontificis, satis demonstratum per eosdem reverendissimos legatos in litteris suis de mense Julii proxime præteriti, ad Cæsaream majestatem transmissis, quot rationibus de eo non sit in Concilio agendum. Quanto autem studio in id S. D. N. hic incumbat, satis constat : ideo ab eo capite abstinendum.

« Ad II, III, IV, V, IX, XII, XIII, XVI, XVIII et XXI non potest melius responderi, quam per reverendissimos legatos sit factum in eadem scriptura, de qua supra, huc transmissa ; ideo Sanctitas sua, cum in iis capitibus maxime cum ipsis legatis sentiat, conquiescit in eodem responso per ipsos facto, ad quod se remittit.

« Idem facit in primo art. cap. XX de uno parocho pluribus Ecclesiis præficiendo.

« Caput vero VI, VII, VIII, X, XI, XIV, XV, XIX, XX et XXII cum cæteris omnibus in dicto volumine contentis Sanctitas sua remittit liberrime tractanda, et decernenda juxta reverendissimorum legatorum, et totius Concilii placitum et sententiam, quibus omnino se remittit ».

De conjugio sacerdotum permittendo controversia sopita est aliquo tempore, deinde vero refricata ; cumque Ferdinandus Cæsar in litteris ad Pium IV argumentorum pro eo permittendo aciem explicuisset, Pius singula ea argumenta piissime confutavit in litteris ad Ferdinandum imperatorem redditis, quas suo loco afferemus.

64. Porro cardinales cum sua responsa reddita ad singula capita libelli Cæsarei explicuissent, Cæsaris votis et expectationi fecere satis, pollicitique sunt se plura illius libelli capita opportune in Concilio propossituros, rogaruntque, ut Cæsaream gratiam auctoritatemque pro Lutheranis principibus adducendis, ut controversias fidei subjiciant Concilio illique se conjungant, adhiberet; quæ admodum grata et jucunda accidere Ferdinando Cæsari, qui subjectis litteris mense Augusto exaratis, pia cardinalium legatorum studia commendavit, significavitque nolle ordinem Concilii ulla ratione confundi importunis propositionibus, nec Concilii præsidumve libertatem infringi, sed tantummodo imperii regnorumque suorum necessitates patefecisse, laudareque susceptam mentem de permittenda Protestantibus, ut sua dubia omni proponant libertate, si audiri ac doceri velint, certumque atque exploratum habere, si accesserint ad Concilium, summa benignitate complectendos afficiendosque debitis honoribus. Se quidem, ut eos ad id flecteret, omnem industriam contulisse, atque in posterum collaturum lubentissime, quamvis exigua spes successus affulgeat. Quod ad capita instaurandæ disciplinæ pertineret, nunquam de affectanda in Pontificem auctoritate cogitasse, licet aliqua in curia Romana emendanda indicarit, sed debitis ordine et modo rem intellexisse ; sensisse agendum prius de morum norma pie constituenda [1], quam de dogmatibus, ne hæretici, audita opinionum suarum proscriptione, a Concilio adeundo deterreantur :

« Ferdinandus, etc. reverendissimis, etc.

« In his, quæ hactenus durante maxime isto

[1] Ms. arch. Vat. to. XX. de Con. sig. num. 3207. p. 274.

[1] Ext. in Ms. arch. Vat. sig. num. 3230. p. 384.

sacro Concilio egimus, non aliud quam divinæ majestatis gloriam et Ecclesiæ unitatem quæsivisse adeo, quod libellum illum de morum emendatione conscriptum superioribus mensibus, non alio animo, quam singulari quodam zelo in juvandæ Ecclesiæ studio, isthuc misisse, copiose demonstravimus in litteris, quas postea ad paternitates vestras reverendissimas ea de re, et nonnisi optima intentione scripsimus, et a paternitatibus vestris reverendissimis in meliorem partem acceptas fuisse, valde libenter intelleximus ». Et paulo post : « Eis benevole asseveramus, nos non modo in malam partem non rapuisse, quod paternitates vestræ reverendissimæ libellum illum Patribus non proposuerint, priusquam ipsarum sententiam cognoscerent, verum nunquam etiam voluisse, ut aliquid in Concilio proponeretur vel tractaretur perturbate vel confuse, atque adeo præter modum et ordinem, quem paternitates vestræ reverendissimæ, summa prudentia a majoribus traditum, summa quoque religione conservandum esse ostendunt. Ideo mens nostra fuit, ut libellus prius paternitatibus vestris reverendissimis exhiberetur, et postea tandem sacræ Synodo proponeretur. Absit enim, quod velimus, inconsultis paternitatibus vestris reverendissimis, de quorum æquanimitate, pietate et integritate nobis pollicemur, quæcumque posthac sacram Synodum cognoscere. Nostra et sacri imperii, regnorumque et dominiorum nostrorum intererit, modo ab æquitate et honestate non sint aliena, illa paternitatibus vestris reverendissimis deferre, ad eamdem sacram Synodum haud gravatim relaturis, aut saltem non futuris impedimento, nec iniquis animis accepturis, ut saltem per oratores nostros, cum paternitatibus vestris reverendissimis re prius communicata, Patribus libere exponantur; ita ut nobis, et cuique Christiani orbis regi, principi aut potentatui solita et antiqua libertas atque potestas, nostras ac sacri imperii, uniuscujusque nostrorum regnorum et provinciarum necessitates ingenue et sincere Synodo explicandi re ipsa constet, sicuti futurum paternitates vestræ reverendissimæ in litteris spem nobis fecere; præsertim cum etiam adversariis ipsis quidlibet proponendi facultas concessa sit : quod factum esse magnopere laudamus, nihil plane ambigentes quin illi, ut scribunt paternitates vestræ reverendissimæ, si in animum inducerent suum, ut ad Concilium venirent, re ipsa experirentur, quanta eos benignitate sancta Synodus complecteretur, et quanta patientia, si qua de re doceri cuperent, a Patribus audirentur. Nobis certe optatissimum foret, quod id sibi persuaderi paterentur : sed quominus id hactenus ab eis obtineri potuerit, per operam, diligentiam et sollicitudinem nostram non stetit. Sed causæ ita notæ sunt omnibus, ut eas hoc loco enumerare supervacaneum sit. Quod si in posterum quoque aliquid in hac re præstare poterimus, id minime omittemus.

« Verum quod ad reformationis negotium attinet, quod tanto studio promovendum et urgendum suscepimus; paternitatibus vestris reverendissimis iterum atque iterum affirmamus, nos in id non agere, ut in eo negotio ita rerum ordo invertatur ac commutetur, ut oves pastori præesse, vel membra capiti imperare debeant, ita ut ex ea occasione sacrum Concilium ante tempus re infecta dissolvatur, vel etiam, quod vitam, mores vel actiones sanctissimi Domini nostri in judicium vocari velimus, de cujus scilicet pietate et incorruptis moribus ita sentimus, ut Deo omnipotenti gratias agamus, talem Pontificem hisce temporibus turbulentis, et dum nos divina benignitate sacri Romani imperii gubernacula tenemus, cum regnis dominiisque nostris obtigisse, pro ejus salute et incolumitate jugiter preces ad Deum fundamus. Nemo profecto hominum aliter de nobis suspicari debet, qui nihil minus, quam sanctitatem suam uspiam reprehendere, nedum in invidiam, aut odium hominum adducere cogitamus, cujus tot et tam præclara in nos extant paterni amoris argumenta, quæ certe jure suo exposcunt, si ingrati animi notam effugere volumus, ut Sanctitatem ejus omni loco et tempore mutuis filialis observantiæ officiis demereri, ejusque dignitatem et auctoritatem summo conatu tueri et amplificare studeamus; tametsi vero in libello de emendatione curiæ Romanæ tantum et debita cum modestia aliquid tactum est, nos tantum in universo hoc reformationis negotio in effectu, ac potissimum ad optatam Ecclesiæ concordiam, et quietem, ac publicam Christiani orbis salutem, atque extremam necessitatem respeximus, quam optimus quisque pro deplorata habere videtur, nisi hæc salutaris ac præsentanea medicina emendandi mores, et tollendi abusus adhibeatur, in quem quidem finem nunc respicimus ». Et mox : « Insistendo tamen priori nostræ declarationi, quod scilicet per id intelligi non debeat, quod velimus sacro Concilio leges præscribere, aut id, quod rectum est, aliter quam rite et ordine fieri; id quod ab instituto nostro alienissimum est.

« Gratissimum quidem nobis accidit, quod paternitates vestræ reverendissimæ in litteris suis respondent atque promittunt, sese libenter facturas, quod antea oratoribus nostris pollicitæ fuerant, ut quotiescumque sese occasio obtulerit, aliquam libelli nostri partem sacrosanctæ Synodo proponant. In primis, quod dabunt operam, ut de reformandis ac constituendis inclytæ nostræ Germaniæ, cæterorumque regnorum Ecclesiis, quæ ad nos jure hæreditario pertinent, diligentissime agatur : tum ut fidei puritas, quæ adhuc reliqua est in illis provinciis,

conservetur, ac volente Deo, latius propagetur. Sed animum nostrum vehementius angit, quod res, ut nos quidem sentimus, diutius protrahatur, quam evidens et extrema necessitas Christianæ reipublicæ, maxime sacri imperii, et regnorum, et provinciarum nostrarum exigit ». Nonnullisque interjectis, et ardenti pietatis studio, quo Patres de dogmatibus constituendis ac modo de Missæ sacrificio agunt explicato, addidit : Sentire potius se agendum de morum revocanda puritate, intermissa dogmatum tractatione, hac de causa, quod ii, qui discessere ab Ecclesia, deterrendi sint, ne accedant ad Concilium, a quo se condemnatos noverint, atque gravius exacerbatum iri : at ex articulis in libello comprehensis majoris utilitatis capiendæ spes affulgere, tum subjicit : « Sentiunt nobiscum procul dubio præclarissimi et præstantissimi quique Christiani orbis reges, qui nunc oratores et prælatos suos in Concilio habent, existimantes, sua regna suasque provincias non minus quam illas, quæ nostræ curæ divinitus concreditæ sunt, in hac parte laborare, qui cum ex seipsis paternitatibus vestris reverendissimis suas difficultates et necessitates instantius expositurі sint, paternitates vestras reverendissimas benevole ac diligenter hortamur, ut ipsorum quoque, perinde ac nostri ac sacri imperii regnorum et dominiorum nostrorum, a sacrosancta Synodo rationem haberi curent, quo ipsis quoque, ut par est, consulatur, etc. Datum Pragæ XII Augusti MDLXII ».

65. *Usus calicis instanter petitur ab oratoribus Cæsareis, Gallis et Hungaris.* — Ex articulis propositis in libello Cæsareo is erat gravissimus atque honestissimus specie, continentibus votis a pluribus populis expetitus, de calicis usu laicis permittendo, in quo excutiendo plures menses consumpti sunt. Jam quidem antea oratores Cæsarei in Congregatione XXVII Junii habita porrexerant Tridenti cardinalibus legatis libellum supplicem, quo summis precibus contenderant, ut communio calicis Bohemis, Hungaris, Austriacis, Carniolis, Carinthiis, Moravis, Silesiis Bavarisque indulgeretur. Conceptus vero is erat subjectis verbis [1] :

« Scriptum exhibitum ab oratoribus Cæsaris super petitione communionis sub utraque specie pro Bohemis, Moravis, Austriacis, etc. lectum in generali Congregatione die XXVII Junii MDLXII.

« Illustrissimi, reverendissimi domini legati, ac reverendissimi Patres.

« Domini oratores sacræ Cæsareæ majestatis domini nostri clementissimi, officii sui ratione, ac singulari quadam S. R. E. auctoritatis et potestatis propagandæ studio adducti faciendum sibi existimaverunt, ut dominationes vestras reverendissimas nonnullis de rebus admonerent, antequam ad dicendas sententias veniretur, quæ quidem res ejusmodi plane sunt, ut iis veluti fundamentis quibusdam præsentis consultationis vestræ summa niti videatur.

« Ac primum quidem, ut inde initium sumatur, auditi sunt per hosce dies omnium Ordinum theologi, propositis per illustrissimos legatos articulis. Præclare illi quidem et copiose, sed ad regnorum et provinciarum exterarum statum et rationem non satis accommodate disserentes », et post nonnulla : « Illud dicendum est tamen ab eo usque tempore, nimirum Jacobelli et Hussi, eam in Bohemia retentam esse consuetudinem, quam nulla consilia, nullæ rationes, nulla unquam vis, neque ipsa arma et bella eripere potuerunt, ut populo etiam calix in communione a sacerdotibus præberetur : a quo quidem calice ea populi pars, quæ hujus partis esset, Calixtinorum, sive sub utraque, nomen accepit. Atque hæc quidem factio latissime in eo regno patet, ut primarios etiam viros et magistratus quosdam complectatur.

« Antea quidem huic parti benignissima Mater Ecclesia pro ea potestate, quam a Deo habet, pro rerum ac temporum ratione leges et constituendi et abrogandi, certis quibusdam conditionibus permiserat ut calice uti possent. Postea cum, ut fieri assolet, non satis religiose, neque vero diligenter conditiones et pacta illa servarentur, permissio illa cœpta est a Pio II Pontifice Maximo revocari. Sed cum Sedes Apostolica aberrantem hanc ovem ad cæteras aggregare cuperet, primum Paulus III, deinde etiam Julius III, felicium recordationum summi Pontifices, nuntiis quibusdam suis negotium dederunt, ut Bohemis in Ecclesiæ gremium receptis calicis usum permitterent, res tum etiam inchoata, sed propter graves quasdam difficultates impedita, perfici non potuit.

« Ad extremum Cæsarea majestas dominus noster clementissimus hoc tempore post centum et quadraginta fere annos, cum pro singulari sua pietate, ac Christianæ et Catholicæ religionis nostræ conservandæ et propagandæ studio, Germanicum in illo regno Pragensem archiepiscopatum veluti a mortuis excitaverit, et magnis curis, laboribus, sumptibus et impensis fundaverit ac constituerit, et visum est sacræ ejus majestati Cæsareæ, si unquam antea, nunc commodissimam iniri posse rationem, ut inclyta illa natio tota, ad sanctæ Romanæ Ecclesiæ matris nostræ obedientiam, jam tandem veluti postliminio reverteretur, præsertim vero cum ipsi Calixtini, qui et *sub utraque* vocantur, in proximis Bohemis comitiis publice sac. Cæsareæ majestati supplicaverint, dignaretur suas apud S. D. N. partes interponere, ut eorum sacerdotes non ab alio quoquam, sed a novo archiepiscopo ordinarentur ; promiserunt autem, hoc si impe-

[1] Ex [illegible] Ms. [illegible] p. 216.

trarent, daturos operam ut ipsi eorum presbyteri dominum archiepiscopum pro legitimo suo prælato agnoscant, et obedientiam illi præstent. Itaque per reverendissimum episcopum Pharensem, qui nunc apud sacram ejus majestatem sanctissimi domini nostri nuntium agit, ac per magnificum dominum Prosperum Comitem ab Arco, sacræ ejus majestatis Romæ oratorem a sanctissimo Domino nostro postulavit, ne tantam tamque optatam Ecclesiæ restituendi ac conservandi illius regni occasionem de manibus sibi elabi pateretur. Sanctissimus autem Dominus noster totam hanc rem ad vestram, illustrissimi domini legati, et Patres amplissimi, disceptationem et vestrum judicium rejiciendam putavit.

« Vestræ igitur pietatis fuerit nobile illud regnum Ecclesiæ Catholicæ conservare, quod tum demum fiet, si necessariis de causis calicis usum illis permittendum esse putaveritis. In reliquis illis rebus, aut omnibus, cum S. R. E. matris nostræ institutis consentiunt, aut in paucis quibusdam a recta illa via deflexerunt. Sacerdotibus illi non aliis unquam uti voluerunt, quam qui cælibem vitam agerent, et quos a Catholico, et communionem Sedis Apostolicæ habente episcopo legitime ordinatos esse constaret. Solent illi inter alias suas preces, etiam Summi Pontificis, sacri cardinalium collegii, episcoporum, atque universi Ecclesiastici status et ordinis meminisse, ac pro eorum incolumitate et felici rerum successu in publicis supplicationibus et litteris exorare, populum ad id faciendum in concionibus frequenter cohortari : quod ipsum satis indicat, quomodo erga Sedem Apostolicam affecti sint. Si quid autem est omnino in reliquis rebus, in quibus a recta S. R. E. doctrina discessum est, id nullo prope negotio emendari ac corrigi poterit, modo calicem, quem tantopere expetunt, vestra benignitate consequantur. Neque vero mirum est si rudis et imperita multitudo in eum errorem induci potuit, ut sine magno conscientiæ scrupulo a calice abstinere se non posse persuasum habeat, cum etiam peritissimos et maxime pios ac Catholicos viros eam sententiam multis rationibus tueri videamus, ut sub utraque, quam sub alterutra tantum specie communicantes, majorem consequi gratiam arbitrentur. Vestra isti misericordia digni sunt, Patres sanctissimi ; quare diligenter et benigne providete, ne per nimiam vestram severitatem in eam desperationem adducantur, et cum nullum apud vos misericordiæ locum sibi relictum esse sentiant, ad impios sectarios transeant, a quibus quidem magno studio, magna diligentia, omnibus artibus, omnibus illecebris perpetuo ad defectionem sollicitantur.

« Sunt in aliis, etiam clarissimis ac nobilissimis regnis ac provinciis, pii quidem et Catholici viri, ut in Hungaria, in Austria, in Moravia, in Silesia, in Carinthia, in Carniola, in Stiria, in Bavaria et Suevia, ac permultis Germaniæ partibus, qui magno quodam zelo calicem sibi dari expetunt.

« Non fuit hoc ignotum Paulo III, felicis recordationis Pontifici Maximo, qui omnibus per Germaniam episcopis facultatem concessit sub utraque specie communicandi eos, qui devotionis causa sub utraque mallent, quam sub una communicare : sed ne hæc quidem propter gravissima quædam impedimenta ad effectum perduci potuerunt.

« Eadem fere est ratio, idem quoque de aliis nationibus, quas paulo ante nominavimus, periculum est, ne si calix eis adimatur, ad Lutheranos atque alios sectarios transfugiant.

« Neque vero existimare debet quisquam, quod hisce diebus a theologis publice dubitatum est, eos, qui calicem petunt, prorsus hæreticos esse. Quis ignorat, nullam nobis cum hæreticis communionem esse debere ? Non hæc hæreticis, sed iis procurantur, qui aliis in rebus et Catholici sunt, et obedientes se sanctæ Romanæ Ecclesiæ filios præbent.

« Quod si hæc ipsi a vestra benignitate consequantur, magna spes est plurimos etiam hæreticos, qui hanc unam ob rem a nobis desciverunt, ad nos iterum reversuros esse.

« Audiuntur a nobis non pauci passim in mediis sectariorum gregibus versantes, qui palam profitentur, si sub utraque specie Eucharistiam sumere liceat, cupidissime sese ad nos transire velle.

« Certe, præterquam quod æquiores deinceps se nobis præberent hæretici, dictis etiam nostris facilius ac libentius aures accommodarent, et libentius in vestram se disciplinam traderent. Sic etiam confideremus fore, ut sacrosanctum Missæ Sacrificium longe in majori veneratione esse inciperet.

« Plurimos jam tot novitatum tædet, qui hoc uno remoto impedimento, libentissime ad nos se reciperent. Quod si quo casu hæc illis utriusque speciei communio non permittatur, contraria omnia sunt pertimescenda.

« Jam si quis est, qui quærendum existimet, quod etiam hisce diebus auditum est, quis ille tandem sit, qui hæc petat ? Ea sacra Cæsarea majestas a S. D. N. petit, ut domino archiepiscopo Pragensi Calixtinos sacerdotes ordinare liceat, id autem fieri nullo modo potest, nisi illi prius in Ecclesiæ gremium recipiantur, recipi autem non poterunt, si ritu schismatico propria auctoritate calicis sibi usum usurpent ac mordicus retineant.

« Adsunt etiam Canadiensis et Tinniniensis ex Hungaria domini archiepiscopi, et episcoporum Hungariæ nuntii, qui humiliter suppli-

cant, ut aliqua ratione illius regni Ecclesiis ab hoc sacrosancto Œcumenico Concilio provideatur; non enim alia ulla ratione plebs atque adeo jam ipsa nobilitas in officio contineri potest. Ac nisi hæc illi spes in hunc usque diem facta fuisset, futurum, ut in hoc sacrosancto Œcumenico Concilio calicis usus a vestra bonitate ac suavitate, amplissimi Patres, ipsis impetraretur, exiguas jam Catholicæ religionis, ac in sanctam Romanam Ecclesiam, et Sedem Apostolicam obedientiæ illis in partibus reliquias haberemus.

« De Hungaria quidem hoc certo affirmare possumus, eo jam ventum esse, ut sacerdotes per vim etiam ad calicis porrectionem adigantur, quod ni faciant, bonis Ecclesiasticis direptis magnum infortunium atque adeo vitæ periculum non evitant.

« Fuerunt ex illius regni episcopis nonnulli pii viri, atque Ecclesiasticæ consuetudinis observantissimi, in primis autem reverendissimus D. Strigoniensis archiepiscopus, qui hos tales sacerdotes exilio atque aliis pœnis ob hanc causam mulctaverint. Factum jam est, ut tum illis, tum aliis, et Catholicis presbyteris prorsus careant : ita fit, quod vix sine lachrymis dici potest, ut infantes sine baptismo, et intereant, et adolescant, viri et fœminæ omnium ordinum, omnis ætatis, belluarum more in summa Dei ignoratione, et vivere et mori cogantur. Ita nihil propius est, quam ut ad paganismum redeatur. Sunt enim loca non pauca, in quibus a multis jam annis nullus sacerdos est visus, qui rudem et imperitam plebem ad Christianæ pietatis normam instituere atque erudire queat, hoc quoque ad summas ac innumerabiles illius regni miserias accedit.

« Cujus vos, Patres amplissimi, miserescite, et qua ratione hos tantos totque populos in sanctæ Romanæ Ecclesiæ fide conservare, et alios quamplurimos hac de causa a nobis profugos, ad nos iterum retrahere possitis, aliquam jam tandem cogitationem suscipite.

« Hæc sunt, quæ dicenda videbantur, quæ ut dominationes vestræ reverendissimæ in optimam partem interpretentur, et totum hoc negotium diligenter perpendere velint, iidem domini oratores etiam atque etiam vehementer rogant. Quæ tamen omnia sanctissimo et prudentissimo judicio vestro subjecta esse volunt ».

66. Sub idem tempus oratores Gallici legatos adeunt, illisque Cæsaris petitionem, ut justam, sanctam, Christianamque commendare non desinunt. Aiunt quidem, nullam in mandatis suis ea de re singularem mentionem contineri, verum cum sibi ea omnia incumbere intelligant, quæ ad Christianæ reipublicæ commodum pertinent, arbitrari se calamitosis hisce temporibus ad conciliandas Christianorum voluntates id valde profuturum, atque hoc animi sui judicium scripto legatis testatum relinquunt.

Legati ad Synodum omnia statim referunt, ut de his mature seorsum a singulis deliberetur, antequam in concione sententiæ palam proferantur; res enim tota eo majore consilio indigere cunctis visa fuit, quo se nunc Gallorum studia ad Cæsareos accessisse ostendebant. Quamvis enim pro Gallica natione calicis usus tunc peti nominatim non videretur, rationes tamen ab oratoribus adductæ, et præsertim, quod nihil magis hoc tempore pertineret ad pacandos de religione tumultus, quam si eorum postulationi satisfieret, facile horum consilium indicabant, qui Cæsaris causam nunc urgerent, quo sibi et aliis subinde provinciis certior ad idem obtinendum postea aditus patefieret.

Agit de hac Gallorum petitione Astulphus Servantius, scripturamque ab ipsis exhibitam his verbis enuntiat.

« Sabbato quarta Julii hora XIX, habita est Congregatio generalis, in qua primum Concilii præses Patribus retulit, oblatam fuisse schedulam ab oratoribus regis Galliarum ; quam suis conceptam verbis repetendam in Patrum cœtu optabant, quæ a Concilii secretario perlecta est [1] :

« Scriptura exhibita ab illustrissimis oratoribus Caroli Christianissimi regis super petitione oratorum Cæsaris circa communionem sub utraque specie.

« Quatuor canones, de quibus sententiam dixistis, Patres sanctissimi, et si adeo perspicue et aperte compositi sunt, ut nullus videatur locus relictus dubitationi, tamen si in illis quædam mutentur, quemadmodum nonnullis visum est, postulamus id fieri absque eo quod præjudicium ullum fiat auctoritati et prærogativæ regis Christianissimi, et quorumdam in Gallia monasteriorum vetustissimæ consuetudini. Retinuerunt enim Gallici reges, et jam post mille et amplius annos quasi per manus acceperunt, ut quo die regiis insignibus ornantur et consecrantur, sanctissimi Eucharistiæ sacramenti communionem sub utraque specie accipiant; monachi vero etiam non conficientes, statutis quibusdam anni diebus.

« Quod autem pertinet ad communionem sub utraque specie petitam a clarissimis Cæsareæ majestatis et Bavariæ ducis oratoribus, quanquam de ea re, ut sæpe testati sumus, nulla in mandatis nostris singularis mentio fiat, duo tamen legationis nostræ capita præcipua sunt, quæ nos, salva muneris nostri ratione, non possumus prætermittere. Primum ut vos, Patres

[1] To. x. de Conc. Ms. arch. Vat. sig. num. 3197. p. 140. Act. Conc. Trid. Ms. Fr. Barb. sig. num. 1109. p. 63. per Astulp. Serv. To. x. de Conc. Trid. Ms. arch. Vat. sig. num. 3197. p. 127. et in alio Ms. sig. num. 3229. p. 277. Et in lib. cuso 1613. inscripto : Instructions et Missives, p. 110.

sanctissimi, quam vehementer fieri poterit, oremus et hortemur his turbulentis et calamitosis temporibus ad multa connivere, nonnulla dissimulare, et quædam de summo jure ita remittere, ut cum semper juris divini, Ecclesiæ Catholicæ, et Sedis Apostolicæ dignitas et auctoritas sarta et tecta maneat, nonnihil tamen hominum imbecillitati et infirmitati, ut D. Paulus aliquando fecit, condonetis.

« Alterum vero caput est, ut omnes nostras actiones et cogitationes, studia denique omnia ad reipublicæ Christianæ utilitatem non solum convertamus, sed etiam accommodemus, cum ad omnium Christianorum regum et principum, tum optimi et religiosissimi imperatoris nutum ac voluntatem. Itaque nolumus hac in re officio nostro deesse, sed potius amplecti adeo justam, sanctam, Christianamque petitionem, eamque, quoad fieri a nobis poterit, vel eo maxime juvare, quod nihil propterea decedere videamus auctoritati et dignitati Ecclesiæ Catholicæ, quæ, quemadmodum vos dixistis, pro locorum, temporum et hominum ratione non eadem semper constituit et observavit. Hoc possumus vobis bona fide polliceri, atque omni asseveratione affirmare, nihil magis hoc tempore pertinere ad conciliandas Christianorum voluntates, pacandos de religione tumultus, homines nostros retinendos, et eos, qui jam a nobis desciverunt, revocandos, quam si justæ et Christianæ eorum petitioni a nobis satisfiat ».

Cum autem de his Patrum sententiæ exquirerentur, ac Veglensis episcopus postularetur, ut quid de iis sentiret, exponeret, hæc respondisse narrat Gabriel Palæottus [1].

67. « Veglensis, inquit, Patres admonuit sub Venetorum ditione in Creta, Cypro aliisque Orientalibus regionibus ex diversis nationibus quamplures numero fere quingenta aut sexcenta hominum millia esse, qui utramque speciem in communione sumunt, hos in reliquis rebus nobiscum Catholice et sentire et vivere cum iis; hos jura omnia, sepulchra et reliqua sacra habere communia : cavendum nunc esse, ne inter eos, qui utramque usurpant, quos Synodus anathemate damnandos statuit, hi etiam comprehendantur, quoniam hinc eorum a nobis alienatio, ingensque in iis locis perturbatio sequeretur. Hæc Veglensis ratio in universum quidem non fuit probata, eo quod anathema sanctæ Synodi in eos tantum conjicitur, qui asserunt jure divino utriusque speciei usum præceptum fuisse, quo numero, nec Cistercienses in Gallia, nec rex Gallorum, quando corona regia insignitur, nec Græci ipsi, aut alii similes continentur, qui calicis usum, non ut rem jure divino necessariam, sed aut privilegio, aut ritu quodam antiquissimo longe ante Concilium Constantiense instituto retinent, quem sancta Synodus, nunc eis exemplo Innocentii III in decretali ultima de Baptismo, non interdicit. Attamen placebat Ilerdensi et Famagustano, ut hoc ipsum in doctrina clarius explicaretur, neque superesset dubitatio, neve simpliciores verbis generalibus sanctæ Synodi implicarentur. Adjecit Ilerdensis se exemplum Pontificii privilegii vidisse, quo Græci hoc jus sub utraque specie sumendi, itemque ministrandi communionem parvulis conceditur. Ad hæc se librum in Sacrario sancti Petri Vaticani legisse, cujus auctor fuit Deusdedit cardinalis post Gregorium VII, anno MXC, ubi lib. 2 contra schismaticos et simoniacos consuetudinem hanc Ecclesiæ iis temporibus fuisse attestatur, ut infantibus post Baptismum statim Eucharistia cum vino infunderetur.

« Brixiensis in IV canone ubi de parvulorum communione agitur, satis esse non putabat, Synodum declarare, sacramentum Eucharistiæ eis necessarium non esse, sed expresse illud eis prohibendum dicebat, cum rationes illæ ex quibus usus calicis populo fuit ademptus, longe efficacius suadeant ab hoc Sacramento parvulos esse omnio arcendos; quoniam tamen ex SS. Dionysio et Cypriano, et aliis auctoribus usus hic parvulos communicandi in Ecclesia diu observatus fuisse colligitur, non placuit hoc anathemate damnare, sed errorem tantum illum refellere, si quis hoc Sacramentum eis necessarium existimaret.

68. « Circa postulatum a Cæsare calicis usum, in Congregatione [1] dixit peritissime Bracharensis quatuor hominum genera reperiri in Germania, alios esse vere Catholicos, alios pertinaces hæreticos, alios hæresim in corde gerere, externaque specie, ut suis servirent commodis, Catholicos agere; alios esse in fide infirmos. Priores petitioni calicis adversari; dictos secundo loco recensitos indignos, repellendosque; tertio loco distinctos hæresim obvelare calicis usu facilius velle, atque adeo ne in errore foverentur, rejiciendos; eos demum, qui in fide infirmi erant, male sentire de potestate Ecclesiastica, deque Summo Pontifice, pravisque opinionibus imbutos necessarium esse usum calicis atque adeo ardentissima illa calicis siti uri; non enim existimandum hoc ex pietatis studio flagitare, quod de pia aliqua anima suspicari quis posset, quæ nimirum carnis macerationi et spiritualibus exercitiis addicta esset, at non ita eos populos erga divina affectos, sed carnis voluptatibus immersos esse, qui cum ab Ecclesia jubentur in anno semel ad sacramenta Pœnitentiæ et Eucharistiæ accedere, adeo aver-

[1] Ms. Fr. card. Barb. sig. num. 24. p. 113. per Gabr. Palæot. de communione utr. speciei.

[1] Lit. Vicecom. Ep. missi a Pio IV. ad Conc. Trid. Ms. Fr. card. Barb. sig. 1345. p. 13. Lit. ad card. Bor.

sis accedant animis, ut nonnulli ad patibulum rapi sibi videantur; non itaque ex fervore spritus eam calicis cupiditatem, sed ex novitatis appetitu inardescere: quia tamen fratrum salus cordi esse debeat, et Cæsareæ majestatis id deposcentis habenda sit ratio, deligendos quatuor concionatores, qui a Concilio missi iis, qui Ecclesiæ conciliari velint, vel qui jam in eo ritu sint educati, calicis usum elargiantur. Quæ omnia Vintimiliensis episcopus in litteris ad Carolum Borromæum cardinalem datis retulit ».

69. Ursit tunc Hungarus orator ardentissimis precibus Concilii Patres, ut Ferdinandi Cæsaris gratiæ concederent, ut usus calicis pro continendis in Cæsareo obsequio populis permitteretur.

« Postea », inquiunt Acta [1], « R. D. episcopus Quinquecclesiensis orator Cæsareæ majestatis pro regno Hungariæ allocutus est Patres in hanc sententiam. Recordari eos, exhibitum fuisse superioribus diebus scriptum quoddam a nobis oratoribus Cæsareis, et illud hic publice lectum a domino secretario, in quo rationes, quare hic calix a Cæsarea majestate petitur, continebantur, quas propterea superfluum est recensere. Audiverunt postea Patres quid illustrissimi domini legati super hac re sentiant per ea, quæ luculenter explicavit illustrissimus dominus primus præsidens. Et profecto ita est, quod magna est habenda ratio Cæsareæ majestatis, tum propter ejus pietatem et in Christianam religionem merita; tum quia ex ea domo est, quæ in toto orbe terrarum ita clara et illustris est, ut neminem latere possit, quantum de Christiana religione optime merita sit. Id autem Cæsarea majestas ideo petit, ut populos sibi subditos in fide et obedientia Sedis Apostolicæ retineat, atque ad illud unquam laboravit, suasque actiones direxit, etiam vivente fratre suo gloriosissimo imperatore, non solum cum fortunarum suarum jactura, sed etiam propriorum filiorum amissione; succedit ad id, ut pax et tranquillitas etiam post mortem suam in religione et in regnis suis relinquatur. Ad quod assequendum Cæsarea majestas sua judicat aliquid a sancta Synodo remitti debere, quod mere juris positivi est; recordarique debent Patres, Concilium a conciliando dici, ut scilicet Christianorum animos conciliet ».

Repugnarunt Cæsareis oratoribus nonnulli Germani episcopi, in controversiis cum Lutheranis agitandis exercitatissimi, necnon alii pietate et eruditione florentissimi præsules, qui sensere, concesso calice Lutheranos non redituros ad fidem Catholicam, sed in perfidia confirmandos, et plures Catholicos in errorem facile prolapsuros, ut inferius illustrabitur.

[1] [illegible] Vat. sig. num. 2197. p. 1[illegible]

70. *Sessio quinta sub Pio IV, in qua statuitur de communione sub utraque specie, et reformatione cleri.* — Celebrata est XVI Julii Pio Quarto Pontifice quinta Sessio, cujus Historiam Astulphus Servantius [1] his verbis describit:

« In Dei nomine Amen. Anno salutis MDLXII, Indictione quinta, die vero Jovis XVI mensis Julii, Pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini nostri Domini Pii, divina providentia sacrosanctæ Romanæ et venerabilis Eccclesiæ Pontificis Maximi anno tertio, Tridenti in Ecclesia cathedrali, quæ est sub invocatione B. Vigilii, et in loco eminentiori ipsius Ecclesiæ ad Sessiones habendas deputato, celebrata est quinta Sessio Sacrosancti Œcumenici, et generalis Concilii Tridentini, præsidentibus in eo nomine ejusdem sanctissimi D. N. papæ illustrissimis et reverendissimis in Christo patribus et dominis doctoribus Hercule Gonzaga tit. Sanctæ-Mariæ Novæ, de Mantua, Hieronymo tit. Sanctæ-Susannæ, Seripando, Stanislao tit. S. Laurentii in Pane et Perna, Warmiensi, et Ludovico tit. S. Cyriaci in Thermis, Simoneta, presbyteris, ac Marco Basilicæ duodecim Apostolorum de Altemps diacono S. R. E. cardinalibus, et Apostolicæ Sedis de latere legatis. Qui quidem illustrissimi et reverendissimi domini legati et præsidentes una cum illustrissimis et reverendissimis dominis oratoribus, patriarchis, archiepiscopis, episcopis, abbatibus, generalibus, et aliis infrascriptis convenientes mane hora X in dicta Ecclesia cathedrali, in primis reverendissimus dominus Marcus Cornelius Venetus, electus archiepiscopus Spalatrensis, celebravit Missam solemnem de Spiritu-Sancto, qua absoluta, et publicata de more et auctoritate Apostolica indulgentia plenaria, R. D. Andreas Ruditius Sbardelatus Hungarus Tininiensis episcopus habuit orationem ».

Præcipua ejus pars delibanda a nobis visa est [2] cum piissimis de Eucharistiæ Sacramento sententiis referta sit.

« Quod sumus, ipsi, qui ex nihilo nos procreavit, id acceptum ferre debemus, ut immortale hoc suum beneficium cumulatius quodammodo redderet humanam nostram naturam, divinitatis suæ temperamentum perfecit, atque absolvit, et conjunctam atque in unum jam concretam admirabili quodam nexu humanitatem cum ipsa divinitate nobis in sacrosancto hoc Sacramento utendam, fruendam reliquit. O admirabile, o sacrum, o salutiferum, et omni suavitate refertum convivium, in quo Christus Deus et homo perfectus nobis proponitur ». Multis interjectis declaravit, cur usus calicis intermissus fuerit a laicis:

[1] [illegible] in Actis Conc. Trid. sub Pio IV. Ms. Vat. sign. num. 3212. p. 168. Astulph. Serv. in Act. Conc. Trid. Diario. — [2] Sess. V. ex or. ep. Timen. ep. de Euch. Ms. arch. Vat. sig. num. 3248. in Actis sess. V.

« Sapientissima mater nostra Christi sponsa quæ a vera et recta Sponsi sui sententia ac voluntate nusquam aberrat, cum animadverteret, multa infanda per quorumdam socordiam ac negligentiam evenire, quæ ad tam pretiosi Sanguinis injuriam pertinerent, primo quidem illa Calicem filiis suis non statim prorsus interdixit, sed prudenti aliqua ratione ostendit magnum vitari nefas et sacrilegium posse, si ab ejus usu abstinerent; itaque jam tum ab initio, cum hæc plurimum consuetudo vigeret, ut populares quoque sub vini specie Christi Sanguinem sumerent, ex eis illi, qui in eo statu essent, ut nonnisi magno negotio ac summa cum difficultate cavere possent, ne aliqua per imprudentiam Sanguinem potantibus guttula efflueret, atque ex ore dilaberetur, ipsi se sua sponte profanationis ac sacrilegii metu, ac fuga ab hoc usu removerunt, in quo præclarum et memorabile suæ pietatis ad omnem posteritatem argumentum transmiserunt, ac sapienter illi quidem. Nam ut summa pericula hoc suo facto devitarent, neque tamen propterea non omnem eam utilitatem, ac totum illud, quod utriusque speciei communicatione percipi solet ad se non traduxerunt, etc. ».

His addunt Acta per Astulphum Servantium concinnata :

« Deinde tam prædicti illustrissimi et reverendissimi DD. præsidentes ac cardinalis Madrutius, quam cæteri Patres omnes, ac etiam orator Ecclesiasticus acceperunt pluvialia, mitras, aliaque paramenta consueta, decantantibus eo tempore cantoribus Psalm. 83. *Quam dilecta*, etc.

« Paramentis acceptis, quisque resedit in loco suo juxta tempus suæ ad Ecclesiam promotionis. Oratores autem, tam Ecclesiastici quam sæculares sederunt in loco consueto, quibus omnibus suis in locis sedentibus, cum nonnulli Patres censuissent addendum in cap. I doctrinæ, quæ publicanda erat de communione sub utraque specie et parvulorum, videlicet ubi dicitur : *Nam si Christus*, post verbum *Traditio*, adderentur hæc verba videlicet : *Sed ad eos* (1) *tantum, quibus dictum est* : *Hoc facite in meam commemorationem,* hoc est, quibus conficiendi, et offerendi Corporis et Sanguinis sui potestatem tradidit ». Quæ verba ipsis Patribus per schedulas distributas consideranda proposita fuerant. Rogatæ sunt per reverendissimum dominum Angelum Massarellum episcopum Thelesinum de Sancto-Severino agri Piceni ipsius sacri Concilii secretarium una cum Marco Antonio Peregrino Comensi et Cynthio Pamphilo de S. Severino ejusdem Concilii notariis Patrum sententiæ, an dicta verba in dicto primo cap. doctrinæ addenda essent, et longe majori parti Patrum non placuit, ut adderentur, quare mandantibus illustrissimis DD. legatis per dictum reverendissimum secretarium pronuntiata sunt alta voce hæc verba, videlicet : Longe majori parti Patrum non placet, quod verba ista addantur, propterea doctrina publicabitur absque aliqua additione, sicuti in generali Congregatione comprobata fuit. Deinde illustrissimus Mantuanus primus præsidens et legatus prædictus recedens a loco, ubi sacrum audierat, ivit ad Altare majus, ibique orationes legit, decantatis a cantoribus Litaniis et per diaconum Evangelio Jo. 16. *Caro mea vere est cibus, et Sanguis meus vere est potus,* accedentibus cæteris legatis et præsidentibus ad dictum Altare majus, invocatoque auxilio Sancti Spiritus per Hymnum, *Veni, Creator Spiritus*, ac omnibus aliis in publicis sessionibus peragi consuetis de more peractis, illustrissimi et reverendissimi domini præsidentes et legati resederunt in faldistoriis ante Altare majus versa facie ad sanctam Synodum, omnibusque suis in locis, ut dictum est, resedentibus, magnificus dominus Augustinus Paungartner orator illustrissimi domini Alberti ducis Bavariæ assurgens loco, in quo sedebat, accessit ad prædictos illustrissimos et reverendissimos DD. præsidentes, quibus exhibuit mandatum et litteras ipsius illustrissimi ducis, quæ per prædictum dominum secretarium in ambone existentem alta et intelligibili voce lectæ fuerunt.

« Quibus perlectis [1], responsoque a sancta Synodo reddito, reverendissimus archiepiscopus Spalatrensis supradictus, accedens ad Altare majus accepit e manibus illustrissimorum dominorum legatorum decreta, quæ publicanda erant de communione sub utraque specie, et parvulis, ac reformatione, accedensque ad

[1] Astulph. Serv. un in Actis sess. v.

1 « Post verbum TRADITIO adderentur hæc verba : Sed ad eos etc. » Mendum hic aliquod in acta irrepsit ; non enim additio ista orationi congruit. Quod ut melius agnoscant lectores, decreto Concilii prout conceptum fuit additamentum hoc connectam. Ita ergo Concilii decretum : « Nam etsi Christus Dominus in ultima cœna venerabile hoc Sacramentum... tradidit ; non tamen illa institutio et traditio ; » sed ad eos tantum quibus dictum est etc. » Profecto posteriora hæc non congruunt superioribus ; ut deesse aliquid in Actis annalistæ liquido constet. Ex Actis Pholæ omissio commode suppletur ; cum in illis post verbum TRADITIO additio ista proponatur : *Ita ad omnes Christi fideles extenditur*. Hæc una erat ex Additionibus quæ inserenda decreto proponebatur ; alterum vero subjungendum additamentum censebant patres quidam post illud verbum ejusdem decreti : *Astringatur ;* quod ipsum est additamentum in Actis apud annalistam indicatum.

Quæ proxime secuta est sessio Concilii v sub Pio IV constitit patriarchis tribus, archiepiscopis XIX, episcopis CLVIII, abbatibus III, supremis religiosorum Ordinum præsulibus VI, jurisperitis III, theologis sæcularibus XXIII, regularibus LXXI.

Succedit sessio sub Pio sexta, cui præter legatos interfuere cardinalis unicus, patriarchæ III, archiepiscopi XX, episcopi CXLIII, abbas I, generales Ordinum VII.

MANSI.

ambonem illa alta et intelligibili voce legit ».

Definitum in iis est contra novatores [1], nec laicos, nec etiam sacerdotes, quando non operantur sacris, sive non conficiunt, jure divino adstringi ad communionem sub utraque specie; posse etiam Ecclesiam in administrandis Sacramentis salva eorum substantia ritus ad majorem suscipientium utilitatem immutare; totum etiam atque integrum Christum, ac verum sacramentum sub qualibet specie contineri; non denique parvulis necessariam esse Eucharistiæ communionem : quæ decreta in Ms. Vaticani Archivii [2] his verbis concepta sunt :

71. « Sacrosancta Œcumenica et generalis Tridentina Synodus in Spiritu Sancto legitime congregata, præsidentibus in ea eisdem Apostolicæ Sedis legatis, cum de tremendo et sanctissimo Eucharistiæ sacramento varia diversis in locis errorum monstra nequissimi dæmonis artibus circumferantur, ob quæ in nonnullis provinciis a Catholicæ Ecclesiæ fide atque obedientia videantur plures discessisse, censuit, ea quæ ad communionem sub utraque specie et parvulorum pertinent, hoc loco exponenda esse. Quapropter cunctis Christi fidelibus interdicit, ne posthac de iis aliter vel credere, vel docere, vel prædicare audeant, quam est his decretis explicatum atque definitum.

Laicos et clericos non conficientes non abstringi jure divino ad communionem sub utraque specie.

CAPUT I.

« Itaque sancta ipsa Synodus a Spiritu S. qui Spiritus est sapientiæ et intellectus, Spiritus consilii et pietatis, edocta, atque ipsius Ecclesiæ judicium et consuetudinem secuta, declarat ac docet nullo divino præcepto laicos non conficientes obligari ad Eucharistiæ Sacramentum sub utraque specie sumendum, neque ullo pacto salva fide dubitari posse, quin illis alterius speciei communio ad salutem sufficiat; nam etsi Christus Dominus in ultima cœna venerabile hoc Sacramentum in panis et vini speciebus instituit, et Apostolis tradidit : non tamen illa institutio et traditio eo tendunt, ut omnes Christi fideles statuto Domini ad utramque speciem accipiendam astringantur, sed neque ex sermone illo apud Joannem sexto recte colligitur utriusque speciei communionem a Domino præceptam esse, utcumque juxta varias sanctorum Patrum et Doctorum interpretationes intelligatur. Namque, qui dixit, *Nisi manducaveritis Carnem filii hominis, et biberitis ejus Sanguinem, non habebitis vitam in vobis;* dixit quoque, *si quis manducaverit ex hoc Pane, vivet in æternum,* et qui dixit, *qui manducat meam Carnem et bibit meum Sanguinem, habet vitam æternam;* dixit etiam, *Panis, quem ego dabo, Caro mea est pro mundi vita.* Et denique qui dixit, *Qui manducat meam Carnem et bibit meum Sanguinem, in me manet, et ego in illo,* dixit nihilominus : *Qui manducat hunc Panem vivet in æternum.*

Ecclesiæ potestas circa dispensationem Sacramenti Eucharistiæ.

CAPUT II.

« Præterea declarat hanc potestatem perpetuo in Ecclesia fuisse, ut in Sacramentorum dispensatione, salva illorum substantia, ea statueret vel mutaret, quæ suscipientium utilitati, sive ipsorum venerationi pro rerum, temporum et locorum varietate magis expedire judicaret; id autem Apostolus non obscure visus est innuisse, cum ait : *Sic nos existimet homo, ut ministros Christi, et dispensatores mysteriorum Dei,* atque ipsum quidem hac potestate usum esse satis constat, cum in multis aliis, tum in hoc ipso Sacramento : cum ordinatis nonnullis circa ejus usum : *Cætera,* inquit, *cum venero disponam.* Quare agnoscens S. Mater Ecclesia hanc suam in administratione Sacramentorum auctoritatem, licet ab initio Christianæ religionis non infrequens utriusque speciei usus fuisset : tamen progressu temporis latissime jam mutata illa consuetudine gravibus et justis causis adducta hanc consuetudinem sub altera specie communicandi approbavit, et pro lege habendam decrevit, quam reprobare, aut sine ipsius Ecclesiæ auctoritate pro libito mutare non licet.

Totum et integrum Christum, ac verum Sacramentum sub qualibet specie sumi.

CAPUT III.

« Insuper declarat, quamvis Redemptor noster, ut antea dictum est, in suprema illa cœna hoc Sacramentum in duabus speciebus instituerit, et Apostolis tradiderit, tamen fatendum esse, etiam sub altera tantum specie totum atque integrum Christum verumque Sacramentum sumi, ac propterea, quoad fructum attinet, nulla gratia necessaria ad salutem eos defraudari, qui unam speciem solam accipiunt.

Parvulos non obligari ad Communionem Sacramentalem.

CAPUT IV.

« Denique eadem S. Synodus docet, parvulos usu rationis carentes nulla obligari necessitate ad sacramentalem Eucharistiæ communionem : siquidem per Baptismi lavacrum regenerati, et

[1] Acta Conc. Trid. sess. XXV. sub Pio IV. — [2] Ms. Vat. arch. sig. num. 3212. p. 164.

Christo incorporati, adeptam jam filiorum Dei gratiam illa ætate amittere non possunt. Neque ideo tamen damnanda est antiquitas, si eum morem in quibusdam locis aliquando servavit : ut enim sanctissimi illi Patres sui facti probabilem causam pro illius temporis ratione habuerunt, ita certe eos nulla salutis necessitate id fecisse, sine controversia credendum est.

De Communione sub utraque specie, et parvulorum.

CANON I.

« Si quis dixerit, ex Dei præcepto vel necessitate salutis, omnes et singulos Christi fideles utramque speciem sanctissimi Eucharistiæ Sacramenti sumere debere ; anathema sit.

CANON II.

« Si quis dixerit, sanctissimam Ecclesiam Catholicam non justis causis et rationibus adductam fuisse, ut laicos atque clericos non conficientes sub panis tantummodo specie communicaret, aut in eo errasse ; anathema sit.

CANON III.

« Si quis negaverit totum et integrum Christum omnium gratiarum fontem et auctorem sub una panis specie sumi, quia, ut quidam falso asserunt, non secundum ipsius Christi constitutionem sub utraque specie sumatur ; anathema sit.

CANON IV.

« Si quis dixerit, parvulis, antequam ad annos discretionis pervenerint, necessariam esse Eucharistiæ communionem ; anathema sit.

« Duos vero articulos alias propositos, nondum tamen excussos, videlicet : An rationes, quibus S. Catholica Ecclesia adducta fuit, ut communicaret laicos, atque etiam non celebrantes sacerdotes sub una tantum specie panis, ita sint retinendæ, ut nulla ratione Calicis usus cuiquam sit permittendus, et an si honestis et Christianæ charitati consentaneis rationibus concedendus alicui vel nationi, vel regno Calicis usus videatur, sub aliquibus conditionibus concedendus sit, et quænam sint illæ ; eadem S. Synodus in aliud tempus, oblata sibi quamprimum occasione, examinandos atque definiendos reservat ».

72. Promulgatum mox fuit aliud decretum de instauranda disciplina Ecclesiastica, atque ad avaritiæ sordes omnes detergendas, sacri Ordines sine ullo stipendio vel lucri illecebra conferri jussi ; ad sacerdotalem etiam tuendam dignitatem prohibitum, ne quis sacris initietur, nisi annuum vectigal, aut Ecclesiasticum censum ad vitam honeste sustentandam obtineat ; pro divino etiam cultu asserendo lata lex, ut qui non resident vel non ministrant in divinis officiis, vel nihil, vel minus tertia parte percipiant ex Ecclesiastico censu ; ut in parochialibus templis numerus sacerdotum idoneus ad Sacramenta administranda sustentetur, propterea episcopus instructus auctoritate, ut possit aliarum Ecclesiarum vectigalia iis attribuere ; ignaris aut profligatæ vitæ rectoribus Ecclesiarum coadjutores aut vicarios adjungere ; si qua collapsa fuerit Ecclesia, ejus vectigalia ad aliam transferre ; obstringere regulares, ut constitutam vitæ rationem pie colant ; quæstorum Ecclesiarum vel monasteriorum vel xenodochiorum munus ob gravissimas corruptelas abrogatum, indulgentiæque non ad captandum quæstum, sed ad promovendam pietatem conferri jussæ. Denique proxima Sessio ad decimam septimam Septembris diem indicta.

73. *Post multas disceptationes de usu calicis, hæc controversia relinquitur Pontifici dirimenda.* — Ineunte Augusto Galli oratores habita oratione flagitarunt a Synodo nomine Caroli IX Gallorum regis, ne controversiæ graviores de dogmatibus fidei haberentur, antequam præsules Galli ad Concilium venissent, medio vero flexu temporis duos articulos de Calicis concessione discuti et ponderari posse. Quare admissæ sunt Gallicorum oratorum preces [1], atque de Calice acriter actum est.

« Articuli duo, super quibus Patres dicent sententias, propositi in Congregatione generali die XXII Augusti MDLXII.

« An communio sub utraque specie petita nomine Cæsareæ majestatis pro sacro Romano imperio totaque Germania, pro regnis Hungariæ et Bohemiæ, archiducatu Austriæ, et aliis omnibus majestatis sacræ Cæsareæ provinciis et dominiis ad eamdem pertinentibus, sit a Sancta Synodo concedenda sub infrascriptis conditionibus.

« Primo, ut sub utraque specie communicare volentes, in reliquis omnibus, tam quoad sacramentum hoc, quam cætera sacramenta, item in quacumque materia, quæ ad fidem, doctrinam ritumque pertinet, conveniant corde et oris confessione, cum iis omnibus, quæ a sancta Romana Ecclesia sunt recepta, necnon decreta omnia hujus sanctæ Synodi, tam promulgata quam promulganda religiose admittant et observent. Secundo, ut pastores dictarum nationum et concionatores credant et doceant consuetudinem ab Ecclesia probatam, et dein observatam, videlicet communicandi sub altera tantum specie, non esse alienam a divino jure ; imo laudabilem, et tanquam legem observandam, nisi aliter ab Ecclesia statuatur, quodque aliter pertinaciter sentientes hæretici sint cen-

[1] Tom. XI. de Conc. Ext. etiam in actis per Astulph. Serv. Ms. sig. num. 1199. p. 77. Acta per Gabr. Palæot. Ms. Fr. card. Barb sig. num. 24. p. 157.

sendi, nec aliis dent hanc communionem sub utraque specie, nisi qui crediderint hanc veritatem, et eam confessi fuerint. Tertio, quod Sanctissimo Domino nostro papæ, ut legitimo universalis Ecclesiæ episcopo et pastori, debeant fideli animo et sincero, ut reverentes filii, omnem obedientiam et reverentiam exhibere. Quarto, quod archiepiscopis, episcopis, et aliis prælatis suis similiter debitam obedientiam et reverentiam præstent. Quinto, ut hic usus calicis eis tantum permittatur, qui contriti et confessi fuerint juxta Catholicæ Ecclesiæ consuetudinem. Item ut ordinarii quam diligentissime omnibus cautionibus provideant, ne in administratione Sanguinis, aliquod sacrilegium aut profanatio admittatur : super quibus omnibus prædictis eorum conscientia oneratur.

« Secundus articulus, an sit danda hæc facultas archiepiscopis et episcopis dictorum locorum, ut unusquisque eorum tanquam delegatus Sedis Apostolicæ, possit committere curatis Ecclesiarum existentium intra diœcesim suam, ut communicent petentes sub utraque specie in dictis Ecclesiis tantum, sub conditionibus tamen suprascriptis.

« Latior visus est primus articulus, agenteque oratore Cæsareo ita contractus est : ut quatenus de sacri Romani imperii locis fit mentio, id ad Germaniam tantum pertinere dignoscatur ». His subdit Gabriel Palæottus in Actis :

74. « Pridie quam sententiæ in consessu rogari cœptæ essent, die XXVIII Augusti MDLXII, Quinqueecclesiensis, Cæsareus orator, extra ordinem dicendi venia postulata [1], sic ad Patres locutus est :

« Commodius, autumo, Patres amplissimi, atque facilius de tota hac re, de qua nunc nobis sententia dicenda est, deliberaretis, si quæ ad eam faciunt, æque vobis ac mihi nota essent. Prudentia quidem vestra singulari ac rerum omnium usu prospicere plurimum potestis, sed mallem, ut quæ auribus accepistis, illud et mente cogitetis, et oculis conspexissetis; profecto illud primum inter vos omnes constaret, imperatore vestro nihil sanctius, nihil religiosius, ab eo quoque tam insigni pietate prædito nihil postulari, quod sibi prius ipse non persuaserit fidei Catholicæ rationibus expedire, ac nolle eum, cum in anteacta sua vita id semper egerit, ut vel proprio exemplo, vel publicis actionibus de communi religione optime mereretur, in senectute nunc positum, et ad Christi tribunal pæne positum, de eadem nunc male mereri, neque vero decipi eum aut errare tanta in re posse dubitaretis, si quanta et prudentia et assiduitate imperii res administret, penitus cognosceretis. Equidem, tametsi sensus hominum et voluntates percipere non facile quis mortalium potest, videor mihi tamen id posse verissime affirmare, effecisse Cæsarem summo quo excellit ingenio, et diuturna rerum maximarum experientia, ut suorum populorum mentem atque animum optime intelligat. Is igitur videt nunc ac testatur, Calicis divini communio, si a quibus petitur, non conceditur, nihil esse proprius, quam ut magna suorum populorum pars a Christiana omnino religione, atque etiam a suo imperio deficiant, quos ille adhuc in officio ea tantum ratione continuit, quod spem dedit fore brevi, ut eorum votis Ecclesia satisfaceret, si vero permittitur, omnia ex sententia successura pro certo pollicetur atque confirmat. Quis ergo tam pio et prudenti imperatori non credat? Quis tanto viro de suis rebus affirmanti audeat refragari? Neque vero suam apud vos auctoritatem tantum habere ponderis postulat, ut quod non possitis, quod non fas sit, quod non liceat, propterea faciatis. Non est is Cæsar, qui cum juris vestri ac potestatis tuendæ partes sustineat, et sustinere morte ipsa paratus sit, contra jus et potestatem vestram aliquid aut requirat aut meditetur. Res cujusmodi sit, præclare ipse intelligit, novit morem Ecclesiæ semper fuisse, ut quæ ad ejus arbitrium pertinerent, id est, quæ salva fide possent inverti, pro temporum ratione commutaret, ita et in multis rebus, et in hac ipsa Calicis communione; nam cum nihil antea de hac re sancitum esset, in Concilio primum Constantiensi lex lata fuit, quæ multis in hoc genere et incommodis et hæresibus occurreret. Quam legem in alio paulo post Concilio aliqua ex parte publica utilitas abrogavit. Eam non longo post intervallo Pius Secundus Pontifex Maximus restituit, cujus demum irritandæ potestatem Paulus III et Julius Summi Pontifices, tametsi res non successerit, concesserunt.

« Quid Græcos commemorem, qui ne ab Ecclesiæ gremio detraherentur, falsis multis eorum opinionibus, quibus tamen nihil de Catholica fide detraheretur, et in hoc ipso Calicis usu, aut annuere, aut connivere Ecclesia consuevit? Et quidem præclare. Etenim si Moyses populo ad duritiam cordis ejus nonnulla permiserat, cur idem nobis non servandum est? cur ritus et consuetudines chariores quam animarum salutem habebimus? cur ex Apostoli præcepto insipientes, cum simus ipsi sapientes, non sustinuerimus? cur ægrotantes fratres nostros eo, quo videntur indigere, medicinæ genere non curabimus? Fatetur Cæsar et dolet, morbum esse hunc provinciarum suarum, ut Calicis usum exoptent, mallet, ut sicut ipse in Ecclesiæ Romanæ consuetudine semper acquievit, in qua etiam mori deliberavit, idem et cæteri facerent,

[1] Act. Conc. Trid. per Gabr. Palæot. Aud. Rotæ. Ms. In cod. Bibl. [illegible] tom. 24. p. 160.

ut omnes, quemadmodum eodem nomine, ita iisdem quoque moribus et ritibus uterentur. Sed consolatur ipse se, quando intelligit morbum hunc non esse hujusmodi, qui sine ulla fidei offensione facili et usitato medicamento curari non possit. Non enim hæresis illa est, siquidem nulla se id necessitatis opinione postulare homines illi testantur, et fateri, quotiescumque opus fuerit, pollicentur; alteram tantum speciem non ignorant totum id continere, quod ad salutem acquirendam satis sit, sed tum superstitione quadam, quam ipsi religionem, ac piam sententiam appellant, cum Christi Domini institutionem servare integram expetunt, tum ea potissimum ratione ad id et cupiendum et postulandum impelluntur, quod, sicut viri nonnulli et doctrina et pietate præstantes hoc in loco asseruerunt, augeri divinam gratiam utraque specie credunt, eo in primis argumento, quod vident Christianos homines, cum utraque specie uterentur, id est, in primis nascentis Ecclesiæ temporibus, longe quam nunc sunt meliores fuisse, et ad Christi fidem defendendam et propagandam alacriores, quorum etiam quidam [ut legitur] consecrato Sanguine in tormentis recreati sunt, ut martyrium fortius sustinerent. Hæc sententia et persuasio ipsis eripi nullo modo potest; cæteris in rebus Romanam Ecclesiam matrem et magistram agnoscunt et venerantur, pro qua etiam et pro omnibus sacris ordinibus Deum precari, et alios ut idem faciant, hortari consueverunt, nec sacerdotem ullum unquam admiserunt, qui et vitam cælibem non gereret, et rite ordinatus non esset omnino, cum in medio hæresum igne et sordibus jam diu hi homines versentur, incolumes tamen adhuc et immaculati permanserunt, quamobrem, ut filiis parentes parvis quibusdam in rebus obsequuntur, ut in majoribus et gravioribus subjectos eos atque obedientes habeant, ita horum hominum, qui filii vestri sunt, ut in Ecclesiæ gremio contineantur, postulatis his, quibus nec fides Catholica violatur, et multorum exemplo, et magna ratione, conditionibus præsertim quas produximus licet assentiri, satisfaciendum nobis est, ut regna maxima, clarissimasque provincias in Romanæ Ecclesiæ obedientia, et Christiani imperatoris ditione atque imperio conservetis. Quod quidem eo studiosius atque libentius facere, Patres amplissimi, debetis, quod magna spes est fore, ut multi et nobiles in primis viri, qui a germana Ecclesiæ doctrina, cum in aliis rebus, tum in eo præsertim deflexerunt, quod calicis ejus usum nulla aut Conciliorum aut Pontificum auctoritas, aut arma denique ipsa potuerunt adhuc extorquere, si hanc consuetudinem servare jure se posse cognoverint, in matris Ecclesiæ complexum, quemadmodum dictitabant se esse facturos, omnibus abjectis et detestatis hæresibus, revertantur. Quod si fieret, felix inter cætera regna Bohemia, felix Hungaria, ubi, ut innumerabilia alia incommoda omittam, nulli fere jam presbyteri, qui sacra conficiant, reperiuntur; inde fere omnes aufugerunt, ne utramque speciem communionis cogantur administrare. Sed pro his nihil petitur, qui vestram potestatem non agnoscunt atque suffugiunt, illud tantum postulatur, ut si a falsis ac perniciosis suis sensibus ad veram religionem se conferant, ea indulgentia atque conditione possint in Ecclesiæ gremium admitti, quod negare quis jure potest? quis non proprio sanguine vere Catholicus, nedum honesta, atque usitata permissione, errantes in tenebris atque in umbra mortis animas ad veritatis et vitæ lucem revocaret? Hac de causa homo Deus factus est, mortem in ligno Crucis oppetiit, nos ritus quosdam immutare recusabimus? Etenim horum regnorum ac provinciarum oratores (quemadmodum in Concilio Basileensi factum est) non adsunt, qui hæc postulent, sed illud scitote, Patres sanctissimi, non esse regna aut integra, aut propter tot hæresum fluctus in eo statu, ut inde publicæ legationes expectandæ sint. Intercedit, ut olim Moyses pro toto populo, ita nunc pro suis hominibus imperator. Quod nationes illæ universæ, si possent, uno ore nobiscum agerent, agit unus earum optimus et prudentissimus princeps, et vestrarum partium studiosissimus. Quærent fortasse alii, cur id a Pontifice Maximo non postulatur? quibus respondemus Summum ipsum Pontificem, a quo superiore anno id petitum fuit, rei hujus deliberationem ad Concilium rejecisse, tum quia rem communi Patrum sententia decretam, gratiorem illis nationibus putavit futuram, tum ut quando per Concilium Constantiense prohibitum id primum fuit, per generale aliud Concilium nunc demum permitteretur; simul et illud prudentissime spectavit, ut tot conciliatis per vos animis Concilium vere haberi omnes intelligerent. Unum est, quod petitioni huic maxime videtur adversari: sanguinis consecrati timetur effusio, et quidem recte; sed ne quid hujusmodi accidat, curabunt episcopi et parochi diligentissimè. In duobus autem malis, cum fugiendum majus est, minus est eligendum. Hinc certa multarum provinciarum quies, salus, tranquillitas, magna fidei Catholicæ propagandæ spes; alienatio atque defectio, magna rerum Germanarum confusio ac perturbatio; hinc aliquod sacrilegii periculum, quod licet vitæ ipsi merito anteponendum sit, tamen, quando Christus Dominus et Deus noster tot labores et cruciatus sustinere, et suum pretiosum sanguinem effundere voluit, pro certo habendum est, cum animarum salus curatur, nihil quod humana imbecillitate committitur, ei magnopere displicere. Quæ cum

ita sint, Patres, tantam de Ecclesia Dei bene merendi occasionem agnoscite, et amplectimini rei bene gerendæ tempus: si hoc amittitur, nullum præterea reperietur. Agitur nunc, ut ritum quemdam, et consuetudine, et natura, et ratione mutabilem mordicus tenentes, regna maxima, nobilissimasque provincias statim amittatis, aut illum paululum inflectentes pacata omnia atque tranquilla summa cum fidei Catholicæ et Romanæ Ecclesiæ amplitudine reddatis. Hæc omnia a me non tam ut oratoris, quam ut episcopi et Romano Pontifici jurejurando devincti personam gerente, atque ex conscientia dicta esse velim existimetis ».

75. Cardinalis etiam Mantuanus[1] in Congregatione habita XXII Augusti peroravit, imperatorem maximis precibus contendere in litteris suis, ut in Hungaria, Bohemia ac aliis provinciis sibi subditis communio Calicis permittatur, in spem enim magnam se adduci, maximam aberrantium partem a fide Catholica ad Ecclesiæ gremium ea ratione redituram, ejusdemque Cæsaris fidem, religionem ac prudentiam commendavit, sine cujus auxilio hæc Sancta Synodus congregari non potuisset, Patresque admonuit, ut hæc summa consilii maturitate perpenderent, ut Synodus felices exitus sortiretur.

Gravissimæ utrinque rationes distrahebant animos, quas Gabriel Palæottus[2] in Actis suis commemorat :

« *Rationes ex quibus petitio Germanorum et aliorum, ut eis concedatur communio sub utraque specie, æqua ac decens videtur.*

« I. Quod Ecclesia diutissimo spatio plus mille et ducentorum annorum hunc morem admisit, ut indifferenter omnes communicarent sub utraque specie, quibus temporibus fuerunt Apostoli, Martyres, et tot alii sancti ac religiosi, et tot Concilia sanctissima, quæ nunquam improbarunt hoc statutum.

« II. Quod hic est purus ritus, quem Ecclesia potest, prout ei videtur, mutare, idque Concilium Constantiense admittit. Quod si aliquo tempore id permitti posse debet, certe nunc maxime expedire videtur, tot urgentibus causis, quæ notæ sunt, alias nunquam in posterum erit hoc concedendum, et frustra Concilium permisisset aliquando posse mutari, si nunc non conceditur.

« III. Quod Paulus III id certis conditionibus in Germania concessit, nec nova hæc est permissio, imo hodie in Gallia monachi aliquot non celebrantes Missam et rex ipse certis temporibus utramque speciem sumunt, et tota Græcia observat, et alia etiam loca absque ullo scandalo seu periculo.

« IV. Magna efflagitatio majestatis Cæsareæ, cui hæc dignitas committitur ab Ecclesia, hac præcipue de causa, ut Catholicam religionem tueatur et augeat; cumque ejus auctoritas hac in parte fide publica nitatur, ei diffidere nefas videtur, iisque assidue urget et protestatur, hanc rem utilem maxime sanctæ Ecclesiæ futuram si concedatur, et damnosam si negetur, itaque illi potius credendum esse, qui ita affirmat, quam aliis, qui tantum dicunt se vereri.

« V. Apponuntur tot conditiones in ejus usu ut major inducenda sit religio in his nationibus, si concedatur, quam si negetur.

« VI. Exemplum Græcorum, qui habent usum calicis, et tamen ab Ecclesia non sunt separati, diciturque eis etiam concessum privilegium a Paulo III, nec apud eos auditur ullum periculum effusionis, prout attestantur prælati qui hic adsunt, et habent Ecclesias suas in iis locis.

« VII. Certa pernicies est tot nationum, et concitatio eorum adversus Catholicos, si eis prohibeatur, et magna spes incolumitatis, si concedatur, ut omnes ii affirmant, qui notitiam eorum habent, non tantum prælati nationales et imperator ipse, sed etiam alii cujuscumque Ordinis, velut cardinalis Mantuanus. Item nuntius papæ ad imperatorem, theologus Canisius, et alii, imo papa ipse, qui olim in iis locis versatus fuit, creditur huic concessioni satis acquiescere.

« VIII. Magnum periculum perturbandi et interrumpendi Concilii ex proximis comitiis Germaniæ, si eis denegetur, et omnia armis et seditionibus vexandi, cum præsertim hoc jam a multis annis assidue petierint, nec conditiones ullas ad declarandam piam eorum mentem recusaverint.

« IX. Quod si abutantur hoc usu calicis, aut progressu temporis cognoscatur detrimentum hinc accidere Catholicæ religioni, statim poterit revocari, hoc enim inter alias conditiones comprehenditur.

« X. Exempla varia similium rituum, quæ aliquando concessa aut dissimulata sunt, modo nationes ad unitatem fidei, in his quæ præcipua sunt, reducantur. Sic in Concilio Florentino Græci ad gremium Ecclesiæ redacti sunt, et usus calicis non ideo eis interdictus.

« XI. Quidquid accidet, magna erit Catholicorum consolatio, se nihil prætermisisse ut illi nobiscum pure et sancte conjungerentur; magna etiam hinc ratio ad redarguendos adversarios, atque eorum malitiam patefaciendam coram rudibus eorum populis, ut hinc agnoscere incipiant se ab illis occulte decipi.

« XII. Controversum adhuc est apud theologos, an plus gratiæ acquiratur ex sumptione

[1] Astulph. Servantius in Actis Cong. habita XXII Aug. MDLXII. — [2] Act. Conc. Trid. per Gabr. Pal. Aud. Rot. Ms. Franc. card. Barb. sig. num. 24. p. 171.

utriusque speciei, quam unius tantum, ideo qui petit utramque, eligit tutiorem partem, et injuria ei fit, si prohibeatur ».

76. *Rationes quod non videatur concedenda Germanis et aliis communio sub utraque specie.*

« I. Ingens scandalum, quod orietur apud alias nationes Catholicas, quæ institutæ in hac laudabili Ecclesiæ consuetudine, abhorrent maxime ab usu calicis. Imo inter ipsosmet Germanos permulti sunt, qui hoc damnant, unde excitabitur facile perturbatio inter eos, et in tota Ecclesia.

« II. Hoc exemplo cæteræ nationes, quæ non prorsus constantes sunt in fide Romanæ Ecclesiæ, statim idem petent, nec recte eis poterit denegari, paulatimque videbimus pravum hunc morem apud omnes irrepere, qui postea cohiberi non poterit.

« III. Alias sub temporibus Concilii Constantiensis, et novissime temporibus Pauli III, cum hoc idem sub quibusdam conditionibus esset eis concessum, illi tamen nunquam eas observarunt, ita ut cum sæpius periculum factum sit hac in re de eorum verbis, statu, et fide, et promissione, nunc stultum videtur id amplius tentare.

« IV. Hoc eis concesso, æque et conjugium sacerdotum, et esus carnium (nempe Quadragesimæ tempore) ab eis postulabitur, imo jam aliqui ex iis incipiunt nunc petere, cum dicant hæc tria eadem ratione niti. Hæc autem quam valde piorum aures offendant, et ab Ecclesia Dei repellenda sint, nemo non videt.

« V. Rationes, quibus olim adducta fuit Ecclesia ut sub una tantum specie communicaret, videbuntur quodammodo injustæ fuisse, et non necessariæ, cum potuerit tunc æque concedi hic usus calicis sub iisdem conditionibus, quibus hodie dari petitur, et tamen antea indistincte fuit consuetudo unius speciei recepta, et a Constantiensi Synodo probata.

« VI. Constat inter omnes eos petere, quia vulgo ipsimet aiunt, dari sibi detruncatam cœnam Dominicam, et quia plus divini auxilii sperant se consequi ex usu utriusque speciei. Nunc igitur quamvis ex conditionibus adjectis teneantur aliter confiteri, erit tamen hæc protestatio inepta et ridicula, cum animus eorum satis certus et exploratus sit, et potius dabitur eis occasio perjurii et sacrilegii.

« VII. Hi qui petunt, si in aliis etiam hæretici sunt, non licet hoc eis concedere, nisi prius re ipsa alias hæreses deponant, et testimonium evidens factis, non verbis solis dent, se ab aliis erroribus discessisse; quod si Catholici effecti sunt, impossibile videtur, eos tangi adeo ardenter hoc desiderio, nisi ex perversa aliqua ratione, quoniam qui Catholicus est, tuto acquiescit traditionibus majorum, nec amplius est sollicitus, imo qui adeo pertinaciter certat super re, quæ nihil expedit ad salutem, is eo magis suspectus redditur, et ab eo vehementer cavendum.

« VIII. Ratio illa Ecclesiæ ob periculum effusionis ac sacrilegii adhuc vigebit; nunquam enim adhibitis etiam omnibus cautionibus huic rei poterit provideri, præsertim in magna multitudine diebus Paschatis, ubi cadus vini vix sufficiet, qui nec poterit, nec decebit consecrari, nec senibus, nec paraliticis, absque magno periculo ministrari.

« IX. Si quando Ecclesia permisit usum calicis, id fecit dissimulatione quadam, et sensim admissum, non statim generaliter ullo in loco introductum, propter scandalum et alia incommoda; nunc vero generali illud Synodi decreto constituere nimis novum est, ab antiquissimis Patribus nunquam probatum.

« X. Mirum est tot alias vere Catholicas nationes, quæ nunquam in fide vacillarunt, ac zelo Dei et scientia præstant, eas tamen non solum hoc non appetere, sed potius detestari. Quomodo igitur existimabimus hos, qui quotidie improbum aliquid adversus Ecclesiam machinantur, sola nunc pietate, ac Dei cultu, et non potius malitia hæc efflagitare?

« XI. Si quid concedendum esset, id a Summo Pontifice fieri oportet, qui per ejus legatos, nuntios et ministros recte instructus esse potest de moribus, ingenio et fide istorum qui petunt. At Patres, qui sunt in Synodo, nullam fere harum nationum notitiam habent, nec tuta conscientia videntur id posse indulgere, cum nesciant, qui sint, quantum eis fidendum, quid de eis sperandum.

« XII. Nullo unquam tempore tot hæreses circa hoc Sacramentum extiterunt, quod hodie vigent. Ubi aliquid nos immutamus, statim aliqua hæresis ex iis majores sumit vires, faciliusque imperito populo hinc persuadetur, sic et cætera hujus Sacramenti immutari posse, aut non omnino esse firmum, quod a nobis hactenus defensum est. Hæretici nihil magis quærunt, quam unitatem hanc Ecclesiæ scindere. Porro novitates omnes fugiendæ sunt, et antiquis traditionibus, tanquam tutiori regulæ hærendum ».

Conditiones apponendæ, si quando concedatur sub utraque specie.

« I. Quod in omnibus, tam circa hoc Sanctissimum sacramentum et omnia alia sacramenta, quam circa quæcumque alia pertinentia ad fidem et ad ritus, conforment se cum sancta Romana Ecclesia, et confiteantur in primis, ut acceptent decreta, et alia ab hoc sancto Concilio terminata et terminanda.

« II. Credant et doceant consuetudinem ab Ecclesia probatam, et diu observatam, videlicet communicandi sub altera tantum specie esse nedum consentaneam divino juri, sed laudabilem et pro lege observandam, nisi ab Ecclesia aliter statuatur, et quod aliter pertinaciter sentientes hæretici sunt censendi.

« III. Quod Sanctissimo D. N. tanquam universali Ecclesiæ episcopo et pastori, fideli et sincero animo tanquam obedientes filii omnem obedientiam exhibeant.

« IV. Quod archiepiscopis, episcopis et aliis prælatis suis similiter obedientiam et reverentiam præstent.

« V. Quod usu ipso et experimento per aliquod tempus comprobetur, illos in reliquis rebus religionis nobiscum convenire, et deinde id ex gratia petant, non tanquam debitum, nec necessarium ad salutem, sed ex mera et speciali gratia.

« VI. Si concedendus erit Calix, concedatur unicuique in provincia sua, non in aliis locis.

« VII. Non compellant aliquos, ut isto modo communicent ».

77. *Responsio ad rationes eorum, qui dicunt non esse concedendam communionem sub utraque.*

« I. Dicitur adhiberi posse Calicem ministerialem confectum in hunc usum, prout cernitur in Ecclesia Brixinonensi, et aliis multis Ecclesiis, et prout olim fieri solebat.

« II. Quod hodie in tota Græcia, ubi est frequentissimus populus, nunquam tamen accidit hujusmodi effusio, quod episcopus Calaminensis inter cæteros attestatus est.

« III. Si ratio hæc vera esset, frustra Concilium Constantiense reservasset sibi hanc facultatem concedendi usum Calicis.

« IV. Idem fere periculum in fractione hostiæ accidere potest, ut in regula sancti Dominici expresse cavetur, nec in purificatione, qua utimur in die Paschatis, hoc unquam accidit.

« V. Olim tota Ecclesia spatio plus mille et ducentorum annorum semper calicem omnibus concessit, nec unquam sola suspicio hujus periculi tam pium usum immutavit.

« VI. Hodie, qui apud nos utramque speciem petunt, iidem propria auctoritate inter se utramque sumunt, et nihil de effusione metuunt, nec ex hoc solo ab ea abstinent.

« VII. Spes recuperandæ eorum salutis potior esse debet quacumque suspicione, atque omnes has difficultates indubie superare.

« Hæc diffuse exposita a Drascovitho Quinqueecclesiensi episcopo narrat Carolus Vicecomes in litteris ad Carolum cardinalem Borromæum III Septembris datis ».

78. Coactos[1] a Quinqueecclesiensi episcopos Galliæ, Lusitaniæ, Helvetiorumque oratores in ædibus archiepiscopi Pragensis mense Septembri refert Carolus Vicecomes episcopus Vintimiliensis, postea cardinalis, in litteris ad Carolum Borromæum cardinalem, ursisseque ipsos, ut conjungerent studia pro calice impetrando, et de Concilio inique conquestum, sed Lusitaniæ et Helvetiorum oratores prudenter illius petita repulisse, Gallos, quamvis petitis studerent, non tamen regia de his mandata accepisse : porro Hispanos et Vargam oratorem fortiter restitisse Cæsareis, monuisseque populos non staturos promissis, vertique eam concessionem in damnum regni Hispaniarum. Refert etiam incaluisse adeo in ea controversia animos, ut diceret Bavarus orator, ni concederetur calix, populos illum usurpaturos; adderet Quinqueecclesiensis, eo non concesso, præstare ut nunquam Concilium coactum fuisset; plures enim populos, quos impetrandi illius spes continuerat in officio, ab Ecclesia defecturos : cardinalis Mantuanus affirmaret, Synodum, nisi Calicis usum Cæsareis permitteret, felices progressus non habituram ; e contra alii adversus Calicis usum ardentissime declamarunt adeo, ut abbas Canonicorum Regularium dicendi impotentia elatus pronuntiarit, petitionem Calicis sapere hæresim, et peccatum lethale, qui tamen mox increpitus ab Hercule cardinale Mantuano, ac silere jussus veniam erroris petiit, acceptaque copia fandi distinxit petendi illius a multis ardorem accensum ex occasione hæreticorum, qui Calicem necessarium ad salutem existimarunt, quod illustre et conspicuum erat, atque a pluribus præsulibus repetitum est, ut patet ex Ms. Vaticano[2], in quo imminentia pericula describuntur, si populis illis petitus Calix concederetur.

79. « Certum est, quod is error (nempe de necessitate calicis) ab Wicleff et Joanne Huss ad invidiam Ecclesiastici ordinis excitatus fuit; dixerunt enim sacerdotes communionem calicis solos usurpasse in missa, et eamdem laicis ad salutem necessariam invidisse. Quod si laicis communio calicis permittatur, proculdubio dicent laici, Joannem Huss circa hunc articulum veritatem docuisse ; similiter et Lutheri doctrinam, quæ cum Hussitica consonat, injuste reprehendi atque condemnari. Valde timendum est, ne si communio calicis regum et principum Catholicorum subditis concedatur, etiamsi in Catholica religione se permansuros promittunt, tamen non solum in ea non perduraturos, sed etiam vel in Zuinglianam vel in Calvinianam hæreses esse lapsuros : nam experientia hactenus docuit, eos, qui sub regno Lutheri sub pane et vino in sacramento Eucharistiæ veritatem Cor-

[1] Ext. in Ms. Franc. card. Barb. sig. num. 1365. et in alio cod. Pii sig. num. 201. — [2] Tom. XI. de Conc. sig. num. 3198. p. 10.

poris et Sanguinis Christi esse crediderunt, tamen majorem partem eorum, vel ad Zuinglianos vel ad Calvinianos defecisse : nec hoc sane mirum, quia laxatis habenis unius hæresis, qui facile eadem infecti sunt, in alias prolabuntur. Atque ex his facile intelligitur, inutilem esse persuasionem eorum, qui putant, permissa Calicis communione laicis, eos in Catholica religione permansuros et retineri posse.

« Collatis igitur inter se periculis, quæ utrinque et ex permissione, et ex denegatione communionis Calicis provenire possunt, graviora visa sunt, quæ ex permissione, quam quæ ex denegatione communionis Calicis accidere possunt ».

Philadelphiensis episcopus Germanus Eistensis episcopi suffraganeus atque procurator professus se homini Deum præferre [1], licet ejus sententia Cæsari futura esset ingrata, exposuit, usum Calicis sine manifesto effusionis periculo usurpari non posse, cum noctu per nives et glacies perque abrupta itinera sanguis deferendus esset ad infirmos, quo non propinato, illi sacramentis muniri detrectaturi essent; interea hæreticos insolentissime se elaturos, atque in perfidia pertinacissime hæsuros, et coram populo jactaturos, tandem a papistis agnitam veritatem; imbutos enim eo errore, Calicis usum ex præcepto Domini necessarium; idque lecto Catechismo Lutherano confirmavit; tum addidit maximam imperitorum multitudinem in summum discrimen adducendam, ne ad hæreticos deficeret, cum enim auditura esset a Concilio permissum Calicis usum, non perpensis conditionibus appositis, suspicaturam hactenus ab hæreticis prædicatam fidei veritatem, atque ad eorum ritus dilapsuram, ex eo vero ritu in Germaniam inducendo alias quoque provincias, maximeque Gallias ad novitatem spectaturas, conari vero hæreticos hac ratione, veluti cuneo immisso dogmata Catholicorum infringere; tum addidit : cum calicis usus pro tota Germania peteretur, proximæ dietæ finem expectandum, ut Germaniæ episcopi de ea re consulerentur, atque provinciarum archiepiscopi rem cum suffraganeis expenderent; ac demum conclusit, eos, qui tanto ardore expetebant Calicem, hæreseos radice infectos esse. « Tridenti ultima Augusti MDLXII ».

80. Dixerat Mutinensis episcopus [2], permitti posse calicem Germanis potiori jure, quam permiserant Apostoli neophytis cæremonias legis, licet jam abolitæ essent. At Jo. Baptista Hosius Reatinus episcopus objecit, eas quidem permissas, dum mortuæ essent, at non mortiferæ, at cum mortiferæ esse cœpissent ob Ebionis hæresim, eas sustulisse : porro nullam spem convertendorum hæreticorum ex Calicis concessione affulgere, ac saluberrimis monitis informandum Cæsarem, ne ea petat, quæ nec subditorum populorum saluti, nec Dei Ecclesiæ, cujus se acerrimum defensorem gerit, conducunt.

Promoventibus [1] postulata de calice laicis porrigendo Pragensi archiepiscopo, et episcopo Quinquecclesiensi Cæsareis oratoribus mense Augusto, ut gratia a populis illud exoptantibus iniretur sub Maximiliani II novi regis auspiciis, nec votis eorum consentiente Concilio, sed ad Pontificem rem referente, Quinquecclesiensis episcopus contracto ex ea re jurgio mense Octobri ineunte terrorem injicere Patribus ausus est, ne Germani Concilium turbarent, et conflarent schisma, expectatione sua illusi, exeunteque eodem Octobri mense acerbiora in Congregatione laxavit verba : satius fuisse, ut nunquam coactum fuisset Concilium, jam enim populis Germaniæ abscissam spem Calicis impetrandi, illiusque cupidine in hæresim præcipites ruituros [2]; affulgere enim spem exiguam, ut id beneficium a Pontifice conferretur, cui cardinales a Paulo IV creati adversati essent. Porro Ferdinandus Cæsar votorum impos inique accepit, Calicis usum clientibus suis negatum, nec enim perpendebat, ut perpenderant Patres, Germanos, Bohemosque et Hungaros non pietatis sensu delibutos, sed quadam Lutheranæ hæreseos contagione perlitos, et stulta væsania incitatos calicem flagrantissimo eo ardore postulasse, cumque illius a Pontifice obtinendi spe excideret, perturbato animo, Cæsareæ aulæ præsulibus adstantibus dixit, ut curarent strenue quæ ad ipsos spectarent, se posthac ad Calixtinos ad fidem Catholicam impellendos, consuetos labores non suscepturum. Quibus auditis, Vicecomes Carolo Borromæo cardinali auctor fuit, ut ad pericula graviora avertenda, cœpta de calice actio intermitteretur, et conciliandi Cæsaris ratio iniretur.

81. Feria IV, in prima Congregatione [3] die XVI Septembris, Justinopolitanus episcopus de communione calicis hanc protulit sententiam adversus eos, qui Cæsarea gratia et auctoritate eam extorquere affectabant :

« Tempus nunc est dicendi ; de facili a justitia deviat, qui plus homines quam Deum formidat. Magna ergo, sanctissimi Patres, arbitror vos affectos fuisse injuria, cum quidam ex oratoribus dixerit, ut audistis, quod serenissimus et invictissimus imperator nihil potuit obtinere a nobis et quod etiam habitus est contemptui, et nullius fere existimationis. Nonne Patres omnes, cum suas ferrent sententias, hoc in loco extulerunt nomen serenissimi Cæsaris usque ad

[1] Vicecomes Episcopus Vintimiliens. in lit. ad card. Borrom. Ms. Franc. card. Barb. sig. num. 1345. p. 13. — [2] Ib. p. 41.

[1] Carol. Vicecom. in lit. ad card. Bor. Ms. card. Jo. Bapt. Sp. XIV et XX Aug., et III Sep., et V Octob. et XXIX Octob. — [2] Ib. p. 1199. Novembr. — [3] Tom. XI. de Conc. Ms. arch. Vat. sig. num. 3198. p. 79.

astra, ipsumque, et piissimum Dei et Ecclesiæ cultorem et defensorem prædicarunt? Ego nunc, beatissimi Patres, proferam sententiam meam super proposito nobis articulo voluntati serenissimi Cæsaris prorsus conformem.

« Audivimus elapsis diebus, reverendissimum quemdam Patrem fuisse testatum, se ab ore ipsius serenissimi imperatoris accepisse, quod summopere majestas sua id tantummodo ab unoquoque nostrum optabat, ut non pro suæ majestatis voluntate, sed tantum pro conscientia et pro Dei gloria unusquisque votum suum diceret. Nos igitur, sanctissimi Patres, cum pro gloria divini nominis, et pro reverentia et dignitate pretiosissimi sanguinis sui dixerimus sententias nostras, satis per omnia fecisse piæ voluntati serenissimi Cæsaris credendum est. Quamobrem eodem nunc ego incedens, iterum dico, totum integrumque calicis negotium sanctissimo domino nostro esse remittendum, nec ullum conficiendum super hoc aut promulgandum esse decretum. Et hæc est mea sententia ».

82. Patrum omnium sententiæ [1] adeo in universum incertæ et designatæ visæ sunt, ut nemini exploratum esset, quid a pluribus probaretur; septem enim præcipue opiniones probatæ colligebantur.

« Prima, eorum, qui dixerunt, negotium hoc in aliam Sessionem differendum, et cum sit gravissimum, maturius cogitandum. Interim vero supplicationes, jejunia, eleemosynas orationesque Deo habendas, ut quidquid agendum sit, omnibus inspiret; interim etiam ad omnes archiepiscopos et episcopos Germaniæ, aliosque etiam insigniores in Europa episcopos litteras conscribendas, ut eorum judicium intelligatur.

« Secunda prorsus negans calicem permittendum.

« Tertia huic prorsus contraria, affirmans eum concedendum.

« Quarta, eorum, qui totum negotium ad papam rejecerunt, ita tamen, ut in actis Synodi nullum de ea re decretum conscribatur.

« Quinta, eorum, qui primum articulum probarunt, in secundo autem executionem dixerunt papæ esse relinquendam, qui illuc nuntios et legatos suos mittat, illique in re præsenti, pro eorum prudentia quod salubrius dixerint, decernant.

« Sexta, eorum, qui visi sunt articulos admisisse, tot tamen conditiones iis adjecerunt, et tam longum tempus requirentes ut potius petitioni repugnare videantur, aut saltem media sit hæc sententia incerta et perplexa.

« Septima, eorum, qui de Bohemis et Hungaris pure responderunt; de aliis autem, vel omnino negarunt, vel se ad papam rejecerunt ».

Vota autem in præsenti fuerunt infrascripta, quamvis deinde in Sessione nonnulli ex iis sententiam mutarent :

« Qui rem differendam maturius, quatuordecim.

« Qui negarunt simpliciter, triginta octo.

« Qui affirmarunt simpliciter, triginta.

« Qui retulerunt se ad arbitrium papæ, viginti quatuor.

« Qui primum articulum probarunt, sed executionem papæ reliquerunt, triginta supra unum.

« Qui dubie, et cum variis conditionibus responderunt, undecim.

« Qui affirmative tantum pro Bohemis et Hungaris, octodecim.

« Omnes fuerunt numero centum sexaginta sex.

83. « Quinquecclesiensis, ubi intelligit incertas adeo Patrum esse sententias, ut certum nullum, sicuti ipse optabat, decretum conflari possit, magnam præ se fert animi perturbationem, non cessat tamen aliam rationem inire, qua Cæsaris desiderio aliqua ex parte satisfiat, cum legatis diligenter agit, ut decretum de usu calicis in hunc sensum componatur, nempe ut Synodus negotium quidem ad papam rejiciat, prout crebrior Patrum sententia visa fuerat, eadem tamen Synodus papæ suadeat, ut eum petentibus juxta conditiones in articulo comprehensas benigne concedat». Nonnullis interjectis addunt Acta : « Proposito hoc in consessu decreto plurima pars Patrum repugnavit, nullum enim hac de re consilium papæ dandum esse sentiebant, ne calicis concessionem Synodus ipsa unquam probasse videretur; parum quoque prudenter fieri aiebant, si Synodus consilio suo prudentiam papæ vellet antevertere. Non enim decere consilium non petenti impertiri et præsertim beatissimo Romano Pontifici, quo longe inferior tota Synodus censetur.

84. « Hæc cum Mantuanus animadvertit difficillimumque esse a Patribus quidquam amplius obtineri, quam ut negotium ad Sanctissimum pure rejiciatur, aliud statim decretum verbis brevissimis conscribi jubet, de quo ad Synodum [1] statim instante jam sessionis die referatur ; ejus erant hæc verba :

« Insuper cum eadem sancta Synodus [2] superiori sessione duos articulos alias propositos, et tum nondum discussos, videlicet, an rationes, quibus sancta Catholica Ecclesia adducta fuit, ut communicaret laicos atque etiam non celebrantes sacerdotes sub una panis specie, ita sint retinendæ, ut nulla ratione calicis usus cuiquam sit permittendus, et an, si honestis et Christianæ charitati consentaneis rationibus concedendus

[1] Act. Conc. Trid. per Gab. Paleot. Vol. Bott. Ms. Franc. car. Barb. sig. num. 24. p. 175.

[1] Act. Conc. Trid. per Gabr. Pal. Ms. Franc. card. Barb. sign. num. 24. p. 177. — [2] Act. Conc. Trid. 157. fin.

alicui, vel nationi, vel regno, calicis usus videatur, sub aliquibus conditionibus concedendus sit, et quænam illæ sint, in aliud tempus oblata sibi occasione examinandos atque definiendos reservaverit; nunc eorum, pro quibus petitur, saluti optime consultum volens decrevit, integrum negotium ad Sanctissimum dominum nostrum esse referendum, prout præsenti decreto refert, qui pro sua singulari prudentia id efficiat, quod utile reipublicæ Christianæ et salutare petentibus usum calicis fore judicaverit ». His consentiunt legatorum cardinalium litteræ [1] ad Carolum cardinalem Borromæum datæ, quibus exposuere triginta septem præsules in Congregatione habita xv Septembris negasse concedendum laicis calicis usum, quatuordecim nec concessisse, nec negasse, nonnullos conquestos rem extorqueri, nonaginta septem sensisse concessionem calicis ad Pontificium arbitrium referendam; itaque Pontificem posse Cæsari, concesso ejus subditis calice, gratificari; quibus consentanea repetuntur a Gabriele Palæotto [2] in Actis Concilii Tridentini :

« Tandem Deo adjuvante reperti sunt XCVIII, qui decretum approbarunt, et XXXVIII, qui decretum impugnarunt, sicque negotium, quod tantopere perplexum et controversum fuit, tandem hunc exitum habuit, ut ad Sanctissimi nostri arbitrium referatur ».

De quo editum est decretum [3], quod in sessione VI celebrata decima septima Septembris promulgatum est :

Decretum super petitione concessionis calicis.

« Insuper cum eadem sacrosancta Synodus superiori sessione duos articulos alias propositos, et tunc nondum discussos, videlicet, an rationes, quibus sancta Catholica Ecclesia adducta fuit, ut communicaret laicos atque etiam non celebrantes sacerdotes sub una panis specie, ita sint retinendæ, ut nulla ratione calicis usus cuiquam sit permittendus, et an si honestis et Christianæ charitati consentaneis rationibus concedendus alicui nationi, vel regno calicis usus videatur, sub aliquibus conditionibus concedendus sit, et quænam illæ sint, in aliud tempus oblata sibi occasione examinandos atque definiendos reservaverit, nunc eorum, pro quibus petitur, salutis optime consultum volens decrevit integrum negotium ad Sanctissimum dominum nostrum esse referendum, prout præsenti decreto refert, qui pro sua singulari providentia id efficiat, quod utile reipublicæ Christianæ et salutare petentibus usum calicis fore judicaverit ».

[1] Ext. in Ms. Franc. card. Barb. sign. num. 1444. Ep. CXXXV. XVI Sept. MDLXII. — [2] Act. Conc. Trid. per Gabr. Palæot. Ms. Fr. card. Barb. sig. num. 24. p. 179. — [3] Act. sess. XXII quæ est sub Pio sexta.

85. Permissum a Pio IV Ferdinandi Cæsaris clientibus laicis certis legibus calicis usum visuri sumus, ac licet initio non exiguus fructus, multis Lutheranis ad Ecclesiæ castra revocatis, decerptus videretur, progressu tamen temporis observatum est, plura incommoda atque offendicula ex ea concessione consecuta, necnon Lutheranos in sua pertinacia magis obdurasse, adeo ut propter graviora mala inde oborta, concessio calicis rescissa sit a Pio V et aliis Pontificibus, non enim ex puritate et ardore fidei, sed ex ambiguitate et fluctuatione fidei cupido illa calicis dimanarat, ut præsules prudentissimi senserant.

Hæc ad communionem sub utraque specie spectantia, licet variis discreta temporibus, conjungenda visa sunt, ne orationis series variis interrupta argumentis confunderetur.

Porro in memorata sessione quinta [1] præter decretum de communione sub utraque specie, decretum aliud de arctiore constituta disciplina, sive de reformatione, ut vocant, novem distinctum capitulis promulgatum est; tum Sessio proxima in decimam septimam Septembris indicta.

86. *Articuli Gallorum de reformatione, et legatorum responsio.* — Ut vero Cæsarei oratores plura capita disciplinæ Ecclesiasticæ ad normam temporum calamitati congruentem redigendæ adduxerant, ita Gallici oratores triginta quatuor articulos in regio sanctiore senatu digestos pro sancienda puriore morum forma corruptelisque abolendis attulere, quos discutiendos, atque, an conducerent Christianæ reipublicæ, ponderandos, pie et modeste Concilii arbitrio permisere, cur vero tardius hosce exposuerint, in præludio articulorum explicuere his verbis [2] :

« Constitutum nobis oratoribus erat jampridem ex officii nostri ratione et Christianissimi regis mandato ad sanctam Synodum ea referre, quæ hoc scripto continentur, sed cum Cæsarea majestas per reverendissimos et charissimos viros oratores suos eadem fere vobis proponenda curasset, nostraque omnis petitio cum eorum postulatis mirifice conveniat, sustinuimus aliquantulum expectantes, dum aliquid a vobis decerneretur; quid enim multis postulatis minime inter se pugnantibus, vix etiam diversis, molestos esse vobis necesse fuit? præsertim cum ea, quæ adjicienda forte videbantur, vel tacite inessent, vel necessariam ex superioribus consequentiam haberent. Itaque restitimus atque distulimus certo judicio. Nunc autem principis nostri litteris victi, et quia Cæsareum illud negotium longius protrahebatur quam spes fuerat, differendum amplius minime rati, quanta potuimus simplicitate et brevitate ver-

[1] Act. Conc. Trid. sess. XXI. quæ est V sub Pio IV. p. 134. — [2] Ext. in Ms. arch. Vat. sig. num. 3229. p. 140. in lib. excuso an. MDCXIII. p. 248. Ext. etiam apud Nat. comit. l. XIV. hist.

borum, quæ nobis ad constituendam rempublicam Christianam necessaria videntur et opportuna scripto complexi sumus. Hoc autem volumus vos existimare, nil nobis a cæterorum Christianorum salute præcipuum esse, nihilque singulare; Carolum vero regem nostrum cupere quidem, ut petitionum suarum omnium ratio habeatur, sic tamen a Christiana disciplina edoctum et institutum esse, ut vobis omnia tribuat, rerumque omnium istarum rationem, cognitionem et judicium ad vos omnino sciat pertinere.

« Cum Sacerdotes in primis castos esse oporteat, etc. » Subjicitur articulorum formula, quæ suis concepta verbis inferius affertur, additis responsis legatorum præsidum Concilii, necnon cardinalium senatus, qui a Pontifice de his consultus fuit: circa præludium autem articulorum hæc animadversa sunt [1]:

87. « Quia in præfatione triginta quatuor postulatorum exhibitorum a Gallis oratoribus cognitio ac judicium omne referebatur ad Concilium, nulla mentione Pontificis, flagitatum est ut Galli sententiam suam nitidius explicarent, atque additum : Nam nemini dubium est, quod Concilium generale robur et auctoritatem accipit a Romano Pontifice, ac in ejus statutis semper intelligitur excepta auctoritas ipsius, prout est text. in cap. Significasti in fin. extra de elect. quia potestas ejus ex Deo est, nec per homines restringi potest, cum inferior non habeat jus in superiorem, ac suprema Ecclesia una ædificata est, sicut est una fides. Et licet parem habeat potestatem papa cum episcopis quantum ad ordinem et rationem consecrationis, tamen in jurisdictione et administratione ipsa est major, episcopi enim in partem sollicitudinis in suis diæcesibus assumpti sunt, et divino præcepto constituti ad regendum sibi oves commissas : et sicut rami arboris multi sunt, sed robur unum radice tenaci fundatum; ita una est Ecclesia, et unum caput extendens ramos suos ubertatis copia per universum orbem : et si videatur diffusa, tamen unitas integra servatur in origine, ut de his est tex. in cap. in. novo dist. XXI et cap. Loquitur XXIV, quæst. I et ad illum solum pertinet Concilium congregare, c. I et III, dist. XIX et ideo II, q. 6 et c. I regula 55. Porro dist. III. Nec ratum ullum esse potest, nisi sit auctoritate Pontificis, vel legati ab eo ad hoc specialiter destinati fulcitum, ut c. regula d. dist. XIX. Quinimo si aliqua dubitatio emergat in ipso Concilio, ad Sedem Apostolicam pro recipienda ratione semper recurrendum est, ut c. Non licuit sup. ead. di. quare cum ab Ecclesia Romana omnis potestas nascatur, quæ quidem non ab Apostolis, sed ab ipso Christo Salvatore nostro primatum accepit cap. Sacrosancta dist. XXII qui jus aliquod dictæ Ecclesiæ detrahere audet, proculdubio in hæresim labitur et hæreticus est, ut est text. in c. Omnes sub. ead. dist. Quia est mater fidei, prout ibi. Non est ergo credendum hos velle aliquid detrahere Sedi Apostolicæ, ac per hoc hæreticos appellari [1].

Articulus I.

88. « Cum sacerdotes in primis castos esse oporteat; ex sacerdotum autem incontinentia in Dei Ecclesia magnæ nascuntur offensiones, provideat sancta Synodus, ut non alii in posterum ordinentur sacerdotes quam seniores, et qui a populo bonum habeant testimonium, ut ex anteacta vita, quales postea sint futuri, non levis sit conjectura, et sacerdotum libidines et flagitia acerrimis canonum pœnis coerceantur.

Responsio legatorum.

« Quoad primam partem dicimus, primæ petitioni satis provisum esse ex decreto a nobis composito sub num. IX quod edetur in hac Sessione, aut sequenti, in quo agitur et de populi testimonio adhibendo, et de ætate sacerdotum, quæ videtur sufficere in vigesimo quinto anno, prout ex canone Lateranensi sub Alexandro III, qui permittit, constitutum in tali ætate parochialem Ecclesiam posse detinere, et in Concilio Viennensi sub Clemente V. Dum etiam requirit petitio, statui de vita et incontinentia Sacerdotum, id jam a nobis in alio canone separatim actum est contra concubinarios sub num. XI. Idem etiam constitutum in præcedenti Sess. V., ubi agitur de vita et moribus clericorum.

Responsio reverendissimorum cardinalium Romæ.

« Placet responsio per reverendissimos legatos transmissa, ut sit aliqua differentia inter episcopos et presbyteros.

Articulus II.

« Cavendum est, ne eodem die aut tempore omnes sacri ordines uni conferantur, cum oporteat secundum antiquos canones, promovendum ad majores ordines, prius in minoribus digne et aliquo tempore versatum.

Responsio legatorum.

« Provisum eidem fuit in canone jam formato sub num. VIII, qui etsi loquatur tantum

[1] Ms. arch. Vat. sig. num. 3229. p. 140. Ext. in lib. excus. an. 1613. Gallice p. 243. Latine p. 248.

[1] Ext. in Ms. arch. Vat. sig. num. 3239. p. 168.

de minoribus ordinibus, tamen non fuit visum necesse idem statuere de sacris Ordinibus, cum in his regulariter soleat observari jus commune : et si opus fuerit, in his innovabuntur canones.

Responsio reverendissimorum cardinalium Romæ.

« Videtur servandum jus commune, et placet responsio per reverendissimos legatos transmissa.

Articulus III.

« Nullus ordinetur presbyter, cui non continuo secundum Concilium Chalcedonense detur una cum ordine beneficium, aut ministerium aliquod Ecclesiasticum ; sic enim fiebant ordinationes a priscis illis Patribus, qui titulos patrimoniales multo post tempore inventos non agnoverunt.

Responsio legatorum.

« Provisum est in quinta sessione sub Pio IV, canon. II, quo tempore fuerunt a Patribus considerata ea omnia, quæ proponuntur in petitione.

Responsio reverendissimorum cardinalium Romæ.

« Placet responsio, ut supra.

Articulus IV.

« Diaconis et aliis sacris Ordinibus restituatur debita et antiqua functio, ne amplius nuda et in cæremoniis tantum posita nomina dicantur.

Responsio reverendissimorum legatorum.

« Oportet formare decretum, in quo admoneantur episcopi, ut curent, si fieri potest, ut antiquæ functiones restituantur, nec enim concedi posse videtur decretum generale præcipiens, ut in singulis minoribus ordinibus, de quibus principaliter petitionem sentire credimus, hæc observentur, cum multæ sint Ecclesiæ, quæ non habent, nec titulos beneficiorum, nec redditus, qui sufficere possint pro instituendis his muneribus ; unde decretum non posset generalem habere executionem.

Responsio reverendissimorum cardinalium Romæ.

« Placet responsio, ut supra.

Articulus V.

« Presbyteri, sacrisque initiati, et cujusvis Ecclesiæ ministerio addicti, in ea vocatione, in qua a Domino vocati sunt, permaneant, neque in alio munere et officio, quam quod Dei ministrum deceat, versentur.

Responsio reverendissimorum legatorum.

« Viderentur innovandi canones prohibentes clericos, ne sæcularia negotia cupiditatis causa tractent, quoniam simpliciter hoc eis prohibere, esset adversus juris dispositionem, quod permittit episcopos interesse consiliis principum sæcularium, et etiam esset contra multarum Ecclesiarum utilitatem.

Responsio reverendissimorum cardinalium Romæ.

« Placet responsio, ut supra.

Articulus VI.

« Nullus eligatur episcopus, qui non ætatis sit legitimæ, iisque moribus et doctrina præditus, ut et populum docere et ei vitæ exemplar esse possit.

Responsio reverendissimorum legatorum.

« Satisfactum fuit in sessione præcedenti sub Pio IV, can. II, ubi latius explicantur qualitates requisitæ, quam hic in petitione.

Responsio reverendissimorum cardinalium Romæ.

« Placet responsio, ita tamen, ut serventur concordata Galliæ circa qualitates requisitas in episcopo.

Articulus VII.

« Is quoque creetur plebanus, qui et probatæ sit vitæ et qui populum in lege Dei possit instruere, et illorum usum et effectum illos, quibus ea administrat, recte docere.

Responsio reverendissimorum legatorum.

« Idem jam constitutum sub Paulo III, sess. 7, et poterit etiam addi in curatis vacantibus per obitum, ut fiant provisiones per oppositiones, quas vocant, quod petitur a compluribus.

Responsio reverendissimorum cardinalium.

« Placet quod provisiones parochialium a

Sede Apostolica fiant in forma digna, sive per obitum sive per resignationem.

Articulus VIII.

« Ad abbatiam autem et prioratum conventualem non promoveatur quisquam, nisi prius in aliquo celebri gymnasio sacras litteras publice professus fuerit, et magisterium aut alium gradum adeptus.

Responsio reverendissimorum legatorum.

« Cum petatur, ut nemo admittatur ad abbatiam, aut prioratum conventualem, nisi prius in celebri gymnasio sacras litteras fuerit professus, et magisterium aut alium gradum sit adeptus, dicimus quod in his debent sufficere qualitates, de quibus in cap. Si quis Abbas, 18, q. 5, cap. Nullus, de elect. 6 et cap. Cum ad Monasterium § Prior de statu Monach. In his vero, de quorum provisione forte non proceditur per electionem ex speciali aliqua ratione aut privilegio, posset fieri canon conformis petitioni, quamvis hoc non prorsus satisfaciat, quoniam in abbatiis servanda esset earum natura, ut sint electivæ, et dentur actu regularibus ; ideo nihil in hoc statui forte rectius esset.

Responsio reverendissimorum cardinalium Romæ.

« Placet responsio, quod in abbate concurrant qualitates de jure communi, et mirum videtur, quod Galli requirant majus magisterium vel gradum in abbatibus quam in episcopis, etiam contra formam concordatorum. Et idem videtur servandum, quoad abbatias non electivas, ex quo in posterum dentur in titulum.

Articulus IX.

« Episcopus per se, aut per eos, quos ad prædicationis munus assumet, qui tot erunt, quot pro diœcesis magnitudine videbit opus esse, in civitate, aut in quacumque parte diœcesis censebit expedire, omnibus Dominicis et diebus festis, tempore autem Quadragesimæ, jejuniorumque, et Adventus Domini quotidie verbum Dei annuntiet, et quotiescumque id opportune fieri posse judicaverit.

Responsio reverendissimorum legatorum.

« Provisum est sub Paulo III, sess. V, et poterit expressius aliquid statui de tempore, si videbitur.

Responsio reverendissimorum cardinalium Romæ.

« Placet responsio, cum etiam sit provisum in Concilio generali.

Articulus X.

« Idem quoque faciet plebanus, si non desint apud quos concionetur.

Responsio reverendissimorum legatorum.

« In eadem Sessione provisum est.

Responsio reverendissimorum cardinalium Romæ.

« Placet responsio legatorum.

Articulus XI.

« Abbas vero et prior conventualis interpretentur libros Veteris et Novi Testamenti, xenodochia instituant, et ita monasteriis antiquæ scholæ et hospitalitates restituentur.

Responsio reverendissimorum legatorum.

« In prima parte, in eadem sessione provisum est quoad lectionem sacræ Scripturæ, quantum sufficere videtur; in secunda parte fieri posset canon, ut xenodochia serventur ab abbatiis et alia munera impleantur, ad quæ tenentur ex fundatione, sive ex tenore provisionis de illis factæ, aut prout alias de jure tenentur.

Responsio reverendissimorum cardinalium Romæ.

« Placet ut abbatiæ teneantur ad munera sibi incumbentia de jure vel ex fundatione, aut in provisione litterarum.

Articulus XII.

« Qui hodie sunt episcopi, plebani, abbates aut alii Ecclesiastici, si suum officium præstare non possunt, accipiant coadjutores, per quos illud præstent, aut omnino beneficia dimittant.

Responsio reverendissimorum legatorum.

« Potest innovari quoad episcopos cap. I, de cler. æg. in 6. deinde extendi canon editus in præcedenti sessione ad eos, qui habent perpetuum impedimentum, tam rectores, quam plebanos, abbates et alios.

Responsio reverendissimorum cardinalium Romæ.

« Placet responsio reverendissimorum legatorum.

Articulus XIII.

« De Catechesi et summa Catholicæ doctrinæ conscribenda, deque postillis, et agendis, ea decernantur, quæ Cæsareæ Majestati visum est ad hoc sanctum referre Concilium.

Responsio reverendissimorum legatorum.

« Datum est jam hoc munus nonnullis prælatis, ut componant Catechismum, atque in eo complectantur omnia, quæ necessaria sunt : qui prælati jam opus inchoarunt, et brevi ad perfectionem eum redigent.

Responsio reverendissimorum cardinalium Romæ.

« Placet responsio ut supra.

Articulus XIV.

« Unum tantum beneficium uni conferatur, sublata quod attinet ad pluralitatem personarum compatibilium et incompatibilium beneficiorum differentia, quæ distinctio, ut est nova et antiquis decretis incognita, ita Ecclesiæ Catholicæ magnam calamitatem attulit : dentur autem regularia regularibus, sæcularia sæcularibus.

Responsio reverendissimorum legatorum.

« Nonnulla jam provisa sub Paulo Tertio sess. 8, can. 4, et a nobis in canone formato sub numer. 3, reliqua, quæ sunt necessaria addentur, etc.

Articulus XV.

« Petitum ut qui duo vel plura sacerdotia obtinent, uno contenti, reliquis se abdicare cogantur ; responsumque est si illud suffecerit ad victum, nec casus necessitatis, vel utilitatis Ecclesiarum aliud exegerit.

Articulus XVI.

« Postulatum, ut omnes avaritiæ sordes abstergantur ab Ecclesiasticis, responsumque jam provisum in sess. V, sub Pio Quarto.

Articulus XVII.

« In missis parachialibus Evangelium aperte, et pro populi captu copiose in suggesto exponatur, quo in loco, quæ, præeunte plebano, a populo fiunt preces, lingua fiant vernacula. Peracto autem sacrificio Latine et mysticis præcibus, lingua etiam vernacula publicæ fiant ad Deum orationes. Eo autem tempore, aut aliis statis horis cantari poterunt pia et spiritualia cantica, aut Psalmi Davidici prius diligenter ab episcopo examinati et probati, si id e re suæ Ecclesiæ esse censebit episcopus.

Responsio reverendissimorum legatorum.

« Quod dicitur in prima parte, videtur satis provisum sub Paulo Tertio sess. 5, ut supra ad decimum. Dum petitur, ut in Missa et aliis divinis officiis fiant preces lingua vernacula, respondemus, hoc abhorrere nimis a consuetudine Catholicæ Ecclesiæ , et satis provisum videri ex iis, quæ dicta sunt, ut plebanus lingua vernacula prædicet populo , exponat Evangelia , et usum sacramentorum explicet in eorum exhibitione.

Responsio reverendissimorum cardinalium Romæ.

« Placet responsio reverendissimorum legatorum.

Articulus XVIII.

« Antiquum illud Leonis et Gelasii decretum de communione sub utraque specie renovetur.

Responsio reverendissimorum cardinalium.

« Jam satisfactum est sub Pio IV, sess. 5, videat Concilium.

Articulus XIX.

« Ac ut omnes præcipue litterarum imperiti usum et efficaciam sacramentorum intelligant, præcedat semper lingua vernacula brevis et dilucida expositio, quæ sacramenti quod administratur rationem contineat.

Responsio legatorum.

« Fiet canon, ut in exhibitione Sacramentorum semper præcedat explicatio lingua vernacula ejus sacramenti, quod interim, administrandum est.

Responsio reverendissimorum cardinalium Romæ.

« Placet responsio legatorum ; ita tamen, vel quod Concilium, aut quilibet ordinarius faciat

formulam expressionis virtutis cujuslibet sacramenti, quæ ubique sit uniformis, saltem in eadem Diœcesi.

« Articulus XX collationem sacerdotiorum parochialium, XXI commendarum, quas vocant, XXII resignationum jura, XXIII prioratuum attingunt. Vigesimo quarto petitum est, ut quæ vocantur simplicia sacerdotia sine onere concionandi, vel administrandorum sacramentorum, deleantur, responsumque, non abolenda, cum sint ita primum instituta, atque legibus approbata c. fin. de rebus c. XXIV, petitum est, ut pensiones abrogentur et in alimenta pauperum transferantur : responsumque, sancitum iri, ut dentur indigentibus benemeritis de Ecclesia, nec ultra tertiam partem imperentur.

Articulus XXV.

« Restituantur episcopis intra omnem Diœcesim Ecclesiasticæ jurisdictiones, et tollantur omnes exemptiones, exceptis capitibus Ordinum, iisque quæ illis subsunt monasteriis, et quæ capitula faciunt generalia, et iis monasteriis, quibus a multis jam retro sæculis evidentibus scriptorum monumentis constat datam esse exemptionem : quæ tamen, ne a correctione omnino se eximant, aliqua ratione provideatur.

Responsio reverendissimorum legatorum.

« De tollendis exemptionibus circa capitula Cathedralium jam provisum est sub Paulo Tertio sess. 4, in can. 4, contra singulares vero personas sæculares sub Julio III, sess. 4, can. 4. De exemptione collegiatarum Ecclesiarum poterit aliquid constitui : de exemptionibus etiam regularium tollendis,quamvis id sit contra Concilium Lateranense sub Greg. I, et Viennense sub Clem. V, et Clem. I, de exc. præl. et alia, tamen de hoc poterit agi loco suo in materia de regularibus.

Responsio reverendissimorum cardinalium Romæ.

« Placet responsio legatorum , dummodo habeatur ratio exemptionum, quæ sunt a fundatione, vel ab immemorabili tempore citra.

Articulus XXVII.

« Cumque episcopus ea jurisdictione uti non debeat secundum antiqua decreta, nisi consulto capitulo, quemadmodum nec alia suæ diœcesis gravia negotia tractare, danda est diligens opera, ut canonici Cathedralium Ecclesiarum sint assidui in Ecclesia Cathedrali, bonis moribus et scientia præditi, quique saltem vigesimum quintum annum attingant, nam ante illam ætatem cum non possint per leges humanas rebus suis prospicere, quomodo episcopo consulere poterunt ?

Responsio reverendissimorum legatorum.

« Jam formatus est canon a nobis sub num.X, requirens a canonicis ætatem annorum octodecim, quæ videtur sufficere, cum de jure minor etiam ætas sit satis.

Responsio reverendissimorum cardinalium Romæ.

« Bene responsum est per reverendissimos legatos, et videretur etiam statuendum, quod in qualibet Ecclesia instituerentur præbendæ subdiaconales, diaconales et presbyterales, et servaretur ætas cujuslibet ordinis, et hoc modo inter canonicos semper essent aliqui ætatis maturæ.

Articulus XXVIII.

« Retineantur antiqui, aut novi constituantur consaguinitatis, affinitatis vel cognationis spiritualis gradus, intra quos non liceat obtentu cujusvis dispensationis matrimonium contrahere, exceptis solis regibus et principibus propter publicum bonum.

Responsio reverendissimorum legatorum.

« De eo agetur in materia Matrimonii : sed iniquum videtur, ut tollatur facultas dispensandi, quæ tamen gratis esset concedenda.

Responsio reverendissimorum cardinalium Romæ.

« Quoad gradus, non videtur recedendum a jure communi : quoad dispensationes, non videntur concedendæ sine aliqua justa causa. Et de contrahendo, omnino gratis ; de contracto vero non videtur inconveniens, quod mulctetur de excessu, et mulcta applicetur usibus piis, prout hodie laudabiliter servatur.

Articulus XXIX.

« Cum nostris temporibus exorti sint iconomachi, qui imagines evertendas esse censent, et maximæ perturbationes plurimis in locis ex eo sint excitatæ, provideat sancta Synodus, ut doceatur populus, quid de cultu imaginum sit sentiendum, curetque ut, si quæ in iis colendis irrepserunt superstitiones et abusus, tollantur. Quod ipsum quoque provideat in peregrinationibus, et reliquiis sanctorum, indulgentiis, et iis sodalitatibus, quas vocant fraternitates.

Responsio reverendissimorum legatorum.

« Id comprehendetur in Catechismo.

Responsio dominorum cardinalium Romæ.

« Bene responsum per reverendissimos legatos.

Articulus XXX.

« Quoniam sæpe ob unius enorme delictum affligitur totus populus, quem de proximi peccatis sollicitum et anxium esse oportet, restituantur Ecclesiæ Catholicæ non solum antiqua illa propter graves et publicas offensas publica pœnitentia, sed ed etiam ad iram Dei placandam jejunia et luctus publici.

Responsio reverendissimorum legatorum.

« De pœnitentia publica fiet canon, ubi hoc relinquetur arbitrio episcoporum, ne fortasse hac occasione retrahantur aliqui a confessione auriculari.

Responsio reverendissimorum cardinalium Romæ.

« Hic punctus fuit examinatus sub Julio III in sacramento Pœnitentiæ, et tamquam impertinens rejectus : tamen faciat Concilium, prout sibi videbitur.

Articulus XXXI.

« Cum excommunicatio sit Ecclesiæ supremus gladius, non est passim pro quovis delicto, aut contumacia decernenda, sed pro gravissimo tantum peccato, cumque in eo post unam et alteram , et nonnunquam tertiam admonitionem reus perseverat.

Responsio reverendissimorum legatorum.

« De excommunicatione omnino videtur statuendus aliquis modus, ne ita passim feratur; sed tamen materia indiget diligenti consideratione, nec censuræ, quæ sunt nervus Ecclesiasticus, aut tollantur, aut labefactentur.

Responsio reverendissimorum cardinalium Romæ.

« Concilium provideat, prout sibi videbitur, habita ratione casuum, in quibus non potest fieri executio personalis : cum Ecclesia non habeat alia arma præter censuras hujusmodi, præsertim contra absentes et potentes ».

Articulus XXXII et XXXIII pertinent ad lites, quæ circa sacerdotia moveri consuevere; ad quos articulos ita responsum est :

Responsio reverendissimorum legatorum.

« In his optimum esset excogitare aliquam rationem, qua lites minuantur. Verum ista, quæ proponuntur, hoc minime videntur præstare, continentque multa absurda. Primo quia tollunt differentiam petitorii et possessorii, quod est adversus omnia jura, et darent occasionem spoliandi multos suis beneficiis, et alios injuste intrudendi, et potentioribus favori, debilioribus autem damno esset. Secundo quia adimunt appellationem, quæ auferri non potest. Tertio quia excludunt tacite provisiones papæ, etc.

« Respondit etiam cardinalium Senatus his verbis :

« In Gallia Parlamenta cognoscunt causas beneficiales in possessorio : et petitio Gallorum tendit ad hoc, ut tota jurisdictio devolvatur ad laicos, etc.

Articulus XXXIV.

« Decernat sancta Synodus, ut non solum Synodi episcopales quotannis semel, ut minimum, sed etiam tertio quoque anno provinciales congregentur; in quibus de his, quæ ad statum Ecclesiasticum pertinent, diligenter tractetur, de ministrorum Ecclesiæ delictis mature cognoscatur, et in eos, qui deliquerunt, severe animadvertatur; et ut Concilia generalia, nisi aliquod obsistat impedimentum, decimo quoque anno celebrentur.

Responsio reverendissimorum legatorum.

« In prima parte jam formatus est canon de Conciliis synodalibus et provincialibus ; de Conciliis generalibus considerandum, an expediat facere canonem, ut habeantur præfixo tempore; nam aliquibus videtur formandus canon juxta petitionem, aliquibus videtur maturius deliberandum.

Responsio reverendissimorum cardinalium Romæ.

« De Concilio generali relinquendum est arbitrio Pontificis, ad quem solum spectat Concilium indicere. In reliquis placet, si tamen Concilio videbitur, statuere aliquem terminum, velut viginti aut viginti quinque annorum, faciant prout sibi videbitur, et considerent, quod Concilium istud Tridentinum a tempore, quo incœptum est, duravit per XXVII annos, vel circa. Itaque brevi spatio non possunt Concilia tam longa sæpius reiterari ».

Quid porro his acceptis constitutum sit a Concilio, patet in illius de instaurata disci-

plina, sive, ut aiunt, de reformatione decretis : at de his hactenus. Nunc Acta Concilii prosequamur.

89. *Discutiuntur articuli de Sacrificio Missæ, et de Ordinis Sacramento.* — XIX Julii propositi sunt in Congregatione articuli, qui discutiendi erant de sacrosancto Missæ sacrificio, quod Calvinistæ in Gallia blasphemis argutiis impie oppugnabant. Qui vero fuerint ii, referuntur in Actis ab Astulpho Servantio descriptis [1].

« Post V sessionem propositi fuere tredecim articuli de sacrificio missæ, ut a theologis minoribus discuterentur, subjectis concepti verbis :

« I. An Missa sit sola commemoratio sacrificii in cruce peracti, non autem verum sacrificium.

« II. An sacrificio in cruce peracto deroget sacrificium Missæ.

« III. An illis verbis, *Hoc facite in meam commemorationem*, ordinaverit Christus, ut Apostoli offerrent corpus suum et sanguinem in Missa.

« IV. An sacrificium, quod in Missa fit, prosit solum sumenti, non possit autem offerri pro aliis, tam vivis quam defunctis, nec pro ipsorum peccatorum satisfactionibus et aliis necessitatibus.

« V. An Missæ privatæ, in quibus similiter solus sacerdos, et non alii, communicat, illicitæ sint et abrogandæ.

« VI. An canon in Missa errores contineat, sitque abrogandus.

« VII. An quod in Missa aqua vino misceatur, cum Christi institutione pugnet.

« VIII. An Ecclesiæ Romanæ ritus, quo secrete et submissa voce verba consecrationis dicuntur, damnandus sit.

« IX. An abusus sit, certas Missas certis sanctis attribuere.

« X. An cæremoniæ, vestes et signa externa quibus Ecclesia in celebratione Missarum utitur, sint tollendæ.

« XI. An Christum pro nobis mystice immolare, idem sit quod nobis ad manducandum dare.

« XII. An Missa nonnisi in lingua vulgari, quam omnes intelligant, celebrari debeat.

« XIII. An Missa sit tantum sacrificium laudis et gratiarum actionis, an etiam sacrificium tam pro vivis quam pro defunctis ».

Proposita discussione novorum dogmatum de sacrosancto Missæ sacrificio, cæptum est de sacramento Ordinis contra novatorum sophismata et argutias disputari. Itaque consueto more primo theologorum ordini XIX Septembris propositi sunt hi articuli (Lutherana scilicet impietate infecti) ut eorum impietas ex sacris oraculis, et veteri Traditione, et Sanctorum Patrum scriptis argueretur.

« Articuli [1] de sacramento Ordinis per theologos examinandi, an hæretici sint, aut erronei, vel schismatici, vel scandalosi et a Synodo damnandi.

« I. Ordinem non esse Sacramentum, sed ritum quemdam eligendi et constituendi ministros verbi et sacramenti.

« II. Ordinem non solum esse sacramentum, sed potius figmentum humanum excogitatum a viris rerum Ecclesiasticarum imperitis.

« III. Ordinem non esse unum sacramentum, nec infimos et medios ordines, velut gradus quosdam tendere in sacerdotii ordinem.

« IV. Nullam esse Ecclesiasticam hierarchiam, sed omnes Christianos ex æquo esse sacerdotes, et ad usum et executionem opus esse vocatione magistratus, et consensu populi, et qui sacerdos semel fit, cum laicum, si opus sit, posse fieri.

« V. Non esse in Novo Testamento sacerdotium visibile et externum, neque potestatem aliquam spiritualem, sive ad consecrandum Corpus et Sanguinem Domini, sive ad offerendum, sive ad absolvendum coram Deo a peccatis, sed officium tantum et ministerium prædicandi Evangelium, et eos, qui non prædicant, prorsus non esse sacerdotes.

« VI. Unctionem non solum non reperiri in ordinum traditione, sed esse perniciosam et contemnendam. Similiter, et omnes alias ceremonias. Et per ordinationem non conferri Spiritum sanctum, proinde impertinenter episcopum, cum ordinat, dicere, *Accipite Spiritum sanctum*.

« VII. Episcopos non esse presbyteris superiores, neque habere jus ordinandi, vel si habent, id illis esse commune cum presbyteris, ordinationesque ab ipsis factas sine plebis consensu, irritas esse.

« Scripsere Carolo Borromæo [2] cardinales legati XVI Septembris nonnullos episcopos, atque inter eos archiepiscopum Granatensem intercessisse tertio canoni de ordine, contendentes non institutos sacerdotes per ea verba *Hoc facite*, sed a Synodo rejectos fuisse ».

90. Feria quarta mane XXIII Septembris MDLXII, minorum theologorum Congregatio coacta est [3], qui articulos de sacramento Ordinis discutere cœpere, quorum primus Alphonsus Salmeron Societatis Jesu sententiam suam ita protulit :

[1] Act. Conc. Trid. scripta per Astulphum Servantium Ms. Franc. card. Barb. sig. num. 1109. p. 69.

[1] Ext. in Act. Conc. Trid. Ms. Franc. card. Barb. sig. 1109. p. 84. — [2] Carol. Vicecom. Ib. Ep. CLXXIV. — [3] Act. Conc. Trid. per Astulph. Serv. Ms. Franc. card. Barb. sign. num. 1109. p. 84. per Astulph. Serv. Italice.

« Sacerdotium et Sacrificium ita inter se conjuncta sunt, ut unum absque alio permanere non possit; uno enim statuto, aliud statuitur. Martinus autem Lutherus, ut Ecclesiam everteret, sacerdotium negavit esse sacramentum. Ordo igitur sacramentum est Novæ legis a Christo institutum, et gratiam confert. Diversimode accipitur, ut Augustinus 19, de Civit. Dei, ut sit dispositio rerum, alio modo, ut est gradus eminens in Ecclesia Dei, et sacerdotium a diaconali, et presbyteratus ab episcopali distinguitur. Item pro cæremonia quadam accipitur, per quam potestas traditur in Ecclesia, ut definit Magister sententiarum.

« Quod autem Ordo sit sacramentum, ut est sacerdotium, Luc. 22. *Hoc facite in meam commemorationem*, Christus sacerdotes instituit, ut Patres tradunt, et hoc a sacro Concilio Tridentino in proxima Sessione declaratum fuit, qui Christus etiam cæremonias quasdam in eis constituendis fecit.

« Aliam Christus potestatem dedit Apostolis, ut sacerdotibus Jo. 20. Alio etiam charactere, qui et cæremonia usus est, cum insufflavit in eos, ut Augustinus, per quam insufflationem potestas eis data fuit, et hæc est potestas Christi in corpus mysticum, Lucæ autem 22 in corpus suum. Verum iterum Marci ultimo duxit eos foras, et benedixit eis, tunc enim eos episcopos instituit, ut Augustinus tradit, et Clemens lib. 8. Apost. const. docet, quod verum esse apparet, quia cum Dominus Christus miserit eos ad prædicandum, videtur aliquam aliam auctoritatem dedisse, scilicet episcopatus, nam cum creantur hodie episcopi dicitur, *Ite, prædicate*. Præterea quoties Christus benedixit, aliquam gratiam contulit, addita etiam elevatione manus.

« Quod etiam Ordo sit sacramentum probatur Act. 6. *Non est æquum nos derelinquere verbum Dei*, etc. quo in loco constat cæremonia quædam, ut impositio manus, qua gratiam dedit, ut testantur Acta : *Et erat plenus Spiritu sancto, et prædicabat, etc.* ut Stephanus, et etiam Philippus Evangelista, qui et prædicabat. Item et Paulus ad Timot. VI et Tit. I, cum diaconos instituit. Non fuerunt igitur instituti diaconi ad prophanæ mensæ ministrationem, sed cælestis, nam ad ministrandum mensis prophanis, non erat opus, ut antequam illi constituerentur, imponerent manus, et essent pleni Spiritu sancto; fuerunt igitur electi ad Eucharistiam ministrandam diaconi illi, ut etiam declarat Clem. lib. 8. Apost. Const. Ignatius ep. II ad Diaconum, et Epist. 5 ad Clarianum, Cyprianus lib. 3 Epist. 9. Hieronymus in 14 Ezech. Concil. Neocæsariense cap. 14 et Evaristus papa. Beda in 6 cap. Act. Apost. licet in canone 6 Synodi Trullanæ dicatur, eos fuisse institutos ad mensam viduarum, sed illi canones recepti non sunt. Idem probatur Act. 13. *Elegerunt Barnabam, et Paulum, quibus jejunantes imposuerunt manus*, quæ potestas non fuit Apostolatus, cum Marci 3 electi fuerint, et presbyteri in cæna, hic autem ordinati sunt episcopi, cum dictum eis fuerit, *Ite, prædicate*, ut fuit in ordinatione episcoporum. Præterea dicitur, quod constituebant per civitates presbyteros, quod est proprium episcoporum, ut præmittat jejunium, et sacrificium, quæ ab ipso loco Act. Apostolorum Ecclesia didicit, ut est etiam elevatio manus.

« Item Ordinem sacramentum esse Paulus Timoth. II, c. 4 docet : *Noli negligere gratiam, quæ est in te et data est tibi per prophetiam cum impositione manuum presbyterii*, et cap. V. *Manus cito nemini imposueris*, et ad Tit. I : *Hac de causa reliqui te Cretæ, ut constituas per civitates presbyteros*. Quoad traditiones Conc. IV. Carthag. a I cap. usque ad IX et Concil. Flor. et hoc Trident. sub Paulo III. Item Clemens lib. III, recogn. et Ep. I. ad Jacobum fratrem Domini, et lib. VIII const. Apost. Innoc. I. Ep. I. Ep. 22, cap. 4. Leo ep. 79 et 87. Greg. in epist. ad Jo. Innoc. III, in tit. de Presbyt. non baptiz. Dionysius cap. 5. Eccl. Hierarch. August. in lib. de bono conjugii. Hieronym. in. Ep. ad Rusticum episcopum Narbonensem.

« Præterea similiter est unctio, ceremonia, et alia per quæ gratia confertur; et aliter Ecclesia misere fuisset decepta, et suos decepisset, si crederet Ordinem esse sacramentum, et non esset, Christusque Ecclesiam reliquisset absque sacerdotio. Nam quis baptizasset, quis dimisisset peccata, ut Christus instituit, si non essent sacerdotes?

« Imprimit etiam characterem. Nam Paulus ait : *Gratiam, quæ est in te*, ad Titum, et Timotheum, quod characterem significat, dicit enim charisma : et Corinth. cap. V. Ep. II. *Dedit nobis pignus, unxit, signavit*, et Levit. ult. *quidquid sacratur Deo, semper sanctum est.* Idem habetur ex traditione et traditur in Concil. Florentino, et hoc Trident. sub Paulo Tertio. Tertull. lib. de orig. hær. Et quod non possint institui, neque deligi presbyteri a magistratu, ut aiunt hæretici, nam Apostolus instituebat presbyteros et diaconos; et cum hæc sit potestas supernaturalis et cælestis, non potest laicis dari. Neque electio spectat ad laicos, sed ad Pontificem, cum soli Petro dictum sit *Pasce oves meas*, qui vocat alios in partem sollicitudinis. Et Petrus multos presbyteros elegit ut testatur Clemens lib. Apost. Const., alias non fuisset a Conciliis id prohibitum, ut factum fuit in Concil. Lateranensi, Florent. et VIII Synodo, et si aliquando populus elegit, id fecit auctoritate Apostolica, ut patet Act. 6. *Eligite ex vobis et alibi, ut habeant bonum testimonium.* Populus itaque præsens est electioni, ut ferat testimonium eligendi, et ut libentius populus ei obediat, jus autem

confirmandi ad solum Pontificem spectat ».

Perorarunt postea de eodem argumento Ferdinandus Vellosilus clericus sæcularis Hispanus, missus a rege Catholico, Didacus de Paqua clericus sæcularis missus a rege Lusitano. Interfuere celebritati quinque legati cardinales, Cæsarei, et Galliæ Lusitaniæque regum, necnon Venetorum Helvetiorumque oratores, patriarchæ tres, archiepiscopi octodecim, episcopi centum quadraginta duo, abbates viginti duo, Generales Ordinum quinque, theologi triginta quatuor, doctorumque et nobilium conferta multitudo. Soluta est Congregatio hora decimanona.

91. XXV Septembris habita est Congregatio pro excutiendis articulis de Sacramento Ordinis, in qua a Petro Soto primo theologorum secundæ classis, ita peroratum, refert Actorum scriptor [1]:

« Petrus Sotus Ordinis Prædicatorum, Hispanus, missus a Sanctissimo domino nostro, hierarchiam Ecclesiasticam in Ecclesia esse confirmavit; comprobavit videlicet potestatem et superioritatem gubernandi. Nam Paulus ait: *Obedite præpositis vestris,* et Act. 20. *Attendite vobis et universo gregi, in quo vos Sp. S. posuit episcopos regere Ecclesiam Dei,* et Paul. I. Cor. 12: *Alios quidem posuit Apostolos,* etc., quam Dionysius declarat, eaque est sacer principatus, quæ ad instar cælestis constituta est, in tres gradus uti Angelica distinguitur, episcopos, presbyteros, et ministros, ut idem Dionysius cap. 5 ostendit, qui plures gradus enumerat 3 cap., ut omnes etiam inferiores ad sacramentum hoc pertineant, sed in tres gradus distinguuntur, ut dictum est, ut infimus, in quo sunt diaconi et alii ministri, medius, in quo sunt presbyteri, primus in quo sunt episcopi, unde Paulus ait, in consummationem sanctorum et opus ministerii quosdam dedit Apostolos.

« Responditque ad argumenta adversariorum, quod nulla sit hierarchia, sed omnes ex æquo esse sacerdotes juxta ea, quæ dicit Petrus I c. 2: *Vos gens sancta, regale sacerdotium,* et præterea, omnes in baptismo uncti sumus in sacerdotes juxta illud, *vos autem sacerdotes Domini vocabimini.* Respondit Baptismum esse Sacramentum renascentiæ, non potestatis, et cum ordo perfectionem notet, repugnat naturæ, ut cum quis nascitur perfectus fiat, et illa verba Petri intelligi de spiritualibus sacerdotibus. Quod autem in Ecclesia habeatur sacerdotium, pluribus auctoritatibus comprobavit. Ambr. in cap. 4, ad Eph. et Timoth. 4, id declarat; Concil. Nicen. ac etiam Ephes. Cyprian. ep. 4, nam licet Christiani omnes possent facere omnia, quæ ministri Ecclesiæ faciunt, id tamen non legitime facerent, nam quo legitime fiant, opus est potestate supernaturali etiam infimis ministris, quæ potestas ab habente principatum Ecclesiæ datur. Quare etsi infimi ordinis hodie pertractentur a mere laicis, id tamen non recte fit, neque id legitime facient, sed ut cuique etiam minimo tribui deberet suum ministerium, ut in primitiva Ecclesia fiebat, unde Caius statuit, ut nemo episcopus ordinaretur, nisi qui prius per omnes gradus ascenderent, et ea etiam de causa Siricius etiam tempora ordinavit, et distinxit. Deinde ad officium episcopi proprie pertinere, prædicare verbum Dei ostendit Paulus: *Non misit me Christus baptizare, sed evangelizare,* et Christusmet testabatur, se ad id missum esse, cum inquiebat: *Oportet evangelizare civitatibus; ad hoc enim missus sum etc.* unde Concil. Carthag. 4 statuit, ut episcopi abstinerent a re familiari, ut ad prædicationem incumberent, et si actu quis non prædicaret, quia actu virtutem verbi non haberet, non propterea desineret esse episcopus, ut fuit Valerius Hipon. Quæ potestas non a magistratu dari potest, cum sit supernaturalis et Christi, et nonnisi ab iis, qui ad id in Ecclesia ordinati sunt, dari possit. Populi autem electio in ministros necessaria est, idque in primitiva Ecclesia fuit, ut Cypr. lib. I, ep. 4 et ex traditione Apostolica devenisse, neque de testimonio tantum, sed suffragiis, intelligendum est. Additur etiam clerus, ut ita totus populus Christianus contineretur. Unde Apostoli dicebant, *Eligite ex vobis septem viros.* Pontifex autem Maximus potest supplere, cum viderit expedire, et ita eam electionem mutare, prout viderit expedire, potest. Nam etsi Traditione Apostolica electio populi erat, tamen Traditio Apostolica, quæ pertinet ad regimen, mutari potest. Quæ autem ad Sacramentum pertinet, mutari non potest. Quare electiones Pontifex pro locorum et temporum qualitate variare potest, ut eas capitulis vel principibus tradat.

« Deinde peroravit eodem argumento Franciscus Forerius Ordinis Sancti Dominici, ac dimissa est congregatio hora decima octava.

92. In congregatione habita XXIX Septembris tertiæ theologorum classis princeps de Sacramento Ordinis peroravit, ut referunt Acta [1]. « Melchior Cornelius [inquiunt] sæcularis clericus missus a rege Sebastiano Portugalliæ accepit examinandum, an per ordinationem conferatur gratia, et an presbyteris episcopi sint superiores. Primum fuisse errorem Joannis Wicleff, et ante eum per ducentos annos, ut D. Bernard. homil. 66 super Cantica refert, adduxitque argumenta adversariorum, et ea solvit.

Quod autem conferatur gratia per Sacramentum Ordinis, Leo papa, et Grat. dist. 21 et

[1] Acta Conc. Trid. per Astulph. Servan. Ms. Lauc. card. Barb. sig. num. 1160 p. 87.

[1] Astulph. Servant. in Actis.

Conc. Chalcedon. act. 15, c. I, 5, Ambr. lib. de dignit. sacerd. Conc. Bracar. 2, c. 3. Conc. Tol. II, c. 8, et c. I, de temporibus ordinand. et c. de Sacram. Non iter, et Synodus 7 ejecit lectorem, qui illud munus exercebat absque manuum impositione. Idem definitur in Concil. Flor. quare omnes Ordines etiam minores sunt sacramentum, quia in eis gratia confertur, qui Ordines constituti sunt ab Apostolis ex institutione Christi, nam Christus constituit, ut in Ecclesia isti Ordines essent. Prima autem tonsura non est Ordo, cum nulla potestas in ea detur. De unctione autem meminit Fabianus Pontifex, Dionys. et Innocent. cap. I, §. Quia vero de Sacrament. unct. ».

« Probavitque episcopum esse presbyteris superiorem, et ad Hieronym. qui videtur aliter dicere quod non sit differentia inter eos, sed ex consuetudine superioritatem illam inductam, similiter cum eodem Hieron. in Es. cap. 3 et 19 contrarium dicit, et in eadem ep. ad Evagrium, et ad Nepotianum, ostenditque Hieron. agere de jurisdictione quadam exteriori, quæ constituta est a lege politica, ut idem Hieron. in ep. ad Titum scribit, etc. Ecce ego 95 dist. ad Rusticum episc. Narbon. scribens, dixitque episcopatum esse Ordinem ea maxime ratione, quam Cajetan. adducit, cum solus confirmet et ordinet pontifex, non sacerdos; propterea vicariis non potest committi, neque electio sacerdotum, vel episcoporum est populi, ut Cypr. lib. I, ep. 4 declarat, sed testimonium tantum ».

93. *De auctoritate Pontificis et episcoporum controversia oritur.* — Post varias atque eruditas theologorum concertationes nono Octobris doctrina et canones de Sacramento Ordinis a legatis fuere propositi [1], qua occasione recruduit gravis controversia de auctoritate Pontificis et episcoporum, de qua multa prolixe refert Gabriel Palæottus, e quo modo hæc pauca decerpsimus : « Laynez Generalis Jesuitarum, qui ultimus omnium de more sententiam suam dixit, solus totam Synodum occupavit prolixo quidem sermone, sed valde erudito, distincto, et rei accommodato. Nam cum multi prælati eam partem acerrime tutati essent, ut episcopatum dicerent juris divini esse, tum quoad ordinem, tum quoad jurisdictionem, idque dilucide a sancta Synodo explicari contenderent, ipse aliorum etiam multorum, qui ante eum dixerant, exemplo, contrarium variis rationibus auctoritatibusque asseruit, idque adeo copiose et constanter, ut non defuerint aliqui, qui hæc ab eo idcirco ita affirmari suspicarentur, quod cum ejus religio, cujus ipse caput erat, pendeat tota a papa, ut quotidie latius propagetur, putaverit ipse, si ejus sententia obtineret, facile futurum, ut ejus Religio majores hinc vires sumeret, quoniam aliarum etiam Ecclesiarum administratio, repugnantibus licet episcopis, ei concedi posset, cum ambo jurisdictionem æque a papa agnoscant. Verum hæc proculdubio vana fuerunt, cum vir esset summæ probitatis et religionis, et cui fideles omnes multum pro magnis, quos in Catholica Ecclesia fructus fecit, omnino debeant, egoque sane illum ex animi conscientia ita locutum fuisse, mihi persuasum habeo ». Pluribus interjectis addit auctor :

« Venit in mentem Seripando pridem a fratre Petro Soto nomine Hispanorum legatis fuisse significatum [1], eos non quærere, ut novi quidquam de jurisdictione episcoporum discutiatur, dummodo de jure veteri nihil detrahatur, ideoque canonem aliquem in hanc sententiam probaturos, videlicet :

« Si quis dixerit a Christo Domino non esse institutos episcopos, secundum quod antiqua universalis Ecclesiæ Patrumque traditio docet, ac perinde presbyteris non esse superiores, anathema sit ».

Quare accito Soto, cum eo agitur, ut Hispanorum mentem diligentius scrutaretur, quo certior suscipi posset deliberatio.

Interea autem cum prælatos ex Gallia male in Summum Pontificem animatos huc accedere percrebuisset fama, prævenerat Hispanos episcopos Marchio Piscarius orator regis Philippi, qui litteris suis ad Paganum suo nomine Tridenti agentem Mediolano significaverat, ut Hispanos moneret, causam Sanctitatis suæ et Philippi regis conjunctam esse, nec quidquam adversus dignitatem et commodum Pontificis accidere posse, quod non illi æque molestum sit futurum.

Distinuit hæc controversia Patres extremis hujus anni mensibus, graviorque exarsit contentio post Gallorum præsulum adventum, atque adeo postquam de eo egerimus, illam repetemus.

94. *Nuntiatur adventus Gallorum præsulum.* — Retardati fuerant Galli præsules ab accessu ad Concilium ob civilia bella Hugonottorum, qui cum se reformatam religionem tueri jactarent, Galliam horrendis cædibus, incendiis, flagitiorumque omni genere deformarant, cumque in multis provinciis compressa esset eorum rebellio, multæque urbes ab iis proditione interceptæ recuperatæ essent, data fuit theologis ac præsulibus Gallis, necnon et Carolo cardinali Lotharingio, qui religionem orthodoxam fortissime contra Theodori Bezæ argutias defenderat, occasio, ut ad Concilium Tridentinum ardentissimis expetitum votis accederent, qui cum itineri se committerent, Pontifex a Lotharingio factus certior ipsi rescripsit.

[1] Acta Conc. Trid. per Gabr. Palæot. Ms. Fr. card. Barb. sign. num. 124. p. 206.

[1] Acta Conc. Trid. per Gabr. Palæot. Audit. Rot. Ms. Franc. car. Barb. sig. num. 24. p. 218.

95. *Postulat imperator ut mentio Sacrificii Missæ non fiat in Concilio, sed repulsam patitur.* — Dum controversia de Missæ Sacrificio discuteretur a Patribus maximo pietatis ardore, Ferdinandus Cæsar veritus, ne principes Lutherani ex eo exacerbarentur, privato nimium commodo et honori indulgens, poposcit a legatis cardinalibus [1], ne mentio Missæ Sacrificii fieret in Concilio, donec in Francfordiensibus comitiis res suas cum Protestantibus transegisset, sed postulatis ejus expositis in eam sententiam omnes concurrere, ut humano omni abscisso respectu strenua sacro dogmati illustrando, divinæque asserendæ gloriæ daretur opera; de quo decreto [2] legati cardinales Carolum Borromæum fecere certiorem. Meditabatur Ferdinandus filii Maximiliani Bohemiæ regis electionem in regem Romanorum promovere, metuebatque ne Protestantes exasperati Cæsaris studiis erga Concilium, a quo damnabantur ipsorum hæreses, electionem Maximiliani disturbarent : at Cæsar repulsam passus in his vel aliis, quæ inique erant postulata, pro singulari sua in Deum pietate ac religione privatis compendiis divinam prætulit gloriam [3], significavitque legatis cardinalibus, se quicquid a legatis in Concilio decernebatur, æqui bonique accipere. Quam quidem dignam piissimo imperatore mentem cardinales legati Carolo Borromæo imperialium Epistolarum autographo transmisso significarunt. Nunc institutam historiam prosequamur.

96. *Modus tractandi res conciliares : exponuntur opiniones theologorum de sacrificio Missæ.* — Die Lunæ xx Julii habita est generalis Congregatio [4] in loco consueto scilicet in Templo S. Mariæ Majoris, in qua primus Concilii præses legatus exposuit, ob calamitatem temporum, ac perturbationes quæ in tractandis rebus possent contingere, decernendum ut theologi breviori oratione dicta sua circumscriberent; ex fusa enim et ampliore oratione strepitum tumultuarium oboriri posse, atque adeo hic ordo constitutus est :

« Modus qui posthac servandus erit in materiis, quæ examinabuntur a theologis minoribus.

« I. Inter omnes theologos, quos huc misit S. D. N. ut Concilio intersint, hoc erit perpetuum, ut in singulis materiis proponendis dicant qualibet vice quatuor tantum, vel duo sæculares, et duo regulares, quos eligent illustrissimi et reverendissimi DD. legati, et ita successive, cum aliæ materiæ erunt tractandæ, alii quatuor ex eodem numero dicent, donec unusquisque impleat partes suas.

« II. Ex omnibus theologis sæcularibus missis a principibus ad Concilium, eliget quisque orator principum ternos tantum ex iis, qui a suo principe missi fuerunt, quibus dabitur locus dicendi in materia proposita. Hi deinde in aliis materiis examinandis variabuntur arbitrio oratorum ; dummodo terni tantum pro quolibet principe in eadem materia respondeant.

« III. Singuli illustrissimorum legatorum eligent unum tantum ex theologis sæcularibus, quos in eorum aula habent, qui loquentur eadem ratione, qua reliqui.

« IV. Nomina omnia describentur cæterorum theologorum sæcularium, qui commorantur in domibus prælatorum, suntque eorum familiares. Ex toto hoc numero assumentur in singulis materiis non plures quam quatuor, qui ea vice loquentur super articulis propositis. Rursus, cum aliæ res erunt tractandæ, tunc alii quatuor deligentur, donec omnium numerus perficiatur. Ordo autem prius loquendi inter eos erit secundum antiquiorem eorum promotionem, videlicet, ut qui prius susceperit gradum, sive doctoratus, sive licentiatus, sive baccalaureatus, ille etiam anterior dicendus sit, et deinceps alii.

« V. Ex omni numero regularium, sive missi sint a principibus, sive commorentur apud legatos aut prælatos, sive maneant in eorum monasteriis, sive quocumque alio modo hic adsint, dummodo non missi a Sanctissimo, singuli Generales Religionum eligent ex eorum Ordine ternos, qui ipsis videbuntur aptiores, qui dicent super præsenti tunc materia. In aliis vero materiis, quæ post occurrent, poterunt illos variare et mutare arbitratu suo.

« VI. Nullus sive sæcularis sive regularis excedet in dicendo spatium dimidiæ horæ ad summum; qui longior esse voluerit, statim a Magistro cæremoniarum interrumpatur : laudabilior erit, qui nec etiam ad id spatium pervenerit.

« VII. Theologi, sive sæculares, sive regulares, quibus tunc dicendi locus non obtigerit, poterunt in scriptis deferre ad deputatos ea, quæ sibi necessaria videbuntur circa materias propositas.

« Rogatis sententiis ferme universi hunc ordinem observari jusserunt; deinde decretus est certus archiepiscoporum et episcoporum numerus, ut de abusibus ac doctrina consultis, quos vellent, theologis, circa Missæ sacrificium referrent.

« 97. Agitarunt Patres diu et graviter eam quæstionem : An Christus in cœna ultima se Deo Patri in eo sacrificio incruento obtulerit, qua fuse pertractata, inquit Gabriel Palæotus [1],

[1] Ms. Fr. car. Bar. sig. num. 155. Ep. CLVI. — [2] Ib. Ep. CLVII. — [3] Ib. Ep. CLXXX. — [4] Act. Conc. Trid. per Astulph. Serv. Ms. Fr. car. Bar. sig. num. 1109. p. 696.

[1] Act. Conc. Trid. Ms. Fr. car. Bar. sig. num. 124. p. 143. Gab. Palæot. Aud. Rotæ.

quadruplex opinio ex eorum sententiis collecta fuit, quas singillatim subjiciam adjectis præcipuis rationibus, quibus unaquæque nitebatur.

« Prima illorum fuit, qui aiebant Christum se in cœna obtulisse. Hujus rei auctoritates plurimas sanctorum Patrum, tum Græcorum, tum Latinorum, variasque simul rationes Salmeronus Jesuita, cum antea inter minores theologos dissereret, congesserat, quas litteris mandatas multis legendas exhibuerat, antequam de his rogari Patrum sententiæ cœptæ essent, quæ opinio quamplurimos nacta est assertores. Nam post Madrucium Hydruntinus eam ita amplexatus est, ut assereret auctores nullos, nec Græcorum, nec Latinorum ei repugnare, Rossanensis, imo et Germanos ipsos in libro, qui dicitur *Interim*, hoc idem affirmare ; Cavensis hoc etiam sacræ Scripturæ verbis et Patrum auctoritatibus, et usu Ecclesiæ in canone Missæ liquere aiebat, sed præcipue ex illis verbis Evangelii : *Hoc facite in meam commemorationem*, cum illud verbum, *Hoc*, nequaquam ad consecrationem neque ad sumptionem , sed tantum ad oblationem sit referendum. Literensis aiebat, ex auctoritate D. Thomæ, iisdem verbis, quibus fit consecratio, effici et Sacrificium, atque offerri, omniaque perfici in extrema illa verborum prolatione, *Hoc est corpus meum,* quibus cum Christus consecraverit, etiam et seipsum tunc obtulisse. Parisiensis dicebat Spiritum sanctum infudisse in animos Patrum, ut hanc quæstionem de oblatione tractarent, quæ fundamentum est religionis nostræ et Sacrificii Christi ; hoc enim Sacrificium initiatorium illis extitisse , quod deinde in Cruce peractum est, utrumque enim eodem genere claudi, cum alterum sit principium, alterum sit finis et consummatio, adeoque acriter hanc rem urgebat, ut se hæreticum haberi posse dubitaret, si aliter omnino sentiret.

« Leriensis biduo hanc rem prosecutus unicam fuisse oblationem, quatenus de re ipsa oblata, videlicet Christo Domino nostro agitur, aiebat, veros offerendi modos plures variosque extitisse, nam ex D. Thoma in 3 par. q. 83, art. 5, vers. ad 3, recensebat passionem Salvatoris nostri, licet una tantum fuerit, quibusdam tamen quasi gradibus peractam. Primo cum proditus a Juda ; 2, cum venditus ; 3, in ministerio cœnæ ; 4, in Cruce acceptis quinque plagis ; 5, in effusione sanguinis, et sic deinceps usque ad resurrectionem. Ideoque cænam recte passionis participem fuisse. Ad hæc aiebat, sicut merita Christi præcedentia non tolluntur ex Crucis patibulo, sed potius augentur, ita etiam potuisse Christum Dominum in cœna se offerre, et postea in cruce sacrificium consummare, nam sicut in aliis merendo vivebat, ita in hoc merendo mortuus est.

« Idem Lucerinus ex auctoritate Cypriani in cap. Scriptura de consecr. dist. 2, aiebat. Campaniensis addidit : Cum olim sacrificia Veteris Legis culpam tantum et pœnam quæ positiva, non eam quæ damni dicitur, expiarent, hinc sequi, sacrificium hoc nostrum ad vetera illud addidisse, ut utroque nos modo liberaret ; cujus generis Christi Domini nostri opera extitisse cujus integra vita quamvis vere variis actionibus fuerit distincta, tamen ut unicum ejus opus ad redemptionem nostram elaboratum a nobis celebrari, ac veluti extremæ guttæ lapidem cavanti, non reliquis antea distillantibus effectum adscribamus, sic ad perficienda sacramenta conjunctim multa requiri extrema, tamen velut potissima censeri. Segobiensis aiebat, nihil veteres de propitiatorio, aut præparatorio sacrificio tradidisse, sed tantum de cruento et incruento sacrificio, et utrumque ejusdem virtutis censuisse, cum incruentum adimpleverit omnia cruenta sacrificia. Auriensis sacrificium id vere expiatorium , ejusdemque rationis ac illud, quo hodie utimur, extitisse respondebat, totamque vitam Christi a conceptionis origine unicum actum censeri, qui semper profuit, semper meruit, semper redemit.

« Ostunensis idem variis argumentis. Aliphanus, habere nos certam in hac re Traditionem Patrum ac vetustissima plurimum testimonia, quæ satis esse non dubitandum sit. Generalis Franciscanorum, quos Observantes vocant, Sacramenta omnia ex sanguine lateris Christi vim suam sumpsisse aiebat, tuncque Christum in statu merendi non fuisse, sed omnia ex præcedenti ejus voluntate, qua passioni se subjecerat, profluxisse.

« Laynez Generalis Jesuitarum copiose idem affirmavit, nam cum quæstio facti sit, cui nemo interfuit , necessario ad testes recurrendum esse, unde probatio sumatur. Cum vero auctores multi Apostolorum temporibus propinqui, tum vero alii sancti Catholicique viri idem attestentur, plane videri eorum auctoritatibus standum esse, quod præterea multis aliis rationibus corroboravit, ostendens actiones Christi semper profuisse, tametsi omnia, ut plurimum, cruci ipsi tamquam extremo actui, et in quo majorem omnino charitatem patefecit, soleant assignari.

98. « Secunda opinio præcedenti contraria a Granatensi primum proposita fuit, quem alii nonnulli sunt secuti. Nam Bracharensis Sacrificium in cœna non expiatorium, sed Eucharisticum tantum fuisse aiebat, cum alias sequeretur, Christum nos ante crucem redemisse, hocque sensu auctoritates omnes interpretabatur, loquentes Christum in cœna sacrificasse, ut de sacrificio laudis et de gratiarum actione accipiantur.

« Idem Lancianensis ac Vegliensis , qui

duplicem Christi oblationem fuisse aiebant, alteram generalem in omnibus ejus actionibus, quas nascens, docens, peregrinans, jejunansque Patri offerebat: alteram spiritualem, qua peccata nostra expiabat, quod ante Crucem ab eo præstitum non fuisse, ut nec canone Missæ hujus expiationis in cœna mentionem ullam fieri, nec Ecclesiam unquam id tradidisse asserebat, quinimo S. Thomam satis id sentire in 3 part. q. 46, art. 9, et q. 73, art. 5, sed clarius Æcumenium auctorem Græcum, quem cardinalis Warmiensis in lib. confessionis suæ cap. 53, citat.

99. « Mutinensis idem affirmavit, sacrificium in cœna fuisse Eucharisticum, quod nobilius et præstantius multo cæteris sacrificiis censebatur, cum totum ad Deum adorandum et glorificandum, sicuti holocaustum, dirigeretur; ad hæc rationem illam adduxit, divinam justitiam statuisse, ut mors mortem redimeret, quapropter licet unica sanguinis gutta mundum servare potuisset, quoniam tamen id divinæ justitiæ non respondisset, idcirco non tam oblationem, quam oblationis modum necessarium fuisse, qui sufficeret, videlicet ut mors ipsa et sanguinis effusio sequeretur. In qua sententia existimare se non Æcumenium tantum, sed Augustinum etiam fuisse, idque jurejurando etiam posse pæne affirmare.

« Nicosiensis, non dubitari, an Sacrificium id fuerit propitiatorium, cum omnia Christi opera ejusmodi fuerint, sed id potius, an ex oblatione in cœna expiata fuerint omnia peccata nostra, qua in re necessario respondendum esse, hoc soli cruci atque ejus morti tribuendum, cum nihil aliud sonet totum Testamentum Vetus et Novum, nisi a Cruce Domini salutem nostram pendere, ante quam nondum erat victoria parta, licet multa oppida jam expugnata. Quid enim si Apostolus aliquis ante mortem Christi obiisset? utique non ille in cœlum statim ascendisset, cum nondum Christus ad inferos descendisset. Colimbriensi et Sarzanensi idem videbatur, cum Paulus ad Hebræos dicat sine effusione sanguinis non fieri remissionem peccatorum ».

100. Ex his igitur duabus contrariis inter se opinionibus tertia conflata est eorum, qui respondebant in doctrina [1], Christum se obtulisse simpliciter, sed non propitiatorie, cum enim ex certo nullo Scripturæ loco hoc colligatur, non posse canonem cum anathemate condi, nisi saltem prius inter theologos minores res diligenter excutiatur, indeque quod verius visum fuerit, sanciatur. Quod sane Patres multi tanquam tutius crediderunt, quibus et aliqui ex iis, qui priores sententias defenderant, veluti Lancianensis, Clodiensis, Mutinensis, Quinquecclesiensis, Segobiensis, Theanensis, Senogalliensis, Tropiensis, Auriensis, Almeriensis, Colimbriensis facile adhærebant.

Porro alia etiam aliquorum fuit sententia, qui variis distinctionibus opiniones conciliare, et quo sensu singula accipienda essent, exponere conati sunt, etc. Conclusum demum est, Christum se obtulisse in cœna, ut in decreto videbimus. Subdit Gabriel Palœottus:

« Quod ad Missam prohibendam, ne lingua vulgari sermone habeatur, Jaderensis dixit, sibi minime improbandum videri morem in Dalmatia, ut post Latinum Evangelium vulgare etiam subjiciatur, quo nationes illæ magis instruantur. Omnes tamen Patres canonem, quo Missa lingua vulgari prohibetur, valde commendarunt ».

Ineunte Septembri Lansacus Gallicus orator productis Caroli regis et Catharinæ reginæ litteris [1] significavit plures Galliarum præsules ac doctores Sorbonicos ad Concilium regio jussu venturos, rogavitque, ut Sessio, in qua decretum de Sacrificio Missæ incruento promulgandum erat, differretur, donec ii accessissent. At cum nimium cunctarentur Galli, non retardanda ultra medium Septembrem Sessio visa est.

Post graves itaque concertationum æstus, confecti sunt canones, doctrinaque de Sacrificio Missæ illustrata, quæ decreta in pluribus Congregationibus a die vigesima secunda Augusti ad decimam Septembris discussa summa consilii maturitate fuerunt.

101. *Sexta sessio sub Pio IV: decreta et canones de sacrificio Missæ.* — Decima septima Septembris celebrata est sexta Sessio, in qua sacrosanctis mysteriis solemni ritu peractis Carolus Vicecomes Vintimiliensis episcopus orationem habuit, qua summa beneficia, quæ a Deo in universam rempublicam Christianam per Concilia Œcumenica conferuntur, ita demonstravit [2]:

« Permagna est Conciliorum virtus, nam in sacrosanctis et legitimis ac universalibus Conciliis, quæ sint canonicæ Scripturæ, sanciendo definitur, hæretici convincuntur, hereses condemnantur, mores emendantur cum populorum tum sacerdotum, dissidentes nationes reconciliantur, rebelles Ecclesiasticæ potestati principes puniuntur, anathemate feriuntur, regnis et imperiis quandoque privantur. Conciliis schismata sedantur, Summorum Pontificum gloria et auctoritas, cui semper ab impiis detrahitur, Conciliorum celebratione fit clarior semper et illustrior. Proinde, Patres optimi, conjunctis animis, copulatis voluntatibus com-

[1] Act. Conc. Trid. per Gab. Paleot. Ms. Fr. card. Barb. sign. num. 24. p. 145.

[1] Ext. in Ms. Fr. car. Bar. sig. num. 1344. Ep. CLXII. — [2] Ext. in Ms. arch. Vat. sig. num. 3248. circa med.

munem causam suscipite, ut facitis, et curate omnibus animi ingeniique viribus vacillantes confirmare; subjectis parcite, lapsis ignoscite, inobedientes et pertinaces debitis pœnis afficite, universos, in quantum in vobis est, ad Romanæ Ecclesiæ Matris omnium obedientiam perducite ».

102. Postmodum decreta e suggestu perlecta fuere, rogatisque Patrum sententiis, confirmata, quæ in Ms. Vaticani archivii ex subjecta verborum formula referuntur [1]:

DOCTRINA DE SACRIFICIO MISSÆ.

« Sacrosancta, Œcumenica et generalis Tridentina Synodus in Spiritu sancto legitime congregata, præsidentibus in ea eisdem Apostolicæ Sedis legatis, ut vetus, absoluta, atque omni ex parte perfecta de magno Eucharistiæ mysterio in sancta Catholica Ecclesia fides atque doctrina retineatur, et in sua puritate propulsatis erroribus atque hæresibus conservetur, de ea, quatenus verum et singulare sacrificium est, Spiritus sancti illustratione edocta, hæc, quæ sequuntur, docet, declarat, et fidelibus populis prædicanda decernit.

Missam esse verum sacrificium a Christo Domino institutum.

Caput I.

« Quoniam sub priori testamento, teste Apostolo Paulo, propter Levitici sacerdotii imbecillitatem consummatio non erat, oportuit, Deo Patre misericordiarum ita ordinante, sacerdotem alium secundum ordinem Melchisedech surgere, D. N. Jesum Christum, qui posset omnes, quotquot sanctificandi essent, consummare et ad perfectum adducere. Is igitur Deus et Dominus noster, etsi semel seipsum in ara Crucis, morte intercedente, Deo Patri oblaturus erat, ut æternam illic redemptionem operaretur : quia tamen per mortem sacerdotium ejus extinguendum non erat, in cœna novissima, qua nocte tradebatur, ut dilectæ sponsæ suæ Ecclesiæ visibile, sicut hominum natura exigit, relinqueret sacrificium, quo cruentum illud semel in Cruce a Christo Domino institutum peragendum repræsentaretur, ejusque memoria in finem usque sæculi permaneret, atque illius salutaris virtus in remissionem eorum, quæ a nobis quotidie committuntur, peccatorum applicaretur, sacerdotem secundum ordinem Melchisedech se in æternum constitutum declarans, Corpus et Sanguinem suum sub speciebus panis et vini Deo Patri obtulit, ac sub earumdem rerum symbolis, Apostolis, quos tunc Novi Testamenti sacerdotes constituebat, ut sumerent tradidit : et eisdem eorumque in sacerdotio successoribus, ut offerrent præcepit per hæc verba : *Hoc facite in meam commemorationem*, uti semper Catholica Ecclesia intellexit et docuit. Nam celebrato veteri Paschate, quod in memoriam exitus de Ægypto multitudo filiorum Israel immolabat, novum instituit Pascha, seipsum ab Ecclesia per sacerdotes sub signis visibilibus immolandum in memoriam transitus sui ex hoc mundo ad Patrem, quando per sui sanguinis effusionem nos redemit, eripuitque de potestate tenebrarum, et in regnum suum transtulit. Et hæc quidem illa munda oblatio est, quæ nulla indignitate aut malitia offerentium inquinari potest; quam Dominus per Malachiam nomini suo, quod magnum futurum esset in Gentibus, in omni loco mundam offerendam prædixit, quam non obscure innuit Apostolus Paulus Corinthiis scribens, cum dicit : *Non posse eos, qui participatione mensæ dæmoniorum polluti sunt, mensæ Domini participes fieri*, per mensam altare utrobique intelligens. Hæc denique illa est, quæ per varias sacrificiorum, naturæ et legis tempore, similitudines figurabatur; utpote, quæ bona omnia per illa significata, velut illorum omnium consummatio et perfectio complectitur.

Missæ Sacrificium esse propitiatorium pro peccatis et pœnis, et prodesse vivis atque defunctis.

Caput II.

« Et quoniam in divino hoc sacrificio, quod in Missa peragitur, idem ille Christus continetur et incruente immolatur, qui in ara Crucis semel seipsum cruente obtulit; docet sancta Synodus, sacrificium istud vere propitiatorium esse, per ipsumque fieri, ut si cum vero corde, et recta fide, cum metu et reverentia contriti ac pœnitentes ad Deum accedamus, misericordiam consequamur, et gratiam inveniamus in auxilio opportuno. Hujus quippe oblatione placatus Dominus gratiam et donum pœnitentiæ concedens crimina et peccata etiam ingentia dimittit : una enim eademque est hostia, idem nunc offerens sacerdotum ministerio, qui seipsum tunc in Cruce obtulit, sola offerendi ratione diversa. Cujus quidem oblationis cruentæ, inquam, fructus, per hanc incruentam uberrime percipiuntur : tantum abest, ut illi per hanc quovis modo derogetur. Quare non solum pro fidelium vivorum peccatis et pœnis, sed pro defunctis in Christo nondum ad plenum purgatis, rite juxta Apostolorum traditionem offertur.

Deo soli offerri Sacrificium Missæ.

Caput III.

« Et quamvis in honorem et memoriam

[1] Ms. arch. Vat. sig. num. 3622. p. 171.

sanctorum nonnullas interdum Missas Ecclesia celebrare consueverit, non tamen illis sacrificium offerri docet, sed Deo soli, qui illas coronavit : unde nec sacerdos dicere solet, offero tibi sacrificium, Petre, vel Paule ; sed Deo de illorum victoriis gratias agens eorum patrocinia implorat ; ut ipsi pro nobis intercedere dignentur in cœlis, quorum memoriam facimus in terris.

Canonem Missæ ab omni errore purum sanctumque et pium esse.

Caput IV.

« Et cum sancta sancte administrari conveniat, sitque hoc omnium sanctissimum sacrificium, Ecclesia Catholica, ut digne reverenterque offerretur ac perciperetur, sacrum Canonem multis ante sæculis instituit, ita ab omni errore purum, ut nil in eo contineatur, quod non maxime sanctitatem ac pietatem quamdam redoleat, mentesque offerentium in Deum erigat : is enim constat cum ex ipsis Domini verbis, tum ex Apostolorum traditionibus, ac sanctorum quoque Pontificum piis institutionibus.

Ritus et cæremoniæ, quæ in Missa adhibentur, retinendæ sunt.

Caput V.

« Cumque natura hominum ea sit, ut non facile queat sine adminiculis exterioribus ad rerum divinarum meditationem sustolli, propterea pia Mater Ecclesia ritus quosdam, ut scilicet quædam submissa voce, alia vero elatiore in missa pronuntiarentur, instituit. Cæremonias item adhibuit, et mysticas benedictiones, lumina, thymiamata, vestes, aliaque id genus multa ex Apostolica disciplina et traditione, quo et majestas tanti sacrificii commendaretur, et mentes fidelium per hæc visibilia religionis et pietatis signa ad rerum altissimarum, quæ in hoc sacrificio latent, contemplationem excitarentur.

Missas privatas licitas esse, nulloque modo damnandas.

Caput VI.

« Optaret quidem sacrosancta Synodus, ut in singulis Missis fideles adstantes non solum spirituali affectu, sed sacramentali etiam Eucharistiæ perceptione communicarent, quo ad eos sanctissimi sacrificii fructus uberior proveniret : nec tamen si id non semper fiat, propterea Missas illas in quibus solus sacerdos sacramentaliter communicat, ut privatas et illicitas damnat, sed probat atque adeo commendat : siquidem illæ quoque Missæ vere communes censeri debent ; partim, quod in eis populus spiritualiter communicet, partim vero, quod a publico Ecclesiæ ministro non pro se tantum, sed pro omnibus fidelibus, qui ad corpus Christi pertinent, celebrentur.

Aquam vino miscendam in Calice in Missa offerendo.

Caput VII.

« Monet deinde sancta Synodus, præceptum esse ab Ecclesia sacerdotibus, ut aquam vino in Calice offerendo miscerent : tum quod Christum ita fecisse credatur, tum etiam quia e latere ejus aqua simul cum sanguine exierit, quod sacramentum hac mixtione recolitur, et cum aquæ in Apocalypsi B. Joan. populi dicantur, ipsius populi fidelis cum capite Christo unio repræsentatur.

Missam non celebrandam lingua vulgari, sed cujusque Ecclesiæ ritum observandum.

Caput VIII.

« Etsi Missa magnam contineat populi fidelis eruditionem, non tamen expedire visum est Patribus, ut vulgari passim lingua celebraretur. Quamobrem retento ubique cujusque Ecclesiæ antiquo et a S. R. E. omnium Ecclesiarum matre et magistra probato ritu, ne oves Christi esuriant, neve parvuli panem petant, et non sit qui frangat eis, mandat sancta Synodus pastoribus et singulis curam animarum gerentibus, ut frequenter inter Missarum celebrationem, vel per se, vel per alios ex iis quæ in Missa leguntur, aliquid exponant, atque inter cætera sanctissimi hujus sacrificii mysterium aliquid declarent diebus præsertim Dominicis et festis.

Caput IX.

« Quia vero adversus veterem hanc in sacrosancto Evangelio, Apostolorum traditionibus, sanctorumque Patrum doctrina fundatam fidem, hoc tempore multi disseminati sunt errores, multaque a multis docentur atque disputantur ; sacrosancta Synodus post multos gravesque his de rebus mature habitos tractatus, unanimi Patrum omnium consensu, quæ huic purissimæ fidei, sacræque doctrinæ adversantur, damnare, et a sancta Ecclesia eliminare per subjectos hos Canones constituit.

DE SACRIFICIO MISSÆ [1].

CANON I.

« Si quis dixerit, in Missa non offerri Deo verum et proprium Sacrificium ; aut quod offerri non sit aliud, quam nobis Christum ad manducandum dari, anathema sit.

[1] Lat. in Ms. arch. Vat. sig. num. 3212. p. 172.

CANON II.

« Si quis dixerit illis verbis : *Hoc facite in meam commemorationem*, Christum non instituisse Apostolos sacerdotes, aut non ordinasse, ut ipsi aliique sacerdotes offerrent Corpus et Sanguinem suum ; anathema sit.

CANON III.

« Si quis dixerit, Missæ Sacrificium tantum esse laudis et gratiarum actionis, aut nudam commemorationem sacrificii in cruce peracti, non autem propitiatorium, vel soli prodesse sumenti, neque pro vivis et defunctis pro peccatis, pœnis, satisfactionibus et aliis necessitatibus offerri debere ; anathema sit.

CANON IV.

« Si quis dixerit, blasphemiam irrogari sanctissimo Christi sacrificio in Cruce peracto per Missæ sacrificium, aut illi per hoc derogari ; anathema sit.

CANON V.

« Si quis dixerit, imposturam esse Missas celebrare in honorem sanctorum, et pro illorum intercessione apud Deum obtinenda, sicut Ecclesia intendit ; anathema sit.

CANON VI.

« Si quis dixerit, Canonem Missæ errores continere, ideoque abrogandum esse ; anathema sit.

CANON VII.

« Si quis dixerit cæremonias, vestes et externa signa, quibus in Missarum celebratione Ecclesia Catholica utitur, irritabula impietatis esse, magis quam officia pietatis ; anathema sit.

CANON VIII.

« Si quis dixerit, Missas, in quibus solus sacerdos sacramentaliter communicat, illicitas esse, adeoque abrogandas ; anathema sit.

CANON IX.

« Si quis dixerit, Ecclesiæ Romanæ ritum, quo submissa voce pars Canonis et verba consecrationis proferuntur, damnandum esse : aut lingua tantum vulgari Missam celebrari debere : aut aquam non miscendam esse vino in Calice offerendo, eo quod sit contra Christi institutionem ; anathema sit ».

Adjuncta his est admonitio de pietatis cultu in celebrando Missæ sacrificio adhibendo, cum in sacris litteris percellantur minis, qui opus Dei negligenter faciunt.

103. *Examinatur quæstio an sint juris divini et residentia et episcoporum auctoritas.* — Exarsit in Concilio gravis de residentia controversia [1], an juris esset divini an Pontificii ; subterfugientibusque initio legatis agere, an juris esset divini, Præsules Hispani acerrime instabant, ut ea controversia ventilaretur, e quibus Granatensis et Segobiensis conquesti sunt in litteris ad marchionem Piscariæ, adversari Pontificem, ne decretoria de ea re ferretur sententia, et in eo premi Concilii libertatem, tuendæ enim libertatis Concilii præter modum cupidissimi fuere Tridentini præsules, adeo ut cum Pontifex nonnullorum episcoporum egestatem sua liberalitate levasset, exclamarent nonnulli [2], Concilii libertatem ex eo læsam, sed quam immerito, evidenter dignosci potest ex eo, quod Pallavicinus recenset. Porro Lansacus Gallicus orator sentiebat cum nonnullis non discutiendum, an residentia foret juris divini, sed curandum maxime, ut præsules ad residendum adstringerentur. Itaque tunc de residentia agendum decretum est, cum de Ordinis sacramento ageretur.

104. Sed quoniam, ut scriptum est, cortina cortinam trahit, dum agitur de residentia, actum quoque est de episcoporum jurisdictione, ac xx Octobris episcopus Segobiensis multis argumentis probavit, episcopatum jure divino esse institutum, episcoporumque auctoritate labefactata, Pontificum labefactandam auctoritatem, atque ab eo hæc verba repetita Carolus Vicecomes [3] cardinali Borromæo retulit : « Quod potestates jurisdictionales traduntur episcopis a Deo, sed exercitium jurisdictionis traditur a Pontifice, cum applicatio personæ et divisio materiæ ad eum pertineat, episcopatus autem non est proprie episcopatus sine potestate jurisdictionali ; probaturque ex Anacleto, dari potestatem, cum episcopi consecrantur, et quod potestas supernaturalis traditur episcopis a Deo, quæ auferri non potest, quamvis degradentur, et cum illa potestas per manuum impositionem, per unctionem consecrationis et signa externa tradatur episcopis, sequitur, quod episcopatus sit ordo, et quod sit de jure divino, quemadmodum etiam presbyteratus, ita quod si concedatur hierarchiam esse, necessario sequitur, episcopatum Ordinem esse, cum hierarchia ex duobus tantum membris constare non possit, Ordines autem sacri non sunt, nisi diaconatus et presbyteratus, ergo necessario episcopatus erit addendus : et quod omnes Pontifices usque ad Sylvestrum observaverunt, quod episcopatus est Ordo a Deo immediate, et dixerunt hoc in Epistolis suis, vel ex professo, vel incidenter ».

Monuit Vicecomes [4] eumdem Borromæum XXII Octob. nonnullos præsules inferre, quando

[1] Ms. arch. Vat. sig. num. 3622. p. 173. pag. 2. Lit. Leg. card. Ext. in Ms. Fr. card. Barb. sig. 1344. — [2] Ib. Ep. LXXXVII. — [3] Carol. Vicecom. in lit. ad card. Borrom. Ext. in Ms. card. Jo. Bapt. Spadæ p. 79. — [4] Ib. p. 93. Ib. p. 91. Ib. Ep. CIII.

episcopi jure divino sint instituti, claves non tantum Petro, sed etiam episcopis collatas, necnon XIX Novembris scripsit, plures contendere, a Pontifice non conferri potestatem jurisdictionis, sed locum in quo exerceatur, Laynem [1] vero supremum Societatis Jesu Præpositum in Congregatione generali disseruisse pro auctoritate Sedis Apostolicæ, illustrasseque datam immediate Pontifici potestatem jurisdictionis, et contraria argumenta diluisse : « Quo audito », narrat Sacchinus, « multi postea conati sunt quæ dixerant explicare, et ad sensum commodiorem trahere : multi aiebant, si quæ tum audiverant, audiissent prius, fuisse aliter sensuros, nec pauci ingenue et candide sententiam retractarunt. Legati Pontificii testati sunt, non vulgare eo die unius hominis meritum in Sedem Apostolicam extitisse ».

Exorta est etiam inter præsules disceptatio [2], an Pontificis auctoritas augustior esset Concilii auctoritate, vel e contra, Gallosque ad contrahendam Pontificiam auctoritatem incumbere scripsit Vicecomes ad eumdem Borromæum, jactataque ab Hispanis et Gallis nonnullis hæc verba, ut fieret reformatio in capite et in membris. Porro Pontifex instaurari omnium Ordinum disciplinam gerebat maxime in votis, Apostolicæ tamen auctoritati detrahi ferre non poterat. Cum vero ex his controversiis augeri in dies dissidia possent, proximo anno Ferdinandus Cæsar Zachariæ Delphino, Pontificio in aula Cæsarea internuntio, consuluit, ut rogaret Pontificem, ne controversiam hujusmodi in Concilio declarandam urgeret, nisi Patres universi consentirent, neve administri Pontificii res non necessarias in medium adducerent deliberandas, de quibus Delphinus [3] legatos Tridentinos XX Junii certiores fecit, optimumque visum est Cæsareum consilium, quo omnes occasiones serendi sermonis de auctoritate Pontificia declinatæ sunt.

Dum vero nonnulli principes de emendandis curiæ Romanæ corruptelis agerent, etiam de iniqua regum et principum in Ecclesiasticum Ordinem usurpatione coercenda, læsaque immunitate sacerdotali tuenda actum est, ac tum quidem in Galliis gravissime labefactari jus Ecclesiasticum ab administris regiis significabatur. In primis senatum regium de causis appellationum circa Ecclesiastica sacerdotia cognoscere ; secundo Rescriptorum Pontificiorum executionem impediri ; tertio judicare de possessorio jure sacerdotiorum ; quarto regem propria auctoritate decumas imperare clero, atque ab eo exigere ; quæ proximo anno usque adeo excrevere, ut regii administri in eam proruperint licentiam, quod suaserint regi, jure ab eo invadi bona Ecclesiastica atque distrahi posse. Insuper etiam Ferrerius præses acerbissime adversus conditas a Patribus leges pro temperanda principum licentia, defendendoque jure Ecclesiastico declamavit ; quæ germinantia in dies dissidia sopiturus Cæsar [1] oratoribus suis in mandatis dederat, ut legatos cardinales ad prætermittendum reformationis caput ad principes laicos pertinens hortarentur.

105. Manavit interea fama [2], Pontificem graviore morbo implicitum decumbere, quapropter nonnulli, inter quos Lansacus Gallorum regis orator, sermones de creando in Concilio Pontifice, vacuo sacrosancto solio, disseminarunt ; cum vero ex ea re graviora conflari pericula potuissent, atque etiam nonnulli subjiciendi Concilio Pontificis inania consilia essent meditati, quod antea decreverat Pius, e morbo recreatus edita Constitutione firmavit, ut si Concilio Tridentino non perfecto solium sacrosanctum vacuum fieret, Romæ a cardinalibus, non vero Tridenti a Concilio novi Pontificis electio celebraretur, ad schismatis rerumque novandarum discrimina avertenda, ita ut absentes cardinales, quamvis legati e latere Apostolici absentiæ suæ causa electionem celebratam oppugnare, vel infringere non possent.

106. *Orator regis Poloniæ a Concilio recipitur.* — Ab his ad ea, quæ in Concilio acta sunt [3], revertamur, in quo XXIII Octobris MDLXII, hora XXI, habetur Congregatio generalis, in qua comparuit primum Rev. Dom. Valentinus Herburtus episcopus Præmisliensis orator Sigismundi Augusti Poloniæ regis, qui litteras regias exhibuit his verbis conceptas :

« Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniæ, magnus dux Lithuaniæ, Russiæ, Prussiæ, Moscoviæ, Samogitiæque etc. dominus et hæres, reverendissimis in Christo Patribus dominis sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalibus, ac sacrosancti concilii Tridentini legatis cæterisque reverendis et venerabilibus dominis episcopis, abbatibus, Ordinum generalibus, et aliis omnibus Universale Œcumenicum Concilium Tridentinum repræsentantibus, amicis nostris charissimis, salutem et benevolentiæ nostræ commendationem.

« Reverendissimi in Christo Patres, et reverendi et venerabiles domini amici nostri charissimi. Fecimus pro officio nostro regio, ut ad hunc celeberrimum, et sacrosanctum dominationum vestrarum conventum ablegaremus nostro nomine reverendum in Christo patrem Valentinum Herburthum episcopum Præmisliensem oratorem nostrum, cui quoniam nostro nomine quædam ad dominationes vestras re-

[1] Pal. 2. Hist. Soc. 3. — [2] Carol. Vicecom. in lit. ad car. Bor. — [3] Ext. lit. Delphini in Ms. arch. Vat. sig. num. 3216. Ep. CXII. Car. Vic. in lit. ad car. Bor. p. 115 et 118.

[1] Ext. lit. Delphini in Ms. arch. Vat. sig. num. 3218. Ep. XXIII. — [2] Joan. Vicecom. in lit. ad car. Borrom. et Ms. card. Jo. Bapt. Spadæ p. 112. — [3] To. x. de Conc. Ms. arch. Vat. sig. num. 4197. pag. 155.

nuntianda commisimus, ab iis petimus, ut eum disserentem benigne audiant, ipsiusque verbis non multo minus quam nostris fidem adhibeant : quas optime valere cupimus. Datum Wilnæ die VI mensis Septembris anno Domini MDLXII, regni vero nostri anno XXVIII ».

His litteris altiori voce perlectis, Polonus orator orationem habuit, in qua hæc præcipue est locutus :

« Quod in tanta oppugnatione, ac magnis procellis Ecclesiæ sacrosanctum hoc Concilium, velut præsens auxilium, ac gratissimus sol illuxit, id primum Dei benignitati, deinde beatissimo ac maximo Pontifici Pio IV merito acceptum ferre debemus. Quas enim ille Pontifex impensas, quos labores, quas curas non suscepit ac pertulit, priusquam hunc vestrum sanctissimum gravissimumque cœtum coegit? Quæ igitur illi pro tam ingenti divinoque beneficio prœmia, quæ honoris insignia, quæ laudum monimenta ab Ecclesia non debentur » ? Et paulo post : « Tum vero illud non importune Dei benignitate accidit, quod ad Ecclesiæ salutem defendendam tuendamque pius et invictissimus imperator, et alii Catholici reges, principes resquepublicæ magno studio, ut ex hac oratorum clarissima magnaque frequentia cognosci potest, consentiant; quodque serenissimus ac clementissimus Dominus meus rex non dissentit in hac tam pia causa a reliquis Catholicis regibus. Is vero cum illis mente, voluntate, studio ac virtute ad conservandum veterem illum Catholicæ religionis statum vehementer consentit, ac in eo studio se cum regiis facultatibus suis huic sacro sancto Concilio non defuturum offert atque pollicetur. Nam cum is serenissimus rex meus sapientia, justitia, fortitudine, temperantia, omnique illo pulcherimo choro virtutum stipatus ac in primis ornatus sit, tum pietatis tanto, quantus esse maxime potest, lucet splendore. Quot enim is templa delubraque, honoris et cultus Dei Optimi Maximi gratia, magnifice extruxit, ac copiose amplissimeque ditavit: quantum extat ejus studium in vera religione augenda, dilatanda, ac etiam ad barbaras gentes regno suo vicinas proferenda ! Jam vero quanto studio contendat et elaboret, ut hæc lues tetra, quæ nostro sæculo plerasque Europæ provincias pervagata est, sin minus funditus evelli, saltem reprimi et sopiri queat, nos qui regni illius incolæ sumus, testes locupletes esse possumus. Sed quid omnia serenissimi mei regis pietatis certissima signa persequi necesse est, cum non mediocre ejus rei documentum sit, quod cum ipse regni ac belli negotiis gravissimis impeditus, ad hoc sacrosanctum Concilium venire non posset, me licet indignum suum oratorem misit? Noluit enim pius rex in hoc totius Christiani orbis de componendis dissidiis religionis ardore a beatissimi maximique Pontificis, ac ab omnium Catholicorum regum studio, studium quoque suum abesse etc. ».

107. Attulit deinde orator tardioris adventus causas, nimirum in veteri more et instituto regni Polonici esse, ut in regni comitiis legationes decernantur; cum vero rex aliquot annis a regno suo in remotioribus regionibus belli negotiis vehementer impeditus abesset, nec regni ordines cogere posset, diutius pro sua pietate se non continere potuit, quin oratorem ad Concilium, non expectato comitiali decreto, allegaret, ut præmaturus potius quam tardior adventus æstimari possit: demum Patres cohortatus est, ut pestiferum hæreseos virus extinguant, cui hisce verbis responsum est [1] :

« Responsum datum oratori regis Poloniæ a sacrosancta Tridentina synodo, in publica Congregatione, die XXIII mensis Octobris MDLXII.

« Reverendissime et illustrissime domine orator, Sigismundi Augusti optimi ac potentissimi regis vestri singularis pietas et excellens juvandæ Catholicæ Ecclesiæ studium adeo perspectum sanctæ Synodo semper fuit, ut quemadmodum summa cum lætitia et voluptate ejus legatum advenientem excepit, ita certe nullam moram, et tarditatis excusationem ab ejus majestate expectandam esse unquam existimavit. Cum enim serenissimus Poloniæ rex is sit, qui acceptam a clarissimis regibus majoribus suis Catholicæ fidei veritatem non solum ipse constanter retinuerit, verum etiam optimis legibus et continentibus prope bellis, a nefariorum hominum scelere atque impetu defendendam summa cum laude susceperit, satis per se sancta Synodus intelligebat, eum celeberrimo huic atque legitimo totius orbis Concilio animo interesse, eamdemque pietatem omni tempore sanctæ Dei Ecclesiæ reipsa præstiturum esse, quam invictissimus Cæsar, cæterique Christiani orbis reges, ac populi missis legationibus professi essent. Accedebat autem Hosii cardinalis amplissimi aspectus præsentiaque ad declarandam regiam mentem et voluntatem, veluti magnum aliquod atque illustre testamentum : neque enim dubitari poterat, Sigismundum Augustum regem omnia, quæ ad sacræ hujus Synodi decus et ornamentum pertinerent, summo studio curaturum esse : in qua ditionis suæ hominem Apostolicæ Sedis legationem obire perbenigne pateretur. Hæc igitur sunt, præclarissime orator, quæ hactenus fecerunt, ne ab hoc Generali Concilio regis vestri pietas et auctoritas abesse videretur. Verum quando per legatum summæ religionis, et prudentiæ, et integritatis laude præditum adesse voluit, hoc quidem sanctæ Synodo eo jucundius accidit, quod intellexit, ejus majestatem non expec-

[1] Ext. in Ms. arch. Vat. sig. num. 1397. p. 156 et 366.

tatis regni comitiis de hac re deliberasse; ne scilicet cum ea longius differrentur, aliquod pietatis officium ab optimo et religiosissimo rege defuisse illis videri posset, qui minus sincere atque invidiose Catholicorum principum facta interpretari solent. Quare sancta Synodus regiam majestatem de honorificentissima legatione, deque ejus in Catholicam et Apostolicam Ecclesiam egregia voluntate maximas gratias agit. Deinde vero te, reverendissime domine, non solum quia illius regis, cui nihil antiquius vera religione unquam fuit, personam geris, sed quia Hosii cardinalis et legati amplissima laudatione ornatus, non potest hoc munere non dignissimum judicare, libentissime excipit, mandatumque tuum, prout juris est, admittit. Quod autem sanctam Synodum hortaris, ut Dei causam, quam suscepit, ita tueatur, ut aliquando sancta Ecclesia pristinam dignitatem recuperare queat, illa quidem sua sponte incitata in hanc curam omni cogitatione incumbit, lætaturque Dei misericordia, tam præclara divini hujus operis fundamenta jacta esse, ut divina ope et auxilio freta speret fore, ne cum sibi a Pio IV Pontifice Maximo, cujus virtutem immortalitati consecratam omnes ætates admirabuntur, summa constituendæ Ecclesiæ adjumenta suppeditata fuerint, ipsa suo muneri et officio defuisse existimari possit ».

108. *Proponitur decretum de residentia.* — Dum Tridentum Gallicani Patres properant, sexta Novembris celebrata est Congregatio generalis hora XVI, in qua decretum de residentia perlectum est præfante illi cardinale Mantuano subjectis verbis [1] :

« Debitores illi, qui solvendo sunt, cum tempus venit, creditoribus suis debitum persolvunt, nulla diei prolatione petita. Nos in eorum debitorum numero sumus, qui solvendo sunt, propterea ad diem, quod vobis debemus, dissolvere volumus. Vos memoria tenetis, cum his mensibus orta inter vos esset contentio, an residentia esset juris divini, necne, qua ad gravissimas verborum contumelias pæne descensum est, me dixisse, ut altercatio sedaretur : non esse cur de residentia contenderent, cum de ea agendum esset, cum de sacramento Ordinis pertractaretur. Quare cum Dei benignitate de sacramento illo jam tractatum sit a theologis et a vobis, et doctrina et canones confecti sint, quamvis non omni ex parte emendati, nunc de residentia cogitare poteritis, sed antequam de residentia suo tempore dicere sententias incipiatis, duo a nobis exponenda vobis sunt. Unum, de quo admonitos vos esse volumus; alterum quod ab humanitate vestra magnopere cupimus. De quo a nobis admonendi estis, illud est. Cum in illa generali Congregatione, quæ habita est decima die Martii hujus anni, in qua multos articulos reformationis proposuimus, quorum caput illud fuit, considerent Patres qua ratione fieri possit, ut patriarchæ, archiepiscopi, episcopi, præterea omnes curati in suis Ecclesiis residerent, non fuisse propositi nostri, ut alia ratione de residentia tractaretur, quam in superiorum temporum Conciliis tractatum fuisset, nemper per præmia et per pænas. Cum enim videremus multa incommoda invecta esse ex episcoporum absentia a suis Ecclesiis, et speraremus ea omnia tolli posse ex præsentia, proposuimus vobis canonem illum residentiæ, ut vos novas excogitaretis pænas et præmia, quibus tanquam vinculis arctioribus episcopi abstringerentur ad residentiam, sed nescio quomodo oratio vestra a propositione nostra deflexit ad quærendum, an residentia esset juris divini, necne, quæ res magnas excitavit contentiones et turbas, et majores excitatura esset, si de ea re iterum disputaretur. Quare pacis et concordiæ causa deliberavimus vobis proponere decretum, in quod conjecta sunt præmia et pœnæ fere omnes, quæ excogitari possunt, quibus episcopi cogerentur obsequium præstare Domino nostro in Ecclesiis suis residendo. Hæc ratio pœnarum et præmiorum placet Cæsareæ majestati, et serenissimo Hispaniarum regi, et speramus placituram Christianissimo regi, ac illustrissimo cardinali Lotharingiæ, et Gallicanæ Ecclesiæ, quam secum adducit. Nam cum his diebus illustrissimus orator de Lansaco nobiscum esset, et in sermonem residentiæ incidisset, dixit, se non magnopere laborare, quo jure episcopi residerent, sed ut omnino residerent; quod ministro placuit tanti judicii, placiturum speramus regi suo. Sed nostrum fuit decretum proponere, vestrum vero de illo judicare, quod, ubi ego dixero, secretario perlegetur. Illud vero quod a vobis impetrare cupimus, est, ut cum de decreto et de tota re disseretis, de ea disserere velitis ut decet sanctos, qui hoc tempore non sub modio, sed super candelabrum positi sunt, ut omnes videant, qui in domo Dei sunt : ut decet graves, doctos et prudentes viros, qui non continentibus jurgiis contumeliisque agere debent, sed rationibus desumptis a sacra Scriptura, a sacris canonibus et ab auctoritatibus probatissimorum Ecclesiæ Dei doctorum ; ut denique decet eos, qui ut memoriam præteritarum contentionum abolere velint, modeste, graviter sedateque loqui debent. Hæc si feceritis, ut speramus et confidimus, nobis rem gratissimam facietis, ipsi vero maximam laudem consecuturi estis non a nobis, sed ab eo, in quo gloriari oportet, si unquam gloriari expedit, cui laus et gloria sit nunc et in æterna sæcula ».

109. *Cardinalis Lotharingus, præsulibus et oratoribus Gallis stipatus, Tridentum appellit.* — XIV Novembris Carolus cardinalis tit. Sanctæ-

[1] Act. Conc. Trid. Ms. Fr. card. Barb. sig. 1119. p. 93.

Cæciliæ e Lotharingia Tridentum ingressus est multis præsulibus Gallis ac theologis Sorbonicis stipatus, ac deinde vigesima tertia ejusdem mensis, cum in consessum solemnem Patrum admissus esset, regii oratores litteras [1] Caroli IX Galliarum regis Christianissimi ad Patres Concilii datas præsidibus legatis porrexere, quæ in Latinam linguam conversæ perlectæ sunt subjectis verbis conceptæ :

« Carolus Dei gratia Francorum rex, sanctissimis et reverendissimis Patribus in sacro Tridentino Concilio congregatis, salutem. Etsi ea fuit Dei Optimi Maximi voluntas, ut jam inde ab ineunte ætate, nos ad tanti hujus regni imperium vocarit, ejusque altæ et infinitæ judiciorum prudentiæ placuit nobis committere hujus principatus initia adeo tumultuum et civilium bellorum plena, ut nulla illius vel minima provincia inveniri possit quæ hisce calamitatibus careat : oculos tamen pueritiæ nostræ hæc ipsa divina bonitas ita aperuit, ut tantorum malorum causam facile judicaverimus non aliunde, quam ex varia et multiplici de religione opinione, qua populus noster imbutus est, processisse : cognoscamus et jam hujus gravissimi morbi remedium non ab hominum prudentia esse petendum, sed a Deo vivo et inexhausto misericordiarum fonte, qui requirentibus eum ex animo, suique nominis gloriam et honorem spectantibus nunquam defatigatur beneficia et gratias conferre. Itaque eodem sancto Spiritu ducti, cum primum regia corona sumus insigniti, nihil nobis magis fuit in votis, quam cum majorum nostrorum exemplo ad sacros conventus velut ad ejus ægritudinis unicum et præsens medicamentum confugere, tum in bonæ memoriæ Francisci regis, domini et fratris nostri amantissimi vestigiis permanere, et quanto potuimus studio et diligentia, hanc ipsam, in quam nunc ex variis orbis terrarum partibus convenistis, celeberrimam Synodum expetere. Ac illud quidem gravissime tulimus nos, qui hujus instituti adeo pii et optati auctores fuimus, non tamen efficere potuisse, ut prælati nostri in hoc generale Concilium primi convenerint, sed hujusmodi dilationis causam, et alii omnes, et vos ipsi necessariam judicastis. Cumque amantissimum et dilectissimum consobrinum nostrum cardinalem Lotharingum archiepiscopum ducem Rhemensem primum Franciæ parem, inque illius comitatu aliquot regni nostri episcopos et abbates advenire videatis, nihil quidem a nobis cum simulatione aut exquisitis diffugiis, sed omnia serio, piaque et sancta voluntate gesta esse facile existimabitis. Causa autem, sanctissimi Patres, propter quam consobrinum nostrum ad vos misimus duplex est. Altera quod ille muneris sui non oblitus, quique optime novit, quid Ecclesiastica professio, horumque temporum calamitas ab eo suique ordinis hominibus requirat, sæpius et vehementer isthuc eundi facultatem a nobis petiit et optavit. Altera, quod ille a teneris annis ad secretiora nostra consilia evocatus, et in regni nostri negotiorum administratione educatus, optime novit fontes et origines tumultuum nostrorum, quibus rebus egeamus, ut ii sedari possint : eique in mandatis dedimus, ea vobis exponere, et quæ a prudentia vestra et amore paterno remedia vitæ expectari possunt, non solum propter regni nostri tranquillitatem, sed etiam totius reipublicæ Christianæ salutem, a vobis impetrare : cum enim præ oculis, quis sit verus et purior Dei cultus, semel habuerimus, poterimus tandem ad laudatam illam et adeo expetitam rerum commendationem, quæ episcoporum incuria et hominum malitia perierat funditus, pervenire, ac in honorem et exaltationem Dei nominis unitatemque Ecclesiæ antiqua illa Catholicæ Ecclesiæ majestas et integritas splendebit. Quam rem veluti munere vestro dignam universus orbis jure suo a vobis requirit, eamque si feceritis, accedet vobis inenarrabilis remuneratio a manu illius liberali, qui se harum rerum liberalissimum remuneratorem profitetur; reges item, respublicæ, principesque omnes vobis se merito devinctos existimabunt, vestramque pietatem magna cum vestra laude posteritati commendabunt. Et quia eo est ingenio consobrinus noster, ut ea plane noverit, quæ vos speciatim scire cupimus, obsecramus vos, sanctissimi Patres, illum ut æquo et lubenti animo audiatis, eamque illi fidem, quam nobis, si isthic essemus, adhibeatis. Petentes invicem a Deo Optimo Maximo, ut vos suo præsidio, totique orbi Christiano diutius conservare dignetur ».

110. Lectis regiis litteris Carolus cardinalis Lotharingius subjecit, eas reginæ matris, et Antonii regis Navarræ, ac procerum regni consensu fuisse exaratas, prolixaque et lugubri hac oratione immanissimas calamitates, quas hæresis in Galliam invexerat, prosecutus est, deque remediis grassanti malo adhibendis peroravit, quæ a Gabriele Palæotto [1] in Actis Ms. accurate referuntur :

« Inde, inquit, cardinalis Lotharingius incæpit.

« Illustrissimi domini, reverendissimi episcopi. Christianissimus rex Carolus reginæ matris Christianissimæ auctoritate, ac præcipuo regis Navarræ assensu, procerumque omnium conscriptorum consilio has litteras quæ modo perlectæ sunt, decrevit, mihique ad vos perfe-

[1] Excusæ Brixiæ 1562. Lit. Car. IX. ad Conc. Trid.

[1] Ms. Fr. card. Barb. sig. num. 24. p. 218. Inter Act. Conc. Trid. Gabr. Pal. Ext. typis excusa Brixiæ ad instantiam Jo. Bapt. Bozolæ an. 1562.

rendas dedit, quarum præcipue ea capita, quæ majorem a me explicationem desiderant, pro ea, quæ mihi credita est, fide, explicabo quam brevissime potero. Hæc, ut meministis, statim in initio rerum regni illius nostri nobilissimi, amplissimi et florentissimi quondam, summæque erga regem fidei et observantiæ statum et conditionem testantur. Dicam uno verbo non sine incredibili animi dolore, fuimus Galli, fuit ingens gloria Francorum. Hæ rerum omnium sunt vicissitudines; manus Domini tetigit nos, clarissimi viri patres et fratres. Hæc nobis justum Dei in ira sua judicium provocaverunt, corrupti omnium Ordinum mores, et Ecclesiastica omnis collapsa disciplina. Has turbas excitarunt hæreses non suppressæ, et a Domino Deo nostro instituta remedia tamdiu neglecta. Hinc illæ lachrymæ, et per totum regnum dissidia, rapinæ, bella intestina et plusquam civilia. Luctus ubique, ubique dolor, et plurima mortis imago. Nec sacrosanctis Dei templis parcitur, presbyteri et religiosi viri ad aras, quas amplexantur morientes, trucidantur, visibilia Sacramentorum signa pedibus conculcantur et comburuntur, passim erecti apparent rogi ex omni genere Ecclesiasticorum ornamentorum, accensæ ex imaginibus dejectis pyræ, additis omnium non solum Ecclesiarum, sed antiquissimarum Bibliothecarum libris, nec quidquam ex chartis publicis et Instrumentis, quæ ad dotationem pertinent, reservatur, sanctorum reliquiæ ruptis altaribus in cineres rediguntur, sunt post hæc in profluentem projecti. Horresco referens, nec a summorum Pontificum, imperatorum, principum, episcoporum, et sine discrimine passim aliorum omnium sepulchris abstinetur, eorum maxime, qui de Ecclesia Dei benemeriti per monumenta reperiuntur. Nomen Domini ubique blasphematur, spiritus mendacii in ore omnium est, qui falso verbi Dei ministerium usurparunt, atque ita expulsis pastoribus, alienus ovis custos, fur et latro, ascendit. Postremo [quod longe omnium est gravissimum] juge et sacrosanctum sacrificium apud eos cessat, quod intermissum, quantam ruinam secum afferat et quantam regibus jacturam, et meministis, viri doctissimi, ex Prophetarum oraculis, et experientia jam in magnis imperiis, florentissimis regnis, amplissimis provinciis didicistis, atque in Gallia nunc aspicitis; regis enim majestas contemnitur, imperia detrectantur, non modo vectigalia, sed proventus etiam negantur, jura omnia et leges silent. Quilibet vindictam, quam exercet, ex privato odio metitur, ad defectionem populus incitatur, et excusso monarchiæ, quod aiunt, jugo, anarchia in concionibus publice proponitur. Hæc omnia apud vos cogitate, clarissimi oratotores, ne quod in Gallia nunc videre otiosis licet, sera nimis pœnitentia experiamini, si mole sua Gallia ex vicinia vos in ruinam trahat. Sed quid vos, sanctissimi episcopi, detineo, aut diutius affligo. Supersunt toti huic nostro malo remedia. Habemus enim magnæ spei pupillum regem, non tam regni ex legitima successione monarcham, quam religionis et virtutum omnium avitarum hæredem, quem pater Henricus, avus Franciscus excitant, et in quo jam Francisci fratris demortui omnis generis virtutum igniculi relucent. Nec desunt Catharinæ reginæ viduæ et Navarræ regis optima consilia, et infractæ procerum vires. Nullis opibus parcitur, undique auxiliares copiæ comparantur, fitque via vi, sed in nostra viscera, quantumcumque victrix dextera sit, ferrum convertitur, eruuntur opes, et fit lamentabile regnum: jamque nulla ad sedandos tantos tumultus aptior via, nullum præsentius est remedium, quam quod ab hac sacrosancta Universalis Ecclesiæ legitime in Spiritu sancto congregata Synodo expetitur. Huc vos majorum exempla trahunt: hoc Dei verbum docet, ac ut speramus, in promissis suis, quæ nunquam fecit irrita, imperat, atque ita demum ex hoc loco pax Dei, quæ exsuperat omnem sensum, expectatur. Templum enim Dei sanctum est, quod sumus nos, viri Patres, et tametsi divisiones gratiarum sint, omnes tamen nos in uno spiritu, qui in nomine Domini Jesu Christi congregati sumus, quos et dicere necesse est, prout Spiritus Sanctus dabit eloqui. Quæ omnia, ut magis scire potestis, ad bene beateque decernendum ex divino præcepto sunt necessaria. Hæc omnia Christianissimus rex cum sibi satis persuadeat, nec quidquam alienum ab his a nobis expectet, duo tamen præcipua sunt ea, de quibus nos admonet, pro sua in hanc Synodum observantia, et pro ea, quam sentit ex his in religione dissidiis, summa molestia. Primum itaque a nobis postulat, ut quantum fieri poterit, nova dissidia vitemus, novas, inquam, et infructuosas relinquamus quæstiones, ac demum, quantum nobis licet, enitamur ut principes et provinciæ omnes ab armis abstineant: ab hoc desiderio excitandorum bellorum prorsus nos alienos esse oportet, ne qui ex nobis discesserunt, et se ab Ecclesia Dei præsciderunt, existiment, magis hoc conventu principes ad arma excitari, et societates et fœdera iniri ad bellum quantumcumque sacrum, quam de universali omnium animorum reconciliatione decerni, solliciti ante omnia servare unitatem pacis. Si quid in ea sententia peccatum est, parcite, quæso, Patres amplissimi; Henricus pater auctor fuit pacis, quæ in Christiano orbe hactenus tam feliciter servatur, eam quasi testamentum paulo post moriens filio Francisco regi commendavit; hanc Franciscus frater, si nobis tam cito ereptus non fuisset, magna prudentia retinere conabatur. Pupillo et viduæ iniquissimas semper turbas, et

bella intestina rex et regina mater valde pertimuerunt, et pacatos subditorum omnium animos, ne quies publica interturbaretur, summa prudentia, ac ut ætatem et sexum decet, perpetuo exoptaverunt. Quod etiamsi [ut negari non potest] infeliciter successit, infeliciores tamen belli eventus sunt pertimescendi, ne si omnes in eodem periculo versentur, eadem et tempestate actos, nemo periclitantes adjuvet, ac sic unum idemque omnes naufragium faciemus. Summam propterea rationem haberi desiderat eorum, qui lapsi sunt, ut et illis, quantum ex Deo poterimus, condonemus, quibus et nos amicos esse liceat, sed usque ad aras. Alterum legationis meæ caput est, quod jam a principio regi meo Christianissimo cum serenissimo imperatore, et reliquis regibus, et principibus, viris, quorum hic clarissimos viros oratores habetis, fuit commune, nempe ut de reformatione et morum et Ecclesiæ disciplinæ omnino decernatur. De hac iterum iterumque vos admonet, ad eam serio complectendam, qua potest observantia hortatur, et per Dominum Jesum Christum, qui judicaturus est vivos et mortuos, obtestatur, si Ecclesiæ auctoritatem integram esse vultis, si ejus dignitatem conservare, si jam inclinatum nobilissimæ Galliæ regnum retineri posse judicatis, nec vos ex vestris commodis nostra incommoda metiri æquum est. Si enim universa hæc Italia, si Hispania omnis sedem et clavum tenet, gratulamur vobis, felicissimi Patres; nos quippe excidimus, et vix supremo digito gubernacula retinemus. Hic nobis liceat jure vestro causas a nobis tantæ tempestatis exquirere. Quem accusabimus, coepiscopi fratres? quem tanti mali auctorem constituemus? Memini quid velitis, nec memoria excidit vestrum de ea re commune omnium judicium : hoc non sine innato pudore, et magna anteactæ vitæ pœnitentia dicere me oportet. Propter nos tempestas hæc orta est, viri fratres, propterea mittite nos in mare. Quid addam amplius? habetis confitentes reos, in eos, ut libet, animadvertite. Nunc judicium incipiat a domo Dei, et mundentur qui ferunt vasa Domini. Attendamus nobis et universo gregi. Quiescamus perverse agere et discamus bene agere. Imo potius tu, misericors et bone Deus, per viscera misericordiæ tuæ attende, placare et fac, adauge nobis fidem, ut sine timore de manu inimicorum liberati serviamus tibi. Nunc viribus opus est, Patres, nunc pectore firmo. Sed vereor, illustrissimi domini et reverendissimi episcopi, ne nimis importune agam, non est enim sponte currentibus addendum calcar. Finem igitur faciam, est enim mea hæc a rege expedita legatio. Si quid scire vos amplius oportebit, hæc omnia clarissimi regis oratores curabunt. Ego vero, et mecum una, qui ex Galliis advenerunt reverendissimi coepiscopi, in hac universalis Ecclesiæ sacrosancta Synodo testamur, beatissimo domino Pio Pontifici Maximo post Deum in perpetuum subditos esse velle, ejus enim nos in terris primatum super omnes Ecclesias agnoscimus, cujus nunquam imperia detrectabimus, Ecclesiæ autem Catholicæ et sacræ generalis Synodi decreta veneramur. Vobis illustrissimis et reverendissimis legatis fasces submittimus, sanctissimis episcopis dexteras societatis offerimus, et clarissimos oratores testes sententiarum nostrarum hic adesse vehementer gratulamur, ut Spiritu sancto duce in omnibus, per omnia, et semper honorificetur Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi ».

111. Cum finem dicendi fecisset cardinalis Lotharingius, mox primus Concilii præses, is erat Hercules cardinalis Mantuanus, in hæc verba respondit :

« Responsum legati [1] ad orationem cardinalis Lotharingi.

« Eo die, quos nos dominatio vestra illustrissima perhumaniter convenit, dixit se mandata Christianissimi regis sui coram sancta Synodo primo quoque tempore exposituram, quamobrem elegimus archiepiscopum Jaderensem virum doctum et prudentem, qui sanctæ Synodi nomine illustrissimæ dominationis vestræ orationi eleganti, et copiosæ, et eruditæ, qualem excellens doctrina nobis pollicebatur, atque eventus ipse comprobavit, responderet, atque explicaret quam gratus nobis omnibus accidisset labor quem suscepit, accedendi ad Concilium una cum bona parte episcoporum, abbatum ac theologorum Ecclesiæ Gallicanæ. Speramus enim ex hac doctissimorum prælatorum accessione magnum incrementum capturam causam Catholicæ religionis, mirosque progressus facturam de virtute in virtutem, et correctionem lapsuum et morum, qui hactenus in Ecclesia Dei fuerunt, etc. »

112. Addunt Acta [2] Mutium Calinum Jaderensem archiepiscopum conceptum hisce verbis responsum prolixius subjecisse :

« Illustrissime et reverendissime domine. Inter cæteras Christianæ reipublicæ miserias et calamitates, quarum memoriam sacrosancta Synodus, neque deponere, neque sine lachrymis repetere unquam potest, nulla ejus animum cura magis anxium et sollicitum semper habuit, quam seditiones et bellici tumultus, qui religionis causa in florentissimo Galliarum regno commoti et concitati dicerentur, nam cum omni tempore regnum illud firmissimum Catholicæ veritatis præsidium et columen jure optimo habitum fuerit, cogebatur sancta Synodus incredibili dolore affici, cum intelligeret ejusmodi factam esse rerum commutationem, ut non in

[1] Ms. Fr. card. Barb. sign. num. 1109. Act. Trid. per Astulph. Serv. — [2] Act. Conc. Trid. per Gabr. Palæot. Ms. Fr. card. Barb. sig. num. 24. p. 222

una, aut in altera, sed in pluribus ejus provinciis omnia fere impietas, cædes, vastitas occupasse videretur. Accedebat præterea ad augendam doloris acerbitatem, quod nuntiabatur nobilissimos gentis vestræ proceres, quod scilicet alii orthodoxam fidem labefactatam et eversam, alii defensam et conservatam maxime cuperent, tanto animorum ardore ad arma concurrisse, quanto olim Christianissimi reges vestri totius Gallici nominis consensu pro Christiana religione propaganda, ejusque dignitate recuperanda difficillima sæpe bella suscepissent et confecissent. Verum antea cum hæc mala sancta Synodus multorum fama et auditione accepisset, graviter sane dolebat, et præsentem inclyti regni statum maxime deplorabat, ita tamen ut facile crederet multo sibi miserabiliorem ejus fortunam videri posse, si quæ aurium sensu perceperat, cernere etiam oculis et propius omnia ejus vulnera intueri, ac penitus pernoscere licuisset. Quod quidem illi nunc insperato quodammodo contigit. Etenim illustrissima et reverendissima amplitudo vestra Christianissimi regis litteras, quæ nuper recitatæ sunt, oratione sua subsecuta, et verborum copia, gravitate, prudentia, Gallicarum rerum statum et conditionem exposuit, ut eas non commemorasse, sed earum veluti expressam imaginem omnium oculis subjecisse videatur. Quare constanter sancta Synodus affirmat se nullas ei proprias ac præcipuas doloris partes concedere, verum eo acerbius hanc calamitatem ferre, quod amplitudo vestra matri sanctæ Synodo charissimæ et dulcissimæ filiæ ærumnas et incommoda defleat ac conqueratur. Sed tamen in tantis malis animum erigit et confirmat, siquidem brevi futurum confidit, ut Deus reddat puero regi pristinam majorum suorum, et præsertim avi, parentis ac fratris clarissimorum regum virtutem ac fortitudinem, qua non solum nefarios hostium conatus reprimere, et audaciam ulcisci queat, sed in tenera etiam ætate singulare aliquod pietatis exemplum ad pulcherrimi facti imitationem posteritati tradere. Deinde vero cum divina clementia atque misericordia, et sanctissimi domini nostri Pii Pontificis Maximi opera et auctoritate hoc sanctum et generale Concilium coactum sit, si unquam antea, nunc certe maxime sperandum est fore, ut verus Dei cultus, discussa errorum caligine, ab omnibus agnoscatur, mores emendentur, pax et tranquillitas Ecclesiæ restituatur; qua in re quemadmodum adhuc sancta Synodus omnem diligentiam adhibuit, ut quæ sui muneris et officii esse intelligebat, Deo adjuvante, perficeret; ita in posterum nihil se de ea cura remissuram, verum si fieri possit, aliquid potius ad eam studii et industriæ addituram esse pollicetur ac spondet. Neque vero, illustrissime domine, te impulsore solum atque hortatore, sed multo magis, quod summæ felicitatis loco habendum existimat, adjutore et consiliario id faciet. Novit enim quanta tua sit optimarum artium et præcipue sacrarum litterarum scientia, maximarum rerum usus atque tractatio, apud regem potentissimum summosque principes existimatio et auctoritas, et quod caput est, pietas in Deum, vitæ integritas et innocentia, ac cura et Catholicæ religionis sincerum studium. Quæ quidem tot et tanta sunt, ut quid potissimum in te homines laudare debeant maximarum-ne virtutum cumulum, an in quoque genere absolutam et perfectam earum formam merito dubitari possit. Illud autem exploratissimum sancta Synodus habet, tam multa ab illustrissima amplitudine vestra ad communis causæ utilitatem adjumenta illatum iri, ut sibi nunquam minus jucundam ejus adventus memoriam futuram confidat, quam ille ipse dies, quo venientem excepit, lætissimus ac jucundissimus omnibus illuxisse visus. Itaque, illustrissime domine, omnes hi sanctissimi Patres, quod tam longo, difficili ac periculoso itinere suscepto ad tuendam matris Ecclesiæ dignitatem tanta animi alacritate accurreris, quod salvus et incolumis cum tot gravissimorum Patrum comitatu adveneris, quod tua præsentia, auctoritate, splendore frui liceat, primum Deo immortali maximas gratias agunt, deinde tibi ex animo gratulantur, faustaque omnia ac felicia a Domino precantur. Cæterum quæ vel de communibus Catholicæ Ecclesiæ rebus, vel de privatis Gallicarum Ecclesiarum commodis proponenda erunt, ea sancta Synodus, quotiescumque regiis oratoribus viris præstantissimis, vel illustrissimæ amplitudini vestræ de his dicendi locus et potestas dabitur, libentissime audiet. Neque enim dubitat, quin ejus regis nomine, qui pueritiæ commendationem a pietatis acerrima defensione duxerit, cujusque in omni vita præcipuum ornandæ atque amplificandæ religionis studium esse debeat, illa proponantur, quæ in primis cum vera Dei gloria, perpetuaque sanctæ ejus Ecclesiæ utilitate et summa Apostolicæ Sedis dignitate et amplitudine conjuncta esse videantur ».

113. Ea absoluta oratione Renaldus Ferrerius in senatu Parisiensi præses, unusque ex regis Christianissimi oratoribus, conspicuis operibus illustratam regiam pietatem, flagrantissimumque Gallorum pro retinenda veteri religione studium commendavit. Pro tuenda Pontificis auctoritate bellum asperrimum geri, qua deserta, brevi omnes seditiones componi possent, Patresque rogavit, ut summa integritate Dei gloriam promovere, religionis incorruptam puritatem asserere, divinamque opem, sine qua reliqua auxilia Gallis [irrita forent, promereri niterentur.

« Orationibus, inquit, quas nunc audistis,

illustrissimi domini, sanctissimi Patres, nihil est quod a nobis quidquam addi aut detrahi debeat, tantum unum dicemus bona venia paternitatum vestrarum pro muneris nostri ratione. Christianissimi regis pius, religiosus et in Catholicam Ecclesiam propensissimus animus antea quidem erat omnibus satis perspectus et cognitus, nunc autem adventu et oratione illustrissimi principis et reverendissimi cardinalis adeo est illustratus, ut ne ullius quidem dubitationi locum relinquat. Nam quo minus antea tanti viri adventus ab omnibus prudentibus et peritis rerum humanarum sperabatur, eo magis cum venerit, nemo est, vel mediocri ingenio præditus, qui non videat quantum Galli Ecclesiæ Catholicæ consultum velimus, quique non intelligat plures, easque gravissimas esse causas, quibus adductus rex Christianissimus illum ad vos miserit, cujus singulari consilio in rebus magnis agendis cum antea semper usus est, tum maxime his miserrimis et calamitosissimis Galliæ temporibus. Qui autem existimant privato magis commodo quam reipublicæ Christianæ causa hæc a nobis fieri, vehementer falluntur. Potest, si modo velit rex Christianissimus, vel triduo seditiones omnes et motus suorum componere, inque officio et obsequio Gallis innato subditorum omnium animos retinere, sed non tam quæ sua sunt quærit, quam quæ sunt Catholicæ Ecclesiæ, et Pontificis Maximi, cujus dignitatem et auctoritatem, ut sartam tectam in Gallia retineat, non dubitat tanti regni imperium, vitam et fortunas magnorum principum, procerum et nobiliorum in periculum adducere. Hic est Galliæ nostræ status, hæc fundi nostri calamitas, quod si quis nos roget, quid tandem illud est, quos vos Ecclesiaque vestra Gallicana tantopere a Concilii Tridentini Patribus expetit ? Non sumus, Patres sapientissimi, in petitionibus nostris admodum morosi et difficiles ; nihil aliud petimus, quam quod totus orbis Christianus efflagitat, quod a Concilii Nicæni Patribus petiit magnus ille Constantinus, hoc ipsum a vobis requirit rex Christianissimus : omnia illius postulata continentur, aut sacris Bibliorum litteris, aut vetustis Ecclesiæ Catholicæ consiliis, aut antiquis Pontificum et Patrum constitutionibus, decretis et canonibus. Hæc sunt, hæc, inquam, sunt, quorum nomine rex Christianissimus, Ecclesiæ Catholicæ primogenitus filius, Ecclesiæ, inquam, Catholicæ petit restitutionem in integrum apud vos, quos Dominus noster Jesus Christus prætores legitimos creavit, neque hoc ipsum petitur ex clausula, ut dicitur, generali, sed ex verbis expressis edicti illius divini, et perpetuo, quod adversus nunquam fuit et nunquam erit usucapioni aut præscriptioni locus. Redeant saltem quasi postliminio in sanctam Dei civitatem, et in lucem hominum tandem prodeant, quæ antiquus hostis Sathan vi eripuit, et longo tempore suppressit. Sic Darius Persarum rex motus in Judæa propter religionem excitatos sedavit. Non enim ad arma continuo, verum ut majorum suorum leges et antiqua edicta inquirerentur, jussit, inventumque regis Cyri edictum de reditu Judæorum in Judæam et Templi instauratione a majoribus suis neglectum, mandavit executioni et ita pacati sunt tumultus. Josias rex laudatissimus, et sincerissimus Ecclesiasticæ disciplinæ exactor librum legis ab Helcia magno sacerdote repertum, posteaquam hominum malitia longo tempore suppressus fuerat , primum legit diligentissime , deinde lectum recitavit populo , tum ex illius præscripto ritus et præcepta divina Judæis restituit. Strenui illi Nehemiæ milites, quos tantopere commendat Chrysostomus, altera quidem manu telum tenebant, altera muros ædificabant, hoc est, Ecclesiam ex antiquis Patrum legibus restituebant. Nisi hæc fiant , Patres sanctissimi, frustra a vobis rogabimur, num etiam pacata est Gallia ? nos enim respondebimus , quod Jehu regi Joram roganti , num pax ? et quomodo, inquit ille, pax, cum hostes adhuc supersint et vigeant ? nostis cætera. Nisi his rebus diligens detur opera, nos frustra confugiemus ad potentissimi illius et maximi regis Catholici affinitatem, singularem amicitiam, incredibilem liberalitatem. Frustra fidem et auxilium implorabimus Pontificis Maximi, serenissimi Venetorum dominii, Lotharingiæ, Allobrogum et Hetruriæ principum auxiliares copias. Fallax enim (mihi credite) erit equus ad salutem , nisi hæc a vobis fiant. Turbabitur brevi nimia quorumdam securitas , et quod caput est, qui interea peribunt, tametsi id illis sua propria iniquitate et peccato eveniet, vobis tamen peribunt : hoc est, sanguis illorum de manu vestra requiretur. Sed potius quam nos ad ea veniamus, quæ suo loco et tempore sumus dicturi, secundumque mandatorum nostrorum formulam agemus, petimus a vobis, sapientissimi Patres, a vobis, inquam, quos vestra sponte scimus esse satis incitatos, quorumque pietatis et religionis, et in omnes homines charitatis sumus non solum auriti , sed etiam oculati testes, ut ea, de quibus jam diu cœpistis deliberare, quam brevissime fieri poterit, absolvatis, quo citius possitis de multo gravioribus, et magis hoc tempore necessariis sententiam vestram dicere, et his conventibus Ecclesiasticis finem imponere ad laudem, et honorem Dei Patris Omnipotentis, ejusque Filii Domini nostri Jesu Christi ».

Ad hæc Jaderensis addidit, Patres commodius ad ea, quæ opus fuerit, responsuros, et muneri suo non defuturos.

114. *Querelæ Lotharingi cardinalis in Synodo expositæ.* — De adventu etiam cardinalis

Lotharingi certiorem fecere legati [1] Concilii Carolum cardinalem Borromæum, utque exposuerit Galliam in tantas adductam calamitates, ut omnium principum Catholicorum adversus hæreticos cogendum sit auxilium, quod futurum Protestantes suspicati varia inter se ad affligendam proterendamque rem Catholicam consilia agitarint; cui responsum a legatis, congregatum Tridenti Concilium non ad movenda bella, sed ad pacem redintegrandam, divulsarum Ecclesiarum conjunctionem conciliandam, orthodoxam fidem confirmandam, damnandos errores, discutiendas hæreses, pristinoque sanctitatis splendori Ecclesiasticam disciplinam restituendam, gravioremque dolorem se traxisse, sparsam eam per Germaniam fabulam de fœdere armorum Tridenti adversus hæreticos sive Protestantes, sanciendo, cæterum speranda meliora de Gallicis rebus Rothomago jam expugnato. Addidere, nullo modo suscepta a Gallis consilia oppugnandæ vel deprimendæ auctoritatis Sedis Apostolicæ, sed instaurandæ collapsæ disciplinæ Christianæ, maximique referre pro salute Gallorum ac cæterorum populorum, ut publici mores ad sanctiorem normam redigantur, ac vitia exscindantur; corruptionem enim morum ordinis Ecclesiastici, inobedientiæ et contemptus causam ac seditionum parentem extitisse, ac nisi in Concilio castigentur vitia novis legibus, disciplinaque vetus fuerit restituta, majora bella adversus Ecclesiasticos viros excitanda, quam modo gerantur contra Hugonottos, ut enim Gallia optat ardore summo atque constantissime fidem orthodoxam incorruptam tueri, ita cleri fœtida vitia tolerari non posse, indignationem alte fixam hærere omnium animis, parochialia sacerdotia conferri imperitis, ac nullis virtutibus ornatis, non ab iis verbum Dei prædicari, non administrari Sacramenta, sed tantum vitiorum exempla diffundi, in Diplomatibus Pontificiis falsa testimonia de eorum probitate, qui Romæ parochi instituuntur, afferri.

115. Significarunt etiam legati cardinales Carolo Borromæo Lotharingum cardinalem ac regios oratores graves querelas fudisse adversus Pium IV Pontificem de subsidiis idoneis adversus Hugonottorum perduellionem non subministratis; commendatos ab iis quidem Philippum regem Catholicum, Venetos, Sabaudiæ et Florentiæ duces, qui subsidiarium aurum transmiserint, at Pontificem expectationi promissisque de ferenda ope non respondisse, totque acerbas leges apposuisse, ut Gallorum rex oblato beneficio uti non possit, ex eaque re magistrum equitum Memorantium, ducem Guisium, et Santandreanum castrorum præfectum offensionem contraxisse, Pontificio enim Diplomate jussos arma pro Ecclesia Catholica, ut veros Christi equites pugilesque capere, etiam adversus Catharinam reginam, si eam a vera religione desciscere animadverterint, nec subsidia nummaria iis in militum stipendia unquam defutura pollicitum, deinde in prima stipendiorum solutione tot acerbioribus conditionibus illaqueatos, ut tenui tantum eorum parte potiti sint, proptereaque illos confugere ad Concilium, ut his consulat. Hæc cum urgeret vehementius Ferrerius præses, responsum est a legatis, non esse ista in Concilio tractanda, sed cum Pontifice, cum ad disciplinæ normam instaurandam non spectent. Quibus subjecere oratores, hæc prius cum legatis, atque etiam cum Pontifice conferenda, quam ea in Congregatione generali proponantur. Significarunt iidem legati [1] paucis post diebus, nimirum XIX Novembris oratores Gallicos postulaturos optimam Ecclesiastici ordinis emendationem.

116. Dum in Concilio ageretur de corruptelis delendis, ac disciplinæ sanctioris restituendæ splendore, nonnulli præsules Hispani et Galli quadam invidia in Romanæ curiæ magistratus perciti multa ad deprimendam eorum dignitatem et commoda demenda moliti sunt. Cardinales vero legati Carolo Borromæo significarunt [2] se nihil adversus curiæ Romanæ dignitatem ex ea occasione tentaturos, nisi acceptis de ea re mandatis Pontificiis, nihil etiam decretum iri in iis, quæ ad Pontificem spectant: si quæ tamen occurrant querelæ, ad ipsum eas transmittendas, ut de iis, quæ in ipso desiderentur, ipse decernat, se strenuam operam daturos, ne quid proponatur in Concilio, quo Pontifici leges imponi videantur, cum enim Concilium inferioris sit dignitatis et auctoritatis Pontificia, non æquum esse, ut supremam auctoritatem spectantem ad Pontificem tamquam Ecclesiæ visibile caput invadant.

117. *Successivæ prorogationes septimæ sessionis ob exortas controversias tum de residentia, tum de jurisdictione episcoporum.* — Recurrente nona Novembris die, cum intermissæ fuissent Congregationes ob dissidia inter Patres de residentia exorta, necnon quod Cæsar nonnulla Catholicæ sanctitati indecora ad prolactandos Lutheranos proponi in Concilio flagitaret; quæ, si proponerentur, etiam Galli nonnulla Possiacensis colloquii capita minus honesta proponi affectarent; quæ omnia antiquissimis institutis cum repugnarent, de proroganda Sessione actum est [3], ut narrat Angelus Massarellus:

[1] Legati Trid. in lit. ad card. Borrom. Ext. in Ms. Franc. card. sig. num. 1344.

[1] Ib. p. 643. — [2] Lit. Legati card. Trid. ad car. Bor. Ext. in Ms. Franc. car. Bar. sig. num. 1344. Ep. cxv. — [3] Car. Vicecom. in lit. ad car. Bor. Aug. Massarel. post Acta sess. VI. sub Pio IV. Ms. arch. Vat. sig. 3212. p. 179.

Prorogatio prima Sessionis VII *Trid. sub Pio IV ad* XXVI *Novembris* MDLXII.

IX Novembris MDLXII, hora XXI, habetur Congregatio generalis in Ecclesia Beatæ Mariæ-Majoris, in qua recitata oratione Sancti-Spiritus consueta, illustrissimus D. Hercules cardin. Mantuanus primus præsidens et legatus allocutus est Patres in hanc sententiam : « Multæ Congregationes intermissæ sunt his diebus ob causas omnibus notas, neque absque dolore a nobis recenseri possent, cum a spiritu carnis profectæ fuerint. Ex quo factum est, ut materiæ non sint paratæ, ut edantur in Sessione, quare videtur nobis ut ad XV dies sessio prorogetur.

« Rogatis sententiis conclusum est, ut sessio prorogetur ad XXVI Novembris ».

Non potuere tamen eo temporis intervallo omnia in statum consentaneum pro celebranda sessione redigi, quare illa iterum extracta est [1], ut refert idem Angelus Massarellus :

Prorogatio secunda Sessionis VII.

XXV Novembris MDLXII, celebrata est generalis Congregatio, in qua præsules doctrinam et canones de Sacramento Ordinis in examen adduxere, quo absoluto examine, Seripandus secundus Concilii legatus, ita ad Patres fatus est :

« Cras juxta decretum vestrum, sanctissimi Patres, habenda esset sessio, quæ quare non habeatur, multi ex vobis nos legatos accusant; nos autem, ut hanc maculam eluamus, nihil habemus, nisi, ut culpam omnem in vos rejiciamus, nam sententiarum vestrarum, vel potius lectionum prolixitas fecit, ut non solum non potuerimus hucusque habere sessionem, sed nesciamus, qua die eam habere possimus, de quibus sententiis moderandis alias agetur, quod in lectionibus prolixitas vituperatur, in sententiisque brevitas summopere laudatur, nobis autem in hoc omni studio elaborandum esset, ut toti orbi Christiano ostenderemus non secundum carnem, sed secundem spiritum ambulare, nam, ut inquit Paulus : *Si lites et contentiones sunt inter vos, nonne secundum hominem ambulatis?* parvam quidem spem concipere possumus de abusibus a populo Christiano tollendis, si in hoc uno abusu tam fœde labimur, ut tempus, quod est omnium rerum pretiosissimum, teramus, in rebus tam levibus et inutilibus. De tempore igitur Sessionis propter has et alias causas dum deliberaremus, nihil certe statuere potuimus, propterea totum hoc onus in vos rejicimus. Cogitavimus tamen si ita vobis placeret, hanc prorogationem fieri posse ad libitum sanctæ Synodi, quæ si voluerit, brevi se expedire poterit, quod nos maxime optamus, si autem non, nos excusati erimus. Hoc unum certum est, si Patres, ut hactenus fecerunt, ea prolixitate in sententiis dicendis usi fuerint, nihil profecto certe de die futuræ Sessionis statui poterit. Dicent igitur Patres quid faciendum videatur ».

Flagitantibus porro multis, ut certa dies pro celebranda sessione designaretur, cardinalis Seripandus subjecit : « Statui nunc posset, ut Sessio prorogetur; hac tamen lege, ut infra octo dies Sessionis determinetur. Quæ sententia ab omnibus laudata est ».

118. XXVIII Novemb. cardinalis Lotharingus [1] post exhibitas regias litteras de Gallici regni calamitate, deque Ecclesiastici Ordinis instauranda disciplina oratione habita, addidit, Gallos præsules ob nullum adversum casum ab obsequio Sedis Apostolicæ discessuros, ac singulari cultu et observantia legatos Apostolicos complexuros. Laudavit card. Mantuanus susceptos ab iis ob Dei causam labores, regiam in tuenda religione constantiam commendavit. Habita etiam postea est oratio a præside Ferrerio de regia pietate in tuenda religione Catholica, ob quam gravissimis bellis exerceretur, cum alia ratione rebellantes populos sibi conciliare posset, regnumque percupere, ut Conciliorum et Pontificum decreta serventur [2].

Prorogatio tertia Sessionis VII.

Secunda Decembris MDLXII, habita est Congregatio, in qua cardinalis Mantuanus his verbis præfatus est :

« His superioribus diebus illustrissimus dominus cardin. Seripandus dixit, potuisse sumi terminum octo dierum ad constituendam diem futuræ Sessionis, quo tamen tempore nihil actum est, nunc autem dies ipsa statui debet, et ut commodius dominationes vestræ deliberare possint, aperiemus vobis mentem nostram. Nobis igitur videretur, ut sessio ipsa prorogetur ad diem XVII hujus mensis his conditionibus. Prima ut bis in die Congregatio habeatur, altera ut in proxima sessione ea statuantur, quæ decreta erunt. Cætera vero in alia subsequenti sessione publicentur. Supersunt enim peragenda doctrina et canones de Ordine, decretum de residentia, et canones de reformatione, ex quibus, ut dictum est, decernentur, quæ præparata erunt. Verum antea Patres vacare debent brevitati sententiarum, si eas, quas dixi, maturius paratas habere volumus; et licet

[1] Angel Massarel. in Actis Conc. Trid. sub Pio IV. Ms. arch. Vat. sig. num. 3212. p. 179. Act. Conc. Trid. script. per Astulph. Serv. Ms. Franc. car. Bar. sig. num. 1109. p. 67.

[1] Card. Vicecom. ad card. Borro. XXVIII Novembr. ib. p. 133. — [2] Ang. Massarel. in Actis sess. VII. Trid. Conc. sub Pio IV. Ms. arch. Vat. sig. num. 3212. p. 186. Act. Conc. Trid. per Astulph. Serv. Ms. Fr. car. Bar. sig. num. 1109. p. 99.

nos sæpe de hac re admonuerimus dominationes vestras, nihil tamen profuit admonitio nostra, non cessabimus tamen iterum vos admonere verbis Ecclesiastici : *In multitudine presbyterorum noli esse loquax,* quod profecto fiet, si extra rem Patres non loquantur, et ea quæ ab aliis dicta sunt, non repetant. Sciant propterea dominationes vestræ, quod nos legati et præsidentes Apostolici nullo modo ferre volumus, ut aliquid vel fiat, vel dicatur, sicuti hactenus magna nostra molestia factum vidimus et dictum audivimus, quod non sit ex dignitate hujus sacri loci et majestate, in qua præest Spiritus Sanctus. Adsumus nos legati et præsidentes S. D. N. et S. Sedis Apostolicæ. Sunt præsentes duo amplissimi cardinales, tot gravissimi et ornatissimi oratores, tot sanctissimi Patres, alias nos protestamur, si id evenerit, nos statim discessuros. Rogamus igitur dominationes vestras, ut in eorum dictis et factis ea prudentia et molestia uti velint, quæ decet sanctos et religiosos viros in tam celeberrimo loco sedentes, eaque facere et dicere velint, quæ corammet Sua Sanctitate, cujus personam nos hic sustinemus, fieri et dici deberent ».

Rogatis sententiis Sessio ad decimum septimum ejusdem mensis Decemb. extracta est, ac in pluribus Congregationibus habitis doctrinam et canones de Sacramento Ordinis diligentissime excusserunt.

119. VI Decembris in Congregatione generali habita [1] contendit Lotharingus in consecratione conferri episcopis a Deo jurisdictionem, Conciliorumque auctoritatem a Deo acceptam ex eo textu, *Ubi duo vel tres,* etc. ita tamen, ut in Concilio comprehendi intelligatur caput Ecclesiæ, nec pro constituenda conjunctione Ecclesiæ quidquam esse majoris momenti, quam Pontificis Summi auctoritatem constabilire.

Medio Decembri ob sententiarum dissidia quarto prorogata est Sessio [2], de quo Acta :

Prorogatio quarta Sessionis VII.

Decima sexta Decembris habita est Congregatio generalis, in qua sessio septima quarto prorogata est, cardinale Seripando ita de ea disserente.

« Illustrissimi et reverendissimi Domini, clarissimi oratores, et reverendissimi Patres. Orandum est etiam atque etiam, ut in hac die, qui est dies jejunii nostri, non inveniatur voluntas nostra, non inveniatur, inquam, ut quisquam admittat eam, et ne eum derelinquamus spiritum, quem paulo ante invocavimus. Memini me diebus præteritis egisse de tot prorogationibus sessionis hujus, meminique a me et ab iis dictum esse, has prorogationes arguere lites et dissensiones, et minuere immobilitatem. Per has enim prorogationes, quæsiverunt amici nostri quod laudarent, et non invenerunt ; inimici quæsiverunt quod vituperarent et invenerunt. Memini et me dixisse tunc ad tollenda hæc scandala, et de nobis non bona judicia, an videretur diem non certum statuere, sed decernere, ut is statueretur, qui sanctæ Synodo post discussionem materiarum, quæ in sessione promulgandæ sunt, commodus videretur. Non placuit hoc paternitatibus vestris, quibus nos morem gessimus, ut semper facere soliti sumus. Nescio quo die postea ab illustrissimo domino meo Mantuano dies certus propositus est, tuncque post varias sententias dies crastina pro sessione celebranda statuta est. Insanirem autem si disceptarem, an die ipsa crastina sessio haberi possit. Quid ergo agendum ? dicam ego quæ mihi illustrissimi domini mei legati mandarunt, eaque, quæ ab ipsis accepi, proponam. Vellem tamen vos in hac re esse præsidentes et legatos, ut unusquisque proponeret, quod ei videretur, responderetque, si interrogaretur cur die crastina sessio non habeatur ? Nos accusamus et accusamur, ego autem non possum aliud dicere, quam quod alias dixi. Accusamur enim, quod non reprimamus longitudinem sententiarum, nec inhibeamus, ne ea dicantur quæ extra rem proposita sunt, sicuti maxima cum humilitate et patientia toleravimus. Sed dicam profecto : quid opus erat tam longa oratione ab aliquibus residentiam necessariam ostendi ? Quis enim id ignorat ? quis id negat ? quis non millies id hic dictum audivit. Venit mihi in mentem carmen nescio cujus, Pastorem, Tityre, pingues pascere oves oportet. Dum cum ovibus vestris eritis, ea docete. Non est opus, ut vos coepiscopos vestros doceatis, neminem enim ignorare credendum est, quæ sui muneris sunt, ea autem dicere in sententiis vestris tantum debetis, quæ circa rem propositam spiritus suggesserit vobis. Nonne sciebatis cras habendam sessionem ? quare ita dilatastis sententias vestras ? Misereminі, Patres, et vestrum et nostrum. Cogitabamus proponere, quod alias proposuimus, scilicet ut nullus dies certus statueretur. Verum quidam jurisperitus admonuit non posse fieri, cum dies sessionis sit dies sententiæ, et ex consequenti certus statui debet, ut quorum interest, adesse possint. Si tamen placeret hominibus gratiæ sunt agendæ Deo, sin autem, posset decerni, ut sessio crastina prorogetur, et infra quindecim dierum spatium, nempe totum hunc mensem, statueretur dies, quo sessio ipsa celebrari debeat. In his tamen sexdecim diebus sententiæ omnium Patrum super hoc decretum dicentur, videbimusque quæ eo tempore præparata erunt, et quis dies pro

[1] Car. Vicecom. p. 145. VI Decemb. — [2] Angel. Massarel. in Act. post sess. VI. Conc. Trid. Ms. arch. Vat. sig. num. 3212. p. 180. Et ex eo Astulph. Serv. Ms. car. Bar. sig. num. 1109. p. 102.

sessione habenda statui possit. Dicant igitur Patres quid sentiant ».

Consentientibus demum omnium sententiis decretum est, ut quemadmodum legatus exposuerat, sessio ad dies quindecim extraheretur. Deinde sententiæ circa decretum de residentia rogatæ in hac et pluribus aliis Congregationibus, ita ut in singulis, vel sex, vel septem aliquando decem vel duodecim episcopi perorarent.

Prorogatio quinta sessionis VII.

XXX Decembris habetur Congregatio generalis [1], in qua illustrissimus dominus Hieronymus cardinalis Seripandus, secundus præsidens, absente primo, recitata solita sancti Spiritus oratione, allocutus est Patres in hanc sententiam :

« Putabamus quindecim dies satis vobis esse ad dicendum, nobisque ad audiendum super hoc decreto de residentia, verum longe aliter res se habuit. Nam multi Patres dicturi supersunt. Nec quidem divinare possumus, quot diebus examinatio ipsa absolvi possit, propterea visum est illustrissimis dominis meis [scilicet collegatis] ut eadem, qua hactenus usi sumus, progrediamur via, scilicet ut nunc nihil certi statuatur, sed deputentur adhuc quindecim dies futuri mensis Januarii, intra quas dies sessionis declaretur; hoc enim tempore, et Patres omnes loquentur, et decretum ipsum de residentia juxta dictas Patrum sententias reformabitur, necnon doctrinæ de Ordine extrema imponetur manus ».

Rogatis sententiis decreta est memorata prorogatio sessionis ad quindecim dies Januarii MDLXIII.

120. Tot prorogationum causa manabat ex gravi dissidio moto inter episcopos, an residentia esset juris divini, extantque duæ orationes insignes apud Gabrielem Palæottum, in quibus contraria hinc inde argumenta conferuntur, eaque etiam de causa cardinalis Mantuanus in Congreg. habita die sexta Novembr. decretum proposuerat, in quo prætermissa ea controversia, more veterum præmia et pœnas descripserat idonea ad episcopos ad residentiam adigendos.

Lecto eo decreto perstitit major præsulum pars in sententia, ut residentia juris divini promulgaretur.

121. Distinebat etiam maximis curis Patres alia longe major controversia de jurisdictione episcoporum, an juris esset divini, an a Pontificia auctoritate manaret, quæ non modo partem hujus anni, sed etiam in sequenti occupavit, atque etiam nonnulla dissidia ob ancipites variarum opinionum æstus excitavit. Collegit Gabriel Palæottus [1], qui aderat, tunc Rotæ auditor, ac postea cardinalis, singulorum ferme Patrum sententias in ea controversia, ex quo præcipuas delibare non injucundum fore visum est.

Senogalliensis dixit; de jurisdictione episcoporum duas esse opiniones, unam quod substantia jurisdictionis est a Deo, et exercitium est a papa (ita Henricus de Gandavo in quodlibetis et Jo. Gerson de statu Ecclesiæ); alteram, quod immediate sit a papa, et hoc a multis recipi in 4 sent. dist. 18 et 19 et Cajetan. de auctorit. papæ et Concilii cap. 19 affirmare, S. Thomam idem sequi, iisque adhærere Archiep. Florent. tit. 22, art. 4 de Eccles. dogm. et lib. I de Christiana libertate cap. 4, etc.

Auriensis, verba illa *in partem sollicitudinis* posse intelligi dupliciter, vel quod episcopi sint vocati non ad universalem curam, sed ad particularem, vel quod sint vocati ab ipso papa, ita ut non sint vocati a Christo ex sententia Turrecrematæ, et hunc esse cardinem disputationis inter nos etc.

Theanensis, quod tota jurisdictio, et integra est in papa collata a Christo, et ea derivatur in alios episcopos ab ipso papa, et licet Apostoli eam immediate a Christo receperint, tamen personalis in eis fuit, et cum eis extincta.

Danesius dixit episcopos non tantum esse institutos jure divino, sed etiam esse pastores, papam esse pastorem universalem aliarum Ecclesiarum, protectorem et speculatorem, dum tenetur invigilare an cæteri officio suo fungantur. Hincque sanctum Gregorium vetuisse se vocari universalem papam, ne detraheret episcopis particularibus. Dixit etiam ea verba *in partem sollicitudinis* fuisse usurpata primum a Leone, et deinde ab aliis, sed semper referri ad primates aut archiepiscopos, ita ut ii dicantur habere partem sollicitudinis, quatenus curam gerunt episcoporum.

Quinquecclesiensis, quod disputatio de episcoporum institutione non est hujus loci, nec temporis, quodque hæc subtilitas est relinquenda scholis, nec his occupanda Synodus; postea ex auctoritate sancti Hieronymi in epist. I ad Gal. distinxit quatuor genera Apostolorum seu episcoporum, subdiditque episcopos nostros esse in secundo genere, videlicet missos a Deo, sed per hominemi, id est, papam, qui eos constituit, et cui obedire debent. Disputare autem de primatu et de jurisdictione [2], nihil aliud esse, quam negare prima principia Theologiæ, potius agendum quam bene exerceantur hæc munera procul ab avaritia, ab invidia, a fastu

[1] Angel. Mass. in Actis Conc. ante sess. VII. Ms. arch. Vat. sig. num. 3212. p. 181.

[1] Acta Conc. Trid. per Gabr. Palæot. Aud. Rot. postea card. Ms. Franc. card. Barb. sig. num. 24. p. 234. — [2] Act. Conc. Trid. per Gabr. Palæot. Ms. Franc. card. Barb. sig. num. 24. p. 240.

et luxu. Nam quærere de auctoritate superiorum, non abesse id a superbia : « Et video, inquit, multos teneri magna sollicitudine, ut defendant auctoritatem episcoporum adversus Lutheranos, sed cur non etiam capitis sui curam gerunt ? nam hæretici magis invehuntur contra papam, quam contra episcopos ».

Orator Poloniæ dixit : « His calamitosis temporibus certe non est dignitatis nostræ in genealogiis interminatis tempus consumere, nam cum Catholici omnes existiment ab hoc Concilio pendere salutem totius Ecclesiæ, potius agendum esset de ratione administrandi illius muneris.

122. « Gadicensis ait : De episcopis vocatis in partem sollicitudinis præsupponitur, eos, qui non sunt vocati a papa, non esse veros episcopos, quod est falsum, nam qui creatus est episcopus secundum primum et quartum canonem Apostolorum, et secundum canonem quartum Concilii Nicæni, et secundum Concilium Cabillonense, et secundum statuta Ecclesiarum, illi utique sunt veri episcopi, et tamen non sunt vocati a papa, et archiepiscopus Salisburgensis confirmat episcopos electos a Capitulo, et veri sunt episcopi, et ita accidit in aliis multis ».

Tunc multi prælati hoc audientes strepitum magnum excitaverunt clamantes : *extra, non audiatur,* verum cardinalis Simoneta subjunxit, quod Salisburgensis consecratur et confirmatur auctoritate papæ, interea alii prælati ingeminabant clamantes : *exeat*, et alii *anathema sit,* ad quos Granatensis conversus respondit, *anathema vos estis.* Gadicensis vero sermonem nunquam intermisit, prosequens inter clamores quod incæperat, et declarans teneri quidem omnes agnoscere papam, ut summum vicarium Dei, in quo est plenitudo potestatis, et cui omnes sunt subjecti, et teneri omnes episcopos hoc fateri, prout ipse fatetur, verumtamem usum quem papa dat episcopis, ut materiam jurisdictionis, eum non posse illis adimi, nisi ex justa causa ,et quæ cum ratione consentiat[1]. Et conclusit clare exprimendum esse, episcopos presbyteris superiores de jure divino, inde conquestus est se fuisse immerito interpellatum, cum nondum suam sententiam absolvisset, quemadmodum si quis legat in sacris litteris hæc verba, *Non est Deus,* utique dicat statim hæreticum hoc esse, at si legat præcedentia verba *Dixit insipiens,* tunc aliter sentit. Idem et Patribus multis ibi præsentibus, inquit, accidisse, qui si patienter omnia ad extremum audivissent, non erat cur perturbarentur, cum jam tribus Conciliis interfuerit, aut doctor, aut episcopus, sub Paulo III, Julio III, et Pio IV, qua de re commotus cardinalis Mantuanus acrius in eos oratione invectus fuit, qui ita Gadicensem et totam Synodum perturbassent, denuntiavitque eis, si quid posthac hujusmodi audierit, se inde statim recessurum, cum nec eorum munus, nec persona, quam sustinent Summi Pontificis, tantam indignitatem ferre possit. Ad hæc Lotharingus se quoque inde molestia affectum fuisse, quod et legatorum auctoritas negligi, et dicendi libertas adimi, et nimis anxia Patrum studia fieri videantur, sed eos præsertim, qui anathema dixerant, durius perstrinxit, quod diceret, si scirent ipsi, quo pudore et difficultate Patres antiqui hoc verbo in alios uti solerent, non certe ita leves in proferendo futuros. Et paulo post : Parisiensis subjecit promulgandum canonem contra perturbatores Concilii, quod et a quibusdam aliis fuit petitum. Verum Cavensis junior respondit occurrendum esse causæ, ne effectus sequatur. Prohibendum enim esse ne blasphemetur nomen Sanctissimi, et ne doctrina monstruosa proferatur, tuncque attentionem magnam in consessu extituram , cui et Castellanensis subscripsit, inde reliqui ordine res propositas sunt prosecuti.

« Tropiensis. Quod omnis jurisdictio a papa descendit.

« Nucerin. Questio excitata videtur non tantum officere primatui Sanctis. D. nostri, sed etiam unitati totius Ecclesiæ. Ubi enim ponitur, jurisdictionem episcoporum immediate pendere a Deo, proculdubio scinditur unitas hæc, quæ non potest tot capita sustinere ».

Acadensis Ibernus. Ostendit tribus rationibus non posse subsistere, quod aiunt, jurisdictionem immediate esse a Deo. « Primo, quia in hierarchia essent multa capita, potiusque redderetur anarchia, ac totum everteretur. Secundo, quia ex eo magis confirmaretur opinio hæreticorum. Nam et in Anglia rex vocat se caput Ecclesiæ Anglicæ, et creat episcopos, qui consecrantur a tribus episcopis aiuntque se veros episcopos, quia sunt a Deo, nos vero id negamus, quia non sunt a Pontifice Romano adsciti, et recte dicimus, hacque tantum ratione illos convincimus, non alia, nam et ipsi ostendunt se fuisse vocatos, electos, et consecratos, missos, igitur si in canone dicatur tantum a Christo institutos, hinc inferrent electionem fieri tanquam ex nudo instrumento, quod æquale sit in omnibus, tam regi, quam papæ. Tertio, quia si jurisdictio esset tota a Deo, papa non posset illam tollere, nec transferre in alium, sicut non potest prohibere consecratum, quin ordinet et conficiat Eucharistiam ». Quæ sententia omnibus placere maxime visa fuit.

123. Lotharingus, qui in inchoata hac disputatione Tridentum advenerat, dixit : « In 3 cap. cuperem fieri mentionem impositionis manuum, cujus in Testamento Veteri, et crebrius

[1] Act. Conc. Trid. per Gabr. Palæot. Ms. Franc. card. Barb. sig. num. 24. p. 242, 243.

in Novo fit mentio, vellemque dici ex legitima successione, videlicet, ut semper sciretur, cum quis imponit manum, a quo fuerit illi manus imposita, et ita gradatim perveniremus usque ad primum, qui fons fuit ordinationis. Accidit mihi cum agerem contra hæreticos in conventu Poissiaco, et quærerem ab illis quis eos ordinavit, aut dedit illis potestatem alios ordinandi ; illi respondebant se esse ministros extraordinarios institutos a Deo negligentia nostra, idcirco si addamus ex successione, tollitur hic error. In quinto capite doctrinæ profiteor id verbum, jure divino, me non probare, quoniam hoc verbum magnas dissidii et contentionis causas in Ecclesia dedit. Dicam tamen pro conscientia et fide mea, quid de hac materia sentiam ; non dubito ego potestatem ordinis esse a Deo immediate, primo quia ita Scriptura loquitur, *Accipite Spiritum sanctum,* etc. Sed addo etiam potestatem jurisdictionis Ecclesiæ esse a Deo, quia non potest tota Ecclesia facere, quin sit papa et sint episcopi, nec potest redigi ad Aristocratiam, aut Democratiam, cum debeat esse tantum Monarchia, et hoc est omnino à Deo. Et si quis objiciat æquasne ergo omnes sacerdotes papæ ? Minime, nihil enim adeo firmiter est retinendum, quam hæc unitas et primatus Sedis Apostolicæ. Nam his temporibus conjuratæ sunt omnium hostium acies adversus hanc arcem, et licet sint diversæ eorum sectæ Lutherani, Calvinistæ, Zuingliani, Anabaptistæ, et aliæ factiones, in hoc tamen conveniunt, ut funditus evertant hoc fastigium. Idque significatur in Evangelio, *Cum fortis armatus,* etc. nihil ergo diminuitur de auctoritate Sanctissimi, ut ait cardinalis Polus in libro suo, nam licet potestas jurisdictionis sita sit in tota Ecclesia a Deo, tamen papa solus potest hoc jus in unumquemque exercere. Quodnam igitur est vocare, assumere, deponere, et mittere ? ita, ut quisque assumatur et mittatur a Deo per Pontificem, quod explicat cardinalis Polus in dicto libro pulchris exemplis, et cum audimus aliquos in provinciis remotis assumi in episcopos, et consecrari a metropolitano, semper intelligo id fieri, aut ex statuto Apostolorum, aut ex legitimi Concilii auctoritate, aut ex privilegio Apostolico, ita ut in omnibus semper adsit explicite aut implicite auctoritas Sanctissimi, quoniam aliter se res habere nequit, et caput destrueretur. Jurisdictio igitur est a Deo, dum tamen exerceatur in materiam, quam dat papa, qui potest eam tollere, minuere, eximere, et similia. Quod vero hæc non pendeat ab Ordine, patet primo, quia, sede vacante, Capitulum exercet jurisdictionem et excommunicat. 2, quia si esset juncta cum Ordine, episcopus non posset eam transferre in vicarium. 3, quia non posset appellari ab episcopo ad archiepiscopum, cum archiepiscopi sint instituti jure positivo. Itaque hæc ministratur a papa, qui potest pro arbitrio suo eam moderari, dum tamen in ædificationem, non in destructionem.

124. Generalis Lainez dixit [1] : « Nostrum esse hæreses refellere, et lapsos mores corrigere, opiniones autem, quæ huc non spectant, doctoribus in scholis disputandas relinquere. Nolle autem se prætermittere, cum alii id egerint, quin quod sentit de jurisdictione, et de jure divino breviter non attingat, nempe potestatem jurisdictionis quæ nihil aliud est, quam prælatio quædam super plebem ad dirigendam illam in vitam æternam, secundum præcepta Ecclesiæ, totam a papa tanquam a fonte promanare, et ita in decreto Innoc. IV et Lucii III et Clem. III contineri, quod a se in Sicilia inventum coram Patribus publice recitavit, idque confirmatum dixit a multis Patribus in Concilio Basileensi in epistola ad Eugenium IV. Papam autem, cum dat oves, tribuere etiam prælationem in illas, alioquin si daret tantum materiam, sequeretur eos habere sponte aut aliunde potestatem, cum materiam tantum illius exercendæ a papa assequerentur, quod falsum est, cum jurisdictio ante consecrationem possit obtineri, ut in Extravag. ult. Clem. V, sequeretur etiam æque in omnibus episcopis competere, quoniam sunt omnes æque consecrati, et in hanc sententiam adduxit doct. in 4 senten. dist. 24, Sanctum Bonaventuram q. 3. S. Thomam 2, 2 q., 29, et in 4 sentent. dist. 24 et S. Leon. in caput ita Dominus 19 dist. Porro jus divinum multipliciter accipi dixit, nec enim id solum, quod ore Dei traditum in sacris litteris continetur ad illud referri, sed etiam alia multa in sacris litteris non expressa, veluti sunt formæ Sacramentorum, sicuti contra, non omnia in iis expressa statim censeri juris divini, quemadmodum orare non velato capite, abstinere a sanguine et suffocato, Bigamia, et alia hujusmodi : esse etiam quædam, quibus concurrunt causæ secundæ, et tamen attribuuntur Deo, qui dat illis potestatem, ut in Psal. *dat pullis escam corvorum.* Quædam, quæ non attribuuntur nisi large, alia, quæ nullatenus ei adscribuntur. Ideo hæc omnia accurate circumspicienda esse. Posse autem regulam quamdam constitui, ut omnia, quæ Deus voluit esse perpetua et immutabilia, ea per se ipsum fecerit, alia quæ varietati subjecta sunt, per alios, et media quædam instituerit. Potestatem igitur Ordinis a Deo pendere prout consecrationem, et hanc esse immutabilem. In alia, quæ jurisdictionis est, concurrere etiam potestatem hominis, ideoque variari sæpius, et auferri posse ab eodem homine non materiam solum, sed etiam potestatem. Et quamvis jurisdictionis omnis in universum au-

[1] Act. Conc. Trid. per Gabr. Pal. Aud. Rot. postea card. Ms. Fr. car. Bar. sig. num. 24. p. 247.

ctor sit Deus, tamen illam in summo Pontifice tanquam in fonte collocasse, a quo alii omnes eam hauriant, sicuti dominari animantibus et terræ a Deo est, huic vero, vel illi loco præesse, aliunde hoc dominium pendere, aliisque causis adscribi.

« Hic dicendis sententiis finis [1], quæ cum omnium ferre aures, tum prolixitate, tum acri disceptatione defatigatas reliquissent, varie subinde hæc dijudicandi, ac temere alia atque alia suspicandi compluribus occasionem præbuerunt. In primis enim Hispanos Patres multi mirabantur, adeo hac in re unanimes atque ardentes se ostendisse, ut jurisdictio eis divinitus tributa esse declararetur, nec eam, quam præ se ferebant auctoritatis Summi Pontificis rationem habuissent. Aiebant quidam inveterata adversus archiepiscopum Hispalensem, summum Hispaniarum inquisitorem, simulate hæc ab eis urgeri, ut eo facilius, si eis licuisset, ab ejus potestate se eximerent, alii nihil aliud eos, quam rem suam quærere, hæcque juris divini, quæ adeo sparguntur semina a superioribus de residentia controversiis propagata ad amplificandam eorum auctoritatem, diminuendamque Summi Pontificis in eis potestatem tendere. Alii bono eos zelo et stimulis conscientiæ impulsos, quod ita Christianæ reipublicæ consultum judicaverint, hæc arripuisse, et præsertim, quod auctore Francisco de Victoria, ex cujus gymnasio multi, qui huc convenire Patres exilierunt. Hæc opinio quidem ab Hispaniarum academiis, quod fuerit apprehensa sane probabilius videtur, cum et alii aliquot non Hispani Patres, ita sanctæ Ecclesiæ expedire persuasi, eamdem sententiam pari studio fuerint amplexi. In Galliis illud observatum, quod cum cardinalis Lotharingius, et publice, et privatim eos reprehendere visus esset, qui hanc quæstionem inutilem sermone protraherent, sive de potestate papæ ac Concilii disceptare auderent, prælati tamen ejus fere omnes, prout res tulerat, in hoc, vel illud argumentum digressi fuerant, etc.

125. Cæterum de rebus propositis mirum illud fuit Patres fere omnes, ita se totos in ea quæstione de jurisdictione discutienda effudisse, quæ proposita non erat, nec necessaria, nec his temporibus congruens, et reliqua, quæ in doctrina continebantur, a paucis tantum Patribus observata, leviterque perstricta fuisse. Sed et hinc multa alia in dubium vocata fuisse constabat, quæ cum hæreticis non sunt pugnantia, sed tantum inter theologos et canonistas controversa, a quibus abstinendum potius erat, quod hæc seditiones et sectas tantum inter Patres fovere, nec fructum afferre posse viderentur.

[1] Act. Conc. Trid. per Gabr. Pal. Aud. Rot. Ms. Fr. card. Barb. sig. num. 24. p. 248.

« Porro in tractanda quæstione de jurisdictione [1], cum multi in eam sententiam venissent, ut dicerent potestatem jurisdictionis a Christo episcopis tribui, illius vero exercendæ materiam atque usum a papa ministrari, ideoque reliquis persuadere conarentur [2], ut potestatem hanc a Christo proficisci faterentur, quod perinde esset ac si a papa jurisdictio ipsa hauriretur, postquam illius mutandæ, seu adimendæ auctoritatem retineret, animadversum tamen fuit hæc longe inter se differre multaque hinc absurdissima pendere : siquidem si concedebatur originem jurisdictionis a Christo derivari, tunc quamvis papa distribuendæ materiæ minister esset, elicere tamen inde voluissent, eam amplius mutare, aut minuere, nisi ex causa, papæ non licere, ut apud Abb. et Dec. in cap. fin. de confirm. util. et Abb. in quæst. incipiente episcopus, etc. Quod si tota potestas a papa oriretur, tunc in ejus facultate, tanquam quod juris positivi diceretur, relinquebatur eam in hunc, vel illum nulla addita ratione transferre. Tametsi autem papa nemini jus suum adimere, cunctaque ordine administrare debeat, id tamen incommodi sequebatur, quod si papa beneficium aliquod reservare, si ordinarii collocationem prævenire, si ab ejus jurisdictione aliquem eximere, seu eum ad alteram cathedralem transferre, aut alia hujusmodi attentasset, semper disputationibus prius involvendus erat, an justa tunc causa subesset, quod nihil aliud erat, quam eum, cui summa in alios potestas divinitus fuit tradita, inferiorum sensibus censuræque subjicere. Idcirco semper canonistæ omnes, aliique multi contenderunt, si quidquam in hac materia erat definiendum, id semper maneret, potestatem quidem Ordinis totam derivari a Deo, papamque in eo ut nudum ministrum censeri, verum potestatem jurisdictionis a papa, non ut instrumento, sed tanquam fonte et causa efficienti proficisci, hæcque omnia ita Dei ordinatione pro Ecclesiæ suæ utilitate constituta.

« Fuit quoque animadversum hanc quæstionem de episcopis et presbyteris fuisse olim ab Aerio excitatam, atque a Catholicis damnatam, ut ex S. August. de hæres. et Epiphanio constat, quæ deinde a Marsilio Patavino ducentis abhinc circiter annis renovata, novissimeque a Luthero ejusque sectatoribus fuit repetita, quorum etiam argumenta nonnulla audita fuerunt, quod in ea re magis Patres movebat, ut in re tanta omnia circumspicerentur.

« De auctoritate S. Hieronymi in c. *olim* et cap. *legimus* varie Patres cum locuti fuissent, non defuerunt, qui ejus sententiam non receptam esse responderent, de qua Albertus Pighius libr. 2. cap. 10, Alphons. de Castro lib. de hæ-

[1] Act. Conc. Trid. per Gabr. Pal. Ms. Fr. card. sig. n. 24. p. 249.

res. in verbo *episcopus* Dominicus Soto de justitia et jure libr. 10.

« De sancto Thoma etiam variæ fuerunt sententiæ, quid in hac quæstione de jurisdictione senserit, et utraque pars eum in rem suam interdum afferre conabatur.

« De Turrecremata, cujus auctoritas sæpius prolata fuit, memini quemdam, cujus nomini et memoriæ parco, cum ejus opinionem a theologis explosam esse diceret, eum simul Turremcrematam invidiose appellare.

« Cum igitur hæc, et alia multa magnis implicita difficultatibus a Patribus fuissent audita, sollicitus eo magis legatorum animus reddebatur, quod nihil tam longius disputationibus, nedum perfectum, sed minoribus omnia dissidiis aucta conspiciebant. Statuunt igitur cum Lotharingo agere, ut tollendis tot controversiis operam suam interponat, quod quidem eorum consilium, quem tandem exitum cum tota hac disputatione fuerit adeptum existimavi continuata lectionis serie recensendum, ut tam arduæ rei tractatio, multorum dehinc mensium spatio usque in diem sessionis assiduo agitata, planius omnibus innotescat; mox ad alia, quæ hoc tempore subsecuta fuerunt revertemur ». Hactenus Gabriel Palæottus, at de his iterum proximo anno recurret mentio.

126. Orta fuerat in Concilio controversia [1], an procuratores episcoporum Germaniæ dicendæ decretoriæ sententiæ jure pollerent; tuebantur illi causam suam Diplomate Pauli III, quo ante septemdecim annos ob tumultus Germaniæ, et pericula imminentia si præsules e provincia discederent, cum Lutherani perpetuas iis struerent insidias, ea prærogativa fuerant affecti; de quibus consultus Pius, abrogata Pauli prærogativa, sanxit, ut procuratores præsulum ad offerendas tantum absentiæ excusationes admitterentur.

« Pius, etc. Ad futuram rei memoriam.

« Alias a felicis recordationis Paulo III prædecessore nostro emanarunt litteræ in forma brevis tenoris subsequentis.

« Venerabili fratri Joanni Mariæ episcopo Prænestino, etc. Dat. IV Decembris MDXLV. Pontificatus nostri anno XII ».

Concessa erat iis facultas præsulibus Germanis ob hæreticorum insidias ac molimina, ut procuratorum opera in Concilio comparerent : subdit Pius :

« Cum autem nos postmodum ex compluribus rationabilibus causis ad id animum nostrum commoventibus per nostras sub plumbo pridie kal. Januarii, Pontificatus nostri an. II, confectas litteras decreverimus et declaraverimus prælatos et alios jus dicendi sententias in consistorio per nos in civitate Tridentina indicto habentes, in quo per Dei Optimi Maximi opem et auxilium jam aliquot sessiones factæ fuerunt, nisi legitimo impedimento detinerentur, per seipsos, et non per procuratores, nisi ad dicendum de impedimento hujusmodi in dicto consistorio comparere, et illius celebrationi interesse teneri et obligatos esse, et ipsos solos personaliter comparentes ad sententias in eodem Concilio dicendas admitti; procuratores vero, etiamsi prælati forent, et jure propriam vocem in Concilio haberent, ad allegandum et probandum excusationes impedimenti dumtaxat audiri debere, prout in eisdem nostris sub plumbo litteris plenius continetur, contingere facile posset, ut nonnulli ex prælatis, et aliis in ipso Concilio vocem habentibus prædictis propterea quod præinsertæ litteræ in forma Brevis Pauli prædecessoris nostri hujusmodi in eisdem nostris sub plumbo litteris specialiter revocatæ non fuerint, illis se tueri, et juvare posse forsan prætendere dubitarent. Idcirco volentes easdem nostras litteras sub plumbo suum debitum ac totalem effectum, sicut par est, omnino sortiri, et omnem cuicumque talis prætensionis materiam de medio tollere, motu proprio, et ex certa scientia, et matura deliberatione nostra, et de Apostolicæ potestatis plenitudine, litteras in forma Brevis Pauli prædecessoris nostri hujusmodi, et in eis contenta quæcumque, auctoritate Apostolica revocamus, cassamus, irritamus ac totaliter annullamus, revocataque, cassata, irritata ac penitus annullata fore et esse, nemini ullatenus suffragari, nec quemquam illis se quoquo modo tueri, aut juvare, neque harum ipsarum, seu per nos revocatarum prætextu sententias in dicto Concilio per procuratores nullo pacto dicere, neque ad id quovis quæsito colore admitti posse vel debere, sed easdem nostras sub plumbo litteras ab omnibus ad quos spectat inviolabiliter observandas esse, sicque per quoscumque judices et commissarios quavis auctoritate fulgentes, et sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinales, ac de latere legatos, sublata eis et eorum cuilibet quavis aliter judicandi et interpretandi facultate, et auctoritate, judicari, definiri et interpretari debere. Irritum quoque et inane, si secus super his a quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari, decernimus non obstantibus, etc. Datum Romæ apud Sanctum-Marcum sub annulo Piscatoris die XVI Augusti MDLXII, Pontificatus nostri anno III ».

127. *Hortatur Pius electorem Brandeburgensem ut viros pios ad Concilium mittat.* — Non prætermittendum hic visum est Joachimum marchionem Brandeburgensem principem electorem, cum ad salutandum Pontificem oratorem misisset, sollicitatum fuisse a Pio [1],

[1] Ms. Fr. card. Barb. sig. num. 1109. p. 166.

[1] Pius IV. to. II. brev. sig. 2897.

ut viros probos et graves, pacisque cupidos ad Concilium Tridentinum mitteret :

« Dilecto filio nobili viro Joachimo marchioni Brandeburgensi, sacri Romani imperii principi electori.

« Dilecte fili, nobilis vir, salutem et Apostolicam benedictionem. Oratorem tuum ea benignitate, qua decuit, excepimus, libenterque et litteras tuas ab eo nobis redditas legimus, et quæ is tuo nomine exposuit nobis audivimus, quibus in litteris jucunda nobis admodum fuit commemoratio illius temporis, quo nobilitatem tuam in illa expeditione Hungarica cognovimus, declaratio benevolentiæ, quam tum erga nos suscepisti, quam abs te conservatam fuisse vehementer gaudemus. Nos quoque, qui te illo tempore ob eximiam virtutem, singularem quamdam humanitatem tuam una cum bonæ memoriæ Joanne Jacobo fratre nostro marchione, et amare et plurimi facere cœpimus, amorem illum erga te constantissime, ut nostra natura conservavimus, ac post injunctum nobis Apostolicæ servitutis onus etiam auximus, quique te antea ut amicum dileximus, postea ut charissimum filium amare instituimus, neque unquam de te perhonorifice loqui destitimus. Persuasum enim nobis habuimus devotionem illam et pietatem erga Sedem Apostolicam, quæ in majoribus tuis clarissimis optimisque principibus tantopere præter cæteras eorum virtutes enituit, in te, sicut reliquas eorum virtutes, ita derivatam fuisse, ut non facile aboleri potuerit, præsertim cum, ut scis, hæc Sancta Sedes te et tuos singulari semper charitate et benignitate fuerit complexa : quod cum ita de te sentiamus, expectamus a nobilitate tua, ut ad Concilium auctoritate nostra Tridenti congregatum oratores tuos mittas, teque illi, ut Catholicum principem decet, subjicias, sicut prædecessorum nostrorum tempore fecisti, quod enim cum officio adductus fecisti, speramus tua erga nos vetere benevolentia commotum aliquando facturum esse propensius, quod ut facias neve minoris abs te fieri quam ipsos prædecessores nostros ostendas, nobilitatem tuam in Domino hortamur et paterne monemus. Quæ autem offerri tibi potest magis idonea occasio declarandæ istius tuæ eximiæ probitatis, et rectæ ac piæ voluntatis, et de ista nobilissima natione optime merendi, quam hoc ipsum Concilii generalis tempus, in quo de Dei Omnipotentis honore, ac religione, de salute animarum, de correctione morum, de universalis Ecclesiæ pace, quiete et tranquillitate, et totius Christiani populi unitate et concordia agitur, summa omnibus proposita libertate tuto veniendi, et cum ipsis libuerit recedendi, ac dum ibi manserint dicendi et monendi, quæ monenda esse duxerint, et monenda sacra Synodo omnes patienter, et benigne, et summa cum lenitate et mansuetudine auditura, et studiose operam datura (quoad quidem salva fide, ac religione poterit) ut omnibus satisfaciat. Noli, quæsumus, tam pium, tam sanctum, tam te dignum officium prætermittere. Has tam necessarias actiones Concilii, hæc tam salutaria consilia nostra adjuva, quantum potes, quod cum facies, consules saluti, consules etiam gloriæ et dignitati tuæ, et cum Deo gratissimum facies, tum de nobis ea omnia, quæ a nobis hoc in loco constitutis in te proficisci poterunt, quantum cum Deo poterit, tibi poteris polliceri. Illud te non monendum esse scimus, ut si huic paternæ hortationi nostræ, sicut speramus, parere studueris, de mittendis ad Concilium oratoribus, deligas ad tam grave munus viros graves et probos, qui munus sibi commissum pie ac fideliter obire studeant, nec quidquam aliud quam honorem Dei et communem utilitatem sibi propositam habeant. Pro tua enim præstanti prudentia talibus te viris potissimum hoc officium commissurum esse persuasum habemus. Oratorem tuum cum ad te remitteremus, munuscula ei quædam dedimus, qualia piis hominibus grata et optata esse solent, deferenda ad te et dilectam in Christo filiam nobilem mulierem conjugem tuam, ad nostræ paternæ erga te charitatis indicium, reliqua autem, quæ scribere omittimus, ipse referet. Omnipotentem Deum, a quo omnia bona procedunt, oramus, ut vos custodiat et protegat, et ita mandata sua servare concedat, ut post hujus mortalis vitæ cursum pie feliciterque peractum ad æternæ vitæ gaudia vos perducat. Dat. Romæ apud Sanctum-Petrum sub annulo Piscatoris die x Septembris MDLXII, Pontific. nostri anno III ».

Non morem gessit Pontificiis votis Marchio Brandeburgensis, nec oratores ad Concilium misit.

128. *Hugonottorum conjuratio : Hospitalis cancellarii edictum nefarium.* — In Galiis [1] erupit hoc anno atrocissima Hugonottorum sive Calvinistarum conjuratio in regem et Catholicos, quæ tanto furore grassata est, ut Gallica gens, quæ inter cæteras humanitate excultissima morumque suavitate expolitissima est, hausta hæresi, in tantam immanitatem efferata sit, ut non modo Tartaros et Turcas crudelitate, quam in quoscumque Catholicos, sed maxime in sacerdotes et monachos exercuit, superaret, sed etiam, ut luxit Gallicus orator, in tigridum naturam refusa videretur, cujus ferociæ causam exprimit Surius his verbis :

« Est in hoc novo Evangelio spiritus quidam vehemens, qui miseros homines agit præcipites ad audenda ea, quæ sani homines nunquam auderent : cum enim male persuasi sint ab

[1] Blasius Montlucius. Belcarius l. XXIX. Florim. Raymun. Surius in Comm. hoc anno p. 512. Jac. Aug. Thuan. l. XXXIII.

impostoribus pseudo-prophetis, ipsos hactenus ambulasse in tenebris, tum demum veram apprehendisse lucem, non sobrietatis, sed amentiæ musto ebrii ruunt in facinora: et cum multa agant, non verbis, sed flammis vindicanda, tamen se putant recte et religiose agere; quæ persuasio falsa addit vires temeritati, ut tanto res nefarias ausint liberius, quanto eas arbitrantur magis Deo gratas; et hæc quidem de imperita multitudine dici possent, nam multi etiam non errore, sed malitia peccant ». Improbitate quidem insigni peccarunt duces Hugonottorum præcipui, nam Ludovicus Condæus princeps, quantumvis jactaret se mandato arcano reginæ cepisse arma, ac regis causam tueri, ad tyrannidem asserendæ sectæ Huguenotticæ studio prætenso annitebatur, eaque spe a ministris vere ministris Sathanæ, qui se pastores appellitabant, cum essent lupi rapaces animarum, lactabatur, ut Annas Momorantius magister Equitum capto Rothomago in os objecit Marlorato ministro ad suspendium damnato. Gaspari Colinio Normandiæ, Andeloto Britanniæ minoris ducatus spondebantur, aliis proceribus provinciarum præfecturæ, aliis opes e templorum expilationibus et Catholicorum bonis redigendæ ostentabantur. At post innumera patrata mala confusa impiorum consilia visuri sumus, de quibus scripturi ordinem temporum sequemur.

129. Decimo septimo Januarii [1] Hospitalis summi juris dicundi præfectus, quam dignitatem Cancellarium vocant, cum nunquam hactenus regia auctoritate publici sectariorum conventus permissi essent, coactis apud Fanum Sancti-Germani ex variis provinciis nonnullis senatoribus, quos ab hæresi non abhorrere norat, edictum nomine regio, id enim Colinio pollicita regina erat, pro asserenda sibi, hæreticorum ope, regni procuratione promulgavit, nefarium ac multa arte politica delibutum, ut illius impietatem variis figmentis obvelaret; nam multa imperabat pro tuenda sacerdotum causa, templorumque majestate, quæ nunquam hæretici erant præstituri; hæreticis vero publicorum conventuum in suburbiis libere habendorum auctoritatem conferebat. Dabat id edictum magistratibus imperia, ut eos tuerentur, et (quod absurdissimum erat) jubebat a ministris fidem obstringi, ipsos verbum Dei pure et sincere populum edocturos, cum eos verbi divini corruptores esse, errorumque magistros constaret: nihil adversi contra Nicæni Concilii Symbolum, aut libros Veteris et Novi Testamenti dicturos, cum articulum *in unam Sanctam Catholicam et Apostolicam Ecclesiam* pernegarent, Evangeliumque perverterent; in Oratione etiam, qua ferendo edicto prolusit, in hæresim turpiter lapsus est, dum veluti certum atque exploratum statuit pervulgatum Lutheranorum aliorumque Hæreticorum dogma [1], scilicet anno MDXVIII, ac antequam Lutherus doctrinam novam afferret, nil recti quoad doctrinam, nihil sani quoad mores in Romana Ecclesia fuisse: quæ si dixerit, haud dubie pessimi hæretici certissimum argumentum dedit; quanquam suspicio non absit, Augustum Thuanum, qui passim Historiam suam hæretico veneno contaminat, quamque partim ex Theodoro Beza hæresiarcha, partim ex aliis hæreticis decerptam profitetur, hæc illi verba impia affinxisse.

130. Nefandi hujus edicti, ex quo innumera mala emersere, auctori Hospitalio infamia gravis hæreseos adhæsit, quæ per vicina regna deinde sparsa est, quam labem ignominiæ ut detergeret apud Pontificem hisce litteris [2] purgare se nisus est:

« Sanctissimo domino nostro Pio IV Pontifici Maximo.

« Beatissime pater. Cum Antissiodorensis episcopus Romam proficisceretur, arripui occasionem ad te scribendi, quam tandiu quærebam, id quod mihi visus sum commodissime facere posse per hunc, qui quia mihi intimus est, longitudinem epistolæ meæ sermone suo relevabit. Scio falsos quosdam de me rumores, vel ab obtrectatoribus, vel a malevolis, vel inimicis meis Romæ, atque adeo totam Italiam Hispaniamque disseminatos, quibus rumoribus aures principum aliorum, atque etiam tuæ patuerunt. Non essem commotus ea re, si audisses tantum, non etiam credidisses. Sed cum accepissem mandasse te tuis, ut regis matrem commonerent, ne quid illa mihi crederet, ut a me tanquam a pestifero aliquo homine caveret, non putavi longius esse differendum purgandi mei tempus: quod sane commodius facerem, si tenerem crimina mihi objecta, ad quæ responderem, nunc velut in umbra pugnans, quod ab eis suspicor dictum quoquo modo, diluam. Quicumque a vero Dei cultu atque a vera pietate abhorrent, qui sacerdotii munus obire nolunt, pecuniam et fructum capiunt, qui vitam suam corrigi moresve emendari nolunt, cum iis mihi perpetuum bellum est. Pugnavi cum illis, fateor, legibus, edictis, sed nihil præter odium et inimicitias reportavi. Si quid a me factum acerbius, si quid vehementius, Deus ac Dei vicarius judex esto. Gessi et feci omnia hic in aula, velut maximo Galliæ nostræ theatro. Dedi operam, quoad potui, ut nova repudiarem, vetera corrigerem; sed neque illi me, neque illos ferre possum. Facio fortassis imperite, qui non serviam temporibus, ut multi prudentes in

[1] Belcarius l. XXIX. num. 35.

[1] Belcarius num. 28. — [2] Ext. in fine lib. excusi an. 1613. inscripti : Instructions et Missives des Roys très-Chrestiens concernant le Concile de Trente.

sua quique republica fecerunt. Sed is meus est mos, ea natura, mea ætas etiam ingravescens morosiorem me facit. Habes veluti caput excusationis nostræ ». Et mox : « Deus Optimus Maximus principatum Ecclesiæ tuum in multos annos proroget ad Christi Flii sui gloriam, et populorum omnium salutem. Ex aula nostra III kalendas Augusti MDLXII ».

Huic Pontifex prudentissime [1], ut secundum Jacobi Apostoli [2] præscriptum, ex operibus fidem suam ostenderet, amantissimis verbis respondit:

« Dilecto filio Michaeli Hospitali magno Franciæ cancellario.

« Moleste te ferre significas, disseminatos de te quosdam rumores fuisse, et rectam ac sinceram mentem tuam piumque propositum nobis probare conaris. Tantum te hortamur in Domino, ut ita te in posterum gerere studeas, ut ea, quæ tibi objecta fuisse suspicaris, factis ipsis refelli abs te intelligamus. Quod si feceris, ut optamus et ut de tua prudentia sperare possumus, nos te, ut pium ac devotum sanctæ Matris Ecclesiæ filium amplectentes, quibuscumque in rebus poterimus, paternum erga te animum declarare studebimus. XXVIII Septembris anno II » Hæc ad Hospitalem Pontifex, sed ad memoratum edictum redeamus.

131. Eodem edicto data fuit Huguenottis potestas, ut synodos et consistoria et colloquia haberent, modo magistratus præsentes, more scilicet Lutherano, essent.

Promulgato eo edicto triumpharunt ministri Huguenottici, jam liberas sibi propagandæ hæreseos effusas habenas ; at pii Catholici, maximeque sacerdotes luctu oppressi sunt, nam permissa hac licentia prævisum est haud dubie sectam impiam amplificatum iri, auctoque numero hæreticos vectigalia Ecclesiastica invasuros, expilaturos templa, mucronesve in eorum pectora districturos, quare in pluribus provinciis senatus illud edictum non admisit, quod a mense Januario, in quo promulgatum est, Januarii nomen accepit, atque tumultuum causam invexit, non sedavit. Hæretici enim cum funestissimam conjurationem conflassent, prætexebant cepisse arma contra Januarii edicti violatores, cum ipsi in pluribus capitibus illud petulantissime cæsis sacerdotibus, profanatis sacris, templisque direptis violarent. Intercessit eidem edicto constanter curia Parisiensis per Christophorum Thuanum præsidem et Jacobum Violam consiliarium postea episcopum Parisiensem, itaque ad levandam improbi edicti invidiam adjuncta est ea lex, valiturum id edictum, donec aliter, vel ab Œcumenico Concilio, vel a rege decretum esset.

132. Hoc edictum tradit Belcarius [3], omnium malorum fontem atque originem extitisse, adversus quod, ut scripsit Carolo Borromæo cardinalis legatus [1], Senatus Parisiensis institit, edictum superioris anni, quo cœtus hæreticorum prohibiti, observandum ; proposuit pericula, in quæ Catharina regina tum ejus filii adducerentur, prava esse penitus atque exitialia hujus novæ religionis consilia, atque adeo mature et sedulo comprimenda ; at regina sedatis his tumultibus, ita vires eorum se elisuram spopondit, ut ab iis nil sit formidandum, quæ litteræ XIII Februarii consignatæ. Datis aliis XIV Februarii significavit, senatus Parisiensis oratores in sanctiore consilio exposuisse gravissima damna ex edicto, quo duplex religio permittitur, adduxisseque ingentia mala hinc emersura, tum pessimorum successuum in aliis provinciis exempla, quibus a regina responsum est, nunquam regiæ mentis fuisse duas religiones approbare, sed tantummodo eo edicto novatores ad parendum judiciis revocari, ac in posterum habita temporum ratione ad officium flectendos melioribus legibus. Non fore regiæ mentis duas religiones approbare, vel fovere in Galliæ regno, sed eam tantummodo, quam pater, et avus, aliique prædecessores coluerunt, cumque antea permissum esset Huguenottis suos cœtus vel synodos cogere sine magistratus ordinarii loci venia, modo sine provinciæ præfecti facultate prohibitos, præterea prohibitos magistratus eorum concionibus interesse, omnesque regios administros religionem sui principis profiteri jussos, ac licet mulcta officiorum adjecta non sit, non tamen parum promotum videri. In aliis vero XXIII Februarii exaratis constanter senatum Parisiensem intercedere illi edicto, duas religiones eo edicto induci atque tolerari, sive approbari, nec flecti reginam, cum in senatum venisset, potuisse ; jussum a regina, ut modum compescendarum seditionum afferret, contendisse senatum ejiciendos e regno hæreticos concionatores ; at regina objecit hoc facile mandari operi non posse, atque plures consurrecturos in arma ; itaque iterum jussisse rem exequi, spondereque parti Catholicorum confirmandæ se conjuncturam. Iterum cardinalis legatus aliis datis tertia die Martii significavit Carolo Borromæo senatum Parisiensem flagrantissimo pietatis studio perstare in sententia, omnes hæreticos concionatores regno pellendos, tum Huguenottos adigendos ad arma ponenda, omnes episcopos, senatores, regiosque administros ad nuncupandum fidei suæ sacramentum compellendos, vagos quosque, quorum pars maxima Huguenotta est, Lutetia ejiciendos ; proposuisse etiam optime actum iri cum illis ministris Gallicis, si mittantur ad Concilium, quæ omnia tempore Francisci II etiam proposita fuisse re-

[1] Ep. CCXCV. — [2] Cap. 2. — [3] Belcar. l. XXIX. num. 28.

[1] Ms. card. Spadæ sig. num. 31. P. 33. ad card. Bor. Ib. p. 34. XXIII Febr. MDLXII Ib. p. 29.

gina asseruit, seque hærere in suscepta opinione, concionatores hæreticos regno pelli non posse, nisi graves tumultus concitentur, cui etiam opinioni regii scrinii magister (is erat Hospitalis) præ omnibus aliis firmissime adhærescat.

133. Decretum demum fuit in sanctiore consilio, ut princeps Rupis-Suryonis ad senatum Parisisiensem missus illum pelliciat [1] ad edictum primum adjectis declarationibus temperatum promulgandum; quod si senatus obstiterit, ipse apertis cameræ foribus regio imperio ac nomine illud promulget, quæ res cum sit insolita, atque exasperare Catholicos possit, regina ad eos demulcendos pollicetur brevi se Huguenottorum publicas conciones, tam in urbe, quam extra prohibituram, ac permissuram tantum privatas, et clausis januis. In sanctiore porro regio senatu discrepantes erant sententiæ, nec levia dissidia. Etiam scriptis XIII Martii aliis litteris [2] significavit reginam infensam esse Marescallo Sancti-Andreæ, quod ille magis Catholicorum procerum parti, quam ipsi reginæ adhæresceret, illamque proceribus Huguenottis studere, ut eorum benevolentia fulciatur, non quod eorum hæresim promovere velit; atque hanc esse radicem omnium difficultatum, quibus implicatissima sint Gallica negotia, consecutione enim quadam favere Huguenottæ sectæ, dum fautoribus illius proceribus non omnino adversatur. Denique datis VIII Martii litteris [3] significavit senatum Parisiensem regio actum imperio edictum memoratum promulgasse, non tamen illud approbasse, reginam vero meliorum rerum spes concepisse, ac brevi se arma ex Huguenottorum manibus excussuram sperare. Ut vero illam suæ spes fefellerint, dicetur inferius.

134. *Cardinalis Ferrariensis, in aula Gallica nuntius, ab Hosio reprehenditur.* — Ut nefarii ejus edicti fama pervasit aulam Pontificiam, planxere plures impendentes Galliæ calamitates, metuque inhorruere, ne omnino religio Catholica in eo regno everteretur, adeo ut questus sit cardinalis Ferrariensis apud Carolum Borromæum, nonnullos alieno spiritu ductos insusurrare Sanctitati Pontificiæ, rem Catholicam penitus in Gallia profligatam, omnemque circa eam operam perdi; verum licet in eo regno corruptissimi sint nonnulli humores, a quibus opprimatur, tamen illud validis viribus ad evincendam vim mali non destitui, nec de ejus salute desperandum, cæterum vocare in invidiam eos, qui illi sanando dant operam, pessimi esse exempli, et ægrum ad mortem præcipitem abjicere : non propterea de Galliæ salute conclamatum, si aliquod oppidum ab hæreticis, vel aliqua Ecclesia evertatur, aut aliquod monasterium incendatur: non damnandam reginæ mentem si ad capessenda arma in Huguenottos non consenserit, non enim id pravo animo tribuendum, sed infirmitati sexus, aut expeditionis difficultati, ob quas causas subsidiarias copias ipsi oblatas non admittat; quod vero aliqui Catholici sint offendiculum passi ex sua lenitate, non mirum videri, si naturæ suæ impetus sequendos illi censeant: verum plures re altius perpensa mutasse sententiam. Constare ex rerum successu, maximi referre regi Navarræ fieri satis, atque alia remedia inde facilius successura ; feliciter a se collocatam operam ad eum in rectum tramitem revocandum, atque ex demonstrata ab eo perspicue mente optima optimos effectus consecutos, atque in dies ab eo insignibus factis eam mentem illustratum iri, si provehendis expetitæ compensationis votis strenue incumbatur etc. « Datum apud S. Germanum XXVII Januarii MDLXII ».

Significavit aliis litteris XXXI Januarii consignatis Pontifici legatus, maximi referre Pontificiis officiis regem Navarræ devincire : ex eo enim summam rerum pendere ; inde Concilium promotum iri felicique exitu claudendum, universum regnum ab execranda Huguenotta peste vindicandum, ad concilianda factionis hujus capita nulli rei parcendum: agnovisse Sanctitatem Suam ex reginæ litteris propria manu exaratis, quanta illius principis bonitas, utque illi fiat satis, quantum operetur ; etiam rem Catholicam ex eo capite magis confirmatam, quod posthac hæreticæ conciones in aula non sint permittendæ. « Dat. apud S. Germ. XXXI Jan. MDLXII ».

135. Querenti vero Carolo Borromæo, oratorem regis Christianissimi nomine totius Ecclesiæ Gallicanæ Communionem sub utraque specie expetiisse, respondit cardinal. Ferrariensis [1] in Gallia legatus, præsules in colloquio Possaceno nunquam decrevisse, ut communio sub utraque specie peteretur, sed card. Lotharingum, dum una cum aliis prælatis reginæ matri conclusa ac decreta Possiaci referret, preces addidisse, ut ipsa ab Apostolica Sede eam flagitaret, futuram enim solatio innumeris mentis optimæ fidelibus in hoc regno, atque etiam multorum æstuantes conscientias placatum iri, et utrumque pro universa Ecclesia Gallicana ipsam fuisse interpretatam.

De rebus Avenionensibus addidit, Aurasiam perduellium esse asylum ac hæreseos sentinam, rogandumque regem Philippum, ut Auraicum principem ad restituendam rem Catholicam in ea urbe permoveret: Parpaliam professum esse Huguenottam impietatem, nec mulcendum officiis : cœptum jam fuisse illud colloquium, de quo XVII Jan. scripserat : seque illi interfuisse, ita sibi reverendiss. card. Turnonio,

[1] Ext. ibid. p. 31. — [2] Ext. ibid. p. 49. — [3] Extant ejus litteræ in Ms. card. Spadæ sig. num. 31. p. 11.

[1] Ext. ibid. p. 17.

et aliis proceribus Catholicis consulentibus : se pariter interprete Morettæ regulo, reginæ Angliæ in aula Gallica oratore, pro ea ad Ecclesiam pellicienda usum, atque ex relatis dignosci eam reginam exempla Gallorum procerum sectæ Huguenottæ secuturam. « Dat. apud S. Germ. XXX Januarii MDLXII ».

136. Significavit memoratus cardinalis Ferrariensis [1] Stanislao Hosio episcopo Warmiensi cardinali, Apostolico in Tridentino Concilio præsidi, Catharinam reginam gerere in votis, ut aliud colloquium inter Catholicos et Huguenottos iniretur præsente ipsa regina, cui ipse Hippolytus legatus Apostolicus interesset. At cardinalis Warmiensis Ferrariensem card. ut infame hujusmodi colloquium defugeret ac disturbaret, est hortatus, reginam maximum dedecus eo flagitio contracturam, sat auditas horrendas blasphemias Theodori Bezæ, quas Lutherani ipsi ferre non possint; Calvinum nunquam impetrare potuisse ullum colloquium cum Lutheranis, qui ab eo tanquam a peste deterrima abhorreant. Halberstadii superiore anno proscriptos Sacramentarios, atque igni et aqua interdictos. Suadeat reginæ, ne in aures blasphema impiorum verba admittat. Brunsvici superiori anno Sacramentarium negasse a divino Verbo susceptam humanam carnem : Petrum Martyrem negare Evangelium affirmans, Christum clausis januis non ingressum ad discipulos; non funestandas regias aures repetendis his blasphemis vocibus : abrumpendum itaque omne colloquii genus cum impiis, atque Huguenottos ad Tridentinum Concilium amandandos, ut de veritate fidei doceantur; eam hæresim primum a Berengario inductam, ac paulo post extinctam, ante quadraginta annos a Carolostadio, mox a Zuinglio ab inferis excitatam. Quod porro metuit gravia pericula imminere, si regia vi comprimantur Huguenotti, norit certissime, longe graviora discrimina illi regno impendere, si furibundæ hæresi fræna laxentur; sed ipsius Hosii Epistolam [2] in medium afferamus.

« Hippolyto cardinali Ferrariensi legato in Galliis.

« Valde nos perturbavit, quod in litteris adscriptum est ab illustrissima dominatione vestra, cupere Christianissimam reginam, ut illa præsente et audiente, denuo disputationes ineantur cum hæreticis, quibus etiam vel intersit, vel præsit illustrissima dominatio vestra. Equidem obstupui, cum hæc legi audirem, nec satis mirari potui, quomodo venerit in mentem ei reginæ, cujus tanta pietas et religio prædicatur, talia postulare. An non satis erat semel Theodori Bezæ blasphemias audivisse, cum ille non minus longo intervallo disjunctum esse Christi corpus ab Eucharistiæ Sacramento, quam cœlum a terra distare diceret? Adeone ferre potuerunt aures Christianissimæ reginæ tam blasphemas voces, ut eas etiam iterari velit? quas certe, nec ipsi Lutherani, quamlibet sint ab Ecclesia Catholica alieni, sustinere possent, quorum de Calvino deque sectatoribus ejus hæc est sententia : sceptro magistratus eos coercendos, non stylo vel disputatione esse refutandos. Legi quemdam Calvini libellum, in quo graviter queritur contra Joachimum Westphalum, scribitque, cum sæpe colloquia fuerint habita inter Catholicos et Lutheranos, quod semper ab illis exclusus fuerit, nec unquam data sit ei potestas cum Lutheranis colloquendi.

« Proximo Septembris mense fuit Halberstadii, si recte memini, conventus quidam principum et statuum Saxoniæ, in quo qui Calvini doctrinam amplexi sunt, his omnibus aqua et igni interdictum est non sine gravi quadam interminatione, si quis in Saxoniæ civitatibus receptum eis dedisset; et quos ad colloquium suum non admittunt, quibus aqua et igni interdicunt ipsi etiam Lutherani, eorum blasphemias iterum atque iterum audire sustinebit ea regina, quæ non Christiana, sed Christianissima vocatur? » Et paulo post : « Auctor sit Christianissimæ reginæ quam charum est illi nomen hoc, quod multis jam sæculis magna cum gloria sua retinent Galliarum reges potentissimi : quam chara est illi, et fortunarum, et filiorum et animæ suæ salus, diligenter caveat, ne deinceps impuris horum hominum blasphemiis aures suas accommodet, ne de præsentia Christi Corporis et Sanguinis, quam sole clarioribus verbis in Evangelio confirmatam habemus, iterum disputari permittat. Cum fuissem in aula Cæsaris, vidi scriptum quoddam de disputatione, quæ habita fuit Brunsvici ante menses plus minus octo. In eo quidem Albertus Ardenghus, cum contra præsentiam Christi Corporis in Eucharistia multa diceret, ad confirmandam opinionem suam, hæc verba scribitur protulisse : « Quomodo potest in Eucharistia præsens adesse « Christi caro et sanguis, cum Christus ex Maria « Virgine nullam carnem assumpserit, sed haud « aliter atque sol per aquas nullo ex iis humore « contracto, sic ille per Virginis uterum transi- « verit »? Huc tandem ventum erat disputationibus istis; posteaque negavit verum esse, quod dixit Christus accepto pane : *Hoc est corpus meum,* ut simul negaret verum esse, quod dixit Christi discipulus : *Verbum caro factum est.* Et certe non video cur major discipulo, quam ipsi magistro fides haberi debeat. Et si licet contra sensum et consensum Ecclesiæ totius verba magistri interpretari, cur non idem facere liceat de verbis discipuli? Quod etiam factum a priscis hæreticis esse scimus : itaque Calvinismus hic brevi nobis pariet Atheismum. Proximis his

[1] Ext. in Ms. arch. Vat. sign. num. 3222. p. 117. — [2] Stanisl. Hosius card. Warm. Ext. in Ms. arch. Vat. sig. num. 3222. p. 127.

superioribus diebus legi Petri Martyris libellum, quem scripsit de duabus naturis in Christo contra ubiquitatem Brentii ante duos aut tres menses Tiguri editum. In eo, dum nihilo plus tribui vult Christi corpori, quam cuivis alii corpori glorificato, negat Christum per clausum Virginis uterum transivisse, negat clauso monumento surrexisse, negat, quod verbis disertissimis in Evangelio scriptum est, clausis januis ad discipulos intrasse. Et ejusmodi blasphemias audiet regina Christianissima? audiet negari, quod ita manifestis verbis in Evangelio scriptum legimus? audiet sanctissimæ Dei Genitricis Mariæ Virginitatem in dubium vocari? audiet veritatem ipsam mendacii insimulari? Equidem non video, quomodo, non dicam Christianissimi, sed Christiani nomen tueri possit, cujus aures ab his tam impiis vocibus non abhorrent.

« Quamobrem quibuscumque potest rationibus, reginæ persuadere conetur, ne quid eorum consiliis loci det, qui sunt illi auctores, ut non modo fieri permittat de præsentia Christi Corporis in Eucharistia disputationes, verum etiam ipsa illis intersit aut præsit, quod Paulus Apostolus ferre nunquam potuisset, cujus quæ sit ea de re sententia, illustrissima dominatio vestra non ignorat. Huc illos remittat ad sacrosanctum Concilium hoc Œcumenicum, qui cupiunt aliqua de re doceri, non autem seorsum ab orbe Christiano ea in dubium vocare patiatur; de quibus qui dubitavit aliquando Berengarius, semel et iterum errorem hunc suum revocavit, et pridem hæresis ejus est extincta, nisi quod his annis prope quadraginta rursus est primo per Carolostadium, deinde per Zuinglium et alios quosdam in lucem revocata.

« Scribit illustrissima dominatio vestra, propterea non exterminari manifestos hæreticos ex Galliis, quod periculum est, si tentatum id sit, ne regnum illud in extremum discrimen adducatur. At ego vehementer metuo, ut non alia res magis acceleret regni istius nobilissimi interitum, quam quod in Christi causa principes ita connivent, quod hostes illius palam in eo grassari, quod veritatem oppugnari, quod nomen ipsius impune blasphemari permittant. Non patietur hoc inultum Deus; ac nisi fuerint functi principes officio suo, statuet ipse de principibus quod erit justitiæ consentaneum, nec justi judicis officium in se requiri patietur. Non fovendo, sed extinguendo hæreses regna servantur. Tantum esse populi zelum audio, ut statim sit eos ex omnibus civitatibus profligaturus, dummodo per edicta principum non prohibeatur. Tridenti x Februarii MDLXII ».

Vera nimium extitere Warmiensis cardinalis oracula, nam cum perditissimi aliqui proceres, qui se magno supercilio et fastu politicos humanæ prudentiæ gradu augustiores jactabant, effutirent Hugonottam hæresim regiis edictis, sine graviore regni periculo comprimi non posse, diffundendæ latius hæreseos permissa est impune licentia, atque ita impiis concionibus impiorum numerus auctus est, a quo quanta discrimina capiti et dignitati regum Gallorum conflata sint, suis locis lugendum erit.

In memorato vero colloquio, cum a cardinale Lotharingo Calviniani ministri convicti essent manifestæ imposturæ, quod ostendere non possent, a quo ad novam religionem condendam missi essent, jactarunt illi impudentissime se extra ordinem missos a Deo, arcteque adacti, ut divinam missionem probarent, divino miraculo cum non possent, hoc demum anno prodigia vera Sathanæ, mota in regem rebellione, cæsis sacerdotibus, eversis altaribus, exercitaque inhumana carnificina ediderunt, ut constiterit ipsos a Sathana ad perdendam Galliam, nec modo ad animarum, sed etiam ad corporum internecionem missos.

137. *Lucenses commendantur a Pontifice quod solliciti sint ne ipsorum mercatores in hæresim incidant.* — Sathanica illa missione freti in omnibus urbibus conventus suos armis instructi agebant, ad omne nefas, si quis ipsis obstreperet, paratissimi, ac Lugduni væcordes magistratus imminentium, quas sibi accersebant, cladium ignari, permiserant, ut Jacobus Ruffus Calvinisticæ impietatis buccinator cathedram pestilentiæ trans Rhodanum collocaret, ad quem novarum rerum cupidi confluebant, quæ fama, cum ad Lucenses magistratus in Italia manasset, illi concives suos mercatores, qui Lugduni agebant, gravissimis litteris, Catholicæ pietatis asserendæ studio patriæque ab ea peste vindicandæ cura incitati, monuere, ut conciones, colloquia et congressus hæreticorum declinarent, ac religionis Catholicæ assertores constanter se profiterentur; quo accepto Pontifex [1] Lucensis prætoris ac senatus flagrantissimam pietatem his litteris commendavit :

138. « Dilectis filiis antianis et vexillifero populi Communis Lucensis.

« Legimus pia laudabiliaque decreta, quæ civitatis generale consilium nuper fecit ad civitatem ipsam ab omni hæresis labe integram conservandam; exempla etiam legimus litterarum, per quas ejusdem consilii mandato cives vestri, qui Lugduni negotiantur, diligenter et severe admodum, ut decuit, admoniti fuerunt, ut hæreticorum omnium congressus, colloquia et conciones vitent, omnibusque dictis et factis suis declarent se, juxta Romanæ Ecclesiæ ritus, præcepta et instituta observare, neque ulla in re a recta fide et Catholica religione deflexisse; pro nostro pastorali officio, et perpetuo erga rempublicam vestram studio gavisi admodum sumus, tam pie et sapienter hæc apud vos acta

[1] Pius IV. to. II. br. sig. num. 2897. Ep. CLXXX.

et constituta fuisse, magnasque eo nomine gratias agimus Omnipotenti Deo, a quo omne datum optimum descendit, et donum omne perfectum ». Et infra : « Nec vero quidquam fieri potuisse judicamus, vel ad tuendum Dei honorem sanctius, vel ad conservandam vestræ patriæ salutem prudentius. Præclarum cæteris civitatibus civitas vestra documentum dedit, quanta diligentia occurrendum sit hæreticæ pravitatis morbo ; nihil enim tam civitatibus pestiferum, nihil non animabus modo, sed etiam quieti, paci et concordiæ populorum tam adversum est. Eorum decretorum salubribus remediis obviam itum fuisse periculis, quæ vestræ patriæ imminebant, vehementer lætamur, et nos, quia parum prodesset pia illa decreta facta fuisse, nisi cura et diligentia magistratuum servarentur, hortamur vos et cæteros, qui in isto munere vobis successuri sunt, ut diligenter ea servanda et exequenda cunctis decreta proponant, cum illa, dum servabuntur, firmi erunt reipublicæ vestræ muri, et libertatis vestræ solida munimenta. Custodiet haud dubie civitatem istam Dominus, quoad ibi pura et sincera ipsius religio et cultus custodietur etc. XX Januar. MDLXII, Pontific. nostri anno III ».

Præerat tunc Lugdunensis urbis administrationi Franciscus Augustinus Nemorosii Comitis legatus, vir miti vel ignavo potius ingenio, qui Huguenotticam pestem in ea urbe grassari permiserat, promulgatoque Januarii edicto, Hugonottos, ut liberius suos agerent conventus, texit, ex cujus ignavia latius hæresis diffusa, subdente facem Jacobo Ruffo seditionum auctore, in maximum exarsit incendium, ut pulso brevi eodem prætore infelix urbs in Huguenotticam ceciderit servitutem.

139. *Hugonottorum Condæus protector, et Guisii hostes infensissimi : tumultus Vassicenus.* — Impetrato Januarii edicto Ludovicus Condæus princeps a novandis rebus non conquievit, sed majore studio diffundendæ hæreseos exarsit. Jactabat se divinam gloriam et puriorem religionem promovere, ut constat ex ejus litteris ad Fridericum Palatinum, ad Christophorum Wittembergensem, ad Philippum Hassiæ principes datis, quibus ab iis auxiliares copias ad inferendum regi Galliæ et Catholicis bellum elicere nitebatur ; nec latebant Catholicos prava ejus consilia, ad quæ disturbanda Guisius ejusque frater Ludovicus cardinalis contulere se in Germaniam, colloquium in Tabernarum oppido ditionis Argentinensis episcopi habituri cum aliquot Lutheranis principibus. Eo accessit XV kal. Martii dux Wittembergensis adductis secum Joanne Brentio et Jacobo Andræa Lutheranismi signiferis ; ostensumque est a Guisiis principibus Huguenottismum longe a Lutheranismo differre, rogatique Lutherani, ut si res ad arma cum Huguenottis spectaret, Catholicis potius quam Huguenottis, potius regi, quam Condæo principi studerent, ac forent æquiores, consultumque est a Brentio et Jacobo Andræa, ut Genevensis confessionis, sive Huguenottismi promulgatio impediretur, cum ea graviora bella paritura esset. « Ita ab eo colloquio (inquit Belcarius [1], qui aderat) discessum est, ut Augustani a Pontificiis potius quam a Calvinianis stare debere persuaderentur, et concordiæ spes non exigua relinqueretur. Multa enim concedebat cardinalis Lotharingius, quæ alioqui non concessisset, ut Germanos a Gallia invadenda avocaret. Hic hujus colloquii, cui nos interfuimus, scopus fuit ». Ob illud colloquium Condæus princeps falsum rumorem sparsit, cardinalem Guisium ad Lutheranos defecisse ; de Guisio vero duce finxit illum asserendæ Catholicæ religionis specie tyrannidem affectare, deque ea re suspicionem reginæ injecit, regiæque auctoritatis flagrantissimum vindicem se jactavit. Et quidem regina hæreticorum factioni non parum favere visa est, cum eorum armis ad tuendam auctoritatem suam fulciri vellet, verita ne auctoritatem suam, Guisiis Antonio Borbonio Navarræ regi pupilli Galliarum regis tutori adjunctis, amitteret.

140. Dum vero ex colloquio Germanico redirent Guisii [2], atque kal. Martii Vassium oppidum appulissent, in quo Calvinianus minister in Guisianam familiam veluti tyrannorum atque hostium Evangelii (scilicet Calvinistici) procreatricem declamabat, infeliciter contracta rixa inter hæreticos et Guisianos, appetiti saxis Guisiani famuli insciis principibus injuriam ferro repulerunt, paucis cæsis, aliquot utrinque vulneratis, receptoque Brossiano adolescente, quem sauciatum retinebant hæretici captivum, sedata est seditio, et tamen Calviniani cœsorum numero falso aucto, rem non modo per Galliam, sed etiam per Germaniam et exteras nationes quasi carnificinam cruentam in Evangelicos exercitam divulgarunt, atque ad ultionem animos obfirmarunt. Missus est ab iis Beza ad reginam, ut de ea cæde quereretur, cui Navarræ rex objecit, contra recens edictum ab iis arma gestari in conventibus, respondit Beza sophistice arma in virorum prudentium manibus pacem secum gerere, objecta etiam illis est a legato seditio ad ædem Sancti-Medardi Lutetiæ excitata, et dicta hæresiarchæ contrariis factis refracta.

De Vassiaceno tumultu [3] meminit cardinalis Ferrariensis asserens, dum regina in agro amœnissimo, cui Monacelli nomen est ageret, venisse Theodorum Bezam magno Huguenottorum numero stipatum, querelasque graves attulisse adversus ducem Guisiæ et suos, ac justitiam

[1] Belcar l. XXIX. num. 37. Jac. Aug. Thuan. l. XXIX. — [2] Belcar. l. XXIX. num. 37. — [3] Ms. card. Spadæ sig. num. 31. p. 35.

sibi administrari poposcisse, responsum vero ipsi fuisse a regina Catharina atque a rege Navarræ, omnem illum tumultum adscribendum insolentiæ Huguenottæ, quæ nimium aucta erat, non vero Guisio duci, cujus modestia ac prudentia illustris, atque ipsis explorata esset, si qua itaque in re eos læserit, eorum temeritate lacessitum fuisse : pudore itaque repletos abscessisse, at vero ducem Guisiæ, cum suspectæ illi forent hostium insidiæ, ac Parisios tenderet, armis se egregie instruxisse; ac pariter Huguenottos prætexentes formidinem, multas copias tuendæ suæ salutis causa contraxisse, quamvis ardens vindictæ cupidine eorum animus in Guisium ducem fremeret, cui laturus opem magister equitum Memorantius una cum Marescallo Sancti-Andreæ obviam profectus se conjunxit, Parisiosque deduxit, ex quo suborta rerum perturbatio, ad quam sedandam rex Navarræ ab utraque parte arma poni, seque illi sistere nomine regio jussit, cui proceres plures paruere, non tamen princeps Condæus, qui se coram fratre rege sistere detrectavit, et quingentis equitibus Huguenottis succinctus Parisiis discessit; ex his vero motibus alios graviores reformidari. Addidit legatus cardinalis in aliis litteris [1] ad Borromæum cardinalem datis VIII Martii missum fuisse a regina episcopum Valentinum, ut principem Condæum ab aliorum perduellium Huguenottorum societate divellat, atque ad colloquium pelliciat, sed illum nimio fastu regia benignitate abuti.

141. *Dum Calvinistis favet Joanna Alebretensis, ejus maritus Antonius Navarræ rex fœdus init cum aliis principibus Catholicis et simul cum Catharina Galliæ regina Pontificis gratulationes meretur.* — Pronis ita in civile bellum rebus, Catholici principes Antonius rex Navarræ, Guisiani principes, Anna Memorantius magister equitum, Santandreanus regiorum castrorum præfectus pium fœdus pro asserenda Catholica religione regiaque majestate tuenda coiverunt, de quo ineunte Martio monitus Pontifex [2] Antonio Borbonio regi hisce litteris de suscepta Catholicæ fidei contra Huguenottos defensione gratulatus est.

« Charissimo in Christo filio nostro Antonio Navarræ regi illustri.

« Charissime in Christo fili noster, etc. Ex litteris tuis die quinta Martii datis, et ex iis, quæ ad nos venerabilis frater noster Franciscus episcopus Ostiensis cardinalis Turnonius, et dilectus filius Hippolytus cardinalis de Ferraria legati nostri diligenter de præclaro animo tuo scripserant, in spem maximam veneramus fore, ut tuæ serenitatis virtute et auctoritate religio Catholica istic in commodiorem statum Deo juvante expediem redigeretur, magnasque eo nomine gratias ageremus; tam læti autem nuntii de rebus istic gestis ad nos paucis ante diebus allati sunt, ut spes nostra ex tam præclaro initio confirmata atque aucta sit. Benedictus sit igitur Dominus et Deus noster, cujus auxilium causæ suæ non defuit, qui religionem suam istic labantem tua præcipue virtute et auctoritate sustentare et stabilire cœpit. Non possumus satis digne collaudare, charissime fili, præclaram istam voluntatem tuam, nec quantas mereris, tibi gratias agere. Non dici potest quantam laudem et gloriam assecutus sis, quanta lætitia nos et fratres nostros, atque omnes Catholicos affeceris. Confide non defuturum pietati tuæ præmium ab eo, cujus religionem et cultum aperte et fortiter defendere aggressus es, nos quoque, quos pro loco ac munere quod sustinemus, tuis præcipue istis factis obligasti, enitemur, ut tam præclaræ tuæ in religionem Catholicam voluntatis, et devotionis erga nos et Sedem Apostolicam nunquam pœnitendum sit, etc. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum sub annulo Piscatoris die XXIII Aprilis MDLXII, Pontificatus nostri anno III ».

142. Indignata pium et avita stirpe dignum viri facinus Joanna Antonii regis Navarræ conjux, a viro secessit, seque Neracum Alebretensis principatus urbem principem contulit, ac velut altera Jezabel Calvinistici idoli cultrix Franciscanos et alios monachos ac sacerdotes dispulit. Infremuere etiam ira in Navarrum hæretici, quorum antesignanus Theodorus Beza [1] illum Juliani nomine, veluti apostatam, perstringere non perhorruit, cum ipse sodomita gloriosus felicitatem suam inter Candidam suam et Audibertum suum spurcissimam describere phaleucis versibus, ac tradere posteritati non erubuerit : dignus certe, qui ad Caliphatum Huguenotticum eo execrabili vitæ genere conscenderet. Cæterum Navarræ regi Catholicæ religionis vindici, ac cæteris proceribus se conjunxit Catharina regina, regemque pupillum et alios liberos eorum fidei commendavit de qua concordia Pontifex [2] gratias summas persolvit numini, ac reginam hisce litteris ad fidem orthodoxam defendendam incitavit :

« Catharinæ Francorum reginæ Christianissimæ.

« Cognitis iis quæ nuper isthic gesta sunt, incredibili gaudio elati, sublatis in cœlum manibus magnas Omnipotenti Deo gratias egimus, qui misericordes oculos suos ad regnum istud convertere, ac labentem in eo et periclitantem religionem suam potenti sua dextera fulcire et confirmare dignatus est, tuæque pietati serenissimi Navarræ regis auctoritatem et virtutem, et

[1] Ext. ibid. p. 43. — [2] Pius IV. to. II. brev. sign. num. 2897. Ep. CCXXXIII.

[1] Ext. inter Juveniles Lusus Theodor. Bez. excus. Genevæ. — [2] Pius IV. to. II. brev. sig. 2897. Ep. CCXXXIV.

tot regni procerum studia admirabilemque concordiam adjunxit. Non possumus plane verbis consequi, quantam animi lætitiam una cum fratribus nostris ceperimus. Nihil plane audire poteramus, quod nobis esset jucundius atque optatius; ex tam præclaro initio confidimus religionem Catholicam propediem in regno isto constitutum iri : qui enim hoc opus cœpit in vobis, idem, ut sperandum est, id perficiet. Gratulamur igitur majestati tuæ, gratulamur charissimo in Christo filio nostro regi nato tuo, cernentes fundamenta, quæ jacta sunt, quietis et tranquillitatis ipsius regni, et pristinum Catholicæ religionis cultum propediem in Deo restitutum iri confidentes. Enitere, charissima in Christo filia, ut opus tam præclarum, tam salutare, ad optatum exitum adducas, nec divina tibi ope, nec humano auxilio defuturo. Paternum animum nostrum, etsi plane tibi perspectum esse non dubitamus, tamen quibuscumque licebit officiis declarare adeo parati et sumus et semper erimus, ut regni istius salutem et quietem, si fieri posset, nostro ipsorum sanguine libenter simus redempturi, etc. XXIII Aprilis MDLXII, anno III ».

143. Ex his manifeste arguas historicorum hæreticorum mendacia [1], qui ipsam una cum filio rege invitam pertractam Parisios ferunt, illique admotas custodias, ne noctu una cum filio ad Condæum elaberetur, asperioribus etiam verbis acceptam a Santandræano. Non defuere quidem pravi consiliarii, qui illi suaderent, ut ad Condæum se applicaret; inter quos Hospitalem cancellarium fuisse, refert Thuanus, publicisque etiam scriptis divulgavit Condæus, illam a Catholicis in servitutem redactam fuisse, cujus se libertatem tueri velle fingebat, arcanoque ejus mandato sumpsisse arma ; veritam enim, ne Navarrus, Guisius ac Memorantius regiam auctoritatem ad se contraherent, se et liberos ipsius fidei commendasse, ne regni administratione submoveretur. Verum qui Catholicos proceres vocabat in invidiam, contractis copiis Huguenottorum, omni astu ac vi reginam intercipere ac regem conatus est, sed ejus conatus divina elusit providentia. Quæ vero consilia versaret in pectore, perspicue explicuit, cum Germanos Lutheranos et Anglos adversus regem concitavit, præcipuas invasit urbes, provinciarum præfecturas Huguenottis distribuit, regnum cædibus fœdavit, sacras opes expilavit, quæ tamen omnia pro regis tuenda causa fieri promulgabat. Sancitum illud fœdus inter Catholicos principes fuit Ferrariensis cardinalis, Apostolicæ sedis legati, opera, in quem propterea Condæus gravissima concepit odia, ut inter alias concordiæ postea agitatæ leges e Gallia pellendum postulaverit.

[1] Belcar. l. XXIX. num. 54.

144. *Mommorantii præclara de re Catholica merita.* — A Ferrariensi vero cardinale legato factus certior de eximio Annæ Mommorantii in religionem Catholicam studio Pius Pontifex [1] illum ad cœpta egregia fortiter promovenda hortatus est :

« Dilecto filio nobili viro Annæ duci de Montmoranzi, comestabili regni Franciæ.

« Benedictus Dominus Deus noster, cujus misericordia ineffabili effectum est, ut in regno isto omnium nobilissimo et nobis charissimo post tantas tenebras, tanta et tam præclara oriri lux cœperit. Quis hanc mutationem dexteræ Excelsi fuisse non videat ? Quis divinæ clementiæ beneficium erga regnum istud non agnoscat? Ex dilectorum filiorum nostrorum legati et nuntii litteris nuper cognovimus ea, quæ post tuæ nobilitatis litteras ad nos de mense Martio datas istic gesta sunt, ex quibus una cum fratribus nostris tantam lætitiam cepimus, quantam verbis explicare non possumus. Luculentum testimonium, quod tua nobilitas charissimo in Christo filio nostro Navarræ regi paucis ante diebus litteris illis suis dederat, intelleximus re ipsa, sicut sperabamus, comprobatum fuisse, tuam vero virtutem, prudentiam, fortitudinem et animum in Catholicam religionem eximium ex eis, quæ acta et gesta sunt, recognovimus. Benedictus sit igitur iterum et semper Dominus, qui regis ejus animum ad generis sui memoriam et majorum suorum imitationem excitavit, qui tot regni procerum animos ad defendendam religionis causam accendit, cujus ope et auxilio, tam præclaro initio felicique eventu Christiana isthic fides, quæ in summo discrimine versabatur, stabiliri et confirmari cœpit. Cujus cum perfecta sint opera, minime dubitandum est, quin, quod cœpit etiam perfecturus sit. Agnosce, dilecte fili, Dei beneficium et gratiam, qui ista ætate tantam tibi occasionem obtulit, non de toto modo Francorum regno, sed de omnibus ei finitimis nationibus, et universa sancta sua Ecclesia bene merendi. Hoc superiora nimirum ejus erga te beneficia longe superat. Hoc opus omnium, quæ unquam in manibus habuisti, longe maximum atque pulcherrimum, et tuum clarissimum nomen multo in terris effecturum esse clarius, et aditum tibi ad ipsam æternam vitam et cœlestem gloriam patefacturum. Sed singularis virtus ac pietas tua tantum abest, ut hortatione nostra excitanda sit, ut ne satis quidem collaudari a nobis possit, etc. XXIII Aprilis MDLXII, an. III ».

Quod ad præclara Annæ Monmorantii gesta, et eximia de re Catholica merita attinet, illius ac fœderatorum Catholicorum procerum auctoritate abrogatum est Januarium edictum, quo promulgato, libera hæreseos permissa fuerat

[1] Pius IV. to. II. brev. sig. 2897. Ep. CCXXXV.

Huguenottis licentia, ut subreptitium, cui ferendo, nec ipse, nec Guisiani principes interfuerant; damnatum etiam ut exitiale, quia eo perduellium numerus augebatur; ut fallax, quia jubebantur ministri Huguenottici pure verbum Dei prædicare, quod ab ipsis expectare insanum erat, cum sacra omnia impie conculcanda docerent. Mox idem Anna Mommorantius Catholicæ religionis flagrantissimo studio ardens, Parisiis duo conventicula Huguenottorum, quorum alterum extra portam Sancti Jacobi, alterum extra portam Sancti Antonii celebrabatur, discussit; sedilia omnia in pyram congesta, et pestilentiæ cathedras, in quibus ministri blasphema in Ecclesiam convitia vomebant, exussit, ab Huguenottorum tamen sanguine Catholica clementia temperavit, in urbemque reversus maximo civium applausu triumphanti similis exceptus est, quod facinus Catholico principe dignissimum Jacobus Thuanus[1] venenatis scommatibus carpit, velut gestorum illius splendore indignum. Sed quidquid obganniat Thuanus, certum est ipsum eo facto magnificum sibi in cœlo triumphum promeruisse. Restituit etiam arma Parisiensibus civibus Catholicis, quæ in prætorium urbis comportata fuerant, omniaque principis Condæi molimina pro rege ac regina matre intercipiendis, necnon Lutetia proditione occupanda discussa fuerunt. Magno vero errore lapsi sunt principes Catholici, quod non ex condicto Huguenottos pelli a Catholicis multo potentioribus ex urbibus jusserint, nam quotquot hæreseos virus suxerant, in Gallici nominis proditores regiæque majestatis hostes versi erant, quorum astu et fraudibus plures nobilissimas urbes interceptas mox dicturi sumus.

Prima omnium Aurelia[2] calamitatum exemplum, prædaque hæretici furoris fuit, nam Condæus princeps validis succinctus copiis, furens ira, quod regem pupillum reginamque Catharinam redigere in suam potestatem non potuisset, Aureliam præmisit Andelotum. Is ab Hugonottis in patriæ exitium conjuratis qui portam Sancti Joannis occuparant, in urbem admissus est, ac mox Condæus eo advolavit, in eaque urbe arcem perfidiæ Huguenotticæ constituit, perduellionisque signa extulit.

145. *Aurelia capta et expilata ab Huguenottis.* — Agebatur annus vigesimus sextus [3], ex quo Franciscus Gebennenses, qui, pulsis episcopo et clero, conculcarant sacra, profanarant templa, everterant et altaria, submissis auxiliaribus copiis in rebellione et hæresi confirmarat astu politico, ut de Philiberto duce Sabaudiæ ultionem repeteret. Nonus vero annus labebatur ex quo Henricus II Tridentinum Concilium disturbarat fraude politica, Lutheranorumque patrocinium corripuerat, ne a Carolo V ad obsequium Ecclesiæ cogerentur, viresque Cæsareæ ex sectarum varietate debilitarentur. Sed cum divina justitia non raro per ea puniat, per quæ peccarunt homines, illudque Davidicum fere semper contingat [1]: *Convertetur dolor ejus in caput ejus, et in verticem ipsius iniquitas ejus descendet*, ex ipso Gebennensis perditionis puteo erupit hæresis et Galliæ proceres populosque late adeo infecit, ut hæretici numero et viribus aucti, Lutheranorumque fulti subsidiis Galliam inauditis cladibus funestarint. Tantum incendium paucorum sanguine restingui initio potuerat, sed cum reorum sanguini ignave et crudeliter parcitum esset, universa Gallia suorum fuso cruore restagnavit. « Ut scribunt viri graves (inquit Surius) [2] si in Galliæ Christianissimo regno, imo etiam apud alias nationes pauci quidam novandorum rerum cupidi, a locorum præsidibus initio mox oppressi fuissent, et ex juris præscripto in eos esset animadversum, non tot millia postea periissent; habet enim hoc hæresis omnis et falsa doctrina innatum sibi; ut nisi in ipsis suis initiis radicitus extirpetur, paulatim crescat in immensum, et longe lateque omnia horrendum in modum depascat et depopuletur. Vidimus, proh dolor! ejus rei in diebus nostris exempla multa nimis, quæ abunde quod dicimus testari queant, etiam si vetera multa non suppeterent » :

Quæ paucis verbis perstrinxit Belcarius patrata a Calvinistis flagitia Aureliæ, Surius [3] ex Monumentis tunc conscriptis fide dignissimis excepta narrat.

« Admissi (scilicet Hugonotti) intra urbem Aureliensem in dies magis ac magis templa vastanda et expilanda susceperunt, idque plane contra edictum, cujus se volebant videri patronos et conservatores, et primum quidem libuit illis impetum facere in abbatiam cujus templum vastaverunt, imagines confregerunt, sepulchra et fenestras vitreas dissiparunt, sedilia et quidquid ex ligno fabrefactum erat, in ignem conjecerunt, libros sacros in abbatia repertos, multis interim usi petulantissimis sermonibus, deinde suos eo equos introduxerunt stabulatum, tantaque barbarie in illud monasterium sævierunt, ut nullum ejus murum integrum reliquerint. Quosdam etiam ex monachis, qui illic remanserant, ceperunt, conjectosque in carcerem vi eo adigere voluerunt, ut ipsis indicarent sacras reliquias, quas abscunderant. Erant in iis juvenes quidam, qui magnis pollicitationibus inescati sacra ossa prodiderunt, quæ illi scelerati et nefarii homines flammis exusserunt, ut quantum in illis erat, beatissimos martyres semel pro Christo cæsos ad carnificinam revocarent.

146. « Erant in monasterio illo duo jam

[1] Thuan. l. XXIX. — [2] Id. ib. — [3] Annal. to. XIX. an. 1536.

[1] Psalm. VII. — [2] Sur. in Annal. hoc anno p. 580. — [3] Sur. in Com. hoc an. p. 577.

affecta ætate senes, non fere minores octogenariis. Ex his alter in quodam pestilentis domus solario sedebat inclusus ad menses quatuor: clam illi victum suppeditante quodam ejus amico. Orabat vero diu noctuque Dominum, illud mortis expectans genus, quod Dominus ipsi vellet immittere. Alter pastoris functus officio in illa parœcia, per id tempus itidem à monasterio clam recesserat latitaturus in exiguo quodam loco, ad quem tamen non diu post isti sacrilegi Aurelia profecti cum agrotum et miserum hunc senem, qui jam Eucharistiam ceu brevi moriturus acceperat, invenissent, percontati ex eo sunt essetne monachus et sacerdos, illo id minime negante, restim in collum et subter brachia ejus injecerunt, sicque nudum deorsum pertraxerunt. Ut autem viderunt jam fere illum extremum ducere spiritum, cruentissimi carnifices læthifero ictu caput ejus pulsarunt, atque ita animam exhalavit. Nec hoc contenti homines omnis humanitatis et pudoris expertes ad arborem cadaver alligarunt, et pro animi voluptate sclopetis illud trajecerunt. Postquam vero jam dictum monasterium vastaverunt, ad alias Ecclesias progressi sunt, sed multa cum simulatione, ut est solemne apud hæreticos. Proclamatum fuit Aureliæ nulli posthac templo quidquam detrimenti allatum iri, sed hoc eum habuit eventum, quod reliquis Ecclesiis non aliter accidit, atque illi, de qua jam diximus, sanctissimi Aniani ejus urbis antiqui episcopi sacra ossa immanissime tractarunt atque exusserunt. Conculcabant homines impiissimi consceleratis pedibus sacrosanctam Eucharistiam, vel etiam sclopetorum globulis trajiciebant.

« Fabricæ et reliquiarum curatores rationem harum reddere cogebantur, quod si non satis exacte quivissent, in custodiam ducebantur, et interdum gravissime torquebantur, nisi pecunia se redemissent. Summam Sanctæ-Crucis ædem incendere cum cœpissent, populus ex ea re permotus clamabat: Quid istud rei est, Domine Deus. Jam enim periisse sibi videbantur cernentes ardere templum suum. Res pretiosas templorum ex auro et argento fabrefactas sive clenodia sub eo prætextu auferebant, quod dicerent se ea velle servare regi, cum postea nummos cuderint nulla reddita regi ratione. Vestes sacræ omnes prædæ cesserunt, quibus ad magnum ludibrium abutebantur, non temperantes interim sibi ab immanibus blasphemiis in Deum et cultum illius. Interdum sese oblectandi causa, unum aliquem e suo grege sacerdotalibus induebant vestimentis, tanquam jam iturum ad sacrificandum; eumque cum ingenti triumpho per totam urbem circumducentes, ludibrii causa cantabant *Te Deum laudamus*, vel *Requiem æternam*, et ea multaque fœda et abominanda designabant. In templis et sacerdotum domibus nihil relinquebant integrum : libros et imagines omnes dilacerabant et exurebant, demptis profanis imaginibus, quibus ea hominum fæx paulo plus delectatur, quam Christi crucifixi aut sanctorum ejus. Monumenta omnia elevatiora perfregerunt, et in plerisque ossa recondita combusserunt. Ipsum quoque cadaver regis Francisci II, qui frater fuit Christianissimus æque Christianissimi regis Caroli, jam in Gallia regnantis, in æde Sanctæ-Crucis conditum combusserunt, animi crudelitatem in extinctum declarantes, quam in vivum non poterant. Is enim pius adolescens Aureliæ decesserat cum illic ageret consultandi causa, quibus rationibus regni sui calamitatibus posset mederi. Campanas et candelabra templorum bellissimi Calvinistæ in bombardas transformare instituerunt, valvas destruxerunt, libros exusserunt, atque templa deformarunt, ut speciem templorum amisisse viderentur, baptisteria cloacarum loco habuere, quasdam Ecclesias in cellaria mutarunt et armamentaria ». Et infra :

« Parochum S. Paterni, virum grandævum, puta septuagenarium, nolentem deserere oviculas suas, sed eas quotidianis sermonibus confirmantem, et de Dei benignitate ac misericordia bene sperare jubentem, cum post menses quatuor eis tandem proditus fuisset, captus et cuidam præsidi traditus est ». Paulo post : « Cum sic venerandum hunc parochum Calviniani captum tenerent, haud secus eum tractabant atque olim Christum satellites Herodis, illudentes et mendaciis studio effictis virum bonum onerantes ; inter alia etiam hoc illi affingentes, quod voluerit regem Christianissimum prodere, tum etiam quod adulterinos nummos cudisset. Hoc illis bonis viris sic visum tum fuit illi pio sacerdoti imponere, quod ipsi essent id temporis occupatissimi multifariis cudendis numismatibus ex illa præclara immanium sacrilegorum præda. Ad extremum liberam se illi abscedendi potestatem facturos dictabant, si abjurata religione Catholica ipsorum deterrimis paradoxis assentiret, atque ejus gratia crebro ad illum mittebant suos ministros, qui cum illo disputarent et eum everterent. Sed ille vir pius in Christo bene firmatus, quo plus ab illis molestiæ pertulit, eo factus est robustior et in Catholica fide constantior. Tandem multo etiam acrius eum infestare cœperunt, ut a fide deficeret, cumque interrogatus ab illis, velletne ab animi sui proposito discedere, prorsus pernegaret, optatiusque sibi esse diceret vitam perdere, quam vel suos parochianos deserere, vel tam nefarium illis de se exemplum præbere, suspendio eum adjudicarunt. Itaque ad illud supplicium proficiscens, inter eundum loquebatur de Christi Passione, orabat pro oviculis suis et pro urbe illa. Cum vero jam scalam ascendisset, multas fecit adhortationes ad dominos, ad illorum ministros, seu concionatores, et ad popu-

lum, ostenditque illis ipsorum adversus Deum, religionem et regem Christianissimum pessimi exempli rebellionem, simul Deum laudans pro hac ipsi collata gratia, quod posset pro fide occumbere, populumque admonens, ne cujuscumque periculi causa ab avita religione se abduci pateretur. Hac vero ejus dicendi libertate et constantia excanduerunt, tum domini quidam, tum concionatores Calviniani. Porro e plebe plerique ingemiscentes lachrymabantur, quod ille tam affecta ætate senex, ea animi fortitudine mortem exciperet religionis ergo. Ut autem Calviniani causæ suæ patrocinarentur, rursus per concionatorem quemdam eum compellarunt, si quidem a sua religione discedere vellet, licere ipsi incolumem abire. Verum illo talia impiorum hominum promissa fortiter contemnente, ab illis peremptus est.

147. « Postquam autem intra Aureliam nihil reliqui sibi fecerant Calvinistæ, in quod suam tyrannidem exercerent, præter cives Catholicos, quibus non parum infesti fuere, magno numero profecti sunt in pagos, ubi suo more templa egregie expilarunt. Quod si in illorum manus incidisset sacerdos aliquis illum ad equos suos alligatum cogebant post ipsos aliquandiu cursitare ; ea voluptate exsatiata ei oculos eruerunt, vel nares, et aures, et interdum etiam virilia præciderunt, ac postremo ad arborem alligatum bombardarum globulis confecerunt, quorumdam secarunt capita, aliis e facie cutem detraxerunt, et primores digitos amputarunt.

« Est vero et aliud quiddam ab eis designatum, plane tragicum et omnem vincens modum immanissimæ crudelitatis. Grandævus monachus ab illis interceptus est : huic primum virilia amputarunt, mox illa cocta illum edere compulerunt, inde vero mirifice eum excruciarunt, et adhuc spiranti ventriculum, seu stomachum e corpore evulserunt, perscrutaturi homines mortalium omnium perditissimi, ubinam illud edulium hæreret. Quid hac fœdissima barbarie, vel ab ipsis feris belluis, vel ab immanissimis Scytharum populis possit, atrocius, flagitiosius et ab omni humanitate remotius fieri? Hæc nimirum disciplina hauritur e scholis quinti Evangelii, cujus auctor Lutherus, insignis vero præter alios promotor Calvinus fuit.

« Vicina Aureliæ oppida Baugencium, Magdunum, Clerium, occuparunt : hoc autem, quod ibi Mariæ Virginis simulachrum magna religione undique invisebatur, penitus vastarunt : templum magnificentissimum, a Ludovico Galliæ rege hujus nominis XI sumptibus ingentibus exædificatum diruerunt, quemadmodum et ejusdem regis et Longavillanorum, ac multorum aliorum procerum sepulchra : sacrorum Romanæ religionis ministrorum domos a fundamentis everterunt, quæ suscepti a Calvinianis belli primitiæ fuerunt ». Et paulo post : « Templum, campanas, ut novis rebus nova nomina imponantur, et quæ sacris usibus dicata erant, ut populum ad antiquæ religionis ritus obeundos convocarent, ad eamdem evertendam et Christianorum cædes faciendas converterunt ».

148. Horum tumultuum seriem Hippolytus Ferrariensis cardinalis legatus Carolo Borromæo cardinali exposuit scribens [1] : Condæum principem Meldis profectum una cum copiis ad Parisiorum conspectum castra promovisse, ejusque terrore cives percitos in arma consurrexisse, illum vero ad pontem S. Clodoaldi pernoctasse, et ursisse iter versus Aureliam tanta celeritate, ut Streum a regina ac rege Navarræ proficisci jussum, ut eam urbem in regio obsequio confirmaret, anteverterit, Aureliam vero fuisse interceptam ab Andeloto (is erat Gallorum peditum tribunus) qui clam una cum servo peregrinantis instar irrepserat inita cum aliquot civibus conjuratione, adeo ut inductis in urbem sparsim militibus, portam, quæ ob has suspiciones clausa fuerat nec ullo præsidio munita erat, diffractis seris, aperuerit, per quam Condæus cum suis in urbem irruperit. Ingressum IV kalen. Aprilis Aureliam refert Belcarius, ac Streum memoratum Calvinistam proditione usum ; data enim sibi regia mandata Condæo aperuisse, ac lentius incessisse, ut redacta jam in rebellium potestatem urbe pervenerit. Porro ex pactione cum conjuratis civibus ab urbis direptione temperatum, furorem vero in Ecclesias et Ecclesiasticos impie effusum, Amiralium vero et alios proceres Huguenottos certatim Aureliam confluxisse.

Addit cardinalis legatus, occupata Aurelia [2], regiam Gallicam admodum fuisse perturbatam, cum Huguenotti regias litteras jussaque regia spreverint, jactarintque regem ac reginam alienæ servituti mancipatos, ad quos in libertatem vindicandas arma corripuerint. Reginam ac regem Navarræ pertentare Condæum ab aliorum rebellium fœdere divellere, vehementissimeque commotos esse in Castilioneos, qui harum omnium turbarum seditionumque auctores extiterint. Porro reginam, regem Navarræ ac principes Catholicos animis esse conjunctissimos ad regnum a vi et tyrannide horum seditiosorum vindicandum, ac si in meliorem statum res fuerint restitutæ, ministros impietatis, vel cogendos ut ad Concilium se conferant, vel e regno depellendos. Reginam civiles cædes vereri, ærarioque esse exhaustam. Missum heri Parisios magistrum equitum Montmorantium seniorem, cognita Condæi rebellione, atque ab eo multa gesta pro Catholica religione confirmanda. Conciones hæreticorum ab eo interdi-

[1] Ext. in Ms. card Spadæ sig. num. 31. p. 14. — [2] Belc. Com. rer. Gall. l. XXIX. num. 39.

ctas, ministros Huguenottos pulsos, atque etiam ædes extra urbem, in quibus habitæ fuerant hæreticæ conciones, solo æquatas, cum maximo applausu, concursuque Parisiensium. Patronum et quæstorem Huguenottorum ab eo vinculis mancipatos. Quæ litteræ IV Aprilis MDLXII consignatæ. Interjectis quatuor diebus significatum, reginam misso episcopo Valentino niti perduelles revocare ad obsequium, sed eos adeo fastu turgidos, ut nullum adhuc responsum dederint. Parari in eos regia arma, atque reginæ animum mirifice angi, ne regnum summa rerum perturbatione confundatur, indeque oriri graviora incommoda, illustrarique ejus sententiæ veritatem : *Væ populo, cujus rex puer est.*

149. *Perfidia sua et feritate totum Galliæ regnum conturbant Calvinistæ, contra quos offerunt auxilia principes Christiani.* — Addidit legatus [1] in aliis medio Aprili ad Carolum Borromæum datis, postulatos de concordia perduelles Aurelianenses hæc capita concordiæ proposuisse, ut dux Guisius, magister equitum Monmorantius, ac regiorum castrorum præfectus S. Andræas a regia aula discedant, ut rex postremum edictum mense Januario confectum confirmet, utque ipsorum securitati caveatur, ne abjectis armis ab adversa parte Catholica lædantur, quibus responsum sit alienum esse a regia dignitate, ut benemeritos proceres a se repellat. Ad secundum, ad eos demulcendos reponsum, non esse regiæ mentis prius edictum retractare, verum noluisse se astringere, quin aliquando contraria edicta condere possit. Ad tertium respondisse eos venia donatum iri, ac ambas partes regio patrocinio tectas fore. Adjici etiam voluit eam legem regina, ut conciones Huguenottæ, nec in Parisiensi urbe, nec extra eam haberi possent, quia vero rebellioni eum fucum prætexuerant, regem ac reginam non esse compotes suæ libertatis, propterea regem ad confutandum mendacium insigni edicto contrarium promulgasse. At hæsisse in perfidia rebelles dicetur inferius.

Addit legatus, dum Galli imbuti Huguenotta hæresi in regem ac patriam perfidiæ et immanitatis tot exempla ederent, imperatorem Turcarum ac regem Algerii missis oratoribus muneribusque regiam amicitiam prensasse, ac Turcam inter alia humanitatis signa obtulisse cujusvis nationis captivos, quorum nomina rex dedisset, in libertatem vindicatum iri.

At Huguenotta factio [2] Turcica et barbarica immanitate efferatior, ut rite flagitia sua patrare, perfidiamque in regem, proditionem in cives, impietatem in res sacras jactitaret, nomine principis Condæi programma amplissimum promulgavit, quod Belcarius [3] tradit XII kal. Maii consignatum, quo regia imperia jure sperni correptaque arma contendit, seditionumque invidiam in Guisium et Monmorantium avertit, cujus programmatis nefarii exemplar legatus ad cardinalem Borromæum transmisit, addiditque internuntium Pontificium a magistro equitum heri excitum fuisse, postulatumque nomine regio, ut Pontificia auxilia contra Huguenottos procuraret.

[1] Belc. l. XXIX. p. 57. — [2] Ib. num. 50. — [3] Ib. p. 61.

150. Subdit legatus cardinalis, dum hæc scriberentur, famam procrebuisse, Huguenottos novis conjurationibus in variis provinciis conflatis insignes urbes proditione [1] cepisse XXII kal. Maii, Rothomagum Normanniæ, Biturigasque Metropoles, Trecas in Campania, ac nonnulla alia oppida, ac ne Lugdunum interciperetur, formidatum, quanquam meliora ferantur, hisque nuntiis magis exasperatos Catholicorum principum animos, spemque concordiæ deletam ; valere impetu hostes, at cum regiæ copiæ collectæ fuerint oppressum iri, ni a regina Angliæ adjuti fuerint. Inter alias vero urbes captas a proditoribus recenset Belcarius [2] Andegavum, nonis Aprilis occupatum a Mesbretino, et arcem Pontis-Cei, sed a Monpenserio, civibus invitantibus, receptum Andegavum, atque a Pontis-Cei et Rupis-Fortis arcibus impios exturbatos. At in Delphinatu Huguenottos Valentiæ VII kal. Maii furori suo habenas effudisse, cæso Mottagondrino Guisii ducis legato, in quem summa perfidia exercitam sævitiam summam narrat Guillelmus Rossæus [3] :

« Mottegondrinus in Delphinatu præfectus generalis, quam barbare a Calvinistis occisus est, et ignominiose per totam Valentiam tractus, et deinceps ad fenestram domus suæ suspensus, postquam evangelica, hoc est, Sathanica fide omnem ei benignitatem fuissent polliciti, si se inermem eorum fidei vellet committere » ? Addit Hippolytus cardinalis in superioribus litteris, a Calvinianis Turnonium oppidum occupatum, arcem obsidione cinctam.

151. Inter tot adversa Philibertus dux Sabaudiæ præclarissimis officiis Galliæ regem complexus est. Refert enim cardinalis legatus memorato cardinali Borromæo, illum suas vires contra Huguenottos obtulisse, ac decem millia Italorum peditum et sexcentos equites adducturum, quorum tertiam partem tribus mensibus suis stipendiis sustentaret, atque etiam castrenses ultro labores pro salute regia ac dignitate toleraturum, seque religionis propugnandæ amore, tum affinitatis arctiore nexu studiisque permoveri, eaque officia regi principibusque Catholicis gratissima accidisse. Quæ litteræ prolixiores XIII cœptæ XXVIII Aprilis clausæ fuere.

[1] Belc. l. XXIX. p. 62. — [2] Ib. num. 44, 45. — [3] Guil. Rossæus p. 388. M. Pig. l. VI. c. 10.

Monuit idem legatus aliis [1] litteris XXVII Aprilis datis ad Pium Pontificem, reginam Catharinam sibi significasse, Rothomago et aliis urbibus occupatis ab hæreticis omnem concordiæ actionem abruptam, ac nisi eorum vis comprimatur, multas alias urbes arcesque in potestatem suam redacturos, necessariumque esse, ut ad tantum extinguendum incendium, cum de religione agatur, omnes principes Catholici vires conjungant, nam si validiora hæreticorum arma fuerint, alia regna ac provincias eodem incendio correptum iri, rogatumque ut Pontificiam sanctitatem ad conferenda auxilia interpellaret. Exposuit [2] causam numinis ac religionis agi ; par esse, ut Pontifex cæteris principibus in tanta re præluceret exemplo, Sedemque Apostolicam misso pro defendendo Galliæ regno opportuno subsidio immortalem laudem collecturam, cum ipsa toties Gallorum armis a tyrannide hostium eam opprimentium fuerit vindicata.

Significatum internuntio a magistro equitum expeti intra tres menses trecenta millia nummum, ut stipendia expeditissimis copiis solverentur, citissimeque obruerentur hostes, antequam externos ad se pellicerent, honestiorem causam nunquam fuisse, nam si olim cruciatæ expeditiones maximis sumptibus pro comparandis novis regnis promotæ fuerint, non minoris esse gloriæ pares sumptus effundere pro partis retinendis ; eos, qui opinabantur hæresim sanari armis non posse, jam mutare sententiam, postquam causæ religionis perduellionis causa conjuncta est, seque opinari, cum antea nisi extrema necessitate cogente stringenda arma non viderentur, nunc in iis optimum ac tutum remedium situm, si prompte ac fortiter (uti par est) expediantur ; eo præsidio obstrictum iri regnum Gallicum Sedi Apostolicæ, tollendaque edicta, quæ imminuunt ejus auctoritatem, populosque in Pontificio obsequio confirmandos, etc. « XXVII Aprilis MDLXII ».

Egisse Pontificem in cardinalium senatu de conferendis Galliæ regno subsidiis adversus Calvinianos ostendunt Acta Consistorialia [3] his verbis :

152. « Die Lunæ XVIII Maii MDLXII, fuit Congregatio generalis, in qua Sanctitas Sua habuit verbum cum reverendissimis dominis cardinalibus de ferendis suppetiis regi Christianissimo Galliæ, et Catholicis illius regni, et fuit conclusum, ut mitteret aliquam summam pecuniarum solvendam quolibet mense ». Et mox :

« Die Mercurii XVII Maii MDLXII, Sanctissimus dominus noster fecit verbum super rebus Concilii Tridentini, quia oratores principum, præsertim Ferdinandi imperatoris electi, et Caroli Galliæ regis instabant, ut fieret aliqua prorogatio, et fuerunt deputati aliqui cardinales, et Capita Ordinum super modo ferendi suppetias Catholicis et regi Galliæ ».

Assensit legati precibus Pontifex, ac centum millia nummum dono regi contulit, alia centum millia mutui nomine dedit in militum stipendia distribuenda, longe plura daturus, nisi exhaustum a Paulo IV ærarium reperisset, sumptibusque pro sustentando Concilio Tridentino gravaretur ; at pactionibus nonnullis difficillimis subsidia hæc implicuit, poposcit enim, ut Hospitalis regii scrinii magister, qui studuerat in condendo edicto Januarii Huguenottis, tanquam suspectæ fidei, munere removeretur, ut nonnullæ etiam matronæ hæresi infectæ e comitatu reginæ pellerentur, tum hæretici ex pactione concordiæ ad obsequium Ecclesiæ redire cogerentur, maximeque in Ecclesiasticos hæretica lue aspersos legibus ageretur : itaque cardinalis legatus [1] Pium Pontificem certiorem fecit, Hospitalem munere suo exauctorari non posse, nisi ob gravissimum crimen, maxime cum Catholicum se profiteretur et Sacramenta ritu Catholico exciperet ; Castilionæos ex aula ita dimissos fuisse ex pactione a rege Catholico cum rege Navarræ confecta, ut eorum secessio non publice imperata, sed voluntaria visa sit : non posse omnes suspectos ex aula removeri, cum hæresis tam multos afflarit, ut pauci sint ejus labis omnino immunes, ac licet senatores Parisienses nuncupato sacramento fidem Catholicam omnes sint professi, non deesse tamen inter eos, qui ea suspicione laborarent ; additam legem de non admittendis ad pactionem concordiæ hæreticis, nisi ab obsequium Romanæ Ecclesiæ revertantur ; sat futurum, si conciones et sacramenta hæreticorum prohibeantur, vel adjici posse, ne pacisci de concordia possint, ni proceres Catholici in eumdem consensum iverint : hos vero his diebus perpenso regni statu in eam concurrisse sententiam, ut ministri Calviniani pellerentur e regno, et conciones eorum et ritus sacramentorum discrepantes a Romanæ Ecclesiæ ritu prohiberentur ; Aurelianenses vero perduelles respuere concordiam omnem, nisi edictum Januarii instauretur, nec labefactetur, donec rex pubertatem attigerit, proceres vero Catholicos in ea sententia defixos, ne conciones vel sacramenta hæreticorum amplius tolerentur, atque ita concordiæ colloquium abruptum, regemque Navarræ in castra venisse. Quod ad cautiones de gerendo in hæreticos bello petitas attinet, ampliores dari non posse, quam quod rex Navarræ ad fundendum sanguinem paratus, instructusque armis in castris versetur.

153. Ineunte Maio redintegrata colloquia de

[1] Hippolyt. card. in lit. ad card. Borr. Ext. in Ms. sup. p. 67. — [2] Hippolyt. card. ad card. Borr. Ms. card. Spadæ sign. num. 31. p. 66. — [3] Act. Consist. Ms. card. Spadæ sig. num. 134. p. 354.

[1] Ext. in Ms. card. Spadæ sig. num. 31. p. 97 et 124.

pace significavit cardinalis legatus Borromæo cardinali [1], ac principem Condæum obsignato sua manu scripto leges majoribus implicitas difficultatibus proposuisse, ut Guisius dux et Momorantius equitum magister discedant ex aula, ad quam redire non possint, nisi rex ad pubertatem pervenerit, ut edictum Januarii instauretur, nec revocari possit, nisi a rege pubere, vel decreto optimi Concilii, quæ omnes fraude et dolo conceptæ, cum earum interpretationem sibi reservent, indignæ prorsus visæ sunt. Verumtamen proceres Catholicos professos se ad repetendam domum paratissimos, quando urbes arcesque occupatæ in priorem statum restitutæ, atque ad regium obsequium fuerint revocatæ. De Januarii edicto instaurando difficultatem eam occurrere, quod regina conciones hæreticas, nec Parisiis, nec foris permitti velit; cum vero antea decretum esset judiciariam severitatem in perduelles Huguenottos distringendam, temperatum fuisse judiciorum ordini spe pacis. Interea improbam famam affluxisse Motam Gondrinum Guisii ducis in Delphinatu præfecti legatum trucidatum ab Huguenottis, qui Valentia et aliis oppidis potiti sint, atque etiam paulo post impetu et proditione Lugdunum interceptum prætoris inertia ac nimia in Huguenottos [2], quibus blandiebatur, indulgentia, tum Rothomagi sacras imagines contritas deletasque, eversa altaria, sacra ornamenta incensa, cum maximo religionis Catholicæ ludibrio, ad comprimendos vero impios Aumaliæ ducem in Normanniam missum, in Delphinatum vero Mongironum ejus provinciæ legatum a Guisio pronuntiatum, ac Tendæ comitis filium una cum provincialium copiis se illis conjungere jussum, necnon tria millia peditum, et quadringentos equites e Sabaudia exciri.

154. Addit legatus cardinalis tertia Maii, novum oratorem ab Angliæ regina submissum de exortis tumultibus reginæ Catharinæ condoluisse, seque interpretem pro redintegrandis concordiæ pactionibus obtulisse, eamdem vero pactionum formulam obtulisse quæ ab Aurelianensibus perduellibus transmissæ fuerant, ut perspicue pateat ipsam fœdere iis conjunctam, humanioribus tamen verbis profiteri, nolle eos tueri in eo casu, quo regiæ auctoritatis jugum excutiunt: Palatinum etiam comitem et lantgravium Hassiæ paribus verborum officiis reginam prosecutos, licet enim in causa religionis deesse Huguenottis non possint, ipsis tamen eorum perduellionem exosam esse. Ut vero ii ac Elisabetha Angliæ regina inania officiorum verba contrariis operibus dehonestarint, dicetur inferius. Subjungit cardinalis legatus Philippum regem Catholicum amplissima officia digna altitudine regiæ mentis reginæ detulisse, pollicitumque pro expeditione in Huguenottos conficienda triginta millia peditum equitumque sex millia Hispano sumptu sustentanda, aut nummaria subsidia pro eo militum numero explendo [1], aut partim copias partimque stipendia subministraturum Gallo regi pro asserenda religione, ac si Catholici proceres debitis præsidiis non fuerint adjuti, se omnes vires suas pro ferendis illis collocaturum, eoque nuntio reginam et Catholicos maxime recreatos. At eximia verba operibus non fuisse exæquata, suo loco dicetur. Porro superiores litteræ VIII Maii consignatæ sunt.

Medio Maio agitata sunt acriter colloquia pacis cum principe Condæo [2] atque Aurelianensibus, nam regina perturbationes regni, ac strages, urbiumque defectiones verita, decernere armis formidabat, tum quia ærario imparata erat, et Catholici ægre suas opes in id conferebant, atque in honestas pactiones Condæum pellicere omni arte nitebatur, hortabaturque ut sui honoris, et gradus, et sanguinis aviti, et amoris patriæ, utque ad eum cura conservandi regni proxime spectaret, meminisset; Condæi vero sociis, ni redirent domum, judiciorum severitatem intentabat: ii vero polliciti sunt si Guisius et Monmorantius ex aula discesserint, reginam votorum futuram compotem, atque occupata loca brevi ad illius obsequium reditura. Inter hæc Hippolytus legatus die prima Junii reginam adiit, monuitque ut in sancienda concordia primum religionis causam constabiliret, tum regii decoris causa, tum quia inter subditos pax firma nunquam coitura foret, si Calvinistica superstitio in regno permitteretur: cum etiam tot principes regi vires suas obtulerint pro delendis adversariis, quorum auxiliorum fama perterriti ad concordiæ pactiones descenderant; regiam majestatem reputare animo debere, religionis res non ita compositum iri, ut in posterum tumultus omnes comprimendi sint, si voluntates atque præsidia principum aliquo alio occurrente casu a se abalienarit atque removerit; has vero rationes a regia majestate alte in animum demissas, significat cardinali Borromæo, atque ante omnia religionem confirmatam velle, utque prohibeantur conciones hæreticæ, neque sacramenta administrentur, nisi ritu Romanæ Ecclesiæ, utque ministri Huguenotti mittantur ad Concilium, aut saltem ad sex menses eorum conciones tollantur, quibus lapsis, in longius tempus abrogentur, maxime, cum nova præsidia ex Concilii progressu elici possint, et ut summatim dicatur, ostendere reginam ad illud colloquium se conferre optimis instructam consiliis, eoque pro-

[1] Ext. in Ms. card. Spadæ sign. num. 31. p. 74. — [2] Ib. p. 76.

[1] Ext. in Ms. card. Spadæ sig. num. 31. p. 78. — [2] Ib. p. 82 et seqq. — [3] Ib. p. 88 et 90.

gressam, ut dixerit, ita negotium pertractaturam, ut si antea de ipsa sinistra aliqua suspicio fuerit concitata, eam omnem remotura sit, ac bonos omnes in hac concordiæ actione gaudio cumulatura. Addit legatus [1] se quoque collocutum cum regulo Carsii, qui ad castra a rege Navarræ missus est, ut eumdem regem hortetur, ut religionis res confirmatæ pacatæque maneant: hoc facinore eximio benevolentiam et gratiam Pontificis et regis Catholici piorumque Gallorum maxime ab eo collectum iri, atque hanc firmissimam esse basim, qua illius amplitudo fulcienda sit.

155. Insinuavit quoque legatus Borromæo cardinali, se quidem semper opinatum nulla ratione felicius exscindi posse radices hæreseos, quam armis, si valida ac prompta auxilia submitterentur; nam cum ex pactionibus concordiæ summum armorum imperium futurum sit penes regem Navarræ, sine difficultate leges ac mandata pro pacando hoc regno, atque asserenda religione Catholica expeditum iri : se quoque incubuisse in id, ut ex edicto Januarii arma e manibus Huguenottorum excutiantur, utque omnes officiales regii, senatores, ac judices, tum alii administri familiæ regiæ adscripti vel stipendiarii religionem, quam rex colit, profiteantur, quorum hominum numerus latissime vagatur, ita ut plures, ne præmiis atque honoribus aulicis mulctentur, pravas suas opiniones sint abjecturi, maxime cum rex Navarræ in cultu et flagrantissimo studio religionis Catholicæ constanter perstet, atque subditi insita propensione exemplum sui principis imitentur. Præterea episcopos, qui maximis damnis ob muneris sui incuriam affecti sunt, posthac majori studio ad informandos Catholica religione populos incubituros, deque divina gratia, quæ optima instituta sint promotura, bene sentiendum, ut hæc mala sine armorum vi et sanguinis effusione, a quibus regina maxime abhorret, sopienda putentur. Si vero hæc pacis actio constituatur, se muneri suo non defuturum addidit legatus, ut, cum venia universis qui arma adversus regem cepere, proponetur, ii qui Ecclesias evertere, sacras diffregere imagines atque immanissima alia sacrilegia patrarunt non includantur, in quos animadvertendi sententiam sibi stare significavit regina, nec opinari Condæum et proceres Huguenottos pro iis deprecaturos, imo illos judicum manibus tradituros, cum semper professi sint se ab iis sacrilegiis alienos; verum se non ita sentire, cum, si eos plecti legibus sineret, nimium eorum factio imminueretur. Se Pontificium Diploma [2] reginæ tradidisse, Pii in eam regnumque paternum studium verbis illustrasse, pariterque regi Navarræ aliud consignasse, atque significasse, quam alte Pontificiæ menti infixa sit cura ejus amplitudinis promovendæ.

« Catharinæ Francorum reginæ Christianissimæ viduæ.

156. « Cum in ea voluntate constantissime maneamus, quam semper professi sumus, subveniendi regno isti et periclitanti in eo religioni, sicut et officium postulat, et paternus erga te et regem natum tuum amor requirit, ad animum nostrum majestati tuæ commodius tali tempore declarandum certum hominem isthuc mittendum duximus. Itaque misimus dilectum hunc filium Vincentium abbatem Sancti Salvatoris intimum familiarem nostrum, cujus orationi super omnibus, quæ tibi nostro nomine referet, fidem sine ulla dubitatione majestas tua habere poterit, et ut habeat, rogamus. XII Junii MDLXII ».

Eodem argumento datæ fuere [1] litteræ Marco Antonio domino Sancti Andreæ regiorum castrorum in Gallia præfecto : « Quia, inquit, optime novimus, quam sis ipse inter alios fideles et devotos Ecclesiæ filios constans et acer regiæ majestatis defensor, et religionis Catholicæ propugnator ». Jussus etiam est internuntius adire regulum de Cars regii equestris Ordinis militem [2], ac facere eum certiorem, non defuturum Pontificem auxilio in tam acerbo tempore, ac simul declarare, quam grata esset Pio eximia ejusdem viri nobilis devotio. Extant eodem argumento ad Carolum Galliæ et Antonium Navarræ reges litteræ [3], quos certiores reddidit, se ad regni Gallici salutem et religionis in eo conservationem omni animi studio et cura incumbere. Extant insuper Pii Pontificis litteræ [4] tum datæ ad Franciscum ducem Guisium, quibus illum de eximio ac flagrantissimo asserendæ Catholicæ religionis studio commendat, hortaturque ad cæpta prosequenda, spemque in Deo collocandam :

« Nobili viro Francisco duci Guisiæ.

« Nobilis vir, salutem et Apostolicam benedictionem. In maxima et gravissima sollicitudine sumus, cognitis iis, quæ isthic per hos dies gesta sunt. Sed ut ea mœrorem nobis attulerunt, sic præstans virtus et singulare studium tuum erga Catholicam religionem non parum nos consolatur; in tali enim istius regni statu tantaque ipsius et Catholicæ fidei discrimine, fecisti quod pium Ecclesiæ filium, quod fidelem regi suo ducem, quod tali genere ortum decuit. Itaque laudamus admodum, quæ abs te acta sunt, tuisque piis consiliis et actionibus supremum auxilium affuturum esse minime dubitamus, etc ». Reliqua a Vincentio internuntio accepturum addit. « IX Junii MDLXII ».

[1] Ext. in Ms. card. Spadæ sign. num. 31. p. 91. — [2] Pius IV. to. II. brev. sig. 2897. Ep. CCLXXVI.

[1] Pius IV. to. II. brev. sign. 2897. Ep. CCLXXIV. — [2] Ibid. Ep. CCLXXV. — [3] Ib. Ep. CLXXVII, CLXXVIII. — [4] Ib. Ep. CCLXXX.

Commendatus quoque est a Pontifice ducis Monmorantii pius ardor ab eo ostensus pro sustinenda religionis causa adversus Calvinistas, ut subjectæ litteræ [1] demonstrant :

« Dilecto filio nobili viro Annæ duci de Memoransi regni Franciæ comestabili.

« Quam valde probaverimus ea, quæ a te suscepta atque acta sunt istius regni salutis et Catholicæ religionis causa, de quibus utrisque mos tuus semper fuit optime mereri, ex aliis litteris nostris intelligere potuisti : etsi autem ea quæ isthic postea secuta sunt, gravi animum nostrum mœrore conturbarunt, tamen gratias agimus Omnipotenti Deo, quod regno isti, præcipuo Ecclesiæ Catholicæ membro, et sanctæ fidei suæ tantum in tua singulari virtute, consilio, prudentia, magnitudine animi præsidium præparavit ; minime dubitantes quin ut piorum consiliorum et actionum tuarum auctor fuit, ita etiam adjutor futurus sit : hoc te ex litteris nostris cognoscere voluimus, etc. IX Junii MDLXIII ».

157. *Hugonotti a Tolosanis magna strage profligati : Montlucii laudes.* — Affluxerat interea Tolosa felix de Huguenottis proditoribus relatæ victoriæ fama [2], qui cum urbem in suam potestatem redigere niterentur, magna strage profligati nonnullorum finitimorum equitum regii ordinis opera atque auxilio fuere. Eluxit inter eos virtus militaris Blasii Monlucii, qui non procul ab urbe consedit, ut Huguenottorum accurrentium auxilia dissiparet. Tanti vero mali causa non levis fuit [3], quod juvenes, qui jurisprudentiæ operam dabant, ab impiis magistris hæresi polluti fuissent adeo, ut conflatæ ex iis quatuor cohortes prætorium occuparint, dimicarintque acerrime. Plures dies prælium tenuit, suorumque civium sanguine Tolosa adeo fœdata est ut quatuor millia cadaverum constrata sint, pluresque ædes exustæ, demum XVI kalen. Junii, quo festum Pentecostes celebrabatur, pactione militari, cum succumberent Huguenotti, sub noctem in voluntarium exilium concesserunt ; liberata civitas [4] nullum posthac hæreticum civem patitur ; Monlucius vero XV kal. Junii Huguenottorum templum magno Catholicorum triumpho evertit, uti Monmorantius Parisiis demolitus erat.

Ad tanti viri ornandam memoriam subjicimus Pontificis litteras [5], quibus flagrantissimum illius pietatis studium commendavit.

« Dilecto filio nobili viro domino de Monluc regii equestris Ordinis.

158. « Dilecte fili, salutem et Apostolicam benedictionem. Cum ex aliorum, tum in primis dilecti filii nostri Georgii tit. S. Laurentii in Lucina presbyteri cardinalis de Armeniaco litteris nuper cognovimus, quanto et quam acri studio religionis Catholicæ causam in ista, cui præes, religione defendas, quanta cura et diligentia hæreticæ pravitatis labem reprimere, et pristinum Christianæ fidei cultum ibi restituere coneris. Ista sunt vere Catholico viro digna opera, ista haud dubie divina sunt beneficia. Agimus Omnipotenti Deo gratias, qui tam præclaram tibi mentem dedit, et tuæ virtuti pietatique toto animo gratulamur, quod qui antea maximis et clarissimis regibus magna cum laude militasti, nunc ipsi Regi regum majore cum gloria militas, et Domini prælia præliaris, cujus supernum favorem tibi semper affuturum esse confide, quando ejus tu causam tam acriter fortiterque defendis. Scimus te non esse hortandum a nobis, ut perseveres facere quod cœpisti, quippe qui hortationem nostram non expectaris, sed tua sponte zelo divini honoris accensus sis. Nec vero magis incitare te ulla nostra posset oratio, quam facta recentia tam præclara debent accendere, tum charissimi in Christo filii nostri regis Navarræ, tum tot præstantissimorum regni Franciæ procerum. Omissa igitur hortatione, qua non eges, illud potius faciemus, ut pium istum et egregium animum tuum debitis in Domino laudibus prosequentes, significemus tibi, etsi semper te dilexerimus, tamen his tuis in religionem Catholicam meritis permultum accessisse ad pristinam erga te voluntatem benevolentiamque nostram, idque pluribus in rebus, cum in Domino poterimus, re ipsa declarare nos paratos fore. Datum Romæ apud S. Petrum sub annulo piscatoris die XVIII Aprilis MDLXII, Pontif. nostri anno III ».

Prosequitur idem Monlucius in Commentariis suis res suas in hæreticos gestas, quas curiosus lector ex ipso cognoscet. Intermissum nos sermonem de aliis hæreticorum flagitiis repetamus.

159. *Impia Calvinismi facinora.* — Inter omnia summæ impietatis facinora id vel maxime deplorandum videtur, quod sacrosanctam Eucharistiam indignissime tractarunt [1], pedibus eam conculcantes, canibus projicientes, ignibus concremantes, et sclopetorum ictibus trajicientes. Quid autem hæc portendant, quave tandem ratione præpotens Deus has suas injurias, quas non ibi tantum, sed aliis etiam in Europæ locis perpessus est, ulturus sit, ipse novit, quem utinam mature agenda modis omnibus pœnitentia ita nobis reddamus propitium, ut avertatur ab ira furoris sui. Insani mortales non perpendunt illos æternæ gehennæ ignes, quibus in omnem æternitatem pro tantis sceleribus atrocissime cruciabuntur, ut interim sileamus præsentis vitæ ultiones acerbissimas.

[1] P[illegible] IV. to. II. [illegible] 2897. Ep. [illegible] — [2] [illegible] p. [illegible]. — [3] [illegible] XXIX. num. 47, 48 et 49. — [4] Ext. in Ms. card. Spadæ [illegible] num. 31. — [5] Pius IV. tom. II. brev. sign. 2897. Ep. CXXXII.

[1] Guil. Rossæus p. [illegible]. Aurelian. de descr. Sur. in Com. p. [illegible]

Et quæ historia, vel Gallicana, vel Latina, sive a Catholicis, sive ab ipsis Calvinistis scripta non narrat eos hoc genere sacrilegii in omnes sanctos, [1] in omnes primos Gallicanæ Ecclesiæ episcopos et apostolos, nunc gloriose in cœlis triumphantes sæviisse? quorum corpora tantopere, ut prius explicavimus, a primis Christianis honorata, tam multorum bonorum nobis instrumenta, tantis a Deo miraculis illustrata non minus diligenter, quam vivos sacerdotes exquisierunt, et reperientes secunda morte, quantum in ipsis erat, una cum sacerdotibus eorum successoribus trucidarunt.

Notum est quod Lugduni fecerunt contra S. Ireneum veteres olim pagani; primum ejus episcopum Photinum virum Apostolicum occiderunt, et deinceps ejus aliorumque martyrum corpora combusta in Rhodanum fluvium sparserunt. Isti pagani Calvinistæ Photini successorem Irenæum exhumarunt et publice concremarunt, cineresque in præterfluentem Rhodanum projecerunt.

160. Quale erat suis temporibus Galliæ lumen et decus D. Hilarius episcopus Pictaviensis, qui etiamsi Arianos suos haberet hostes infestissimos, quos libris doctissime scriptis fortiter refutabat, tamen acerrimus Arianorum patronus Constantius imperator propter singularem sanctimoniam, propter mirabilem doctrinam, propter insignem gravitatem et mores episcopo Christiano dignissimos, ita eum revebatur, ut ab exilio revocaret, et suæ in Gallia Ecclesiæ Pictaviensi restitueret. At Ariani isti Calvinistæ ad [2] suum tribunal eum citantes, primum libros sua manu contra Arium exaratos, et cum iis alios quosdam vetustissimos, quos tanquam egregium et æternitate dignum monumentum huc usque Ecclesia Pictaviensis asservabat, flammis pronuntiant dignos, et incendio devovent, tum ipsum sancti corpus pari supplicio plectunt.

Jacebat eodem in loco Radegundis regina, quæ postquam cum Clotario filio magni Clodovæi primi Gallorum Christiani regis juxta veteres historias (etsi isti Epicuri suo Gaspari vel Condæo hunc honoris titulum tribuunt) sex annos in matrimonio vixerat, castissimam ex voto deinceps vitam egit, ædificataque ad honorem Christi et beatæ Virginis magnifica Basilica (quæ tamen populari sermone sanctæ Radegundis nomen obtinuit) in ea moriens conquievit. Cæterum istorum canum furorem non potuit evadere, qui vel odio castitatis quam professa est, vel amore loculi in quo condita est, et quod erat alicujus pretii, corpus evectum eodem cum reliquis judicio damnarunt, ut ignibus conflagraret, omniaque quæ in illa Ecclesia jacuerunt sanctorum corpora eodem cum sancto Hilario et hac castissima regina judicio perierunt. Sed inepte facio, qui unam vel alteram Ecclesiam, vel sancti Hilarii, vel sanctæ Radegundis ab istis impiis direptam et vastatam dico, quando omnes generaliter Pictavii Ecclesiæ eadem vastitate deformatæ sunt. Stulte sancti Hilarii libros incensos queror, quando in plurimis Galliæ provinciis magnas et optime instructas bibliothecas ab istis incendiariis, et juratis antiquitatis et primitivæ Ecclesiæ hostibus incensas fuisse constat.

Et quis miretur eos clarissimis illis et primis Ecclesiæ Gallicanæ doctoribus, tam fuisse infestos, qui nec ipsis Apostolis Domini, si uspiam in eorum, vel minutissimas partes incidebant, magis fuerunt propitii. *Et mox :* In oppido [1], quod sancti Joannis Angelici nomine vocatur, pars quædam capitis asservatur inclyti Præcursoris D. Joannis Baptistæ, quo nemo inter natos mulierum surrexit major, et quem ipse Salvator noster supra conditionem patriarcharum et prophetarum extollens, ipsis Angelis coæquaverat, a quo, et nomen huic urbi videtur impositum, et quem locum ad honorem Baptistæ sui multo pluribus miraculis illustraverat, quam quibus recens inventa Gervasii et Protasii martyrum corpora nobilitata fuisse narrat divus Ambrosius. Quid vero isti novatores [2], perinde nimirum ut decuit veros Calvinistas, hoc est, veros diabolos, quia martyres, et apostolos, et apostolis superiores, ipsumque Christum pari loco habent, post omnia hujus urbis templa spoliata et eversa, ut nec unum integrum relinqueretur, ablatum diligenter aurum, quo caput divi Joannis operiebatur, caput ipsum, vel partem potius (erat enim pars posterior, cujus anterior Ambiani debito cum honore servatur) postquam multis opprobriis et contumeliis, cum Herode et Herodiade affecissent, magna cæremonia medio foro pyram ingentem struentes, incenderunt; unico facto Herode et Herodiade, Judæis infestissimis divi Joannis hostibus et ipsis quoque Ethnicis truculentiores? Porro de capite S. Jo. consulat lector Rom. Martyrologium IV kal. Septembris.

161. Aurasiæ [3] in Provincia post ordinaria illa Calviniani Evangelismi facinora, disturbatas Ecclesias, eversa SS. monumenta, exusta corpora, et inter alia patronum et primum Apostolum suum sanctum Eutropium, et hujusmodi cætera, ad extremum scite formatam Christi crucifixi imaginem templo educunt, funibus alligatam imponunt asino, et per omnes plateas et compita perpetuis eam maledictis, et una continuis flagellis et verberibus afficientes circumducunt, et deinde non quidem in crucem

[1] Guil. Rossæus p. 352. — [2] Thenet. in Cosmog. l. XIV. c. 6. Pigl. l. VI. c. 11.

[1] Thenet. l. XIV. Cosmog. c. 4. — [2] Guill. Rossæus. — [3] Pigl. l. VI. c. 23.

egerunt, sed quod ejusdem erat immanitatis, projecerunt in ignem, quale quid contra Christum a Turcis capta Constantinopoli gestum fuisse, Christianorum historiæ prodiderunt.

Cæterum iidem impii in diœcesi Carnotensi [1] longe ultra hanc Aurasiæ, vel Aurangiorum, vel Turcarum immanitatem progressi sunt, qui in Ecclesiam quamdam ubi sacerdos divinum illud Christianorum sacrificium peragebat irrumpentes, proculcata suis pedibus sacra hostia, et effuso sanguine, calice loco matulæ abutentes, et sacerdotem ad urinam ebibendam compellentes, mox eumdem cum crucifixi Christi imagine arcte colligarunt, et Christum cum sacerdote plurimorum sclopetorum glandibus transfixerunt, quod facinus plusquam diabolicum a multis Evangelicis, aliis plerisque in locis factitatum. Utinam meminissent impii, quid ex sacrarum reliquiarum religiosa conservatione ad Christianos redeat utilitatis! Quod eleganter explicat contra Gentiles divus Chrysostomus [2] : « Poterat », inquit ille, « Deus corpora sanctorum cum animabus in Cœlum transferre, at ille, qua est in humanum genus benignitate, inter alias, quas infinitas nobis salutis nostræ occasiones dedit, et hanc viam nobis a se munitam esse voluit, relictis apud nos sanctorum reliquiis, nam post sermonis facultatem ipsa sanctorum sepulchra proximum locum obtinent, ad animos hominum in sanctos intuentium ad virtutem earumdem æmulationem excitandos.

« Extant nunc, inquit ille, cum Babylæ cineribus compedes illius, Ecclesiarum præfectos omnes commonefacientes, quod vinciri, quod jugulari, quod quævis pati oporteat prompto atque alacri animo, ut concreditæ nobis libertatis ne levissimam quidem partem prodamus, aut contaminemus ».

Neque vero hoc sancto pietatis Christianæ officio vitam [3], moresque tantum formari, sed fidem etiam vehementius accendi, pereleganter ostendit divus Ambrosius, dum paganis hanc Sanctorum venerationem astruit :

162. « Est notissimum, quam immani strage et incredibili carnificina perpetuo Calvinistæ non tam jugulaverint, quam laniaverint et discerpserint Catholicos, sed in primis, et maxime clerum in plerisque Galliæ civitatibus, ac plane in omnibus, quas suo dominatu occupabant, Aureliis, Vindocinii, Blæsis, Turonibus, Andegavis, Cœnomanis, Pictavii, Biturigibus, Engolismæ, Rothomagi, Lugduni, Catalauni juxta Ararim, Matisconæ, in majori parte Delphinatus ». Addit paucis interjectis :

« In primo tumultu si qui pastores docti pii et constantes Catholicæ fidei contra Calvinismum defensores in eorum manus incidebant, illi statim absque mora tanquam religionis Evangelicæ hostes occidebantur; si vero pastor aliquis lenitatis et moderationis nomine erat commendatus, qui contra Calvinismum nullum fortasse zelum et vehementiam ostenderat, manifeste tamen ad ejus approbationem adduci non poterat, et ille quoque non minus quam priores crudeliter jugulabatur, exclamantibus perpetuo ministris, quemadmodum a suo apostolo Farello dedicerant : Ho! iste talis est diabolus candidus non minus quam reliqui e mundo tollendus; atque ita, sive illis amice blandiamini, sive, ut par est, fortiter adversemini, nisi plane Christum cum illis abnegare velitis, capita vestra morti sunt devota.

« Traditur etiam fratres Calvinianos veros Gothos et Wandalos nulla tum injuria lacessitos commisisse strages horribiles, et volutasse se in sanguine miserorum sacerdotum, quos enecabant omnibus suppliciorum exquisitissimis generibus, quæ ab homine poterant excogitari, tum publice omnibus in locis protestatos, se bellum gerere cum monachis et sacerdotibus æternum et irreconciliabile ».

At non minus nobilitati ac juris dicundi administris, quam clero fuisse Calvinistas infensissimos, ministrosque in eorum ordinum eversorum ruinis suam potentiam excitare, tyrannidemque constabilire meditatos Guillelmus Rossæus declamavit :

« In primis, inquit, tumultibus, et ministri in Synodo Cabillonensi definierunt, et popularis factio, Beza etiam approbante, clamavit exterminandos esse e republica Christiana tres illas orbis terrarum pestes et quisquilias, Pontificiam Ecclesiam, nobilitatem et jurisprudentiam. Esse siquidem alienissimum a pura religione, ut in republica ista dignitatum gradus, et personarum ordines atque discrimina ponantur, cum Deus cunctos homines, uno rege dempto, pares esse voluerit; hacque illi persuasione ebrii, non minus tota Gallia nobilium procerum, ducum, principum insignia, quam Catholicæ Ecclesiæ sacramenta sanctorumque et Christi Servatoris imagines et memorias ubique destruebant ».

163. *Varia et irrita concordiæ tentamina cum Hugonottis.* — Subdit cardinalis legatus datis litteris ad Carolum Borromæum : Parisiis religionem Catholicam in dies constabiliri, promulgatoque edicto Huguenottos urbe pulsos adeo ut regia civitas ab hac peste omnino vindicata futura sit; at in aliis provinciis magnos esse belli civilis fragores : plura oppida urbesque invadi ab Huguenottis rabie efferatissimis, totque immanitatis exempla ab iis edi in Ecclesias, in imagines, in sepulchra, ut talia nunquam scripta vel audita fuerint, quæ calamitates maxime deplorandæ id tamen boni parere, ut plures tanta

[1] La[illegible] in repub. Christiana l. II. c. 26. in Oppido Houdam. Guil. Rossæus p. 336. — [2] Chrysost. in lib. contra Gentiles. — [3] Bellefor. l. VI. c. 96. Guil. Rossæus p. 794.

atrocitate commoti Huguenottam sectam exe-crentur. Hoc meminisse alias a Pio Pontifice dictum, regnum Galliæ ob admissam novam hæresim gravissima passurum.

Lapsis aliquot diebus significavit Carolo cardinali Borromæo Ferrariensis legatus, principem Condæum, licet verbis ostenderit, nullo se majore desiderio affici, quam ut regiis mandatis pareat, tamen, ut demonstravit rex Navarræ, liberum non esse, nec posse agere quam quæ etiam capitibus rerum Huguenottorum, qui Aureliæ versantur, grata sint, atque adeo reginam pacem alia ratione tentare, ut Condæus secum Castilioneos, ipsa vero Catholicos proceres ad colloquium adducant.

Inter hæc, cum Parisiis maxima inquisitio fieret ad pellendos urbe Huguenottos, allatæ sunt ad senatum schedulæ quibus sollicitabantur, ut ordinem suum repurgarent, in quo viginti et amplius ea labe contaminati designabantur, præbendumque ab ipsis incorruptæ fidei exemplum. Latum est senatus-consultum [1], quo edictum Francisci I Meloduni editum instauratum est, ut magistratus regii tenerent articulos fidei tum propositos, qui modo vocantur in controversiam, ac secundum sensum Romanæ Ecclesiæ declarantur. Vocati fuere suspecti, ac moniti, ut si in eo ordine perstare vellent, sacramento se ad illud edictum servandum obstringerent, ac ita universi senatores sacramentum nuncuparunt. Eodem pariter sacramento solemni adacti omnes causarum patroni, procuratores atque justitiæ administri, absentes vero nisi idem sacramentum nuncuparint, suis muneribus mulctandi. In proxima vero Dominicâ senatus omnis solemni supplicationi, quæ instructo magnifice agmine religioso ducta est, interfuit, atque in Ecclesia S. Medardi, quæ præterita Hyeme ab Huguenottis impie prophanata fuerat, collocatum sanctissimum Eucharistiæ sacramentum summa religiosi cultus pompa, ut injuria, qua tunc conculcatum fuerat ab impiis, eo pietatis officio expiaretur; quæ omnia Hippolytus cardinalis legatus in litteris XIV Junii consignatis narrat, aitque rem gravissimi esse momenti, cum Parisii peste ita repurgentur, idque exemplum aliarum provinciarum senatus sequi possint. Addidit vero Catalaunum a Tavanio recuperatum, ac simul ab eo castra ad Matisconem mota, atque ita Huguenottos toto Burgundiæ ducatu brevi depulsum iri.

164. Porro memoratum [2] colloquium Condæi cum regina, iterum abruptum XV Junii significavit legatus cardinali Borromæo, quod diceret Condæus reginæ, maxime promotam tractationem societatis cum Protestantibus Confessionis Augustanæ, seque ad eam ministros adacturum: nec latebat legatum, Condæum opinatum, si Huguenotti se Confessioni Augustanæ adjunxissent, majorem ad se multitudinem pellecturos, quam suscepto Calvinismo, verum si jam fieret religionis permutatio, famæ potius detracturos, quam eam aucturos, ostensurosque non religionis causa id agi, vel in eorum secta nullam veritatem aut spem æternæ salutis inesse.

Scriptis aliis XXVI Junii significat, proceres Catholicos in castris bellum strenue urgere, nec tolerare velle ministros, vel conciones hæreticas, vel sacramenta ritu hæretico conferri, exercitumque eximie instructum esse, sed ad pendenda stipendia exinanito ærario, cum Huguenotti regia vectigalia ad se avertant, Pontificiam liberalitatem implorare.

Porro iterum propositas a Condæo concordiæ pactiones, Aurelianensis episcopi, et Albæspinæ, qui a secretis erat interpretum, a regina et rege Navarræ missorum opera, in primis, ut edictum Januarii instauretur, ut dissolutis exercitibus principes proceresque domum petant, rex Navarræ retineat exercitum, occupatæ urbes arcesque restituantur, Ecclesiastici suas Ecclesias et bona recuperent, atque arma utrique parti auferantur. Ad quæ proceres Catholici respondere, nunquam se reginæ ac regi consulturos, ut duas religiones permitterent; permissis concionibus hæreticis et sacramentis ab iis administratis continuos tumultus concitatum iri, ac si id ipsis concederetur, se quoque conjunctissimum fœdus Catholicorum confecturos, quod quanto damno verteretur Huguenottis, eos non latere.

Tentatis novis iterum colloquiis hæ pactiones a regina et rege Navarræ, ac sanctiore regio consilio consignatæ ostensæ sunt Aurelianensibus; edictum Januarii observatum iri omnino per singula capita, nec cuiquam religionis causa, sive quoad bona, sive quoad corpora molestiam exhibitum iri, tamen animadversum iri in interfectores Motæ-Gondrini: proceres Catholicos, Guisium, Monmorantium ac S. Andræanum ultro discessuros ex aula, si Aurelianenses fœderati abjiciant arma, et urbes occupatæ restituantur, ut edicta confecta conficiendaque mandentur operi, rex Navarræ, cum regis personam referat, tot tantasque copias contractas habeat atque expeditas quantas velit; quas pactiones si respuant Aurelianenses, omnia colloquia abrumpenda, culpamque omnem in eos refundendam regina asseruit, seque in Catholicorum principum castra translaturam, cum antea iis se non crederet, ut inter adversas partes Catholicas et Huguenottas interpretem ageret.

165. Post varios anfractus negotiorum [1] demum Aurelianenses regiæ potentiæ se impares rati, hanc concordiæ rationem iniere, ut prin-

[1] Ibid. p. 104. — [2] Ibid. p. 107.

[1] Pag. 114.

ceps Condæus procerum Huguenottorum nomine libellum supplicem regi ac reginæ offerret, quibus peteretur, ut rex illos libera frui conscientia sineret, nec eorum fortunas, aut personas vexaret, pollicitique sunt, mox atque Guisius, dux Monmorantius senior, magister equitum, atque S. Andreæ castrorum præfectus ex castris discesserint, regia omnia imperia se excepturos, rogaruntque Condæum principem, ut pro iis vadem obsidemque apud reginam regemque Navarræ se constitueret, nulla jam mentione edita retinendorum armorum, nec veniæ pro seditiosis petendæ, nec Edicti Januarii instaurandi, omnibus arbitrio reginæ ac regis Navarræ permissis, ut pro sua potestate omnia gerant. Quæ cum regina, rex Navarræ, ac Guisius, magister equitum, castrorum præfectus S. Andreanus, cum Albaspina qui a secretis erat, perpendissent, sanxere eas pactiones admittendas, atque ita conventum, ut princeps Condæus ad reginam se conferret, tresque memorati proceres castris atque aula se subducerent, datæque regiæ litteræ Aurelianensibus, et aliis, qui urbes arcesve occuparunt, ut sine mora domum sparsim se submoverent, nec plures ultra viginti simul incederent. Ita conceptæ egregiæ spes Huguenottorum exercitum dissipatum iri, castris regiis integris manentibus, occupatas arces receptum iri, Ecclesias ereptas restitutum iri, ac brevi dierum fluxu viribus Huguenottorum dissociatis, edictum optimum pro re Catholica instauranda promulgandum, atque in opus, stante regio exercitu sub imperio regis Navarræ, provocandum, maxime divulso a sociis Condæo principe, et in regis potestate constituto; ac si proceres Huguenotti pacta servare detrectarint, proceres Catholicos redituros in castra, ac in eos leges exercituros, et occupatas arces in regis potestatem redacturos. Regina spe concordiæ lætissima Baugentium ad castra Catholicorum se contulit, ac Triumviri dignitati, regis et auctoritati, religionis causæ, et suo honori fecisse satis opinati ad explenda, quæ ipsi consuluerant, se compararunt, maxime cum nossent regem Navarræ [1] a rege Catholico regno Sardiniæ recentissime donatum Catholicæ religionis tuendæ studio ardere. Subdit legatus reginam, cum hujus pacis seriem regi significasset, rogasse, ut ipse legatus regem sociaret, et pactionibus confirmandis assisteret. « Ex Nemore Vicennarum XXVI Junii MDLXII ».

166. Non defuit Hyppolytus cardinalis muneri suo, reginamque hortatus est [2], ut religionis causam cæteris omnibus anteferret: quæ respondit, eam altissime regio cordi infixam hærere. Cæterum universus ille concordiæ apparatus perfidia Huguenottorum dissolutus est. Tres principes Catholici Guisius, Monmoratius senior et Santandreanus stato die pararunt discessionem e castris [1], ut Castellodonum octo leucis dissitum se reciperent, inde tamen non discessuri donec Aurelianenses conventa explessent, laudatique sunt a regina, quod generose pro regia dignitate, et regni statu, pacisque redintegratione non jussi, non rogati, sed sponte suo cessissent jure, pro divino honore, et religionis dignitate, et regni commodis, regioque obsequio cum Aurelianenses nullam concordiæ rationem voluissent admittere, nisi illi abiissent. Regem non minus ob voluntariam eam discessionem, quam ob alia maxima officia ab ipsis præstita devinctum [2], rogari tamen ipsos ne ita longius abscederent, ut pro rerum necessitate promptius revocari possent, ipsosque demonstrasse publica commoda privatis abs se anteferri. A discessuris etiam petierat rex Navarræ, an grata et accepta ipsis foret sponsio, qua se illis devinxerat arctissimo fœdere, pro tuendo divino honore, fide Catholica asserenda, propugnanda Romana Ecclesia, regis dignitate, libertateque regni vindicandis, ac illi responderunt, gratissimam eam sponsionem sibi accidisse, ac de honore sibi in ea re collato a rege Navarræ maxime obstrictos teneri. Itaque eodem die, scilicet XXVII Junii, discessisse castris scribit legatus cardinali Borromæo. At non eamdem parendi celeritatem fuisse in Condæo principe, non eadem hora, ut conventum erat, nec eodem ipso die accessisse ad reginam, sed die XXVIII Junii Baugentium, ubi regia castra consederant accessisse; vigesima vero nona die Junii Castilionæos, Rupifulcaldium, et alios proceres Huguenottæ factionis venisse ad designatum locum, cui Tolosium nomen est, ut pacta ad exitum perducerent atque regia imperia de abjiciendis armis exciperent, qui pactionum leges mutatas volentes, postulavere a regina [3], ut conciones hæreticas atque sacramentorum administrationem ritu hæretico illis permitteret, nec alia ratione pacari eorum conscientias posse; quæ cum regina præcise denegaret nec ab ea sententia dimoveri posset, preces eo convertere, ut data tuti et liberi commeatus syngrapha ac aliis necessariis muniti instructoque exercitu suo e regno exire possent, et qui redire vellent, suis fortunis fruerentur, donec rex pubertatem attigisset, ac tunc, si rex permiserit ut suo ritu vivant, redituros in Galliam, si vero permittere nolit, ut prædia sua possint divendere, ut perpetuo exteras regiones incolant, seque ad id permoveri jactabant, ut tumultuum occasiones abscindantur; occupatas urbes ac regii ærarii interceptas opes restitutum iri. Hæc vero ficto et adverso animo dicebantur, ut reginæ crearent invidiam quasi ipsa regno ejectos vellet, abrumpendæque pacis occasio-

[1] Pag. 115. — [2] Pag. 127.

[1] Pag. 131. — [2] Pag. 132. — [3] Pag. 133.

nem auciparentur, non enim, ut conventum fuerat, principem Condæum fidejussorem atque obsidem relinquere apud reginam voluerunt, objecta calumnia, fuisse agitata consilia de eo sequenti nocte trucidando vel mancipando vinculis, quantumvis regina illum secum reducere percuperet, regiamque fidem ac regium honorem de illo ipsorum manibus salvo et incolumi restituendo obligaret. Cæterum multis [1] visum non id ipsos opinatos, sed pertimuisse, ne Condæus reductus a regina et rege Navarræ persuaderi se sineret, ut damnata eorum societate Catholicis se conjungeret, quem factionis suæ ducem præoptabant. At regina illos diu hortata ut domi manerent, nec regno exirent, tandem consensit, ut pro tumultibus pacandis e regno discederent.

Admonuit mox reginam Navarræ rex, nulla ratione credendum ipsos regno velle discedere, nec eorum armatum agmen ab ulla provincia admissum iri; maximeque indoluit, principem Condæum obsidem reductum non fuisse mox atque ipsa Talsium pervenisset: mox adversus hostiles fraudes revocavit in castra Guisium, Monmorantium, ac Santandreanum, atque Helvetiorum et Germanorum auxiliares copias accersivit; patuit vero malus procerum Huguenottorum animus, cum Baugentium, ut erant polliciti, noluissent accedere, totque locis disposuissent insidias, ut Condæum, etiamsi cum regina redire voluisset, secum vi abducturi fuissent; ille vero datæ fidei servandæ admonitus fictis blandissimis verbis reginæ preces elusisse, se e regno exire constituisse asserens, ne tumultuum causæ illi posthac adscribantur, atque ita a Gaspare Colinio Aureliam revocatus, cum inani illa specie officii fidem exsolvisse putaret.

167. Damnatam posthac ab Huguenottis [2] proceribus omnis concordiæ mentionem, addit legatus, cum prætexerent illum fucum contumaciæ suæ, reginam nimirum moleste illos e regno depellere voluisse, suaque importuna petita interpretari rigida fuisse reginæ imperia, cum in eo colloquio nullum aliud imperium iis datum esset, quam ut vi supplicis libelli a Condæo principe eorum nomine porrecti arma deponerent, atque minutis agminibus omnes domos suas repeterent; at eos forte nunquam credidisse [3] Guisium, Monmorantium ac Santandreanum honoris sui ita futuros prodigos, ut regii obsequii gratia e castris essent discessuri, deceptosque sua opinione discindendæ concordiæ alios colores conquisivisse, ac jam perdendi regni et cædium patrandarum respectum omnem sibi abscidisse, obligatam reginæ fidem violasse, quæ se ab iis læsam reputet, ac modo perspicue agnoscat, eorum consilia alio quam ad religionem vel conscientiam spectare. Rebus Deo ac proceribus Catholicis commendatis Melodunum reversa est, ac declaravit eos veros fidosque regis clientes, qui arma pro illius dignitate gerant, se vero gravi errore lapsam, quæ Condæum obsidem non retinuerit, ipsosque conventa religiosius servasse qui Castelloduni expectarint, ut Aurelianensium exercitus dissolveretur, quam ipsa, quæ principem Condæum retinere debuisset, seque ex omnibus iis pacis colloquiis id tantummodo retulisse, quod Deo conscientiæque suæ fecisset satis, demonstrassetque universis, quanto subditorum filii regis servandorum, atque ab exitio imminenti, quod Deus avertat, vindicandorum studio arserit.

Reversis porro in castra regia Guisio, Monmorantio et Santandreano, summa lætitia non modo in reginæ vultu, verum in toto exercitu emicuit, adeo ut Catholici a morte ad vitam excitati viderentur quasi non duces, sed eorum conservatores ac parentes rediissent.

168. *Bellum instruitur contra hæreticos; urbes ab ipsis captæ plerumque recuperantur; rex Navarræ vulneratus pie et Catholice moritur.* — Secunda Julii Condæus princeps Huguenottum exercitum eduxit [1], ut regium Catholicum adoriretur, cumque tormentis et equitatu esset inferior, potius nocte quam die impetum facere moliebatur; rex tamen Navarræ cum auxiliares Germanos et Helvetios expectaret, contrahere pugnam noluit, sed Blæsas, ut commeatus illis intercluderet, obsedit, monuitque cardinalem Borromæum legatus, Catholicos victoria potituros si stipendia militi non defuerint, subsidiaque nummaria a Pontifice efflagitari. Deletos [2] exeunte Junio Arausicanos hæreticos, loca ab iis in comitatu Avenionensi capta recuperata, Parpaliamque perduellium signiferum captum, scripsit litteris Meloduni v Julii consignatis. Certiorem etiam fecit ex eodem loco VIII Julii Pontificem, perfidia hæreticornm pacis spem sublatam; majore quam antea bello Galliæ regnum ardere. In aliis vero ad cardinalem Borromæum, eodem die VIII Julii, viginti quinque millia nummorum in militares sumptus persoluta, atque a rege clientelam Avenionensis Comitatus et Sabaudiæ, si ab hæreticis infestetur, arreptum iri; nec rigide singulas leges a Pontifice dictas exigendas, cum omnes in religionis Catholicæ defensæ capita contineantur, cæterum Blæsas receptas [3], atque ex parte direptas, quantumvis victores principes Catholici servare victos niterentur, tamen ob rabida partium odia in nonnullos sævitum; mille equites instructos e Belgio venire subsidio, alios mille in Germania comparari, peditumque quatuor millia, præter Hispanos atque Italos, easque copias a rege

[1] Pag. 13.. — [2] Pag. 135. — [3] Pag. 136.

[1] Pag. 137. — [2] Pag. 140. — [3] Pag. 148.

Catholico parere jussas, non tantum reginæ, sed etiam imperiis a rege Navarræ, Guisio, Monmorantio et Santandreano conjunctim datis, interea Condæi exercitum dilabentibus pluribus nobilibus Huguenottis minui, seque Aureliam subduxisse; fucatis mendaciis vocari ab iis reginam in odium, eamque publico programmate eorum perfidiam in luce collocare, ac redituris domum fortunas tutas, ac libertatem conscientiæ sine concionibus hæreticis sacramentorumque administratione permittere : tum et hostes insolescere, jactareque sibi auxiliares exercitus ex Anglia Germaniaque submitti, ad eos vero avertendos mitti oratorem in Germaniam, ut Protestantes a perduellibus juvandis deterreat, rogarique regem Catholicum, ut oratoris opera reginæ Angliæ denuntiet, se gravissima injuria violatum existimaturum, si auxilia Huguenottis perduellibus submiserit. Andelotum in Germaniam ad contrahendas copias ab hæreticis profectum, Subizam Lugdunum profectum ad eam urbem in perduellione confirmandam, Turonum urbem et alia oppida finitima a Catholicis recuperata, missas etiam copias ad Cœnomanum, Biturigas Pictaviumque recipienda, Duracii regulum Burdigalæ conjurationem conflasse ad eam intercipiendam, sed Catholicorum civium virtute disjectum, coactumque re infecta abscedere : Vasconiam sine dubio atrocius quam antea vexatum iri, cum regina Navarræ in eam provinciam se contulerit, quam fertur, pollicitam perduellibus Aurelianensibus quatuor millia peditum suo sumptu conducta sustentaturam. Condæum conqueri, reginam denegasse sibi beneficium edicti Januarii, quo concesso, omnes tumultus extincti fuissent, cumque illi insinuatum fuisset, non potuisse illud permittere, ne a se abalienaret tot Catholicos proceres, qui pro ipsa corripuerant arma, nec si concessisset observari potuisse, subjecisse, concessionem solam tunc optasse, deque observatione parum curasse : externa auxilia ab eo expectari, ac licet pestis serperet Aureliæ, malorum tamen patientia in hæresi magis obdurescere, jactareque se pro Dei causa et gloria arma tractare, nonnullosque ex Germanis stipendiariis, quos Roccandulphus duxit, atque ex Sabaudis subornasse, Germanosque monitos, Aurelianenses non pro Evangelio, uti gloriantur purgare, sed pro perduellione, longeque a Confessione Augustana abhorrere : Metenses, qui jam diu infecti erant hæresi, adjunctos ab iis, qui Parisiis pulsi in eam urbem se receperant, regium jugum excussisse, correptisque armis imagines et altaria Ecclesiarum diffregisse, ac maxima religionis Catholicæ offensione impietatis exempla edidisse, redegisse eam urbem in suam potestatem, pestemque latius in dies grassari, ac de industria in pluribus locis seditiones ad vires regias distrahendas concitari, solaque necessitate inhiberi duces Catholicos, ne omnia agenda conficiantur, ita ducem Aumaliæ Rothomagi oppugnatione ob virium inopiam abscessisse, edictum vero regium promulgandum, quo denuntietur eos, qui ex Aurelianensium castris non discesserint, perduellionis damnandos bonisque proscribendos, visum tamen postea a senatu Parisiensi edendum, atque in eo excipiendum principem Condæum quasi libertate non potiatur. « Ex Nemore Vicenarum XV Julii MDLXII ».

169. Interjectis quatuor diebus certiorem fecit legatus cardinalem Borromæum de obsidenda Aurelia, quamvis munitissima. Sumpta consilia Santandreanum mittendum ad recuperandum Lugdunum, cui Pedemontanæ copiæ duce Bordilione, et Germanicæ, et Hispanæ conjungendæ sint. Montispenserii ducem, non minus ardenti tuendæ religionis studio, quam regio sanguine clarum in Aquitaniam legari, concepta spe bonos ejus provinciæ residuos adhæsuros, atque in Huguenottos alacrius, quam duce Buria qui nimium iis indulgebat, consurrecturos. Vires ampliores duci Aumaliæ, ut Normaniæ res componat subministratum iri. Cardinalem Borbonium in Piccardiam amandari, ut eam provinciam in officio contineat, pariterque cardinalem Armeniacum Tolosam proficisci jussum, ut amplissimam eam urbem in regio obsequio et pio asserendæ religionis ardore foveat : ad Metenses vero ad obsequium regium revocandos prævolare jussum Monlucii reguli fratrem cum copiis pedestribus, in urbem quidem admissum regiam tueri auctoritatem, non tamen liberum omnino imperium exercere, et Cœnomanum receptum, atque Huguenottorum e captis locis diffugientium, tendentiumque Pictavium multitudinem cæsam a comite Villarso, ejusque urbis brevi recuperandæ spem affulgere; at a cardinale Granvella significatum in Germania magnas equestres pedestresque copias contrahi præsidio Huguenottorum accessuras : provinciæ cujusque senatum, majorem, quam par sit, sibi arrogare auctoritatem, quæ a rege pubere temperanda sit, cum quæ sunt juris regii, non senatorii, invadant. Senatum Parisiensem optimo quidem consilio ductum dedisse populis imperia, ut correptis armis Huguenottos invaderent, quæ a proceribus Catholicis non laudantur, cum grave periculum ea res trahat, ne privatas inimicitias fuco tuendi contra sacrilegos honoris ulciscantur, cum ipse rex [1], dum talia permittit, id semper addat, ut populi in ea re pareant ducibus a regina majestate ad id præfectis etc. « Ex nemore Vicenarum XIX Julii MDLXII ».

XXVIII Julii legatus certiorem reddidit cardinalem Borromæum, reginam Angliæ, quæ

[1] Pag. 101.

antea blandis verborum officiis pollicita erat, se pacem cum rege Galliæ religiose culturam, jam duodecim millia peditum latura Huguenottis subsidium instruere, regnique calamitates vehementer auctum iri, nam si Catholici ad comprimendos Huguenottos adeo ante desudarunt, quanto magis externorum adventu bellum ingravescet. Ad quæ pericula avertenda regina Catharina misso oratore reginam Elisabetham demulcere studeat, ut pacem promissam servet, urgeat vero regem Catholicum, ut promissa auxilia maturet, atque a Pontifice subsidia nummaria promissa efflagitet. At proceres [1] Catholicos expeditionem ad Pictavium expugnandum vi meditari, ni prius voluntaria deditione in arbitrium regium ditionemque venerit. Biturigum pariter expugnationem moliri, ut Aurelia auxiliorum spe nudetur : Helveticas Germanasque copias egregie instructas auxilio regio venisse, regem in castra adductum iri, ut suo comitatu ea magis confirmet perduellesque terreat, ne in eum gerant arma, seque regio lateri adhæsurum, ac Pontificium erga illud regnum studium paternum optimis officiis expliciturum. Mitti oratores, qui auxilia a duce Florentiæ et a Venetis in militum stipendia expetant. Tantam esse ærarii inopiam, ut omnis suppellex argentea regis, ac reginæ, et legati, procerumque Catholicorum ad cudendos nummos conflata ac percussa sit. Duracium prope Burdegalam quinque millia Huguenottorum trahentem, quorum pars maxima a Joanna regina Navarræ Aurelianensibus submittebatur, a Monlucio fuisse profligatum, circiter octingentis vel mille cæsis; reginam Catharinam ab Angliæ regina sollicitari, ut ad pacem Huguenottos admittat, operamque suam in ea re deferre, ejusque preces non respui, ne magis exasperetur, non tamen ferendam videri, ut interpretem atque arbitram dissidiorum inter regem Galliæ ejusque subditos perduelles se constituat. etc. « Ex Nemore Vicenarum XXVIII Julii MDLXII ».

Vindicatus est Burgundiæ ducatus ab hæreticorum impietate et grassationibus, Tavanii præfecti virtute, qui flagrantissimo pietatis studio religionem in ea provincia asseruit, cui subjectis litteris [2] actæ a Pontifice gratiæ :

« Dilecto filio nobili viro de Tavanes, præfecto regio ducatus Burgundiæ.

« In maxima sollicitudine, diurnisque et nocturnis curis, quibus afficimur ex istius regni, præstantissimi Ecclesiæ membri, gravissimis calamitatibus et nefariis hæreticorum conatibus, non parum consolatur et recreat nos cum aliorum multorum nobilium virorum Catholicæ religionis defensorum, et regi suo fidelium præstans constansque devotio, tum eximia pietas et insignis fides nobilitatis tuæ ; multorum enim litteris certiores facti sumus, egregiam isthic abs te operam navari adversus regni istius et Christianæ simul religionis hostes, quo nomine magnam et a nobis et a bonis omnibus laudem mereris ; uno enim eodemque tempore, et de rege tuo optime mereris, dum tam nobilem regni partem defendis et tueris, et de orthodoxa fide et sanctis Dei Ecclesiis, et sacerdotibus, dum hæreticis tam fortiter obsistis veneno suarum pestiferarum hæresum provinciam istam corrumpere, Ecclesias et monasteria diripere, et sacerdotes spoliare atque exterminare conantibus. Facis quod Catholicum et pium virum, quod regi suo fidum ac devotum decet : habebis pro pietate et meritis istis Deum ipsum semper propitium, a quo maximam scilicet piorum laborum tuorum mercedem accipies. Sed sperare et confidere debes nec a rege quidem tam fideli et bene de se merito ministro debitum esse suo tempore honorem et præmium defuturum. Ejus nunc teneram ætatem seditiosi homines et hæretici contemnunt, sed Christianissimis Francorum regibus supernum semper auxilium adfuit, sicut multis exemplis gravissimis aliis illius regni temporibus perspectum est. Adolescet, Deo favente, rex, et dignis præmiis atque honoribus eos, quorum fidem et devotionem expertus fuerit, remunerabitur. Nos quidem, qui paterno ipsum regem amore complexi sumus, nec minus de salute regni ejus, quam de nostris et sanctæ Romanæ Ecclesiæ rebus laboramus, ob tua ista officia et merita non parum tibi obstrictos esse sentimus. IV Augusti MDLXII, anno III ».

170. Expulit dux egregius [1] Ponsenacum Montiscono, et Monbrunum Cabillone, quas urbes hæretici interceperant, et castra ad Lugdunum, ut diximus, a proditoribus occupatum defixit; jamque de potiunda urbe multis civibus ad se pertractis spem certam conceperat, cum veniente Nemorensi regulo, invidiæ furiis exagitatus, ne captæ urbis gloria æmulo adscriberetur, improbe e castris discessit, remque Catholicam sua ope destitutam affixit : ita Lugduni recipiendi occasio tunc amissa. Valentia tamen, Romanum, et alia oppida a Nemorensi regulo opera Adresii Calviniani, qui ad regias partes rediit, in regis potestatem redacta fuerunt. Kal. Septembris [2] dum ad obsidendam Aureliam bellicus instruitur apparatus, Castilio amiralius ac alii proceres perduellionis socii a senatu Parisiensi judiciario decreto proscripti sunt; non tamen ad Aureliam, sed ad Biturigum urbem versa est belli moles sub finem Augusti, qua paulo post deditione recepta, inde ad Rothomagum, omissa Aurelia, mota castra, ne

[1] Pag. 166. — [2] Pius IV. tom. II. brev. sign. num. 2897. Ep. CCLXXXVI.

[1] Belcar. l. XXIX. num. 46. — [2] Ib. num. 52, 53.

Angli, quos Calviniani Gallici nominis proditores exciverant, atque in portus Gratiæ Dieppæ maritimarum aliquot urbium possessionem flagitio induxerant, provinciæ etiam metropoli potirentur, tamque valida impressione Rothomagi urbs ab Antonio rege Navarræ est oppugnata, ut Calviniani inde migrare, aut se dedere compulsi sint ; at dum in fossa per tormenta bellica rem urget Navarrus, ac negligentius sibi prospicit, glande plumbea in sinistro humero transfixus est quo saucius ictu, cum urbem expugnatam in lecto composito instar quadrigæ victor intrasset, per triumphum, ut lepide scribit Dondinus [1], prolusit funeri : quo pariter fructus tot laborum, possessa simul et sperata regna sublata sunt, maximo quidem Catholicarum partium incommodo. Urbem ubi intravit, Augustinus Marloratus Calvinianus minister ac nonnulli perduellionis signiferi supplicium capite luerunt, Mongomerius vero magnas Catholicorum facturus strages fuga evasit. Exasperato vero regis Navarræ vulnere, ex eo pius rex XV kal. Octob. trigesimo quinto a vulnere die, dum ad Fanum-Mauri adverso Sequanæ flumine navigat, Andelii quadragesimo secundo ætatis anno expiravit ; « cum paulo ante », inquit Belcarius, « Romano ritu Eucharistiam recepisset ».

171. *Regis Navarræ mors maximam cladem affert Franciæ et Navarræ ; cardinalis Borbonius tutor regni designatur.* — Consecutæ illius mortem maxime in Gallia et Navarra clades fuerunt, quæ nunquam satis a piis hominibus comploratæ Pontifici Maximo gravem intulerunt mœrorem, quem datis ad reginam Galliarum subjectis litteris [2] exprompsit :

« Charissimæ in Christo filiæ nostræ Catherinæ Francorum reginæ Christianissimæ viduæ.

« Obitus claræ memoriæ Antonii regis Navarræ animum nostrum dolore non parvo conturbavit, nam et sincera eum charitate dileximus, et incommodo charissimi in Christo filii nostri regis Christianissimi nati tui doluimus, quod consanguineum regem et tutorem tali tempore amiserit, cum auctoritate maxime præditum, tum de se et regno ipso optime merentem ; dilecto autem filio nostro Carolo Borbonio fratre ejus continuo, sicut decuit, in ipsius locum tutore, sicut accepimus, assumpto, gratias egimus omnipotenti Deo, quod damnum, quod illius morte factum est, hujus successione sartum fuit ; etenim præter summam hominis ejus nobilitatem et dignitatem, ea illum pietate, fide, probitate præditum novimus, ut Christianissimo cum regi, non fidem solum tutoris et diligentiam, sed patris etiam charitatem ac sollicitudinem præstiturum esse, certum habeamus ; quod cum ita factum esse summopere gavisi sumus, charissimi filii nostri causa in quo maximam curarum nostrarum partem fixam habemus, declarare hac de re lætitiam animi nostri majestati tuæ, pro paterno erga te et natum tuum regem amore, voluimus, omnipotentem Deum toto ex corde precantes, ut qui regnum istud respicere cœpit, secundiores in dies res vobis accedere, et gaudia nostra augere, ipsumque regem, quem majorum suorum pietati ac virtuti responsurum esse confidimus, gratia et protectione sua tueri et custodire dignetur. VII Decembris MDLXII, anno III ».

172. Tanti regis gloriam obscurare nititur deterrima calumnia Jacobus Augustus Thuanus[1] Calvinianorum mendaciis quod medico Calviniano moriturus dixerit, se, si convalesceret, Confessionem Augustanam palam amplexurum, in eaque victurum ac moriturum, cum tamen a religioso viro Ord. Prædicatorum, atque a cardinali de Borbonio fratre ad piam mortem fuerit comparatus.

Diluuntur insuper calumniæ hæreticorum aspersæ ejusdem regis Navarræ pietati insignibus Hippolyti cardinalis Ferrariensis legati testimoniis in litteris datis ad Carolum Borromæum cardinalem III Martii MDLXII ; refert enim, cum in sanctiore consilio ageretur de episcopis, senatoribus regiisque administris ad profitendam fidem Catholicam nuncupato rite sacramento adigendis, id laudatum fuisse tanquam admodum utile, ac regem Navarræ adjecisse, si in Gallia sacra fidei censura exercita fuisset accurate, ut in aliquibus aliis locis exercetur, nunquam Huguenottam hæresim ad tantum incrementum provehendam fuisse : at cardinalem Castilionæum opposuisse illi, qui consuleret sacræ Inquisitionis tribunalia constitui in Gallia, charam non futuram salutem istius regni : tum vero Navarræ regem subiratum acerbioribus et aculeatis verbis subjecisse, longe sibi quam illi istius regni salutem dignitatemque chariorem ob locum, quem in eo teneret, ac tum cardinalem Castilionæum obmutuisse, regem vero ardentibus verbis contemptuque plenis eumdem repupugisse. Ex quibus perspicue efflorescit regem Navarræ animo sincero fidem Catholicam defendisse, pro qua vitam fudit : Castilionæum vero cardinalem nequissimi apostatæ Judæ fuisse socium : de quo etiam scripsit idem legatus, illum maximo Catholicorum offendiculo ad castra hæreticorum se contulisse.

Testatur insuper aliis litteris [2] eo die regem Navarræ Parisiis maxima procerum Catholico-

[1] Id. l. XXX. num. 2. Gul. Dond. l. I. de rebus in Gallia gestis [illegible] num. 2. — [2] Pius IV, [illegible] 2897. Ep. CCCVIII.

[1] Jac. Aug. Thuan. l. XXXIII. Lit. car. Ferr. ad Carol. Borrom. [illegible]

rum multitudine circumfusum, se ad Ecclesiam, ut sacro interesset, contulisse, atque omnium Catholicorum animos gaudio complevisse, quod palam ac publice Catholicum se profiteretur, rebellante Condæo fratre se Catholicis pro asserenda religione orthodoxa conjunxisse. Cumque regina Navarræ e regia Gallica discessura esset, hortataque esset Henricum filium Navarræ principem [1], ne Missæ sacrificio interesset, eoque esset progressa, ut ni maternis jussis obtemperaret, se ipsum filii loco non habituram, ac regni hæreditate ejecturam minaretur, regem Navarræ eumdem principem penes se retinuisse, atque doctrina Catholica imbuendum tradidisse, in ea sententia defixum, ut una cum rege Galliæ in fide Catholica educeretur. Testatur pariter in aliis [2] ad eumdem Carolum Borromæum datis, secunda Junii hujus anni, Navarræ regem una cum regina Catharina Meldis die Festo Corporis Domini solemnem supplicationem, quæ instructo agmine religioso celebrata est ritu Catholico, sua præsentia cohonestasse, ringentibus hæreticis, quibus ea civitas jam diu infecta est, ac summa lætitia perfusis Catholicis. Datis etiam tertia Junii litteris [3] cardinali Borromæo significavit, Navarræ regem flagrantissimo ardere studio religionis Catholicæ, ac si Condæus et proceres Huguenotti pactiones concordiæ admiserint, ab eo religionem deleta hæresi in regno Galliæ redintegratum iri. In litteris [4] etiam ad Pium IV datis regem Navarræ, nec conciones, nec Sacramenta hæreticorum tolerari velle, atque ad mortem pro causa religionis oppetendam paratum; itemque in aliis [5] ad Carolum Borromæum exaratis, aiebat illum bellicos labores abscisso omni sanguinis fraterni respectu pro divino cultu, regis obsequio, suoque honore, pio ardore suscepisse. Die etiam XXVII Junii [6] fœdus initum pro tuendo divino honore, asserenda fide Catholica, propugnandaque Romana Ecclesia, regisque Caroli dignitate vindicanda, cum Guisio, Monmorantio et Santandræano instauratum.

Deridetur is rex a Jacobo Augusto Thuano [7], quod citeriorum malorum Sardiniæ spe illudi se ab Hispanis siverit, quæ ludibria ex hæreticorum in eum furentium satyris hausit, et inique repetivit. Constat [8] autem illusum non fuisse regem Navarræ, sed revera Pontificiarum precum vi apud Catholicum regem, de quo Hippolyti cardinalis legati extant plures litteræ, post multas tractationes arcanas Sardiniæ regno donatum, donec aliud regnum æquæ amplitudinis et parium opum recepisset, tantumque usum portuum ejus insulæ sibi necessitatis tempore reservasse Hispanos, donatum vero ac potitum regno, non compensationis gratia, sed ut illi ob eximia de re Catholica merita gratificaretur, concepta certa spe ab eo Galliæ regnum a peste hæreticorum vindicatum iri [1], ingentique lætitia regem Navarræ ex felici nuntio fuisse perfusum, quæ omnia cardinalis legatus Carolo Borromæo nepoti Pontificio XXVI Junii MDLXII significavit. At si morte inopina interceptus regno Sardiniæ caruit, terrenum regnum cum cœlesti defensæ fidei causa extinctus commutavit. Eo extincto, cum mox tutela Gallorum regis Carolo cardinali Borbonio delata fuisset, quam princeps Condæus inique exambiebat, Pontifex illum ad id munus strenue administrandum his litteris [2] hortatus est :

« Dilecto filio Carolo Tit. S. Chrysogoni presbytero cardinali de Borbonio vocato.

173. « Magnum admodum hujus jacturæ solatium habemus, quod tu, qui tam nobile S.R.E. membrum es, in locum fratris tui tutor ejusdem Christianissimi regis, sicut accepimus, successisti : etenim præclarum tuum in fidem Catholicam et hanc sanctam Sedem zelum perspectum habemus et plane cognitum, teque non modo tutoris fidem, sed etiam parentis sollicitudinem et charitatem eidem regi præstiturum esse scimus; tua denique auctoritate, tuisque prudentissimis consiliis res istius regni, et sanctæ in eo religionis commodiore in dies loco futuras esse, Deo adjuvante confidimus. En occasionem præclaram habes, dilecte fili, præstantis animi et singularis virtutis, atque probitatis tuæ declarandæ, et cum de fide ac religione, tum etiam de regno isto omnium nobilissimo atque amplissimo optime summa tua cum laude gloriaque merendi, etc. X Decembris MDLXII, anno III ».

Ex morte regis Navarræ Lotharingus cardinalis [3] gravissimum dolorem hausit. Porro legati cardinales ad eum solandum convenere, ac de relicti ejus filii Henrici circiter octennis educatione significarunt, gravissime ipsos angi, quod a matre hæretica et magistro conformandorum morum Hugonotta hæresi imbueretur; rogaruntque quo remedio Pontifex huic malo providere posset, quibus a Lotharingo responsum est, pertractandam rem cum Catharina regina Galliæ, apud quam is princeps versatur, et cum Carolo Borbonio cardinale ejusdem patruo, ut religionis Catholicæ ritibus piisque moribus informetur.

174. *Guisius præclaram de Hugonottis victoriam reportat prope oppidum Druidum.* — Extincto, ut diximus, Navarræ rege [4] bellum majore armorum fragore ardoreque animorum gestum est, Calvinianorumque odium et sævitia

[1] Ib. p. 47. — [2] Ib. p. 88. — [3] Ib. p. 92. — [4] Ib. p. 99. — [5] Ib. p. 105. — [6] Ib. p. 132. — [7] Jac. Aug. Thuan. — [8] Ms. card. Spadæ sig. num. 31. p. 113.

[1] Pag. 116. — [2] Pius IV. to. II. brev. sig. 2897. Ep. CCCXI. — [3] Lit. card. leg. ad card. Borrom. Ext. in card. Barb. sign. num. 1344. ibid. Ep. DCXCII. VII Decemb. ibid. num. 3. — [4] Belcar. l. XXX. num. 2.

in Catholicos tanta fuit, ut Gallicorum morum suavitatem inducta hæresi in tigridum naturam mutasse viderentur.

Hinc Condæus Baptistam Supinum Parisiensem senatorem, ac Joannem Trecensem abbatem Gastinensem, regios oratores in Hispaniam proficiscentes, in via interceptos IV nonas Novembris Aureliæ strangulari jussit, concessi sibi a rege vitæ beneficii immemor; hinc apud Fanum-Angeli Jarnacum, qui in Ecclesiæ gremium exuto Calvinismo se receperat, personati trucidarunt, qua injuria cujus frater Rupellæ præfectus exasperatus commode, licet Calvinianus, urbem in regia fide continuit contra Rupifocaldii insidias, nec multo post Monpenserius eam urbem firmavit præsidio, aque imperavit, ut nulla alia ibi religio præter Catholicam coleretur, cum antea tertia civium pars ad Calvinismum defecisset. At Rupifucaldius Rupella propulsatus in pontem Santonicum signa reflexit, quod kal. Octobris cepit impressione hostili, dein se convertit ad Fanunm Angeli, paulo ante receptum a Catholicis, Richeliique virtute repulsus, cum Duracii copias a Monlucio fusas intellexisset, relicta Sanctonum provincia Aureliam se contulit, adeo ut Calviniani tota provincia aufugerint, ac Nogaretus, qui Talleburgum obsederat, primariam Santonum urbem, nemine resistente ingressus, Calvinianos male mulctavit. In Pictonibus etiam Calviniani fusi a Catholicis centies mille argenti pondo, quod ex Ecclesiarum direptione redegerant, amiserunt. Pictavium vero a Santandreano Marescallo, quod Calviniani post Vassianum tumultum occuparant, et sacras ædes expilarant, recepto Grandimontano, recuperatum est, cum inductis in arcem militibus Calvinianos tanto terrore complevisset, ut noctu relicta urbe profugerint, qua pacata provincia, Lutetiam mox revertit, ut Germanorum Protestantium exercitui in Condæi et Calvinianorum auxilium venienti se opponeret.

Elicuerat Condæus [1] hunc auxiliarem exercitum a Lutheranis insigni fraude, cum misso oratore Jacobo Spifamio, olim episcopo Nivernensi, atque infami apostata fidei ac regni Gallici proditore, finxisset se Caroli regis et Catharinæ reginæ jussu arma cepisse ad eos e Guisii ducis potestate [2] ac servitute vindicandos, quo argumento nefarius ille impostor consutam mendaciis orationem apud Germanos principes Francofurti habuit [3], atque inter alia effutivit, articulum de cœna Domini leviorem esse, quam multi existiment, sed quorumdam ambitione [4] et moribus in immensum exaggerari, constare enim utramque partem, idem religionis fundamentum, ac Sacramenti cœnæ fructum, finem et effectus eosdem constituere: tanta fuit perditissimi hominis impietas atque impudentia. Pari impudentia hæc addidit: « Extant litteræ ipsius reginæ manu scriptæ, quæ de principis Condæi erga regem et ipsam meritis testimonia ferant, quibusque se ei et liberos commendat, polliceturque regem officiorum ejus memorem fore: aliis litteris jubet, ne prius arma deponat, quam ab adversariis posita videat. Præcepit enim amiralio Subizæ, aliisque regii ordinis equitibus, ut una cum Condæo regem juvarent, quo facilius Guisanam conjurationem opprimere posset ». Detortæ nimirum erant in alienum sensum eæ litteræ [1], quas regina ad Condæum et alios conjuratos mulcendos, dum de pace ageretur, scripserat. Has vero imposturas Condæo plurimum profuisse ad auxiliarem exercitum proliciendum e Germania, narrat Belcarius, quem VI idus Octobris ad Bacaram in Germania ab Andeloto recensitum ait, ac VI idus Novembris Calvinianum exercitum Aurelia egressum se illi conjunxisse. Vertere illi primos impetus in Pluvierum, quo deditione accepto, dimisere milites ea lege, ne unquam ferrent arma in Calvinianos, at sacerdotes omnes trucidarunt. IV kal. Decem. Condæus ad vicos Lutetiæ vicinos castra defixit, dein XVII kal. Januarii Galardonem oppidum vi cepit, ac pro eo, quo in Christum furebat odio, omnes Christi ministros contrucidavit, cum non paucos e suis amisisset. At regius exercitus XV kal. Januarii Druidum urbem perveniens, sine strepitu tubarum ac tympanorum fluvium trajecit duobus equitum millibus, peditum octodecim constans, atque castra hostilibus castris contulit. Superior erat equitatu Condæus, ut qui sex millia equitum haberet, ac peditatu inferior. Commissa pugna, fusi Monmorantiani equites a Calvinianis, fugatique falsum Calvinianæ victoriæ nuntium Parisiis intulerunt, ac Monmorantius ipse a Castilione nepote ingratissimo captus sauciatusque Aureliam abducitur. At Guisanus cum cætero equitatu in hostes ad spolia properantes invectus, eos delevit: Germanos mille quingentos in deditionem recepit, inde in Condæum irruit, qui vulnerato equo, dum alium conscendere nititur, a Danvilla captus est, cæteri Germani Gallique in fugam hostili impetu irruentes se conjecerunt. Dum victoriam persequitur Sanctandreanus, Marescallus paucioribus stipatus capitur, cumque deduceretur, Castilionis amiralii jussu perfide in caput ictus, quam perfidiam Calvinianorum atque immanitatem Jacobus Augustus Thuanus [2] longioris orationis ambagibus extenuare nititur. Non ita dux Guisius [3] in Condæum se gessit, quem omnibus humanitatis officiis complexus est, licet Anglis Germanisque in auxilium accersitis conjurasset

[1] Belcar. l. XXIX. num. 5. — [2] Ext. ib. num. 54 et seqq. — [3] Ib. num. 56. — [4] Ib. num. 59.

[1] Belcar. l. XXX. num. 4. — [2] Jac. Aug. Thuan. — [3] Num. 9.

in regem, regios oratores strangulasset, tot sacerdotes contrucidasset, tyrannidemque tot captis urbibus, Galliaque cædibus et incendiis fœdata affectasset. Hisce Galliæ tumultibus auditis Tridentini Patres solemni ritu preces Deo fundendas decrevere, ut victoriam de impiis conferret; cum autem juxta Prophetam *Præparationem cordis eorum audivit auris tua*, eodem die XXVIII Decembris, qui solemni supplicatione addictus fuerat, relatæ victoriæ fama Patres ad solvendas Deo grates incitavit, ut narrat Astulphus Servantius [1] in Actis Concilii Tridentini:

175. « XXVIII Decembris, die Innocentium, sacrum solemne et supplicatio pro Catholicis Galliæ ut confundantur Hugonotti: acerrima enim inter eos bella aucta circa intellectum sacræ Scripturæ, Hugonottis duce Sathana coortis in arma, et non modo insurgentibus in Ecclesiam, verum etiam specie reformandæ Ecclesiæ in regem suum conjurantibus, tantaque rerum oborta perturbatio est, ut filius in patrem, in fratrem frater stringant arma, seque capitali odio insectentur, et veluti canes trucident. Propterea XXVIII Decembris die, SS. Innocentium sacro, solemne sacrum ab episcopo Nivernensi celebratum, ac supplicatio instructa legatorum, præsulum, sacerdotumque religioso agmine peracta, ut Deus victoriam Catholicis de Hugonottis largiatur ».

« Hisce precibus vix Deo porrectis, nuntius accessit a duce Sabaudiæ missus, qui litteris regiis XXII Decembris exaratis certior factus est ducem Guisium et Comitemstabilem conseruisse exercitum cum Hugonottis, quibus cum imperio præerant princeps Condæus frater regis Navarræ, et Gallici Maris præfectus, cæsosque Hugonottos ad quindecim millia, et captum Condæum; e Catholicis vero captos ab hostibus Comitemstabilem, et Præfectum Castrorum, cui e Andræa nomen est, partamque multo piorum cruore victoriam, quo nuntio permoti legati laudes et grates Deo, decantato solemni ritu hymno *Te Deum laudamus,* peregerunt ».

De his mense Januario [2] certior factus est cardinalis Borromæus a legatis cardinalibus, decretam celebratamque solemnem supplicationem Tridenti instructo agmine religioso, precesque habitas pro Gallia ab hæreticorum tyrannide vindicanda, eodemque die post meridiem nuntium de parta victoria et capto principe Condæo advenisse, et mox actas solemni ritu in principe templo Numini gratias.

De profligatis cruenta illa pugna Hugonottis extant Prosperi Sanctacrucii Chisamensis tunc episcopi in aula Gallica Apostolici internuntii litteræ [3], qui postea inter Romanæ Ecclesiæ cardinales, et generis nobilitate, et prudentia conspicuus illuxit, IV Januarii anni MDLXIII exaratæ, quibus etiam addidit Anglos Germanosque hæreticos iis laturos auxilia; ac IX Januarii significavit Gasparem Colinium conjurationem ad Henricum ducem Andegavensem, sororemque illius Ambasiæ intercipiendos rapiendosque conflasse, sed eam feliciter discussam.

His consentiunt, quæ a Palæotto [1] adnotata fuere, qui addit pro Catholicis in eo cruento prælio occisis sacrum solemne peractum fuisse, atque ab episcopo Metensi peroratum:

« Cum publica supplicatio omnium legatorum et prælatorum a cathedrali Ecclesia ad ædem divi Petri ad felicem rerum Galliæ successum impetrandum eo die habita esset, quia in honorem SS. Innocentium, et B. Simonis, cujus corpus in eadem Ecclesia Sancti-Petri, solemnis erat, ecce eadem die peracta jam supplicatione nuntius ex Gallia inexpectatus et felix refert, commissum fuisse prælium inter Catholicos et Hugonottos, in quo princeps eorum de Conde captus fuisset, et eorum exercitus partim fusus, partim trucidatus. Tum omnibus incredibili lætitia effusis legati statim cum prælatis ad Cathedralem pergunt, ibique hymnum *Te Deum laudamus,* etc. ab omnibus gratias agentibus summa cum jubilatione psallitur, inde solemne sacrum cardinalis Lotharingus pro felici victoria, postridie alterum episcopus Meldensis pro Gallis defunctis celebrarunt; oravit vero episcopus Metensis graviter et luculenter ». Erat is Franciscus Belcarius [2] Peguilio doctrina et pietate clarissimus, Gallicæ historiæ auctor, cujus oratio IV idus Januarii anno proximo habita extat, ex qua præcipuam partem historicis Monumentis florentem delibamus.

176. « Quanta non ita pridem Gallia nostra floruerit, vel belli gloria, vel rerum copia, vel in omni litterarum genere præstantia, omnes meministis: quantis autem nunc populationibus vexata, quanta desolatione vastata, quam multis cladibus fœdata sit, plerique (mea quidem sententia) cognoscitis. Totis sane quatuordecim superioribus annis, quibus bella nobis cum finitimis continua fuerunt, non tot ex nostris, quot postremis hisce mensibus septem amisimus. Ac parum abfuit quin hisce diebus uno momento rebus copiisque attritis pii omnes, vel de solo vertendo cogitarent, vel perpetuo exilio sibi consulendum putarent, quot ut facilius intelligatur, rem ipsam paulo altius repetita narratione explicabo.

« Pace cum præstantissimo principe planeque Catholico Philippo Hispaniarum rege, atque etiam affinitate inita, cum sibi bene consultum nostri homines existimarent, ecce inopinata regis Henrici morte versa statim rerum

[1] Astulph. Serv. in Actis Conc. Trid. p. 104. — [2] Ext. in Ms. card. Pii sig. num. 201. p. 156. — [3] Ext. in Ms. arch. Vat. sign. num. 3217. Ep. XI et XIV.

[1] Act. Conc. Trid. per Gabr. Pal. Aud. Rot. Ms. Fr. card. Barb. sig. num. 124. p. 275. — [2] Brixiæ excusa an. 1563. Ext. etiam post hist. Belcar.

tota facies: mutati animi novas belli rationes quærere cœperunt, qui pacem modo tanta contentione postularant, tantaque alacritate susceperant. Ii mutuis primum dissidiis clam se lacessere, seditiosi vero occulta consilia inire, conventus nocturnos facere, mox palam erumpentes aperta conspiratione Franciscum regem hujus nominis II atque ejus domesticos, præsertim qui illi a consiliis erant, invadere tentarunt. Conatu irrito, et Francisci morte sopiti tumultus aliquantulum conquieverunt, dum illi, quæ ad factionem suam promovendam pertinebant, modis omnibus adornarent, et impiis suis cogitationibus causam religionis prætexentes majore etiam quam antea jam animo agitarunt.

« Vere primo nuper detecta consilia, regem Carolum impuberem dolo excipere conati, ubi nihil profecerunt, suos ad arma vocare, civitates occupare, Catholicos antevertere, omnia quæ ad comparandum bellum opportuna erant procurare, Anglos etiam, antiquos Gallici nominis hostes, sollicitare, in Germania equitatum peditatumque conscribere cœperunt. Cum de pace interim ageretur, dissimulare, differre, nunc assentiri, nunc novas causas prætexere, omnes æquas, imo vero et nostris valde iniquas pacis conditiones rejicere, totam denique Æstatem magnis ubique miscendis cædibus traducere, donec viribus in unum collectis, de rerum summa uno prælio decernere decreverunt.

« At vero Antonius Borbonius rex Navarræ, necnon Franciscus Lotharingus Guisiæ dux, unaque equitum magister Annas Monmorantius quanquam causa meliore freti, quod antiquæ religionis ac reipublicæ partes tuendas susceperant, haud tamen in his, quæ ad tantum, tam grave, ac domesticum bellum pertinebant comparandis atque procurandis segnes, urbes, quæ in hostium potestate erant, alias deditione, alias vi irrumpentes recipere, quæ in fide permanserant, confirmare atque auxiliis juvare, diversis regni regionibus diversas peditum cohortes equitumque turmas, ut quæque magis laborabant, collocare; ipsi cum delecto exercitu, quo tanti belli ratio vocabat adesse, cum Rothomago expugnato Germanus exercitus duce Andeloto adventare, et ut sese cum Aurelianis conjungerent festinare nuntiatur.

« Igitur Guisianus atque Monmorantius (nam in ea expugnatione Navarræ rex plumbeo globulo ictus res nostras mirandum in modum intempestiva morte turbaverat) cum illis, quas tum haud magnas habebant, copiis, Lutetiam proficiscuntur, quod ea sit regni totius metropolis, et velut quoddam ærarium, atque egregiam in hoc bello operam navarat, quam simul ac regionem finitimam hostes primum invasuros haud frustra sibi persuadebant; dispersas præterea toto regno copias, quanta maxima fieri potuit celeritate cogere; præsertim vero Hispanos veteranos ac Vascones quoque pedites, qui in Aquitania magnum utrique suæ virtutis specimen nuper ediderant, equitatum etiam undique accersere properant, ut justo exercitu, si res ita postularet, dimicarent, et causam Dei arbitrio, qui arcanis judiciis, quibus vult, victorias destinare solet, permitterent: nec tamen ullam interim, quo res tota non bello committatur, sed æqua pace componatur, occasionem amittunt. Videbant enim (utrovis inclinaret victoria) nonnisi magna totius regni clade sibi confligendum.

« Huc vero illos regina regis mater, rara probitate singularique prudentia fœmina, sedulo impellebat, quæ hosce tumultus tumultuumque graves causas longe ante præviderat, et ab initio componere summo studio laborarat; ac quod religionis causa prætexeretur, Pissiacum eo nomine totius Galliæ episcopos convocandos curaverat. Cum ne sic quidem obstinatos utriusque factionis animos placare potuisset, omnia nihilominus tentabat, omnem, ut aiunt, lapidem movebat, inter medias etiam acies plerumque non muliebri, sed plane virili animo versabatur, ut utrosque invicem conciliaret et publicæ quieti provideret, nec unquam destitit, huc illuc mittendo, colloquendo, monendo, ut antiquæ religionis, patriæ, communis salutis, regis denique impuberis rationem haberent, nec quidquam antequam ille adolesceret, sibi innovandum putarent, donec Aurelianis Lutetia castra moventibus et in Normanniam festinantibus, conclamata omnia ac deplorata prorsus esse prospexit. Tum publicam salutem, regisque filii teneram ætatem Deo Optimo Maximo commendans, Guisano ac Monmorantio rerum summam permisit, et ne quid respublica detrimenti caperet, ut viderent, impetravit. Nullas cum pacis æquas conditiones Aureliani reciperent, illi quod reliquum fuit providerunt, et extrema omnia tentare decreverunt. O admiranda Dei judicia, quam homini imperscrutabilia! quam nostros excellunt sua sublimitate sensus! Aureliani, quidquid nostri monerent, quidquid proponerent, quanquam etiam multum de suo jure decederent, haudquaquam tamen flectuntur, sed solita pervicacia inexorabiles perseverant. Diceres cor Pharaonis obfirmatum, vecordes, et sua contumacia jamjam mergendos Ægyptios cerneres. Non Dei timor, non patriæ pietas, non cognatus exercitus adamantina aut plusquam ferrea pectora commoverunt.

« Consederant utræque acies non longe a Druydibus, antiquo Druydum, ut fama est, in Carnutum finibus oppido, Aureliani Uram propinquumque fluvium, qui paucis tum locis vado trajici poterat, superare properabant, ut liber aditus in Normanniam pateret, et Anglis juncti, quos in Normanniam accersiverunt,

incertam belli aleam communi periculo tentarent. Sed nostri horum consiliorum haud ignari noctu sine tumultu fluvium trajiciunt, ac postridie (qui dies XIV kal. Januarii fuit) dum sub ortum solis castrametantur, ecce Aureliani instructa acie adventare nuntiantur. Nostri igitur (quod in planissimis campis constiterant) primo agmine, cui Guisanus, ac secundo, cui Monmorantius præerat, non multum a se distantibus, et æquato gradu ingredientibus obviam illis procedunt. Illi primum agmen declinantes, in secundum totis viribus convertuntur, infestis advolant signis, primusque Germanus eques in nostros obliquus impetum facit, nec minore animorum alacritate nostri, quamvis hostes in latus accipientes, bombardarumque usu, quæ in fronte collocatæ erant frustrati, et religionis, et patriæ, et antiquæ virtutis memores invadentes excipiunt. Fit via vi, et regni amplissimi totis in lethum viribus itur.

« O quantas duæ illæ conjunctæ acies potuerunt comparare victorias ? quantos Christiani nominis facere progressus, lateque Gallicam propagare ditionem ! Sane vel totam impii Turcæ tyrannidem evertere, captiva illa nostræ religionis primordia, (Hierosolymam dico, atque omnem eam regionem, quam sanctam appellant) recipere, amissum denique nostra inertia ac seditionibus Orientis imperium recuperare potuerunt. Sed Deo aliter visum, qui utrasque concurrere permisit, lustrandæque hoc tam horrendo piaculo Galliæ nostræ eosdem destinavit.

« Primo igitur conflictu superiores Aureliani nostros de statione propellunt, cædunt multos et vicissim cæduntur ; tandem, laxata paulatim acie, equitum magistrum Annam Monmorantium equo perfosso humi prostratum, vivum tamen intercipiunt : Aumalium quoque ducem Guisani fratrem tertio agmine laborantibus nostris subvenientem equo deturbant, ipsumque adeo agmen retrocedere compellunt, et jam victoriam animo devorantes juveniliter exultare cœperant, peditesque Helvetios acerrime resistentes perturbatis ter ordinibus eodemque momento renovatis, summa vi penetrabant, cum superveniens Guisanus toto equitatu, et Gallico peditatu, atque auxiliaribus Hispanis in medias hostium acies, ceu horrendum quoddam ac rapidum fulmen irrumpit. Hic vero, et prælium instauratur atrocius, et major ubique editur strages, atque omnia equitum peditumque robora committuntur. Una cum duce res commutatur, vincuntur victores ac passim trucidantur : Ludovicus quoque Borbonius princeps Condæus vulgo dictus, cui hostium exercitus sacramento se obstrinxerat, vulneratus capitur. Nostri etiam, qui primo prælio cesserant, Guisanis juncti communibus viribus in Aurelianos feruntur : illi undique circumventi strage procumbunt, ac prope universi, præsertim pedites internecione cæduntur. Excessere mature prælio circiter octingenti Germani, mixtique aliquot Galli equites Anna Monmorantio captivo abducto.

« Te vero, Guisane dux invictissime, absentem coram celeberrima ista tot amplissimorum Patrum frequentia compellabo : tuum enim illi nomen summa animorum alacritate audient, et memoriæ consecrabunt sempiternæ. Tu unus hoc nostro sæculo (ut egregia adolescentiæ tuæ rudimenta prætereram, quibus non solum acris ducis, sed boni etiam militis officium sæpius implevisti) tu, inquam, Romam cum exercitu profectus, integram atque illibatam Summi Pontificis auctoritatem conservasti, tu reditu tuo non cunctando, sed properando, acerrimeque confligendo Caletum nobis restituisti : tu Theonisvillam oppugnasti : tu primus religionis causam Francisco II in Galliis rerum potiente suscepisti : tu semper propugnasti : tu bellum religionis ergo cum aliis quidem inchoasti, sed solus confecisti. Atque hunc egregiæ tuæ pietatis fructum, illustrem istam de impiis hostibus insignemque victoriam tibi uni Deus optimus reservavit. Vive ergo tibi et reipublicæ Christianæ, princeps invictissime, Deoque ac hominibus pariter gratissime, et æternum tua ista pietate, et pietate digna felicitate fruere, ac sempiternum coram gravissimo hoc Patrum consessu gloriæ monumentum suscipe. Te autem solum intueor, non genus illustre, non ingentia proavorum facinora, non Hierosolymitanos Siciliæque reges, unde originem ducis, accersam ; laudentur hæc in illis, qui ex suo quod laudetur non habent.

177. « Lugemus (pergit) acerbam nostrorum hominum cladem, vicimus enim, sed non incruenta victoria : paucos illos quidem, sed egregios hoc prælio amisimus. Cecidit in primis Jacobus Brossianus alæ equestris ductor, et regiæ illius societatis (quam vulgo D. Michaelis appellant) eques, homo sicut provectæ jam ætatis, ita et antiquæ virtutis, et cui rei militaris scientia paucos nostra ætate comparare possemus. Hujus cum multis in bellis periculum fecerat, tum recens copiis regiis in Scotia præfectus magnam, quam de illo jam conceperant, opinionem vehementer auxerat. Nec longe ab illo Annibas ac Giurius cataphractorum quoque equitum præfecti, et ejusdem equites societatis. His accessit Mombro spectatæ indolis adolescens, Annæ Monmorantio patri forma simillimus, et paternæ jam virtutis certus æmulator, qui sane me admonet, ut te quoque constantissime, ac tot et tantis honoribus perfuncte senex, te, inquam, Anna Monmoranti, hoc loco appellem, quem ut extrema senectute captivum, filiique charissimi suavitate privatum doleo, sic tuorum, hoc est, soro-

ris liberorum opera, ne dicam scelere, in hasce indignor incidisse calamitates. Quid enim illi potuerunt, quod tu non præstiteris ? Pupillos educasti ; adolescentes primum Francisco regi, mox Henrico insinuasti, atque inter ejus familiares adscripsisti : Castilioni maris, Andeloto peditum præfecturam impetrasti ; majorem etiam natu, vixdum puberem cardinalitia dignitate ornandum procuraveras, et tot sacerdotiis auctum in summo apud suos gradu collocaras, ad quos ingratus honorumque fastigia, opulentas insuper ac nobiles, quas inierunt, affinitates, nisi tua cogitatione et indulgentia freti, vix aspicere nedum aspirare, poterant. Hæccine tantæ erga illos benevolentiæ præmia referes ?

« Hoc vero venerandam istam solare senectutem, quod patriam tuis semper consiliis auxisti, religionem acerrime propugnasti, et pro utraque conservanda vergentem ætatem animi vigore superans, ac juvenili quodam ardore rem manu fortiter gerens te veluti mactandum obtulisti, omniaque et summi imperatoris, et egregii militis officia implevisti. Captus est quoque, nec ita multo post crudeliter ac præter omne belli jus cæsus, et animi vir maximi, et bonarum semper partium Mareschallus a Sancto-Andræa, qui sicut Henrico regi fuerat acceptissimus, ita et in ejus liberis ab impiorum hostium immanitate conservandis diligentissimus, et in propugnanda religione, patriaque tuenda bellator fortissimus ad extremum usque spiritum perseveravit. Ea scilicet istorum est religio, is Dei timor, ea suorum, id est, Christianorum charitas, quam nonnulli etiam ipsorum concionatores, tanta est scriptorum impudentia atque improbitas, vel libris editis commendare solent, ut quotquot egregios, aut aliquo titulo illustres viros interceperint, universos plusquam barbara feritate contrucidarint ».

178. Confirmat hanc Calvinianorum perfidiam et immanitatem Guillelmus Rossæus [1] in suis declamationibus :

« Mareschallus (inquit) Sanctandræanus inter principes Gallicani regni debellatores numeratus, et a scriptoribus externis plurimum propter insignes victorias commendatus, quemadmodum est in bello Dreusio interfectus ? num in ipso prælii ardore pugnans ? nequaquam : sed postquam fide data et accepta se capiendum præbuisset, quo modo, si egissent cum Condæo Catholici, nunquam is alteram rebellionem contra regem excitasset ». Et mox [2] :

« Terridas regii in Navarra exercitus dux primarius, Sancolumbus, Basillon, aliique permulti partim equites ordinis, partim clarissimi militum præfecti, cum post certas compositionis leges se Mongommerio dedissent, contra leges et fidem datam obtruncati sunt, et ignominiosissime per compita raptati.

« Castellopræus præfectus S. Michaelis in ora Pictaviensi capto cœnobio ab Hugonottis, postquam de redemptione cum illis transegisset, cæsus est cum aliis quadringentis, ad quorum devoranda cadavera in monasterii claustris acervatim jacentia porci et canes immissi sunt, cœnobiumque a fundamentis dirutum, quod unicum erat illius oræ antiquitus contra Hispanorum et Anglorum maritimas incursiones propugnaculum. Nec dissimili perfidia cum aliis præsidiariis in cœnobio S. Florentii prope Saumurium in ripa Ligeris actum est, quod cum Admiralii frater Andelotius aliquot diebus oppugnasset, et illi honestis conditionibus se dederent, Dandolirius Hugonottus Hugonottica fide eos excipiens fortissimum præfectum Hajum cum ducentis militibus in frusta concidit ».

179. Subdit Belcarius : « Multæ enim insignia, et dictu horrenda crudelitatis exempla insana hæc factio edidit, quæ tam a Christiana humanitate aliena sunt, quam Turcicam superant immanitatem, ut tantam in hominibus, qui Christiano nomine gloriantur, vecordiam fuisse omnis posteritas, vel admiratura sit, vel non creditura. At tu Deum illis ultorem tibi propitium spera : neque enim illorum perfidiæ, neque tuæ pietatis oblivisci unquam potest. Quid Borduim, Santeranum, Bellanum alæ equestris Guisanæ signiferum fortissimos juvenes, ac cæteros ejusdem animi, alacritatis, virtutis enumerem ? ut nos etiam florem Gallicæ nobilitatis (quanquam non multi cæsi fuerunt) hoc prælio amissum dicere jure possimus. Hos tali virtute, constantia, pietate nobis ereptos merito lugere debemus, illis parentare, Deum propitium deprecari, illorum memoriam sempiternis consecrare monumentis.

« Cæterum, ut impios pœnas dedisse non ægre ferimus, ita pios victoriam retulisse lætamur, id enim, et divinæ, et humanæ justitiæ ratio exigere videtur : qui vero lugere istos patriæ parricidas possumus ? Patriam impii spoliarunt, tot tantasque suorum patrarunt cædes, tot pagos, tot insignia palatia incenderunt, tot sanctissima templa demoliti sunt, urbes etiam nonnullas hostibus prodiderunt, peregrinos immiserunt exercitus, sed nec sacris templis nec majorum sepulchris pepercerunt. Tandem scelerum suorum furiis agitati, se in apertam mortem, quadam desperatione conjecerunt, et nisi Guisani illius ducis incredibilis ac pæne divina virtus impiorum furori opportune se opposuisset, universi profecto perieramus, et de Gallia nostra prorsus actum erat, etc. ».

Pluribus interjectis de causis auctæ adeo et grassantis hæreseos hæc addit Belcarius : « Si

[1] Guil. Rossæus. — [2] Guil. Rossæus p. 888. Pig. l. VII. c. 28.

hujus quod nos pro nostra mediocritate recitavimus belli memorabilis, et multorum, quæ nostra tempestate gesta sunt, causas penitus introspiciemus : si vere confiteri velimus, causas nimirum ipsas magna ex parte in nos regeremus. Cum nos dico, totum ordinem Ecclesiasticum intelligo : quæ enim a religionis adversariis causa primum suæ discessionis objecta est, nisi quod nos pastores suis officiis deesse, suos greges verbo Dei nunquam pascere, proventus Ecclesiasticos dilapidare, totum vero ordinem malo impuræ vitæ exemplo, simplicem plebem a vera pietate divellere, piis autem et cordatis hominibus etiam scrupulum movere jactarunt? Huc illorum omnes conciones, huc privata colloquia tendebant. His illi argumentis imperitæ plebi, ut ad se primum deficeret persuaserunt, et seditionibus, bellisque intestinis, quæ mox experti sumus, sementem sparserunt; radicem itaque succidamus, pristinam Ecclesiæ instauremus integritatem ».

180. *Rex Galliæ Carolus IX præcipit, ut Avenionensis ditio ab Hugonottis defendatur.* — Inhiabant ineunte hoc eodem anno hæretici finitimi ditioni Avenionensi invadendæ summo astu et contentione, Pontificiam vero rem tuendam suscepit Carolus IX Gallorum rex, ac Delphinatus Provinciæque præfectis dedit imperia ut Avenionensibus, Comitatusque Venusini magistratibus ad reprimendam hæreticorum audaciam, populosque ditionis Ecclesiasticæ in fide et officio continendos auxilia ferrent, de quo grates illi egit Pius [1] : « Ex eo singularem quamdam animi lætitiam cepimus, agnoscentes majestatis tuæ devotionem erga sanctam hanc Sedem. Fecisti quod a tua pietate expectabamus, quodque majorum tuorum Christianissimorum regum fuit semper proprium, ut S. R. E. res non minore, quam suas ipsorum cura et studio tuendas sibi, et defendendas putarent, quo nomine maximas tibi gratias et agimus et habemus. Tui sane ministri benigne admodum auxilium summa nobis polliciti sunt facilitate, ut apparuerit quam diligenter ad eos scripseris. Memores perpetuo erimus tui istius officii, etc. Die VII Febr. MDLXII ». Consignatæ sunt eodem die aliæ [2] ad Provinciæ præfectum, et Mottam Gondrinum legatum in Delphinatu, ut promissa auxilia contra hæreticorum insidias submittant. Explicuere Avenionenses singularem in tuenda fide adversus hæreticorum insidias constantiam, quam etiam piis ad Pontificem litteris expressere, quibus hæc a Pio responsa sunt : « Ex litteris vestris die vigesima prima Januarii datis libenter admodum recognovimus vestræ devotionis sinceritatem, et ideo constantiam, quæ cum omnibus temporibus magna laude digna esset, tum in his tam luctuosis et turbulentis, satis digne laudari non posse videtur, etc. XXVII Februarii ». Tum aliis litteris ipsos est adhortatus, ut urbem illam adversus hæreticos strenue tuerentur. Inconcussa Avenio in Pontificio obsequio contra hæreticorum molitiones ob magistratuum in extinguendis primis hæreseos scintillis diligentiam, cum tamen Gallia, ob disparem curam maximo incendio conflagrarit, disseminandæ hæreseos et colloquiorum de fidei controversiis habendorum indulta impune licentia.

181. *Dux Sabaudiæ hæreticorum fallaciis illusus.* — In Pedemontio cum Quirasium, et alia loca, ac præcipue Salutiarum Marchionatus, Hugonottica adeo hæresi infecta fuissent ut a nobilibus sacerdotes pluribus in locis per summam ignominiam ejicerentur, dux Sabaudiæ [1] proposito in hæreticos edicto, ni octidui flexu ad Ecclesiam revertantur, proscriptos atque eliminatos decreverat, verum a suis senatoribus persuasum, ut cœptis absisteret, damnati a fidei censoribus vinculis laxari jussi sunt.

Quo etiam tempore [2] restituta a Gallorum rege duci Sabaudiæ fuere Cherium, Villanova atque Asta; quo minus vero alia loca, ac maxime Serræ restituerentur, Condæus princeps intercessit. Qui non modo tyrannidem conflato civili bello affectavit, sed etiam ad dissolvendum Concilium Tridentinum auctoritate sua abusus, oratorem misit ad jungendum fœdus cum Protestantibus ad conventum Francfordiensem, ac inter alia questus est Pontificem pollicitum esse novam Concilii indictionem Philiberto Toparchæ de Bourdesieres regio oratori postea cardinali, ac non prosecutionem Tridentini Concilii. At misere ministrorum Hugonottorum susurris fallacibus illusus erat is princeps, quem etiam adversus Galliæ regem auxilia a Protestantibus postulasse scripsit [3] Carolus vicecomes Carolo Borromæo, ejusque postulata ipsis grata accidisse, utque causam prætexerent, spopondisse de Condæo regi conciliando se acturos.

182. *Maria Scotiæ regina religionem Catholicam erigere curat.* — In Scotia Anglico bello et Gallorum discessu Catholica res vehementer afflicta ac prostrata fuerat, quam Maria regina superioris anni Æstate in regnum reversa erigere conata est, atque Scotos in Romanæ Ecclesiæ conjunctione continere ; nec ullis difficultatibus aut terroribus a veræ pietatis studio abduci se passa est, quam Pontifex in veræ religionis cultu et avita laude hoc ineunte anno subjectis litteris [4] confirmavit, utque oratorem, ac præsules Scotos ad Tridentinum Synodum mitteret

[1] Pius IV. to. II. brev. sig. 2897. Ep. CCXVI. — [2] Ib. Ep. CCXV. post eamd. Ep. Ib. Ep. CCXX.

[1] Car. Vicecom. in lit. ad card. Borr. p. 42. — [2] Car. Vicecom. in lit. ad card. Borr. Ms. card. Jo. Bap. Spadæ p. 148. — [3] Car. Vicecom. in lit. ad card. Borr. Ext. in Ms. Jo. Bap. Spadæ p. 123. — [4] Pius IV. to. II. brev. sig. num. 2897. Ep. CLXXVIII.

hortatus est, ad quam etiam jam ante Nicolaum Gaudanum Societatis Jesu sacerdotem promovendæ divinæ gloriæ ardore flagrantem internuntium miserat.

« Charissimæ in Christo filiæ nostræ Mariæ Scotiæ reginæ illustri.

« PIUS PAPA IV.

« Charissima in Christo filia notra, salutem et Apostolicam benedictionem. Etsi nuper cum litteris et mandatis nostris, istuc visitandi tui causa misimus dilectum filium Nicolaum Gaudanum, presbyterum nobis probatissimum Ordinis Societatis Jesu, tamen impulsi recentibus et optatissimis de te nuntiis, iterandum per litteras idem officium esse duximus. Fuit enim ad nos allatum, te simul atque in regnum redieris, continuo dare operam cepisse, ut collapsam istic religionem et fidem Catholicam erigeres, populosque tibi subjectos in Ecclesiæ Catholicæ unitate et sanctæ hujus Sedis obedientia contineres. Quod pium studium et religiosa sollicitudo tua laudari satis digne nequaquam potest. Præclare ostendis memorem esse te paterni maternique generis, optime intelligis, qua in re regnorum stabilitas incolumitasque consistat; nempe in ejus timore et cultu, per quem reges regnant, et cujus in manu est regna dare atque transferre. Gratulamur tibi merito, charissima filia, de tanto Dei munere. Quis singulare hoc divinæ benignitatis donum esse dubitet? Cum tibi gratulamur, tum Deo quoque gratias agimus, quod in maximis curis et animi nostri angoribus, quibus ex tam perturbato Ecclesiæ statu afficimur, non parvam levationem nobis affert eximia ista pietas tua. Noli defatigari in tam pio et salutari opere : enitere quam maxime potes, ut regnum tuum ab hæresibus perpurges. Nullæ te difficultates, nulla impedimenta deterreant. Divinum tibi auxilium adesse cœpit, id tibi in dies magis affuturum esse confide ; Dei enim causa est quam agis. Si is sperantes in se nunquam deserit, quanto minus pro sancta fide et religione sua laborantes destituet? Quis splendidior triumphus esse potest, quam perpetuo humani generis hosti, Ecclesiæ Catholicæ vexatori, hæresum et schismatum auctori ire constanter obviam, et Dei causam adversus eum tueri atque defendere, et quas ille per ministros suos disseminavit hæreses extirpare ac tollere? Si is porro, qui vel unum quempiam errantem in viam salutis reduxerit, tantam a Domino mercedem accepturus est, quæ tibi tandem in cælo parata præmia esse censes, quæ tot populorum saluti studio et diligentia tua consulis? Consuevit autem Domini immensa et inexhausta benignitas pia servorum suorum facta non solum in altera vita, sed in hoc etiam sæculo largissime remunerari, et præmia remunerationis æternæ harum etiam temporalium rerum prosperitatibus cumulare. Sed cum reliqua facta tua laudamus, tum consilium tuum vehementer probamus, quod sicut accepimus, constituisti regni tui episcopos una cum oratore tuo ad Concilium mittere, qui si nondum profecti sunt, eos, ut primo quoque tempore mittas, hortamur serenitatem tuam et rogamus. Jam enim Tridentum tanta episcoporum multitudo convenit, totque alii in itinere sunt propediem illuc dante Deo perventuri, ut jam maturum sit sanctas illas et salutares actiones, quarum causa Concilium congregatum est, ad Dei laudem et gloriam sine mora aggredi. Reliquum est, ut serenitas tua de nostra erga se voluntate tantum polliceatur, quantum ab benignissimo patre pia expectare debet filia. Amavimus autem te semper et laudi tuæ favimus, sed cognitis iis, quæ post reditum tuum in regnum tam laudabiliter egisti, tantum ad pristinam erga te benevolentiam nostram accessit, tantopere studium nostrum erga res tuas crevit, ut ad hæc nihil posthac accedere posse videatur. Omnipotens et misericors Deus, charissima in Christo filia, qui tibi istam tuam piam mentem donavit, eam conservare et augere dignetur, et post temporale ac terrenum regnum diu ac feliciter administratum te ad æterni et cælestis regni gloriam et beatitudinem fruendam pervenire concedat. Dat. Romæ apud S. Petrum sub annulo Piscatoris die XII Januar. MDLXII, Pontificatus nostri anno III ».

183. Utebatur Pius sacerdotum Societatis Jesu opera, quos ad subeundos pro Christo labores impigros, atque in discutiendis doctrinæ luce hæreticorum tenebris, revincendaque perfidia constantes noverat, atque ad eamdem reginam Scotiæ Everardum Mercurianum ejusdem Societatis, in Belgio pietatis fama et eruditione spectatissimum, ut pro restituenda apud Scotos religione operam suam reginæ commendaret, proficisci jussit, eidemque Mariæ reginæ de sedatis seditiosorum turbis gratulatus est[1] :

« Charissimæ in Christo filiæ nostræ Mariæ Scotiæ reginæ illustri.

« Mandavimus dilecto filio Everardo Mercuriano sacræ theologiæ magistro ejusdem Societatis in Flandria præposito provinciali, quem propter gravissima testimonia de vitæ ac morum ejus honestate, religione atque doctrina aptum huic officio duximus, ut isthuc se conferat, et te tanquam præcipuam filiam nostram nostro nomine visitet, tibique gratuletur, quod in regnum tuum reversa piis consiliis, divina favente et aspirante gratia, in tranquilliorem statum, sicut summa cum lætitia accepimus, ipsum regnum redegeris, religionem ibi Catholicam sicuti pietate tua ac majorum tuorum di-

[1] Pius IV. to. II. brev. sig. 2807. Ep. CCLXXXIV.

gnum fuit, confirmare ac stabilire aggressa, tam sanctum et populis tuis salutare, ac tibi ipsi gloriosum opus ad exitum adducere non desistas ». Et infra : « Omnipotens Deus Serenitatem tuam ab omnibus adversis tueri, et gratia ac protectione tua perpetuo custodire dignetur. III Junii MDLXII ».

Extant eodem argumento ad eumdem Everardum Mercurianum litteræ [1], quibus etiam illum Pontifex ad propagandam pietatem amplissimis privilegiis instruxit.

184. *Crux miraculosa in India Orientali detegitur.* — Dum in Occidente Calviniani impietatem suam propagarent, ac bellum immane Cruci Christi indicerent, quam ubique evertebant, omnique sacrilegii genere dehonestabant, mentientes impudentissime, idololatriæ genus esse ultimis sæculis inventæ, divina providentia in extremo Oriente insigni prodigio Crucem Christi nobilitavit, atque ex vetustissimis monumentis ipsorum Gymnosophistarum Indorum testimonio comprobatum est, Crucis usum cultumque ab Apostolis inductum , atque apud Indos ab ipso Apostolo Thoma discipulis commendatum, de quibus Cochimensis episcopus Henricum cardinalem, Sebastiani regis Lusitaniæ patruum, certiorem fecit, ut narrat Osorius [2] subjectis verbis :

« Anno a Christo nato MDLXII, pontifex Cochimensis misit ad Henricum cardinalem testimonium publicis litteris consignatum , quod historiam commemoratione dignam continebat. In ea civitate, quam diximus appellari Melioporem et nunc postquam Lusitanis frequentari cœpit, Sancti-Thomæ civitas appellatur, erat in colle sacellum ædificatum, eo quod affirmarent incolæ, in eo loco Thomam fuisse a religionis hostibus interfectum. Erat autem hoc solemniter institutum, ut eo sacello octo diebus ante diem Natalem Christi res divina fieret, et omnes Christiani eo convenirent : fuerat quoque ante quatuordecim annos in illo colle inventa crux in lapide incisa, in cujus fastigio imago columbæ insidebat, basis vero erat in specie quadam herbarum, quæ diffundi latissime videbantur, collocata, et tam fastigium quam basis et brachia in liliorum formam desinebant, arcus eam ex eodem lapide factus undique muniebat, in arcu erant incisæ litteræ, quas nemo legere poterat. Totum hoc opus integrum, quod erat satis magnum, fuit super altare ejusdem sacelli multorum operis statutum, in Cruce eminebant notæ sanguinis insignes. Accidit autem die, quo Christiani conveniebant, ut in eo Fano salutationem ab Angelo factam sanctissimæ Virgini octo dies, antequam dies Christi natalis adveniret, celebrarent, cum sacerdos, qui rem divinam faciebat, Evangelium inchoaret, ut Crux in nigrum colorem verteretur, et liquor ex illa incredibili copia dimanaret, deinde color cæruleus pro nigro subiret, in locis autem ubi notæ sanguinis extabant, rosei coloris splendor eluxit ; sequentibus deinde annis eodem idem semper eveniebat, nec enim alio die (quod magnam admirationem commovebat) id in nulla Cruce cernebatur. Fuit tamen aliquo tempore ejus rei, quæ admirabilis omnibus videbatur, intermissio : anno autem MDLXI, cum Christiani in eumdem locum, cum eadem pompa et celebritate convenirent, eo die, quo crux, dum sacrificium fieret, stillare solebat, et sacerdos Evangelium inchoaret (id enim etiam admirandum videbatur, quod nunquam prius quam Evangelium legi cœpisset, ea crucis mutatio fieret) crux repente nigris maculis, splendidis tamen inficeretur, donec tantum aliis atque aliis subeuntibus tota nigresceret, ita vero splendebat atque si fuisset oleo delibuta, tum instar roris guttæ defluere cœperunt, quæ paulatim grandiores effectæ totam crucem humore largissimo compleverunt. Peregit sacerdos cum multis lachrymis et crebro singultu Sacrificium, deinde ascendit in Altare, et linteis, quibus in rebus sacris de more procurandis uti solebat, crucem extersit, lintea maculis sanguineis tincta repente sunt. Civitatis præfectus et reliqua multitudo quæ convenerat, manus in cœlum tendere, Christi numen implorare, flagitiorum veniam postulare, et ad studium ardentius religionis excitari : Crux autem postquam multo liquore fluxit clarius splendere cœpit, et color sanguineus evidentius eluxit. Hoc signum commovit, et præfectum urbis, et primarium sacerdotem, ut diligenter inquireret ecquis esset, qui litteras illas interpretari posset : aiunt incolæ in Narsingæ regno esse Brachmanam inter omnes Brachmanas litteris et eruditione præstantem, qui varias linguas tenebat : hominem continuo accersunt et interrogant, an illas litteras nosset. Respondet litteras esse priscas, quibus antiqui sapientes utebantur, negligentia vero hominum factum esse, ut earum cognitio interiret, quin etiam linguam, qua erant descriptæ, a paucis admodum teneri; admonenti Brachmanam, ut in altare ascendat, restitit ille, et nefarium facinus esse dixit altare, in quo res divina fieret, humanis pedibus conculcari : invitus tamen subiit et litteras perlegit quarum vim eam esse dixit, ut una nota decem, et quindecim, et viginti litterarum officio fungeretur, sententia vero litterarum in summa, hæc erat : Thomam virum divinum fuisse a Dei Filio, cujus erat discipulus, in eas oras Sagami regis tempore missum, ut Dei summi notitia gentes illas erudiret, ibique templum extruxisse et res admirabiles effecisse, atque tandem, cum genibus flexis ad crucem illam affixus orationem ad Deum funderet, a quodam Brachmana fuisse hasta trans-

[1] Pius IV. to. II. brev. sign. 2897. Ep. CCLXXXIII. Sacchin. in Annal. Soc. Jesu. — [2] Osor. l. III.

fixum, crucem vero ejusdem viri sanctissimo cruore tinctam ad memoriam virtutis illius sempiternam relictam fuisse. Hæc erat sententia, quæ litteris continebatur; fecit autem majorem fidem alius ejusdem sectæ vir aliunde accersitus, grandis admodum natu et sapientiæ opinione præstans, qui litteras in eamdem sententiam interpretatus est. Hujus autem crucis exemplum in eodem ligno, ex quo templum ædificatum perhibent, insculptum, cum litteris publicis multorum virorum testimonio consignatis retineo, cujus fides tantis tunc argumentis explorata fuit, ut nemo possit de tam claris atque testatis viri divini miraculis ambigere. Hæc quidem inserenda putavi [1], ut rectius percipi possit, quam clara sint apud Indos Christianos Thomæ viri divini monimenta ».

185. *Ordo S. Stephani in Etruria confirmatur.* — Hoc anno confirmatus est a Pio equester Ordo S. Stephani a Cosmo Hetruriæ duce institutus [2], pro inhibendis maritimis Turcarum et Afrorum excursionibus, defendendoque Christiano nomine, utque Medicæi nominis gloria augeretur, Pontifex militaris hujus Ordinis principem Cosmum ipsum constituit, cui in eo etiam munere Hetruriæ duces futuros succedere jussit. Porro præclaræ hujus militiæ gesta, quæ subinde, sub eodem Cosmo, ac cæteris serenissimis magnis Hetruriæ ducibus pro Italiæ defensione contra infideles patrata fuere, Sixtus V [3] ac Paulus V [4] Pontifices Maximi suis Diplomatibus testata voluerunt, dum amplioribus privilegiis militiam istam de fide Catholica optime in dies magis merentem locupletarunt, quæ lector in Romano Bullario, simulque in libro Statutorum illius Ordinis edita poterit videre.

186. *Decimas imponit Pius in favorem Philippi Hispani pro bello contra Turcas.* — Cum validissima classe opus esset ad comprimendos Turcas præteritis insolescentes victoriis, Pontifex indictas clero decimas in Philippi regis Hispaniarum regnis commoranti auxit ad alia quadringenta viginti millia aureorum quinquennii fluxu solvenda, ut sexaginta triremes Ecclesiasticæ conficerentur, quæ aliis quadraginta regiis conjunctæ centum longarum navium classem conflarent, de quo subjectum Diploma [5] editum :

« Ad futuram rei memoriam, etc.

« Certiores effecti classem ipsius Philippi regis, quam octoginta triremium esse nobis per errorem suggestum fuerat, minime longo etiam intervallo ad numerum prædictum ascendere, et nunquam ascendisse, quinimo propter maximas ab iisdem infidelibus successive nobis illatas clades maxime imminutam fuisse et esse, difficillimumque ac pæne impossibile ipsi regi fore hoc tempore ejus admodum propter superiora bella exhausto ærario tantam classem parare et instruere, propterea considerantes pro re Christiana servanda, et continuis injuriis, quæ a dictis infidelibus nobis inferuntur propulsandis majori præsidio opus fore, classem Ecclesiasticam quinquaginta triremium ad alias decem triremes, et subsidium trecentorum millium ducatorum auri largorum hujusmodi ad alia sexaginta millia ducatorum similium pro aliis decem triremibus armandis et instruendis, ita ut in totum numerum sexaginta triremium ultra classem ordinariam per dictum Philippum regem teneri solitam explerent, jam auxerimus et ampliaverimus, cupientes, ut tam pium, et salutare, ac necessarium opus votivum tandem sortiatur effectum, et ad omnia et singula, quæ illius executionem impedire aut retardare, vel difficiliorem reddere, quoquo modo possent, nostra consideratione respicientes, re iterum cum eisdem fratribus nostris S. R. E. cardinalibus in consistorio nostro secreto, ut moris est, communicata et mature discussa, et cum dilecto filio comite Brocardo Persico, milite Hierosolymitano, oratore speciali super hujusmodi et aliis arduis negotiis a dicto Philippo rege ad nos destinato, diutius pertractata, inter cætera animadvertimus, adhuc aliquod dubium super interpretationem ordinariæ classis per dictum Philippum regem teneri solitæ oriri posse tempore procedente, idcirco super hoc et nonnullis aliis infra dicendis, quantum in nobis est, providere omnemque desuper hæsitandi materiam submovere volentes, securius et utilius æstimavimus qualitatem et quantitatem dictæ ordinariæ classis præsentibus nostris taxare et specificare. Quapropter de eorumdem fratrum consilio et unanimi consensu, motu, scientia et potestatis plenitudine similibus decernimus et declaramus, ordinariam classem per eumdem regem tenendam, quadraginta saltem triremium strenue et valide instructarum, et nullatenus minoris numeri esse et censeri debere, ipsumque regem quadraginta ad minus triremes hujusmodi pro ordinaria sua classe ejus propriis impensis jugiter omnino habere, et tenere adstrictum et obligatum fore et esse, ita quod computatis sexaginta classis Ecclesiasticæ triremibus, numerus centum fortissimarum triremium omnino compleatur et præsto sit; hortantes nihilominus eumdem Catholicum regem, et enixe rogantes, quod ejus majestatem et sine hortatu nostro pro sua egregia pietate, et in rempublicam Christianam eximia voluntate facturam confidimus, ut ultra dictas quadraginta triremes instructas paratasque habere velit, prout in dies juxta vires suas præstare posse cognoverit. Præterea cum experientia ipsa, quæ rerum omnium est optime magistra, docente, compertum sit simulque a compluribus gravibus fide-

[1] Maffeius hist. Indic. — [2] Pius IV. Ms. arch. Vat. sig. n. 1956. p. 64. Bull. in Pio Const. 60. — [3] Sixt. V. Bull. 75. — [4] Paul. V. Bull. 46. — [5] Pius IV. regest. sig. num. 1956. p. 259.

que dignis viris rerum maritimarum peritis, atque ab his, maxime etiam principibus et aliis, qui triremes instructas habent habereque solent, certa nobis fides facta fuerit propter sumptuum in singulis rebus excrescentiam sex millia ducatorum in singulas triremes congrue alendas et manutenendas singulis annis nullo pacto his temporibus satis esse posse, quinimo ad id plene præstandum et faciendum aptum vel octo millia ducatorum necessaria esse, et propterea considerantes summam annuam trecentorum et sexaginta millium ducatorum hujusmodi ad ipsas sexaginta triremes, sicut temporis et rei necessitas mirum in modum efflagitare videtur, valide et perfecte sustentandas, et rebus omnibus necessariis optime parandas, et instruendas nequaquam sufficere, et nihilominus easdem personas Ecclesiasticas pro nostro in eas paterno affectu minori, quo possumus, onere gravare cupientes, trecenta et sexaginta millia ad alia solum sexaginta millia ducatorum similium ita ut in totum sint quadraginta viginti millia ducatorum auctoritate et tenore prædictis augere et ampliare contra mentem et intentionem nostram necessario cogimur, prout vigore præsentium augemus et ampliamus, etc.

« Decernentes nihilominus, et declarantes classem sexaginta triremium hujusmodi, cum insigniis arbitrio ipsius regis imponendis, educendam ipsi regi contra infideles hæreticos, vel schismaticos, et ad regnorum suorum defensionem, et non in alios usus servire debere, ipsum tamen serenissimum regem classem eamdem omnibus rebus instructam quotiescumque illam a nobis et successoribus nostris, tam ad nostrum et Sedis Apostolicæ, ac terrarum et locorum ipsi Sedi subjectorum subsidium et defensionem contra quoscumque, quam ad expeditionem contra eosdem hæreticos vel schismaticos faciendam requiri contigerit, libere absque aliquo stipendio et solutione mittere, et quandiu opus fuerit, manutenere omnino teneri et obligatum esse ». Infra : « Ipsum autem charissimum in Christo filium nostrum Philippum regem Catholicum, præcipuum fidei nostræ propugnaculum enixe rogamus, et per viscera misericordiæ Domini nostri Jesu Christi toto cordis affectu obtestamur, ut postquam muneris nostri partibus, et piis majestatis suæ votis, quantum cum Deo potuimus, satisfacere studuimus, nostræ de ejus summa virtute conceptæ spei, sicuti omnino confidimus, præclare respondens, tam pio et glorioso operi sese totis viribus, et ad Dei laudem et gloriam, ipsiusque Catholicæ fidei exaltationem, barbarorum repressionem et contritionem, ac hæreticorum conversionem, classem ipsam universam centum fortissimarum triremium, quanto celerius fieri potuerit, juxta præmissa omni studio et diligentia parare, et instruere velit, ut nos optatos exinde fructus diebus nostris videre possimus, ipseque Philippus rex nostram et Sedis Apostolicæ benedictionem et gratiam, cum singulari nominis sui laude uberius promoveri valeat, et postmodum in cœlis æternam retributionem consequi mereatur, etc. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum anno Incarnationis Dominicæ MDLXI, VI nonas Martii, Pontificatus nostri anno III ».

In sigillo : *Si mei non fuerint dominati, tunc immaculatus ero.*

EGO PIUS CATHOLICÆ ECCLESIÆ EPISCOPUS.

« Ego R. card. de Carpo, episcopus Portuensis.

« ✝ ....

« ✝ ....

« Ego Fridericus card. Cæsius, episcopus Prænestinus.

« Ego Jo. card. Moronus, episc. Sabinen.

« Ego Christophorus cardinalis Madruccius, episcopus Albanen.

« Ego Otho Trucheses de Waldburg cardinalis Augustan.

« Ego B. de la Cueva cardinalis S. Crucis.

« Ego R. Card. Sancti-Angeli, major pænitentiarius.

« Ego Tib. card. Crispus.

« Ego Ful. card. Perusin.

« Ego Jo. Mi. card. Saracenus.

« Ego Jo. card. S. Vitalis.

« Ego Ja. card. Puteus.

« Ego Jo. Bap. Cicada card. S. Clem.

« Ego B. card. Tranen.

« Ego Scipio card. Piscarum.

« Ego Jo. card. Reomanus.

« Ego Jo. Antonius card. Capisucchus.

« Ego F. M. card. Alexandrin.

« Ego Clemens Monilianus cardin. Aræcœli.

« Ego I. card. Sabellus.

« Ego Jo. Antonius Serbellonus cardinalis Sancti-Georgii.

« Ego B. card. Salviatus.

« Ego Ph. card. a Burdefiera.

« Ego P. F. card. Ferrerius.

« Ego M. Anton. card. Amulius.

« Ego Hieronym. card. Corrigiensis.

« Ego B. cardinalis Navagerius.

« Ego Jo. Franc. card. de Gambara.

« Ego Al. cardin. Farnesius, vicecancellarius.

« Ego G. As. Sfor. card. Camerarius.

« Ego N. card. de Sermoneta.

« Ego Julius card. Urbinaten.

« Ego Alf. card. Neapol.

« Ego Vitellotius card. Vitellius.

« Ego Carolus cardinalis Borromæus.

« Ego Franciscus card. de Gonzaga.

« Ego Innicus Davalus cardin. Aragonius.

« Ego Alf. cardinalis Gesualdus ».

Comparata etiam fuit classis a Venetis ad Barbarorum maritimas grassationes coercendas, quibus propterea clerum subsidia duarum decumarum conferre jussum referunt Acta Consistorialia [1] XVII Julii conscripta. Conjunctis porro mutuo fœdere Pontifice Philippo rege, Venetis atque Hetruriæ duce, florentissimam Turcarum classem, quæ Italiam invasura erat, deletam fuisse visuri sumus.

187. *Maximilianus II Romanorum rex eligitur.* — Indicto Francfordiæ conventu in XXV Octobris delectus est post graves Palatini contentiones Maximilianus II Romanorum rex [2], ac XXX Novembris solemni ritu corona redimitus (1), actæque in Concilio Tridentino Deo gratiæ ineunte Decembri operante sacris archiepiscopo Pragensi. Suaserat Carolus Vicecomes Carolo Borromæo cardinali, ut cum Cæsare ageret ad Protestantes flectendos, ut Concilii Tridentini decretis parerent, sed omnem industriam elusit hæretica pertinacia, quæ etiam adversus Concilium varias calumnias impie evomere ausa est, atque in ipso conventu Francfordiensi Protestantes principes post multa adversus Concilium contumeliose effusa moliti sunt, ut Ferdinandum ad illud abrumpendum impellant. Non defuit vero divina providentia tuendo Catholici nominis splendori [3], ac Ferdinandi Cæsaris amplitudinem provexit, ut licet Lutheranorum errores in Concilio defigerentur anathematismo, Maximiliani tamen regis Bohemiæ electioni consenserint, cujus famam ad se allatam scripsere legati III Decembris ad cardinalem Borromæum [4] commendaruntque novi regis Romanorum constantiam [5], qua aliquorum Septemvirum absona postulata refregerat. Creatum illum regem non sine magnis electorum contentionibus et controversiis refert Natalis Comes [6], addiditque sancitas fuisse inter Ferdinandum imperatorem ac Solymannum Turcam octennes inducias, quo pacatiora essent illius regni exordia.

Delibutum sacro balsamo Francfordiæ solemni ritu Maximilianum, soluta veteri lege, ut is ritus Aquisgrani peragatur, ex Ms. Vaticano [7] constat, in quo refertur illum sacramento fidei a Moguntino archiepiscopo Pontifici obstrictum fuisse inter regiæ consecrationis mysticas cæremonias his verbis :

« Interrogatur rex Romanorum electus per archiepiscopum Moguntinum illum consecrantem :

« Vis sanctam fidem Catholicis viris traditam tenere, et operibus justis servare ?

« Vis sanctis Ecclesiis Ecclesiarumque ministris fidelis esse defensor?

« Vis sanctissimo in Christo Patri et domino, domino Romano Pontifici et Sanctæ Romanæ Ecclesiæ subjectionem debitam, et fidem reverenter exhibere ?

Responsio.

« Volo, et in quantum, divino fultus fuero adjutorio, et precibus fidelium Christianorum adjutus, valuero, omnia præmissa fideliter adimplebo. Sic me Deus adjuvet, et hæc sancta Dei Evangelia ».

188. *Multæ reformationes a Pio IV constitutæ.* — Hoc anno kal. Januarii Pontifex [1] almæ Urbis disciplinam, ac justitiæ administrandæ formam puriorem restituit, atque judicum et forensium officialium stipendia definivit ; ne lites etiam in prætorio, cui Rotæ nomen est, protraherentur constitutionem tulit, quibus addunt Acta Consistorialia :

« Die Lunæ IV Maii MDLXII, factum fuit verbum per sanctissimum dominum nostrum super reformatione curiæ, et fecit Bullam super reformatione sacræ Pœnitentiariæ, et eadem Sanctitas sua dixit, se etiam reformasse notarios Cameræ.

Item : « S. D. N. volens animarum periculis Christi fidelium quorumcumque obviare, ac pariter libertati et indemnitati Ecclesiarum, monasteriorum, et beneficiorum Ecclesiasticorum quorumlibet consulere, inhibuit reverendissimis DD. cardinalibus, ne ipsi de cætero aliquas Ecclesias cathedrales, vel monasteria aut beneficia in hujusmodi confidentiam, seu custodiam pro aliis recipiant, et præcepit eis, ut si quis eorum tales Ecclesias, aut monasteria in hujusmodi confidentiam, seu custodiam haberet, teneretur illa sub pœna excommunicationis infra duos menses proximos realiter et cum effectu in manibus Sanctitatis suæ dimittere, vel ei notificare. Alioquin eadem Sanctitas sua dictis duobus mensibus elapsis illa

[1] Acta Consist. Ms. card. Spadæ sig. num. 134. — [2] Jo. Bapt. Adrian. l. XVII. Ex lit. in Ms. card. Jo. Bapt. Spadæ p. 87. — [3] Card. Vicecom. p. 127. — [4] Ext. in Ms. Fr. card. Barb. sign. num. 1344. — [5] Ib. Ep. 204. — [6] Natal. Comes l. XIV. — [7] Ms. arch. Vat. sig. num. 3216. p. 117.

[1] Pius IV. Ms. arch. Vat. sign. num. 1596. p. 1. ib. p. 17. Act. Conc. Ms. card. Spadæ sig. num. 134. p. 349.

(1) Uno eodemque anno Maximilianus rex Romanorum, et rex itidem Bohemiæ renuntiatur. Dies qua regis Romanorum insignia recepit ab annalistis accurate definitur. Ipsa enim S. Andreæ Apostoli solemni die Francofurti a tribus archiepiscopis electoribus regis diademate redimitus est. Mos quidem obtinuerat ut Romanorum reges Aquisgrani coronarentur ; sed cum pestis urbem eam affligeret, visum est Francofurtum substituere. Bohemicam vero coronam accepit die XX Septembris ab Antonio Maglutio archiepiscopo Pragensi in principe templo urbis illius : quæ omnia ex fide Gassari in Annalibus Augustensibus constant. MANSI.

omnia eo ipso vacare, et de illis disponere velle decrevit.

« V Junii MDLXII [1], fuit factum verbum a Sanctissimo domino nostro super rebus Concilii et super residentia episcoporum in suis Ecclesiis, et fuit dictum, quod decretum residentiæ mitteretur per manus reverendissimis dominis.

« IX Octobris MDLXII, Sanctissimus dominus noster fecit legere reformationem conclavis noviter editam per Sanctitatem suam, et cum fuisset omnium consensu approbata, dixit, ut mitteretur per manus, ut posset deinde in Bullam redigi et publicari ».

Promulgata est ea Constitutio VII idus Octobris [2], atque corruptelæ in observatione sanctionum de conclavi exortæ sublatæ sunt.

Referunt præterea memorata Consistorialia Acta Maximilianum II, Ferdinandi imperatoris filium, regem Bohemiæ, creatum fuisse regem Romanorum, ac Pontificem in senatu habito XV Decembris MDLXII, cardinales de ea re certiores fecisse, rem vero gestam in Francfordiensibus comitiis memorant scriptores. Tradunt etiam Acta, Pium explicuisse clementiam in Marcum Antonium Columnam, qui a Paulo Quarto gravissimis actis judiciariis ac censuris defixus fuerat :

« Romæ die Veneris XVII Julii MDLXII, fuit Consistorium [3], in quo fuit de voto omnium cardinalium restitutus plenissime a Sanctitate sua illustrissimus dominus Marcus Antonius Columna, et ad omnia, status, honores et alia reintegratus, et in eum repositus statum, in quo erat ante privationem factam per Paulum IV, et de omnibus post privationem ab ipso commissis absolutus, licet venerit cum exercitu tanquam hostis contra Sedem Apostolicam, quia justo dolore motus, quia omnibus bonis injuste privatus fuerat, et quoniam fuit pro recuperandis bonis suis, et cum non haberet quo confugeret. Accedunt boni mores illius, quæ omnia eum remissione et gratia reddiderunt dignum, et in gratiam baronum, ut fideliores fiant posthac. Quæ omnia sanctissimus dominus noster amplissime est prosecutus summa cum omnium cardinalium approbatione, laude et applausu, et post vota data ad restitutionem, venit idem Marcus Antonius, et publice janua aperta fuit absolutus, ac genibus flexis juravit in manibus Sanctitatis suæ fidelitatem sanctæ Sedi Apostolicæ ».

189. *Thermas Diocletiani in Ecclesiam conversas Pius IV tradit Carthusianis.* — Præclarissimis aliis Pii IV gestis addimus Thermas Diocletiani imperatoris sævissimi olim Ecclesiæ persecutoris multo sudore ac sanguine martyrum ad gentilium voluptatem extructas, a Pio in Ecclesiam conversas, accitis e Sessoriana Basilica, quam tum incolebant, religiosissimis Carthusiæ alumnis, qui locum illum tot martyrum sudoribus irriguum, cœlesti, quod profitentur, vitæ genere ac jugi divinarum laudum celebratione excolerent ; cum peculiari Dei beneficio cardinalis Baronius [1] factum putet, ut quæ Diocletiani fuerunt Thermæ, quod illæ sanctorum martyrum labore fuerunt extructæ, potissima pars earum in usum Ecclesiæ, memoriamque Dei genitricis Mariæ et angelorum fuerit commutata. Hoc itaque anno datis ad generalem Carthusiæ priorem litteris [2] de propensa sui erga ordinem voluntate ac proposito hæc scribit Pontifex :

« Dilecto priori generali monasterii Carthusiæ diœcesis Gratianopolitanæ.

« Jam ex litteris, quas ad te superiori anno scripsisse meminimus, cognovisti nos in honorem beatæ Mariæ Virginis et Angelorum omnium statuisse non sine inspiratione divina, ut credendum est, ædificari in urbe, nostris et Sedis Apostolicæ sumptibus, Ecclesiam in Thermis Diocletiani vocatis, et Thermas ipsas, quas impius ille tyrannus et sævissimus Ecclesiæ hostis plurimo Christianorum sudore et sanguine ad gentilium voluptatem et commodum extruxerat, ad omnipotentis Dei cultum et Christi fidelium devotionem convertere. Ex iisdem litteris quoque intelligere potuisti, quantum Ordini Carthusiensi honorem habuerimus, quippe qui cum nullus in Urbe esset religiosorum conventus, qui non in maximi muneris et singularis beneficii loco, locum illum tam amœnum et salubrem a nobis accepturus fuerit, tuo tamen Ordini potissimum illum concesserimus, qua in re non solum fratribus tuis honos a nobis habitus, sed eorum valetudini etiam valde consultum fuit, quippe cum monasterium ipsorum, quod Ecclesiæ sanctæ Crucis in Hierusalem adjunctum est, loco insalubri admodum situm sit, ubi quotannis æstate præsertim plerique eorum morbis gravibus implicari, et aliqui etiam mori consueverunt. Ac nos quidem ut quod pie instituimus, Deo favente, ad effectum perducamus, Ecclesiam, sicut fratribus tuis polliciti fuimus, ædificare perpurgato et consecrato jam loco illo cœpimus multis structoribus conductis, et cæteris rebus ad hoc opus necessariis non parvo sumptu comparatis, etc. X Martii MDLXII ».

[1] Act. Consist. Ms. card. Spadæ sig. num. 134. p. 354. — [2] Pii IV. an. 3. Ms. Vat. sign. num. 1956. p. 418. Aull. tom. II. in Pio IV. Const. 63. Act. Consist. Ms. card. Spadæ sig. num. 134. — [3] Act. Cons. sig. num. 134. p. 357.

[1] Tom. II. an. 298. — [2] Pius IV. to. brev. sig. 2897. Ep. CCXXIV.

PII IV ANNUS 4. — CHRISTI 1563.

1. *Solemnes gratiarum actiones pro parta de Hugonottis victoria.* — Adveniente anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo tertio, Indictione sexta, a Patribus Tridentinis solemni ritu gratiæ Numini de profligatis extremo superiori anno in Gallia Hugonottis actæ fuerunt. Itaque « Decima Januarii », inquit Astulphus Servantius [1], « die Dominico cardinalis e Lotharingia sacrum de Spiritu Sancto celebravit, pro referendis Deo de parta victoria contra Hugonottos gratiis. Stetit in Gallia ejus victoriæ beneficio res Catholica, ac nisi conserta pugna atque Hugonotti debellati fuissent, concordiæ leges ab insolentissimis hæreticis opprobrio plenæ subeundæ fuissent. Pontifex etiam Romæ solemni indicta supplicatione publicas Deo gratias egit, ut Joannes Franciscus Firmanus [2] sacrorum rituum Magister in suo Diario tradit his verbis :

« Die, inquit, Dominica, tertia Januarii, reverendissimus cardinalis de Aracœli celebravit Missam de Spiritu-Sancto in Ecclesia S. Spiritus, præsentibus cardinalibus, pro agendis gratiis Deo de victoria, quam Christianissimus rex Franciæ habuerat contra infideles, dictos vulgariter, *li Ugonotti*, et dicta die omnes religiones et clerus dictæ Urbis iverunt processionaliter ad Basilicam S. Petri ».

2. *Pontificis gratulatoriæ litteræ tum ad ducem Monspenserium, tum ad senatum Tolosanum.* — Hortatus etiam est Pius IV Galliæ proceres Catholicos, ut parta victoria ad delendam penitusque exscindendam Hugonottam hæresim uterentur, quo argumento extant XIII Januarii ad ducem Montispenserii datæ litteræ [3]. quibus de propugnata re Catholica gratulatus est :

« Dilecto filio nobili viro duci de Montpensier.

« Dilecti filii nostri Georgius titul. S. Nicolai in Carcere presbyter cardinalis de Armeniaco, et dominus de Monluc in litteris, quas ab eis proxime accepimus, Nobilitatis tuæ perhonorificam faciunt mentionem, magnopere laudantes eximium pietatis tuæ studium, ac præstantia merita erga fidem et religionem Catholicam : quod talium virorum tam præclarum de te testimonium, cum jucundissimum nobis fuerit, et ei opinioni, quam de te semper habuimus, plane consentaneum, præterire noluimus, quin his litteris tibi significaremus animi lætitiam singularem, quam pro paterno erga te amore nostro percepimus, in primis ex istis piis officiis tuis, pro quibus paratam tibi esse, confide, dilecte fili, copiosam mercedem ab eo, qui diligentes se diligit et se honorantes dignis tollit honoribus, cujus supernum auxilium modo summa cum lætitia charissimo in Christo filio nostro regi adeo aperte affuisse cognovimus, ut si rex ea victoria, quam Dei munere adeptus est, recte usus fuerit, ac reliquis bonis prudentibus et piis viris hortantibus et manentibus, speramus propediem pristinum suum in isto regno Dei cultum, et debitam regi obedientiam restitutum iri, quod ut ita fiat nobilitatem tuam minime dubitamus pro data sibi a Deo prudentia ac pietate, quantum monendo et hortando facere potuerit, enixurum. Die XIII Januarii MDLXIII anno IV ».

Scriptis eodem die litteris [1] Pontifex pietatem senatus Tolosani commendavit, qui præterito edoctus discrimine ad asserendam religionem Catholicam studia converterat :

» Dilectis filiis præsidibus, et consiliariis regiis Parlamenti Tholosani, etc.

[1] Ms. Fr. card. Barb. sig. num. 1334. Ms. card. Pii sig. n. 201. Astulph. Servant. in Act. Trid. Conc. Ms. Franc. card. Barb. sign. num. 1109. — [2] Ms. card. Pii sig. num. 201 p. 4. Jo. Fr. Firman. Diar. to. XI. — [3] Pius IV. to. II. brev. sig. 2897. Ep. CCLXV.

[1] Pius IV. to. II. brev. sig. 2897. Ep. CCLXVI.

« Multorum litteris, imprimisque ex testimonio dilecti filii nostri Georgii tit. S. Nicolai in Carcere presbyteri cardinalis, de Armeniaco vocati, cognitum habemus eximium vestrum studium erga fidem et religionem Catholicam, curamque et vigilantiam, quæ a vobis adhibetur in ea isthic tuenda et conservanda, quo nomine gratias illi agimus a quo bona cuncta procedunt, qui tam pium animum vobis dedit, quique vos excitavit et impulit, ut cum hæreticæ pravitatis pestis in istis partibus latius in dies manaret, ad eam reprimendam, eo quo decuit studio et diligentia incumberetis. Laudamus vos majorem in modum, quod, ut filii benedictionis æterni Patris et Dei nostri cultum honoremque diligitis, ejusque sanctam et orthodoxam religionem et fidem in ista nobili civitate atque provincia, incolumem conservare studetis. Facitis quod bonos et pios Ecclesiæ filios, quod fideles et prudentes Christianissimi regis ministros decet; id autem eo alacriore animo facere debetis, quo manifestius Deus ipse causam suam defendentibus adesse et opem ferre perspicitur. De dilecto filio Bellaguardiæ domino gavisi sumus luculento testimonio, quod ei dedistis in vestris litteris, quod illi etiam ab aliis apud nos impertitum fuit, etc. Die XIII Januarii MDLXIII, anno IV ».

3. *Septima sessio iterum prorogatur : de auctoritate papæ magna orta controversia.* — Cum Tridenti nondum discussa penitus essent omnia, quæ super residentia ferebantur, dubia, iterum sessionem differre coacti sunt Patres, et die XV Januarii Hercules cardinalis Mantuanus in hunc modum sanctam Synodum est allocutus :

« Prorogatio sexta sessionis VII Tridentinæ sub Pio IV, ad IV Februarii MDLXIII.

« VI mensis Januarii MDLXIII habita fuit Congregatio Generalis [1] in qua illustrissimus D. Hercules cardin. Mantuanus primus præsidens et legatus, recitata oratione Spiritus sancti, allocutus est Patres in hanc sententiam : Tam multa audiverunt dominationes vestræ his diebus, et tam diu, ut si ego vellem etiam nunc multa dicere, obtunderem aures vestras, quare omisso multiloquio dicam quæ dicenda occurrunt, quæ duo sunt. Primum, ut dominationes vestræ juxta consuetudinem S. Synodi eligant Patres aliquos ad reformandum decretum de residentia juxta censuras in eo factas. Secundo, ut statuatur dies certus pro futura sessione: nobisque videtur, ut ad quartam mensis futuri statui debeat, pudet enim nos, a XVII Septembris usque ad hanc diem nullam habitam fuisse sessionem. Dicant igitur Patres, quid sentiunt, sed separatim, et primo super deputatione facienda.

« Dictis sententiis, omnes remiserunt electionem et nominationem deputandorum in illustrissimos DD. legatos, qui dixerunt se crastina die nominaturos : deinde rogatis sententiis super die sessionis, omnes probaverunt diem propositum ab illustrissimo D. præsidente, et ita conclusum et decretum fuit, ut sessio ipsa die quarta futuri mensis Februarii celebretur.

« Distinuere etiam Patres multorum mensium flexu gravissimæ controversiæ de episcoporum institutione, ac Pontificis auctoritate declaranda [1], atque adversus eam præses Ferrerius, qui Gallorum regis oratori adjunctus erat, contendit in Congregatione apud Gallos invaluisse opinionem ex decretis Concilii Constantiensis, Concilium esse superius Pontifice, nec toleraturos, ut in decretis quidquam insereretur : cui Mantuanus cardinalis legatus graviter subjecit, velle se tueri veritatem, scilicet papam Concilio esse superiorem, nec unquam id in controversiam adductum iri, cum prius legati mortem essent oppetituri, quam id permissuri. Addidit cardinalis Seripandus, casum præsentem diversum modo ac discrepantem esse ab eo qui Constantiæ fuit, quia tunc schismate discissa erat Ecclesia, et plures Pontificatum gerebant, nec absolute Constantiense Concilium declarare voluisse Concilium, nullo vigente schismate, esse superius Pontifice, sed spectare ad Concilium declarare quisnam esset Pontifex, ac schisma tollere, ambiguosque Pontifices illi subjici, idque decretum latum pro casu urgente tunc temporis; jam vero Pontificem verum esse, atque indubitatum, nec ab ullo, qui sibi Pontificatum arroget, controversiam moveri, ut vero Galli illi adversarii nolunt verbum decreto inseri, quod officiat ipsorum opinioni, ita velle legatos inseri decreto ea verba, quæ supremæ auctoritatis Pontificiæ veritatem illustrent.

4. « Cæterum Galli illi [2], qui Basileensium schismaticorum, de quibus suis locis actum est, opinionem exsuxere, parum acute in ea controversia videbant, qui nesciebant distinguere inter hominem pictum, et vivum ac spirantem : inter id quod consecratum non ambigitur, et id quod consecratum ambigitur : atque inter Pontificem dubium et controversum, et non controversum, ut perspicua sit fallacia, si ab uno ad aliud prædicta transferantur. Eo vero progressam aliquorum Gallorum theologorum temeritatem, refert Gabriel Palæottus, ut etiam de Concilio Florentino male obloqui non perhorruerint, quorum inscitia in Annalibus perspicue confutata est. Porro Galli prudentia magis exaggerata, quam præses Ferrerius, qui apud aliquos hæreseos suspicione laborabat, de Pontificia auctoritate rectius sentiebant, atque inter eos cardinalis

[1] Angelus Massarel. Sac. Con. in actis Congr. ante sess. VII. Ms. arch. Vat. sig. num. 3212. p. 181.

[1] Card. leg. lit. ad card. Borr. XXIV Januarii. Extant in Ms. Fr. card. sig. num. 1344. et in Ms. card. Pii sig. num. 201. — [2] Ms. Fr. card. Barb. sig. num. 124. p. 258.

Lotharingus dixit [1] videri necessarium his temporibus acerbis turbidisque contra Sedem Apostolicam, ut tam in doctrina quam in canonibus stabiliretur auctoritas Pontificia, ac deinde ageretur de auctoritate episcoporum quorum potestas ex Pontificia oriatur, viderique optimum Pontificiam auctoritatem fortiori modo constituere, quam in Concilio Florentino constituta sit, propterea quod a quadraginta annis atrocissime ab hæreticis oppugnata sit, necnon a Gallis theologis, sed longe diversa ratione, qui se in Sorbonica schola ad tuenda decreta Basileensia sacramento abstringant. De his omnibus cardinalis Borromæus certior est factus a cardinalibus legatis Tridentinis.

5. « Retulere etiam cardinales legati, ex formula decreti de Gallorum consensu et concordia cum iis inita concepti, atque in sessione ad IV Februarii indicta promulgandi, Pontificiam auctoritatem, magis quam in Florentino Concilio constabiliri, quæ auctoritas longe atrocius a quadraginta annis quam unquam antea oppugnata fuit. Præterea maximi referre, ut Galli, qui de tuendo Concilio Basileensi in Sorbonica Academia fidem obstringere soliti sunt, cum doctorali gradu insigniuntur, recipiant canonem in Florentino Concilio sancitum, quod divinæ potentiæ opus videtur, ac ni illa admittatur concordia, ut nitide professus est cardinalis Lotharingus, Concilium non promotum iri, maximoque offendiculo sessionem nunquam peragendam, ac in populis pervulgandum, Catholicos in statuenda Pontificis auctoritate et primatu non consentire, inde etiam protestationes edendas ad liberius Concilium, ut aperte fari non verentur ; dissolvi etiam exinde Concilium posse, et discordiarum graviorum semina pullulatura.

Monuere etiam cardinalem Borromæum, Gallos, Cæsareosque, et Hispanos inter se conjunctos, quod ex eo pateat, quod Hispani in controversia de residentia in Gallorum sententiam concesserint, Gallosque oratores mandata regia accepisse, ut cum Cæsareis consentiant, etc. Tridenti XV Januarii MDLXIII ».

6. Cum vero aliquæ Gallorum petitiones implicitæ essent cum controversia, an Pontificia auctoritas suprema in Concilium porrigatur, eam litem concordiæ alendæ studio defugiendam legati sensere in litteris ad Borromæum card. IX Januarii datis, ac XVI Januarii aliis litteris significarunt agi de concordia inter præsules, ut sessio adeo expetita celebretur, eorumque dissidia magnum offendiculum populo Christiano attulisse, cum adversus hæreticos mutua voluntatum consensione conjunctissimi esse debuissent, ac si dirimendum sit Concilium, providendum esse, ut Pontificis imperio dirimatur.

7. His consentiunt, quæ a Gabriele Palæotto [1] referuntur, traditurque ab eo subjecti canonis formulam compositam, non tamen ob motas controversias promulgatam :

CANON VIII.

« Si quis dixerit beatum Petrum ex Christi institutione primum inter Apostolos, ejusque vicarium in terris non fuisse, aut in Ecclesia non oportere esse unum Pontificem Petri successorem, et cum eo regiminis auctoritate parem, et in Romana Sede legitimos ejus successores ad hæc usque tempora jus primatus in Ecclesia non habuisse, omnium Christianorum patrem, pastorem ac doctorem non extitisse, plenamque potestatem pascendi, regendi et gubernandi universalem Ecclesiam a Domino nostro Jesu Christo in beato Petro eisdem traditam non fuisse ; anathema sit.

« Hinc Seripandus incipit, magnam spem offerri concordiæ et tranquillitatis, si occasionem agnoscant, certum autem periculum longarum dissensionum, si eam amittant. Inde in quo statu res sint prosequitur, et quid sibi cum Lotharingo convenerit. Prælati nonnulli primum respondent vereri ne deinde occasio disputandi de auctoritate Sanctissimi nostri aliquibus præbeatur, quod omnino fugiendum est. Legati omnes replicant, imo se ita cum Lotharingio convenisse, ne ullum hac de re verbum fiat, affirmasseque paratos illos esse non verbis tantum auctoritatem Sanctitatis suæ tueri, sed pro ea etiam sanguinem, si opus sit, effundere. Addunt alii : Hæc quæ in doctrina et VIII canone adjecta sunt, nec magni admodum facienda, cum ad primatum Petri spectent, qui satis per se, et auctoritate Concilii Florentini roboratus est. Legati replicant, verba hæc nuper adjecta multo ampliora esse, et quod cum post Concilium Florentinum tot hæreses contra primatum sint exortæ, opportunum maxime erat illas evellere. Et præterea, cum hic bona pars prælatorum Galliæ intersit, qui Basileense Concilium adversus Florentinum semper extollant, atque Concilium Summo Pontifici solent præponere, hinc nunc opinionem illam maxime labefactandam, et occasionem tam præclaram nullatenus amittendam. Instabant adhuc alii S. D. N. qui est in possessione per tot sæcula sui primatus, non esse nostris disputationibus agitandum, et hæc omnino effugienda. Verum replicatum fuit hæc nunc disputanda, atque maxime æquum videri, ut cum de dignitate episcoporum sit dicendum, Sedi etiam Apostolicæ suus honor tribuatur.

[1] Card. leg. lit. ad card. Borr. XIV Januar. Ext. in Ms. card. Pii sign. num. 201. — [2] Ext. in Ms. card. Pii sig. num. 201. Ibid. p. 329. Ext. in Ms. card. Pii sig. num. 201. p. 139.

[1] Act. Conc. Trid. per Gabr. Palæot. Ms. Fr. card. Barb. sign. num. 24. p. 255.

« His sublatis de VII can. triplicique ejus formula, plerique ei assentiebantur. Alii potius verebantur ne Hispani et Galli eos rejicerent. Sed adhuc, et ex nostris nonnulli varia eis, et adeo scrupulose objiciebant, ut Seripandus magna vehementia nonnulla replicaverit, inquiens, omnia munda mundis esse, et Spiritum sanctum hanc prærogativam noluisse, quin ejus verba possent prave detorqueri, cum hæretici etiam sacram Scripturam proscindant; non ita igitur strictim et anguste hæc indaganda. Idem et alii legati præsertim, quod ex fine doctrinæ apparebat canones, tanquam doctrinæ appendices ad eam prorsus referri, ideoque secundum illius sensum accipiendos. Legati deinde per auditorem hæc perferri ad Lotharingum jubent ». Et infra :

8. « Galli oratores [1] maxime commoventur, quasi dedita opera inserantur illa verba *Universalem Ecclesiam*, ut papa supra Concilium esse ostendatur, quod se nunquam laturos aiunt, miranturque legatos hæc verba excitasse. Legati per auditorem illis renuntiant a se ista non proficisci, sed cardinalem Lotharingum, qui in conciliandis Patrum animis operam suam interponebat, has ad eos difficultates a quibusdam Patribus inventas attulisse, quibus ipsi responsum breviter dari curant, omniaque cum illis aperte communicanda duxerunt, non ut quidquam his verbis moliantur. Oratores respondent, se habere in mandatis a rege, ut nullo pacto hanc fieri injuriam Gallicanæ Ecclesiæ patiantur, quæ non admittit papam esse supra Concilium. Cæterum in reliquis omnibus se auctoritati supremæ papæ, ut quivis alius, tribuere. Auditor nonnulla ex tempore replicavit de summa Romani Pontificis in omnes potestate, sed quoniam longius spatium ea res requirebat, addidit, multos patres et peritissimos affirmare, ea verba nullum præjudicium afferre eorum opinioni, quoniam intelligi possunt de universali Ecclesia distributive, quatenus ad singulares Ecclesias refertur, non autem collective, prout in Synodo reperitur, hac enim ratione dixerat ei Lotharingus se convicisse prælatos suos Gallos, ut iis verbis assentirentur. Verum oratores in eo acriter persistere, ut omnino tollantur ea verba, alioquin vereri se lapidibus obruendos, si in Galliam hac opinione recepta revertantur.

« Paulo post legati Senogalliensem et auditorem rursus ad Lotharingum mittunt, ut eo auctore Galli a pristino consilio avertantur. Is repetit, oratoribus constitutum, nulla prorsus ratione pati, ut dicatur papa rector universalis Ecclesiæ, alioquin paratos esse palam protestari, cum se nominatim mandatum non solum a rege, sed etiam a centum viginti prælatis Gallicis habere dicant, ne verbis hujusmodi, quæ receptæ in Galliis opinioni et scholæ Sorbonicæ de auctoritate Concilii supra papam refragantur, ullatenus assentiantur : se autem nunquam existimasse, illis adeo explicite hoc auctoritate regia injunctum fuisse. Ait præterea repugnare eos quoque, ne dicatur episcopos vocatos a papa in partem sollicitudinis, nisi res prius a theologis disputetur, hac tamen de re eos ad protestationem non descensuros, sed disputationem tantummodo aperte non petituros.

9. « Hæc ubi ad Patrum multorum, et præcipue Lusitanorum aures perferuntur, qui se Pontificiæ auctoritatis studiosissimos in Synodo semper ostenderunt, eligit statim eorum orator duos, quos secum regio nomine deduxerat sacrarum litterarum ac juris Pontificii doctrina insignes viros Didacum de Payva, et doctorem Cornelium, qui coram oratore Gallo Lansaco cum eorum theologis Gallicis congrediantur, ac Summum Pontificem [1] rectorem universalis Ecclesiæ jure appellandum, disputando tueantur. Id ipsi egregie aggressi, cum multorum aliorum concursu facto, accensisque utrinque contentiosissime studiis, in vanos clamores exiret disputatio, soluto congressu eadem postea litteris mandarunt, quæ omnibus Patribus innotuerunt. Extant de his litteræ [2] Caroli Vicecomitis ad Borromæum cardinalem, cui et aliis litteris addidit Lotharingum cardinalem opposuisse, nunquam Gallos consensuros, ut verba *Universalem Ecclesiam* in doctrinæ serie insererentur. Illusi nempe erant Galli falsa interpretatione decreti Concilii Constantiensis, in quo de Pontifice ambiguo actum erat, quem subesse Concilio exploratum est : obtrudebant etiam conciliabulum Basileense, quod post translationem a schismaticis perfidis habitum fuerat, eaque verba, quibus Pontificia auctoritas in universalem Ecclesiam illustrabatur, pro bono pacis et concordiæ tollenda contenderunt : nolebant enim præjudicium afferri opinioni illi, qua Concilii auctoritatem Pontificiæ anteponunt. Scripsit etiam fassum esse Parisiensem episcopum [3], Pontificem universalis Ecclesiæ moderatorem ac rectorem, cui Ebroicensis subjecit, intelligere Sorbonicos doctores disjunctive, non collective; at eo prudentior præses Ferrerius in Congregatione habita XI Februarii, post lectas regias litteras [4], quæ XVIII Januarii scriptæ fuerant, de Pontifice hæc verba protulit : *In Universalem Ecclesiam plenam habens potestatem.*

« Retulit decima nona Februarii cardinali Borromæo idem Vicecomes [5] profiteri omnes Pontificis auctoritatem protendi supra Eccle-

[1] Act. Conc. Trid. Gabr. Palæot. Ms. card. Barb. sign. num. 24. p. 257.

[1] Ext. in Ms. Vallic. p. 164. — [2] Car. Vicecom. in lit. ad card. Borrom. — [3] Ib. p. 345. — [4] Ib. p. 172. — [5] Ms. card. Jo. Bapt. Spadæ p. 177.

siam universalem, at Gallos contendere Ecclesiam congregatam auctoritate in ipsum Pontificem pollere : addidit in aliis litteris [1] xxv Februarii datis multas de ea re Congregationes habitas, ac doctorem Cornelium illustrasse Pontificis auctoritatem multis argumentis, atque ostendisse, antiqua Concilia stetisse auctoritati Pontificis, inter quæ Concilium Chalcedonense secutum esse auctoritatem papæ Leonis, eumque nuncupasse Œcumenicum, sive pastorem Ecclesiæ universalis. Cum autem theologi Galli affectarent Ecclesiæ potestatem amplificare, Pontificiamque imminuere, nec assentirentur in decreto verba *Universalem Ecclesiam* inseri, Lotharingus cardinalis in Congregatione dixit, nolle Gallorum regem, nolle Cæsarem Pontificiam auctoritatem oppugnari, sed disciplinam Ecclesiam gravissime constitui, ut a Vicecomite II Martii Barromæo cardinali relatum est. Conquestus vero est Pontifex apud Ferdinandum Cæsarem Gallos non assensisse, ut verba *Universalem Ecclesiam* in decreto ponerentur, ac multorum Conciliorum auctoritates ordine digestas rem confirmantes recensuit, quas a Cæsare cardinali Lotharingo propositas, et a cardinale ostensas Gallis theologis, ut expendant an vero sensui consentiant, ac quinque Congregationes modo ea de causa habitas, retulit Vicecomes in litteris medio Martio ad Carolum Borromæum cardinalem datis. Addidit etiam episcopum Quinquecclesiensem ex mandato Cæsaris perorasse in verba Concilii Pontificiam asserentis potestatem, ac multas in scriptis sententias pro Pontificis et Conciliorum auctoritate ostendisse, illique Granatensem subjecisse, de his non agendum cum Hispanis, qui Concilium Florentinum sanctissime colant, sed cum Gallis iis, qui illud non admittunt.

10. « Percussos sane horrenda cœcitate constat eos, qui Florentinum Concilium non admittunt, [in quo Pontifex cum tot Latinis et Græcis præsulibus, ac præsente Græcorum imperatore interfuit, conjunctionemque veterem cum Græcis, cum Armeniis, cum Jacobitis, cum Æthiopibus redintegravit], atque Basileense Conciliabulum amplectuntur, quod ab uno tantum pseudocardinali, et ex episcopis circiter decem ad discindendam nefario schismate Ecclesiam conflabatur, ut suis locis illustratum est. Quam vero male ii Galli doctores meriti sint de regibus Galliæ, patet ex funestis eorum operibus, nam cum Alphonsus rex Aragonum odio Eugenii IV qui Gallicas partes tuebatur in Neapolitano regno, seditionem in Basileensi Concilio concitaret, Turonensis archiepiscopus Gallici nominis proditor factioni adversus Eugenium adhæsit, ex qua discordia Galli Neapolitano regno depulsi sunt. Deinde Basileensis conciliabuli decretorum tuendorum specie incitatus est a perfidis nonnullis, verissimis Gallicæ gloriæ hostibus, Ludovicus XII adversus Julium II eaque de causa Galli Insubriæ et Liguriæ principatibus, regnoque Navarræ exciderunt ; ex quibus constat eos de Gallico nomine pessime meritos, qui Basileense conciliabulum tueantur, cum illud etiam Carolum VII et Ludovicum XI insectatos, suis locis demonstratum sit. Porro Sorbonica Academia vetus Pontificum auctoritatem ardentissime tutata est usque ad schisma adversus Urbanum VI, in quo schismate, ut se expedirent ab anathematismis antipapæ Petri e Luna Pontificiam auctoritatem oppugnarunt, ut ex Juvenale Ursino constat : quorum argumenta adversus ambiguum, non vero adversus non ambiguum Pontificem valuerunt, ut alias ostensum est. Quod si Verdunensis episcopus [1] interrogatus cur a Gallis Florentinum Concilium pro Œcumenico non haberetur, respondit, Quod in eo tantum Itali præsules cum Orientalibus antea schismaticis interfuissent, ex hoc sane responso patet, multo minus habendum pro Œcumenico Basileense conciliabulum, cui post translationem multo pauciores interfuerint, ac falsissime jactatum ab iis universalem repræsentatam Ecclesiam atque impie et imperite in nonnullis editionibus inter alia Concilia Œcumenica ea Acta inserta fuisse ac circumferri, quibus indocti illuduntur ».

11. At Gallis theologis opinionem suam pertinacius propugnantibus, legatos cardinales ad eos in concordiam redigendos studia convertisse, narrat Gabriel Palæottus [2] : « Legati autem, cum hæc quotidie increbrescere magisque implicari animadvertunt, accersunt patriarcham Hierosolymitanum, Hydruntinum, Rossanensem, Tarentinum, Rheginensem, Lancianensem, Mutinensem, Albiganensem, Senogalliensem, Vestanum, Neocastrensem, Parmensem, Vintimiliensem, auditorem, advocatum, promotorem, narratoque statu rerum mandant eis, ut quod opportunius duxerint, accurate cogitent, ad eosque referant. Interim litteræ [3] ex Urbe nuntiarunt, ut si aliter res sedari nequeat, loco verborum illorum *Universalem Ecclesiam* dicatur *Universas Ecclesias*, aut *Christifideles*, aut *Ecclesiam* : cæterum verba etiam aliquot alia mutarunt, ne desumpta ex Concilio Florentino videantur ; etenim si ex forma verborum illius Concilii hic canon componeretur, prout antea factum erat, tunc absurdum videbatur hæc sola verba *Universalem Ecclesiam* invertere. Igitur evitandi hujus incommodi causa placebat, ut sensus idem aliis tamen verbis retineretur ;

[1] Ib. p. 177. Ib. p. 187 et 175. Ib. p. 191. Ib. p. 207.

[1] Ib. p. 262. — [2] Gabr. Palæot. in Actis Ms. Conc. Trid. Ext. in Ms. Franc. card. Barb. sig. num. 24. p. 258. — [3] Act. Conc. Trid. Ms. Fr. card. Barb. sig. num. 24 p. 258.

reliqua prudentiæ legatorum committebantur».

Verum Galli adhuc in eo vehementer persistebant, ut nihil hac de re prius statueretur, quam disputatio publice proponeretur, alioquin graviter se læsos iri ostendebant, cumque eis objiceretur, jam id in Concilio Florentino definitum, ipsi non verebantur Concilium id schismaticum appellare. Obcœcatos hac crassissima ignorantia ex illius Concilii historia a nobis suo loco demonstratum est. Et cum replicaretur imo in Concilio Lateranensi sub Leone X omnes status Galliarum approbasse Concilium Florentinum, dicebant ipsi Universitatem Parisiensem semper restitisse. (Quasi vero Concilia illa Œcumenica desinant esse Œcumenica ac fiant irrita, nisi Academia Parisiensis iis assenserit, ac non potius Academia Parisiensis rea schismatis tunc fuerit, si resistere ausa sit, vel Galliarum præsules Academiæ illi sint obnoxii) ideoque non præeunte disputatione hæc nequaquam ab ipsis recipienda. Quocirca ut hæc majori adhuc maturitate indigere viderentur, respondent legatis prælati illi, quibus consultandi munus datum fuerat, commodius videri ut Sessio in ulteriorem diem protrahatur, interimque sedandis his controversiis opera omnis adhibeatur, ac tantisper de abusibus Ordinum ac sacramento Matrimonii, si placebit, agatur. Quod quidem, tum legatis, tum Lotharingo, ac Madrutio mire probatum fuit, præsertim, quod cum Lotharingus vere omnia conatus fuisse diceretur, ut Gallos flecteret, quamvis oratoribus ipsis, et episcopis, et theologis minoribus Gallicis refragantibus nihil effecisset, spes tamen nostros non deserebat, illos ab eodem Lotharingo commodius mitigari posse; sed et ille, cum nova quotidie discordiarum semina spargerentur, suspicatus, ne eo nomine ab aliquibus apud Sanctissimum in culpam vocaretur, litteris suis [1] ad eumdem rei totius progressum prosequitur, rogans etiam illius Sanctitatem, ut verba illa de *Universali Ecclesia* omitti prætermitteret, quibus Gallica natio vehementer perturbatur, nec afflictionem addi afflicto, benigne patiatur. Opinatus est quoque Cæsarei sigilli præfectus expungenda e decreto verba *Universalem Ecclesiam*, ne lis de potestate Pontificis suprema in Concilium agitaretur.

12. *Querelæ cardinalis Lotharingi de creatione cardinalium, pendente Concilio.* — XVIII Januarii habita est Congregatio, in qua cardinalis Lotharingus questus est, multa Romæ fieri contra Conciliorum decreta, atque etiam adversus Tridentini auctoritatem, cum Pontifex duos cardinales jure suo renuntiasset, hanc enim fuisse querelarum causam illustrat Gabriel Palæottus [2] :

« Litteræ ex Urbe satis improviso nuntiant duos cardinales die festo Epiphaniæ a papa creatos fuisse Fridericum Gonzagam nepotem Mantuani, et D. Hernandum filium ducis Florentiæ. Hæc res valde omnium animos perturbavit, nam pendente Concilio, in quo de ordinanda Ecclesia quotidie tanta severitate agitur, nemo existimasset, nulla necessitate urgente, duos cardinales, quorum alter ætate annorum octodecim, alter undecim esset, eligi debere. Qui papam tuebantur, aiebant eum non solum exemplo Pauli III et Julii III voluisse pendente Concilio cardinales promovere [1], ne Pontificia potestas Concilio subjecta videretur, verum etiam, ut ducem Florentinum mœrore sublevaret, cui nuper filii duo, alterque ex iis cardinalis, et simul uxor ejus ducissa obiissent. Hac occasione, et Gonzagam additum in gratiam cardinalis Mantuani, qui cum veteribus calumniis circumventus abdicandi se ab hoc legationis munere interdum sibi facultatem dari postularet, voluisse nunc papam, etsi nonnihil alias de eo suspicari visus fuerat, nunc tum re certius comperta, hac dignitate, dudum ab eo nepoti suo expetita, illius animum adversus inanes voculas vulgaresque rumores munire ».

Addit Astulphus Servantius [2] a decima octava Januarii, usque ad ultimum diem nullam fuisse coactam Congregationem ob gravissima præsulum dissidia, quorum pars contendebat agendum de jurisdictione episcoporum, disceptandumque de Pontificis auctoritate, at partem aliam longe ampliorem acerrime adversatam quod iniquum diceret, revocare in dubium auctoritatem vicarii Christi, adeo certam firmamque, atque a tot Conciliis et sanctis Patribus comprobatam, nullaque ratione assensisse, ut de ea lis moveretur.

13. *De residentia oritur quæstio.* — Obortam etiam dicit aliam gravem controversiam inter deputatos præsules, quibus præerant Lotharingus et Madrutius cardinales, de reformando residentiæ decreto, flagitante eorum parte, ut declararetur, quo jure ad residendum obstricti essent episcopi, an divino, an positivo a Pontifice sancito, eaque de causa Granatensem atque Hydruntinum acerbis inter se verbis certasse; quæ vero ea fuerint, retulere cardinales legati [3] cardinali Borromæo, dixisse in Congregatione Granatensem, eum qui diceret non esse præcepti divini, ut episcopi pascant gregem et munera episcopalia exerceant, hæresim asserere : cum vero Hydruntinum his verbis innueret, addidisse, quempiam dicere posse hæresim, non tamen hæreticum esse.

[1] Carol. Vicecom. in lit. ad card. Borr. Ext. in Ms. card. Joan. Bapt. Spadæ p. 200. — [2] Ms. Fr. card. Barb. Auctore Gabr. Pal. p. 308. Astulph. Servant. in Actis card. leg. card. Pii Gabr. Palæto. II. initio ex Bibl. card. Pii. Act. Cons. VI Jan. Ms. car. Spadæ sig. num. 134.

[1] Gabr. Pal. in Act. Conc. Trid. Ms. Fr. card. Barb. et Ms. card. Pii tom. II. — [2] Act. Tric. per Astulph. Servant. XVIII Febr. — [3] Card. leg. Ep. CCXXXIV. XXIV Jan. MDLXIII.

Plura eo argumento docte et pie disceptata fuere, ex quibus hæc a Gabriele Palæotto delibanda videntur :

« Quinquecclesiensis dixit : Triplex est residentia. Prima superstitiosa, ut quidam scrupulosi aiunt, ita ut nec majori charitate urgente, nec ex causa obedientiæ, aut necessitate Ecclesiastica velint abesse, ut etiam Segobiensis et cardinalis Lotharingiæ adverterunt, dico igitur hanc esse juris superstitiosi. Secunda est hypocritica, ubi quis residet, ut gregem tantum tondeat, mulgeat et omnia expilet, et ista est juris diabolici. Tertia nascitur ex re ipsa, quod est vere et fideliter pascere, et exclusis legitimis causis, ut exemplo, prædicationibus, Sacramentis erudiat populum, et hanc, si dicerem non esse ex jure divino, viderer mihi parum fidelis esse ; atque hoc vocabulum residentiæ licet non reperiatur in sacris Litteris, res tamen ipsa satis invenitur, prout Purgatorium, Confessio auricularis, Trinitas, Consubstantialis, Missa, et similia. Sicuti igitur de auriculari Confessione in eodem modo Concilio cautum est, esse de jure divino ex necessaria consequentia, non video, cur non idem et in residentia sit dicendum, nam et praxis Ecclesiæ, ad quam semper confugiendum est, id docet, quæ recens consecratis episcopis præcipit, *Vade, et prædica populo*. Igitur nisi legitime impeditus sit, utique jure divino tenetur.

« Secunda propositio, an hodie expediat declarari, dubium facit primo, quia tot annis mille quingentis sexagintis duobus nihil unquam tale statutum. Secundo, quia aditus aperitur hæreticis ad oppugnanda decreta Ecclesiæ. Tertio quia diminuit jus papæ, ne possit dispensare super residentia ; hanc rationem episcopus, qui concionatus est, ne declararetur residentia juris divini afferens, hæc addidit : Quid crebrius nobis hæretici objiciunt, quam Pontificis nostri Maximi sanctiones, tanquam humanas non æstimandas, divinas vero voces solum amplectendas? Parumne est, ut hæ hæreticorum in Ecclesia Catholica calumniæ Concilii Œcumenici auctoritate videantur comprobari etc? Quarto non tenetur Concilium declarare omnes veritates, sed tantum, quæ controversæ sunt inter hæreticos. Quinto quia jus divinum æque in omnibus est retinendum, sed variæ sunt Ecclesiæ, in quibus non possunt pastores permanere ob injurias sæcularium, et quia necessarii sunt episcopi in consiliis principum pro utilitate Ecclesiæ et alias ob multas causas.

« Verum et in contrarium, quod imo expediat illud. Primo, quia est necessaria reformatio maxime hoc tempore, et in hac re. Secundo, quia in deploratissimis rebus confugiunt medici ad extrema remedia, sic hoc tempore ad jus divinum recurrendum, cum alia non possint. Tertio, quia principes ita cessabunt ab injuriis, cum videant jure divino hoc statutum. Quarto quia non potest id amplius omitti absque maximo scandalo, et populi expectant, an simus justi judices in causa nostra, etc ».

Addidere etiam nonnulli inductam fuisse nimiam licentiam [1], ut præsules in regum et principum aula versentur, ut ambitioni aut voluptati suæ lenocinentur, eamque ut multorum malorum causam exscindendam.

« Hactenus, inquiebant, qui aulas Pontificum et regum ambitionis aut voluptatis causa sunt secuti, id forte sibi licere existimabant, quod inde non expellebantur, nec errare, quod non plectebantur. Ita factum est, ut dum quisque sibi quod alteri licere putat, omnes pariter de via decesserint, quodque exemplo faciebant, id jure etiam se facere arbitrarentur, nunc cælesti hac lege promulgata, omnes errorum tenebræ disjiciuntur, nullusque colludendi, connivendi, titubandive angulus relinquitur, nam si homicidas, si fures, si raptores magistratus de medio tollunt, quod divina lex, cujus ministri sunt, in eos jubeat animadverti, nec principibus quidem licebit sustinere, ut vagi circumforaneique episcopi sibi ante oculos versentur, sed eos statim ad supremum Ecclesiæ antistitem deferent, quandoquidem hoc juri divino intelligunt repugnare. In aliis legibus dubitare quisquis potest, ne aut calliditate aliquando eludantur, aut desuetudine tollantur, aut temporis injuria aboleantur. At divinum jus quacumque fraude perverti, aut temporis cursu imminui, aut exquisitis ullis artibus non poterit violari ». Institisse Hispanos præsules acerrime, ut residentia juris divini promulgaretur, referunt cardinalium legatorum litteræ [2] prima Februarii ad Carolum Borromæum cardinalem datæ.

14. *Philiberti Sabaudiæ ducis recipitur orator, cui respondet sancta Synodus.* — Ultima Januarii Marcus Antonius Bobba Augustæ Prætoriæ episcopus, orator Emanuelis Philiberti ducis Sabaudiæ, in generali Congregatione exceptus est, atque ab eo subjectæ litteræ [3] ducales exhibitæ fuerunt :

« Sacrosanctæ Œcumenicæ Synodo Tridenti in Spiritu sancto congregatæ.

« Illustrissimi et reverendissimi Patres. In tanta rerum omnium perturbatione, in qua totus Christianus orbis periclitatur, illud nobis, ut certissimum, ita unicum remedium, quod ab istius sacrosancti Concilii diu desiderata definitione dependet, relictum esse videtur. Reliquæ enim omnes, quæ huic morbo adhibentur, medelæ, vulnus potius exacerbare quam obducere dignoscuntur. Quare et Pontifici summo,

[1] Ex Conc. de residentia. — [2] Ext. in Ms. card. Pii sig. n. 201. — [3] Astulph. Serv. in Diar. Conc. Trid. Ms. Franc. car. Bar. sig. num. 1109. p. 107. Ext. in Act. VII. Sess. Ms. arch. Vat. sig. num. 3252. p. 195.

qui hoc tam salubre medicamentum adhiberi voluerit, et vobis omnibus, qui vestra opera, diligentia, virtute in hanc rem prorsus incumbere, et pro religione tot labores sustinere non recusatis, maxime sunt agendæ gratiæ; Christianis vero omnibus summopere gaudendum, quod religione suo pristino candori prorsus restituta, et omnibus erroribus dispulsis viam quam sequantur, veritatis, minime sint ignoraturi. Mihi quidem nulla res gratior, nec desiderabilior obvenire poterat, tum totius reipublicæ Christianæ causa, tum etiam populorum meorum, ut quos a bellorum anfractibus divino munere liberatos mea magna lætitia conspicio, eos etiam animarum pace fruentes majore cum lætitia intelligam. Quod si serius ad vos oratorem et procuratorem meum, qui mos omnibus Catholicis principibus est antiquus, destinavi, id facile mihi a vobis condonatum iri existimo, si varia, atque eadem gravia negotia, quæ me hactenus totum occupaverunt, considerare non dedignabimini. Nunc, cum primum licuit, reverendum episcopum Augustensem istuc mittendum curavi, qui et oratoris et procuratoris mei munere apud istam sacrosanctam Synodum fungatur: ab eo intelligetis, et quanto in periculo constituti simus, et quo teneamur desiderio conventum hunc vestrum unanimi consensu ad totius orbis Christiani quietem, et ad Catholicæ religionis augmentum perfici, qua denique afficiamur voluntate, vestra decreta vestrasque definitiones, quantum in nobis fuerit, omnibus favoribus prosequi, et adjuvare, ut quod a vobis Spiritu sancto cooperante determinatum fuerit, id a nobis pro virili nostro sincere executioni demandetur. Valete. Taurini kalendis Januarii MDLXIII.

« Illustrissimarum et reverendissimarum vestrarum dominationum obsequentissimus filius dux Sabaudiæ.

« EMANUEL PHILIBERT ».

15. Lecta deinde est formula mandati ab eodem duce eidem Marco Antonio Bobbæ episcopo Augustensi oratori dati Ripolis prima Januarii ejusdem anni, qua perlecta memoratus episcopus insigni oratione, quam apud Labbè invenies, ducis Sabaudiæ constantissimam in defendenda religione pietatem, studiumque flagrantissimum, necnon quantis periculis cinctus esset ab hostibus fidei, exposuit, cui nomine Synodi hoc responsum redditum est:

« Responsum sanctæ Synodi in admissione oratoris illustrissimi domini ducis Sabaudiæ.

« Reverendissime domine, ac illustris orator. Multæ sunt et quidem graves rationes, quæ sanctæ hujus Œcumenicæ Synodi animum et voluntatem excitare debent ad ea omni diligentia persequenda, et juvante Domino perficienda, quæ summa bonorum omnium approbatione instituit; hoc enim Christianæ reipublicæ afflicta sane et misera conditio postulat, fidelis populus non solum expectat, sed etiam flagitat, charitas suadet, et Sanctissimi domini nostri Pii IV Pontificis Maximi summa auctoritas suo jure expetere videtur. Verumtamen spes illa, quæ in dies major bene gerendæ rei ostenditur, ita ejus studium commovit, ut sua sponte satis incitata nullius cohortatione indigeat; nam ut omittamus, ejus benignitate, in cujus manu corda sunt regum, factum est, ut præter omnium opinionem pax inter Christianos principes constitueretur, sine qua aut Generale Concilium cogi, aut de eo convocando ne cogitari quidem ullo modo poterat; cum sancta Synodus animo repetit, quæ deinde consecuta sunt, in maximam spem adducitur fore, ut Deus sanctæ Ecclesiæ calamitates miseratus laborum suorum exitum afferat, quem omnes optant. Ac primum quidem illud mirum videri debet tantum brevi temporis spatio ex remotis et disjunctissimis locis Patrum concursum factum esse, deinde posteaquam de gravissimis rebus agi cæptum est, quamvis in deliberando nonnullæ interdum et variæ disputationes orirentur, quod alia ratione veritas satis elucere non posset, tamen in decernendo summa inter omnes et vere Christiana consensio nunquam defuit. Præterea in quo omnia fere esse posita videntur, tanta Catholicorum principum alacritas, tam propensa in orthodoxam fidem omnium voluntas, tanta animorum conspiratio, tot honestissimis legationibus declarata est, ut hoc veluti certissimum constituendæ Ecclesiæ pignus a Deo immortali sacrosancta Synodus habeat. At vero inter cæteros maximi nominis principes, cujus se vel dignitate ornari, vel pietate et opibus plurimum juvari posse sibi persuadet, quanti facere debeat Emanuelis Philiberti optimi et fortissimi Sabaudiæ ducis clarissimum nomen atque auctoritatem, multo notius est, quam ut pluribus verbis demonstrari oporteat. Ut autem multa paucis comprehendantur, satis illud argumento esse poterit, quod dux vester nobilissimi generis splendorem, ditionis amplitudinem, summam bellicæ artis et cæterarum virtutum gloriam ita cum veræ pietatis et religionis studio conjunxit, ut simul regnandi et Catholicæ fidei defendendæ initium fecerit. Itaque, reverendissime domine, vel quod ejus principis personam geris, in quo sancta Synodus multum præsidii positum esse jure optimo existimat, vel quod te iis virtutibus ornatum esse intelligit, quæ tam gravi personæ et causæ maxime conveniunt, et summa lætitia venientem excepit, et ea modo loquentem, quæ a prudenti viro et pietatis studiosissimo expectanda erant, libenter audivit, atque in posterum omnia benevolentiæ et humanitatis officia, quæ nunc tibi prolixe pollicetur, re ipsa multo libentius præs-

tabit : mandatum vero tuum, prout juris est, benigno animo admittit ».

16. *Legati Commendonum cum instructione ad imperatorem mittunt.* — Ineunte Februario, Ferdinandus Cæsar acto Germaniæ conventu, in quo Maximilianum filium successorem sibi in imperio designaverat, ut ex propinquo Tridentinis actionibus Patribusque adesset, Œnipontem accesserat, oppidum ditionis suæ haud ferme plus centum millibus passibus a Tridento distans. Ad eum conveniendum ex omnibus maxime idoneus visus est Jo. Franciscus Commendonus, quem legati Venetiis evocatum hisce instructum mandatis, quæ postea Romam transmissa fuere, proficisci extemplo jubent.

Præfari in primis jussus est amantissima officiorum verba, ac dein exponere validissime imperatoriæ majestati [1], ut si velit Concilium optimum progressum finemque sortiri, quem quidem ipsam expetere tanquam primogenitum et advocatum Ecclesiæ, haud ambigendum, ea quæ spectant ad auctoritatem Pontificis prætermittat, cum Pontifex sui muneris haud ignarus, nil eorum quæ gerenda sunt prætermissurus unquam sit, quod et jam magna ex parte provocavit in opus, ac in dies plura perficere meditatur. Verum si quando visum esset prudenti judicio imperatoriæ majestatis, ut aliqua ex iis, quæ Pontificiam auctoritatem spectant, emendationi subjicerentur, suaderet Commendonus imperatori, ut ipsemet cum Pontifice, remota alterius opera, hæc transigeret, neque ad Tridentinum Concilium, ubi ejusmodi agitare, neque utile neque conveniens, illa deferret. Non defuturum Pontificem suo muneri, si cum illo agat, cujus optimam mentem jam sibi cæterisque satis superque exploratam sciebant. Legatos ipsos, ubi eorum opera Cæsar in hac re uti velit, paratissimos sese exhibere, quibus perspectissimum jam erat Pontificem, tum suapte prudentia, tum religionis studio nihil eorum, quæ peragere consentaneum fuerit, prætermissurum. Commendonus igitur ad Cæsarem veniens ab omni illum cogitatione, si qua injecta illi fuerat, novandi aliquid, aut fovendi alterius cujusquam consilia, quibus arbitria Patrum labefactari, aut scindi consensus voluntasque eorum posset, abduxit, et si quid incommodæ opinionis animo ejus inculcatum a suis hæserat, feliciter evulsit. Quod quanto progressus Concilii commodo acciderit, illud documento est, quod cum Cæsar in articulis agitandis, iis se implicare vellet, quæ ad imperatorem non spectabant, cardinalis Seripandus [2] censuerit a Pontifice edendum Diploma, quo corruptelas omnes ac vitia exscindi velle testaretur, allato Pauli III exemplo, qui Carolum Quintum nonnulla adversus Sedis Apostolicæ auctoritatem in conventu Ordinum imperii anno millesimo quingentesimo quadragesimo quarto coacto decernentem gravissimo Diplomate corripuit.

[1] Ext. in Ms. card. Spadæ sig. num. 131. Extr. ex Ital. — [2] Ms. card. Jo. Bapt. Spadæ p. 175.

17. *Septima septimæ sessionis prorogatio.* — Interea Tridenti, cum rerum discutiendarum moles excresceret, nec discrepantes inter se multorum sententiæ in unam coire valuissent, solemnem Patrum consessum prorogare iterum visum est. Die itaque tertia Februarii cardinalis Mantuanus, coacta generali Congregatione, hoc qui sequitur modo [1] disseruit :

Prorogatio septima Sessionis VII *Tridentinæ sub Pio IV Pont. Max. ad* XXII *Aprilis* MDLXIII.

« Verba illustrissimi cardinalis Mantuani.

« Pervenimus ad diem Sessionis, sed non pervenimus ad concordiam, quæ sessionem antecedere debeat. Nam cum magnus ille peccatorum nostrorum cumulus sublatus non esset, qui inter misericordiarum Patrem et nos intercedit, illius ad nos misericordia descendere non potuit, qua contentio, quæ effusa est super principes Ecclesiæ, disperderetur. Quare coacti fuimus cogitare de proroganda Sessione, idque faciendum erat vel ad breve tempus, vel ad longum; si ad breve, considerabamus nos incurrere posse in voculas et reprehensionem hominum iniqua loquentium, quasi nihil aliud agere sciremus quam differre Sessiones ; si ad longum, timebamus ne dominationibus vestris grave videretur, cum tamdiu cessando hic detineantur. Elegimus itaque tempus, quod nobis visum est non supervacaneum, sed esse medium inter multum et parvum, breve et longum, in quo omnia, quæ mox subjiciam, tractarentur : illud vero fuit ab hac die ad feriam post octavam Resurrectionis Domini, quæ erit XXII Aprilis. Interea cuperemus ut tractarentur hæc : Primum ut colligerentur abusus, qui irrepseruut in sacramentum Ordinis, et a Patribus mitterentur ad secretarium, ut proponi possint, deinde ut theologi disputarent de his articulis, qui pertinent ad sacramentum Matrimonii, ut a nobis præstaretur quod a nobis promulgatum fuit in superiori Sessione , ut simile de Sacramento Ordinis et Matrimonii simul decerneretur. Quod si Dei benignitas nos interea ex alto ita respiceret, ut omnia quæ dixi acta et transacta essent, Patresque inter se convenissent, tempus quod sumptum esset contrahere possemus, et Sessionem maturius habere. Hoc temporis spatium nimis laxum alicui videri non potest, qui sciat quot dies ponant theologi in disputationibus suis, et quot Patres in dicendis sententiis. Deli-

[1] Angel. Mass. Secr. Conc. in Actis Congreg. ante sess. VII. sub Pio IV. Ms. car. Vat. sig. num. 3212. et ex eo Astulph. Servan. in Act. Conc. Trid. Ms. Fr. card. Barb. sig. 1109. p. 108. Act. Conc. Trid. per Astulph. Servan.

berent igitur dominationes vestræ, ut si tempus probabitur, dari possint die crastina articuli theologis, qui die Lunæ dicere incipiant. Servabitur vero hic ordo. Mane dicent theologi, et a prandio Patres proponent abusus de Sacramento Ordinis; ita ut ne punctum quidem temporis frustra conteratur ».

Rogatæ dein Patrum sententiæ, an condicta dies pro celebranda Sessione grata haberetur; a majore parte fuit admissa.

18. Extrahendi autem Concilii inter alias illa sæpe inerat causa [1], quod episcopi ad alia, quam ad proposita responderent, nec interrumpi possent, ne exosa protestatione libertatem dicendi sibi adimi quererentur, cum putarent episcopi, ut card. Lotharingus dixit, se in regno suo modo versari, sæpe namque effrænata superbia libertas appetit apparere ac vitia virtutum specie inchoant, sed aspera contrarietate perturbant. Cumque appetitæ ostensionis vis ad effrænationem locutionis impellit, quasi sub studio consulendi libido erumpit apparendi.

Lotharingus quoque cardinalis expostulabat, quod graves in Romana curia corruptelæ inolescerent, ac Romæ sacerdotia traderentur curialibus, qui non curent Ecclesias, sed earum curam inopibus atque imperitis sacerdotibus committant; unde plurima Ecclesiarum excidia. Hæc tolerari ultra non posse. Duos jam fratres se pro Ecclesia Catholica pugnantes amisisse. Commotum Lotharingi animum Carolus Vintimiliensis episcopus lenire orsus, plures jam respondit corruptelas a Pontifice sublatas; ad reliquas etiam succindendas comparatum inesse animo; cæterum ne gravaretur recolere, quod olim Turrecremata in Concilio Basileensi dixerat, *Tollendum esse abusum, non usum*, si ulterius promota non fuerit Ecclesiasticæ disciplinæ instauratio, non id pie mentis defectui, sed quod agendorum ordo ita exigeret, adscribendum erat.

19. *Articuli de Sacramento Matrimonii a theologis minoris ordinis discutiuntur.* — Feria V, IV Februarii MDLXIII, propositi sunt articuli de Sacramento Matrimonii, ut a theologis minoris ordinis excuterentur.

« I. Matrimonium non esse Sacramentum a Deo institutum, sed ab hominibus in Ecclesiam invectum, nec habere promissionem gratiæ.

II. Parentes posse irritare matrimonia clandestina, nec esse vere matrimonia, quæ sic contrahuntur, expedireque ut in Ecclesia hujusmodi in futurum irritentur.

2 *Classis Theologorum.*

« III. Licere post repudiatam uxorem causa fornicationis iterum contrahere vivente priore uxore, erroremque esse extra illam causam fornicationis divortium facere.

« IV. Licere Christianis habere plures uxores, prohibitionesque conjugiorum certis anni temporibus superstitionem esse tyrannicam ab ethnicorum superstitione profectam.

3 *Classis Theologorum.*

« V. Matrimonium non postponendum, sed anteferendum castitati, ac Deum dare conjugibus majorem gratiam quam aliis.

« VI. Licite contrahere posse matrimonium sacerdotes Occidentales, non obstante voto vel lege Ecclesiastica, et oppositum nihil aliud esse, quam damnare matrimonia, posseque omnes contrahere matrimonium, qui non sentiunt se habere donum castitatis.

4 *Classis.*

« VII. Gradus consanguinitatis et affinitatis descriptos Levit. cap. 18 præcipue servari debere, non plures, neque pauciores.

« VIII. Solam impotentiam coeundi, et ignorantiam contractus dirimere matrimonium, causasque matrimonii spectare ad principes sæculares.

20. « Nona Februarii, feria tertia, excuti cœpti sunt ii articuli a theologis, atque Alphonsus Salmeron Hispanus primæ classis theologus, idemque Societatis Jesu, a Summo Pontifice missus, circa primum articulum ita peroravit :

« Præmisit aliud esse cæremoniam sensibilem in Sacramento Ordinis, aliud potestatem, quæ confertur, ita in Sacramento Matrimonii quod est conjunctio maris et fœminæ inter legitimas personas, quæ non est conjunctio corporis sed animorum, alias inter Joseph et beatam Virginem non fuisset legitimum matrimonium, unde dicitur una caro, et unus homo, et una persona fictione juris positivi, non ratione conjunctionis carnis, sed animorum, qui debent perpetuo simul permanere; per consensum enim traditur potestas alterius in alterum, quod est contractus matrimonii, qui contractus ita habetur ad copulam, ut causa ad effectum.

« Item considerandum, quod matrimonium dicitur Sacramentum, cum sit apud omnes gentes: est autem Sacramentum ea ratione, qua conveniunt signa sensibilia a Deo ordinata ad conferendam gratiam. Primus igitur articulus hæreticus est, nam matrimonium Sacramentum est, benedixit enim Deus Adam et Evæ, quod tamen non dilucide probat, cum benedixerit etiam Deus pisces et cuncta animalia, id est, ut multiplicarentur, et quod legitur etiam de verbis Angeli ad Tobiam, quæ loca non probant,

[1] Lit. leg. card. Trid. ad card. Borr. sig. num. 1344. Ep. CCLI. Ms. Jo. Bapt. car. Spa. p. 233. Ast. Serv. in Act. Conc. Trid. p. 108.

cum alias esset Sacramentum veteris legis, non autem novæ; neque facit, quod Paulus dicit: *Mulier, quæ permanserit in fide, salvabitur per filiorum generationem*, cum aliæ mulieres si permanserint in fide, salvabuntur. Neque quod idem Paulus ad Thessalonicenses cap. 5. *Ut unusquisque sciat vas suum possidere in sanctificationem*, neque id habetur ex eo *honorabile connubium, thorus immaculatus*, quia contraponitur a Paulo matrimonium fornicationi, et alias in lege naturæ matrimonium fuisset Sacramentum.

« Probatur autem matrimonium esse Sacramentum ad Ephes. cap. 5. *Diligite uxores vestras. Sacramentum hoc magnum est.* Item Paulus exhortatur dilectionem conjugis tribus modis, nam per pronomen HOC Paulus matrimonium intelligit, licet aliqui, ut Methodius discipulus Augustini, male intelligant de Sacramento Eucharistiæ, qui sensus ab Ecclesia ignoratur. Aliqui dicunt intelligi de iis, quæ ibi sequuntur, ut sit mysterium magnum, ut Lutherus intelligit, qui intellectus reprobandus, cum rei non conveniat. Sancti vero Patres de Sacramento matrimonii intellexerunt, ut Ambrosius 5, ad Ephes. et Theophilactus in eodem loco. Aug. lib. I cap. 21, de Nupt. et concupisc. Innoc. III in Epist. ad epic. Atrebaten. et Concil. Florent. Item est ita intelligendum, cum matrimonium sit via ad intelligendam conjunctionem Christi cum Ecclesia, est enim magnum Sacramentum, ut vir relinquat patrem et matrem propter suam uxorem, nam in Novo Testamento matrimonium est quid divinum, quod non erat in veteri.

« Responditque ad argumenta, quæ contra adducuntur. Verba Moysi: *Propter hoc relinquet, etc.* Verba illa significare matrimonia omnia in genere. In Novo autem Testamento matrimonium est Sacramentum, quia significat unionem Christi cum Ecclesia, et hac ratione gratiam confert.

« Et cum dicunt Paulum dixisse mysterium, etc. Respondeo idem significare apud Latinos, quod Sacramentum. Et cum dicant matrimonium esse quid publicum, ego respondeo omnia Sacramenta esse publica et visibilia, sed continere secreta mysteria, quæ non apparent. Neque repugnat, quod aliqui Patres aliter locum illum intellexerint, cum unus locus Scripturæ plures possit habere sensus, ut facit de verbis illis: *Filius meus es tu, ego hodie genui te.*

« Quod ad Traditiones: Concil. Carthagin. 4, cap. 12, Constan. sess. 15. Flor. et hoc Trident. Item Leo. Ep. 76. ad Rustic. Innoc. I. Ep. 9. Innocent. III. ad Episc. Atreb. Lucius III, cap. 9. ad abolendam de hæret. Martin. V. in Bull. Conc. Constantien. Tertull. lib. 2. ad uxorem. Augustin. lib. I d Nuptiis et Concupisc. et lib. adv. hæreses, hæresi 90. in lib. Alterc. Synag. Bernard. serm. 60 et in Vit. Malachiæ episc. Hibern. Responditque ad argumenta contrariorum.

« Primum cum dicunt matrimonium non habere materiam et formam, respondit id esse falsum; est enim ratione generica Sacramentum, licet specie differat ab aliis: conveniunt autem in una ratione univoca, Thomas enim inquit materiam esse dationem dexteræ et annuli, et formam verba, vel si nutus interveniat loco verborum.

« Cum dicunt non adesse ministrum; respondit quoad sacramentalia esse sacerdotem, quoad essentialia ipsosmet inter se consentientes.

« Idem cum dicunt quod alias non esset matrimonium, quod contrahitur per procuratorem. Respondeo quod etiam in eo est vera ratio Sacramenti, nam licet ordinarie contrahatur per consentientes, in casu tamen fit per procuratorem.

« Item, quod dicitur intervenit pecunia [1], ergo non est Sacramentum. Pecunia non datur Sacramento, sed pro sustinendis oneribus matrimonii, ut cum venditur calix consecratus, vel sacerdos locat operam suam. Et quod Dionysius non meminerit hujus Sacramenti in Ecclesiastica Hierarchia, respondeo, Dionysium intendere ibi texere Hierarchiam Ecclesiasticam, ad quam non spectat hoc Sacramentum.

« Quoad articulum secundum de clandestino matrimonio, Lutherus ea matrimonia non rata esse asserit, clandestina autem dicuntur, quæ fiunt absque testibus, ut Alex. papa. Item quæ privantur solemnitatibus Ecclesiæ, ut Evaristus cap. aliter 30 q. I. Item quæ fiunt absque publicis proclamationibus, ut habetur in c. Cum inhib. de cland. desp. An autem sint legitima? Respondeo, si respiciamus leges quæ matrimonium præscribunt, sunt illegitima, quia contra eas contrahuntur. Si autem respiciamus essentialia matrimonii, ea rata et firma sunt, ut Gen. 2. *Propter hoc relinquet*, etc. ubi non relinquitur, nisi consensus, etc. et Tobias contraxit, inscio parente. Nicol. I. cap. Sufficiat, 27. quæst. 2. Chrysost. super Matth. Isidor. in cap. Tuæ Fraternitati de sponsal., in quibus requiritur tantum consensus. Alex. c. Licet de sponsa. duo, ac etiam Innoc. 3. et Alex. cap. Quod nobis, Eucharist. in cap. Aliter in fin. Ambros. Ep. ad Sisinium et lib. I. de Virginibus, et ab Ecclesia Romana uti rata et firma recipiuntur.

« Præterea est ibi materia et forma, neque accidentia essentiam rei variant, neque omissione accidentalium Sacramenta minus constituuntur, et licet leges aliquando sic contrahentes puniant, non tamen matrimonia invalidant, sed debent contrahi ab iis, qui pervenerunt ad annos pubertatis, qui licet filii familias sint,

[1] Act. Conc. Trid. per Astulph. Serv.

liberi tamen sunt, neque a parentibus cogi possunt, nisi quatenus ratione compelluntur, nam consensus parentum nullus est, nisi consensus filiorum accedat, ut Hormisd. decret. Epist. declaratur, de qua in cap. Nullus 30, quæst. 5. Et sicut servus contrahere potest, repugnante domino cap. I, de conjug. ser., multo magis filii, cum major sit potestas dominorum in servos, quam parentum in filios. Responditque ad argumenta adversariorum, ubi Scripturæ testimoniis probatur, parentes dedisse uxores filiis, ut Isaac Jacob. Item respondeo Rebecchæ etiam consensum requisitum fuisse, *Vis ire,* etc. et tunc expedivisse, ut uxores alienigenæ non caperentur. Ecclesia autem potest hujusmodi matrimonia irritare, ut invalida, sicut invalidare potest alios contractus et prohibere, gradus dilatare et restringere, quia materiam inhabilem reddit. An autem expediat id fieri, proposuit scandala, quæ ex irritatione et quæ ex invaliditate oriuntur, eaque attendenda sunt, quæ majora sunt, multaque ex utraque parte retulit, sed judicium reliquit arbitrio Synodi ».

21. In proximis Congregationibus alii theologi disseruere, utque spectantia ad hoc argumentum conjungamus, licet ordine temporis posteriora fuerint :

Decima-septima Februarii Congregatio habita est, in qua Petrus Sotus Ordinis Sancti Dominici Hispanus hæc verba [1] fecit :

« Ad tertium articulum, si licet dimissa uxore per fornicationem aliam ducere vivente priore uxore, respondeo hæreticum esse, licet quæstio hæc dubia aliquantulum in Ecclesia fuerit, unde Aug. cap. 8, de fide et operibus dicit, in ea aliquem posse venialiter falli, Origenes super Matthæum refert plures episcopos permisisse alterius conjugium.

« Nunc autem hæc quæstio in Ecclesia explicata est, ut nullo modo liceat alteram uxorem ducere, quod auctoritatibus sacræ Scripturæ comprobatum est. Paul. ad Rom. 7, ait *Mulier, vivente viro, alligata est, si autem mortuus fuerit vir ejus, soluta est a lege.* Vivente igitur viro, non licet aliam ducere, ut I Cor. 7. *Mulier alligata est legi quanto tempore vir ejus vivit, quod si dormierit vir ejus, liberata est; cui vult nubat.* Non igitur unquam licet, vivente altero conjuge, alii nubere. Quæ verba clara esse Augustinus ad Pallentium docet, nam probatur Marc. 10. *Quicumque dimiserit uxorem, et aliam duxerit, mœchatur,* neque intelligendum dimissionem nisi causa fornicationis, cum Matth. 19 cap. juxta Marcum et Lucam intelligendus sit.

« Probatur idem a Paulo eod. 7 cap. I Cor. cum inquit; *Non ego præcipio, sed Dominus, uxorem a viro non discedere, quod si discesserit, remanere innuptam,* quod Paulus intelligit etiam quod causa fornicationis discesserit, præsupponit enim cum causa discessisse, scilicet ob fornicationem, cum alias id non liceat uxori ad libitum sine causa discedere, quod etiam Paulus dixerat : *Nolite fraudare ad invicem,* Et *Mulier non habet potestatem sui corporis, sed vir ;* præsupponit igitur mulierem cum causa discedere, quod non licet, nisi ob fornicationem; ergo cum dicit, quod si discesserit, intelligit, ob fornicationem; dimissa uxore, non habet aliam ducere priore vivente : et cum Math. 19 Christus dixit : *Excepta causa fornicationis,* loquebatur Pharisæis, qui usi erant libello repudii, non sic autem locutus est cum Apostolis, ut referunt Marcus et Lucas. Præterea cum matrimonium sit Sacramentum, et vinculum supernaturale, non ex natura, neque de libero arbitrio pendens, sed indissolubile, nulla ex causa dissolvi potest. *Quod enim Deus conjunxit, homo non separet.* Sacramenta enim obligationes quædam sunt, Dei gratia et sigillo regio obsignatæ, quod nulli hominum dissolvere licet, ut Aug. lib. 19, cap. 10 contra Faustum declarat, qua ratione Baptismus non reiteratur. Matrimonium igitur sigillo Dei obligatum nulla hominum auctoritate, nullaque causa dissolvi potest, ut refert Aug. lib. 19, cap. 10, de Bapt. et Conjugio, cum ait : « Hujus Sacramenti res « est, ut conjuges inseparabiliter vivant », et lib. 2, cap. 5, de adulterinis conjugibus, cum dicit : « Excommunicatum autem perseverantem in ea excommunicatione non amittere « Baptismum, sic nec conjuges per fornicatio- « nem amittere vinculum matrimonii », ut idem Hieron. in 19. Math. et in Epitaphio Fabiolæ : et B. Thomas super his verbis *Excepta causa fornicationis,* dicit, ea verba referenda ad primam clausulam, ut excipiat a priori sententia, non a secunda, ut scilicet liceat dimittere uxorem ob fornicationem, sed non aliam ducere. Idem dicit Concilium Milevitanum cap. 16, quod ab Innoc. III. Ep. 37 confirmatur. Etiam Innoc. III de divortio in pluribus capitibus, et id tota Ecclesia post Aug. tenet et sentit.

« Respondit ad hoc quod Cajetanus contra hanc veritatem dicit, negaremus decreta Pontificum, quod nullo modo fieri debuisset, nam Romanorum Pontificum definitiones rejici non possunt, cum præsertim accedit universalis Ecclesiæ assensus, ut in casu nostro.

« Quod igitur de polygamia aiunt, et hæreticum est, et contra consensum Ecclesiæ, decreta Pontificum, et verba Christi, *Erunt duo in carne una,* non autem plures, etc. ».

22. *Hispani theologi queruntur quod sibi anteponantur in ordine dicendi Sorbonici doctores.* — Dum de his dissertarent theologi [1], absur-

[1] Astulph. Serv. p. 114.

[1] Leg. car. in lit. ad car. Borr. Ep. CCXLVIII. Ib. Ep. CCXXXIII.

dum quid contigit, ut theologi Hispani graves iras conciperent, quod post Pontificios theologos datus esset locus Sorbonicis, septimaque Februarii inique interminati sint ministri regni, regem Hispaniæ eam injuriam etiam armis ulturum, ac a Sede Apostolica defecturum, vel eam in Hispaniam translaturum, quibus responsum est : indigna hæc esse Catholici regis dignitate ac pietate, qui ne quidem a Pontifice discesserit, qui bellum cum eo gesserat. De quibus cardinales legati ad Borromæum card. scripsere ; cui etiam antea significarant, regem Catholicum scripsisse, nolle se de puncto honoris pugnas inire, ubi de bono universali agitur ; verumtamem Lunæ comitem proedriam ante Gallorum regis oratorem affectare, ex quo honoris et dignioris sedis ambitu adeo crevit contentio, ut in maximum dissolvendi Concilii evertendæque Christianæ reipublicæ discrimen venerit, ut suo loco dicetur.

23. *Litteræ Galli regis, oratoris ejus allocutio et Synodi responsio.* — Celebrata est undecima Februarii Congregatio Generalis, in qua litteræ Caroli IX regis Galliarum ad Concilium perlectæ sunt, quibus Tridentinos Patres certiores reddebat, qualiter cruento prælio fracti essent hæretici, qui religionis nomine religionem evertebant , sollicitabatque Patres , ut disciplinam Christianam instaurandam curarent, quæ litteræ [1] a Carolo Lotharingo cardinale Patribus exhibitæ subjectis verbis conceptæ fuere :

« Carolus Dei gratia Francorum rex.

« Sanctissimis et in Deo reverendissimis Patribus, apud Tridentum celebrandæ Sanctæ Synodi gratia congregatis, salutem.

« Non dubitamus, sanctissimi Patres, quin nobis charissimus nosterque amantissimus consobrinus cardinalis a Lotharingia vos ejus nuntii participes fecerit, quem nos ad eum nuper scripsimus de felici et divinitus nobis collata victoria adversus conatus nostrorum hominum, qui falsæ religionis prætextu ex ipsa sacrarum rerum prophanatione alienissimos se et in sacros Ecclesiæ ministros crudelibus exemplis, nihil se aliud conari aut quærere declararunt, quam ut Catholicæ nostræ religionis et Christianæ pietatis statum omnem everterent, et armorum vi atque injuria reliquos omnes populos nostros in errorem suum inducerent, quorum audaciæ, sicut omnes norunt, tanto nos animi ardore obstitimus et obstamus quotidie, ut nulla nos aut rerum difficultas, aut periculorum discrimen ab hoc instituto avertere aut remorari potuerit, quo sceleratis eorum consiliis ac incœptis, vel ipsam vitam nostram opponeremus, cum non ignoremus in hoc toto negotio præcipue de Omnipotentis Dei honore agi, quo nihil nobis potest in hac vita esse charius, quam pro eo, et Catholicæ ejus Ecclesiæ statu et salute decertare, cujus ut primogenitus, et majorum nostrorum hæreditario titulo, protectorque præcipuus toti orbi Christiano agnosci haberique studiose percupio et exopto. Cum igitur certum nobis persuadeamus vos in hoc , tam felici , tamque salutari instituti nostri successu, Optimo Maximo exercituum ac victoriarum Deo gratias ex animo esse acturos , fructumque hujus beneficii ad vos præ cæteris facile intelligamus proventurum, lubenter vobiscum hoc gaudium pariter gaudere constituimus , planeque ac palam testificari hanc tam insignem tamque admirabilem victoriam nos uni Christo summo regum regi, ac bonorum omnium victori referre acceptam. Unde cum nos omni studio totaque mente laudamus, et immortali gratiarum actione prosequimur, majestatem ejus obsecrantes, ut in perficiendo quod feliciter ipsius gratia inchoatum est negotium, tanta virtutis suæ præsentia adesse atque assistere dignetur, ut ad laudem ejus et Ecclesiæ pacem pro nostro desiderio cuncta sedata et tranquilla, et in antiquum studium splendoremque restituta propediem possimus intueri.

« Cæterum cum probe noverimus, sanctissimi Patres, optima et saluberrima eorum malorum, quæ nos hodie hic affligunt, et pæne omnibus Christiani nominis provinciis impendere videntur, remedia a sanctissimis Catholicæ Ecclesiæ pastorum comitiis, pluribusque Synodis quondam petita esse atque habita, cum illi reverendissimi Patres pio injuncti sibi muneris officio de universalis Ecclesiæ salute solliciti, tam mature quam vigilanter obviam irent, et accurate enascentibus erroribus adeo eis resistere perseverarent, ut nunquam nisi extinctis illis et e medio sublatis sibi parcendum esse arbitrarentur ; oramus vos, sanctissimi Patres, et in Dei atque unici Filii ejus Jesu Christi nomine obsecramus, ut pro ea expectatione, quam de pietate ac paterno in se animo vestro omnes conceperunt, tam sanctam, tamque seriam rerum, quæ cum bellorum injuria, tum temporum iniquitate in populum Dei vitiatæ corruptæque sunt, emendationem ac reformationem instituere atque inire velitis, ut qui ex animi levitate temere se ab Ecclesia separarunt, ex ea quam instauratam probe ac perfecte restitutam ipsis spectandam exhibebitis Catholicæ Ecclesiæ antiquam faciem, puritate atque integritate, in salutis viam facillime reducantur, atque nos , quidquid opum ac virium nobis est divinæ gratiæ munere concessum, ad Christianæ religionis tuendam dignitatem cupide impendimus, et nobiscum non pauci præstantes viri, et militiæ nostræ duces et præfecti nobis charissimi in eadem ista causa sibi ipsis non pepercerunt, ac vitam et sanguinem suum in hoc recenti prælio

[1] Ms. arch. Vat. sig. num. 3192. p. 219. Ms. Fr. car. Barb. sig. num. 1109. p. 165. Per Astulph. Serv. scriptorem Ep. Telesin. Secret. in Ms. card. Pii tern. 22. in fin.

Domino Deo consecrarunt, sic vos pro vestri muneris ratione eo animi candore et conscientiæ sinceritate in hoc ipsum, cujus gratia convenistis, ita incumbatis, ut ex sanctissimo labore vestro, verum sincerumque Dei cultum, tanquam præcipuum operæ vestræ fructum passim renasci atque instaurari videamus, atque adeo eam in Ecclesia morum emendationem ac disciplinam vigere, quæ non modo placandis regni nostri procellis, sed etiam conciliandæ, et in eadem religione per omnes Christianæ Ecclesiæ populos constituendæ paci sufficere possit. Datum in civitate Carnutensi die XVIII Jan. MDLXII (nimirum ab incarnato Verbo).

« CAROLUS BAURDIN ».

Corruptum fuisse illius victoriæ fructum nimia in perduelles hæreticos indulgentia, affectataque cum iis pace, qui ex pacis beneficio graviora bella paraturi erant, dicetur inferius :

24. Subdunt vero Acta [1] : « Quibus litteris lectis dominus Raynaldus Ferrerius secundus orator habuit orationem infrascriptam :

« Quoniam ex litteris regis Christianissimi, quæ nunc recitatæ sunt, et orationibus non ita pridem habitis, tum eloquentissimi principis cardinalis a Lotharingia, tum eruditissimi viri episcopi Metensis, intellexistis Galliarum vastitatem, et regis Christianissimi aliquot egregias victorias, nolo esse vobis, Patres sanctissimi, in illis rursus recensendis vel eo maxime molestus. Quod si vobis calamitates nostras, quales sunt, exponerem, nemo certe vestrum est, qui rem non potius fictam quam factam existimaret. De postrema autem victoria, tametsi magna et gloriosa quam Deus sua immensa providentia de manu victoris hostis eripuit, quid ego plura dicam, cum adhuc in mediis Galliæ visceribus vivat, et grassetur victus inimicus? » Paulo post : « Non desunt regi Christianissimo copiæ, et propriæ, et auxiliares, illarumque imperator prudens et magnanimus princeps Guisiæ dux ; nihil non molitur Christianissima et prudentissima regina, piissima regis mater, quod vel ad reconciliandos vel propulsandos hostes pertineat ». Et infra : « Non eadem est hodie ætas, non mens omnibus Christianis hominibus atque erat ante quinquaginta annos ; laboramus fere Catholici omnes eodem morbo ». Et post multa :

« Scrutatur, mihi credite, sapientissimi Patres, bona pars Christianorum hominum sacras Scripturas, relictis aliarum disciplinarum libris. Hoc ipsum perspiciens rex Christianissimus curavit diligenter ne quid mandatis nostris contineretur, quod ad illam petram non proxime accederet, quodque a Catholicis omnibus vehementer non expeteretur, et ab adversariis nullo jure repudiari aut repelli posset. Ea autem illustrissimis dominis legatis dedimus, ii propediem, uti polliciti sunt, vobis, Patres sanctissimi, examinanda et judicanda proponent, ad vos potissimum enim mittuntur, vestrumque de illis judicium expectat rex Christianissimus et tota Gallia ». Et infra : « Ridebunt adversarii, et dicent, Patres quidem Tridentinos scire, sed facere nolle ; optimas quidem leges statuisse, eas tamen ne digito quidem attigisse, posteris tantum et successoribus observandas reliquisse ». Et mox : « Qui autem nos impietatis insimulant quique se olfacere dicunt in postulatis nostris nonnulla, quæ cum adversariorum libris faciunt, nos quidem illos responsione indignos existimamus ». Et multis interjectis :

« Quid profuerunt decreta Tridentina post duodeviginti annos ? Quot interea omnium hominum ordines, quot provinciæ, quot regna, quot nationes ab Ecclesia Romana defecerunt? Non est, Patres sanctissimi, hæc Galliarum causa tantum. Valeant Galli cum suis tumultibus, res suas sibi habeant : vos Itali, vos Hispani Patres, appello : periculum ex aliis facite vobis, quod ex usu fiat, cujus magis intersit hanc veram et seriam disciplinæ Ecclesiasticæ emendationem fieri, cum Romani episcopi, Pontificis Maximi, summi Christi vicarii, Petri successoris in Ecclesia Dei summam potestatem habeatis, etc. »

25. Suspectus erat hic orator de heretica lue, ut patuit ex gravissimis argumentis : liberiora tamen ejus verba studio asserendæ pacis in æquiorem partem accepta fuere. Habitam ab eo orationem [1] specioso pietatis studio, sed aculeatam, nec intra limites modestiæ Ferrerium se continuisse, scripsit Borromæo cardinali Carolus Vicecomes. His addit Angelus Massarellus [2] episcopus Telesinus :

« Oratione absoluta, oratoribusque locum Congregationis exeuntibus, fuerunt a me secretario lecta verba, quæ concepta fuerunt pro responso eis dando, interrogatique sunt Patres, an placeret ?

« Tum illustriss. D. card. a Lotharingia : Quoniam, inquit, ortus nostri partem parentes, partem amici, partem patria vendicat, non possum non addere aliqua iis quæ domini oratores dixerunt, præsertim cum mea familia adeo conjuncta sit cum regia, ut communis sit omnium fortuna. Memini me, Tertio Regum legisse, post mortem Salomonis ad Roboam regnum devenisse, cum populi, si remittere voluisset aliquid de jugo gravissimo quod ab ejus patre eis impositum fuerat, promittebant se perpetuo obedituros. Accepit ille tertium diem ad deliberandum, sui consulti senes responderunt, concedendas esse petitiones populi : consulti vero postea juvenes, denegandas judicaverunt ; ex

[1] Arch. Vat. sig. num. 3195. p. 85 et 92.

[1] Ext. in Ms. Vall. p. 361. et in Ms. card. Barb. — [2] Angel. Mass. in Actis Ms. Ms. arch. Vat. sig. num. 3192. p. 219.

quo multæ calamitates in populo illo ortæ sunt. Quare, Patres, remittite et vos aliquid de jure vestro, ut non solum regnum nostrum, sed cunctæ gentes vobis obediant : et cum jam triduo immorati estis, jam tempus est ut concedantur nostra postulata. Primus enim dies fuit, cum oratores primo de hac re vobiscum locuti sunt. Secundus, cum ego idem dixi. Tertius hodiernus. Tempus est igitur, ut aliquid a vobis præstetur. Non dico, obedite regi Christianissimo nostro ; absit hoc, ipse enim rogat vos atque obsecrat : sed lenite justum ejus dolorem, et aliqua via in meliorem spem revocemus turbatos quorumdam animos. Non verba modo petimus, facto opus est. Quare responsum placet ; sed jam facta cupimus atque expectamus. Promissis dives quilibet esse potest. Multi principes et respublicæ, præsertim Philippus rex Catholicus et Sanctissimus dominus noster Pius IV suppetias nobis tulerunt : sed præcipuum auxilium a vobis rex et regnum nostrum expectat ». Modeste illum perorasse pro disciplina Ecclesiæ constituenda scripsit [1] Borromæo cardinali Carolus Vicecomes. Laudavit consilium Lotharingi cardinalis Madrutius, cui maxima pars præsulum assensit. Addit vero patriarcha Aquilegiensis : « Magnam causam habet Synodus lætandi ob victoriam Christianissimo regi præstitam, cum illud regnum e faucibus adversariorum ereptum sit, et quæ petunt domini oratores, justissima sunt, et placet responsum, rogatque ut exequatur quod petunt ».

26. Plures Hispani præsules dixere, placere regia postulata, modo ab eo promissa compleantur, episcopus Britenoriensis adjecit, sanctam Synodum non esse constitutam in mora, donec petita regia proponantur per legatos : denique universi consensere, ut vitæ morumque disciplina decretis Synodalibus sanciretur.

Subdit Angelus Massarellus [2] Telesinus episcopus : « Approbato igitur responso, revocatisque in Congregationem oratoribus fuit a me Secretario dictum responsum alta voce recitatum, cujus tenor hic :

« Illustrissimi oratores. Quantam lætitiam sacra Synodus cœperit ex ea victoria quam proxime Christianissimus rex vester Dei præsidio munitus ab hostibus reportavit, singularis pietatis significatione ab ea declaratum est ; tanquam enim commune Catholicæ religionis periculum propulsatum est, et ita communibus omnium votis gratulationes habendas, et gratias Deo immortales agendas esse judicavit ; at vero optima et egregia Christianissimæ ejus majestatis voluntas, quæ ex omnibus partibus in his litteris, quæ modo lectæ sunt, et in vestra oratione se ostendit, adeo S. Synodi lætitiam et voluntatem auxit, ut nihil illi jucundius, nihil gratius accidere potuerit, nam cum innumeræ calamitates Catholicam Ecclesiam pæne oppresserint, quis non inenarrabiliter lætetur cum divino consilio factum esse consideret, ut potentissimi regis puerilis ætas ita ad veram pietatem conformaretur, ut in eo laudis genere nihil a se unquam majoribus suis clarissimis regibus concessum esse præ se ferat. Atque hoc quidem Dei optimi maximi beneficium, quo amplius existimandum est, eo ardentiori studio precari, atque optare S. Synodus cogitur, ut afflictæ Christianæ reipublicæ, tanto et tam præclaro bono frui nunquam non liceat. Deinde vero summæ spei regem hortatur, et per Dei misericordiam obsecrat, ut quod hactenus fecit, ejus nominis memor, quod majorum suorum fide et religione partum, ipse hæreditarium accepit, omnia sua studia et cogitationes ad Dei gloriam amplificandam convertat, sanctam Sedem Apostolicam defensam atque omnibus ornamentis auctam velit, veterem fidem conservet, illorum consiliis benignas aures præbeat, qui regni firmitatem et robur non in fortitudine equi aut viri, sed in Dei potentia et virtute collocatam esse existiment. Contra vero cum fortasse non sint defuturi, qui omnia utilitate metienda esse contendant, ac tranquillitatem et pacem, quæ non est pax, suadeant, ne patiatur optimam illam mentem, et Christiano rege dignam, quam sibi Dominus dedit, pestilentissimis velut incantantium et veneficorum vocibus infici ac depravari. Sed hæc quidem optimus rex tum Dei ope adjutus, tum propter excellentis cujusdam naturæ bonitatem sponte sua impulsus, tum reginæ matris, et nobilissimorum procerum sanctissimis monitis incitatus cumulatius perficiet. Interim vero cum ille omnia pietatis officia Catholicæ Ecclesiæ benigne polliceatur et fortiter præstet, sacrosancta Synodus in eam curam toto animo incumbet, ut cum ea, quæ ad universæ Ecclesiæ emendationem pertinent, definiantur, tum vero de iis agatur, quæ privatim Gallicarum Ecclesiarum commodis et rationi maxime convenire arbitrabitur, neque unquam committet, ut ipsius diligentia et industria jure in eo requiri posse videatur, quod sui muneris esse, cujusque rei causa S. D. N. Pii IV auctoritate se in hunc sanctum et legimum cœtum convocatam esse oblivisci non potest ».

27. *Examen quorumdam abusuum circa sacramentum Ordinis aliquot Patribus committitur.* — Dilatum ad aliud tempus hujusmodi responsum hic nobis connectendum visum fuit, ne eadem importune repeteremus. Post superiores vero litteras regias in Patrum consensu prolatas inquiunt Acta conscripta [1] ab Angelo Massarello :

[1] Ext. ejus lit. sup. p. 364. Angel. Mass. ubi sup. — [2] Ms. arch. Vat. sig. num. 3192. p. 219. Ms. Fr. card. Barb. sig. 1109. p. 112. Act. Conc. Trid. per Astulph. Serv.

[1] Ms. arch. Vat. sig. num. 3192. p. 219.

« Deinde illustrissimus primus præsidens dixit, eligendos esse aliquot Patres pro colligendis abusibus circa sacramentum Ordinis, ut exequamur quod a nobis nuper promissum fuit : intereaque, dum redibit illustrissimus D. card. a Lotharingia, poterunt præparari, ut deinde sanctæ Synodo proponantur. Hoc erit principium reformationis, quam domini oratores regis expetere dixerunt, poteruntque hoc eodem tempore theologi prosequi cœptam examinationem, dicereque mane et a prandio, ut eo citius examinatio ipsa expediatur ; hoc enim modo, etsi nunc simus in diebus carnis privii, non tamen secundum carnem ambulabimus ».

28. *Postulata Gallorum ad Concilium referuntur.* — Tradit idem Gabriel Palæottus oratores Gallos vehementer ursisse, ut eorum postulata ad Synodum referrentur. Quænam vero ea fuerint, jam antea a nobis fuere recensita, de quibus cardinales legati ad Borromæum cardinalem scripserant [1], dixisse cardinalem Lotharingum, se pro ea auctoritate, qua præ regiis oratoribus atque administris Gallis pollebat, duriora capita detraxisse ex iis postulatis, ut de Annatis atque aliis ad religionem non spectantibus ; quæ vero postulata erant proposita, a toto senatu sanctiore regio fuisse confecta, propterea vero a Gallis oratoribus urgeri preces, quod Galli non retardari Concilium, sed finem accelerari velint. Dum vero legati de iis referre ad Synodum cunctarentur, institere, ut quando nollent legati ea proponere, sibi proponere liceret : quibus responsum est nolle pati legatos, ut observata in Conciliis vetus forma mutetur, quæ tenet, ut præsides Concilii proponant, atque adeo ipsos legatos proposituros omnia, quæ, vel a Gallorum regis, vel aliorum principum oratoribus, vel a quovis præsule exponerentur, modo honesta essent ac rationi consentanea ; quibus subintulere oratores, se a Carolo rege Galliæ mandata habere, ut postulata omnino proponerentur, quare vel ea proponerent legati ipsi, vel proponi sinerent. Ad hæc legati extraxere de industria responsum, ut illud a Pontifice exciperent, rogatusque est cardinalis Lotharingus, ut oratorum animos demulceret, donec episcopus Viterbiensis e Pontificia aula rediisset. Monuit vero ex arcano ejusdem episcopi Viterbiensis opera cardinalis Lotharingus Pontificem [2], ne unquam aures daret consiliis Cæsaris vel regis Gallorum circa intermissionem suspensionemve Concilii ; illa namque admissa, in singulis regnis et provinciis concilia nationalia coactum iri, lacerandamque graviori schismate Ecclesiam, Concilium vero Tridentinum cum maxima laude Pontificiæ sanctitatis levique sumptu absolvi posse. Protestantes vero vehementer contendisse ab imperatore, ut Concilium dissolvendum curaret, certus rumor increbuit.

29. Suggesta opportune fuisse hæc monita a cardinale Lotharingo, atque ab eodem sinistras suspiciones de Gallis menti Pontificiæ offusas, discussas fuisse ac detersas, scribit Gabriel Palæottus, extantque Pontificis ad cardinalem Lotharingum litteræ [1] exaratæ, quibus se illi ob præclarissima merita vehementer obstrictum professus, Galliæ regno se nunquam opera et auxilio defuisse, nec defuturum adjunxit. Insuper cardinalem est hortatus ut se ad Cæsarem conferret, illumque de Pontificia erga reformationem mente, privato omni abrupto respectu, faceret certionem.

« Dilecto filio Carolo de Lotharingia tit. S. Apollinaris presbytero cardinali, etc.

« Dilectissime fili, salutem, etc. Ex litteris tuis die XXVIII Januarii et I Februarii datis, et simul ex his quæ secretarius tuus nobis exposuit, intelleximus id quod jam antea perspectum habebamus, egregiam fidem tuam, studium, devotionem erga nos et hanc sanctam Sedem, qua de re habemus tibi gratias, ut debemus, relaturi cumulatissime, quandocumque nobis dabitur occasio tibi morem gerendi, aut quacumque in re tibi ac tuis omnibus gratum et commodum faciendi : nam quod ad ea quæ tibi indulsimus ac præstitimus attinet, nihil est præ iis quæ cogitamus et cupimus, tua et tuorum omnium causa facere. Pete, fili, si quid tibi ac tuis opus est, quod possimus, non frustra petes, et nobis supra modum jucundum erit talem ac tantum virum omnibus gratiis, honoribus et favoribus nostris prosequi et cumulare. Quod ad regnum Galliæ attinet, nos, et dedimus ipsi auxilium, et dabimus modo, ne ipsi sibi desint, et eam religionis rationem habeant, quam habere debent. De his et aliis planius ex episcopo Viterbiensi cognosces, quem ad te propediem remittemus.

« Profectio tua ad serenissimum imperatorem nobis valde probatur; nobis erit gratum, si de rebus Concilii, etiam nomine nostro, cum sua majestate agas, ut tandem debitum finem sortiatur, pollicerique poteris majestati suæ, omnes bonas reformationes, spreto omni commodo, emolumento, seu, quod aiunt, interesse nostro, et cætera quæcumque a bono Pontifice, bono Christiano expectanda et optanda sunt. Vale, et te Dominus felicem et incolumem conservet. Datum Romæ die XII Februarii ».

30. *De congressu Cæsaris et Pontificis agitur.* — Sollicitatus est hoc tempore Ferdinandus imperator, ut descenderet in Italiam, congressumque Bononiæ haberet cum Pontifice, ex-

[1] Leg. cardinales in lit. ad card. Borr. Iidem Ep. CCXLV. ad car. Bor. — [2] Ms. card. Spadæ sig. num. 31. p. 344.

[1] Ext. in Ms. Vat. sig. num. 3297. p. 66.

pressæque sunt subjectæ causæ in Pontificiis litteris[1] ad eumdem cardinalem Lotharingum :

« Multa sunt, quæ Cæsarem ad conveniendum hoc tempore Summum Pontificem in civitate Bononiæ movere debent. I, ut sacra corona caput suum decorari obtineat. II, ut res sacri Concilii insimul componant. III, ut quæ pro religione Christiana sibi regnisque suis petenda sunt, consequi facilius queat. IV, ut ipsius Concilii decreta, utriusque auctoritate libentius ab omnibus recipiantur. V, ut suos in Italia feudatarios, qui nobilissimi sunt duces, præsens agnoscat, et quæ jura ab illis debentur, recipiat. VI, ut cum Pontifice de omnibus ad rem Christianam pacandam convenire facilius possit. Ultimo, ut quæ, et sibi et regi Romanorum maximo sunt, tam in sacri imperii, quam reliquis ipsorum regnis munimenta et ornamenta recipere valeat ».

31. Jam pridem Pontifici consultum fuerat, ut Bononiam veniret, ut major inde ultro citroque mittendi nuntios commoditas subesset[2], ac si quando opus foret Tridento Bononiam Concilium transferre, opportunior ac brevior pateret aditus; verum, nec Ferdinando translationis consilium arriserat, nec suis rebus Germania excedere tam alieno tempore tutum videbatur, cum et domestici intus ab hæreticis incussi terrores, et imminentes Hungarico regno foris a Turcis pugnæ intra sui imperii fines contineri suaderent. Hoc dumtaxat Pontifici significavit, se ad Tridentinum Concilium accessurum, si Pontifex quoque ad illud se conferret, ut sublatis tot cunctationum impedimentis, progressus Concilii promoveretur, ut narrat Gabriel Palæottus[3] : « Rediit, inquit, interea episcopus Quinqueecclesiensis a Cæsare, narrans male Synodum ab illius aula audire, quod nihil præclari ab eo agatur, disputationibus omnia turbentur, et quisque affectibus propriis magis quam publico commodo studeat. Aiebat majestatem suam litteris ad Sanctissimum dominum nostrum hanc Patrum cunctationem mire damnare, eique resarciendæ id consilii proposuisse, ut simul Tridenti congrediantur, atque in rem præsentem veniant : id si Sanctitati suæ placuerit, eum quoque quam primum hic adfuturum : sed et litteris huc perlatis significabatur omnem Synodi expectationem prorsus concidisse, postquam nihil non plenum contentionibus, indignationibus atque prorogationibus hinc quotidie ad eos deferebatur ».

32. *Ferdinandi querimoniæ de lento gressu Concilii et responsio legatorum.* — Tradidit idem Quinqueecclesiensis episcopus Cæsarearum litterarum ad Pontificem scriptarum exemplum, tum etiam alias ad ipsos legatos Apostolicos, quibus graviter querebatur de interrupto Concilii progressu, et obortis contentionibus, cui Apostolici legati responsum[1] istud subintulere :

« Ferdinando Bohemiæ et Hungariæ regi in imperatorem electo.

« Reddidit nobis dominus Quinqueecclesiensis litteras majestatis vestræ, simul et earum exemplum, quas ad Sanctissimum nostrum dedit, atque eadem illa suo sermone prosecutus est, quæ suis in litteris a nobis majestas vestra postulavit. Nos vero, qui nihil magis cupimus, quam in omnibus desiderio majestatis vestræ satisfacere, nostrumque studium et observantiam illi probare, acceptis ea, qua par est, reverentia, et perlectis majestatis vestræ litteris, legimus diligenter earum quoque exemplum, quas ad S. D. N. dedit; ex quibus cognovimus, quam ardenti zelo cupiat affectæ reipublicæ Christianæ pro eo, ut supremum Ecclesiæ advocatum et protectorem facere decet, succurri. Qui zelus illius et pietas singularis, etsi pridem nobis satis perspecta sunt, tamen ex earum quoque litterarum exemplo pergratum nobis fuit, magis etiam ea cognovisse. Facit re vera majestas vestra, quod a Christiano Catholico et orthodoxo imperatore et primogenito Ecclesiæ filio factum oportet. Habet etiam justissimam causam dolendi, quod in eum statum adductæ sint res hujus sacri Concilii, magnum ut scandalum et offensionem universo orbi Christiano præbitam esse videamus.

« Sed quidquid est illud scandali et offendiculi non aliunde natum est, quam ex eo, quod ii ad quos minime pertinebat hic proponendi, quibus de rebus tractari vellent, sibi potestatem arrogabant. Quod si legatorum auctoritas valuisset, nec eorum sibi munus ex Patribus nonnulli arrogassent, longe nunc alius esset Concilii status, nec in eas hominum voculas incidissemus, nec ea fuissent scandala et offendicula secuta : quin etiam, aut fuisset jam ad optatum exitum sacrum Concilium hoc perductum, aut saltem ex majori parte absolutum. Ea etiam, quæ vel majestas vestra, vel cæteri principes de reformatione proponi cupiebant, jam omnia fere proposita et pertractata fuissent. Sed ubi debitus ordo non servatur, ibi talia necesse est evenire, qualia proximis superioribus mensibus non sine magno dolore nostro evenerunt; neque enim concedimus majestati vestræ, majorem ut ipsa cruciatum ex contentionibus istis et dissidiis accceperit, quam quanto nos affecti sumus, qui propterea sumus a S. D. N. in hoc loco constituti, ut, quoad ejus fieri a nobis queat, ita res prosequi curemus, ne minime necessariæ lites et contentiones aliquando excitentur : quod quidem pro fide atque officio nostro diligenter a nobis fuit curatum.

[1] To. X de Conc. Ms. arch. Vat. sign. num. 3197. p. 266. — [2] Ms. arch. Vat. sign. 3218. p. 54. — [3] Act. Conc. Trid. script. a Gabr. Palæot. Ms. Fr. card. Barb. sig. num. 24. p. 327.

[1] Ext. in Ms. Vat. sig. num. 3218. l'p. xciii.

« Itaque quoties de dogmatibus fuit actum, de quibus inter Catholicos, et eos qui segregaverunt seipsos, controvertitur, quandoquidem ipsi ad hoc sacrum Concilium venire detrectaverunt, fecimus nihilominus, ut quidquid ad examinandas controversias illas pertineret, diligenter excuteretur, omnia adversariorum argumenta fideliter producta refellerentur, et dogmatum veritas rebus bene discussis explicaretur.

« Ubi vero vel de reformatione tractabatur, vel de his de quibus nulla esset cum his qui discesserunt a nobis, controversia, visum est nobis supervacaneum, ut aliquæ disputationes fierent, sed ut præstarentur potius, quam vel disputarentur, vel declararentur ea, quæ ex officio præstari oportebat.

« Ut igitur ab his, quæ dederunt initium contentionis, rem ordiamur, propositum fuit a nobis, ut suas de eo sententias patres dicerent, quibus rebus provideri posset, ut in Ecclesiis suis episcopi residerent. Nihil minus cogitabamus, quam ut quo jure ad residentiam episcopi sive pastores animarum tenerentur, disputari vellemus; verum interea, cum Patrum sententiæ rogarentur, visum est uni ex illis, ut disputaretur quo jure residendum esset, nam si persuasum esset pastoribus residentiam esse juris divini, facilius adductos iri ut residerent; cujus sententiam non pauci secuti sunt. Inde contentiones natæ.

« Ut autem vestra majestas, quæ fuerit æquitas et facilitas hac in re nostra cognoscat, quamvis nihil tale fuit a nobis propositum, quia tamen id a multis peti videbamus, obtemperandum illis esse duximus. Et quoniam disputatio sine magno scandalo fieri non poterat, visum est satis, ut absque disputatione residentiam esse juris divini declararetur.

« In ea deliberatione dum versaremur, admoniti sumus majorem partem Patrum declarationem hanc, aut aperte renuisse, aut saltem non petivisse, neque licere nobis juxta minoris partis sententiam decretum scribere. Itaque referendum ad Patres duximus, vellent declarari necne, residentiam esse juris divini. Hic Patrum sententiæ divisæ fuerunt; nam alii declarari, alii non pauci nihil ea de re statui cupiebant, nisi prius S. D. N. esset relatum. Cum igitur videremus esse multo plures, qui non declarari vellent, vel ad S. D. N. prius referri cuperent, faciendum putavimus, ut ad S. D. N. referremus; cujus Sanctitati visum est, residentiam deberi potius præstari qnam vel disputari vel declarari. Res ita pependit aliquandiu, quod existimabatur quosdam esse magis obfirmatos in sua sententia, quam ut facile de ea deduci possent.

« Interea ventum est ad tractationem de Ordine. Fuerunt a nobis themata proposita, de quibus inter nos, et eos qui discesserunt a nobis, ambigitur; de quibus autem, qui segregarunt semetipsos, nullas movent controversias, eas potius silentio tegendas esse duximus, quam ut de rebus non controversis inaniter disceptare vellemus. Verum hic iterum non satisfiebat quibusdam, nullius rei magis quam contentionis cupidis; at postulabant a nobis ut hoc quoque disceptandum proponeremus, num jure divino sint episcopi instituti, et eodem jure sint presbyteris superiores? Quibus nos respondimus, quandoquidem ipsi etiam adversarii nostri concedunt episcopos esse jure divino institutos, nec ulla nobis ea de re cum illis est disceptatio, contentos eos esse debere, si superiores presbyteris episcopi esse dicerentur, etiamsi quo jure vel instituti vel superiores essent taceretur: si tamen possent ostendere, quod qui discesserunt a nobis negarent episcopos divino jure institutos, amplius nos super ea re deliberaturos. Collegerunt illi loca aliquot ex Luthero, et aliis qui segregaverunt se, descripta: verum in quibus nihil aliud præter convitia quædam et maledicta continebatur; nam etiam in Confessione Augustana manifeste declarant, qui sunt illius confessionis, quæ potestas divino jure competat episcopis, et quod illis oves divino jure parere teneantur. Visum est nihilominus cuidam e Patribus, ut diceret se suo jure proponere, declarandum quo jure sint episcopi instituti, et presbyteris superiores: cujus alii sententiam non ita pauci sequebantur; quamvis multo plures diversum sentiebant. Nos nihilominus, quamvis pauciores essent, qui tanto studio divinum istud jus urgerent, concedendum tamen duximus, ut idem essent in Congregatione publica propositurі. Quin et illud a nobis observatur, quandocumque tractatur de abusibus, ut admoneantur omnes Patres, ut quod cuique in mentem venerit, scriptum offerat ad eam rem deputatis in publica Congregatione proponendum et excutiendum: qua tamen in re fatemur delectum a deputatis adhiberi, neque statim ineptias cujusque in medium proferri. Quamobrem nihil habent Patres, quod querantur, cum semper illis proponere coram legatis, vel simul omnibus in uno loco congregatis, vel seorsum singulis liceat, et habeatur eorum ratio, quæ cum judicio ab illis proposita fuerunt.

« Quod autem ad oratores attinet, eorum cæteris major etiam a nobis habetur ratio, et is semper mos observatur priusquam Patribus proponantur ea, de quibus sententiæ rogantur, quod uno, vel altero die ante, vestræ majestatis, cæterorumque regum, et principum oratoribus exhibentur, ut illi prius expendant, ac si quid in formulis his mutandum illis aut corrigendum videtur, de eo legatos admoneant: qui non raro admoniti mutant et corrigunt, si quid recte ab

illis animadversum esse cognoscant, atque ita demum Patribus proponunt. Et hoc sibi certe persuadeat majestas vestra, nisi contentio hæc de jure divino, quam neque consiliarii vestræ majestatis in libello suo probare visi sunt, nobis impedimento fuisset, quod multo maximam libelli majestatis vestræ partem, imo fere totum Patribus Concilii proposuissemus ; itidem ea quæ Christianissimi regis nomine nobis oblata sunt ; ac si minus extrema Concilio manus imposita fuisset, non procul ea tamen jam abesset.

« Hoc etiam scire cupimus majestatem vestram, præterquam quod hic naturæ ipsius ordo postulat, ut propositiones fiant ejus nomine, qui principem in aliqua Congregatione locum tenet, sicut etiam in imperii majestatis vestræ, et aliorum regnorum comitiis fieri consuevit, decreto hujus sacri Concilii, quo die primum fuit apertum, potestatem hanc proponendi legatis esse concessam, quidquid enim facimus, ex decreto Concilii facimus, cui nemo contradixit præter unum, aut alterum, per quos factum est hactenus, ut ordine turbato progredi nobis in hoc sacro Concilio, et ad constitutum diem sessionem habere non licuit. Hæc nos ideo majestati vestræ paulo fusius exponenda duximus, ut cognoscere posset, quod si res tardius progrediantur, non id nostra culpa fieri, sed eorum potius, qui volunt de rebus a nobis non propositis disputare, nec ullam fere moveri quæstionem patiuntur, in qua non statim divini juris mentionem fieri velint.

« Agitur nunc de cœlibatu ; hunc quoque plerique theologi divini juris contendunt, nec desunt, qui prohibitionem in gradibus consanguinitatis ad ultimum usque gradum divini juris esse censent. Habet jam eorum, quæ gesta sunt quod ad istas contentiones attinet, quibus merito majestas vestra offenditur a nobis, rationem, quam satis iri probatam majestati vestræ confidimus. Si quid vero vestræ majestati renuntiatur, quasi parum liberum sit Concilium, hoc sibi persuadeat, tam esse liberum, ut si celebraretur in media Saxonia , liberius non posset ». Interjectis nonnullis, quæ desunt : « Et cum de episcoporum jurisdictione ageretur, sic illam a Christo sibi concessam nonnulli affirmabant, ut vicarium illius non agnoscere fere viderentur. Audivimus voces illas : « Christus « instituit, ergo Petrus non instituit : a Deo vo« cati sumus in partem sollicitudinis , non a « Pontifice » ; « nec id ab uno. Si quis Patrum esset admonitus, ut de rebus propositis loqueretur, neque digrederetur ad ea, quæ nihil ad rem facerent, clamabatur statim violari Concilii libertatem, itaque res in magnas contentiones erupit. Etsi autem fuere multo plures, qui negarunt juris divini faciendam esse mentionem ullam, vel cum de institutione, vel cum de superioritate episcoporum ageretur ; nos tamen ut satisfaceremus his, qui tam sunt istius juris divini studiosi, et has duas voculas sibi mordicus esse tuendas existimant non recusavimus, quin scriberetur in canone episcopos, vel divino jure, vel a Christo esse institutos, modo declaretur qui episcopi, hoc est, eos episcopos, qui vocantur in partem sollicitudinis a Pontifice Romano, esse de jure divino vel a Christo institutos.

« Et quoniam tantopere de sua dignitate auctoritateque episcopi laborabant, ad officium nostrum pertinere judicavimus, ut provideremus, quo Summi quoque Pontificis, qui Pater est patrum, auctoritas et dignitas salva permaneret; cum præsertim non heri (quod aiunt) et nudius tertius, sed ante mille fere et trecentos annos scriptum sit, salutem Ecclesiæ a Summi Sacerdotis dignitate pendere, cui si non exors quædam et omnibus eminens datur potestas, tot in Ecclesia efficientur schismata, quot sacerdotes. Ita factum est, ut adderentur quædam de Summo Pontifice, ut pastor et rector universalis Ecclesiæ esse diceretur. Hic iterum novæ difficultates exortæ sunt, quod hæc verba sibi nonnulli minime ferenda esse putarent. Sic factum est, ut nobis ulterius progredi non liceret : atque hoc modo contentio de jure divino, quominus ad constitutum, ac toties prorogatum diem habere Sessionem liceret, impedimento nobis fuit : quæ quidem exorta nunquam fuisset, si nonnulli Patres ad ea, quæ per legatos proposita sunt, respondere potius, quam ipsi proponere voluissent. Sed vere scriptum est ab illo, quod pax est ordinis tranquillitas : ubi vero non servatur ordo , pax et tranquillitas retineri non potest : quo majore studio petimus a majestate vestra, ne sibi persuadere patiatur ab his, qui cupiunt hunc ordinem perturbatum, et Babilonem hic quamdam ædificari volunt, in qua confusio quædam sit linguarum, unicuique legatorum Apostolicorum officio fungi, sibique proponendi partes arrogare liceat. Quod si provisum per majestatem vestram fuerit, habebimus per Dei gratiam celeriorem et feliciorem sacri Concilii hujus exitum opinione multorum; si vero (quod absit !) unicuique licuerit arbitratu suo proponere, nullus erit unquam istius Concilii finis, nam si volet Hispanus proponere, volet itidem Gallus, volet Italus, volet Germanus, et si qui sunt alii : et non videmus cur non huic potius, quam illi, aut alii id facere liceat. Quo magis autem rem intelligat majestas vestra, non semel a nobis Patribus dictum est, si quid proponi vellent, coram legatis id facerent : qui, si judicarent expedire, quæ per Concilium determinanda sunt, aliorsum extra Concilium ne recurratur, nam putamus hanc illius esse mentem, ut velit nos, qui legati sumus et ministri Sanctissimi domini nostri,si qua causa difficilior

existat, de qua parum etiam inter ipsos Patres conveniat, ad Sanctam Sedem Apostolicam de ea referre, cum semper hoc in Ecclesia Dei fuerit observatum, idque ex ipsius, sicut traditum accepimus, Christi institutione. Fit hoc a vestræ quoque majestatis et aliorum regum et principum oratoribus proculdubio, si qua res nova emergat, ut sui quoque regis, aut imperatoris de ea sententiam exquirat. Tantam habent etiam hi, qui segregaverunt seipsos ab Ecclesia Dei, suis ducibus et antesignanis reverentiam, ut quoties ministri conveniunt de doctrina religionis tractaturi, non fere quidquam statuant, nisi prius eorum consilium exquirant. Hoc Vitembergæ ante paucos annos, hoc Augustæ, cum primum Confessio, quæ dicitur Augustana, scriberetur, hoc ante sesquiannum in Galliis, cum de componendis religionis dissidiis deliberaturi convenissent, factitatum esse scimus. Neque tamen simile quid actum est, nobis præsidentibus in hoc sacro Concilio, præcipue quoties de causa fidei agebatur. Ubi vero Pontificis ipsius auctoritas et dignitas in dubium vocari videbatur, fecisse nos confitemur, ut non prius aliquid ea de re statui vellemus, quam ad Sanctam Sedem Apostolicam retulissemus, et ejus sententiam cognovissemus. Qua in re non modo nihil a nobis peccatum esse confidimus, verum etiam, si quid secus actum fuisset, contra fidem et officium nostrum fecisse nos existimari potuisset. Fuit hoc aliquando, quod legati sententiam Pontificis in Œcumenico Concilio de controversia fidei, quæ tum tractabatur, proponebant, cui statim omnes episcopi subscribebant: sic in Concilio Chalcedonensi quod unum fuit ex his quatuor, quæ velut quatuor Evangelia recipit Gregorius Pontifex, lecta fuit Leonis Pontificis Epistola, cui statim acclamatum est : Omnes ita credemus : Papa Leo sic credit. Papa Leo interpretatus est. Anathema ei, qui partit, qui dividit. Hæc fides Leonis archiepiscopi. Petrus per Leonem ita locutus est. Omnes ita credimus; sicut Leo, ita credimus. Item factum est in sexta Censtantinopolitana Synodo, cum Agathonis Epistola legeretur, cui statim subscripserunt omnes, et fuit hæc vox Patrum audita de illa Epistola, « Charta et atramentum « videbatur, et per Agathonem Petrus loquebatur ». Hic olim fuit mos in Conciliis observatus; nec in multos annos proferebantur Concilia, sed audita sententia Romani Pontificis, quam sequebantur omnes, intra paucos dies absolvebantur. Quod si nunc idem fieret, quis non vociferaretur violari Concilii libertatem, quod audita Pontificis sententia fas non esset ab ea discedere ? Cæterum, qui tum rerum potiebantur pii et orthodoxi imperatores, in quorum locum et pietatem successit majestas vestra, non solum nihil detrahi Conciliorum libertati, si Romani Pontificis sententiæ omnes statim subscripsissent, interpretabantur, verum etiam edicto sanxerunt, ut cuncti populi sibi subjecti, quam Damasus, quam Agatho, quamque cæteri Pontifices Romani religionem tenerent, eam sequerentur. Nunc in Concilio nihil a Pontifice præscribitur, sed adversariorum tantum opiniones per legatos proponuntur, de quibus per theologos diligens fit inquisitio, neque quidquam indiscussum relinquitur: deinde Patres libere suas dicunt sententias, ex quibus quod Spiritui sancto visum est, id tandem decernitur. Hæc nos brevibus hac quoque de re informandi causa majestati vestræ perscribenda duximus. Quod autem, vel ad dissolutionem vel ad suspensionem Concilii attinet ; ne tenui quidem auditione ea de re quidquam accepimus, nec animum inducere possumus, ut credamus, tale quid Sanctissimum dominum nostrum unquam cogitasse, cum præsertim Sanctitatis ejus litteras habeamus, quibus se in diversa esse sententia declarat; a vestra quoque majestate petimus, ne facile credat si quid ad illam tale perfertur. De nobis vero sibi persuadeat, quod nihil magis cupimus, quam in omnibus voluntati majestatis vestræ morem gerere, quam nihil tale postulaturam a nobis esse, certo persuasum habemus, quod non salva fide et religione facere nobis liceat: itaque dabitur a nobis opera, ut quæ postulat majestas vestra, simul, ut quæ de Sacramento Ordinis et de residentia tractari cœpta sunt, fuerint absoluta, per nos proponantur, nec quidquam eorum a nobis prætermittatur, quæ ad officium nostrum pertinere videbuntur. Hanc autem fiduciam in Dei misericordia collocatam habemus, quod nobis eam gratiam impartiat, ut munus, quo licet indigni fungimur, sic geramus, ut omnium factorum nostrorum in primis Deo, deinde Sanctissimo domino nostro, tum etiam vestræ majestati atque universo orbi justam rationem reddere possimus ».

33. *Inter imperatorem et Pontificem litteræ utrinque missæ circa ordinem Concilii.* — Ex his refelluntur susurri impiorum commurmurantium Concilium Tridentinum contentionibus confusum fuisse, de quibus enim controversum sit, illustre et conspicuum est ex superioribus. Dum vero ille inepte ludit, Christo etiam et ejus in terris vicario illudere voluit, quasi ad eum dirigendi Concilii munus non spectaret, cui gerendo dabat tanto ardore operam Pius, ut etiam Tridentum pro regendo Concilio esset petiturus, nisi referendæ inferius gravissimæ causæ ab ea mente illum dimovissent.

34. De retardato vero Concilii progressu præsulumque dissidiis imperator ad eum graves has litteras [1] transmisit :

« Beatissime in Christo pater, et Domine

[1] Ext. in Ms. arch. Vat. sig. num. 3218. Ep. LXXXVI.

domine reverendissime, post humilem commendationem filialis observantiæ nostræ, continuum incrementum.

« Cum proxime præteritis diebus, divina benignitate feliciter confectis gravissimis illis negotiis, quæ partim cum electoribus et principibus sacri Romani imperii, partim vero in provinciis nostris Austriacis ad Rhenum sitis tractanda habuimus, in hunc nostrum conventum Tirolensem pervenissemus, quo nos non modo res notræ privatæ vocarunt, verum etiam propinquitas loci, in quo hoc tempore sacrum generale Concilium celebratur, invitavit, ut pro ea cura, quæ nobis ut imperatori Romanorum, et supremo Ecclesiæ advocato et protectori incumbit, salutem et utilitatem ipsius promovendi, de ejus statu exacte edocti, et quacumque in re opus foret, favore, patrocinio et auxilio nostro præsto essemus, magno profecto cum animi nostri dolore intelleximus, res sacræ illius Synodi non eo modo et ordine procedere, quo nos una cum omnibus piis vellemus, et afflictus reipublicæ Christianæ, et præsertim oppressæ et deficientis in dies magis ac magis Catholicæ nostræ religionis status exposceret; ita ut verendum sit, nisi propere salubria adhibeantur remedia, is futurus sit Concilii exitus, qui et universo Christiano orbi scandalum et offensionem præbeat, et iis, qui ab obedientia sanctitatis vestræ et Sanctæ Sedis Apostolicæ recesserunt, ridendi materiam, et illas, quas amplexi sunt, alienas et discrepantes ab orthodoxa fide nostra opiniones majore studio defendendi incitamentum exhibeat.

« Ut enim multa alia taceamus, certe valde inconveniens videtur rem in eum locum jam esse deductam, quod jam aliquot mensium spatio nulla fuerit celebrata Sessio, et (quod gravius est) cum nos, et alii Christiani orbis reges et principes Catholici, gaudentes antiqua Catholicorum unitate et concordia, sperabamus et Dei beneficio aliquando futurum, ut Catholicæ religionis nostræ, adversariis inter se opinionibus et hæresibus distinctis, et invicem altercantibus et pugnantibus, orthodoxa fides nostra refloreat, sicuti certe manifestum est eorum discordias ad restaurandam religionem Catholicam plurimum afferre momenti, proh dolor! ipsi quoque Patres et doctores in Concilio existentes ad contentiones et dissidia cum maxima jactura, et dictorum adversariorum jubilatione prorumpere incipiunt. Quæ quidem incommoda, sicuti Sanctitatem Vestram nequaquam latere arbitramur, ita quoque persuasum habemus Sanctitatem estram, cujus est eximia pietas, et optima in rem Christianam voluntas, ut communem parentem, lubenter eas vias ac rationes inituram, per quam exortæ difficultates explicari, et negotia illa ad gloriam ac laudem divini nominis, et ad beneficium universæ Christianitatis dirigi queant, ut tandem, superatis præsentium dissidiorum et motuum procellis, optatum quietis portum attingamus.

« Circumferuntur quidam rumores, et sermones quorumdam non admodum commodi neque nobis grati, videlicet Sanctitatem Vestram cogitare de dissolutione vel saltem de suspensione ipsius Concilii : quibus tamen rumoribus nescimus quatenus sit tribuenda fides, et existimamus Sanctitatem Vestram, si quid ejusmodi habet in animo, hoc potissimum perplexo et intricato rerum statu, qui videtur esse in Concilio, ad id fuisse inductam. Nos vero (ut Sanctitati Vestræ pro ejus æquanimitate, et paterna in nos voluntate, mutuoque nostro in Sanctitatem Vestram filiali studio, quod sentimus, ingenue patefaciamus) longe secus judicamus; etenim nostro judicio præstaret nunquam cœptum fuisse Concilium, quam imperfectum relinqui et suspendi, nedum præter nostram, aliorumque regum et principum Catholicorum expectationem et consensum prorsus abrumpi atque dissolvi, in qua sententia confirmamur non levibus, ut nobis videtur, rationibus. Timendum namque foret ne ex ista dissolutione, aut suspensione, ultra scandalum, quo totus offenderetur orbis Christianus, ac præter Sanctitatis Vestræ et totius Ordinis Ecclesiastici contemptum et vilipendium, ac præjudicium quod et huic et futuris Œcumenicis Conciliis inferretur, alia quoque irreparabilia mala mox consequerentur; major videlicet a Catholica religione defectio et jactura, interitusque illarum etiam exiguarum reliquiarum populi Catholici, quæ adhuc supersunt cum in sacri Romani imperii ditionibus et regnis et dominiis nostris hæreditariis, tum et in aliis regnis atque provinciis; siquidem frustrata ea, quam in hoc Concilio posuerant, fiducia, ipsæ quoque seductoribus aures facilius essent præbituræ.

« Neque defuturos crediderimus etiam ex Catholicis, qui interpretarentur ejusmodi dissolutionem vel suspensionem fieri studio impediendæ reformationis, quam a tot annis expetimus et requirimus, tamque necessariam judicamus, ut sine ea frustra esse videatur meliorem Ecclesiæ statum sperare. Ad hæc Sanctitas vestra procul dubio recordatur, haud ita pridem mentionem esse factam instituendorum Conciliorum nationalium. Ea vero, quia Sanctitas vestra semper judicavit, sine summo discrimine, et miseranda animorum distractione celebrari non posse, omnibus modis illa sibi impedienda esse duxit, neque commodiorem aut efficaciorem rationem evitandi hujus periculi invenit, quam generalis et Œcumenici Concilii celebrationem. Itaque nunc Sanctitati vestræ sapienter expendendum et considerandum relinquimus, an non pleræque Christianæ reipublicæ nationes dissoluto aut suspenso generali et Œcumenico

Concilio, arrepturæ essent occasionem refricandi et renovandi factam a quibusdam antehac mentionem nationalium Synodorum, utcumque adhuc sopitam, adeoque ad rem ipsam omni ulteriori cunctatione remota deventuræ, quod illarum institutum si omnino decreverint executioni committere, in eum eventum nos non videmus, quæ tandem hujusmodi conatibus sese opponendi, aut eosdem remorandi facultas sit superfutura. Quocirca existimamus unum esse remedium, quo tot ac tam insignes difficultates atque incommoda præcavebuntur, si Sanctitas Vestra non patietur Concilium hoc generale dissolvi, neque suspendi, sed operam datura est, ut id per vias debitas et competentes ad felicem et optatum exitum perducatur : quod et ipsum non aliter fiet, nisi fiat serio tamdiu expetita reformatio, ipsique Concilio salva et integra sit antiqua et solita sua libertas, ita ut quemadmodum informati sumus a piis et eruditis viris, in priscis plerisque Conciliis, et præsertim iis, quæ pro præcipuis habentur et sancta vocantur, observatum fuisse, liceat nunc quoque non solum Sanctitatis vestræ legatis, verum etiam Patribus, ac insuper nostris et aliorum regum et principum oratoribus proponere, quæ quisque universaliter ad conservandam et restaurandam religionem Catholicam, ac obedientiam Sanctitati vestræ et Sanctæ Sedi Apostolicæ debitam pertinere, vel particulariter cujusque regni aut provinciæ necessitatem et utilitatem postulare cognoverit, Patribus vero libere, et sine metu, aut respectu dicere et decernere, quæ cuilibet Spiritus sanctus et conscientia suggerit, servato utrinque bono ordine, per quem facile evitabitur, si quæ timetur, in hac parte confusio ; ita ut non opus sit de iis rebus, quæ per Concilium sunt determinandæ, aliorsum extra Concilium recurrere. Et plane confidimus Sanctitatem vestram nunquam eo consilia sua conversuram, aut permissuram, ut hoc tempore exulceratissimo, ac turbato rerum statu, in celebratione Concilii contra exempla majorum novi quidquam introducatur, quo libertas ipsius Concilii quodammodo impediri seu violari videatur ; sed eam sartam tectamque conservaturam, ac simul etiam apud legatos et Patres Concilii curaturam, ut negotium reformationis, considerata inevitabili ejus necessitate, omni quo poterit studio promoveatur : quo nomine Sanctitatem vestram impensissime oramus et obsecramus.

« Neque vero Sanctitas Vestra hoc loco suspicari velit (quod magnis a Sanctitate Vestra precibus petimus) nos id agere, ut Sanctitati Vestræ legem præscribamus, aut eam, quomodo officio suo pastorali fungi debeat, instruamus, cujus sapientiam, pietatem et in regenda Ecclesia felicitatem magni facimus ; aut etiam ut eam superioritatem et dignitatem vel auctoritatem, quæ eidem Sanctitati Vestræ jure ac merito competit, labefactemus, vel in dubium vocemus, cujus tuendæ et conservandæ hactenus semper fuimus erimusque posthac quoquo tempore studiosissimi, non recusaturi eam ob causam ullos unquam labores, curas ac molestias, adeoque fortunarum et salutis discrimen, si necessitas postulet, subire ; sed posteaquam varia ad nos de præsenti statu Concilii allata essent, quibus homines tam a Sanctitate Vestra et Sede Apostolica, quam a Concilio magis magisque alienari viderentur, et quæ gravioribus incommodis ansam facilem præbere possent, existimavimus nostras partes esse tanquam primogeniti et obedientissimi Ecclesiæ filii, ejusdemque advocati, ut Sanctitatem Vestram de iisdem certiorem redderemus, et ut ipsa prudentia sua divino invocato auxilio ab Ecclesia tanta mala propulsaret, officiose rogaremus et cohortaremur : id quod Sanctitatem Vestram speramus pro animi sui moderatione, et paterno in nos amore, benigno et æquo animo laturam, et his, quæ commemorata sunt, incommodis aptum et conveniens remedium adhibituram esse, qua in re pollicemur nos Sanctitati Vestræ filiali nostro auxilio affuturos, omniaque ea præstituros esse, quæ ad nos pro ratione muneris nostri Cæsarei pertinere dignoscentur.

« Et quoniam testantur historiæ præsentiam Summorum Pontificum et imperatorum in Conciliis Ecclesiæ, et Christianæ reipublicæ maximam sæpe attulisse utilitatem, nos ut hanc quoque operam Christiano orbi in hac summa necessitate præstemus, volente Deo, ipsimet lubentissimo animo, et sepositis omnibus aliis gravissimis nostris difficultatibus, ad Concilium veniemus, et progressum ejus præsentia nostra, quoad ejus unquam fieri poterit, promovere studebimus ; Sanctitatem tamen Vestram hoc loco iterum atque iterum rogamus, ut et ipsa id laboris suscipere, et afflictæ Ecclesiæ sua in Concilio præsentia tanquam fidelis pastor et pius pater benigne consulere non gravetur. Ita namque sperandum erit exortas difficultates parvo negotio explicari et extingui, et quæ absente Sanctitate Vestra incommoditates in posterum facillime cum ingenti Concilii perturbatione et impedimento, necnon Sanctitatis Vestræ insigni molestia excitari poterunt, præcaveri et reprimi posse, ita ut tandem divina benignitate omnia suo debito ac legitimo ordine ad optatum et lætum finem perveniant, atque ad laudem et gloriam Dei demum Ecclesiæ pristina pax, unitas et concordia restituantur ; ad quem scopum dumtaxat omnia nostra consilia omnesque cogitationes et actiones nostræ respiciunt, nec dubitamus Sanctitatem Vestram ad eumdem una nobiscum finem tendere, a qua ad hæc nostra officiosa et puro corde et Christiano zelo profecta scripta primo quoque tempore benignum et paternum responsum expectabimus : quam

Deus misericors Ecclesiæ suæ, quam diutissime salvam et incolumem conservet. Dat. in oppido nostro Œniponti etc. »

35. His acceptis Pontifex litteris, ad singula, quæ Cæsar proposuerat, prudenter respondens, hanc ad eumdem Epistolam [1] transmisit :

« PIUS PAPA IV.

« Ferdinando imperatori Romanorum electo.

« I. Charissime in Christo fili, salutem et Apostolicam benedictionem. A nobili viro oratore tuo accepimus litteras majestatis tuæ accurate admodum scriptas de rebus ad sacrum Concilium pertinentibus, quibus diligenter perlectis, tuam in eis erga nos pietatem et perpetuam devotionem erga Sedem Apostolicam, in rempublicam vero Christianam præclaram admodum et Christianissimo imperatore dignam voluntatem recognovimus ; et ut sæpe alias fecimus, Deo misericordiarum Patri gratias egimus, qui talem Ecclesiæ suæ advocatum, protectorem, et nobis piorum consiliorum nostrorum adjutorem concesserit, qualem tam turbulenta et misera ipsius Ecclesiæ tempora flagitabant, quæ profecto non requirebant principem minore pietate, religione et sapientia præditum ; ordine autem respondebimus ipsis litteris tuis.

« II. Moleste admodum te ferre significas tam tardum esse Concilii progressum. Id tuæ optimæ voluntatis indicio est, qui remedium tantopere afflictis Ecclesiæ rebus necessarium tam diu differri doles. Nos quoque vehementer optaremus ipsum Concilium non diutius tractum, nec tot dilationes et moras interpositas fuisse, sed eæ interpositæ fuerunt oratoribus tuis et tua, et aliorum principum causa ita postulantibus et enixe rogantibus.

« III. Majestatem vero tuam offensam esse altercationibus et contentionibus, quæ nonnunquam inter prælatos extiterant, minime mirati sumus, deceret enim cuncta ab illis agi atque tractari summa animorum æquitate atque concordia. Itaque fatemur non parum nos ea quoque re offensos fuisse, qui cuperemus servari in Concilio debitum ordinem, summam moderationem adhiberi, omnesque uno animo summaque concordia Dei honori et Concilii dignitati existimationique servire, ac diligenter caveri, ne qua daretur adversariis ansa apud imperitam multitudinem sacræ Synodo obtrectandi.

« IV. Illud autem maximam admirationem movit, et animum nostrum non mediocriter perculit, quod majestas tua circumferri rumores quosdam scribit nimis nobis indignos, nempe quod id agamus et moliamur, ut Concilium dissolvatur, aut saltem suspendatur. Absit a nobis, charissime fili, ut quidquam hujusmodi cogitemus. Nos vero id agimus, id studemus, id enitimur, ut ipsum Concilium annis ab hinc octo et viginti incohoatum, prosequamur, et divina opitulante gratia, nulla prorogatione, aut suspensione amplius facta, quæ sine summa omnium offensione, et ut majestas tua sapientissime scribit, sine magnis Ecclesiæ damnis fieri non posset, et Catholicorum omnium animos prorsus frangeret, tandem finem illi debitum imponamus. Huc omnes curas nostras et cogitationes intendimus, hoc optamus, hoc conamur, cujus rei testem Deum ipsum habemus. Non adeo pastoralis officii nostri obliti sumus, non tam immemores salutis nostræ, nec existimationem quidem nostram ac famam adeo negligimus, ut quidquam ejusmodi in mentem nobis venerit.

« V. Illud fatemur, non defuisse maximos principes, qui nos ad dissolvendum Concilium hortarentur : sed id persuaderi nobis minime passi sumus, nec vere unquam patiemur. Quamobrem majestas tua quæ non temere his rumoribus fidem habendam putavit, sincerum nostrum animum plane sibi cognitum esse ostendit, eamque ut hujusmodi de nobis sermonibus posthac aures suas penitus occludat, hortamur. Nos enim sicut pro nostri pastoralis officii munere, summo Concilium studio ac diligentia congregandum curavimus, ita divinæ gratiæ auxilio, ac regum et principum Catholicorum, tuaque in primis ope freti statuimus et deliberavimus id prosequi, atque ita prosequi, ut quod ad nos attinet, Concilium ipsum plane sit liberum, ac nulli prælatorum facultas eripiatur, quin de rebus, quæ propositæ fuerint, dicat sine ullo respectu quid sentiat, suæque conscientiæ plene satisfaciat. Sed majestas tua pro sua sapientia intelligit, ubi tam multi congregati sint, maxime adhibendum et servandum esse ordinem : quo sublato, futurum sit ut maxima inter eos existat perturbatio, nec satis commode ullius rei exitus expediri possit. Proinde Concilium ipsum, hoc sapienter attendens, justissima de causa decrevit, uno tantum, aut altero ex tanta prælatorum frequentia dissentiente, ut ad Apostolicæ Sedis legatos, qui vice nostra Concilio præsident, spectaret jus referendi de rebus, quæ agendæ et decernendæ essent. Qua tamen eos potestate hortati sumus ita uti, ut omnibus de rebus, de quibus constiterit operæ pretium esse referri, referant ; eaque in re admoneri se libere patiantur, studeantque non prælatorum solum, sed etiam oratorum, qui a principibus missi fuerunt, tuorumque in primis desideriis et postulatis satisfacere. Quod si illi facere recusarent de rebus gravioribus, præsertim ad reformationis negotium pertinentibus, justam tunc prælatos et oratores causam querendi habituros esse intelligimus, et æquum fore, ut opportunum remedium adhiberetur : qua in re nos omnem spem nostram et auxilium

[1] Ms. arch. Vat. sig. num. 3218. l.p. LXXXVII.

pollicemur, quanquam sciamus quantæ turbæ, contentiones et discordiæ excitatæ fuerint, cum prælati ipsi, legatis Apostolicæ Sedis invitis, proposuerunt quæstiones et articulos, de quibus nunc controversia est, et quantopere ea res impedierit progressum Concilii, atque etiam impediat, dum super articulis Catholicis Catholici ipsi inter se certant, qui debebant cum hæreticis decertare : ex quo non mediocre scandalum ortum fuit, et data hæreticis occasio deridendi nos, dum vident nostros inter se dividi ac dissentire, sicut majestas tua prudentissime in fine voluminis suarum petitionum admonuit.

« Quod vero ad tollendos abusus, et ea, quæ correctione indigeant, corrigenda, majestas tua hortatur; digno pietate sua officio fungitur, idque nobis gratum est. Auditum autem tibi esse credimus, quid jam egerimus, qua cura, qua diligentia ea, quæ in hac curia correctione egere visa sunt, quibusvis nostris nostrorumque commodis contemptis, correxerimus. Ex quo quivis intelligere potest, serio nos et ex animo cupere cætera emendari, cum ipsius correctionis initium a nobis et a curia nostra fecerimus, sicut ex litterarum multarum exemplis, quas edidimus, et ad perpetuam memoriam imprimi ac divulgari jussimus, majestas tua intelligere poterit.

36. « Invitat nos majestas tua, et hortatur in extremis litteris suis, ut Tridentum eamus, quo se quoque paratam fore ostendit accedere : sperat enim, si ita factum sit, facilius et commodius finem optatum Concilio imponi posse. De hoc majestati tuæ respondemus nullum nos unquam laborem recusaturos esse divini obsequii et communis Ecclesiæ utilitatis causa : itaque paratos nos fore interesse Concilio, cum tamen res in eo statu esse cognoverimus, ut præsentia nostra aliquid perfici posse sperandum sit; sed quæ nobis veniunt in mentem de hac re nobiscum cogitantibus, majestati tuæ exponemus. Primum si hinc discedendum sit, cogitamus Tridentum parvum oppidum esse, nec sine magno incommodo tantum prælatorum numerum ibi manere. Quid si nos eo cum ipso cardinalium collegio, ac reliquo comitatu nostro eamus, quo pacto sufficere urbs tam exigua poterit ad nos, et cardinales, et tot alios hospitiis excipiendos? Quid cum majestas tua eodem cum imperatorio suo comitatu venerit, qui poterit ea urbs præter prælatos, quibus ipsis vix domicilium præbet, curias nostras excipere? Illud præterea cogitamus, si ad Concilium eamus, non defuturos, qui illum adventum nostrum in malam partem accipiant, interpretantes scilicet, ea mente nos illuc venisse, ut suam Concilio libertatem eriperemus. Sed prætermittamus incommodum nostrum, fingamus eam urbem satis amplam esse ad excipiendas curias nostras, contemnamus etiam sermones malevolorum, quos contempturi essemus. Consideremus ecquid tuto illuc convenire possimus. At ea urbs in medio hæreticorum sita est. Hinc Grysones finitimos habet, inde Helvetios hæreticos, ex alia parte Protestantes. Quis præstabit nobis, ut tuto ibi cum curia nostra esse possimus? De tua quidem fide non dubitamus, ne simus nostri dissimiles. Sed hoc erit periculum commune, timendum erit ne vis afferatur utrique nostrum, et ne vis major afferatur, quam cui majestas tua possit resistere. An non meminimus, quid gloriosæ memoriæ Carolo imperatori fratri tuo evenerit? Quanto in periculo Concilium ibi sæpius fuerit? Huc accedit, quod Æstate proxima pro certo habetur, venturam esse classem Turcarum maximam, eamque una cum pyratis et prædonibus omnibus infestum hoc mare esse habituram. In tanti periculi metu nobis cum curia ex Urbe discedentibus, haud dubie tota Urbs tumultu implebitur; si vero acciderit, ut classis hostium hac prætervehatur, ut alias accidisse meminimus, cunctus hic populus, qui meliore ex parte est ex hominibus peregrinis, trepidabit, et Urbem ipsam præ metu deseret. Sed tamen adeo cupimus et desideramus inservire Deo, et religioni, et simul majestati tuæ morem gerere, ut diligentius de re cogitare velimus. Si tamen majestati tuæ placeret Bononiam venire quo antea in animo habuimus nos conferre, multaque jam ad iter necessaria parari jusseramus, quando ægritudo postea nos impedivit, ex qua nondum plane convaluimus, majestas tua in ea urbe imperialem coronam acciperet, sicut ibidem eam accepit olim gloriosæ memoriæ Carolus imperator frater tuus, ibique, et tuto, et commode omnes esse possemus. Credimus etiam, quod prælati Concilii, utroque nostrum hortante, eodem venire minime gravarentur, maxime propter hospitiorum commodum, et urbis illius securitatem. Essent autem illic omnia in manu majestatis tuæ, cujus ea in urbe majorem potestatem nos vellemus esse, quam nostram. Ita uno tempore, et ea quæ ad dignitatem atque honorem majestatis tuæ pertinent, perficeremus, et optatum Concilii progressum ac finem assequeremur, sublatis abusibus omnibus, et reformatione facta magna ex parte majestatis tuæ arbitrio, quam scimus nihil desideraturam esse nec postulaturam, nisi quod rectum et æquum esset, et majestas tua, cujus nos honorem ac dignitatem magni facimus propter insignem ejus devotionem erga Sedem Apostolicam, et egregiam erga nos voluntatem, publicis privatisque rebus ex sententia confectis discederet. Exposuimus majestati tuæ has cogitationes et considerationes nostras, eam autem hortamur et rogamus, ut de hac re secum diligentius cogitare velit, quemadmodum et ipsi quoque cogitabimus. Veniet autem ad te venerabilis frater noster Joannes episcopus Præne-

stinus cardinalis Moronus appellatus, quem legatum nostrum de latere ad Concilium, et ad majestatem tuam missuri sumus, etc. Dat. Romæ apud S. Petrum, etc. Die XVIII Martii MDLXIII, anno IV ».

37. Dederat ad Pontificem Ferdinandus imperator alias arcanas litteras, quibus reconditiores animi sensus de provehendo feliciori Concilii progressu, restituendaque emendatiore, atque expolitiorum morum norma patefecerat, atque hac Epistola [1] significaverat.

« Beatissime in Christo pater, Domine reverendissime, post humilem commendationem filialis nostræ observantiæ continuum incrementum.

« Etsi Sanctitatem vestram a multis annis, dum adhuc in minoribus ageret, summo semper amore prosecuti fuimus, et postquam divina providentia ad sanctam istam Cathedram Petri evecta est, tanquam amantissimum patrem singulari observantia coluimus, atque etiam nunc colimus, ab eaque vicissim tam insignia paterni amoris officia accepimus, ut merito illius dignitatem et auctoritatem nobis quoque loco et tempore pro viribus tuendam ac defendendam esse intelligamus, atque ad id propensissimum animum habeamus, quemadmodum sane hoc nobis tanquam supremo advocato et protectori Ecclesiæ pro ratione Cæsarei nostri muneris incumbere agnoscimus, ideoque nihil acerbius, aut a mente nostra magis alienum posset nobis accidere, quam scribere, dicere, aut facere aliquid, quo piæ Sanctitatis vestræ aures et benignus animus vel lævissime offendi possent, tamen viceversa existimamus ad integritatem nostram, et ad officium optimi et obedientis filii Ecclesiæ maximopere spectare, si quid occurrat, quod vel Sanctitati vestræ, vel Ecclesiæ Christi, cujus ipsa Sanctitas vestra in terris vicarium gerit, officere queat, nisi mox emendetur, ut de eo Sanctitatem vestram tanquam patrem optime meritum, et nobis confidentissimum, remotis, quod aiunt, arbitris sincere et reverenter admoneamus, ipsamque veritatem, etiamsi soleat odium parere, nequaquam dissimulemus; ad quam rem animum addit nobis non solum Cæsarei officii nostri debitum, secundum quod tenemur sedulo procurare, quæ ad gloriam Dei, quæ ad Ecclesiæ unitatem et tranquillitatem, quæ denique ad universæ Christianæ reipublicæ salutem et incolumitatem spectant, ac impendentia mala et incommoda ab eo pro viribus propulsare, verum etiam mirifica Sanctitatis vestræ pietas, benignitas, mansuetudo, et immensa multisque beneficiis erga nos comprobata voluntas ea nobis plane pollicetur, quæcumque in his nostris secretioribus et officiosissimis litteris bono zelo sumus, vel admonituri ultra illa, quæ in aliis nostris continetur, vel alias latius explicaturi et declaraturi, Sanctitatem vestram non modo non laturam graviter, aut moleste, sed potius paterno et benigno animo accepturam esse, præsertim cum non aliorsum, quam ad laudem divini nominis, ad quietem Ecclesiæ, ac beneficium reipublicæ Christianæ, et maxime ad conservationem auctoritatis Sanctitatis vestræ, et Sanctæ Sedi Apostolicæ debitæ, perpetuamque ejusdem sanctitatis vestræ laudem tendant ac denique etiam nepotibus et propinquis Sanctitatis vestræ olim usui et præsidio fore videantur, quo nomine Sanctitatem vestram summo studio etiam atque etiam rogamus.

« II. Priusquam autem aggrediamur rem ipsam, non absurdum fortassis erit paucis præfari de conditione, qua Sanctitas vestra supremum Ecclesiæ in terris caput, qua nos ipsi, quibus divinitus datum est (licet præter omne nostrum meritum) alterum esse supremum et sæculare in orbe Christiano caput, qua cæteri reges ac principes, qua denique homines nati sumus, scilicet, ut moriamur, cujus conditionis memoriam expedit in animis mortalium nunquam extingui, præcipue senum qui morti sunt vicini; quia possunt quidem juvenes cite mori, sed secundum naturæ cursum senes destituti sunt ea spe vitam in multos annos extrahendi, quæ fovet juvenes, licet utcumque et ipsi illa frequentissime frustrentur. Quocirca eo magis cogitanda sunt Sanctitati vestræ et nobis (sumus enim coætanei ferme) illa, quæ ad consequendum beatum hujus transitoriæ vitæ finem, id est, æternam felicitatem et gloriam pertinent, ut dum tempus est, operemur bonum, et talentum nobis concreditum ita administremus, ut possimus postea Deo altissimo muneris nobis commissi rationem reddere, atque a divina ejus benignitate promissam bonorum operum nostrorum mercedem recipere, juxta quam vilescit et putet omnis, quantumvis maxima hujus sæculi gloria. Ubi sane considerandum est quod peccantes pastores et rectores populi non modo sibi ipsis accersunt malum, sed multa millia animarum in salutis periculum conjiciunt, pro quibus postea ipsi in judicio Dei respondere coguntur. Quod tamen non in eum finem Sanctitas vestra a nobis dictum existimet, quod nos Sanctitatem vestram, filius patrem, ovis pastorem, quomodo vitam suam instituere debeat, velimus erudire: neque enim dubitamus Sanctitatem vestram, hæc et alia indesinenter secum animo volvere.

« III. Quæ cum ita se habeant, et nunc flagitante extrema collapsæ religionis nostræ Catholicæ et Ecclesiæ necessitate, celebretur Tridenti sacrum Œcumenicum Concilium a Sanctitate vestra convocatum, a quo totus orbis Christianus, miserandum in modum laceratus et conscissus, expectat remedium salutare et

[1] Ext. in Ms. arch. Vat. sig. 3218. Ep. LXXXVII.

aptum sanandis, quibus se invicem confecit vulneribus, existimamus profecto nunc summam rerum in eo versari, ut populus Christianus expectatione sua non frustretur, adeoque Concilium opera et auctoritate Sanctitatis vestræ legitima et debita via progrediatur, denique per eamdem ad optatum et felicem exitum perducatur.

« IV. Porro huic convocationi et Congregationi Generalis Concilii occasionem et causam dedere, ut novit Sanctitas vestra, plurimæ atque pestilentissimæ hæreses, quæ hoc postremo sæculo propter peccata nostra exortæ, tam late se diffuderunt, ut nullam ferme orbis partem intactam reliquerint, atque adeo plerasque reipublicæ Christianæ nationes et regna occupaverint. Item abusus et depravati mores, quibus hoc tempore clerus juxta ac populus laboravit, ac hæreses ipsæ foventur, accenduntur et augentur : qui sane in utroque ordine Ecclesiastico pariter et sæculari usque adeo invaluerunt, ut nisi mature prospiciatur in præsenti Concilio, verendum sit ne longe graviora et irreparabilia incommoda aliquando consequantur.

« V. Itaque cum non videatur ejuscemodi malis commodius posse adhiberi remedium, quam si canonica instituatur reformatio, et Concilium debita et legitima via libere progrediatur, non dubitavimus Sanctitati vestræ, quæ in aliis litteris nostris ob respectum, quem merito habemus Sanctitatis vestræ, vel leviter attigimus, vel silentio prætermisimus, quod illas ad multorum hominum manus perventuras esse sciamus, summa fiducia, saltem in præsentibus latius explicare, ita ut de iis, quæ Catholici et omnes boni cupiunt emendari, vel alioquin a Sanctitate vestra præstari, vel etiam quæ ab ipso Concilio expectantur, informata eo melius pro pastorali suo officio laboranti Ecclesiæ subveniat.

« VI. Publica et maxima nunc est querela de reformationis retardatione : neque sane absque causa, videtur enim esse usque adeo necessaria, ut sine ea non liceat meliorem in Ecclesia statum sperare, quæ si instituenda erit, prout posthaberi, seu procrastinari, sine graviore religionis detrimento, et totius Christiani orbis gemitu ac majore exasperatione non potest, in primis videtur res a capite et fonte incipienda esse ; nam ubi caput est bene dispositum, reliqua etiam membra melius habent, et e fonte puro puri manant rivuli.

« VII. Nec taxamus hic personam Sanctitatis Vestræ, in qua neque pietatem, neque religionem, neque sanctimoniam vitæ, nec quidquam eorum desideramus, quæ in sancto et incorrupto Pastore requiri possunt ; quia ea, quæ dicturi sumus de Summo Pontifice, cum divina providentia Sanctitas vestra Pontificatum teneat, et magna sua cum laude gubernet, ad Sanctitatis vestræ personam nihil pertineat, sed hoc agimus atque optamus, ut S. V. hoc optimum pietatis opus secum ferat in conspectum Altissimi, quando ipsi ex hac vita ad cœlestia regna migrandum erit, et in terris quoque nomen suum in omnem posteritatem hac laude conservatum relinquat, quod scilicet S. V. hoc novissimo sæculo id præstiterit, ut in futurum ipsius diligentia habeamus vere sanctos Pontifices, cardinales, episcopos, presbyteros, et animarum rectores, qui verbo et exemplo populum sibi commissum ad eadem studia pietatis revocent, ut denique omnes serviamus Deo in justitia et veritate.

« VIII. Ad quod requiritur in primis, ut talis instituatur modus eligendi Pontificem , per quem iis, qui ad tantam dignitatem et functionem apti non sunt, posthac omnis ad eam aspirandi via præcludatur.

« Hoc pridem, ut diximus, præstiterat Pontifex egregia illa edita constitutione, quæ incipit, *In eligendis,* quæ integra habetur in Romano Bullario, et in cæremoniali electionis Romani Pontificis ». Addit insuper imperator de cardinalium cæterorumque antistitum exquisita electione, ut hoc firmiter posito fundamento nobilis in Ecclesia Dei virtutum structura consurgeret, hæc habens :

« IX. Deinde necessarium est, quod eligentes, id est, reverendissimi cardinales tales sint, ut velint ac possint eligere Pontificem , cui Ecclesia Christi recte tuto possit committi : nam (quod pace Sanctitatis vestræ et reverendissimorum cardinalium dictum sit) hoc tempore gravissimæ audiuntur querelæ, quod nonnunquam creantur cardinales partim per ætatem omni adhuc judicio destituti, partim vero illitterati et indocti, qui ut nihil possunt in iis, quæ ad regendam Ecclesiam spectant, consulere, sic in eligendo Pontifice privatas passiones sequuntur, ac bonorum et doctorum pia suffragia impediunt, unde postea necesse est multa in Ecclesia sequi incommoda.

« X. Non multo minor profecto sollicitudo præstanda est, ut sint etiam archiepiscopi et episcopi digni atque idonei, qui gregem Domini cum puritate et sanitate doctrinæ, tum etiam honestæ et probatæ vitæ exemplo pascant : qui cum creantur partim per electionem capitulorum, partim vero per provisionem et collationem Sanctitatis vestræ, ac summorum Pontificum pro tempore existentium, et pro parte, denique per nostrum, et aliorum regum et principum juspatronatus habentium nominationem et præsentationem, non abs re futurum advertere, quod sicuti diversis modis ac viis ad istiusmodi Ecclesiasticas functiones et dignitates perveniunt, sic etiam plurimum inter se differunt. Nam is, qui ad munus episcopale per ipsammet Sanctitatem vestram, aut per nos, vel alios

reges ac principes promoventur, sæpenumero sunt digniores, magisque idonei illis, qui jure electionis ad eum gradum evehuntur. Si namque talis ratio et modus instituetur eligendi et creandi archiepiscopos et episcopos, per quem dignioribus dumtaxat, et magis idoneis pateat ad ejusmodi dignitates et munera aditus, Deo dante, brevi futurum est, ut habeamus doctum, pium et numerosum clerum, ac doctos prædicatores, qui populum in lege Domini erudiant; cessabit tunc pluralitas beneficiorum, et alii multi abusus e medio tollentur, ac denique hæreses sensim extirpabuntur et eradicabuntur. Quod si quis error, aut abusus irrepsisset in nominationibus et præsentationibus prælatorum et parochorum, vel aliarum personarum Ecclesiasticarum, per nos, aut alios reges ac principes sæculares factis, sicuti antehac accidisse, et deinceps similiter accidere posse, nequaquam volumus negare, in eo etiam Sanctitas vestra poterit adhibere commoda remedia, ut tales abusus in istiusmodi nominationibus et præsentationibus tollantur et corrigantur; quemadmodum profecto nos pro parte nostra non cogitamus defendere tales errores seu abusus, sed eosdem emendari, et tolli patiemur obsequenter, pariturі iis, quæ nobis Sanctitas vestra et sacrum Concilium imposuerit, prout nos jamdudum facturos recepimus, etc.

« XI. Breviter sufficiant dicta de iis, quæ Sanctitati vestræ circa reformationem conclavis, et curam aliorum ordinum Ecclesiasticorum hoc afflicto religionis statu agenda videntur; nunc transeamus ad statum Concilii. Ubi sane gravissima nunc disputatur quæstio cum magna contentione de residentia episcoporum, utrum sit juris divini, necne; in qua, cum verendum sit, ne multi dicant, quod Sanctitati vestræ maxime placere putaverint, pro ea, qua ad scribendas has litteras inducti sumus, fiducia, illud quoque silentio præterire non possumus, quod cum in præsenti Concilio reperiantur tres classes episcoporum, una eorum qui aspirant ad cardinalatum, altera pauperum qui desiderant Sanctitatis vestræ liberalitate et munificentia locupletari, tertia illorum qui per se habent luculentos episcopatus et proventus, unde se commode possunt sustinere, nec galerum ambiunt, nos nihil diffidere, quin hic posterior ordo in hac disputatione votum et sententiam libere dicat, sed de reliquis duobus valde dubitamus, ne residentiam ipsorum episcoporum privati commodi causa oppugnent, non attento, quod sive ea sit divini juris, sive non, tamen hoc rerum et temporum statu non modo sit utilissimum, verum etiam maxime necessarium, quod episcopi in suis Ecclesiis resideant, suumque officium faciant. Quocirca Sanctitatem vestram rogamus per Deum immortalem, ut huic determinationi, si in conscientia sua cognoverit eam esse Dei voluntati consentaneam, non repugnet, ne quis possit Sanctitati vestræ objicere, quod Christus dixit ad hypocritas: *Vos transgredimini Dei mandata propter traditiones vestras;* et quod Sanctitas vestra conetur mandatum Dei mutare in traditionem humanam; quinimo curet, tanquam supremus pastor, ut quisque episcopus suam Ecclesiam summa fide, cura atque sollicitudine præsens gubernet, modusque statuatur dispensationibus, quæ hoc casu solitæ fuerunt concedi: nam utcumque non inficias imus Sanctitati vestræ facultatem esse liberam dispensandi, tamen Sanctitas vestra pro sua pietate nolit uti hac sua facultate et auctoritate in hoc negotio residentiæ, quandoquidem inde plus detrimenti quam commodi ad Ecclesias illas mercenariornm rapinis expositas redire dignoscitur.

« XII. Præterea illud quoque pro filiali nostra in eamdem Sanctitatem vestram observantia nequaquam celandum esse duximus, cum magno fieri scandalo, quod pleraque negotia, quæ sunt determinanda per Patres in Concilio, ad Sanctitatis vestræ determinationem Romam transmitti dicuntur, ita quod Patribus non sit libera decernendi facultas, quemadmodum reverendissimi legati Sanctitatis vestræ, neque nostris, neque aliorum regum et principum oratoribus liberum esse volunt Concilio ea quæ sunt necessaria proponere. Qua in re tollitur et diminuitur libertas Concilii, et infringitur salvusconductus, qui eam libertatem ipsis quoque sectariis non abstulit. Ideoque nobis et reliquis regibus atque principibus, qui hujusmodi libertatem et facultatem in antiquis etiam Conciliis habuimus, non parum infertur præjudicii, et nisi ea relinquantur Concilio integra et illæsa, multa consequentur inconvenientia; nam plurimi id in deteriorem partem rapient, et suspicabuntur, quod Sanctitas vestra reformidet, et suspectam habeat Concilii sententiam, dum non velit fieri a Patribus decreta, nisi ea prius Sanctitas vestra de consilio suorum cardinalium discusserit et approbaverit: sectarii vero, qui alioqui nihil omittunt, quod non sit in sacra Scriptura expressum, et pleraque Conciliorum decreta rejiciunt, haud dubie cavillabuntur, quod ipsis de hoc et aliis Conciliis sentiendum sit, quandoquidem hoc ne summo quidem Pontifici satisfaciat.

« XIII. Ultra hoc videtur hic modus procedendi, quod scilicet negotia Concilii per Sanctitatem vestram Romæ quoque cum reverendissimis cardinalibus consultantur et tractantur, propemodum schismatis cujusdam speciem præ se ferre, quasi essent duo Concilia, quorum unum Romæ, alterum Tridenti celebretur.

« XIV. Similiter existimatur valde esse inconveniens negotia Concilii, quod debet repræsentare Ecclesiam Universalem, submitti exa-

mini reverendissimorum cardinalium quorumdam Romæ existentium, qui non sine probabili causa suspecti habentur in negotio, tam reformandi conclavis, quam statuendæ residentiæ episcopalis, et libertatis sacro Concilio relinquendæ, siquidem in articulis valde adversari videntur.

« XV. Itaque existimamus Sanctitati vestræ, et tutius, et laudabilius fore, quod de præmemoratis omnibus articulis et difficultatibus explicandis, ut puta, de reformatione Conclavis, de electione cardinalium ac prælatorum, et residentia episcoporum, potius exquirat et sequatur consilium et sententiam ducentorum aut tot Patrum Concilii, quam quindecim vel plurium cardinalium, dum Concilium apertum est, et versatur in opere : quid enim obstat ? aut quomodo potest labefactari auctoritas Sanctitatis vestræ, si de Bullis, quas voluerit publicare super reformatione conclavis, prius sententiam et consilium Concilii exquisierit? Cogitet, quæsumus, Sanctitas vestra, an non certius ac satius sit aliquid statuere et decernere sacro approbante Concilio, quam approbante collegio cardinalium : nam quod decernitur cum Concilio, firmum est ac durabile, quoniam Concilium habet promissam gratiam Spiritus sancti ; quod vero extra Concilium cum consilio cardinalium statuitur, experientia docet non esse ita stabile et firmum, quin multoties per subsequentes Pontifices levissima de causa rescindatur ac irritum reddatur. Quapropter non permittat Sanctitas vestra libertatem Concilii violari, quia alias, ut nos judicamus, periculum subesset, ne simul etiam aliorum præteritorum Conciliorum auctoritas elevaretur.

« XVI. Neque vero Sanctitati vestræ verendum censemus, ne quidquam decedat auctoritati et superioritati, quæ competit et debetur Sanctitati vestræ, per id quod proponunt interdum in Concilio, quæ necessitas postulat, nostri et aliorum regum ac principum oratores. Dicant et decernant libere Patres. Nos certe animum inducere non possumus, ut hoc Sanctitatis vestræ auctoritati præjudicare credamus. Multo minus Sanctitas vestra suspicari debet, quod nos consulto occasionem aut prætextum aliquem quæramus dignitatem et auctoritatem Sanctitatis vestræ, quam plurimi facimus, oppugnandi, vel in dubium et controversiam revocandi. Hoc profecto a proposito, mente et voluntate nostra alienissimum est : neque etiam arbitramur ullum esse regem, principem, aut privatum quoque hominem Catholicum, qui non una nobiscum sentiat, credat et profiteatur, Sanctitatem vestram post Christum Salvatorem nostrum caput esse Ecclesiæ in terris.

« XVII. Non improbamus præterea, quod Sanctitas vestra omni studio et conatu sustineat, tueatur et conservet suam et successorum suorum Summorum Pontificum auctoritatem et dignitatem ipsis spectantem, tam ex mandato Dei et sacra Scriptura, quam per sacros canones, necnon plura approbata superiorum temporum Concilia, quia id justum et æquum est, et pro pastorali suo officio Sanctitas vestra secus facere non potest ; attamen operæ pretium est, quod Sanctitas vestra eam conservandæ auctoritatis suæ Apostolicæ rationem ineat, qua testatum reddatur, Sanctitatem vestram non aliud quærere, quam honorem divinæ majestatis, et augmentum fidei atque Ecclesiæ, necnon populi Christiani ædificationem, ne quisquam recte et jure possit objicere, Sanctitatem vestram non Christi, sed suam gloriam captare, aut postposita utilitate et necessitate Ecclesiæ, sibi et successoribus suis novo exemplo aliquid vendicare, quod ad Summos Pontifices nullo jure pertineat, neque probari posset, vel sacris Litteris, vel sanctorum Patrum monumentis, vel sacrorum canonum et Conciliorum decretis ad ipsos pertinere. Et quoniam tradita Sanctitati vestræ a Deo Omnipotente potestas et auctoritas facile subsistet contra quosvis adversariorum impetus, si Sanctitas vestra ea recte utatur, magnopere profecto expediet Sanctitati vestræ et Ecclesiæ, diligenter prospicere, ne ulli tam insigni potestate et auctoritate, ad destructionem potius quam ædificationem Ecclesiæ, et ad labefactandam vim et auctoritatem sacrorum canonum et Conciliorum contra præscriptum Dei abuti videantur : id quod a Sanctitate vestra non expectamus, sed plane confidimus ipsam in exercitio suæ potestatis et pastoralis sui muneris id semper habituram præ oculis, ut sua vigilantia, cura et opera Christo multa millia animarum lucrifaciat. Ita quidem Sanctitas vestra habitura est nos acerrimum auctoritatis et potestatis suæ Apostolicæ defensorem, qui tanquam supremum in orbe Christiano caput sæculare, dextrumque Sanctitatis vestræ brachium, nunquam patiemur Sanctitati vestræ consilium et auxilium nostrum in iis, quæ nostro imperiali officio incumbunt, pro tenuitate ingenii nostri, et pro virili nostra parte, ullo loco et tempore deesse : quandoquidem nos hoc pacto ad defendendam et manutenendam auctoritatem et potestatem Apostolicam Sanctitati vestræ, et ejus successoribus, ipsique Sanctæ Sedi Apostolicæ teneri lubenter agnoscimus et ingenue profitemur.

« XVIII. Quod si omnino hic scrupulus auctoritatis et potestatis suæ in Concilio retinendæ Sanctitatem vestram tantopere urit, Sanctitas vestra eum facile tollet, si ipsamet Concilio præsens adsit et præsit, nam per præsentiam Sanctitatis vestræ præcidetur magna ex parte omnis ansa et materia de auctoritate et superioritate ejus disceptandi.

« XIX. Et quoniam hoc loco incidimus in

mentionem præsentiæ Sanctitatis vestræ in Concilio, teneri non possumus, quin Sanctitatem vestram rursus, qua decet modestia et filiali reverentia, et enixe rogemus et obtestemur, ut quemadmodum vices Christi gerit, qui propter salutem nostram e Cœlis in terram, et ad inferos descendit, et pro nobis homo nasci, pati et mori voluit, sic etiam exemplum ejus sequatur, nec sibi grave esse patiatur ex Urbe Tridentum usque proficisci, ac ibi in medio tot archiepiscoporum, episcoporum et prælatorum Ecclesiæ ad convocationem Sanctitatis vestræ in Spiritu sancto congregatorum, ac de his quæ ad conservandam et restaurandam religionem spectant disputantium, tanquam pius pater et supremus in terris pastor versari, rebusque tractandis adesse et præesse, ac Deo et Ecclesiæ operam quam debet præstare, ac saluti tot millium animarum, quas Christus Jesus suo pretiosissimo sanguine redemit, clementer consulere; præsertim cum Sanctitas vestra sine graviore suo incommodo eo venire, ac secure, et absque omni periculo ibidem commorari, ac si opus sit, citra molestiam aut discrimen personæ et curiæ suæ in locum tutum inde se recipere valeat : quandoquidem Sanctitati vestræ nos præsentes affuturi, eamque una cum Patribus Concilii contra omnem vim ac injuriam, si quæ ingrueret, Deo propitio, facile defensuri, nec Sanctitatem vestram ullo modo derelicturi simus, etiamsi nobis gravissima quæque salutis pericula adeunda forent, in quam tamen difficultatem speramus rem nunquam deductum iri.

« XX. Quocirca Sanctitatem vestram nunc iterum atque iterum officiosissime rogamus et obsecramus per viscera Domini nostri Jesu Christi, ut pro salute Ecclesiæ, quæ Sanctitatis vestræ curæ ita demandata est, ut ea nihil debeat habere charius, cum pro salute ipsius, quando opus sit, vitam quoque profundere teneatur, ut horum omnium quæ per nos commemorata sunt, dignetur benignam rationem ducere, et afflictæ reipublicæ Christianæ omnibus modis subvenire, omnemque operam dare, ut sublatis et emendatis iis, quæ correctionem in Ecclesia requirunt, tandem in optatum tranquillitatis et unitatis portum perveniamus. Ita namque Sanctitas vestra maximam apud Deum et homines gratiam inibit, ac suis propinquis, tam in Ecclesiastico quam in sæculari ordine constitutis firmissimum præsidium contra omnes obtrectatorum et æmulorum insultus et fraudes constituet, atque nos ipsos Sanctitati vestræ deditissimos magis devinciet. Atque hic rursus Sanctitatem vestram obnixe rogamus, ne hanc nostram integerrimam admonitionem, in sinistram partem interpretari velit, sed potius æqua et benigna mente admittere dignetur.

« XXI. Hæc vero omnia non diffitemur talia esse, quæ debuissemus ipsimet soli cum Sanctitate vestra contulisse. Sed quoniam incertum adhuc est, quando cum Sanctitate vestra convenire poterimus, hujus autem rei magnitudo et extrema reipublicæ necessitas omnem videntur excludere dilationem, eo quod subsit periculum, ne interim aliquid secus ac nos obsequenter monemus, cum detrimento reipublicæ Christianæ decernatur et statuatur, voluimus ea Sanctitati vestræ, omni mora postposita, reverenter significare per præsentes litteras nostras manu illius nostri ministri scriptas, cujus opera antehac in conscribendis exemplis quarumdam secretiorum litterarum nostrarum ad Sanctitatem vestram datarum usi fuimus, idque cum propter dictionem ipsam, tum propter characterem, ut Sanctitas vestra eo facilius et clarius rem omnem intelligat. Erunt autem omnia hic apud nos occultissima, quemadmodum etiam apud Sanctitatem vestram, cui soli scribimus, secreta haberi cupimus, ut quoniam scimus ipsam ea esse in Deum pietate, ac in rem Christianam studio et paterna voluntate, necnon doctrina, prudentia, industria, ac rerum usu præditam, ut in his ipsamet per se, nemine alio monente, facile sit perspectura quid his perturbatissimis temporibus pro commodo Ecclesiæ et Christianæ reipublicæ factu opus sit, non gravetur Sanctitas vestra sola litteras hasce legere, et rem omnem excellentissimo suo judicio examinare, discutere et perpendere, priusquam de ea cum quoquo alio contulerit. Postea vero si omnino duxerit hujusmodi negotium cum uno atque altero ex iis, de quorum fide et integritate ipsa magis confidit, communicandum, id Sanctitatis vestræ arbitrio permittimus ; sperantes Sanctitatem vestram nobis ad hæc nostra officiosissima scripta alicujus intimi et fidelissimi ministri manu, quamprimum ex animi nostri sententia benigne ac paterne responsuram esse, quod quidem responsum avidissime expectabimus : ac interim Deum Optimum Maximum precabimur, ut Sanctitatem vestram quam diutissime salvam et incolumem pro beneficio et commodo suæ Ecclesiæ conservare dignetur. Datum in oppido nostro Œniponti etc.

« Beatissime pater, Sanctitatem vestram quam obnixe et reverenter iterum atque iterum peto, ut ex causis desuper allegatis, quæ supra continentur, in bonam partem accipiat, et non gravetur personaliter ad Concilium venire, et omnino spero, quod per suam præsentiam multa inconvenientia cessabunt, et ad bonum et optatum statum omnia redigentur : et ut supra continetur, promitto Sanctitati vestræ in verbo imperatoris, regis ac boni Christiani, quod Sanctitas vestra tuto venire, manere atque recedere poterit, etc. » Hæc modo delibasse sufficiat.

38. Acceptis imperatoris litteris, Pontifex ingenuam animi benevolentiam ratam proba-

tamque habens, arcanas alias litteras [1] eidem rependit, quibus gestorum omnium rationem dabat, optimique patris ac magistri partes explendo ex ordine cuncta docebat.

« Imperatori.

« Charissime in Christo fili noster, salutem. Respondimus litteris majestatis tuæ super rebus ad sacrum Concilium pertinentibus : nunc respondebimus illis, quas ipsa secretiores esse voluit, de rebus ad reformationem spectantibus uberius et apertius scriptas, in quibus summopere amavimus pietatem ejus erga nos singularem, et optimam voluntatem erga Ecclesiam et rempublicam Christianam. Accurate autem perpendimus omnia quæ quidem non minus pie quam sapienter visa nobis sunt scripta fuisse. Itaque non modo accepimus ea in optimam partem, sed gratias maximas et habemus et agimus majestati tuæ, quod tam diligenter, tam sincere, tam pie de multis nos admonuit, quæ ad commissum nobis officium pertinent. Certe gratior hæc adhortatio nobis fuit, quam aliorum principum silentium : perspeximus enim charam illi esse existimationem nostram, charam animæ nostræ salutem, Dei vero gloriam, et Christiani populi utilitatem longe charissimam. Itaque gratias iterum agimus majestati tuæ pro officio tam pio : lætamur autem, quod sensus tui sensibus nostris congruunt, et cum votis vota consentiunt.

« Ac primum, quod admonet majestas tua de conditione humana, nos scimus et videmus quam hæc vita sit fluxa, quam caduca ; itaque quotidie meminimus nos esse morituros, et actionum nostrarum rationem Deo reddituros ; quæ cogitatio nos admonet, ut quoniam imperfectum nostrum agnoscimus, hunc tanquam extremum actum quam rectissime conficere curemus, ut cum Domino placuerit nos vocare ad se, cum spe divinæ ipsius misericordiæ ad ejus tribunal accedere possimus ; nec vero ullum gratius opus, nec quod magis valiturum sit ad impetrandam ab eo peccatorum nostrorum veniam offerri a nobis posse divinæ ejus Majestati scimus, quam reformationis effectum Christiano populo tantopere necessarium ac salutarem.

« Itaque cum ad tollendas extirpandasque hæreses, quæ tam longe lateque manarunt, tum ipsius reformationis causa Concilium Generale indictum a nobis, et summo nostro studio ac diligentia congregatum fuit, cui liberum judicium relinquimus de iis, quæ correctione indigere visa fuerint, corrigendis ; ipsius autem Concilii progressus quod lentior sit, non nostra id culpa accidit, sed tribuendum est multis et variis dilationibus, quæ interpositæ fuerunt, postulantibus oratoribus tuis, tuaque et aliorum causa id enixe rogantibus. Accesserunt etiam aliæ moræ atque impedimenta, quibus factum est, ut Concilium tractum sit diutius spe atque expectatione multorum, et contra etiam nostram voluntatem et commodum.

« Sed quod ad reformationem attinet. Desiderat primum majestas tua, ut ineatur a nobis aliqua ratio, per quam successorum nostrorum electio canonice semper fiat, sine ulla simoniacæ pravitatis labe ac suspicione. Etenim pro sua sapientia intelligit, si caput sanum sit, membra quoque sese melius habitura : nos autem idem quod Majestas tua cupientes atque spectantes, huic rei diligenter provideri curavimus ; quanquam enim extent complures Constitutiones super hac re in Conciliis, et a prædecessoribus etiam nostris editæ, quibus nihil potest esse melius, apertius, diligentius, tamen ad tollendos abusus edidimus nos quoque Bullam, cujus exemplum ad te mittimus, per quam satis huic rei a nobis provisum fuisse speramus, nec gravaremur eam ad Concilium mittere ab illo approbandam, nisi vereremur, ne ipsa Bulla excitatura esset dissensiones, contentiones atque discordias, aliis aliud in ea desideraturis ; atque ita id, quod optima mente, consilioque et deliberatione matura a nobis actum est, impediretur.

« Quod vero ad cardinales attinet ; nos, si quos in eum ordinem cooptaturi essemus, ejusmodi personas eligere studeremus, quales majestas tua cuperet semper eligi, nempe, quæ et vitæ ac morum honestate commendarentur, et cum doctrina, tum usu rerum, atque prudentia ad participandas Sedis Apostolicæ curas essent idoneæ, sed de creandis novis cardinalibus nihil cogitamus. De hac re autem, ne longiores simus, venerabilis frater noster Joannes episcopus Prænestinus cardinalis Moronus, qui noster et Apostolicæ Sedis legatus ad Concilium ibit, et ad te quoque perveniet, commodius majestatem tuam edocebit.

« De archiepiscopis et episcopis præclare majestas tua intelligit, quantopere expediret, tales eos esse, ut commissas sibi oves et verbo et exemplo pascere possent : sed huic rei jam provisum fuit sacri Concilii decreto, quod servabitur. Dabimus enim operam, ut et nos idoneas personas Ecclesiis præficiamus, et ut in eorum vitam ac mores, qui confirmandi fuerint, diligenter prius inquiratur, et eorum electio, an legitima et canonica fuerit, exploretur ; de quibus rebus haberi quidem processus solent, sed ut posthac ejusmodi processus severius habeantur, et ut quæ emendanda fuerint, corrigantur, curabimus.

« De episcoporum residentia nos, ut sacra Synodus statueret, optavimus, in animo habentes quidquid ipsa de hac re statuisset, id nos approbare, et ad effectum diligenter perducere : sed agitata ea res non sine magnis contentioni-

[1] Ms. arch. Vat. sig. num. 3218. post Ep. LXXXVII.

bus fuit, necdum tamen definita est, dum alii aliter sentiunt. Nos autem in animo habemus, sive juris eam humani esse decretum fuerit, sive divini, omnes omnino compellere ad residendum in Ecclesiis suis, ne illis quidem cardinalibus exceptis, quibus Ecclesiarum administratio commissa est. Videmus enim eam utique esse necessariam, et eo magis hoc tempore, quo hæreticæ pravitatis peste per omnes fere Christiani nominis provincias pervagante, Dominicæ oves pastorum suorum præsentiam et excubias desiderant atque efflagitant : quare hac quoque in re pio majestatis tuæ desiderio, Deo juvante, satisfiet.

« Venimus nunc ad id Epistolæ tuæ caput, in quo Tua Majestas agit de libertate sua Concilio conservanda. Nos Concilium ipsum liberum semper esse voluimus, neque operam dedimus unquam, ut referretur ad nos de illis rebus, de quibus Concilium ipsum statuere ac decernere debet. Accidit tamen aliquando, ut legati Concilii de gravioribus aliquibus rebus nos consulendos putaverint : quibus nos quin consilium nostrum impertiremus, præterire non potuimus, nec debuimus ; non tamen ob eam causam libertatem Concilii imminuimus. Nec vero novum neque alienum a dignitate Concilii videri deberet, si ipsum etiam Concilium Apostolicam Sedem, Ecclesiæ caput et veritatis magistram consulendam putaret, nec duo esse Concilia posset videri, si Concilium cum capite suo conjunctum sit. Nec illud quidem improbari potest, quod nos de rebus hujusmodi gravioribus, cum delectis aliquot cardinalibus spectatæ religionis ac fidei communicemus, eorumque sententias exquiramus, præsertim cum nunquam præjudicare velimus Concilii libertati, nec impedire quominus id quod sibi visum fuerit, exequatur, decernat et statuat.

« Sed quod majestas tua tutius et commodius fore censet, si de illis quæ ad reformationem pertinent, velut de reformatione conclavis, consilio potius utamur Concilii Generalis, quam paucorum cardinalium, et quæ de hujusmodi rebus statuenda duxerimus, ipso approbante Concilio statuamus, controversia ipsa de residentia prælatorum satis nos admonuit, commodius esse et expeditius in hujusmodi rebus, quæ ad Sedem et curiam nostram proprie pertinent, non expectare consensum tantæ multitudinis, cum ipsi mature, quod opus est facto, efficere possimus. De Bulla quidem conclavis, quam multas, et quam varias putat majestas tua futuras fuisse prælatorum tot qui in Concilio sunt sententias, propter varia hominum studia ac voluntates ? Nos vero satis hoc scimus, Bullam nostram nonnullos minime approbaturos fuisse. Eam tamen jam editam, si Synodus auctoritate sua approbandam duxerit, gaudebimus satisfactum desiderio Majestatis tuæ.

« Atque hoc loco, quod majestas tua non improbat, ut nostram et successorum nostrorum dignitatem auctoritatemque tueamur, more suo pie admodum loquitur : sed quod hortatur, ut ita auctoritatem nostram tueri et conservare studeamus, ut appareat nihil aliud nobis esse propositum, quam honorem et gloriam Dei, quam incrementum fidei, atque Ecclesiæ, et Christiani populi utilitatem, nos nihil aliud curamus, neque quærimus, quam hæc ipsa quæ majestas tua commemorat : non enim quærimus, quæ nostra sunt, sed quæ Jesu Christi, cui in hoc officio deservimus.

« Hujus autem auctoritatis ac potestatis nostræ, quod te acerrimum defensorem fore polliceris, agimus majestati tuæ maximas gratias, et hanc de tua singulari pietate fiduciam habemus, vicissim nos quoque majestati tuæ pollicentes omni hac auctoritate nobis a Domino concessa paratos fore semper uti ad defendendam et augendam imperatoriam dignitatem tuam, neque ullo ei loco defuturos.

« Quod majestas tua nos hortatur, ut Tridentum nos conferamus, quo se quoque venturum esse pollicetur, nostramque amborum præsentiam utilem fore censet ad finem optatum Concilio imponendum ; nos, ut in alteris litteris nostris scripsimus, non recusamus hunc laborem, atque adeo paratissimi essemus ire in remotissimas orbis terrarum partes, dummodo præsentia nostra ad divinæ Majestatis honorem fructum esset aliquem Christiano populo allatura : sed, ut omittamus quam infirma adhuc valetudine simus, ut taceamus quam exigua urbs Tridentum sit ad comitatus utriusque nostrum excipiendos, majestas tua considerare secum valet, ecquid tuto in eam urbem conventuros nos putet, quæ omni fere ex parte ab hæreticis populis, Grysonibus, Helvetiis et Protestantibus cingitur. Recordetur quid olim acciderit gloriosæ memoriæ Carolo imperatori fratri tuo, quanto in periculo sæpius Concilium fuerit, ipso fratre tuo imperatore victore ac prope præsente. Tua quidem fide nihil gravius nec exploratius esse nobis potest, sed verendum est, ne ea vis afferretur, cui ne tua quidem majestas posset obsistere. Si tamen majestati tuæ placeret Bononiam se conferre, quo nos quoque fortasse jam profecti essemus, nisi nos ægritudo nostra impedisset, quanquam videamus, quantum detrimenti discessus noster huic urbi invecturus esset, tamen eo nos quoque conferremus. Ibi coronam imperii majestas tua accipere posset, sicut fecit olim gloriosæ memoriæ Carolus frater tuus, et ut speramus, utroque nostrum hortante, ne prælati quidem Concilii eo venire gravarentur, et Concilio finis optatus imponi posset, etc. Dat. Romæ, etc. XVIII Martii MDLXIII, anno IV ».

39. *Anxius Pontifex de quorumdam, præ-*

sertim Gallorum, erga se mentis affectu. — Ita Cæsareis postulatis factum est satis a Pontifice. Obortæ vero fuerant in Concilio contentiones importuna aliquorum temeritate, qui sanciendæ disciplinæ Ecclesiasticæ specie, Pontificiam auctoritatem infringere, atque ordinem Concilii, invaso proponendi jure, pervertere moliti erant, cumque nonnulli Hispani et Galli præsules præfractiores se ostendissent, de iis conquestus Pontifex apud Cæsarem episcopi Pharensis opera eum hortatus est, ut Sedis Apostolicæ dignitatem in Concilio asserendam susciperet, ad quæ a Ferdinando Cæsare nona die Martii ita responsum est [1] :

« Sacra Cæsarea majestas dominus noster clementissimus benigne intellexit ea, quæ R. D. episcopus Pharensis S. D. N. ad majestatem suam nuntius proximis diebus a majestate sua Cæsarea ejusdem S. D. N. nomine postulavit, nempe, ex quo sint plures in Concilio prælati Hispani et Galli, quibus in dubium vocetur debita Sanctitati suæ potestas atque auctoritas regendi et pascendi universalem Ecclesiam, ut tanquam advocatus, et defensor, et procurator auctoritatis et jurium Apostolicæ Sedis, partes suas ita interponere velit, ut impetus illorum omnium propulsetur, Sanctæque Sedi, quod suum fuit semper et est, integre conservetur; ea de re non solum datis ad majestatis suæ Cæsareæ oratores litteris, sed Galliarum quoque et Hispaniarum episcopis admonitis.

40. « Ad hæc sacra Cæsarea majestas benigne respondet, majestati suæ Cæsareæ, quæ in istiusmodi disputationibus theologicis non est ita, ut ipsi theologi, versata, hactenus nullum in hac re dubium occurrisse : siquidem in suismet litteris hoc ipsum prædicatum Sanctissimo domino nostro hucusque semper tribuit, et Sanctitatem ejus sanctæ Romanæ ac universalis Ecclesiæ Summum Pontificem appellare nunquam dubitavit. Neque profecto S. D. N. ambigere debet, quin majestas ejus Cæsarea memor Cæsarei officii sui, lubenter omni loco et tempore pro viribus tuebitur, defendet ac manutenebit auctoritatem et potestatem Sanctitati suæ debitam et competentem, sicut decet Sanctitatis suæ et sanctæ Sedis Apostolicæ advocatum, defensorem et protectorem, prout etiam oratoribus et commissariis suis in Concilio existentibus jam mandatum dedit, ut hac de re nomine ac loco majestatis suæ Cæsareæ, cum prælatis Hispanis et Gallis agant, eosque ab omnibus non necessariis disputationibus dehortentur. Verumtamen majestas sua Cæsarea pro sua in Sanctitatem ejus filiali observantia et integerrimo studio facere non potest, quin Sanctitatem ejus reverenter et officiose admoneat, si Sanctitas ejus auctoritatem et potestatem suam extendere conaretur, et per eam labefactare et diminuere intenderet auctoritatem sacri Œcumenici Concilii, aut vellet hac occasione tacite illud omnes confiteri, quod a multis palam negatur, haud dubie Sanctitati ejus difficillimam et gravissimam disputationem et controversiam subeundam fore, quam longe præstaret hoc turbato rerum et temporum statu evitare. Itaque majestas sua Cæsarea Sanctissimum dominum nostrum impensissime rogat, ut quemadmodum Sanctitas ejus majestati suæ Cæsareæ auctoritatem et potestatem suam commendat, quæ alias majestati suæ Cæsareæ curæ et cordi est, et posthac semper erit, sic etiam vicissim Sanctitas ejus auctoritatem sacro Œcumenico Concilio debitam et competentem commendatam habere dignetur, nec eamdem ulla in parte diminutam aut labefactatam velit : id quod Majestas sua Cæsarea sibi de summa Sanctitatis suæ pietate, integritate, ac in rem Christianam studio plane pollicetur. Quod reliquum est majestas Cæsarea R. D. nuntio omnem favorem, ac benevolentiæ Cæsareæ studium benigne defert ».

« Decretum per sacram Cæsaream majestatem die IX mensis Martii anno Domini MDLXIII ».

41. Percrebuerat jam apud multos, quod Pontifex, ut exortas in Concilio contentiones sedaret, ad longum aliud tempus illud esset suspensurus, quod tamen, cum alienum a Pontificis mente Carolus cardinalis Borromæus legatis Apostolis significasset [1], vehementer gavisi miris laudibus Pontificiam mentem extulerunt, quod probe conspicerent, magna inde offendicula atque irreparabilia incommoda Ecclesiæ Catholicæ emersura. Placuit etiam legatis, quod Pius profectionem Bononiensem, quam destinaverat, nonnisi summa Ecclesiæ utilitate exigente, ad opus perducere meditaretur.

42. Suspectos fuisse Gallos Pontifici [2], ac propterea Bononiensem profectionem meditatum, ne longius abesset a Concilio, imminentiaque pericula discuteret, refert Gabriel Palæottus; verum Gallos optimam erga Pontificem gessisse voluntatem, eamque amantissimis officiorum verbis ostendisse, verbaque operibus ornasse visuri sumus :

« Cum post Gallorum (inquit) adventum magna hic apud nonnullos, sed major etiam Romæ suspicio exorta esset, ne quid hæc natio, cum qua prælati alii multi se conjunxisse dicebantur, adversus Sedem Apostolicam moliretur, idcirco Sanctissimus dominus noster, ut propius Concilio sisteret, ac oborientibus periculis

[1] Ext. in Ms. arch. Vat. sig. num. 3217. p. 48.

[1] Ext. in Ms. card. Barb. sign. num. 1344. Ep. CCLI. — [2] Act. Conc. Trid. per Gabr. Palæot. Aud. Rot. Ms. Fr. card. Barb. sign. num. 24. p. 174.

occurreret, Camillo Palæotto uni ex quadraginta viris Bononiensibus apud eum tunc oratori, et fratri auditoris significandum magistratibus Bononiensibus injunxisset, statuisse se Bononiam quamprimum transferre, jamque de annona ac cæteris rebus quæ ad excipiendam ea in civitate Pontificiam curiam usui forent, late cum eo disseruisset, propterea legati episcopum Vintimiliensem cardinalis Borromæi consanguineum, et papæ perquam gratum ad Urbem mittendum decernunt, qui Sanctitati suæ rerum summam, Patrumque studia, et legatorum consilium, copiosa ab auditore actorum omnium instructione accepta, diligenter referat. Cum eo, antequam discederet, Lotharingius vehementer egit, ut Summum Pontificem omni, si quam adversus Gallos contraxisset, suspicione liberet, cum se et eos omnes ad publicam utilitatem, Sanctæque Sedis incolumitatem adeo concurrisse profiteantur, ut Sanctitati suæ ac cæteris omnibus, ubi opus sit, testatum plane sint relicturi, nihil ab iis cogitari quod non huc vere pertineat. Sed et orator Lansaccus addidit, nihil se quidem de pia Sanctitatis suæ mente dubitare, optare tamen ut a nonnullis, quibus nimium fidit, pravi ingenii viris, et qui privatis tantum commodis student, caveat diligenter, vereri enim ne malis istorum artibus dolosoque consilio res Ecclesiæ deterius in dies cedant. Oportere, ut Sanctitas sua statuat aliquid animo his temporibus de suo jure remittendum esse, ut reliqua sarta tectaque retineantur, alioquin et suis et Galliæ rebus male consultum iri. His verbis voluisse eum tacite cardinalem Sancti-Clementis significare dictum fuit, quem hoc nomine Galli et Hispani suspectum maxime habebant, quod suis in Urbe suasionibus pristinam impediret Ecclesiæ disciplinam revocari. Eum tamen ferebant alii hoc adversus se odium conflasse, quod omnem in Urbe daret operam, ne quid de antiqua Sedis Apostolicæ in res Ecclesiasticas auctoritate ac libertate recentibus episcoporum decretis detraheretur ».

At Pontifex cum ita suam auctoritatem assertam vellet, ut tamen disciplinam Christianam instauratam maxime percuperet, omnia, quæ ad eam spectarent, necnon Gallorum postulata ad Concilium, ut de his statueret, remisit, ut narrat memoratus Palæottus [1] : « Cum eodem tempore episcopus Viterbiensis ex Urbe reversus summum Sanctissimi domini nostri degeneres mores emendandi, neglectamque disciplinam revocandi studium exposuisset, quod Patrum fidei et religioni statuendum relinquebat, de postulatis etiam Gallorum omnia, tum ad legatorum, tum ad Patrum arbitrium rejecisset, idcirco legati ingeminant industriam, corroborant spe patientiam, omnemque lapidem volvunt, ut dignum aliquid tandem ex consessu exeat. Cum Lotharingo, ad quem Sanctissimus dominus noster humanissimas dedit litteras, officiose de Gallorum petitionibus agunt, atque ex illis quid proponi, quid recipi, quid mutari, quid recusari possit ex variis in eas adnotationibus peritorum aliquot consilio consultant ».

[1] Ibid. p. 327.

Porrexerant etiam oratores Cæsarei libellum postulatorum, quæ a postulatis Gallorum non dissentiebant. Hæc tamen Concilio a legatis proposita non fuerant [1], cum aliqua Cæsareo apice indigna continerent, ac jam in calicis petitione plures episcopi offendiculum passi essent. Absurdum quoque erat quod ad ea quæ spectarent ad Pontificis auctoritatem, caput regeretur a membris legesve acciperet. Ageret de his potius Cæsarea majestas cum Pontifice, a quo honesta cuncta relaturus esset, ut ex decretis disciplinæ ab eo restitutæ conspicuum erat. Æqui bonique accepit Cæsar libelli sui articulos non fuisse propositos, quod non ipse eos teneret, sed a populis sibi subjectis fuerant expetiti. Quod vero legati non sinerent a regiis oratoribus sua postulata proponi Concilio [2], objecit cardinalis Lotharingus jure Cæsarem et Catholicum regem queri, Concilium non futurum liberum, ac frustra a Cæsare et regibus mitti oratores, cum nec definitivo nec consultivo suffragio polleant ; cui Seripandus cardinalis [3] respondit : Non propterea tolli libertatem si legati proponant, supremique Ecclesiæ capitis auctoritas illibata servetur, quo abjecto ordine, summa oriretur perturbatio ingensque confusio. In eam quoque cardinalis Lotharingus descenderat sententiam, ut censeret calicis usum permittendum, quo Germania et Gallia in Catholica religione continerentur, additque a Pontifice non obtinendum, quod ab ea concessione cardinales abhorrerent, a Concilio tamen obtineri posse. Verum aliter alii sensere, nec hæreticos ab inolita pertinacia hujusmodi concessione reducendos, quin magis obfirmandos asserebant. Propterea missus est a legatis Nicolaus Ormanettus ad ducem Bavariæ, ut eum a communione calicis permittenda averteret, de cujus in fide Catholica constantia, cum recens ac nobile testimonium Pontifici Ormanettus detulisset, Pius egregiam ducis pietatem his litteris [4] commendatam confirmavit :

« Dilecto filio nobili viro Alberto duci Bavariæ.

« Dilecte fili, nobilis vir, salutem et Apostolicam benedictionem. Cum ex litteris nobilitatis tuæ, tum ex diligenti et uberrima relatione dilecti filii Ormanetti, recognovimus illam insi-

[1] Card. leg. in lit. ad card. Borr. datis I Mart. MDLXIII. — [2] Gab. Palæot. p. 336. — [3] Ms. Vat. p. 173. — [4] Ext. in Ms. arch. Vat. sig. num. 3216. p. 77.

gnem ac singularem pietatem et devotionem, illud constantissimum fidei Catholicæ studium, quod omnibus in litteris et factis tuis omni tempore declarasti, et a majoribus tuis acceptum tibi perpetuo tuendum et conservandum esse statuisti. Itaque tanta lætitia affecti sumus, quanta amantissimum patrem ex charissimi filii tanta pietate et gloria affici necesse est; cum summam tibi laudem, dilectissime fili, tribuimus, quod paterna monita nostra animo tam pio, sicuti quidem te facturum minime dubitabamus, acceperis, tum agimus Omnipotenti Deo maximas gratias, quod assiduas et ingentes curas, ac sollicitudines nostras, per te talem filium non parum levat. Divinam autem ejus majestatem toto corde precamur, ut gratia et protectione sua te una cum omnibus tuis perpetuo tueatur atque custodiat, beneficiaque erga te sua non conservet modo, sed in dies augeat atque multiplicet. Datum Romæ apud S. Marcum die VIII Julii MDLXIV, anno IV ».

43. *Pius respondet postulatis Germanorum.* — Cum vero card. Lotharingus [1] imperatorem Œniponti adiisset, sciscitatus est imperator ab abbate Claravallensi, et Sanctesio theologo, quid sentirent de concessione calicis, qui cum haudquaquam concedendum respondissent, conversus imperator ad Maximilianum filium Romanorum regem hæc verba in Lutheranos, qui calicis controversiam moverant, detorsit: « Quadraginta annis proximus fui generationi huic, et dixi semper, hi errant corde ». Quemadmodum autem laicis calicis usus denegatus, ita pariter denegatum sacerdotibus conjugium, adeo ut licet Gallorum rex et regina Catharina litteris suis a Concilio flagitarint, ut cardinali Borbonio sacris sacerdotalibus initiato, ad quem Gallici regni jura devolvenda erant, potestas daretur ducendæ uxoris, a qua liberos pro regni salute susciperet, impetrare non potuerint.

44. Nunc, quæ Pontifex Germanis responderit [2], videamus :

« Ad ea, quæ consiliarii electorum et principum imperii reformanda censuerunt in Summo Pontificatu et Sede Apostolica.

« Respondet Sua Sanctitas, nihil sibi magis cordi esse, quam ut universa Christi Ecclesia, extinctis hæresibus et erroribus universis, in orthodoxæ fidei sinceritate et unitate Domino serviat, et quæ ab Apostolica illa antiquaque Sanctorum Patrum institutione deflexerunt, ad pristinam normam reformentur. Qua in re ut omnes orthodoxos coadjutores sibi fieri exoptat, ita et se et sua privata omnia commoda illi uni posthabituram : sed ex his articulis sibi videri, paucis admodum hoc deploratissimo Ecclesiæ statu ipsius salutem curæ esse, imo sub occasione harum, quæ nuper exortæ sunt perturbationum, omnes quæ sua sunt quærere, non quæ Jesu Christi : omnes conari se ultra suum modum efferre ; omnes appetere indebita, omnes contendere esse summos.

Quare cum nihil sit Ecclesiæ Christi magis adversum, nihil ejus unitati magis contrarium, oratos cupit omnes, ut communi potius totius Ecclesiæ utilitati, quam propriæ studeant. Deinde suam Sanctitatem desiderare in consiliariis illis electorum et principum majorem aliquando modestiam. Quis enim, vel parum Christianus , ferat (ut reliqua prætereantur) ipsum titulum ? ita enim statim incipiunt : Quæ consiliarii electorum et principum imperii censuerunt reformanda in Summo Pontifice et Sede Apostolica, perinde ac si in ipsis nihil esset, quod reformationem desideraret : atque utinam suo satisfacerent officio ! Utinam per Germaniam Ecclesiæ principes, quos facile intelligit hujus esse auctores tragediæ, sua vita plusquam sæculari non magis scandalizarent Christi Ecclesiam, quam universa, quæ censuerunt ipsi reformanda in Summo Pontifice : non quod ægre ferat sua Sanctitas, imo non gratissimum habeat se admoneri, vel a quocumque, si quo suo facto scandalizet Christi Ecclesiam ; neque enim se hominem esse ignorat, neque sanctiorem Petro, quem et ipsum Christus graviter labi passus est, sed in illorum admonitione desideraret Christianam modestiam : nam si quis et reliqua universa percurrat, qualiter veluti in Cœlo empyreo positi super ipsum Petrum et universam Ecclesiam sibi usurpata auctoritate illi consiliarii, quæ sibi visa sunt, statuant, destituant, approbent, irritent, etiamsi quæ hujus Sedis auctoritate adversus ea tentata fuerint, vix risu temperabit. Tertio priusquam petitis eorum particulatim respondeat, hanc ab illis legem exigit, quam ipsi contra omnem legem suæ Sanctitati et huic Sedi præscribunt, hoc est, ut sicut volunt sibi integram servari auctoritatem dignitatemque suam, ita hujus Sedis auctoritati, quam ab initio ex Christi auctoritate et Apostolorum institutione super universam Ecclesiam obtinuit, nihil derogent, sed juxta beatissimi Leonis præceptum, sic ut sciunt se quibusdam præpositos, ita non moleste ferant aliquem sibi esse prælatum, sed obedientiam, quam ipsi a subditis exigunt, etiam superiori dependant. Jam ad articulos ipsos descendendo.

« Ad primum, in quo petunt, ut in prophanis causis nemo unquam, in Ecclesiasticis vero nonnisi in tertia instantia ad Urbem pertrahi valeat, respondet hujus Sedis indubitati juris esse et fuisse a principio, ab ipsis Apostolorum temporibus, ut universæ Ecclesiæ majores causæ ex toto terrarum orbe ad hujus Sedis referrentur judicium, ejusque auctoritate terminarentur : itaque ante annos mille ducentos in illo

[1] Vicecomes post p. 188. Ib. p. 179. — [2] Tom. XV. de Concilio Ms. arch. Vat. sig. 3202. p. 109.

flore juventutis Christianæ evocatos ex medio Oriente etiam primarum sedium episcopos ad hujus Sedis judicium personaliter comparuisse, et totum semper orbem in talium causarum decisione suspensum fuisse ab hujus Sedis judicio ; fuisse præterea liberum unicuique, qui in quacumque causa ab ordinario suo episcopo aut metropolitano se prægravari putaret, hujus Sedis appellare judicium , eique appellationi semper ab omnibus fuisse reverentissime delatum : itaque in hac re nihil nunc noviter usurpatum, si præcedentium temporum repetere velint memoriam, sed quæ a tempore immemorabili etiam in Germania ita observata fuere certo inventuros ; ex qua observatione sola, cum jam diu jus natum esset, etiam ubi alias nullum fuisset, inique illos facere, qui sibi jus servari volunt integrum, et Apostolicæ Sedis juri, auctoritati, ac privilegio nituntur detrahere. Quod vero videri volunt in eo nimis gravari Germaniam, ita suæ Sanctitati videri non esse Germaniam, quæ hac de re queratur, sed Ecclesiasticorum consiliarios, cancellarios et officiales, qui ex ampliata episcoporum jurisdictione suum essent facturi negotium, tamen suam Sanctitatem ubi hoc Christi Ecclesiæ, ejusque tranquillitati, meliorique gubernationi necessarium, aut magnopere utile sibi demonstratum erit, non gravate de suo jure concessuram quamplurima, et hoc daturam Germanorum votis, ut minoris momenti Ecclesiæ causæ nonnisi in tertia instantia ad hanc curiam devolvi possint, hoc tamen ante omnia proviso, ut illic bona expeditaque justitia administretur, præscripto etiam ordinariis et delegatis judicibus termino, intra quem causam expedire teneantur, quo elapso, si causa expedita non erit, et altera partium id voluerit, jam devoluta causa censeatur absque ullo cujusquam impedimento aut contradictione, cum hoc negari non possit in Romana curia absque ullius personæ respectu optimam expeditissimamque justitiam administrari, quæ coram ordinariis præsertim in Germania multum claudicat, aut finem nullum invenit. Ut vero nulli liceat prætermisso ordinario coram delegatis ab Apostolica Sede judicibus in ipsa Germania suas causas peragere, cum nulla hoc Germaniæ exposcat utilitas, et hujus Sedis auctoritati deroget plurimum, non putat sua Sanctitas concedi debere, nam et in magnum esset Germanorum, qui causas et negotia habent, præjudicium, si adempta ipsis erit libertas coram aliquo prælato viro docto et integro, et a quo sperant se expeditam et bonam justitiam consequi, causas suas prosequendi. Quod si querantur Ordinarii suam per hoc jurisdictionem minui, cogitare debebunt non a decem, aut viginti, aut triginta annis introductum, sed a tempore, de cujus initio non est memoria, ita observatum, ut liceret unicuique non solum coram delegatis judicibus in Germania suas causas peragere, sed etiam ad Romanam curiam suos adversarios libere evocare. Itaque queri eos non posse sibi ab Apostolica Sede non concedi, quod nullo ipsis jure debetur, et quod Germanorum, qui causas et negotia habent, libertati est adversum, et hujus Sedis auctoritati derogativum. Ubi tamen in ea beneficia se quisnam intrusit, quæ jure indubitato ad solius Apostolicæ Sedis dispositionem spectare dignoscuntur, liberum vult manere ab eadem Sede provisis etiam in prima instantia huc evocandi suos adversarios, ne spe impunitatis ad injustitiam proniores reddantur, quos nulla jam continet religio. Quod ad causas vero profanas, dicit Sua Sanctitas se contentam, ut coram suis judicibus agitentur : esse tamen quasdam personas, quarum secundum leges et canones Ecclesia patrocinium gerere debeat, earum causas, ut Ecclesiasticarum, coram ordinariis aut delegatis in Germania judicibus agi posse vult, si illæ Ecclesiasticum judicem expetent, idque modo et forma præscriptis, et in tertia instantia, si illis placebit, ad Romanam curiam deferri posse : sed ubi aut nimis differretur, aut ipsis negaretur, justitia Sedis, cui jus totius Ecclesiæ et Christianorum omnium, et præsertim personarum talium cura commendata est, non posse illis non adesse, ut justitiam consequantur.

« Ad secundum et tertium articulum de jure patronatus, cui derogari queruntur, respondet sua Sanctitas, se existimare juri patronatus laicorum haud temere se derogari solere, nisi forte in beneficiis apud eamdem Sedem vacantibus, quæ ab antiquo, etiam de jure communi, semper fuerunt solius Romani Pontificis dispositioni reservata : quod cum non frequenter accidat, sed raro admodum, non habere patronos justam causam, quod inde querantur; præsertim si cogitent nihil sibi auctoritatis in Ecclesiasticis rebus posse competere, nisi quod hujus Sedis auctoritate ipsis indultum est. Tamen etiam in hoc de suo jure concedere parata est sua Sanctitas, si magnopere hinc moretur Ecclesiæ reformatio, aut si quæ utilitas hinc speratur proventura Ecclesiæ. Ecclesiasticis vero patronis, quod ægre ferant alternis cum ipsis mensibus concurrere Pontificem , nulla prorsus causa est, cum et ipsi, et ei quorum causa jus patronatus ipsis competit, jure subjecti sint huic Sedi et Romano Pontifici ; quæ subjectio, ut diligenter observetur et ab eis recognoscatur, universalis Ecclesiæ saluti in primis expedit, quam ut in ejus concordia unitateque consistere certum est præcipue, ita eam nisi unius suprema potestate et auctoritate, quæ ab omnibus religiosissime observetur, contineri conservarique non posse. Itaque si sua Sanctitas pro bono pacis et concordiæ Christia-

næ Ecclesiæ multa de suo jure cedere contenta est, merito suo jure contenti esse debent Ecclesiastici patroni, nec quidquam ambire aut appetere, quod auctoritati hujus Sedis per quam conservatur Ecclesiasticæ hierarchiæ vigor et unitas, esset contrarium.

« Ad quartum articulum, in quo cuperent prælaturas, dignitates et officia in Cathedralibus Ecclesiis in utroque mense electivas fieri, darique facultatem capitulis eligendi personas idoneas et eruditas, a quibus tamen dignitates de jure patronatus, tam Ecclesiasticorum, quam laicorum exceptas volunt, ut qui patronos utriusque generis in nullo mense in suorum beneficiorum collatione præpediri exigunt, respondet sua Sanctitas cupere se et optare, ut pro publico totius Ecclesiæ bono ejusque utilitate, omnes contenti sint de jure suo aliquid cedere, seu patroni, seu ordinarii, præsertim cum ipsa, penes quam dignoscitur supremum jus rerum Ecclesiasticarum omnium, parata sit non pauca, sed plurima cedere eorum, quæ indubitatissimo jure sibi dignoscuntur competere. Itaque non solum in cathedralibus, sed etiam collegiatis Ecclesiis dignitates, quæ præesse habent capitulis, et ob id personalem requirunt obedientiam, quæ in Germania decanatus, ut plurimum nominantur, contenta est in omnibus mensibus electivas esse a capitulis, utque tales dignitates obtinentes in capitulis suis personaliter præsidere teneantur et cogantur. Alioqui nisi pro Ecclesiæ utilitate et negotiis se absentaverint ultra certos menses, eo ipso dignitatibus privati existant, possintque capitula ad aliorum electionem procedere, sed ut sua Sanctitas pro bono universalis Ecclesiæ hæc contenta est de suo jure concedere, ita pariformiter fieri vult, tam ab ordinariis quam a patronis, seu sæcularibus, seu Ecclesiasticis omnibus, quod ad tales dignitates attinet, ita ut nullo prorsus prætextu electionis libertas quoad tales impediatur. Sunt et aliæ quædam dignitates, tam in cathedralibus, quam in collegiatis Ecclesiis, quæ talem residentiam non requirunt nec capitulis interesse prohibentur, quales sunt fere per Germaniam præposituræ, aliæque dignitates, et officia, quæ per substitutos exerceri possunt. Quoad hæc vult sua Sanctitas antiqua concordata observari inviolabiliter, nam ita exigit universalis Ecclesiæ utilitas, ut se possit præbere liberalem erga viros doctos, eosque, qui de hac Sede et universali Ecclesia sunt bene meriti.

« Quoad quintum de Parochialibus Ecclesiis hæc satis intelligit Sua Sanctitas, ita præcipue Ecclesiæ Christi utilitatem requirere, ut in eis committendis viris doctis et idoneis summa diligentia adhibeatur. Cum fere parochianorum vita et religio a suis pastoribus dependeat, et plus ex hoc scandali patiantur infirmi, si una ejusmodi Ecclesia male collocetur, quam inde ædificantur, si viginti alia sacerdotia cum districtissimo judicio conferantur. Et quamvis id sibi præcipue cordi et sit et semper fuerit, tamen in tanta petentium multitudine et importunitate sibi plerumque subripi : itaque per salutem Ecclesiæ oratos cupit, tam sæculares quam Ecclesiasticos omnes, ut in hoc uno tam necessario pro universalis Ecclesiæ reformatione omnes secum pio studio concurrant et adjuvent, ut intelligatur illos non sua, sed quæ Jesu Christi sunt quæsivisse, secumque modum excogitent, per quem eædem Ecclesiæ, in quibuscumque mensibus vacantes districtissimo judicio viris doctis et idoneis conferantur, nam ut illarum collationem, etiam in sex mensibus Suæ Sanctitati reservatis ordinariis locorum concederet, neutiquam futurum putat ex re et utilitate universalis Ecclesiæ, atque satis informata existit, ab illis non magnum respectum virtutis et doctrinæ nec utilitatis Ecclesiæ in beneficiorum collatione haberi, sed conferri ab eis, vel cognatis, vel ministris, aut his, quibus favent eorum secretarii aut consiliarii. Imo cupit et vult sua Sanctitas, ut sicut ipsa suum jus collationis earum in sibi reservatis mensibus parata est condonare, et concedere utilitati totius Ecclesiæ, ita et ipsi in suis mensibus faciant æqua lege statuta ac ordinata de omnibus. Quo autem modo de illis utilissime ordinatissimeque possit constitui, diligentiorem forte cogitationem tractatumque requireret, ad quem cuperet sua Sanctitas adhiberi doctorum virorum per singulas Germaniæ universitates consilium eorumque sententiam ad suum referri judicium, ut collectis omnibus, quod utilissimum inventum fuerit, eligatur.

« Ad sextum articulum, in quo, et ab annatarum solutione se liberari, et electionum episcopalium confirmationes non ab hac Sede, sed in Germania ab archiepiscopis aut primate peti fierique postulant, ut pleraque, quæ nimis immodeste ac insolenter, imo apertam rebellionem spirantia, in eo scripta sunt, prætereat, respondet sua Sanctitas, et primo de confirmatione electionum episcopalium ne ab hujus Sedis auctoritate petantur, mirari se dicit, qua fronte audeant petere, aut enim hac in re omnis antiqui ritus Ecclesiastici ignaros essse, aut nimis improbam esse eorum petitionem oportet; nam quam non nuper, neque ab aliquot annorum centenariis introductum, sed ab initio ita in Catholica Ecclesia observatum fuerit, ut ex toto terrarum orbe, etiam a distantissimis Ecclesiis confirmationes electionum episcopalium hinc peterentur, quæ nec rebus, aut firmitatem ullam obtinebant, antequam hujus Sedis auctoritate essent confirmatæ, de quo si dubitaret, parata est rationem illis reddere clarissimam, et interim ex beatissimi illius Leonis lon-

ge ante mille annos ad Anastasium Thessalonicensem episcopum suum et Apostolicæ Sedis in partibus Orientis vicarium de Attico veteris Epiri archiepisc. scripta Epistola clarissime intelligere potuerunt, qua tandem fronte Germanica Ecclesia, quæ hujus Sedis velut germen est, ejus manu plantata, nunc demum sibi grave putabit, quod illæ tam longe in extremo Oriente positæ Ecclesiæ sibi grave non putaverunt, non aliunde petendas esse electorum episcoporum suorum confirmationes, quam unde octingentis annis petitæ sunt. Proinde admonitos rogatosque cupit illos, ut Ecclesiasticæ hierarchiæ unitati studeant, quam hujus Sedis in ea principali auctoritate certum est contineri, utque ab hujusmodi studiis, quæ dissensiones ac schismata pariunt, omnemque Ecclesiæ dignitatem et auctoritatem evertunt, abstineant, quæ quantopere displiceant Deo, horribilis illa novaque divina ultio adversus Chore, Dathan et Abiron, complicesque satis clare demonstrat, nam ut dissensiones, schismataque omni humanæ societati certum afferunt exitium, ita maxime Ecclesiæ Christianæ, quæ quanto diffunditur latius, tanto arctius unitatis quodam vinculo debet contineri, ne seipsam in sese tumultuata evertat ac prosternat.

« De annatarum vero solutione, in quibus gravari se queruntur, respondet sua Sanctitas, quod si non solius propriæ, sed communis Ecclesiæ utilitatis respectum haberent, merito non deberet ipsis tam grave videri. Debet enim Romanus Pontifex totius Ecclesiæ pondus ferre, debet universam ejus tueri dignitatem, si enim hic infirmatur, ut Prophetæ verbis utamur, ad cujus confugietis auxilium ? At destituta rerum externarum subsidio et adminiculo, hoc præsertim deploratissimo tempore, languida contemptaque erit ejus auctoritas, quare ut in veteri illo tabernaculo, quod nostræ figuram gessit Ecclesiæ, ex Dei institutione a levitis et sacerdotibus dabantur summo Sacerdoti primitiæ ex decimis omnibus, hoc est, decimas decimarum omnium, ita plane æquissimum justissimumque est, etiam in nostra lege Summos Pontifices Ecclesiasticarum rerum portionem ab inferioris gradus episcopis sacerdotibus accipere, quo possit tueri omnium dignitatem, et universalis Ecclesiæ onera supportare, quæ qui non requirere arbitratur impensam maximam, humanarum omnium rerum ignarus est. In horum itaque locum si introductum est, ut a confirmatis per Apostolicam Sedem episcopis præstetur pecuniaria aliqua contributio, ut annatæ, hoc est, medii unius anni fructus, qui tamen numquam ad integrum valorem æstimantur ab aliis quam qui ab Apostolica Sede accipiunt Ecclesiasticos redditus, cuilibet, qui ad proprium commodum non nimis respicit, constare posse confidit id esse, et naturali, et divino juri maxime consentaneum.

« Quod vero dicunt annatas ea intentione a Germanis Ecclesiis longo tempore persolutas, ut ex eis subsidium ferrent Romano Pontifici laboranti adversus Turcas pro Christianis, putat sua Sanctitas, nec se, nec prædecessores suos illis defuisse, sed potius per Germaniæ dissensiones ac discordias hosti proditos, imo in tam notoria hujus Sedis calamitate, paupertate ac necessitatibus, plus fortasse pecuniarii subsidii se misisse laborantibus adversus Turcas Hungarorum regibus, quam ex universis Germaniæ annatis acceperit. Sed non sola illa debuit esse persolutionis eorum intentio, sed ut Ecclesiæ universalis supportare posset onera, quæ certum est varia incurrere, ejusque dignitatem tueretur, neque enim tum prorsus earum solutio introducta est, cum earum sic quantitas per universam Ecclesiam determinaretur, ut annatarum nomen acciperent, constat enim ante nongentos annos, imo mille annos, ita observatum ab Ecclesia, ut confirmati ab hac Sede episcopi et metropolitani eidem cum obedientiæ obligatione pecuniariam etiam nonnullam præstationem solverent, de quo si quis dubitat, certior fieri poterit ex ea, quæ hac de causa inter Constantinum hujus Sedis Pontificem, et Felicem Ravennatem archiepiscopum exorta est tragædia, nam cum hic in superbiam rebellionemque elatus, antiquam prædecessorum suorum formulam, tam in subjectionis obligatione quam in pecuniaria præstatione sequi contemneret, nec Constantini monitis ut prædecessorum suorum exemplum sequeretur induci posset, Justinianus imperator intellecta illius erga hanc Sedem inobedientia et contumacia, Theodorum Patritium ex Sicilia cum classe in Ravennates misit, quibus archiepiscopi sui rebellioni faventibus bello victis, Felix Constantinopolim relegatus pœnas suæ contumaciæ dedit. Hæc autem ante annos fere nongentos acta adscribenda censuit sua Sanctitas, ut ex eis intelligerent non esse recentem annatarum introductionem, quamvis recens est earum nomen, proinde iniqua eos petere, qui has nollet persolvi amplius.

« Ad septimum articulum, nullas deinceps commendas, nullas uniones seu incorporationes prælaturarum, aut Ecclesiarum, beneficiorum fieri. Respondet sua Sanctitas, adeo aliquando Ecclesiarum utilitatem requirere, incorporationes unionesque fieri, ut etiam jus commune locorum ordinariis eas facere permiserit. Ut vero non temere, nec absque evidenti utilitate Ecclesiarum deinceps fiant, suæ Sanctitati curæ fore.

Quoad commendas vero prælatorum per Germaniam, quæ personalem residentiam requirunt, aut beneficiorum curatorum, libenter illis condescendet sua Sanctitas. De aliis vero quod querantur, merito illos non habere.

« Ad octavum de reservationibus beneficiorum quas nunquam benefacientibus facit sua Sanctitas, non est, quod merito conqueri debeant ordinarii, quando illis servet concordata Germanicæ nationis integra. Expedit autem universali Ecclesiæ, ut se possit erga bene de ea merentes nonnunquam exhibere liberalem, quod cum facit de suo, absque alterius injuria, nulla causa est quod illi querantur. Quod vero dicunt divinum cultum per eas minui, si illius tantam quantam videri volunt, curam habeant, sperat per ea, quæ in quarto et quinto articulo dicta sunt, illis satis provisum iri.

« Ad nonum. De beneficiis Germanicis solis Germanis, et qui personaliter residere voluerint, conferendis, in quarto, et quinto articulo satis responsum putat.

« Ad decimum. Quoad collegia et capitula nobilium et graduatorum, contenta est Sua Sanctitas illis obsequi, et ita providere, ne nisi qualificatis conferantur.

« Circa undecimum articulum de dispensationibus et absolutionibus a casibus reservatis, partim putat Sua Sanctitas ipsos non intelligere, quid velint aut cupiant, partim injustissima petere, nam ubi archiepiscopi aut episcopi potestatem habeant dispensandi in his, quæ in hujus Sedis auctoritate constituta sunt, hoc est, inferiores et subditi in lege superiorum suorum, nisi ubi eis hoc expresse permittitur, omni juri omnique rationi contrarium esse indubitatum esse. In absolutionibus autem reservatorum casuum, quod juri communi et sacris Conciliis stari cupiant, hoc vult jus commune, hoc sacra Concilia, ut in casibus Apostolicæ Sedi reservatis se intromittat nemo, nisi ejusdem Sedis auctoritate.

« Ad duodecimum articulum in primis satis responsum est. Quod tamen de triennali possessione beneficii in nullo casu molestanda exigunt, videri Suæ Sanctitati regulam Cancellariæ supra hoc editam esse æquissimam, nec eum, qui evidenter ac notorie, absque ullo canonico titulo in beneficium Ecclesiasticum se intruserit, beneficio possessionis triennalis gaudere debere.

« Ad decimum tertium. Indulgentiis abusos esse plerosque ægerrime fert Sua Sanctitas ; sed cum nil tam sit bonum, tam utile hominibus, quo non abutantur plerique, ob quorumdam abusum non putat esse prorsus rejiciendas, cum certum sit Christi fidelibus esse utilissimas, tam ad excitandum devotionem multorum, quam ut miseris oneratis satisfactione peccatorum misericorditer succurratur. Itaque si exposcat Ecclesiæ necessitas, non existimat Christi fideles per eas ad subventionem non esse invitandos.

« Ad decimum quartum. De domibus Theutonicorum Apuliæ, Siciliæ et Venetiarum, quis responderi debeat haud satis informatus sum. Hic tamen vicissim ab illis petit sua Sanctitas, ut curent restitui in statum pristinum Ordinem dominorum Prutenicorum, quorum bona Casimirus Brandeburgensis illius Ordinis magister, sui voti oblitus, accepta uxore, in prophanos usus convertere conatus est, veluti hæreditaria sibi suisque prolibus usurpare.

« Ad decimum quintum. De exemptionibus nonnullorum prælatorum a jurisdictione ordinaria quos ob id vitam dissolutam illi agere causantur, dicit sua Sanctitas, exemptiones hujusmodi a longo tempore introductas fuisse, propterea quod ordinarii suum non facerent officium, quorum si vita ita esset reformata, ut sibi subjectis essent recte vivendi regula, percupere se illis morem gerere, sed cum contra existat potius, queri eos merito non debere, si qui ab eorum jurisdictione exempti sint, ut liberius Deo serviant. Quod vero queruntur nonnullis electis administratoribus, abbatibus et prælatis indulta concedi de se non consecrari faciendo, dolet talia pleraque multorum importunitate a se extorqueri, se vero ejusmodi indulta omnia libenter revocaturum, nec cuiquam similia concessurum amplius.

« De eo vero quod conqueruntur, hic ordinari nonnullos super Ecclesiarum titulis ad quorum possessionem nunquam perventuri sunt ; ut id sit necesse fieri, fecit episcoporum Germaniæ præsertim vita plus quam sæcularis, qui dum sibi indignum putant, quæ vere episcopi munera et officia sunt, obire, necesse fuit, ut super titulis talium Ecclesiarum ordinarentur suffraganei ; sed cupit et percupit sua Sanctitas, ne eo opus sit amplius, sed ipsi per seipsos exequantur episcopalia officia.

« Postremo, quod de promotis apud sedem pauperibus plerisque et indoctis, ipsis displicet, cum non minima pars reformationis Ecclesiæ hinc pendeat, ut tantum digni doctique ad sacerdotium promoveantur, cupit sua Sanctitas circa ordinationes sacerdotum districtissimam aliquam disciplinam constitui et observari non solum apud hanc Sedem, sed etiam ab ordinariis omnibus, et circa hoc non solum rigorem canonum conservari diligenter, imo et illis, quæ convenientia videbuntur, adjici, ut qui nunc in vigesimo quinto anno ordinari permittuntur, nonnisi in vigesimo septimo, aut vigesimo octavo deinceps admittantur. Sed quo pacto huic rei convenientissime efficacissimeque provideri possit, se cupere intelligere etiam doctorum virorum per Universitates sententiam, ut collatis omnibus, quod Ecclesiæ utilissimum videbitur, constituatur.

« Quod vero memorant inter abusus cœlibatum,etc.». Refellit eum errorem acerrime Pius, at quia Ferdinandus imperator proximo anno easdem preces repetivit, ut sacerdotibus conju-

ges permitterentur a Pontifice, ne in libidinum cœno volutarentur, propterea hanc partem in sequentem annum rejecimus, in quo omnes argutiæ contrariæ gravissimis responsis, atque auctoritatibus diluuntur et confutantur ».

45. *De conjugio sacerdotum acerrime disputatur.* — Disceptatum vero acerrime in Concilio Tridentino de cœlibatu sacerdotum tradit Astulphus Servantius [1] :

« Feria V, die IV Martii MDLXIII, habita est theologorum congregatio, in qua Joannes Peltarius clericus sæcularis Gallus ita peroravit.

« Quoad primum articulum tertiæ classis de cœlibatu sacerdotum, posuit tres conclusiones.

« Prima. Sacerdotes Occidentales ex statuto Ecclesiæ Romanæ tenentur continentiam servare, non loquendo de Orientalibus et Græcis, quibus magis permissum quam concessum est Matrimonium. Nam Paulus ait : « Diversa sunt « dona Dei, ut aliis continentia, aliis Matrimo- « nium concedatur, omnes tamen unum corpus « sumus. Vir autem cogitat quomodo placeat « uxori, sacerdotes autem quomodo placeant « Deo ». Sacerdotum tres sunt actus principales, prædicare, orare, administrare Sacramenta, quæ omnia repugnant Matrimonio, nam propter orationem Paulus jubet conjugibus abstinere, multo magis sacerdotes, qui semper orare debent, ut Hier. lib. I adv. Jovinian. declarat. Origenes hom. 25, in lib. Num. et Epiph. lib. 2, contr. hæreses hær. 49, idem confirmat.

« Præterea sacerdotes levitici generis, dum sua vice ministrabant in Templo, a conjugibus abstinebant, multo magis sacerdotes Christiani, qui perpetuo debent quotidie ministrare, vel baptizando, vel prædicando, vel orando, vel sacrificium offerendo. Et si filii Israel accepturi legem a conjugibus abstinebant, multo magis sacerdotes, qui legem docent. Et sicut etiam comesturi panem propositionis necesse erat, ut abstinuissent ab uxoribus, multo magis comesturi Corpus Christi, ut Hieronymus argumentatur. Licet tamen conjugi eo die, quo reddit debitum uxori, accipere Eucharistiam non repugnat, ergo sumptio Eucharistiæ cum conjugio, nisi statutum Ecclesiæ obstaret, nam etiam tempore orationis vir tenetur reddere debitum uxori ; solum enim peccatum excludit gratiam, et conjuges non peccant reddendo debitum , ergo non excluduntur a gratia. Et Zachariæ prædicitur se habiturum filium, quod non sit absque debiti redditione, et tamen ipse processerat cum uxore in diebus suis, ergo redditio debiti non excludit gratiam ; unde Augustinus dicit, conjuges peccare in usu venialiter (intellige : si solius voluptatis gratia se conjunxerint) nam a Clemente VI est definitum, conjugalem actum, cum fit ut fieri debet, actum esse meritorium vitæ æternæ ; non repugnant ergo Matrimonium et Sacerdotium, sola igitur institutio Romanæ Ecclesiæ reddit sacerdotes inhabiles ad Matrimonium, et sicut Ecclesia illegitimavit consanguineos certis gradibus, ita et sacerdotes, et majori etiam cum ratione, cum minor sit ratio inter consanguineos, quam sacerdotes Occidentales, qui tenentur ex voto servare continentiam et castitatem, nam Augustinus asserit parvulos teneri ad votum factum in Baptismo, licet ipsi actu non noverint, sed in fide parentum, multo magis sacerdotes, qui provectæ sunt ætatis, et propria et deliberata voluntate se obligarunt. Votum enim proprium servari debet I Corinth. VII : *Qui statuit in corde suo*, etc. Et si is, qui vovit servare virginitatem, tenetur ad votum, multo magis ipsimet virgines debent servare votum, ut Matth. XIX : *Aliqui castraverunt se propter regnum cælorum*, I Timoth. V et Luc. II. Augustinus libr. I de Virginitate exponens verba illa : *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco?* de voto intelligit, potest enim homo firmare eam promissionem voto, quam servare potest, sed firmitas voti est a rectitudine divina, non autem a nostra voluntate, et sic certitudo voti quoad nos est certa et infallibilis. Ait enim Scriptura : *Vovete, et reddite Domino Deo vestro,* votum igitur solemne dirimit Matrimonium, non autem votum simplex. Dispensatum est in rege Aragonum, et Paulus III et Julius III dispensassent, si Lutherani sacerdotes se convertissent ad fidem Catholicam, re antea in Concilio Bononiensi diligenter discussa.

« Tertia conclusio. Sacerdotes Occidentales ex voto tenentur ita servare continentiam, ut per papam dispensari non possint. Castitas enim est adeo monacho annexa, ut non possit ab homine separari, ita et multo magis castitas, quæ annexa est sacerdotio, ut beatus Thomas declarat ex decretali Innocentii III, cui rationem ipse divus Thomas addidit ; quod enim semel dedicatum est Deo et consecratum, non potest ab aliquo immutari, ergo continentia semel Deo dicata non potest per Summum Pontificem tolli, nec super ea dispensari, licet contrarium dicat Cajetanus, quod ea sit opinio, non sententia D. Thomæ, quod falsum est, nam D. Thomas in fine concludit, non posse per Ecclesiam dispensari. Est enim eadem ratio voti monachi et sacerdotis. Ergo sicut super eo dispensari non potest, ita et super hoc, quod per singula comprobavit ea similiter vota non differre. Castitas igitur ita est annexa monacho, et sacerdoti, ut super eam dispensari non possit, uterque enim mancipat corpus suum Deo, et hoc Ecclesia consentiente, ergo liberari non possunt ». Et mox :

« Ergo sicut vinculum conjugum est indissolubile , ita et conjugium cum Christo , et

[1] Astulph. Servant. in Act. Conc. Trid. Ms. Franc. car. Barb. sig. num. 1109. Pag. 117. per Astulph. Serv.

sicut matrimonium contractum per verba de præsenti est indissolubile, ita et qui despondit se Deo, contrahit vinculum indissolubile, adduxitque argumenta contrarium tenentium. Neque solemnitas ista ab Ecclesia removeri potest, ut relinquantur sacerdotes in eorum arbitrio, si nubere voluerint, cum ea devenerit a Traditione Apostolica juxta ea quæ dicit Urbanus in cap. *Quidem* 25, qu. I. Considerandumque est, quod dicitur in can. VII Apostolorum ab iis, qui id negant. Hier. ad Pammachium eamdem continentiam sacerdotum comprobat, et Matth. XIX : *Sunt eunuchi, qui se castraverunt propter regnum Dei*, ut Basil. et Hilar. confirmant. Et licet aliquando Pontifex dispensaverit cum monacho, nunquam tamen cum sacerdote, cum sacerdotium sit jure divino, non autem monachatus, et sacerdotium ad hierarchiam Ecclesiasticam, non autem monachatus pertineat. Et cum opponunt hæretici, *Crescite et multiplicamini;* respondeo, præceptum obligasse in vetere primitiva Ecclesia, non autem nunc : et ut respondet Augustinus supra de Virgin. libr. I non omnes conjugati, uti et sacerdotes, et e contra, ad Pauli verba : *Unusquisque habeat uxorem propter fornicationem*, respondeo ex Hieron. loqui de jam conjugatis, quare dixit uxorem habeat, non ducat, id est, debitum reddat, et cum dicitur, *Qui non potest continere, nubat,* intelligit de iis, qui non voverunt ».

46. Alii insuper theologi multis in medium allatis argumentis super hoc articulo disceptavere, quæ per ordinem disposita hujusmodi erant :

De cœlibatu Clericorum.

« Videndum est primo, utrum laici conjugati possint promoveri ad sacros Ordines, et deservire altaris ministerio, simulque uti matrimonio jam contracto.

« Utrum clerici in sacris Ordinibus constituti possint contrahere matrimonium.

« Circa primum non videtur dubium, quod alias conjugati promoveri poterant ad Ordines sacros, et uti matrimonio contracto, ut habetur in Concil. Gangr. 28, dist. cap. *Si quis discernit,* et in can. Apostol. c. *Si quis docuerit* dist. 28 et in 6. Synodo, 31 dist. cap. *Quoniam,* et cap. *Aliter.* et de jure civili in l. *Eum qui* Cod. de Ep. et cl. et in Const. de Sanc. Ep. l. v, § *Clericos* Auth. collat. 9.

« Postea de anno 325 in Concilio Nicæno tractatum fuit, ut sacerdotes continerent ab uxoribus, sed contradicente Paphnutio, relictum est in libera voluntate cujusque cap. *Nicæna* 31 dist.

« Demum Syricius de anno 381 statuit, ne sacerdotes, diaconi et subdiaconi adhærerent uxoribus 82 dist. cap. *Proposuisti*, cap. *Plurimos*, cap. *Quia.*

« Item Pelagius II de anno 579 constituit generaliter, ut sacerdotes, diaconi et subdiaconi abstinerent a Matrimonio contracto, ut habetur in cap. *Ante triennium* 31 dist., cap. *Multorum* 32 dist.

« Id quoque statuit Greg. I de anno 590, ut habetur in cap. *Nullum* 28 dist. d. cap. *Ante triennium* 31. dist. cap. *Multorum* 32. dist. 27. q. 2. c. *Multorum.*

« Idem et alii Pontifices statuerunt, ut Innoc. I. 31. dist. cap. *Tenere :* et 82. dist. cap. *Proposuisti.*

« Leo IX in cap. *Lex continentiæ* 31. dist. et in cap. *Omnino;* in quibus locis dicitur, quod possunt quidem retinere uxores, sed non uti eis ad officium carnis.

« Hodie autem secundum canones conjugati non possunt promoveri ad sacros Ordines, nisi uxores eorum voveant pariter continentiam, ut patet in tit. *de convers. conjug.* et in titulo *Qui cl. vel voven.*

« Circa secundum; licet continentia clericorum non sit de substantia Ordinis, neque de jure divino, tamen nunquam reperitur, quod a tempore Apostolorum hactenus licuerit constitutis in sacris Ordinibus contrahere Matrimonium, et uti simul sacerdotio et matrimonio, ut dicit Joannes de Turrecrem. in d. cap. *Nicæna,* et in cap. *Aliter* 31. di. gl. in cap. *Si quis eorum* 32. dist. cap. *Cum in præterito* 84. dist. et habetur in canone Ap. 25. Imo contrahentes olim privabantur sacerdotio, ut habetur in cap. *Cum de quorumdam* 85. dist. cap. *Diaconi* 28. dist. cap. *Presbiter* ead.

« Sed hodie secundum canones non tenet matrimonium, ut dicitur in cap. *Erubescant* 32 dist. et cap. *Si quis eorum* et cap. eos qui ead. cap. 1. *de cleric. conjug.*

« Utrum autem Pontifex Romanus possit permittere, ut etiam constituti in sacris Ordinibus contrahant nuptias et fungantur saderdotio, doctores videntur inclinare, ut possit, et in primis gl. in cap. *Quæ ad perpet.* 25. quæst. 1. et gl. in cap. *de illo* 32. dist. Innoc. in cap. *Placet* de convers. conjug. ubi dicit, quod istud prohibetur ex sola constitutione Ecclesiæ, contra quam papa potest dispensare; et ea sublata, possent utique contrahere, et ita tenet Jo. And. ibi : pro hoc facit glo. in d. c. *Aliter* 31. dist. quæ dicit aliquos tenere, quod ita sit servatum in Ecclesia Orientali, et videtur etiam sentire Azo in Sum. Cod. de Ep. et cl. n. 31. Alex. in Const. 2. n. 8. in primo vol.

« Utrum autem expediens sit permittere conjugia clericis, Abb. videtur indistincte et generaliter fateri, quod sic, in cap. *Cum olim de Cler. conjug.* ubi dicit, quod Ecclesia non solum potest permittere conjugia clericis, sed etiam deberet, attento quod ex lege continentiæ contrarius sequitur effectus, et loquitur etiam de

promotis, qui non (jam) voverunt continentiam. Et Spec. in tract. de mod. gen. conc. in 2. part. tit. 46. Præpos. in rubr. Qui cl. vel vov. quæ tamen sententia tutius procedit in matrimonio ante ordines susceptos.

« Item quando dispensatio fieret ex magna aliqua causa, puta pro reductione unius regni, ut dicit Joann. de Turrecrem. in d. cap. *De illo* num. 3. Innoc. in cap. *Cum ad monasterium* de stat. regul. n. 4 ».

47. *Cupiditatum lenociniis allecti in hæresim dilabuntur aliqui præsules, inter quos cardinalis Castilionæus.* — Ruebat hoc tempore magna sacerdotum multitudo in præcipitia hæreseos cupiditatum lenociniis illecta, conjugiique nomine incestas scortationes obvelabat, quo flagitio etiam devinxere se nonnulli præsules, qui prælucere exemplo sanctimoniæ aliis debuerant, vel hæreticorum partibus se adjunxere; cumque judiciaria severitas distringi non posset in eorum provinciis, sanxit Pontifex [1], ut fidei censores, qui Romæ erant, eos vocarent in jus, ac judiciaria in eos acta conficerent, reservata Pontifici decretoria sententia.

« Ad perpetuam rei memoriam, etc.

« Sicut nuper non sine gravi cordis dolore et animi amaritudine accepimus, nonnulli prælati, et dignitate Ecclesiastica, ac episcopali ordine constituti, ad quos veluti in partem sollicitudinis nostræ vocatos magis spectaret cæteros, præsertim eorum curæ creditos, ab erroribus revocare, et in eisdem erroribus pertinaciter insistentes insequi, nedum in similes errores hæreticos graviter prolapsi fuere, sed etiam cæterorum hæreticorum fautores et auxiliatores existunt, et eamdem fidem Catholicam, cujus defensores esse deberent, in dies oppugnare non verentur.

« Volentes igitur huic tam pernicioso morbo, prout nostro incumbit officio, occurrere, ac ne ulterius progrediatur, quantum in nobis est, providere, motu proprio per Apostolica scripta venerabilibus fratribus nostris, et dilectis filiis nostris inquisitoribus contra hæreticam pravitatem generalibus in alma Urbe nostra pro tempore residentibus, quibus ut contra quoscumque etiam cardinalatus præditos dignitate procedere possint per alias nostras indulsimus, tenore præsentium committimus et mandamus, ut omnes et singulos hæreticos et hæreticorum fautores, receptatores et auxiliatores prædictos de hujusmodi criminibus diffamatos, in provinciis et locis in quibus Lutherana secta invaluit, commorantes, ad quos ob ipsorum hæreticorum frequentiam notorium est tutum, seu saltem liberum non patere accessum, etiamsi episcopali, archiepiscopali, patriarchali, et alia quacumque etiam cardinalatus dignitate præfulgeant, nullis aliis desuper habitis super non tuto, vel non libero accessu hujusmodi informationibus (receptis tamen summarie extrajudicialiter, quantum ipsis inquisitoribus sufficere videbitur prius judiciis) etiam per edictum in valvis palatii officii sanctæ inquisitionis, et Basilicæ principis Apostolorum de Urbe, ac in cancellaria nostra Apostolica, et in acie Campi Floræ tantum per unum ex nostris cursoribus, vel etiam in locis finitimis terrarum in Italia consistentium, nobis et eidem sanctæ Romanæ Ecclesiæ immediate subjectis, prout ipsis inquisitoribus visum fuerit, affigendum et publicandum, citent, moneant et requirant, et intra certum et competentem terminum eis ipsorum inquisitorum arbitrio præfigendum, sub excommunicationis latæ sententiæ, suspensionis a divinis et privationis etiam a Cathedralibus Ecclesiis, quibuscumque dignitatibus et beneficiis Ecclesiasticis », et paulo post : « necnon confessionis criminum hæresis eis objectorum », et mox : « coram ipsis personaliter, et non per procuratorem, defensorem, vel excusatorem aliquem compareant, et se a criminibus prædictis expurgent » ; et post nonnulla : « ac demum processum omnem nobis, ut ad sententiæ, quæ justa visa fuerit, prolationem devenire possimus, in Consistorio nostro secreto referant, etc. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum anno Incarnation. Dominicæ MDLXIII, VII idus Aprilis, Pontificatus nostri anno IV ».

48. Damnatos ex his nonnullos Galliæ episcopos Huguenottismo contaminatos dicetur inferius, ac etiam ex ipso cardinalium cœtu traxit ad se Sathanas Odettum Castillionem diaconum cardinalem, ac instar alterius Judæ impiorum Huguenottorum ducem ad evertendam religionem Catholicam constituit, de quo ineunte anno apud cardinalem Armeniacum Pontifex questus est his litteris [1].

Dilecto filio Georgio tit. S. Nicolai in Carcere presbytero cardinali, de Armeniaco vocato.

« Cum Odettus cardinalis, de Castillon vocatus, hæreticæ pravitatis infamia jamdiu laborans adeo resipiscere neglexerit, ut abjecto Dei timore, generis, ordinis, dignitatis et salutis immemor, ad hæreticos, suadente Diabolo, sese contulisse dicatur, ejus causam cognoscendam nos mandasse scias venerabilibus fratribus nostris sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalibus sanctæ inquisitionis officio præpositis, reservata nobis sententia, quam Deo auctore feremus, prout sacrorum canonum sententia postulabit, etc. ob tantum porro flagitium sacerdotiorum omnium vectigalibus mulctatus pronuntiatur, XIII Januarii MDLXIII, Pontificatus an. IV ».

49. Pseudo-cardinalis Castillionæi impietas

[1] Reg. Pii IV [illegible] num. 1967 [illegible] XX. Bull. [illegible] Pii IV, constitut. 97.

[1] Pii IV [illegible]

imperita et impia imperitia eo prorupit, ut hactenus errasse Romanam Ecclesiam effutiret, quem Pontifex [1], qui jamdiu ejus flagitia resipiscentiæ spe tolerarat, perculit anathemate, omnique munere Ecclesiastico submovit :

« Ad perpetuam rei memoriam, etc.

« Cum nuper magno cum animi nostro mœrore plurimorum fide dignorum relatione, et fama publica, non quidem a malevolis et suspectis, sed gravibus et honestis, ac veridicis personis exorta, etiam per modum notorii facti permanentis ad aures nostras pervenit, iniquitatis filium Odettum e Castillione sanctæ Romanæ Ecclesiæ Belvacensis perpetuum administratorem alias per Sedem Apostolicam deputatum, ad quem velut ipsius universalis et Romanæ Ecclesiæ cardinalem, et honorabile membrum pertinebat pro fidei Catholicæ defensione, Apostolicæque Sedis conservatione proprium sanguinem, ubi opus fuisset, effundere, vitamque exponere, ac hæreticos undique, et præcipue ab Ecclesia Belvacensi prædicta, illiusque civitate et diœcesi, quarum curam gerebat, potissimum expellere, illosque totis viribus ac omni conatu persequi, suorum muneris, status, decoris, honoris ac propriæ salutis, necnon beneficiorum, quibus illum Sedes Apostolica tot tantisque dignitatibus decoraverat, receptorum et fidelitatis juramenti eidem Sedi per eum præstiti, nobilitatisque suæ originis prorsus immemorem, Deique timore postposito contra Sedem eamdem se temere erigentem adeo in profundum malorum prolapsum fuisse, ut in pessimam illam, quæ his calamitosis et deplorandis temporibus, in inclyto regno Franciæ, proh dolor! maxime invaluit, Hugonottorum nuncupatam hæresim manifestam nedum inciderit, sed ipsos Hugonottos hæreticos, quos præsertim in civitate et diœcesi prædictis corrigere et punire, vel saltem ab eis profligare debebat, defendere, fovere, protegere aut tueri curaverit, et quamplures hujusmodi pestiferæ sectæ viros pseudotheologos in rectores et concionatores, quibus alios seducere ac inficere posset, familiariter retinuerit, arma sumpserit, ac alia gravissima hæresim manifestam denotantia pertinaciter contra fidem Catholicam, sanctamque Romanam Ecclesiam commiserit et perpetraverit in gravem divinæ Majestatis offensam, ac omnium Christi fidelium scandalum.

« Nos igitur, quorum est pro nostro pastoralis officii ministerio præmissis debito providere, non valentes citra immensæ illius divinæ Majestatis offensam, necnon Christi fidelium scandalum modo aliquo præmissa, utpote tam impia et enormia, conniventibus oculis pertransire, ut tamen videremus clamorem, qui ad nos pervenerat, idem Odettus opere complevisset, venerabilibus fratribus nostris sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalibus hæreticæ pravitatis inquisitoribus generalibus in Romana curia deputatis, ut de præmissis omnibus et singulis se diligenter informarent, veritatemque desuper inquirerent, ac deinde nobis in Consistorio nostro secreto referrent, commisimus et mandavimus. Cumque cardinales inquisitores præfati mandatis nostris hujusmodi parentes, super his diligenter inquisivissent, ac dictum Odettum nedum superius expressa, sed etiam longe deteriora commisisse et perpetrasse, nempe inter alia dixisse et pertinaciter tenuisse, Ecclesiam usque ad ista tempora hæreticorum Hugonottorum errasse, necnon palam et publice partes dictorum Hugonottorum hæreticorum, et sectas fuisse secutum, ac tutatum fuisse et laudasse, abjectisque cardinalatus habitu et insigniis, quibus se indignum reddiderat, ad Hugonottos hæreticos ipsos declinasse, eorumque sectam expresse professum fuisse, seque illorum exercitus ductorem fecisse, et existere, aliaque in sanctam fidem et Catholicam religionem commisisse comperiissent, et nobis in Consistorio retulissent », nonnullisque interjectis de servato in ea causa ordine judiciario, « ipsum Odettum hæreticum, excommunicatum, Hugonottum, schismaticum et blasphemum, ac a fide Catholica et sanctæ Romanæ Ecclesiæ apostatam et transfugam, fidei fractorem et perjurum pronuntiamus et judicamus ac declaramus, et propterea eum ab omni cardinalatus commodo et honore, ac privilegio etiam clericali a die commissorum criminum hujusmodi ipso jure depositum, dictæque Ecclesiæ Belvacensis administratione, ac omnibus beneficiis et officiis, honoribus, dignitatibus ac prælaturis privatum ». Et infra : « Ac velut talem hæreticum, schismaticum et blasphemum, et infructuosum palmitem ab Ecclesia præcisum ulterius legitime puniendum fore decernimus, ejusque personam a Christi fidelibus capiendam et detinendam, et ad justitiæ et ministrorum manus, ut pœnis debitis affici possit, tradendam, omni meliori modo et forma quibus possumus et debemus, exponimus, etc. Dat. Romæ apud Sanctum-Petrum anno Incarnationis Dominicæ MDLXIII, pridie kal. Aprilis, Pontificatus nostri anno III, (IV) ».

50. *Dux Guisius proditorie ab hæreticis occiditur.* — Obduruit magis in perfidia Odettus, utque præsules ad Ecclesiasticas dignitates convertendas in profanas suo exemplo pelliceret, se comitem Belvacensem dixit, cum Belvacensis Ecclesiæ administratione mulctatus esset; utque magis amentiam suam proderet, qui errasse hactenus Romanam Ecclesiam asserebat, ac jam una cum Huguenottismo sapientiam se induisse ganniebat, cardinalitio cultu quem abjecerat resumpto, Isabellam Altavillam domi-

[1] Bull. in Pio IV. constitut. 66.

nam de Lore concubinam duxit, ut Huguenottæ perfectionis culmen attigisse demonstraret. Cum vero sibi male metueret, ne justo tandem supplicio conficeretur, quinto post anno cum sua pellice in Angliam fugit. Increbuisse Tridenti famam, fuisse illum auctorem ac suasorem procuratæ cædis Francisci ducis, qui flagrantissimo pietatis ardore Huguenottam perfidiam debellabat, refert Astulphus Servantius [1], at Joannes Poltrotius flagitii reus non illum, sed ejus fratrem Gasparem Colinium Castilionem, ac Bezam suscipiendi facinoris consultores accusavit. Fuerat vero a Castilione instructus auro, ut pernicem equum sibi compararet, fictaque susceptæ hæreseos resipiscentia in familiaritatem Guisii ducis se insinuaret, ut proditione eum trucidaret, non enim stare posse Huguenottam impietatem vivo ac spirante Francisco Guisio duce religionis Catholicæ acerrimo vindice, ac fidissimo regis administro, amiralius ac Beza sentiebant, maxime, cum capto Condæo, Aureliam, quam Andelotus Castilio ægre propugnabat, obsidione premeret, atque hostilibus impressionibus Andelotum jam in discrimen adduxisset, ut Huguenottorum oculis ac menti extremus exitii terror Francisco offunderetur; impius itaque proditor ab Huguenottismi signiferis ac principibus subornatus redeuntem e castris Guisium a tergo, tribus glandibus e manuario tormento breviore emissis, sauciavit sub noctem XII kal. Martii, ex quo vulnere sexto post die Sacramentis rite procuratis a Lancelloto Carlesio episcopo Regensi, multis Christianæ pietatis flagrantissimæ signis, et cum magna cælestis immortalitatis spe animam Deo reddidit, quod ex publica fama in Romana curia tunc XII Martii sparsa testatur Joannes Firmanus [2] his verbis : « Obiit prout semper vixerat Christianissime, sumptis maxima cum devotione omnibus sanctissimis sacramentis.

51. « IX Martii certior nuntius allatus est de obitu ducis Ghisani fratris cardinalis Lotharingii, nam cum sparsus hic rumor falsus crederetur, nunc veris nuntiis fuit confirmatus, dicebaturque is a privato milite ex viginti septem conjuratis in gratiam amiralii æneo sclopi globulo fuisse interemptum, suadente id præcipue Theodoro Beza hæresiarcha, qui complices hac ratione cœlestem gloriam conseculuros prædicabat. Observatum fuit in Lotharingio invictum animi robur, magnaque in adversis rebus fortitudo ac prudentia, nam sublato duce præstantissimo, quo Galliæ præsidium adversus hæreticos maxime nitebatur, cum ipse, qui et frater erat, et in quo magna spes privatarum rerum suarum sita erat, et hoc vulnere graviter percussus existimaretur, ipse tamen adeo patienter moderateque hunc casum tulit, ut post unum et alterum diem vix quodquam mœroris in eo vestigium dignosceretur, imo triduo post Missam in Templo S. Bernardini, ut videbatur, odio atque animi acerbitate deposita, celebravit ».

Præclarissimo religionis Catholicæ vindici solemni pompa Trident. Patres justa persolvere, quare die Lunæ x mensis Martii, ut habet Massarellus : « Celebrata est in Ecclesia cathedrali Missa pro ejus anima; peregitque sacra R. D. archiepiscopus Ebredunensis, quibus interfuerunt illustrissimi DD. legati, cæterique conciliares omnes ».

Nec Ghisium dumtaxat ab Hugonottis perduellibus perquisitum ad mortem, sed alios etiam præstantes Catholicæ religionis defensores, ut proditione mactarentur, destinatos fuisse, aperuit parricida ille Joannes Poltrotius, cum extremo supplicio immanissimo excarnificandus esset, in cujus supplicii acerbitate execrari amiralium et Bezam flagitii consultores auditus est.

52. Hic lubet addere, quæ de immanissima Calvinistarum perfidia Guillelmus Rossæus [1] scripsit : « Calvinistæ, modo principes et nobiles viros occidere possint, de jure vel injuria, utrum cum fraude et perjuriis, aut quovis atrocissimo scelere ea cædes fuisset copulata, omnem curam et cogitationem projecerunt. Quis fuit aliquando princeps, defensa contra imperatorem Carolum Meti, expulso ad Rentium eodem imperatore, et recuperato ab Anglis Caleto, totaque illa ora maritima reipublicæ Gallicanæ Francisco duce Guiso utilior, aut ob Gallici nominis splendorem apud exteras nationes diffusum illustrior ? Aut quis fuit propter singulares virtutes, non solum veris Gallis, sed etiam infensis hostibus Hispanis, Germanis atque Italis eodem principe amabilior ? Id quod funeris ejus mœrore indicatum est. Et tamen quis ignorat quemadmodum ille humanissimus princeps ab homine Calvinista, cui tamen antea, et eo fere ipso momento temporis maxime fuit beneficus, sceleratissime et perfidiosissime occisus est, persuasione Gasparis Coligni et Theodori Bezæ, etiam tum, cum de pace tolerabili hæreticis concedenda operam suam maxime impendebat ». Actum erat de Calvinismo; reliquias enim belli persecutus, capita infidelitatis Hugonotticæ Aureliis obsederat, atque ita in arctum eorum coegerat copias, ut nisi aliqua ratione per fas aut nefas dux Guisius e medio tolleretur, Calvinistæ putarint, non tam de paucis rebellibus et ducibus Calvinianis, quam de ipso Calvinismo in Gallia conclamatum esse.

[1] Astulph. Servant. in Actis Conc. Trid. ad X Mar. Ms. Fr. car. Bar. sig. 1109. et alius Ms. card. Ph. Francisc. Belcarius l. XXX. num. 14 et 15. — [2] Joan. Fi. Ms. arch. Vat. Diar. tom. XI. Act. Conc. Trid. per Gabr. Paleot. Ms. card. Barb. sig. 23. p. 307.

[1] Guil. Rosseus Ms. Pie. l. VI.

Audita clarissimi religionis Catholicæ defensoris cæde, Pontifex maximum dolorem traxit, ejus tamen fratrem Carolum cardinalem piis hisce litteris [1] solatus est :

« Dilecto filio nostro Carolo tit. S. Apollinaris presbytero cardinali a Lotharingia.

« Quanto nos dolore perculerit, et quantopere animum nostrum concusserit ac turbaverit obitus bonæ memoriæ ducis Guisiæ fratris tui, non facile verbis assequi possumus, sed mœrorem nostrum ex jacturæ et damni magnitudine, quod regnum Galliæ et religio Catholica fecit, facilius est cuivis metiri. Is quidem obiit, dum Dei Omnipotentis honorem, dum Catholicam fidem ac religionem fortissimus Christi et Ecclesiæ pugil defenderet, et Christianissimo regi operam cum summa fide ac pietate navaret, cui parta insigni divinitus paulo ante victoria regnum conservarat. Nos autem, et pios et Catholicos omnes deplorare oportet talis viri mortem, tam turbulento regni illius et Christianæ reipublicæ tempore : augetur etiam non parum mœror noster ex mœrore tuo et tuorum, pro paterna nostra erga domum vestram benevolentia. Sed quæ nos consolandi tui causa proponere possumus, ea idcirco commemorare omittimus, quod scimus te, ut prudentia tua et constantia dignum est, hoc incommodum forti animo laturum, et illa in primis consolatione esse usurum, qua nulla major et gravior adhiberi potest, quod frater ipse tuus, ut omittamus gloriam, quam sibi apud homines rerum suarum gestarum magnitudine pepererat, pro suis in Catholicam fidem ac religionem meritis ad veriorem vitam et solidiorem gloriam fruendam a Christo ipso, in cujus causa sanguinem suum tam pie profudit, assumptus est, sicut de divina bonitate confidere debemus, etc. XVIII Martii MDLXIII, Pontificat. anno IV ».

53. Hunc quoque cardinalem religionis causam flagrantissimo studio defendisse alibi pluribus in locis videbimus. Ita ut in maxima multorum principum a Catholica religione defectione, Guisiæ familiæ singulare decus extiterit Catholicæ religionis ad extremam sanguinis effusionem defensio, ut refert memoratus Guillelmus Rossæus [2] :

« Ad Guisiorum memoriam magnificum est, quod nostra memoria de eorum avo Claudio iidem historici non minus fideliter commemorant. Cum iste Evangelismus jam in herba esset, contractoque hæreticorum vasto exercitu e Germania in Galliam irrumpere niteretur, et in regni finibus ab usitatis sacrilegiis confringendi imagines, demoliendi altaria, evertendi Ecclesias, occidendi presbyteros inciperet, tum ducem Guisium, Campaniæ et Burgundiæ gubernatorem, conjunctis provinciarum illarum præsidiis, cum fratre Antonio duce Lotharingiæ hæreticos illos, quanquam Catholicis sextuplo plures, viriliter invasisse, et eorum plusquam decem millia trucidasse paucissimis e Catholicorum militum numero desideratis, atque ita in eo primo tempore hæresim a Gallia ingredienda repulisse, eamque ita stirpitus excidisse, ut nec in confiniis radices agere permitteret : quo facto, inquiunt historici, domus Guisia videtur jecisse fundamenta defendendi Ecclesiam Catholicam contra furorem hæreticorum, in quo constanter ad hunc usque diem perseveravit ».

54. *Calvinistarum impietates et scelera.* — Prostrato Francisco Ghisio duce prostrata visa est Catholicæ religionis causa, Aureliæ enim oppugnatio refrigescente militari ardore remissa est, hostes vero auctiores animis, atque ad hæresim proferendam obfirmatiores triumpharunt, potitique in Normannia ex deditionis legibus Bajocensi urbe, eam « statim », inquit Belcarius [1], « ingressi expilarunt, sacros Romanæ Ecclesiæ ministros suo more, sed et multos ex civibus trucidarunt, nec mitiores in suos quam Turcæ aut barbaræ nationes fuerunt : ea est Calviniana ad Evangelicæ puritatis formam redacta religio, qua se reformatos, hoc est, ut illi interpretantur, in meliorem vitæ formam transmutatos, aut potius, ut pii omnes interpretari debent, omni scelerum colluvie deformatos gloriantur. Nam in omnibus fere urbibus, quas ceperunt, non minus crudeliter se gesserunt ». Ita cum Mongomerius IV idus Martii in Fanum Loii, admotis scalis, noctu insiliisset, oppido potitus, omni immanitatis genere in sacerdotes, monachos ac cæteros ministros sacros Ecclesiæ sæviit, pariterque in cives, matronas, puellas, tenebris licentiam militarem provocantibus, crudeliter ac impudice grassatus est : atque in his flagitiis reformata a Sathana religio constituebatur, nam Beza de cruentissimo Drocensi prælio scribens ad Elisabetham Angliæ reginam stulte et impie gloriatus est, eo prælio novi Evangelii fundamenta in Gallia jacta fuisse. Porro Gaspar Colinius Castillio, dictus amiralius, Cadomo pridie idus Martii discedens Aureliam cum exercitu rediturus, XV kal. April. cum Bernaium appulisset, omnes Catholicæ religionis sacerdotes, ac bonam civium partem contrucidavit, Christi et Deiparæ simulacra ac sanctorum imagines diffregit, et sacras aras evertit, eademque scelera eadem die Druidensis comes Aquilæ in Normanniæ finibus patravit, necnon Argentanum et Mortagnum ab aliis Huguenottis ducibus sacrorum ministrorum, et civium Catholicorum cædibus funestata fuere, cum tamen jam tum recentissime pax cum Hugonottis maximo religionis Catholicæ damno

[1] Pius IV. to. II. brev. sign. 2897. Ep. CCCXLVIII. — [2] Guill. Rossæus n. 758. Bellefor. l. VI. c. 37.

[1] Belcarius l. XXX. num. 17.

confecta fuisset, ut exclamet Franciscus Belcarius [1] : « Vide, quam sancte pacem jam factam Calviniani colant, et qua immanitate in populum innocentem sæviant ».

55. *Pax cum Hugonottis firmatur in Gallia.* — Conceptæ concordiæ pactiones IX idus Martii, dictante Michaele Hospitalio regii scrinii magistro, Catholici nominis proditore et Calvinisticæ factioni addictissimo, fuere, quarum etiam vigore Ludovicus Condæus princeps libertati restitutus est, ut novis præliis Galliam misceret, ac tyrannidem iterum eversa religione affectaret. Refert infelicis hujus pacis conditiones Belcarius [2] his verbis :

« Decima quarta kal. Aprilis, die a Guisani morte tertio et vigesimo, promulgatum palamque editum fœdus est, quod ante IV id. Martias conceptum ac pactum erat, si fœdus dici debet, inaudita, et ut vere dicam, clementis regis erga domesticos hostes regio sibi jure subjectos et tamen rebelles indulgentia, qua nemine exauctorato, aut a magistratibus publicis militaribusque muneribus, quibus antea functus erat, remoto, incredibili illos liberalitate Carolus provocavit, condonata recentis conjurationis, scelerumque omnium impunitate, remissa quoque innumerabili, quam plerisque locis interverterant, et in privatos usus converterant, aut in militum suorum stipendium impenderant, publica fisci, aut sacra, hoc est, sacris ædibus addicta pecunia, sive ea numerata fuisset, sive non numerata, et in sacra vasa et sacra donaria conflata, oblata denique, ut ex suæ persuasionis legibus præscriptoque viverent, permissione, nisi aliud ipsi natu majori videretur, aut aliter coacto universi Christianismi totiusve Galliæ Concilio decerneretur. Id autem edictum in hanc sententiam conceptum est :

« I. Ut in omnibus civitatibus atque oppidis, quæ tum in Calvinianorum potestate erant (erant autem plurimæ) uno aut duobus commodis locis, non tamen in sacris ædibus qui sacris Romanæ Ecclesiæ ministris eodem edicto restitui jubebantur, libere conjurati, quæ ad suæ persuasionis observationem pertinent, procurarent, et vel audiendis concionibus, vel sacramentis administrandis (Sic enim initiationes Christianas, nostræque religionis veluti elementa nominare consuevimus) vel cogendis conventibus, sive Conciliis, aliisque id genus obeundis suo arbitratu operam darent.

« II. In omnibus præterea hujus regni regionibus, a quibus ad majores Senatus dumtaxat, quæ Parlamenta appellamus, provocatio est (Balliagia et Seneschallatus vocant) urbs aliqua deligeretur, in cujus suburbiis eamdem suæ persuasionis formam observarent.

« III. Ut homines nobiles, qui in suis feudis (ut novis rebus nova nomina indantur) sive fundis summam jurisdictionem habentes, iisdem privilegiis eadem suæ persuasionis obeundæ libertate fruerentur ; ea tamen conditione, ut solas suas familias, atque eos, qui suæ jurisdictioni subessent, nullos præterea admitterent. Sin in fundis suis nullam jurisdictionem haberent, et regiæ subessent, domi eadem libertate privatim cum familia sua uterentur, si vero alterius jurisdictioni parent, id sine ejus auctoritate non possent.

« IV. Hac lege solutus est ager Parisiensis, quam præfecturam Parisiensem vocant, in qua novi Calvinianæ persuasionis ritus publice exerceri hoc ipso edicto inhibentur, sed privatim, ut conquisitio fiat, interdicitur, ut cuivis suo arbitratu vivere plane esset liberum.

« V. Cautum præterea est, ut captivi, utrinque liberi dimittantur et externi milites e Gallia exeant.

« Sed quod maximum fuit, et in primis admiratione dignum, quæ Condæus Castilioque, quique illis se sacramento obstrinxerant, eo bello patrarant, et occupandis evertendisque urbibus, aut publica fisci, sacraque pecunia avertenda, vel cudenda moneta procurarant, regis nomine procurata, eosdemque atque universos, qui illis ducibus militaverant, bona fide arma sumpsisse, fidamque operam sibi navasse rex Carolus confessus est. Si quid est, quod addi possit, addant ipsi : quid enim aliud, si fœdus ipsi dictassent, addere potuissent? Hoc ab illis dumtaxat exegit Carolus, ne ulla templa domosve sacrorum Romanæ Ecclesiæ ministrorum aut possessiones retinerent, quibus usumfructum integrum relinquerent, ea tamen lege, ne illi pro templis domibusve dirutis quidquam repetere possent. Deinde summa cautione interdixit, ne societatem cum exteris nationibus coire, neve pecuniam in bellum cogere, aut milites in posterum conscribere auderent, quæ ea religione observarunt, ut discreta magis postea fœdera conceperint, majorem pecuniam suis imperarint, milites semper usque ad Castilionis cædem paratos habuerint ».

56. Hanc pacem, licet Catholicis iniquissimam, Gaspar Castilio, ut erat arrogantissimus, in sanctiore consilio improbavit, quod se inconsulto facta esset ; leges vero sibi adversas ita sprevere Hugonotti, ut grassari in Catholicos immanitater non destiterint, atque in media Lutetiæ urbe Charrium flagrantiore Catholicæ pietatis studio conspicuum, immissis sicariis mactaverint, ut deplorat Guillelmus Rossæus [1].

« Charius Chiliarcha veteranus Gallorum, qui in Italia contra Hispanos militaverant, quod esset Hugonottis infensus, et Catholicæ religionis studiosus, quemadmodum occubuit, media

[1] Loc. num. cit. hue. — [2] Num. 16, 20.

[1] Guill. Rossæus l. VI. c. 20.

luce, media fere civitate Parisiensi, et a Briquemaltio cum armata Hugonottorum cohorte derepente invaditur, et multis vulneribus perimitur, fremente non sine causa tota civitate Parisiensi, et clamante, ruituram necessario rempublicam Gallorum si ita nequissimis rebellibus fas esset fortissimos regis et regni præfectos militares occidere, ipsis autem interdictum esset sumptis armis tam luculentas injurias vindicare ; eo enim tempore jussu regis arma Parisiensibus fuerant adempta ».

Ut vero Carolus rex Tridentini Concilii Patres de hac confecta pace certiores fecerit, quæve postea secuta sint, dicetur inferius. Nunc quæ in Tridentino Concilio interjecto tempore gesta sint percurramus.

57. *Pius episcopos a Concilio digressos revocat, absentes invitat.* — Cum accepisset Pontifex nonnullos episcopos laborum tædio affectos Tridento discessisse, gravem, quem ex eo susceperat dolorem, significavit legatis [1], cum maxima præsulum frequentia Concilium celebrari percuperet, deditque imperia, ut eos Tridentum revocarent.

« Dilectis nostris Hieronymo S. Susannæ, Stanislao S. Pancratii, Ludovico S. Cyriaci in Thermis titulorum presbyteris cardinalibus, nostris et Sedis Apostolicæ in Tridentino Concilio de latere legatis.

« Audivimus non parvum episcoporum numerum, qui Concilio intererant, prout cuique eorum libitum fuit, ex civitate Tridentina discessisse, quæ res mali exempli, et cum ab eorum officio, tum ipsius dignitate Concilii valde aliena nobis visa est, nec potuit nobis non magnopere displicere, qui tantam diligentiam adhibuimus, et adhibere non desistimus, ut Concilium quam maxima episcoporum frequentia celebretur. Quapropter cupientes eos, qui jam discesserunt, ad Concilium primo quoque tempore reverti, et providere volentes, ne alii posthac illorum exemplo discedant, circumspectioni vestræ harum auctoritate mandamus, ut omnes et singulos eorum, qui redire neglexerint, sub pœnis arbitrio vestro infligendis, etiam excommunicationis, si vobis visum fuerit, ut ad Concilium intra diem competentem vestro arbitrio præfigendam omni mora atque excusatione omissa revertantur ; alios vero, si qui forte recedere voluerint, eisdem propositis pœnis, ut ne isthinc abeant, diligenter nostro nomine moneatis. Dat. Romæ apud S. Petrum die VIII Martii MDLXIII, anno IV ».

Pari quoque studio alios excitari episcopos, ut ad Concilium se conferrent enisus est, extatque sequens, quam ad Cameracensem archiepiscopum dedit, Epistola [2], qua illum debiti sui in præsenti Ecclesiæ necessitate admonefaciens, longe plane diversam illi, ac Germaniæ episcopis veniendi inesse rationem ostendit :

« Venerabili fratri archiepiscopo Cameracensi.

Maturum esse duximus hortari in Domino fraternitatem tuam, et diligenter admonere, ut officii sui memor ad Concilium ire ne diutius differat, fideique in eo, et religioni, et conscientiæ suæ plane satisfacere studeat, cum videat se nullo magis necessario tempore suam universali Ecclesiæ operam navare posse. Nec dubitamus, quin cæteri quoque prælati, quorum civitates imperiales sunt, functuri eodem officio fuerint, sicut alias functi sunt, nisi eos domi manere coegisset periculum, quod post eorum profectionem a Protestantium principibus impendisset ; sed alia causa est eorum, alia tua. Quoniam vero alii ire minime potuerunt, tu qui sine Ecclesiæ tuæ periculo potes, quo quidem etiam opportunior erit et Concilio gratior adventus tuus, etc. » Et infra : « Ecclesiæ necessitas et miserabilis status omnium prælatorum fidem et auxilium in hoc tempore vehementer implorat et flagitat, majusque ipsi et cæteris, qui collapsam religionem Catholicam erigere atque excitare conati fuerint, promissum ab æterno illo Ecclesiæ fundatore, atque pastore paratum erit. XXX Mar. MDLXIII, anno IV ».

58. *Duo ex Concilii præsidentibus, Mantuanus et Seripandus diem obeunt supremum.* — Geminis Apostolicæ Sedis legatis, iisdemque præclarissimis S. R. E. cardinalibus orbatum fuit mense Martio Tridentinum Concilium, ac primum, sexto nonas ejusdem mensis, non IV nonas Maias, ut levi typographi incuria legitur apud Sacchinum [1] aliosque, Hercules cardinalis Gonzaga Mantuanus primus Concilii præses excessit e vita. Admiratus fuerat in ipso Jacobus card. Sadoletus [2] conjunctam summæ nobilitati summam virtutem, atque in Epistola ad ipsum data hæc præ cæteris scribit : « In tanta raritate et penuria eorum, qui nobilitatem cum virtute habeant conjunctam, tu unus excellis, qui utrumque ita adeptus sis, ut in tuis plurimis maximisque ornamentis, major tamen multo virtuti tuæ, quam fortunæ gratia habenda sit ». Sed illud in primis Christianæ charitatis præclarum exemplum [3], quod gliscente in Gallia Cisalpina dira fame, ad sublevandam pauperum inopiam quinquaginta aureorum millia disperserit, dederitque pauperibus, plurimaque alia ad ipsos alendos beneficia contulerit, quorum manibus in æterna tabernacula se recipiendum sperabat. Sacrosanctum Viaticum, ac supremam Unctionem adhiberi sibi a Lainio Soc. Jesu præp. generali voluit, ac demum, ut scribit Gabriel Palæottus :

[1] Pius IV. t. II. brev. sig. 2897. Ep. CCCXLVI. — [2] Ib. Ep. CCCXL.

[1] To. II. l. VII. hist. Soc. Jesu. Victorell. in Ciac. Addit. — [2] Sadol. l. II. Ep. — [3] Ughel. in add. Ciac.

« Secunda Martii, hora fere quarta noctis, a Domino in cælum vocatus est ». Et paulo post : « Pridie quam eum morbus invaderet, Missam celebraverat, antequam tamen excederet, Sacramenta etiam omnia Ecclesiæ necessaria pie sumpsit ». Et mox : « cumque erga clericos Societatis Jesuitarum valde affectus esset, dictus est Collegium illorum in civitate Mantuana erigendum honestis ei proventibus relictis mandasse, erga alia etiam pietatis opera et religiosorum Ordines, maturiore præsertim vitæ suæ accessu, se studiosum semper declaraverat ».

59. Vix jam exaruerant lacrymæ, quibus Patres extinctum card. Mantuanum defleverant, cum illico brevi quindecim dierum spatio iterum revocantur ad funera. Alter namque Concilii præses, Hieronymus nempe cardinalis Seripandus ex Ordine Sancti Augustini assumptus, « Ingravescente » ut scribit idem Palæottus [1] « morbo nuper contracto, die XVII Martii, hora fere XXIV, vitæ suæ munus Deo persolvit. Ex ejus interitu mire sunt prostrati, non solum, quod amissus vir esset singulari eruditione, consilio et religione, atque his temporibus maxime necessarius, sed etiam, quod intra XV dierum spatium, jam duo legati præstantissimi a nobis adempti essent. Is quatriduo antequam discederet, cum sacramentum Eucharistiæ esset sumpturus, multa de sacramentis, de fide Catholica, de anteacta sua vita coram nonnullis prælatis, et aliis familiaribus suis tam pie prudenterque disseruit, ut nemo non in lachrymas, ex his, qui aderant, solveretur. Inter cætera professus est fidem suam Catholicam, cum Romana Ecclesia semper consensisse, neque unquam ab ea recessisse , minimeque etiam nunc recedere, sed prout in ea semper vixit, ita etiam nunc omnino mori constituisse. De sanctissima Eucharistia non solum nunquam dubitasse, quin ibi verum Corpus Christi contineatur, sed nec etiam unquam hanc veritatem deserere tentatum. Voluit deinde e lecto surgere, et genibus flexis communionem sumere, cumque familiares hoc ei dissuaderent ob imbecillitatem suam, respondit, extremum hunc actum esse, nec ei denegandum, atque ita genuflexus summa devotione Eucharistiam sumpsit, etc. Nihil ardentius loqui videbatur , quam cum de cœlesti gloria illi sermo erat, ad quam se ex immensa Dei benignitate jam vocari præsentiebat, idque palam affirmabat, aliisque ad eam adipiscendam animum addebat. Dicebat etiam, se spatio septuaginta annorum, quos in hac vita egerat, ac bonis litteris operam dederat, parum didicisse videri posse, nisi sciat, qua ratione extremus hic actus sit peragendus ; adeoque placato animo hæc proferre videbatur , ut subderet quandoque hæc verba : Medicorum sollicitudo est reprehensibilis, alunt morbum, prorogantque humanis medicamentis mortalem vitam ad paucos dies, nam vera vita Christus est, quam ipsi retardant. Libros Hæreticorum, quos apud se, permittente Summo Pontifice, Concilii causa habebat, mandavit omnes statim comburi , etc. (1) ». His aliisque compluribus editis Christianæ pietatis documentis obdormivit in Domino, ac XIX Martii funebres illi exhibitos honores refert Astulphus Servantius.

60. *Ut legati præsidentes mittuntur a Pontifice Tridentum cardinales Moronus et Navagerius qui in Concilio perhonorifice recipiuntur.* — Quo die Tridenti extinctus est Seripandus, Romæ Pontifex legatos ad Concilium jam ante septima Martii decretos Joannem, videlicet Moronum episcopum Prænestinum , ac Bernardum Navagerium tit. Sancti Nicolai inter Imagines presbyterum, cardinales, tradita iis Cruce, proficisci jussit, ut summa cum auctoritate sacrosanctæ Synodo præessent, qua de re extant

[1] Act. Conc. Trid. per Gabr. Paleot. Ms. Fr. card. Barb. sign. num. [illegible] p. [illegible].

(1) De cardinalis Seripandi virtutibus, ac dignis Christiano atque Ecclesiastico principe exemplis ab eo superstite in ipso exitus sui limine præstitis plus aliquid posteritatis memoriæ commendavit Phola in suo Diario Actorum Concilii Tridentini, quem auctorem sæpius in his nostris adnotationibus exscripsimus, et nunc præterire rem injuriosam memoriæ tanti cardinalis duceremus. Ita ergo ille : « Die XVII mensis Martii mortuus est illustrissimus cardinalis Seripandus (quem jam inde ab octavo ejusdem mensis die morbo correptum fuisse paulo superius scripserat) patria Neapolitanus, Ordinis S. Augustini, cujus fratrum quondam fuerat generalis, nominatus archiepiscopus Salernitanus a Carolo V imperatore augusto, deinde ascitus in numero cardinalium a Pio IV. Pontifice maximo, et nunc primus præsidens Concilii Tridentini, ætatis annorum LXX, vir senex, religiosus, magnæ doctrinæ, prudens, integer vitæ, optimis moribus, ab omnibus amatus, et de Concilio bene meritus, pius in pauperes et suam familiam, ut patet ex suo testamento per quod legavit illi maximam partem facultatum, quas possidebat. Idemque legavit, ut corpori suo simplex sepultura daretur in hac civitate in Ecclesia S. Marci Ordinis S. Augustini, condendo eum humi, superjecta super eum solummodo terra, et lateribus superadditis, etc. »

Porro ut ex eodem Diario aliqua excerpamus, quæ ad illustrandam supplendamque historiam Concilii Tridentini conducunt, animadvertendum ducimus illa quidem die quam annalista signat, Moronum cardinalem Tridentum pervenisse, sed legatum alterum qui cum illo designatus fuerat, nonnisi serius eo se contulisse ex eodem Diario discimus, in quo adnotatur pervenisse Tridentum die XXVIII Aprilis, eamque urbem privatum absque ullo apparatu et pompa ingressum esse. Qua die exceptus sit a patribus in Concilio nec scriptor indicat, nec ab alio quoquam memoriæ proditum legimus.

Ex auctoritate pariter ejusdem Diarii constat vera esse quæ annalista ex conjectura tantummodo assecutus est, num. 80. Biragum nempe oratorem Gallicum ad Concilium prius venisse, quam ad imperatorem pergeret. Ita enim auctor ejusdem Diarii scribit : « Affirmat eumdem de Birago ut primum apud sanctam synodum sui regis mandata executus fuerit, profecturum esse Spruch ad Cæsarem, indeque huc reversurum ».

Postremo tandem animadvertisse juvat Gallorum legatum Renaldum Ferrerium die XXII Septembris in cœtu Patrum exposuisse pro concione Ecclesiæ Gallicanæ disciplinam, dein ad ea declinasse quæ eadem Gallicana Ecclesia nec in suo clero passura fuisset, et in alieno reformatione digna judicaret, quæ si reformanda patres non censuissent, professi sunt oratores illi se statim discessuros a Concilio, et ad propria remeaturos. Cum responsum ad hæc daturum se Concilii præses significaret, nolle se quidquam expectare responsi dixit, tum paucis inde diebus remeati oratores Galli « discesserunt Tridento, quo nunquam amplius sunt reversi ». Hæc Diarii scriptor. MANSI

Pontificia Diplomata [1] die xx Martii consignata, quibus Morono locus et auctoritas Herculis card. Mantuani dabatur : ac Pontifex ipse postea de collata Morono dignitate Ferdinandum Cæsarem his litteris [2] certiorem fecit :

« Charissimo in Christo filio Ferdinando in imperatorem electo.

« Charissime fili, salutem, etc. Mittimus ad Majestatem vestram cardinalem Moronum nostrum de latere legatum, quem scimus illi acceptum et gratum fore ob egregias ipsius animi dotes et raras virtutes. Is respondebit ad omnia capita litterarum majestatis vestræ, et credimus, quod illi satisfaciet, propterea quod nihil magis cupimus, quam reformationem, et tollere abusus in Ecclesia Dei, et nihil minus cogitamus, quam de dissolutione Concilii, aut suspensione, sed prosequi intendimus et ad finem debitum perducere, confirmare, et exequi, sublatis abusibus, et factis reformationibus, quantasvis quilibet bonus Pontifex possit facere, et quilibet bonus Christianus possit desiderare, ut latius majestas vestra ab ipso cardinale intelliget : quam Dominus diutius incolumem nobis conservet, et omnia illius desideria compleat. Datum xxv Martii MDLXIII ».

61. Antequam has litteras exciperet Cæsar, cum accepisset Tridentinam legationem fuisse decretam cardinali Morono, gratias egit Pontifici [3] de summo studio, qua Concilium provehere, disciplinamque Christianam instaurare nitebatur, nec se ad promovendum opus sanctissimum muneri Cæsareo defuturum, est pollicitus :

« Beatissime in Christo pater et Domine, Domine reverendissime, post humilem commendationem filialis observantiæ, continuum incrementum.

« Accidit nobis jucundissimum, quod Sanctitas vestra hanc legationem reverendissimo in Christo patri Joanni sanctæ Romanæ Ecclesiæ episcopo Prænestino cardinali Morono præ cæteris demandaverit; neque enim potuisset Sanctitas vestra mittere virum nobis magis gratum magisque probatum: quem non solum novimus familiariter a multis annis, sed propter ejus in nos præclarissimum studium, et præstantissimas virtutes summa quoque benevolentia complectimur, cujus operam et præsentiam in Concilio confidimus, adeoque plane credimus ad res bene gerendas, ac consequendum felicem et optatum finem plurimum momenti allaturam esse, ita ut propterea hanc Sanctitatis vestræ sapientissimam electionem merito magnis laudibus extollamus, per quam videtur Sanctitas vestra cum summa animi nostri consolatione id re ipsa abunde contestari, et comprobare, quod in litteris suis ostendit, se omni studio cupere et conari hoc sacrum Concilium tanta sua diligentia congregatum prosequi, et supernæ gratiæ auxilio, nostraque, et cæterorum Christianorum principum ope ad eum exitum, qui a nobis et piis omnibus optatur, adducere, sublatis abusibus, et iis, quæ emendanda fuerint, emendatis. Pro qua Sanctitatis vestræ insigni pietate eidem iterum atque iterum ingentes gratias agimus, atque promittimus, quod nos quoque pro tuenda et propugnanda gloria divinæ majestatis, et restaurandis erigendisque lapsis Ecclesiæ rebus nullum, quod a Catholico imperatore expectari possit, officium prætermissuri sumus : id quod Sanctitati vestræ in præsens reverenter voluimus despondere, quam Deus misericors pro commodo et beneficio Ecclesiæ suæ quam longissime salvam incolumemque conservare dignetur. Datum in oppido nostro Insprugg XXVIII mensis Martii MDLXIII, regnorum vero XXXVII.

« Humilis et obsequens filius,

« FERDINANDUS ».

62. Excepta fuit communi principum plausu legatio cardinali Morono demandata, qui simul Epistolas lætitiæ indices ad ipsum dedere, studiaque cuncti sua pro Concilio promovendo spoponderunt. Tum in provinciam una cum Navagerio proficiscens Tridentum summa Patrum gratulatione, ut Gabriel Palæottus [1] conscripsit, accessit :

« Litteris (inquit) ex Urbe fuit nuntiatum, legatos novos in demortuorum locum non solum jam a Summo Pontifice fuisse declaratos, sed eos propediem hic adfuturos. Illi erant Joannes Moronus Mediolanensis cardinalis et episcopus, magni vir consilii, prudentiæ et auctoritatis, alter Bernardus Navagerius Venetus, qui pridem ab eodem Pio IV ex senatorio ordine, quem in republica sua magna cum laude gerebat, in cardinalium collegium ob ejus virtutes fuerat cooptatus. In horum vero fide, et probitate, et magno rerum usu adeo acquiescere Sanctitas sua dicebatur, ut eos abeuntes, et præcipue Moronum summa cum potestate, in his quæ ad Concilium pertinent, dimisisset, cui et mandaverat, ut se quamprimum in Œnipontum ad Cæsarem conferret, ac coram multa, quæ ei secrete injunxerat, renuntiaret. Quapropter x Aprilis, pridie ante diem sacratissimum Paschæ hora XXIII cardinalis Moronus summa omnium expectatione, solemnique pompa more Apostolicorum legatorum, deducentibus eum Warmiensi, Simoneta, Madrucio, principum oratoribus, prælatisque aliis Tridenti fuit exceptus ». Centum et septemdecim præsules illi occurrisse ; atque ingens equitum

[1] Ext. de iis Diplomata in Ms. arch. Vat. sig. num. 3252. p. 192. in Actis sess. VII. — [2] Ms. arch. Vat. sign. num. 3216. p. 70. — [3] Ms. arch. Vat. sig. num. 3218. Ep. XXXV.

[1] Act. Conc. Trid. per Gabr. Palæot. sign. num. 24. p. 336. Ms. Fr. card. Barb.

agmen, in quo Cæsaris, Galliæ et Lusitaniæ regum, ducumque Sabaudiæ et Florentiæ oratores fuere, refert Astulphus Servantius.

63. Subdit Palæottus XIII Aprilis, tertio Paschalis, Jo. cardinalem Moronum fuisse publice in Synodum admissum, ac post Orationem de Spiritu Sancto repetitam, perlectum fuisse a scriba Concilii Pontificium Diploma, quod subjectis verbis conceptum Actis suis inseruit Astulphus Servantius [1].

« Venerabili fratri nostro Joanni episcopo Prænestino S. R. E. card. Morono appellato, nostro et Apostolicæ Sedis de latere legato.

« Venerabilis frater, salutem et Apostolicam benedictionem. Cum missis alias quibusdam S. R. E. cardinalibus, quibus variæ facultates concessæ fuerunt, prout in compluribus litteris nostris partim sub plumbo, partim in forma brevis confectis plenius continetur, ex illis nuper, sicut Domino placuit, mortuus sit bonæ memoriæ Hercules cardinalis de Mantua, nosque personam maxime idoneam in ejus locum subrogare volentes, ob eximiam vitæ tuæ et morum honestatem, fidei integritatem, industriam et prudentiam in aliis multis legationibus tibi ab hac sancta Sede concessis spectatam, in te nostræ mentis oculos convertentes, te de venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. cardinalium consilio et assensu, nostrum et hujus sanctæ Sedis de latere legatum una cum aliis legatis constituerimus et deputaverimus, sicut etiam per præsentes constituimus et deputamus, jamque in Dei nomine ab Urbe discessurus sis, volumus atque auctoritate Apostolica præsentium tenore decernimus, ut fraternitas tua omnibus et singulis facultatibus, indultis, et mandatis et concessionibus iisdem cardinalibus legatis ad hoc tempus a nobis quomodocumque datis et concessis, ac posthac dandis et concedendis, una cum illis, et prout ipsi possent, uti libere et licite possis et valeas in omnibus et per omnia, perinde ac si tu insimul cum eis pro Concilio ipso celebrando specialiter, ac nominatim a principio per nos deputatus fuisses : in contrarium facientibus non obstantibus quibuscumque. Datum Romæ apud S. Petrum sub annulo Piscatoris die XX Martii MDLXIII ».

Perlecto Diplomate cardinalis Moronus summa, qua par erat, gravitate, orationem suam incipiens, in hunc maxime modum est locutus :

64. « Verba prolata ab illustrissimo D. Joanne cardinale Morono primo præsidente, et legato Concilii Tridentini in ejus prima comparitione in generali congregatione, die Martis, XIII Aprilis MDLXIII [2] :

« Quo in statu sit respublica Christiana, Patres reverendissimi, omnibus perspicuum est, nullus enim ignorat, quanta sit religionis perturbatio, quam neglecta, imo prorsus contempta sit omnis Ecclesiastica disciplina, quæ bella, quæ seditiones populorum fuerint, atque etiam nunc sint, quas clades a potentissimo ac perpetuo Christiani nominis hoste Turca superioribus annis terra marique acceperimus, quam ingens denique periculum nobis ab ejus potentia dissidiis nostris semper immineat. Has ob causas omnibus, ut dixi, manifestas, Pius IV Pontifex Maximus bono consilio atque optima voluntate Concilium Œcumenicum in hanc civitatem convocavit, ut si fieri possit, Deo in primis opem ferente, remedium aliquod tot malis inveniretur; nam cum propter indignationem Dei ea procul dubio nobis eveniant, si Catholicæ fidei et veteris innocentiæ puritas revocabitur, placato Deo, et bella et seditiones cessabunt, et imminentia cervicibus nostris pericula facilius repellentur. Congregatum est igitur hoc Concilium frequentius et celeberrimum, in quo tot sunt viri præstantissimi, adsunt duo principes cardinales, et nobilitate, et omnibus virtutibus insignes, adsunt illustrissimi oratores, et Cæsareæ majestatis, et tot maximorum regum, liberarum civitatum, principumque, et nationum ; adsunt etiam tot præsules egregia doctrina, spectata vitæ probitate et sapientia quadam præditi ; nec desunt complures excellentissimi Theologiæ doctores, peritissimi omnes viri omni laude digni. Congregato autem fere Concilio, cum ea tractarentur, quæ ad susceptum negotium pertinere videbantur : ecce in ipso cursu erepti sunt nobis duo prudentissimi vereque illustrissimi cardinales Mantuanus et Seripandus, quorum mortem non sine magno animi dolore ad memoriam revoco. Nam, etsi eos felices beatosque futuros existimem, quia scriptum est : *Beati mortui qui in Domino moriuntur*, doleo tamen, et reipublicæ causa, quæ eorum opera his temporibus maxime indigebat, et mea ; nam utrique eorum magna familiaritate ac necessitudine conjunctus eram. Accepto nuntio tam acerbo mortis illustrissimi Mantuani, Summus Pontifex cum sacro cardinalium cœtu me et virtute et cæteris omnium rebus longe inferiorem illi suffecit, adjunxitque ad hanc legationem conciliarem reverendissimum cardinalem Navagerium virum multa eruditione et prudentia præclarum. Vere dicam, Patres, quantum licuit, quantum potui, hoc onus recusavi, ejus gravitatem et virium mearum imbecillitatem reformidans. Sed quid ? hunc timorem vicit obedientiæ necessitas ; parendum fuit vicario Christi, qui Petro et ejus successoribus oves pascendas regendasque commendavit. Huc igitur jussus veni, ad Cæsaream quidem majestatem nunc profecturus, sed

[1] Ext. in Act. Conc. Trid. per Astulph. Serv. Ms. car. Barb. sig. 1109. p. 170. — [2] Gabr. Palæot. ubi sup. Ext. ea Oratio ap. Ast. Serv. Ms. Fr. card. Barb. sig. num. 1109. p. 122. Act. Conc. Trid. et apud Gabr. Palæot. ubi sup.

mox Deo dante, inde reversurus, ut cum illustrissimis collegis et dominis meis legatis, ea quæ ad salutem populorum, ad Ecclesiæ splendorem, ad Christi gloriam illustrandam pertinent, una nobiscum agam. Ac ut cætera desint, duo certe præcipue mecum affero. Alterum, optimam voluntatem Summi Pontificis certam et exploratam, qui nihil magis optat, nihil æque curat, quam ut doctrina fidei ab hæresibus repurgetur, mores corrupti emendentur, abusus tollantur, commodis ac necessitatibus provinciarum, quæ olim maxima pietate floruerunt, consulatur, pax denique et unio etiam cum adversariis omnibus, quantum fieri poterit, salva pietate atque Apostolicæ Sedis dignitate, constituatur. Alterum quod affero, est huic non dissimile, propensam voluntatem meam ad ea peragenda (Deo adjuvante) quæ Sanctitas sua verbo præcipit. In hoc enim omne ingenium meum, quamvis perexiguum, omnem operam et industriam collocabo ; quæ res quantum fructum sint allaturæ, Patres sapientissimi, in manu vestra situm est ; nam prudentia vestra, doctrina vestra, auctoritate etiam vestra hoc Concilium ad bonum optatum finem perduci poterit. Quamobrem vos, Patres, omni honore digni, hortor, et per Deum immortalem obtestor, ut remotis contentionibus atque discordiis, quæ magnum orbi Christiano offendiculum præbent, remotis questionibus inutilibus, quæ non ad ædificationem fidei, sed potius ad subversionem audientium, ad tempus frustra conterendum faciunt, ea serio ac sedulo agatis,quæ maxime necessaria sunt, illud diligenter attendentes, ne scientiæ vento, cum inter vos sint tot doctissimi viri, ab humilitatis portu ejiciamini. In hoc enim negotio Dei multa opus est prece, maxima humilitate, quia Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Quod si humiles, unanimes ac concordes fueritis (duce spiritu Sancto) omnia bene et recte perficietis, fructum uberrimum Ecclesia Dei ex tot periculis, longis itineribus, laboribus et impensis vestris percipiet, et vos lumen quoddam magnum et clarissimum scientiæ et doctrinæ accendetis, atque in alto collocabitis, ad quod non solum ii, qui nunc vivunt, sed etiam posteri cursum vitæ suæ dirigentes, tutissimum salutis portum facillime tenebunt. Deus autem propter vos maxime laudabitur et glorificabitur, et vos ejusdem laudis participes eritis in hac vita, et post hanc vitam gloriam immortalitatis immarcescibilem percipietis ».

65. *Discutitur an procuratores episcoporum absentium in Synodum sint admittendi.* — Post Moroni adventum oratores Cæsarei, Gallici, Hispani, Lusitani, legatos conveniunt [1], ab eisque magno studio petunt, ut absentium justa ex causa episcoporum procuratores in Synodum a Patribus cum definitivæ sententiæ potestate admittantur ; legati eis, quod jure aut voluntate Patrum liceat, libenter permissuros pollicentur, ac juris aliquot peritis negotium hoc consultandum imponunt.Hi rem mature excutiunt, ac clarioris investigationis gratia causam in quatuor articulos partiuntur. Primo an procuratores absentium, ita admittendi sint, ut solum intersint generalibus Patrum Congregationibus.Secundo, an etiam illis jus suffragii, quod consultivum dicitur, sit permittendum. Tertio, an jus quoque suffragii definitivi. Quarto, an idem de episcopis, qui procuratores constituuntur, sit sentiendum.

Comperiunt autem in prioribus tribus articulis jure quidem satis probari posse, procuratoribus locum dandum non esse, nam cum de rebus fidei decernendis agatur, quæ ab episcopis, abbatibus, generalibusque Ordinum, tanquam Spiritu sancto ob munus, quod gerunt, afflatis, deliberantur, non possunt hæc in alios transferri, quibus personæ industria adjuncta est. Quoniam tamen veterum aliquot exempla Conciliorum secus suadere videbantur, et in quarto etiam articulo rationes utrinque multæ non deerant, idcirco triplex legatis consilium hujus rei terminandæ proponi posse vident, quorum tamen extremum, ut tutius, probandum censent.

Primo ut legati Bullam Pauli III et Pii IV proferant, quibus procuratores admitti prohibentur ; hic tamen verentur, ne oratores dicant Concilii libertatem lædi, jusque episcopis concessum adimi.

Secundo quoniam sciunt Patres huic oratorum voto maxime repugnare, aiunt, ut causa hæc tota ad Synodum referatur, ac Patres ipsi, quod statuendum sit respondeant. Verum et hinc pertrahendam ac nova ista contentione diu occupandam.

Tertio censent ex æquo et bono cum oratoribus conveniendum, ut insigniores aliquot ac graviores quisque eorum procuratores nominet, quorum præsentia tantum in Synodo admittatur, nec expedire id passim omnibus concedi, quod nimis novum esset, ac turbas alias excitare posset.

Hoc ab ipsis præcipue commendatum,atque a legatis probatum, oratoribus etiam ita in eorum gratiam fieri haud ægre persuasum fuit, atque ita deinceps observatum.

Scripserunt autem hoc argumento multi, sed præsertim Scipio Lancellottus consistorialis aulæ tunc advocatus, ac postea sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbyter cardinalis ; et Michael Thomasius, quorum responsa adhuc extant.

66. *Comes e Luna orator Hispanus petit ut verba :* proponentibus legatis *e decretis Concilii*

[1] Act. Conc. Trid. per Gabr. Palæot. Ms. Franc. card. Bar. sign. num. 24. p. 335.

tollantur. — Decimo quarto Aprilis die[1], comes de Luna regis Hispaniæ orator Tridentum pervenit, ac legatis regias litteras XX Octobris superioris anni consignatas obtulit, in quibus Philippus II pietatis ardorem atque effusa erga Sedem Apostolicam et Concilium studia explicabat. Privatim vero rogatus, quid ipsi, qui diu egerat in aula Germanica, videretur agendum pro iis populis ad conjunctionem Romanæ Ecclesiæ revocandis; is maximo Catholicæ religionis emolumento futurum respondit, si præstantissimi quique concionatores mitterentur, ac simul Societatis Jesu sacerdotes undequaque disseminarentur, quos nimirum Evangelii præcones, et moribus et eruditione præstantes agnoverat. Quod pium æque ac salutare consilium cardinali Borromæo suggessere legati[2], cui ad fidem Catholicam amplificandam sua sponte incitato nulla penitus incitamenta fuerunt adhibenda. Novum aliud consilium altera die legatis privato pariter colloquio significavit orator, quod et se in mandatis a rege Catholico habere profitebatur, ut omni opera et contentione tollenda curaret e decretis Concilii verba *Proponentibus legatis,* ex quibus periculum imminere videbatur, ne Concilium non esse liberum putaretur. Ad ea cardinalis Moronus respondit, falsam omnino hujusmodi esse opinionem, cum nemini iis verbis eriperetur libertas, sed tantummodo significarent ordinem in publicis Concilii actionibus apprime necessarium, ubi maximus hominum cœtus cogatur. Cum vero comes ea verba ab aliis Conciliis non usurpata, ac veluti Catholicis omnibus principibus ingrata, emendanda vel demenda contenderet, Moronus subjecit, ut perpenderet ipse maturiore consilio, qua ratione ea verba tolli possint, cum in solemni sessione admissa sint a Patribus ac publico fidei decreto inserta; quam nutans Conciliorum fieret auctoritas, quamve liber pateret in posterum aditus, ut et alia gravioris momenti retractari, et quæ Tridenti sunt confecta, abrogari sensim postularetur; perpenderet secum ipse, quanta hinc esset rerum perturbatio oritura, si cuique liberum fuerit pro libito, quæ velit, proponere; animadverteret præterea regem Catholicum, si incumberet in id, ut tollerentur ea verba, a promissis de fulcienda Sedis Apostolicæ auctoritate discessurum, cum nomen simul et auctoritas Sedis Apostolicæ summum ex ea re detrimentum esset perceptura. Orator, quamvis se rationibus nimium urgeri fateretur, ab instituta tamen actione neutiquam desistere posse dicebat, quod nimirum regiis adstringeretur mandatis. Ad quæ cum respondisset Moronus, se eadem die ad Cæsarem Œniponti agentem profecturum, atque optime sperare, illum ab ea opinione, perpensa rei æquitate, recessurum, dilata in illud tempus petitio est.

67. *Gravissimæ difficultates obstant congressui Pontificis et imperatoris, licet utrinque expetatur.* — Igitur eadem decima sexta Aprilis die ad Cæsarem cardinalis Moronus contendit, ut cum eo de rebus Concilii plurima transigeret, atque ut variæ, quæ subortæ fuerant contentiones, rescinderentur, ac simul alternæ animorum ostensiones inter Cæsareos oratores et legatos, si quæ forent, submoverentur. Id ipsum Pontifex a Ferdinando subjectis litteris[1] postulaverat:

« Charissimo in Christo filio nostro Ferdinando, Hungariæ et Bohemiæ regi illustri, in Romanorum imperatorem electo.

« Majestatem tuam perspexisse credimus quam prompto animo et quam sincera mente adhuc omnia præstiterimus, quæ a nobis in hoc loco positis proficisci potuerunt, quo sacrum Concilium ad eum facilius exitum perveniat, quem tam turbulenta et misera Ecclesiæ Dei tempora postulant. Certe nobis conscii sumus nihil a nobis prætermissum fuisse, quod ad nostrum pastorale officium pertineret; verum dolemus, adeo infestos esse nonnullos huic Sanctæ Sedi, quam ut suam et omnium fidelium matrem agnoscere, et revereri, venerarique deberent, ut ejus auctoritatem et jus nimis profecto impudenter ac temere, ne dicamus, impie minuere tentent. Quæ res cum ipsius Concilii progressum non parum impeditura sit, et ad confirmandas potius augendasque hæreses valeat quam ad tollendas; cum hæreticis hujus Sanctæ Sedis hostibus nihil optatius esse possit, quam dignitatem et potestatem ejus oppugnari, quam sciunt sibi, et reliquis omnium sæculorum hæreticis, tanquam firmam et immobilem Catholicæ fidei petram omni tempore obstitisse, Majestati tuæ de cujus pietate ac sapientia maxime confidimus, hunc animi nostri dolorem indicare voluimus, eamque in Domino hortandam duximus et rogandam, ut pro sui imperialis muneris officio, et pro perpetua et constanti erga beati Petri Sedem devotione ac reverentia, ipsius Sedis causam defensionemque suscipiat, cæterosque principes Catholicos ad tuendam secum simul ejusdem Sedis dignitatem litteris suis excitet; suis vero oratoribus, qui Concilio intersunt, diligenter mandet, ac severius præcipiat, ut cum Sedis Apostolicæ legatis consentiant, omnibus denique piam suam voluntatem notam ac perspicuam facere curet, aperte testificans atque denuntians, quantopere cupiat integram inviolatamque manere sacrosanctæ hujus Sedis dignitatem, et ut nunquam assensura sit, nec probatura, ut quidquam de ejus potestate

[1] [illegible] — [2] [illegible] CCXXVIII.

[1] Pius IV. [illegible] lib. [illegible] ep. CCCXXXVIII.

ac privilegiis a Deo concessis ac tributis diminuatur. Hoc si a te potissimum, charissime fili, officium requirimus atque expectamus, nemini mirum videri debet. Tuum enim hoc munus, hæ tuæ partes sunt, Apostolicæ Sedis honorem, sicut Catholici omnes imperatores fecerunt, omni tuo studio atque auctoritate tueri atque defendere. Nos porro, qui omnino tibi tuæque inclytæ domui paterna charitate officia tam libenter ac benigne præstitimus, qui tanto studio tuæ et tuorum dignitati atque amplitudini favimus, non immerito de te tuisque nobis pollicemur, quæ a tam piis filiis Catholicisque principibus expectari debent. Illud Majestati tuæ confirmamus non æquos modo, sed ipsos etiam iniquos facile intellecturos, nos recta, integra et sincera voluntate, atque ardenti animi studio cupere pravas consuetudines abrogari, mores emendari, et omnia, quæ correctione indigent, severissime reformari, tuoque hac in re, et bonorum omnium pio laudabilique desiderio et officio nostro plane nos esse satisfacturos. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum sub annulo Piscatoris, die sexta Martii MDLXIII, Pontificatus nostri anno IV ».

68. Querebantur nonnulli infringi ex eo libertatem Concilii, quod a legatis Pontifex de omnibus, quæ agitabantur in Concilio, consuleretur, quibus ad Ferdinandum imperatorem relatis, ille consultis eruditis ac piis viris hæc Pontifici significari jussit, a quo ita responsum est:

« Animadvertit majestas sua plures quoque querimonias ex eo enatas, quod dicitur potestatem determinandi ea, quæ in Concilio proponuntur, Concilio non liberam relinqui, vel eo rem deduci, ut reverendissimi DD. legati pro resolutione omnium, seu illorum, semper ad Sanctiss. D. N. recurrant.

« In hac quæstione majestas sua viros doctos et Catholicos ita disserentes audit ; ut minime quidem negent definitionem hujusmodi rerum in Concilio propositarum etiam in his, quæ religionem et reformationem morum spectant, principaliter in Summo Pontifice tanquam in capite considere, sed tamen ab eodem in Patres Concilii tanquam membra derivari, idque etiam corroborari exemplis Veteris Testamenti, in quo quamvis difficiles et ambiguæ causæ primum quidem ad summum sacerdotem relatæ, tamen per eumdem de consilio prudentium deinde definitæ fuerint.

« Huc etiam pertinere, quod subscriptiones episcoporum, quæ in omnibus Conciliis usitatæ sunt, nequaquam censeri debeant superfluæ.

« Imo et eam olim consuetudinem extitisse, quod Summi Pontifices etiam ea, quæ in Synodis Romæ celebratis decreta fuerint, nihilominus deinceps ad Concilia universalia retulerint, ut eorum judicio approbarentur.

« Quæ tamen omnia rursus Majestas sua non profert animo, ut super iis temere aliquid hoc tempore definire, vel ut in proverbio est, os in cœlum ponere, conetur.

« Si tamen Sanctitas sua pro ipsius paterna benevolentia concedit, ut majestas sua in hac parte breviter dicat id quod sentit ; videtur quidem majestati suæ si aliquid in hoc Concilio de novo incideret, de quo antea non fuisset cogitatum, præcipue in iis rebus, de quibus Bulla indictionis Concilii nullam mentionem facit, æquo certe ferendum esse animo, quod ipsi reverendissimi DD. legati absque Sanctitatis suæ scitu, jussu, atque auctoritate manum nequaquam apponant.

« Alias vero, et extra hunc casum, cum satis constet Sanctitatem Suam ad hanc gravem et magnam provinciam loco ipsius viros omnium longe probatissimos destinasse, cumque illi jam Sanctitatis suæ personam in Concilio repræsentent, et procul dubio de omnibus iis, quæ nunc præ manibus sunt, satis superque a sua Sanctitate sint instructi, Majestas sua nullam omnino causam excogitare potest cur Sanctitas sua, vel de probitate illorum, vel de prudentia, vel etiam de sedulitate diffidere debeat, quominus ipsi pro ea persona, quam gerunt, una cum tot excellentissimis Patribus rem totam tam pro Sanctitatis suæ dignitate, quam pro totius Ecclesiæ Catholicæ salute expedire et absolvere possint.

« Cogitare enim Sanctitas sua e converso debet, nisi id ita fiat, quantus circuitus, quanta jactura temporis in toties subito recursu esset subeunda, quod ii, qui alias Sanctitati suæ non sunt bene affecti clamitaturi essent, Concilium hoc non Tridenti, sed Romæ celebrari, neque per Patres Concilii, qui tot nunc cum laboribus, molestiis et sumptibus Tridenti commorantur, sed pro majori parte per nuntios veredarios expediri. »

69. Cum vero a cardinale Morono imperator arcano illo colloquio accepisset, in illam Pontificem inclinare sententiam, ut Concilium Bononiam transferretur, ubi Pontifex una simul ac imperator convenirent, fieretque solemnis ejusdem imperatoris in ea civitate coronatio, submisit Cæsar rationes, quibus ab illo consilio recedere utile putabat ; hæc scribens [1] :

« Sunt aliæ non leves rationes, quæ repugnant huic Sanctissimi domini nostri instituto consilio sanctam istam Synodum Bononiam transferendi, nimirum ingens incommoditas movendi tam numerosum Patrum conventum in alium locum ex eo, in quo consensu tum Sanctissimi domini nostri, tum etiam Cæsareæ Majestatis, et aliorum regum et principum jamdudum congregati sunt. Præterea quod cum reliquorum regum ac principum scitu et consensu

[1] Ms. arch. Vat. sig. num. 3218. Ep. LIV.

semel constitutum et firmatum esse dignoscitur, id ut mutetur, non integrum est Majestati suæ Cæsareæ soli, absque illorum scitu et consensu concedere.

« Quæ cum ita se habeant, Majestas sua Cæsarea Sanctissimum dominum nostrum impensissime rogat, ut Majestatem suam Cæsaream benigne ac paterne excusatam habeat, quod huic Sanctitatis suæ paterno consilio et petitioni de transferendo Bononiam et profectione illuc suscipienda satisfacere nequeat.

« Pollicetur tamen majestas sua Cæsarea, quoad coronationem suam imperialem, sicut Sanctitas sua petit, ejus rei curam suscipere, quamprimum commodius ad eam rem tempus nacta fuerit, atque ita fieri poterit, ut huic negotio res conciliares non commisceantur, tunc enim sperandum est, pleraque suprascripta incommoda cessatura esse.

« Et quia majestas sua animadvertit Sanctissimo domino nostro tam incommodum esse Tridentum venire, majestas sua Cæsarea non cogitat Sanctitatem suam ea de re posthac importunius apertiusve urgere. Attamen majestas sua etiam nunc censet, quod Sanctitatis suæ adventus reipublicæ Christianæ futurus esset maxime salutaris, adveniente Sanctitate sua, ipsa quoque Cæsarea majestas se, Deo concedente, adfuturam promittit; sed si omnino Sanctitas ejus venire nequit, hoc saltem Cæsarea majestas maximis precibus a Sanctitate sua contendit, ut Sanctitas sua absens quoque provideat, quo omnia negotia in Concilio, recto et debito modo et ordine procedant, tandem Dei beneficio optatum, ac Christianæ reipublicæ salutarem finem sortiatur. Ad quæ conficienda Cæsarea majestas Sanctitati suæ a Deo Optimo Maximo omnem felicitatem ac prosperos successus precatur.

« Et hæc quidem sunt, quæ sacra Cæsarea majestas super iis, quæ antehac de his rebus Sanctissimo domino nostro scripsit, et quæ cum ipso reverendissimo domino legato nuper coram benevole contulit, et dominationi suæ reverendissimæ candide et sincere significare voluit ».

70. Obstitere difficultates gravissimæ, ne Pontifex in Germaniam, vel imperator in Italiam se conferrent, ut memorat Gabriel Palæottus [1], et quæ a cardinale Morono cum imperatore gesta sint, percenset :

« Cardinalis Moronus ex aula Cæsaris Tridentum est reversus, postquam honorifice a Cæsare, cui etiam ad primum lapidem occurrerat exceptus fuisse dicebatur, variaque cum eo egisse, inter quæ hæc præcipue narrabantur. Nam cum Summus Pontifex Cæsaream majestatem, post ejus Œnipontum adventum, ad imperialem coronam Bononiæ suscipiendam, quo loco et Carolus V ejus frater ea insignitus fuerat, amanter invitasset, quod et illis ea res opportunitatem multa simul de rebus Concilii agendi esset allatura, vicissim autem sua Majestas dudum per litteras se Sanctitatis suæ congressum in Tridentina civitate vehementer exoptare ostendisset, nunc collatis utrinque rationibus, varisque mutuo impedimentis allatis, neutrum commode obiri posse compertum fuit. Cum etiam non deessent insanæ mentis et audaciæ viri, qui Cæsarem ad multa in Synodo magni in Christiana republica periculi tentanda promovendaque callide impellerent, ipse natura æquior, ubi ab eodem Morono optimæ S. D. N. erga publicas res voluntatis, totiusque Concilii status certior plane factus fuit, facile aliis cogitationibus depositis, suam Summo Pontifici in omnibus auctoritatem, Patribusque de rebus Christianæ religionis deliberandi munus relinquendum judicavit. Legit et exemplar Bullæ Apostolicæ illi ab eodem Morono allatæ, qua Conclavis Pontificii reformatio continebatur. Legit et alia multa, tum a S. D. N. in Urbe constituta, tum a Patribus hic pridem sancita, aliaque, ut propediem edantur, præparata, quibus eo vehementius, ut in illis conquiesceret, confirmatus fuit. Probavit id quoque, quam maxime, ut libera cuique dicendi facultas promitteretur; quæstiones tamen supervacaneæ prorsus omitterentur, ac de postulatis illius, cum primum liceret, Synodus consuleretur. Multa et alia hoc genere inter eos acta dicebantur, quibus Cæsar, qui ad pietatem religionemque propensus erat, accedente Moroni apud eum gratia et auctoritate, non leviter flexus, rebusque nostris conciliatus videbatur. Illorum compendium vulgo circumferebatur, quod adhuc diminutum aiebant. »

71. *Petrus e Soto, theologus apud omnes summæ existimationis, Tridenti moritur.* — Sed inter hæc nova accepta clades [1], quasi rescissa gravissimi vulneris citatrice, coegit Tridentinos Patres, non tam novum suscipere, quam pristinum e duorum præsidentium morte conceptum continuare dolorem, cum geminis illis facibus extinctis, tertium quoque fulgentissimum lumen, dignitate quidem longe, eruditione tamen ac pietate non inferius ereptum viderent. Fuit is Petrus Sotus e Prædicatorum familia a Pont. ad Concilium directus, summæ eruditionis et apud omnes existimationis theologus. Is cum jam mortem sibi imminere conspiceret, pridie quam obdormiret in Domino, litteras ad Sanctissimum dictasse ferebatur, quas fideliter exceptas Generalis Dominicanus affirmabat, qui-

[1] Act. Conc. Trid. per Gabr. Palæot. Ms. Fr. card. Barb. sign. num. 24. p. 334.

[1] Act. Conc. Trid. per Gabr. Palæot. Ms. Fr. card. Barb. sign. num. 14. p. 333.

bus Pontificem hortabatur, ut a Synodo hæc præcipue definire curaret :

Episcopos esse a Christo institutos, subjectos tamen Summo Pontifici.

Papam esse supra Concilium.

Neminem initiandum, nisi a suo episcopo sit approbatus.

In beneficiorum collatione, Ecclesiarum potius quam ministrorum commodo serviendum.

Extant memoratæ litteræ [1] in Ms. Archivii Vaticani, subjecta verborum formula conceptæ :

« Beatissime pater, post beatorum pedum oscula.

« Nuper scripsi quædam ad reverendissimum cardinalem Amulium, quæ mihi visa sunt maxime pertinere ad honorem et gloriam Dei, atque etiam ad levandam et exonerandam conscientiam meam, ut ea videlicet meo nomine familiariter proponeret Sanctitati tuæ, tanquam supremo Christi in terris vicario, ac de me semper optime merito. Nunc autem vi morbi magis ac magis ingravescente, et appropinquante morte, magis etiam urgebar in conscientia, nec fuit mihi pigrum lingua tam balbutiente eadem dictare, atque scribere ad Sanctitatem vestram. Hæc igitur sunt, quæ proponenda atque inculcanda Sanctitati vestræ in extrema vitæ meæ hora existimavi maxime ante omnia, ut Sanctitas tua residentiam episcoporum, et aliorum Ecclesiæ ministrorum, non solum dilucide et aperte in Concilio, quo jure sit, definiri curet, sed etiam efficaciter a se et ab omnibus observari, et ut aperte dicam, cardinalibus aliunde providere, et non ex episcopatibus ; quod si fecerit, non solum nihil deperibit auctoritate et commodis Sanctissimæ Sedis et Sanctitatis tuæ, sed etiam quamplurimum augebitur. Si vero non fecerit, non dubito, multum Sedem Apostolicam amissuram, et Sanctitatem vestram ultimam damnationem in judicio Dei incursuram.

« Episcoporum munus autem et officium a Christo Domino esse, ipsosque episcopos ab eodem Christo immediate datos Ecclesiæ, sed sub uno ipsius Christi Summo vicario, successore Petri, Sanctitas tua curet disertissime declarari, quod semper antiqua docuit Ecclesia, nec permittat inter se et Episcopos ullam divisionem ; est enim revera episcopatus Sanctitatis tuæ et omnium aliorum episcoporum unus et idem, in quo tamen episcopatus Sanctitatis tuæ primatum tenet. Nullo modo decet, ut Apostolicæ Sedis dignitas alios dejiciat, quos agnoscere debet positos esse ab ipso Christo regere Ecclesiam Dei, quam proprio sanguine acquisivit.

« Ego igitur vivens et moriens testor Sanctitatem tuam superiorem esse omnibus Conciliis, nec posse ab eis ullo modo judicari, idque ut aperte definiatur in Ecclesia, credo plurimum expedire, quia contrarium manifeste vergit ad seditionem, bella atque schismata in Ecclesia.

« Ultimo denique Sanctitas tua curet, ut nullus ordinetur aut ministret, nisi probatus a proprio episcopo ; nam facultas suscipiendi ordines a quocumque, parum lucri affert curiæ Romanæ, et sufficiens est ad detrudendos in infernum id concedentes. Denique Sanctitas tua ex beneficiis, quæ ad provisionem suam pertinent, curet, non utilitatem suam, vel suorum ministrorum, sed salutem animarum, et bonum illarum Ecclesiarum, in quibus sunt prædicta beneficia. Hæc Apostolicis Sanctitatis tuæ pedibus prostratus ex infirmitatis meæ lectulo dixisse sincerissimo affectu mihi sit satis. Pro quibus et cæteris omnibus, quæ stulte dixi, humillime veniam peto, testatus me semper juxta conscientiam, Dei gloriam, Sedis Apostolicæ utilitatem, Sanctitatis tuæ bonum desiderasse, et quæsivisse pro mea tenuitate. Dat. Tridenti XVII April. anno MDLXIII.

« Beatiss. Sanctitatis tuæ humilli. servus

« Frater PETRUS SOTO ».

Hortatum insuper fuisse Pontificem scribunt, ut residentiam episcoporum esse juris divini declararet ; ac vigesima Aprilis die obiisse, ingenti sui relicto desiderio, cum eximiam doctrinam spectabili sanctitatis opinione cumularet, dignitatesque omnes ac divitias, cum Carolo V a confessionibus fuerat, mira humilitate et constantia rejecisset. Defuncti corpus Tridenti in Ecclesia S. Laurentii post exequias viginti octo præsulum, ac Cæsaris, et regis Galliarum oratorum frequentia celebratas [1], humatum est.

72. *Prorogatio octava Sessionis septimæ.* — Altera ab ejus obitu die nempe XXI Aprilis ob incumbentium rerum, ac difficultatum molem sessionis septimæ prorogatio octava indicta est, ut refert Angelus Massarellus [2] his verbis :

« Prorogatio octava Sessionis VII Tridentinæ, sub Pio IV, ad diem infra XX Maii declarandam.

« XXI mensis April. MDLXIII, illustrissimus D. Stanislaus Hosius Tit. S. Pancratii S. R. E. presbyter card. Warmiensis, sacri Concilii primus ad præsens legatus et præsidens, allocutus est Patres in hanc sententiam. Dies crastina statuta erat ad habendam sessionem, quæ quoniam haberi non poterit, dominationes vestræ recte norunt : multa enim in causa fuere, sed inter cætera, quia hoc tempore orbati fuimus duobus præstantissimis viris, hujus sacri Concilii legatis, quorum pietas, doctrina, religio,

[1] Ext. in Ms. arch. Vat. sig. num. 3217. post Ep. CXVI.

[1] Ms. Vallic. p. 226. Astulph. Serv. in Act. Conc. — [2] Angelus Massarell. Sac. Con. in Actis Congr. gener. ante sess. VII. Ext. in Ms. arch. Vat. sig. num. 3212.

prudentia, non solum vobis, sed toti orbi Christiano perspecta est, quare coacti sumus cogitare de die prorogandæ sessionis. Nos autem cogitabamus neque breve neque longum tempus statuere, commodumque videbatur Feria quinta post festum Pentecostes, faxit Deus, ut hoc tempore nos simus divina pietate concordes. Dicant igitur Patres, quid sentiunt. Illustrissimus D. card. a Lotharingia inquit : Cum eisdem scopulis hæreamus quibus per tot menses hæsimus, neque videamus, quid spei concipere possimus, quid profecto de die certa statui possit, videre etiam non possumus ». Et paulo post : «Longe melius consultum videretur, ut expectarentur illustrissimi domini Moronus et Navagerius, qui prope diem hic affuturi sunt ». Et mox : « Hoc vero interim detur Patribus exemplum eorum, quæ a dominis deputatis acta sunt, ut super eis cogitare possimus, antequam sententias dicamus ».

Collectis sententiis a majori parte decretum est, ut sessio prorogaretur ad diem declarandum infra vigesimum diem Maii. Dum hæc gerebantur, vigesima octava ejusdem mensis Bernardus card. Navagerius quartus Concilii legatus, qui Venetias patriam suam in itinere diverterat, Tridentum ad suæ legationis munus obeundum opportune se contulit.

73. *Carolus IX Synodo denuntiat et simul excusat pactiones ictas cum Hugonottis.* — Sed funestum maxime ac triste sub hæc ipsa tempora auditum est, quod in Galliis pax cum Hugonottis firmata fuerit : cujus rei nuntius ubi primum Tridentum pervenit, mire Patrum omnium animos prostravit, quod sperassent, illis perdomitis, pristinam religionem restituendam, atque in posterum longe inferius prospicientes, jam tum, quam parum illorum paci esset fidendum, ominabantur, qui velamen habentes malitiæ libertatem in omnem crudelitatis ac flagitiorum colluviem essent processuri, Elisabeth Angliæ reginæ præsertim potentia et auxiliis suffulti, quæ per summam improbitatem, et implacabile in Catholicam religionem odium copias submittere spoponderat, et sui regni episcopos nefarie vexabat, ut tormentis adstricti ad amplectendam hæresim cogerentur. Porro horrenda crudelitatis exempla a Calvinistis in Catholicos sacerdotes edita deplorat Guillelmus Rossæus [2] his verbis :

« Nullum reperiam orationis exitum, si voluero horum facinora, non quidem omnia, sed insigniora, non semel aut iterum in obscuro pago, sed sæpenumero in clarissimis civitatibus et per totas provincias perpetrata, vel breviter perstringere. Alibi sacerdotibus extraxerunt viscera, eaque objecerunt canibus et porcis, et deinde referserunt ventres fœno, aut avena, et iis tanquam præsepibus usi sunt, e quibus equi pascerentur. Alibi abscissa sacerdotibus genitalia coxerunt, et eosdem, ut comederent, vi coegerunt, et mox pugionibus aperuerunt ventres, ut inspicerent, quemadmodum talem cibum digererent; multos gregatim in puteos præcipitare, sepelire alios vivos, serra alios secare medios ludus jocusque istis primitivis Christianis fuit ». Apud Santonas nonnulli infodere vivos sacerdotes extantibus e terra capitibus, ad quæ veluti ad scopos ferali ludi genere plana ac rotundata saxa alliserunt : alii in Vasconia conspecti, qui baltheos militares infixis sacerdotum auriculis deshonestatos gestarent, eaque laniena stulte superbirent. Crudeli hac et impia mania laborasse Andelotum Castillioneum Calvinistarum ducem maximum referunt, ut qui pro equestri torque ex consutis sacerdotum cæsorum auriculis conflatum torquem in collo gestarit. Cum his monstris verius quam hominibus jam victis, icta pax diu non tenuit.

Sub hæc quoque tempora [1] in ipsa Parisiensi civitate immanes ab Hugonottis excitati fuerant tumultus, ac quotidianis probris, et conviciis, blasphemisque verbis Catholica fides, assentiente Condæo, proscindebatur ; verum administris conscelerate calumniæ supplicio mulctatis, brevi procella illa consiluit. Quo tempore Theodorus Beza diabolicis actus furiis ac suppliciorum metu perculsus mature sibi fuga consuluit, ac ubi Genevam se contulit, palam fidei et religioni bellum indicens, pestilentiæ cathedram pari scelere atque impudentia conscendit. Eas quoque partes inexpiabili scelere Hugonotti desumpserunt, ut Nemorosi duci letale toxicum præberent, verum remediorum præstantia ac medicorum diligentia factum est, ut princeps e periculoso, quo decumbebat morbo, levaretur. Quæ omnia, si quis attento revolvat animo, quomodo non Hieremiæ [2] recordabitur clamantis : *Et curabant contritionem filiæ populi mei cum ignominia, dicentes, pax, pax, et non erat pax,* illudque Ezechielis [3], non proferret : *Eo quod deceperint populum meum, dicentes pax, pax, et non est pax.* Nam quamvis pax sancita esset, non tamen ejus leges ab Hugonottis servatæ [4] : etenim Colinius, qui inter impios corripuerat imperium, arma non posuit, retentis secum mille circiter equitibus, novos tumultus, cum se daret occasio, excitaturus, quem regina Angliæ promissis subsidiis in perduellione confirmabat. Mille etiam, ac sexcenti equites Germani hæretici, qui Condæi principis partes erant secuti, cum regrederentur in Germaniam, traxere

[2] Guill. Ross. p. 2[illegible] M. Pig. l. VI. c. 10.

[1] Act. Cons. Gall. Ms. cod. Vat. sign. num. [illegible]217. l. p. LXVI. XXX Ap. MDLXIII. — [2] Hier. VI. — [3] Ezech. XIII. — [4] Ib. ead. l. p. LXIX. XXXVIII Ap. [illegible] Jo. B[illegible]t. [illegible] l. XVII. [illegible] cod. sup. l. p. LXX[illegible]

secum ducentos currus præda Gallica onustos, et quacumque iter habuere, vastarunt Ecclesias, ac bona Ecclesiastica expilarunt. Cadomi etiam et apud Bajocasses, et in aliis locis hæretici ingentia mala Catholicis intulerunt; quæ Prosper episc. Santacrucius internuntius suis litteris deplorat, ac Lugduni pro componendo urbis illius statu Vieleville admissum scribit, cum hæretici, qui inibi tyrannidem corripuerant, pacis leges ac religionis Catholicæ usum admittere detrectassent; et quamvis Subizius et Cordesius proceres haudquaquam averso censerentur animo, tamen Odettum Castilionem excardinalem et Cursolium nunquam consensuros, invaluerat opinio. Nec modicus irrepserat timor, ne bellicus Hugonottorum turbo in Avinionensem ditionem irrumperet. Sed ad res Catholicas propemodum evertendas illud maxime omnium deplorabile accedebat, quod Catharina regina politicis illusa artibus, Hugonottorum perduellionem fovere videbatur, quam a Margharita Belgii gubernatrice increpitam scribit cardin. Gravellanus, atque admonitam, ne confideret super hæreticos [1], *Super baculum* (videlicet) *arundineum confractum, cui si innixus fuerit homo intrabit in manum ejus, et perforabit eam*, ut experientia ipsa postmodum docuit. Sed cum hæc in viridi fierent, in arido quid factum esse, credendum ? Si talia patiebantur indiscriminatim omnes Gallici ordines [2], quid perpessos Ecclesiasticos viros putandum est, in quos major hæreticorum sævities efferebatur? Lugubre prorsus erat aspicere, quod non solum hæretici fortunis, membris ac vita illos spoliassent, sed quod regii ipsi administri, quo jure hæretici regias arces Gallici nominis hostibus vendiderant, invadere posse bona Ecclesiastica censuerant, quorum partem jure pro regiis necessitatibus distrahendam contenderunt, ex quo Gallicanæ Ecclesiæ eversionem metuendam Antonius card. Granvellanus Tridentinis legatis per Epistolam graviter asseruit, memor fortasse aureæ illius Petri Blesensis [3] sententiæ : « Nunquam Ecclesiæ spolia prosperum habuere eventus auspicium ».

74. Confectæ pacis [4], ex qua apud Catholicos omnes amaritudo erat amarissima, illud Gallici oratores pro excusatione afferebant, quod iniquis illis temporibus iniquas illas pariter conditiones rex simul ac regina subire coacti fuerint, cum ingentes jam in Germania contractæ essent hæreticorum copiæ, ut Condæo principi suppetias afferrent, quæ simul ac pacis nuntium accepere dissolutæ erant. Pacis etiam beneficio [5] adscribendum erat, quod Aurelia fuisset recepta Catholicis in eam reversis civibus, in qua quatuor hominum millia sacris mysteriis in Templo S. Crucis interfuerant, quod unicum hæreticorum rabiem in cunctas Ecclesias debacchantium, divina prorsus providentia effugerat. Fiebat quoque nova quotidie Hugonottorum ad fidem Catholicam in ea civitate accessio, ac multis in locis Hugonottorum nomen, veluti latronum quietis perturbatorum ac seditiosorum hominum, invisum infestumque habebatur in tantum, ut in Burgundiæ ducatu, nec tolerari ipsi, nec eorum conciones quanquam in locis designatis, haberi permitterentur.

Quibus autem conditionibus pax illa fuerit firmata, licet antea ex Belcario retulerimus, placet hic ex Astulphi Servantii Actis [1] repetere.

75. Mense Aprili allatæ sunt ad Concilium litteræ Caroli IX regis Galliarum de pace inita cum hæreticis Hugonottis, qui religionem reformatam, sed vere deformatam se colere profitentur, cujus hæc capita sunt :

« I. Ut omnes proceres principesque fiduciarii Gallicæ coronæ domi suæ ritu suo prout libuerit, vivere possint, atque una cum ipsorum subditis, sine metu ullo cæremonias suas exercere.

« II. Ut in singulis provinciis oppidum, vel pagus designetur, in quo religionem suam colant.

« III. Ut in omnibus locis, in quibus a die septima Martii inductus est Hugonottismus, cœtus suos celebrare possint.

« IV. Ut in urbe Parisiorum, totoque episcopatu et agro hæc falsa religio non colatur.

« V. Ut omnes milites externi quantocius e regno dimittantur.

« VI. Ut omnibus provinciis oppidisque pristina restituatur libertas.

« VII. Ut omnes, vel nobiles, vel ignobiles, qui pro religione prætensa tractarunt arma, pristinis juribus, muneribus honoribusque asserantur.

« VIII. Ut princeps Condæus signifer defensæ religionis prætensæ, atque omnes qui sub ipso adversus regem et religionem Catholicam stipendia meruerunt, flagitia in expilandis Ecclesiis vel alio quocumque modo admissa, impune ferant atque absolvantur.

« IX. Ut omnes in bello capti, ex utraque parte liberi dimittantur.

« X. Ut pro pace et quiete regni tuenda nullus belli præteriti mentionem facere audeat, nec dissidii de religione, nec patratarum cædium, nec alterius rei, quæ perturbationem vel offendiculum afferre possit; intentata prævaricaturis capitali pœna sine ullius judiciariæ actionis confecto instrumento ».

[1] Es. XXXVI. — [2] Ant. card. Granv. Ep. CXXX. — [3] Ep. LXXII. l. III. — [4] Ms. arch. Vat. sig. num. 3217. Ep. CXII. lib. Ep. LXXII, LXIX et LXXI. — [5] Ms. arch. Vat. Ant. card. Granv. Ep. LXXXVIII. Leg. Trid.

[1] Apud Astulph. Serv. in Actis Conc. Trid. Ms. Fr. card. Barb. sig. num. 1109. p. 124.

76. Regiæ porro litteræ [1], de quibus auctor meminit, subjectis verbis erant conceptæ :

« Carolus Dei gratia Francorum rex sanctissimis ac reverendissimis Patribus Tridenti sanctæ Synodi gratia congregatis, salutem.

« Satis omnibus cognitum est, sanctissimi ac reverendissimi Patres, quantum turbarum et bellorum civilium ad hunc usque diem nobis excitarit ea de religione opinionum dissensio, qua se plerique nostrorum subditorum imbui ac distrahi passi sunt, quamque ut tot et tantis malis mederemur, nihil prætermiserimus, quod divina bonitate, aut in nobis ipsis positum fuerit, aut ab optimis et potentissimis principibus vicinis atque amicis nostris impetrare potuerimus ; factum est tamen, ita permittente abscondito et incomprehensibili providentiæ Dei judicio, ut ea, quam sequebamur, armorum, virium bellicarum cura, nihil fere aliud profectum sit, quam, ut ingens quidam malorum Oceanus in regno nostro magis ac magis quotidie excresceret, ut omnes ejus provincias inundaret. Inde enim præter innumerabiles vulgarium hominum atrocissimas cædes, præter furta, peculatus, latrocinia, sacrilegia pæne infinita, præter villarum incendia, præter agrorum vastationes et depopulationes arcium urbiumque nostrarum invasiones, ac sacrorum denique templorum direptiones et ruinas secuti sint cruentissimi conflictus non pauci, qui, quod non potest omnibus non gravissimum videri, nobis merito charissimos ac strenuissimos viros quamplurimos, tum sanguinis nostri principes, tum ordinis nostri equites, tum militari laude præstantissimos duces abstulerunt, ut has silentio prætercam calamitates, ruinasque cæteras, quibus affectæ atque afflictæ sunt res Gallicæ, ac prope omnes provinciæ nostræ, ut facile judicari possit, non esse in armis gladiisque positam eam medicinam, quæ sanandis animarum morbis queat sufficere, qui se nonnisi rationibus et persuasionibus vinci patiuntur ; quæ nos ratio, aliæque non paucæ, et justissimæ, et gravissimæ, et super quam dici potest, necessariæ, coegerunt, ut de charissimæ matris nostræ sententia, deque principum nobis consanguineorum, et consiliariorum nostrorum communi consilio ad sedandas et componendas tot intestinorum bellorum tempestates, ea concesserimus, quæ in codicillis nostris continentur, quos ea de re confici, publicari atque expediri curavimus. Non quod ea sit nostra fueritque, aut unquam futura sit voluntas, ut stabiliri in ulla regni nostri parte novam religionem permittamus, sed hac saltem ratione, ut positis armis, extinctis quoad fieri potest animorum dissidiis, et cessantibus tot calamitatibus, faciliori tandem negotio plenissimam, atque unanimem omnium nostrorum subditorum in eadem fide, et sanctæ Catholicæ Ecclesiæ religione consensum et unionem consequi et obtinere possimus, quod nos beneficium cœleste quidem ipsum et immensum, tam secundum Deum, bonæ voluntatis in hominum cordibus auctorem et inspiratorem, ab ea, quam orbi Christiano sinceritas, et sanctæ nostræ repromittit Ecclesiæ, repurgatione et reformatione, nobis ipsis volumus polliceri. Et quoniam nobis in hac parte supersunt, quæ a paternitatibus vestris declaranda cupimus, et quod fas erit, a vobis impetrata desideramus, virum nobis merito charissimum ac consilii nostri secretioris fidelissimum consiliarium magistrum Renatum de Birago supremum Transalpini nostri senatus præsidentem ad sanctissimum istum consessum destinavimus, ut nostro nomine ea omnia vobis viva voce aperiat et declaret : ob idque vos obnixe rogamus, ut eum benigne admittere atque audire velitis, ac verbis ejus eam fidem adhibere, quam nobis ipsis si isthic præsentes essemus, adhiberetis. Datum Ambacii die XV Aprilis MDLXIII.

« CAROLUS.

« Atque hoc loco, sanctissimi Patres, Dominum præcabimur, ut vos omnes divinæ gratiæ præsidio semper tueatur atque conservet. Valete ».

77. Detulit eas litteras [1] Renatus Biragus Transalpini senatus præses missus a rege, ut Synodum de concordia in Gallia sancita, deque rerum Gallicarum statu faceret certiorem, regemque atque administros regios, quos gravis premebat invidia confectæ exitialis pacis et desertæ rei Catholicæ, excusaret, tum contestaretur, ut si Tridentinum Concilium, nec cito, nec recte in controversis articulis decerneret, necessario in Gallia nationale Concilium congregandum, quæ omnia cardinalis Lotharingus retulit ad legatos, addiditque alium oratorem a rege missum ad Pontificem, eumque questum de præsulibus, tum Hispanis, tum Gallis, tum Italis, quod biennio excurrente pauciora decreta expedivissent.

78. Fuerat is regulus Alegrius, qui etiam oratione habita Pontifici exposuit, pacem necessario confectam, ne in Galliam exercitus externorum hostium infunderetur per eos portus urbesque quibus potiebantur hæretici, cujus beneficio eæ urbes portusque rex recuperarat. Exposuit etiam de loco Concilii permutando, ut Dani, Sueci et Angli, atque alii hæretici ad illud allicerentur, qua fraude Tridentinum dissolvere Concilium hæretici moliebantur. Alegrii porro oratio [2] ex Italico reddita verbis hisce concepta erat :

[1] Ms. arch. Vat. sig. 3192. p. 192. Ms. Franc. card. Barb. sign. num. 1109. p. 174. Act. Conc. Trid. per Astulph. Serv. Septempe. Scriptor. Ep. Tilesin. secr. Conc. Angel. Massarel.

[1] Card. leg. in lit. ad card. Borr. III Maii. — [2] Ms. arch. Vat. sign. num. 3215. p. 11. et aliud sig. to. I. addita cruce. Inter lit. card. Borr. ad card. legatos p. 44.

« Beatissime Pater.

« Vestra Sanctitas persuasum habeat, Christianissimum regem coactum fuisse, ut subditorum quieti consuleret, constabilita in regno pace. Non recensebo damna, jacturas, cædes procerum et exercituum, præfectorum strages, templorum direptiones, oppidorum vastitates, ferrum Gallicum in nostra conversum viscera, rabiem animis subditorum insculptam, ut nec pater pepercerit filio, nec frater fratri, nec cliens et subditus, conculcata fide, cæteros in regnum evocare, iisque tradere regni arces, perhorruerit. Hæc omnia jam a Sanctitate sua audita mala ; sed multo illa graviora, quæ imminebant, ob innumeram exterorum multitudinem infusam Cadomo, Portui-Gratiæ ac Dieppæ ; adeo ut universa Normannia amissa, redactaque in hostium potestatem videretur : ex variis locis Christianissima majestas certior reddita majores exterorum exercitus comparari, ut in regnum, appetente Æstate irrumperent, adeo ut depelli facile non possent, regnumque sine remedii spe ulla in prædam illis cessurum esset. Novit Sanctitas sua, in quanto angustiarum æstu simus versati ad repellendum exercitum Germanicum Metis imminentem. Quibus omnibus perpensis a rege ac regina matre, principibusque regii sanguinis, ab equitum magistro, atque aliis regiæ coronæ amplitudini addictissimis, decretum est, serviendum tempori, atque concedenda nonnulla capita religionis novatoribus ; quæ sint tantummodo remedia medendis incommodis urgentibus apta, ut facilius concludi possit, atque exitus Concilii expectari possit ; idque opportunius visum, quam ut anceps et exitiale bellum susciperetur, cujus concordiæ studio dux Guisius flagrantissimo ad asserendam religionem incensus ardore, ut neminem latet, in maximam articulorum, qui concessi sunt, partem consenserat, qui concedendi visi erant, ad defugienda majora incommoda. Neque vero ob hujusmodi concessionem vestra Sanctitas in dubium revocet optimam regis voluntatem tuendæ fidei Catholicæ ; ad eum enim aspirat finem, ut positis armis, sedatisque tumultibus revocare ad officium possit eos, qui longo antea temporis intervallo se a nobis divulsere, quod in opus provocari non potest, nisi implorata ope Sanctitatis vestræ ; hanc enim ægritudinem sanari non posse, nisi ope Spiritus sancti, ut recurratur ad liberum et sacrum Concilium, ut discussis temporum depravatissimorum tenebris integritatis Catholicæ splendor affulgeat, universaque Christiana respublica ad pristinam conjunctionem revertatur, jam constat. .

« Porro ex præteritorum temporum historia edocemur, Conciliorum opera profligatas hæreses : ita prostratam Arii hæresim, Marcionis, Manichæorum, Pelagianorum, Apollinaris. Adhibeat ergo Beatitudo vestra hoc remedium erga regem ac subditos, qui supplices illud poposcerunt, in quo disciplina Christiana ad pristinam puritatem revocetur.

« Porro merita Gallicæ nationis erga Sedem Apostolicam esse conspicua, adeo ut nonnulli cardinales dixerint, tantam intercedere inter Sedem Apostolicam regnumque Galliæ conjunctionem, ut unius eversio alterius exitium interminetur. Perpendere optime regem religionis dissidium regno suo exitiale, atque adeo percupere, ut in pristinam religionis formam revocentur, nec consensionem eam posse adduci, nisi sublatis dissidiis, vel Œcumenici, vel nationalis Concilii beneficio.

« Licet vero Œcumenicum præferendum sit nationali, requiri tamen ut sit liberum, tutique accessus, nec sperandum, ut tot regna ac provinciæ, quæ se a Catholica religione segregarunt, Concilio illi intersint, nisi de loco conventum sit, alioquin eos illi detracturos, atque Œcumenicum esse pernegaturos.

« Ac licet optima Sanctitatis vestræ voluntas pateat universis, ac syngrapha tuti et liberi commeatus amplissima tradita sit, tamen adduci non potuisse eos, qui a religione Catholica discessere, ut ministros suos mitterent ad Concilium ; prætexere enim illos locum in quo modo celebratur, ipsis suspectum, nec tutos accessus videri, ac semper Tridentum Protestantibus Germanis suspectum esse visum, adeo ut nec quispiam Germanus Protestantium sectæ, nec regni Angliæ, nec Scotiæ, nec Daniæ, nec Suetiæ, nec alii comparere voluerint. At vero si damnentur horum opiniones religionisque exercitium, iis mandatis non pelliciendos, sed maxime abalienandos ; periclitari vero rempublicam, si ea membra ab ea detruncata manserint ; flexu enim temporis alios ad suas partes pertractura, ut docet experientia eam factionem semper crevisse, nec videri eos unquam parituros decretis editis, absentibus ipsis et inauditis, ac certo eos adversus decreta Concilii scripta edituros, ac detracturos ejus auctoritati, cum neque in eo comparuerint, nec auditi sint.

« Videri itaque de loco cum iis transigendum, licet sub eorum petitis virus conditum sit, ac Sanctitas quidem vestra regiæ Majestati significavit condescensuram se, si id Reipublicæ Christianæ necessitas flagitaret. Nec quid novi peti, cum Carolus V id a Paulo III expetierit in Germania Germanici belli principio, pollicitus se biennio Lutheranam sectam, si petitis annueret, penitus deleturum. Ad revocandos itaque aberrantes in sinum Ecclesiæ, Concilium exposcere congregandum, vel Lugduni, vel Rhemis, vel Anicii, aut in aliis urbibus, in quibus celebrata Concilia fuere, et efflagitat etiam, ut pro confirmanda parte Catholica, potestas fiat cardinali Borbonio ducendæ uxoris, atque ob

sumptus bellicos centum millia nummorum census annui Ecclesiastici abalienari possint ».

79. Incidere ea tempora, quibus cardinali Borbonio Gallica corona delata, tuendæ fidei Catholicæ conduxisse videbatur, ut ducendæ uxoris potestas illi facta esset, sed divina providentia Ecclesiæ suæ consuluit, ut negata sacerdoti ducendæ uxoris potestate, nullum gravius damnum sequeretur, quanquam facilius Ludovicus princeps Condæus ejus fratrer minor natu frænari potuisset, ne tanto ardore ad tyrannidem aspiraret. Non assensit etiam Pontifex postulatis de transferendo in alium locum Concilio, in quo majores turbæ oboriri possent, cum deberent potius hæretici Concilii Tridentini decreta amplecti, ac libere, si vellent, ad illud accedere, nimirum sensit Pontifex nefarias hæreticorum artes, qui in locum iniquiorem pellicere eo astu episcoporum solemnes cœtus molirentur, extimuitque ne in magnas difficultates adduceretur, si reges splendidis promissis illusi, postulatis consenserint, de quibus cum cardinalis Borromæus [1] Joannem cardinalem Moronum monuisset, Moronus Zachariæ Delphino in aula Cæsarea Apostolico Internuntio partes dedit, ut iniquitatem subdoli illius consilii Ferdinando imperatori aperiret, præsules quoque ostenderet ex ea translatione molestia gravi afficiendos, ac discrimen maximum impendere, ne decreta Synodi cum loco mutentur; eas enim urbes infectas hæresi, atque in præpotentium hæreticorum faucibus hærere, securitatem a Galliæ regina promissam fallacem omnino esse, præsulesque adigendos ad ferenda decreta pro adversariorum libidine, nec abfore periculum, ne Hugonotti ac Protestantes conjunctis armis ad opprimendos Patres in ea loca irruant, atque impune crimen ferant, successuque insolescentes, atque elatiores animis invadant imperatorem. Propterea in spem se adduci, Ferdinandum Cæsarem fraudulenta hæc postulata repulsurum. Si enim, quando actum fuit de colloquio inter Pontificem atque imperatorem ineundo, transferendoque ea de causa Concilio, translationem repulit, quamvis nullum in ea periculum subesset, ac præsules maxima ex parte eum locum expeterent, principesque Catholici illi essent assensuri, haud verendum, quin multo magis modo fuerit dissensurus, cum postulatæ a Galliæ regina translationi, nec Concilii præsules, nec Pontifex unquam consensuri sint, atque ea translatio graviora mala secum trahat, extremumque rei Christianæ exitium intentet. Miserat eamdem ob causam Catharina ad Philippum regem Hispaniæ Oisellum oratorem, ut illum ad Concilii translationem moliendam pertentaret, verum Catholicus rex technas illas ac machinationes prudenter contempsit. Idem apud Cæsarem Renatus Biragus orator Galliæ regis nomine obtenderat [1], ut auctoritatem adhiberet pro transferendo Spiram, Wormatiam, Constantiam aut Basileam Concilio, quo Protestantes et Hugnotti accessuri essent pro religionis dissidiis componendis, ad quem Cæsar aberrantes a fide, respondit, si audiri velint, amplissimam liberi commeatus syngrapham accepisse, ut Tridentum accedant, æquissimo ibi animo audiendos, dissolvendasque Patribus quascumque eorum argutias, nec ex ea urbe Concilium transferri oportere; se nunquam translationi assensurum; Italos quoque et Hispanos ad propositas urbes, uti suspectas, non accessuros, nec in iis locis eam, quæ Tridenti præstatur, securitatem posse præstari. Ita irriti cecidere hæreticorum doli, qui subornata Catharina Galliæ regina Concilium ad locum iniquum allicere moliebantur, ut novas turbas fallaci concordiæ specie concitarent.

80. Antequam vero ad Ferdinandum accederet Biragus, legationem illum obiisse constat apud Tridentini Concilii præsules; commemorant enim Angelus Massarellus atque Astulphus Servantius, Tridenti Renatum Biragum Galliæ regis oratorem auditum fuisse secunda Junii, allatasque ab eo litteras regias publice lectas fuisse. Erant eæ xv Aprilis Chenoncelli consignatæ, quibus significabat, se consilio reginæ matris, ac principum, et procerum ad pacanda civilia bella, et mala, quibus populi opprimebantur avertenda, ad pacem restituendam regno adactum fuisse, quas ex Actis alias exhibitis hic ex libro excuso [2] reddemus:

« Carolus Dei gratia rex Franciæ sanctissimis et reverendissimis Patribus in Christo Tridenti pro celebrando Concilio congregatis, salutem.

81. « Vidit orbis hactenus, quot tumultus, quot intestina et civilia bella in hoc regnum invexit discrepantia opinionum circa religionem, quibus subditi nobis populi imbui se passi sunt, quotque conscientiarum æstus inde sint concitati, utque his consulturi malis nulla remedia in nostra potestate sita, vel ex principum Christianorum amicitia, et propinquitate locorum nobis conjunctorum auxilio collecta prætermiserimus, divino tamen judicio incomprehensibili mortalibus, vi armorum, et potentiæ nullus felix exitus successerit, sed infinitæ strages, innumera immanitatis exempla, rapinæ, stupra, urbium nostrarum vastationes, templorum et Ecclesiarum excidia, conserta cruentissima prælia, tot principum, procerum, et equitum nostri ordinis, clarissimorum bellica gloria ducum, militumque ac subditorum

[1] Ext. ibid. ejus lit.

[1] Ext. in Ms. arch. Vat. sig. num. 3217. Ep. cxii. — [2] Ext. in lib. excuso an. 1613, inscripto : Instructiones liter. spectantes ad Trid. Conc.

nostrorum cædes, tot aliæ calamitates, vastitates, incredibilesque ærumnæ successerint, ut facile cognosci ac judicari possit, vim armorum non idoneum esse remedium, quod exquiri debeat ad persanandum morbum animorum, qui rationum atque persuasionum vi tantum expugnari possint. Hoc experimento coacti, necnon aliis validissimis et necessariis argumentis ad pacem fleximus voluntatem, ad pacanda dicta civilia et intestina bella, cujus sancitæ pacis capita ex consilio reginæ charissimæ nostræ, et colendissimæ dominæ ac matris, necnon principum sanguine nobis conjunctissimorum, ac sanctioris senatus nostri senatorum assensu promulgata fuere, non quod nostræ mentis ac voluntatis sit permittere ac tolerare, ut nova religio in regno nostro constituatur, sed ut compositis bellicis motibus, sublataque animorum offensione, quæ inde pendet, sopitisque vel extinctis publicis calamitatibus, cum minore repugnantia ac difficultate subditos nobis populos in pristinam conjunctionem animorum, ac in unam, sanctam, et Catholicam religionem revocare possimus, quod beneficium ab infinita bonitate et misericordia Dei Spiritu suo moventis humana corda expectamus, necnon ab optima et efficace disciplinæ Christianæ instauratione, quam nobis vestra congregatio ac cœtus pollicetur, quamque universus status Christiani imperii a vobis exposcit. At quia plura a nobis exponenda vobis petendaque sunt, decrevimus mittendum ad vos amicum nostrum, ac fidelem in nostro sanctiore senatu consiliarium magistrum Renatum Biragum præsidem supremi senatus Transalpini, ut ea nomine nostro vobis viva voce significet, quem a vobis benigne excipi, audirique, dictisque ejus, quæ nomine nostro exposuerit, eamdem fidem adhiberi rogamus, ac si nos ipsos vobiscum colloquentes audiretis. Interea, sanctissimi et reverendissimi Patres, vobis divinum patrocinium ac tutelam comprecamur. Datum Chenoncelli XV Aprilis MDLXIII ».

82. *Responsum magna consilii maturitate digestum datur præcedentibus litteris.* — Lectis iis litteris habita est a Birago præside oratio, qua regem reginamque matrem de pace cum perduellibus Hugonottis icta purgavit, quam non ad damnum et dedecus Ecclesiæ, sed potius pro ejus dignitate, pro qua tuenda Carolus rex sanguinem suum fundere paratus esset, confectam, vimque a subditis in ea constituenda regi allatam, asseruit. Quæ omnia ex Angelo Massarello [1] hic descripta reddemus :

« Die Mercurii, secunda dicti mensis Junii, habetur hora XI congregatio generalis, in qua comparuit illustriss. D. M. Renatus Biraga nuntius Christianissimi regis Gallorum, qui exhibuit illustriss. D. præsidenti litteras tenoris qui supra ».

« Deinde ipse D. Biraga habuit luculentam orationem, qua excusavit regem Christianissimum, quod pacem cum ejus hostibus civilibus, hæreticis scilicet sui regni, quos Hugonottos vocant, inierit, nempe, ut vastitati et extremæ sui regni calamitati et ruinæ, quæ jamjam ex continuis bellis per tot menses in ipso regno inter eos gestis imminebat, parceret ; præsertim, cum aliqui magni principes ejus vicini etiam bellum contra eum se moturos minarentur, et denique, ut quietem, tranquillitatem et pacem suo regno restitueret : rogavitque sanctam Synodum, ut dictam pacem et quæ a sua Majestate circa eam gesta erant boni consuleret, cum ea omnia necessitate coactus fecerit. Qua oratione absoluta, ipse Dominus nuntius dictam congregationem exivit. Deinde cum res de qua agebatur gravis esset, visum est sanctæ Synodo, ut responsum in aliud commodius tempus differretur : quare eo iterum in congregationem vocato, dicta sunt ei a me Secretario infrascripta verba :

« Sacrosancta Synodus audivit ea, quæ in litteris Christianissimi regis continentur, et a dominatione vestra recitata sunt, et quoniam majori deliberatione indigent, ad ea suo tempore respondebit ».

83. In consilium itaque ventum est, quodnam reddi potissimum deberet tam tristi nuntio responsum, ex quo tristitia magna et continuus dolor cordi tum Pontificis, tum Patrum erat. Alii increpandum regem, alii confirmandum censent, ac multas inter sententias una audita, quæ in cardinales legatos una cum Madrucio et Lotharingio respondendi munus avertit, ut Gabriel Palæottus his verbis enarrat :

« Cum etiam nuper ex Gallia nuntiatum esset conventionem quamdam inter regem et Hugonottos initam fuisse, qua boni omnes mire offendebantur, paulo post Renatus Biragus supremus Transalpini senatus regis præses, cum litteris Christianissimi regis ad sanctam Synodum missus huc pervenit; quibus in Congregatione publica lectis, ille mandata regis plenius exposuit, quorum summa erat, regem ad pacem cum adversariis sanciendam propter ingentes illius regni tumultus ac calamitates ex varia de religione opinione exortas impulsum fuisse, nam cum ipse quantum opibus suis, principumque aliorum subsidio valuit, accensas faces extinguere diu frustra tentasset, agnovisse tandem hunc animorum morbum, non gladiis, aut bellicis viribus, sed rationibus potius ac persuasionibus posse superare. Quare nunc positis armis, ad sacrosanctæ Synodi auxilium auctoritatemque confugisse, cupiens Patres, qua debent vigilantia ac celeritate, Galliæ rebus

[1] Angel. Mass. in Actis Congreg. Gen. Ms. arch. Vat. sign. num. 3192. p. 292.

in pejus labentibus, sanctissimis suis decretis disciplinæque Ecclesiasticæ emendatione quamprimum prospicere.

« Responsum a Synodo tunc fuit, gravissima ea esse, quæ in litteris regiis continerentur, seque ad illa commodiori tempore responsuram. Quæ responsio ita concepta fuit, ne Synodus conventionem illam iniquis conditionibus adversus religionem orthodoxam contractam ullatenus probare videretur, quam Romæ Sanctissimus dominus noster, ut indignissimam, abhorruisse ferebatur. Postea, cum de verbis, quibus respondendum esset consultaretur, variisque responsionum formulis prolatis, in eo convenire Patres viderentur, ut diceret Synodus, se ex fœdere hoc inito dolorem accepisse, tum Lotharingius indignatione accensus, non mereri hanc a Synodo responsionem regem suum, respondit, qui regni viribus exhaustis, omnium auxilio destitutus, ipso necessitatis laqueo pertractus, multa etiam spe allectus, hac ratione reluctantem populi furorem facilius coercendum atque ad officium revocandum, in hoc fœdus descendisset, vix eum tam longo spatio aureis centum millibus a S. D. N., totidem a Venetis, a rege autem Catholico longe quidem pluribus adjutum fuisse, sed sero admodum omnia accessisse; Gallos vero tamdiu ab hac sancta Synodo seriam reformationem exoptasse, nihil adhuc ab ea præstitum fuisse.

« Ad hæc cum alii Patres alia respondissent, et inter cæteros Ossunensis mitius in hac re agendum esse dixisset, exemplo Romanorum, quo tempore Terentius Varro exercitum in Cannensi prælio amisit, non enim eum verbis affligendum, sed potius consolatione levandum censuerunt; quidam vero, imo regem acriter admonendum, nec rem adeo Christianæ reipublicæ perniciosam a Synodo dissimulandam esse contenderent, resque ideo prope perduceretur in disceptationem, tum orator Sabaudiensis, non esse his amplius conventum Patrum exercendum dixit, sed potius legatorum una cum Lotharingio et Madrutio partes futuras, qui congruentem huic Œcumenico Concilio responsionem pro prudentia sua excogitent; quod et a cæteris statim fuit probatum, neque multo post hi responsionem concordes protulere, quæ cum litteris et oratione præsidis extat ».

His circa pacem Gallicam agitatis magna demum consilii maturitate digestum responsum vigesima prima Junii redditum est, subjetis verbis conceptum :

84. « Cum superioribus mensibus hæc sancta Synodus de victoria, quam adversus veræ religionis hostes Carolus Gallorum rex Christianissimus reportavit, audivisset, incredibilem lætitiam sensit, et pro tam magno in rempublicam Christianam collato beneficio Deo Optimo Maximo publice gratias egit. Verum cum ante paucos dies aliunde primum, mox ab illustrissimo præside et consiliario Birago ejusdem regis Christianissimi nomine causas, quibus adductus est, ut arma jure contra religionis et illius regni perturbatores suscepta deponeret, eadem sancta Synodus accepisset, magno dolore affecta est. Cum enim de omnibus, Christo jubente, et de nobilissimi in primis illius regni salute sollicita sit, dolet varietate opinionum, et variis hæresibus, potentissimi regni pacem et tranquillitatem perturbari, et adhuc relicta in eo esse semina discordiarum et seditionum, regis tamen Christianissimi, quem avitum et paternum studium veræ pietatis imitaturum sperat, legatione accepta, illud in primis libenter audivit, in Parisiorum nobilissima civitate maximam adhibitam fuisse constantiam maximumque studium, vel potius ardorem veræ retinendæ et defendendæ religionis, qui ardor, ut ea in urbe conservetur et augeatur, et universa Gallia disjectis hæreticorum tenebris ad pristinam veræ religionis lucem redeat, vehementer optat, et quantum poterit, curabit. Hortatur autem, et in visceribus Jesu Christi rogat serenissimam reginam, ut quemadmodum pollicetur, filio, veræ religioni per se dedito, pia et Christiana consilia suggerat, ut ejus consiliis, Spiritu sancto adjuvante, penitus omnis hæresis morbus exitialis animorum expellatur, quod cum majestas sua fecerit, non solum beatam et æternam vitam, quæ veræ pietatis est præmium, sed etiam apud homines laudem et gloriam immortalem consequetur ».

85. *Arma Gallorum conversa feliciter in Anglos.* — Confectæ hujus pacis beneficio, civili sublato vel sopito bello, arma in Anglos, qui Portum-Gratiæ ab Hugonottis proditoribus nominis Gallici divenditum per summum nefas insederant, versa sunt mense Julio, tantaque virtute militari ac felicitate, duce Brisaco regiorum castrorum præfecto, res gesta est, ut antequam auxilia ex Anglia submitterentur ab Elisabetha regina, pactione militari XXVIII Julii arx recepta sit : sublata enim peste fuerat pars maxima præsidiariorum Anglorum, adeo ut singulis diebus centum vel amplius extinguerentur, acciditque trium horarum fluxu ab ea recuperata a Gallis, ut Anglorum subsidiaria classis appulerit, quæ decem millia militum evexerat. Postulata fuerat Elisabetha, ut eam arcem restitueret, sed illa Caletium sibi dedi poposcerat, ut Antonius de Granvella [1] cardinalis legatis Tridentinis retulit, responsum vero a Gallo rege fuerat, Anglos omni jure ob illata arma excidisse. Eo portu munitissimo in Gallorum regis potestatem redacto, erepta est Hugonottis facilis

[1] Ext. in Ms. arch. Vat. sig. num. 3217. p. 124 et 134. Adrian. l. XVII. Anton. Granvel. card. in litt. ad legatos Trid. Ep. CXXV. in Ms. sign. 3217. Ep. CXXV. Ext. in Ms. arch. Vat. sig. num. 3217 pag. 88.

occasio Anglorum ad Galliam evastandam evocandorum, quo felici nuntio Romam perlato, actæ sunt Numini ritu solemni gratiæ a Pontifice, ut refert Joannes Franciscus Firmanus [1] his verbis : « XXIX Augusti, Missa in Ecclesia S. Marci, pro gratiis Deo agendis, de expugnatione Havræ-Graciæ loci maximi momenti reginæ Angliæ, quem rex Franciæ tunc acquisierat, et in eo maximam quantitatem artellariæ et munitionum repererat ». Ea Gallicæ felicitatis fama Colinius, Hugonottorum signifer, maxime perturbatus est, ut qui Catharinæ reginæ persuadere litteris annisus erat, ut eam expeditionem dissolveret, ex qua nullam utilitatem esset decerptura, consumptis frustra Gallicis viribus, tum quia Elisabethæ Angliæ reginæ, quæ Galliam a Guisiorum tyrannide liberarat, gratioris animi argumenta explicare deberet. Ita perfidissimus Colinius Guisio religionis defensori invidiam conflare his verbis nitebatur, ac crimen procuratæ ab eo cædis in Elisabetham veluti Huguenottissimi vindicem avertere.

86. *Restaurata religio Lugduni et Rothomagi.* — Exercebant Huguenotti [2] in Catholicos Lugduni sævissimam tyrannidem, quibus religionis usum permittere, licet pax parta esset, pertinacissime recusaverant, cæterum, cum Vieuxvillius ad componendum ejus urbis statum missus, ac Lugdunum postea a regina, una cum Carolo IX in eam urbem se conferente receptus fuisset, Catholica demum religio est instaurata ac ne tumultus novi facile recrudescerent ob Gebennates et Helvetios finitimos, munitissima arx in ea excitata est.

Refloruit etiam Rothomagi, quæ urbs Huguenotismi regia extiterat, Catholica religio, adeo ut magistratus intercesserint, ne una cum rege ulli hæretici ingrederentur; at studio pacis condictum, ut inermes ingrederentur. Plures vero ejuratis Huguenottissimi erroribus ad Ecclesiæ Catholicæ gremium transvolavere.

Quæ licet variis discreta temporibus, hic conjunximus, ne de eodem sæpius molesta mentio recurreret. Nunc ad Tridentini Concilii controversias orationem convertamus.

87. *Dissensiones in Concilio præsertim circa verba :* proponentibus legatis. — Prolixior interea controversia recruduit, de verbis hisce *proponentibus legatis* decreto insertis, nam Vargas Hispanus in litteris [3] ad archiep. Granatensem e regis Catholici aula transmissis questus est his verbis excludi præsules, ne quid proponant in Concilio; responsumque est a legatis cardinalibus, apposita ea verba ad confusionem tollendam, tamen propositum iri a legatis, quæ a præsulibus opportune forent exposita, ut proponerentur : si porro legati apostolici præsideant Concilio, in eo veterem morem ac formam Conciliorum servari. Aucta deinde magis fuit contentio [1], cum oratores Cæsarei viginti quatuor capita constituendæ, ut aiebant, disciplinæ proponere in Concilio meditati essent, quibus legati cardinales acerrime obstiterant, quod nonnulla in iis continerentur Lutherana placita, quibus disciplina Christiana dissolvebatur. Nec satis fuerat, quod olim Ferdinando Cæsari a præsidibus Concilii demonstratum esset, quam ingens enasceretur confusio, si alii quam præsides agenda in Concilio proponerent, nam controversia ad tempus sopita iterum emersit. Querelæ insuper graves jactatæ sunt, quod Concilio jus libertatis imminuebatur, si nec imperatori, nec regibus, nec præsulibus, quidquam in Concilio proponere liceat, cum tamen hæreticis proponendi suas hæreses libertas amplissima concessa, ut eorum errores veritatis luce discuti atque evinci possint; nec validis ac conspicuis, quæ in contrarium a legatis adducebantur, rationibus, quidquam de studio fovendæ hujusmodi partis remittebatur; quin Cæsaris placito, Caroli quoque Galliarum, et Philippi Hispanorum regis voluntas accedebat, qui licet nefas ducerent præsidum Concilii munus invadere, tamen jus proponendi aliqua pro disciplina Christiana in suis regnis constituenda, vel pro publica subditorum salute sibi detrahi, ulla verborum specie ferre non poterant. Quæ cum Pontifici delata fuissent, ut erat asserendæ Concilii libertatis, calumniarumque amovendarum cupidissimus, cardinalibus legatis scripto jussit [2], ut liberum omnino relinquerent Patribus verba illa ex re et ex tempore moderari.

« Venerabili fratri Joanni, et dilectis filiis nostris Stanislao, Ludovico, et Bernardo S. R. E. cardinalibus Concilii legatis.

PIUS PAPA IV.

« Dilecti filii, salutem et Apostolicam benedictionem. Cum hi principes tanta contentione urgeant, ut salva sit libertas Concilii, atque ipsis visum sit hæc verba, *Proponentibus legatis*, quæ inserta fuere, inconsultis nobis, libertati detrahere, proponite Patribus, aut in Congregatione Generali, aut in Concilio, non fuisse unquam mentis vestræ ea re libertatem Concilii infringere, sed tantummodo confusionem tollere. Propterea denuntiate universo Concilio omnem illi libertatem permitti, ac si visum sit Synodo ea verba declarare, vel ea omnino expungere, id a vobis æqui bonique consuli, ac certissime sciri, nobis futurum gratissimum atque acceptissimum, quidquid in ea re Patres ege-

[1] Joan. Fr. Firman. Ms. arch. Vat. Diarior. tom. XI. Ext. de eo Episc. Santacruc. lit. ad legatos Trid. in Ms. arch. Vat. sig. num. 3217. Ep. CXXXIV. dat. XXIX Jul. MDLXIII. — [2] Ib. Ep. LXXXVIII. Ib. Ep. CXVIII. Franc. Belcar. lib... Jo. Bapt. Adrian. l. XVIII. Natal. Comes l. VIII. — [3] Card. leg. in lit. ad card. Bor. Extat in Ms. card. Barb. sign. num. 1344. Ep. LXIX.

[1] Car. Vicecomes in lit. ad Carol. Borr. Ms. card. Spadæ p. 188. — [2] Lit. Pii IV. Italice ad legatos. Ms. Vat. sig. num. 3216. p. 2.

rint, ut agnoscant omnes principes ac populi, nos omni studio et virium contentione in id incumbere, ut finem fructumque optimi Concilii maxime purioris at strictioris disciplinæ restitutæ beneficio consequamur. Datum Romæ die IV Maii MDLXIII ».

Legati omnia ad præscriptum Pontificis agentes, conquisierunt, an ea verba *proponentibus legatis* essent declaranda vel tollenda; rex Catholicus ne tollerentur oratoris opera instabat, qui sive Pontificis reverentia, sive rationibus commotus, jam æquissime acceperat Pontificias litteras [1] mense Maio datas circa verba *proponentibus legatis.* Consultus vero de his Cæsar, legatorum quidem Concilii præsidum auctoritatem in proponendo temerari ac violari vetuit, sibi tamen non tanquam Concilii moderatori, sed tanquam imperatori Christianæ reipublicæ amplificationis percupido proponendi aliqua jus congruere hoc responso opinatus est [2], utque ea verba nitidius explicarentur, assensit atque hæc exposuit:

88. « Quia clausula illa, *proponentibus legatis* variis contentionibus in hoc sacro Concilio, hinc jactitata est, una parte eam in hunc sensum trahente, ut soli legati Pontificis, et non alii proponendi potestatem habere debeant, altera vero in illum, ut quamvis ipsis dominis legatis, tanquam vicem Apostolicæ Sedis gerentibus, ac ipsi Concilio præsidentibus proponendi munus principaliter et primario jure incumbat, ab eo tamen reliqua membra Concilii, ut puta, prælati majores, et post illos principes sæculares eorumque legati saltem secundario non debeant excludi.

« Quod ad hunc articulum attinet, majestas sua informata est, propositionem partem esse præsidentiæ in Concilio, unde qui auctoritatem præsidendi in Concilio habet, ut Romanus Pontifex, vel ejus legati, eamdem et proponendi potestatem ordinario jure habere.

« Interim tamen negari proculdubio non potest, quin et imperatoris Romanorum, quantumvis principis sæcularis et laici, in rebus conciliaribus, præsertim si Romanus Pontifex, vel etiam Collegium cardinalium (quod abest) negligentes essent, non contemnenda sit auctoritas.

« Imo etiam extra causas hujusmodi negligentiæ, majestatis suæ refert non solum ipsi, verum etiam aliis Christiani orbis regibus, atque principibus, quorum utique omnium maxime interest, ut in regnis et provinciis suis una et eadem Catholica religio et fides ac Dei cultus custodiatur, liberum esse ea proponere, quæ ipsis, pro conservanda hujusmodi vera et Catholica religione in iisdem locis, videntur esse necessaria. Præterea multi arbitrantur, et inferioris gradus hominibus id non esse denegandum, utpote qui omnes vocem, si non decisivam, saltem deliberativam in Concilio habeant, idque tam inveterata Ecclesiæ consuetudine, quam plurimis gravissimorum auctorum testimoniis comprobari posse autumant.

« Hæc omnia majestas sua rursus subtilius disceptare, nequaquam intendit. Verum quod ad totum hunc articulum pertinet, in ea est sententia, ut quoniam in primo hujus sacri Concilii decreto verba illa, *proponentibus legatis*, continentur, illa ipsa, pro reverentia ipsius sacri Concilii, decet inconcussa manere.

« Pari modo majestas sua Cæsarea, quod ad ipsam attinet, si quid habuerit, quod sacro Concilio ex parte sua proponendum censeat, non repugnat, quo minus id salvo majestatis suæ jure per reverendissimos dominos legatos, ad requisitionem majestatis suæ vel oratorum suorum proponatur, ea potissimum ratione, ut si reverendissimæ ipsorum dominationes, antequam illa proponant, quippiam in iisdem admonere, suadere vel dissuadere voluerint, id eis integrum sit, nam prudens ac fidele earum consilium majestas sua nunquam refugere, necdum spernere vellet.

89. « Ita tamen, ut ipsis reverendissimis legatis ea proponere detrectantibus, nihilominus penes majestatem suam Cæsaream, si omnino in sententia persisteret, proponendi omnia, quæ ad religionem in imperio, regnis et dominiis suis, et universalem quoque statum Ecclesiæ conservari oporteret, quemadmodum ad ipsam suam majestatem, tanquam supremum ejusdem Ecclesiæ advocatum pertinent, libera facultas permaneat; et id ipsum arbitratur Cæsarea sua majestas, cum aliis quoque regibus et principibus Christiani orbis observandum esse.

« Et quoniam hoc ipsum Sanctissimo quoque domino nostro non displicere intelligitur, majestas sua id gratissimo animo suscipit, confidens Sanctitatem ejus curaturam, ut hoc ita in Concilio, quatenus necessitas expostulat, disertis verbis declaretur, etc. ».

Hæc pro sua sententia imperator, in qua (si quid minus accommodatum lector offenderit) Prophetici illius memor sit, ut nimirum [1] *Sciat reprobare malum, et eligere bonum.* Habita itaque undecima Novembris Sessione subjecto decreto verba illa *proponentibus legatis* illustrata sunt.

« Cupiens sancta Synodus, ut ex decretis ab ea editis nulla unquam futuris temporibus dubitandi occasio oriatur, verba illa posita in decreto publicato in Sessione prima sub beatissimo domino nostro Pio IV, videlicet quæ

[1] Jo. Moron. ad card. Borr. Ext. in Ms. sig. num. 3215. — [2] Ms. arch. Vat. sig. num. 3218. Ep. XCVI.

[1] Is. VII.

proponentibus legatis, et præsidentibus ad horum temporum levandas calamitates, sedandas de religione controversias, coercendas linguas dolosas, depravatorum morum abusus corrigendos, Ecclesiæ veram et Christianam pacem conciliandam apta et idonea ipsi sanctæ Synodo videbuntur, explicando declarat, mentis suæ non fuisse, ut ex prædictis verbis solita ratio tractandi negotia in generalibus Conciliis ulla ex parte immutaretur, neque novi quidquam præter id quod a sacris canonibus, vel a generalium Synodorum forma hactenus statutum est, cuiquam adderetur vel detraheretur ».

90. Hactenus de ea controversia circa verba *proponentibus legatis*, quibus Concilium in servitutem redactum aliqui declamitabant. Nunc aliam Cæsaris petititionem expendamus, qua legatos deposcebat, ut in Concilio distincti nationum cœtus fierent, in quibus ea, quæ agenda essent, tractarentur. Hoc Cæsaris placitum, quam alienum ab instituto Conciliorum esset, suis litteris [1] aperuit Jo. cardinalis Moronus hæc scribens :

91. « De deputatione per nationes illud nequeo silentio præterire, quod æquum videri non potest, quod unus aut duo tantum Angliæ aut Hiberniæ episcopi eamdem habeant in Concilio auctoritatem, quam triginta Hispani aut Galli, ut de Italis taceam ». Et infra : « Id vere esset Concilio vim inferre, et novum morem introducere, qualis nunquam fuit, præterquam in Constantiensi Concilio, quod erat sine capite, et in Basileensi, quod non fuit receptum. Quod hæc, ut alia quæcumque hujusmodi innovatio, non brevitatem Concilii, quam majestas vestra quærit, sed novas dilationes et nova afferret impedimenta, quibus discutiendis majus fortasse tempus contereretur, quam in omnibus hactenus propositis materiis. Nec satis est, quod majestas vestra dicat, se ea proponere, quæ sibi videntur ; ita tamen ut eadem Summo Pontifici, et legatorum, et nonnullorum ex Concilio submittat judicio, quia sola hæc hominum opinio, quod hujusmodi quæstiones a majestate vestra proponantur, maximas rursus controversias excitabit, cum pleraque ingenia sint, quæ facile quascumque accipiant rerum turbandarum occasiones ».

Et quoniam adhuc Cæsar instabat, ut de Bulla conclavis, et Pontificis electione in Concilio sanciretur, idem cardinalis hæc subdit :

« De Bulla conclavis in Concilio proponenda, dixi, non decere sane, quod ipsum pertinet ad Pontificem, et ab ipsius sanctitate maturo consilio, et gravissimis ejusque rei peritissimis Patribus in consilium adhibitis statutum est, id eorum judicio et censuræ submittere, quorum nulla aut exigua pars iisdem in rebus versata. Præsertim cum de Pontificis electione nunquam in Concilio tractatum sit, nisi præsentibus Pontificibus, qui ea statuerunt, quæ nunc sua Sanctitas renovavit, nec mos hic inusitatus in Ecclesias introduci potest sine maximo Sedis Apostolicæ præjudicio, quæ auctoritatem sibi a Deo concessam nemini dare potest, etc. XII Maii MDLXIII ».

92. *Nona prorogatio sessionis septimæ.* — His et aliis controversiis, maximeque expectatione oratorum Lutheranorum principum districti ac suspensi Patres sessionem, nona jam vice, in longius tempus extraxerunt, de qua hæc tradit Angelus Massarellus [1] :

« Prorogatio nona septimæ sessionis.

« XIX Maii habetur Congregatio generalis, in qua illustrissimus dominus Hosius cardinalis Warmiensis præsidens et legatus allocutus est Patres in hanc sententiam. Cras erit vigesima dies, in qua communi consensu dominationum vestrarum decretum fuit, ut Sessio indiceretur, sed quoniam materiæ adhuc paratæ non sunt, judicent Patres, an ad XV diem mensis Junii debeat iterum differri dies ad indicendam ipsam sessionem ».

Ita communi Patrum consensu sancitum ; sed altero die, priusquam hæc agerentur, novus fortuito tumultus legatorum animos distraxit, nam, ut ipsorum monumentis apparet, in congregatione XVII Maii habita [2], Lancianensis episcopus libera oratione accusavit absentiam archiepiscoporum electorum imperii, qui spreto jurejurando, quo obstricti sunt, ad Concilium non accederent, nec mitterent procuratores, quasi pro munere obeundo sufficeret ipsis frænis et stapedibus aureis uti magnaque aulicorum turba stipatos pompas ducere. Cui respondit episcopus Quinquecclesiensis orator Cæsareus justa impeditos fuisse causa, quominus venirent, ne Lutherani eorum ditiones, quibus maxime inhiant, invaderent, non missos etiam ab iis procuratores, ne postremi ordine ac muti consideant : olim sedente Paulo III rem non ita transactam. His addidit cardinalis Lotharingus, plures optimos præsules pietate et eruditione insignes hæsisse in Gallia, ne eorum Ecclesiæ ab Hugonottis occuparentur, doctos vero doctores misisse procuratores, qui ad loquendum non admitterentur : ad quæ legati silentio pressere ora, ne qua lis moveretur : at mense proximo flagitarunt a Carolo Borromæo cardinale, ageret cum Pontifice, ut aliquorum Germanorum episcoporum, maxime Septemvirum procuratores ad ferendam sententiam admitterentur, ut facilius in Germania Concilii decreta exciperentur, quibus Borromæus cardinalis, consulto Pontifice, respondit [3], decisivam

[1] Ms. arch. Vat. sig. num. 3218. Ep. XC.

[1] Angel. Mass. in Actis ante sess. VII. sub Pio IV. Ms. arch. Vat. sig. num. 3212. p. 182. — [2] Ext. in Ms. card. Bar. sig. n. 1344. Ep. CCCXV. — [3] Ib. Ep. CCCXLII. XVII Junii. Ib. Ep. CCCLVIII.

sententiam nulli procuratori concedendam; at legati iterum xxv Junii significarunt eidem Borromæo, Cæsarem gerere in votis, ut electorum, et Salisburgensis archiepiscoporum procuratoribus ferendæ decretoriæ sententiæ jus permitteretur.

93. *Contentiones de præcedentia inter oratores Gallos et Hispanos.* — His intermissis jam de contentionibus inter Galliæ et Hispaniæ regum oratores de proedria sive honorificentioris loci dignitate subortis, quæ Tridentinum Concilium perturbarunt, agendum est. Decreverat antea Philippus rex pie et generose [1], ubi de totius Ecclesiæ salute Christique gloria ageretur, spernendas esse de honoris apiculis lites, verum ejus administri augendi regii honoris cupidi dissensere, nam Claudius Ferdinandus Vigil Quignonius comes Lunensis Philippi orator, cum Tridentum venisset, de proedria cum oratore regis Galliæ, quod Gallicæ res vehementer afflictæ essent, Hispanæ vero florerent, disceptare cœpit: at legati, ut offendiculum tollerent, locum illi extra ordinem ab aliis oratoribus discrepantem attribuerunt, ut solus ante legatos ad sinistram crucis staret. At ille protestationem de affectata sede edidit, vicissimque contrariam Galli oratores ediderunt, ac diserte promulgarunt, Gallorum regis oratores, tum in aliis Conciliis, tum in postremis Constantiensi ac Lateranensi proxime post Cæsareos ante aliorum regum oratores assedisse, quam contentionem adeo exarsisse memorat Gabriel Palæottus, ut pæne Galli ad defectionem spectarint:

« Cum de comite (inquit) [2] Lunensi Catholici regis oratore in Synodum recipiendo actum fuit: qua in re cum Galli suspicantes ne quid de proedria adversus antiquissimam eorum possessionem decerneretur, satis fremere cœpissent, eo usque prolapsi, ut si quid secus fieret, ad futurum papam, qui æquior sit, atque ad liberius Concilium se appellaturos edicerent, magnopere interdum dubitatum fuit, ne vehementiores ea res tumultus accenderet. Tandem divina bonitate legatorumque prudentia factum est, ut res inter eos hoc pacto fuerit composita. Nam cum primum orator coram Patribus mandata sui regis exhibuit (consignata erant ea xx Octob. anni MDLXII, regnorum citerioris Siciliæ anno IX, Hispaniarum vero et aliorum VII,) jussit quoque, ut ejus nomine protestatio quædam recitaretur; ea lecta locus illi extra ordinem a latere crucis argenteæ, quæ e regione legatorum in consessus centro defigitur, fuit assignatus. Tum orator Gallus aliam protestationem habuit.

[1] Astulph. Servantius. — [2] Act. Concil. Trid. per Gabr. Palæot. Ms. Franc. card. Barb. sig. num. 25. p. 336. Ext. in Ms. arch. Vat. sig. num. 3252. p. 199.

94. Extant memoratæ protestationes in Actis Concilii subjectis conceptæ verbis:

« XXI Maii, absoluta solita S. Spiritus oratione, magnificus D. licentiatus Antonius Covarruvios auditor regiæ cancellariæ civitatis Granaten. in medium assistens, nomine, et ad instantiam, ac ex ordine præfati illustrissimi domini comitis, ut oratoris præfati sic semper erecti stantis, licet reliqui omnes, tam Patres quam oratores ad sua loca resedissent, infrascriptam, alta et clara voce, omnibus audientibus, perlegit protestationem [1], quæ est tenoris subsequentis videlicet:

« Dominus Claudius Fernandez Vigil de Quignones comes Lunæ, etc. Philippi Hispaniarum, utriusque Siciliæ, Hierusalem, etc. regis Catholici, archiducis Austriæ, ducis Burgundiæ et Mediolani, etc. comitis Habspurgi, Flandriæ et Tyrolis, etc. ad hoc sacrum Œcumenicum Tridentinum Concilium orator, etc. Etsi mihi, ut tali oratori, is, et alias et in hoc consessu locus debetur, qui primus post imperatoris Romani oratorum sedem est, quod ante omnia testificor et protestor, verum, cum hic locus, et ea causa, de qua agitur, tempusque etiam ipsum reipublicæ sit ejusmodi, ut humanis ullis contentionibus sanctissimus hic divinarum rerum et salutis publicæ petendæ cursus impediri minime debeat, cumque sit maxime consentaneum, ut qui ad juvandum, suscipiendum, præstandum hoc communis causæ consilium adsint, ii primum ipsi diligentissime curent, dentque operam, ne quam a se afferant contentionis, discordiæ, secessionis ullis hominibus vel minimam causam, cum hæc ita sint, quo ad locum sedemque attinet, accipio quod datur, eoque in præsentia, et quoad erit commodum, utar, ita tamen, ut omnes intelligant velle me, id quod sedulo prædico ac protestor, ne quod hæc mea moderatio, et salutarium hujus sacri Œcumenici conventus deliberationum a me habita ratio præjudicium ullum ulla ratione dignitati, majestati, juri principis mei Philippi regis Catholici, posterisve ejus afferat, neve attulisse videatur quominus, ut hoc et alio quovis tempore, ac alia quavis de causa jus id suum integrum eis salvumque sit, quas ob res jus id domini mei Philippi regis Catholici posterorumque ejus nomine, justissimamque verissimamque intentionem, omnibus ut regibus loco et honore omni præferantur, et ad has et alias omnes causas, omnia loca et tempora reservatum esse volo ac reservo, ut semper ea jura, eamque intentionem, et persequi et tueri perinde possint, ac si hoc tempore, et hoc loco debitus mihi, ut tali oratori, locus, quem dixi, datus fuerit, iis omnibus quæ a quovis hominum objecta huic meæ asseverationi et protestationi

[1] Ms. arch. Vat. sig. num. 3248. et in alio sig. num. 3252 [illegible]

adversari videri poterunt, minime obstantibus, omninoque abnegatis, quam meam protestationem hoc libello comprehensam a vobis peto, reverendissimi Patres, ut Actis hujus sanctissimæ Synodi inferri adscribique faciatis, neque sine ejus integro exemplo hodiernæ actionis hujus monimenta circumferri, edive cuiquam patiamini, mihique in primis hujusce rei exemplum, testationemque publicis tabulis obsignatam a reverendissimo secretario scribisque vestris jubeatis dari, Patres reverendissimi. Qua protestatione per dictum dominum magnificum D. licentiatum perfecta, cum ipse illustrissimus D. comes a Luna orator præfatus locum sibi post imperatoris Romani oratores immediate dari prætenderet, ut in præfata protestatione asseruit, in quadam sede vellutea, juxta præfatam Crucem in loco suo expresso, ut supra, existentem posita, loco sibi a reverendo D. Cæremoniarum magistro, de ordine tamen et commissione præfatorum illlustrissimorum et reverendissimorum legatorum dato et assignato, assedit.

95. « Qua protestatione per illustrissimos oratores dicti Christianissimi Francorum regis audita, illustris et magnificus D. Reginaldus Ferrerius - præsidens Parlamenti Parisiensis, unus ex ipsis oratoribus, nonnulla verba respondit, quæ sunt tenoris subsequentis videlicet : Si nos hodie in hoc sancta Synodo alio loco sederemus, quam semper majores nostri et novissime in Concilio Constantiensi et ultimo Lateranensi ; qui primi post imperatoris, et ante omnes regum oratores sederunt : si etiam novus hic locus, in quo nunc extra ordinem oratorum sedere incipit clarissimus Catholicæ Majestatis orator illustris comes a Luna posset nobis aut aliis oratoribus esse damno, vos certe, Patres sanctissimi, qui Ecclesiam universalem repræsentatis, nobili nostro officio et majorum exemplo nos omnes ad antiquum ordinem revocaretis, aut saltem denuntiatione Evangelica nobiscum ageretis. Cum autem taceatis, neque etiam huic novitati intercedant clarissimi Cæsareæ majestatis oratores, quibuscum causa nostra non potest non esse communis, nos qui hodie in ordine oratorum, et proximi Cæsareæ majestatis oratori pristinam possessionem regi nostro conservamus, fretique amicitia et affinitate maximi et potentissimi Philippi regis Catholici in Carolum fratrem pupillum regem Christianissimum, postulamus tantum a vobis, ut hodiernum dictum et factum illustris comitis a Luna ita interpretemini, ne quod inde præjudicium fieri possit antiquissimæ prærogativæ, perpetuæ possessioni regis Christianissimi, idque in Acta vestra referre jubeatis. Quibus absolutis, maximus et eximius ac reverendus juris utriusque doctor Joannes Baptista Castellius canonicus Bononiensis sacri Concilii promotor petiit per nos ipsius sacri Concilii notarios unum vel plura, publicum seu publica confici Instrumentum et Instrumenta ».

Hæc mutuo oratorum consensu legatorumque opera composita refert Gabriel Palæottus, quæ confirmant legatorum litteræ [1] eodem die XXI Maii ad Carolum Borromæum cardinalem exaratæ, quibus gestorum series repetitur, adduntque lecto regio mandato habitam Hispani oratoris nomine orationem a Petro Fontidonio Segobiensi theologo, qua magnifice celebravit Philippi II regis in promovendo Concilio studium, incensam pietatem in hæreseos in Hispania pullulantis seminibus præfocandis, et elidendis hæreticorum conatibus, asserenda religionis dignitate, proferenda apud Indos Occidentales fide, Anglia ad obsequium conjunctionemque Romanæ Ecclesiæ jam ante revocata, Belgio, Insubria et utraque Sicilia a pestifera impietate vindicatis, auxiliis Galliarum regi contra Hugonottos perduelles subministratis, classe adversus Turcarum maritimas excursiones instructa, cujus orationis præcipua pars a nobis delibanda visa est :

96. « Cum decreta vestra sanctissima, quæ suspensis omnium bonorum animis expectantur, in omnes Christianorum provincias diffundi jam atque dilatari debeant, quæ magnopere regum præsidium auctoritatemque requirant, in tantis præsertim hujus sæculi infelicissimi perturbationibus, quibus sic æstuat orbis Christianus, ut neque Conciliorum auctoritates spectentur, neque leges audiantur, sed vis, furor, audacia gladiique dominentur ; cum denique instet jam tempus illud, in quo reges et principes Christianos, quos hactenus hic per legatos rerum, quæ a vobis gerebantur, testes et spectatores habuistis, nunc patronos et defensores sitis habituri ; nunc, inquam, nunc voluit Catholica majestas vobis per hunc ornatissimum virum renuntiare, se paratum jam esse ad agendas illas partes, quas Martianus imperator, qui Concilio interfuit Chalcedonensi, imperatoribus et regibus dixit esse sustinendas, ut veritatem per sacrum Concilium inventam, sic illi tuerentur, ut exorientibus illius causa tumultibus obviam irent, et exortos severa animadversione coercerent; voluit significare, se libenter omne suum imperium, quod sibi in primis ad Ecclesiæ salutem, ad conservandam religionem, ad tuendas vestras sanctissimas leges divinitus sensit esse tributum, ad protegendum hoc sacrosanctum Concilium, et illius decreta esse collaturum. Voluit demum significare se cupere vehementer, hanc sanctam Synodum, quam Carolus V imperator clarissimus ejus pater pri-

[1] Ext. in Ms. Fr. card. Barb. num. 344. p. 318. et in alio Ms. card. Pii sig. num. 201.

mo nascentem fovit, aluit, provexit, et ut adolesceret, summo studio elaboravit, cujus causa bella difficillima et periculosissima suscepit, et quam nunc etiam religiosissimus et invictissimus Ferdinandus imperator ejus patruus, summa pietate et studio resarciendæ religionis inflammatus, consilio et opera sustentat, ipse etiam simul eam ad felicem exitum frugemque perducere; nam ab illo die, quo Christianam religionem, simulque cum amplissimo regno a paternis humeris in suos devolutam, inclinantemque prospexit, omnia sua consilia, studia, cogitationes ad eam instaurandam et reficiendam conferendas putavit; et cum duo sint officiorum genera, quæ a principibus Christianis hisce potissimum temporibus Ecclesia Christi suo jure possit exigere, alterum, ut cogendo celebrandoque Concilio, (quod unicum semper fuit afflictis et calamitosis illis rebus remedium) adessent atque faverent, alterum ut provincias sibi subditas in antiqua religione et obedientia Sedis Apostolicæ conservarent, sic in utroque præstando se gessit, ut si gloriosam illam Catholici regis compellationem a majoribus hæreditario jure non accepisset, illam nunc jure optimo fuisset omnium judicio amplissimam consecutus, acceptam vero posteris longe sit illustriorem traditurus. Etenim cum Pium IV sanctissimum et piissimum Pontificem maximum, et persona quam sustinet, et pietas incredibilis, et miserabilis Ecclesiæ ruina, et Christi gloria ad cogendum et terminandum jam hoc tantum Concilium impulisset, nullum ille officium, quod a vere Catholico principe sperari posset, prætermisit. Pastores Hispanos, ipsum, inquam, Hispaniæ florem, quos hic præsentes intuemini, e suis illic sedibus excitavit, et Tridentum misit, quorum studium in tuenda religione, in instauranda veteri disciplina gravitatem, sapientiam in dicenda sententia, in tuenda constantiam, in optanda Ecclesiæ salute pietatem, in quærenda diligentiam, fidem et industriam, nobis tacentibus, vel hæc ipsa amplissima vestra subsellia testantur ». Et infra :

« Quanta vero sollicitudine provincias, regna, nationes suo imperio subjectas in officio continuerit et conservaverit, ne ab Ecclesiæ unitate et Romani Pontificis obedientia abducerentur, vel illud abunde magno est argumento, quod in illis potissimum sinceram religionem et Apostolicæ Sedis observantiam florere videamus. Testis est in primis Hispania, in qua cum tot haberet Philippus domestica exempla clarissimorum regum, qui acerrimi religionis assertores extiterunt, a quibus degenerare turpissimum, virtutem imitari gloriosum duceret, cum in mentem revocaret veterem illam religionem et antiquum jusjurandum, quod decretis Toletani Concilii ab Hispaniæ regibus exigebatur, ne aliquem non Catholicum in ea provincia versari paterentur : Cum avi Philippi, cum atavi Ferdinandi, cum Caroli V imperatoris maximi parentis sui viva recensque memoria immortalitate dignissima ante illius oculos obversaretur, memor antiquæ religionis, memor Hispanicæ gloriæ, memor patriæ avitæque virtutis, veritus, ne Hispania in has tantas hæreticorum insidias incideret, ne communi hoc totius orbis naufragio religiosissima provincia mergeretur veritus, denique, ne aliqua sua culpa aut negligentia Hispania dehonestata, et majorum suorum gloria obscurata videretur, tam sollicitam curam, tam vigilans studium adhibuit, ut ejus beneficio inter saucias et furentes vicinas provincias Hispaniam incolumem et sanam habeamus ». Et mox : « Quoties, obsecro, ille hæresim per utrasque Pyrænæorum montium fauces ex vicinis provinciis in Hispaniam irruere conantem propulsavit? Quoties illam se tacite insinuantem, et obscure serpentem e tenebris in lucem, e latebris in hominum conspectum extraxit, et sublatis nefariæ conjurationis ducibus, extinxit? Quoties illam ad extremos Indos navigare cupientem repressit? Nulla unquam hæresis, sanctissimi Patres, tanto exarsit studio se propagandi, sicuti hæc, quæ misere nunc affligit Ecclesiam; quæ non contenta in Europæ regionibus, quas omnes ferme crudeliter vulneravit, neque in terra flammas, neque in mari naufragia, non hominum gladios, neque divinam iram perhorrescens, emenso vastissimo pelago in Occidentalem Indiam commigrare cupiebat, ut illic in ipsis Indorum animis primo nascentis et pullulantis religionis ipsas radices inficeret, et in illam latissimam regionem, in quam rex Catholicus Ferdinandus Hispanorum signa Christi, nomen illis gentibus inauditum, et purissimam castissimamque religionem Christianam primus invexit, ipsa Furias et Erynnes asportaret ad illius pacem tranquillitatemque turbandam; et nisi illius nefariæ cupiditati, interceptis sæpe libris, et sceleratis Sathanæ ministris comprehensis, obviam isset Philippus, nisi ab illo cursu, quo in Indiæ perniciem properabat, ab illa improba spe conatuque depulsa fuisset, haud dubie jam in Indiam, cum ingenti illius orbis periculo et acerbissimo Ecclesiæ dolore penetrasset.

« Cum magnum præterea Hispaniæ periculum ab hæreticorum libris, aut sceleratis ministris patere potuisset, quod si contingeret, aliquando, vel est insidiosa hæresis, ut latebram aliquam, qua sese insinuasset, invenisset, omnibus in locis, et in omnibus oppidis industrios et oculatos homines collocavit, qui omnia odorarentur et subolfacerent, omnia curiosis oculis rimarentur, ut obsessa in firmissimis præsidiis hæresis contra religionem se commo-

vere non posset, quin quamprimum emersisset, comprimeretur. Sic ergo Dei in primis optimi maximi clementia, et hujus clarissimi et vere Catholici principis industria viget in Hispania religio, fides, et doctrinæ puritas, sic floret antiqua disciplina, sic sancta illa, et minime curiosa, sed vere Christiana prudensque simplicitas in Hispanorum animis conservatur. Ut mihi quidem, quoties afflicta mater Ecclesia reliquas provincias erroribus æstuantes, a quibus se pulsam lamentatur, ægro et consternato animo lustrat, cum deinde luctu mæroreque confecta oculos lacrymis manantes in Hispaniam convertit, quam sibi jactatæ portum dulcissimum et sacram anchoram, quam afflictæ solatium, quam miseræ perfugium, quam denique exuli et calamitosæ unicam aram, ad quam confugiat, intuetur, suas omnes miserias suavissimo illius conspectu consolari videatur. Utinam! utinam! sanctissimi Patres, hanc Catholici regis severitatem in coercendis iis hominibus novarum rerum cupidis, principes omnes et respublicæ Christianæ fuissent imitatæ? Vos utique hac celebrandi Concilii sollicitudine, et Ecclesiam iis tantis ærumnis et calamitatibus liberassent.

« Neque vero hoc ardens instaurandæ religionis Catholicæ majestatis studium Indiæ solum Hispaniæque regionibus terminatum est, sed in aliis etiam Christianis provinciis emicuit. Testis est Anglia celeberrima insula, quæ cum hac hæresum peste non infectam modo, sed perditam prope atque desperatam doleret, Mariam Angliæ reginam lectissimam et religiosissimam fœminam non alio nomine duxit uxorem, quam ut si fieri potuisset, collapsam ibi religionem erigeret, et tantum illud in Ecclesiæ fortunas ab Henrico rege excitatum incendium extingueret: quod tanto animi ardore, tanta contentione, tam certa spe aggressus est, ut brevi tempore universam insulam ad Ecclesiæ sinum, unde abstracta fuerat, adduxerit, et ut publice Julio III Pontifici Maximo obedientiam restitueret, ut in Sathanæ ministros animadverteret, et ut Ecclesiæ Romanæ leges et instituta sequeretur, impetraverit: et nisi immatura mors, regina sublata, hanc tantam Angliæ felicitatem invidisset, aut nisi potius divina bonitas illorum hominum crudelitate et sceleribus offensa, ut de illis supplicium acerbissimum sumeret, fœminam sanctissimam et religiosissimam, unicum ejus gentis remedium, illis eripuisset, haud dubie eam insulam, si non prorsus sanam, non tamen ita vulneratam et sauciam haberetis. Testis est Flandria, quæ cum nonnihil sordium istarum gentium commercio et consuetudine contraxisset, nisi illius saluti opportune fuisset diligenterque consultum, eodem fuisset cum reliquis provinciis funere sublata. Testis est Mediolanum, Neapolis, Sicilia, cæteræque insulæ, regna, provinciæ, nationes quotquot latissimo ejus continentur imperio, quibus antiqua religio summo Catholicæ majestatis studio, consilio et industria conservatur. Testis est demum nunc etiam vicina Gallia, in qua cum videret hæreses in apertum furorem prorupisse, arma contra regem Christianissimum et contra religionem arripuisse, nonnullos Angliæ et aliquarum provinciarum Germaniæ principes ad illa infelicia et sacrilega arma sollicitasse, omnia jam turbasse, omnia commovisse, incendiis omnia et cædibus funestasse, miserorum Gallorum sanguine ipsa templa cruentasse, flumina infecisse, odium suum, crudelitatem et rabiem saturasse, ea denique immanitatis exempla in amicos, in fratres, in parentes, in patriam, et in Ecclesiam edidisse, quæ silicem dolore frangere, quæ ab ipsi rupibus et saxis commiserationem et lachrymas extorquere potuissent, ne ruenti in Gallia religioni, ne Christianissimo et amicissimo regi, ne clarissimo regno deesse in tanto discrimine videretur, contra tantam vim sceleris, audaciæ et proditionis eorum hominum, qui prætextu religionis regi suo, et infanti, et pupillo nefarium bellum intulerunt, suas omnes vires, potentiam, opes, se denique ipsum cum magno exercitu ad propulsandum illam insignem injuriam obtulit Christianissimo et sibi charismo regi; ille vero qui jam exercitum numerosum contra cives contumaces et perfidos proditores comparaverat, et ad id bellum clarissimis Galliæ ducibus utebatur, exiguis Hispanorum et Germanornm auxiliaribus copiis contentus, Deo auspice, ita feliciter cum adversariis pugnavit, ut clarissima parta victoria, quam acerrimis illis religionis propugnatoribus præstantissimisque ducibus Catholici adepti sunt fractis hostium conatibus, et afflictis Gallorum rebus signum quoddam salutis elatum videretur. Etenim si penes adversarios extitisset illa victoria, nullus erat, qui non de Catholica religione et de Catholicis omnibus actum in Gallia esse judicaret ». Et infra:

« Neque vero illud prætermittendum existimo, quod ad summam ejus laudem, et totius Christiani orbis utilitatem arbitror pertinere, quod cum graviter et iniquo animo ferret religionem non terra modo, sed mari etiam ab hostibus infestari, quod infinitis sit prædonibus refertum, a quibus non solum oræ maritimæ omnes misere crudeliterque vexentur, sed quod est omnium longe miserrimum, Christiani innumerabiles captivi abducantur, qui (quod sine lacrymis et dolore commemorari non potest) partim blanditiis allecti, partim misera et longa servitute fracti, partim metu vique tormentorum coacti ad deserendam (proh dolor!) Christianam religionem impellantur; cum nullæ præterea maritimæ civitates, nulli portus, nullæ oræ, nulli abditi et sepositi sinus tuti satis atque

securi sint, cum nulla navis, nulla triremis oram per hosce annos solvat, quæ non interitum aut servitutem pertimescat, ut aut Hyeme cum fluctibus, aut Vere cum piratis sit prædonibusque pugnandum, classem parat numerosam, qua clausa vobis maria patefaciat, qua piratis expurget, qua securam reddat navigationem, qua denique Christianam religionem terra marique tueatur. Et tamen cum in hoc tam vasto curarum oceano, cum spem omnem Ecclesiæ sitam in vobis nunc et collocatam, e vestris sanctissimis decretis potissimum pendere videat, nunquam ab hoc sacro Concilio removet oculos, sed ut regem vigilantem et religiosum decet, omnia circumspicit consilia atque conatus hostium diligenter observat, ne ullis technis aut pravis hæreticorum consiliis dissipetur.

Demum orator Patres pie hortatus est, ne iis aures præberent, qui multa hæreticis concedenda concordiæ studio sentiebant, cum tanta esset eorum pertinacia, ut non ad Ecclesiam reverti vellent, sed ejus membra divellere, eamque sibi subjicere molirentur, atque etiam concessa a Concilio, eo ipso nomine quo forent concessa, non admissuros profiterentur, nec flecti ulla ratione, seu frangi possent.

« Illud in primis summis votis exoptem, Ecclesiæ majestatem vobis, (ut par est) sanctissimi Patres, esse charissimam, et illorum piam fortasse magis quam circumspectam sententiam diligenter a vobis examinandam et expendendam arbitratur, qui multa nunc Christianæ religionis hostibus a vobis putat esse permittenda, ut indulgentia victi ad Ecclesiæ sinum revertantur. Qui vos ad id præstandum, et ad hanc quam putant misericordiam, vel ea ratione conantur impellere, quod parentes sitis, qui filiorum pereuntium saluti indulgentia paterna prospicere, pastores qui abactas oves summo studio et charitate conquisitas ad Ecclesiæ aulas revocare, pientissimi medici, qui non acerbam aliquam (neque enim illam tempora patiuntur), sed blandam et exulceratis animis aptam medelam adhibere debeatis; fuisse jam dicunt quondam sæcula quædam, quæ virgas ferreas et secures pati potuissent, nunc vero in tanta temporum et animorum acerbitate nonnulla esse hominum, si non improbitati, imbecillitati saltem a nobis condonanda, ita ut in curandis his morbis, temporum potius quam rerum rationem habendam, pietatem quam severitatem, summam charitatem quam summum jus, atque hanc unicam esse viam conciliandæ pacis arbitrantur. Pia sane, et a sincero Christianoque pectore profecta, neque a vobis, Sanctissimi Patres, repudianda sententia, si hac ratione concordiæ et unitatis conciliandæ certa spes eluceret. Sed quæ, obsecro, spes pacis cum illis esse potest, qui infinitis aliis erroribus, ita pertinaciter adhæserunt, ut facilius a vita, quam ab illis depellantur? Quæ pacis certa conditio cum illis, in quibus incredibilis crudelitas, et nulla jam fides reperiatur? Cum iis, qui non ipsi ad Ecclesiam venire, sed Ecclesiam ad se adducere, et suis cupiditatibus subjicere conantur? cum iis, qui illis rebus, quas vehementer expetunt, vel hoc uno nomine, quod a Concilio concedantur, se minime usuros esse profitentur, si non conceduntur, nihil curent? Quæ ista erit humanitas, pietas aut clementia? Non est vobis certamen, sanctissimi Patres, cum iis hominibus, quos ullum beneficium, ulla pietas, quos ulla jam possit flectere misericordia. Utinam sic illi vestram auctoritatem agnoscerent, utinam sic essent in sacrum istud Concilium animati, ut si quid a vobis nunc in illorum gratiam decerneretur, optime secum et clementer actum esse putarent. Sed quis sibi persuadere potest eos vestram clementiam requirere, a quibus auctoritas vestra negligatur? Crudelis sane hæc esset misericordia, quæ in nullum eorum emolumentum, et in maximum fortasse Ecclesiæ dedecus redundaret. Quæ ea semper usa est gravitate atque constantia, ut multa suis hostibus, quæ honeste concedi potuissent, ad infringendam illorum pertinaciam sæpissime denegaverit: non est necesse exempla referre; vos ipsi recordamini. Vestrum igitur erit, sanctissimi Patres, sic illorum saluti, Ecclesiæque majestati consulere, ut omnia ex hujus potius dignitate, quam ex illorum libidine geri videantur ».

97. Excepta est magno applausu ab iis, quos nulla tangebat æmulatio, hæc præclarissimorum Philippi II Hispaniarum regis facinorum ac flagrantissimæ pietatis commemoratio, gratesque actæ a Patribus de oblata contra impios pro defendenda religione armorum potentia, commendataqua pia ejus adhortatio ad puritatem disciplinæ Christianæ instaurandam, ad quam restituendam se omni studio incumbere professi sunt, ut ex subjecto responso Famagustani episcopi ore reddito patebit:

« Magno in dolore, illustris orator, quem in communibus miseriis capimus, non mediocrem nobis consolationem attulit tua ista eximiæ serenissimi ac potentissimi Philippi regis Catholici, in Christianam religionem, atque in hanc sanctam Synodum pietatis ac studii commemoratio, non eam quidem ob causam, quod ignotus nobis antea fuerit, tam pii, tamque de Christiana republica benemeriti principis animus: sed quod ea, quæ sigillatim superioribus temporibus animadverteramus, copiosissime nunc explicata, atque ante oculos posita uno aspectu conspeximus; atque illud in primis gratum nobis atque jucundum accidit, et maximam nostris animis alacritatem addidit, quod sua rex studia omnia, suas vires, quæ quantæ sint, non

ignoramus, ad ea, quæ sanxerimus, tuenda atque defendenda se collaturum tanto animi ardore pollicetur. Quod idem pientissimum atque invictissimum Cæsarem, aliosque Christiani nominis reges ac principes facturos, cum exploratum nobis sit, quibusdam quasi stimulis incitamur, ut accurate operam demus, uti actiones nostræ tot ac tantorum principum studiis cumulate respondeant. Atque id nos quidem, et sponte nostra, et Sanctissimi domini nostri cohortatione jamdiu facimus, nihil enim aliud, ex quo die huc accessimus, meditamur, neque in alia cura atque cogitatione versamur, quam ut et in morum atque Ecclesiasticæ disciplinæ emendatione, et in doctrinæ Catholicæ explicatione nostras partes diligenter exequamur, sicque omnibus in rebus tueamur cum pietatis moderamine justitiam, ut publicæ utilitati maxime consulatur, atque ad optatum tandem exitum hanc sanctam Synodum perducamus; id quod a Deo immortali petere quotidie summis precibus non desistimus, et cum a bonis omnibus, tum a Pontifice ipso Maximo summopere desiderari intelligimus. Quamobrem cum prior orationis tuæ pars, quæ Catholicæ majestatis egregia facta, propensamque in Dei Ecclesiam voluntatem, atque ingentia merita complectebatur, nos mirum in modum delectarit, posterior etiam, quæ de labente ac prope cadente Christiana republica fulcienda, atque in pristinam, quoad ejus fieri possit, dignitatem revocanda præclara multa continebat, ea, ut mirifice cum nostris sensibus atque consiliis conveniebat, ita grata admodum nobis fuit. Nunc (quod hujus temporis est) quantas maximas possumus regi ipsi gratias et agimus, et habemus, tum pro singulari ejus ac perpetuo in Catholicam fidem studio, a qua gloriosum illum titulum sibi a majoribus suis relictum præclare tuetur, tum pro recenti ac tam piæ in S. Synodum voluntatis professione, tum vero etiam, quod te potissimum, ill. orator, ex magno clarissimorum atque ornatissimorum virorum numero delegarit, quem post illustrem marchionem Piscariæ ad nos huc mitteret, cujus præsentia non mediocre communi huic causæ, et adjumentum, et ornamentum afferret. Neque enim ignoramus, quanta prudentia, moderatione animi, probitate, religione et maximarum rerum tractatione excellas. Quare sancta hæc Synodus lætissimis te oculis atque libentissimis animis intuetur et excipit, ac mandatum tuum, prout juris est, admittit ».

98. Excepto pacate oratore Hispano, cum ipsa sopita videretur de proedria contentio inter Galliæ et Hispaniæ oratores, proximo mense extremo vehementer exarsit, sed antequam ipsam denuo narrare cogamur, graves alias contentiones, quæ non pro loco, sed pro ordine exortæ fuerant, describamus.

99. *De auctoritate Summi Pontificis disceptatur.* — Mense Junio gravissimæ controversiæ exarsere circa doctrinam et canones de Ordine, ac legati cardinales formulas varias ad cardinalem Borromæum transmisere, ac in ea, quæ littera E designata erat, pro verbis, *Universalis Ecclesiæ rectoris* substituerunt verba *Catholicæ Ecclesiæ pastoris*, et pro verbis, *Romani Pontificis auctoritate*, verba hæc subrogarunt *Sedis auctoritate Apostolicæ*, quæ, licet synonyma multis theologis videantur, tamen ea Gallos diverse admodum interpretari: veluti, auctoritatem Pontificis cum ejus vita desinere, at non Sedis Apostolicæ, atque plures episcopos creatos Sedis Apostolicæ auctoritate, non Pontificis, ut Titum ac Timotheum a Paulo, Polycarpum a Joanne: pariter verba *Catholicæ Ecclesiæ pastoris*, cum discuterentur, reperta ambigua, nam, et pro universalis Ecclesiæ pastore posse accipi, et pro quolibet episcopo, non hæretico, nec schismatico, propterea Gallos nolle admittere vocem *Universalis*, ne Concilio Basileensi præjudicent; formidare enim, ne si quid adversus illud egerint, in Gallia saxis appetantur; censere porro plurimos formulam doctrinæ non promulgandam, nisi nitide ea verba *Universalis Ecclesiæ* exprimantur, licet enim verba *Catholicæ* et *Universalis* idem sonent, tamen a Latinis habito Concilio Latinam vocem usurpandam, tollendamque ambiguitatem his verbis: *Universalis Ecclesiæ rectoris.* Addidere etiam S. Cyprianum, cum aliquos hæreticos in gratiam Ecclesiæ admitteret, voluisse, ut profiterentur Cornelium Pontificem esse pastorem Ecclesiæ Catholicæ, cum ea additione, id est, *Universalis*, ac plura Concilia, maxime Lugdunense a Basileensi citatum, uti verbo *Universalis*, atque adeo Tridentinum debere uti ea voce, eo maxime, quod Galli eam vocem oppugnent, ut veritas in sua luce collocetur, atque ambiguitatum umbræ depellantur, ita Nicenum usum voce *Omousion* ad hæresim Arii confundendam; cumque dicant Galli vocem *Catholica* idem sonare, quod *Universalis*, cur refragantur, ne vox *Universalis* inseratur? tum pervulgata controversia existimatum iri Pontificem uti non posse voce *Universalis*, atqua ita auctoritatem Florentini imminuendam Concilii, augendamque Basileensis.

Subdidere præterea, non ita tutum dicere *Sedis Apostolicæ auctoritate*, ac si diceretur *Romani Pontificis auctoritate*, eo quod nonnullis Ecclesiis, ut Ephesinæ et Antiochenæ, Sedis Apostolicæ nomen inditum fuerit, in quibus tamen Ecclesiis, qui successit in episcopatu, non in Apostolatu successerit, in quo Romanus Pontifex succedit. Præterea Gallos opinari auctoritatem Sedis Apostolicæ Concilio inhærere, atque adeo si promulgetur in Concilio episcopos auctoritate Sedis Apostolicæ assumi, interpretaturos, non a Pontifice, sed a Concilio, quod eo altius perpendendum. Significarunt, demum

vocem *Catholicæ* pro *Universalis* voce tolerari posse, modo addatur *totius Ecclesiæ Catholicæ Pastoris*, et verbis *Sedis Apostolicæ auctoritate* addantur hæc, *quæ residet in Romano Pontifice*, etc. « XII Junii MDLXIII. »

100. Pro illustranda Romani Pontificis in universam Ecclesiam auctoritate plures sanctorum Patrum sententiæ, necnon aliæ decerptæ ex Conciliis Œcumenicis subjectis verbis[1] conceptæ ad Ferdinandum Cæsarem transmissæ sunt :

« Romano Pontifici plenariam in beato Petro regendi et pascendi universalem Ecclesiam potestatem a Christo esse concessam, ex sequentibus constat :

« I. Audivit Petrus Matth. 16. a Christo : *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam ;* Ecclesia vero Christi una est atque universalis, sequitur ergo universalem Ecclesiam super Petrum in Christo fundatam esse.

« II. Christus Joann. ult. dicit : *Pasce agnos, pasce oves meas* ; ovile vero Christi est universalis Ecclesia, sequitur ergo universalis Ecclesiæ pascendæ potestatem Petro fuisse concessam.

« III. B. Chrysostomus Matth. 16. super illis verbis : *Tu es Petrus*, etc. « Et sic, inquit, Filius quod Patris est, et ipsius Filii potestatem « Petro universaliter concessit, ubique terrarum, « et homini mortali omnium quæ in Cœlo sunt « dedit auctoritatem, dando ei claves ad hoc, ut « Ecclesiam ubique amplificet ». Idemque con« firmat tract. super illis verbis, *Sequere me.*

« IV. Damascenus super illud Luc. VII. Cum Petrus dixit : *Faciamus hic tria tabernacula.* « Non te Dominus, inquit, tabernaculorum, « sed universalis Ecclesiæ constructorem cons« tituit ».

« V. D. Bernard. in lib. II de Consid. « Ja« cobus, qui videbatur Ecclesiæ columna esse, « una contentus est Hierosolyma, Petro univer« salem cedens ».

« VI. Possent hic innumerabiles omnium SS. Patrum auctoritates plenariam potestatem B. Petro in universali Ecclesia concessam implicite expliciteque probantes adduci.

« VII. Romanos Pontifices veros esse Petri successores, orthodoxus nemo dubitare potest. Hoc enim satis aperte ipsa probavit antiquitas, ut habetur ex Irenæo lib. III, cap. 3 qui cum recenseret nomina successorum Petri, posuit post illum omnes Romanos Pontifices usque ad Eleutherium, qui suo tempore cathedram tenuit; quod ipsum quoque fecit usque ad Anastasium divus Augustinus, ut habetur Ep. CLXV. His igitur suppositis, ab exemplis et auctoritate Conciliorum exordiemur.

« VIII. In Concilio Chalcedonensi Act. 16 ad finem, Romanus Pontifex appellatur a Concilio « Vir Apostolicus et universalis Ecclesiæ « papa ».

« IX. In eadem Synodo Act. 4 ita subscribit legatus Romani Pontificis : « Paschasius epis« copus, vice domini mei beatissimi atque Apos« tolici viri, universalis Ecclesiæ papæ urbis « Romæ, Leonis Synodi præsidens statui, con« sensi et subscripsi ».

« X. In Conc. Chalcedon. « Romanus univer« salis Ecclesiæ Pontifex ». Qui locus habetur *In nomine Domini* 23 dist.

« XI. In Concilio generali Lugdunensi : « Vicarii Jesu Christi, successoris Petri, rectoris « universalis Ecclesiæ, gregis Dominici directo« ris », quod habet, *Ubi periculum* §. *Cæterum dilectio.*

« XII. Julius I Ep. ad Orientales I vol. Conc., fol. 311 refert in Concilio Nicæno haberi hæc verba : « Universalis Ecclesiæ papam ».

« XIII. Greg. II, an. 724 Synodo Lateranensi subscripsit hoc pacto : « Gregorius episcopus « sanctæ Catholicæ atque Apostolicæ Romanæ « Ecclesiæ ».

« XIV. In Concilio gen. Lugdunen. Innoc. IV : « Gregis pretio sanguinis redempti « curam Jesus Christus beato Petro Apostolo « commisit ».

« XV. In Synodo Alexandrina Athanasius et alii episcopi scribunt ad Jul. I : « Vos univer« salis Ecclesiæ, et maxime episcoporum, qui « oculi vocantur Domini, curam gerere ».

« XVI. Idem cum eisdem scribit Marco papæ, ut habetur in decretis ejusdem Marci I vol. f. 399 : « Marcum papam universalis Ec« clesiæ ».

« XVII. Idem cum eisdem ad Liberium papam : « Universalem a Christo commissam ei « Ecclesiam ». Eisdem similiter Liberius papa scribit. Eisdem similiter Felix.

« XVIII. In Concilio Constantiensi art. 41, inter damnatos contra Jo. Wicleff error est : « Si « per Romanam Ecclesiam intelligatur univer« salis Ecclesia » ; quare intellexit Concilium, Romanam Ecclesiam universalem esse.

« XIX. In eodem Concil. sess. 40, in tit. de forma eligendi papam, sic dicitur : « Vicarius « Jesu Christi, beati Petri successor, rector universalis Ecclesiæ, gregis Dominici director », quæ sunt verba Concilii Lugdunensis.

« XX. In Concilio, licet reprobato, Basileensi, in principio sub rubrica *initium, et approbatio :* « Martinus sanctæ Romanæ et univer« salis Ecclesiæ præsidens ». Sunt verba Concilii.

« XXI. In eadem Sess. XII, sub decreto de elect. : « Pro omnibus, quæ ipsum pro restitu« tione universalis Ecclesiæ subire oportet », agitur vero de papa.

« XXII. In eod. Conc. fol. 141, in resp. Synodali de auctoritate Conc. gener ... « Tradi-

[1] Ext. in Ms. arch. Vat. sig. num. 3229. p. 191.

« tam esse in B. Petro Summo Pontifici soli ple-« nitudinem potestatis, et eum esse caput et « primatem Ecclesiæ ».

« XXIII. Idemmet Conc. in eo loco fol. 149 : « Veram illam propositionem, Summum Ponti-« ficem pastorem esse universalis Ecclesiæ ».

« XXIV. In Conc. Florentin. : « Et ipsi in «beato Pet ro pascendi, regendi et gubernandi « universalem Ecclesiam, a Domino nostro Jesu « Christo plenam potestatem traditam esse ».

« XXV. In Conc. Lateranen. ult. sess. 6. « Leo papa sanctæ suæ (sive) universalis Eccle-« siæ præsidens ».

« XXVI. In eo Conc. sub Julio II, in 5 sess. in Bulla contra Simoniacos : « Debet habere « curam, et regimen universalis Ecclesiæ ».

« XXVII. Cyprianus episcopus Martyr. lib. v, Ep. II ad Corn. scribit, se non prius quosdam intra Ecclesiam suam admisisse, quam ita profiterentur : « Nos Cornelium episcopum sanctis-« simæ Catholicæ, hoc est, universalis Ecclesiæ « electum a Deo Omnipotente et Christo Domino « nostro scimus ».

« XXVIII. D. Ambr. super I Ep. ad Tim. c. I : « Damasum papam universalis Ecclesiæ recto-« rem appellat ».

« XXIX. S. Anselmus Cantuar. archiep. scribens ad Urb. II ita præfatur : « Domino et « patri universæ Ecclesiæ in terra peregrinatio-« nis summo Pontifici Urbano II ».

« XXX. Bernard. in lib. II ad Eugen. cap. 6 : « Itaque, inquit, cum quibusque cæterorum sibi « una est commissa, facta ex omnibus ipsa uni-« versalis Ecclesia toto orbe diffusa ».

« XXXI. D. Thomas in Tract. contra errores Græcorum c. 62 : « Similis est, inquit, error « dicentium Christi vicarium Romanæ Ecclesiæ « Pontificem non habere universalis Ecclesiæ « primatum, errori dicentium Spiritum sanc-« tum a Filio non procedere. Ipse enim Christus « Dei Filius Ecclesiam suam conservat, et sibi « consignat Spiritu sancto, quasi suo charac-« tere et sigillo. Et similiter Christi vicarius suo « primatu et providentia universalem Eccle-« siam, tanquam fidelis minister Christo subjec-« tam servat »

« XXXII. Idem lib. IV contra Gentiles c. 76, postquam multipliciter probavit unum episcopum prælatum a Christo toti Ecclesiæ, subdit : « Per hoc autem excluditur quorumdam perni-« ciosus error, qui se subducere nituntur ab « obedientia et subjectione Petri, successorem « ejus Romanum Pontificem universalis Ecclesiæ « pastorem non cognoscentes ».

« XXXIII. Objiciet aliquis Greg. Magnum in Ep. ad Eulog. Patriarch. Alexand. renuisse nomen *universalis papæ,* sed ita responderi poterit, Gregorium fuisse ejus sententiæ, ut Joannis Constantinopolitani superbiam reprimeret, ille enim se universalem episcopum appellabat : quod ipse Greg. ut ad Mauritium Augustum scripsit, ferre minime poterat. Quamvis autem nollet quemquam se universalem episcopum appellare, tamen non dixit, Romanæ Sedis episcopum plenariam in universali Ecclesia auctoritatem minime obtinere, nec homines id fateri, aut dicere vetuit : quin immo in Epist. ad Eulogium subdit : « Honor universalis Ecclesiæ « honor meus est » ; actuque plenariam in universali Ecclesia potestatem illum exercuisse plane constat.

« XXXIV. Quia vero his non obstantibus, conantur nunc aliqui in Concilio Tridentino efficere, ne dicatur, Summum Pontificem plenariam potestatem a Christo in beato Petro regendi et pascendi universalem Ecclesiam obtinuisse , vehementer etiam atque etiam petit sancta Synodus, enixe rogat paterneque hortatur Cæsaream majestatem, velit, ut advocatus, defensor ac procurator auctoritatis et jurium Apostolicæ Sedis, partes legitime suas interponere, ut eorumdem impetus omnino propulsetur sanctæque Sedi, quod suum fuit semper et est, integre conservetur. Id autem præstabit facile majestas sua, si non modo ea de re oratores admoneat suos, sed Galliarum et Hispaniarum episcopos ejus nomine mandet commonefieri ». Hæc ad Cæsarem tunc conscripta placuit referre ; Cæterum, qui plura de hoc nomine *Universalis* scire cupit, Baronium consulat anno 587, num. 17 ; 595, num. 52 ; et 785, num. 30.

101. *Ferdinandus imperator et dux Bavariæ Albertus Pontificis dignitatem defendunt.* — Conjunctissimus animis erat Pontifici ac præsidibus Concilii Ferdinandus Cæsar pro tuenda Pontificia dignitate, provehendaque re Christiana, cujus conjunctionis notis illustribus refertæ sunt subjectæ litteræ [1] ipsius ad cardinales legatos redditæ.

« Ferdinandus, divina favente clementia, electus Romanorum imperator, etc., reverendissimo in Christo patri domino Joanni S. R. E. episcopo Prænestino cardinali Morono, et Santiss. D. N. ad sac. Concilium legato.

« Intelleximus Sanctissimum dominum nostrum ea omnia, quæ inter nos et paternitatem vestram reverendissimam tractata et conclusa fuerunt, in optimam partem accepisse, eoque nomine Sanctitati ejus immortales gratias agimus, quam sicuti hactenus filiali observantia semper prosecuti fuimus,ita in posterum, et hunc sincerum et devotum animum nostrum Sanctitati ejus omni officii genere comprobare studebimus, et Sanctitati ejus, prout paternitas vestra reverendissima illam a nobis expectare scribit, non aliter, quam hucusque in omnibus rebus, quæ ad juvandum turbatum Ecclesiæ sta-

[1] Ms. arch. Vat. sig. num. 3216. p. 26.

tum, pertinent, opere ac consilio præsto affuturi sumus.

« Quod vero attinet ad negotium confirmationis serenissimi et charissimi filii nostri Romanorum regis, omnia, quæ paternitas vestra reverendissima in iisdem litteris suis benevole exposuit, in bonam partem grato atque benevolo animo accipimus ». Et infra : « Nihil nunc possumus de illis rebus statuere, sed posteaquam, Deo propitio, Viennam pervenerimus, communicatis consiliis cum dicto serenissimo et charissimo filio nostro rege Romanorum, omnem adhibebimus diligentiam, ut negotium ad eum finem deducatur, qui cum ratione et æquitate congruat, ac nostro dictique charissimi filii nostri sincero et filiali studio respondeat, etc. Datum in Oppido nostro Insprugg. XXIII mensis Junii, anno Domini MDLXIII, regnorum nostrorum Romani XXXIII, aliorum vero XXXVII ».

102. Non dispare pietatis sensu delibutus erat Albertus Bavariæ dux, strenuissimus religionis Catholicæ in Germania propugnator, ad quem Ormanettus internuntius ex Concilio Tridentino missus erat, ut eum in Catholica religione confirmaret, ne a Bavaris calicem propria auctoritate usurpari pateretur. Has ergo litteras humanissimas ad præsides Concilii medio Junio transmisit :

« Reverendissimis in Christo patribus et illustrissimis dominis sanctissimi domini nostri ad sanctum Concilium Tridentinum legatis, dominis amicis nostris honoratissimis.

« Reverendissimi in Christo patres, illustrissimi domini, amici honorandissimi, salutem, et benemerendi gratificandique sincerum studium. Litteras reverendissimarum et illustrissimarum vestrarum dominationum Ormanettus reddidit, animique vestri, et perpetuæ erga Sedem Apostolicam veramque Catholicam religionem devotionis testimonia præsens accepit ; qui proculdubio referet, qua est fide et integritate. A reverendissimis autem et illustrissimis vestris dominationibus, quod optima quæque si a nobis pollicentur, libenter intelleximus : nec deerit occasioni promptissima nostra voluntas, si quando, vel communibus Catholicæ religionis rebus, vel privatim etiam reverendissimis et illustrissimis vestris dominationibus inservire poterimus ulla ratione. Sacri Concilii, imo communia totius Christiani orbis negotia, ut pluribus commendemus, non est opus : ponderabunt pro sua prudentia et bonitate reverendissimæ et illustrissimæ vestræ dominationes rerum, quarum motu inquietior jam est totius fere Europæ status, gravitatem, et non negligent tot misere periclitantium hominum salutem, quibus conatibus dextera Excelsi haud dubie propitia aderit, suamque Ecclesiam meliore aliquando tutioreque sæculo eriget.

« Bellissime valeant reverendissimæ et illustrissimæ vestræ dominationes, quibus nos nostraque studia offerimus amicissime.

« Ex civitate nostra Monachio XV Junii anno MDLXIII.

« Albertus dux Bavariæ manu propria ».

Consignatæ sunt eodem die aliæ ejusdem principis litteræ [1] ad Pium IV Pontificem, quibus flagrantissimum suum religionis studium, singularemque erga Sedem Apostolicam observantiæ ardorem explicat :

« Beatissime in Christo Pater, domine clementissime, humillimam commendationem, et pedum beatissimorum oscula devotissima.

« Paternam Sanctitatis vestræ admonitionem, tam ex brevi Apost. quam ex Ormanetto nuntio devote et reverenter intellexi, merito summas ago et humillimas gratias Sanctitati vestræ pro ista sua tam paterna plenaque pietatis cura in filium obedientissimum ; et sentiet profecto Sanctitas vestra minime defuisse locum in me salutaribus monitis, nam quod ipsa tantopere a me requirit, quodque idem ego non per frequentes solummodo litteras, sed etiam oratores meos aliquoties sincere contestatus sum, id quod vires vitaque durabunt, constanti infractoque animo semper integrum tuebor atque præstabo. Vestram igitur Sanctitatem humiliter et reverenter oro, ut quod jam diu de me, deque ea, quam a piissimis Catholicæ religionis cultoribus progenitoribus meis, quasi hæreditate acquisivi erga Apostolicam Sedem devotione mea, persuasum habet, perpetuo certissimum sibi polliceatur : non fallam, Deo propitio, pientissimi Patris affectum, semperque respondebo devota pietate tanto tamque ardenti in me amori. Cætera, quæ singulare meum, tam erga sanctam istam Sedem, quam religionem Catholicam studium declarare, et præsentium temporum rationem explicare uberius possunt, Ormanettus ipse referet : me vero, meaque omnia Sanctitati vestræ humillime commendo et offero. Monachii XV die Junii anno MDLXIII ».

« Sanctitatis vestræ obsequentissimus filius Albertus dux Bavariæ ».

103. *Catechismorum editio a Patribus Concilii promota.* — Conquestus fuerat apud Concilium Albertus tanta imperitia obsitos esse sacerdotes sui principatus, ut sacras conciones ad informandum Christiana lege populum habere non possent ; flagitabat propterea, ut laici eruditione sacra conspicui, ubi deerant muneri sacerdotes, prædicare possent. Patres vero, quos probata Ecclesiæ consuetudo non latebat, ut nimirum a prædicatione verbi Dei repellerentur laici, quod a sancto Leone [2] Pontifice Maximo episcopo Antiocheno imperatum recolebant Epi-

[1] Ext. in Ms. arch. Vat. sig. num. 3217. Ep. CVIII. — [2] S. Leo Ep. LXII. ad Max. Ant.

stola LXII, cum ait : « Etsi optandum est, ut omnes Ecclesiæ filii, quæ recta et sana sunt, sapiant : non tamen permittendum est, ut quisquam extra sacerdotalem ordinem constitutus, gradum sibi prædicatoris assumat ; cum in Ecclesia Dei omnia ordinata esse conveniat, ut in uno Christi corpore, excellentiora membra suum officium impleant, et inferiora superioribus non resultent » ; salubrius cogitaverunt consilium, quo et præsenti non deessent necessitati, et Ecclesiasticæ disciplinæ vigorem non interverterent, monuerunt propterea ut Catechismi a spectatissimis sacerdotibus theologiæ facultatibus præstantibus compositi typis mandarentur, jubereturque sacerdotibus eos legere, ac populis distribuere, ut hac solertia, excussis de manibus obliteratisque hæreticorum libellis, salubris per omnes ordines ætatesque Catholicæ fidei doctrina propagaretur.

104. *Prorogatio decima sessionis septimæ.* — Quod autem pertinet ad Concilii celebrationem, cum controversiarum moles in immensum excrevisset, nec cunctis ex ordine perscrutandis sufficiens tempus adesset, XV Junii habita Congregatio est, in qua prorogatio Sessionis in mensem alium decreta a Massarello [1] refertur.

« Prorogatio decima Sessionis VII Tridentina sub Pio papa IV ad diem XV Julii.

« XV mensis Junii MDLXIII, habetur Congregatio generalis hora X, in qua illustrissimus dominus Joannes episcopus Prænestinus, sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalis Moronus, sacri Concilii primus præsidens et Apostolicus legatus, recitata oratione Sancti Spiritus consueta, allocutus est Patres in hanc sententiam :

« Adest hodie dies, in qua statuendus est terminus futuræ sessionis. Optamus ut omnia parata sint, quod speramus nobis concessurum Deum. Causæ autem præfigendi terminum Sessionis sunt multæ. Prima, quoniam sunt novem menses elapsi, quibus nulla Sessio celebrata fuit non sine maximo dolore et scandalo omnium Christianorum. Secunda, quia tot Patres absunt a suis Ecclesiis non sine magna animarum jactura. Tertia, quia principes conqueruntur de tam longa nostra prolongatione et mora. Quinta propter gaudium adversariorum nostrorum, quod ex eadem nostra cunctatione accipiunt. Cupimus ergo statui sessionem ad XIV diem mensis Julii, qui est dies sancti Bonaventuræ, eritque propterea dies faustus et felix. Si dies ista placuerit Patribus, curabimus, ut eo tempore possit celebrari ; poteruntque hoc interim Patres rogare Deum, ut res ipsæ conciliares habeant progressum prosperum atque felicem ».

Rogatis sententiis omnes, quinque exceptis, in XV diem Julii consensere, quo demum celebratam Sessionem septimam videbimus. Deinde data est opera revocandis ad examen abusibus circa Sacramentum Ordinis.

105. *Reviviscit ardentius controversia de præcedentia inter oratores Gallos et Hispanos.* — Interim XXI Junii habita est Congregatio, in qua responsum Gallorum regis oratori, quod alibi inseruimus, redditum fuit, ac simul designati præsules, qui formulam decreti de Sacramento Matrimonii concinnarent, die vero XXXVIII Junii ita a Morono præside Concilii peroratum [1] de honoribus debitis exhibendis oratori Philippi regis Catholici.

« Cum fuerit proximis superioribus diebus de mandato Sanctiss. D. N. per nos assignatus locus illustrissimo domino comiti de Luna oratori regis Hispaniarum in generali Congregatione, ac tum in Synodo, idemque illustrissimus dominus comes de Luna nunc etiam petat, ut sibi itidem in capella et sessionibus locus detur, necnon thurificatio, et pacis osculum sibi detur, prout etiam nobis a S. D. N. mandatum extat : nos cum maxime cupiamus, ut omnes Catholici principes, seu eorum oratores omnibus et singulis actibus hujus sanctæ Synodi intersint, ita tamen ne ex aliquorum præsentia, sive loco eis constituto, sibi aut aliis præjudicium aliquod inferatur, ideo inhærendo commissioni et litteris S. D. N. quarum tenor sequitur, et est talis : Pius IV etc. Declaramus ex assignatione loci, necnon thurificatione, pacis osculo, et aliis omnibus actibus, quæ tam in præsenti quam in futurum, etiam in sessionibus in dicta capella fient, nullum fieri inde præjudicium sibi, aut cuicumque alteri regi, principi, seu eorum oratoribus, prout ex præsentibus nostris aperte protestamur, declarantes juxta prædictam mentem S. D. N. velle nos omnia eorum jura, tam quoad præcedentiam, quam quoad alios quoscumque actus esse integra et salva, tam in petitorio quam in possessorio, perinde ac si præsens assignatio loci, et omnes actus inde secuti, et qui in futurum fient, facti non fuissent. Præsentibus episcopis Isclano, et Vestano, et Gabriele Palæotto Rotæ auditore ».

Non hæc suffecere ad pacanda inter Galliæ et Hispaniæ oratores dissidia [2] : ineunte quidem anno negaverat comes e Luna Hispanus orator venturum se ad Concilium, ni honorificentiorem Gallico oratore locum in consessu teneret, vel post Pragensem inter Ecclesiasticos sederet ; at Lotharingius cardinalis intercesserat postulato, neque enim hæc fieri posse sine dissidio manifeste concitato, ac orator Gallicus contenderat [3], ut post ipsum sederet, si enim proedriæ a Gallis obtentæ possessio in litem vertatur, contestatus erat se e Concilio discessurum, ex

[1] Ms. arch. Vat. sig. num. 3212. p. 183.

[1] Ext. in Ms. arch. Vat. sig. num. 3252. p. 365. — [2] Card. Vicecom. in lit. ad card. Borr. XXIII Jan. Ms. card. Jo. Bapt. Spadæ p. 340. — [3] Ib. p. 350.

quo impendere periculum, ne solveretur Synodus, atque bellum inter Galliæ et Hispaniæ reges accenderetur, Carolus Vicecomes cardinali Borromæo significarat. Submissus etiam a cardinale Lotharingio Aurelianensis episcopus ineunte Februario legatos sollicitarat, ut pupilli regis jura tuerentur; merita veterum regum Gallorum erga Ecclesiam commemorat[1], in aliis Conciliis Hispanos oratores post Gallicum sedisse exponit, grave ex eo damnum Gallicæ dignitati inferri, turbari pacem inter reges, cumque Carolus rex ob defensam religionem tot labores bellicos in regno perferat, eo majori honore in Concilio afficiendum: attulit quoque exemplum Venetorum, qui judicarant oratores in jure possessorio asserendos. E contra Hispani præsentis felicitatis aura elati magnifica regum suorum gesta celebrabant; inter quæ contraria utriusque nationis studia legati, cum Hispano oratori locum extra ordinem perhonorificum attribuissent et statuissent, ut ex æquo adolendi thuris honos utrique oratori exhiberetur, tanta exarsit dissensio, ut periculum gravissimum dissolvendi Concilii invexerit, ut Gabriel Palæottus[2] postea cardinalis in Actis Ms. describit:

106. « Nulla (inquit) res post inchoatum Concilium, Christianæ reipublicæ statum in majus discrimen adduxit, quam hæc actio, quam modo sumus memoraturi, nam ingentibus dudum exortis de loci dignitate variis in locis inter oratores regum Galliæ et Hispaniæ dissidiis, res quidem Tridenti quiete satis nuper composita inter utrumque videbatur, postquam locus extra ordinem in congregatione generali comiti Lunensi tacito omnium assensu fuerat decretus, ex quo utriusque rationibus non incommode in considendo prospectum fuisse censebatur. Verum cum alii publici congressus in templis, in supplicationibus aliisque actionibus essent secuturi, in quibus si uterque orator conveniret, nihil ea cautio proderat, cum in iis alterum alteri evidenter præire dignoscendum esset; propterea hæc prospiciens Vargas, qui itidem orator regis apud Summum Pontificem erat, et quo auctore multis jam ab annis dicebantur excitata, acceptisque a comite Lunen. litteris, occultis studiis apud Summum Pontificem egerat, ut Tridenti locus Hispano non inferior Gallo decerneretur, alioquin eum quamprimum Tridento excessurum jactabat. Papa ipse, cujus intererat magnorum principum oratoribus Synodum non destitui, vel parum erga Gallos fortasse propensus ob tumultus de religione ibi exortos, vel etiam, ut Hispano gratificaretur, quem præsidium Christianæ reipublicæ aiebat, per litteras legatis scribit, ut si æqualem nequeunt prorsus locum Hispano dare, saltem extra ordinem alium ei constituant, qui Hispani voto respondeat. Legati rem periculo plenam, nec Gallos id passuros respondent, potiusque hinc discessuros. Replicat papa, nihil hic de eorum jure statuendum, hæc tempora ita ferre, Synodi etiam existimationem ita postulare, ut se omnibus interea æquabilem præbeat. Respondent rursus legati, prope certum hinc dissolutionis Concilii periculum, aliaque multa incommoda etiam cum suæ Sanctitatis offensione imminere, quandoquidem Galli in mandatis habeant, si quid hic attentetur, quod eorum juri ac antiquissimæ possessioni præjudicium afferat, ut statim Synodo illatas sibi injurias denuntient, Tridentum deserant, ad aliud liberius Concilium appellent, simulque ab auctoritate ac imperio Pii IV, donec ille Pontificalem Sedem regat, se abducant, alia etiam adversus ejus electionem, Pontificatusque administrationem iniquiora opponant. Ideo cum tot mala hinc profectura videant, existimasse sibi ab ejus mandatis exequendis supersedendum, donec Diplomate certo manus suæ Sanctitatis subscripto id eis præcipiatur, nec enim tantam culpam adeo facile in se suscepturos. Papa tertio rescribit, certum sibi esse, ut id omnino perficiant, quisquis tandem hinc exitus sequatur, non enim in hac morula temporis, donec Concilium peragatur, Hispanum excludendum, cum hoc veterem cum Gallis causam nihil lædat, quæ integra in statu pristino est relinquenda, perinde ac si Tridenti nunquam convenissent. Addit cum sacris solemnibus in templo erit oratoribus adsistendum, tunc Hispano locum seorsum adversus aram constituendum, duplicique thuribulo, et tabella pacis, utrique eodem tempore ministrandum; quapropter Breve ad eos manu sua mittit obsignatum, eodemque tempore aliis litteris Borromæus nomine Sanctissimi eos ad mandata explenda impellit, utque rem, quam secretissime, conscio tantum comite Lunensi peragant: commodumque videri perscribit, ut in vigilia Principis Apostolorum Petri, aut in ejus die festo, cum sacrum celebrabitur, id perficiant. Legati maxima sollicitudine affecti, incertique quid agant, cum hinc dissidii periculum ac schismatis, illinc spretæ Sanctissimi auctoritatis crimen vereantur, post diligentem consultationem, tandem rem aggredi ita statuunt, suadente id præcipue Morono, cui notior etiam ac exploratior mens Sanctissimi videbatur, quam ideo non amplecti toties litteris repetitam, nefas judicabant. Non desistunt tamen ante oratorem Hispanum ingentis exitii, quod hinc impendet, admonere, eumque quacumque possunt industria ac conatu ab hoc consilio avertere, ut eo assentiente turbæ hæ vitentur, ipsique penes Summum Pontificem ab omni culpa immunes inveniantur. Orator nihil minus quam ab hoc se proposito patitur dimoveri; ait, certum ad se tabella-

[1] Ib. p. 2[illegible]. — [2] Act. Conc. Trid. per. Gabr. Palaeot. Ms. Fr. card. B[illegible] [illegible] num. 2[illegible]. p. [illegible].

rium hac de re ex Urbe missum fuisse; rem tanti non esse, ut ideo Galli majores velint conflictus excitare : subdit tamen se commodius cum legatis ante eum diem locuturum. Interim legati delato N. tabellioni publico jurejurando, ne negotium, quod cum illo acturi essent, priusquam perfectum esset, cuiquam patefaceret, coram eo publico testantur documento, se mandato Sanctissimi adactos locum illum comiti Lunensi decrevisse, ita tamen, ne præjudicium ullum cuicumque alteri regi, principique commune oratoribus illatam esse, tam in possessorio quam in petitorio judicio intelligatur.

« Die constituto, qui erat xxvii Junii, cum orator Hispanus legatos non convenisset, sperant illi eum sententiam mutasse, verum die xxix, ipso die festo S. Petri, paulo antequam in ædem sacram prodeant, illis significat, constitutum sibi esse eo mane cum illis sacris interesse, cupereque, ut conventa sibi officia impendantur. Incredibilis animi cura tum legatos occupat; quoniam tamen progrediendum erat, spem capiunt ex taciturnitate, ut minori tumultu res possit succedere, quæ omnibus occulta erat. Missa inchoatur. Advenit orator Hispanus, cui locus datur ex latere legatorum subsellio præparato ante sedes patriarcharum fere e regione aliorum oratorum laicorum. Mirantur omnes eo adveniente, existimant tamen rem ex composito cum Gallis geri. Galli nihil ejus loci assignatione læduntur, cum extra ordinem esset, ipsique suum antiquum juxta oratores Cæsareos retinerent. Tum cardinalis Lotharingius sciscitari incipit a legatis proximis, quid tandem agendum sit in thuribulo et pace offerenda? Illi mussitant, atque ad Moronum rem rejiciunt; Moronus servandum morem Germaniæ, ut duo thuribula adhibeantur. Lotharingius acriter renuit, resque ad oratores Gallicos perfertur, illi indignantur, fremunt, multaque minari incipiunt. Legati ubi rem quiete transigi non posse vident, varia consilia incipiunt proponere, ne sacrum perturbetur, videlicet, ut neutri ex oratoribus thuribulum ministretur, vel solum legatis, omissis aliis duobus cardinalibus, vel æque omnibus offeratur. Nec Galli nec Hispani assentiuntur. Imo Hispanus in eo persistit, ut legati jussa Pontificia exequantur. Quare legati, et alii duo cardinales in sacristiam interiorem ad rem tractandam secedunt, cum iis oratores Cæsarei, et Galli, et orator Polonus, et nonnulli prælati, Granatensis, Senonensis et Aurelianensis. Interim in Ecclesia sacra concio [1] habebatur. Lotharingius et Galli oratores mandata regia legatis ostendunt, ut si quid hujusmodi innovetur, hinc statim discedant, atque ab obedientia Pii IV toto ejus Pontificatu deficiant, addunt alia verba acerbis querimoniis plena. Interponunt se oratores Cæsarei et reliqui, sed frustra. Granatensis Hispanum admonet, vereri se, ne quid hinc calamitosum publice prodeat quod ipsemet Catholicus rex sit detestaturus. Hispanus respondit, nihil sibi a rege suo mandatum, quod possit tumultum parere. Verum id præceptum papæ esse, cui legati debent obtemperare. Polonus, deficiente Gallia, ait de regno suo prope actum dici posse. Madrucius velle se inquit ante Concilii auxilium implorare, et singulorum Patrum sedes obire, eorumque consilium, quid tandem de hac re judicent exquirere. Re ita perturbata, Deus auctor pacis consilium suggerit, ut eo die, nec thuribulum, nec pax cuiquam, nec legatis ipsis offeratur. Acquiescunt Galli et Hispani. Legati itidem amplius exigunt, id ab Hispano efflagitari, ut in illius gratiam id factum fuisse penes Sanctissimum quandocumque constare possit. Missa peracta, magnaque omnes animi suspensione liberati.

« Revertitur eodem die Hispanus ad legatos, conqueritur regem suum sic traduci, petit ut primo quoque die festo, cum Missa celebrabitur, sibi thuribulum ex præscripto Sanctissimi ministretur; nihil se furores Gallicos aut minas vereri, potius illis a rege suo metuendum esse Legati cum eo, omnibus frustra tentatis, ubi nullum aut rationibus aut excusationibus locum esse viderunt, statuunt negotium quoquo modo perficere; quoniam tamen manifeste hinc vident dissidium præparari, et Gallos nihil, quod gravissimum sit, omissuros, advocat Simoneta auditorem prius et Vestanum, ut responsionem componant, qua se adversus protestationes Gallorum, si forte Sanctissimum D. N. indecoro aliquo nomine, prout jactabant, sint appellaturi et ab eo omnino defecturi, tueantur. Auditor rei magnitudine ac periculo territus, petit, quid legatos compellat, ut in hunc conflictum descendant? Respondit Simoneta ita Sanctissimum jubere, et Hispanum assiduo urgere. Auditor qui jam præsenserat, Gallos vehementissime conqueri, regem illorum pupillum indefensum, non citatum, causaque non cognita ex antiquissima ejus possessione dejici, nec licere papæ hæc in Synodo attentare, cum ita se superiorem Concilio gereret, quod ipsi secus constanter sibi persuadebant, et alia indigniora minari atque inter se moliri, idcirco tot pericula veritus, replicat, hæc in Urbe prospici haud potuisse, quæ præsentes ipsi deprehendunt; legatos non debere rem adeo perniciosam exequi, cum hinc schisma sit exiturum. Simoneta ait non licere eis Sanctissimi imperium detrectare, seque auxilium nunc petere, non consilium. Auditor subdit, auxilium a se in ea re non expectandum, quam maxime detestatur, scire se Deo supremo omnium principi schis-

[1] Acta Concil. Trid. per Gabr. Palæot. Ms. Fr. card. Barb. sign. num. 24. p. 341.

mata in Ecclesia sua maxime displicere, illisque a fidelibus omnibus occurrendum esse. Aderat etiam Vestanus, qui recusavit æque consilium impartiri, imo suasit, ut omnino ab his legati abstinerent, quæ scandalis et periculis aditum aperirent. Auditor id coram Navagerio apertis verbis est testatus perperam ab eis fieri, si hæc attententur, nec Sanctissimum nostrum tantam ruinam cogitare potuisse, qui Navagerius satis in hanc sententiam erat propensus. Spargitur interim rumor inter omnes prælatos gravissimum periculum et exitium rebus nostris impendere, nemo non dolet, atque excruciatur, ita temere res præcipitari, tanto omnium offendiculo, tanta calamitate, quisque quibus potest officiis, tum apud legatos, tum apud Hispanum et Gallos tentat tantam cladem avertere, atque res componere. Tandem divinæ placuit clementiæ, ut hæc Sanetissimo regique Catholico significentur donec ab eis litteræ proferantur. Si oratores contingat in templo solemnibus interesse, tunc thuribulum, paxque legatis ministrari ipso etiam sessionis die intermittatur. Ita res periculosissima brevi sedata est. Plurimum in eo etiam prælatis aliquot Hispanis, atque in primis Granatensi et Segobiensi suffragantibus, qui cum oratorem suum maxime ab hoc conatu dissuadere curassent, ne occasio schismatis præberetur, magnum probitatis ac religionis documentum cæteris ediderunt ».

107. Porro adversus Gallicorum oratorum protestationem armatam calumniis contra Pontificium honorem atque observantia erga Patres Concilii indignam, gravissimis hisce verbis [1] effusos ab iis irarum æstus compescuit :

« Scimus, illustres oratores, olim a vobis nomine Christianissimi regis vestri mandatum huic sanctæ Synodo exhibitum, publiceque coram Patribus lectum et admissum fuisse, in quo, cum vobis facultas daretur debitam obedientiam præstandi erga sanctam Synodum, non reclamandi, aut aliquid dicendi contra Sanctitatem suam, non possumus non mirari, vos in præsenti tantam potestatem ac licentiam regis vestri nomine sponte vobis assumpsisse, quod nos omnino ab illius mente alienum esse existimamus ; præsertim cum nihil a sancta Synodo in hoc negotio gestum fuerit, quod regi vestro præjudicium aliquod, aut offensionem intulisse dici possit : siquidem ex antiquo hujus sanctæ Synodi instituto omnes semper absque præjudicio aliquo admissi esse censentur. Quare cum nec vobis ad id nominatim facultas competat, nec de hoc sanctæ Synodi actu jure conqueri possitis, ad protestationem vestram, seu qualiacumque verba, ut a privatis personis hac auctoritate carentibus prolata, ab omnique ratione aliena ; quin potius schisma redolentia, et sanctæ Ecclesiæ unitatem dirimere tentantia, et penitus impia ac detestanda, responsionem nullam dandam censemus.

« Monemus potius vos, ut sicuti sancta Synodus communi tranquillitati prospiciens eam quam debuit in hoc vestro negotio, justam atque honestam rationem iniit, sic vos ejus exemplo ab istis reclamationibus et querelis abstineatis, nec ipsi plus dolere velitis, quam regem vestrum, si hic interesset, facturum esse deceret, qui pro sua pietate, et Christianissimo nomine, quod gerit, non dubitamus, quin hoc, quod a sancta Synodo gestum est, in bonam partem non esset accepturus. Quapropter, cum nulla vobis Œcumenico huic et libero Concilio diffidendi occasio præbeatur, uti tot sanctissimi Patres, etiam nationis vestræ intersunt, et præcipue illustrissimus et reverendissimus cardinalis a Lotharingia ; nec de Sanctissimo etiam nostro quidquam suspicari, nedum inique loqui juste debeatis, qui regi utrique communis atque amantissimus Pater est, vestri esset officii ea omnia impedimenta declinare, quæ communem unionem, Catholicæ religionis commodum, et hujus sancti Concilii progressum possint perturbare ».

108. Scripsere [1] cardinales legati ad cardinalem Borromæum eadem die XXIX Junii opinatum esse oratorem Hispanum, ex improviso, peracta re, Gallos pressuros eam silentio, nec commotum iri, at illusum opinione sua ; significasse enim Lotharingum cardinalem data regia mandata de edenda contestatione adversus Pontificem, accusandaque ejus electione, ut simoniaca, ac licet justis suffragiis renuntiatus esset, contestari tamen jussos apud Synodum adversus eum, ut Pontificem injustum ac tyrannum, qui exauctorandus esset, cum regem Galliæ pupillum et innocentem antiqua juris possessione, inaudita causa deturbaret, Gallosque ab obsequio Pontificis discessuros usque ad alterius Pontificis tempora, qui violatum jus pristinum redintegaret, omnesque Gallos Tridento pro Concilio nationali cogendo abituros : hæc ira perciti Galli falso et immerito contra Pontificem effutiebant. Addidere legati in medio ejus discordiæ æstu respondisse Hispanum oratorem, se mandata accepisse a rege, ne rem ad discordiam cum Gallis, dissolutionemne Concilii urgeret, Gallis vero a legatis denuntiatum, nolle Pontificem detrahere juri regis Galliæ, at neque etiam posse cogere Hispanum oratorem, ut ipsis cederet, demumque Comitem e Luna assensisse, ut thurificationis et symboli pacis offerendi ritus intermitteretur.

109. Ultima Julii questus est gravissimis litteris [2] Lotharingus cardinalis apud Pontifi-

[1] Angel. Mass. Ms. arch. Vat. sig. num. 3188. p. 157.

[1] Card. leg. Ep. 379. ad car. Bor. Ext. in Ms. Fr. car. Bar. sig. num. 1344. et in Ms. card. Pii. — [2] Ext. inter lit. Vicecom. Ep. Vintimil. Ext. in Ms. Fr. car. Bar. sig. num. 1345. p. 73.

cem, ab eo pupillum regem non audita causa inique opprimi, imminentiaque schismatis et Gallorum ab eo defectionis discrimina, si incœptis perstaret, nitide exposuit, studio asserendæ Pontificiæ dignitatis, avertendorumque ingentium malorum, quæ improvide accerseret :

« Beatissime Pater.

« Conceptum hesterna die dolorem nullis verbis possum expprimere, cum vidi DD. reverendissimos legatos nulla re mecum communicata, assensisse, ut comes e Luna ad sacra accederet, intellectumque est a me, locum illi in sacello designasse, decrevisseque, ut thurificatio et pacis symbolum illi eodem temporis momento offerrentur, quo oratoribus Galliarum regis exhibenda erant, novando immutandoque veterem ritum, moremque semper in Ecclesia observatum, cum regis nostri dignitatis damno ac præjudicio. Non possum, sanctissime Pater, in re adeo gravis momenti silere, utque membrum Sedis Apostolicæ, tuæque Beatitudinis servus continere me non possum, quin dicam summa cum demissione atque observantia, mirari me satis non posse, quomodo in eam cogitationem mentemve adduci potuerit, ut daret mandata de ea re, quæ maximos Christiani imperii principes concitare in mutua arma, regnum Galliæ ab ipsius obsequio abalienare posset, ac omnium deterrimam funestissimamque fabulam ludere, quæ nunquam peracta fuisset.

« Demisse obsecro Sanctitatem tuam, ut mihi permittere velit, ut cum summa demissione et observantiæ infimo cultu libere expromam, quid in hoc casu sentiam, quod tamen dictum velim, ut censuræ Beatitudinis tuæ subjiciatur. Obsecro igitur, ut perpendere velit ætatem regis pupilli, collataque ab illius prædecessoribus in hanc Sanctam Sedem beneficia, atque ex his consideret, quam gravem illi injuriam inferat, si ab ipsius Beatitudine, quæ omnium communis pater, pupillorum omnium protector esse debet, ea honoris privilegia illi eripiantur, quibus illius majores pacifice ac sine ulla controversia semper potiti fuerunt, idque non audita illius causa vel intellecto jure. Certe res maxima est, quod Sanctitas vestra, quodammodo præscribere Concilio voluerit, inque ejus conspectu talem ferre sententiam, parte inaudita, quasi vellet cum tanti Patrum consessus consensu regi Galliæ pupillo jus eripere. Relinquo judicio vestræ Beatitudinis, quam præclare geratur ea res, ac dico, quod nisi multa prudentia et pietas comitis e Luna, et nostrorum Gallorum patientia affuissent, non stetisse per ipsius legatos, quin dies festus S. Petri omnium funestissimus et infelicissimus dies, quem unquam Christiana respublica passa sit, evaderet. At de his fari intermitto, et cum omni modestia observantiaque conqueror, quod cum Sanctitas vestra mihi significasset, Musotti, qui mihi a secretis est, suorumque legatorum opera, tantam in me locasse fiduciam, ut vellet me omnium Concilii rerum participem fieri, tamen hactenus nullum ejus rei signum, imo omnia contraria viderim, verum ex eo nulla me cepere fastidia, imo omnes cogitationes ad obsequia tuæ Beatitudinis confero, et quicumque sequatur casus, Sanctitati vestræ sanctissime polliceor me illi constantissime adhæsurum : verum summam molestiam traxi, quod sub pœna inobedientiæ legatis jusserit, ne de re ad me spectante mecum conferrent, quæ si mecum communicata fuisset, meliorem exitum sine ullius injuria erat habitura, quæ fieri non potuit, cum ex improviso fuerim appetitus; verumtamen ea calamitas non contigit, quæ successisset, nisi optimum præsulem Hispanum interpretem adhibuissem, qui comiti e Luna persuasit, ut æqui bonique acciperet, ne eo matutino thurificatio vel pacis sympolum cuiquam, nec ipsis legatis offerrentur, qui quidem nullis meis verbis flecti poterant, quin mandata a vestra Sanctitate accepta conficerent, quam monitam esse velim, quia gradus, quem in Ecclesia Dei teneo, et procurandæ illius quietis cupiditas, ad id me obstringunt, si mandata data in opus provocentur, oratores Gallos palam professuros, quod cum Sanctitas vestra officium patris abjecerit partesque adversarii assumpserit, non audita causa regem decretoria sententia damnaverit maximo illius majestatis præjudicio, atque ex superiore gradu ad parem redegerit, ab ea is sententia provocare, omnibusque modis causam suam defensuros, omni Concilii vel alterius respectu abscisso, prout tuendam promovendamque causam visum fuerit. Novit Sanctitas vestra, quemlibet acceptas injurias graviter tolerare, omnium vero gravissime principes, easque omni ratione obtrito omni respectu ulcisci, quare administri, qui mandatis parere coguntur, ad ea aliquando compelli, a quibus maxime abhorreant. Gravitas rei me perpulit, ut hæc vestræ Sanctitati significem, addamque nullum Tridenti versari, sive Italum, sive Hispanum, qui re intellecta, adversus Sanctitatem vestram non vociferetur. Ipsa modo per viscera Jesu Christi obsecro, ne tot malorum auctor et causa esse velit; deponat eas cogitationes, et Concilium ad finem suum perduci sinat, quod tantos habeat progressus, ut brevi absolvendum speraretur, cujus celerem exitum etiam vestra Sanctitas expetit. Significo etiam, quod si in suscepta mente perstiterit, et Galliarum regi præjudicarit, reges ad mutua bella non descensuros, non defutura enim ad sopiendum bellum remedia, sed Beatitudinem suam sine ullo remedii genere immensos sibi labores toto vitæ fluxu, licet centum annis vixerit, accersituram. Si quid in his litteris Sanctitatem vestram læserit, supplicibus precibus ab ea deposco, ut id pio

ardori benemerendi de universa Christiana republica, ac desiderio quietis suæ tuendæ, famæque asserendæ desiderio tribuat, dimissioneque infima Sanctissimis pedibus oscula libo. Tridenti ultima Junii MDLXIII ».

Subjecta sunt hæc Latine concepta verba: « Existimavi, Pater Beatissime, Musottum hunc meum ad Sanctitatem vestram mittere, illi ut fidem det rogo et obsecro, cui iterum pedes osculor.

« Humil. servus,

« CAROLUS, cardinalis a Lotharingia. »

110. Non præviderat hæc incommoda graviora Pontifex, prioraque mandata impendentium malorum ignarus urgebat, cum postridie cardinales legati Pontificium nepotem Borromæum certiorem fecere [1], ex lite mota ab Hispano oratore et dato Pontificio mandato excidium eversionemque Ecclesiæ impendere, Gallos cum Anglis, Germanis et aliis hæreticorum regnis se conjuncturos, majorem Concilii partem hanc novitatem execrari, principum oratores Gallorum regis justam causam arbitrari, Sedis Apostolicæ dignitatem omnino labefactatum iri, præsules atque theologos opinari, injuriam fieri pupillo non citato, nec audita illius causa, maxime cum in ipsa aula Cæsaris patrui ipsius regis Catholici, vel etiam in Urbe Roma ea injuria irrogata Gallo non sit, inde gravissimam invidiam et infamiæ labem adhærescere Pontifici, quasi ea ratione dissolvere Concilium, restituendæque purioris disciplinæ Christianæ curas et sanctiorem morum normam defugere meditetur; æqui igitur accipiat, si istis intercedant legati; ex scripta enim protestationis formula a Gallis pronuntianda Pontificis famam labefactari, præteritos labores irritos fieri sumptusque cassos reddi: consulendum potius animarum saluti Conciliique perfectionem promovendam, cardinalem Lotharingum et Gallos propensissimis studiis incumbere ad dogmata expedienda, disciplinamque Christianam et perfectionem excisis vitiis et corruptelis sanciendam; æquum non esse pro inani thuris ritu pacisque symbolo pacem orbis confundere. Significarunt etiam Gallos in concepta protestationis formula [2] se Apostolicæ Sedis et Concilii studiosos ostendere, commendare legatos, regemque Catholicum et comitem e Luna laudare, omne autem irarum virus in Pium Pontificem effundere, simoniaco vitio (ut ipsi falso asserebant) creatum objicere, exercitæque simoniacæ perfidiæ accersere, viduas et pupillos contra Evangelicam legem opprimere. His litteris [3] prima Julii die consignatis consentanea scripsit Carolus Vicecomes, « Gallos oratores meditari provocationem ab hoc Pontifice, tanquam ab eo, qui causam schismati præbeat, ad verum et legitimum futurum Pontificem ». Aliis etiam litteris eodem die exaratis significarunt legati, propterea Gallos in Pontificem iracundia magis efferatos, quod dicant, comitem e Luna non a rege Catholico, sed a Pontifice ad hæc novanda moveri: at falso id a Gallis jactabatur, ad dissolvendam enim calumniam, qua perstringebatur Pius eam litem movisse, Hispanus orator demonstravit, sæpe Pontificem a Philippo Catholico rege de ea re postulatum. Quanquam vero urgeret comes e Luna, ut proximo die Dominico fieret, quod die S. Petro sacro promissum a legatis fuerat, tamen res posthac tentata non est, ac demum sublata est schismatis occasio, eaque concordia conciliata, ut die sessionis, nec thurificatio inter sacra fieret, nec pacis symbolum offerretur, quod Borromæo cardinali die IV Julii cardinales legati significarunt, gratesque et laudes Deo retulerunt. Questi tamen sunt Galli, quod ii ritus omitterentur, verti ipsorum damno ac veteri possessioni detrahi, maximamque præsulum partem ea novitate injuriam Gallis irrogatam censuisse, scripsit Carolus Vicecomes in litteris [1] ad cardin. Borromæum. Extracta est ea lis de præcedentia in proximum annum, quo decretoria Pontificis sententia jus primævum Gallo regi assertum visuri sumus. At de his hactenus. Hinc ad intermissa, ne cœptam orationem abrumpamus, recurrat oratio.

111. *Leguntur ac laudantur in Concilio litteræ reginæ Scotiæ.* — Tradunt Angelus Massarellus et Astulphus Servantius [2] x Maii habitam esse Congregationem, in qua Carolus cardinalis Lotharingus, Mariæ reginæ Scotiæ neptis suæ litteras pietatis Christianæ notis insignibus illustres ad patres Tridentini Concilii missas obtulit, ut refert Gabriel Palæottus his verbis:

« Litteras reginæ Scotiæ cardinalis Lotharingius sanctæ Synodo reddidit, quibus illa, ut fidelis Catholicæ Ecclesiæ filia, ob temporum injurias, aliaque impedimenta se purgabat, quod ei oratorem nomine illius regni huc mittendi facultas nunquam fuisset, proprium autem suum studium ac erga Sanctam Sedem observantiam card. Lotharingio ejus avunculo, Patribus exponendum mandaverat, quarum litterarum exemplum cum Synodi responsione, aliisque ejusdem reginæ litteris ad Summum Pontificem et cardinalem Lotharingium alibi extat ». Afferentur eæ litteræ [3] ab Astulpho Servantio, quibus significabat regina hæresim in suo regno adeo invaluisse, tantamque esse hostium fidei potentiam, ac temporum iniquitatem, ut nec orato-

[1] Legati car. Ep. CCCLXII. Ext. in Ms. Fr. card. Barb. et Ms. car. Pii. — [2] Carol. Vicecom. Ep. Vintimil. in lit. ad card. Borr. Ext. in Ms. Val. p. 269. — [3] Card. leg. Ep. CCCLXIII, CCCLXIV.

[1] Card. Vicecom. in lit. ad card. Borr. p. 269. Ibid. p. 173. — [2] Apud Astulph. Serv. in Actis Concil. Trid. per Gabr. Palæot. sig. num. 24. p. 324. Ms. card. Barb. — [3] Ext. in Ms. arch. Vat. sign. num. 3252. p. 197. Ms. Fr. card. Barb. sign. 1109. sub fin. Act. per Astulph. Serv.

rem, nec præsules ad Concilium mittere posset, in religionis tamen Catholicæ cultu et obsequio Sedis Apostolicæ constantissime se perstare :

« Maria Dei gratia Scotorum regina, Franciæ doaria, sacrosanctæ Synodo Tridentinæ, salutem.

« Illustrissimi Patres. Ab indictione istius sacri Concilii nihil nobis magis assidue in animo fuit, quam illuc nonnullos mittere nostri regni prælatos, cum pro nostro officio, prout devotissima Catholicæ Romanæ Ecclesiæ filia, tum pro fructu, quem inde omnibus nostris subditis ad illam Sanctam Sedem Apostolicam digne recognoscendam relaturos existimaremus ; tamen hujus temporis tanta fuit injuria, ut non modo nostri regni antistites isthuc proficisci non sinit, sed etiam quod sine magna molestia ferre non possumus, nostros ipsos mittendi legatos vires facultatemque adimit. His igitur de causis ab illustrissimo et reverendissimo Lotharingio cardinale avunculo nostro charissimo, cui rerum nostrarum status satis est notus per litteras nostras vobis impedimenta [1] quæque sibi de nostra perpetua mente, ac voluntate in ejusdem Sedis observantia et submissione pluribus scripsimus, deferat latiusque explicet, super quibus easdem vestras paternitates fidem adhibere rogamus. Datum apud Sanctum-Andream die mensis Martii x, anno a Nativitate Domini MDLXIII. »

His subdunt Congregationum generalium Acta [2] : « Quibus litteris lectis, illustrissimus dominus cardinalis Lotharingus longa oratione progeniem statumque ipsius reginæ (nimirum Mariæ Scotiæ) recensuit, declaravitque ejus pietatem, et in religione Catholica conservanda propagandaque studium , necnon erga sanctam Apostolicam Sedem et hoc sacrum Concilium observantiam, causasque retulit, quare hactenus prælatos et oratores sui regni Tridentum non destinaverit, scilicet ob præsentium temporum injuriam, prout in ejusdem litteris ipsamet testabatur ».

Eadem scribit Palæottus[3] : « Lotharingus multa de origine natalibusque Mariæ reginæ adjecit, quodque Clemens VII et Paulus III illam non solum ea dignitate quæ Anglicis regibus alias delata fuit, ornandam decreverunt, sed etiam Ecclesiæ defensorem mirifica illius cum laude appellaverunt. Tum alia de rerum statu illius regni, optimaque reginæ erga Catholicam religionem ac Sanctam Synodum voluntate subjunxit ». Commendatam ab eodem reginæ pietatem, ingentesque Scotiæ calamitates expositas tradit etiam Astulphus Servantius, quibus consentiunt trium cardinalium litteræ[4] eadem die x Maii ad cardinalem Borromæum exaratæ, quibus referunt cardinalem Lotharingum exposuisse regiam quidem mentem pro tuenda Catholica religione paratissimam, sed regnum in extrema pericula adductum, rogasseque excusandam reginam, si nec oratorem, nec episcopos mitteret ad Concilium, se tamen omnino Sedi Apostolicæ ac decretis Concilii subjicere, addidisseque ipsam jussisse præsulibus Scotis in Gallia exulantibus, ut ad Concilium accederent, monitumque fuisse Lotharingum, mitti ab hæreticis sicarium, qui ipsum ex insidiis contrucidaret.

112. Porro Lotharingo cardinali, qui pro regina Scotiæ nepte peroraverat, Synodi nomine subjectis verbis [1] conceptum responsum redditum est, quo Mariæ reginæ constans religio illustrata est :

« Illustrissime et reverendissime domine. Si minus antea exploratum sanctæ Synodo fuisset Mariæ serenissimæ Scotiæ reginæ in Catholicam religionem studium, summaque ejus in Apostolicam Sedem pietas et observantia, nunc certe ex gravi et copiosa oratione illustrissimæ amplitudinis vestræ id facile perspici potuisset ; tam multa enim ad declarandam illius optimam voluntatem, perpetuamque in orthodoxa fide constantiam pie et sapienter collegit, ut neque ab ejus Majestate quidquam desiderari, neque ejus virtuti par laus reperiri posse videatur. Verumtamen non solum quod nobilissimæ reginæ facta dictaque omnia veluti excelso illustrique loco posita neminem latere possunt, sed multo magis quod ea pro Christi nomine fortiter gessit, quæ omnium ore atque sermone merito celebrantur , ita ejus pietatem invictamque animi fortitudinem sancta Synodus semper est admirata, ut Deo immortali, qui ejus majestati tam piam et religiosam mentem dedisset , maximas agendas esse gratias existimaret. Ac profecto cum singularis beneficii loco ponendum sit, quod plurimas adhuc nationes et populos Deus sibi reliquerit, quibus in tantis errorum tenebris virtutis splendor luceat, et qui puram solidamque Patrum nostrorum doctrinam liberalissimis animis amplectantur, tum vero eximiam illam Christi Domini nostri in sanctam Ecclesiam, pro qua seipsum tradidit, charitatem, ex eo maxime licet intueri, quod hisce difficillimis temporibus principes aliquos et reges ea virtute ex alto indutos excitavit, ut omnes suas opes, fortunas, vitam ipsam pro vera religione profundere parati sint, ac non tam regnare, quam se communis omnium matris Ecclesiæ obsequentissimos filios, ejusque acerrimos propugnatores omnibus probare pulchrum et gloriosum putent. Inter quos certe Mariæ Scotiæ reginæ clarissimum nomen memoriæ hominum sempiternæ commendabitur. Quamobrem, illustrissime et reverendissi-

[1] Aliquid deest. — [2] Ms. arch. Vat. sig. num. 3192. p. 269. — [3] Act. Conc. per Gabr. Palæot. ubi supra. — [4] Ext. in Ms. Fr. car. Bar. sig. num. 1344. Ep. CCCIX. et in Ms. car. Pii.

[1] Ms. arch. Vat. sig. num. 3192. et in alio Ms. sig. num. 3252. p. 197. Ext. in Ms. Fr. card. sig. num. 1109. p. 125. in Act. Conc. Trid. scriptis per Astulph. Serv.

me Domine, cum ejus majestatis vera in Deum pietas, atque egregia, quam Apostolicæ Sedi perpetuo præstitit, obedientia omnibus cognita et perspectissima sit, grata quidem et jucunda ejus rei commemoratio sacrosanctæ Synodo accidit, testificationem vero illius optimæ mentis minime necessariam existimat, tametsi propterea, quod gravissima amplitudinis vestræ auctoritas esse debet in ea, libentissime accipit. Illud vero moleste admodum tulit, quod intellexit, ejus majestatem tantis undique difficultatibus premi, ut vel de oratore, vel de regni sui episcopis ad hoc sacrum Œcumenicum Concilium mittendis deliberare non potuerit. Neque enim ignorat sancta Synodus, quantum ornamenti præter Ferdinandi invictissimi Cæsaris, aliorumque regum, principum et rerumpublicarum legatos sacro huic loco ex Scotiæ legatione accessisset, neque dubitat, si ejus nationis prælati, viri scilicet doctrina, integritate et religione ornatissimi, una cum aliis, qui frequentes convenerunt, adessent, quin multa ad communis causæ et privatam Ecclesiarum suarum utilitatem potuissent; sed tamen, quoniam illi apud suos in grege Domini custodiendo tantopere laborant, quem ut a lupis et latronibus queant defendere, summa illis et industria et vigilantia opus est, ut non solum eos tam necessario muneri adesse facile patiatur, verum ne abesse quidem jure optimo existimat. Quod vero ad oratorem pertinet, nihil est præterea, quod illius præsentia a sancta Synodo minime requiratur, cum illustrissimam amplitudinem vestram, vel Mariæ reginæ nomine mandata summa cum gravitate et prudentia exponentem audire liceat, vel ejus locupletissimum testem ac veluti obsidem habitura sit. Interea sancta Synodus litteras sanctissimæ reginæ, et ea quæ a dominatione vestra illustrissima ejus nomine dicta sunt, libenter admittit, deinde vero Deum ex animo precatur, et obsecrare nunquam desinet, ut qui reginam non humana ope et consilio, sed cœlesti virtute ac præsidio fidentem ex tot et tantis periculis eripuit, eam diutissime incolumem servet, atque vires addat, quibus instructa facile possit una cum regni finibus Catholicæ religionis nomen latissime propagare ».

113. *Pius IV Scotis proceribus scribit, ut eos in fide confirmet.* — Misit postea eadem regina ad Pium Pontificem oratorem episcopum Dumblanensem, ut illi obsequium deferret, deque rerum Scoticarum statu pro redintegranda in eo regno Catholica religione faceret certiorem, quo audito Pius Catholicos proceres, qui in religionis Catholicæ cultu et fide erga Mariam reginam perstabant, his litteris [1] ad pietatem erga Deum, et obsequii erga reginam constantiam cohortatus est:

« Dilecto filio nobili viro Malcolino comiti de Lenox.

« Jucunda admodum nobis fuit venerabilis fratris episcopi Dumblanensis, cum ad nos charissimæ in Christo filiæ nostræ venisset orator, in sermonibus, quos nobiscum de rebus istius regni habuit, perhonorifica de te mentio; etenim collaudavit apud nos tuæ nobilitatis studium erga religionem Catholicam, devotionis erga Sedem Apostolicam constantiam, fidem præterea insignem erga serenissimam reginam commemoravit, præterea magnos labores, quos harum rerum causa pertulisti. Magnopere gavisi sumus pro paterna istius regni cura in tanta ejus perturbatione te et quosdam alios nobiles viros, tam constanter et Deo, et reginæ vestræ officium vestrum præstitisse, et in hujus sanctæ Sedis piæ omnium Christi fidelium matris devotionem mansisse. Itaque nobilitati tuæ eo nomine gratulamur; non parvam enim et a Deo gratiam iniisti, et ab hominibus laudem adeptus es. Hortamur autem ut quanto major spes jam Dei beneficio affulsit, futuras istius regni res commodiore in posterum in dies statu, tanto magis præterita tua merita in sequenti superare coneris, etc. XXVII Septembris MDLXIII, Pontificatus nostri anno IV ».

Eodem exemplo repetitæ litteræ [1] ad Joannem de Atholl, Jacobum de Nuntle, Guillelmum de Montrois, Davidem de Eglinem, Jacobum de Eglinem, Jacobum de Cassillis, Joannem de Cuenes, Guillelmum de Errold, Joannem de Maronatus. Pariter est eximiis ornatus laudibus Joannes regulus de Hume ob constantiam in asserenda fide Catholica, egregiumque in reginam studium, ac de nobilitate Scotica hoc elogium protulit Pontifex : « Talis in religionem animus, et tam sincera erga eos, qui regnant, fides, ab omnibus quidem requirenda sunt, sed multo magis elucent in iis, qui nobilitate generis antecellunt. XXV Septembris MDLXII ».

114. *Libratis utriusque partis sententiis, Synodus prudentius censet non percellendam Elizabetham Angliæ reginam edicto Conciliari.* — Implicabat gravibus turbis Scotiæ regnum Elisabetha Angliæ regina, ac suo patrocinio hæreticos Scotos ad opprimendam rem Catholicam armabat : ardebat enim invidia in Mariam reginam, ad quam Anglici regni jura spectare noverat. Cum vero illa Catholicos gravissimo tyrannidis jugo obtereret, nonnulli ex iis ad illud e suis cervicibus excutiendum consurgere in arma meditati sunt, Catholicorumque externorum arma implorarunt, ac piorum interpretum opera flagitarunt, ut Elisabetha regina Concilii Tridentini sententia percelleretur. At dissensere ab iis consiliis cardinales legati [2], graviora veriti discrimina, ac vigesima octava

[1] Pius IV, to. XI, lib. V, [illegible] 2[illegible]7. Ep. CDXVI.

[1] Lo. Ep. CDXVII. — [2] Card. legat. Ep. CCLVIII.

Junii ad cardinalem Borromæum Pontificium nepotem scripsere non tentandum videri quidquam in reginam Angliæ, ne religio Catholica omnino deleretur in Anglia, atque episcopis Anglis, qui ob pietatis cultum in vinculis detinebantur, mors accerseretur, ne etiam Germani Lutherani cum regina Angliæ conjuncti graviora molirentur. Responsum vero a se fuisse ejus causæ auctoribus, rem significatum iri Pontifici, qui de his cum Cæsare et Gallo rege acturus sit. Urgentibus eadem consilia Belgis theologis, nil ab iis promoveri potuisse refert Gabriel Palæottus [1] :

« Proxime his accessit alia consultatio, nam theologi Lovanienses a legatis summopere contendebant, ut regina Angliæ tanquam schismatica et hæretica a Synodo declararetur, quod ita per litteras ab episcopis Anglis Catholicis admoniti essent, quorum etiam multi captivi detinebantur, existimantes ii, valde hoc regni illius rationibus profuturum, cum ita Catholicorum principum studia sperarent ad pestem illam ex iis locis propulsandam acrius posse inflammari. Res ita fuit maturo accurate consilio evolvenda, priusquam Sanctissimo domino nostro ac Cæsareæ majestati communicanda, etenim suspicio erat, ne declaratione hac adversus reginam promulgata, illa acerbius multo usque in necem Catholicorum sæviret ». Stetit in eo cardinalium legatorum sententia [2], ut nihil in ea re pertentaretur, nisi Pontifex ex consilio Cæsaris et regis Catholici illud decrevisset.

115. Dum agitur in Tridentino Concilio de percellenda judiciaria sententia Elisabetha Angliæ regina, quod impie se diceret caput Ecclesiæ Anglicanæ, atque episcopos Catholicos, tantæ adversantes væsaniæ, in carcere teneret, Delphinus in aula Cæsarea internuntius Apostolicus legatos cardinales admonuit [3], Cæsarem opinari, ex conciliari edicto gravius discrimen rei Catholicæ conflari, cum omnes principes, qui ab Ecclesia desciverunt, licet titulum capitis Ecclesiæ in eorum principatibus constitutæ non arripuerint, in ea tamen hæreant sententia, ut se singularum earum capita existiment, Pontificiumque munus revera sibi arrogent; processura inde bella, formidaturos enim, ne pari exemplo decretoria sententia damnentur a Concilio, junctoque fœdere arma correpturos, Catholicæque religionis reliquias in eorum provinciis residuas deleturos ; ob eos vero tumultus dissolutum iri Concilium, atque hæreticos terribili gannitu insultaturos, ut præsules sanctioris disciplinæ instaurationem defugerent, civilia bella edictis suis invexisse.

[1] Ext. in Ms. Fr. card. Bar. sig. num. 1345. Act. Conc. Trid. per Gabr. Palæot. Ms. card. Bar. sig. num. 24. p. 338. — [2] Card. leg. Ep. CCCLXVII. Ms. card. Fr. Bar. sig. num. 1444. et Ms. card. Pii. — [3] Ext. in Ms. arch. Vat. sig. num. 3217. Ep. CIX.

In eamdem Ferdinandi Cæsaris sententiam inclinabat Philippus rex Catholicus [1], cum Galli e contra petendam reginam Angliæ bello censerent, ne Galliarum hæreticos fulciret auxiliaribus armis, atque etiam Angli Catholici extorres assererent, bonos omnes Anglos in eam consurrecturos, si bellum decerneretur, transmiserantque ea de re litteras Lovanio, ob quas in Congregatione habita Tridenti XI Junii sermo de ferenda in eam sententia injectus fuerat.

Quo accepto, Antonius de Granvella cardinalis certiores fecit cardinales legatos, Philippum regem Catholicum significasse Pontifici, ne Gallis vel aliis instigantibus in Elisabetham, Catholico rege inconsulto, judiciarium ordinem institueret, assidue enim se in id incumbere, ut revocandi ad Ecclesiæ obsequium Anglici regni rationes omnes conquirat, eamque actionem judiciariam posse aliqua ejus consilia abrumpere, proptereaque consuluit Granvella cardinalis legatis, ne quid decernerent, antequam cum majestate Catholica rem pertractassent; nec innitendum eorum consiliis, quos pius quidem ardor inflammat, sed rerum gerendarum peritia non satis instruit; posse enim eorum consilia contrarios exitus sortiri, ut Elisabetha regina in majorem pertinaciam obdurescat, atque episcoporum, quos tenet in carcere, sanguinem fundat; cæterum Elisabetham omnium tam hæreticorum quam Catholicorum odia contraxisse, Mariamque Scotiæ reginam potiora jura in Angliæ regnum obtinere, atque Catholicos principes opportuno tempore illam ad officium ordinemque redacturos, at modo imparatis rebus id aggredi, a gravi periculo non abesse, ne ob sententiam in se latam efferata longe in Catholicos pejora moliatur; itaque prius cum rege Catholico rem conferendam pertractandamque. Quæ litteræ hac temporis nota consignatæ. « Datum Bruxellis XXVII Junii MDLXIII ».

116. Sentiebant e contra alii [2], de exauctoranda evertendaque solio Anglico regina Elisabetha agendum ; nulla enim graviora mala inde formidanda, imo ejus consilia nefaria disturbari posse, cum Ecclesia Catholica ab ea sævissime affligeretur, confirmataque potentia ab ea atrocius affligenda foret.

Collatis inter se contrariis sententiis, magnaque maturitate consilii libratis, Pius IV Pontifex censuit, consilium a Ferdinando imperatore datum prudentius esse, ne in eam judiciario ordine ageretur, atque per Carolum Borromæum cardinalem [3] legatis Tridentinis jussit, ut imperatori significarent Cæsaream sententiam innumeris aliis atque adeo ipsis Anglis opinantibus

[1] Ib. Ep. CXV. XXIX Jun. MDLXIII. — [2] Ext. in Ms. arch. Vat. sig. num. 3218. Ep. XIII. — [3] Carol. Borrom. card. lit. ad cardd. legatos Ext. in Ms. arch. Vat. sig. ... Ep. LXIX.

reginam intentato illi ordine judiciario ad æquitatem flectendam, præferri a Pontifice.

117. *Imperator Elisabethæ scribit pro Catholicis.* — Porro Ferdinandus Cæsar ad Elisabetham Angliæ reginam demulcendam, ut mitius ageret cum episcopis Anglis, quos tenebat in vinculis, necnon cum religionis Catholicæ cultoribus, quos edictis crudelibus insectabatur, ab ea gravibus litteris flagitavit, ne episcopos Catholicos, et alios fideles in Ecclesiæ Romanæ obsequio constantes divexaret, quibus Elisabetha respondit, Cæsaris ipsius preces magnum apud se pondus habituras, ac tum Cæsar de benigno responso grates illi egit subjectis litteris [1], utque in subditos Catholicæ religionis cultores clementia uteretur, commendavit:

« Reginæ Angliæ.

« Ferdinandus, etc. serenissimæ, etc. Jucundissimum nobis accidit, quod intelleximus, magnum pondus habuisse apud serenitatem vestram litteras nostras superioribus mensibus ad serenitatem vestram datas, quibus scilicet serenitatem vestram benevole adhortati fuimus, ne quid inclementius statueret in episcopos incarceratos, et alios istius regni subditos Catholicam religionem nostram profitentes, si nollent, aut non possent salva conscientia acceptare, vel profiteri, quod serenitas vestra una cum ordinibus ac statibus inclyti istius regni, lege quadam noviter promulgata, constituissent. Etenim perspeximus inde, non modo præclaram serenitatis vestræ erga nos voluntatem et gratificandi studium, verum etiam eximiam ejus modestiam, mansuetudinem et clementiam, virtutes regina et principe vere dignas. Qua quidem re intellecta non potuimus neque debuimus intermittere, quin serenitati vestræ hoc nomine magnas gratias ageremus, eique liberius etiam, ut imperator et princeps Catholicus, salutem et incolumitatem illorum, qui religionem nobiscum communem habent, iterum atque iterum commendaremus, prout summo studio commendamus, existimantes magis futurum ex dignitate et usu serenitatis vestræ, si subditos suos Catholicos, etiamsi ipsa serenitas vestra diversam religionem sequatur, reginali sua benignitate fovendos potius et tuendos, quam persequendos, exagitandos, exterminandos et opprimendos duxerit.

« Ideoque serenitatem vestram benevole rogamus, ut malit animos illorum clementia et benignitate sibi conciliare, quam persecutionibus et afflictionibus alieniores a se reddere, adeoque non gravetur serenitas vestra illis in singulis civitatibus unum saltem templum concedere, ubi libere, tuto, ac sine molestia vel impedimento ex veteri sanctissimorum Patrum, ac Catholicæ Ecclesiæ instituto Deum colere et officia divina celebrare, et sacramentis salutaribus animarum medicinis recreari possint. Qua quidem ratione serenitas vestra, nom tam subditorum quam aliorum regum et principum Catholicorum studia sibi plurimum devinciet, magnamque clementiæ et mansuetudinis laudem sibi comparabit: nobis vero factura est rem adeo gratam, ut omnem simus daturi operam, quo possimus eam rem serenitati vestræ mutuis benevolentiæ ac fraterni animi studiis cumulatissime compensare. Cui diuturnam valetudinem omni felicitati conjunctam ex animo optamus. Datum Posonii xxiv Septembris MDLXIII ».

Induxit in animum Cæsar nil adversus Elisabetham tentandum, cum unum e filiis illi matrimonio conjungere speraret, atque Angliæ sceptrum in suam familiam inferre; sed ab Elisabetha illusus est, ac religio Catholica in dies magis ab ea eversa, atque hæresis in vicina regna latius diffusa.

118. *Agitatur quæstio an sit papa supra Concilium.* — Quod ad gesta in tot congregationibus præsulum ac theologorum plurium mensium flexu attinet, constat ex litteris [1] legatorum cardinalium ad cardinalem Borromæum actum fuisse de Romani Pontificis auctoritate in decreto fidei explicanda, eaque de causa variis formulis conceptum illud fuisse, cumque oborirentur variæ difficultates, x Junii significarunt [2], defugiendam omnibus modis esse controversiæ tractationem, *An papa sit supra Concilium.* Cumque conciliari in ea controversia sententiæ non possent, iidem legati suasere, ut controversia de jurisdictione Episcoporum, *An sit immediate a Deo, an a Romano Pontifice,* in medium adducta dirimeretur, ex qua gradus certissime in aliam de potestate Papæ supra Concilium, aut viceversa erat processurus, hoc saltem reportato commodo, ut iis controversiis finis imponatur. Hispanos et Gallos in contraria hærere opinione, legatos rem, uti se habet, proponere, consiliumque Pontificis, qui magis Spiritus sancti afflatus sacros excipiat, præstolari; sentire tamen, Ecclesiam Dei nec pacatam fore, nec a schismate immunem, donec hæ lites diremptæ sint, quæ ob sui gravitatem dirimi in Concilio debeant, ut omnes decretoriam illius sententiam amplectantur. Jam controversiam circa Pontificiam auctoritatem in plures menses extractam.

119. Consulto Pio Pontifice rescripsit cardinalis Borromæus [3], circa quintum caput doctrinæ de ordine, in quo Pontificis auctoritas illustrabatur, ut si minus concordia haberi posset, caput illud prætermitteretur. Gallos vero dissensisse memorat Vicecomes in litteris [4] ad cardinalem Borromæum, atque Ferdinandum

[1] Ext. in Ms. arch. Vat. sig. num. 317. post Ep. CXLVIII.

[1] Legati card. Ep. CCCXXXVI. ad car. Bor. ibid. Ep. CCCXXXIII. — [2] Ib. Ep. CCCXLVI. — [3] Ib. Ep. CCCLVIII. — [4] Carol. Vicomes in lit. ad card. Borr. Ms. card. Jo. Bapt. Spadæ p. 233. Ib. p. 135. Ib. p. 250.

imperatorem misisse ad cardinalem Lotharingum textus petitos e Conciliis comprobantes auctoritatem Pontificiam circa verba, *Universalem Ecclesiam*, quos Pontifex ipse sibi transmiserat; cardinalem vero Lotharingum responsa a Gallis theologis reddita, eidem imperatori communicasse. Etiam ipsemet Lotharingus cardinalis decreti formulam edidit, a quo præsules Gallos non dissensuros, cum similis in Concilio Aurelianensi esset proposita, spopondit. In Congregatione vero postea habita circa quartum caput doctrinæ de Ordine dixit, hanc Gallis insitam sententiam, ut asserant Concilii auctoritatem Pontificiæ antecellere, sive Concilium esse supra papam, eamque tueri decretis Conciliorum Constantiensis et Basileensis, cum quibus si velint pacem habere, nihil in ea doctrina inseratur, quod ipsorum opinioni adversetur: at Hidruntinus archiepiscopus, cum de suffragio ferendo rogatus esset, amplissimis verbis Lotharingi sententiam confutavit, objecta etiam criminis nota iis qui pertinaciter opinioni illi adhærerent; cui Lotharingus se in Gallia natum respondit, in qua cum ea vigeret opinio, nec ipse, nec alii Galli possent ab ea discedere; nihilominus ob eam assertam abjuratione canonica opus non esse. Quæ falsa opinio cui fundamento innixa sit, alibi in Annalibus discussimus.

Hydruntino archiepiscopo Pontificis non ambigui auctoritatem Concilii auctoritati præferenti maxima Tridentinorum præsulum pars adhærebat [1]. At episcopus Quinqueecclesiensis orator Cæsareus intercessit, ne ea lis moveretur, contestatus, se, ni premeretur silentio, quemadmodum mandatum sibi a Cæsare datum erat, e cœtu abiturum; idipsum pariter est interminatus, cum Tolosanus archiepiscopus ac Dertusensis episcopus denuo opinionem eamdem refricarent.

120. Censuerat prudentissime Ferdinandus Cæsar, omittendas esse omnino eas controversias quæ Catholicos a mutua conjunctione dissociare possent, eas vero tantum pertractandas, quæ rem Catholicam adversus hæreticos confirmarent, atque adeo cardinales legati XXVIII Junii scripsere cardinali Borromæo [2], Cæsarem oratorum opera significasse, defugiendam esse occasionem agendi de Pontificis auctoritate, *An sit papa supra Concilium, an Concilium supra papam*. Quod magis etiam confirmatur ex responso [3] a Ferdinando Cæsare legatis cardinalibus dato, subjectisque concepto verbis:

« Majestas sua edocta est, verbum hoc reformationis in capite et membris, in sacris canonibus et eorum interpretibus esse usitatissimum. Neque majestas sua vel expresse vel tacite lubenter ea reprobare vellet, quæ ab ipsa veneranda antiquitate toties et tam diserte sunt comprobata. Præcipue, cum majestas sua non videat nos per id difficilem illam disputationem de superioritate papæ ad Concilium, et e diverso ingressuros, neque enim ex eo quod Romana curia, quatenus capiti, id est, Romano Pontifici conjuncta reformari debeat, sequeretur, Concilium esse supra papam, siquidem in Concilio includitur papa, nec reformatio eo casu a Concilio a papa distincto, sed a papa de Patrum consilio facta esse intelligeretur. Adde, quod major pars argumentorum majestatis suæ eo tendit, ut esse papa superior monstretur Concilio, de quo nunc non est disputandi locus; tamen Sanctitas sua ex urbanitate hujusmodi reformationem ipsi Concilio posset permittere, idque Sanctitati suæ exemplo majorum suorum valde laudabile esset futurum ».

Non prætermittendum hic videtur, quod scripsit Carolus Vicecomes XVI Junii, Laynem Societatis Jesu præpositum generalem, eumque theologum Pontificium Gallorum opinionem gravissime confutasse, solutoque cœtu se excusasse apud Lotharingum, quod non adversus ipsum et Gallos præsules, sed adversus Sorbonicos theologos disseruerit, illos nempe intelligebat, qui in eadem Academia pseudoconcilio Basileensi nimium addicti erant; addiditque illum tanta gratia apud omnes ob doctrinæ splendorem floruisse, ut legati Apostolici magno illum honore, studiisque propensioribus prosequantur; nam cum aliorum Ordinum supremi magistri stantes ferant sententiam, illum in medium consessum vocari, atque considere, sæpe etiam in Congregationum fine proloqui, ac pro libito perorare.

121. Cæterum in memorata [1] de Pontificis auctoritate, quam Galli contrahebant subjiciebantque Concilio, controversia, Virodunensis episcopus sensit, si definiretur, magnam utilitatem allaturam pro continendis principibus in obsequio Pontificis, ac suam opinionem his conceptam verbis cardinali Morono tradidit: « Quando convocatum est Concilium a papa, et ibi præsunt legati, tenetur papa servare decreta Concilii, quæ statuta sunt sub anathemate in his, quæ sunt fidei, in quibus Concilium non potest errare statuendo cum assistentia Spiritus sancti ». Addidit idem episcopus, hanc opinionem illi consentaneam esse, quam teneret schola Sorbonica, ac talia decreta in rebus ad fidem spectantibus, licet non confirmarentur a Pontifice, in Gallia et Hispania absque alia confirmatione servari. Cæterum posse Pontificem decreta Concilii abrogare, decernendo Concilium non recte processisse. Subjecit etiam Concilium

[1] Carol. Vicecom. in lit. ad card. Borr. p. 253. — [2] Leg. card. Ep. CCCLVIII. Ext. in Ms. Fr. card. Bar. sig. num. 1344. et in Ms. card. Pii. — [3] Ms. arch. Vat. sig. num. 3218. Ep. CI.

[1] Car. Vicecom. in litt. ad card. Borr. adulto Junio datis. Ms. car. Jo. Bapt. Spadæ p. 262.

in decretis ad moralia pertinentibus errare posse, atque necessarium esse, ut ea decreta a Pontifice confirmentur, qui etiam propter utilitatem Ecclesiæ in nonnullorum gratiam ea solvere possit. At de his hactenus. Nunc alia, quæ in Congregationibus ante sessionem VII, Pio IV Pontifice habitam, acta sunt, perstringamus.

122. *Adducuntur in examen quædam reformationis capita et sedatur controversia de jurisdictione episcoporum.* — Actum est de instauranda Christiana disciplina, de qua Laynem Societatis Jesu præpositum generalem verba fecisse narrat Carolus Vicecomes [1], Patresque inclinasse ad sanciendas leges de forma disciplinæ ad cardinales spectantis, de facultatibus, moribus, ætate, doctrina, numero, et aliis dotibus scripsere cardinales legati ad cardinalem Borromæum XIV Junii aliisque litteris XIX Junii exaratis significarunt, Cæsarem, necnon Galliæ, Hispaniæ et Lusitaniæ reges deposcere, ut cardinalitii senatus reformatio a Concilio fieret, suggessereque id consilium, ut ea a Pontifice Romæ decerneretur, quo Tridentinis Patribus fieret satis; triduoque elapso iterum monuere, optare reges, ut ea non a Pontifice, sed a Concilio perficeretur. Ut vero Pius IV [2] ad obstruenda impudentissima ora hæreticorum negantium Pontificem et cardinales velle puriorem morum disciplinam restitui, generosa pietate, se et cardinales reformationis legibus a Concilio ferendis subjecerit, dicetur inferius.

Excussi etiam sunt diligenti examine hi duo articuli: *An expediat conjugatos promoveri ad sacros Ordines,* et *an clandestina matrimonia expediat irritari.*

123. Instituti quoque theologorum cætus excussere controversias [3] de invocatione sanctorum, de sacris Imaginibus, de Purgatorio, de Indulgentiis, opinionesque hæreticorum confutarunt, ut ea deinde in congregatione generali proponerentur; ac disceptationes quidem de Purgatorio et Indulgentiis contrahendas nonnulli sensere, ne extraheretur Concilium, proptereaque circa earum usum quæstio in controversiam non est redacta: tamen Hispanus orator, qui prorogari Concilium affectabat, poposcit, ut theologi disceptaturi de indulgentiis audirentur, qui plura super illas conscripserunt. Sed omnia deinde studia conversa sunt circa controversias sacramentorum Ordinis et Matrimonii, et sanctiorem disciplinam circa ea sacramenta constituendam.

124. Actum etiam est de residentia [4], ac Veneti oratores questi sunt, in Vicentina diœcesi repertos, qui annos quadraginta sine sacramentorum usu transegerint, idque ab uno ex iis in extremo vitæ suæ articulo ad Deum converso patefactum; hos vero funestos esse fructus concessorum cardinalibus episcopatuum, quos illi nec per se, nec aliorum adhibita opera lustrare consueverint. De institutione quoque episcoporum illustranda, scripsit Carolus Vicecomes ad Borromæum cardinalem, dixisse cardinalem Moronum, declarata potestate Pontificis secundum formam decreti Concilii Florentini, declarandum esse institutionem episcoporum, contrariasque hæreticorum opiniones damnandas: disceptatum vero est acriter multo tempore de auctoritate episcoporum atque institutione sedatamque demum eam controversiam sexta Julii die refert Gabriel Palæottus [1] his verbis:

« Ecce Dei summi benignitate factum est, ut post congregationem hora fere XXII omnibus Hispanis apud comitem de Luna oratorem regis Philippi coactis sapientius rem metientibus per eumdem oratorem, ac episcopum Almeriensem et Civitatensem totius nationis nomine legatis significaverint nolle se a reliquis in sessione dissentire, dum a legatis duo præstentur.

« Primum est, ut polliceantur illis, cum in calce Concilii damnandæ erunt opiniones hæreticorum, tunc et illos includendos, qui negant episcopos fuisse a Christo institutos, itemque eos, qui primatum Summi Pontificis ac supremam ejus auctoritatem non confitentur.

« Legati responderunt, se non id prætermissuros, quantum in eis est, dummodo, si agatur de institutione episcoporum, declaretur et auctoritas Sanctissimi in eos, aliave, prout Patribus videbuntur: nec enim Italos negare episcopos esse a Christo institutos, sed addere, hoc egere declaratione, quod videlicet sunt a Christo non immediate, sed mediante summo Pontifice instituti; itemque quod sunt a Christo quoad Ordinem, non quoad jurisdictionem instituti.

« Secundo petunt, ut in VI canone...... forte illis legati facile concesserunt, quoniam et alii id petierant, et commodum videbatur: ex his igitur optatus tandem finis longissimæ huic disputationi Lotharingio ac Gallis valde adjuvantibus, ac Deo in primis auctore fuit impositus, doctrinaque, et canones eo quo hodie extant modo a Patribus recepti ».

Confirmata est ea Patrum concordia in generali congregatione subsecuta die decima Julii, dissidiaque omnia circa decretum residentiæ conciliata divino afflatu, remque adscriptam miraculo, cum antea grave schismatis periculum impenderet, refert Astulphus Servantius [2]. Itaque die decima quarta Julii in congregatione

[1] Carol. Vicecom. in lit. sup. legati card. in lit. ad card. Bor. Ep. CCCXLVIII et CCCL. Ext. in Ms. card. Barb. et in alio card. Pii. — [2] Carol. Vicecom. in lit. ad card. Borr. Ms. card. Jo. Bapt. Spadæ p. 283 et 289. — [3] Id. ib. p. 283. Ib. p. 26. Ib. p. 285. Ib. p. 289. Ib. p. 286. — [4] Legati card. in lit. ad card. Borr. ult. Junii datis Ep. CCCLXI.

[1] Acta Conc. Trid. per Gabr. Palæot. Aud. Rot. postea card. Bar. sig. num. 24. p. 274. — [2] Astulph. Serv. in Actis Conc. Trid. Ms. Fr. car. Bar. sig. num. 1109. et aliud Ms. card. Pii.

perlecta fuerunt decreta, quæ promulganda erant die sequenti, quo die Sessio VII sub Pio IV Pontifice, vigesima autem tertia numero a principio Concilii Tridentini repetito celebrata est, in qua doctrina orthodoxa de sacerdotio, sacramento, et vera potestate consecrandi atque offerendi Corpus et Sanguinem Christi Domini, deque variis sacerdotii gradibus, et ordinibus, deque gratia divina in eo conferri solita, deque charactere in eo Sacramento imprimi divinitus consueto, de episcopali insuper dignitate, qua presbyteralem antecellit, illustrata est, quo vero ordine omnia gesta sint ex autographis Vaticanis [1] delibanda visa sunt :

125. *Sessio septima: decretum et canones de sacramento Ordinis.* — « Anno Christianæ salutis MDLXIII, Indictione VI, feria V, XV Julii celebrata est VII publica Sessio sub Pio IV Pontifice, præsidentibus in ea nomine Sanctissimi D. N. papæ et Sanctæ Sedis Apostolicæ illustrissimis ac reverendissimis in Christo patribus et dominis Joanne episcopo Prænestino Morono, Stanislao tit. Sancti Pancratii Warmiensi, et Ludovico tit. Sancti-Cyriaci in Thermis Simoneta, ac Bernardo tit. Sancti-Nicolai inter Imagines, Navagerio, sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbyteris cardinalibus, et Apostolicis de latere legatis ». Et mox : « Reverendus dominus Eustachius Bellayus episcopus Parisiensis celebravit Missam solemnem de Spiritu sancto, qua absoluta, et publicata de more auctoritate Apostolica indulgentia plenaria, reverendus D. Jacobus Gibertus de Nogueras episcopus Aliphanus habuit orationem.

« Deinde tam illustrissimi et reverendissimi domini præsidentes et legati, quam cæteri prælati omnes, acceperunt pluvialia et mitras, decantantibus eo tempore cantoribus Psalm. 83: *Quam dilecta tabernacula tua, Domine.* Postea illustrissimus et reverendissimus primus præsidens et legatus præfatus accedens ad Altare majus solitas orationes legit, et consuetas cæremonias de more peregit, invocato auxilio sancti Spiritus per Hymnum *Veni, Creator Spiritus*, ac decantatis a cantoribus Litaniis, et per diaconum Evangelio Joannis 21 : *Dixit Jesus Simoni Petro: Simon Joannis, diligis me plus his, etc.* omnibusque aliis in publicis Sessionibus peragi solitis, R. D. Bartholomæus Syrigo episc. Castellanetensis legit clara voce litteras Apostolicas sanctissimi domini nostri Pii IV super legationibus illustrissimorum et reverendissimorum cardinalium Moroni et Navagerii ». Consignata erant ea duo Diplomata XX Martii MDLXIII, Pontificatus anno IV : quibus lectis, subdunt Acta :

« Deinde rev. dom. Valentinus Herburtus episcopus Primisliensis orator serenissimi domini Sigismundi regis Poloniæ accedens ad Altare majus exhibuit illustrissimo domino primo præsidenti et legato litteras, et mandatum regium, quod una cum ipsis litteris lectum fuit per præfatum R. D. Castellanetensem, cui responsum fuit a sancta Synodo, ut in Actis refertur [1].

« Quo responso lecto, rever. quoque Dominus Marcus Antonius Bobba episcopus Augustæ Prætoriæ orator illustrissimi domini Emanuelis Philiberti ducis Sabaudiæ exhibuit præfato illustrissimo domino primo præsidenti litteras, et mandatum ipsius ducis; lectum quoque responsum antea redditum Marco Antonio Bobbæ episcopo Augustensi ejus oratori ultima Januarii, subinde lectæ litteræ Mariæ reginæ Scotiæ, quas cardinalis Lotharingus ejus avunculus obtulerat, tum responsum Synodi antea in generali congregatione datum repetitum est ». Subdunt Acta [2] :

« Quo responso lecto, illustrissimus dominus Claudius Fernandez Vigil de Quinnones comes e Luna, orator serenissimi domini Philippi Hispaniarum et regis Catholici, qui orator sedit solus e regione aliorum oratorum principum sæcularium post ultimum cardinalem immediate supra patriarchas in sede ad hoc ibi præparata, exhibuit prædicto illustrissimo domino primo præsidenti et legato mandatum regium, quod similiter ab ipso R. D. Castellanetensi lectum fuit ». Exhibitum jam ante fuerat illud in Congregatione generali habita XXI Maii, responsumque tunc a Synodo datum etiam ab eodem episcopo repetitum est.

« Quibus litteris », inquiunt Acta, « mandatis et responsis sic lectis, reverendus dominus episcopus Parisiensis suprascriptus accedens ad Altare majus accepit e manibus prædicti illustrissimi reverendissimi domini primi præsidentis et legati decreta, quæ in hac Sessione publicanda erant, ascendensque ambonem primum clara voce doctrinam [3] et canones de sacramento Ordinis promulgavit », qua doctrina omnes errores, qui tunc multos populos infecerant, damnati sunt ac densissimæ tenebræ discussæ.

CAPUT I.

126. « Sacrificium et sacerdotium ita Dei ordinatione conjuncta sunt, ut utrumque in omni lege extiterit. Cum igitur in novo Testamento S. Eucharisticum sacrificium visibile, ex Domini institutione, Catholica Ecclesia acceperit, fateri etiam oportet in ea novum esse visibile et externum sacerdotium, in quod vetus translatum est. Hoc autem ab eodem Domino

[1] Ext. in Ms. arch. Vat. sig. num. 3252. p. 192. Acta sess. VII. et Ms. sig. 3212. p. 199.

[1] Pag. 195. Ib. p. 196. — [2] Ib. p. 199. — [3] Ext. in Ms. arch. Vat. sig. num. 3212. p. 183.

Salvatore nostro institutum esse; atque Apostolis eorumque successoribus in sacerdotio potestatem traditam consecrandi, offerendi et ministrandi Corpus et Sanguinem ejus, necnon et peccata dimittendi et retinendi, sacræ Litteræ ostendunt, et Catholicæ Ecclesiæ traditio semper docuit.

CAPUT II.

« Cum autem divina res sit tam sancti Sacerdotii ministerium, et consentaneum fuit, quo dignius et majori cum veneratione exerceri posset, ut in Ecclesiæ ordinatissima dispositione plures et diversi essent ministrorum ordines, qui sacerdotio ex officio deservirent : ita distributi, ut qui jam clericali tonsura insigniti essent, minores ad majores accenderent. Nam non solum de sacerdotibus, sed et de diaconis sacræ Litteræ apertam mentionem faciunt, et quæ maxime in illorum ordinatione attendenda sunt, gravissimis verbis docent, et ab ipso Ecclesiæ initio sequentium Ordinum nomina, atque uniuscujusque eorum propria ministeria, subdiaconi scilicet, acolythi, exorcistæ, lectoris et ostiarii in usu fuisse cognoscuntur, quamvis non pari gradu : nam subdiaconatus ad majores Ordines a Patribus et sacris Conciliis refertur, in quibus et de aliis inferioribus frequentissime legimus.

CAPUT III.

« Cum Scripturæ testimonio, Apostolica traditione, et Patrum unanimi consensu perspicuum sit, per sacram ordinationem, quæ verbis et signis exterioribus perficitur, gratiam conferri : et dubitare nemo debet Ordinem esse vere et proprie unum ex septem sanctæ Ecclesiæ sacramentis, inquit enim Apostolus: *Admoneo te, ut resuscites gratiam Dei, quæ est in te per impositionem manuum mearum; non enim dedit nobis Deus spiritum timoris, sed virtutis, et dilectionis, et sobrietatis.*

CAPUT IV.

« Quoniam vero in sacramento Ordinis, sicut et in Baptismo et Confirmatione, character imprimitur, qui nec deleri nec auferri potest, merito sancta Synodus damnat eorum sententiam, qui asserunt Novi Testamenti sacerdotes temporariam tantummodo potestatem habere, et semel rite ordinatos item laicos effici posse, si Dei ministerium non exerceant. Quod si quis omnes Christianos prosmiscue Novi Testamenti sacerdotes esse, aut omnes pari inter se potestate spirituali præditos affirmet, nihil aliud facere videtur, quam Ecclesiasticam hierarchiam, quæ est castrorum acies ordinata, confundere : perinde ac si contra B. Pauli doctrinam, omnes Apostoli, omnes Prophetæ, omnes Evangelistæ, omnes Pastores, omnes sint Doctores. Proinde sacrosancta Synodus declarat præter cæteros Ecclesiasticos gradus episcopos, qui in Apostolorum locum successerunt, ad hunc hierarchicum ordinem præcipue pertinere, et positos, sicut idem Apostolus ait, a Spiritu sancto regere Ecclesiam Dei, eosque presbyteris superiores esse; ac sacramentum Confirmationis conferre, ministros Ecclesiæ ordinare, atque alia pleraque peragere ipsos posse, quarum functionum potestatem reliqui inferioris Ordinis nullam habent. Docet insuper sacrosancta Synodus in ordinatione episcoporum, sacerdotum, et cæterorum Ordinum, nec populi, nec cujusvis sæcularis potestatis, et magistratus consensum, sive vocationem, sive auctoritatem ita requiri, ut sine ea irrita sit ordinatio : quin potius decernit eos, qui tantum a populo, aut sæculari potestate, ac magistratu vocati, et instituti ad hæc ministeria exercenda ascendunt, et qui ea propria temeritate sibi sumunt, omnes non Ecclesiæ ministros, sed fures et latrones per ostium non ingressos habendos esse. Hæc sunt, quæ generatim sacræ Synodo visum est Christi fideles de sacramento Ordinis docere. His autem contraria certis et propriis canonibus in hunc, qui sequitur, modum damnare constituit, ut omnes, adjuvante Christo, fidei regula utentes in tot errorum tenebris Catholicam veritatem facilius agnoscere et tenere possint.

DE SACRAMENTO ORDINIS.

CANON I.

127. « Si quis dixerit, non esse in Novo Testamento sacerdotium visibile et externum, vel non potestatem aliquam consecrandi et offerendi verum Corpus et Sanguinem Domini, et peccata remittendi et retinendi, sed officium tantum, et nudum ministerium prædicandi Evangelium, vel eos, qui non prædicant, prorsus non esse sacerdotes; anathema sit.

CANON II.

« Si quis dixerit, præter sacerdotium non esse in Ecclesia Catholica alios Ordines, et majores et minores, per quos velut per gradus quosdam in sacerdotium tendatur; anathema sit.

CANON III.

« Si quis dixerit, Ordinem, sive sacram ordinationem non esse vere et proprie sacramentum a Christo Domino institutum, vel esse figmentum quoddam humanum excogitatum a viris rerum Ecclesiasticarum imperitis, aut esse tantum quemdam ritum eligendi ministros verbi Dei et sacramentorum ; anathema sit.

CANON IV.

« Si quis dixerit, per sacrum Ordinem non

dari Spiritum sanctum, ac proinde frustra episcopos dicere, *Accipite Spiritum Sanctum*, aut per eum non imprimi characterem, vel eum, qui sacerdos semel fuit, laicum rursus fieri posse, anathema sit.

CANON V.

« Si quis dixerit, sacram unctionem, qua Ecclesia in sancta ordinatione utitur, non tantum non requiri, sed contemnendam et perniciosam esse, similiter et alias Ordinis cæremonias; anathema sit.

CANON VI.

« Si quis dixerit, in Ecclesia Catholica non esse Hierarchiam divina ordinatione institutam, quæ constat ex episcopis, presbyteris et ministris; anathema sit.

CANON VII.

« Si quis dixerit, episcopos non esse presbyteris superiores, vel non habere potestatem confirmandi et ordinandi; vel eam, quam habent, illis esse cum presbyteris communem, vel Ordines ab ipsis collatos sine populi vel potestatis sæcularis consensu aut vocatione irritos esse; aut eos, qui nec ab Ecclesiastica et Canonica potestate rite ordinati, nec missi sunt, sed aliunde veniunt, legitimos esse verbi et sacramentorum ministros; anathema sit.

CANON VIII.

« Si quis dixerit, episcopos, qui auctoritate Romani Pontificis assumuntur, non esse legitimos et veros episcopos, sed figmentum humanum; anathema sit ».

Lecta etiam et promulgata fuere alia sanctissima decreta [1], quibus jussi sunt ii, qui animarum curam gerunt, in suis Ecclesiis residere, pro populo divinum Sacrificium Numini offere, divinum verbum prædicare, sacramenta administrare, virtutum exemplo præfulgere, pauperum miserorumque paternam curam gerere, atque munus pastorale accurata diligentia exercere : instaurata etiam est sanctio Pauli III adversus omnes episcopos, archiepiscopos et cardinales, qui ab Ecclesiis transacto trium mensium flexu abessent, nisi ob publicæ rei utilitatem a Summo Pontifice veniam obtinerent; qui etiam promoti ad Ecclesias cathedrales non consecrarentur labente trimestri tempore [2], mulctati episcopali proventu, et si transacto alio trimestri, non essent consecrati, exauctorati ac depulsi eo munere pronuntiati sunt : conferre etiam jussi episcopi Ordines per seipsos [3], nisi ægritudine impliciti teneantur, tum plura alia addita spectantia ad minores Ordines hæc sancita [4] : « Nullus in posterum ad Subdiaconatus ordinem ante vigesimum secundum, ad diaconatus ante vigesimum tertium, ad Presbyteratus ante vigesimum quintum ætatis suæ annum promoveatur ». Tum adjecta plura alia decreta, pro sacerdotali munere pie et honeste administrando, et Ecclesiarum, xenodochiorum, sacerdotalium bonorum gerenda cura, quarum legum observantiæ a Spiritu sancto promittitur auxilium [1]: *Custoditio legum consummatio incorruptionis, incorruptio facit esse proximum Deo.*

[1] Ib. c. 1. — [2] Ib. c. 2. — [3] Ib. c. 3. usque ad 11. — [4] Ib. c. 12.

Interfuere illi Sessioni [2] quatuor legati cardinales, necnon alii duo, tum oratores imperatoris, regumque Galliæ, Hispaniæ, Lusitaniæ, Poloniæ, Hungariæ, Venetorum, ducisque Sabaudiæ, patriarchæ tres, archiepiscopi viginti sex, episcopi centum nonaginta duo, abbates mitrati sex, generales Ordinum septem, maximaque theologorum multitudo, quorum omnium nomina in autographo Vaticano descripta sunt.

Post acta Sessionis septimæ Angelus Massarellus [3] Patrum, qui hoc tempore obierant, Catalogum texit :

« Illustrissimus et reverendissimus Dominus Hercules Gonzaga tit. Sanctæ-Mariæ-Novæ presbyter cardinalis, Mantuanus, sacri Concilii primus præsidens et legatus Mantuanus.

« Illustrissimus et reverendissimus dominus Hieronymus tit. Sanctæ-Susannæ sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbyter cardinalis, Seripandus, sacri Concilii secundus legatus et præsidens, Neapolitanus.

« R. D. Cæsar Cybo archiepiscopus Taurinensis, Genuensis.

« R. D. Joannes Baptista Hosius, episcopus Reatinus, Romanus.

« R. D. Ludovicus Vanninus de Theodulis episcopus Britenoriensis, Foroliviensis.

« R. D. Joannes Antonius Phautusa episcopus Litterensis.

« R. D. Hieronymus Trivisanus episcopus Veronensis, Ordinis Prædicatorum, Venetus.

« R. D. Simon Aleottus episcopus Foroliviensis, Foroliviensis.

« R. D. Joannes Colosuarius Ord. Prædic. episcopus Canadiensis.

« R. P. Ricardus Vercellensis abbas, canon. Reg. Vercellensis ».

Prælati igitur, qui usque in hanc diem XV Julii MDLXIII sunt præsentes, vel fuerunt in hoc Concilio Tridentino sub Pio IV, sunt numero CCLXXX.

128. Summam ac piam voluptatem cepit ex ejus sessionis decretis, atque ex redintegrata inter præsules concordia Pontifex, ut constat ex litteris ad Derthonensem episcopum, quem ro-

[1] Sap. VI. — [2] Ms. arch. Vat. sig. num. 3232. p. 211. usque ad p. 220 inclusive. — [3] Angel. Massarel. in Actis Concil. Trid. post sess. VII. Ms. arch. Vat. sig. num. 3212. p. 195.

gavit, ut præsules Hispanos ad promovendum Concilii progressum incitaret.

Conceptam ex ejusdem sessionis felici exitu lætitiam in card. quoque Senatu paulo ante explicuerat, in quo etiam significarat, ex Lotharingi cardinalis litteris præsules Gallos in publicum rei Catholicæ bonum conspirare, et quia principes et populi disciplinæ Ecclesiasticæ normam restitutam optabant, se in primis in ea re Concilio subjici velle, ut cardinalibus ac principibus exemplo præluceret, de quo hæc habent Acta.

129. *Renovantur antiquæ Constitutiones de residentia.* — Cum ingratum accidisset nonnullis cardinalibus decretum de residentia, in quo ipsi iisdem cum aliis pœnis obstricti fuerunt, Pontifex in eodem senatu ipsis significavit, perbelle cum ipsis actum, cum ad retinendos episcopatus idonei renuntiati essent; æquitati vero consentire, ut qui eos retinent, in iis resideant.

« Dixit Pontifex », subdunt Acta, « æquum esse illum, qui vult esse episcopus, et in sua Ecclesia residere, et consecrationem accipere, ut Pontificalia exercere possit ». Licet ea lex sanctissima, urgentibus etiam Gallis, lata esset, non a Gallis præsulibus, quos nimius amor sui ad terrena depresserat, servatam questus est Claudius Espencæus in litteris ad Lotharingum cardinalem.

Sexcentis olim canonibus Synodicis et Pontificiis sancita innovavit aliquot sessionibus novissima Tridenti Synodus statuens [1] atque decernens, omnes episcopos, archiepiscopos, primates, et alios Ecclesiarum prælatos teneri per seipsos ad prædicandum sanctum Jesu Christi Evangelium, a patriarchali, primatiali, metropolitana, aut cathedrali Ecclesia, quocumque eis titulo, causa, nomine vel jure commissa, quacumque ii dignitate, gradu, præeminentia fulgeant, sex continuis mensibus extra suam diœcesim morantes, et absentes quartæ partis fructuum pœnas incursuros, etc. Sed dum legitima impedimenta, et justas ac rationabiles causas excipiunt, pro more factum est, ut quæ melius suppressa, supplenda nihilominus reliqui bene potuissent, expressa, nec explicata nemo non excuset, et ad se trahat.

130. *Turcorum exercitum et classem delent Hispani.* — Dum ita feliciter procederent actiones Synodi, res quoque Christianæ in ora Africana lætos habuere successus, nam in eodem Consistorio, quo Pontifex de Concilii gestis elocutus fuerat, addunt Acta, certiores quoque fecisse purpuratos Patres de re Christiana egregie defensa contra Barbaros in Africa :

« Fecit verbum de subsidio, narrans maximum damnum Christianitatis fuisse evitatum : et dixit Sanctitatis Suæ triremes in tempore affuisse, cum aliæ Januensium, ducum Sabaudiæ, et Florentiæ non affuerint, expeditionemque de pecuniis Ecclesiæ factam, cum Sanctitas Sua concesserit de subsidio pro triremibus clero Hispaniæ imposito, in hac expeditione impendi posse ».

Reportatæ ejus victoriæ de Numidis, ac Mauritanis ab Hispana classe sacerdotali auro comparata seriem illustrat Natalis Comes [1], nimirum regem Juliæ Cæsareæ, quam vulgo Alger vocant, Buissam coloniam in Mauritania Cæsariensi inter Arsenariam coloniam, et magnum Portum, ab Hispanis insessam terrestri ac maritimo exercitu cinxisse, validaque impressione hostili facta novam munitionem, quæ in sublimi loco extruebatur, apud novum oppidum, quod Mazalchivir vocant, cepisse, eaque illecebra delinitos ad arcem aliam munitissimam invadendam impetus vertisse. Præfectus fuerat cum summo imperio barbarico exercitui Serissus vir bellicis artibus clarus, a quo post crebras per tormenta murorum diverberationes, per ruinas assilire in urbem jussus exercitus, magna obsessorum virtute propulsatus, insignem sæpe pro victoria cladem retulit, licet vires Maurorum collectæ in castris essent, expugnandæque arci tota fere Numidia incumberet. Interea triginta quatuor triremes e Cartejæ Portu solventes auxilium laturæ contra barbaros ad Buizam coloniam applicuere, tantumque terrorem hosti intulere, ut continuo soluta obsidione spectarint ad fugam, quam rex ipse tanta celeritate præcipitavit, ut quo expeditior esset, tormenta reliquerit. Ità dissipato terrestri exercitu classis Maurica non ita maturare fugam potuit quin ab insequentibus Hispanis commisso atroci et cruento prælio viginti quinque navigia amiserit, præter ea quæ in portu a victore oppressa sunt: ita ejus victoriæ gloria acceptam antea, ut vidimus, ad Gerbas ignominiosam cladem Hispani eluerunt.

131. *Angli e Gallia ejiciuntur; Carolus IX favet hæreticis unde justæ querelæ Parisiensis senatus.* — Cumulata est ea Maurica victoria alia recenti, recuperato a Gallis portu, cui Elva nomen est, quem Angli occuparant, cujus rei felix nuntius ad Lotharingum cardinalem allatus [2], mira Tridentinos Patres lætitia affecit. Portus illius nomen ab Italo scriptore corruptum fuit, quod ex Gallica historia restituimus. Is erat Portus-Gratiæ in Sequanæ ostio situs, quem Hugonotti proditores inveteratis Francorum hostibus Anglis vendiderant, a Francisco firmissimis propugnaculis munitus, in quem Angli, audita Gallica pace, relictis cæteris urbibus se receperant, duce Warvici comite; sed indicto a

[1] Claudius Espencæus in Ep. ad card. Lotharingum.

[1] Natalis Comes l. XIV. — [2] Carol. Vicecom. in lit. ad car. Bor. Ms. car. Jo. Bapt. Spadæ p. 300. Belcar. l. XXX. num. 20.

rege Carolo pridie nonas Julii Anglis bello, immissoque cum exercitu Brissaco, adeo strenue ab eo duce locorum peritissimo res gesta est, ut aquæ dulcis interrupto ductu, cisternisque brevi exhaustis, cum salsa tantum suppeteret, tria Anglorum millia brevi peste absumpta sint, dispositaque adeo perite tormenta fuere, ut Anglica classis portum ingredi tuto non posset, itaque Warvicus rerum meliorum desperatione actus V kal. Augusti deditionis verba nuncupavit et Gallia bello Anglico liberata est.

132. Recepto Gratiæ-Portu restitutæ quoque Lugduni, quod a Calvinianis occupatum recuperatumque fuerat, nundinæ, et Carolus rex Rothomagum reversus, cum decimum quartum ætatis annum attigisset, suadente regina matre, quæ verebatur, ne Ludovicus Condæus princeps regni administrationem Antonii fratris regis Navarræ exemplo affectaret, se majorem natu atque idoneum administrando regno promulgavit : concordiam cum Hugonottis pactam nonis Martii confirmavit, ponique ab omnibus arma regio edicto jussit XVII kal. Septemb. Parisiensis senatus [1], missis tribus legatis, questus est res gravissimi momenti in alio senatu quam Parisiensi sancitas, eoque edicto duas religiones in Galliam inductas videri, novam enim Hugonottam sectam, ut maximos jam tumultus concitasset, ita alios posthac gravissimos conflaturam. Quod de Concilio universali, aut Gallicæ nationis additum erat, penitus inane esse, cum ab Hugonottis Concilium Œcumenicum, quod Tridenti nunc celebratur, rejiciatur; quanto magis illi Gallicæ nationis Concilium, nisi quod illi dictabunt, sanciat, rejicient ? « Nullum (inquiebant) unquam illi, quod pertinaciæ suæ non cedat, Concilium admittent ; quod additur, nisi aliud tua majestas statuat, magis ad rem pertinet, ne duæ religiones introduci videantur : sed dum Concilium universum Tridenti celebratur, et quod ibi decidetur, incertum est, novas religiones quasi approbare aut pati novi exempli est, et a Christianissimi regis nomine alienum ». Justissimas has et sanctissimas querelas Parisiensis senatus Catholicæ fidei assertoris iterum repetitas rex adolescens malorum, quæ sibi accersebat ex permissa Hugonotta secta, ignarus, ab Hospitali regii scrinii præfecto hæreticorum fautore illusus acerbo responso elusit, ne in posterum de regiis edictis disceptarent, nec quæ supra gradum suum sunt, invadere auderent.

133. *Pius IV Joannam Navarræ reginam ut hæreticam condemnat.* — Subdit Franciscus Belcarius [2] : « Septembri mense Pius IV Pontifex Maximus Diploma Romæ promulgavit, quo Joannam Alebretam reginam Navarræ tanquam de religione male sentientem et hæreticam, ut vulgo loquuntur, damnavit, et reliquias regni sui, quas adhuc possidebat, primum occupanti adjudicavit ». Et paulo post : « Huic Pontificio decreto sese opposuit rex Carolus, et hoc nomine legatos ad Pium Pontificem misit, qui nihil præter ea, nisi quod eidem reginæ sacris Christianis interdixit, molitus est ».

Non modo contaminata jam diu hæresi regina Joanna aulam suam eadem impietate infecerat [1], quantumvis missis oratoribus obsequium Romano Pontifici externa specie addixisset, sed jam a superiore anno, detracta religionis larva, immaniter Catholicam rem in regni sui terris et fiduciariis Galliæ principatibus afflixerat, pulsis monachis ac sacerdotibus cæsis vel trucidatis, eversis altaribus, hæreticis concionatoribus invito populo inductis, propositis pœnis iis, qui rei divinæ interessent, instar Jezabelis inito cum morte et inferno fœdere prophetas Domini persequebatur, atque Henricum Navarræ principem, quem rex Antonius pater in Catholicis institutis educari jusserat, reluctante Joanna atque adversante, sacrosanctis incruenti sacrificii mysteriis interesse non patiebatur, ex quo maxima rei Catholicæ noxa inferebatur, cum ad eum jura Gallici sceptri aliquando devolvenda essent, atque ob susceptam ab eo Joannæ imperiis hæreticam impietatem gravissima bella exarsura essent. Itaque Pontifex horum pertæsus malorum, reique Catholicæ dignitati ac publicæ saluti consulturus XXII Octobris habito cardinalium senatu eam hæreticæ impietatis judicio accersendam sanxit [2], constituto semestri spatio, quo elapso, sententiam decretoriam exceptura esset ; ita, ut triplex bimestre triplici termino præfixum esse intelligeretur, quæ cum a cardinale Borromæo legatis Tridentinis significata essent, censuere illi graviores bellicos tumultus inde commoveri posse, cum regina Angliæ principesque Protestantes eadem causa involverentur, atque in commodius tempus judiciariam eam severitatem extrahendam, donec pro decretis Concilii mandandis operi Cæsar, Galliæque et Hispaniæ reges, ac cæteri principes Catholici mutuo fœdere vires conjunxissent, at Pontifex XXII Novembris rescripsit legatis, jam facta fieri non posse, ut non facta sint, ac si regina Joanna Henricum principem Catholicæ religionis ritus colere permitteret, mitius cum ipsa acturum, sin vero in hæresi obduresceret, ex divino nutu rei consultum iri. Obstitit justæ Pontificis severitati adversus Joannam immanem Catholicæ fidei persecutricem Carolus Galliæ rex politicis illusus argutiis, qui maxime Pontifici in eam conjunctissimus esse debuerat, cum Joanna ad

[1] Fr. Belcair. l. XXX. num. 23. Henr. Cathar. Davila l. III. Hist. Franc. — [2] Eod. num. 23.

[1] Florim. Raymun. — [2] Ms. card. Pii l. VIII. Card. Borr. in l. scriptis XXIII Oct. Palan. l. XXIII. c. 6. num. 8. Card. legati Ep. CCCXCV.

perdendam Galliam sævissima conjuratorum consilia semper promoveret, denuntiavit enim Pontifici [1], se ad Joannam reginam Navarræ, ut viduam et sanguine conjunctam defendendam obstrictum esse, causamque politicam Christi causæ prætulit, cum vereretur, ne Hispaniæ rex ea occasione ad proferendos regni sui limites uteretur, neve Hugonotti incendii flamma reviviseeret. Quanta vero mala in rem Catholicam et Gallicam ex ea in Joannam reginam indulgentia redundarint, suis locis lugebitur, cum ex infectis hæresi principatibus Gallici regni fiduciariis vires ad Gallos Catholicos obterendos effunderet.

134. *Nonnulli episcopi infecti Calvinismo.* — Serviebant impiis Joannæ reginæ cupiditatibus Claudius Reginus Olorensis, et Ludovicus Alebretius Lascurensis episcopi contaminati Calvinistica hæresi, atque Judæ proditoris socii, quos una cum Sauromano archiepiscopo Aquensi perditissimo, qui ad inficiendam provinciam omnia studia intendebat, Carolo Gillario Carnotensi episcopo, atque aliis tribus, referente Alexandrino cardinale summo censuræ fidei præfecto, in memorato Consistorio vigesima secunda Octobris habito, hæreseos et contumaciæ crimina damnavit Pontifex, ut ex Actis [2] constat :

« Die XXII Octobris MDLXIII, fuit Consistorium, in quo referente reverendissimo Alexandrino S. D. N. pronuntiavit, prout in cedula, contra Antonium Caracciolum olim episcopum Trecensem, Joannem Monluch episcopum Valentiniensem, episcopum Uticensem, episcopum Carnotensem, episcopum Lascurensem, episcopum Olorensem, archiepiscopum Aquensem citatos super incursu hæresis et contumaces ». Addunt Spondanus [3], et Sammarthani Joannem Barbansonum Appamiensem episcopum; an vero aliqui, vel resipuerint, vel calumniose delati fuerint, quod aliqui contendunt, hucusque nobis non innotuit.

135. *Pius IV scribit admonitorias Epistolas principi Auriacensi.* — Monuit etiam exeunte anno Guillelmum Aurasiæ principem de malis ingentibus, quæ Aurasiæ ab Hugonottis adversus rem Catholicam patrabantur, episcopum et clerum ex ea urbe depulsos, eversa altaria, Ecclesiasticas opes occupatas, magistratus illius urbis hæresi infectos, in eam veluti in alteram Genevam confluere desertores fidei, atque ex ea latronum excursiones fieri ; ac ni tantis malis mederetur ipse, justitiam a se adversus impios latrones districtum iri, et quæcumque posset, bellica auxilia in eos conflaturum [4] :

« Dilecto filio nobili viro Guillelmo principi Auriacensi.

« Nondum responsum a te acceperamus ad eas litteras, quas ad te de mense Octobri misimus, per quas te paterno amore hortabamur et monebamus, ut quoniam Santalbanum quemdam præfectum urbi tuæ ditionis Auraicæ a te impositum constabat hæreticum esse, et hæreticorum ducem atque fautorem, hæreticisque undecumque eo confluentibus urbem illam tuam, tanquam asylum quoddam hostium Ecclesiæ, et velut alteram Genevam patefecisse, non sine gravissima Catholicorum omnium offensione et scandalo, maxima nominis tui labe, et salutis æternæ periculo, hominem tam impium ab ejus urbis regimine sine mora removeres, aliosque hæreticos externos, qui tum magnam partem comitatus nostri Venaysini Auraicæ finitimi occupatam tenebant, et gravissimis calamitatibus populos ditionis Ecclesiæ afficere non desistebant, nobiscum una expellendos curares. Nondum scimus, idque non parum miramur, et quid te paterna illa hortatio nostra tantum, quantum confidebamus, moverit, et quid cogitares, ut consuleres famæ atque existimationi tuæ.

« Etsi autem nos, favente Deo, postea recepimus oppida et loca omnia comitatus nostri Venaysini, expulsa inde illa hæreticorum et facinorosorum hominum manu, tamen, quoad præfectus ille Auraicæ, et id receptaculum hæreticis patebit, nihil tantis sumptibus et laboribus profectum esse intelligimus, nec civitatem nostram Avenionensem, tam Auraicæ propinquam, et comitatum Venaysinum tuta fore, et a contagione illius pestis, et a latrociniis hominum egentium ac perditorum. Quocirca iterum nobilitatem tuam hortandam, monendam et rogandam duximus, ut quæ adhuc ibi acta sunt indigna pristina existimatione tua, et aliena ab officio Catholici viri, qualis nobis et ab omnibus aliis semper es habitus, sine mora et cunctatione ulla corrigas et emendes. Cogita, quæsumus, fili, et diligenter tecum ipse considera et attende, quam indignum sit dominari in urbe illa tua tam manifestum hæreticum, et tam acrem Catholicæ religionis atque Ecclesiæ hostem, consilium totum, ejusque advocatum, et procuratorem, et omnes fere alios officiales ac magistratus ejus urbis hæreticos esse, non jam justitiæ ministros, sed hæreticæ pravitatis magistros et personarum simplicium corruptores, et recipi ibi, quotquot ex comitatu Venaysino et aliis ex locis eo confluant, hæreticos ; fugatum esse inde, aut certe metu abesse episcopum, et alios Ecclesiasticos, ac religiosos atque omnes fere Catholicos, sublata esse divina in Ecclesiis officia, occlusum atque interdictum Catholicis concionatoribus aditum, hæreticorum ministros, ut vocantur, in urbe, et castellis, ac locis ei civitati subjectis publice perniciosa pestifera sua dogmata profiteri ac

[1] Ms. card. Pii l. VIII. Belc. l. XXX. num. 23. — [2] Act. Consist. Ms. card. Spad. [illegible] n. 135 p. 30. — [3] Ann. Eccl. [illegible] t. I. Gui Chr. in Ar. Aquen. — [4] Pius IV. to. II. brev. sig. 2897. Ep. 413.

prædicare, monasteriorum et Ecclesiarum redditus hæreticorum arbitratu, et quidem sicut accepimus, id quod dolenter referimus, permissu tuo dividi ac dispensari, nempe in Dei et sanctæ religionis hostium subsidia et alimenta converti. Hæc, dilecte fili, quam hæc Deo invisa! Quam calamitosa illi civitati tuæ, quam acerba Catholicis omnibus sunt! Quam turpem notam nomini tuo inurunt! Heu! quam gravem in te Dei iram excitatura sunt, nisi ea festinaveris corrigere, sicut te et genere tuo dignum est! Noli, quæsumus, abuti diutius patientia et longanimitate Dei : cave ipsius iram tibi thezaurizes : terribilis est et auferens spiritum principum : noli præbere aures malis pravisque suasoribus, audi nos, qui non tua, sed te diligimus, qui existimationi, qui saluti tuæ consultum cupimus ». Et infra : « Sin autem tu tuo officio, quod absit, fungi neglexeris, ac nos fungemur nostro, et ea consilia inibimus, quibus tantam pestem, antequam vehementius corroboretur, inde ejiciamus, et imminens oppidis atque hominibus ditionis Ecclesiasticæ periculum depellamus, ad quod si vires nostræ et sanctæ Romanæ Ecclesiæ non sufficient, ad omnia auxilia et remedia descendemus, quod si evenerint ea, quæ fortasse non putas, non nobis id, sed tibi, qui paterna nostra monita neglexeris, tribuere et imputare debebis, etc. XXX Decembris MDLXII, anno IV ».

Non gessit morem paternis monitis Guillelmus princeps, sed omnes opes suas ad eam arcem firmissimis propugnaculis muniendam prodegit, quæ post varia bella ex ea urbe in Venaysino comitatu gesta, vertente sæculo ob præsidiariorum procaciam a cardinale Julio Mazarino Gallicis succincto copiis improviso impetu capta atque eversa est, atque hæretici, qui in ea diu imperitarant, sub jugum missi. Sed longius aberrantem orationem ad Tridentini Concilii historiam revocemus.

136. *Offeruntur Concilio litteræ observantissimæ ducis Senarum et Margaritæ Austriacæ.* — Narrat Astulphus Servantius vigesima prima Julii Tridentum ingressum esse Hieronymum Gaddum episcopum Cortonensem Cosmi ducis Florentiæ ac Senarum oratorem, cum Strozzius Marchio fuisset a duce revocatus, illumque in Congregatione generali vigesima quarta Julii habita comparuisse, nullaque habita oratione litteras ducis legatis obtulisse; quæ vero in ea Congregatione gesta sint, his verbis describit, queis consentientia habet Angelus Massarellus [1] : « Die Sabbathi », subdunt Acta, « XXIV mensis Julii dicti anni MDLXIII, hora X, habita est prima congregatio generalis post Sessionem septimam sacri Concilii Tridentini sub Pio IV Pontifice Maximo : in qua primum R. D. Hieronymus Gaddius episcopus Cortonensis orator illustrissimi domini Cosmi Medices Florentiæ et Senarum ducis, exhibuit illustrissimis DD. præsidentibus et legatis mandatum ipsius ducis; quod alta voce lectum fuit. Ipse orator orationem non habuit, neque responsum ullum ei datum fuit; sed tantum admittitur, cum subintret in eadem legatione primi oratoris D. Joannis Strozzii, qui ab ipso duce revocatus fuerat.

« Deinde Patres cœperunt dicere sententias super canonibus de sacramento Matrimonii, in qua etiam congregatione illustrissimi domini oratores Christianissimi regis exhibuerunt sanctæ Synodo petitionem quamdam circa matrimonia clandestina.

« Cedula exhibita ab oratoribus regis Christianissimi, lecta in congregatione XXIV Julii MDLXIII.

« Hoc etiam petit rex Christianissimus, ut antiquissima nuptiarum solemnia hoc tempore restituantur, palamque et publice in Ecclesia matrimonia celebrentur; quæ si aliquando propter magnam causam fieri posse videantur, non prius tamen legitima esse censeantur, quam si huic sacro mysterio præfuerit parochus, vel presbyter, tresque aut plures testes præsentes. Filiorum autem et filiarum-familias matrimonia sine parentum consensu nullo modo justa et legitima sint, nisi placeat sanctissimæ Synodo quorumdam Patrum morositati et nimiæ in collocandis liberis negligentiæ occurrendo tempus aliquod præscribere, quo tantum transacto, liberum sit filiis et filiabus sine patris consensu matrimonium contrahere ».

Primum postulatum Synodus admisit ac sancivit lege, posterius ob alia graviora incommoda rejecit. Exhibitæ quoque fuerunt litteræ [1] Margaritæ Austriæ Parmæ et Placentiæ ducissæ, quæ pro Philippo rege Belgium moderabatur, magnam præ se ferentes erga Apostolicam Sedem et Sanctam ipsam Synodum observantiam, quæ lectæ pariter fuerunt.

137. *In Concilio expenditur duorum præsulum, Toletani videlicet et Aquilegiensis doctrina, in qua nihil a fide alienum reprehenditur.* — Per idem tempus duorum clarissimarum Ecclesiarum præsulum in Concilio a Patribus agitata fuerat causa, Joannis videlicet Grimani patritii Veneti, Aquilegiensis Ecclesiæ patriarchæ, ac Bartholomæi Caranzæ archiepiscopi Toletani. Hic ob quasdam opiniones et catechismum suspectæ doctrinæ Hispano idiomate impressum ad sacrum inquisitorem delatus in vinculis jam diu tenebatur. Consultabant itaque [2], an hujus Catechismus in Indice librorum prohibitorum configendus esset? Traditur propterea exami-

[1] Angel. Mass. in Actis congreg. gener. Ms. arch. Vat. sig. num. 3112. p. 353.

[1] Ms. arch. Vat. sig. num. 3194. p. 10. et in alio sig. num. 3192. p. 402. Angel. Mass. Ms. arch. Vat. sig. 3192. p. 301. — [2] Ext. Ep. card. leg. Borr. XXIX Julii. In Act. Conc. Trid.

nandus archiepiscopo Pragensi, ac simul aliquot theologiæ doctoribus, qui accurate illum perlegentes, nihil a recta fide alienum continere asseruerunt. Recitata sententia, vehementer excanduit Hispaniarum regis orator, atque Ilerdensis episcopus in eos, qui temere illum approbaverant XXIX Julii acerbe declamavit. Qua ipsa die delegatum quoque negotium in causa patriarchæ Aquileiensis scribit Astulphus Servantius. Jam olim sub annum MDXLVII, incommoda quædam super doctrina ipsius percrebuerat suspicio, quam etiam canonica, ut aiunt, purgatione diluerat. Sed suppressa diu, atque purgata suspicio extulit denuo sese, cum Venetiis Romam ad quæsitores fidei litteræ deferuntur, quibus patriarcham incusant, quod concionatorem identidem non sana super prædestinatione dogmata spargentem e pulpito, ideoque a patriarchali vicario prohibitum in civitate Utini, quæ patriarcharum modo, excisa Aquileia, sedes est, ac Fori-Julii metropolis, concionari, consueto prædicationis officio restitui mandasset. Re diu Romæ agitata, cum a Patribus Concilii patriarcha audiri postulasset, nec Pontifex, senatu Veneto enixe deprecante, abnuisset [1], decreti sunt pro causa investiganda tres supra viginti præsules ex omnibus pæne nationibus, qui Concilio aderant, theologiæ scientia imbuti, ac postea duo etiam cardinales, Lotharingus nempe ac Madrutius, qui in patriarchæ scripta ac doctrinam inquirentes die XIII Augusti, quæ dies ex legatorum placito, posthabita consueta congregatione, huic consultationi data est, dictis ferme sine variatione sententiis pronuntiarunt, nihil a recta fide alienum in patriarchæ scriptis aut in ejus litteris inveniri, quin eadem in scriptis SS. Augustini, Prosperi, Bernardi, Thomæ, aliorumque doctorum lectitari; tantum ne litteræ ipsæ et apologia, quam in sui defensionem texuerat, publicarentur, quod quædam in ipsis essent intellectu difficilia, et ad illaqueandas simplicium animas; quæ parum doctrinæ habent, apposita, cum minus quam par esset exacte tractarentur. Itaque die tertia Septembris, coacto cœtu, sententia recitatur, qua patriarcham innoxium, ejusque litteras ab omni hæretica labe intactas, hoc, qui sequitur, Diplomate [2] pronuntiarunt :

« Visis litteris prædictis supradicti reverendissimi domini Joannis Grimani patriarchæ Aquileiensis scriptis die anni MDXLVII vicario suo Utini tunc commoranti, in quibus nonnulla continentur de prædestinatione, et præscientia, ac libero arbitrio, quæ ab aliquibus hæretica, vel de hæresi suspecta, vel scandalosa asserta fuerunt : visa etiam Apologia, sive declaratione prædicti reverendissimi patriarchæ ad dictas litteras facta, habito per nos et quemlibet nostrum super prædictis privato colloquio cum pluribus theologis nostrarum et aliarum nationum, collatis et servatis ad hoc sacris Scripturis et dictis sanctorum Patrum : facta etiam inter nos Congregatione, in qua mutuo super prædictis collocuti sumus », et infra : « Pronuntiamus litteras præfatas præfati reverendissimi domini Joannis Grimani patriarchæ Aquileiensis cum Apologia junctas, non esse hæreticas, seu de hæresi suspectas, neque sic declaratas esse scandalosas ; non tamen divulgandas propter nonnulla difficilia minus exacte in eis tractata et explicata, etc. » Nunc alia, quæ in Concilio acta sunt percurramus.

138. *Illusus a politicis Ferdinandus postulat usum calicis et abrogationem cœlibatus Ecclesiastici.* — Exeunte Julio Ferdinandus electus imperator cum dudum in postulando calicis usu pro regnorum suorum ac principatuum clientibus, necnon de solvenda cœlibatus lege in suscipiendo sacerdotio, Hispanos in Concilio sibi acerrime restitisse advertisset [1] eosque Concilii prorogationem exambire, Pontificem e contra Italis et Gallis deprecantibus Concilio finem imponi, cardinali Joanni Morono primo Concilii præsidi significavit, se conjicere prorsus nequire quam potissimum ob causam Philippus rex extrahi Concilium affectaret, obsisteretque ne ea quæ juris erant positivi laxarentur, se quidem agnoscere ex diuturna Concilii prorogatione Pontificem gravari sumptibus, et Ecclesias ob diuturnam præsulum absentiam damno affici, ac propterea censere, media incedendum via, nec præcipiti celeritate claudendum Concilium, non diremptis controversiis, ob quas fuerat coactum, ne gravius inde offendiculum emergeret : circa vero ea quæ de administratione Ecclesiastica in meliorem formam redigenda constituta fuerant, ut ea, quæ ad omnes provincias pertinebant, decernerentur, alia vero, quæ ad singularem quampiam provinciam spectarent, Pontifici statuenda relinquerentur, se optime sperare Pontificem muneri suo non defuturum, legatosque rogavit, ut quæ pro imperio Cæsareisque provinciis conducerent, promoverent : nec propterea sui esse animi aliqua in re, vel Hispaniarum, vel aliis regnis damnum ullum afferre, dum suorum provehit utilitatem, viderique sibi pro imperii et regnorum suorum pace conservanda opportunum, ut calicis usus permitteretur, et juris positivi, id est, sacerdotalis continentiæ, et quadragesimalium jejuniorum acerbitas leniretur, atque in optimam spem adduci, tum Concilii Patres, tum Pontificem pro fovendis Catholicorum in Germania reliquiis necessitati infelicissimorum temporum clementer indulturos [2] :

[1] Ms. Vallic. lit. H. Pall. I. XXII. c. 3 et 23. c. 1. — [2] To. XII. de Conc. Ms. arch. Vat. sig. num. 3199. p. 55.

[1] Ms. arch. Vat. sig. num. 3216. p. 27. — [2] Id. ib.

139. « Ferdinandus, divina favente clementia, electus Romanorum imperator semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclavoniæ, etc. rex.

« Reverendissimo in Christo patri domino Joanni sanctæ Romanæ Ecclesiæ episcopo Prænestino cardinali Morono, et ad sacrum Concilium legato.

« Nos, si serenissimus nepos noster rex Catholicus hoc est animo, ut Concilium in longum protrahat, ut dicitur, non possumus conjectura assequi, quibus rationibus inducatur, quod velit Concilium tamdiu extrahi, neque tamen quidquam in iis, quæ sunt juris positivi, remitti. Nobis quidem tanta mora et cunctatio minime probatur, qua nimirum animadvertimus, universum Christianum orbem maximopere offendi. Ideoque in ea semper perstitimus sententia, atque adhuc persistimus, quod non solum fuisset commodum, tam Sanctissimo domino nostro propter magnitudinem sumptuum, quos Sanctitas ejus impendit gravissimos, quam Patribus et episcopis, qui et ipsi cum magno suo incommodo istic tamdiu hærere coguntur, verum etiam Ecclesiis eorum, quæ diutius quam fortasse necessitas requirit, debito pastorum gubernio et solatio destituantur, si negotia ista Concilii rite quidem et ordine suo, attamen expedite pertractata fuissent.

« Sed quod ex altera parte Sanctissimus dominus noster, cum Italis et Gallis episcopis id vult, ut Concilium quam citissime absolvatur, nobis id sane non displicet, dummodo non præcipitanter, sed debito modo et ordine ad finem deducatur, ne scilicet quidquam eorum in dubio relinquatur, aut prorsus postponatur, quod sit ad discutiendum, explicandum et definiendum ; adeoque nisi rebus omnibus, propter quas Synodus congregata est confectis, finiatur aut dimittatur ; quia si ex abrupto, nec omnibus negotiis expeditis dissolveretur, magnum certe scandalum ea res toti orbi Christiano exhibitura, majorique defectioni ansam et materiam subministratura esset, satiusque foret Concilium ipsum nunquam cæptum fuisse ; præsertim cum non appareat aliqua præcipitationis necessitas.

« Quod autem paucis interjectis diebus a proxime celebrata Sessione instituenda sit reformatio, sed tamen talis, ut ea tantum complectatur, quæ generatim sine ullo discrimine ad omnes provincias pertinent, in hac re, quoniam nuper ex sermonibus cum paternitate vestra reverendissima Œniponti habitis, firmam spem concepimus, quidquid hactenus ad hoc reformationis negotium, vel in hoc ipso vel in proximo præcedenti Concilio Tridentino determinatum non fuerit, id a Sanctissimo domino nostro eo directum iri, ut quam citissime determinetur, nunc equidem plane confidimus Sanctitatem suam in hoc ipsum invigilaturam quam diligentissime. Et sunt profecto ea, quæ hactenus pro parte nostra desiderata fuerunt, ejus omnino generis, ut non tam sacrum imperium, regnaque et provincias nostras hæreditarias, quam potius majorem orbis Christiani partem concernere videantur. Quapropter postquam viderimus, quid Sanctissimus dominus noster ulterius in reformationis negotio proponi voluerit, ac deinceps nobiscum ipsi perpenderimus, an et quid, necessitate nostra ita exigente, addendum sit, non dubitamus, quin tunc paternitatis vestræ reverendissimæ et collegarum suorum opera et auctoritate futurum sit, ut reliqua etiam absolvantur, idque ut paternitas vestra reverendissima curæ habere velit, benevole ac majorem in modum petimus ; ita namque reverendissima paternitas vestra cum iisdem reverendissimis suis collegis præparatura est longe faciliorem viam ad consequendum optatum hujus Concilii exitum, quem tanto studio expetere videntur ». Et infra : « Per ea, quæ postulamus pro sacro Romano imperio, ac regnis et dominiis nostris, non intendimus, vel Hispaniæ, vel aliis regnis præjudicare ; ita etiam par est prælatos Hispanos nihil impedimenti injicere iis rationibus, quibus videtur aliis regnis consuli posse. Decet enim Concilium generale non ad unam dumtaxat nationem respicere, sed omnibus in commune et cuique in specie opitulari ». Nonnullisque interjectis : « Paternitatem vestram reverendissimam latere nolumus, quod jam versemur in deliberatione et consultatione eorum, quæ nobis deinceps pro utilitate et necessitate sacri Romani imperii, ac regnorum et provinciarum nostrarum, ratione calicis et aliorum omnium quæ juris sunt positivi, agenda fore videbuntur ». Et mox :

« Quod si quid nobis posthac in Concilio, vel a summo Pontifice petendum erit, omnino persuasum habemus, cum nihil quæramus eorum aliter, quam pio et optimo zelo, non nostri privati commodi causa, sed propter salutem fidelium nostrorum, et sacri imperii subditorum, quos Deus nobis curæ esse voluit, quod vel Pontifex Maximus, vel paternitas vestra reverendissima, et collegæ sui reverendissimi, ac reverendi et venerabiles Patres Concilii postulatorum nostrorum, condignam rationem sint habituri. Id autem judicabit tempus ipsum. Quod si tunc obtinebimus commodum et aptum hisce calamitosissimis temporibus, et ad conservandas saltem hasce reliquias religionis Catholicæ utile responsum, id grato animo accipiemus, scientes id futurum hisce provinciis valde salutare : sin minus, aliud facere non poterimus, quin Deo rem committamus ; attamen verendum est, ne in illum eventum populus, ubi animadverteret, talia sibi negari, quæ facile ac sine ullo scrupulo putat sibi concedi posse,

ultro et sine licentia, vel summi Pontificis, vel Concilii illa sibi vendicet : quod an futurum sit ex usu sanctæ Romanæ Ecclesiæ et reipublicæ Christianæ, id nos paternitati vestræ reverendissimæ expendendum relinquimus, etc. Dat. in civitate nostra Vienna, die ultima Julii, anno Domini MDLXIII, regnorum nostrorum Romani XXXIII, aliorum vero XXXVIII ».

140. Illusus erat Ferdinandus Cæsar politicorum quorumdam præstigiis, quæ etiam antea Carolo V offusæ fuerant, fingentium ac suadentium Catholicæ religionis reliquias in Germania conservandas, si calicis usus permitteretur laicis, et cælibatus ac jejunii Quadragesimalis acerbitas tolleretur, cum tot populi jejuniorum odio et cupidine calicis, tanta sacerdotum et monachorum turba conjugalium delitiarum furiali amore percita ad Lutheranam hæresim defecissent ; at pietas Christiana, injecto, non laxato cupiditatibus fræno, continetur, nullaque re citius extinguenda erat Catholica religio, quam petitis iis permissis, cum indigna cogitatio populos subitura foret, Lutheranos veritatem ac sapientiæ apicem attigisse, constaretque eos, qui calicis cupidine stulta defecerant a fide Catholica, Eucharistia se privasse, dum vel ab iis, qui sacerdotio non erant initiati, eam acceptare, vel Christi in ea præsentiam negarent : nec leges ab Ecclesia Christi sponsa, ejusque spiritu et instinctu tot sæculis observatæ sanctissime ob inanium hominum umbratilem opinionem convellendæ erant; quare Ferdinandi preces circa cœlibatum et jejunia non auditæ, circa calicis vero usum a Pio IV admissas visuri sumus, a Pio vero V indulgentiam illam, ut exitialem, experientia ipsa comprobatam, rescissam, suo loco dicetur.

141. *Comes e Luna Concilium turbat.* — Quod porro in Cæsareis litteris scriptum est esse a Philippo Hispaniæ rege dilationem Concilio quæsitam, dederat suspicandi occasionem Claudius comes e Luna Hispanus orator [1], qui Concilii turbas non parum auxit, cum muneris limites egressus plura ad eum non spectantia moliretur; nam cum ipso Concilii exordio data esset Protestantibus summa libertas publica syngrapha communita, ut accederent ad Concilium, iique in pervicacia obduruissent, nec accedere ad Concilium dignati essent, quod in eo dominari non possent, comes e Luna litem movit de iis accersendis ad Concilium, et colloquiis cum iis agitandis, quæ Concilium in longiora tempora absque aliqua utilitatis spe erant prorogatura : quo audito Ludovicus Avila Philippi regis Hispaniarum apud Pontificem orator eum monuit, ne fructum, qui e Concilio decerpendus sperabatur, corrumperet, nec proponeret aliqua, quæ prolixas dilationes et moras traherent, inde enim tot horrentes spinas progerminaturas, quæ flavescentem jam segetem essent præfocaturæ. Hæc esse regis Catholici sanctissima mandata atque imperia, ne ejus oratores ullis actionibus atque congressibus cum hæreticis se implicent : jam satis superque exploratum, nullum cum hæreticis mille dolis instructis pertinacissimisque colloquium e sententia successurum, ne ergo nectere Concilio moras affectet, regem enim Hispaniarum, ut nolit Concilii actiones præcipiti impetu confici, ita nec differri. Ad infringenda hæc comitis molimina Pontifex Alexandro Cribellio Apost. in aula Philippi regis internuntio mandavit, ut apud eum querelas de Claudio deferret [1], qui sine mandato regio instabat Tridenti, ut iterum Protestantes ad Conc. vocarentur, ex quo res Concilii in longos flexus temporumque intervalla protraherentur, quod cum Alexander internuntius præstitisset, respondit Philippus nulla hæc abs se de Protestantibus urgendis data jussa; potius nitide dixisse [2], hæc ad se non spectare, sed ad Ferdinandum Cæsarem. Querenti etiam, quod idem comes congregationes nationales moliretur, subjecit rex, nolle se quidquam innovari. Insuper cum expositum esset regi, adduci a comite e Luna propositiones de electione Pontificum a communi ordine ac more abhorrentes, necnon motam ab eo controversiam, quo jure a Pontifice sacerdotia conferantur, subdidit rex, se nunquam talia cogitasse, de quibus singulis extant Cribellii internuntii ad Pontificem litteræ ; quæ etiam firmiores redditæ sunt testimonio Pauli Odescalchi extraordinarii Apostolicæ Sedis internuntii ab ipso Pontifice in Hispaniam directi ; Pontifex ergo, ut comitem ad officium revocaret, subjectam Epistolam [3] transmisit :

142. « Dilecto filio nobili viro Claudio comiti e Luna.

« Dilecte fili, nobilis vir, salutem, etc.

« Nemini omnino concedimus, ut is majore studio, quam nos, aut cupierit, aut operam dederit, ut Concilium ea via progrediatur, qua ad propositum et optatum finem perveniat, nempe divini honoris et communis utilitatis Ecclesiæ : quæ quidem in eo posita sunt, si et Catholicorum dogmatum veritas, confutatis hæresibus, stabiliatur, et ea quæ in moribus corrigenda sunt recte et ut convenit emendentur. Ad has autem res perficiendas, cum maxime esse necessarium constet, consensionem atque concordiam sacræ Synodi, dolendum est factum esse paucorum culpa, ut tamdiu prælati inter se dissenserint tanto Ecclesiæ detrimento, et tam gravi offensione bonorum omnium. Hanc autem piam

[1] Ext. epist. in Ms. arch. Vat. sig. num. 3216. post Ep. xxxv. xxviii Julii MDLXIII.

[1] Ext. ibid. Ep. xxv. — [2] Ext. in Ms. arch. Vat. sig. n. 3217. Ep. CL. — [3] Pius IV. lit. Ms. arch. Vat. to. 1. Ep. xc.

mentem et voluntatem nostram, quod ad reformationem morum attinet, omnibus adeo notam esse scimus, ut quisquis eam parum sibi perspectam esse ostendat, is non graviorem nobis, quam sibi et judicio suo injuriam faciat; quapropter non est, quod nos ad ipsam reformationem faciendam adhorteris, cujus summo studio et cupiditate tenemur. In eo potius nos adjuvare debes, ut reperiatur ratio, qua ipsa reformatio quamprimum perfici possit, cum tanta sint et tam manifesta pericula, in quibus, ut ipse quoque scribis, Christiana respublica versatur, ut non remedio solum, sed etiam celeritate opus sit.

« Quid autem aliud est novas quotidie res proponere, quibus Concilium protrahatur, quam effectum ipsius reformationis impedire? Qui hoc agit, certe is nobis videtur reformationem fieri nolle. Non solum autem non consulitur communi utilitati, sed ne serenissimi quidem regis tui cujus aliam mentem esse scimus.

« Itaque facere non possumus, quin doleamus cogitationem istam tibi pravo quorumdam consilio injectam esse : qua quidem ut desistas, et cum sacræ Synodi prælatis de eo consentias, quod populo Christiano magis expedire putatur, te in Domino adhortamur : quod nisi feceris, id quod absit, malorum omnium, quæ tam necessarii remedii tarditas Christianæ Reipublicæ invectura est (ea autem pæne innumerabilia sunt) in te merito poterit culpa conferri. Cum Galliæ episcopi Concilium quam celerrime peragi cupiant, quippe quorum domestica mala hoc potissimum remedio indigent, et quorum causa ipsum Concilium maxime congregatum fuit; cum charissimus in Christo filius Romanorum imperator electus et cæteri Christiani principes idem optent, propterea quod intelligant, quantopere necessarium sit curare, ne perniciosa hæresum semina, per omnes fere Christiani nominis provincias diffusa, altius radices agant, vide ne maximam infamiam subeas, si existimatum hoc de te fuerit, displicere tibi eas Christianæ reipublicæ partes, quæ hoc morbo laborant sanari; cum præsertim Galli testificati fuerint, actum esse de populis suis, nisi remedium celeriter adhibeatur. De invitandis ad Concilium de integro principibus et civitatibus imperii, quod nos hortaris, non videmus id fructum aliquem afferre posse; cum nos frustra eos jam per litteras et nuntios invitaverimus; et quidem contra voluntatem regis Catholici. Quo officio non contenti postea etiam per nuntium nostrum et postremo per venerabilem fratrem nostrum Joannem episcopum Prænestinum cardinalem Moronum legatum de ea re cum ipso imperatore egimus, sicut expedire censuimus etc. Datum Romæ die IV Aug. MDLXIII, anno IV ».

143. *Veneti oratores Græcos invitari poscunt.* — Eodem Augusti mense Veneti oratores, porrecto libello supplici, postulaverunt ut et ipsi Græci ad Concilium evocarentur, sed nec cum ipsis officium hoc Christianæ charitatis prætermissum, archiepiscopus Pragensis ostendit, exhibitæque sunt a Patribus litteræ, quibus Orientales pæne omnes ad Synodum vocabantur : nec cardinalem Warmiensem latebat, ipsum Moscoviæ ducem fuisse invitatum, idemque pariter de patriarchis Constantinopolitano et Alexandrino, de Armenis et Æthiopibus palam apud omnes factum esse liquebat.

144. *Approbantur a Patribus litteræ Margaritæ Austriacæ.* — Jamque frustra cunctis hisce ad Concilium vocatis, antequam idem dilaberetur mensis, accessere ad synodum Belgæ ternis missis spectabilibus episcopis, totidemque theologis doctrinæ fama florentissimis. Fuere inter præsules Franciscus Riccardottus Atrebatensis, Antonius Havezzus ex Ord. Prædicatorum Namurcensis, et Martinus Rythonius Yprensis antistites. Ex theologis autem fuere Michael Baius, de quo jam satis alibi superius diximus, Joannes Hassel, et Cornelius Jansenius, cujus laus, multis sacræ Scripturæ libris explanandis, ac præsertim in Evangelicis Commentariis summa est, qui Gandavensis postea fuit episcopus. Hos omnes Philippus Hispaniarum rex ad Concilium immiserat, suisque litteris ad Patres in Synodo congregatos directis Margharita Austriaca, quæ per id tempus Belgium fratris nomine moderabatur, illos abeuntes est prosecuta :

« Illustris. ac reverendiss. dominis S. R. E. cardinalibus S. D. N. Pii papæ IV legatis sacrosanctæ Œcumenicæ Tridentinæ synodo præsidentibus, cæterisque Patribus in eadem congregatis dominis nostris gloriosis.

« Illustrissimi ac reverendissimi legati, præsides, ac Patres plurimum observandi. Cum intellexerimus ad sacrum Concilium Œcumenicum a sanctissimo Pontifice Pio IV domino nostro observandissimo Tridenti indictum, undique Ecclesiarum ac variarum provinciarum præsules jam pridem convenisse, qui hoc tempore, tam perturbato, fluctuanti labentique religioni Christianæ ac Catholicæ fidei suis consiliis opem ferant, nostro quoque muneri in excitando episcoporum hujus inferioris Germaniæ nostro regimini a Catholico Hispaniarum rege commisso officio deesse tamdiu noluissemus, libenterque mature providissemus, ut ex hac regione ii, qui ibidem comparere tenentur, tempestive adfuissent, nisi quosdam ex iis ætas ac valetudo adversa excusasset, nonnullis vero aliunde impedimenta fuissent objecta partim ob periculum, quod gregi suo ab sectariis imminere conspiciebant; cum enim vicina his ditionibus regna gravissimos motus ob religionem sustinerent, eorumque auctores omnes secum in eamdem ruinam trahere molirentur,

non parum quoque nos ipsæ sollicitæ fuimus, quomodo, vel hoc periculum illis ab Ecclesiis suis longius recedentibus divitari, vel rursus, si debita obedientia Œcumenicæ Synodo hac ex parte non exhiberetur, vestræ expectationi satisfieri possit. Visum tamen tandem nobis fuit, aliquos hujus provinciæ episcopos ad id cum primis idoneos deligere, qui istuc se conferrent, suoque et aliorum hujus provinciæ præsulum nomine sacrosancto Concilio assisterent. Et cum inter cæteras præclaras animi dotes cum primis excellentes sac. theologiæ doctores existant, eis adjungere duximus tres alios ejusdem sacræ paginæ professores ex Universitate Lovaniensi, quo, quod episcoporum numero deesset, theologorum opera, si quis eorum usus paternitatibus vestris forsitan in discutiendis controversis dogmatibus incideret, suppleri posset. Sunt autem Franciscus episcopus Atrebatensis, Martinus episcopus Yprensis, Antonius episcopus Namurcensis, Cornelius Jansenius decanus Ecclesiæ Collegiatæ S. Jacobi Lovaniensis, Michael le Bay, et Joannes Hassel a Lovanio, viri non minus ob vitæ integritatem quam doctrinam venerandi, quos illustrissimæ ac reverendissimæ paternitates vestræ dignabuntur, tam ob eorum meritum, quam in regiæ Catholicæ majestatis ac nostram gratiam benigne suscipere, et vestro favore complecti, orantes Omnipotentem Deum, ut illis gratiam suam largiatur, quo vestræ expectationi satisfaciant, eaque in communi consulant, quæ nominis sui honorem augere, sacrosanctam fidem constabilire, et populum Christianum ac Ecclesiam Catholicam ab intestinis dissidiis ad concordiam reducere queant, ad quod uti non dubitamus omnium vota tendere, ita idem Deus propitius ea favore suo prosequi atque adjuvare, vestrasque illustrissimas ac reverendissimas paternitates incolumes conservare, et sanctæ huic Synodo gloriosum finem imponere dignetur, suppliciter ejus clementiam ac misericordiam deprecamur. Datum Bruxellæ XII Maii anni Dom. MDLXIII.

« Eisdem illustrissimis ac reverendissimis Patribus deditissima Margharita Dei gratia Parmæ et Placentiæ ducissa, pro Catholica Majestate inferioris Germaniæ regens et gubernatrix generalis ».

145. His a Patribus acceptis paratum est responsum, ac XXIII Augusti habita est generalis congregatio, in qua approbata est formula litterarum ad Margharitam Austriacam, Belgii moderatricem, redditarum subjectis concepta verbis [1] :

« Illustrissimæ et excellentissimæ dominæ Margaritæ, pro Catholica majestate inferiorem Germaniam regenti et gubernatrici generali.

« Illustrissima et excellentissima domina. Perquam grata nobis et huic sanctæ Synodo pietatis et veræ religionis excellentiæ vestræ illa testificatio fuit, quam in litteris ejus mense Maio ad nos datis animadvertimus. Gratus etiam trium episcoporum, totidemque Lovaniensium theologorum ad nos adventus, eoque gratior, quod gravi ipsius de omnium vitæ integritate atque doctrina testimonio, aliisque præterea nominibus commendati illi venerunt, quamobrem eos libenter vidimus, libentius etiam propter cognitam jam nobis insignem eruditionem ac pietatem eorum consilio in communi causa et utimur, et utemur. Cæterum quam attulit excusationem, cur et hos tamdiu mittere distulerit, et alios simul e provincia ista non movendos censuerit, eam ut justam admittimus et probamus, præsertim ex eo, quod nobis quoque ignotum non sit quanta gregibus Christi, absentibus pastoribus, hodie ubique pericula immineant, a quibus quidem tutiores esse in posterum valeant, dum nos hic juvante Domino sedulo laboramus. Interim est, ut in visceribus Christi excellentiam vestram hortemur, ut a solito suo more institutoque non discedens, hæreticam labem a regionum istarum finibus assidue arcere non intermittat. Hoc nihil neque Deo acceptius, neque regiæ Catholicæ majestati sibique gloriosius, neque denique provinciæ isti salutarius, ac nobis universæque Synodo gratius facere poterit. Dat. Tridenti XXIII Augusti MDLXIII ».

146. *Non Hispano more, sed secundum jus commune tribunalia inquisitionis Mediolani constituuntur.* — Actum hoc tempore [1] de Hispanæ inquisitionis Tribunali Mediolani constituendo ; verum licet præsules Itali elidi omnem hæreseos conatum percuperent, vim tamen Hispanam suspectam habuere, ac quamvis administri Hispani dicerent, ea tribunalia Pontificio tribunali obnoxia fore, tamen communis fuit sententia Hispanam inquisitionem Pontificiis imperiis parum obsequi, cardinalesque legati de his a cardinale Borromæo responsum accepere, censuram fidei constituendam Mediolani secundum jus commune, ne damno ordinarii antistitis vertatur, nec ab Hispanæ, sed Pontificiæ inquisitionis tribunali ; ex quo præsules Itali magno mœrore soluti preces addidere, ne Hispani administri illi immiscerentur, adeo illi severitatem Hispanam suæque auctoritatis eversionem verebantur : de quibus legati nona Septembris scripsere ; qua etiam die significarunt, auctoritatem Pontificio Diplomate collatam de absolvendis ac reconciliandis Ecclesiæ hæreticis Polonis atque aliis Septentrionalibus, terminis angustioribus circumscriptam esse,

[1] Tom. X. de Conc. Ms. arch. Vat. sign. num. 3197 p. 59. Ext. in Act. Conc. Trid. scriptis per Astulph. Serv. Ms. Fr. cod. Barb. sig. num. 1109. p. 139.

[1] Carol. Vicecom. in lit. ad card. Borr. card. leg. Ep. CDXV. ad card. Borr. IX Sept. MDLXIII.

cum nonnulli ex Valle-Tellina atque Italia Tridentum accederent, ut contractis hæreseos vinculis solverentur.

147. *Orator Equitum S. Joannis Hierosolymitani ad Concilium accedit, et de tardo adventu se excusat.* — Exceptus est septima Septembris in congregatione generali orator Joannis Valletæ principis Rhodiæ militiæ, cujus litteræ [1] subjectis conceptæ verbis perlectæ sunt :

« Reverendissimis ac illustrissimis dominis Patribusque amplissimis legatis et præsidentibus, cardinalibus, et dominis archiepiscopis, episcopis, cæterisque in sacrosanta synodo Tridentina congregatis.

« Quod nostræ reipublicæ maxime necessarium, ac Ordini cœtuique nostro semper optatissimum fuit, ut hisce temporibus adeo turbulentis et calamitosis opportunum aliquod inveniretur remedium, quo tam frequens, dirum et lethale malum, cui tot passim animæ obnoxiæ existunt, sedari penitus ac tolli possit, id quoque, postquam vobis, amplissimi Patres, ob eam causam nuper Tridenti congregatis cum incredibili omnium nostrum lætitia accidisse rescivimus, supplicationibus statim decretis Deo Optimo Maximo ingentes egimus gratias. Universi etenim, cum sacrum ac generale Concilium, nonnisi ex optimis, doctissimis piissimisque viris, iisque longe solertissimis conficitur, idque divini Spiritus virtute, non humano aliquo judicio gubernatur, certa fuimus persuasione imbuti, vos quemadmodum solus ille Deus ad causam suam agendam hoc tempore advocavit, ita spem et expectationem tam præclare ornaturos, ut quidquid a vobis constitutum emanarit, id non ipsi solum Deo gratissimum, sed reipublicæ Christianæ utilissimum, vobis vero ac dignitati vestræ per omnem annorum memoriam gloriosissimum fore. Itaque, illustrissimi ac reverendissimi Patres, etsi cum de vestro frequenti commeatu multorum litteris ad nos allatum esset in re bellica administranda, cui die noctuque incumbimus, occupatissimi essemus, nullius tamen rei curam potiorem habuimus hac instituta legatione, quamprimum significandi, et de hac celeberrima Synodo quantopere lætemur, et quam prompta pietate ac singulari studio rei Christianæ opitulandæ, cum manu, tum etiam consilio parati simus. Quamobrem nostros oratores et legatos publico omnium decreto ad vos misimus, huic maximo celeberrimoque Concilio interventuros, quos ut in hac parte vobis non inutiles fore speramus, ita vos illis vicissim, cum de sanctissimis nostri Ordinis negotiis ad vos retulerint, benignos atque propitios esse futuros confidimus ; nam si quando alias, nunc certe, sacrosancti proceres, ope ac patrocinio vestro indigemus, qui ad Europam contra Barbaros defendendam, dum nostra ad ipsum usque sanguinem universa effundimus, debitis justisque subsidiis per summam vim atque injuriam assidue spoliamur. Verum quoniam de hisce rebus oratoribus ipsis, ut coram tractarent, negotium dedimus, quibus in omnibus fidem adhibere dignabimini, his litteris finem imponimus, Deum Optimum maximum prius obtestantes, ut quæcumque per vos agenda erunt, ea vobis et Christianæ Reipublicæ prospere eveniant. Datum Melitæ XVIII kal. Decemb. MDLXIII.

« Magister hospitalis Jerusalem, et concilium. Frater Mego locumtenens vicecancellarii ».

148. Subditur in eodem Ms. mandatum principis Melitensium equitum, quod ab his verbis ducit exordium : « Frater Joannes Valleta Dei gratia sacræ domus Hospitalis S. Joannis Hierosolymitani magister humilis, pauperumque Jesu Christi custos, et nos conventus ejusdem. Universis, etc. » Decretus vero est iis litteris orator, Fr. Martinus Royas de Porta-Bruna vicecancellarius, ut Concilio Tridentino interesset, ejusque sanctiones ad fidei Christianæque reipublicæ utilitatem promoveret. Consignatæ vero sunt eæ litteræ hac temporis nota : « Dat. Melitæ in conventu nostro die XXI mensis Julii MDLXIII ».

149. Porrectis iis litteris orator gravi oratione tarditatem adventus ad Synodum excusavit, atque equestris ejus Ordinis indefessos labores pro tuenda re Christiana commendavit, cui nona Septembris hoc responsum [1] a Synodo redditum est :

« Illustris ac reverende orator. Quod illustrissimus et reverendissimus magnus vestri Ordinis magister ad hoc sacrum generale Concilium, ut optabat, ipse non venerit, tuque munus istud tuum non citius obieris, sancta Synodus excusationem quam attulisti ut justam accipit ; nam cum non ignoret eximium vestrum erga sanctam Apostolicam Ecclesiam studium, cujus in magnis Christianæ reipublicæ periculis contra immanissimos nostri nominis hostes testimonia extant quamplurima, non dubitat, nisi piratæ iter impedivissent, quin multo antea sacer strenuusque ille vester Ordo fuisset declaraturus, quantum hunc sacrosanctum conventum probet, atque ejus progressus ex animo, ut Christianos decet, exoptet. Nunc te nobilissimi Ordinis oratorem et Ecclesiæ dilectum filium, quando militum Christi et acerrimorum veræ religionis propugnatorum piam et Christianam voluntatem testaris, hæc sancta Synodus excipit, atque de luculenta illa, quæ modo

[1] Ms. arch. Vat. sig. num. 3252. p. 225. Acta Conc. script. per Astulph. Serv. Ms. Fr. card. Bar. sig. num. 1109. p. 176. Ext. lib. p. 146.

[1] Ext. in Ms. arch. Vat. sig. num. 3252. p. 228.

a te habita est, oratione totius illius Ordinis pietatem erga Deum universamque Christianam rempublicam agnoscit vehementerque diligit. Quæ vero de commendis et privilegiis vestris conservandis diligenter petiisti, in his sancta Synodus habebit, quatenus licebit propter charitatem, qua magnum magistrum sacræ istius religionis atque illum Ordinem amplectitur, rationem dignitatis et commodorum vestrorum ».

150. *De Matrimonio clandestino maxima concertatio.* — Hoc dato responso institutum est tertium examen canonum spectantium ad sacramentum Matrimonii, de quibus suam sententiam deprompsere duo cardinales, tres patriarchæ et tres archiepiscopi. Exercuit diu Patres controversia de clandestino Matrimonio [1], quod pars major rescindi volebat; pars altera usque ad sexaginta negabat jure rescindi posse, utrique autem scripsere gravissimis hinc inde allatis argumentis.

Pontifex vero a legatis consultus xv Octobris in hæc verba respondit [2]: « Controversiam de clandestinis cum inquisitoribus et theologis excussimus, et conclusum est, quod possimus et debeamus ea rescindere, maxime respectu habito minoris ætatis, quæ nondum xxv annum excessit, quodque decretum in aliqua parte temperari possit ». Agerent itaque legati cum Madrutio cardinale et aliis, ut pacato sint animo in ea controversia, vel eam ad Sedem Apostolicam referant, satius tamen futurum, ut ipsi eam dirimant.

151. Inter alia Patrum decreta de asserenda sacramenti Matrimonii dignitate, illud contra novatores omnia prophanantes sanxerant, disgregato ob adulterium conjugio, innocentem ad alias nuptias transvolare non posse, cui decreto Venetii oratores intercessere porrecto xi Augusti subjecto libello supplici [3], quod in Græcorum insulis, quarum ipsi tenebant imperium, contrarius mos inolevisset, eorumdemque Græcorum habendam rationem flagitarunt:

« Petitio oratorum serenissimi dominii Venetiarum, etc. Lecta in generali congregatione die xi Augusti MDLXIII ».

« Neminem dubitare posse arbitramur, illustrissimi præsidentes, et Patres sanctissimi, serenissimam rempublicam nostram semper addictissimam fuisse sacrosanctæ Apostolicæ Sedis, et illius auctoritate congregatis Œcumenicis Synodis: quin, et toto pectore amplexatam esse, ac omni devotione prosecutam, quæ inde emanarunt decreta, canones et sanctiones, utque semper promoveant Dei gloriam, animarum salutem, ac Christiani populi tranquillitatem et pacem. Verum cum aliqua sint in septimo canone de Matrimonio, qui circumfertur, quæ nisi aliquo moderentur pacto, possent non modicum scandalum in Ecclesia Orientali, et præcipue nostris in regnis, et insulis Cretæ, Cypri, Corcyræ, Zacinthi, Cephaloniæ et aliarum plurium excitare, non solum in præjudicium tranquillitatis publicæ, sed et Catholicæ Ecclesiæ, visum est nobis paucis attingere, nostrumque justissimum desiderium explicare.

« Notum est Græcorum Ecclesiam, etsi aliqua ex parte a Romana dissentiat, non tamen adeo deploratam esse, ut non possimus de illa nobis melius polliceri, præsertim, cum in locis prædictis, aliisque ditioni nostræ subjectis, licet suo ritu vivant, obediunt tamen præsulibus Ecclesiasticis a Sede Apostolica assumptis: quare non patitur ratio, nec foret nostri muneris, si pateremur illos tali anathemate gravari et inde occasionem accipere, ut tumultuari possent, ac penitus ab ipsa Sede Apostolica desciscere. Exploratum quidem est, consuevisse Græcos fornicariam uxorem dimittere, et aliam ducere, sequendo, ut dicunt, antiquissimum ritum suorum Patrum, nec in aliquo Œcumenico Concilio fuerunt ob hoc condemnati, aut aliquo anathemate perculsi, quamvis ritus ipse fuisset Romanæ et Catholicæ Ecclesiæ semper notissimus. Quare nostrarum partium esse cognoscimus petere, et instare omni et meliori modo quo possumus, a vobis, Sanctissimi Patres, ut verba illius canonis ita moderentur, ut Græcis præsertim sub anathemate non fiat præjudicium, quod et fieri posse non dubitamus, non solum sine jactura Catholicæ Ecclesiæ, sed et forsan cum plurimum doctorum veneratione. Posset itaque nostro judicio fieri, ut sancta Synodus haberet intentum, et serenissimo domino nostro esset satisfactum, reformando canonem in hunc, qui sequitur, modum.

« Si quis dixerit sacrosanctam Romanam Catholicam et Apostolicam Ecclesiam, quæ est aliorum omnium magistra, errasse vel errare, quando propter adulterium alterius conjugum docuit et docet Matrimonium non posse dissolvi, et utrumque conjugum, vel saltem innocentem, qui causam adulterio non dederit, non debere altero conjuge vivente aliud matrimonium contrahere, et mœchari eum, qui dimissa adultera aliam duxerit, et eam, quæ dimisso adultero alteri nupserit, anathema sit.

« Quamobrem rogamus vos, sanctissimi Patres, ut dignentur amplissimæ dominationes vestræ, vel eo modo, quo diximus, vel meliori, prout videbitur, prudentissimo judicio suo hac in re morem gerere serenissimæ reipublicæ nostræ, quæ semper obsequentissima extitit, et in posterum existet sacrosanctæ Apostolicæ Sedi ».

152. Non admissa sunt Venetorum postu-

[1] Card. legati Ep. CDXI ad card. Bor. et CDXX. XV Sept. MDLXIII. — [2] Ext. in Ms. arch. Vat. sign. num. 3216. Ep. VI. — [3] Ext. in Ms. arch. Vat. sig. 3197. p. 173.

lata (1), nec enim doctrina Christi fucis obscuranda erat; atque ob salutem animarum perspicuis verbis promulgatum est in canone juxta Evangelicam et Apostolicam doctrinam, innocentem conjugem ob alterius adulterium non posse novas nuptias contrahere, atque anathema contrarium dicturo intentatum, ut in sess. XXIV visuri sumus.

153. *Principes protrahunt suam reformationem.* — XI Septembris coacta est generalis Synodus, in qua discussa sunt viginti supra unum capita de reformatione [1], de quibus cardinalis Moronus præses Concilii, ita præfatus est : « Cum jam expedita sit materia Sacramentorum, agendum est nunc de reformatione, quæ etsi quamplurimis displiceat, cum ea universalis sit et omnes tangat, tamen quacumque ratione non obstante de ea omnino tractandum est, nihil enim, quod magis a Christianis omnibus expectetur, et summis votis desideretur, nihilque magis præsentes Ecclesiæ calamitates expostulant, quare potissimum hac de causa Patres ex tam longinquis partibus in hunc locum evocati sunt : excusavitque, quare non proposita fuerit ea reformatio, quæ tangit impedimenta, quæ proveniunt a principibus secularibus, cum eisdem impedimentis episcoporum residentia perturbatur. Non posse simul omnia uno et eodem tempore fieri, verum tam ipse, quam ejus cæteri ejus collegæ promittunt eam infra triduum Patribus exhibere, ut una cum aliis in sequenti sessione decernatur. Nec Patres vereri debent, ut aliqui vereri videntur, suspensionem Concilii, admonuitque eos, ut ad proposita tantum respondere vellent, et statim dixerunt Lotharingius et Madrutius cardinales ».

154. In hac sancienda disciplinæ Christianæ emendationis norma [2] caput omnium difficillimum tangebat principes, quod cum antea ad Cæsarem transmissum esset, atque ab aliis articulis segregatum, præfixo Cæsari decem dierum termino, quo labente sententiam suam depromeret, ea res ingrata adeo accidit præsulibus, ut centum ex ipsis atque amplius seorsim congregati inter se convenerint, suffragia circa reformationem non laturi, nisi capitulum ad principes spectans pristino loco restitueretur, de quibus cardinalis Borromæus XII Septembris [1] a cardinalibus legatis certior redditus est. Interea Cæsar questus est angustius temporis spatium sibi constitutum, ut caput reformationis principum consideraret; rem essse gravissimi momenti, quæ reges ac principes tangeret, decem tantum dies connumeratis iis, qui a cursoribus eundo redeundoque consumpti erant præstitutos, poposcitque, ut laxius ad rem perpendendam tempus sibi daretur, cum nollet promittere, quæ præstare non posset, neve inde mala nascerentur, unde bona sperabantur, nec deesse pro occupandis Patribus gravem aliam rerum molem : ad quæ legati se excusarunt, rem sibi integram non esse, jam enim præsulibus triginta sex reformationis capita, ut executerentur tradita esse, nec id sponte, sed coacte egisse, cum præsules fixum et ratum haberent, suffragia non ferre circa reformationem, nisi caput de reformatione sæcularium contineretur, posse vero legi litteras Cæsaris coram Patribus, ut ipsi decernant quid agendum sit. At oratores Cæsarei objecere confecta ea capitula, quæ principes perstringerent, inconsultis principibus, et ita eos non auditos damnari. Quæ omnia XV Septembris ad cardinalem Borromæum perscripta. Ut vero hæ lites circa reformationem principum magis exasperatæ sint a Gallis oratoribus infra dicetur.

155. *Prorogatio sessionis octavæ.* — Decima quinta die Septembr. habita est congregatio generalis, in qua implorato de more Spiritus sancti præsidio cardinalis Moronus primus legatus sessionis extrahendæ causas exposuit his verbis [2] :

« Nos legati, quantum in nobis est, optamus sessionem fieri die crastina, sicuti statutum est, verum necessitas urget, ut omnino differatur ob multas rationes.

« Primo quia Patres super canonibus sacramenti Matrimonii adhuc concordare non potuerunt, sed valde inter se discordant, prout etiam discordes sunt circa canones reformationis abusuum super ipso matrimonio.

« Secundo polliciti eramus tractare in hac

[1] Ext. in Act. Conc. Trid. per Astulph. Serv. Ms. Fr. card. Bar. sig. num. 1109. p. 142. — [2] Legati card. in lit. ad card. Borrom. XII Sept. Ep. CDXIX.

[1] Ep. CDXXII. — [2] Angel. Mass. in Act. Conc. Trid. post sess. VII. Ms. arch. Vat. sign. num. 3212. p. 195. et tom. X. de Conc. Ms. arch. Vat. sig. num. 3196. p. 53. Astulph. Serv. in Act. Conc. Trid.

(1) Fallitur profecto annalista scribens Venetorum postulata a Patribus neglecta, nec penitus admissa fuisse. Scriptores enim historiæ Concilii Tridentini Pallavicinus et Soavius affirmant Patres illos decretum de divortio ita primum dictasse, ut anathemate damnarent illos qui per divortium matrimonii vinculum solvi docerent. Reclamantibus ad hæc Venetis, obsequendum Patres rati, ita reformandum decretum illud censuerunt, ut anathema iis tantummodo diceretur, qui erroris insimularent Ecclesiam docentem « Matrimonii vinculum non posse dissolvi... et innocentem qui causam adulterio non dedit, non posse altero conjuge vivente aliud matrimonium contrahere etc. » Hæc canonis reformatio argumento esse posset Tridentinos Patres nihil ea de re ut fide certum definiendum sibi assumpsisse : quanquam et id pariter demonstrarunt se quidem, totamque Ecclesiam in sententiam Græcis oppositam inclinare. Hinc non ignobiles theologi, quanquam in ea sunt sententia, ut manere conjugii vinculum etiam post divortium teneant, ambigere se tamen profitentur utrum Tridentini Patres tanquam fidei dogma id definire voluerint. Vide Tournely in tract. de Sacram. Matrim. Hanc etiam sententiam nostram confirmat solemnis protestatio archiepiscopi Nicosiensis, qui, cum septimus canon in solemni Concilii sessione legeretur, hæc palam exposcit : *Peto* etc. quæ verba in Annalibus hic num. 194 descripta sunt. MANSI.

eadem sessione de reformatione generali, quod quidem, ut apparet, in præsentiarum præstari non potest, quare necessarium visum est, imo coacti sumus apponere vobis dilationem sessionis usque post festum D. Martini, quæ dies nobis opportuna visa est, cum præter ea quæ diximus, multa adhuc præstanda supersunt ad dogmata pertinentia videlicet de Purgatorio, de Imaginibus, de Votis Monasticis, de Indulgentiis, et nonnullis aliis, quæ in eadem sessione expediri poterunt.

« Dicant igitur Patres sententias suas, quas nos libenter sequemur.

« Illustrissimus D. cardinalis Lotharingius dixit : Spero ex hac prorogatione maximum commodum futurum, quanto enim magis res reformationis differuntur, eo diligentius stabiliuntur, ipsaque reformatio integra fieri poterit, videlicet de omnibus Statibus Ecclesiasticis, excepto Summo Pontifice, tractabiturque si quid ad sæculares attinet ».

Collectis suffragiis maxima ex parte itum est in eam sententiam ut consessus in diem D. Martino sacrum differretur.

Habitæ sunt postea plures pro his discutiendis congregationes, quas Astulphus Servantius suis diebus distincta recenset.

156. *Legati mittunt ad Pontificem internuntium qui certiorem illum faciat de progressu Concilii, dum cæteroquin monent Cæsarem simul et Hispanum regem ne amplius nectant moras circa absolutionem Concilii.* — XIX Septembris MDLXIII [1], a Joanne cardinale Morono, et aliis Pontificiis legatis missus est Vicecomes episcopus Vintimiliensis ad Pium IV, ut eum de progressu Concilii certiorem redderent, atque de eo claudendo, definitis omnibus dogmatum controversiis, consilium exposcerent, hisque mandatis internuntius instructus est. Exponeret longiores in protrahendo Concilio moras, tum publicæ rei, tum Pontificiæ damnum afferre ; publicæ quidem rei ob Ecclesiarum suis episcopis destitutarum damna, tum ob graves sumptus a Pontifice profundendos, episcopos etiam crescere audacia, atque in Ecclesiasticæ rei administratione plus quam par sit, sibi arrogare, necnon in beneficiis novis efflagitandis a Pontifice importunos se præstare ; producto etiam Concilio controversias novas atque implicitas exoriri posse, tum maximorum principum occurrente obitu posse dissolvi Synodum sine ullo operis fructu, vel cum schismate, tum quia principibus Concilium videatur esse instar fræni, quo pro eorum voluntate hac vel illac vertatur Pontifex. Propterea cum longior continuatio trahat periculum, significarunt legati, se cum rege Catholico acturos, ut intelligat, nolle Pontificem præcipiti exitu claudere Synodum, sed sinere, ut suo ordinario cursu decurrat, utque controversiæ necessariæ congruo modo pertractentur, idque tantum quæri, ut regii ejus administri æquo sint contenti, nec affectent invadere alienum munus, suumque prætergredi, ut hactenus moliti sunt in rebus gravissimis, veluti in impediendis, vel differendis Patrum consessibus et præsulibus in suas partes pelliciendis, in discessione etiam nationis Hispanæ nuper pertentata, in deputatione per nationes præter consuetum morem promovenda, in congregationibus privatis in ædibus legatorum disturbandis, in cogendis e contra domi suæ conventiculis, in pellendo collegiorum canonicorum Hispaniæ procuratore, læsaque ea re libertate Concilii, in minacibus dictis jactatis adversus prælatos regis Hispaniæ obnoxios, qui ausi fuerint fari de capitulo principum, in responsis expectandis a regia aula de omnibus quæ Tridenti tractantur, ac denique regium oratorem se in omnibus consultis, sive ad disciplinam restituendam, sive dogmata definienda, veluti episcopum intrudere, quod penitus ab oratoris munere alienum est, cujus est tuendo ac defendendo Concilio assistere, ejusque parere decretis, non illud velle regere ac moderari, ac si Pontificis Romani legatum ageret ; quæ eo minus decent, quo Pontificii legati nihil, quod ipsorum munus excedat, sibi arrogent, et sincero animo ad asserendam Concilii libertatem, instaurandæ disciplinæ provehenda capita tendant ut omnes alii oratores, cardinales ac præsules nitide testari possunt, atque opera ipsa loquuntur.

Idem comes e Luna orator continuum cum imperatore ac rege Romanorum litterarum commercium habet, atque apud eum magna pollet auctoritate, arcana esse ejus negotia, neque hactenus mentem suam circa capitulum principum aperuisse, nec circa Concilii protractionem, sive contractionem ; id tantum fari, cum imperatore ac rege Hispaniæ cupere finem illi imponi, non præcipiti celeritate extingui : quæ verba ambiguum sensum patiuntur ; diligentissimum esse in congregationibus, ac prælatis moras innectere : in ultima sessione visum dissidere propter verba *proponentibus legatis*, et deputatione per nationes importune efflagitata, ac videri alicujus Hispani præsulis parum æqui erga curiam Romanam sententiæ adhærescere.

Addidere legati posse Pontificem significare Catholico regi, ut si ex animo disciplinam sacrorum ministrorum in suum splendorem restitutam cupiat, impedimenta progressus Concilii removeat, alioqui si debitus honos Pontificiæ auctoritati non deferatur, posse legatos Tridento revocari Conciliumque dissolvi, idque forte pro juvando progressu utile futurum ; quod si dissolvendum foret Concilium, prius disciplinam instauratam esse oportere, ut constaret populo

[1] Ext. in Ms. card. Spadæ sig. num. 31. p. 315.

Christiano non ad eam defugiendam emendationem dissolvi Concilium, sed propter injurias illatas a principibus, qui Pontificis et Concilii tuendæ auctoritati desint, idque tum demum agendum, modo non sint conjuncti inter se omnes principes, dissolvendique illius occasio perspicua et ingens urgeret.

157. De fine Concilio imponendo significarunt legati, expetendum illum, tum ob divinam gloriam, publicæque rei ac Pontificiæ utilitatem : at quia secum invehit hæreticorum condemnationem, decretorumque in opus provocationem, propterea existimari posse, finem non esse acceptum imperatori, quia Cæsarei muneris foret hæc conficere, tum quia pessimi res esset exempli toti imperio Christiano, absoluto Concilio, decretorum ejus observationem non mandari operi, et quia ex adverso ad ea exequenda desint vires, et ægre adversus vim Protestantium tueri se possit Cæsar, si Protestantes metu belli ab eo inferendi perciti in eum consurgerent, tum etiam existimatur, voluntatem et consilia regis Romanorum ad hæc non tendere. Præterea regi Galliæ non acceptus Concilii finis videtur tum ob easdem causas, tum quia impubes est, ejusque senatores hæresi contaminati, regnumque ejus dissidiis lacerum, atque ab hæreticis, Helvetiis, Germanis et Anglis circumfusum, a quibus illi terror imminet, maxime ob præterita exempla, et exigua auxilia, quæ sibi a principibus Catholicis suppeditata queritur.

158. At regi Hispaniæ licet Synodi conclusio utilis videatur, quia tum in Hispania, tum in Italia ejus subditi parent Ecclesiæ, tamen noxam potest accipere ex fœderibus armorum ineundis ab hæreticis, tum ob discrimina Belgio ab iis impendentia, tum ne varia ejus consilia contrahendarum affinitatum aliorumque compendiorum disturbentur, tum quia a bellis abhorret et quietis appetens est, exhaustoque ærario multum æs alienum contraxit, cujus rei signa plura extant, quæ ab internuntiis Crivello in Hispania, Delphino in Germania confirmantur, quorum postremus significat comitem e Luna urgere summa contentione apud imperatorem, ut Concilium extrahatur; atque constare ex aliis, imperatorem et Catholicum regem convenisse in ipso Concilii exordio, ut protrahendum curarent : itaque videri agendum cum rege Catholico, ut memor honoris ac salutis animæ progressum Concilii non retardet; ac forte, quia propriis commodis in hac re ducitur, pertentari posset, si velit, appetente Vere per Italiam in Belgium se conferre, simulque cum ipsius Beatitudine inire colloquium, atque augendi religionis splendoris ergo Concilio claudendo interesse, aut si velit extrahi alicujus sui negotii perducendi causa, veluti matrimonii cum regina Scotiæ, eaque de causa Concilii præsidio atque auctoritate opus habeat adversus reginam Angliæ, posset sua Sanctitas in ea re ipsi obsecundare, modo Concilium eo tempore clauderetur, ac rex Catholicus sponderet, se alios principes ad eam sententiam adducturum.

159. Quod ad suspensionem Concilii attinet, videntur ea ratione multa incommoda ac pericula declinari, quæ continuatio vel dissolutio afferre possunt, nec secum invehit decretorum executionem, ac bellorum pericula, quæ finis intentat, ac videtur felicius ea successura, verum conclusionem Concilii piorum votis magis anteferri, ac si suspensio provehenda sit, eam efflagitari a Galliæ rege, qui ad eam regem Catholicum et imperatorem permovere possit. Videtur enim nobis imperator illi facile assensurus, cum in medio Turcarum ac Protestantium exiguis viribus suffultus versetur, eique expediat, ne ad majorem hæreticorum damnationem procedatur, possetque boni consulere, disciplinam Ecclesiasticam fuisse instauratam, pariterque idem acceptum foret aliis principibus, qui non alia præcipua de causa Concilium enixe postularunt, quam ut morum pristinus nitor restitueretur; atque arbitrabuntur, tum bonis Ecclesiasticorum exemplis tum doctrina dogmatum constituta, tum decretis latis pro optimis episcopis in munere suo obeundo strenuissimis obtinendis, plures principes ac populos, qui adeo in varias sectas discissi sunt, sine armorum fragore, sine vi adhibita, sine bello ad fidem nostram revocari posse. At perpendendum est imperatorem annis et adversa veletudine gravari, atque publicæ rei administrationem filio regi permittere, qui regi Catholico sit conjunctissimus, ac sine ejus consensu nihil moliturus ; itaque ipsius Beatitudo suspensionem Concilii præferat, non tamen absistat apud regem Catholicum urgere Concilii conclusionem, reformatione morum absoluta, ac reliquis dogmatum controversiis definitis, quæ definiendæ supersunt. Hos principes Hispanum Germanumque esse conjunctissimos, cumque auctoritatem Ecclesiasticam, quantum contrahere possunt, enitantur, cuncta a se usurpata, corruptione temporum, retinere velle. Perduci hæc facilius poterunt si Patres resciverint Sanctitatem suam velle, ut in rebus non dogmaticis majori parti Patrum mos geratur.

Quod spectat ad capitulum principum cognita jam Pontificia voluntate, ratione quadam rem temperatum iri , ut oratores principum æqui eam accipiant, ac præsulibus fiat satis.

Galli oratores efflagitant, ut ipsorum præsules in Galliam revertantur, modo absoluta sit reformatio, atque cæteri oratores se in ea re eximie affectos demonstrant, quia comes e Luna urget, ut circa reformationem fiat deputatio per nationes, cui etiam Cæsarei sunt adhæsuri. Ipsius Beatitudo poterit dare operam , ut ab ea sententia dimoveantur.

160. Instabat interea Pontifex, ne a promovendo Concilii exitu deducerentur legati, quapropter repetitis litteris ipsos urgebat, ut supremam Concilio manum maturarent imponere, nihilque de omni adhibenda sedulitate remitterent, sed sine ulla dubitatione, quamvis secus aliqui principes suaderent, in incepto persisterent. Porro cardinalis Moronus, sessione peracta, Ferdinandum imperatorem, qui una cum Philippo rege Catholico moras, oratorum opera, Concilii terminationi nectere videbatur, per litteras alloquendum ratus, quæ ex Concilii dilatione Christianæ reipublicæ pavenda essent discrimina, ita disseruit [1] :

« Sacra Cæsarea Majestas.

« Cum nos serio et sincere agamus, non sine magno animi dolore percepimus, consilia serenissimi regis Catholici eo tendere, ut Concilium in longum protrahatur, quod sane reipublicæ Christianæ valde perniciosum esset, si post doctrinam fidei declaratam et confirmatam, si post reformationem factam, et disciplinam Ecclesiasticam restitutam, quod brevi commode fieri poterit, Concilio debita libertas non permittatur. Tot episcopi, non sine magno Ecclesiarum detrimento, hic detinebuntur, nec video, quid nisi perniciosum reipublicæ Christianæ expectari possit, si relictis ovibus pastores in his montibus quodammodo inclusi detinebuntur.

« Serpit in dies morbus hæreticorum, et jam non solum Galliam, ut novit majestas vestra, et reliquas partes Septentrionales, verum etiam Italiam pervadit, et dum hic frustra tempus teritur, hæreses ubique grassantur. Omitto pericula, quæ nobis imminent, si Summus Pontifex, si majestas vestra (quod Deus avertat) nobis eriperentur : omitto graves impensas et varia incomoda, quæ hic sustinemus : certe nihil magis noxium, quam omnium piorum animos tamdiu suspensos tenere, quam infirmorum in fide mentes non confirmare edictis his, quæ tam sancte in hoc Concilio statuta sunt.

« Huc accedit quod, si quid remedii afferendum erit omnibus provinciis majestatis vestræ, et Germaniæ, et Galliæ super his, quæ aliquo modo concedi poterunt ad retinendos in Ecclesia eos, qui facile labuntur, id vix adhiberi poterit, nisi in conclusione hujus sancti Concilii. Quibus de rebus, quoniam fusius per R. D. Chanadiensem, cum majestate vestra nomine meo agendum curavi, nihil est, ut nunc scribam.

« Reliquum vero est, ut majestatem vestram per Deum immortalem rogem et obtester, ut non dicam cœptis nostris, sed jam magnis progressibus velit pie et clementer favere, quo tandem expeditis his, quæ maxime ad fidem et ad reformationem pertinent, cum pace ad nostra redire valeamus. Quod si longior mora nobis obtendatur, vix dici poterit, quantum dedecus in hac vita, quantam a Deo ultionem sint subituri omnes, qui opus Dei impediunt, qui religione ad suas privatas rationes impie abutuntur. Quod cum longe absit a pietate majestatis vestræ, eam etiam atque etiam rogo, ut serenissimum regem Catholicum ab ea sententia dimoveat, ne ratio publicæ utilitatis, et libertas Concilii cum maxima jactura ovium Christi impediatur. Deus majestatem vestram diu incolumem et felicem conservet. Dat. Tridenti die XX Julii MDLXIII «.

161. *Agitur de reformatione principum.* — Abstitit quidem a cœptis Philippus Hispaniarum rex, tamen ejus orator comes e Luna regia excedens mandata progressum Concilii acerrime interdum oppugnavit ; cum ex adverso Galli, ut ad optatum exitum perduceretur, vehementius studerent ; quare Pontifex cardinales legatos admonuit [1], oratores Florentinum, Venetumque et Gallos, et cardinalem Lotharingum strenuam operam cum ipsis ad urgendum Concilii finem conjuncturos. Lotharingus vero cardinalis ad sustinendam Pontificis dignitatem in Concilio, atque ad abrumpendas impias nonnullorum procerum Galliam a Sedis Apostolicæ obsequio divellere annitentium coitiones, asserendamque in eo regno Catholicam religionem toto pectore incubuit, quo nomine illi devinctus Pius IV legatis Tridentinis dedit imperia [2], ut omni illum honore prosequerentur, se illi ex animo maxime obstrictum, æternaque memoria ejus eximia officia culturum, pollicitus ; quem etiam videndi quamvis summo desiderio teneatur, tamen pro expediendis rebus Concilii Tridenti ab iis detinendum videri. Non minore afficiebatur cardinalis Lotharingus cupiditate salutandi Pontificis, qui ab eo certior factus, amantissimis illum litteris [3] ad mutuum congressum, postquam interposita sessio confecta esset, provocavit.

« Dilectissime fili, salutem, etc. Ad litteras tuas, quas VII kalend. Septembris dederas, nostra manu non rescripsimus, cum in tuum adventum atque in præsentem sermonem integra fere omnia reservamus, quæ tibi respondenda essent hoc tempore ; quibuscumque autem rebus possumus, nostram in te propensam voluntatem paternamque benevolentiam declarabimus, ut et dignitatem et amplitudinem tuam nobis esse charissimam præclare intelligas. De studio ac diligentia, quam adhibes, ut interposita Sessio quamprimum fiat, optimumque exitum, et uberrimos religionis fructus consequatur, valde te amamus et officium tuum libenter amplectimur. Te vero ita avide expectamus, ut nobis nihil propemodum longius videatur,

[1] Ms. arch. Vat. sig. num. 3215. Ep. CXXXIV.

[1] Ext. de eo. lit. in Ms. arch. Vat. Ep. III. VII Aug. — [2] Ibid. Ep. IV. XIV Aug. — [3] Ms. arch. Vat. sig. num. 3297. p. 74.

quam ut conspectus et sermonis tui suavitate perfruamur, summam enim delectationem habitura est nostra congressio, cujus in spe quodammodo acquiescimus. Da igitur operam, ut sessione, et celeriter et commode confecta, te istis negotiis expedias et Romam properes : erit adventus tuus nobis eo gratior, quo fuerit maturior. Quod patriarchæ Aquileiensis causa prospere quidem processerit, iste eventus nobis fuit quam gratissimus. Qua de re quid nostri legati pro sua æquitate sapientiaque statuerint ac dijudicaverint, æquissimo animo accipiemus. Reliqua in nostrum conspectum reservantur. Vale. Datum Romæ XXVIII Augusti MDLXIII ».

162. Interea cum Lotharingus acceptis Pontificiis litteris profectionem suam Romam adornaret, cardinales legati in opus Concilii incumbentes, non desistebant ea meditari, quæ ad frænandam principum in res Ecclesiasticas licentiam conducerent, ac dum synodale decretum condebatur, rogati fuere principum oratores, ut monita ad illud spectantia suggererent, quo mitior censura ac castigatio fieret. Gallicus orator nunquam adduci potuerat, ut circa id aliquid depromeret, comes vero e Luna Hispanus promiserat se huic rei non defuturum, Lusitanus aliqua scripta de ea re porrexit, porrexere etiam oratores Cæsarei ; exposuere tamen cardinalibus legatis, ut in capite de reformatione principum maxima Concilii maturitas adhiberetur, reique perpendendæ longius tempus Cæsari, cujus mentem optimam norant, permitteretur : eo enim collimare Cæsaris consilia, ut Synodi decreta ab omnibus amanter exciperentur. Tum addidere singula illa capita de reformatione sæcularium hisce temporibus vim non habitura videri, atque adeo rogarunt, ut asserendæ dignitatis Concilii congruæ rationes inirentur.

163. Inter alia, quæ pro tuenda libertate Ecclesiastica adversus principum eorumque administrorum vim consulta sunt, hæc fuere [1]. Primo, ut quilibet in jus vocatus Romam se sistere teneatur, contrariæque leges alicubi constitutæ, objectis gravissimis pœnis abrogentur. II, ut anathematismi Pontificii in provinciis sine principum venia promulgentur. III, tollendam corruptelam, ne principes sacerdotia per modum mercedis conferant. IV, privilegia principibus concessa, quibus abutuntur, rescindenda. Plura quoque capita hujusce reformationis refert Spondanus, nimirum I, ut judices fori sæcularis de personis Ecclesiasticis nullo quocumque prætextu judicare possent, nisi præcedente ordinarii declaratione. II. In causis spiritualibus, matrimonialibus, hæreseos, decimarum, jurispatronatus, beneficialibus, civilibus, criminalibus et mixtis, quocumque modo ad forum Ecclesiasticum pertinentibus, nec super personis, nec super bonis, etc., judices temporales se immiscerent, nec in petitorio, nec in possessorio. III. Ne sæculares, etiam auctoritate Apostolica, aut consuetudine immemorabili, judices in causis Ecclesiasticis constituere possent : et clerici, qui ejusmodi officia a laicis acciperent, ab Ordinibus suspenderentur, beneficiis atque officiis privarentur. IV. Sæcularis judici Ecclesiastico præcipere non posset, ne excommunicaret sine licentia, nec prohibere a citando et condemnando. V. Ne imperator, rex, aut quivis princeps, edicta aut statuta sancire posset, ad causas aut personas Ecclesiasticas quovis modo pertinentia, neque se eorum causis, personis, etc. immiscere, sed brachium sæculare judicibus Ecclesiasticis præstare tenerentur. VI. Ne temporalis jurisdictio Ecclesiasticorum aliquo modo turbaretur ; neque eorum subditi in causis temporalibus ad sæcularia tribunalia traherentur. VII. Ne quis princeps aut magistratus promitteret scripto, aut spem faceret obtinendi aliquod beneficium : et qui ea ratione aliquod obtineret, privaretur et inhabilis fieret. VIII. Ne manus injicere possent in fructus beneficiorum vacantium quocumque prætextu, neque in iis œconomos aut vicarios constituere : et qui ejusmodi officia et custodias acciperent, excommunicarentur ; clerici suspenderentur et beneficiis privarentur. IX. Ne Ecclesiasticos adstringerent ad solvendos census, vectigalia, decimas, subsidia, etiam appellatione doni aut commodati, sive de bonis Ecclesiæ, sive de patrimonialibus, exceptis iis provinciis, ubi ex antiquissima consuetudine Ecclesiastici in publicis comitiis interveniunt ad subsidia, tam laicis quam Ecclesiasticis imponenda, contra infideles, aut ob alias urgentissimas necessitates. X. Ne manum injicere possent in bona Ecclesiastica mobilia aut soli vassallos, decimas aut alia jura, neque in bona communitatum aut privatorum, in quæ Ecclesia aliquod jus haberet ; neque pascua aut gramen in terris et possessionibus Ecclesiæ elocare. XI. Ut litteræ, sententiæ et citationes judicum Ecclesiasticorum, præcipue vero curiæ Romanæ, simulatque exhibitæ forent, executioni mandarentur, absque cujuscumque alterius licentia. XI. Ne principes et magistratus diversari sinerent officiales suos, vel famulos, milites, equos, canes in ædibus aut monasteriis Ecclesiasticorum, neque quicquam ab iis pro victu aut transitu extorquere. XII. Quod si aliquod regnum, provincia, aut locus prætenderet se ad quicquam supradictorum non teneri virtute privilegiorum a Sede Apostolica ; privilegia illa exhiberentur Pontifici infra annum post finem Concilii ; quæ ab illo secundum merita regnorum aut provinciarum confirmarentur : et anno elapso, nisi exhibita essent, nullius vigo-

[1] Ms. card. Pii sig. num. 201. p. 104.

ris intelligerentur. Epilogi vero loco admonebantur principes, ut ea, quæ essent juris Ecclesiastici, haberent in veneratione, nec ab aliis lædi sinerent, omnesque Constitutiones Summorum Pontificum et sacrorum canonum in favorem immunitatis Ecclesiasticæ renovabantur : et sub pœna anathematis prohibebatur, ne vel directe vel indirecte sub quovis prætextu aliquid statueretur, aut executioni mandaretur contra personas et bona Ecclesiastica, non obstantibus quibuscumque privilegiis et executionibus, etiam tempore immemorabili, cœptis.

Quæ omnia, cum Ludovici Avilæ et Vargæ oratorum opera accepisset Philippus Hispaniarum rex, apud Pium IV conquestus est [1], in eo decreto gravamen regiæ majestati inferri. Pontifex oratoribus respondit nil a legatis et Patribus constituendum, quod minus justum et honestum foret, Conciliumque liberum esse ea libertate quam ipsi procurarant, nec propterea leges se illi dare posse, verum res Catholicæ majestatis a se legatis cardinalibus commendanda, ut in justis honestisque regi Catholico gratificentur, promissaque opere complens effecit, ut tranquille Philippi regis querelæ componerentur.

Verum instaurandæ disciplinæ, in qua principes continendi erant, ne potestate tradita abusi ad illicita se effunderent, atque Ecclesiasticos a suis consiliariis illusi opprimerent, caput mitigatum fuisse ob infelicem temporum, in quibus refrixerat charitas, Ecclesiæque auctoritas apud plures obsolescebat, calamitatem Quinquecclesiensis episcopus confirmat in litteris [2] ad Vegliensem episcopum datis :

164. « Reverendissime domine, ac frater observandissime.

« Caput de principibus dilatum est ad aliud tempus propter maximos respectus immunitatis Ecclesiasticæ. Si cuiquam, mihi certe perplacent omnia, tamen in his calamitosis temporibus, cum sale et zelo qui est secundum scientiam, agenda existimo. Cavendum est, ne vel minimam suspicionem præbeamus populo, nos cum principibus sæcularibus, iisdemque Catholicis dissentire. Sed hæc quoque, ut aliæ controversiæ, sopienda erit ; ego pro mea virili ad hæc peragenda annitar ».

Hæ litteræ cum in manus Caroli Borromæi cardinalis venissent, earum exemplum ad legatos cardinales Concilii præsides misit, ut prudentissimum viri consilium ponderarent, eoque uterentur. Ea porro scripserat Quinquecclesiensis episcopus pro Hungarico regno orator Cæsareus, mandatis a Ferdinando imperatore, ac eorum, quæ in Concilio agebantur experientia apprime instructus, nam Ferdinandus Cæsar de restringendæ principum licentiæ comprimendæque grassationis in Ecclesiasticum ordinem consilio agitato in Synodo scripserat cardinali Morono, se æqui accipere tractationem de redigendo ad æquitatis normam civili magistratu, nec velle episcoporum auctoritatem imminutam, vel labefactatam, cum a Cæsareo munere id abhorreret, ac summopere divinam iram in se concitare vereretur, modeste tamen subjecerat, non videri æquum et honestum, ut Ecclesiasticus magistratus in civilem magistratum, eo non audito, ac in propria causa, sententiam ferret ; tum eorum quæ Romanum tangerent imperium, rationem reddidit : vetustate temporum confirmatam esse consuetudinem, ut in comitiis ordinum imperii principes Ecclesiastici partem onerum reipublicæ subeant, quæ deinde in ordines inferiores partienda sint, nec sine causa, cum gerant fiduciarias toparchias et vectigales principatus ; nonnullos etiam interdum casus occurrere, in quibus oblique a laicis in Ecclesiasticos juris dicundi auctoritas exerceatur, propterea que decreti Synodalis sententiam non ita late diffundendam, ne major rerum perturbatio, consurgentibus laicis in Ecclesiasticos, oriatur ; se quidem in votis maxime gerere, ut omnes corruptelæ deleantur, exscindanturque omnia vitia, tam in civili quam in Ecclesiastico magistratu, sed cum præsentium temporum infelicitas omnes nævos ad vivum resecari non ferat, mitiore modo articulum de constituenda civilis magistratus sanctiore norma attingendum, cum in provincialibus synodis pro diverso provinciarum statu plura accuratius emendari possint, atque ab anathematismis adversus summos principes temperandum videri [1] :

165. « Ferdinandus, divina favente clementia, electus Romanorum imperator, etc. reverendissimo in Christo patri domino Joanni S. R. episcopo Prænestino cardinali Morono, S. D. N. ad sacrum Concilium legato.

« Paternitatem vestram amice requirimus, ne sibi persuadeat, nos decretum illud reformationis, de quo modo quæstio orta est, unquam in malam partem accepisse, sed certo sciat, quidquid super eo admonuimus, non factum esse animo impediendi reformationem in principibus et ordinibus sæcularibus, quam etiam in propria persona nostra subire parati simus : multo minus id egimus, ut alios reges vel principes contra hoc decretum concitaremus, vel eis malum exemplum præberemus, nec quod Ecclesiasticam immunitatem violatam, vel dignitatem episcoporum extenuatam, vel sacri Concilii libertatem imminutam esse cuperemus ; nec quod prius decreta in dubium convertamus, aut quod prælatos a residentia deterritos esse vellemus ; quia non præterit nos, si tale

[1] Ms. arch. Vat. sig. num. 3216. p. 5. — [2] Ib. p. 143.

[1] Ext. in Ms. arch. Vat. sig. num. 3226. p. 29.

quippiam ageremus, nos non solum facturos esse rem ab officio pii et Catholici imperatoris valde alienam, verum etiam gravem Dei offensionem incursuros, sed quidquid in hac parte monuimus, id candide ac sincere factum est.

« Deinde novimus de iis rebus, quæ in decreto illo continentur, ante centum annos et ultra, adeoque illo adhuc tempore, quo omnes Catholice vivebant, graves fuisse quæstiones et rixas inter Ecclesiasticos ex una, et sæculares ex altera parte, quæ in hunc usque diem nondum sunt decisæ, id quod infiniti libri et litterarum monumenta, quæ etiam nunc extant, abunde testantur; e quibus etiam colligitur, quod sæculares tunc intentionem suam forte non minus quam Ecclesiastici omni juri et honestati consentaneam esse conati sunt demonstrare. Quod ergo modo illa omnia unius quodammodo mensis spatio ita ex abrupto, nec auditis sæcularibus determinentur, et quasi unico bipennis ictu decidantur, id nobis etiam, si nostra non interesset, valde tamen durum videretur, præsertim cum soli Ecclesiastici sic in causa propria judices futuri sint.

« Quod vero ad nostrum interesse pertinet, res ita se habet, quod prælati sacri Romani imperii ab immemorabili tempore per contributiones et collectas non solum contra infideles, verum etiam alios imperii hostes rebelles, vel bannitos, imo etiam ad alias imperii necessitates, ut puta, ad retinendam pacem et justitiam, ad exterminandum grassatores, ad intertenendum judicium cameræ, etc. contulerint, quodque iidem prælati in ea re ab inferiori ipsorum clero, ut par est, fuerunt adjuti, et quod idipsum etiam fecerint prælati nostri provinciales, ac reliquorum principum sæcularium, in omnibus iis, quæ necessitates earumdem provinciarum concernunt.

« Et quamvis viæ sunt ordinariæ per quas hujusmodi negotia tractantur, nempe per conventus publicos, non tamen sunt ii auctoritatis tam modicæ quin ea, quæ ibi per plura vota obtinentur, alii, etiam inviti, sequi teneantur.

« Præterea, quod ad jurisdictionem attinet, manifestum est, quod prælati sacri Romani imperii, non solum ex consuetudine omnem hominum memoriam excedente, verum etiam ex publicis imperii constitutionibus et ordinationibus, (quibus conficiendis ipsimet operam suam adhibuerunt) in certis quibusdam causis, vel coram nobis, vel coram imperialis cameræ nostræ judicio, aliisve debitis ac competentibus tribunalibus comparere, ac se et sua defendere debeant.

« Idem sane observari solet cum prælatis, qui immediate sunt in provinciis nostris, quoad judicia provincialia, nec fere quisquam illorum est qui talia judicia vel minimo verbo declinet.

« Quæ quidem omnia sunt ita clara, ut nemo rerum Germanicarum vel mediocriter peritus diversum dicere possit.

« Quod tanto minus mirabitur paternitas vestra reverendissima, quando consideraverit, quod prælati Germaniæ, non solum rebus ac bonis in Germania existentibus, verum ut plurimum insignibus, regaliis, feudis, jurisdictionibus et dignitatibus temporalibus plus quam in ullo alio totius Christiani orbis regno dotati sunt, quæ etiam, vel a nobis ipsis et sacro Romano imperio, vel ab aliis principibus sæcularibus, absque omni controversia recognoscunt.

« Tacemus interea, quam multi sunt casus, in quibus etiam ex mente jurium, ac eorumdem excellentissimorum interpretum, magistratibus sæcularibus potestas non modica in personis ac rebus Ecclesiasticis attributa sit.

« Nos in præsentiarum duos duntaxat articulos memorati decreti attigimus, nempe contributionis et jurisdictionis, qui nos admodum anxios reddunt; nam de aliis, qui supersunt, pauci sane, et vel nos ipsos, vel regna provinciasque nostras concernere possunt, nondum plane deliberare potuimus, quare illos jam in medio relinquimus.

« De cæteris, quæ nos adeo non concernunt, ut eosdem etiam, ne satis quidem assequi valeamus, cum quoquam ne verbum quidem communicabimus.

« Consideratis autem omnibus supradictis manifeste liquet, quod verba decreti adeo generaliter et absque omni distinctione, vel saltem cum tali distinctione, quæ universo huic negotio non satisfaciat, non solum non permanerent, verum etiam nec a nobis expresse acceptari deberent, non tam in proprium nostrum, quam aliorum principum et statuum sæcularium præjudicium, saltem illorum, qui nobis subjecti sunt, nihil certius futurum, quam ut inde in Germania extrema rerum omnium confusio inducatur, et ut sæculares odium suum, quod alias plus nimium contra Ecclesiasticos conceperunt, ita exacuant, ut tandem ad evertendum penitus omnem ordinem Ecclesiasticum, quamcumque occasionem, qua jure quave injuria, sint arrepturi.

« Hanc tam insignem tempestatem, cum nobis videamur quasi e specula quadam prospicere, omnino existimamus neminem esse debere, viros præsertim tantæ auctoritatis, prudentiæ, ut est paternitas vestra reverendissima, cum reverendissimis suis collegis, qui vitio nobis vertat, quod ingenue ac libere proferamus id quod de hujusmodi rebus sentimus, quin potius arbitramur non aliam ob causam oratoribus nostris permissum fuisse, ut de hoc negotio diligenter ad nos referrent ». Et paulo post :

« Probe equidem agnoscimns, quam pio et ferventi zelo hæc et multa alia a reverendissima paternitate vestra, reverendissimisque collegis suis proposita et tractata sint, nihilque posset nobis optabilius accidere, quam ut perditissimi hujus sæculi nostri conditio ita ferret, ut in his omnibus apud utrumque hominum statum rigor antiquorum jurium in omnibus et per omnia servaretur, adeoque pro hoc ferreo aureum quoddam nobis reduceretur sæculum. Sed cum ita ferat hæc ætas, non considerato præsenti tam hominum quam temporum vitio, non possumus non vehementer in hac parte de eventu universi negotii esse solliciti, et censemus diligenter et omnino cavendum, ne dum nimium urgemus ea, quæ hoc tempore executioni demandari proculdubio nullo pacto queunt, non modo oleum et operam perdamus, verum ansam et occasionem præbeamus, ut et alia multa in hoc Concilio sanctissime definienda prorsus evanescant, et ita denique omnis fructus, quem hucusque expectamus ex hoc Concilio, plane pereat, quod malum Deus optimus Maximus pro sua immensa benignitate clementer avertere dignetur.

« Ignoramus quidem an et qui episcopi his de rebus querimoniam aliquam contra nos ad sacrum istud Concilium obtulerunt : at persuasum habemus, si qui tales sunt, illos hujusmodi quærimoniæ non adeo magnam causam habuisse, vel posthac habituros esse ; licet interim nolimus inficias ire, et nobis et inclytis genitoribus nostris varias aliquando contentiones cum ordinariis locorum super jurisdictione ac immunitate Ecclesiastica incidisse, et adhuc nonnullas subsistere, dum hi forte illam nimis extendere, illi vero intra cancellos suos coercere nituntur.

« Verum per nos nunquam stetit neque etiam nunc stat, quominus illæ contentiones tolerabilibus quibusdam remediis, et cum bona utriusque partis gratia, sive in Conciliis provincialibus, sive in Synodis episcopalibus, seu quibuscumque aliis conventibus hinc inde celebrandis componerentur ». Et infra :

« Nobis certe vehementer probatur, quod conclusio totius illius capituli, quod de principum sæcularium reformatione tractat, breviusculis verbis concepta, quodque in ea omissa et mitigata sint illa fulmina, quæ in priori formula continebantur, et quod vice illorum successerit admonitio quædam paterna et generalis, juxta quam principes sæculares scire debeant libertatem et immunitatem Ecclesiasticam sibi summopere commendatam esse debere.

« Quamobrem, etsi nunc in specie de articulis particularibus in capite contentis propter præmemoratas causas tam exacte loqui non possumus, attamen paternitati vestræ reverendissimæ ac collegis reverendissimis sancte recipimus, tantum abesse a genio ac voluntate nostra, quod sanctarum Ecclesiarum Dei jura et privilegia violata, seu labefactata esse cupimus, ut potius eorumdem (prout nobis pro ratione muneris nostri Cæsarei incumbere agnoscimus) fidelis ac diligens advocatus, atque acerrimus protector ac defensor esse, Deoque volente ad extremum usque vitæ spiritum permanere intendamus, etc. Dat. in arce nostra Posonii die XII Septemb. anno Domini MDLXIII, regnorum nostrorum Romani XXXIII, aliorum vero XXXVII ».

166. Cum his Ferdinandus imperator Moronum cardinalem certiorem fecisset modestissimis usus verbis [1], non multos post dies Raynaldus Ferrerius Parisiensis præses unus ex Gallicis oratoribus, petita acceptaque dicendi potestate, quasi ordinaria tractaturus, asserendæ regiæ dignitatis specie in rabiem efferatus, quod reformando civili magistratu leges ferrentur in Concilio, regia transgressus mandata, prolixam orationem habuit in congregatione generali, quæ XXII Septembris die coacta est, cum jam cardinalis Lotharingus Romam versus discessisset. Questus est in primis, se non postulasse tot dogmata fidei sanciri, nec tot anathemata adversus contraria sentientes torqueri, sed morum disciplinam instaurari. Objecit Synodo per calumniam, ipsius decretis occasionem rebellionum adversus reges injici, cum tamen omnium deterrimarum rebellionum exempla in Gallia non ab Ecclesiastico ordine, sed a Calvinistica factione manarint. Civilis magistratus de causis Ecclesiasticis et sacerdotiorum jure cognoscentis temeritatem propugnavit ; contendit etiam spectare ad regem Galliæ, tam civium, quam Ecclesiasticorum opes, ut iis pro republica utatur; demum debacchatus est adversus Patres, qui anathematis pœnam principibus, quos nolebat Ecclesiæ esse filios, sed dominos, intentarent, si decreta Concilii infringerent, protestationemque suam edidit adversus trigesimum quintum caput reformationis. Licet vero, quæ suam dedecebant personam ac provinciam loqueretur, summa tamen patientia a Patribus auditus est, ut cardinalis Moronus præses in litteris [2] mox eodem matutino ad Delphinum Apostolicum internuntium in aula Cæsarea datis testatur : « Quod (inquit) in Conciliis omnia patientissime audienda sunt, et mansuetissime agendum sit, spectando tantum bonum publicum unius Dei causa, a quo prosperi successus sperantur » : addiditque, Ferrerium consectandæ inanis gloriolæ gratia suscepisse defendendam principum causam, ac velle, ut reges sint Pontifices in Gallia, contendisseque regem divino jure dominum esse om-

[1] Ext. in Ms. arch. Vat. sig. num. 3215. p. 14. Astulph. Serv. in Actis Conc. Trid. Ext. in Ms. Fr. card. Bar. sig. num. 1109. p. 143. — [2] Ext. in Ms. arch. Vat. sig. num. 3215. Ep. XIV.

nium Ecclesiasticorum bonorum, ut iis pro reipublicæ necessitatibus, sine cujusquam venia utatur, movisseque gravem suspicionem, agitari in Gallia a nonnullis impiis consilia dissolvendi Tridentini Concilii, ut Concilium nationale apud ipsos cogatur ad religionem evertendam : cæterum præsules Gallos et alios asserere, nec reginam, nec proceres Gallos hæc sentire, quæ Ferrerius sentiat. Postremo hæc omnia Ferdinando Cæsari referre jussit, illiusque hortari majestatem, ut perversissimis his temporibus pietatem suam in tuenda Ecclesiastica auctoritate expleret.

167. Cum hæc expensa fuisset atque excussa oratio præsidis Ferrerii, illam pravo animo acerbe ac mendaciter in Ecclesiæ contemptum fuisse compositam observatum est [1], atque animadversiones editæ ea de re fuerunt in singulas ejus sententias ac periodos, atque inter alia, non decuisse virum Catholicum, ut quereretur, fidem Catholicam invitis Gallis promulgatam fuisse hæresesque condemnatas ; male effutiisse disciplinam Ecclesiæ decretis Concilii non sancitam, male iis intercessisse. « Præterea si ad hoc (inquiunt) debita est sancta Synodus, ut ad Ecclesiæ reformationem leges condat, certe etiam illorum debitum erit illis parere, non autem intercedere, aut reclamare ». Male asseruisse Galliæ reges de rebus sacris, deque religione constituere posse, spiritualemque potestatem magistratui civili concessisse : « Hanc potestatem (inquiunt) non agnovit Constantinus, cui cum in Concilio Nicæno episcopi libellos obtulissent, respondit, Deus vos constituit sacerdotes, et potestatem dedit de nobis quoque judicandi, judicari autem ab hominibus non potestis ». Non recte illum consuluisse, cum nulla ratione velit vim hæreticis adhiberi, sed tantum morum exemplo et verbi prædicatione cum eis agatur, cum illi partis viribus sævire in Catholicos consueverint, ac Donatistæ olim idem repetentes a S. Aug. ad Bonif. comitem confutati sint; anathematum vim ab eo male spretam, ac Philippum imperatorem fuisse anathemate a Fabiano percussum ; dum dixit episcoporum auctoritatem magnam esse in ministerio verbi Dei, tacuisse de sacrificio, exemplo Calvinistarum, qui nil aliud quam ministerium verbi Dei agnoscunt ; dumque jactitavit, a pluribus diligenter sacras litteras lectitari, suspicionem injecisse, ne iis adhæreat, qui putant privato sensu intellectas esse verbum Dei, atque hæresi se irretiri patiuntur, dum sensum Sathanæ pro divino sensu stulte adorant.

168. De eadem Ferrerii oratione XXIII Septembris plura cardinales legati ad cardinalem Borromæum scripsere [2], Gallos oratores primum significasse conceptam a Gallica aula lætitiam ingentem ex tractatione constituendæ emendatioris disciplinæ Christianæ, ac circa eam aliqua proponenda accepisse, deinde Ferrerium exposuisse, tercentorum annorum flexu Gallis regibus reformationem in Conciliis Constantiensi, Basileensi, Lateranensi, Tridentino, jam ter congregato, expetitam, nec tamen obtentam, cum magis dogmatibus quam reformationi data sit opera. Addidit [1] (quod vulgo effutiebant hæretici) non tantam esse dogmatum necessitatem, quantam reformationis, cujus defectu tanta mala in Gallia exorta essent. At licet cleri populique mores corrupti hæresim aluerint, tamen tot malorum scaturiginem fluxisse ex Protestantium clientela correpta, repudiatoque Tridentino Concilio, ac sublata inquisitione, a nobis ostensum est. Subjecit audacius reformationis formulam, quæ Patribus excutienda erat data, non esse eam, quæ expectatur, vel qua Dei Ecclesia indigeat, sed emplastrum videri, non quale Esaïæ, quo sanentur vulnera, sed quod exulceret, profundioresque sinus efficiat : dein exposuit, quam reformationem vellet, nimirum, ui tollerentur annatæ, dispensationes, reservationes, regressus, sacerdotiorum in uno capite numerus, exemptiones, et alia, quæ oratoria arte exaggeravit.

« Digressus circa caput trigesimum sextum invectus est acerbis verbis, ea decreta confecta ad populos ad defectionem adversus principes incitandos, addiditque regem Galliæ fundatorem esse omnium Ecclesiarum Gallicanarum, atque expresse de jure divino esse dominum omnium bonorum atque vectigalium Ecclesiasticorum, ac nullius alterius media concessione vel indulgentia iis uti posse pro Reipublicæ necessitate.

Quam vero hæc falso jactata sint, constat, cum plures Gallicanæ Ecclesiæ conditæ essent et vectigalibus auctæ, antequam Galliæ reges baptismalibus sacris essent initiati, atque a privatis plures locupletatas etiam constet.

169. Cum perorasset Ferrerius, cardinalis Moronus significavit illi, ut e cœtu discederet, quo de dando illi responso consilium sumeretur : atqui ille subjecit, se non egere responso. Cum itaque egredi nollet, legatus Patres affatus est, ut in conferendo suffragio, vel alia ratione, ut ipsis visum foret, responderent. Dimisso cœtu, Moronus Ferrerium allocutus dixit, fecisse illum, quod tribuni plebis facere consueverant, qui legibus consulum intercedebant, cui Ferrerius, se nil nisi res optimas poscere respondit : mox legatus, se quoque nil, nisi optima postulare. Acerbissima atque ingrata Patribus accidit hæc Ferrerii oratio, eam enim habitam, ut discordiam sereret, fœdusque om-

[1] Ext. in Ms. arch. Vat. sig. num. 3229. p. 111. — [2] Card. leg. in lit. ad card. Borr. datis XXIII Sept. Ep. CDXXVII.

[1] Ms. Fr. card. Bar. ib. Ep. CDXXVIII.

ne cum Ecclesia abrumperet, Concilii præsides significarunt Borromæo card. XXIII Septemb. Cum vero communis omnium esset opinio, nulla illum regia mandata ad hæc dicenda accepisse, sed præcipiti animi impetu ea effudisse, Ferrerius subjunxit, protestationem suam conditionatam esse, si quid contra libertatem Ecclesiæ Gallicanæ diceretur. Verum ille Ecclesiam Gallicanam, non liberam, sed servam instar Anglicanæ esse affectabat, quare monuit illum legatus, quod abhorrentia a ratione et æquitate dixisset, ac simul flagitavit, ut postrema regis mandata exhiberet, quæ collegis vel etiam Synodo ostenderentur : cumque de intermittendo, sive suspendendo Concilio, vel ejus impediendo fine ageretur, censuere legati, interruptionem Synodi extremum malorum, quod maxime defugiendum erat, parituram, nec præsidis Ferrerii consilium admittendum, a quo manifeste concilium Gallicanæ nationis expetebatur, ubi rex caput Ecclesiæ Gallicanæ instar Anglicanæ pronuntietur, fœdere inito cum Michaele Hospitalio, Gallici scrinii præfecto, cum quo abrumpendæ veteris cum Romana Ecclesia conjunctionis occasionem quærebat, ac simul Ecclesiasticis ditari spoliis, Gallosque a Sedis Apostolicæ obsequio divellere. Hinc occasionem ex cap. quinto et trigesimo sexto nuncupandæ protestationis captatam, quæ quoniam ipsum etiam puduit auctorem, cum postea scripto exaratam legatis tradidisset, in multis immutatam palam omnes sunt opinati.

Præcipua porro illius pars ex Ms. Vaticano afferenda visa est, ut pateat hominis passionibus suis obnoxii infelicitas, ac mox responsum[1] nomine cardinalis Moroni præsidis Concilii illi redditum annectemus :

« Verba prolata a Domino Raynaldo Ferrerio oratore regis Christianissimi in congregatione generali die XXII Septemb. MDLXIII, super reformatione.

170. « Centum quinquaginta anni sunt, et amplius, ex quo reges Christianissimi petierunt a Pontificibus Romanis Ecclesiasticæ disciplinæ jam tum labentis restitutionem, eamque ob causam tantum, nullam præter eam, miserunt oratores ad Synodum Constantiensem, Basileensem, Lateranensem, Tridentinam primam et hanc secundam, in quibus, quæ fuerunt eorum petitiones scripsit in primis doctissimus theologus Joannes Gerson, regis Christianissimi orator, in Concilio Constantiensi, deinde testantur eruditissimi Petri Danesii antististis Vaurensis, oratorisque in prima Synodo Tridentina, et in in hac secunda clarissimi et eloquentissimi oratoris collegæ nostri, qui hic est, Guidonis Fabri, illustrissimique principis et reverendissimi cardinalis Lotharingi orationes, nihil enim in illis actum est, quam de ministrorum Ecclesiasticorum emendandis moribus ». Et infra :

« At, inquiunt, abunde nobis satisfactum est quator sessionibus, cum tot canonibus, decretis et anathematibus. Certe, Patres, si aliud pro alio solvere invito creditori est satisfacere, fatemur satisfactum : sin minus, creditores adhuc sumus, quos nunquam anathemata, aut dogmata, vel doctrinæ Catholicæ definitionem postulasse sciunt manes illustrissimorum legatorum, quorum memoria sit in perpetuam benedictionem, Mantuani et Seripandi, vosque qui adhuc superstites estis, illustrissimi Osi et Simoneta, quibus septuagies septies hoc ipsum prædiximus ». Et infra :

« Rursus dicunt habendam fuisse rationem eorum, qui dogmata, canones doctrinæque Catholicæ certam definitionem petierunt. Hæc certe illis concedimus, si modo etiam nobis concesserint, in judicio familiæ Ersciscundæ semper habitam fuisse rationem in primis filii primogeniti, hoc est regis Christianissimi, quem pro primogenito agnovit Ecclesia Romana ante octingentos anuos.

« Postremo aiunt hoc magno et ingenti reformationis libello superiori mense proposito, de quo nunc vos sententiam dicitis, omnia contineri, quæ ad disciplinam Ecclesiasticam restituendam necessaria esse videntur. Audite, Patres Sanctissimi, nam hic est status orationis nostræ. Vidimus libellum illum, parvis additis et brevibus nostris animadversionibus, quas jamdiu dedimus, quæ de illo esset nostra sententia, significavimus : ac ne videremur in re tanti momenti judicio nostro tribuere, misimus illum ad regem nostrum expeditissimum. Is consultis principibus, et regni proceribus, secretiorisque consilii viris prudentissimis et eruditissimis, nobis rescripsit, sibi quidem gratissimum fuisse, quod omnes animum appulistis ad negotium reformationis adeo exoptatæ et expectatæ in toto orbe Christiano : verum pauca in eo libello reperiri, quibus Catholici homines in officio contineri, adversarii conciliari, et infirmi aut dubii confirmari posse viderentur : pauca etiam in eo esse, quæ sacris Litteris, antiquæ Patrum disciplinæ responderent, multa quæ adversarentur ». Et paulo post : « Quæ vero de principibus indicta causa excommunicandis et anathematizandis adjecta sunt, ea esse sine ullo veteris et Catholicæ Ecclesiæ exemplo, atque hujusmodi, quæ in tanto propter religionem per universum orbem dissidio et discordia, amplissima fenestra ad defectionem et rebellionem seditiosis hominibus, quorum hodie magna est copia, aperta videatur. Denique totum illud caput de principum reformatione, nihil aliud spectare, quam ut antiquissima Ecclesiæ Gallicanæ libertas convellatur, et regum Christianorum auctoritas et majestas minuatur. Re-

[1] Ms. arch. Vat. sig. num. 3196. p. 228.

ges enim Christianissimos, qui semper in fide et obsequio sanctæ Romanæ Ecclesiæ Maximique Pontificis permanserunt, multa de rebus sacris et religiosis, Constantini Magni, Theodosii, Justiniani et aliorum Christianissimorum imperatorum exemplo constituisse, leges Ecclesiasticas tulisse, easque antiquis Pontificibus Romanis non solum non displicuisse, sed etiam plures illorum inter sua decreta retulisse, et præcipuos auctores Carolum Magnum et Ludovicum, necnon reges Christianissimos divorum nomine dignos censuisse. Antistites autem Galliæ et totum ordinem Ecclesiasticum ex illarum legum præscripto pie et Christiane Ecclesiam Gallicanam multos annos rexisse et gubernasse, idque non tantum post Pragmaticæ Sanctionis aut concordatorum, ut quidam falso existimant, tempora, sed et octuaginta annos et amplius ante editum librum Decretalium : has deinde leges partim succedentibus, et in earum locum substitutis Decretalibus antiquatas, partim magno Ecclesiæ Gallicanæ studio, edictis Philippi Pulchri et Valesii, Caroli V, VI, VII et aliorum Christianissimorum regum tutatas et defensas; se quoque regem, et Carolum, cujus nominis regibus singulari Dei providentia religio Christiana semper præcipuæ curæ fuit, nunc majorem factum vehementer cupere leges libertatesque Ecclesiæ Gallicanæ, proximis temporibus, ambitiosorum quorumdam hominum importunitate immutatas, posteris suis sartas et tectas relinquere, nihil tamen continere, quod repugnet, imo omnino consentire cum dogmatibus Ecclesiæ Catholicæ, antiquis Pontificum et Conciliorum decretis. Et post nonnulla, quibus episcopos imperitiæ sacrarum litterarum perstrinxit, carpsitque Pontifices ob collationem sacerdotiorum, invectus est in decreta Concilii pro tuenda Ecclesiastica immunitate edita, finxitque Gallos reges bona Ecclesiastica jure rapere posse. « Si quis (inquit) de possessione rerum spiritualium coram aliis, quam regis judicibus, de proprietate autem vel quacumque civili aut criminali causa coram aliis quam Ecclesiasticis ordinariis, vel in Gallia delegatis a Summo Pontifice velit litigari, aut antiquissimam appellationem de abusu, cujus in istis capitibus mentio fit, cuique tantum in Gallia locus est, et quo remedio Galli soliti sunt eludere non Summorum Pontificum, quibus semper et honorem quem debent præstitere, sed contra illorum mentem, regisque constitutiones, et Ecclesiæ Gallicanæ libertatem, impetrantes obreptiones et subreptitias litteras impedire, aut quo minus regibus Christianissimis omnis fere Ecclesiarum Galliæ fundatoribus et patronis, qui primum Gallorum, deinde totius Galliæ reges et domini sunt, omnia Galliæ bona et redditus etiam Ecclesiastici, instante et urgente reipublicæ necessitate, qua nulla major necessitas, aut paupertas excogitari potest, subsidio esse possint, ii sciant antiquissimas regum Christianorum leges, libertatemque Ecclesiæ Gallicanæ impedimento fuisse ». Mox prorupit Ferrerius in virulenta verba, quibus eversam voluit Ecclesiæ auctoritatem, ut anathema regibus decreta Concilii violaturis, intentare non posset, contenditque, quantacumque patrarent mala, illis parendum ab Ecclesiasticis, quibus tantum imperatum esset pro illis orare, non in eos animadvertere, quasi idem esset status Ecclesiæ sub regibus Christianis, quos filios habet, non dominos, quosque in capessendo regno legibus obstringit, ac sub ethnicis Cæsaribus, quos non filios obsequentes, sed adversantes tyrannos passa est. Demum probaturus nullas leges imponendas regibus pro Ecclesiastico jure asserendo hac ironia usus est :

« Vultis, Patres sapientissimi, reges et principes reformare ? Vultis adversarios vestros, ac potius nostros ad resipiscentiam cogere » ? et infra, « usque ad majores ascendendum est, Ambrosium, Augustinum, Chrysostomum, et illius temporis episcopos Catholicos, quibus idem fuit olim negotii cum Donatistis, quosque, licet plures numero, non attamen armis, aut reduvias curando vicerunt, sed orationibus, bonæ vitæ exemplo, et assidua puraque verbi Dei prædicatione, sic boni illi Patres, cum se Augustinos, Ambrosios, et Chrysostomos formassent, hæresibus Ecclesiam purgarunt, et principes Theodosios, Honorios et Arcadios effecerunt, idque vos facturos illorum exemplo speramus, atque ut brevi faciatis, oramus Deum omnipotentem Patrem Domini nostri Jesu Christi ».

Hac habita oratione, Ferrerius nunquam amplius Congregationibus interfuit, sed paucis elapsis diebus Venetias concessit.

Hanc Ferrerii orationem, cum non sine stomacho Patres pene omnes accepissent, quam et plures ex ipsis etiam Gallis detestabantur, insequenti die Carolus de Grassis episcopus tunc Faliscorum, ac postmodum sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalis egregie refutavit, quem et alii quoque sunt secuti. Illam vero [1], quæ cardinalis Moroni nomine in Vaticano Archivio asservatur, juvat hic in medium adducere, quæ sic habet :

« Cum te ad dicendum assurgentem sancta Synodus, clarissime orator, vidit, universa lætari cœpit, sperans ab oratore Christianissimi regis nil nisi rectum, et tanto tamque Christiano principe dignum audiri posse; eademque lætitia initium orationis tuæ prosecuta est, in quo dixisti, a multis sæculis Christianissimos reges reformationem ac disciplinæ Ecclesiasticæ restitutionem expetivisse. Quid enim

[1] Ms. arch. Vat. sig. num. 3229. p. 137.

lætius poterat sanctissimis Patribus accidere, quam ut audirent Christianissimorum regum vota cum ipsorum desiderio consentire, et quod ab ipsis tanto studio, cura ac diligentia tractaretur, id quoque Christianissimo regi optatissimum esse? Itaque tota illa de reformatione oratio ipsi sanctæ Synodo quam jucundissima fuit. Verum cum tua prolabi cæpit oratio, et a te, quæ non sperabantur, neque tanto consessu digna, audiri cœperunt, tum vero lætitia in magnum quemdam mœrorem cœpit mutari. Cumque a te multa sint dicta, non solum regis Christianissimi oratore, sed homine quovis Christiano indigna, illa ita sancta Synodus accipit, ut ea a te ipso, ac sine ullo regis mandato prolata fuerint. Nam quod esse potest mandatum ut ea, quæ a te præter regis causam parum modeste ac parum Christiane dicta sunt, excusari possint?

« Quodcumque vero sit istud tuum mandatum, cum puer ac minor rex sit, benignitate, qua decet, sic sancta Synodus accipit, ut rei male gestæ culpa non regi puero, sed ejus consiliariis, tibique in primis attribuenda sit; quamvis in ea oratione multa, ut diximus, tua propria fuerint, ita ut nullius mandati ratione defendi possint. Nam, ut demus tibi regis consiliarios mandasse, ut sanctam Synodum de illo capite, quod ad imperatorem cæterosque reges ac principes pertinet, admoneres, num propterea mandarunt, ut cum tot sanctissimis ac gravissimis Patribus tam immodeste ageres, ut in ipso orationis exordio eam ipsorum reformationem nullam esse diceres? Num ut leges nobis quasdam describeres, quæ nobis aliqua in parte ita contra jura omnia divina atque humana facere visæ sunt, ut nunquam ab ullo Christiano principe putemus eas latas fuisse? Quid cum ea numerasti, quæ legibus iis non prohibentur? Nonne hæc tantum numerasti, non impediri illis legibus episcopos, quominus perpetuo in suis Ecclesiis resideant et purum verbum Dei prædicent (quæ sane tua verba fuerunt, a quibus abstinere debueras, cum satis superque hæreticorum sermone terantur) et ut orationi ac prædicationi incumbant, atque hujusmodi multa numerasti? Alia vero cum tacueris ea maxime, de quibus nunc agitur, videris illa, tanquam nulla sint, omisisse. Itaque nullam esse Ecclesiasticam jurisdictionem, nulla esse Ecclesiastica jura isto tuo silentio significasti: quæ sane quorum sit opinio (ne pessimos homines nominare cogamur) nemo est, qui ignoret.

« Quid vero cum in illis, quæ prohiberi istis tuis legibus dixisti, post multa illud adjunxisti: « Prohiberi, ut nullus episcopus possit « regi contradicere, si velit omnibus bonis Ec« clesiasticis uti »? Nonne id plane impium ac Christiano homine indignum cuivis videri potest? Quod sane nos nullis Christianorum regum legibus contineri credimus, cum non leges illæ Christianissimorum principum (quales semper Galliæ reges fuerunt) sed tyrannorum censendæ essent. Itane jus canonicum ignoras, vel ignorare te simulas (nam ignorare illud non potes, cum illius scientiam profitearis) ut legibus civilibus ac regiis personas Ecclesiasticas, atque adeo episcopos, et eorum omnia bona omnino subdenda esse contendas? Nos vero non negamus magnam esse habendam regum, atque aliorum omnium principum rationem ab omnibus Ecclesiasticis viris ac Pontificibus; et in primis ab iis, qui in eorum regnis habitant, a quibus etiam, cum res postulat, sui reges, non tantum consilio, sed opibus quoque Ecclesiasticis juvari debent: sed impia vox est, ut sacerdotum ac Pontificum, ac bonorum ipsorum rex dominus aut habeatur, aut nominetur; quanto enim major ac potentior rex fuit, tanto se magis divinis beneficiis obstrictum atque obligatum debet cognoscere, ut filium se Ecclesiæ intelligat esse, non dominum, a se sacris initiatum, ac præceptis Christianis imbutum esse recordetur. Sanctissima illa vox Constantini Magni in Nicæno Concilio edita: *Vos Dii estis, et a nemine judicari potestis*, tuam istam totam orationem, quam in hac sancta Synodo protulisti, et leges istas, si quæ essent, (quas tamen sat scimus nullas esse) omnino refutaret: quam enim dissimiles illius Constantini tua oratio fuerit, non potest sine gemitu Sancta Synodus commemorare. Neque vero ignoramus, quas tu antiquissimas leges velis dicere. Scimus etenim capitula quædam, (nam sic ab illis appellata sunt) a Carolo Magno, Lothario aliisque Galliæ regibus edita fuisse, quæ ad res quoque Ecclesiasticas pertinerent. Verum scimus quoque illis capitulis optimos illos reges nunquam in rebus Ecclesiasticis usos fuisse, nisi postquam, vel a Synodis Provincialibus, vel a Maximo Pontifice fuerant confirmata. Quod cum opus fuerit, ex antiquissimis scriptoribus iisdemque Gallis docebimus.

« Ac sane tota oratio tua ea fuit, ut ostentare nobis tuam antiquitatis ac legum doctrinam, quam profiteris, volueris; in qua paucula quædam, quæ ad regem pertinerent, fuerunt. Ad regem enim illud solum ex multis, quæ a te dicta sunt spectabat, cum dixisti, providendum esse sanctæ Synodo, ne Christianissimum regem anathemate (quod cuivis homini Christiano horrendum est) facile involveret, atque implicaret: quod tamen ita a te dictum fuit, quasi anathema ipsum parum curares; cum tamen consiliarii illi regii hoc unum maxime curavisse videantur. Paulo etiam antea questus eras, tam multa anathemata ab hac sancta Synodo edita fuisse, quasi doleres hæreticos hisce Ecclesiasticis telis perculsos ac prostratos fuisse;

simulque te creditorem, apto sane vocabulo, hujus sanctæ Synodi appellavisti, cui non alterum pro altero, hoc est anathema pro reformatione solvi posset; quasi vero tu is esses, cujus leges sanctam Synodum, tanquam ex præscripto quodam sequi oporteret.

« Sed his missis, ad id quod ad regem pertinet sancta Synodus respondet : sibi maximæ curæ fore, ut leges, quæ ab hac sancta Sede emanabunt, tales sint, ut per eas Christianis regibus ac principibus nulla injuria inferatur. De rege vero Christianissimo eo majorem curam suscipiet, quia pueri et pupilli, et a Christianissimis regibus geniti cura non ad alium magis, quam ad sanctam Ecclesiam spectat. Itaque bono animo, et rex ipse, ac sui omnes esse possunt, nihil ab hac sancta Sede profecturum, quod unquam regiæ dignitati officiat. Sed id vero, quod dixisti, si quid hic contra libertatem Ecclesiæ Gallicanæ statueretur, te regis nomine intercedere, hac tu re quidem ac nomine ipso furorem nobis quemdam tribunitium ostendisti, ac Patres omnes novitate rei ac vocabuli, quo ad concitandos popularium animos tribuni utebantur, commovisti : quidquid vero tu eo vocabulo significare volueris, nostra parum refert. Hoc unum atque ultimum responsum damus, sanctam Synodum omni conatu curaturam esse, ut reipublicæ Christianæ pristina disciplina restituatur, et non solum Gallicanæ, verum etiam omnium Ecclesiarum libertas, quantum fieri possit, conservetur ».

171. *Card. Lotharingus perhonorifice Romæ exceptus.* — Dum hæc gererentur Tridenti, cardinalis Lotharingus Romam advenerat, atque summo a Pontifice honore exceptus in tantum fuerat, ut præter Rom. Pont. consuetum morem, in propriis ædibus ab eodem visitaretur. VIII vero idus Octobris, cum fuisset consistorium apud S. Petrum [1], ac Lotharingus ipse interesset, cum de rebus Concilii ac Patribus magnifice ac veraciter elocutus esset : « De me (subjecit) non dicam aliud, nisi me agnoscere quantum debeam Deo, Sanctitati Vestræ, huic ordini, atque Sanctæ Sedi. Scitote me divino cultui ac dignitati vestræ, nullo unquam tempore defuturum. Postremo polliceor, me totis viribus semper acturum ac curaturum, quæ Sanctitas Vestra mihi sancte jusserit. Scio autem S. V. omnia sancte et juste semper jubere.

« Ad ea Pontifex », pergunt Acta, « benigne atque honorifice respondit; Quæ ipsi jusserit ac Patribus, qui in Concilio adessent, ea fuisse, ut affectibus omnibus exuti, et privata omnimoda ratione remota, libere divino cultui ac reformationi Ecclesiæ deservirent; Dei gloriam tantum præ oculis habentes, idque unum respicientes, ad finem cum decenti maturitate properarent, quem et Dei voluntate, atque ipsius cardinalis auxilio et diligentia satis uberem ac fructuosum se expectare aiebat, neque unquam serum sibi visum, modo is esset, quem oportebat : maturandum vero omnino esse, tum ob detrimentum, quod Ecclesiæ ob prælatorum absentiam patiuntur, tum ob periculorum instantium metum, ne scilicet, aut sua ipsius morte, aut aliorum principum, aut temporum vicissitudine, aut finis Concilii differretur, aut executio impediretur ». Et post multa : « Sperare, inquit, cardinalem ipsum sua virtute ac diligentia viam inventurum, qua hujus modi moderetur; in eo se spem habere. « In te, « inquit, domus inclinata recumbit ». Reformationem se omnino velle; se aliis exemplo futurum, a semetipso inchoationem inchoaturum, mox in collegio, atque aliis principibus curaturum. Sperare se Patres illos, tametsi de privatis ipsorum commodis agebatur, omni affectu seposito, ita se gesturos, ut de ipsis dici non possit: onera insupportabilia imposuistis nobis, quæ nec tetigistis digito ». Demum, subdunt Acta, multis verbis amoris ac benevolentiæ notis insignibus cardinalem Lotharingum laudavit. In cujus viri laudes cumulatius etiam Pontifex effusus est, cum altera ab ejus discessu die, quæ fuit XIX Octobris, ad Tridentinos legatos litteras dedit, queis Lotharingum admirando amplificandi divini honoris studio ardentem commendavit, ac præcipua erga Sanctam Sedem ac Concilii terminationem voluntate præditum extulit.

172. *Pius IV claudendo Concilio studet, quamvis principes obices ponant.* — Concilii itaque conclusionem, quam, cardinali Lotharingo adnitente, propediem fieri posse sperabat Pontifex, acrius etiam apud legatos urgebat, quos etiam per card. Borromæum admonuit, ut nequaquam a proposito animi protestationibus in contrarium editis flecterentur. Sat sibi esse, majorem præsulum partem pro se stare. Sessionem proinde, si res in promptu sint, ne differant, promulgatis decretis sacramenti Matrimonii, et viginti et uno articulis de reformatione conclusis, ut minor rerum moles versanda supersit. Statuant igitur cum Patribus, quod justum simul ac honestum visum fuerit, nec recipiente jam dilationem re, pensi multum habeant adversantia impedimenta, cum jam eæ controversiæ ab aliis Conciliis essent definitæ, atque ipse eisdem posset prospicere. Quibus hæc Pontifex ipse sua subjecit manu : « Perspicimus maxime referre ad cultum Dei et bonum Christianæ reipublicæ, ut quantocius absolvatur Concilium : omnes itaque ingenii vires intendite, omnia impedimenta abrumpite, moras ac dilationes contrahite ».

173. Aliis insuper arcanis litteris XV Octo-

[1] Act. Cons. car. Gambaræ Ms. apud car. Flavium Chisium lit. G.

bris exaratis legatos monuerat Pontifex, ut principibus semper respectus in rebus constituendis haberetur, et modo æquum simul ac honestum servetur, occasiones omnes querelarum, quas tantopere fundunt, præcidant, satisque haberent, generali sanctione sacros canones, veteraque Concilia ac Christianorum imperatorum leges confirmare, nec novas superaddere censuras, novaque anathemata promulgare. Se quidem præsulum patrocinio jurique tuendo nunquam defuturum. Quanta vero benignitate atque honestate Ecclesiasticæ libertati cautum sit, nec tamen principum læsa dignitas, aperte ex capite vigesimo reformationis in sessione ultima promulgatæ deducitur.

174. At cum piis Pontificis studiis Ferdinandum se opponere conari fama esset, ipse datis ad card. Moronum litteris objectam culpam facile diluit, cumque accepisset, quos motus apud Gallos in Concilio suscitaverit reformationis principum negotium, eo fidentius rem exactius considerandam, nihilque novi quod ipsos a filiali erga Sedem Apostolicam obsequio averteret, inducendum suadebat [1].

FERDINANDUS etc.

« Reverendissimo in Christo Patri domino Joanni sanctæ Romanæ Ecclesiæ episcopo Prænestino, cardinali Morono, et sanctissimi domini nostri ad sacrum Concilium legato, etc.

« Quia hoc negotium summi est momenti, (nempe de reformatione principum) quod pro minima quidem parte (uti nos judicamus) ad personam nostram specialiter pertinet, sed sacrum Romanum imperium, regnaque et dominia nostra, et aliorum regum et principum ditiones, necnon libertates, immunitates, privilegia, consuetudines et jura eorum concernunt, pro ratione muneris nostri Cæsarei ac regii nobis incumbit, ut in hoc negotio caute et prudenter agamus, et priusquam certi aliquid statuamus, de iis rebus, quæ rarissime in aula nostra tractantur, eo quod immediate ad regna et dominia nostra spectant, ut sunt illæ, quæ continentur in dicto capitulo, ab iis, qui in regnis et provinciis nostris vices nostras gerunt nostroque loco jus reddunt, exactam informationem accipiamus, ne forte vel imperio, vel regnis et dominiis nostris sine scitu et consensu eorum aliquid præjudicii seu detrimenti inferamus : ideoque nec Paternitas vestra reverendissima, nec quisquam alius nobis vitio vertere debet, si forte videmur in hac parte difficiliores esse, quam forte nonnulli expectabant. Relinquimus autem Paternitatis vestræ reverendissimæ prudentiæ et integritati expendendum, an deceat, vel etiam expediat, nos quippiam acceptare vel spondere, quod incerti sumus, an per nos præstari et executioni mandari queat, necne ? » Et paulo post : « Ne quisquam eorum sinistri aliquid suspicetur, propterea quod super hoc reformationis capite cupiamus audiri, et quod nobis non relinquatur sufficiens deliberandi spatium, nobis reservatas et salvas esse velimus excusationes et informationes nostras, et quæcumque nobis amplius necessaria fuerunt, desuper proponere, dicere et agere. Nos certe non perdemus tempus, sed quamprimum unquam fieri poterit ea, quæ nostra, ac regnorum et provinciarum nostrarum necessitas postulare videbitur, præferemus. Et quando res ejusmodi esset, quæ nostram duntaxat personam tangeret, et non potius ad universum sacrum imperium, regnaque et dominia nostra spectaret, haud dubie ut pius et Catholicus imperator, ita nos essemus exhibituri, ut neque Sanctissimus dominus, neque Paternitas vestra reverendissima, cum suis reverendissimis collegis, ac universo Ecclesiastico ordine justam de nobis conquerendi causam habere posset.

« Neque existimet Paternitas vestra reverendissima, nos sub ejusmodi prætextu et artificio moras velle nectere, ut Concilium diutius extrahatur. Alienissimum est hoc ab instituto nostro, tantum enim abest, quod ulla arte velimus impedire et remorari finem Concilii, quod potius manibus ac pedibus adjuturi sumus, ut id sine ulteriore cunctatione felicem et optatum progressum et exitum sortiatur : id quod Paternitas vestra reverendissima de nobis firmiter sibi polliceri poterit, sicuti etiam supradicto reverendo nuntio significavimus.

« Quod postremo loco Paternitas vestra reverendissima nobis etiam benevole congratulatur de coronatione Hungarica serenissimi filii nostri regis Romanorum ac serenissimæ reginæ conjugis suæ dilectissimæ, nos eam quoque gratulationem ex integerrimo pectore profectam amico et grato animo accipimus, etc. Dat. in arce nostra Posonii die II mensis Octobris anno Domini MDLXIII, regnorum nostrorum Romani XXXIII, aliorum vero XXXVII ».

175. Nec alia in Concilio fuit cardinalis Moroni mens, qui, quantum negotii apud principes facesseret reformationis articulus, probe comperiens, ad aliud differri tempus consultius judicabat, ideoque, ut habent Acta :

« Octava Octobris die coacta est congregatio generalis, in qua actum de promulgandis in proxima Sessione viginti supra unum canonibus de reformatione jam discussis, atque aliis, quæ principes tangunt, rejectis ad alias sessiones, conceptis subjectis verbis [1] a cardinale Morono peroratum est :

[1] Ext. in Ms. arch. Vat. sig. num. 3216. p. 31.

[1] Tom. X. de Conc. Ms. arch. Vat. sig. num. 3197. p. 176. Act. Conc. Trid. per Astalph. Serv. Ext. in Ms. Francisc. car. Bar. sign. num. 1109. p. 145.

« Si ea quæ magis expediunt fieri semper possent, nihil esset cur de iis, quæ nunc dicenda sunt, apud vos ageremus. Sancta enim hæc Synodus nulla re a recto jure suo impediretur; sed quoniam ea est conditio temporum deploranda sane, ut non quod magis expediat, sed quod fieri possit, agere quodam modo necesse sit, mirum vobis, sanctissimi, videri non debet si nos quoque a proposito nostro divellimur, et vobis proponimus, non quod prorsus magis expedire, sed quod minus incommode fieri posse censemus. Nos legati, cum vobis proposuimus triginta quatuor reformationis capitula, quorum in ultimo agitur de iis, quæ pertinent ad amovenda impedimenta, quæ a sæcularibus potestatibus vobis in vestris regendis Ecclesiis afferuntur, ea mente et consilio ea vobis proposuimus, ut in proxima Sessione a vobis decernerentur; nunc autem non solum serenissimi imperatoris, sed fere omnes reliquorum principum et regum oratores, tum intercedendo, ut audistis, tum interpellando, ut nunc auditis, nos aliud cogitare impellunt. Aiunt hi reverendissimi et clarissimi oratores, quamvis principes sui ea bonitate præditi sint, ut libertatem Ecclesiasticam nunquam minuere aut labefactare, semper vero tueri et augere studuerint, idemque in posterum facturi sint, nullamque occasionem daturi, ut aliquid contra eos decernendum sit, multa tamen in trigesimo quinto illo capite contineri, quæ ipsis principibus nova videri possint, et quæ tranquillitati totius orbis Christiani, ac præcipue sacri Romani imperii Ordinibus, eminentiæ, libertati ac juribus non leve afferre possint detrimentum, et quæ sint contra antiquissima privilegia, consuetudines et auctoritatem ordinariam regnorum et dominiorum suorum; has ob causas summo studio a nobis petunt justum aliquod sibi spatium dari, quo ob rei magnitudinem ex imperatoris principumque suorum mandato vos edocere possint de his, quæ contra libertatem imperii et provinciarum suarum utilitatem in eo capite contineri existimant, sperantes, vos pro vestra æquitate, et hoc justum temporis spatium illis concessuros, et cum rem omnem melius intellexeritis, ea ex illo capite ablaturos, quæ contra eorum privilegia, consuetudinem et ordinariam potestatem in eo continentur. Nos vero cogitantes jure quodam, vel saltem æquitate vos, Patres sanctissimi, judicaturos, principibus Catholicis id denegari non posse, quod alienis etiam concederetur, videntesque nullum spatium temporis adeo breve concedi posse, quod, si interim nihil agatur, huic sancto Concilio non valde perniciosum sit, censuimus, non indignum vobis fore, priusquam vos, quid vobis agendum sit, deliberetis, si quod magis expedire judicamus, in medium attulerimus. Cum igitur principibus danda videatur aliqua dilatio ne de vobis jure conqueri possint, dum illi suis de rebus cogitabunt, ne interea cum dignitatis nostræ detrimento frustra hic a vobis tempus conteratur, videtur nobis, si vobis ita placuerit, Sessionem haberi posse, in qua de iis, quæ ad Matrimonii sacramentum pertinent, diuque ac diligenter a vobis tractata et disputata sunt, deque uno et viginti reformationis capitibus, quæ itidem vos diligenter examinastis, Deo vobis propitio decernatur. Hæc est sententia nostra, quæ, nisi fallimur, multis innititur rationibus. Quod si idem vobis, prudentissimi Patres, videbitur, eam sequi poteritis, sin minus, nos meliori judicio vestro acquiescemus.

« Prima igitur, quæ nos movet ratio est, ut diximus, quod principibus Catholicis de re Christiana benemeritis, et spatium aliquod temporis ad vos edocendum petentibus, sine injuria denegari non posse videtur; quod si negaretur, multa inde oriri possent incommoda, ut quisque vestrum pro sua prudentia facile cogitare potest. Quod si danda est hæc illis dilatio, nullo modo convenientius dari potest, quam si trigesimum quintum illud caput et reliqua reformationis pars in proximam alteram Sessionem rejiciatur. Deinde si interea loci Sessio a vobis, de qua nunc tractatur, ante diem destinatum habebitur, profecto consultissimum fuerit huic sanctæ Synodo, si quam suæ existimationis jacturam ex dilatione præteritæ Sessionis perpessa est, eam facile ex hujus anticipatione recuperabit. Videbunt præterea vos omnes Ecclesiæ reformationis vere esse studiosos; quod si fortasse aliter de vobis opinati sunt credentes illud trigesimum quintum ad impediendum reformationis caput esse confictum, quasi principes, qui ab illo sibi capite cavendum putent, vestræ quoque reformationi parere cogantur, hi profecto falsam de vobis susceptam suspicionem deponent, deque pietate vestra quod æquum est judicabunt. Neque illud interea reticendum putamus, quod si in proxima futura Sessione tot præcipuæ reformationis capita statuantur, septimo Matrimonii sacramento suprema imponatur manus, certe maxima dogmatum, et ejus, quæ ad nos pertinet, reformationis pars erit absoluta, et ad finem Concilii maturius deveniri poterit, quod præcipue vobis procurandum est. Quod si aliena rursus impedimenta et procurationes vobis injiciantur, ne ad reliquam reformationis partem accedere possitis, ea vos honestius, ac majori cum vestra, tum Ecclesiæ auctoritate rejicere poteritis : et quod hujus deliberationis caput est, bona, quando fieri possunt, ea nunquam sunt differenda; ejusmodi enim dilationes divinæ voluntati repugnant, et omissæ rei bene gerendæ occasiones raro solent reverti; quod ne vobis contingat, in hac jam examinata reformationis parte, quæ mille in se bona continet, etiam atque etiam

cavendum censemus. Atque hæ sunt rationes, quæ nobis persuadent, ut sessionem habendam censeamus. Quod si vobis prudentissimis Patribus idem probabitur, nos eas rationes bonas esse judicabimus, sin vobis secus videbitur, nos, ut diximus, meliori judicio vestro acquiescemus, existimantes id Spiritui sancto probari, quod vobis probatum fuerit ».

176. Hac pollicitatione, cum sublatus fuisset qui maturando Concilio opponebatur limes, Ferdinandum imperatorem suis autographis litteris [1] incitavit Pontifex, ut qui tam egregiam pro Concilio prosequendo hucusque navaverat operam, eamdem modo pro illo feliciter absolvendo, ne gravaretur, impendere :

« Charissimo in Christo filio Ferdinando in imperatorem electo.

« Charissime fili, salutem, etc. Ex litteris nuntii nostri Delphini intelleximus, quantopere majestas vestra promoverit negotium boni progressus et finis Concilii, quando et dogmata erunt resoluta, et honestæ reformationes factæ, id quod propediem futurum est, quam rem certo scimus ab eximia ejus pietate, ac religione, et simul a devotione et charitate, qua nos et hanc Sanctam Sedem prosequitur, processisse : nos hujus rei perpetuo erimus memores, et parati pares gratias et majores, si poterimus, Majestati Vestræ referre, quandocumque se occasio obtulerit : quam rem cupimus magis factis quam verbis comprobare. Rogamus majestatem vestram, uti totum hoc negotium suscipiat, et ad finem debitum perducat : nos enim illius pariter causa omnia cupimus, neque unquam illius honori atque exaltationi deerimus. Reliqua ex nuntio nostro cognoscet. Deum rogamus, ut majestati vestræ salutem et felicitatem omnem donet. Romæ XXII Octobris MDLXIII ».

177. Joannes quoque Moronus cardinalis primus Concilii præses studium suum contulit ad sollicitandos litteris reges, ut suam auctoritatem pro perducendo ad finem optatissimum Concilio adhiberent, quo argumento extant ejus litteræ [2] ad Maximilianum Romanorum regem, cui summam necessitatem exposuit, ut pro decerpenda ex Concilio expetita utilitate, felici fine clauderetur, ne graviora ex illius prorogatione mala scaturirent :

« Regi Romanorum.

« Serenissime rex, etc. Jucundum mihi est, cum audio ipsum quoque cardinalem Lotharingum ad eumdem finem cogitatus curasque suas dirigere : nihil enim, ut sæpe serenissimo imperatori scripsi, consultius esse potest, nihil utilius reipublicæ Christianæ, nihil optatius, neque magis necessarium, quam finis Concilii, qui si, ut spero, successerit, illum serenissimo imperatori ac majestati vestræ in primis acceptum referre debebimus, eisque gratias habere et referre maximas, tanquam hujus Concilii maxima ex parte auctoribus et perfectoribus; atque hoc tempore, nihil sane est quo de Sede Apostolica magis promereri possint. Ego præter reliqua, quæ hac in causa me summopere delectant, illud vere et solide gaudeo, quod video jam tantam Summo Pontifici cum serenissimo imperatore, cumque majestate vestra charitatem et conjunctionem intercedere, ut vix major intercedere possit; ex qua præsentibus orbis Christiani calamitatibus maxima remedia nobis polliceri et expectare certo possumus. Ipsam vero majestatem hortor et obtestor, ut quam de pietate sua expectationem dedit, hanc sustinere et superare in dies magis magisque studiis omnibus enitatur. Nihil regia majestate dignius, nihil ad omnes felices successus, optatasque imperii accessiones a Deo impetrandas efficacius efficere poterit, etc. Dat. Tridenti die XXV Octobris MDLXIII ».

178. Sed quoniam a nullo magis timebantur moræ, quam a Catholico rege, cum ejus orator comes a Luna novas quotidie nectere non desisteret, placuit Pontifici ad ipsummet regem Carolum Vicecomitem episcopum ad se a Patribus Tridentinis missum submittere, datæque sunt discedenti a Carolo Borromæo card. variæ præceptiones ac monita [1], quibus ille, prout opus esset, consilia aptaret. Jussus est in primis, Pontificis paternum studium in regem ut in filium amantissimum honestis verborum officiis illustrare, utque Tridentinum Concilium, tanquam remedium salutare adversus hæreses, quæ Ecclesiæ membra dilacerant, in hodiernum diem pro divino honore nullius incommodi, vel sumptuum, vel laboris et periculi habita ratione provexerit, ac pro sacrorum ministrorum instauranda disciplina nihil prætermiserit, adeo ut etiam ipsa cardinalium reformatio, suæ Sanctitatis imperio, Concilii Patribus permissa sit. Præterea suam Sanctitatem Concilii arbitrio et potestati permisisse, ut Patres Concilium, vel protrahere, vel contrahere, ac prorogare, vel claudere possent, prout a Spiritu sancto instructi forent, nec voluisse, aut Concilium retardare, vel præcipiti celeritate absolvere, atque adeo omnium operum suorum æquitatem in luce collocasse, ut speret principes suas omnes vires collaturos, ut ad optimum finem perducatur, eoque majorem spem de Catholica Majestate concepisse, quo præ cæteris principibus singulare publici boni studium semper prætulit, studuitque tuendæ veteri religioni, regnaque sua ab hæreseos lue vindicavit. Jam vero Pontificem præviso Concilii fine de

[1] Ext. in Ms. arch. Vat. sign. num. 3216. p. 11. — [2] Ibid. sig. num. 3215. p. 274.

[1] Ms. arch. Vat. sig. num. 3216. Ep. XVI et XXXVI. Ext. in Ms. card. Spadæ sig. num. 31. p. 352.

tanti tamque gravis negotii conclusione, et constabiliendis decretis, ac necessariis rebus serio cogitare, nec his recte posse consuli, quin conjuncto principum Catholicorum patrocinio, inter quos maxime de Majestate Catholica maximam fiduciam fovet, tum ob optimam regis mentem non minus opere pii et boni publici studiis flagrantissimi, quam nomine, Catholici, adeoque interprete Vicecomite, sua consilia ad divinum cultum ac religionis Catholicæ decus pure spectantia illi pandere, concepta optima spe, Catholicam majestatem omni animi alacritate atque ardore ad tuendam, augendam illustrandamque Dei Ecclesiam vires suas, auctoritatemque adhibituram, cum pluribus litteris ac legationibus obtulerit, si opus foret, se non modo ditiones suas et regna, sed etiam vitam pro Ecclesia discrimini expondituram. Primum ergo, et gravissimi ponderis illud esse, ut ratio ineatur, qua principes Catholici animis viribusque sint conjunctissimi ad decreta Concilii mandanda operi in iis provinciis, quæ hodie sub eorum ditione sunt constitutæ, et in quibus hactenus, favente Deo, observantia erga Sedem Apostolicam conservata est, licet aliquibus hæresibus sint infectæ, atque hac de re primo cogitandum esse laborandumque antequam de aliis ad viam veritatis traducendis agatur. Itaque conversis a Sanctitate sua oculis ad res Gallicas, his maxime videri opitulandum, cum aliarum vicinarum provinciarum periculum ac ruinam secum trahant, atque adeo maximo desiderio incensam Beatitudinem suam, ut illud regnum in fide Catholica integre confirmatum constansque in obsequio Sedis Apostolicæ, ut olim, conspiciat. Necessarium proinde ducere, ut in fine Concilii modus ad id debitus capessatur, in quem finem videtur agitata in eo regno cum Hugonottis concordiæ actio, ac si hæc res proteletur, grave imminet periculum majoris alterius novitatis in causa religionis, exitialisque omnibus aliis provinciis. Maxima quæque dicta fuisse Sanctitati suæ, ac promissa de optimo regis Christianissimi, reginæque ejus matris animo erga religionem Catholicam, adeo ut collato sermone de suscepto a regina desiderio ineundi colloquii in aliquo loco cum majestate Catholica, Pontificiæque Sanctitati a majestate Christianissima significato desiderio, quo tenetur, ineundi cum sua Sanctitate colloquii, ac sequendæ in rebus gravissimis pro asserenda religione, saluteque, Pontificiæ sententiæ ob singularem observantiam, qua veluti amantissima filia Sedem Apostolicam prosequitur, se ea consilia et præfata colloquia maxime commendasse, atque in eam etiam venisse opinionem, futurum utilius si ea duo colloquia in unum coirent, in quo optima consilia expediri possent : nulla itaque ætatis aut valetudinis vel sumptuum habita ratione, se pro salute et conservatione nobilissimi regni quosvis itinerum labores suscepturum, cum sine eo colloquio non modo religionis res in meliorem statum non sint restituendæ, imo in pejorem collapsuræ videantur. Cæterum, nisi adfuerit majestas Catholica, nolle Pontificem inire colloquium cum Christianissimo, cum absente Catholico nullius utilitatis spes affulgeret.

Significandum etiam Catholicæ Majestati, Pontificem, efflagitante id regina Christianissima, sollicitasse internuntii opera imperatorem ac regem Romanorum, ut vel ambo, aut saltem eorum alter ad id colloquium accedere non gravarentur, non modo pro asserenda regni Gallici salute, sed etiam pro ditionum suarum commodo, tuendisque Catholicis, qui in Germanico imperio supersunt. Cæterum in hujus rei serie purissimis ac sinceris studiis Dei gloriam et publicam Christianorum salutem affectari, nec unquam assensurum Pontificem, ut quippiam in causa religionis novetur. « Ultima Octobr. MDLXIII ».

« CAROLUS cardinalis BORROMÆUS ».

179. Addita est secunda instructio [1], cum Lotharingus cardinalis Tridento Pontificem salutaturus Romam accessisset, jussusque est Vicecomes significare Catholico regi, illum tantum egisse de progressu Concilii, deque memorato colloquio, cujus disturbandi causam ancipitem esse dixerit Protestantium et aliorum hæreticorum principum terrorem, ne illi sibi diffisi multam inter se armorum societatem coeant adversus Catholicos, atque adeo ad eos demulcendos posse iis significari a Cæsare non adversus eos ullum armorum fœdus in eo colloquio sanciendum, sed tantum de compescendis iis, qui religionem prætexentes seditiones in ipsorum regnis concitant, tum pro tuenda Christiana republica adversus Turcam communem hostem, qui æque hæreticis ac Catholicis infensus est, agitari.

Quod ad locum colloquii attinet, non gravatum iri Suam Beatitudinem, si Nicæam et Villamfrancam accederet, aut si Catholica majestas in Italiam se transferret, Vercellas deligi posse, quo imperator, vel rex Romanorum posset accedere. Egisse etiam cardinalem cum Pontifice de regina Scotiæ nepte tradenda nuptui Carolo Archiduci, affirmasseque, non alia ratione religionem in Scotia restitui posse; nolle enim pati Scotos, ut regina regno discedat, ac si discesserit, redeundi retinendique ejus regni spes evertendas; eo quoque connubio Anglorum Catholicorum res fulciendas, alioquin omni spe restituendæ unquam in Anglia religionis destitutum iri, atque hos sermo-

[1] Ext. in Ms. pag. 356. fin. extract. ex Ital. Ib. p. 358. extr. ex Ital.

nes a Lotharingo cardinale cum sua Beatitudine collatos fuisse. « Romæ ultima Octobris MDLXIII.

« CAROLUS cardinalis BORROMÆUS ».

Tertiis præterea mandatis instructus est Vicecomes, ut Catholico regi, vel ejus administris significaret, Tridentinos Patres nolle longiores in ea urbe moras trahere, tum quia sumptibus sunt exhausti, tum quia eorum Ecclesiæ graviora damna patiuntur, ac nonnullos nulla petita venia abeundi discedere, tum ob ingravescentes maximas bellorum suspiciones fluctuare, ex quo Herbipolis occupata est, ac legitimus episcopus ejectus : pestem propagatam, atque in Tirolensis comitatus partibus serpere, ex quibus gravis conceptus sit terror ; atque utinam repentino metu ne diffugiant. Ingratissimam accidisse Pontifici legationem majoris Commendatoris Castellæ qua ita exposuit Concilium apertum esse pro dogmatibus definiendis , instauranda disciplina ac revocandis in viam salutis aberrantibus, ut visus sit queri regiam majestatem Catholicam nihil vel parum ex his tribus adhuc gestum esse, atque institit, ut lento passu, ac exacta temporis mora, et circuitu longo hæc peragantur : ad quem ita responderit Pontifex regiorum commodorum ac votorum summam haberi rationem, deque ea re explorationem fieri posse, pariterque animadversurum ; Pontificem totius mundi comparandi causa nullam rem Pontificio gradu indignam admissurum, quæ utique fieret, si Concilii læderet libertatem, cui cum summam semper permiserit, non decere, ut jam ulla arte vinciantur illi manus, nec credendum est Patres Concilio finem imposituros, nisi omnes dogmatum controversiæ definitæ fuerint, et sacrorum ministrorum populique disciplina instaurata sit, ut jure atque honestissime Catholica majestas efflagitat.

Jussus etiam est gratias agere Catholicæ majestati, quod rem Avenionensem Gallorum regi commendarit, verum non permitti, ut externi milites per regnum iter habeant. Aurasiæ principem , cujus ditio in medio Comitatus Avenionensis jacet,permisisse Calvinisticas conciones, ac ditioni præfecisse pestilentem hæreticum dominum de S. Albano; monitum fuisse Auraicum, ni his medeatur, ditionis suæ jure a Pontifice exauctoratum iri, atque primo occupanti eam adjudicandam. Joannamque reginam Navarræ in jus vocatam proposito publico edicto, lapsoque sex mensium fluxu in eam judiciariam severitatem exercitum iri, usque ad privationem : Pontificem divini amoris ergo sustinendi muneris Apostolici, asserendæque religionis causa diutius rem differre non potuisse, qua jure regio exauctorata, illius regnum ditionesque in primi occupantis jus translatum iri.

Noluisse hactenus Pontificem permittere Concilio, ut quid decerneret contra reginam Angliæ, licet ea non minus rea sit quam altera, idque datum precibus Catholicæ majestatis ; verum in hanc quoque tandem aliquando, ni emendetur, animadvertendum ; saltem debere majestatem Catholicam permonere, ne episcopos et cæteros Catholicos divexet, verum illis libertatem colendæ exercendæque sanctissimæ suæ religionis permittat,aut certe libere e regno abire patiatur.

De quinquennali subsidio pro instruenda classe in aliud quinquennium prorogando, si postuletur ; respondere jussus pecunias pro ea classe ornanda attributas, male collocatas, nec promissam a rege opem pro absolvendo utili Concilio, ut testis est ipse Vicecomes, fuisse suppeditatam. « Datum ultima Octobris MDLXIII.

« CAROLUS cardinalis BORROMÆUS ».

180. *Contra fidei desertores infracto se ostendit animo Pontifex.* — Sub hæc ferme tempora, quibus Pontifex pro salute totius Ecclesiæ consequenda, spiritu discretionis et consilii cuncta perageret, atque Ecclesiasticæ arctæ censuræ nervos cum principibus ita remitteret, ut exinde Catholicæ veritati, Concilium absolvendo , plene consuleret , doctus nimirum [1] *Tempus acquirendi, et tempus perdendi ; tempus custodiendi, et tempus abjiciendi ;* in iis tamen, quæ ad fidem Catholicam tuendam arcendosque ab ovibus lupos spectabant, constanti infractoque semper animo, nihil remittere aut negligere omnino studebat. Cum autem pseudoepiscopi illi Galliarum, qui Apostolica fuerant notati censura, causam suam in Galliis cognosci exposcerent per hos ipsos dies, nullis neque suasionibus, neque privilegiorum prætextibus a suscepta actione est deterritus, quamvis potentiorum principum auxilio fulcirentur ; nam ut habent Acta consistorialia, cardinalis a Burdesia se a rege ac regina litteras [2] accepisse dixit, « quibus ei mandabant, ut Summo Pontifici ipsorum nomine supplicaret, ut hanc episcoporum causam in Gallia judicari pateretur. Ea esse illius regni privilegia, quibus salvis extra Galliam de his episcopis judicium ferri non posset ; sed de his egisse cum Sanctissimo domino, atque hujusmodi responsum reportasse, ut ad regem et reginam scripserit, Summi Pontificis rationibus ita persuasum, ut quid contradiceret, non haberet, itaque obmutuisse. Quare petiisse, ut earum majestates Summi Pontificis voluntati acquiescerent, aut se docerent, quo pacto ipsorum postulata tueri posset. Hæc se pridie scripsisse, supplicare, ut judicium differatur, donec a rege suo responsum acciperet ; idque eo magis, ut rege huic judicio consentiente, executio etiam sententiæ obtineretur. Nemo censuit dilationem hujusmodi conceden-

[1] Eccl. c. 3. — [2] Ms. apud card. Clusinm. lit. G.

dam. Summus Pontifex dixit, sibi non esse in animo infringere Galliæ privilegia ; has tamen causas in Gallia cognosci nolle etc. » et post multa subdidit, « causam hanc nullo pacto dissimulandam, aut ferendam illorum hominum negligentiam, neque hæreticam pravitatem in episcopis cum tanta animarum eis creditarum jactura et pernicie tolerandam ».

181. Cum vero cardinalis Lotharingus, qui jam Roma excesserat, Epistolam ad Pontificem misisset, qua reginæ Navarræ, Odetti Castillionei, et pseudoepiscoporum causas diligenter commendabat, Pontifex subjecto responso[1] gestorum omnium rationem assignavit :

« Dilecto filio in Christo Carolo cardinali tit. S. Apollinaris, de Lotharingia nuncupato.

« Dilecte fili, salutem et Apostolicam benedictionem. Præfiximus reginæ Navarræ semestre tempus, bimestre primum pro primo termino peremptorio, secundum pro secundo ; ac tertium pro tertio : ita ut plurimum temporis concesserimus, ut ad sese redeat, si resipiscere velit: quod vero factum est, revocari non potest. Neque vero id egimus permoti a rege Catholico, vel ab alio, sed purissimo divini cultus tuendi studio, defendendæque religionis sacro ardore, in quam illa infensissimum et hostilem animum profitetur. Si ad Ecclesiæ gremium reverti illa velit, clementiæ brachia ad eam reamplectendam explicabimus : at si in profundo malorum, ut hactenus hæsit, hærere velit, Deus his malis consulet.

« Quod ad acta judiciaria adversus Castilionæum, et alios episcopos edita spectat; pro explorato habeat, nihil actum contra Constitutiones regni Galliæ, quia cardinalium et episcoporum causæ reservatæ sunt Pontifici ex ipsis concordatis cum Gallis regibus, causæque majores et graviores semper Sedi Apostolicæ reservantur. Si Castilionæus se læsum putat, in jus veniat, tum enim in eodem statu, in quo ante primam citationem erat, redintegratum iri atque excipiendum humanissime pro sui gradus dignitate : si insons fuerit, absolvetur : si reus, ac resipiscere velit, redireque ad sanctam matrem Ecclesiam puro corde et fide non ficta, erga eum misericordia et clementia utemur.

« Quod ad episcopos attinet, pronuntiatum a nobis, prout in cedula, nec cedulæ subscripsimus. Majori ex parte notorii sunt hæretici : alii maxima suspicione hæreseos laborant ; omnes in pœnas monitorio edicto contentas incurrerunt. Nos interea ex puro in dominationem vestram studio subscriptionem cedulæ extrahemus, donec ab ipsa responsum sit : precamurque ut interea expendat, quid tuta conscientia agere possimus, nec consentaneum esse, ut hi hæretici Ecclesias Gallicanas administrent, nec posse permitti eas Ecclesias iis, qui diœceses earum ac populos hæretica peste sunt infecturi. Consulere quidem volumus quieti et paci Gallici regni, sed salvo divino honore salvaque conscientia. Misimus episcopum Sanctæ-Crucis, qui de his omnibus ad regias majestates referet ; ac si regina Navarræ ab injuriis Deo inferendis absistat, detque operam, ut filius ad sacrum audiendum se conferat, munusque principis Christiani impleat, justius iras nostras placabit ; exploratumque habeat, apertionem Concilii nobis non officere, quin adversus ipsam, ac memoratos episcopos, si comparere velint, ut crimine se expurgent, non defuturam erga eos misericordiam, quam Castilionæo sumus polliciti : at si in pertinacia obdurescant, perpendat ipsa, quid nobis imperet conscientiæ religio, nec illi a nobis expectent alia, quam optimi Pontificis optimique Christiani officia.

« Quod ad Aquensem episcopum attinet : maxima ille suspicione apud inquisitores nostros laborat, nec antequam se purgaverit, nobiscum tractare ulla negotia potest, nec alia sacerdotia et monasteria sperare a nobis potest nisi illius infamiæ maculam exterserit. Ut vero ipsa pio adducta studio hæc proposuit, ita æqui responsa nostra excipiat. Datum Romæ die XX Novembris MDLXIII ».

182. *Pii IV litteræ congratulatoriæ ad Nemurcensem ducem.* — Sed qui tam districtum ac severum judicem contra desertores Catholicæ fidei se exhibebat, quam se blandum ac providum erga ejusdem fidei pugiles ac propagatores se ostenderet, docent litteræ, quas ad Jacobum de Sabaudia Nemurcensem ducem immisit; qui velut alter Josias directus divinitus, ut tolleret abominationes impietatis, in diebus peccatorum corroborabat pietatem [1], cumque sacerdotes, prædicti nempe pseudoepiscopi, facti essent populo suo in lapidem offensionis, et in petram scandali [2], in laqueum et in ruinam, ipse stabat pro domo Dei [3], ut prælia Domini præliaretur [4].

« Dilecto filio nobili viro Jacobo de Sabaudia duci Nemursensi.

« Ex venerabilis fratris Prosperi episcopi Chisamensis nuntii nostri, et ex multorum aliorum prædicatione cognovimus singularem zelum, quo sanctam Catholicam fidem prosequeris, ac pia officia, quibus fungi non desistis ad eam pro tua virili parte in isto regno tuendam et conservandam ; qua de re testimonia jucundissima fuerunt ; nihil enim solemus audire, quod majore solatio animum nostrum recreet, quam cum de nobilium virorum tui similium studiis hujusmodi in religionem Catholicam

[1] Ms. arch. Vat. sig. num. 3216. p. 12. et in Ms. sig. n. 3297. pag. 78.

[1] Eccl. XLIX. — [2] Is. VIII. — [3] I Reg. XXV. — [4] Pius IV. t. II. brev. sig. 2897. Ep. XLV.

audimus. Gratulamur, dilecte fili, nobilitati tuæ de isto divinæ clementiæ munere; non parvum enim habes a Deo æternæ salutis tuæ pignus ac signum, istam, quam dedit tibi, tam bonam, tam rectam et piam mentem. Magna vero tibi a nobis et a Catholicis omnibus debetur laus, quod in tanta perturbatione religionis, quam humanæ salutis hostis in isto olim omnium religiosissimo regno excitavit, ipse pro tua virili parte tam constanter veram et orthodoxam religionem defendas. Facis quod pium Ecclesiæ filium decet. Plane te similem atque æmulum ostendis hac in re majorum tuorum, qui in primis Catholici semper fuerunt. Non eges tu quidem cohortatione nostra, sed tamen paternus erga te noster amor, qui nos, ut tibi gratularemur, his litteris impulit, etiam impellit, ut hortemur nobilitatem tuam, ut quantum potes studii atque officii, conferre perseveres in religionem Catholicam. Nihil Deo gratius facere potes, nulla re melius de rege et regno isto mereri, nulla denique ex re, vel uberiorem a Deo mercedem, vel solidiorem ab hominibus laudem consequi : etc. Die v Novembris MDLXIII ».

183. *Aliquot principes a Sede Apostolica deficere tentant.* — Conflatam esse hoc tempore nefandissimam coitionem in Gallia inter Hugonottos et impios, solo nomine Catholicos, qui ardentes avaritia Ecclesiasticis bonis inhiabant, ut Concilium Tridentinum dissolveretur, ad Galliam ab Apostolicæ Sedis conjunctione divellendam, constat ex subjectis Bracharensis archiepiscopi litteris [1] ad Pontificem exaratis.

« Beatissime Pater.

« Non possum non significare Sanctitati tuæ unum, quod secreta, sed certa relatione nunc hic didici, videlicet, quod Hugonotti qui in Gallia sunt, faventibus quibusdam magnatibus fictis Catholicis, summopere cupiunt, ac totis viribus et mille artibus hic laborant, ut Concilium dissolvatur vel suspendatur, ut sic in sua Gallia celebretur nationale Concilium, ubi simul cum Catholicis episcopis locum habeant ipsorum ministri (ministros Sathanæ intelligat lector). Et si nil aliud possint, saltem viam aliquam inveniant discedendi a Sede Apostolica et Ecclesiastica unione. Quibus scelestis conatibus quantum contranitendum sit, felici consummatione ac confirmatione sacri Concilii, novit Sanctitas vestra, et nos pro nostro virili operam dabimus, ut celeriter et feliciter omnia compleantur, etc. Tridenti IV Novembris MDLXIII.

« Humillimus Sanctitatis vestræ.

« Archiepiscopus BRACHARENSIS primas ».

184. Ex his agnoscat lector, quam exaggerata prudentia Pontifex ad absolvendum Concilium tam studiose incubuerit, ac salubre hoc antidotum, quo sanitas Christianæ Reipublicæ conservata est, probet atque suspiciat; quod profecto plenius cognoscet, si qualis, non in Gallia tantum, sed in omnibus pæne Christiani orbis partibus misera esset Catholicæ veritatis facies, oculis circumlustret; nam et in Belgio diffusum virus præclaras multas civitates infecerat [1], ac ni Margaritæ Austriacæ, ac card. Granvellani sollicita vigilantia ac districtus judiciorum terror adfuisset, hæreticæ novitatis sordibus regio tota illa fuisset inquinata. In Germania vero superiori, velut torrens latius exundans, Herbipolim civitatem occupaverat, ac sensim per alias provincias Italiæ finitimas excurrens, postremo Villaccum Carinthiæ oppidum Caroli Saxi apostatæ ministerio depravaverat. Quin etiam intra ipsam Italiam in Subalpinis, nova quædam in perniciem animarum hæreticæ pravitatis semina latius manabant, quæ tamen Pontifex Apostolica sollicitudine evertere, datisque opportunis litteris [2] penitus excindere satagebat.

185. *Varia in Polonia de religione dissidia.* — Sed cæteris omnibus luctuosior erat Polonorum Ecclesiæ status. Defuncto namque Sigismundo Primo Augustus filius, qui ei in regno successerat, cum parem patri nec animum nec consilium in tuenda Catholica religione haberet, hæreticis in omnem occasionem illuc pervadendi excubantibus, latum aditum patefecit, continuoque omnis errorum ac perditarum opinionum cohors irrupit; ac, quod majores excutiebat lacrymas, ipsi episcopi, qui intenta sollicitudine a caulis Domini lupos arcere tenebantur, mutuis inter se dissidiis altercantes, quicquid irarum et simultatum cum hæreticis esse debuerat, in se ipsos vertebant, ac sanctum ac venerandum antistitum nomen, quod summopere sua quoque ætate Nazianzenus [3] deflebat, privatis contentionibus distrahebatur. Cumque in dies Tridentini Concilii absolutio extraheretur, hæretici hac arrepta occasione, incredibile dictu est, quot convitia et ludibria in illud ingererent, quamque continentibus piorum votis illius conclusio exposceretur. Jamque gravius imminere malum, Camerinensis episcopi litteris compertum est, nempe, quod permulti hæreticorum fautores summa moliebantur ope, ut Concilium gentis, quod Nationale vocant, cogeretur, in quo sine ulla auctoritate Pontificis Maximi de universa religione, prout ex ipsorum usu atque republica visum esset, constituerent. His avertendis malis sollicite excubans Pontifex dissidentes inter se animos per epistolas primo componere adnisus [4], mox immisso Jo. Francisco Commendono Apostolico

[1] Ext. in Ms. arch. Vat. sig. num. 3216. p. 48.

[1] Ext. in Ms. arch. Vatic. sign. num. 3217. Ep. LXXXVIII, CXV, CXXV. — [2] Pius lib. brev. num. 2847. p. 405. — [3] Orat. I. — [4] Ms. arch. Vat. sig. num. 3217. p. 404. 752 et 75.

nuntio grassantem latius morbum, si non penitus extinxit, feliciter multum repressit [1].

« Venerabilibus fratribus archiepiscopo Gnesnensi, regni Poloniæ primati, episcopis per Poloniam constitutis.

186. « Venerabiles fratres, salutem et Apostolicam benedictionem. Ad aures nostras nuper præter opinionem nostram, nec sine maxima nostra admiratione pervenit non parvas vigere inter vos simultates, dissensiones atque discordias : qua ex re ingentem animi dolorem cepimus : etenim cogitantes nobiscum quanto in periculo Catholica fides ac religio in regno isto, et Ecclesiarum vestrarum salus hoc tempore versentur propter tot hæreticorum sectas, quæ ibi jamdiu corroboratæ atque auctæ sunt, et in dies augentur, nihil videmus alienius ipsius regni tempore, nihil religioni et Ecclesiis perniciosius esse posse, quam eos inter se dissentire, quos summa charitate concordiaque conjunctos tantis patriæ malis, et religionis ac fidei periculis obviam ire decuerat, itaque non possumus non magnopere miserari istius regni statum, et de salute tot Ecclesiarum et populorum vehementer pertimescere ; proinde pro pastorali officio et pro paterno amore, quo regnum istud prosequimur, hortandos vos vehementer in Domino esse duximus, et monendos, ut vestri officii et Christianæ professionis memores odia et simultates omnes deponatis, charitatem nobis a Christo Domino et Redemptore nostro tantopere commendatam, et pacem ejus testamento relictam colatis atque servetis ; memineritis vos Dei sacerdotes, vos animarum esse pastores, vestrum esse officium oves Dominicas, de quibus rationem reddituri estis, non exemplo minus quam verbo pascere. Nolite, quæsumus, quibus charitatis, pacis atque concordiæ exempla præbere debetis, vestris discordiis, vestris dissensionibus offendere. Nolite hanc hæreticis dare lætitiam ut vos inter vos dissentire ac dissidere gaudeant et exultent. Quid illis jucundius, quid optatius accidere potest, quam ut inter vos querelæ, controversiæ, lites et contentiones maneant? Annon majores spiritus sument et vehementius confident propugnaturos se, et confirmaturos esse hæreses et sectas suas ? Dum pastores inter se dissentiunt, gregibus majori audacia insidias comparabunt. Mementote quid Dominus noster illis interminatus sit, per quos scandala veniunt. Quod si tantopere Deo displicet, et tam periculosum est, vel unum pusillum scandalizari : tot populis, qui in nos pastores et præsules suos oculos conversos habent gravissime offensis, quanto vehementius offendi censetis Deum ! Et quanto magis id esse animabus eorum quorum culpa id acciderit, periculosum! Quocirca etiam atque etiam hortamur unumquemque vestrum, ut Apostolici verbi memor accipiat potius et patiatur injuriam, quam cum fratre contendat et litiget. Condonat Deus libenter ipsam injuriam, si quam factam sibi existimat, quem quotidie, ut peccata et debita nostra nobis dimittat, oramus reipublicæ causa deponat inimicitias et odia, sicut non paucos gentiles maxima olim cum laude sua fecisse memoriæ proditum est. Quod si adduci non potestis, ut ita faciatis, quod sane vobis esset dignius, at vos saltem hoc facite, ut arbitros, qui de vestris controversiis cognoscant, et ex æquo et bono statuant, eligatis. Habebitis etiam nuntium nostrum virum probum et integrum, cui tuto et fideliter poteritis controversias ipsas amice componendas committere. Te, frater archiepiscope, appellamus ; tu quo magis honore et dignitate antecellis, eo magis in hoc sanctum opus incumbe, etc. Die I Octobris MDLXIII, anno IV.

187. « Datas Epistolas subsecuta est Commendoni profectio », quem, scribit Gratianus [1], « Patavio, quo se ille tum contulerat, atque privatarum rerum cura excitum, in Poloniam protinus Pontifex jubet proficisci. Commendonus, quanquam perexiguum ad se comparandum spatium Pontifex concedebat cupiens mature illius gentis conventui, quem tum maxime indictum Varsoviam acceperat, intervenire, tamen magna adhibita diligentia, paucioribus, quam quos Pontifex præfinierat diebus, cum reliquis rebus splendide instructus, tum egregio comitatu viæ se dedit. Semper quidem ille magnam curam in comitatu atque familiæ delectu habuit, ne quem secum duceret non temporibus, non moribus suis congruentem. Sed tum eo majori quam antea studio, quo in longinquiorem et perturbatiorem provinciam iturus erat, insignes ascivit viros, nulli in ea re impendio aut sumptui parcens ». Antequam Italia excederet, datis ad cardinalem Borromæum litteris [2], absolutam sibi impertiri facultatem circa duo postulavit, quæ dicebat, « duo in istis regionibus experientia me docuit esse admodum necessaria, et in quibus liberam et absolutam habere potestatem multum utilitatis potest conferre. Primum est, hæreticorum, schismaticorum, simoniacorum absolutio, et ipsorum omnium rehabilitatio. Alterum, ut nimirum fructus quacumque mala causa percepti condonari possint, vel aliquod pium opus in eodem loco illis injungendo, in quo bona Ecclesiæ possederunt. Circa quæ duo capita suppliciter dominationem vestram illustrissimam exposco, ut quænam sit Pontificis mens, explorare dignetur, cujus profecto mandatis adamussim obediens ero, ac potius, sicut

[1] Pius IV. to. II. brev. sig. 2897. Ep. CCCLXXXVI.

[1] Grat. Vit. card. Com. l. II. c. 4. — [2] Reg. Ep. Com. apud car. Bar. Ep. sub. XXV Octob. data Coneliano. Grat. ib.

solemne mihi fuit, facultates semper concessas magis contraham, quam extendam ». Præcesserat Commendoni in Poloniam adventum magna de prudentia ac virtute illius fama, cum multorum gentis ejus hominum, quos ipse antea amicitia et consuetudine devinctos habebat, sermone et litteris celebrata, tum maxime prædicatione Stanislai Hosii cardinalis Varmiensis, unius e Concilii præsidibus, cui cum Commendono plurimus usus et familiaritas intercedebat. Itaque et advenientem Chelmensis episcopus et Plocentium Palatinus primarii homines perornato ac frequenti comitatu ad tertium ferme lapidem obviam, regis missu, egressi, cum omni humanitatis ac benevolentiæ significatione acceperunt, et apud regem ipsum singulari in honore atque dignatione fuit. Quam vero impigre provinciam obierit, anno insequenti referemus.

188. *Nonnullis causis pendentibus providet Pontifex.* — Is erat status fidei Catholicæ in Gallia, Germania et Polonia. Res vero Concilii, quæ ad illam reparandam agitabantur, ne prospero carerent successu, ac simul principibus ac præsulibus in discusso illo de reformatione principum articulo fieret satis, cum maxime oratores Veneti intercessissent, asserentes, nil æque ac illud felicem Concilii exitum disturbaturum, Carolus cardinalis Borromæus, decretum a Pontifice conceptum ad legatos transmisit, in quo antiqui aliquot canones, atque imperiales simul constitutiones renovabantur, ut eo pro opportunitate uterentur; monens insuper legatos [1], circa causas Ecclesiastici fori probari a Pontifice, ut eæ apud ordinarium judicem referrentur, exceptis tamen causis episcoporum, principum, fiduciariorum bonorum, Matrimoniorum, ac maxime hæreseos.

189. Aliis quoque Epistolis eos ad constantiam ac cœpta perficienda incitavit. Si Patres inter se dissentiant, majoris partis sententiam sequi, vel rem extrahere jussit; caput circa dispensationes intelligi in occultis, non de adductis in forensem contentionem. Addidit, ut in ultima Sessione decreta sub Paulo III et Julio III edita repeterentur, ac darent operam, ut oratores principum Actis Concilii subscriberent, antequam eorum confirmatio postuletur, quam abscissa mora concedendam est pollicitus. Si qui ex improbitate adversentur, Pontificem in ea re consulturum. Circa Matrimoniorum clandestinorum controversiam conciliari inter se Patres jussit, nec propterea sessionem differri; æque accipi a Pontifice ut episcopi in causis matrimonialibus canonicas leges solvant in conscientiæ foro; ut expectativæ gratiæ, reservationes ac similia abrogentur: vetiturum Pontificem, ne legati e latere conferant sacerdotia iis mensibus vacantia, quibus ab ordinariis conferuntur: velle quoque ut Concilium constituat castigatiorem disciplinam cardinalium, quæ ab omnibus commendanda sit, necnon inutiles disceptationes abscindat, ut ad optatum finem Concilium perducatur. Quod si comes e Luna ad Concilium extrahendum protestationem nuncuparit, conjunctis sibi præsulibus contrariam promulgent, vanosque timores pellant; iterumque XXVII Octobris edixit, ut quando comes Lunensis ea, quæ sunt æqua non admittat, haudquaquam attendatur, atque ad claudendum Concilium incumbant, modo major præsulum pars ipsis adhæserit, eoque citius absolvendum Concilium, quo adversi Herbipolis et Bambergæ rumores accelerandum ostendant.

190. Inter canonum disponendorum, ac propediem finitorum curas intercedebat antiqua illa controversia [1] denuo recrudescens super illa verba *Proponentibus legatis*, quæ Lunensis comitis studiis in magnum certamen excesserat; eoque apparebat acrius, quod ipse in suam sententiam Cæsaris regumque oratores adducere studebat, jamque protestationem suam edere meditabatur. Cæsareus quidem orator humaniter ac modeste se excusavit, quod de his a Cæsare mandatum non acceperit. Gallicus vero, qui in jussis se habere dicebat, ut cum Hispano conjunctissimus esset, quid rei esset edoctus, hoc dumtaxat se curaturum responderat, quo protestatio impediretur, atque illud æqui bonique accipiat, quod a legatis dari potest; verum quando is obstinato perduret animo, se juxta regis imperium illi adhæsurum. Lusitanus pariter orator hanc Lunensis comitis contentionem ingratam sibi maxime dixit; si quando autem insistat ardentius, nec suis a concepta deliberatione suasionibus recedat, non posse ex regis præscripto ab illo sejungi. Jamque comes legatos ipsos conveniens longo orationis apparatu, quam nova sit hæc verborum formula *Proponentibus legatis*, demonstrare pertentat: Philippum Catholicum regem, qui pro majori parte Christiano imperat orbi, nunquam passurum, ut inusitata cunctis sæculis formula suo tempore addatur Concilio. Se, quod oratoris erat munus, si quando legati a sententia recedere nollent, suo non defuturum ministerio, a quo tamen omnis esset abfutura immodestia, ut nimirum regis erga Pontificem ac Synodum observantia servetur, omnibusque innotescat, ad hæc non sponte, sed invitum, ac legatorum culpa descendisse.

Tunc Moronus narrationem ab exordio instituens Lunensi ex fide retulit, quæ hucusque in illa disceptatione fuerint peracta, modo

[1] Ep. CXLIV et CXLVII. Ms. arch. Vat. sig. ✝.

[1] Legati car. in cit. ad car. Bor. Ms. car. Barb. sig. num. 1344.

nihil superesse reliqui, quam ut a Patribus, qua mente ea fuerint inserta verba, et an ipsamet explicare vel expungere velint, postuletur, eorumque sententiæ, quæcumque tandem illa fuerit, ab utraque parte stetur. Quam conditionem cum orator respuere non posset, antequam tamen admitteret, sciscitatus est, num Patres ea verba essent declaraturi ? Cumque omnis se de alterius opinione vadem constituere posse negaret, rem in longas et incertas disceptationes extrahebat, se quidem suo muneri non defuturum, ingeminans. Ob hæc, cum sæpius de protestatione minaretur, lepide cardinalis Moronus absonum dixit maxime fore, ut sine causa protestantem ageret, qui Catholici regis omni officiorum genere Pontifici conjunctissimi esset minister, magnamque suo nomini perpetui dedecoris notam comparare, cum faustum emendatioris disciplinæ progressum inutili hac quæstione dissolveret. Plurimum in eam rem adjuvit, quod Cæsar nunquam oratores suos his disceptationibus immisceri permiserit, quin potius jussa dederit, ut Concilii absolutionem promoverent, ipsi autem ad res componendas intercessere, ut ea aliquando verba declararentur, ne aliquod futuris temporibus præjudicium Conciliis nasceretur. Nec obstitere legati, quin cuncta, quæ agenda expedire censerentur, ingenue sponderent. Jamque ad Pontificem controversia delata, Pontifex edito Diplomate verba illa *Proponentibus legatis*, nitida interpretatione illustravit, ac rex ipse Philippus oratoris sui pertinaciam datis ad eum litteris compescens, Concilio feliciter terminando viam stravit.

191. *Concilio finis manet imponendus, reluctante licet Comite e Luna.* Itaque III Novembris legatos cardinalis Borromæus monuit, ut abscisso comitis Lunensis oratoris Hispani omni respectu, ad claudendum Concilium omnia compararent, bonis quidem verbis eum ducerent, sed ad divinam gloriam et ad promovendum Dei cultum unice spectarent: non illum regiam voluntatem sequi, sed privata studia ; accepisse enim se litteras ab Alexandro Crivellio Apostotolico internuntio apud regem Catholicum Montione datas XXIV Septembris, quæ referant, triremium Hispaniæ præfectum ac doctorem Velascum ipsi significasse, præsules Hispanos objurgatos a Philippo rege, quod non supremam auctoritatem in omnibus rebus, uti convenerat, Pontifici detulissent, vetitosque intercedere decretis, eave retardare, ex quibus Concilium in longius tempus differri possit.

Censebat quoque Ferdinandus Cæsar publicæ Christiani imperii utilitati conducere, ut citius Tridentinum Concilium absolveretur, datisque ea de re Possonii litteris [1] IX Novembris, de eo absolvendo mandata suis oratoribus dedit. Pariter Maximilianus II eadem consilia ursit flagrantissimo studio, constabat enim, teste experientia, quod a prudentissimis viris expensum fuerat, Concilii diuturniorem prorogationem, nullam spem revocandorum in gremium Ecclesiæ hæreticorum attulisse, plura vero damna principibus et populis Catholicis peperisse ; ac Delphinus apud Cæsarem internuntius datis ad cardinalem Moronum litteris IX ac XI Octobris indicarat, comitem e Luna, licet reluctetur, cognita Cæsaris constantissima voluntate, assensurum, fallique eos, qui Cæsarem instar heliotropii ad hispanorum cupiditates converti opinantur.

192. Hispanus orator comes e Luna, regiis acceptis litteris [1], cum legati cardinales insinuassent, videri Catholicum regem in eam sententiam inclinare, ut Concilium non protraheretur, profatus est. In ipso Concilii exordio Philippum regem, cum de eo instaurando rogatus esset, non propensum ad id fuisse, cum regna Hispani imperii eo non egerent, nec res in eo statu versarentur, ut optatus finis ex eo attingi posset, verum Pontificiæ voluntati se accommodasse, atque apud Cæsarem reginamque Galliæ Concilii rem promovisse, ut commodo totius imperii Christiani verteretur, atque in ea re principis Christiani partibus perfunctum, ut dici non possit Concilii ipsi ingratum nunc finem, verum eo modo, quo conveniat, et qui ab omnibus bonis expectatur, et Christiano imperio utilitatem afferat, efflagitare. Quod ad episcoporum, Ecclesiarum damna vel incommoda ob diutinam absentiam spectaret, respondebat rex Catholicus, id omnibus rebus maximis commune, ut gravibus sint difficultatibus implicitæ, atque in iis bonum publicum anteferendum privato. Subjecit deinde ad ea, quæ scripta erant, de gravibus periculis quorum impendebat terror, si res Concilii ambiguæ fluctuarent, omnium maximarum agendarum rerum id affine, ut maximis periculis sint obnoxia, verumtamen in incerto eventuum æstu divinæ Providentiæ serviendum, atque ab ejus manu, quæ fuerint ipsi collibita, expectanda. Delapsus dein ad litterarum cardinalitiarum calcem, quibus rogabatur, ut finem Concilii regia opera promoveret, dixit omni studio pronum ferri, ut optimo fine claudatur, et fructus ab universa Ecclesia expetitus decerpatur, qualis ab Œcumenicis Conciliis expectetur, ac mandata ea de re amplissima ad comitem Lunanum data, qui suo muneri non esset defuturus.

Subdidit mox orator, Catholicum regem percupere, ut circa dogmata, consueta Conciliorum forma religiose servaretur, ut in disceptationem controversa capita adducerentur, ne

[1] Ms. arch. Vat. sig. num. 3217. Ep. CLVII. IX Nov. MDLXII. Ib. Ep. CLX. Ms. arch. Vat. sig. num. 3218. p. 81. Ib. Ep. XX et XXII.

[1] Ms. Fr. card. Bar. sig. num. 344. Ep. CDLXII.

cuiquam nova disceptandi ansa relinqueretur, utque in pangendis reformationis capitibus summa prudentia adhiberetur, cum inde publica tranquillitas et Christiani imperii salus affulgere deberet.

Ad hæc respondere cardinales, Concilium a Pontifice, ut communi Christianorum parente indictum, ut fluctuanti circa religionis dissidia Galliæ consuleret. Percrebuisse certam famam, regem Catholicum prorogationem Concilii laudare, quasi hæreticis frænum injiceret, eamque opinionem administrorum operibus confirmatam. Ad secundum articulum subjecere, licet privato bono publicum præponendum sit, tamen ob præsulum diutinam absentiam hæresim latius per Ecclesias serpere, ac bonum illud commune cum tot Ecclesiarum malo non adæquari. Ad tertium subdidere : licet divinæ voluntati parendum sit in eventibus adversis, tamen eventus adversos prævisos, si fieri possit, avertendos. Demum habitis regiæ Catholicæ majestati de optima voluntate gratiis comitem ursere, ut ad Concilium absolvendum operam industriamque conjungeret. Cardinalem enim Lotharingiæ dissertis verbis dixisse, Gallos præsules extrema necessitate ad repetendas suas Ecclesias, in quibus hæresis effuse grassatur, urgeri, ac præterea sumptibus exhaustos ; Gallicana vero natione e Concilio abeunte, disceptatum iri, an Concilium, quod subsisteret, foret Œcumenicum, tum pertimescendum, ne in Gallia nationale cogeretur, atque a Sedis Apostolicæ obsequio discederet : divulsa vero Gallia, etiam Hispaniam Italiamque periclituras. Inculcarunt etiam comiti legati cardinales, regem Catholicum, si præsentem Concilii statum inspiceret, omnino ad promovendum illius finem studia regia collocaturum, etc. VIII Novembris MDLXIII.

« Illustrissimæ et reverendissimæ dominationis tuæ servi humillimi Jo. cardin. Moronus, Stanislaus cardinalis Warmiensis, Ludovicus cardinalis Simoneta, B. cardinalis Navagerius ».

193. *Sessio octava : decreta, canones et monita de Sacramento Matrimonii.*— Tunc cardin. Lotharingus inter Patres Concilii communem sermonem sparsit [1], necessario claudendum esse absolvendumque Concilium, non modo propterea quod absentibus episcopis hæresis latius diffunderetur, sed quia etiam præsules Galli sumptibus exhausti diutius hærere non possint, de quo legati cardinales undecima Novembris cardinalem Borromæum fecere certiorem [2], atque addidere, se inextricabiles difficultates tolerasse in componendis rebus ad habendam proximam sessionem, tum commendavere Hydruntinum archiepiscopum (is erat Petrus Antonius Capuanus) qui pro tuenda dignitate Sedis Apostolicæ in omnibus expectationem omnem superasset.

Pridie quam solemnis ille episcoporum consessus haberetur, congregatio generalis coacta est, in qua hæc pertracta fuere [1] :

« MDLXIII, x Novembris fuit congregatio generalis » et infra : « in qua proponuntur firmanda decreta publica in sessione die sequenti celebranda, circa quæ decreta illustrissimus et reverendissimus D. cardinalis Moronus ipsius sacri Concilii primus præsidens et legatus inter cætera allocutus est Patres in hanc sententiam, videlicet : Placuisse majori parti Patrum, ut apponeretur in canonibus reformationis in hac sessione publicandis clausula, *Salva semper in omnibus sanctæ Sedis Apostolicæ auctoritate*, verum visum esse dominis deputatis magis convenisse et expedire, ut clausula ipsa differatur in sequentem sessionem, et apponatur in fine omnium decretorum et canonum reformationis in ipsa sessione publicandis, dummodo ex nunc in hac congregatione hoc statuatur et concludatur. Super qua re votis Patrum rogatis, placuit majori parti id, quod ab illustrissimo domino præsidente propositum fuit, et ita conclusum et statutum est : scilicet, ut dicta clausula, *Salva semper in omnibus sanctæ Sedis Apostolicæ auctoritate*, absque alia Patrum vocatione ponatur in alia sequenti sessione in fine omnium canonum reformationis, etc. Confecta sunt ea de re publica documenta ».

Affulgente XI Novembris die celebrata est sessio XXIV Tridentini Concilii, quæ sub Pio IV Pontifice octava fuit [2], in qua post peracta divina mysteria aliosque ritus consuetos, orationem ad Patres habuit Richardottus episcopus Atrebatensis, atque de redigendis ad officium hæreticis his verbis [3] disseruit :

« Est sane purioris doctrinæ præcipuus usus in Ecclesia, est cultus et rerum divinarum laus eximia : sed nisi licentiam inter homines disciplina cohibeat, nisi rebelles animos castigatio reprimat, nihilo plus proficitur, quam si famelicos leones oratione aut pictis rerum imaginibus lenire contendas ». Et infra : « Spectate quantum hæreticorum causæ decesserit, quantum nostræ accesserit, ex illa immanissima petulantia ; qua suo furore bonorum omnium justissimum odium concitarunt, quod odium quanquam est vi, igni, ferro in nostra viscera sævissime districto conflatum, tamen hac parte et nobis prodest, ut illis obest plurimum, quod ea crudelitate testatum reliquerint, se in ejus Angeli castris militare, quem Joannes Abaddon, id est eversorem, exterminatorem, vastatorem nuncupavit ».

[1] Io. Ep. CDLXIV. XII Nov. — [2] Gabr. Palæot. in Actis Concil. Trid. Astulph. Serv. in iisdem.

[1] Ext. Ms. arch. Vat. sign. num. 3248. Ms. arch. Vat. 3248. — [2] Gabr. Palæot. in Actis Ms. Astulph. Serv. in eisdem. — [3] Ext. in Ms. arch. Vat. sig. num. 3199. p. 162.

Doctrina de sacramento Matrimonii adversus novatores, qui libertatem Evangelicam effrænata libertate carnis metientes, publicique omnium ordinum hostes, ut cœlibes ac virgines insectati fuerant, ita conjugatos divino nexu solvere, ac sacramenti dignitate orbare contenderant, polygamiamve induxerant, promulgata est, subjectis [1] concepta verbis :

« Matrimonii perpetuum indissolubilemque nexum primus humani generis parens divini Spiritus instinctu pronuntiavit cum dixit : *Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea: quamobrem relinquet homo patrem suum, et matrem, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una.*

« Hoc autem vinculo duos tantummodo copulari et conjungi Christus Dominus apertius docuit, cum postrema illa verba tanquam a Deo prolata referens dixit : *Itaque jam non sunt duo, sed una caro*, statimque ejusdem nexus firmitatem ab Adamo tanto ante pronuntiatum his verbis confirmavit : *Quod ergo Deus conjunxit, homo non separet.*

« Gratiam vero, quæ naturalem illum amorem perficeret, et indissolubilem unitatem confirmaret, conjugesque sanctificaret, ipse Christus venerabilium Sacramentorum institutor atque perfector sua nobis passione promeruit : quod Paulus Apost. innuit dicens : *Viri, diligite uxores vestras, sicut Christus dilexit Ecclesiam, et seipsum tradidit pro ea :* mox subjungens ; *Sacramentum hoc magnum est : ego autem dico in Christo et in Ecclesia.*

« Cum igitur Matrimonium in Lege Evangelica veteribus connubiis per Christum gratia præstet, merito inter Novæ Legis Sacramenta annumerandum SS. Patres nostri, Concilia, et universalis Ecclesiæ traditiosemper docuerunt, adversus quam impii homines hujus sæculi insanientes non solum perperam de hoc venerabili Sacramento senserunt ; sed de more suo prætextu Evangelii libertatem carnis introducentes, multa ab Ecclesiæ Catholicæ sensu et ab Apostolorum temporibus probata consuetudine aliena scripto et verbo asseruerunt, non sine magna Christi fidelium jactura ; quorum temeritati sancta et universalis Synodus cupiens occurrere insigniores prædictorum schismaticorum hæreses et errores, ne plures ad se trahat perniciosa eorum contagio, exterminandos duxit, hos in ipsos hæreticos eorumque errores decernens anathematismos.

DE SACRAMENTO MATRIMONII.

CANON I.

« Si quis dixerit, Matrimonium non esse vere et proprie unum ex septem Legis Evangelicæ sacramentis a Christo Domino institutum, sed ab hominibus in Ecclesia inventum, neque gratiam conferre ; anathema sit.

CANON II.

« Si quis dixerit, licere Christianis plures simul habere uxores, et hoc nulla lege divina esse prohibitum ; anathema sit.

CANON III.

« Si quis dixerit, eos tantum consanguinitatis et affinitatis gradus, qui in Levitico exprimuntur, posse impedire Matrimonium contrahendum, et dirimere contractum, nec posse Ecclesiam in nonnullis illorum dispensare, aut constituere ut plures impediant et dirimant ; anathema sit.

CANON IV.

« Si quis dixerit, Ecclesiam non potuisse constituere impedimenta Matrimonium dirimentia, vel in iis constituendis errasse ; anathema sit.

CANON V.

« Si quis dixerit, propter hæresim aut molestam cohabitationem, aut affectatam absentiam a conjuge dissolvi posse Matrimonii vinculum ; anathema sit.

CANON VI.

« Si quis dixerit, Matrimonium ratum, non consummatum, per solemnem religionis professionem alterius conjugum non dirimi ; anathema sit.

CANON VII.

« Si quis dixerit, Ecclesiam errare, cum docuit et docet juxta Evangelicam et Apostolicam doctrinam propter adulterium alterius conjugum Matrimonii vinculum non posse dissolvi, et utrumque, vel etiam innocentem, qui causam adulterii non dedit, non posse, altero conjuge vivente, aliud Matrimonium contrahere, mœcharique eum, qui dimissa adultera, aliam duxerit, et eam, quæ dimisso adultero, alii nupserit ; anathema sit.

CANON VIII.

« Si quis dixerit, Ecclesiam errare, cum ob multas causas separationem inter conjuges, quoad thorum, seu quoad cohabitationem ad certum incertumve tempus fieri posse decernit ; anathema sit.

CANON IX.

« Si quis dixerit, clericos in sacris Ordinibus constitutos, vel Regulares castitatem solemniter professos posse Matrimonium contrahere, contractumque validum esse, non obstante lege Ecclesiastica, vel voto, et oppositum nil aliud

[1] Concil. Trid. sess. XXIV. p. 179.

esse, quam damnare Matrimonium; posseque omnes contrahere Matrimonium, qui non sentiunt se castitatis, etiamsi eam voverint, habere donum; anathema sit; cum Deus id recte petentibus non deneget, nec patiatur nos supra id, quod possumus, tentari.

CANON X.

« Si quis dixerit, statum conjugalem anteponendum esse statui virginitatis vel cœlibatus, et non esse melius ac beatius manere in virginitate aut cælibatu, quam jungi Matrimonio; anathema sit.

CANON XI.

« Si quis dixerit, prohibitionem solemnitatis nuptiarum certis anni temporibus superstitionem esse tyrannicam ab Ethnicorum superstitione profectam; aut benedictiones, et alias cæremonias, quibus Ecclesia in illis utitur, damnaverit; anathema sit.

CANON XII.

« Si quis dixerit, causas matrimoniales non spectare ad judices Ecclesiasticos; anathema sit ».

His anathematismis promulgatis, perlectum est in eodem solemni episcoporum consessu decretum de clandestinis Matrimoniis, ac leges de Matrimonio rite celebrando latæ, decem capitibus distinctæ.

194. Non prætermittendum vero visum est, quod dicturus Nicosiensis archiepiscopus sententiam, ad decretum de clandestinis, cum illud improbasset, addiderit [1]: « Peto tamen, ne de recta et orthodoxa Græcorum, qui in regno Cypri sunt, fide aliqua suspicio in hac sancta Synodo, occasione eorum, quæ circa VII canonem adducta fuerunt, oriri possit, ut quæ illi, qui in pluribus provincialibus Conciliis, præsertim vero sub R. P. D. Helia quondam archiepiscopo Nicosiensi anno MCCCXL, quæ itidem sequentibus temporibus, atque in Concilio a me præsenti archiepiscopo celebrato professi sunt, Concilii hujus Actis appendantur, præsertim autem verba, quæ continentur in fine Concilii, quod sub præfato R. P. D. Helia celebratum est, ut ex libello Constitutionum insulæ Cypri in forma authentica constat. Verba in cedula continentur, quam dedit tenoris infrascripti.

« Verba excerpta ex Concilio provinciali regni Cypri celebrato sub R. P. Helia archiepiscopo Nicosiensi anno MCCCXL, quæ in fine dicti Concilii sunt.

« Memorati Græcorum, Maronitarum et Armenorum episcopi, et præmissarum aliarum nationum majores, pro se et subditis suis, intellectis omnibus et singulis supradictis, et super articulis singulis fidei et Ecclesiæ sacramentis, ac aliis in dicta serie comprehensis singulis singulariter, universaliter universis juxta religionem interpretum clare, aperte, distincte et singulariter explicite recognoverint humiliter, et devote, et spontanea voluntate, et omni timore semoto, et quacumque actione cessante, humili professione confessi sunt, et devota confessione professi, illa omnia et singula firmiter credebant, prout superius explicite comprehensa, vera esse, et quod illa omnia et singula firmiter credebant, prout superius explicite declarantur, adjicientes rationes, quod ita erat ab omnibus Catholicis absque dubietate credendum, et quod sacrosancta Romana Ecclesia erat mater omnium fidelium et magistra super omnes Ecclesias, plenum principatum obtinens, et primatum, et quod Sanctissimus in Christo Pater D. Benedictus divina providentia papa XII successor B. Petri, et in terris vicarius Jesu Christi erat cunctorum fidelium pater, pastor et dominus, cui singuli prælati Ecclesiarum omnium debent reverentiam humilem, ipsique reverentiam eidem et obedientiam promittebant, petentes humiliter, quod eis liceret in suis ritibus fidei non contrariis permanere, ac deprecantes dictum D. archiepiscopum, ut devotionem eorum intimare domino Summo Pontifici dignaretur ».

Addunt Acta, quod Synodus Matrimonia filiorum familias, quæ sine consensu parentum contracta nonnulli irrita sentiebant, rata esse declaravit: rescissa vero sunt clandestina, quia plures, abjecta ea, cum qua prius clam contraxerant, palam deinde contrahebant cum alia, atque in perpetuo adulterio infelicem vitam traducebant. Instauratum vero est decretum Lateranensis Concilii sub Innocentio III, ut præmissis tribus denuntiationibus, coram parocho proprio, ac duobus, vel tribus testibus Matrimonia celebrarentur, tum additum est: « Qui aliter, quam præsente parocho, vel alio sacerdote de ipsius parochi seu ordinarii licentia, et duobus vel tribus testibus Matrimonium contrahere attentabunt, eos S. Synodus ad sic contrahendum omnino inhabiles reddit, et hujusmodi contractus irritos et nullos esse decernit, prout eos præsenti decreto irritos facit et annullat ». Postremo Synodus nuptias inituros hortata est, ut antequam contraherent Matrimonium, exhomologeseos et Eucharistiæ Sacramentis se munirent, deinde cognationis spiritualis gradus ita contraxit: « Ad summum unus et una baptizatum de Baptismo suscipiant, inter quos ac baptizatum ipsum, et illius patrem ac matrem tantum, necnon inter baptizantem et baptizatum, baptizatique patrem ac matrem spiritualis cognatio contrahatur ». Idem de cognatione ex sacramento Confirmationis constitutum. Additæ

[1] Ms. arch. Vat. sig. num. 3248. in Actis sess. VII.

leges de Sponsalibus, de gradibus prohibitis, necnon adversus raptores, vagos et concubinarios, magistratus ac proceres Matrimoniorum libertati vim inferentes, prohibitæque etiam certis temporibus nuptiarum celebritates.

195. *Decreta disciplinam Ecclesiasticam concernentia; Hosius æger suam sententiam scriptam mittit.* — Promulgatum quoque fuit prolixius decretum [1] castigatioris disciplinæ circa spectantia ad insignitos sacramento Ordinis distinctum viginti supra unum capitulis, quibus corruptelæ sublatæ, ac mores puriores inducti, in primis de promovendis idoneis præsulibus constituta norma, et cardinalibus doctrina et pietate ornatissimis adlegendis. « Ea », inquit Synodus, « omnia et singula, quæ de episcoporum præficiendorum vita, ætate, doctrina et cæteris qualitatibus alias in eadem Synodo constituta sunt, decernit eadem etiam in creatione S. R. E. cardinalium, etiamsi diaconi sint, exigenda, quos Sanctissimus Romanus Pontifex ex omnibus Christianitatis nationibus, quantum commode fieri potuerit, prout idoneos repererit, assumet. Postremo eadem sancta Synodus, tot gravissimis Ecclesiæ incommodis commota, non potest non commemorare, nihil magis Dei Ecclesiæ esse necessarium, quam ut Beatissimus Romanus Pontifex, quam sollicitudinem universæ Ecclesiæ ex muneris sui officio debet, eam hic impendat, ut lectissimos tantum sibi cardinales adsciscat, et bonos maxime atque idoneos pastores singulis Ecclesiis præficiat, idque eo magis, quod ovium Christi sanguinem, quæ ex malo negligentium et sui officii immemorum pastorum regimine peribunt, D. N. Jesus Christus de manibus ejus sit requisiturus ».

Provincialium Conciliorum antiquum morem restitui jussit pro excolendis moribus, detergenda vitiorum labe, componendisque controversiis. Patriarchæ, primates, metropolitani, atque episcopi diœceses suas lustrare jussi: data quoque episcopis et parochis imperia, ut per se prædicationis Evangelicæ munus exerceant, vel si fuerint impediti, idoneos ad id munus adhibeant. Sancitum, ut causæ criminales graviores contra episcopos, etiam hæresis (quod absit), quæ depositione aut privatione dignæ sunt, ab ipso tantum Summo Romano Pontifice cognoscantur et terminentur.

Plures etiam circa absolutionem peccatorum, visitationem atque Ecclesiarum unionem concessæ sunt episcopis facultates. Parochos insuper ad erudiendam plebem incitavit; ætatem quoque promovendorum ad dignitates distinxit; quibus et plura tam ad dignitatem exercendam, quam ad vitam honeste peragendam præscripsit. Abusus de expectativis ac mentalibus reservationibus, ac pleraque alia, quæ rosea illa Ecclesiasticæ disciplinæ plantaria in carduos spinasque vertebant, antiquavit, sustulit, abrogavit.

[1] Cap. 2, 3, 4, 5, 6, 7, 10, 15, 19.

Qua reformatione lecta in sessione VIII, cardinalis Lotharingus post cardinales legatos sententiam dicturus schedulam his conceptam verbis [1] dedit: « Cum nudius tertius meam de reformationis articulis dicerem sententiam, præfatus sum, ut nunc etiam, me valde quidem cupere, ut prisca illa Ecclesiastica restitueretur disciplina; sed cum his corruptissimis temporibus et moribus intelligam non posse ea, quibus maxime opus esset, protinus adhiberi remedia, interim assentiri et approbare fateor ea, quæ nunc sunt decreta, non quod ea judicem satis esse ad integram ægrotantis reipublicæ Christianæ curationem, sed quod sperem his prius lenioribus fomentis adhibitis, cum graviora medicamenta pati poterit Ecclesia, Pontifices Maximos, et maxime Sanctissimum dominum nostrum Pium pro sua insigni pietate, et prudentia diligenter curaturum, ut ea quæ desunt implens, et efficaciora inveniens remedia, in usum veteribus jam abolitis revocatis canonibus, et maxime quatuor veterum illorum Conciliorum, quos quantum fieri poterit, observandos esse censeo, vel si expedire videbitur, frequentiori Œcumenicorum Conciliorum celebratione, omnem morbum ab Ecclesia propulsans, eam suæ pristinæ restituat sanitati. Hanc autem meam mentem et sententiam, tum meo, tum omnium Galliæ episcoporum nomine in acta referri volo, et ut fiat a notariis, peto et postulo.

« Ad quintum caput reformationis, si habita ratione temporum, hoc decretum placet Patribus, id mihi quoque hoc nomine magis placet, quod cum eis in Congregatione heri habita visum sit privilegiis principum non esse derogandum. Hoc ita est conceptum, ut nec Christianissimi Franciæ regni privilegiis, juribusque, et sacris consuetudinibus, quidquam præjudicii afferat, quod quidem mihi placere lubens profiteor, et tum meo, tum omnium Franciæ episcoporum nomine a notariis peto et postulo ut id in Acta referatur (1) ».

196. Cum huic solemni episcoporum consessui cardinalis Hosius legatus morbo implicitus interesse non potuisset, sententiam suam

[1] Ext. in Ms. arch. Vat. sig. num. 3248. in Actis sess. VIII.

(1) Numerus Patrum qui sessioni huic interfuerunt ex iis resultat quæ Diarii nostri scriptor contigisse narrat, cum decretum de clandestinis Matrimoniis in publica Concilii sessione legeretur. Reclamasse enim adversus sanctionem illam Patres septem et quinquaginta, assensisse vero ex Patribus centum quinquaginta testatur, ex quo Patres septem et ducentos conficias. MANSI.

edito publico hoc documento [1] deprompsit :

« Quod ad decretum de Matrimonio clandestino attinet, asseruit se sentire quod hactenus sensit Ecclesia Catholica, in qua doctus est, prohibitionem Ecclesiæ, ne clam contrahatur, impedire Matrimonium contrahendum, non dirimere contractum ; ab illius itaque sententia non discedit. Quamobrem decretum hoc de clandestinis approbat in omnibus aliis, præter quam quod illi novitas non placet, quod contra doctrinam, quam recepit ab Ecclesia Catholica, non esse debere deinceps rata decernuntur, cum nullam causam videat, quamobrem irrita declarari debeant. Si quid vero secus S. D. N. visum fuerit, ad cujus Sanctitatem remitti causam hanc postulat, illius judicio, qua par est reverentia et animi submissione, judicium hoc suum submittit.

« De nono canone dicit : Nonum canonem approbat, sed eo sensu quo scriptus est et a Patribus approbatus, quorum hanc mentem fuisse non animadvertit, ut vellent decernere legem cœlibatus esse legem Ecclesiasticam ; cum nec proposita fuerit ea quæstio, nec a Patribus disputata, sed verba tantum Lutheri posita fuerunt, non obstante lege Ecclesiastica vel voto, cujus error ipsius verbis positus fuit a Patribus ac damnatus, etc. Acta fuerunt præmissa Tridenti, etc. ».

197. *Disceptatur qua via Concilium quamprimum absolvatur.* — Postridie a celebrata sessione, cardinales legati Carolo Borromæo significarunt [2], congregatos regum principumque oratores postulatos fuisse, ut de absolvendo Concilio sententiam suam nitide expromerent, et modum etiam tenendum significarent, ac Lotharingiæ cardinalem exposuisse, Cæsarem regemque Catholicum de eo celebrando rogatos initio dissensisse, cum eo non egere putarent, at a Pontifice certiores factos de extrema necessitate in quam Galliæ regnum esset adductum, veluti obsequentissimos filios ac principes Christianos Pontificiæ auctoritati cessisse, cum nisi Œcumenicum celebraretur, nationale in Gallia conflandum foret, ex quo illud regnum a Sedis Apost. obsequio divellendum esset. Tum addit quam ægre clerus, regnique Ordines Possiaci congregati adducti essent, ut decreta ac finem istius Concilii expectarent, ac ni citius finis illi imponatur, graviora quam antea pericula Galliæ impendere, summaque precum contentione ursit, ut si Galliæ salus chara legatis cardinalibus esset, ne abrumpi Concilium suspendive paterentur. Quicumque enim ex his casus contingeret, nationalem Synodum in Gallia coactum iri, ac res Galliæ ad extremum exitium pronas futuras. Contendendum itaque omni opera ac studio, ut citissime absolvatur, ac moram periculo non carere, cum interea temporis concionatores hæretici eam pestem toto regno latissime diffundant, et quo magis res differatur, eo pauciores futuros, qui ejus decreta sint admissuri, atque ita e Concilio tardiore perniciem orituram, a quo salus expectabatur, cum singuli majus offendiculum paterentur, studiisque a Sede Apostolica magis aversi futuri essent quam forent ab ea alieni, antequam Concilium inchoaretur. Addidit etiam præsules Gallos diutius Tridenti hærere non posse, atque adeo majori ex parte jam dilapsos ob privata et publica regni incommoda ; si vero Concilium in proxima sessione claudendum sit, retardaturos iter, ut tanto bono perfrui atque patriæ malis medicinam salutarem afferre possint. His persuasi rationibus a Lotharingo allatis cardinalis Madrutius et alii præsules consensere Concilium quantocyus absolvendum, tantummodo Legionensis atque Ilerdensis episcopi insinuarunt, videri necessarium regis Catholici, qui tot et tanta Christiani imperii regna teneret, consensum ; at Granatensis archiepiscopus Concilium absolvendum in eo ancipiti discrimine conclusit, verum alia reformationis capita sancienda atque in eo capite, quod spectaret ad principes, cavendum, ne quid insereretur, quod eorum animos exulceraret, cum Ecclesia eorum patrocinio maxime indigeret. Quod attinet ad dogmata ; ut illa, quæ jam a Conciliis decisa erant, omitterentur, quæ vero diremptæ non erant controversiæ, sine disceptationum ambagibus, pro tollendis corruptelis, dirimerentur brevibus decretis ad fluctuantes confirmandos, non quod hæreticorum pelliciendorum in castra Ecclesiæ spes affulgeat, vel quod Catholici novis decretis egeant ; jam ad retundendas hæreticorum argutias, vel in controversiis de Purgatorio, vel de invocatione Sanctorum, vel de sacris imaginibus plura extare firmissima argumenta. Addunt legati cardinales se ad hæc in opus provocanda studia omnia defixuros, etc. XII Novembris MDLXIII.

198. Proximo die navata est eidem tractationi de absolvendo Concilio opera, ac gesta in conventu ea de causa habito narrat his verbis Gabriel Palæottus [1] :

« Die XIII Novembris MDLXIII. Vocantur coram legatis prælati viginti quinque ex diversis nationibus, et Lotharingus, ac Madrucius, cumque illis communicare incipit cardinalis Moronus de finiendo Concilio, et qua ratione facilius ad exitum perduci possit, postquam jam omnia de Sacramentis, et fere omnia de reformatione sunt absoluta, idque et S. D. N. et valde cupere pro communi utilitate, et quoniam multa inte-

[1] Ext. in Ms. arch. Vat. sign. num. 3438. post sess. VIII. — [2] Ms. car. Fr. Bar. sig. num. 1344. Ep. CDLXVI. card. leg. ad car. Borrom.

[1] Act. Conc. Trid. per Gabr. Paleot. Ms. Barb. sign. num. 24. pag. 507.

rim accidere possent, quæ, pendente Concilio, magnam perturbationem excitarent. Tum cardinalis Lotharingus longa oratione varias non solum rationes, sed etiam necessitates declaravit pro incolumitate provinciæ Gallicanæ, ut Concilium hoc non suspensione, sed extremo fine, et quam celerrime claudatur. Exorsus est ab indictione hujus Concilii, quod præcipue pro Gallicana natione convocatum fuit, cætera post subsecuta recensuit, sed id potissimum, quod in extremo illo conventu Gallicano superioribus mensibus habito inter regem et Status regni statutum fuerat, ut Concilium nationale celebraretur, si Concilium hoc Tridentinum finem non sortiretur, a quo nationali concilio mala omnia ac damna expectari possint; igitur, si salvam vellemus Galliam, laborandum omnino erat, ut nunc extremas manus huic Synodo imponeremus. In eamdem sententiam diversis etiam rationibus cæteri omnes discesserunt, cum propter pericula, quæ pendente Concilio ex obitu, aut Summi Pontificis, aut Cæsareæ Majestatis imminere poterant, tum ob damna, quæ Ecclesiæ ex pastorum absentia patiebantur, et tandem ut optatum a toto orbe fructum omnes colligere possent; aderant ex Hispanis, Granatensis, Ilerdensis; ex Portugallia, Bracharensis; ex Flandria, Atrebatensis, Namurcensis; ex Gallia, Senonensis et Virdunensis; et ex aliis, tum Italiæ, tum aliarum provinciarum locis quamplures prælati, qui idem sunt secuti ».

De ratione autem absolvendi Concilii jam concluserant, ut quæ supersunt de reformatione et Regularibus proponantur; circa vero reliqua dogmata, videlicet, de Purgatorio, de Imaginibus et veneratione Sanctorum, de Indulgentiis, ea cum satis clara, et superioribus quoque Conciliis fuerint sancita, ideo ad fugiendas disputationes quæ rem nimis in longum traherent, satis nunc esse paucis decretis abusus damnare, qui in singulis irrepserunt. Itaque tres classes constitutæ sunt, et in unamquamque distributi quinque prælati et totidem theologi, qui hos abusus notarent, qui super his decreta conficerent.

199. Decima quarta Novembris significarunt cardinali Borromæo [1] legati Apostolici constitutum fuisse, ut indiceretur ad decimam quintam Novembris Congregatio, in qua denuntiaretur præsulibus, absolvendum esse Concilium in proxima sessione, ut damna, quæ passæ sunt Ecclesiæ ex episcoporum absentia, sarciantur, cumque aliqua dogmata discutienda superessent, tria selecta sunt, de Purgatorio, de Imaginibus, deque Indulgentiis, et hæc non pertractanda scholastico more, cum in aliis Conciliis sint illustrata, sed compendiariæ reformationis modo pro tollendis circa ea corruptelis. Quæ vero in ea Congregatione gesta sint [1], describit subjectis verbis Gabriel Palæottus :

« Die XV Novembris MDLXIII, habetur Congregatio Patrum, super XIV articulis reformationis primo propositis, quorum alias copia data fuit, in qua cardinalis Moronus incœpit: Postquam tractata ea fuerunt, quæ magis necessaria sunt, et quæ ad dogmata pertinent, hæretici autem, quorum præcipue causa hoc Concilium fuit convocatum, quotidie obstinatiores reddi videntur, nec spem ullam nobis præbent eorum emendationis, et quod nos jam omnia, quæ dogmatum sunt, videmur perfecisse, et de reformatione tam multa hactenus constituta sunt, quæ vix a multis sperabantur, quæ sane si quis adhuc perfectiora desideret, animadvertat ille, eos sæpe, qui meliora volunt, amittere etiam bona. Supersunt vero adhuc et alia quædam de reformatione, quæ vobis nunc proponuntur, inter quæ extat illud caput ultimum de principibus sæcularibus, quod redactum fuit in breviorem formam, et cupimus, Patres, boni omnia consulere, nam et conditio temporum, et rerum status ita exigit, ut multa etiam relinquantur principum pietati et religioni, quos præsertim defensores et executores cupimus esse decretorum nostrorum. Jam vero cum fructus sancti hujus Concilii sunt maturi, tempus est eos colligendi, ne nimium dilati putrescant. Sanctissimus noster, sicut initio sanctam hanc Synodum pro Christianæ reipublicæ utilitate convocavit, ita nunc re bene peracta optat tandem finem Concilio imponi, rebus ita publicis exigentibus. Idem etiam petunt oratores Cæsarei enixe, et cardinalis Lotharingus nomine Gallicanæ provinciæ admonet, si salvam volumus illam provinciam, et non penitus interire, ut tandem finem Concilio imponamus, quod et reliqui omnes oratores summo studio contendunt. Quare rogamus vos, ut quam brevissime de rebus agendis sententiam dicatis, atque omissis omnibus, quæ ad speciem doctrinæ seu ingenii spectent, ea tantum quæ necessaria sunt attingatis, cum ornamenta reliqua satis jam omnibus perspecta sint.

« Postmodum cardinalis Lotharingus propositionem cardinalis Moroni in omnibus approbavit, fidemque fecit, expedire Galliæ regno, ut Concilium omnino absolvatur. Duo autem, inquit, non omittam, quorum illustrissimos legatos et reliquos Patres admonitos esse cupio. Primum est, ut post peractam hanc sequentem Sessionem, in quo puto recte omnia concludi posse, quæ supersunt, post paucos dies legatur publice confirmatio Sanctissimi domini nos-

[1] Legati car. Ep. CDLXVII. ad car. Bor.

[1] Act. Concil. Trid. per Gabr. Palæot. Ms. Fr. card. Bar. signum. 24. p. 508.

tri, ut quæ feliciter statuta sunt, etiam in perpetuum ævum stabiliantur. Secundum est, ut concedatur omnibus episcopis, cum ad Ecclesias suas redierint, ut possint usque ad certum diem dispensare in impedimentis Matrimonii, et absolvere in foro pœnitentiæ in omnibus casibus, etc ».

Consentiebant [1] cum cardinale Lotharingo ad claudendum Concilium Cæsaris, Lusitani regis, Venetorumque oratores, imo Cæsarei id verbum laxarunt, ipsos, ni cito absolveretur Concilium, e Concilio revocatum iri. At comes e Luna licet mandatum de ea re ab Hispaniarum rege habere percuperet, tamen se non adversaturum professus est, de quibus legatorum ad cardinalem Borromæum extant litteræ XXII Novembris exaratæ. Incumbebant vero Patres scribendis inter alia decretis pro restituenda disciplina monastica, ut refert Palæottus [2] :

« Die XXIII Novembris MDLXIII. Cum vota Patrum de restituenda Regularium disciplina exquirerentur, cardinalis Lotharingus hæc fatus est :

« Non possum inficiari, me et optime de Regularium Ordine sentire, et erga eos maxime affectum esse, scioque quantum in Gallia nostra ipsi etiam martyrio se obtulerint partim amputatis capitibus, partim etiam abrasa corona, et detracta pelle usque ad ossa, excoriatoque capite morti subjecti sint, hac tantum de causa, quod noluerunt renuntiare papatui, et maledicere sanctissimæ Eucharistiæ. Igitur sicuti mihi non placent clerici exempti ab episcopo, sic maxime laudo Regulares a nobis exemptos, et cupio a vobis eorum exemptiones et privilegia conservari ».

200. *Omnes Patres conveniunt ut quam citissime Concilium absolvant, frustra renitente comite e Luna.* — Dum fervent omnia pro claudendo Concilio, Patres universim percupivere, ut Acta Concilii a Pontifice confirmarentur, proptereaque legati Apostolici [3] vigesima quinta Novembris cardinalem Borromæum, transmissa etiam ea de re verborum formula, certiorem reddidere. XXVI Novembris Hispanus orator, qui antea pluries significarat, se perducendo ad exitum Concilio non adversaturum, mutavit sententiam, prolixoque sermone altius repetito exposuit [4], quæ Philippus II pro Concilio Tridentino promovendo tuendaque fide Catholica in Gallia egisset, ut misso in Galliam Priore Antonio Toletano proceres ad retinendam veterem et orthodoxam religionem sollicitasset, ac Vindocinensem principem (is erat Antonius rex Navarræ) maximis promissis (scilicet promisso regno Sardiniæ, ut antea a nobis dissertum fuit) adduxisset, ut non sineret fieri nationale Concilium, sed congregandi Tridentini Concilii finem expectarent, quo corruptelas, quæ in Christiano imperio subortæ fuerant, tollendas, disciplinamque sanctiorem restituendam spondebat, ac licet Franciscus dux Guisius, regiorumque castrorum præfectus a Sancto-Andrea nuncupatus, et Annas magister equitum, Catholici studiisque conjunctissimi, sanctiori regis Galliæ consilio interessent, non sine tamen maximis difficultatibus, ut conspicuum est, votis potitum. Misisse præsules ad Concilium, expectare fructum, ob quem Concilium indictum sit, ac licet circa dogmata ac reformationem plura præclare gesta sint, tamen quæ supersint, non prætermittenda, ut quindecim dierum flexu anticipato Concilium absolvatur; eas esse materias, ex quibus natæ hæreses, quæ lacerent Ecclesiam : imperfectas non relinquendas, ne iterum ad eas retractandas cogendum foret Concilium, nec hujus Concilii exitum necessitatibus Ecclesiæ responsurum, nec sumptibus et laboribus tantis dignum futurum. Non prætermisit etiam, si ea ratione præcipiti absolvatur, non discussis controversiis, quæ aliquo dierum flexu discutiendæ sunt, offendiculum publicum omnibus illatum iri, labefactandamque gloriam, quam Pontifex celebrato eo Concilio jam collegerat; demumque addidit, rem tanti momenti, licet cum Cæsare et Gallo agitata esset, inconsulto rege Catholico, sine summa injuria, cum tam præclare de Sede Apostolica meritus esset, ad exitum perduci non posse.

201. Ad hæc cardinales legati respondere, maximam regis Catholici potentiam merito celebrari, atque ab ipsis coli et suspici, verum necessitate extrema ad Concilium absolvendum compelli, nec relictum in ea re deliberandi locum, Gallos enim tamdiu finem expectasse Concilii, ut expectandi amplius patientia ipsis desit, omnesque Concilii sperati fructus corrumpantur : concionatores hæreticos jam per Galliam latius grassari, ac venena diffundere, de pessimo rerum Gallicarum statu a pluribus fide dignissimis, tum a cardinale Granvella monitos esse religionem fœdius collapsam ab aliquot mensibus, proptereaque ad Concilium claudendum a Gallis ipsis, atque a Cæsare, et aliis principibus, tum a Pontifice urgeri, omnesque in ea versari sententia regem Catholicum, si Concilio interesset, in eamdem omnino sententiam descensurum : dogmata sat jam illustrata, ac pro disciplina restituenda plures etiam, quam expeteret rex Catholicus, sanctiones digestas. Objicienti iterum oratori maximo Ecclesiæ damno immaturum finem Concilio impositum iri, responsum est, nullam majorem plagam Ecclesiæ imponi posse, nec ullam rem gratiorem hæreticis posse accidere, quam si finis Concilii disturbaretur. Post multa demum addidere, se optime sperare, ut Cæsareorum et

[1] Card. leg. Ep. CDLXXV ad car. Borr. XX Nov. — [2] Act. Conc. Trid. per Gabr. Palæot. Ms. Fr. car. Bar. sig. num. 24. p. 511. — [3] Card. leg. Ep. CCLXXIV. — [4] Ib. Ep. CDLXXVII.

Lusitani oratorum opera Hispanus demulceatur, seque spretis adversis molitionibus Pontificia imperia constanter confecturos. « Tridenti XXVI Novembris MDLXIII.

« Cardinales Moronus, Warmiensis, Simoneta, Navagerius ».

202. Jam pridem Carolus Borromæus cardinalis certiores fecerat legatos Tridentinos [1], fixum stare Pontificiæ menti, ne proximam differrent Sessionem, sed perruptis generosissime difficultatibus ad imponendum finem Concilio conitatur, nec metuendos adversarios, cum Cæsarei ac maxima Concilii pars ipsis adhærerent, graviora damna ex procrastinatione impendere, Christianamque rempublicam hoc remedium saluberrimum ac necessarium confecti perfectique Concilii anxiis animis expectare ; controversias de Purgatorio, deque Imaginibus, de quibus cardinalis Lotharingius verba fecit, adeo conspicuas atque illustres, ut ne quidem uno die de his disceptandum sit ; itaque cum omnia sint discussa, illustrata atque expedita, firmam spem a Pontifice conceptam esse proxima die IX Decembris exoptatum finem Concilio imponendum, ac si quid circa disciplinæ emendatioris restituendæ leges desiderari visum sit, illud Pontificem accuratius perfecturum : caveant itaque ne Sessionis diem extrahant, sed eo ipso die præsules ad suas Ecclesias dimittantur. Ut vero concepta spe citius Concilium absolutum fuerit ex improviso casu, dicetur inferius. Significavit insuper aliis litteris [2] spem bonam, quam conceperat, quod orator Hispanus se intra æquitatis limites contineat, ut antea in ultima sessione egerat, sed si quando eos excesserit, sine ulla dubitatione prosequantur, ac si verbis etiam contumeliosis in incæpto persistat, ne tamen ab instituta, vel potius pæne confecta actione desistant. Gratissimum accidisse Pontifici, quod mota controversia circa verba *Proponentibus legatis* in publica sessione dirempta sit, multoque charius accepisse, quam si de ea Diploma promulgatum fuisset ; cæteras quoque res magis optare, ut a Concilio definiantur, quam si ad eum referantur, ac licet Synodus velit decretum seorsim edere, quo, uti par est, auctoritas Sedis Apostolicæ asseratur, sciant tamen sua auctoritate se modestissime usurum, cum divini cultus amplificationem ac publicæ salutis curam ob oculos propositam habeat. Laudasse Pontificem legatorum gravitatem et constantiam, qui aliquorum præsulum in ferendis suffragiis indignam proterviam repressissent, litem vero, quæ inter archiepiscopos et episcopos intercesserat, ex veterum canonum decretis dirimi jussit.

203. XXVIII Novembris cœtus amplissimi coacti sunt in ædibus cardinalis Moroni, ut omnium nationum consensu de Concilio claudendo decerneretur, in quibus cardinalis Lotharingius peroravit [1], in Gallia religionem in dies collabi, ac nisi absoluto Concilio redintegrari posse : extincta vero in eo regno religione alia regna in exitium prona futura ; ac tres partes e quatuor in eam sententiam ivere, claudendum esse Concilium : aliqui tamen opinati sunt, ut Sessio ultima ad octo vel decem dies protraheretur, ut res majori dignitate perficeretur ; at Lotharingus cardinalis Cæsareique oratores expetiere, ut de Purgatorio, deque Imaginibus, deque Invocatione Sanctorum ageretur, iis enim omissis, maxima offendicula et damna oboritura, cum hujus temporis hæreses circa ea conflatæ fuissent, aliquos enim suspicaturos propterea ea prætermitti, quod firmo fundamento et ratione carerent, maxime cum Concilium ea de causa congregatum fuisset, consulere tamen ne tempus disceptationibus teratur, sed corruptelarum tollendarum causa decreta optima de iis sancirentur : hæc cardinales legati ad cardinalem Borromæum, quorum litteræ Tridenti XXIX Novembris anno MDLXIII consignatæ. Qui vero conatus eodem die in contrarium adhibiti sint ab Hispano oratore describit his verbis Gabriel Palæottus [2] in Actis Ms. Concilii Tridentini.

204. XXIX Novembris MDLXIII, comes Lunensis convocat omnes prælatos Hispanos in domum suam (*et mox :*) Suspicio tum erat non levis eos consultasse, qua ratione præsens Concilii finis posset impediri, quod scilicet aiebat, neglectam posse videri regis Philippi auctoritatem, si eo ignorante tanta res eorum consensu terminaretur.

Postero die idem comes Lunensis prælatos fere omnes Italos, qui subjecti sunt ditioni et imperio regis Philippi, præsertim ex regno Neapolitano accersit, qui fuerunt circiter quadraginta, eisdemque nonnullas exponit rationes, quibus consentiendum non sit, ut finis Concilii in proxima Sessione habeatur, præcipue vero, quia materiæ omnes, quæ sunt de dogmatibus, non sint digestæ, nec deceat eas temere præcipitare : deinde quia Philippi regis nec consensus, nec notitia ulla in hac re intercedit. Fuit ei ab omnibus responsum, duobus tantum aut tribus exceptis, occasionem hanc absolvendi Concilii, discedentibus Gallis, nullatenus esse omittendam, multa supervenire posse, quæ exitum hunc interturbent, veluti obitum Sanctissimi domini nostri, Cæsareæ majestatis, et alia his similia.

Replicat comes, in præsenti sibi satis certum esse, hoc Philippo regi suo minime expe-

[1] Ext. lit. Ms. arch. Vat. sig. ... Ep. CLX. XVIII Nov. — [2] Ext. ibid. Ep. CLXII. XVIII Novembr.

[1] Ext. in Ms. Fr. car. Bar. sig. num. 1344. Ep. CDLXXVIII. — [2] Ext. in Act. Conc. Trid. per Gabr. Palæot. Ms. Fr. car. Bar. sig. num. 21. p. 513.

dire, propUereaque se, quantum in se fuerit, repugnaturum. Inde hora quarta nuntius ex Urbe magna ad eum celeritate missus ab oratore regio in Urbe commorante advenit, qui ei significat, Sanctissimum D. N. gravi et periculoso morbo laborare. Eademque nocte hora nona legati similes litteras accipiunt, quibus in magno discrimine salutis Sanctissimum D. N. positum esse significabatur.

205. *Occasione morbi Pontificis comes e Luna a pertinacia se relaxat.* — Ex casu inopinato Pontificii morbi fracta est pertinax durities Hispani oratoris comitis e Luna, qui Concilio ad exitum perducendo obstabat, atque ab impediendo fine Concilii abstitit, cum ad eum impediendum regia mandata non haberet, ut cardinales legati Borromæum cardinalem de his certiorem fecere. Ita Pontificii obitus fama adeo Hispanum oratorem, et alios qui Concilium protrahendum censebant, permovit, ut publicæ salutis Christiani imperii causa universi ad claudendam optato exitu Synodum consenserint, ne schisma oriretur, ut refert Astulphus Servantius, et Gabriel Palæottus his verbis describit [1] :

Die I Decembris MDLXIII. Hoc tristi nuntio accepto (scilicet lethalis morbi Pii IV) graviter omnes sunt protestati, quodque cardinalis Moronus sæpe præsagiens dixerat posse inopinato interitum Sanctissimi nostri succedere, quodque comes Lunensis aspernari usquequaque solebat, nunc tandem divino judicio accidisse omnes valde mirabantur. Legati statim convocant omnes oratores, rei statum narrant, ac præsens remedium adhiberi postulant. Oratores Concilium ad deliberandum usque in vesperum petunt. Summa hæc erat deliberationis, an Concilium statim, non alio expectato nuntio de obitu Pontificis, finiretur. Videbatur omnibus, si tempus interponatur, posse Christianam rempublicam eo perduci, ut omnia calamitatibus, bellis et certo fere schismate perturbentur. Nam si pendente Concilio mors Pontificis sequatur, periculum erit, ne ejus electio a Patribus in Concilio tanquam ad se spectans vindicetur, aut Galli novos motus hac occasione concitent, atque his, qui jus Pontificis eligendi arriperent, resisterent. Verum Dei clementia factum est, ut oratores omnes in eam sententiam unanimes convenerint, ut primo quoque tempore Concilium finiatur. Cardinalis Lotharingius ardens in hac re in primis erat, oratores Cæsarei, quos antea dubium erat, ne prius Cæsarem consulere vellent, alios potius nunc urgere incipiunt ad opus hoc absolvendum. Orator Portugallensis nervos omnes intendit, et reliqui omnes, ut quamprimum Concilium claudatur. Solus comes Lunensis Hispanus non quidem obstinate, ut antea, nec aperte contradicit, sed tamen non facile aliis adhæret, assensumque suum aliis non vult impartiri.

206. *Unanimi consensu decernitur claudendum esse Concilium.* — Die II Decembris MDLXIII [1]. Legati convocant oratores Ecclesiasticos et prælatos quamplures amplius quam quinquaginta ex variis nationibus, ut ab his certius intelligant, quod consilium in hoc periculoso rerum statu sit ab eis capiendum. Omnes respondent, paucis Hispanis exceptis et tribus Italis, statim Concilium esse finiendum, iis propositis materiis, quæ jam præparatæ erant, nec in his amplius immorandum. Itaque statuunt legati eadem die Congregationem generalem habere, ut Patres sententiam dicant super decreto de Purgatorio, de Imaginibus, quod jam multis ostensum fuerat. Item super decretis de reformatione, quæ jam emendata fuerant. Similiter etiam de Regularibus, quæ emendata erant, licet nondum eorum copia tradita fuisset.

De Indulgentiis autem, cum materia nimis difficilis et quæstionibus implicita videretur, interim supersedendum putant; quamvis ex Patribus multi desiderarent, ut de ea obiter saltem aliquid attingeretur, ne prorsus omissa silentio videretur.

207. Incubuere omni studio et contentione cardinales legati Tridentini, ut Concilium absolverent, Cæsarisque et aliorum regum ac principum oratores, præsulesque mutua voluntatum consensione conspirarunt pro eo claudendo, adeo ut etiam contestarentur se discessuros, ni absolveretur. De navata vero a legatis diligentia in ea re certior factus a Carolo cardinale Borromæo [2], ad quem legati scripserant, Pontifex finem Concilii accelerari jussit propter imminens periculum, atque addidit, ut si perficere non possent ea, quæ spectant ad Imagines, ad Purgatorium, ad monachorum, ad Monialium castigatiorem disciplinam, ac similia, rejiciant illa ad ea, quæ in aliis Conciliis et antiquis constitutionibus decreta sunt potiusquam sessionem extrahant, ut vero hæc omnia concludantur, præsentibus principum oratoribus maximi referre ad divinam gloriam. Cardinalem etiam Lotharingum discessum suum in Galliam maturare, atque adeo finem Concilii omnino accelerandum. Perducto vero ad finem Concilio, se non defuturum illi confirmando, ejusque decretis in opus provocandis eo ardore pietatis, studioque flagrantissimo, quo divina adjutus gratia illud promovit. Subdidit se quidem gravissimæ ægritudinis turbine concussum, sed ex

[1] Card. leg. in litteris ad car. Borr. Ep. CDLXXIX. Ms. Fr. car. Bar. sig. num. 144. Ms. car. Pii sig. num. 201. Ext. in Act. Conc. Trid. Serv. Ms. Fr. car. Bar. p. 150. et aliud Ms. car. Pii. Act. Conc. Trid. per Gabr. Palæot. Ms. Fr. car. Bar. sign. num. 24. pag. 544.

[1] Lit. car. Bor. Ms. arch. Vat. sig. num. ... Ep. CLVI. — [2] Ext. in Ms. arch. Vat. sig. num. 3215. Ep. IX. ult. Novemb. XI.

ea procella se collegisse. Contenderent itaque incitatissimis studiis ad finem Concilii, ut citissime eorum conspectu frueretur, atque omnia ad divini cultus amplificationem componat. « Dat. ultima Novemb. MDLXIII ».

Certiorem etiam fecit eadem die Pontifex cardinalem Lotharingum, confirmatum iri a se Concilium, si Synodus confirmari ejus Acta petierit [1], ut petituram accepit, seque publicæ quieti et bono provinciarum consulturum in iis, in quibus Concilium non providit, omnique studio gloriam et cultum divini nominis promoturum, nec partes ullas patris amantissimi optimique Pontificis prætermissurum.

Ad pelliciendum etiam in eamdem absolvendi Concilii censensionem Philippum Hispaniæ regem, Pontifex eadem die ultima Novembris Cribellum in Hispana aula Apostolicum internuntium exponere jussit, propediem claudendum esse Concilium, consentientibus imperatore, Galliæ et Poloniæ regibus, Italiæque principibus : Gallos antea, Julio III Pontifice, nunquam assensisse Tridentino Concilio, minusque pronos ad illud se ostendisse, ut ex inscriptione litterarum constat; jam omnia decreta edita confirmari posse, nec tam eximiam occasionem amittendam; si Concilium semel dissolutum fuerit, non ultra ob graviores sumptus et discrimina congregatum iri, ac modo speratos ex Concilio fructus colligendos. De Hispano oratore queri jussit, qui sine regio mandato iterum vocandos Protestantes intempestive instaret, ex quo Concilii exitus nimium retardandus foret ; præsciri quidem non posse statutum diem absolvendi Concilii, non tamen illius perficiendi occasionem omittendam, nec ob vasta locorum intervalla diem Hispano regi indicari, ejusque responsum expectari posse ; æquo itaque animo acciperet, si finis Concilio imponeretur.

Consultus Ferdinandus de claudendo Concilio, hæc suis oratoribus mandata [2] dedit :

« Negotio isto in ultimam deliberationem apud nos adducto, cum nobis demonstratum sit facile evenire posse, ut reverendissimi legati posteaquam intellexerunt plerosque Patres optare finem Concilii, ad præcavenda mala et pericula quædam impendentia, quibus merito videtur occurrendum esse, eo condescendant, ut permittant Concilio in proxime futura sessione finem imponi, nos ex aliis quoque urgentissimis causis animo nostro occurrentibus adducti sumus, ut vobis injungendum esse censeamus, quod, quandocumque senseritis id agi, ut huic Concilio (quod Deus optimus Maximus faustum ac felix esse jubeat) finis imponatur, vos id nomine nostro non solum non impediatis, verum etiam omni quo poteritis studio ac fidelitate promoveatis ».

[1] Ibid. Ep. xv. Ext. in Ms. — [2] Arch. Vat. sign. num. 3218. Ep. xcv.

Ineunte Decembri recreatus ex ancipiti morbo Pontifex, ad cardinalem Lotharingum, de confirmandis a se Actis Concilii Tridentini, ad discutiendas nefarias eorum artes, qui impie serere dissidia annitebantur, hæc scripsit [1].

« Dilectissime fili. Mentem nostram non penetrant, qui male obloquuntur, nos non confirmaturos Acta Concilii, sed vel partem illorum, vel post plurium mensium flexum. Ea semper fuit mens ac voluntas nostra, ut Concilium frugiferum fiat, cumque divina ope in præsentem statum perductum sit, latet nos, quis fructus colligi possit, nisi confirmetur atque in opus adducatur, atque adeo significamus, si Synodus confirmationem petierit (ut petituram audimus) submota omni mora, alacri animo eam misso concitatissimo cursore transmissuros ; quare fini Concilii promovendo acerrime incumbite ; nam quod ad confirmationem attinet, cum rogati fuerimus, eam, necnon alia, quæ nomine nostro polliciti fueritis, conficiemus : pariterque curam et munus suscipiemus, ut iis, quibus Concilium non providerit, consulamus, pro quiete et beneficio provinciarum et quarumdam nationum, geremusque omnia, quæ ad divini cultus Christianique imperii amplificationem conduxerint, nec ullum optimi Patris officium prætermittemus. Ita spondemus et promissa operibus ornabimus. Datum Romæ I Decembris MDLXIII ».

208. Discussi sunt secunda Decembris die [2] diligenti examine articuli de Imaginibus et de Purgatorio , moxque diremptæ controversiæ , cum tot annis a theologis agitatæ fuissent atque illustratæ, atque in diem sequentem tertiam Decembris indicta est sessio, quæ in ultima sessione ad nonam Decembris extracta fuerat. Ut vero a cardinale Morono Concilii primo præside consulti Patres fuerint , narrat Angelus Massarellus , qui Concilio a secretis erat, ac ejus orationem subjectis conceptam verbis [3] repetit :

« Tractata jam sunt ea, quæ satis hoc in Concilio magis necessaria tractanda videbantur; nam quod ad fidem spectat, (qui primus erat Concilii scopus) ea sunt conclusa, quæ ad justificationem et ad sacramenta pertinebant, et nostri temporis hæreses certis canonibus damnatæ sunt. Ipsi vero hæretici, quorum resipicentiæ et saluti præcipue consultum oportuit, sæpe a summo Pontifice, et a vobis ipsis, tum litteris, tum certis etiam nuntiis ; et fide publica invitati, nunquam adduci potuerunt, ut huc accederent. Actum est præterea cum principibus, et præsertim cum Cæsarea majestate, cujus ma-

[1] Ext. in Ms. arch. Vat. sign. num. 3249. p. 82. — [2] Astulph. Serv. in Actis Conc. Trid. — [3] Ext. in Actis Ms. Congr. Trid. Ms. arch. Vat. sig. num. 3196. p. 42.

xime apud illos debuit esse auctoritas, ut eosdem ad Concilium adeundum persuaderent: sed frustra omnes adhibitæ sunt persuasiones. Utinam venissent, et se Concilio sententiisque nostris submisissent: nullum nobis majus gaudium, nullum illis ipsis et universo orbi Christiano salutarius accidere potuisset. Forte Deus dabit illis mentem sensumque meliorem.

« Interea vos, qui rogando et cunctando pietati vestræ et paternæ erga illos charitati satis abunde satisfecistis, quoniam videtis de illorum adventu nullam esse spem reliquam, nihil est quod ultro tempus conteratis: præsertim cum res Concilii in eum jam sint statum deductæ, ut quoties vobis collibitum fuerit, extremam illis possitis manum imponere. Nam quod ad reformationem pertinet, (quæ secundus Concilii scopus fuerat) multa acta sunt, et in unoquoque dogmate additum est aliquid semper, atque adeo multum, quod ad ipsam reformationem pertineret, et quasi affines illi dogmati abusus tolleret.

« In præcedenti vero sessione tot et tam præclara generalis reformationis decreta sanxistis, ut illa si observetis, restituta omnino videatur antiqua cleri disciplina. Possunt quidem optari majora; sed homines sumus, non Angeli, et pro ratione temporum satis est id amplecti quod possumus. Forsitan quando hæc executioni mandata fuerint, Deus ostendet meliora.

« Pauca vero illa, quæ restant et jam vobis exhibita sunt, tum doctrinæ, tum reformationis capita, ea a vobis privatis vestris in ædibus ita jam examinata et digesta sunt, ut hoc loco, neque longis indigeant disputationibus. Caput de principibus reformatum est, ac certe, si ipsorum principum probitatem animadvertimus, sane possumus acquiescere. Quod si eos ad pietatis studium provocare volumus, exemplo pietatis nostræ multo magis provocandi sunt, quam propositis pœnis aut anathematismis. Vestræ igitur sunt partes, cum illis pie et moderate agere, et ea qua Christianos Patres decet, charitate et prudentia.

« Cæterum cum nil ultra habeamus, neque de fide, neque de reformatione, quod vobis proponamus, et ea, quæ nunc in manibus habetis, commode possint unica futura sessione absolvi, cupimus nos, et maxime opportunum judicamus, si idem vobis videatur, ut eadem futura sessione finis Concilio imponatur. Summus Pontifex idem valde optat, et probat; idem Cæsarea majestas cupit; idem Galli, ut testatur illustrissimus cardinalis Lotharingus: Germania enim et Gallia, ubi omnia ab hæreticis in dubium revocata sunt, eo majorem quotidie trahunt ruinam, quo vos diutius differtis Catholicorum causas et sententias vestris publicatis decretis confirmare, et veluti ab hostium insidiis vindicatas in tuto collocare. Concilium vero ipsum ob Germaniam et Galliam convocatum esse, nemo est qui ignoret; nam regis quidem Catholici regna et pacata erant et Concilio non indigebant; imo vero rex ipse Catholicus Concilium optavit et procuravit, ut Gallorum et Germanorum saluti consuleretur; quod ut jam fiat tempus ipsum monet, oratores principum id omnes exoptant: omnia Concilii finem exposcunt, omnia sunt matura; colligendi sunt fructus: oves vestræ vos expectant, et diuturniorem vestram absentiam ferre non possunt. Quare vestrum reditum ad illas maturantes, expedite ea, quæ in manibus habetis, et finem Concilio imponentes vestris quoque vigiliis et laboribus finem imponite, quæ ut maturiorem et uberiorem fructum vobis ipsis et universo orbi afferant, assidue vestris et omnium piorum precibus a Deo contendendum est ».

His consentanea a Gabriele Palæotto referuntur.

209. *Sessio ultima Concilii: decreta de articulis prius examinatis, sed nondum definitis.* — Assensere legato Apostolico Patres universi, ac sessio vigesima quinta numero a principio Concilii sub Paulo III, nona vero sub Pio IV, incœpit tertia Decembris die, quam Astulphus Servantius [1] in Actis ita describit:

« Anno Christianæ salutis MDLXIII, Indictione VI, Feria VI, die III Decembris, Pio IV Pontifice, celebrata est Tridenti nona eademque ultima sessio, præsidentibus in ea illustrissimis cardinalibus Morono, Varmiensi, Simoneta et Navagerio. Peracta est divina res ab episcopo Sulmonensi, et habita ab Hieronymo Ragazzono Veneto oratio ». Cujus hæc particula decerpenda visa est:

« Nos, inquiebat, urbem hanc in Germaniæ faucibus, id est, in domibus illorum, sive limine positam elegimus, nos custodiam nullam nobis, ne suspicionem illis aliquam minus liberi loci daremus, adhibuimus, nos eam fidem publicam illis concessimus, quam sibi composuerunt, nos hic illos perdiu expectavimus, neque hortari ac rogare unquam destitimus, ut ad veritatis lucem cognoscendam accederent. Verum illis etiam absentibus, satis, ut puto, a nobis consultum est. Etenim cum duo essent, in quibus ægris atque infirmis illorum animis medicina fuit adhibenda; alterum fidei Catholicæ ac vere Evangelicæ illis in rebus, quæ in dubium ab ipsis vocantur, quæque opportunæ his temporibus viderentur, explicata et confirmata, disjectis omnibus ac dissipatis errorum tenebris doctrina: alterum disciplinæ Ecclesiasticæ, cujus potissimum depravatione illi se a nobis defecisse affirmant, restitutio, utrumque quantum in nobis fuit pro temporum horum ratione cumulate præstitimus ».

[1] Act. Conc. Trid. per Astulph. Serv. Ms. Fr. cat. Bar. sig. num. 1109. p.

210. Servatis dein consuetis ritibus Sulmonensis episcopus conscenso suggestu decretum de Purgatorio perlegit, quod subjectis verbis conceptum erat :

Decretum de Purgatorio.

« Cum Catholica Ecclesia Spiritu sancto edocta ex sacris litteris et antiqua Patrum traditione in sacris Conciliis, et novissime in hac Œcumenica Synodo docuerit, Purgatorium esse, animasque ibi detentas fidelium suffragiis, potissimum vero acceptabili altaris sacrificio juvari, præcipit S. Synodus episcopis, ut sanam de Purgatorio doctrinam a sanctis Patribus et sacris Conciliis traditam a Christi fidelibus credi, teneri, doceri et ubique prædicari diligenter studeant. Apud rudem vero plebem difficiliores ac subtiliores quæstiones, quæque ad ædificationem non faciunt, et ex quibus plerumque nulla sit pietatis accessio, a popularibus concionibus secludantur. Incerta item vel quæ specie falsi laborant, evulgari et tractari non permittant. Ea vero, quæ ad curiositatem quamdam, aut superstitionem spectant, vel turpe lucrum sapiunt, tanquam scandala et fidelium offendicula prohibeant. Curent autem episcopi ut fidelium vivorum suffragia, missarum scilicet sacrificia, orationes, eleemosynæ, aliaque pietatis opera, quæ a fidelibus pro aliis fidelibus defunctis fieri consueverunt, secundum Ecclesiæ instituta pie et devote fiant, et quæ pro illis testatorum fundationibus, vel alia ratione debentur non perfunctorie, sed a sacerdotibus, et Ecclesiæ ministris, et aliis, qui hoc præstare tenentur, diligenter et accurate persolvantur ».

211. Huic decreto adjunctum aliud [1] de invocatione Sanctorum, et eorumdem reliquiis et sacris imaginibus, quo hæreticorum idololatriæ calumniam impingentium Catholicis furor damnatus est.

De invocatione, veneratione et reliquiis Sanctorum, et sacris Imaginibus.

« Mandat S. Synodus omnibus episcopis et cæteris docendi munus curamque sustinentibus, ut juxta Catholicæ et Apostolicæ Ecclesiæ usum a primævis Christianæ religionis temporibus receptum, Sanctorumque Patrum consensionem et sacrorum Conciliorum decreta, in primis de sanctorum intercessione, invocatione, Reliquiarum honore, et legitimo Imaginum usu fideles diligenter instruant, docentes eos, sanctos una cum Christo regnantes orationes suas pro hominibus Deo offerre ; bonum atque utile esse suppliciter eos invocare, et ob beneficia impetranda a Deo per Filium ejus Jesum Christum Dominum nostrum, qui solus N. Redemptor et Salvator est, ad eorum orationes, opem auxiliumque confugere : illos vero, qui negant sanctos, æterna felicitate in Cœlo fruentes, invocandos esse, aut qui asserunt vel illos pro hominibus non orare, vel eorum, ut pro nobis etiam singulis orent, invocationem esse idololatriam, vel pugnare cum verbo Dei, adversarique honori unius mediatoris Dei et hominum Jesu Christi, vel stultum esse in cœlo regnantibus voce vel mente supplicare, impie sentire. Sanctorum quoque Martyrum, et aliorum cum Christo viventium sancta corpora, quæ viva fuerunt membra Christi et templa Spiritus sancti, ab ipso ad æternam vitam suscitanda, et glorificanda, a fidelibus veneranda esse, per quæ multa beneficia Deo hominibus præstantur, ita ut affirmantes sanctorum Reliquiis venerationem atque honorem non deberi, vel eas, aliaque sacra monumenta a fidelibus inutiliter honorari, atque eorum opis impetrandæ causa sanctorum memorias frustra frequentari, omnino damnandos esse, prout jampridem eos damnavit et nunc etiam damnat Ecclesia.

« Imagines porro Christi Deiparæque Virginis, et aliorum sanctorum in templis, præsertim habendas et retinendas, eisque debitum honorem et venerationem impertiendam, non quod credatur inesse aliqua in iis divinitas, vel virtus, propter quam sint colendæ, vel quod ab eis sit aliquid petendum, vel quod fiducia in Imaginibus sit figenda, veluti olim fiebat a gentibus, quæ in idolis spem suam collocabant, sed quoniam honos, qui eis exhibetur, refertur ad prototypa, quæ illa repræsentant, ita ut per imagines quas osculamur, et coram quibus caput aperimus et procumbimus, Christum adoremus, et Sanctos, quorum illa similitudinem gerunt, veneremur, id quod Conciliorum, præsertim vero Nicænæ secundæ Synodi, decretis contra Imaginum oppugnatores est sancitum.

« Illud vero diligenter doceant episcopi [1] per historias mysteriorum nostræ redemptionis picturis vel aliis similitudinibus expressas erudiri et confirmari populum in articulis fidei commemorandis et assidue recolendis, tum vero ex omnibus sacris Imaginibus magnum fructum percipi, non solum quia admonetur populus beneficiorum et munerum, quæ sibi a Christo collata sunt, sed etiam, quia Dei per sanctos miracula et salutaria exempla oculis fidelium subjiciuntur, ut pro iis Deo gratias agant, ad sanctorumque imitationem, vitam moresque suos componant, excitenturque ad adorandum ac diligendum Deum et pietatem colendam. Si quis autem his decretis contraria docuerit aut senserit ; anathema sit.

[1] Sess. XXV.

[1] Sess. XXV.

« In has autem sanctas et salutares observationes, si qui abusus irrepserint, eos prorsus aboleri sancta Synodus vehementer exoptat, ut nullæ falsi dogmatis imagines, et rudibus periculosi erroris occasionem præbentes statuantur. Quod si aliquando historias et narrationes, sacræ Scripturæ, cum id indoctæ plebi expediet, exprimi et figurari contigerit, doceatur populus, non propterea divinitatem figurari, quasi corporeis oculis conspici, vel coloribus aut figuris exprimi possit.

« Omnis porro superstitio in sanctorum Invocatione, Reliquiarum veneratione, et Imaginum sacro usu tollatur, omnis turpis quæstus eliminetur, omnis denique lascivia vitetur, ita ut procaci venustate imagines non pingantur, nec ornentur ; et Sanctorum celebratione ac Reliquiarum visitatione homines ad comessationes atque ebrietates non abutantur, quasi festi dies in honorem Sanctorum per luxum et lasciviam agantur. Postremo tanta circa hæc diligentia et cura ab episcopis adhibeatur, ut nihil inordinatum, aut præpostere et tumultuarie accommodatum, nihil profanum, nihilque inhonestum appareat, cum domum Dei deceat sanctitudo.

« Hæc ut fidelius observentur statuit sancta Synodus, nemini licere ullo in loco, vel Ecclesia, etiam quomodolibet exempta, ullam insolitam ponere vel ponendam curare imaginem, nisi ab episcopo approbata fuerit. Nulla etiam admittenda esse nova miracula, nec novas Reliquias recipiendas, nisi eodem recognoscente et approbante episcopo, qui simul atque de iis aliquid compertum habuerit, adhibitis in consilium theologis et aliis piis viris, ea faciat quæ veritati et pietati consentanea judicaverit. Quod si aliquis dubius et difficilis abusus sit extirpandus, vel omnino aliqua de iis rebus gravior quæstio incidat, episcopus antequam controversiam dirimat, metropolitani et comprovincialium episcoporum in Concilio provinciali sententiam expectet, ita tamen, ut nihil, inconsulto Sanctissimo Romano Pontifice, novum aut in Ecclesia inusitatum decernatur ».

His perlectis, Sulmonensis episcopus [1] hæc verba subjecit : « Illustrissimi et reverendissimi Patres. Placent-ne vobis hæc omnia » ? moxque collecta sunt ab Angelo episcopo Telesino, duobus tabellionibus sociato , Patrum suffragia , necnon ab episcopo Castellanetano adjunctis aliis duobus notariis, ut celerius res perficeretur, quibus ad præsidem Concilii cardinalem Moronum delatis, promulgavit ille, omnes assensisse decretis, præsulibus duobus exceptis, qui dixere , se de ea re plenius non fuisse edoctos.

Perlecta deinde fuere ab episcopo Sulmonensi decreta de monachis et monialibus, deque reformatione, quæ typis cusa omnium teruntur manibus, collectisque omnium suffragiis quibus ea confirmabantur, habita est a cardinale Morono elegans oratio, quæ magnis plausibus est excepta, Patribus læta voce respondentibus, *Deo gratias*, cumque omnia absolvi non possent ea sessione, de ea in sequentem diem protrahenda sancitum est.

His addit Gabriel Palæottus [2] : « Legati domum reversi curant ut decreta quædam quæ supererant, componantur, ut die crastina (ea erat IV Decemb.) in sessione promulgentur, atque ita omnia absolvantur. In his erat decretum de Indulgentiis, de quo non placebat cardinali Morono ut quidquam ageretur, partim dubitans ne hinc daretur occasio disputandi et rem protrahendi, partim etiam existimans satius esse rem tantam, tanquam multis capitibus controversam prorsus omittere, quam illam obiter tantum, et leni, quod aiunt, brachio attingere. Verumtamen cardinalis Lotharingius acriter urgebat, et quamplurimi prælati, ut de iis aliqua mentio fieret, ne hæreticorum error sic magis confirmaretur, si nihil de his actum esse viderent ; tum etiam quia hæc sola res prætermissa facile novo Concilio convocando occasionem brevi dare potuisset.

« Itaque nocte ipsa conflatum fuit decretum id de Indulgentiis , summoque mane antequam in Ecclesia proderetur, convocati fuerunt et oratores, et quamplurimi prælati, coramque illis lecta omnia decreta, quæ in sessione ipsa promulganda erant cum hoc de Indulgentiis, in quo tamen cardinalis Moronus aperte coram omnibus professus fuit sibi non placere. Verum Lotharingius, Madrucius, oratores omnes, et alii Prælati contra responderunt, approbaruntque formam decreti jam concepti ; fuerunt tamen in eo tunc detracta quædam verba, quæ prohibebant expresse, ne pro consequendis Indulgentiis certæ taxarentur summæ, neve darentur illæ quas suspensiones vocant. Fueruntque hæc verba sublata in gratiam comitis de Luna dicentis, quod videbantur hæc de industria ita expressa ad notandum Cruciatam Hispanorum ». His decretis in congregatione discussis antequam in sessione pronuntiarentur, cardinalis Moronus his verbis præfatus est :

« Illustrissimi domini ac reverendissimi Patres. Nos ad Ecclesiam ibimus eo animo, ut hodie, si paternitatibus vestris placuerit, finem imponamus, et claudamus hoc sacrum Concilium, et audiatis illam dulcissimam vocem, ***Ite in pace***, et de confirmatione a S. D. N. nomine sanctæ Synodi petenda, sicuti in Generali Congregatione conclusum fuit ». Quæ omnium con-

[1] Astulph. Serv. in Actis Ms. ubi sup.

[2] Act. Conc. Trid. per Gab. Palæot. Ms. Franc. card. Bar. sig. num. 24 p. 522.

sensione confirmata sunt. Deinde acclamationum a Patribus habendarum formulæ propositæ, quæ ab omnibus laudatæ sunt. Quibus constitutis ad sessionem pridie cœptam absolvendam ad Dei Omnipotentis gloriam templum adiere, ac ritibus consuetis usurpatis perlecta sunt decreta, quorum primum de Indulgentiis sic fuit[1] :

212. « Cum potestas conferendi indulgentias a Christo Ecclesiæ concessa sit, atque hujusmodi potestate divinitus sibi tradita, antiquissimis etiam temporibus illa usa fuerit, sacrosancta Synodus indulgentiarum usum Christiano populo maxime salutarem, et sacrorum Conciliorum auctoritate probatum in Ecclesia retinendum esse docet et præcipit, eosque anathemate damnat, qui aut inutiles esse asserunt, vel eas concedendi in Ecclesia potestatem esse negant ; in his tamen concedendis moderationem juxta veterem et probatam in Ecclesia consuetudinem adhiberi cupit, ne nimia facilitate Ecclesiastica disciplina enervetur. Abusus vero, qui in his irrepserunt, et quorum occasione insigne hoc indulgentiarum nomen ab hæreticis blasphematur, emendatos et correctos cupiens, præsenti decreto generaliter statuit, pravos quæstus omnes pro his consequendis, unde plurima in Christiano populo abusuum causa fluxit, omnino abolendos esse. Cæteros vero, qui ex superstitione, ignorantia, aut aliunde quomodocumque provenerunt, cum ob multiplices locorum et provinciarum, apud quas hi committuntur, corruptelas, commode nequeant specialiter prohiberi, mandat omnibus episcopis, ut diligenter quisque hujusmodi abusus Ecclesiæ suæ colligant, eosque in prima Synodo provinciali referant, ut aliorum quoque episcoporum sententia cognita statim ad Summum Romanum Pontificem deferantur, cujus auctoritate et prudentia, quod universali Ecclesiæ expediet, statuatur, ut ita sanctarum Indulgentiarum munus pie, sancte et incorrupte omnibus fidelibus dispensetur.

De delectu ciborum, jejuniis et diebus festis.

213. « Insuper hortatur sancta Synodus, et per sanctissimi Domini nostri atque Salvatoris adventum, pastores omnes obtestatur, ut tanquam boni milites illa omnia, quæ sancta Romana Ecclesia, omnium Ecclesiarum mater et magistra, statuit, necnon ea quæ tam in hoc Concilio, quam in aliis Œcumenicis statuta sunt, quibuscumque fidelibus sedulo commendent, omnique diligentia utantur, ut illis omnibus et iis præcipue sint obsequentes, quæ ad mortificandam carnem conducunt, ut ciborum delectus et jejunia, vel etiam quæ faciunt ad pietatem augendam, ut dierum festorum devota et religiosa celebratio ; admonentes populos crebro obedire præpositis suis, quos, qui audiunt, Deum remuneratorem audient, qui vero contemnunt, Deum ipsorum ultorem sentient.

De Indice librorum, et Catechismo, et Breviario et Missali.

« Sacrosancta Synodus in secunda sessione sub Sanctissimo domino nostro Pio IV celebrata, delectis quibusdam Patribus commisit, ut de variis censuris, ac libris, vel suspectis, vel perniciosis, quid facto opus esset, considerarent, utque ad ipsam sanctam Synodum referrent : audiens nunc huic operi ab eis extremam manum impositam esse, nec tamen ob librorum varietatem et multitudinem, distincte et commode posse a sancta Synodo dijudicari, præcipit ut quidquid ab illis præstitum est, Sanctissimo Romano Pontifici exhibeatur, ut ejus judicio atque auctoritate terminetur et evulgetur. Idemque de Catechismo a Patribus, quibus illud mandatum fuerat, et de Missali et Breviario fieri mandat, etc.

De loco Oratorum.

« Declarat sancta Synodus ex hoc loco assignato oratoribus tam Ecclesiasticis quam sæcularibus in sedendo, incedendo, aut quibuscumque aliis actibus nullum cuiquam eorum factum esse præjudicium, sed omnia illorum, et imperatoris, regum, rerumpublicarum et principum suorum jura et prærogativas illæsas et salvas esse in eodemque statu permanere, prout ante præsens Concilium reperiebantur.

De recipiendis et observandis decretis Concilii.

214. « Tanta fuit horum temporum calamitas et hæreticorum inveterata malitia, ut nihil tam clarum in fide nostra asserenda unquam fuerit, aut tam certo statutum, quod non humani generis hoste suadente illi errore aliquo contaminaverint, eapropter sancta Synodus id potissimum curavit ut præcipuos hæreticorum nostri temporis errores damnaret et anathematizaret, veramque et Catholicam doctrinam traderet et doceret, prout damnavit, anathematizavit et definivit. Cumque tamdiu tot episcopi ex variis Christiani orbis provinciis evocati, sine magna gregis sibi commissi jactura et universali periculo ab Ecclesiis abesse non possint, nec ulla spes restet, hæreticos toties fide etiam publica, quam desiderarunt, invitatos et tamdiu expectatos, huc amplius adventuros, ideoque tandem huic sacro Concilio finem imponere necesse sit ; superest nunc, ut principes omnes,

[1] Ext. in Act. sess. ult.

quod facit, in Domino moneat ad operam suam ita præstandam, ut quæ ab ea decreta sunt, ab hæreticis depravari aut violari non permittant, sed ab his et omnibus devote recipiantur et fideliter observentur. Quod si in his recipiendis aliqua difficultas oriatur, aut aliqua inciderint, quæ declarationem (quod non credit) aut definitionem postulent, præter alia remedia in hoc Concilio instituta, confidit sancta Synodus, Beatissimum Romanum Pontificem curaturum, ut vel evocatis ex illis præsertim provinciis unde difficultas orta fuerit, iis, quos eidem negotio tractando viderit expedire, vel etiam Concilii generalis celebratione, si necessarium judicaverit, vel commodiore quacumque ratione ei visum fuerit, provinciarum necessitatibus pro Dei gloria et Ecclesiæ tranquillitate consulatur ».

215. *Revocantur et confirmantur decreta publicata sub Paulo III et Julio III.* — Subdunt Acta ab Astulpho Servantio [1] conscripta, post hæc decreta repetita collectis suffragiis cardinalem Moronum his verbis Patres compellasse : « Illustrissimi et reverendissimi Patres : Decreta omnibus placent, in decreto tamen indulgentiarum sunt viginti Patres, qui quædam verba restitui cuperent, et ideo Deo gratiæ agendæ », et Patres omnes responderunt *Deo gratias*

Deinde decretum perlectum est [2] de recitandis decretis sub Paulo Tertio et Julio Tertio Pontificibus in Concilio Tridentino sancitis.

Et successive idem reverendus dominus dominus episcopus Cathaniensis legit alta voce decreta ipsa, quæ in hoc eodem Concilio sub felicis recordationis Paulo Tertio et Julio Tertio Summis Pontificibus publicata fuere tam ad dogmata quam ad reformationem pertinentia, sed illa, quæ ad dogmata pertinent, lecta sunt integre ; eorum vero, quæ pertinent ad reformationem, solum lectum est principium, hoc ordine videlicet :

« Decretum primum sessionis tertiæ Tridentinæ sub Paulo III die quarta Februarii MDXLVI, a Nativitate celebrata, super professione fidei Catholicæ, quod incipit : *In nomine sanctæ*, etc.

« Decretum primum publicatum in sessione quarta sub eodem Paulo papa III, die septima MDXLVI, super receptione sacrorum librorum Veteris et Novi Testamenti quod incipit : *Sacrosancta œcumenica, etc. Hoc sibi perpetuo, etc.*

« Decretum secundum publicatum in eadem quarta sessione. Receptio Vulgatæ editionis, et modus interpretandi et imprimendi sacram Scripturam, quod incipit : *Insuper eadem*, etc.

« Decretum primum publicatum in quinta sessione Tridentina sub eodem Paulo III, die decima septima Junii MDXLVI, de peccato originali, incipiens : *Ut fides nostra Catholica*, etc.

« Decretum secundum publicatum in eadem quinta sessione de lectione et prædicatione sacræ Scripturæ, quod incipit : *Eadem sacrosancta Synodus piis Summorum Pontificum*, etc.

« Decretum primum publicatum in sessione sexta sub eodem Paulo III, die decima tertia Januarii MDXLVII, de justificatione, quod incipit : *Cum hoc tempore*, etc.

« Decretum secundum publicatum in eadem sessione sexta de residentia et aliis ad reformationem pertinentibus , quod incipit : *Eadem sacrosancta*, etc. *Ad restituendam collapsam*, etc.

« Decretum primum publicatum in sessione septima Tridentina sub Paulo III, die tertia Martii MDXLVII, de Sacramentis in genere, de Baptismo et Confirmatione, incipiens : *Ad consummationem salutaris de Justificatione doctrinæ*, etc.

« Decretum secundum publicatum in eadem sessione septima super reformatione,quod incipit : *Eadem sacrosancta*, etc. *Incœptum residentiæ, et reformationis negotium*, etc.

« Decretum primum publicatum in sessione tertia Tridentina sub Julio papa III, die decima prima Octobris MDLI, de sanctissimo Eucharistiæ Sacramento, quod incipit : *Sacrosancta*, etc.*Etsi in eum finem*, etc.

« Decretum secundum publicatum in eadem sessione tertia super reformatione incipiens : *Eadem sacrosancta Synodus*, etc. *Intendens nonnulla statuere*, etc.

« Decretum tertium publicatum in eadem sessione super prorogatione definitionis quatuor articulorum de Sacramento Eucharistiæ incipiens : *Eadem sacrosancta Synodus errores omnes*, etc.

« Decretum primum publicatum in sessione quarta sub eodem Julio papa III, die XXV Novembris MDLI, de sacramento Pœnitentiæ, quod incipit : *Sacrosancta*, etc. *Quamvis in decreto de justificatione.*

« Item aliud decretum publicatum in eadem sessione quarta de Sacramento Extremæ-Unctionis, incipiens : *Visum est autem sanctæ Synodo*, etc.

« Postremo decretum de reformatione publicatum in eadem sessione quarta sub Julio III, quod incipit : *Cum proprie episcoporum munus sit*, etc. Quibus decretis lectis, idem reverendus dominus episcopus Cathaniensis legit decretum tenoris infrascripti videlicet :

« Decretum super fine Concilii, et confirmationem petent illustrissimi domini reverendissimique Patres : Placetne vobis petatur ? »

Et statim Patres omnes interrogati singula-

[1] Astulph. Serv. in Actis Ms. — [2] Ext. in Ms. arch. Vat. sign. num. 3248. sub fin.

riter a reverendissimis dominis Thelesino secretario, et Castellanetensi episcopis una nobiscum sacri Concilii, et aliis deputatis notariis suprascriptis responderunt simpliciter per verbum *Placet* exceptis infrascriptis, qui responderunt ut sequitur, videlicet :

« R. D. archiepiscopus Granatensis : Placet quod finiatur, sed non peti confirmationem.

« Reverendus dominus episcopus Dertusensis dixit : Peto confirmationem tamquam necessariam.

« R. D. Pactensis, R. D. Salamantinensis, cum Dertusensi ».

Quibus votis illustrissimis dominis legatis et præsidentibus relatis, illustrissimus dominus cardinalis Moronus primus præsidens præfatus pronuntiavit hæc verba [1] :

« Verba primi Apostolici legati.

« Placuit omnibus finem huic sacro Concilio imponi, confirmationemque a Sanctissimo domino nostro peti uno dumtaxat excepto, qui eam confirmationem se non petere dixit. Ideoque nos Apostolicæ Sedis legati et præsidentes eidem sacro Concilio finem imponimus, confirmationem vero quamprimum a Sanctissimo domino nostro petemus. Vos autem, Patres illustrissimi et reverendissimi, post gratias Deo actas, ite in pace. Cui omnes lætissimarum vocum consensu responderunt. Amen ».

216. *Patrum acclamationes et subscriptiones.* — Mox cardinalis a Lotharingia consurgens altissima voce felicitatem Summo Pontifici comprecatus est his verbis :

« Beatissimo Pio papæ et domino nostro sanctæ et universalis Ecclesiæ Pontifici, multi anni ».

Responsio Patrum.

« Domine Deus, Sanctissimum Patrem diutissime Ecclesiæ tuæ conserva, multos annos ».

Card. « Beatissimorum Summorum Pontificum animabus Pauli Tertii et Julii Tertii, quorum auctoritate hoc sacrum generale Concilium inchoatum est, pax a Domino, et æterna gloria atque felicitas in luce Sanctorum »,

Resp. « Memoria in benedictione sit ».

Card. « Caroli V imperatoris et serenissimorum regum, qui hoc universale Concilium promoverunt et protexerunt, memoria in benedictione sit ».

Resp. « Amen. Amen ».

Card. « Serenissimo imperatori Ferdinando semper Augusto, orthodoxo et pacifico, et omnibus regibus, rebuspublicis et principibus nostris, multi anni ».

Resp. « Pium et Christianum imperatorem, Domine, conserva. Imperator cælestis, terrenos reges rectæ fidei conservatores custodi ».

[1] Astulph. Serv. in Actis.

Card. « Apostolicæ Romanæ Sedis legatis in hac Synodo præsidentibus, cum multis annis magnæ gratiæ ».

Resp. « Magnæ gratiæ : Dominus retribuat ».

Card. « Reverendissimis cardinalibus et illustribus oratoribus ».

Resp. « Magnas gratias : multos annos ».

Card. « Sanctissimis episcopis vita et felix ad Ecclesias suas reditus ».

Resp. « Præconibus veritatis perpetua memoria : orthodoxo senatui multos annos ».

Card. « Sacrosancta Œcumenica Tridentina Synodus ; ejus fidem confiteamur, ejus decreta semper servemus ».

Resp. « Semper confiteamur, semper servemus ».

Card. « Omnes ita credimus, omnes id ipsum sentimus, omnes consentientes et amplectentes subscribimus. Hæc est fides Beati Petri et Apostolorum : hæc est fides Patrum : hæc est fides orthodoxorum ».

Resp. « Ita credimus, ita sentimus, ita subscribimus ».

Card. « His decretis inhærentes, digni reddamur misericordiis et gratia primi et magni supremi sacerdotis Jesu Christi Dei, intercedente simul inviolata domina nostra sancta Deipara et omnibus sanctis ».

Resp. « Fiat, fiat. Amen, Amen ».

Card. « Anathema cunctis hæreticis ».

Resp. « Anathema. Anathema ».

217. Quanto pietatis sensu hæ acclamationes repetitæ fuerint, quantave lætitiæ significatione effusæ, illustrat Gabriel Palæottus his verbis :

« His satis explicare non possum, quanta animi lætitia omnes exultarent, vereque Deum tot bonorum auctorem agnoscerent, atque ei gratias agerent. Vidi ego in media ipsa sessione permultos gravissimos prælatos præ gaudio lachrymas fundentes, invicemque gratulantes, qui antea inter se alieniores videbantur. Ubi vero ad acclamationes ventum est, quæ multis ad eam usque horam et novæ et inopinatæ acciderunt, tunc ingens omnium admiratio, plausus lætitiaque exorta est : nemo erat, qui non vultu, verbis, totoque corpore summam hilaritatem significaret, Deum laudantes, cui honor, virtus et gloria in sæcula sæculorum ». His consentanea scribit Astulphus Servantius [1] : « Qui Patrum, inquit, responsa istis acclamationibus reddita auribus excepisset, eorum vultus et lachrymas lætitia expressas inspexisset, ille se in beatorum sedes translatum putaret, adornati enim erant omnes Pontificio cultu, quorum alii modulato concentu respondebant, alii sublatis in cœlum manibus vociferabantur,

[1] Astulph. Serv. in Actis id. ib. Ms. Fr. car. Bar. sig. n. 1109.

alii lætitiam, qua circumfluebant, non ferentes, vultum premebant manibus; alii flexis genibus, stupore tremoreque sacro perfusi tacite respondebant : alii læto lachrymarum imbre delibuti Omnipotentis Dei magnificentiam efferebant ».

218. Factis acclamationibus præcepit legatus Apostolicus princeps intentata anathematis pœna, ut omnes præsules, antequam Tridento discederent, decretis Concilii subscriberent, ut illa Instrumento publico firmarent, de quo mandato mox publicæ editæ tabulæ. Mox idem cardinalis Moronus Hymnum, cujus exordium est *Te Deum laudamus* præcinere cæpit, qui Hymnus a cantoribus festo vocum concentu celebratus est. Dein memoratus legatus versus ad Synodum, eam Crucis signo et sacra prece lustravit. Porro Synodi Actis [1] subscripsere legati cardinales quatuor, alii cardinales duo, patriarchæ tres, archiepiscopi viginti quinque, episcopi centum sexaginta octo, abbates septem, procuratores absentium cum legitimo mandato triginta novem, Generales Ordinum septem, quibus maxima theologorum multitudo assensit. Ut vero Tridentina Synodus postulantibus Morono et Simoneta cardinalibus a Pio IV confirmata fuerit, proximo anno dicetur. Cum vero dictum sit prima Decembris die deploratæ valetudinis Pontificiæ famam Tridenti increbuisse, addimus die quarta Decembris, antequam ultima sessio in eum diem extracta absolveretur, recuperatæ valetudinis Pontificiæ famam perlatam fuisse.

219. *Cardinalis Moronus certiorem facit imperatorem de fine Concilii.* — Gratiis igitur primum actis Numini, cujus benignitate Concilii absolutio bene feliciterque vertisset, Joannes cardinalis Moronus primus legatus Ferdinandum Cæsarem scriptis litteris [2] non est cunctatus certiorem de omnibus facere, illum etiam atque etiam commendans, quod tam egregio operi, tam promptam atque adjutricem contulerit manum.

« Sacra Cæsarea majestas.

« Auctoritate et pietate majestatis vestræ, ipsiusque oratorum fide et diligentia tandem factum est, ut heri huic sacrosancto Concilio finis impositus sit summa omnium cum pace et concordia, et majori cum fructu et expectatione. Præter Sacramentorum doctrinam et canones, præterque generalem reformationem, facta sunt etiam decreta quædam, sed tamen ita pia et explicata, ut facilia esse possint ad docendum, quid unaquaque de re nobis sit Catholice sentiendum. Ego quidem tantam cepi voluptatem, ut nullam unquam majorem neque parem habuerim. Credo etiam nullum hoc tempore, neque majus, neque par beneficium ab imperatore in Ecclesia conferri potuisse. Vellem ego quas debeo gratias, sed cum pares vix habere possem, quomodo pares referam? Reticebo igitur, et hoc tantum dicam, Sedem Apostolicam debere majestati suæ, non modo universum id, quod ab ipso pro fine Concilii effectum est, sed et illud quoque, quod ejusdem impedimento ab aliis non est confectum. Hoc est esse vere imperatorem Christianum, et Ecclesiæ protectorem, cum non tantum Summo Pontifici et Conciliis obtemperatur, sed etiam præstatur, ne eorum auctoritas ab aliis impediatur aut parvipendatur. Deus qui istam præclarissimam mentem majestati vestræ dedit, idem eidem det omnibus in rebus felices et optatos successus.

« Cras ego hinc discedam, Romam profecturus, quo celerius et libentius pergam, ut majestatis vestræ et serenissimi filii negotiis inserviam, tam in his, quæ ad serenissimi filii confirmationem pertinent, quam in reliquis omnibus, quæ cum episcopo Canadiensi aut cum ipsius oratoribus tractata sunt ». Et mox : « Reliquum est, ut majestati vestræ significem, ipsius oratores reverendissimos Pragensem et Quinquecclesiensem, tanto huic negotio fuisse adjumento; ut illis etiam plurimum debeamus, etc. Valeat serenissima majestas, quam Deus Optimus diu nobis et Ecclesiæ incolumem servet ».

220. *Oratores principum pro sua quisque natione Concilium recipiunt.* — Tum demum, quo major dignitas esset rei, majorque accederet erga tam sanctum peractum opus veneratio, publicis documentis plures regum ac principum oratores Tridentini Concilii Acta [1] VI Decembris, hac, quæ sequitur, forma admisere :

« Anno a Nativitate Domini MDLXIII, Indictione VI, mensis Decembris », et infra : « Illustrissimi et reverendissimi domini Antonius a Muglitio archiepiscopus Pragensis, et Sigismundus a Thuun sacræ Cæsareæ majestatis Ferdinandi Romanorum imperatoris electi nomine imperii, regni Boemiæ, et Archiducatus Austriæ, Georgius Drascovitius episcopus Quinquecclesiensis ejusdem sacræ Cæsareæ majestatis Ferdinandi Romanorum imperatoris electi pro regno Hungariæ, Valentinus Herburthus episcopus Presmiliensis serenissimi regis Poloniæ, Marcus Antonius Bobba episcopus Augustensis, illustrissimi et excellentissimi ducis Sabaudiæ, et Martinus Roias de Portalrubeo, reverendissimi domini Hospitalis S. Joannis Hierosolymitani magni Magistri et totius religionis, ad hoc sacrum Œcumenicum et generale Concilium Tridentinum respective oratores,

[1] Legat. card. in lit. ad card. Borr. quæ ext. in Ms. [illegible] Bar. sig. num. [illegible] p. 1752. — [2] Ext. in Ms. arch. Vat. sig. num. 3215. p. 15.

[1] De Conc. Ms. [illegible]. Vat. sig. num. 5107. p. 81. Et in Ms. arch. Vat. sig. num. 3218. [illegible]. Act. Concil.

sponte et ex eorum et cujuslibet ipsorum certa scientia ac spontanea voluntate omnibus melioribus modo, via, jure, causa et forma, quibus magis et melius de jure potuerunt et debuerunt; nomine dictorum principum, omnium principatuum suorum, regnorumque et dominiorum suorum, omnia et singula in hoc sacro Œcumenico et generali Concilio Tridentino, tam sub felicis recordationis Paulo III et Julio III, quam S. D. N. Pio IV Summis Pontificibus acta, decreta, gesta, facta, conclusa et determinata, et totum ipsum Concilium, et in eo contenta quæcumque, acceptaverunt et laudarunt, et eisdem Actis subscripserunt, etc ».

Idipsum pariter præstitere Lusitani ac Veneti oratores :

« Illustrissimus D. Ferdinandus Martinus Mascarenius serenissimi Portugalliæ regis, et clarissimus D. Nicolaus de Ponte doctor et eques serenissimæ Venetorum reipublicæ ad hoc sacrum Œcumenicum et generale Concilium Tridentinum oratores, sponte, et ex eorum, et cujuslibet ipsorum certa scientia et spontanea voluntate », et paulo post : « nomine prædicti serenissimi Portugalliæ regis, et clarissimus dominus Nicolaus nomine etiam clarissimi domini Matthæi Danduli etiam oratoris, et collegæ sui absentis, ac etiam serenissimæ reipublicæ prædictæ, principalium suorum, regnorumque et dominiorum suorum, omnia et singula, tam in hoc sacro Œcumenico generali Concilio Tridentino, tam sub fel. record. Paulo Tertio, Julio Tertio, quam S. D. N. Pio IV Summis Pontificibus acta, decreta, gesta, facta, conclusa et determinata, ac totum ipsum Concilium, et in eo contenta quæcumque, acceptarunt et laudarunt, et eisdem Actis subscripserunt, etc ».

Orator etiam cleri Quinque Pagorum Helvetiorum Catholicorum Joachimus abbas monasterii Divæ Virginis Mariæ in Alma Helvetiorum nomine cleri et populi, et Melchior Lassius de Stantio orator nomine septem Pagorum Helvetiorum Catholicorum Acta omnia Concilii pie admiserunt [1] proximo anno, Indictione sexta, die XXVI Januarii, et quarta Martii, editis apud Helvetios publicis documentis.

221. Cum vero a Concilio Galliarum tunc regis oratores abessent, cardinalis Lotharingus regia instructus auctoritate, oratorum absentiam supplevit, regioque nomine Acta Tridentini Concilii pie admisit [2], quod publico hoc monumento posteritati commendatum, et in omnium gentium oculis collocatum voluit :

« In nomine Domini, Amen. Per hoc præsens Instrumentum, etc. Illustrissimus et reverendissimus dominus Carolus Tit. S. Apollinaris, sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbyter cardinalis, a Lotharingia nuncupatus, primas Franciæ et archiepiscopus Rhemensis, qui asserens, se missum ad sacrosanctam Synodum Tridentinam a Christianissimo rege Francorum Carolo Nono, prout constare dixit per litteras, quas illustrissima et reverendissima dominatio sua exhibuit in Congregatione generali ipsius Synodi, et prout credit in Actis sacri Concilii esse registratas, videns oratores Christianissimi regis, ob eorum absentiam et impedimentum, non interfuisse conclusioni ipsius sacri Concilii, quod omnino fecissent, si Christianissimus rex potuisset in tempore scire diem dictæ conclusionis, declarat se ea facere et dicere, quæ prædicti oratores, si adfuissent, juxta morem aliorum oratorum fecissent ac dixissent, asseverans id facere et dicere ex mente prædicti Christianissimi regis. Et idem illustrissimus et reverendissimus dominus cardinalis a Lotharingia petiit hanc acceptationem, ac omnia et singula præmissa in Actis ipsius sacri Concilii registrari; necnon a nobis sacri Concilii notariis infrascriptis unum, vel plura, publicum seu publica confici, sibique tradi Instrumentum et Instrumenta. Acta fuerunt præmissa Tridentini in palatio illustrissimi et reverendissimi D. cardinalis a Lotharingia, præsentibus ibidem episcopo Thelesino secretario, episcopo Virdunensi Nicolao Psaulme, Gabriele Lenoncourt episcopo Ebroicensi, et Carolo de Angennes episcopo Cœnomanensi ».

222. *Pii IV summa lætitia et litteræ gratulatoriæ pro absolutione Concilii.* — Tam felicis exitus allato ad Pontificem nuntio, mirum in modum gavisus, cum jam Dei beneficio periculum mortis evasisset meliusque haberet in dies, XII Decembris coacta card. congr. sic eos, ut Acta Consistorialia referunt [1], affatus est : « Visitavit nos Dominus, admonuit nos infirmitatis et mortalitatis nostræ. Morbo gravissimo laboravimus. Dei beneficio parati sumus ad mortem forti animo suscipiendam, Deique voluntati parendum. Placuit Deo incolatum meum prolongari : laborem non recusamus, donec ipsi placuerit ». Deinde subdit, eo se præterea nomine Deo plurimum debere, quod sibi dedisset, ut finem videret Concilii Tridentini, quod quando sine ulla ipsius opera impulsuve contigerit, Dei voluntate factum existimare. Se in hoc negotio curam liberamque facultatem omnino legatis ac Patribus permisisse, adeo ut interdum nimia videretur, cum neque illius deliberationis particeps esse, neque ulla de re cardinalium sententias exquirere voluisset. Id se effecisse, quod Deo gratius atque acceptius existimasset, cui ut inserviret, si opus esset, Concilium

[1] Ext. ib. p. 87. XXIV Jan. MDLXIV. Ib. p. 88. IV Mart. MDLXIV. — [2] Tom. XX. Ms. arch. Vat. sign. num. 3207. p. 263. et in alio Ms. sig. 3248. in calce lib. inscripti Act. Conc. Trid. sub Pio IV. An[illegible]ne Angelo Massarello Secr.

[1] Act. Cons. Ms. ap. car. Chisium lit. G.

denuo indicturum, nedum Acta Concilii Tridentini confirmaturum, executurum, servarique jussurum, quin etiam, si quid in reformatione omissum fuerit, additurum. Tum, ut Deo Optimo Maximo solemnes gratiarum actiones publice persolverentur, supplicationes imposterum decretas, refert Joannes Franciscus Firmanus [1] his verbis :

« Die Dominico XII Decembris MDLXIII, fuit congregatio generalis, in qua S. D. N. proposuit, ut decernerentur supplicationes et jejunia, et redderentur gratiæ omnipotenti Deo ob perfectum Concilium, et sic fuit conclusum, quod processio fieret a Basilica S. Petri ad Ecclesiam B. Mariæ super Minervam pro die Jovis, cum Indulgentiis ». Addunt Acta [2] de pio Pontificis studio, ut Acta Concilii Tridentini in opus provocaret :

« Die Jovis XXX Decembris MDLXIII, fuit congregatio generalis, in qua factum fuit verbum a Sanctissimo super confirmatione Concilii, et dixit velle deputare cardinales una cum legatis, qui fuerunt in Concilio, ut considerarent super hoc, declarando intentionem, se omnino velle executionem ».

223. Eximie meruit de Ecclesia Catholica in promovendo Concilio Tridentino, atque ad exitum perducendo Carolus cardinalis Lotharingus, quod non modo a Gabriele Palæotto, et Astulpho Servantio vidimus Actis consignatum, sed etiam subjectæ ad Nicolaum archiepiscopum Senonensem, ac postea cardinalem Ponticiæ litteræ [3] illustrant :

« Venerabili fratri Nicolao archiepiscopo Senonensi.

« Placuit misericordiarum Patri et Deo totius consolationis paucis post discessum tuum diebus ipsi Concilio optatum finem imponere, tanta quidem consensione omnium, ut divinum ejus beneficium admodum perspicuum et manifestum fuerit : qua in re ejusdem filii nostri (nempe cardinalis Lotharingiæ) tam egregia opera et tam pia voluntas extitit, ut non satis digne a quoquam laudari posse videatur, quanquam et a legatis nostris, et a cæteris omnibus plurimum laudetur et prædicetur ; plurimum ei, et nos et universa debet Ecclesia. Nunc enitendum est, dilectissime fili, ut suum quisque officium Deo et Ecclesiæ præstet, quod, ut de te nobis pollicemur, ita alios de nobis expectare volumus. Speramus Dei auxilio nos assecuturos, ut rectam mentem nostram in iis, quæ in ipsa Synodo constituta sunt, observandis omnes agnoscant. XXIX Decembris MDLXIII, anno IV ».

Stanislaum vero Hosium Polonum cardinalem Warmiensem, quod tam impigre ad exitum usque laboraverit Pontifex præcipue commendavit, cui etiam singulari dilectionis nexu se obstrictum, subjectis litteris, quas integras Rescius [1] Vitæ card. intexuit, professus est :

« Dilecto filio nostro Stanislao S. R. E. presb. card., Warmiensi appellato, Sedis Apostolicæ in Tridentino Concilio legato.

« Vehementer nobis optatum fuit, ut post impositum superno favore finem sacro isti Concilio ad nos redires, ut te, quem inter fratres nostros eximie diligimus, complecteremur, et tibi etiam gratias ageremus pro tantis laboribus, quos in ipso Concilio noster et Apostolicæ Sedis legatus suscepisti : ea te vultus animique lætitia, fili, fuimus excepturi, quam singularis erga te amor noster postulat ; eas vero gratias acturi, quæ tanta tuæ erga Deum pietati, tantæ erga Sedem Apostolicam devotioni et fidei, tanto denique studio, curæ, diligentiæ in commisso tibi a nobis legationis officio adhibitæ debentur ». Et infra : « Sed quando Ecclesia tua, a qua diu abfuisti, primum a felicis recordationis Paulo prædecessore nostro evocatus, deinde a nobis ad Concilium missus tantopere reditum tuum efflagitat, tantopere desiderio et studio flagras commisso tibi gregi præsens tuum pastorale officium ac sollicitudinem præstandi, piæ isti et omni laude dignæ voluntati tuæ morem quin geramus, facere non possumus, etc. V Decembris MDLXIII ».

224. Contulere etiam plurimum ad promovendos Concilii progressus, illudque ad optatum exitum perducendum sacri Caroli Borromæi cardinalis Pontificii nepotis labores, cui virtutes divinis illustratæ miraculis sancti Confessoris Episcopi nomen cultumque pepererunt ; is enim de singulis gravioris momenti rebus, et controversiis, ac difficultatibus in Concilio exortis a legatis Apostolicis monitus omnia referebat ad Pontificem, Pontificiæque voluntatis interpres singula ad legatos perscribebat, ut legatorum ad eum, atque ipsius ad legatos litterarum volumina ostendunt, quæ adeo frequenter per expeditos cursores concitatioribus equis per intervalla dispositis utentes transmittebantur, ut Carolus Vicecomes scripserit [2], quod ob tot difficultates in Concilio exortas opus foret columba, quæ perpetuo Romam Tridento, Tridentumque Roma devolaret. Ut plane Dei consilio factum fuisse apparuerit, quod in manu ejus prosperatum esset Tridentinum Concilium, ut clarissima atque altissima voce virtutis, nempe gestorum ac mirabilium, quibus in Ecclesia Dei illuxit, plus satis manifestum redderetur, quænam esset vera fides, nempe ea, quam Carolus assiduo labore stabiliendam

[1] Act. Cons. Ms. cod. Spada sig. 134. p. 409. Et Joan. Franc. Firman. Diar. [illegible] XI. Ms. arch. Vat. — [2] Act. Cons. Ms. cod. Spada sig. num. 134. p. 409. — [3] Pius IV. to. II. brev. sig. num. 2897. Ep. [illegible]

[1] Cap. 17. Pius IV. to. II. brev. sig. 2897. Ep. [illegible] — [2] Carol. epis. Vintimil. XVI Januar. MDLXIII. p. 339.

curaverat, et quam jugi postea operatione virtutum comprobavit; ut et hi, qui vel Concilio non credunt, vel de ipso detrahunt, inspecta Caroli conversatione, qui pro illo absolvendo tam strenue insudavit, et qui se totum ad illius normam effinxit, vereantur, nihil habentes mali dicere, sed ipsa rei veritate perstricti glorificent Deum in isto nomine. Porro quanto in hoc opus ardore incubuerit Carolus, ab ejus Vitæ auctore audiamus :

« Tunc Œcumenica Synodus Pii Pontificis auctoritate jussuque Tridenti habebatur, cujus acta progressionesque, cum antea Carolus magno studio ac pietate curasset, tum eo tempore studiosissime cœpit tueri, atque cum de ea dissolvenda quodam tempore ageretur, pluresque ex principibus assentirentur, imo quidam urgerent, ille Pontificis in eo voluntati consentiens, omni auctoritatis suæ conatu restitit perficiendamque curavit. Ad eorum cognitionem, quæ Synodi decretis opus erant, Guilelmo Sirleto plurimum usus est, cujus doctrina, cum antiquæ disciplinæ Græcæque linguæ cognitione, tum vero eximia pietate conjuncta, adeo est delectatus, ut hominem semper plurimi fecerit, neque destiterit, donec eum postea perduceret ad cardinalatus gradum ».

225. *Dæmoniaca curata a sacerdotibus Catholicis, postquam Lutherani ministri nihil profecerint.* — Hoc anno insigni exemplo ostendit Deus quæ sit vera Christi Ecclesia, quæ pellendorum dæmonum potestate implorato Christi nomine polleat, nam cum Lutherani ministri Augustæ arreptitiam curare abacto dæmone frustra conati essent, Catholicus sacerdos malum dæmonem ex obsesso corpore depulit. Rem insignibus circumstantiis instructam his verbis Surius narrat : « Mense Martio hujus anni, in suburbio Augustæ Vindelicorum apud S. Georgium textor quidam habuit filiam annorum viginti a malo dæmone obsessam atque dirissime vexatam, adeo ut parentes ejus tantam calamitatem cernere amplius non sustinentes, Augustanæ Confessionis Lutheranos concionatores ejusdem urbis (erant enim ipsi quoque Lutherani) consilii et opis petendæ causa adierint. Et venerunt quidem nonnulli ex Evangelicis illis præconibus ad puellam dæmoniacam, arbitrati, se virtute et efficacia Lutherici Evangelii Satanam illum expulsuros, sed Satanas Satanam non ejicit. Conati tamen sunt aliquid facere, sed securus eos contempsit teter spiritus, quippe qui Lutheri carnale Evangelium floccipendat. Ne tamen nihil fecisse putarentur, jusserunt parentes diligentem habere puellæ curam. Posse enim Deum facile rursus liberare puellam, si ejus permissu id illi acciderit. Porro virgo quædam Matthiæ Jurati, ejus urbis quondam chirurgi filia, Anna nomine cum famula Margaritha, ex pia quadam Christianæ pietatis com seratione ad eamdem puellam invisendi gratia in hypocaustum venit, perspectaque ejus miseria, cum existimaret, eam non posse unum vivere diem, ægre tantum parentes puellæ permovere potuit, ut accersitum mitterent D. Simonem sacræ Theologiæ doctorem, et apud D. Mauritium Augustæ Catholicum Ecclesiastem. Rogatus ille, ut laboranti puellæ et summis angoribus comprehensæ suam præsentiam non negaret, ad iter se accinxit: cumque haud ita procul ab ædibus dæmoniacæ abesset, illa miserandum in modum clamitare, minitari sui præfocationem, ni dimittatur, simul etiam magno impetu velut e lecto se præcipitare velle; sciscitante vero Anna, quam diximus, et quid sibi vellet, didicit, potum ipsam petere. Tum illa in poculo obtulit illi aquam lustralem sive benedictam, qua hausta, mox cœpit miserabiliter sese agitare, et sursum deorsum movere, adeo ut caput inter pedes adigeretur. Quo viso ii, qui circumstabant, cernere, et re ipsa comperire se dicebant vim quamdam sacratæ illi aquæ inesse ; nulla enim deinceps requie potita est puella, tantamque vim patiebatur ab illo immundo dæmone, qui aquam illam ferre non potuit, ut unus e viris quatuor, qui illam servabant, testatus sit, se ne unam quidem noctem apud illam porro excubare velle, etiamsi urbem Augustam lucraturum se sciret ea opera, nisi parentes illi actutum remedium adferri curarent, adeo nempe tetrum ex ore suo exhalasse fætorem, ut omnes sibi pereundum existimarint.

« Cum sic illa igitur magis magisque exagitata sæviret et tumultuaretur, memoratus D. Simon theologus ad limen domus, ubi ea jacebat, accessit. Tum vero illa barbaricum in morem immaniter vociferari, furere, bacchari, theologo atrociter maledicere : Missum me facito, inquit, sacrifice, probe equidem te sentio, præfocare me vis, furcifer, sceleste, nequam, perditissime. Iis auditis theologus dixit patri puellæ, ut eam liberam sinerent, sed cum immodice sæviret, atque ferociret, clamaretque, se anima et corpore cessisse in jus et dominium mali Dæmonis, idem theologus petiit, ut ejus pedibus vincula injicerentur, itaque ipse ejus parens mantili ejus colligavit pedes ; percontans interim ex theologo, velletne eam duriter ligari ? Cui ille : Minime, inquit, siquidem a te frustra vincietur, nisi Deus eam vinctam tenuerit. Tum illa misera horrendum in modum ad tabulatum usque sese efferate intendens, constrictosque pedes supra caput adducens, se expoliavit, tantamque vim præ se tulit, ut quatuor illi viri, de quibus ante diximus, alios duos sibi adjungere cogerentur, quod non possent soli eam tenere, qui simul omnes clamabant, Jesus, Jesus : malus Dæmon eam asportat. Postquam vero theologus sæpedictus Dei cœpit im-

plorare opem, teter spiritus ad quartam fere horæ partem continenter in puella mire furere et maledicere, tum quoque crassa admodum viri voce multa sciscitari, et respondere disertis verbis non cessavit. Initio his usus est vocibus, ha ha he : equidem, sacrifice, non migro ex hoc domicilio. Simul atque vero a theologo dictum est : Præcipio tibi etc. aliquanto post respondit : Compellor igitur hinc egredi ? Ait Theologus ; In nomine Jesu regis gloriæ præcipio tibi. Tum aliqua interjecta mora, multa nequam Spiritus lugubri voce locutus est, et modo superius, modo inferius emigrare voluit, donec tandem permissum est illi per fenestram abscedere. Antea vero quam id fieret, puella in grabato se pronam invertit, ducensque ronchos, cœpit tumultuari et ferocire, tanquam vomitura ; atque interim ex ejus ore prælonga immanis atra lingua longissime protensa est, osque carbonum instar nigrefactum est, et collum in capitis amplitudinem intuimur, idque sic aliquandiu perduravit. Deinde sursum mox erectis luminibus, Deo laudes gratesque agens, ita ait : Jam nunc ego agnosco et video Deum meum. Multas quoque theologo gratias egit ; a quo creberrime interrogata num se sentiret liberatam ? semper illi respondit ; Liberata sum Dei gratia : sed video quemdam rubicundum capite, tetro vultu, protensa lingua mihi perpetim innuentem, ut ad ipsum veniam. Itaque docuit eam Theologus, ut ter sibi imprimens Crucis signum diceret : *Jesus Nazarenus rex Judæorum.* Cui illa morem gerens, rursus ab illo interrogata, respondit : Quoties Crucem exprimo, toties Dæmon evanescit, sed mox revertitur. Deinde in multis theologus eam pie et Catholice instituit, utque abrenuntiaret sathanæ, et totam se Deo ac Domino suo addiceret, quæ omnia illa se facturam bona fide recepit, et sacrosanctam Eucharistiam accipiens paulatim pristinæ sanitati restituta est. Hanc historiam quisquis sincero perlegit animo, facile videt, apud sectarios nullam esse dæmonum expellendorum potestatem, eamque apud Catholicos in hanc usque diem permanere, nec erit quisquam tam impudens, qui rei hujus veritatem negare ausus sit, cum graves viri eam apud Augustanos compertissimam esse testentur ».

226. *Lusitanus fert opem Abyssinis contra Turcas.* — In Æthiopia ingentes rerum conversiones excitatæ pugnantibus inter se civili bello populis, quos motus Barnagassus princeps auxit. Ex his quidem Pontifex gravem traxit dolorem, cum illud imperium Lusitanorum opera ad Romanæ Ecclesiæ conjunctionem et obsequium pellicere niteretur. Gravioribus itaque curis anxius, ne Turcicum imperium inde latius proferretur, ac religionem Christianam in Æthiopia atque etiam in India postea extingueret, auctumque immensis viribus Christiana Occidentis regna obrueret, Sebastianum Lusitaniæ regem ad ferendam Abyssinis opem incitavit, proposuitque ob oculos, quanti referret ad tuendam rem Indicam Turcicos conatus mature retundere, et quantam gloriam ex præclarissimo facinore collecturus esset [1].

« Charissimo in Christo filio nostro Sebastiano Portugalliæ et Algarbiorum regi illustri.

« Non dubitamus, jam in tuam quoque notitiam ea esse perlata, quæ nuper in Æthiopia gesta sunt. Ut enim cognovimus ex litteris ad nobilem virum Alvarum de Castro tuæ majestatis apud nos oratorem ex Ægypto missis, ex his, quas dilectus quoque filius noster Marcus Antonius tit. Sancti-Marcelli presbyter cardinalis Amulius accepit, ortis inter Abyssinos de regno discordiis, Barnagassus quidam ex Abyssinorum principibus pravo admodum detestabilique consilio ad Turcarum auxilium confugit ; illius autem præsidii Turcici præfectus, in spem scilicet ingressus ejus regni per intestinas dissensiones, alias Turcarum cohortes ad se primo quoque tempore mittendas accersivit. Quo nuntio accepto, ad alias gravissimas curas nostras non parva sane sollicitudo accessit ex tanto illius regni discrimine ; etenim nisi impiorum hostium conatus impediatur, verendum esse magnopere intelligimus, ne illa tanta et tam nobilis natio, quæ Christianam religionem jam inde ab Apostolorum temporibus suscepit, et usque ad hæc tempora retinuit, quamque speravimus, divina cooperante gratia et tuæ pietatis auxilio, aliquando ad Ecclesiæ Catholicæ unitatem redactum iri, teterrima Turcarum dominatione opprimatur. Itaque vicem ejus toto ex corde dolentes, et pro pastorali officio tanto in periculo subveniri ei cupientes, in te potissimum, fili, oculos nostros convertimus, qui illi auxilium ferre potes et debes. Majores tui, piæ memoriæ reges, cum Abyssinorum regibus jam pridem amicitia instituta minime eos unquam deseruerunt, sed variis temporibus auxilia illis adversus ipsorum hostes subministrarunt, et cum socialem eis fidem egregie præstiterunt, tum pro sua egregia erga Deum pietate maxime studuerunt Christianæ fidei cultum in illo quoque regno augere et propagare. Hoc autem tempore non solum agitur ejus regni salus, sed si (quod Deus avertat) teterrimi hostes tantum illud et tam opulentum regnum in potestatem suam redigerent, ad eorum vires, quibus tam ægre jam resistimus, magna admodum fieret accessio, et præter commune Christiani nominis in his Occidentis partibus discrimen, tuæ ipsius in India res non parvo in periculo futuræ essent. Abyssinorum enim natione subacta, atque ita Maris Rubri liberam possessionem adepti hostes classium tuarum navigationem in Indiam,

[1] Pius IV, to. II, brev. sig. 2897, Ep. CCCXXXX.

et reditum inde in Occidentem quotannis impedire haud dubie conarentur, et te utique in necessitatem adducerent tuendi portus illos Indiæ, quos tenes, multo majoribus sumptibus atque præsidiis. Quantopere vero cupiant et quanti sua interesse intelligant impedire classes tuas, quominus in Indiam navigent, sæpius jam ostenderunt. Moveat igitur te, charissime fili, periculum ejus Christianæ nationis, quæ jampridem est in fide Portugalliæ regum, et tuum auxilium vehementer expectat. Moveat discrimen, quod hæ reliquæ Occidentis provinciæ subituræ essent. Moveat vero etiam proprium et peculiare periculum tuarum classium, et imperii, quod in Indiis obtines, tanto fortissimæ nationis tuæ sudore et sanguine, et tam admirabili majorum tuorum virtute ac felicitate partum et comparatum. Potes etiam nunc imperium illud Abyssinorum ex immanissimorum hostium faucibus eripere, si firma illuc primo quoque tempore auxilia, cum fortibus et rei militaris peritis ducibus miseris. In majoribus quidem tuis tantus pietatis ardor, tantaque animi fuit magnitudo, ut ad infideles ab idolorum cultu ad veram religionem convertendos nullis sumptibus parcentes, maximas et instructissimas classes in Indiam usque miserint, et prolatis feliciter fidei Christianæ finibus summam sibi in cœlo et in terris gloriam compararint. Tu ab illis ortus, tam præclara indole præditus, tantis jam Dei beneficiis usus, Abyssinorum gentem Christi cultricem, et cum familia tua tam vetere amicitia ac tam sancto fœdere conjunctam, Christo et Ecclesiæ surripi, et nefando Mahometi servire patieris? Minime. Nos vero hoc de te vereri aut suspicari non possumus, sed tamen præter officium pastorale, quod nos cogit, ut salutem ejus nationis tibi tam diligenter commendemus, paternus erga majestatem tuam amor noster non minus nos commovit, ut cum hæc res tantopere pertineat ad fidem, ad officium, ad existimationem tuam, et ad tuarum rerum in India tutelam, te ad obviam eundum hostium conatibus hortemur, excitemus et moneamus. Tempus etiam nunc opportunum habet majestas tua; id si, quod tamen non veremur, prætermitteres, frustra esses postea requisiturus. Cave, quæsumus, tam pii, tam necessarii officii fungendi, cave tantæ laudis et gloriæ pariendæ, tanti denique a tuis classibus periculi depellendi tempus amittas. Datum Romæ apud Sanctum-Petrum sub annulo Piscatoris die VI Februarii MDLXIII, Pontificatus nostri anno IV ».

227. Gessit morem Sebastianus rex Pontifici ac proregem Indiæ instructa classe contra Turcas Æthiopibus auxilia ferre jussit, in quo pietatem ejus commendavit Pontifex XXVI Novembris [1], stimulosque addidit, ut eam contra Turcas expeditionem conficiendam curaret [1].

« Charissimo in Christo filio nostro Sebastiano Portugalliæ et Algarbiorum regi illustri.

« Charissime in Christo fili noster, salutem et Apostolicam benedictionem. Litteras tuas die vigesima Junii datas a nobili viro oratore tuo nobis redditas libentissime legimus; perspeximus enim quantum apud te ponderis habuerit paterna illa hortatio nostra de ferendo Abyssinorum nationi auxilio adversus immanissimos hostes religionis nostræ, qua in re præclarum illum animum majorum tuorum, qui nulla oratione satis laudari possit, tuendæ ac defendendæ Christianæ religionis, et impiorum hostium conatibus in omnibus orbis terrarum partibus obsistendi, singulari Dei beneficio in te redivivum esse summopere lætamur. Majestatis tuæ tam pium istud in religionem studium, firmissimum est, fili charissime, regni tui præsidium. Regiam dignitatem et gloriam tuam is et tuebitur et augebit, cujus tu honorem et cultum tantopere cupere te et paratum esse ostendis tueri, atque omni studio propagare. Quod igitur, et tua sponte gravissimis de causis, quas ipse commemoras, facturus fuisti, et nostra hortatione commotus studiosius te facturum esse confirmas, ut ipsis Abyssinis auxilia mittas, id, quæsumus, quamprimum poteris, effice, cum sicut accepimus, majori illi in dies in discrimine versentur propter novas copias, novosque Turcarum duces illuc cum novo tyranno submissos, ut eo celerius ac maturius auxilium eis ferre necesse sit. Habemus alias duas epistolas abs te die XXVII mensis ejusdem datas, quarum in altera laudas multis verbis consilium nostrum de iis, quæ ad mores pertinent, corrigendis; eo quidem animo sumus, eo ab initio Pontificatus fuimus, ut hominum licentiæ in sacris canonibus negligendis obviam ire statuerimus, id quod multis jam in rebus fecimus, sed nullam deberi nobis laudem putamus, cum id agimus, quod officii nostri ratio postulat, etc. Dat. Romæ apud Sanctum-Petrum sub annulo Piscatoris die XXVI Novembris MDLXIII, Pontificatus nostri anno IV ».

228. *Maximilianus rex Romanorum oratorem ad præstandam obedientiam Pio IV mittit.* — Exegit a Maximiliano Secundo delecto Romanorum rege Pius Quartus, ut veteri more Sacramentum fidei Romano Pontifici præstaret, at ille aliquandiu non assensit [2] subjecitque eum morem obsolevisse, non illud præstitisse Ferdinandum, non Carolum V, atque ad exempla Ottonis Quarti, Frederici Secundi, Rodulphi, Alberti Primi, Henrici Quarti, et Caroli respondit aliam fuisse rationem temporum, nec se iis legibus teneri, quibus Carolus Quartus pro im-

[1] Pius IV. to. II. brev. sig. 2897. Ep. CCCXCV.

[1] Brev. Pii IV. to. II. sig. num. 2897. Ep. CCCXCV. — [2] Ext. in Ms. arch. Vat. sig. num. 3218. Ep. XXXII.

perio adversus Ludovicum Bavarum obtinendo se Pontifici astrinxerit, nec ejus rei exempla ostendi in Maximiliano Primo, in Carolo Quinto, in Ferdinando Primo; nec obsoletum morem instaurandum videri, ut Maximilianus Secundus oratorem ad præstandum Romæ Pontifici fidei sacramentum mittat, de quibus plura Delphinus internuntius ad Carolum cardinalem Borromæum datis Viennæ decima quarta Augusti litteris scripsit, additque, dixisse sibi Maximilianum Francfordiæ se consueta juramenta nuncupasse. Porro Pius Quartus rem honestissimam atque Cæsare dignissimam exigebat [1], ut rex Romanorum sacramento fidei insereret paratum se pro fide Catholica mortem oppetere, Cæsareumque responsum contrariis argumentis elisit, ac veterum Cæsarum, qui maxima gloria ac potentia effloruerant, litteras et publica Monumenta, quæ in Annalibus suis locis inserta sunt, transmisit, quibus victus Maximilianus Secundus oratorem ad Pium Quartum misit, qui regio nomine demissa obsequia protectionemque Pontifici spopondit. Quæ vero præterea exigebat Pontifex, ut Maximilianus nullum cum hæreticis vel hostibus Ecclesiæ fœdus jungere posset, non admisit Ferdinandus ob infelicem conditionem temporum, seque ac filium subjectis litteris [2] ad cardinalem Moronum datis honeste excusavit.

FERDINANDUS etc.

« Reverendissimo in Christo Patri domino Joanni sanctæ Romanæ Ecclesiæ episcopo Prænestino, cardinali Morono, et sanctiss. D. N. ad sacrum Concilium legato, amico nostro charissimo, salutem ac benevolentiæ nostræ affectum.

« Cum superioribus diebus paternitas vestra reverendissima nobis per litteras significaverit, quæ ejus sit sententia in negotio legationis, quam a serenissimo principe domino Maximiliano ac Bohemiæ rege filio nostro charissimo, ad sanctissimum dominum nostrum instituta est, ejus officii præstandi causa, quod nos, ac divi prædecessores nostri Sanctitatis ejus antecessoribus felicis recordationis et Sedi Apostolicæ præstitimus ». Et mox : « tandem in eam sententiam seu resolutionem descendimus, quæ rationi et æquitati adeo est consona, ut omnino confidamus, Sanctitatem ejus illi benigne ac paterne acquieturam esse, et inde perspecturam nobis in hac parte, nihil esse propositum, nisi quod sit rectum, justum et consuetum, neque profecto nobis dubitandum arbitramur, quin paternitas vestra reverendissima (posthabita prorsus memoria eorum, quæ ut frustra nobiscum fuerunt attentata, ita nulla ratione a serenissimo filio nostro extorqueri permittemus) ejuscemodi nostram deliberationem et resolutionem non solum sit approbatura, verum etiam solito studio, quo pro sua præclarissima et integerrima in nos voluntate cætera omnia negotia nostra amplectitur, apud Sanctitatem ejus promotura, nec quidquam eorum prætermissura, quæ possunt ac debent a viro in amplissima ista dignitate constituto expectari : licet enim natura a supervacaneis contentionibus et quæstionibus abhorremus, ac filialem nostram observantiam Sanctitati ejus quovis loco et tempore contestari studuimus, sic etiam in hæc justa et æquissima sententia nostra, Deo volente, persistere decrevimus, etc. Datum in civitate nostra Vienna die XVIII Augusti anno Domini MDLXIII, regnorum nostrorum Romani XXXIII, aliorum vero XXXVII ».

229. *Oranum recuperatum.* — In Africa hoc anno Oranum, nobilissima Christianorum arx, non semel contra barbaricos impetus divina virtute defensa, a rege Algerii et Draguto archipirata validissima obsidione pressum est, atque impressionibus hostilibus post sævissimas tormentorum bellicorum diverberationes oppugnatum, sed mira præsidiariorum Hispanorum militari virtute atque constantia propugnatum est, donec regis Catholici classis munitissima suo terrore hostes in fugam compulit adeo præcipitem, ut tormenta bellica abjecerint et multas naves amiserint, de qua victoria Romæ solemni ritu actas Numini gratias a Pontifice refert Joannes Franciscus Firmanus [1] sacrorum rituum magister : « MDLXIII, vigesima secunda Julii in Ecclesia Sancti-Marci missa pro gratiis agendis Deo de liberatione Orani, loci maximi momenti, ab obsidione ». Depulsis ab obsidione Orani Numidis a classe Catholici regis, triremes Melitensium equitum ac Genuensis reipublicæ, et ducis Sabaudiæ Carthagenam appulisse, ac se classi Hispanæ conjunxisse ad expeditionem aliquam conficiendam, referunt litteræ [2] Alexandri Cribellii, in Catholici regis aula internuntii Apostolici, vigesima Junii exaratæ.

[1] Ext. in Ms. arch. Vat. sig. num. 3218. Ep. XXXVI. Ib. Ep. XXXIII. Ib. Ep. LXVIII. Ib. Ep. LXI. — [2] Ms. arch. Vat. sign. num. 3216. p. 28.

[1] Ms. arch. Vat. sig. num. 321. Ep. CII. Jun. MDLXIII. Jo. Fr. Firman. Ms. arch. Vat. Diar. tom. XI. Natalis Comes hist. l. XIV. Joan. Bapt. Adrian. l. XVII. — [2] Ext. in Ms. arch. Vat. sig. num. 3215. Ep. CXVI.

PII IV ANNUS 5. — CHRISTI 1564.

1. *Pius IV decreta Concilii Tridentini a se confirmata promulgat, et prohibet ne quis supradictis decretis audeat glossas addere.* — Anno redempti humani generis millesimo quingentesimo sexagesimo quarto, Indictione VII, post absolutam sacrosanctam Tridentinam Synodum Jo. Card. Moronus, qui summa cum omnium approbatione legatum Apostolicum ac præsidem egerat, Pontifici in cardinalium senatu exposuit, communi Patrum decreto sancitum fuisse, ut Actorum, quæ Paulo Tertio, Julio Tertio et ipso Pio Quarto Pontificibus confecta fuerant, confirmatio [1] a Sede Apostolica flagitaretur, eamque a se et Patribus, quorum in ea re personam gerebat, postulari, uti etiam ante arcano colloquio expetierat :

« Die Mercurii », habent Acta, « XXVI Januarii, reverendissimi DD. cardinales Moronus et Simoneta, uti prius privatim petiisse asseruerunt, ita et in sacro Consistorio ordine petierunt a S. D. N. confirmationem omnium decretorum et definitorum in sacro Concilio Tridentino nomine ipsius Concilii, prout in cedula tenoris infrascripti, videlicet :

2. « Beatissime Pater, in decreto super fine Concilii Œcumenici publicato pridie nonas Decembris statutum fuit, ut per Sanctitatis vestræ et Sanctæ Sedis Apostolicæ legatos et præsidentes peteretur nomine dicti Concilii a Sanctitate vestra confirmatio omnium et singulorum, quæ tam sub felicis recordationis Paulo Tertio et Julio Tertio, quam sub Sanctitate vestra in eo decreta et definita sunt; quapropter nos Joannes cardinalis Moronus et Ludovicus Simonetta, qui tunc legati et præsidentes eramus, volentes exequi quod in dicto decreto stabilitum fuit, humiliter petimus nomine dicti Concilii Œcumenici Tridenti, ut Sanctitas vestra dignetur confirmare omnia et singula, quæ tam sub felicis recordationis Paulo Tertio et Julio Tertio, quam sub Sanctitate vestra in eo decreta et definita sunt.

« Sanctissimus cum quædam dixisset super necessitate reformationis morum, et de ejus animo propenso ad confirmationem decretorum in materia fidei et reformationis, et ad executionem eorum, et multa de ejus officio pastorali et sollicitudine erga honorem et servitium Dei et hujus Sanctæ Sedis, commendata diligentia DD. RR. legatorum, et pietate Patrum qui in dicto Concilio interfuerunt, habitis votis RR. DD. meorum cardinalium de eorum consilio et assensu omnia decreta et definita in materia fidei et reformationis in dicto Tridentino Concilio confirmavit per verba infrascripta, prout in cedula, quam mihi tradidit, tenoris infrascripti, videlicet :

« Petitioni nomine Concilii Œcumenici Tridentini super ejus confirmatione per dictos legatos nobis factæ annuentes, omnia et singula quæ in dicto Concilio, tam sub felicis recordationis Paulo Tertio et Julio Tertio prædecessoribus nostris, quam Pontificatus nostri tempore decreta et definita sunt, auctoritate Apostolica, et de venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. cardinalium consilio et assensu confirmamus, et ab omnibus Christi fidelibus recipi, et inviolabiliter observari, litterasque super his ad majorem notitiam expediri mandamus, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti. Amen.

« Deinde subdidit [1] multas se difficultates in executione habiturum, eas se tamen velle superare, et difficultates omnes cardinalium auxilio superaturum.

« Postremo se velle dixit, ut episcopi omnino ad suas Ecclesias proficiscantur, neque se eorum opera usuros, nisi in iis locis, ubi suis etiam in Ecclesiis residere possint; revocatu-

[1] Act. Cons. Ms. card. Spadæ sig. num. 134. p. 370.

[1] Act. Cons. Ms. card. Chis. lit. G.

rum nuntios, qui episcopi essent, nullo denique episcopo in suis ministeriis usurum, ac ne rei quidem familiari præfecto usurum.

3. « Dixerat etiam placere sibi, ut causæ in prima instantia in partibus cognoscerentur, et modo justitia administraretur, cupere se nullam omnino litem in Urbem deferri. Optandum sibi esse omnia onera et labores nimios, modo id cum Dei gloria fieret; damnum vero hujus curiæ multo levius fore, quam prima facie videretur, tamen quantumcumque esset pro universali bono Christianæ Republicæ negligendum ». Et quamvis aliqui essent in curia, qui magis quæ sua sunt, quam quæ Christi, quærentes, incommoda et detrimenta aliqua ex instaurata Ecclesiæ disciplina sibi timerent, Pius tamen divina tantum gloria sibi ob oculos proposita omnem quæstus privatique commodi rationem obtrivit, subjectoque Diplomate [1] decreta Tridentini Concilii a se confirmata promulgavit, deditque imperia omnibus præsulibus, ut ea summa religione observanda curarent, tum Cæsarem regesque ac principes alios hortatus est, ut eos publica auctoritate contra protervientes fulcirent; ne etiam ea decreta adulterinis interpretationibus corrumperentur, vetuit, intentato anathemate, ne quis in ea ullos commentarios, aut glossemata ederet, sed si quæ dubia occurrerent, Sedem Apostolicam consuli jussit :

« Ad perpetuam rei memoriam.

« Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, Pater misericordiarum, et Deus totius consolationis, qui respicere dignatus est Ecclesiam suam sanctam tot procellis et tempestatibus agitatam, atque vexatam, et gravius in dies laborantem, apto tandem ei subvenit opportunoque remedio ad plurimas et perniciosissimas hæreses extirpandas, ad corrigendos mores et restituendam Ecclesiasticam disciplinam, ad pacem et concordiam Christiani populi procurandam. Indictum jam pridem in civitate Tridentina Œcumenicum et Generale Concilium a piæ memoriæ Paulo Tertio prædecessore nostro, et sessionibus aliquot habitis cœptum fuerat, ab ejus autem successore Julio in eamdem urbem revocatum post alias sessiones celebratas variis impedimentis et difficultatibus objectis, ne tum quidem peragi potuerat. Itaque diutius intermissum fuerat non sine maximo mœrore piorum omnium, cum quotidie magis Ecclesia ejusmodi remedium imploraret. Nos autem post susceptum Sedis Apostolicæ regimen, tam necessarium ac salutare opus, sicut pastoralis sollicitudo monebat, divinæ misericordiæ fiducia perficere aggressi, adjuti pio studio charissimi in Christo filii nostri Ferdinandi Romanorum imperatoris electi, et aliorum Christianorum regum, rerumpublicarum ac principum, tandem consecuti sumus, quod nec diurnis nec nocturnis curis laborare destitimus, quodque e Patre luminum assidue precati sumus. Cum enim eam in urbem, undique ex Christiani nominis nationibus convenisset nostris convocata litteris, et sua etiam ipsorum pietate excitata, episcoporum et aliorum insignium prælatorum maxima et Œcumenico Concilio digna frequentia, præter plurimos alios pios, et sacrarum litterarum scientia, divinique et humani juris cognitione præstantes viros, præsidentibus ipsi Synodo Sedis Apostolicæ legatis, nobis adeo Concilii libertati faventibus, ut etiam de rebus Sedis Apostolicæ proprie reservatis libere ipsi Concilio arbitrium per litteras ad legatos nostros scriptas ultro permiserimus, quæ de Sacramentis et aliis rebus, quæ quidem necessariæ visæ sunt tractandæ, definiendæ et statuendæ restabant ad confutandas hæreses, ad tollendos abusus et emendandos mores a sacrosancta Synodo summa libertate diligentiaque tractata, et accurate ac mature admodum definita, statuta, explicata sunt. Quibus rebus perfectis, Concilium tanta omnium qui interfuerunt concordia peractum fuit, ut consensum eum plane a Domino effectum fuisse constiterit, idque in nostris atque omnium oculis valde mirabile fuerit. Pro quo tam singulari Dei munere supplicationes statim in hac alma Urbe indiximus, quæ magna cleri ac populi pietate celebratæ fuerunt, laudesque et gratias divinæ majestati merito persolvendas curavimus, cum ejusdem Concilii exitus spem magnam et prope certam attulerit fore, ut majores in dies fructus ad Ecclesiam ex ipsius Decretis Constitutionibusque proveniant.

« Cum autem ipsa sancta Synodus, pro sua erga Sedem Apostolicam reverentia, antiquorum etiam Conciliorum vestigiis inhærens, decretorum suorum omnium, quæ nostris et prædecessorum nostrorum tempore facta sunt, confirmationem a nobis petierit, decreto de ea re in publica sessione facto : Nos ex legatorum litteris prius, deinde post reditum eorum ex iis quæ Synodi nomine diligenter retulerunt, postulatione ipsius Synodi cognitâ, habita super hac re cum venerabilibus fratribus nostris S. R. E. cardinalibus deliberatione matura, sanctique Spiritus in primis auxilio invocato, cum ea decreta omnia Catholica et populo Christiano utilia ac salutaria esse cognovissemus, ad Dei Omnipotentis laudem de eorumdem fratrum nostrorum consilio et assensu in Consistorio nostro secreto illa omnia et singula auctoritate Apostolica hodie confirmavimus, et ab omnibus Christi fidelibus suscipienda ac servanda esse decrevimus, sicut harum quoque litterarum tenore, ad clariorem omnium notitiam confirmamus et suscipi observarique decernimus.

[1] Ext. in Bul. Cons. et post Acta Conc. Trid.

Mandamus autem in virtute sanctæ obedientiæ, et sub pœnis a sacris canonibus constitutis, aliisque gravioribus, etiam privationis, arbitrio nostro infligendis, universis et singulis venerabilibus fratribus nostris patriarchis, archiepiscopis, episcopis, et aliis Ecclesiarum prælatis, cujuscumque status, gradus, ordinis et dignitatis sint, etiamsi cardinalatus honore præfulgeant, ut eadem decreta et statuta in Ecclesiis suis, et diœcesibus, et in judicio, et extra judicium diligenter observent, et a subditis quisque suis, ad quos quomodolibet pertinent, inviolabiliter faciant observari, contrafactores quoslibet et contumaces per sententias, censuras et pœnas Ecclesiasticas, etiam in ipsis decretis contentas, appellatione posposita, compescendo, invocato etiam, si opus fuerit, brachii sæcularis auxilio. Ipsum vero charissimum filium nostrum imperatorem electum, cœterosque reges, respublicas, ac principes Christianos monemus, et per viscera misericordiæ Domini nostri Jesu Christi obtestamur, ut qua pietate Concilio per oratores suos affuerunt, eadem pietate ac pari studio divini honoris, et populorum suorum salutis causa, pro Sedis quoque Apostolicæ et sacræ Synodi reverentia, ad ejusdem Concilii exequenda et observanda decreta, prælatis, cum opus fuerit, auxilio et favore suo adsint, neque adversantes sanæ ac salutari Concilii doctrinæ opiniones a populis ditionis suæ recipi permittant, sed eas penitus interdicant.

« Ad vitandum præterea perversionem et confusionem, quæ oriri posset, si unicuique liceret, prout ei liberet, in decreta Concilii Commentarios et interpretationes suas edere, Apostolica auctoritate inhibemus ». Et infra : « Ne quis sine auctoritate nostra audeat ullos commentarios, glosas, admonitiones, scholia, ullumve interpretationis genus super ipsius Concilii decretis, quocumque modo edere, aut quidquam quocumque nomine, etiam sub prætextu majoris decretorum corroborationis aut executionis, aliove quæsito colore statuere. Si cui vero in eis aliquod obscurius dictum et statutum fuisse, eamque ob causam interpretatione aut decisione aliqua egere visum fuerit, ascendat ad locum, quem Dominus elegit, ad Sedem videlicet Apostolicam omnium fidelium magistram, cujus auctoritatem etiam ipsa sancta Synodus tam reverenter agnovit. Nos enim difficultates et controversias, si quæ ex eis decretis ortæ fuerint, nobis declarandas et decidendas, quemadmodum ipsa quoque S. Synodus decrevit, reservamus, parati, sicut ea de nobis merito confisa est, omnium provinciarum necessitatibus, ea ratione, quæ commodior nobis visa fuerit, providere : Decernentes nihilominus irritum et inane, si secus super his a quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari etc. Datum Romæ apud S. Petrum anno Incarnationis Domini, etc. MDLXIII, VII kalend. Febr. Pontificatus nostri anno V ».

4. *Carolus Borromæus sanctioris vitæ disciplinam in se suaque familia instituit.* — Adjectæ sunt viginti sex cardinalium subscriptiones, non enim plures Romæ præsentes erant. A dato etiam Diplomate præfixit kal. Maii pro temporis principio, quo decreta emendatioris morum normæ restitutæque sanctioris disciplinæ universos obstringerent. Octo etiam cardinales, inter quos Carolus Borromæus Tit. S. Martini in Montibus adscriptus est, decretis Tridentinis in communem usum adducendis in publicis omnibus tribunalibus ac judiciis præfecit.

Is cum probe nosset, nihil ad revocandam Ecclesiasticam disciplinam, sanctionesque Concilii in opus perducendas salubrius atque efficacius, quam si ipse, ex alta veluti, in qua positus erat, specula, sanctitatis ubique radios diffunderet, ad quod, ut Nazianzenus [1] aiebat, « Se velut spiritualem quamdam statuam ad optimæ cujusque actionis pulchritudinem expolitam imitandum proponeret ». « Ad sui ipsius », scribit Novariensis episcopus, « suorumque meliorem vitæ rationem multa cum instituisset, sancitis demum anno MDLXIII Tridentinæ Synodi decretis, ea studiosus est assecutus, adjecitque etiam sanctiora. Circiter octoginta de domo sua missos fecit uno tempore, eos fere omnes, qui clericali vitæ minus apti videbantur, quos benigne admodum liberaliterque tractatos dimisit. Serica indumenta, non sibi solum, sed familiaribus omnibus interdixit, qui neminem ex eis antea sine sericis splendidisque vestibus admittebat. De corpore suo nihil adhuc severius statuit, quam ut uno die singulis hebdomadis pane tantum et aqua vesceretur. Molesta cæpit esse gravissimarum occupationum assiduitas, quibus ne a divinarum rerum contemplatione abstraheretur, in ædiculam quamdam, quam sibi remoto loco ad id constituerat, sese abdere certis horis cœperat, paulatimque se prorsus a rebus agendis subtrahere velle videbatur, nisi quem vehementer observavit, Bartholomæus archiepiscopus Bracharensis ex Ordine Dominicano magna sanctitate præsul admonuisset, Ecclesiæ Carolique ipsius conscientiæ periculosum sibi videri, diffugere munia, occupationesque illas, quæ facile in homines longe diversæ sententiæ recidere possent. Quæ res fecit, ut consuetos labores atque onera pergeret sustinere ». Hæc et alia plurima hujusmodi sanctiss. cardinalis instituebat ad dandam scientiam salutis plebi Dei, et ad sacros. Tridentini Concilii decreta, non tam verbis quam moribus in opus perducenda.

[1] Or. XIX.

5. *Congregationis Oratorii primordia.* — Sed divino prorsus consilio factum est, ut cum in ipsa Pontificia aula Pontificius nepos, S. R. E. cardinalis, tam illustribus sanctitatis radiis refulgere cæpisset in orbe, in ipsa pariter Urbe Roma S. Philippus Nerius sanctitate ac necessitudine Carolo conjunctissimus hoc ipso anno, quos Christo dudum pepererat filios, ac spiritualibus quotidie exercitationibus ad profectum virtutum excitabat, in unum cogi atque exactius perfectionis iter arripere disposuerit; cui quidem operi, cum primarium veluti lapidem Cæsar Baronius posuerit, justum profecto est, ut ad Ecclesiasticæ Historiæ Patris ornandam memoriam, et quo cœperit anno, et quo etiam modo, in Annalibus Ecclesiasticis demonstretur. Rem gestam commemorant Petrus Jacobus Baccius in Vita S. Philippi, quam fidelissime descripsit, ac Hieronymus Bernabeus, tum in Vita, quam edidit Cæsaris card. Baronii, tum in ea, quæ Ms. asservatur apud nos de gestis S. Philippi, quam propediem ab amicissimis itemque eruditissimis Soc. Jesu sacerdotibus Godefrido Henschenio et Papebrochio in præclarissimo illo opere, cui Titulus *Acta Sanctorum* mensi Maio [1], quem præ manibus nunc habent, inserendam præstolamur. Nos autem ab Antonio Gallonio, qui præsens tunc aderat, et quorum postea pars magna fuit, acceptam hic damus, quæ sic habet :

« Philippus interim, ubi e morbo, de quo nuper est dictum, convaluit, nuntios ad eum confestim Florentini cives mittunt, qui postularent, ut ipsorum Ecclesiæ, quæ S. Jo. Baptistæ nomine celebris habetur, regimen susciperet. Ad hæc Philippus, qui res arduas nonnisi consulto Deo aggredi consueverat, quæ visum est respondit. Sed cum ille rem jam Domino diutius commendasset, annuit tandem, sibique id placere dicit, cupere tamen aliquot e suis discipulis sacerdotio primum initiari, seque præterea e templi S. Hieronymi haudquaquam recessurum significat. Accipiunt Florentini conditionem, domum ad habitandum attribuunt, stipendium, unde vivant, offerunt.

« Interea Philippus tres e suis alumnis sacris initiari facit : Primus sociorum, qui ad apicem sacerdotii evehitur est Cæsar Baronius toti jam orbi ob eruditissimam Annalium Ecclesiasticorum editionem notissimus. Alter fuit Jo. Franciscus Bordinius. Tertius Alexander Fidelius. Convictus cœptus est anno MDLXIV. Principio, etsi ad Ecclesiam S. Hieronymi iretur quotidie, quisque tamen privatim sine certis tum propriis legibus ad Philippi nutum vivebat. Primi ex patribus, qui una esse cœperunt, fuere Cæsar Baronius, et Alexander Fidelius, aliique postea.

« Vivebant patres eodem tecto, quibus cor unum erat, et anima una, mutuo se ardentique amore diligebant, Deoque rem gratam facere omni ope nitebantur. Alumnos Philippus mira dulcedine benignitateque regebat, omnia enim ille factus omnibus, eos, quibus parentis loco erat, consiliis paternisque adhortationibus potius quam auctoritate imperioque ad munera obeunda inducebat : illudque mirandum in eo simulque imitandum cernebatur, ipsum nullum ferme unquam imperio aut præcepto ad aliquid agendum impulisse, sed lenitate magis affabilitateque sermonis : facilius enim ille blanditiis, lenibus adhortationibus, modestiaque, rogantis instar potius quam jubentis, eorum quæ agenda erant, ardua magnaque, obedientiam impetrabat, quam alii auctoritate extorquere soleant; ita autem singulorum animos tenebat, ut eos, quoquo vellet, impelleret. Cæterum, ut religiosæ vitæ ritum formamque introduceret, constitutiones quasdam communi consensu condendas curavit, quas alacri fronte promptisque animis susceperunt omnes. Illud vero sapienter monebat, nullam aliam esse certiorem tutioremque rationem recta via, quo quis intendit, perveniendi, quam gnarum itineris ductorem sequi : contra, nihil periculosum magis, quam suo arbitratu, præpositorum auctoritate posthabita semet regere.

« At revertamur ad patres, qui unanimes in Domino ambulantes, magno cum animorum fructu in Christi vinea excolenda apud Florentinos pro viribus laborare cæperunt : accedentium confessiones audire : Eucharistiæ Sacramentum, qui per sacerdotium poterant, ministrare : a prandio ad Ecclesiam S. Hieronymi se recipere, ut ubi de more sermones de rebus piis ad multitudinem facerent. Dominicis diebus præter Oratorii sermones quotidianos, modo Baronius, modo Bordinus in æde sacra, Florentinorum populo qui aderat cupidissime audiente, e suggestu concionabatur, quibus rebus factisque brevi factum est, ut tam sacerdotum numerus, quam confluentium ad eum locum multitudo mirifice augeretur.

« Dictis factisque populum ad omne officium atque virtutem vehementissime accendebant, multos a turpi et flagitiosa vita non ad sobrietatem solum et continentiam, sed ad contemptum etiam rerum fluxibilium, atque ad salutaria Christi consilia, et frequentem sacramentorum usum suaviter compulerunt ». Pergit auctor enarrare de salutari familiarium sermonum quotidiano usu, quem, cum satis abunde card. Baronius primo Annalium suorum Tomo descripserit, non est hic animus ulterius repetere, cum jam longa digressione ab historia deflexerimus, non tamen omnino, ut credimus, inutili, vel injucunda, atque ab instituto aliena, ut in restauratione Hierusalem, quæ per san-

[1] [illegible] Vita S. Phil.

ctiorem a Concilio inductam disciplinam præparabatur, illud, quod Nehemiæ c. IV legitur, impletum fuisse innotescat. *Una manu sua faciebat opus, et altera tenebat gladium* [1], ut nimirum dum ex una parte sacrosanctæ Synodi decreta veluti gladii ex utraque parte acuti tenerentur in manu, atque simul evaginarentur ad faciendam vindictam in nationibus hæresi infectis, et increpationes in populis moribus dissolutis; ex altera probatior sacerdotum vita, atque disciplinæ Ecclesiasticæ exactior censura in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi, quod est Ecclesia, instantius incumberet ».

6. *Pius studet ut omnes principes Concilium recipiant.* — Sed jam ad ea, quæ Pontifex disposuerat, ut non in Urbe tantum, sed in universo terrarum orbe Concilii decreta promulgarentur simul ac custodirentur, inspiciamus.

Habita jam ante fuerant plura consilia de gerendis rebus, postquam Œcumenicæ Synodi Tridentinæ Acta fuissent a Pontifice confirmata, atque post collatas sententias, maximaque prudentiæ maturitate expensas, hæc in opus provocanda decretum fuerat, ut ex Ms. Vaticanis [2] constat :

« Hæc sunt, quæ in præsenti firmanda esse dictum fuit. Primo : facta confirmatione mittantur a Sanctitate sua legati, seu nuntii idonei et graves ad omnes principes quibus deferant confirmationem factam a Sanctitate sua, et curent ut auxilio ac etiam favore ipsorum principum ea, quæ in Concilio statuta sunt, debitam in provinciis executionem consequantur.

« Secundo : significetur archiepiscopis confirmatio Concilii facta a Sanctitate sua, et mandetur illis, ut omnia et singula decreta Concilii observent et exequantur, omnesque suos suffraganeos, etiam exemptos, moneant auctoritate Apostolica ad ea similiter obtinenda et exequenda.

« Tertio : cardinales protectores provinciarum scribant ad illorum reges et principes, ut nominandi seu transferendi ad regimen Cathedralium Ecclesiarum sint præditi omnibus qualitatibus requisitis.

« Quarto : in promovendis episcopis antequam fiant synodi provinciales, hæc observentur. Primo, ut quorum notitia nulla aut recens in curia fuerit, eorum sumatur instructio a nuntiis seu ordinariis, de omnibus qualitatibus requisitis a jure communi, et a sancta Synodo juxta cap. 2, sess. V et VI sub Pio. Secundo, ut promovendus faciat professionem fidei, juxta formam quæ nunc præscribetur. Tertio, ut cardinales faciant relationem, eo modo, quo continetur cap. 5, sess. VIII sub Pio : et in his statuat sua Sanctitas, qui debeant esse hi cardinales, an capita ordinum an vero alii. Quæ autem de promovendis episcopis dicuntur, eadem etiam in transferendis observentur. Quinto resignationes præteritæ, sive signatæ, sive cum data sola usque ad diem confirmationis Concilii expediantur secundum morem antiquum : idemque servetur in dispensationibus matrimonialibus petitis ante confirmationem Concilii in tertio et quarto gradu, aut aliis casibus consuetis. Sexto etiam post confirmationem Concilii, antequam fiant synodi Diæcesanæ, provideat in forma dignum, cum clausula, donec fiant synodi Diœcesanæ ».

Hæc vero in opus provocata fuisse a Pio ostendunt ejus litteræ [1] ad archiepiscopum Gnesnensem datæ XXVIII Martii, quibus eum certiorem fecit de confirmatis a se Tridentini Concilii decretis, jussitque, ut provincialem synodum celebraret, atque ad commendanda operi ea decreta, studium omne atque operam intenderet, quo etiam argumento ad Sigismundum regem Poloniæ, ut regiam in ea re auctoritatem adhiberet, extant [2] litteræ, Philippus quoque Hispaniarum rex [3] ad ejus operis laudem inflammatus est, Helvetique toparchiarum Catholicarum magistratus Pontificiis hortatibus [4] concitati.

Cum vero ad Gallorum postulata, apud quos Huguenotta hæresis sive Calviniana suæ impietatis virus diffuderat, ingentesque controversiarum seditionumque motus concitarat, Tridentinam Synodum coactam viderimus, propterea Pius ad restinguenda hæreseos incendia, legationem Pontificio, Cæsareoque, et Philippi II Hispaniarum regis, ac Philiberti Sabaudiæ ducis nomine ornandam sategit, qua rex Carolus rogatus est [5], ut religionem Catholicam in Gallia assereret, Tridentinaque decreta amplecteretur, totoque regno servanda ediceret. Quia etiam superiore anno regii administri hæretica licentia invaserant, ac distraxerant bona Ecclesiastica, addidere oratores, ne posthac ea publicæ auctioni addiceret. Hortati quoque sunt, ut Gallici nominis proditores, qui Anglos et Lutheranos in auxilium exciverant, meritis pœnis afficeret. Monuere etiam, non esse in terreni regis potestate ac jure illatas Numini injurias remittere, atque adeo templorum eversores, prophanatores sacrorum, sacerdotum interfectores, sacræ supellectilis raptores legibus coercendos. In auctores etiam cædis Guisiani ducis, adeo de re Gallica et religione Catholica bene meriti, animadvertendum consuluere. De qua legatione, redditoque a Carolo rege responso, hæc refert Franciscus Belcarius [6] episcopus Metensis.

[1] Esdr. l. II. c. 4. — [2] Ext. in Ms. arch. Vat. sign. num. 3196. pag. 7.

[1] Pius lib. brev. an. V. Ep. CXVII. — [2] Ib. Ep. CXVIII. — [3] Ib. Ep. CX. — [4] Ib. Ep. CVIII. — [5] Ext. ib. post Acta. — [6] Belc. Comment. rer. Gal. num. 26. Jac. Aug. Thuan. l. XXXVI.

7. *Pontifex tam suo quam principum nomine legationem instituit ad Gallum regem, ut eum edoceat quæ agenda sint.* — « Sexagesimi quarti hujus sæculi anni initio Pius IV Pontifex Maximus, Ferdinandus imperator, Maximilianus Romanorum, Philippus Hispaniæ rex, Philibertus Sabaudiæ regulus de communi consensu legatos ad regem Carolum miserunt, veriti, ne propter infirmam ejus ætatem, ad novam Calvinianorum persuasionem, qua bona Galliæ pars infecta erat, sectarum omnium deterrimam, deficeret, et late patentem reipublicæ Christianæ perturbationem multum sua defectione augeret : major enim Germaniæ pars Lutherianam, imo vero fere tota Germania Lutherianam, quæ Augustana dicta est, sequitur, nisi quæ Gallis et Helvetiis vicinior est, quemadmodum Argentinenses et quædam Palatini septemviri provinciæ, quibus Anglia et pleræque ex Flandricis accesserunt, atque ex nostris hominibus, Gallis, inquam, quotquot a vetere persuasione sive religione defecerunt, hi omnes Calvinianam profitentur. Calvinianam voco, quam Joannes Calvinus libris suis, tam Latinis quam vulgari sermone scriptis propagavit, cujus Œcolampadius ac Zuinglius a Martino Luthero præceptore suo dissentientes auctores fuerunt, quibus successit Bucerus omnium hujus sectæ professorum eruditissimus, a quo sua dogmata fere omnia Calvinus sumpsit, nec multum de suo, nisi verba addidit.

« Igitur horum principum legati Februario ineunte ad regiam Fontis-Belaudi sive Bellæ-Aquæ domum, ubi rex tum erat, appulerunt, ac mandata sua exponentes, primum, ut Concilii Tridentini nuper finiti decreta in toto suo regno, terrisque suis et provinciis observentur, institerunt : tum ne quid de sacris bonis, quod propter teneram suam ætatem permisit, deinceps venum eat. Neque vero Philippum Hispaniæ regem, neque Philibertum Sabaudiæ regulum pecuniam suis uxoribus ab Henrico ejus patre in dotem promissam sibi inde exsolvi passuros, ne veluti aurum Tolosanum suis possessoribus, sibi exitio sit. Tertio ut seditiosos, qui exteras nationes Gallis infestissimas in patriam suam immiserunt, puniat. Quarto nec in regis, nec in cujusquam alterius principis potestate fuisse, ut crimen divinæ læsæ majestatis remittat, quod postremæ pacificationis tractatu remissum est, ne Dei ipsius munus usurpare videatur, qui unus suæ majestatis læsæ vindex et moderator esse debet. Postremo ut jus suum unicuique reddat (id enim primum regis officium est) nec Guisani legati sui de republica Christiana tantopere meriti inultam mortem esse patiatur, ex actis judicii, quo sicarius Mereus damnatus est, et aliis argumentis cædis auctores satis nosci, nisi in tanto crimine pœnas dent, magnum sceleratis ad impia facinora audenda exemplum polliciti sunt. Rex summis illis principibus ipsum de officio suo, ac regni procuratione prudenter admonentibus, ingentes gratias egit. Ut Galli cæterique suarum ditionum populi in vetere religione perseverent, nec ullam aliam admittant, suum scopum esse declaravit ; pacem, qualem potuit, iniisse, ut externi milites e Gallia pellerentur ; cupere, ut suum jus cuique reddatur, idque et religionis causam sedulo curaturum. Precari ut amplius responsum expectent, quod ad illos scripto mandatum brevi missurus est, ubi unumquodque caput, cum regiæ stirpis, cæterisque sanctioris consilii proceribus communicarit ».

8. *Carolus IX sui regni provincias lustrat.*— Non sine causa sollicitatus est Carolus Nonus Gallorum rex, ut in Gallici regni proditores Huguenottos animadverteret, cum illi nunquam pacem culturi essent, sed effundendæ conceptæ nequitiæ ac furoris opportuniora tempora expectarent, atque ad nova bella civilia conflanda arcanis artibus se compararent, quos quidem præterito edicto insolescentes, illud etiam aperte infringere non veritos, multis in locis seditiones excitasse, refert Franciscus Belcarius [1], quas rex Carolus mitiore industria sopire studuit, utque populorum benevolentiam sibi conciliaret, parta jam cum Elisabetha regina Angliæ pace, quæ tertio idus Aprilis Trecis promulgata est, regni provincias lustrare constituit. Lugdunum itaque, quod pacis legibus receptum fuerat ex hæreticorum manibus, adiit, atque in ea urbe arcem, ne iterum a seditiosis occuparetur, extrui jussit, nec inde donec munimentis perfectis defendi posset, pedem movit. Concepit propterea Pontifex spes optimas de rebus Gallicis [2], quas in senatu XIV Julii cardinalibus exposuit. Dum Lugduni rex ageret, Crepanti in agro Antissiodorensi tumultus concitatus, quod Calviniani conventus suos armati peragerent, contemptis regiis edictis, ex quo Catholici, cum graves suspiciones concepissent, ad arma ventum erat ; verum missis qui de causis seditionis inquirerent, belli semina sunt præfocata, redintegratumque pacis edictum, additumque (inquit Belcarius [3]) « Ne in regio comitatu, aut in urbibus, in quibus suos ritus exercere Calvinianis permissum erat, tantisper dum rex ibi esset, iidem ritus exercerentur, sed sola, quam rex profitebatur, religio locum haberet ». Digressus Lugduno Carolus rex in Delphinatum provinciam descendit, Phocensem deinde profecturus. Quo tempore subiit gravis cura Pontificis animum, ne rege Avenionem ingressuro una cum eo hæretici urbem ingrederentur, atque ad eam urbem invadendam conjurarent ; nec sine causa susceptæ eæ curæ, cum circum-

[1] Franc. Belcar. l. XXX. num. 24 et seq. — [2] Act. Cons. Ms. card. Spadæ sign. num. 1 e. p. 381. — [3] Belc. l. XXX. num. 28.

jecta regio hæreticis infecta esset, atque etiam pseudoarchiepiscopus Arelatensis ad Calvinismum defecisset. De his vero consultum fuisse cardinalium senatum XXVIII Julii narrant Consistorialia Acta his verbis : «Dixit Sanctissimus ob Avenionem et ejus statum tuendum, nec sumptibus, nec ulli rei pepercisse, et ob id ingentes curas subiisse, a quibus nondum liberatus est, cum rex Christianissimus eo profecturus sit, nec adhuc certum esse, an Hugonotti sint cum illo profecturi : Sanctitatem suam jussisse eosdem honores regi præstari, qui sibi præstarentur, rogasse tamen ne Hugonottos et Sedis hujus rebelles secum ire permitteret, et ut hanc fugiamus indignitatem, et ob dubium, ne exeunte rege, ipsi remanerent, et turbent urbem, et illam ditionem, hoc Sanctitatem suam omnibus viis curaturam, sed nullo modo regi portas claudendas, id enim nec deberi, nec si velit, fieri posse. De rege nihil dubitandum, et sperandum rem bene successuram, sed si illi Hugonotti Avenionem irent, non posse Sanctitatem suam quieto animo esse donec exiissent ».

Exceptus est magnifice Avenione Carolus rex a Borbonio cardinale legato, tranquilleque transactis rebus Massiliam se contulit, indeque Narbonensem provinciam adiit. Non sine causa anxiæ curæ in Pontificio pectore conceptæ erant, nam turbida hæreticorum ingenia non quietura videbantur [1], necnon Catholicorum asperata erant adeo ut in Cœnomania, Turonia et Andegavia non leves exorirentur motus, et Guillelmus Rambulletus Cœnomanensis episcopus, cum ad asserendam religionem optime esset affectus, hæreticorum, qui rapinis Ecclesiasticarum opum assueverant, insolentiam ferre non poterat.

9. In Aquitania etiam recrudescebant priores inimicitiæ, cum Calvinistæ sacras possessiones rapere conarentur et Catholicis infensi essent : quare nonnulli proceres Catholici armorum fœdus, permittente provinciæ præfecto, ad retundendam impiorum vim sanxere, pariterque hæretici provolarunt in arma, at regio imperio ab utrisque arma extorta fuere. Licet vero Aureliæ munitiones disjectæ fuerint, et Montis-Albani propugnacula solo æquari jussa sint, quod hæretici in iis rebellionis vexilla defixissent, atque eversa nonnulla castra essent, arcesque in opportunis locis exædificatæ, non tamen omnia seditionum semina evulsa, cum multi magnates inclinarent in Calvinianos, et Catharina regina atque Hospitalis regii scrinii magister hydram hæreseos blanda manu palparent ; hinc manavit edictum illud promulgatum tum Russillione Turnonii comitatus oppido, quo pax confirmata est, vetitumque Catholicis

[1] Belcar. l. XXX. num. 29.

atque hæreticis rituum suorum causa mutuo se lacessere, vel in iis obeundis impedire, jure tamen Calvinianis pœna capitalis indicta, si vasa sacra diriperent, vel cruces aut sanctorum imagines confringerent. Vetiti etiam nobiles in aliis locis edicto designatis impiam suam superstitionem exercere, ministris Calvinisticis id ausuris exilii pœna proposita ; si in crimen reciderent, morte mulctari jussi : sacerdotes, monachi vel monachæ, qui vota solemnia nuncupata contractis injustis nuptiis violarant, vel ad sua cœnobia redire, vel migrare e Gallia jussi : publici quoque Calvinianorum conventus interdicti, cum ea specie plures conjurationes initas esse adversus regem constaret. Hæc fuit Aurelianensis edicti interpretatio, quam Calvinistæ ægerrime tulerunt, necnon Montisalbani munitionum eversionem, quæ tamen ita dirutæ sunt, ut facile instaurari potuerint, pluresque ab exscindendis bellorum reliquiis alieni erant. Cum vero Tolosanæ civitatis Capitolini magistratus his turbidis temporibus studium flagrantissimum erga religionem Catholicam, ac singularem fidem erga regem præ se tulissent, Pontifex [1] datis XIV Novembris hujus anni litteris eos amplissimis laudibus commendavit, necnon aliis etiam primo Junii die antea exaratis [2] canonicos Parisienses ob fidei constantiam in præterito ab hæreticis illato bello laudibus extulerat. Cum vero tunc plura Gallicani cleri nobilia prædia vel oppida pro conficiendis belli sumptibus fuissent abalienata, pro iis redimendis hanc rationem iniit, quam proposuisse cardinalibus referunt [3] Acta Consistorialia : « V Augusti fecit verbum de duabus petitionibus regis Christianissimi et cleri Galliæ de facultate alienandi de rebus immobilibus vilioribus Ecclesiarum usque ad tricies centena millia francorum pro recuperatione aliorum bonorum Ecclesiasticorum de facto alienatorum pro necessitatibus regni, et tuitione fidei, quia bona quæ fuerunt alienata sunt castra, feuda, et jurisdictiones, ita quod vix quartam partem justi pretii habuerint ». Tradunt eadem Acta [4] XII Maii concessa fuisse a Pontifice vetera indulta regi Carolo ea lege, ut reciproce ea observaret prædecessorum more.

10. *Cardinalem Lotharingium occidere tentant Hugonotti.* — Dum in Narbonensi provincia immoratur Carolus rex [5], periculosissima conjuratio conflata est adversus cardinalem Lotharingum, ejusque nepotes Henricum et Carolum ducis Guisiani in obsidione Aureliæ religionis Catholicæ odio trucidati filios, ut Guisana stirps fidei avitæ studiosissima deleretur. Subornavit ea de causa Gaspar Colinius consobrinum suum Franciscum Momorantium provinciæ Lutetianæ

[1] Pius lib. brev. an. V. Ep. LXV. — [2] Ibid. Ep. CLXXXIII. — [3] Act. Cons. Ms. card. Spadæ sig. num. 134. p. 389. — [4] Ib. p. 377. — [5] Belcar. l. XXX. num. 30.

præfectum a paternis virtutibus degenerem, procliviorem que in partes hæreticorum; is edicti regii recentis, quo prohibebantur sclopeti longi aut breves deferri, tuendi specie Carolum cardinalem e Concilio Tridentino reversum, venientemque ad Sancti-Dionysii cœnobium, cujus administrationem gerebat, circiter decem et octo militibus sclopetariis, quos a Francisci Secundi morte ad custodiam sui corporis contra hæreticorum insidias stipatores delegerat, succinctum, opprimere in agro Parisiensi meditatus est; sed ejus nefaria consilia discussa sunt a divina providentia, cardinale citius, quam putarant hæretici, Lutetiam ingresso, itaque armatis succinctus copiis aggredi illum in domo civis Parisiensis, in quam se receperat, ausus est, sed a sclopetariis cardinalis egregie repulsus, tumultuque orto, cum Catholici in cardinalis subsidium concurrerent, Momorantius abscedere coactus est, atque Aumalius dux tunc injuriam ulturus, equestres copias comparat, et Gaspar Colinius hæreticorum turmis instructus Lutetiam provolavit, ut belli redintegrandi occasionem captaret, sed utraque factio regio imperio Lutetia exire jussa est, donec rex ad eam rediisset. De Gaspare Colinio Castilione, harum seditionum incentore atque signifero, qui inter Huguenottos tyrannidem corripuerat, ac Ludovici Condæi principis facilitate, ut nefariis suis consiliis iter muniret, abutebatur ad constabiliendam suam tyrannidem, violatis pacis legibus et contempto rege plura hoc anno novasse, atque Huguenottæ reipublicæ formam seditionum altricem, hæreseosque propagatricem constituisse, refert Guillelmus Rossæus [1] his verbis :

11. *Forma quædam reipublicæ Hugonottæ in Gallia constituitur a Colinio, et decreta Concilii oppugnantur.* — « Proximo, post edictum illud et pacem Aurelianensi obsidione soluta confectam, anno, quam maxime eluxere in homine isto pacis studium ejusque erga regem obedientia, quæ erant pacificationis antegressæ primaria capita. Ille statim regni sui fundamenta ponens distribuit totam Galliam, ut alias annotavimus, in provincias sexdecim, unamquamque rursus provinciam in præfecturas, et harum quamque rursus partitus est in Ecclesias, quas vocabat, quarum unaquæque suum habebat consistorium quasi separatum judicum consessum, ex ministro et certis fratribus Evangelii promovendi studiosissimis compositum; in singulis præfecturis instituit rursus aliud concilium, quod unoquoque mense coibat, et de communibus Calvinianæ causæ rebus consultabat. Quod illic fiebat referebatur ad concilium provinciæ, ab hoc rursus ascendebatur ad grandius concilium provinciarum omnium, in quo pauci homines ex omnibus provinciis delecti communia negotia tractabant, et fratribus erat instar Parlamenti cujusdam Parisiensis. Sed quartum adhuc supererat concilium reliquorum omnium supremum et caput, quod secretum dicebatur, cui Admiralius non modo tanquam rex, sed etiam quasi pontifex præsidebat, ubi de bello, de pace, de religione, de fœderibus principum, sine provocatione statuebatur. Regno Calviniano ad hunc modum in suos ordines distributo, proximum erat commune aliquod ærarium stabilire, sine quo nec in pace, nec in bello aliquid præclare poterat administrari, cum pecunia sit nervus rerum gerendarum, sine quo frigeat in pace consilium, et in bellis expeditio. Ergo statim ab Ecclesiis (Calvinianis) exigit quadraginta librarum millia, quibus collectis, emittit in omnes partes suos exploratores, eosque in omnium principum aulis habebat vigiles. Cum principibus Germanis coibat fœdera, pensiones dabat militaribus quibusdam præfectis, qui semper ad nutum præsto essent, ut si quando de urbe, castello, arce, aut quovis loco magis alicujus momenti capiendo admonerentur, subito injunctum munus capesserent. Ex his autem consistoriis, et conciliis, et exploratoribus præter alia commoda id capiebat utilitatis, ut (quod in regno novo stabiliendo potissimum habetur) adversariorum suorum acta et molitiones, non solum in magnis principum aulis, sed etiam in civitatibus minimisque Galliæ pagis intelligeret. Consistoriis præterea hoc officium injunctum erat, non ut disciplinam Ecclesiasticam curarent, non ut verbum Domini Paulique Epistolas tractarent, sed ut in disciplinam militarem incumberent, verba et jussa Admiralii exequerentur, ad eum, de incremento fratrum, de numero peditum equitumque et armorum statis temporibus referrent, si quis ditior esset et imbecillior, is tenuiorem, sed robustiorem et rebus gerendis acriorem suis pecuniis armaret, si quis ætate defecta, is juvenem suo loco sufficeret, omnes semper in procinctu starent, ut si quæ repentina contra infideles, sic appellabant regem et Catholicos, suscipienda esset expeditio, sine mora efficerent, quod a ducibus præcipiebatur ».

12. Ita nefandissimo patriæ proditore, et conjurato Gallicæ coronæ hoste Hugonotta disciplina constituebatur in Gallia, cum Pontifex disciplinam Christianam arctioribus et sanctioribus legibus a Tridentino Concilio sancitam Galliæ restituere omni contentione annitebatur, de quo extant ad Carolum Lotharingum cardinalem Tit. S. Apollinaris Pontificiæ litteræ [1] IV Aprilis ut omnem operam pro decretis Concilii Tridentini in opus perducendis navaret, necnon aliæ XXV Octobris repetitæ [2], quibus etiam

[1] Guill. Ross. p. 377. Disp. 4. p. 61.

[1] Pius IV. lib. brev. sec. num. 2904. Ep. CXXVIII. — [2] Ib. Ep. XIX.

Metis, et Tulli, ac Viroduni intra legationis suæ fines eadem decreta Tridentina observanda curaret : quo etiam argumento aliæ XXII Julii consignatæ sunt [1] ad Antonium Albonium designatum archiepiscopum Lugdunensem. Misit vero ad Prosperum Santacrucium [2] internuntium plura exempla Actorum Concilii Tridentini, ut ea singulis regni præsulibus distribueret, quod regina Catharina impiis depravata consiliis ægre tulit, admittendoque per regnum Tridentino Concilio reluctata est, quanquam illud petente Gallo rege indictum ac celebratum esset. Obtendebat illa geminas diffugii causas. Prima erat, quod vereretur exasperare Hugonottos, quod eorum doctrina toties in decretis fidei anathemate percelleretur. Altera quod Regularium sacerdotia, commendationis nomine tradi atque abalienari prohiberentur, quæ rex in præmium navatæ operæ conferebat; quæ res regii sigilli præfecto Hospitali ab omni religione alieno ingrata adeo extitit, ut diceret internuntio, cardinalem Lotharingum saturato ventre aliis jejunia indixisse, imo et Carolus Molinæus jurisconsultus impiam consultationem edidit, qua ob multas causas Concilium Tridentinum nullum, vitio indictum, habitum, terminatum contra antiqua Patrum decreta, et regni Francici dignitatem ac libertatem contendit. Hunc Thuanus [3] hæreticos elogiis ornare, Pontificesque, et de Catholica fide bene meritos maledico dente carpere solitus, magni nominis jurisconsultum ac priscæ libertatis retinentem vocat.

13. Qualis vero et quantus esset hic Molinæus, ex fatuis et blasphemis ejus dogmatibus constat; non enim tam hæreticus quam hæresiarcha fuit : primum Calvinista, ut constat ex ejus scriptis, quibus Joannem reginam Navarræ hæreseos propagatricem, fautricemque ministrorum Sathanæ laudat de flagrantissimo studio vivifici verbi Dei, quæ ad se doctos et pios viros, puta Bezam, Viretum, et alias hujusmodi pestes, quæ Benearniam et Aquitaniam polluerunt, advocaverat. In Germaniam vero profectus [4], ob quam profectionem superbe Franciæ et Germaniæ jurisconsultum se appellabat, Lutheranus evasit. Sed non stetit hic impietas Molinæi : cum Joviniano enim blasphemavit, Jesum nascentem Mariæ vulvam aperuisse; effutiit etiam, errare doctores Ecclesiæ, qui merita incarnationis, nativitatis, tentationum, afflictionum, ac laborum totius vitæ commendent, solam enim mortem pro expiandis sceleribus admissam. Addidit etiam cum aliis hæreticis, Petrum nunquam Romæ fuisse, ut non mirum sit, tanta impietate infamem adversus Concilium Tridentinum scripsisse, a quo ejus scripta prohibita fuerant. Non tulit vero omnino impune flagitium, nam qui in religionis causa Tridentino Concilio adhærendum pie sentiebant, illum ut seditiosum in carcerem trudi a senatu Parisiensi curarunt, quem demum in extremo vitæ actu excitis Catholicis theologis resipuisse tradunt [1], in quo adoranda est Redemptoris potestas, « cujus fusi sanguinis tanta fuit », ut ait D. Leo, « efficacia, ut latro in morte justificatus statim cœlum intraverit ». Scripserat etiam antea Calvinus hæresiarcha adversus Tridentinum Concilium pestiferum libellum, cui *Antidoti* nomen inscripserat exemplo Sathanæ, qui Babylone in templo Æsculapii [2], loco in quo teterrimum venenenum condiderat, nomen *Thesauri* insculpi jusserat, cujus thesauri avidus miles, dum locum scrutatur, mox peste extinctus, pestem decennalem in totum orbem effudit. Ausus etiam est nefarius apostata ex-episcopus Petrus Paulus Vergerius in Tridentinum Concilium invehi, postquam resipiscentiæ spem dederat, sed superbia fascinatus resilierat, cum diceret, sibi viro honorato indecorum fore palinodiam canere. Superiori vero extremo anno [3] ministri Lutherani circiter viginti impiam protestationem adversus Tridentinum edidere, cum tamdiu expectati humanissime fuissent, ut ad Synodum accederent, propositisque suis argutiis de Catholicæ fidei veritate instruerentur.

14. *Protestantium argutias adversus Concilium diluit Cardilius.* — Cum vero impia illa protestatione imprudentium oculis densissimas tenebras offunderent, Gaspar Cardilius Hispanus theologus [4] singulas Protestantium argutias et objectiones confutavit eruditissimo libro, quem Carolo Borromæo cardinali sanctorum numerum ac decus aucturo inscripsit :

« Superioribus, inquit, diebus post Vergerium improbum hominem, et Christianæ religionis desertorem, Joannes Fabritius Montanus adversus sanctam Synodum Tridentinam convitiis, maledictis et blasphemiis refertissimam orationem in vulgus dedit. Cæterum cum intelligeret parum eam ad veritatem, cui parabat insidias, evertendam valere per se, collegit hæreticorum copiosam manum, et quod ejus infamis libelli initio faciendum innuerat, junctis copiis Concilium Tridentinum est aggressus, ut quod ratione nullo modo efficere poterat, turba saltem assequeretur atque præstaret. Etenim communi, ut apparet, consilio, a triginta Evangelii Martini Lutheri ministris, aut verius mancipiis Sathanæ, magnis scilicet viris, protestatio quædam composita est, in qua, dum se excusare volunt, quod Tridentum non accesserint, pestilens animi virus, quo plurimum constare vi-

[1] Pius IV. lib. brev. sig. num. 2904. Ep. CLXXIII. — [2] Palavic. card. l. XXIV. c. 11. ex litteris Prosperi Santacrucii ad card. Borr. hoc anno a VII Jan. ad XXIII Jul. — [3] Jac. Aug. Thuan. hist. l. XXXVI. — [5] Sander. hær. 219. Rescius in Sectis Evangelic.

[1] Papyr. Massonius in ejus Elog. — [2] Baron. in tom. II. Annal. [3] Hieronym. Ragazzon. in oratione habita in ult. Sessione. — [4] Gaspar. Cardill. in Ep. ad Carol. Borr. card.

dentur, in Pontificem Maximum evomunt ». Et infra :

« Quoniam protestatio longissima est et horrendis conviciis maledictisque tota scatet, rationes tantum exploramus singulas, quibus adversarii nostri nituntur, tum ne liber, si singula velimus excutere, in immensum abeat, tum vel ea causa maxime, ne qui nostra legerint viri boni, blasphemiis hæreticorum, quibus protestationem infarciunt, offendi possint : et quoniam me illa Augustini sententia magnopere delectat, cum ait, ego, quando cuique dicendo vel scribendo respondeo, etiam contumeliosis criminationibus lacessitus, quantum mihi Dominus donat, frænatis atque coercitis vanæ indignationis aculeis, auditori lectorive consulens, non ago ut efficiar homini convitiando superior, sed errorem convincendo superior : a convitiis et maledictis regerendis in adversarios, quantum in me situm est, linguam tempero, quod Christianis semper scriptoribus, sed præsertim hoc tempore faciendum existimo, ne cum hæreticis de maledicentia contendere, et quod in iis improbamus, maxime probare videamur, etc. Tridento idibus Novembris MDLXIV ».

Discussurus deinde auctor subdolas Protestantium sententias, demonstrat [1], eos in ipso principio defecisse ab Evangelio, cui velle adhærere falso contestantur :

« Honesta sane oratio, profiteri, protestarique, velle constanter adhærere Evangelio Jesu Christi, cum sit Evangelium, auctore Apostolo, virtus Dei in salutem omni credenti, nisi quod his verbis (aiunt) proximis statim hæretici inficiarentur, pro ingenio suo, quos ob eam rem, et merito, mea quidem sententia, Epiphanius gravis in primis auctor Polypos, Camaleontas et Protheos appellat ». Et infra :

« Se solos Evangelicos putant et appellant adversarii edocti a magistro suo, qui Christiani appellatione prorsus abjecta, ab Evangelio, cujus auctor atque inventor Martinus fuit, se atque suos Evangelicos nominavit, ut vel hac ipsa voce, quod prudenter, uti cætera, vir omnibus numeris absolutus Osius cardinalis animadvertit, palam faceret hominibus, a Christo ejusque corpore, Una, Sancta, Catholica et Apostolica Ecclesia discessisse, neque cum ea quidpiam habere commune, quæ quatuor tantum agnoscit et prædicat Evangelia, consensu antiquitatis fideliter explanata ».

Paucis interjectis auctor demonstrat, hanc Lutheri doctrinam ab ipsis hæreticis nuper damnatam Heidelbergæ, in qua residet elector Palatinus, hoc decreto : « Lutheri et Brentii Catechismi extra Ecclesiam ejiciantur, et eorum scripta nullam habeant auctoritatem ». Et post multa demonstrat auctor, quam inique respuant hæretici Concilium : « Violentum appellant Concilium adversarii, quoniam pravis opinionibus impiisque sententiis vim magnam infert, confutat easdem dissipatque Spiritus sancti gratia, qui Synodum moderatur, et Pontificem Maximum in his, quæ sunt fidei labi aut errare non sinit, hæretici suspectum habent, in eumque turpiter et periculose delinquunt, dum provocant ab eo, qui summus in Ecclesia Christi judex in terris est : a judicio patriarcharum, primatum, archiepiscoporum , episcoporumque, quorum ex officio interest, tum de rebus fidei judicare, tum etiam disciplinam Ecclesiæ constituere, stabilireque perinde ac si dicerent : nolumus a quopiam judicari, sed docere libere quidquid nostro palato arriserit : si enim justos et legitimos judices accusas et a tua causa excludis, nullos habere vis, qui de doctrina tua judicium ferant. Sed repellatis licet hominum judicia, et ab eis, quo jure quave injuria vos eximatis, nunquam, Paulo credite, vel potius Christo, effugere judicii Dei severitatem poteritis ». Et multis interjectis :

« Neque satis esse putant damnare Concilium Tridentinum magno quodam consensu totius Christiani orbis coactum, adimunt etiam, quantum in se est, cæteris omnibus sacrosanctis et vetustis Conciliis auctoritatem, etiam iis quatuor, quæ instar Evangeliorum suscepit et servavit Ecclesia, et quorum est ac semper fuit, ut Augustinus testatur, in Ecclesia Dei saluberrima auctoritas : norunt acuti hac parte hæretici bonam errorum impiarumque opinionum, quas illi mordicus tenent, partem, gravissimo olim sanctarum Synodorum calculo damnatam.

« Nunc illud unum obiter admonere lubet, ut hæreticorum impudentiam orbis terrarum agnoscat, me non satis assequi posse, qua isti fronte Martinum Lutherum, apostatam fidei, religionisque insignem hæreticum, emissi voti violatorem , perturbatorem reipublicæ Christianæ, pacis juratum hostem, vicarii Christi capitalem inimicum, osorem strenuum Apostolicæ Sedis , fidefragum , incontinentia atque libidine perditum, levem admodum præstigiatoremque, et qui se gloriatur Dæmonem præceptorem habuisse, in summa a capite ad talos omni genere flagitiorum scelerumque coopertum, quod universæ hujus temporis loquuntur historiæ, virum Dei audent dicere : nisi, quæ istorum insania est et mentis emotio, Deum Optimum Maximum diis Ethnicorum persimilem esse putant, qui flagitiis et pravis facinoribus oblectetur, et perditis ac deploratis hominibus gaudeat. Ego quidem multos homines egregie iniquos audivi, sed qui tam esset, quam Martinus fuit, novi neminem ».

Inter alias argutias objecere Protestantes, non legitimum fuisse Concilium, quod vellent illud subjici suo conciliabulo, seque illius accu-

[1] Gaspar. card. p. 1.

satores, conjectis in id multis criminibus, constituere, quæ argutia [1], cujus fuerit roboris, ita expenditur :

« Tametsi largiamur (inquiunt) istis Romanistis, (sic Catholicos vocant,) adfuisse Pontifici hactenus vim et facultatem cogendi Synodum, profecto huic Pontifici jus adimendum est, quoniam est ille quidem altera litis pars, cum ab hæreticis multorum et gravissimorum criminum reus agatur.

« At vero si rem altius expendamus, facile comperiemus nullum ab his hominibus argumentum contra hanc sententiam fuisse excogitatum quod minus sit cum veritate et ratione conjunctum, tum quia illud est commune omnium hæreticorum, qua jure quaque injuria Pontifici Maximo, cæterisque, qui Ecclesiam gubernant, intendere, et flagitia pessima objicere, quod Augustinus eleganter demonstrat in Ep. 138, ejus vitam insectari, criminari mores, auctoritatem dignitatemque pro viribus imminuere, ut eodem veluti capite debilitato facilior atque expeditior aditus patere possit ad membra Ecclesiæ tentandum concutiendumque. Hac via ingressi sunt Manichæi, Ariani, Hussitæ, hoc fecit Dioscorus, fecit Photius, sed maxime Lutherani ætate nostra, ut existimare debemus, potius consuetudine quadam aut animi morbo, quam ulla honesta justaque ratione ita evenire ; neque mirum id videri debet, cum nullum hæretici habeant adversarium graviorem, atque hostem hæreseos, quam Pontificem Maximum ; tum etiam, quia obscurum non est, quorum criminum Pontifices reos agere soleant et agant, modo prodiderunt scriptis mentem suam orbi terrarum, sed quam omnia illa vana sint, quæ Pontifici velut gravissima crimina objiciunt, quam levia et prorsus veritatis inania, omnes proculdubio noverunt, qui propius rem ipsam erunt contemplati.

« Si quis autem usquam fuit eorum Pontificum qui Ecclesiam Dei his trecentis annis gubernaverunt, quibus ab hæreticis aguntur rei, qui minime abusus sit facultate, is est profecto maxime Pius IV. Irrepserunt in Ecclesiam sensim, non dubium est, abusus aliquot, qui rempublicam Christi, innocentiam et puritatem vitæ Christianæ aliqua ex parte læserunt, et turpi quadam infamiæ macula ejus egregiam formam infecerunt perturbaveruntque, quod partim hominum culpa accidit, qui libidini suæ atque usui omnia parere voluerunt, partim temporis vitio, quod universa in pejus mutare solet : id hæretici clamant, id Catholici prædicant, Hieronymus, Bernardus, atque alii, mente tamen atque spiritu plane diverso : hæretici enim sæpenumero corruptos mores, et collapsam Ecclesiæ disciplinam commemorant Dæmonis spiritu agitati, ut abscindant, separent, denique, ut odio istarum rerum schismata faciant : sancti vero homines, dum hæc exaggerant, spiritu Dei aguntur, ut pessimis moribus abjectis conjungant cum capite membra ; sed hos abusus, hæc vitia, hanc denique Christiani regni depravationem, tantum abest ut Pius IV aut auxerit, aut foverit quoquo modo, ut neque tolerare ullo pacto potuerit : cum primum enim Summum Pontificatum est adeptus, tum private tum publice adhibere tantis malis remedium conatus est : edidit multas Bullas, quibus Romanæ curiæ antiquum nitorem aliqua ex parte restituit : publicis vero querelis et hæresibus, quæ totum pæne orbem Christianum occupabant, ire etiam obviam studuit generali Concilio indicto, quod instar præsentanei antidoti summique remedii semper habitum est, neque hactenus labori, sumptibus aut saluti pepercit, ut sacrosancti Ecclesiæ conventus Tridenti celebrarentur, quod ipsi etiam hæretici agnoscunt et fatentur non inviti : sic enim disserit Fabritius Montanus in hanc sententiam in illa sua pestifera et turbulenta oratione : Quis cœtus istos indixit ? Romanus utique Pontifex, qui nihil diligentiæ in hoc toto negotio prætermisit, nullis denique sumptibus, nullis laboribus pepercit.

« Cum igitur bonorum virorum judicio Sanctissimus Pius IV pure atque innocenter vitam instituat atque agat suam, cum strenuam impendat operam profligandis hæresibus, vitiis extirpandis, abusibus denique tollendis, cum publicis, tum privatis remediis et curationibus adhibitis, inique profecto facere adversarii videntur, cum jure et facultate vocandi Synodum hoc tempore Pontificem spoliare volunt, præsertim, cum idem ipse sua sponte, huic sacrosanctæ Synodo liberam copiam fecerit corrigendi Ecclesiam suam, curiam suam seque ipsum, si ita res postulare videretur, tanta animi propensione promptitudineque, quantam vix quispiam requirere aut optare potuit. Hujus rei testis oculatus sum ego, testes Patres omnes, quotquot Tridenti adsunt, testis Romana curia, testis Ecclesia universa, testes denique ejus hostes et inimici jurati, quorum ego non linguam, quam venalem habent et mendaciis plurimum assuetam, sed mentem potius appello, ut jam merito adversus eosdem Pontifex de judicio cum illis contendens possit dicere : Quid debui facere vineæ meæ, et non feci? Quorsum amplius abusus jactatis, o adversarii, atque his dicitis impediri et retrahi vos, quominus Ecclesiam sanctam, quam turpiter et magno vestro malo deseruistis, repetatis » ?

15. Obganniebant etiam hæretici Pontificem præsidere non debere Concilio legatorum opera, sed Cæsarem, quorum sophismata a Cardillio in disputatione secunda dissolvuntur, ex quo hæc

[1] Gasp. card. in disp. 8. p. 35.

breviter delibamus : « Est usque adeo verum, imperatorem non esse Concilii præsidentem, ut in octava Synodo generali, cui interfuit Basilius imperator, damnatus sit, quicumque Concilia generalia dixerit sine præsentia principis sæcularis celebrari minime posse : credibile autem non est Basilium imperatorem sponte sua juri suo hac parte cessisse, aut ulla ratione passurum esse, ut invito sibi ac repugnanti hæc eximia prærogativa adimeretur, quod sine injuria fieri non potuit, sed quoniam constitutissimum habuit, has partes non esse principis sæcularis, quicumque is sit, ut cœperat vulgo eo tempore circumferri, proprium id esse officium imperatoris, non modo patienter tulit, ut decretum de hac re a Patribus in Concilio Œcumenico conscriberetur, sed existimare licet, hortatum fuisse sanctissimos Patres, ut Ecclesiæ honori et dignitati hac parte consulerent ». Multisque interjectis :

« Huc spectat, quod Athanasius scribit in secunda Apologia, volens infringere auctoritatem ejus Synodi, quam Constantius imperator convocaverat, et in qua damnaverat quosdam ex Catholicis viris : ita enim ait : Qua fronte talem conventum, Synodum audet appellare, cui comes præsedit ? Et ad calcem Epistolæ ad agentes vitam solitariam eumdem reprehendens Constantium, et Synodum adulterinam confutans, Constantium, ait, induisse imaginem Antichristi, quoniam sine auctoritate Romani Pontificis Synodum convocavit, et eidem præsedit. Quis enim, inquit, videns eum in decernendo principem se facere episcoporum, et præsidere judiciis Ecclesiasticis, merito non dicat eum illam ipsam abominationem desolationis esse, quæ a Daniele prædicta est.

« Præterea actione prima Synodi octavæ sic est scriptum : Synodus exegit a legatis Romanæ Sedis litteras, quibus notam facerent potestatem suam, ut præsiderent in Synodo ». Et post alia multa :

« Sunt episcopi velut membra ejus corporis, cujus Pontifex caput existit. At superior inferioribus natura præsidet, et caput membris cæteris præficitur, atque ea gubernat ; imperator vero neque Pontificis caput est ulla ratione, neque superior eodem, sed vel ordinis diversi est, alter enim summum est in republica Ecclesiastica et spirituali, alter vero in corporali, ita loquamur, aut civili, imo vero, cum Ecclesiastica gubernatio spiritualis sit, civilis corporata, sicut corporatum natura sua spirituali subditum est, ut imperfectum quodvis perfecto, ita quoque necessarium est, ut imperator Pontifici subditus sit, atque ab eo gubernetur ».

16. Præterea Protestantes Concilium Tridentinum liberum non fuisse autumabant, quod episcopi sacramento Pontifici essent obstricti, quasi non liberi sint ordinum conventus, quod sacramento principi suo devincti proceres sint, qui iis intersunt ? Quam vero absona fuerit ea objectio ita a Cardilio [1] in disputatione quarta, utrum Synodus Tridentina fuerit libera, illustratur.

« Cum juramentum, quod Pontifici Maximo episcopi exhibent, nobis objiciunt adversarii, et tanquam novitium inventum, aut tyrannidem potius derident, faciunt sine dubio præter rationem ; nam cum Pontifici Maximo, tanquam Vicario suo Christus Jesus abiturus ad Patrem ; omnes suas oves commiserit illis verbis : *Pasce oves meas : pasce agnos meos*, ille vero boni Pastoris more cæteros omnes episcopos in partem sollicitudinis vocet, quibus curam committit privatarum ovium, quod inter cæteros accuratissime exposuit Nicolaus I in Epist. ad Michaelem imperatorem ». Et mox : « Qua de re Paschalis Pontifex ad archiepiscopum Panormitanum : « Significasti regem et regni majores « admiratione permotos, quod pallium tibi ab « apocrisariis nostris tali conditione oblatum « fuerit, si sacramentum, quod a nobis scriptum « detulerunt, exhiberes ; mirentur in hac causa « Dominum nostrum Jesum Christum, qui cum « ovium suarum curam Petro committeret, con« ditionem posuit dicens : *Si diligis me, pasce « oves meas :* Si conscientiarum factor, et cogni« tor secretorum conditione hac usus est, neque « semel tantum, sed et secundo, et usque ad « contristationem, qua nos sollicitudine oportet, « Ecclesiæ prælationem imponere fratribus, « quorum conscientiam non videmus ? Aiunt « omne jusjurandum in Evangelio esse prohibi« tum, neque ab Apostolis post Dominum, ne« que in Conciliis inveniri posse statutum ? quid « est enim, quod Dominus subsequenter ait : « *Quod amplius est, a malo est?* hoc enim am« plius, ut exigamus, malum, nos, illo permit« tente compellit. Nonne malum est ab Ecclesiæ « unitate, et a Sedis Apostolicæ obedientia resi« lire et contra canonum statuta prorumpere ? « quod multi etiam post sacramentum præsti« tum præsumpserunt. Hoc nimirum malo ac « necessitate compellimur juramenta pro fide, « pro obedientia, pro unitate requirere. Aiunt « in Conciliis statutum non inveniri, cum omnia « Concilia per Romanæ Ecclesiæ auctoritatem, « et facta sint, et robur acceperint, et in eorum « statutis Romani Pontificis patenter excipiatur « auctoritas. Cum igitur a Sede Apostolica ve« stræ dignitatis insignia exigitis, quæ a B. Petri « tantum corpore assumuntur, justum est, ut « vos quoque Sedi Apostolicæ subjectionis de« bitæ signa solvatis, quæ nos cum beato Petro « tanquam membra de membro habere, ut Ca« tholici capitis unitatem servare declarent ». Hactenus Paschalis.

[1] Gasp. Cardill. disp. 4. p. 61.

« Ex quibus verbis duo colliguntur adversus apertos istos hostes veritatis. Unum est mentire eosdem, cum aiunt, antiquis temporibus episcopos, non Romano Pontifici, sed potius episcopis comprovincialibus adstringere se et obligare solitos esse, nusquam enim hujus rei vel tenue vestigium in Ecclesiæ historiis indicare mihi poterunt : sed dumtaxat obligabantur addicebanturque Pontifici Romano, exhibito juramento interdum comprovincialibus episcopis.

« Alterum est, quod hæc consuetudo exhibendi juramentum Pontifici novitia non est et tyrannice excogitata, quod hæretici impudentissime mentiuntur, sed antiqua potius nimiumque vetusta. Nam Paschalis, cujus paulo superius testimonium citavi, Ecclesiam rexit anno salutis octingentesimo decimo nono, ut jam octingentis ferme annis ea forma in Ecclesia servata sit, ne Gregorii Magni tempora commemorem, cum iste mos in Christiana republica servabatur. Sic præterea legimus can. 10, Conc. Toletani Secundi : Pontifices omnes Ecclesiarum rectores, quo tempore ordinandi, sub cautione promittant, ut fidei Catholicæ sincera cordis devotione mandata custodientes juste et pie vivere debeant, atque ut debitum per omnia honorem et obsequii reverentiam præeminenti sibi dependant. Hactenus Concilium quod celebratum est ante annum fere millesimum.

« Tyrannice vero factum minime potest existimari, quod a Summis Pontificibus et Synodo magnæ auctoritatis, postulante ratione, et divina consentiente lege, introductum atque servatum est. Illud est autem, ut obiter admoneam, quod in hac formula juramenti hæreticos pessime habet, et torquet mirabiliter quod audiunt, Pontificem maximum simul cum reliquis episcopis conceptis verbis fide data et solemniter exhibito juramento, adversus hæreses omnes ipsarumque auctores conspirasse. Quamobrem non stulte modo, sed etiam admodum inique Pontifex faceret, si episcopos suos aliqua ratione solveret juramento, quod hæretici magnopere contendunt, ut mitiores in se fortasse hostes experiantur, et negligentiores efficiant ». Post multa alia Protestantium argutias [1] dissolvit auctor.

17. « Concilium Tridentinum non fuisse liberum jactabant, quoniam mox initio constitutæ actionis, bellum adversus Lutheranos a Carolo V imperatore invictissimo atque admodum religioso excitatum sit : non eo quidem nomine in eos instructum est quod hæretici essent, sed potius quod res novas molirentur adversus Cæsarem, arma caperent, periculosos tumultus ac seditiones in Germania moverent, pellerent suis sedibus alios, cursum Concilii impedirent, omnia denique confunderent perturbarentque. Hanc ego sententiam eisdem omnino testimoniis convincam, quibus contra principes Christianos hoc loco hæretici agunt, ut intelligant omnes, quam sint adversarii mendaces, inepti et judicii nullius, qui arma etiam nobis suppeditent, quibus superentur.

« Primum hoc docemur protestatione Cæsareæ majestatis, quam citant adversarii, nam post illa verba : magna impensa, magno labore inchoatum est, petitum ab omnibus Christianis Concilium, et causa reformationis morum in eo tractari cœpta, sequitur : eodem quoque tempore bellum imperator gerebat ; sed adversus quos, inquit ? adversus hostes et sacri imperii violatores, hostes vero Cæsaris orator eos appellat, qui rempublicam perturbant, atque adversus suos principes arma movent, violatores autem sacri imperii, qui fidei datæ imperatori, et juramento exhibito reluctantur, et ab obedientia resiliunt, contra hos (inquit Mendoza) ab imperatore Carolo Quinto bellum tunc temporis cæptum esse, atque ea causa, quam dixi, non quod illi essent hæretici, sed, quod ait, adversarii.

« Illo præterea nomine bellum a Cæsare eo tempore excitatum est in Germanos, ut via ad Concilium cogendum tenendumque aperiretur, quam vestra iniquitas aut impietas potius armata præcluserat, quod ex verbis responsi dati a Pontifice Cæsaris oratori plane colligi possit, quod vos etiam memoratis. Ita enim Pontifex ait : Educite vestra scripta diligenter, nulli principi me socium adjunxi, præterquam ipsi Cæsari. Docet quo tempore, in eo scilicet bello, quod videbatur viam munire celebrando Concilio. Quemadmodum autem ii, qui impedimento sunt quominus ethnicis atque infidelibus Evangelium prædicetur, aut rectum Evangelii cursum impediant, bello a nobis, si vires suppetant, a proposito dimoveri possunt, ita quoque, qui rationem et normam a Christo in Ecclesia relictam damnandi hæreses, et reducendi hæreticos homines impedire student, omni vi cogi et castigari debent.

« Illa præterea causa castigari armis tunc omni hæretici jure potuerunt, quod cum multum diuque Concilium proclamassent, cum urgerent vehementer, ut cogeretur, cum ad illud semper provocarent, neque de suis dogmatibus alibi, quam in Concilio Œcumenico, deliberari aut tractari aliqua ratione paterentur, quo tempore eis oblatum est, convocatum atque cœptum, non modo Tridentum venire recusaverunt, sed tunc maxime Pontificem maximum, omnes episcopos, atque etiam totam ipsam Synodum libris contumeliose editis, seditionis et maledictorum plenis insectabantur et proscindebant : quod Epistola Pontificis docet ad episcopos Germaniæ, quam adversarii, cæci omnino

[1] Gaspar. Cardill. in disp. 4. p. 67.

et ignari veritatis citant in præsentia; ita enim ait : Protestantes usque adeo hujus Concilii auctoritatem contempserunt, ut cum Tridenti fere ad biennium episcopi manserint, non modo ad illud accedere recusaverint, sed publicis concionibus et libris contumeliosissime editis palam prædicare ausi sint, nequaquam illud liberum et Christianum esse Concilium, ejusque decreta se esse repudiaturos renuntiaverunt, idque incredibili sane et inaudita verborum petulantia, propterea quod ex auctoritate nostra indictum esset, et ex Ecclesiarum episcopis congregatum ». Subjungit : « Quæ quidem eorum pertinacia causam et necessitatem eidem Carolo imperatori et nobis attulit ineundi inter nos sanctissimi fœderis, ut illos, quando juris ratio et levia remedia nihil proficiebant, armis ad sanitatem redire cogeremus.

« Neque id est ullo modo ab executione inchoare, quod tantopere jactant adversarii inculcantque, sed naturali, divina et humana ratione postulante atque cogente ita factum est ». Et paulo post : « Quanquam ea quoque causa, quod hæretici essent, et Catholicam Ecclesiam deseruissent, jure optimo castigari et domari bello poterant. Primum quidem quoniam post secundam admonitionem (quam rationem vocandi rebelles servat Ecclesia) non unus, aut alter, sed quatuor potius Romani Pontifices Martinum Lutherum, ejus doctrinam, et doctrinæ studiosos, quo tempore bellum excitatum est a Cæsare, excommunicaverant jam, denuntiaverant, et proscripserant Leo Decimus, Adrianus Sextus, Clemens Septimus, Paulus Tertius. Et si nihil simile Sanctissimi Pontifices adversus hæreticos nostri temporis decrevissent, satis movere potuit Christianissimum imperatorem, ut contra eos arma caperet, quod veteres hæreses damnatas ab antiquis Synodis, atque ex tenebris excitatas erutasque, mordicus illi defenderent, et docerent alios ».

18. Non veriti etiam sunt sanctuli Protestantes objicere, Tridentinos Patres nulla pollere potuisse auctoritate ad celebrandum Concilium, cum aliqui ex iis nonnullis flagitiis contaminati fuissent, quorum argumentum, quam insulsum sit, et quam falsa sit hypothesis, qua sibi arrogant sanctitatem, in luce collocat Cardillius [1] : Præter rationem (inquit) hæretici faciunt, dum volunt propter peccata quorumdam, episcopis omnibus divino jure concessam copiam adimere tenendi Concilium, ac de rebus fidei judicandi : præsertim cum sint ipsi multo gravioribus criminibus obnoxii, et carere debeat omni vitio, qui in alterum dicere paratus est, ne illud Pauli merito ei objici posset : *Qui alios doces, te ipsum non doces : Qui prædicas non furandum, furaris; qui dicis non mœchandum, mœcharis; qui abominaris idola, sacrilegium facis :* ut enim cætera hæreticorum hujus ætatis scelera et flagitia prætermittam, quæ numerari sine fastidio lectoris non possunt, et sunt a multis fide dignissimis scriptoribus in historiam relata, quis ignorare queat, horum patriarcham Martinum, dein cæteros omnes, qui impium et sacrilegum istum doctorem sunt consecuti, dum iracundiæ atque indignationi obsequuntur, auram popularem captant, dum eruditionis atque eloquentiæ ambiunt nomen, denique dum student haberi aliquo loco, Cœlum terræ miscere non dubitasse; neque mirum est sic vivant, qui vulgi auribus doctrinam instillant terrenam, animalem, et Dæmoniacam, ut Paulus ait, videlicet : non ad opera juncta fidei, sed ad fidem dumtaxat vim justificandi pertinere; si fides adsit, nullis peccatis hominem damnari ; omnia scelera momento absumi ; contritionem, confessionem peccatorum, castigationemque corporis non esse modo inania, sed etiam efficere hominem infeliciorem; operum pompas nihil faciendas, esse humanas traditiones et majorum in Ecclesia leges atque instituta vivendi conculcanda : necessitate compulsos, non voluntate, nos facere omnia : cœlibatum sacerdotum esse abrogandum : tollenda monastica vota ; jejunia et ciborum delectum obesse potius quam prosint, atque alia insuper multa, quæ licentiam vivendi laxant, ab obedientia principum retrahunt, et bestiam ex homine faciunt.

« Illud vero inter viros bonos et adversarios nostros interest, quod cum illi tetris abominandisque flagitiis toti coinquinati et cooperti sint, innocentiam nihilominus suam orbi terrarum jactant, magnis clamoribus prædicant celebrantque. Viri autem boni, quales proculdubio Pontificii sunt, cum sint humano more vitiis aliquot infecti, agnoscunt peccata, et cum se supplicio dignissimos arbitrentur, culpam, quacumque ratione possunt, deprecantur, et tum suis, cum sanctorum precibus divinam clementiam implorant, etc. »

19. Obtrusere etiam Protestantes eam argutiolam, Tridentinum non fuisse Œcumenicum Concilium, quod totius orbis episcopi ad illud non confluxerint. Vocatos certe omnes a Pontifice ex remotissimis oris, Æthiopia, Armenia, Ægypto, Græcia, Moscovia, ostensum est suo loco, licet non accesserint, quanta vero dignitate inclaruerit Tridentinum, Cardillius in disputatione quinta [1], utrum Synodus Tridentina fuerit generalis, ostendit :

« Nullus fere est toto orbe Christiano princeps sæcularis, qui ad hanc sacrosanctam Synodum oratorem suum non destinarit. Adest orator Ferdinandi imperatoris, Philippi regis Catholici, regis Galliarum, regis Hungariæ, Bohemiæ,

[1] Gaspar. Cardill. disp. 4. p. 66.

[1] Gaspar. Cardill. disp. 5. p. 75.

Lusitaniæ, Poloniæ, ducis Sabaudiæ, Bavariæ, Florentiæ, Helvetiorum, dominii Venetorum, Equitum militiæ Hierosolymitanæ, reginæ Scotiæ cardinalis Lotharingus in Concilio partes agit, atque ii omnes prudentiæ et rerum gestarum gloria clari », et paulo post : « ut jam turpiter mentiri videamus hæreticos, dum aiunt paucos Hispanos adesse, paucissimos Gallos, Polonos et Anglos nullos. Ergo cum ex toto orbe Christiano episcopi vocati sint, atque in Synodo adsint, quod ex copia ea episcoporum, quæ mandata typis vulgo circumfertur, non obscure patere possit, præter rationem, aut inepte potius faciunt adversarii, dum Tridentinam Synodum, neque Œcumenicam esse, neque generalem ferunt.

« Cætera vetusta Concilia, Nicænum videlicet, Ephesinum, Constantinopolitanum et Chalcedonense, non continuerunt omnes episcopos, quotquot erant eo tempore, imo, neque ex toto orbe terrarum collectis episcopis, et paucioribus, quam adsint Tridenti, constiterunt; nihilominus tamen citra ullam controversiam Œcumenicorum nomen, definitionem, et auctoritatem adepta sunt. Quemadmodum vero Athanasius asseruit totum Christianum orbem in Concilium Nicænum coivisse, in quo tercenti octodecim episcopi adfuerunt, quoniam illud Concilium universalem Ecclesiam repræsentabat et exhibebat, ita quoque de Tridentina Synodo nobis censendum est.

« Rursum, sicut Magnus Leo inquit, canones Concilii Nicæni a totius mundi episcopis esse confictos, quoniam tametsi trecenti octodecim dumtaxat corpore adessent, cæteri omnes cum illis erant spiritu congregati, ita quoque affirmare oportet, canones Synodi Tridentinæ a totius mundi episcopis conditos esse, qui simul cum his spiritu in Concilio adsunt, quod exhibet Universalem Ecclesiam. Cæteri namque omnes, qui legitima causa impediuntur, ne condendis decretis intersint, condere se illa spiritu jure possunt asserere, sicut Paulus ad Corinthios de illo fornicatore disserens, inquit : *Ego quidem absens corpore, præsens spiritu jam judicavi* ».

Jactantibus hæreticis non fuisse universalem, quod soli episcopi, non laici in ea Synodo suffragia ferrent, responsum est : « Si cui laicorum ea suppeteret facultas, is esset imperator maxime, qui supremus omnium est in civili gubernatione magistratus, at imperator, ut ostendi, solum assistit Synodo, ut causæ ordine agantur, tranquillitas adsit, et exemplo suo ad observationem decretorum cæteros provocet, quare, ne imperator quidem hanc habet facultatem. Neque ullius Concilii Generalis lege aut exemplo probari queat, id præstari debere, aut posse a quopiam laicorum ». Plura ita in hanc sententiam congerit auctor, argutiasque hæreticorum docte confutat.

20. Objecerunt quoque, temnendas esse Patrum sententias, quod illi interdum inter se pugnent, quibus erudite responsum : perpendendum esse, qui et in quibus et quamdiu inter se dissentiant, sequendum enim totius Ecclesiæ in omnibus locis, omnibusque sæculis ita sentientis consensum, quem qui spreverint, spiritu vertiginoso omnia habente incerta fuisse agitatos, recentissimo ipsorum novatorum exemplo in disputatione sexta, utrum Tridentina Synodus Christiana sit, demonstravit.

« Si qua parte pugnare videantur, difficile non est pugnantiam componere; nusquam tamen pugnant, ubi illos explicant locos, quibus Christianæ vitæ documenta continentur ». Et mox : « Non tam exquirimus, quid unus aut alter putarit, quam quis Patrum de ea re fuerit consensus, et quamdiu, ac quibus locis; ex his enim tribus illud proculdubio efficimus, quod Catholicum appellamus. Quanto vos gravius reprehendendi estis hæretici, qui sententiam, non in mensem modo, sed in dies etiam singulos mutatis ». Et paulo post : « Evolvite, quæso, vos tabulas illas, quæ ex scriptis Willelmi Lindani Drodaceni desumptæ vulgo circumferuntur ». Et mox : « Patriarcha vester Lutherus lib. I contra Zuinglianos, a Sathana ortam esse inquit, quod spiritus ille vertiginis ipse sibi contradicat : unde libere concludendum esse ait, Diabolum omnium dissensionum patrem Zuinglianorum esse doctorem. Zuingliani vero de Lutheranis in hunc modum disserunt. In te tuosque retorta, Luthere, de te ipso tuisque plus inter se, quam nobiscum pugnantibus pronuntia, et verissimum dixeris.

« Utrique vero hac parte verum dicunt : hæc est enim potissima hæreseos nota, si pugnantia in his insit capitibus, quæ sunt ad salutem hominum necessaria, ut vere asseruerit Hilarius lib. VII de Trinitate, hæreticorum esse incerta omnia et vana : invicem dissidere : non eadem de eisdem dicere, cum sint, vel duo, vel tres, semetipsos arguere : de eisdem verbis non consentientes, differentia dicere : in idem tamen blasphemiæ concurrere propositum ».

21. Arrogabant sibi iidem novatores fallacem gloriam, se dogmata sua e divinis hausisse Scripturis, quas in depravatos sensus distorquebant, at eam jactantiam communem ipsis fuisse cum veteribus hæreticis atque impiis Judæis, ita ostensum est [1] :

« Quod hæretici Scripturas citare soleant, atque eisdem adversus Catholicos agere, testantur plane, tum veterum, tum etiam recentiorum scripta plena sanctarum litterarum locis perperam explanatis, et in pejorem raptis partem, sed quoniam res aliquo modo per se obscura non est, Tertullianum loquentem audiamus; is ete-

[1] Gaspar. Cardill. disp. 6. p. 118.

nim de præscriptionibus hæreticorum disputans, sic ait : « Hæretici de Scripturis agebant, « de Scripturis suadebant, Scripturas ostende- « bant, et hac sua audacia quosdam movebant, « in ipso vero congressu firmos quidem fatiga- « bant, infirmos capiebant, medios dimittebant « cum scrupulo ».

« De Scripturis probare studebant Judæi Christum Jesum, neque Prophetam esse : [1] *Scrutare,* aiebant, et *vide, quia Propheta de Galilæa non surgit.* De Scripturis morte dignum esse persuadere conabantur : [2] *Nos,* inquit, *legem habemus, et secundum legem nostram debet mori, quia filium Dei se fecit.*

« Neque mirum videri debet, si servi dominum moribus reddant, si discipuli imitentur præceptorem. Diabolus adversus Jesum Scripturis contendebat dicens, [3] *Si filius Dei es, mitte te deorsum. Scriptum est enim : Angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis, ne unquam offendas ad lapidem pedem tuum.* Nihil igitur mirum est, si hæretici Scripturas quoque obtrudant, Scripturas producant et Scripturis adversus Catholicos agant.

« Verum est etiam illud, quod hæretici nobis objiciunt, ex sacris Litteris hæreses natas esse atque occasionem cœpisse ; quod vel patriarchæ Lutheri verbis convincam, qui, ut scribit Osius card. lib. I contra Brentium, testatur Scripturam canonicam illud esse nomen consecutum, ut liber hæreticorum appelletur, rationem reddit, quoniam ex eo originem ducunt hæreses omnes , quandoquidem Scripturæ testimonio omnes hæretici, ut ille ait, præsidio utuntur ; illo tamen sensu hæc verba usurpamus, ut culpam omnem non in Scripturam sacram, sed in eos potius, qui Scripturam prave interpretantur, et ab Ecclesiæ sensu recedunt, rejiciamus.

« Hilarius lib. II *De Trinitate* adversus id genus hominum agens ; « De intelligentia (in- « quit) hæresis est, non de Scriptura ; sensus, « non sermo, fit crimen ». Cyrillus Ep. XXVIII : « Omnes, inquit, hæretici de Scriptura divinitus « inspirata colligunt erroris occasionem , ea « quæ a sancto Spiritu recte dicta sunt, sua « malitia corrumpentes , et super capita sua « flammam inextinguibilem excitantes », quæ verba legimus recitata actione 6, Syn. VII generalis, et Act. 1. Synodi Chalcedonensis, cui est ea Epistola inserta. In libro rursum ad Constantium Hilarius : « Scripturæ , non in legendo « sunt (inquit) sed in intelligendo, non in præ- « varicatione sunt , sed in charitate ». Nemo etenim nostrum hæreticos damnat, quod Scripturis utantur, aut Scripturas citent, sed potius, quod præter Scripturas recipiendum esse putant nihil, quod pravam interpretationem sequantur, quod sensum Ecclesiæ atque consensum inculcent, penes quam solum lux est atque intelligentia Scripturarum, quod vel Calvino teste convincam, is etenim Commentariis in Epist. ad Hæbreos : « Peculiariter notandum est (in- « quit) quod non est extra Ecclesiam sana Scri- « pturarum intelligentiæ lux ». Ipse etiam Martinus Lutherus, in Ecclesia sola, quam Papatum appellat, adesse dixit verum sensum atque interpretationem sanctarum Scripturarum. Nam quemadmodum si illa recte intelligantur, maximum momentum habent ad veritatem docendam, ita quoque si perperam, ad perdendam veritatem, atque hæreses excitandas plurimum valent ; et sicut sacra Scriptura, si, ut par est, accipiatur, fons veritatis est, ita quoque , si contra quam decet ac par sit, certissima erroris occasio. Quod enim ad Pharisæos Christus inquit : *Erratis nescientes Scripturas*, et quod in veteri Lege scriptum est : *Populus meus perit sine scientia*, non ad verba, sed ad sensum Scripturarum haud dubie referendum est. *Verbum Crucis*, hoc est, Evangelium, Paulus ait, *pereuntibus stultitia est, his vero qui salvi fiunt, Dei virtus, et Dei sapientia.* Scriptura sacra, quo sensu a Catholicis profertur, verbum Dei est, quo autem ab hæreticis, Diaboli verbum, ut enim habet Christus ministros suos, ita habet et Sathan ; utrisque autem communis sacra Scriptura, neque earum vis in legendo posita est, sed potius in intelligendo versatur ».

Pergit idem auctor diffuse enarrare, quo pacto ad veritatem assequendam Concilium sapienter prius inquirendo, postea assistricem cælitus sapientiam invocando, se gereret ; quod quoniam alibi a nobis dictum est, repetere modo supervacaneum ducimus.

Refellit deinde auctor calumnias hæreticorum fingentium duos episcopos inique occisos, alterum venabulo transfixum, ut feram, alterum præfocatum laqueo, atque ad fenestram suspensum. Fabulabantur pariter nullam tolerabilem iis concessam subditis fidem publicam. « Citant in suam sententiam Sleydani historiam , et testem suum omnium suorum mendaciorum faciunt, neque vident jurati hostis et sesquihæretici spurcissimi, qualis Sleydanus est, testimonio neminem virum bonum, aut opprimi aut gravari posse : cujus historiæ quanta fides habenda sit, qui nosse velit, historiam evolvat de rebus Ecclesiæ, quam proximis his annis evulgavit Robertus Pontanus, non tam eloquentiæ flosculis, quam veritate conspicuam, facile noverit, quo Sleydanus loco haberi jure debeat, quem tantopere nobis hæretici objiciunt, cum nihil aliud scribendo præstiterit, quam quod hæreticus, hæretici Dorpii Germanicam historiam latinitate donarit, et comprobarit nugas. Hic est enim ille, cujus ex Rufo superius mentionem fecimus, qui aiebat, omni arte nobiscum esse agendum, cum accusaretur, quod nugas

[1] Io. XIX. — [2] Jo. VII. — [3] Matt. IV.

plurimas historiæ inseruisset. De hujus nugis et apertis calumniis a Latomo historia conscripta est, cujus est titulus, *de undecim millibus mendaciorum Sleydani;* hujus præterea historiam, hujusque mores in historia Ecclesiastica Fontanus Gallus Gallice suis coloribus adamussim depinxit, quæ nuper Italico sermone donata est ».

22. Protestantes ipsos Christiana charitate hortatur auctor [1], ut ad errorum magistros respicientes, hinc etiam quales habuerint doctores intelligant, ut quando prius discendi ardor nobilitas est magistri, ex ipsa doctorum suorum obscuritate admoniti discant contemnere, quod ab auctoribus tanta suffarcinatis malitia acceperunt.

« Agnoscite (Protestantes alloquitur) unde excideritis, quem doctrinæ vestræ auctorem habueritis, hominem, ut cætera taceam, qui diabolo magistro usum se dicere non erubescit, sed magnopere potius gloriatur, qui ut corpori serviret et carnis oblectamenta persequeretur, omnes disciplinæ Ecclesiasticæ et fidei Catholicæ nervos doctrina atque exemplo suo pro virili portione infregit. Evolvite, quæso, vos ab iis initiis, quonam pacto vestra doctrina progressa sit? quibus tumultibus creverit? quibus adoleverit flagitiis? neque enim felicem ullo modo exitum habere possunt, quæ ex malis principiis orta sunt ».

23. Edidit idem auctor egregium libellum de Ecclesiæ traditionibus, in quo demonstrat eas temni non posse [2], nisi Scripturam Sacram, quæ traditione nititur, contemnant.

« Omnia quæ sacris Litteris continentur vera esse firmissime credimus : hoc neque hæretici inficiantur, atque non aliunde habent, ut illis firmiter credamus, quam ex traditione Ecclesiæ ; summe igitur necessaria est Ecclesiæ traditio. Ego cum Lutheranis, qui Ecclesiæ sanctionibus atque statutis auctoritatem adimere conantur, in hunc modum contendo, et quæro in primis, quibus armis velint agere contra Ecclesiam, ut ejus decreta subvertant? Dicent, sat scio, canonicis Scripturis ; nam ad omnia, his hominibus scilicet, expressum Dei verbum facile suppetit. Tunc ego : unde credam Evangelia, sacram et canonicam esse Scripturam? Non poterunt aliud dicere, quam ex Ecclesiæ, traditione, quod, inquam, ita sint ab Ecclesia edocti atque instructi ; Evangelio enim Marci (verbi gratia) credimus, quia divina Scriptura est, cui per se ipsam summam fidem habere necesse est. At scimus Evangelium Marci sacram esse Scripturam, non Bartholomæi, quoniam ipsa Ecclesia Marci nobis tradidit Evangelium, cætera rejecit. Hoc est enim, quod Augustinus scribit : Evangelio non crederem, nisi me Ecclesiæ auctoritas compelleret, ergo traditionis Ecclesiasticæ maxima auctoritas est, et maximus usus ».

24. *Lutherani frustra tentant conciliare suas opiniones cum opinionibus Zuinglianorum et Calvinistarum.* — A fidei igitur unitate, quæ in Concilio stabilita fuerat, cum obstinata perfidia exulare vellent hæretici, quasi vascula quædam laxata, mirum, quam diversas inter se ac pugnantes sectas influentes receperint, ita ut videre esset Germaniam pæne totam schismatibus dilaceratam, ac dogmatum varietatibus constupratam in tantum, ut quot urbes, tot pæne hæreses peculiares esse, funestissime cernerentur. Quæ religionis dissidia, cum novatores componere adniterentur, inter Lutheranos et Zuinglianos colloquium statuere; cui quamvis Witembergæ dux ac Palatinus interessent, pax tamen inter impios ac superbos coire non potuit, imo Lutherani, dum Zuinglianos, sive Calvinianos ad se omni arte allicere conantur, novam hæresim Ubiquetariorum conflarunt, ac tam in popina corpus et sanguinem Christi distribui, quam in Lutherana Ecclesia asseruerunt, dum Corpus Christi ubique divinitati conjunctum impie affirmarunt, ut refert Surius [1] his verbis :

« Mense Aprili anni hujus Mulbrunnæ habitum est multis diebus colloquium inter Lutheranos et Zuinglianos, vel Calvinistas. Interfuere colloquio principes duo Palatinus elector et dux Witembergicus. Theologi utriusque principis diu multumque inter se disceptarunt, sed nulla ratione, neutris alteri parti cedere volentibus, ullam concordiam inire et conciliare potuerunt. Defendebant Witembergici theologi, quorum principes facile erant Brentius et Jacobus Smidelinus, una cum pane et vino in cœna Domini, sic enim illi loquuntur, adesse substantialiter et realiter Corpus et Sanguinem Domini, et nedum a bonis, sed etiam a malis ore percipi utrumque : contra Palatini, tam corporalem præsentiam, quam quod ab impiis sumeretur Eucharistia, pernegarunt. Ibi tum multum sudatum est a Smidelino ut persuaderet Christi humanitatem perinde atque divinitatem, non modo in cœna, sed etiam locis omnibus, id est, ubique præsens adesse. Eam stultissimam et hactenus inauditam opinionem hausisse videtur ex Brentio symmista, vel potius præceptore suo. Nam isti homunciones dum suis fidunt ingeniis, ex aliis in alios labuntur errores, quantoque acrius in id incumbant, ut Ecclesiam Catholicam oppugnent, eo deterius obcæcantur, longiusque a luce veritatis in inexplicabilium errorum tenebras recedunt. Nituntur quidem Brentius et Smidelinus docere Christum corpo-

[1] Gasp. Cardill. disp. 9. p. 142. — [2] Gasp. Cardill. in lib. de Traditionibus p. 149.

[1] Surius in Comm.

raliter in Eucharistia præsentem, sed cum id comprehendi nulla ingenii vi possit, sed simpliciter et incunctanter credi oporteat, sub panis et vini speciebus revera Christi Corpus et Sanguinem adesse, isti prodigiosum dogma confingunt, Christi Corpus tam esse ubique præsens, quam est divinitas. Sed humanæ cæcitatis figmentum est, non doctrina Christi ».

25. Cum pugnantibus et contrariis adeo sententiis in re gravissima ad fidem spectante inter se dissiderent novatores, atque a Lutheranis Calvinistæ tanquam hæretici haberentur, tamen Calvinistæ, qui se Protestantes falso appellabant, eamdem cum Lutheranis religionem colere fingebant, nec defuit, qui ad pervertendos Catholicos diceret impudentissime inter Calvinistas et Catholicos de rebus levissimis controverti, quem Guillelmus Rossæus [1] acriter confutat :

« Consideret quisquis, vel hæreticus est, non plane excors et amens, an ipsa impudentia possit esse magis graviter impudens, quam iste Calvinista [2], qui asserit Catholicos et Calvinistas ejusdem esse fidei, et Ecclesiæ domesticos et fratres, quando ipsi Lutherani, cum quibus quoad plurima conveniunt Calvinistæ, propter multas tamen eorum infandas blasphemias, eos tanquam plane atheos ex Ecclesiæ suæ communione ejiciant; sic enim in Synodo quadam admodum celebri scribunt : Quod Calvinistæ se a nobis pro fratribus agnitos scribunt, id tam impudenter tantaque vanitate ab illis confictum est, ut illorum impudentiam satis mirari nequeamus. Nos vero sicut locum illis in Ecclesia nullum concedimus, ita pro fratribus minime agnoscimus, quos spiritu mendacii agitari deprehendimus et in Filium Dei contumeliosos esse. Quibus postremis verbis Lutherani arguunt Calvinistas, illos impie cum Ario de Filio Dei sentire, quod adeo verum est, ut hoc blasphemum mendacium ex ore Hugonottorum frequenter etiam hodie audiatur, Christum unius hominis suffragio in Concilio Nicæno superante Deum esse ; quod in contemptum sacrosancti ejus Concilii effutiunt adeo mendaciter, ubi non modo unanimes divinitatem Christi prædicarunt, sed etiam duo episcopi, qui e vivis ante finem Concilii abierant, divinitus decreto nomina sua adscripserunt. Illæ porro Mulbrunensis colloquii dissensiones tantæ et tam conspicuæ fuere, ut ipsi collocutores toti orbi publicis scriptis testatas esse voluerint, ut narrat Surius. De colloquio Mulbrunensi ingens scriptum Palatini, et aliud Witembergici ediderunt, ut totus orbis sciret, quam præclare inter se consentiant fratres Evangelici, et vel manibus palpare possent, qui velint, quam nihil cum illis commercii habeat Spiritus Christi, qui facit ut sit credentium cor unum et anima una in Domino ».

26. *Ex dissidiis novatorum reducitur junior theologus ad fidem Catholicam.* — Quanta porro esset in Germania sectarum, tamen instar vulpium aversa facie, conjunctarum caudis fraudium suarum ad incendendas agri Dominici segetes, varietas et confusio, describit Staphylus, relata historia unius junioris concionatoris Lutherani, qui Germaniam peragrarat constabiliendæ alicubi suæ cathedræ, sed demum, animadversa horrenda sectarum confusione Babylonica, ad Catholicos digressus veram fidem orthodoxam et uniformem suscepit, quam historiam Surius ita narrat :

« In Apologia sua Staphylus, de quodam juvene concionatore Lutherano commemorat historiam lectu dignam, quam hoc loco inserere paraphrasticos non gravabor, ut norit posteritas, quam monstrosos ediderit dogmatistas ætas nostra. Juvenis quidem concionator Misnensis (est autem Misnia pars Saxoniæ) cum esset aliquandiu concionatus in Misnia, voluit in Saxoniam proficisci (ampla est enim Saxonia, et late patet) idque spe obtinendi alicujus ministerii Evangelici. Erat autem ipse quidem Adiaphorista, id est, Melancthonicus : porro ea Saxoniæ regio, quo se contulit, Illyricanum habuit superintendentem. Quamvis autem Matthias Illyricus discipulus fuerit Melanchtonis, tamen in quibusdam acerrime dissidet a suo præceptore, sicut et Melanchton a suo magistro Luthero. Interrogatus igitur hic juvenis ab Illyricano superintendente, quam religionem profiteretur, respondit, se sentire cum Melanchtone et Georgio majore. Ergo, inquit superintendens, Mamalucha es tu, et apostata hæreticus ? tantum jam intererat inter Melanchtonis et Lutheri doctrinam. Porro sciscitanti superintendenti, num crederet bona opera esse perniciosa saluti? ille quidem respondit, non se id credere, sed potius prodesse ea saluti. Mox vero tanquam Evangelii hæreticus jussus est ex ea urbe totaque regione discedere, jam enim Melanchtonis discipulus Illyricus Melanchtonem ferre non poterat.

« Passus igitur hic miser repulsam, e Saxonia se transtulit in Prussiam, opulentam et uberem regionem. Ibi tum regnabat Osiandrinum Evangelium. Petit vero ab Osiandrino quodam Ecclesiasticum ministerium : Sed illo percontante, num crederet hominem essentiali Dei justitia justum fieri oportere, et num eos, qui diversum sentiant, non alio quam hæreticorum loco haberet ? istoque respondente, aliter docere Melanchtonem atque Illyricum, nec se ita posse de hominis justificatione sentire : illico ceu hæreticus rejectus est, et ex Prutenici principis ditione profligatus.

« Venit igitur in Poloniam ad Calvinianos,

[1] Guil. Rossæus. — [2] [illegible] Mulbrun., p. 12 [illegible]

sed cum nollet eamdem cum eis cantilenam canere, nec a Lutheri Evangelio deficere ad Zuinglianismum, ab illis itidem haud secus atque hæreticus repulsus est.

« Itaque exclusus a Calvinistis ad Picardos se contulit, sperans ab illo hominum genere, se in eorum sectam et contubernium receptum iri. At illi volebant, ut reliquis sectis omnibus abjuratis, unicam Picardicam, tanquam optimam complecteretur. Quod cum illi non esset integrum, miser ab illis, ut a superioribus, compulsus est fugæ se committere.

« Inde ad Silesianum quemdam nobilem venit, a quo interrogatus, ecquidnam de Suencfeldii Evangelio statueret, an crederet externum ministerium esse supervacaneum, internum verbum, seu verbi prædicati energiam esse ipsum Dei filium, respondit sibi eam videri antiquam hæresim, quæ ab Illyrico, Philippo et Calvino, et aliis multis palam editis scriptis oppugnata sit, quod responsum moleste ferens nobilis Suencfeldianus hominem a se repulit, atque ita rursus ille in pedes se conjicere compulsus est.

« Tot igitur locis repulsam passus ad Anabaptistas in Moravia non infrequentes profugit, non tamen apud eos permanendi animo, sed ut eorum mysteria et institutum exploraret. Verum ab illis callide sane præventus, fidem eis suam exponere jussus est, quæ cum illorum placitis non valde concordaret, nihil morati quod ille longos suos circuitus prætexeret, non aliter quam hæreticum eum a se ejecerunt. Et tamen hæ sectæ omnes sigillatim sibi vendicant puram Evangelii doctrinam, eamque cæteris omnibus detrahunt. In tanta autem doctrinæ varietate fieri quin potest, ut vera sint, quæ docentur ab illis? quid, oro, tandem facient miseri mortales, qui in hos errorum labyrinthos præcipitantur, vel potius sua levitate induci se sinunt? Tam diversis ex orbis nostri angulis clamant certatim pugnantissimi dogmatistæ, novi Evangelii buccinatores : Ecce hic est Christus : et tamen simul mentiuntur omnes, cum non possit esse Christus, nisi in una Sancta Catholica et Apostolica Ecclesia, a qua isti omnes turpiter defecerunt. Sed ut ad nostrum juvenem concionatorem redeamus, venit tandem ille ad Viennam Austriæ, ubi in Catholicum quemdam incidens, suas illi molestissimas peregrinationes et adversos casus, et in quibus versatus esset hæresibus, enarravit, simul obnixe orans, ut ad obtinendam solidam certamque doctrinam et Scripturæ divinæ genuinam interpretationem auxilio sibi esset. Fuit hoc proculdubio divinæ gratiæ opus, ut homo tot exagitatus difficultatibus tandem quandoque rediret ad se, et perspecta falsitate quam hactenus pro Evangelii luce esset amplexus, in viam reduceretur. Possunt enim hæreses de se polliceri veritatem, sed exhibere non possunt. Est vero ab illo Catholico ei datum consilii, ut eum Scripturæ sensum, qui semper et ubique receptus fuit, amplecteretur, porro privatos omnes et singulares sensus repudiaret ; fieri enim non potest, inquit idem, ut privatæ opiniones Catholicum Scripturæ sensum ferant, multo etiam minus, ut inter se consentiant sibique constent. Cum enim non sint isti in eo corpore, quod vivit de spiritu Christi, et ejus perpetuo ductu ac moderamine gubernatur, sed ceu aridi palmites a vite Christo præcisi, foras projecti sint, spiritu vertiginis huc illucque impelluntur et sua commenta venditant cœcis et incautis mortalibus pro verbo Dei ».

27. *Electio Maximiliani in regem Romanorum a Pontifice validata.* — Cum eo progressa fuissent Germaniæ mala, ut abdicato Catholico dogmate, pleræque provinciæ, nihil jam pæne intactum, nihil illibatum, nihil integrum, nihil immaculatum retinerent, factumque ibidem esset impiorum ac turpium errorum lupanar, ubi erat castæ et incorruptæ sacrarium veritatis, peropportuno tempore a Deo consultum fuit, ut Catholicus princeps e maxime Catholica domo in Romanorum regem eligeretur pridem, quemadmodum alibi retulimus. « Quod Pontifex nonis Februarii coacta cardinalium Congregatione [1] professus est, magno in periculo fuisse, ne Romanorum rex hæreticus legeretur, quippe nominatos dicebat, regem Danimarchæ, ducem Saxoniæ, ac regem Navarræ. Eam rem, si ex sententia contigisset, magnam Christianæ reipublicæ, maximam huic Sedi, cujus Romanorum rex defensor ac tutor esset, ejusque Ensis appellari posset, perniciem allaturam. Dei nos beneficio ab hoc periculo liberatos, electo Maximiliano Bohemiæ rege ex familia Catholica in primis, deque Sede optime merita. Addidit Pontifex, Maximilianum, tum per litteras, tum per oratorem suum polliceri se fidei Catholicæ, hujus Sedis ejusque ditionis defensorem perpetuo futurum, *Præstiturumque debitam subjectionem*, quo verbo in juramento etiam usus est, quod in Moguntini episcopi manibus præstitisset, præsentibus hæreticis electoribus, eosque eo verbo offensos, neque enim existimarunt regem ita juraturum. Quare cum in eo juramento subjectionem pollicetur, multo plus tributum sibi videri, quam si obedientia promitteretur ». Post multa in ejus commendationem expressa, adjecit, misisse ipsum oratorem, qui confirmationem peteret electionis, quæ profecto multis ex causis parum firma validaque censebatur. Primum, quod electores hæretici interfuissent ; deinde quod Coloniensis ante suam confirmationem interfuisset, quod ei nullo pacto liceret, cum ante confirmationem

[1] Act. Cons. car. Ghis. lit. G.

atque acceptum pallium archiepiscopalem jurisdictionem exercere non possit: quod quædam etiam Coloniensi ipsi circa religionem fuerint objecta, quæ quamvis falsa speraret, ante tamen confirmationem erant cognoscenda. Tertium, ac maximum vitium esse, quod nondum Ferdinandus coronatus esset, atque antehac inauditum esse, duos eodem tempore fuisse reges Romanorum.

Verum hisce omnibus medicabili dispensatione occurri, longe satius visum est, quod præstaret magis Catholicum habere principem, quam exactam electionis censuram observari, cum majoribus malis amovendis melius subveniret moderatio sinceræ charitatis, quam rigor indiscretæ severitatis. Ideo tum Pontifex ipse, tum ipsi pariter cardinales ad unum omnes censuerunt, ut vitium suppleretur, electioque confirmaretur, ac oratori consistorium daretur: « Itaque sanctissimus », pergunt Acta, « mandavit legi litteras Sereniss. D. Maximiliani Hungariæ et Bohemiæ regis superioribus mensibus in Romanorum regem in oppido Francfordiensi electi ad Sanctitatem suam scriptas, per quas dictam electionem confirmari petebat, quam electionem Sanctitas sua de consilio fratrum approbavit et confirmavit supplendo omnes defectus; ac insequenti die Lunæ septima Februarii fuit Consistorium[1] publicum, in quo fuit receptus orator Maximiliani in regem Romanorum electi, qui obsequium et reverentiam præstitit quam Sanctitas sua admisit et acceptavit ».

28. *Petitur et laicis conceditur usus calicis in Germania.* — Alia quoque legatio ex arcano gesta est Ferdinando imperatore, atque Alberto Bavariæ duce postulantibus, ut usus calicis permitteretur laicis in Germania, utque laici conjugati doctrina et pietate conspicui in iis locis, in quibus cœlibes sacerdotes non sufficerent, ad sacra sacerdotalia Ecclesiasque administrandas admitterentur[2]; ardebat enim laicorum vulgus maxima calicis siti; at quemadmodum hi invidebant calicem sacerdotibus, ita vicissim plures impudici sacerdotes conjugiis inhiabant, quorum cupiditates magis incendere hæretici adulteratis Concilii Tridentini decretis, quibus finxere datam esse a Tridentino Concilio ducendarum uxorum potestatem, eoque mendacio freti canonici Ecclesiæ collegiatæ Beatæ Mariæ in emporio Hamburgensi sacrilegas nuptias inivere, ac viros duos pios eorum impietati resistentes, decanum et alium canonicum, pepulere, quos ab archiep. Bremensi reprimi, atque ad officium redigi xx Julii Pontifex[3] jussit, misitque sincera Concilii Tridentini Acta, ut ea typis excudenda curaret. Piissimus vero imperator ac dux Bavariæ, et calicem laicis, conjugatorumque ad sacerdotales ordines admissionem deposcebant, cum putarent ex animo, reliquias Catholicorum in pluribus provinciis alia ratione retineri non posse, magnam vero Lutheranorum multitudinem ad Catholicæ religionis castra ex ea indulgentia transvolaturam: quæ postulata[1] ab oratoribus exposita XVI kal. Martii Pontifici fuere. Is vero ingemuit tantam perturbationem temporum invectam esse ab effrænata hæreseos licentia, quæ laicorum sacerdotumque munera confunderet, et calicis quidem usum, de quo jam ante in Tridentino Concilio agitatum vidimus, certis legibus indulgeri posse inclinabat Pontifex, qui de eo retulit ad cardinales, ut narrant Acta[2] consistorialia:

« Prima Martii MDLXIV, conquestus est Sanctissimus Dominus noster de qualitate temporum, referens Patribus imperatorem et ducem petere aliquas concessiones: extant utriusque tum Cæsaris, tum ducis geminæ litteræ[3] ad Pium Februario mense, et præsertim ut concedatur eorum subditis communio sub utraque specie, et super hac deputatio facienda est a Sanctitate sua ».

29. Jussit interim, ut omnes invocato Numine, quid agendum foret a Patre luminum exquirerent, ac qui erant presbyteri sacrum de Spiritu sancto per se ipsos, qui vero diaconi, per alios celebrarent, ut missa de cœlis sanctis Dei ipsa sedium suarum assistrice sapientia innotesceret, quid acceptum esset apud illum.

Ferdinandus vero, cum omnem reducendæ Germaniæ spem in eo sitam esse jam crederet, ut et calix permitteretur laicis, et conjugium sacerdotibus non denegaretur, novis etiam litteris[4] Pontificem acrius urgebat, ut postulatis annueret, ac XIV Februarii die has potissimum ad Pontificem scripsit:

« Beatissime in Christo Pater et Domine, Domine reverendissime: post humilem commendationem filialis observantiæ nostræ, continuum incrementum.

« Existimamus supervacaneum esse Sanctitati vestræ prolixe contestari et comprobare summum studii et diligentiæ ardorem, quo hactenus omni loco et tempore procuravimus, et promovimus commodum, pacem, quietem et unitatem sanctæ matris Ecclesiæ: siquidem Deus ipse nobis est testis et conscientia nostra, quod in hac parte neque curis neque laboribus unquam pepercimus; imo, et Sanctitati vestræ hanc nostram voluntatem optime cognitam et perspectam esse non dubitamus. Eo sane pietatis zelo et honesta intentione moti fuimus, cum proxime celebraretur Tridenti sacrum Œcu-

[1] Act. Cons. Ms. card. Spadæ sign. num. 134. — [2] Jac. Aug. Thuan. l. XXX. in fin. — [3] Pius lib. brev. sign. 2904. Ep. CLXIX.

[1] Jac. Aug. Thuan. l. XXXVI. — [2] Act. Cons. Ms. card. Spadæ sig. num. 134. — [3] Ext. in Ms. arch. Vat. sig. num. 3220. Nona Febr. et XIII et XIV Febr. Act. Cons. lit. G. — [4] Act. Cons. lit. G. Ms. arch. Vat. sig. num. 3221. p. 417.

menicum Concilium, ut ageremus et laboraremus pro concessione calicis, non certe temporalis alicujus commodi aucupandi, seu privati emolumenti et lucri obtinendi gratia, aut etiam quod nos in conscientia nostra, vel minimum scrupulum haberemus de eo quod hucusque, vel in hoc, vel in aliis quibuscumque articulis sensit et observavit sancta mater Ecclesia, sed quia prorsus persuasum habuimus, sicuti etiamnum habemus, hujusmodi concessionem futuram esse utilem in genere, plurimumque momenti allaturam in specie ad reductionem lapsorum et errantium, necnon ad faciendum jam tandem utile principium restaurandæ unitatis et pacis Ecclesiasticæ tamdiu frustra expectatæ et desideratæ. Verum quoniam eo tempore nobis relatum fuerat, non deesse qui de hac materia et concessione nonnihil dubitarint, et varia impedimenta injicerent, facile tulimus rem aliquandiu differri, ut possemus interim pro exoneratione conscientiæ nostræ de hoc negotio conferre cum nonnullis præcipuis atque potissimis sacri Romani imperii prælatis ac principibus, existimantes, quod præhabito eorum consilio, rectius atque liberius possemus deinde omnibus modis instare et elaborare, ut petitioni nostræ satisfieret.

« Instituta igitur matura et diligentissima deliberatione de hoc negotio, utrum scilicet expediat hanc concessionem ulterius requirere et urgere, necne, cum dictis prælatis atque principibus Ecclesiasticis, necnon illustri Alberto Palatino Rheni, et utriusque Bavariæ ducis filio, principe et consanguineo nostro charissimo, et dato eis cogitandi spatio, quo et ipsi possent rem cum suis theologis et doctoribus pietate et eruditione præstantibus conferre, prout contulisse non ambigimus, iidem prælati et principes Ecclesiastici, cum intellexissent, nos ad hujusmodi petitionem tam necessariam, tum regnis ac dominiis nostris, tum universæ nationi Germaniæ inclinatos esse, et statuisse Sanctitatem vestram hoc nomine reverenter interpellare, magnopere collaudato proposito nostro promiserunt, quod et ipsi in hac parte non essent defuturi officio suo, sed obsequenter executuri, quidquid Sanctitas vestra ad filialem et officiosissimam requisitionem nostram dignata fuerit indulgere, concedere atque statuere, et tractaturi, prima opportunitate oblata, hac ipsa de re cum suis provincialibus coepiscopis ac suffraganeis.

« Posteaquam ergo cognovimus, dictos prælatos et principes Ecclesiasticos a nobis in hac parte non dissentire, et in dies magis ac magis experti sumus, quod summa rei necessitas ulteriorem moram non patiatur, ac insuper in memoriam revocavimus, quæ reverendissimi in Christo patres domini Joannes sanctæ Romanæ Ecclesiæ episcopus Prænestinus cardinalis Moronus, et Carolus ejusdem sanctæ Romanæ Ecclesiæ tit. Sancti-Apollinaris presbyter cardinalis de Lotharingia principes, et amici nostri charissimi, nomine Sanctitatis vestræ nobis per episcopum Quinquecclesiensem, tunc Chanadiensem, paucis mensibus ante finem Concilii nuntiavere, et quæ reverendus episcopus Pharensis, nuntius Apostolicus, in eamdem sententiam affirmavit, diutius haud cunctandum, sed primo quoque tempore Sanctitatis vestræ benignitatem ac pietatem hisce officiosis litteris nostris implorandam esse duximus, rati non opus fore, quod Sanctitati vestræ molestiam exhibeamus anxia et prolixa enumeratione multarum gravissimarum causarum, (utcumque eas in promptu habeamus) propter quas Sanctitas vestra merito possit pro æterna multarum animarum salute, humili et filiali petitioni nostræ paterne annuere, sed arbitrati sumus sufficere, et gratius quoque futurum Sanctitati vestræ, alioquin maximis et plurimis negotiis occupatæ, si Sanctitati vestræ desiderium nostrum simpliciter, et quam fieri posset brevissime proponeremus.

« Itaque nunc Sanctitatem vestram nostro et præfati illustris generis nostri ducis Bavariæ nomine impensissime rogamus et obsecramus, ut pro ea auctoritate, quam a Deo Optimo Maximo obtinet, dignetur clementer opitulari tot Germaniæ nationis, ac regnorum et provinciarum populis, quibus viri Catholici et prudentes judicant, Deo propitio hac concessione calicis optime consultum iri, quemadmodum nobis plane persuasimus, Sanctitatem vestram pro summa pietate, et juvandæ instaurandæque collapsæ religionis nostræ Catholicæ ardentissimo studio, lubenter facturam esse, neque permissuram, ut frustra a Sanctitate vestra auxilium petiisse videamur in re tam necessaria, et ad salutem Christiani populi pertinente, quæ in Concilio tam diligenter ventilata et discussa fuit; præsertim cum jam omnibus constet et manifesta sit ingens utilitas, quæ ex hujusmodi concessione expectanda est. Præterea, habita diligentissima deliberatione cum viris Catholica pietate et doctrina claris ac rerum Germanicarum peritissimis, ex illorum sententia Sanctitatem vestram hac quoque de re certiorem reddendam esse censuimus ; quodque Sanctitas vestra maximum quoque momentum adferet tam ad conservandas in Germania, ac regnis et dominiis nostris saltem exiguas hasce religionis Catholicæ reliquias, quam ad cohibendas et exstirpandas hæreses, et earum auctores, ebuccinatores, et propugnatores, si non solum modum et rationem aliquam invenerit, qua sacerdotes, qui assertis suis conjugiis se ab Ecclesia separarunt, Ecclesiæ possint reconciliari, retentis utcumque in contubernio suo assertis illis uxoribus, verum etiam benigne

indulserit, quod in locis, ubi presbyteri in 'eo numero, qui sufficiat, haberi nequeunt, ab episcopis ordinariis viri laici justæ ætatis, ac doctrinæ, et vitæ probatæ, ac bonæ famæ ad ministerium altaris et ad alia sacerdotum munia admittantur.

« Quocirca prætermittere non potuimus neque debuimus in tanta rerum difficultate, quin etiam hoc nomine Sanctitati vestræ, omni, quo possumus, studio pro nobis ipsis et pro antedicto illustri et charissimo genero nostro reverenter rogamus et obtestamur, ut postposita omni dilatione, in hoc quoque articulo salutare remedium adhibeat : et cum Sanctitas vestra non ignoret, judicio et sententia tot piissimorum hominum tali curatione Ecclesiam Catholicam, divino favente numine, plurimum juvari, et multa animarum millia salvari posse, nequaquam intermittat etiam Sanctitas vestra in hac parte Apostolicam auctoritatem exercere ; hoc ipsum enim tempus est (quod cum debita filiali reverentia dictum volumus) quo Sanctitas vestra id præstare, perficere et assequi poterit, ut nomen ejus in perpetuum celebretur, atque laudetur, ac vere de Sanctitate vestra dicatur : Quid potuit facere, et non fecit vere Pius Pontifex, quo nutantes firmaret, lapsos erigeret, et errantes in gremium Ecclesiæ reduceret ? Profecto Sanctitas vestra in eo factura est rem vocatione et pietate sua dignissimam, quam proculdubio nos ipsi, et omnes pii et Christi fideles in universo Christiano orbe nostris ad Deum Optimum Maximum orationibus pro incolumitate, et felicitate Sanctitatis vestræ jugiter fundendis promereri studebimus ; cui, quod reliquum est, filialis nostræ observantiæ officia reverenter offerimus ac commendamus. Datum in civitate nostra Vienna die XIV mensis Februarii, anno Domini MDLXIV, regnorum nostrorum Romani XXXIV, aliorum vero XXXVIII.

« Quod nos nostro et fratris illustris et charissimi filii nostri ducis Bavariæ nomine, a Sanctitate vestra studio unitatis et pacis Catholicæ Ecclesiæ promovendæ reverenter petimus, id sine negotio et mora concessum iri confidimus : quinimo illis potissimum de causis, quas Sanctitas vestra ex illustrissimo cardinale Morono, et ex oratore nostro intelliget, omnino ita fore pro certo tenemus ».

30. Ad hæc postulata eblandienda a Pontifice, idem imperator Joannem Moronum cardinalem, qui Concilio Tridentino cum summa legati Apostolici auctoritate præfuerat, interpretem adhibuit, ad quem extant hæ litteræ [1] :

« Ferdinandus, divina favente clementia, electus Romanorum imperator semper Augustus, etc. reverendissimo in Christo patri, domino Joanni S. R. E. episcopo Prænestino cardinali Morono, amico nostro charissimo, salutem ac benevolentiæ nostræ affectum.

« Reverendissime in Christo pater, amice charissime. Posteaquam proximis diebus diutina et matura deliberatione cum viris piis Catholicis et doctis, adhibita specie a S. D. N. pie ac benigne concessa, tandem, Deo propitio, res in eum locum est adducta quod confidamus, tum Sanctitatis suæ voluntati, tum afflictis et turbatis multorum conscientiis probe consultum iri, quemadmodum paternitas vestra reverendissima intelligere poterit : quandoquidem rem omnem cum reverendo episcopo Pharense nuntio Apostolico benevole communicavimus, qui haud dubie, quæ acta sunt, ad Sanctitatem ejus referet, adeo, ut nunc in hoc sacro calicis negotio nobis nil aliud restare videatur agendum, nisi quod quædam Brevia nobis a Sanctitate ejus transmissa latius extendantur, et quædam de novo conficiantur : cujus rei curam magnifico, fideli, nobis dilecto Prospero comiti Archi nostro consiliario et apud Sanctitatem ejus oratori injunximus, eamque nihil plane difficultatis habituram arbitramur, præsertim si paternitas vestra reverendissima suas quoque partes interposuerit, prout interponi vehementer desideramus.

« Sed alterum illud negotium nobis superest conficiendum de conjugio sacerdotum, quod Sanctitas ejus in ulteriorem deliberationem rejecit ; est enim illud non minoris momenti, quam concessio calicis, ac diutius nullo modo posthaberi potest nec debet. Quapropter Sanctitatis ejus illud nunc iterum per præfatum oratorem nostrum in memoriam redigendum et reverenter inculcandum duximus, in quo cum paternitatis vestræ reverendissimæ opera nobis maxime itidem usui esse possit, paternitatem vestram reverendissimam summo studio benevole hortamur atque requirimus, ut consideratis æquissimis pariter et gravissimis illis rationibus et argumentis quibus ad hanc necessariam petitionem adducti sumus, et pro sua præclarissima erga nos voluntate velit nobis etiam in hac re, tam pia, tamque utili ad recuperandam Ecclesiæ unitatem et quietem, auxilio suo adesse, et sicuti hactenus consuevit in rebus omnibus, boni protectoris officium præstare, quemadmodum nobis de paternitatis vestræ reverendissimæ pietate ac benevolentia plane pollicemur. Factura profecto est paternitas vestra reverendissima opus pium et sanctum, Deoque Omnipotenti gratum, atque Ecclesiis in Germania, ac regnis, et dominiis nostris saluberrimum, quod paternitati vestræ mutuis Cæsareæ benevolentiæ studiis rependemus, eamdem, quod reliquum est, valere optantes. Datum in civitate nostra Vienna die XVII Junii MDLXIV, regnorum nostro-

[1] Ext. in Ms. arch. Vat. sig. num. 3220.

rum Romani xxxiv, aliorum vero xxxviii (1) ».

31. Pro Calixtinorum etiam reliquiis, quæ superfuerant in Bohemia, in sinum Ecclesiæ traducendis, idem imperator flagitavit, ut Pontifex permitteret Pragensi archiepiscopo eos ad sacerdotalem ordinem provehere [1], subjectis legibus in libello supplice descriptis :

« Quæ postulat a Sanctissimo D. N. Cæsarea majestas, tria sunt. Primum quod archiepiscopo Pragensi concedatur, ut Calixtinos, qui antiqua conventa et compactata se servaturos spoponderint, omnibus prius hæresibus abjuratis et ritibus ab Ecclesia Romana dissentientibus, dempto calicis usu, Ecclesiæ reconciliare possit.

« Secundum est, quod eidem archiepiscopo Pragensi detur, ut Calixtinos jam reconciliatos ad sacros ordines promovere possit.

« Tertium, quod illis consulatur oppidis, in quibus cum unicus tantum sit sacerdos, diversi tamen sunt communicandi ritus ». Et interjectis pluribus de adigendis Calixtinis, ut profiteantur totum Christum sub qualibet specie contineri, nec utramque speciem necessariam ad salutem, subdit :

« Quod Bohemis id concedi possit, hæc nos persuadent ; quia a centum viginti quinque annis in ritu atque more nutriti sint et educati, ut opus perdifficile sit ipsos ab instituto more divellere. Diversa autem esset ratio, si denuo hæc sibi concedenda peterent. Differunt enim hæc duo ad invicem, si quempiam natura non malum in antiquo more permanentem toleremus vel vetustiorem consuetudinem nulla certa ratione mutari sinamus ».

32. Re igitur a Patribus ac sapientibus viris discussa, consultius visum fuit petitioni calicis assentiri, ut hoc veluti obice submoto, in angulari lapide Catholicæ veritatis conveniret Germanorum natio, quamvis istis proprietatibus distinctius emineret. Igitur episcopos nonnullos auctoritate instruxit Pius, ut certis legibus, laicis calicis usum efflagitantibus permitterent ; hoc ipsum per oratorem suum postulante Ferdinando, quod diceret, nolle se ea, quæ juris erant Ecclesiastici, temere attingere, ut ex subjecta formula [2] manifestius comprobatur :

« Sacra Cæsarea majestas dominus noster clementissimus, posteaquam intellexit instantem petitionem suam, quam fecit primum per suos oratores in sacro Tridentino Concilio, deinde vero apud Sanctissimum in Christo patrem ac dominum D. Pium S. R. et universalis Ecclesiæ Summum Pontificem, jam tandem exauditam esse, sacrique calicis usum iis, qui digne illum in communione sanctæ Catholicæ matris Ecclesiæ petent, posthac minime esse denegandum, existimavit, nunc summam adhibendam esse curam ac diligentiam, ne quod suprema ac legitima Ecclesiæ auctoritate jam licet, illicito ullo modo ad usum proxime redigatur ; quinimo, ne ipsa concessio in sensus non veros a quoquam trahatur, ac ne quod a majestate sua Cæsarea pia mente procuratum fuit, et ejusdem Ecclesiæ ob eam præcipue causam concessum, ut diu frustra exoptata fidelium concordia fieret, schisma majus deterioresque pariat contentiones. Quare tametsi majestas sua Cæsarea nihil minus cogitat, quam falcem in messem S. D. N. cæterorumque episcoporum mittere, quandoquidem probe novit, ac lubenter et aperte profitetur, quod minime ad principes sæculares pertineat de rebus fidei statuere, sed ad Ecclesiasticum ordinem pertineat de rebus fidei statuere, gravioresque religionis et fidei causas ad Apostolicam Sedem sacraque Concilia divina Dei dispositione esse reservatas ; verumtamen, ut majestas sua Cæsarea, tanquam primogenitus Ecclesiæ filius, supremusque ejus advocatus ac defensor, omnem suam promptitudinem, assistentiam et auxilium pro legitima executione piæ hujus sacri calicis concessionis seu permissionis ita exhibeat, ut fructus inde, Deo auspice, animabus fidelium salutaris proveniat, visum est majestati suæ Cæsareæ negotium dare piis aliquot et doctis, pacisque studiosis viris, qui in Dei nomine ac sancti Spiritus, gratia Dei invocata, diligenter cogitarent, perpenderent, examinarentque omnia, quæ juxta formam jam emanatæ concessionis sacri calicis, usum illius (quantum humana discretio, cautela diligentiaque assequi potest) fructuosum reddant, deque tandem omnibus, super quibus unanimiter eos convenire contingeret, Cæsaream suam majestatem commonefacerent. Cum itaque ab iisdem Cæsareæ suæ majestatis mens ac voluntas diligenter fuerit executioni demandata, placuit suæ Cæsareæ majestati, quæ ab illis pie proposita sunt, cum reverendissimis archiepiscopis et episcopis, quorum provinciæ ac diœceses majestatis suæ regna, ac inferioris Austriæ dominia patrimonialia attingunt, pro sacri calicis dispensatione delegatis tenore præsentium benigne conferre.

« Quoniam vero in hac tota actione unicus majestatis suæ scopus est, ut sacri calicis rectus

[1] To. xiv. de Conc. Ext. in Ms. arch. Vat. sign. num. 3201. — [2] Ext. in Ms. arch. Vat. sig. num. 3229. p. 14.

(1) Ferdinandi imperatoris postulationes de usu calicis laicis concedendo non pronis tantummodo auribus excipere Pius visus est, ut narrat hic annalista, sed et Bullam dedit in qua reipsa usum illum permittebat. Has litteras, desumptas ex schedis cardinalis Granuelæ additas legimus in opusculo *De la Tolérance des Religions* excuso Parisiis apud Anissonium MDCXCII, in-12, pag. 77 addition. Cuinam dirigantur, quanquam ibi non legitur, facile tamen ex eorum serie intelligitur ad cardinalem ipsum Granvellanum Mechliniensem archiepiscopum transmitti ; et forte Encyclicæ erant litteræ ad alios pariter per Germaniam archiepiscopos destinatæ, etc.

Hanc dein Bullam Pius V et Gregorius XIII peculiaribus litteris revocandam censuerunt, ut scribit annalista hic num. 36. MANSI.

usus instituatur, piaque Ecclesiæ intentio votivum sortiatur effectum, antequam ea exponantur, quæ servanda pii viri consuluerunt, nonnulla, sine quibus institutum hoc utiliter executioni mandari minime posse videtur, præmittenda esse duxit.

« Concessionis hujus fructum, ex confessorum et concionatorum diligentia in primis pendere plane constat : licet autem de salutari peccata confitendi more, quo ab initio Catholica Ecclesia unanimi sanctorum antiquorum Patrum consensu usa est, et modo etiam utitur, non sit præsentis instituti ex professo disserere, maxime cum præsupponendum sit, sacerdotes conscientiarum præsides ac judices divina ordinatione institutos, a confitentibus sacramentalem confessionem semper requirere, ac potestate dimittendi retinendique peccata divinitus eis tradita nequaquam abuti, tamen quæ hoc tempore, quo calix populo laico exhibebitur, præcipue introducenda et promovenda, ipsisque confessoribus diligenter observanda videntur, hæc sunt :

« Primum Dei populus ita docendus, exhortandus atque admonendus videtur, ut intelligat sentiatque, Romanam Ecclesiam, sub qua matre ac magistra divisim Ecclesiis fides Catholica tradita est, nequaquam esse ideo reprehendendam, quod in Sacramentorum dispensatione salva illorum substantia ea statuat vel mutet, quæ suscipientium utilitati, seu ipsorum sacramentorum venerationi, pro rerum, temporum et locorum varietate magis expedire judicarit, quinimo potestate sua rectissime et piissime usam esse.

« Videtur insuper populum ita docendum, exhortandum atque admonendum esse, ut in sanctissimo Eucharistiæ Sacramento sub qualibet specie totum et integrum Christum contineri et sumi conformiter credat, et quod ad fructum sacramenti attinet, nulla gratia necessaria ad salutem defraudari eos, qui unam speciem solam accipiunt, ideoque asserentes sub una panis specie integrum Christum non sumi, æque ac docentes, parvulis, antequam ad annos discretionis pervenerint, necessariam esse Eucharistiæ communionem, a piis fidelibus Ecclesiasticam unitatem servantibus esse rejiciendos. Piisque pariter ac prudentibus confessoribus faciendum erit pro viribus, ut quisque sentiat, quod si ad communionem accedet, nisi integram atque inviolatam eam teneat et credat fidem, quam Sol Justitiæ Christus Deus docuit, Apostoli, et Beatus Petrus, ejusque legitimi successores tradiderunt, et prædicta Catholica, Spiritu sancto suggerente, Ecclesia perpetuo retinuit, reum eum esse Corporis et Sanguinis Domini, judiciumque sibi manducare et bibere.

» Et quoniam Cæsarea majestas non sine dolore intellexit, esse in dominiis ac regnis ejus, et præsertim in Austria, qui conquerantur, nescitur qua incuria, sacerdotes in aliquibus locis, ut plurimum, omnes qui ad confessionem accedant, publice et illorum facta, quasi in corona audire, ac mox deinde absolvere, ideoque non posse singulos omnia peccata mortalia, quibus si conscientiæ suæ latebras diligenter prius explorarent, Deum suum mortaliter offendisse animadverterent, apud solum sacerdotem secreto confiteri, salutaria super inde consilia quærere, ac per absolutionem postmodum a peccatis relevari, arbitratur majestas sua, Catholicum apprimeque pium confitentium zelum fovendum esse.

« Quare ut sacerdotum omnium, in primis autem dominorum ordinariorum hac in re diligentia merito requiritur, remediumque ab eis sedulo expetitur, ita etiam confessores omnes in ejusdem suæ majestatis dominio degentes seriose videntur præmonendi, ut in privatis secretis confessionibus audiendis prudenter se gerant, juxtaque captum confitentium, quorum omnium et singulorum una atque eadem non est ratio, procedant, tandemque cui vel lac vel solidus cibus convenient, lac solidumve cibum pie præbeant, caveantque perdiligenter, ne theologalibus difficultatibus aliisve occultis mysteriis captum confitentium excedentibus (quæ omnia inutilium disputationum, unde hæreses etiam, proh dolor ! ortæ sunt, multorumque deinceps discordiarum causa et fomentum extiterunt) confitentes deterreant, vel a sacra communione, quæ digne sumentibus medicina semper est salutaris, arceant aut expellant, sed rite omnia tractantes, incorrupteque disponentes, Dei gloriam atque animarum salutem dumtaxat se quærere ostendant.

« Et posteaquam legitima Catholicæ Ecclesiæ auctoritate provisum quoque est, ut in recipiendis ad Ecclesiæ unitatem et gremium lapsis vere pœnitentibus de rigore canonum remittatur, videtur, tam reverendis ordinariis, quam cæteris sacerdotibus prudenter maximaque cum circumspectione agendum esse, ut non modo præstentur atque exigantur (ubi tamen de lapsis notoriis ac scandalosis agetur), quæ in ipsa concessione pro disciplina Ecclesiastica conservanda pie sunt expressa, verum etiam cum promiscua plebe, quæ ignorantiæ vitio, vel errorum tenebris obducta, vel in erroribus nata atque hactenus educata fuit, tanta cum charitate procedatur, ut ea ipsa erroris sui a confessore suo diligenter admonita, ac desuper munere sacramentalis absolutionis accepto, in foro conscientiæ plane tuta, et in unitate Ecclesiæ constituta ad communionem admittatur : efficiantque pii sacerdotes, ut quæ pro rerum, locorum, personarum et temporum conditione ad Dei honorem pœnitentiumque utilitatem expedire cognoverint, ea ipsos prudenter im-

plevisse constare possit. Denique in confessionibus et in concionibus ita se gerant, ut observantiam conditionum, quæ Sanctissimi domini concessioni, pro sublevandarum conscientiarum studio insertæ sunt, Christianis exhortationibus et sua doctrina efficaciter ac suaviter introducant.

« Superest de illis loqui, quæ suæ Majestati a sæpe nominatis viris pro sacri calicis administratione pientissime proposita fuerunt.

« Sanguis Domini nostri Jesu Christi, non aliter ex calice præter formam in Ecclesia perpetuo usitatam administrandus esse videtur, calicesque plures et capaciores antea consecratos omnibus rite illum appetentibus exhibeant.

« Ac ne schisma inter fratres ullum oriatur, quinimo, ut ex hac sacri Concilii et Apostolicæ Sedis gratia et concessione illud obtineatur, quod pii viri jam multum diuque in votis habuerunt, nempe, ut vinculum charitatis sarciatur ac conservetur, atque ut omnes in sancta unius Catholicæ et Apostolicæ Ecclesiæ unitate, non modo uno et eodem ore Deum glorificent, sed unum atque idem esse exterioribus quoque signis dignoscantur, pie arbitrati sunt, sincereque consuluerunt, ministrorum, templorum, et altarium differentiam prorsus tollendam esse, pariter etiam prius et posterius in re tanti momenti, omnino esse evitandum : quare omnes tam sub una, quam sub utraque specie communicaturi indiscriminatim ad communionem accedere debere, hoc tamen ordine omnino observato, ut sacerdoti Catholico, qui Corpus Domini sub specie panis præbet in medio altaris existente, levita, vel alius sacerdos Catholicus ministrans e dextro altaris cornu calicem sacrum, et sinistro vero et infra altaris gradus æditaus, vel aliquis alius honestus laicus meram ablutionem vini non consecrati, quemadmodum hactenus in usu fuit, porrigat, ita ut ii qui unica specie contenti esse volent ad illum, puta æditaum solum, qui vero sub utraque communicare maluerint, etiam ad sacrum calicem sese conferre queant.

« Ne vero Christi oves esuriant neve parvuli panem petant, et non sit qui frangat eis, præmittendum consuluerunt piam aliquam populo exhortationem, præsertim in publica et frequenti, communione in lingua vernacula, verbis tamen ejusmodi conceptam, ut populus summatim ex ea de essentialibus ad doctrinam fidei sanctissimæ Eucharistiæ sacramenti atque ejus fructum instruatur doceaturque, tum illos qui sub altera, quam qui sub utraque communicant, utrosque Carnem et Sanguinem Domini integre ac rite sumere, atque, ut juxta, Pauli sententiam, manducans non manducantem contemnere non debet, ita bibenti, ne contemnat non bibentem, cavendum erit : et quemadmodum per varietatem hujus ritus fides aut religio minime variatur, ita debere omnes sollicitos esse servare unitatem spiritus in vinculo pacis.

« Simili modo, quandoquidem rudes homines mentem a terrenis haud facile evocant ad animos in gratiarum Dei actionem et laudem excitandos, possent post communionem, hymnus aliquis vel psalmus, cum responsorio instituto convenientes, et ab episcopo diligenti examinatione præmissa approbati, vulgari lingua decantari.

« Super his autem omnibus expressa dominorum ordinariorum diligentia requiritur in visitatione bis aut semel saltem in anno per universam diœcesim per Catholicos prudentes, doctos et Dei gloriam quærentes, non avaros, non in fide dubios imperitosque homines, instituenda executionique demandanda. Certe alioquin in die tremendi judicii de manibus eorum animæ sibi subditorum requirentur, sentientque se hominibus et Deo potissimum displicuisse.

« Hæc sunt pia illa salutariaque consilia, quæ ut Cæsareæ suæ majestati sincere exhibita ac proposita sunt, ita sæpenominatis reverendissimis prælatis, concessioni tamen Apostolicæ Sedis sacrique Concilii innitendo, benigne significanda esse duxit; non ut eorumdem munus, quemadmodum etiam superius tactum est, sibi usurpare, aut quidquam contra boni imperatoris, ac privilegiorum Ecclesiasticorum defensoris officium attentare unquam cogitaverit, sed ut protectionis atque assistentiæ suæ Cæsareæ studia, cum Apostolicæ Sedis sacrique Concilii studiis pie conjuncta esse sæpenominati reverendissimi episcopi omnino sentiant, ac quid eis liceat pariter, et quid expediat perpendant, certumque habeant, majestatem suam Cæsaream in executionem præmissorum ita effecturam, ut favor et auxilium majestatis suæ eis nunquam desit.

« Hæc omnia majestas sua Cæsarea, tum reverendissimo domino Zachariæ Delphino episcopo Pharensi Sanctitatis suæ nuntio, quam cæteris prænominatis archiepiscopis et episcopis, benigne significare voluit.

« Cupit autem majestas sua Cæsarea hoc pium et saluberrimum negotium sine omni dilatione per reverendissimos dominos archiepiscopos executioni demandari. Ubi sane majestatis suæ Cæsareæ judicio curandum erit, ut etiam suffraganei episcopi ab archiepiscopis subdelegandi, nihil difficultatis faciant, neque moras nectant, sed cum ipsi talia per se soli passim per universam diœcesim suam præstare non possint, mox hujusmodi facultatem prælatis, decanis, ruralibus parochis, prioribus, guardianis, seu aliis monasteriorum præpositis tribuant, eosque de iis omnibus, quæ supra scripta

sunt copiose edoceri curent, et Deo propitio hoc institutum ad Dei gloriam et salutem, quietem et unitatem Ecclesiæ, ac Germaniæ, regnorumque et dominiorum majestatis suæ Cæsareæ, jam tandem perficiatur, quemadmodum majestas sua Cæsarea futurum sibi plane persuasum habet, atque id Cæsarea sua benevolentia pariter ac benignitate lubenter recognoscit. Decretum per majestatem suam Cæsaream die XI Junii, anno Domini MDLXIV ».

33. *Legatio Germaniæ cardinali Morono demandata.* — Ut autem Germaniæ rebus majori, tum præsidio, tum dignitate consuleret Pontifex, Joannem cardinalem Moronum nuper Tridentina legatione gloriose perfunctum, ac Cæsari maxime acceptum, legatum in Germaniam decreverat [1], amplaque illum instruxerat facultate, quo validius hæreticis posset resistere, eorum fraudes pandere atque argutias elidere, libros omnes hæreticorum legendi et apud se retinendi, jussusque fuerat imperatoris ac Bavariæ ducis animum prudenter lenire, ut postulationibus modum ponerent, ne injusta forte conniventia ea populis concedi optarent, quæ in illorum verterent perniciem, quibusve non erigeretur lapsus, sed in ruinam magis impelleretur, quale propemodum fuisset sacerdotum conjugium, atque alia hujusmodi. Cum autem gravis suspicio esset oborta, ne Protestantes legati Pontificii adventu perculsi bellum civile conflarent, ad aliud extrahi tempus legationem visum est, atque ut habent Acta Consistorialia [2] : « XIV Aprilis Sanctissimus fecit verbum de dilatione profectionis reverendissimi domini Moroni legati in Germaniam, eo quia Ferdinandus serenissimus metuebat, ne tumultus Protestantium oriretur, si id suis litteris peteret ; dixit tamen sperare, brevi tempore majestatem suam, non solum legati profectionem non ægre laturam, sed etiam magnis precibus postulaturam. Et multa in hanc sententiam locutus est ; se quidem, si fieri possit, pro Christiani populi salute centies quotidie mortem oppetiturum, neque privati commodi rationem ullam, sed publicæ tantum utilitatis habiturum ».

34. *Antistites Germaniæ ad Concilium Tridentinum recipiendum exstimulantur.* — Interea [3], ut Tridentina decreta a se confirmata per totam Germaniam promulgarentur simul ac reciperentur, Ecclesiasticos S. R. imperii electores, pluresque alios Germaniæ episcopos suis extimulavit Epistolis ; et quoniam de Friderico designato Colonien. archiepiscopo incommoda quædam dubiæ fidei spargebatur fama, isque, cognito quod sibi objectum erat crimine, suam innocentiam Pontifici asserere studuisset, Pontifex gravi Epistola illum admonuit, ut publicum intemeratæ fidei documentum ederet, Catholicam palam fidem asserendo, ac simul hæreticos e sua provincia strenue eliminando.

35. *Calicis concessio videtur dare, saltem ad tempus, aliquam spem fidei redintegrandæ in Germania.* — Jamque lætior affulgere spes visa fuerat fidei Catholicæ latius in dies per Germaniam propagandæ, quod nova illa calicis permissione, plurimi Viennæ ejurata hæresi, cum Ecclesia sancta in gratiam rediissent, ac Pontifex, cum in Consistorio de Ferdinandi imperatoris ægritudine verba esset facturus, mœstitiam illius nuntii hoc alio consolationis pleno temperavit. Asserunt enim Acta [1] :

« Romæ die Veneris XIV Julii fuit Consistorium : Sanctissimus fecit verbum de infirmitate serenissimi Ferdinandi in imp. electi, et multa de ejus laudibus dixit, et in Christianam religionem pietate.

« Dixit, ipsum maxima cum instantia petiisse, ut Germanicæ nationi et statibus patrimonialibus communio sub utraque specie concederetur : id nisi fieret, brevi fore, ut illarum regionum viri, non solum hæretici, sed etiam infideles fierent, hanc concessionem, remedium tanto malo futuram : hanc petitionem factam ab imperatore communicato consilio cum principibus Catholicis Germaniæ episcopis et electoribus, ideo Sanctitatem suam, quamvis a rebus novis semper abhorruerit, non libenti animo, sed necessitate coactam, ut tantis malis remedium adhiberetur, de consilio quorumdam cardinalium secreto per Sanctitatem suam deputatorum, ac quorumdam prælatorum, qui Concilio interfuerunt, facultatem dedisse quibusdam episcopis hanc concessionem faciendi, quibus tamen non dederat facultatem præcisam concedendi usum calicis, sed ita demum, si exposita ab electo in imperatorem vera esse reperiantur, et cum conditionibus de quibus in facultatibus ; se sui consilii rationem nunc reddere voluisse, et certiores nos facere. Ex litteris [2] nuntii Delphini accepisse, Viennæ maxima cum lætitia illius populi usum calicis receptum fuisse, et cum laude et gratiarum actione erga imperatorem et Sanctitatem suam, et duas ex tribus partes ex Lutheranis et suspectis illius civitatis post hanc concessionem resipuisse, et se Catholicos declarasse, quodque idem speratur fore in aliis civitatibus ».

36. Verum brevi spes illa reflorescentis fidei evanuit ; ac cum nullus deinceps profectus haberetur religionis, imo contumaciori animo Lutherani in suis hæresibus defigerentur, multaque in dies graviora orirentur incommoda, B. Pius Quintus, qui immediate in Pontificatu Pio IV successit, ac Gregorius postmodum XIII

[1] [illegible] Vat. [illegible] — [2] Act. [illegible] — [3] [illegible] Ep. XXI et Ep. CLXXXVII.

[1] Act. Consist. sig. 135, p. 390. — [2] V. Aug. Ep. XXXII

concessionem illam penitus revocarunt, servatumque a pluribus seculis usum sub altera tantum specie communicandi laicos restituerunt.

37. *Pius Ferdinandi obitus : turbida initia imperii Maximiliani successoris.* — Ferdinandus vero imperator, cum morbo, quo aliquantulum fuerat levatus, iterum afflictaretur, VIII kal. Augusti placidissime efflavit animam hora 23, cum antea tam liberis quam generis, qui lectulo circumstabant, præclara præcepta et consilia dedisset, in primisque Maximiliano, quem hortatus est ac rogavit, ut perennem se religionis Catholicæ defensorem ac vindicem præberet. Hoc accepto nuntio, Pontifex [1] cardinales de imperatoris morte certiores fecit :

« Die V Augusti MDLXIV, fuit congregatio generalis, in qua S. D. N. conquestus est de obitu serenissimi D. Ferdinandi regis in imperatorem electi, qui obiit die XXV Julii maxima cum pietate, cum omnia Sacramenta suscepisset, et multa dixit de ejus laude, et de jactura Christianæ reipublicæ, quam sperabat per serenissimos ejus filios, et præcipue regem Maximilianum resarcitum iri. Fecit verbum de ejus exequiis peragendis, et quod missa cantaretur per cardinalem, et fieret sermo, quamvis non esset de more, et quod illius memoriæ amplissimi honores haberentur : et deputati fuerunt ad hoc reverendissimi Moronus, de Aracœli, Sabellus et Borromæus. Fuit deputatus reverendissimus dominus cardinalis ab Altaemps legatus ad Maximilianum Romanorum regem ».

Explicuisse Ferdinandum in extremo vitæ actu plurima virtutum exempla scripsit Pontifici Matthias Cithardus Ordinis Prædicatorum, qui morienti adstiterat, ut ex Pii [2] ad eumdem religiosum virum responso constat : « Litteræ tuæ, quibus commemorasti singularem Ferdinandi Romanorum imperatoris electi in ferenda diuturni morbi molestia patientiam, tum summam pietatem et religionem, quam is in obitu declaravit, dolorem, quem amisso primogenito nostro cepimus, non parum consolatæ sunt, etc. XIX Augusti MDLXIV, anno V ». Solatus est aliis litteris [3] Maximilianum electum imperatorem de obitu Ferdinandi parentis, quem Deus e mortali vita ad immortalem evocarat, ut illi pro laboribus in asserenda fide Catholica susceptis, felicioris imperii æternitatem conferret. Mariam etiam Hungariæ et Bohemiæ reginam, necnon Ferdinandum archiducem Austriæ, Albertum ducem Bavariæ, eo casu afflictos sacris consolatoriis verbis permulsit. Porro Maximilianus a religione ac pietate imperii sui exordia auspicatus est, ut retulit Pontifex [4] in cardinalium senatu :

« XVIII Augusti MDLXIV, fuit congregatio generalis, in qua S. D. N. communicavit reverendissimis DD. cardinalibus, quæ ex litteris nuntii habebat de successu rerum Germaniæ, post obitum serenissimi Ferdinandi in imperatorem electi, et bonam spem, quam habebat de novo rege Romanorum, qui cum fratribus suis pietatem et religionem paternam imitaturum præ se ferebat ».

Turbida fuere initia imperii Maximiliani ob Joannis Transylvaniæ principis in Hungariam irruptionem [1], qui secum auxiliarem Turcarum exercitum traxit. Pepigerat ille antea cum Ferdinando inducias, quo extincto, eas solutas ratus, cum se Solymanni Turcarum imperatoris beneficio et auctoritate Hungariæ regem diceret, contracto raptim exercitu Sachomar oppidum in finibus Pannoniæ inferioris munitissimum militari astu cepit ; nam vespere qua hora armenta in oppidum reducebantur, submisit milites, qui post terga boum maximam pulveris nubem concitarent, ne ab oppidanis dignoscerentur : ita una cum armentis oppidum ingressi custodes repente adorti trucidarunt, eademque celeritate in apertas arcis portas insilire, antequam præsidiarii se colligerent; inde Hadadum, Arivanum Pannoniæ oppida cepit, ad Unguarum vero cladem a præsidiariis Germanis accepit, quatuor millibus amissis ex repentina glandium missilium procella, cum propius ad exploranda mœnia accessisset. Submissus vero mox cum copiis a Maximiliano Lazarus Suendius, ut Hungariæ opem ferret, Toccaium et Serenschium oppida cepit, desertumque ab hoste Sachamar instauravit. Pellectus est in societatem hujus belli Turca, qui, ut pro comparando exercitu tempus aucuparetur, de redintegrandis induciis cum Maximiliano egit, ut pacis expectatione illusum atque imparatum adoriretur, de quo rerum successu Pontifex [2] senatum certiorem fecit, seque ad ferendam opem Maximiliano, et conjungendos mutuo fœdere in Turcam principes studia omnia conversurum significavit.

« Die Veneris VI Octobris MDLXIV, fecit verbum de induciis fractis a Transylvano, qui quædam oppida Maximiliani in imperatorem electi occupaverat, et de dubio, quod bellum futurum esset in illis partibus inter Maximilianum et Turcas, quod si hoc occurrerit (quod Deus avertat) cogitandum erit de auxilio ferendo eidem regi et uniendis principibus pro Christiana republica, quibus rebus pro viribus Sanctitas sua se non defuturam affirmavit ».

Licet vero Turca [3] de instaurandis induciis misso Marco Zibinensi ageret, tamen Maximilianus Turcicarum artium non ignarus, ad bellum

[1] Act. Cons. Ms. card. Spadæ sig. 134. p. 389. Schard. Ep. rer. gest. sub Ferd. Busacq Ep. IV. Isthuan. hist. Hungar. l. XXI in fin. — [2] Pius IV. lib. brev. sig. num. 2984. Ep. 32. — [3] Ib. Ep. 101, 54, 100. — [4] Act. Cons. Ms. card. Spadæ sig. 134, 387.

[1] Natalis Comes l. XIV. — [2] Act. Cons. Ms. card. Spadæ sign. num. 134. p. 390. — [3] Natal. Com. l. XIV.

strenue se accinxit, ac ne auctor belli, vel pacis osor videretur, suis edixit, ut ab injuriis in Turcam inferendis abstinerent, de bellico vero, quem instruebat, apparatu Pontificem fecit certiorem, qui hæc retulit in cardinalium senatu : « Communicavit (inquiunt Acta [1]) Sanctitas sua sacro Collegio apparatus, quos comparabat serenissimus imperator adversus vaivodam Transylvaniæ ». Addunt Acta [2] de pia Maximiliani erga Pontificem observantia :

« XV Decembris retulit se habuisse litteras serenissimi imperatoris, et ipsius fratris, quas attulit episcopus Vintimiliensis, quibus significabant, velle continuare in devotione et obedientia erga Sedem Apostolicam et suam Sanctitatem.

38. *Maximilianus conjugium sacerdotum petit a Pontifice, sed patitur repulsam.* — Refert Jacobus Augustus Thuanus [3] Maximilianum Cæsarem per Prosperum comitem Arcuensem dedisse ad Pontificem litteras quarto kal. Decembris, quibus postulabat, ut de severitate Ecclesiastica permissis sacerdotum conjugiis remitteretur in Germania et Hungaria; non enim calicis concessionem optatum fructum afferre posse, nisi penuria sacerdotum laborantibus provinciis ea in re subveniatur : subjungit ille, additam fuisse succinctam argumentorum pro sacerdotum matrimonio contra cœlibatum enumerationem cum mandato, ut brevis ille commentarius cardinalibus communicaretur. Mox argutias hæreticorum agglomerat, utroque Testamento sacerdotibus uxores permitti, Apostolos, paucis exceptis, conjuges habuisse, nec constare post vocationem iis præceptum, ut se ab uxoribus separarent, in prima Orientali et Occidentali Ecclesia usque ad tempora Calixti sacerdotum conjugia libera ac licita fuisse : consuluisse Dionysium Corinthi episcopum Pinyto suffraganeo, ne cœlibatus onus fratribus imponeret; Paphnutium in Nicæna Synodo dixisse, non esse præbendam sacerdotibus occasionem scortationis vetito conjugio. Dein digressus ad calumnias addit, vix inter multos sacerdotes unum reperiri, qui castum cœlibatum præstet, omnesque fere esse publicos scortatores cum animarum discrimine et populorum offensione; quæ venena ex rapsodo hæretico exsuxisse videtur, qui semper hæreticorum causæ actorem hostemque Catholicorum se in suis historiarum libris profitetur. Refelluntur vero facile eæ argutiæ a sanctis Patribus, nam in primis veteres sacerdotes, quo tempore ministrabant in templo, colebant castitatem, cum itaque augustius sit sacerdotium Evangelicum, in quo non vitulus, sed Filius Dei immolatur, eo magis a sacerdotibus colenda est castitas, quare Ambrosius [1] sensit in cap. III Ep. prioris ad Timoth. « Omnes a conventu fœminæ abstinere debere, quia necesse est eos quotidie præsto esse in Ecclesia, nec habere dilationem, ut post conventum legitime purificentur ». Quod ait Lutheranus in Novo Testamento permitti sacerdotibus conjugia, nullus unquam expressus textus ab hæreticis de ea re asseri potuit, imo contrarium ex Apostolo elicitur, qui enim bigamum non admisit continentem, multo minus conjugali muneri operam dantem : inquit enim Syricius [2] : « Scriptum est : Unius uxoris virum. Non permanenti in concupiscentia generandi dixit, sed propter continentiam futuram », et Hieronym. in Epist. ad Pammachium : « Apostoli, vel virgines, vel post nuptias continentes, episcopi, presbyteri, diaconi, aut virgines eliguntur, aut vidui, aut certe post sacerdotium in æternum pudici », et Epiph. [3] : « Ecclesia liberos gignentem unius uxoris virum non suscipit, sed eum, qui se ab una continuit, aut in viduitate vixit ». Quis vero usus fuerit utriusque Ecclesiæ [4], ex Traditione, et Conciliis, et sanctis Patribus constat. Certe Nicæna prima Synodus canone 3. id nitide interdixit. Cæterum Maximilianus non absolute petierat permitti conjugia sacerdotibus, sed ut conjugati ad sacerdotium in iis locis, in quibus penuria erat sacerdotum, admitterentur, quod permissum aliquando refert Epiphanius [5], « Propter multitudinem, cum non inveniretur ministerium ». Quod ad Thuani et hæreticorum calumnias attinet, omnes fere sacerdotes scortatores esse, optandum summopere esset, ut ne unus quidem hujusmodi inveniretur, et quamvis hierarchiam Ecclesiasticam angelica feliciorem haudquaquam præsumamus, de qua scriptum est [6] : *Qui serviunt ei non sunt stabiles, et in Angelis suis reperit pravitatem, quanto magis hi qui habitant domos luteas et terrenum inhabitant fundamentum?* fidentius tamen cum Scriptura dicam : *Reliqui mihi septem millia virorum, qui non curvaverunt genua ante Baal,* quod cuique *intuenti probatos tot sacerdotum mores* facile apparebit. Quod si Thuani ætate obsoletior fuerit sacerdotum vita in Gallia, in qua tunc ille scribebat, nunc probitate ornatior est, ut Apostoli verba repetenda sint, [7] *Ubi abundavit delictum, superabundavit et gratia,* etenim hoc sæculo disciplina Ecclesiastica maxime refloruit in sacerdotali ordine, tenente sceptrum Gallicum Ludovico XIV, qui cum probe nosset religionem firmamentum esse regnorum, flagrantissimo pietatis ardore Jansenistarum hæresim nascentem ab Innocen. X et Alexandro VII damnatam celerrime præfocavit, tum animum regium ad

[1] Act. Cons. ubi supra. — [2] Act. Cons. sig. num. 134. p. 392. — [3] Jac. Aug. Thuan. l. XXXVI.

[1] Ambr. in c. 2. Ep. prioris ad Tim. — [2] I ad Tim. c. 3. Syric. in Ep. ad Him. Taur. in Ep. c. 7. Hier. in Ep. ad Pammach. c. 8. — [3] Epiph. hær. 59. — [4] Baron. in Annal. c. 3. — [5] Epiph. ubi sup. — [6] Job. IV. — [7] Ad Rom. XI.

evellendam radicitus Calvinisticam hæresim adjecit, mirasque sapientiæ politicæ artes in ea extinguenda explicuit : etenim hæreticos honorum, officiorum et nobilitatis titulis exuit, plura templa a perduellibus extructa temere, everti jussit, composita cum externis hostibus pace, exercitum fortissimum ad regios nutus paratissimum, profusis militaribus stipendiis sustentavit, moventes arma impios compescuit, seditionumque auctores sustulit; ingentem præconum Evangelicorum multitudinem, sumptu regio sustentatam, ad fidei orthodoxæ veritatem in luce et omnium oculis collocandam per hæreticas urbes et infecta oppida dispersit, denique pluribus centenis millibus animarum ad religionis cultum suavissima providentia revocatis, adeo ut in aliquibus urbibus conversi recenter ad fidem singulari pietate delibuti in Catholicorum civium amplexus irruerent, ac lætitia lacrymas oculis exprimente felices se profiterentur.

39. Cæterum, ut redeat oratio unde digressa est, objecta ab hæreticis in Catholicos sacerdotes crimina retorquet præclare Surius in hæreticos, ut discant prius trabem ex oculis suis tollere, qui festucam in oculis Catholicorum contemplantur : « Valde offenduntur », inquit Surius [1], « isti puri Evangelici impura vita quorumdam in clero Catholico, et eam vehementer traducunt apud indoctum vulgus. Sed sunt ex nostris, qui quandoque in tabulas quasdam visitatorum istorum Evangelicorum inciderunt in iisque plura et deteriora a conjugatis concionatoribus adulteria perpetrata legerint, quam possint apud Catholicos in tam vasto orbe scortatores reperiri. Quidam Lutheranicus sacerdos mirabili fraude adeptus parochiam quamdam uxorem duxit; ea cum novello marito jam minus arrideret, toxico ab illo perimitur, ut novis nuptiis via sterneretur. Interrogatus cur tantum admisisset facinus? respondit, conjugium in Lutheranis sacerdotibus non restinguere vagas libidines. Lutheranis id posset exemplis doceri, ut maxime quoque reprehendendi videantur, qui hodie Catholicis volunt permitti conjugia sacerdotibus contra omnia omnium sæculorum et ætatum exempla. Non frænatur libido libidini indulgendo, sed graviter potius reluctando, et piis studiis perpetuo vacando ». Hæc vero est ratio cur Pontifex conjugatos ad sacerdotium non admiserit, quod curis conjugalibus impliciti, qua par est sanctitate munus sacerdotale administrare non possent, cum etiam Apostolus conjugatos abstinere ad tempus jusserit, ut vacent orationi, eam vero controversiam Concilio Tridentino, petentibus Ferdinando Cæsare et Alberto Bavariæ duce, agitatam fuisse, nec aliquid innovandum visum esse diximus. Num vero spes aliqua conversionis Lutheranorum ex ea concessione affulgere potuit? nulla prorsus potuit, cum hæretici Pontificum et Conciliorum concessiones aspernentur, et in contrarium semper tendere ex cœco furore velint, edocti ab Luthero [1], qui referente Jodoco Coccio ita scribit : « Si Ecclesia per Concilium aliquod, facto decreto Ecclesiastico, contrahendi matrimonii uxoremque ducendi libertatem concederet, tum se potius dissimulaturum et crediturum, quod is homo potius in gratia Dei esset, qui toto vitæ suæ tempore unum, duo, vel tria scorta haberet, quam alius quispiam, qui secundum Concilii definitionem uxorem duceret, imo edicturum se ait sub pœna salutis amittendæ, ne quispiam hujusmodi Concilii permissione uxorem duceret, sed tum primum, vel continenter viveret, vel si id esset impossibile, in sua scortatione, si meretricem haberet, non desperaret ». Quisquis Lutheranus desperatissimi hominis omnia in despectum Ecclesiæ molientis, sectariosque in exitium impellentis sceleratissima verba perpenderit, omnino eum, ne sponte in inferos præcipitet, deserturus est.

40. *Concilium Tridentinum opera cardinalium Commendoni et Hosii in Polonia recipitur.* — A Germanicis rebus ad Polonicas digredimur. Cum in Poloniam Commendonus, ut anno superiori retulimus, pervenisset, prima hujus anni die ad regium colloquium privatim admissus, animum regis ad pietatem ac in fide Catholica constantiam sedulo inflammavit docuitque : subversa religione regni fundamenta subverti ac labefactari ; adimi regibus vires, ac tradi multitudini, et seditiosissimo ac audacissimo cuique adjungi. Excitabat præterea regem [2], parentis sui summi viri ac regis in propulsanda hæreticorum peste diligentia ac pietas ; interdum vicinæ Germaniæ, et tum maxime flagrantis Galliæ ruinas cladesque memorans, ut ex alienis malis utilia sibi exempla caperet, hortabatur. Jam sex abhinc annis in Varsaviensi edicto pie et prudenter comperisse regem, quorsum hæc errorum colluvies tenderet : nec ambigere Pontificem Maximum majori tum pio ardore pro fide Catholica ipsum urgere, cum et majores in dies seditiones excreverint in regno, et Ecclesiastici ordinis oppressio in immensum invaluerit, accepta præcipue occasione ex distorta Petricoviensis edicti interpretatione, ex qua innumeros, qui irrepserant, abusus cum Commendonus enumerasset, rex gratiis primum Pontifici actis, magnam ex tunc existimationem de Commendono suscepit, ac multa salubria in republica hortatu atque consilio ejus acta, multa, quæ evertendæ pietati fuissent, rejecta sunt.

[1] Sur. in Com.

[1] Luth. tom. II. Germanico fol. 214. Jodocus Coccius Julian. c. to. II. contr. l. VIII. ar. 6. — [2] Grat. in Vit. Com. l. II. c. 8. Ep. ad card. Bor. III Jan. in Reg. Ep. Com. Ms. Barb.

41. Nulla tamen major Commendonum urebat cura, quam ut Ecclesiasticos præsules inter se dissidentes conciliaret. Res erat maximis difficultatibus implicita, quod externa specie amicitia et benevolentia præferebatur, odium et obtrectatio vigerent in occulto : perfecit demum hortando obtestandoque singulos, ut communem causam communibus consiliis agerent : non se, non dignitatem suam pertinaci discordia proderent, ad eamque evertendam gradum aditumque ipsis hæreticis panderent. Et quamvis imbutis prava æmulatione atque invidia animis mederi plane non potuerit, id tamen est assecutus, ut alios adjungeret sibi, alios verecundia obstrictos contineret, æquioribusque et erectioribus ad omnia uteretur.

42. In tam acerba rerum Polonicarum jactura, quando luminaria, ut cum Petro Apostolo loquar, quæ in caliginoso loco lucere debebant, mutuis inter se obscurabantur dissensionibus, quid putandum de reliquo populi statu? talibus enim ducibus, quænam possit infelix plebs nullis instructa disciplinis, omnibus exposita erroribus, vel bona capessere, vel mala vitare? cum in regno illo [1], velut in cœnoso gurgite undequaque confluentes hæretici immergerentur, quorum doctrinis nobiles æque ac plebeii seducti in portentosa prolabebantur flagitia, nec Lutheranam modo, aut Zuinglianam, seu Calvinisticam hauserant hæresim, sed etiam Tritheitarum, Arianorum, Trinitariorumque, hoc est, in una natura individuæ Trinitatis hostium blasphemas sectas auctoresque ipsos fovebant, atque impietatis et insaniæ manifesta ediderant documenta, quemadmodum de palatino Vilnesi, qui et ipse Trinitarius erat, ad card. Borromæum scripsit Commendonus, quod in sua ditione Lithuanica profanavit Ecclesias, et in aliquibus locis Poloniæ prophanandas affectavit, decretisque regiis obsistere ausus est.

Cum vero circa præcipua religionis capita inter seipsos hæretici dissentirent, ac mutuis digladiarentur altercationibus, occasione accepta illorum impietatem, pugnantiaque inter se dogmata Stanislaus episcopus Warmiensis, idemque cardinalis Sigismundo regi patefecit, auctorque fuit, ut regia edicta, quæ antea adversus Trinitarios tantum, utpote omnium scelestissimos ediderat, vel rescinderet, vel cæteros etiam hæreticos iisdem edictis complecteretur, utilius futurum ratus, si hostes religionis Catholicæ inter se bella gererent, quam si conjunctis studiis Catholicam religionem oppugnarent, de quibus idem cardinalis [2] atque antea Concilii præses accuratissime scripsit ad Carolum cardinalem Borromæum, ostenditque uti hæretici propriis argumentis convincerentur; tum etiam certiorem fecit de iis quæ cum rege Poloniæ egisset, et quomodo interrogatus ab eo, cur Protestantes ad Concilium oratores suos non misissent, respondisset, illos iniquitatis suæ causæ diffisos judicium diffugisse, lucemque odisse :

43. « Reverendissimo et illustrissimo domino meo domino Carolo Borromæo presbytero cardinali tit. S. Martini in Montibus.

« Fui per sesquihoram cum regia majestate Poloniæ, semotis arbitris, pluribus egi de gravissimis periculis regno illius incumbentibus ; operam illi meam in propulsandis illis pro virili mea detuli : paratum esse me ostendi vitam etiam cum sanguine profundere, dummodo morte mea salus regni re præservari possit. Vidisse me dixi edictum contra hæreticos scriptum : verum, quod soli fere Trinitarii comprehendantur hoc edicto, mihi probari non posse : hoc enim a Sacramentariis agi, ipsorum ut secta vigeat, a qua cum alienatos esse multos intelligant, et in dies etiam alienari plures propter exortam hanc Trinitariorum sectam, haud extinctam, quo sic viribus conjunctis magis formidabiles Catholicis esse queant. Quamobrem, aut omnes hæreticos ex regno simul exterminandos, aut, si ferendi essent aliqui, ferendos esse censui Trinitarios quoque, quo sic mutuis dissidiis ipsi potius ad invicem consumerentur, quam uniti plus aliquid Catholicis negotii exhiberent. Cupere me simul, ut omnes expellerentur, ministri saltem ; nam si nobiles ministri essent destituti, per quos variis et peregrinis doctrinis abducuntur, non magno negotio paulo post eos ad officium sanitatemque reduci posse. Petebam itaque, ne vel hujus, vel illius sectæ fieret in edito regio mentio, sed simul ejicerentur omnes illi ministri, quicumque non essent ab ordinariis episcopis instituti, ne si una aliqua sola secta condemnaretur, approbari cæteræ viderentur. Quoniam vero satis illud perspiciebam difficulter obtineri posse, ut omnes ministri simul ex regno ejicerentur, ac si plurima ea de re edicta scriberentur, executioni tamen mandata non iri, dixi majestati suæ me cupere quidem omnes ejici, sed si difficulter hoc præstari posset, non improbari a me consilium hoc suæ majestatis, quod externos tantum expelli vellet, sive hi essent Germani, vel Helvetii, sive Galli, sive Itali : nam non solum Catholicos, verum et ipsos hæreticos queri, quod regnum illius majestatis factum sit asylum improbissimorum quorumdam hominum, etiam eorum, qui Christum Deum esse negant, quosque ipsi expellunt Geneva, et ex aliis quibusdam Helvetiæ civitatibus, eos in hoc regno non solum recipi, verum etiam honores magnos adipisci non sine magna et majestatis illius, et regni infamia.

[1] Rescius in Vita card. Hosii. — [2] Ms. arch. Vat. sig. num. 3222, Ep. CXLII.

Legisse me, quæ scribunt ea de re ministri Tigurini, tum et Heidelbergenses, quæ sunt a Calvino quoque et a Smidero quodam hac ipsa de re typis edita : pudere me vehementer, quoties et lego et audio, regnum hoc quod sexcentis annis jam Catholicum semper fuit et orthodoxum, nec ulli alii vera pietate erga Deum et religione colenda cessit, nunc demum ita traduci per universum orbem Christianum, quasi factum sit asylum impurissimorum quorumdam hæreticorum. Pertinere hoc etiam ad ipsius majestatis infamiam : sed nec illud me ignorare, quod maxime laborent Sacramentarii Genevenses, Tigurini Heidelbergenses, et qui sunt etiam in hoc regno viri nobiles aliquot, ut ejiciantur Trinitarii, quasi propter illos tantum hoc regnum infame sit, cum non majorem illi pariant infamiam, quam Sacramentarii, et Lutherani, et quicumque tandem alii ; quamobrem nihil posse statui melius, quam ut omnes externi ministri Ecclesiarum, cujuscumque tandem sectæ sint, exceptis sacerdotibus Catholicis, proscribantur, et exterminentur ex omnibus terris majestatis suæ : sic futurum, ut nulla videatur approbari, sed ex æquo condemnentur omnes. Apud me nullum esse discrimen inter Lutheranos, Zuinglianos et Trinitarios : omnes ex patre Diabolo prognatos esse, nec unum alio meliorem esse.

« Inter alia dixi et hoc majestati ejus ; me legisse, quæ Trinitarii scribunt, simul etiam, quæ Sacramentarii contra illos. Reperisse me in quodam Trinitariorum libello quamdam admonitionem ad ministros Tigurinos et Calvinum. Hortantur illos, ut respiciant diligentius ea, quæ Dominus nondum illis aperuit. « Non « dederat, inquiunt, omnia Luthero, plura dedit « postea Zuinglio, et post jam aliis, et nunc cui « vult. Non uno centenario annorum Anti« christus suum regnum stabilivit, omnia ca« pita fidei corrupit, ut fundamentum illæsum « ab illo putaremus ». Fundamentum appellant doctrinam de Trinitate. Sed hoc eorum argumentum sic a Tigurinis ministris refellitur, ut negent universam Christianam Ecclesiam tam esse corruptam, ut illis videtur : nam « Si « sic sentiendum est, dicunt, rejiciendum Sym« bolum Apostolicum, Nicænum, hæc enim in « suis Ecclesiis legunt et canunt Papistæ ». Cæterum omnes hæreses, quemadmodum etiam a Cypriano scriptum legimus, non aliunde natas esse docui, quam ex eo, quod uni sacerdoti, qui vicarium in terris agit Christi, non obtemperatur, et ab illo per summum sacrilegium se præcidunt homines se ipsos amantes, et privato suo, quam publico totius Ecclesiæ judicio plus tribuentes. Jam inde ab initio, cum per Lutherum seditiones has in Ecclesia Dei Sathanas excitasset, non eum alio spectasse, quam ad hanc Trinitariorum hæresim statuendam, nisi quod initio non putavit ab his ordiendum, quæ statim, ut audita fuissent, horrorem animis hominum incussissent ; quorum tanta fuit aliquando pietas, tantus in religione tuenda pius ardor, ut si quis vel de sacrificio, vel de Sacramentis, et de veritate Christi Corporis in Eucharistia vel minimum ambigere fuisset ausus, statim in eum manus injecturi et igni tradituri fuerint. Itaque facilius, minoreque negotio se quævis impia dogmata posse mentibus hominum instillare putavit, si prius a quibusdam in specie levioribus esset exorsus, quale est calix et conjugium sacerdotum, quæ talia judicantur, ut nihil in illis impietatis esse videatur, etiamsi privata sibi quis auctoritate usurpet : sed Sathanam hoc maxime spectare, ut assuescant homines in exponenda Scriptura suum sensum Ecclesiæ sensui et consensui anteponere ; quod ubi quis ausus fuerit in uno aliquo Scripturæ loco facere, jam impediri non poterit, quominus idem in omnibus etiam aliis audeat. Verbi gratia, audet quis ita Scripturam hanc interpretari : *Bibite ex hoc omnes ;* quasi præceptum sit omnibus a Christo, etiam laicis, ut bibant ex calice, nec aliter salvis eis esse liceat, quod hoc sensu clara sit et perspicua : mox audebit ille idem etiam hanc Scripturam, *Pater major me est*, sic interpretari, quasi non sit æqualis Patri Filius, ut creatura tantum sit, non autem Deus, quo sensu non minus clara visa est etiam hoc nostro infelici sæculo hæc Scriptura nonnullis, quam videtur quibusdam illa, *Bibite ex hoc omnes :* quamobrem si quis errare non vult, Ecclesiam ducem sequi debet, non autem sui cordis visiones, cum scriptum sit : *Væ Prophetis insipientibus, qui sequuntur spiritum suum, et nihil vident.*

« Objiciunt Sacramentarii Trinitariis vetustatem, Concilia, Patres, quod non sit ab illis temere discedendum ; sed respondetur a Trinitariis : Cavete vobis a Gabaonitis, qui imponebant populo Dei laceris vestibus, immundo pane, etc. Sub nomine Dei nostri se venire dicebant, et impositum esse ab eis populo Dei, Scriptura dicit, quod non consuluerunt os Jehovæ. Non imponant nobis Patres, vetustatem, Concilia ; vetusti enim sunt isti panni, quos primo vos lacerastis in aliis articulis fidei ; unus sit magister noster Christus. Os Jehovæ consulendum, non hominum, sunt enim hic plerique Gabaonitæ, qui vobis imponunt, amicos se profitentur, et nihil aliud interea optant, quam ut populum Dei Ægyptum reducant, variis modis, et confessione Augustana, quod vobis postea Dominus patefacit. Sic agunt, cum Trinitariis Sacramentarii, opponunt illis Patres, vetustatem, et Concilia, sed respondent illi vetustos esse hos pannos, quos ipsi primi lacerarunt in aliis articulis fidei ; nec inepte respondere videntur ; nam revera si licet hos vetustos pannos,

Patres, vetustatem et Concilia in uno aliquo lacerare, quis prohibere poterit, quominus idem liceat et in aliis? Mihi hoc responsum Trinitariorum valde probari dixi, quamvis eorum doctrinam impiam judicem. Sed aptius certe respondere non potuerunt; nam hoc est hæreticum esse, et inde manat omnis impietas, cum a Patribus, a Conciliis, a vetustate disceditur, cum isti vetusti panni lacerantur.

« Hæc et alia pleraque in eamdem sententiam dixi, et audivit me majestas sua magna cum attentione : sibi quoque idem visum fuisse, ut omnes potius externi ministri, qui templa occuparunt, proscriberentur edicto regio, quam soli Trinitarii; nam expedire, ut habeant suos etiam alios adversarios Sacramentarii præter Catholicos, cum bellum hæreticorum sit pax Ecclesiæ; itaque sic edictum illud conscriptum iri. De libertate Ecclesiastica non fuit locus agendi cum regia majestate pluribus, sed agi cum Procancellario voluit ». Et mox :

« Egi etiam cum illius majestate de his, quæ per me fuerunt acta in oppido meo Braunspergensi : nam sparsus erat rumor Dantisci et alibi, quod ego magna vi et auctoritate usus fuerim, quod confiscare bona civium voluerim, cum tamen ab ea cogitatione longissime abfuerim. Itaque quibus rationibus cum illis egerim, commemoravi, nulla me vi usum esse; verum persuasionibus tantum, quibus illi tandem locum dederunt ». Et paulo post : « Probavit majestas sua factum hoc meum Mihi hæc ratio (inquit) plurimum probatur, prius ut homines doceantur, quam ut aliquid in eos durius consulatur, et vellem, ut fieret Synodus Provincialis, ad quam vocarentur etiam Sacramentarii, atque omnes rationes inirentur, quibus de sententia sua deduci et ad unitatem Ecclesiæ possent aggregari. Tum ego : Absit, inquam, serenissime rex, ut Synodus talis habeatur, nam ego nunquam illi cuperem interesse. De fide nihil statuendum est, nisi in Œcumenicis Conciliis, quale nostris temporibus indictum Tridenti, et viginti fere totos annos duravit, neque tamen quisquam hæreticorum ad illud unquam venire voluit. Catholicam Ecclesiam Concilium Œcumenicum repræsentat : quamobrem in eo, non autem in aliquo provinciali, vel nationali Concilio de his, quæ pertinent ad fidem Catholicam, statui debet. Nos profitemur in symbolo credere Ecclesiam Catholicam, non Polonam, non Lithuanam, non Germanam : velle autem seorsum aliquid in aliqua provinciali Synodo statuere, quid aliud esset, quam hunc articulum fidei tollere : *Credo Sanctam Ecclesiam Catholicam*, et loco illius dicere : Credo in sanctam Ecclesiam Polonam? Quando autem finis erit disputandi, si quæ toties in Conciliis Œcumenicis decreta jam sunt, ea nihilominus in controversiam vocari debent? Hoc potius agendum est ab his, qui summa cum potestate versantur, ut quæ decreta sunt in Conciliis, executioni mandari possint.

« Quærebat ex me majestas ejus (scilicet Polonica) quid causæ est, quod nullos Protestantes miserunt Concilium? Respondi, me nullam aliam videre, nisi quod causæ suæ non fidebant, seque sua impia dogmata minime tueri posse intelligebant; nam ad singulos principes, et non modo ad singulos, verum etiam ad civitates majores missi fuerunt a Pontifice nuntii [1], quorum etiam unus hic præsens adest, quod responsum tulerint, proculdubio majestas vestra non ignorat. Deinde datus illis erat salvus conductus, qualem ipsi cupiebant, nec erat quod ullum periculum reformidarent, sed notum est illud, *Qui male agit, odit lucem;* cum essent sibi conscii perversæ suæ doctrinæ, nec se tueri posse scirent, non ausi sunt in lucem prodire. Quærebat ex me, quas tum illi causas adferebant, cur venire nollent, aut suos mittere? Consuetas illas, inquam, quod non esset ab imperatore Concilium indictum; quasi vero sint omnia regna imperatori subjecta, ut ipse possit indicere Concilium, aut quasi ad illum hæc indictio pertineat, cum tamen ipse imperator libenter agnoscat Pontificem tamquam superiorem, et jure hoc indicendi Concilium ultro illi cedat. Mirum est, inquam, quod isti homines tam sunt arrogantes, ut quorum judicio se subjicere vident imperatorem suum, ab eis judicari de doctrina sua nolint. Fuisse et alias quasdam ab illis causas adductas, sed eas frivolas. Deinde legisse me libellum cujusdam Sacramentarii, qui inscribitur, VICTORIÆ VERITAS ET RUINA PAPATUS SAXONICI; in quo gloriatur quidam, Lutheri, qui se papam fecit in Germania, tunc Confessionis Augustanæ dogmata jam esse proculcata. In eo libello præscribuntur a Sacramentariis eædem leges Lutheranis, quas Lutherani scribunt Christianis, quos vocant Papistas, nam sicut Lutherani nolunt habere episcopos judices, quod eos actores esse dicant, sic et Sacramentarii primam hanc ponunt legem, superintendentes Lutherani volunt absolvi ipsos, Catholicos episcopos intelligit, a jurejurando, quo sunt obstricti Pontifici; sic et Sacramentarii statuunt hanc alteram legem, superintendentes et doctores Lutherani laxentur a juramento, quod præstiterunt in nova quatuor Evangelia, in male intellectam Confessionem Augustanam, in Apologiam in articulos Smalcaldicos, in agendas Ecclesiasticas. Tertiam ponunt legem, solum Dei verbum sit judex, quod etiam in ore est Lutheranis. Quartam, tot numero sint Lutherani quod Zuingliani, et habeant paria decisiva suffragia. Quintam, detur utrisque salvus conductus. Sextam, aboleantur omnes illegitimæ con-

[1] Ms. arch. Vat. sig. num. 3222. p. 145.

demnationes, quæ a tempore Lutheri ad hunc usque diem contra Tigurinos latæ sunt; quod idem fieri cupiunt Lutherani condemnationibus contra se latis. Septimam, si partes componi non possint, transactio instituatur Passaviensis, et addunt coronidis loco, quod nobis volumus fieri, etiam aliis facere debemus. Hic dixi, quas leges dant Christianis Lutherani, vicissim easdem illis præscribunt Sacramentarii: quas tamen Lutherani non recipiunt. Multus mihi fuit sermo de eo quod episcopos judices recusarent, quod solum Dei verbum judicem esse vellent, cum qui judicium proferre debet, eum voce uti oporteat, quod scriptum Dei verbum facere non potest. Videat autem, dixi, majestas vestra, quale sit hoc si quis dicat : Nolo quod me rex vel ab eo judices instituti judicent, sed judicent me statuta, sive leges regni, illas audiam. Poteruntne statuta, sive leges regni proferre sententiam, quæ audiatur et cognoscatur, cum has ipsas leges pro suo quisque commodo interpretetur, nisi fiat id voce illius penes quem est ejus rei potestas, cum præclare scriptum sit a quodam ethnico quod lex est mutus magistratus, magistratus vero lex loquens? Oportet igitur a magistratu sententiam proferri. Tum rex : Certe, perquam simile est hoc; nam experior quam etiam nunc unusquisque vult interpretari statuta regni juxta sensum suum. Sed necesse est, ut penes magistratum sit earum interpretatio, ut quem ille protulerit, is esse legis sensus judicetur. Ita est, inquam : absurdissimum est igitur, quod isti tantopere contendunt, solum Dei verbum ut sit judex, cum hoc ipsum Dei verbum quisque pro se trahat, ut necessario illud ab illis, quibus hæc a Deo potestas est concessa, explicari et definiri oporteat, cum scriptum sit : *Labia sacerdotis custodient scientiam, et legem requirent ex ore ejus.* Hæc fere per tempus cum regia majestate egi, etc. xv Junii MDLXIV ».

44. Hæc cum opportune insinuasset regi Stanislaus cardinalis Hosius [1], viam propemodum aperire Tridentini Concilii acceptationi visus est, quod duobus postea abhinc mensibus ipso et Commendono adnitentibus in Varsaviensi Concilio exceptum est. Ut autem res clarius innotescat, ab Antonio Maria Gratiano episc. Amerino, qui tunc aderat, magna ex parte desumemus : « Pontifex Maximus », scribit ille, « Concilii acta decretaque cum auctoritate sua comprobasset, rataque omnia habuisset, et referri in volumen, edique, atque pareri legibus iis imperavit; hunc librum ad Commendonum in Poloniam misit, ac dare operam jussit, ut publice acciperetur, ex ejusque præscripto res Ecclesiastica administraretur. Ea res magnam Commendono curam incussit, magnæque illi difficultates proponebantur, qua ab hæreticorum factione prævalida, et regi ipsi formidolosa, qua ab Vangio (erat is Gnesnensis archiepiscopus, ac Poloniæ regni primas) causas publici dissidii atque alienationis quærente. Agere cum rege, et ei solum librum tradere, ut tutius, ita neque ex dignitate rei esse, neque satis firme receptum a rege videri poterat, quod unus non de suorum sententia rex accepisset. Reddere porro in senatu, ne res in disceptationem veniret, atque etiam ne contendentibus hæreticis, si dubio alio atque incommodo responso vulneraretur, tenebat. Helspergæ in Prussia erat, cum id Pontificis mandatum accepit, eo profectus ad videndum Stanislaum Hosium cardinalem Warmiensem, tunc maxime Tridento reversum. Cum igitur aut conandum sibi, ut a rege senatuque acciperetur, aut aliter non reddendum eum librum statuisset, participe consilii sui uno Warmiense habito, profectus ab eo magnis itineribus ad regem contendit : qui longe inde in Lithuaniæ finibus Parzoviæ conventum regni habebat. Eo Commendonus cum venisset, priusquam aliud inciperet, aut rem cum ullo communicaret, regem convenit, atque cum eo de tota re diligentissime egit, quo sibi ex sententia præparato, cum placuisset regi eadem die verba legati audiri, Commendono in cubiculo suo relicto, seque sibi operiri jusso senatum ipsum ipse ingreditur, nec diu moratus ad accersendum eum duos senatores misit, a quibus in senatum, qui frequentissime jam convenerat, est introductus auditusque magno silentio. Porro tanta vi, tanta gravitate atque contentione peroravit, ut non commoverit modo senatum, et maxime seniores, qui et pristinam regni valetudinem optabant, et ejus initia morbi abominabantur, sed ipsos quoque hæreticos obstupefecerit. Ego quidem (verba sunt Gratiani) qui præsens penes ipsum aderam, librum manu ferens, affirmare possum, plerosque lachrymantes me animadvertisse. Cum finem dicendi Commendonus fecisset, velletque senatu abire, manere eum rex jussit. Haud enim, inquit subridens, minus libere apud linguæ nostræ ignarum, quam si abesses, sententiæ a nobis dicentur, ac statim exquiri cæptæ sententiæ. Vangius archiepiscopus Gnesnensis, qui primus rogatur, ab ingenio suo non discedens, cum magno honore verborum, et Pontificis Maximi studium, et Patrum Tridentinorum sapientiam extulisset, accipiendum quidem in præsentia librum, sed Commendono respondendum censuit, regem, postquam illa decreta cum suis legerit, quid sententiæ habeat, judicaturum. Cum episcoporum et Catholicorum omnium fremitu aspernantium orationem ejus est auditus, qua sub arbitrium regis senatusque revocari Concilii scita videbantur. Tum rex, non expectatis aliorum sententiis, quas ex murmure perspexerat,

[1] Lib. II. Vit. car. Com. c. 22.

satis scire se dixit, eam Commendono orationem ex tempore habitam, cum accersitu suo ea die in senatum venisset, neque ita futurum divinare potuisset, ut quæ tanta vi atque ordine pronuntiasset, ea divini numinis instinctu magis, quam præmeditatione, aut facultate sua dixisse, ac monuisse eum existimari posset. Itaque sibi placere, ut Concilii Œcumenici jussa accipiantur, iisque, ut convenit et decet, obtemperetur. Atque in hanc sententiam per vicecancellarium, ut mos regni, responsum Commendono est redditum, deque eo rex senatusque multis inde et gravibus verbis est ab ipso collaudatus ».

45. His ita feliciter expeditis, non est cunctatus rex Pontificem Maximum de omnibus certiorem facere, qui convocato die VI Octobris cardinalium senatu [1], dixit, « Regem Poloniæ in conventu publico sui regni præsentibus principibus sectariis librum Concilii a nuntio Sanctitatis suæ, et Concilium ipsum acceptasse, et curaturum se promisisse ut in regno suo servaretur, fecisseque etiam edicta publica contra hæreticos et forenses, ut e regno exirent, et aliud contra hæreticos ipsius regni, et lectæ fuerunt litteræ et edicta publica per reverendissimum de Gonzaga, ut ultimum presbyterum, cum nullus ex diaconis adesset, et Sanctitas sua maximis laudibus prosecuta est regem, dicens cæteros principes illius exemplum sequi debere, et ita protectoribus mandavit, ut scriberent, neminem enim esse, qui regnum magis infectum haberet, et tamen omnibus postpositis Concilium acceptasse ».

46. *Epistola regis Poloniæ ad Pontificem de Concilio admisso.* — Porro Epistolam [2] regis ad Pontificem scriptam ex Actis Consistorialibus pariter acceptam inserere visum est, tum ad regis pietatem, tum ad Commendoni Apostolici nuntii prudentiam ac dexteritatem magis ac magis insinuandam; quæ erat concepta verbis his :

« Beatissime pater et domine clementissime.

« Post oscula pedum beatorum, meique regni et dominiorum meorum commendationem. Jam inde ab eo tempore, quo ad me venit jussu Sanctitatis vestræ reverendus in Christo pater dominus Joannes Franciscus Commendonus Zacinthii episcopus, nunquam mihi visus est deesse tum officio suo, tum dignitati etiam Sanctitatis vestræ, qua in re non solum mihi probavit voluntatem suam, sed etiam prudentiam et dexteritatem, quod cum semper affatim præstitisset, tum hoc potissimum tempore conventus regni mei, cum Varsaviam ad me venisset, ita se demonstravit, ut non a me solum, sed a toto senatu meo suarum virtutum laudem referret. Nam cum librum Concilii a Sanctitate vestra mihi redditurus, a me propterea in senatum quasi ex tempore adductus esset, ejusmodi oratione [1] est usus, ut temporum nostrorum iniquitatem et perturbationem ob oculos posuerit, et Sanctitatis vestræ singularem de regno meo in his perturbatis temporibus causam et sollicitudinem prædicaverit, et me denique senatumque meum ad complectendum arctius rempublicam, cujus salutem religione Catholica dixit contineri, nomine Sanctitatis vestræ diligenter adhortatus fuerit, ita quidem, ut hæc ipsius oratio plerosque commoveret, ab omnibus approbaretur. Quamobrem ego, qui studium meum nunquam per Dei gratiam ab hac Sede Sanctitatis vestræ aberrare sum passus, et librum quidem ipsum Concilii, qui a Sanctitate vestra mihi reddebatur, animo accepi prorsus gratissimo, et quod superest, omni meo studio ac diligentia curabo ac providebo, ut præcepta ejus libri et instituta non solum in his chartis, in quibus mihi reddita sunt, contineri, sed etiam in Ecclesiis regni mei, ac denique in populi mei mentibus, quam maxime fieri poterit, vigere videantur. Interea me regnumque hoc meum Sanctitati vestræ etiam atque etiam in protectionem commendo. Datum in conventu generali Varsaviensi die XVIII mensis Augusti MDLXIV.

« Sanctitatis vestræ obsequentissimus filius, Sigismundus Augustus rex Poloniæ manu propria scripsit ».

47. *Hæretici, et imprimis Bernardinus Ochinus, Polonia ejiciuntur.* — Sed illud etiam egregium Catholici principis argumentum Sigismundus Augustus in eodem Varsaviensi conventu exhibuit, quod omnes hæresiarchas, atque ab unitate fidei extorres, regno excedere edicto mandaverit; quod cum præclara referat documenta, quanti regnorum quieti consultum sit, ne dissensiones in credendo admittantur, atque ut omnes idem sentiant, justum existimamus hic referre [2], eoque veluti classico quodam reges ac principes excitare, ut peregrinis atque novis doctrinis populos suos non patiantur abduci, Davidicum illud repetentes [3] : *Et nunc, reges, intelligite; erudimini, qui judicatis terram. Apprehendite disciplinam, ne quando irascatur Dominus, et pereatis de via justa.*

« Sigismundus, etc.

« Universis palatinis, etc. Plerisque veteribus tum recentibus exemplis exterioribus, nunc autem quoque ex domestica ac nostra experientia aperte cognoscimus, consensu quidem et concordia religionis firmari ac stabiliri respublicas, easdem autem a commutandis et perturbandis pro cujusque arbitrio religionibus, plusquam ulla alia re dissipari maxime et everti; quod quidem cum omnes omnium nationum,

[1] Act. Cons. Ms. card. Spadæ sign. num. 134. p. 390. — [2] Ms. car. Ghisii lit. G.

[1] Extat hæc Oratio Commendoni edita in Vita ipsius l. II. c. 11. — [2] Act. Cons. lit. G. p. 286. — [3] Ps. II.

quantumvis barbaræ et inanes ac falsæ religiones confirmare videntur, tum in nostra potissimum Christiana verum esse ostendit; quæ ut sola vera religio est, ita ubi Catholica Ecclesiæ..... iisdem studiis ac cæremoniis culta fuerit, ibi præsentem prope et propitium Deum; et e contra, ubi studiis ac litibus diversis contaminata, ibi maxime facit alienum et aversum : cujus sane utriusque rei nostra et majorum nostrorum memoria facile exempla suppeditare potest. Et enim donec patrum nostrorum memoria, idem de religione Christiana esset nostrorum hominum sensus et consensus, vidimus quanta esset veritas in legibus et auctoritas in magistratibus, et pudor ac obedientia dominaretur in privatis, tum etiam, quanta omnium rerum prosperitas omnia illorum facta et consilia consequeretur; sic quidem, ut et universus hic imperii nostri orbis, quam longe et late patet, et universus splendor opum quem per Dei gratiam his fere adhuc temporibus intuemur in regno nostro, sola propemodum Christianæ religionis consensione, et ab initio partus, et per sexcentos annos ad nostra usque tempora esse conservatus videatur. Cum intra paucos hos annos, ubi ab ejus religionis concordia obliti muneris officiique nostri discedere cœpimus, et leges elanguerunt, et magistratus dignitatem prope omnem amiserunt, et pudor et obedientia plane interiit, quas res ut privatim quidem confusio, et publice tanta omnium rerum perturbatio est consecuta, ut interdum vix ullis nostris consiliis posse videatur reparari. Quod quidem ira atque indignatione justissima immortalis ipsius Dei non dubitamus evenisse. Cum enim hactenus impunita extiterit in regno nostro hominum quorumdam aperta in Dei majestatem et Catholicam religionem petulantia, qui nescimus ex quibus lateribus procedentes non solum religionis nostræ mysteria, sacraque omnia perstringere, sed etiam ipsi Dei Filio palam convitium facere non verentur, et quæ ab hominum, atque adeo Angelorum ipsorum intelligentia remota sunt, ea sub sensus ipsos suos subjicere conantur. Idcirco ab his quoque politicis rebus merita nostra quidem sententia Deus confudit consilia nostra, ut interdum ne satis quidem ipsa explicari videantur. Quamobrem de constanti atque consentiente consilii nostri sententia, quod nobis in hoc Varsaviensi conventu generali adfuit, ita statuimus, et præsentibus litteris nostris edicimus ac severe mandamus, ut omnes externi homines, qui ex aliis religionibus propter supradictam religionis causam huc confluxerunt, et qui a Catholica religione aversi nova dogmata nostris hominibus obtrudere, eaque sive privatim, sive publice tam scripto quam voce viva proferre audent, continuo ex omnibus ditionibus nostris ita emigrent, ut ne quis prorsus eorum ad kalendas Decembris intra fines nostros remaneat. Quos nos jam pridem hoc ejusmodi decreto nostro proscribimus, et ex omnibus ditionibus nostris exterminamus, proscriptosque et exterminatos esse et haberi volumus, denuntiantes singulis eorum, quod quisquis ejusmodi post tempus designatum intra fines nostros versari visus fuerit, hic utique per officium præfectorum, capitaneorumque nostrorum capi, vinciri, et ut facinorosus ac seditiosus in rempublicam plecti ac puniri, et prӕterea a privatis etiam hominibus, si quid forte ejusmodi sibi evenerit, ejus rei culpam omnem non in alium quam in se ipsum conferre debebit; neque enim sane amplius ferre possumus, ut propter paucorum quorumdam exulum et abjectorum hominum licentiam ac temeritatem diutius hæc irati atque infesti Dei judicia sustinere omnes in universum, necesse habeamus, etc. » Addit contra remissos executores pœnas, jubetque publica præconis voce edictum ubique publicari. « In conventione nostra generali Varsaviensi die VII Aug. anno Dom. MDLXIV, regni nostri XXXV.

« Petrus Miscous. Rp. Vices. »

Hæc Sigismundus Augustus non minus pie quam veraciter dixit et edixit, cum non ambiguum sit, eos, qui violaverunt fidem, tutos esse non posse : quod perenne veluti monimentum invictissimæ Polonorum genti hic statuimus, ut cognoscant, consona fidei virtute magis quam militum robore quæri solere victoriam; nec unquam hostes metuendos, nisi quando, quod Deus avertat, ab Ecclesia Catholica non armantur ad pugnam, tunc enim profecto, quod scriptum est [1], adimpleretur : *Nec poterit stare ante hostes suos, eosque fugiet, quia pollutus est anathemate.*

48. Hujus edicti occasione, quod præ cæteris Commendonus [2] jugi suasione ac industria obtinuerat, cum veluti admoto igne latitantes bestiæ e silva diffugerent, magno regni emolumento infamis ille fidei ac religionis desertor Bernardinus Ochinus est ejectus, qui novis ac inauditis blasphemiis bellum Trinitati ipsi inferre, aut revocatis antiquis Arii opinionibus, aut deterioribus additis, impudentissime paraverat. Polygamiam insuper evulgato a se libro intrudere conatus, ac Christianam rempublicam susdeque non minus opinionum, quam conjugiorum varietate confundere. Metu igitur suppliciorum Ochinus Polonia excessit, ac omnibus jam terris extorris ac profugus, cum in vili Moraviæ pago a veteri amico esset acceptus, ibi (ut scribit Gratianus) senio fessus, cum uxore ac duabus filiabus filioque uno peste interiit. Cui etiam sententiæ Hosius cardinalis Varmiensis sese subscribit. Condigna prorsus retribu-

[1] Jos. VII. — [2] Vitæ car. Commen. l. II. c. 9.

tione, ut qui tot animas pestilentia hæreticarum opinionum infecerat, pestilentia consumptus decederet. Verum de loco mortis ejus inter se disputant auctores[1], nec desunt qui extremo vitæ tempore illum resipuisse, fidemque Catholicam palam extulisse scribant: verum cum parum valido nitantur fundamento, modicam aut nullam repererunt fidem apud plerosque, ac Raynaudus in libro de Judæ posteris apostatis a religiosis Ordinibus, Bernardinum ipsum apostatam periisse deplorat (1).

49. *Concilium in spe a Scotis, et reipsa ab Hispanis et Italis recipitur.* — Ad asserendam Catholicam fidem, atque Tridentini Concilii decreta observanda Pius Pontifex[2] Mariam Scotiæ reginam transmissis ad eam Synodi Actis XIII Junii per Epistolas inflammavit, quibus etiam illam est hortatus, ut hæreticos vel hæreseos suspectos dignitatibus amoveret. Joannem quoque archiepiscopum Sancti-Andreæ, Scotiæ primatem, ut ex sacrosancti Concilii præscripto male de fide Catholica sentientes reprimeret, est hortatus, illius in fide constantiam commeritis efferens laudibus, quod multos pro ipsa labores susceperit, multasque subierit ærumnas; gratulatusque est illi non modicum, cum ex Apostolo passiones hujus temporis cum futura gloria comparatæ non exiguæ tantum, sed nullæ sint. Glasceensem etiam præsulem incitavit, ut ad eadem decreta servanda omni studio incumberet. Id ipsum præstitit cum Sebastiano Lusitaniæ rege, atque Henrico tit. SS. Quatuor Coronatorum card. ejus patruo.

50. Italiæ etiam principes sollicitati a Pio ut eadem decreta operi mandanda curarent: inter quos Veneti[3] magna prudentiæ et aliarum virtutum laude exaggerati, cum probe intelligerent, religionem firmissimam esse basim imperii, amplissimo senatusconsulto sanxere, Tridentina decreta sanctissime servanda, cujus exemplum Pius ad Cosmum Florentiæ et Senarum ducem misit, ut eorum laudem ac religionem æmularetur, necnon ad ducem et moderatores reipublicæ Genuensis; ac Pontifex ipse, ut grati animi argumentum erga Venetorum rempublicam, ejusque in Apostolicam Sedem obsequia præberet, palatium prope ædem Divi Marci a Paulo II Romæ excitatum, eidem liberaliter est elargitus, amplissimoque Diplomate Venetorum laudibus conferto munus ornavit. Philippus quoque Hispaniarum rex Catholicus Tridentinæ Synodi decreta in suis regnis atque provinciis servari piissime jussit.

51. *Armeniorum patriarcha ad unitatem Ecclesiæ redit, nuntiumque Romam mittit.* — Cum talia a Catholicis principibus gererentur, ad pleniorem fidei atque unitatis Ecclesiasticæ commendationem, Romam pervenit Michaelis Armeniorum patriarchæ internuntius, qui subjectas litteras[1] ad Pium attulit, quibus patriarcha primatum Romani Pontificis pie agnoscebat, atque Romanæ Ecclesiæ conjunctionem supplex efflagitabat:

« A Porta Eccimiazin, et ab omnibus Sanctis ibi commorantibus, et a cunctis archiepiscopis et ministris illius loci, et a Michaele patriarcha, et ab omnibus fratribus dilectis, qui omnes simul devote osculamur reliquias sanctorum Apostolorum, et cum effectu etiam osculamur pedes patris nostri S. Pii Quarti, qui vere Petrus est: Pacem quoque damus omnibus reverendissimis cardinalibus, cunctisque regibus ac principibus Christum diligentibus. Amen.

« Certiorem facimus Sanctitatem tuam, quod anno Domini MDLXII, vigesima die mensis Maii de Sebastea civitate ego Michalel catholicus miserim ad Beatitudinem tuam Abagarum Benedictum cum duabus litteris, una pro obedientia Sanctitati tuæ præstanda nomine omnium nostrum, et ad osculandos devote Beatitudinis tuæ pedes; altera vero benedictionis nostræ in eum, et meæ procuræ, quam fecimus coram omnibus prædictis, ut legitimus procurator noster sit ac fide dignus apud Beatitudinem tuam, una cum filio suo nomine Sulthan, et puero suo nomine Alexandro, firmiter sperantes, ac petentes, ut confirmetis et renovetis Condacium nostrum, quod olim Beatissimus bonæ memoriæ papa Silvester, et S. Constantinus imperator largitus est regi nostro Tartaro, et S. Gregorio primo nostro patriarchæ, seu catholico, quod (obsecramus) confirmate, ac nobis remittite, renovantes veterem illam inter nos amicitiam, ut fiat *unum ovile, et unus Pastor*, quod ut fiat tempus prope est, ut liberemur ab hac captivitate per manus vestras.

« Hæc enim signa eidem Abagaro misso nostro dedimus, ut Sanctitati tuæ afferat. Miron, crucem auream, annulum benedictum, et reliquias S. Theodori Martyris, paginam quoque omnium locorum ac monasteriorum cunctorum populorum nostræ nationis Armenorum. Exemplum etiam dicti Condacii, quod scriptum

[1] Hist. Arian. p. 2. l. XXII. Theoph. Rayn. to. XVII. — [2] Pius IV tit. ar. tom. V. Ep. CXL. Ep. CXCVII. Ep. LXI, LXXXV et LII. — [3] Mauroc. l. VIII. hist. Ven. Pius lib. brev. divers. Ep. XVII.

[1] Ext. in Ms. card. Bor.

(1) Ochini obitus isto quidem anno a scriptoribus consignatur; et anno quidem labente, ut ex eorum pariter testimonio constat; sed certus mensis et dies ignoti. Locus ubi fato interceptus est, Slaucow Moraviæ parvum et obscurum oppidum fuit. Grassante lue correptum una cum uxore et duobus filiis scribit Gratianus in Vit. Commendoni. Sed errasse illum ad uxorem quod attinet, recte admonet Niceron Memoires pour servir à l'Histoire des hommes illustr. to. XIX, uxor enim ante aliquot annos obierat; ipse vero cum binis vulgato pestis morbo implicitus, filii quidem sublati sunt; pater vero ex præsenti quidem morbo convaluit, sed post hebdomadas tres iterum ægrotans interiit. MANSI.

fuit sanguine Christi pretioso in æternum inviolabili. Nunc enim mœsti sumus, ac nimis lacrymabiles, quia de insula Cypri tantum notitiam habuimus de eo, ex alio vero loco nunquam habuimus, neque per vocem, neque per epistolam. Speramus quidem, sanctissime Pater, te ob amorem Christi certiorem nos facturum, si idem orator noster cum pace et incolumitate pervenerit ad vos, qui quidem est vere orator noster : nos autem omnes obedientes sumus Sanctitati tuæ, ac verbo tuo. Quicquid enim ei præceperis, nos devote suscipiemus, usque in diem Christi, velut Condacium præfatum. Manus enim nostra et lingua brevis est inter infideles, propter quos, neque epistolam, neque munus Sanctitati tuæ dignum possumus mittere. Haud solum Turcas timemus, sed magis etiam malos Christianos, qui mixti sunt infidelibus, nam boni et mali ubique reperiuntur. Amicitia vero et conversatio nostra cum bonis est semper : si enim ille orator noster salvus ad vos pervenerit, ipse erit clavis animæ nostræ, et nos læti erimus, ac jugiter mittemus epistolas ad vos apertas, scriptas superioribus characteribus, quos nemo nisi ipse solus scit. Et si aliud quoque signum volueritis, duabus manibus suis, veluti dextera sua utitur. Aliud quoque signum : scit superiora elementa prisca, nisi tantum ipse, qui ea etiam docebit. Devote petimus, ut ipsum cum amore suscipiatis, et ostendatis ei omnia loca sancta, ac reliquias universas, quæ ibi apud vos sunt. Et quando voluerit discedere, benigne mittatis cum litteris favorabilibus, et cum optimo comite, ut possit veraciter nobis narrare quicquid viderit. Vos, sapientes, nostros ritus optime scitis. Epistola hæc scripta fuit Eccimiazin anno a Nativitate Jesu Christi MDLXIII, prima die mensis Aprilis, die vero quinta feria.

« Perveniat hoc scriptum ad magnam Romam ad pedes beatissimi papæ, Amen, Amen, Amen.

52. « Jo. Baptista Æthiops interpretatus est. Romæ XX mensis Martii MDLXIV.

« Interrogatus de fidei articulis Abagarus Armeniorum orator, hoc responsum in publicam formam redactum dedit.

« Nos Armeni, qui in captivitate sumus sub potestate Turcarum et Persarum, hanc fidem tenemus et observamus.

« Credimus Patrem ingenitum esse, et Filium genitum, et Spiritum sanctum (ex utroque per modum unius principii) procedentem, et hos tres unum esse Deum.

« Credimus Mariam Matrem Dei esse Virginem ante partum, et post partum.

« Credimus etiam Christum, assumpta humanitate, omnia miracula fecisse.

« Credimus Mariæ salutationem, Christi Nativitatem, Præsentationem in Templo, Baptismum, Transfigurationem, Crucifixionem, triduanam sepulturam, Resurrectionem, Ascensionem.

« Credimus sedere ad dexteram Patris et iterum venturum.

« Credimus etiam eum totam humanam naturam, præter peccatum, perfecte nascendo sumpsisse. Hæc quidem omnium nostrum est fides.

« Habemus libros Veteris et Novi Testamenti septuaginta duos ; Prophetas omnes, centum quinquaginta Psalmos, Evangelia quatuor, Epistolas Petri duas, Joannis et Jacobi libros, Epistolas Pauli quatuordecim.

« Habemus etiam septem sacramenta Ecclesiæ. Scimus septem esse peccata mortalia. Inter Prophetas, majorem esse dicimus Moysem.

« Habemus duodecim Apostolos, et septuaginta duos discipulos, quibus omnibus Petrum esse majorem confitemur.

« Credimus si quis confitetur peccata sua sacerdoti, eum absolvi et ligari auctoritate clavium. Concilia nulla habemus præter hæc tria, videlicet Nicænum, Constantinopolitanum, et Ephesinum. Recitamus singulis diebus Symbolum Nicænum.

« Tenemus Missam, quam S. Gregorius nos docuit.

« In sacrificio Altaris fermento et aqua non utimur. In uno eodemque Altare bis uno die non celebramus.

« Si aliquis Christianus ex alia natione, seu secta venerit ad nostram fidem, iterum eum non baptizamus.

« Omnes monachi nostri sunt casti ac virgines, et nunquam ducunt uxores ; clerici vero non regulares ducunt, et postea sacerdotes fiunt.

« Monachi vero nostri auctoritatem baptizandi non habent, neque possunt, præsente sacerdote, dare sacramentum Matrimonii populo.

« Centum ac quinquaginta quinque diebus in quolibet anno jejunamus, abstinentes etiam a piscibus et lacticiniis. Alios etiam infra annum quinque dies jejunii habemus, in quibus ova et lacticinia comedimus.

« Nullo die Dominico totius anni de alicujus sancti vel sanctæ festivitate memoriam facimus, nisi de Domino nostro tantum.

« In festivitate Epiphaniæ Domini concordes sumus cum Ecclesia Romana, in Nativitate vero minime.

« Sabbato Sancto post solis occasum, ova et pisces tantum comedimus.

« Omnes sub utraque specie communicamus.

« Primam et secundam copulam Matrimonii benedicimus ac coronamus, tertiam vero minime.

« Post septimum gradum matrimonium contrahimus. Compatres nostri inter se non contrahunt matrimonium, nisi post quartum gradum.

« Oramus et sacrificamus ad Orientem conversi, et quum genua flectimus, terram osculamur.

« Septem horas Canonicas habemus, quas bis in die in Ecclesiis recitamus.

« Hæc est fides, confessio, jejunium, et oratio omnium nostrum, quæ hoc tempore, et in captivitate, atque igne inter tam multas angustias parva sunt. Nam si palam coram infidelibus dixerimus Christum Deum verum esse, in ignem nos mittunt. Si vero Deus voluerit ut liberemur ab hac captivitate, quicquid præceperis, erit in nostro capite, in præsenti enim tempore non est nobis neque gladius, neque virga. Si quem voluerimus corrigere ex nostris prævaricatoribus, et ad observantiam fidei cogere, is indignatus infidelis efficitur. Ob id igitur humiliter supplicamus Tuæ Sanctitati ac paternæ benignitati, ut nostri miserearis.

« Tu quidem quatuor partium mundi Pontifex maximus es : quidquid tu solveris, erit solutum, et quidquid ligaveris, ligatum erit; ne, quæsumus, respicias delicta et peccata captivorum, sed absolve nos et numera in gregibus tuis fidelibus, veterem, et devotionem, et obedientiam erga Sanctam Romanam Ecclesiam renovans, nos enim sumus Sanctitatis tuæ servi inutiles, ut propheta ait; *Non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens.*

« Pro Defunctis Missas celebramus, Deum oramus, et eleemosynam facimus; bona autem stabilia Ecclesiis pro animabus nostris relinquimus. Ter in anno commemorationem pro defunctis in Ecclesiis facimus, sacrificia immolantes, eleemosynas facientes, cibum potumque hominibus Ecclesiasticis, laicis ac pauperibus erogantes.

« Omnium sanctorum reliquias devote veneramur, deque eorum reliquiis in crucibus et in nonnullis vasis pretiosis impositis in altaribus venerabiliter ponimus.

« Cruces benedictas ac oleo sancto perunctas valde veneramur, et altaribus superponimus. Imagines quoque tantum benedictas veneramur, et eas etiam in altaribus ponimus. Bis in anno crucem et imagines sacerdotes nostri et viri Ecclesiastici portant domos, ut imbecilles et infirmi, qui ad Ecclesias propter senectutem aut ægritudinem venire non possunt, eas venerentur religiose et osculentur, hæ autem imagines et cruces crebro apud nos miracula faciunt.

« Hoc autem tenemus de delinquentibus, ligatis, seu excommunicatis, quod si quis sacerdos, episcopus, archiepiscopus, vel Catholicus aliquem delinquentem ligaverit, vel excommunicaverit et defunctus fuerit non absoluto delinquente, quem vivens ligaverat, hunc qui ligatus, seu excommunicatus fuit, nullus successor eorum, qui delinquentem ligaverit, seu excommunicaverit, poterit absolvere, nisi solus Summus Pontifex Romanus, ad quem secundum canonem nostrum mittimus hunc flentem, quem pœnitet delicti sui cum litteris, quibus excommunicatus fuit, ad absolvendum, et ad scindendas hujusmodi litteras, tibi enim soli licet eum absolvere, et conscissis litteris, quibus est ligatus, ad Ecclesiam nostram remittere per doctrinam sancti Gregorii patriarchæ nostri.

« Nos omnes credimus quicquid sancta Catholica et Apostolica Ecclesia credit, et quicquid ipsa anathematizat, nos quoque anathematizamus.

« Tenemus, quod hominis Christiani, qui nolens confiteri peccata sua et agere pœnitentiam mortuus fuerit, anima in manu Diaboli eat ; qui confessus pœnitentiam egerit, ejus defuncti anima in Cælum evolat, qui vero confessus fuerit, et quum Eucharistiam acceperit, defunctus sit absque satisfactione pœnitentiæ , illius parentes, consanguinei et amici, eleemosynis, sacrificiis, orationibus ac aliis piis operibus possunt animam illius eripere, si in Purgatorio versetur.

« Primum quidem patriarcham nostrum fuisse dicimus S. Gregorium, qui primus venit Urbem Romam, quem S. Silvester benedixit ac consecravit tempore Constantini imperatoris et regis nostri Tyridatis.

« Item confitemur Christum dixisse S. Petro Apostolo : Pasce oves meas, pro quo etiam orasse, ne unquam deficeret fides sua, qui autem ex nobis non confitetur sedem Petri esse majorem, et Dominum Pontificem Romanum caput ac patrem esse totius mundi, claviumque possessorem, is, et Evangelia, et Hierusalem, et sedem Gregorianam Eccimiazim negat.

« Parce, beatissime pater, mihi peccatori, qui ita breviter fidem Armeniorum scriptis et paucis verbis, prædictos septuaginta et duos libros nominavi , quia nunquam decet lucernam ponere ante solem, quia tu es sapiens, omniaque sciens.

« Scripta igitur est fides Armeniorum paucis verbis propter lectorem, per manum Abagari et Alexandri presbyteri Armenii, Joanne Baptista Indo interprete in magna Urbe Roma. Tempore Pontificatus S. D. N. papæ Pii IV, anno a Nativitate D. N. Jesu Christi MDLXIV, decima die mensis Novembris, die vero quarta feria.

« Jo. Baptista Ætiops interpretatus est ».

Nuncupatam etiam antea fuisse Catholicæ fidei professionem Romæ ab Abdissu Orientalium Assyriorum patriarcha suo loco diximus, cujus propagandæ latius studio incensus Pius

datis XXVII Junii litteris patriarcham Ninives hortatus est, ut ex concepta illa orthodoxæ fidei formula Malabares in India erudiret.

53. *Præfocandis hæreseon seminibus, exscindendis simoniæ vepribus et erigendis seminariis Pontifex invigilat.* — Ut autem decreta fidei, quæ stabilita fuerant, ab omnibus firmiter servarentur, neque ulla ex hæreticorum lectione librorum hæresis clanculum subreperet illecebra, Pius Pontifex [1] edita Constitutione concessas legendorum librorum prohibitorum facultates abrogavit, cum abunde hæreticorum errores confutati essent; adhibuit etiam viros doctrina ac pietate spectatissimos ad librorum prohibitorum pangendum indicem, occupatumque in ea re Franciscum Ferrerium Ordinis Prædicatorum, Henrico Lusitaniæ regiæ principi eidemque cardinali significavit, quo indice confecto, gravissima censura legentes libros in indice prohibitos perculit; ad comparandos vero libros veterum Sanctorum Patrum, qui arguendis confutandisque hæreticorum erroribus usui esse poterant, Francisco Avanzato necnon Honuphrio Panvino Augustiniano antiquitatum accuratissimo indagatori provinciam dedit, ut vetustissimorum monasteriorum et cathedralium Ecclesiarum bibliothecas lustrarent in Siciliæ regno et nonnullis aliis provinciis, ut manuscripta Græca, vel Arabica, vel Latina colligerent, quæ typis excudenda mitterent ad M. Antonium card. tit. S. Marcelli. Cumque Guillelmo duci Clivensi instituendi Duyspergæ collegii auctoritatem Pontificio Diplomate contulisset, eum obstrinxit, ut Monhemium hæresiarcham pestilentem, qui corrupisse plurimam juventutem ferebatur, sua ditione ejiceret. Sedulam etiam operam adhibuit Pontifex, ut clericorum seminaria, ex decretis Concilii Tridentini in singulis episcopatibus instituerentur, ut in iis juventus clericalem militiam professura pietate ac litteris imbueretur; de quo ad Joannem patriarcham Venetiarum, atque ad Antonium Albon archiepiscopum Lugdunensem designatum litteræ XIV et XXII Julii hujus anni exaratæ extant. Præluxit in ea re exemplo cæteris Ecclesiarum præsulibus ipsemet Pontifex, ut testantur Acta Consistorialia [2] his verbis : « XIV Aprilis Sanctissimus fecit verbum de Seminario, monendo reverendissimos dominos deputatos, ut ejus executionem maturarent ». Cum vero Societatis Jesu sacerdotes in erudienda juventute et propaganda Christiana pietate magna laude florerent, referunt eadem Acta Seminarii Romani curam illis demandatam fuisse : « XXVII Julii dixit curam ejus datam illis de Societate Jesu, et Sanctitatem suam solvisse portionem suam, et mandavit reverendissimo vicario, ut curaret quod alii solverent ». Complectebatur Pius IV religiosam Societatis Jesu familiam singulari benevolentiæ studio ob promotam ab iis in orbe universo divinam gloriam, cujus rei testes sunt Pontificiæ litteræ [1] ad Maximilianum II imperatorem ultima Septembris hujus anni consignatæ, quibus Societatis ejusdem collegia commendavit hac de causa : « Pro eximiis, inquit, ejus Societatis meritis erga religionem et sanctam Ecclesiam Catholicam, et pro insignibus erga Sedem Apostolicam obsequiis ». Cum vero decanus et collegium Augustanorum canonicorum ejusdem societatis viros inique vexarent, eumdem clerum objurgavit, opera Sathanæ ab eadem Societate alienatum fuisse, jussitque iis conciliari, ne hæretici inde Augustæ invalescerent, deque eorum virtute hoc testimonium protulit [2] : « Ad nos et hanc Sanctam Sedem per hosce annos pervenit bonus admodum et gratus odor fructuum, quos ex dilecti filii Petri Canisii et aliorum Societatis Jesu professorum opera Augustana civitas uberes, Domino cooperante, percepit : auditum enim fuit, quam multi hæretici ad Ecclesiam Catholicam eorum doctrina hortationibusque sint reducti, quantumque adjumenti et solatii Catholicis civibus afferre consueverit eorum fidelis opera et diligens ministerium. Ultima Septembris MDLXIV, anno V ».

54. At non aliter qnam rosis cantharides incubant, ita invidia excellenti virtuti adhærescit, concitatæ sunt ab invidis in eamdem Societatem atrocissimæ calumniarum procellæ, ac libellis famosis, non tam per Urbem, quam per longinqua etiam regna, maximeque per Germaniam a Lutheranis per summam impudentiam fuerunt diffusæ. At Pontifex veritatis indagandæ sollicitus, nonnullis cardinalibus rei inquirendæ provinciam demandavit, propositoque edicto accusatores delatoresve hujus causæ argumenta afferre jussit, at nulli comparuere : indagatisque summa diligentia ac libratis suspicionum momentis compertum est, meras calumnias ab invidis conflatas sparsasque esse, quare Pius [3] paterna vere pietate in eamdem societatem incensus, ornatissimam pro ea apologiam texuit exeunte anno, quam ad Maximilianum II Hungariæ et Bohemiæ regem, imperatorem Romanorum designatum, ad Albertum Bavariæ ducem, ad Danielem archiepiscopum Moguntinum sacri Romani imperii electorem, ad Treverensem, ad Othonem episcopum Albanensem sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalem Augustanum transmisit, atque in ea exposuit, ut ejus Societatis viri per utramque Indiam, atque Orientis regna Evangelium late circumtulissent; ut in Occidente in confutandis erroribus,

[1] Pius lib. brev. an. 5. Ep. CXXVIII. Ext. in Bul. constit. 67. Ib. Ep. CXXV, CXXIX, CXXXI, CCCLXXIX, CLXXI, CLXXII et CLXXIII. — [2] Act. Cons. Ms. card. Spadæ sig. num. 134. p. 377.

[1] Pius IV. lib. brev. an. 5. Ep. XLIX. — [2] Ib. Ep. L. — [3] Ib. Ep. LXXXV, XCI, LXXXIX, XCII, LXXXV. Serar. in hist. Mogun. Sacchin. p. 2. hist. an. 1564.

convertendisque hæreticis, Catholicis in fide confirmandis, Sacramentis sanctissime administrandis, informanda excolendaque juventute litteris ac pietate, et concionibus sacris habendis felicissimam operam collocassent, compertamque atque illustratam eorum innocentiam, ac mera invidorum malevolentia præclaræ eorum famæ detractum fuisse.

55. Ad exscindendas etiam simoniacæ pravitatis vepres sordesque avaritiæ abstergendas, Constitutionem hoc anno adulto edidit Pontifex adversus confidentiarios, ut referunt Acta [1] Consistorialia his verbis :

« XVI Octobris MDLXIV, fecit decretum super confidentiis, videlicet volens abusus, qui ex confidentiis oriuntur, tollere : inhibuit reverendissimis dominis cardinalibus, ne aliquas Ecclesias, monasteria et beneficia, tam regularia quam sæcularia in confidentiam recipiant, eaque in hujusmodi confidentiam recepta vacare ex nunc decrevit, prout in Bulla desuper expedienda, absolvens eosdem reverendissimos dominos cardinales de præterito in foro conscientiæ ». Cum autem aliqui ad abdicandos se iis sacerdotiis segniores essent, eos Pius ad ea in alios conferenda adegit. Eximie vero meritus est de Ecclesia Mediolanensi, cum Carolum Borromæum nepotem, qui virtutum omnium exemplar vel compendium videbatur, archiepiscopatui Mediolanensi, cujus antea administratio illi concredita fuerat, præfecisset, titulumque Sanctæ Praxedis eidem contulisset. Nam Carolus, ut habet episcopus Novariensis in Vita ipsius [2], « Propius jam ad episcopi munus accedens, quod se grave admodum sustinere sentiebat, et ad salutem sui gregis diligenter exequi cupiebat, in sacris concionibus publice habendis, de quo gravissime consilium constituerat, se cœpit exercere, remotioribus tamen locis, fereque ad virginum cœnobia, quanquam et in suas brevi prodiit, tum Sanctæ-Mariæ, cujus erat archipresbyter, tum Sanctæ Praxedis, cujus titulum habebat, Ecclesias. Inusitata multis sæculis in tali persona muneris functio, concionator haud aptissimus, tali loco, quos in hominum sermones venerit, non est opus explicare, quibus rebus tamen ejus optimum studium superari tardarive non potuit. At vero fecit ea tota morum conversio, constansque in ea voluntas, ut illum tandem vereri quidam, modo summi, modo infimi inciperent, et ipse Pontifex ejus causa quibusdam rebus utiliter abstineret : solidæ virtutis vis hæc est admirabilis, quæ plures a vitiis deterret, et ad quæ recta sunt impellit ».

Permovit ille Pontificem, ut monasticam disciplinam in Humiliatorum Ordine penitus collapsam in pristinum sanctitatis nitorem restituendam curaret, de quo Pontificiæ extant litteræ [1] X Augusti ad Marium Averoldum ejus Ordinis supremum magistrum datæ ; quæ familia cum in archiepiscopatu Mediolanensi admodum esset propagata, dum illi emendandæ piam daret operam, impios in furorem adeo concitavit, ut in ejus mortem conjurarint, ut suo loco dicetur. Coercita ab illo vitia, instaurarique cæptam disciplinam Ecclesiasticam opera Ormaneti hoc anno in archiepiscopatu Mediolanensi ex Tridentini Concilii sanctionibus, testatur Carolus episcopus Novariensis, regemque Philippum regia illum ad id auctoritate fulcivisse : « Nam (inquit) Philippus rex, ac Mediolani dux omnibus provinciarum suarum præfectis jusserat, ut quæ Tridenti constituta erant, omnino servari pro eorum facultate curarent, Ecclesiarum antistites, quibuscumque rebus possent, in iis perficiendis juvarent : et provinciæ gubernator Gabriel de la Cueva dux Alburcherchii, senatusque Mediolanensis, ad omnia in eo genere peragenda pie se paratos ostendebant ».

56. *Philippus rex Hispaniarum in Africa Turcas devincit, et Genuenses Corsicam rebellantem subdunt.* — Confecta est hoc anno a rege Catholico expeditio adversus Afros, qui, parta antea ad Menyngem insulam victoria insolescentes, maritimis excursionibus Christianorum naves intercipiebant, atque Hispaniæ littora continuis grassationibus infestabant ; pro quibus retundendis frangendisque monitos a Pontifice cardinales, ut preces Deo funderentur, docent Acta [2] Consistorialia :

« XXVIII Julii MDLXIV, fuit Consistorium : Sanctissimus dominus noster fecit verbum de profectione in Africam classis regis Catholici, pro cujus felici successu monuit, ut fiant Deo preces, cum præsertim audiatur classem Turcarum etiam exiisse ». Præfectus est cum summo imperio regis Catholici classi conflatæ ex centum et tredecim triremibus, quarum octo fuere Lusitanæ, totidem Florentinæ, tres Sabaudienses, sex Pontificiæ Caroli Borromæi cardinalis, qui postea Sanctorum fastis adscriptus fuit, cura instructæ, Garzias Toletanus Petri filius, qui fortissimis copiis succinctus, ususque secundis auris Pegnonem arcem scopulo insidentem terra marique obsidione cinxit, tantosque in eam impressit impetus, tantaque celeritate, ut nullum obsessis spatium quietis relinqueret, quare fessi hostes tertio die, cum nondum Turcica subsidia convenire possent, oppidum ex desperatione deseruere, exceptis trecentis Turcis pertinacissimis, qui resistere temere ausi, partim tormentis laniati, partim contrucidati, partim capti ac vinculis mancipati

[1] Act. Cons. Ms. card. Spadæ sig. num. 134. p. 392. — [2] Car. a Bas. Bo. l. 1. Vit. S. Carol.

[1] Pius IV. lib. brev. an. 5. Ep. XXVII. — [2] Act. Consist. Mariana. Natalis Comes hist. l. XIV. Jo. Bapt. Adrian. l. XVIII. Act. Cons. Ms. card. Spadæ sign. num. 154. p. 384. Sur. in Comm. hoc anno.

fuere : inde munita Christianis præsidiis arce, cum Hispana classis esset discessura, Turcarum auxilia venere, commissoque tumultuario levi prælio, in quo tantum quatuor Christiani desiderati, ac plures Mauri cæsi, victrix classis abscessit, de qua felici victoria Pontificem retulisse ad cardinalium senatum memorant Acta [1] Consistorialia his verbis :

« Dixit gratias Deo agendas pro victoria, quam habuerat classis regis Catholici, et felicitate in occupando loco illo, qui dicitur, Il Pegnone, sine sanguine, et cum celeritate, ac rogandum Deum, ut feliciter illi deveniat in rebus Corsicæ, ad quam navigare aiebat classem, ut a periculo et tumultibus illam insulam liberaret ». Non classis universa ad pacandos Corsicæ tumultus se contulit, sed tantummodo Andræas Auria cum viginti triremibus in insulam Corsicam, quam veteres Cyrnum dixere, vela direxit. Oborti erant ii motus ex levi causa, cum Genuenses inanibus suspicionibus vexassent Sampetrum, olim Gallici nominis studiosum, quod nobile ædificium instar cujusdam munitionis excitaret, vetarentque perduci ad fastigium, nec tamen sumptus e publico vellent dissolvere, de quorum avaritia, cum Sampetrus questus esset apud Corsos [2], Genuenses variis locis trucidati fuere, consertisque minutis præliis conscissi, deque imperio insulæ periclitati, cum parvis sumptibus rem componere potuissent. Ubi vero Hispana auxilia venissent, ac littora circumsedissent, Corsi ad montium munitiora loca se subduxere, atque adeo in pertinacia obfirmati fuere, ut nisi Florentiæ dux, vel Gallus eos in clientelam admitterent, de Turca evocando in ejus insulæ imperium agitaturi viderentur.

57. *Pontifex curis et angustiis quamplurimis implicitus.* — Ob hos et alios tumultus Christiani imperii gravem se traxisse dolorem significavit Pontifex cardinalium senatui, ut referunt Acta [3] his verbis :

« XXVIII Julii MDLXIV. Dixit de tumultibus, qui totam Christianitatem perturbant in Germania inter Danum et Suecum, inter Polonum et Moscovitam, et præcipue de tumultu Corsicæ, ubi prima manus Genuensium fuerat superata et in fugam conjecta : et quamvis rex Christianissimus hic per suum oratorem certiorem fecerit Sanctitatem Suam, omnia se inscio et invito facta fuisse, quod pro certo Sanctitas Sua credit, tamen dubitat, ne tumultus ille magnorum malorum sit principium.

« Dixit etiam valde perturbari de peste, quæ fere totas provincias invasit, et quamvis custodias fieri mandaverit, tamen maximis curis urgeri, cum videat imminere bellum, pestem, famem, signa aperta iræ Dei ob peccata nostra, ideo nos debere jejuniis, orationibus et eleemosynis placare Deum ».

Auxit Pontificias molestias administrorum Hispanorum importunus fastus, qui cum antea Pium in gravissimum discrimen adduxissent, ne Galliæ regnum a Romanæ Ecclesiæ cultu abalienaret, dum superiore anno litem de honorificentiore sede Gallo oratori intenderant, adhuc in eodem molimine obfirmati varie eum fatigarunt, ut honoris supremum apicem Hispano deferret, sed cum Pontifex, ut narrat Jo. Franciscus Firmanus [1], oratori Galliarum, vigesima Maii in die Pentecostes primas detulisset, Hispani administri ita Philippi regis animum iniquis querimoniis asperarunt, ut oratorem suum ex aula Pontificia revocarit, de quo Pontifex purgavit se in cardinalium senatu [2], se nullo modo ab æquitate deflexisse, commendatisque Philippi regis Catholici virtutibus culpam omnem in regios administros derivavit.

« XVII Augusti fecit verbum de revocatione oratoris a serenissimo Catholico rege facta : ob præcedentiam vero cum Christianissimo rege Sanctitatem Suam nihil fecisse, quod juste regi Catholico displicere potuerit, nullam sententiam tulisse, locum tantum solitum oratori Christianissimi regis negari non potuisse, et id sine alicujus præjudicio ; paratum fuisse et esse justitiam ministrare, et causam, si petierint, committere, vel collegio cardinalium, vel auditorum Rotæ ; non posse credere regem ægre tulisse id, quod Sanctitas Sua omittere sine injuria non poterat : sperare omnia a regis pietate, quem sibi charissimum filium futurum remotis malis consiliis non dubitabat, et multa dixit in regis laudem, conjiciens culpam omnem, tam factorum quam verborum in hunc oratorem et ministros ». Ornatissimus certe regiis virtutibus erat Philippus Secundus, ac non modo fidei Catholicæ acerrimus vindex adversus hæreticos, defensor adversus Turcas, verum etiam apud Indos Occidentales strenuissimus amplificator.

58. *In America novæ Ecclesiæ conditæ : canonizatio B. Didaci postulata : Græcis Catholicis in Sicilia morantibus Græci episcopi dati.* — Propagata enim latius atque aucta inter Americanos re Catholica, pro condendis novis Ecclesiis atque episcopatibus regiam apud Pontificem operam adhibuit, atque liberalitatem in vectigalibus attribuendis pro divino cultu celebrando explicuit, ut narrant Acta [3] Consistorialia :

« XXII Martii MDLXIV, referente reverendissimo Gonzaga. Cum nuper, seu alias Apostolica

[1] Act. Consist. Ms. card. Spadæ sig. num. 134. p. 390. — [2] Natal. Com. l. XIII. Jo. Bapt. Adr. l. XVIII. — [3] Act. Consist. Ms. card. Spadæ sig. num. 134. p. 381.

[1] Diar. to. XI. Ms. arch. Vat. — [2] Act. Consist. Ms. card. Spadæ sig. num. 134. p. 387. — [3] Ibid. p. 374.

auctoritate translata fuisset sedes episcopalis Ecclesiæ Sanctæ-Marthæ ad oppidum Sanctæ-Fidei in partibus Indiarum, ut supra, ad supplicationem regis Catholici ibidem Ecclesiam Sanctæ-Fidei in archiepiscopalem erexit et instituit, et fuerunt pro suffraganeis assignatæ Pompeiana et Carthaginensis Ecclesia in eisdem Indiis, separatæ a metropolitanis Ecclesiis Civitatis-Regum, et Sancti-Dominici, et reservatum jus patronatus serenissimo regi Hispaniarum, et in archiepiscopum præfecit cum usu pallii reverendum dominum Martinum modernum episcopum Sanctæ-Marthæ, et erexit oppidum Civitatis-Imperialis in partibus Indiarum in civitatem », et interjectis nonnullis de ducentorum aureorum annuo vectigali attributo, « providit de persona Antonii Sancti-Michaelis Ordinis Sancti-Francisci ».

Inclarescente etiam fama sanctitatis beati Didaci Ordinis Sancti Francisci, ob cœlestes virtutes implorato ejus apud Deum nomine editas, Philippus rex deprecatorem egit apud Pontificem, ut confectis de iis Actis judiciariis in Sanctorum Albo eum collocaret, decretosque in ea causa nonnullos cardinales recensent memorata Acta [1] :

« XIV Aprilis MDLXIV. Reverendissimus Alexandrinus ad instantiam serenissimi regis Catholici , et ejus filii serenissimi principis Hispaniarum, et universitatis Complutensis, et ejus regionis, ac totius provinciæ supplicavit pro canonizatione fratris Didaci de Sancto-Nicolao professi Ordinis Sancti-Francisci conversi, qui a centum annis in circa in oppido Complutensi ab humanis decessit, et plurimis miraculis clarere dicitur. Sanctissimus Dominus noster, habitis votis reverendissimorum cardinalium, statuit ut forma antiqua in similibus servari solita servaretur, et deputavit reverendissimos dominos Saracenum, Alexandrinum, de Aracœli et Vitellium, qui examinarent formam solitam, et referrent Sanctitati suæ ».

Extant eo argumento litteræ [2] Pii IV datæ prima Maii hujus anni ad nonnullos Hispanos prælatos prudentia conspicuos, quibus partes demandatæ erant, ut judiciaria Acta de miraculis ad B. Didaci implorata apud Deum suffragia editis conficerent, remque a Philippo rege flagitatam fuisse significavit. Extracta ea actio fuit in posteriora tempora, donec a Sixto Quinto Sanctorum honores illi solemni ritu decreti fuere.

Ad asserendam etiam Catholicam pietatem errorumque semina evellenda, Pius, cum magna Græcorum, qui Turcicam servitutem diffugerant, multitudo in Siciliæ insula ageret, humanissimeque excepta Græco ritu sub Græcorum

[1] Act. Cons. Ms. card. Spadæ sig. 134 p. 375. — [2] Lib. brev. Pii IV. sig. num. 2904. Ep. XX.

episcoporum rectorumque auctoritate, libertate Christiana potiri permitteretur , veterumque errorum laqueis implicita eos etiam in Catholicos transfunderet, Constitutione edita [1] concessa iis indulta rescidit.

59. *Tumultus in Piceno.* — Ingentes hoc anno exorti tumultus in provincia Picæni, et præsertim in civitate Asculi, quam perduelles pæne exciderant [2] : ad eas coercendas missus est a Pio Pontifice Cincius Capisuccus Romanus militaribus expeditionibus insignis, quem idem Pius paulo ante speciali Diplomate sanctæ Romanæ Ecclesiæ militum generalem præfectum creaverat. Is administratione suscepta, ac militibus conscriptis, paucis mensibus provinciam pacatam reddidit.

Ut autem Picæni provincia, ac cætera Pontificiæ ditionis loca, quæ multos ab exulibus et latronibus patiebantur incursus, tuta ac tranquilla permanerent, octavo kalendas Novembris Marcum Scitticum cardinalem ab Altaemps provinciæ Picæni, et omnium locorum status Ecclesiastici ad quæ illum accedere contigerit, legatum declaravit.

60. *Calvinus impœnitens moritur.* — Sed antequam ad hujus exitum anni deveniamus [3], ultricem divinæ virtutis manum super nefandissimo hæresum fabricatore contemplari dignum est, qui justo judicio in vita sua projecit intima sua, et consumptus a vermibus, eo quod non dedisset honorem Deo , sed sacrilegis illum blasphemiis provocaverit, expiravit. Fuit is Joannes Calvinus, qui hoc anno XXVII Maii infelicissimam vitam fine infelicissimo, pertinax in hæresi, atque in desperationem efferatus, clausit, de quo hæc Laurentius Surius :

« Obiit Joannes Calvinus Genevensium hæresiarcha, vir pestilentissimus et arrogantissimus, divina Majestate in illum per extremæ vilitatis vermiculos animadvertente : obiit enim morbo pediculari, miser homuncio, qui suo fermento innumeros corrupit, et amplissimas vias Antichristo munivit ». Describit funestissimam ejus mortem fusius Jacobus Laingæus, e quo hæc delibanda duximus : « Quamvis Beza scribat contra eos, qui condemnarunt Calvinum, et dicat eos mentitos esse, qui affirmant impie et misere interiisse, nihilominus certum est, Calvinum impie et misere interiisse, cacodæmones, sive malos spiritus invocantem, jurantem, execrantem, et seipsum tanquam malum auspicium detestantem et mille modis devoventem, ob immensos infandosque dolores, cruciatus, afflictiones, aliaque infinita tormenta, quæ senserat, ac in corpore suo perpessus fue-

[1] Bull. in Pio IV. Const. 74. — [2] [illegible] Ex Regest. Vatic. — [3] Diar. to. XI. Ms. arch. Vat. Masson. in Pio IV. Hieron. Bossecus. Jac. Laingæus c. 22 et 26. p. 96. Florim. Raym. Sur. in com. Gil.. Roussæ. Gualter. in Chron.

rat. Deo etiam admodum irato atque offenso, et suam iram, severitatem atque justitiam non modo in vita futura, verum etiam in hoc præsenti sæculo apertissime ostendente, monstrante. Hoc idem etiam testantur, qui cum eo vixerunt, et in iisdem ædibus, donec extremum duceret spiritum, et ultimus superesset halitus vitæ, habitarunt. Hoc etiam accedit, quod quamvis miserrimus Beza, vel quicumque alius impius negare vellet, attamen notissimum est, Calvinum detestatum, execratum, atque aversatum fuisse horam, qua unquam studere aut scribere cœperat, adeo scatentibus toto corpore vermibus ac pediculis; tum demum his malis hæc addo, quod omnium miserrimum est, quodque mens meminisse horret; ulcera maxime horrenda ac fœtidissima totum occupabant Calvinum, quod non tam aliis quam ipse sibi molestus et odiosus fuerat. Postremo omnium accidit ad hæc, quod propter fætorem immensum, fætorem minime ferendum ac pestiferum sui corporis odorem, præceperat servis, ne quem intromitterent in suas ædes ».

61. Merito quidem lutulentus porcus toto corpore sic prostratus jacebat in limo, computrueratque jumentum in stercore suo, qui immanem illam blasphemiam ad cætera sua nefanda dogmata adjunxit, ut doceret, Christum Dominum desperasse in cruce, qua quidem non Lutheranos tantum, aut Zuinglianos, ex quibus sua conflavit dogmata, sed ipsum etiam Mahometem impietate superavit, quem Laingæus his verbis exagitat [1], cum ejus confutat blasphemias :

« Tam terribili et horrido timore, dicit Calvinus, Christum perculsum fuisse, quod desperaverat, omni spe destitutus, et dubitaverat se morte absorptum iri. Latine scribit *deglutiri* vel *absorberi*, id quod potuerunt videre, qui legerunt librum Calvini, et in libro suo Gallico transtulit *deglutiri, Englouty*. Majori blasphemia, sive execratione, maledictione, vituperatione, convicio, infamia aut ignominia, nunquam credo hæreticos Ebionem, Marcionem, Paulum Samosatenum, Arium, ne Mahometem quidem, notasse Christum. Nam primum hic sycophanta negat divinitatem fuisse in Jesu Christo, tanquam ignorante suum finem, neque sciente certo et vere se esse Filium Dei, qui habet totam potestatem super vitam et mortem.

« Impius Calvinus, tam immemor, dissolutus, obliviosus fuit, ut non meminerit verborum, quæ Christus locutus fuerat x cap. Joannis : *Propterea me diligit Pater, quia ego pono animam meam, ut iterum sumam eam; Nemo tollit eam a me* (scilicet nolente, et necessitate urgente) *sed ego pono eam a me ipso : potestatem habeo ponendi eam, et potestatem habeo iterum sumendi eam. Hoc mandatum accepi a Patre meo.* Ego istos discipulos Calvini, qui Deum et ejus Ecclesiam Catholicam reliquerunt, libenter interrogare vellem, quomodo sunt tam consilii inopes, omnis rationis expertes, mente intellectuque carentes, ut hoc horrendum monstrum informe, cui nulla ratio, nulla unquam sacrarum litterarum intelligentia fuit, sibi idolum elegerint ».

Lapsus est in eam blasphemiam, cum pro insani capitis libidine interpretatur ea Christi verba : *Deus, Deus meus, quare me dereliquisti ?* jam antea prædicta a Davide, quæ Gregorius Nazianzenus naturæ humanæ, pro qua patiebatur, nomine repetita ait. Divus vero Leo Papa ita interpretatur : « Dicit se derelinqui, ut notum omnibus faceret se non erui, non defendi, sed sævientium manibus derelinqui, hoc est, Salvatorem fieri et omnium fidelium Redemptorem, non per miseriam, sed per misericordiam, nec amissione auxilii, sed definitione moriendi. Quæ vero illic vitæ intercessio sentienda est, ubi anima et potestate est emissa, et potestate revocata; dicit enim Beatus Apostolus Paulus : *Proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum.* Et iterum dicit : *Christus dilexit Ecclesiam, et tradidit semetipsum pro ea, ut eam sanctificaret;* unde Dominum tradi passioni, tam fuit paternæ quam ipsius voluntatis, ut non solum illum Pater derelinqueret, sed etiam seipsum quadam ratione desereret, non trepida discessione, sed voluntaria cessione, qui enim venerat mortem et mortis auctorem sua morte destruere, quomodo poterat peccatores salvos facere, si adversantibus repugnaret ? » His divi Leonis verbis blasphemia Calvini convicta est. Refellit eumdem pluribus Laingæus, quod nequiter et imperite corruperit textum Apostoli, *Exauditus pro sua reverentia,* vertens, imo subvertens per hæc verba, *pro sua formidine,* cum a peritis linguæ Græcæ manifesti erroris arguatur, ita ut Christus fuerit exauditus pro sua εὐλαβεία, id est, pietate, religione ac reverentia erga Patrem, cujus honorem sua morte provexit.

[1] Jac. Laingæus in Vit. Jo. Calv. c. 24 et 25.

PII IV ANNUS 6. — CHRISTI 1565.

1. *Pius IV ostendit cælibatum sacerdotum semper in usu fuisse.* — Qui sequitur annus millesimus quingentesimus sexagesimus quintus, Indictione octava, incipit, quo Solimanus Turcarum tyrannus elatior fastu, atque efferatior ob religionis dissidia, quæ in Tridentino Concilio componi non potuerant, divulsasque Christianorum vires, cum novatores in pristina pervicacia obduruissent, ambitiosa consilia ad subjicienda suæ tyrannidi Christiana regna convertit, sed divina potentia, quæ mari *Posuit vectem, et ostia,* ut inquit Job[1], dixit, *Usque huc venies, et non procedes amplius, et hic confringes tumentes fluctus tuos,* Turcicos impetus Melitensium equitum virtute fregit; de quibus antequam agamus, quæ tempore præcessere prius delibabimus.

Maximilianus Cæsar, qui imperii habenas in demortui Ferdinandi patris locum moderabatur, cum ex concessione calicis sub utraque specie rem Catholicam auctiorem factam conspiceret, enixe contendit a Pio, ut sacerdotum conjugia permitteret. Pontifex vero ex postulato disciplinæ Ecclesiasticæ adeo contrario gravem molestiam traxit, atque ineunte anno senatum cardinalium de eo consuluit, significans, se vocatis theologis ac juris canonici peritis rem in examen adducturum, ut docent[2] Acta Consistorialia his verbis :

« Romæ XII Januarii MDLXV, fuit consistorium, in quo S. D. N. proposuit, quod serenissimus imperator instabat post concessionem communionis sub utraque specie, quam dicebat habuisse a S. D. N. et ab hac Sancta Sede, multum profecisse in suis regnis, ut similiter concederet circa connubium sacerdotum. Narravit perplexitatem animi sui, et qualitates temporum condoluit, et dixit, se velle consulere hoc negotium, non solum cum dominis reverendissimis, sed etiam cum multis theologis et canonistis, et quod domini interim considerarent ».

Contenderant jamdiu ante Lutherani sacerdotalem cœlibatum inter præcipuos abusus, sive corruptelas inductas ab Ecclesia Romana recensendum, atque etiam suggestum Carolo V fuerat a politicis, Lutheranos, sublatis cœlibatu et jejuniis, ad Ecclesiæ conjunctionem revocandos, sed gravissimo illi errore irretiti erant, non enim recenter invento humano ac tyrannide sæva, sed a vetere Ecclesia Spiritus sancti instinctu afflata sacerdotalis cælibatus constitutus fuerat, ut Pius Pontifex hoc pio et docto responso[1] demonstravit :

« Ad ea quæ consiliarii electorum et principum imperii reformanda censuerunt in Summo Pontifice et Sede Apostolica.

2. « Quod memorant in abusus cœlibatum cleri, et quo pacto sacerdotes eorum uxores ducant, et alios ducere suadeant; res est profecto admiratione digna, quod cœlibatum sacerdotalem abusum vocent, cum potius e converso violatio cœlibatus, et illicitus ad conjugium transitus in sacerdotibus, pessimus abusus dici mereatur : etenim sacerdotes non debere uxores ducere testatur Aurelius in Concilio II Carthaginensi : « Cum, inquit, quia sic docuerunt « Apostoli exemplo, et ipsa servavit antiquitas, « nos quoque custodiamus » ; et paulo ante talis legitur Canon : « Placet, ut presbyteri et dia« coni, vel qui sacramenta contrectant, pudici« tiæ custodes ab uxoribus se abstineant ». Ex quibus verbis liquet ab Apostolis receptam esse hanc traditionem, non ab Ecclesia noviter inventam. Augustinus Aurelium secutus in quæstione ultima de quæstionibus Novi et Veteris Testamenti, in hæc sane verba scribit, et interrogat : « Si forte dicatur, si licet et bonum est nubere, cur non licet sacerdotibus uxores habere, id est, ut ordinatis jam non liceat conve-

[1] Job. XXXVIII. — [2] Act. Cons. Ms. card. Spadæ sig. num. 134. pag. 397.

[1] To. X. de Conc. Ms. arch. Vat. sig. num. 3202. p. 119.

nire? Quis nesciat, unumquodque suam legem habere? Est enim, quod omnino generaliter omnibus liceat, est item quod aliis licet, et aliis non licet, et est quod aliquando licet, aliquando non licet. Fornicari omnibus semper non licet; negotiari vero aliquando licet, aliquando non licet: antequam enim Ecclesiasticus quis sit, licet ei negotiari, facto jam non licet: et Christiano, cum uxore sua convenire, aliquando licet, aliquando vero non licet; propter dies enim processionis, aliquando non licet convenire, quia etiam a licitis abstinendum est, ut facilius impetrari possit quod postulatur. Unde Apostolus: *Ex consensu*, ait, *abstinendum ad tempus, ut vacetur orationi;* nam secundum legem, in jejunio cædere et jurgari non licet, postea licet, nimirum servata legum æquitate, quia major reverentia debetur Dei causis. Numquid omne, quod ante cæteros licet, ante imperatorem licet? quanto magis in Dei causis? Ac per hoc antistitem ejus puriorem cæteris esse oportet, ipsius enim personam habere videtur; est enim vicarius ejus, ut quod cæteris licet, illi non licet, quia necesse habet quotidie Christi vicem agere, aut orare pro populo, aut offerre, aut tingere. Et non solum huic concubitus non licet, verum etiam ministro ejus, quia ipse mundior debet esse, quia sancta sunt quæ ministrat». Calixtus papa vir sanctus et martyr constituit ante mille annos et trecentos, ne sacerdotes ducant uxores. Similia leguntur et in sacris Conciliis Næocesariensi, Ancirano, Agathensi, Gerundensi, Meldensi, Aurelianensi. Et ita observatum fuit a tempore Evangelii et Apostolorum quod nunquam licuit, constituto in sacerdotio ducere uxorem.

« Verum quidem est, quod ob ministrorum Dei defectum in primitiva Ecclesia, conjugati admittebantur ad sacerdotium, ut ex canonibus Apostolorum et Paphnutii responso liquet, et in Concilio Nicæno; attamen volentes contrahere tenebantur id facere ante ordinis subdiaconatus receptionem, ut legitur cap. *Si quis eorum, dist. XXXII.* Hanc consuetudinem primitivæ Ecclesiæ usque in hanc diem servavit, et retinuit Græca Ecclesia. Cum vero per gratiam Dei cresceret Ecclesia, ut ministrorum in Ecclesia nullus èsset defectus, Siricius papa ante annos mille centum et quadraginta omnimodam indixit sacerdotibus continentiam. *cap. Plurimos dist.* 82. quod Innocentius I, Leo Magnus, et Gregorius Magnus Pontifices approbaverunt et confirmaverunt, et in hunc usque diem Latina servavit ubique Ecclesia. Quibus satis liquidum esse existimatur, non abusum esse cœlibatum cleri, a tam sanctis Patribus tanto tempore comprobatum, et ab universa Ecclesia Latina receptum atque observatum. Ad hæc sacerdotes veteris legis tempore officii et ministerii sui in templo separabantur ab uxoribus, sicut Zacharias tempore vicis suæ Luc. I. Cum autem sacerdos novæ legis semper debeat esse in ministerio, sequitur ut semper is debeat continere. Amplius, conjuges non debent se fraudare officio conjugali, nisi ad tempus, ut vacent orationi, ut in priore Ep. ad Corinthios scribit Apostolus cap. 7; cum vero sacerdos debeat semper orare, ergo semper debet continere. His rationibus usi sunt viri sanctissimi et doctores egregii, Epiphanius, Ambrosius et Augustinus. Præterea S. Paulus ait in priore ad Corinth. cap. 7: *Volo vos sine sollicitudine esse: qui sine uxore est sollicitus est quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo: qui autem cum uxore est, sollicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori, et divisus est.* Sacerdos ergo qui jugiter placere debet Deo, fugiat sollicitudinem uxoris, et non respiciat retro cum uxore Loth.

« Porro adumbrata fuit sacerdotalis continentia etiam in Veteri Testamento; nam Moyses accepturus legem præcepit, ut in diem tertium non appropinquarent uxoribus. Exod. XIX. Sacerdotes igitur accepturi legislatorem Christum Dominum et Salvatorem nostrum, multo minus appropinquare debent uxoribus. Similiter jussi sunt sacerdotes portare femoralia linea, ut operiant carnem turpitudinis suæ. Exod. XXVIII, quod fuit Symbolum futuræ continentiæ in sacerdotibus, ut ait Venerabilis Beda. Etiam Achimelech daturus panem benedictum pueris David, interrogabat prius, an mundi essent a mulieribus, et David respondit mundum se esse ab heri et nudiustertius. I Reg. XXIII. Ergo semper mundi debent esse sacerdotes sumentes panem vivum, qui de Cœlo descendit. Joa. VI. Item manducantes Pascha præcincti erant renibus. Exod. XII. Quare, et sacerdotes manducantes frequenter Pascha nostrum Christum cingere convenit renes per continentiam et munditiam, sicut imperat eis Dominus: *Mundamini*, inquit, *qui fertis vasa Domini.* Isa. LII. *Sancti estote, quoniam sanctus sum.* Lev. XIX. Serviant itaque sacerdotes Deo in sanctitate et justitia omnibus diebus suis. Hinc sanctus martyr Cyprianus testatur sibi a Domino revelatum, et cum severitate injunctum, ut clericos studiose admoneret, ne cum fœminis commune haberent domicilium. Unde continentia sacerdotalis, cum sit a Conciliis et Pontificibus præcepta, a Deo revelata, proprio voto a sacerdote Deo promissa, non est ullo modo rejicienda; nam hoc exigit sacrificii, quod tractant, excellentia, orationis frequentia, libertas et puritas spiritus, ut curent quomodo Deo placeant juxta sancti Pauli doctrinam.

« Et quia constat hanc fuisse antiquam hæresim Joviniani, quam damnavit Romana Ecclesia, et scriptis convicit Beatus Hieronymus; et sanctus Augustinus dicit hanc hæresim confestim fuisse extinctam, neque pervenisse ad

sacerdotum corruptionem; hanc sacerdotum corruptelam et abusum principes tolerare non debent, in perpetuam sacri Romani imperii ignominiam et infamiam; sed conforment se potius universali Ecclesiæ. Neque moveantur ab his quæ eis suggeruntur, quod Apostolus inquit, Cor. VII: *Unusquisque habeat uxorem propter fornicationem:* respondet enim sanctus Hieronymus sanctum Paulum loqui de eo, qui non vovit: sicut Athanasius intelligit illud sancti Pauli: *Non peccat virgo, si nupserit;* virginem hic non intelligi illam, quæ Deo dicata sit. Idem notat Epiphanius, Basilius Cæsariensis, et Theodoretus. Sic ad illud: *Melius est nubere, quam uri;* acris extat responsio beati Hieronymi contra Jovinianum, nam ille idem sanctus Paulus ait: *Bonum est homini mulierem non tangere;* habet namque sacerdos medium, ut neque uratur, neque nubat, sed per gratiam Dei contineat, quod oratione devota et castigatione carnis, jejuniis et vigiliis a Deo impetrat. Amplius: dum aiunt Christum docuisse non omnes homines ad cœlibatum idoneos esse: hoc quidem verum; ideoque nec omnes idonei sunt ad sacerdotium; sed sacerdos oret, et poterit capere verbum Christi de continentia, sicut sanctus Paulus dixit: *Omnia possum in eo, qui me confortat,* ad Philippen. Est enim continentia donum Dei. Sap. VIII. Præterea cum prætenditur hanc esse ordinationem et præceptum Dei Gen. I, respondit ante mille annos et centum Hieronymus: « Necesse, inquit, fuit prius plantare sylvam, « et crescere, ut esset quod postea posset ex- « cidi ». Præceptum tunc erat de procreatione pro iis, ut repleretur terra, quæ modo repleta, et adeo quidem ut sit pressura gentium; non est amodo tamen præceptum volentibus continere.

« Vane præterea jactant concionatores mandatum Dei; ostendant si possunt, ubi Deus præceperit sacerdotibus, ut ducant uxores. At hoc reperitur in jure divino, ut vota semel emissa reddantur. Psal. XLIX, Psal. LXXV, Eccles. V. Quare igitur expressum illud jus divinum non observant ipsi? Corrumpunt quoque sanctum Paulum, quasi præcipiat episcopum eligendum debere esse maritum, cum sanctus Paulus dicat: *Episcopus sit unius uxoris vir;* quod non est intelligendum, quod debeat esse maritus, alioquin Martinus, Nicolaus, Titus, Joannes Evangelista, imo et Christus non fuissent episcopi. Quare Hieronymus explicat verba sancti Pauli, quod episcopus sit unius uxoris vir, hoc est, quod non sit bigamus. Veritas expositionis liquet non modo ex auctoritate Hieronymi, quæ tamen magna esse debet apud quemque Catholicum, sed ex sancto Paulo quoque, qui de vidua deligenda scribit: *Vidua eligatur non minus sexaginta annorum, quæ fuerit unius viri uxor,* ad Timoth. V. Quod postremo factum adducunt Germanorum, factum afferunt novum: dum enim imperatori Henrico IV contentio esset cum Romano Pontifice, atque etiam cum filio et proceribus imperii, jura humana pariter et divina confusa fuerunt, adeo ut laici illo tempore temere attentarint sacra tradere, sordibus pro sacro oleo uti, baptizare, et multa alia a Christiana religione aliena facere. Simili exorbitantia clerus excessit, quod pro jure jam allegare nequit, neque incivile fuit, sacrilega dirimere Matrimonia, quæ contra vota, contra sanctiones Patrum et Conciliorum nulliter fuerant contracta, quemadmodum et hodie sacerdotum non sunt rata matrimonia.

« Frustra ergo queruntur, mundum senescere, et remedium imbecillitati laxandum. Nam Deo consecrati alia habent imbecillitatis remedia, utpote fœminarum consortia devitent, otia fugiant, jejuniis et vigiliis carnem emacerent, prohibeant sensus externos ab illicitis, et præcipue visum et auditum; oculos quidem ne videant vanitatem, parvulos denique, id est carnales cogitationes, allidant ad petram, petra autem Christus est: affectus reprimant, Deum frequenter et devote orationibus pulsent. Hæc proculdubio sunt potentissima continentiæ remedia in Ecclesiasticis viris Deo servientibus. Sanctus Paulus recte dæmoniorum doctrinam dixit eorum, qui nuptias prohibent, quales fuerunt Tatianus et Marcion hæretici, quorum Augustinus et Hieronymus meminerunt: sed adeo Ecclesia non prohibet nuptias, ut etiam Matrimonium inter septem sacramenta connumeret, cum quo sane stat, ut ob excellens ministerium Ecclesiasticis excellentiorem præcipiat munditiam: falsum enim est esse mandatum Dei de contrahendo; alioquin peccasset Joannes Evangelista, Sanctus Jacobus, S. Laurentius, Titus, Martinus, Techla, Agnes, Catharina, Barbara, et cæteræ innumerabiles. Cyprianus vero ab eis inductus non loquitur de virgine, quæ solemne votum fecerat, sed de ea, quæ decreverat continenter vivere, ut initium Epistolæ XI libri primi satis indicat. Certissima etenim est sancti Augustini sententia, virginibus voventibus, non solum nubere, sed velle nubere damnabile est. Unde abusus matrimonii et votifragium in clero tolerandum non est ».

3. Inter cæteros, quos Pontifex gravissimo in hoc negotio consultores adhibuit, Fr. Michael cardinalis Alexandrinus, qui proximo anno Pius Quintus Pontifex Maximus evasit, adnumeratur, de quo hæc Vitæ ipsius auctor[1] scripta reliquit: « Sub finem hujus Pontificatus Maximilianus Cæsar eo nomine II, et alii plerique Germaniæ principes, graviora scelera perniciosaque exempla hac via cautum iri prætendentes,

[1] Gabut. l. v. Py. v. c. 7.

per litteras ac nuntios Pontificem urgebant, ut Germanis sacerdotibus, Græcorum exemplo, uxores ducendi faceret potestatem. Quod etsi Christianis moribus, Apostolicis præceptis, sacris legibus, atque omni Ecclesiasticæ disciplinæ omnino repugnare constabat, Pontifex tamen, ut quid dicto factoque opus esset gravius decerneret, tantorumque principum petitionem haud prorsus contemnere videretur, rem nonnullis cardinalibus ad id selectis expendendam ac definiendam detulit. In iis ergo cum esset Alexandrinus, sacras leges Deique honorem omnium principum gratiæ, cæterisque rebus humanis præferendum ratus, singulari constantia atque animi libertate ita sese opposuit, ut ejusmodi postulata nemo, aut ardentius oppugnarit, aut acrius rejicienda esse contenderit. Potissimusque ipse auctor fuisse dicitur, ut Pont. id nullo pacto faciendum esse responderet; non enim fas esse mala facere, ut eveniant bona; neque cujusvis rei gratia contra leges omnes prostituendum esse, atque adeo prophanandum sacrosanctum sacerdotium, quod sine sancta castitate, aut rite constare, aut Deo placere non posse Catholica et Apostolica semper docuit Ecclesia » : atque ita nunquam ab hujus responsi religione discessum est, quamvis imperator politicis argutiis illusus conjugia sacerdotum a Pontifice permitti flagitaret [1], atque suis oratoribus scriberet: « Etiam nunc in ea sententia firmissime persistimus, si Sanctitas sua pia et benigna mente respexerit ingentem necessitatem sacri imperii, ac regnorum et dominiorum nostrorum, eique auxiliatricem manum præbuerit eo modo, quem nos antehac Sanctitati ejus ostendimus, quod tunc nostri et sacri imperii subditi longe facilius in officio contineri, multaque mala et scandala præcaveri poterunt ». Sensit e contra Pontifex longe graviora mala in imperio emersura, atque in alia regna et provincias, quæ illibatam fidei puritatem colebant, redundatura, si conjugia sacerdotibus indulgerentur; non enim vitia carni indulgendo vincuntur, sed carnem macerando profligantur.

Decretos a Pontifice duos internuntios, Lancianensem episcopum theologica scientia excultissimum, et Petrum Guicciardinum juris canonici peritissimum ad Cæsarem, ut illi ostenderent, quam iniqua essent ejus postulata, Cæsaremque Pontificis monitis assensisse, refert Joannes Baptista Adrianus [2].

4. *Gebennenses Pium IV proditorie occidere tentant.* — Cum ob præclara gesta in Pontificatu suo Pius immortalitate dignus videretur, Sathanas immani in eum odio satellites suos efferavit, adeo ut ad violentam illi mortem inferendam ineunte hoc anno conjurarint, ut ex Actis [1] consistorialibus constat, in quibus hæc referuntur : « XIX Januarii MDLXV, fuit Consistorium in quo Sanctissimus Dominus noster narravit conjurationem detectam in personam suam, de quibusdam sceleratis ». Horum sicariorum insanas molitiones e Gebennensi schola profectas creditum est; in ea enim assassinorum palæstra eruditos constat, qui adversus Franciscum Secundum regem et ducem Guisium conspirarunt, sed nefandissima impiorum consilia immisso divinitus terrore discussa refert Natalis Comes [2] :

« Dicuntur vel insania et furore, vel phanaticis spectris, et a maligno Dæmone impulsi Taddæus Manfredus, Eques Pellizonius, et Antonius Canusinus, et Benedictus Accoltus, et Prosper Pictorius, et alii quidam in caput Pontificis conjurasse, quem interficere decreverant, cum publice daret audientiam, simulantes porrigere chirographum; ac primum percutiendi locum Accoltus sibi depoposcerat, nam sibi persuaserat, sicut reliqui tam fœdæ conjurationis socii, futurum, illo Pontifice trucidato, ut Pontifex divinus, sanctus, angelicus, divino afflatu compulsus cum magno Christianorum consensu Romam convolaret, qui mox esset futurus monarcha et totius orbis imperator. His addidit Accoltus, sibi jus esse remunerandi tam præclari facinoris conscios et adjutores, nisi haberent pro magno præmio totius Christianæ reipublicæ sanctitatem, et novæ vitæ reformationem. Descripsit igitur in chirographo suo adhortationem, qua hortabatur Pontificem, ut dignitatem Pontificiam ultro deponeret, quod nisi statim fecisset, atque concepto in sua mente Pontifici ultro cederet, mortem minabatur. Pro tantis ausis singulis adjutoribus præmia ingentia jam nunc promittit, Antonio Ticinum urbem, Pellizonio Equiti Aquilam, Taddæo Cremonam, aliis consimiliter alia. Sed antequam suscipiatur negotium additur sceleri scelus. Nam cum oportere putarent se prius a peccatis expurgari quam facinus aggrederentur, cætera delicta confitentur sacerdoti, parricidii mentio nulla fit, hoc animo, atque hoc tanto scelere in animo retento, tanquam pio et sancto facinore, Eucharistiam impurissime admittunt. Accoltus postmodo chirographum porrecturus, pallens exorta repentina trepidatione corripitur, neque facinus audet aggredi; ex eo nata est inter conjuratos controversia, donec re a Pellizonio patefacta, omnes capti sunt et in quæstiones traditi, ut sua consilia, et a quibus impulsi tantum facinus ausi essent, aperirent. Alliciuntur etiam sollicitanturque ingentibus pollicitationibus, ut patefacerent a quo inducti hoc maleficium susce-

[1] Adrian. l. XVIII. Ext. in Ms. arch. Vat. sig. num. 3216. p. 32. — [2] Jo. Bapt. Adrian. l. XVIII.

[1] Act. Cons. Ms. sig. num. 134. p. 397. — [2] Ms. arch. Vat. Diar. to. XI. p. 399. auct. Jo. Franc. Firman. Cærim. Mag. Natalis Comes l. XIV. Jac. Aug. Thuan. l. XXXVI.

pissent, cum nihil per tormenta extorqueretur, sed neque suppliciis, neque promissis induci possent, ut consiliorum rationes et auctores ullos proferrent, neque ullum certum appareret habere suæ temeritatis ac dementiæ fundamentum, quin etiam Accoltus perridiculum responsum dedit, se locutum esse cum Angelis, qui ad illud facinus essent adhortati. Nam profecto admirabile est tantum dementiæ in animos hominum aliquando contingere, et prope prodigia, cum deliria, et furor, et dementia, vel phrenesis omnem rationem atque rectum consilium exterminent. Cæterum impurissimi homines et conscii tanti sceleris extremis suppliciis affecti sunt, ubi per Urbem attracti fuissent ab equis cum alligatis nudis pugionibus, ut Accoltus inter vel ipsa graviora tormenta semper ridens discruciabatur ». Addit auctor torquendos illos fuisse potius per insignem dosim hellebori, quam per solita tormenta ; at ignoravit ille, Sathanam habere martyres suos, qui ita ab eo occupentur, ut extrema supplicia hilares ridentesque tolerasse fuerint non raro animadversi.

5. *Perfugia et aliqua privilegia rescindit Pontifex.* — Porro ad comprimendam impiorum audaciam decretum esse a Pontifice, ut centum catapultarii in variis Palatii locis excubias agerent, pro tuenda Pontificia salute adversus improvisos hostium impetus, refert Joannes [1] sacrorum rituum magister in Diariis. Administrandæ vero justitiæ studio adductus idem Pontifex, in memorato senatu cardinalium, habito decima nona die Januarii hujus anni, sustulit perfugia, quæ in cardinalium vel oratorum principum ædibus patuerant reis adversus forense satellitium. « Monuit », inquiunt Acta [2], « reverendissimos, ut caverent, ne darent franchitias in domibus suis, quacumque de causa, etiam in civilibus : idem dixit de oratoribus principum ». Rescidit [3] etiam decima tertia kal. Martii omnia privilegia quibusvis concessa sine discrimine civilis, sive regiæ, sive imperatoriæ, sive sacræ dignitatis, quæ pugnarent cum decretis in Concilio Tridentino editis non aliter, quam si conceptis verbis repetita Diplomati Pontificio insererentur. Tradunt etiam Acta [4] Consistorialia Pium Pontificem, ut injiceret frænum internuntiorum, qui ad reges decernebantur, ambitioni, deliberasse de condenda lege, ne internuntii gratia et auctoritate regum pro cardinalatu prensando abuterentur, ac si reges pro eo eblandiendo preces adhiberent pro hujusmodi internuntiis, ut infamiæ nota inusti censerentur cardinales, qui pro iis sua suffragia conferrent, cujus Constitutionis [5] formulæ concipiendæ partes Morono et Amulio cardinalibus demandatæ sunt ; eos vero functos suo munere, et eam sanctionem promulgatam fuisse, constat, cum inter alias Pii Quarti Constitutiones inserta sit, in qua etiam hujusmodi internuntiis, qui malis iis artibus cardinalatum exambiverint, proposita est anathematis pœna, omnium quoque sacerdotiorum et dignitatum mulcta infligitur, tum hæc adjecta : « Auctoritate Apostolica harum serie districtius inhibemus, ne deinceps similes imperatorum, regum, reginarum, ducum, aut aliorum principum sæcularium commendationes, preces, aut alios etiam vocales, aut in scriptis favores, ad aliquas Pontificias, aut alias dignitates sæculares, vel regulares, aut etiam cardinalatus, vel alios honores et officia Ecclesiastica consequendum, aut sibi vel aliis consanguineis et necessariis suis quoquomodo per ipsum Romanum Pontificem conferenda, per se, vel alium, seu alios, directe vel indirecte quomodolibet ambire, seu procurare, neve illis etiam ultro sibi per principes sponte oblatis uti præsumant vel audeant, eadem auctoritate et præsentium tenore, statuentes, quod omnes et singuli in præmissis delinquentes, nulla alia monitione præcedente, et absque processu desuper habendo, sententias et pœnas præmissas irremissibiliter eo ipso incurrant ».

6. *Cardinales creantur.* — Mense Martio auxit Pius cardinalium collegium adlectis in senatum viginti tribus viris insignibus, inter quos extitit Hugo Boncompagnus, qui in Pontificatu Gregorii XIII nomen postea gessit, quorum omnium nomina in Actis [1] Consistorialibus recensentur subjectis verbis :

« Romæ apud Sanctum-Petrum die undedecima Martii MDLXV, fuit Congregatio Generalis, in qua S. D. N. creavit et assumpsit in sancta Romana Ecclesia cardinales infrascriptos, Annibalem Bozzutum Neapolitanum archiepiscopum Avenionensem, Marcum Antonium de Columna Romanum archiepiscopum Tarentinum, Ptolomæum Gallum Comensem archiepiscopum Sipontinum, Angelum Nicolinum Florentinum archiepiscopum Pisarum, Aloysium Venetum episcopum Patavinum, Prosperum de Sancta-Cruce Romanum episcopum Chisamensem, Zachariam Delphinum Venetum episcopum Pharensem, Joannem Franciscum Commendonum Venetum episcopum Zacintinensem et Cephaludensem, Marcum Antonium Bobba episcopum Augustæ Prætoriæ, Ugonem Boncompagnium Bononiensem episcopum Vestanum, Alexandrum Sfortiam Romanum episcopum Parmensem, Flavium Ursinum episcopum Muranum, Simeonem Nigrum Pasquam Lunensem episcopum Sarzanensem, Alexandrum Cribellium Mediolanensem episcopum Cariaten-

[1] Joan. Fr. Firman. Diar. to. XI. p. 393. — [2] Act. Consist. XIX Jan. — [3] Bull. in Pio IV. Const. 94. — [4] Acta Cons. sig. num. 134. p. 401. — [5] Pius IV. Bullar. in Const. 96.

[1] Act. Consist. sig. num. 134. p. 460.

sem, Carolum Vicecomitem Mediolanensem episcopum Vintimiliensem, Franciscum Alciatum episcopum Civitensem, Franciscum Abundium Castellioneum Mediolanensem episcopum Bobiensem, Guidonem Ferrerium Hipporegiensem episcopum Vercellensem, Antonium Crecchium Ambianensem episcopum, Guillelmum Sireletum Calabrum protonotarium Apostolicum, Gabrielem Paleottum Bononiensem, auditorem Rotæ, Benedictum Lomellinum Januensem clericum Cameræ Apostolicæ, Franciscum Crassum Mediolanensem gubernatorem Bononiæ». Porro de Guillelmo Sireleto hæc in sua hist. scribit Justinianus [1]: « Is dignitatem invitus suscepit, quam cæteri mortales ardentissimis votis ambiunt ».

7. *Hugo Boncompagnus in Hispaniam legatus dirigitur.* — Ex his cardinalibus delectus est Hugo Boncompagnus religione ac peritia rerum gerendarum clarissimus, ut in Hispania legati Apostolici e latere munus exerceret, et causam Bartholomæi Mirandæ archiepiscopi Toletani in crimen hæreseos vocati cognosceret, ut memorant eadem Acta [2]:

« XIII Julii MDLXV, fuit Consistorium, in quo Sanctissimus Dominus noster deputavit legatum de latere in Hispaniam reverendissimum dominum cardinalem Sancti-Sixti Boncompagnum pro cognitione, et determinatione, seu decisione causæ pendentis contra archiepiscopum Toletanum, adhibitis nuntio Sanctitatis suæ et uno auditore rotæ ». Data sunt etiam eidem legato mandata, ut in Valentino regno nonnullos Maurici generis neophitos, qui errorum laqueis irretiti ad superstitionem Mahumeticam transvolare affectabant, ob censuras Ecclesiasticas quibus devincti erant ob contracta in gradu legibus prohibito matrimonia, in fide Christi contineret, eosdemque conciliaret Ecclesiæ, censuris solutos, atque etiam mitigatis legibus de gradibus consanguinitatis, eorum matrimonia rite confirmaret, ut ea benignitate deliniti in Africam trajicere, atque ad Mahometanos ritus deficere desinerent.

« Dilecto filio nostro Hugoni tit. Sancti-Sixti presbytero cardinali ad charissimum in Christo filium nostrum Philippum Hispaniarum regem Catholicum nostro et Apostolicæ Sedis legato de latere.

« Dilecte fili noster, salutem, etc. Cum sicut accepimus, in regno Valentiæ quamplures noviter a secta Mahumetana ad Christi fidem conversi, ac aliqui ab eis descendentes reperiantur, qui pravum illum Mahumetanum vivendi morem nondum prorsus obliti cœcitate quadam et ignorantia prioris sectæ hujusmodi adhuc obvoluti, cum eorum consanguineis et affinibus in gradibus ab Ecclesia Dei prohibitis, etiam forsan scienter ac temere, diversa matrimonia contraxerunt, illaque carnali copula consummarunt, ac prolem exinde etiam forsan susceperunt et in alia diversa excessus et crimina inciderunt; sed cum ipsi metu pœnarum, quibus tam a generali, quam aliis ab eo inferioribus partium illarum hæreticæ pravitatis inquisitoribus, excessuum et criminum hujusmodi ratione plectendi forent, non solum per eos perpetratos excessus et crimina hujusmodi confiteantur, sed vias quasdam exquisitas modosque illicitos præparant, ut ad partes infidelium confugiant, ac antea per eos amplexatam fidem Catholicam hujusmodi in æternam animarum suarum damnationem deserant: tantæ noviter conversorum, ac ab eis descendentium hujusmodi multitudini pie misericorditerque parcendum, ac eorum statui salubriter consulendum esse plane sumus arbitrati. Nos igitur attendentes, quod Sedes Apostolica pia mater recurrentibus ad eam post excessum cum humilitate personis libenter se propitiam exhibere, neminique pietatis et misericordiæ suæ gremium claudere consuevit, ac proinde nos quoque, qui Sedis ejusdem beneficiorum eorumdem pietatis et misericordiæ dispensatores sumus, conversorum ac descendentium hujusmodi statui, et animarum saluti, quantum cum Deo possumus, consulere volentes ac de tuis prudentia, dexteritate, pietate, religionis et fidei Christianæ propagationis nis zelo, animarumque salutis Christicolarum prompta sollicitudine plurimum in Domino confidentes sperantesque, quod ea, quæ tibi duxerimus committenda, ad Redemptoris nostri gloriam, ac animarum salutem, hujusmodi memor, Sanctæ Sedis exaltationem non minus pie et fideliter quam diligenter exequi curabis, circumspectioni tuæ, quam nuper certis tunc suadentibus causis, nostrum, et Sedis ejusdem de latere legatum ad charissimum in Christo filium nostrum Philippum Hispaniarum regem, de fratrum nostrorum sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalium consilio, Apostolica auctoritate deputandum duximus et deputavimus, per præsentes committimus et mandamus, quatenus matrimonia per conversos et descendentes præfatos in gradibus, ut præfertur, prohibitis hactenus contracta, primitus et ante omnia auctoritate Apostolica irrita et inania declares, ac conjuges ab invicem separes, et deinde si a te id humiliter petierint, illos, qui matrimonia in gradibus prohibitis hujusmodi, videlicet in secundo simplice, aut duplici, et tertio etiam simplici, aut duplici, necnon quarto similiter simplici aut duplici consanguinitatis aut affinitatis gradibus, absque Apostolica dispensatione, ut præfertur, in dicto regno Valentiæ tantum contraxerint, a quibusvis excommunicationis, aliisque sententiis, censuris et pœnis Ecclesiasticis,

[1] Hist. Ven. l. XV. — [2] Act. Cons. sig. num. 134. p. 405. Pius IV lib. brev. p. 428.

quas propter præmissa quomodolibet incurrerint, aut eos incurrisse dici seu censeri possit, necnon incestus reatu, et excessibus hujusmodi in utroque foro eadem auctoritate Apostolica, si ita tibi videbitur, in quo conscientiam tuam oneramus, possis absolvere, injuncta inde eis pro modo culpæ pœnitentia salutari, qua peracta, cum eisdem noviter conversis et descendentibus, qui matrimonia, ut præfertur, in dictis gradibus prohibitis contraxerunt, ut, impedimentis secundi simplicis, aut duplicis, et tertii etiam simplicis, aut duplicis, quarti similiter simplicis, aut duplicis consanguinitatis et affinitatis graduum hujusmodi non obstantibus, ipsi in illis, ut præfertur, contractis matrimoniis, absque alicujus conscientiæ scrupulo remanere, seu illa de novo contrahere in facie Ecclesiæ solemniter, libere et licite possint et valeant, dicta auctoritate Apostolica misericorditer in Domino dispensare, dummodo mulieres propter hoc raptæ non fuerint, prolemque susceptam, si quæ sit, et suscipiendam exinde legitimam decernere, alias et alia salubrem conversorum et descendentium hujusmodi reductionem et statum, Christianumque et Catholicum vivendi modum, necnon quascumque illis excesuum per eos perpetratorum ratione dandas absolutiones, et pœnitentias, et pœnas eis injungendas, illarumque circumstantiis, quæ quomodolibet concernentia, te rationabili ac pio salubrique consilio et voluntati præfati Philippi regis in præmissis conformando, facere, gerere, et exequi juxta tuam providam desuper adhibendam ordinationem, in præmissis omnibus et singulis amplam et omnimodam potestatem, facultatem et auctoritatem, dicta auctoritate dantes et concedentes; non obstantibus, etc. Dat. Romæ apud S. Marcum die x Septemb. MDLXV, an. VI ».

Pelliciebat ad defectionem infirmos neophytorum Mauricæ gentis animos florentissimi Mahometani imperii amplitudo, juxta illud oraculum : *Prosperitas stultorum perdet illos*, cum Turca coflatis maximis exercitibus ad opprimendum Christianum imperium anhelaret, atque ad fortissima duo illius propugnacula convellenda, Hungariam nimirum, atque insulam Melitam, armorum molem verteret, de quibus agendum modo incumbit.

8. *Melitensis insula a Solymanno impetitur, sed, providente Pontifice, ab invasione Turcica liberatur.* — Prætexuit Solimanus imperator [1] ulcisci maritimas Melitensium equitum grassationes, quasi Christianis non liceret piratarum Maurorum ulcisci injurias; ambitioso vero animo, subacta Melita insula, Siciliæ Italiæque excidia complectebatur, cum principes Christiani ad retundendos sævissimos ejus impetus segnius se compararent, eaque spe insolescens validissimam classem ad Melitam invadendam mense Maio immisit, de cujus numero et viribus hæc refert Surius [1] in Commentariis : « Erant in Turcica classe præter alias naves, tum onerarias, tum Mahonas commeatui convehendo accommodas, tum Liburnicas, hemiolas et scaphas, centum sexaginta octo triremes munitissimæ ; porro navigia simul omnia ad ducenta quadraginta. Ea classis partim primo in Marsasiroccum portum appulit : sed non satis illis fidens, in alium, quam Majorem vocant, sese transtulit ». Coegerat Solimanus in ea classe imperii Turcici omnes vires maritimas, illique tres duces Mustapham, Pialem, ac Dragutum bellica arte florentissimos præfecerat, cujus appulsu terrore completa est Italia, cum intestinis dissidiis, quæ novæ invexerant hæreses, laceratum esset Christianum imperium, et principes Catholici vires suas ad retundendum Turcam non instruxissent, quos a se diligenter monitos impendentis periculi, obtorpuisse questus est in cardinalium senatu Pontifex, addiditque, se non modo ad ditionem Ecclesiasticam defendendam, verum ad auxilia regno Neapolitano vel Hetruriæ afferenda strenue incubiturum, ut narrant Acta [2] Consistorialia XVIII Maii hoc anno confecta :

« Romæ apud Sanctum-Petrum die XVIII Maii MDLXV, Sanctissimus dominus noster fecit verbum super adventu classis Turcarum : condoluit miserias nostrorum temporum, conquestus est de pravis apparatibus a principibus Christianis comparatis, licet ipse multoties monuerit, tandem dixit se defensurum ditionem nostram Ecclesiasticam, et etiam, si opus fuerit, laturum se opem vicinis, videlicet in Tuscia et in regno Neapolitano ».

9. Misit etiam Pontifex Melitensibus equitibus nummaria subsidia, ut stipendia militi solverent, ac auxiliares copias iis submittendas contraxit, quibus Pompeium Columnam bellicæ rei peritia et gloria florentem præfecit, ut ostendunt subjectæ litteræ [3] :

« Dilecto filio nobili viro Pompeio Columnæ Domicello Romano.

« Dilecte fili, salutem, etc. Audito nuper a nobis, Turcicam classem ad invadendam insulam Melitem applicuisse, jamque oppugnationem illius locorum parasse, atque incœpisse : statim, præter ea, quæ illuc antea miseramus pecuniarum subsidia, etiam aliquot militum cohortes ad ipsius insulæ defensionem mittendas duximus. Cupientes autem strenuum et animi magnitudine præstantem virum eisdem militibus præficere, ad te mentem nostram convertimus, firma spe freti, te desiderio huic no-

[1] Natal. Comes, l. XV.

[1] Sur. in Comm. hoc anno. Natal. Comes l. XV. Jo. Bap. Adria. l. XVIII. — [2] Acta Cons. Ms. sig. num. 151. p. 403. — [3] Pius IV. lib. brev. VI. p. 249.

stro cumulate satisfacturum, etc. Dat. Romæ apud S. Petrum die VIII Junii MDLXV, anno VI ».

Confluxere multi viri illustres, ut suo sumptu in tanta necessitate præclaram reipublicæ Christianæ operam navarent, quos recenset Surius [1] in sua historia.

Eadem die septima Junii Pontifex militare fœdus cum Helvetiis Catholicis percussit, ut ex ea gente fortissima, bellicisque artibus et laboribus exercitatissima copias contraheret, de quo fœdere sancito actas Numini grates referunt Acta [2] Consistorialia :

« Romæ apud Sanctum-Petrum die octava Junii MDLXV, fuit Consistorium, in quo fuit initum fœdus inter Pontificem et quinque Pagos Catholicos Helveticorum, et decretum fuit, quod celebraretur Missa de Spiritu Sancto ».

Tradunt eadem Acta, decretas fuisse a Pontifice solemnes supplicationes, ac propositis sacrarum indulgentiarum præmiis populum Christianum incitatum, ut divinam opem contra Turcicam vim imploraret.

10. Prima Turcici belli moles versa est ad Castrum S. Elmi, quod muris tormentorum bellicorum continua diverberatione quassatis, variis impressionibus hostilibus tentatum est, in quibus maximæ Turcarum strages editæ fuerunt, sed demum sub hostium multitudine virtus Christiana succubuit, adeo ut Turcico furore cæsi universi præsidiarii milites pro Christi nomine, non tamen inulti ceciderint. « Perpetuo », inquit Surius [3] ex certissimis Monumentis tum scriptis, « labore nimium fatigati, semper enim fessis Turcis recentes submittebantur, quæ res nostrorum vires exhausit, cæduntur a barbaris hostibus milites Christiani ad unum omnes, sed non inulti, quippe qui fere toti Turcico sanguine erant aspersi ; in ea pugna e nostris desiderati sunt mille trecenti, in quibus equites erant centum triginta. Nemo Christianus ambigit, tam constanter et fortiter pro religione et reipublicæ Christianæ defensione oppetitam mortem immortali memoria, summisque præconiis esse dignissimam. Turcæ, occupata arce, singulari quodam immanissimæ crudelitatis genere sævierunt in milites triginta etiamnum semivivos repertos ; primum singulis pectus ferro scindunt, cor vi extrahunt, deinde caput amputant : corpora postremo tam fœde truncata, ubi a nostris spectari possent, exponunt ; nec his contentus Mustapha ea vestibus cruce candida signatis induta jubet in mare jactari, ut Melitensibus insultaret. Ejus rei indignitate permotus Vallettanus Turcas captivos omnes jubet perimi, nec ullos deinceps captivos fieri, sed captos mox jugulari, cæsorum capita versus hostium castra jactata sunt (1) ».

Turcica illa in Christianos feritate magis inflammati sunt Melitensium animi ad mortem pro Christo constantissime oppetendam, ac Turcicam barbariem vincendam, ac Mustaphæ oratores ad deditionem pellicere tentantes Valletanum Ordinis Melitensis principem, cum ira et indignatione facessere jussi sunt. Traxit maximum Pontifex ex arcis Sancti-Elmi expugnatione dolorem, atque ad maturandm Philippi Secundi regis Catholici auxiliarem classem, precibusque sacris divinam opem implorandam curas defixit, de quibus hæc referunt medio Julio Acta Consistorialia [1] : « Pontifex deflevit expugnationem castri Sancti-Elmi, et fecit verbum de periculo totius insulæ Melitæ, et quia nunc classis regis Catholici ex Hispania huc appulit, ut illi insulæ subsidium ferat ; eleemosinis et orationibus instandum pro felici successu, et ut ira Dei placetur ».

11. Dum Hispana classis auxilia Melitensibus parat [2], Turcæ acerrimas impressiones in Melitensem arcem intulere, commodeque octoginta equites e Sicilia penetrarunt, ac Philippus Lascaris, nobilissima Græcorum familia satus, Turcicæ tyrannidis odio, pietateque incitatus ad Christianos transfugit, atque hostium consilia Valetano equitum magistro patefecit, ac postea eximiam contra Turcas operam posuit. Ad Turcica vero castra ex Africa nova subsidia allata sunt tertio idus Julii ab Algerii regulo, qui cum viginti septem triremibus duo millia militum expeditorum adduxit, oppidique oppugnandi validissimo impetu partes sumpsit, sed majori equitum virtute fracti sunt ejus conatus, duodecim enim triremes Turcicæ tormentis bellicis

[1] Sur. in Com. hoc anno. — [2] Acta Cons. sig. num. 134. p. 405. — [3] Sur. in Com.

[1] Acta Consist. Ms. card. Spadæ sig. num. 134. p. 408. — [2] Sur. ubi sup.

(1) Narrationem expeditionis barbarorum in Melitam insulam quam hic annalista instituit chronologicis caracteribus destitui lector ferret moleste ; quare ne hoc pariter ornamentum desideretur, adnotationem hanc subjiciendam censeo deductam ex litteris Joannis Valleta, summi Melitensium equitum magistri, ad equitem Georgium de Honenheim datis *VII id. Octobris* MDLXV, ac in Codice Diplomatico Melitensi tom. II, num. 200, legendis. Sultani Solymanni classis ducentis quinquaginta fere velis instructa Bisantio solvit die XI kal. Aprilis atque insulam Melitam tenens die XV kal. Junii, statim ex quadraginta millibus militum quos ferebat partem littori exposuit, partem in navibus continuit. Terrestre agmen ducebat Mustapha bassa, classi vero Pyoli bassa præerat. Post dies aliquot armorum impetus in arcem S. Elmi in ipsis portus Melitensis faucibus conversus est. Pertinaci quinque et triginta dierum obsidione Turcæ in arcem illam evaserunt, cum inter pugnandum Christiani ad unum omnes cecidissent. Dies captæ arcis VIII kal. Julii. Tum versus in urbem novam furor, parumque abfuit quin expugnaretur ; sed stetit virtute equitum ac militum, quibus valida accessio X millium selectorum, inter quos equites ducenti et quatuordecim circiter (quos Garzias de Toledo opportune adduxit) robur et animos auxerat. Tandem in desperationem hostes adducti ab obsidione se recipientes insulam reliquerunt, quod medio circiter Septembri contigisse ex iis constat quæ scribit annalista num. 12.

MANSI.

Melitensium laceratæ ac mersæ mari, duoque millia Turcarum fluctibus hausta; nec minus eodem tempore terra certatum est, cæsisque Christianis ducentis longe plures Turcæ ceciderunt, necnon grassante dysenterico morbo in castris Turcicis barbaricæ vires debilitatæ sunt. Factæ etiam a Christianis crebræ in Turcas eruptiones, dum assilire in muros niterentur, et maxima strages ad aquæ fontem edita adeo ut mille quingenti Turcæ trucidati sint, centum Christiani tantum occisi, totidemque vulnerati. Cum his cladibus crescebat Turcis furor, murisque tormentorum ingentium, quæ basiliscos vocant, vi dirutis, creberrimi assultus in urbem facti adeo ut tria Turcica signa in urbem illata fuerint, sed Valletanus equitum turma succinctus in eos tanto impetu irruit, ut civibus fœminisque etiam pugnantibus Turcæ demum prostrati murisque dejecti fuerint, pugna ad occidentem solem perducta, in qua ducenti e nostris occubuerunt. Omnium acerrima pugna redintegrata est vigesima quarta die Augusti, per murorum ruinas undique irruentibus Turcis, sed cæsis ex iis amplius mille ducentis, reliqui propulsati sunt; e nostris centum tredecim Christo animam reddidere.

12. Ob tantam Turcarum pertinaciam conflandis auxiliis intentus erat Pontifex, a quo hæc in senatu cardinalium proposita, narrant Acta [1]: « Vigesima secunda Augusti Pontifex fecit verbum de periculo totius Christianitatis ob bellum illatum a Turcis in Hungaria (de Hungarico bello agetur inferius) et ob classem, quæ Melitam insulam oppugnat, ad providendum necessitatibus, quæ ex hujusmodi periculis evenire possunt, et imposuit statui Ecclesiæ subsidium ». Contulere etiam Sabaudiæ et Hetruriæ duces, necnon Genuenses aliqua subsidia, et classe instructa septuaginta duarum triremium ab Hispaniarum rege, duce Garzia Toletano prorege Siciliæ, qua decem millia peditum auxiliaria cum ducentis equitibus Ordinis Sancti-Joannis, atque octoginta Sancti-Stephani vehebantur, Melitæ illatæ sunt sexta idus Septembris copiæ subsidiariæ moxque in Siciliam rediit prorex, ut reliquam exercitus partem, quæ in Sicilia hæserat, Melitam trajiceret. At Turcæ in desperationem versi, quod pugnam infeliciter confecissent, cum iis, qui recenter venerant, amissis ex suis supra mille quingentos, ad classem e castris se receperunt, extulereque in eam impedimenta et tormenta bellica, excepto uno majoris amplitudinis, quod pilam centum viginti pondo vomebat; potuissent plura illis eripi in trepida ea fuga, sed confecta jam victoria, pluris æstimata est Christianorum vita, quæ in discrimen conjicienda erat, quam barbarica gaza. Periisse in eo bello Turcarum supra viginti millia feruntur, Melitenses equites desiderati ducenti quadraginta, ex aliis bellatoribus duo circiter millia occubuere; his subdit Surius [1] ex narratione tum perscripta: « Fatentur ipsi equites Melitenses non tam humanis viribus, quam Dei virtute se esse servatos. Et est sane etiam plurimum laudanda Pii Quarti Pontificis Maximi erga Rempublicam Christianam paterna sollicitudo, qui amplissimas toto orbe divulgavit condonationes, quas indulgentias vocamus, ut iis invitaret Christianos omnes ad precandum Deum pro salute Melitensium et totius Ecclesiæ. Nec dubitandum est eas Christianorum preces, ferocissimi hostis truculentos conatus vel maxime enervasse. Postremo etiam Catholico et invictissimo Hispaniarum regi Philippo maxime ab omnibus habendæ sunt gratiæ quod Melitensibus in tanta rerum difficultate, non sine magnis impendiis opem tulit ».

Florentissimæ ejus victoriæ fama Romam est perlata mense Septembri, ut refert Cornelius Firmanus [2] cæremoniarum magister in Diariis:

« MDLXV. Decima nona Septembris venerunt nova ad Urbem, quod Melita, quæ per plures menses fuerat tentata et obsessa a Turcis, cum occisione multorum ex ipsis Turcis, fuerat liberata ab obsidione a novem millibus et sexcentis militibus ductis ab illustrissimo Domino Ascanio de Cornia ».

Confirmata est ea fama mense proximo Melitensium equitum principis litteris datis ad Pontificem, qui cardinalium senatui felicem rei exitum retulit; consignata enim sunt hæc verba Consistorialium Actorum [3] monumentis:

« Romæ decima secunda Octobris MDLXV, fuit Consistorium, in quo Sanctissimus fecit verbum de rebus in Melita insula prospere gestis, cum subsidio et opera regis Catholici, et ejus ministrorum, et virtute magistri equitumque Hierosolymitanorum ».

Actas a Pontifice ritu solemni grates Deo pro parta ea victoria, qua Italia ab imminenti discrimine liberata est, refert Onuphrius Panvinus [4]; necnon eximiis litteris Pium Valetano magistro equitum de explicata in eo bello virtute militari gratulatum.

13. *Maximilianus imperator auxilia petit contra Turcas Hungariam invasuros.* — Urebant vero eodem tempore Pontificium pectus curæ gravissimæ pro depellenda ab Hungaria Turcica tyrannide, Solimanus enim imperator pellecto in suas partes Joanne Sigismundo Transylvaniæ principe Hungariam Maximiliano imperatori eripere, sibique subjicere moliebatur, cujus sævis et ambitiosis consiliis cognitis orato-

[illegible]

[1] Sur. [illegible] — [2] Cornel. Firm. [illegible] Magist. Cærim. Ms. [illegible] Vat. Bib. to. VIII — [3] Act. Cons. p. [illegible] — [4] Onuph. Panvin. in Pio IV

rem ad Pium Pontificem misit pro nummariis subsidiis in militum stipendia flagitandis, de quo Acta [1] Consistorialia ineunte Julio conscripta hæc narrant :

« Sexta Julii MDLXV, Sanctissimus fecit verbum de rebus Malthæ et Corsicæ, et dixit venisse huc oratorem a Cæsare petendi auxilii gratia. Creditur enim Turcam et Transylvanum fœdere inito in Hungariam bellum illaturos ; oratorem adhuc non audivisse, quæcumque attulerit, reverendissimis dominis communicaturum, sibi quidem in animo esse Cæsari pro religione et fide pugnanti non deesse ». Petiisse etiam auxilia Cæsarem ab aliis Italiæ principibus, ducemque Hetruriæ illi subsidiarium aurum submisisse, refert Joannes Baptista Adrianus [2]. Addunt vero memorata Acta [3] :

« Decima tertia Julii , Sanctissimus fecit verbum de petitione subsidii ducentorum millium aureorum facta per oratorem imperatoris pro defensione contra Turcas ; et quamvis sit in magnis necessitatibus, et non minori periculo ob vicinitatem classis Turcarum, tamen si tregua, quæ tractatur, non succedat, dixit se pro facultatibus non defuturum Cæsari, sive bellum inferat, sive illi inferatur ». Nonnullis interjectis, paulo post subditur :

« Decima octava Augusti, fuit Consistorium, in quo S. D. N. fecit verbum de subsidio dato quinquaginta millium aureorum imperatori pro bello contra Turcas , et dixit , si bellum fiet , majus subsidium et majora auxilia concessurum ».

14. Non effudit hoc anno universas vires Solimannus in Hngariam, sed Themisuari bassa duce , conjunctoque Transylvano , nonnullas arces bello appetiit in Hungaria ; in Croatiam vero, Serviæ, vulgo Bossinæ, præfectum immisit, Ferdinandus vero imper. Suvenchium militaris peritiæ gloria florentem præfecit exercitui, ac licet Germani in propugnando Satmaro oppido militarem virtutem egregie contra Turcas explicuerint , tamen inopia commeatuum ad nuncupandam deditionem adacti fuerunt, atque a Turcis sanguinem Christianum sitientibus immanissime contrucidati. Aliud quoque oppidum, cui Rivulidominarum nomen erat, deficientibus ad Transylvanum oppidanis, in Transylvani Turcarumque cecidit potestatem, nam cum in proditores Germani injectis flammis sæviissent , consumpto flammis oppido , ad dedendam quoque arcem , in quam ipsi confugerant , numero hostium territi compulsi sunt, ex quibus adversis Hungaricis rebus magnum dolorem se traxisse Pontifex [4] in senatu XXII Augusti habito cardinalibus significavit, divinamque misericordiam precibus flectendam addidit. In Croatia felicius res gesta est ab archiduce Carolo, in quem Serviæ bassa exercitum Turcicum eduxerat ; hostis enim ingenti clade deletus est, commisso prælio ad Savum fluvium, castrisque exutus, de qua victoria Pontifex cardinales XII Octobris certiores fecit, subjunxitque : « Bellum re geri, pacem tamen inter Cæsarem et Turcas tractari, quam secuturam minime credat ». Promovere actionem concordiæ Polonus omni studio contendebat, sed Turca ficto et sævo animo pacis actionem extrahebat, ut potentissimum exercitum ad obruendam Hungariam conflaret. Colloquia vero omnia pacis cum hæreticis et Turcis, nisi damnent impietatem, sibi ingrata Pont. cardinalibus significavit, de quo Acta [1] Consistorialia :

« Die XXVI Octobris MDLXV, fuit Consistorium, in quo Sanctissimus dominus noster fecit verbum de pace, quæ tractatur in Hungaria inter Cæsarem et Turcam, et dixit se non defuturum Cæsari et Catholicis, neque se unquam cum Turcis et hæreticis pacem et commercium habiturum, nisi ad fidem et religionem convertantur et redeant ».

15. *In Polonia hæresis grassatur.* — Quod ad Sigismundum Poloniæ regem [2] pacis inter Cæsarem ac Solimanum interpretem attinet , implicitus ille erat Moscovitico bello, a quo magnis excursionibus Moscoviæ pars evastata est, atque Moscorum copiæ ad Costenagarum urbem profligatæ. At in Poloniæ regno, non ea constantia, qua in hæreticos dictatæ pœnæ fuerant, pariter executioni mandabantur, sed nimia regis indulgentia efferbuit adeo impiorum audacia, ut sacra in Lithuania proculcata fuerint, ad quæ flagitia coercenda Stanislaus Hosius cardinalis Sigismundum regem subjectis litteris [3] excitavit :

« Regi Poloniæ Sigismundo Augusto.

« Credibile non est, quanto fuerim dolore vel stupore potius affectus, cum allatum ad nos fuisset, huc audaciæ atque amentiæ quemdam esse prolapsum, ut omni Dei vel vestræ saltem majestatis metu projecto, sacerdotem, sanctissimum Christi Corpus et Sanguinem suis manibus gestantem, fuste contundere, et pretium redemptionis nostræ conculcare non dubitarit, idque in ea civitatate, ubi præsens aderat majestas vestra, et modo non spectator hujus tam atrocis facinoris fuit una cum præcipua fere senatus et regni, et magni ducatus Lithuaniæ parte. Quis tantam hanc orthodoxorum calamitatem satis deplorare possit ? quod cum liceat in regno majestatis vestræ Lutheranis, Zuinglianis, Picardis, Trinitariis, qui apud me omnes

[1] Act. Cons. p. 408 et 409. Isthuanff. rer. Hung. lib. Natal. Com. l. XV. Jo. Bapt. Adrian. l. XVIII. Sur. in Com. Act. Cons. sign. num. 134. p. 405. — [2] Jo. Bapt. Adrian. l. XVIII. — [3] Act. Cons. sig. 134. p. 408. — [4] Act. Cons. 409. Act. Cons. sig. 134. p. 414. Natal. Comes l. XV. Act. Cons. 109.

[1] Act. Cons. sig. num. 134. p. 414. — [2] Natalis Comes l. XV. — [3] Ext. in Ms. arch. Vat. sig. num. 322. p. 160.

eodem loco sunt, nec unos aliis meliores esse judico, liceat, inquam, blasphemis hominibus istis etiam in iis locis, ubi cum regno suo universo præsens adest majestas vestra, nemine prorsus interpellante execranda sua sacrilegia potius quam sacra exercere, et impium verbum suum pro expresso Dei verbo, quod ex æquo sibi vindicant omnes, imperitæ multitudini venditare, non sine gravi peccato, cum vestræ majestatis, tum senatus universi, præcipue vero episcoporum, qui lateri illius proxime assident, ad quos proxime pertinet hæc auctoritate majestatis vestræ prohiberi, cum hæc omnia liceant impiis istis, quæ lachrymæ sufficere possint ad deplorandum, quod piis hominibus Catholicam et orthodoxam fidem profitentibus sub Christiano, Catholico et orthodoxo rege non itidem licet sua sacra, suasque ceremonias, quas, et sanctis majoribus suis per manus traditas acceperunt, pari saltem, si non majore libertate exercere ? » Et infra : « Memini quod in civitate Quinquecclesiensi, quam nostra memoria Turcorum tyrannis occupavit, templum in quodam itidem, ut nonnullis vestræ majestatis civitatibus, partim a Zuinglianis, sive Lutheranis, partim a Christianis possidetur, ita ut ex æquo in illo Christus et Belial colatur; (quod quemadmodum recte fieri possit, ego non intelligo, cum nulla sit conventio Christi et Belial) : accidit in eo templo, quod unus ex Lutheranis, non percussit ille quidem sacerdotem, quod in oculis majestatis vestræ factum est, sed eripuit tantum sacram Eucharistiam ex manibus illius, et in terram projectam conculcavit. Delatum est ad præpositum ejus civitatis statim nomen illius, qui tantum scelus patraverat, qui re cognita, nulla prorsus interposita mora, e vestigio supplicium de eo sumi jussit. Hæc fecit ille, qui Christum non agnoscebat : nil tale factum adhuc a majestate vestra accepimus, etc. Heilsper. MDLXV ».

Sed jam res Galliæ, ubi pariter languida in hæreticos manus plurimas excitaverat turbas, invisamus.

16. *Carolus IX Galliæ rex sacras ædes a Calvinistis eversas restituit.* — In Gallia [1] Carolus rex, adducendæ ad Philippum Hispaniarum regem Elisabethæ sororis illi desponsæ occasione, regni sui urbes lustravit ad redintegrandas res civili bello admodum labefactatas, queruntur que historici Calvinistæ, illum cum Hispano ad evertendam hæresim fœdus pepigisse, qua suspicione efferati hæretici ad novam rebellionem moliendam se compararunt, atque cum exteris Galliæ hostibus conjurarunt. Dum vero Baiona rediret Carolus rex, religionem Catholicam, quæ a Joanna regina Navarræ, Neraci, quæ urbs Albretensis ducatus princeps est, pulsis sacerdotibus et monachis, eversisque templis prostrata fuerat, restituit, ut narrat Franciscus Belcarius his verbis : « Carolus rex Baiona Neracum adiit, ubi omnes fere ad Calvinianam persuasionem defecerant, sacras ædes instaurari, sacerdotes in eas reduci suis possessionibus fruituros, regios magistratus partim ex Pontificiis, partim ex Calvinianis, juxta recentis pacis edictum creari jussit ; præterea statuit, ut cujusvis professionis monachi, monachæve, quæ neglectis votis matrimonia contraxissent, et abjectis suæ professionis vestibus, parentum aut propinquorum suorum hæreditates cernere conarentur, ab iisdem excluderentur, ut antiquis edictis cautum erat : quas leges in cæteris civitatibus atque oppidis, quæ Calviniani occuparant, observari voluit ». At cum Burdigalensis senatus flagrantissimo pietatis ardore sanxisset, ne hæretici, quos constabat perditissimos esse regni proditores, publicis muneribus adhiberentur, eam legem a Monlucio provinciæ prætore abrogari jussit, ut Calvinianorum votis obsecundaret, sed quam male Carolus rex blanda manu hæreseos monstrum palparet tot cruenta a Calvinistis in eum mota bella [1] conjurationesque perfidæ ostendent.

17. *In Belgio et in Scotia hæretici seditiones movent.* — In Belgio accensæ sunt hoc anno seditionum faces ab hæreticis, quæ inferioris Germaniæ provincias incendiis cædibusque hactenus funestarunt. Promulgari cœperant Tridentini Concilii decreta ad extinguendas hæreses, necnon plures episcopatus in variis urbibus conditi fuerant a Paulo Quarto, ad continendos in religione Catholica populos, studio ac precibus Philippi Secundi Hispaniarum regis Catholici, qui sacræ morum fideique censuræ tribunalia in iis etiam provinciis constituerat. At cum Calvinismus ex Gallia in eas provincias irrepsisset, magnamque nobilium plebeiorumque multitudinem illaqueasset, mutandæ religionis convellendæque reipublicæ formæ consilia instabiles animi susceperunt, ac ingentes querelas de labefactata libertate Belgica profuderunt, qua libertatis voce deludi se plures Catholici passi sunt, cum non adverterent se in Sathanæ servitutem magnificæ libertatis specie abstrahi, adeo ut ad Philippum regem decreta fuerit legatio, quæ efflagitaret Belgarum nomine, ut acerbas Caroli V pro coercendis hæreticis ac religionis illibata integritate tuenda sanctiones abrogaret, ut novos episcopos, in multis urbibus inductos submoveret, ut Antonium Granvellanum cardinalem archiepiscopum Mechliniensem, cujus consiliis Margareta Parmensis Belgii moderatrix regebatur, censuræque exercendæ in impios præfectus erat,

[1] Franc. Belcar. l. xxx. num. 34.

[1] Fr. Belcar. l. xxx. num. 31. Sur. in Com.

quem fastus nimii et crudelitatis nota percellebant, a rerum gubernaculis depelleret, veteremque libertatem Belgicam restitueret; multis deinde verborum lenociniis pollicebantur se in Philippi regis fide et obsequio constantissime perstituros. Intellexit Philippus rex hæresim in multorum Belgarum animis altas radices fixisse, convulsaque religione rebelles Hispanum jugum e suis cervicibus excussuros, nec fidem suo principi servaturos, qui Deo non servarent; edixit itaque, ut in primis Tridentini Concilii decreta ab omnibus pie exciperentur, quæ sine manifesta impietate nemo posset contemnere, utque Constitutiones Caroli Quinti in opus provocarentur; factus etiam certior a seditiosis, pro tuendæ libertatis nomine fœdus conflatum fuisse, ad frangendam eorum pertinaciam expedire arma decrevit (1).

18. Erupit anno proximo in apertum bellum nefaria hæreticorum conjuratio, quæ infame nomen Geusiorum, id est, inopum vagorum sibi ultro ascivit, ac rapinis, cædibus, incendiis, sacrilegiis, omnique flagitiorum genere grassata est. Nec defuere aliqua divinæ iræ in sacrilegos signa, nam in oppido insigni cui Boscum-Ducis nomen est, cum hæretici sacras diffringerent imagines, atque statuam ligneam divi Antonii ascia et bipenni violassent, ut eam flammis succenderent, repente sacro igne correpti die postero maximis discruciati doloribus infelices animas efflarunt, de quo publica tunc Acta confecta fuere.

19. In Scotia cum hæretici Mariæ reginæ viduitatem temnerent, atque ad opprimendam religionem Catholicam sæva consilia cum Elisabetha Angliæ regina, quæ potiora esse Mariæ in Anglicum sceptrum jura non ignorarat, de viro illi tradendo, ex quo prolem susciperet, ad confirmandas regni res, debilitandaque seditiosorum molimina actum est. Deligit illa Henricum Darlæum juvenem forma præstantem, regiaque stirpe satum, et Catholicæ religionis flagrantem, qui cum affinitate sanguinis reginam contingeret, postulatum est utriusque nomine a Pio Quarto Pontifice, ut legem canonicam contrariam ad eorum gratiam solveret, quorum votis assensit Pontifex, ac medio Augusto in cardinalium senatu rem promulgavit, ut referunt Acta [1] Consistoriala :

« Decima septima Augusti » et mox : « fecit verbum de matrimonio reginæ Scotiæ cum Anglo quodam affini suo, et dixit dispensationem se ad illius petitionem concessisse, et illos promittere, se religionis Catholicæ defensores pro viribus futuros esse ». Non pacati propterea hæreticorum motus, nam extremam illi rabiem ad perturbandum publicum Scotiæ statum excitatis seditionibus effuderunt, de quibus Pontifex in senatu [1] decima secunda Octobris die habito conquestus est; verum eorum malignus furor compressus est, cum Henricus rex, qui nefariis suspicionibus in reginam se circumveniri imprudenter siverat, petita venia reginæ conciliatus fuisset, proditores enim crudelibus eorum consiliis de prægnante regina trucidanda oppressi, ad fugam in Angliam compulsi sunt, quorum princeps erat Jacobus nothus Calvinista, qui Scotiæ fax ac turbo horum temporum extitit.

20. *In Anglia oritur Puritanorum hæresis.* — Suscepta est proditorum clientela ab Elisabetha Angliæ regina, de qua ad religionem Catholicam revocanda opera alicujus principis Catholici, quem illa in virum adscisceret, varia consilia agitata sunt, quæ etiam Pontifex cardinalibus inter alia significavit, ut referunt Acta [2] :

« Romæ decima secunda Octobris fuit Consistorium, in quo Sanctissimus dixit, dissensiones non parvas esse in Scotia, deque reginæ Angliæ matrimonio, quod cum quibusdam principibus tractatur; se ubique locorum Catholicis non defuturum, verum ipsis pecunia et militibus opem laturum ». Delusit Elisabetha regina plures principes nuptiarum inani spe et expectatione, ac meretricem agere maluit, ut ipsa edictis suis promulgavit, cum in amasiorum gratiam sanxit, in publicis comitiis, ut si quam prolem spuriam gigneret, ea sceptro Anglico potiretur.

Pullulasse in Anglia hoc anno ab aliquibus ponitur nova Puritanorum pestis, quæ tam immane in Catholicos odium professa est, ut in locis, quæ ritu Catholico aliquando fuerant consecrata, preces fundere, vel concionari, aut sacramentum Baptismi conferre abnueret [3], atque alios hæreticos religionis puritatem non colere argueret, cum tamen adeo esset impia hæc secta, ut ad delendam Christi memoriam festum Resurrectionis Christi diem abrogare,

[1] Act. Cons. Ms. card. Spadæ sig. num. 134. p. 408.

[1] Thuan. l. XL. Buchanam. l. XVII. — [2] Act. Cons. p. 499. — [3] Genebrar. in Chronolog. l. IV. Rescius de Sect. Evangel.

(1) Anonymus scriptor *Bataviæ sacræ* in volumine ejus operis altero pag. 25 exhibet anni hujus Concilium provinciale Trajectense, cujus integra Acta ibidem leguntur. Fridericus Scheunckius Trajectensis archiepiscopus cogendos censuit in Synodum provinciales episcopos quinque, quibus die XII Octobris anni hujus coeuntibus, primo quidem de acceptandis Tridentinis decretis actum fuit, statimque episcopi consenserunt. Sed Ecclesiarum ejus provinciæ metropolitanorum capitula se quidem admittere Tridentina illa decreta professi sunt quæ « fidem, sacramenta et ritus Ecclesiæ Catholicæ spectant » : quin ea pariter quæ ad morum reformationem pertinent, nec respuere se, nec renuere significarunt. Cum vere in decretis illis Tridentinis quædam contineantur quæ cum jure suo pugnantia capitula illa censebant; in iis admittendis tantisper se cunctaturos dixerunt, donec Apostolica Sedes consuleretur. Processum est tandem ad canones qui omnes disciplinam præsertim Ecclesiasticam expoliunt atque reformant. MANSI.

ut Papisticum niteretur, atque omnes sanctos Patres antiquos despiceret, corruptamque ab ipsis Apostolorum temporibus religionem mentiretur. His et aliis impiis erroribus fascinati levissimi homunciones, se puros ab omni labe venditarunt, nec defuere alii, qui novas subinde religiones, tanquam novas fabulas fingerent, cum iis omnis religio fabula videretur.

21. *Pontifex et S. Carolus pro sua quisque parte laborant in exscindendis hæresibus et corruptelis.* — Impendebat hoc tempore ingentium discriminum terror Christiano imperio, de quibus Pontificem fecisse verba in senatu cardinalium, necnon de præsidiis ad ea comprimenda comparandis, deque componenda re Ecclesiastica referunt Acta [1] Consistorialia scripta decima secunda Octobris : « Dixit Sanctissimus dominus noster, res in maximo motu versari, Hyeme quieturas, ac verendum ne primo Vere excitentur maximi tumultus ac bella, idcirco statutum sibi esse, omnia necessaria providere, pecuniamque in primis tanquam belli nervum parare. Subsidium quadringentorum millium aureorum ditioni Ecclesiasticæ jam pridem impositum, se utique, ut est pollicitus, non exacturum, nisi perurgens necessitas illum cogat, atque si priusquam exigatur, morte præventus fuerit, illud se jam revocasse, ac ex nunc prout ex tunc revocare. Interim aliter se provisurum, res Ecclesiasticas temporales et spirituales tranquilliori, tutiori meliorique in statu, quam acceperit relicturum. Suos amare, et illis benefacere se cupere, et sine Ecclesiæ dispendio alteriusque alicujus præjudicio, quibus ne laterem quidem hujus sanctæ Sedis daturum ».

Confirmabat in hoc sanctissimo consilio avunculum Pontificem Carolus Borromæus cardinalis [2] a terrenarum rerum amore omnino divulsus, quanquam postea Pius lethali morbo oppressus cardinalis Moroni precibus impulsus in Comitem Annibalem Altempsium, centum millia nummum condito testamento, atque in Marchionis fratris filiam neptem, ac in nonnullos alios largitiones profuderit, quæ postea a Pio Quinto temperatæ fuerunt. Porro Carolus cardinalis Borromæus nepos, qui ex quo Fridericus frater, in cujus capite propagandæ familiæ Borromeæ spes constabat, e vivis excesserat, spretis sæculi delitiis sanctiori vitæ, rerumque cœlestium piæ contemplationi inter medias aulæ Pontificiæ turbas se addixerat, et Mediolanensi archiepiscopatu donatus, cleri Mediolanensis ex Tridentini Concilii decretis ad disciplinam instaurandam, et sanctiores mores excolendos revocandi miro ardore flagrabat, a Pio Pontifice obtinuit, ut ex aula ad suam Ecclesiam discederet, quem Pius, ut sacra ejus consilia promoveret, legati Apostolici in Italia auctoritate instruxit, ut ex Actis [1] Consistorialibus patet :

« Decima septima Augusti, Sanctissimus dominus noster deputavit dominum cardinalem Borromæum legatum Bononiæ et Romandiolæ, ad Sanctitatis suæ beneplacitum, et cum ipse reverendus dominus Borromæus ad visitandam suam Ecclesiam Mediolanensem iter arripiat, et ibi Synodum provincialem celebrandam, illum legatum Sanctitatis suæ et Sedis Apostolicæ per totam Italiam cum facultatibus deputavit et creavit, prout in Bulla ».

Gestam eam legationem a Carolo Borromæo cum maxima divinæ gloriæ amplificatione narrat pluribus Carolus e Basilica-Petri episcopus Novariensis [2], atque singularis sanctitatis exempla ubique eum explicuisse, necnon a Mediolanensibus singulari amore et observantia cultum fuisse.

« Singulari, inquit, et pæne incredibili amoris et observantiæ significatione, civis et pastor exceptus est a Mediolanensibus suis : præcipua namque lætitia, atque hilaritas ejus adventus ingressusque tempore in omnium vultu atque ore versari videbatur, ac memini me tum adolescentulum audiisse, qui eo civitatem ingrediente prædicaret, alterum Mediolanensibus Ambrosium advenisse.

« Urbem ingressus est die Dominico nono kalend. Octobris, anno a salute millesimo quingentesimo quinto, cum vigesimum sextum ætatis annum ageret. Triumphales portas, symbola, elogiaque honorificentissima, ac viarum ornatus, non est opus explicare : e Basilica regum, quæ nunc Eustorgiana est, de more mithra et cæteris Pontificalibus indumentis ornatus prodiit, albo equo, stragulis coloris ejusdem sericis adhibitis insidebat, Confaloneriæ familiæ, cujus illud est jus et institutum, nobiles viri rubeo et splendido vestitu pedites eum cingebant, sericum umbraculum itidem album sublime super eum ferebant; clericis et monachis ordine præeuntibus, majorem Ecclesiam sacra solemni pompa processit. Gubernator, cum senatu, et aliis magistratibus, et omni fere nobilitate comitatus est : universa civitas concurrit; reliqua acta atque adhibita pro ritu consueto.

« Proximo die Dominica celeberrima sacrosanctæ missæ solemnia, cum, ut par erat, maxima omnium ordinum frequentia in majori templo perageret, ad altare sedens concionem habuit, novo plane ejus temporis exemplo, de rebus salutaribus ad populum.

22. « Ad Synodum a Carolo celebratam venerunt hi antistites : Bernardinus Scotus Tit.

[1] Act. Cons. Ms. card. Spada sig. num. 135. p. 409. — [2] Act. Consist. VIII Decemb.

[1] Act. Cons. sig. num. 135. p. 409. — [2] Carol. Ep. Novarien. in Vit. S. Caroli l. 1.

.Matthei presbyter cardinalis Tranensis episcopus Placentinus : Vido Ferrerius cardinalis et episcopus Vercellensis, Hieronymus Vida Albensis, Mauritius Petra Wiglebanensis, Cæsar Gambara Dertonensis, Scipio Estensis Casalensis, Petrus Costiarius Aquensis, Dominicus Bolanus Brixiensis, Nicolaus Sfondratus Cremonensis, ad Apostolicam Sedem postea ob eximiam pietatem elatus, Hieronymus Gallaratus Alexandrinus, Federicus Cornelius Bergomensis ».

Nonnulli, ut Laudensis, Novariensis, Astensis, Savonensis varias excusationes causati defuere. Ejus porro Synodi Acta extant, quæ Carolus Novariensis episcopus his verbis delibat :

« Prima sessione Concilii Patres ab ædibus archiepiscopalibus Senatus ad majorem Basilicam comitatus est; missæ Gubernator interfuit, mox Palmius de Ecclesia ordinanda graviter concionatus est : Carolus Latinam orationem habuit de conciliorum provincialium instituto et necessitate. Alia sunt acta, quibus alter quoque dies consumptus est. Inter ea fuit lectio omnium canonum et decretorum Concilii Tridentini, publicaque eorum receptio ; tum fidei professio, quam unusquisque obiit singillatim. Aliis sessionibus Ambrosiano ritu missæ ab episcopis celebratæ sunt, et decreta Synodi suo quæque loco promulgata, postremæ vero cardinales alii duo Bobba et Castilionæus honoris gratia affuerunt : et Carolus fratres episcopos ad ea perficienda, quæ constituta fuerunt, et ad episcopi munera sancte obeunda, Latina oratione cohortatus est ».

23. Dum Carolus Borromæus Synodum provincialem Mediolani celebraret ad collapsam in ea provincia disciplinam Christianam pristino spendori restituendam, Pontifex Romæ incubuit summo studio ad varias corruptelas exscindendas, sanctissimasque leges constituendas, ut ostendunt Acta Consistorialia decima secunda Octobris.

« Dixit Sanctissimus, se velle deputare reverendissimos, qui forment decretum, in quo intendit revocare omnes alienationes factas ex causa lucrativa de bonis et proventibus Sedis Apostolicæ, tam suo tempore quam prædecessorum suorum ».

Eodem pariter mense, ut tradunt Acta [1], Pontifex nefarium morem, qui irrepserat, ut plures religiosi viri variis artibus ad episcopalem dignitatem anniterentur, quam postea turpiter dehonestabant, sustulit, multiplicesque titularium sive confidentium episcoporum corruptelas excidit :

« Sanctissimus », inquiunt Acta, « Dominus noster, ad cujus notitiam devenit, quod nonnulli episcopi titulares nuncupati, qui quandoque ad cardinalium Ecclesias cathedrales vel metropolitanas, primatiales, seu patriarchales in titulum vel administrationem obtinentium, aut etiam ad aliquorum episcoporum, archiepiscoporum, primatum, seu patriarcharum, qui in eorum Ecclesiis suffraganeos habere consueverunt, instantiam Apostolica auctoritate ad Ecclesias in partibus infidelium existentes promoverentur, et cardinalibus seu aliis prælatis hujusmodi in suffraganeos, ut eorum Ecclesiis in Pontificalibus deserviant, cum assignatione pensionis annuæ ducentorum ducatorum, vel alterius super mensarum Ecclesiasticarum earumdem fructibus, redditibus et proventibus conceduntur et deputantur, post deputationem et concessionem hujusmodi cassationi et extinctioni pensionum ipsarum in toto vel in parte, etiam pacto quandoque assignationem ipsam præcedente, diversimode consentire non erubescunt, etiam interdum Ecclesiis ipsis nullatenus deservire, ac officium suffraganeatus inibi exercere non curantes, sed cœca ambitione ducti, ac solô titulo et dignitate episcopali contenti per orbem vagantur et discurrunt, Pontificalia in aliis diœcesibus, etiam aliquando sine consensu propriorum prælatorum, nummario pretio exercent, simoniacam labem turpiter incurrendo : Volens abusus hujusmodi tollere, de consilio fratrum suorum statuit atque decrevit, quod pensiones, sicut præfertur, reservatæ et assignatæ nullatenus cassari, aut extingui ; seu redimi, vel permutari possint, sed quæcumque illarum cassationes, extinctiones, redemptiones in toto vel in parte etiam Apostolica auctoritate pro tempore factæ nullius sint roboris et momenti : et nihilominus tam episcopo titulari, quam prælato, etiamsi sit cardinalis, cujus ille erit suffraganeus, si huic cassationi tacite vel expresse, aut alio quovis modo consenserint, quoties id attentare præsumpserint, ingressu Ecclesiæ ipso facto interdictus existat, cujus relaxationem, antequam pensio vere et realiter integretur, nequeant obtinere, ita quod pensiones ipsæ ab eisdem suffraganeis, quamdiu vixerint et officium suffraganeatus hujusmodi exercuerint, aliquo pacto abdicari non possint, nisi eosdem episcopos ad alias Ecclesias fructus redditus habentes Apostolica auctoritate transferri contingeret, quo casu, cum oporteat ipsos sic translatos in propriis Ecclesiis residere, pensiones hujusmodi ipso facto extinguantur.

« Item voluit et ordinavit Sanctitas sua, quod si dictos episcopos ab Ecclesiis, in quibus suffraganei adscripti sunt, sine legitima causa ultra tempus, quo per decreta sacri Concilii Tridentini episcopis a propriis Ecclesiis abesse permittitur, recedere contingat, durante absentia hujusmodi, de dictis pensionibus nihil petere et exigere possint. Crescente vero contuma-

[1] Act. Cons. sig. num. 154. p. 414.

cia, alias pœnas in dictis decretis et per Constitutionem nostram contra episcopos non residentes statutas incurrant: et nihilominus dicti episcopi Ecclesias hujusmodi sic deserentes, ab exercitio ordinum Pontificalium in aliis civitatibus vel diœcesibus etiam de consensu prælatorum ibidem præsidentium suspensi sint et censeantur ».

Sanctionem [1] etiam Pauli Quarti editam de rebus Ecclesiæ non alienandis, et de alienatis recuperandis, tanquam acerbiorem temperavit atque ad relaxationem juris adduxit addita distinctione, si sine congrua compensatione, vel Ecclesiæ Romanæ utilitate aut necessitate ea bona alienata fuissent, quæ eo casu male alienata, atque Sedi Apostolicæ juribus restituenda sanxit. Magistratuum etiam, atque officialium stipendia ne populum gravarent, fixa lege circumscripsit; his etiam addunt Acta [2] Consistorialia :

24. *S. Carolus summus Pœnitentiarius eligitur.* — « Septima Novembris MDLXV, facto verbo de reformationibus factis super offficiis Camerariatus et Pœnitentiariæ, deputavit et creavit Majorem Pœnitentiarium reverendissimum dominum cardinalem Borromæum, cum facultatibus solitis et consuetis, salvis tamen reformationibus factis et faciendis, et convalidavit Sanctitas sua omnia acta nomine dicti reverendissimi domini Caroli majoris Pœnitentiarii, et deputavit cardinalem Alciatum usque ad reditum ipsius Borromæi ».

Successisse Carolum cardinalem in eo munere Raynuntio cardin. Sancti-Angeli refert Cornelius Firmanus [3] rituum magister, constatque ex Actis Consistorialibus, eumdem cardinalem multa in vita et in morte religionis exempla præbuisse atque hoc elogio [4] a Pio Pontifice commendatum :

« Romæ apud Sanctum-Petrum die septima Novembris millesimo quingentesimo sexagesimo quinto, fuit consistorium, in quo Sanctissimus dominus noster dixit, superioribus his annis multos desiderari cardinales, sed in nullius eorum obitu graviorem jacturam fecisse se et Sedem Apostolicam, quam in morte cardinalis Sancti-Angeli, qui Parmæ suum extremum diem obierat. Se quidem plurimo dolore affectum esse, cum propter ejus nobilitatem, necnon affinitatem, et mutuæ benevolentiæ officia, quæ inter ipsos intercesserant, tum propter ingenii magnitudinem, summam eloquentiam, sanctam religionem, mentem optimam, et reliquas virtutes, quæ illum Pontificatu maximo jam dignum reddiderant; sperare se optime de illius animæ salute, cum decessisset, prout pium et religiosum cardinalem decebat; in tanto autem mœrore Sanctitatem suam, hoc non modicum solatium capere, cum intelligat eum quemadmodum et juste et probe vitam egerat, ita quoque et sancte et religiose obiisse ».

25. *Gesta a S. Carolo in Mediolanensi Ecclesia.* — Ut vero hujus successor Carolus in piaculario supremo munere illud summa laude gesserit erga ipsum Pium IV Pontificem in extremo vitæ illius actu, dicetur paulo post. Nunc pauca de Synodo Mediolanensi a Carolo legato Apostolico celebrata, aliisque ejusdem Borromæi gestis adjiciamus.

Peperisse maximos pietatis fructus eam Synodum, atque ingentia virtutum exempla a Carolo sanctissimo Apostolico legato, eodemque Mediolanensi archiepisc. explicata refert Carolus episcopus Novariensis, his verbis : « Habuit actio ejusmodi fructum pietatis maximum. Elucebat in amplissima dignitate, præsulum, et Caroli imprimis pietas, modestia, vitæque sanctitas, ac non solum tantæ hospitalitatis officio, sed amplis eleemosynis in clericos aliosque egenos, in Ecclesias, sacraque collegia conferendis præclara piæ liberalitatis edebat exempla. De rebus ad salutem pertinentibus sacri oratores quotidianas ad populum conciones habebant, qui multitudine post hominum memoriam maxima confluebat. Proferebantur decreta ad cleri populique mores componendos aptissima atque illustria : reque ipsa a vitiis et corruptelis sacri prophanique homines, alii exemplo atque honestate commoti, pars metu pœnæ se abducere diligentius studebant.

« Observabant pii omnes etiam ex longinquis provinciis, ac mirabantur in Carolo, tanquam in omnium oculis collocato, animi religiosum ardorem, qui tali ætate, tali apud summum Pontificem, et sanguinis et amoris loco, nihil tamen videretur aliud, quam commissi gregis custodiam et perfectæ vitæ sacerdotalis officia curare, cum præsertim nova tunc satis esset ea disciplinæ ratio, quam sibi cæterisque Carolus decretis instituebat ac exemplis. Sed tantarum quoque rerum restituendarum, ut se darent initia, plurimi expectabant. Amici Carolo multi, etiam ex iis, qui in summis gradibus sedebant, soliciti erant vehementer, ne quæ tali tempore singularis Ecclesiæ putabatur ordinatio ac emendatio morum, usu ipso non sine dedecore careret, propterea quod, corruptis consuetudine animis, plerisque difficilis admodum videbatur, et ex voluntate et virtute sua quisque vel ipsam rerum naturam solet metiri. Carolus vero divino auxilio fretus, spe maxima erat, maximoque animo omnia aggrediebatur, obibat, exequebatur, neque spes eum fefellit ».

Favit Caroli consiliis Mediolani præfectus, cui Philippus rex, cæterisque magistratibus jusserat, ut omni officio ac studio illi obsecundarent. Pontifex etiam ex iis pietatis incrementis ma-

[1] Ext. in Bull. Pio IV Const. [illegible] — [2] Act. Cons. [illegible] p. 137. — [3] Cornel. Firman. [illegible] — [4] Act. Cons. [illegible]

gnam voluptatem cepit, cumque accepisset habitam ab eo concionem inter sacra mysteria, palam dixit, ubi quoque cardinalibus idem faciendum subjectisque litteris [1] illi gratulatus est:

26. « Jucundissimæ nobis fuerunt litteræ tuæ omnes: sed postremæ inter cæteras, quas ad nos decima octava hujus mensis die dedisti tum de omni Synodi istius felici progressu, tum præcipue de Concilii Tridentini decretis publice receptis; de istorum populorum præparatione ad ea omnia accipienda quæ in Synodo constituentur, et de prompta item gubernatoris et aliorum serenissimi regis Catholici ministrorum voluntate, qui ad rerum decretarum usum, studium atque operam suam omnem pollicentur. Qua in re divinum auxilium perspicue agnoscentes, quod ardenti optimoque desiderio tuo, ad omnium rerum prosperitatem præsto est, te collaudamus hortamurque ut læto animo pergas optima constituere, et quæcumque possis laudabilia exempla edere. Postea opportune Tridentum versus honoris causa obviam principibus fœminis procedas (erant eæ Joanna et Barbara Maximiliani imperatoris sorores, quarum prima Francisco Cosmi Florentiæ et Senarum ducis filio, altera Alphonso Ferrariæ duci desponsæ erant,) aliaque præstes, quæ nos velle nosti: omnia autem te pro tua prudentia et bonitate facturum non dubitamus. Dominus noster te servet. Romæ VI kalend. Novembris MDLXV ».

Tam eximium Caroli Borromæi exemplum secuti sunt plures archiepiscopi, tum in Hispania, tum in Gallia, tum in Belgio; a quibus plures Synodi provinciales celebratæ sunt; in Belgio quidem Mechlinensis absente Granvellano cardin. archiepiscop. a Martino Rythovio Hyprensi episcopo seniore comprovinciali, Cameracensis a Maximiliano e Bergis; in Gallia Rhemensis a Ludovico Guisio, Rothomagensis a Carolo Borbonio, Tolosana a Francisco de Joiosa, Burdegalensis ab Antonio Sansaco, Viennensis a Petro Villario, Aquensis ab Alexandro Canigiano, Turonensis a Simone Mailleo; in Hispania vero Toletana, Cæsaraugustana, Valentina, Salmanticensis; in Lusitania Bracharensis, quæ vel sub hoc anno, vel proximis coactæ sunt ad decreta Concilii Tridentini in opus provocanda, quarum Synodorum Acta typis excusa extant. Sed ad Carolum Borromæum cardinalem, a quo digressa est oratio, revertamur.

27. *S. Carolus Romam redit, et Pontifici morienti assistit.* — Absoluta synodo Mediolanensi, atque Ecclesiis et Collegiis canonicorum et monialium lustratis, atque in opus sanctionibus Synodalibus adductis, dum Joannam Cæsaris sororem Florentiam deduceret, circiter nonas Decembris de gravissimo Pontificis morbo nuntium accepit, moxque relictis omnibus concitato cursu Romam provolavit, atque avunculo optimo adhuc vivo non modo præsentiæ suæ solatium attulit, sed etiam divinis illum sacramentis, et sacra hortatione, ut mortem cum immortalitate commutaret, communivit.

« Dicitur ante omnia statim medicos ad se vocasse, petiisseque, num spes vitæ reliqua esset? quibus negantibus, tum adiisse Pontificem, dixisseque, nihil petiisse antea unquam quod ab ejus benignitate non accepisset: unum adhuc petere quod omnium minime sibi negari vellet: cum annuisset Pontifex, enixe petit atque obsecrat, quando spes vitæ prorogandæ omnis erepta esset, nihil aliud penitus eo tempore vellet, quam quæ ad animæ salutem pertinenerent, cogitare: tum vero effecit, ne alius quisquam, ut sæpenumero fit, aliena ingereret, molestiamve exhiberet, ac piis sermonibus, mira animi fortitudine eum consolatus, sacra divini Viatici et Extremæ-Unctionis subsidia præbuit, neque aliquo pietatis officio defuit usque ad extremum spiritum. In quo, et accommodatam summo Pœnitentiario muneris functionem, et egregiam in avunculum patremque summum pietatem, tum vero præclaram juvenis humana cuncta despicientis constantiam licuit agnoscere ».

28. Confirmantur hæc a Cornelio Firmano sacrorum rituum magistro [1], qui his interfuit: « Fuit (inquit) datum papæ sacramentum Extremæ-Unctionis per cardinalem Borromæum ejus nepotem indutum superpelliceo et stola, me ante ipsum candelam benedictam tenente: legit commendationem animæ, litanias, et multas orationes. Postea cardinalis legit Passionem, videlicet *Ante diem festum Paschæ,* et quotiescumque occurrebat aliquid pro exhortatione, ad libenter moriendum pro Christi fide hortabatur papam, exponens passionem multasque sanctorum et sacrorum doctorum auctoritates allegans ». Et mox: « Hora tandem secunda noctis decessit satis devote ». Affuit morienti etiam Philippus Nerius Congregationis Oratorii conditor [2], quem Pius rogaverat, ut in eo extremo vitæ actu precibus et sacra opera non deesset, raraque omnino felicitas Pii Quarti suspicienda est, ut duo sancti, Carolus Borromæus ac Philippus Nerius, illum ad vitam pie claudendam sacris hortationibus ardenti studio adjuvarent. Pridie suæ mortis cardinales ad successorem ornatissimum virtutibus deligendum hortatus est, eosque signo Crucis lustravit, condonata gratuita noxarum venia, atque ex iis plures ad manus et oris osculum admisit. Palæottus et Sirletus cardinalis lectulo adstantes, extremas

[1] Ext. Act. tom. ult. Conc.

[1] Ext. Acta tom. ult. Conc. Diar. tom. XIII. Ms. Bibl. Vat. — [2] Vit. S. Phil. l. III. c. 13. num. 3. Act. Cons. p. 417. Onuphrius Panvin. in Vit. Pii V.

preces, quas animæ commendationem dicimus, religiosissime recitarunt. Ipse attentis integris adhuc sensibus cuncta audivit, eis novissime pro se suscepti laboris gratias egit. Dictu mirum est, decimo ante mense, cum Sirletum sacræ purpuræ honore donaret, « Hunc, inquit, in senatum allegimus, ut quemadmodum Paulo IV morienti officiose adfuit, ita etiam suis precibus nostram ex hac vita migrationem apud Deum adjuvet ». Id præsagium fuisse, eventu comprobatum est. Ad extremum octavo ægritudinis die hæc verba proferens : *Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum in pace,* rebus humanis eximitur, ætatis anno 66, mense 8, die 9, Pontificatus vero v, mense xi, die xv. Corpus Basilicæ Vaticanæ lateritio ad tempus extructo solio conditum est, quod postea ad S. Mariæ Angelorum ad Thermas deportatum prope aram maximam tumulatum fuit. Eo Pontifice Italiæ pax, Urbi et provinciis Ecclesiasticis a bello quies, rerum, quæ victui humano necessariæ sunt, copia ; publica incommoda, vel pauca, vel nulla fuere. Hæc ex Panvino (1).

Proximo ab obitu Pii Quarti die cardinales congregati sacramento rite nuncupato spopondere, se constitutas a Pio de Romani Pontificis electione leges sanctissime servaturos, ut testantur subjectis verbis Acta [1] Consistorialia : « Romæ apud Sanctum-Petrum, die Lunæ, decima Decembris, millesimo quingentesimo sexagesimo quinto, cum nocte præcedente decessisset felicis recordationis Pius papa Quartus, facta fuit Congregatio, in qua fuit lecta Bulla ejusdem papæ Pii Quarti edita super electione Romani Pontificis, et ab omnibus juratum fuit illam servare ». Integerrima religione præ omnibus fidem exsolvit Carolus Borromæus cardinalis, nam cum maxima auctoritate polleret in deferendo, cui vellet, Pontificatu, ob ingentem cardinalium numerum, qui a Pio Quarto avunculo creati fuerant, conculcata privatorum commodorum ratione, eum deligendum curavit, qui sanctitate cæteros præcelleret. Fuit is Michael cardinalis Alexandrinus, cui electo nomen Pii Quinti impositum fuit. Electus quidem velut Timotheus alter [1], *secundum præcedentes prophetias.* Humana namque opinio haudquaquam adducebatur, ut crederet, Pauli Quarti alumnum, atque hominem severioris ingenii, quam ut illum ferre multorum infirmitas posse existimaretur, adnitente ipso Pii Quarti nepote, ad Pontificium thronum evehendum. Non latuit tamen amicum Dei sanctum Philippum Nerium supernæ dispositionis consilium ; cœlesti namque illustratus lumine, antequam accederet, manifeste prædixerat : ut enim scribit Hieronymus Bernabeus [2] in Vita ejusdem Sancti Latine conscripta : « Paucis ante diebus, quam Pontifex renuntiaretur Pius hujus nominis Quintus, cum Dei servus ex ædibus charitatis pedem efferret, elatis ad Cœlum oculis, haustoque spiritu, more suo intumescens, et prope extra se raptus dixit : Die Lunæ creandus est Pontifex ». Audivit inter cæteros Marcellus Ferrus, qui deinde cum eodem Philippo per Urbem ambulans rogat illum familiariter, ut quoniam Pontificis electionem proxime futuram dixisset, quis demum futurus esset Pontifex, sibi aperte significaret : cui statim Philippus : « Tibi vero « id tacere nolo. Pontifex erit cardinalis Alexan« drinus [3], idque sine dubio fiet die Lunæ, hora « vespertina », atque ita plane accidit, quemadmodum vir sanctus prædixerat. Hanc ipsam electionem, paulo ante nonnullis aliis prænuntiaverat ». Quammulti quoque alii divinitus, ut fuerunt admoniti, præviderunt, variaque signa e cælo edita præmonstrarunt ; ac sanctus ipse Carolus Borromæus, ut sibi cælitus ostenderetur is quem Deus elegisset, conclave ingressus, quotidianis sacrificiis assiduisque precibus opem a Deo in re tanta petebat, ac divinæ tantum gloriæ et communibus Ecclesiæ commodis in-

[1] Act. Cons. c. 17.

[1] Tim. I. — [2] Hier. Ber. l. III. c. 6. V. S. Phil. Ms. — [3] Gab. in Vit. Pii V. l. I. c. 8.

(1) Adnotationes has nostras claudimus cum obitu Pii IV Pontificis maximi inter optimos jure accensendi, tum merito suo, tum sanctissimi nepotis ex sorore Caroli Borromæi, quem in omnibus semper adjutorem consultoremque habuit, eodemque auctore indolem quam a natura gerebat in benignitatem propensiorem, ita explicuit, ut [illegible] potuerit. Quamquam [illegible] agitatamque bellis, feliciter præstitit, et notat Tarcagnota sincerus eorum temporum historicus, severam tamen vindictam, cum æquitas exigebat, exercuit in viros potentes, ne ipsis quidem S. R. E. cardinalibus exceptis, cujus exemplum est supplicium de nepotibus Pauli IV sumptum. Dignum etiam Pontificem constantia exhibuit cum reformationis in Concilio stabilitæ opus executioni mandare statim cæpit, perfecissetque, si vitam diutius prorogare contigisset. Immortale etiam ejus opus censendum est Concilii Tridentini, quod intermissum bonus quisque lugebat, restauratio ac tandem absolutio. Id vero ut perficeretur, multa ab optimo Pontifice ardua subeunda erant ; cum in primis, quod a superioribus Pontificibus vix sperandum, de suo jure cesserit in gratiam patrum Tridentinorum, qui opus reformationis a se susceptum vix profecturum sperabant, nisi ab ipsa Romanæ curiæ reformatione inciperetur. Urbis splendorem multis constructis, multis ornatis ædificiis auxit, de quibus Oldoinus in Additionibus ad Ciaconium. Nepotes suos cæterosque sanguine conjunctos ita dilexit, ut in iis efferendis ad summos honores omnia merito nihil gratiæ detulerit. Nam præter S. Carolum Borromæum, cui Romanam purpuram virtus ipsa viri postulabat, e consanguineis neminem alium ea dignitate ornasse comperio, præter Joannem Antonium Serbellonum amitinum suum, quem alioqui virum eo honore dignissimum communis scriptorum omnium consensus agnoscit. Reliquos intra fortunæ privatæ cancellos ita continuit, ut cum delectæ militum manui, quibus obsessis Melitensibus succurrit, præficere Camillum Medicem, suum ex fratre nepotem equitem Melitensem potuisset, Pompeio Columnæ maluit committere, datisque ad summum magistrum equitum Melitensium litteris modeste conquestus est, eo nomine, quod nepotem illum suum ad se Romam miserit, quem periculoso illo tempore ad urbis Melitæ defensionem aptius retinuisset. Vide litteras in Codice Diplomatico Melitensi tom. II, num. 197. Reliqua eximii hujus Pontificis habes apud Ciaconium. MANSI.

serviens rem omnium gravissimam castissime administravit; nec vivo Pontifice de successore secum a principibus amicisque viris quidquam agi unquam permisit, quod religione sacrarum legum impediri se diceret, neque illo mortuo, eos audire voluit, qui rationes utilitatesque humanas sequi videbantur. « Scilicet[1] vir spiritualis, ea quæ spiritus erant probe sciens, demissos omnes et abjectos animi sensus abjiciendos esse judicavit, neccautionibus et anticipationibus certandum, nec plus gratiæ quam Deo tribuendum, sed unam tantum Ecclesiæ utilitatem ac communem omnium salutem ob oculos ponendam » ; quod cum egregie in Pio Quinto Pont. deligendo præstitisset, et Ecclesiæ Dei utilitati providit, et summam semper in oculis Pontificis gratiam invenit.

[1] Lib. I. Vit. S. Carol. Borr. Naz. Or. 19.

ADDENDA AD ANNUM 1560, NUM. 104

PIUS EPISCOPUS SERVUS SERVORUM DEI AD PERPETUAM REI MEMORIAM.

Sacrosancta Romana Ecclesia Christianæ Religionis puritatem super omnia desiderans, quemadmodum vigiliis nititur continuis, ne prodigiosa impiorum figmenta in ea ad gregis Dominici perniciem uspiam irrumpant, ita maxime invigilat, ut eorum, quæ Redemptor noster pro sua erga humanum genus misericordia interdum operari dignatur, pia et devota memoria inter Christi fideles ad illius laudem et gloriam, et Catholicæ fidei exaltationem propagentur in ævum. Itaque cum superioribus mensibus ad nostrum pervenisset auditum ex causali conflagratione Ecclesiæ domus sancti Francisci oppidi Murri Vallium, Ordinis Fratrum Minorum de Observantia, Firmanæ diœcesis, provinciæ nostræ Marchiæ Anconitanæ, quæ quintodecimo kalendas Maii proxime præteriti noctu ingruerat, sanctissimum Corporis Christi sacramentum, quod super altare majus dictæ Ecclesiæ recondebatur, divina virtute illibatum remansisse, ac Christi fideles ad illud, tamquam miraculum in dies magis magisque concurrere. Nos etsi omnibus in rebus, potissimum tamen in causa fidei non temere credendum fore existimantes, venerabili fratri nostro Ludovico episcopo Britinoriensi viro integro et prudenti dedimus in mandatis, ut ad dictum oppidum se conferret, factique veritatem inquireret diligenter, ac quæcumque hac in re comperisset, ad nos fideliter referenda curaret; qui accepto mandato nostro, ad oppidum ipsum accedens, rem omnem subtili indagine perquisivit, indeque formatum legitime processum nobis retulit, nosque negotium hujusmodi venerabili fratri nostro Rodulpho episcopo Portuen. Carpen. et dilectis filiis nostris Joanni Michaeli Sanctæ-Anastasiæ Saraceno, et Jacobo Sanctæ-Mariæ in Via Puteo, ac Joanni Baptistæ S. Clementis Cicadæ nuncupatis, et Clementi B. Mariæ de Aracæli titulorum præsbyteris cardinalibus summæ integritatis et doctrinæ viris, cognoscendum et nobis referendum commisimus. Qui dicto processu diligenter viso et examinato, ac habita alias plena informatione de præmissis, nobis retulerunt, sacramentum ipsum tempore ipsius deflagrationis, ab ea consumpto ligneo tabernaculo, ac liquefacto vase argenteo in quo servabatur, nihilominus vere salvum et illæsum remansisse; quodque quinto kalendas ejusdem mensis Maii, cum guardianus dicti monasterii dilectum filium Baptistam de Asculo fratrem dicti Ordinis, ac in eadem domo degentem virum (ut etiam aliorum fide dignorum testimoniis accepimus) bonum et simplicem, ac optimæ vitæ, integritatis et famæ, qui in die Sabbati Sancti tunc

proxime præteriti ad idem altare celebrando eamdem Sacrosanctam Eucharistiam consecraverat, et in dictis tabernaculo et vase reposuerat, quique dudum ante, cum de parentibus Hæbreis natus esset, adhuc puer, divina præveniente gratia, a Judaica cæcitate et perfidia ad veram Christi fidem conversus, et statim Ordinem prædictum professus fuerat, ac ejus exemplo, doctrina et sanis suasionibus viginti duos Hebræos ad eamdem Catholicam fidem reduxerat, ad altare prædictum ruderibus purgandis una cum alio ejusdem domus fratre deputasset, et dictus Baptista operi hujusmodi accinctus conscenso altari ingens fragmentum tabulæ marmoreæ illius, quæ violentia ignis disjecta erat, inde amovere tentans, deflexis oculis sacram Eucharistiam in cavo muri, qui prius ipsi tabulæ suberat, vidit, ac magno stupore perterritus, et Dei misericordiam profusis lachrymis implorans, miraculum exclamavit, ac his auditis repente ejus socius prædictus, moxque reliqui fratres dictæ domus, ac denique oppidani omnes eo concurrentes, sacram Hostiam super corporali et fragmento panni linei combusti jacentem modico cinere conspersam, alioquin illæsam pariter viderunt et adoraverunt, magnaque animi devotione et religione Omnipotenti Deo gratias egerunt. Nos consideratis præmissis, et aliis, quæ a præfatis cardinalibus et Ludovico episcopo de hac re audivimus et percepimus, rem ipsam ab omni dolo et fraude alienam, ac præter omnem naturalem rationem contigisse, ac propterea eam pro indubitato miraculo de eorumdem fratrum nostrorum voto et assensu censuimus et judicavimus; et ne tantum miraculum Dei benignitate nostris temporibus, quibus, humani generis hoste instigante, hoc tantum sacramentum ab hæreticis potissimum impugnatur et laceratur, non sine mysterio ad firmamentum fidei et credulitatis nostræ nobis patefactum debito careat præconio, illud sic per universos Christi fideles amplectendum, ac toto corde et animi affectu celebrandum nuntiamus, et ut Christi fideles ad illud colendum peramplius invitentur, eisdem omnibus et singulis utriusque sexus VERE PŒNITENTIBUS, ET CONFESSIS, SEU STATUTIS A JURE TEMPORIBUS CONFITENDI PROPOSITUM HABENTIBUS, QUI DICTAM ECCLESIAM S. FRANCISCI prædictis diebus conflagrationis et manifestati miraculi, quibus ni ea officium Corporis Christi ab Ecclesia institutum solemniter perpetuo celebrari mandamus, a primis Vesperis usque ad occasum solis ipsorum dierum devote visitaverint, necnon Domino nostro Jesu Christo, qui pro ejus immensa pietate tantum nobis miraculum ostendere dignatus extitit, devotas preces effuderint, singulis diebus prædictis, quibus id fecerint, plenissimam omnium peccatorum suorum indulgentiam et remissionem perpetuis futuris temporibus duraturam misericorditer in Domino elargimur. Non obstantibus Constitutionibus et Ordinationibus Apostolicis, cæterisque contrariis quibuscumque. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ nuntiationis, mandati et elargitionis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si autem hæc attentare præsumpserit, indignationem Omnipotentis Dei, ac Beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum. Datum Romæ apud Sanctum Petrum, anno Incarnationis Dominicæ MDLX, tertiodecimo kalendas Octobris, Pontificatus nostri anno primo.

CÆ. GLORIERIUS.

FR. Cardinalis CÆSIUS. BARENGUS.

INDEX GENERALIS

RERUM QUÆ CONTINENTUR

IN ANNALIBUS BARONII ET RAYNALDI

SUMMARIUM

TOMI I

An. I. 1. Prælocutio. 2. Natalis Domini. 3-5. Præsepe Domini, ejusque cultus. 6, 7. Sanctæ Mariæ integritas. 8. Sacræ fasciæ. 9, 10. Miracula in Nativitate Christi. 11-13. Pacis templum Romæ. 14. Pastores ad præsepe. 15-17. Libri Sibyllini de Natali Christi. 18. Circumcisio Domini. 19-27. Magi, et unde venerint. 28. Regina Sabæ. 29-31. Magi an reges fuerint, et quando venerunt. 32, 33. Strages Innocentium, cur a bimatu jussa. 34, 35. Magorum adventus et stella ipsos comitans. 36. Festum Epiphaniæ. 37. Magorum reditus. 38-41. Oblatio Christi in templo, et de vaticinio Simeonis et Annæ de eodem. 42-47. De Christi in Ægyptum fuga. 48-52. Cædes Innocentium. 53-56. De Zachariæ nece. 57-61. Galilæorum secta.

II. 1. Judæi jurant Herodi. 2. De Salome ejusdem sorore.

III-V. Successio consulum.

VI. Nero ab Augusto adoptatur.

VII. Ultio divina in Herodem.

VIII. 1-11. Herodis ætas, interitus, et mores. 12. Archelai regnum. 13. Jesus reducitur in Palæstinam. 14. Judæi tumultuantes reprimuntur. 15. Palæstinæ in tetrarchias divisio. 16. Pseudo-Alexander, filium Herodis se simulans, supplicio plectitur.

IX. Jesus Nazareth ducitur, inde Nazarenus nuncupari cœpit.

X. Consules.

XI. 1. Augusti leges contra cælibatum. 2. Varus e Palæstina revocatur.

XII. 1-7. Jesus Hierosolymæ in templo prædicans, ejusque in domo paterna exercitia. 8, 9. Josephi ætas. 10. Variana clades in Germania.

XIII-XV. Consules.

XVI. 1-3. Archelaus damnatus exilio. 4. Cur Josephus eumdem timuit. 5. Judæa in provinciam redacta. 6. Augusti obitus. 7, 8. Ejusdem de græco sermone lex. 9. Latinæ linguæ majestas. 10, 11. Studium Herodis in Tiberium et Augustum, quibus civitates, templa et lacus dicat.

XVII. Præsidum summum jus, eorumque vestes sacerdotales.

XVIII. Tiberius Judæos exagitat.

XIX. Caiphæ sacerdotium.

XX. Consules.

XXI. Judæi Romæ vexati et restituti.

XXII-XXIII. 1. Tiberii leges. 2. Sulpitii Quirini obitus. 3. Acta Pilati spuria.

XXIV-XXVII. Consules.

XXVIII. Pontius Pilatus Judææ præses, ejusque in Judæos acta.

XXIX-XXX. Consules.

XXXI. 1-4. Evangelicæ historiæ dignitas et concordia. 5. Tetrarchiarum distinctio. 6, 7. De Lysaniis tetrarchis. 8, 9. Functio sacerdotalis. 10. Concilium LXXII, sive synedrium. 11-15. Joannis prædicatio et mores. 16-20. Christi baptismus. 21. Legatio Judæorum ad Joannem. 22. Andreæ et Petri vocatio ad apostolatum. 23-28. Petri nomina et prælatio inter Apostolos. 29-36. Nuptiæ in Cana Galilææ. 37-40. Prædicatio Christi. 41-44. Baptizati a Christo. 45-50. De nece Joannis. 51, 52. Dissidia Judæorum cum Samaritanis. 53, 54. Puteus Jacobi. 55, 56. De filio reguli a Christo sanato. 57-61. De Abagaro principe Edessæ, ejusque ad Christum epistola. 62-65. De piscatione Petri, et lacu Genesareth. 66-68. Res Christi in Galilæa gestæ.

XXXII. 1. De secundo Jesu paschate. 2, 3. De turbis a Pharisæis in Jesum, curato ægroto, excitatis. 4-6. Jesus Hierosolyma in Galilæam reversus novos apostolos eligit. 7-9. Apostolorum genus. 10-16. Christi prædicatio. 17-30. Magdalenæ conversio : una, an plures Magdalenæ fuerint. 31. Christus mittit apostolos.

XXXIII. 1-5. Herodis et Herodiadis immane in Joannem facinus. 6. Herodiadis et filiæ obitus. 7, 8. Herodis de Christo opinio. 9, 10. Acta Jesu a nece Joannis. 11-27. Petri confessio et principatus. 28, 29. Christi de sua passione prædicatio, et transfiguratio. 30-34. De tributo a Christo soluto. 35-37. Christi miracula. 38-41. De LXXII Christi discipulis. 42-44. Alia Christi opera. 45, 46. Apostolorum cælibatus. 47, 48. Sejani casus.

XXXIV. 1. Annus Christi passionis. 2. Lazari resurrectio. 3. Concilium adversus Christum. 4. Cœna in Bethania. 5-7. De Hosanna. 8. Mons Oliveti. 9. Ficus arefacta. 10-12. Insidiæ Christo a Judæis ex tributi pensione paratæ. 13-18. Cœna in domo Simonis. 19, 20. Judæ proditio. 21, 22. De loco ubi pascha peractum. 23-26. De tempore paschatis. 27-41. Ritus celebrandi paschatis. 42. Contentio Apostolorum de primatu, quando. 43-46. Ritus in institutione Eucharistiæ observati. 47-51. Nomina Eucharistiæ. 52-60. Apostolorum sacrificia. 61. Usus cœnæ Dominicæ. 62, 63. An Judas Eucharistiam sumpserit, et quando discessit. 64. Petri animosa promissio. 65. De hymno in cœna dicto. 66. De loco ubi Christus oravit. 67-69. Quid Christus cum a Judæis duce Juda invaditur. 70. Cur Jesus primo ad Annam. 71. Petri negatio. 72-74. Christus ad Caipham. 75. Judæ interitus. 76-92. Jesus ante Pilatum. 93-95. De supplicio crucis. 96-106. De vino myrrhato. 107-112. De Golgotha. 113-129. De morte Christi, et de miraculis quæ eamdem comitata sunt. 130-135. De ejus sepultura. 136-161. De Christi ætate, et de anno ejus passionis. 162, 163. De jejuniis ob Christi passionem susceptis. 164-177. De hora resurrectionis Domini. 178-195. De variis ejus apparitionibus, vel manifestationibus. 196, 197. Apostoli in Galilæam abeunt. 198-205. Quæ communia Apostolis omnibus, et de primatu Petri. 206-208. Aliæ manifestationes Domini. 209-215. De duabus dotibus Ecclesiæ concessis, de operatione nempe miraculorum, et de divinarum Scripturarum intelligentia et interpretatione. 216-220. De ascensione Domini. 221, 222. Flavii Josephi de Christo testimonium. 223-225. Acta et dicta Pilati de Christo ad Tiberium missa. 226. De libris Sibyllinis. 227-229. De vestigiis a Domino in ascensione relictis. 230-263. Acta Apostolorum post ascensionem Domini, et de dono linguarum ipsis concesso. 264, 265. Ananiæ et Saphiræ interitus. 266, 267. De venumdatione bonorum a primis Christianis sponte facta. 268-270. Apostoli in templo, et Petri in miraculis prærogativa. 271-275. Apostoli in carcerem conjecti, et de Theoda, et Juda, ac Gamaliele. 276, 277. Prima discordia in Ecclesia. 278-282. Electio et munus diaconorum. 283. Laborantes et diaconissæ. 284. Presbyteræ quæ essent, et quæ episcopæ. 285-307. Prosecutio actuum Apostolorum : Jacobus episcopus Jerosolymitanorum : martyrium Stephani. 308-314. Memoriæ et suffragia pro defunctis. 315-318. De purgatorio. 319, 320. Magna in Christianos persecutio.

XXXV. 1-12. Dispersio Apostolorum et Discipulorum, eorumque prædicatio in Samaria. 13. Quæ manus impositio tantum episcopi. 14-19. Sacramentum confirmationis et chrismatis. 20-26. Simon Magus. 27, 28. Eunuchus reginæ Candacis. 29. Tiberii crudelitas.

XXXVI. De conversione Pauli, ejusque ætate et patria.

XXXVII. 1, 2. Paulus Damasci. 3. Philippi Tetrarchæ obitus.

XXXVIII. Agrippæ carcer.

XXXIX. 1. Tiberii obitus. 2, 3. Vitellius Hierosolymæ. 4-7. Paulus Damasco Hierosolymam venit ut videret Petrum. 8-10. Petrus Antiochenam fundat Ecclesiam. 11. Cur Cæsarea et non Hierosolyma metropolis Palestinæ. 12-26. Petrus Ecclesiæ Antiochenæ septem præfuit annis, et quomodo Evodius primus episcopus ejusdem Ecclesiæ dicendus.

XL. 1-3. Agrippæ reditus in Judæam. 4-11. Clades Judæorum Alexandriæ. 12-14. Caius imperator coli vult uti Deus, ejusque crudelitas in Judæos. 15, 16. Herodis Tetrarchæ exilium. 17, 18. Petrus Lyddæ.

XLI. 1. Consulatus Caii. 2-13. De conversione Cornelii centurionis. 14-20. De Matthæi Evangelio. 21-25. Caii imp. furor in Judæos.

XLII. 1-4. Judæorum legatio ad Caium. 5-37. De statua Caii in templo locanda, et de ærumnis Judæorum.

XLIII. 1-3. Caio interempto succedit Claudius. 4-6. Ejus edicta pro Judæis. 7-10. Reditus Agrippæ, ejusque studium in sedandis Judæorum turbis. 11-17. Antiochenæ Ecclesiæ Præfectus, et de nomine Christiano.

XLIV. 1. Agrippa persequitur Christianos. 2. Jacobi martyrium. 3-9. Petrus in carcerem trusus, et ab angelo liberatus. 10-12. De Petri itinere. 13, 14. De Apostolorum in diversas orbis partes profectionis tempore. 15-19. De Symbolo Apostolorum. 20-22. Spiritu sancto magistro facta divisio provinciarum. 23, 24. Gentium conversio. 25-28. Petrus Romam venit. 29, 30. Joannes in Asia. 31. Andreas in Scythia. 32. Philippus in Asia superiore. 33. Thomas in India. 34. Bartholomæus in Majori Armenia. 35. Matthæus in Æthiopia. 36, 37. De duobus Jacobis. 38. Simon in Mesopotamia. 39. Africana Ecclesia a Petro erecta. 40. Thaddæus in Arabia et Idumæa. 41. Matthias in Æthiopia et Judæa. 42-49. De variis actis Apostolis perperam adscriptis, et ab hæreticis conflatis. 50. De scriptis Christi nomine confectis. 51-59. De adventu et actis Simonis Magi Romæ. 60, 61. Petri Romam adventus. 62-66. De fame totius orbis, et de munificentia Helenæ Adiabenorum reginæ; an ipsa Judæam vel Christianam se professa fuerit. 67-73. De collecta in commodum Christianorum Antiochiæ facta, et de usu collectarum in Ecclesia. 74. De apostolatu Petri et Barnabæ. 75-88. De ordinibus et officiis ecclesiasticis. 89. Pauli apostolatus.

XLV. 1-9. Petrus XV Cal. Februarii (18 Januar.) Cathedram Romanam condit, deque ejus prærogativis. 10. Romanum nomen idem quod Catholicum. 11. De primalignea Petri Cathedra miraculis illustrata, et in ejusdem Petri Basilica Vaticana hodieque asservata. 12-14. Evodium an Ignatium Pe-

trus sibi in cathedra Antiochena suffecerit. 15. Marcus a Petro Alexandriam missus. 16. S. Petri prima epistola. 17-16. Quomodo nomen Babylonis a Petro Romæ datum intelligendum. 20-22. Secunda Petri epistola. 23-28. Salutatio in osculo sancto et pacis. 29-32. De Marco et ejus Evangelio. 33-38. De dono linguarum. 39-41. De usu linguæ græcæ Romæ. 42-47. Plura de Marco. 48, 49. Claudii in idololatriam acta.

XLVI. 1, 2. Petrus mittit in provincias discipulos. 3-8. Interitus Agrippæ. 9, 10. Herodes a Claudio jus in templum obtinet. 11-15. Paulus Gentibus Evangelium nuntiat.

XLVII. 1. Paulus Iconii. 2-14. Acta Theclæ, ejusque martyrium.

XLVIII. 1-3. Paulus Lystræ lapidatus. 4-26. De tempore obitus vel potius assumptionis B. Mariæ Virginis. 27-29. Procurator Judææ stolam pontificiam Judæis a Romanis olim redditam ab ipsis repetit. 30. Alabarchiæ magistratus qualis.

XLIX. Paulus et Barnabas Antiochiam reversi.

L. Herodi defuncto successit Cumanus, qui Judæos dire exagitat.

LI. 1, 2. Judæi æque ac Christiani Roma expulsi. 3-28. Petrus redit Hierosolymam, ibique Concilio Apostolorum interest : acta et tempus hujus Concilii. 29, 30. Apostolatus nobilior Judæorum quam Gentium. 31. Pauli acta Antiochiæ. 32-47. De contentione inter ipsum et Petrum hac occasione de victu exorta. 48-53. Falsa commenta de Barnaba. 54. Barnabas Mediolanensem Ecclesiam erexit. 55. De ejus epistola. 56-76. Varia acta Pauli.

LII. 1-14. Adventus Pauli Athenas, ejusque concio in Areopago. 15-32. Paulus Corinthi. 33. Colonia Agrippina.

LIII. 1, 2. Secunda Pauli epistola ad Thessalonicenses, qua occasione scripta. 3-11. De traditionibus Apostolorum. 12-32. Ritus Ecclesiæ ex traditione, et de traditione in genere. 33-35. Paulus Corinthi ante Gallionem Achaiæ proconsulem.

LIV. 1, 2. Paulus Ephesi et in Galatia. 3. Philippi martyrium.

LV. 1-7. Res gestæ Pauli Ephesi. 8. De Pauli sudariis virtute miraculorum insignibus. 9-20. Usus sacrarum reliquiarum in Ecclesia, et de miraculis ex iisdem.

LVI. 1-3. De filiis Scevæ principis sacerdotum Corinthi curantibus in nomine Jesu energumenos, et de virtute nominis Jesu. 4-13. De exorcismis eorumque usu in Ecclesia. 14-20. De confessione peccatorum, eorumque absolutione per sacerdotes. 21-25. De pœnitentia publica. 26-41. De Nectarii episcopi Constantinopolitani facto, ubi plura de confessione secreta. 42, 43. Nero imperium adit, et Judæis favet.

LVII. 1. Judæi Romam redeunt. 2-9. Paulus iterum Corinthi, ejusque prima epistola ad eosdem. 10-23. De excommunicatione a Paulo inflicta, et de excommunicatione in genere. 24-27. De judicio ecclesiastico. 28-36. Regale sacerdotium. 37-43. Usus judiciariæ potestatis in Ecclesia. 44, 45. De continentia conjugali. 46-54. De matrimonio et ritibus in eodem adhibitis. 55-59. De virginitate. 60-72. De cælibatu Pauli. 73-84. De oblationibus pro ministris Dei, et de decimis. 85-92. De velandis mulieribus. 93, 94. De amputatione capillorum et cultu barbæ. 95-98. De pallii usu, et de calceis. 99-106. De ecclesiis Christianorum. 107-111. De fonte præ foribus ecclesiæ. 112-124. Ecclesiarum ornatus sacræ imagines. 125-130. Distincta in ecclesia loca. 131-139. Sacra primum mensa, deinde communis. 140-146. De funebri agape, et de agapibus in genere. 147-154. De oblatione panis et vini, et participatione Eucharistiæ. 155. De communione sub una specie. 156-159. Frequens usus sumendi Eucharistiam in Ecclesia Occidentali, secus in Ecclesia Orientali. 160. Vindicta divina in sumentes indigne Eucharistiam. 161-166. De conventu ecclesiastico, de oratoriis. 167-170. De his qui baptizantur pro mortuis. 171-175. De anathemate et maranatha. 176-187. De Dianæ Ephesiæ templo. 188-192. Paulus, relicto Timotheo Ephesi, in Macedoniam recedit, ejusque ad eumdem prima epistola. 193-197. De ciborum delectu, et de certorum dierum jejuniis. 198-204. Jejunium Quadragesimale. 205-208. Cur vetitum jejunium sabbati, et cur id Occidentales susceperint. 209-211. Jejunium quatuor temporum ex institutione apostolica. 212. Paulus in Græcia.

LVIII. 1. De epistola a Paulo ex Græcia ad Titum Cretæ data. 2-14. De episcopis et presbyteris, eorumque munere. 15. De Cretensi Ecclesia. 16. Non Gentiles, sed Judæi polygami. 17-26. De cælibatu sacrorum ministrorum. 27-30. De bigamis non ordinandis. 31-35. De Lucæ Evangelio, et de Theophilo Antiocheno cui idem inscriptum. 36-41. Secunda Pauli ad Corinthios epistola. 42, 43. De naufragio a Paulo apud Melitam passo. 44-57. Paulus tertio invisit Corinthios, et de ejus ad Romanos datis litteris. 58-61. De rerum Judaicarum statu. 62-66. De Pauli adventu Troadem. 67-69. Quæ penula Pauli. 70-78. De usu lampadarum et luminum et sacræ ceræ in agni formam effigiatæ. 79, 80. Pauli navigatio. 81-101. De festis diebus Christianorum. 102-104. De ritibus in precationibus observari solitis. 105-108. Cur Christiani conversi ad orientem orarint. 109-112. De ritu standi, genuflectendi, et procedendi in orando. 113-115. De Philippi diaconi filiabus. 116, 117. Paulus Cæsareæ. 118. Idem Jerosolymis. 119, 120. De conventu Hierosolymitano. 121-142. De ritu Nazaræorum, et de tonsura in Ecclesia. 143-449. Acta a Judæis contra Paulum Hierosolymis. 150. De summo pontificatu Annæ. 151. Judæorum insidiæ in Paulum. 152-155. Paulus perductus Cæsaream causam agit coram Felice. 156-159. Refellitur Josephus historicus de tempore præfecturæ Felicis. 160-164. Paulus coram Festo et Agrippa. 165, 166. Neronis acta circa Judæos. 167-173. Pauli navigatio Romam.

LIX. 1-4. Quo tempore Romam Paulus advenit. 5-9. Res gestæ Pauli Romæ. 10-18. Secundam epistolam ad Timotheum scribit. 19-22. Epistolam Paulus scribit ad Ephesios. 23. De Pomponia Græcina.

LX. 1-5. De epistola ad Philippenses Romæ a Paulo scripta. 6-8. Crucis signa erigi cœpta et coli, ejusque virtus et potentia. 9-11. De epistola a Paulo ad Colossenses data. 12-14. An Paulus ad Laodicenses scripserit. 15-23. Quam religionem angelorum Paulus damnet, et de religioso eorumdem cultu. 24-34. De cantu ecclesiastico. 35-39. De hymnis, cantibus et instrumentis musicis. 40, 41. Scribit Paulus ad Philemonem. 42-58. De epistola Pauli ad Hebræos data. 59. De arefacta ficu Romulea.

LXI. 1-5. Paulus in Hispania. 6. Acta Apostolorum scribit S. Lucas. 7-9. Ejusdem reliquæ res gestæ. 10. Agrippinæ interitus.

LXII. 1. Ananus Senior et ejus filii in pontificatu Judæorum. 2, 3. Terræmotus Laodiceæ.

LXIII. 1-8. Jacobi episcopi Hierosolymitani martyrium, ejusque mira sanctitas. 9-12. De Jacobi epistola. 13-16. De oleo sancto infirmorum et sacramento Unctionis. 17. Missa Jacobi. 18. Britanni a Romanis victi.

LXIV. 1-3. Marci martyrium, ejusque acta Alexandriæ. 4-13. De Essenis. 14. Neronis sævitia.

LXV. Cladem venturam Jerosolymis Jesus Anani filius prædicit.

LXVI. 1-10. Christiani de incendio Urbis accusati tormentis plectuntur. 11-13. De epistolis Senecæ ad Paulum. 14. Interitus Senecionis. 15. Cestius Florus præses Judææ.

LXVII. 1, 2. Aucta persecutio in Christianos. 3. Affliguntur Judæi. 4. Nero sævit in conjuratos.

LXVIII. 1, 2. Petrus et Paulus Romæ concionantur. 3, 4. Secundam epistolam ad Judæos scribit Petrus. 5. De Judæ epistola. 6, 7. De Juda et Simone. 8-12. De Nicolaitis. 13-22. De Simonis magi volatu et lapsu. 23-25. Petrus et Paulus in vincula conjiciuntur. 26-29. Nero sævit in plures. 30-33. Apollonius Tyanæus. 34, 35. Portenta de clade Judaica. 36-46. Judæorum defectio, et bellum civile inter eos. 47-53. Cestius obsidet Jerosolymam. 54, 55. De abominatione desolationis.

LXIX. 1-5. De tempore martyrii apostolorum Petri et Pauli. 6, 7. Fuga e carcere. 8. Apostoli virgis cæsi. 9, 10. Plautilla. 11-14. Paulus truncatur capite. 14. Pauli effigies. 15-21. De loco martyrii et sepulturæ Petri. 22-30. Cultus SS. Apostolorum sepulcris exhibitus, et inde urbis tutela. 31. Petri effigies. 32-34. De Petri propinquis. 35-37. Linus Petri successor. 38-43. Vindicatur ordo successionis Cleti et Clementis. 44-46. Martyres Romæ et alibi. 47. Nero a persecutione desistit. 48. Clades Judææ provinciæ a Valerio illatæ. 49-51. Hierosolyma a Zelotis exagitata.

SUMMARIUM

TOMI II.

LXX. 1. Consules. 2-5. Neronis interitus, et de eodem opinio. 6. Galba imperator. 7, 8. Bellum civile Hierosolymis.
LXXI. 1. Otho imperator et Vitellius. 2-5. Vespasianus imperator. 6-9. De miraculis Vespasiano tributis. 10. Triplici factione divisi in se invicem grassantur Judæi. 11-13. Ignatius succedit Evodio in sede Antiochena, et de hujus epistola.
LXXII. 1-27. De obsidione et excidio Hierosolymæ ac Templi. 28. Tributum Judæorum Romanis dari solitum. 29-32. Judæorum gens vaga et odio habita. 33, 34. De modestia Titi.
LXXIII. 1, 2. Titi de Judæis triumphus. 3-6. De Templi spoliis in triumphum deductis. 7-11. Castella reliqua Judæorum expugnata, et ipsi ubique perditi. 12. Quando et ubi historiam scripsit Josephus.
LXXIV. 1, 2. Consules. 3-5. De sectis Judæorum destructis vel mutatis. 6-12. De Ebione. 13. De Menandro discipulo Simonis. 14. De Cleobulo et Theodoto. 15. De S. Martiale episcopo Lemovicensi.
LXXV. 1. Consules. 2-4. Philosophi ab urbe pelluntur. 5. Apollinaris episcopus Ravennates. 6-8. Philosophis frustra obnitentibus, Evangelium divina virtute, non humana propagatur. 9-12. De Peregrino philosopho. 13, 14. Christianorum officia erga vinctos. 15, 16. De hospitalitate.
LXXVI. De ultimo lustro, longævisque multorum ætatibus.
LXXVII. Templum Pacis a Vespasiano dedicatum.
LXXVIII. LXXIX. Consules.
LXXX. Lini martyrium.
LXXXI. 1, 2. Defuncto Vespasiano, Titus imperat. 3-5. E Vesuvio monstruosa flammarum eruptio. 6, 7. De mundi casu opinio vulgata.
LXXXII. Urbis incendium.
LXXXIII. 1. Titi obitus. 2, 3. Domitianus imperator, ejusque leges.
LXXXIV. De Josepho historico.
LXXXV. Domitianus insectatur Philosophos.
LXXXVI. Domitianus vult videri pius.
LXXXVII. Obitus Aniani episcopi Alexandrini, cui succedit Abilius.
LXXXVIII. Anni agonales.
LXXXIX. Domitianus vult coli deus.
XC. Bellum in Dacos.
XCI. Apollonius reus Romam vocatur.
XCII. 1-3. Joannes apostolus Romæ. 4, 5. Idem relegatus in insulam.
XCIII. 1, 2. Clemens Cleto succedit. 3-6. Persecutio Domitiani. 7, 8. Ignatius Antiochenus episcopus, et ejus epistola. 9. Antipæ martyrium.
XCIV. 1. Acilii Glabrionis interitus. 2-6. Judæorum vexationes et ludibria. 7. Cornelia vestalis viva defossa.
XCV. 1-6. De Clementis epistolis. 7. Plures episcopi a Clemente ordinati.
XCVI. Josephi historici lucubrationes.
XCVII. 1. Apocalypsim scribit Joannes. 2, 3. Idem curavit Asiæ Ecclesias. 4-13. De Apocalypsi quæstiones. 14. Cerinthi hæreses. 15. Dionysius ad Joannem. 16, 17. Persecutio in Judæos familiæ David.
XCVIII. 1. Flavius Clemens occiditur. 2-7. De Flavia Domitilla, aliisque ejusdem familiæ et nominis. 8-10. De Domitiani crudelitate et nece. 11. Martyres passi sub Domitiano. 12. Nerva imperat, ac restituit Christianos exules. 13-21. Joannis reditus Ephesum, ejusque ibi acta. 22. Dionysius mittitur in Gallias. 23. Episcopi Athenienses.
XCIX. 1-6. Joannes scribit Evangelium. 7-10. De ejusdem epistolis. 11-12. De obitu Apollonii Tyanæi. 13. Trajanus adoptatus a Nerva.
C. Obitus Nervæ.
C. 1. Trajanus imperator. 2. Status Ecclesiæ. 3-5. Oraculorum Gentilium extinctio. 6-9. Trajani persecutio in Christianos. 10, 11. Clementis exilium. 12. Flaviæ Domitillæ et aliorum martyria. 13-18. De Trajani moribus. 19. Abilius episcopus Alexandrinus.
CI. 1. Trajani adventus Romam. 2-10. De Joannis evangelistæ obitu. 11. Onesimus episcopus Ephesinus.
CII. 1-4. Clementis papæ martyrium. 5-23. De scriptis Clementis vel eidem tributis, ac præsertim de constitutionibus ac canonibus apostolicis. 24. Sedis vacatio. 25. Persecutio perseverat.
CIII. 1. Consules. 2. Anacletus papa. 3, 4. Dacos vincit Trajanus.
CIV. 1-4. Plinius proconsul in Bithynia, ejusque epistola ad Trajanum. 5-7. De Trajani rescripto. 8. Martyres Romæ. 9. Asiani Christiani martyrii cupidissimi.
CV. 1. Decebalus victus. 2-4. De pseudopropheta Elxai.
CVI. 1. Columna Trajana. 2, 3. Petri trophæa et Pauli.
CVII. 1. Abagarus rex Edessæ. 2. Ecclesia Edessena vexata.
CVIII. Christiani milites martyres.
CIX. 1, 2. Simeonis martyrium. 3, 4. Hæreses invalescunt. 5-36. Ignatius episcopus Antiochenus Romam mittitur, et de ejus epistolis. 37. Martyres Philippenses. 38-65. De Dionysio Areopagita.
CX. 1-7. Acta de S. Ignatii martyrio. 8, 9. Hero, episcopus Antiochenus. 10, 11. Onesimi et Antistii episcoporum martyrium. 12. Cerdonis episcopi Alexandrini obitus.
CXI. Consulum successio.
CXII. 1. Anacleti obitus. 2, 3. Patriarchæ nomen. 4-6. Evaristus papa, et de titulis Romæ ab eo institutis. 7-10. De diaconorum munere et ministerio. 11. Pantheon ictum fulmine.
CXIII. Episcopi Hierosolymitani.

CXIV. 1. Trajani prosperæ res gestæ. 2, 3. Tentatio Christianorum et vaticinia. 4. Phocæ episcopi martyri
CXV, CXVI. Judæorum rebellio.
CXVII. 1. Consules. 2-5. Terræ motus Antiochiæ. 6, 7. Clades Judæorum.
CXVIII. 1. Quinque virgines martyres. 2-6. Error de millenario. 7. Varii martyres.
CXIX. 1. Trajani obitus. 2. Hadrianus imperator.
CXX. 1-3. Hadriani studia erga populum Romanum. 4, 5. Hadrianus Christianos persequitur. 6. Eustachii et sociorum martyrium. 7, 8. Ecclesiæ status sub Hadriano. 9-21. De Basilide hæresiarcha. 22, 23. De Saturnino hæresiarcha. 24, 25. De Carpocrate hæresiarcha. 26-29. De Gnosticis. 30-32. Calumniæ in Christianos. 33-39. Apologiæ pro Christianis. 40. Ex philosophis hæreses. 41. Prodicus auctor Adamitarum. 42. Antitactæ hæretici.
CXXI. 1. Evaristi martyrium. 2. Alexander papa. 3. Quæ Hadrianus in Judæos gessit.
CXXII. 1. Justus episcopus Alexandrinus. 2. Brixiani martyres.
CXXIII. 1, 2. Idolum Apis inventum. 3, 4. Arrius Antoninus proconsul in Asia.
CXXIV. Hadriani peregrinatio.
CXXV. 1. Hadrianus Athenis. 2, 3. Ecclesia Atheniensis.
CXXVI. Hadriani peregrinationes.
CXXVII. 1. Episcopi Hierosolymitani. 2. Persecutio in Christianos.
CXXVIII. 1, 2. Quadrati et Aristidis Apologiæ pro Christianis. 3-6. Pacem Hadrianus reddit Ecclesiæ.
CXXIX, CXXX. 1-4. Rebellio Judæorum. 5-9. De Justino philosopho.
CXXXI. Hero episcopus Antiochenus martyr.
CXXXII. 1, 2. Alexandri papæ et sociorum martyrium. 3-7. Alexandri instituta. 8-14. Hadriani impietas. 15. Antinopolitani martyres. 16-19. Celsus Epicureus in Christianos scribit.
CXXXIII. CXXXIV. Salvianum edictum.
CXXXV. Bellum Judaicum instauratur.
CXXXVI. Quadragesimale jejunium.
CXXXVII. 1-7. Quæ passi fuerint Judæi ab Hadriano. 7, 8. Hadrianus loca sancta profanat, Æliam ædificat. 9, 10. De Aquila Pontico.
CXXXVIII. 1, 2. Legalia a Judæis servata. 3. Hadrianus adoptat filios. 4-6. Getulius et socii martyres. 7. Supputatio Olympiadum.
CXXXIX. 1-3. Hadrianus ægrotus et mortis cupidus. 4-6. Falsa Gentilium miracula.
CXL. 1-5. Hadriani obitus et scripta. 5. Martyres sub Hadriano. 6. Antoninus Pius imperator. 7-10. Christianæ religionis propagatio.
CXLI. Judæi compressi.
CXLII. 1, 2. De Faustina inter divos relata. 3-12. De Sixti papæ martyrio, ejusque scriptis et statutis : ubi de diversis ecclesiasticarum litterarum generibus. 13. Justinus scribit Apologiam. 14. Jugis persecutio.
CXLIII. 1, 2. Justinus contra Gentiles scribit. 3. Gentiles suis ipsorum scriptis admoniti. 4. Calumniæ in Christianos.
CXLIV. Marcus Junior episcopus Alexandrinus.
CXLV. 1-11. De Valentino hæresiarcha. 12, 13. Ophitarum hæresis. 14, 15. De Alexandro impostore. 16-19. De Caianis et Sethianis hæreticis.
CXLVI. 1-16. De Cerdonis et Marcionis hæresibus. 17-20. Apelles et Philumene hæretici. 21-26. Ad vera a falsis dignoscenda dogmata provocatur ad Ecclesias apostolicas earumque traditiones. 27-33. Hæresum causæ, necessitas, utilitas.
CXLVII. Consules.
CXLVIII. 1. Consules. 2, 3. Ethnicorum superstitio in deterius prolapsa.
CXLIX. Consules.
CL. 1-5. De Justini Apologia. 6-7. Quid de rescripto Antonini Pii, et de persecutione.
CLI. Celadion episcopus Alexandrinus.
CLII, CLIII, CLIV. 1, 2. Telesphori martyrium, ejusque decreta. 3, 4. Martyres. 5-7. Antonini rescripta pro Christianis.
CLV. 1-3. Valentinus et Cerdon Romæ. 4, 5. Romana Ecclesia hæresiarcharum contagio incolumis.
CLVI, CLVII. Episcopi Hierosolymitani.
CLVIII. 1, 2. De Hygini papæ martyrio, ejusque rebus gestis. 3. Successio de Pio et Aniceto explanata.
CLIX. 1-4. Institutionem apostolicam de Paschate celebrando die dominica decreto confirmat Pius. 5-8. De libris qui inscribuntur *Herma Pastor*.
CLX. Consules.
CLXI. Antonini æquitas et justitia.
CLXII. De erectione tituli nomine Pastoris.
CLXIII. 1, 2. Antonini obitus. 3-7. L. Verus et M. Aurelius imperatores. 8, 9. L. Verus in Parthos mittitur. 10-15. Abercius episcopus Hieropolitanus Lucillam Veri sponsam a dæmone liberat ; unde frumentariæ largitiones Hieropolitanis.
CLXIV. 1, 2. Excitata a populo persecutio in Christianos. 3-9. Marcus Aurelius, licet clemens, infensissimus Christianis. 10. Præsertim Justino. 11-13. Crescens Cynicus hostis Christianorum. 14-23. Secundam Apologiam scribit Justinus, ubi multa de martyribus. 24. Persecutio incalescit.
CLXV. 1-6. Justini martyrium et sociorum. 7-11. De libris a Justino scriptis. 12-14. Tatianus Justini discipulus. 15. Agrippa episcopus Alexandrinus.
CLXVI. De duabus Pii papæ epistolis ad Justum episcopum Viennensem.
CLXVII. 1, 2. Pii papæ martyrium et acta. 3. Ejusdem decretum de bonis Ecclesiæ. 4-7. Marcion et alii hæresiarchæ Romæ. 8-10. Polycarpus Romæ. 11-15. Hegesippus et ejus scripta.
CLXVIII. 1. Pudentum familia. 2. De bello Parthico triumphus.
CLXIX. 1. Acrior in Christianos persecutio. 12-7. De Polycarpi martyrio historia. 18, 19. Polycarpi scripta. 20. Polycarpi discipuli. 21-23. Pionii martyris acta.
CLXX. 1-3. Lues teterrima in Romano imperio. 4-6. Malorum causa dicti Christiani. 7-10. Theophilus Antiochenus et ejus scripta. 11, 12. De Hermogene hæresiarcha.
CLXXI. 1-6. De bello Marcomannico, et obitu L. Veri imp. 7. Luciani interitus.
CLXXII. 1-5. Melitonis episcopi Sardensis Apologia, et alia ejus scripta. 6. Sagaris martyr. 7. Apollinaris Hieropolitanus episcopus. 8, 9. Ecclesiastici hujus ætatis scriptores.
CLXXIII. 1-35. Montanus , ejusque hæresis ortus, progressus et confutatio. 36-40. Montanistarum sectæ diversæ.
CLXXIV. 1-10. Tatianus Encratitarum hæreticorum auctor, ejusque scripta. 11, 12. Severiani hæretici. 13, 14. Scriptores contra Encratitas.
CLXXV. 1. Consulatuum prærogativa. 2, 3. Aniceti papæ martyrium, ejusque decreta. 4-6. Felicitas et septem filii martyres. 7. Martyres sub M. Aurelio. 8-10. Soteri papæ munificentia erga egentes Ecclesias. 11-15. De epistolis Dionysii Corinthiorum episcopi. 16-21. Bardesanes Syrus. 22-32. De aliis Valentini discipulis. 33, 34. Scriptores contra Valentinum.

CLXXVI. 1-27. Insignis de Marcomannis victoria ope fulminatricis legionis militum christianorum miraculose relata. 28. Statua S. Pauli super columnam Antonini.
CLXXVII. 1, 2. In Cassii defectione M. Aurelii clementia. 3. Pompeiani consulatus. 4-7. Christiani a calumniis vindicati, pacifici, et ad magistratus admissi.
CLXXVIII. 1-4. M. Aurelius in imperium assumit Commodum, in Orientem proficiscitur. 5, 6. Christiani ob vaticinia exagitati.
CLXXIX. 1, 2. Ex calumniis Gentilium in Christianos persecutio. 3-25. Epistola Viennensis et Lugdunensis Ecclesiarum; ubi de plurimorum martyrio. 26-29. In Christianos martyres convicia. 30-34. De martyrum virtutibus. 35-38. Martyres passi in Galliis. 39-48. Athenagoræ Apologia. 49-51. Persecutione durante, martyr occumbit Soter papa, cui sufficitur Eleutherus. 52-54. Martyres Lugdunenses epistolam et legatum Timotheum ad Romanum Pontificem mittunt. 55, 56. Bello, peste et Commodi vitiis Romanum imperium vexatur.
CLXXX. 1. Irenæus creatus episcopus Lugdunensis Romam venit. 2-8. Idem in Valentinianos aliosque hæreticos scribit. 9-18. Quid de divina Scriptura per Esdram restituta sentiendum.
CLXXXI. Julianus episcopus Alexandrinus.
CLXXXII. 1, 2. Marco Aurelio mortuo Commodus imperator succedit, moribus turpissimus, et crudelissimus. 3-5. Pace fruuntur Christiani. 6. Theophilus scriptor.
CLXXXIII. 1, 2. Auctus ubique Christianorum numerus. 3, 4. Lucii Britannorum regis ad Eleutherum papam legatio. 5, 6. Britanniæ status. 7-11. Christianus consularis apostata, et Isidis cultui addictus.
CLXXXIV. Versio divinæ Scripturæ a Theodotione facta.
CLXXXV. 1, 2. Pantænus philosophus christianus Indis prædicat Evangelium. 3, 4. De ejusdem philosophi excellentia.
CLXXXVI. Episcopi Hierosolymitani.
CLXXXVII. Eleutheri epistola ad episcopos Galliarum, cujus verbum probe intelligendum.
CLXXXVIII. Philippus Ægypti præfectus et Eugenia virgo ejus filia.
CLXXXIX. Apollonius senator, fidei defensor, per Perennem scelestissimum præfectum martyrio afficitur.
CXC. Demetrius episcopus Alexandrinus.
CXCI. 1-3. Serapion episcopus Antiochenus ejusque scripta. 4. Hujus temporis viri illustres.
CXCII. 1, 2. Commodum divinis honoribus inhiantem spernunt Christiani : et inde martyria. 3. Julius senator, martyr. 4-6. Ad petram Sceleratam ducti martyres.
CXCIII. Pacis templum et palatium incendio conflagrant.
CXCIV. 1, 2. Eleuthero defuncto, Victor papa creatur. 3, 4. Commodi obitus.
CXCV. 1. Pertinacis imperium et obitus. 2, 3. Severi imperatoris genus. 4, 5. Severus Proculi causa favet Christianis. 6, 7. Ecclesiæ status florentissimus.
CXCVI. 1-3. Theodotus hæresiarcha a papa Victore damnatur. 4-8. Scriptores ecclesiastici hæreticorum calumnias profligant. 9-17. A Theodoto prodeunt hæretici, Alogi, Melchisedechiani. 18-21. Praxeas et ab eo hæretici Monarchici. 22-27. Clemens Alexandrinus Pantæni auditor, et scriptor.
CXCVII. 1-6. Temporum ordo enucleatur ac dilucidatur. 7-18. Ex loco Tertulliani, quo se induisse pallium affirmat, disseritur de usu pallii inter Christianos. 19-21. Tertulliani primordia et doctrina.
CXCVIII. 1-19. Insignis controversia de tempore celebrandi Paschatis in Orientalibus et Occidentalibus Ecclesiis exorta agitatur, et papæ Victoris causa circa eam defenditur. 20, 21. Byzantii expugnatio, et in populos Orientales victoriæ.
CXCIX. 1-4. Iterata Judæorum afflictio et ærumnæ. 5-7. Narcissi episcopi Hierosolymitani miræ res gestæ. 8-10. De aliis episcopis Narcisso suffectis.
CC. 1-3. Severi triumphus, et in cives crudelitas. 4.-8. In Christianos conflatur persecutio, ex eo quod a superstitiosis lætitiæ signis abhorruissent, Urbem victore imperatore ingrediente.
CCI. 1. Antonino in imperium adscito, congiaria tribuuntur. 2-4. De christiano milite coronari renuente. 5-13. Tertulliani lapsus, ejusque ingenium et mores. 14-19. Catholicorum institutiones et facta insectatur Tertullianus. 20-30. Figmentum capitis asinini Christianis objectatum, aliæque calumniæ; ex quibus, licet per Tertulliani Apologeticum confutatis, persecutio.
CCII. 1-6. Acta martyrum Scillitanorum. 7. Abagarus rex Severo præsto est.
CCIII. 1, 2. Victoris papæ martyrium et statuta. 3. Zephyrinus papa. 4. Geta Cæsar. 5-14. Persecutionem in Africa excitat Scapula proconsul, cui Tertullianus epistolam scribit. 15. De Symmachi interpretatione S. Scripturæ. 16. Hæretici Symmachiani et Patriciani.
CCIV. 1, 2. Persecutione per Severi edictum grassante, Antichristi putata adesse tempora. 3-8. Præclarum Philippi Ægypto præfecti martyrium, aliorumque Ægyptiorum. 9-10. Origenis pueritia, indoles, et primordia eruditionis. 11. Clemens Alexandrinus pro Christianis agit. 12. Speciale Severi rescriptum adversus Romæ Christianos.
CCV. 1, 2. De consulibus, et Severi in Parthos triumpho. 3-6. Origenis Alexandriæ magisterium, et in tempore persecutionis officia. 7-10. Plures Origenis discipuli martyres. 11, 12. De fuga in persecutione ineunda. 13-15. Hæretici martyrii gloriam affectantes. 16-18. De usu redimendi martyrium. 19. Tertullianus Scorpiacum scribit. 20-26. Præter alios Africanos, Acta martyrum Perpetuæ, Felicitatis et sociorum. 27. Martyres in Armenia, in Ægypto, in Gallia. 28, 29. Irenæi episcopi Lugdunensis martyrium et scripta.
CCVI. 1-3. Miserrimus Plautiani finis. 4. Ludi sæculares.
CCVII. 1-3. Natalius olim confessor in hæresim lapsus, Romam ad Zephyrinum venit, exomologesim agit. 4-6. Hæreticorum Theodotianorum cavillationes detectæ.
CCVIII. 1, 2. Origenis imprudens facinus. 3. Cantica canticorum explanat Origenes.
CCIX. Contra Marcionem scribit Tertullianus.
CCX. 1. Geta Augustus. 2-5. Romani imperii status felix. 6-8. Judæi oblatrantes in Christianos, et utrorumque status.
CCXI. 1-4. Minutius Felix nobilis scriptor christianam fidem propugnat. 5-7. Ejusdem locus dilucidatus de Christianorum templis.
CCXII. Severus a filio ad necem quæritur.
CCXIII. 1-3. Severo mortuo imperium adeunt Geta et Antoninus; hujus mores et pueritia. 4-9. Severus inter deos relatus. 10. Unde nomen Caracallæ. 11.-13. De episcopis Antiocheno et Hierosolymitano; et temporum ordine.
CCXIV. Antoninus Getam occidit, senatum ac populum cædibus cruentat.
CCXV. 1-4. Disputatio Romæ habita de hæresi Cataphrigarum inter Proclum hæreticum, et Gaium theologum catholicum ; et anathema a Zephyrino papa inflictum. 5. Concilia in diversis Ecclesiis habita.
CCXVI. 1, 2. Tertullianus furit in Catholicos. 3-7. Idem in libro de Pudicitia invehitur in decretum Zephyrini papæ de recipiendis lapsis. 8-11. Romani Pontificis auctoritas ex nominibus eidem tributis. 12-16. Ritus recipiendi pœnitentes; ubi de imaginibus in ecclesia, pallio, et pedum osculo. 17-19. Tertullianus, scandalum in Ecclesia, auctor Tertullianistarum, eo tamen, quo decet, honore habitus.

CCXVII. 1-3. Sub Agrippino episcopo Carthaginensi Concilium Africanum de baptismo hæreticorum iterando decernit. 4-8. Huic errori, primitus per Tertullianum illato, et Cyprianus adhæret, qui ab Augustino excusatur. 9, 10. Alexandriæ clades per Antoninum.
CCXVIII. 1. Abagarus rex christianus. 2-4. Antoninus magiæ studiosissimus.
CCXIX. 1, 2. Occiditur Caracalla; imperat Macrinus. 3. Quinta editio divinæ Scripturæ inventa.
CCXX. 1, 2. Macrinus sævitia insignis cum filio occiditur. 3, 4. Elagabalus turpissimus imperator. 6. De Mammæa Alexandri matre. 7. Origenes Romæ. 8.-12. Origenes in omnibus scientiis excellens plures hæreticos ad catholicam fidem convertit, in iis Ambrosium insigni eruditione virum.
CCXXI. 1, 2. Post Zephyrini martyrium Callistus papa. 3-6. De translatione corporum SS. Apostolorum.
CCXXII. 1, 2. Julius Africanus historicus, legatus missus ad imperatorem. 3. Heracla catechista.
CCXXIII. Alexander adoptatus et in imperium adscitus.
CCXXIV. 1. Occiditur Heliogabalus. 2, 3. Alexander imperator quomodo erga Christum affectus. 4, 5. Ecclesia in honorem B. M. V. extruitur. 6-9. In creatione præsidum Alexander imitatur Christianos et Judæos : ubi plura de eorumdem ritibus. 10. Canon temporum Hippolyti.
CCXXV. 1-4. Celebres jurisconsulti et præcipue Vulpianus consiliarii Alexandri et Christianorum hostes. 5, 6. Alexander satis ferox, et Mammæa in deterius mutata.
CCXXVI. 1-6. Callisti papæ aliorumque martyrum, ejusque res gestæ. 7-12. De cœmeteriis.
CCXXVII. Restitutus ab Alexandro status civilis.
CCXXVIII. Martina et alii martyres.
CCXXIX. 1. Scriptores ecclesiastici hujus temporis. 2. Berylli in hæresim lapsus. 3-10. Hippolyti episcopi Portuensis martyrium et scripta.
CCXXX. De ordinatione Origenis.
CCXXXI. 1-63. Origenis opera quæ inscribuntur Hexapla, Tetrapla, Octopla, quorum occasione fusius disputatur de versionibus Septuaginta interpretum et S. Hieronymi, tum de utriusque auctoritate. 64, 65. Origenis peregrinatio.
CCXXXII. 1-10. Demetrii episcopi Alexandrini in Origenem indignatio, præsertim hæresis crimine, a quo se ille expurgare conatur. 11-13. Cæciliæ et sociorum martyrium.
CCXXXIII. 1-3. Urbani papæ martyrium et sociorum, factaque ab eo vasa argentea et aurea in sacris ministeriis. 4-12. De discipulis Origenis et præsertim Gregorio Magno, cujus primordia eruditionis et adolescentia celebrantur. 13, 14. Gregorius ad sedem Neocæsariensem assumptus. 15-21. Gregorius divinitus fidei symbolum edoctus. 22-28. De Alexandro Carbonario episcopo Cumano.
CCXXXIV. 1. Heraclas episcopus Alexandrinus. 2. 3. Ammonius doctor Alexandriæ Plotinum auditorem habet. 4, 5. Ammonius accusatus et defensus. 6-13. Profanæ philosophiæ cum christiana collatio et recta conjunctio. 14, 15. Plotinus magiæ deditus.
CCXXXV-CCXXXVI. 1-4. Alexandri de Persis triumphus, ejusque in rebus gestis felicitas. 5. Corporis S. Thomæ translatio.
CCXXXVII. 1-3. De Alexandro occiso, et inter divos relato. 4-7. Maximinus imperator Christianos persequitur. 8, 9. De quadam pseudoprophetissa. 10, 11. Post Pontiani papæ martyrium Anterus eligitur. 12-14. Persecutione sævius grassante Origenes opus scribit de Martyrio.
CCXXXVIII. 1. Anterus martyr. 2-5. De notariorum origine et munere. 6-8. Electo Fabiano cessat persecutio, civilium tumultuum causa. 9, 10. De Fabiani epistola depravata.
CCXXXIX. De annis imperii Maximini.
CCXL. 1, 2. Consules. 3, 4. Occiso Maximino, itemque Pupieno et Balbino, Gordianus imperat.
CCXLI. Babylas episcopus Antiochenus pueros instruit ad martyrium.
CCXLII. 1. Origenes iterum Athenis. 2, 3. Concilium Africanum privatum hæreticum damnat.
CCXLIII. 1, 2. Bellum Persicum. 4. Origenes in Celsum scribit. 4. Martyrium Helconidis.
CCXLIV. 1, 2. Expeditio in Persas et victoria. 3. Plotinus in Persia.
CCXLV. 1. Philippi ambitio. 2, 3. Romæ alibique Ecclesiæ eriguntur.
CCXLVI. 1. Philippus, occiso Gordiano, potitur imperio. 2-10. Non fuisse tunc temporis Philippum christianum ostenditur.
CCXLVII. Plotinus Romæ docet, et scribit.
CCXLVIII. 1, 2. Origenes ad Fabianum suam scribit Apologiam. 3, 4. Origenes Romæ. 5. Dionysius Heraclæ successor in sede Alexandriæ.
CCXLIX. 1-3. Philippi christiani piæ leges. 4, 5. Ludi sæculares. 6.-9. Concilium in Arabia adversus Helcesaitas.
CCL. 1-4. Cyprianus episcopus Carthaginensis Donato succedit. 5-13. Cypriani primordia, mores, doctrina, eloquentia.
CCLI. Temporum ordo vindicatur.
CCLII. Persecutio in Ægypto per magum quemdam excitata, ubi de pluribus martyribus, præcipue Apollonia, et Serapione.
CCLIII. 1-4. Philippus et ejus filius occiduntur, Decius imperat. 5, 6. Chronologia Romanorum Pontificum.

SUMMARIUM

TOMI III.

CCLIII. 1-11. Quæ præcesserint et excitaverint persecutionem sub Decio. 12, 13. Decii edictum de persecutione. 14, 15. Præsides provinciarum exquisitissimis utuntur suppliciis in Christianos. 16-18. Multorum lapsus, eorumque diversa genera. 19-24. Quinam Libellatici, et quid de iis sentiendum. 25, 26. Sede vacante ob Fabiani martyrium clerus Romanus curat omnes Ecclesias. 27-36. Litteræ cleri Romani, et cleri et ep. Carthaginensis ultro citroque datæ; ubi plura de eodem Cypriano et rerum statu. 37-57. Tredecim Cypriani, ob persecutionem latentis, epistolæ, tum ad suum, tum ad clerum Romanum temporibus congruentes. 58-65. De libellis qui a martyribus concedi solebant, ut lapsos Ecclesiæ restituerent. 66-84. Disciplinares leges de lapsis Romæ in concilio editæ universis Ecclesiis præscribuntur. 85-87. De Privato hæretico. 88-95. Cyprianus ordinat suos, nempe potissimum Aurelium Celerinum et Numidicum. 96-98. De aliis Africanis martyribus tum a Cypriano recensitis, tum aliunde cognitis. 99-110. De martyribus Alexandriæ ac Thebaidis. 111-115. De Paulo primo eremita. 116-123. Refellitur Origenis lapsus. 124-128. Persecutio et martyres in Palæstina. 129-138. Persecutio in Ponto, et acta ibidem Gregorii Magni. 139-142. Decius adversus Persas profecturus Valeriano summam tribuit potestatem, qui ex officio sævit in Christianos.

CCLIV. 1-21. Acta Pionii martyris. 22-27. Innumeri martyres in Asia. 28-31. Martyres in Occidente et præsertim Romæ. 32-41. Felicissimus in Ecclesia Africana schismatis auctor. 42-47. Cornelii papæ electio. 48-50. Decii obitus. 51-55. De lapsis statuta. 56-58. Natalitia martyrum celebrata. 59-84. Schisma Novati et Novatiani. 85-89. Synodus Africana. 90, 91. Concilium Romæ habitum. 92-95. Cypriani libellus de unitate Ecclesiæ. 96. Novatus et socii ab Urbe discedunt. 97-103. Lapsorum resipiscentia et restitutio. 104-106. Prava dogmata Novatianorum. 107-110. Fideles a Barbaris abducti redimuntur.

CCLV. 1. Consules. 2, 3. Romæ et alibi Concilia habita contra Novatianum. 4-9. Concilium Africanum, et Cypriani epistola Synodica de lapsis recipiendis. 10-15. Legatio schismaticorum Romam, qui pseudoepiscopum Fortunatum adversus Cyprianum creaverunt. 16-27. Cyprianus ad Cornelium suam texit Apologiam, et schismaticorum in se congestas diluit calumnias circa lapsos. 28-36. Vera de lapsis recipiendis doctrina, auctoritate Romanæ Ecclesiæ, in universis Ecclesiis firmata. 37-40. Libellum de laude martyrii scribit Cyprianus. 41-46. Persecutione instante, per epistolas Cyprianus Christianos in fide corroborat. 47, 48. Cornelii papæ epistola ad Lupicinum Viennensem episcopum. 49-54. Cornelium ad Centumcellas exulantem litteris prosequitur Cyprianus. 55-63. De tempore et actis martyrii Cornelii papæ, ejusque scriptis. 64. Lucius papa. 65. De martyribus sub Volusiano.

CCLVI. 1. Consules. 2-5. Lucio Romam reverso per litteras gratulatur Cyprianus. 6-13. Lue grassante per totum orbem, Gregorii Thaumaturgi in Ponto, et Cypriani in Africa officia. 14-20. Librum de Mortalitate scribit Cyprianus. 21-30. Pro Christianis calumniose exagitatis Apologiam scribit Cyprianus ad Demetrium in Africa proconsulem. 31-37. Recta chronologia statuitur. 38-40. Origenis obitus, et de eo Apologiæ. 41-47. De Origene judicia.

CCLVII. 1-5. Post Lucii papæ martyrium Stephanus succedit. 6-8. Cæsis imperatoribus, Valerianus imperat, varie affectus erga Christianos. 9-11. In Aquariorum hæresim Cyprianus scribit. 12-16. Concilium Africanum.

CCLVIII. 1-10. Schismaticorum conatus in Africa et Romæ. 11-56. Quæstio de rebaptizandis hæreticis inter Cyprianum et Stephanum agitata.

CCLIX. 1-5. Orientalium Ecclesiarum cum Romana sublatum dissidium. 6-19. Excitata Valeriani persecutione, ingens martyrum numerus. 20-29. Acta Stephani papæ.

CCLX. 1-6. Stephani papæ martyrium. 7, 8. Ruffina et Secunda martyres. 9-16. Dionysii Alexandrini epistola ad papam, et aliæ ad alios. 17-30. Valeriani decretum et litteræ de persecutione, in qua Dionysius de se aliisque martyribus plura narrat. 31, 32. Persecutiones in Palæstina, Syria et Cilicia. 33-60. Cypriani exulis epistolæ ad suos. 61-68. Sabelliana hæresis. 69-71. Qui Angelici, qui Apostolici dicti hæretici.

CCLXI. 1-11. Sixti papæ, Laurentii atque Hippolyti martyrium. 12-46. Acta passionis S. Cypriani, ac de eodem elogia. 47-49. Plures martyres Africani. 50, 51. De Novatiano hæretico, asserto martyre. 52, 53. Res civiles.

CCLXII. 1-3. Fasti consulares restituuntur. 4-54. Persecutione in Africa magis sæviente, præclara martyrum exempla. 55-57. Martyres Romæ passi. 58, 59. Martyres in Gallia et Hispania. 60-69. Acta martyrii Fructuosi. 70-74. Valerianus ignominiose a Persis necatus. 75-77. Gallienus imperii malis territus pacem reddit Ecclesiæ. 78-82. Marini militis acta martyrii.

CCLXIII. 1-17. Teterrimum Alexandriæ bellum civile, inde fames et pestis. 18-23. Universum Romanum imperium calamitatibus obnoxium. 24-29. Epistola Gregorii Thaumaturgi. 30-52. Dionysius Alexandrinus ab hæresis nota expurgatus.

CCLXIV. 1-7. Idem Dionysius confutat Millenarios a Nepote assertos. 8-10. Gallienus ab insurgentium tyrannorum impetu incolumis. 11, 12. Porphyrius philosophus Romæ.

CCLXV. 1, 2. De Odenato rege Palmyrenorum et Zenobia ejus conjuge. 3-9. Pauli Samosateni episcopi Antiocheni hæreses. 10-14. In Paulum Concilia. 15. Pestis decennalis finis.

CCLXVI. 1. Consules. 2-9. Concilium Antiochenum contra Paulum. 10-12. De Dionysii Alexandrini obitu ejusque epistolis. 13-24. Gregorii Thaumaturgi obitus, ejusque res gestæ et scripta.

CCLXVII. Valerianus Gallieni frater Augustus.

CCLXVIII. Claudius dux in Dacia.

CCLXIX. 1, 2. Gallieno et fratre occiso, Claudius imperat. 3-6. Claudius complures Christianos donat martyrio.

CCLXX 1-16. Ingravescente persecutione multitudo martyrum. 17. De parochiarum divisione.

CCLXXI. 1-3. Occiso Claudio, imperat Aurelianus. 4-7. Infelix Plotini obitus.

CCLXXII. 1-17. Alterum Antiochiæ Concilium contra Paulum. 18. Paulus ejicitur. 19, 20. Aurelianus, quia superstitiosus hostis Christianorum. 21-23. Dionysii papæ obitus et res gestæ.

CCLXXIII. 1-5. Veritas persecutionis ab Aureliano indictæ. 6-10. Symphoriani martyris acta, aliorumque. 11-13. Felix papa, ejusque epistola.

CCLXXIV. Aurelianus de Zenobia triumphat.

CCLXXV. 1-3. Felice papa per martyrium sublato, Eutychianus sedet. 4-11. Martyres ubique. 12-14. De fastis consulum.

CCLXXVI. Ratio temporum.

CCLXXVII. Manichæorum hæresis a Manete inducta penitus explicatur et refellitur.

CCLXXVIII. Occiso Aureliano, Tacitus imperium adit.

CCLXXIX. Tacito et Floriano occisis, Valerius Probus obtinet imperium.

CCLXXX. Pax Ecclesiæ reddita, proficua imperio.

CCLXXXI. Antiochiæ per Eliodori præfecti furorem martyres.

CCLXXXII. Victoriæ Probi, Francorum incursiones.

CCLXXXIII. 1, 2. Probus triumphat. 3-5. Idem occiditur. 6-8. Carus Augustus, ejusque filii Cæsares dicti. 9-13. Viri insignes christiani litteras ac philosophiam docent. 14-17. Eutychiani papæ obitus, ejusque gesta, cui succedit Caius.

CCLXXXIV. 1-4. Diocletianus, mortuo Caro et Valeriano, imperium auspicatur. 5-17. Sub Valeriano magnus martyrum numerus.

CCLXXXV. 1, 2. Carini mores. 3-14. Acta proconsularia martyrum. 15-17. Viri insignes Theonas, Meletius, Pierius.

CCLXXXVI. 1, 2. Carino occiso, Diocletianus Maximianum imperii collegam adsciscit. 3-30. Insignes Romæ martyres.

CCLXXXVII. Diocletiani et Maximiani edictum adversus Manichæos.

CCLXXXVIII. Hieracitæ hæretici.

CCLXXXIX, CCXC. 1-32. Acta proconsularia de martyribus. 33-35. Eadem præ cæteris fide digna.

CCXCI, CCXCII. Constantius et Valerius Cæsares.

CCXCIII. Acta martyrum Nicomediensium.

CCXCIV. Susannæ virginis certamen.

CCXCV. Acta Susannæ prosequuntur, ejusque martyrium.

CCXCVI. 1-3. Caii papæ et Gabinii martyrium. 4-6. Marcellinus papa, ejusque epistola.

CCXCVII. 1-16. Gesta et martyrium legionis Thebææ. 17-30. Maximianus furit in milites christianos, quorum ingens numerus passus.

CCXCVIII. 1-9. Marcelli centurionis martyris acta. 10-18. Milites christiani ad opus Thermarum damnati. 19. Hermon episcopus Hierosolymitanus.

CCXCIX. 1-3. A præside Syriæ martyria. 4. Tyrannus episcopus Antiochenus.

CCC. 1, 2. Petrus episcopus Alexandrinus. 3-8. Anastasiæ certamen.

CCCI. 1. De Persis triumphus. 2-5. Andreæ tribuni militis et sociorum gesta et martyrium. 6-10. Galerius Nicomediæ molitur nefanda in Christianos. 11-17. Dirissimam persecutionem parat Galerius. 18-20. Romæ promulgatur decretum de persecutione. 21-48. Vehemens Galerii persecutio Nicomediæ, in qua insignes martyres passi.

CCCII. 1. Edicta contra Christianos lata. 2-12. De statu Ecclesiæ causisque persecutionis. 13-15. Sævitiæ plura exempla. 16-22. De sacris libris comburendis edictum. 23. Idem de Ecclesiis demoliendis. 24-43. Portentosa persecutionis immanitas, qua innumeri martyres. 44-59. Porphyrii et Hieroclis philosophorum absurda et impia commenta adversus Christianam religionem. 60-62. Lactantii aliorumque in dictos philosophos scripta. 63-69. Arnobius scriptor. 70-87. Martyres in Palæstina et Ægypto. 88-103. De actis Marcellini papæ. 104-115. De Petro et Marcellino presbytero, aliisque martyribus Romæ passis. 116-128. Martyres Galli, Hispani, Africani.

CCCIII. 1-34. Cirtensis Synodus, et Acta proconsularia de traditoribus. 35-57. Acta proconsularia sanctorum martyrum. 58-72. Eadem a Donatistis depravata. 73-84. Mensuri et Cæciliani episcoporum Carthaginensium causa defenditur contra Donatistas. 85-87. Martyres in Palæstina. 88-107. Acta Marcellini papæ et Concilii. 108-150. Martyres ubique innumeri sub Diocletiano.

CCCIV. 1-12. Diocletianus et Maximianus se abdicant imperio. 13. Constantius et Galerius Augusti. 14-20. Constantii laudes. 21-32. Soterii Agnetis et Emerentianæ martyrium. 33-75. Formidolosissima Galerii persecutione bacchante in toto Oriente, multitudine innumerabiles martyres.

CCCV. 1-6. Acta martyrum Januarii et sociorum. 7-17. Martyres Palæstini et Asiani. 18-38. Petri Alexandrini de lapsis statuta. 39-50. Synodus Eliberina.

CCCVI. 1-4. Alii martyres in Palæstina. 5-9. Novi Cæsares cur creati a Galerio. 10-15. Constantii obitus. 16-18. Divinum de Constantino consilium meliora spondente. — Finis tomi II Annalium

CCCVI. Procemium. 1-10. Constantinus legitime succedit in imperio. 11-21. Genus paternum et maternum Constantini, ubi maxime de Helena. 22-27. Maxentius male affectus erga Constantinum, studet benemereri de Christianis. 28-43. Sub Cæciliano episcopo Carthaginensi Donatistarum origo, eorumque conatus in Pseudo-concilio. 44-53. Schisma Meletii in Ægypto.

CCCVII. 1, 2. Severi Cæsaris interitus. 3-5. Maximianus male affectus in Constantinum. 6-9. Nuptiæ Constantini, qui dictus Augustus. 10-13. Infelix obitus Maximiani. 14. Constantinus cultor deorum. 15-26. Annus sextus persecutionis, qua iterum martyres. 27-30. A Maximino Cæsare, turpissimis moribus multa patiuntur Christiani. 31-38. Catherinæ aliorumque martyrium.

CCCVIII. 1-14. Persecutionis annus septimus, martyresque complures. 15, 16. Pamphili martyris lucubrationes. 17-20. Acta Procopii martyris. 21, 22. De Eusebio historico judicium. 23-27. Maxentius in Marcellum, aliosque episcopos dira operatur. 28, 29. Concilium schismaticorum in Africa.

CCCIX. 1-3. Consules. 4-7. Marcelli papæ exitus et acta : Eusebius papa. 8. De Fortunæ templo incenso. 9-17. Maximini sævitia et turpitudo. 18-36. Persecutionis annus octavus, clarissimis martyribus insignis.

CCCX. 1-3. Persecutionis annus nonus. 4-14. Petri Alexandrini martyrium, ejusque gesta et scripta. 15-17. Achillas episcopus Alexandriæ. 18-21. In persecutione Ægyptiana clarescit Antonius Magnus. 22-25. Martyres Ægyptii.

CCCXI. Persecutionis annus decimus. 3-16. Luciani acta martyrii, ejusque res gestæ et scripta. 17-28. Martyres ubique in Orientali Ecclesia. 29-35. Pax reddita Ecclesiæ a Galerio, hujusque obitus. 36-39. Quid Maximinus circa edictum Galerii statuerit. 40-43. Eusebio papa defuncto, sufficitur Melchiades. 44-63. Maximinus persecutionem instaurat per edicta et decreta.

CCCXII. 1-6. Per pestem et famem Ecclesiæ persecutio conquiescit. 7-9. Maxentii dira tyrannis. 10-31. Constantinus signis cælestibus, et maxime apparitione crucis confirmatur. 32-37. De Labaro. 38-53. Constantini bellum in Maxentium, et extremum bellum quo hic moritur. 54-74. Constantini triumphus, et cætera publicæ lætitiæ signa. 75-93. Splendor et magna hominum et rerum accessio facta Christianæ religioni. 94-100. Quid de pontificatu maximo Constantini. 101-112. Origo indictionum.

CCCXIII. 1-7. Constantini leges, ac præcipue edictum pro Christianis. 8-12. Maximinus invite rescribit pro Christianis. 13-17. Constantinus in Germanos victor, officia gentilitiæ superstitionis spernit. 18-46. Schismaticorum factio plura molitur, in quam Constantinus Melchiadis papæ auctoritati decernit. 47-56. Melchiadis obitus ejusque decreta.

CCCXIV. 1. Silvester papa. 2-7. Maximinus victus a Licinio Christianis dat pacem et misere obit. 8-18. Ex pace res Christianorum florescunt. 19-34. Causa Felicis episcopi Aptungitani. 35-71. Concilium Arelatense in causa Cæciliani. 72-74. Optimæ Constantini leges. 75-91. Crebra Concilia ad disciplinam ecclesiasticam struendam. 92, 93. Philogonius episc. Antiochenus. 94-96. Episcopi Byzantii.

CCCXV. 1, 2. Decennalia Constantini. 3, 4. Filii Constantini Cæsares creantur. 5-7. Constantini munificentia erga pauperes. 8-9. Judæorum proterviam retundit Constantinus. 10-18. De Actis Silvestri controversia. 19-30. De ortu Arianæ hæresis.

CCCXVI. 1-4. Diocletiani obitus. 5-54. Liciniana persecutio in Oriente, qua nobilissimæ martyrum historiæ. 55, 56. Lactantii errores. 57-70. Donatistæ denuo appellant a Synodo. 71-75. Piæ leges Constantini de matronis, et de manumissione.

CCCXVII. 1-14. In bello Liciniano pluribus prœliis vincit Constantinus. 15, 16. Justitia in Constantini legibus. 17. Alexander Byzantii episcopus.

SUMMARIUM

TOMI IV.

CCCXVIII. 1-19. Bellum Licinianum instauratur, in quo pluries victus Licinius tandem perimitur. 20-24. In imperii unitate optime consulit Christianis Constantinus. 25-37. Edictum Constantini post victum Licinium. 38-41. Idololatriæ pessumdatio. 42-57. Arius turbat Ecclesiæ pacem, faventibus quibusdam episcopis. 58-87. Alexandri episcopi Alexandrini pro tuenda fide catholica labores, ejusque litteræ encyclicæ. 88, 89. Silvester legatum Osium mittit. 90-98. Constantini litteræ ad Alexandrum et Arium. 99-101. Severæ Constantini leges, unde florescit Ecclesia.

CCCXIX. 1-5. Barbaræ gentes a Constantino devictæ. 6-21. Constantini epistola ad Arium. 22-26. Synodus Alexandrina, præside Osio legato. 27. Philigonii episcopi Antiocheni obitus. 28-29. Constantinus adversus aruspices. 30. Idem pro clericis rescribit.

CCCXX. 1-3. Quinquennalia Cæsarum. 4-14. Constantini lex de cælibatu. 15-24. Aliæ leges.

CCCXXI. 1, 2. Donatistæ relaxati ab exilio. 3-10. Donatistarum fraudes explosæ. 11-15. De feriatione diei Dominici sanctio. 16. Legibus urget maleficos imperator. 17. Bonis aucta Ecclesia. 18-26. De Constantini lapsu circa aruspices.

CCCXXII. Constantinus munificus et indulgens.

CCCXXIII. De vexatione Christianorum, et de Silvestri papæ latebris.

CCCXXIV. 1-16. De Crispi et Faustinæ nece. 17-54. De Constantini baptismo quæstiones dilucidatæ. 55-59. Constantini baptisterium Romæ. 60-73. Erectio basilicarum in Urbe. 74-96. Constantini salubres leges et acta. 97-102. De dracone commentum. 103-117. Publicis operibus et maxime ecclesiis condendis et ornandis studet imperator. 118-123. De donatione Constantini. 124-131. Synodus Romana. 132-138. Præclara religionis officia a Constantino exhibita. 139-143. Nova civitas ædificanda Byzantium eligitur. 144-157. De turbis Antiochiæ excitatis in creatione Eustathii episcopi. 158-162. De dissentionibus variarum Ecclesiarum Synodum Nicænam præcedentibus.

CCCXXV. 1-11. De tempore Concilii Nicæni celebrationis. 12, 13. Causa Concilium cogendi. 14-17. Constantini studium in convocandis et honorandis episcopis. 18-40. Nomina et numerus episcoporum Nicæni Concilii. 41-44. Fraudes Arianorum retundit Constantinus. 45-49. Gentiles philosophi ad Concilium. 50, 51. Conventus ante Concilium. 52-60. Nicænus consessus et habitæ orationes. 61-82. Acta in Concilio Nicæno. 83-90. Constantini edictum, ubi de Porphyrio. 91. Constantini litteræ ad Ecclesiam Alexandrinam. 92-101. Eusebii Pamphili res gestæ in Synodo Nicæna. 102-115. Quæstio de Paschate. 116-122. Causa schismatis meletiani. 123-182. Canones Concilii Nicæni. 183-185. Nicæni Concilii præconia. 186-195. Vicennalia Constantini. 196-198. Synodi decretorum promulgatio. 199-201. Romanum Concilium. 202-207. Piæ Constantini leges et statuta. 208-212. Diversæ legationes ad Constantinum. 213-216. De Eusebii et Hieronymi Chronico.

CCCXXVI. 1-6. Defuncto Alexandro sufficitur Athanasius episcopus Alexandriæ. 7-15. Meletiani cum Arianis conjuncti plura moliuntur in Athanasium. 16-25. Constantini decreta in hæreticos. 26-41. Loca sancta venerantur et ornant sacris ædificiis Constantinus et ejus mater Helena. 42-54. De Dominicæ crucis inventione. 55-57. Pia Helenæ monumenta. 58. Civitas Helenopolis. 59-64. Helenæ mors et sepulcrum. 65-82. Gentilium res et loca sacra destruit Constantinus. 83-85. Constantini edictum de clericis. 86-100. Ablavio prætorii præfecto, S. Nicolai res mirandæ.

CCCXXVII. 1-7. Studia Eusebii Nicomediensis pro Ario, quibus resistit Athanasius. 8-10. Evangelii ad Indos propagatio. 11-17. Iberi ad Christum conversi. 18-37. Josephus quidam ex judæo christianus.

CCCXXVIII. 1-5. Athanasius diœcesim visitat. 6-33. De magno Antonio, monachorum parente.

CCCXXIX. Arianis in Athanasium insurgentibus, per epistolas præsto est Constantinus.

CCCXXX. 1-26. Dedicatio urbis Constantinopolitanæ. 27-31. Senatus et magistratuum creatio. 32-48. De tributis. 49-55. Expeditio in Scythas per Gallicanum. 56, 57. Donatistarum et Arianorum flagitia.

CCCXXXI. 1-5. Hæretici contra Athanasium agunt. 6-12. De Donato et ejus sectatoribus. 13. Maximus episcopus Hierosolymitanus. 14, 15. Leges civiles.

CCCXXXII. Athanasio irrogata de cæde Arsenii criminatio eluitur.

CCCXXXIII. Constantinus per litteras gratulatur de Athanasii innocentia.

CCCXXXIV. 1-5. Hæreticorum fraudibus commovetur Constantinus contra Athanasium. 6-10. Dolosa Concilii convocatio.

CCCXXXV. 1-26. Conciliabulum Tyrium adversus Athanasium. 27-35. Legatio hæreticorum in Ægyptum in causa Athanasii. 36-40. In Athanasium ab Eusebianis sententia lata. 41-46. Dedicatio basilicæ Hierosolymitanæ. 47-57. De Arianis in Synodo receptis. 58, 59. Sylvestri papæ obitus et præconia.

CCCXXXVI. 1. Marcus papa. 2-8. Eusebiani per Constantini litteras vocati, se conferunt Constantinopolim. 9-22. Athanasius iteratis agitatus calumniis exilio mulctatur. 23-28. De Constantini filiis. 29-37. Conventus episcoporum Hierosolymitanus in causa Marcelli. 38-44. Constantini fides catholica defenditur. 45-59. Miserrimus Arii finis. 60-62. De epistola Marci papæ ad Athanasium. 63-67. Marci res gestæ et obitus. 68, 69. Constantini expeditio in Persas. 70-74. Apostolorum templum extruitur. 75, 76. Leges Constantini.

CCCXXXVII. 1-37. Constantini obitus, ubi multa de ejus actis et moribus. 38-50. Viri illustres sub Constantino. 51, 52. Divisio imperii. 53-55. Constantius furit in suos. 56-59. Educatio Galli et Juliani. 60-62. Albavii exitus infelix. 63-66. Aulicis delectis arianis, hæresis invalescit. 67-79. Synodus Romana.

CCCXXXVIII. 1-5. Athanasius restituitur Alexandriam. 6-9. Arianorum legatio contra Athanasium. 10-17. Inter Spiridionem et Constantium habita negotia. 18-22. Saporis regis Persarum clades. 23-27. De Jacobo episcopo Nisibis. 28, 29. Constantii leges.

CCCXXXIX. 1-11. Arianorum rursus in Athanasium insurgentium diluuntur accusationes ab episcopis Ægypti. 12-16. Utriusque partis legati coram Romano Pontifice. 17-19. Visio Antonii de Arianis. 20, 21. Leges.

CCCXL. 1-3. Romana Synodus in causa Athanasii. 4-10. Athanasius Romæ. 11-15. De symbolo Athanasii. 16-20. Sedem Constantinopolitanam, mortuo Alexandro, obtinet Paulus, usurpat Eusebius. 21-28. Eustathii episcopi Antiocheni ab Eusebianis exagitati exilium et obitus. 29-33. Successio episcoporum Antiochiæ. 34-36. Terræmotus in Oriente. 37-42. Eusebii Pamphili obitus, et de eo judicium. 43. Constantinus Junior occiditur. 44. Bellum Persicum. 45. Leges.

CCCXLI. 1-7. Conciliabulum Antiochenum occasione dedicationis templi. 8-11. Eusebius Emisenus. 12-17. Gregorius pseudoepiscopus Alexandrinus. 18-45. Acta circa fidei symbolum in Synodo Antiochena. 46-49. Synodus Romana Athanasium absolvit, qui revertitur Alexandriam. 50-53. Causa Marcelli aliorumque cognita in Synodo Romana. 54-59. Julius per litteras objurgationibus Eusebianorum occurrit. 60. Rescriptum contra idololatras.

CCCXLII. 1-25. Athanasii epistola de clade Alexandrinæ Ecclesiæ, quam Gregorius invaserat. 26-34. Julius, re cognita, Concilium Romæ habet; cum Eusebianis per epistolas agit. 35-38. Gregorius quandiu sederit. 39-42. Athanasius iterum Romæ. 43-48. Eusebio Nicomediensi defuncto, Paulus eligitur episcopus Constantinopolitanus, qui per Macedonii fautores pulsus Romam venit. 49. Photinus hæresiarcha. 50. Scelus nefandum lege punitur.

CCCXLIII. 1-9. De obitu Pauli primi eremitæ; ubi de ejus vita a Hieronymo scripta. 10-17. Persecutio Christianorum in Perside. 18, 19. De Ecclesia Neocæsariensi.

CCCXLIV. 1-13. Concilium Antiochenum secundum Arianorum, qui omnigenis malis artibus utuntur ad hæresim validandam. 14-33. Secundus annus persecutionis in Perside, ex qua plura millia martyrum.

CCCXLV. 1. Constantii bellum in Persas. 2-11. Galli et Juliani pueritia.

CCCXLVI. 1, 2. Consules. 3-6. Athanasius Mediolani coram Constante. 7-9. De Concilio Agrippinensi. 10-12. Constantii rescriptum de templorum ædibus.

CCCXLII. Concilium œcumenicum Sardicense, et singula ejusdem acta.

CCCXLIII. 1-16. Legatio ex Concilio Sardicensi ad Constantium. 17-44. Synodus Carthaginensis, dicta prima, contra Donatistas.

CCCXLIX. 1-7. Obitus Gregorii, et Athanasii per Constantium restitutio. 8-10. Julii epistola ad Alexandrinos de reditu Athanasii gratulantis. 11-21. Athanasius Antiochiæ coram Constantio. 22-26. Athanasius Laodiceæ in Syria Apollinarem convenit. 27, 28. Constantii leges.

CCCL. 1-8. Constante cæso, cujus laudes referuntur, Magnentius et alii insurgunt tyranni. 9-11. Constantius per litteras suffragatur Athanasio. 12-15. Concilium Hierosolymitanum. 16-18. Felix Athanasii

reditus Alexandriam. 19-27. Ursacii et Valentis pœnitentia. 28-39. Ex legatione Magnentii ad Constantium et amore Alexandrinorum erga Athanasium, nova in hunc odia, quæ spernit Constantius. 40, 41. Gallus Cæsar.

CCCLI. 1-7. Babylæ corpus in Daphen transfertur. 8-14. Julianus magicarum rerum studiosissimus. 15-23. Constantius in tyrannos iturus, baptizari jubet milites catechumenos, ubi de S. Martino. 24-28. Mortuo maximo episcopo Hierosolymitano, turbatur ordo successionis. 29-35. Novis Athanasius pressuris agitatur. 36-48. Paulo episcopo Constantinopolitano in exilium pulso, ubi martyr occumbit, illi Ecclesiæ præficitur Macedonius, qui dire vexat catholicos.

CCCLII. 1-9. Julii papæ obitus, et quæstio de ejus actis et scriptis. 10. Liberius papa. 11-20. Ariani apud Liberium agunt, cujus epistola contra Athanasium falsitatis arguitur. 21. Vetranio subactus. 22. Constantii rescriptum testamentarium.

CCCLIII. 1-9. Constantii expeditio in Magnentium, et victoria. 10-15. Constantius deterior factus in Athanasium furit. 16-22. Legatio Sedis Apostolicæ ad Constantium, et ad conventum episcoporum Arelatensem, ubi de lapsu Vincentii legati. 23-31. Crucis signum apparens Hierosolymis. 32-34. Rescripta Constantii circa religionem et politicen. 35. Status Orientalis imperii.

CCCLIV. 1-8. Legatio et litteræ Liberii ad Constantium. 9-16. Constantius agens in Galliis, Gallum Cæsarem cædi jubet, ejusque amicos insectatur. 17-21. Athanasius denuo exagitatus. 22-26. Julianus Athenis. 27-40. Gregorius et Basilius Athenis.

CCCLV. 1-38. Concilium Mediolanense, ubi dira Arianorum potentia cum catholicorum invicta constantia congreditur. 39-54. Liberius papa strenue Constantino obsistens exilio mulctatur. 55-58. Felix in locum Liberii. 59, 60. De aliquibus episcopis arianis. 61-69. Osius et omnes clerici et laici vexati. 70-83. Hilarius Pictavorum episcopus. 84-87. Julianus Cæsar, qui favet Catholicis. 88, 89. Constantii persecutionis acerbitas.

CCCLVI. 1. Constantius in gentilitiam superstitionem rescribit. 2-104. Alexandrinæ Ecclesiæ vexatio ab Arianis, in qua Athanasii gesta et scripta fusius referuntur. 105-111. Concilium Hyterrense in Gallia. 112-117. Constantius Romæ. 118-123. Impii Actii origo et res gestæ. 124, 125. Juliani acta cum S. Martino. 126. Eusebiæ Augustæ in Helenam Juliani conjugem scelera. 127. Clerici exempti a collatione lustrali.

CCCLVII. 1-37. Concilium Sirmiense; ubi de Photino, Osii lapsu, et arianis fraudibus. 38-44. Liberii causa in Synodo Sirmiensi. 45-56. Liberius ab hæresi defenditur. 57-59. Liberii reditus Romam. 60-66. De Felicis obitu, et de ejusdem actis controversiæ. 67-75. Liberii post Felicis obitum, in asserenda fide robur invictum. 76-82. Constantii adhuc residentis Sirmii levitas et inconstantia quoad religionis dogmata. 83-85. Leges et acta Constantii.

CCCLVIII. 1-10. Plura in diversis urbibus proposita Concilia. 11-19. Hilarius de Synodis librum conscribit. 20. Martini pro fide labores. 21-24. Antonii magni obitus et sepulcrum. 25-28. Constantius Sarmaticus dictus quædam decernit. 29. Julianus in Galliis magiæ studet.

CCCLIX. 1. Quæ indictæ Synodi Seleucianæ et Arimini. 2-56. Concilii Ariminensis acta. 57-62. Episcoporum catholicorum vexatio. 63-80. Concilii Seleuciani acta. 81-116. Concilii eodem tempore habiti Constantinopoli acta latius explanantur. 117-119. Schisma in omnibus Orientis civitatibus.

SUMMARIUM

TOMI V.

CCCLX. 1-17. Ecclesiæ calamitati occurrit S. Hilarius tribus libellis ad Constantium datis. 18-29. Macedonium suam sectam propugnantem primus oppugnat Athanasius. 30-43. Ariani, quorum primus Eunomius, favent Macedonianis. 44-49. Meletius creatus episcopus Antiochiæ catholicam fidem defendit. 50-54. Ultima Synodus Arianorum sub Constantio Antiochiæ habita. 55-56. Julianus acclamatus imperator, ejusque conjugis obitus. 57. Persæ urgent Romanum imperium. 58. Redeunte Georgio, Alexandria vexata.

CCCLXI 1, 2. Juliani hypocrisis et patefacta impietas. 3-6. De Constantii obitu prædictio. 7-10. Juliani adversus Constantium machinationes. 11-13. De præfectura Helpidii. 14-17. Constantius, secundis nuptiis initis, proficiscitur in Persas. 18-32. Constantii obitus, et ejusdem laude et vituperatione digna. 33-44. Miserandus status Ecclesiæ, monachorum hæresi vexante. 45-57. Eustathius Sebastenus hæresiarcha. 58, 59. Athanasius e latebris sauciat Arianos. 60. Auctoris peroratio.

CCCLXI. 1-7. Julianus solus imperator ethnicas superstitiones fovet, christianitatem solemni rita abdicat. 8-10. Julianus magistratus Constantii judicio subjicit. 11-18. Julianus munificus erga provincias, restitutor Catholicorum in odium Constantii. 19, 20. Sensim deorum cultum restituere conatur.

CCCLXII. 1-6. Juliani erga Maximum philosophum observantia cæterosque ejusdem generis, quos magistratibus decorat. 7, 8. Inter Basilium et Julianum epistolæ. 9-12. Gregorius Nazianzenus fratrem Cæsarium, cujus virtutes extollit, a Juliano revocat. 13-21. Ecebolium rhetorem aliosque impietate insignes, magos et augures colit Julianus. 22-26. De genere persecutionis qua usus Julianus. 27-31. Julianus mutat Labarum. 32-36. Adorari a militibus per dolum contendit, eosque ad idololatriam urget. 37, 38. Valentiniani gloriosa confessio. 39-41. De furoribus Juliani. 42-44. Quid Julianus Constantinopoli contra Christianos et Antiochiæ gesserit. 45-53. Quid item Nicomediæ, Cæsareæ et Nazianzi. 54-71. Basilii et Gregorii vitæ institutum et pleraque gesta. 72-80. Juliani persecutio in Galatia, ubi de variis martyribus. 81-89. De oratione a Juliano habita Antiochiæ. 90, 91. Eugenius et Macarius Juliano resistunt. 92-117. Insigne Apollinis templum in Daphne combustum. 118-122. Libanii sophistæ mæniæ. 123-126. Filii sacerdotis templi conversio ad Christum. 127-134. Christianorum militum aliorumque certamen et martyrum. 135-158. Antiochiæ, Gazæ, Arethusii aliisque in urbibus execranda facinora adversus Christianos patrata. 159-170. In Ægypto, maxime Alexandriæ, Christianorum dira vexatio. 171-176. Athanasius e latebris triumphans redit Alexandriam. 177-212. Synodus Alexandrina, auctore Liberio papa. 213-218. Dissidia de episcopatu Antiochiæ inter Luciferum et Eusebium. 219-225. Luciferi episcopi casus, et inde Luciferiani. 226, 227. Eusebii Vercellensis reditus in Italiam. 228-238. Hilarius et ab eo in Galliis congregata concilia et ejus studia ad fidem catholicam tuendam. 239-248. Julianus, Gentilibus et Arianis suadentibus, Athanasium rursus Alexandria exulare jubet, Alexandrinosque vexat. 249-260. Juliani persecutio a Romana Ecclesia ad cæteras Occidentales protenditur. 261-265. Donatistarum legatio ad Julianum, quibus hic favet. 266-277. Donatistarum furor adversus Catholicos, et scelera. 278-309. Iniquissimis artibus, legibus et factis Christianam religionem persequitur Julianus.

CCCLXIII. 1-4. Sinistrorum omnium causa vexantur Christiani. 5-19. Conatus de restituendo Hierosolymorum templo, et prodigia inde secuta. 20, 21. Lex Juliani de sepulcris et funeribus. 22-28. Apparatus Juliani ad bellum Persicum. 29-44. Juliani profectio Antiochia, et ab eo passim res gestæ in

itinere. 45-49. Cladis prænuntia signa. 50-64. Extrema pugna cum Parthis, et Juliani tristissimus interitus. 65-68. Christianorum gaudium, et Gentilium mæror. 69-71. De sepultura Juliani. 72-76. De Libanio et Ammiano laudatoribus Juliani. 77-82. Orationes a Gregorio Nazianzeno in Julianum conscriptæ. 83-92. Basilii et Gregorii in eremo versantium consuetudo et res gestæ. 93-97. Inter Basilium et Libanium epistolæ. 98-113. Basilius a Sabellianis Neocæsareæ calumniam passus, se per epistolam expurgat. 114-118. Joviano imperatore electo, rerum facies immutatur. 119-122. Fœdus initum cum Persis. 123. Jovianus ab Ethnicis derisus. 124, 125. Labarum restitutum. 126-131. Gesta et statuta Joviani pro Christianis. 132-139. Libellus ex Synodo Alexandrina ad Jovianum datus. 140-144. Concilium Antiochenum. 145, 146. Inania Arianorum in Athanasium studia. 147-149. Inter Vitalem et Paulinum dissidia. 150, 151. Christianæ religioni consulit Jovianus.

CCCLXIV. 1-3. Joviani obitus et mores. 4-8. Valentinianus et Valens imperatores. 9, 10. Status Romani imperii. 11, 12. Valens Orienti et Valentinianus Occidenti præfecti. 13-15. Procopii defectio et tyrannis. 16-18. Maximus philosophus dat pœnas. 19, 20. In idololatriam statuta.

CCCLXV. 1-5. Lampsacenum Concilium. 6-10. Dolosa legatio ex Concilio ad Liberium. 11-17. Litteræ Liberii ad Orientales. 18-27. Ex Synodo Illyrica, Liberio papa suffragante, epistolæ synodales, tum imperatoriæ et episcoporum Italiæ. 28-37. Synodus Thyanensis. 38-41. Terræmotus et maris effusio. 42-45. Religiosa rescripta ac statuta imperatorum.

CCCLXVI. 1, 2. Procopius tyrannus atque Marcellus extincti. 3-5. Valens ab Arianis baptizatus vexare incipit Catholicos. 6-19. Gregorius et Basilius ad certamen prodeunt contra hæreticos per scripta. 20-31. Ariani non tantum Catholicos, sed et Novatianos et Macedonianos acriter persequuntur.

CCCLXVII. 1-5. Liberii obitus et sanctitas. 6, 7. Ex Damasi electione schisma Ursicini. 8-13. De cultu externo majestatis Romanorum Pontificum et sacerdotum. 14-19. Causa Damasi adversus Ursicinum. 20-31. Crudelissima imperatoris, justitiæ specie, sævitia. 32-34. Plaga grandinis et famis.

CCCLXVIII. 1-4. Ursicini et sociorum expulsio ab Urbe per Prætextatum præfectum. 5. Clades Moguntina. 6-8. Terræmotus in Oriente, de quo epistolæ Gregorii. 9-11. Cæsarii obitus et scripta. 12-19. In Parmenianum pseudoepiscopum Carthaginensem insurgit Optatus episcopus Milevitanus. 20-24. Ticonius donatista adversatur Parmeniano.

CCCLXIX. 1-5. Ad coercendam Ursicini factionem pluries rescribit Valentinianus. 6-14. S. Hilarius Mediolani adversus Auxentium illius urbis pseudoepiscopum arianum agit. 15-21. Auxentii libellus fidei. 22-25. De Hilarii obitu et ejusdem scriptis. 26-36. Auxentium exultantem victoria Synodus Romæ congregata damnat. 37-39. Ambrosius præfectus Mediolanum mittitur. 40. Rescriptum circa forum sæculare a clericis vitandum. 41-60. Basilius Cæsareæ Cappadociæ episcopus eligitur. 61-63. Emmelia, præstantissima femina, mater Basilii, moritur. 64-66. De Gregorii Nysseni conditione et doctrina. 67. Pax cum Gothis.

CCCLXX. 1-19. Valens arianus in episcopos catholicos invehitur, eosque exturbat ex sedibus. 20-24. Nicopolitani ab Arianis vexati. 25-36. Constantinopolis cives dira patiuntur, martyribus illustrantur. 37-56. Basilii Cæsareæ cum Valente certamen et res gestæ. 57-62. Nova Basilii certamina cum provinciæ Ponticæ præfecto. 63-84. Antiochiæ res gestæ Valentis in Meletium episcopum et cives. 85-87. Antiochenos per epistolam consolatur Basilius. 88-92. De statu Ecclesiæ Antiochenæ Basilius Athanasium consulit, et cum eo de præfecti Cappadocis excommunicatione agit. 93-104. In philosophos gentiles et divinatores severe Valens inquirit et animadvertit. 105-116. Athanaricus Gothorum rex Christianos persequitur. 117-123. De Valentiniani rescripto adversus avaritiam clericorum. 124-132. Falsitatis arguitur lex Valentiniani, et præsertim de scholarum Romæ institutione.

CCCLXXI. 1-6. De Ursicino exule revocando, et adversus senatores maleficii accusatos rescripta imperatorum. 7-11. Legatio missa ab Athanasio ad Orientales Ecclesias, deinde Romam ad Pontificem. 12, 13. Meletium Antiochenum tuetur Basilius contra Paulinum. 14-31. Publica Meletii et Orthodoxorum, ac privata Basilii legatio ad Occidentales et Romanum Pontificem. 32-100. Basilius, auctore Athanasio, visitationem episcoporum Cappadociæ suscipit, in qua plures labores et calumnias perpetitur, optima pro Ecclesiis statuit. 101-107. Gregorius quis, et quando Nazianzenam Ecclesiam administrandam susceperit. 108-115. Valens persequitur præsens Ecclesias Edessæ et Scythiæ. 116-120. De tempore et genere obitus Eusebii Vercellensis. 121-127. Lucifer Calaritanus falso inter sanctos adscriptus, et Luciferianorum facinora. 128-131. Valentiniani rescripta minus justa et pia.

CCCLXXII. 1-3. De Arinthei consulis et Ferentii ducis pietate. 4-16. Tertia legatio Basilii ad Occidentales et Romanum Pontificem, tamen irrita. 17-23. Petrum legatum mittit Basilius cum litteris ad Occidentales. 24-32. Quæ inter Orientales et Occidentales simultas et unde repetenda. 33-47. De Hieronymo peregrinante et in Syriæ eremo commorante, tum de ejusdem primordiis et progressibus. 48-54. Per litteras Damasum consulit Hieronymus, et voti compos fit. 55-61. Hieronymi lucubrationes in eremo. 62. Gregorius Nazianzenus, mortuo parente, fugit Seleuciam. 63-66. Athanasii obitus, elogium et scripta. 67-90. Contra Petrum Athanasio suffectum insurgit Lucius nequissimus

Arianus, unde teterrimæ clades. 91-93. Egregia Melaniæ facta in persecutione Valentis. 94-99. Melania et Ruffinus in Ægypto et Hierosolymis. 100-102. Alexandrinos per epistolam consolatur Basilius. 103-106. Saracenorum regina cum sua gente fidem catholicam præclare confitetur. 107. S. Hilarionis obitus. 108-110. Epiphanii primordia. 111-113. Manichæi lege vexati. 114, 115. Sabæ Gothi martyrium. 116. De curanda Constantinopolitana bibliotheca Valentis rescriptum.

CCCLXXIII. 1-14. Concilium Romanum adversus Apollinarem, in quo et ipse damnatus et alii hæretici. 15-30. Qui scripserint adversus Apollinarem, et ejusdem multiplices sectatores erroresque. 31-34. Epistola Basilii ad Occidentales de statu Ecclesiæ Orientalis. 35, 36. Theodosius senior, Firmi tyrannide repressa, ingrate occiditur.

CCCLXXIV. 1-10. De Ambrosii electione ad episcopatum Mediolanensem. 11. Commentitiæ litteræ nomine Damasi et Aurelii. 12. Concilium Valentinum in Gallia. 13. Legatio ex Pamphylia ad Epiphanium.

CCCLXXV. 1-3. S. Martinus episcopus Turonensis coram Valentiniano. 4, 5. Valentiniani obitus. 6, 7. Cerealis potentia. 8-15. Valens nihil a Themistio philosopho delinitus, monachos catholicos dire insectatur. 16, 17. Epiphanii laudes et lucubrationes. 18-21. Ambrosii electio tum Basilio, tum cæteris probatissima. 22-25. Ambrosii vitæ institutio et sanctitas. 26. Photini obitus.

CCCLXXVI. 1-6. Conventus hæreticorum vetat Gratianus, et de judicio ecclesiastico decernit. 7, 8. Grassatio Barbarorum in Romanum imperium. 9. Pax Mediolanensis Ecclesiæ.

CCCLXXVII. 1-3. Valens, clade accepta, Orthodoxos ab exilio relaxat. 4. Ricomeres dux cum exercitu in Orientem mittitur. 5, 6. Hæretici Macedoniani haud longius progressi, Donatistæ et Manichæi in Africa compressi. 7-9. Augustinus Carthagine seductus a Manichæis. 10-12. Ambrosius scribit de virginitate. 13-15. Ambrosius componit clerum, pravos corrigit usus. 16, 17. Symmachi honores; Ambrosii res miræ gestæ.

CCCLXXVIII. 1-11. Sanctissima Basilii mors, ejusque præconia a Gregorio Nazianzeno et Ephræm Syro. 12-15. Ephræm Syri interitus beatissimus et sanctitas. 16-21. Gratiano adversus Gothos profecturo libellum fidei offert Ambrosius. 22-28. Valentis in bello Gothico miserandus exitus. 29-32. Diversæ clades Gothorum et expulsiones. 33, 34. Gratiani edictum pro catholicis. 35-59. Concilium Antiochiæ celebratur, ex quo legatio episcoporum missa in diversas provincias, ac præsertim Gregorii Nazianzeni Constantinopolim. 60-66. Hieronymus calumniam passus in eremo, et presbyter ornatus a Paulino.

CCCLXXIX. 1, 2. Ausonii consulatus. 3-5. Theodosius imperator adlectus Gothos debellat. 6-10. Gratiani victoriæ, Ambrosii meritis relatæ, quem per litteras invitat imperator. 11-13. Gratiani lex adversus hæreticos, aliæque valde utiles. 14-16. Arianis adhuc procacibus Gregorius virtutis exemplar se præbet. 17-22. Hieronymus a Gregorio Constantinopoli edocetur. 23, 24. De Evagrio et Maximo adversantibus Gregorio. 25-32. Dolosa Maximi Cynici ad sedem Constantinopolitanam assumptio, inscio et dolente Gregorio.

CCCLXXX. 1-3. Theodosius baptizatus miro studio fidei catholicæ per decreta consulit. 4, 5. Contra Maximum plura molientem Damasus favet Gregorio. 6-9. Furentibus Arianis Gregorii æquanimitas. 10-15. Theodosius Constantinopolim veniens episcopali honore decorat Gregorium, frustra obnitentibus Arianis, deque ea re, agit cum Damaso. 16, 17. Petro mortuo, Timotheus ejus frater Alexandrinæ Ecclesiæ præficitur. 18, 19. Anemmium Sirmii episcopum eligit Ambrosius, contra obnitente Justina et Arianis, qui Gratiano consilium postulant. 20. Festi proconsulis ethnici finis infelix.

CCCLXXXI. 1-7. Valentiniani et Gratiani rescriptum adversus Ursicinum schismaticum ejusque asseclas. 8, 9. Theodosii lex contra Arianos. 10-16. In funere Athanarici regis Gothorum clementia Theodosii, ejusque felicitas a pietate comparata. 17-39. Ad confirmandam Gregorii electionem Synodus Constantinopoli celebratur, Damaso auctore, œcumenica, in qua symbolum fidei editur, variæ hæreses damnantur. 40-52. Meletio Antiocheno sanctissime vita functo Constantinopoli, de successione sententiam a Gregorio prolatam nihil Patres curantes, eligunt Flavianum. 53-58. De episcopatu Constantinopolitano, ad componenda jurgia, se abdicat Gregorius. 59-65. De oratione Gregorii ad centum quinquaginta episcopos. 66-68. Gregorius Constantinopoli pergit Cappadociam, comitantibus optimis ex cætu episcoporum, relictis vilioribus. 69-73. De electione Nectarii ad sedem Constantinopolitanam. 74-78. De Ecclesiarum divisione decretum. 79, 80. Theodosius martyrum corpora curat transferenda, pro Ecclesia leges sancit. 81-96. Concilium Aquileiense adversus Palladium et Secundianum. 97. Damasus agit pro cogendo Romæ Concilio generali. 98-115. Gnostici Hispaniam pervadunt, duce Priscilliano, unde Priscillianistæ. 116. Rescriptum adversus Gentiles.

CCCLXXXII. 1-4. Orbis episcopi et Hieronymus Romam veniunt ad Concilium. 5-8. Gregorius, constituto episcopo Nazianzeni Eulalio, recusat accedere Constantinopolim ad Concilium quod ibi Orientales collegerant. 9-23. A Constantinopolitano Concilio litteræ missæ ad Romanam Synodum, cujus plura acta referuntur. 24-36. Hieronymus Romæ apud Damasum, utrum cardinalis; ibique plura scribit, præsertim adversus Helvidium et Jovinianum. 37-45. De Marcella et Paula cæterisque matronis et virginibus ab Hieronymo ad pietatem excultis. 46. Legatio gentilium senatorum pro cultu deorum.

47-54. Joannes Chrysostomus scribit adversus Gentiles, Judæos et hæreticos, sermonemque habet de anathemate. 55-66. Chrysostomi ætas, doctrina, vitæ institutio, sermonemque habet de anathemate. 67-69. Theodosii leges nonnullæ religiosæ et civiles.

CCCLXXXIII. 1-4. Maximi tyranni in Gratianum insurgentis res gestæ. 5, 6. Ethnicis viris Gratiano adversis adhæret Maximus imperii cupidine. 7-11. Gratiani obitus et laudes. 12-19. Maximus, cæde Gratiani amicorum peracta, ne ultra progrediatur Ambrosii precibus adscribitur, qui et apud illum legatione fungitur; ubi de Satyro fratre et Marcellina Ambrosii sorore. 20, 21. Gratiani adversus impios ultimum rescriptum. 22, 23. Arcadium filium Theodosius Augustum nominat et optime instituit. 24-32. Concilium Constantinopoli habitum, de quo epistolas scribit Gregorius Nazianzenus, in eoque inter Theodosium et Patres notatu digna occurrunt. 33-39. Theodosii edicta adversus hæreticos, quorum diversa species. 40. Augustini adventus in urbem. 41-43. Penuria Urbs laborat.

CCCLXXXIV. 1-7. In obitu Prætextati, gentilis consulis, honoris statua decorati, et sanctæ Leæ viduæ, quæ sententia a Hieronymo fuerit probata. 8-13. Ambrosius adversus Symmachum gentilitatem faventem agit apud Valentinianum. 14-16. Symmachi epistola ad Valentinianum se de novis querelis excusantis. 17-31. Damasi obitus, miracula, scripta et res gestæ. 32-37. Augustinus Mediolanum venit, ibique resipiscit. 38-42. Theodosii lex et Gregorii Nazianzeni studium adversus hæreticos. 43, 44. Cætera hoc anno Theodosii et rerum Ecclesiæ.

CCCLXXXV. 1-4. Augustinus orat coram Valentiniano, passimque ad Deum plane convertitur ac plura scribit. 5, 6. Siricii papæ electio. 7-21. Cur et quomodo a clericis Romanis exagitatus Hieronymus Hierosolymam discesserit. 22-29. Per Concilium Burdegalense pœna capitis afficiuntur a Maximo tyranno Priscillianus variique socii. 30-32. Theodosii et Maximi comparatio. 33-36. De Placillæ Augustæ obitu et virtutibus. 37-39. Theodosii et Valentiniani leges adversus idololatras, et de eorum indulgentia.

CCCLXXXVI. 1-3. Concilium Romanum. 4-7. Decretum Valentiniani pro Arianis, quod Benevolus dictare abnuit. 8-14. De tempore et causis persecutionis Justinæ in Ambrosium, ubi de Auxentio ariano seu Mercurino. 15-23. Ab Auxentio provocatus ad disputationem, per libellum Valentiniano oblatum, abnuit Ambrosius. 24. Conversio ariani. 25-38. Synodus Treverensis in causa Ithaci; quam sanctus Martinus oppugnat, pluribus rebus gestis perspicuus. 39-41. De construenda basilica S. Pauli litteræ imperatoris. 42-46. Hieronymi peregrinatio in Ægyptum, itemque Paulæ. 47-49. Hieronymus peregrinantes ad loca sancta officiose excipit. 50, 51. Theodosii leges contra Arianos, et de reliquiis martyrum. 52-65. Chrysostomus factus presbyter, concionandi funere fungitur, hæreticos ethnicosque confundit. 66. Cyrillo episcopo Hierosolymitano succedit Joannes.

CCCLXXXVII. 1-32. Justinæ odio exagitatus Ambrosius, de tradenda Arianis basilica mirabiliter pro ecclesiastica libertate contendit. 33-36. Maximus imperator scribit ad Valentinianum Augustum pro Ambrosio. 37-42. Inventa corpora martyrum Gervasii et Protasii. 43-57. Confusa Justina legatum mittit Ambrosium ad Maximum, quoque modo ille legatione functus sit. 58-60. Valentinianum cum Justina fugientem excipit Theodosius. 61-68. Maximus per Italiæ urbes bacchatur, incolumi Mediolano per Ambrosium; tum universos sibi conciliare studet.

SUMMARIUM

TOMI VI.

CCCLXXXVIII. 1-23. Miserrimus Antiochiæ status judicium subeuntis ob dejectas statuas Theodosii et Placillæ; ubi de Chrysostomi studio cives consolantis. 24-43. Flaviani episcopi legatio et oratio pro Antiochenis ad Theodosium, eis proinde veniam largientem. 44-50. Olympiadis viduæ nuptias renuentis genus et sanctitas. 51-55. Theodosius profecturus in Maximum sanctorum hominum opem efflagitat. 56-60. Theodosius in expeditione scribit contra hæreticos. 61-64. Theodosius mira felicitate Maximum bello superat, qui ad Aquileiam occiditur. 65, 66. Theodosius parcit victis, Valentiniano regnum restituit. 67, 68. Aquileiæ et Mediolani data Theodosii rescripta. 69, 70. Arianis, qui Constantinopoli tumultus fecerant, parcit Theodosius. 71-79. Augustino baptismum Mediolani confert Ambrosius. 80, 81. Augustinus Romam rediens quæ ibi scripserit. 82-92. Ambrosius liberrime scriptas dat litteras Theodosio pro Christianis qui synagogam Judæorum justa de causa incenderant. 93. Ambrosius resistit Gentilibus aram Victoriæ petentibus. 94-97. Inscius Theodosius pro schismaticis dat rescriptum. 98. Luciferianum schisma penitus deficit. 99, 100. Gregorii Bætici et aliorum Hispaniorum scripta. 101, 102. De Chromatii, Heliodori et Hieronymi epistolis commentitiis. 103-110. De Palladio Galata et Evagrio Pontico.

CCCLXXXIX. 1-6. S. Monicæ obitus. 7-10. S. Augustini in Africam reditus, et quæ Carthagine triennio egerit ac scripserit. 11-48. Gregorii Nazianzeni obitus, virtutes, effigies et testamentum. 49-63. Theodosius Romam venit, ab idolorum reliquiis obscenisque vitiis expurgat, Symmachum aram Victoriæ restituere conantem damnat exilio, in Manichæos decernit. 64-74. Causa Flaviani episcopi Antiocheni subterfugientis, judicium in Synodo Capuana, et Acta ejusdem Synodi. 75. Theodosii Mediolanum reversi rescripta. 76-82. Eversio templi Serapidis Alexandriæ. 83-102. De forma templi et signo Serapidis, ejusque impio et obsceno cultu. 103-113. Ecclesiæ erectæ super loca delubrorum; idololatriæ reliquiæ ubique pessumdatæ.

CCCXC. 1-33. Ob cladem Thessalonicæ factam, insignis, Ambrosio objurgante, Theodosii pœnitentia et reconciliatio. 34. Persæ conveniunt S. Ambrosium. 35-47. Jovinianus turpissimus hæreticus a Siricio papa primum in Concilio, deinde Mediolani damnatur. 48, 49. Joviniani servile supplicium et exilium. 50-56. In Jovinianum acerrime scribit Hieronymus. 57-60. Hieronymus suos in Jovinianum libros male acceptos per Apologeticum defendit. 61, 62. Augustinus in eadem causa scribit. 63-65. Ex Joviniani hæresi oborta flagitia, adversus quæ Theodosius fert legem. 66-71. Theodosius constitutionem a se latam ecclesiasticæ libertati contrariam per legem posteriorem revocat, suadente Ambrosio. 72-74. Constitutio de consobrinarum conjugio. 75. Obitus Gallæ Augustæ.

CCCXCI. 1. Symmachus reconciliatus Theodosio. 2-6. Theodosii sanctiones adversus idololatras et apostatas. 7-14. De translatione capitis S. Joannis Baptistæ et de ejusdem inventione. 15, 16. Theodosii constitutio contra hæreticos. 17-21. Novatianorum inter se dissidentium conventus; idemque de Arianis. 22-25. Augustinus presbyter factus, monasticam vitam instituit. 26-33. Augustinus per supplicem libellum apud Valerium se excusat a prædicando ob imperitiam Evangelio. 34-36. In Africa presbyteri docere incipiunt publice Evangelium. 37-45. Augustinus in Manichæos insurgit, et de totius Africanæ Ecclesiæ correctione et præsertim de agapibus tollendis laborat.

CCCXCII. 1-3. Senatorum gentilium ad Valentinianum, tamen irrita, legatio, pro restituenda idololatria. 4-14. Valentiniani obitus, ejusque laudes ab Ambrosio recitatæ. 15-18. Eugenius, arrepto imperio, gentibus aram Victoriæ et alia reddidit jura. 19-23. Ambrosii Epistola ad Eugenium. 24. Ambrosius Florentiæ. 25-27. Diversa studia Eugenii et Theodosii per leges agitantis gentiles et hæreticos. 28-30. Theodosii leges de monachis et de fugientibus ad ecclesiam debitoribus. 31-34. Fortunatus ab Augustino in disputando victus. 35. Augustinus scribit in Donatistas. 36-39. De universis usque ad hunc annum Hieronymi scriptis. 40-48. Cur et quid S. Epiphanius contra Joannem episcopum Hierosolymitanum scripserit. 49-60. Epiphanius Iconoclasticis favisse perperam asseritur.

CCCXCIII. 1-23. Hieronymus Epiphanio suffragatus contra dictum Joannem scribit Origenistam. 24-29. Ruffini, Melaniæ et Didymi lapsus in Origenis errores. 30. Adversarii S. Hieronymi. 31, 32. Theophili Alexandrini episcopi studia contra Origenistas. 33, 34. Concilium Hipponense. 35-43. Adversus Eugenium tyrannum bellicus Theodosii apparatus, ejusque clementia. 44-46. Peregrinatio Alypii Hierosolymam. 47, 48. Hieronymi lucubratio De vita clericorum.

CCCXCIV. 1-21. In Eugenium tyrannum Theodosius pugnat, debellatumque occidit, hostibusque clementer parcit. 22, 23. Terræmotus immensi. 24. Hieronymus scribit ad Furiam. 25-31. Constantinopolitana Synodus in encæniis. 32-56. In Numidia Concilium Bagajense Donatistarum, eorumque in Maximianistas et Primianistas divisio et insania. 57-60. Alypio Tagastensi creato episcopo inter Augustinum et Hieronymum cœptæ dissensiones. 61-71. Acres hinc inde Epistolæ et controversia, salvo tamen charitatis officio. 72-85. Paulini et Therasiæ conversio, eorumque inclytum genus. 86-95. Paulinus baptizatus et presbyter primum Mediolani et Romæ, deinde Nolæ, ubi Fundanam basilicam erigit, optimam vitam instituit. 96-99. Severi Sulpitii, Tetradii clarorumque Galliæ episcoporum facta memoratu digna.

CCCXCV 1-20. Anicii Probi et Olybrii consulum clarissimum genus, ubi de pluribus ejusdem familiæ sanctitate conspicuis. 21-27. Theodosius Ethnicos hortatus, multisque statutis Ecclesiæ proficuis, pie obit. 28-36. Theodosii laudes et calumniæ Zozimi in eumdem dilutæ. 37. Epilogus cum admonitione. — Auctoris peroratio. Appendix ; auctoris præfatio.

CCCXCV. 1. Arcadius et Honorius imperant. 2-7. Ruffini defectionis causæ et conatus contra Arcadium. 8-12. Arcadii leges contra hæreticos et gentiles. 13-15. Ruffinus dolose Hunnos in Romanum imperium immittit, qui Syriam invadunt. 16-18. Zozimi patens et enorme mendacium de Græciæ invasione. 19-28. Stiliconis expeditio in Barbaros fraude Ruffini frustratur, qui tandem dat pœnas capite cum suis. 29. Barbari insolescunt magis. 30. Honorius favet lege rebus ecclesiasticis. 31-35. S. Augustinus creatur Hipponensis episcopus. 36-41. Inter Augustinum et Paulinum opera Alypii consuetudo et mutuæ litteræ. 42, 43. Historici hujus temporis qui et quales. 44-49. Legatio Africanorum episcoporum ad Paulinum, ubi de Licentio Augustini discipulo. 50, 51. Monachismus in Africa propagatus.

CCCXCVI. 1, 2. Ecclesiæ immunitatem violantes puniuntur, et servus Stiliconis ab Ambrosio liberatur. 3. Fritigil regina Marcomannorum cum viro suo et populo se dant Romanis. 4-7. Terræmotus et incendium Constantinopoli. 8-10. Arcadius hæreticorum et apostatarum petulantiam retundit. 11-15. Hieronymus de obitu Nepotiani agit ad Heliodorum ; ubi de propagatione Ecclesiæ.

CCCXCVII. 1-9. Ruffinus et Melania Urbem redeunt Origenis errores propagaturi. 10-18. Melania apud Paulinum diversatur; ubi de Vita S. Martini a Severo scripta. 19-26. Melania et Ruffinus Romæ, qui ibi Origenis Periarchon malis artibus evulgat. 27-34. S. Marcella Origenistas detegit ac debellat, in quo excusatur Siricius papa. 35-45. S. Ambrosii obitus, et quæ illum præcesserint, quæque subsecuta fuerint. 46-50. De Paulino auctore Vitæ S. Ambrosii, et hujus quæ scripta perierint. 51. De S. Felice Bononiensi, et Gaudentio Novariensi episcopis. 52, 53. Concilium Taurinense. 54-65. De Concilio Carthaginensi tertio in basilica Restituta. 66. Honorius confirmat Ecclesiarum privilegia. 67-70. Arcadii rescripta in Appolinaristas, in ambientes magistratus et Judæos. 71-73. Mortuo Nectario, Joannes Chrysostomus eligitur episcopus Constantinopolitanus.

CCCXCVIII. 1, 2. Siricii papæ obitus, decreta et scripta. 3, 4. Sub Anastasio successore status Romanæ ecclesiæ per Origenistas. 5-11. Ad Ruffini dolum revincendum Hieronymus in latinum vertit Origenis Periarchon. 12, 13. Anastasii papæ officia erga sanctum Paulinum. 14-18. In Paulinæ obitu, de ejus laudibus scribit Hieronymus ad Pammachium, hujusque res gestæ. 19-21. Falso gentilium oraculo terminus Christianæ religioni præscriptus. 22-27. De lege adversus inferentes injuriam in personas et loca sacra, quam Honorius edidit ob Donatistarum immanitates et scelera. 28, 29. Labores Augustini adversus Donatistas. 30-34. Quinta Synodus Carthaginensis. 35-44. Gildonis Romano imperio rebellantis genus et scelera, quæ fovet Optatus episcopus Donatista. 45-48. Expeditio paratur adversus Gildonem. 49-52. De monachis in insulis Capraria et Gorgonia vitam agentibus. 53-57. In Gildonem pugna et victoria. 58-61. De Salvinæ Gildonis filiæ et Nebridii ejus viri virtutibus. 62. Mascezilis interitus ob violatam Ecclesiam. 63-66. Judicandi auctoritatem quam episcopis restituit Honorius exercet assidue Augustinus. 67-76. Concilium Carthaginense quartum et ejus decreta. 77-86. Ad Constantinopolitanam cathedram evectus Chrysostomus hæreticos

agitat, dissidentes episcopos conciliat, cleri mores corrigit, disciplinam collapsam restituit. 87-90. Lege Arcadii immunitas Ecclesiæ violata, suadente Eutropio, qui proinde dat pœnas. 91-94. Ne damnati ad supplicium eriperentur, pietatis intuitu, consulit Arcadius. 95. Gainæ cum Tribigildo duce tyrannis. 96-110. Gazenses Christiani acriter ab Ethnicis vexati legationem ad Arcadium mittunt, qua fungitur Marcus diaconus, auctore sancto Porphyrio episcopo.

CCCXCIX 1-4. De Manlio Theodoro consule, ejusque doctrina. 5-19. Eutropius ex imo ad summum evectus, potentia abusus in odium incidit; confugientem ad Ecclesiam Chrysostomus a furore populi liberat, et de eo orationem habet. 20-25. Eutropii damnatio et alia ejusdem facta. 26. Gainæ recrudescit sævitia. 27-30. Adversus spectacula Chrysostomus declamat. 31-35. Periarchon Origenis a Hieronymo translatum, unde cum Ruffino dissidia. 36-38. Synodus Alexandrina de erroribus Origenis, et Theophili episcopi Alexandrini contra eosdem studium. 39-42. Posthumiani circa Origenistas sententiæ. 43-53. In causa Origenistarum res gestæ a Theophilo et scriptæ Epistolæ, eorumque damnatio. 54-70. Idola et idolorum templa subversa ex imperatorum decretis, ubi maxime de idolo Carthaginensi cui nomen *Cœleste*. 71-76. Christianorum moderatio erga Ethnicos horumque contra sævitiæ et furores in Christianos. 77, 78. Romæ reliquiæ idololatriæ sublatæ; Carmina Sibyllina combusta. 79-82. Honorius edicto Judæos comprimit, deinde Manichæos.

CD. 1. Consulatus Stiliconis. 2-13. Anaunenses martyres passi, deque eorum martyrio Vigilii Epistola ad Simplicianum. 14-18. Qui fuerit Vigilius episcopus et martyr. 19. Quid Vincentius cum S. Martino. 20-22. Rescripta Honorii imperatoris tum pro judiciis episcoporum, tum contra Donatistas. 23-32. Origenistæ dolose per tres libros a Ruffino defensi impugnantur acerrime a Hieronymo in scriptis. 33-35. Anastasius papa damnat Origenis errores, qui proinde ubique damnatur. 36, 37. Fabiolæ funus et laudes. 38-40. Gainas tyrannus rursum conspirat in imperatorem, et cum eodem congreditur. 41-43. Quid Chrysostomus egerit cum Gaina petente Ecclesiam pro Arianis. 44-48. Gainas furit in aulam et Urbem, Chrysostomum legatum recipit, in bello superatur et occiditur. 49. Gentiles plures ad fidem conversi. 50-71. Monachi Origenistæ Theophilo infensi, Alexandria pergunt Constantinopolim; cum Joanne Chrysostomo agunt. 72-83. In Synodo Constantinopolitana, præside Chrysostomo, causa Asianorum episcoporum agi cœpta, qui deinde ob simoniam deponuntur, re explorata et cognita. 84-92. Chrysostomus Constantinopolim ab Asia reversus in Arianos turbas excitantes strenue laborat, quorum plerique, ope Arcadii ab urbe pelluntur, plerique conversi.

CDI. 1-4. Ruffinus ab Anastasio Romam vocatus, venire renuit, ab eodem damnatur. 5-8. Concilium Carthaginense Provinciale pro restituenda Ecclesia Africana legatos mittit ad Anastasium. 9-14. Concilium generale Carthaginense de revocandis Donatistis ad Ecclesiæ unitatem. 15. Honorius immunitatem concedit Catholicis clericis et monachis. 16-52. Narratio Marci Gazensis de legatione quam Porphyrius episcopus suscepit Constantinopolim ad Eudoxiam de eruenda idololatria, et Christianis tutandis, ædificandaque Gazæ Ecclesia; quæ omnia feliciter eveniunt. 53-55. Templa Idolorum in Phœnicia diruta. 56-61. Eudoxia ob vineæ alienæ usurpationem et alia avaritiæ facinora, Chrysostomo infensa, ab Ecclesiæ ingressu prohibetur. 62-66. Dissidia inter Severianum Gabalensem in Syria episcopum et Joannem, quomodo orta et sublata.

CDII. 1-3. Conflictus Origenistarum Constantinopoli. 4-18. Inter Chrysostomum et Epiphanium, qui Constantinopolim pergit, orta dissidia circa hæreses Origenis, de cujus librorum lectione opiniones afferuntur. 19-25. Quid inter Eudoxiam et Epiphanium intercesserit; hujusque acta reliqua Constantinopoli; tum de tempore ejus mortis et laudibus. 26-30. Epistola Anastasii papæ ad Joannem Hierosolymitanum episcopum contra Ruffinum. 31-35. Tribus Ruffini Invectivarum libris per duas Apologias respondet Hieronymus. 36-40. Ruffini minæ nihil terrent Hieronymum qui hæreticis forti simul et demisso animo obsistit. 41. Ruffinus in deteriora lapsus ubique damnatur. 42-48. Anastasii papæ obitus et res gestæ, ubi de dissidiis inter diaconos et presbyteros, eique succedit Innocentius. 49-53. S. Martini episcopi Turonensis interitus, et qui de eo scripserint. 54-67. Concilium Milevitanum in quo agitur de variis causis episcoporum, aliorumque, et de prima sede Numidiæ.

CDIII. 1-7. Theophili Alexandrini Constantinopolim advenientis studia in Joannem Chrysostomum, quæ auget Eudoxia cum cæteris fautoribus episcopis. 8-16. Quid Chrysostomus quadraginta stipatus episcopis, ad Synodum judicii subeundi causa vocatus a Theophilo, egerit et dixerit. 17-22. Capita accusationum adversus Chrysostomum prolata in Synodo *ad Quercum*. 23-29. Lata sententia, in exilium Chrysostomus pellitur, ac deinde ob publicas calamitates restituitur, plaudente populo. 30-32. Theophilus, cujus laude digna referuntur, Alexandriam revertitur. 33, 34. Julia Manichæa cum S. Porphyrio episcopo Gazensi de fide disputat. 35-49. Concilium generale Carthaginense, in quo episcopi ad unitatem Catholicam rovocare conantur Donatistas, quorum præcipui Crispinus et Proculianus conveniuntur a Possidio et Augustino. 50-54. Bellum adversus Alaricum, Gothorum regem, Urbi inhiantem, qui a Stilicone vincitur.

CDIV. 1, 2. Ludi sæculares per summum dedecus restituti. 3-6. In dedicatione statuæ Eudoxiæ, cur Joannes in eam offenderit, et quid concionatus. 7-19. In Joannem collecto Concilio, summa in

cum et cum eo communicantes scelera perpetrantur. 20-22. Tum Joannis, tum Theophili ad papam Innocentium legatio. 23-35. Joannis Epistola ad Innocentium. 36, 37. Innocentii in causa Joannis judicium et Epistola ad Theophilum. 38-42. Joannes ad necem quæsitus tandem intrepido animo recedit Constantinopoli. 43, 44. Conflagratio Ecclesiæ, ejusque causæ. 45, 46. Quando deportatus fuerit Joannes Chrysostomus. 47-53. Ex electione Arsacii luctus bonorum, et in eosdem Joannis studiosos quæstiones et martyria. 54-56. Arcadii rescripta ad compescendas quæstiones, et contra communicantes Chrysostomo. 57-62. Porphyrii episcopi Antiocheni probrosa vita. 63-71. Inter eos qui passi sunt renuentes communicare Arsacio excellunt Nicerate, virgo sanctissima, Olympias et Pentadia diaconissæ, ad quas Joannis Epistolæ. 72-75. Secunda legatio ad Innocentium, tum a faventibus Joanni, tum ab ejus adversariis. 76, 77. Tertia legatio a parte Joannis. 78, 79. Quarta legatio pro Joanne, et qui fuerit Cassianus legatus. 80-85. Honorii ad Arcadium Epistola factum exprobrantis. 86-89. Innocentii papæ Epistola ad clerum Constantinopolitanum. 90-92. Innocentius ad Joannem scribit, agitque cum Honorio de cogenda œcumenica Synodo. 93-103. Joannis in exilium abeuntis labores, et quæ bonorum acceperit obsequia, quæ ab adversariis pertulerit incommoda. 104-108. Cucusi, loco exilii, Joannis mora, et quæ ibi ei exhibita officia. 109-111. De Isaurorum incursionibus. 112-117. Inter plures a Joanne in exilio conscriptas, Epistola affertur illa ad episcopos detentos in carcere. 118-122. Persecutores Joannis Chrysostomi, inter quos Eudoxia, miserrime pereunt. 123-127. Ex Concilio Carthaginensi legatio ad Honorium imperatorem. 128, 129. Felix Manichæus ab Augustino conversus, inde hæresis ipsa debilitata. 130, 131. Innocentii papæ Epistola decretalis ad Victorium Rotomagensem episcopum circa Ecclesiasticam disciplinam. 132-135. Paulæ obitum narrat Hieronymus qui hoc anno varia elucubrat.

CDV. 1-3. Anthemii consulis pietas egregia et fidelitas. 4-12. Epistolæ a Joanne in exilio conscriptæ, ubi de ejus laboribus in peregrinando; de Pelagio hæretico, de Ecclesia Gothorum ab eo administrata, de ejus lucubrationibus ac pietatis operibus. 13-16. Romanum Concilium, ex quo legatio in Orientem, cum Epistolis Honorii et episcoporum. 17, 18. Joannis Epistolæ ad episcopos Occidentales, præsertim ad Venerium Mediolanensem et Aurelium Carthaginensem. 19. Imminens periculum universalis schismatis. 20. Arsacii obitus. 21-24. Querelæ ad imperatorem delatæ de Donatistarum violentiis in Catholicos. 25-33. Diversæ Honorii leges contra Donatistas, ex quibus maxima facta accessio ad Catholicam unitatem. 34-37. Ex Concilio Carthaginensi decreta legatio ad Honorium pro gratiarum actione. 38. Pammachii studium pro conversione Donatistarum. 39-42. Vincentio et Cresconio Donatistis eum provocantibus respondet Augustinus. 43-61. Acta Concilii primi Toletani. 62, 63. De Epistola Innocentii ad Exuperium episcopum Tolosanum.

CDVI. 1-9. In Rhadagaisum regem Gothorum Romæ imminentem copias parat Honorius, eumque divinitus vincit. 10. Atticus episcopus Constantinopolitanus creatur. 11. Epistola S. Joannis Chrysostomi ad legatos Roma in Orientem missos. 12-23. Quot quantaque pertulerint ab adversariis legati. 24-30. Chrysostomus Arabissi agens ultimam scribit Epistolam ad Innocentium, tum ad Julianam et Probam, ærumnisque pæne conficitur. 31-34. Atticus persequitur Joannis participes, et quid propterea Innocentius papa et Honorius decreverint. 35-39. Commentarios scribit Hieronymus in Prophetas quorum alterum dicat Exuperio, itemque Epistolam contra Vigilantium. 40-51. Vigilantii primordia et singulæ ejus hæreses. 52-54. Barbari invadunt Gallias. 55, 56. Translatio Samuelis Prophetæ.

CDVII. 1-3. Honorii decretum contra Donatistas. 4-6. Concilium Carthaginense, et legatio inde Romam missa. 7-9. Chrysostomus transfertur Pityuntem, unde novi labores et obitus. 10-19. Chrysostomi scripta, devotio erga Paulum Apostolum, doctrina, sanctitas. 20-27. Innocentii anathematizantis Arcadium, et hujus se excusantis ultro citroque datæ Epistolæ. 28, 29. Honorius scribit Arcadio in quem et bellum parat. 30, 31. Constantinus tyrannus in imperium insurgit. 32, 33. Arcadius studet expiare delictum. 34, 35. De Adelphii visione narratio et confutatio. 36-40. Theophilus exules ob initam cum Joanne communionem restituendos curat. 41. Leges Honorii contra hæreticos. 42-46. Irruptio Barbarorum in Gallias, Stilicone adjuvante.

CDVIII. 1-3. Arcadius moritur, cum regi Persarum filium commendasset. 4-6. Fœdus centum annorum ictum cum Persis; unde fides Catholica inter ipsos aucta. 7-12. Stiliconis proditio Alaricum foventis, et interitus. 13-16. Sanctiones Honorii in causa Stiliconis. 17-18. Concilium Carthaginense ad reprimendos tumultuantes hæreticos. 19-23. Augustini Epistola ad Olympium. 24-28. Honorii rescripta et edicta adversus hæreticos. 29, 30. In Judæos decernit Theodosius. 31, 32. Porphyrio in sede Antiochena succedit Alexander vir sanctissimus. 33-39. De pace Ecclesiæ Antiochenæ Epistolæ Innocentii ad Alexandrum, Bonifacium et Acacium. 40-42. In Attici causa Innocentii Epistola ad Maximianum episcopum. 43, 44. Melania recedit ab Urbe.

1. Eucherius et Serena occiduntur. 2-7. Urbis obsidionem auro solvunt Romani. 8. Honorius exagitat Mathematicos. 9-13. De pace agitur inter Alaricum et Honorium, qui licet in nonnullis improbandus, optimas tamen dat leges. 14, 15. Hieronymus Isaiam interpretatur. 16-26. Pinianus Romanus cum suis in Africam veniens quid Hippone passus fuerit a populo cupiente ut presbyter ordinaretur. 27-29. Melaniæ senioris filii obitus in Africa, et cæterorum ejusdem familiæ

laudes. 30. Romani fideles excidium urbis antevertunt. 31-36. Augustini de contemptu pecuniæ et profusa liberalitate plura exempla. 37-39. Hispaniæ a Vandalis devastatæ.

CDX. 1. Consules anni hujus aboliti. 2-6. Attalus ab Alarico creatus imperator, unde multa Romanis adversa. 7, 8. Lætæ egregia facta in famis tempore. 9, 10. Attalus privatur imperio, et illius finis. 11, 12. Honorium de perduellibus statuit, relaxat Africanis tributa. 13. Theodosius Orientis oras observari jubet. 14-22. Quando et quomodo Urbs capta fuit ab Alarico, et quid de Honorio sentiendum. 23-28. In direptione urbis Christiana religio triumphat. 29. De capta Urbe Hieronymus. 30-34. Marcellæ et Principiæ aliarumque feminarum laudes. 35-42. Capta Urbe, plurimi petunt Hierosolymam, ubi de Proba cum suis fugiente in Africam, et de Demetriade capta a Gothis. 43. Augustinus cur de Civitate Dei libros scripsit. 44. Triduum Urbis cladis. 45, 46. Alaricus recedit ab Urbe. 47, 48. Concilium Carthaginense, unde legatio ad imperatorem. 49-52. Honorius contra Donatistas dat legem ; pro eorum Collatione cum Catholicis laborat. 53, 54. Donatistarum sævitia in Catholicos et scelera. 55-59. In Barbarorum ubique incursione mira christianarum virtutum specimina. 60-66. Ruffinus moritur in Sicilia, ex quo orta hæresis Pelagiana. 67, 68. Theodosius episcopus quid in Macedonianos. 69-86. Synesius ex philosopho creatus episcopus Ptolemaidis, quomodo in episcopatu se gesserit.

CDXI. 1, 2. Alarico mortuo succedit Athaulphus rex Gothorum ; ejusque consilium de restituendo imperio. 3-35. Solemnes Carthagine Collationes Donatistarum cum Catholicis, cognitore Marcellino, et singula earumdem acta. 36-42. Honorius defensor Catholicæ fidei prosperatur in perduellium et tyrannorum insurgentium internecione. 43-47. Hieronymus ad Ctesiphontem scribit, detegitque latentem Pelagianam hæresim. 48. Millenarii plures hoc tempore. 49-52. Ab Hilario excitatus Augustinus scribere instituit contra Pelagium, qui, cur antea Augustino carus fuerit. 53-62. Synodus Ptolomensis in Lybia adversus Andronicum Provinciæ præfectum, qui damnatus resipiscit, et ab officio deponitur. 63-70. De philosophis Christianam religionem amplexis, Evagrio, Gennadio, et Synesio, deque philosophiæ utilitate ad religionem. 71. Theodotus episcopus Antiochenus.

SUMMARIUM

TOMI VII.

CDXII. 1-3. Honorii pietas et Rescriptum contra Donatistas. 4-7. Donatistæ licet magis sævientes, clementer habiti. 8. Acta contra Donatistas publicari jussa. 9-13. Collatio Augustini cum Fortunio et disputatio. 14-20. De Volusiano, et quas ejus gratia lucubrationes Augustinus scripserit. 21-25. Acta contra Cælestium hæreticum Carthagine. 26. Pelagii hæresis primo damnata Romæ. 27-31. Honorii Rescriptum contra hæreticos, ubi de Ecclesiastico judicio. 32-37. Gothi invadunt Gallias. 38-39. De Paulino auctore carminis Eucharistici. 40. Heros Arelatensis episcopus pellitur. 41-45. Theophili Alexandrini episcopi obitus, scripta, et res gestæ, cui succedit Cyrillus. 46-64. Inter Atticum episcopum Constantinopolitanum et Cyrillum Epistolæ de restituendo nomine Chrysostomi in Diptycha cui tandem favet Cyrillus.

CDXIII. 1-4. De Heracliani consulatu, et tyrannide. 5 et 6. Marcellini, proditione Donatistarum, martyrium. 7-16. Demetriadis virginis præclara facta, laudatore Augustino et Prospero. 17-20. Pelagius scribit ad Demetriadem, quem confutat Augustinus. 21-25. Immunis a Pelagii erroribus Juliana ad quam scribit Innocentius papa. 26-27. De Burgundionibus ad Christum conversis. 28. Theodosius in Oriente hæreticos agitat.

CDXIV. 1. Gothi pelluntur e Galliis. 2-4. Honorius adversus Donatistas rescribit. 5-9. Concilium Donatistarum, eorumque sese necantium insaniæ. 10-15. Pauli Orosii Hispanensis legatio ad Augustinum in Africa circa hæreses in Hispaniam illatas. 16-17. De erroribus ab Origenis Periarchon pullulantibus, quos Augustinus impugnat. 18. Scribit Augustinus commentarium *de Natura et Gratia* adversus Pelagium. 19. Synodus in Macedonia. 20. Translatio reliquiarum.

CDXV. 1-18. Inventio Reliquiarum S. Stephani protomartyris. 19-24. Concilium Diospolitanum, in quo singula capita hæresis Pelagianæ damnantur. 25-31. Quo consilio Hieronymus scripserit Dialogos contra Pelagium. 32-34. Pelagius quas damnavit, repetit hæreses. 35-39. Augustinus per Orosium consulit Hieronymum de origine animarum. 40-50. Sub Cyrillo episcopo Alexandriam turbant Judæi quos comprimit Theodosii Rescriptum. 51-56. Pulcheria creatur Augusta, Theodosium juniorem optime instituit; virtutibus imperium prosperat. 57-58. Zachariæ Prophetæ corpus inventum. 59-62. Attali tyranni et Ataulphi Gothorum regis miserabiles exitus : tum regum Gothorum successio.

CDXVI. 1-3. Concilia Carthaginense et Milevitanum quando fuerunt celebrata. 4-9. Occasio celebrandi Concilium Carthaginense, et acta in eo adversus Cælestium et Pelagium. 10-14. Concilium Milevitanum in eadem causa, et Innocentii papæ studia. 15. Augustinus scribere contra Pelagium jubetur. 16-29. Reliquiæ S. Stephani ab Orosio in Occidentem translatæ, Memoriæ erectæ et patrata miracula. 30-34. Innocentius papa Africanæ Ecclesiæ consulit, admonet per Epistolas Joannem episcopum Hierosolymitanum, solatur Hieronymum. 35. Joannis supradicti obitus, et Praylii electio. 36. Filiæ Arcadii omnes virginitatem sectatæ. 37-39. Imperatorum Rescripta in Gentiles et in *Parabolanos*.

CDXVII. 1-3. Pelagii litteræ ad Innocentium papam sese dolose excusantis. 4-11. Innocentii papæ obitus, decreta et res gestæ; ubi de Epistolis Basilii ad Innocentium. 12-14. De Augustini Epistola ad Paulinum. 15-16. De Valeriano Pelagiano Eusebius monet Cyrillum. 17-18. Zozimus papa creatus agit cum Cælestio. 19-30. Zozimi Epistolæ ad Africanos episcopos de Cælestio et Pelagio. 31-39. Libellus fidei a Pelagio missus ad papam : tum Pelagii et Cælestii in fallendo calliditas. 40-52. De privilegiis Ecclesiæ Arelatensis Zozimi papæ Epistolæ. 53-59. Error illapsus de Paschatis die, et de fontibus baptismalibus miracula. 60. Honorii triumphus.

CDXVIII. 1-3. Concilium Carthaginense in causa Pelagii et Cælestii. 4-5. Zozimi papæ Epistola ad Concilium Carthaginense. 6-15. Instauratur Romæ judicium adversus Cælestium, in cujus causa maximo utitur studio Zozimus. 16-17. Idem in Pelagium præstat. 18. Sixtus presbyter insurgit in Pelagium. 19-23. De damnatione Cælestii et Pelagii Rescriptum imperatorum. 24. Romæ primum, inde Carthagine damnati Pelagius et Cælestius. 25-28. Pelagiani per Julianum calumniis appetunt Zozimum et clerum; in Catholicos furunt. 29-30. De variis lucubrationibus Augustini. 31. Concilium Teleptense Bizacenæ provinciæ. 32-38. S. Augustinus legatus missus a Zozimo papa in Cæsaream Mauritaniæ, ibi Donatistas confundit; ex tota Africana Ecclesia superstitiones et abusus evellit. 39-42. Zozimi papæ decretum de ministris Ecclesiæ ordinandis, et ejusdem Epistolæ. 43-72. Mirabilis conversio Judæorum insulæ Minoricensis a Severo episcopo per Epistolam narrata. 73-74. Pro conversione Judæorum ubique Christiani laborant, deque eadem re sanctiones imperatorum. 75-77. Zozimi papæ obitus et acta. 78-82. De Bonifacii electione, et Eulalii schismate conflato. 83. Placidii Valentiniani ortus.

CDXIX. 1-6. Cum Honorius imperator Symmachi relatione deceptus pro Eulalio rescripsisset, Bonifacius exagitatur a Schismaticis. 7-9. Supplex presbyterorum Romanorum libellus ad Honorium de legitima Bonifacii electione. 10-18. Honorius ad se advocat utramque partem, episcopis ad judicium adhibitis, quo ob discissionem dilato, curat ut interea Achilleus episcopus Spoletinus loco Pontificis sacra Paschatis Romæ agat. 19-24. Honorii Epistolæ episcopos ad Synodum convocantis. 25-34. Eulalius temere in Urbem ingressus seditionem excitat, quo propterea pulso, Bonifacius legitimus papa restituitur. 35-37. De rei exitu certiores fiunt per litteras episcopi transmarini ne ad Synodum pergant. 38-42. Inter Bonifacium et Honorium ultro citroque datæ litteræ ad futura schismatis mala pellenda. 43-47. In deliramenta Juliani Pelagiani quatuor libros scribit Augustinus, et ad Bonifacium mittit. 48. Bonifacius laborat adversus Pelagianos. 49-53. Juliani institutio et mores, ejusdemque cum Augustino certamina. 54-58. Alypii legatio ob reprimendos Pelagianos ad Honorium, qui adversus eosdem rescribit. 59-98. Synodus Carthaginensis cui intersunt legati Sedis Apostolicæ, ubi de appellationibus ad Romanum Pontificem amplissima tractatio. 99-105. Eustochii Virginis obitus et virtutes; tum de aliis ejusdem familiæ viris et feminis. 106-109. Christi apparitio mirifica super montem Oliveti, aliudque in baptismate conferendo miraculum. 110. Asclepiades episcopus agit pro damnatis.

CDXX. 1-4. Edicta contra Cælestium et Pelagianos. 4-7. Ursus tribunus in Africa, Ethnicos et Manichæorum turpitudines insectatur. 8-14. Vincentii Victoris et Leporii hæreticorum, Augustino auctore, resipiscentia. 15-24. Persecutio regis Persarum sævissima in Christianos. 25-30. Divinitus relatæ in Persas a Romanis victoriæ. 31-38. Mira Persarum ad Christianam religionem conversio. 39-42. Hieronymi obitus, ætas et scripta. 43-50. Vita S. Hieronymi mendaciis concinnata. 51. Honorii rescriptum de clericis, et contra raptores sacrarum virginum.

CDXXI. 1-2. Theodosius Eudociam uxorem ducit. 3. Theodosii sanctio, qua jura Ecclesiæ Constantinopolitanæ ad Illyricum extenduntur.

CDXXII. 1. Patrocli episcopi Arelatensis temeritas a Bonifacio papa coercetur. 2-7. Bonifacii ducis in Africam ab exercitu redeuntis cum Augustino amicitia et præclara opera. 8-10. Augustini cum Pascentio et Maximino Arianis certamen. 11-13. Bonifacius ab Augustino correptus ob violata Ecclesiæ jura, ei plenissime satisfacit.

CDXXIII. 1. Honorii obitus et laudes. 2-3. Joannes tyrannus insurgit, qui in Ecclesiæ jura decernit. 4-7. Theodosii sanctiones adversus Hæreticos, Judæos et Paganos. 8-9. Bonifacio papa defuncto, Cælestinus creatur. 10. Theodoretus creatus episcopus Cyri.

CDXXIV. 1. Inter Augustinum et Bonifacium Epistolæ de Castino in Africa confugiente. 4-9. Augustini Epistola ad Cælestinum de Antonio episcopo Africano. 10-13. Joannes tyrannus Africam invadere conatur, Ardaburium ducem capit. 14-19. Theodoretus adversus Marcionitas aliosque hæreticos maxime laborat.

CDXXV. 1. Valentinianus Augustus. 2-4. Joannis tyranni clades et exitus; et de Hunnis victoria. 5-10. Theodosii sanctio de restituendis Ecclesiæ juribus et contra hæreticos. 11-18. A Barbaris in imperium grassantibus Theodosius, religionis et virtutum exemplar, divinitus liberatur. 19-22. Attici episcopi Constantinopolitani obitus et laudes. 23. Theodosius de professoribus litterarum optime decernit.

CDXXVI. 1-3. Sisinnius episcopus Constantinopolitanus eligitur, Philippo competitore rejecto. 4. Electio

episcopi Cyziceni. 5. Theodosii lex adversus idololatras. 6-13. Augustinus Eradium sibi coadjutorem in episcopatu deligit. 14-18. Libros Retractationum scribit Augustinus. 19-23. Qua occasione libros de *Prædestinatione sanctorum, et de bono perseverantiæ* scripserit Augustinus. 24-25. Prosper in Augustini adversarios scribit. 26-27. Felicis magistri militum scelera.

CDXXVII. 1-7. Bonifacio per calumniam infertur bellum, cujus occasione plures inter ipsum et Augustinum Epistolæ. 8-17. Bonifacius in immania prolapsus facinora, Vandalos ad Africæ devastationem vocat. 18-19. A Vandalis Arianis Hispania agitatur. 20-21. Constantinopolitanus episcopus Sisinnius moritur, et memoria Joannis Chrysostomi publice in Ecclesia incipit celebrari. 22. Imperatorum sanctio de Crucis signo rite colendo. 23-24. Concilium in Oriente contra Massalianos hæreticos. 25-29. Ex schola Theodori Mopsuesteni hæretici, qui perperam a Theodoreto laudatur, Joannes episcopus Antiochiæ Theodoreto mortuo sufficitur, aliique ejusdem generis aliis sedibus Orientis.

CDXXVIII. 1-12. Africæ a Vandalis facta devastatio, ejusdemque causæ. 13. Consultatio Africanorum episcoporum ad fugiendum. 14. Detectis Aetii dolis, Bonifacius recedit a Wandalis. 15-16. Francos, quorum ingenium describitur, vincit Aetius. 17-18. Francos clericos exprobrat Cælestinus de nova habitus inventione et de cujusdam indigni promotione ad episcopatum. 19-24. Nestorii ad sedem Constantinopolitanam evectio, et ejus primordia episcopatus. 25 28. Omnes hæreticos per legem exagitat Theodosius, suadente Nestorio, exceptis Pelagianis, quibus idem Nestorius favet. 29-38. Hæresis Nestorianæ ortus, et quibus magistris et assertoribus eadem uteretur. 39-41. Nestorii primordia, hypocrisis, et licentia episcopatum adepti.

CDXXIX. 1-5. Britannia ab hæresi Pelagiana liberata; et quando Scotia ad fidem Christianam fuerit conversa. 6-8. Palladius Scotorum episcopus creatus in Britanniam legatus mittitur. 9-20. Altera Germani legatio, comite Lupo, in Britanniam; qui per signa et labores Catholicam fidem mire dilatat. 21. Cælestinus de electione episcoporum admonet Apulos et Calabros. 22-26. Nestorius suæ hæresis libros clanculum inter Ægypti monachos diffundit, quibus per Epistolam præsto est Cyrillus. 27-33. Cyrillus, jussu Cælestini, parænelicas litteras dat Nestorio, quem proinde omnes aversantur. — 34-37. Cur Theodosius non represserit Nestorium, qui ejus favore abusus in Orthodoxos furit. 38-42. Quanta a Nestorio pertulerit Cyrillus, et qua mansuetudine et cura ejus saluti studuerit. 43-44. Juvenalis Praylio succedit in Hierosolymitano episcopatu.

CDXXX. 1-2. Possidonii legatio ad Cælestinum. 3-8. Nestorii litteræ ad Cælestinum. 9-11. Litteræ Cyrilli per Possidonium ad Cælestinum datæ. 12-24. Synodus Romana, ex qua Cælestinus dat Nestorio paræneticam Epistolam. 25-28. Cælestinus de Nestorio ad Cyrillum aliosque episcopos scribit. 29-33. Cyrilli Epistolæ ad Acacium Berœensem et Joannem Antiochenum episcopos de Nestorio. 34-43. Joannis Antiocheni ad Nestorium Epistola eumdem ad resipiscentiam adhortantis. 44-49. Quid Theodoretus de Nestorio senserit in sua ad Irenæum Epistola declarat. 50-59. Synodus Alexandrina, ex qua legatio ad Nestorium, deferens ad eumdem Epistolam Synodalem et duodecim anathematismos, et Synodales litteras ad clerum Constantinopolitanum. 60-61. Nestorius ad imperatorem confugit; suos excitat contra Cyrillum. 62-74. Indicitur in annum proximum Synodus Ephesina per Epistolam a Theodosio ad Cyrillum et alios episcopos, et alteram privatim ad Cyrillum datam. 75-86. Sancti Augustini, Vandalis Africam dire vastantibus, ultima concio, infirmitas et obitus. 87-89. Universa Augustini scripta, et qui eadem impugnaverint et defenderint. 90-94. Joannes Cassianus, hortante Leone Romanæ Ecclesiæ archidiacono, contra Nestorium scribit.

CDXXXI. 1-6. Post cædem in Ecclesia Constantinopolitana patratam, Theodosii sanctio de Ecclesiæ immunitate. 6-14. Legati Occidentales ad Concilium Ephesinum cum Epistola Cælestini. 15-20. Cælestini altera Epistola ad Theodosium, et altera ad Cyrillum. 21-22. Qui legati Romani Pontificis fuerint. 23-35. Capreoli episcopi Carthaginensis altera per legatum ad Concilium Epistola pro universa Africana Ecclesia, altera de *Verbi incarnatione*. 36-39. Orientales episcopi, imprimis Cyrillus, Ephesum adveniunt, quos prævenit Nestorius. 40-41. Joannis episcopi Antiocheni ad Cyrillum litteræ se excusantis ne Concilio adesset. 42. Numerus episcoporum Synodi Ephesinæ. 43-47. Theodosii Epistola ad Synodum per Candidianum legatum data. 48-56. Concilio legitime congregato, Nestorius bis et tertio vocatus, renuit accedere. 57-61. Anathemata et sententia in Nestorium prolata. 62-63. Ephesiorum plausus et lætitia. 64-65. De rebus gestis Epistolæ ad Theodosium et clerum Constantinopolitanum. 66-69. Nestorius, ope Candidiani, Theodosium intercipere conatur. 70-72. Joannis Antiocheni Ephesum adventus et audacia. 73-79. Conciliabulum Joannis et Nestorii damnantium Cyrillum, aliosque, et Pelagianam hæresim confirmantium. 80-83. Legati Romani Pontificis adveniunt, cum Concilio agunt, res gestas approbantes. 84. Versutiæ Nestorianorum et calumniæ in Cyrillum. 85-93. Acta Pseudo-Synodi, quæ vera Synodus damnat, et de quibus dat Synodalem ad imperatorem, et Encyclicam Epistolam ad omnes. 94-96. Cyrilli homilia ad populum. 97-100. Nicæna fides confirmatur; hæresis Pelagiana cum Nestoriana in Synodo damnatur. 101-103. Inter privatas res gestas in Synodo est Juvenalis episcops Hierosolymitani causa, primatum sibi arrogantis. 104-105. Epistola Synodi ad Theodosium abeundi veniam petentis. 106-108. Intercepta fraude Candidiani Epistola, deceptus Theodosius in

episcopos decernit, qui litteras Synodales ei clanculum mittunt. 109-112. Schismaticorum litteræ ad Theodosium et ad alios. 113-119. Constantinopolitana civitas commovetur, rei veritate explorata, et Theodosius pro Synodo statuit. 120-128. Quam fraudulenter egerint Schismatici cum Theodosio, qui Joannem comitem sacrarum largitionum legatum Ephesum mittit. 129-130. De Cyrilli captivitate Epistola Synodi ad Theodosium, ejusdemque Cyrilli ad Archimandritas. 131-134. Dolosa Schismaticorum et Joannis comitis adversus Cyrillum et Synodum ad imperatorem relatio. 135-136. Synodi ad clerum Constantinopolitanum Epistola de rerum statu. 137-139. Interea Romanus exercitus a Vandalis in Africa vincitur, a quibus et Marcianus capitur. 140-144. Catholici episcopi imprimis Alypius per Epistolam et legationem Synodum solantur, et cum imperatore agunt. 145. S. Acacius vaticinatur de proxima pace. 146-151. Ex utraque parte, nempe Schismaticorum et Catholicorum, legatio ad imperatorem. 152-154. Cyrillus injuria Ephesi detentus scriptis pugnat. 155-162. Theodosius legatis catholicis favet, fidemque Catholicam tuetur, opera Pulcheriæ. 163-172. Nestoriani legati, quorum acerrimus defensor Theodoretus, pluries ad imperatorem admissi, tandem ad propria reverti jubentur. 173-177. Deposito Nestorio, Maximianus episcopus Constantinopolitanus eligitur, qui præclaras Cyrillo dat litteras. 178-181. Cælestini papæ in damnanda hæresi, Pulcheriæ in templo *Matri Dei Mariæ* excitando, et Theodosii in Schismaticis puniendis laudes. 182-183. Nestorius et maxime Theodoretus pro hæresi scriptis laborant, quæ evertit Cyrillus. 184-190. Gallicanos quosdam presbyteros Augustini scripta impugnantes, Cælestinus, data ad eorum episcopos Epistola, coercet. 191. S. Patricii Apostolatus ad Scotos et Hibernos. 192-198. S. Paulini, de cujus captivitate in Africa historica veritas dilucidatur, mors beatissima et lucubrationes.

CDXXXII. 1-33. Legatione accepta Orientalium de rerum exitu, Cælestinus insignes reddit Epistolas ad episcopos Ephesi constitutos, ad Theodosium et Maximianum, et ad clerum populumque Constantinopolitanum. 34-37. Cælestini papæ laudes, obitus et res gestæ. 38-41. Sixtus ejus successor pro fide Ephesina laborat, per Epistolam Nestorium et Joannem Antiochenum convenit. 42-52. Theodosii pro pace Ecclesiæ solliciti Epistolæ ad Joannem Antiochenum, ad Acacium et Simonem Stylitam miræ sanctitatis virum. 53-72. Joannes, vocatis Antiochiam Syriæ episcopis, veram fidei confessionem et Nestorii damnationem subscribit, mittitque ad Sixtum et Cyrillum, in quem Nestorianorum calumniæ refelluntur. 73-79. Cyrilli ad populum et Pauli pro Joanne legati homilia Orthodoxam fidem profitentis, unde pax et communio redditæ. 80-82. Theodoretus adhuc Nestorio adhærens et Cyrillo subinfensus. 83-84. Cyrilli virtus in exhibendo sua scripta cognoscenda Joanni Antiocheno, et sibi subjectis et adversariis. 85-86. De Judæis in insula Cretæ seductis et resipiscentibus. 87-89. Causa Britii Turonensis episcopi ad Sedem Apostolicam appellantis. 90. Bonifacii comitis exitus. 91-96. De obitu Joannis Ravennatis episcopi, cui perperam asseritur data a Valentiniano constitutio de usu Pallii.

CDXXXIII. 1-10. Imposturas Nestorianorum in se et Sixtum confictas detegit et destruit Cyrillus per Epistolas. 11-20. Sixti ad Cyrillum et Joannem Antiochenum Epistolæ de pace inita gratulantis, unde dilutæ Hæreticorum calumniæ. 21. Quando hæretici *Acephali* dicti sint. 22-23. Incendium Constantinopoli. 24. Petri Chrysologi ad Ravennatem sedem electio. 25-27. Prosper hæresim Pelagianam in Cassiani scriptis latentem insectatur. 28-30. Cassiani Collationes a quibus emendatæ. 31-37. De Sixto et Basso Acta Synodi spuria et legitima historia. 38-39. Spuria Acta Sixti cum Polychronio.

CDXXXIV. 1-3. Proclus ex Cyzicena in Constantinopolitanam sedem transfertur. 4-6. De Sylvano episcopo Troadis. 7-13. Melaniæ junioris acta, quæ patruum Volusianum ad Christum convertit, pro fide Catholica laborat. 14. Theodosii salubris constitutio. 15-18. De Virgine a dæmone obsessa. 19-20. Qui fuerit Vincentius Lirinensis.

CDXXXV. 1-2. Damnantur libri Nestorii. 3-14. Theodori Mopsuesteni scripta improbata, et a quibus defensa. 15-18. Germani episcopi Antissiodorensis in Britanniam legatio et res gestæ. 19-22. Ejusdem Ravennam ad imperatorem legatio et obitus. 23-26. De editione Codicis Theodosiani.

CDXXXVI. 1-9. Nestorii in Oasim relegatio et miserandus interitus. 10-11. Theodoretus defenditur a calumniis.

CDXXXVII. 1-14. Grassante persecutione in Africa sub Genserico, insignis Epistola Antonini Constantinæ episcopi ad martyrium adhortantis.

CDXXXVIII. 1-13. Solemnis corporis Joannis Chrysostomi Constantinopolim translatio. 14-15. Inventio reliquiarum SS. quadraginta martyrum. 16-21. Eudocia peregrinatur Hierosolymam.

CDXXXIX. 1-3. Reliquiarum S. Stephani Constantinopolim translatio. 4-7. Inter sanctas reliquias ab Eudocia Hierosolymæ acceptas, eminent catenæ S. Petri, quarum pars ab ea huc missa colitur Romæ in Basilica ibidem erecta. 8. Quæ Antiochenis Eudocia contulerit. 9-10. Adversus Gentiles Theodosii constitutio. 11-13. Cyrillus et Theodoretus scriptis pugnant adversus Idololatras. 14-18. Adversus superstitiones resurgentes, unde clades in Romanum imperium, sancti episcopi invehuntur. 19-35. Carthago a Vandalis capta suorum flagitiorum dat pœnas. 36-38. Theodosii variæ

constitutiones et rescripta. 39-41. De Sozomeni et Socratis historia judicium. 42-43. Synodus Constantinopolitana. 44-46. Concilium Regiense.

CDXL. 1-5. Sixti papæ interitus, et ejusdem religiosa monumenta, adjuvante Valentiniano. 6-12. Perperam Sixto tribuuntur scripta Pelagiana. — Peroratio cum gratiarum actione.— Auctoris præfatio.

CDXL. 1-3. Quis Leo magnus, et quo rerum statu electus fuerit Pontifex. 4-18. Dira Africanæ Ecclesiæ per Gensericum vexatio; ubi de episcopis, nobilibus viris et feminis extorribus aut martyribus. 19. Mortuo Joanne, Domnus Antiochiæ episcopus eligitur.

CDXLI. 1-2. Cyri consulatus. 3-16. Episcopi recensentur qui Synodo Arausicanæ interfuerunt, inter quos eminet Eucherius, de cujus scriptis et gestis fuse disseritur. 17-18. Acta hujus Synodi, et cætera hujus anni.

CDXLII. 1. Gensericus in Catholicos Africæ grassatur. 3. Concilium Vasense in Gallia Narbonensi.

CDXLIII. 1-7. Leonis papæ studio Manichæi ubique detecti. 8-14. Theodoretus de hæresi apud imperatorem accusatus luculenter per Epistolas se purgat.

CDXLIV. 1-8. Concilium Romanum adversus Manichæos, quorum damnatio ubique innotescit, studio Leonis, qui et Pelagianos persequitur. 9-17. Cyrilli interitus, scripta, et res gestæ, ejusdemque memoria a calumniis vindicata. 18-29. Dioscorus episcopus Alexandrinus eligitur, ad quem Theodoretus scribit, calumnias in se illatas refellens. 30-33. Dioscori legatio ad Leonem, illiusque hypocrisis diu latens. 34-41. De Hunnorum moribus irrumpentium, duce Attila, in Romanum imperium. 42-47. Theodoretus pro suorum Cyrensium utilitatibus laborat.

CDXLV. 1-5. Cyrilli nepotes afflictati a Dioscoro, et Nomo consule. 6. Constantinopolis vexata. 7-10. Theodosii in Manichæos constitutio, et adversus Hilarium Arelatensem rescriptum. 11-16. Controversia inter Viennensem et Arelatensem ecclesiam. 17-19. Hilarii sanctitas et lucubrationes. 20-21. De S. Honorato.

CDXLVI. 1-4. Britannia invaditur a Pictis et Scotis. 5-13. Mirus terræ motus, ubi de Trisagii miraculo veritas adstruitur. 14-19. Cyri præfecti calamitas, unde ad Christum convertitur, virtutibus clarescit. 20-21. Defuncto Proclo Flavianus eligitur. 22-27. Pulcheria administrationem imperii relinquit. 28. Theodoretus de cladibus hujus temporis scribit.

CDXLVII. 1-8. Turibius episcopus Asturicensis liberandæ a Priscillianistis Hispaniæ laborat. 9-12. De Turibio claræ notitiæ. 13-25. Leo Turibii legationi respondens, Concilium generale indicit in Hispania; ubi de Symboli additamento. 26. Leo deponit Bassianum episcopum Ephesinum. 27. De sepulcrorum effossoribus.

CDXLVIII. 1. Consules. 2-7. Theodosii edictum Nestorianos exagitantis. 8-17. Variæ Theodoreti Epistolæ de se ipso rationem reddentis. 18-49. Quomodo hæresis Eutychetis orta et detecta; et singula de eodem acta in Concilio Constantinopolitano. 50-52. Flaviani Epistolæ ad Leonem de damnatione Eutychetis. 53-55. Eutychetis doli et conatus pro sua hæresi, præsertim ad Leonis gratiam captandam. 56-76. Ibæ episcopi Edessæ causa et judicium primum Tyri, deinde Berythi. 77-82. Theodoretus calumniis vexatus se per Epistolas defendit. 83-84. Leo redarguit episcopum Beneventanum.

SUMMARIUM

TOMI VIII.

CDXLIX. 1-3. Theodoreti Epistola ad Protogenem consulem, aliosque viros pro sua causa. 4-7. Quid sanctus Leo litteris Eutychetis præventus ad Theodosium et Flavianum rescripserit. 8-10. Flavianus Leoni respondens rei veritatem docet. 11-21. Secundum Concilium Constantinopolitanum in causa Eutychetis, Chrysaphio protectore superbientis. 22-37. Synodus Ephesina indicitur a Theodosio ad arbitrium eunuchi Chrysaphii, contra canones et ægre ferente Leone. 38-60. Celebris Leonis papæ Epistola Encyclica de Verbi Incarnatione ad Flavianum per legatos missa. 61-63. De Galliæ nonnullis episcopis Leoni gratulantibus. 64-70. Inter plures Epistolas Leonis ad Theodosium, Pulcheriam aliosque, illa recensetur scripta ad Synodum. 71-73. Petri Chrysologi ad Eutychetem Epistola. 74-77. Theodosii Epistolæ ad Elpidium comitem et ad episcopos. 78-80. Synodi Ephesinæ exordium malis artibus et violentiis insigne. 81-89. Eutyches ad Synodum admissus suum legit libellum. 90-109. Dioscori vi et minis Synodus gubernatur, Eutyches absolvitur, Flavianus Eusebiusque damnantur, frustra reclamantibus legatis; et cætera a *Latrocinio Ephesino* scelera patrata; ubi maxime de cæde Flaviani. 110-112. Flaviani et Ibæ laudes per Theodoretum. 113, 114. Qualis hæc Synodus. 115-131. Theodoreti legatio et Epistola ad Leonem appellantis, aliæque ejusdem ad alios datæ in eodem argumento. 132-135. Edictum Theodosii pro Pseudo-Concilio Ephesino. 136-143. Theodoreti injuste damnati Epistolæ, liberrime adversarios objurgantis, et Catholicam fidem propugnantis. 144-149. In Synodo Romæ habita a Leone, Ephesina Acta destruuntur. 150-156. Leonis ex Synodo Epistola ad Theodosium Concilium in Italia postulantis, aliæque privatæ ad ipsum aliosque datæ. 157-164. Valentiniani et Gallæ Placidiæ ad Theodosium et Pulcheriam Epistolæ objurgatoriæ. 165, 166. Theodosius in Epistola ad Valentinianum suam ostendit pervicaciam. 167. Gallæ Placidiæ obitus et laudes. 168-172. Dioscori execrandum scelus, et lapsorum episcoporum status miserandus. 173. Marinæ obitus.

CDL. 1. Annus benignitatis. 2-4. Leonis ad Pulcheriam et archimandritas litteræ. 5-11. Anatolio recipiendo, et episcopis lapsis restituendis studet Leo per legationem, ope præsertim Pulcheriæ. 12-16. Theodosii pœnitentia et obitus. 17-21. Marciani in imperium et conjugium assumpti a Pulcheria primordia, et ad Leonem Epistola de fide Catholica agentis. 22-27. Tum Marcianus, tum Pulcheria per litteras cum Leone agunt de cogendo Concilio, deque Flaviani corpore Constantinopolim transferendo. 28-34. Constantinopoli in Concilio coram legatis Apostolicis episcopi subscribunt fidei Catholicæ, quibus accedit per Epistolam Theodoretus. 35-48. Theodoreti ad Vincomalum, Asparem, et Joannem archimandritam Epistolæ de sua, et de communi Ecclesiæ causa. 49, 50. Catholica veritate affulgente, Orientalis Ecclesiæ gaudium. 51-60. Inter Arelatensem et Viennensem Ecclesiam de primatu quæstio a Leone definita. 61. Ingens fames Italiam vexat.

CDLI. 1-4. Leonis Anatolio de fidei professione gratulantis, de lapsis statuentis, imperatori gratias agentis Epistolæ. 5-9. De Synodo edicenda Leonis Epistola ad Marcianum, et hujus edictum. 10-12. Quid de Eutychete et de lapsis episcopis Leo statuerit. 13-20. Per priores legatos reversos Mediolani celebratur Concilium, cujus est Epistola ad Leonem. 21. Presbyteri Romam veniunt pœnitentiæ causa. 22-24. Leonis Epistola ad Synodum œcumenicam. 25-28. Ad sedandos tumultus tum Constantinopoli tum Nicææ, Marciani edictum, et Pulcheria Epistola. 29-33. Nicæa Chalcedonem vocatur Synodus. 34-37. Attilæ exercitus et mores. 38-50. Attilæ res gestæ in Galliis; ubi de clade plurium civitatum, maximeque Aurelianensi, et de S. Lupo episcopo cum Attila agente. 51-54. Attila ab Aetio in prœlio superatus fugit. 55-63. De Basilica sanctæ Euphemiæ et ejusdem Secretario ubi Chalcedonense Concilium celebratur. 64-68. Præter Romani Pontificis legatos, qui alii ad Concilium venerint, et quo ordine sederint. 69-90. Quando incœperint Concilii sessiones, quarum in prima, secunda et tertia Dioscorus accusatur et damnatur. 91-94. Sessio quarta de episcopis et archimandritis, Dioscoro et Eutycheti faventibus. 95-103. Quinta, de Caroso et Dorotheo actum, et Photio episcopo Tyri metropolitana jura decreta. 104-111. Sexta, formula fidei definitur. 112-123. Septima Sessio; concio imperatoris ad Synodum in die S. Euphemiæ de cujus miraculo circa Symboli approbationem quid sentiendum. 124-127. Octava Sessio; de controversia inter episcopos Antiochenum et Hierosolymitanum, deque causa Theodoreti et Ibæ. 128-133. Cæteræ Sessiones usque ad duodecimam habitæ de variis causis et juribus episcoporum. 134-145. Fraude Anatolii insertus canon de privilegiis Ecclesiæ Constantinopolitanæ, refragantibus legatis Romani Pontificis. 146-151. Synodalis Epistola ad Leonem, ubi de præsumpta excellentia Ecclesiæ Constantinopolitanæ. 152-159. Insignes sanctitate viri, maxime Auxentius, qui etiam miraculis Synodo Chalcedonensi conciliant fidem. 160. Dioscori relegatio. 161, 162. Quid Marcianus in Idololatras.

CDLII. 1-6. Marciani edictum vetans de fide disputationes et damnans hæresim Eutychianam, contra quam scribunt et multi. 7, 8. S. Leo promulgat in Occidente Synodum Chalcedonensem. 9-18. Leo dat litteras objurgatorias Anatolio ob primatum præsumptum sedis Constantinopolitanæ, eodemque argumento scribit ad Marcianum et Pulcheriam. 19-26. Electo Proterio episcopo Alexandrino, maximæ a faventibus Dioscoro turbæ excitantur, quas compescere nititur Marcianus. 27-36. Theodosii pseudomonachi Hierosolymæ sedem invadentis, et plures monachos Eudociamque in errorem inducentis facinora et clades in Palæstina, quem sanctus Euthymius confundit. 37-45. Hæreticis monachis Pulcheriam seducere conantibus quid rescripserit Marcianus. 46-51. Imperatoris edicta tum Flaviani memoriam restituentis, tum in hæreticos pœnas infligentis. 52. Forum Ecclesiasticum demptum a Valentiniano. 53-62. Attilam, expugnata Aquileia, progredi conantem S. Leo mire coercet. 63, 64. De Venetiis et Aquileia. 65. Theodorus episcopus Forojuliensis consulit Leonem. 66. Deogratias episcopus Carthaginensis creatur.

CDLIII. 1-6. Ad Anatolii audaciam retundendam S. Leo scribit Epistolam circularem de approbatione Concilii Chalcedonensis, cujus Acta in latinum verti jubet. 7, 8. S. Leonis querelæ de Aetio archidiacono deposito. 9-11. Julianus episcopus Coensis vicarius Apostolicus in Oriente. 12-15. Eudociam et monachos hæreticos per Epistolam monet Leo. 16-19. Ad moniales scribit Pulcheria, ut eas a Theodosii erroribus revocet. 20-25. Pulcheriæ obitus, et præclara ejus pietatis monumenta. 26-31. Singulis Orientis Ecclesiis sapienter consulit Leo. 32, 33. Theodoreti, ad quem Leo scribit, obitus. 34-40. De Cyclo Paschali, et die Paschatis statuendo Leonis sollicitudo. 41-50. Concilium Arelatense, sub Cæsario episcopo, doctrina et sanctitate insigni; ubi de monasterio Lerinensi. 51-55. Concilium Andegavense.

CDLIV. 1-3. Aetii consulatus et obitus. 4, 5. Leo sollicitus de rebus Alexandrinæ Ecclesiæ ad Marcianum scribit. 6-10. Marciani rescriptum adversus hæreticos. 11-16. Anatolii resipiscentis ambitio repressa, et Eutychetis durius exilium. 17-21. Juvenalis episcopus Hierosolymorum a Leone objurgatur. 22. Clades Siciliæ. 23, 24. Attilæ interitus. 25-31. Severinus apud Noricos sanctitate clarescit. 32-34. Ingens penuria vexat orbem, contra quam Viennensibus præsto est Severinus.

CDLV. 1, 2. Annus ultionis. 3-5. Valentiniano occiso, Maximus imperium occupat. 6-11. Eudoxia in Italiam Gensericum vocat, a quo Maximus occiditur. 12, 13. In direptione Urbis parcunt primariis Basilicis. 14-17. Romanos captivos Carthaginem delatos Deogratias episcopus reficit. 18-23. Eudocia calamitatibus edocta, resipiscit. 24. Avitus creatus imperator. 25-28. Marcianus abrogat leges adversus clericos latas. 29. Prosperi Chronicon.

CDLVI. 1. Aviti consulatus. 2, 3. Aviti imperatoris abdicatio. 4-7. Childericus, qui regnum Francorum statuit in Gallia, mirifice colit sanctam Genovefam. 8-13. Romani exules Christiani in Mauritania martyria subeunt, fidem propagant. 14-16. Consulit S. Leo episcopis Ecclesiæ Mauritanæ. 17-29.

In persecutione Genserici in Africa insignium scriptorum copia, martyrum præclara certamina, præsertim Armogastis et Saturi. 30, 31. De Basilio episcopo Antiocheno et de Philippo presbytero.

CDLVII. 1, 2. Marciani obitus et laudes. 3-6. Leo imperator eligitur et cur Ecclesiam S. Mariæ *ad fontem* ædificaverit. 7-11. Leo Augustus Leonis papæ litteris excitatus Catholicam fidem tuetur. 12-29. Cleri Alexandrini et Ægyptiorum episcoporum Epistola ad Leonem imperatorem querentium de sceleribus Timothei, qui occiso Proterio episcopo, sedem Alexandrinam invadit, et Catholicos vexat. 30-35. Hæretici imperatori per litteras fidei professionem offerunt, quas ipse Anatolio examinandas tradit. 36-40. Anatolius respondens Timothei facta improbat, de quo et consulit papam cæterosque orbis episcopos. 41-44. Quid S. Leo ad imperatorem et ad Anatolium rescripserit. 45-53. Hæreticis Concilium generale audacter petentibus Leo papa retragatur, in eosque sapienter decernit. 54, 55. Probant metropolitani Concilium Chalcedonense. 56-58. De Majoriano imperatore, obitu Juvenalis episcopi Hierosolymæ et Saba monacho.

CDLVIII. 1-3. Majorianus imperator laudatus a Sidonio ad senatum Romanum dat litteras. 4, 5. Quid de virginibus et viduis, suadente Leone papa, sanxerit Majorianus, et quos elegerit ministros. 6-12. Leoni imperatori per legatos et Epistolam Leo papa quid de hæreticis Concilium petentibus statuendum significat. 13-15. Anatolium redarguit Leo papa de Attico hæretico recepto. 16-26. Sanctos anachoretas per litteras consulit Leo imperator, cui respondent Simeon Stylita et Baradatus de cujus sanctitate multa. 27-30. Ingens Antiochiæ terræ motus. 31-33. Defuncto Anatolio Gennadius successor disciplinam restituit. 34-36. Anastasius, cui id Euthymius prædixerat, episcopus Hierosolymæ eligitur. 37. Translatio reliquiarum S. Anastasiæ.

CDLIX. 1-8. Concilium Constantinopolitanum, ex quo unus qui superest, canon adversus Simoniacos. 9, 10. Gennadius in restituenda disciplina acerrimus. 11-15. In encæniis Ecclesiæ S. Anastasiæ miraculum. 16-18. Monasterium Studitarum, seu Acœmetarium, erectum. 19, 20. S. Leonis decretalis Epistola circa disciplinam et præsertim confessionem peccatorum secretam.

CDLX. 1-8. Pulso Alexandria Timotheo, Leonis papæ Epistolæ ad Gennadium et imperatorem caventis ab ipso Timotheo, et de novi episcopi electione agentis, qui item Timotheus nominatur. 9-16. Legatio Timothei, episcoporum Ægyptiorum et cleri Alexandrini ad Romanum Pontificem cujus ad singulos Epistolæ. 17-21. Simeonis Stylitæ obitus cujus celeberrimam sanctitatem Daniel ejus discipulus æmulatur. 22-24. Eudociæ interitus et optimæ res gestæ.

CDLXI. 1, 2. Majoriani mors, et Severi imperium. 3-14. Defuncto S. Leone, cujus recensentur scripta et cæteræ res gestæ, Hilarius papa succedit, qui decretum fidei confirmat. 15-17. Leo imperator et Eudoxia Valentiniani uxor consulunt Danielem.

CDLXII. 1-11. Hilari papæ diversæ Epistolæ, tum de sua creatione, tum de rebus disciplinaribus ad episcopos et metropolitanos.

CDLXIII. 1. Basilii consulatus. 2, 3. Novus Cyclus per Victorinum. 4-7. Ad episcopum Arelatensem et episcopos Galliarum Hilarus dat litteras adversus Viennensem episcopum.

CDLXIV. 1. Evaricus rex Gothorum Ecclesiam persequitur. 2, 3. Daniel futurum prædicit incendium. 4-8. Hilari papæ decretum adversus Viennensem episcopum.

CDLXV. 1-9. Immane Constantinopoli incendium, in quo Marciani miraculum; unde de nova ædificandi ratione constitutio. 10-15. Alia illius urbis mala, præsertim imperatoris vitæ discrimen, a quo Danielis precibus liberatur. 16. Quiriacus anachoreta. 17-26. Occasione diei natalis Romani Pontificis Concilium Romæ habitum, in quo de quibusdam ordinationibus episcoporum in Hispania prudenter decernitur. 27-30. De Maximo Taurinensi et de Maximo Tolosano episcopis. 31-33. Severus imperator occiditur; unde Wandalorum incursiones. 34. Translatio S. Simeonis Stylitæ.

CDLXVI. 1-9. Qua occasione Leo imperator pro confugientibus ad Ecclesiam amplissimam ediderit sanctionem. 10-13. Adversus Gothos res ab Ecdicio fortiter gestæ. 14, 15. Prosperi episcopi Regiensis interitus et scripta. 16. Epiphanius episcopus Ticinensis.

CDLXVII. 1-3. Cum Anthemio imperatore hæresis Romam advecta, cui resistit Hilarus. 4-10. Hilari papæ obitus et ejus munificentia in sacris ædificiis. 11, 12. Simplicius papa creatur. 13, 14. Sidonius Romam venit.

CDLXVIII. 1. Anthemius a Sidonio laudatus. 2-10. Arvandus Galliarum præfectus criminis majestatis damnatur. 11-17. Galliæ a præfectis Romanis exagitatæ. 18-25. Marcelliano et Basilisco hæreticis exercituum ducibus male res gestæ adversus Wandalos. 26. Rex Hunnorum occisus.

CDLXIX. 1-6. De filio Asparis creando Cæsare Leo sollicitus. 7, 8. De sanctificandis diebus festis Leonis constitutio. 9, 10. Ejusdem contra Simoniacos sanctio.

CDLXX. 1. De consulatu Severi, sive Severiani. 2-6. Asparis et filiorum cædes.

CDLXXI. 1-3. Gennadio defuncto succedit Acacius episcopus Constantinopolitanus. 4-13. Petri Fullonis scelera Ecclesiam Antiochenam Zenonis ope invadentis et inde pulsi. 14-27. Ricimer in Anthemium imperatorem insidias molitus eidem per legationem Epiphanii episcopi Ticinensis verba dare pacem postulando nititur. 28. Eudociæ fuga ex Africa et obitus. 29-31. Ingens Vesuvii eruptio. 32, 33. Fides catholica probata miraculis. 34-37. S. Remigius Rhemensis episcopus divinitus creatus quibus emicuerit virtutibus.

CDLXXII. 1. Consules. 2-7. Acacio primatum sedis Constantinopolitanæ impudenter affectanti resistit Simplicius. 8. S. Euthymii obitus. 9-11. Anthemius Augustus a Ricimere Gotho necatur. 12-22. Sidonius Apollinaris creatus episcopus Arvernensis sanctitate et doctrina conspicuus.

CDLXXIII. 1, 2. Occiso Olybrio, Glycerius imperator creatur. 3-9. S. Severinus cum rege Rugorum agit, mira operatur. 10. Leonis junioris ortus.

CDLXXIV. 1-4. Utriusque Leonis obitus et in quo senior improbandus, et in quo laudandus. 5-10. Zenonis arripientis imperium impietas et turpissimi mores. 11-14. Nepos Occidentale imperium capescit et patriciatus dignitatem confert Ecdicio. 15-21. Legatio Epiphanii ad Evaricum regem Gothorum pacem sancientis inter ipsum et Nepotem. 22-25. Leonis, oratoris nomine Evarici responsa dantis, ingenium et doctrina.

CDLXXV. 1, 2. Augustulus imperator. 3, 4. Odoacer rex Erulorum vocatur in Italiam. 5-7. Ticinensis civitatis clades. 8-18. In Galliarum perturbatione, quid pro suis Avernis Sidonius gesserit; ubi de Rogationum usu ac disciplina in Ecclesia. 19-21. Inventio sanctorum martyrum Ferreoli et Juliani. 22-29. Ecclesia Gallicana ab Evarico dire vexata. 30-35. De sancto Patiente episcopo Lugdunensi ærumnas Galliarum sublevante, et maxime penuriam, una cum Ecdicio et S. Severino. 36-41. Timotheus hæreticus, rursus occupata sede Alexandrina Constantinopolim pergit, Catholicos, Zenone connivente, vexat, qui legationem ad Simplicium mittunt. 42. Gaudentio Aufidiensi episcopo interdicta ordinatio. 43. Gerasimi anachoretæ obitus.

CDLXXVI. 1-5. Exstincto Occidentali imperio Odoacer regnat in Italia. 6, 7. Miserandus Christianæ religionis status, principibus hæreticis ubique regnantibus. 8-16. Simplicius papa facinora Timothei deplorans, Epistolam paræneticam ad Zenonem scribit. 17-22. Ejusdem Simplicii in eodem argumento Epistolæ, tum ad Acacium, tum ad presbyteros et archimandritas Constantinopolitanos. 23-28. Pulso Zenone Basiliscus imperium occupat, qui et Timotheo favet et Catholicos vexat. 29-39. Basilisci Epistola Encyclica adversus Concilium Chalcedonense et ejus confutatio. 40-45. De episcopis qui litteris Basilisci subscripserunt. 46-61. Ad defensionem fidei Catholicæ Daniel Stylita ab Acacio vocatus signis occurrit, hæreticos confundit, Basiliscum terret. 62-66. Acacii opera novam Basiliscus dat sanctionem. 67. Gelasii cujusdam lucubratio de Synodo Nicæna. 68. Thalmud Babylonicum. 69, 70. Genserici obitus, cui succedit filius Hunericus.

CDLXXVII. 1-5. Basilisco victo, qui et misere necatur, Zeno iterum regnat, et S. Theclæ templum excitat. 6-10. Simplicii papæ ad Zenonem respondentis Epistola, qui ei suæ fidei integritatem testatus fuerat. 11-13. Asiæ episcopi resipiscunt. 14. Ingens terræ motus. 15-19. Timotheus Aelurus ex quo hæretici Timotheani, sibi mortem consciscit. 20. Petrus Mogus episcopus Alexandrinus. 21-29. Martyrius succedit Anastasio in sede Hierosolymitana, et de miraculis præcedentibus conversionem hæreticorum in illa civitate. 30, 31. De Ambrosio Britanniæ vindice.

CDLXXVIII. 1-5. Acceptis litteris Acacii de statu Orientalis Ecclesiæ, Simplicius papa lætatur. 6-8. Ad Acacium cujus deploratur mutatio respondet Simplicius. 9-16. Timothei in sedem Alexandrinam restituti legatio ad Simplicium; ubi hujus Epistolæ ad Zenonem et Acacium. 17-19. Ejusdem Timothei legatio ad Zenonem.

CDLXXIX. 1-3. Inter turbas in Antiochena Ecclesia ab hæreticis excitatas Stephanus episcopus martyr occumbit. 4-11. Electo Constantinopoli alio Stephano episcopo Antiochiæ, de statu Antiochenæ Ecclesiæ Simplicius ad Zenonem et ad Acacium scribit. 12, 13. Acacius ambitione laborat. 14-16. De S. Lupi obitu et ejus discipulis sanctissimis.

CDLXXX. 1-5. Africana Ecclesia recreatur ob electionem Eugenii episcopi Carthaginensis. 6-12. Arvernensium urbi, quam jam Evaricus deditione acceperat, præficitur Victorius. 13, 14. De sancto Abraham abbate. 15-18. Victorius in deterius mutatus Eucherium nobilissimum senatorem occidit. 19-22. Eximia apud Arvernenses castitatis exempla. 23. Terræ motus Constantinopoli.

CDLXXXI. 1, 2. Theodoricus Scytha aggressurus Constantinopolim occiditur. 3-6. De futura persecutione præsagia. 7-14. Hunerici mira crudelitas, tum in Catholicos, tum in suos.

CDLXXXII. 1-4. Calendion electus episcopus Antiochenus reliquias S. Eustathii transfert Antiochiam. 5-10. Calendion in exilium pellitur, calumniam passus in perduellium motibus contra Zenonem ; et Petrus Fullo sedem occupat. 11-18. Defuncto Timotheo, eligitur Joannes Alexandrinus episcopus cujus electionem, obsistente Zenone, confirmat Romanus Pontifex scribens ad Acacium. 19-21. Petrus Mogus, Acacio favente, iterum introducitur in sedem Alexandrinam, pulso Joanne. 22-25. Quanta et cur adversus Joannem molitus fuerit Acacius. 26-34. Zenonis Enoticon sive impium Edictum, quod Petrus Mogus publicat. 35-43. Versutiæ Zenonis et hæreticorum ficte acceptantium Chalcedonense Concilium, ut Catholicorum odium effugiant. 44. Simplicius Joannem Ravennatem arguit. 45, 46. Zeno episcopus Hispalensis vicarius Apostolicæ Sedis a Simplicio eligitur. 47-50. Synodus Turonensis; ubi de translatione S. Martini et Basilica illi erecta a Perpetuo episcopo. 51, 52. Jejunia et vigiliæ ab eodem S. Perpetuo instituuntur. 53-63. S. Severini Noricorum Apostoli acta cum Alemannorum et Rugorum regibus, et cætera ejus gesta et obitus. 64. Auctoris in hæreticos compellatio.

CDLXXXIII. 1-3. Joannes episcopus Alexandrinus appellat Romanum Pontificem. 4-9. Papæ Simplicii obitus et res gestæ. 10-15. Quæ tempore sedis vacantis præsumpta sint per Basilium præfectum prætorio. 16, 17. Felix papa tertius eligitur, qui Zenonis Enoticon detestatur, Joannem Alexandrinum audit. 18-51. Concilium Romanum in causa Acacii; et inde legatio et litteræ Felicis ad Acacium et Zenonem. 52-78. In eodem Concilio damnatur Petrus Fullo cujus hæresim post papæ sententiam universi episcopi execrantur, ac plures refellunt. 79-97. Ecclesia Africana dirissimam patitur ab Hunnerico Wandalorum rege persecutionem, in qua plurium martyrum virtus, ac persecutorum crudelitas et versutiæ clarescunt.

CDLXXXIV. 1. Zenoni Theodoricus studet. 2-6. Apostolicæ Sedis legati per Zenonis violentiam et Acacii fraudes prævaricantur. 7-12. Romanum Concilium in quo legati damnantur. 13-19. In eodem Concilio Acacius a suo scelere frustra revocatus tandem damnatur. 20-32. De damnatione Acacii ad episcopos Orientales et maxime ad clericos et monachos Constantinopolitanos Epistola Synodalis. 33-35. Quando et quomodo libellus sententiæ redditus Acacio. 36-41. Acacius Catholicos episcopos deponit, unde in Ecclesia Orientali et maxime in Ægypto et Alexandriæ auctæ turbæ. 42-47. In Africa miraculum de cæco illuminato ab Eugenio episcopo anteit indictum de fide conflictum. 48-53. Disputatio de fide inter Catholicos et Arianos episcopos, horum fraude et violentia insignis. 54-61. Hunerici edictum contra Catholicos, unde persecutio. 62-68. Quid episcopi Catholici Carthagine ad Collationem congregati passi fuerint. 69-71. In persecutione Wandalica Eugenii exulantis Epistola ad suos. 72-75. Cyrolæ Ariani episcopi falsum miraculum in verum convertunt Catholici. 76-78. Catholicorum episcoporum diversa exilia. 79-87. Præclarissima in Africa martyrum certamina. 88-98. Miraculum de Confessoribus excisa lingua adhuc loquentium certissimum adstruitur. 99-107. Iterum de acerbitate persecutionis et aliis martyribus. 108-114. In clerum Carthaginensem exulantem et maxime in Eugenium mira sævitia. 115-122. Arianorum rebaptizantium invitos plura crudelitatis exempla. 123, 124. Fames et pestilentia grassantur in Africa. 125-128. Hunerici portentosus obitus. 129. Gundabundus rex Wandalorum. 130. Evarico Gothorum regi mortuo succedit Alaricus. 131-135. Defuncto pariter Childerico Francorum rege, ei succedit Clodoveus, a quo verum illius gentis christiano nomine exorditur decus. 136-144. Sidonii Apollinaris Epistola ad Orentium ; tum ejus scripta et res gestæ usque ad obitum.

CDLXXXV. 1-3. Frustra ad resipiscentiam a Felice invitatur Acacius. 4-14. Corpus S. Barnabæ repertum, et cum eo Evangelium S. Matthæi. 15-19. Xenajas auctor Iconoclastarum. 20-25. Martyrio episcopo Hierosolymitano defuncto succedit Sallustius qui Sabam presbyterum ordinat. 26. De Longino Zenonis imperatoris fratre, homine turpissimo. 27. Quales Zenonis magistratus. 28. Filius Zenonis male moratus interit. 29, 30. Acacio connivente mali mores invalescunt.

CDLXXXVI. 1, 2. Nestoriana hæresis propagatur. 3. Petri Fullonis obitus, cui succedit Palladius et ipse hæreticus.

CDLXXXVII. 1-6. Concilium Romanum quo lapsis in Africana persecutione medela paratur. 7-9. Theodoricus Zenoni infestus de Italia invadenda molitur ; postquam Odoacer Rugos devicerat.

CDLXXXVIII. 1-6. Defuncto Acacio, Flavitas malis artibus occupat agitatque Constantinopolitanam Ecclesiam,

communicationem præ se ferens Romani Pontificis. 7. Felicis papæ Epistola ad S. Cæsarium Arelatensem episcopum circa ordinandos ad sacerdotium. 8. Theodorici apparatus ad invadendam Italiam adversus Erulos. 9-15. Occasione victoriæ ab Odoacre in Rugos iterum relatæ, ossa S. Severini in Italiam transferuntur, ubi de ejus miraculis et discipulis.

CDLXXXIX. 1-3. Euphemius Flavitæ successor ideo improbandus, quod Acacii nomen non expunxerit a Diptychis. 4, 5. Danielis Stylitæ obitus et miracula. 6-12. Theodorico adveniente in Italiam, præclare facta Epiphanii Ticinensis et Laurentii Mediolanensis episcoporum. 13-15. De rebus gestis ab Honorato Novariensi episcopo. 16-19. Francorum incursiones, in quibus Clodovei regis elucet justitia.

CDXC. 1-8. Recrudescente in Africa persecutione, S. Fulgentius diros patitur cruciatus. 9. De Theodulo presbytero scriptore. 10-36. Cæsarius Arelatensis episcopus librum scribit de *Gratia* et *libero Arbitrio* ad refellendas Fausti lucubrationes de eodem argumento, quarum texitur historia, erroresque deteguntur qui ubique improbantur. 37-41. Quantus fuerit Claudianus qui confutavit Faustum. 42. De Fausto judicium. 43-47. De scriptis Honorati episcopi Massiliensis, Gennadii aliorumque missis ad Romanum Pontificem. 48. Petro Mogo mortuo Athanasius et ipse hæreticus subrogatur. 49-52. Pelagius patricius justissimus injuria occiditur a Zenone. 53. Odoacer iterum vincitur et obsidetur.

CDXCI. 1-5. Miserrimus Zenonis interitus, et de eo judicium. 6-8. Anastasius imperator qui se simulat Catholicum. 9-13. Felix papa dat litteras gratulatorias Anastasio, cujus optima primordia vertuntur in pessima. 14. Civile bellum Constantinopoli. 15-18. Joannes, episcopatu Coloniensi dimisso, in solitudinem divino consilio pergit. 19. Italiæ status. 20. S. Patricii obitus.

CDXCII. 1-5. Felicis papæ obitus et gesta, de ejusque proneptibus Tarsilla, Æmiliana et Gordiana historia. 6. Gelasius papa. — 7-28. Quomodo Gelasius cum Euphemio per litteras egerit renuente delere nomen Acacii a sacris tabulis. 29-31. Gelasius dat litteras circulares ad episcopos Macedoniæ Acacianis inhærentes. 32-35. Litteræ et legatio Gelasii ad Dardaniæ episcopos de cavendis hæreticis. 36-40. Defuncto Sallustio succedit Elias Hierosolymorum episcopus, qui monachos, duce Saba, apud se congregat. 41-46. Miserrimus status Ecclesiæ Orientalis, Anastasio in prava circa religionem abeunte.

CDXCIII. 1. Consules. 2-7. Theodoricus, occiso Odoacre, potitur Italia, litteras legatosque ad Anastasium mittit et ad Clodoveum; bene meretur de omnibus. 8-22. Fausto legato Constantinopolim, Gelasius scribit *Commonitorium* ad refellendam Euphemii audaciam. 23-26. Gelasii Epistolæ ad Honorium in Dalmatia episcopum de Pelagianis inquirendis. 27-38. Eadem hæresi per Picenum serpente, acriter illius provinciæ episcopos per Epistolam admonet Gelasius. 39. Vulgi tumultus Constantinopoli. 40, 41. Quomodo episcopi Orthodoxi communicent Euphemio. 42-44. De apparitione S. Michaelis in Gargano monte.

CDXCIV. 1-15. Insignis Gelasii papæ ad Anastasium Epistola parænetica. 16-18. Euphemio in sententia obstinatus persistente, Gelasius episcopos Dardaniæ et Illyrici ne cum eo communicent, confirmat. 19-22. Romanam Synodum congregat Gelasius, in qua, inter cætera, de Romanæ Ecclesiæ primatu decernitur. 23-27. Ad diversos episcopos Gelasii Epistolæ de disciplina revocanda, et maxime de usu bonorum Ecclesiæ. 28-31. Faustis auspiciis Clodoveus uxorem ducit Clotildem Burgundiæ regis neptem. 32-56. Legatio Epiphanii episcopi Ticinensis ad Theodoricum ad veniam implorandam pro perduellibus, tum ad regem Burgundionum, auctore ipso Theodorico, pro liberandis vel redimendis captivis; quæ omnia feliciter eveniunt. 57, 58. Theodoricus favet Catholicis. 59-66. Insigne miraculum Constantinopoli adversus Arianam impietatem. 67-69. Avitus episcopus Viennensis plura agit ac scribit pro fide Catholica. 70-78. Primordia S. Benedicti enucleantur, et mirabilis progressus ac fœcunditas illius ordinis. 79-81. Britanni ab invasoribus liberati morum pravitate fœdantur.

CDXCV. 1-4. Novæ Gelasii litteræ ad Dardaniæ episcopos refellentis commenta quibus Euphemius eos ad se allicere conabatur. 5-21. Concilium Romanum, in quo Misenus absolvitur. 22-24. Euphemius in exilium pellitur, eique subrogatur Macedonius. 25, 26. Exilium et obitus S. Eugenii episcopi Carthaginensis.

CDXCVI. 1-18. Obitus Gelasii papæ; de cujus scriptis accurate inquiritur, et maxime de volumine contra Eutychetem et Nestorium. 19-22. Gelasii decretum de communione sub utraque specie elucidatum. 23-27. Ejusdem sententia de potestate ecclesiastica et politica. 28-47. Adversus gentilitios ritus et Lupercalia libellus apologeticus Gelasii. 48-52. Translatio S. Severini Neapolim. 53-55. Cætera acta S. Gelasii, cui succedit Anastasius. 56. Flavianus episcopus Antiochenus. 57-59. Epiphanii Ticinensis altera legatio ad Theodoricum, et obitus.

CDXCVII. 1-12. Anastasii papæ ad Anastasium Augustum legatio et litteræ. 13-22. Apocrisiarii Ecclesiæ Alexandrinæ libellum deferunt legatis Constantinopoli degentibus. 23-28. Festi legati consilium de inducendo papa Anastasio ut subscriberet Zenonis Enotico; idem tamen papa defenditur. 29. Joannes Mela Alexandrinus episcopus.

CDXCVIII. 1-8. Post obitum Anastasii conflatur schisma Laurentii adversus legitimum papam Symmachum. 9. Longini miserandus exitus. 10. Joannes Silentiarius innotescit.

CDXCIX. 1-10. Concilium Romanum indicit Symmachus in quo de creatione Romani Pontificis statuta. 11. Symmachus frustra admonet Anastasium imperatorem. 12-14. Bulgarorum irruptio et terræ motus. 15-21. Alemannico bello feliciter confecto Clodoveus cum suis Francis ad Christum convertitur. 22-25. De S. Vedasto primo Clodovei catechista. 26-33. Remigius Francorum Apostolus, miraculis insignis Clodoveum baptizat. 34, 35. Iterum recrudescit schisma. 36, 37. Duæ Symmachi Epistolæ ad Eonium Arelatensem episcopum.

SUMMARIUM

TOMI IX.

D. 1-8. Postulantibus schismaticis visitator a Theodorico Romam mittitur; qui deinde et ipse Urbem petit multis obsequiis frequentatus. 9-13. S. Fulgentius ex Sicilia Romam visit.

DI. 1. Avieni consulatus et laudes. 2. Theodoricus de Sede Apostolica benemeretur. 3-6. Immensa civium cædes facta Constantinopoli ab Anastasio.

DII. 1, 2. In causa Symmachi Synodus Romana dicta Palmaris, ad quam Theodoricus Epistolas scribit. 3-21. Prima actio Synodi, in qua Symmachus, vi et furore schismaticorum licet impetitus, triumphat. 22-24. Alia actio, et Symmachi decretum de non alienandis bonis Ecclesiæ. 25-29. Laurentii Mediolanensis, Petri Ravennatis aliorumque illustrium præsulum studia pro Symmacho, cujus elucet modestia et constantia. 30, 31. Finis Synodi. 32-35. Decretum de concellaneis adhibendis, et unde ejus occasio. 36-38. Symmachi ad Cæsarium episcopum litteræ. 39, 40. Bulgarorum et Persarum res bellicæ.

DIII. 1-9. Nova Synodus Romæ congregatur, iterum insurgentibus schismaticis, quorum objecta diluit Ennodius per libellum Apologeticum inter Acta a Patribus relatum. 10-16. Concordia et unitas restitutæ studio etiam Theodorici quem laudat Ennodius. 17-31. Anastasio in Symmachum contumelias per scripta emovente, dat idem Pontifex libellum Apologeticum. 32. De Romano exercitu fugato.

DIV. 1, 2. Theodoricus Bulgaros vincit. 3-5. Sexta Synodus Romana contra usurpantes bona Ecclesiastica. 6-22. Mentione Valentini episcopi Amiternensis, historia texitur Basilii magi et sancti Equitii. 23-26. In Africana Ecclesia per Trasamundum regem persecutio excitatur. 27-30. Habito Concilio Byzaceno Ecclesiis destitutis ordinantur episcopi. 31-40. S. Fulgentius episcopus Ruspensis, qui cum pluribus sociis deportatur in Sardiniam. 41-43. Symmachus per Epistolas et munera relegatos episcopos solatur. 44-52. Trasamundus novis artibus tentat Catholicos, quibus per scripta præsto est Fulgentius revocatus Carthaginem. 53-62. Rursus in Sardiniam exul Fulgentius, quæ ibi scripserit.

DV. 1-3. Manlius Theodorus consul, ad quem virtute conspicuum scribit S. Fulgentius. 4-8. Anastasius imperator, dum per leges videtur favere Catholicis, intrinsecus fovet nequitiam.

DVI. 1. De consule Messala. 2-8. Concilium Agathense in Gallia, cui præfuit Cæsarius Arelatensis episcopus. 9-12. Codex Theodosianus Alarici jussu interpretatus promulgatur. 13, 14. Pictoris cujusdam et Ariani episcopi temeritas repressa Constantinopoli. 15. Macedonius perstat in confessione. 16. Joannes Machiota episcopus Alexandrinus hæreticus.

DVII. 1-11. Quomodo et cur Alaricus qui S. Remigium coluit persecutus fuerit Cæsarium et Quintianum episcopos. 12-21. Clodoveus in Alaricum expeditionem religionis zelo parat, eumque vincit atque interficit. 22-25. Concilium Aurelianense, ejusque Acta, quique sancti viri eidem interfuerint. 26. Gesilicus succedit Alarico. 27. De munitione Daræ.

DVIII. 1-3. Anastasius cur consulatum obtulerit Clodoveo. 4-6. Res bellicæ inter Gothos et Francos. 7-19. Obsidentibus Francis Arelatem quanta pertulerit Cæsarius episcopus maxime pro redimendis captivis, quem Theodoricus admiratur, Symmachus excipit. 20. De Cæsaria sorore S. Cæsarii. 21, 22. Theodoricus justitiam colit. 23-28. Testamentum S. Cæsarii. 29. Sedes Arelatensis archiepiscopalis. 30-34. Reliqua obsidionis Arelatensis et belli. 35, 36. Clodoveus ægrotans a S. Severino sanatur.

DIX. 1-6. In consulatu Importuni dissidia orta in ludis circensibus, qui vituperantur. 7-11. Saracenorum incursio in Palæstinam, duce Alamundaro rege, qui tandem monachorum miraculis ad Christi fidem convertitur. 12-14. Sigismundo Burgundionum rege ad Catholicam Ecclesiam converso, celebratur Concilium Epaunense, sanctis episcopis conspicuum.

DX. 1-5. Boetius consul Aristotelis studiosissimus; de cujus libris multa. 6-11. Anastasius Catholicos sub nomine hæreticorum arcet a bonis Ecclesiæ, et Macedonium calumniatur, qui se Catholicum profitetur.

DXI. 1, 2. Felicis consulis genus et laudes. 3-11. Macedonio ejecto in exilium, Anastasius in ejus locum substituit Timotheum impurissimum et hæreticum hominem. 12-15. Anastasius Catholicos persequitur; Chalcedonensis Acta Concilii comburit. 16-20. Quis Severus impietate et hæresi insignis. 21-36. In persecutione Anastasii nobilissimum Theodosii cœnobiarchæ certamen.

DXII. 1-4. Tumultus Constantinopoli ob fidei Catholicæ defensionem. 5-18. Elias Hierosolymitanus episcopus, qui calumniam patitur ab hæreticis, legatum Sabam cum aliis monachis mittit ad Anastasium. 19-33. Pseudo-Concilium Sidone congregatum; unde Eliæ et Flaviani a propriis sedibus exturbatio. 34-43. Symmachi Epistola ad confirmandos Catholicos Orientales in tantis periculis constitutos. 44. Unde mala evenerint Orientalibus. 45-62. Orientalis Ecclesiæ Epistola ad Symmachum implorantis auxilium.

DXIII. 1-4. Severus Antiochena sede potitus conatur episcopos ad suam communionem pertrahere. 5, 6. De Juliani Bostrensis miraculo. 7-15. Elias pellitur per Severum a sede Hierosolymæ, eique sufficitur Joannes, qui ab hæretico fit Catholicus, opera Sabæ. 16-31. Signa et prodigia quamplurima ad fidei Catholicæ confirmationem. 32-41. In extrema penuria suis consulit Sabas per miraculum, et imperatorem adit communi pauperum causæ consulturus. 42, 43. De Alamundaro Saracenorum et Cabade rege Persarum accedentibus ad Catholicos. 44. Dorotheus episcopus Ancyræ. 45, 46. Symmachus per Epistolam privilegia collata Ecclesiæ Arelatensi confirmat.

DXIV. 1, 2. Consul Cassiodorus. 3-6. Symmachi Epistola ad Cæsarium Arelatensem et obitus. 7-13. Res gestæ et statuta Symmachi, cui succedit Hormisda. 14. Clodoveus coronam mittit Hormisdæ. 15-17. Hormisda rescribens Remigio vices suas ei delegat in Gallia. 18-20. Concilium Remis congregat Remigius, in quo Arianum episcopum miraculo convertit. 21-28. Clodovei obitus, illiusque et Francorum laudes ex testamento S. Remigii. 29-32. Francorum mores. 33-35. Filii Clodovei pietate insignes regnum inter se dividunt. 36-39. De Theoderico et Childeberto filiis Clodovei. 40, 41. Vitalianus insurgit in Anastasium, qui perjuriis sibi consulit. 42, 43. Synodum convocare simulat Anastasius.

DXV. 1-6. Urgente Vitaliano Epistolam ad papam scribit Anastasius de convocando Concilio. 7-12. Dorothei episcopi Thessalonicensis Epistola ad Hormisdam de pace Ecclesiæ Orientalis. 13-17. Ad Anastasium scribit Hormisda, et caute agit cum eo. 18-38. Legatos cum Epistola ad Anastasium destinat Hormisda, iisque tradit commonitorium et capitula. 39. Theodorici legatio in Orientem. 40-44. Senatus Romani litteræ ad Anastasium. 45-47. Legati ab Anastasio honorifice suscipiuntur, qui tamen subdole in perfidia manet. 48. Ariadnæ Aug. obitus. 49, 50. Hunnis Cappadociam

devastantibus, Macedonii obitus. 51. Quid Alexandriæ hæretici passi sint. 52, 53. Himeranni populi Australes ad Christi fidem conversi.

DXVI. 1-6. Revertentibus legatis Apostolicis et ipse Anastasius se Catholicum simulans amplissimam mittit legationem ad Romanum Pontificem, et ad senatum Romanum. 7-18. Epistola Anastasii imp. per legatos Apostolicos missa, et Hormisdæ responsio per legatos imperatoris, qui a Catholica fide alieni cognoscuntur. 19-28. Aviti episcopi Viennensis legatio et litteræ ad Romanum Pontificem, ejusque responsio de Ecclesiæ Orientalis statu. 29-31. S. Aviti laudes. 32-35. Vitaliani lapsus. 36-39. Qui episcopi restiterint Anastasio, dum Dorotheus Thessalonicensis eidem communicat. 40-42. Dioscorus junior episcopus Alexandrinus. 43-48. Joannes electus episcopus Nicopolitanus et simul metropolita Epiri Synodum congregat; unde litteræ et legatio ad Romanum Pontificem. 49-64. Hormisda ad Joannem et Synodum rescribit, mittitque commonitorium subscribendum ab episcopis. 65-68. Catholici episcopi opera Dorothei affliguntur, quibus præsto est Hormisda. 69. Synodus Tarraconensis.

DXVII. 1-32. Novam legationem Constantinopolim decernens Hormisda, dat litteras Anastasio, Timotheo, episcopis hæreticis, Catholicis, clero et populo pro diversitate personarum accommodatas, et fidei libellum a singulis subscribendum. 33-45. Dorotheo insectante Joannem, adjungit Hormisda alias litteras utrisque, tum imperatori, ac commonitorium ipsis legatis jam profectis. 46-50. Anastasius insequitur legatos, terret episcopos, audacter scribit ad Romanum Pontificem. 51-61. Orthodoxi et Syriæ monachi a Severo exagitati, ab Anastasio rejecti, per supplicem libellum adeunt Hormisdam. 62-66. Hispaniarum Ecclesiis constituit vicarios Hormisda, Joannem Tarraconensem, et Sallustium Hispalensem episcopos, docetque quomodo quis admittendus sit ad communionem. 67. Gerundense Concilium. 68-73. In siccitate Palæstinæ miracula Sabæ.

DXVIII. 1-12. Hormisdæ Epistola consolatoria ad Orthodoxos Orientales. 13. Justinus et Justinianus divinitus ex Anastasii manibus erepti. 14-21. Miserrimus Anastasii obitus et quæ funesta illum præcesserint. 22-26. S. Eliæ et S. Flaviani visio de interitu et judicio Anastasii. 27-29. Anastasii nomen damnatum. — Peroratio cum gratiarum actione. Finis Tomi sexti.

DXVIII. Præfatio auctoris cum Numinis imploratione. — 1-3. Justinus ex humili statu imperator Amantium Eutychianum juste capitis damnat. 4-20. Acta publica de acclamationibus in Ecclesia factis Joanni et Justino, professionem fidei Catholicæ exprimentibus. 21-30. Synodus Constantinopolitana et Synodalis relatio de singulis capitibus relate ad controversias, petentibus monachis Orthodoxis. 31-33. Perperam nomina Euphemii et Macedonii in Diptychis retenta. 34-37. De Synodi Constantinopolitanæ Actibus certiores fiunt episcopi Orientis; unde plures in provinciis Synodi. 38-44. Synodales Epistolæ Concilii Hierosolymæ, et Syri ad Synodum Constantinopolitanam querentium de sceleribus Severi. 45-49. Litteræ episcoporum secundæ Syriæ; ubi multa de sceleribus Petri Apameæ sedis invasoris. 50-55. Clerici Antiocheni item per litteras queruntur de malis quæ a Severo passi fuerint. 56-60. Justinus dat edictum de restituendis Catholicis, pro quo Sabas exultat laborans. 61-64. De Sabæ et Theodosii archimandritæ ab exilio redeuntis consuetudine et factis. 65-69. Justinus, dato in Severianos edicto, ad Romanum Pontificem de sua creatione scribit, qui ei respondet. 70-75. Justini, Joannis episcopi et Justiniani comitis ad papam Epistolæ, petentium legatos pro conciliatione Ecclesiarum. 76-81. Justino rescribit Hormisda ac Joanni, cui insinuat quid ultra faciendum pro communione recipienda. 82, 83. Synodus Romana. 84-88. De episcopis Dardaniæ et Illyrici ad communionem Catholicam redeuntibus Hormisda certiorem facit per litteras Cæsarium Arelatensem.

DXIX. 1. Consulatus Eutharici. 2-32. Legationem decernit Hormisda, et dat legatis in scriptis admonitiones, tum totidem Epistolas ad Justinum, ad Euphemiam, ad Joannem episcopum, ad clericos, ad Justinianum, ad Celsum et Patricium viros aulicos, ad præfectum Thessalonicæ, ad Anastasiam atque Palmatiam clarissimas feminas. 33-43. Relationes legatorum de prosperis circa religionem in itinere actis. 44-57. Omnia feliciter gesta a legatis Constantinopoli; ubi fidei libellum ad Hormisda missum ultro subscribunt episcopi. 58-71. Epistolæ gratulatoriæ de rerum eventu ad Hormisdam datæ a Justino, Joanne, Andrea, Prævalitano episcopo, Justiniano, aliisque viris clarissimis et feminis. 72. Publica Romæ lætitia. 73-77. Hormisdæ Epistola ad imperatorem. 78-92. Relationes legatorum de statu Antiochenæ Ecclesiæ de monachis Scythiæ tumultuantibus. 93-98. Piæ Justiniani petitiones et litteræ ad Hormisdam. 99-123. Scythiæ monachi quanta et quibus artibus gesserint Constantinopoli et Romæ ad hæresim propugnandam. 124-139. Ab hæreticis Thessalonicæ nefanda patrantur in legatum Apostolicum, instigante Dorotheo episcopo, qui Constantinopolim vocatur judicandus. 140-142. Quæ fuerit damnatio Dorothei. 143-147. Severus Antiochia, Julianus Alicarnasse pulsi fugiunt Alexandriam; ubi turbatio.

DXX. 1. Vitaliani consulis obitus. 2-6. Justini, Justiniani, atque Hormisdæ ultro citroque datæ litteræ pro conciliatione Ecclesiarum. 7-11. Defuncto Joanne succedit Epiphanius Constantinopolitanus episcopus, ad quem scribit Hormisda. 12-21. Possessori episcopo consulenti Hormisdam de quæstione oborta super Fausti libros, respondet ille, plura addens de Scythiæ monachis. 22-27. Hormisdæ Epistolam impugnant ac sugillant hæretici monachi. 28. De reditu legatorum. 29-38. Epiphanii Epistola ad Hormisdam cum fidei professione, et Justiniani ad eumdem de controversiis religiosis. 39-52. Ex Synodo Constantinopolitana litteræ Synodales, et Epiphanii ad Hormisdam cum legatione et muneribus. 53-59. Justini legatio ad Hormisdam cum suis et Justiniani litteris. 60-63. Dorotheus per legatos et litteras perperam se excusat apud Hormisdam, qui ei respondet. 64-66. De restituendis Catholicis episcopis sollicitus Hormisda scribit ad Epiphanium. 67-71. Justini rescriptum adversus Nestorianos Antiochiæ tumultuantes. 72-74. Legatorum Joannis et Germani laudes.

DXXI. 1. Justiniani consulatus et largitiones. 2-4. Legatorum moræ impatiens scribit licentius ad Hormisdam Justinianus. 5-35. Roma discedunt legati Orientales cum Epistolis Hormisdæ ad Justinianum et Epiphanium summa sapientia et constantia exaratis. 36-39. Paulus episcopus Antiochenus se abdicat, ac moritur, eique succedit Euphrasius. 40. Asterius episcopus Alexandrinus. 41. Obitus S. Brigidæ.

DXXII. 1-3. Boetius cum Symmacho consul, librum de Trinitate scribit. 4-8. Trasamundus Vandalorum rex, accepta a Mauris clade, moritur. 9-15. Hildericus ejus filius et successor episcopos Catholicos ab exilio revocat, inter quos eminet Fulgentius Carthaginem triumphali pompa revertens. 16. Hormisdæ gaudia. 17-21. Fides Christiana propagatur, Lazis et Iberis ad Christum conversis. 22-66. Apud Homeritas Æthiopiæ in urbe Nagran dira Christianorum persecutio a Dunaan Hebræo; ubi ingens martyrum numerus, duce et hortatore Aretha monacho.

DXXIII. 1, 2. Maximus consul, ad quem Theodoricus scribit spectacula damnans. 3, 4. Hormisdæ obitus. 5, 6. De Manichæis ab Hormisda detectis. 7-10. Munera oblata Hormisdæ, et cætera ejus gesta, cui succedit Joannes. 11, 12. Placidus et Maurus S. Benedicti disciplinæ traduntur. 13-15. Manichæi exagitantur. 16-29. Expeditio Elesbaan regis Æthiopum in Dunaan Hebræum, et præclara victoria, qua res Homeritarum compositæ. 30, 31. Æthiopia insignis religione. 32. Euphemiæ Augustæ obitus. 33-36. In Conciliis Africanis Fulgentii pietas et scripta.

DXXIV. 1-3. Arianos Justinus exagitat, pro quibus Theodoricus insurgit.

DXXV. 1-7. Joannes papa Constantinopolim pergit. 8-10. Quomodo ibi contra Arianos steterit Joannes. 11, 12. Cur in Boetium et Symmachum ac senatores commotus fuerit Theodoricus. 13-18. Antiochiæ terræmotus, aliarumque civitatum. 19-23. Joannis et utriusque Zozimi monachorum sanctitas et miracula. 24. Mortuo Joanne succedit Petrus episcopus Hierosolymæ.

DXXVI. 1-4. Joannes papa e carcere scribit ad Italiæ episcopos contra hæresim Arianam. 5-8. Joannis papæ martyrium, et in Urbem translatio. 9-18. Boetii virtus, vincula, scripta, cædes, et laudes. 19-21. Idem de Symmacho. 22-24. Felix, licet optimus, Theodorici opera eligitur Pontifex. 25-29. Theodorici obitus, quem antecedunt et sequuntur diræ visiones. 30-33. Theodorici variæ leges et cura de ædificiis. 34-36. Athalaricus filius Amalasunthæ, et ejus educatio. 37-40. Athalarici de sua successione Epistolæ ad suos Gothos et ad episcopos. 41, 42. De Athalarici possessionibus in Gallia. 43-51. Bellum Francorum adversus Burgundiones; ubi de S. Aviti factis. 52-54. Ephræm comes Orientis eligitur episcopus Antiochiæ. 55-58. Ephræm per magnum miraculum convertit monachum hæreticum.

DXXVII. 1, 2. Justinianus imperator. 3-32. Agapeti diaconi Epistola parænetica ad Justinianum. 33-37. Per litteras et legatos Athalaricus adit Justinianum, fœdusque sancitur. 38-41. Justiniani edicta de fide Catholica, et de potestate judiciaria episcoporum. 42-44. Magno animo aggressus Justinianus quibus pietatis auxiliis usus fuerit. 45-48 Bellum Persicum præcedunt litteræ inter Belisarium Romanorum et Mirrhanem Persarum duces. 49-55. Prœlium et victoria in Persas. 56. Rex Hunnorum factus Christianus. 57-62. Julianæ Aniciæ obitus, ejusque divitiæ et pietas. 63-66. Athalaricus per Constitutionem clericos Catholicos a laicorum tribunalium vexatione redimit. 67-76. Dionysii Exigui doctrina et pietas; ejusque lucubrationes, maxime de cyclo Paschali, et collectione canonum. 77-79. Hermenefridum Thuringiæ regem prœlio vincit Clotarius, et a S. Medardo recipit miraculum. 80-82. Primordia sanctitatis exhibita a Radegunde, quam Clotarius ducit uxorem. 83-86. Amalafridæ occisione, Athalarici querelæ et minæ ad Hildericum.

DXXVIII. 1-8. Quid sentiendum de Justiniano, cum de rebus Ecclesiasticis leges sanciverit, et quid de ipsis legibus, et quo sensu Illitteratus dictus fuerit. 9-20. Justiniani sanctiones ne episcopi veniant ad curiam, de episcopis ordinandis, et contra raptores. 21-23. Antiochia ex terræmotu Theopolis vocata.

DXXIX. 1. Concilium Arausicanum, cui Cæsarius Arelatensis præfuit. 2-9. S. Fulgentii obitus et lucubrationes. 10-13. S. Benedictus in Cassini monte. 14-17. Nicetius episcopus ordinatur, sanctitate conspicuus. 18-22. De Absagis et Tzanis ad fidem conversis. 23-29. In decemviratu pro compilando Codice Tribonianus et Joannes Cappadox impietate laborant.

DXXX. 1. Felicis papæ obitus et res gestæ. 2-4. Electio Bonifacii cum schismate et interitu Dioscori. 5. Nomine Bonifacii scripta edita. 6-10. Gilimer, Hilderico in vincula conjecto, regnum invadit, unde querelæ et minæ Justiniani. 11-15. Justinianus populos Ægypti sibi adsciscit contra Persas, et ab idololatris facit Christianos. 16-35. Justiniani Constitutio contra hæreticos, et maxime Samaritanos, a quorum vexatione, opera Sabæ ad se legati, liberat Catholicos. 36-40. Templum Deiparæ Hierosolymis, et alia sacra ædificia, suasu Sabæ excitat Justinianus. 41-45. Samaritanorum hypocrisi deceptus Justinianus. 46-51. Theodoricus rex Francorum res Gothorum in Gallia labefactare conatur. 52-55. Theodobertus Theodorici successor, ejusque mores.

DXXXI. 1-5. Synodus Romana sub Bonifacio, qui improbatur quod sibi elegerit successorem. 6-8. Bonifacii obitus et res gestæ, cui succedit Joannes. 9-11. Amalarico rege Gothorum in Hispania occiso, eo quod Clotildem male habuisset, succedit Theudis. 12-19. Concilium Toletanum sub Montano episcopo, quique alii viri sancti eidem interfuerint, et canones. 20-22. Conjuratio contra Justinianum, unde Constitutiones de interdictione armorum et aliæ. 23-26. S. Sabæ obitus et miracula. 27. S. Antonii corporis inventio.

DXXXII. 1-7. De bello Wandalico suscipiendo anceps Justinianus, quibus auspiciis confirmatus illud paraverit. 8-29. Origenistæ iterum insurgunt ex monachis, mirosque adhibent conatus et labores ad maculandas Ecclesias. 30-56. Collatio indicta Constantinopoli a Justiniano inter Severianos hæreticos et Catholicos episcopos, et ejusdem Acta.

DXXXIII 1-18. Justiniani edictum continens professionem Catholicam, et legatio ad Joannem papam cum litteris ad explodendam aliam legationem missam a monachis hæreticis Nestorianis ad eumdem Pontificem. 19-25. Justiniani Epistola ad Epiphanium confirmantis et explanantis suum edictum. 26-31. Legatis Romæ permanentibus, negotium mature perpenditur, de quo et Ferrandus in Africa consulitur. 32-40. In Simoniacos decernitur. 41-59. Africa a Wandalis liberata ad Romanum redit imperium, ubi tota expeditionis series, duce Belisario. 60, 61. Digressio de navali victoria relata in Turcos sub Pio papa V. 62-65. Institutionum ac Digestorum volumina in lucem edita.

DXXXIV. 1. De consulatu Paulini. 2-9. Cassiodorus præfectus prætorio pias ac sapientes Epistolas dat ad papam et episcopos. 10-12. Ad sublevandam penuriam curæ Cassiodori. 13-22. Justiniani edictum Romæ cognoscitur et probatur, quod ipsi imperatori papa Joannes per Epistolam significat, legatis revertentibus datam. 23-28. Joannis Epistola ad senatores de eadem fidei professione. 29-46. Ex authenticitate utriusque Epistolæ primatus Romanæ Ecclesiæ contra novatores asseritur. 47-50. Episcopum nomine Contumeliosum in Gallia deponit Joannes. 51-55. Capto Gilimere, bellum Wandalorum conficitur, de quo triumphat Belisarius. 56-66. Deo referens acceptam victoriam Justinianus, Africæ regimini tum politico tum Ecclesiastico optime consulit. 67-70. Athalarico mortuo, Theodatus regnum capessit, qui legationem mittit ad imperatorem sibi conciliandum. 71, 72. Amalasuntha necatur. 73. Marcellini scripta.

DXXXV. 1. Belisarii consulatus. 2-10. Justiniani tres Constitutiones de episcopis, clericis, atque monachis in officio continendis. 11-15. Optime consultum provinciarum præfecturis. 16-20. Constitutio pro Romana Ecclesia de præscriptione centum annorum. 21-25. Ex Concilio Africano litteræ Synodales ad papam Joannem. 26-28. Defuncto Joanni succedit Agapetus papa. 29-35. Justiniani ad Agapetum litteræ cum fidei professione, et ejusdem Pontificis responsio. 36-41. Agapetus ad Synodales Concilii Africani, et ad privatas Reparati Carthaginensis litteras respondet. 42-47. De rebus et juribus restituendis Africanis Ecclesiis decernit Justinianus. 48-54. Quid Agapetus Justiniano rescripserit petenti ut Arianis resipiscentibus aditus pateret ad episcopatum. 55-57. De privilegiis urbis primæ Justinianæ. 58-64. Defuncto Epiphanio, Anthimus nefarie eligitur episcopus Constantinopolitanus, fraudibus Theodoræ Augustæ. 65-68. Theodosius hæreticus

Alexandriæ episcopus, opera ejusdem feminæ. 69, 70. Severo hæresiarchæ favet Theodora, 71-85. Hæretici Agnoitæ et Gajanitæ, et plurima inde pullulata hæresum capita, et qui pro iis, vel contra ea scripserint. 86-88. Anthimus fidem Catholicam simulat. 89-92. De scholis Romæ aperiendis Agapeti consilium. 93-98. Inito fœdere cum Francis, bellum suscipit Justinianus adversus Gothos, quibus Siciliam adimit. 99-107. In lenones dat Justinianus Constitutionem, et monasterium ædificat prostitutis resipiscentibus. 108-110. Agapeti Epistola ad Cæsarium Arelatensem de bonis Ecclesiæ non alienandis. 111-112. Altera ejusdem ad eumdem Epistola in causa Contumeliosi, et nex a Clotario illata Gualtero.

DXXXVI. 1-9. Inter Justinianum et Theodatum regem aguntur tractatus et pacta. 10-26. Agapetus, suscepta, jussu Theodati, legatione, Constantinopolim pergit; iter signis illustrat, Anthimum hæreticum deponit, Mennam instituit episcopum. 27-31. De rebus gestis Epistola Agapeti ad episcopos Orientales. 32-53. Episcoporum Orientalium et monachorum libelli ad Agapetum querentium et petentium damnationem Severi aliorumque hæreticorum. 54-70. Agapetus Constantinopoli moritur rerum gestarum gloria insignis, Orientalium et Occidentalium præconiis celebratus. 71-93. Præsidibus Menna vicario Sedis Apostolicæ, et legatis Apostolicis Concilium Constantinopoli celebratur, in quo firmatur sententia in Anthimum, Severus cæterique hæretici damnantur. 94-102. De damnatis hæreticis Mennæ Epistola; et Justiniani constitutio de alienandis domibus Ecclesiæ ad Petrum episcopum Hierosolymæ. 103-113. Contra damnatos hæreticos sanctionem scribit imperator. 114, 115. Concilium Hierosolymis. 116. Theodosii Alexandrini exilium. 117-119. Defectio militum Arianorum in Africa. 120-123. De Silverii papæ electione. 124. Aurelianense Concilium secundum.

DXXXVII. 1-4. Capta Neapoli a Belisario, Gothi Theodatum occidunt, Vitigem eligunt regem. 5-7. Roma se tradit Belisario. 8, 9. Vitigis litteræ ad imperatorem. 10-13. Fugientibus Gothis Ravennam, varia signa sanctorum virorum. 14-17. Zoilus succedit Paulo in episcopatu Alexandrino; sub quo miraculum de puella. 18-19. Plures eduntur Justiniani constitutiones.

DXXXVIII. 1-11. Obsidentibus Urbem Gothis, Silverius auro Theodoræ a Belisario pellitur in exilium, in ejus locum intruso Vigilio. 12-20. Vigilii in Silverium Acta, et ejus turpissimum schisma. 21-28. Vigilii Epistolæ ad Eutherium et Cæsarium Arelatensem episcopos qui Apostolicam Sedem consuluerant. 29-87. Auctoritate Apostolica Mennæ et Pelagii Romanæ Ecclesiæ diaconi damnationem subit Origenes, quam Justinianus firmat per Constitutionem. 88. Constitutiones imperatoriæ. 89. Dacius episcopus Mediolanensis contra Gothos implorat auxilium.

DXXXIX. 1-4. Ex insula Palmaria, ubi collegit Concilium, Silverius damnat Vigilium. 5-9. Amatoris episcopi munera et litteræ ad Silverium, qui indefensus crudeliora in dies patitur. 10-12. Hunnorum incursiones, Persarum hostiles motus, aliæque calamitates ingruunt. 13-18. Perdurante Urbis obsidione, fames et pestis vexat Italiam. 19, 20. Mediolanum excisum a Gothis, unde Dacius episcopus evadit.

DXL. 1-3. Silverii papæ martyrium et miracula. 4-10. Post abdicationem factam, legitimus papa eligitur Vigilius, qui transmutatur. 11-26. Epistolæ Vigilii ad Justinianum et Mennam, apertam fidei Catholicæ professionem continentes. 27-31. Concilium Aurelianense tertium; ubi inter alios Albinus et Injuriosus episcopi sanctitate insignes. 32, 33. Bellum civile Francorum divinitus sublatum. 34, 35. Franci juste bellaturi contra Justinianum petunt Italiam. 36-38. Post deditionem Vitigis et Ravennæ Belisario, pauci Gothi regem sibi eligunt Theodebaldum. 39-45. Syriæ et maxime Antiochiæ clades et devastatio per Persas, duce Cosrhoe, a quo pacem ignominiose emit Justinianus. 46. De bello in Africa cum Mauritanis.

DXLI. 1, 2. Cur consulatus cœperit negligi. 3-8. Belisarius victoriarum gloria insignis redit Constantinopolim, virtutibus præclarus. 9-25. Plures hoc anno promulgatæ a Justiniano sanctiones ad fidem Catholicam, Ecclesiasticamque disciplinam sartas tectas conservandas. 26. Auximitæ ad Christum conversi. 27-29. Commentitia aliqua de martyrio S. Placidi, et de Chronico Cassinensi. 30-41. Concilium Arvernense qui episcopi sanctitate conspicui illustraverint, quosque ediderint canones.

DXLII. 1. Totilas Gothorum accipit regnum. 2. Antiochia incensa restituitur. 3-8. Childebertus una cum Clothario fratre bellum gerit in Hispania adversus Gothos; unde redux templa ædificat. 9-11. De tempore obitus sancti Benedicti.

DXLIII. 1-14. Totilæ Campaniam et Samnites hostiliter peragranti quæ et quanta miracula sese obtulerint ;

quidque præsertim inter eum et S. Benedictum intercesserit. 15. Secunda Cosrhois expeditio in Romanos.

DXLIV. 1. Totilas tentat litteris senatum. 2. Aratoris carmen in Acta Apostolorum. 3-6. In tertia Persarum irruptione Cosrhoes divinitus ab urbe Sergiopolis repulsus. 7-10. Mira pestilentia grassatur in orbe. 11, 12. Cæsario succedit Auxanius episcopus Arelatensis, ad quem scribit Vigilius. 13-15. S. Gregorii cultus in Hispania.

DXLV. 1, 2. Accedente ad Urbem Totila Belisarius dona offert S. Petro. 3-10. Vigilius Auxanium vicarium in Gallia constituens, ei dat litteras cum pallio, itemque litteras ad Galliæ episcopos. 11-15. Cosrhoes frustra invadit Edessam urbem, quæ divinitus liberatur. 16-18. Quid de Paschatis die statutum. 19, 20. De Concilio Aurelianensi quarto. 21, 22. Gontharis in Africa tyrannus Areobindum occidit.

SUMMARIUM

TOMI X.

DXLVI. 1-4. In Perusii obsidione S. Herculani martyrium. 5-7. Totila vexat S. Cerbonium episcopum, et Urbem obsidet. 8-53. Insignis quæstio et Historia de Tribus Capitulis a Justiniano insertis in suo edicto; cui Orientales et Occidentales episcopi suffragantur. 54-60. Vigilius rogatu Justiniani Constantinopolim iturus moratur in Sicilia, unde frumentum mittit Romam. 61-67. Aureliano episcopo Arelatensi vices suas delegat Vigilius. 68-71. Domnus Antiochiæ, et Macarius Hierosolymæ episcopi.

DXLVII. 1-19. In Urbis obsidione legatio Pelagii diaconi ad Totilam, qui Isaurorum proditione tandem Romam ingreditur, fame et squalore enectam. 20-50. Legationem Totilæ ad Justinianum Belisarius excipit, qui Urbem a Totilæ demolitione servatam, victor ingreditur.

DXLVIII. 1-6. Rustici præsertim Romanæ Ecclesiæ diaconi opera schisma in Vigilium conflatur. 7-12. Theude occiso, regnat in Hispania Theodegistus, qui item occiditur; ubi de Lauriani martyrio et variis miraculis. 13-23. Macario succedit Eustochius episcopus Hierosolymæ, sub quo miracula S. Simeonis pro fide Catholica. 24, 25. Obitus Theodoræ Augustæ. Joannis Cappadocis pœna et exilium.

DXLIX. 1-5. Belisario redeunte Constantinopolim, status Occidentalis imperii. 6-8. Nimia Justiniani studia circa dogmata.

DL. 1-14. Vigilii Epistolæ ad Valentinianum Tomitanum et Aurelianum Arelatensem episcopos de sua rectissima circa Concilium Chalcedonense sententia. 15-39. Mopsuestena Synodus. 40. Jordani historic admonitio.

DLI. 1-4. Novis cladibus affligitur Romanum imperium, Justiniano cum Theodoro evertente Ecclesiam et insectante Vigilium. 5-18. Sententia damnationis et excommunicationis in Theodorum a Vigilio conscripta in Basilica sancti Petri quo confugerat.

DLII. 1-7 Justiniani Constitutio de Judæis. 8-10. Vigilius fugit Chalcedonem in Ecclesiam S. Euphemiæ.

11-17. Honorifica Justiniani legatione accepta, Vigilius Encyclicam Epistolam ad universos populos mittit. 18-21. Rerum perturbatio in pacem conversa, resipiscentibus Theodoro et Justiniano. 22-24. Menna in communione Catholica moritur, sub quo Basilica Apostolorum ædificata, et miraculum de puero Judæo. 25-28. Concilium Aurelianense quintum sanctis episcopis insigne. 29-30. Theobaldus filius et successor Theodoberti.

DLIII. 1-14. Eutychius electus episcopus Constantinopolitanus dat fidei suæ professionem Vigilio, qui eidem respondet, pace Ecclesiæ restituta. 15-19. Prospera cuncta succedunt Narseti qui Gothos vincit, Totilam occidit, Urbemque recuperat. 20-30. Quibus de causis Synodus quinta celebrata fuerit, et quæ illam præcesserint. 31-222. Universa Acta quintæ Synodi et Vigilii Constitutum. 223-237. Quintæ Synodi auctoritas probatur, et Vigilius defenditur. 238-248. Quid in causa Origenistarum et aliis egerit quinta Synodus. 249-251. Terræ motus Constantinopoli et perturbatio Ecclesiarum circa Synodi receptionem. 252,253. De avaro terribilis casus. Sanctæ Chrotildis et sancti Florentini obitus.

DLIV. 1-8. Vigilius ab exilio liberatus, qui proinde quintam Synodum approbat. 9-13. Rogatu Vigilii dat Justinianus Constitutionem de rebus Italiæ. 14-16. De quibusdam philosophis ad Persas peregrinantibus.

DLV. 1-5. Vigilius in Sicilia moritur. 6-9. A Vigilio collatum privilegium primæ Justinianæ et cætera ejus gesta. 10,11. De electione Pelagii papæ. 12-16. Franci et Alemanni, ducibus Leuthare et Bucellino, grassantes in Italia vincuntur, occisis ducibus. 17. Romanus exercitus profligatur in Colchis. 18. Theodebaldi obitus. 19. Judæorum tumultus.

DLVI. 1-16. Episcopos Occidentales respuentes quintam Synodum Pelagius per Narsetem coercere conatur, datis eidem litteris. 17-29. Pelagii Epistolæ ad Sapaudum episcopum Arelatensem et Childebertum regem. 30-36. Pelagii Epistolæ adhortatoriæ ad episcopos Tusciæ, et circulares ad universum populum Dei. 37-42. Discordiæ civiles in Gallia, et Chramni rebellio in patrem Clotarium, inde divina ultio. 43. Justinus dux Persas vincit.

DLVII. 1-8. Ingens terræ motus. 9-11. Templum S. Sophiæ.

DLVIII. 1-5. Dira pestis, unde Justiniani sanctiones ad scelera compescenda. 6-11. Hunnorum incursiones proxima Constantinopolis loca fœde grassantium. 12, 13. Inertia et crudelitas Justiniani. 14, 15. S. Cassii episcopi Narniensis obitus. 16. Joannis Silentiarii obitus.

DLIX. 1-5. Pelagius papa moritur, sub quo Basilica SS. Apostolorum ædificata. 6-17. Pelagii scripta et res gestæ, cui succedit Joannes III. 18-33. Primum Parisiense Concilium, ex quo plures canones ad firmandam Ecclesiasticam disciplinam, multis sanctis episcopis insigne, præsertim Germano Parisiensi et Euphronio Turonensi. 34-40. Euphronii et aliorum episcoporum Epist. ad Radegundem reginam de institutione monastica.

DLX. 1-5. Turbæ Constantinopoli, Justiniano ægrotante, qui ope SS. reliquiarum sanatur. 6-12. Theodomirus Suevus, Galliciæ rex ab Ariano factus Catholicus miraculis reliquiarum S. Martini. 13. Ultrogothæ reginæ peregrinatio ad sepulcrum S. Martini.

DLXI. 1-8. Belisarii insignis calamitas. 9-15. De donationibus a Childeberto factis Ecclesiæ S. Vincentii quam et S. Germanus sacris muneribus locupletat.

DLXII. 1,2. Childeberti regis obitus et monumenta ab eo excitata. 3, 4. Succedit Clotarius, qui filio Chramno parcit. 5-23. Cassiodorus a cujus Paschali computo Indictiones cœptæ, monasterium sibi ædificat, monachos instituit, bibliothecam instruit, sacris scriptis et litterariis laboribus clarescit.

DLXIII. 1-8. Justinianus in hæresim Aphthardocitarum, sive Incorruptibilium lapsus. 9-12. Quomodo Anastasius episcopus Antiochenus restiterit Justiniano. 13. Incendium Constantinopoli. 14-18. Concilium Bracharense et ejus canones.

DLXIV. 1-8. Justinianus in hæresi perseverat ope Theodori Cæsariensis, fortiter resistente Eutychio pa-

triarcha Constantinopolitano et aliis episcopis. 9-29. Eutychius a sede pulsus, in quam Joannes Scholasticus intruditur, exilium suum miraculis illustrat. 30. Chramni miserandus interitus. 31-34. S. Medardi obitus et Suessionem translatio. 35. S. Gildardi episcopi Rothomagensis obitus.

DLXV. 1-10. Justiniani obitus et quid de eo sentiendum. 11. Narsetis monumenta in ponte Anienis. 12-21. Justinus nepos Justiniani in imperium assumptus coronatur, avunculo insigniter parentatur, populum sibi demeretur. 22-24. Mortuo Clotario, ejus filii dividunt inter se regnum, ex quibus Sigebertus S. Nicetium ab exilio revocat. 25-29. Pestis inguinaria per Italiam et Galliam grassatur, mira operantibus reliquiis sanctorum. 30-33. Pictorum populorum in Britannia conversio per S. Columbanum.

DLXVI. 1,2. Justinus consulatum suscipit et instaurat. 3-7. Fidei Catholicæ per decretum Justinus consulit. 8, 9, Barbaros minantes contemnit Justinus. 10-15. Justinus, licet de Catholica fide studiosus, moribus tamen corruptus, decernit eidem adversa, maxime de divortio. 16-20. Leontius Burdigalensis episcopus jure deponit Emerium Santonensem episcopum, reluctante rege Chariberto; ubi de cæteris ejus laudibus usque ad obitum. 21-27. Hiberni episcopi in schismate permanent, dum Gallia miraculis illustratur ex cineribus S. Martini. 28-40. Radegundis duplex legatio in Orientem pro colligendis sanctis reliquiis; unde exportatum lignum sanctæ Crucis in monasterio Pictaviensi reconditur, miraculis clarum, versibus celebratum. 41-43. Miracula et sanctitas Radegundis. 44. De Victore chronographo episcopo Africano.

DLXVII. 1-6. Justini ducis et Ætherii et Addæi senatorum supplicium et nex. 7-12. An vocatio Longobardorum in Italiam per Narsetem sit admittenda. 13-16. Adventum Longobardorum et cladem inde secuturam quædam signa prænuntiant. 17-20. Regis Gothorum filiæ in Hispania nubunt regibus Francis; quarum Gelesuintha necem passa laudatur. 21. Hispani adversus Græcos pugnant. 22-24 S. Launomarus in Gallia signis et virtutibus florescit.

DLXVIII. 1-5. Longobardorum in Italiam adventus, et ipsorum mores, rege Alboino. 6-8. De Felice Tarvisorum episcopo et Fortunato. 9-14. De fine Narsetis diversæ sententiæ, a quo etiam crimen proditionis repellitur. 15-18. In oppressores pauperum exemplum justitiæ. 19, 20. Ecclesiæ Bizacenæ privilegiis consulit Justinus.

DLXIX. 1. Leuvigildus regnat in Hispania. 2. Lucense Concilium in Gallicia. 3. Avares victi a Tiberio.

DLXX. 1-8. Apollinaris episcopi Alexandrini obitus, sanctitas et gesta. 9-12. Progressus Longobardorum in Italiæ deprædationem, ubi de origine Aquileiensis patriarchatus. 13-22. Secunda Synodus Turonensis, ejusque canones. 23, 24. Concilium Lugdunense primum. 25, 26. Ariamirus filius et successor Theodomiri in Gallicia.

DLXXI. 1-5. Alboinus rex a Rosimunda uxore occiditur, quæ et ipsa cum complice Helmige veneno tollitur.

DLXXII. 1-3. De Joannis papæ obitu, sub quo floruit Constantius episcopus Aquinas, deque ejus rebus gestis et scriptis. 4-7. Charibertus Francorum rex excommunicatus moritur. 8-9. De Theodigilde regis concubina, et alia ejusdem nominis regina sanctissima. 10-15. Bracharense et Lucense secundum Concilium. 16-21. Anastasio legitime etsi injuste depulso, sedem Antiochenam obtinet Gregorius scientia et virtute ornatissimus. 22. Persarum legatio ad Justinum.

DLXXIII. 1. Benedictus papa. 2-25. Occiso Clephi, in triginta sex duces Longobardi regnum partiuntur; quorum dira extitit grassatio in Italia, sanctis viris magna et mira operantibus. 26, 27. S. Galli episcopi Arvernensis obitus et laudes. 28-30. Arvernensis civitas peste et schismate laborat.

DLXXIV. 1-4. Persarum incursiones cum clade Antiochiæ. 5-9. Simeonis junioris Stylitæ, de cujus sanctitate multa, Epistola ad Justinum querentis de Samaritarum furoribus. 10-16. Gregorius in sede Turonensi succedit Euphronio, et de hujus sanctitate Fortunati Epistolæ et carmina. 17, 18. De Felice episcopo Nannetensi. 19-23. Gregorius ordinatus episcopus Turonensis, quæ a S. Martino miracula ipse receperit.

DLXXV. 1-8. Longobardorum in Gallias irruptiones, quos S. Hospitii virtutes et miracula detinent. 9-12.

De nonnullis Galliæ episcopis militiam sæcularem sectantibus. 13-15. Justino fatuitate laborante, Sophia cum Persis pacem init.

DLXXVI. 1-4. Francorum regibus bello civili inter se digladiantibus, Ecclesiæ vexantur.

DLXXVII. 1, 2. Benedicto papa mortuo, eligitur Pelagius II. 3, 4. Pax inter Francorum reges inita, miraculis ad S. Martini sepulcrum patratis. 5. Ecclesia Dei Genitrici ædificatur ab imperatore.

DLXXVIII. 1-6. Tiberius vir optimus in collegam imperii a Justino adscitus, Eutychium in sedem Constantinopolitanam revocat, defuncto Joanne. 7-14. Reditus Eutychii et ingressus Constantinopolim amore populi et signis illustratus.

DLXXIX. 1-3. De annis Cosrhois Persarum regis ratio. 4-8. Bellum contra Persas cum clade hostium et nece Cosrhois confectum. 9-12. Martyres necati a Longobardis. 13-19. Sigibertus, licet in bello civili Francorum victor, dolo occiditur; sub quo plura divinitus immissa in invadentes jura Ecclesiæ. 20-23. S. Germani episcopi Parisiensis obitus, aliorumque sanctorum virorum. 24-28. Magnæ conversiones Judæorum in Gallia per sanctos Avitum et Germanum factæ. 29-31. Chilpericus regnat in Gallia, munificus erga monachos. 32, 33. De Moroveo Chilperici filio ob incestuosas nuptias cum Brunichilde afflicto.

DLXXX. 1-5. Terræ motus Antiochiæ, ubi Anatolii idololatræ judicium et supplicium. 6-11. Moroveus plura molitus ob regni cupidinem, Turone fugit ad Brunichildem. 12. De die Paschatis in Hispania. 13-21. Concilium Parisiense in causa Prætextati episcopi Rothomagensis, qui calumniam passus, exilio damnatur. 22. Vinum S. Martini.

DLXXXI. 1, 2. Laurentius junior episcopus Mediolanensis. 3-12. Gregorii magni primordia suis quæque temporibus reddita. 13. Eulogius episcopus Alexandrinus. 14. Res Francorum.

DLXXXII. 1-7. Justinus allocutus Tiberium, moritur, qui solus imperat, Sophiæ et Justiniani insidiis elusis, liberalis erga pauperes. 8. Pelagii papæ Epistola ad episcopos. 9-12. Synodi Cabilonensis et Matisconensis in Gallia.

DLXXXIII. 1-10. Mauritius, cujus optima indoles et imperii præsagia patefiunt, Orientis præfecturam a Tiberio accipit, Persas vincit. 11-14. Gregorius ex monacho diaconus cardinalis, et legatus Constantinopolim. 15-21. Concilium Brennacense in Gallia, ubi calumniæ in Gregorium Turonensem diluuntur. 22-25. Filiorum regis Chilperici funera. 26-28. Funera Clodovei, impiæ reginæ Austregildis, et Nantini comitis. 29-31. Martini episcopi Galliciensis obitus et laudes. 32-34. Leuvigildus rex Arianus insectatur Catholicos, Hermenegildo ejus filio ad Catholicam fidem converso ab uxore. 35-37. S. Leandri episcopi Hispalensis legatio ad Tiberium. 38-54. Controversiæ de fide inter Catholicos et Arianos, martyria et miracula. 55, 56. Chilpericus rex in Sabellianam hæresim lapsus resipiscit. 57, 58. S. Mauritii episcopi Cadurcensis, aliorumque sanctorum virorum obitus.

DLXXXIV. 1-6. Martyrium regis Hermenegildi a Leuvigildo ejus patre Ariano interfecti. 7-9. Leuvigildus persequens Catholicos, exilio damnat Leandrum, aliosque episcopos, Suevosque a fide revocat. 10. Vincentii abbatis martyrium. 11. Ægidii episcopi Rhemensis laudes in rebus Francorum componendis. 12. Pro furibus Gregorius intercedit apud Chilpericum. 13. Qui sancti viri hoc anno vita excesserint. 14-18. Pelagius petit auxilium ab imperatore contra Longobardos per Gregorium, ubi de Maximiniano presbytero. 19, 20. Pelagii Epistola ad Auxanium in Gallia episcopum de incursionibus Longobardorum.

DLXXXV. 1, 2. Creatur rex Longobardorum Antharit. 3, 4. Roma defensa divinitus. 5-12. Leuvigildo defuncto Reccaredus succedit, qui Catholicus, Catholicis favet, Arianos confundit. 13-16. Chrodini ducis, Juliani, aliorumque illustrium virorum laudes.

DLXXXVI. 1-7. Eutychius episcopus Constantinopoli post insignem cum Gregorio disputationem de Resurrectione carnis, in confessione dogmatis pie moritur. 8, 9. Joannes jejunator episcopus Constantinopolitanus, ejusque superbia. 10-15. Tiberius pie moritur, cui Mauritius in imperio succedit, Cæsar antea renuntiatus. 16-19. Martyres per Saracenos passi. 20-23. Mauritius Catholica

fide et morum sanctitate spectabilis. 24-27. Misso novo apocrisiario Constantinopolim, Gregorius Romam redit, scribitque adversus schismaticos. 28-85. Tres Epistolæ Pelagii nomine a Gregorio scriptæ ad Istriæ episcopos schismaticos. 86-87. Pelagius per exarchum schismaticos exagitat. 88. Obitus S. Disciolæ virginis in Gallia.

DLXXXVII. 1-6. In Synodo Constantinopolitana habita in causa Gregorii Antiocheni Joannes episcopus nomen usurpat Œcumenici, ejus proinde Acta irritat Pelagius. 7-21. De Joannis præsumptione Epistola Pelagii ad universos episcopos; unde contra Novatores argumenta de Primatu Romani Pontificis. 22-25. Post reditum Gregorii Antiochiam ingens ibidem terræ motus. 26. Avarum grassatio. 27. Blasphemi punitio. 28. Synodus Lugdunensis secunda. 29, 30. Reccaredi conjugium. 31-34. Chilperici occisio et pravi mores. 35-38. Sulpitii et Salvii episcoporum laudes et Lupentii abbatis martyrium. 39, 40. Ingens miraculum. 41-42. Epitaphium Cæsariæ.

DLXXXVIII. 1-5. Gregorius episcopus Antiochenus reconciliat exercitum duci Philippico. 6. Mauritius Francos sollicitat in Longobardos. 7-9. Guntheramni regis bellum in Gothos Galliæ Narbonensis. 10-22. Matisconense secundum Concilium sub Guntheramno rege, ejusque canones. 23-29. Guntheramni ad episcopos edictum de moribus populi emendandis. 30. Reccaredus rex pacis studiosus. 31-33. Incendium Parisiacum. 34. De episcopis schismaticis.

DLXXXIX. 1-3. In Synodo Valentina Guntheramni regis liberalitas erga Ecclesias. 4-6. Prætextati episcopi Rothomagensis martyrium. 7, 8. De conversione Gothorum. 9-44. Concilium Toletanum tertium sub Reccaredo rege, præside S. Leandro episcopo Hispalensi legato Apostolico, et singula ejusdem Acta, Decreta et canones. 45-47. Reccaredus ob suas virtutes prosperatus. 48. De subdiaconorum continentia. 49-51. Insignis victoria in Persas. 52-55. Maxima Tiberis inundatio.

DXC. 1, 2. Pestis Romæ ex qua moritur Pelagius papa. 3-8. Gesta Pelagii et ejus Epistola ad archiepiscopum Benignum. 9-25. Quæ mirabilia hujus temporis facta narret Gregorius in suo monasterio vitam ducens. 26. Concilium Hispalense. 27. Guntheramnus rex a sicario frustra invaditur. 28-40. Radegundis per Epistolam suum monasterium commendat episcopis, ac sanctissime moritur. 41-43. Bajoariorum conversio per Rupertum episcopum Vangionensem in Gallia. — Auctoris peroratio cum gratiarum actione.

DXC. Præfatio auctoris cum imploratione divini auxilii. — 1-4. Universali voto ad cathedram Romanam expetitus Gregorius. 5-11. Quid senserit et egerit Gregorius antequam confirmatio suæ electionis ab imperatore Mauritio redderetur. 12-19. Concio Gregorii, et Litania septiformis dicta, unde pestis cessatio. 20, 21. Gregorius fugiens divinis patefactus indiciis consecratur Pontifex. 22-24. Pestis, bellum et penuria vexant Romam et Italiam. 25-28. Librum curæ pastoralis scribit Gregorius. 29-33. Gregorii Epistolæ, circa sui muneris labores et curas. 34. Consulit Gregorius Ecclesiis derelictis. 35-42. Schismaticis episcopis ad unitatem revocandis studet Gregorius, qui contra libellum ad imperatorem mittunt. 43. Mauritii imperiosa Epistola ad Gregorium. 44, 45. Pro Arianorum conversione Gregorii studia. 46, 47. Pestis in Gallia, in qua pietas regis Guntheramni lucet. 48, 49. Ex reliquiis sanctorum martyrum miracula. 50, 51. Francorum motus in Longobardos. 52-54. Synodus Antisiodorensis diœcesana. 55-57. De sancto Theodoro episcopo Anastasiopolis.

DXCI. 1-3. Ex privatis Gregorii Epistolis, ejus erga pauperes cura, 4-6. Synodalis Gregorii Epistola ad Orientalis Ecclesiæ patriarchas. 7, 8. Aliæ privatæ Epistolæ ejusdem. 9-14. Cura et vigilantia Gregorii erga episcopos. 15, 16. Ad monasticam disciplinam instaurandam incumbit Gregorius. 17-23. Laurentium archidiaconum, et Demetrium episcopum Neapolitanum deponit, et clericos ad disciplinam, maxime ad cælibatum revocat Gregorius, ubi fabella refellitur de filiis clericorum. 24-31. Ecclesiis ejusque ministris et bonorum Ecclesiasticorum administrationi consulit Gregorius. 32-40. Ad evellendos ex Africa Donatistas incumbit Gregorius, ubi de munere Chartularii. 41. Ne inviti cogantur Judæi ad fidem. 42-48. Gregorii Epistola ad Leandrum episcopum Hispalensem, ubi de Reccaredi factis præclara mentio. 49, 50. Agilulphus rex Longobardorum convertitur ad fidem Catholicam. 51-55. Ecclesia S. Agathæ Romæ catholico ritu dicata. 56. Res bellicæ.

DXCII. 1, 2. Quid Gregorius passus per Arnulphum ducem Longobardorum urbi imminentem. 3, 4. Contra Donatistas in Africa iterum insurgit Gregorius. 5. Legatio episcopi Carthaginensis ad Gregorium. 6. Ad episcopos Hiberniæ schismaticos parænetica dat litteras Gregorius. 7, 8. Idem laborat pro episcopis Istriæ schismaticis. 9-14. Quorumdam causas episcoporum et clericorum

jure appellationis cognoscit, ac definit Gregorius. 15-17. Idem in episcoporum mores invigilat, et Ecclesiis consulit. 18, 19. Monachorum et laicorum bono prospicit. 20. De tunica S. Joannis. 21-24. Homiliæ habitæ a Gregorio. 25. Concilium Cæsaraugustanum secundum. 26-28. Hormisda rex Persarum occiditur; Cosrhoes ejus filius ad Romanos fugit. 29. Mauritii lex iniqua.

DXCIII. 1-6. Cosrhoes in regnum restitutus dona offert Ecclesiæ S. Sergii; unde ambigitur fuerit necne Christianus. 7-19. De lege Mauritii prohibentis milites ingredi monasteria, Gregorii querelæ; ubi de immunitatis Ecclesiasticæ juribus. 20-23. Eamdem legem emendatam promulgat Gregorius. 24. De tunica Salvatoris. 25-28. Per litteras et Sabinianum legatum corripit Gregorius Joannem episcopum Constantinopolitanum. 29, 30. Concilium Numidiæ Gregorius redarguit. 31-33. Theodolindam reginam Gregorius a schismaticorum fraudibus deterret. 34-39. De electione Constantii episcopi Mediolanensis, ad quem Epistolæ Gregorii. 40. Schismaticis resipiscentibus consulit Gregorius. 41-48. Gregorius captans recessum, scribit libros Dialogorum, quos postea in græcum vertit Zacharia papa. 49-54. Nonnulli episcopi corripiuntur a Gregorio. 55-62. Gregorii plura documenta ad monachos aliosque; cura de pauperibus ac bonis temporalibus. 63-84. Monialium nobilium in monasterio Pictaviensi rebellio, duce Chrodielde; unde Concilium Pictaviense, in quo ipsæ damnantur. 85, 86. Privilegia concessa monasterio S. Medardi. 87, 88. Ingobergæ reginæ, et Sanctuli obitus. 89-92. Inter Chaganum ducem Abarum, et Priscum ducem Romanorum res bellicæ et fœdus. 93-97. Sanctarum Gliceriæ et Euphemiæ miracula. 98. Theodosius filius Mauritii, et Colinduch martyr.

DXCIV. 1-5. Gregorius papa Constantium episcopum Mediolanensem instruit circa schismaticorum præsumptiones. 6, 7. Episcopi in Africa pugnant in Donatistas. 8-15. Pro Judæorum conversione laborat Gregorius, et Gentilium in insula Sardiniæ, pro quibus legatio et litteræ ad episcopos, clericos aliosque. 16-18. Episcopos et monachos monet ac corripit Gregorius. 19. Locis sanctis consulit. 20-25. Gregorii Epistola ad Constantiam Augustam, petentem reliquias S. Pauli. 26. De Rusticiana, et nutrice S. Gregorii. 27. Synodus Metensis. 28. Erratum in Paschate. 29. Obitus Gregorii episcopi Antiocheni. 30. Evagrii historiæ finis. 31. Obitus Maximiani episcopi Syracusani.

DXCV. 1-6. Irruptio Longobardorum, rege Agilulpho, interrumpit Gregorium a concionibus super Ezechielem Prophetam. 7, 8. Gregorii virtus ex ejus homiliis. 9-15. Miserandus Urbis et Italiæ status, grassantibus Longobardis. 16-19. Quanta cura saluti Urbis prospexerit Gregorius. 20-26. De pace agens cum Agilulpho deridetur Gregorius a Mauritio. 27-37. De origine et progressu præsumptionis episcopi Constantinopolitani se vocantis Œcumenicum. 38-52. In prædicta controversia acriter pugnat Gregorius, scriptis Epistolis ad Joannem ipsum, Mauritium, Augustam, aliosque. 53-56. Causa Joannis et Athanasii presbyterorum in Romana Synodo judicata. 57-59. Synodi Romanæ canones. 60-66. Maximus episcopus Salonitanus, Gregorii opera legitimus evadit. 67. Anastasius Sinaita episcopus Antiochenus. 68. Amos episcopus Hierosolymæ. 69, 70. Ad Galliæ reges Gregorii litteræ. 71. Gregorius libros mittit ad S. Leandrum. 72, 73. Pro Anglorum conversione mira studia Gregorii. 74-78. Mortuo Joanne, Marinianus eligitur episcopus Ravennates, ad quem avaritia correptum scribit Gregorius; deque illius Ecclesiæ privilegiis. 79. Gregorius neminem invitum ad episcopatum cogebat. 80, 81. Monachorum disciplinæ et commodis inservit Gregorius. 82-84. Pseudopropheta in Gallia. 85-89. De S. Aredii sanctitate et miraculis. 90. S. Sulpitii episcopi Bituricensis obitus.

DXCVI. 1, 2. Joannis Jejunatoris obitus et falsa sanctitas. 3-5. Ei succedit in sede Constantinopolitana Cyriacus, qui ad Gregorium mittit legatos. 6-8. A Longobardis, quibuscum frustra pacem tentat Gregorius, dira patitur Urbs et Italia. 9-14. De Anglorum conversione sollicitus Gregorius eo mittit Augustinum et socios. 15. Episcopos circa officia charitatis admonet Gregorius. 16-19. Ad Donatistarum in Africa et schismaticorum conversionem incumbit Gregorius. 20, 21. De regibus Galliæ.

DXCVII. 1-5. Legatio Cyriaci ad Gregorium Catholicam communionem expetentis. 6-15. Anatolio apocrisiarii munere proficiscenti Constantinopolim dat Gregorius litteras ad Mauritium et Eulogium de quæstione nominis Œcumenici; additque alias ad alios optimis documentis refertas. 16-19. Brunichildem reginam de quibusdam abusibus ex Gallia evellendis admonet Gregorius. 20-27. Augustini et sociorum res optime gestæ in Anglia. 28. Concilium Toletanum. 29. Antiochi anachoretæ sanctitate clari obitus.

DXCVIII. 1-7. De conversione hæreticorum Alexandriæ, ad hujus patriarcham scribit Gregorius, et dat magnum specimen humilitatis. 8-10. De pace cum Longobardis sancienda per Probum abbatem

agit Gregorius. 11. Victoria in populos Sclavos. 12-15. Hæreticis Thessalonicæ, et Judæis in Sicilia convertendis dat operam Gregorius. 16-19. Officium et dignitas defensorum instituitur a Gregorio. 20-22. Monasterio Classensi consulit, et Calaritanum episcopum redarguit Gregorius. 23. De oleo sanctæ Crucis. 24-28. Mauritii testamentum, et Theodori episcopi miracula. 29-31. Concilium Oscense in Hispania, et Narbonense. 32, 33. Guntheramni regis obitus.

DXCIX. 1-3. Pax inita cum Longobardis, non tamen proficua. 4. De causa episcopi Bizaceni. 5, 6. Ad Synodum Constantinopolitanam adeuntes monet Gregorius Orientis episcopos. 7-9. Schismaticorum conversio, et Anastasii episcopi Antiocheni obitus et scripta. 11, 12. Ipsi succedit itidem Anastasius nomine, ad quem scribit Gregorius. 13. Epistola Gregorii ad Mauritium pro eleemosina accepta. 14-18. Gregorius podagra confectus, curas non remittens scribit ad plures; ubi de sacrarum Imaginum cultu. 19-21. Gregorii documenta ad Missæ ritus spectantia. 22. De Claudio viro insigni. 23, 24. Concilium Barcinonense. 25-27. Reccaredi munera ad S. Petrum, ad quem regem, et ad S. Leandrum scribit Gregorius. 28. Pestis in Africa.

SUMMARIUM

TOMI XI.

DC. 1, 2. Slavorum irruptio in Italiam. 3. Triste S. Gregorii vaticinium. 4. Avares devastant Pannoniam. 5. Eulogius episcopus Alexandrinus sua scripta cognoscenda mittit ad Gregorium. 6. Mortuo Constantio Mediolanensi episcopo, eligitur Deusdedit. 7-9. Episcopis, monachis dat documenta, et bona Ecclesiæ quomodo eroganda præcipit Gregorius. 10-13. Gregorius arguit Leontium præfectum urbanum, quod Libertinum expræfectum male habuisset, et hunc solatur.

DCI. 1-8. Gregorius magis magisque ægrotans scribit ad plures, maxime ad Rusticianam; ubi de monasterio S. Andreæ. 9. Gregorii constitutum pro monachis. 10-13. Theotistam sororem imperatoris in suspicionem hæresis adductam monet Gregorius. 14-16. Esychius episcopus Hierosolymitanus, ad quem, et ad alios episcopos, ipsosque reges Francorum de extirpanda simonia scribit Gregorius. 17-22. De conversione Angliæ Epistolæ gratulatoriæ Gregorii ad Augustinum, ad regem, ac reginam, et ad alios. 23, 24. Pallium mittit Gregorius ad Augustinum, et sedes episcopales designat in Anglia, ubi fides Catholica dilatatur. 25, 26. Hibernis consulentibus de rebaptizandis hæreticis respondet Gregorius, et preces indicit ad Barbaros vitandos. 27. Mariniano ægrotanti consulit Gregorius. 28. De Venantii patricii anima, et de ejus filiabus sollicitus Gregorius. 29. Concilium Romanum in quo Andreas impostor damnatur. 30. Civile bellum in Gallia.

DCII. 1. A Longobardis afflicti Romani. 2, 3. Schismatici et hæretici ad Ecclesiam redeuntes. 4-8. Concilia Gregorius indicit in Africa et Numidia ad episcoporum quasdam causas cognoscendas, aliisque episcoporum necessitatibus consulit. 9. Basilicas SS. Apostolorum Petri et Pauli instaurandas suscipit Gregorius. 10, 11. Gregorii sensus de suis lucubrationibus. 12-20. Occisis Mauritio et filiis, Phocas coronatur imperator. 21-23. De annis imperii Mauritii. 24, 25. Probe facta Mauritii.

DCIII. 1, 2. Phocas Romæ acclamatus imperator. 3-8. Gratulatorias litteras dat Gregorius Phocæ et ejus conjugi, et apocrisiarium Bonifacium mittit Constantinopolim. 9. Adspectus et mali mores Phocæ. 10-12. Theodosius filius Mauritii necatur, et Georgius Cappadox vinctus ad Phocam ducitur. 13. Persæ fœdus rumpunt Mauritii cædis ultores. 14. Gregorii Epistolæ ad Eusebiam patriciam et Eulogium. 15-17. Legatis regis Galliæ satisfacit Gregorius, et aliquos abusus evellit. 18. In Hispaniæ episcopos decernit, et Sardiniæ consulit Gregorius. 19, 20. In Longobardos

Romam oppugnaturos auxilia poscit Gregorius. 21. Pro custodia Neapolis mittit Gregorius tribunum.

DCIV. 1-4. Pace facta cum Longobardis, Gregorius gratulatur per litteras Theodolindæ de nato ei filio, cui mittit munera. 5. De Epistolis Gregorii ad sua loca restituendis. 6. De Florentio electo episcopo Anconitano. 7-10. Ad consultationes episcoporum respondet Gregorius de impedimento consanguinitatis in matrimonio. 11-13. Severus et mitis in corrigendo Gregorius. 14, 15. Basilicis SS. Apostolorum assignata prædia pro luminaribus. 16, 17. S. Gregorii obitus et sepulcrum. 18-29. S. Gregorii laudes, scripta, res gestæ, et ejus ac parentum imago. 30-53. Fabula destruitur de anima Trajani ab inferis per Gregorium revocata. 54. De creatione Sabiniani papæ. 55-65. Augustinus in Anglia fidem Catholicam propagat, et schismaticos pugnat, episcopos creat, moritur, eique succedit Laurentius, et ipse laboribus insignis. 66, 67. Honores venales in Oriente. 68-70. Prœlia cum Persis, duce Romanorum Domitio.

DCV. 1. Adaluvaldus rex Longobardorum. 2-7. De Aquileiensi et Gradensi patriarchis. 8. Sabiniani papæ interitus. 9. Penuria. 10. Narses vivus combustus ab imperatore.

DCVI. 1-3. Bonifacius papa III creatur, cui favet Phocas contra Cyriacum episcopum Constantinopolitanum. 4-7. Phocas cur obstiterit Cyriaco, qui moritur; ubi de primatu Romani Pontificis. 8. Concilium Romanum, et Bonifacii obitus. 9. Faustus monachus scribit Vitam S. Mauri abbatis.

DCVII. 1. Bonifacius papa IV, qui Pantheon Deo dicat. 2-5. Phocas cæde nobilium et propinquorum Mauritii cruentatur, ubi de sanctis hujus familiæ feminis. 7-11. S. Theodori prodigia et prædictiones.

DCVIII. 1. Phocas in cives, Persæ in imperium bacchantur. 2-5. Defuncto Thoma episcopo Constantinopolitano succedit Sergius, virtute in suis primordiis conspicuus. 6-8. S. Theodori exhortationes et miracula. 9, 10. S. Eulogii patriarchæ Alexandrini obitus et scripta. 11. De S. Victoris martyris inventione.

DCIX. 1. Bonosus Orientis præfectus a S. Theodoro increpatus et admonitus. S. Anastasius episcopus Antiochenus occiditur a Judæis. 4-6. Tumultus et cædes Constantinopoli, et belli motus ubique.
DCX. Heraclius Phocam bello superatum occidit, imperator coronatur. 6. Clades Romanorum a Persis. 7-9. Joannes eleemosynarius episcopus Alexandrinus, et ejus sanctitatis primordia. 10, 11. Concilium Romanum pro rebus Angliæ, et de dedicatione ibidem Ecclesiæ S. Petri. 12-14. Concilium Toletanum Ecclesiæ Toletanæ jura vindicans.

DCXI. 1. Eudociæ Augustæ partus et obitus. 2-6. Obitus S. Austregisili Bituricensis episcopi, a quo Guarnerii exactoris furor et avaritia repressa.

DCXII. 1. Saracenorum in Syriam incursiones. 2-13. S. Columbanus a Theodorico et Brunichilde vexatus et a Gallia pulsus, sanctis gestis, miraculis ac prophetiis clarescit. 14. S. Desiderii episcopi Viennensis martyrium.

DCXIII. 1, 2. A Persis capta Damascus, ubi in sacrilegos ultio divina. 3. Heraclii incestuosum conjugium. 4. S. Theodorii Siceotæ obitus. 5, 6. Theodobertus Francorum rex a Theodorico fratre victus regno spoliatur. 7-9. S. Columbanus in Italiam venit ad Longobardorum conversionem. 10. Edilberthi Angliæ regis obitus. 11, 12. Sub Eadualdo rege Anglicanæ Ecclesiæ persecutio.

DCXIV. 1. Bonifacii papæ obitus, et electio Deusdedit. 2, 3. Rex Angliæ conversus revocat episcopos. 4-10. Theodorici et Brunichildis mors teterrima; ubi præclarum Fridiburgæ virginis facinus. 11-13. Clotharius solus regnat in Gallia consiliis Faronis bene usus. 14-22. Hierosolymorum devastatio per Persas, cui medetur Joannes episcopus Alexandrinus, et quam deflet Antiochus monachus. 23-31. Antiochi homiliæ et litteræ narrantis cædem et dispersionem monachorum Hierosolymæ. 32-39. Lignum S. Crucis apud Persas a Cosrhoe allatum virtutibus clarescit. 40-42. Sisebutus regnat in Hispania, ejusque et imperatoris zelus in Judæos.

DCXV. 1-5. Persis vastantibus Ægyptum, Joannis Alexandrini sollicitudines, qui et simoniam exturbat

6-7. Eleutherius exarchus in Italiæ regem convertitur. 8. Deusdedit papæ, pestis tempore, miraculum. 9-12. S. Arnulphum Metensem episcopum, aliosque sanctos viros colit Clotharius. 13, 14. Clotharii adversus Burgundiam expeditio; ubi de usu campanarum. 15. S. Columbani obitus.

DCXVI. 1-3. Ecclesia S. Joannis Baptistæ in Modoetia per Theodolindam erecta et ditata. 4-7. Orientali imperio collabente, Modestus monachus curat Hierosolymorum Ecclesiam.

DCXVII. 1-3. Deusdedit papæ obitus, et ejus de spirituali cognatione Decretum, eique succedit Bonifacius V. 4-16. In Agrestinum monachum turbas excitantem Concilium Matisconense colligitur; illiusque et asseclarum exitus. 17. Legatio Heraclii a Cosrhoe rejecta.

DCXVIII. 1-3. Fide Catholica in Anglis prosperante, Bonifacius papa gratulatur per Epistolam ad Justum Rossensem archiepiscopum. 4-8. Heraclii pragmatica sanctio de numero clericorum Ecclesiis inservientium.

DCXIX. 1-4. Concilium Hispalense. 5. Sisebuti regis in Hispania obitus. 6. Capta a Persis Ancyra Galatiæ.

DCXX. 1-5. Nicetæ patricio pecunias paranti ad bellum jussu imperatoris, Joannes Eleemosynarius mire præsto est. 6-9. Joannes Eleemosynarius in Cyprum redit, et testamento facto moritur, miraculis clarus. 10, 11. Georgius Joannis consobrinus ei succedit in episcopatu.

DCXXI. 1, 2. Heraclius divinam opem implorans parat bellum in Persas. 3-9. Persarum copias victoriis elatas Romani divinitus superant ac profligant. 10-13. Anastasius Persa migrans Hierosolymam baptizatur.

DCXXII. 1-10. Heraclius in Persas pugnaturus ducit exercitum in Persidem, urbes capit, usque in Albaniam penetrat, fugiente Cosrhoe a facie ejus.

DCXXIII. 1-7. Annus tertius belli Persici post varia prœlia cum victoria Heraclii clausus.

DCXXIV. 1-3. Quartus annus belli Persici feliciter pro Romanis confectus, magnum virtutis specimen præbente Heraclio. 4, 5. Obitus Melliti episcopi in Anglia sanctitate insignis.

DCXXV. 1-6. Quintus annus belli Persici, in quo Cosrhois copiæ Barbarorum auctæ præsidiis et Constantinopolim usque grassantes, ope præsertim B. M. V. sternuntur. 7-9. S. Paulinus episcopus Eboracensis laborat pro conversione Anglorum Borealium, occasione nuptiarum eorum regis Eduini. 10-14. Bonifacii papæ Epistolæ paræneticæ ad Eduinum et ejus conjugem Edelburgam jam Christianam. 15, 16. Bonifacii papæ obitus et res gestæ.

DCXXVI. 1. Honorius papa creatur. 2, 3. Sextus annus belli Persici felix item Romanis. 4-13. Cæsareæ in Palæstina nobilissimum Anastasii Persæ Christiani certamen et cruciatus. 14-26. Eduinus rex in Anglia miris modis ad fidem Catholicam vocatur. 27-41. Adalvado Longobardorum rege pulso, subrogatur Ariovaldus, qui, utpote Arianus, negotium facessit presbyteris et monachis, quorum abbas S. Bertolfus legatione adit Honorium papam.

DCXXVII. 1-12. Anastasius in Persidem ductus post gloriosum certamen martyrio coronatur. 13, 14. Heraclius potitur oppidis et bonis Cosrhois in Perside. 15-18. Cosrhoes miserrime necatur a filio. 19-22. S. Anastasii triumphus in ejus translatione reliquiarum. 23-29. S. Crucis triumphus in Heraclii triumpho redeuntis Constantinopolim. 30-36. Eduinus rex cum familia et fere universo populo baptizatur in Anglia, unde ibi pax et felicitas.

DCXXVIII. 1, 2. Heraclius S. Crucem refert Hierosolymam; unde festum Exaltationis S. Crucis. 3. Collapsum Persarum imperium. 4. Legationes ad Heraclium. 5,6. Heraclius magno suo damno sacris se immiscet dogmatibus.

DCXXIX. 1-5. Athanasio Monothelitæ nimis indulgens Heraclius hæresim fovet. 6-12. Ciri et Sergii in Heraclio circa fidem decipiendo quæ fuerint partes.

DCXXX. 1-12. Mahometis obitus, de cujus sectæ origine et progressu multa. 13. Cyrus episcopus Alexandrinus. 14-16. Primogenius creatus ab Honorio Gradensis patriarcha, cui civitati favent summi Pontifices cum Venetis contra Longobardos. 17. De S. Vincentio abbate et martyre in Hispania.

DCXXXI. 1. Arabes Romanum invadunt imperium. 2-4. Clotarius moritur, qui virtutibus pollens S. Lupum mire coluit. 5-8. Sub Dagoberto ejus successore elucet Pippinus major virtute et pietate. 9, 10. De S. Wirone episcopo. 11, 12. Arnulphus Metensis, et Eligius Noviomensis episcopi sanctitate conspicui Dagoberto familiares. 13. De S. Bavone in Gallia.

DCXXXII. 1. Arabes Saraceni invadunt Gazensem regionem. 2-7. S. Amandus episcopus in exilium a Dagoberto pulsus, eo quod ejus nuptias sacrilegas reprehendisset, in Vasconiam ad gentiles convertendos pergit.

DCXXXIII. 1, 2. Ingruentibus Saracenis Heraclius Constantinopolim defert lignum S. Crucis; ubi de ejus cultu. 3-16. Cyrus in Synodo Alexandrina dolose insinuat hæresim Monothelitarum, eique adversatur Sophronius episcopus Hierosolymorum, cujus extat Epistola ad Honorium papam et Sergium. 17-24. Sergii Epistola ad Honorium pro Cyro et contra Sophronium Catholica specie tenus habenda. 25-31. Honorii responsio ad Sergium, quæ delucidatur. 32-36. Quam prudenter Honorius Sergio assensus fuerit circa silentium de duabus operationibus in Christo; unde frustra hæresis insimulatus. 37- 43. Legatio Sophronii ad Honorium, et hujus Epistola ad Sergium Catholicum dogma declarantis. 44-52. Ex utrisque Honorii Epistolis, aliisque documentis comprobatur ejusdem Pontificis Catholica omnino sententia. 53, 54. Sophronius Hierosolymæ episcopus defenditur. 55, 56. Monothelitarum hæresis triplex. 57-60. Honorius papa Epistolam adhortatoriam ad Eduinum regem, et ad episcopos Angliæ mittit pallia cum litteris. 61-66. A perduellibus necatur Eduinus; unde perturbatio in Anglia, et apostasia successorum. 67. Honorii papæ ad Scotos litteræ de celebratione Paschatis. 68-72. Concilium Toletanum quartum, cui præfuit S. Isidorus.

DCXXXIV. 1-4. Saraceni invadunt Ægyptum, inde clades et excidia. 5-16. Osuvaldus sanctissimus rex, nepos Eduini vincit Carduellam invasorem, fidem Catholicam instaurat, vocato ex Scotia Aidano episcopo, et aliis apostolicis viris.

DCXXXV. 1-8. Saracenis loca sancta extra Hierusalem grassantibus, Sophronii episcopi flebilis homilia. 9-11. S. Byrinus ab Honorio missus in Angliam ad evangelizandum.

DCXXXVI. 1-5. Hierosolyma capta a Saracenis, S. Sophronius magno Ecclesiæ damno moritur. 6. Concilium Toletanum quintum. 7-9. S. Isidorus moritur scriptis clarus, eique succedit hæreticus Theodiscus, qui privatur episcopatu. 10-16. Justi archiepiscopi Toletani obitus; ubi series illius sedis archiepiscoporum. 17-19. De episcopis Cæsaraugustanis Joanne et Braulione, et Conantio Palentino.

DCXXXVII. 1-2. Antiochia capta, et reliquiæ translatæ in Occidentem.

DCXXXVIII. 1-4. Honorii papæ obitus ac res ab eo gestæ, et maxime exstinctio schismatis Histrianæ. 5-10. De deprædatione patriarchii Lateranensis, et persecutione Romanæ Ecclesiæ sub Severino Honorii successore. 11, 12. Concilium Toletanum sextum; ubi laudes regis Cinthilani. 13, 14. Ariovaldo succedit Rotharis rex Longobardorum, et ipse Arianus.

DCXXXIX. 1-2. Heraclius Ecthesim promulgat, hoc est, expositionem fidei hæreticam, præsumens eam probari a Severino Pontifice. 3, 4. Severini papæ obitus et res gestæ. 5-7. Legatio a Scotis ad Severinum, quibus Romanus clerus respondit. 8-16. Ecthesis Heraclii confirmata in Synodo Constantinopolitana, plaudente Cyro Alexandrino. 17. Defuncto Sergio, subrogatur Pyrrhus in sede Constantinopolitana, et ipse hæreticus. 18. Imperium Persarum a Sarracenis invasum. 19, 20. S. Amandus baptizat Sigebertum filium Dagoberti regis ad bonam frugem conversum.

DCXL. 1-4. Joannes papa in Synodo fortiter damnat edictum Heraclii, et Monothelitas, ac defendit Honorium. 5-7. Maximi genus et primordia. 8-10. Heraclius negat edictum esse suum. 11. Cyri episcopi Alexandrini obitus. 12. Richarius Francorum legatus ad regem Slavorum. 13. Sub rege Earconberto Ecclesia Anglicana propagatur.

DCXLI. 1. Heraclii imperatoris obitus, ex cujus successoribus Constans imperat. 2-5. Joannes IV papa moritur, qui præter alias res gestas ex Dalmatia SS. martyrum reliquias transferendas curavit, eique succedit Theodorus.

DCXLII. 1. Pyrrho exulante Paulus æque hæreticus Monothelita ad Constantinopolitanam sedem evehitur. 2, 3. Turpis facies Orientalis Ecclesiæ. 4, 5. Osuvaldi regis in prœlio occisi religio et sanctitas

DCXLIII. 1-3. Templum Hierosolymis a Saracenis exstruitur, deposita Cruce. 4-8. Mauritii insurgentis in exarchum Isacium cædes, et ejusdem Isacii interitus. 9-11. Cypri Orthodoxi episcopi per Epistolam Synodalem ad papam confugiunt. 12, 13. Stephani Dorensis episcopi legatio ad papam pro Hierosolyma.

DCXLIV. 1-2. In Anglia moritur S. Paulinus episcopus Eboracensis, et fides propagatur. 3-7. Dagoberti regis testamentum et piæ largitiones.

DCXLV. 1-17. Celebris in Africa disputatio S. Maximi cum Pyrrho Monothelita, unde hujus conversio, et Romam adventus, ubi a papa benigne excipitur. 18-24. S. Maximi de seipso apologia, et litteræ ad Marinum doctum et pium virum.

DCXLVI. 1-12. Plura in Africa Concilia adversus Monothelitas, unde litteræ Synodales ad Romanum Pontificem, conclamantes in Paulum Constantinopolitanum. 13-20. De Fortunato Carthaginensi episcopo hæretico, cujus successor Victor hæresim detestans, communionis litteras scribit ad papam. 21-29. Litteris Apostolicis Paulus hæresim confitens respondet. 30. Concilium Toletatanum septimum.

DCXLVII. 1. Africa subjugata a Saracenis. 2-6. Dagoberti regis interitus et sepultura, et de ejus æterna salute visio.

DCXLVIII. 1-9. Typus Constantis, et de eo judicium. 10-15. Romana in Synodo damnatur Paulus et Pyrrhus, qui in hæresim relapsus fuerat. 16-19. Furit imperator, suadente Paulo, adversus Catholicos et præsertim apocrisiarios Sedis Apostolicæ. 20. Saraceni invadunt Cyprum.

DCXLIX. 1. Theodori papæ obitus et gesta. 2-36. Martino electo Pontifice, celebratur Romæ Concilium adversus Monothelitas, et inde ejusdem Encyclica Synodalis. 37-45. Acta Synodalia mittit in Gallias Martinus per Epistolam ad S. Amandum. 46-51. Ingens Martini animus in damnando Typo imperatoris, fremente et minante Olympio exarcho. 52-57. Martini Epistola ad imperatorem de damnatione Monothelitarum. 58-69. Martinus creat vicarium in Oriente Joannem episcopum Philadelphiæ, datis eidem litteris, et episcopis et aliis viris. 70-77. Paulum episcopum Thessalonicensem hæresi inhærentem Martinus damnat, datis litteris eidem et clero. 78, 79. Martini papæ in adversis animi robur invictum. 80-84. Pars librorum moralium S. Gregorii divinitus revelata. 85, 86. De Chindasuindo rege Hispaniarum piissimo.

DCL. 1-3. A Martino papa apostolatum accipiunt Landolinus, Amandus et socii, ac Follianus et alii ituri ad Gentes. 4. De tempore exilii S. Martini. 5-17. Per Calliopam exarchum Martinus calumniis exagitatus, ausu nefando ab urbe ablatus in insulam Naxiam ducitur. 18-22. Ex Epistola unius e comitibus S. Martini, hujus in illo itinere et captivitate cruciatus ac fortitudo. 23, 24. In Concilio Aurelianensi hæreticus quidam convictus damnatur. 25-38. Maximi abbatis Constantinopolim abducti nobilissimum certamen cum hæreticis, et exilium cum sociis.

DCLI. 1-23. S. Martinus Constantinopolim ductus judicio subjicitur, dirissime vexatur, fortitudine clarescit. 24-27. Paulus misere obit, sævientibus interea in imperium hostibus. 28-30. Oswini optimi regis Angliæ, et S. Aidani episcopi funera.

DCLII. 1-10. S. Martinus Chersonam relegatus, inter ceteros cruciatus fame laborat. 11. Eugenius papa quomodo electus. 12. Pyrrhi in sedem Constantinopolitanam reversio et obitus. 13-15. Hadoindi episcopi Cenomanensis testamentum pro sua Ecclesia.

DCLIII. Petrus Monothelita Constantinopolitanus episcopus Synodicam Romam mittit, quæ non recipi-

tur. 2-7. Concilium Toletanum octavum. 8, 9. Mediterraneorum Anglorum conversio. 10. Honorii archiepiscopi Dorovernensis obitus, et reginæ Osithæ martyrium in Anglia. 11. Colossus Rhodius a Saracenis fractus. 12-19. De Manichæis in Armenia degentibus.

DCLIV. 1-6. S. Martini obitus, martyris cultu merito venerati, cui succedit Eugenius. 7, 8. Navali prœlio a Saracenis victus imperator. 9. Rotharis regis Longobardorum obitus. 10, 11. Folliani et Levini martyrium; et de aliis sanctitate insignibus viris.

DCLV. 1-4. Eugenio papa defuncto, Vitalianus eligitur, ad quem Constans imperator dolose mittit munera. 5. Petri Constantinopolitani episcopi qualis fidei professio ad Vitalianum data. 6-11. In Britannia Saxonum Orientalium, et Merciorum conversiones. 12. Concilium Toletanum nonum.

DCLVI. 1-27. Acta Maximi abbatis cum legatis imperatoris, qui eum ad hæresim perducere conantes, ad fidem Catholicam convertuntur. 28-37. Maximi Constantinopolim reducti nova cum hæreticis certamina. 38-40. Petro mortuo succedit Thomas episcopus Constantinopolitanus, de cujus fide Catholica opinio. 41-46. Concilium Toletanum decimum, in quo post Potami episcopi Bracarensis ultro pœnitentis depositionem, S. Fructuosus ei substituitur.

DCLVII. 1-29. In senatu Constantinopolitano Maximus coram judicibus rogatus se a calumniis defendit, et Catholicam fidem contra Monothelitas tuetur, donec, cruciatibus fractus, una cum discipulis præclaro occumbit martyrio. 30-36. Index librorum quos S. Maximus elucubravit. 37-39. S. Eugenii episcopi Toletani obitus et scripta. 40-46. S. Ildefonsus eidem succedit, de sede Toletana benemeritus, et erga Deiparam devotione conspicuus.

DCLVIII. 1, 2. Joannes episcopus Constantinopolitanus. 3-7. S. Theodardi episcopi in Gallia martyrium, regnante Childerico.

DCLIX. 1-3. Constans, occiso fratre, conscientia agitatus in Siciliam venit. 4-6. Occiso Rodoaldo Longobardorum rege, succedit Aripertus.

DCLX. 1-3. Clodoveus sacrilege diripit thesaurum Ecclesiæ S. Dionysii.

DCLXI. 1. S. Amandi episcopi Trajectensis obitus et res gestæ. 2. Lupus dux Longobardorum Grados insulam deprædatur. 3. Ecclesia S. Joannis Baptistæ erecta a Recesuintho rege in Hispania.

DCLXII. 1-3. Concilium Clypiacense et Cabilonense in Gallia, Clodoveo rege.

DCLXIII. 1-6. Constantem Romam venientem, ibique commorantem Vitalianus papa benigne excipit, et uti Catholicum prudenter habet. 7, 8. Constantis adversus Longobardos res bellicæ.

DCLXIV. 1. Constantinus episcopus Constantinopolitanus fortasse catholicus. 2, 3. Sclavorum in Italia clades. 4-15. Collatio episcoporum in Anglia quæstionem de celebratione Paschatis definientium. 16-18. Ecgberti sanctitas in Anglia. 19, 20. Regum Anglorum apostasia, et deinde ad fidem reversio. 21, 22. De Clodovei obitu, ejusque filiis successoribus. 23-26. Aigulphi abbatis et sociorum martyrium, ubi controversia de translatione in Gallias corporis S. Benedicti. 27, 28. S. Gertrudis virginis obitus et laudes.

DCLXV. 1-6. Angliæ regi per legationem petenti episcopum respondet Vitalianus papa, optime consulens. 7-12. Obitus S. Eligii episcopi Noviomensis, ejusque miracula ; ubi de S. Bathilde regina. 13. Wandregisili obitus et sanctitas.

DCLXVI. 1. Theodorus episcopus Constantinopolitanus hæreticus audacissimus. 2, 3. Concilium Emeritense in Lusitania.

DCLXVII. 1. Saporius Armeniæ præfectus ab imperatore desciscit. 2, 3. Episcopum Lappæ in Creta appellantem ad Romanum Pontificem rite judicat Vitalianus. 4, 5. S. Ildefonsi episcopi Toletani obitus et laudes.

DCLXVIII. 1, 2. Constante occiso, Constantinus ejus filius, victis perduellibus imperat, summo Pontifici adhæret. 3-5. Theodorum episcopum in Britanniam mittit Vitalianus. 6-11. Clotario mortuo succedit in Galliis rex Childericus, qui Leodegravii episcopi consiliis utitur.

DCLXIX. 1-3. S. Vitaliano papa mortuo, Adeodatus succedit, sub quibus Mauri episcopi Ravennatis schisma. 4-7. Saraceni Siciliam vastant. 8-10. Theodori episcopi in Anglia progressus.

DCLXX. 1, 2. Fides Catholica in Anglia magis magisque florescit Theodori laboribus. 3. S. Maxellendis virginis in Belgio, et S. Projecti episcopi Arvernensis martyria.

DCLXXI. 1-3. Childerico occiso, regnat Theodoricus; ubi successio regum Francorum dilucidatur. 4. Lyciam atque Ciliciam invadunt Saraceni.

DCLXXII. 1, 2. Peregrinatio S. Audoeni episcopi Rothomagensis ad limina Apostolorum. 3-7. Synodus in Anglia. 8. Ceaddæ episcopi obitus in Anglia. 9-12. Sebbi regis Saxonum Orientalium virtutes et obitus. 13, 14. Saracenorum grassationes Constantinopolim obsidentium. 15-17. Defuncto in Hispania rege optimo Reccensuintho, eligitur Wamba virtutibus clarior.

DCLXXIII. 1-3. Grimoaldus rex Longobardorum, jam factus Catholicus, moritur, eique succedit Bertaridus. 4. Rebellio in Hispania et Gallia Narbonensi.

DCLXXIV. 1-3. Rebelles Ildericum et Paulum strenue debellat rex Wamba. 5. Paulus ac socii pœnis affecti.

DCLXXV. 1-6. Concilium Toletanum XI in Hispania, hortante pio rege Wamba, et Bracarense in Lusitania. 7. Classis Saracenorum apud Hispanias incensa.

DCLXXVI 1-6. Adeodatus papa moritur, qui inter cæteras res gestas, Privilegia monasterio S. Martini concessit. 7. Donus papa creatur. 8, 9. Saraceni pacem habent per annuam tributi solutionem. 10, 11. Persecutio in Anglia, ubi mira sanctitate homines florescunt.

DCLXXVII. 1, 2. Constantino imperatori pro reversione ad unionem Catholicam laboranti obsistunt Monothelitæ episcopi Constantinopolitanus et Antiochenus. 3. Anglicana Ecclesia in Cantia bellis exagitata. 4, 5. S. Audoeni obitus et miracula.

DCLXXVIII. 1, 2. Doni papæ obitus et res gestæ. 3-11. Imperatoris Constantini Epistola ad Donum Pontificem legationem postulantis pro extirpanda hæresi. 12, 13. Bulgarorum irruptio, quibuscum pax sancitur. 14. De sacro sudario capitis Christi. 15. Ingens siccitas. 16. Wilfridus episcopus Eboracensis e sede turbatus apud Frisios prædicat Evangelium.

DCLXXIX. 1-9. Occidentales episcopi, Agathonis papæ jussu, ad damnandos Monothelitas concilia celebrant; inter quæ eminent Mediolanense et Anglicanum. 10-12. Inter Ecgfridum et Editredum reges in Anglia pax composita, miraculis ibidem patratis.

SUMMARIUM

TOMI XII.

DCLXXX. 1-3. Ad Synodum Romæ habitam ab Agathone confluunt legati, atque episcopi sanctitate insignes. 4-35. Ab eadem Synodo legatio ad imperatorem cum litteris tum Agathonis papæ, tum episcoporum. 36-40. Legatis Constantinopoli cum honorificentia habitis, imperator ut Synodus ibidem congregetur dat operam. 41-50. Sexta Synodus a Trullo dicta præsidentibus legatis Sedis Apostolicæ, qui in sex Sessionibus contra Monothelitas strenue pugnant. 51, 52. Pestis ingens in Italia. 53-55. S. Hildæ virginis obitus. 56-58. Regis Wambæ in Hispania abdicatio et Ervigii substitutio.

DCLXXXI. 1-48. Reliquæ decem et octo Sessiones sextæ Synodi, in quibus Monothelitæ Macarius Antiochenus episcopus, Polychronius et cæteri damnantur; ubi ex Actis Synodalibus Honorii papæ memoria defenditur. 49-53. Epistola Synodalis ad Agathonem papam. 54-57. Circa eamdem sextam Synodum animadversiones et commenta. 58-61. Concilium Toletanum XII. 62-66. Peste in Anglia grassante, miracula.

DCLXXXII. 1. Mortuo Agathone papa, Sedes vacat. 2-9. Theodorus syncellus antea hæreticus in sedem Constantinopolitanam restitutus, depravasse Acta Synodalia convincitur. 10-13. Concilium Rothomagense.

DCLXXXIII. 1. Leo II papa. 2-4. Legati Romam redeunt depravata Acta Synodalia referentes. 5-22. Epistolæ Leonis papæ circa sextam Synodum apocryphæ demonstrantur. 23, 24. Concilium Toletanum decimum tertium. 25, 26. Acta sextæ Synodi a Leone missa ad Hispaniæ episcopos.

DCLXXXIV. 1. Leonis papæ obitus. 2, 3. Benedictus papa ejusque litteræ apocryphæ. 4-6. Concilium Toletanum XIV. 7. Filii imperatoris dati in filios Benedicto papæ. 8. Theodorus episcopus Constantinopolitanus moritur. 9. Hibernia ab Anglis vastata.

DCLXXXV. 1, 2. Mortuo Constantino regnat Justinianus qui Manichæos exagitat in Armenia. 3. Errores Armeniorum. 4-7. De litteris Benedicti papæ ad Hispanos datis. 8. Theophanes episcopus Antiochenus moritur. 9, 10. Reliquæ res gestæ Benedicti papæ, cui succedit Joannes V.

11-22. Ebroinus in Gallia, Theodorico rege favente, episcopos et maxime S. Leodegarium ad necem vexat.

DCLXXXVI. 1-3. Defuncto Joanne, Conon papa eligitur, represso schismate. 4, 5. Justinianus fidei Catholicæ proditor. 6-10. De S. Kiliani apostolatu. 11-13. Juliani Toletani episcopi adversus Judæos scripta.

DCLXXXVII. 1-5. Mortuo Conone, Paschalis schisma invalescit, Sergius papa eligitur. 6. Sergii virtus et Ebroini in Gallia interitus. 7, 8. S. Cudberti episcopi et Ervigii regis in Hispania obitus.

DCLXXXVIII. 1-5. Concilium Toletanum XV Egicanis regis pietate illustratum, ubi Julianus Toletanus episcopus reprehensus. 6-8. De Egicanis juramento Ervigio præstito in Concilio tractatio et sententia. 9. Mortuo Theodorico succedit Clodoveus tertius rex Francorum.

DCLXXXIX. 1-4. Ceadvaldæ regis Anglorum peregrinatio ad Urbem, baptismus et obitus. 5-8. Plures Ceadvaldæ reges, et cur hic pietate insignis rex Saxonum dictus. 9-16. Kiliani et sociorum martyrium in Germania.

DCXC. 1-6. S. Ecgbertus cum sociis sollicitus ut ad Germaniæ populos adhuc ethnicos Evangelium deferat. 7-9. Duodecim viri apostolici in Germaniam ituri Romam prius mittuntur ab Ecgberto. 10, 11. S. Theodori episcopi Dorovernensis et aliorum sanctorum obitus. 12-14. Sarracenis Cyprum invadentibus Ecclesia disperditur, ubi de episcopis transmigrantibus sanctio.

DCXCI. 1. Concilium Cæsaraugustanum. 2-4. Mortuo Berthariddo succedit ejus filius Cunipertus, in quem insurgens impius Alachis occiditur.

DCXCII. 1-4. Conciliabuli Constantinopolitani tempus. 5-14. Eadem Synodus sub nomine *Quini-Sextæ* fatua et illegitima. 15-33. Per dictam Synodum sanctissimi antiquiores canones destruuntur, et Ecclesiastica disciplina funditus evertitur. 34-38. Misso exercitu imperator subscriptionem Synodi per vim extorquere conatur a Sergio, quem renitentem populus tuetur. 39-52. Constans sequentium Romanorum Pontificum et Ecclesiæ latinæ consilium in respuendis sextæ Synodi canonibus, et inde Græci in deterius lapsi.

DCXCIII. 1-6. Concilium Toletanum XVI, in quo Sisbertus archiepiscopus Toletanus perduellionis reus deponitur. 7, 8. Justinianus imperator in se odium populi excitat. 9-11. Duo Ewaldi martyres in Saxonia.

DCXCIV. 1-4. Leontius, Justiniano turpiter pulso, imperium occupat. 5-8. Concilium Toletanum XVII, ubi adversus Judæos tumultuantes Decreta.

DCXCV. 1, 2. S. Wigberti in Frisia martyrium et sociorum gesta. 3-6. S. Suviberti apostolatus et res gestæ. 7, 8. SS. Ansberti et Audomari obitus.

DCXCVI. 1-12. S. Wilbrordi in episcopum Frisiæ ordinatio, et Suviberti ingens miraculum de mortuo ad vitam revocato. 13. Tumultus in Africa et Leontii ab imperio dejectio. 14, 15. Sarraceni penitus Africæ potiuntur.

DCXCVII. 1-5. Willebrordus Roma rediens in Germaniam religionem restituit, adjuvante Swiberto. 6, 7. Ad Danos prædicat Evangelium Willebrordus. 8, 9. Concilium Trajectense, et qui viri apostolici ibi floruerint. 10. Marcellini apostolatus.

DCXCVIII. 1-7. Lamberti Tungrensis episcopi martyrium et causa martyrii. 8. Synodus Aquileiensis. 9. Ingens Sarracenorum cædes.

DCXCIX. 1. S. Hubertus episcopus Leodiensis. 2, 3. S. Althelmi res gestæ et scripta. 4-7. Pro restituendo canonico Paschate inter Britones laborat Adamnanus. 8, 9. Ejusdem Commentarius de locis sanctis Palæstinæ.

DCC. 1. Ecclesia Catholica una eademque omni tempore. 2-5. S. Wilfrannus ad Frisios Evangelium prædicat, et miraculis fidem propagat.

DCCI. 1, 8. Sergii papæ obitus et præclara ejus gesta, maxime in ornandis Basilicis. 9, 10. Joannes VI papa, qui ab Italiæ militia contra exarchi vim defenditur. 11-14. Impio Witiza regnante in Hispania fides Christiana pessumdatur. 15-22. Quæ causa in Hispaniis apostasiam a fide et Sarracenorum occupationem produxerit.

DCCII. 1. Justinianus ad recuperandum imperium excitatur. 2. Gisulphi Beneventani ducis deprædationes. 3-8. S. Heimerammi episcopi Ratisponensis martyrium.

DCCIII. 1, 2. Justinianus, recepto imperio, a pluribus, maxime a Callinico episcopo Constantinopolitano, dignas exigit pœnas. 3. Cyrus episcopus Constantinopolitanus creatur, et Cunipertus rex Longobardorum moritur. 4, 5. S. Benedicti abbatis in Anglia res gestæ et obitus.

DCCIV. 1-3. S. Boniti ad limina Apostolorum peregrinantis res gestæ cum Ariperto regnum armis capessente, et miracula. 4-11. Edilredo regi in Anglia facto monacho succedit pius Coenredus, sub quo mira a Beda narrantur.

DCCV. 1-3. Joanne defuncto, Joannes VII papa creatur. 4-8. Concilium Romanum in quo S. Wilfridus calumniam passus absolvitur. 9, 10. Wilfridi in Britanniam reditus et sanctitas. 11. S. Heddi in Britannia episcopus. 12-15. S. Swiberti in Germania apostolici labores et miracula.

DCCVI. 1. Justiniani imperatoris adversus Bulgaros bellum.

DCCVII. 1, 2. Joannis VII papæ obitus et res gestæ.

DCCVIII. 1. Sisinnio papæ electo et mortuo sufficitur Constantinus. 2-5. Felix archiepiscopus Ravennates cum civibus ob schisma graves dat pœnas. 6, 7. Inter populos Germaniæ ortum bellum S. Swiberti opus exturbat.

DCCIX. 1-3. Constantinus papa ab imperatore Constantinopolim accersitur. 4. S. Wilfridi obitus. 5. Coenredi regis peregrinatio ad limina Apostolorum. 6. Dagobertus II rex Francorum.

DCCX. 1-3. Constantinus papa Constantinopoli. 4. Dira ultio imperatoris in Chersonenses.

DCCXI. 1. Papæ reditus Romam. 2-4. Swiberti prædicatione et miraculis Saxonum Ecclesia erigitur. 5-10. Justiniano et filio dire peremptis Philippicus Bardanes imperium occupat. 11, 12. In Philippicum hæreticum Romanorum execratio. 13, 14. Felicis Ravennatis ad communionem Catholicam et suam sedem reversio. 15. Benedictus episcopus Mediolanensis Romam venit.

DCCXII. 1, 2. Philippicus favens Monothelitis Joannem ejusdem sectæ ad sedem Constantinopolitanam evehit. 3-7. Episcopi Orientales a fide deficientes Pseudo-Synodum celebrant. 8-10. Ariperto defuncto succedit Luitprandus, qui confirmat donationem factam Ecclesiæ Romanæ, Petrum Ticinensem episcopum ab exilio revocat.

DCCXIII. 1, 2. Philippicus oculis captus imperio dejicitur. 3, 4. Anastasius imperator professionem Catholicam ad papam mittit. 5-16. De curatione virginis arreptitiæ Romæ in Ecclesia S. Joannis Baptistæ ad Aquas Salvias. 17-24. Ingressus Sarracenorum in Hispaniam, deleta Gothorum dominatione.

DCCXIV. 1. Constantini papæ obitus. 2, 3. De Synodo Londinensi falsa assertio. 4-7. Pipini obitus cui succedit, licet illegitimus, filius Carolus Martellus. — Peroratio cum gratiarum actione. — Explicit octavus Annalium tomus.

DCCXIV. Præfatio auctoris. 1, 2. Gregorii II Sedis tempus et electio. 3-5. Gregorii opera deposito Joanne,

Germanus sanctitate insignis episcopatum Constantinopolitanum obtinet. 6. Imperium ab Anastasio in Theodosium IV transfertur.

DCCXV. 1. Theodosius fidei Catholicæ professor. 2-6. Gregorius papa Longobardorum invasioni obsistit opera Theodimi subdiaconi.

DCCXVI. 1-5. Leo Isauricus imperium capessit Theodosio abdicante, et se Catholicum profitetur scripta Epistola ad Romanum Pontificem. 6-9. Monasteria et Basilicas reparat Gregorius, ubi de Petronace Cassinensis monasterii restitutore. 10. S. Corbiniani apostolatus. 11. Hienses populi in Anglia Catholicos ritus recipiunt. 12-16. Sarraceni in Hispania invalescentes Christianos dire vexant. 17-25. Ceolredi Merciorum regis interitus, de quo horribilis visio.

DCCXVII. 1-3. Constantinopolis obsessa a Sarracenis ope B. Mariæ Virginis liberatur. 4. Tiberis inundatio. 5. Obitus matris Gregorii papæ. 6-8. S. Rigobertus Rhemorum archiepiscopus a Carolo Martello vexatus. 9. Beatus Swiberti obitus.

DCCXVIII. 1, 2. Divina ultio in Sarracenos a quorum obsidione liberati cives Constantinopolitani publicas preces exsolvunt. 3. Persecutio Sarracenorum in Christianos. 4-6. Gloriosum Pelagii adversus Sarracenos prœlium et victoria in Hispania. 7. Gratulatoriæ papæ litteræ ad Viennensem in Gallia archiepiscopum.

DCCXIX. 1-4. S. Bonifacius Romam veniens apostolatum ad Gentes accipit a Gregorio papa. 5. De conversione infidelium facta per Bonifacium. 6-12. Mira Radbodi regis Frisiorum in Idololatria pervicacia. 13-19. S. Bonifacii apostolicæ virtutes ex pluribus ejusdem et aliorum ad eum Epistolis. 20. Constantini Copronymi ortus.

DCCXX. 1. Constantinus coronatur. 2, 3. Res Francorum.

DCCXXI. 1-5. Synodus Romana adversus illicita conjugia. 6. De impostore se Christum simulante.

DCCXXII. 1-5. Manichæorum insigniores homines, et eorum facinorum series. 6. Conversio Gentilium per S. Bonifacium.

DCCXXIII. 1-5. S. Bonifacius Romam vocatus venit, episcopus consecratur. 6-16. Gregorii papæ Epistolæ ad plures, quibus comitatus est Bonifacium redeuntem in Germaniam. 17-22. Origo hæresis Iconoclastarum et ejusdem antesignani.

DCCXXIV. 1-17. Bonifacius Gentilium conversioni in Germania laborans mutuis sanctorum virorum litteris adjuvatur, et maxime S. Gregorii II papæ. 18-25. S. Corbiniani episcopi Frisingensis virtutes et præclare facta.

DCCXXV. 1-9. Translatio corporis S. Augustini ex Sardinia Ticinum. 10, 11. Carolus Martellus Sarracenos vincit. 12. Viros sanctos et feminas ex Anglia in Germaniam vocat Bonifacius. 13-24. Epistolare consortium inter Bonifacium et regem Cantiæ et Eadburgam et Cangyth regiæ familiæ sanctissimas feminas.

DCCXXVI. 1-5. Leo imperator se Iconoclastam prodit, et pro eadem hæresi senatusconsultum emittit. 6-8. Germanus Leonem alloquens fortiter ei resistit. 9-13. In sacras imagines sæviente Leone, naturæ miracula, bibliothecæ incendium, et plura martyria. 14-20. Gregorii Epistola respondentis ad Germanum contra Iconoclastas. 21-24. Synodus Romæ quæ hæresim damnat. 25-31. Populos Italiæ rebellantes adversus imperatorem hæreticum in officio continet Gregorius scriptis ad Leonem adhortatoriis Epistolis. 32. Legati Pontificis a Leone in exilium missi. 33-35. Minæ et insidiæ Leonis in Gregorium. 36-40. In Leonem hæresis edictum promulgantem in Occidente populi insurgunt, quos tamen compescit Gregorius. 41-42. Gregorius cum Carolo Martello fœdus init. 43. Regum illustrium Romam peregrinatio. 44. Tobiæ episcopi Rhofensis obitus. 45-48. Gregorii Epistola ad Bonifacium ad Ecclesiasticæ disciplinæ quæstiones pertinens. 49-58. Consuetudo Epistolaria inter Bonifacium et Danielem in Anglia episcopum, apostolatus labores invicem sublevantes.

DCCXXVII. 1-3. Rebellio et prœlia Constantinopoli adversus imperatorem. 4-17. Contra Iconoclastas strenue per litteras pugnat S. Germanus. 18-20. Joannes Damascenus contra hæresim bellator validissimus.

DCCXXVIII. 1, 2. S. Germanum perdere molitur Leo. 3-10. Joannes Damascenus fraude Leonis obtruncatam dexteram miraculose recuperat, ac se totum vindicandæ Catholicæ fidei dedicat. 11. Sutrium Longobardi occupant et restituunt.

DCCXXIX. 1, 2. Rex Longobardorum Luitprandus Gregorii hortatu resipiscit. 3-7. Inter Gradensem et Aquileiensem episcopos dissensionem compescit Gregorius missis ad episcopum Forojuliensem litteris. 8. Cometarum apparitiones.

DCCXXX. 1-5. A furente Leone in exilium pulsus S. Germanus, in ejus locum subrogato Anastasio. 6, 7. Germani labores et scripta. 8-11. Quid Joannes Damascenus contra Iconomachos et apostatam imperatorem scripserit.

DCCXXXI. 1-4. Defuncto Gregorio rebus gestis insignis, eligitur papa Gregorius III virtutibus clarus, qui ad Leonem mittit legatum. 5, 6. Martyres plures ob sacrarum imaginum cultum. 7-13. Bonifacio ex Germania papam consulenti optima hic per legatum documenta transmittit. 14-26. De Bedæ lucubrationibus, ætate et interitu. 27-30. Beda laudatur a Bonifacio. 31. Sarraceni victi et pulsi a Gallia Narbonensi. 32. S. Eucherius moritur.

DCCXXXII. 1. Irene nubit Constantino. 2, 3. Leo vi et armis sævit. 4, 5. Synodi Romanæ Constitutum et papæ Epistolam despicit Leo. 6-9. Sacris imaginibus et sanctorum reliquiis decorat Gregorius Basilicas Urbis.

DCCXXXIII. 1. Legatio frustra missa ad Leonem. 2. Sævit Leo in SS. imaginum cultores. 3. Carolus rex Sarracenos vincit. 4. Bonifacius contra hæresim pugnat.

DCCXXXIV. 1, 2. Inter alia martyrium S. Joannis abbatis. 3-7. Nothelmus episcopus Dorovernensis quem et alios consulit per Epistolam Bonifacius de cognatione spirituali.

DCCXXXV. 1-3. Hippatius, Andreas, Procopius, Basilius et alii quamplures martyres sub Leone.

DCCXXXVI. 1. Winilus episcopus Bojoariorum. 2. Sævit persecutio. 3. Rectum Philippi præfecti judicium de superstitionibus.

DCCXXXVII. 1-3. Hæresis in Germania.

DCCXXXVIII. 1-6. Bonifacius Romam venit papam consulturus, qui ei redeunti in Germaniam dat comitem Wilibaldum cum litteris commendatitiis ad episcopos et optimates. 7-9. Rex Alfonsus in Hispania fortiter obsistit Sarracenis, unde nomen Catholici. 10. De Wilicario episcopo Viennensi in Gallia.

DCCXXXIX. 1-4. Bonifacius episcopatus et parœcias designat in Germania, omnia per litteras approbante Gregorio. 5-7. Contra Luitprandum Romanis infestum et Basilicam S. Petri deprædantem Gregorius Caroli Martelli opem poscit.

DCCXL. 1-13. Concilium in Germania, de quo Epistola Bonifacii ad Cuthbertum archiepiscopum. 14, 15. Denarium divi Petri in Anglia institutum. 16, 17. Ingens Constantinopoli terræ motus. 18-25. Gregorii papæ adversus Longobardos auxilium poscentis legatio et litteræ ad Carolum Martellum.

DCCXLI. 1-5. Mortuo Leone solus imperat Constantinus impietatis successor, in quem rebellat Artabasdus. 6. Persecutio Christianorum per Sarracenos. 7-12. Gregorii III papæ obitus et res gestæ, ubi de oblatis in Ecclesia. 13. Zacharias papa creatur. 14-21. Caroli Martelli obitus, et de ejus animæ asserta damnatione refutata sententia. 22-28. Carolomannus succedens Carolo, de Synodo cogenda agit cum Bonifacio, qui de hoc et de aliis ad Zachariam scribit.

DCCXLII. 1. Artabasdus victus a Constantino. 2. Sedes Antiochena episcopum recuperat. 3, 4. Petri episcopi Damasceni martyrium. 5-14. Zachariæ papæ Epistola respondentis ad Bonifacium. 15-17. Zachariæ Epistola ad episcopos, eorum sedes a Bonifacio institutas confirmantis. 18, 19. Alia ad Bonifacium Epistola. 20-29. Synodus a Bonifacio in Germania per Carolomannum congregata, cujus canones per Epistolam confirmat Zacharias. 30-33. Synodum Romæ cogit Zacharias, qui et Luitprandum conveniens, quatuor civitates Ecclesiæ Romanæ recuperat.

DCCXLIII. 1-3. Synodus Liptinensis in Germania. 4-7. Zachariæ Epistola ad Bonifacium pallia mittentis, et novos hæreticos damnantis. 8-11. Simoniaca labe se purgat Zacharias. 12-16. Zacharias Luitprandum apud Ticinum convenit, et Pentapolensium populos ab oppressione liberat. 17-26. Synodus Romana ejusque canones. 27-30. Constantinus in imperium restitutus sævit in plures, Zachariæ tamen gratificatur.

DCCXLIV. 1, 2. Zacharias monet Bonifacium de non iterando baptismo ex falsa latinitate. 3. Bonifacii Epistola ad Pipinum regem. 4-18. Zachariæ Epistola ad Pipinum et episcopos Francorum continens viginti septem capita responsionum quoad disciplinam Ecclesiasticam. 19, 20. De iisdem capitibus servandis papæ Epistola ad Bonifacium. 21-25. Luitprandi obitus et virtutes, cui succedit Rachis. 26-28. Alfonsi regis in Hispania pro religione Catholica fervor et studium.

DCCXLV. 1-4. Synodus in Germania unde Bonifacius creatur episcopus Moguntinus. 5-20. Missis ex Synodo litteris admonitoriis Bonifacius Athebaldum regem Merciorum a vitiis revocare studet. 21-48. Acta Synodalia Romam missa, ubi Zacharias, congregata Synodo, ea confirmat damnans hæreticos Aldebertum et Clementem, unde litteræ ad ipsum Bonifacium.

DCCXLVI. 1-5. Pestilentia bubonis dicta per populos serpit et grassatur. 6. Leges Longobardorum a rege Rachi emendatæ.

DCCXLVII. 1-16. Carolomannus, relicto regno, Romam venit, monasticam vitam in Cassini monte profitetur, virtutibus clarescit.

DCCXLVIII. 1-15. Bonifacio de pluribus rebus papam consulenti respondet Zacharias, datis etiam ad alios episcopos litteris. 16-18. Privilegia monasterio Cassinensi collata.

DCCXLIX. 1. Terræ motus in Syria. 2-4. Renascentem Gnaphei hæresim Joannes Damascenus prosternit. 5, 6. Pipini victoria in Frisios.

DCCL. 1-3. Rachis pœnitentia ductus monachus efficitur, eique succedit Aistulphus. 4. De S. Richardo Angliæ rege.

DCCLI. 1-3. Regnum Francorum in Pipinum transfertur. 4-14. Plura inter Bonifacium et Zachariam postulata et reddita documenta. 15-17. Moguntina Ecclesia metropolis constituta et data privilegia monasterio Fuldensi. 18. Aliæ litteræ ad Bonifacium. 19. Theodorus episcopus Antiochenus.

DCCLII. 1. Pipinus in regem inungitur. 2-7. Zachariæ papæ obitus et ejus in sacris ædibus munificentia, et erga pauperes liberalitas. 8, 9. Pipino regi episcoporum nominatio a Zacharia concessa. 10. Roma vexata ab Africanis, liberata per Noricos. 11, 12. Stephanus III papa electus virtutibus clarus. 13-15. Regem Aistulphum iniqua molientem legationibus lenire studet Stephanus. 16. Bonifacii litteræ ad papam qui et ad archiepiscopum Viennensem scribit.

DCCLIII. 1-4. Aistulpho Urbi et populis clades minitante, Stephanus papa legationem Constantinopolim mittit, cum clero et populo litanias celebrat. 5-12. Stephanus Papiam ad regem Longobardorum, deinde in Galliam ad Pipinum peregrinatur, qui eum honorifice excipit.

DCCLIV. 1-7. Stephanus papa Parisiis Pipinum et filios reges ungit, privilegia confert, disciplinæ Ecclesiasticæ consulit. 8. Carolomanni legatio ad fratrem Pipinum. 9. In Italiam expeditionem parat Pipinus. 10. Canonizatio S. Swiberti a Pipino postulatur. 11. Translatio corporis S. Germani. 12. De S. Huberto. 13-15. Pipinus in Italiam venit, victoque Aistulpho, pacis dat leges. 16. Stephanus in Urbem redit, monasterium ædificat. 17-35. Copronymi furore sanctæ imagines deletæ, conciliabulum habitum, martyres facti. 36, 37. Pseudo-Synodus damnata.

DCCLV. 1-8. Aistulpho negante pacta servare, Stephanus Pipinum per litteras iterum compellat. 9-23. Obsidionem Urbis minitante Aistulpho novæ litteræ deprecatoriæ Stephani ad Pipinum. 24-28. Expeditio Pipini in Aistulphum qui coactus restituit Romanæ Sedi civitates. 29. Fuldensi monasterio confirmata privilegia. 30-45. S. Bonifacius ad Frisios Evangelium prædicaturus pergit, ibique martyr occumbit. 46. Statuta sub rege Pipino. 47-51. Copronymi dira persecutio in Orthodoxos.

DCCLVI. 1-7. Aistulpho mortuo, Desiderius regnum capessit ope Stephani papæ. 8-14. Stephani papæ ad Pipinum litteræ. 15, 16. Martyres sub Hali principe Sarracenorum.

DCCLVII. 1-3. Defuncto Stephano, Paulus ejus frater papa eligitur. 4, 5. Paulus frustra agit de conversione Constantini. 6. Pipinus debellat Saxones. 7, 8. Froila rex in Hispania.

DCCLVIII. 1, 2. Paulus papa ex dirutis cœmeteriis corpora sanctorum transfert. 3. Desiderius rex sacras ædes exstruit. 4. Magorum vesania in Oriente.

DCCLIX. 1-3. Monasterio Galiatensi data privilegia. 4-10. S. Othmarus per calumniam in Pseudo-Synodo exagitatur; ejus persecutores divinitus puniuntur.

DCCLX. 1. Translatio capitis S. Joannis Baptistæ. 2. Pipinus in Aquitaniæ ducem Ecclesiæ invasorem pugnat. 3, 4. Pipinus a S. Remigio per visum correptus.

DCCLXI. 1-14. Pauli papæ in Concilio Romano Constitutum de monasterio a se ædificato, et de sanctis reliquiis illuc translatis. 15-27. Post Copronymi Decretum in sanctas imagines, plures martyres quorum insignior Andreas Calybites. 28. Monasterium Oveti in Hispania. 29. Ecgberti Eboracensis interitus.

SUMMARIUM

TOMI XIII.

DCCLXII. 1-10. Constantinus ope Callisti aulici Stephanum monachum vexat, in carcerem conjicit, calumniis exagitat. 11. Constantinus monachos fieri vetat.

DCCLXIII. 1-8. Vexante imperatore monachum Stephanum, Annæ sanctimonialis feminæ in tolerandis tormentis clarescit virtus. 9-15. Novæ imperatoris fraudes in Stephanum initæ per Georgium ficte monachum. 16-18. Incenso monasterio monachi disperduntur, Stephanus exulans miraculis elucet. 19-21. Turcarum irruptio in Armeniam, et publicæ calamitates, imperatore hæresim fovente.

DCCLXIV. 1. Variæ martyrum reliquiæ ab Urbe in Galliam translatæ.

DCCLXV. 1-7. Stephani miraculis tabescens odio imperator eum ab exilio revocat capite plectendum. 8-12. Imaginum cultum strenue defendit Stephanus, qui cum aliis ex eadem causa vexatur.

DCCLXVI. 1-4. Cultores SS. imaginum ferocius exagitati; multi martyres. 5-12. Historia de reliquiis S. Euphemiæ. 13. Nicetas pseudo-episcopus Constantinopolitanus. 14-20. Stephani et monachorum in carcere pia conversatio. 21-23. Synodus in Gallia adversus Iconoclastas.

DCCLXVII. 1-4. Pauli papæ obitus, et ejus Epistolarum singula argumenta et res gestæ. 5-7. Pseudo-papa Constantinus. 8-22. Historia de Stephani Auxentiani martyrio, ejusque reliquiis et miraculis. 23-25. Constantini hæretici patriarchæ supplicium. 26-29. Sævitia, blasphemiis et odio in monachos insignis imperator.

DCCLXVIII. 1-11. Stephanus quartus papa eligitur, pseudo-papa excæcato ejusque fautoribus misere pereuntibus. 12, 13. Pipini regis obitus et laudes. 14, 15. Eudoxia coronatur, et filii imperatoris Cæsares creantur.

DCCLXIX. 1-11. Concilium Romanum, in quo pseudo-papa judicatur, instauratur disciplina, cultus SS. imaginum provehitur. 12-14. Ecclesiæ Ravennatis turbæ. 15. Hunaldus Aquitaniæ dux rebellis comprimitur.

DCCLXX. 1-7. Quæ Desiderius rex Longobardorum in Urbem et papam molitus fuerit, frustra illi blandientem. 8-15. Ob connubium Bertæ filiæ Desiderii cum Carolo papa dat litteras regibus Francorum. 16-21. Obitus Joannis Nepesini episcopi et Concilium Vormatiense in Gallia. 22. Res Hispanicæ. 23. In Oriente persecutio in monachos recrudescit

DCCLXXI. 1. Monachismi destructioni inhiat imperator. 2, 3. Carolus repudiat Bertam uxorem. 4-6 S. Huberti reliquiæ inventæ, et translatæ.

DCCLXXII. 1, 2. Sergii secundicerii cædes et Stephani papæ obitus. 3, 4. Hadriani successoris egregiæ dotes. 5. Venetorum legatio et Caroli Magni Epistola ad Hadrianum. 6-19. Quid prudenter egerit Hadrianus tum in judicio de cæde Sergii, tum cum Desiderio pro rebus Ecclesiæ recuperandis. 20. Carolus vincit Saxones. 21. Secundæ Synodi Wormatiensis statuta. 22-29. Fragmenta Synodi in Bavaria celebratæ. 30. Persecutio in Syria.

DCCLXXIII. 1-13. Desiderio iniqua magis magisque moliente, legationes inter papam et Carolum Magnum, qui in Italiam venit res compositurus.

DCCLXXIV. 1-8. Caroli Magni in Urbem adventus, ejusque pietas, munificentia et victoriæ. 9. Altare Confessionis S. Petri ab Hadriano exornatum. 10-17. Sigeberti historici imposturæ refelluntur. 18-20. De Pauli diaconi captivitate et vita.

CCLXXV. 1-4. Miserrimus Copronymi obitus. 5-7. De Copronymi filiis Anthusa et Leone, qui ei in imperio

succedit. 8. Leonis mores. 9. Concilium in Duria. 10. Regnum Saxonum Romanæ Ecclesiæ tributarium. 11. S. Rumoldus martyr.

DCCLXXVI. 1-3. Leo imperator coronat Constantinum filium. 4, 5. Saxones tum miraculo, tum Caroli virtute subjiciuntur. 6, 7. Frequentia Concilia sub Carolo Magno.

DCCLXXVII. 1. Rex Bulgarorum baptizatur. 2-4. Theophani Isacii cum imperatore certamen. 5. Synodus Paderburnensis.

DCCLXXVIII. 1, 2. Caroli Magni expeditio in Hispaniam. 3-10. Saxones rebellantes ad officium revocantur. 11, 12. Ludgerus prædicat Frisiis. 13-19. Qui Albinus seu Alcuinus fuerit, et an Caroli Magni magister. 20-23. Carolus de sacra liturgia et libris canonicis valde sollicitus, adjuvante Alcuino. 24. Ludovicus nascitur.

DCCLXXIX. 1-5. Carolus in Saxones iturus Concilium celebrat, monasterium SS. Vincentii et Germani Parisiis privilegio decorat.

DCCLXXX. 1-3. Sarracenorum in Syria et Leonis Constantinopoli dira persecutio. 4-7. Mortuo Leone, filius cum matre vidua optime imperium auspicatur, fidem Catholicam restituendo. 8-10 Ecclesiæ Saxonum incunabula, auctore Carolo Magno.

DCCLXXXI. 1, 2. Carolus Romam venit. 3. Sponsalia inter Constantinum et Caroli filiam.

DCCLXXXII. 1-3. Bellum adversus Slavos, ubi de Joannicii iconoclastæ conversione et virtutibus. 4-6. Iteratæ Saxonum rebelliones tandem compositæ, aucta erga Romanam Ecclesiam reverentia.

DCCLXXXIII. 1-4. In bello contra Westphalos miraculum S. Swiberti pro milite Brunone. 5-10. Elipandus archiepiscopus Toletanus Nestorianismum in Hispaniam inducere tentans strenue per sacerdotes profligatur.

DCCLXXXIV. 1-3. Paulus patriarcha Constantinopolitanus, abjurata hæresi, pie moritur, unde fides Catholica reviviscit. 4-10. Tarasius laicus ad sedem Constantinopolitanam evehitur, hæresim Iconoclastarum profligaturus ope Concilii Œcumenici. 11-15. Tarasii genus et sanctissima opera. 16, 17. Rex Sarracenorum Carolum colit, Christianos persequitur.

DCCLXXXV. 1-4. Litteræ et legatio Constantinopoli ad Romanum Pontificem. 5-11. Tarasii litteræ ad tres patriarchas. 12-40. Hadriani reprobantis electionem Tarasii Epistolæ ad imperatorem et ad ipsum Tarasium. 41-48. Tribus patriarchis Sarracenorum jugo pressis, monachi Orientales dant litteras Tarasio. 49-51. Ecclesia Saxonum florescit, baptizato Widichindo principe.

DCCLXXXVI. 1-5. Concilium Constantinopoli ab Iconoclastis exturbatum. 6. Collectio canonum per Hadrianum papam. 7. Carolus in Italia : Hildegardis reginæ obitus.

DCCLXXXVII. 1-9. Prænotanda circa Synodum Nicænam hoc anno habitam. 10-54. Ejusdem Synodi celebratio septem Actionibus absoluta, contra Iconoclastas. 55-57. Patres veniunt Constantinopolim. 58-63. Quid Theodorus Studita scripserit de Tarasio tum circa lapsorum restitutionem, tum circa Simoniacos. 64-66. Carolus Magnus Romam, deinde Beneventum adit contra Arichim, cui mortuo succedit filius Grimoaldus. 67-71. Carolus, Cassino monte viso, Romam redit : contentio de cantu Ecclesiastico. 72-74. Carolus in Galliam redit, cum Bavariæ duce, papa intercedente, res componit.

DCCLXXXVIII. 1-4. Inter Græcos et Carolum Magnum quæ causæ rupti fœderis. 5, 6. Hunnorum gens per Carolum deleta. 7-10. Bremensis Ecclesia in Saxonia episcopo S. Willehado et Caroli Diplomate insignitur.

DCCLXXXIX. 1, 2. Inter Irenem et filium Constantinum orta dissidia. 3-5. Tarasii pium opus. 6, 7. Theophilus martyr, et Caroli lex de bonis Ecclesiarum.

DCCXC. 1-4. Constantinus solus imperator : Carolus paganos debellat.

DCCXCI. 1, 2. Constantini vitia et iniqua Acta. 3-6. Concilium Forojuliense sub Paulino patriarcha Aquileiensi. 7, 8. Burchardi episcopi obitus et Tiberis inundatio. 9-11. Alphonsus cognomento Castus in regnum Hispaniæ restituitur.

DCCXCII. 1-3. Concilium Ratisponense, a quo Felix hæreticus damnatur. 4. De Angilberto abbate.

DCCXCIII. 1, 2. Alphonsi Casti prœlia in Mauros et victoria. 3, 4. Caroli Magni res gestæ in Sarracenos.

DCCXCIV. 1-26. Synodus Francofordiensis, in qua Elipandi versutiæ detectæ, hæreses damnatæ. 27-57. Refelluntur objecta quoad damnationem secundæ Synodi Nicænæ ; et alia de Francofordiensi Concilio dilucidantur. 58-59. Theodorus Studita monasterio præficitur, clarus virtutibus.

DCCXCV. 1-9. Hadriani papæ obitus et ejus Epistolarum argumenta. 10-13. Hadriani memoriam digne prosequitur Carolus. 14-39. Quanta Hadrianus contulerit ornamenta Basilicæ S. Petri, necnon aliis patriarchalibus Basilicis et Ecclesiis, et toti Urbi. 40, 41. Leo papa sanctitate insignis.

42-45. Constantinus, repudiata legitima, uxorem duxit Theodotem, unde dissidia et persecutiones in oppugnatores. 46-54. Quæ fuerint Tarasii partes in hoc scelere imperatoris. 55-60. Theodori et monachorum imperatori obsistentium gloriosa certamina. 61-64. Theodori Epistolæ super eadem re. 65, 66. De Hunnorum gente novi triumphi per Carolum.

DCCXCVI. 1-7. Theodori Studitæ in exilium pulsi cum monachis ab imperatore Epistolæ hortatoriæ. 8-9. Cœptæ insidiæ Irenis in filium imperatorem. 10-15. Reliquiæ S. Euphemiæ repertæ et Constantinopolim relatæ. 16, 17. Legationes et munera inter papam et Carolum. 18-24. Regis Merciorum et Leonis papæ litteræ utrinque datæ. 25-30. Munera Caroli in ornamentum Ecclesiarum a Leone impensa.

DCCXCVII. 1, 2. Constantinus imperator excæcatus moritur. 3-8. Theodorus et monachi ab exilio et carceribus soluti. 9. Res Occidentales.

DCCXCVIII. 1-3. De monasterio cognomento *Studium*, cui Theodorus præficitur. 4-7. Theodori insignia scripta. 8. Alphonsi Casti munera Carolo.

DCCXCIX. 1-7. Leo papa iniqua Romæ passus, mire sanatus, Carolum adit, in Urbem triumphans revertitur. 8, 9. Causa delinquentium agitur, pro iis deprecante Leone. 10, 11. Quæ peregerit Leo in Germania. 12. Claves S. sepulcri missæ ad Carolum.

DCCC. 1, 2. Carolus per varia loca iter faciens Romam venit. 3-5. Carolus magnifice exceptus adstat Synodo, in qua quomodo papæ causa cognita sit. 6-20. Carolus Magnus coronatur imperator : de qua re amplissima dissertatio. 21-23. Carolus munificus erga Ecclesias, reorum punitor. Expeditio in Beneventum.

DCCCI. 1-5. Terræ motu per Italiam furente, Basilica S. Pauli concussa amplioribus reficitur ornamentis. 6-8. Quanta decora Leo papa contulerit Ecclesiis singulis. 9-19. De optimis Caroli Magni legibus et sanctionibus. 20. Legatio Sarracenorum ad Carolum. 21. Salvius martyr. 22-25. Irenis munificentia in laxandis tributis.

DCCCII. 1-6. Nicephorus imperium Orientale occupat, pulsa Irene. 7-11. Concilium Altinense ob necem illatam Gradensi episcopo. 12, 13. Paulinus Forojuliensis episcopus, doctrina pollens, Carolo acceptus. 14, 15. Carolus de bonis litteris optime meritus.

DCCCIII. 1. Bardanes frustra acclamatus imperator. 2. Irenes obitus. 3. Nicephori legati ad Carolum.

DCCCIV. 1. Leo papa adit Carolum Magnum. 2-7. Quid Leo papa egerit in Germania : ubi de S. Swiberti canonizatione. 8-12. Saxones in colonias missi, eorumque Ecclesiis privilegia data. 13. Alcuini obitus.

DCCCV. 1. Tributum a Sarracenis Nicephoro impositum. 2, 3. Caroli in Sclavos victoria, et alia facta. 4. De regno Merciorum.

DCCCVI. 1, 2. Tarasii obitus. 3-7. Responsa Theodori et Platonis ad Nicephorum imperatorem ipsos consulentem de electione episcopi. 8. Nicephorus episcopus Constantinopolitanus. 9-12. Nicephorus imperator persequitur monachos, turbat Ecclesiam. 13-17. Conventus dictus *Adulterantium* Constantinopoli ob restitutionem Josephi. 18-27. Testamentum Caroli Magni dividentis inter filios imperium in Synodo habita in villa Theodonis. 28-31. Ejusdem Synodi, Carolo approbante, statuta de clericis. 32. Martyrum Scillitanorum reliquiæ ab Africa translatæ.

DCCCVII. 1, 2. Sarracenorum irruptiones, et Nicephori imp. turpitudines et sævitiæ. 3, 4. Caroli in Sarracenos victoria et leges ad Ecclesiam spectantes. 5-7. Aquitania per Ludovicum, Italia per Pipinum recreantur.

DCCCVIII. 1-24. Theodori aliorumque nolentium communicare cum Nicephoro patriarcha ob restitutionem Josephi causa et disceptatio. 25-32. Theodorus suam defendit causam per litteras datas Romam ad Basilium monachum. 33, 34. Christiani a Sarracenis cæsi : rex Nordanhumbrorum restitutus.

DCCCIX. 1-4. Theodori Epistola ad Nicolaum chartularium de sua circa communionem cum patriarcha sententia. 5-13. Conciliabulum Constantinopolitanum dictum *Mœchosynodus*, unde Theodorus, Plato cæterique monachi exilio et aliis pœnis mulctantur. 14-27. Epistolæ Theodori ad Romanum Pontificem et Basilium monachum. 28-41. Theodorus per alias litteras pravos sibi oppositores confundit. 42-43. Theodori scriptum adversus Mœchianos. 44-48. Quanta pertulerint Theodorus et socii ab iisdem Mœchianis. 49-51. Nicephori imperatoris sævitia et tyrannicæ exactiones. 52-63. Concilium Aquisgranense de processione Spiritus sancti : ubi multa de Symbolo. 64. De Ludgeri Monasteriensis episcopi obitu et sanctitate.

DCCCX. 1-3. Nicephori imp. impietas et crudelitas. 4-17. Sergii instaurantis Manichæorum hæresim primordia et progressus. 18, 19. Venetiarum urbs reddita Nicephoro imp., unde fœdus cum Carolo Magno.

DCCCXI. 1-12. Nicephorus imp. cum suis et toto exercitu a Barbaris misere cæsus, unde in imperium

evectus Michael Curopolata. 13-17. Monachi restituti ; pax Ecclesiæ reddita. 18-43. Epistola Nicephori episcopi Constantinopolitani ad Leonem papam cum fidei professione. 44-47. Testamentum Caroli Magni de rebus mobilibus. 48. De filiis et nepotibus Caroli Magni.

DCCCXII. 1-3. Manichæi jussu Michaelis imperatoris ad necem quæsiti. 4. Aliæ hæreses et mali mores Constantinopoli. 5-8. Platonis monachi sanctissimus obitus. 9-11. Rejecta conditio de fugitivis reddendis in bello contra Bulgaros. 12, 13. Legatio Michaelis imp. ad papam. 14-18. De tempore cladis acceptæ in saltibus Pyrenæis, quam Turpinus fabulis contexuit.

DCCCXIII. 1-7. Quibus viis et artibus Leo Armenus imperium capesserit, abdicante Michaele, et Bulgaris cuncta vastantibus et Christianos persequentibus. 8-10. Theophanes historicus. 11-15. Carolus legatos mittit Constantinopolim, Italiæ præficit Bernhartum, Ludovicum coronat imperatorem, laborat pro Ecclesia. 16. Concilia Moguntinum et Rhemense. 17-20. Concilia Turonense et Cabillonense : ubi multa de piis peregrinationibus. 21-24. Concilium Arelatense : et de electione episcoporum sanctiones.

DCCCXIV. 1-6. Quando et cur Leo Armenus in cultores SS. imaginum debacchatus fuerit. 7-23. Adhibitis suæ impietatis ministris, Leo Armenus congressum habet cum Catholicis, inter quos Theodorus eminet in defensione SS. imaginum. 24-26. Theodori Epistolæ de præpositis, qui scripto silentium polliciti erant. 27-32. Theodorus dat litteras Nicephoro patriarchæ in exilium pulso, cui sufficitur hæreticus Theodotus ; Niceta et alii exulantur. 33, 34. Processionibus celebrat Theodorus SS. imagines. 35-39. Theodori Epistolæ nomine præpositorum respuentis Pseudo-Synodum. 40-43. Ab hæreticis vafre premuntur Catholici, et maxime Theodorus, qui in exilium et carcerem pellitur. 44-55. Epistolæ Theodori e carceribus ad suos monachos scriptæ. 56. S. Zachariæ corpus missum Venetias. 57-62. Caroli Magni obitus et laudes. 63-65. Ludovicus successor in imperio.

DCCCXV. 1, 2. In Leonem Romanum Pontificem conjuratio. 3-10. Archimandritæ a Leone Armeno vexantur, deceptique in apostasiam incidunt. 11-17. Theodori Epistolæ adhortatoriæ de monachorum lapsu. 18-22. Furens Leo Armenus Theodorum flagris plecti jubet. 23-26. Hispani ad Francos confugientes bene habiti. 27-31. Consulit Ludovicus Hispanis colonis per constitutionem.

DCCCXVI. 1-4. Theophanis certamen et beata mors. 5-15. Theodorus denuo ob fidem Orthodoxam flagellatus, plures dat Epistolas. 16-19. Quomodo cum lapsis agendum sit, docet Theodorus. 20-23. Feminas, inter quas Mariam reginam in fide constantes Theodorus hortatur. 24, 25. Quot scripserit Epistolas Theodorus. 26-34. Confessores ubique existentes per Epistolam Theodorus in fide confirmat. 35, 36. Theodori testamentum. 37-47. Ad episcopos confessores Theodori Epistolæ. 48-53. Leo papa moritur : a quo Compestallana sedes in Hispania fuit erecta. 54-95. Res gestæ Leonis papæ, et munera ab eo collata Ecclesiis et monasteriis. 96-100. Stephanus quintus papa, qui Ludovicum imperatorem adit. 101. Stephani Decretum de electione Pontificis.

DCCCXVII. 1-4. Mortuo Stephano, Paschalis papa creatur, qui legatos mittit ad Ludovicum. 5. Ludovicus in vitæ discrimen adductus. 6-14. Concilium Aquisgranense. 15-18. Bernhardus cum primoribus Italiæ rebellantes a Ludovico reprimuntur et puniuntur. 19. Pallium mittitur ad Viennensem archiepiscopum. 20-23. Theodori Studitæ ad Paschalem papam Epistola. 24. Theodoti pseudopatriarchæ legatio rejecta a Romano Pontifice. 25-35. Theodori Epistolæ ad patriarchas Alexandrinum, Antiochenum et Hierosolymitanum. 36-39. Duo monachi Constantinopolim missi acriter decertant pro fide Catholica.

DCCCXVIII. 1-4. Litteræ Theodori et legatio per Epiphanium missa ad Paschalem papam. 5. De Methodio apocrisiario Nicephori. 6-13. Theodori catechetica Epistola ad dispersos fratres. 14-17. Paschalis papa extorres monachos excipit, monasterium ipsis ædificat, Ecclesiam S. Praxedis instaurat. 18-27. Persecutione recrudescente, Theodorus totus in Epistolis et laboribus : plures martyres. 28. Cœnobium Cassinense sanctitate floret.

DCCCXIX. 1-6. Ex conventu Aquisgranensi legationes ad singulas Ecclesias. 7-11. Nihil actum ab imperatoribus Carolo et Ludovico inconsulta Sede Apostolica. 12. Conventus in villa Engelheim. 13-16. Nova et sævissima in Theodorum Studitam tormenta. 17-20. Ejusdem alia Epistola hortatoria ad dispersos fratres. 21-28. Smyrnam delatus, alacrior ex cruciatibus, alias dat litteras, multa patitur Theodorus.

SUMMARIUM

TOMI XIV.

DCCCXX. 1-4. Persecutione invalescente, fides Catholica in Oriente revirescit. 5-8. Bardæ pœnitentis et relapsi morbus et interitus. 9-18. Tragicus Leonis Armeni exitus, Michaele imperium capessente. 19, 20. In peste et penuria leges annonariæ. 21-33. Translatio corporis S. Marci Venetias.

DCCCXXI. 1-7. Corpus S. Cæciliæ inventum et in Ecclesiam ei dicatam translatum. 8-12. Eidem Ecclesiæ et monasterio collata ornamenta. 13-21. Nova S. Cæciliæ inventio sub Clemente VIII. 22-24. Theodori Epistola post necem Leonis Armeni. 25-27. Theodorus cum aliis ab exilio revocatus scribit ad Michaelem imp. 28-35. Theodori redeuntis Constantinopolim miracula et virtutes. 36-38. Episcopi renuunt conventum cum hæreticis, jubente imperatore. 39-49. Michael imp. se prodit fidei Catholicæ infensum, unde Theodori Epistolæ ad Nicephorum patriarcham et monachos. 50-54. De sanctis Niceta, Joannicio, Theophane et Theodoro. 55-57. Theodori Epistola ad patriarcham Hierosolymarum. 58. Martyres Cordubenses. 59, 60. Fortunatus episcopus Gradensis fugit Constantinopolim.

DCCCXXII. 1-7. In Attiniaco conventu Ludovicus imperator publicæ se subjicit pœnitentiæ. 8. Thomæ insurgentis in Michaelem Acta et exitus. 9, 10. Publicæ calamitates : Sarraceni Cretam insulam invadunt.

DCCCXXIII. 1-3. Lotharius coronatur Romæ a Paschali Pontifice. 4. De occisis in Urbe quæstio et judicium apud Ludovicum. 5-7. Calamitates et prodigia : unde publicæ expiationes. 8-13. Epistola Theodori ad Leonem sacellarium contra consilium imperatoris hæreticos et Catholicos conciliare conantis. 14-16. Apologia orthodoxorum data imperatori super eadem re. 17-21. Mutua inter Theodorum et Nicephorum patriarcham officia. 22. Theodorus visitat Joannicium anachoretam. 23-27. Basilius filius Leonis Armeni mire sanatus et ejus mater Theodosia fidem Catholicam profitentur : ad quos scribit Theodorus.

DCCCXXIV. 1-10. Paschalis papæ obitus ejusque erga Ecclesias munificentia. 11-15. In electione Eugenii II, papæ schisma exortum compexit Lotharius data constitutione. 16-29. Legatio Michaelis imp. ad Ludovicum, et litteræ fraudulentæ. 30. Opera S. Dionysii Areopagitæ. 31-33. Quid legati Michaelis egerint cum Ludovico et papa.

DCCCXXV. 1-45. Collatio Parisiensis, in qua multa subdole molita contra cultum SS. imaginum. 46-51. Legatio et litteræ Ludovici ad Romanum Pontificem. 52, 53. Eugenius papa assertor fidei Catholicæ contra Iconoclastas. 54-57. Constantia Orthodoxorum Orientalium in respuendis Iconoclastarum Gallorum commentis. 58-63. Qui fuerit Claudius Iconoclasta, contra quem Jonas Aurelianensis episcopus et alii scripsere. 64-67. Joannicii miraculum, ad quem scribit Theodorus Studita. 68-71. Ejusdem litteræ gratulatoriæ ad Theoctistum monachum pœnitentem. 72, 73. Epistolarum Theodori mira potentia.

DCCCXXVI. 1-6. Concilium Romanum sub Eugenio papa II, et ejus canones. 7. Translatio corporis S. Sebastiani in Gallias. 8. Legatio summi Pontificis ad imperatorem. 9-35. Translatio corporum SS. Marcellini et Petri ab Eginhardo conscripta. 36-40. Rex Danorum cum conjuge baptizatur : unde S. Ansgarius illas gentes evangelizat. 41-49. Beatissima S. Theodori Studitæ mors. 50-60. Ejusdem testamentum. 61, 62. Michaelis imp. nuptiæ sacrilegæ.

DCCCXXVII. 1-23. Reliquiæ SS. Marcellini et Petri Aquisgranum delatæ coruscant miraculis. 24, 25. Euphemius rebellans Sarracenos infert in Siciliam, et occiditur. 26-32. Eugenio papæ mortuo succedit Valentinus, deinde Gregorius IV. 33-38. Sepulcrum et oratorium S. Gregorii Magni ornatum et SS. reliquiis locupletatum.

DCCCXXVIII. 1-27. Galliæ miraculis illustratæ ex reliquiis SS. Marcellini et Petri. 28-34. Edictum Ludovici imp. de expiatione peccatorum facienda. 35. Nicephori episcopi Constantinopolitani obitus.

DCCCXXIX. 1-3. Miracula ex reliquiis S. Hermetis. 4-6. Ecclesia S. Marci ampliata et muneribus locupletata a Gregorio papa. 7-9. Ostiam civitatem et Basilicam S. Petri mœnibus munit Gregorius. 10-13. Michaeli imp. mortuo succedit filius Theophilus, qui conspiratores in Leonem crudeliter necat. 14-18. Constitutio Ludovici imp. pro monasterio S. Germani Parisiensis. 19-22. Synodus Parisiensis ex qua litteræ synodales ad imp. Ludovicum et Lotharium. 23-27. Appendix Synodi de Ecclesiæ libertate per principes procuranda. 28. Agobardi archiepiscopi Epistola adhortatoria ad Ludovicum.

DCCCXXX. 1-4. Theophilus imp. in suos subditos cultores SS. imaginum debacchatur. 5-7. Quæ causa et exitus rebellionis filiorum in patrem Ludovicum imp. 8, 9. Libros de ecclesiasticis officiis Ludovico dedicat Amalarius.

DCCCXXXI. 1-4. De Theodora Augusta et Theoctiste ejus matre insignibus pietate et cultu SS. imaginum. 5, 6. Amalarius legatus Ludovici imp. ad papam acturus de libris Antiphonarii.

DCCCXXXII. 1-5. Theophilus exterminandas suscipit SS. imagines earumque cultores. 6, 7. Ludovicus filium Pipinum regno privat. Papa ad S. Ansgarium Amaburgensem archiepiscopum pallium mittit.

DCCCXXXIII. 1-4. Theodori et Theophanis fratrum certamina pro fide Catholica. 5-7. Iterum conspirantibus filiis in Ludovicum, Gregorius papa pro pace laborat : Agobardus archiepiscopus Epistolam ad Ludovicum scribit. 8-22. Ludovici afflictio, depositio et publica pœnitentia.

DCCCXXXIV. 1-4. De restitutione Ludovici in imperium. 5-9. Ludovicus S. Dionysii devotione captus jubet Hilduinum ejus Acta colligere. 10-13. Methodius in Oriente a Theophilo excruciatus, monachi a Sarracenis in Hispania occisi.

DCCCXXXV. 1, 2. Conventus in Theodonis villa. 3-25. Theodulphus abbas Floriacensis e carcere ereptus episcopus Aurelianensis factus; ejus Epistola ad clerum. 26-28. Joannes succedit Theodoto in sede Constantinopolitana : qui ambo Iconoclastæ. 29-40. Theophanis et Theodori fratrum certamen, cruciatus et exilium pro fide Catholica. 41-44. Michael syncellus vocatus ad pœnas ; ad quem Epistola Theodori Studitæ. 45. Festum omnium sanctorum in Gallia institutum.

DCCCXXXVI. 1,2. Lotharius in Ecclesiam Romanam insurgit, in contrarium obnitente Ludovico. 3. Ludovici hostes divinitus exstincti. 4. Lotharius universæ Italiæ dominationis cupidus. 5-8. Concilii Aquisgranensis tempus et Acta. 9. Concilium Lugdunense. 10,11. Reliquiæ S. Viti translatæ in Saxoniam. 12-14. Ecclesia Paderbornensis illustratur miraculis per reliquias S. Liborii illuc translatas.

DCCCXXXVII. 1,2. Cometæ apparitio. 3. Carolus coronatur rex Neustriæ.

DCCCXXXVIII. 1,2. Nova partitio imperii inter Lotharium et Carolum, eisque defensio Romanæ Ecclesiæ injuncta. 3-5. Quæ causa martyrii Friderici Trajectensis episcopi. 6,7. Lupus monachus abbas monasterii Ferrariensis.

DCCCXXXIX. 1-10. Ludovici in sedandis rebellionibus studium, et Gregorii papæ Epistola ad universos episcopos ad quædam tollenda dissidia, et multis consulendum.

DCCCXL. 1-10. Ludovicus imperator in filium Ludovicum rebellem movet, ægrotat, sua optime disponit, pie moritur. 11,12. Dira ultio in usurpatores rerum Ecclesiæ S. Remigii. 13. S. Bartholomæi corpus translatum Beneventum.

DCCCXLI. 1,2. De Theophili imp. obitu vaticinia. 3. Martyres per Sarracenos. 4-7. Bellum civile inter Francos; victoria Caroli et Ludovici fratrum.

DCCCXLII. 1-3. A Lothario victo et profugo regnum translatum per episcopos ad Carolum et Ludovicum. 4-7. Theophili imp. obitus, et præsumpta conversio. 8-15. Assumpto in imperium Michaele cum matre Theodora, restituuntur SS. imagines, ejicitur Joannes, eique subrogatur Methodius in patriarchatu Constantinopolitano. 16,17. Circa hæresim Iconoclastarum penitus dissipatam animadversiones. 18-22. Scissa Ecclesia Constantinopolitana, Joannicius et Methodius archiep. pro unitate laborant. 23,24. Theodorus monachus in convivio aulico. 25-28. SS. imagines solemni ritu restitutæ, annuus dies festus indictus cum sacris canticis. 29-40. Sacri sermones de eodem argumento legi soliti quotannis in Ecclesiis. Peroratio cum gratiarum actione.

DCCCXLIII. 1-5. Calumnia in S. Methodium per hæreticos conflata corruit. 6. Impii Joannis justa punitio. 7,8. Pax inter Lotharium et fratres, ac regni partitio. 9-11. Divina in occupantes bona Ecclesiæ ultio. 12-28. S. Gregorii papæ obitus, et dona Ecclesiis Urbis oblata. 29,30. Sarraceni in Campania, monasterium Cassinense exspoliatum.

DCCCXLIV. 1-4. Sergius optimis a pueritia imbutus moribus papa eligitur, compresso tumultu Joannis diaconi. 5-7. Ludovicus Lotharii filius Romam venit et honorifice excipitur. 8-11. Coronatur Romæ Ludovicus. 12. Papiam revertitur cum exercitu. 13 De ornamentis Basilicæ Salvatoris collatis, et scala sancta populis exposita. 14-16. Insignis et divinitus relata a Sarracenis victoria in Hispania. 17-24. Quæ secuta fuerint mala ex nece Bernardi ducis, ex Epistola S. Eulogii. 25. Carmen de S. Cruce a Rabano scriptum. 26. Translatio corporis S. Theodori Studitæ Constantinopolim.

DCCCXLV. 1-4. Corpus S. Nicephori Constantinopolim translatum in templo SS. Apostolorum reconditur. 5-8. Bulgarorum rex cum sua gente ad Christum conversus. 9-10. Manichæorum renascentium compressio. 11-13. Concilium Bellovacense ob electionem Hincmari episcopi Rhemensis. 14-29. Northmannorum irruptio in Gallias, et quæ inde mirabilia secuta. 30-38. Concilium Meldense enumeratis deploratis Ecclesiæ calamitatibus medetur. 39,40. Bona Ecclesiæ Rhemensi restituuntur. 41-43. S. Mauri abbatis translatio et miracula.

DCCCXLVI. 1,2. Sarraceni vastant Basilicas SS. Petri et Pauli. 3-6. Sarraceni post monasterii Cassinensis aggressionem divina ultione perempti. 7. Synodus Parisiensis. 8-17. De usurpatis Ecclesiarum bonis querelæ, et mala inde derivata imperatoribus. 18. S. Joannicii obitus.

DCCCXLVII. 1. Sergius de causa Hincmari et Ebbonis scribit in Gallias. 2-6. Sergius papa moritur munificentissimus erga Ecclesias. 7-9. Leonis IV ad summum Pontificatum electi primordia et virtutes. 10,11. Nullum jus imperatori in electione Pontificis, servatis aliis juribus imperialibus. 12,13. Capitularia quæ observanda Lotharius proposuit. 14-20. Ecclesias a Sarracenis deprædatas, et maxime Basilicam S. Petri magnificentius ornat Leo, et muneribus cumulat. 21-23. Serpens fugatus, incendium exstinctum, ædes constructæ a Leone. 24. Terræ motus in Italia. 25-30. Concilium Moguntinum Ecclesiasticæ præsertim immunitati vindicandæ celebratum. 31. Ethelvulphi Anglorum regis peregrinatio et pietas erga Romanam Ecclesiam. 32-35. Methodio defuncto sanctitate et doctrina insigni sufficitur Ignatius in sede Constantinopolitana.

DCCCXLVIII. 1,2. Consilium Leonis de nova erigenda civitate in Vaticano, suffragante Lothario. 3-11. Concilium Moguntinum posterius, et quis Gothescalcus hæreticus in eodem damnatus.

DCCCXLIX. 1-4. Leo papa instaurat mœnia contra incursum Sarracenorum, corpora sanctorum infert in Urbem, Ecclesias ornat. 5-11. Sarraceni prope Ostiam vi armorum divinitus profligati. 12. Epistolæ Leonis papæ fragmenta. 13-18. De Nomenoii tyranni intoleranda pervicacia, quam redarguunt episcopi Synodi Turonensis. 19. Translatio corporis S. Helenæ.

DCCCL. 1-3. Cordubensis Ecclesia nobilitata martyribus. 4. Ranimiro regi in Hispania succedit Ordonius filius. 5-7. Cur Nortmanni in Gallia ad regni partem admissi, in Hispania vero deleti. 8-13. Lupi ad Carolum regem litteræ admonitoriæ. 14-16. Franci a Bohemis victi, et fame ingenti vexata Germania.

DCCCLI. 1. Ludovicus imp. liberat Beneventanos a Sarracenis. 2-7. Persecutione in Hispania per Sarracenos perseverante, multorum martyrium. 8, 9. S. Eulogius Romam cogitans cum aliis sacerdotibus detrusus in carcerem. 10. Ebbonis archiepiscopi Rhemensis obitus.

DCCCLII. 1-4. Dedicatio novæ civitatis Leoninæ in Urbe. 5-7. E Corsica deducta colonia ad Romanum Portum. 8. De vico Sardorum. 9. Dona oblata Basilicæ S. Petri. 10-12. Conciliabulo episcoporum frustra laborante, martyres in Hispania multiplicantur. 13-15. Multi ex Christianis fugiunt, multi a fide deficiunt. 16-20. Conciliabulum Cordubense martyrii meritum deprimendum curat. 21, 22. Regis Sarraceni persecutoris dirus obitus. 23. De translatione S. Remigii. 24, 25. Synodus alia Moguntina sub Rabano.

DCCCLIII. 1-13. Synodi Suessionensis singula Acta in causa clericorum ab Ebbone ordinatorum. 14-16. Ejusdem Synodi approbatio facta a Romano Pontifice, et ab Hincmaro viciata. 17-22. Ex eadem Synodo capitularia Caroli regis de rebus Ecclesiasticis redintegrandis. 23,24. Nortmanni Galliam Aquitanicam invadunt, Nannetensem civitatem cædibus cruentant. 25-31. Cladem prosequentibus Nortmannis, et monasterium vastantibus corpus S. Martini Turone transfertur Antissiodorum. 32-34. Concilium generale Romanum sub Leone IV. 35-42. Acta in causa Anastasii presbyteri cardinalis excommunicati et depositi. 43-55. Persecutio in Hispania sub Mahomad Sarracenorum rege, in qua multi martyres, ex quibus virgines Digna, Columba et Pomposa fuerunt. 56-70. Fabula de femina papa penitus explosa.

DCCCLIV. 1-5. Leo papa novam civitatem ædificat Centumcellensem et Leopolim dictam dedicat. 6. Bellum civile Danorum. 7, 8. Concilium Constantinopolitanum damnat Gregorium episcopum Syracusanum : unde schismatis initium. 9-10. Michaelis imp. in deterius prolabentis turpia et impia facinora.

DCCCLV. 1, 2. Synodus Valentina in Gallia contra hæresim Gothescalci et duellantes. 3, 4. Concilium Ticinense. 5. Ludovicus imp. Romam venit. 6-12. Leonis papæ obitus et dona collata Ecclesiis. 13-20. Legationes ex Gallia et Britannia ad Leonem papam, et ejus Epistolæ. 21-26. Homilia S. Leonis IV ab episcopis recitanda subditis. 27, 28. Donatio regis facta Ecclesiæ Anglicanæ. 29-35. Mirabilia sub Leone IV exempla morientium. 36-49. Benedicto III papa electo, Anastasius Ludovico imp. suffultus pseudo-papa, multa molitus et operatus, tandem reprimitur. 50. Lotharius imp. factus monachus moritur. 51, 52. Theodora Augusta detrusa in monasterium, et de ejus filiabus.

DCCCLVI. 1-5. Inundatio Tiberis et pestis in Urbe. 6, 7. Legatus Michaelis imperatoris et rex Lazorum Romam veniunt. 8-10. Lupi litteræ consultatoriæ ad Benedictum papam. 11-23. Synodus apud Carisiacum, ex qua litteræ adhortatoriæ et capitularia Caroli Calvi ad reprimendos factiosos. 24, 25. Litteræ Apostolicæ Benedicti papæ ad episcopos sub Caroli regno constitutos. 26, 27. Rabani episcopi Moguntini obitus, et martyres Cordubenses.

DCCCLVII. 1. Concilium Moguntinum. 2-4. Apologeticum S. Eulogii pro defensione martyrum in Hispania. 5. Obitus Ethelvulphi Anglorum regis.

DCCCLVIII. 1-7. Benedicti papæ obitus, et munera oblata Ecclesiis. 8-12. Nicolaus a pueritia sancte et docte institutus papa eligitur, eique Ludovicus imp. humillima præbet obsequia. 13, 14. Bremensis Ecclesiæ unio cum Hamburgensi. 15, 16. S. Ansgarii labores apostolici. 17-45. Episcopi sub Caroli regno constituti ad Ludovicum regem Germaniæ paræneticam scribunt Epistolam. 46, 47. Carolus a Ludovico rege impetitus legatos mittit ad Ludovicum imp. et Nicolaum papam. 48, 49. Dona a Nicolao collata Ecclesiis. 50-55. Ignatio patriarcha expulso et dire vexato, Photius intruditur in sede Constantinopolitana.

DCCCLIX. 1-5. S. Eulogii martyrium. 6-16. Legatio episcoporum ad Ludovicum regem optime ad exitum per-

ducta. 17-32. Concilium generale Tullense, et ejusdem Acta tum circa fidem et mores, tum in causa Wenilonis. 33-40. Epistola synodalis ad Britanniæ episcopos, ubi quæstio de prærogativis Ecclesiarum Turonensis et Dolensis. 41-50. Alia synodalis Epistola ad factiosos. 51. De scholis litterarum instituendis in Gallia. 52, 53. Scholæ in Oriente restitutæ per Bardam, ubi de Psello et Metaphraste. 54-60. Conciliabulum Constantinopoli, et callida legatio tum Photii, tum Michaelis imp. ad Nicolaum papam adversus Ignatium. 61-67. Epistola Photii ad Nicolaum papam.

DCCCLX. 1-10. Legati mittuntur Constantinopolim cum mandato inquirendi, et cum litteris Apostolicis ad eumdem imperatorem. 11, 12. Bardas et Photius cuncta moderantur, Michaele imp. inepto et voluptuoso. 13-25. Pax inter reges Francos in Synodo Confluentana, et ejus capitula. 26-31. Ludovici et Lotharii ad Nicolaum litteræ auxilium poscentium contra Carolum fœdifragum. 32, 33. Tiberis inundatio duplex.

DCCCLXI. 1-7. Conciliabulum schismaticorum dictum ab ipsis Œcumenicum, ad quod Ignatius vocatus et indignissime habitus. 8-14. Quam vim passi fuerint legati in Synodo latrocinali, in qua et falsatæ litteræ Apostolicæ. 15-16. Tyrannica sententia et crudelitas Photii in Ignatium ejusque fautores. 17, 18. Canon de non ordinandis laicis et schismaticis. 19-23. Gravissimos perpessus cruciatus Ignatius fugit ac revertitur. 24-33. Theognosti libellus nomine Ignatii ad Nicolaum papam, et hujus litteræ ad Orientales. 34-54. Epistola Photii ad Nicolaum Pontificem data per legatos redeuntes in Urbem. 55, 56. Quid Nicolaus papa, acceptis litteris, coram Ecclesia Romana sanxerit. 57-64. Concilium Romanum in causa Joannis episcopi Ravennatis. 65. Ornamenta Ecclesiis oblata a Nicolao papa. 66. Alphonsus Magnus rex in Hispania.

DCCCLXII. 1-7. Constantinopoli incendium et terræ motus : Michaelis impietas, Photii cooperatio, et dolosæ in Ignatium sævitiæ. 8-18. Nicolaus papa Photii diluit imposturas per Epistolam eidem datam. 19. Encyclica Epistola ad Orientales Ecclesias. 20, 21. Synodus adversus Theopaschitas hæreticos. 22-31. Synodus Aquisgranensis Lotharii divortium turpiter approbat. 32-43. Crebrescentibus querelis adversus Lotharium, Synodus ad Sablonarias celebratur, intervenientibus aliis regibus Francorum ad tollenda scandala. 44-52. Litteræ mutuæ tum episcoporum, tum Nicolai papæ in causa Lotharii cognoscenda in Synodo Metensi. 53, 54. Nicolaus papa intercedit pro Balduino apud Carolum Calvum. 55-60. Legatis proficiscentibus ad Concilium dat Nicolaus commonitoria in causa Lotharii.

DCCCLXIII. 1-11. Romanum Concilium in causa legatorum prævaricatorum, in quo et sententia in Photium et restitutio Ignatii. 12-17. Quanta Photius crudeliter et subdole gesserit post suæ damnationis sententiam. 18-21. Metensis Synodus dicta prostibulum, in qua, corruptis auro legatis, regis divortium admittitur. 22-26. Litteræ Nicolai papæ ex Synodo Romana, et ejusdem capitula in factum Lotharii et ejus complices. 27-32. Episcopi prævaricatores in causa Lotharii adhærent Photio. 33-44. Photii Epistola circularis ad Orientales Ecclesias. 45-49. Armenorum errores. 50-62. Adventius, Metensis episcopus, nomine suo aliorumque episcoporum, qui Concilio Metensi in causa Lotharii interfuerunt, veniam precatur : ejus ea de re ad papam Epistola, qui eidem respondet. 63. Litteræ synodales ex Silvanectensi Concilio ad papam in causa Lotharii. 64-68. Nicolaus papa ad Hincmarum de confirmatione Concilii Suessionensis, et de privilegiis Ecclesiæ Rhemensis. 69-80. Libellus appellationis Rhotaldi episcopi ad Pontificem Nicolaum ob injustam depositionem ipsi inflictam per Hincmarum. 81-89. Nicolaus papa severe egit cum Hincmaro et episcopis Concilii pro restitutione Rhotaldi. 90. Nicolaus omnes in Urbe positos pascit pauperes. 91-93. Inter Nicolaum et Carolum Calvum de causa Balduini, et de Hincmaro acta. 94-97. De monasterio S. Carilephi Epistolæ Nicolai papæ.

SUMMARIUM

TOMI XV.

DCCCLXIV. 1-4. De Rodoaldi legati condemnatione. 5-8. Nicolai consilium de habenda Synodo in causa Lotharii : per litteras excusatorias episcopi conantur avertere. 9, 10. Quid Nicolaus egerit cum Lothario venire Romam pollicente. 11-15. Pro Rhotaldo injuste deposito Nicolai studium, qui tum ad eumdem, tum ad reges dat litteras. 16-18. Post litteras Nicolai ad Hincmarum Rhotaldus venit Romam et restituitur. 19-22. Lotharii Epistola ad Nicolaum papam. 23-27. Aliæ Lotharii litteræ ad Pontificem de legatis Theutgaudio et Gunthario. 28, 29. Nicolaus ad Rotlandum episcopum Arelatensem respondet Apostolicæ Sedi addictissimum. 30. Dona collata Ecclesiis a Nicolao. 31, 32. Nicolaus a multis consulitur : Sardos ab incestis nuptiis cohibet.

DCCCLXV. 1-3. Restitutio Rhotaldi solemniter facta et renuntiata. 4-8. Quid sentiendum de diversis canonum Collectionibus : ibi de Isidoro Mercatore. 9-31. Nicolai ad Galliæ episcopos litteræ de restitutione Rhotaldi : et aliæ tum ad regem, tum ad Hincmarum eadem de re. 32-52. Hincmari apologeticum in causa Rhotaldi. 53-58. Arsenius Nicolai legatus in Gallia cum litteris ad episcopos in Lotharii regno constitutos. 59-64. Arsenius in Gallia Lotharium a divortio revocat, Engeltrudem perjuram excommunicat. 65-68. Nicolai studium de pace firmanda inter Francorum reges et Ludovicum. 69, 70. — Fœdus ictum inter Francorum reges. 71. Episcopus Placentinus per Nicolaum restitutus. 72. Ædificia publica a Nicolao constructa. 73-96. Michaelis imp. litt as blasphemas et contumeliosas Nicolaus respondendo mirabiliter confutat. 97-100. Litteræ imperatoriæ igni damnatæ. 101, 102. Translatio reliquiarum : campanarum usus : S. Ansgarii obitus, cui S. Rimbertus succedit.

DCCCLXVI. 1,2. Bulgarorum rex cum sua gente ad fidem Catholicam conversus legatos mittit ad papam. 3. Legatio Pontificis tum ad Bulgaros, tum Constantinopolim. 4-7. Bulgarorum consultationibus respondet Nicolaus. 8-19. Legatos abeuntes Constantinopolim multis Nicolaus Epistolis munit ad plures datis, præsertim ad Theodoram imperatricem sanctitate insignem. 20-23. Ludovici imp. expeditio in Sarracenos Italiam infestantes. 24-28. Waldrada excommunicata a Nicolao papa. 29-42. Adventius episcopus pro Lothario litteras scribit ad Pontificem, et ipse Lotharius suum apologeticum. 43-47. Epistola episcoporum Lotharini regni ad episcopos in regno Caroli constitutos. 48-71. Synodus Suessionensis a Nicolao indicta et celebrata pro re Hincmari, Guntharii et Theutgaudi. 72-87. Epistola Synodalis et Hincmari et Caroli regis ad Romanum Pontificem, qui pariter dat litteras. 88-95. Pro Aquitanicis Ecclesiis et de aliis rebus Nicolai litteræ.

DCCCLXVII. 1-3. Legati Apostolici in Bulgaria fidem Catholicam optime constituunt. 4. Legati Constantinopolim non recepti. 5-41. Synodus Trecensis : et hinc litteræ Synodales, et Hincmari Epistola apologetica ad Nicolaum papam. 42-62. De schismate Photiano Epistola historica et doctrinalis Nicolai papæ ad episcopos Galliæ. 63-75. Objecta a Photianis in Romanam Ecclesiam, et maxime circa processionem Spiritus sancti diluuntur. 76-82. Quæ præcesserint et comitata fuerint Bardæ miserandum interitum. 83. Photius Bardæ mortuo insultat. 84-86. Photii irrita conamina in Nicolaum papam. 87-90. Tragicus Michaelis imp. interitus. 91-99. Basilius novus imperator restituit Ignatium, pellit Photium, cujus detecta abominanda scripta. 100-107. Basilius circa Photii ejectionem consulit per litteras Romanum Pontificem. 108-113. Ignatii patriarchæ litteræ ad papam consulentis eumdem de lapsis et ordinatis a Photio. 114-119. Ob Theutpergam reginam male habitam a Lothario Nicolaus laborat, et excommunicationem regi minatur. 120-124. Humiles Lotharii litteræ ad papam venire Romam prætexentis. 125, 126. Prohibet Nicolaus Lotharium venire Romam. 127-130. Pro Helletrude vidua bonis spoliata a Lothario Nicolaus laborat. 131. Epistola pœnitentialis Nicolai papæ. 132. Corpus S. Clementis Romam delatum. 133-138. Nicolai postrema Acta, munificentia erga Ecclesias, laudes et obitus. 139-147. Hadrianus, cujus primordia et virtutes prædicantur, papa lætissimis auspiciis eligitur. 148. Dux Spoletinus invadit urbem et deprædatur. 149-157. Per litteras Hadriano papæ blanditur Lotharius, cui ille dat monitorium, agitque in causa divortii. 158, 159. In quibus a Nicolao prædecessore Hadrianus deflexerit.

DCCCLXVIII. 1-6. Hadrianus legatos mittit ad Bulgaros : Waldradam absolvit, datis litteris ad eamdem et ad episcopos. 7-9. Hadrianus coram Orientalibus seipsum justificat. 10-14. Hadriani litteræ redditæ ad Synodum Trecensem. 15-17. Hadriani litteræ ad regem Ludovicum. 18-33. Hadrianus consulit Actardo episcopo a sua sede Namnetensi per Nortmannos expulso, eique pallium confert. 34-39. Legatio Basilii imp. Romam, ubi tertio damnatus Photius et ejus volumina combusta. 40-43. Theognostem redeuntem Constantinopolim Hadrianus prosequitur litteris datis ad Basilium imp. et Ignatium patriarcham. 44-47. Mutuæ inter Photium et Joannem patricium litteræ. 48-50. Lotharii Romam adventus, recessus et interitus. 51, 52. Theutgaudi Trevirensis episcopi obitus. 53-56. Hadrianus ad Galliarum proceres, ut Ludovico imp. in regnum Lotharii succedenti sint fideles.

DCCCLXIX. 1-10. Legati Hadriani Pontificis cum ejusdem litteris ad Basilium imp. causa indicendi Concilium. 11-13. Legatis honorifice exceptis, aperitur Concilium. 14-60. Celebratio Concilii octavi Œcumenici Constantinopolitani cum suis singulis decem actionibus pro condemnatione Photii, quod Basilii imp. pietas illustravit. 61-64. Ejusdem Concilii accurata defensio. 65-67. Litteræ ex Synodo, et circa subscriptionem controversiæ. 68-79. Contentio coram legatis agitata de diœcesi Bulgarorum. 80-85. Libelli subscripti primum ablati, deinde restituti legatis. 86-88. Legati Romam redeuntes vita periclitantur per Basilium imp. ingratitudine insignem. 89-91. Orientalium in Ecclesiam Romanam jugis livor : unde malorum origo. 92. Agitur a legatis Bulgarorum cum Hadriano papa de Ecclesiasticis eorum negotiis. 93-100. Hadrianus per legatos et litteras Carolum Calvum deterret ab occupatione regni quondam Lotharii, quod ad Ludovicum imp. spectare contendit. 101-106. Acta Concilii Metensis dictum regnum Carolo Calvo injuria deferentis. 107-109. Salomon Britanniæ rex petit per litteras, et accipit ab Hadriano SS. reliquias. 110, 111. Dictus Salomon insigne monasterium ædificat.

DCCCLXX. 1-16. Hadrianus per legatos et litteras agit contra invasionem regni Francorum, quod Carolus cum Ludovico rege diviserat. 17-26. Litteræ Hincmari archiepiscopi Rhemensis Carolo blandientis injuriosius scriptæ in Romanum Pontificem refelluntur. 27-32. Hadriani litteræ pro Carolomanno in vinculis detento. 33. De libello precum Caroli regis. 34-38. Hincmarus Rhemensis in Synodo latrocinali Hincmarum Laudunensem episcopum papæ studentem deponit et vexat. 39-43. In Anglia SS. virginum mira fortitudo, et S. Eadmundi regis martyrium. 44-51. Metrophanis Epistola historica de rebus Photii. 52-60. Photii juste cum suis exagitatæ litteræ flebiles et hypocritæ. 61. De filiis Basilii imp. 62. Legatio Petri Siculi ad Manichæos. 63. De imagine Dei Genitricis Mariæ.

DCCCLXXI. 1-14. Ignatii patriarchæ et Basilii imp. Epistolæ ad Hadrianum papam, et ejus responsio de iis, quæ circa Photii schisma definienda supererant. 15. Basilii victoria contra Barbaros. 16, 17. In Bulgarorum causa querelæ Hadriani papæ, et excusatio Grimoaldi episcopi. 18-25. Photii miserationem ciere conantis querulæ litteræ ad Basilium imp. et Bahanem patricium. 26-48. Photii dolosæ ad suos in fide continendos litteræ encyclicæ. 49. Ludovicus imp. coronatur Romæ rex Francorum. 50-71. Ludovicus imp. ad Basilium de imperatorio nomine sibi proprio apologeticam Epistolam scribit, in qua alia multa profert de rebus Italicis. 72-74. Legatio Concilii Duziacensis per Actardum expleta ad summum Pontificem. 75-81. Hadriani papæ Epistola

ad Carolum Calvum regem de Ecclesiæ Turonensis privilegiis et causa Hincmari Laudunensis. 85-91. Agit Hadrianus per litteras cum Rhemensi et Carolo rege, ut Hincmarum Laudunensem Romam venire sinant. 92-101. Epistola Caroli injuriosius scripta ad Romanum Pontificem, et hujus mollis responsio. 102. Anglicani regis constantia in fide.

DCCCLXXII. 1-3. Hadriani papæ obitus, et Ludovici imp. captivitas ob proditionem Basilii. 4-11. S. Athanasius episcopus Neapolitanus multa passus a Sergio nepote moritur. 12-15. Neapolitanæ Ecclesiæ læta primordia, digna præconia, et florens status maxime sub S. Athanasio. 16. Legatio Basilii imp. ad Ludovicum regem Germaniæ.

DCCCLXXIII. 1. Concilium Romanum in causa Ludovici imp. contra Aldegisum. 2. Pallium missum ad episcopum Coloniensem. 3, 4. Legatio Joannis papæ VIII ad Ludovicum regem. 5-7. Conventus apud Carisiacum et Francofordiensis.

DCCCLXXIV. 1. Joannes papa cum utroque Ludovico Veronam conveniunt. 2. Sarracenorum rex apud Salernum dat pœnas sceleris. 3, 4. Beorredi regis Merciorum pietas et obitus.

DCCCLXXV. 1, 2. Ludovici imp. obitus et laudes : ubi de conversione Slavorum. 3. Carolus Calvus coronatur imperator a Joanne papa. 4, 5. Ludovicus rex ab invasione Galliæ recedit. 6. Engilberga Augusta fit monialis. 7-9. Quomodo dicta coronatio Caroli fuerit expleta.

DCCCLXXVI. 1-17. In Ticinensi Synodo Caroli coronatio confirmatur, cujus Acta integra proferuntur. 18-25. Concilii Pontigonensis in Gallia singulæ actiones coram Carolo imp. celebratæ. 26-28. Ludovicus paternum regnum contra Carolum imp. invasorem defendit, ejusque exercitum sternit. 29, 30. Legati Apostolici a Synodo Pontigonensi Romam redeunt. 31-36. Joannes papa contra Sarracenorum incursiones et marchionum infestationes Caroli imp. opem implorat. 37-39. Carolus imp. de litteris et bonis artibus optime meritus.

DCCCLXXVII. 1-6. Sarracenis infestantibus Campaniam Joannes papa laborat cum diversis illius regionis ducibus : ubi de cæde Sergii per Athanasium episcopum Neapolitanum. 7-13. Joannes, Sarracenis Urbi imminentibus, per litteras et legationem Caroli imp. auxilium enixe efflagitat. 14-16. Caroli imp. et Joannis papæ congressus, quem Carolomannus exturbat, deinde in fugam versus. 17. Moritur Carolus imp. eique succedit filius Ludovicus Balbus. 18, 19. Hincmari litteræ instructivæ ad Ludovicum. 20-22. Rachildis imperatrix vidua minus recte se gerit, propterea reprehensa ab episcopis. 23-25. Hugo filius Lotharii contra Ludovicum insurgens deterretur per litteras Hincmari. 26. Romana Ecclesia tributum Sarracenis solvere cogitur. 27. Lambertus comes adversarius Joannis papæ. 28, 29. Joannes de cogendo Concilio sollicitus : regem Anglorum admonet. 30. Basilius imp. pro pace Ecclesiæ Constantinopolitanæ agit apud Joannem.

DCCCLXXVIII. 1-7. Joannes papa mittit legatos Constantinopolim cum litteris ad imperatorem de tollendis dissidiis, et ad Ignatium patriarcham exprobrans occupationem diœcesis Bulgarorum. 8, 9. Photii ad Anastasium bibliothecarium litteræ nimis ei familiarem. 10-14. Joannes Lamberti ducis Spoleti et Adelberti potentia et armis circumvallatus per litteras cum multis queritur, in Galliam regum opem imploraturus proficiscitur. 15-19. In Synodo Trecensi decernitur Romanæ Ecclesiæ liberatio et Joannis Romam restitutio. 20-25. Hincmarus Laudunensis in eadem Synodo per Joannem papam restituitur. 26-32. Hincmari Rhemensis futiles excusationes, et aliæ ejus lucubrationes. 33. Joannes Bosonem adoptat in filium : Ticinensi Ecclesiæ privilegium confert. 34. Indulgentia concessa pro vivis et defunctis. 35. De Adone archiepiscopo Viennensi. 36-40. Quibus artibus Photius Basilii imp. gratiam captaverit, ut in honore haberetur. 41-48. Ignatii patriarchæ obitus sanctitate et miraculis clari. 49-55. Photius sedem patriarchalem denuo invadens horrende in adversarios Catholicos furit. 56, 57. Constantini obitus et excidium Syracusarum. 58-60. Adelphonsi regis in Hispania pium monumentum. 61, 62. Per Aelfredum Ecclesiæ Anglicanæ instauratorem conversio Gitronis regis Danorum.

DCCCLXXIX. 1. Ludovici imp. obitus. 2. Joannis papæ consilium de novi imperatoris electione. 3-5. Deplorabilis Photii restitutio a Joanne papa culpabiliter facta. 6-53. Joannis papæ litteræ circa Photii restitutionem per legatos missæ in Synodo legendæ, turpiter a Photio falsatæ ostenduntur, facta collatione cum veris. 54-60. Nomine Joannis papæ conficta Epistola a Photio : ubi de additamento *Filioque* in Symbolo. 61-63. Aliæ litteræ Pontificis falsatæ, et legati Apostolici a Photio seducti. 64-73. Synodus Photiana ab ipso Photio descripta, et cum octavo Concilio Œcu-

menico perperam confusa. 74, 75. Santabareni præstigia et fraudes. 76. Litteræ aliæ et res gestæ Joannis. 77. Fœdus Italiæ principum cum Sarracenis Joannes dissolvendum curat. 78-82. De Capuæ et Cajetæ tumultibus tum circa electionem episcopi, tum propter invasiones Sarracenorum.

DCCCLXXX. 1-10. Joannes papa post reditum legatorum dat litteras ad Basilium imp. et Photium, quas defert Marinus legatus omnia perperam gesta destructurus. 11-13. Photius anathemate damnatus a Joanne papa. 14. Sarracenorum classis expugnata a Basilio imp. 15-20. S. Methodius Romam venit, eique revertenti in Moraviam dat Joannes papa litteras ad illius regionis principem.

DCCCLXXXI. 1-4. Athanasium juniorem episcopum Neapolitanum Joannes, habita Synodo, excommunicat. 5, 6. Legatio Athanasii ad papam, et hujus responsio. 7-9. Carolus Crassus a Joanne papa coronatur imperator, cui Hincmarus Rhemensis dat Epistolam parœneticam.

DCCCLXXXII. 1-3. Litteræ Joannis papæ implorantis auxilium imperatoris contra Sarracenorum incursiones. 4-6. Cum Aldephonso rege Hispaniæ Joannes papa agit per legatos et litteras de rebus disciplinaribus. 7-9. Joannis papæ obitus, et ejus constitutio de cardinalibus. 10-12. Marinus papa eligitur, qui damnat Photium. 13-16. Hincmari Rhemensis episcopi obitus, et de ejus doctrina nonnulla. 17-20. Devastationes Nortmannorum, quibus finem ponit pax inita per matrimonium Gislæ cum Godefrido.

DCCCLXXXIII. 1. Formosus restituitur in episcopatum. 2. Fulco Rhemensis archiepiscopus ad Marinum papam. 3. Aelfredi regis Angliæ pietas. 4-28. Patriarcha Aquileiensis schismaticus litteras a Photio accipit diserte impugnantes processionem Spiritus sancti a Filio. 29-39. Assertiones historicæ in eadem Epistola allatæ refelluntur : ubi de tempore quo additum fuit Symbolo verbum *Filioque*. 40. Patriarchæ Aquileiensis levitas. 41. De Joanne Scoto.

DCCCLXXXIV. 1, 2. Marino papæ succedit Hadrianus III pari fortitudine adversus Photium. 3. Scripta Fulconis ad Hadrianum papam. 4. Cassinense monasterium a Sarracenis incensum. 5. Translatio SS. martyrum.

DCCCLXXXV. 1-7. Hadriano mortuo, eligitur papa Stephanus VI, a pueritia clarus virtutibus et rerum gestarum gloria. 8-15. Basilio imp. Photii partes foventi Stephanus papa objurgatorias dat litteras. 16-24. Quæ sint transacta inter Fulconem Rhemensem episcopum et Stephanum papam. 25. Obitus Carolomanni regis.

DCCCLXXXVI. 1-6. Basilius imp. moritur : sacra ædificia ab eo constructa. 7, 8. Victoriæ a Basilio imp. a Barbaris relatæ. 9-14. Quæ Basilius imp., licet a Photio seductus, laude digna scripserit. 15-28. Leo imp. patri succedit, Photium pellit, Stephano legitime ad patriarchatum evecto : unde litteræ historicæ ad papam et ejus responsum. 29-31. De fine Photii et ejus scriptis. 32-41. Ex cœmeterio viæ Salariæ translata in Urbem corpora SS. martyrum miraculis coruscantia.

DCCCLXXXVII. 1, 2. Parisiorum civitas obsessa. 3. Synodus Coloniensis.

DCCCLXXXVIII. 1. Obitus Caroli Crassi imp. : Arnulphus regno, non imperio succedit. 2. Discordiæ et bella. 3-5. Concilium Moguntinum contra temporum flagitia. 6. Wido dux Spoletinus unctus imperator. 7. S. Remberti obitus. 8, 9. Stephani patriarchæ Constantinopolitani obitus et sanctitas. 10. Legatio Aelfredi regis cum eleemosynis Romam. 11, 12. Miraculum in Gallia de Crucifixi imagine.

DCCCLXXXIX. 1. Hunnorum devastationes. 2-4. Episcopi Orientales ad Stephanum papam de recto circa Photium judicio.

DCCCXC. 1-7. S. Stephani papæ obitus : ejusque sermo et opera contra abusus serpentes. 8-12. De Sampsonis abbatis obitu et sanctitate, aliisque sanctis viris. 13. Antonii patriarchæ Constantinopolitani obitus.

DCCCXCI. 1. Formosus papa post Stephanum : ubi series Pontificum dilucidata. 2. Epitaphium de Stephano papa. 3, 4. Formosi papæ virtutes et bona existimatio. 5-8. Formosus respondet litteris missis ad prædecessorem ab episcopis Orientalibus circa ordinatos a Photio.

DCCCXCII. 1-3. Wido coronatus imperator a Formoso papa. 4-11. Carolus Simplex ad regnum Francorum evectus, multum pro eo laborante Fulcone Rhemensi episcopo. 12. Alia Fulconis scripta, et Synodus Viennæ in Gallia. 13. Arnus episcopus et socii martyres.

DCCCXCIII. 1-8. Inter Fulconem episcopum et Formosum papam de pluribus per litteras actum, præsertim de convocatione Concilii. 9. Bellum Bulgaricum : unde spiritualis illius gentis præfectura ad Romanos.

DCCCXCIV. 1-6. Pro Carolo rege Francorum Formosi papæ labores et alia negotia acta cum Rhemensi episcopo. 7-10. Fulconis litteræ parænelicæ ad Lambertum imp. et aliæ. 11-14. Consulitur Angliæ Ecclesiis per electionem episcoporum.

DCCCXCV. 1-5. Concilium Triburiense juribus Ecclesiæ vindicandis celebratum.

DCCCXCVI. 1, 2. Formosus coronat Arnulphum imperatorem : multa patitur a Romanis.

DCCCXCVII. 1-3. Schismate laceratur Romana Ecclesia, in qua Stephanus intrusus in Formosum defunctum invehitur. 4, 5. Romana Ecclesia cur et a quibus fuerit deturpata. 6, 7. Stephani scandalum portentosa ruina Lateranensis Ecclesiæ consequitur. 8-12. Erga Stephanum papam episcoporum obsequia et maxime Fulconis Rhemensis episcopi.

DCCCXCVIII. 1-3. Fulco episcopus deterret per litteras Carolum regem a fœdere incundo cum Nortmannis contra Odonem.

DCCCXCIX. 1, 2. Arnulphi et Widonis imperatorum obitus. 3. De sæculi fine animadversio.

DCD. 1, 2. Admonitio de sæculo sequenti circa statum Ecclesiæ. 3-5. Libertas adempta Romanæ Ecclesiæ exitu nimis infausto. 6-9. Post Stephani infamem interitum status infelix Romanæ Ecclesiæ. 10-13. Per Balduinum impie nex illata Fulconi episcopo : cujus digna opera recensentur. 14. Encœnia Compostellana. 15. De imperio certatur in Italia.

DCDI. 1. Theodorus et Joannes IX papæ. 2-9. Ejecto Nicolao a sede patriarchali Constantinopolitana subrogatur Euthymius, ob quartum Leonis imp. matrimonium. 7-9. De sanctitate Theophaniæ Augustæ. 10. Ovetense Concilium in Hispania. 11. Eduardi regis Angliæ dignum factum.

DCDII. 1-15. Theoctistes mirabilis et jucunda historia. 16. Hunni Galliam Cisalpinam invadunt.

DCDIII. Nihil.

DCDIV. 1, 2. Inter Berengarium et Lambertum de imperio certatur. 3-29. Concilium Ravennæ celebrat Joannes papa, in quo Formosi memoria restituitur, et disciplinares leges sanciuntur. 30. Res Angliæ.

DCDV. 1-6. Joannis IX obitus, et ejus laudes, ex litteris datis ad episcopum Rhemensem. 7, 8. De Nortmannis conversis ad fidem. 9-12. Aliæ Joannis IX Epistolæ reprobantis schisma Photianum : et Benedicti IV papæ electio. 13. Adelphonsus rex vincit Sarracenos.

DCDVI. Sergius III papa sedet.

DCDVII. 1, 2. Mortuo Benedicto succedit Leo V papa.

DCDVIII. 1-4. Sergio iterum invadente Romanam Sedem et Pontificem agente, scandala invalescunt. 5-7. Sergii et Theodoræ mores pessimi et facinora. 8. Adelphonsi magni virtus.

DCDIX. 1-7. Concilium Suessionense moribus reformandis et disciplinæ restituendæ.

DCDX. 1. Anastasius III papa, qui Ecclesiam Ticinensem privilegiis ornat. 2, 3. Lambertus imperator optimus moritur.

DCDXI. 1-16. Leo imp. Constantinopolitanus moritur, ex cujus scriptis Epistola circularis valde pia profertur. 17-19. Alexander succedit, sub quo Nicolaus revocatur, ejecto Euthymio ac vexato.

DCDXII. 1. Anastasii papæ obitus. 2-5. Alexandri scelesti imperatoris finis miserrimus. 6. Nicolai patriarchæ Epistola apologetica ad papam de Tetragamia. 7-11. Theodoræ turpissimæ potentia Romana Ecclesia gubernatur : unde ad rem animadversiones. 12-14. Joannes X intruditur pseudopapa. 15. Synodus Confluentana. 16. Obitus Adelphonsi Magni. 17-21. Ordinis Cluniacensis institutio, cujus primi abbates Berno et Odo. 22. Conradus rex in Saxonia primus post Caroligenas. 23. Rollonis ad fidem conversio.

DCDXIII. 1-4. Ragneri ducis Lotharingiæ Diploma de pœnitentia.

DCDXIV. 1, 2. Bulgaricum bellum per Symeonem regem gestum.

DCDXV. 1, 2. Sarraceni in Campania penitus exstincti. 3, 4. Joannes coronat Berengarium. 5. Ecclesia Saxonum dire vexatur.

DCDXVI. 1. Hunni vexantes Ecclesiam Bremensem divinitus puniuntur. 2. Nicolai Constantinopolitani patriarchæ legatio ad papam pro concordia ineunda.

DCDXVII. 1, 2. Unni episcopus accipit pallium a Joanne asserto Pontifice. 3. Ecclesia Danorum vexata. 4. Bulgaricum bellum : unde litteræ patriarchæ Constantinopolitani ad regem Bulgarorum, ad principem Armeniæ et alios viros.

DCDXVIII. 1, 2. Legatio Joannis X Compostellam : ubi de diversis ritibus controversia.

DCDXIX. 1, 2. Romanus collega imperatoris Constantini Augusti. 3, 4. Henricus rex Germaniæ.

DCDXX. 1-3. Unio in Ecclesia Constantinopolitana, quam sequitur translatio corporis Euthymii patriarchæ. 4, 5. Legatio Caroli regis ad Henricum regem Saxonum.

DCDXXI. 1-12. In Ecclesia Constantinopolitana schisma sublatum per edictum de quadrigamia explosa. 13. Angli peregrinantes Romam occisi a Sarracenis.

DCDXXII. 1. Theodoræ Augustæ obitus. 2. Joannes papa judicat causam inter Hilduinum et Richarium episcopos. 3. Robertus comes ungitur rex Francorum.

DCDXXIII. 1-3. S. Eugeniæ martyrium in Hispania. 4. Rodulphus rex Francorum creatus. 5. Interitus Sigismundi episcopi.

DCDXXIV. 1, 2. Berengarius imp. occisus, Hunnis invadentibus Galliam Cisalpinam. 3. Rodulphus rex ægrotat. 4. Synodus apud Frostejum. 5-7. De Walrico episcopo Augustano. 8. Status rerum Hispaniæ. 9-11. De Aethelitani Anglorum regis chirographo ad Confessionem S. Petri.

DCDXXV. 1-6. S. Pelagii pueri insigne martyrium in Hispania. 7-11. Puer quinquennis archiepiscopus Rhemensis.

DCDXXVI. 1. Hugo rex Italiæ. 3, 4. Vigens cultus sanctorum in Hispania.

DCDXXVII. 1, 2. Synodi apud Frostejum et Duisburgensis. 3. Adelphonsus rex monachus.

DCDXXVIII. 1, 2. Joannis X finis miserandus, cui subrogatur Leo VI. 3. Raterius episcopus Veronensis.

4-8. Symeon rex Bulgarorum aggreditur Constantinopolim, congreditur cum imperatore et pacem iuit.

DCDXXIX. 1. Obitus Leonis : subrogatio Stephani papæ. 2-5. De sacra lancea quam Henricus rex est adeptus.

DCDXXX. 1-3. Danorum Ecclesia reflorescit.

DCDXXXI. 1. Joannes XI invadit Romanam cathedram.

DCDXXXII. 1. Italia per Arnoldum turbata. 2. Concilium Francofordiense.

DCDXXXIII. 1-5. Joannis pseudo-pontificis, Marotiæ, Alberici et Hugonis regis facta. 6. Henricus rex pietate prævia superat Hunnos. 7. Defuncto Stephano patriarcha Constantinopolitano succedunt Tryphon et Theophylactus.

SUMMARIUM

TOMI XVI.

DCDXXXIV. 1. Joannes papa Alberici arbitrio obnoxius. 2. Prodigia in Galliis.

DCDXXXV. 1. Synodus Rhemis.

DCDXXXVI. 1, 2. Henrici regis Germaniæ obitus et Ottonis successio. 3. Rodulpho mortuo, Ludovicus Francorum rex ungitur. 4. Joanni papæ mortuo subrogatur Leo VII. 5-7. Hugonis Italiæ regis fretus potentia Manasses plures sibi vindicat episcopatus. 8, 9. Unni sanctus archiepiscopus Hamburgensis et ejus dignus successor Adaldagus. 10-13. Odo abbas Cluniacensis Romam vocatus a Leone papa egregiis factis clarescit.

DCDXXXVII. 1-3. Hungarorum incursiones in Italia et Gallia. 4-6. Aquisgrani ungitur Otto rex.

DCDXXXVIII. 1, 2. Ingens adversus Arabes in Hispania dominantes victoria. 3-7. Odo iterum Romam vocatus regularis disciplinæ institutor. 8. Wenceslaus martyr. 9. Ottonis regis mira in hostes victoria

DCDXXXIX. 1-3. Otto rex pietate et armis insignis factiosos vincit. 4. De Gisberti ducis pietate. 5. Gerardi sanctitas. 6. Leoni mortuo succedit Stephanus papa IX.

DCDXL. 1. Stephanus papa a sceleratis vultu deformatus. 2, 3. Edmundus rex in Anglia et Dunstanus ejus consiliarius. 4-6. Conflagratum monasterium Agaunense S. Udalricus visitat; ubi de pluralitate missarum unius diei.

DCDXLI. 1. Synodus Suessionensis in causa archiepiscopatus Rhemensis. 2. Quid Fridericus episcopus Moguntinus in monachos egerit. 3, 4. Privilegia monasterio S. Vincentii ad Vulturnum a regibus Italiæ collata. 5, 6. Russorum classis superata a Græcis.

DCDXLII. 1. Damasus legatus a papa missus ad Francorum proceres. 2-8. Inter Hugonem et Albericum juge bellum Odo abbas componere studet, et sancte moritur. 9. Adelbero Metensis episcopus monasticæ disciplinæ restitutor. 10-12. Diploma Orientalium imperatorum continens privilegia monasterio S. Vincentii ad fontes Vulturni collata.

DCDXLIII. Mortuo Stephano succedit Marinus papa.

DCDXLIV. 1, 2. Tryphone patriarcha Constantinopolitano dolose deposito, subrogatur Theophylactus. 3, 4. Nuptiæ Berthæ cum Romano : et Sarracenorum grassatio, icto fœdere cum Hugone. 5-15. Christi imago famosissima Edessa Constantinopolim translata. 16-20. Paulus anachoreta sanctitate celebris imperatoribus charus. 21. Romanus et filii ejus imperio privati. 22. Admiranda in Germania. 23-29. Diploma Marini papæ ad monasterium S. Vincentii prope Vulturnum.

DCDXLV. 1. Hugo regnum Italiæ cedit filio Lothario, et fit monachus. 2, 3. Diploma datum canonicis Vercellensibus. 4. Theotili episcopi Turonensis obitus. 5. Lues Parisiis. 6. Ludovicus rex Francorum a Nortmannis captus.

DCDXLVI. 1-4 Obitus Marini papæ, Agapiti successio : eorumque de monasteriis statuta. 5-6. Guibertus monasterium Gemblacense erigit privilegiis insigne. 7. Edredus rex Angliæ. 8, 9. Corpus S. Hunegundis virginis repertum et elevatum. 10. Legatio Constantini imperatoris ad Berengarium.

DCDXLVII. 1-3. Synodus Virdunensis in causa episcopatus Rhemensis, de quā Hugo subdole Agapitum papam consulit. 4. Ælfegi in Anglia episcopi obitus et sanctitas. 5. Ædithæ reginæ obitus.

DCDXLVIII. 1-7. Legatio Pontificis et Synodus in Gallia, in qua Rhemensis Ecclesia adjudicatur Artaldo contra Hugonem illegitimum episcopum. 8-10. Synodus Trevirensis in causa Ludovici regis et Hugonis principis.

DCDXLIX. 1. Synodus Romana confirmans Acta in utrisque Synodis. 2-5. Dania ab Ottone victa ad Christi fidem convertitur, intercedentibus etiam miraculis. 6. Ungarorum nova incursio in Italiam pecunia redimitur.

DCDL. 1, 2. Otto rex vocatus in Italiam ad Berengarii tyrannidem compescendam, mortuo Lothario. 3. Ramirus rex in Hispania, victis Arabibus, pie moritur.

DCDLI. 1, 2. Conjugium Ottonis cum Adelaide vidua Lotharii. 3. Eadredus universæ Angliæ rex. 4, 5. De Commentario S. Idelphonsi in laudem virginitatis Dei Genitricis Mariæ.

DCDLII. 1, 2. Otto Romam venire per Albericum prohibitus, Berengario in gratiam recepto Italiæ regnum reddit.

DCDLIII. 1, 2. Per Arnolphum Ottoni rebellem Augustæ deprædatio. 3, 4. Pallium per legationem missum ab Agapito papa ad Brunonem archiepiscopum Coloniensem.

DCDLIV. 1. Alberici obitus et successio Octaviani in Urbis tyrannide. 2. Corpus S. Matthæi Salernum translatum. 3. Pax inter Ottonem et filium per S. Udalricum episcopum. 4. Lotharius in regnum Francorum, Willelmus in sedem Moguntinam legitime adsciti. 5-8. Synodus Noviomensis, et de diebus festis servandis monita. 9-13. Ratherii Veronensis episcopi abjectio, restitutio, virtutes et scripta.

DCDLV 1-4. Octavianus juvenculus, mortuo Agapito, Romanum pontificatum occupat. 5-8. Ungari in Germaniam irrumpentes tum precibus S. Udalrici, tum Ottonis armis penitus funduntur. 9, 10. Edvinus rex Angliæ S. Dunstanum ejus impudicitiis aversantem in exilium pellit. 11. Veremundus regnat in Hispania.

DCDLVI. 1. Lues in provinciis Borealibus. 2-5. Defuncto Theophylacto patriarchæ Constantinopolitano succedit Polyeuctus. 6-8. S. Pauli anachoretæ obitus et laudes.

DCDLVII. 1. Joannis papæ conatus in principem Capuanum. 2. Presbyter apostata junctus Sarracenis. 3. Edgarus regnat in Anglia, qui revocat Dunstanum mox episcopum Cantuariensem.

DCDLVIII. 1. Berengarii tyrannis invalescit. 2. De Turcis conversis ad fidem et apostatis. 3. S. Odoni in sede Cantuariensi succedit simoniace Ealfinus, qui misere perit.

DCDLIX. 1. Adalbertus Russorum episcopus. 2-6. Arnulphi marchionis Flandriæ pia largitio, et mira sanatio per preces Gerardi abbatis. 7. Edvinus rex Angliæ pœnitens moritur.

DCDLX. 1-6. Legatio Joannis papæ et aliorum ad Ottonem contra Berengarii tyrannidem, cum juramento ab eodem præstando. 7-10. S. Dunstanus Romam veniens recipit pallium. 11-27. Constantini imp. Orientalis veneno sublati vitia, virtutes, scripta : cui succedit filius Romanus.

DCDLXI. 1, 2. Otto in Italiam venit, regno potitur. 3. S. Mauritii corporis translatio. 4-10. Creta insula a Sarracenis per Nicephorum liberata ad Christianam fidem revertitur ope Niconis Armeni sanctitate celebris.

DCDLXII. 1-12. Otto Romam venit, coronatur imperator, ablata restituit : Romanæ Ecclesiæ jura dato Diplomate confirmat. 13-16. Papiam veniens persequitur hostes : Novarensi Ecclesiæ ablata restituit. 17. Synodus Meldensis in causa Rhemensis episcopi. 18. Obitus S. Guiberti abbatis

DCDLXIII. 1-30. Synodus Romæ coram Ottone imperatore et singula ejus Acta in causa Joannis papæ damnati et depositi, subrogato Leone. 31-40. Hujus pseudosynodi judicium et Acta reprobatione digna. 41. Privilegium monasterio S. Vincentii datum. 42-46. Nicephorus Phocas succedit Romano imperatori Orientali : in patriarcham ob suum matrimonium offendit : in Sarracenos copias mittit.

DCDLXIV. 1-4. Romanorum insurrectione Otto discedit, Joannes papa in Urbem recipitur. 5-15. Synodus Romana, in qua Leo pseudopapa deponitur, fautores damnantur. 16-20. Joanni papæ misere mortuo subrogatur Benedictus, qui in pseudosynodo per Leonem antipapam exauctoratur. 21. Pestis in exercitu imperatoris. 22-30. Leonis nomine constitutiones editæ falsitatis et imposturæ arguuntur. 31. Privilegia concessa ab Ottone monasterio Casinati. 32-37. Nicephori imperatoris victoriæ in Sarracenos : ejusdemque vitia, quibus populo infensus evasit.

DCDLXV. 1-3. Otto imperator in Saxoniam pergit, Benedictum papam custodiendum secum ducens, qui ibidem moritur. 4, 5. Leoni antipapæ mortuo subrogatur Joannes dictus XIII. 6, 7. Poloni ad Christi fidem conversi legatos obtinent ab Joanne. 8, 9. Alia ejusdem Pontificis legatio in Wandaliam. 10. Obitus Brunonis archiepiscopi Coloniensis.

DCDLXVI. 1, 2. Joannes papa revocatur in Urbem, Ottone imperatore in rebelles sæviente.

DCDLXVII. 1. Concilium Ravennæ celebratum. 2. De coronatione Ottonis filii. 3. Obitus Sancii regis in Hispania.

DCDLXVIII. 1-3. Otto imperator in Apulia legatos Nicephori imperatoris recipit. 4-7. Ingens penuria Constantinopoli, unde certum tempus legationis Luitprandi episcopi Cremonensis. 8. Nortmanni Gallæciam invadunt. 9-90. Legatio Luitprandi ad Nicephorum imp. ab eodem Luitprando descripta. 91, 92. Capuana Ecclesia in archiepiscopatum erecta. 92. Campanæ benedictio et elevatio in Lateranensi Ecclesia. 94, 95. De donatione Gerbergæ reginæ.

DCDLXIX. 1-4. Græcorum dolo Latini victi de iisdem Græcis ulciscuntur : unde obitus Nicephori imp. et nuptiæ Ottonis cum Theophane. 5-11. Rerum Ecclesiasticarum invasores divinitus afflicti. 12. Duorum patriarcharum neces. 13, 14, Patriarcha Constantinopolitanus resistit Joanni imperatori, quem resipiscentem coronat. 15, 16. Miraculum de catena S. Petri et SS. reliquiarum translationes.

DCDLXX. 1, 2. Constantinopolis et Antiochiæ patriarchæ eliguntur. 3-12. Concilium generale in Anglia contra cleri et magnatorum incontinentiam, Dunstano archiepiscopo laborante.

DCDLXXI. 1-3. Synodus Romana, in qua firmantur privilegia ab Edgaro Angliæ rege data monachis. 4-7. S. Uldaricus Roma rediens convenit Ravennæ Ottonem, per quem Adalberoni nepoti suo in Augustana sede successionem obtinet. 8-10. Nimia erga nepotem dilectione aliquid humani passus Uldaricus. 11-13. Magdeburgensis civitas constructa, cujus primus episcopus Adelbertus. 14. Cedente Petro archiepiscopo Ravennate, succedit Honestus. 15-18. Joannis imperaoris expeditio in Barbaros, divinitus relatæ victoriæ et inde triumphus.

DCDLXXII. 1, 2. Joanni papæ mortuo succedit Donus, cui item mortuo Benedictus. 3-9. In Synodo Ingelheimensi causa successionis Adelberonis discussa, qui præmoritur S. Uldarico patruo.

DCDLXXIII. 1, 2. Moriuntur Willelmus archiepiscopus Moguntinus et S. Mathildis, ille filius, hæc mater Ottonis. 3-6. Ottonis obitus, et de eo judicium, 7. Otto Junior solus imperator. 8. Synodus Mutinensis.

DCCLXXIV. 1. Benedictus papa strangulatus a Bonifacio. 2. S. Romualdus Eremitarum institutor claret.

DCDLXXV. 1. Benedictus papa VII. 2-7. Martyres in Hispania ex Diplomate Veremundi regis. 8. Imperium Orientale, mortuo Joanne, ad Basilium et Constantinum transfertur. 9. Sergius episcopus Damascenus Romam venit. 10. Antonius Studites patriarcha Constantinopolitanus. 11, 12. Regum successio in Anglia per episcopos judicata, et clericorum jurgia composita.

DCDLXXVI. 1. Bardæ rebellio. 2-9. S. Nili res gestæ mirabiles, inter quas conversio Eupraxii præfecti.

DCDLXXVII. 1, 2. Benedictus papa dat Sergio Ecclesiam S. Bonifacii. 3-9. Petrus Urseolus dux Venetiarum cum sociis vitam eremiticam amplexus Romualdum sectatur. 10, 11. S. Rudesindi episcopi Compostellani obitus.

DCDLXXVIII. 1. S. Wolfgangi episcopi Ratisponensis miraculum. 2-3. Eduardus rex Angliæ per scelus occisus corruscat miraculis. 4. De corpore S. Gudilæ virginis.

DCDLXXIX. 1, 2. S. Dunstanus in Anglia regi Ethelredo dira prænuntiat, mira operatur.

DCDLXXX. 1-4. S. Adalberti primordia, et ad sedem Pragensem assumptio. 5-9. S. Nilus Casinum montem petit, inter cætera de jejunio in sabbato mira dat documenta. 10-17. Haraldo regi Danorum mors per scelus illata a Sueno filio, qui post multa inique acta pœnitens prosperatur, Eduardi necem punit.

DCDLXXXI. 1-3. Bulgari Græciam invadunt, S. Niconis opera propulsantur. 4. Diplomata Ottonis II imperatoris.

DCDLXXXII. 1-5. S. Niconis Lacedemone propulsantis pestem egregia facta.

DCDLXXXIII. 1-6. Expeditio Ottonis II in Calabriam contra Sarracenos : ubi multa de Vesuvio marrata a Petro Damiani. 7-13. Ottonis bellum infaustum et causæ. 14, 15. Ottonis imperatoris obitus et sepulchrum. 16. Otto III coronatur. 17. Concilium Romæ in causa Giseleri ad sedem Magdeburgensem evecti. 18-24. S. Adalbertus Bohemos deserens Romam venit, monasticam vitam profitetur. 25. Ethelredus rex in Anglia res Ecclesiasticas invadit suo damno.

DCDLXXXIV. 1, 2. Benedicti papæ obitus, Epitaphium et gesta. 3, 4. Joannes papa XIV. 5. Sodalitium sacerdo-

tum Romæ pro suffragandis consodalibus defunctis. 6. Ottonis imperatoris et sororum pietas. 7, 8. Obitus SS. Wintoniensis et Roffensis episcoporum. 9. Obitus S. Edithæ virginis.

DCDLXXXV. 1, 2. Joannes papa impie necatus a Bonifacio invasore. 3. Bonifacius antipapa moritur : legitimus papa Joannes XV creatur. 4. Quomodo pax Romæ reddita post Crescentii tyrannidem. 5, 6. Sub Ramiro et Veremundo regibus res Hispanicæ.

DCDLXXXVI. 1, 2. Lothario regi Francorum defuncto filius Ludovicus succedit. 3. Manso abbas Casinensis indignus. 4. Terræ motus Constantinopoli.

DCDLXXXVII. 1-3. Hugo Capetus, cujus genus vindicatur, ad regnum Francorum evehitur, exstincto Ludovico Carolinorum postremo. 4-7. S. Niconis circa res Orientales prophetiæ, et ejusdem Acta cum Gregorio prætore.

DCDLXXXVIII. 1. Adaldago succedit Libentius in sede Hamburgensi, et ipse laudatissimus. 2. Adaldagus junior episcopus Ripensis. 3. Dunstani Cantuariensis obitus.

DCDLXXXIX. 1-8. S. Adalberti reditus Roma in suum episcopatum Pragensem, et ejus apostolatus in Ungaria, ubi baptizat Stephanum regem. 9. Theophane imperatrix Romam venit.

DCDXC. 1-3. Per legationem Joannis papæ in Angliam pax conciliata. 4-6. S. Adalbertus Romam repetens monasterium S. Bonifacii incolit sanctis viris celebre. 7-13. Concilium Silvanectense in Gallia contra invasores Rhemensis civitatis.

DCDXCI. 1-11. Contra Arnulphum Rhemensem episcopum agunt per legationes rex et episcopi cum Romano Pontifice : ubi de Gerberti malis artibus. 12, 13. Dux Polonorum per uxorem ad Christum conversus. 14-17. Capuæ principatum filii Pandulphi amittunt.

DCDXCII. 1-8. Pseudosynodus Rhemensis, in qua Arnulphus inique depositus. 9-41. Assertiones Gerberti narrantis Acta pseudosynodi refutantur. 42-49. Episcopos schismaticos excommunicat Joannes papa, in quem proinde Gerbertus acriter blaterat. 50-61. Cætera commenta Gerberti exploduntur adversus Romanos Pontifices eorumque litteras decretales prolata. 62. S. Oswaldi obitus.

DCDXCIII. 1-9. Synodus Romana in canonizatione S. Udalrici. 10. Incendia. 11. Obitus Maioli abbatis Cluniacensis.

DCDXCIV. 1, 2. Legatio Hugonis regis Francorum ad papam pro rebus Rhemensibus.

DCDXCV. 1-11. Concilium Rhemense, præsente Leone legato pontificio, in quo restituitur Arnulphus expulso Gerberto. 12. Gerbertus ad Ottonem se confert, dat Epistolam reginæ. 13-16. In Mansonem abbatem divina vindicta. 17-22. Sub Nicolao et Sissinnio patriarchis Constantinopolitanis quæ tractata fuerint.

DCDXCVI. 1, 2. Gregorius V succedit Joanni. 3. Gerbertus creatus episcopus Ravennæ. 4. Otto imp. S. Romualdum Classensi cœnobio præficiendum curat. 5-10. Otto Romæ electum Pontificem tuetur, Crescentium post obsidionem de medio tollit. 11, 12. De aliis Crescentiis pietate insignitis 13-19. Quomodo habitus fuerit pseudopapa, et quid B. Nilus in hoc negotio egerit, Romam veniens. 20-26. Ecclesia in Gallia consacrata per legatum pseudopapæ corruit. 27-31. Otto coronatur imperator : S. Romualdum excipit apud Tibur, ejusque consiliis ipse et alii in melius convertuntur. 32-34. S. Romualdus petit monasterium Casinense cum sociis, inter quos Bonifacius. 35. De monachis in Basilica S. Pauli. 36, 37. Synodus Romæ in causa episcopi Pragensis. 38-49. Elucidata quæstio de jure electorum Germaniæ quoad Romanum imperium. 50-71. Quid in dicta Synodo contulerit electoribus Gregorius V, et quando septenarius eorum numerus constitutus. 72, 73. Ottonis imp. reditus in Germaniam.

DCDXCVII. 1, 2. S. Adalberti martyrium in Prussia. 3-5. S. Bonifacii apostolatus ad Russios. 6, 7. Stephanus in Ungariæ regno succedit.

DCDXCVIII. 1-4. Robertus rex Francorum, qui a conjugio illicito recedit. 5. Abbonis Floriacensis abbatis ad Pontificem Romanum legatio. 6. S. Odilonis virtus innotescit. 7. De statu Ecclesiæ Nortmannorum. 8-11. Hispanorum victoriæ in Arabes. 12. Tragicum sed justum judicium Ottonis imp. 13, 14. Otto imp. Montem Casinum et Beneventum petit. 15-17. Malachenus Constantinopoli injuste accusatus, dein liberatus et honoribus auctus. 18, 19. De S. Niconis effigie mirabiliter picta. 20. Uxor ducis Venetorum nimis molliter vivens turpiter moritur.

DCDXCIX. 1-8. Mortuo Gregorio, Sylvester II papa creatur, de cujus ingenio et moribus multa asseruntur, multa refutantur. 9-11. Franco episcopus Wormatiensis pie obit Romæ. 12-14. Otto imp. post Synodum Romanam in Germaniam redit, res varias Ecclesiasticas statuit. 15, 16. Benedicti papæ V corpus Romam translatum. 17-19. Donatio facta Ecclesiæ Vercellensi. 20. Sergius patriarcha Constantinopolitanus.

M. 1. Anacephalæosis annorum mille decursorum. 2-4. Quorumdam hæreticorum conatus et infelix exitus. 5-9. Otto imp. corpus S. Adalberti Romam defert, Ecclesiam illi ædificat, in qua præter alia S. Bartholomæi corpus condit, Benevento translatum. 10, 11. Otto imp. congreditur cum

S. Nilo : Adelaidem aviam exstinctam deflet. 12, 13. S. Stephanus titulo regis Hungarorum insignitur a Sede Apostolica. 14-18. In Polonia, occasione coronæ regiæ, martyrium subeunt monachi. 19-22. De regno Ungariæ oblato Sedi Apostolicæ, et inde animadversiones. — Peroratio cum gratiarum actione. — Divini auxilii imploratio.

MI. 1-8. Opinio de fine mundi inducta, ejusque origo et causæ. 9-11. Temporis ratio dilucidata ex Diplomate Ottonis imperatoris. 12, 13. Congressus Ottonis imp. cum S. Romualdo. 14-18. Otto imp. Romam veniens rebelles compescit, Ecclesiam S. Adalberti ornat reliquiis, et aliis piis operibus vacat. 19, 20. Miraculum de chlamyde Ottonis imp. donata S. Alexio. 21, 22. Romanorum civium florens religio.

MII. 1, 2. Ottonis III imperatoris obitus. 3-10. Hugo marchio Etruriæ dux Romæ, ejusque memoria vindicata. 11-13. Judicium de Ottone, et ejus stemmatis exstinctio. 14-16. Henricus in regno Germaniæ succedit Ottoni. 17-23. Ecclesia Hungarica, Stephano rege, mire aucta florescit. 24. Nortmannorum in Italiam primus adventus.

MIII. 1-8. Sylvester II papa moritur, de cujus doctrina, moribus rebusque gestis accurata inquisitio. 9, 10. Qui duo Joannis nomine summum Pontificatum tenuerint. 11. Episcopi Magdeburgensis per legatum Apostolicum consecratio. 12. Frequens ubique Ecclesiarum ædificatio. 13-17. Abbonis Floriacensis abbatis martyrium, et de ejus vita multa.

MIV. 1. Synodi in Italia et Galliis. 2-4. Roberti regis mira erga episcopos devotio. 5-7. Primordia hæresis Berengarii. 8-11. Lues in Urbe.

MV. 1. Henricus contra Longobardos in Italiam descendit, Papiæ coronatur. 2, 3. Henricus misericors erga rebelles. 4. Synodus Tremoniensis.

MVI. 1-3. Synodus Francofordiensis, in qua Bambergensis cathedra erigitur. 4. Fames et pestis. 5. S. Elphegus episcopus Cantuariensis Romam venit, pallium accipit.

MVII. 1. Henrico regi oraculum de imperio. 2-8. Fulbertus creatur episcopus Carnotensis, jurium et bonorum Ecclesiæ vindex acerrimus.

MVIII. 1-3. Reliquiæ sanctorum pluribus in locis inventæ : de quo et de aliis Fulberti Epistolæ. 4, 5. S. Brunonis episcopi et sociorum martyrium in Russia. 6, 7. S. Bonifacii prædicatio et martyrium ibidem. 8. S. Romualdus martyrii cupidissimus. 9. S. Everardi innocentissimi cædes. 10. S. Reibernus apostolus in Russia.

MIX. 1-3. Joanni XIX mortuo, sub quo Constantinopolitana Ecclesia Romanæ fuit conjuncta, succedit Sergius IV. 4-10. Templum Hierosolymorum Judæorum fraude destructum.

MX. 1. Legatio episcopi Hamburgensis ad papam. 2. De oleo Romæ mire scaturiente. 3. Episcoporum bellantium pravus usus. 4. De Theresiæ Hispanæ nuptæ regi Arabum sanctis factis.

MXI. 1. Consecratio Ecclesiæ Bambergensis et Synodus. 2. Tagmonis Magdeburgensis episcopi laudatissimi obitus. 3. Supplicium sacrilegi militis. 4-6. Danorum persecutio in Ecclesia Anglicana, et inde virtutum prodigia. 7. Terræ motus Constantinopoli.

MXII. 1-5. Sergio IV succedit Benedictus VIII papa. 6. Schisma Gregorii adversus Benedictum, qui adit Henricum regem. 7-10. Slavorum defectio a fide christiana et multorum martyria. 11-13. S. Elphegi martyrium per Danos, qui proinde pœnas luunt. 14, 15. Lievizo archiepiscopus Bremensis, et S. Macharius patriarcha Antiochenus vita defuncti. 16-18. Concilium Legionense. 19. S. Colomanni martyrium.

MXIII. 1. Henricus rex Germaniæ Romam venit. 3. Dux Poloniæ consuetus solvere censum Romanæ Ecclesiæ. 4-6. Benedictus papa præmissus occurrit Henrico venienti in urbem. 7, 8. Unsanus archiepiscopus Hamburgensis, pallio decoratus, virtutibus episcopalibus insignis.

MXIV. 1. Henricus a Benedicto papa coronatur imperator. 2-4. Tumultus Romæ, et egregia imperatoris acta. 5. De Symbolo cantari Romæ cœpto. 6-13. Privilegium ab imperatore Ecclesiæ Romanæ collatum, et donatio Ecclesiæ Novariensi facta. 14-16. SS. Popponem et Odilonem maxime colit Henricus imp. 17, 18. Swenus rex Danorum divinitus dat pœnas.

MXV. 1. Erigendis Ecclesiis et monasteriis Henricus imp. cum conjuge dant operam. 2, 3. Ecclesia Merseburgii erigitur, et donis auget imperator. 4. Ernesti ducis Alemanniæ publica peccatorum confessio et obitus.

MXVI. 1. Sarraceni Romana littora invadentes debellantur. 2, 3. Canutus regnat in Anglia, ad quem scribit Fulbertus episcopus. 4-8. Simeon Armenus crimine hæresis infamatus, sanctitate conspicuus innotescit.

MXVII. 1-5. Manichæi in Galliis exsurgentes et prava dogmata disseminantes Roberti regis pietate exterminantur. 6, 7. Scelera et portenta.

MXVIII. 1. Clades Borealium Ecclesiarum. 2. Ditmari obitus et scripta. 3-6. Nortmanni in Italia Græcos debellant.

MXIX. 1-4. Benedictus papa in Germaniam proficiscitur ad confirmandum episcopatum Bambergensem, et implorandum auxilium ab imperatore. 5-8. Diploma de restitutione facta monasterio S. Gregorii in Urbe. 9. Sergii patriarchæ obitus et Eustathii subrogatio.

MXX. 1-6. Inter Henricum imp. et S. Heribertum episcopum orta dissidia mirabiliter componuntur. 7. Polonorum Ecclesia locupletata et stabilita.

MXXI. 1. S. Heriberti archiepiscopi Coloniensis obitus. 2. Henricus imp. sollicitus de expiando delicto.

MXXII. 1-4. Henricus imp. veniens in Italiam contra Græcos congreditur cum S. Romualdo. 5-8. Progressus expeditionis Henrici in Græcos pietate illustratus. 9-15. Henricus imp. in monasterio Casinensi suæ erga S. Benedictum devotionis fructum recipit. 16. S. Odilo in eodem monasterio. 17. Poloni Christo rebelles per regem Boleslaum ad bonam frugem reducti. 18. Concilium Salegunstadiense. 19. Obitus S. Berwardi. 20-25. Guido Aretinus artis musicæ peritus innotescit, ejusque liber cui nomen Micrologus.

MXXIII. 1. Reliquiæ sanctorum donatæ monasterio Casinensi. 2-4. Congressus Henrici imperatoris cum Roberto rege. 5, 6. Concilium Moguntinum, quod illustrat S. Gothardus. 7. Obitus S. Hartuici.

MXXIV. 1-3. Obitus Benedicti papæ, et de eo visio. 4-7. De Joannis papæ intrusione, et legatione Ecclesiæ Constantinopolitanæ præsumentis dici universalem. 8-11. Henrici imp. obitus sanctitate fulgentis una cum uxore Chunegunda. 12-14. Conradi in regno successoris origo et mores.

MXXV. 1. S. Chunegundis vitam monasticam profitetur. 2, 3. Guillelmus Aquitaniæ dux res Italiæ tentat et imperium. 4. Inventio capitis S. Joannis Baptistæ. 5. Obitus Basilii imp. Orientalis. 6. Obitus Boleslai Polonorum regis.

MXXVI. 1-5. Conradus rex convenit S. Burchardum, cujus morituri oratio et virtutes. 6. Conrado regi Romam venienti occurrit Joannes papa.

MXXVII. 1. Coronatio Conradi imperatoris. 2-7. Canuti Angliæ regis piissimi Epistola. 8-12. De falsis reliquiis impia nundinatio et portenta. 13. Obitus S. Romualdi. 14, 15. De Alphonso V in Hispania et Garsia rege Vasconum.

MXXVIII. 1, 2. Hugone Roberti regis filio defuncto, orta dissidia. 3-6. Discordiæ sedandæ vacat Fulbertus, qui sanctitate insignis moritur. 7-10. S. Olari regis Norwegiæ et Ulfridi episcopi martyrium.

MXXIX. 1-5. Dedicatio Basilicæ Aurelianensis in honorem S. Aniani, cujus Robertus rex fuit studiosissimus. 6-16. Concilium Lemovicense : ubi multa de elevatione corporis S. Martialis.

MXXX. 1, 2. Bellum Conradi in Hungaros irritum redditur. 3, 4. S. Emericus S. Stephani filius moritur. 5. Romani imperatoris Orientalis res pie gestæ. 6-25. De fundatione monasteriorum S. Dominici et S. Sylvestri in agro Sorano et Casæmarii, ubi multa ad hæc spectantia.

MXXXI. 1. Discordia in aula regis Roberti invalescit. 2. Obitus S. Dominici abbatis Sorani. 3. Imago S. Mariæ in Blachernis inventa.

MXXXII. 1-3. De apostolatu S. Martialis controversia. 4. Joannis papæ concessio monachis Leirensibus facta.

MXXXIII. 1-2. Conradus imp. iterum in Italia. 3-8. Joannes XX papa moritur, cui Benedictus IX valde juvenis ob factionem comitis Tusculani subrogatur. 9-14. Roberti regis obitus, virtutes et res pie gestæ, cui succedit Henricus. 15. Guillelmi abbatis obitus.

MXXXIV. 1-7. Conciliorum frequentia in Gallia, in quibus plura statuta quoad disciplinam. 8-26. Universæ Actiones Concilii Lemovicensis. 27. S. Odilo recusat archiepiscopatum Lugdunensem. 28-31. Romano imperatore occiso, Michael per adulteram Zoem ad imperium evehitur. 32. De Ecclesiis Russa et Polona.

MXXXV. 1-7. In Berengarium hæreticum emergentem pugnat Henricus rex opera Durandi episcopi.

MXXXVI. 1, 2. Conradus imp. in Italia. 3. Clades ingens Polonorum Ecclesiæ. 4, 5. Contra Alexium patriarcham insidiæ.

MXXXVII. 1, 2. Benedictus papa Cremonæ coronat Conradum imperatorem. 3. Canonizatio S. Simeonis. 4. Res Hispanicæ.

MXXXVIII. 1-10. Conradus imp. Romam venit ad tyrannidem Pandulphi principis Capuani tollendam. 11-14. Divina ultio in Pandulphum. 15. Polonorum Ecclesia valde agitatur. 16-18. S. Stephani regis Ungariæ obitus sanctissimus. 19-20. Orientales per famem et per Sarracenos vexantur.

MXXXIX. 1. Conrado imp. mortuo succedit filius Henricus. 2. Michael imp. Orientalis a dæmone torquetur. 3-5. Legatio Polonorum ad Benedictum papam.

MXL. 1. S. Chunegundis Augustæ obitus. 2. S. Jacobus pugnat contra Mauros. 3. Sarraceni divinitus superati.

MXLI. 1. Michaelis imperatoris obitus. 2. Nortmanni potiuntur Apulia. 3-11. Casimirus ex monacho Cluniacensi rex Poloniæ coronatur, facta ad id potestate per Romanum Pontificem.

MXLII. 1, 2. Uvo tyrannus Hungaricam perturbat Ecclesiam, resistente ei S. Gerardo episcopo. 3. Constantinus Monomachus imperator.

MXLIII. 1, 2. Pallium missum Hamburgensi episcopo. 3. S. Eduardus rex Angliæ. 3. Conventus Constantiensis. 4. Michael Cerularius patriarcha Constantinopolitanus.

MXLIV. 1, 2. Schisma in Romana Ecclesia tribus pseudopontificibus laborante. 3. Naufragium Gradensis Ecclesiæ. 4-11. Cedentibus pseudopapis Gregorius VI eligitur, cujus legitimitas propugnatur, et ad quem dat litteras Petrus Damiani. 12-16. Gregorii papæ inclytæ virtutes et optimæ res gestæ.

MXLV. 1, 2. Legatio Casimiri Poloniæ regis ad Pontificem Romanum solutura obolum S. Petri. 3. S. Guntheri eremitæ obitus. 4-7. Nortmanni a monachis opera S. Benedicti devincuntur.

SUMMARIUM

TOMI XVII.

MXLVI. 1-5. Henricus rex in conventu apud Sutrium, deposito inique Gregorio, qui sponte cedit, collocat in summo Pontificatu Ebehardum, nomine Clementem II, a quo coronatur imperator. 6. Obitus S. Guidonis abbatis.

MXLVII. 1, 2. Romanum Concilium contra simoniacos. 3-5. Henricus rediens in Germaniam defert secum Clementem et Gregorium. 6-10. Simoniacæ labi delendæ studet quam maxime Henricus imperator, cujus integritatis plura exempla. 11, 12. Diploma Clementis II ad episcopum Salernitanum. 13-15. Petri Damiani litteræ ad Clementem II, qui eum ad se vocaverat. 16. Clemente mortuo, tertio invadit Pontificatum Benedictus IX. 17, 18. Hungarica Ecclesia persecutionem passa, in qua Gerardus episcopus subit martyrium. 19. Godefridi ducis Lotharingiæ pœnitentia.

MXLVIII. 1. Damasus II creatur papa et moritur. 2-4. S. Odilonis abbatis Cluniacensis obitus. 5. Memoria Laurentii archiepiscopi Amalphitani a Benni mendaciis vindicata. 6. Dies anniversaria omnium defunctorum per S. Odilonem inducta. 7. S. Popponis abbatis obitus. 8. Turcarum progressus.

MXLIX. 1-4. Bruno episcopus Tullensis Romam proficiscitur, comite Hildebrando, et summus consecratur Pontifex nomine Leonis IX. 5, 6. Leo papa montem Garganum, ædificat monasterium, 7-9. Synodus et decreta Leonis papæ contra simoniacos. 10, 11. Libellus dictus *Gomorrhæus* Petri Damiani, de quo illi gratulatur papa. 12-14. Petri Damiani calumniam passi Epistola ad Leonem papam. 15. Liber *Gomorrhæus* cur sublatus ab Alexandro papa. 16, 17. Leo papa in Germania, et Synodi Rhemensis integra Acta ab eo celebratæ. 18-23. Synodus Moguntina ab eodem celebrata, et monasterium S. Aurelii episcopi restitutum. 24-27. Leo papa sanctitate et miraculis clarus divinitus Ecclesiæ datus. 28. De Humberto S. R. E. cardinali. 29-31. Leo papa assiduus in visitanda Ecclesia S. Petri, multa eidem donat. 32. Baptismus Cegenis in Oriente.

ML. 1-4. Duæ Synodi Romæ et Vercellis, præsertim contra hæresim Berengarii. 5-12. Acta Synodi in Hispania celebratæ sub Ferdinando Magno. 13, 14. Sueno rex Danorum et Jacobus rex Sueonum in quo deliquerint. 15. Erectio monasterii et obitus SS. virorum.

MLI. 1. S. Joannes Gualbertus excipit Leonem papam. 2. Papa Romam reversus, in Synodo habita clericorum continentiæ consulit. 3-5. Leonis papæ Epistola ad Auximanos contra domorum episcopalium spoliatores. 6. Leo papa Sublacum petit. 7-9. Confirmat jura metropolitani Salernitani. 10. Obitus S. Bareonis archiepiscopi Moguntini. 11. Henricus III nascitur.

MLII. 1, 2. Leo pacem conciliaturus inter regem Hungariæ et imperatorem Germaniam petit. 3-9. Ad Henricum archiepiscopum Ravennatem Petrus Damiani librum mittit de ordinatis a simoniacis, de quo multa. 10-15. Diploma Leonis papæ de corpore S. Dionysii. 16-18. Leone papa celebrante natalem diem Domini Wormatiæ, quæstio cum archiepiscopo Moguntino. 19. Manichæi ab imperatore damnati supplicio.

MLIII. 1. Permutatio facta inter Pontificem et imperatorem. 2, 3. Expeditionem adversus Northmannos ope imperatoris parat Leo. 4, 5. Consulit monasteriis Casinati, et S. Vincentii prope Vulturnum Leo papa. 6-9. Leo papa captus a Northmannis in bello victoribus bene habetur et colitur. 10-17. Factum Leonis papæ prœliantis in Northmannos, perperam a Petro Damiani exprobratum, ex jure et historia defenditur. 18-21. Leo papa Beneventi, acceptis litteris patriarchæ Antiocheni, respondet confirmans ejus electionem. 22-31. Epistola Michaelis Cerularii patriarchæ contra Ecclesiam Latinam, improbantis maxime usum azymorum. 32-39. Leonis papæ Epistola docte refellentis commenta Michaelis. 40. Laboratur pro unitate Ecclesiarum. 41-44. Leonis litteræ ad episcopum Carthaginensem et alios episcopos Africanos : ubi de statu illius Ecclesiæ. 45, 46. De erigendo patriarchatu Hamburgensi inane studium. 47. S. Isidori corpus translatum Legionem. 48. Ordericus novator ejicitur ab Hispania.

MLIV. 1-16. Legati missi Constantinopolim a Leone papa cum litteris ad imperatorem Constantinum et Michaelem patriarcham, acturi tum de conciliatione, tum de Northmannis. 17. De scriptis Humberti episcopi cardinalis. 18-26. Acta Constantinopoli a legatis, qui excommunicant Cerularium. 27-37. Cerularii Epistola ad Petrum Antiochenum episcopum mendax et calumniosa in Romanam Ecclesiam. 38-44. Responsio Petri ad Cerularium valde assentatoria. 45. Reditus legatorum Romam, ex quibus Fridericus fit monachus. 46-51. Obitus S. Leonis IX et miracula ab eo patrata. 52, 53. Legatio ad imperatorem pro petendo Romano Pontifice. 54-56. De Benedicti pseudo-papæ interitu et damnatione. 57. Constantini Monomachi imperatoris obitus : Theodora imperat.

MLV. 1. Victor II papa. 2-11. Ex Concilio Florentino Epistola Petri Damiani de beneficiis Ecclesiasticis : ubi de canonum restitutione pœnitentialium et pœnarum redemptione. 12, 13. In usurpantes bona ecclesiastica ultio divina. 14. Henricus imperator studiosus S. Joannis Gualberti. 15-25. Hildebrandus subdiaconus legatus Pontificius in Gallia Concilia celebrat, simoniacos exturbat, miracula operatur, Berengarium damnat. 26. Frasimundus comes pœnitens veniam a Pontifice petit. 27. Petrus abbas Cassinensis. 28. Subdiaconus propinans venenum papæ arripitur a diabolo. 29. S. Anno Coloniensis archiepiscopus cum Henrico imperatore agit.

MLVI. 1-3. Obitus Henrici imperatoris : et in quo ipse deliquerit. 4-6. Monachi a latronibus vexati ope B. Mariæ Virg. liberantur. 7-9. De usu cruciandi se verberibus seu disciplinæ, et de aliis monachorum ritibus. 10, 11. Henricus filius successor commendatus Romanæ Ecclesiæ. 12-15. Synodus Tolosana. 16. Concilium Compostellanum. 17. Theodora imperatrix moritur.

MLVII. 1. Victor papa redit in urbem, animadvertit in Frasimundum. 2, 3. Petri Damiani ad pontificem Epistola pro Henrico episcopo spoliato. 4-8. Petro abbate Cassinensi abdicante, eligitur Fridericus, qui et cardinalis creatur. 9-11. Idem, mortuo Victore, ad summum evehitur Pontificatum, nomine Stephanus. 12. Abbas Cassinensis eligitur Desiderius. 13-17. Concilia in Urbe, Petri Damiani scriptis et eloquentia illustrata. 18-32. Petrus Damiani episcopus cardinalis creatus insignem ad collegas admonitionem scribit. 33. Stephani papæ Epistola ad Guillelmum archiepiscopum Rhemensem. 34-38. Pulso Michaele, Isacius Comnenus occupat imperium Orientis, pluresque leges condit.

MLVIII. 1. Legatio decernitur Constantinopolim. 2-6. Post multa de monasterio Cassinensi, Stephani papæ obitus Florentiæ. 7-9. Desiderius cum legatis, audita morte Pontificis, redit, abbas Cassinensis eligitur. 10-14. Tumultus in Urbe et schisma a Mincio conflatum, de quo Petri Damiani Epistola. 15. Gerardus episcopus Florentinus electus papa. 16. Benedictus pseudopapa agitur simoniace. 17. Michaelis Cerularii expulsio, exilium et obitus.

MLIX. 1-3. Nicolaus II papa Concilium celebrat, schisma tollit, Romam venit. 4-8. Libellus de abdicando episcopatu Petri Damiani et alii ad id labores ejusdem. 9, 10. Nicolaus papa creat Desiderium cardinalem. 11-22. Concilium Romanum contra Berengarium, quem prius resipiscentem, deinde in hæresim relapsum suo insectatur commentario Lanfrancus, et alii. 23-32. Constitutio Nicolai papæ de Romani Pontificis electione, et quomodo intelligenda. 33-37. Decretum contra

simoniacos, et depositio et excommunicatio aliquorum ex ipsis. 38-43. Nicolaus papa, Petro Damiani per litteras consulente, clericorum libidinem constitutione coercet. 44-60. Legatio Nicolai papæ ad Mediolanensem Ecclesiam, duce Petro Damiani, qui extirpandæ ab ea simoniæ et hæresi Nicolaitarum valde laborat. 61-67. Ab accipiendis muneribus quantum Petrus Damiani abhorruerit. 68-72. Concilium in Apulia, præsente Nicolao papa, in quo Northmanni ad fidem recepti, Guiscardus dux jurat fidelitatem et canonem solvendum. 73, 74. Nicolaus ope Northmannorum a tyrannis vindicat Romanam Ecclesiam. 75-77. Concilium Parisiense pro coronando Philippo rege Francorum filio Henrici. 78, 79. Nicolai Epistola ad Rhemensem archiepiscopum. 80-82. Burchardus episcopus Halberstadensis correptus a Nicolao papa ob invasionem jurium monasterii. 83, 84. Isacius Comnenus deposito imperio fit monachus.

MLX. 1-4. Privilegia concessa monasterio S. Felicitatis Florentiæ. 5. Nicolai papæ res gestæ cum monachis Cassinensibus. 6-8. Petrus Damiani pro Anconitanis intercedit apud Nicolaum papam. 9-12. Legatio et litteræ S. Eduardi regis ad Nicolaum, et hujus ad eumdem litteræ Apostolicæ. 13. Concilium Aceitanum in Hispania.

MLXI. 1-6. Mortuo Nicolao, Alexander II papa creatur, orto inter imschismate Cadaloi pseudopontificis. 7-25. Petri Damiani Epistola ad Cadaloum objurgatoria et parænetica. 26, 27. Cadalous turpissimus. 28-30. Petrus Damiani deponit episcopatum. 31-35. Hildebrandus cancellarius creatus, meritis et virtutibus insignis. 36-44. Petri Damiani ex eremo Epistola apologetica ad Alexandrum papam, et Hildebrandum. 45-49. Aliæ Petri litteræ ad Alexandrum, ubi multa de Ecclesiæ regimine et de seipso. 50-56. Petrus ex eremo graves dat litteras admonitorias coepiscopis cardinalibus : ad labores incumbit. 57-59. Alexandri papæ Epistola ad suos Mediolanenses. 60-62. S. Arialdi et Herlembaldi mirum studium in fidei propagatione. 63. S. Dominici Loricati obitus.

MLXII. 1-4. Parmam redit victus Cadalous antipapa, ad quem Petrus Damiani scribit Epistolam. 15-20. Henricus rex abstractus a matre per Annonem archiepiscopum Coloniensem, qui propter hoc laudatur per litteras a Petro Damiani. 21, 22. Concilium in Osborio. 23-69. Disceptatio synodalis inter regis advocatum et Romanæ Ecclesiæ defensorem. 70, 71. Exitus Cadaloi a Petro Damnaticinatus. 72. Legati Apostolici in Anglia favent electioni S. Vulstani. 73-85. Petri Damiani legatio in Gallias pro monasterio Cluniacensi, quam ipse illustravit doctrinis et factis. 86, 87. Agnes Augusta Romam pœnitentiæ causa contendit. 88-104. Petri Damiani ad Agnetem Epistola spiritualibus referta documentis. 105-108. Alexandri papæ Epistola ad Haraldum regem Norvegiæ adhortatoria. 109-112. De statu Ecclesiarum Danorum et Slavorum. 113-119. Alexander papa pallium cum litteris mittit ad archiepiscopum Dalmatiæ et Slavoniæ et archiepiscopum Salisburgensem. 120. S. Petrus episcopus Anagninus.

MLXIII. 1-4. Petrus Damiani invisit monasterium Cassinense magno ejusdem bono. 5-23. Petrus Florentiam adit sedaturus schisma inter populum et episcopum : unde coactus scribere apologiam de seipso. 24-29. In Theuronem monachum in schismate pervicacem objurgatoriæ Petri litteræ. 30-37. Monachi episcopo infensi papam adeunt : unde Concilium Romanum et ejus canones. 38-57. Schisma Florentinum agitatum in Concilio Romano, et Florentinorum Epistola ad Romanum Pontificem narrantium rei seriem, et Dei judicium per ignem. 58. Petrus episcopus Florentinus reconciliatus monachis. 59. Joannes Gualbertus magni nominis abbas. 60. Petrus cognomento Igneus. 61. Quid in monachos papa. 62-70. Agnetem Augustam in suis mœroribus consolatur per litteras Petrus Damiani. 71. Pars quarta murorum Hierosolymæ ædificata a Christianis.

MLXIV. 1-3. Quæ præcesserint Concilium generale Mantuæ indictum. 4-8. Petri Damiani Epistola objurgatoria ad Godefredum. 9-26. Ejusdem Petri Epistola ad Henricum regem Cadaloo faventem. 27-31. Petrus agit per litteras cum papa et Hildebrando de se ac de profectione Mantuam. 32, 33. Concilium Mantuanum. 34, 35. Cadalous rursum furit in Romanam Ecclesiam. 36-38. Alexandri papæ Epistola ad Rhemensem archiepiscopum. 39-41. Exitus Cadaloi et ejus fautorum. 42. Hugo cardinalis legatus in Hispaniam. 43-56. Celebris peregrinatio Hierosolymam. 57. Terræ motus Constantinopoli.

MLXV 1-9. Nicolaitas seu clericos fornicarios Petrus Damiani exagitat, datis ad plures litteris. 10-15. Incestuosorum hæresim idem insectatur. 16-22. Concilia Romana duo adversus incestuosos et decreta de computandis gradibus consanguinitatis. 23-35. De duobus abusibus tollendis Epistola Petri Damiani ad Alexandrum papam. 36-49. Contra novum simoniæ genus Petrus insurgit. 50-53. Hamburgensis Ecclesiæ martyres apud Slavos. 54-56. Furor Henrici regis in S. Annonem

archiepiscopum Coloniensem. 57, 58. Petrus Damiani per litteras hortatur Agnetem Augustam, ut Romam redeat. 59-62. Ferdinandi Magni obitus in Hispania. 63, 64. Uricæ gentis eruptio et debellatio.

MLXVI. 1, 2. Alexander papa in Nortmannos Godofredum immittit. 3, 4. Idem papa promovet Cassinenses et ornat privilegiis. 5-10. Mortuo S. Eduardo, regnum Angliæ obtinet Guillelmus Nortmannus, qui accepto vexillo a summo Pontifice superat Heroldum tyrannum. 11, 12. Cunonis electi archiepiscopi Trevirensis cædes. 13. Obitus miserandus episcopi vari. 14. Henricus rex cogitur dimittere Adalbertum. 15. Ecclesia Hungarica tumultuatur. 16-22. Ecclesia Mediolanensis a pseudoepiscopo Guidone vexata, Arialdi martyrio illustratur. 23. Joannes Xyphilinus patriarcha Constantinopolitanus.

MLXVII. 1-11. Legatio Pontificia ad Ecclesiam Mediolanensem tollendis abusibus laborat. 12-19. Adalberti archiepiscopi Hamburgensis curæ de propaganda fide et de cogenda Synodo. 20. Eudoxia vidua Constantini imperat Constantinopoli.

MLXVIII. 1. Exactio denarii S. Petri in Anglia. 2. Papa consultus ab episcopis. 3, 4. Principes defensionem Romanæ Ecclesiæ jurant in Synodo. 5. Diogenes imperator Constantinopolitanus.

MLXIX. 1-4. Petrus Damiani in Germaniam legatus prohibiturus divortium Henrici regis a Bertha. 5-7. Petri litteræ duriusculæ ad Alexandrum papam. 8. Papæ decretum de ordinatis per saltum.

MLXX. 1, 2. Germani archiepiscopi Romam veniunt dicturi causam coram Romano Pontifice. 3-10. S. Anno archiepiscopus Coloniensis ab urbe defert reliquias S. Cæsarii miraculis insignes. 11-15. Legati Apostolici in Anglia, qui in Concilio Vintonensi Stigandum pseudoepiscopum Cantuariensem deponunt. 16-21. Lanfrancus episcopus Cantuariensis creatus ad Alexandrum papam scribit querens. 22-26. Aliæ litteræ utriusque datæ de statu diœcesis. 27-30. Basilica Lucæ ædificata et ornata per Alexandrum papam. 31-34. De januis æreis in Basilica S. Pauli extra mœnia. 35-42. Godefredus dux moritur : unde de Beatricis conjugis et Mathildis genealogia disquisitio.

MLXXI. 1-3. Synodus Moguntina in causa episcopi Constantiensis et ejus depositio. 4. Alexander papa Basilicam dedicat Cassinensem. 5-8. Lanfrancus episcopus Cantuariensis Romam veniens cum episcopo Eboracensi, quæ a Pontifice acceperit observantiæ signa, et de quibus egerit. 9-11. Alexandri papæ Epistola ad regem Angliæ per Lanfrancum. 12-14. Diogenis imperatoris miserandus finis. 15-22. Theophylactus episcopus in Bulgaria et ejus litteræ. 23. Petrus episcopus Anagninus apocrisiarium apud Michaelem imperatorem.

MLXXII. 1-6. Causæ ad summum Pontificem delatæ contra Henricum regem et simoniacos. 7. Agnes Augusta ducem Sueviæ liberat. 8-15. Concilium generale in Anglia de primatu Ecclesiæ Cantuariensis super Eboracensem. 16-22. Lanfranci Epistola ad Alexandrum papam et Hildebrandum de controversia definita. 23, 24. Epistola decretalis Alexandri papæ. 25-29. De tempore obitus Petri Damiani. 30-34. Ultima Petri legatio Ravennam et ejus obitus Faventiæ.

MLXXIII. 1-8. Henrici regis temere acta contra Ecclesiarum jura et quoad decimas. 9, 10. Cur episcopus Pragensis depositus, et deinde restitutus fuerit ab Alexandro papa. 11. Anselmus episcopus Lucensis. 12. Miracula et obitus Alexandri papæ. 13-15. De scriptis in Gregorium VII editis. 16-19. Gregorii natales, pueritia et educatio. 20-28. Gregorii VII electio legitima contra impugnatores adstruitur. 29. Agnes Augusta Cassini degit. 30-38. Hugonis cardinalis legatio in Hispaniam ad vindicanda jura Romanæ Ecclesiæ et consulendum negotiis Christianorum. 39-44. Benevolas Gregorius dat litteras ad Henricum regem, qui demisse et pœnitens respondet. 45-48. Consulit Ecclesiæ Mediolanensi Gregorius, et dat litteras ad episcopum Cantuariensem. 49, 50. Studet Gregorius componendo schismati Orientali. 51, 52. Gregorii litteræ ad ducem Venetiarum. 53-55. Litteræ ad Vratislaum ducem Bohemiæ de episcopo Pragensi et de solvendo censu. 56-58. Gregorius Beneventi agit cum Landulpho principe. 59-62. Anselmum episcopum Lucensem a recipienda investitura deterret. 63. Juramentum fidelitatis a principe Capuano exhibitum papæ. 64-66. Cyriacum episcopum Carthaginensem male habitum a suis consolatur Gregorius et populum arguit. 67, 68. Cum episcopis Sardiniæ de rebus disciplinaribus agit Gregorius. 69-75. Gregorius Capua adit Cassinum, Terracinam, Privernum, plures pluribus scribens litteras et consulens Ecclesiis. 76-78. Gregorius sequester pacis inter regem et Saxones 79, 80. Mortuo S. Joanne Gualberto, Gregorius ad ejus monachos scribit. 81. Instauratur dia-

conia S. Mariæ in porticu. 82-89. Ecclesiæ Bulgaricæ infestatio : unde Theophylacti episcopi studia et labores. 90-92. Victoria Michaelis imperatoris adversus Persas et Francos. 93. Scripta Theophylacti.

MLXXIV. 1-3. Legatio a Gregorio papa ad Henricum regem. 4, 5. Gregorius vocat Romam Liemarum Bremensem archiepiscopum, qui obedire renuit. 6-9. De rebus conciliandis litteræ Gregorii ad Henricum regem et Agnetem Augustam. 10-13. Per feminas Ecclesia defensa, ex quibus Mathildis S. Petri studiosissima papæ pias monitiones recipit. 14-17. S. Anselmo Mathildis instruenda traditur. 18,19. De legatione missa ab Agnete ad Gregorium. 20-33. Veritas demonstrata et mendacia confutata circa Mathildis conjugium et statum. 34,35. Calumniæ in Gregorium papam prorsus futiles. 36-44. Synodus Generalis Romæ in clericos concubinarios : unde in Gregorium fremitus. 45-48. Acta in Romano Concilio in causa cleri Lucensis adversus proprium episcopum. 49-55. Expeditioni Orientali parandæ qua litteris qua laboribus vacat Gregorius. 56-61. Epistolæ Gregorii ad Sancium Aragoniæ regem de ritibus Romanæ Ecclesiæ inducendis et aliis. 62,63. S. Hugonis consiliis utitur Gregorius. 64,65. Guillelmi regis Angliæ et reginæ officia erga Gregorium. 66-70. Philippi Francorum regis scelera Gregorius insectatur litteris ad episcopos datis. 71-74. De sua nimia indulgentia apologetica Gregorii Epistola. 75. Anno Coloniensis archiepiscopus Romanæ Ecclesiæ studiosus. 76-78. Indicitur Synodus in annum sequentem, ad quam varii episcopi ad causam dicendam vocantur. 79-80. Gregorius papa ægrotans dat litteras. 81-85. Salomon rex Hungariæ regno pulsus : unde Gregorii litteræ ad Henricum et reginam Judith.

MLXXV. 1,2. Magna Synodus Romæ cogitur. 3-9. Quæ præcesserint Synodum, Gregorio universalem corruptionem deplorante per litteras ad diversos datas. 10-25. Acta Synodi, per quam deponuntur episcopi, clerici simoniaci et fornicarii damnantur : inter Gregorium et Henricum regem plura tractantur. 26-30. Gregorius totus in reformatione Ecclesiæ legatos mittit ad Polonos, ad Russos, ad Danos. 31, 32. S. Annonis archiepiscopi Coloniensis obitus. 33-35. Cincius præfectus urbis infanda audet in Gregorium, instigante Guiberto schismatico. 36-38. Synodus Anglicana.

MLXXVI. 1-6. Henrici regis contemptus in Sedem Apostolicam : unde Gregorii querelæ et monita eum Romam vocantis. 7-11. Refutantur mendacia a scriptore prolata circa indictionem Concilii Wormatiensis. 12-15. Conventiculum Wormatiense, in quo Gregorii papæ depositio decernitur. 16-22. Legatis regiis Romam venientibus, Synodus Romana celebratur, in qua Henricus excommunicatur cum episcopis schismaticis. 23-30. Gregorii Epistola Synodalis et singula decreta excommunicationis in Henricum et episcopos. 31-33. Privilegia Apostolicæ Sedis. 34-37. Divina vindicta in schismaticos. 38. Occiditur Godefredus dux Lotharingiæ. 39-43. Ab Henrico rege deficiunt episcopi et principes, ad quos scribit Gregorius. 44-48. Sollicitus de Henrici pœnitentia Gregorius dat litteras encyclicas. 49-62. Conventus Friburiensis in causa regis, qui acceptis conditionibus in Italiam iter aggreditur. 63, 64. Quo animo regis hostes rem agerent. 65-68. Croatiæ rex creatus a Gregorio in Synodo per legatos Apostolicos. 69-72. Gregorius ad petitionem regis Arabum ordinat episcopum Servandum. 73-75. Rogerius comes Siciliæ reconciliatus Ecclesiæ. 76. Contra clericos fornicarios in Flandria decérnitur. 77. Herlembardi martyrium. 78. Beatricis comitissæ obitus.

MLXXVII. 1-16. Henrici regis iter in Italiam : Canusii acta cum Gregorio papa a quo certis conditionibus absolvitur. 17-19. Epistola Gregorii de pœnitentia et absolutione regis. 20-22. Henrici regis juramentum, et de ejus conversione quæstio. 23, 24. Donatio Mathildis facta Romanæ Ecclesiæ. 25-31. Fremitus schismaticorum evellere conantium a papa Henricum, qui eis assentitur. 32-37. Tergiversationes Henrici illudentis principes Germaniæ et Gregorium papam. 38-41. Gregorii judicium de restituendis bonis Ecclesiæ in diœcesi Coloniensi. 42, 43. Gregorius Romam redit. 44-48. Rudolphus rex creatur Germaniæ, inscio Gregorio papa. 49-52. Gregorius de sua profectione in Germaniam ad compescendas turbas dat litteras ad legatos. 53-56. Legati Apostolici vim passi a schismaticis, unde Gregorii litteræ et querelæ. 57, 58. Schismatici divinitus afflicti. 59-65. Variæ legationes missæ a Gregorio, qui de investituris tollendis maxime angitur. 66-74. Suenonis regis Daniæ obitus, et ejus publica pœnitentia ob violatam immunitatem Ecclesiasticam. 75-77. Suenoni succedit filius, ad quem Gregorius scribit. 78. Ladislaus rex Hungarorum. 79, 80. Cincii malus et Agnetis Augustæ sanctus obitus.

MLXXVIII. 1-10. Synodus Romæ contra Guibertum et episcopos et laicos schismaticos : et Acta Synodalia. 11-13. Calumniæ a Bennone in Gregorium prolatæ. 14, 15. Ad S. Hugonem Gregorii litteræ de suis cruciatibus. 16-19. Gregorius pacis studiosus legatos utriusque postulat partis, qui Romam veniunt. 20-23. In Synodo Romana excommunicantur Nicephorus invasor imperii Constantino-

politani et invasores monasterii Cassinensis. 24, 25. Jordanus princeps Capuæ redargutus resipiscitur. 26-29. Investiturarum interdictio, et depositio archiepiscopi Ravennatis. 30. De privilegiis adimendis per Pontificem Romanum. 31, 32. Gebehardi archiepiscopi exilium, et Gregorii cura de Norvegiis.

MLXXIX. 1-3. Synodus Romæ contra Berengarium, qui jurando damnat suum errorem. 4-6. Circa Berengarii heresim quas sit calumnias passus Gregorius. 7. S. Bruno Signiæ episcopus. 8-10. Acta in Synodo ab utriusque regis legatis. 11, 12. Juramentum patriarchæ Aquileiensis, et reliqua in Synodo tractata. 13-15. De Bernardo abbate Massiliensi. 16, 17. Legatio in Hispaniam paci conciliandæ. 18. Ducem optimum factum monachum dolet Gregorius. 19, 20. Ad novum regem Hungariæ et ad alios litteræ. 21-25. Rex Angliæ quid ausus fuerit contra Romanum Pontificem, et quomodo resipuerit. 26-28. Gregorius calumniatus se purgat per litteras ad Germanos datas. 29. Dalmatiæ regni invasorescoercet Gregorius. 30, 31. Ad Canutum regem novum Daniæ Gregorii Epistola. 32-35. Legatio, litteræ et catenæ S. Petri ad Alphonsum regem Hispaniarum mittuntur. 36-38. Concilium in Britannia, et decretum a Gregorio missum de falsa pœnitentia proscribenda. 39-41. Martyrium S. Stanislai episcopi Cracoviensis, in cujus auctores Gregorius decernit. 42. Legatio ad regem Hungariæ pro veneratione sanctorum.

MLXXX. 1. Divinum Officium lingua Slavonica celebri negat Gregorius. 2-13. Concilium Romanum de investituris, de excommunicatione schismaticorum et invasorum bonorum Ecclesiæ, de electione episcoporum, et decretum excommunicationis contra Henricum regem. 14, 15. Divina vindicta in Henricum sera æque ac gravis. 16. Diversarum Ecclesiarum juribus per Synodum definitis. 17-21. Conciliabulum Brixiense, in quo, deposito Gregorio, pseudopontifex Guibertus elevatur. 22-27. Virulenta Henrici Epistola ad Gregorium papam, et legatio ad principes. 28-34. Guibertus antipapa, in quem insurgunt viri sanctitate insignes. 35-39. Robertus Guiscardus pœnitens jurat Gregorio fidelitatem, censum solvendum spondet. 40-43. Ad fideles Campaniæ episcopos Gregorii litteræ de schismate Brixiensi. 44-47. Michaelem imperatorem ad se confugientem excipit Gregorius, et pro expeditione Orientali laborat. 48-51. Indicta expeditio in Guibertum, et electus novus a Gregorio episcopus Ravennas. 52-54. Gregorius ad Germanos Catholicos. 55. Rudolphus rex in prœlio occisus. 56-58. Corpus S. Matthæi Apostoli inventum Salerni. 59-61. Gregorius dat et recipit litteras a regibus sibi fidelibus. 62-65. Ab incestuosis nuptiis Gregorius deterret Alphonsum regem Hispaniarum. 66-72. Idem rex in omnibus parens Gregorio disciplinam Ecclesiasticam ad ejus nutum componit. 73, 74. Legatio Armenorum ad papam et eorum errores damnati. 75-78. Concilium Lugdunense, in quo damnatur Rhemensis episcopus : unde Gregorii litteræ ad Philippum regem Galliarum. 79. Meldensis Synodus in qua episcopus creatus S. Arnulphus. 80. Patriarcha Constantinopolitanus.

MLXXXI. 1, 2. Synodus Romæ, in qua iterantur excommunicationes. 3-5. Nova hæresis regem non posse excommunicari confutatur. 6-12. De statu rerum Italicarum Germanicarumque Gregorii litteræ ad episcopos, multa pro bono Ecclesiæ suadentis. 13, 14. Robertus Guiscardus Alexium imperatorem superat in Oriente. 15-24. Henricus machinamenta molitur, descendit in Italiam, illaturus Ecclesiæ Romanæ durissimam persecutionem, ad quam Gregorius fideles per litteras circulares parat. 25, 26. Mathildis pietas laudanda et fortitudo. 27. Denarium S. Petri Gregorius recipit. 28. Lanfrancus archiepiscopus vocatur ad Limina Apostolorum. 29-32. Gregorius nonnullos monet et excommunicat : Visigothos ad fidem conversos recipit. 33-35. Acta a Gregorio cum Bertranno comite, cum comitibus Andegavensi et Pictaviensi. 36-39. S. Canuti martyrium, et laudes.

MLXXXII. 1, 2. Henricus cum Guiberto obsidet Urbem et infestat. 3-5. Gregorius impeditus ne cogeret Synodum dat encyclicam apologeticam. 6-8. Ecclesiæ Tervannensis causa tragica, et ipsius pseudoepiscopi miserandus exitus. 9. Hermannus subrogatur Rudolpho. 10-14. Alexii imperatoris bulla aurea de non auferendis Ecclesiarum ornamentis.

MLXXXIII. 1. Guibertus antipapa in Petri Sedem intruditur. 2-5. Synodus Romæ inter pressuras Henrici a Gregorio habita. 6, 7. De corona danda Henrico altercatio, invalescente persecutione. 8-16. Desiderius abbas Cassinensis et cardinalis congreditur cum Henrico.

MLXXXIV. 1, 2. Urbe potitur Henricus et coronatur ab antipapa. 3-5. Quæ passus et quæ crudelia Romæ egerit Henricus. 6-9. Accersitus a Gregorio papa Robertus, qui Henricum fugat. 10-12. Gregorius, celebrato Concilio, recedit ab Urbe. 13. Henricus revertitur in Germaniam. 14. Robertus navali prœlio victor. 15-17. Profligati schismatici a Catholicis, et recepti pœnitentes a legato Anselmo. 18-22. Gregorius papa regi Angliæ pro Odone episcopo in vinculis detento scribit.

23-25. De eodem episcopo arte divinatoria et aliis criminibus implicito. 26, 27. Robertus comes Flandriæ precibus Gregorii in suos fit moderatior.

MLXXXV 1-3. Conventus habitus inter catholicos et schismaticos, disputantes de vi excommunicationis Henrici. 4-8. Concilium generale Quintilineburgense contra Henricum pro papa. 9. Conciliabulum Moguntinum schismaticorum. 10. Furena schismaticorum episcoporum et principum. 11-15. Gregorii papæ obitus et miracula. 16-18. Præclare statuta a Gregorio. 19-21. De electione successoris judicium Gregorii et designatio Desiderii. 22-26. Obitus Roberti Guiscardi et munera ab eo oblata monasterio Cassinensi. 27, 28. De Rogerio Roberti vasallo.

MLXXXVI 1-5. Pro Desiderii electione ad summum Pontificatum conatus, ipso resistente. 6-8. In Germania schismaticorum exercitus cum Henrico ingenti clade proteritur. 9-13. Obitus S. Anselmi Lucensis episcopi et miracula, inde schismaticorum conversiones. 14, 15. Scripta et res gestæ S. Anselmi. 16. Carthusiæ solitudo habitari cœpta.

MLXXXVII 1-7. Victor II papa consecratur : ubi multa de turbis Romæ excitatis per antipapam Guibertum nefandis sceleribus maculatum. 8. Victoria adversus Saracenos Africanos. 9-16. Concilium Beneventanum, in quo Victor papa, post multa de statu Ecclesiæ, successorem designat. 17. Victoris obitus. 18-20. Conventus Nemetensis, et infelix obitus schismatici episcopi. 21. Translatio S. Nicolai. 22. Opus quadripartitum Deusdedit presbyteri cardinalis. 23-25. S. Arnulphi obitus et miracula. 26-33. Wilhelmi I regis Angliæ pœnitentia et obitus.

MLXXXVIII 1-4. Terracinæ Urbanus II papa creatur. 5-7. Urbanus papa Cassini sanatus a S. Benedicto. 8-11. Consecratur et privilegiis ornatur Ecclesia monasterii Bantini in Apulia. 12, 13. Primatus datus Ecclesiæ Toletanæ. 14. Schismaticorum episcoporum pœnitentia. 15-25. Berengarii obitus et Epitaphium : utrum de ejus resipiscentia Hildeberto, an Lanfranco sit fides habenda. 26. S. Gebehardus archiepiscopus Salisburgensis ab exilio revocatus moritur.

MLXXXIX 1-4. Urbanus papa legationem Constantiensi decernit episcopo, et Synodum Romæ celebrat. 5-7. Urbanus papa ad Eliam episcopum Barensem. 8. Concilium Trojanum de consanguinitate. 9. Matrimonium Mathildis cum Welphone. 10. Bonizo episcopus martyr. 11. Henricus victus. 12-17. Lanfranci episcopi Cantuariensis obitus ejusque Epistolæ ad reges Hiberniæ. 18. Lues dicta ignis sacer. 19. Nicolaus Grammaticus patriarcha Constantinopolitanus.

MXC 1. Concilium Tolosanum. 2-7. Concilium Melphitanum et ejus acta : ubi Rogerius S. R. E. dux vassallus investitur. 8-19. Ludovicus comes et Waltramo per litteras tentatus, ut adhæreat Henrico, item per litteras docte resistit. 20. Bernardus Constantiensis scriptor contra schismaticos, a quibus multa patiuntur Catholici. 21-29. Urbanus papa pro monachis laborat : et privilegia eisdem collata.

MXCI 1. Urbano papa extra Urbem morante, Guibertus Romæ recipitur. 2. Concilium Beneventanum. 3. Mantua capta. 4-7. Vitæ communis institutio apud laicos ab Urbano approbatur. 8-15. Taraconensis civitas donata S. Petro. 16-22. Inventio corporis S. Sabini in Ecclesia Barensi. 23-25. Confessorum et defensorum catholicæ veritatis obitus.

MXCII 1. Welpho dux propugnator Catholicorum. 2-5. Consecratio Ivonis episcopi Carnotensis. 6-11. Ivo ad Richerium archiepiscopum Senonensem. 12. S. Bruno Romam ab Urbano papa vocatur. 13, 14. Ericus rex Danorum cum summo Pontifice de diœcesum negotiis agit. 15-28. Urbanus papa Ecclesiam monasterii Sanctæ-Trinitatis apud Salernum consecrat, et eidem confert privilegia.

MXCIII 1. Concilium Trojanum posterius. 2-5. Conradus filius Henrici a patre desciscit, justa impellente causa, et rex coronatur. 6. Catholici resurgunt adversus schismaticos. 7-10. Ivonis Epistolæ ad Romanum Pontificem gratulatoriæ et deprecatoriæ. 11-13. S. Anselmus ordinatur Cantuariensis episcopus, ad quem Ivo litteras dat. 14. Confessorum decessus.

Appendix de azymo et fermentato.

SUMMARIUM

TOMI XVIII.

MXCIV. 1. Factio Schismaticorum Romanos vexat. 2, 3. Concilium Constantiense. 4-17. Concilium Gallicanum contra illegitimum regis Philippi connubium, præside Hugone archiepiscopo Lugdunensi legato Apostolico, et Ivone episcopo Carnotensi multum per litteras laborante. 18-22. Fides et constantia monialium miraculo dignata. 23-26. Querela Ivonis ad Urbanum papam de clerico monetario. 27-32. Librum de Incarnatione Verbi ad Urbanum papam mittit S. Anselmus, docens cur et contra quem sit scriptus. 33. Sancti Anselmi cum rege Angliæ altercatio. 34-38. Schismaticorum conversio, et inventio corporis S. Marci Venetiis.

MXCV. 1-7. Concilium Placentinum, in quo acta causa imperatricis Praxedis, decretum auxilium Orientalibus, hæreses vigentes damnatæ. 8. Indicitur concilium Claramontense. 9-23. In causa Philippi regis quanta scripserit, egerit et passus fuerit Ivo, ut ab illicito conjugio eum revocaret. 24-33. Concilium Claromontense et ejus canones et statuta. 34-49. Indicitur in Concilio expeditio Hierosolymitana, ad quam Urbanus papa suis concionibus populos adhortatur. 50-53. Prædicatur ubique expeditio, et divinis fulcitur auxiliis. 54-58. Concilium Anglicanum in causa Urbani papæ.

MXCVI. 1, 2. Concilium Turonense ab Urbano papa celebratur : Philippus rex absolvitur. 3-8. Confert privilegia, tollit abusus ab Ecclesia Turonensi Urbanus papa. 9, 10. De monasterio S. Mauri in Glannafolio et monachis Fossatensibus. 11, 12. Parata expeditio in Orientem et profectio. 13. Urbani II reditus Romam.

MXCVII. 1-10. S. Anselmi cum rege Angliæ conflictus, et Romam adventus, Barensi Concilio affuturus. 11, 12. Obsidio Capuana. 13. S. Anselmus laborat pro infidelium conversione. 14-17. Rogerius comes Siciliæ mirabiliter liberatus, cum quo Urbanus papa congreditur Salerni. 18-143. Hic Baronius aggreditur serio admodum tractare de male instituta monarchia Siciliæ occasione diplomatis Urbani papæ, hoc anno dati Rogerio Siciliæ comiti. 144, 145. Expeditionem in loca sancta Urbanus papa litteris ad Alexium imperatorem datis comitatur. 146-153. Concilium Barense, quod S. Anselmus illustrat, scribens de processione Spiritus Sancti. 154. Obitus S. Margaritæ reginæ Scotorum.

MXCVIII. 1-3. Concilium Romæ in Basilica Vaticana. 4-8. Urbani papæ erga Anselmum officia, et præclara hujus virtutum exempla. 9-13. Conciliabulum Romæ schismaticorum. 14-16. Expeditionis Hierosolymitanæ felices res gestæ. 17, 18. Origo Cisterciensium.

MXCIX. 1-22. Gravis controversia inter Ivonem episcopum Carnotensem et legatum Apostolicæ Sedis. 23-25. Synodus Romæ, et obitus Urbani papæ. 26. Hierosolyma capta. 27-39. Litteræ decretales Urbani papæ, et cætera de eo. 40, 41. De imagine Crucifixi Hierosolymis inventa. 42,43. S. Petrus episcopus Anagninus, et Concilium Hierosolymis. 44, 45. Baronii digna consideratio. — Peroratio cum gratiarum actione. — Præfatio auctoris cum imploratione divini auxilii.

MC. 1-6. Electio Paschalis papæ II. 7-13. Litteræ encyclicæ ab exercitu Terræ-Sanctæ ad Occidentem missæ. 14, 15. Ivonis ad Paschalem papam litteræ de bene disponenda Ecclesia Gallicana. 16, 17. Studia Paschalis pro expulsione antipapæ, qui moritur. 18-20. Paschalis perduelles cohibet : in causa Philippi regis legatos mittit in Gallias. 21, 22. Concilium Pictaviense et ejus canones. 23-26. In clericum concubinarium terribilis ultio divina. 27-29. Paschalis papæ litteræ et legatio ad militantes in Oriente. 30-34. Obitus Godefredi regis Hierosolymitani, cujus successor Balduinus male meretur de patriarcha Hierosolymitano. 35-39. Mortuo Willelmo rege, Anselmus redit in Angliam, et quid cum Henrico successore transactum. 40. Legatio a Paschali papa Gebehardo Constantiensi episcopo tradita. 41. Privilegium Cisterciensium monachorum.

MCI. 1-5. De investituris quæstio et legatio regis Angliæ et Anselmi episcopi ad Romanum Pontificem, et hujus sententia. 6. Conradi regis obitus. 7. Philippus rex Romam venturus. 8-12. Ivonis litteræ et labores pro electione Gallonis contra Stephanum in sede Bellovacensi. 13. Secunda expeditio Hierosolymitana. 14. S. Brunonis Carthusiensis obitus.

MCII. 1-11. Concilium generale Romæ, ubi de juramento ab episcopis dando Apostolicæ Sedi. 12, 13. Concilium Londoniense sub S. Anselmo, et ejus canones. 14-16. Otto cancellarius imperatoris electus Bambergensis episcopus, Paschali papæ se subjicit. 17-19. Robertus comes Flandriæ adversus schismaticos excitatur. 20, 21. Donatio Mathildis renovata. 22, 23. Bernardus cardinalis legatus apud Mathildem, quid passus a schismaticis Parmensibus.

MCIII. 1-3. Otto consecratus Bambergensis episcopus a Paschale papa, litteras ad suam Ecclesiam dat. 4. Paschalis papæ Epistola ad Bambergensem Ecclesiam. 5-10. S. Anselmus Romam veniens et Paschalis papa pro Ecclesiæ Anglicanæ libertate cum Henrico rege agunt et laborant. 11, 12. Ivonis litteras defert Walo episcopus Parisiensis ad Paschalem papam. 13. Elevatio reliquiarum S. Priscæ Romæ. 14. Dispensatio in quarto gradu consanguinitatis cum duce Poloniæ. 15. Privilegium monasterio Bantino in Apulia.

MCIV. 1. Legatio a Paschale papa missa in Poloniam. 2-7. Legatio in Galliam pro absolutione regis, et Concilium Trecense. 8-10. Pro suo clero labis simoniacæ impetito Ivonis litteræ ad legatum Pontificium. 11, 12. Querelæ Ivonis de appellationibus ad Romanum Pontificem. 13, 14. Judicia Paschalis papæ contra jurium Ecclesiæ violatores. 15-17. S. Brunonis episcopi Signiensis legatio in Gallias. 18. Paschalis Epistola ad episcopum Compostellanum.

MCV. 1-5. Henricus filius a patre desciscit Catholicam fidem restituturus. 6, 7. Henrici imp. litteræ ad Paschalem papam. 8-11. In conventu Germanico, Henricus imperator se abdicat, filio tradens regnum, unde legatio ad papam. 12. Ossa Guiberti antipapæ effossa, et in flumen projecta. 13, 14. Obitus Petri Anagniæ episcopi, et ejus canonizatio.

MCVI. 1-8. Henricus imperator fuga lapsus litteris declamat in papam, suam agens causam. 9-11. Sylvester antipapa : legati Germanici capti. 12-22. Ad filium et episcopos litteræ querulæ et vaferrimæ Henrici imp. suæ restitutioni inhiantis, et ejus obitus. 23, 24. Gaudium orbis mors Henrici. 25. Paschalis II in Gallias profectio. 26. De Antichristo prædictiones. 27-35. Synodus Guastallensis et ejus canones schismatica vulnera medentes. 36-40. Quid in Synodo actum in causa Herimanni pseudo-episcopi Augustani. 41. Paschalis Parmæ. 42. Ejus profectio in Gallias. 43-48 Mortuo Philippo Galliarum regi Ludovicus filius succedit et consecratur : unde Ivonis episcopi apologia contra Rhemenses. 49-51. Rhemensis Ecclesia collapsa quomodo restituta.

MCVII. 1. Paschalis in Gallia Concilium Trecense celebrat. 2-4. Dolensis Ecclesia episcopum poscit Vulgrinum renitentem. 5. Reditus Paschalis in Urbem. 6-8. Henricus Angliæ rex, rebus Ecclesiæ compositis, debellat hostes, potitur Nortmannia. 9-11. Status infelix Ecclesiæ Nortmanniæ. 12-14. Henricus rex Angliæ mutatus in tyrannum Hildebertum episcopum Cenomanensem

persequitur. 15-20. Concilium Hierosolymitanum, in quo Gibelinus episcopus Arelatensis legatus eligitur patriarcha : unde litteræ ipsius et Paschalis ad Aurelianenses.

MCVIII. 1. Paschalis compescit rebelles. 2, 3. Concilium Beneventanum sub Paschale papa. 4-7. Concilium Londoniense de libertate Ecclesiæ et castitate clericorum. 8, 9. Paschalis papæ litteræ gratulatoriæ ad S. Anselmum. 10-12. De Hierosolymitana Ecclesia amplianda Paschalis litteræ. 13, 14. Patriarchæ Antiocheni querelas compescit papa.

MCIX. 1, 2. Paschalis incestuosum inhibet conjugium Alphonsi Aragoniæ regis cum Uraca : unde Burdini episcopi Bracharensis mala initia. 3, 4. Obitus S. Anselmi et Hugonis abbatis Cluniacensis. 5-7. Godefredus episcopus Ambianensis agit Romæ cum Paschale papa de suis juribus. 8. Pontius abbas Cluniacensis. 9. Egino abbas S. Udalrici Augustæ Vindelicorum.

MCX. 1-7. Henrici regis adventus in Italiam, et pacta conventa inter ipsum et Paschalem papam. 8. Urbs Bethleem erigitur in episcopatum.

MCXI. 1-4. Quæ Henrici regis ingressum in Urbem præcesserint. 5-12. Introducto rege in Basilicam S. Petri, post varios tractatus Romanos inter et Germanos bellum oritur, fit cædes. 13. Epistola Joannis cardinalis Tusculani de rebus gestis. 14-24. Paschalis papa captivus tractus ab Henrico cogitur cum eo de investituris agere, eumque coronat. 25, 26. Conradi archiepiscopi Salisburgensis constantia contra Henrici sacrilegium perperam ab aliquo defensum. 27-32. Conventioni Paschalis adversantur multi, et maxime S. Bruno episcopus Signinus per litteras. 33, 34. Paschalis suum factum damnans recusat ipse damnari. 33-43. De Paschale inter episcopos altercatio, et maxime inter Ivonem et archiepiscopum Lugdunensem. 44. Henricus ubique damnatus. 45. Obitus Boamundi principis Antiochiæ. 46. Berythus et Sidon captæ. 47-49. De certitudine resurrectionis miraculum.

MCXII. 1-3. Concilium Lateranense Paschalis litteræ suum factum improbantis præcedunt. 4-11. Celebratio Concilii Lateranensis. 12-18. Concilium Viennense investituras damnans, cujus confirmationem Paschalis papa differt. 19, 20. Adalbertus archiepiscopus Moguntinus mutatus pro Pontifice contra Henricum. 21. Alexii imperatoris Orientis legatio Romam. 22-25. Causa Herimanni episcopi Augustani ad Paschalem papam delata. 26-28. Craticula S. Laurentii educta et aliæ SS. reliquiæ inventæ Romæ. 29. Arnulphus patriarcha Hierosolymitanus.

MCXIII. 1-3. Paschalis papa Beneventi dat litteras patriarchæ Antiocheno et Balduino regi. 4. Balduini illicitum conjugium. 5. S. Bernardi a sæculo conversio.

MCXIV. 1. Synodus habita Ceperani. 2, 3. Legationes papæ Beneventum ad turbas sedandas. 4-8. Quæ acta in Synodo Ceperani habita. 9, 10. Pallium papa ad Rodulphum archiepiscopum Cantuariensem mittit. 11-14. Synodus Bellovacensis, in qua Godefredus ad suam redire Ecclesiam Ambianensem jubetur. 15. Privilegium datum monachis Vallumbrosianis.

MCXV. 1-4. Ob novi præfecti electionem turbæ Romæ, quibus sedandis Paschalis papa laborat. 5. Concilium Trojanum. 6. Moguntini in imperatorem insurgunt pro suo archiepiscopo. 7. Dietericus cardinalis legatus. 8. Mathildis comitissæ obitus. 9. Concilium Hierosolymitanum in causa Arnulphi patriarchæ.

MCXVI. 1-6. In Concilio generali Lateranensi, Paschalis papæ nobilis pœnitentia, et retractatio pro rebus cum Henrico imp. gestis. 7-16. Chrysolani episcopi Mediolanensis ad Alexium imp. legati docta disputatio de processione Spiritus Sancti.

MCXVII. 1-5. Henrici adventus in Urbem, absente Paschale papa. 6, 7. Henricus imperator legationes ad Paschalem frequentat, pro absolutione obtinenda. 8, 9. De legationibus in Angliam mittendis controversia apud Paschalem papam. 10. Causa Furstani archiepiscopi Eboracensis. 11. Terræmotus in Longobardia; prodigia. 12-14. Origo historica et progressus monasterii Fontis-Ebraldi. 15. Balduini regis pœnitentia. 16. Obitus Muzalonis patriarchæ Constantinopolitani.

MCXVIII. 1-3. Paschalis papæ in Urbem reversi obitus, cui Gelasius II successurus. 4-9. Gelasii papæ

electio, captio et fuga, persequentibus schismaticis. 10. Intrusio Burdini Bracharensis episcopi in Petri Sedem, unde Gelasii Epistolæ circulares. 11-16. Gelasius Romam reversus iterum impetitus et multa passus, rebus bene dispositis, in Gallias navigat. 17-19. Galli liberales erga exulem Pontificem, qui consecrat episcopum Cæsaraugustanum, et dat litteras de indulgentiis. 20. Conon legatus Apostolicus in Germania. 21. Templariorum institutio. 22. Balduini regis obitus. 23-27. Alexius imperator Orientis moritur, Catholicus censendus, hæresum propulsator, in aliis laudandus, in aliis vituperandus. 28. SS. Godefridi episcopi Ambianensis et Lidgani abbatis Ord. S. Benedict. in agro Setino obitus.

MCXIX. 1-3. Gelasius papa Cluniaci moritur, successore designato. 4-8. Calisti papæ II creatio, quæ Romæ et Germaniæ rite innotescit. 9-11. Concilium Rhemense et Henrici imperatoris excommunicatio renuentis dimittere investituras. 12, 13. Congressus regis Anglorum cum Calisto papa. 14-17. Calistus Rhemis Norberto munus prædicandi confirmat, ecclesias dedicat, Cistercienses ornat privilegio. 18-20. Petri Cluniacensis litteræ ad imperatorem Constantinopolitanum et patriarcham pro restitutione cœnobii.

MCXX. 1, 2. Quæ Calistus papa Ecclesiæ contulerit Viennensi. 3-7. Calisti papæ iter et ingressus triumphalis in Urbem. 8-10. Calistus Beneventi investituram dat Willelmo duci, et monasterio Cassinensi consulit. 11. Legatio Ludovici regis ad Calistum papam. 12. Præmonstratensis Ordinis initium. 13. Rogerius princeps Antiochenus occisus.

MCXXI. 1-3. Burdino antipapa sublato Ecclesia liberatur : unde Calisti papæ litteræ circulares. 4, 5. Cupiditas Romanorum cohibita, et pax Ecclesiæ restituta. 6. Legatio archiepiscopi Moguntini pro conversione Henrici imp. 7, 8. S. Erminoldi abbatis Prufonigensis prope Ratisbonam transitus et res gestæ adversus Henricum imperatorem.

MCXXII. 1-3. Concilium generale Lateranense cum singulis canonibus : in quo auditi legati imperatoris de pace acturi. 4-8. Legati ex Concilio in Germaniam missi, per quos reconciliatio imperatoris et libertas Ecclesiæ firmata. 9-11. Pontius abbas Cluniacensis temere se abdicat, Hierosolymam pergit. 12. Obitus S. Berardi episcopi Aprutini.

MCXXIII. 1, 2. Monasterio Cassino et Ecclesiis Compostellanæ et Bracharensi Calistus papa consulit. 3, 4. Dedicationes ecclesiarum in urbe. 5. Venetorum victoriæ in Turcas. 6, 7. Comnenus imperator Orientis, victis hostibus ope B. M. Virg., ei dicat triumphum.

MCXXIV. 1-5. S. Otto episcopus Bambergensis Apostolatum ad Pomeranos suscipit, eosque optime instituit. 6. Obitus Calisti papæ, et ejus munificentia erga Urbis Ecclesias. 7, 8. Electio Honorii II per dolum peracta, deinde validatur. 9. Ingens et insperata victoria divinitus obtenta in Saracenos. 10, 11. Ecclesia Hibernensis languescens per S. Malachiam restituta : et Belgica per S. Norbertum ab hæresi purgata. 12. Constitutio Joannis imperatoris Orientis.

MCXXV. 1. Honorius contumacem abbatem deponit Cassinensem. 2. Honorius Beneventi. 3. Excommunicatio abbatis Cassinensis. 4-7. Cluniacensium querelæ adversus Pontium aggressorem ad Honorium papam delatæ. 8-10. Rhemi liberati a Francis, oppugnante Henrico imp., qui moritur. 11. Lotharius regnat. 12. Joannis Cremensis cardinalis legati in Angliam fama vindicatur. 13. Concilium Londoniense a legato Apostolico habitum.

MCXXVI. 1-5. Legatus Apostolicus missus ad componendas res monasterii Cassinensis : et inde tumultus et rixæ. 6-8. Petri Cluniacensis causa judicata, damnatio et obitus. 9. Matthæus episcopus cardinalis Albanensis ex monacho Cluniacensi. 10, 11. Quæ inter Cluniacenses et Cistercienses dissidia. 12, 13. Tanchelinus hæresiarcha, in quem pugnat S. Norbertus. 14-16. Hæreses Petri Broisini vulgo de Bruis et ejus supplicium. 17. Stephani abbatis Grandimontensis obitus et sanctitas. 18. Godefredi monachi Præmonstratensis diœcesis Monasteriensis obitus.

MCXXVII. 1-5. Defuncto Willelmo duce, Rogerius audacter fit dux Apuliæ, contra quem papa agit in conventu Beneventano. 6-8. Cardinalis episcopus Albanensis legatus Concilium celebrat Trecense, ubi Ordo Templariorum, agente S. Bernardo, confirmatur. 9-12. Inter episcopum Parisiensem et Ludovicum regem, qui illum bonis expoliaverat, dissidia. 13, 14. Qua causa

Ludovicus rex infensus archiepiscopo Senonensi. 15-17. Pro Senonensi archiepiscopo apud Honorium papam agunt Stephanus et Bernardus abbates. 18, 19. Concilium Wintoniæ contra clericos concubinarios. 20. S. Norbertus archiepiscopus Magdeburgensis. 21, 22. Willelmus archiepiscopus Tyri et S. Gualfardi Augustani obitus.

MCXXVIII. 1. Rogerius accipit investituram Apuliæ et fidelitatem jurat Honorio papæ. 2. S. Hugo episcopus Gratianopolitanus frustra pro dimittendo laborat episcopatu. 3. Stephanus abbas patriarcha Hierosolymitanus. 4. Rogerius excommunicatur.

MCXXIX. 1. Honorius papa commotus in Beneventanos. 2. Legatio in Daniam, Svetiam et Bohemiam. 3. De episcopo Virdunensi deposito S. Bernardi litteræ ad papam. 4, 5. Scripta S. Bernardi usque ad præsens tempus.

MCXXX. 1-5. Mortuo Honorio, eligitur papa Innocentius II, contra quem antipapa Anacletus evehitur: unde clades et sacrilegia in Urbe. 6, 7. Antipapæ Anacleti et Innocentii legitimi papæ merita discussa. 8-11. Petri cardinalis episcopi Portuensis litteræ ad cardinales pro antipapa. 12-15. Anacletus antipapa excommunicat Innocentium papam, et scribit ad Lotharium regem. 16-22. Schismaticorum cardinalium et aliæ ipsius Anacleti litteræ ad Lotharium regem et ad reginam. 23-26. Magistratus Romani ad Lotharium litteræ pro Anacleto. 27-34. Anacleti antipapæ legatio et litteræ ad regem Francorum et alios. 35-37. Anacleti litteræ frustra ad se Cluniacenses allicientis. 38-40. Reimbaldi episcopi Leodiensis admonitio circa Ecclesiæ Romanæ statum. 41-45. Legatio ab Anacleto data Gerardo episcopo Engolismensi, cujus ambitionem S. Bernardus perstringit. 46. Matthæus cardinalis legatus Innocentii papæ. 47, 48. Anacleti antipapæ litteræ ad Orientales. 49-52. Anacleti insignia pietatis et munificentiæ monumenta ad sibi animos conciliandos. 52, 53. Rogerius dux creatus et coronatus rex Siciliæ ab Anacleto : qui auctor fuit Siculæ monarchiæ. 54, 55. Quos et quot Anacletus antipapa illuserit. 56-60. Innocentius papa peregrinans obsequiis principum, episcoporum et populorum frequentatur. 61-64. S. Bernardi scripta et labores pro confundendis schismaticis. 65-66. Legatio ad comitem Pictaviensem in schismate obstinatum et pessimis moribus. 67. Clades Christiani exercitus in Oriente.

MCXXXI. 1. Innocentius papa Parisiis Pascha celebrat. 2-4. Rhemense Concilium, in quo consecratus Ludovicus VII rex Francorum. 5, 6. Anacleti excommunicati litteræ auctoritatem præsumptam ostentantes. 7-9. Innocentius papa cum Ludovico rege congreditur, et visitat Claramvallem. 10, 11. Privilegium Cisterciensibus de non solvendis decimis. 12-15. Innocentius papa in Galliis Lexoviense monasterium restituit, florentibus ubique Ordinibus monasticis et piis viris. 16. Balduini regis obitus.

MCXXXII. 1. Innocentius Cluniacensibus privilegium confert, et in Italiam iter aggreditur. 2. Innocentius papa Pisis. 3, 4. Beneventani, rejecto Anacleto, inhærent Innocentio. 5. Bruno Coloniensis archiepiscopus electus. 6. S. Hugo episcopus Gratianopolitanus moritur.

MCXXXIII. 1-3. Innocentius papa Romam venit cum Lothario, eumque imperatorem coronat, concedens allodium Mathildis. 4. Beneventani ad Innocentium. 5. Rogerii crudelitas in Apulos. 6, 7. Innocentius Pisas revertitur, ad cujus urbis cives S. Bernardi Epistola. 8. Diploma Innocentii papæ pro episcopo Pistoriensi.

MCXXXIV. 1. Concilium generale Pisanum. 2. Canonizatio S. Hugonis episcopi Gratianopolitani. 3-5. Episcopi Gallicani a Concilio revertentes per satellites Conradi regis vexantur. 6-9. S. Bernardus legatus cum cardinalibus ad Mediolanenses, ad quos et dat litteras. 10. S. Bernardi reditus ad Innocentium. 11. Rogerius proditione potitur civitatibus. 12. S. Norberti obitus.

MCXXXV. 1-6. Legatio Gaufredi episcopi Carnotensis in Aquitaniam, socio S. Bernardo, qui comitem Pictaviensem a schismate convertit. 7. Ultio divina in Gerardum episcopum Engolismensem Antipapæ legatum. 8-10. De martyrio Thomæ prioris S. Victoris Parisiensis. 11, 12. Adalbertus archiepiscopus Moguntinus suos subditos eximit a tributis. 13-15. Adversus Rogerium in Campania debacchantem legatio et litteræ Innocentii papæ ad Lotharium imp. 16, 17. S. Bernardi litteræ hortatoriæ ad Januenses. 18, 19. Adalbero archiepiscopus Trevirensis consolatur, et S. Bernardus juste redarguit Innocentium II. 20, 21. Moritur Henricus rex Angliæ, eique succedit Stephanus, qui de libertate Ecclesiæ reddenda jurat.

MCXXXVI. 1-8. Quanta Rogerius mala intulerit monasterio Cassinensi per Guarinum cancellarium. 9, 10. Infaustus ejusdem Guarini obitus. 11, 12. Ad legatos Cassinenses Lotharii imp. responsio. 13. Schismate inter se divisi Cassinates. 14, 15. De Conceptione Dei genitricis Lugduni celebrari cœpta et S. Bernardi ea de re sententia. 16-20. Hugonis de S. Victore Epistola ad archiepiscopum Hispalensem apostatam. 21-25. Pœnitentia atque obitus Ludovici Crassi regis Francorum : et Willelmi ducis Aquitaniæ testamentum et obitus. 26-33. In causa Rudolphi patriarchæ Antiocheni acta tum Romæ, tum in Oriente per legatos papæ.

MCXXXVII. 1. Congressus Lotharii imperatoris cum Innocentio papa. 2-5. Innocentius S. Bernardum accersit, qui contra schismaticos laboret. 6-10. Res feliciter gestæ in Apulia ab Henrico duce et Lothario imp. pro Innocentio papa. 11, 12. Innocentius Beneventi Rainulphum ducem Apuliæ creat, et episcopum Beneventanum consecrat. 13-23. Acta Cassini in causa depositionis Rainaldi abbatis, et electionis Guibaldi ab Innocentio papa et Lothario imp., cujus pietas innotescit. 24-33. Rogerius ablata recuperaturus venit et pugnat : ad quem S. Bernardi legatio, et cum schismaticis disputatio. 34-37. S. Malachiæ metropolitæ Hibernensis Romam adventus pallium accepturi et signa.

MCXXVIII. 1-6. Mortuo Anacleto frustra alius subrogatur : unde pax Ecclesiæ reddita. 7-10. S. Bernardus ad suum monasterium revertitur, et pro electione episcopi Lingoniensis laborat. 11. Extincto schismate, Roma refloret. 12. Lotharii imp. obitus. 13. Acta de disputatione coram Lothario a Petro Cassinensi scripta arguuntur falsitatis. 14, 15. Causa inter patriarcham Hierosolymitanum et archiepiscopum Tyrensem, de qua litteræ Innocentii papæ.

MCXXXIX. 1, 2. Conradus rex creatus, rejecto Henrico. 3. S. Bernardus ad Conradum scribit. 4, 5. Concilium generale Romanum, et ejus triginta canones. 6, 7. Pro Petro cardinale Pisano intercedit S. Bernardus. 8, 9. Arnaldus de Brixia cum suis erroribus damnatus. 10-16. Innocentius papa captivus factus a Rogerio, eumdem regem Siciliæ creat, dato diplomate : unde pax juramento firmata. 17, 18. Petri Cluniacensis et S. Bernardi litteræ gratulatoriæ et hortatoriæ ad Rogerium. 19-21. Cistercienses missi in Siciliam : unde Rogerius valde proficit.

MCXL. 1, 2. S. Bernardus Guidonem cardinalem legatum Apostolicum monet de Arnaldo. 3-6. Petrus Abailardus S. Bernardum provocat ad disserendum, a cujus colloquio prosternitur. 7. De Abaillardi erroribus S. Bernardus et episcopi Gallicani docent Innocentium papam, qui dat rescriptum. 8-12. Petrus Abailardus ab Innocentio papa damnatus convertitur, fit monachus, sancte vivit et moritur. 13. De Hugone et Richardo de S. Victore. 14. Rogerii invasiones. 15, 16. De Willelmo intruso Eboracensi archiepiscopo, cujus fama vindicatur.

MCXLI. 1-3. Occasione belli Tiburtini Romana seditio orta, instigante Arnaldo de Brixia.

MCXLII. 1, 2. Divortium Radulphi Viromandorum comitis, quem Ivo cardinalis legatus damnat S. Bernardi consilio. 3, 4. S. Bernardi ad episcopum Suessionensem excusatio et admonitio. 5. Petrus Cluniacensis pro rege Ludovico apud Innocentium II agit. 6. Fulco rex Hierosolymitanus moritur, Balduinus succedit.

MCXLIII 1-3. S. Bernardus in Ivonis legati morte calumniam passus ad Innocentium papam scribit. 4, 5. De schismate imminente S. Bernardi Epistola. 6-9. Ludovici regis furores et persecutionem compescere studet. S. Bernardus. 10, 11. Innocentii papæ obitus, qui multas Ecclesias instauravit. 12, 13. Pacifica Cœlestini II Pontificis creatio. 14. Concilium Londoniense. 15, 16. Obitus Joannis imperatoris Orientis, qui succedit Manuel, et Leonis patriarchæ.

MCXLIV. 1. Cœlestino mortuo succedit Lucius II papa. 2, 3. Cluniacensibus datum monasterium S. Sabæ Romæ. 4-8. Lucius papa adversus Romanos Arnaldistas Conradum interpellat, et ejusdem regis auxilium. 9-10. Divina ultio in Ecclesiarum violatores. 11. S. Crucis ope exercitus Christianorum liberatur.

MCXLV. 1-3. Lucii papæ obitus et Eugenii III creatio et fuga. 4-10. S. Bernardi Epistolæ ad papam et cardinales de Eugenii creatione. 12, 13. Arnaldistæ in Urbe debacchantur. 14-18. S. Bernardus per Epistolam monet Romanos. 19-21. Idem hortatur Conradum regem ad defensionem Ecclesiæ. 22-25. Legatio ex Anglia, Armenia et Syria ad Eugenium papam in oppido Viterbii. 26-27. Rolandus electus S. R. E. cancellarius. 28-32. Eugenius, favente Ludovico rege, pro

expeditione in Terram-Sanctam dat litteras Apostolicas. 33. Reditus Eugenii papæ in Urbem. 34-39. Petri Cluniacensis adventus Romam ad Eugenium papam, sedandis Etruriæ tumultibus, et quid ei Romæ contigerit.

MCXLVI. 1. Eugenius III rursus infestatur a Romanis. 2-5. In Concilio Carnotensi decernitur expeditio Hierosolymitana, cujus primarius dux S. Bernardus. 6-9. In quo Ludovicus rex deliquerit, unde infelicem belli exitum sit expertus. 10-20. S. Bernardus tum in conventu, tum per litteras ad principes et populos datas excitat ad bellum sanctum, Judæorum cædem vetans. 21. In quos expeditio parata. 22-24. Nicolaus falsarius litterarum S. Bernardi. 25. Fulcherius patriarcha Hierosolymitanus. 26. Obitus Oxylæ patriarchæ Constantinopolitani.

SUMMARIUM

TOMI XIX.

MCXLVII. 1, 2. Legati decernuntur ab Eugenio III pro expeditione in Terram-Sanctam, ad quam Conradus rex cum suis proficiscitur. 3-6. Judicium Eugenii III papa in causa prioratus S. Genovefæ, et profectio Ludovici regis in Orientem. 7-11. Giliberti episcopi hæresis cognita et damnata in Concilio ab Eugenio III. 12-14. Legatio Alberici episcopi Ostiensis contra hæresim Henricianam Tolosæ. 15-18. S. Bernardi Epistola ad Ildefonsum comitem contra Henricum hæreticum. 19-21. S. Bernardus Tolosanos prædicatione et miraculis ab hæresi expurgat. 22, 23. Hæresis Apostolicorum dicta.

MCXLVIII. 1. Appulsus exercituum in Palæstinam. 2-7. In concilio Rhemensi Eon insignis hæreticus damnatus. 8-12. Fidei symbolum contra Giliberti errores, et Concilii Rhemensis canones. 13-19. Gilibertus confutatus resipiscit : in cujus causa cur S. Bernardus in cardinales offenderit. 20-30. Gaufredi Epistola de rebus gestis in causa Giliberti. 31. De corpore S. Eugenii martyris. 32. Hildegardis virginis sanctitas per Eugenium III probata. 33, 34. Eugenius papa Claramvallem et Cistercium visitat. 35, 36. Causa inter Cantuariensem et Menevensem Ecclesias ab Eugenio cognita. 37. Obitus S. Malachiæ episcopi in Hibernia. 38, 39. Contra Arnaldum clericorum rebellioni studentem decreta. 49. Legatio ad Danos per Nicolaum cardinalem Albanensem. 41-44. Emanuel imperator errorem suum corrigens dat constitutionem pro immobilibus Ecclesiæ bonis. 45-47. Successio patriarchæ Constantinopolitani, et status Ecclesiæ Orientalis.

MCXLIX. 1. Arnaldistæ Romani Eugenium III persequuntur. 2, 3. Eugenii III litteræ ad Conradum regem. 4. Ludovici reditus in Galliam. 5-10. De infelici exitu belli Hierosolymitani. S. Bernardus tum per se, tum per alios a calumniis vindicatur. 11, 12. Henricus Ludovici regis frater monachus Cisterciensis, et mox episcopus Bellovacensis.

MCL. 1-3. Eugenius papa quam benigne exceperit Petrum abbatem Cluniacensem. 4-6. Funera filiorum regis Siciliæ, unde litteræ ad eum Petri Cluniacensis.

MCLI. 1, 2. Moguntinus et Coloniensis archiepiscopi Romam se conferunt ad dicendam causam. 3. Synodus Gallicana pro divortio regis. 4, 5. Legationes Joannis et Jordani cardinalium in Germaniam et Hiberniam. 6. De Gratiano decretorum collectore.

MCLII. 1, 2. Ad Eugenium III libri de Consideratione scripti. 3. Conradi regis obitus et subrogatio Friderici. 4. Henricus imperator inter sanctos adscriptus. 5, 6. Conventionis inter Fridericum et Eugenium diploma. 7-9. De Magdeburgensi archiepiscopo temere intruso querelæ Eugenii III. 10. Rogerii obitus et Potho scriptor.

MCLIII. 1-3. Diploma Eugenii papæ datum canonicis S. Petri. 4-9. In causa archiepiscopi Moguntini cardinales legati in Germaniam, quorum fama vindicatur. 10, 11. Eugenii III obitus et acta. 12. Anastasius papa IV. 13, 14. S. Bernardi obitus et laudes.

MCLIV. 1. Legatio Anastasii papæ spreta a Friderico. 2-4. Moritur Anastasius IV, eique succedit Hadrianus IV. 5. Henrici II regis Angliæ ad Hadrianum papam litteræ. 6. Fridericus cum exercitu descendit in Italiam. 7. Patriarcha Antiochenus quanta passus a principe.

MCLV. 1, 2. Arnaldus turbat Urbem : unde interdictum, et postea reconciliatio. 3, 4. Willelmi infestatio, Friderici adventus, Arnaldi supplicium. 5-8. Acta per legatos inter papam et regem, et eorumdem congressus. 9-15. Legatorum Arnaldistarum Romanorum oratio ad Fridericum, et ejus responsum. 16-18. Post coronationem Fridericus cum papa ab Urbe recedit, invalescentibus turbis. 19. Tiburtini sese dedentes imperatori respuuntur. 20. Felices progressus Friderici imp. 21-24. Hadriano IV in Campaniam veniente, Willelmus Siciliæ rex resipiscit. 25-29. Controversia inter Hospitalarios et patriarcham Hierosolymitanum : unde hujus accessus ad pontificem Romanum. 30-35. Legatio Hadriani IV ad imperatorem Orientalem cum litteris ad archiepiscopum Thessalonicensem et hujus responsio circa unitatem Ecclesiarum. 36. Querelæ Hadriani IV de onere Pontificatus.

MCLVI. 1-9. Hadrianus IV Beneventi obsessus pacem a Willelmo Siculo redimit, datis hinc inde diplomatibus. 10. Friderici imp. divortium. 11-15. Hadriani IV reditus in Urbem, et ejus collatio cum Joanne Saresberiensi de Romana curia reformanda.

MCLVII. 1-5. Ex legatione et litteris Romani Pontificis orta discordia inter ipsum et imperatorem. 6-9. Friderici imp. litteræ circulares contra Hadrianum papam. 10-15. Litteræ papæ ad episcopos Germaniæ, et eorum responsio excusantium Fridericum. 16. Corpora SS. Bartholomæi et Paulini refossa.

MCLVIII. 1-6. Per legatos et litteras Hadriani IV conciliatus Fridericus imperator. 7-9. In conventu Roncaliensi de regalibus juribus disceptatum. 10. De antiquioribus jureconsultis judicium.

MCLIX. 1-7. Quomodo iterum orta discordia inter papam et imperatorem. 8-12. Henrici cardinalis et Eberardi episcopi Bambergensis datæ hinc inde litteræ pro reconciliatione. 13-17. Alia Hadriani IV legatio ad imperatorem, congressus et capitula pacis utrinque proposita. 18-22. Hadriani IV obitus et acta. 23-27. Cardinales captivi dimittuntur a Friderico imp. 28-34. Alexander papa III creatur, turbas ciente Octaviano cardinale, qui per vim mantum pontificalem arripit. 35-41. Alexandri III litteræ ad Bononienses de sua electione. 42-46. Antipapæ et cardinalium schismaticorum mendaces litteræ circulares. 47, 48. Cardinalium litteræ ad Fridericum imp. 49-53. Fridericus conventum episcoporum dolose, datis litteris, provocat. 54-57. Legati imperiales Alexandrum III spernunt, Octaviano antipapæ adhærentes. 58-62. Arnulphi episcopi Lexoviensis ad Alexandrum papam litteræ ejus legitimam promotionem acerrime vindicantes. 63-72. Legationes Alexandri III in provincias, et maxime in Angliam : ex qua Arnulphus episcopus dat litteras ad S. R. E. cardinales. 73, 74. Legatus Alexandri papæ in Orientem receptus.

MCLX. 1-14. Conciliabulum Papiense et documenta allata ad infirmandam Alexandri III electionem. 15-19. Ex conciliabulo sententia in Alexandrum III confirmans antipapam. 20-27. Litteræ Friderici imp. et aliorum ad episcopos Germaniæ de rebus gestis in conventu Papiensi. 28, 29. Laudes archiepiscopi Salisburgensis. 30. Radevicus et Guntherus scriptores de rebus Friderici imp. 31. Edictum Friderici de recipiendo Octaviano : cujus fautores Alexander III excommunicat. 32, 33. Cædes Arnoldi archiepiscopi Moguntini schismatici. 34. Conradus archiepiscopus Moguntinus Alexandri III sectator. 35. Fridericus imp. instar Pharaonis in Ecclesia positus. 36, 37. Petrus archiepiscopus Tarantasiæ contra imperatorem prædicat et Alexandrum III defendit. 38-47. Arnulphus episcopus Lexoviensis, acceptis Alexandri III litteris, ad cæteros Angliæ episcopos dat litteras de legitima illius electione, et de actis in conciliabulo Papiensi. 48. De ignominioso silentio cardinalis Papiensis in conciliabulo schismaticorum.

MCLXI. 1. Canonizatio S. Eduardi regis Angliæ. 2, 3. S. Petrus archiepiscopus Tarantasiæ schismaticos exagitat, Romam venit. 4. Carthusiani et Cistercienses laborant pro Alexandro III. 5-15. Alexander papa iturus in Gallias S. Petrum Tarantasiensem præmittit, qui miraculis reges et populos confirmat, celebrato Concilio. 16. Conciliabulum Laudense. 17, 18. Waldemarus rex Daniæ, adhibitis Absalone episcopo Roschildensi et Willelmo viro religioso idolatriam in regno suo evertit, et disciplinam regularem instaurat.

MCLXII. 1-13. Navigatio Alexandri III in Gallias, et quæ Fridericus imp. egerit, ut reges Galliæ et Angliæ a devotione Pontificis removeret. 14-20. Regis Daniæ tentata ab imperatore virtus, ut antipapæ adhæreret et ab Alexandro papa deficeret. 21, 22. Concilium Londinense in Anglia, ubi S. Thomas archiepiscopus Cantuariensis creatur.

MCLXIII. 1, 2. Alexander III Parisiis et postea Turone, ubi celebratur Concilium. 3-15. Sermo synodalis Arnulphi episcopi Lexoviensis. 16. Conradus electus Moguntinus ad Synodum venit. 17, 18, Acta et canones Concilii Turonensis. 19-25. S. Thomas reversus in Angliam, quibus ex causis cum rege luctationem iniverit, unde inter ipsum et Alexandrum III datæ utrinque litteræ. 26. Alexandri papæ admonitio ad episcopos Angliæ. 27. Rex Hierosolymitanus Amalricus.

MCLXIV. 1-4. Conventus exsecrabilis Clarendunæ collectus, in quo S. Thomas indebita regi juramento promittit. 5, 6. S. Thomæ pœnitentia et absolutio. 7-10. Archiepiscopus Eboracensis subrogatur S. Thomæ in legatione Apostolica. 11-14. Alexander III laborat pro Thoma, monet Henricum regem. 15-22. Consultationes episcoporum, et regis minæ ad labefactandam constantiam S. Thomæ. 23-26. S. Thomæ fuga et appellatio per litteras ad Alexandrum papam, qui acta contra ipsum abrogat. 27-31. Obitus Octaviani antipapæ, cui subrogatur Guido, favente imperatore. 32-34. Nuntii regis et legatio episcoporum Angliæ ad Alexandrum III contra S. Thomam. 35-38. S. Thomas suam causam agit in consistorio, ubi Constitutiones Anglicanæ reprobatæ. 39-41. S. Thomas ab archiepiscopatu se abdicat, sed per Alexandrum III restituitur. 42-44. Henricus rex iniquas jubet leges in Ecclesiam, denarium S. Petri inhibet. 45-47. Civitates Longobardicæ contra Fridericum imp. confœderatæ. 48, 49. Alexander papa a Romanis revocatus in Urbem, iter parat. 50, 51. Canonizatio SS. Helenæ Gothæ et Canuti regis. 52. Petri Lombardi et S. Eberardi archiepiscopi Salisburgensis obitus : huic succedit Conradus.

MCLXV. 1. Legatio ad Alexandrum III ab imperatrice Mathilde. 2-7. S. Thomas ab amico admonitus, dat litteras ad Henricum regem et ad episcopum Herefordensem. 8. Legatio regis Anglorum ad papam. 9, 10. Alexandrum III reversurum in Urbem furor schismaticus prosequitur. 11-15. Alexandri III reditus triumphalis Romam, frementibus schismaticis. 16-18. Friderici imp. Epistola ad catholicos S. R. E. cardinales.

MCLXVI. 1-6. Conciliabulum Herbipolense ab imperatore habitum contra Alexandrum III : et quid ibi regis Angliæ legati deliquerint. 7-12. Acta in conciliabulo Herbipolensi ad schisma roborandum. 13-15. Fridericus imp. in Italiam venit, confœderatis Longobardis pro Alexandro III laborantibus. 16. Willelmus rex Siciliæ moritur. 17. Legatio imperatoris Constantinopolitani ad Alexandrum III. 18. Falsis vaticiniis rem agit Fridericus. 19-23. Henricus rex redargutus ab Alexandro III dat litteras apologeticas. 24-36. Alexander papa et S. Thomas per litteras pro conversione regis Angliæ laborant. 37-40. S. Thomæ Epistola ad episcopos Angliæ de unitate Ecclesiæ. 41, 42. De Nomocanone Theodori Balsamonis.

MCLXVII. 1-5. Infaustum Romanorum bellum cum Tusculanis, et summi Pontificis fuga ab insidiis Friderici imp. 6, 7. Fridericus imp. pestilentia afflictus fugit Papiam. 8-13. Res gestæ Friderici contra Urbem, et ejus fuga ignominiosa et clades. 14. S. Thomæ Epistola gratulatoria ad Alexandrum III. 15, 16. De Friderico imp. et Henrico Angliæ rege judicia. 17-19. Alexander III legatum Angliæ creat S. Thomam. 20-29. S. Thomas legati munere fungens abusus corrigit, delinquentes excommunicat, regem minis hortatur. 30-42. Angliæ episcopi adversantes S. Thomæ dant litteras ad eum, qui eisdem rescribit. 43-48. Episcopi Angliæ, datis litteris pro rege, appellant ad Alexandrum III, qui S. Thomæ sententiam confirmat. 49-52. S. Thomas a Pontiniaco monasterio exturbatus dat litteras hortatorias ad regem. 53-62. Rex Angliæ iniquis usus consiliariis legationem impetrat ab Alexandro III : unde sparsa mendacia, et S. Thomæ querelæ et aliorum. 63-67. Vindicatur Alexander III ab illatis in eum calumniis. 68, 69. De cardinalibus auro Angliæ corruptis. 70, 71. Joannis cardinalis Neapolitani auri cupidi legationes in Siciliam et detestandum judicium. 72, 73. Petri Blesensis accessus et recessus e Sicilia.

MCLXVIII. 1-6. Willelmus Papiensis et Oddo cardinales ab Alexandro III legati a latere ad regem Angliæ in causa S. Thomæ mittuntur. 7-11. Inter Willelmum cardinalem legatum et S. Thomam acerbæ litteræ. 12, 13. Cum altero legato Oddone cardinale S. Thomæ Epistolaris consuetudo. 14-18. Inter reges Angliæ et Galliæ exortum bellum Alexander III compescit, turbante Willelmo legato. 19, 20. Legatorum auctoritatem Alexander III suspendit. 21, 22. S. Thomas arguit Willelmum legatum, recreatus ipse litteris pontificiis. 23-34. Relatio tum Willelmi legati, tum S. Thomæ ad Alexandrum papam de congressu habito in causa ejusdem Thomæ. 35-43. S. Thomas suspensus a legatis egregias dat litteras ad Alexandrum III et ad cardinales. 44-52. Revocantur legati Apostolici ab Anglia ob res male gestas. 53-61. In Concilio Lateranensi Fridericus imp. depositus, Laudenses et alii populi ad unitatem recepti, eodem imperatore turpiter in Germaniam redeunte. 62-64. Legati regis Angliæ apud Alexandrum III Beneventi commorantem : et de statu urbis. 65. Alexandria civitas ædificata. 66. Aliæ legationes regis Angliæ et S. Thomæ ad Alexandrum III. 67-73. Congressus regis Angliæ cum S. Thoma coram rege Francorum, a quo prius derelictus, deinde benigne receptus S. Thomas. 74. Tusculum recipit Alexander III.

MCLXIX. 1-4. Novi et obstinati conatus regis Angliæ contra S. Thomam. 5-9. Nuntii Apostolici cum litteris Alexandri III ad regem Angliæ et S. Thomam. 10-15. Congressus Parisiis nuntiorum cum rege Angliæ. 16-19. De formulis pacis propositis et rejectis. 20-22. Viviani legati spes vanæ de pace. 23-28. Congressus Viviani legati cum rege Angliæ et finis legationis. 29. Constitutio Alexandri III contra investituras laicorum. 30, 31. Nova legatio ejusdem Alexandri ad Angliæ regem cum litteris comminatoriis. 32-36. Relatio de legatione postrema, in qua datæ litteræ comminatoriæ regi. 37, 38. Revocatio suspensionis S. Thomæ per Alexandrum III. 39. Schismatici afflicti. 40, 41. Rex Hungariæ libertatem Ecclesiæ restituit. 42-44. Soldani Iconii ad Christum conversio. 45-49. De clade ex terræmotu in Sicilia, cujus rege Willelmo Ecclesiam vexante.

MCLXX. 1-9. Nova altercatio ob coronationem filii regis Angliæ : unde inter S. Thomam et Alexandrum III de absolutione episcoporum dissensio. 10-15. Litteræ Alexandri III se penitus a calumniis purgantis in causa Cantuariensis et coronationis regis. 16-19. Petri Blesensis litteræ hortatoriæ in causa S. Thomæ. 20-28. Rex Angliæ minis Alexandri III territus congressum cum S. Thoma habet et pacem init. 29-34. S. Thomæ et Alexandri papæ litteræ de restituendis Ecclesiæ Cantuariensi bonis, et de pace cum rege firmanda. 35. Congressus S. Thomæ cum rege Turone. 36-39. S. Thomas reversurus in Angliam postremas dat litteras ad regem. 40-43. Novissima Epistola S. Thomæ ad Alexandrum III de suo accessu in Angliam. 44. Qualis fuerit archiepiscopus Eboracensis. 45-50. Martyrium S. Thomæ. 51-53. Fluctuatio Ecclesiæ Cantuariensis ex Epistola Petri Blesensis S. Thomam laudantis. 54, 55. Legatio Emmanuelis imperatoris ad Alexandrum III. 56-60. Mortuo antipapa, Fridericus imp. episcopum Bambergensem dolose mittit legatum ad Alexandrum III. 61. Comes Tusculanus papæ subjicitur. 62. Nascitur S. Dominicus.

MCLXXI. 1-10. De S. Thomæ nece luctus : et quid nuntii Anglici regem excusantes egerint apud Alexandrum III. 11. Legatio Alexandri III ad regem Angliæ antea missa. 12. Hibernia dedita regi Angliæ.

MCLXXII. 1-11. Henrici regis, legatis pontificiis suadentibus, pœnitentia, absolutio, juramentum, rerum Ecclesiasticarum restitutio et Ecclesiæ Cantuariensis reconciliatio. 12, 13. S. Thomæ et virorum ex ejus familia laudes. 14, 15. Alexandri III extra Urbem commorantis litteræ ad episcopum Bituricensem. 16, 17. De occisoribus S. Thomæ pœnitentibus.

MCLXXIII. 1-7. S. Thomas miraculis clarissimus ab Alexandro III canonizatur. 8-16. Rex Angliæ a filio perduelle et proceribus regni exagitatus ad Alexandrium III confugit, laborantibus etiam pro pace episcopo Rothomagensi et aliis. 17. Legatio regis Angliæ ad Francorum regem. 18, 19. Electio episcoporum in sedes vacantes Angliæ, inter quos Reginaldus Jocelini filius.

MCLXXIV. 1, 2. Fridericus imp. Alexandriam obsidet et repellitur. 3, 4. Electi Angliæ episcopi Romam veniunt confirmationem accepturi. 5-9. Regis Angliæ peregrinatio Cantuarium et publica pœnitentia.

MCLXXV. 1. Concilium Anglicanum. 2-6. Obsessio Alexandriæ cum ignominia Friderici imp. ad finem perducta. 7-11. Legatorum Alexandri III congressus cum Friderico. 12. Alexandria aucta episcopatu.

MCLXXVI. 1, 2. Willelmus rex Siciliæ Joannam regis Angliæ filiam uxorem ducit. 3-14. Tolosates hæretici conventi, convicti et damnati. 15-20. Friderici imp. a Mediolanensibus victi legatio ad papam pro pace ineunda. 21-25. Fridericus imp. Corcyram insulam tentat. 26-30. Episcopi Anglicani curiales excusantur ac defenduntur.

MCLXXVII. 1. Annus placabilis. 2-9. De Alexandro III cum Friderico Venetiis conveniente varietates historicæ. 10-23. De rebus Alexandri III Venetiis gestis usque ad absolutionem Friderici imp. 24-26. Ejusdem Alexandri litteræ gratulatoriæ ad diversos datæ. 27-31. Absolutiones schismaticorum et synodus Venetiis, ubi pax firmata. 32-35. Alexandri III litteræ et legatio ad regem Indorum catholicæ fidei studiosum. 36-39. Alexander III denuo cum imperatore congressus recedit Venetiis Anagniam. 40-84. De rebus Venetiis inter imperatorem et papam transactis fusior et veritati consona tractatio ex aliis authenticis documentis. 85-88. Mendacia de Alexandro III conficta. 89-92. Legatio ab Alexandro papa ad conferendum episcopo Laudensi pallium. 93. Legatio in Northanniam. 94, 95. Obitus S. Galdini archiepiscopi Mediolanensis : et structura pontis Avenionensis.

MCLXXVIII. 1-4. Alexander III triumphalis Romam ingressus pœnitentem antipapam benigne suscipit. 5-7. Petri Blesensis Epistola de pace Ecclesiæ. 8-12. Indicitur ab Alexandro III generale Concilium in annum sequentem. 13-16. Litteræ Georgii metropolitæ Corcyrensis Romam versus itinerantis. 17-37. Legati apostolici Tolosæ in hæreticos pugnant, errantes convertunt.

MCLXXIX. 1-13. Concilium generale Lateranense. 14. Archiepiscopo Dublinensi creditur legatio Apostolica in Hibernia. 15. Peregrinatio regis Francorum ad sepulchrum S. Thomæ martyris. 16-18. Alphonsus regio titulo auctus regnum Portugallense vectigale Romanæ Ecclesiæ facit. 19 Litteræ Emanuelis imp Orientis ad Fridericum imp. 20. Theodosii patriarchæ CP. Constitutio de affinitatis gradibus.

MCLXXX. 1, 2. Prophetissa quædam Romæ innotescit. 3. Civitati Alexandriæ datur ab Alexandro III episcopus. 4-11. Controversia de electione episcopi S. Andreæ in Scotia : unde rex excommunicatus et regnum interdictum. 12-14. Statuta regni Poloniæ ab Alexandro III confirmata. 15-20. Pro expeditione in Terram-Sanctam Alexander III dat litteras ad principes et episcopos. 21-24. Emanuelis imp. Orientis litteræ ad Alexandrum papam de expeditione, et obitus. 25-28. Concilium Constantinopolitanum ex Georgio metropolita. 29-33. Obitus Nectarii schismatici, quem Georgius metropolita laudat. 34, 35. Obitus Ludovici regis et Amalrici patriarchæ Hierosolymitani.

MCLXXXI. 1-3. Gaufredus suæ electioni ad episcopatum Lincolniensem renuntiat. 4. Excommunicatio et interdictum in Scotiam. 5-10. Alexandri III obitus : de ejus scriptis, et maxime de rescripto super veneratione sanctorum. 11, 12. Arnulphus ab episcopatu Lexoviensi se abdicat. 13. Ordinis Carmelitani primordia. 14. S. Laurentii episcopi Dublinensis obitus. 15. Lucius papa III. 16. Joannes Saresberiensis moritur. 17, 18. S. Virgilii corpus inventum.

MCLXXXII. 1-3. Lucius III, cognita causa, Scotos ab excommunicatione et interdicto absolvit. 4. Maronitæ ad Ecclesiam reversi. 5. Laborantis S. R. E. cardinalis scripta. 6. Nativitas S. Francisci Assisii.

MCLXXXIII. 1. Ecclesia S. Mariæ-Montis-Regalis erecta in metropolim. 2, 3. Discordia inter Romanos et papam. 4-6. Henricus regis Angliæ filius pœnitens moritur : unde Petri Blesensis litteræ solatoriæ ad patrem. 7. De pace Constantiæ, et de Coterellis hæreticis. 8-14. Andronicus tyrannus in Latinos Constantinopoli degentes horribiliter furit.

MCLXXXIV. Promotio cardinalium. 2. Rex Angliæ legatos ad papam Veronæ commorantem mittit ad pacem inter imperatorem et ducem Saxoniæ instaurandam. 3-6. Obitus Richardi archiepiscopi Cantuariensis et translatio corporis S. Floriani.

MCLXXXV. 1-4. Conventus Veronæ inter papam et imperatorem circa schismaticos. 5-10. Instantibus legatis Hierosolymitanis, Lucius III ad expeditionem Terræ-Sanctæ regem Angliæ et alios sollicitat. 11. Lucii papæ obitus et Urbani III creatio. 12-16. Siculi in Græcos sæviunt : Andronici imp. Orientis miserabilis exitus et pœnitentia.

MCLXXXVI. 1, 2. Litteræ Urbani III de sua electione. 3-11. Contentiones inter Urbanum papam et Frideri-

cum imp. circa jura episcopalia. 12, 13. Urbani litteræ ad regem Scotiæ in causa Hugonis episcopi S. Andreæ. 14-16. Mutua officia inter Urbanum III et Balduinum archiepiscopum Cantuariensem. 17-19. S. Hugonis Lincolniensis episcopi mira libertas in suo officio. 20, 21. In Livonia prima sedes episcopalis erecta. 22-24. Gotifridus historiam suam Urbano III offert. 25-30. Henrici regis nuptiæ cum Constantia filia Rogerii regis Siciliæ, et de hujus monachatu fabula explosa. 31. Res Orientales.

MCLXXXVII. 1-3. Octavianus cardinalis legatus in Anglia, ad quem litteras dat Petrus Blesensis. 4-10. Christiani a Saladino victi, et Hierosolyma a Turcis capta et profanata. 11. De patriarchis Hierosolymitanis. 12-18. Mortuo Urbano succedit Gregorius papa VIII, qui de reparandis per expeditionem et alia opera malis Hierosolymitanis litteras dat encyclicas. 19. Quæ cardinales sibi inflixerint facienda pro amore Terræ-Sanctæ. 20. Obitus Gregorii papæ. 21. Odo regum Angliæ et Francorum consanguineus Romam venit. 22. Isaacius Orientis imperator perstringitur a Brana tyranno.

MCLXXXVIII. 1, 2. Clemens papa III creatus expeditionem in Terram-Sanctam confirmat. 3-8. Congressus regum Franciæ et Angliæ, ubi statuta pro expeditione sacra condita. 9-15. Petri Blesensis litteræ de non gravandis Ecclesiis exactione decimarum. 16. Regis Angliæ litteræ ad Orientales spondentis auxilium. 17-19. Fridericus imp. accepta cruce, litteras dat minatorias Saladino, qui audacter respondet. 20, 21. Res Scotiæ compositæ per Clementem III, qui Ecclesiæ Scoticæ privilegium concedit. 22-26. Pax inter papam et Romanos diplomate firmata. 27-29. Gaufredi monachi Claravallensis Epistola super transsubstantiatione vini et aquæ in sanguinem Christi. 30, 31. Athanasii patriarchæ Hierosolymitani obitus, et inter ipsum et Georgium Corcyræ episcopum Epistolaris consuetudo.

MCLXXXIX. 1, 2. Legatio a Clemente papa ad conciliandos reges Angliæ et Franciæ. 3-7. Henrico succedit Richardus rex Angliæ, quem digne et juste reprehendit S. Hugo Lincolniensis episcopus. 8, 9. De expeditione Hierosolymitana acceleranda Petri Blesensis litteræ. 10-12. Quid Friderici imp. et Canuti regis expeditionem retardaverit. 13. Canonizatio S. Ottonis episcopi Bambergensis. 14. Mors Willelmi regis, Siciliæ turbarum origo.

MCXC. 1-3. Richardus rex Angliæ profecturus Hierosolymam Messanæ cum Tancredo rege congreditur. 4, 5. Richardi pœnitentia, et congressus cum abbate Joachim pseudopropheta. 6-13. Fra-ricus imp., multis rebus gestis, moritur in expeditione Terræ-Sanctæ, eique succedit Henricus.

MCXCI. 1-8. Clementi mortuo, subrogatur Cælestinus papa III : ubi de ritibus in creatione Pontificis. 9-11. Henricus VI Romæ coronatur : unde Tusculum Romanis redditum et destructum. 12. Nuptiæ inter Hispaniarum reges vetitæ. 13, 14. Henrici imp. expeditio in Apuliam. 15-20. Reges Franciæ et Angliæ in Palæstina bellum sanctum gerentes scissione debilitati. 21-34. In perturbatione regni Angliæ legatus Apostolicus lacessitus ab æmulis, defenditur a Petro Blesensi contra Hugonem Coventrensem episcopum, qui pœnitens moritur. 35-38. Cælestinus papa agit per litteras pro legato apostolico in Anglia. 39-44. Rex Angliæ rediens a Palæstina captus a duce Austriæ, tradendus Henrico inperatori. 45-48. S. Hugonis episcopi Lincolniensis mire et sancte gesta. 49-63. Xyphilino patriarchæ Constantinopolitano suum opus dedicat Theodorus Balsamon : ubi de edicto Constantini circa donationem Romanæ Ecclesiæ factam instituta quæstio et fabula explosæ.

MCXCII. 1. Canonizatio S. Ubaldi episcopi Eugubini. 2. Privilegia Ecclesiæ Scotiæ concessa. 3-8. Causa episcopi Eliensis legati Apostolici acta coram Pontifice. 9-12. Cælestini papæ litteræ encyclicæ pro expeditione in Terram-Sanctam. 13-18. De regis Angliæ captivitate luctus et querelæ. 19. De Cencio camerario. 20. Constantia Augusta liberata et restituta imperatrix. 21-24. De Eucharistia ingens miraculum.

MCXCIII. 1. Crudelia Henrici imp. facta. 2-17. Reginæ Angliæ litteræ ad papam pro liberando Richardo filio. 18. Anathema in ducem Austriæ et imperatorem. 19-23. Richardi litteræ et conventio pro sua liberationne. 24. Nuptiæ atque divortium regis Franciæ. 25-27. Isaacius imperator Orientis patriarchatum Constantinopolitanum temere confert.

MCXCIV. 1, 2. Liberatio Richardi regis Angliæ. 3. In excommunicatum ducem Austriæ divina ultio. 4-11. Eboracensis archiepiscopi causa a Cælestino III delegatur, et archiepiscopus Can-

tuariensis fit legatus Apostolicus. 12-16. Canones Concilii Eboracensis. 17. Canonizatio S. Bernardi. 18-22. Clades Siculorum per Henricum imp.

MCXCV. 1-4. Cælestinus papa a nuntiis regis Angliæ sollicitatus ducem Austriæ excommunicat, qui tandem resipiscens moritur. 5. Henricus imp. a papa excommunicatus. 6. Pro ejecta uxore legitima regis Franciæ papa agit. 7-9. Idem agit pro expeditione in Terram-Sanctam. 10-16. Cælestinus adversus Eboracensem archiepiscopum laborat. 17-20. Statuta circa negotium Terræ-Sanctæ. 21-25. Cælestinus per legatos urget expeditionem in Terram-Sanctam, cui Henricus imp. favet. 26. Alexius Angelus imperator Orientis.

MCXCVI. 1-4. Episcopus Bellovacensis in bello armatus captus, intercedente Cælestino papa, liberatur. 5. Henricus imp. redit in Italiam, furit in Nortmannos. 6. Dedicatio Ecclesiæ S. Laurentii in Lucina Romæ.

MCXCVII. 1-5. Henricus imp. in Italiam venit, sævit in Siculos, terret Alexium imp. Orientis et moritur. 6, 7. De natalibus et ætate Friderici II. 8, 9. Ex testamento Henrici imp. restitutio facta Romanæ Ecclesiæ. 10-13. Coronatio regis Armeniæ per archiepiscopum Moguntinum. 14-17. Redditi monachi suæ Ecclesiæ in Anglia. 18-19. Legatio Apostolica in Poloniam. 20. Controversia inter archiepiscopum Rothomagensem et regem Angliæ.

MCXCVIII. 1-3. Cælestini papæ obitus et gesta. — Tomi absolutio et auctoris peroratio.

SUMMARIUM

TOMI XX.

MCXCVIII. 1-6. Innocentii Tertii creatio, et ejus primordia, virtutes et merita. 7-9. De sua creatione ; litteræ Innocentii papæ conantis avertere Philippum regem ab incestis nuptiis. 10. Ungariæ pacandæ studet. 11-13. Gesta Innocentii ante et post suam consecrationem Urbi salubria. 14-17. Picenum, ducatus Spoleti et Assisii, aliæque urbes in Romanæ Ecclesiæ ditionem recipiuntur. 18-20. Jubet Innocentius consecrari Altaria S. Petri, instituit festum Conversionis S. Pauli. 21. Translationes episcoporum temere factas cohibet. 22-25. Civitates ditioni Ecclesiæ Romanæ subjectas sibi alias devincit, alias recuperat. 26, 27. Avaritiam proscindit, jura tuetur. 28-32. Dubia theologica resolvit, Philippum regem a divortio revocat. 33-37. In Hispania, Navarra, aliisque regnis Innocentius res componit, hæreses exstirpat, ope præsertim Rainerii legati. 38-41. Fulconis labores apostolici et sanctitas. 42-44. Terricus hæresiarcha, et alia hæreticorum genera. 45. Conventrensis episcopi pœnitentia. 46-48. Monasticæ disciplinæ restituendæ vacat Pontifex. 49-52. Richardum Angliæ regem tuetur, muneribus ornat. 53-55. Richardus agit cum Innocentio de Othonis ad imperium exaltatione. 56, 57. Philippus rex Galliæ agit de eodem merito pro Suevo. 58-60. Othonis imperio inhiantis litteræ ad papam. 61-66. Philippus et Otho Germaniæ reges electi. 67-70. Innocentius Friderici tutor, mortua Constantia ; ubi de regno Siciliæ. 71-73. Contra Sueronem Norvegiæ tyrannum sollicitat finitimos reges. 74-76. Ex Utlandia pravos usus eliminat ; Ecclesiæ Suæcanæ consulit. 77, 78. Poloniæ et Ungariæ res componit. 79-88. Status infelix Terræ-Sanctæ, expeditionis instaurandæ gratia nulli operæ parcit.

MCXCIX. 1-15. Quanta Innocentius gesserit ut Siciliæ regnum pupillo Friderico contra Marcualdum armis et dolis agentem tueretur. 16-19. Comitatus Licii Gualterio delatus. 20, 21. S. Homoboni canonizatio. 22-26. S. Petrus Parentius in hæreticos pugnat, martyr occumbit. 27-37. Germaniæ turbas compescere nititur papa, Philippo et Othone regnum inter se contendentibus. 38, 39. Livoniæ populis consulit. 40-44. Contra incestas principum nuptias et maxime Philippi Franciæ regis laborat. 45. Pœnitentis scripta crimina divinitus deleta. 46, 47. Richardu rex Angliæ Gaufridum persecutus moritur. 48, 49. Joannes Richardi successor. 50. Otho pro regni Germanici adeptione Pontificis opem implorat. 51, 52. Papa Compostellanam Ecclesiam ornat privilegiis, Turonensem declarat metropolitanam. 53. Conradum Herbipolensis sedis invasorem excommunicat. 54-57. Franciæ regis, et Flandriæ comitis causam agnoscit, Judæis consulit, Dalmatiam Romanæ Ecclesiæ conciliat. 58. Pro Bulgaris convertendis curat. 59-64. Unioni Græcorum studet, datis litteris ad imp. Alexium et ad patriarcham. 65-69. Gens Armenorum Romanæ Ecclesiæ studiosissima cum Leone rege, cui in multis favet Innocentius. 70-72. De bello crucesignato, et liberandis fidelibus a captivitate Sarracenorum agit.

MCC. 1-4. Bellum et victoria, duce Jacobo, in Sicilia contra Marcualdum invasorem. 5-8. Gualterii Siciliæ cancellarii ambitio et fraudes, ob quas ab Innocentio redarguitur. 9-13. Interdictum in Gallia; curæ Pontificis de restituenda legitima Philippi uxore. 14. Pax inter Francos Anglosque inita. 15. Eborac. archiep. a rege fratre divexatur. 16, 17. Londoniensis Concilii canones. 18-20. S. Hugonis episc. Lincolniensis mors et prodigia. 21-37. Controversia de regno Germanico ab Innocentio per litteras tractatur in favorem Othonis. 38, 39. Conradi archiepisc. Moguntini obitus. 40-43. De episcopis transeuntibus ad aliam Ecclesiam Innocentii judicium; ubi refutatæ in eum calumniæ. 44, 45. S. Chunegundis canonizatio. 46. Innocentii litteræ ad Hungariæ regem pro hæreticis pellendis. 47-50. Schismaticos cohibet, Novarienses increpat, Januenses in fidem suscipit Pontifex. 51. S. Raimundi Placentini mors.

MCCI. 1, 2. Legatio et litteræ Innocentii ad Germanos præsules. 3-12. Innocentius Othoni imperium confirmat. 13-16. Per legatos Apostolicos Othonis evectio; qui papæ jurat fidelitatem. 17-19. Othonis litteræ ad papam et hujus responsum. 20-24. Querelas principum fautorum Philippi diluit Innocentius. 25-29. Othoni conciliare studet Philippum Francorum regem. 30, 31. De fœdere inito inter reges Anglum et Francum. 32. Rex Anglorum turbat Ecclesias. 33-36. De fine mundi opinio et prodigia. 37-40. Duplex victoria Gualterii Bremensis in Apulia contra perduelles regni Siciliæ. 41-43. Innocentii curæ pro succursu Terræ-Sanctæ.

MCCII. 1-5. Innocentio pro regno Siciliæ agente, Marcualdus perduellis moritur. 6. Conciliantur nuptiæ Fridericum inter et sororem regis Aragoniæ. 7-12. Papa disciplinæ restituendæ, hæresi profligandæ, moribus corrigendis dat operam. 13-18. Quæstionibus liturgicis respondet. 19. Concessa multis privilegia. 20-22. De legitimandis filiis Epistola Innocentii. 23, 24. Ejusdem Epistola ad Francorum regem circa divortium. 25, 26. Inter Franciæ et Angliæ reges dissidia. 27. Pro Othone curat Innocentius. 28. In contumaces episcopos animadvertit. 29. S. Willelmi Roschildensis abb. obitus. 30-32. Terræ-Sanctæ calamitates reparat munificentia et liberalitate. 33, 34. Cum rege Bulgarorum tractat per litteras. 35-38. Quæ gesta ejus in rebus Alexii filii Isachii imp. Constantinop. 39-45. Regis Armeniæ ad Pontificem legatio, et officiosissimæ hinc inde litteræ.

MCCIII. 1-8. Splendidissimus militiæ apparatus pro nova expeditione in Terram-Sanctam, et Innocentii circa idem studia. 9-11. Crucesignatorum iter in Syriam, et magnum sanctitatis specimen. 12-18. Restitutio Alexii in imperium Constantinopolit., unde Græca Ecclesia ad Romanæ obsequium adducta. 19-23. Res Ungariæ; Bulgarorum gens Romanæ Ecclesiæ conjunctior. 24-27. Innocentius et card. agunt cum Germaniæ episcopis et principibus pro Othone. 28-30. Philippus Pontificis gratiam studet aucupari. 31-37. Innocentius de Othonis exaltatione sollicitus scribit ad principes et episcopos Lombardiæ. 38-41. In favorem Othonis alios principes sollicitat, episcopo Magdeburgen. excommunicationem minatur. 42-44. Egregia pietatis et virtutum exempla. 45-49. Conradi episc. Herbipolen. cædes. 50-54. Suffridum Maguntinum monet Innocentius, et Antissiodorensem epicopum contra regem tuetur. 55-58. Inter reges Franciæ et Angliæ dissidiis tollendis studet. 59, 60. Mœrentes reginæ Francorum litteræ ad Pontificem. 61. Joannem Anglorum regem arguit Innocentius. 62. S. Vulstani canonizatio. 63-66. Reges Castellæ et Danorum arguit, disciplinam Ecclesiasticam tuetur. 67, 68. Privilegia monasterio S. Pauli aliisque collata. 69, 70. Sequaces Marcualdi in Sicilia compressi. 71, 72. Responsa Innocentii ad Joannem archiepisc. Lugdunensem.

MCCIV. 1-4. Innocentii litteræ ad Alexium imp. et crucesignatos. 5-19. Constantinopolis a Latinis capta, et ad imperium evectus Balduinus. 20-23. Litteræ gratulatoriæ Innocentii ad Balduinum, et crucesignatos. 24, 25. Venetis excommunicatis consulit Pontifex. 26, 27. De sacris imaginibus miracula. 28-45. Acta cum Bulgaris redeuntibus ad unitatem Catholicam; quorum rege coronato, disciplinares leges jubet Innocentius. 46-48. Othonis res prosperæ per Innocentium. 49-51. Ejusdem adversarii increpantur. 52-54. Bohemus a Sede Apostolica regium nomen nanciscitur. 55. Res Germaniæ. 56-63. Hæreses Albigensium et Waldensium. 64-66. Contra hæreses agit, et paci regum consulit Innocentius. 67, 68. Ad diversos viros et ad Joannem Angliæ regem litteræ Pontificiæ. 69. Castellæ rex dissolutis nuptiis incestis, reconciliatur Ecclesiæ. 70-73. Coronatio Petri regis Aragonum. 74-76. De rebus Siciliæ et aliarum regionum curat Innocentius. 77. Donatio hospitali S. Mariæ in Saxia ab Anglo facta. 78, 79. Sardinia Ecclesiæ Romanæ obnoxia. 80, 81. Plura privilegia ab Innocentio collata.

MCCV. 1-3. Balduini imp. et Venetorum ad Innocentium litteræ. 4-6. De electione imp. pacta conventa. 7-9. Gesta Latinorum apud Constantinopolim arguit Innocentius. 10-13. Imperio Orientali et imperatori favet et consulit. 14-16. De legato Constantinopolim misso et de patriarchæ consecratione. 17-20. Latinorum clades, et Balduini captivitas. 21-23. Innocentium inter et

regem Bulgarorum litteræ de Balduini liberatione, et de aliis. 24, 25. Balduini mors, et laudes. 26. Exorta nova imperia. 27-29. Patriarcham Hierosolymitanum creat, et rebus Terræ Sanctæ consulit papa. 30-39. Regis Armenorum ad Innocentium Epistolæ de suis controversiis cum Latinis. 40-42. SS. Reliquiæ Constantinopoli in Occidentem translatæ. 43-47. Adolphus archiepisc. Colonien. Philippo adhæret, unde exauctoratus. 48-51. Innocentius agit pro Othone, quem Philippus bello vicerat. 52, 53. Innocentius Philippo Suevo jura Ecclesiæ invadenti sese opponit. 54. Ordo militiæ Christi institutus. 55, 56. Pontifex tuendo novo Ungariæ regi incumbit. 57. Judæos in Galliis comprimit. 58-60. Ibidem status reginæ de divortio querentis ; episcopi ab Innocentio admoniti ; reliquiarum translatio. 61-67. In reges Angliæ, Hispaniæ, Castellæ aliosque principes jura Ecclesiæ invadentes, vel hæreticis faventes pugnat Innocentius. 68. Privilegia collata. 69. Brenensis comitis cædes.

MCCVI. 1-6. Juramentum extortum a patriarcha Constantinopolit., et ejus conventiones cum clericis Francis. 7. Litteræ Innocentii ad marchionem Bonifacium. 8. Excitantur Occidentales ad auxilium Terræ Sanctæ ferendum. 9-13. Othonem a Philippo in bello victum Innocentius tuetur datis litteris ad perduelles. 14-18. Philippum cum Othone reconciliat Innocentius missis legationibus. 19-23. De Waldemaro episcopo a carcere liberando Innocentii et regis Danorum litteræ. 24, 25. De matrimonio regis Bohemiæ cognoscit Innocentius. 26. Res Ungaricæ. 27-29. S. Dominicus cum legatis Apostolicis in Galliam missus. 30, 31. Innocentii litteræ ad monachos Cistercienses. 32. Controversiæ inter reges Anglum et Francum. 33. Controversia de electione Cantuarien. episcopi. 34. Innocentius curat res Hispaniæ. 35, 36 Responsa Pontificis ad Hispaniæ præsules. 37, 38. Venetos, Spoletinos aliosque populos arguit Innocentius. 39-41. Alexandrini et Aquenses inter se ab Innocentio conciliati. 42. Privilegia collata. 43. S. Ubaldescæ virg. obitus, et S. Francisci primordia.

MCCVII. 1-3. Patarenos Viterbii grassantes insequitur Innocentius. 4. Viterbium, Tudertum aliaque loca invisit. 5, 6. Gratulatur Friderico Siciliæ regi de ejus ab hostibus liberatione. 7-11. Innocentio pro Othone agente, pax inter hunc et Philippum Suevum conciliata. 12-14. Wladislao duci Poloniæ obstitit Innocentius jura Episcoporum tuendo. 15. Census a Polonis Ecclesiæ Romanæ debitus. 16-18. Electio archiepiscop. Cantuarien. contradicente rege. 19, 20. Veneti imaginem Deiparæ a D. Luca pictam rapiunt.

MCCVIII. 1-5. Philippo Suevo nex proditorie illata. 6, 7. Romanis tumultuantibus senator datus. 8-13. Impensius agit papa pro Othone, datis litteris ad plures, præsertim ad Francorum regem. 14. Dispensatio Othoni data. 15-24. Illata per scelus nex Petro de Castronovo a Raymundo comite Tolosano ; unde in Albigenses bellum. 25. S. Stephanus Carthusianus 26. Sacris interdicitur Anglia 27, 28. Sora expugnata, cujus dux factus Richardus jurat fidelitatem. 29. Conversio S. Francisci.

MCCIX. 1-7. De dispensatione Othoni super conjugio, et de pace in Germania firmanda Innocentii curæ et litteræ. 8-12. Pontifex contra Friderici consilia tutatur Othonem, qui jurat fidelitatem Rom. Eccl. 13-19. Othonis iter Romam, et coronatio, cujus ritus describuntur. 20. Ejus post acceptum diadema perfidia. 21-23. Bellum sacrum in Galliis adversus hæreticos. 24-27. Montfortius debellatis urbibus princeps præficitur, cui Innocentius conciliat Narbonæ dominum. 28. Almarici hæresis orta et damnata. 29. Anathema in regem Angliæ. 30. Friderici nuptiæ cum regis Aragonii sorore.

MCCX. 1, 2. Otho anathemate ictus ob occupatas Ecclesiæ Rom. civitates. 3, 4. Fridericum et Lusitaniæ regem arguit Innocentius. 5-7. Primatum Hispaniæ Toletano archiepisc. confirmat, equites S. Jacobi comprobat. 8. Joannes rex Angliæ bona Ecclesiæ usurpat. 9, 10. Philippus rex insectatur hæreticos, quos fovet Raymundus. 11-13. Crucesignatorum victoriæ in Albigenses. 14. Quid cum Raymundo actum in conventu apud S. Ægidium. 15. Montfortius divinitus incolumis. 16, 17. Fuxensis comitis hæretici impietas et crudelitas. 18-21. Resipiscentes hæreticos recipit Innocentius, missa fidei formula. 22. Restituitur Regularium disciplina in Galliis. 23. Rex Bohemiæ uxorem repudiat. 24-26. Laudat Danorum regem, increpat et monet episcopos Innocentius. 27. Res Poloniæ. 28. S. Franciscus regulas Ord. scribit. 29-33. Rebus Orientalibus prospiciens Innocentius arguit Henricum imp., episcopos monet, pacem conciliat. 34, 35. Causa Antiocheni principatus commissa episcopo Cremonensi.

MCCXI. 1-4. Othonis in Sicilia progressus, excommunicatio, et Friderici in imperatorem electio. 5-7. Libera episcoporum electio in Sicilia, et Ecclesia Rom. hæres instituta a comite Fundano. 8. Urbes ditionis Ecclesiasticæ servatæ. 9-12. Reges Galliæ, Angliæ, et Lusitaniæ monet et

increpat Innocentius personis, vel juribus Ecclesiasticis infensos. 13. Obitus Lusitaniæ regis. 14-19. Bellicæ res gestæ inter crucesignatos et hæreticos. 20-23. Hæreticos resipiscentes recipit, Ecclesiis probos episcopos præficit Innocentius. 24. Constantinop. patriarchæ obitus. 25-27. Pro Armeniæ rege, pro Antiochia, pro Christianis Orientis curæ Innocentii.

MCCXII. 1-4. In Othonem Ecclesiæ rebellem movetur Fridericus in Germaniam contendens. 5, 6. Lundensem archiepiscopum legatum creat; pro conversis ad fidem curat Innocentius. 7. Controversia de jure coronandi regem Ungariæ. 8. Divortium regis Philippi, recepta uxore tollitur. 9. Consulit rebus Gallicanæ Ecclesiæ. 10-16. Bellum in Gallia contra Albigenses virtute et pietate Montfortii, sceleribus vero Raymundi et hæreticorum insigne. 17-34. Reges contra Sarracenos in Hispania grassantes excitat Innocentius, et preces indicit; unde relata amplissima victoria. 35, 36. Rex Angliæ in regni discrimem adductus. 37. Ecclesia exusta, si parietes exstiterint, iterum non consecranda. 38. Privilegia impertita. 39, 40. De S. Claræ primordiis, et variis miraculis. 41-43 Libertati Ecclesiasticæ in Oriente consulit papa, datis litteris ad Henricum imp. et episcopos. 44, 45. Captivos in Terra-Sancta solatur Innocentius; et mira de sacra expeditione.

MCCXIII. 1-4. Bellum pro Terra-Sancta promovet missis prius litteris ad Soldanum. 4, 5. Circa sacram expeditionem ingens studium. 6. Pelagius Albanen. episc. card. legatus Constantinopolim. 7, 8. Indicitur Œcumenica synodus. 9. Esthensi episc. in fide promovenda Innocentius favet. 10-19. De fautoribus Othonis insignes victoriæ. 20-22. Gertrudis reginæ Ungariæ cædes. 23-25 Fridericus Diplomate restituit immunitatem Ecclesiasticam in Sicilia. 26-50. Acta a Synodo Vaurensi in causa Raymundi Tolosani, pro quo Aragonius rex turpiter agit, Innocentium frustra decipiens. 51-66 Petrus Aragonius hæreticorum fautor Montfortio bellum movet variis eventibus insigne, in quo occiditur. 67-69. De Eucharistia miraculum. 70-72. Virtutis exempla et sanctorum obitus. 73-90. Joannes rex Angliæ a Philippo rege Galliæ bello impetitus Innocentio adhæret, Romanæ Ecclesiæ suum regnum dicat, episcopos revocat, Ecclesiasticis juribus favet. 91-94. In Italia et Hispania Ecclesiis et disciplinæ consultum.

MCCXIV. 1, 2. In arma sacra excitat et hortatur Innocentius crucesignatos. 3-7. De statu Sarracenorum, et eorum principibus. 8-13. Andreas rex Hungariæ regnum suum Pontifici commendat profecturus in Terram-Sanctam. 14-18. Missi in Gallias legati ad compescendos Albigenses, quorum protervia, duce Montfortio, conteritur. 19, 20. Concilium apud Montem-Pessulanum. 21-24. Philippi contra Othonem bellum et victoria. 25-28. Angliam ab interdicto solvit, denarium S. Petri exigit Innocentius. 29, 30. Castellæ et Aragoniæ regna successione regum laborant. 31, 32. Arguit Innocentius Lundensem episcopum.

MCCXV. 1-6. Concilium Lateranense Œcumenicum aperit Innocentius oratione habita ad Patres. 7-12. Decreta et canones contra hæreses, et circa disciplinam Ecclesiasticam. 13-15. De expeditione pro Terra-Sancta decreta. 16-19. de Roderico, et S. Dominico aliisque viris Concilio præsentibus; et approbatio Ordinum SS. Francisci et Dominici. 20-23. Acta a Ludovico rege contra Albigenses. 24, 25. Adjudicata Montfortio Tolosana regio. 26-34. Joannem regem Angliæ ob privilegia reddita deinde ablata in discrimem adductum Innocentius defendit contra proceres regni rebelles. 35. Fridericus Aquisgrani inunctus crucem induit. 36-38. Agitatum de imperio in Concilio, et Sicilia Henrico tradita. 39-41. Datum a Salinguerra fidei sacramentum.

MCCXVI. 1-7. Regnum Angliæ discordiis turbatur, ad quod capessendum jura Ludovici proferuntur. 8. Melgorii comitatus Magalonensi episc. traditus. 9-15 Innocentii papæ obitus, fama vindicata, celebratæ laudes. 16, 17. Honorii III papæ electio. 18, 19. Litteræ de sua promotione. 20-24. Urget expeditionem sacram per litteras et legatos. 25. Obitus Henrici imp. Constantinop. 26-29. Italiæ populis conciliandis studet Honorius. 30-36. Mortuo Joanne Anglorum rege, filio Henrico successori favet eique regnum conciliat. 37-39. Reges Galliæ ab invadenda Anglia deterret. 40-43. Viduis reginis, et comitatui Campaniæ consulit. 44-47. Pax composita, responsa et privilegia ab Honorio data. 48-50. Dominicana familia confirmata, SS. Francisco et Dominico mutua amicitia conjunctis et laborantibus.

MCCXVII. 1-7. Postposito Andrea, Petrus Antissiodorensis coronatur imp. Constantinopol. ab Honorio. 8-12. Petrum et legatum Apostolicum Constantinopolim euntes Theodorus Comnenus proditorie intercipit. 13-17. Honorii litteræ ad Theodorum et Pannoniæ regem pro amborum liberatione; et alia de Orientali imperio. 18-26. Cur exitus belli sacri non satis felix; et de

ejusdem magno apparatu. 27-31. Proficiscentibus crucesignatis in Terram-Sanctam universales preces ab Honorio indicuntur. 32-38. Res gestæ et victoriæ contra Saracenos in Lusitania et Hispania. 39, 40. Gesta crucesignatorum felicia in Terræ-Sanctæ regionibus. 41. Friderici legatio ad Pontificem. 42-44. Regem Bohemiæ objurgando ad meliora revocat. 45, 46. Magdeburgen. et Salisburgen. episcopales sedes auget. 47, 48. Discordiæ exstinctæ in Polonia, cujus fides elucet erga Romanam Sedem. 49-52. Honorii studium in convertendis Albigensibus, opera præsertim S. Dominici. 53-62. Montfortium a Raymundo bello impetitum Honorius defendit, datis ad diversos reges litteris. 63. Mons-Pessulanus fidei Apostolicæ commendatus. 64-66. De duobus Guillelmis sanctitate insignibus. 67-77. Henricus patri succedit in regno Angliæ ; eique Honorius regem Francorum et populos conciliat. 78-81. Ludovicus ab Anglia discedit ; unde pax firmata. 82, 83. Obitus Henrici regis Castellæ, et successio Ferdinandi. 84, 85. Disciplinæ Ecclesiasticæ in Hispania consulit Honorius. 86-97. Ugolinus legatus Pisas missus, cohibiturus injustam occupationem Sardiniæ ; de qua plura. 98-100. Privilegia Januensi Ecclesiæ concessa. 101. Episcopi consecrati. 102. Ordo SS. Trinitatis confirmatus.

MCCXVIII. 1-5. Pelagius Albanen. episc. in crucesignatorum exercitu legatus. 6-12. Felicia crucesignatorum gesta in Ægypto, adjuvante exhortationibus et precibus Honorio. 13-19. Sollicitantur auxilia in opem Terræ-Sanctæ ; ubi de Hospitalariorum et regis Cypri virtute. 20 23 Theodorus Comnenus Ecclesiæ conciliatus et in clientelam Apostolicam receptus. 24-28. Joannes card. Columna legatus Constantinopolim. 29-31. Pisani conciliati Ecclesiæ, donati privilegiis cum Januensibus pacem ineunt. 32 Honorii curæ in pacificandis dissentientibus populis. 33, 34. Acta de inter sanctos adscribendis Willelmo Archiepisc. et Joanne eremita. 35, 36. D. Dominici miracula, et ejus Ordinis diffusio. 37-39. Obitus Othonis imp. 40-42. Ecclesiis Olmucen. et Pragensi consulit Honorius. 43, 44. Pruthenos Christianos tuetur, datis litteris ad episcopos. 45-47. Frisia Oceani eluvie mersa. 48-52. Montfortius in bello pro fide occisus. 53-55. Almaricus patri succedit ab Honorio valde protectus. 56, 57. Philippus Galliæ rex in Tolosanos hæreticos arma parat. 58. Defensa ab Honorio immunitas Ecclesiastica. 59-62. Inita inter Ludovicum et Henricum pax a Pontifice confirmata, qui cæteris Angliæ rebus consulit. 63. Prærogativæ Toletanæ Ecclesiæ confirmatæ. 64-68. Ferrandus Castellæ rex legitimus edictus. 69, 70. Hispanos contra Saracenos excitat Honorius. 71. Regi Lusitano patrocinium Apostolicum datum.

MCCXIX. 1-8. Pecunia et hortationibus urget Honorius expeditionem sacram, ad quam Fridericus se paratum simulat. 9-11. Fridericum increpat Honorius, episcopos monet. 12-19. Crucesignatorum in Ægypto res bellicæ, et Damiatæ expugnatio. 20-22. Petrus Capuanus creatur Antiochiæ patriarcha. 23-25. Fridericus postulat sibi insignia imperialia restitui, eumque jura Ecclesiastica invadentem Honorius arguit. 26, 27. Bohemiæ regem de eodem crimine increpat. 28-31. Salisburgensem, Upsalensem episcopos et canonicos Bremenses de usurpatis juribus arguit. 32. Beatæ M. V. miraculum. 33. Nuptiæ regis Ungariæ cum filia regis Armenor. 34, 35. Henrici ducis Poloniæ pietas, et Waldemari regis Danorum nuptiæ. 36, 37. Auctæ Albigensium res. 38. Turbæ ab Erardo excitatæ in Campania. 39, 40. Induciæ Anglos inter Gallosque protractæ. 41-43. Translatæ reliquiæ S. Thomæ Cantuarien., et agitatum de Hugonis canonizatione. 44. Reginaldus rex Sedis Apostolicæ vectigalem se constituit. 45-47. Hispanos ad pellendos Sarracenos excitat, Miramomelinum Christianis conciliat Honorius. 48. Dissidentes Italiæ populos pacificat. 49. Beneficia et privilegia collata. 50 55. Ecclesia S. Xisti donata S. Dominico, qui signis et virtutibus claret. 56. S. Franciscus in Oriente coram Soldano. 57. Insanum Grandimontensium facinus.

MCCXX. 1-5. Subdiaconus Alatrinus ad reposcenda Ecclesiæ jura ad Fridericum missus. 6, 7. Honorius Fridericum monet et arguit propter dilationem expeditionis sacræ. 8-10. Honorificum Romanorum responsum ad Friderici litteras. 11-17. Electio Henrici in regem Romanorum, de qua Fridericus multum agit cum Honorio. 18-24. Friderici coronatio Romæ, et quid ante et post illam cum Pontifice actum. 25. Sardiniæ invasori se opponit Honorius. 26. Antiquatæ leges a Bononiensibus in academicos latæ. 27-30. Tarvisini ob patrata scelera increpati, et occisores episcopi Anicien. pœna mulctati. 31. Joachimus abbas ab hæresis nota purgatus. 32-36 Papa reges Daniæ et Bohemiæ, missis legatis, tuetur, Sueciæ regem monet, resipiscentem episcopum recipit. 37-41. Serviæ, Livoniæ, et Prussiæ populos recipit ac in fide confirmat. 42. Nicolaus sacerdos sanctus in Suecia. 43. Giroldus episcopus Valentinus. 44-47. Honorii curæ de pupillo rege Angliæ, de reliquiis S. Thomæ Cantuarien.; de Hiberniæ et Scotiæ Ecclesiis ; de canonizatione Hugonis episc. 48, 49. De exactione vicesimæ in Hispania pro bello sacro. 50-52. Lusitanum regem scelerum arguit Honorius. 53-57. De Terra-Sancta sollicitus mittit litteras ad crucesignatos et Hierosolymæ regem. 58, 59. De statu rerum Orientalium.

MCCXXI. 1-7. Ugolinus legatus pro expeditione Orientali, ad quam Fridericus se simulat paratissimum. 8. Poloni ad bellum sacrum sollicitati. 9-21. Christiani exercitus clades, et Damiata a Turcis expugnata; unde Honorii querelæ et litteræ ad Fridericum. 22-26. Robertus rex Constantinop. Ecclesiarum jura confirmat. 27, 28. Matthæus patriarcha Constantinopolit. 29-31. Donationem Mathildis comitissæ Fridericus Ecclesiæ restituere jussus. 32, 33. De episcoporum intrusione Fridericum arguit Honorius. 34-38. Alios usurpatores coercet, bonos episcopos eligit. 39. Gregorius Crescentius card. legatus in Germania. 40. Succia vectigal solvit Ecclesiæ Romanæ. 41-45. Conradus legatus in Gallia contra Albigenses, quorum fautorem Raymundum increpat Honorius. 46-48. Pontificium studium in convertendis infidelibus, et Christianis tutandis. 49. De coronando rege Scotorum. 50, 51. Ecelini consilium de amplectenda vita religiosa.

MCCXXII. 1-4. Congressus Friderici cum Honorio Verulis habitus. 5-7. Simulante Friderico pietatis studium, Honorius reliquos principes hortatur et monet. 8-13. Cypri episcopos increpat, Achaiæ principem ob Ecclesiasticorum oppressiones insectatur. 14-18. Roberto imp. Constantinop. præsto est, eique Theodorum Comnenum conciliare studet. 19. Donatio a clero Constantinop. Honorio facta. 20, 21. De orationibus Roberti ad Pontificem. 22, 23. Objurgat papa Matthæum patriarcham Constantinop. 24, 25. Imperii Orientalis distractio. 26-32. Friderici Epistolæ ad cardinales et papam de invasoribus Romanæ ditionis. 33-37. In Parentium aliosque Ecclesiarum jura invadentes animadvertit Honorius. 38. Indulgentiæ concessæ invisentibus Ecclesiam S. Mariæ-Majoris. 39. Terræ motus in Italia. 40, 41. Livoniæ Christianis consulit Honorius, episcopos Germaniæ in multis arguit. 42, 43. Ungariæ regem ab indebito juramento solvit. 44-48. In Albigensium hæresim recrudescentem incitat regem Galliæ. 49. Agitur de variis canonizationibus. 50-53. Lusitanum regem Bracharensi archiepisc. conciliat, Aragonii pietatem laudat.

MCCXXIII. 1-6. Celebre in Campania habitum colloquium de re Hierosolymitana instauranda. 7. Mortua Constantia, agitur de novis nuptiis Friderici. 8-10. Joannis Hierosolym. et patriarchæ Alexandri studia contra Saracenos. 11-13. Schismaticorum Orientalium furores repressi. 14-10. Fridericum episcoporum electionem sibi arrogantem arguit Honorius. 20. Pisani increpati ab eodem. 21, 22. Instituta in xenodochio S. Spiritus celebritas, et aliæ disciplinares leges sancitæ. 23-29. Waldemarum Daniæ regem oppressum defendit Pontifex, datis litteris ad episcopos et principes. 30. Metropolitana sedes in Livonia. 31, 32. Incestæ nuptiæ regis Ungariæ. 33-38. Philippi regis Galliæ pientissimi obitus et ejus filii Ludovici successio. 39, 40. Concilium Senonis contra Albigenses. 41-46. Contra Albigenses expeditio conflata. 47, 48. Angliæ rex defensus; Guillelmus episc. Eboracen. sanctorum Catalogo adscribendus. 49-52. De episcopis Patavino et Vicentino Ecclesiasticæ libertatis adsertoribus, 53, 54. Rex Reginaldus laudatur, Ferdinandus redarguitur. 55. Corroborata ab Honorio FF. Minorum disciplina.

MCCXXIV. 1-12. Litteræ Honorii ad Germanos de expeditione Hierosolymitana, de qua etiam Fridericus eidem fuse scribit. 13-16. Bellum inter reges Angliæ et Galliæ. 17-20. Reginæ Georgianorum litteræ ad Honorium de Tartaris fusis. 21, 22. Responsum Honorii ad eamdem. 23-26. Honorius de Constantinopol. imperio sollicitus per litteras multas decernit. 27. Restituendis præsulibus expulsis incumbit. 28-32. Labores suscepti pro liberando Daniæ rege; Guillelmus episc. Roschildensis sanctis adscribendus. 33-35. Belam Hungarorum regem in suam tutelam suscipit Honorius. 36. Religiosos milites S. Mariæ Theutonicorum tuetur. 37, 38. Wratislaviensi episcopo ablata curat restituenda; legatum mittit in Livoniam. 39-41. Legatus missus in Gallias contra Albigenses. 42, 43. Ut libertati restituatur Flandriæ comes laborat Honorius. 44-46. Henricum Angliæ regem et episcopum Cantuarien. redarguit. 47, 48. Novum examen in causa B. Guillelmi, et episcoporum consecratio.

MCCXXV. 1-7. Friderico cunctanti expeditionem leges impositæ, quibus se obstringit. 8, 9. Cæteros principes hortatur, et pro Constantinopolit. imperio agit Honorius. 10-15. S. Engelbertus archiep. Colonien. trucidatus a comite Friderico, qui meritas dat pœnas. 16. Religio in Livonia floret. 17. Liturgica Honorii responsa. 18-20. Rex Sueciæ defensus, milites Theutonici tutati ab Honorio. 21, 22. Archiepisc. Colocen. de puritate fidei sollicitum, et Belam regem litteris Honorius tuetur. 23. S. Elisabeth liberalitas in pauperes. 24-26. Episcopus Glandentensis a sicario cæsus. 27. SS. Quintini et Radegundæ translatæ reliquiæ. 28-35. Novus legatus contra Albigenses, cum litteris Honorii ad Angliæ regem. 36. Impostor supplicio affectus. 37, 38. Mira de B. M. V. protectione et sanctitatis prodigia. 39, 40. Canonizatio S. Laurentii archiepisc. Dublinem. 41-43. Ferdinandus Castellæ rex ob invasionem jurium Ecclesiæ redargutus, ob zelum fidei laudatus. 44. Ad conversionem Turcarum missi viri Apostolici. 45, 46. Dati episcopi, adversante Friderico, Siciliæ Ecclesiis, et Lucæ. 47. Hæreticos in Insubria grassantes

coercet Pontifex. 48, 49. De gestis et miraculis Raynerii episc. inquisitio. 50-54. Constitutio Honorii in eos, qui injuriis cardinales afficiunt. 55. Reatina Ecclesia consecrata.

MCCXXVI. 1-13. Insignis Honorii apologia ad Fridericum ; in qua exprobrat urbium et jurium Ecclesiasticorum invasionem et regis pervicaciam. 14-16. Grassatores fovet Fridericus contra Pontificem. 17-19. Elusa consilia Friderici de Longobardia vi subjuganda. 20-24. Longobardos sibi conciliare opera Honorii studet Fridericus. 25-29. Concordia stabilita inter Fridericum et Longobardos; et ejus conditiones. 30-33. Imperialium urbium invasionem per Ludovicum prohibet Honorius. 34-39. Exstirpandæ Albigensium hæresi studens Honorius regem Angliæ a lædendo rege Galliæ deterret. 40-43. Obsessa et capta Avenione, moritur Ludovicus VIII rex Galliæ, eique succedit filius ejusdem nominis. 44-46. Regni proceres conciliat Henrico regi, et plurium causam apud eumdem suscipit Honorius. 47, 48. Divina ultio in Richardum episcopum et comitis Saresberien. pœnitentia. 49. Guillelmus archiepisc. Eboracen. in sanctorum numerum refertur. 50, 51. Pia S. Francisci mors. 52. S. Engelberti miracula. 53. Waldemarus rex ab extorti juramenti religione liberatur. 54. Dux Norvegiæ crucesignatus in clientelam Apostolicam adscitus. 55-58. Comes Tripolitanus censura irretitus. 59, 60. Creatus patriarcha Constantinop.; missi Minoritæ ad regiones infidelium.

MCCXXVII. 1-3. Honorius litteris exprobrat Friderici simultates cum rege socero. 4, 5. Joannes rex ab Honorio ditionis Pontificiæ parti præficitur. 6, 7. Longobardis Friderico conciliatis, expeditionem sacram urget Honorius. 8-11. Litteræ Honorii gratulatoriæ ad reges Russiæ, et increpatoriæ ad Lusitanum. 12. Honorii III mors. 13-16. Gregorii IX successoris primordia, et solemnis consecratio. 17, 18. Significat præsulibus de sua electione; et Friderico nectenti moras minatur. 19-24. Papa Longobardos et principes litteris excitat et maxime Fridericum. 25. Impostor damnatus. 26-28. Lantgravii Thuringiæ mortem ad suum commodum trahit Fridericus. 29-39. De anathemate in Fridericum inflicto Epistola Encyclica. 40-44. Fridericum pœnitentiam spondentem gravibus litteris monet. 45-47. Friderico respuente monita Gregorii, hic ad res Terræ-Sanctæ instaurandas incumbit. 48, 49. S. Elisabeth a sæculi pompa recedit. 50. Cumani ad fidem Christi conversi. 51. Res Polonicæ. 52-55. Ludovicus rex Galliæ rebelles compescit, recipit litteras Gregorii de pace servanda cum Anglia. 56-62. De solutione decimarum pro bello in Albigenses Ludovicus rex et clerus Gallicanus agunt apud Gregorium. 63-65. Disciplinæ Ecclesiasticæ et Regularium instaurandæ incumbit Pontifex.

MCCXXVIII. 1-4. De Friderici excommunicatione docet Gregorius episcopos Apuliæ. 5-8. Turbas in Urbe excitat Fridericus contra papam, qui fugit Perusium. 9. Friderici iter in Orientem. 10-15. Fautores Friderici ditionem Ecclesiasticam vexant, repulsi tamen et victi. 16-18. Gregorius, litteris datis ad Januenses, de injuriis sibi illatis queritur. 19. Mediolanenses increpat. 20-22. Contra Albigensium hæresim excitat Gregorius Ludovicum regem. 23. Legatus card. contra Albigenses. 24-28. Opera S. Ludovici deleta hæresis Albigensium, conversi hæretici, Tolosana Ecclesia restituta. 29-32. Gregorii ad Academicos Parisiensés litteræ pareneticæ. 33-36. Canonizatio S. Francisci peracta a Pontifice. 37. Translatio corporis S. Augustini. 38, 39. Privilegia collata.

SUMMARIUM

TOMI XXI.

MCCXXIX. 1-14. Turpis et exitialis pacis tractatus Friderici cum Sultano Babyloniæ. 15-21. Pacis initæ capita. 22-29. Friderici de pace vane gloriantis impudentiam detegit Gregorius. 30, 31. Mala a Friderico Terræ-Sanctæ illata. 32-41. Gregorius Longobardos aliosque principes et episcopos contra Fridericum Ecclesiæ jura invadentem excitat, eum excommunicat, subditosque ejus a sacramenti religione absolvit. 42, 43. Fridericus pacem a papa flagitat. 44, 45. Clementia Gregorii a cædibus abhorrentis. 46-48. Joannes rex Hierosolimæ ad imperium Orientale evocatur. 49-51. Theodori Comneni audax animus repressus. 52-55. De academiæ Parisiensis dissolutæ reparatione Gregorius sollicitus. 56. Intestinum Galliæ bellum sopiendum curat. 57-59. Legatio ad regem Aragoniæ, quem coronandum differt Pontifex. 60. Veneratio S. Francisci commendata a Gregorio; et hujus responsa. 61. Florentiæ de Eucharistia miraculum.

MCCXXX. 1, 2. Romani divina ultione probati in Urbem revocant Gregorium. 3-10. Pax statuta inter Fridericum et papam, qui, restitutis omnibus, eum a censuris absolvit. 11, 12. Pontifex gratulatur Friderico de recuperata Ecclesiæ gratia. 13, 14. Aliæ ad Franciæ regem, aliæ ad Longobardos de rebus compositis litteræ. 15-18. Fridericus Anagniæ invisit Pontificem, in quem illius odia brevi recrudescunt. 19, 20. Ecclesiæ juribus vindicandis, cleri moribus emendandis incumbit Gregorius. 21, 22. Reliquiarum D. Francisci translatio. 23-25. Dominicani ad inferendum Septentrionalibus infidelibus Evangelium incumbunt. 26. De B. Virgilii Salisburgensis miraculis inquiritur. 27. Liupoldi ducis Austriæ mors. 28. Bertholdus a B. Elisabeth ad vitam sanctiorem traductus. 29, 30. Disciplinam restaurat Gregorius in Gallia, cujus rex a gravi bello liberatur. 31-34. Alphonsus rex in Hispania profligatis Sarracenis moritur, eique succedit filius Fernandus. 35-37. Gregorius in Hispania cultum restituit, sedem Majoricam excitat.

MCCXXXI. 1-4. Gregorius fidejussores a Friderico exigit, Insubres eidem conciliat. 5-7. Pro Raynaldo duce apud Fridericum intercedit. 8. Esculanum comitatum episcopo tradit. 9-12. Fridericum de iniquis legibus arguit; iratum mulcet, contra hæreticos movet. 13-19. Contra Patarenos aliosque hæreticos leges sancitæ a Pontifice, senatu Romano, et Friderico. 20-22. Ad Ezelinum hæreticum in quem Patavini insurgunt Pontificis pareneticæ litteræ. 23. Hæretici in Galliis quæsiti ad supplicium. 24-28. Renovantur privilegia Cassinensibus. 29. Sylvestrinorum congregatio orta. 30. Responsa Pontificis, ad questiones liturgicas. 31, 32. Gregorius Reate. 33-36. S. Antonii Patavini et S. Elisabeth beata mors. 37, 38. De Luca archiepiscopo Strigoniensi sanctis adscribendo. 39-41. Pravas Strigoniensium consuetudines eliminat Gregorius. 42, 43. Pomeranos ad Christum conversos, et regem Russiæ a schismate revocatum amplectitur. 44. De coronando rege Norwegiæ. 45. Dux Bavariæ occisus. 46-48. Gregorius Parisiensem academiam restituit, dato diplomate. 49, 50. Leges iniquas in Hispania et Lusitania coercet. 51, 52. Regem Angliæ consiliis juvat, a bello revocat. 53-57. Pontifex ad defensionem imperii Hierosolymitani, postulante Friderico, principes excitat.

MCCXXXII 1, 2. Christiana fides in Septentrionalibus regionibus amplificata. 3-5. Curonii aliique populi ad Christum conversi privilegiis decorantur. 6-8. Sacra expeditio in Prutenos et Stedinghos et Christianorum vexatores. 9, 10. De S. Gothardi et S. Elisabeth miraculis. 11. Conradi Lantgravii Thuringiæ pœnitentia. 12-22. Ungaria ob infractas ab Andrea rege disciplinares leges interdictio subjecta. 23-25. Renovatur diploma de regni Hungarici privilegiis. 26. Rothomagensem archiepiscopum a rege læsum tuetur Gregorius. 27-30. Anglicani præsules arguuntur ob nimiam in dissimulando facinore ignaviam. 31, 32. Pius animus Richardi regis. 33, 34. S. Antonii Patavini canonizatio. 35-38. Pontificiæ ditioni addita oppida, rebellantibus licet Romanis. 39-42. Bellum Viterbiensium contra Romanos clam fovet Fridericus. 43. Idem Sarracenis favet. 44, 45. Bellum intestinum in Terra-Sancta extinguendum curat Gregorius. 46-54. Tentata conjunctio Ecclesiæ Græcæ cum Latina, datis utrinque litteris a Germano patriarcha et Gregorio papa. 55. Manuel Comnenus Thessalonicæ principatum arripit.

MCCXXXIII. 1-14. In Orientem mittuntur litteræ primum, deinde nuntii Apostolici, qui de conjunctione Ecclesiarum multiformiter, sed incassum laborant. 15-22. Ad Sultanum Damasci Pontificis Epistola hortatoria ad fidem Christianam. 23. Præcones Evangelici in Georgia. 24. De Sarracenis Nuceriæ in Apulia ad Christum convertendis curat Gregorius. 25-27. Gregorius, fallente promissa Friderico, in Urbem sibi conciliatam redit. 28-31. Occasione tumultuum Insubriæ Gregorius Friderici querelas fuse diluit. 32. Cajeta ad Friderici obsequium adducta. 33-38. Gregorius Fridericum a crudelitate revocat, Florentinos et Senenses opera Joannis Dominicani sanctitate insignis conciliare studet. 39, 40. B. Dominici miraculis coruscantis Ordo in hæreticis insectandis laborat. 41-47. In fœdissimam Stadingorum hæresim principes et episcopos excitat Pontifex. 48. Conradus Marpurgensis ab improbis cæsus. 49. Judei in Germania grassantur. 50-54. Andreas rex Ungariæ jurat de Ecclesiæ juribus vindicandis et disciplina instauranda. 55. S. Virgilius SS. Catalogo adscriptus. 56. Bosnæ episcopus reprobatus. 57, 58. Dominicani inter Ruthenos et Pruthenos. 59-61. Leges a Raymundo Tolosano in hæreticos latæ. 62. De Campaniæ comitatu controversia. 63. De Stephani Diensis miraculis inquiri jubet Gregorius. 64, 65. S. Eadmundus ad Cantuariensem archiepiscopatum promovetur. 66. Responsa Gregorii. 67, 68. Portugalensis episcopi jura et Majoricum regnum contra Sarracenos Gregorius tuetur. 69. Venerantibus S. Isidori reliquias indulgentiæ.

MCCXXXIV. 1-5. Rebellantibus Romanis, Fridericus Gregorii defensionem fraudulenter suscipit. 6-9. Rebelles profligati. 10, 11. De non alienandis Ecclesiæ bonis sanctiones. 12, 13. Gregorius regem Galliæ hortatur ad jura Ecclesiastica tuenda, et ad infidos ministros reprimendos. 14, 15. Albigensium hæresis ope Raymundi excisa. 16, 17. Obtenta dispensatione, nuptias celebrat Ludovicus. 18-20. Gregorius Francos conciliat cum Anglis quorum rex clementer agit cum intestinis hostibus. 21-23. Divina ultio in avaros et pauperum oppressores. 24, 25. B. Dominicus SS. Catalogo adscriptus. 26. Gregorius opera S. Raymundi Pennafortii Decretales conficit. 27-31. Gregorius Spoleti expeditionem indicit in Terram-Sanctam, datis ad Ludovicum regem, item ad episcopos et populos litteris. 32-35. Syros et Insubres Friderico conciliandos curat. 36-41. Andream regem Hungariæ de non servato juramento arguit; ejus filios Belam et Colomanum de zelo fidei laudat. 42-44. Stedinghi hæretici ad sex millia in prœlio cæsi. 45. Willelmus episcopus Mutinensis in Prussiam legatus mittitur. 46, 47. Reges Daniæ et Norwegiæ ad meliora revocat Pontifex. 48. Agnes Wenceslai regis soror virginitatem Deo vovet. 49-51. Reges Lusitaniæ et Hispaniæ in Sarracenos pugnant. 52. Controversiam de successione in regno Navarræ sopire studet Gregorius.

MCCXXXV. 1-6. Romanorum rebellio pactis et juratis legibus conquiescit. 7-9. Gregorius Friderico favet contra Henricum filium contumacem. 10, 11. Henrici infelix exitus. 12-14. Longobardos cum Friderico, et Italiæ populos inter se conciliare studet papa. 15-19. Episcopus Patavinus ab hæreticis interficitur. 20, 21. Judei ab injusta oppressione vindicati. 22-25. B. Elisabeth canonizatio, et translatio. 26, 27. Andreæ regis Hungariæ nuptiæ et mors. 28. Poloni principes inter se conciliati. 29-31. Controversia Henrici cum Scotiæ rege, et matrimonium Isabellæ ejus sororis cum Friderico imperatore. 32. Alfonsus Aragonius legitimitate donatus. 33-35. Tumultus in Aragonia repressi, Balearis insula expugnata. 36-44. Gregorius Funetani regis oratores, litteras et legationem sultani Iconii recipit, et quo Syria recuperetur laborans, jura tuetur Friderici. 45-48. Crucesignatos tuetur et ad expeditionem Terræ-Sanctæ litteris excitat. 49-51. Theobaldus rex Navarræ aliique principes excitantur ad ferendam opem Constantinopoli in discrimen adductæ. 52, 53. Latinorum de Græcis victoriæ.

MCCXXXVI. 1-4. Impendens Longobardicum bellum sopire nititur Gregorius, Friderico pacis consilia respuente et Italiæ dominationi inhiante. 5-7. Ad conciliandam pacem Jacobus cardinalis legatus in Insubriam, et litteræ ad episcopos mittuntur. 8-11. Legatum a Friderico despectum defendit Pontifex. 12, 13. Fridericus Mediolanenses invasurus ob seditionem revocatur in Germaniam, unde Pontificis opem quærit. 14-25. Gregorius multimode læsus a Friderico gravissimis litteris eum objurgat et admonet. 26. Res Senensium, Lucæ et Pisanorum. 27. Ludovicus comes Ferretanus hæredem constituit Romanam Ecclesiam. 28. De Benvenuti Minoritæ sanctitate et miraculis inquiritur. 29, 30. Beati Jordani Dominicani mors et sanctitas.

31-36. Ludovicum regem de legibus latis contra libertatem Ecclesiasticam graviter increpat Gregorius. 37, 38. Ecclesiæ Bellovacensis jura vindicata. 39-44. Tolosanum comitem reprehensum de ignavia erga hæreticos ad expeditionem sanctam compellit Gregorius. 45-47. Ad idem urget pietate insignem regem Ludovicum, Theobaldo enm concilians. 48. Judæos vexatos ad se confugientes defendit papa. 49, 50. Rege Angliæ cum Scoto conciliato, festum S. Eduardi indicit Gregorius. 51. Mira in Anglia. 52-55. Monachus constitutus in Anglia præses justitiarius valde improbatur. 56. Disciplinæ instaurandæ studet Gregorius. 57-60. Cordubam et alias urbes Sarracenis eripit rex Ferdinandus, laudatus adjutusque a Gregorio. 61. Amplificata in Prussia Christiana religio. 62-65. Livoniæ populis nuper conversis consulit Gregorius. 66. Bela et Colomanus ob bona Ecclesiæ occupata corripiuntur. 67-70. Zibislavum banum Bosnensem commendat Gregorius, sollicitus de Constantinopolitano imperio in discordia Vatacii et Asanis.

MCCXXXVII. 1-6. De pace inter Insubres et Fridericum concilianda conventus Mantuæ a Gregorio indictus et legati utrinque missi. 7-11. Mediolanensibus clades a Friderico illata. 12-14. Gregorius honorifice Romæ exceptus Viterbienses rebelles punit. 15. Lucano episcopo bona reddita. 16-23. Legatio in Sardiniam, ditioni Romanæ Ecclesiæ subjectam. 24-27. In expeditione contra Sarracenos Valentiæ Jacobum Aragonium adjuvat, a censuris absolvit, dat episcopum Majoricæ Gregorius. 28. Christiana religio in Marrochitano regno amplificata. 29, 30. Ferdinando regi ob Sarracenos devictos favet, Lusitanum objurgat Gregorius. 31, 32. Tuetur in Galliis jura Ecclesiæ, in hæreticos inquiri jubet. 33-37. Raymundum Tolosanum a Massiliensium partibus bductum ad expeditionem sacram sollicitat. 38-43. Otho cardinal legatus in Anglia et Scotia honorifice exceptus celebrat concilium. 44-50. Canones disciplinares in eodem sanciti. 51-57. Lincolniensis episcopi querelæ de abbate tractandis causis sæcularibus præfecto. 58. Richardi Dunelmensis episcopi pia mors. 59. De vitæ sanctitate et miraculis Ildegardis inquiri jubet Pontifex. 60. De veritate stigmatum S. Francisci ad Germanos scribit. 61, 62. Injustitiæ et benignitatis exempla in Polonia. 63-65. Hospitalarii S. Mariæ aggregati equitibus Crucigeris. 66. Tevestini Christiani a fide deficiunt. 67. Ex Norwegia abusus sublati. 68-73. De Constantinopolitano imperio sollicitus ob Terræ-Sanctæ defensionem legatum ad Bulgaros mittit Gregorius. 74-77. Joannis Brenensis imperatoris Constantinopolitani mors. 78, 79. Crucesignatorum causam papa defendit. 80-83. Urget Fridericum Pontifex in Terram-Sanctam. 84-86. Templarios a Tartaris captos et tentos in vinculis solatur Gregorius. 87-90. De conversione patriarchæ Jacobitarum, et eorumdem erroribus.

MCCXXXVIII. 1-4. De Constantinopoli pressa a Vatacio Gregorius sollicitus opem quærit. 5-10. In Asanem Bulgarum ad schismaticos lapsum Gregorius regem Hungariæ sollicitat. 11-20. Regi Hungariæ postulanti jura in Bulgaria annuit ex parte Gregorius et favet expeditioni. 21-26. Balduino imperatori Constantinopolitano in Occidentem auxilia quæsitum venienti, Pontifex maximopere opitulatur. 27-30. Balduini reditus et expeditio in Orientem. 31-33. Hospitalarios delinquentes corripit Gregorius aliosque abusus evellit. 34, 35. Antiocheni patriarchæ jurisdictionem et jura tuetur. 36-38. Fridericus crucesignatos ab expeditione retardat. 39-41. Tumultus Anglicos compescit, Ecclesiasticæ disciplinæ in Anglia et Gallia consulit Gregorius. 42-44. Ad Ecclesiasticam libertatem defendendam Gregorius incitat Ludovicum regem, qui et Friderici insidias depellit. 45-47. Sarraceni profligati in Hispania, et Valentina regio sacris exuta. 48-51. Lusitanum regem crudeliter et impie in Ecclesiastica jura debacchantem ad officium revocat Pontifex. 52-55. In Galliis et in Bosnia hæresis victa, cultus auctus. 56-58. Duces Poloniæ monet Gregorius, ut ab Ecclesiasticorum virorum injuriis desistant. 59, 60. Henrici ducis Poloniæ pia mors. 61. Archiepiscopi Gnesnensis privilegium. 62. Sopitum Danos inter et Pomeranos bellum. 63-65. De sanctitate Brunonis episcopi Herbipolensis, Wolvandi Ordinis Prædicatorum et aliorum ejusdem Ordinis. 66. Vercellenses reconciliati Ecclesiæ; Bonacursus Lucensis anathemate percussus. 67, 68. Jus in Sardiniam assertum. 69, 70. Fridericus Mediolanenses pacem postulantes respuit. 71, 72. Romanos contra Pontificem subornat. 73. A Gregorio dona Ecclesiis collata et preces institutæ. 74. Veneti in clientelam Sedis Apostolicæ admissi.

MCCXXXIX. 1-12. Gregorius Fridericum, enumeratis singulis ejus facinoribus tum in Ecclesiam, tum in homines, anathemate percellit. 13-16. Friderici minas despiciens Gregorius anathematis sententiam in toto orbe jubet promulgari. 17-22. Ira succensus Fridericus inanes in Gregorium coacervat calumnias. 23-25. Minas adjicit, et auctoritatem summi Pontificis impugnat. 26-29. Insanæ hæreses Friderici, quarum sectatores divinitus puniti. 30-34. Fridericus Cassinenses aliosque viros religiosos expellit ac vexat; furit in Gregorium; in bello a Mediolanensibus victus. 35-37. Adhærentes Friderico episcopi, equites Theutonici, et alii corripiuntur a Gregorio. 38-45. Gregorius mittit legatum ad implorandum auxilia in Gallias, Angliam, et Hispaniam, cujus rex et regina ad eum dant litteras officiosas. 46. Salmantica Academia instituta a Ferdinando 47-56. Confirmata a Gregorio vetera Toletanæ Ecclesiæ privilegia. 57, 58. Valentinæ et Compostellanæ Ecclesiis prærogativæ corroboratæ. 59-63. Ferrandum Lusitanum ad meliora reversum pœnitentia obligat et a censuris absolvit Gregorius. 64, 65. Pietas Lantgravii Thuringiæ. 66, 67. Lundensi archiepiscopo privilegium datum, et in Dania improbæ consue-

tudines damnatæ. 68, 69. Kunegundis nuptæ Boleslao sanctitas et virginitas; Colomani zelus et virtus. 70-73. Albigensium reliquiæ compressæ in Galliis; Raymundus Tolosanus absolutus. 74, 75. Tuetur Pontifex jura episcoporum in Britannia. 76, 77. Rhemenses archiepiscopo rebelles censuris urget. 78-80. Crucesignatorum arma ad Constantinopoli opem ferendam verti jubet Gregorius. 81. Theobaldus rex Navarræ Massilia solvit. 82, 83. Regi et patriarchæ Armenorum privilegia concessa.

MCCXL. 1-10. Actum de Friderici depositione; aliis interea urbibus Friderico, aliis Gregorio adhærentibus. 11-13. Gregorio studiosi in Urbe vexantur a Friderico. 14-18. Beneventum et Campaniam frustra oppugnat et tentat Fridericus. 19-21. Recuperata Pontifici Ferraria; Veneti et Alexandrini Friderico infensi. 22, 23. De Ambrosii Minoritæ et Oddonis Carthusiani miraculis jussa quæstio. 24, 25. Religiosis viris data privilegia. 26, 27. In Hispania Sarraceni victi, religio amplificata. 28, 29. Episcopus Vigintimiliensis damnatus; pravi usus evulsi. 30, 31. Episcopi Noviomensis electionem irritat Gregorius. 32. Zwerinensis episcopus et Stadensis historicus. 33. Regi Daniæ jus revocandi alienata bona. 34, 35. Estoniæ neophitis et Prussiæ episcopo consulit Gregorius. 36, 37. Ducem Lancitiæ de patratato crimine pœnitentem absolvit. 38-43. Ad Rusudem reginam Georgiæ auxilia contra Tartaros implorantem et obsequium Romanæ Ecclesiæ profitentem præclaras dat litteras Gregorius. 44, 45. Cleri Græci in Cypro pervicacia et fuga. 46. Consanguinitatis gradus declarantur. 47. Nannetensis episcopus ad patriarchatum Hierosolymitanum translatus. 48-50. Christianis post illatam Sarracenis cladem opitulatur Richardus Cornubiæ comes. 51. Territus de Hungaris Vatacius Romanæ Ecclesiæ conjunctionem ambit. 52-54. Concilium œcumenicum indicit Gregorius datis litteris circularibus ad præsules et principes. 55-58. Fridericus terroribus et minis avertere nititur a Concilio episcopos, quos per litteras recreat Gregorius. 59-62. B. Eadmundus in Galliam exul voluntarius pie moritur Pontiniaci.

MCCXLI. 1-3. Tartarorum genus et mores. 4-10. Eorum incursio in Poloniam, cujus dux Henricus aliique proceres magnis consertis prœliis gloriose occumbunt. 11, 12. Moravia et Bohemia metu Tartarorum exagitatæ. 13. Supplicationes et preces ad Deum ingruentibus Tartaris. 14-23. In Tartaros Hungariam crudeliter invadentes expeditionem indicit Gregorius. 24, 25. Egregium viri religiosi, vitam pro aliis exponentis facinus. 26-28. Tartaris cuncta vastantibus, litteræ consolatoriæ Gregorii ad regem Hungariæ. 29-34. Fridericus clam favens Tartaris ditionem Pontificiam vexat. 35-39. Friderici odio in Pontificem succensi prætextus ne Tartaris bellum inferat. 40-42. Constantinopolitanis rebus consulit Gregorius et regis Norwegiæ postulatis annuit. 43. Rex Lusitaniæ in Sarracenos pugnat. 44, 45. Patriarcha Aquileiensis absolutus; sedes episcopalis Recanato concessa. 46-48. Beneventum et Faventiam capit, regni Ecclesias spoliat, præsules vexat Fridericus. 49-53. Consulit Gregorius securitati præsulum itinerantium Romam. 54-59. Fridericiani classem Januensium disjiciunt, præsulibus captis vel mersis. 60-63. Januensium de facinore condolentium litteræ ad Pontificem. 64-66. De eadem re litteræ hortatoriæ Gregorii ad principes et populos. 67-75. Miseranda conditio præsulum captivorum, quos per litteras solatur et hortatur Gregorius. 76-78. Instat apud Fridericum S. Ludovicus, ut Gallos præsules liberet. 79, 80. Audacter furens in terras Pontificiæ ditionis irruit Fridericus. 81. Joannes episcopus cardinal Friderico favet. 82-84. Obitus Gregorii papæ. 85-87. Comitia cardinalium in quibus Cœlestinus papa eligitur et moritur. 88. S. Willelmus episcopus Briocensis. 89. Obitus regis Daniæ et aliorum principum.

MCCXLII. 1-5. Dissidentes cardinales de Pontificis electione et timidos Fridericus conviciis dilacerat, Romanamque ditionem vastat. 6-11. Tartarorum fœdæ grassationes in Hungaria et alibi. 12-16. Ludovicus bello in Anglos feliciter gesto clementer utitur victoria. 17-19. Martyria ab Albigensibus illata et miraculum de innocente occiso. 20-21. Henricus primogenitus Friderici moritur. 22. Montagnana exusta.

MCCXLIII. 1, 2. Fridericus Pontificiam ditionem vastat, Urbem obsidet. 3, 4. Laxati e vinculis cardinales. 5-9. Electus papa Innocentius IV, dat litteras Encyclicas de more. 10-12. Fridericus oratores cum litteris officiosis ad Innocentium mittit. 13-15. Legati Pontificii ad Fridericum cum articulis pacis. 16-22. Per legatos Pontifex respondet querelis et postulatis Friderici. 23, 24. Viterbium populique circumpositi a Friderico deficiunt. 25-28. Quæ auxilia Viterbiensibus submittenda decernit Innocentius, qui Romæ honorifice excipitur. 29-31. Variis Ecclesiis consulit, Albigenses delendos curat Innocentius. 32-35. In regionibus Prussiæ, Croatiæ et Dalmatiæ dilatata religio, sublatæ hæreses. 36, 37. In Tartaros devastantes Innocentius excitat expeditionem. 38. Pia S. Hedwigis mors. 39, 40. De S. Hildegardis miraculis accuratior inquisitio. 41. Canonicis regularibus pileus quadratus concessus. 42. Divina in Ecclesiarum spoliatorem vindicta. 43. De consecrationibus Ecclesiarum. 44. Giennium aliaque loca a Ferdinando Sarracenis erepta. 45-49. Balduinus consecratus imperator Constantinopolitanus, ubi de rebus Thessalonicæ. 50, 51. Constantinopolitanæ Ecclesiæ inopiam levat; muros Hierusalem rejiciendos curat Innocentius.

MCCXLIV. 1-9. Chorasmini a Tartaris ejecti Hierusalem oppugnant ac diripiunt, Christianos lædunt, loca sancta prophanant. 10-14. Christiani, commisso prœlio, obruti numero fugiunt, quærunt

auxilia. 15, 16. Ampliores curæ Innocentii pro Constantinopolitano imperio. 17. Tolosanus comes a censuris absolutus. 18. Ezelinum aliosque Ecclesiæ Romanæ hostes agitat Innocentius. 19. Friderici artes, ut in Urbem irreperet. 20-29. Fridericus præ se fert Ecclesiæ gratiam ambire, unde concordiæ capita proposita. 30-34. Resiliente Friderico a promissis, Pontifex, creatis cardinalibus, illius insidias evitaturus fugit Januam. 35-37. Fremitus Friderici de fuga Innocentii, qui interea in Gallias concedit. 38-42. S. Ludovicus ægrotans vovet expeditionem in Terram-Sanctam, regiam cappellam decorat, Judæorum superstitiones coercet. 43, 44. Bellum compositum inter reges Angliæ et Scotiæ. 45, 46. Querelas regis super electione episcopi Wintoniensis compescit Innocentius. 47-50. De Edmundi archiepiscopi Cantuariensis miraculis et sanctitate, deque aliis viris in Anglia et Germania sanctitate florentibus. 51, 52. Poloniæ tumultus, ad quos sedandos legatus Apostolicus mittitur. 53-55. Quædam de Prædicatoribus et Minoritis statuta, ubi de Adolpho comite Minorita. 56, 57. Ne abbatissæ præsumant virgines velare.

MCCXLV. 1-4. Innocentius in Galliis concilium vocat, studetque interea flectere animum Friderici. 5-10. Sanctium Lusitaniæ regem corripit Innocentius ob insignem ejus socordiam. 11, 12. Sollicitat Pontifex regem Bulgariæ ad Ecclesiæ Romanæ conjuntionem. 13, 14. Vatacius capit Thessalonicam. 15-19. Innocentius ad evangelizandos Tartaros Minoritas mittit cum salutaribus litteris. 20-23. De Tartarorum moribus nuntii apostolici referunt. 24-46. Concilium Lugdunense, in quo discussa causa, et sententia depositionis in Fridericum ab Innocentio prolata. 47-53. Constantinopolitano imperio consulitur, contra Tartarorum invasionem decernitur; expeditio in Terram-Sanctam indicitur. 54. De electoribus imperii. 55-57. Asserta Romanæ Sedis jura ex diplomatibus regiis. 58-62. Insanus furore Fridericus dat litteras ad principes, refertas contumeliis contra Innocentium. 63, 64. Quanta consilii maturatione sententia in Fridericum fuerit lata. 65, 66. Tarvisini, Pisani, aliique populi a Friderico recedunt, sæviente eodem. 67-74. Regnum Lusitaniæ administrandum committitur Alphonso in locum fratris Sanctii regis, qui exul moritur. 75. Rex Zale Sarracenus Christi fidem amplectendi studiosus. 76, 77. Tolosanæ academiæ privilegia, et alia aliis data. 78, 79. Innocentius cum S. Ludovico congressus Cluniacum visit. 80-81. Regnum Ungariæ a Friderici præsumpta potestate vindicat Innocentius. 82. Swantopelkum Pomeraniæ ducem apostatam grassantem in suos et finitimos Christianos coercet monitis et minis. 90, 91. Legatus Apostolicus in Pomeraniam missus, qui res feliciter componit. 92, 93. Daniæ regem ad defendendam contra Barbaros Estoniam excitat Pontifex. 94-99. Nova indicitur expeditio in Terram-Sanctam, ad quam se accingit inter cæteros S. Ludovicus.

MCCXLVI. 1-8. Henricus Thuringiæ electus in regem Romanorum, cui principes et populos conciliare studet Innocentius. 9, 10. Conradus Friderici filius ab Henrico in acie victus. 11-16. Legatio et litteræ Apostolicæ in Siciliam, in causa Friderici, a quo alii Italiæ populi deficiunt. 17-20. Excusatio Friderici uti futilis et mendax rejecta. 21-23. Friderici ad Angliæ regem litteræ injuriosæ in papam. 24-27. S. Ludovicus intercedit pro Friderici reconciliatione. 28-31. Ad Romanæ Ecclesiæ unionem traducti Russi, idcirco donati privilegiis ab Innocentio. 32-35. Legatus Apostolicus in Norwegiam missus, qui regem Yaquinum coronat, natalium macula deleta, profecturum in Terram-Sanctam. 36. Rex Daniæ apud Pontificem de Rosbadensi episcopo queritur. 37. Adversus Bosniæ hæreticos crux ad archiepiscopum Colocensem transmittitur. 38. Albigenses ad supplicium quæsiti. 39. Regis Angliæ jura ac bona tuetur Innocentius. 40. Cordubensis episcopi et Alphonsi regis curæ contra Sarracenos. 41, 42. Contra administratorem regni Lusitani tuetur Innocentius jura Alphonsi regis Castellæ. 43-48. Jacobus rex Aragoniæ ob amputatam episcopo Gerundensi linguam redargutus, pœnitentiam subit. 49, 50. Canonizatio S. Edmundi, et obitus S. Lutgardis viginis. 51-54. Gliscentibus discordiis in Terra-Sancta, Innocentius parandæ expeditioni solerter laborat.

MCCXLVII. 1-3. Mortuo Henrico Romanorum rege, Innocentius legatum Apostolicum in Germaniam mittit. 4-6. Electio Willelmi Hollandiæ comitis in regem Romanorum. 7, 8. Laborat legatus Apostolicus contra Friderici asseclas. 9-11. Post instructas insidias Innocentio Fridericus profectus cum exercitu in Gallias, Parmam obsidet. 12-16. S. Ludovicus, cooperante ejus matre Blancha, expeditionem parat contra Fridericum. 17, 18. Legati Apostolici in Italia, Hispania et Lusitania. 19-21. In Anglia pecuniæ collectæ; sanguis Dominicus, et B. Edmundi reliquiæ translatæ. 22-24. De Guillelmo Briocense episcopo in SS. numerum relato. 25. Polonia bellis agitata. 26, 27. Sarracenis et hæreticis eliminandis ex Hungaria et schismaticorum conversioni studet Innocentius. 28, 29. Daniel Russorum rex et Wasilico rex, Laudemeriæ Ecclesiæ Romanæ se conjungunt. 30-43, Laurentius Minorita in Oriente legatus ad convertendos schismaticos; ex quibus patriarchæ Jacobitarum, et Nestorianus Catholicam fidem profitentur. 44, 45. Insectandis hæreticis in Italia Innocentius dat operam. 46-54. Cleri auctoritatem minuere student in Galliis principes fastidiosi, contra quos insurgit Innocentius. 55. Regnum Hierosolymitanum datum regi Cypri, quem hortatur Innocentius ad S. expeditionem. 56-77. S. Ludovicus et alii principes parant S. expeditionem; dum Soldani litteras dant ad Pontificem, qui eos ad Christi fidem provocaverat. 78-82. Nuntii apostolici ad Tartaros, cum quibus disputantes plura

patiuntur, superbas ad Pontificem litteras referunt. 83, 84. Judæos crudeliter habitos tuetur Innocentius. 85. Altare Lugdunensis Ecclesiæ consecrat.

MCCXLVIII. 1-6. Fridericus clerum sibi adversantem opprimit, unde novis ab Innocentio plectitur pœnis. 7-13. Crucesignati in Germania et Italia contra Fridericum excitantur, inter quos Wenceslaus rex Boemiæ et episcopus Ratisponensis eminent. 14. Aquisgrani Willelmus rex Romanorum coronatur. 15, 16. Conradus Friderici filius fovet hæreticos. 17-19. Insignis Parmensium victoria in Fridericum. 20-24. Episcopi Aretini martyrium et alia Friderici scelera cladem præcedentia. 25-26. Ezelinus de hæresi suspectus vocatur in judicium. 27. In evellendis Albigensium reliquiis opera Pontificia. 28-33. S. Ludovicus ad Terram-Sanctam profectus, in Cyprum appellit, ibique sedat discordias. 34-40. Inter cæteras S. Ludovicus legationem recipit Tartarorum, ad quos suos remittit legatos cum sacris muneribus; ubi Tartarorum initia et conversio referuntur. 41-43. In Tartaros Septentrionales excitat Innocentius ducem Russiæ. 44-46. Hispalim captam rex Ferdinandus ingreditur, comitante archiepiscopo Toletano, cujus sedem D. Ludovicus SS. reliquiis decorat. 47, 48. Ferdinandus et Alphonsus sollicitantur ad locupletandas Ecclesias Sarracenis ereptas. 49. Nuntius Apostolicus in Polonia concilium celebrat. 50-52. Collecta subsidia; regi Scotiæ datum privilegium, et alia aliis collata. 53. Insigni prodigio negligentia prælatorum castigata.

MCCXLIX. 1-6. Crucesignatorum exercitus duce S. Ludovico in Ægyptum contendit, Damiatam capit. 7. Comparata in Occidente auxilia. 8-11. Raymundi Tolosani comitis, et Alexandri regis Scotiæ pia mors. 12. Entius Friderici filius a Bononiensibus captus. 13. Petri e Vineis calamitas et finis. 14. Apuli in Fridericum insurgunt. 15, 16. Russiæ archiepiscopus et Pragensis episcopus indigna patiuntur.

MCCL. 1-4. Crucesignatis Cayrum petentibus res in deterius versæ, S. Ludovico capto et ægrotante, exercitu absumpto. 5-8. Sæviunt Sarraceni in Christianos, inter quos S. Ludovicus mira dat exempla constantiæ. 9-11. Pace inita cum Sarracenis liberatur rex, Sultanus a suis occiditur. 12-25. De Christianis captivis et de statu rerum anxius S. Ludovicus ad Galliæ regnum dat litteras res gestas exponentes. 26-28. Luctus in Gallia et ubique, quem fortius expeditionis studium subsequitur. 29, 30. Pastorelli hæretici exorti in Gallia et dissipati. 31-36. De crucesignatorum clade lætitia Friderici, ejusdem mors, præsumpta pœnitentia, testamentum et sepulchrum. 37. Willelmus Romanorum rex bona Ezelini transfert in Albericum e Romano. 38, 39. Dux Daniæ Ericus occisus a fratre Abele, qui sua morte pœnas luit. 40. Tumultuaria electio episcoporum vetita in Suecia. 41-46. Cypris-Græcis, Albaniæ, aliisque provinciis a schismate ad unitatem Ecclesiæ Romanæ redeuntibus, Innocentius confert privilegia et consulit. 47-51. De Eucharistiæ miraculo, et de multis viris sanctorum Albo adscribendis quæstio. 52. De Parisio historico judicium.

MCCLI. 1-6. Innocentius in Italiam reversus Siciliæ populos ac præsules per legatum et litteras monet, arguit. 7-11. Pontifex studet Germanos ad Willelmi regis partes deducere, avellere a Conrado. 12. Maguntius archiepiscopus depositus. 13, 14. Guillelmi episcopi Sabinensis pia mors et aliorum funera. 15-17. Discessurus Lugduno papa in clientelam Apostolicam cives accipit et commendat præsulibus. 18-25. Reginam Blancam et Angliæ regem cupidos alloquendi Pontificem per litteras Innocentius dehortatur. 26-28. Ferdinandi regis Castellæ obitus, cujus mater Berengaria jam mortua, et Sanctius filius archiepiscopus Toletanus ab Innocentio commendantur. 29. Christianos stipendiarios Marrochitano regi commendat Pontifex. 30-35. Lugduno Januam appulsus dat privilegia; et populis Italiæ pacificandis et ab hæresi expurgandis incumbit. 36, 37. In Ezelinum de hæresi suspectum quæstio instituta. 38-42. Neapolitanos et Capuanos in clientelam Apostolicam receptos privilegiis ornat Innocentius. 43, 44. Manfredus post nactam Pontificis gratiam ab eodem desciscit, urbes Campaniæ occupat. 45-50. Pontifex Mediolani rebus Lithuaniæ consulit. 51. Innocentius Perusii. 52, 53. S. Ludovicus Ptolemaide legatos sultani Damasceni et Assasinorum recipit. 54-58. Insignia pietatis et fortitudinis opera S. Ludovici per quinquennium in Syria. 59. Rudolpho Habspurgensi ob insigne charitatis facinus imperium Germanicum offertur.

MCCLII. 1, 2. Innocentius rescindit sanctiones Friderici adversas Ecclesiis Siciliæ; de Tarentino, Hidruntino et Liciensi comitatibus decernit. 3-5. Missus legatus Apostolicus in Hetruriam contra Friderici asseclas, ferventibus bellis et tumultibus; et multæ urbes reconciliatæ Ecclesiæ. 6. Agitur de B. Rosæ Viterbiensis canonizatione. 7, 8. Item de S. Stanislao episcopo Cracoviensi. 9, 10. Ezelinus de Romano hæresi et crudelitate infamis, et alter Nero. 11-15. S. Petri Veronensis zelus et martyrium. 16. Jutta virgo sanctitate clara. 17, 18. Guillelmi sententias contra imperii principes, et Conradum confirmat Innocentius. 19. In Ecclesiæ Constantiensis oppressionem et Bulgarensis invasorem decernitur. 20-22. Regum Sueciæ et Norwegiæ zelus et pietas. 23-26. Urgente S. Ludovico nova expeditio paratur in Terram-Sanctam, ad quam regem Angliæ sollicitat Innocentius, indictis precibus, et datis privilegiis. 27, 28. Hierosolymitani regni status et S. Ludovici ibi degentis opera. 29, 30. Blanchæ reginæ obitus, et ex eo luctus S. Ludovici. 31. Duella in Galliis damnata ab Innocentio. 32-36. Alphonsi expeditionem

in Sarracenos adjuvat, episcopum Urgellensem corripit, Regularium disciplinam tuetur Pontifex.

MCCLIII. 1-5. Contra Conradum in Sicilia et Apulia grassantem Innocentius vocat ad regnum Carolum Andegavensem dato ei diplomate, pactis utrinque conventis. 6, 7. Innocentius partes tuetur regis Guillelmi, qui de Belgis triumphat. 8, 9. Constitutiones Apostolicæ ad archiepiscopum Bononiensem datæ. 10-12. Petrus Ordinis Prædicatorum SS. Martyrum catalogo appositus. 13, 14. S. Claræ virginis obitum et funus sua præsentia decorat Innocentius. 15. Joannis olim episcopi Bosniensis pius obitus. 16. Helias generalis Minoritarum minister in morte resipiscit. 17-20. S. Stanislai episcopi Cracoviensis canonizatio. 21-24. Poloni excitantur contra Tartaros per legatum Apostolicum. 25. Polexiani ad fidem Catholicam conversi. 26. Lithuanis et Cumanis consulitur. 27-30. Per legatos Apostolicos Hungariæ et Bohemiæ sedandæ incumbit Pontifex. 31. Regem Daniæ hortatur, ut leges rescindat Ecclesiæ adversas. 32, 33. Otho dux Bavariæ divino justitiæ exemplo moritur. 34. Judæi a Galliis expulsi. 35-40. Rex Angliæ ad S. expeditionem excitatus, et de ea leges editæ. 41-43. Richardi Cicestrensis, Roberti Lincolniensis et aliorum sanctorum obitus. 44, 45. Hispanorum expeditio contra Sarracenos Africæ. 46. Lusitania Ecclesiæ Romanæ vectigalis. 47. Theobaldus rex Navarræ. 48, 49. Regulares privilegiis donatos, ad prædicandum Evangelium hortatur Pontifex. 50-52. Galli ad liberationem S. Ludovici et ad S. expeditionem ab Innocentio incitati. 53. Pantaleo Justinianus patriarcha Constantinopolitanus creatus.

MCCLIV. 1-4. Sattach Tartarorum regi ad fidem converso gratulatur Innocentius. 5. Ad Turcarum sultanum litteras et viros religiosos mittit. 6-11. Litteræ Apostolicæ discutientes errores Græcorum, et multa disciplinæ capita. 12-20. S. Ludovici zelus in conversione infidelium, et reditus in Galliam illustratus miraculis et virtutibus. 21-23. Ecclesiasticæ libertatis in Gallia S. Ludovicus assertor. 24-25. Innocentius in Sarracenos Africæ excitat Hispanos, regem Navarræ in clientelam suscipit. 26-29. Ecclesiis Poloniæ, Lithuaniæ, Livoniæ et Prussiæ consulit; contra Tartaros insurgit. 30. De miraculis Nicolai regis Daniæ filii inquiritur. 31-33. Legatus Apostolicus ad conciliandos reges Ungariæ et Boemiæ. 34. Petrus cardinal legatus in Germania Conradi partes debilitaturus. 35-40. Ezelinum de Romano ob ferinam barbariem et hæreses Innocentius solemniter devovet, bonis expoliat. 41-45. A papa in judicium vocatur Conradus, qui dominatu et potentia florens, Manfredo aversante moritur. 46, 47. Conradinus Conradi filius in clientelam Sedis apost. receptus. 48-54. Siciliæ regnum sibi vindicat Manfredus, quem cum fautoribus Innocentius juribus exuit, datis litteris ad Villelmum regem Rom. 55-60. Manfredo resispiscenti papa parcit, jura confirmat et dat privilegia. 61-64. Innocentius in Sicilia honorifice exceptus a Manfredo, populi malis medetur, beneficia largitur. 65-68. Manfredus a Pontifice deficit, ad Sarracenos Nuceriæ transit. 69-74. Innocentii Neapoli obitus et sepulchrum, cujus gloria contra obtrectatores vindicatur. 75. Miraculum de Eucharistia. 76. Alexandri IV electio, laudes, litteræ Encyclicæ, zelus et liberalitas.

MCCLV. 1-7. Manfredi in Sicilias bellicos progressus Pontifex per legatum et tractatus cohibere nititur. 8, 9. Regnum Siciliæ oblatum Edmundo Anglo. 10-13. Ad reprimendas Ezelini sævitias Alexander legatum mittit et dat litteras Encyclicas. 14, 15. Mediolanensibus, et Mantuanis consulit. 16-19. Electiones episcoporum moderatur, disciplinam instaurat, et pœnitentibus meretricibus consulit Alexander. 20-24. S. Clara, explorata ejus sanctitate, SS. Catalogo adscripta. 25, 26. De meritis et miraculis Augustini Nidrosiensis episcopi, et Canuti regis quæstio resumpta. 27-30. S. Francisci stigmata ab Alexandro proposita venerationi populorum. 31-37. Contra hæreticos Insubriæ et Galliæ agens Pontifex censores fidei instituit. 38, 39. Academiæ Parisiensis cum Prædicatoribus et Minoritis controversiæ. 40, 41. Prærogativis sedium Tuamensis et Bituricensis consultum. 42-47. Insignia privilegia collata ab Alexandro regi Galliarum et suis. 48. Lusitaniæ rex de adulterio correptus. 49-51. Sarracenis Africæ profligandis, ibique fidei propagandæ dant operam Alphonsus et papa. 52. Salamanticensis academia confirmata et aucta. 53. Ducatus Sueviæ Alphonso adjudicatus. 54, 55. Bello vastata Colonia. 56. Cracoviensis Ecclesia opibus et prærogativis aucta. 57-63. In regem Lituaniæ a fide discedentem expeditio; unde paganorum conversio, et Ecclesiæ quædam provinciæ additæ. 64. Riga archiepiscopali sede decorata. 65, 66. Jacobus e Trecis legatus Apostolicus in Oriente. 67-73. Infelix Syriæ status ex litteris Alexandri. 74. Constantinopolitanum imperium fulcire studet Alexander. 75-77. Joannis Ducæ obitus et mores. 78. Judæorum immanitas in Hugonem puerum.

MCCLVI. 1. Willelmus rex a Frisiis occiditur. 2-6. Sollicitus de electione novi regis Pontifex, per litteras Germanos ne Conradinum eligant hortatur. 7-12. Turbæ in Germania, et episcoporum Maguntini et Wratislaviensis captivitas; unde excommunicatio et interdictum. 13-15. Pontificis zelus in convertendis Paganis et religione amplificanda in Germaniæ regionibus. 16. Miracula ad sepulchrum B. Stanislai. 17, 18. S. Ludovici insignis sententia de Eucharistia. 19-24. Turbæ in academia Parisiensi adversus religiosos, quos tuetur Pontifex. 25. S. Richardi episcopi Cicestrensis miracula explorantur. 26. Violatores jurium Ecclesiæ in Anglia censuris perstricti. 27-28. Legatus Apostolicus in Aquitaniam pro componendis discordiis. 29. Thomas Sabaudiæ

comes conjectus in vincula. 30-33. Manfredus Siciliam et Calabriam paulatim subjugat. 34-37. Henrico Anglo differente expeditionem in Manfredum, hic cæteras Siciliæ urbes vi ac dolo submittit. 38, 39. Patavium ab Ezelini tyrannide ereptum. 40-43. Gradensis Ecclesia ad patriarchatum evecta. 44. Ordinem Servorum B. Mariæ Virginis confirmat, aliasque religiosas familias fovet Alexander. 45-55. Rebus Terræ-Sanctæ et Græcis schismaticis reducendis incumbit Pontifex. 56-60. Theodorus Græcorum imperator Arsenium patriarcham creat, in Bulgaros Thessalos bellum gerit.

Nicephori Blemmidæ de Spiritus S. processione duæ orationes, quarum mentio fit. 1233, num. 7, 8.

SUMMARIUM

TOMI XXII.

MCCLVII. 1, 2. Dissidentibus inter se electoribus, reges, Villelmo interfecto, designantur Richardus Cornubiæ comes et Alphonsus Castellæ et Legionis rex. 3-5. Exponuntur dissidii causæ et argumenta illi secunda, huic contraria. 6-8. Per oratores Germaniæ salutatus et Coloniensi archiepiscopo Aquisgrani in Romanum regem inauguratus Richardus pias leges sancit. Controversia necdum sedata, reges æmuli gratiam ambiunt Pontificis. 9. Philippo Salisburgensi archiepiscopo exauctorato Ulricum sufficit Alexander. 10-12. Apostolicam Constitutionem de electorum antistitum consecratione contemnens Philippus contumax anathemate percellitur. 13-16. S. Hyacinthi Poloni pia mors, miracula et canonizatio; felix Primislai ducis obitus. 17-20. In Boleslaum sævum, si monitis non cederet, sacrum bellum indici jubet Pontifex. 21-25. Religiosam militiam in barbaros Lituanos, Jaczvingos aliosque commendat et tutatur; milites facinora crudelia committentes anathemate ad officium et obedientiam revocat. 26-28. Danielis regis Russiæ a fide defectio, et Pontificis de eo omnigena sollicitudo. 29, 30. Daniæ episcoporum Concilium; latas ibi leges Apostolica munit auctoritate Alexander. 31-33. Bellum Danos inter et Norvegos. 34-36. Sepulchrum S. Albani martyris repertum Henricus Angliæ rex pie adit. 37. Mira de sorore D. Edmundi, et Valteri sanctitas. 38-42. Edmundo regis Angliæ filio oratores cum litteris de re Sicula mittenti et Henrico patri suo Siciliam comparare molienti papa per legatos respondet. 43. Archiepiscopus Eboracensis moriturus absolutionem ab anathemate petit. 44-47. Manfredus, Henrico moras trahente, Siculos in sui obsequium adigit; Aquilani tamen in Ecclesia fide persistunt, distincti idcirco a Pontifice. 48-53. De rebus Italicis, deque favoribus Alexandri in religiosos. 54-57. Pontifex maximus libertatis Ecclesiæ adsertor ipse, Galliarum præsules ad eam tutandam excitat. Episcopis Pampelonensibus privilegium confert coronandi Navarræ reges. 58, 59. Tartarorum de Saracenis Assasinis et de Perside victoriæ. 60-62. De Assasinorum in Phœnicis provincia sede et religione. 63-74. Tartari proditorie vincunt Turcos et tributarium sibi constituunt eorum principem. Pontifex Aladino Iconii soldano superstitonis Mahometanicæ contemptori fidei Christianæ principaliora mysteria per litteras egregie exponit.

MCCLVIII. 1-12. In ingentibus Italiæ turbis crudeles Ezelinus et Albericus anathemate percutiuntur, diversæ civitates variam sortem experiuntur; seditione Romæ excitata Pontifex Viterbium fugit, expertus quarumdam provinciarum suarum defectionem auctore Manfredo, quem astutia sua decepti Siculi regem eligunt. 13-15. Alexander curis de Siciliæ rebus intentus in Angliam nuntium mittit; postposito Alphonso Castellæ rege, Richardum regis Romanorum titulo ornat. 16-19. Ludovicum Galliarum regem ob illustria sanctitatis specimina binis litteris dignatur. 20-22. Discordiæ inter Galliarum et Aragoniæ reges a S. Ludovico optime compositæ; S. Saturnini miracula. 23-28. Statutis quibusdam de hæreticis latis Catharorum et Valdensium errores describuntur. 29-39. In conciliandis Januensibus et Venetis domi et in Oriente contra Pisanos bellantibus Pontificis paterna studia. 40-42. De turbis Saracenos inter et Tartaros. 43, 44. Michaeli Bulgarorum regi cæso succedit Itechi filius Constantinus.

MCCLIX. 1-5. Ezelino tyranno impie mortuo, et Alberico fratre ejus depulso Ecclesia recreari cœpit. 3. Provida Alexandri de misero Insubriæ statu decreta, quæ spernens ambitiosus Manfredus censuris punitur. 14-17. Pontifex precibus Theobaldi Navarræ regis ut coronetur annuit, ejus pietatem insigniaque studia per litteras laudat. 18-20. Pro Aragoniæ et Castellæ regnis quædam decernit et Valdemaro Sueciæ regi ob graves rationes uxorem neptem ducere concedit Pontifex. 21-26. Pontifex collapsis moribus disciplinæque Ecclesiasticæ instaurandæ incumbit, præsulibus grave eorum munus inculcat. 27-30. Parisienses academicos et pertinacem Guillelmum e S. Amore litteris corripit. 31-44. Tartaris Occidentem sibi subjicere, Ungariam adjungere meditantibus, Alexander horum regem Belam literis solatur eique subsidia pollicetur. 45, 46. De Anglorum turbis deque frustrata pace S. Ludovicum inter et Henricum. 47-51. Lugenti S. regi de morte filii Ludovici consolatoria Pontificis Epistola. 52-60. Græcorum imperii status delecto Michaele Palæologo, et Balduini cum eodem pacis studium optato destitutum successu describitur. 61-63. Quædam de Hospitaliorum et Templariorum ordinibus.

MCCLX. 1-5. Pace ab Alexandro oblata repulsa, Manfredus varios motus excitat, Florentinos in Senenses infauste pugnantes subjugat. 6-12. De Flagellantium hæresis origine, dilatatione et erroribus. 13. Alexander controversiam in clero Urbis natam componit. 14. Edicta Pontificis in defendendo jure Ecclesiastico in Scotia. 15, 16. De Alberto magno deque magicæ artis in Germania funesto exitu. 17-21. Germaniæ imperium Primislao Bohemorum regi offertur; Alexandri de ejus inunctione instructio Pragensi et Olomucensi episcopis. 22, 23. Pontifex de Christianorum in Prussia strage agit. 24. Pax inter Ungaros et Bohemos de Styria prœliantes. 25-28. Tartari devastata Polonia in Asia late progrediuntur. 29, 30. Olaoni eorum regi baptisari cupienti gratulatur Pontifex. 34, 35. Concilium in Galliis de parandis auxiliis Palestinæ Christianis. 36-50. Pontifex Epistola amplissima de controversiis inter episcopos Græcos et Latinos in Cypro decernit. 51-54. Trium principum bellum adversus Palæologum.

MCCLXI. 1-3. Adversus hæreticos et infideles Pontificis decreta et studia. 4-6. Concilium Romæ indictum differtur ob Tartaros in plures provincias irruentes. 7-15. Pontifice post indictum Viterbii Concilium mortuo, Urbanus IV papa eligitur; Encyclicæ ejus litteræ. 16-21. Scribit sorori de sua electione, item S. Ludovico et filio ejus Philippo. 22. De Manfredi tyrannide. 23-25. Pontifex discordias Ecclesiæ Salisburgensis componit. 26-35. Constantinopolis a Græcis expugnata variis turbis vexatur; Palæologus ab Arsenio anathemate feritur. 36. Pontifex instituit Ordinem equestrem B. M., eique formulam disciplinæ præscribit.

MCCLXII. 1-8. Ad Alphonsum imperialia insignia postulantem, ad regem Bohemiæ super Germaniæ electorum consilio Conradinum Cæsarem creandi Pontificis Epistolæ. 9-15. Ad Jacobum Aragoniæ regem, cujus affinitatem affectabat Manfredus, scribit Urbanus eum ab istiusmodi opprobrio dehortans. 16-21. Item ad S. Ludovicum gratulando ipsum affinitatem Aragoniæ regis respuisse. 22. Monita Pontificis ad fidei censores creatos in Liguria et Insubria. 23-26. De Richardi Cicestrensis in Anglia episcopi sanctis adscripti vita et miraculis. 27. Eximiæ virtutes Ulrici Racemburgensis in Germania episcopi. 28. B. Ægidii mors et quædam gesta. 29-32. Quid jam papa Alexander adversus Tartaros constitueral, et qualiter Urbanus super consilio Septentrionalium responderit. 33-43. Invalescente schismaticorum potentia, Urbanus per litteras hortatur fideles et S. Ludovicum ut Balduino arma comparanti opem ferant. 44-51. Studium Pontificis in componenda controversia Margaritam reginam inter et Andegaviæ comitem. 52. Cardinalium creatio.

MCCLXIII. 1-15. Pontifex ob clades Christianis in Terra-Sancta et maxime iis in Syria inflictas ingenti dolore affectus, lugubribus litteris S. Ludovicum ac per eum fideles ad auxilia paranda incitat, obsecratur. 16-21. Pontifex curans recuperare Constantinopolitanum imperium inter alia Ecclesiasticos ad bellicos sumptus tolerandos obstringit, detrectantes objurgat. 22-36. Palæologo gratiam Pontificis ambienti, schisma abjurare Græcosque in gremium Romanæ Ecclesiæ reducere promittenti Urbanus respondet amplissimis et Pontifice dignissimis litteris, et apocrisiarios ad id exequendum mittit. 37-42. Litigium super imperio Occidentali inter Alphonsum et Richardum enatum Urbanus edita Constitutione componere nititur, utrumque Romanorum regis titulo decorando. 43-63. Richardum propterea iratum paterne instruit, utrumque ad mutuam concordiam eodem litterarum exemplo legatis ad eos missis concredito revocat. 64-72. Pontifex Manfredum Italiæ dominium affectantem ad diluendam causam vocat; litteris ad Christi fideles directis ejus tyrannidem exponit. 73-80. Duabus litteris Senensium crudelitates exprobrat, ad officia eos revocat, sed incassum ad auxilia externa confugit, in primis Francorum et Anglorum. 81-86. De exorto in Anglia bello ci- Pontifex sollicitus S. Ludovicum ad illud sopiendum incitat, legatum mittit. 87-90. De Rutenis et Lithuanis, de S. Antonio, Clarissis et Servitis.

MCCLXIV. 1. Pontifex quos ad officium frustra censuris, armis nunc adigere meditatur. 2-12. Ac primo pacem Francorum reginam inter et Carolum Andegaviæ comitem restituere adnisus cum hocce de Siciliæ regno tractat. 13-15. Novos propterea Manfredi insultus Pontifex litteris S. Ludovico significat, et Alphonsum Pictaviæ comitem ad suppetias Carolo ferendas sollicitat. 16-18. In Manfredum sacra militia indicitur. 19-26. Manfredi cum Petro e Vico conjuratio ad redigendum in servitutem B. Petri patrimonium Urbemque Pontifici eripiendam. 27-28. Institutum ab Urbano festum Corporis Domini. 29. Curæ Pontificis de Sardinia et Corsica. 30-31. Urbani clementia in hostes describitur. 32-34. S. Ludovici in pacanda Anglia, Pontificis in Navarræ rege tuendo studium. 35-36. Maurorum in Hispania irruptio et clades. Hispalensis. archiepiscopi privilegium. 37-39. De controversia inter Alfonsum et Richardum Pontificis litteræ. 40. Rodolphus Habspurgensis imperio potitur. 41-43. Archiepiscopum Coloniensem tutatur, Lundensem sede dejicit Honorius. 44-47. Litteris Pontificiis monitus in Ruthenos, Lithuanos aliosque hostes arma suscipit Othocarius Bohemiæ rex, in Jaczingos Boleslaus Cracoviæ dux. 48-51. Ungariæ rex a fœdere cum Tartaris ineundo per Pontificem dehortatus arma in eos comparat. 52-55. Dissidium inter Belam et filium Stephanum Pontifex duabus litteris componere studet. 56,57. In Græcos militiam religiosam instrui curat. 58-65. Palæologi Romanæ Ecclesiæ aggregari cupientis litteræ ad papam, a quo ad propositum exsequendum per Epistolam gratulatoriam adhortatur. 66. Pontifex componendis Græcos inter et Latinos Cyprios discordiis intentus. 67, 68. Pontificis studia pro Palestina et Syria, item pro Sarracenorum conversione. 69-71. Pontificis mors, et Senensium hostilis in S. Sedis patrimonium animus.

MCCLXV. 1-5. Clementis IV electio, primordia et litteræ ad omnes præsules. 6. Gratulatoriæ regis Hungariæ et aliorum. 7-10. Clementis ad varios principes et ad suos cognatos Epistolæ. 11. Tristis orbis Christiani hoc tempore status. 12, 13. Pontifex increpat Carolum Andegaviæ comitem. 14-16. Decernit deficiente hærede legitimo regni successorem esse Ecclesiam. 17-20. Quædam statuta Carolo notificat. 21. Carolo de accepto regio nomine gratulatur. 22-25. S. Ludovici contra Manfredum opem implorat, Carolum cum eodem certare vitat. 26-29. Sacrum bellum in Galliis contra eumdem tyrannum promulgat. 30, 31. Pontificis in tuendo jure Ecclesiastico zelus. 32-36. Clementis validissimæ litteræ contra Saracenos ex Hispaniæ regno pellendos. 37-39. De fidelium in Asia funesto statu, lugubres Pontificis litteræ. 40-47. Pontifex Armeniæ regem Aytonum, Palæologum, S. Ludovicum, item Franciæ fideles totidem Epistolis hortatur ad ferendum Christianis auxilium. 48-50. In Ungaria regnisque finitimis contra Tartaros invasores sacram militiam indicit. 51-57. De sedandis in Dania tumultibus Pontificis et prædecessoris paternæ curæ. 58-60. Tragica Agnetis monialis historia. 61-68. Clemens ad medendum tristi sorti Angliæ in hoc regnum mittit legatum optime instructum, hortatur ad idem Ludovicum, qui ipsi obsequitur. 69-73. Legatus perduelles devincit anathemate, regem libertati restituit. 74. In S. Bonaventuram elogia. 75. De S. Thoma Aquinate ; de Templariis.

MCCLXVI. 1-4. De Caroli et Beatricis solemni inunctione litteræ Pontificiæ. 5-7. Caroli liberalitas, Pontificis querelæ et consilia. 8-11. Clemens litteris gravissime refringit minas Manfredi, in quem expeditio sacra instauratur. 12-21. Parta victoria sibi per litteras gratulantur Carolus et Clemens ; describuntur etiam Manfredi hac occasione exstincti vitia. 22. Plures Italiæ populi Ecclesiæ reconciliati. 23, 24. Pontifex de felicibus e victoria illa successibus, deque Balduino auxilia contra Græcos anhelante. 25,26. Mauri Hispaniam infestantes prœlio funduntur. 27-33. Pontificis ad regem Aragonum litteræ de secundis nuptiis, et de Saracenis a regno exscindendis ; et de Judæis coercendis. 34. Felicia Alfonsi Castellæ in Mauros gesta. 35, 36. Anglia a perduellibus antea oppressa Pontificis cura erigitur. 37. Jus Ecclesiæ tuetur Pontifex. 38-39. De eadem materia, item de pace litteræ Clementis ad Hungariæ regem. 40. Polonia de Ruthenis victrix. 41-47. Rebus Christianis in Terra-Sancta in maxima discrimina adductis Pontificis iteratæ sollicitudines.

MCCLXVII. 1-4. Conradinus contra Carolum ejusque regnum conjurat, a Pontifice ideo anathemate percellitur. 5. Saluberrima instructio a papa Carolo data. 6-9. Carolus de suscepto paciarii officio scribit ad Pontificem, qui de eodem certiorem reddit Richardum. 10, 11. Pontificis ad Pisanos objurgatoriæ litteræ. 12. Sicilia a Saracenis turbata. 13-16. Henrici Urbis senatoris conjurantis in Carolum mores. 17. Litteræ Pontificis ad Jacobum Aragonium Sardiniam affectantem. 18-21. De proditione in papam conflata deque Guelfis et Gibellinis. 22-30. Clemens diuturnæ de imperio controversiæ definiendæ intentus. 31, 32. Victoria de Saracenis. 33. Pontificis ad Jacobum Aragonium literæ. 34. De Angliæ regno curæ. 35-38. archiepiscopus Narbonensis de hæresi accusatus apologeticum libellum mittit Pontifici. 39, 40. Ad archiepiscopum Bremensem Epistola de erroribus circa Eucharistiam. 41-45. B. Hedvigem sanctis adscribit et encomiis celebrat Pontifex. 46, 47. Scribit ad Bohemiæ regem Ottocharum arma sacra in Lituanos parantem. 48-60. Expeditionem contra Saracenos vovet S. Ludovicus cum tribus

filiis, a Pontifice per Epistolam laudatus, a pluribus principibus imitatus. Clementis de hoc opere sollicitudines. 61-65. Regis zelus restituendo pietatem, mores et concordiam inter dissidentes. 66-69. Clemens Palæologum ad Ludovicum sequendum excitat, Armeniæ regem mœrentem solatur. 70, 71. Apuchæ Tartarorum principi arma Christianis offerenti Pontificis litteræ. 72-81. Pontifex datis doctissimis ac amplissimis ad Palæologum Græcorumque patriarcham Epistolis agit de redintegranda Ecclesiarum conjunctione. 82-84. Clementis in religiosos favor et pietatis promovendæ studium. 85. Mors Parisii Camaldulensis pietate eximii.

MCCLXVIII. 1-3. Clemens hortando Carolum ad redeundum in Siciliam proditionem molientem, in Saracenos sacrum bellum indicit. 4-20. Memoriale Pontificis de Conradini Siciliæ regni invasoris criminibus. 21-24. Queritur Pontifex Romanos Conradini vexilla solemniter excepisse. 25, 26. Perstringuntur scelera et sacrilegia ab Henrico Romano senatore patrata. 27-31. Quærimoniis Pontificiis expositis in litteris ad Annibaldum Urbis proconsulem spretis, Carolus de Conradini et Henrici perduellium aciebus insignem victoriam divina ope reportat. 32, 33. De hoc triumpho Caroli ad Pontificem laureatæ litteræ. 34, 35. Friderici stirpe lugubri modo exstincta, Siciliæ insula ad Caroli obsequia revocatur. 36. Pontificis ad Carolum gravia monita. 37. S. Ludovicus juris Ecclesiæ tutor. 38-41. De variis abusibus Alfonsus Portugaliæ rex a Clemente arguitur. 42-46. Agit Pontifex de imperii controversia inter Alfonsum et Richardum. 47. Otochari regis Bohemiæ insignes virtutes. 48. De Augustini archiepiscopi Nidrosiensis miraculis inquiritur. 49. De reliquiis S. Eduardi; de festo S. Januarii in tempus vernum translato. 50. Pontifex discutit errorem circa S. Pauli caput. 51-53. Apparatus sacri belli a S. Ludovico ornati qui socii. 54-56. Clementis papæ, Salomæ reginæ, Agnetis marchion. Misnensis et Svatopluki ducis mors.

MCCLXIX. Sede vacante. 1. Saracenorum a Carolo subjectorum plures baptisantur. 2, 3. Bellum contra Guelphos. 4-6. Dimicante cum Græcis Carolo, S. Ludovicus Francos in sacrum bellum concitat, varios nactus socios. 7, 8. Rudolfus cardinalis legatus in Oriente. 9-11. Daniæ rex jura Ecclesiæ restituit.

MCCLXX. Sede vacante. 1-5. S. Ludovicus a Palæologo de Græcorum controversia arbiter electus, a cardinalibus super eo instruitur. 6-9. S. regis ad Saracenos debellandos discessuri monita filiis data, et zelus in Tunetano rege convertendo. 10-21. Durante expeditione, pius rex lœthali morbo corripitur, et sanctissime moritur, relinquens hæredibus suis testamenti vice Christianissimam instructionem. 22. Philippi regis de morte patris sui ad clerum litteræ. 23. Tunetani a Carolo strage funduntur. 24. Terribile naufragium classis ex Africa redeuntis. 25-28. Infelici Terræ S. statui medetur Angliæ rex Eduardus. 29, 30. Belæ Ungariæ regi succedit filius Stephanus. 31. Vladislai Salisburgensis archiepiscopi lugubris nex. 32. Margaretæ filiæ regis Belæ pia mors. 33. Fames in Germania, hæreses in Galliis. 34. S. Bennonis translatio.

MCCLXXI. Sede vacante. 1, 2. Reliquiarum S. Ludovici cultus. 3. Philippus et Carolus urgent Pontificis electionem. 4-6. Reliquiæ S. Ludovici in Gallia miraculis fulgent. 7-14. Gregorius X Pontifex creatus. 15-19. Diversæ ad eum gratulatoriæ litteræ. 20. Sollicitudo Pontificis in Tartaris convertendis. 21. Discrimen rerum Christianarum in Septentrione. 22-31. Amplissimum documentum de fœdere Ungaros inter et Bohemos inito a Pontifice corroborato. 32. Richardi electi regis Romanorum, et Entii Sardiniæ tyranni mors.

MCCLXXII. 1-6. Gregorius reversus in Italiam et de rebus Syriæ instaurandis sollicitus scribit ad Angliæ et Franciæ reges. 7, 8. Hic annuit Pontificis desiderio. 9-11. Describuntur ritus quibus Pontifex esset initiandus et in Pontificalium possessionem inducendus. 12-16. In litteris ad communitatem Januensium datis de Saracenis agit. 17. De Antiochiæ excidii causis. 18-20. Litis de regno Hierosolymitano Nazarenus archiepiscopus judex designatur. 21-30. Litteræ Encyclicæ de Concilio in Saracenorum et schismaticorum causa celebrando. 31. Papæ ad Venetos litteræ. 32-39. Mortuo Balduino II Gregorius ad Alphonsum Castellæ regem imperium anhelantem scribit. 40-46. De componendis discordiis in Italia exortis Pontificis curæ. 47. Studium Pontificis in sopienda veteri de Provincia controversia. 48-50. Defuncto Ungariæ rege Stephano Gregorius regem Bohemiæ ad pacem cum Ungaris excitat. 51-54. Ladislaum defuncti filium saluberrimis præceptis instruit. 55-57. Seconianum oppidum repentino incendio deletur. 58-60. Gregorii paternæ litteræ ad Philippum Franciæ regem. 61-67. Henrico regi Angliæ mortuo succedit filius Eduardus. 68. Cardinalium creatio.

MCCLXXIII. 1-5. De loco celebrandi Concilii, de personis ad idem invitandis, deque rebus ibidem deliberandis. 6-18. Relatio episcopi Olomucensis super rebus Germaniæ et provinciarum vicinarum,

quibus a Concilio providendum esset. 19, 20. De corona Norvegiana. 21. Pontifex Eduardum Angliæ regem consolatur de parentis morte. 22, 23. Gregorius Guidonem occisi Henrici auctorem censuris gravissimis mulctat. 24-34. Papæ in tuenda libertate Ecclesiastica, in componendis controversiis et conciliandis inter se discordibus per Italiam zelus. 35-37. Gregorius Franciæ et Bohemiæ reges ad bellum sacrum excitat. Alfonso hac de re meditanti respondet. 40-43. Lugduno significat Eduardo regi Guidonis pœnitentiam. 44-50. Palæologum per litteras Ecclesiæ Romanæ aggregari petentem ad constantiam hortatur. 51. Grates agit Franciæ regi pro comitatu Venusino Ecclesiæ donato.

MCCLXXIV. 1-27. Concilium Lugdunense II ejusque Acta. 28-31. SS. Bonaventuræ et Thomæ Aquinatis mors, virtutes et canonizatio. 32-43. Alia Concilii decreta bellum sacrum præ primis attinentia. 44-54. Pontificis controversiam inter Rudolphum et Alphonsum componere studentis variæ ad eosdem litteræ. 55. Papa Rudolphum Romanorum regem agnoscit. 56-61. Hanc rem notificat archiepiscopo Salisburgensi et regi Bohemiæ Othocaro quem cum aliis principibus, præcipue cum Francorum rege conciliare nititur. 62. Censuræ in rebelles populos.

MCCLXXV. 1-4. Gregorii pro copiis in Italiam mittendis litteræ. 5-12. De fœdere juncto inter Rudolphum, Siciliæ regem Carolum, et Bavariæ ducem gratulatur; Bohemiæ regem denuo imperatori conciliare studet Pontifex. 13. Belliquadri interest morti B. Raymundi Penafortii miraculis clari. 14, 15. Ibidem cum Pontifice agit Castellæ rex Alfonsus, demum juribus imperii cedens. 16, 17. Bellum sacrum contra Africanos in Hispaniam irruentes. 18-20. De regno Navarræ lis inter Petrum regis Aragonum filium natu majorem et regem Francorum. 21-27. Lusitani præsules ab Alfonso oppressos tuetur Pontifex. 28-35. Regem Aragonum adulterum graviter binis litteris increpat. 36-41. Lausanæ inter Pontificem et Rudolphum colloquium, quo finito, Constitutio editur super ditione Ecclesiastica ab imperatore integerrime tuenda. 42-48. Expeditionis Orientalis a Rudolpho et diversis principibus susceptæ sumptibus providet papa, varias Italiæ civitates invisens. 49. Græcorum res. 50-54. Boamundo Antiochiæ principe defuncto turbisque in Oriente exortis, Pontifex Carolum Siciliæ regem ad copias in Palestinam mittendas excitat.

MCCLXXVI. 1-14 Gregorii obitus, encomia et multiplicia miracula. 15, 16. Innocentius V vix electus Genuenses ad concordiam allicit. 17, 18. Ejus ad fideles et præsules litteræ Encyclicæ. 19-22. Curæ Pontificis de auxiliis adversus Sarracenos ferendis. 23. Rex Aragonum Jacobus pie moritur. 24. Palæologum ad constantiam hortatur, Lucanos et Pisanos ad pacem reducit Pontifex. 25. Ejus mors. 26-28. Adrianus V eligitur et quadraginta dies post moritur. 29-37. Joannes XXI creatus papa, Gregorii Constitutione de Pontificis electione ut rigidiore remissa, Encyclicis litteris fideles principesque salutat. 38-44. Carolus Siciliæ rex clientelare officium novo Pontifici Diplomate amplissimo defert. 45. Pontifex per litteras ad Græcæ Ecclesiæ præsules Lugdunensia decreta inculcat. 46-50. Philippum Franciæ, expeditionis Hierosolymitanæ principem, et Alfonsum Castellæ reges discordes pacificare studet Pontifex.

MCCLXXVII. 1-6. Subsidium Terræ-Sanctæ bello inter Franciæ et Castellæ reges disturbatum deplorat Joannes, legatisque utrosque ad concordiam adducere adnititur. 7, 8. Curæ Pontificis in retundendis Sarracenis in Aragoniæ terras irrumpentibus. 9-11. Pontifex contra errores Parisiensis Academiæ statuit. 12, 13. Defendit libertates Ecclesiæ contra Lusitaniæ regem. 14. Pontificis liberalitas et zelus sacer. 15. De Sarracenorum rebus. 16-18. Carolo Siciliæ regi ceditur jus in Syriam; Sarraceni inter se dissident. 19, 20. Joannis inopina mors, et quædam de ejus vita. 21-28. Sede vacante, Palæologi oratores ad cardinales cum litteris accedunt. 29-33. Andronicus Ecclesiarum reconciliationem litteris ad papam datis ratam habet. 34-39. Constantinopoli ex frequenti episcoporum conventu de fide orthodoxa stabilita ad Pontificem litteræ. 40-42. Adversus perduelles schismaticos synodus Constantinopoli adunata. 43-45. Venetos Anconam oppugnantes cardinales a cœptis abducere nituntur. 46. Esculani et Parmenses a cardinalium cœtu corripiuntur. 47. Cardinales student principes dissidentes pacificare. 48-52. Rodulpho expeditionem in Italiam ante stabilitam cum Carolo concordiam paranti cardinales contrarii. 53. Præmissis solemnibus supplicationibus pro obtinendo probo Pontifice compositisque inter cardinales discordiis Nicolaus III eligitur Pontifex. 54, 55. Prædecessorum exemplo Rudolphum ab ingressu in Italiam revocat monendo eum, ut oratores mitteret. 56, 57. Studium Nicolai conficiendæ pacis Philippum inter et Alfonsum. 58-60. Nicolai tiara redimiti Encyclicæ ad præsules et principes litteræ. 61, 62. Græcorum ad Nicolaum gratulationes. 63. Valdemarus Sueciæ rex a Magno fratre suo victus.

MCCLXXVIII. 1, 5. Palæologo decretum Lugdunense confirmanti per litteras gratulatur Pontifex. 6-12. Alia Pontificis de Ecclesiarum conjunctione studia et statuta. 13, 14. Palæologus de turbis in eum

ob schisma abjuratum concitatis graviter apud Pontificem conqueritur. 15, 16. Nicolai de hac re responsum Palæologo datum. 17-22. De religione inter Tartaros propaganda Pontificis Apostolicæ curæ. 23. Legatus Apostolicus in Ungaria. 24-30. Pontifex bellum Gallos inter et Hispanos sopire studet. 31, 32. Nicolai querelæ de oppressa ab Alfonso Compostellana Ecclesia. 33-37. Pontifex Petrum episcopum Bajocensem, posthabita Galliarum regis gratia, tuetur, reginam criminis accusatam solatur. 38. S. Ludovici mira gesta in Acta rediguntur. 39. Philippi in sanctam Sedem pietas. 40. Eduardi pro Pontificis clientela tributum. 41-44. Bellum inter Rudolphum et Othocarum. 45-50. Rudolphus Romanæ Ecclesiæ jura edito Diplomate confirmat ; de qua re publicæ conficiuntur Tabulæ. 51, 52. Hæc promissa ab ejus ministris violantur Rudolpho conscio. 53. Gotifridus restituit pristina Ecclesiæ jura. 54-56. Æmilii et Bononienses recuperati. 57-62. Poscit Nicolaus a Rudolpho, ut jura ab antiquis imperatoribus concessa confirmet, Siciliam, Sardiniam et Corsicam Sedi Apostolicæ agnoscat. 63-64. Conciliare admittitur Rudolphum et Carolum. 65-72. De pace ejusque conditionibus. 73-76. Urbis administratio Pontifici a Carolo restituta. 77, 78. Pace in diversis Italiæ urbibus revocata, de convertendis Judæis agit Pontifex. 79. Basilicam S. Petri amplioribus redditibus instruit, leges de ritibus in eadem observandis fert. 80, 81. Joannes Ordinis Prædicatorum magister patriarcha Hierosolymitanus. 82-84. Eduardo postulanti decimas pro instaurando bello sacro respondet Pontifex.

MCCLXXIX. 1-8. Monumentum imperiale, quo jura Ecclesiæ Romanæ a Rudolpho asseruntur, et litteris ab ipso electoribusque confirmantur. 9-11. Qualiter Nicolaus pacem Rudolphum inter et Siciliæ regem Carolum promovere studebat. 12-14. Divæ Magdalenæ corporis incorrupti translatio. 15. De regno Hierosolymitano lis. 12-20. De hastiludiorum celebratione Apostolicæ litteræ. 21-26. Sollicitudo Roman. Pontificum in conciliandis Alfonso et Philippo regibus. 27, 28. Nicolaus litteris Alfonsum hortatur ut ministros Dei pristinæ restituat libertati. 29. Alfonsi III Lusitaniæ regis obitus. 30-33. Ladislai Ungariæ regis in Cumanis rerum Christianarum inimicis convertendis curæ. 34. Synodus Budensis; ejus Acta habentur ad calcem hujus voluminis. 35-41. Pontificis ad Ladislaum deficientem ad Cumanorum mores litteræ. 42, 43. Cladem a Lituanis in Polonia illatam deplorat Pontifex. 44-48. Nicolai de Ecclesiarum pastoribus orbatarum providæ Constitutiones. 49-51. Pontificis litteræ ad Boamundum Antiochiæ principem. 52. Confirmantur litteræ de stigmatibus S. Francisco impressis.

MCCLXXX. 1-4. Ad pacem inter principes Christianos firmandam incumbenti pactionemque proponenti Nicolao assentiuntur Rudolphus et Carolus. 5. Carolus monetur ut controversiam de Vulturni ditione apud Sedem Apostolicam dirimat. 6, 7. Pontifex Bononienses dissidentes conciliare studet. 8-10. Ladislaus facinus in pellendo legato Apostolico patratum damnat, leges Pontificias contra hæreticos regio edicto validas una cum Elisabetha regina declarat. 11. S. Hugonis translatio. 12-17. Ut lugubri Christianorum in Syria sorti inimicæ discordiæ inter Francorum et Castellæ reges tollantur, publicas preces indicit Pontifex. 18. Reges prædicti tractant de concordia. 19-22. Andronicus per litteras denuo orthodoxan fidem profitetur. 23-27. De Nicolai repente mortui, et de quibusdam in Urbe gestis. 28. Romæ graves seditones exortæ.

MCCLXXXI. 1, 2. Tumultus interpontificii tempore. 3-10. Martini IV electio, dotes et Encyclicæ ad præsules litteræ. 11-13. Aucto cardinalium senatu ditionem Ecclesiasticam contra Guidonem e Monteferetro tuetur. 14. Seditio nata in Urbevetere comprimitur. 15, 16. De senatoria Urbis dignitate Constitutio Pontificis. 17. Etruscos Rudolpho parere jubet Martinus. 18. Decernit depellendos hæreticos et Judæos ab Ecclesiarum asylo. 19-21. De S. Ludovici miraculis novum examen. 22, 23. Martini benevolentia in reges. 24. Fidelibus res Syriacæ commendatæ. 25, 26. Pontifex in Palæologum ab Ecclesia deficientem sententiam fert. 27, 28. Palæologus in Carolum Siciliæ regem concitatus. 29. S. Thomæ translatio; Annæ reginæ pia mors. 30. Ladislaus Ungariæ rex in libidines effusus.

MCCLXXXII. 1-4. Belli inter Tartaros et Saracenos exitus. 5-7. Carolo de sacra expeditione instauranda meditante Pontifex decimas pro eadem decernit. 8-10. Palæologus anathemate plectitur. 11, 12. Siculæ in Gallos conjurationis tyrannides; Vesper Siculus. 13-23. Ad Panormitanos imperia Pontificis et anathema spernentes mittitur legatus, qui in Petrum Aragoniæ regem fert sententiam. 24, 25. Palæologus ob fœdus cum Petro initum eadem pœna devincitur. 26. Conradus Carolo infensus. 27. Pontificis de Calabris rebellionem in Carolum meditantibus dispositio. 28-31. Coortis in Urbe turbis, Guido quædam ditionis Ecclesiasticæ loca occupat; pœnis ideo mulctatus. 32. Martinus Ecclesiasticorum a magistratibus oppressorum defensor. 33. Leolino Vallensium principi in bello adversus Eduardum caput amputatur. 34, 35. Alfonsi in Sanctium filium perduellem sententia. 36-38. Ladislaum Ungariæ regem turpiter viventem ad melius hortatur Pontifex. 39-41. Janges et Lituani a Leskone Nigro magna clade delentur.

MCCLXXXIII. 1-4. Martini curæ in Siculis ad officium revocandis. 5-13. Petrus Aragonius Carolum astute provocat ad singulare certamen, quod discutere adnititur Pontifex, sed perperam. 14-24. Instrumento amplissimo describitur historiæ series in ferenda a Pontifice adversus Petrum sententia. 25-34. Diploma quo Pontificis nomine statuta feruntur pro novo Aragonum rege instituendo. 35. Petrus etiam Valentiæ regno a Pontifice exuitur. 36-38. Martinus Angliæ regem a contrahenda cum Petro affinitate revocat. 39-41. A Pontifice Carolo pro regni defensione subsidium pecuniarium mutuatur. 42-46. Principis Salernitani eximiæ pro Siculis leges, quarum quædam ad rem Ecclesiasticam spectantes ab Honorio IV confirmantur. 47. Carolo flagitanti prorogationem pensionis census annuit Pontifex. 48. Hostes ditionis Pontificiæ a Guidone ducti vincuntur. 49, 50. Martini pro Æmilia populisque levandis sollicitudo. 51, 52. Egregium liberalitatis et amoris Pontificis in Romanos documentum. 53. Agit Pontifex de Pisanis et Januensibus conciliandis. 54. De auxilio Alfonso præstando agit. 57. Sancius nuptias vetitas jubetur dissolvere. 58, 59. De incursione Lituanorum in Poloniam Pontificis ad duos præsules litteræ. 60, 61. Rudolphus Ecclesiasticorum privilegia confirmat. 62-69. Martini ad Eduardum Anglorum regem de expeditione Syriaca deque decimis ab ipso occupatis litteræ. 70. Tartarorum regis in Christianos persecutio. 71-74. Palæologo mortuo a schismaticis denegatur Ecclesiasticæ sepulturæ honor.

MCCLXXXIV. 1-3. In Siculos sacram militiam ordinat Martinus. 4-9. Legatus Apostolicus Gallos ad eamdem expeditionem concitans gesta in hac re Pontifici refert. 10-12. Narbonensi archiepiscopo imponit Pontifex, ut de censuris in Aragonios latis diligenter exploraret. 13-14. Carolus Salerni princeps insulam Siciliæ invadens captus. 15-19. De componendis discordiis in ditione Pontificia exortis Martini paterna sollicitudo. 20. Pisanos inter et Genuenses bellum. 21. Impostor in Germania. 22, 23. De Magno Sueciæ et Gothorum rege. 24. Bellum Ericum inter et Magnum affinitate componitur. 25. Libertas Ecclesiæ in Polonia labefactata. 26-29. Leges concordiæ inter clerum et Lusitaniæ regem. 30, 31. Divina justitia in Tartarorum regem. 32-43. Eduardo Syriæ opem ferre meditanti decimasque in hanc rem petenti Pontifex scribit. 44-53. De Becco patriarcha Constantinopolitano deque Græcis schismaticis.

MCCLXXXV. 1, 2. Caroli Siculi pia mors. 3-8. Pontificis sollicitudo pro Siciliæ regno. 9. Conradus de Antiochia in Aprutium irrumpit. 10. Expeditio in Urbinates. 11. Lesko Niger in Hungariam confugit. 12, 13. Martinus mortuus miraculis inclarescit. 14-21. Honorii IV electi exordia, consecratio et Encyclicæ litteræ. 22-24. Ad Rudolphum imperialem consecrationem petentem Pontificis litteræ. 25, 26. Belli in Aragoniam a Francorum rege suscepti exitus. 27. Philippi regis defuncti elogium. 28-56. De Siciliæ statu Pontificis uberior expositio et Constitutiones abhinc servandæ. 57-62. Qualiter Honorii istiusmodi leges, post Nicolai IV tempora viguerint et violatæ fuerint. 63-65. Veneti sacris interdicti implorant Sedis Apostolicæ clementiam. 66. Magistratus Florentini iniquæ leges in jus Ecclesiasticum. 67-69. Guillelmus Montisferrati Marchio a Pontifice judicatur. 70, 71. Sententiam fert Honorius in Viterbiensium causa. 72. Stipendium S. Petri a Polonis et Pomeranis exigit Pontifex. 73. Tartari in Ungaria. 74. Waldemarus Sueciæ rex regno orbatus. 75. Instituti in Sardiana fidei censores. 76, 77. Ægidius Augustinianus Romanus sua scripta Pontificio decreto submittit. 78. Argon Persidis rex principes Christianos contra Saracenos sollicitat. 79. De imperio Tartarico. 80, 81. Honorii ad reges Angliæ et Scotiæ litteræ. 82-84. B. Philippi Servitæ pia mors, egregia opera et miracula. 85. S. Odiliæ V. M. reliquiæ divinitus repertæ.

Concilii Budensis Constitutiones; de quo ad 1279, num. 34.

SUMMARIUM

TOMI XXIII.

MCCLXXXVI. 1-5. Rodulphus ad imperiale insigne accipiendum excitus ab Honorio per Joannem episcopum Tusculanensem in Alemannia legatum. 6-9. Jacobum et Constantiam regni Siciliæ invasores, diris devovet, et in eosdem contumaces interdicto et iterato anathemate animadvertit Honorius. 10-12. Alfonsus Aragonius agit apud Pontificem pro retinendo regno. 13, 14. Tentata conciliatio inter Alfonsum et Carolum Valesium de regno Aragonio. 15. Singulare certamen seu duellum inhibet Honorius. 16-18. Veneti censuris soluti. 19, 20. Guido comes Montisferetri, et Henricus Castellæ resipiscentes ab Honorio recepti. 21. Gadicensi episcopo opitulatur Honorius; ubi de Alfonsi regis Castellæ obitu. 22. Blancæ reginæ consilium de religiosa vita ineunda. 23. Relaxatur interdictum in regno Castellæ. 24. Res Angliæ et Scotiæ perturbatæ. 25-27. Judæorum insolentias in Anglia compescit Honorius. 28. Philippus Pulcher rex Francorum. 29. Viennensem archiepiscopum tuetur Honorius. 30-32. Henricum ducem Wratislaviensem Ecclesiæ jura invadentem Honorius anathematizat. 33, 34. Res Syriæ et Terræ-Sanctæ. 35. Bellum civile inter Tartaros. 36, 37. Carmelitarum decus auctum, et Ordo sancti Guillelmi amplificatus. 38-40. B. Ambrosii Sansedonii beata mors.

MCCLXXXVII. 1-3. Ladislaus rex Ungariæ corripitur ab Honorio. 4-7. Fœdus initum inter Carolum II Siculum, et Alfonsum Aragonium reprobat Honorius. 8. Res Syriæ. 9. Honorii IV papæ obitus. 10. Perusini prope Gualdum arcem excitant. 11-13. Tartari infideles irrumpunt in Polonos et Ruthenos. 14, 15. Dux Wratislaviensis ab insectando episcopo desistit. 16, 17. Sancti Thomæ episcopi Herefordensis obitus et miracula. 18. Martyrium puero illatum a Judæis Wesaliæ in Germania.

MCCLXXXVIII. 1-9. Nicolaus IV papa electus Encyclicas dat litteras. 10-13. Alfonsum Aragonium et Siculos rebelles monet Nicolaus; Caroli captivi defensionem suscipit. 14-15. Legati Aragonii ad Sedem Apostolicam. 16, 17. Liberatur Carolus a captivitate iniquis conditionibus, quas Nicolaus rescindit. 18. De nuptiis inter Catharinam filiam Balduini II C. P. quondam imper. et Michaelem imp. C. P. filium ineundis litteræ Nicolai. 19, 20. Venetas inducit Nicolaus ad reddenda jura patriarchæ. 21. Ugolini comitis miserandus exitus. 22. Imperii jura in Etruria auro vendita. 23. Translatio reliquiarum beati Virgilii Salisburgens. 24-28. Ungariam et Galliam ab erroribus contra mores et fidem vindicat et in hæreticos sanctiones renovat Nicolaus. 29-31. Sclavos ad obsequium Ecclesiæ adducit ope Minoritarum. 32-38. Fidei propagandæ maxime apud Tartaros incumbit Nicolaus. 39, 40. Terræ-Sanctæ studet Pontifex. 41. Nicolaus creatur patriarcha Hierosolymitanus. 42-44 Indulgentiæ datæ visitantibus Ecclesiam S. Mariæ Majoris Romæ.

MCCLXXXIX. 1-11. Carolus II regnum Siciliæ capescit, dato sacramento Romano Pontifici. 12-15. Officia vicissim collata inter Carolum et Nicolaum ad Siculos demulcendos. 16-31. In Lusitania

jus Ecclesiasticum vindicatur insignibus de reconciliatione exaratis Tabulis. 32-39. Conventa confirmat Nicolaus et Lusitaniam ab interdicto solvit. 40. Inita inter Sanctium Castellæ et Philippum Francorum reges concordia. 41-45. Episcoporum in Gallia et Germania libertatem tuetur Nicolaus. 46, 47. Rodulphum insignia imperialia poscentem litteris Romam invitat Nicolaus. 48. Henricus ad ducatum Cracoviæ evectus. 49, 50. Constitutio Pontificia in gratiam cardinalium condita. 51, 52. Academiam in Monte-Pessulano instituit Nicolaus. 53-55. Hæresi comprimendæ in Italia, et pietati fovendæ incumbit. 56. Jacobitarum patriarcham, aliosque episcopos Orientales ad fidem orthodoxam invitat. 57-64. Ad reges et populos Armeniæ, Æthiopiæ et Tartarorum dat litteras paræneticas. 65-67. Tripolis diruta a Saracenis, cæsi Christiani. 68-73. Sollicitatus a legatis Pontifex expeditionem in Terram-Sanctam indicit, certis datis legibus.

MCCXC. 1-6. Dat litteras Encyclicas Pontifex pro sacra expeditione. 7, 8. Classis subsidiaria instructa Venetiis defectu rerum laborat. 9, 10. Francorum rex ad submittendas auxiliares copias sollicitatus. 11-16. Quid inter Pontificem et Eduardum Angliæ regem conventum sit pro sacra expeditione. 17-19. Legatio Pontificia ad reges Transalpinos. 20-23. Acta per legatos cum Alfonso Aragonio et aliis principibus. 24, 25. Cajetæ oppugnatio per Jacobum Aragonium. 26, 27. Seditionibus populorum occurrit, Guidonem comitem reprimit Pontifex. 28-32. Litteræ Apostolicæ ad Gallorum regem pro jure Ecclesiastico tuendo. 33-36. Angliæ regem pro Ecclesiæ libertate et juribus litteris compellat Nicolaus. 37. Scotiæ regnum Baliolo adjudicatum. 38-40. Ladislaus rex Hungariæ in deterius ruens Andream fratrem necat. 41-43. Ladislao mortuo, legatio Apostolica destinatur in Ungariam. 44-47. Dux Wratislaviæ veneno necatus. Magnus rex Gothiæ moritur. 48. Rodericus Minorita episcopus in Africam missus. 49-51. Judæos, hæreticos et pravas hominum sectas comprimit Pontifex. 52, 53. Academia Ulyssiponensis excitata et privilegiis aucta. 54. Miraculum circa Eucharistiam Parisiis.

MCCXCI. 1-5. Christi fideles ad expeditionem Terræ-Sanctæ excitat Nicolaus, duce Eduardo Anglo. 6-18. Excidium Ptolemaidis, et universæ Syriæ, vitiis Christianorum ingravescentibus. 19-22. De clade Syriaca litteræ Nicolai ad Philippum Gallorum regem. 23-28. De eadem re litteræ Pontificiæ ad Genuenses pro instauranda expeditione. 29-31. Consilia inita reparandis Syriæ rebus. 32-37. Reges et principes Orientales et Tartarorum in Saracenos excitat et ad fidem Catholicam hortatur Pontifex. 38-40. Regem Bulgarorum a schismate revocare nititur Nicolaus. 41-43. Regem et reginam Serviæ multis prosequitur officiis. 44. Contentio inepta Veronæ inter Minoritas et Prædicatores. 45-49. Regni Ungarici successione in discrimen adducta, occurrit Nicolaus per legatum invasores cohibens. 50, 51. Rudolphi Romanorum regis, et Alfonsi Aragonii obitus. 52-59. Bellum Siculum recrudescit, in quo insurgit Pontifex pro Carolo II rege. 60. In Siculi cleri mores corruptos animadvertitur. 61. Jura Avenionensis urbis in Carolum transfusa. 62-66. Gratiæ spirituales largitæ et acriter animadversum in Ecclesiasticæ libertatis violatores. 67. Intestinis populorum odiis medetur Pontifex. 68-71. Nazarethana domus divinitus e Syria in Dalmatiam translata.

MCCXCII. 1, 2. Armeni a Saracenis impetiti auxilium a Nicolao postulant. 3-5. Cyprum obsidione cinctum, a soldani morte liberatum. 6-11. Eduardo regi conditiones proponenti ad sacram expeditionem per litteras satisfacit Pontifex. 12, 13. Eduardo regi litteræ Pontificiæ de censu annuo et de regno Scotico. 14-16. Genuenses a Siculorum rebellium fœdere abducit Nicolaus. 17. Nicolai IV papæ obitus. 18-20. Dissensiones de creando Pontifice. 21. Adolphus Nassovius ad solium Germanicum evectus. 22. Sanctæ Cunigundis obitus. 23. Beati Alberti Carmelitæ mors. 24. Florentiæ patrata miracula ad Deiparæ imaginem.

MCCXCIII. 1, 2. Perusium pro eligendo Pontifice conveniunt cardinales quos adit Carolus rex monens eosdem ad celerem Pontificis electionem. 3, 4. Bellum Gallos inter et Anglos. 5. Veneti et Genuenses in Oriente inter se dimicant.

MCCXCIV. 1, 2. Cardinales ad Viterbienses dant litteras, ut eos in fide contineant. 3-7. Cælestini papæ V electio. 8, 9. Cælestini primordia et sanctitas. 10-14. Cælestini adventus Aquilam, ubi consecratur. 15. Encyclicæ litteræ, et Acta Cælestini papæ quoad Siciliam, Syriam, et Ecclesiæ bonum. 16, 17. Numerum cardinalium auget, conclavi futuro consulit, de abdicando Pontificatu sollicitatur Cælestinus. 18-22. Abdicatio Cælestini, et de ea præconium. 23. Electio Bonifacii VIII et ejus anteacta gesta. 24. Nazarethana ædicula e Dalmatia in Italiam divinitus advecta. 25. Bellum inter Francos et Anglos. 26. Hæresis Fraticellorum. 27. Patriarchæ schismatici Constantinopolis electio ; Michael imperator coronatur.

MCCXCV. 1-6. Bonifacius alta meditatus Pontificatum init, Romæ coronatur. 7-10. Litteræ Bonifacii de sua

electione. 11-15. Cælestini post suam abdicationem vitæ genus, et obitus miraculis illustratus. 16-18. Carolum Siciliæ regem solvit a pœnis Bonifacius ob non solutum censum contractis. 19. Mariæ reginæ procuratio regni defertur. 20-24. Fœdus inter Carolum et Jacobum Aragonium sub certis legibus initum. 25-28. De regno Majoricarum, et Balearibus insulis propriis regibus restituendis actum. 29-34. Nuptias contrahendas curat Bonifacius inter Catharinam imperatricem Constantinopolis et Fredericum Aragonium. 35. Siculi solvuntur a censuris. 36, 37. Res Friderici in Sicilia, Rogerii in Africa atque expulsio Saracenorum e Luceria. 38-40. Venetos, Genuenses aliosque Italiæ populos ad fœdus ineundum allicit Bonifacius. 41-46. Reges Transalpinos ad pacem adducere studet per legatos et litteras. 47-49. Res Christianæ in Syria et apud Tartaros. 50-53. Pontificiæ litteræ ad reges Daniæ et Galliæ pro tuendis juribus Ecclesiæ. 54-57. Disciplinam Ecclesiasticam et Regularium instaurat, cultum sanctorum auget Bonifacius. 58, 59. Lauretanæ ædis altera et ultima transmigratio.

MCCXCVI. 1. Petrus cardinalis paciarii munere missus ad populos Italiæ. 2, 3. Guido comes Montisferetri Franciscanæ familiæ adsciscitur. 4. Pisani ditioni Pontificis se subjiciunt. 5. Genuenses et Venetos ad fœdus invitat Bonifacius. 6-15. Fridericus Aragonius rex Siciliæ per nefas electus, unde Bonifacius primum monitis, deinde pœnis in eum animadvertit. 16. Ludovicus Caroli regis filius Minorita et Tolosanus episcopus. 17-21. Bello flagrante inter reges Romanorum, Francorum et Anglorum, Bonifacius inducias proponit, ad pacem hortatur. 22, 23. Constitutio Bonifacii ad reprimendos principes ab iniquis exactionibus in clerum, unde regis Angliæ furores. 24-32. Philippum regem paræneticis litteris monet Bonifacius ad rescindendam legem Ecclesiæ libertati adversam. 33. In Toletanum archiepiscopum animadvertit. 34. Fœdam hæresim damnat Pontifex. 35. Missi ad Nazarenæ domus veritatem indagandam exploratores. 36. Henrici episcopi Ratisponensis pia mors.

MCCXCVII. 1-7. Adventus Siciliæ et Aragoniæ regum Romam, et Diploma Pontificium quo regnum Sardiniæ et Corsicæ Jacobo Aragonio datum. 18-24. Idem Jacobus signifer Ecclesiæ creatur. 25. De restituendo regno Baleario laborat Bonifacius. 26-33. Columnensium rebellio, et in eos Diploma Pontificium. 34. Libellus Columnensium in Bonifacium, quorum commenta diluuntur. 35-41. Pontificia in schismaticos Columnenses sententia. 42. Bellum inter Anglos et Francos per inducias dilatum. 43-47. Philippo regi favet Bonifacius circa exactiones clericales, et alia jura. 48-52. Constitutio et declarationes de subsidiis conferendis a clero in bonum reipublicæ civilis, et de aliis ipsi collatis privilegiis. 53. Consultus Bonifacius de jure successionis in regno Siculo dat responsum. 54. Contentio inter archiepiscopum Lugdunensem et cives. 55, 56. Fraticellorum secta inquisita et damnata. 57. Biterrenses in suspicionem hæreseos vocati. 58-67. Ludovicus IX Francorum rex sanctorum Catalogo adjectus, Diplomate Pontificio ejus vitæ gesta referente. 68. Sancti Ludovici episcopi Tolosani obitus. 69. Sanctæ Margaritæ Cortonensis pœnitentia et mors. 70. Stationes Urbis sacris indulgentiis auctæ a Bonifacio.

MCCXCVIII. 1-10. Ad bellum componendum inter reges Angliæ et Franciæ electus Bonifacius sancit concordiæ leges, pacem firmat. 11-15. Rodulfo cæso in bello, Albertus dux Austriæ imperio Romano potitur. 16-19. Armenis auxilium postulantibus contra Saracenos præsto est Bonifacius. 20. Auctoritas solvendæ legis de gradibus consanguinitatis ad papam spectat. 21. Inter regem Cypri et Templarios orta discordia. 22. Gratiæ et privilegia collata. 23. Tres viri insignes cardinales creati. 24. Ecclesiarum jura a Philippi regis invasione vindicat Bonifacius.

MCCXCIX. 1-3. Bellum in Siculos a rege Aragonio illatum et ipsorum clades. 4, 5. Belli Siculi eventus prosperi et infausti. 6, 7. Præneste in odium Columnensium deletum et nova civitas ædificata. 8. Joannes e Ceccano Campaniam et Maritimam infestat. 9-11. Regem Daniæ a censura solvit, super impedimento dispensat, contra Barbaros tuetur Bonifacius. 12, 13. Ungariæ infelix status, cujus regni successioni consulit Bonifacius. 14-21. Regnum Scotiæ Apostolicæ Sedi vindicat Bonifacius, obsistente Eduardo rege Angliæ. 22-24. Ecclesias Cameracensem et Remensem a principum injuriis tuetur. 25. Philippum regem et alios principes ad clericorum jura servanda inducit. 26, 27. Oppidum Argentæ Ravennati Ecclesiæ redditum. 28, 29. Pace composita datur episcopus Pisanis. 30, 31. Anagninæ Ecclesiæ dat episcopum, et optime consulit. 32-34. Basilicam Lateranensem canonicis decorat, et Vaticanum novis sacerdotiis auget. 35. Livoniæ Ecclesiis consulit. 36. De sepeliendis corporibus Bonifacii Constitutio. 37, 38. Regem Cyprium conciliat Templariis et Hospitalariis Bonifacius. 39-42. Viros religiosos ad propagandam fidem missos in Orientem privilegiis ornat Bonifacius. 43-46. Casanus rex Tartarorum Christianus, Armenis auxiliaturus, prælio commisso cum Saracenis, eos penitus debellat. 47. Flagitia Judæorum in Germania.

MCCC. 1-9. Annus Jubilæi celebratur a Bonifacio nova pompa et magnificentia. 10, 11. Genuenses a Friderici et Siculorum fœdere amovet Bonifacius. 12-14. Redintegrandis rebus Caroli II in Sicilia incumbit Bonifacius. 15-19. Studia Bonifacii pro Carolo contra Fridericum. 20, 21. Carolus Valesius in Italiam vocatus a Bonifacio. 22, 23. Ad compescendas factiones missus in Umbriam legatus Apostolicus. 24. Matthæus cardinalis legatus mittitur in Etruriam pro sedandis turbis. 25. Conjuratio in Albertum Romanorum regem. 26. Prorogatæ induciæ inter Anglorum et Francorum reges. 27-31. Jura Ecclesiarum Narbonensis et Magalonensis tuetur Bonifacius apud Philippum regem. 32. Eboracensis Ecclesiæ jura violata ab Eduardo defendit. 33, 34. Joannes dux Britanniæ expeditionem parat in Terram-Sanctam, quæ, recedente Casano, in potestatem recidit Saracenorum. 35. Cyprus intestinis discordiis laborat. 36, 37. Imperii Turcarum initia.

MCCCI. 1-3. In judicium vocatur Albertus a Bonifacio ob patratam Adolphi cædem. 4-10. Nicolaus cardinalis legatus in Ungariam discordiis laborantem missus, et rescissa electio Wenceslai regis. 11-13. Carolus Valesius dux generalis militiæ Pontificiæ creatus. 14. Tusciæ pacandæ additus legatus Apostolicus. 15-17. Carolo Valesio Januenses conciliat Bonifacius pro expeditione Sicula. 18-21. Filii regum Hispaniæ natalium dignitate a Bonifacio donati. 22. Census exigitur ab Eduardo solvendus. 23. Nonnulla privilegia regi Angliæ concessa a Bonifacio. 24. Patriarcharum Orientalium electionibus consulit Bonifacius. 25. Hæretici supplicio affecti. 26-32. Philippus Galliæ rex episcopis et Ecclesiasticæ libertati infensus a Bonifacio redarguitur; unde discordiarum inter utrumque origo. 23-35. Matronæ Genuenses adjuvant expeditionem in Terram-Sanctam. 36, 37. Gesta Cassani in Syria, ejusque mores et conversio ad fidem.

MCCCII. 1-10. Friderico Aragonio regnum Siciliæ defertur per fœdus initum inter ipsum et Carolum, unde Fridericus et Siculi a censuris solvuntur. 11, 12. Cum Philippo et clero Gallicano ei adhærente expostulat Bonifacius. 13-15. Insignis Bonifacii Constitutio de Pontificia potestate. 16. Ab iniquis cœptis Bonifacius deterrere curat Philippum Galliarum regem. 17. Productum inter Scotos et Anglos bellum. 18. Albertus rex Romæ in electores sibi infensos arma capit. 19-25. Controversiis dirimendis de successionibus regnorum Ungarici et Polonici incumbit Bonifacius. 26-28. Oppressores Tridentinæ Ecclesiæ resipiscentes recipit per patriarcham Aquileiensem. 29-36. Concilium in Hispania a Toletano archiepiscopo celebratum.

MCCCIII. 1-7. Confirmatum Alberto Romanorum regnum. 8-13. Romanum imperium ad Germanos traductum. 14-23. Regnum Ungariæ Carolo adjudicatum, rejecto Wenceslao. 24-28. Approbato fœdere inter Carolum et Fridericum, huic regnum Siculum tribuitur certis conditionibus et vectigalibus. 29. Sardinia et Corsica restituuntur regi Aragonio. 30, 31. Ferdinandus Castellæ rex censuris solutus. 32. Controversiæ inter monachos et clericos compositæ. 33, 34. Legatus Apostolicus in Gallia articulos et tractatus pacis exponit, quibus refragatur Philippus. 35. Cleri Gallicani Philippo regi faventis in Bonifacium contumeliæ. 46-40. Quid Bonifacius scripserit et decreverit tum suæ defensioni, tum Gallis inimicis emolliendis. 41-44. Bonifacii captivitas et obitus, ejusque memoria a calumniis vindicata. 45-48. Benedicti XI electio, et ejus virtutes ac primordia. 49-53. Benedictus dat increpatorias litteras ad Fridericum, a quo et fidelitatis sacramentum exigit. 54, 55. Fridericum et Carolum reges Siciliæ ornat privilegiis Benedictus. 56. Ericum Daniæ regem a censuris solvit. 57. Thesaurum Bonifacii direptum recuperare nititur Benedictus. 58, 59. Instaurandæ religioni, et tollendo schismati in provinciis Orientalibus vacat Benedictus. 60. Felicia gesta Christianorum militum contra Turchos. 61-63. Expeditio Tartarorum et Armenorum contra Saracenos. 64. Judæorum furor in Christianos.

MCCCIV. 1-3. Infelix exitus legationis Nicolai cardinalis paciarii munere fungentis in Etruria. 4-6. Florentinos et Lucanos factiosos ad judicium Sedis Apostolicæ vocat Benedictus. 7. Albertum Romanum regem a violandis juribus Ecclesiæ deterret. 8. Bellum Flandriæ. 9-12. Philippum et Gallos proceres in gratiam recipit Benedictus, ornat privilegiis, rescissis Actis Bonifacii. 13-15. In violatores Bonifacii Benedictus dat Diploma excommunicationis. 16. Sacramentum regis Aragoniæ de jure Sedis Apostolicæ in Sardiniam et Corsicam. 17. Regum conventus in Hispania controversiis componendis. 18, 19. Fridericum regem Trinacriæ pacta servare monet Benedictus. 20-22. Beneficia et privilegia collata viris Ecclesiasticis et Ordinibus Regularibus. 24-26. Patriarchæ Orientalis litteræ professionis fidei ad Benedictum. 27. Cassani regis Persidis obitus. 28-30. Carolum Valesium ad imperium Constantinopolitanum recuperandum monet et adjuvat Benedictus. 31-35. Perusii obitus Benedicti papæ et miracula. 36, 37. Cardinales, Sede vacante, Carolum Siciliæ regem censura solvunt.

MCCCV. 1-7. Electio Clementis V ad summum Pontificatum. 8, 9. Clemens recipit homagium Jacobi

Aragonii. 10. Fridericus metu perculsus agit demisse cum Clemente. 11-13. Clemens cardinales Lugdunum accersit, ubi coronatur. 14. Creatio cardinalium. 15. Venceslai regis Boemiæ obitus, cui succedit filius. 16. Otto dux Bavariæ affectat Ungariam. 17. Ecclesiarum deprædator in Suecia ultione divina perit. 18. Hæresis Dulcini. 19-21. Labores et fructus Evangelici Joannis Minoritæ apud Tartaros.

MCCCVI. 1. Bonifacii Constitutiones nonnullas revocat, vel temperat Clemens. 2-5. Ad expeditionem Terræ-Sanctæ Carolum Valersium et Venetas excitat Clemens. 6-8. Diploma regis Siciliæ de homagio Sedi Apostolicæ reddendo. 9. Clemens Lugduno Burdegalam repetit. 10, 11. Regnum Sardiniæ et Corsicæ stipendiarium Sedis Apostolicæ Jacobo Aragonio traditum. 12, 13. Curas auget Clemens pro Terra-Sancta, et pro Armenis. 14. Episcopi Glasguensis et Cantuarensis judicio a Clemente postulati. 15. Robertus Brusius regnum Scotiæ occupat. 16, 17. Suecia et Boemia intestinis discordiis laborant. 18. Damnati Beguardi in Synodo Coloniæ. Basileensis episcopus ad Moguntinam sedem transfertur. 19. S. Nicolai Tolentini pia mors.

MCCCVII. 1-7. Pictavium contendit Pontifex, colloquium cum regibus init de Syriæ rebus, et de Constantinopoli imperio vindicando, pluribus ad hoc datis incitamentis et litteris. 8, 9. Inita fœdera inter Belgos, Francos et Anglos. 10, 11. Philippus de Bonifacii memoria damnanda agit apud Clementem. 12. Inquisitiones in Templarios cœptæ. 13. Eduardi regis Angliæ obitus et laudes. 14. Regnum Navarræ capit Ludovicus. 15-21. Regnum Hungaricum Carolo adjudicatum per Diploma Pontificium. 22. De virtutibus et miraculis Ludovici episcopi Tolosani jussa inquisitio. 23, 24. Rex Siciliæ ære alieno gravatus ad Pontificem recurrit. 25. Blanchæ S. Ludovici filiæ spirituales gratiæ a Clemente collatæ. 26. In præsules desciscentes ab officio animadvertit Clemens. 27, 38. Constitutiones disciplinares. 29. Episcopi et prædicatores missi ad Tartaros. 30. Tartarorum mores et superstitiones.

MCCCVIII. 1-8. Inquisitio in Templarios et Indictio Concilii Viennensis. 9. Dulcini hæresiarchæ exitus. 10, 11. Lateranensis Basilicæ Romæ incendium. 18-13. Rebelliones populorum Pontificiæ ditionis. 14-16. Ferraria contra Venetos vindicata. 17. Perusina et Coimbricensis Academiæ. 18. Privilegia collata a Clemente. 19-21. Cæso Alberto Henricus Luxemburgensis eligitur rex Romanorum. 22-25. Caroli successio in regno Hungarico et de ea re publicum Monumentum. 26-29. Regem Rasciorum schisma deserere meditantem litteris et legatione allicit Clemens. 30, 31. Regem Tartatorum ad fidem Catholicam excitat. 32-36. Litteræ Apostolicæ ad Hospitalarios pro Terræ-Sanctæ defensione. 37, 38. Regnum Cypri componit et munit Clemens. 39. Privilegia collata, et obitus beatæ Claræ a Montefalcone.

MCCCIX. 1. Gestorum hujus anni compendium. 2. Sancti Bertrandi Convennarum episcopi translatio. 3. Questiones adversus Templarios habitæ. 4. Philippo rege urgente de Bonifacii memoria instituta questio. 5. Academia Bononiensis privilegiis aucta. 6-8. Ferraria a Venetis oppugnata Romanæ Ecclesiæ restituitur. 9-14. Ludovicus coronatus rex Romanorum legatos ad Clementem mittit postulans imperium ; de quo multi tractatus et acta. 15, 16. Ungariam optimis Constitutionibus munit legatus Apostolicus. 17. Caroli II regis Siciliæ obitus. 18-22. Succedit Robertus qui dat juramentum fidelitatis Pontifici. 23. Compositæ controversiæ inter Robertum et Fridericum. 24. De Pisis et insula Ilva tradendis Jacobo Aragonio. 25, 26. Expeditioni Granatensi contra Saracenos Clemens favet. 27-32. Res gestæ in eo bello. 33-35. Expeditionis contra Saracenos in Syria eventus.

MCCCX. 1-7. Henricus rex Romæ dat regem Boemiæ filium Joannem et imperium sumpturus jurat fidelitatem Pontifici. 8-16. Henrico venturo in Italiam Clemens conciliare nititur populos. 17-21. Henrici in Italiam ingressus. 22-29. Oratores Ferrarienses apud Pontificem eorum civitatis fidem obstringunt. 30-32. Veneta Respublica in discrimen adducta civium conjuratione, ac liberata. 33, 34. Philippum regem Lugdunensibus conciliat Pontifex. 35, 36. Fœdera inter Gallos et Belgos firmat Clemens. 37, 38. De Bonifacii fama questio instituitur per Diploma Pontificium. 39, 40. Arnaldi a Villanova errores et scelera. 41. Concilium Viennense ad sequentem annum extractum. 42. Salisburgense Concilium. 43. Rhodus ab Hospitalariis erepta Turcis. 44. Redindegrata Granatensis expeditio in Saracenos. 45. Constitutio de observandis interdictis Ecclesiasticis. 46. Minoritæ in factiones divisi compescuntur. 47. Cardinales creati.

MCCCXI. 1. Henricus rex Mediolani ferream coronam accipit. 2-4. Guelphorum et Gibellinorum factiones recrudescunt obnitente Henrico concordiam reducere. 5. Cremonenses, Genuenses, Tarvisini ad obsequium Henrici adducti. 6-18. Legati cardinales in Italiam missi coronaturi Henricum

nomine Pontificis cum instructionibus circa ritum coronationis servandum. 19, 20. Sacramentum præstandum ab Henrico. 21. Legatus Apostolicus componendis Italiæ motibus intentus. 22, 23. Brixia et Genua ad Henrici obsequium adductæ. 24. Excitatæ in Ecclesiastica ditione seditiones. 25-32. De memoria Bonifacii Diploma Pontificium in gratiam Philippi regis emissum. 33-49. Acta Bonifacii in Philippum per integrum relata. 50, 51. Quomodo actum cum Bonifacii violatoribus et calumniatoribus. 52. Sollicitantur episcopi ad Concilium Viennense. 52. Questiones habitæ de Templariis. 54. Cœptum Viennense Concilium. 55-65. Sermo præsulis conspicuus de rebus in Concilio pertractandis. 66-70. Litteræ Apostolicæ contra fœdas Dulcini hæreses. 71. Novæ hæresis origo et progressus. 72. Lithuani grassantes in Christianos puniuntur. 73. Venetorum dissensio et infelix Græcæ Ecclesiæ status. 74-76. Exorta inter Genuenses et Hospitalarios discordia. 77. Armeniæ et Cypri reges conciliati, et privilegia collata.

MCCCXII. 1-9. Templariorum Ordo extinctus, eorum bona addita Hospitalariis. 10-16. Bonifacii memoria a calumniis vindicata in Concilio et restaurata. 17, 18. Begardi hæretici damnati, quorum singuli errores refelluntur. 19, 20. Errores Petri Joannis Olivi damnati. 21. Damnati fœderatores et alia salutaria sancita. 22. Indicta expeditio in Saracenos. 23. Disciplina Ecclesiastica et Regularium instauratur. 24. De exemptione Regularium conspicua tractatio. 25. Finis Concilii Viennensis. 26, 27. Episcopis benemeritis privilegia et inobedientibus pœnæ. 28. Intestinas in Anglia discordias componit Clemens. 29. Composita controversia inter regem Francorum et archiepiscopum Lugdunensem. 30. Tumultus Valentiæ. 31-43. Gliscentibus discordiis in Italiæ urbibus, Henricus coronatur Romæ imperator, et dat juramenta. 44-47. Henricus imperator fœdifragus vexat ditionem Ecclesiæ, in Tusciam pergit. 48, 49. Philippus princeps Tarentinus ad sanctam expeditionem incitatus ornatur privilegiis. 50, 51. Philippus rex Francorum ad Syriæ expeditionem se accingit. 52. Civiles turbæ in Ungaria. 53. Expeditio in Saracenos Granatenses Ferdinandi regis morte interrupta. 54. Cardinales creati.

SUMMARIUM

TOMI XXIV.

MCCCXIII. 1-5. Legatus Apostolicus Syriacæ expeditionis cum litteris Pontificiis ad reges missus. 6-8. Principes viri cruce insigniti : torneamenta vetita. 9. Saraceni intestino bello distracti. 10. Genuenses insurgunt in Cyprum. 11-18. Henricus imp. in Robertum Siculum animadvertit lata sententia, quam Clemens infirmat. 19. Clementinum istud decretum oppugnatum a Marsilio, defensum a Pighio. 20,21. Bellicus apparatus in Robertum. 22, 23. Invasa Calabria ab Henrico, contra Clementis decretum. 24-28. Henrici imperatoris obitus, et illius in Romanam Ecclesiam consilia. 29-30. Mortuo imperatore, rerum in melius commutatio. 31-36. Veneti supplices ab interdicto liberati, privilegiis redintegrati. 37-39. Ecclesiæ Leodiensi, et Academiæ Salmanticensi provisum, et Hospitalariis bona Templariorum collata. 40-42. Cælestinus V sanctorum Catalogo adscriptus.

MCCCXIV. 1-4. Robertus creatus a Clemente imperii vicarius. 5-7. Res bellicæ Roberti regis cum Insubribus, Etruscis et Friderico Trinacriæ rege. 8-11. Fridericus rex Trinacriæ Athenarum et Neopatriæ ducatum sibi vindicat. 12. Petrus patriarcha Hierosolymitanus. 13. Ungari adversus Tartaros excitati. 14, 15. Mors Clementis et calumniæ in eum jactatæ. 16. Comitia cardinalium seditione interrupta. 17-25. Duorum Cæsarum electio, et inde discordiæ. 26. Philippi regis Francorum mors. 27. Controversia de reliquiis S. Albani martyris mire composita.

MCCCXV. 1,2. Bella in Italia inter Guelphos et Gibellinos, in Germania inter Ludovicum regem Francorum, et Robertum Belgii comitem. 3. Equitum Hospitalariorum expeditio in Ægei insulas. 4. Henrici eremitæ obitus. 5. Raymundi Lulli martyrium.

MCCCXVI. 1-5. Joannis XXII electio, primordia et coronatio. 6-9. Litteræ Joannis encyclicæ. 10. Ludovicus et Fredericus simul in imperii solium in discordia evecti ad pacem sollicitati. 11,12. Ludovici X regis Francorum mors. 13,14. Clementiam viduam solatur Joannes ob defunctum ejus filium nuper natum. 15-17. Roberti Atrebatensis, et aliorum principum insurrectio in Galliis. 18. Philippus regnum Francorum capessit et privilegiis a Pontifice decoratur. 19-22. Cardinalium creatio Avenione, quam urbem privilegiis ornat Pontifex. 23. Robertus rex creatur Urbis senator. 24, 25. Legatio Eduardi regis Anglorum ad summum Pontificem pro censo Ecclesiæ Romanæ solvendo. 26. Ferdinandus Balearis Peloponesum injuste invadens cæditur. 27. Rex Aragonum oratores ad Pontificem mittit obsequium professuros.

MCCCXVII.

1-5. Saluberrimæ Joannis papæ monita ad Philippum Galliæ regem. 6-8. Officia a Joanne exhibita in adversis Philippo et privilegia concessa. 9-11. S. Ludovici episcopi Tolosani solemnis canonizatio. 12,13. Tolosana sedes ad archiepiscopalem evecta et aliæ sedes constitutæ in Gallia. 14. In clericos malos et in laicos monetam adulterinam percutientes animadvertit Joannes. 15, 16. In Academiis redintegrata studia, Constitutionibus datis. 17-22. Bellum inter Robertum Siciliæ et Fridericum Trinacriæ reges Pontificis opera compositum. 23,24. Robertus rex per oratorem fidelitatis homagium dat Pontifici. 25,26. Monita saluberrima Joanni ad Robertum regem et reginam Sanciam. 27,28. Imperii urbes in Italia tyrannis expositas tutatur Pontifex. 29-31. In Ferrarienses perduelles decernit Pontifex. 32, 33. Guelphorum et Gibellinorum factionibus laceratam Insubriam componere studet Joannes. 34. Matthæus vicecomes et alii principes frustra ad pacem allecti. 35,36. Res Genuensium in Cypro, et in Italia. 37-39. Reges Majoricarum, et Castellæ in Saracenos expeditionem parant. 40 Nova equitum militia instituta, et antiquæ redintegratæ. 41. Turbæ in Hispania ob regni successorem. 42-44. Angliæ et Hiberniæ contendentibus sub Eduardo rege et Roberto Brusio consulit Pontifex. 45,46. Optima de bono regimine consilia dat Joannes Eduardo regi. 47, 48. Ad fidelitatis juramentum adigit Eduardum Joannes per legatos Apostolicos, qui interea vexantur a latronibus. 49. Denarius S. Petri ex Anglia, Suecia et aliis regnis collectus. 50. Rutheni et Lithuani ad fidem invitati. 51-53. Pontifex insidiis appetitus : hinc magorum et veneficorum scandala. 54. Geraldus episcopus Caturcencensis lege majestatis damnatus. 55. Concilium Bononiense, et miracula B. Claræ e Montefalcone. 56-61. Variæ Fratricellorum species, et in eos Pontificia Constitutio. 62. Arnaldi a Villanova errores damnati.

MCCCXVIII.

1-3. Tartarorum imperatorem litteris adhortatoriis adit Pontifex. 4-6. Sedes patriarchalis Solfaniensis excitata in Perside. 7. Evangelici præcones ad gentes missi. 8-14. Redintegrata Armenorum cum Romana Ecclesia conjunctio, ad quos litteræ Apostolicæ doctrinales et parænelicæ. 15,16. Gymnasia in Armenia instituta ad docendas Latinas litteras. 17. Regi Armeniæ concessæ prærogativæ. 18-24. Discordias inter Robertum Flandriæ comitem, Philippum Francorum regem, Belgosque componere studens Joannes, ad sanctam expeditionem eos adducere conatur. 25. Mons-Pessulanus Sedi Apostolicæ clientelæ nomine addictus. 26. Academiæ Parisiensis, et aliarum dignitas aucta. 27, 28. Ab Eduardo rege Angliæ parta victoria in Robertum Brusium, unde. Litteræ gratulatoriæ Joannis. 29,30. De Roberto archiepiscopo Cantuarensi et Thoma Aquinate in sanctorum numero collocandis. 31-33. Genuense bellum Friderico Trinacriæ rege Gibellinis, et Roberto Guelphis favente. 34. Rex Trinacriæ Pontifici vectigal pendit. 35. Urosius Rasciæ rex schismaticus regno pulsus. 36, 37. Bellum sacrum in Mauros Granatenses. 38. Cæsaraugustana sedes in archiepiscopalem excitata et Taraconensis divisa. 39. Dissidia regum Lusitaniæ componit Pontifex ope Elisabethæ reginæ, 40. Munera a Lusitaniæ et Galliæ regibus missa Pontifici. 41. Ferrarienses et Marchiones Atestini ad Pontificis imperia redeunt. 42. Æmilia, et aliæ provinciæ discordiis agitatæ. 43-56. Hæreses in Boemia et Polonia etmultiplex Pseudo-minoritarum hæresis ejusque origo, processus et confutatio. 57. Magi ad supplicium quæsiti. 58. Indulgentiæ recitantibus ter Angelicam orationem sub vespertino crepusculo.

MCCCXIX.

1-6. Regiam dignitatem in Polonia restituit Pontifex, frustra renuente Boemiæ rege. 7-9. Guelphis et Gibellinis furentibus, urbes vastatæ, insignia scelera patrata. 10. Bellum inter Genuenses et Cypri regem per arbitrum componere studet Joannes. 11. Helionus Rhodiorum equitum magister creatus. 12. Catalana societas furit in Græcia. 13. Satisfactio pœnitentialis imposita Rogerio interfectori episcopi Frequentini. 14. Litteræ Apostolicæ ad Maladinum Chroatiæ et Bosniæ comitem pro reprimendis hæreticis. 15. Cleri Ungarici legatio ad Pontificem. 16-20. De expeditione Asiatica litteræ Pontificiæ ad reges Galliæ et Angliæ. 21-23. Inter Robertum Brusium et Eduardum regem Angliæ innovatum certamen et pactæ induciæ. 24-27. In Hispania contentio de regno, et clades Christianorum a Mauris accepta. 28. De Compostellæ dominatu inter archiepiscopum et regem controversia. 29. Equester religiosus Ordo institutus in Lusitania. 30. S. Ludovici episc. reliquiarum translatio. 31. Minoritæ martyres in India. 32. Cassinensis episcopatus institutus.

MCCCXX.

1-3. Relata de Urosio rege Rasciæ schismatico victoria a Carolo Ungariæ rege. 4. Wladislaus Poloniæ rex coronatus. 5-8. Christophorus Daniæ rex. 9-12. Quomodo Joannes papa in imperii controversia se gesserit, misso cardinali paciario in Insubriam, qui in Matthæum vicecomitem animadvertit. 13. Passarinus aliique in Italia tyranni in judicium vocati. 14-17. Recrudecente bello inter Fridericum et Robertum; inducias a Friderico violatas queritur Pontifex. 18. Defectiones et conjurationes Ferrariæ et in

Piceno. 19. Isnardi patriarchæ Antiocheni contumacia et judicium. 20. Pax inter Gallos et Anglos. 21-23. Pastorelli in arma coacti et compressi. 24-30. Judæorum in Galliis facinora, et in eos Pontificiæ Constitutiones. 31. Magica pestis damnata. 32-35. Saracenis in Hispania invalescentibus, Pontifex dissensiones ex Lusitania, et Castella avertere conatur. 36-42. Agitata controversia inter Robertum Brusium Scotiæ et Eduardum Angliæ regem, usque ad pactas inducias. 43 46. B. Thomas episc. Herefordensis sanctorum Catalogo adjectus. 47, 48. Genuenses et reges Cypri et Armeniæ ad pacem adducere nititur Pontifex. 49. Creatio cardinalium. 50. Ordinis montis Olivetani initia. 51. Templum B. M. V. excitatum in miraculi memoriam Avenione.

MCCCXXI. 1-4. Tartarorum principibus ad fidem conversis gratulatur Pontifex et fidei propagandæ studet. 5-7. Ecclesias in Tartaria instituit, et sacramentum confirmationis ab episcopis conferri jubet. 8-13. Georgianos et Armenos ad Romanam Ecclesiam reducendos dat litteras Pontifex, plurimis ad ritum et disciplinam expectantibus documentis. 14. Data Pisanis in Asia et Græcia Ecclesiarum condendarum potestas. 15,16. Præcipites in exitium Græcorum res. 17. Minoritæ duo ab hæreticis trucidati. 18, 19. Pestifera Bizochorum secta damnata et perperam hoc nomine veri Franciscani insimulati. 20-37. Joannis e Poliaco error damnatus super exhomologesi apud religiosos sacerdotes facta, pluribus allatis ad rem documentis. 38. Nova superstitio furens in Italia. 39. Collabescit ditionis Ecclesiasticæ status. 40. Guelpha et Gibellina factio Italiam exercet. 41, 42. Maurorum incursiones in Hispania, et controversiæ de juribus Ecclesiarum. 43. Angliæ tumultus. 44. Expeditio Asiatica retardata et in Judæos in comitatu Venusinio animadversum. 45. Controversia de Jaderæ imperio inter Venetos et Ungaros composita. 46. De Thomæ Aquinatis miraculis institutum examen. 47. Raynaldus archiepiscopus Ravennatensis pie moritur. 48. Dantis Aligerii mors et ejus liber de Monarchia.

MCCCXXII. 1, 2. Fridericus comes Montisferetri, et ejus filii perduelles dant pœnas. 3. Recinetum excisum. 4-7. Ditio Ecclesiastica seditionibus agitata et Matthæi vicecomitis scelera. 8-10. Henricus Friderici Austriaci frater arma vertit in Mattheum a quo tamen decipitur. 11-13. Rerum conversiones Mediolani et Parmæ. 14, 15. Ludovicus Bavarus cum Friderico imperii æmulo armis congressus eum vincit et capit. 16-19. Pontifex concordiam in Lusitania restituit. 20, 21. Eduardi res bellicæ contra perduelles in Anglia et Scotia. 22-27. Defuncto Philippo Francorum rege succedit Carolus ad quem Pontifex dat litteras paræneticas et gratulatorias. 28, 29. Divortium Caroli regis, et novæ nuptiæ. 30, 31. Asiana expeditio per oratores Gallos apud Pontificem ventilatur. 32-40. Saracenis furentibus in Armeniam Pontifex dat litteras encyclicas hortatorias ad bellum sacrum. 41-44. Tartaros ad fœdus cum Christianis ineundum et ad fidem Christianam capessendam allicit Pontifex. 45, 46. Sedes episcopales in Oriente institutæ. 47. Rhodus vane tentata a Turcis. 48-50. Catholicis Latinis in Achaia et in Oriente consulit Pontifex contra Turcos et schismaticos. 51-70. Turbæ ex Pseudo-Minoritis coortæ, unde insignis quæstio de paupertate Christi, et Apostolorum penitus exposita. 71. Constitutio Pontificia arcet susceptionem Ordinis sacri post matrimonium ratum. 72. Coerciti nonnulli impostores in agro Piceno.

MCCCXXIII. 1-3. Pontifex pro Christianis in Tartaria degentibus agit apud Usbec Tartarorum imperatorem. 4-6. Armenis contra Saracenos opitulatur Pontifex, pecunia et adhortationibus ad eos missis. 7, 8. Armeni in Perside, et in Armenia Minori ad fidem orthodoxam invitati. 9. Armenia defensa a Tartaris contra Saracenos. 10, 11. De Syriaca expeditione consilium inter regem Galliæ et Pontificem. 12. Minæ Saracenorum in Cyprum cui Pontifex opitulatur. 13. Controversias inter Armenos et Cyprios sedare studet Pontifex. 14-18. Orosium Serviæ regem ad Romanæ Ecclesiæ conjunctionem redeuntem litteris et legatis prosequitur Pontifex. 19, 20. Lithuaniæ, et Ruthenorum rex ad fidem in speciem conversus. 21. Fumariani ethnici in Norwegos barbariem exercent. 22. Inter Daniæ regem, et principem Megalop. discordiam componit Pontifex. 23, 24. Feltrensis episcopi cædes et turbæ in tota fere Italia. 25. Galeatio vicecomite profligato, ceteri tyranni collabescunt. 28-33. Ludovicus Bavarus perduellibus dat opem et sententia Pontificia percellitur. 34-36. Ludovicus suam scribit apologiam. 37. Motus in Sardinia et Lusitania. 38-60. Elucubrationes variæ super controversia de paupertate Christi. 61-63. De eadem quæstione Decretum fidei pronuntiatum e Petri cathedra. 64-66. Thomas Aquinas sanctorum Catalogo adscribitur. 68. De Philippi archiepisc. Bituricensis miraculis, et sanctitate institutum examen. 68. Eleazari Ariani comitis beata mors, quem deinde Gregorius XI in sanctorum numerum retulit.

MCCCXXIV. 1-3. Ludovici Bavari oratorum ad Sedem Apostolicam accessio, et Pontificis responsum in litteris Apostolicis expressum. 4-20. Ludovici Bavari studium, et acta in defendendis per-

duellibus, et hæreticis, et in propugnatione sui asserti juris contra Pontificias leges et et jussa. 21-25. Sententia Pontificis in Ludovicum omni jure imperiali privatum. 26. Carolus Francorum rex ambit dignitatem Romani imperii. 27-35. Ludovicus Pontifici infensus Fraticellorum fit fautor, unde novæ ejusdem hæresis refutationes. 36. Sardinia ab Alfonso Aragonio comparata. 37. Mortuo Sancio rege Majoricarum ejus nepotis successoris tutelam suscipit Pontifex. 38. Ortas discordias inter Anglorum et Francorum reges componere studet Pontifex. 39 41. Andronicus Græcorum imperator metu Tartarorum de ejurando schismate agitat consilia. 42-44. Oratores Armeni pro Asiatica expeditione sollicitanda, quam litteris fovet Pontifex. 45-50. Missi in Lithuaniam legati pro fide amplificanda quos regi litteris parænetícis commendat Pontiex. 51-52. Rex Lithuaniæ in idololatria permanet. 53. Crimina objecta equitibus cruciferis et Poloniæ regum obsequiosæ litteræ ad Pontificem. 54. Visio mirabilis.

MCCCXXV. 1-4. Fridericus e carcere solutus fœdus init cum Bavaro, quod Pontifex improbat. 5-6. Molitur Pontifex transferre imperium Romanum ad Francos. 7. Tentata nova regis Romanorum electio. 8-11. Adversus Ludovicum Germani et Itali excitati; hinc motus, et bella. 12. Concordia firmata inter Francorum et Angliæ reges. 13. Ducem Aquitaniæ salubribus præceptis instituit Pontifex. 14. Belgium civili bello laborat. 15, 16. Dionysii regis Lusitaniæ obitus de quo litteræ Pontificis ad S. Elisabetham viduam. 17.19. Rex Aragonum Sardinia potitur et confectæ tabulæ de tributo solvendo Pontifici. 20-25. Nonnullorum Pseudo-Minoritarum pervicacia et hæresis, auctore Petro Joanne Olivi, cujus errores recensiti et refutati. 26, 27. Fraticellos in Oriente hæresim spargentes reprimit Pontifex. 28, 29. Ad Carolum Ungariæ regem de fide propaganda sollicitum litteræ Pontificiæ. 30. Regi Boemiæ Asianam expeditionem meditanti dat litteras Pontifex. 31. Joannis principis felices in Græcia progressus.

MCCCXXVI. 1. Joannes card. S. Theodori legatus paciarius in Italiam missus. 2, 3. Castrucius dolose in gratiam admitti postulat. 4. Guido episcopus Aretinus perduellis Pontificia sententia percellitur. 5. In ditione Pontificia, varii et tristes belli casus. 6, 7. Fœdus inter Austriacum et Bavarum damnat Pontifex, ac Carolo Francorum regi ad sacrum Romanum imperium evehendo favet. 8. Bochardi archiepiscopi Magdeburgensis Ludovico infensi cædes. 9. Regis Poloniæ irruptio in Marchionatum Brandeburgensem. 10. Septentrionalia regna ab infidelibus infestata. 11-14. Civiles discordiæ in Belgio et dissidia recrudescentia inter reges Angliæ et Galliæ, quibus mederi studet Pontifex. 15, 16. Hugonis Spenserii miserandus exitus. 17. 18. Studia Pontificis de conciliandis regibus, et maxime Roberto Siciliæ et Friderico Trinacriæ. 19. Ecclesiarum juribus et disciplinæ consulit Pontifex. 20. Complutense Concilium a Toletano episcopo celebratum. 21. Privilegia a Pontifice collata. 22. Scurrilitas sacrilega aliquorum in Italia pœnis affecta. 23. Pseudo-Minoritas, et Fraticellos hæresim disseminantes reprimit Pontifex. 24, 25. Commercia cum Saracenis vetita, et id permissum Genuensibus. 26, 27. Andronicus imperator revocandæ ad Romanam Græcorum Ecclesiæ desiderium præ se fert. 28, 29. Cyprios Græcos male de fide sentientes corrigit; et linguarum Orientalium studium in publicis scholis promovet Pontifex. 30, 31. Amplificata apud Tartaros Christiana religio. 32. Gregorium X miraculis clarum Placentini postulant sanctorum Catalogo annumerandum.

MCCCXXVII. 1-2. Bavari in Italiam adventus, et Tridenti habitus conventus. 3. Ludovicus Mediolani ab excommunicatis corona ferrea redimitus. 4-13. Romani enixe agunt per litteras et legatos ad reditum Pontificis in Urbem implorandum. 14. 15. Legatus Pontificius Romam missus a perduellibus repulsus. 17. Tumultus in ditione Ecclesiastica. 17. Pisæ captæ a Ludovico. Guido olim episcopus Aretinus moritur ejurato schismate. 19-26. Pontificia sententia in Ludovicum hæreseos damnatum. 27-37. Marsilius et Jandunus hæresiarchæ, eorumque errores Pontificia Constitutione damnati, et ab aliis refutati. 38. Ludovicus copias Urbem versus ducit. 39. Jacobi regis Aragonum obitus. 40. Synodus Toleti celebrata. 41. Joannis principis in Granatenses Saracenos victoria. 42. S. Elisabethæ Lusitaniæ reginæ pia opera. 43. Eduardus senior Angliæ rex in vinculis extinctus. 44. Super juribus in Aquitania dissidiæ inter reges Angliæ et Galliæ 45-48. Magia, astrologia aliæque hæreses grassantur. 49. Boleslaus dux Russiæ ad fidem Catholicam revocatus. 50. Ludi cruenti Neapoli vetiti. 51. Res Trinacriæ et Cypri. 52. Andronicus junior, pulso seniore, imperium Constantinopolitanum occupat. 53. De religiosis et viris Ecclesiasticis quid decreverit Pontifex. 54. Concessæ indulgentiæ recitantibus vespere Salutationem Angelicam. 55. Cardinalium creatio. 56. Mors S. Rochi.

MCCCXXVIII. 1-3. Ludovici Romam ingressus et coronatio. 4, 5. Indicta a Pontifice in Ludovicum cruciata

militia. 6-8. Cleri, et populi Romani constantiam commendat Pontifex, datis litteris hortatoriis. 9, 10. Pontificii a Ludovici sequacibus, ducibus Marsilio et Janduno, divexati. 11-19. Impia Ludovici in Pontificem sententia, quæ penitus refellitur. 20. Egregium Jacobi Columnæ facinus. 21, 22. Impia lex Ludovici in Pontificem. 23-37. Ludovici in Pontificem sententia capitalis lata, cujus singula capita expleduntur. 38, 39. Rejectæ preces de Friderico Austriaco ad imperium evehendo. 40-42. Indictus conventus principum electorum de creando novo Cæsare. 43, 44. Petrus Corbaria creatur antipapa, qui pseudocardinales creat, et coronatur. 45, 46. Antipapæ nefaria gesta, et in Catholicos persecutio. 47, 48. Indictæ a Joanne papa publicæ preces. 49. Ludovici res everti cœptæ. 50-52. Ludovici et antipapæ fuga, et in Urbe rerum instauratio. 53, 54. Infelix exitus principum Ludovico adhærentium. 55-58. Marchiones Atestini poscentes redire in gratiam Ecclesiæ recipiuntur. 59. Plures urbes ad Ecclesiæ imperium traductæ, nonnullæ abscissæ. 60, 61. Caroli ducis Calabriæ mors Guelphos consternat. 62-66. Michaelis Cæsenatis schismatici Avinionem accessus, et inde fuga, atque impii conatus adversus Pontificem. 67, 68. In Michaelem Cæsenatem, et asseclas sententia Pontificis, qui tamen optime sentit de Minoritis. 69. Caroli Francorum regis obitus, cui succedit Philippus nepos. 70. Joanna regina Navarræ. 71. Belgæ rebellantes a Philippo rege perdomiti. 72, 73. Pontifex Philippum regem ad Ecclesiæ studium hortatur, Anglo conciliare nititur. 74, 75. Anglia et Scotia conciliatæ. 76-80. Poscenti Alphonso regi Castellæ Pontifex dat opes et privilegia ad bellum contra Saracenos Granatenses. 81. Sacrum bellum civili dissensione retardatum. 82. Rex Aragonum sponsionem pro Sardinia præstat. 83. Philippus regia stirpe Baleari progenitus novam Franciscanorum familiam condere postulans rejicitur. 84. Ordinem Eremitarum S. Pauli confirmat, cleri Ungarici avaritiam cohibet Pontifex. 85. Missi viri ex Ordine Prædicatorum in Orientem. 86. Imminens Cypro bellum amovere nititur Pontifex.

MCCCXXIX. 1-3. Nefaria acta antipapæ, quæ Pontifex damnat, datis litteris ad episcopos. 4. Joannes vicecomes pseudocardinalis et legatus in Insubria. 5, 6. Pisis discedente Ludovico, res conversæ in Etruria, legati Pistorienses ad Pontificem. 7-11. Pisanos censuris solutos pristinis juribus restituit Pontifex, eos Florentinis conciliat, et de bene actis commendat. 12-14. Plures Insubriæ urbes, et viri principes a Bavaro desciscunt. 15. Joannes pseudocardinalis et Azo vicecomes ad obsequium Ecclesiæ redeunt. 16. Post varios belli casus Ludovicus redit in Germaniam. 17, 18. Tentata concordia inter principes Italiæ, populus Romanus in fide Ecclesiæ confirmatus. 19. Variorum principum perduellium exitus. 20. Atestini Marchiones Ferrariam accipiunt. 21-68. Sententia Pontificia in Michaelem Cæsenatem, et contra singulos ejusdem errores amplissimus Pontificis Commentarius. 69. Paucis exceptis, universus Minoritarum Ordo in fide Romani Pontificis perseverat. 70-72. Echardus hæresiarcha damnatus. 73, 74. Sedibus Moguntinæ et Vratislavensi consulit Pontifex. 75-77. Petri Cunerii errores circa potestatem Ecclesiæ confutat Bertrandus episcopus Eduensis. 78. Eduardus Gallo adjicit fidem, quam dein violat. 79, 80. Robertus rex Scotiæ ungi et coronari postulat. 81, 82. Roberti regis obitus, cui succedit filius David. 83-87. Alphonsus rex Aragonius Sardiniam et Corsicam Ecclesiæ beneficiarias agnoscit, ac dat fidelitatis juramentum. 88-91. Negata Aragoni dispensatio pro contrahendis nuptiis in vetito gradu. 92. In nuptiis regis Castellæ dispensatum super impedimento. 93. Hispani reges in Mauros fœdus jungunt. 94. Armeni a Saracenis oppugnati per Pontificem sublevantur. 95, 96. Græci Asiatici ad ejurandum schisma invitati. 97, 98. Pro Christianis in Perside laborat Pontifex, datis litteris ad imperatorem Tartarorum cum fidei formula.

MCCCXXX. 1-3. Fuga, detectio et resipiscentia antipapæ. 4-9. Antipapam resipiscentem urbane tractat Pontifex, eique benigne indulget. 10-24. Corbarius Avenionem ingressus in consistorio pseudo-pontificium, publicis de ea re confectis tabulis, deponit. 25-27. De antipapæ resipiscentia gratulationes. 28-38. Principes Germaniæ et præsertim Bohemiæ regem a Ludovici partibus deterrere plurimum studet Pontifex. 39. Joannis regis Bohemiæ in Italiam expeditio. 40-43. Plures populi ac præ ceteris Romani ad Pontificis obsequium plane redeunt. 44-48. Reges Hispani adeunt supplices Pontificem super expeditione Granatensi, quam satis feliciter obeunt. 49. Philippus rex Galliæ comiti Atrebatensi infensus. 50. Pontifex Eduardum regem Angliæ a severitate et aliis excessibus revocare nititur. 51, 52. Trevirensi Ecclesiæ illata injuria expiatur publica pœnitentia. 53. Judeorum facinora, et res Græcorum. 54. Gualterus dux in Achaiam parat expeditionem. 55, 56. Patriarcha Jacobitarum ad unitatem Ecclesiæ redit. 57. Joannes Core creatur archiepiscopus Soltaniensis; Nascarini, et alii populi schismatici in Oriente ad fidem Catholicam invitati et traducti. 58. B. Ivonis virtutes et miracula.

MCCCXXXI. 1, 2. Marsilii et Janduni errores a Pontifice excisi et damnati. 3. Thomasius antipapæ cappellanus ejurat schisma. 4-7. Instaurata edicta in Fraticellos, et in sectam Cæsareorum.

8-14. Michaelis Cæsenatis errores a Geraldo Othone refutati. 15, 16. Michael et socii a Minoritis damnati. 17. Reginam Siciliæ edocet Pontifex de Michaelis erroribus. 18. Regis Boemiæ in Italiam adventus. 19. Confœderationes contra regem Boemiæ. 20-24. Diversa studia principum et regum Germaniæ erga sanctam Sedem. 25. Ungariæ rex et regina a sicario appetiti. 26. Carolus rex Ungariæ paternum principatum Salernitanum a Roberto rege Siciliæ poscit. 27, 28. Catalanos, Genuenses, et Baleares ad concordiam revocare nititur Pontifex. 29. Consilia de expeditione Granatensi, et potissimum de Asiatica contra Saracenos et Turcas prosequitur Pontifex. 30. Athenarum ducis in Achaiam irrita expeditio. 31, 32. Jura episcoporum Magalonensis et Rothomagensis tuetur Pontifex. 33, 34. Contendit Philippus rex de creandis cardinalibus natione Gallica. 35-37. Regi Angliæ et reginæ Aragonum Pontificem consulentibus monita salutaria. 38, 39. Corsi salubribus præceptis imbuti a Pontifice. 40, 41. In Dania et Suecia libertas Ecclesiastica asserta. 42. Miraculum S. Hyacinthi, et alia aliorum. 43-45. Controversiæ de visione beatifica initia; et inde in Pontificem per schismaticos conflata invidia.

MCCCXXXII. 1-7. Consilium Pontificis de adventu in Italiam impedit Philippus rex, qui interea de expeditione Asiatica multa pollicetur. 8. Bononienses Pontificii adventus expectatione nutriuntur. 9-10. Factiones in Italia ingravescunt. 11-16. Veræ causæ cur Ecclesiæ communioni non fuerit restitutus Ludovicus Bavarus, a quo interea populos discedentes anathemate liberat Pontifex. 17. Rex Trinacriæ ad conjunctionem Ecclesiæ sollicitatus. 18, 19. Philippi principis Tarentini mors, et controversia de successione regni Siciliæ. 20. Regina Siciliæ favens Pseudo-Minoritis monetur a Pontifice. 21. Bellum inter Genuenses et Catalanos sopire studet Pontifex. 22-26. Tursicæ grassationes in Græcos, et Andronici imperatoris infelix obitus. 27. Ungariæ regis in Ruthenos expeditio. 28-30. In hæreticis coercendis moræ Pontificis qui veros interea Minoritas colit, inter quos Alvarum. 31. Waldenses pulullant in Pedemontio.

MCCCXXXIII. 1-6. De bello sacro consilia: eique præficitur Philippus, rex Galliæ, datis eidem litteris Apostolicis. 7, 8. Conventiones inter Philippum et Pontificem. 9, 10. Privilegia collata Philippo ad bellum sacrum. 11, 12. Quantus fuerit exercitus comparandus, et qui dolus Philippi. 13, 14. Turcarum in Europam excursiones. 15, 16. De conjungendo fœdere principum in Turcas consilia. 17, 19. Andronicus imperator, episcopi, et populus Græcus ad ejurandum schisma invitati per litteras Apostolicas et legatos. 20. Maurorum in Hispaniam invasio. 21. Pontificis curæ pro Catalanis et Liguribus conciliandis. 22. Delphinus Sabaudum bello appetit, et moritur. 23. Anglum inter et Scotum orta dissidia, bellorum semina. 24, 25. Irrita Joannis consilia repetendi Urbem, quam factiones dilaniant. 26. Pontificia pro Italia pacanda studia. 27. Ungari regis in Siciliam adventus. 28. Ludovici Bavari ad Pontificem legatio. 29. Moguntini episcopi jura defendit Pontifex. 30. Mortuo Wladislao succedit Casimirus in regno Poloniæ. 31-42. Fides in Tartaria amplificata, missis a Pontifice nuntiis et litteris ad principes et populos. 43. Temperatur a Pontifice lex de conjugiis quoad gradus prohibitos in Neophytorum gratiam. 44. Apostatæ a fide apud Saracenos resipiscunt. 45-69. Resumpta quæstio de visione beatifica, editis hinc inde gravissimis Commentariis.

SUMMARIUM

TOMI XXV.

MCCCXXXIV. 1-6. Græcos in Ecclesiæ gremium, sumpta occasione ex incursionibus Turcarum, revocare studet Joannes, adhibita Francorum regis auctoritate missisque Apostolicis nuntiis. 7-11. Qui principes, quæque civitates in Turcas fœdus conjunxerint narratur. 12, 13 Pontificis studium de ferendis Armeniæ contra Saracenos auxiliis. 14-16. Lites inter principes Occidentales enatas Joannes sopire conatur. 17. Ad conventus pro tollendis bellis Italicis habitos Pontifex mittit legatos. 18. Venturini Dominicani zelus; districtæ in Fraticellos leges. 19-23. In pertinacem Ludovicum Bavariæ ducem, quem ad partes Ecclesiæ revocare adnitebatur Joannes, Apostolicæ sanctiones. 24, 25. De pacis Polonos inter et Cruciferos conditionibus. 26. Carolus Ungariæ rex contra Tartaros athleta. 27-38. Controversiam de beatarum animarum visione examini subjicit Joannes, quem calumniis undique obrutum Benedictus papa anno proximo defendit. 39. Joannis pia mors. 40 45. Calumniæ illi objectæ refelluntur. 46-48. Benedicti XII novi Pontificis patria, primordia, et ad præsules litteræ Encyclicæ.

MCCCXXXV. 1, 2. Benedicti in Ludovico Bavaro Ecclesiæ reconciliando clemens opera. 3-5. Romanorum legatio ad Pontificem, cui Galliæ rex reditum in Urbem impedit. 6, 7. Ludovicus per nuntios veniam petit, nactus idcirco gravissimos adversarios. 8-26. De visione beatifica denuo discussa liber Benedicti amplissimus. 27, 28. Italia a tyrannis laniata, Pontifex Philippum importuna quæque postulantem admonet. 29-31. De classe instruenda, deque bello Turcis inferendo Benedictus agit, hortatur principes. 32-35. Ut Armeniæ opem ferret, Philippum sollicitat. 36 38. Ad pacanda in Scotia enata bella, Pontifex mittit internuntios, Angliæ, et Galliæ regibus scribit. 39-42. Ad litteras Alfonsi Aragonum, de Sardiniæ et Corsicæ regno Sedi Apostolicæ accepto, respondet [illegible] sponsionem. 43-48. Robertus Siciliæ rex postulatus a Benedicto veteres de regno suo pactiones publicis litteris instaurat. 49-52. Hæc exempla sequi detrectat Fridericus Trinacriæ rex, admonitus ideo per litteras Pontificias. 53-55. Alfonsus Aragoniæ rex, a Benedicto violati fœderis arguitur. 56. Ungaro regi de parta victoria gratulatur papa. 57. Inter Ungariæ, Boemiæ et Poloniæ reges fœdus. 58. De Cruciferorum cum Polonis discordia. 59-63. Pontificis adversus hæreticos in variis regnis pullulantes, et adversus schismaticorum nefaria consilia Apostolici conatus. 64-68. Alfonsum Castellæ ad exscindenda in regno suo grassantia scelera hortatur Pontifex qui Ecclesiarum splendori earumque instaurationi paterne studet.

MCCCXXXVI. 1-16. Benedicti de animarum justarum ante resurrectionem beatitudine, impiarum vero pœna infernali Apostolicum decretum. 17-28. Ludovicus Bavarus, revocatis suis perperam gestis, per litteras supplicat Pontifici, promissa pacta sacramento sanciens. 29, 30. Ad eumdem a cœptis resilientem Pontificis monita, posthabita tamen. 31-38. Per Epistolas et legatos Bavarus denuo

de schismate conflato petit veniam, sua scelera damnat, expeditionem sacram pro iisdem expiandis spondet. 39. Regi Galliæ consilium de jungendo fœdere cum Ludovico petenti respondet Benedictus; Ludovicus sacramenta infringit, quo Philippi expeditio disturbatur. 40, 41. Vastata Armenia, Pontifex condolens, insulanos ad religiosam militiam concitat. 42-46. Litis Gallum inter et Anglum papa arbiter scribit Philippo de expeditione sacra jurejurando promissa. 47, 48. Alfonso Aragoniæ rege mortuo, succedit filius Petrus, qui prædecessorum more, fideliter clientis præstat officia. 49-52. De turbis in Aragonia sedandis Pontificis curæ. 53-55. In Scaligerum superbum et rebellem in Italia superiori bellum comparatum. 56. Papa Ecclesiastica jura in Brabantia oppressa tuetur. 57, 58. Benedicti de controversia archiepiscopatus Moguntini litteræ ad Philippum regem. 59, 60. Balduini ab administratione sedis Moguntinæ repulsi ad Pontificem Epistola excusatoria. 61, 62. Benedictus Casimiro Poloniæ regi fœdus cum Ungaris et Boemis exprobrat, jura Ecclesiæ commendat. 63, 64. Ut Robertus Siciliæ rex impietatem Fraticellorum reprimeret, sollicitatur a Pontifice. 65-69. Benedicti in reformanda monastica, præprimis Minoritarum disciplina, eximia studia. 70. Pia S. Elisabethæ Lusitanæ mors.

MCCCXXXVII. 1-4. Denuo tractatur de reconciliatione Ludovici Bavari ad quem a cœptis resilientem dolorose scribit Pontifex. 5, 6. Ad Henricum Bavariæ ducem Ecclesiæ reconciliatum Pontificis litteræ adhortatoriæ. 7-10. Eduardum Angliæ regem ab ineundo fœdere cum Bavaro litteris abducere conatur Benedictus. 11-14. Philippum periculi Galliis ex Germania impendentis monet, suadendo ipsi pacem cum Anglo. 15, 16. Ad sopiendum atrox bellum Anglicum, legatos amplissimis instructos mandatis, mittit Pontifex. 17-21. Asserendæ in Galliis et Anglia immunitati sacerdotali, tuendisque Ecclesiæ privilegiis per legatos operam navat. 22, 23. Benedictus Philippum jurisjurandi graviter monet. 24. Ad Leonem Armeniæ regem clade affectum, Pontificis Epistola. 25. Descriptis belli inter Castellæ et Lusitaniæ reges exordiis, Petro Aragono de suscepto pacis consilio gratulatur Pontifex. 26. Obitus Friderici Trinacriæ regis. Urbibus Italiæ dissensionibus intestinis laborantibus, præfectos imponit Benedictus. Romani fessi discordiis Pontificem ut Romam redeat rogant. 27-29. Bononienses seditiosos gravi edicto percellit, in perduelles pœnas Ecclesiasticas intentat, et demum promulgari jubet Benedictus. 30. Minoritis Venetiis lapsis proposita venia. Bosnia hæresi infecta. 31, 32. Andronicum Palæologum, ad Ecclesiarum unionem urgendam litteris provocat; Robertum Siciliæ regem concordiæ interpretem constituit Pontifex. 33. Hi tamen tractatus ob bella Occidentalia dissolvuntur.

MCCCXXXVIII. 1, 2. Ex conventu suspecto Spiræ in causa Ludovici Bavari habito oratores cum litteris ad Pontificem, qui reconciliationis cum Ecclesia velut conditionem ponit pacem cum Gallo conficiendam. 3-17. Benedicti de tentata a Germanis concordia litteræ, in quibus reconciliationis historiam fuse exponit, nefariorum de eadem commenta perstringuntur. 18-21. In seditionem in Judæos Germaniæ concitatam, episcopum Pataviensem diligentissime per litteras inquirere jubet Pontifex. 22-26. Carolum Ungariæ regem, ut ab opprimendis præsulibus desistat, injurias illatas emendet, per Epistolam monet. 27, 28. De comitatibus Ecclesiæ vectigalibus. 29-31. Pontificis sanctio in ditionis Ecclesiæ tyrannos, proprimis in rebelles Bononienses, quibus mittitur internuntius. 32. Superiores Italiæ provinciæ bellum movent in Scaligeros. 33-49. Petrus Friderici Trinacriæ regis filius, per litteras petit sibi regnum Pontificio beneficio tradi, sed in cassum. In gratiam Roberti pro eo regno opem a Sede Apostolica flagitantis, legatos decernit Benedictus Diplomate instructos amplissimo. 50, 51. Pontificis in conciliandis Hispanis studia, in avertendo ab adulterio rege Castellæ monita. 52, 53. Parens monitis, regi Lusitano fœdere junctus, arma in Barbaros vertere meditatur. 54-58. De Anglico Gallis imminente bello Philippum per litteras paterne hortatur papa; regibus pacem amplectendam suadet. 59-71. Eduardum in Germaniam profectum tituli vicarii Cæsarei a Bavaro accepti, Benedictus per Epistolam arguit; per aliam Leodienses monet, ut ad refellendos Ludovici impetus cum aliis episcopis imperii societatem ineant. 72. Hugoni regi Cyprio gratulatur Pontifex de parta a Turcis victoria. 73-79. Tartarorum imperatoris ad papam legatio, et litteræ honorificentissimæ, quibus Benedictus respondet gratulando, et imperatori, et ibidem fidelibus de egregio eorum in Christianos studio. 80. Minoritæ ad Tartaros missi. 81-87. Pontifex creat cardinales; ritus in creatione servari soliti.

MCCCXXXIX. 1-5. Ludovicum Bavarum, novorum facinorum reum clementer iterum admonet Benedictus. 6-8. Ad ipsum mittit internuntium, proponens concordiæ rationem. 9-12. Eduardum Anglum Gallias invadentem, ut a lite contra episcopum Cameracensem desistat monet, exponens Ludovici causam. 13. Legati cardinales ad Anglum missi, intentantes illi pœnas Ecclesiasticas. 14-16. Pontifex Philippum et Anglum hortatur, ut certamen differant, paci animum accommodent. 17, 18. Eduardus concordiam respuens initum cum Ludovico fœdus excusat. 19. Græci per legatos poscunt Concilium et auxilia contra Turcos. 20-31. Barlaami abbatis,

legati Græcorum, de unione Ecclesiarum sermo ad Pontificem et cardinales. 32-42. Ad le- respondet Benedictus in litteris ad Gallorum regem datis, disserens de doctrinis contra V[illegible]. 43. Græca monialis in Germania sanctitate illustris. 44-58. Per internuntios Pontificios Trinacrii, seposito cum Petro commercio, regi Roberto parere jubentur, inobedientes pœnis mulctantur. 59, 60. Roberto bellanti contra Petrum gratulatur Pontifex de parta victoria; funesto tamen corrupta exitu. 61. Insubriæ proceres papæ fiduciarii. 62-66. Ob Italiæ quietem Scaligeri, vacante solio imperiali, a Pontifice, ut poscebant, vicarii cæsarei creantur diversis sub conditionibus. 67, 68. Scaligeri necis episcopi Veronensis rei, quali pœnitentia in gratiam admitterentur episcopo Mantuano significat Benedictus. 69. Ad tutandam ditionem Ecclesiæ præfectos provinciarum constituit. 70. Ligures faventes Barbaris increpat. 71. Inter Castellæ et Aragoniæ reges adversus Mauros fœdus. 72. Alfonso Castellæ regi, bellum in Saracenos paranti gratulatur papa. 73-75. Aragonium ad concordiam cum Jacobo Balearium rege sollicitat; hunc de præstanda Petro clientelari sponsione, et de pace colenda monet. 76-78. Alfonso de parta a Garpis Africæ Barbaris victoria gratulatur Benedictus. 79. Eumdem opes Ecclesiasticas invadentem per litteras corripit. 80. Casimirum Poloniæ regem de Ecclesia egregie meritum, elogiis commendat. 81. Ludovicus Ungariæ rex delectus sceptri Polonici successor. 82. Caroli ibidem regis pietatem laudat Pontifex commendans ipsi Ecclesias. 83. Indulgentiæ Ungaris dimicaturis contra impios, 84, 85. Magno Suecorum, Gothorum et Norvegiorum regi petenti ut Scaniæ dominatus ipsi confirmetur respondet Benedictus.

MCCCXL. 1-3. Pacem inter Anglum et Gallum novis dissensionibus turbatam instaurare conatur Benedictus, Belgas Anglorum fautores censuris devinciens. 4-8. Ut Eduardus sceptrum Gallicum abjiciat monetur a Pontifice 9-16. Argumenta suæ causæ Pontifici exponit idem Angliæ rex, dissimulans ea, quibus Philippi jus nitebatur. 17. Benedicti ad Philippum de re gesta litteræ. 18. Inflictas injurias ab iis qui, cum essent ex familia Pontificia, Anglorum oratorem male habuerant, pœnis severis vindicat papa. 19-25 Philippi injusta circa decimas petita repulsa a Pontifice. 26 31. Benedicti curæ precesque pro sopiendo bello, et pace firmanda. 32, 33. Ad Tornacum agitatum fuisse de pace, Eduardus per litteras significat Pontifici. 34-38. Libellus de Eduardi causæ æquitate papæ ab illius oratoribus datus; monetur Anglus, ut petitis modum ponat. 39. Regum oratores conveniunt apud Pontificem. 40-43. De concessis subsidiis bellicis contra Mauros Castellæ regi Alfonso scribit Benedictus. 44-47. Post victoriam navalem ab Afris reportatam, hortatur Pontifex Alfonsum ne animo deficeret. 48-50. Instaurata Christiana classe, firmatoque inter Lusitanum et Castellanum fœdere, Hispanos solemnes supplicationes crucemque induere jubet Pontifex. 51-54. De reportato triumpho reges victores papæ scribunt; qui iisdem congratulatur. 55-57. Eduardum ad arma adversus infideles convertenda per Epistolam hortatur; Petrum Aragonium ut infideles in regno reprimeret, monet Benedictus. 58. Scaligeri vectigal Pontifici pendunt. 59-61. Bononiensibus ad officium revocatis leges impositæ. 62. Italia fame laborante, consulit Pontifex. 63. Petro Trinacrio mortuo succedit filius Ludovicus. 64, 65. Benedictus litteris ad Robertum regem describit quid voti animo conceperit Philippus Balearis princeps, novum ordinem condere affectans. 66-68. Ludovicus Bavarus expeditionem in Italiam molitur; conciliationis ab ipso postulatæ modum proponit Pontifex. 69-71. Papienses derelicto Bavaro ad Ecclesiam redeunt, solvi censuris flagitant. 72. Ut Ulricus e Novadomo hæreticos in Boemia grassantes ad officium cogeret, sacris indulgentiis a Pontifice donatur In theologorum cœtibus Parisiis varii errores damnantur. 73. Bosniæ Banus Stephanus ad fidem Catholicam revocatus, contra hæresim exscindendam, Sedis Apostolicæ auxilium implorat. 74 76. Tartaricam Ecclesiam curat Benedictus, grates agens imperatori, de egregio in Christianos studio. 77, 78. Casimirum Poloniæ ad debellandos Tartaros excitat. 79. De S. Gertrudis in Deum amore.

MCCCXLI. 1-7. Benedictus ob missa ipsi Mauricæ victoriæ spolia, Alfonso Portugalliæ regi scribit, gratulatur, justis postulatis annuit. 8. Finitimos reges ad belli societatem sollicitat. 9. Philippo de induciis coeundis scribenti respondet Pontifex. 10. Ut Belgæ ad officium redeant instat. 11. Comes Hanoniæ Cameracensi episcopo conciliatus. 12-15. Philippus fœdus cum Ludovico Bavaro inconsulta Sede Apostolica iniens, pro ejus cum Ecclesia reconciliatione agit; cui papa respondet, fœdus illud exprobrans. 16, 17. Ut episcopus Pragensis Joannis Boemiæ regis filium diademate insignire possit, concedit papa. 18. Ducis Brabantiæ ad Pontificem legatio. 19 28 De Mediolanensium cum Ecclesia reconciliatione documentum. 29-33. Joannis Novarensis episcopi et Luchini Vicecomitum Mediolanensium, pollicitationes factæ Sedi Apostolicæ. 34. Lucani, Pisani et Tolentini disceptant. 35, 36. Roberto Trinacriam repetenti Genuenses conciliare nititur Pontifex. 37, 38. De censu Ecclesiæ a Roberto et Aragonio soluto syngrapha Benedicti. 39 41. De Pomeraniæ controversia litteræ Benedicti ad Casimirum Poloniæ regem. 42, 43. Episcopus Cracoviensis Ecclesiæ suæ jura confirmari postulat. 44. Ad tollendas in Cypro dissensiones incumbit Pontifex. 45-47. De hæresibus in Armenia pullulantibus fuse Leoni regi queritur, eumque cum præsulibus ad errores abolendos sollicitat. 48-70. Describuntur centum sexdecim errores ibidem grassantes, censura Pontificia

notati. 71, 72. Monachi Græci fœda hæresi infecti; ejus confutatio. 73-80. Barlaami libellus quo Græcos ad unionem cum Romana Ecclesia hortatur, quatuor signis hanc Ecclesiam veram demonstrans. 81-83. Andronico mortuo succedit Joannes Palæologus. Catalani in Ecclesiæ gremium redire flagitant. 84. Bonifacii VIII adversus Fraticellos Diploma.

MCCCXLII. 1-5. Extrema Benedicti Apostolica gesta. 6-8. Ei mortuo succedit Clemens VI, qui de susceptis gubernaculis dat litteras ad reges et principes. 9-14. Per legatos Gallos Anglis Belgisque conciliare nititur. 15. Dat monita Eduardo de libertate Ecclesiæ labefactata in Anglia. 16-19. Italiæ factionibus laceratæ misso internuntio mederi conatur Pontifex. 20, 21. Romani flagitant per oratores ut Clemens in Urbem redeat. 22. Pontificis excusatio de rebus Italicis. 23. Petrus Trinacriæ usurpator moritur. Roberti regis insigne pietatis specimen. 24. Hispanorum victoria de Marrochitanis. 25, 26. Pro conciliandis regibus Balearium et Aragonensium Pontificis studia. 27. Prussia a Lituanis vastata. 28. Carolo Ungariæ regi succedit Ludovicus filius. 29. Cardinales a Clemente creati.

MCCCXLIII. 1-6. In Turcas sacram expeditionem indicit Clemens. 7, 8. Venetorum duci belli partem suscipienti Apostolicæ litteræ. 9, 10. In sacri belli societatem vocatur rex Cyprius et princeps Achaiæ; decimæ ad ejusdem sumptus conceduntur. 11-19. De instauranda Ecclesiarum unione ad Græcorum imperatorem Alexium Megaducam, et eorum proceres, laicos Ecclesiasticosque, Pontificis litteræ. 20. Armenia a Soldano invasa. 21, 22. Religio apud Tartaros amplificata. 23. Genuenses cum Cypriis pacificare studet Pontifex. 24. Inter Gallos Anglosque bellum atrox. Initæ induciæ. 25-28. Reges Aragonium et Balearem ad pacem sollicitat Clemens. 29-35. Balearicum regnum adjunctum Aragonio. 36. Castellæ rex bello Maurico implicitus. 37. De Philippi regis Navarræ morte condolet papa. 38-40. Sacro bello in Lithuanos instante Poloni a cruciferis dissentiunt. 41. Magno regi Sueciæ monita a Pontifice. 42-59. Clementis in Ludovicum Bavarum edicta, quæ promulgare jubentur præsules. 60. Ludovicus præ se fert se redire velle ad Ecclesiam. 61-69. Henricus archiepiscopus Maguntinus Ludovico adhærens ad curiam evocatur; Trevirensis præsul redit ad Pontificis obsequium. 70, 71. In Robertum Siciliæ regem, elogium. 72. Novæ in regno Neapolitano conversiones. 73, 74. Dyrrachii ducis infaustæ nuptiæ. 75-82. Edicitur, rege Siciliæ minore, procurationem regni ad Pontificem spectare. 83. Ecclesiasticarum dignitatum collationem Sedi Apostolicæ reservat Pontifex. 84, 85. Describitur horrida in portu Neapolitano tempestas. 86. Gualterus dux Florentiæ pulsus. 87. Pontificiæ ad Luchinum litteræ. 88, 89. Pœnæ in quosdam episcopos negligentiores. 90, 91. Plura ab Eduardo Anglico contra jus Ecclesiæ pertentata. 92. Dies S. Martialis Aquitaniæ apostoli duplici festo recoli jussus.

MCCCXLIV. 1, 2. In Turcas sacra expeditio indicitur. 3-6. De recuperata per crucesignatos Smyrna Pontifex reges Christianos certiores reddit, Anglum ad bellum sacrum sollicitat. 7. Ad Armeniæ regem Guidonem Pontificis monita. 8. De Fraticellorum in Oriente malitiis: Apostolicæ ad Armeniæ clerum litteræ. 9. Neophyti hæretici in Sicilia. 10-13. Clemens agit de conciliando Bavaro, qui ad Pontificem et cardinalium collegium dat litteras. 14. Franciscus Asculanus minorita et Bavari fautor pœnitens. 15, 16. Clemens ob interregnum Italiæ administrator; Andream regio nomine quoad Sicilaim donat. 17-30. Clientelaris sponsio a regina Neapolitana Joanna præstita. 31, 32. Monita Joannæ a cardinale legato tradenda. 33-36. Legatus missus in Aragoniam. 37, 38. Petrum Aragonium inflexibilem ad clementiam sollicitat Pontifex. 39-47. Ad Ludovicum Insularum Fortunatarum principem Ecclesiæ vectigalem Clementis litteræ, ad quas princeps obediens respondet. 48-50. De his insulis queritur rex Castellæ Pontifici, Lusitaniæ rex Alfonsus jus in easdem disceptat. 51, 52. Algezira parta de Mauris; propterea regi Castellano gratulatur Pontifex. 53. In bello contra Mauritaniæ tyrannum, Alfonso Portugallæ conceduntur subsidiariæ decimæ. 54. Regem Castellæ monet adversus juris Ecclesiastici oppressores. 55-58. Ad Eduardum contra jus Pontificium machinantem gravissimæ Pontificis litteræ. 59. In Angliam internuntii. 60. Clemens Davidi regi Scotiæ, ut oratores mittat. 61. Queritur Eduardus inducias a Philippo violatas. 62. Pontificis litteræ ad Joannem Philippi regis primogenitum. 63. Indulgentiæ fidelibus Ecclesiam Urbevetanam visitantibus ob insigne Eucharistiæ miraculum concessæ. 64, 65. Pragensis Ecclesia evecta adsedem archiepiscopalem; archiepiscopus sacrandi regem Boemiæ jure insignitus. 66. Singulares pugnæ vetitæ in Ungaria. 67. Tartarorum irruptio in Russiam. 68. Cardinales creantur.

MCCCXLV. 1, 2. De Smyrna obsessa, et de clade ibi accepta ad Eduardum Pontificiæ litteræ. 3, 4. Philippum ne ab expeditione in Turcas desisterit litteris monet Clemens. 5-8. Ducibus exercitus crucesignati, præprimis Imberto delphino Viennensi Pontificis litteræ. 9, 10. Eduardus ut in Turcas arma vertat sollicitatur a Pontifice. 11. De malis instaurato bello Anglico illatis. 12. Ob libertatem Ecclesiæ labefactatam, Eduardus monitus. 13. Item Petrus Aragonius, ut cum

Jacobo Balearium rege clementer agat. 14. Internuntius pro pace inter Boemiæ et Poloniæ reges. 15. Poloni cum hostibus iniqua fœdera. 16. Belli inter Boemos et Polonos causæ. 17, 18. Bellum inter Venetos et regem Ungariæ, in quo fœdus interdicit Pontifex cum Ludovico Bavaro, qui crimina expiare detrectat. 19-21. Bertholdo episcopo Argentinensi veniam poscenti, responsum Pontificis. 22. In Italia seditiones et motus. 23-25. Joanna Siciliæ regina monetur a Pontifice ut viro se conciliet. 26-31. De Andreæ Ungariæ regis crudel nece. 32. Eucharistiæ miraculum Amstelodami. 33. Pro concilianda divina ope publicæ preces indictæ. 34. Christiani in insula Syriæ capti a Saracenis.

MCCCXLVI. 1.2. Bavarum anathemate damnatum promulgari jubet Clemens, scribens de ejus fraudibus Alberto duci Austriæ, et Francorum regi Philippo. 3-8. De ejusdem causa documentum. 9-11. Electores novum Cæsarem creare jubentur. 12-17. Sacremanta Ludovico præstita rescinduntur, Balduino Moguntino archiepiscopatu dejecto sufficitur Gerlacus. 18. Controversia Boemum inter et Polonum reges ad Pontificem delata. 19-27. Sponsionis a Carolo Boemo Pontifici factæ, a patre Joanne rege confirmatæ et amplificatæ documentum. 28, 29. Ludovico Bavaro indicitur bellum a rege Boemo. 30-37. De necessitate creandi novum Cæsarem Pontificis monita; Carolo Boemorum rege in Cæsarem electo, gratulatur Clemens, Diplomate ejus electionem confirmans. 38. Belli Leodiensis exordia. 39-41. Galliæ et Angliæ reges ad pacem hortatur Pontifex, missis nuntiis; ab Anglo consilia spernuntur. 42, 43. De Gallorum cladibus, deque cæso in prœlio Boemiæ rege. 44-51. Ad turbas Neapolitanas componendas, internuntium mittit Pontifex ferens ultricem sententiam in Andreæ regis interfectores. 52. Joanna in crimen vocata a Ludovico Ungariæ rege. 53-56. Ad Ungarorum regem scribens Pontifex, ei regni Siculi donationem negat. 57, 58. Responsum Pontificis de Joanna Neapolitana Elisabethæ Ungariæ reginæ datum. 59, 60. In Insubriam Italiamque mittuntur legat ad pacem restituendam. 61, 62. Alfonso Castellæ regi fidei propagatori decimas ad bellum contra Marochitanos concedit Pontifex. 63. In Septentrione bella. 64, 65. Contra Cantacuzenum instruitur exercitus Christianus. 66, 67. Turcis inducias petentibus assentitur Pontifex. 68, 69 Internuntiis Romanæ Ecclesiæ canones in Armeniam deferendos tradit. 70. Archiepiscopo Soltaniensi provinciam dat inquirere in archiepiscopi Seleuciensis impia dogmata. 71. Venturini Bergomatis pia mors. 72-81. Posoniensis Concilii canones instaurati.

MCCCXLVII. 1-7. De sponsionibus a Carolo Romanorum rege Pontifici factis publica documenta. 8-10. Ludovici Bavari repentina morte Caroli auctoritas confirmata. 11. De instituta Pragæ Academia Pontificium Diploma. 12. De Neapolitanis tumultibus. 13-20. Nicolaus Laurentius pseudotribunus insignis impostor: Pontificis contra eumdem mandata, et ad Romanos litteræ hortatoriæ. 21. In Nicolaum Laurentium conjuratio conflata. 22. Belli inter Genuenses et Venetos exordia. 23. Clementis ad Eduardum Anglum bello Gallico abducendum studia. 24. Anglus et Gallus in Ecclesiasticos inimici. 25, 26. Cantacuzenus cum Palæologo imperium partitur. Constantinopolitanæ pseudosynodi impia doctrina. 27. Cantacuzenus Turcis conjunctissimus. 28, 29. Armeni vexati a Soldano implorant auxilia. 30. Rasciæ regi unionem cum Ecclesia expetenti gratulatur Pontifex. 31. Eucharistiæ veritas Cracoviæ in Polonia insigni prodigio illustrata. 32, 33. Ivo sanctorum Catalogo adscriptus. 34-39. Ritus servari soliti in tribuendis sanctorum honoribus. 40. S. Ivonis translatio.

MCCCXLVIII. 1-10. Ludovico Ungariæ regi, sua in regno Neapolitano gesta excusanti Pontifex respondet scribens Bertrando cardinali, Apostolico legato. 11, 12. Ludovico in Ungariam recesso, Joanna e carcere emissa, nubit Ludovico principi Tarentino, Neapolimque repetit. 13. In Nicolaum Laurentium turbas molientem judicio agitur. 14. Clementis ad Alfonsum Castellæ de jure Ecclesiastico disceptantem responsum. 15. Caroli imperatoris auctoritas in Germania aucta. 16-20. Henricus archiepiscopus Moguntinus postulatur judicio. 21. De pseudominoritis Ecclesiæ infectis Pontificiæ querelæ. 22. Caroli imperatoris in Bavaros expeditio. 23 Cruciferorum in Lithuaniam expeditio. 24. Suecorum exercitus contra Russos. 25, 26. Ad Cantacuzenum legati decreti 27, 28. Cretensi archiepiscopo de parta victoria gratulatur Pontifex. 29. Clementis de Syria liberanda studia. 30 32. Pestilentia in Occidente. 33 Circa Judæos Pontificis decreta paterna. 34. De horum temporum calamitatibus. 35. B. Bernardi Senensis ex Ordine Olivetanorum mors. 36. Petrus Rogerius creatus cardinalis.

MCCCXLIX. 1-6. De regno Neapolitano cladibus attrito papæ studia et decreta. 16. Clementis pro conciliandis Venetis Liguribusque curæ. 11. De jubilei anno quinquagesimo Pontificium Diploma, 12-14. Graves in Germania turbæ. 15-17. Bavarici schismatici ad Eclesiæ obsequium redeunt. 18-22. Flagellantium pia exordia, defectio et damnatio. 23-25. Cruciferi in Lithuania victores; Pontificis ad Lithuanos et ad Casimirum Poloniæ regem de conversione Lithuanorum litteræ. 26. Clementis pro concilianda inter Gallos Anglosque pace internuntii. 27, 28. Redintegratum

in Mauros sacrum bellum. Alfonsus rex peste obit. 29. Pontificis ad regem Cyprium, de impiis Soldani consiliis litteræ. 30. Induciæ a Turcis postulatæ. 31. Funestæ ex bello Anglo-Gallico sequelæ.

MCCCL. 1, 2. Multitudo ad limina Apostolorum concurrentium. 3. Piorum liberalitas in sacra stipe Ecclesiis conferenda. 4-6. Cardinalis in Urbe legatus petitus insidiis; ob Nicolaum Laurentium in vincula conjectum Clemens Carolo regi grates agit. 7-12. Archiepiscopus Mediolanensis Bononiam affectans cum Pepulis judicio postulatus a Pontifice. 13. Mantuani ad Ecclesiæ obsequium reversi. Concilium Patavii celebratum. 14, 15. Reliquiarum B. Antonii Ulyssipponensis translatio. 16-21. Patriarchæ Aquileiensis cæsi vita illustris. 22-25. De Beneventanæ provinciæ finibus Pontificium Diploma. 26, 27. Ludovicus Ungarus motus concitat in regno Neapolitano. 28-32. Pontifex per legatos ad Romanæ Ecclesiæ obsequium Græcos revocare studet. 33-36. Armorum fœdus in Turcos redintegratum; Pontificis hac de re curæ. 37, 38. Errores apud Armenos sparsos exscindendos curat Clemens. 39, 40. Regi Francorum Philippo mortuo succedit filius Joannes ad quem Pontificis consolatoriæ litteræ. 41-44. Alfonsus Castellæ rex lue ad Heracleam correptus obit; reginam et filium Petrum successorem consolatur papa. 45, 46. Regem Aragonium juris Ecclesiastici læsorem Clemens litteris monet. 47. Cardinalium creatio. 48. Ægidio pileus rubeus transmissus.

MCCCLI. 1-19. Ad exstinguendum Armenorum errores, Clemens eorum patriarchæ fidei Romanæ capita per litteras transmittit; regem ad unionem instaurandam hortatur. 20, 21. In convertendis schismaticis in Servia, Macedonia et Dalmatia Pontificis opera. 22-24. Venetos ac Genuenses dissentientes ad pacem hortantur Petrarcha et Pontifex, at incassum. 25. Christiani in Oriente oppressi. 26. Aragoniæ rex de violatis juribus Ecclesiasticis veniam poscit. 27, 28. In Joannem archiepiscopum Mediolanensem in Pepulosque Lombardiæ actio judiciaria instauratur a Pontifice. 29. Scaligero mortuo succedunt ejus filii. De rebus in Etruria gestis. 30. Carolo de juribus in Italiam recuperandis meditanti Pontifex respondit. 31, 32. Metuentes Carolum vicecomites Mediolanenses pacem expetunt. 33, 34. Poloni et Ungari contra Tartaros. 35, 36. Pestis in Germania et prœlia. 37. In Galliis adversus hæreticos instituta tribunalia. 38, 39. Clemens gravi morbo tentatus, legem Gregorii X de conclavi temperat. 40. De B. Conradi Placentini mirifica morte.

MCCCLII. 1-5. De pace in regno Neapolitano stabilita, deque Ludovico Tarentino coronando Clementis litteræ. 6. Ludovico Ungariæ regi de Tartaris victori, ut provincias ab infidelibus ereptas suo regno adjiceret annuit Clemens. 7-10. Mediolanensi archiepiscopo gratiam Ecclesiæ flagitanti, pactiones proponit papa. 11. In Joannem e Vico, provinciarum invasorem et consortes anathema. 12, 13. Venetos et Genuenses conciliare, Aragonum regem ad concordiam cum iisdem fovendam incitare adnititur Pontifex. 14, 15. Obsessa a Turcis et Genuensibus Constantinopoli, pro pace desudat Pontifex. 16. Compostellanæ Ecclesiæ jura tuetur. 17-19. In Anglorum regem pœnitentem Pontificis benignitas. 20. Valdensis hæresis Ebreduni repullulat. 21-24. Clementis obitus gesta et virtutes. 25, 26. Cardinalium in conclavi conspiratio. 27-31. Innocentii VI creati Pontificis Encyclicæ litteræ.

MCCCLIII. 1-3. Italiæ a tyrannis laniatæ mederi conatur Innocentius. 4, 5. Romanos officii monet 6-8. Ad Joannam Siciliæ reginam Apostolicæ litteræ. 9. Petrus Aragoniæ rex officii monitus per legatos Pontifici respondet. 10, 11. Genuenses Ungariæ regem in Venetos concitant; Pontifex pacis studiosus. 12. Genuenses clade affecti Joanni archiepiscopo Mediolanensi se subjiciunt. 13, 14. Venetos ad pacem sollicitat Innocentius. 15. Eamdem commendat Gallis Anglisque, qui mittunt oratores. 16. Petrus Castellæ rex in vitia præceps. Moguntinus archiepiscopus subitanea morte sublatus. 17. Pontifex Carolo Romanorum regi gratulanti respondet. 18. Barbarorum excursiones in Poloniam. 19. Pro sacro in Turcas bello decimæ indictæ. 20, 21. Phi adelphis ad Sedem Apostolicam recurrentibus Pontificis litteræ. 22-24. Cantacuzeno auxilia postulanti Innocentius respondet favorabiliter. 25. De restituenda apud Armenos fide Pontificis curæ. 26-28. De Begardis in Germania hæreticis scribit ad præsules Pontifex. 29, 30. Pactiones a cardinalibus in conclavi conflatæ rescinduntur. 31, 32. Quædam Pontificiæ sanctiones.

MCCCLIV. 1-4. De rebus Italicis; Nicolai Laurentii funesta mors. 5. De divæ Otiliæ in Germania reliquiis. 6-8. Carolo postulanti, ut per legatos Pontificios coronaretur, Innocentius respondet. 9, 10. De tribus coronis Cæsareis litteræ Pontificis. 11. Joannis archiepiscopi Mediolanensis mors. 12, 13. Petrarchæ oratori pro pace inter Venetos ac Genuenses respondet Venetorum dux Dandalus. 14. Aragoniæ regi Sardos subjicienti, scribit papa. 15 De regno Neapolitano. 16, 17. Albertum Bavariæ ducem, Ecclesiæ gratiam exoptantem conciliari jubet Pontifex rite

in Diplomate exposito. 18. Lanceæ, clavo et parti Crucis festus dies assignatus. 19. Pax inter Gallos et Anglos agitata; dissidia inter Gallum et Navarrum reges. 20-22. Castellæ regem vitiis deditum monet papa binis litteris. 23, 24. Abdalum Clarorum-Montium in confiniis Turchiæ regem, fidem suscipere molientem, Pontificis litteræ. 25. Crucesignati adversus Lithuanos. 26-29. Stephano Rasciæ regi unitatem cum Romana Ecclesia anhelanti Innocentius respondet et gratulatur. 30. Turcæ Græcis cladem inferunt. 31. In Fraticellos Orientem impie inficientes pœnæ.

MCCCLV. 1-18. Carolus corona ferrea Mediolani redimitus lustrat Urbis Ecclesias, scribit Innocentio, referens litteras Pontificias; de coronationis ritibus, deque pactionibus juratis. 19-21. Carolo in Germaniam reverso, Pontifici auxilia pro recuperanda ditione sua pollicenti, Innocentius gratias refert, eumque de inimicis monet. 22. Joanna et Ludovicus in Sicilia regnantes, postulantur judicio ab Innocentio. 23, 24. Petrus Aragonius oratores mittit ad Pontifiem. 25. Ducis Veneti in Patritios conjuratio. Italiæ servilis status. 26, 27. Gravis belli Anglos inter et Gallos causæ. 28. Hæreses in Anglia. 29-31. Regi Castellæ vitam castam inculcat, eidemque de pace sibi referenti respondet Innocentius. 32-37. Palæologus restitutus in imperio Constantinopolitano fœdus cum Romana Ecclesia paciscitur. 38. Rhodios ut in Turciam vires sedemque transferant litteris hortatur Pontifex.

SUMMARIUM

TOMI XXVI.

MCCCLVI. 1. Decreti cardinales duo ad Anglum Gallumque conciliandos. 2-6. Litteris hortatoriis ad pacem utrumque regem sollicitat Pontifex, et Gallum ab expilandis subditis deterret. 7. Regis Angli in Gallum pugna et victoria. 8, 9. Pontificis litteræ ad Anglum victorem moderationem suadentis. 10, 11. Pontificis dolor de Joannis regis captivitate. 12, 13. Conventus Metis habitus ab imperatore, et leges ibi sancitæ. 14-23. Comitia Nurembergæ habita, ubi de electione regis Romanorum statutæ leges et electorum jura definita. 24-28. Sacra expeditio in Rascios hæreticos et schismaticos, duce rege Hungariæ, qui signifer Romanæ Ecclesiæ creatur. 29. Regem Hungariæ cum Venetis componit Pontifex. 30. Ludovicus Ungarus excitatus in tyrannos Italiæ, quam factiones dilacerant. 31. Contentio de sanctis reliquiis inter Venetos et Aquileienses. 32-35. Ob conjunctionem Græcæ Ecclesiæ acta et legatio ad Palæologum Græcorum imperatorem. 36. In Turcas Græcis infestos comparata classis. 37. De Genuensibus Aragonio conciliandis et de Aragoniæ et Castellæ regibus inter se componendis actum. 38-40. Petrum regem Castellæ deterret Pontifex ab adulterio et a direptione bonorum Ecclesiæ. 41. Creatio cardinalium. 42. Studium Pontificis erga Carthusianos.

MCCCLVII. 1, 2. De pace actum inter Anglum et Gallum per legatos cardinales. 3, 4. Gallorum intestina bella, et irruptiones in Provinciam. 5. Ludovicus marchio Brandeburgensis in gratiam Ecclesiæ receptus. 6. Cæsenæ expugnatio et Ordelaffi tyranni immanitas. 7. Ungari contra Venetos drogressus. 8-10. Varia bellorum discrimina, in quibus impliciti Ludovicus Siciliæ rex, et Aragonius et Castellanus. 11. Alfonsi regis Lusitaniæ obitus, cui succedit Petrus filius. 12. Districtæ leges in Fraticellos. 13. Pia lex de ægrotis lata.

MCCCLVIII. 1. Res Venetorum, Insubriæ, Etruriæ et Siciliæ ad pacem versæ. 2. Duo cardinales ad sedandas turbas legati in Gallias. 3. Pax inter Anglum et Gallum firmata et rupta. 4. Scotiæ rex libertati restitutus. 5, 6. Lis mota contra mendicantes a clero Anglicano. 7. Thomas Ungarus martyr, et S. Gertrudis pia mors.

MCCCLIX. 1. Regis Angli in Galliam conatus et virorum principum religiosam vitam profitentium virtus. 2. Legatus cardinalis in Hispaniam ad conciliandam pacem, et regem Castellæ ab adulterio revocandum. 3. Instaurata Terraconensis Ecclesiæ privilegia. 4, 5. Ludovicum regem Siciliæ pie monet Pontifex, et contra grassantes turmas tuetur. 6. Forumlivium ex Ordelaffi tyrannide liberatum. 7-10. Ludovicus Brandeburgensis ad Ecclesiæ obsequium reversus. 11. Carolum imperatorem ab Apostolicæ Sedis juribus invadendis dehortatur Pontifex. 12. Ecclesiasticæ disciplinæ restituendæ opera data. 13. Insigne Caroli imperatoris edictum ad tuendum jus

Ecclesiasticum. 14. Variæ restitutiones jurium ereptorum. 15-18. Victoriæ Ungarorum in Rascios et Venetorum in Turcas; in quos invalescentes et in hæreticos B. Petrus Thomas legatus Pontificius mittitur, laboribus et virtutibus clarus.

MCCCLX. 1-3. Pax conciliata inter Anglum et Gallum, de qua litteræ gratulatoriæ Pontificis. 4, 5. Saluberrima Pontificis monita ad Galliæ regem. 6-10. Conatus de recuperanda, ope Ludovici Ungari, Benonia, frustra obnitente Bernabone tyranno. 11. Composita inter Aragonem et Ligurem de Corsica lis. 12. Lithuania a fidelibus domita. 13, 14. In Cypro Hugoni patri succedit Petrus. 15, 16. Controversia de regni Cypri successione. 17. Pontificia liberalitas erga Joannem de Brenna.

MCCCLXI. 1. Bononiensis oppugnatio, furente Bernabone. 2. Wenceslai ortus. 3, 4. Incendia et pestis. 5. Prædonum grassationes. 6. Regina Castellæ a viro necata. 7. Joannes rex Anglico carcere liberatus. 8-10. Infelices Turcarum et prosperi Catholicorum eventus, mira operante B. Petro Thoma.

MCCCLXII. 1. In Bernabonem Vicecomitem Ecclesiæ hostem arma sumpta, sententia lata. 2. Pontifici se subjiciunt Romani; Ludovicus rex Siciliæ et Innocentius papa moriuntur. 3. Innocentii papæ res gestæ. 4. Cardinalium litteræ ad Ægidium cardinalem de morte Innocentii. 5. Orta lis an cardinalis, cui nondum os apertum, collaturus sit suffragium. 6, 7. Urbani V papæ electio. 8, 9. Litteræ Pontificiæ ad episcopos et principes de sua electione. 10, 11. Joanna regina vidua nubit Jacobo Baleari. 12, 13. Bernabos Ecclesiæ gratiam dolose flagitans judiciariis actis percellitur. 14-16. Ludovicus Brandeburgensis et cæteri Bavari ad Ecclesiæ gremium reversi. 17. Rex Cypri in Occidentem venit pro expeditione in Saracenos. 18. Bellum Granatense. 19. Guillelmus Bragose presbyter cardinalis.

MCCCLXIII. 1. Urbani curæ ad reprimendos Italicos tyrannos. 2-5. Inflicta in Bernabonem anathematis sententia et cruciata indicta. 6. Bernabos ad concordiam vocatus, et cæteri Italiæ principes conciliati. 7. Epidemiæ grassatio. 8. Joanna regina Siciliæ censuris soluta et Jacobus Balearis monitus. 9, 10. Inter Aragonios, Genuenses et Castellæ regem orta dissidia. 11. Jacta inter Cæsarem et Ungarum belli semina. 12. Casimiri regis Poloniæ vesania. 13. Lincopensis episcopus ad Sedem Apostolicam a rege Sueciæ accusatus. 14-25. Indicta in Turcas expeditio, cui præficiuntur primo Gallus, deinde rex Cyprius, comparatis ad id necessariis, et sollicitatis imperatore et cæteris principibus et populis. 26. B. Delphinæ miracula. 27. Ugo cardinalis censor fidei creatus.

MCCCLXIV. 1-5. Bernabos adactus ad fœdus ineundum, facta restitutione Romanæ Ecclesiæ et sancitis pactis. 6. B. Petri Thomæ in conciliandis animis virtus et labores. 7. Bellum inter Florentinos et Pisanos, et inde fœdus. 8, 9. Cretenses a Venetis rebellantes ad officium rediguntur. 10, 11. Inter imperatorem et Ungarum fœdus initum in regum conventu Cracoviensi. 12. Aliæ turbæ in Germania Pontificis studio sedatæ. 13. Academiæ Viennensis et Cracoviensis. 14. Regno et regi Daniæ collata munera. 15. De Burgundia inter Francum et Navarrum certatum. 16, 17. Obitus Joannis regis Franciæ, cui succedit filius Carolus. 18. Exorta bella inter Navarræ, Galliæ et Castellæ reges compescere nititur Urbanus. 19-22. Sacerdotales census occupati, et Sardicum vectigal intermissum ab Aragonio. 23. Disciplinæ instaurandæ optima statuta. 24, 25. Expeditio in Turcas parata, legato ad id B. Petro Thoma. 26. Turcarum excursiones in Græciam. 27. Græci schismatici ad unitatem vocati.

MCCCLXV. 1, 2. Cæsar Avenione Urbanum adit, et rei Christianæ et expeditioni in Saracenos consulunt. 3-7. Turmarum vagarum grassationes in Gallia, in Italia et in Hispania reprimere studet Pontifex, easque in Turcas immittere. 8. Petrarcha excitat Pontificem ad reditum Romam. 9, 10. Rogatus Pontifex de reditu in Urbem, mittit Ægidium cardinalem legatum in Siciliam. 11, 12. Aragonius ad clientelarem sponsionem pro Sardinia exhibendam adactus. 13. Angliæ et Hiberniæ census repetitus. 14. Petrus rex Castellæ de crudelitate corripitur. 15. Increpitus rex Poloniæ de adulteriis. 16. Provinciales Synodi indictæ, et disciplina Ecclesiastica restituta. 17. Adversus Beguardos distringi leges jussæ. 18. Rex Cypri, pace composita cum Genuensibus, ad Turcicam expeditionem proficiscitur. 19-21. Rege Cyprio duce, et B. Petro legato, Alexandria capta et inde relicta. 22. Turcis in dies invalescentibus. Græci ad conjunctionem Ecclesiæ provocati. 23. Quæ comparata auxilia.

MCCCLXVI. 1, 2. Palæologus imperator ad Ecclesiæ Romanæ gremium invitatus. 3. Retardatus Ungarus a Turcica expeditione. 4-8. Palæologus spondet cum suis schismatis abjurationem, ad quem

fidei et sacramenti formulæ missæ. 9, 10. Legati ad id missi, et litteræ Apostolicæ. 11. Bulgaria ab Ungaro domita et Christianæ fidei reddita. 12. Veneti et Genuenses in proposito belli sacri confirmantur. 13-15. Saraceni vastant Armeniam, Cypro ac Rhodo minas intentant, in quos proinde Pontifex excitat auxilia. 16. Commercia cum Saracenis interdicta. 17, 18. B. Petri Thomæ obitus. 19-21. Fœderatæ latronum turmæ ubique grassantur, in quas Pontificia studia exeruntur. 22-25. Urbanum Romam redire meditantem Petrarcha luculenta oratione exstimulat. 26, 27. Papæ reditum in Urbem significanti populi et principes gratulantur et præsto sunt. 28. Galeatius Pedemontium occupat. 29. Polonorum in Lithuaniam expeditio. 30. Internuntius in Hispaniam missus ad conciliandos reges Aragoniæ et Castellæ. 31, 32. Petrus Castellæ rex victus et regno pulsus. 33. Cardinales creati.

MCCCLXVII. 1. Urbanus Montempessulanum adit. 2-5. Urbanus Avenione discedens Massiliam petit, Genuam ac Viterbium. 6. Petrarchæ ad Urbanum panegyrica oratio. 7-10. De reditu Græcorum ad Ecclesiæ unitatem sollicitus Urbanus, ad episcopos, principes et proceres schismaticos dat litteras, parante imperatore Palæologo suum in Urbem adventum. 11. De Cantacuzeni erroribus disquisitio. 12. Catharenses Catholici oppressi a schismaticis. 13. Petrum Cypri regem de adulterio corripit Urbanus. 14. Ægidii cardinalis obitus et laudes. 15. Guillelmus episcopus Sabinensis legatus in Siciliam missus. 16. Fœdus inter Pontificem, imperatorem et Ungarum aliosque principes. 17. Petrus regnum Castellæ recuperat, obnitente Henrico comite Gallorum. 18. Petri regis Lusitaniæ mors et virtutes. 19. Præsules ad Ecclesias redire jussi.

MCCCLXVIII. 1-3. In Bernabonem sceleribus insignem et Ecclesiæ hostem excitata imperatoris potentia. 4-7. Carolus imperator venturus in Italiam, Romanæ Ecclesiæ jura Diplomate confirmat. 8. Caroli imperatoris in Italiam et Romam adventus, fœdera facta, imperatricis coronatio. 9. Capocii cardinalis virtutibus clari obitus et creatio cardinalium. 10. Regina Siciliæ et Cypri rex Urbanum adeunt. 11, 12. Vetitus cultus temerarie datus nonnullis defunctis viris sanctitate florentibus. 13, 14. Capita SS. Apostolorum Petri et Pauli accurate servata cum aliis SS. reliquiis. 15. S. Thomæ Aquinatis corpus Tolosam translatum. 16, 17. Censores fidei contra Fraticellos, quorum ante-signanus Dionysius errores revocat. 18. Ludovicus Ungarus pro fidei propagatione laborat. 19. Nonnulli Albaniæ principes Ecclesiæ se aggregant. 20. Græculi in Candia schisma confirmant.

MCCCLXIX. 1-3. Palæologus imperator Græcorum Romam venit fidemque Catholicam profitetur. 4, 5. De ea re Encyclicæ litteræ Pontificis. 6. De vagis turmis in Turcas traducendis actum. 7. Regis Cypri cædes. 8, 9. Concitatæ a Bernabone turbæ, ad quas compescendas Ungarus operam Pontifici defert. 10. Polonia a Tartaris vastata. 11. Petrus rex Castellæ profligatus et cæsus, unde exortum bellum inter Angliam et Galliam. 12, 13. Bosniam et Dalmatiam contra hæreticos tuetur Pontifex. 14. Minoritæ ad gentes missi. 15. Vetitum Constitutione Pontificia ne quid exigatur ab ingredientibus Ordines religiosos. 16. Privilegia data Basilicæ Vaticanæ.

MCCCLXX. 1-3. Publicæ litteræ de Palæologi conversione et Pontificis Epistola hortatoria ad Græcos schismaticos. 4. Palæologus reversurus in Græciam privilegiis ornatur. 5. Walachiæ et Bulgariæ reginæ conversæ. 6-8. Princeps Walachus in schismate hæret, et Moldavus ad Romanam Ecclesiam traductus. 9-12. Episcopum et Minoritas mittit Pontifex ad Tartaros, quos et litteris ad fidem allicit. 13. Cypro laboranti contra Turcas præsto est Urbanus. 14. Perusini et alii Etruriæ populi rebellantes domiti. 15, 16. Cassinensi monasterio privilegia vindicata et observantia regularis indicta. 17, 18. In Hispania de regno certamina et Maurorum incursiones. 19, 20. Consilium Pontificis de redeundo Avenionem quomodo ortum et acceptum. 21. Cardinalium creatio, et de suffraganeis episcopis Diploma. 22-24. Urbani cæteræ res gestæ, laudes, obitus et sanctitas. 25. Cardinalium litteræ ad ejus fratrem Anglicum. 26, 27. Gregorii XI electio, dotes et litteræ datæ de sua exaltatione. 28. Regum Scotiæ et Poloniæ obitus.

MCCCLXXI. 1-3. Bellum inter Anglos et Gallos, quod compescere nititur Gregorius. 4, 5. Dissidia inter reges Castellæ, Lusitaniæ et Navarræ composita ; Sardinia et Corsica Sedi Apostolicæ adjudicatæ. 6. Diversi reges moniti. 7. De pace Etruriæ sollicitus Gregorius. 8. Turcicis grassationibus ingravescentibus, Gregorius ad arma excitat Christianos. 9. Rhodiorum equitum magister administrandæ Cypro præfectus. 10. Cardinales creati, et errores circa Eucharistiam damnat.

MCCCLXXII. 1, 2. In Bernabonem tyrannum nova judiciaria actio indicta, et arma excitata. 3. Ferrariensis præfectura Atestinis ad vitam concessa. 4. Exactum a regibus vectigalibus Sedis Apostolicæ juramentum et in primis a Joanna regina Siciliæ. 5-24. Pax inter Joannam Neap. et Trinacriam inita, et confirmata a Pontifice, datis de fœdere Diplomatibus. 25. Liberatus Trinacrius

onere adeundæ Sedis Apostolicæ. 26. Consilia Anglos et Gallos componendi agitata. 27. Aragonum leges immunitati Ecclesiasticæ adversæ emendantur. 28, 29. Formidandi Turcarum progressus, in quos Gregorius excitat Ungarum, Palæologum cæterosque principes, indicto Thebis conventu. 30. Armenia evastata a Turcis. 31. In Cypro inter Genuenses et Venetos ortum dissidium, belli semen. 32. Minoritæ ad Tartariam aliasque gentes missi. 33 35. Hæreses et hæretici : Albertus episcopus, Begardi, Beghinæ, Waldenses, Tolosani, Raymundus Lullus. 36. Fraticelli suos obtrudunt ut sanctos.

MCCCLXXIII. 1, 2. Imperatoris Constantinopolitani ad Pontificem legatio contra Turcarum progressus. 3-7. Turcis Ungariæ minitantibus, expeditio in illos indicta, et sollicitati reges et imperator. 8. Genuensium in Cyprum expeditio. 9. Smyrnæ custodia Rhodiis equitibus tradita. 10-12. Judiciaria acta in Bernabonem. 13. Bernabonis copiæ profligatæ. 14. Vexata peste Italia. 15. Ecclesia S. Mariæ Majoris anno jubilæi lustrari jussa. 16. Lithuanos principes ad fidem allicere nititur Gregorius. 17. Studia nonnullorum in Saracenis ad fidem convertendis. 18. Schismaticorum fraudes in Creta repressæ. 19-21. Waldenses, Turlupini, aliique hæretici damnati et repressi. 22. Anglis Gallisque conciliandis navata opera. 23, 24. Bellum inter reges Castellæ, Lusitaniæ, Navariæ et Aragoniæ compositum opera Guidonis cardinalis. 25, 26. Felix S. Birgittæ obitus. 27, 28. S. Andreæ Corsini episcopi mors et miracula.

MCCCLXXIV. 1-3. Gregorius de Græcæ Ecclesiæ conjunctione sollicitus mittit legatos et nuntios. 4. Palæologi cum Turcis indignum fœdus, unde mala in imperium Orientis. 5. Emmanuel Peloponnesi despota bene affectus erga fidem Catholicam. 6. Ungarum tepescentem in expeditione Turcica arguit Gregorius. 7. Smyrna in periculum adducta. 8. Prædicatores in Majorem Armeniam missi, facultatibus instructi ad fidem amplificandam. 9. De episcopali sede in Walachia erigenda agitatum. 10, 11. Milleczius hæresiarcha. 12. Commentarii quibus tit. : *Speculum Saxonum* damnati. 13. Dæmonum cultores et dæmoniaci. 14. Fraticellorum dementia. 15. Bernabonis insolentia retusa. 16-18. Controversia de principatibus inter Joannam Siciliæ reginam, et Ludovicum regem Ungariæ. 19, 20. Fridericus rex Trinacriæ initum cum Joanna fœdus confirmat, et publica de hac re Documenta. 21. De Anglo et Gallo conciliandis actum, et controversa jura Pontificia a rege Anglo. 22. Hieronymitarum Ordo in Castella institutus. 23. Gregorius de Sede Apostolica Italiæ restituenda certiores facit Christianos principes.

MCCCLXXV. 1-4. Ex concertationibus habitis inter Latinos et Græcos plures conversi, inter quos Joannes Cantacuzenus. 5. Emanuel filius Palæologi ad fidem Catholicam vocatus a Gregorio. 6-8. Ungariæ rex valide incitatus a Gregorio ad Turcicam expeditionem. 9. Hospitalarii in Græciam contra Turcas jussi trajicere. 10. Captata occasione, belli sacri parandi consilia cœpta. 11. Studia Gregorii pro conciliandis Anglis et Gallis. 12. Cyprus in discrimen adducta a Genuensibus 13-15. Florentinos in se concitatos mulcet Gregorius, eorumque crudelitatem redarguit. 16, 17. Induciæ a Bernabone violatæ et rebellio contra Pontificem a Florentinis promota. 18. Thomasuccius tertiarius prophetiæ dono clarus. 19, 20. Rex Trinacriæ regio diademate insigni us. 21, 22. Reges Gregorius suum reditum in Urbem ægre ferentes solatur ac monet. 23, 24. Gregorii edictum de præsulum residentia. 25. Cretenses a schismaticorum insidiis tuetur Gregorius. 29. Hæretici in Delphinatu Viennensi aliisque provinciis bacchantes strenue impugnati. 27. In Africa et Asia hæreticos insectatur, lapsis in apostasiam consulit Gregorius. 28. Cathedrales erectæ ; impius abusus damnatus. 29. Pars Delphinatus fiduciaria Sedis Apostolicæ. 30. Rex Ungarus a conferendis Ecclesiasticis dignitatibus deterritus. 31. Cardinales creati.

MCCCLXXVI. 1-5. Florentini judicio postulati apud Sedem Apostolicam, et sententia Pontificia perculsi. 6, 7. Legatio S. Catharinæ ad Pontificem pro Florentinis. 8, 9. Creati duo cardinales legati in Italia, quorum alter Robertus perfidia et crudelitate clarescit. 10, 11. Consilium initum a Gregorio redeundi Romam, et Romanorum cum eodem conventa. 12. Gregorii reditus in Italiam. 13-18. Studia Caroli imp. pro filio ad imperium evehendo, quibus morem gerente Gregorio, Wenceslaus in regem Romanorum eligitur, corruptis auro electoribus. 19-22. Legatus missus in Aragoniam ad conciliandam pacem; et Lusitaniæ rex excitatus, et privilegiis ornatus ad expeditionem in Mauros. 23. Genuenses in Turcas classem parant. 24. Gregorii pia Constitutio.

MCCCLXXVII. 1. Gregorii in Urbem adventus et triumphalis ingressus. 2, 3. Pro Florentinis ad pacem adducendis S. Catharinæ Senensis legatio et labores. 4, 5. Wicleffus hæresiarcha grassari incipit. 6. Eduardi regis Angliæ obitus. 7. Friderici regis Trinacriæ mors ; decretum Caroli imp. de Ecclesiastica libertate, et pie gesta a Gregorio.

MCCCLXXVIII. 1. Conventus habiti pro conciliandis Florentinis. 2. Decretum Gregorii de proximis cardd. comitiis pro deligendo successore. 3. Gregorii obitus et laudes.

1. Ordo narrationis, prout schisma exortum postulat. 2. Cardinalium Gallorum dissensio, variæque factiones in creando Pontifice. 3. Barensis archiepiscopi futuri Pontificis dotes. 4. Quomodo Urbanus VI papa electus fuerit. 5-7. Libertas electionis factæ vindicatur. 8-15. Turbæ populares Romæ propter electionem Pontificis, qui tandem pacifice Pontificatum init. 16. Encyclicæ Urbani lit. de sua electione. 17. Testimonia de canonica electione Urbani. 18-20. Cardd. Avenionenses Urbanum agnoscunt. 21. Sancita inter Urbanum et Florentinos pax. 22, 23. Intestinæ discordiæ primordia, et occasiones. 24. Adriana Moles tenta a Gallis. 25, 26. Odia cardinalium rebellium in Pontificem, et secessus Anagniam. 27. Excitatæ in Pontificem Gallicæ turmæ. 28-30. Quam clare cardinales conjurati, et ipse Petrus de Luna ut verum papam Urbanum coluerint. 31-35. Joannis Lignani elucubratio defensiva electionis Urbani. 36-39. Baldi jurisconsulti amplissimus Commentarius pro canonica Urbani electione contra cardinales eam oppugnantes. 40. Itali cardd. Anagniam vocati per litteras ad Pseudo-pontificem creandum. 41. Card. S. Petri moriturus publicam protestationem emittit de legitima electione Urbani. 42. Cœtus sapientum convocati in Gallia ; et exhibita Synodi convocatio ad præcavendum schisma. 43, 44. Cardd. rebelles aversantur Concilium. 45. Card. Ambianensis schismatis architectus. 46. Carolus rex, Ludovicus Adegavensis, et regina Joanna favent schismati. 47-50. Cardd. perduelles judiciariis fucis innixi dant litteras encyclicas ad universos fideles. 51. Angli schisma execrantur, datis ad id rationibus. 52-55. Maxima pars orbis adhæret Urbano, tribus cardd. Italis ab eo deficientibus, spe inani illectis. 56-58. XX Sept. creatus antipapa, in quem et suos cardd. Pierii declamatio. 59-61. Qui viri et quæ regna Urbanum coluerint; et maxime Academia Parisiensis. 62. Carolus rex Galliæ ad schisma allicere conatur populos, quod Angli detestantur. 63-71. Litteræ Encyclicæ perduellium cardd. quæ invicte refelluntur. 72-102. Series factorum comprobantium legitimam electionem Urbani, a quo et novi cardinales creati. 103-111. Schismatis auctores in judicium vocati, et Pontificium contra eos edictum. 112. Ab antipapa pseudocardinales creati. 113-115. Wicleffi hæresis invalescit. 116. Bellum inter Venetos et Genuenses. 117, 118. Caroli IV imp. mors.

MCCCLXXIX. 1. Præcipuæ res hoc anno gestæ. 2-4. Jacobi Ursini card. morituri protestatio de legitimo papa Urbano et schismaticorum Commenta ad respuendum Concilium. 5-7. Conventus habiti in Hispania, et responsa Petri de Aragonia pro Urbano. 8-19. Alfonsi eremitæ eximius Commentarius pro Urbano. 20-22. Testimonia SS. Catharinæ Suecæ, et Catharinæ Senensis pro Urbano. 23. S. Catharinæ Senensis litteræ ad Joannam reginam Neapol. datæ. 24, 25. Certatum feliciter armis contra schismaticos, et Arx S. Angeli recuperata. 26-29. Favente Joanna, Neapolim confugit antipapa, in quem et fautores sacra expeditio indicta. 30. Antipapa Massiliam applicit, a Gallis exceptus. 31, 32. Joanna regina de pace cum Urbano agit, missis ad eum oratoribus. 33. Antipapæ acta tyrannica. 34. Romanorum rebellio contra Urbanum. 35. Bononiensium rebellio. 36-38. Edictum Wenceslai imp. contra antipapam et schismaticos. 39. Coloniensis archiepiscopi litteræ contra schismaticos. 40-42. Litteræ Wenceslai imp. et Richardi regis Angliæ Urbano adhærentium. 43-46. Meneldus episc. Corduben. legatus Pontificius ad regem Aragoniæ. 47. Petrus Aragon. rex Urbani monita rejicit. 48, 49. Carolus Francorum rex a sanctis viris monitus ne antipapæ adhæreat. 50, 51. Galliæ rex et Galli edocti a Pileo card. Ravennate. 52, 53. Caroli regis in schismate pertinacis edictum contra Urbanum. 54. Cruenta inter Venetos et Genuenses bella. 55. Pius obitus B. Joannis Brylington. 56. Miraculum de Eucharistia.

MCCCLXXX. 1, 2. Schismatici adjuti a Joanna regina, in quam Pontifex fert sententiam. 3-5. S. Catharina excitat Ludovicum regem Hungarum et Carolum principem Dyrrachii ad tuenda jura Urbani contra Joannam reg. 6-8. Bellum contra schismaticos laudatum, et magnis sumptibus paratum. 9, 10. Anglis Galliam vastantibus, Carolus Galliæ rex moritur, protestatione emissa circa schisma. 11, 12. Ludovicus comes Andegavensis spe illectus regni Neapolitani et imperii antipapam fovet. 13-17. Petrus episcopus Toletanus refellit Commentas chismaticorum aversantium Concilium. 18, 19. Episcopus Faventinus ad regem Castellæ ab Urbano missus. 20. Duo cardd. Italorum lapsus. 21-23. Damnatæ Wicleffi hæreses. 24-27. S. Catharinæ Senensis obitus, virtutes et divina munera. 28. Venetorum victoria contra Genuenses.

MCCCLXXXI. 1-23. Translatio regni Siciliæ ad Carolum principem Dyrrachinum facta ab Urbano, et data hinc inde Diplomata. 24,25. Carolus Neapolim victor ingreditur. 26. Schismatici præsules exauctorati, et novi cardinales creati. 27, 28. Revocandis ad Ecclesiam schismaticis data opera. 29-33. Conventus Salmanticensis, in quo rex Castellæ contra Urbanum dat sententiam. 34-36. Disceptatio habita in Lusitania a Petro de Luna schismatico cum præsulibus Catholi-

cus. 37. Sancitum fœdus inter Venetos et Genuenses. 38-41. Ab exitiali doctrina Wicleffi et sociorum ortæ seditiones in Anglia contra sacrum et politicum statum. 42 44. Wicleffi errores circa Eucharistiam. 45, 46. Pius S. Catharinæ Suecæ obitus. 47. Anticardinales ad propagandam perfidiam publica edunt Acta. 48. Acta antipapæ pro Urbano V sanctis adnumerando. 49. Armenia a Saracenis evastata. 50. Ducis Moscorum expeditio in Livoniam.

MCCCLXXXII. 1. Joannæ reginæ mors miseranda. 2, 3. Ludovici Andegavensis expeditio contra Apuliam et ditionem Ecclesiasticam. 4-9 In Ludovicum Andegavensem sententia lata ab Urbano et arma excitata. 10. Schismaticus exercitus depressus. 11. Deficientibus aliquibus populis ab Urbano, ipse suæ causæ æquitatem promulgari ubique jubet. 12-21. In Joannem regem Castellæ sententia lata ab Urbano. 22-25. Faventinus episc. ad Aragonios scribit Commentarium contra schismaticos. 26. Ludovici regis Hungariæ mors. 27, 28 Episcoporum Cracoviensis et Magdeburgensis misera mors. 29 31. Pestiferæ propositiones a Wicleffo transmissæ ad conventus Londinenses. 32-35. Quibus artibus Wicleffus multiplices suos errores propagaverit. 36, 37. Synodus Londini celebratur damnans errores Wicleffi. 38. Postulati judicio Wicleffus et asseclæ. 39. Synodus Oxoniensis. 40. Willelmus de Swinderby hæreticus. 41. Wicleffistarum turpitudo.

MCCCLXXXIII. 1, 2. Contra vim exercitus schismatici Urbanus parat arma et auxilia. 3, 4. Urbani iter in Apuliam et Neapolim, ejusque captivitas. 5. Rex Aragoniæ Urbano adhærere ostentat. 6-8. Joannes rex Lusitaniæ electus, quem ducem expeditionis contra regem Castellæ schismaticum creat Urbanus. 9. Sacra militia in Anglia adversus Gallos conscripta, et irrito successu dissoluta. 10-12. Translatio capitis S. Dominici et prodigia circa sacras Imagines.

MCCCLXXXIV. 1-3. Ludovici Andegavensis schismatici infelix contra Carolum regem Siciliæ, expeditio et obitus. 4. Dissidia inter Urbanum et Carolum recrudescunt. 5. Regulares omnes suis immunitatibus privati ab Urbano. 6, 7. Gerardi Magni pius obitus et virtutes. 8-12. Wicleffi miserandus obitus, et de ejus erroribus examen. 13, 14. Miracula circa Eucharistiam.

MCCCLXXXV. 1-6. Gliscentibus discordiis inter Urbanum et Carolum, cardinalium conspiratio facta in Pontificem, qui Luceriæ obsidetur. 7, 8. Pontifex incolumis Neapoli adit Genuam. 9. Carolus Siciliæ rex ad capessendum regnum Hungariæ accitus. 10, 11. Regis Lusitaniæ victoria contra regem Castellæ schismaticum. 12. Bernabos tyrannus Mediolani captus et necatus a Galeatio nepote.

MCCCLXXXVI. 1-3. Carolus Siciliæ et Hungariæ rex trucidatus, unde in utroque regno turbæ. 4-6. Lithuani Polonis conjuncti, et fidem edocti. 7. Divinæ exemplum justitiæ. 8. Dux Austriæ favet antipapæ. 9. Gallus eremita hypocrita ad Urbanum accedit. 10, 11. Urbani severitas in defectores, quorum numero crescente per conjurationem, cardinales captivi in carcere necantur. 12. Pontifex Genua recedens adit Lucam. 13. Fesulanæ Congregationis exordia. 14, 15. Lecestriæ ducis in Castellam expeditio, et pax firmata. 16. Corcyra ad Venetos revocata.

MCCCLXXXVII. 1-7. Neapolis capta et vexata a schismaticis, duce Othone de Brunsvich, in quos sacram expeditionem urget Urbanus. 8 Achaiam Ladislao eripere tentat Urbanus. 9. Legatio schismaticorum ad populos pro Concilio celebrando. 10. Obitus Joannis Aragonum regis, qui ad antipapam defecerat, et Caroli regis Navarræ. 11. Petri Lucemburgensis obitus, et sanctitas. 12. Urbanus Perusium contendit. 13. Scaligeri principatu depulsi. 14. Sigismundus Hungariæ regno potitus. 15. Lithuani ad Christi fidem traducti, opera Wladislai regis. 16-18. Reliquiæ superstitionis et idololatriæ in Lituania aliisque gentibus subpolaribus. 19. Petrus Pareshul apostata ex Ordine S. Augustini.

MCCCLXXXVIII. 1-4. In Mauros Afros littora Italiæ et Græciæ infestantes sacra expeditio. 5-7. Gliscentibus factionibus in regno Siciliæ, illud sibi Urbanus recuperare tentat, bellicumque apparatum jubet. 8, 9. Urbanus Romam redit. 10. Conversio Judæorum. 11. Albertus Sueciæ rex in odium subditorum lapsus. 12, 13. Wicleffi et sociorum scripta incendi jussa.

MCCCLXXXIX. 1, 2. Annus Jubilæi ad triginta trium annorum cursum redactus. 3. Institutum festum Visitationis B. M. V. 4, 5. De festo Corporis Christi litteræ Apostolicæ. 6, 7. Manfredi Claromontii in Africam expeditio. 8, 9. Copiæ antipapæ, duce anticardinali Pileo, ditionem Ecclesiasticam et Etruriam vexant. 10, 11. Urbani papæ obitus. 12, 13. Bonifacius IX papa creatus prudentia insignis. 14. Antipapa in Bonifacium censuras promulgat, et coronat Ludovicum regem

Siciliæ. 15-17, Commentarii Joannis e Montesono contra schismaticos. 18, 19. Anglia miraculis illustrata SS. Joannis de Bridlington, et Ethelredæ. 20, 21. Wicleffistæ spernunt miracula. 22. Divina in sacrilegos Eucharistiæ derisores vindicta. 23. Sublatum a Wicleffistis sacerdotium.

MCCCXC. 1. Annus Jubilæus celebratur. 2. Impostorum circa Indulgentias corruptelæ quas damnat Bonifacius. 3-5. Wenceslai regis Romanorum litteræ et oratores ad Bonifacium præ se ferentis Ecclesiæ patrocinium se suscepturum. 6-8. Dux Bavariæ pro conciliandis Ecclesiæ schismaticis interpes adhibitus. 9. Eodem consilio missus in Trinacriam internuntius. 10-15. Bonifacius regnum Siciliæ decernit Ladislao in gratiam recepto, qui coronatur et dat sacramentum fidelitatis. 16. Tentatus veneno Ladislaus. 17. Ludovici Andegavensis in Neapolitanum regnum expeditio. 18. Bonifacius vicarios constituit in ditione Ecclesiastica. 19. Leodienses ad defectionem a Pontifice sollicitati præclare renuunt. 20. Regis Navarræ lapsus in schisma; mors regum Castellæ et Scotiæ. 21 Expeditio sacra contra Tunetanos. 22. Amurates occisus.

MCCCXCI. 1-4. Decretæ Pontificiæ legationes in Hispaniam, et alia regna ad eversionem schismatis. 5-11. Trinacriæ sedandæ incumbit Bonifacius, quam in Tetrarchias partitur. 12. Ludovicus Andegavensis Ladislao infensus anathemate defixus. 13. Instaurata in antipapam edicta : res Etruriæ et Aragoniæ. 14-19. Leges ab Anglo contra Ecclesiasticam libertatem latæ, quas arguit Bonifacius, edita sanctione et misso internuntio. 20-22. Wicleffistarum flagitia in Anglia. 23. Missus a Pontifice internuntius in Angliam ad fœdus conciliandum. 24-26. Commentarius quinque dialogorum a Joanne e Montesono conscriptus. 27. Dyrrachinus principatus datus Georgio Stratimero. 28. Dissentientes Dalmatæ et Macedones Turcas in se concitant. 29-32. S. Birgittæ memoria consecrata a Bonifacio. 33. Quatuor Minoritæ affecti martyrio.

MCCCXCII. 1-3. Utriusque Siciliæ rebus consulit Bonifacius, ne schismaticis subdantur. 4. In ditione Ecclesiastica turbæ inter proceres concitatæ sedantur. 5. Bononienses perpetuum obsequium devovent Pontifici. 6. Idem obsequium profitentur Perusini. 7. Galliæ rex schismatis propagator percussus amentia ad meliora convertitur. 8. Vicleffistæ damnati, et plures ex ipsis conversi. 9. Præsentia Christi in Eucharistia miraculo comprobata.

MCCCXCIII. 1. Gallos dehortatur Bonifacius a schismate. 2. Viterbium ad Bonifacii obedientiam revocatum, et Piceni rebellio. 3, 4. Coorta Perusii seditione, Pontifex abscedit. 5. Pontifex Romam repetit, præhabitis pactionibus cum Romanis, et accepto Columnensium obsequio. 6. Turbæ in Castella a schismaticis; Trinacria obnoxia Aragoniis, obsessa Constantinopolis. 7. Puer ad vitam revocatus baptizatur.

MCCCXCIV. 1, 2. Raymundi Rogerii circa Avenionem grassationes. 3. Sorbonici mala schismatis deplorantes ad regem Galliæ dant litteras. 4, 5. Clementis antipapæ mors et mores. 6. Quibus artibus Petrus e Luna Pseudopontifex fuerit renuntiatus. 7, 8. Sorbonicorum litteræ paræneticæ ad antipapam. 9. Petri e Luna ficta ostentatio de tollendo schismate. 10-12. Cœtus Gallici ex quibus via utriusque abdicationis proposita. 13, 14. Galli ad schisma aversandum propensi per litteras paræneticas sollicitantur. 15-17. Internuntii ad Galliæ regem et cardinales schismaticos missi cum amplissimis facultatibus. 18. Gallorum divisiones. 19. Franciscus archiepisc. Burdegalensis in Hispaniæ legatione confirmatus. 20. Regnum Neapolitanum bello agitatur. 21. Grassationes in ditione Ecclesiastica. 22. Internuntii in Angliam pro vindicandis juribus Ecclesiæ. 23-25. Mahometani in dies protenduntur, contra quos Bonifacius expeditiones sollicitat, missis legatis et litteris. 26. Clades a Mauris illata in Hispania.

MCCCXCV. 1-3. Oratores principes a Galliæ rege ad antipapam missi, et hujus responsa. 4 In cœtu Parisiensi agitata consilia ad tollendum schisma. 5-8. Scriptus Commentarius, suadente antipapa, ad insinuandam compromissi viam. 9-11. Quæstiones in Academia Parisiensi agitatæ ad renovendum antipapam et appellatio interposita. 12, 13. Scribit in Sorbonicos Joannes Azo. 14, 15. Synodus Parisiis habita. 16. Ladislaus in Neapolitano regno confirmatur. 17. Seditio Romæ coorta armis sedatur. 18. Wicleffistarum facinora in Anglia. 19. Alienata a Wenceslao imperii jura. 20, 21. B. Margaritæ Picenæ obitus et virtutes. 22. Margarita regina Sueciæ. 23. Bajazetis progressus, et Tamerlanis irruptiones.

MCCCXCVI. 1. Perusini et finitimi populi in gratiam recepti. 2. Francorum et Anglorum reges juncti fœdere qua via schisma tollendum decreverint. 3. Missi a Petro e Luna impostores ad Urbem. 4, 5. Ad

Trinacriam a schismate tutandam incumbit Bonifacius. 6, 7. Ne Galli Italia potiantur pro viribus laborat Pontifex. 8. Franciscus Portarius novus hæresiarcha. 9. Angliæ rex ad excidendos Wicleffistas sollicitatus. 10-16. Wicleffi errores in totidem articulis damnati in synodo Londinensi. 17. Divino prodigio confirmata veritas Eucharistiæ. 18. Cæsi ad Nicopolim a Bajazete Christiani.

Allegationes Ubaldi pro Urbano VI.
Tractatus Joannis de Lignano pro Urbano VI.

SUMMARIUM

TOMI XXVII

MCCCXCVII. 1. Britones ditionem Pontificiam infestantes placare nititur Bonifacius. 2. Anglos in Italiam irrito successu evocat Pontifex ; Romanæ Ecclesiæ juribus vindicandis studet. 3-5. Francofurti conventus celebrati, et dolosæ ad Bonifacium legationes, præsertim Roberti eremitæ, in causa schismatis. 6. Conflata conjuratio in Pontificem a Martino Aragonum rege, et ab antipapa. 7-16. Henricus Castellæ rex ad Aragonium dat litteras, in quibus, discussis aliis de tollendo schismate rationibus, præfert consilium de urgenda utriusque Pontificis abdicatione. 17. Duo Minoritæ a Granatensibus martyrio affecti : postulata auxilia contra Turcas : Tartarica tribus in Lithuaniam adducta.

MCCCXCVIII. 1-15. Celebratur Parisiis conventus, et rex Galliæ celebre dat edictum in causa schismatis. 16. Acephali constituuntur, et antipapam deserunt pseudocardinales. 17. Crimina objecta antipapæ a Petro de Fureyo card. schismatico. 18-23. Guillelmus de Agrifolio pseudocardinalis Petrum e Luna de schismate et de hæresi convincit. 24. Petrus e Luna a Gallis obsidione cinctus. 25, 26. Henricus Castellæ rex, datis litteris, se suosque populos obedientiæ Benedicti subtrahit et acephalos constituit. 27-30. In Henricum Castellæ regem censuras et pœnas confirmat Bonifacius. 31. Bonifacius regem Galliæ conciliare Ecclesiæ studet, opera regis Angli. 32-35. Sollicitatus a Gallo Anglus ut a Bonifacio deficiat, Oxonienses doctores consulit, qui egregias ad eum dant litteras. 36. In Germanorum et Gallorum conventu prolatum decretum de utriusque Pontificis cessione. 37-38. Ladislao regi Siciliæ plures principes conciliat Bonifacius adversus æmulum Ludovicum Andegavensem schismaticum. 39. Florescere cœptæ Ladislai res, et Martini Aragonii conatus in Trinacria per Bonifacium repressi. 40. Græcorum imperatori auxilium contra Turcas postulanti consulit Bonifacius ; et Ostiam ad Sedis Ap. imperium revocat. 41. S. Francisca divinitus curata a S. Alexio.

MCCCXCIX. 1-4. Bajazetes ingentes facit progressus, contra quem sacrum bellum indicit Bonifacius. 5. Legatus Pontificius in Anglia ad implorandam opem contra Turcas ; et ex Gallia nonnulla ad id missa auxilia. 6, 7. In Turcas qui provincias Polonicas vastabant indicta sacra expeditio, duce Wladislao rege. 8. Tartarorum victoriæ in Lithuania ; et Hedwigis reginæ pia mors. 9-11. Pactiones a regibus Gallo et Aragonio impositæ Petro e Luna, et ab eodem per jusjurandum firmatæ. 12. Trevirensis cleri postulatis annuens Bonifacius, ejusdem Ecclesiæ dat administratorem Fridericum episc. Trajectensem. 13. Annatæ jure repetitæ a Bonifacio. 14-18. Honoratus Cajetanus Fundorum comes, præcipuus schismatis auctor, Pontificia sententia percellitus. 19. Proceres Neapolitani traducti ad Ecclesiam, invalescente Ladislao contra Ludovicum Andegavensem. 20. Richardo pulso, Henricus Lancastrius sceptro Angliæ potitur. 21. Animorum motus ad noxas expiandas facti, et supplicationes habitæ. 22, 23. Raymundi Capuani, Ordinis Prædicatorum pia mors et virtutes. 24. B. Dorotheæ obitus, et B. Liduvinæ exemplum patientiæ. 25, 26. B. Laurentii Justiniani sanctitatis primordia. 27. Miraculum de Eucharistia in Posnia.

MCD. 1. Gallorum pii concursus in Urbem pro Jubilæo. 2. Fundorum comitis tristis exitus; et Columnensium nocturna irruptio in Urbem. 3, 4. Lata a Bonifacio sententia in Columnenses. 5, 6. Ex turmis Albatorum plures exorti abusus. 7. In Tamerlanem infestantem Poloniam indicta expeditio. 8, 9. Bajazete Constantinop. imperium invasuro, Emmanuel imp. in Occidentem venit auxilia implorans. 10. Petrus e sancto Superano princeps Achaiæ et signifer Romanæ Ecclesiæ creatus. 11. Neapolis a Ladislao recuperata, ejectis Gallis. 12, 13. Conventus principum electorum in Germania pro abroganda Wenceslao imperiali dignitate. 14, 15. Wenceslai iniqua facta, ob quæ exauctoratus. 16. Bopardienses conventus, in quibus Robertus creatus Romanorum rex. 17. B. Virginis jussu monasterium Nussiense instauratum ; S. Florentii obitus ; Thomæ a Kempis virtutes.

MCDI. 1-5. Roberto regi Italicam expeditionem suscipienti mittit legatum Bonifacius cum postulatis. 6-8. Orator missus a Roberto ad Bonifacium amplissimam pro eo habet orationem coram Pontifice et cardinalibus. 9. Electio Roberti confirmata a Bonifacio. 10. Robertus a Mediolanensi duce propulsatus. 11. Bonifacius Columnenses et alios resipiscentes in gratiam recipit. 12-14. Dux Aurelianensis subornatus ab antipapa concordiam inter ipsum et pseudocardinales instaurat. 15. Bellum Anglos inter et Gallos accensum. 16. Wicleffistarum doli in Anglia pro rege et magnatibus subornandis in conventu Londinensi repressi. 17. Bucicaldi res gestæ in Saracenos et Tamerlanis in Turcia.

MCDII. 1. Joannis Galeatii obitus. 2. Scotiæ sceptri hæredis tristis mors. 3, 4. In Anglia recrudescit Wicleffi hæresis, cujus errores recensentur. 5, 6. Tamerlanes, commisso prælio, capit Bajazetem, et inhumane tractat. 7. Creati cardd. a Bonifacio.

MCDIII. 1-5. Confirmat Bonifacius sententiam in Wenceslaum latam, et Robertum in regem Romanorum eligit, datis ad id litteris Apostolicis. 6, 7. Wenceslaus ob morum fœditatem et crudelitatem suis Bohemis exosus in vincula conjectus, et per varias vices eductus. 8. Oratores a Roberto ad Bonifacium missi dant ejus nomine juramentum. 9. Bonifacius pro recuperanda Bononia Baltassarum Cossa legatum creat. 10. Ad recuperandum Perusium aliasque civitates data imperia, et pœnæ impositæ. 11. Pandulfum Malatesta ad suas partes revocat Pontifex. 12. Plures Insubriæ urbes in jus Romanæ Ecclesiæ redeunt. Perusini a censuris absoluti. 13, 14. Hungariæ regnum ad Ladislaum Siciliæ regem devolutum; ad quod legatus in Pannoniam missus a Bonifacio. 15. Sigismundus, pulso Ladislao, Hungariæ regnum recuperat. 16. Sigismundus vexat Ecclesiam. Bonifacii Constitutio circa alienationes bonorum Ecclesiarum. 17. Petrus e Luna ex Avenionensi custodia aufugit, eique contendunt nonnulli doctores deferenda obsequia. 18-20. Tolosanæ Academiæ litteræ ad Carolum regem circa jura Summi Pontificatus. 21. Galli iterum obsequium antipapæ deferunt. 22. Gallorum in Angliam expeditio. 23. Wicleffistarum hæresis in Wandalia coercita suppliciis. 24. Waldenses hæretici et Manichæi. 25. Tamerlanes sultanum Babylonis profligat, et a Jerosolyma divinitus repellitur. 26. In Persidem signa vertit Tamerlanes.

MCDIV. 1. Bonifacii ægritudo, et Ladislao regi permissum jus alienandi terram Stili in Calabria. 2. Jura ditionis Pontificiæ tuetur Bonifacius, et dat Constitutionem de eligendis magistratibus. 3-5. Petri e Luna pertinacia, qui ad fallendos suos sectatores dolosas dat litteras. 6, 7. Antipapæ oratores ad Bonifacium. 8. Bonifacii papæ obitus et laudes. 9. Acta cum oratoribus antipapæ antequam cardinales conclave ingrederentur. 10-13. Electio Innocentii VII, qui dat litteras Encyclicas et indicit Synodum. 14. Decretum Innocentii pro Ladislao rege. 15. Ingratus Ladislai in Ecclesiam animus. 16-18. Fœderis capita inter Innocentium et Romanos deprecatore Ladislao rege sancita. 19. Pontificis indulgentia Romani insolescunt. 20. Proceribus in Anglia clero insidiantibus Thomas Cantuarien. obsistit. 21. Varia inter Anglos Gallosque prælia. 22, 23. Magorum maleficia in Synodo Lingonensi proscripta. 24. Asiam sibi subjicit Tamerlanes.

MCDV. 1-4. Tamerlano consilia agitante contra totam Europam, Innocentius papa expeditionem indicit ad preces Paleologi imp. 5. Tamerlanis peritia rei militaris, et barbari mores. 6. Albericus Barbianus proditor Bononiam occupare tentat; Forolivienses ad officium revocati. 7, 8. Cardinales creati ab Innocentio, qui perduellium furore actus fuga Viterbium petit. 9, 10. Ladislaus dominium Romanum ad se trahere studet, sed propulsatur. 11-13. Dolos antipapæ detegit Innocentius, datis litteris Apostolicis. 14-16. Novæ antipapæ artes, et candida Innocentii pro sedando schismate vota; ad quod Synodum iterum indicit. 17. Antipapæ in Italiam accedenti adhærent Genuenses et Pisani, unde Petrus card. missus legatus in Liguriam. 18. Legato tradita formula damnandi schismatis; contra quod Pragæ Synodus indicitur. 19. Caroli VI regis Galliæ calamitas. 20. Conjuratio in Anglia adversus regem ; Eboracensis archiepisc. carnificis manu cæsus. 21, 22. De archiepisc. Eboracensis cæde judicium Gregorii XII, nunc card. Corarii, qui Piceno præficitur. 23. Auctum Venetum imperium. 24-26. Insignia de B. M. Virginis protectione exempla.

MCDVI. 1. Restitutum Innocentio Urbis imperium et ejus Romam reditus. 2. Academia Romana instaurata. 3, 4. Lata sententia in Columnenses perduellionis duces, et in eos indicta expeditio. 5. Lata etiam sententia in Perretum Trojæ comitem et alios perduelles. 6. Judicio agit Innocentius in Ladislaum, eumque regno Neapolitano exauctorat. 7. Ladislaus in gratiam Pontificis restitutus, fœdus cum eo paciscitur, et Romanæ Ecclesiæ vexillifer creatur. 8. Innocentii papæ obitus et laudes. 9-12. Ancipites cardd. sententiæ de creando successore, et conventa in conclavi edita. 13. Angelus Corarius renuntiatus Pontifex instaurat sponsionem abdicationis. 14, 15. Petrum e Luna ad abdicationem sollicitat Gregorius, datis ad eum litteris. 16. Anticardinales et principes de his certiores facit Gregorius et coronatur. 17. Henrici regis Castellæ mors. 18. Moveri cœpta lis de auctoritate papæ et Concilii, et jacta sanctionis pragmaticæ fundamina, antipapa tyrannidem exercente in clerum Gallicanum.

MCDVII. 1, 2. Antipapæ litteræ ad Gregorium præ se ferentis studium de sua abdicatione. 3. Carolus rex consulit ut quisque contendentium cedat coram senatu suo; spreto consilio, antipapa colloquium urget, ad quem legatos mittit Gregorius. 4. Colloquii Saonæ ineundi leges pactæ. 5. Oratores ad varia regna missi. 6. Spondet Gregorius de non offendendo æmulo, et subsidia nummaria expostulat, datis ad id litteris. 7. Gravissimæ causæ ob quas declinata Saona a Gregorio. 8. Excusat se Gregorius cum antipapa de adeunda Saona. 9. Antipapæ incitamentis et principum legationibus victus, Gregorius discedit ab Urbe ad colloquium iturus. 10, 11. Repetitæ Gregorii querelæ suspectam Saonam esse. 12. Expetiti a Gregorio securitatis modi antequam Saonam accederet. 13. Bucicaldum maxime suspectum a Genuæ præfectura removendum Gregorius postulat. 14-18. Ladislaus fidem violat, civitates Pontificias et Romam ipsam invadit; unde querelæ et pœnæ intentatæ a Gregorio. 19. Conquisitæ a Ladislao causæ cur ita se gesserit, supplicibus datis litteris. 20-22. Gregorius a suis et ab hostibus proditus, antipapæ exponit consilium et causas mutandi Saonæ locum. 23-27. Promulgatæ causæ ob quas Saonam non adeat Gregorius. 28. Indictæ preces a Gregorio pro instauranda Ecclesiarum conjunctione. 29. Varia circa Pontificatus abdicationem acta et dissidia. 30. Schisma in Ecclesia Leodiensi. 31. Aurelianensis dux antipapæ defensor occisus. 32-34. Sigismundus Pannoniæ rex expeditionem parat in Turcas, ad quod Gregorius dat litteras.

MCDVIII. 1, 2. Antipapæ doli, quos declinat Gregorius. 3. Ladislaus Romam occupat, ejus in Urbem ingressus. 4. Antipapa Romam occupare nititur. 5, 6. Gregorius fideles de rerum statu edocet. 7. Gregorio novos cardinales creare meditanti acriter resistunt cardinales. 8. Soluto sacramento, cardinales creat, unde sex cardinales Gregorio adversantur et Pisas petunt. 9-19. Cardinales aversi provocant ad Concilium, datis rationibus, quas refutat Gregorius. 20. De redigendis in ordinem papa et antipapa actum. 21-31. Indictum Concilium hinc a papa illinc a cardinalibus. 32-39. Cardinalium litteræ ad Gregorium exprobrantium temere illius acta, et convocantium Pisis Concilium. 40. Perjuria et fraudes Petri e Luna Gallis nota, qui ab eo deficiunt. 41. Gregorius purgat se ab imposito crimine et cardinales ad officium revocat. 42. Alii cardinales deserunt Gregorium qui Senas honorifice ingreditur. 43. Balthasaris Cossæ insignis defectio et gesta adversus Gregorium. 44-46. Responsio cardinalium data Senensibus Pisas missis ad eos revocandos. 47-51. Responsa cardinalium confutat Gregorius. 52-58. Cardinales sententia decretoria damnati a Gregorio conantur ad se allicere præsules Gregorii studiosos aliosque ejus administros. 59. Cardinales alii creati a Gregorio, ex quibus Lucam Florentinum in Etruria legatum creat. 60. Gregorius Ariminium profectus Antonium card. Portuensem in Germaniam legatum mittit. 61-66. Judiciaria acta Gregorii in cardd. Pisani conventus. 67. Indictum a Gregorio Utinense Concilium. 68. Leodiense bellum cruentissimum. 69. Pragæ celebrata synodus adversus Wicleffistas. 70. Wicleffistica hæresis Pragæ propagata per Joannem Hus et Hieronymum Pragensem. 71. Miraculum Eucharisticum. 72. Puer naufragus divinitus servatus.

MCDIX. 1-4. Gregorius cardinales edictis insectatur. 5-10. Florentini sentiunt cum cardinalibus, unde Gregorii apologia ad eos transmissa. 11. Card. S. Sixti missus legatus in Pannoniam, etc., et card. episc. Portuens. in Angliam et Germaniam. 12. Pisani Acta Concilii : sessiones prima, secunda et tertia. 13-18. Cæsareus orator nomine Roberti regis Rom. proponit dubia circa validitatem convocationis et celebrationis Concilii. 19-33. Cæsarei oratores Pisis abscedunt, dato insigni Diplomate de provocatione ad aliud Concilium œcumenicum. 34-39. Carolus de Malatestis agit de concordia integranda inter cardinales et Gregorium. 40-44. Responsa cardinalium contendentium pro Concilio Pisis celebrando. 45. Difficultates ingentes circa auctoritatem Pisani Concilii, et numerus Patrum qui eidem interfuerunt. 46. Acta in sessionibus quinta, sexta, septima, octava et nona. 47-70. Capita criminum objecta Gregorio et Petro e Luna in triginta septem articulos distributa. 71. Pisani Concilii decretum et sententia lata contra papam et antipapam. 72. Cardinales eligunt Pontificem Petrum de Candia seu Alexandrum V. 73. Alexander confirmat Acta Concilii Pisani, dissolvit sententias aliorum Pontificum, sancit leges. 74-78. Petrus e Luna insurgit in Acta Concilii Pisani. 79. Pisani Concilii con-

troversa auctoritas. 80. An Alexander fuerit verus Pontifex. 81. Cur Gregorius a Pontificum catalogo non eradatur. 82. Synodus Aquilegiensis a Gregorio indicta et habita, in qua damnantur duo Pseudopontifices. 83. Gregorius decernit cessurum se, si æmuli cedant. 84. Acta Conciliabuli Perpinianensis, quo Petrus e Luna illudit præsulibus. 85-87. Alexander V pro Pontifice se gerens Romam capit, Ladislaum in judicium vocat, dato ad id decreto, qui tamen Gregorio magis magisque adhæret. 88. Pragenses doctores damnant iterum Wicleffum, cujus errores Joannes Hus clam diffundit. 89. Alexander V damnat Joannem Hus Wicleffi errores prædicantem. 90. Burginus hæresiarcha, et alii hæretici.

MCDX. 1. Roberti regis obitus, et Sigismundi electio. 2. Martini regis Aragonum mors, cui succedit Ferdinandus. 3. Miserandum prælium inter Polonos et Cruciferos. 4. Gregorii sententia in schismaticos. 5. Alexander Bononiam se confert. 6-15. Gregorium et antipapam insectatur Alexander, dato Diplomate. 16. Romani, decretis oratoribus, Alexandro se subjiciunt. 17. Alexandri mors. 18-20. Creatio Balthasaris Cossæ qui Joannis XXIII nomen assumit. 21, 22. Dat litteras Encyclicas ad universos præsules. 23, 24. Omnes ad suum obsequium traducere nititur. 25. Legatum mittit in Hispaniam, et Ludovicum Andegavensem inducere nititur in regnum Neapolitanum. 26. Ludovici Andegavensis classis profligata a Ladislao. 27-28. Sigismundus rex ad Joannis partes se confert. 29. Instituendæ in Pannonia Academiæ potestas data. 30. Henricus Lusitanus, ad detectas Barbarorum oras lustrandas, classem instruit. 31. Puer mersus aquis vitæ restitutus, et Judæorum immanitas in puerum Christianum.

MCDXI. 1. Gregorius secum non sentientes edictis defigit, anathemata infligit, Ecclesiæ consulit. 2. Joannis XXIII gesta. Gregorium et Petrum e Luna ut hæresiarchas insectatur. 3. Joannes parat in Ladislaum expeditionem. 4. Fractæ tumultuario bello Ladislai copiæ, qui tamen fuga lapsus reintegrat exercitum. 5. Joannes sacrum bellum in Ladislaum indicit, ob quod Hussitæ illum carpunt, et turbas cient. 6. Joannes Æmiliæ partem amittit. 7. Concilium Romæ celebrandum indicit Joannes. 8. Aurelianenses bellum indicunt Burgundo. Granatenses Castellam excursionibus infestant. 9. Cardinales creati a Joanne. 10. Charismata S. Franciscæ Romanæ, et Evangelistæ ejus filii. 11. Ægidius hæresiarcha.

MCDXII. 1. Gregorii litteræ Encyclicæ ut schismaticis resipiscentibus et Catholicis consulat. 2. Ladislaus ad Joannis partes transit, datis ad eum supplicibus litteris. 3. Concordiæ leges inter Joannem et Ladislaum, qui perfide prodit Gregorium, et Gaieta expellit. 4. Gregorius Gaieta fugiens Ariminum appellit. 5. Concilium a Joanne XXIII celebratum, Joannes Hus damnat hæresim, simulate tamen et perfide. 6. Inter Polonum et equites Cruciferos pax inita. 7. Intestina Gallorum bella, et redintegrata pax. 8, 9. Commentarius contra Judæos editus ab Hieronymo de Sancta Fide.

MCDXIII. 1-4. Wicleffi libri damnati in Concilio Romano. 5-12. Congregati Pragæ doctores pro damnandis Wicleffi hæresibus, et vindicando ab hæreseos infamia Bohemico nomine. 13. Anglia tumultibus concussa per Joannem Oldcastellium hæreticorum signiferum. 14. Oldcastellius in jus vocatus a Synodo et damnatus. 15. Joannis Parvi errores damnati. 16, 17. Joannis XXIII litteræ de indictione Concilii. 18. Cardinales creati, et legati missi a Joanne. 19. Ladislaus rex Romam dolose occupat, Joannes cum cardinalibus fugit, Sigismundi auxilium implorat. 20. S. Franciscæ filius per miraculum restitutus. 21, 22. Joannes et Sigismundus Laudam convenientes Constantiam designant pro celebrando Concilio, ad quod litteræ Encyclicæ datæ. 23. Gregorius a Joanne ut veniat ad Concilium provocatus. 24. Samagitia ad Christum conversa.

MCDXIV. 1. Gregorius Constantienses conventus disturbare nititur, datis ad Sigismundum litteris. 2. Decernit legatum ad Constantienses conventus. 3. Joannis Pontificatus in controversiam vocatus in Germania. 4. Reprehensus Gregorius a Sigismundo, causam suam tuetur de se non subjiciendo Concilio. 5. Joannis XXIII in Ladislaum consilia. 6. Ladislaus rex moritur, unde variæ rerum conversiones. 7, 8. Joannes Constantiam adit, primam Concilii sessionem celebrat, in qua ejus Diploma legitur. 9. Joannes præsules ad Concilium sollicitat; in Wicleffi errores pugnat. 10. Judiciarius ordo constitutus in Joannem Hus. 11. Hussi ad Concilium adventus. 12. Sigismundus Aquisgrani Germanica corona redimitus. 13. Sigismundi et episcopi Constantiam frequens adventus. 14. Flagellantium hæresis. 15, 16. Lohardi hæretici in Anglia rebellantes repressi. 17. Wicleffista divinitus conversus ad fidem Catholicam. 18. In sumptione Eucharistiæ miraculum. 19. Conspecta e cælo crux. 20. S. Vincentius Ferrerius dono linguarum præditus. 21. Bellum recrudescit inter Aurelianenses et Burgundum.

MCDXV. 1. Constantiensi Concilio auctoritatem tribuit Gregorius. 2-4. Joannis artes et effugia, ejusque sponsio litteris confirmata de abdicatione Pontificatus. 5. Pro reductione Petri de Luna conatus varii, et congressus Villæfrancæ indictus. 6. Turpis Joannis fuga ab urbe Constantiæ et turbæ hinc ortæ. 7, 8. Status controversiæ an papa sit supra vel infra Concilium qualis

extiterit. 9-13. Joannes suæ fugæ inanes causas prætexit, contra quem Constantienses Patres dant litteras Encyclicas. 14. Sessio quinta Concilii; variæ Joannis vices hac illac fugientis. 15. De sponsionibus Joanni XXIII faciendis, et designata loca ad quæ ipse se conferret. 16. Parisiensium doctorum litteræ lectæ in Concilio, et judiciaria actio instructa in Joannem. 17. Fridericus Austriacus in crimen Joannis abducti vocatus. 18. Mira vis Conciliorum ad pacandas Ecclesiæ turbas. 19, 20. Accusationum in Joannem capita. 21. In Concilii potestatem redactus Joannes. 22. De mitiganda in Joannem sententia actum. 23. Latæ in Joannem sententiæ formula. 24. Joannes latam in se sententiam confirmat; et exauctoratus custodiæ mancipatur. 25. Inducti a novatoribus ritus in porrigenda Eucharistia. 26. Gregorii XII litteræ ad Concilium productæ. 27. Pars quæ Gregorium et quæ Joannem erant secutæ conjunctæ sunt, et Gregorius abdicat. 28. Novi cardinales a Concilio creantur, et cardinalatus jura sibi reservat Gregorius. 29. Gregorius creatus perpetuus Piceni legatus, et alia amplissima ei attributa. 30. Petrus e Luna in judicium vocatus et pœnæ in eum decretæ. 31. Joannes Hus fugam bis tentat, et in vincula conjicitur. 32. Hussitæ turbas movent pro illo liberando. 33. Hæreticorum calumniæ in Concilium confutantur. 34. Judices e singulis nationibus delecti ad hæreticorum causam cognoscendam. 35. Quadraginta quinque articuli Wicleffi iterum damnantur. 36. Damnato Wicleffo, Joannes Hus pertinacior evadit. 37. Joannis Hus tergiversationes et perfida responsa. 38. Hus urgetur pie et sollicite ut suos abjuret errores. 39. Tentatæ omnes artes ut Joannes Hus resipiscat. 40. Hus pugnantia inter se docuit, mendacissimus et imprudentissimus. 41. Errores Wicleffi et Hussi contra sacramenta et dogmata Ecclesiæ. 42. Lata in Joannem Hus sententia, qui proinde sacerdotali dignitate exauctoratur, et vivus exuritur. 43. Encyclicæ Concilii litteræ ad Bohemos, et excitata Pragæ seditio ab hæreticis. 44. Sessiones XVI, XVII et XVIII habitæ, in quibus de permovendo Petro e Luna actum ut Pontificatum deponeret, decreta ad eum legatione, et de cæteris. 45. Sessio XIX, in qua Hieronymus Pragensis hæresim revocare pollicetur, et multis verbis suadet. 46. Sponsio indemnitatis facta hæreticis ni hæresim damnent, non valet. 47, 48. Colloquia regum cum Petro de Luna, et hujus effugia et deliramenta. 49. Porrecti iterum supplices libelli a regibus Petro e Luna, qui pertinacior Illiberim fugit. 50. Respuit Petrus salubria consilia. 51. Paniscolam se subducit, dum oratores Hispani instant iterum ut Pontificatum deponat. 52. S. Vincentius Ferrerius in Petrum e Luna invehitur, ejusque pertinaciam reprobat. 53. Hispanorum decreta pro abolendo schismate concepta, et plurium Bohemorum defectio. 54. Dum Sigismundus imp. regibus Angliæ et Galliæ componendis vacat, Turcæ sævam excursionem in Hungariam aliasque regiones faciunt. 55. Veneti a Concilio Constantien. ut arma in Turcam expediant sollicitati. 56. Lusitani in Africa bellum feliciter gerunt contra Saracenos, capta urbe Septa. 57. Pius Henrici e regia stirpe Norwegiæ obitus.

MCDXVI. 1-3. Ferdinandus rex Arag. se a Petri e Luna obsequio suosque populos subducit. 4, 5. Aragones deserunt antipapam, laudati a S. Vincentio Ferrerio. 6. Litteræ Concilii ad Hispanos datæ ut veniant ad firmandas pactiones. 7. Confecta harum litterarum plura exempla ad reges et principes. 8. Concilii litteræ ad Bohemos, quibus præcipui Hussi fautores damnantur. 9. Bohemos Sigismundus increpat et minatur. 10. Oratores Aragonenses se sistunt Concilio. 11. Ferdinandi regis obitus cui succedit Alfonsus, qui dat litteras ad pseudocardinales Lunanos ut adeant Constantiam. 12. Pseudocardinales Lunani reluctantur, et Alfonsum subornare nituntur. 13-18. Adductus in judicium coram Patribus Hieronymus Pragensis et multorum errorum et criminum accusatus. 19. Ejusdem Hieronymi tergiversationes et simulationes detectæ. 20. Impia et seditiosa concio Hieronymi Pragen. habita in Concilio. 21. Sententia in Hieronymum lata, et ejus supplicium. 22. Indictum a Concilio ut de sanctitate et miraculis aliquorum servorum Dei inquireretur. 23. Datæ litteræ a Concilio ad præsules et principes ut Constantiam accederent. 24, 25. Vocati in jus Hussitæ, lectæ regis Aragon. litteræ. 26. Excusationes regis Aragon. admittit Concilium. 27, 28. Laudata Aragoniorum pietas; disceptata jura et nomina aliorum regum. 29. Lectæ in Concilio litteræ regis Poloniæ omnimodam subjectionem profitentis. 30. Aliorum legatorum acta coram Concilio. 31. De honoris gradu inter oratores certatum. 32. In Petrum e Luna inquisitum, et aliæ ortæ contentiones. 33. Alia acta Concilii, et dissensiones ac bella in variis regionibus. 34. Sigismundus curat ut, sedatis regum controversiis, Turcarum progressus impediatur.

MCDXVII. 1. Fridericus Austriacus Tridentinæ Ecclesiæ oppressor damnatur a Concilio. 2, 3. De Anglica natione lis mota ab Hispanis et Gallis, et quomodo a Concilio dirempta. 4. Judiciorum ordo in Petrum e Luna, et hujus fallacia responsa. 5. Expositum Concilio Petri e Luna pertinax responsum et in eum indictum judicium. 6, 7. Castellæ regis oratores denuntiant discessionem a Petro e Luna, qui inanes et hypocritas querelas effundit. 8-11. Accusationum præcipua capita proposita in Concilio adversus Petrum e Luna. 12. Pronuntiatur schismaticus et hæreticus, et omni jure et honore exauctoratur. 13, 14. Sanctiones Concilii ad præcavenda schismata. 15. Formula fidei quam professuri sunt novi Pontifices. 16. Statutæ leges electionis Pontificum.

1-3. Hic incipit volumen XVIII Raynaldi. — Creatio et coronatio Martini V papæ. 4. Gratulatoriæ

ad eum litteræ ducum et principum. 5. Præsulum preces ad flectendam Petri e Luna pervicaciam. 6. Jacobus S. Eustachii creatus legatus ad tuendam ditionem Ecclesiasticam. 7, 8. Pragensis Academia infecta hæresi laicos irretit, proposita eisdem communione calicis. 9, 10. Bohemorum pertinacia et furor in fovenda hæresi. 11. Flagellatorum impia et crudelis secta. 12. Pia B. Nicolai Albergati gesta.

MCDXVIII. 1. Ecclesiæ in ordinem veterem reductæ ; indictum Ticini Concilium. 2. Dissoluta Synodus. 3, 4. Constitutio contra Wicleffi et Hussi hæreses. 5. Instaurata Bonifacii Constitutio de inquirendis hæreticis. 6. Martini ad Bohemos litteræ pareneticæ. 7. Joannes Præmonstratensis apostata. 8, 9. Legatus Apostolicus in Bohemiam et Hungariam missus. 10. Sigismundi nimia clementia malum auget. 11. Fraticellorum reliquiæ in Italia. 12, 13. Ad Petri e Luna pertinaciam emolliendam omnia adhibent rationum et precum momenta ejus pseudocardinales. 14. Pseudocard. Petri e Luna ad Martinum confugiunt. 15. Alfonsus rex antipapæ pertinaciam fovet. 16. Sigismundus rex optime de Ecclesia meritus. 17. De Græcis Ecclesiæ gremio restituendis agitur. 18. Privilegia confirmantur regi Poloniæ optime de Ecclesia merito. 19. Idem rex Polon. creatur vicarius Pontificis. 20. Eodem privilegio ornatur Lituaniæ dux. 21-23. Regem Lusitaniæ bellum in Mauros parantem Martinus sollicitat, aliosque excitat, et privilegiis ornat crucesignatos. 24, 25. Ad sedandum bellum inter Galliæ et Angliæ reges legati Apostolici missi. 26-28. Factiones Burgunda et Aurelianensis in Gallia debacchantur. 29, 30. Petrus card. decernitur legatus in regnum Neapolit. 31. Jacobus rex ab uxore Joanna tentus in carcere, in libertatem restitutus fugit. 32. In simoniacum scelus Constitutio. 33. Aliæ Martini sanctiones. 34, 35. Dispensatur impedimentum affinitatis inter Joannem comitem Fuxi, et Blancham Navarræ. 36. Martinus Gebenna Mantuam pergit.

MCDXIX. 1. De pace inter Cruciferos et Polonos agit Martinus. 2. Judæos ab injuriis vindicat eisque consulit. 3. Ferrariam et Florentiam contendit Martinus. 4. Romani gravibus discordiis impliciti. 5. Balthasar Cossa ad Pontif. transferri jussus, primus cardinalis creatus, moritur. 6. Anathema latum in Petrum e Luna 7. Decretus in Aragoniam internuntius ad schisma tollendum. 8. Joanni Luitaniæ regis bellum in Africa gerenti favet Martinus, datis litteris Encyclicis. 9. Inter Angliam et Galliam bella. Burgundi et Delphini partes inter se digladiantur. 10. In Bohemia crescit in dies impietas hæreticorum, unde conjurationes et cædes. 11, 12. Piissimus B. Vincentii Ferrerii obitus. 13. Bernardinus Senensis sanctitate floret, cujus est æmulus Manfredus Ord. Præd. 14. Misera Constantinop. imperii conditio.

MCDXX. 1, 2. Sacra expeditio in Petrum e Luna indicitur. 3-5. Civiles motus in Castella, quos compescere nititur Martinus. 6. Gallicum regnum in potestatem Anglorum redactum. 7. Jacobus rex Neapolit. divinis animum applicat. 8. Ludovicus Andegaven. ad regnum Neapolitan. adspirat, ad quod decretus a Martino legatus. 9. Martinus regno Neapolit. consulit, Bononiam recuperat. 10. Quæ feliciter gesta a Martino Florentiæ. 11. Florentia discedens Martinus Romam ingreditur. 12. Inter Polonos et Cruciferos recrudescente bello, Martinus occurrit. 13. Hussitis ad arma et seditiones ruentibus, Martinus sacram expeditionem indicit. 14. Pragam obsidet Sigismundus, quem Zisca hæreticorum dux iniquis postulatis tentat fallere. 15. Pragenses Ecclesiæ expilatæ, plures urbes ab hæreticis occupatæ. 16. Salisburgensis Synodus. 17-20. Nicolai Serurarii errores et damnatio. 21, 22. Wicleffistæ in Scotia. 23. S. Bernardinus in Italia inclarescit. 24. Utinensium dissidia mire sublata. 25. B. M. Virginis opem vir simplex experitur. 26. Mahometes I Turcarum imp. contra quem Martinus sacram indicit expeditionem. 27, 28. Græcis ad Ecclesiæ sinum redire cupientibus Martinus per legationem consulit. 29. Ob mortem Mahometis Græci timore soluti. Lusitanorum in Fortunatas insulas navigatio.

MCDXXI. 1. Joanna perduellis Braccium evocat contra Martinum. 2. Alfonsus Aragonius regnum Neapolit. invadit. 3. Alfonsus hæresiarcham Petrum e Luna fovet, a perditis hominibus suffultum. 4. Fraticellorum reliquiæ ex Italia avulsæ. 5. Tres sectæ in Bohemia impudentissimæ. 6, 7. Hæresi grassante in Bohemia, Martinus sacram expeditionem indicit, legatum mittit. 8. Card. Branda legatus Leodium venit. 9. Hæreticorum pertinacia insignis. 10. Expeditio Sigismundi in Bohemos. 11, 12. Pseudosynodus habita a Calixtinis schismaticis, et ejus canones. 13. Crucesignatorum successus in bello Bohemico. 14. Samagitæ ad Christum traducti Martini litteris recreantur. 15. Discordiæ inter regem Poloniæ et ducem Lituaniæ. 16. Spes de Græcorum reductione. 17. De Granatensibus debellandis agitatum ; ad quod Martinus regi Castellæ favet. 18. Post prælia et cædes Anglus rex Gallicis regionibus potitur, multa pollicetur Martino favore Ecclesiæ. 19-21. Henricus Anglus et Delphinus sollicitati ad pacem a Martino, missis litteris et legato Nicolao Albergato. 22. Ditionis Pontificiæ res curat Martinus. 23. Genuenses in servitutem redacti.

MCDXXII. 1, 2. Turcæ in Orientale imperium irrumpunt, Constantinop. obsident ; Martinus reges et principes excitat ; Græcos ad ejurandum schisma hortatur. 3. Legatus ad Emmanuelem imp. missus.

4. In Christianos ferentes opem Turcis Martinus pœnas sancit. 5-14. Acta legationis gestæ Constantinopoli a nuntio Apostolico Antonio Massano circa unionem Ecclesiarum. 15. Responsum Joannis imp. ad Martinum V circa idem. 16, 17. Furentibus in Bohemia factionibus hæreticis, Martinus Ecclesiasticos viros arma in eos tractantes a censuris immunes declarat. 18, 19. Ad reprimendos Bohemorum impetus solemne colloquium indicitur Nurembergæ, ad quod Martinus invitat Sigismundum. 20. Sancitum in colloquio delendos internecione hæreticos. 21, 22. Bohemi a Polono auxilio conquirunt, quæ Martinus avertere nititur. 23. Novæ hæreses in Anglia. 24. Deistarum hæresis. 25. Repullulant Lunani schismatis reliquiæ. 26, 27. Joannes Armeniaci comes schismaticus in judicium vocatur a Martino. 28. Henricus V Angliæ rex moritur, cui succedit Henricus VI. 29. Martini studia pro pace instauranda, et vindicanda libertate Ecclesiastica in Anglia. 30-32. Sabaudiæ dux ad concordiam urgendam sollicitatus inter Gallos et Anglos, addito legato Apostolico. 33. Carolus VII rex Galliæ, legitimus a Martino habitus, datis ad eum litteris. 34, 35. Contentio pro regno Neapolit. inter reges Siciliæ et Aragoniæ. 36. Edita a Martino pro Judæis sanctio.

MCDXXIII. 1, 2. Ticinense Concilium, et de eo Martini litteræ ad episcopos et Sorbonicos. 3, 4. Internuntii a Martino missi ad Ticinense Concilium, quod, lue grassante, transfertur Senas. 5, 6. Sanctiones adversus schismaticos. 7. Petri e Luna obitus, et novi antipapæ creatio ope Alfonsi regis. 8, 9. Valentini Paniscolam obsidere deliberant; dum Alfonsus schismaticos fovet : de qua re Martini litteræ. 10. Martinum ad Senense Concilium profecturum retinent Alfonsi et Senensium malæ artes. 11. Senenses increpat Martinus libertatem Concilii vindicans. 12. Alfonsi iras ob regnum Neapolit. mitigat Martinus. 13. Inter Alfonsum et Joannam aspera contentio de regno Neapolit. 14. Martinus Joannæ regnum confirmat, Aragonii rebus in deterius lapsis. 15. Adversus Hussitas comparata expeditio. 16. Habita Synodus Lancitiensis ad tutandam Poloniam ab hæresi. 17. Poloni præsules pacis interpretes inter principes Polonos et Sigismundum. 18, 19. Apparatus bellicus contra Bohemos, augente studia Martino pro hæresi abolenda. 20. Hæreticorum immanitas. 21. Cantuariensis archiep. temeritas Jubilæum indicentis. 22. Denegata episcopo Herefordensi venia abdicandi episcopatum. 23. Creatio cardinalium. 24. Inter Castellanum et Aragonum fœdus initum. 25. Rex Castellæ sui spes ingentes concitat. 26. Turcæ minantur Constantinopolim. 27. Divinæ liberalitatis exemplum insigne.

SUMMARIUM

TOMI XXVIII

MCDXXIV. 1. Turbæ in Concilio Senensi excitatæ, ad quas sedandas Toletanus archiepiscopus sollicitatus. 2. Damnata Petri e Luna memoria. 3. Actum de Græcis ad Ecclesiam Catholicam reducendis, de hæreticis Bohemis opprimendis, de disciplina restituenda, de Romana curia componenda. 4. Leges cardinalibus datæ. 5. Indicta Basileensis Synodus a Senensi. 6. Commoniti Basileenses de celebranda Synodo Basileæ. 7. Censores fidei in variis provinciis constituti. 8. Principum consilia de Bohemis hæreticis opprimendis, et litteræ Apostolicæ ad Sigismundum Romanorum regem. 9. Sigismundus Lithuanus Bohemos hæreticos tuetur; unde anathemate a legato perculsus, cujus sententiam Pontifex confirmat. 10. Vetita cum hæreticis commercia mercatores exercent, qui propterea anathemate et pœnis devincti. 11. Polonus rex Bohemicam coronam offerentibus hæreticis bellum denuntiat, ni errores deponant. 12. Missus a Polono in Bohemos exercitus. Regi Poloniæ affinitate junctus Martinus. Carthusiani in Poloniam vocati et missi. 13. Martini studium de SS. reliquiis religiose asservandis. 14. Recuperandæ ditioni Ecclesiasticæ fœdus init cum duce Mediolanensi Martinus. 15. In obsidione Aquilæ Braccius captus et cæsus. 16. Martini litteræ de parta victoria, ex qua Perusium aliæque urbes in Pontificis potestatem rediere. 17. Genuensium in regno Neapolitano egregiæ res gestæ. Recuperata a rege Ludovico Neapolis. 18. Mediolanenses inter et Florentinos dissidia ob Forolivii principatum; ex quo Bononia in periculum adducta. S. Bernardini Senensis prædicatio. 19. Rex Scotiæ ex Anglico carcere dimissus. 20. Jus Ecclesiasticum a Carolo VIII rege Galliæ defensum. 21. Mulierculæ impostura in Synodo Lugdunensi damnata. 22. Puella Schiddensis sola Eucharistia vitam sustentat. 23. Inter Græcos et Turcas induciæ, non tamen proficuæ Christianis.

MCDXXV. 1. Cardinalis Fuxensis in Aragoniam legatus missus sedandi schismatis causa. 2-4. Legatum recipere renuit Alphonsus rex, in quem propterea legibus agere decernit Martinus, datis ad Castellæ regem litteris. 5. Caroli regis Navarræ obitus, cui succedit Joannes Aragonius. Inter Aragonios, Genuenses et Florentinos varia belli discrimina. 6. Pacem inter Anglos et Gallos promovere nititur Martinus. 7. Anglus potentiam suam jactans a Martino commonitus. 8. Carolum Galliæ regem iniquas juri Ecclesiastico leges abrogantem commendat Martinus. 9. Jacoba Bavara, viro dimisso duce Brabantiæ, ducit Humphridum ducem Glocestriæ, unde dissidia et certamina. 10. Consulit Burgundo Pontifex ut uxorem ducat. 11. Dissidia inter regem Daniæ et Sclevicenses principes componere curat Pontifex. 12. Ericus rex ex peregrinatione Terræ-Sanctæ reversus consecrat Christo arma in hæreticos. 13. Koributus regis Poloniæ nepos confirmat hæreticos Bohemos in pertinacia. 14. Rex Poloniæ hæreseos odio nepotem Bohemorum regem bello appetit; ad quod dux Lithuaniæ etiam sollicitatus. 15-18. Exercita in hæreticos censura, datis ad id litteris Apostolicis. 19. Christianæ disciplinæ instaurandæ navata opera præsertim in Corsica. 20. Christiani divenditi Turcis a mercatoribus, in quos Martini papæ Constitutio. 21. Methone a Turcis vastata et Cyprus; ubi viri nobilis martyrium.

MCDXXVI. 1-6. Regis Aragonum defectio, in quem Pontificium edictum. 7. Ægidius Munio, procurante Alphonso, antipapali diademate insignitus. 8. Reges certiores facti de vocato in jus Alphonso. 9, 10. Joannes comes Armaniaci pervicax in schismate, contra quem Pontificium

edictum. 11-14. Conradus Pragensis archiepiscopus fautor hæresis damnatur. 15. Mercatores deterriti a commeatu cum hæreticis, in quos et viri principes incitati. 16. Catholici ab hæreticis in acie victi. 17. Hæreticorum irruptio in Lusaciam, et eorum immanitas. 18. B. Joannes Capistranus oppositus Fraticellis. 19, 20. Arrogata a politicis Anglis Sacerdotiorum conferendorum auctoritas quo nomine episcopus Wintoniensis a Martino increpatus et excitatus. 21. Initum fœdus in Mediolani ducem. 22. Turcarum in Negropontum irruptio; et de Græcis Ecclesiæ conciliandis actum. 23. Cyprus ab Ægyptio divexata; et cur vetita a Pontifice peregrinatio ad Terram-Sanctam. 24. Cypri miserandum excidium, et Christiani cæsi et capti. 25. B. Nicolaus Albergatus pacis interpres missus, et litteræ ad Genuenses datæ ad ferendam opem Cypro. 26. Novi cardinales creantur.

MCDXXVII. 1. Creatus in Bohemos legatos cardinalis Anglus. 2. Rogatus Angliæ rex ut faveat expeditioni Bohemicæ. 3. Admissum ab Henrico cardinale legationis munus. 4, 5. Expeditionis Bohemicæ discrimina. 6. Cladem luget Pontifex. 7, 8. Pilzinenses a disceptando cum hæreticis deterrentur. 9. Decreta a Martino nova expeditio in hæreticos. 10, 11. Bohemi hæretici de conversione agunt. 12. Sigismundus Zischam sibi conciliat, qui tamen impius moritur. 13. Germani dissidiis impliciti, et censura fidei instituta. 14. Wicleffi ossa exuri jussa. 15. Labefactatum in Anglia jus Ecclesiasticum Martinus restituendum curat. 16. Cantuariensis archiepiscopus a Martino admonitus. 17. Poloniæ rex tentat muneribus Martinum corrumpere, a quo de hoc et aliis admonetur. 18. Moniti Angliæ senatores de restituendo jure Ecclesiastico. 19. Violata a Lusitano Ecclesiastica immunitas. 20. Aragonius in judicium vocatus. 21. Cardinalis Fuxensis in Aragoniam ingressus. 22. Inter regem Aragonium et legatum Apostolicum pactiones sancitæ. 23. Cyprius rex redemptus. 24. Miraculum ingens B. M. Virginis opera editum.

MCDXXVIII 1. Rex Aragonum obsequia defert Sedi Apostolicæ. 2, 3. Pax composita in Italia inter Mediolanenses, Venetos et Florentinos. 4. Rebus ad pacem vergentibus in Italia, Turcica potentia augetur in Oriente. 5, 6. In Bohemos decretum a Germanis bellum, de quo litteræ Pontificiæ ad principes. 7, 8. Fraticelli in Piceno grassati, contra quos animadversum. 9. Angli Gallicanas Ecclesias diripere tentant, in quos Joanna virago divinitus excitata. 10. Miraculum B. Mariæ Virginis.

MCDXXIX. 1, 2. Ægidius Munio antipapatu se abdicat. 3. Alphonsus Borgia commendatus de impenso opere. 4, 5. Ægidius cum schismaticis ad obedientiam coram legato Apostolico admissus dat juramentum, et ad episcopatum Balearicum evehitur. 6. Anticardinales falsæ dignitatis insignia exuunt. 7-9. Dertusensis Synodus indicta et habita a legato, in qua plura circa fidem et mores decernuntur. 10. De bello inter reges Hispaniæ oborto. 11. Decretoria Martini adversus comitem Armaniacum sententia. 12. Redit ad gremium Ecclesiæ Armaniacus. 13, 14. Wladislaus rex Poloniæ jus Ecclesiasticum lædit, quem proinde corripit Martinus. 15. Florentini clero imponunt vectigalia. 16, 17. Hussitarum immanis furor, contra quos Anglica expeditio parata in Gallos traducitur. 18. Mira Joannæ puellæ facinora in Gallorum auxilium. 19. Turbæ in regno Neapolitano excitatæ, et Bononienses domiti. 20. Instaurata decreta de colenda solemni pompa Eucharistia, et datæ indulgentiæ. 21. De liberandis captivis a Saracenis tentis actum. 22. Conradini Ordinis Prædicatorum et Joannis Gersonis pia mors.

MCDXXX. 1. Hæreticorum in Germania excursiones. 2, 3. Joanna puella capta ab Anglis et supplicio affecta. 4. Burgundum Carolo regi Gallorum conciliare nititur Pontifex. 5. Synodi Tarraconensis Acta confirmata a Martino, et creatio cardinalium. 6. De Franciscana familia reformanda, auctore B. Joanne e Capistrano. 7. Witoldi ducis Lithuaniæ mors, qui delatam ab hæreticis coronam spreverat. 8. Græcorum res in diem collapsæ.

MCDXXXI. 1. Julianus cardinalis Cæsarinus legatus contra Hussitas. 2. Martini papæ V obitus et ejus memoria vindicata. 3, 4. Eugenii IV papæ electio, et ejus primordia et laudes. 5-7. Gesta in conclavi a Pontifice confirmantur, subjecto Diplomate. 8, 9. De suscepto Pontificatu litteræ Encyclicæ ad præsules et principes. 10. Columnenses turbas in Urbe movent, et læsæ majestatis lege damnantur. 11. Contra Columnenses parata arma, et Hugo episcopus legatus in Campania. 12, 13. Columnenses domiti, et Senenses per litteras Pontificias emolliti. 14, 15. Missus cardinalis Albergatus ad componendos Anglos et Gallos, irrito tamen successu. 16. Reges Hispaniarum ad concordiam vocati. 17. Cardinali Cæsarino legato in Germania data imperia ut Basileensi Synodo præsideret. 18. Hussitis hæreticis exstirpandis curæ impensæ. 19. Bellum apparatum in Bohemos hæreticos, et infeliciter confectum. 20, 21. Cœpta Basileensis Synodus, et cur Bononiam translata. 22. Legati cardinalis Cæsarini litteræ ad Eugenium contra translationem Concilii. 23, 24. Patres Basileenses Hussitas invitant ad disceptandum. 25. Eugenius Basileensium opinionem damnat, et soluta Synodo Bononiensem indicit. 26-30. Sigismundus imperator, et præsertim Julianus cardinalis legatus, multis allatis

rationibus Eugenium a proposito dimovere conantur. 31. Sigismundus rex corona ferrea Mediolani redimitus. 32. Galeottum Malatestam pietate insignem saluberrimis monitis urget Eugenium. 33. Ambrosii monachi litteræ ad Eugenium cum libro S. Bernardi *de Consideratione*. 34. Dominicus Capranica cardinalis infensus Eugenio et demum reconciliatus. 35. Thessalonica et aliæ urbes sublatæ a Turcis; Cyprus opem implorat, cujus rex moritur.

MCDXXXII. 1-3. Sigismundus imperator ad Eugenium de instauranda Synodo Basileensi dat litteras, adductis ad rem causis. 4, 5. Basileenses pertinaces invitant Bohemos, et Eugenio resistunt, 6. Gallicani præsules de non dissolvenda Synodo Basileensi solliciti. 7. Sollicitati Angli ut Basileensi Synodo faveant. 8, 9. Sessiones Conciliabuli Basileensis. 10. De Bohemis ab hæresi revocandis agit Pontifex cum rege Poloniæ. 11. Acta temeraria Basileensium. 12-14. Nuntii Pontificii ad Basileenses gravibus orationibus eos ab incœptis dehortantur. 15, 16. Basileensium responsio futilis et fallax. 17, 18. Insignes viros consulentes deterret Eugenius ne Basileam adeant, episcopos varios ad se convocat, Sigismundum adhibet, Basileensibus nefaria usque molientibus. 19. Legatos mittit Eugenius Basileam cum plena potestate instaurandi ibi Concilium. 20. Monita Eugenii ad Senenses, et curæ adhibitæ pro pace Italiæ. 21. Acta cum Sigismundo de rebus componendis, et de ejus adventu in Urbem. 22, 23. Turbæ in regno Neapolitano; infelix exitus Carraccioli; Avenionensis comitatus præfectura. 24. Bernardinus Senensis a calumnia hæreseos vindicatus.

MCDXXXIII. 1, 2. Ad Concilium Basileæ instauratum accedunt Bohemi, cum quibus disceptatio habetur. 3, 4. Eugenio cum Basileensibus clementer agenti hi acrius resistunt. 5, 6. Litteræ Eugenii de instaurato Basileensi Concilio. 7, 8. Septemviri ad Synodi patrocinium suscipiendum excitati, et legati cardinales creati. 9-11. Apostolicas litteras Basileenses respuunt, temere et insolenter contra Eugenium pugnantes. 12, 13. Pacta fœdera, pax conciliata antequam Sigismundus Romam accederet, coronam accepturus. 14. Sigismundus Romæ coronatus dat juramentum. 15, 16. Insigne edictum dat Sigismundus de libertate et immunitate Ecclesiastica et ex Urbe discedit. 17. Basileenses abdicationis pœnam Pontifici intentant. 18, 19. Eugenii litteras pro concordia datas male acceptant Basileenses in protervia obstinatissimi. 20. Rescissa Basileensium gesta contra Pontificem. 21. Basileensium objecta plane diluta per litteras Eugenii apologeticas. 22. Basileenses reprimit dux Bavariæ ne in schisma erumpant. 23, 24. Sigismundi imperatoris opera et præsentia Basileenses multa pollicentur. 25. Nicolaus e Fortebrachiis et Carolus Malatesta Pontifici infensi. 26. Grave bellum conflatum in Eugenium a duce Mediolanensi. 27. Cardinales a Basileensi Concilio ad ducem Mediolanensem missi. 28. Oratores Concilii ad imperatorem Constantinopolitanum; Turcarum in Oriente progressus; Alphonsi regis Aragonii super Siculo regno conatus. 29. Missi ab Eugenio ad Barbaricas gentes præcones Evangelici. 30. B. Laurentius Justinianus creatus episcopus Venetiarum sanctitate insignis. 31. B. Lidwinæ felix obitus. 32. Francisca Romana sanctimonialium Ordinem instituit.

MCDXXXIV. 1. Oratores missi a principibus ad Eugenium de rebus Concilii. 2. Turrecrematæ responsum ad singula objecta Basileensium contra Eugenium. 3-5. Eugenius pacis studio molliter Pontificiam auctoritatem tutatur apud Basileenses. 6, 7. Dux Mediolanensis fingit se creatum Italiæ legatum a Concilio, quem Sigismundus imperator increpat ac reprimit. 8, 9. Rebellione Romanorum exorta, Eugenius fuga sibi consulens Florentiam adit. 10. Datæ ab Eugenio ad Basileenses litteræ. 11, 12. Romani post varias vices ad obsequium Pontificis reducti. 13. Basileensium objecta contra Pontificis auctoritatem diluuntur a Turrecremata. 14. Pontificii legati ad iniquum sacramentum adacti, et exclusi a præsidentia. 15, 16. Græcorum oratores de conjunctione Ecclesiarum agunt. 17. Litteræ Eugenii ad Basileenses circa reductionem Græcorum. 18. Trapezuntinus imperator et Armenii ad Ecclesiæ gremium invitati. 19. Sultani Ægyptii minæ in Rhodios irritæ. 20. Contra Turcas in Macedoniam irruentes sacra indicta expeditio. 21. Canariarum insularum incolis ad fidem conversis consulit Eugenius. 22-24. Hæretici Bohemi in factiones divisi insigni victoria deleti. 25. Theodoricus archiepiscopus Moguntinus. 26. Edita sanctio adversus Simoniacos. Wladislai Poloniæ regis pie gesta et obitus. 27. Subrogatus in ejus locum Wladislaus III ejus filius quem salubriter monet Eugenius. 28. Ludovici Andegavensis obitus. 29. Regularium disciplinæ instaurandæ data opera. 30. Civilia Gallorum bella sublata, et Amedæi ducis Sabaudiæ secessus. 31. Trium Magorum reliquiæ cultæ Coloniæ.

MCDXXXV. 1, 2. Constitutæ a Concilio in clericos libidinosos pœnæ et latum edictum ad exhauriendum Pontificis ærarium. 3-5. Legati Pontificii et Basileenses missi ad conventum Atrebatensem pro concilianda pace inter Gallos et Anglos. 6. Nefaria lis mota apud Basileenses ab archiepiscopo Turonensi. 7. Iniquæ lites motæ a Basileensibus Pontifici, qui tamen instaurandæ disciplinæ studet quam maxime. 8. Basileenses discrepantia paciscuntur cum Græcis ab iis quæ paciscitur Eugenius circa locum Concilii. 9. Damnati Commentarii Augustini Romani. 10. De pace actum inter Pontificem et ducem Mediolanensem, Florentinos et Venetos.

11. Bononia Pontifici restituta. 12. Mortua Joanna II Neapolitani regni jura ad Sedem Apostolicam devoluta. 13. Aragonium et Andegavensem de regno Neapolitano certantes Pontifex edicto deterret. 14. Alphonsus Aragonius victus a Genuensibus et cum rege Navarræ captus. 15. In partes Renati Andegavensis inclinat Eugenius. 16. Angliæ rex jus Pontificium invadens monetur ab Eugenio.

MCDXXXVI. 1. Basileenses auctoritatem Pontificiam opprimere meditati plura sibi arrogant. 2-15. Libellus Apologeticus pro Eugenio. 16, 17. Actum per legatos cum Bohemis hæreticis, et pactiones confectæ circa usum Eucharistiæ. 18. Gratulatur Eugenius Pragensibus pacis consilia suscepisse. 19. Bohemi in communionem admissi, quibus nonnulla iniqua indulget Sigismundus. 20. Pragæ magnis honoribus exceptus Sigismundus Catholicum cultum instaurat, hæreticos punit. 21. Nova Eugenii studia pro Renato Andegavensi. 22. Anglicum bellum componere studet Eugenius. 23, 24. Reges Lusitaniæ et Castellæ de Africana expeditione certant. 25, 26. B. Didacus apud Canarienses Evangelium propagat; quos etiam bene instituit episcopus Robicensis. 27. Eugenii studium pro Blachis, Bulgaris Moldavisque a schismate revocandis. 28. Jus Ecclesiasticum violatum in Lusitania, quare admonitus rex ab Eugenio. 29-31. Ecclesiastica libertas in Scotia violata per Eugenium vindicatur, datis litteris ad Jacobum regem et missis internuntiis. 32. Jacobus rex Scotiæ a patruo peremptus. 33. Dirempta Trevirensis archiepiscopatus lis.

MCDXXXVII. 1, 2. Gravis de loco Concilii designando contentio, obsistentibus Eugenio Basileensibus. 3, 4. Basileensibus in pertinacia hærentibus, Græci palam in Concilio protestantur. 5-7. Actum de celebrando in Italia Concilio. 8, 9. Confirmat Eugenius decretum Basileensium de eligenda ad Concilium civitate Italica. 10. Missi internuntii Apostolici, et data regibus monita ut Græcis faveant. 11. Pacta cum Græcorum oratore de adventu et loco Concilii, et nuntius missus ad imp. et patriarcham adducendos. 12. Tarantasiensis archiepiscopus creatus legatus a latere. 13. Sanior pars Basileensium insignienda nomine Concilii a Græcis recognoscitur. 14. Basileensium factiosorum ad Græcos legatio. 15. Seditiosi Basileenses vim inferunt præsidi Apostolico. 16. Eugenius in jus vocatus a seditiosis Basileensibus. 17. Indictum ab Eugenio Ferrariæ Concilium. 18. Basileenses mendaciis et calumniis Eugenium impetentes refelluntur et odio sunt apud pios. 19. Decretum Basileensium de mulcta imponenda sacerdotiis irritum declarat Eugenius. 20. Sigismundi imperatoris pietas et religio. 21. Turrecrematæ Commentarii de Eucharistiæ sacramento. 22, 23. Bohemi agunt cum Concilio de communione sub utraque specie. 24. Sigismundi imperatoris obitus et Africana expeditio infelix contra Sarracenos. 25. Alphonsus Aragonum rex Neapolitanum regnum invadit et Basileensibus favet, cum duce Mediolanensi fœdere junctus. 26. Pyrrhus abbas Casinensis proditor Eugenii exauctoratus. 27-29. Magorum plura et infanda facinora. 30. Joannes Vitellescus card. creatus.

MCDXXXVIII. 1. Cœpta Synodus Ferrariæ, præside Nicolao Albergato. 2. Sessio prima de legitima translatione Concilii, et damnati Basileenses factiosi. 3, 4. Eugenius Ferrariam accedit, et in cœtu episcoporum sua pia studia exponit. 5. Contra Basileenses lata Constitutio. 6, 7. Patriarcha et imperator Græcorum Venetiis Ferrariam adeunt, furentibus invidia Basileensibus. 8, 9. Argutiæ et sophismata Basileensium contra Pontificis auctoritatem diluta. 10. Renatus rex Neapolitanus ad Ferrariense Concilium oratores mittit. 11. In promulgatione Ferrariensis Concilii quo ordine et habitu consederint Patres. 12. Decretum de congregatione Concilii Ferrariæ. 13. Eugenii litteræ ad Carolum regem pro Basileensibus intercedentem. 14. Carolus ad Basileenses deficit, Pragmaticam Sanctionem edit; Henricus Angliæ rex erga Sedem Apostolicam bene affectus. 15. Colloquium de Purgatorio habitum inter Græcos et Latinos. 16. Pro expensis in Græcorum negotio necessariis spiritualia privilegia collata, et decimæ jussæ. 17. Bessarionis oratio hortativa pro Ecclesiarum conjunctione, quam excipit archiepiscopus Colossensis. 18, 19. Certatum de additione *Filioque* contra Marcum Ephesinum. 20. Sequitur disceptatio de verbo *Filioque* et de Purgatorio. 21. Exorta pestis Ferrariæ et ab Eugenio indicta expeditio in Turcas. 22. Studia Eugenii pro sedando bello in Bohemia. 23. Albertus creatus Cæsar. 24. Hæretici in Hungaria grassantes pœnis mulctantur. 25. Fures sacrilegi in Urbe puniuntur. 26. Obitus Jacobi olim regis Neapolitani et Eduardi Lusitaniæ regis.

MCDXXXIX. 1, 2. Ob luem translatum Ferraria Florentiam Concilium. 3. Eugenii Florentiam ingressus et deinde patriarchæ et imperatoris Græcorum. 4, 5. Disceptatum de verbo *Filioque* et tandem Græci conveniunt. 6-8. Josephi patriarchæ obitus in communione Catholica, et post disceptationes de controversiis latum et lectum decretum de conjunctione Orientalis et Occidentalis Ecclesiarum. 9. De reductione Græcorum litteræ Encyclicæ summi Pontificis. 10. Subsidia Græcis in Turcas sollicitat Eugenius. 11. Fantinus Cretensis in Græcia et Isidorus Kiovensis archiepiscopus in Russia legati. 12-16. Armenii fidem Catholicam in Synodo recipiunt. 17. Episcoporum Armenorum jurisdictioni consulit Eugenius, et reductioni Judæorum

et Æthiopum. 18. Extracta Synodus Florentina ob Basileensium schisma. 19, 20. Conventus Moguntini et Basileensium tumultuaria decreta contra Pontificis auctoritatem. 21. Basileensium acta nefaria, duce pseudocardinali Arelatensi. 22, 23. Albertus Cæsar frustra exoratus a Pontifice ut schismaticos compesceret. 24. Francorum rex pacis Ecclesiæ studiosus ad quem litteræ datæ ab Eugenio. 25, 26. Aucti Basileæ tumultus. 27. Pestis Basileenses schismaticos consumit, dum rex Galliæ dux Burgundiæ et rex Angliæ in obsequio erga Pontificem confirmantur. 28-31. Rescissa omnia acta Basileensium et errores damnati. 32-35. Basileensium crescente insania, creatur pseudopapa Amedeus dux Sabaudiæ. 36. Moniti reges ab Eugenio ut coerceant schismaticos. 37. Pragmatica Sanctio in Galliis instaurata. 38. Alphonsum Aragoniæ regem Sedi Apostolicæ conciliare et reges Romanorum et Poloniæ ad concordiam adducere studet Eugenius. 39. Alberti regis Romanorum obitus, et varii reges ab Eugenio ad concordiam allecti. 40. Sanctio Eugenii de cardinalitiæ dignitatis præstantia. 41. Cardinalium numerus valde auctus.

MCDXL. 1-3. Basileenses promulgant Amedeum antipapam, in quos et præcipue Arelatensem sententia anathematis prolata. 4. Schismaticorum vesania, in quos quomodo se habuerit Carolus rex Galliæ. 5. Sollicitatus rex Carolus ut Pragmaticam Sanctionem tollat. 6. Anglorum rex Henricus constantissimus in obsequio Sedis Apostolicæ. 7, 8. Dux Mediolani et Hispani exsecrantur antipapam, in quem dat litteras Encyclicas Eugenius. 9. Poggius Florentinus in Amedeum invehitur. 10. Aucta ex interregno insolentia antipapæ et Basileensium, quorum sophismata diluuntur. 11. Cædes cardinalis Vitelleschi, pugna et victoria contra ducem Mediolanensem : Ludovicus patriarcha Aquileiensis et cardinalis. 12. Fridericus III ad imperium evectus. 13. Alphonsus Aragonius regnum Neapolitanum sibi vindicans bella movet. 14. Tumultus graves concitati in Hispania quos compescere nititur Pontifex. 15. Pia S. Franciscæ Romanæ mors et miracula. 16. Marcus Ephesinus schismatis instaurator. 17. Circa processionem Spiritus sancti diluta sophismata Græcorum. 18. Controversia de fermentato. 19. De Paschali communione declaratio.

MCDXLI. 1. Jacobitæ Orientales conciliati Romanæ Ecclesiæ. 2. Oratores Æthiopum missi ad Eugenium. 3. Habita oratio a legato Æthiopum. 4. Nicodemi abbatis Æthiopum litteræ ad Pontificem pro unione Ecclesiarum. 5. Constantinopolitanus imperator schismatis delendi curas remittit. 6. Vetiti Latini a Græcorum communione abstinere. 7. Anathema latum in hæreticos et in Amedeum antipapam. 8. Ludovicus episcopus Visensis simulat resipiscentiam. 9-12. Gallorum regis ad Eugenium legatio postulantis generale Concilium. 13. Rex Castellæ Eugenii causam tuetur. 14. Wladislaus rex Poloniæ Eugenio adhæret. 15. Cæsar Eugenio Ladislaum puerum commendat. 16. Fœdus init Eugenius adversus Alphonsum cum Genuensibus. 17. Constituta forma judiciaria adversus Alphonsum regem. 18. Mediolanensis ducis cum Liguribus et Florentinis bellum, quod continuo componitur; principis Atestini demissio insignis et mors. 19. Exortæ in aula Castellana turbæ. 20. Indultum equitibus Calatravensibus ne castitatis votum nuncupent.

MCDXLII. 1. Traductum Florentia Romam Concilium. 2-6. Synodalia decreta de multis gentibus revocatis ad Romanam Ecclesiam quibus data formula Fidei. 7. Eugenii decreta referunt Æthiopes inter veterum Conciliorum decreta. 8. Patriarcha Alexandrinus conjunctus Ecclesiæ Romanæ. 9, 10. Ludovicus cardinalis Arelatensis exauctoratus ; dux Britanniæ ut a Basileensium doctrina caveret instructus. 11, 12. Alphonsus Neapoli potitur ; Franciscus Sfortia perfidiæ nomine ab Eugenio lata sententia damnatur. 13. Excitata ab Eugenio subsidia contra Turcas, qui in prælio vincuntur. 14. In Aquitania Anglos inter et Gallos certatum : Lusitanorum res bellicæ in Africa. 15. Consultum Hispanis ne Judæorum consortio inquinentur. 16. Insignis miraculum Virginis ope editum.

MCDXLIII. 1-5. Fœdus ab Eugenio sancitum cum Alphonso ad quod firmandum pacta conventa. 6, 7. Confert Eugenius Alphonso regni utriusque Siciliæ jus fiduciarium. 8. Diplomata Pontificia de adoptione Alphonsi, de ejus successoribus in regno, de restitutione Ecclesiarum, de redintegrandis Neapolitanæ coronæ juribus. 9. Commendatus ab Eugenio Alphonsus. 10, 12. Expeditio in Africam indicta. 13-19. Turcis longe lateque grassantibus et graviora in dies minitantibus, Eugenius sacram jubet expeditionem. 20. Turcæ fusi ab Hungaris ; unde rerum conversio in Macedonia et aliis provinciis. 21. Scanderbegi insignis victoria in Turcas, de qua ei gratulatur Wladislaus rex. 22. Data opera pro comparatione classis in Turcas, et pro convalidanda conjunctione Græcorum. 23. Basileensium novatorum ausus de celebrando tertio Concilio. 24. B. Nicolai Albergati obitus et laudes, et Alphonsi Tostati doctrina et sanctitas. 25. Deiparæ auxilium miraculo confirmatum.

MCDXLIV. 1-4. Ad Turcicam expeditionem, Wenceslao duce, parantur subsidia. 5. Frustra tentatur conciliatio inter Anglos et Gallos : Wladislaus contra Amuratem parat bellum. 6. Aranitus Cermenici princeps ad bellum excitatus ab Eugenio, quod Georgius Serviæ despota nefarie retardat.

7, 8. Crucis militiam professuris propositæ indulgentiæ, et Christiani Turcis opem ferentes damnati. 9. Insignis clades Christiani exercitus ad Varnam, cæso Ladislao rege et Juliano cardinali. 10. Rhodii oppugnati ab Ægyptiis strenue defenduntur. 11. Corsica in Pontificiam clientelam reversa. 12. Piceni obsecuti Eugenio, qui et cum Mediolanensibus fœdus init. 13. Ludovicus Gallus signifer Ecclesiæ creatus, qui Helvetios Basileensium fautores acie fudit. 14. Poloni Basileensibus adhærentes admoniti ut resipiscant. 15, 16. Sessio prima Lateranensis Concilii Florentia translati : Abdala Edessæ archiepiscopus schisma abjurat. 17. Falsam opinionem de Spiritu sancto Eugenius Apostolicis litteris damnat. 18. Objectiones schismaticorum de ea re a Bessarione dilutæ. 19. Marcus Ephesinus Græcanici schismatis confirmati auctor, quem refutat strenue Gennadius. 20. Lis mota inter regum oratores. 21. S. Bernardini obitus et miracula.

MCDXLV. 1-11. Jura regni Neapolitani a Pontifice accipit Alphonsus rex, data ad id Bulla Aurea. 12. Casimirus dux Lithuaniæ a Polonis in regem electus, et Conradus episcopus Wratislaviensis restitutus. 13. Ladislaus rex salutatus ab Hungaris, a quibus redintegrata in Turcas expeditio. 14. Versæ ab Amurate vires in Scanderbegum. 15. De classe Pontificia. 16, 17. Georgius Hiero monachus confutator Marci Ephesini qui in sua perfidia moritur. 18. Rhodus oppugnata ab Ægyptiis. 19. Amplissima legatio Marco patriarchæ data adversus Saracenos. 20. Inter Cyprium regem et Nicosiensem archiepiscopum controversia composita ab Eugenio. 21, 22. Cyprii hæretici et schismatici ad fidem orthodoxam traducti. 23, 24. Dardania ad Ecclesiæ conjunctionem revocata opera Stephani regis. 25. Antipapæ conatus in Avenionem ; Odo episcopus Dertusensis pseudocardinalatu se abdicat ; Æneas Sylvius actorum Basileæ veniam ab Eugenio poscit. 26. Horrenda magorum flagitia. 27. B. Bernardini sanctitas miraculis comprobata, et de ejus canonizatione instituta actio. 28. Obitus Antonii cardinalis Corarii.

MCDXLVI. 1. Coloniensis et Trevirensis archiepiscopi exauctorati. 2-4. Quare septemviri defectionem ab Eugenio moliuntur ; unde legationes hinc inde missæ præsertim de novo cogendo Concilio. 5. Schismaticorum inania studia et Germanorum ad Pontificem legatio, duce Thoma episcopo Bononiensi qui cum aliis cardinalis creatur. 6. Burgundiæ dux insectatur schismaticos, quos resipiscentes excipit Eugenius. 7. Infectæ schismate aliquæ Galliæ provinciæ. 8. Amadeus arithmeticus hæreticus. 9. Laurentii Vallæ hæreses qui tamen resipiscit, et veniam ab Eugenio poscit. 10. Hussitica lues in Moldaviam progressa. 11. In Ecclesiasticæ ditionis grassatores et præcipue in Franciscum Sfortiam lata sententia. 12. Rex Alphonsus concitatus in Florentinos qui Sfortiam tuebantur. 13. Ad Boleslaum Mazoviæ ducem litteræ Eugenii.

MCDXLVII. 1, 2. Revocata ad Eugenii obsequium Germania. 3, 4. Publica exsultatio et litteræ Pontificiæ de redintegrata Germania. 5. Pollicetur Eugenius indicturum Concilium in Germania, si reges assenserint. 6, 7. Basileensium perfidia detegitur ; Eugenius reliquis Germanorum postulatis satisfacit. 8. Nicolaus Tolentinus sanctorum Catalogo adjectus. 9, 10. Ecclesia Wilzenacensis privilegiis ditata ob insigne Eucharistiæ miraculum. 11. Joannis e Poliaco error reviviscens damnatur. 12. Corsicam juris Pontificii asserit Eugenius qui et electioni Romani Pontificis et quieti publicæ consulit. 13, 14. Eugenii papæ virtutes, obitus et laudes. 15. Amedeo antipapa inani spe elato, Nicolaus V papa eligitur. 16. Nicolai primordia et virtutes. 17. Conventus Germanorum apud Aschafemburgium, in quo opera Friderici regis verus Pontifex recognoscitur. 18, 19. Amedeum antipapam ad saniorem mentem redigere omnimode conatur Pontifex opera usus regis Galliæ. 20. Lugdunensis habitus conventus pro schismate tollendo dum Nicolaus ad aberrantes reducendos dat litteras. 21. Gnesnensis archiepiscopus schisma damnans restituitur, et plures reges Ecclesiæ conciliantur. 22. Alphonsus Aragoniæ rex, Philippus dux Burgundiæ et Renatus Siciliæ rex Pontifici obsequentissimi. 23. Gestum a Joanne rege Navarræ bellum cum Castellano, et Fraticellorum hæresis rursus damnata. 24. Religiosa pompa Corporis Domini a cathedrali Ecclesia ducenda. 25. De pace Italiæ restituenda actum ; Philippi Mariæ Mediolanensis ducis mors et mores. 26. Ortam inter Cæsarem et Hungaros controversiam sedare nititur Nicolaus. 27. Græci in Latinos vetera alunt odia. 28. Varia Saxonibus a Nicolao data responsa. 29. Beata Coleta sanctimonia floret.

MCDXLVIII. 1. Clerus populusque Basileensis veniam schismatis poscunt. 2. Galli oratores de pace Ecclesiæ agunt. 3. Pactiones de conferendis in Germania sacerdotiis, et annatæ sanctione Pontificia confirmatæ. 4, 5. Joannis cardinalis legatio et acta in Bohemia circa electionem regis et episcopi Pragensis. 6. Adornata ab Huniade in Turcas expeditio. 7. Huniadis in Turcas irruptio, et prælium triduanum. 8. Decreta legatio pro Alphonso et Florentinis conciliandis ; Mediolanenses a pluribus appetiti. 9. Clandestina matrimonia vetita in Andegavensi synodo ; et quæstiones de indulgentiis et confessione et potestate Pontificia imprudenter habitæ coerceantur. 10. De transferendis Mariæ Salome et Mariæ Jacobi reliquiis actum. 11. Insigne miraculum S. Barbaræ et alia S. Lidwinæ.

MCDXLIX. 1. Amedeus antipapatum deponit et Ecclesiæ reconciliatur. 2. Regum opera in tollendo schismate. 3, 4. Fallaces antipapæ litteræ in pseudosynodo Lausanensi editæ. 5, 6. Pseudocardinales Basileenses Nicolaum deligunt fictione juris, et honores deferunt Amedeo; schismatis exstinctio. 7, 8. Celebrata Romæ ob deletum schisma publica lætitia; cum pseudocardinalibus pie actum; contentio inter Gnesnensem et Cracoviensem episcopos. 9. In hæresim Manichæam recrudescentem in Bosnia Nicolaus decernit. 10. Vetiti Latini Græcorum ritus usurpare : Amuratis cum principibus Christianis varia certamina. 11. Obitus Palæologi imperatoris. 12. Inter Neophytos et Christianos veteres lis mota. 13. Nicolaus ancipiti morbo Tolentini implicitus. 14. Nicolai studia pro amplificanda Ecclesiæ dignitate. 15. Indicit Jubilæum annuum. 16. Violatæ ab Anglis induciæ, qui seditionibus laborant.

MCDL. 1. Insignis Jubilæi anni celebritas multitudine populorum et virorum Romam confluentium. 2-4. Consecrata Bernardini Senensis memoria post diligentem de ejus miraculis inquisitionem. 5. Æneas Sylvius Romam venit. 6. Consulitur iis qui Romam ad jubilæum venire non possent. 7. Huniades expeditionem in Turcas meditatus. 8. Indictæ inter proceres Pannoniæ induciæ. 9. Tartarorum in Poloniæ terras irruptio. 10, 11. Ad sedandas discordias in Germania missus Nicolaus Cusanus cardinalis, optime suo munere functus. 12. Idem cardinalis legationem obit in Bohemia contra Hussitas. 13. In Bosna Manichæi Turcas evocant in Catholicos. 14. Chaldæi in Cypro in veteres errores lapsi; equites Hierosolymitani ad disciplinam revocati. 15. Fœdus initum inter Rhodios et Amuratem, qui in obsidione Croiæ moritur. 16. Mahometes Amurati succedit in imperio. 17. Insula Castrirubei Aragonio permissa, obstantibus equitibus Hierosolymitanis. 18. Subsidia Aragonio pro classe adversus infideles sustentanda concessa; instituta Academia Barcinonensis; conditum Bisuntii gymnasium. 19. Gradensis patriarchatus translatus Venetias; dux Genuensis rosæ aureæ munere ornatus. 20. Pulsi universa Normannia Angli; obitus cardinalis Arelatensis et Amedei.

MCDLI. 1, 2. Mortuo Amurate, Græci in schismate obdurantur, quos sollicite admonet Nicolaus. 3. Confutatæ a Gennadio Græcorum calumniæ; vaticinia de eversione Græcorum. 4. Periclitanti Cypro subvenire nititur Pontifex, et Hispaniæ a Sarracenis vexatæ. 5. Confirmatum decretum pro neophytis; et sanctiones contra Judæos et Saracenos datæ. 6. Decreta contra relapsos in superstitiones, et censor fidei constitutus in Galliis. 7. Nicolai studia pro sedando bello inter Anglos et Gallos. 8. Aquitania subacta a Gallorum rege quem Philelphus ad bellum contra infideles adhortatur. 9. Rex Anglus frustra sollicitatus ad pacem; Cadomensis Academiæ confirmata jura; Glasguensis Academia excitata in Scotia. 10. Legatus in regnum Neapolitanum a Nicolao decretus pro vindicanda Ecclesiæ libertate. 11-13. Hungari a Friderico repetunt Ladislaum regem, cujus educationem postea illi permittunt; colloquia Æneæ Sylvii cum Georgio Podiebratio et cum ipsis Bohemis hæreticis. 14. B. Joannes a Capistrano in Bohemiam missus. 15. B. Joannes, hæreticis infensus, plures Bohemos convertit, a Poloniæ rege invitatur. 16. B. Vincentius Ferrerius miraculorum gloria inclarescit. 17. Privilegiis ditata ædes B. Virginis Hallensis, miraculorum gloria insignis.

MCDLII. 1. Friderici imperatoris in Italiam et in Urbem adventus. 2. Solemnis Friderici III imperatoris coronatio. 3. De imperialibus insignibus collatis Friderico Nicolai litteræ. 4. Æneæ Sylvii oratio nomine Cæsaris habita coram Pontifice et cardinalibus pro Terræ Sanctæ expeditione. 5. Habita a Ladislao rege apud Pontificem oratio, qui Strigoniensis Ecclesiæ privilegia confirmat. 6. Æneas Sylvius in Bohemia et aliis provinciis creatus nuntius Apostolicus. 7. De tutela Ladislai controversiam pro Friderico dirimit Nicolaus. 8, 9. Cardinali Cusano data legatio in Bohemia, qui ad Bohemos hæreticos reducendos multis laborat. 10. Hispani a Granatensibus Mauris divexati. 11. Lusitanus in Mauros sacram expeditionem meditatus ornatur a Pontifice privilegiis. 12. Exactarum a clero decumarum rex Lusitanus veniam poscit et obtinet, cujus honori Pontifex etiam consulit. 13. Anglorum discordiæ civiles. 14. Septentrionales reges mutuis bellis impliciti. 15. Scanderbegus et Ducagnini Albanienses principes in se arma convertunt; Cyprus a Turcis infestata. 16. Mahometis II consilia et apparatus pro expugnanda Constantinopoli, de quo solliciti Genuenses frustra Alphonsum Aragonium excitant. 17. Illæsa inter flammarum globos Eucharistia. 18. Joannes episcopus Leodiensis cur episcopatu se abdicaverit. 19. Pontificis in concubinarios Constitutio.

MCDLIII. 1. Imminenti Constantinopolis excidio Latini nullas ferunt suppetias. 2. Isidorus cardinalis ad Græcos a Nicolao missus, et classis parata. 3. Expugnatio Constantinopolis ob retardata auxilia, et schismati adscripta. 4-6. Quanta horribilia patrarint Turcæ in capta civitate. 7. Classis Pontificia a Turcis intercepta; consilium Æneæ Sylvii de Christianis in Mahometem concitandis. 8. Friderici imperatoris consilia de expeditione Constantinopolitana. 9-11. Concitare nititur Nicolaus Christianos ad Turcicum bellum, datis litteris Apostolicis. 12. Italia civilibus bellis attrita; unde auctæ res Turcicæ. 13. Languida regum consilia de bello in Turcos. 14-16. Reliquiæ Græcorum in schismate obdurantur, quos arguit Gennadius.

17. Sindon delata in Occidentem. 18. Granatenses in Castellam irruptiones agunt. 19. Impostores in Hispania vendunt indulgentias. 20. Edelinus magus. 21. Richardus dux Eboracensis seditionum in Anglia auctor. 22. Sicarii immunitate Ecclesiastica abusi, et de ea re sanctio. 23. Ladislaus Pragæ Bohemica corona redimitus. 24. Stephani Porcarii Romæ conspiratio; studia Nicolai pro libris Græcis comparandis et litteris fovendis.

SUMMARIUM

TOMI XXIX

MCDLIV. 1-5. Ratisponensis et Francofurtensis conventus in quibus sacri belli necessitas, ex eloquenti præsertim Æneæ Sylvii oratione, confirmatur; sed nobile illud consilium ob discordias prinpum Christianorum ad nihilum redigitur. 6. Copiis in Hungaria comparandis præficitur Hunniades. 7. Pax Italica et præcipuæ fœderis conditiones. 8. Propter eximium studium, rosa aurea missa, et possessiones in Africis littoribus a Pontifice Lusitano regi concessæ. 9, 10. Pax Aragonos inter et Castellanos redintegratur. 11. Ad componendas res Prussiæ Nicolaus e Cusa in legationem mittitur. 12. Constitutio Ursini cardinalis adversus luxum muliebrem.

MCDLV. 1, 2. Conventus in Austria de gerendo bello sacro. 3-5. Confirmata pax Italica. 6. Athenæ expugnatæ et Cassa in periculum adducta. 7-9. Lusitanæ coronæ addicta regna Africæ Orientalis per Diploma Apostolicum. 10, 11. Nicolai jamjam morituri oratio ad cardinales. 12-16. Hujus Pontificis pius obitus et præclara gesta. 17. Bessarione amoto, eligitur Alphonsus Borgia qui sibi nomen Callisti Tertii adsciscit. 18, 19. Se Turcis arma illaturum vovet Pontifex, et per legatos varia regna movet. 20-23. Spei melioris interpres S. Antoninus in sua ad Callistum luculentissima oratione. 24, 25. Spondet Bosnæ regi clientelam Pontifex et mittit legatum de conciliandis Hungaris. 26, 27. Card. S. Angeli in Germaniam et Poloniam, necnon Nicolai de Cusa in Angliam legatio. 28, 29. Classi Pontificiæ præfectus Petrus Tarraconensis cum munere cardinalis legati a latere. 30, 31. Pontificis exhortationibus excitati, Alphonsus rex Aragonum et Philippus dux Burgundiæ cruce signantur. 32-36. Orientalibus coloniis gravia mala imminent, faventibus principum Christianorum discordiis. 37, 38. Immunitas Ecclesiastica defensa a Callisto, et repressa in Gallæciis scelera. 39. Indictum Mahumetanis Granatensibus bellum. 40-42. Vincentius Ferrerius sanctis ascriptus. 43, 44. Beati Laurentii Justiniani obitus et laudes. 45-54. Acta Concilii Suessionensis de cultu divino instaurando, et de moribus præsertim clericorum castigandis.

MCDLVI. 1-4. Litteræ Apostolicæ de cruciata ad Alanum legatum in Gallia, quas promulgari vetat rex Carolus, politicorum consiliis irretitus. 5. Plurium, imprimis Delphini, pius ardor, et implorata a Genuensibus regis Anglorum auxilia. 6, 7. Fœdus Italicum ab Alphonso rege confractum, mox a Callisto restauratum. 8-11. Ad bellum sacrum inflammati Lusitani, Genuenses et Alphonsus Aragonius. 12. Cruce signata classis impie ab Aragonia in Genuenses conversa. 13. Pontificiæ classi præficitur Ludovicus cardinalis. 14, 15. Dum universum orbem edomare meditatur Mahometes, navali pugna superatur ab Hunniade. 16-18. Germanos principes litteris et legatis Callistus frustra tentat. 19-23. Humana destitutus ope ad divinam confugit Pontifex indictis precibus. 24-37. Celeberrima de Machomete ad Belgradum reportata victoria. 38, 39. De successu lætus Pontifex, ne inanis fiat conatur. 40-43. Imperatoris et regum torporem insudat excutere suis litteris Callixtus. 44-48. Ad bellum sacrum Lusitani, Itali et Æthiopes ipsi concitati. 49. Pontificius thesaurus a Callisto in Turcas exhaustus. 50. In Ægeo mari res feliciter gestæ. 51, 52. Extincto Hunniadi sufficitur Nicolaus e Wylack. 53-64. B. Joannis Capistranensis pia mors, laudes et miracula. 65-68. Anathemate plectuntur Christiani Christianos opprimentes, Turcis opitulantes et Judæis communicantes. 69, 70. Callisti sanctiones de controversiis in Bohemia dirimendis, et de concionibus in sacello Apostolico habendis. 71-73. Cardinalium creationes et eximia castitatis exempla. 74. Terræ hiatus in regno Neapolitano.

MCDLVII. 1. Instructam a Callisto classem non in Turcas, sed in insulam Cyprum dirigendam curant Pontificis nepotes, qui propterea in vincula conjiciuntur. 2, 3. Mahometi denuo incursionem minitanti adversari rogantur reges. 4-7. Hungaria intestinis dissidiis agitatur; exinde multo dolore afficitur Pontifex. 8, 9. Pacem inter regem Hungariæ et imperatorem conciliare nititur Callistus. 10, 11. Ladislaus fœdus jungit cum Friderico, et inducias Turcicas rumpit. 12, 13. B. Jacobus Picens B. Joanni Capistranensi suffectus. 14-16. Ladislai mors pia, sed rei Christianæ funesta. 17-20. Bosniæ rex ad bellum sacrum se accingit, quem Callistus tum legatis et litteris stimulat, tum decumis amplissimis adjuvat. 21-26. In Macedonia Scanderbergus Mahometis impetum sustinet solus, inter omnes principes de Ecclesia optime meritus. 27, 28. Scanderbergi fortitudo, et Epirotarum nonnullorum principum defectio. 29, 30. Insignis perfidia Pauli Craiensis, schismatis germina serentis. 31-33. Ingens lætitia ob multa navalia prælia feliciter gesta. 34, 35. Callisti studia pro regibus, præsertim Septentrionalibus, ad sacrum bellum inflammandis. 36-38. Indicti a Pontifice solemnes Christianorum principum cœtus. 39-50. Injustæ Germanorum querelæ confutatæ. 51-58. Galli principes et clerici, inter quos eminet Academia Parisiensis, non solum opes solvere recusant, sed ad futurum Concilium Generale provocant, haud obnitente legato cardinale Æduensi. 59. Classem auro decumano comparatam, non in Turcas, sed in Anglos convertit Carolus. 60-62. Suecia concussa bellis, Carolo rege ejecto, cum Dania et Norwegia conjungitur sub uno Christierno qui causam Christi despicit. 63, 64. Frustra conatur Callistus ut inter Genuenses et Alphonsum Aragonium pacem componat. 65. Laudantur et Sabaudus et Leodienses Pontificis votis obsequentes. 66-68. Minorita ad Usumcassanum et Georgianos missus. 69. Principes Babylonici ad defectionem sollicitati. 70, 71. Castellani in Granatenses bellantes crucis symbolo insigniuntur. 72. In Navarra dissensiones. 73-80. Bulla de institutione festi Transfigurationis. 81-88. Osmundus episcopus sanctorum Albo repositus. 89. Spina Dominica stupendo miraculo flores producit. 90, 91. Exorti in Longobardia hæretici. 92. Reginaldus Pecokius, episcopus Cicestrensis, Wicclefiana hæresi implicitus. 93. Marmora ex Ecclesiis extrahi vetatur.

MCDLVIII. 1-5. Procurante Callisto, Huniadis filius e carcere ad thronum Hungaricum evectus. 6-10. Congratulatoriæ Callisti ad Matthiam litteræ. 11-13. Fœdus Christianorum principum sollicitat Pontifex, et inducias cum Turco pangi vetat. 14-17. Scanderbegus, licet a nepote traditus, de Turcis insignem reportat victoriam. 18, 19. Legatus ad constantiam incitatus; dissidia Germanica et Hungarica sedata; classis instructa. 20-28. Inter multos Bohemici regni æmulos rex creatur Podiebratius, cujus fraudes mox detectæ. 29, 30. Genuenses oppressi ab Alphonso Aragonio, qui in medio belli ardore moritur. 31-34. Callistus Neapolitanum regnum ad Ecclesiam Romanam jure devolutum pronuntiat. 35, 36. Venetos ad arma in Turcas, Navarræ regem et filium ejus ad concordiam, Alphonsum ad Ecclesiasticas immunitates colendas hortatur Pontifex. 37-39. Inter Rothomagensem et Lugdunensem archiepiscopos de primatu, necnon inter Florentinum et Dominicanos de ordine servando in processionibus Corporis Christi controversia dirimitur. 40, 41. Callisti obitus et eximiæ dotes. 42, 43. Cardinalis Capranicæ mors et virtutes. 44. Mors Joannis regis Cypri.

HIC INCIPIT SEPTIMUS RAYNALDI TOMUS IN PRIORIBUS EDITIONIBUS.

1-4. Callisto suffectus Æneas Sylvius, cui Pii II nomen inditur. 5-8. Pactiones inter cardinales initæ. 9-12. Res a Pio II præclare gestæ ante suam ad Pontificatum evectionem. 13. Encyclicæ Pii litteræ. 14-18. Indicti ab eo Mantuæ Christianorum principum conventus. 19. Gratulatoria oratio S. Antonini ad Pontificem nomine Florentinorum. 20-27. Ferdinandus in regno Neapolitano a Pio confirmatus, impositis prius quibusdam conditionibus, et rescisso decreto adversus Ferdinandum lato. 28, 29. Reluctantibus licet Gallis principibus, cardinalis Ursinus ad coronandum Ferdinandum missus. 30-49. Diploma Pii de regio-jure in Ferdinandum translato. 50. Trinitarii tres martyrio affecti Constantinopoli.

MCDLIX. 1. Ad Mantuanos conventus profecturus Pius consulit ne, ipso extincto, aliquod schisma oriatur. 2, 3. Nova militia in Turcas instituta. 4-8. Pontificis iter Mantuam versus, et sollicitati principes ut illuc conveniant. 9-13. Pergit Perusium ubi læte excipitur, dein Senas, patriam suam, cujus magistratus supremus rosa aurea donatur. 14-17. Fridericum frustra dehortatur ab Hungarico regno affectando, ne Matthiam regem ad iniquum cum Turcis fœdus adigat. 18-23. Podiebratii dolos subodoratus Pius in Bohemiam nuntios mittit qui concordiam componant, et controversiam de usu calicis sedent. 24, 25. Henrici regis Castellæ egregia fidei amplificandæ studia et querelæ de abusu juris asyli. 26. Burgundiæ ducem hortatur Pontifex ut nata inter Germanos dissidia compescat. 27. Annuit Marchionum Brandeburgensium postulatis de Eucharistia absque velamine exponenda singulis festivis diebus in urbe Osteinsi. 28, 29. Reginaldus Cicestrensis in hæresim relapsus insignibus episcopalibus privatur. 30. In Britannia Minori animadvertitur in hæreticos matrimonium damnantes, et magicis artibus faventes. 31. Novus in Longobardia hæresiarcha perpetuo carceri mancipatur. 32. Pius a

Florentinis magnifice exceptus. 33-37. S. Antonini pia mors, laudes et miracula. 38. Frustra conatur Ferdinandus rex ut Malatestam ad pacem adducat. 39, 40. Magnis honoribus Bononiæ et Ferrariæ excipitur Pontifex qui dat litteras Renato ad demulcendum ejus animum. 41-43. Mantuam ingressus Pius hortatur tum sermonibus, tum litteris principes ut Christianam rem uno animo tueantur. 44. Ensis sacra prece lustratus ad imperatorem missus. 45. Monitus Francorum rex ut *Christianissimi* nomen factis exornat. 46-48. Commendati Peloponenses qui Christi causam defenderunt. 49-51. Orientales reges in Mahometem jungere arma pollicentur, atque de hoc consilio ducem Burgundiæ certiorem faciunt. 52, 53. In conventu Mantuano ducis Burgundiæ oratores pericula belli Turcici enarrant, et a Pontifice redarguuntur. 54-58. Germaniam bellis misere discerptam componere Pontifex connititur et rem feliciter gerit, unde litteræ gratulatoriæ principibus Germanis. 59. In Mantuano conventu lis de sessionis honore dirimitur decreto Pontificio. 60-63. Oratio habita a Pio in qua prolixe exponuntur causæ inferendi bellum Turcis. 64, 65. Militaria consilia in quibus actum de copiis, navibus et subsidiis comparandis. 66, 67. Oratores a rege Gallo in Mantuam missi et delatum a Britanno duce obsequium Pontifici. 68, 69. Quibus de causis Pius regnum Neapolitanum Ferdinando asseruerit. 70-72. A Gallis et Anglis desertus Pontifex ad Germanos se convertit, qui auxiliarem exercitum pollicentur. 73. Sigismundus Austriæ dux Pium Mantuæ adit. 74. De De Polonis conciliandis cum cruciferis actum. 75. Quæsita a Gothis et Lithuanis auxilia, et fœdus cum principe Ciliciæ pactum. 76-78. Datur imperium cardinali legato ut Turcis irruentibus adversetur. 79-81. Dissidia Sicula ad tempus pacata. 82. Altacer a Lusitanis captum, et clerici censuris soluti. 83. Pax inter Gallum et Burgundum confirmata : Valentinensis et Ingolstadensis Academiæ erectæ. 84. Gregorio Græcorum patriarchæ apud Sedem Apostolicam vita functo sufficitur cardinalis Isidorus Ruthenus. 85. In Cypro ortæ graves dissensiones. 86. Fascinariorum secta oborta. 87. Constitutio de non conferendo episcopatu junioribus clericis.

MCDLX. 1-6. Indicta a Pio II in cœtu Mantuano expeditio in Turcas. 7-9. Decreta principum consensu subsidia. 10, 11. In clericos conquerentes de decumis et ad futurum Concilium provocantes Pontificia sanctio. 12-14. Conventum dimissurus Pius quot et quanta in eo constituta sint exponit. 15-23. Pius per litteras et legatos, imprimis per Bessarionem, totus incumbit concordiæ principum arctius relingandæ, apparatibus belli urgendis, duci crucesignatorum eligendo, sed omnis spes expeditionis evanescit. 24-26. In extasi revelatur Dionysio Carthusiano principes indignos esse qui expugnent Turcas. 27-30. Senas reversus Pontifex quinque cardinales creat. 31, 32. Cardinalis Borgia ob solutiores mores graviter a Pio perstringitur. 33, 34. Immunitas Ecclesiastica in cardinale Nicolao de Cusa læsa a Sigismundo qui anathemate plectitur. 35-38. Provocantem ad futurum Concilium Sigismundum redarguit fortiter Pius Constitutione edita. 39-44. Ante quinquennium iidem errores ab ipso, tum cardinale, jam confutati in Epistola ad Martinum Mayer, Coloniensis archiepiscopi scribam primarium. 45-54. Adversati Pontificiæ auctoritati in provisione quorumdam sedium episcopalium reges Castellæ, Poloniæ et Galliæ. 55. Jacobus Lucensis, renitente licet duce Mediolanensi, sedi Ticinensi sufficitur : insignis legatio patriarcharum Orientalium ad Pium mittitur. 56-59. Monobassienses Pontificio imperio se submittunt. 60, 61. Scanderbergum Pontifex gratulatur, quod Ferdinando Siculo opem clientelarem ferre meditatur. 62-68. Res Siculæ primum Ferdinando adversæ, dein opera Pontificis restitutæ. 69-73. Seditiones in Urbe et Ecclesiastica ditione in Gallorum gratiam. 74-77. Georgius Podiebratius larvam Catholicæ fidei præferens, se dat concordiæ interpretem inter imperatorem et Ungarum. 78-83. Georgius ex arte turbas in Germania excitat, qnibus frustra conatur sibi viam sternere ad imperium. 84-87. Germanos in Turcas incitat Bessario, cujus diligentes curæ laudantur a Pontifice. 88, 89. Imperatore negotiis arduis implicito, et Palatino detrectante, deficit dux qui præficiatur exercitui Germanico. 90. Hungari, ne pangant inducias cum Turcis deterriti. 91, 92. Thomas Bosnensis regiam coronam exambit a Pio. 93-96. Jacobus, spurius Aragonius, cum exercitu Ægyptiaco Cypro potitur. 97-100. Minaces ad Pium litteræ sultani Ægyptiaci cujus insipientia confunditur, et insolentia retunditur. 101-103. Orientalium regum legatio insignis ad Pontificem. 104. Decretum Pontificium in Albanos proditores. 105. Comparata a Venetis classis ad Turcicos impetus comprimendos. 106-109. Lites et pugnæ de sceptro Anglico inter Henricum regem et ducem Eboracensem ex quibus Scotiæ rex occasionem accipit invadendi Angliam. 110-113. Armaniacum comitem, incestus reum, in sinum Ecclesiæ recipit Pontifex, injuncta gravi pœnitentia ; et Gallorum regem rogat, ut principatui illum restituat.

MCDLXI. 1-6. Omnimode tuetur Pontifex Ferdinandum adversus Gallos quorum res in Siculo regno et Liguria collabuntur. 7, 8. Excitatæ in ditione Ecclesiastica turbæ et dux Pontificii exercitus a Malatesta fusus. 9, 10. Crimine hæreseos postulatus Malatesta, et moniti Veneti ne cum ipso consortium ineant. 11. Censuræ in Sigismundum Austriacum exercitæ. 12, 13. Sigismundum imperatori infensum Sfortia debellare promittit, ut Ecclesiæ hostem Helvetii insectantur. 14, 15. Invigilat Pontifex ne in se vel imperatorem aliquid pravi moliantur principes Germani. 16-25. Dietherus Moguntinus exauctoratur, et in ejus locum Adolphus Nassoviensis

sufficitur. 26. Res Germaniæ ruunt in pejus, et cardinalis Carvajal n Hungaria subsistere jussus. 27-29. Insula Rhodus et coloniæ Orientales Genuensium in discrimen adductæ. 30-34. Ludovico Cyprio obsidione cincto Carlotta conjux subvenire satagit. 35, 36. Ludovicus Minorita ad Francorum regem et Burgundum ducem missus, belli sacri gratia. 37. Funesta mors Caroli regis, cui succedit Ludovicus Undecimus. 38, 39. Trapezuntinum regnum ignaviter occumbit. 40, 41. Græcorum patriarchæ simoniaci et indigni. 42, 24. Ægei maris insulas sui juris Mahometes facit. 44-112. Hortatur Mahometem Pontifex ad amplectendam fidem Christianam et ad respuendum Alcorani fœdam insanamque doctrinam. 113-115. Aures obturante Turca, ad Gallorum regem ensem prece sacratam Pontifex mittit : Philelphi ad eumdem principem eximia cohortatio. 116-119. Suadente Pio, Ludovicus Pragmaticum Sanctionem abolere curat. 120. Divinæ justitiæ exemplum in filio impio. 121, 122. Auctus cardinalium cætus. 122-127. S. Catharina Senensis in sanctorum Catalogo inscripta. 128, 129. Tibur Pius aliquantulum incolit, dein Sublacum, et exinde redit in Urbem pompa ingenti. 130, 131. Navaræum bellum recrudescit. 132. Lusitanus rex Militiæ J. C. Ordini præfectus. 133-135. Luctuosus Angliæ status. 136, 137. In Bosnia Manichææ hæreseos signiferi melius edocti veræ Ecclesiæ præcones efficiuntur.

MCDLXII. 1-5. Solemni pompa S. Andreæ caput Romam allatum. 6, 7. Sigismundus Austriacus et Malatesta anathemate perculsi. 8-10. Insignis Gallorum ad Pium legatio, et induciæ pactæ de regno Neapolitano. 11-13. Valentinensis et Diensis comitatus Romanæ Ecclesiæ clientes. 14-24. Podiebratio renovante controversiam de usu calicis, Sedes Apostolica præcavet ne Wratislavienses seducantur. 25, 26. Adversus Adolphum Moguntinum Dietheri et comitis Palatini conflata conjuratio. 27. Plures leges a Matthia rege editæ. 28-30. Mahometes Walachiam invadit et Bosniæ imminet. 31, 32. Bosniæ rex ad Pium mittit legatos qui auxilium expostulent. 33, 34. Multis licet cladibus obrutus Pontifex, assentiente cardinalium collegio, bellum inferre Mahometi decernit, vocatis in consortium Venetis, necnon rege Galliæ et duce Burgundiæ. 35-38. Frustra tentat Pontifex opitulari Palæologorum familiæ a regno dejectæ, missis Encyclicis litteris. 39. Cypri regina a Turcis opem poscit ac spernitur. 40, 41. Lusitanus rex in Africa captivos redimit, et equestres Ordines creat. 42. Amplissima potestate et abundanti subsidio instructi Apostolici viri in Guineam ituri. 43, 44. Contusi Granatenses Saraceni et arx Gaditana Christiano cultui restituta. 45. Controversia de sanguine Dominico. 46, 47. Oppidum Corsinianum, episcopali apice ornatum, nuncupari Pientiam Pius decernit. 48-50. Convictus sceleribus episcopus Interamnensis exauctoratus. 51. Dure increpat Pontifex Paulum Genuensem sibi potestatem ducalem confirmari postulantem. 52. Insigne miraculum Genuæ editum in Zicha serva.

MCDLXIII. 1-11. Pacis conditiones inter Fridericum imperatorem et Matthiam Hungariæ regem initæ et a Pontifice confirmatæ. 12, 13. Ad repellendos Turcarum impetus subsidia Hungaro regi promissa et indictæ solemnes supplicationes. 14-17. Proditioni unius ex ducibus, et Mahometis perfidiæ succumbit rex Bosniæ qui crudeliter trucidatur. 18. S. Lucæ reliquiæ e Bosnia Venetias translatæ. 19. Scanderbergus necessitate coactus pacem cum Turcis init, quam ipsi violant. 20. Rhodus insula in discrimen adducta. 21. Veneti bellum Mahometi inferunt. 22, 23. Philippus dux Burgundiæ morbo vexatus se reum voti violati agnoscit. 24-28. Convocati a Pio Italorum principum oratores, ut decretum Mantuanum de bello Turcico suum tandem sortiatur effectum. 29-40. Edictum Pontificis de sacra expeditione ineunda. 41. Fœdus inter Venetos, Burgundum ducem et Pontificem initum. 42-47. Dux Mediolani ad sacrum bellum incitatur. 48. Nuntii Apostolici in sua quisque legatione jubentur comparare subsidia. 49. Marcus Tarvisinus socium se offert Pontifici in bellum proficiscenti. 50, 51, Ungariæ regis fœdus arctissimum cum Venetis. 52-56. Philelphi ad Venetos Epistola, qua modus et spes rei bene gerendæ fuse exponuntur. 57. Lemnus et Imbrus insulæ captæ a Venetis. 58-71. Bessarionis Encyclicæ litteræ ad Græcos, quibus eorum errores egregie confutat. 72, 73. Auctoritates Patrum de Processione Spiritus sancti, a Vecco collectæ, calumniose Palamas, recte vero Bessario exponit. 74-77. Bellum Picenum : Malatesta fractus, correctus et ad conciliationem receptus. 78-80. Gallorum res eversæ in regno Neapolitano. 81, 82. Ludovici regis Galliæ querelæ et vexationes in Sedem Apostolicam. 83. Waldensium hæresis in Gallia repullulat. 84-86. Instaurata adversus plures principes sententia anathematis. 87-94. Ecclesiastico vinculo alligati fautores Dietheri, qui tandem se subjicit. 95-99. Sigismundus Austriacus ad cor redire videtur, et Georgius Bohemiæ rex in impietate obdurescit. 100-102. Timens coronæ amissionem Georgius fingit resipiscentiam. 103, 104. Prohibentur disceptationes de sanguine Christi, an in triduo passionis a divinitate fuerit separatus. 105, 106. B. Petrus Berlandus Catalogo sanctorum inscriptus, et formula interrogatorii præhabiti. 107, 108. B. Didaci mors et miracula. 109. B. Catharina Bononiensis prophetiæ dono clara. 110-113. Alexandri Olivæ cardinalis obitus et virtutes. 114-127. Pius retractat quæ Æneas Sylvius scripserit in gratiam Concilii Basileensis.

MCDLXIV. 1-10. Nimiis curis se conficit Pius in Turcici belli apparatu, Burgundum ducem ad votum

citius reddendum revocat et Genenuensium animos erigit. 11. Lesbo propulsati Veneti, captivi Christiani vexati. 12. Hungarorum fausta expeditio. 13-24. Philelphi litteræ ad ducem Venetorum de conficiendi belli ratione. 25-30. Gravissimis argumentis Pius urget Burgundum qui voti neglecti reus totius orbis spem fallit. 31. In Pisano portu instructa classis Pontificia. 32. Turbæ in Hispania. 33. Brachio S. Joannis Baptistæ Ecclesia Senensis donata : Georgio regi Bohemiæ dies dicta. 34, 35. Sigismundo Austriaco injurias expianti venia datur. 36-40. Roma egressus Pontifex multo labore conficit iter, et tandem Anconam appellit. 41-44. Pii morientis extrema verba et eximia exempla. 45-49. Spes de Scanderbergo maximæ Pii morte evanescunt. 50, 51, Philelphi et Simonetæ obtrectationes confutatæ. 52, 53. Pontificis laus et exequiæ. 54-56. Inclusi conclavi cardinales ad aliquas pactiones se astringunt. 57, 58. Petrus tituli S. Marci cardinalis creatur Pontifex, et Pauli II nomen sibi adsciscit. 59, 60. Litteræ Encyclicæ et primordia novi Pontificis. 61-64. Etsi quidam cardinales obstiterint, pactiones in conclavi juratas Paulus dissolvit. 65. Agitata a Paulo expeditionis Turcicæ consilia. 66-69. Res infeliciter gestæ a Venetis ob exortam inter eos et Rhodios discordiam. 70, 71. De gratiis expectativis tollendis, et de commendis non multiplicandis actum. 72. Pax Ferdinandum inter et Renatum Andegavensem proposita. 73, 74. In Sicilia Gallorum, et in Cypro Genuensium collapsa potentia. 75. Eversi comitis impietas insignis. 76. Cosmæ Medicæi mors et elogium. 77. Parisiis Atheismus prodigio damnatus.

MCDLXV. 1, 2. Principes Itali stipendia ab Ungaro sollicitata variis artibus pendere diffugiunt. 3-6. Tentatus lenociniis Mahometis Ferdinandus in Ecclesiam insolescit. 7, 8. Turbæ in Castella et Catalonia. 9. Anglia civili cruore madet. 10-13. Galliæ rex et dux Burgundiæ inter se dimicant. 14, 15. Caroli ducis Aurelianensis et Ludovici cardinalis Alebretensis pia mors. 16-19. Scanderbergus a Pontifice adjutus Turcas multis præliis atterit. 20-25. B. Andreas Chiensis glorioso martyrio coronatus. 26-44. Podiebratius rex Bohemiæ se dat audacter judicem controversiarum fidei, et Wicleffi impia dogmata tuetur.

MCDLXVI. 1-6. Rebus Orientalibus in deterius versis, Paulus principes hortatur ut arma in Turcas moveant. 7. Scanderbergi pia mors. 8-12. Francisco Sfortiæ, minore ob voluptates gloria donato, succedit Galeas, iniquus in Ecclesiasticos viros et imprimis in cardinalem Papiensem. 13-16. Ludovicus XI, recuperato et pacato regno, litteras et nuntium mittit ad præstandam solemni ritu Pontifici obedientiam. 17. Belgium civili bello flagrat. 18, 19. Hispania triplici bello lacerata. 20-24. Paulus Beneventanorum archiepiscoporum temeritatem reprimit, curiam Romanam purgat ab omni Simoniæ labe, et sanctionem edit severam in eos qui inimicorum propinquos lædebant. 25. Domini Brixinensis et Roderici Sanctii libri Apologetici pro statu Ecclesiastico. 26-30. Georgium Podiebratium hæresis fautorem regno exauctorat Pontifex. 31. Polonos inter et Cruciferos instituta pax.

MCDLXVII. 1-8. Decreta Pontificia adversus Georgium et Hussitas. 9-14. Fraudibus Podiebratii illaqueatur Casimirus rex Poloniæ. 15. Nonnulli Fraticellorum sequaces hæresim ejurant. 16. Auctus cardinalium numerus. 17-21. Dissensiones Florentiæ, necnon in regnis Castellæ et Novarræ, quas Paulus sedare studet. 22, 23. Philippi ducis Burgundiæ obitus et virtutes.

MCDLXVIII. 1-14. Armis certatum in Podiebratium, cui plures urbes ereptæ. 15-26. Diploma Pauli concordiam inter principes imperantis ; pax exinde sancita, et laudes Deo persolutæ. 27-31. Dux Mediolanensis et Ferdinandus Neapolitanus pactis abuti tentant ad Pontificium jus declinandum. 32, 33. Leodienses a Carolo Burgundo summa strage affecti. 34. In Hispaniis bella civilia. 35. Pestis in Urbe grassata. 36-38. Turrecrematæ obitus, scripta et munificentiæ testimonia. 39, 40. Nova cardinalium creatio. 41. Sanctio celeberrima de non alienandis bonis Ecclesiasticis. 42-48. Romæ honorificentissime exceptus a Paulo imperator Fredericus, qui ostentat magnam religionis speciem.

MCDLXIX. 1-7. Imperatoris ab Urbe discessus, et S. Georgii Ordo militaris institutus. 8. Viennensis episcopatus in Austria a Paulo II conditus. 9-11. Victorini, Podiebratii filii, in terras Friderici irruptiones reprimit Matthias Ungarus. 12-19. Venetorum in Turcas victoriæ magnis cladibus immixtæ. 20. Christiernus Suecus in suos usus derivat Ecclesiasticas decumas. 21-23. Detecta divinitus cardinalis Balvæ perfidia, pax redintegratur inter Ludovicum Galliæ regem et Carolum fratrem. 24-27. Venetorum armis confisus Paulus repetere tentat divulsas ab Ecclesiæ ditione toparchias. 28-30. Petrus Maronitarum patriarcha de quibusdam fidei capitibus a Pontifice eruditus, et in patriarchatu confirmatus. 31. Academia condita in Scotia.

MCDLXX. 1-4. Casimirus Poloniæ rex, repulsa Hungari regis societate, ad Podiebratium se convertit et Radicensibus conventibus se implicat. 5-9. Casimirum objurgat Paulus, et rogat eum ut oratoribus ducis Moscoviæ aditum permittat. 10. Fœdus inter imperatorem et Hungarum

instauratur. 11. Nefarium volum de evertenda religione Christiana a Mahomete editum. 12-15. Eubæa a Turcis capta et devastata. 16-19. Canalius dux Venetus propterea insimulatus et vindicatus. 20-23. Cardinalis Bessarionis ad Bessarionem monachum litteræ condolentis de præsenti clade, et prædicentis mala Italiæ imminentia. 24-35. Ejusdem Bessarionis orationes parænetieæ ad principes Italos de concordia firmanda, et de potentia Turcarum citius refrænanda. 36. Transalpini principes ab eodem cardinale moniti et ad se accingendum sollicitati. 37. Cypri regnum ad Venetos devolutum. 38-43. Paulus dat operam ut Itali dynastæ ligam renovent quam Nicolaus formaverat. 44. Erga Ferdinandum Pontificis benevolentia: calix aureus Basilicæ Lateranensi a rege Galliæ oblatus. 45. Carolus Borbonius Lugdunensis archiepiscopus comitatui Venusino præficitur. 46. Valentina Ecclesia ab Ecclesiæ Tarraconensis jure metropolitico soluta. 47. Super sepulchrum Varadæ Colocensis cardinalis creati suspendi permittit Paulus insignia hujus dignitatis. 48. Carvajalis cardinalis mors ac res præclaræ gestæ. 49, 50. Eduardus Angliæ rex regno pulsus, et Henricus solio restitutus. 51. In Academia Lovaniensi errores sparsi, et a Paulo aboleri jussi. 52-54. Ostensum Dionysio Carthusiensi imminens Gueldriæ excidium. 55. Jubilæus annus redactus ad vigesimum quintum. 56. Veritas religionis Christianæ, teste et fatente Marsilio Ficino, miraculis comprobata.

MCDLXXI. 1, 2. Urget Paulus concordiam inter imperatorum et Ungarum. 3-5. Ad Ratisponenses cætus cardinalis Senensis mittitur legatus. 6-14. Licet instent Turcicæ grassationes, verba, non res, his conventibus prodeunt. 15-26. Georgius in augustias conjectus expetit Ecclesiæ gratiam, quæ non nisi positis antea conditionibus illi offertur. 27, 28. Monita legato data de re Bohemica. 29 33. Conqueritur Matthias Ungariæ rex quod nec Cæsar nec Pontifex promissa adimpleant. 34-41. Varii principes anhelant regnum Bohemicum, sed Matthiæ Ungaro Apostolicum patrocinium promissum, et ensis benedictus missus. 42-45. Sollicitatus ne deserat Christianos Ludovicus Galliæ rex qui in Burgundico bello iras exercet. 46. Periclitantur Christianæ res in Oriente, Macedonia et Cypro. 47-50. Usumcassanus Pontifici fœdus proponit, sed desunt ocasioni principes. 51-53. Novæ in Anglia rerum conversiones. 54, 55. Decreti judices in causa Balvæ cardinalis, necnon episcopi Virdunensis, crimine proditionis oneratorum. 56, 57. Borsius Mutinæ dux ducis Ferrariensis titulo insignitus. 58. Lauretana ædes a Paulo II exornata. 59. Icunculæ quæ vocantur AGNUS DEI vendi aut permutari prohibitæ. 60. Pontifex et Lusitanus rex certant muneribus. 61, 62. Non divinæ ultioni, sed nimiæ plethoræ adjudicanda Pauli mors repentina. 63-65. Pauli memoria vindicatur. 66-70. Sixti IV electio, dotes et litteræ Encyclicæ. 71-75. Decernit Pontifex tueri Christianam fidem contra Turcas. 76-78. De Concilio cogendo frustra agitatum: quatuor legati in varia regna missi a Sixto. 79. Cardinalitius senatus auctus. 80, 81. Jacobus Picens Minorita morbo, et Philippus Clivius, vinculis, ope Virginis liberati. 82. Catalani et Genuenses inducias paciscuntur. 83. Dionysii Carthusiensis pia mors. 84. Obitus Amedei Sabaudiensis, sua liberalitate in pauperes insignis.

MCDLXXII. 1-3. Fideles ad cruciatam militiam in Turcas excitati. 4, 5. Classis Pontificia sacra prece lustrata, et legati in varias provincias missi. 6-9. Bessario dolore confectus moritur: illius præclara gesta et doctissima scripta. 10, 11. Venetæ reipublicæ bibliothecam legat Bessario, cujus funera Romæ peracta, et titulus ad Riarium cardinalem transmissus. 12. Ludovicus Galliæ rex salutandæ Virginis hora meridiana auctor. 13. Amissas provincias Ludovicus recuperat armis et astutia. 14-16. Legati tam Galli regis quam aliorum principum Sixto ferunt obsequia. 17-19. In Scotia archiepiscopalis sedes erecta, et decumæ imperatæ. 20. Quæsita ex aliis regnis subsidia. 21, 22. Roderici Borgiæ in Hispaniam legatio improbe gesta. 23, 24. Petrus Navarræ comestabilis, cæsi præsulis Pampilonensis reus, ad pœnas subeundas se offert. 25. Gasto Fuxensis regno Navarræ potitus, mox e vivis tollitur. 26. Isabella Castellana nupta Aragonio. 27. Lusitani regis in regnum Phutense expeditio. 28-32. Sixtus Polonum regem ad deserendas partes Bohemorum et ad jungendam amicitiam cum Matthia Hungaro adducere satagit. 33, 34. Silesii et Moravi intentato anathemate obsequi jussi Matthiæ. 35-40. Marcus cardinalis in regna Borealia mittitur ad firmandam pacem inter Polonum et Hungarum. 41. Navigat Rhodum legatus et equitum controversiam sedat. 42, 43. Cruceata classis littora Asiæ infestat. 44-47 Usumcassani victoriæ. 48, 49. Insignis Moscoviæ ducis ad Sixtum legatio quæ proponit Tartarorum fœderationem adversus Turcas, sed rejicitur ut periculosa. 50, 51. Fœdus Italicum Paulo II sedente institutum a Sixto repellitur. 52-59. Ferdinandus ab onere pendendi vectigalis liberatus promissa non adimplet: quædam possessiones ab Ecclesiæ ditione improvide per Sixtum divelluntur. 60. Sanctio Pauli II de Jubileo ad vigesimum quintum reducto a Sixto confirmatur. 61. Sedantur lites ob Pragmaticam Sanctionem in Galliis subortæ. 62. Xenodochium et cænobium conduntur a Willelmo cardinale Spoletano. 63. Ludovici Morbioli pia mors. 64. Evangelii præcones ad Canarios et Guineos missi.

MCDLXXIII. 1, 2. Præclara gesta Petri Mocenici et Usumcassani. 3-5. Jacobo rege mortuo, Cyprii in varias

partes discissi. 6-8. Mahometes tentat sibi conciliare Ungarum, quem a nefando pacto deterret Sixtus. 9. Usumcassanus victor primum, dein victus a Mahomete. 10, 11. Treverense colloquium inter imperatorem et Burgundum desinit in dissidium. 12. Joannes Aragonius in grave discrimen adductus a Gallis. 13, 14. Sixti diligentiam in rebus Bohemicis componendis eludit odiorum pertinacia. 15-17. Pax inter Fojanenses et Lucinianenses Apostolico zelo et cælesti prodigio confirmata. 18, 19. Roderici Borgia in Hispaniam infausta legatio. 20. In Castella disciplinæ Ecclesiasticæ nitori provisum. 21. Transubstantio insigni miraculo confirmata. 22. Auctus cardinalium senatus. 23. Temeritas oratoris Cæsarei Fredericum orbis monarcham appellantis. 24. Artis magicæ tentata justificatio festinanter a Sixto reprimitur. 25. Controversia de futuris contingentibus. Affectatum a Venetis Adriatici maris imperium.

MCDLXXIV. 1, 2. Christiernus Daniæ rex honorificentissime Romæ exceptus. 3, 4. Carolus Burgundus in Germaniam expeditionem ducit. 5, 6. Marcus cardinalis coram Patribus recenset quæ gesserit in Septentrionali legatione. 7-9. Poloniæ et Hungariæ reges, pactis inter se induciis, sollicitantur ad fœdus in Turcas ab Usumcassano. 10, 11. Insignis victoria a palatino Moldaviæ de Turcis relata. 12, 13. Scodra a Turcis obsessa divinitus liberatur : Mocenici classis Veneto nomini gloriam parit. 14. Ferdinandus Neapolitanus ex bonis Ecclesiasticis suam rem augere affectat. 15, 16. Novi fœderis inter principes Italos pacti præcipuæ conditiones. 17, 18. Tifernum a Vitellio ereptum Ecclesiæ. 19-21. Reluctantibus licet aliquibus cardinalibus, ex spoliis Ecclesiæ suos ditat Sixtus. 22-24. Riarii cardinalis mors inopinata et mores indigni. 25. De regni Castellæ successione seditionum suborti motus. 26-31. A Sixto confirmantur Minimorum necnon Augustinianorum Discalceatorum Ordines.

MCDLXXV. 1. Ferdinandi regis Siculi et reginæ Cypri in Urbem adventus, recurrente Jubilæi anno. 2-5. Frederici imperatoris et Burgundi ducis dissidia studio legati Pontificii composita. 6-11. Gallus et Burgundus mutuo et se et suos produnt. 12-18. Lis super Castellæ regni possessione ad Pontificem delata. 19, 20, Martini V donationes Castellæ regibus factæ rescinduntur a Sixto. 21, 22. In Aragonia decumæ exactæ; Hungaro regi auxilia decreta. 23-28. Mahometis expeditio in Tauricam Chersonesum et Caffæ excidium. 29. Religio apud Canarienses propagata. 30, 31. Veneti et Sabaudi de regno Cypri certant. 32. Instauratur sanctio Apostolica de titulis honorificis a sancta Sede concessis, quibus nihil juris alicui principi addatur, vel alteri detrahatur. 33. Avenio archiepiscopali apice decorata. 34-36. Festum Visitationis instauratum. 37, 38. Judæorum immane facinus in puero Christiano.

MCDLXXVI. 1-3. Julianus Roboreus in Gallias legatus nihil operis sibi commissi ad votum perducit. 4-8. Variæ Turcarum excursiones in Walachiam et Moldaviam. 9. Naupactum a Turca frustra tentatum. Defensa Lemnos unius viraginis virtute. 10. Manuel Palæologus ad Mahometum transfugit. 11, 12. Carolus Burgundus cupiditate dominandi flagrans apud Helvetios profligatur. 13. Sæviente Romæ peste, effigies Virginis a S. Luca depicta per Urbem a Sixto circumfertur. 14. Auctus cardinalium numerus. 15. Dux Mediolanensis tyrannidis odio trucidatus. 16. Impostor Germaniam turbat. 17-20. Pie moritur B. Jacobus Picenus Ordinis Minorum, zelo fidei, prophetiæ dono et miraculis clarus. 21, 22. Fides propagata apud Canarienses et Guineæ incolas.

MCDLXXVII. 1, 2. Sixtus dat operam pacando principatui Mediolanensi, necnon Genuensi et Neapolitano. 3, 4. Matrimonio junguntur Maximilianus Austriacus et Maria Burgunda, patre Carolo in Nanceii obsidione misere occiso. 5. A Sixto amplificata Ingolstadiensis Academia, Tubingensis instituta. 6. Fridericum imperatorem Ungariam anhelantem Matthias ad pacem cogit. 7, 8. Turcæ in Dalmatiam, Granatenses in Murciam irrumpunt. 9. Institutum a Sixto Conceptionis B. Virginis officium. 10, 11. Auctus cardinalium senatus. 12. Instauratum xenodochium S. Spiritus.

MCDLXXVIII. 1-3. Conjuratio in Mediceos, quorum ex funesto casu crescit auctoritas. 4-11. Medicei anathemate defixi ob violatam immunitatem Ecclesiasticam. 12, 13. Florentinis censuras spernentibus bellum indicit Sixtus. 14-17. Monitus a cardinale Papiensi Pontifex ne durius agat cum Florentinis. 18-29. Oratorum regis Franciæ postulata et Sixti responsa. 30-32. Rogatus a Cæsare et rege Hungaro Sixtus dat pacem mox a Florentinis violatam. 33, 34. Non edictis modo, sed armis conatus adversariorum comprimere nititur Pontifex. 35. Belgicum bellum. 36-40. Pacis leges inter Hungarum et Polonum. 41, 42. Mahometis in Christianos grassationes. 43-46. Bosniæ reginæ pia mors et præclarum testamentum. 47. In senatu cardinalium controvertitur an episcopus transferri possit. 48, 49. Datum Platinæ munus colligendi illustria Ecclesiæ Monumenta. 50, 51. Componitur controversia inter cleros et monachos.

MCDLXXIX. 1-4. Redintegrare in Turcas bellum nititur Sixtus, missis in Germaniam et Insubriam legatis. 5-7. Interemptus helleboro Papiensis cardinalis, doctissimis scriptis et piis operibus commendabilis. 8-15. In crimen ab æmulis adductus, Sixtus illud a se removet. 16-18. Inter Ecclesiæ clientes, alii ex infidelitate pœnis affecti, alii ob virtutem laudati. 19. Sixtus a Ferdinando hucusque devoto desertus ad pacem cogitur. 20-25. Ad repellandos Mahometis incursus, classis in Hispania instructa, Ordines equestres in unum coadunati et fœdus inter Bohemum et Ungarum sancitum. 26-29. Ad Germanos principes Matthiæ Ungari querelæ quæ spernuntur. 30, 31. A Joanne, Moscovita duce, Novogordia et Tuversia Polonis erepta. 32, 33. Hæretica Petri de Osma et Joannis Burchardi dogmata. 34. Indulgentiæ concessæ festis Conceptionis, S. Francisci et S. Antonii Patavini.

MCDLXXX. 1-13. Rhodum a Turcis obsessam propugnat Aubussonius cælesti virtute confirmatus. 14-6. Partæ victoriæ trophæa B. Virgini dedicata. 17, 18. Calabria a Turcis invasa. 19-28. Ad obicem ponendum Turcicis grassationibus Sixtus principes incitat ad concordiam, tum decumas imperat impendendas in sumptus bellicos. 29. Festivitas Omnium sanctorum diebus octo celebranda. 30-32. Genuenses pacati et Lauretana domus contra Turcarum incursus communita. 33-37. Data Juliano cardinali provincia pacis conciliandæ inter ducem Austriacum et regem Gallum, necnon inter Gallos et Anglos. 38. Joanna Castellana in religionem ingressa, extinguuntur civilia dissidia. 39-41. Florentini in Ecclesiæ gratiam recepti. 42. Nicolaus eremita Helvetius sanctitate clarus. 43. Cardinales novi in senatum adlecti. 44. Mota lis de annulo Virginis pronubo. 45. Editum Utini insigne miraculum : Dugloski historici obitus.

SUMMARIUM

TOMI XXX

MCDLXXXI. 1, 2. Cardinalis Melphitensis in Germaniam missus ad conciliandos imperatoris et regis Hungariæ animos. 3-13. Interprete rege Gallo fœdus initum et pactiones sancitæ inter principes ad Turcas pellendos ex Italia. 14, 15. Grassantibus Turcis in Calabriam instruitur sumptu Pontificio classis. 16, 17. Balva cardinalis Ecclesiasticæ potestati traditus : legatio Caroli Provinciæ comitis ad Pontificem. 18-23. Promulgata in Turcas sacra militia. 24. Exortæ in Germania turbæ. 25, 26. Mahometes repentina morte sublatus. 27. Ibletus Fliscus aggressus disturbare Pontificiam classem anathemate plectitur. 28, 29. Classis sacra prece a Pontifice lustratur, et Hydruntum obsidione pressum recipitur. 30. Ferdinandi Siciliæ regis ad Sixtum de hac victoria laureatæ litteræ. 31-34. Concilium de bello in Turcicum ipsum imperium inferendo, Ferdinandi culpa, non Sixti, inane efficitur. 36, 37. Confirmantur a Pontifice concordiæ leges initæ inter Castellæ et Portugalliæ reges de terris et insulis recenter detectis. 38. Lusitani ad regnum Manicongi perveniunt. 39. Alfonsi Lusitaniæ regis mors et laudes. 40, 41. Æthiopum legatio ad Sixtum. 42, 43. Martyres Marrochitani in sanctorum Albo repositi.

MCDLXXXII. 1-9. Ferdinandi Neapolitani copiæ a Malatesta profligatæ, et de hac victoria litteræ Sixti ad imperatorem. 10. Roberti Malatestæ mors a Pontifice defleta. 11, 12. Ferdinando pacem flagitanti annuit Pontifex, qui templum B. Virgini in pacis monumentum erigit. 13-15. Initæ et promulgatæ leges pacis Italicæ. 16. Balva cardinalis carcere liberatus : pax Ludovicum inter et Maximilianum. 17-21. Sixtus armorum fœdus jungit cum Ferdinando in Venetos, quos frustra ab obsidione Ferrariensi desistere hortatur. 22. Monitus dux Mediolanensis ne Ecclesiasticæ immunitati noceat. 23-28. Andreas Graianensis, schisma molitus, ad potestatem sæcularem confugit, ne ad subsellia Apostolica traducatur. 29. Sixti studium erga regem Poloniæ bello implicitum adversus infideles. 30-34. Turcarum in Transylvaniam irruptio et clades, unde ad Hungarum Sixti litteræ gratulatoriæ. 35. Dissidia inter imperatorem et Hungarum rei Christianæ nociva. 36, 37. Zizimus Bajazethis frater ad Christianos profugit et in Galliam perducitur. 38-41. Postremum Granatense bellum et Mauricæ res inclinatæ. 42-44. Eduardus Angliæ rex a Pontifice congratulatus, et mystico munere ornatus. 45. Calix a Gallo rege Ecclesiæ Lateranensi oblatus. 46. Horrenda pestis Galliam invadit. 47-54. B. Bonaventura sanctorum Catalogo adscriptus.

MCDLXXXIII. 1-5. Venetis pacem repudiantibus indicitur bellum a fœderatis principibus Italis. 6, 7. Pontifex a rege Neapolitano, Venetus a Renato Lotharingiæ duce copias auxiliarias expostulat. 8-17. Diploma Apostolicum quo anathema Venetis intentatum notum fit aliis principibus. 18-21. Veneti hoc edicto perculsi provocant a Pontifice ad futurum Concilium ; hujus appellationis iniquitas et inanitas. 22-24. Cavet Pontifex ne Veneti sibi socios adsciscant. 25-27. Senis gravissimæ factiones ortæ. 28-33. S. Francisci Paulani opera Ludovicus Galliæ rex pie vitam claudit. 34, 35. Succedit Ludovico Carolus ad quem mittuntur a Pontifice consolatoriæ litteræ. 36-40. Sixtus vigilat tum immunitati et disciplinæ Ecclesiasticæ servandæ, tum motibus civilibus in Gallia et Hispania comprimendis. 41, 42. Eduardi regis Angliæ obitus et Richardi ducis in nepotem sævitia. 43, 44. Granatenses ab Hispanis victi. 45-48. Mahumetica superstitio et Judaica perfidia in Hispania repressæ. 49-51. Justa severitas Catholicorum principum ipsis invidiam parit, de qua a Sixto vindicantur. 52-56. Litigantibus inter se imperatore et Hungaro, Turcæ in Bessarariam irrumpunt et hæretici in Bohemia tumultuantur. 57. Kioviam instaurare Polonus meditatur. 58. B. Leopoldus clarus miraculis. 59, 60. B. Simon

Lipnicensis et Hugo archiepiscopus Pisanus sanctitate illustres. 61. Cardinalis Estotevillæ mors et laudes. 92. Cardinalitius senatus auctus. 63. Regina Cypri in clientelam Pontificiam recepta. 64. Controversia de Immaculata Conceptione.

MCDLXXXIV. 1-6. Ecclesiæ immunitates in Portugallia, et jura regis in Scotia Sixtus tuetur. 7-9. Pontificium studium in Ungaro et Austriaco conciliandis. 10, 11. Inter Maximilianum et Belgas de Philippi educatione certatum. 12-18. Italia intestinis bellis cruentata. 19, 20. Fessi principes de pace agunt. 21, 22. Sixtus animi dolore et podagra extinguitur. 23-27. Sixtus munificus in Urbem, suorum amantior, in cogenda pecunia solertior, in conjungenda Moscovia cum Ecclesia Romana ardentissimus. 28. Admittitur in conclave cardinalis Ascanius. 29-39. Conditæ a cardinalibus leges tum ad sua jura protegenda, tum ad res Ecclesiasticas moderandas, quibus obstrictus sit futurus Pontifex. 40-44. Innocentii VIII electio, patria et genus. 45. Sacri ritus in electione servati. 46-48, Antequam coronetur, Innocentius plures scribit litteras officiorum refertas ad diversos principes. 49-59. Ritus in coronando Pontifice adhibiti. 60-63. Innocentii litteræ tum Encyclicæ ad omnes principes, tum privatæ ad regem Hungarum, ut arma in Turcas convertant. 64-68. Walachia vastata, Rhodus discrimini exposita, et Sicilia periclitata. 69-71. Siciliam et littora regni Neapolitani præsidiis muniri jubet Pontifex. 72, 73. Bajazethus monitus per Rhodiorum magistrum de fœdere inter principes inito dexteram S. Joannis Baptistæ in signum pacifici animi ad eum mittit. 74-76. Fascinariorum flagitia. 77, 78. S. Casimiri Poloniæ regis obitus. 79. Joannes e Ducla minorita celebris miraculis. 80, 81. Fœneratores et Marrhani in Hispania coerciti. 82. Congi regnum et Guinea adscripta regi Lusitano.

MCDLXXXV. 1-5. Moniti ab Innocentio principes ut Bajazetho in Italiam irrumpenti celeriter se opponant. 6-8. Chiensium patrocinium suscipit Innocentius, Rhodiorum equitum fidem et fortitudinem extollit et pacandis civilibus bellis incumbit. 9-11. Bellum Bavariense sedatum, Austriacum vero magis accensum. 12. Zizimus Pontifici in custodiam commissus. 13-15. Turcarum per Walachiam grassationes Polonorum ope reprimuntur. 16. Moscovita in Livoniam incurrit. 17. Lacticinia tempore Quadragesimæ Hungaris permissa. 18, 19. Augustinus pseudoepiscopus Sanctariensis hæreseos Hussitarum instaurator. 20. Vetitus usus candentis ferri ad probationem. 21-25. Marrhani libertatis asserendæ specie seditionem excitant, in qua Petrus Arbuesius martyr occumbit. 26. Ecclesiasticis moribus perpoliendis navata opera a rege Ferdinando. 27-32. Bellum Granatense magno ardore gestum, et aurum subsidiarium abunde collectum. 33-35. Africana expeditio suscepta a Lusitanis. 36, 37. Delata Innocentio obsequia Galli regis qui monetur ne quidquam innovet cum Ecclesiæ damno. 38-42. Ferdinandus Neapolitanus Ecclesiæ juribus infensus. 43-45. Italia bello concussa. 46-51. Concitatos in Scotia tumultus compescere nititur Pontifex, et ad Leodienses internuntium mittit qui pacem procuret. 52, 53. Henricus Richmundiæ comes tyrannidem Richardi Angliæ regis evertit, et in ejus locum sufficitur. 54-60. De Leopoldo sanctis adscribendo actum et Diploma de cultu ipsi exhibendo promulgatum. 61. Canonizatio B. Catharinæ Suecæ ad aliud tempus remissa. 62. Orta lis inter parochos et Mendicantes, et confirmata ab Innocentio Sixti prædecessoris sententia decretoria.

MCDLXXXVI. 1-5. Quibus de causis bellum Ferdinando Neapolitano inferre coactus fuerit significat Innocentius qui Renatum Lotharingiæ ducem sibi socium adnectere nititur. 6. Gallorum rex spondet Renato in Ferdinandum auxilia. 7. Pontificius exercitus in Apuliam irrumpit. 8-16. Dolis Ferdinandi adductus Pontifex ad pacem præpropere sanciendam. 17-20. Promulgata pax solemni ritu, sed mox a Ferdinando violata. 21-23. Ob hanc indecoram pacem Pontifex calumniis et periculis gravissimis exponitur. 24-29. Trepidatur ne rex Ungarus, Ferdinandi gener, in Picenum irrumpat; unde ad ipsum Pontificis litteræ. 30-32. Turcæ Fanum tentant, sed virtute Stephani Corsi propulsantur. 33, 34. Ab Innocentio compressi sicarii, privatorum factiones abolitæ, et turbæ Italicæ sedatæ. 35, 36. Florentini de immunitate Ecclesiastica et Veneti de jure Pontificio aliquid detrahere conantur. 37-39. Hungari regis indigna postulatio, et atrox animus. 40. Vetita in Hungaria singularia certamina. 41. Fredericus imperator ab Hungaro lacessitur. 42-44. Maximilianus, imperatoris filius, creatur rex Romanorum. 45. De Valentinensi et Diensi comitatibus lis orta. 46-48. Controversia de jure successionis in Anglia a Pontifice dirempta. 49, 50. Missa sacra munera ad principes. 51-53. Bellum Mauricum a cardinali Mendoza promotum et ab Hispanis feliciter gestum. 54, 55. In terris Maurorum ditioni ereptis propagata pietas a Ferdinando, in cujus gratiam Pontifex suspendit leges vectigalium prohibitivas. 56. E Canariis insulis ad Americæ continentem prolata religio. 57. Sæculares magistratus affectant cognoscere causas de hæresi. 58. Hussitica hæresis corroborata ab episcopo transfuga cui pœnitenti ignoscit Pontifex. 59, 60. Miraculum insigne S. Barbaræ ope editum. 61. E Walachia pulsæ Turcarum copiæ. 62. Florentina synodus a Niphone patriarcha Ruthenis commendata. 63-65. Turcæ in Christianos grassati maxima demum strage delentur. 66-68. Æthiopes ad veram fidem adducti, et mancipia Christiana vendi vetita Mauris. 69. *Caput Tormentosum* vocari cœptum *Caput Bonæ-Spei.*

MCDLXXXVII. 1-5. Turcis imminentibus, Innocentius fœdus init cum Venetis, quos et Hungaros cum imperatore conciliat. 6, 7. Perditi homines, præsertim Bucolinus, Turcas in Italiam adducere tentant. 8. Italorum varia dissidia. 9-12. Inter Pontificem et Neapolitanum regem recrudescit discordia. 13-15. Victoriæ insignes a Ferdinando de Mauris reportatæ. 16. Marrhani ex Hispania profugi Urbem inficiunt. 17, 18. Joanna, quæ sibi nomen reginæ Castellæ arrogabat, e septis monasterii, jussu Pontificis egredi vetita. 19-21. Instigantibus Ferdinando et Elizabetha, Innocentius disciplinam monasticam in Gallæcia instaurat. 22, 23. Monasterium S. Mariæ de Zebrero e ruinis excitatum. 24, 25. Grassantur Hussitæ in Bohemia : Waldenses in Ebredunensi diœcesi repullulant. 26-33. Mandata a Pontifice data de miraculis et virtutibus Margaritæ Scotiæ reginæ inquirendis. 34. Carola Cypri regina Romæ obit.

MCDLXXXVIII. 1, 2. Maximilianus Belgarum captivus libertati restituitur. 3, 4. Jacobum Scotiæ regem a suis jure cæsum pronuntiant regni ordines, qui in ejus locum filium natu majorem sufficiunt. 5, 6. Episcopus Varadiensis, calumniam passus, in S. Francisci Ordinem se confert. 7. Innocentius disciplinæ Ecclesiasticæ invigilat. 8. Ordinum Equestrium summus magistratus translatus ad reges. 9, 10. Turcarum terra marique conatus infausti; Zizimus Pontificiæ tutelæ commissus ; indulgentiæ fidelibus propositæ. 11. Per Apostolicum nuntium in Turcas concitat Pontifex Germaniæ principes. 12-16. De Usumcassani morte et liberis necnon de quibusdam Persarum usibus oratoris Venetorum relatio. 17. Cyprus in Venetorum ditionem cedit. 18. Septentrionalium Ecclesiarum curam gerit Innocentius. 19, 20. Varii in ditione Ecclesiastica tumultus. 21, 22. Instauratur Pii II Constitutio in violatores Ecclesiasticæ immunitatis.

MCDLXXXIX. 1-4. Obstante licet Bajazethe, Zizimus Romam perductus et in conspectum Pontificis admissus. 5-9. Gravis inter Pontificem et regem Neapolitanum discordia. 10-14. Incitante et subsidia præbente Innocentio, ingentes in Granatensi regno progressus effecti a Christianis. 15. Tartari a Podolia depulsi. 16-18. Dissidia Suedos inter et Danos orta pacantur a Pontifice. 19-22. Auctus cardinalium senatus. 23. In sacra æde Lauretana plurimæ cœlestes virtutes recensentur.

MCDXC. 1-4. Bajazethes præter spem conciliatus Rhodio principi oratorem ad Pontificem mittit. 5, 6. Bajazethis munera suspecta Pontifici, quem monet Maximilianus de consiliis Turcicis. 7-9. Mutata rerum facie, bellica consilia abjiciuntur. 10, 11. Matthiæ Hungari mors et elogium. 12, 13. Wladislaus a majori parte electus solemni ritu sacratur Hungariæ rex. 14, 15. Hungaria bellis civilibus et Turcarum incursionibus vexatur. 16-21. Ferdinandi res prospere gestæ in Granatensi regno. 22. Calumniæ in Innocentium sparsæ vindicantur. 23. Sodalitium e *Misericordia* nuncupatum instituitur. 24. Lusitani devehunt sacerdotes ad Congitanos.

MCDXCI. 1-5. Excisum Hispania Maurorum imperium. 6-9. Præcones Evangelici magno gaudio et fructu a Congitanis recepti. 10. Spes fidei amplificandæ inter Jalophos ad irritum cadit. 11, 12. Hungaria interno externoque bello dilaniata. 13, 14. De armis in Bajazethum vertendis actum. 15, 16. Inter Maximilianum et Gallorum regem orta discordia. 17. Innocentii Constitutiones pro libertate Ecclesiastica tuenda. 18. Jacobi Alamanni pius obitus et miracula.

MCDXCII. 1-5. Ob restitutum Christo Granatense regnum ingens tum in Hispania, tum Romæ lætitia. 6. Ecclesia Granatensis metropolitanam dignitatem resumit. 7. Res Christiana regni Maurici excidio mirifice augetur. 8, 9. Judæi ab Hispania ejecti ; detestabile scelus ab ipsis in Germania patratum. 10-13. Inter Pontificem et regem Ferdinandum constituta pax. 14-17. Titulus crucis Romæ inventus ; ferrum lanceæ et alia sacra lipsana oblata Pontifici a Bajazethe. 18, 19. Propulsati Turcæ ab Albæ-Græcæ mœnibus. 20. Fœdus a Maximiliano initum cum Anglo in Gallos. 21-25. Mors Innocentii : consilia de successore eligendo agitata. 26-29. Corrupti auro cardinales corruptum moribus Pontificem deligunt, Rodericum Borgiam, qui Alexandri Sixti nomen sibi assumit. 30, 31. Alexander nepotem cardinalem creat, spreto sacramento, spurio confert episcopatum. 32. Beatrix defraudata spe matrimonium ineundi cum Wladislao. 33, 34. Laurentii Medicei et Gerardi cardinalis pius obitus : Ardicinus cardinalis Camaldulensium institutum amplectitur. 35. Libertas Ecclesiastica obtrita in Belgio. 36. Ferdinandus Hispanus insidiis appetitur. 37-40. Patefactus a Columbo novus orbis.

MCDXCIII. 1-4. Hungari primum victores, mox a Turcis victi et discordiis civilibus impliciti. 5-8. Urso legato provincia datur Hussitarum hæresim extinguendi, principes inter se reconciliandi et bellum in Turcas parandi. 9. Cæsarea ditio a Turcis vastata. 10-13. Friderici imperatoris mors et laudes. 14. Granata metropoleos jure exornata. 15, 16. Secunda Columbi in novum orbem navigatio et colonorum introductio. 17. Lusitani ob contempta Columbi consilia illi invident. 18-22. Jura Occidui orbis trans Oceanum regibus Castellæ ab Alexandro asserta. 23. Quibus causis permotus fuerit Columbus ad indagandum novum orbem. 24-26. Missi a Pontifice sacerdotes amplissimis ornati privilegiis, et indulgentiæ propositæ aurum subsidiarium conferentibus. 27-30. Excitant Galliæ regem ad Italicam expeditionem proceres Neapolitani , Florentini, necnon Pontifex ipse. 31, 32. Neapolis et Hispaniæ reges pericula sibi imminentia [illegible] modo removere [illegible]. 33, 34. Turpissima quorumdam cardinalium pro-

motio. 35. Religiosæ vitæ formam a B. Francisco Paulano conditam approbat Alexander. 36-38. Picus Mirandulanus eruditionis gloria clarus, pia mentis et animi demissione clarior.

MCDXCIV. 1-4. Mortuo Ferdinando Neapolitano, ejus filius regni investituram accipit ab Alexandro, qui legatum decernit ut ipsi coronam imponat. 5. Neapolim veniens legatus honorificentissime recipitur. 6-14. Ritus investituræ, inunctionis et coronationis novi regis. 15-19. Monetur rex Gallus tum per legatum Apostolicum, tum per Ferdinandum Hispanum, ut intermittat Italicam expeditionem, sed potius in Turcas arma vertat. 20-30. Caroli adventus in Italiam et ingressus pacificus in Urbem. 31. De novi orbis imperio certatum inter Lusitanum et Hispanum. 32-35. Novæ insulæ detectæ ab Hispanis qui Barbaros scelerum fœditate asperant. 36-39. Jus expugnandæ Africæ datum Hispanis, reservato Lusitanis Phutensi regno. 40, 41. Hungarorum in Turcas excursio felix ; militia S. Georgii confirmata. 42. S. Bernardini Feltrensis corpus reperitur corruptionis immune.

MCDXCV. 1-3. Immorante Romæ Carolo, lis mota de Alexandri Pontificatu. 4. Carolus Alexandro ut Christi vicario obsequium præstat. 5-11. Neapolitani populi et arces se dedunt Carolo qui victoriæ fructu ignaviter se defraudat. 12. Zizimi mors. 13-16. Causæ multiplices odii in Galliæ regem, et fœdus armorum inter principes in eum sancitum, instigante imprimis Pontifice. 17-19. Ferdinandus et Elizabetha specie Turcicæ expeditionis incitantur ad depellendos Gallos de regno Neapolitano. 20-22. Carolus Neapoli recedere coactus Romæ a legato recipitur, et magnam animi moderationem ostendit. 23-27. Iter faciens per fines Florentinorum rex Gallus magnum timorem incutit. 28-32. Prælio cruento Itali castris propulsati, sed mox a Pontifice ad spem reducuntur. 33. Pactiones inter Gallos et Venetos utrinque spretæ. 34-38. Gallorum res labefactatæ in regno Neapolitano tum principum ignavia, tum horrenda lue venerea. 39-41. Maximiliani imperatoris sanctio in blasphemos. 43. Insigne divini amoris prodigium in pia virguncula. 43. Thomas eximius concionator tertii Ordinis S. Francisci sanctitate floret. 44-46. Joannis regis Lusitani et Alphonsi Neapolitani obitus. 47-49. Ximenius Toletanus rerum gestarum magnitudine clarissimus.

MCDXCVI. 1, 2. Fœdus armorum Romæ promulgatum adversus regem Carolum. 3-5. Carvajal cardinalis legatus ad Cæsarem, et intentatæ Carolo regi censuræ. 6. Ritus a Cæsare observandi cum ferrea corona redimitur. 7-9. Maximiliani in Italiam adventus, et turpis ex Italia discessus. 10-15. Gallicus exercitus fœderatis Italorum armis et censuris Ecclesiasticis pressus dissolvitur. 16, 17. Virginius Ursinus censuris defixus ob non servatam Sedi Apostolicæ fidem. 18, 19. Pontificius exercitus ab Ursino profligatur. 20. Consilia pacis dissipata. 21-23. Decretum Concilii Florentini circa Ecclesiarum unionem Constantino Georgiæ regi transmissum. 24. Suecis pugnaturis adversus Moscovitas schismaticos propositæ indulgentiæ. 25. Rex Hispaniæ Catholicus cognominatur. 26, 27. Judæi ab Emmanuele rege ejecti Lusitania. 28, 29. Commendat Pontifex Lusitani regis consilia de Africana expeditione conficienda. 30. Indiarum imperium comparare statuunt Lusitani. 31-36. De permittendo conjugio religiosis equitibus actum. 37. Confirmatur ab Alexandro equester Ordo S. Michaelis. 38-40. Decretum quo cardinalibus recenter creatis, licet pileus eis non sit traditus, jus confertur exercendi officia cardinalitia. 41. Savonarola concionum habendarum munere interdictus.

MCDXCVII. 1, 2. Ecclesiæ res, Pontificio exercitu fuso, labefactatæ mox in melius commutantur sub Consalvo duce qui rosa aurea donatur. 3-8. Ex spurii funesto casu mœrore confectus Alexander agitat consilia de disciplina Ecclesiastica restituenda, et id muneris mandat cardinali Senensi. 9-14. Cæsar Borgia creatus legatus ad conferenda Friderico Neapolitano regia jura et insignia. 15-19. Ad Sedem Apostolicam vocatus Savonarola judicium diffugit. 20-27. Suam docendi et agendi rationem Savonarola defendere nititur. 28. Plures theologi adversus Hieronymum scribunt. 29. Ab impostore Anglia turbata. 30. Academia Parisiensis propugnatrix doctrinæ quæ tenet B. Virginem in Conceptione sua a labe esse immunem. 31, 32. Infausta Polonorum expeditio in Bajazethem. 33. Lusitano regi conceditur a Pontifice jus in terras Barbaris ereptas in Africa. 34. Joannes Hispaniæ princeps in ipso ætatis flore extinctus. 35. Ximenius restituenda disciplinæ Ecclesiasticæ vacat. 36, 37. Classis Lusitana duce Vasco Gamma missa in Indias.

MCDXCVIII. 1-3. Caroli VIII mors miseranda. 4-6. Ludovicus ejus successor obtinet a sancta Sede ut suum cum Joanna Valesia conjugium declaretur irritum. 7-9. Florentini a Pisanis cæsi : Veneti ex Camaldulo divinitus propulsati. 10-19. Savonarola ab adversariis suppliciis affectus 20, 21. Alexandrum principes hortantur ne sui officii sit immemor. 22. Marrhani quadraginta hæresim publice Romæ ejurant. 23, 24. Regna Hispaniæ in Austriacam stirpem translata ; Synodus Toletana congregata ; magicæ artes ab Academia Parisiensi damnatæ. 25-35. Pickardorum errores exponuntur et refelluntur. 36-38. Polonus Germanos sollicitat ad bellum, non sine laude, sed sine fructu. 39. Turcarum ingens multitudo frigore perit. 40. Columbi in novum orbem varia itinera. 41-46. Per vastissimos Africæ flexus Gamma ad Indiam applicat, cujus situs et incolarum mores accurate describuntur.

MCDXCIX. 1-4. Conversio Granatensium, et inter eos viri principis. 5-9. Turcarum in Italiam excursiones et Naupactum Venetis ereptum. 10, 11. Grimanus præfectus a Venetis accusatur, et a filio suo cardinali defenditur. 12-14. Germani ab Helvetiis fusi, et dira fames inde secuta. 15-20. Galliæ rex ducatum Mediolanensem ambit et assequitur. 21. Genuenses in Gallorum ditionem se conferunt. 22-24. Bellum Riariis illatum a Gallis et Alexandro ipso, qui paratum sibi venenum effugit. 25-29. Diploma Apostolicum de Jubilæo. 30. Sacerdotibus Ecclesiæ Pragensis amplissima datur potestas reconciliandi Hussitas hæreticos. 31. Marsilius Ficinus pie moritur. 32. Ob Indiam patefactam celebrati a Lusitanis triumphi.

MD. 1. Jubilæi anni celebritas. 2-4. Alexander in vitæ discrimen adductus. 5, 6. Regum oratores splendida pollicentur, sed vana. 7-9. Diplomata Apostolica tum de bello Turcis inferendo, tum de decimis etiam a cardinalibus solvendis. 10. Ritus servandi in crucesignatis lustrandis. 11, 12. Methone et Corone a Turcis expugnatæ. 13-16. A Pontifice principes sollicitati ut arma in Turcas jungant; preces solemnes ad hoc indictæ, et eleemosynæ in stipendia militum conversæ. 17. Pisaurius nonnihil cursum victoriarum Barbaricarum continet. 18. Reges quæ sua sunt quærunt, non cladem Turcarum. 19. Tartari et Moscovitæ magna strage deleti. 20, 21. Missi ab Alexandro ad Germanos et Hungaros legati, ut occasione Jubilæi congerant aurum in sumptus sacræ expeditionis erogandum. 22. Ex stipe collata a Venetis instructæ quindecim triremes; cardinalis Borgiæ misera mors. 23-27. Ludovicus Sfortia et cardinalis Ascanius ejus frater in diversis certaminibus adversus Gallos primum victores, mox victi in vincula conjiciuntur. 28-30. Inter Gallos et Anglos novi fœderis pactiones. 31. Caroli V natalia. 32-37. Ferdinandus et Isabella in subjectione et conversione Maurorum de re Christiana optime meriti. 38-44. Quam fœdissime a dæmonibus delusi fuerint Hispaniolæ incolæ. 45-51. Patefacta a Lusitanis Brasilia. 52-55. In India Capralis in portum Calecutii appellit; Septentrionales oras lustrat Corteregalis. 56, 57. Variæ cardinalium ad reges Transalpinos legationes. 58. In Italia Lucia sanctimonialis stigmatibus insignita. 59. Crucis signa in Germania vestibus divinitus impressa. 60-73. Waldensium in Bohemia repullulantium sophismata ab Henrico Institoris refelluntur.

MDI. 1-4. Ungarus sacro in Turcas fœderi accedit; Pontifex singulas expeditionis partes exponit, tum per litteras legato, tum oratione in cardinalium senatu. 5-8. Gallum inter Germanumque contracta affinitas, et Hispaniæ reges ad sacram militiam sollicitati. 9-14. Cruces e cœlo lapsæ in Germanorum vestes. 15-17. Non in Turcas, sed in Italos crucesignati arma vertunt. 18-22. Alexandri edictum in Columnenses qui se Pontifici subjiciunt. 23. Novo decreto commendatur Ordo Minimorum. 24-35. Diploma Apostolicum quo confirmatur novus sanctimonialium Ordo a Joanna Valesia conditus. 36. Auctoritate Apostolica vetitum ne ulli libri de fide tractantes, nisi permittente episcopo, typis mandentur. 37-39. Dirimitur controversia de Ruthenorum Baptismate, quo fit ut bella inter Moschum et Lithuanum orta residant. 40, 41. Ecclesiæ Wilnensi Tartarorum incursionibus vexatæ permittitur vim vi repellere. 42-45. In Insubria et Bohemia refrænantur diabolicis superstitionibus dediti. 46. Columba sanctimonialis sola Eucharistia sustentata. 47. Regulæ quibus vera miracula discerni possint a falsis. 48, 49. In Moravia et Gallia prodigia diabolica. 50, 51. Galliæ rex exercitum suum una cum copiis Pontificiis immittit in regnum Neapolitanum. 52-72. Judiciaria sententia qua Fredericus in sacro purpuratorum patrum senatu spoliatur jure regni Neapolitani. 73, 74. Neapolis a Gallis occupata. 75. Remissum Ludovico Gallo vectigal pendi solitum a rege Neapolitano. 76-78. Grassantibus undique Turcis, triennales decumas pro expeditionis sumptibus Lusitano regi Alexander attribuit. 79, 80. Pia regum Hispaniæ studia pro restituendo Christi cultu in regno Granatensi; Petri Martyris in Ægyptum legatio. 81-83. Classis Christiana vel in apparatu tardior, vel in discessu festinantior. 84. Turcæ ab Hungaris fusi : Lithuaniæ dux ad sceptrum Polonicum vocatur. 85-88. Americi Vesputii in Americam navigatio. 89-91. Reperti in Indiis Christiani.

MDII. 1-6. Indicæ regiones in ditionem Lusitanorum reductæ. 7-9. Maxima Hispanorum in lustrando orbe novo gloria. 10-14. Cæsaris Borgiæ crudelia et impia facinora. 15, 16. Ob incertos limites orta inter Gallum et Hispanum dissidia; Ferdinandus onere veniendi ad Sedem Apostolicam pro fidei sacramento nuncupando levatur. 17-22. Datam occasionem deturbandi imperii Turcici amittunt Christiani, licet a Pontifice stimulati. 23, 24. Germaniam pestis et seditio depascunt. 25. Sacra Biblia instar Hexaplorum Origenis a Ximenio edita. 26. Constitutio adversus eos qui lædunt agentes negotia in Curia Romana.

MDIII. 1. Sublatus e vivis Alexander cum regnum spurio condere pararet. 2. Empta pax iniquis conditionibus a Venetis. 3, 4. Hispanorum res in Apulia inclinatæ, et Germanicis auxiliis restitutæ. 5-7. Gallorum casus adversi. 8, 9. Cæsaris Borgiæ sævitia in Ursinos. 10-12. Borgianæ felicitatis ostenta momento dissipata, et per mortem Alexandri in adversos casus delapsa. 13-15. Pius III creatur Pontifex, et fere statim moritur. 16-19. Pii III mors bonis acerba et flebilis.

1. Hic incipit tomus VIII edit. Romanæ. 2-9. Cardinales conclave ingressi ferunt leges quasdam

quibus Pontificem novum devincire intendunt. 10-12. Julii II electio et litteræ Encyclicæ. 13. Pacem inter principes instaurare nititur Pontifex. 14-19. Gallicus exercitus non minus dissensionibus intestinis quam Hispanis viribus attritus e regno Neapolitano discedit. 20. Julius initio sui Pontificatus multis difficultatibus implicatus. 21, 22. Immunitates regibus Hispanis confirmatæ, et dispensationes matrimoniales nato regis Anglorum concessæ a Sancta Sede. 23. Legato commissa cura sedandi lites ortas inter Comitatus Venusini incolas et finitimos populos. 24. Francofurti insignes conventus celebrati : miracula ad reliquias trium Virginum edita. 25. Petri Aubussonii cardinalis obitus et laudes. 26. Christi fides a Lusitanis in India propagatur. 27-33. Maximi labores suscepti a primis Americæ colonis.

MDIV. 1-8. A Julio admonitus dux Venetus ut erepta Ecclesiæ Romanæ restituat. 9-13. Æmiliam contra fas Cæsari Borgia traditam recuperare studet Julius. 14, 15. Hispanus Gallusque de triennalibus induciis rogantur, ut junctis armis cogant Venetos ad restituenda male parta. 16-18. Decernit Julius ut lis de regno Neapolitano ad ipsum referatur. 19, 20. Contempto Pontifice, Gallus male paciscitur cum Hispanis. 21, 22. Ferdinandus in Pontificem arroganter se gerit : fallaces Hispanorum induciæ. 23-26. Pacis inter Bavaros interpretem agit Julius. 27-31. In Bohemia tumultus ab hæreticis excitati et strages editæ. 32. Pontificium auxilium in Turcas postulatum. 33-35. Egregia regum Angliæ pietatis monumenta et exempla : præcisi abusus qui ex immunitate Ecclesiastica orti fuerant. 36, 37. Julius consanguineorum affectibus nimis indulget magno Ecclesiæ detrimento. 38. Hispaniæ reges ad Africanam expeditionem conficiendam hortatur Pontifex. 39. Columbus magnis ornatus honoribus. 40. Philippus Austriacus dotali jure Hispaniæ regna corripit; Fridericus Neapolitanus in Gallico exilio moritur. 41. Præclarum regis Lusitani studium in fide propaganda apud Congenses. 42-45. Lusitanorum in India victoriæ.

MDV. 1. Veneti nonnulla restituunt Julio, alia retinent. 2, 3. Summa Pontifici officia præstare æmulantur principes Christiani. 4, 5. Lusitani ad arma capessenda in Barbaros Africæ sollicitantur, propositis a Pontifice sacris præmiis. 6-8. Militiam sacram *Christi* nuncupatam pluribus sanctionibus decorat Pontifex. 9-12. Ludovicus XII divinitus sanatus, et per legatum ad sacram expeditionem promovendam incitatus. 13-15. Pax inter Hispanum et Gallum sancita, positis quibusdam conditionibus. 16, 17. Susceptam a Ferdinando expeditionem Africanam prosequi hortatur Pontifex. 18-20. Julius censuras intentat perduellibus ferentibus arma in Cæsarem. 21, 22. Nova sacramenti formula electis Treverensibus imposita. 23. S. Annæ caput oppido Durensi adjudicatum. 24-29. Opera cardinalis Gurcensis composita pax inter Danum et Lubecenses. 30-34. Helenæ Moscovitæ Rhutenorum erroribus implicatæ nubit Alexander Poloniæ rex, et quidem suo damno. 35-39. In Tartaros expeditionem conficere meditatur Polonus. 40. Pro immunitate Ecclesiastica, in Hungaria labefactata, laborat Pontifex. 41-44. Auctum cardinalium collegium. 45. Raymundi cardinalis Gurcensis obitus et elogium. 46-48. Margarita virgo Ravennatensis sanctitate illustris. 49-55. Spretæ Mahumetanorum minæ et multa in India a Lusitanis præclare gesta.

MDVI. 1-5. Julii II Constitutio Apostolica in Simoniacos. 6. Rhodii equites insulam Rhodum defendere jussi. 7-10. Lusitani Evangelio apud Æthiopas et Indos propagando navant operam. 11, 12. Lusitanus rex sollicitat Pontificem de pace inter principes Christianos sancienda et de sepulchro Dominico recuperando, in cujus rei gratiam rosa aurea donatur. 13-15. De sacra in Syriam expeditione agitata consilia, promovente cardinale Ximenio. 16, 17. Fœdus initum inter Philippum Austriacum et regem Anglum. 18. Judæorum Neophytorum editæ strages Olissipone. 19. Expeditio Julii contra Bentivolos et Balionos et profectio ex Urbe. 20-22. Quo ritu excipiendus Pontifex ab episcopo loci. 23-27. Recuperatæ urbes captæ, et intentatæ in Bentivolios censuræ. 28-32. Bononia a tyrannide Bentivoliorum liberata. 33. Flaminiæ civitates a Venetis occupatæ repetuntur; Saonenses damnis afficiuntur a Genuensibus. 34. Gallici ordines sponsalia Claudiæ cum Carolo V abrumpunt, unde origo Mediolanensis belli inter Germanos et Gallos. 35-37. Contentiones inter Philippum Austriacum et Ferdinandum Hispanum. 38, 39. Alexandri regis Poloniæ mors et elogium. 40. Basilii ducis Moscoviæ obitus. 41. Francofordiensis Academia instituta. 42, 43. B. Bennonis gloria prodigiorum coruscantis causa apud sanctam Sedem a Saxonibus propugnata. 44. Christi sindon culta Camberiaci et illustrata miraculis. 45. Instaurandæ basilicæ Vaticanæ jacta a Julio fundamenta : regula decem beneplacitorum confirmata. 46-48. Coloniæ in Americam ductæ.

MDVII. 1-5. Julii ex Bononia discessus et in Urbem triumphalis ingressus. 6, 7. Sedati motus Genuenses et Liguria in Gallicam provinciam redacta. 8-10. Pacem inter Gallum et imperatorem redintegrare nititur Pontifex. 11, 12. Lusitanus rex, occasione sumpta de Turcico imperio a Persarum armis et sectis labefactato, bellum sacrum promovet. 13-20. Socotora insula et aliæ Orientis regiones Christo a Lusitanis restitutæ, et exinde magnæ per Urbem lætitiæ significationes. 21, 22. Pontificis litteræ ad principes Christianos de ineunda inter ipsos concordia, et viribus in Turcas conjungendis. 23. In America amplificatum imperium Christianum. 24. Auctum cardinalium collegium. 25. Felix obitus S. Francisci Paulani. 26-28. Sacra ædicula Lauretana miraculis illustrata, et indulgentiis decorata. 29. Leges militiæ S. Jacobi instaurata. 30. Blasphemus impostor in Germania.

MDVIII. 1-8. Germano, Gallo et Venetis inter se conciliandis totus est Julius, et profitetur se cum regibus bellicos labores in Turcas suscepturum. 9-12. Solemnes gratiarum actiones pro Indicis Lusitanorum victoriis. 13, 14. De Castello regno orta disceptatio; Ungarus et Polonus ob ingruentia bella excusati de non missis ad Pontificem legatis; Ismael Persarum rex prophetam agit. 15-18. Pickardorum errores. 19, 20. Tartari et Moschi a Polonis fusi. 21-29. Bentivoli Bononiam tentant. 24, 25. Cardinalium plurium obitus, et novorum creatio. 26. Sixtus Robureus creatus eques Rhodius. 27, 28. Infestata Liguria a Saracenis : Carolus Sabaudiæ dux ense sacrato donatus. 29. Sanctio contra raptores bonorum ad naufragos pertinentium. 30-32. Paralytica sanata in æde Lauretana.

MDIX. 1-4. Conspirant cum Pontifice reges in Venetos. 5-9. Moniti Veneti ut Ecclesiasticas urbes restituant. 10-12. Initio certaminis Veneti victores, mox deleti, cælo in eos pugnante. 13-15. Veneti et Bentivoli male ad Concilium futurum provocant. 16-18. Restitutæ a Venetis urbes. 19. Placato Pontifice, Veneta virtus reflorescit. 20, 21. Simultas exorta inter Julium et Gallorum regem. 22. Exorta apud Helvetios hæresis. 23-28. Oranum, duce Ximenio, Afris ereptum. 29. Sopita lis inter Ferdinandum et Maximilianum reges. 30, 31. Lusitanorum in Indiam expeditio ingens et prospera. 32, 33. Gratulatoriæ litteræ imperatricis Æthiopum ad regem Lusitanum. 34. Concussa terræ motu Constantinopolis. 35. Henrici VII Angliæ regis obitus et elogium : latæ leges adversus provocantes ad singulare certamen.

MDX. 1-6. Pactiones inter Pontificem et Venetum initæ. 7-11. Ritus servati in absolutione censurarum, et celebrata Venetiis publica lætitia. 12. Cæsar et Gallus ægre ferunt pacem Venetis datam. 13-15. Dissidii inter Pontificem et ducem Ferrariensem causæ. 16, 17. Divinitus edita futurorum bellorum præsagia. 18, 19. Quinque cardinales a Julio deficiunt. 20. Turonenses cætus in quibus agitantur subdolæ propositiones auctoritati Apostolicæ hostiles. 21. Damnata a Ferdinando Hispano schismatica molimina. 22, 23. Galli cum Bentivolis tentant Bononiam. 24-28. Neapolitani regni jura a Gallo ad Hispanum transmissa. 29. Judæi e regno Neapolitano ejecti. 30-33. Bugia, Tripolis et aliæ arces ab Hispanis captæ. 34-36. Urbs et insula Goa ab Albuquerquio recuperatæ. 37. Missi sacerdotes ad Congense regnum. 38, 39. Prussia et Livonia infestata a Moschis et Tartaris : Poloni ab omnibus derelicti cum Turca ineunt pacem. 40, 41. Eucharistia transfossa a Judæis, divinitus integra remanet; unde Judæi a Marchia Brandeburgensi depulsi.

MDXI. 1-6. Maximiliani et quorumdam cardinalium argutiæ pro celebrando in Julium conciliabulo. 7, 8. Falsitatis et impudentiæ convicti schismatici. 9-15. Indictio Lateranensis Concilii. 16-22. Contendunt inepte schismatici jus vocandæ Synodi ad se devolutum, et inchoant Pisanum conciliabulum. 23-29. Seditiosos in sua contumacia perstantes ab impio conatu revocare nititur Pontifex. 30, 31. Angeli anachoritæ litteræ objurgatoriæ tum ad Carvajalum, tum ad Gallorum regem. 32-36. Judiciaria actio contra cardinales rebelles qui exauctorantur. 37-41. Decreta conciliabuli Pisani a Cajetano refutata. 42, 43. Pisis Mediolanum factiosi se conferunt. 44-46. Potitur Mirandula Pontifex. 47. Cardinalium creatio. 48, 49. Exercitus pro recuperanda Ferraria a Julio comparatur. 50. Mediolanensis senatus censuris perculsus. 51-53. In conventibus Mantuanis de pace inter principes agitur. 54, 55. Hieronymus Æmilianus a Germanis in carcere retentus, et B. Virginis ope liberatus. 56, 57. Proditi Galli a Gurcensi. 58, 59. Bononia a Gallis occupata. 60, 61. Alidosius cardinalis a duce Urbini trucidatus. 62. Joannes Medicæus instructus mandatis pro Bononia et Ferraria recuperandis. 63-67. In Gallum regem cæteri principes fœderati. 68, 69. Prona ad jugum subeundum Africa. 70. Malaca capta a Lusitanis. 71. Goa oppugnata ab Indis. 72-75. In America Cuba insula explorata.

MDXII. 1, 2. Negant schismatici liberum Romæ Concilium celebrari posse : a Cæsare mitti legatos postulant. 3, 4. Cardinalis Sedunensis legatus Apostolicus ad imperatorem et ad Helvetios. 5-7. Gallorum victoriis elati schismatici Pontificem contumacia impudenter accusant. 8-19. Inanes schismaticorum argutiæ a Cajetano in suis Commentariis confutatæ. 20, 21. Immane prælium ad Ravennam commissum. 22-24. Angustiis pressus Julius pacem a Gallo propositam admittere cogitur. 25-37. In Pontificem furunt schismatici. 28, 29. Post aliquot prorogationes, indicitur Concilium ad tertium Maii diem. 30, 31. Veteribus corruptelis e curia Romana sublevandis datur opera. 32-34. Quæsita et responsa circa ritus in Concilio servandos. 35-38. Pontificis ad Lateranensem Basilicam solemnis profectio, et incæptum Concilium. 39-41. Pontificis et Ægidii Viterbiensis orationes quibus aperiuntur causæ indictionis Concilii. 42, 43. Prima sessio : imperata præsulibus modestia. 44, 45. Habita a Spalatensi archiepiscopo oratio de expeditione in Turcas decernenda. 46, 47. Secunda sessio : Angliæ et Hispaniæ reges se profitentur Pontifici et Concilio conjunctissimos. 48-51. Pisani conciliabuli gesta rescissa; præsulibus non accessuris ad Concilium objectæ pœnæ. 52, 53. Inter secundam et tertiam sessionem, multa regna adhærent Concilio. 54-58. Galli ab Insubria pulsi in odium schismatis. 59, 60. Cardinalis Mediceus ex hostium manibus ereptus. 61, 62. Medicei Florentiæ restituti. 63-68. Ludovico rege anathemate percusso, ruit undique in Italia Gallica potestas omnium Italorum plausu. 69, 70. Plurium Italicarum urbium ora-

tores fidem Julio addicunt. 71-76. Ferrariæ dux a Pontifice veniam precatur, sed jussus Ferrariam restituere fugit. 77-81. Rex Navarræ, socius Galliæ regis, regno pulsus. 82-85. Oratores regum Daniæ et Scotiæ profitentur se Pontifici et Concilio adhærere. 86-89. Conventus tum Treviris, tum Coloniæ ab imperatore congregati, in quibus pœnæ in ebrios statuuntur, et cardinales perduelles damnantur. 90, 91. Gurcensis purpura donatus; fœdus inter Pontificem et principes, exceptis Venetis et Gallis initum; de præda Italica inter victores certatur. 92-95. Sessionis tertiæ Acta : imperatoris nomine Gurcensis Concilio Lateranensi adhæret. 96-99. Gallia sacris interdicta; præsulum non concurrentium ad Concilium inertia insignis. 100-102. Veneti Concilio se jungunt; de abroganda Pragmatica Sanctione actum. 103. Quarta sessio : Marcelli ad Julium oratio parænetica. 104. Tartarorum Præcopiensium in Poloniam irruptio, et parta de eis victoria. 105-107. Turcicum imperium gravissimis seditionibus exagitatur. 108-118. In Indiis et Congensi regno Christiana res divina ope et Lusitanorum virtute aucta. 119. Antonii Laurerii Minoritæ nobile facinus.

SUMMARIUM

TOMI XXXI

MDXIII. 1. Julius se ad mortem pie comparat. 2-6. Concilii Lateranensis sessio quinta, absente ob morbum Pontifice; Julii laudata constantia; pœnæ adversus Simoniacos latæ: actum de abroganda Pragmatica Sanctione. 7, 8. Extrema Pontificis gesta et dicta. 9, 10. Julii obitus et laudes. 11, 12. A Bellarmino egregie diluuntur quæ Julio improbe objecta fuerant. 13, 14. Congregati cardinales Joannem Medicæum eligunt, qui Leonis X nomen sibi assumit. 15-17. Electus Pontifex principes de sua electione certiores facit, et Petri Delphini litteris gratulatoriis honoratur. 18. Selymus insidiatur Rhodo. 19, 20. Lateranense Concilium celebrare prosequitur Pontifex, et anniversaria die qua captus fuerat, triumphali pompa ingreditur Basilicam Lateranensem. 21-28. Sessio Sexta in qua agitur de bello Turcis indicendo et de concordia inter principes ineunda. 29-31. Galli apud Novariam cæsi Italia discedunt. 32-36. Dissidia inter Polonos et Cruciferos componere tentat Pontifex. 37-40. In pactionibus propositis stare abnuit Albertus Cruciferorum magister supremus, et in Polonos incitat Moscovitas qui prælio superantur. 41, 42. Septima Concilii sessio in qua recitantur litteræ Poloni regis, Sfortiæ ducis, et cardinalium rebellium Concilio tandem adhærentium. 43. Missi legati ad principes pro pace publica concilianda. 44-50. Cardinalibus schismaticis restitutus honor, et celebrata per Urbem lætitia. 51, 52. Scriptor Actorum conciliabuli Pisani veniam poscit et obtinet. 53-62. Gallorum rex victus ab Anglis, et ultione divina pressus errorem tandem agnoscit et adhæret Concilio. 63-69. Thomas cardinalis Strigoniensis legatus decernitur in Poloniam, Bohemiam et Hungariam, tum ut arma Turcica avertat, tum ut erroribus Bohemorum obsistat. 70-75. Recensentur a Pontifice articuli controversi inter Bohemos et Romanam Ecclesiam. 76. Wladislaus rex monitus ut compescat motus concitatos in imperatorem a schismaticis. 77-82. Italiæ paci providet Pontifex. 83, 84. Auctum cardinalium collegium. 85-89. Concilii Lateranensis sessio Octava: regis Galliæ recitantur litteræ quibus excusat se de schismate, et profitetur se Concilio adhærære. 90. Plures alii principes similiter se subjiciunt. 91. Aquensis senatus in judicium vocatus ob immunitatem Ecclesiasticam labefactatam. 92-97. Diversæ Concilii sanctiones tum in errores circa animam humanam, tum de legatis pro pace mutua inter principes decernendis, tum de Ecclesiastica disciplina restituenda. 98, 99. Rhodii equitis oratio implorantis auxilium principum. 100. Omni ope nititur Leo reges in Turcas conjungere. 101-104. Pontificiæ Litteræ quibus exponitur Cæsari fore ut Turcæ ob principum discordias confirmentur. 105, 106. Rogatus Anglus ut pacem cum Gallo ineat. 107-115. Conflatum ex omnibus populis fidelibus exercitum immittere in Turcas meditatur Pontifex. 116, 117. Indictum a Javæ rege Lusitanis bellum: classis Barbarica capta. 118-130. Partæ a Lusitanis victoriæ in Arabico sinu et Indis. 131-138. In Africa restituitur Azamora imperio Christiano. 139-141. Patefactæ ab Hispanis in America incognitæ terræ, et amplificatum Castellanum imperium.

MDXIV. 1, 2. Lusitani regis legatio insignis ad Pontificem et munera utrinque oblata. 3. Concilii Lateranensis sessio Nona, in qua profertur Lusitani regis Epistola conferentis suis legatis plenariam potestatem. 4- 7. Gallorum episcoporum accessus a Mediolanensi retardatus. 8, 9. Solvuntur censuræ quibus præsules Galli ob schisma erant vincti. 10-14. A Concilio principes concitantur ad pacem et indicuntur preces solemnes. 15, 16. Affectata privilegia a cardinalibus cum præsulum damno. 17-35. Diploma de Ecclesiastica disciplina instauranda. 36. Controversiæ Pruthenorum et Polonorum cardinalibus permissæ. 37-42. Selimi in Italiam

expeditio retardata a Persis. 43-45. Cæsar admonitus de periculis a Turca imminentibus. 46-48. Rhodii equites denuntiant apparatum Turcicæ invasionis. 49, 50. De Juliacensi ducatu lis pacata et concordia inter Gallos et Anglos sancita per affinitatem. 51-67. Hortatur Pontifex ut Hungarus, Polonus et Livoniæ dux sibi invicem opitulentur. 58-65. Ingens Poloni victoria de Moscovitis, et solemnes gratiarum actiones. 66-86. Ruthenorum mores et errores. 87-102. Mittitur a Leone nuntius ad Maronitas quorum fides ad rectum reducitur. 102-109. Quæ fuerint tunc temporis Abyssini imperii fines, fruges et ritus sacri. 110, 111. Amplificata in America res Christiana.

MDXV. 1, 2. Querelas episcoporum adversus cardinales et monachos sopire studet Leo. 3. Sancitum percipi posse sine usura pro stipendiis ministrorum aliquid lucri in gestione bonorum quæ dicuntur *Montes pietatis*. 4-6. Sanctiones diversæ quibus episcoporum auctoritas communitur, Synodorum Provincialium præcipitur celebratio, et pœnæ constituuntur in eos qui edunt libros sine permissu ordinariorum. 7-9. Segnitie Christianorum principum multa exoriuntur mala. 10. Ludovico XII in medio festorum nuptialium extincto succedit Franciscus dux Engolismensis. 11. De armis in Turcas vertendis agitur. 12, 13. Exortæ inter Genuenses et Mediolanenses dissidia. 14, 15. Dux Genuensis cum Gallo paciscitur. 16. Intentatum anathema occupaturis Parmam et Placentiam. 17-19. Ut aditus obstruatur florentissimo Francorum exercitui, pactæ conditiones cum Anglo, et Eboracensis archiepiscopus creatus cardinalis. 20-22. Helvetii victi apud Marignanum : Mediolanum Francisco Gallo deditum : hujus regis virtutes et vitia. 23-26. Inter Pontificem et Galliæ regem initum fœdus, et pacis conditiones. 27-36. Leonis iter ad Bononiam, et congressus cum Francisco. 37, 38. Excitatur Lusitanus ad vertenda in Turcas arma. 39, 40. Franciscus in Galliam redit, Florentiam Leo, ægre ferens pactum armis extortum. 41, 42. Sollicitatus Polonus ad jungendas cum Hungaro vires, imprimis cum pollicitus sit Persa se eis auxiliaturum. 43-50. Celeberrimus Viennæ regum conventus, in quo pacis conditiones firmantur, et controversiis finis imponitur. 51. Transylvanus a Turcis fusus. 52-54. Selymus Turca et Ismael Persa pariter in bello fortes, sed in doctrinis diversa sentientes. 55, 56. Albuquerquius vita et morte gloriosus. 57-59. In Africa Lusitani victi, Hispani victores. 60. Ferdinandus distractus curis ab Africano bello. 61-64. In America propagata religio.

MDXVI. 1-5. Præsules conqueruntur de monachorum privilegiis. 6-8. Maronitæ Lateranensi Concilio et fidei Catholicæ adhærent. 9-11. Prohibetur ne prædicatores in explanatione sacrarum Scripturarum a veritate ad fabulas convertantur. 12-17. Pacta inter Leonem et Franciscum Galliæ regem de sacerdotiorum provisione. 18-20. Sanctio contra clericos concubinarios et fornicarios. 21. Decernitur censuras non contrahi, nisi rite denuntiatæ fuerint. 22-27. Pragmatica Sanctio rescissa, et auctoritas Pontificia in clariori luce posita. 28-38. Privilegia in *Mari Magno* contenta revocantur, sed cætera monachorum jura confirmantur. 39-42. Ferdinandi Hispaniæ regis obitus et laudes. 43-46. Ximenius operam dat ut Carolo V regnum deferatur, exercitus comparetur, et classis instruatur. 47. Africa a Ximenio tentata. 48-54. Pontificiæ curæ in reprimendis Africæ piratis. 55-57. Selymus Syriam domat, Rhodo minatur et ingentem incutit terrorem orbi Christiano. 58-60. Hungarus præmonitus ne inducias cum Turca ineat, promissis cæteroquin ex communi principum thesauro stipendiis. 61-63. Wladislaus rex e vivis sublatus : ejus filius in clientelam Apostolicam commendatus et receptus. 64, 65. Deturbantur Hungari a pace cum Turcis ineunda. 66-71. Dalmatia a Turcis vexata in extremam pæne desperationem adducitur. 72-74. Tartarorum incursio in Poloniam et Russiam. 75-78. Helvetii in duas partes discissi, obsistente licet totis viribus Pontifice. 79. Immissus in Insubriam exercitus, sed ob nimiam cunctationem profligatus. 80. Composita pax inter Franciscum et Carolum V. 81-83. Urbinate ducatu exauctoratur Robureus, et Laurentius Medicæus donatur. 84-90. Politiorum litterarum cultores et Theologicæ scientiæ detractores, inter quos Reuchlinus et Erasmus, viam struunt Lutheranismo. 91-95. Contra Erasmi scommata et declamationes defenditur ab Alberto monachismus. 96-100. Impia dogmata ab Erasmo sparsa. 101. Philippus Benitius et Elizabeth Lusitaniæ regina inter sanctos collocantur. 102, 103. Res Christiana in Mauritania claudicat ; Gundisalvus Vascius a Mauris affectus martyrio. 104-116. Missæ a rege Lusitano, amplificandæ religionis studio, legationes ad Congi regem, ad Persam Sophi, necnon ad Sinenses, quorum mores describuntur. 117-118. In America patefactæ in dies novæ regiones.

MDXVII. 1. Ultima sessio Lateranensis Concilii. 2-5. Litteræ quibus imperator profitetur se una cum Pontifice suscepturum arma in Turcas. 6-8. Gratulatur Pontifex Angliæ regi de sponsione auxilii. 9-15. Electi Pontificis ædes diripi vetitum : decretum pro tuendo imperio Christiano. 16, 17. Pluribus licet renitentibus dissolvitur synodus. 18-20. Monitus Rhodius ut se adversus Turcas communiat. 21, 22. Provisum Turcarum grassationibus terra marique comprimendis. 23-29. Superatis Mamaluchis et Ægyptiis, Selimus de subjiciendo sibi Occidente cogitat, unde fit ut de classibus Hispaniæ, Galliæ et Italiæ conjungendis actum sit. 30-54. Quænam consilia in sanctiori senatu inita sint pro defensione rei Christianæ.

55. Germani principes decretum Pontificium laudant. 56-79. Lutherus indulgentias oppugnat : vera de indulgentiis doctrina. 80. Veneta respublica pristinæ restituta amplitudini. 81-86. Robureus principatus Urbinatis iterum potitur, Picenum invadit, et a celesti virtute impeditur quin ædem Lauretanam diripiat. 87, 88. Conflare exercitum ex Helvetiis conatur Pontifex. 89-99. Conjuratio quorumdam cardinalium adversus Leonem : Petrucius strangulatur, Riarius vero et Bandinellus venia donantur. 100-102. Auctus cardinalium senatus : pia sanctio pro cardinalibus defunctis. 103-107. Cardinalis Ximenius pie moritur : ejus animi dotes et præclara gesta. 108-111. Deposcitur undequaque ut Ximenius sanctorum Albo inscribatur ob patrata in vita ac post mortem miracula. 112. Caroli V in Hispaniam adventus. 113-115. Diversæ sanctiones quibus sacrum audiri extra parochialem Ecclesiam permittitur ; instauratur decretum de fide addicenda Sedi Apostolicæ a præsulibus recenter electis, et approbantur quædam precum formulæ. 116. Eduardi Galvani vaticinia. 117. Templum S. Thomæ dicatum in Indiis reperitur. 118. Yucatan provincia in America patefacta

MDXVIII. 1, 2. Prodigia Romæ visa, malorum præsagia. 3-30. Imperii electores in Augustano conventu congregati proposita consilia de bello Turcico Pontificis arbitrio submittunt. 31-35. Germani belli sacri onus refugere videntur. 36-39. Missi legati Apostolici ad Germanos, Gallos, Hispanos et Anglos. 40-49. Solemnes supplicationes indictæ. 50, 51. Summa ratio belli gerendi. 52-54. Thomas de Vio missus in Germaniam legatus. 55-63. Quo ritu Albertus Moguntinus insignibus cardinalatus, et Maxilianus Cæsar ense et pileo ornatus fuerit. 64-69. Maximilianus Germanos ad bellum sacrum hortatur. 70-75. Plocensis episcopus nomine regis Poloniæ Germanorum inertiam perstringit in conventu Augustano. 76-84. Confutantur ab Alberto Pio Huttenis argutiæ et calumniæ. 85-89. Thomas de Vio Sedem Apostolicam ab omni avaritiæ suspicione vindicat. 90. Lutherus a Maximiliano ut calumniator denuntiatus. 91-101. Quibus de causis Lutheranismus latius se diffuderit. 102-111. Fraudium artifex Lutherus. 112-149. Hæreticorum cavillationes circa indulgentias, Purgatorium et vim anathematis. 150-153. Bibienæ cardinalis in Galliam legatio et eximiæ de ea conceptæ spes. 154. Parisiis sancitum fœdus inter Anglos et Gallos. 155, 156. Hispani et Galli clam mutuo flagrantes odio. 157-163. Dirimitur in gratiam Caroli lis qua rursum agitatum fuerat utrum Neapolitanum regnum imperio adjungendum sit, necne. 164. Spina Dominicæ coronæ sanguinem fundit. 165. In Dania induciæ violatæ. 166. Diploma Apostolicum in falsos testes circa hæresis inquisitionem. 167. Turcæ in Africa victi. 168-170. Lusitanorum in Oriente res præclare gestæ. 171, 172. Hispani perlustrant insulas Americæ.

MDXIX. 1-3. Ex imperatoris morte aucti Luthero animi : Maximiliani elogium. 4-6. Providet Pontifex ut in eligendo imperatore rei Christianæ consulatur. 7-22. Galliæ et Hispaniæ reges affectant imperium : suam quisque causam coram electoribus propugnat. 23. Oblatum imperium Friderico Saxoni et ab ipso declinatum. 24-30. Carolus electus et renuntiatus Cæsar : leges ipsi impositæ. 31. Poscit Carolus ut regnum Neapolitanum retineat. 32, 33. Mærore conficitur Franciscus ex tradita æmulo dignitate imperiali. 34, 35. Circumvenire principes tentat Lutherus. 36-47. Ex imprudenti concessione internuntii Apostolici renovantur controversiæ de rebus ad fidem pertinentibus. 48. A Lovaniensibus et Coloniensibus theologis Lutherus damnatus. 49. Quali modo defunctis applicari queant indulgentiæ. 50. Zuinglius Helvetios inficit. 51-53. Insana Lutheri audacia et mira perfidia. 54-56. Heresiarchæ favent rhetores, politici necnon principes ipsi, spe deprædationis bonorum Ecclesiasticorum allecti. 57, 58. Christiernus Daniæ rex coactum ex indulgentiis aurum diripit et Sueciam sibi adsciscit, violatis induciis. 59, 60. In Lithuaniam irrumpunt Moscovitæ, quorum dux Basilius consilia agit de schismate abjiciendo. 61. Sollicitatur Gallus ut priora consilia diligentissime exequatur in Turcas. 62. Expeditionis in Algerium luctuosus exitus. 63. Xerifii in Africa novam superstitionem conflant. 64. Maldivæ a Lusitanis partæ. 65-75. Duce Ferdinando Cortesio, Hispani novas terras lustrant quarum incolæ sacrificiis humanis dediti ad mitiores mores reducuntur. 76-85. Decreti sanctorum honores B. Francisco de Paula, gloria miraculorum coruscanti. 86, 87. De aliis viris præstantissimis in Albo sanctorum conscribendis agitatum. 88. Monomachia vetita a Leone.

MDXX. 1-3. Larvam Catholici viri deponens Lutherus palam hæresim profitetur. 4-14. Negatur a Luthero sacerdotalis ordo, qui propugnatur ab Eckio. 15-17. Calumnia Lutheri in auctoritatem Pontificiam et jus canonicum. 18-48. Joannes Faber in totidem responsionibus confutat triginta articulos excerptos ex operibus Lutheri. 49, 50. Impium librum inscriptum *de captivitate Babylonica* edit hæresiarcha. 51-59. Edictum Pontificium quo Lutherus in jus vocatur. 60-63. Promulgato edicto dubium præstant obsequium principes Germani, excepto imperatore. 64, 65. Joannis Fischeri ad Anglos monita : Henrici VIII libellus aureus. 66-68. Ex scriptis Fischeri eruitur inanitas et pravitas systematis Lutheri admittentis solas Scripturas sufficere in controversiis de rebus ad fidem pertinentibus : Hamela, urbs Saxoniæ a S. Bonifacio defensa. 69. Carolus V ex Hispania in Germaniam se confert. 70-72. Absente Carolo diræ dissensiones Hispaniam dilacerant. 73-75. Carolus Aquisgrani corona Germanica

redimitus. 76-81. Civilia inter Christianos bella exitialia : a Polonis in Cruciferos justæ effunduntur querelæ. 82, 83. Dalmatia et Croatia vastatæ a Turcis : sacerdotis Dalmatæ in fide constantia. 84, 85. Actæ Deo grates de extincto Selymo. 86. Constantinopoli dignitas patriarchalis empta : Simoniaci Simoniacos pellunt. 87-89. Christierni Daniæ regis atrox facinus. 90. Delatum Pontifici a Jacobo rege Scotiæ obsequium. 91. Maurus prænobilis sacro baptismo initiatus. 92-95. Lusitanorum in insulam Sumatram et in Sinum Arabicum expeditio. 96-98. Mexicana terra a Cortesio recuperata. 99-101. Magellanis navigatio, et freti conjungentis utrumque Oceanum inventio.

MDXXI. 1-4. Lutherus et sectatores ejus anathemate plectuntur. 5-7. A theologis Parisiensibus hæreseos convictus Lutherus. 8-10. Wormatiæ paratur conventus : fides publica hæresiarchæ data, sed ab eo non servatæ leges syngraphæ. 11. Erfordiæ concionante Luthero, templum concutitur. 12, 13. Lutheri in conventu Wormatiensi superbia et audacia. 14-16. Caroli V ad principes in Lutherum oratio male ab ejusdem asseclis excepta. 17-24. Lutheri pertinacia et alia vitia. 25-41. Caroli V Edictum in Lutheranos. 42, 43. Lutherus laborat infamia societatis cum dæmone. 44, 45. Evadit Lutherus ab amicis tectus. 46-50. A dæmone Lutherus, ipso fatente, edoctus, illusus et induratus. 51. Damnant Lutherum Parisienses. 52, 53. Vitiorum illecebris multi ad Lutheranismum abripiuntur. 54-71. In opus pestiferum *de Captivitate Babylonica* Henricus Angliæ rex scribit librum *de Septem Sacramentis*. 72-74. Librum Angliæ regis gratulatorie accipit sibi oblatum Summus Pontifex qui decernit auctori titulum *defensoris fidei*. 75-79. Pontifex primum in Francisci, mox in Caroli partes inclinat. 80-91. Diploma Apostolicum quo permittitur Cæsari ut cum imperio jungat Neapolitanum regnum sub certis conditionibus. 92, 93. Aliud Diploma quo declaratur nihil detrahi juribus Joannæ reginæ concessis. 94-97. Belli inter Carolum et Franciscum conflati causam quisque in suum adversarium derivat. 98-101. In obsidione Pampelonensi Ignatius Loyola vulneratur, et a B. Petro sanatus de perfectiori vita cogitat. 102-104. Recepta ab Hispanis Navarra. 105. Perditissimi latrones grassantur in Galliis. 106-108. In Italia res Gallorum pessumdatæ. 109-112. Leonis X mors inopinata forsan veneno illata : hujus Pontificis mixta vitiis dotes. 113-120. Emmanuelis Lusitaniæ regis, Ecclesiæ propugnatoris fortissimi, obitus et virtutes. 121-124. Solimanus, reliquiis Mamaluchorum cæsis, Alba-Regali potitur et Rhodiam expeditionem conficere meditatur. 125, 126. Lusitanorum insigne facinus adversus barbaros. 127. Præcones Evangelici in Americam missi. 128-130. Ferdinandi Cortesii in Mexicano regno gesta. 131. Navis, orbe terrarum peragrato, in Hispaniam revertitur. 132. De Moluchis insulis inter Lusitanos et Castellanos lis orta.

MDXXII. 1-7. Divino instinctu ducti cardinales eligunt Hadrianum tum in Hispania agentem. 8-12. Hadrianus frustra nititur bellum componere inter Cæsarem et Gallum. 13-15. Italia bello et peste laborat. 16, 17. Hadriani iter et in Urbem ingressus. 18. Pontificis egregiæ dotes. 19-28. Obsidione pressa Rhodus certis conditionibus Turcis se dedere cogitur. 29-33. Lutherus e latebris prodiens et audacior absentia imperatoris factus, ubique suorum errorum semina spargit, parvi ducens doctrinæ suæ mutationes. 34-39. Carolstadius hæresim Iconoclastarum renovat. 40-44. Lutherus in quibusdam sententiis a Carolstadio dissentit ; Turcas commendat ; sanctos Patres in interpretatione Scripturarum spernit et fidem fingit extingui bonis operibus. 45-47. Convellere statum Ecclesiasticum et scriptis et dictis conatur Lutherus. 48-52. Scriptura sacra corrupta a Luthero : in jejunia et cælibatum declamat. 53, 54. Anabaptistarum ortus. 55-59. Ex Lutherana secta imperii excidium non sine causa sed tardius præmetuit Carolus V. 60-64. Admoniti ab Hadriano de malis imminentibus principes. 65-71. Data internuntio Apostolico mandata. 72-88. Hadriani litteræ ad Saxonem. 89. Reliquiæ S. Apostoli Thomæ in Indiis repertæ. 90-99. Regionem Nicaraganorum perlustrat, et ad fidem adducit Ægidius Gonsalus. 100-102. Minoritæ in Evangelio disseminando per infideles populos Americæ promptissimi.

MDXXIII. 1-13. Missus ab Hadriano internuntius ad reducendos ad officium Germanos : corruptorum principum responsa. 14-20. Internuntii replicatio, quamvis magni sensus et ponderis, spreta ut inanis ab impiis politicis. 21-27. Edictum nomine Cæsaris promulgatum, quo nonnullis flagitiis providetur, sed nihil statuitur in Lutherum causam horum malorum. 28-51. Instigante Luthero, porrigitur Hadriano libellus supplex continens querimonias Germanicas. 52-57. Tollantur abusus, sed non evertatur Ecclesia. 58-62. Ritibus sacris substituit Lutherus novas et nugatorias formulas. 63-69. Quinam fuerint Lutheri oppugnatores. 70. Convicia Lutheri in principes. 71-76. Novatoris argutiæ contra castitatem. 77-79. Ineptiæ quibus suam doctrinam fulcire conatur Lutherus, et perfidæ artes quibus allicit principes ad direptionem censuum Ecclesiasticorum. 80, 81. Decretum Poloni regis de tuenda religione. 82-87. Causæ multiplices quæ impulerint ad hæresim. 88. Magorum impia facinora. 89-94. Diploma Apostolicum quo B. Bennoni sanctorum decernuntur honores. 95-101. S. Antoninus Catalogo sanctorum inscriptus. 102-105. Peregrinatio S. Ignatii ad limina Apostolorum et ad Terræ-Sanctæ loca. 106. Rhodiorum princeps amissam Rhodum recuperare nititur. 107. Pa-

triarcha Alexandrinus obsequium defert Hadriano. 108-111. Res Gallicæ in Italia penitus ruunt, et Pontifex init fœdus cum Cæsare et Anglo. 112-119. Hadriani pius obitus, et rei Christianæ luctuosissimus. 120-124. Cæsarei oratoris supplex libellus ad cardinales in conclavi congregatos, quo postulat ut subsidiarium aurum impendatur ad repellendos Gallos Italiæ invasores. 125-127. Clementis VII electio et primordia. 128-130. Clemens pollicetur se futurum pacis arbitrum. 131-133. Poscit Hungarus rex ut Capistranus inter sanctos referatur. 134-136. In Mexicano regno Christiana res amplificata. 137-139. Minoritæ sedulam dant operam ut Barbari ad Christum adducantur.

MDXXIV. 1-5. Cardinalis Campegius missus ad Nurembergenses conventus, et ei adjunctus cardinalis Salisburgensis. 6-13. Post multas et ancipites concertationes proponitur nomine Cæsaris absentis edictum quo postulata Pontificis eluduntur. 14-16. Jure queritur Pontifex litteris ad imperatorem missis, quod utriusque vota contempta fuerint. 17-19. Mandata data regi Angliæ et cardinali Eboracensi de futuro conventu Spirensi et de Lutheranorum conatibus. 20. Clemens queritur apud Gallum de comitiis Nurembergensibus. 21,22. Carolus V Pontifici adhæret adversus Lutherum. 23-39. Ferdinandus archidux Austriæ cœtus Catholicorum celebrat Ratisbonæ, in quibus edictæ sanctiones a legato Apostolico ad Ecclesiasticam disciplinam instaurandam. 40. Lutheri declamationes. 41. Liberæ civitates hæresi infectæ. 42. Sichingus Treviris propulsatus. 43-46. Muntzerus fax Germaniæ. 47. In principatu Ultrajectino turbas concitat hæresis. 48-51. Lutheri furor in virginibus constuprandis, et in miraculis denegandis. 52. Helvetii decernunt tuendam fidem orthodoxam. 53-57. Tigurini a Zuinglio corrupti. 58-60. Œcolampadius a Fischero confutatus. 61. Monasterium usque adhuc religione florens impura doctrina contaminatur. 62. Hæreticorum in episcopos et sacerdotes summa petulantia. 63-68. Ludovici Hungariæ regis vigilantia in Pighardos et Callixtinos. 69, 70. Bellum inter Polonos et Cruciferos sedare nititur Clemens : Prussorum princeps ad Lutheranam hæresim deficit. 71-74. Pontificia legatio ad Moschorum principem et tentatum fœdus in Turcas. 75. Clementis monita ad Hungaros. 76, 77. Solymanus arma vertit in Achomatem Ægypto potitum, quem in rebellione firmaverat spes Christiani subsidii. 78-81. Clemens concordiæ interpretem frustra agit inter Gallum et Hispanum. 82-96. Redintegratur bellum inter Carolum V et Franciscum Galliæ regem. 97-99. Ex his bellis oriuntur ingentia mala rei Christianæ nociva. 100. Illuminatorum hæresis in Hispania. 101. Laurentius Justinianus miraculis clarus. 102. Ordinis Theatinorum exordium. 103-108. Abyssinorum regis ad Lusitanum litteræ. 109-111. Orta rursum inter Castellanum et Lusitanum discordia de novi orbis finibus. 112-116. A B. Martino Valentino propagata in Mexico fides.

MDXXV. 1-3. Celebratur Jubilæus annus. 4-16. Rusticorum Lutheranorum rebellio, postulata et strages. 17-20. Quid sit vera libertas Christiana. 21. In urbe Ultrajectina tumultus. 22-26. Exultat Lutherus in medio Germaniæ luctu, rusticos in cladem inducit, et victos dilacerat conviciis. 27. Francofurti et in aliis urbibus latæ a Lutheranis leges iniquæ. 28-34. In Dania, Belgio et Hollandia pestis Lutherana serpit. 35. Polonia Sigismundi regis virtute præservata ab hæresi. 36-39. Blasphemiæ a Lutheranis jactatæ in B. Virginem et sacras imagines. 40, 41. Catholici doctores scriptis certant adversus Lutherum. 42-51. Lutheri et Zuinglii dissidia circa Eucharistiam. 52, 53. Lutherus ob sacrilegas nuptias objurgatus ab Anglo rege. 54-58. Albertus Cruciferorum magister in Prussia Lutheri exemplum sequitur; non vero Albertus cardinalis Moguntinus, nec Georgius Saxoniæ dux qui confutant hæresiarchæ impias persuasiones. 59, 60. In Protestantismo ipso schismata. 61-64. Tigurini ad Anabaptistarum sectam deficiunt. 65. Lutherana hæresis illata in Gallias. 66. Laxatæ a Carolo V hæresi habenæ. 67-73. In quo Moscovitæ cum Catholicis consentiant et ab ipsis dissentiant. 74-92. Bella inter Carolum V et Franciscum I Turcis prospera, principibus funesta, et Pontifici luctuosa. 93. Hebræorum Arabum legatio ad Pontificem. 94-102. Mexicani subacti a Ferdinando Cortesio. 103. Jacobus Picens miraculis clarus. 104. Capucinorum exordia.

MDXXVI. 1-4. Adducta in discrimen Christiana res ob acerbiores leges a Carolo V impositas Francisco Galliæ regi. 5-8. Adversus Cæsarem nimis potentem fœdus sancitum inter cæteros principes. 9, 10. Cæsar exterritus pacem offert quæ non accipitur a Clemente. 11. Causas indicti Carolo V belli litteris exponit Pontifex. 12-15. Petrus Navarrus classi sociali præfectus, et expeditionis Genuensis dux renuntiatus. 16-18. Clemens, rerum conversa facie, pacem cum Cæsareis componit. 19-21. Columnensium in Urbem irruptio et ministrorum Cæsareorum proditio. 22-43. Caroli V Apologeticæ litteræ quibus ad Pontificem remittit bellorum causas. 44. Humanioribus litteris Carolus spondet Pontifici suum obsequium. 45-56. Denuo publici dissidii causas in Pontificem et Gallorum regem avertere nititur Carolus Epistola ad cardinales, necnon in libello ad septemviros transmisso. 57-59. Admoniti principes a Pontifice de Hungariæ periculo. 60-62. Germanorum ignavia suadente Luthero confirmata. 63-66. Ingens Hungarorum clades : Buda capta a Solimano, et Ecclesiæ profanatæ et direptæ. 67-69. Pontificis cum Columnensibus contentiones. 70, 71. Hungaria mutuis discordiis attrita. 72-77. Joannes Faber legatus ad regem Anglorum. 78. Melite insula data

equitibus Jerosolymitanis. 79, 80. Internuntius missus ad Armenos et Maronitas. 81, 82. Inter Castellanos et Lusitanos de imperio Molucharum certatum. 83. Franciscani Evangelium disseminant in America. 84. Mauri Hispania ejecti. 85. In Belgio imago Virginis lacrymas fundit. 86. Quas ob causas tanta multitudo a fide defecerit. 87-96. Joannis Coclæi animadversiones in opera Lutheri. 97. Lutherani non obtinent ut in Spirensi conventu agitent controversias. 98-111. Sacramentariorum hæreses in cœtibus Badensibus solemniter damnantur. 112-117. Lutherus ab Henrico rege Angliæ confutatus. 118-120. Anabaptistæ urgent Lutheranos disputationibus, et Helvetiam implent homicidiis et stupris. 121, 122. Apostasia magistri Cruciferorum. 123-125. Gedanum ab hæresi purgatum. 126. Vindicata a peste Lutherana Polonia. 127. De revocandis ad meliorem frugem monachis actum. 128-130. Lutherani Sueciam inficiunt. 131, 132. Synodi in Gallia ad præcludendum hæresi aditum.

SUMMARIUM

TOMI XXXII

MDXXVII. 1, 2. A pluribus prædicta Urbis direptio. 3-7. Pollicitationibus Cæsaris allectus Clemens adire reges statuit ad urgendam concordiam, sed a proposito Pontificem deterrent Galli. 8-10. Proregis Neapolitani consilia nefaria. 11, 12. Induciæ sancitæ, et quibus conditionibus. 13, 14. Germanicus exercitus Flaminiam invadit. 15-22. Romæ excidium et Pontificis captivitas. 23-27. Inter principes agitur de liberando Pontifice. 28-31. Differt Carolus dimittere Pontificem. 32. In Oriente rem Christianam restaurandi spes affulget. 33, 34. Lautrechius nimias nectit moras, quarum impatiens Pontifex acerbioribus legibus se subdit, nec tamen in libertatem mittitur. 35-42. Caroli V litteræ quibus se immunem profitetur tot et tantorum facinorum. 43. Toletano archiepiscopo exponit Clemens calamitatem suam. 44, 45. Divina vindicta in sacrilegos reliquiarum raptores. 46, 47. Pontifex ignobili cultu ex servitute evadit, et Lautrechium certiorem efficit de libertate recuperata. 48-51. Pontificis ad principes congratulatoriæ litteræ. 52, 53. Ditionis Ecclesiasticæ infelix status. 54-58. Lutherus et Sacramentarii inter se pugnant. 59-61. Erasmus in Lutherum scribit. 62-64. Furiis conscientiæ torquetur Lutherus. 65, 66. Corrupta a Luthero sacra Scriptura. 67. Pseudoevangelii pessimi fructus. 68-75. Anabaptistica pestis sævit præsertim in Moravia. 76-80. Anabaptistarum mores, fraudes et flagitia. 81-84. Livonia contaminata hæresi. 85. Abbas Farnensis ob hæresim exustus in Scotia : Gostavus Sueciæ rex subornatus a Lutheranis. 86. In Belgio fideles ab hæresi miraculo deterriti. 87-104. Senonensis synodus adversus Lutheranos. 105. Beatus Hyacinthus miraculis claret. 106. Tartarorum in Lithuaniam irruptio. 107. Hungaria civilibus bellis laniata. 108-119. Propagata apud Mexicanos religio.

MDXXVIII. 1. Pactiones concordiæ initæ, sed de modo illas exsequendi lis orta. 2, 3. Pontificis et Pontificiarum rerum miser status. 4, 5. Germani Roma divulsi ob Neapolim a Gallis obsessam. 6-8. Tardius obstant Galli submissis e Germania copiis. 9. Detrectat Clemens se implicare bello. 10. Lautrechius epidemico morbo extinguitur ; eversæ Gallorum res. 11. De concordia agit Clemens apud Carolum V. 12, 13. Veneti et Florentini gravissime animum Pontificis offendunt, et ruunt in pejus. 14, 15. Ad meliorem frugem adducitur Cæsar, et ipsius rogatu Romam redit Clemens. 16. Cæsareum nomen tuendi specie Columnenses plura perpetrant scelera. 17. Ad pacem inclinat rex Gallus. 18-23. Bernenses conventus se arbitros dogmatum fidei constituunt. 24-29. Zuinglius cum Luthero, et Anabaptistæ cum utroque pugnant. 30. An tolerandæ sint sectæ contrariæ certant novatores. 31-39. Balthasar hæresiarcha captus, confutatus et Viennæ flammis exustus. 40. Populus ignorans quid sit credendum in atheismum prolabitur. 41-43. Monitus a Pontifice Ferdinandus ut non sinat Ecclesiam opprimi a Lutheranis. 44. Pulsus ab Hungaria Joannes in Turcarum clientelam se confert. 45, 46. Indictæ a Clemente solemnes supplicationes. 47-52. Lutheranæ sectæ reformatio. 53-78. Joannes Faber Lutheri variationes facete enumerat. 79. Prussi denegant episcopis decumas. 80, 81. In Galliam irrepit hæresis. 82-102. Parisiis celeberrima synodus contra hæreticos celebrata. 103-106. Trajectensis principatus jura ab episcopo in Carolum V, assentiente Pontifice, translata. 107. Brixiam inficit hæresis. 108, 109. Jacta hoc anno schismatis Anglicani semina. 110. Lusitanorum quorumdam insignis apud Indos fidei confessio.

MDXXIX. 1-3. In sacris violandis Lutherani Turcis pejores. 4. Hæretici Helvetii Catholicos opprimere nituntur. 5-10. Multoties, sed præsertim in conventu Smalcaldiensi, Landgravius Hassiæ Lutheranos et Sacramentarios conciliare tentat. 11, 12. Joannes Agricola Antinomorum sectam

condit. 13. Morbus epidemicus, cui nomen *Sudor Anglicus*, totam Germaniam vastat. 14. Apud Batavos moniali cuidam datur cœleste visum de Lutheranorum damnatione : Bruxellis mulier divinitus sanatur orans ante Eucharistiam : Carolus V veniam dat lapsis, non relapsis. 15-25. Cætus Spirenses, contra quorum decreta protestantur aliqui Germaniæ principes, unde prima origo nominis Protestantium. 26, 27. Caroli V litteræ adversus Anabaptistas, quorum præcipua dogmata hic exponuntur. 28-31. Contradictiones Lutheri volentis simul et vetantis arma sumi contra Turcas. 32-39. Imminente Turca et Lutheranis frementibus, Ferdinandus Hungariæ rex poscit auxilium a Pontifice et flebilibus litteris universos fideles ad arma concitat. 40-43. Hungari inter se divisi viam patefaciunt Turcis, qui Viennam Austriæ obsidione premunt. 44. Anxiæ Pontificis curæ, qui Cæsarem necnon Angliæ et Galliæ reges ad subveniendum Germaniæ periclitanti provocat. 45. Amissa recuperandæ Rhodi occasio. 46-49. Removet castra a Vienna Solymannus, non sine magna suorum strage. 50, 51. Liberati cardinales obsides, et Clementis ad eos consolatoriæ litteræ. 52-55. Perusinorum defectio et reductio. 56-59. Pontifex et Cæsar de consilio se mutuo invisendi cogitant : colloquia inter reges. 60-66. Fœdus init Clemens cum Carolo V, unde patet via ad publicam pacem. 67-69. Concordiæ inter regem Gallum et Carolum V Cameraci pactæ præcipui interpretes Margareta Austriaca, et Mercurinus Gattinaria. 70. Carolus V in Italiam appellit. 71-74. Turbatæ res Italicæ, imprimis in republica Florentina, propter Mediceorum odium. 75-77. Bononiam profectus Clemens futuris providet sapientissime. 78-85. Pontificis et Cæsaris ingressus in civitatem Bononiensem. 86-89. Quibus legibus et ritibus promulgata sit pax inter Cæsarem et quosdam principes Italos. 90-93. Henricus Angliæ rex, cupidine incensus, in Pontificem exasperatur. 94. Orchadenses insulæ D. Magni clientelæ commendatæ. 95-97. Propagata inter Mexicanos religio.

MDXXX. 1-3. Promulgata pax inter Cæsarem et principes Italos, exclusis Florentinis. 4. Ravennates venia donati : Venetorum oratores a Pontifice et Cæsare excepti. 5-15. Bononiæ Carolus V corona ferrea a Pontifice redimitus. 16-45. Biduo elapso Cæsar corona aurea ornatur. 46, 47. Pontificis litteræ de collatis Carolo imperialibus insignibus. 48, 49. De Concilio celebrando inter Pontificem et Cæsarem habita colloquia. 50-52. Edicto severo providet Clemens ne Itali peste Lutherana inficiantur. 53. Creati novi cardinales. 54-56. Carolus V in Germaniam proficiscitur, Mutinam in fidem suam recipit et Atestino adjudicat. 57-59. Campegio cardinali legato datur potestas absolvendi Christiernum Daniæ regem duplici crimine hæreseos et cædis sacrilegæ. 60-64. Conventus Augustani indicti. 65-73. Causæ hujus conventus expositæ ab imperatore. 74. Internuntius Pontificius de iis abolendis hæresibus agit : responsum a cardinale Moguntino datum. 75. Vetiti Lutherani habere conciones Augustæ. 76-78. Lutherani subdole petunt Concilium. 79-84. Melanctonis insignis improbitas in exponendis suorum asseclarum doctrinis. 85-89. In confutationibus et colloquiis inanibus consumptum tempus. 90-94. Joachimus elector Brandeburgensis Catholicam fidem tutatur. 95-98. Ex utraque litigantium parte pauciores deliguntur ut ad concordiam propius accedant. 99-103. Mollius agit Cæsar cum hæreticis. 104-106. Statuuntur leges usque ad Concilium duraturæ. 107-111. Cæsaris mandata parvipendere gloriatur Lutherus. 112-114. Per Joachimum Brandeburgensem defensa Christi causa adversus latrones. 115, 116. Joannes Faber demonstrat Lutherum sibi non esse consentaneum. 117-120. Zuingliani et Lutherani sibi invicem adversantur. 121-123. Minis et molitionibus hæreticorum cogitur Cæsar providere rei Christianæ. 124-168. Imperatoris et principum declarationes et decreta pro defendenda religione ab erroribus hæreticorum et incursionibus Turcarum. 169, 170. Egregium exhibent pietatis specimen erga fidem orthodoxam Joachimus dux Brandeburgensis, Georgius Saxonius, et Ferdinandus Bohemiæ rex. 171-177. De celebrando Concilio actum et quibus conditionibus : cur non fuerit indictum. 178. Hortatur Clemens principes ut in Turcas arma jungant. 179, 180. Restituti Francisco I liberi. 181-183. Pro juvando Ferdinando Pontificis studia. 184-186. Strigonium receptum, sed Buda frustra obsessa a Christianis, qui misere trucidantur. 187-190. Florentinæ reipublicæ mutatur forma. 191-202. Henricus VIII, impuris implicatus amoribus, enixe et cum minis postulat suum dissolvi matrimonium, sed secundas nuptias inire prohibetur. 203. Gebenna obsessa a Sabaudo. 204. Adeni rex fit Lusitanorum vectigalis.

MDXXXI. 1, 2. Ferdinandus, Caroli V frater, Romanorum rex electus, a Clemente confirmatur. 3, 4. Gallus et Anglus patrocinantur Lutheranis. 5-8. Conciliabulum poscunt hæretici, Concilium autem verum optant Pontifex et imperator. 9-15. In decretum Augustanense insurgit Lutherus. 16-20. Thomas de Vio scribit contra Lutheranos. 21. Dux Sabaudiæ pro fide pugnat adversus Gebennenses. 22-24. Ad subveniendum duci Sabaudiæ a Zuinglianis oppresso incitantur a Pontifice principes Catholici. 25-30. Zuingliani a Catholicis cæsi, et Zuinglius ipse inter alios trucidatus. 31-36. Vires ampliores comparant hæretici qui pluribus subsequentibus præliis funduntur. 37, 38. Dolet Pontifex quod principes amittant exscindendæ hæreseos occasionem. 39, 40. Carlostadius misere perit : Bullingerus inter Tigurinos instaurat hæresim. 41-45. Lutherus insectatur Sacramentarios et Anabaptistas, irretitus et ipse iisdem erroribus. 46-56. Wicelius, ex lectione Patrum ab hæresi conversus, fortiter et acute Lutheranismum

redarguit. 57-59. Albertus Brandeburgensis apostata et perduellis. 60-64. Hæreticorum sævitiæ et sacrilegia inter Torpatenses. 65, 66. Colonienses in fide Catholica constantes. 67-69. Anceps rei Christianæ status, ob ingentes Turcarum apparatus. 70. Classem in Mare Rubrum adversus Lusitanos transfert Turca. 71-73. Conversa in Pannoniam Turcarum arma. 74-76. Moldavi et Walachi in Poloniam irrumpunt, sed ingenti clade delentur. 77. Maronitæ a Pontifice moniti ut pro Christo adversa ferant. 78-91. Angliæ rex Henricus, reluctante licet Pontifice, divortium anhelat, ad exitium raptus libidine et assentatorum obsequiis. 92-94. Auctum cardinalium collegium, et imposita cuique novo cardinali formula sacramenti. 95, 96. Queritur Clemens de regiis administris qui in Hispania Pontificiam auctoritatem labefactare tentant. 97-99. Mutata reipublicæ Florentinæ forma. 100. Mantua et Monsferratus conjuncti. 101. Reliquiæ ex Urbe avectæ concessæ archiepiscopo Calaritano. 102-105. Ecclesia in Europa oppugnata apud novos populos Americæ amplificatur.

MDXXXII. 1-5. Solymanno Occidentale imperium affectante, Pontifex principibus Christianis periculum imminens denuntiat. 6, 7. Veneti et Polonus initas cum Turca inducias abrumpere recusant: Gallus et Anglus conspirant in imperatorem; solus Scotus paratum se præbet. 8-12. Pontifex detegit dolos Solymanni pacem postulantis ut imparatos opprimat. 13-15. Ratisponæ conventus ordinum Germaniæ indicti, et sopita discordia inter Frisingensem episcopum et Bavariæ ducem. 16-20. Nimis indulget Carolus V politicorum consiliis. 21-24. Cardinalis Medicæi in Germaniam legatio et profectio. 25-27. Permissa et promissa Lutheranis a Carolo V, unde latius grassatur hæresis. 28. Damnati blasphemi in B. Virginem. 29. Impedimenta et pericula in cogendo Concilio. 30, 31. Solymanni irruptio in Germaniam. 32-34. Ad Guntium oppidulum retardati Turcæ ope S. Martini. 35-39. Hæc mora Christiano exercitui facultatem dat sese comparandi, unde hostis profligatur. 40-43. Multiplices causæ ob quas non potuerit Carolus insequi Turcas. 44, 45. Galliæ et Angliæ regum prava consilia in Carolum et Pontificem. 46-51. Venetorum expeditio in Græciam. 52, 53. Italorum seditio adversus Cæsarem. 54-61. Cæsaris cum Pontifice colloquium Bononiæ habitum, et consilia in eo agitata. 62-66. Pontificis responsa ad Angli regis querelas, qui in schisma incidit, et secum totum regnum in perniciem trahit. 67-72. Studet Pontifex Italiæ paci et fidei præservationi. 73-75. Thomas de Vio cardinalis egregie confutat fallacias hæreticorum de justificatione. 76-78. Wicelius Lutheranorum fidem arguit, ut novam et impiam. 79-81. Michael Servetus et Joannes Campanus Trinitatis hostes. 82, 83. A multis accusatur Erasmus ut Arianismi instaurator. 84. Joannes Bugenhagius Lutheranismi propagator. 85, 86. Joannis ducis Saxoniæ obitus infelix. 87, 88. Dania et Suecia hæreseos præda. 89, 90. Melchior Hoffmannus Anabaptista seductus a dæmone prophetam agit. 91-93. Ritus Catholici aboliti in Westphalia. 94-97. Minoritarum magistri litteræ de præconibus Evangelicis. 98. Congregatio nova, Strictioris Observantiæ dicta, instituitur.

MDXXXIII. 1-8. Pontificis ad principes litteræ de futuri Concilii commodis et conditionibus. 9-18. Lutherani principes eludere Concilium satagunt, sed eorum argutias confutat Cocleus. 19. Catholici ipsi non consentiunt inter se de congregando Concilio. 20-30. Æthiopum imperatoris legatio. 31. Ferdinandus rex Romanorum postulat auxilia contra Turcas. 32. Decumæ clero Lusitano imperatæ. 33, 34. Diversa fœdera quibus pacatur Italia. 35. Discessus Caroli in Hispaniam: Spina coronæ Dominicæ concessa imperatrici. 36. Barnabitarum Ordo incipit. 37-41. Domus Lauretanæ origo certior effecta, necnon recentibus miraculis confirmata. 42. Apud Batavos imagines Deiparæ in mediis flammis illæsæ. 43-56. Lutherus promulgat suam cum dæmone disputationem. 57. Georgius Stifelius delusus a dæmone. 58, 59. Lutheranorum mores depravati ex depravatis principiis recte deducti. 60. Joannis Matthiæ, Harlemensis pistoris, fraudes et errores. 61. In Helvetia Zuinglianorum insidiæ deteguntur et ad nihilum rediguntur. 62. Camberiaci sacra sindon in mediis ignibus servata. 63. Bernardi Rotmanni et Sebastiani Franci dogmata insana et impia. 64. Prohibita versio vulgaris Scripturæ. 65-75. Henrici cum Anna Bolena incestuosæ et infandæ nuptiæ. 76. Jacobus Scotiæ rex constituit communi ordinum consensu fidem veterem retinendam esse. 77-89. Clementis cum Francisco rege colloquium Massiliæ habitum, propemodum in verbis et in exterioribus amicitiæ signis consumptum. 90-95. Pax turpis cum Turcis conficitur. 96. Consentanea Indorum traditio cum Ecclesia Romana de S. Thoma apostolo.

MDXXXIV. 1, 2. Argumenta Henrici VIII ex Scriptura sacra petita pro rescindendo conjugio a J. Cocleo confutantur. 3-11. Defixus anathemate rex Anglus se caput Ecclesiæ Anglicanæ profitetur, et in Catholicos sævit. 12-14. Ingentia mala oborta ex disturbato Concilio. 15-18. Franciscus Gallus, Austriacæ familiæ infensus, hæreticis favet. 19-35. Anabaptistæ Monasterium infestant. 36-38. Dæmonis cum Lutherano ministro colloquium. 39-43. Lutheranus se ad Zuinglianos defecisse negat: Calvinismi principia. 44-46. Societatis Jesu incunabula. 47. Wittembergæ hæresis cum litteris instillata. 48-50. Melanctonis errores circa Baptisma. 51-53. Wicelius propugnat jejunia, orationes et eleemosynarum largitiones. 54-58. Grittus et Lascus rei Christianæ proditores justas dant pœnas. 59. Corone Turcis dedita. 60, 61. Barbarossæ ex-

cursiones in Italica littora : Ragusæorum privilegia confirmata. 62-65. Fides propagata in Mauricis insulis. 66. Neophyti Judæi venia donati a Clemente. 67-69. Clementis morbus, obitus et sepultura.

HIC INCIPIT ANNALIUM TOMUS XXI EDITIONIS ROMANÆ CUM RAYNALDI CONTINUATIONE.

1-3. Cardinalis Farnesius electus Pontifex sub Pauli III nomine statim de indicendo Concilio cogitat. 4-7. Hungaricas dissensiones extinguere satagit Paulus. 8-10. Gratulatoriæ litteræ principum ad Pontificem et Pontificis ad principes. 11, 12. Lutherus contra Ecclesiasticos ritus et papam declamat. 13. In India episcopi constituuntur. 14, 15. Sacramenti formula a novis cardinalibus recitanda.

MDXXXV. 1, 2. Henricus VIII se caput Ecclesiæ Anglicanæ declarat. 3-6. Reginaldus hunc primatum adulterinum confutat et regis sævitiam in Catholicos denuntiat. 7-9. Roffensis cardinalis in morte sustinenda fortitudo et aliæ præclaræ virtutes. 10-14. Pontifex, ob persecutionem Anglicanam mœrore confectus, ad deturbandum regno tyrannum alios principes concitat. 15-17. Thomæ Mori constantia in fide, et gloriosa mors. 18. Pauli III sententia in Henricum regem Angliæ. 19. Lutherus scriptis commovet populum contra archiepiscopum Moguntinum. 20-24. Calvini natales, mores, scripta et errores. 25. Geneva, pulsis episcopo et clero, a fide deficit. 26, 27. Dux Sabaudus et Helvetii Catholici ab hæreticis profligati. 28. Tuendæ fidei Catholicæ tum in Italia, tum in Polonia Paulus invigilat. 29, 30. De Concilio mox congregando agit per litteras cum imperatore Pontifex. 31-36. Vergerius in Germaniam nuntius mittitur ad præparandam viam Concilio : Protestantium insolens responsum. 37. Disciplinam Ecclesiasticam pristino splendori restituere statuit Paulus. 38-42. Monasterium sedes regni Anabaptistarum, quorum deliramenta, fraudes et turpia opera deteguntur. 43-47. Solymanni in Perside et Armenia clades. 48-54. Fausta Caroli V expeditio in Tunetum. 55, 56. Persarum contra Solymannum florentissima victoria. 57, 58. Sedandis discordiis undequaque ortis Pontifex incumbit. 59. In Congi regno et in America religio amplificata.

MDXXXVI. 1. Romæ triumphali pompa excipitur a Pontifice Carolus V. 2, 3. Coram Pontifice agitur de pace inter Cæsarem et Gallum regem necnon de causis paci obstantibus. 4, 5. Non minus a Pontifice quam a Cæsare desideratur Concilium. 6-10. Apologia Cæsaris et responsio Pontificis circa moram quæ intervenit. 11. Roma profectus imperator Florentiam petit : Franciscus ducatum Sabaudiæ invadit. 12, 13. Objecta sibi a Cæsare rex Galliæ diluit, litteris ad Pontificem missis. 14-16. Per legatos Pontifex pacem inter Cæsarem et Franciscum regem conciliare tentat. 17-20. Cæsar in Galliam irrumpit, et quidem infeliciter, nec tamen pax redintegratur. 21-23. Dum rex Gallus fœdus impium cum Turcis init, Pontifex Turcicas incursiones reprimit, et pios stimulos addit regi Poloniæ. 24, 25. Moritur regina Catharina non sine veneni suspicione. 26. Anna Bolena ob adulterium et incestum pœna capitis plectitur. 27-29. Henricus rex de nova condenda religione cogitat, monasteria evertit et spoliat. 30-32. Monentur a Pontifice Galliæ et Scotiæ reges ne auxilia subministrent regi Anglo contra populum suum. 33-35. Paulus III Concilium Œcumenicum indicit. 36-38. Joannis Fabri libellus de his quæ tractanda sint in futuro Concilio, et Pauli animadversiones. 39. Ejusdem Fabri Epistola ad nuntium Apostolicum in Germania de necessitate Concilii. 40. Paulus ad Urbem vocat episcopos magni nominis. 41, 42. Moniti Poloniæ, Daniæ et Sueciæ reges de mox celebrando Concilio. 43, 44. Timent, temnunt et calumniantur futurum Concilium Lutherani. 45. Italia pacificata ; Capuccinorum familia confirmata ; impuræ sectæ in Mediolanensi agro repressæ. 46. Zuingliani et Lutherani frustra tentant inter se concordiam inire. 47. Erasmus Roterodamus moritur Catholicus. 48. Fides propagatur in Indiis Orientalibus et Occidentalibus. 49. Cardinalium creatio.

MDXXXVII. 1, 2. Monet Paulus Cæsarem et Gallum regem Concilium discussum iri, ni pacem inter se ineant. 3, 4. Eligitur Mantua ut sedes Concilii, et duci Mantuano, aurea rosa donato, præscribitur ut quod opus sit præparet. 5. Lutherani Concilium calumniis insequuntur. 6-11. Nuntii missi ad principes ; instructio Morono legato data. 12-19. Episcopus Aquensis, Pontificius nuntius ad Germaniam inferiorem, principes Lutheranos invenit paratiores ad certandum quam ad obediendum. 20. Mantuam adire ad Concilium statuit Pontifex. 21-23. Dux Mantuæ petens militare præsidium Concilio impedimenta ponit. 24-32. Prorogatur Concilium. 33, 34. Veneti pro congregando Concilio Vicentiam concedunt. 35. Cardinalis Salisburgensis ob imprudentiam reprehensus a Pontifice. 36. Faber pro conciliandis hæreticis Bohemis laborat. 37. Contra Cæsarem odio conjuncti Lutherani, licet secum ipsi discordes. 38-42. Missus in Angliam cardinalis Polus, studiis Catholicorum suffultus. 43, 44. Pia Pontificis consilia evanescunt et Romam revocatur Polus. 45. In Polonia hæretici ab episcopis reprimuntur. 46, 47. Ad Clissiam clades insignis Christianorum. 48-50. Paulus laborat ut pacem inter imperatorem et regem Galliæ conciliet. 51-53. Solymannus contra Venetos arma movet et rejici-

tur. 54-56. Rursus Concilium indicitur, et ad illud principes invitantur. 57-59. Pro pace legatos mittit Paulus. 60-64. Solymannus sævo bello Venetos et Hungaros vexat. 65. Christiernus rex Daniæ hæresim Lutheranam diffundit. 66. Alexandri Medicei funestissima cædes. 67. Hieronymi Æmiliani felicissimus obitus.

MDXXXVIII. 1. Plures Synodi in Germania contra hæreticos collectæ. 2. Calvini audacia et pertinacia in in abolendis Genevensis Ecclesiæ ritibus. 3-7. Fœdus initum contra Turcas a principibus Christianis, et apparatus ad bellum. 8-10. Niciam, permittente Sabaudo duce, appellit Pontifex, Cæsarem et Gallorum regem invisurus, et ad mutuam pacem adducturus. 11-19. Decennales tantum induciæ inter utrumque principem statutæ. 20, 21. Composita inter Ferdinandum Bohemiæ Joannemque Hungariæ reges velera dissidia. 22, 23. Conjunctæ classes Pontificis, Cæsaris et Venetorum; Barbarossa ex Creta repellitur. 24, 25. Paulus Cæsarem hortatur ut Constantinopolim invadat; decumas Hispano clero imponit. 26, 27. Auriæ ducis inertia; pars classis Barbarossæ naufragio perit, 28. Ex Moldavia Turcarum exercitus recedit. 29. Solymannus cogitat pellere ex India Lusitanos, sed ipse profligatur. 30. Guidobaldus de Ruvere ad officium redactus. 31-36. Rogantibus principibus, Concilium tertio prorogatur ad tempus. 37. Cochleus deridet et confutat articulos quos Lutherus volebat a suis Concilio proponi. 38-40. Agitur de concordia cum Lutheranis. 41. Dissident inter se Lutherani. 42. Calvinus nec cum Luthero nec cum Zuinglio convenit in dogmate sacratissimæ Eucharistiæ. 43. Augustinus Tarvisinus suas propositiones purgat ab hæretica suspicione. 44-46. Triginta sex Franciscani ab Henrico VIII neci traduntur; divus Thomas Cantuariensis in jus vocatur; thesauri Ecclesiæ expilantur. 47. Trina cardinalium creatio. 48. Octavius Farnesius Urbis præfectus creatur. 49. Quantum sit periculum in nimia librorum Gentilium lectione.

MDXXXIX. 1-9. Timori cedentes principes Catholici legatos Francofordiam mittunt, qui cum Protestantibus ineunt concordiam rei Catholicæ perniciossimam. 10-14. Lundensis archiepiscopi perfidiam Pontifex Cæsari detegit, consulit ordinum imperii convocationem, et de Maria regina queritur quod hæresi faveat. 15-17. Licet monita Pontificis magni pendat, Cæsar novum colloquium in Germania proponit. 18, 19. Georgius dux Saxoniæ una cum filio veneno extinguitur, et Henricus frater recipit Ducatum quem Lutherana hæresi inficit. 20, 21. Poloniæ rex monetur ut a finitimis hæreticis se contaminari non sinat. 22. In pium consilium mores reformandi insurgunt Lutherus et Sturmius. 23, 24. Alexander cardinalis Franciscus, mandatis amplissimis instructus ad imperatorem legatur. 25, 26. Exponuntur principibus causæ propter quas prorogandum sit Concilium. 27-30. In retundendis Turcis imminentibus Paulus studio indefesso laborat. 31. Barbarossa Castrum-Novum recuperat. 32. Spes concordiæ inter Cæsarem et Gallum regem iterum affulget. 33, 34. Sadoletus Comitatum Venusinum ab hæretica lue vindicat, et Judæorum audaciam reprimit. 35. Henricus VIII contra Lutheri sectam leges edit. 36. In Hibernia, Armachanus archiepiscopus exauctoratus; in America nova sedes episcopalis instituta. 37, 38. Auctum cardinalium collegium. 39. Granatæ Joannes Avila sanctitate floret. 40. Societatis Jesu natalitium.

MDXL. 1, 2. Frustra a legato tentata pax inter Cæsarem et Galliæ regem. 3, 4. Gandavenses ad obedientiam Cæsaris redeunt, sed hæc victoria ad rem Catholicam nihil prodest. 5-8. Tristis rerum facies in Germania. 9, 10. Cæsar in Belgio prohibet libros hæreticorum. 11-13. De pace inter Cæsarem et Galliæ regem iterum agitur. 14-22. De conventu Spiræ habendo sententia legati, et responsio imperatoris. 23-25. Cæsaris litteræ ad Protestantes pro conventu Spirensi. 26-28. Postulante Cæsare, legatus, qui jam Romam profecturus erat, ad conventum Spirensem a Pontifice mittitur. 29-31. Qui fuerint tunc temporis fidei Catholicæ pugiles. 32, 33. Spira Haganoam conventus transfertur : rerum gerendarum compendium a Pontifice legato Morono datum. 34-38. Quid agendum sit cum Lutheranis ex Joanne Fabro. 39-46. Propositiones factæ a rege Ferdinando principibus Catholicis Haganoæ congregatis, et principum responsio. 47. Scriptura exhibita Protestantibus in conventu. 48. Oratio oratoris Galli in diæta Hagaonensi. 49. Joannis Cochlei scriptum quo singuli articuli Augustanæ fidei discutiuntur. 50-52. Infelix exitus conventus Hagaonensis : idem timendum de Wormatiensi. 53. Monita Joannis Fabri. 54-57. Cur nuntium miserit Pontifex, quæ mandata ei dederit, et quos socios ei adjunxerit. 58-60. Wormatiense colloquium sine fructu dissolvitur. 61-63. Joannis Hungariæ regis morte regnum illud perturbatur. 64. Henricus VIII Angliæ rex sævit in Anglos. 65. Morum reformationi incumbit Paulus. 66. Franciscus Xaverius in Indiam mittitur. 67. Societatis Jesu confirmatio.

MDXLI. 1-5. Legatio cardinalis Contarini ad dietam Ratisbonensem. 6, 7. Quinam collocutores interfuerint huic conventui. 8-10. Liber offertur examinandus quem erroribus refertum J. Eckius demonstrat. 11, 12. Cæsar aperit suam sententiam de concordia firmanda. 13, 14. Teritur tempus in controversiis inanibus. 15. Contarenus se purgat de rebus sibi calumniose objectis. 16, 17. Ex utraque parte proponuntur argumenta coram Cæsare. 18-24. Circa tolerantiam politicam et quædam alia Pontifex gravem dat Contareno admonitionem. 25. Exponitur

Pontifici quam luctuose res se habuerint in conventu Ratisponensi. 26-28. Non esse congregandum Concilium nationale Germanicum, nec etiam Universale in Germania consentiunt omnes orthodoxæ fidei viri. 29-31. Contarenus una cum episcopis Germaniæ reformationem disciplinæ proponit imperatori. 32. Concordiæ spes evanescit propter obstinationem Lutheranorum. 33-35. Dissolvitur Ratisbonensis conventus qui nec Protestantibus nec Catholicis satisfacit. 36. Calvinus ex Ratisbonensi conventu Genevam reversus sibi dominatum arrogat. 37, 38. Hæretici et quidam etiam Catholici in Contarenum furunt. 39-41. Henricus VIII sua superbia induratus tyrannidem exercet in Hibernos. 42-44. Codurius et Salmeron decreti internuntii in Hiberniam. 45. Paulus invitat Helvetios ad militandum contra Turcas. 46, 47. Turcæ Hungariam vexant. 48. Fregosius et Rinconius oratores Gallici necantur. 49-51. Lucensis congressus inter imperatorem et Pontificem. 52-62. Quænam in illo congressu agitata fuerint. 63. Calvini præfectura Genevæ. 64, 65. Infelix Caroli V expeditio Algeriana. 66. Irrepit hæresis in Navarram. 67, 68. Rex Lusitaniæ imperatori Abyssinorum auxilium præstat contra Turcas. 69. In America fides propagata : templum S. Philippi Agyrensis in Sicilia insigni miraculo illustratum.

SUMMARIUM

TOMI XXXIII

MDXLII. 1-8. Instructio data Morono internuntio ad conventum Spirensem destinato. 9, 10. Rex Galliæ per epistolam et oratorem aperit in hoc conventu suam sententiam de præsenti statu rerum. 11, 12. Moronus ad dietam accedit, in qua Concilium Tridenti celebrandum proponitur. 13. Bulla indictionis Concilii. 14-16. Quid de hac indictione senserint principes. 17-20. Maranum occupant Galli, unde exardescit ira inter imperatorum et Gallum regem. 21, 22. Mittit Paulus Montepolitianum ad Carolum pro pace. 23-26. Mors cardinalis Contarini, cujus fama injuste læsa defenditur. 27, 28. Pontifex regem Galliæ hortatur ad pacem. 29. Quintuplici exercitu Franciscus aggreditur Carolum. 30-35. Per litteras amantissimas Pontifex utriusque principis animum flectere nititur. 36. Expeditionis Hungariæ contra Turcas infaustus exitus. 37-40. Lutherani contra Catholicos bellum movent et ditiones Ecclesiasticas invadunt. 41. Livonia peste Lutherana infecta. 42. Eckius contra mendaces Lutheranos scribit. 43. Legati a latere Tridentum deputati. 44. Helvetios, etiam hæreticos, ad Concilium invitat Paulus. 45, 46. Germaniæ præsules ignavia insignes. 47. Cardinalium Gallorum et Hispanorum segnitiem litteris Paulus perstringit. 48-50. Poloniæ episcopos monet Paulus ut hæresim in fomite præfocare studeant. 51. In Scotia res penitus labefactatæ morte Jacobi regis. 52-55. Hæresis Calviniana Galliam implet suis erroribus. 56. Ochinus Capuccinorum generalis ab Ecclesia deficit. 57. Armeni fidei Catholicæ exemplum eximium profitentur. 58. Auctus cardinalium senatus.

MDXLIII. 1-4. Imperatoris oratores coram legatis Apostolicis exponunt quibus de causis Cæsaris clientes ad Concilium se conferre non possint, et ipsi Tridento discedere cogantur. 5-10. Concilii congregandi studia strenue navata a Paulo qui Bononiam se confert ad invisendum imperatorem. 11-16. Non Bononiæ, ad quam accedere abnuit imperator, sed in castro Buxeti tandem possunt iniri colloquia, quæ nihil proficiunt. 17. Concilium differt Paulus ob bella inter Cæsarem et regem Galliæ. 18-20. Expositæ principibus causæ dissoluti Concilii. 21. Hermannus archiepiscopus Coloniensis in hæresim Lutheranam lapsus. 22, 23. Colonienses et Monasterienses ad fidem Catholicam servandam hortatur Paulus. 24-28. Coloniensium constantia. 29. Pontifex archiepiscopo Coloniensi scribit ut resipiscat. 30. Commendat Paulus pietatem ducis Bavariæ. 31. Claudius Jayus et Petrus Faber ex primis decem sociis S. Ignatii, pro fide laborant in Germania. 32, 33. Conventus imperialis habitus Nurembergæ. 34. Solymanus Hungariam invadit. 35. Aquilegiensis Ecclesia ab administris conculcata. 36-39. Classis Turcica, a rege Galliæ excitata, gravia Christianis affert damna ; Nicia tamen ex Turcis recipitur. 40. Motus Tunetani. 41. Cæsari Clivensis dux se humiliat. 42-48. Conventus ordinum imperii, Norimbergæ primum, dein Spiræ coadunantur. 49, 50. Instructio data Sfondrato nuntio in Germaniam destinato. 51, 52. Per litteras et nuntios paci principum Christianorum totus est Pontifex. 53. Solemnes supplicationes indictæ. 54, 55. Henricus Angliæ rex bellum movet contra regem Scotiæ. 56. In Poloniam se hæretici intrudere tentant. 57, 58. Petri Vermilii defectio a fide. 59. Georgius David hæresiarcha. 60. S. Francisci Xaverii miri labores in India.

MDXLIV. 1, 2. Cæsar pacis verba respuit et ad comitia Spiræ cogenda se convertit. 3. Paulus ad conventus Spirenses rescribit se defensurum Niciæ arcem, et aliunde Christianitatem totam illis commendat. 4, 5. Carolus prudentia motus humana edicit decretum cujus venenum annotationes subnixæ demonstrant. 6-9. De Spirensi decreto gravissime queritur Pontifex tam apud imperatorem quam apud alios principes. 10, 11. Colonienses pro tuenda Catholica religione

ad Pontificium nuntium scribunt. 12-14. Conatus internuntii, et supplicationes cleri Coloniensis ad Cæsarem. 15. Archiepiscopus Coloniensis obdurescit in hæresi. 16-18. Ardet bellum inter Cæsarem et Franciscum regem : Anglus etiam in Galliam irrumpit. 19-21. Inter ipsos bellicos motus spem pacis Pontifex non deserens duos legatos mittit ad pacem tractandam. 22-27. Fœdus pactum, ob quod gratiarum actiones persolvuntur a Pontifice utrique principi. 28-33. Paulus redintegrandi Concilii percupidus futuris providet, præsentia componit et preces solemnes indicit. 34-36. Articulos condemnantes hæreses a Lovaniensi Academia editos Cæsar confirmat. 37. In Gallia hæreses deprimuntur opera cardinalis Turnonii. 38. Thomas Villanovanus sanctitate claritatem adeptus. 39. S. Francisci Xaverii opera Apostolica et miracula. 40-42. Cardinales creati. 43. Inventio cadaveris imperatricis Mariæ Honorio desponsatæ.

MDXLV. 1-3. Deputantur iterum pro Concilio tres legati quibus data potestas etiam illud alias transferendi, si necessitas exegerit. 4-6. Legati Tridentum ingrediuntur; orationes Cæsareorum nuntiorum et legati responsio. 7, 8. Diploma Pontificium quo monentur præsules ut per seipsos, non per procuratores, ad Concilium accedant. 9-14. Legatorum ancipites curæ de aperiendo Concilio. 15. Plures episcopi Tridentum adveniunt. 16. Regis Lusitaniæ ad Pontificem gratulatoriæ litteræ. 17-19. Providet Pontifex ne in comitiis Wormatiensibus res religionis pertractentur, sed referantur ad Concilium. 20-23. Votis Protestantium, qui repudiant Concilium et comitia reclamant, Cæsar annuit. 24-28. Articuli conclusi in dieta Posoniensi. 29, 30. Omnes episcopos, etiam in curia degentes, Pontifex jubet Concilio adesse, et regibus scribit ut sui regni præsules ad Concilium mittant. 31-34. Morte ducis Aurelianensis, filii Francisci regis, pax abrupta, sed mox reparata. 35-38. Legati solemniter Concilium aperiunt. 39-42. Bulla facultatum legatis concessarum, litteræ absentium, et oratio legati præsidis. 43. Articuli propositi circa ordinationem Concilii. 44, 45. Hieronymus Oleaster nomine regis Lusitaniæ perorat, et litteras sui principis legi postulat. 46. Episcopi Galli petunt ut nihil in Concilio tractetur ante adventum oratorum regis Galliæ. 47. Instructio ad legatos de rebus Concilii. 48. Censuras theologorum Lovaniensium Carolus V confirmat, unde Lutheri impius furor. 49. Lutherus suo magno periculo dæmoniacam curare aggreditur, sed incassum. 50. Novos errores disseminat David Georgius. 51. Swenckfeldiana hæresis propagatur. 52, 53. Hæresis repressa Mantuæ et Mutinæ. 54. Paulus concedit ut clerus Siculus subveniat imperatori de pecuniis Ecclesiasticis. 55. Carolus V cum Turcis inducias paciscitur : Protestantium potentia amplior et gravior fit. 56, 57. Paulus curat pacem firmare inter imperatorem et regem Galliæ. 58, 59. In Lusitania contra hæreticos exercita severitas, et simultates erga Pontificem depositæ. 60. Paulus cardinales creat. 61. Æthiopes cum Romana Ecclesia, damnato Dioscoro, conjunguntur. 62. Singularis casus Gamrati Cracoviensis episcopi. 63. Parma Placentiaque Aloysio Farnesio traditæ. 64. Dissidia inter Lutheranos et Sacramentarios. 65. Ceilanensis reguli filius occisus ob fidem.

MDXLVI. 1-3. Controversia de titulo qui inscribendus sit Concilio, et de loco qui assignandus sit aliquibus præsulibus. 4-6. Secunda Concilii sessio in qua promulgatur decretum de vita sanctiore a clericis ducenda. 7. Prohibetur ne episcopi per procuratores Concilio assistant. 8. Leguntur Bullæ facultatum legatis concessarum ut ipsi aperiant Concilium. 9. In designanda Synodo adoptantur hæ voces tantum : *Œcumenica et Generalis*. 10-14. Agitatur inter Patres de modo et ordine procedendi, et iterum de titulo decretorum. 15, 16. Tertia sessio in qua legitur decretum de symbolo fidei. 17, 18. Cur non fuerit adjectum decreti titulo : *Universam Ecclesiam repræsentans*, et non simul cum decretis de reformatione decreta de fide proposita fuerint. 19-47. Explanatur quæstio de Scripturæ et Traditionum auctoritate, necnon de Vulgatæ versionis sinceritate. 48-51. Sessio quarta in qua edita sunt decreta de canone Scripturarum, de authenticitate Vulgatæ et de pœnis in typographorum avaritiam et temeritatem. 52. Litteræ Caroli V procuratorem Cæsareum constituentis. 53, 54. Vulgata translatio Romæ semper in usu fuit, et nunquam in suspicionem hæretici erroris adducta. 55, 56. Vera libertas et zelus sincerus in Synodo Tridentina. 57-60. Pauli ad Helvetios hæreticos litteræ quibus ad officium illos reducere tentat. 61. Declamationes episcopi Fesulani contra monachos. 62-64. De episcoporum residentia agitur. 65-68. An pertineat ad legatos solos proponere quæ in Synodo tractanda sint. 69-73. Discussio de peccato originali. 74. Catalogus errorum circa peccatum originale. 75-83. Declarationes et canones de peccato originali. 84-86. Decretum de munere prædicandi. 87-93. Ratisponense colloquium. 94, 95. Fœdus inter Pontificem et imperatorem. 96-102. Gallum regem, Polonum, Venetos et alios principes Paulus hortatur ut arma contra Lutheranos sumant. 103, 104. Hermannus Coloniensis a sede deturbatus propter apostasiam. 105-108. Insurgunt Protestantes adversus Cæsarem. 109. Edictum imperatoris contra rebelles. 110; 111. Saxo et lantgravius victi, et ad pacem nonnisi duris conditionibus admissi. 112-114. Udalricus Wittembergensis et comes Palatinus arma deponunt. 115. Concionatores Lutherani ponunt paci obicem. 116-118. Admonitiones legatorum circa justificationis dogma et capita discutienda. 119-123. Sedatis prius dissensionibus de præcedentia, oratores regis Galli admittuntur in Concilium; unius ex ipsis oratio, et legati responsio. 124-129. Sextæ

sessionis prorogatio : Concilii translatio agitatur. 130-138. Errores et dubia de justificatione. 139-145. Impii Lutheri mors impia. 146. Petri Fabri mors pretiosa. 147. Venetos hortatur Paulus ut Lutheranæ hæresi Vicentiam inficienti se objiciant. 148. In Scotia novæ circa fidem contentiones. 149. Inter Gallum et Anglum confecta pax. 150-153. Lusitani sua virtute Christi regnum explicant in Indis. 154-157. Plures archiepiscopatus constituti in America. 158. Apud Armenos archiepiscopum Nazovanensem Paulus creat. 159. Fratri Lusitaniæ regis ad cardinalatum evecto permittitur apud regem ipsum morari.

MDXLVII. 1-5. Disputatur de decreto residentiam præscribente. 6-16. Sessio sexta : decretum et canones de justificatione. 17-19. Animadversiones quorumdam Patrum circa titulum decreti. 20-23. Approbatur decretum de residentia, sed nonnihil emendatum. 24-34. Disponitur materia proximæ sessionis, scilicet de Sacramentis et de Reformatione. 35-41. Canones de Sacramentis, et decretum spectans ad disciplinam Ecclesiasticam. 42-54. Peste Tridenti sæviente, transfertur Concilium Bononiam. 55-57. Ex hac translatione gravissimæ dissensiones inter imperatorem et Pontificem exortæ. 58. Acta Concilii Bononiensis : articuli hæreticorum de Sacramento Pœnitentiæ. 59-61. Prælati Hispani jussu Cæsaris Tridenti morantur. 62-65. Prima sessio Concilii Bononiensis : articuli hæreticorum de Sacramentis Extremæ-Unctionis, Ordinis et Matrimonii. 66-67. Secunda sessio Concilii Bononiensis : articuli hæreticorum de Purgatorio et indulgentiis. 68. Decreta de indulgentiis. 69, 70. Articuli hæreticorum de missa et quibusdam aliis discutiuntur. 71. Tertia sessio Concilii Bononiensis prorogatur. 72-77. Admonitiones Concilii circa abusus qui subreperant in administrandis sacramentis. 78, 79. De validitate translationis Concilii disceptatum. 80-83. Carolus V oppugnat Concilium Bononiense, cujus rex Galliæ Henricus defensionem suscipit. 84, 85. Conventus Augustani postulant, sed iniquo animo, ut Concilium Tridento restituatur. 86. Archiepiscopus Gnesnensis synodum colligit de episcopis Polonis ad Concilium mittendis, sed anceps remanet, audita translatione Concilii. 87-90. Per cardinalem Madrutium Romam deferuntur postulata Cæsaris. 91-97. Pontifex, consultis Patribus, judicat non obtemperandum votis Cæsaris. 98-105. Cæsaris et Ferdinandi fratris victoriæ contra Lutheranos : gratiarum actiones et gratulationes exinde prolatæ. 106, Lutherani victi Concilio se submittunt. 107-114. Genuæ Flisci conjuratio et Parmæ Aloysii Farnesii cædes ; unde nova odia exorta inter Pontificem et Cæsarem. 115. Scotiæ ab hæreticis infestæ libertas restituta. 116-119. Francisci Galliæ regis obitus, et filii Henrici coronatio. 120-124. Henricus VIII Angliæ rex moritur, non sine voto, sed equidem inani, præstandi obsequium Pontifici. 125-128. Providet Paulus rei Catholicæ, tum in Hibernia tum in Scotia. 129, 130. Dux Somerseti quod reliquum erat Catholicorum dogmatum et rituum in publicis comitiis abrogat. 131, 132. Tumultus exorti ob inquisitionem in regnis Neapolitano et Lusitano. 133. Poloniæ rex Sigismundus acerrimus religionis defensor. 134. Carolus de Guisa et Julius de Ruvere ad cardinalatum evecti. 135. Religio propagata in Indis Orientalibus et Occidentalibus. 136. Obitus S. Cajetani Thienæi.

MDXLVIII. 1-6. Paulus, consultis præsulibus Concilii Bononiensis, respondet tum statibus imperii, tum oratoribus Cæsareis circa reditum Concilii ad Tridentum. 7-13. Protestatio facta a procuratoribus imperatoris in ipso Concilio Bononiensi et responsio sacræ Synodi. 14. Translatio Concilii juridice facta. 15-18. Injuste sibi arrogat Cæsar potestatem statuendi de rebus religionis. 19-25. Coram ipso Pontifice protestantur Cæsarei oratores. 26-30. Paulus III protestationi Caroli V respondet, consultis prius præsulibus Bononiensibus. 31-33. Ob litem motam a Cæsare suspenditur Concilium. 34-38. Pontifex mandat tum patribus qui Tridenti remanserant, tum iis qui Bononiæ, ut mittant delegatos Romam ad subsellia Apostolica. 39-41. Præsulum Hispanorum responsio fallax et de ea rectum severumque judicium Pontifici obsequentium. 42, 43. Ex agendi modo præsulum Hispanorum et ipsius imperatoris schisma timendum. 44-48. Cæsar petit ut mittantur in Germaniam nuntii Pontificii facultatibus amplissimis instructi pro conciliandis Protestantibus. 49. Rex Galliæ minatur se revocaturum præsules suæ ditionis, si hæc concedantur. 50, 51. Cæsar subornatus ab impiis decretum nefarium, *Interim* dictum, ferre meditatur. 52, 53. Articuli propositi a Protestantibus, tanquam omnino necessarii, singulatim refutantur. 54-57. Carolus V temere se immiscet rebus Ecclesiasticis tractandis, quamvis a Pontifice monitus. 58. Responsio Pauli petitionibus iniquis cujusdam ducis Germaniæ. 59, 60. Deplorandum Caroli V decretum, dictum *Interim*. 61. Promulgatur sanctio inscripta : Reformatio politiæ imperialis. 62-64. A viris optimis *Interim* Caroli V reprehenditur, et in conciliandis Protestantibus nequaquam proficit. 65. Cæsar mitiorem se gerit erga Pontificem. 66-72. Quibus conditionibus admittendi sint in gremium Ecclesiæ hæretici. 73-78. Sententia Gallorum episcoporum de reformatione morum. 79. Decretum Sorbonicum contra Calvinistas. 80. Hæresis in Anglia propagatur. 81-83. Sigismundus senior moritur magno Poloniæ damno. 84. Res Turcicæ. 85. Apud Indos S. Francisci Xaverii exantlati labores. 86. Librum Exercitiorum S. Ignatii Paulus III approbat. 87. Carolus Borbonius ad dignitatem cardinalitiam evectus.

MDXLIX. 1-4. Nuntii Apostolici in Germaniam missi nihil proficiunt, obdurescentibus in suis erroribus

et criminibus Lutheranis ; in Brunswicensi tamen ducatu Catholica religio restituitur. 5-7. Magdeburgenses præ cæteris in Cæsarem audaces. 8. Difficultates in observatione decreti *Interim* nuncupati. 9-11. Cæsar non solum Placentiam restituere recusat, sed et Parmam sibi arrogare affectat. 12-22. Lite rursum et acerbius agitata de translatione Concilii, Paulus pacis gratia Concilium Bononiense dissolvit. 23. Detrectatum a Pontifice fœdus cum rege Gallo : Ochini impia scripta et Vergerii a fide defectio. 24. Patriarcha Aquilegiensis hæresis suspicionem incurrit. 25, 26. Compositæ controversiæ cum Hussitis. 27-31. Spes oritur redintegrandæ fidei in Anglia. 32. Henricus II Galliæ rex hæresibus regnum purgare curat. 33, 34. Calvinus ab Espencæo confutatus. 35. Armeni se Ecclesiæ Romanæ conjungunt. 36-44. Apostolici labores S. Francisci Xaverii apud Indos et Japonenses. 45. Auctus cardinalium numerus. 46. Permittitur a Pontifice ut Poloniæ reginæ nondum coronatæ porrigantur osculanda intra missarum solemnia Evangelium et patena. 47, 48. Pauli Pontificis mors et virtutes.

MDL. 1. Cardinalis de Monte creatur Pontifex nomine Julii III. 2-4. Julius notam facit suam electionem Cæsari, Parmam Farnesio restituit, et Lutheranos principes demulcere tentat. 5, 6. Carolus V Julio pollicetur se Ecclesiam defensurum, et Julius Carolo paterna officia repromittit. 7-11. De redintegrando Concilio Tridentino agitur, necnon de removendis impedimentis huic redintegrationi, præsertim a Gallo rege, suscitatis. 12, 13. Scribit Julius multis principibus Germaniæ, etiam hæreticis, occasione Concilii. 14, 15. Aliqui cardinales deputati ad sanctiorem morum disciplinam restituendam. 16, 17. Henricus Galliæ rex benigniorem se præbet postulatis Pontificiis de Concilio, et petit ut confirmentur veteres Ecclesiæ Gallicanæ immunitates. 18. Protestantes Concilium admittunt, modo juxta sua placita celebretur. 19-21. Bulla reassumptionis Concilii. 22-24. In Germania et Belgio contusa hæreticorum tyrannis. 25-27. Joannis de Vega in Africam expeditio faustissima. 28. Absolvit Julius a censuris omnes qui sine consensu Apostolico decimas in Sicilia exegerunt, et alias exigere concedit. 29, 30. Pax inter regem Galliæ et Eduardum Anglum : regina Scotiæ et comes Araniæ gratulatorias a Pontifice accipiunt litteras. 31-34. In Anglia hæreses variæ disseminantur, et Catholici vexantur. 35, 36. Crescit et protegitur hæresis Calviniana in Gallia. 37, 38. Providet Julius ne hæresis in Italiam latius serpat, et condemnat judices sæculares se immiscentes causis religionis. 39-42. Poloniam a labe hæretica purgare nititur Julius. 43-45. Fides in India propagatur opera Joannis regis Lusitani. 46. Confirmatur iterum a Julio III Societas Jesu. 47-49. Annus Jubilæi a Julio III indicitur : mira charitatis opera Romæ edita erga pauperes peregrinos. 50. Pontifex memor præteritæ calamitatis solemnes gratiarum actiones Deo præstat. 51. Joannis a Deo, conditoris Ordinis *ab Hospitalitate* nuncupati, mors pretiosissima.

MDLI. 1-3. Sancit Carolus V ut Germani et Protestantes se Concilio submittant, sed Henricus Galliæ rex favet Protestantibus. 4-6. Julius creat legatos qui solemniter Tridentum ingrediuntur. 7, 8. Prima sessio Concilii Tridentini sub Julio III. 9. Episcopi sollicitantur a Pontifice ut ad Concilium accedant. 10, 11. Helvetios invitat Julius, dum obsistit Henricus Galliæ rex. 12. Pontifex exauctorat doctores Sorbonicos a fide deficientes. 13-17. Parmense bellum accenditur. 18-20. Cæsaris arma implorat Julius unde aucta dissidia inter Gallum et Pontificem. 21-23. Parmensi obsidione soluta, Julius ad pacem cum Gallo se convertit. 24-26. Cæsaris odio confirmata hæresis. 27-33. Secunda Concilii sessio in qua leguntur litteræ Galli regis ad Concilium. 34-36. Responsio Concilii ad protestationem Henrici. 37. Impius agendi modus principum Concilio detrahentium. 38. Accedentibus Tridentum septemviris prælatis, spes concipitur melioris exitus. 39, 40. Hæreticorum articuli contra Eucharistiam discutiuntur in Concilio. 41, 42. Sessio tertia : leguntur et laudantur litteræ marchionis Brandeburgensis. 43-51. Concilii decretum et canones circa Eucharistiam. 52. Decretum de reformatione circa causas Ecclesiasticas. 53-55. Discutiuntur articuli hæreticorum de Sacramentis Pœnitentiæ et Extremæ-Unctionis. 56-59. Sessio quarta : declarationes et canones de Pœnitentia et Extrema-Unctione. 60. Articuli hæreticorum de sacrificio Missæ. 61. Insigne prodigium in Germania : vinculo sacramenti inique præstiti Brunswicenses absolvuntur. 62. Osiandri novum dogma de Justificatione. 63. Buceri mors et variæ opiniones : Mauritius Saxoniæ dux Cæsari infidus. 64, 65. Ecclesiastici septemviri retinentur in Concilio a Pontifice. 66-68. Exardescente iterum bello inter Carolum et Henricum regem, Turcæ victores evadunt. 69-73. Excitati in Transylvania et Polonia motus. 74. Auctus cardinalium numerus. 75. Urbs graviore annona laborat. 76. Confirmata Coloniensis Ecclesiæ privilegia, et instaurata Academia Ingolstadensis. 77. S. Franciscus Xaverius miraculo duobus simul in locis visus. 78. Gundisalvum Dominicanum inter beatos Julius III reponit. 79. Rex Lusitaniæ obedientiam Julio præstat. 80, 81. Comiti Lumensi episcopum postulanti annuit Pontifex. 82-85. In quibusdam Hispaniæ provinciis jus Ecclesiasticum ad quosdam certos limites sapienter reductum.

MDLII. 1, 2. Trevirensis ob valetudinis incommoda Tridento discedit, et Protestantium delegati conditiones iniquas ponunt in celebratione Concilii. 3-9. Proponitur discutienda formula doctrinæ de Sacrificio Missæ necnon de Sacramento Ordinis. 10-13. Oratores Protestantium postulant

ut supersedeatur promulgationi decretorum prædictorum, donec admittantur in Concilium. 14-16. Non Concilium, sed colloquium inane petunt Lutherani. 17-19. Instructio Pontificis circa petitiones Protestantium. 20-22. Sessio quinta sub Julio III; salvus-conductus concessus hæreticis; lis de præcedentia dirempta. 23, 24. Oratores Lusitani ad Concilium accedunt, et Joannis regis pietas commendatur. 25-29. Sessio sexta : causæ et decretum suspensionis Concilii. 30-35. Bellum movent in Carolum V Lutherani auxilio Henrici II Galliæ regis. 36, 37. Rex Lusitaniæ pro pace cum Octavio Farnesio scribit Julio a quo responsum benevolentiæ plenum accipit. 38-41. Induciæ inter Pontificem et regem Galliæ opera cardinalis Turnonii. 42, 43. Senenses tumultus. 44. Legati pro pace inter Carolum V et Henricum electio. 45-51. Apologia Ferdinandi regis de cæso Georgio cardinali. 52. Georgii cardinalis occisores dant pœnas a Deo mulctati. 53-55. Repressi in Polonia hæretici. 56. In Germania Zuingliani imposturæ et contradictionis convicti. 57. Ferrariæ hæresis excisa. 58. Fides propagata in Peruvia. 59-62. S. Franciscus Xaverius, dum Sinensibus Evangelium inferre cogitat, sanctissime moritur, et miraculis claret.

MDLIII. 1-16. Maria regina Catholica in solium Angliæ evecta, Pontifex tum per litteras, tum per legationem cardinalis Poli invigilat ut religio orthodoxa in pristinum statum restituatur. 17. Carolus V bellum Senensibus infert, quos Galli strenue defendunt. 18-21. Bellum Senense Julius componere tentat. 22-34. Frustra Pontifex per epistolas, nuntios et preces solemnes indictas ad concordiam Gallum et Cæsarem reducere curat. 35. Turca, auxiliante Gallo, multa mala infert Christianis. 36. Michael Servetus jussu Calvini Genevæ exustus. 37. In Germania bellum civile inter præcipuos Protestantium defensores. 38. Nuntius Apostolicus ad Grisones in fide confirmandos missus. 39. Ottho Augustensis cardinalis doctrina, zelo et pietate conspicuus. 40, 41. Monet Julius Polonos ne facile credant Moschovitis, et ostendit novatores non minus civili statui infestos esse quam Ecclesiastico. 42-45. Assyrii ad unitatem redeunt, misso Romam patriarcha. 46-48. Ad præparanda decreta de reformatione multi Romam acciti præsules, et auctus cardinalium senatus.

MDLIV. 1-3. Philippus Hispaniarum rex uxorem accipit Mariam Angliæ reginam, quod Calvinistæ omni modo impedire conantur. 4-8. Cardinalis Polus amplissimis facultatibus munitus tam pro confirmandis episcopis hæresim ejurantibus, quam pro reditibus per nefas possessis a restitutione eximendis. 9-12. Philippus II in Angliam appellit ad nuptias cum Maria ineundas, collatis sibi prius a Pontifice juribus regni Neapolitani. 13-17. Anglia ad fidem Catholicam redit pietate Philippi et Mariæ, sed præsertim opera cardinalis Poli; unde maxima in Urbe signa lætitiæ, et gratiarum solemnes actiones. 18. Ex Anglia exteri hæretici ejiciuntur. 19. Confirmat Julius pacta cum Germanis a Nicolao IV sancita. 20. Bellum in Belgio et Italia ab Henrico Galliæ rege contra Cæsarem gestum. 21. Neapolitani tumultus componuntur. 22. Ad sepulchrum Christi reparandum Julius III pecuniam colligit. 23. Pontifex corruptelas quæ in cardinalitium ordinem irrepserant purgat, et religiosorum quorumdam ambitionem reprimit. 24-26. Spes reducendi Æthiopes ad unitatem Ecclesiæ affulget. 27. Pro tuenda fide fortiter certant usque ad mortem Orientales Indi. 28, 29. Floret fides in insula Japoniæ ob miracula ibi ostensa. 30. Pro fide amplificanda in America Julius III religiosos eligit. 31. De morte filii consolatur Pontifex Joannem Lusitaniæ regem. 32. Conimbricæ perditissimus peccator a tyrannide Sathanæ vindicatus.

MDLV. 1, 2. Ingenti repletus gaudio Julius ob Angliæ reditum ad fidem Catholicam. 3-5. Cardinalis Moronus mittitur in Germaniam, quæ hæresi Lutherana laborat. 6, 7. Julius III in regno Neapolitano Philippum regem Hispanum confirmat et in insula Corsicæ libertatem Ecclesiasticam defendit. 8-11. Ecclesia Abyssina ad conjunctionem cum Ecclesia Romana revocatur per patres Societatis Jesu. 12. Julii III obitus. 13-20. Marcellus II, potius ostensus quam creatus Pontifex, morte immatura præreptus. 21-23. Pauli IV electio, patria, parentes, mores et primordia. 24. Scribit imperatori et Romanorum regi ut res Germaniæ collapsas restaurent. 25-28. Anglicanæ Ecclesiæ providet et Philippo regi gratulatur. 29-32. Cramnerus de sede Cantuariensi dejectus, et hæreticorum duces capitali sententia damnati. 33, 34. De restituenda disciplina in Anglia agitur, et Synodus convocatur. 35, 36. Per cardinalem Polum instaurata pax inter Cæsarem et Galliæ regem. 37, 38. Philippus rex Angliæ Paulo IV obedientiam præstat pro regno Neapolitano fiduciario. 39, 40. Henricus Galliæ rex, a Pontifice monitus, contra hæreticos in suo regno insurgit, sed a politicis ejus severitas reprimitur. 41. Assertum jus Pontificium in Britannia et Provincia. 42, 43. Colonienses in fide stabiles : Sacramentarii exagitati a Lutheranis. 44-46. In Augustanis conventibus Bavarus et rex Romanorum Ferdinandus rei Catholicæ propugnatores fortissimi. 47-49. Ex matris obitu Carolus V nimio mœrore confectus in filium transfert majorem sui principatus partem. 50-53. Hæc Cæsaris cessio, sicut et decretum dietæ Augustanæ hæreticos et Catholicos in æqualitate constituens, rei Christianæ exitialis. 54. Constitutionem edit Paulus IV ad hæreticos comprimendos. 55-63. Irrepenti in Poloniam hæresi obsistit Paulus tum per nuntios, tum per litteras hortatorias ad regem, præsules et magnates Polonos. 64. Antonium Navarræ regem laudat

Paulus ob fidem Catholicam. 65. Mors Geraldi Ruffi pseudoepiscopi Olorensis. 66-69. Pia mors et canonizatio S. Thomæ de Villanova. 70. Electio Danielis archiepiscopi Moguntini mira Dei providentia. 71. Cardinales creantur. 72, 73. Dux Montorii accendit inter Pontificem et Philippum II bellum, quod prius sopitum cardinalis nepos rursus inflammat.

MDLVI. 1-7. Pius ardor Pauli in exscindendis hæresibus, moribus reformandis et pace restituenda deprimitur administri Hispani superbia et proditione. 8-14. Gropperus primum respuit, deinde jubente Pontifice accipit cardinalatus insignia. 15, 16. Hæretici inter se dissident. 17-21. Paulus ad Maximilianum et Albertum Bavariæ ducem, necnon ad episcopos Germaniæ scribit ut Catholicam fidem defendant. 22-24. Lutherani Evangelii obtentu decipiunt incautos et viam præbent incursionibus Turcarum. 25. David Georgius Major hæresiarcha et impostor moritur. 26. Palatinus et Badensis dux religionem Catholicam e sua ditione evellere conantur. 27. Henricus Galliæ rex, non semper sibi constans, in hæreticos sui regni severitatem exercet. 28. In Anglia religio refloret. 29. Rex Poloniæ per oratorem obedientiam Pontifici præstat. 30-33. Hæreticis in Polonia resistunt Andreas Cracoviensis et Hosius Warmiensis. 34, 35. Geminæ Pauli litteræ ad regem Poloniæ quem hortatur ut hæreticos e regno ejiciat. 36. Pauli deturpat litteras Vergerius qui refellitur ab Hosio. 37. Eucharistia a Judæis confossa sanguine manat. 38-41. Præscribit Paulus ut Synodus congregetur ad comprimendas hæreticorum insidias. 42. Joannes Lusitaniæ rex per oratorem obsequium præstat Pontifici. 43. Commendat Paulus regi Abyssinorum patriarcham. 44. S. Ignatius obit.

MDLVII. 1-4. Paulus instituit congregationem quæ terror Officialium nuncupatur, festum Cathedræ S. Petri Romæ celebrari jubet, et cardinales creat. 5-10. Hispanus Roma potiri tentat, sed cælesti virtute Urbs liberatur. 11-27. Paci procurandæ inter omnes principes Christianos Paulus totis viribus incumbit. 28. Henricus rex Calvinistas perniciosa dogmata spargentes deterret. 29, 30. Paulus in Gallia constituit Inquisitionis tribunalia quæ ob censorum mollitiem nocent potius quam prosunt fidei. 31-35. Dissolvitur colloquium Wormatiense, cujus inanitas innotescit sicut et cæterorum conventuum. 36. Pontifex liberaliter consulit annonæ. 37. Paulus evocat ad se præsules magni nominis pro Concilio disponendo. 38-41. Usus calicis in Polonia sub obtentu fictæ religionis fovet dissidia. 42-47. Pontifex legationem Anglicanam cardinali Polo abrogat et Guillelmum sufficit, sed, reclamante regina, res in statu quo prius remanent ad tempus. 48. Varia circa collegium cardinalium Paulus disponit. 49. Mors luctuosa Joannis regis Lusitaniæ. 50. Indicæ res Christianæ efflorescunt. 51. Sebastianus, triennis puer, salutatur Lusitaniæ rex, et Catharina tutrix regni consilia salutaria accipit a Pontifice. 52. Mulierem publice prædicare vetat Pontifex.

SUMMARIUM

TOMI XXXIV

MDLVIII. 1-3. De Concilio cogendo scribit Paulus tum Philippo Hispano, tum Henrico Galliarum regi, tum cardinali Caraffæ legato. 4. Mors et præclara gesta cardinalis Poli. 5. Duo Pauli nepotes avaritiæ et ambitioni nimis indulgent; Pontifex ipse respondit Philippo regi super negotium pacis. 6. Inter Anglos et Francos varia in Belgio certamina. 7-9. Carolus V imperium Ferdinando fratri relinquit, et mox ipse moritur. 10. Mariæ Angliæ reginæ obitus. 11, 12. Elizabetha ad regnum Anglicum evehitur, et, licet hæretica, religionem Catholicam initio regni permittit. 13. Magdeburgi ritus Catholici restituti. 14. Paulus episcopos Germaniæ hortatur ut religionem Catholicam restaurent. 15. Melchior Zobel episcopus Herbipolensis trucidatur; Calvinistica pestis etiam proceres in Gallia inficit. 16-19. Providet Pontifex ut hæreticis obsistatur in Polonia. 20. Livonia a Moschis infestata; captivi e carceribus Turcicis liberati; Bergomensis episcopus flagitio hæresis convictus. 21. Potestatem legendi libros hæreticos rescindit Paulus. 22. Ecclesia Goana in metropolitanam erecta, suffraganeos habens episcopatus Malacensem et Cochinensem. 23. Collegio cardinalium varia munera oblata. 24. Ultio divina in Lauretani sacelli violatores.

MDLIX. 1-8. Elisabetha Angliæ regina, detracta larva, hæresim fovet, et se gubernatricem Anglicanæ Ecclesiæ a comitiis decerni jubet. 9, 10. Episcopi spoliantur, et sacræ imagines conteruntur. 11. Pax inter Henricum Galliæ regem et Philippum Hispanum firmata. 12, 13. Hæresim Calvinianam ad Senatum ipsum Parisiensem propagines extendentem exstirpare sibi proponit Henricus, qui, morte interceptus, habet filium Franciscum successorem. 14. Pauli contra hæreticos et schismaticos gravissima sanctio. 15. Libros hæreticorum legere et retinere vetitum. 16. Paulus assignat stipendia pro inquisitione in Hispania. 17. Edictum adversus confessores ad turpia sollicitantes. 18-20. In Hispania hæresis suspicio attingit quosdam proceres, imo quosdam præsules. 21. Sollicitatur a Pontifice Joanna regni Hispani moderatrix ut Catholicam fidem tueatur. 22. Hæreticorum tentamina in Italia ipsa. 23. Lutherani in multas sectas divisi, et in duram servitutem redacti. 24. Paulus non assentit duci Brunswicensi petenti ut frater tres simul episcopatus conjunctos gerat. 25, 26. Hosius demonstrat pericula emersura ex facilitate nimia in controversiis permittendis. 27-29. Regem Poloniæ monet Paulus ut a se removeat suspicionem nimiæ facilitatis erga hæreticos. 30-32. Paulus nepotes ejicit. 33-35. In Belgio et in India plures sedes episcopales institutæ, et data cardinalibus monita. 36, 37. Mortuo Pontifice, coorta Romæ seditio et pactiones in conclavi sancitæ a cardinalibus. 38. Creatio Pii IV qui promissa in conclavi firmat. 39-41. Pii IV patria, familia et virtutes. 42. Electio Ferdinandi I a Pontifice confirmatur.

MDLX. 1, 2. Pius IV thiara Pontificia redimitur et a Ferdinando imperatore litteras gratulatorias et obsequii plenas recipit. 3, 4. Principes Christiani Concilium petunt a Pio. 5-9. Pontificis monita ad regem et episcopos Poloniæ circa hæreticos. 10. Lutherani et inter se et ab aliis hæreticis dissident. 11, 12. Hortatur Pius Germaniæ episcopos, ut cleri mores a luxuria et avaritia deturbent. 13, 14. Pontificis ad Cæsarem amantissimæ litteræ quibus suorum consiliorum rationem aperit. 15-20. Maximiliano Bohemiæ regi in fide fluctuanti Pius IV Hosium mittit qui illum confirmet. 21. Bavariæ ducem hortatur Pius ad constantiam in fide. 22, 23. Archiepiscopus Toletanus hæresis suspicione notatus. 24. Responsum datum oratori reginæ Scotiæ de periculis præsentibus Ecclesiæ. 25. Renovantur indulta concessa Galliæ regibus a Pontificibus præcedentibus. 26-28. Calvinistæ conjurationem contra regem Galliæ conflant. 29, 30. De expugnanda Geneva, ex qua principium sumpsit conjuratio, cogitant Franciscus rex et Philibertus dux Sabaudiæ. 31, 32. Edictum Remorentinense quo censura sacræ fidei in Gallia

constituitur. 33-35. Quidam politici insipienter consulunt non durius agendum cum hæreticis. 36-38. Armeniacus cardinalis in Galliam mittitur ad confirmandum in fide regem et reginam Navarræ. 39-41. Calvinismus in Gallia proficit et vexat regnum. 42-45. Tentat Pontifex tum per litteras, tum per diversos principes Elizabetham ad veram fidem revocare. 46. Fracta in Scotia potentia Gallica. 47-54. Celebres ordinum conventus apud Fontem Bellæaquæ, in quibus edictum Remorentinense funditus evertitur. 55, 56. Difficultates objectæ circa modum et locum Concilii. 57-59. Ex testimonio oratoris Veneti aperte constat Pontificem sibi in animum induxisse non dissolvendum, sed prorogandum Concilium. 60. Hæretici student Concilio disturbando. 61-63. Cum principibus agit Pontifex de mox cogendo Concilio. 64-66. Sacramento obstringit Pius suscepturos posthac munus episcopale ad tenendum et profitendum quæ hucusque decreta fuerint contra hæreticos. 67-69. Rursum indicitur Concilium Tridentinum. 70-72. Scribit Pius ad imperatorem et Galliæ regem ut Concilio faveant. 73-76. Lutherani principes et magistratus invitantur ad Concilium. 77, 78. Omnem curam impendit Pontifex ut omnes principes Christiani, etiam Orientales, Concilium adeant. 79. Anabaptista flammis damnatus. 80-82. Patefacta conjuratio cujus caput et dux Condæus in vincula conjicitur. 83, 84. Condolet Pontifex de morte Francisci regis, ex qua magnum patitur damnum religio Catholica. 85, 86. Pius scribit regi Navarræ commendans ipsi Carolum puerum. 87-90. Post partam de Turcis victoriam, Christiani mox terra marique devicti apud Tripolim, et decumæ impositæ regnis Hispanis in auxilium contra Turcas. 91. Venetis archiepiscopatum Nicosiensem donat Pius IV. 92-96. S. Carolus Borromæus creatur cardinalis, eligitur archiepiscopus Mediolanensis, et constituitur protector Helvetiorum Catholicorum apud Sedem Apostolicam. 97. Proceditur contra cardinalem Caraffam et ejus fratrem ducem Palliani. 98, 99. Absolvitur cardinalis Moronus et ad majorem dignitatem provehitur. 100. Philippi Melancthonis obitus. 101. Heidelbergæ exurgit novus hæresiarcha. 102. Congensibus Evangelium prædicatur. 103. Erectio ducatus Brachiani et marchionatus Anguillaræ pro Paulo Jordano Ursino et successoribus. 104. Veritas præsentiæ Christi corporis in Sacramento miraculo comprobatur (1).

MDLXI. 1-4. Præsides Concilii designati a Pontifice, cardinales creati, et indulgentiæ concessæ orantibus pro felici rerum exitu. 5-9. Diversæ sanctiones quibus providet Pius libertati Concilii et successioni Pontificum, durante Concilio. 10. Preces indictæ in formam Jubilei. 11-13. Statuta circa jus sententiam ferendi, sedium ordinem, et diem inchoationis Concilii. 14-18. Pellicere ad Concilium studet Pontifex regem Portugalliæ, Germanos principes et etiam Moschorum ducem. 19-22. Commendonus et Delphinus cardinales legati Ferdinandum imperatorem adeunt, eique exponunt quo fine et quali modo cogere Concilium Pontifex statuerit. 23-29. Legatorum in conventu Nauburgensi orationes coram Lutheranis frementibus sed nil objicientibus. 30-41. Cum duce Saxoniæ et electore Brandeburgico Commendonus agit; electoribus Coloniensi et Trevirensi legationem suam exponit; Clivensem ducem, Bruxellas et Aquisgranum invisit. 42-46. In Academia Lovaniensi excitant turbas Baii et Hessel opiniones de quibus a Pontifice silentium indicitur. 47-50. Commendonus Lubecam petit et hujus civitatis statum deplorat; Daniam et Sueciam frustra tentat ingredi. 51, 52. Abbatem Martinengum ad Elizabetham Angliæ reginam Pius legat, sed regno arcetur. 53, 54. Commendonus Romam revocatur. 55. Canobius ad Cæsarem et in Poloniam mittitur. 56-59. Lutheranorum objectiones contra Concilium Tridentinum. 60. Sternbergerus novas hæreses contra Trinitatem promulgat. 61, 62. S. Theresia reformationem Ordinis Carmelitarum aggreditur. 63, 64. Æthiopes ad Concilium invitati. 65-67. Societatis Jesu religioses Pius IV commendat. 68. In Belgio divina vindicta contra Calvinianum contemptorem Eucharistiæ. 69. Pius IV sustollit lites ortas in Belgio circa fines incertos quarumdam diœceseon. 70. In America, Philippi Hispaniarum regis ope, multæ sedes episcopales eriguntur. 71, 72. Decimas eidem regi concedit Pius ob bellum contra Turcas. 73-75. Pontifex laudat regum Lusitanorum pro fide labores, patruum regis creat legatum a latere, et prohibet Catharinæ reginæ ingressum in monasterium, publicæ utilitatis causa. 76. Maria Scotiæ regina rosa aurea donatur. 77. Principis Transylvaniæ consanguineum, in ordine diaconatus constitutum nuptias inire permittit Pontifex. 78, 79. Saluberrimæ sanctiones a Pio IV editæ. 80, 81. Pauli IV nepotes neci traduntur, et Caroli V memoria vindicatur. 82, 83. Quisnam tunc fuerit status aulæ Gallicæ. 84-88. Cardinalis Ferrariensis in Galliam legatus mittitur a Pio qui infelicem statum religionis deplorat in illo regno. 89-100. Renitentibus licet doctoribus Sorbonicis, Calvinistæ colloquium cum Catholicis obtinent: quænam agitata fuerunt in colloquio Possiaco. 101, 102. De retinendo in vera fide Antonio Navarræ rege consilia versant Catholici proceres. 103. Parisiis tumultus ab Hugonottis concitati. 104, 105. Pestis hæretica irrepit in comitatum Venusinum, favente Aurasiæ principe. 106. Pius IV scribit duci Sabaudiæ ut religionis defensoribus auxilium præstet.

MDLXII. 1-4. Diu multumque disceptatur inter Patres utra istarum vocum *continuatio* an *nova indictio* adhibenda sit in Actis Concilii redigendis. 5-8. Prima sessio sub Pio IV celebrata, et decreta in ea lata. 9-11. Articuli adoptati tum de admittendis in Concilium hæreticis, tum de tollendis

(1) (In fine voluminis, ante Indicem generalem, unum reperies brevem, anno 1560 a Pio IV datum.)

dissensionibus inter oratores principum. 12-14. Oratoris regis Lusitani sermo et synodi responsio. 15-17. Articuli exhibiti ab oratoribus imperatoris et responsum legatorum. 18. Admonentur Patres ne divulgent quæ tractata fuerint in Concilio, antequam firmentur. 19-21. Secunda sessio. 22, 23. Agitur de salvo conductu hæreticis dando. 24-27. Principes et oratores Galli instanter petunt ut quæstiones quæ viderentur graviores ulterius tractentur. 28-31. Assyrii et Jacobitæ ad unitatem redeunt. 32. Capita reformationis proponuntur disceptationi Patrum. 33, 34. Philippus Hispanus oratorem ad Concilium mittit; responsio Concilii. 35-37. Orator ducis Florentini exhibet erga Concilium præclara propensionis signa, quæ lætanter excipiuntur. 38, 39. Helvetiorum Catholicorum oratores ad Concilium accedunt et perorant. 40. Responsio Concilii data oratoribus cleri Hungarici. 41. Proponitur discutiendus articulus de residentia. 42. Venetæ reipublicæ oratoribus respondetur a Patribus : contentiones inter Bavaros et Venetos de honorificentiori loco. 43. Orator Gallus postulat ut Sessio proxima differatur. 44-46. Sessio tertia sub Pio IV, in qua mandata et litteræ principum recipiuntur : oratio Galli legati et Synodi responsio. 47, 48. Sessio quarta sub Pio IV et ejus Acta. 49-51. De communione sub utraque specie disputatur, et articuli propositi discutiuntur. 52-54. Auditur orator ducis Bavariæ cujus pietas a Patribus commendatur. 55-58. Cæsar postulat ut tollantur jejunia, et sacerdotibus concedantur uxores : responsa ad quæstiones propositas. 59. Capita libelli imperatoris. 60, 61. Cur palam non fuerit lectus libellus Cæsareus exponunt legati : imperator suæ conscius imprudentiæ se excusat. 62-64. Responsio Patrum ad singulos articulos petitionis Cæsareæ benigne accipitur ab ipso imperatore. 65-69. Usus calicis instanter petitur ab oratoribus Cæsareis, Gallis et Hungaris. 70-72. Sessio quinta sub Pio IV, in qua statuitur de communione sub utraque specie, et de reformatione cleri. 73-85. Post multas disceptationes de usu calicis, hæc controversia relinquitur Pontifici dirimenda. 86-88. Articuli Gallorum de reformatione et legatorum responsio. 89-92. Discutiuntur articuli de Sacrificio missæ et de Ordinis sacramento. 93. De auctoritate Pontificis et episcoporum controversia oritur. 94. Nuntiatur adventus Gallorum præsulum. 95. Postulat imperator ut mentio Sacrificii missæ non fiat in Concilio, sed repulsam patitur. 96-100. Modus tractandi res Conciliares : exponuntur opiniones theologorum de sacrificio Missæ. 101, 102. Sessio sexta sub Pio IV : decreta et canones de sacrificio Missæ. 103-105. Examinatur quæstio an sint juris divini et residentia et episcoporum auctoritas. 106, 107. Orator regis Poloniæ a Concilio recipitur. 108. Proponitur decretum de residentia. 109-113. Cardinalis Lotharingus, præsulibus et oratoribus Gallis stipatus, Tridentum appellit. 114-116. Querelæ Lotharingi cardinalis in Synodo expositæ. 117-126. Successivæ prorogationes septimæ sessionis ob exortas controversias tum de residentia, tum de jurisdictione episcoporum. 127. Hortatur Pius electorem Brandeburgensem ut viros pios ad Concilium mittat. 128-133. Hugonottorum conjuratio : Hospitalis cancellarii edictum nefarium. 134-136. Cardinalis Ferrariensis, in aula Gallica nuntius, ab Hosio reprehenditur. 137, 138. Lucenses commendantur a Pontifice quod solliciti sint ne ipsorum mercatores in hæresim incidant. 139, 140. Hugonottorum Condæus protector et Guisii hostes infensissimi : tumultus Vassicenus. 141-143. Dum Calvinistis favet Joanna Alebretensis, ejus maritus Antonius Navarræ rex fœdus init cum aliis principibus Catholicis, et simul cum Catharina Galliæ regina Pontificis gratulationem meretur. 144. Montmorantii præclara de re Catholica merita. 145-148. Aurelia capta et expilata ab Hugonottis. 149-156. Perfidia sua et feritate totum Galliæ regnum conturbant Calvinistæ, contra quos offerunt auxilia principes Christiani. 157, 158. Hugonotti a Tolosanis magna strage profligati : Montlucii laudes. 159-162. Impia Calvinismi facinora. 163-167. Varia et irrita concordiæ tentamina cum Hugonottis. 168-170. Bellum instruitur contra hæreticos ; urbes ab ipsis captæ plerumque recuperantur ; rex Navarræ vulneratus pie et catholice moritur. 171-173. Regis Navarræ mors maximam cladem affert Franciæ et Navarræ ; cardinalis Borbonius tutor regni designatur. 174-179. Guisius præclaram de Hugonottis victoriam reportat prope oppidum Druidum. 180. Rex Galliæ Carolus præcipit ut Avenionensis ditio ab Hugonottis defendatur. 181. Dux Sabaudiæ hæreticorum fallaciis illusus. 182, 183. Maria Scotiæ regina religionem Catholicam erigere curat. 184. Crux miraculosa in India Orientali detegitur. 185. Ordo S. Stephani in Etruria confirmatur. 186. Decimas imponit Pius in favorem Philippi Hispani pro bello contra Turcas. 187. Maximilianus II Romanorum rex eligitur. 188. Multæ reformationes a Pio IV constitutæ. 189. Thermas Diocletiani in Ecclesiam conversas Pius IV tradit Carthusianis.

MDLXIII. 1. Solemnes gratiarum actiones pro parta de Hugonottis victoria. 2. Pontificis gratulatoriæ litteræ tum ad ducem Monspenserium, tum ad senatum Tolosanum. 3-11. Septima sessio iterum prorogatur, de auctoritate papæ magna orta controversia. 12. Querelæ cardinalis Lotharingi de creatione cardinalium, pendente Concilio. 13. De residentia oritur quæstio. 14, 15. Philiberti Sabaudiæ ducis recipitur orator, cui respondet sancta Synodus. 16. Legati Commendonum cum instructione ad imperatorem mittunt. 17, 18. Septima septimæ Sessionis prorogatio. 19-21. Articuli de sacramento Matrimonii a theologis minoris ordinis discutiuntur. 22. Hispani theologi queruntur quod sibi anteponantur in ordine dicendi Sorbonici doctores. 23-26. Litteræ Galli regis, oratoris ejus allocutio, et Synodi responsio. 27. Examen quorumdam abusuum circa sacramentum Ordinis aliquot Patribus committitur. 28, 29. Po-

stulata Gallorum ad Concilium referuntur. 30, 31. De congressu Cæsaris et Pontificis agitur. 32. Ferdinandi querimoniæ de lento gressu Concilii et responsio legatorum. 33-38. Inter imperatorem et Pontificem litteræ utrinque missæ circa ordinem Concilii. 39-42. Anxius Pontifex de quorumdam, præsertim Gallorum, erga se mentis affectu. 43, 44. Pius respondet postulatis Germanorum. 45, 46. De conjugio sacerdotum acerrime disputatur. 47-49. Cupiditatum lenociniis allecti in hæresim dilabuntur aliqui præsules, inter quos Castilionus. 50-53. Dux Guisius proditorie ab hæreticis occiditur. 54. Calvinistarum impietates et scelera, 55, 56. Pax cum Hugonottis firmatur in Gallia. 57. Pius IV episcopos a Concilio digressos revocat, absentes invitat. 58, 59. Duo ex Concilii præsidentibus, Mantuanus et Seripandus diem obeunt supremum. 60-64. Ut legati præsidentes mittuntur a Pontifice Tridentum cardinales Moronus et Navagerius qui in Concilio perhonorifice recipiuntur. 65. Discutitur an procuratores episcoporum absentium in Synodum sint admittendi. 66. Comes e Luna orator Hispanus petit ut verba : *proponentibus legatis*, e decretis Concilii tollantur. 67-70. Gravissimæ difficultates obstant congressui Pontificis et imperatoris, licet utrinque expetatur. 71. Petrus e Soto theologus apud omnes summæ existimationis, Tridenti moritur. 72. Prorogatio octava Sessionis septimæ. 73-81. Carolus IX Synodo denuntiat et simul excusat pactiones ictas cum Hugonottis. 82-84. Responsum magna Concilii maturitate digestum datur præcedentibus litteris. 85. Arma Gallorum conversa feliciter in Anglos. 86. Restaurata religio Lugduni et Rothomagi. 87-91. Dissensiones in Concilio præsertim circa verba : *proponentibus legatis*. 92. Nona prorogatio septimæ Sessionis. 93-98. Contentiones de præcedentia inter oratores Gallos et Hispanos. 99, 100. De auctoritate summi Pontificis disceptatur. 101, 102. Ferdinandus imperator et Albertus dux Bavariæ Pontificis dignitatem defendunt 103. Catechismorum editio a Patribus Concilii promota. 104. Prorogatio decima Sessionis septimæ. 105-110. Reviviscit ardentius controversia de præcedentia inter oratores Gallos et Hispanos. 111, 112. Leguntur et laudantur in Concilio litteræ reginæ Scotiæ. 113. Pius IV Scotis proceribus scribit, ut eos in fide confirmet. 114-116. Libratis utriusque partis sententiis, Synodus prudentius censet non percellendum Elisabetham Angliæ reginam edicto conciliari. 117. Imperator Elisabethæ scribit pro Catholicis. 118-121. Agitatur quæstio an sit papa supra Concilium. 122-124. Adducuntur in examen quædam reformationis capita, et sedatur controversia de jurisdictione episcoporum. 125-128. Sessio septima : decretum et canones de sacramento Ordinis. 129. Renovantur antiquæ Constitutiones de residentia. 130. Turcarum exercitum et classem delent Hispani. 131, 132. Angli e Gallia ejiciuntur; Carolus IX favet hæreticis, unde justæ querelæ Parisiensis senatus. 133. Pius IV Joannam Navarræ reginam ut hæreticam condemnat. 134. Nonnulli episcopi Galli infecti Calvinismo. 135. Pius IV scribit admonitorias epistolas principi Auriacensi. 136. Offeruntur Concilio litteræ observantissimæ ducis Senarum et Margaritæ Austriacæ. 137. In Concilio expenditur duorum præsulum, Toletani videlicet et Aquilegiensis doctrina, in qua nihil a fide alienum reprehenditur. 138-140. Illusus a politicis Ferdinandus postulat usum calicis et abrogationem cœlibatus Ecclesiastici. 141, 142. Comes e Luna Concilium turbat. 143. Veneti oratores Græcos invitari poscunt. 144, 145. Approbantur a Patribus litteræ Margaritæ Austriacæ. 146. Non Hispano more, sed secundum jus commune tribunalia inquisitionis Mediolani constituuntur. 147-149. Orator equitum S. Joannis Hierosolymitani ad Concilium accedit, et de tardo adventu se excusat. 150-152. De Matrimonio clandestino maxima contestatio. 153, 154. Principes protrahunt suam reformationem. 155. Prorogatio sessionis octavæ. 156-160. Legati mittunt ad Pontificem internuntium qui certiorum illum faciat de progressu Concilii, dum cæteroquin monent Cæsarem simul et Hispanum regem ne amplius nectant moras circa absolutionem Concilii. 161-170. Agitur de reformatione principum. 171. Cardinalis Lotharingus perhonorifice Romæ exceptus. 172-179. Pius IV claudendo Concilio studet, quamvis principes obices ponant. 180, 181. Contra fidei desertores infracto se ostendit animo Pontifex. 182. Pii IV litteræ congratulatoriæ ad Nemurcensem ducem. 183, 184. Aliquot principes a Sede Apostolica deficere tentant. 185-187. Varia in Polonia de religione dissidia. 188-190. Nonnullis causis pendentibus providet Pontifex. 191, 192. Concilio finis manet imponendus, reluctante licet comite e Luna. 193, 194. Sessio octava : decreta, canones et monita de Sacramento Matrimonii. 195, 196. Decreta disciplinam Ecclesiasticam concernentia; Hosius æger suam sententiam scriptam mittit. 197-199. Disceptatur qua via Concilium quamprimum absolvatur. 200-204. Omnes Patres conveniunt ut quam citissime Concilium absolvant, frustra renitente comite e Luna. 205. Occasione morbi Pontificis, comes e Luna a pertinacia se relaxat. 206, 208. Unanimi consensu decernitur claudendum esse Concilium. 209-214. Sessio ultima Concilii ; decreta de articulis prius examinatis, sed nondum definitis. 215. Revocantur et confirmantur decreta publicata sub Paulo III et Julio III. 216-218. Patrum acclamationes et subscriptiones. 219. Cardinalis Moronus certiorem facit imperatorem de fine Concilii. 220, 221. Oratores principum pro sua quisque natione Concilium recipiunt. 222-224. Pii IV summa lætitia et litteræ gratulatoriæ pro absolutione Concilii. 225. Dæmoniaca curata a sacerdotibus Catholicis, postquam Lutherani ministri nihil profecerint. 226, 227. Lusitanus fert opem Abyssinis contra Turcas. 228. Maximilianus rex Romanorum oratorem ad præstandum obedientiam Pio IV mittit. 229. Oranum recuperatum.

MDLXIV. 1-3. Pius IV decreta Concilii Tridentini a se confirmata promulgat, et prohibet ne quis supradictis decretis audeat glossas addere. 4. Carolus Borromæus sanctioris vitæ disciplinam in se suaque familia instituit. 5. Congregationis Oratorii primordia. 6. Pius studet ut omnes principes Concilium recipiant. 7. Pontifex tam suo quam principum nomine legationem instituit ad Gallum regem, ut eum edoceat quæ agenda sint. 8, 9. Carolus IX sui regni provincias lustrat. 10. Cardinalem Lotharingum occidere tentant Hugonotti. 11-13. Forma quædam reipublicæ Hugonottæ in Gallia constituitur a Colinio, et decreta Concilii oppugnantur. 14-23. Protestantium argutias adversus Concilium diluit Cardilius. 24, 25. Lutherani frustra tentant conciliare suas opiniones cum opinionibus Zuinglianorum et Calvinistarum. 26. Ex dissidiis novatorum reducitur junior theologus ad fidem Catholicam. 27. Electio Maximiliani in regem Romanorum a Pontifice validata. 28-32. Petitur et laicis conceditur usus calicis in Germania. 33. Legatio Germaniæ cardinali Morono demandata. 34. Antistites Germaniæ ad Concilium Tridentinum recipiendum exstimulantur. 35, 36. Calicis concessio videtur dare, saltem ad tempus, aliquam spem fidei redintegrandæ in Germania. 37. Pius Ferdinandi obitus : turbida initia imperii Maximiliani successoris. 38, 39. Maximilianus conjugium sacerdotum petit a Pontifice, sed patitur repulsam. 40-45. Concilium Tridentinum opera cardinalium Commendoni et Hosii in Polonia recipitur. 46. Epistola regis Poloniæ de Concilio admisso. 47, 48. Hæretici, et imprimis Bernardinus Ochinus Polonia ejiciuntur. 49, 50. Concilium in spe a Scotis, et reipsa ab Hispanis et Italis recipitur. 51, 52. Armeniorum patriarcha ad unitatem Ecclesiæ redit, nuntiumque Romam mittit. 53-55. Præfocandis hæreseon seminibus, exscindendis Simoniæ vepribus et erigendis seminariis Pontifex invigilat. 56. Philippus rex Hispaniarum Turcas in Africa devincit, et Genuenses Corsicam rebellantem subdunt. 57. Pontifex curis et angustiis quamplurimis implicitus. 58. In America novæ Ecclesiæ conditæ : canonizatio B. Didaci postulata ; Græcis Catholicis in Sicilia morantibus Græci episcopi dati. 59. Tumultus in Piceno. 60, 61. Calvinus impœnitens moritur.

MDLXV. 1-3. Pius IV ostendit cœlibatum sacerdotum semper in usu fuisse. 4. Gebennenses Pium IV proditorie occidere tentant. 5. Perfugia et aliqua privilegia rescindit Pontifex. 6. Cardinales creantur. 7. Hugo Boncompagnus in Hispaniam legatus dirigitur. 8-12. Melitensis insula a Solimanno impetitur, sed providente Pontifice, ab invasione Turcica liberatur. 13, 14. Maximilianus imperator auxilia petit contra Turcas Hungariam invasuros. 15. In Polonia hæresis grassatur. 16. Carolus IX Galliæ rex sacras ædes a Calvinistis eversas restituit. 17-19. In Belgio et in Scotia hæretici seditiones movent. 20. In Anglia oritur Puritanorum hæresis. 21-23. Pontifex et S. Carolus pro sua quisque parte laborant in exscindendis hæresibus et corruptelis. 24. S. Carolus summus pœnitentiarius eligitur. 25, 26. Gesta a S. Carolo in Mediolanensi Ecclesia. 27, 28. S. Carolus Romam redit, et Pontifici morienti assistit.

Barri-Ducis. — Ex typis Celestinorum — Bertrand.

